DIRECTORIUM CONFESSARIORUM,

CONTINENS

DECEM DECALOGI PRÆCEPTA;

ET TOTAM MATERIAM

DE IUSTITIA, ET IURE;

bi etiam de Contractibus tam in genere, quàm in specie; non solùm secundùm jus commune, sed etiam iuxta leges Lusitanas, imò & Hispanas agitur: vbi etiam Ecclesiæ præcepta elucidantur,

A R.P.F. ANTONIO A SPIRITU SANCTO,

EX INSIGNI OPPIDO DE MONTE MOR O VELHO,

CARMELITARUM DISCALCEATORUM THEOLOGIÆ MORALIS quondam Primario Lectore, nunc Definitore Generali Ordinis Carmelitarum Discalceatorum Congregationis Hispaniæ pro Prouincia Regni Portugalliæ.

PARS TERTIA.

LUGDUNI,
Sumptibus IOANNIS ANTONII HUGUETAN, & GUILLIELMI BARBIER.
M. DC. LXXI.
CUM PERMISSU SUPERIORUM ET APPROBAT.

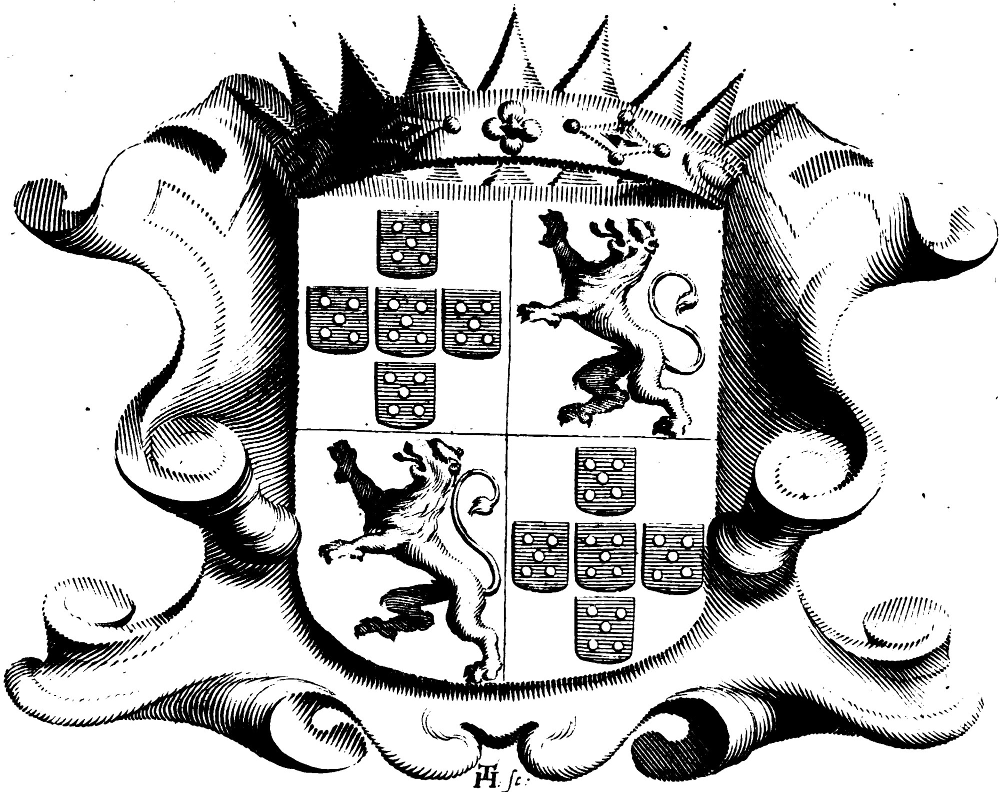

EXCELLENTISSIMO DOMINO

D. FRANCISCO DE SOVZA,

COMITI DO PRADO, MINARVM MARCHIONI,

Vtriusque status meritissimo Consiliario; nempe Bellici & Politici, Oppidi vulgariter Beringel, & Prado vtilissimo Domino, Vrbis de Beja præfecto Maximo,

In Christi ordine insignito, & S. Maria de Azeuro, Pena verde, & S. Martha de Viana dignissimo Commendatario, necnon Commenda Sinis Diui Iacobi equiti benemerito,

Prouinciæ Interemnensis plausibili Duci; ac sæpe sæpius Generali triumphanti; ac tandem Beatitudinum S. S. D. D. N. N.

Clementis IX. & Clementis X. extraordinario Legato; in causisque Regni Lusitani pro curia Romana diligentissimo Assistenti consecrat, vouet, dicat, & offert.

ON me tenuit aliqua dubitatio, GENEROSISSIME PRINCEPS, nec minus fefellit aliquis scrupulus, vt hoc tertium volumen, laboris mei fructus, studij mei flos, ac intellectus partus, sub tegmine alarum tuarum vmbraculum quærat, & inebrietur ab vbertate fauoris tui, vt in lumine tuo videat orbis lumen, quo mens Christiana à peccatorum tenebris, decem Decalogi Præceptis elucescat, radiet, & resplendeat. Pluribus namque titulis consultò consecro non applausus ambitione, non adulationis concentu, non exactæ

¶ 2 sapientiæ

ſapientiæ penicillo tuas decantare virtutes: ſed me tenet amoris ambitio ob-ſequij fœnore pignorata, vt tuæ beneuolentiæ conſpectu non ſit ad orbem hic liber minus vtilis, ad Lectores Magiſter, ad intuentes gratus, ad ſtudioſos ſtylus, quam ad ſuum authorem alata fama per totam mundi rotunditatem, tuo patrocinio celebris. Tribus politicis rationibus politice arguebat Mantuanus, in quarum fundamentis jactabat mens diligenti obſeruatione quærens: quænam ſit dignior? ſub cuius vmbra, & amplexu vtraque manu tutari poſſit caninos murmurantium dentes, effrænatas maledicentium linguas, blaſphema verborum ora contra infatigabilium tempora ſtudiorum; ſiſtebat namque aut in ſanguinis ratione, aut in auctoritatis perſona, aut in officiorum expeditione. Si ſanguinis rutilationem contemplar, Phœnicis acies deeſt vt vnico intuitu oculorum albugo inter viſus accidentia obſtupida maneat. Si auctoritatis perſonam miror; ſpecioſus forma præ filiis hominum ante oculos obſeruatur, non minus animos ad reuerentiam Concilians, quam corda ſollicitans ad obſequium. Si officiorum expeditionem intueor: orbis proclamat, intonat mundus, Luſitania ora hiat, Interamnis teſtatur, & Romæ deeſt copia fandi. Quo me vertar, neſcio. In ſanguine; tot legalis ſceptri imperio condecoratus inſigniris, tot perilluſtrium ſtigmatum laureola inſignitus condecoraris, tot magnanimorum Principum concatenata ſobole ornatum perluſtramus, tot excellentium Dominorum conglutinata ſtirpe perilluſtris ornaris: vt poſſit dulciſonis modulis decantare. Quidni coronent ſidera, quem ſol veſtit; ſi ſol (ni fallor) generoſi ſanguinis eſt prototypus. Quid verborum ſidera coronant ſi ſanguinis ſol te ornat? quid ingenioli mei ſtilus applaudit, ſi ſobolis lux te condecorat? Quid amoris mei ambitio celebrat, ſi Regiæ proſapiæ radius te illuminet? ſole clarior, luce ſplendidior, & radio formoſior? In auctoritatis perſona: facilè hæc ſigna mundi oculis orbis conſpectui propalabo; in cujus pelago omnia virtutum lineamenta (non offenſa modeſtia) excuſſo pedum puluere, manu calamo extenſa, morum exemplar, vitæ normam, modeſtiæ ſpeculum, rationis arbitrum, prudentiæ ſuggillatorem veneratur tempus, adorat ætas, ſculpit Luſitania, & manet mea alta mente repoſta, vt pignoratus (fateor,) vt amans, & in amore amens ſi non acuta fiſtula cano, obſequentiſſimo corde veneror.

In officiorum expeditione, vniuerſum terrarum orbem audax offendo, quando per vniuerſum terrarum orbem tot merita, tot tantæque dignitates: in officiis ſplendet expeditio, in meritis ſolſtitiat iuſtitia, in dignitatibus conſpicitur auctoritas. Deueniamus ad armorum ſtrepitum abſque ſtrepitu armorum, quando in expeditione bellica Interemnenſi equo ſedentem te Cæſarem miror proclamare, te appellitare Alexandrum conſpicio, & quadrupedante putrem ſonitu quatiebas vngula campum: in diſponenda acie vndequaque circunſpectus, in tyronum diſciplina ſtudioſus. in veterano militum ſtipendio notitioſus; non minus gladio Cæſar, quam liberalitate Iulius. Cingebas enſem, manum aperiebas: enſem ad debellandos ſuperbos; ad parcendos ſubjectos manum: dextera vtpote potenti potentes deuaſtabas: ſiniſtra tamen vt cordiali corda mulcebas: dextera ad hoſtiles acies, ſuperandas, ſiniſtra ad animos ſubigendos; dextera pectora ad ſeruitutem filialem; dextera vt ſtrenuus dux legebas, ſiniſtra nutriebas vt amoroſus pater; ſi te patrem diligebant milites vt filij; te fortem, bellicoſum timebant hoſtes,

quando

quando in arenam descendentem, hostes tanquam arena exigua æstimabantur in conspectu tuo. Veniebas, videbas, vincebas vt Mars? in bello, vt in pace Mercurius, & si bellica arma te ornant, Ciuilis toga te cingit: quam ob rem si palma te triumphalem, & ouantem coronat, Laura tua tempora cingit plausibilem, celebrem, notitiosum, efformans, & in pace politicum æternizat & omnium iudicio ex millibus electum ad Romanam curiam vbi minarum sumptus, verè minarum Marchionem te fama æreo diplomate, aureoque stylo ad posteritatis admirationem, ad nationum exemplar, ad gentium applausum nobilitat, grauat & condecorat, & si non Icariis alis ad solis conspectum liquefactis tuum vaticinabatur exitium: perpeti, celerique volatu ad Romanorum oculos tuum inaugurabat numen. Vidit emporium Romanum & pauit. Viderunt nationes; obstupuerunt steteruntque & vox faucibus hæsit. Vidit omnis homo, & merito illud dulcisonæ cantilenæ poëma ex nostro Ludouico de Camoes, depromptum recitare valeat.

Naon fiquei homen naon mas mudo, e quedo
E junto de hum penedo, outro penedo.

Siquidem nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit perlucidum, flauumque aurum, quod consecrabat Orientalis plaga, gemmarum congeries ad quarum progeniem sol sua jubara puriora influxit, ad quarum productionem destillata gutta pluit matutinus ros tot vestium globulos, tot ad amantium pluritatem solis æmulantium gestiebat Indicum marè, tot serica variegata indumenta vbi dealbicabat argentum, aurum flauabat, purpurabat coccus, ars industriæ suæ sudore elaborabat: in equo sedens; spumabat brutum, onus verè regale sentiens, Regium se superbiebat, intumescebat, & si non pegaso æmulans, in cursu phœbeos equos excedens in iubare, tot crinitæ comæ, tot lucentes radij, tot sparsi capilli, tot luces radiantes: sedebas in equo, sed volitabas in fama, per plateas equitabas, per orbem volabas in notitia, per Romam incedebas eques, per mundum celebrabat applausus; tot Eminentissimorum Cardinalium stipatus Reuerentia, tot extraordinariorum Legatorum sociatus Vrbanitate, tot Nobilissimorum ducum conductus hospitio, tot illustrium Marchionum circumseptus societate, tot magnanimorum Comitum veritus sanguine, tot militum in omni militiæ expeditione strenuorum vallatus insigniis, tot Dominorum in sanguine, in armis, in toga, in bello, in pace, in ense, in litteris ciuiliter conducebaris ad supremum S. S. D. N. Papæ Thronum; si pedes osculabaris vere Ecclesiæ obediens filius corde excipiebaris verè dilectus: Si filius ad Patrem recurrebas; Pater accurrens cecidit super collum tuum amoris annulum digito tuo inserens, stolam primam gratiæ collo tuo imponens, & ad gremiale solamen exceptus erectusque ad paternum amplexum ex illo pectore beneuolentiæ fontem ebibisti, & ex illo signo tamquam ex ditissimo Thesauro amoris diuitias captasti: quibus Lusitanum Imperium sub tuo auspicio feliciter crescat, sub tuo

numine Olysiorum cordium augeatur fortuna, cuius voluminis tutius patrocinium experiatur, & mei coagmentetur obligatio. Viue vt vis. Valeas, vt volo.

Tuus addictissimus Capellanus & obsequentissimus seruus,

PATER FRATER ANTONIVS, DE SPIRITV SANCTO.

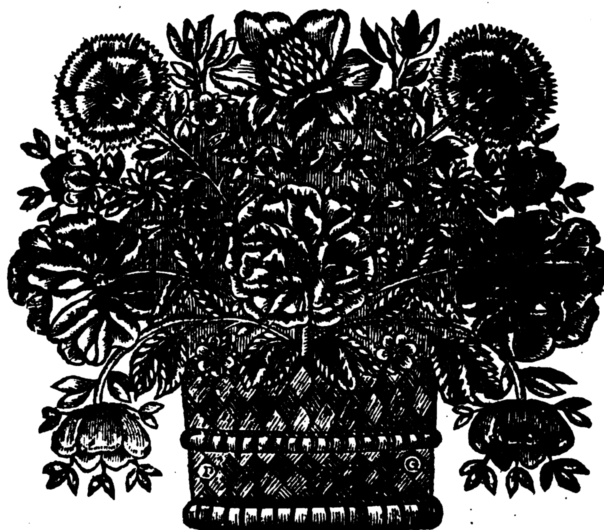

PRÆFA

PRÆFATIO AD LECTOREM.

CVM nostrum Regularium Directorium summa felicitate plerisque, non solùm exteris, sed etiam naturalibus huius Regni fuerit acceptum; ipsa legentium apud me humanitas,& beneuolentia coëgit, alterum Directorium confessariorum, in hoc erudito Scripturientium sæculo ante oculos omnium proponere, cuius prima,& secunda pars Lugduni, iamdiu in prælo versantur, & quamprimùm lucem, Deo dante, videbunt,in quibus omnem doctrinam omnium Sacramentorum in genere, & specie,& Censurarum,ea breuitate,claritate,& ingenio,quo potui inuenies:Suppetebat mihi hæc tertia Directorij Pars,in qua omnia Decalogi, & Ecclesiæ præcepta, & tota materia de Iustitia,& Iure,& Contractibus continentur. Sed quia res non minoris ponderis erat,ideo plus in ea temporis immoratus sum. Habes ergo iam illam,*Beneuole Lector*,methodo,& ordine non ingratam:conatus enim sum ex melioribus omnibus Authoribus dare collectam. Breuitatem in ea amplecti studui, placet enim omnibus breuitas, placet in omnibus: Quapropter summopere studui, paucis potius multa restringere, quam in longas ambages discurrendo, oculos, & animos lassare Lectorum. Sed ne dum multa paucis congero,vel paucis omnia,necessaria nempe Confessario coaceruo,vt sic habeas plenam in breuitate abundantiam,non obscura methodo coaceruatam,sed qua potui claritate digestam; odi namque semper tenebras: non enim, vt non intelligar scribo, sed vt ab omnibus percipiar. Inspice ergo, & breuitatem simul cum claritate inuenies. Plures Authores,& illorum sententias refero, non tamen eas omnes defendo, sed aliquas vt probabiles propono, alias defendo, alias suis authoribus probandas relinquo,& solum illas refero,vt scias quid sentiant alij,& vt in perplexitate noscas effugium. Faxit Deus, vt tibi volumen arrideat; si enim,quod Deo fauente spero, eandem quam in primo apud te amice Lector inueniam beneuolentiam,dabis mihi pennas vt aquilæ ad volandum, volabo,& non quiescam; & tertium Directorium humanæ, politicæ, & Ecclesiasticæ Ierarchiæ,quod iam præ manibus duco,feliciter Deo dante prælo committam. Interim labore hoc nostro in tui, & aliorum bonum diu feliciter fruere. Vale.

CENSVRA P. F. EMANVELIS A CHRISTO, *quondam Theologiæ moralis Lectoris Primarij & Collegij Conimbricensis Rectoris meritissimi.*

EX commissione Superiorum, librum, qui Directorium morale Confessariorum inscribitur, à R.P.Fr. Antonio ab Spiritu Sancto Carmelita Excalceato, & nostræ Prouinciæ huius Lusitaniæ regni Diffinitore generali compositum attente perlegi. Nihil in eo omnino, aut partim veræ, sanctissimæque Fidei nostræ regulæ aduersans reperio, imo omnia bonis moribus consona. Directionem eius sequendo Confessarij vias Domino præparabunt, & cæteri mandata eius exquirent. Ea breuitate, satis amplam præceptorum Decalogi materiam perstringit Author iuxta Senecæ documentum: Debet scriptor totum comprehendere sub exiguo; ea claritate dilucidat, vt fugato fastidio, quod obscuritas gignit, prolixitas parit volumen istud cum sapore comedas. Quapropter opus prælo dignum censeo. Vlissipone in hoc Conuentu Deiparæ Virginis *dos Remedios* die quarta Iulij anni millesima sexcentesimi sexagesimi septimi.

FR. EMANVEL DE CHRISTO.

Censura R.P. F. Andreæ à Regibus, quondam Theologiæ Lectoris primarij & nunc huius Prouinciæ Definitoris & Consiliarij ingeniosissimi & sapientissimi.

EX commissione nostri Definitorij Summi Pontificis auctoritate, in hoc Lusitaniæ regno Generalis vices gerentis hoc præclarum opus cui titulus Directorium Confessariorum, continens decem Decalogi præcepta, &c. à P. F. Antonio ab Spiritu Sancto quondam, in nostro Vienensi Collegio Moralis Theologiæ prælectore & modo huius Prouinciæ Definitore generali; pari diligentia & delectatione perlegij in eo enim libri auctor dulcissimum citharœdum agens, dum decem præceptorum doctrinam tractat: quasi decem chordarum sonorum plectrum pulsat, vt fas sit dicere illud Psalmistæ; plenis fibris adimplesse ad annuntiandum mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem in decachordo, Psalterio, cum cantico in cythara; cum enim decachordum Decalogum significet teste Vgone ad citatum locum. Decalogus enim habet decem chordas æreas, scilicet: durabiles & sonoras scilicet decem præcepta pulsat auctor, dum propulsat & propalat. Ergo summa suauitate, dulcedine summa omnibus Sapientibus inquam; & Insipientibus accordem harmoniam offert, dum Decalogi directorium profert; Sapientibus inquam qui matutina luce perfusi literarium diem agunt misericordiam annuntiat; Insipientibus qui opacis ignorantiæ tenebris opressi nesciéntiæ noctem patiuntur, veritatem inculcat: vel aliter mane misericordiam annuntiat dum probatorum authorum sententias illuminat, & nocte veritatem explicat, dum reprobatorum errores eliminat, ergo in hoc Directorio nihil indirectum, sinistrum, inuiumve, obuium aliquis inueniet; in hoc decachordo nihil dissonum, absonum, obsonumve, obauditum sentiet, sed omnia ad sanæ doctrinæ regulas, & Christianorum morum leges composita dicet: Sic censeo, & vt in lucem exeat exopto in nostro Carmeli Excalceti Vlisiponensi cœnobio. 1. Augusti 1667.

FR. ANDREAS A REGIBVS.

Fr. Ste

FR. Stephanus à Sancto Ioseph, Generalis Ordinis Discalceatorum Beatæ Mariæ Virginis de Monte Carmeli Primitiuæ Obseruantiæ. De consensu Diffinitorij celebrati authoritate Apostolica Vlissipone anno M. DC. LXVII. Vt liber cuius titulus est, *Directorij Confessariorum pars tertia*, à P. F. Antonio à Spiritu Sancto, nunc Diffinitore Generali nostri Ordinis, quondam primario Lectore Theologiæ Moralis, suis elucubrationibus accuratè compositus, & à grauibus, doctisque viris (quibus ipsum videndum & examinandum fuit commissus,) recognitus, & approbatus typis mandetur, & in lucem prodeat, quantum in nobis est licentiam, & facultatem concedimus. In quorum fidem præsentes litteras manu nostra, ac Secretarij nomine subscriptas, sigilloque nostri prælo munitas fieri visimus. Matriti die octaua mensis Martij. Anno Domini M. DC. LXX.

FR. STEPHANVS A SANCTO IOSEPH,
Generalis.

FR. ANTONIVS A MATRE DEI,
Secretarius.

Licentia supremi Tribunalis Inquisitionis Regni Lusitaniæ vt hic tomus imprimatur.

VIstas as informaçones que se houueraon podese imprimir o liuro intitulado, *Directorum Confessariorum*, *&c.* Autor o P. F. Antonio do Spiritu Sancto Carmelita descalço, na forma que vai emendado: e despois de impresso tornara à Consello para se conferir com o Original, e se dar licença para correr, & sem ella nae correrà. Dia 15. de Gousto de 1669.

DIOGO DE SOVSA.

FR. P. DE MAGALHAINS.

MANOEL DE MAGALHAINS DE MENESES.

DON VERISSIMO DE LANCASTRE.

FRANCISCO BARRETO.

RELI

RELIGIOSISSIMO, AC SAPIENTISSIMO P.M.

F. ANTONIO
A SPIRITV SANCTO,

Carmelitanæ Familiæ Excalceatorum Lectori Emeritissimo, olim Viannensis Collegij Priori dignissimo, nunc totius Prouinciæ Definitori integerrimo, tertium iam suæ Theologiæ Moralis volumen edenti.

ENCOMIASTICON.

VREVS, Antoni, liber est, simul aurea pandit
Dogmata; quæ mores visa referre tuos.
Pro niue Carmelum multo circumfluis auro;
Aureus hoc auro forsan & orbis erit.
Ternum prorumpis ceu fons pretiosus in amnem,
Tergeminum reddunt terna fluenta librum.
Primo Morales tradit Directio normas,
Ceu foret ille aliis norma tenenda libris.
Sacramenta aliud pangunt septena volumen,
Quam benè concinnum gratia plaudit opus.
Tertius iste tamen labor inuidiosus vtrique,
Ditior eloquij flumine Iura docet.
Has tibi diuitias non auri effusus in imbres
Iuppiter, at nomen, qui dedit, ille tulit.
Scilicet æthereo demissa Peristera cœlo,
Cuncta Magisterio quæ docet apta suo.
Illa tibi meritò signat cognomine nomen,
Et scribenda dedit quæque voluminibus.
Ergo quid miror tam docta volumina, quando
Scribenti pennam sacra Columba dedit.

Addictissimus in Christo seruus

P. IOANNES DE CARVALHO è Societate IESV.

INDEX

INDEX
Tractatuum, Disputationum, Sectionum, & Paragraphorum, qui in hac tertia parte huius Directorij continentur.

TRACTATVS I.
De virtute Fidei, & de eius actibus, & vitiis ei oppositis.

DISPVTATIO I.
De Fide, & de eius actibus.

DISPVTATIO II.
De vitiis Fidei Christianæ contrariis.

TRACTATVS II.
De virtutibus Spei, & Charitatis, & eis annexis, & contrariis.

DISPVTATIO I.
De Spe.

DISPVTATIO II.
De Charitate.

&

DISPVTATIO III.

De vitiis Charitati contrariis.

TRACTATVS III.

De primo Decalogi Præcepto.

DISPVTATIO I.

De diuino cultu per adorationem.

DISPVTATIO II.

De Oratione in communi.

DISPVTATIO III.

De oratione publica, horis canonicis, & laude Dei per cantum, & psalmodiam?

DISPVTATIO IV.

De cultu qui Deo exhibetur per decimas, primitias, & oblationes.

DISPVTATIO III.

De Sacrilegio.

DISPVTATIO IV.

De Simonia.

TRACTATVS V.

De secundo Decalogi præcepto.

DISPVTATIO I.

De Iuramento.

TRACTATVS VI.

De tertio Decalogi præcepto.

DISPVTATIO I.

De obseruatione Festorum.

¶¶ 2   2 Qui

DISPVTATIO II.

De ieiunio Ecclesiastico.

TRACTATVS VII.

De quarto præcepto Decalogi.

DISPVTATIO I.

De obligatione filiorum erga parentes, & parentum erga filios.

DISPVTATIO II.

De obligatione inter virum, & vxorem.

DISPVTATIO III.

De mutua obligatione dominorum, ac famuli.

DISPVTATIO IV.

De obligatione fratrum ad inuicem.

TRACTATVS IX.

De sexto Decalogi præcepto, vbi etiam de nono.

DISPVTATIO I.

De Fornicatione.

DISPVTATIO II.

De sacrilegio in materia luxuriæ.

DISPVTATIO III.

De Adulterio.

DISPVTATIO IV.

De Incestu.

DISPVTATIO V.

De Stupro.

DISPV

8 De

DISPVTATIO XXII.

De Feudo.

DISPVTATIO XXIII.

De assecuratione.

DISPVTATIO XXIV.

De ludo, & sponsionibus, & sortoribus.

DISPVTATIO XXV.

De contractu, seu quasi contractu societatis.

4 Vtrùm

DIRE

CTORII

ARIORVM

TERTIA,

M DECALOGI

eceptis.

VS PRIMVS,

, ET DE EIVS ACTIBVS,
itiis oppositis.

EMIVM.

ere Deo, vt explicemus, quem cultum homines
Fide, Spe, & Charitate nobis dicendum est, &
Sit igitur

2 præstamus dictis hominum, sed esse quid superna- 2
turale, & Dei donum, & non hominis operibus acquisitum.

Dicitur per quam firmiter propter ipsius Dei 3
authoritatem assentimur. Tum vt ostendatur obiectum formale, seu ratio formalis, qua creduntur res Fidei, quæ est prima veritas, & Dei authoritas obscurè reuelantis. Tum vt ostendatur potentia in qua est habitus fidei, nempè intellectu, quo 4
rebus fidei assentimur. Dicitur tandem, iis quæ à Deo reuelata sunt, & ab Ecclesia proposita, vt ostendatur obiectum materiale circa quod versatur fides; versatur enim circa mysteria à Deo reuelata, & ab Ecclesia proposita. Ita D. Thom. 2. 2. *q.* 1. *art.* 1. Malderus *ibi*, *sect.* 2.

SECTIO II.

An Fides sit necessaria ad salutem?

SVMMARIVM.

5 *Fides habitualis infusa omnibus fidelibus est necessaria, etiam peccatoribus, & infantibus. Fides verò actualis solùm ratione vtentibus competit.*

A 6 Fides

6 *Fides actualis alia est explicita, alia implicita, & quid vtraque sit?*

7 *Quid dicatur necessarium necessitate medij, quid praecepti?*

8 *Fides habitualis necessaria est necessitate medij, tam paruulis, quam adultis.*

9 *Fides actualis est adultis vsum rationis habentibus necessaria necessitate medij, & praecepti.*

PRo huius sectionis intelligentia suppono Fidem supernaturalem, aliam esse habitualem,
5 aliam actualem. Habitualis, infusa est omnibus fidelibus, etiam peccatoribus, & infantibus, qui baptizati sunt. Actualis vero, solum ratione vtentibus competit. Secundo suppono Fidem actualem esse duplicem, aliam explicitam, per quam aliqua propositio fidei speciatim creditur, vt quod Deus sit trinus. Alteram implicitam, per quam fidei propositio non in se ipsa speciatim creditur, sed in aliqua alia, in qua implicitè continetur, vt quando quis credit, quidquid Ecclesia catholica credendum docet; hic namque implicitè credit Deum esse trinum, fuisse crucifixum, &c. Ita Valentia *tom.3. disp.1. quæst.2. part.7.* Azorius *tom.1. lib.8. cap.6.*
7 & alij communiter. Tertio suppono duobus modis aliquid esse necessarium, necessitate scilicet medij, & præcepti. Illud dicitur necessarium necessitate medij, quo prætermisso, salus non obtinetur, quamuis inculpabiliter prætermittatur. Illud verò dicitur necessarium necessitate præcepti, quo culpabiliter prætermisso, salus non obtinetur, bene tamen, si inculpabiliter prætermittatur. His suppositis,

8 Dico primò: Fides habitualis necessaria est necessitate medij ad salutem, tam paruulis, quam adultis. Ita communiter DD. Ratio est, quia sine fide impossibile est placere Deo, ad *Hebræos* 11. Tum quia anima non est accepta Deo supernaturalium bonorum largitori, nisi super vires naturales eleuata, secundum intellectum ornata sit habitu supernaturalis cognitionis, aut fidei, secundum voluntatem habitu supernaturalis amoris, seu Charitatis.

9 Dico secundò: Fides actualis, & supernaturalis est, & fuit semper adultis rationis vsum habentibus necessaria necessitate medij, & præcepti. Ita Trid. *sess.6. cap.7.* & communiter DD. & sumitur ex illo Pauli ad *Hebræos* 11. *accedentem ad Deum oportet credere.* Tum quia Fides ex eodem Apostolo, est sperandarum rerum substantia. Dixi esse fidem actualem necessariam adultis rationis vsum habentibus, nam infantes, & qui illo semper caruere, Fide habituali, & baptismo saluantur, absque fide propria actuali. Ita communiter DD.

SECTIO III.

Ad quæ obiecta se debeat extendere actus fidei, tam ex necessitate medij, quàm præcepti?

SVMMARIVM.

10 *Ad quæ obiecta se debeat actus fidei explicitus in adultis ratione vtentibus extendi necessitate medij?*

11 *Quæ debeat Christianus scire ex præcepto D. fidei?*

12 *Quæ debeant rudes necessariò scire?*

13 *Quid debeant Pastores, Confessarij, & Curati necessariò scire.*

DIco primò. In omnibus adultis ratione vtentibus, necessitate medij ad salutem est ad minus necessarius actus fidei explicitus, quo credant Deum esse, & quod sit omnium causa, & ab omnibus independens, & quod Deus sit remunerator meritorum, ita vt iustis reddat vitam æternam, & peccatoribus supplicium æternum. Ita cum communi sententia Fagundez in primum præceptum Decalogi *lib.1. cap.2. num.15.* Imò aliqui addunt, quod licet in omnibus iustificationibus adultorum per se requiratur, quod actus fidei ad omnia per se explicitè terminetur; aliquando tamen satis erit, quod aliqua ex eis cognoscantur, & credantur expressè, aliqua vero solum virtute, & in voto, vt optimè cum Suario, Fagundez, *suprà num.15.* 10

Et idem dicendum existimo de fide explicita Christi: Aliquando namque fides explicita Incarnationis, Trinitatis, Circumcisionis, Resurrectionis, &c. non est adultis necessarium medium ad salutem, sed sufficit adultis ex necessitate medij cum Baptismo credere, quod credit Ecclesia. Ita Saa, Turrianus, Vasquius, Coninch. quos refert, & sequitur Diana *part.3. tract.5. reso.46. & 48.* Palaus *tom.1. tract.4. disp.1. part.11. num.5. & 7.* Thomas Tamburinus *in Decalogum lib.2. cap.1. §.1. num.5.* Non enim audeo maiorem obligationem ponere hominibus, ne dicam infinitam Christianorum multitudinem condemnari, qui de mysterio Trinitatis, & Incarnationis vix quidquam rectè norunt, imò peruersè sentiunt; si interroges, vt bene cum Saa, aduertit Tamburinus *suprà.*

Dico secundò. Quilibet Christianus ex præcepto Diuino tenetur scire & credere saltem quoad substantiam primò, omnes articulos Symboli Apostolici: [Excipe communionem Sanctorum.] Secundò Sacramenta Baptismi, & Pœnitentiæ, & Eucharistiæ. Tertiò Decalogum, & Orationem Dominicam. Ita cum aliis Fagundez *lib.1. Decalogi cap.2. num.30. 38. & 41.* Ratio quoad primam partem est, quia mysteria, quæ continentur in Symbolo Apostolorum sunt præcipua nostræ fidei fundamenta: Ergo explicitè sunt scienda, & credenda à fidelibus; patet consequentia, quia omnes tenentur iure Diuino amplecti explicitè doctrinam Euangelij, & illi credere, & summa Euangelij continetur in articulis fidei. Dixi excepta communione Sanctorum, quia intellectu difficilis est, etiam pro doctis. Fagundez *suprà num.29.* 11

Quoad secundam vero partem etiam probatur. Quia omnes tenentur scire, quæ debent recipere, & à Deo postulare, ex diuino præcepto; sed omnes fideles tenentur recipere Baptismum, Pœnitentiam, & Eucharistiam, & à Deo pro necessitate animæ, & corporis exorare; ergo hæc omnia debent scire, cum ex præcepto teneantur recipere. Imo & Ordinem, & Matrimonium, si ea Sacramenta susciperent. Quod si hæc, & alia non susceperint, non tenentur ex præcepto ea scire, cum ex præcepto non teneantur recipere. Fagundez *suprà num. 40.*

Dixi quoad eorum substantiam, vt significarem, non esse necesse ea memoriâ callere, [nisi fortè sub culpa veniali, ob textus id præcipientes] siquidem satis est ea, quoad res ipsas scire, præsertim rudibus, & rusticis, qui sine dubio propter impotentiam excusandi sunt. Imo etiam rudes facilè præsumi possent scire quantum sufficit Baptismum, Pœnitentiam, Eucharistiam, Decalogum, & Ecclesiæ præcepta, eo ipso quod se esse Christianos baptizatos 12

da est opinio Thomæ Tamburini *lib. 2. Decalogi cap. 1. §. 1. à num. 9.* vbi docet ex necessitate præcepti, nullo vnquam tempore teneri Christianum elicere actum fidei, quo mysteria fidei implicitè, vel explicitè credat, vt eam reiecit, & merito sub anathamate sibi reseruato prohibet Alexand. VII. *in suo decreto* edito 24. die Septemb. anni Dom. 1665.

SECTIO V.

An homo teneatur aliquando fidem exterius confiteri?

SVMMARIVM.

18 *Datur præceptum exterius fidem confitendi, & illam non negandi.*

19 *Quando teneatur homo ex præcepto exterius fidem confiteri?*

20 *Quando quis interrogatur an sit catholicus teneatur cum periculo vitæ se talem fateri?*

21 *Quid si interrogetur ab infideli an sit Sacerdos, Monachus, &c.*

22 *Quid si tyrannus præcipiat vt omnis catholicus à suo regno exeat, vel deferat signum suæ Religionis?*

23 *Quid si fidelis videat sacras imagines conculcare.*

PRo huius sectionis intelligentia nota: Quod præter duplex præceptum, quod quilibet fidelis habet credendi articulos fidei, quæ huc vsque explicuimus, dari alia duo præcepta, aliud affirmatiuum confitendi exterius fidem, & aliud negatiuum illam exterius non negandi. Primum obligat semper, sed non ad semper; præceptum verò negatiuum obligat semper, & ad semper. His suppositis, 18

Dico primò: Ex præcepto affirmatiuo fidem exterius confitendi tenetur homo fidem exterius confiteri, quando confessio exterior fidei necessaria est, vel ad Dei magnum honorem, vel ad animæ proximi salutem, vel ad propriam salutem. Ratio est, quia etiam aliarum virtutum actus tunc sunt in præcepto, quando sunt necessarij ad finem charitatis erga Deum, erga proximum, erga seipsum. Ita cum D. Thoma, Suario, Bonacina, *in primum præceptum Decalogi disp. 5. quæst. 2. part. 3. num. 3.* Malletus *malleatione 2. bractea 9.* 19

Dico secundò: Si confessio fidei non sit necessaria ad prædicta, nec vtilis, sed potius perturbationem generet, peccat mortaliter, vel venialiter illam faciens iuxta mensuram perturbationis, nisi fortè inaduertentia, vel ignorantia excuset. Ita Tamburinus *lib. 2. Decalogi cap. 1. §. 2. num. 1.*

Hinc fit primò: Quod si priuata persona euaginato gladio interroget ex pluribus, quis esset catholicus, vt eum occideret, non teneri quemlibet se catholicum confiteri, sed posse tacere, vel interrogationem illudere. Secus si à persona publica interrogarentur, quia in primo casu non periclitatur honor Dei, bene tamen in secundo; nam est Dei maior honor, quod coram principibus, eius fides absque metu confiteatur.

Aduerte tamen, quod si ex eo, quod interrogatus etiam à priuata persona, an sit catholicus, ille taceat, vel illudat interrogationem, sequatur magnum proximi scandalum, quia alias fides catholica putaretur falsa, & error in fide ab aliquo amplecteretur, vel ex eo quod illam confiteretur 20

aliquis infidelis conuerteretur, qui aliàs alio modo conuerti non potest, teneri quemlibet fidem, etiam cum vitæ periculo, exterius confiteri. Ita & bene cum Valentia, Malletus, *malleatione* 2. *bractea* 10.

21 Secundò fit: Quod si quis etiam à publica persona interrogetur, an sit Sacerdos, Monachus, vel an audierit Missam, vel à carnibus abstinuerit die ieiunij? posse silere, vel responsum illudere. Secus si interrogetur à persona publica, an sit Papista. Ratio est, quia in prioribus casibus, etiamsi neget se esse Sacerdotem, Monachum, &c. non negat fidem, cum multi sint catholici, qui nec sunt Sacerdotes, Monachi, &c. in vltimo vero iam, si neget se esse Papistam, æquiualenter negat, se esse catholicum, cum nomen Papistæ, pro Catholico vsurpetur, quod tamen non licet fieri coram persona publica, imo neque coram persona priuata, nisi sit non respondendo, vel illudendo responsum, non tamen negando se esse Catholicum, vel Papistam, etiam si fit cum amphibologia. Bosæus *verbo fides* 2. *num*. 2.

22 Tertiò fit: Quod si tyrannus præcipiat, quod omnis catholicus à suo regno exeat, vel tantam summam soluat, vel talem vestem in signum suæ Religionis deferat, non teneri quempiam è Regno exire, vel summam soluere, aut vestem portare, sed posse tacere, & vestem non portare; nam cum præceptum sit iniquum, non obligat, & cum non interrogetur, non tenetur se propalare, nisi aliàs ex eius taciturnitate, vel ex eo quod talem vestem non portet, vel à Regno exeat, honor Dei, vel proximi grauiter periclitetur, vt supra diximus. Palaus *tom*. 1. *tract*. 4. *disp*. 1. *punt*. 15. *num*. 4. & cum Sanch. Tamburinus, *suprà num*. 5. & cum Maldero, Malletus, *malleatione* 2. *Bractea* 10. Et idem dicendum est, si quis timeat superuenturam persecutionem contra fidem in aliquo regno, potest enim se abscondere, vel ab illo Regno fugere, si eius fuga non sit aliis occasio ruinæ, vel nisi ex illa grauiter periclitetur honor Dei. Ita cum Filliucio, Sanchez, Becano, & aliis Tamburinus *suprà num*. 6.

23 Quartò fit: Quod si quis videat Turcam, vel infidelem templa, vel sacras imagines conculcare, aut virgines profanari, teneri si potest illos cohibere, etiam cum periculo propriæ vitæ; quia ita postulat Dei honor, & veræ fidei indemnitas. Dixi si potest, nam si eius prohibitio, seu conatus non iudicatur profuturus, non est caput, vnde talis insurgat obligatio. Ita cum Bonacina, Tamburinus, *suprà num*. 7.

SECTIO VI.

Quomodo teneatur homo nunquam Fidem exteriùs negare?

SVMMARIVM.

24 *Fidelis tenetur nunquam fidem exterius negare ex præcepto negatiuo fidei.*
25 *Quid si vtatur vestibus infidelium.*
26 *Quid si sit periculum mortis, vel necessarium sit vti veste infidelium?*
27 *Catholicus ex magna causa potest comedere carnes diebus vetitis inter infideles.*
28 *Sacerdotes possunt omittere diuinum Officium ex graui causa inter infideles.*
29 *Quando possit fidelis ingredi templa falsæ religionis?*
30 *Quas actiones possit rex animo catholicus efficere inter infideles ne dignoscatur?*
31 *An deficiente catholico, qui Baptismum ministret, possit quis ab hæretico Baptismum recipere?*

Dico primo: Ex præcepto negatiuo fidem exterius non negandi, obligatur semper quilibet catholicus abstinere à dictis, vel factis, quibus vera fides negatur. Ratio est, quia præceptum negatiuum obligat semper, & ad semper: sed præceptum de non neganda fide est negatiuum; ergo tale præceptum semper obligat. Ita communiter Doctores. 24

Hinc fit primò: Peccare contra præceptum negatiuum fidei, qui affirmaret se esse Turcam, vel hæreticum. Ita cum Azorio, Becano, Reginaldo, & aliis Malletus, *malleatione* 2. *Bractea* 9. *respons*. 2. Et idem dicendum est de eo, qui dicit se non esse Christianum, nisi fortè hoc nomen sumatur pro aliqua natione, vt olim assumebatur inter Indos occidentales, pro Ibero, teste Bañes *parte* 2. *quæst*. 3. *art*. 2. *ad* 2. Secus dicendum est de eo, qui negat se esse Sacerdotem, Monachum, vel Missam audiuisse, vel abstinuisse à carnibus die veneris: nam per hoc non negat se esse catholicum, sed tantum negat statum, & actiones suas. Tamburinus *suprà num*. 3.

Secundò fit: Vtentem vestibus infidelium, si vestes tantum sint signum distinctiuum nationis, v. g. Indi, Mauri, non esse contra præceptum negatiuum fidei eis vti, quia id non est negare fidem, sed fateri se esse illius nationis. Et idem dicendum est, si vestis sit signum distinctiuum Religionis ad solum finem politicum dignoscendi, quisnam sit talis Religionis. Secus si sit signum institutum ad confitendam illam falsam Religionem. Ratio est, quia quando vestis solum est ad finem politicum distinguendi, quis sit illius Religionis, gestatio talium vestium non est signum illius falsæ Religionis, sed politicæ illius distinctionis duntaxat: Et quamuis id sit quædam simulatio, potest ex graui causa excusari à culpa: Imò si quis non intendat se fingere Iudæum, vel Turcam, sed solum dissimulare se Christianum esse, in loco, ac tempore, quo fidem suam non tenetur propalare, videtur excusandus, etiam sine magna causa; vtitur enim iure suo illas vestes ex se indifferentes induendo. Ita Layman *lib*. 2. *tract*. 1. *cap*. 11. *num*. 4. Tamburinus *lib*. 2. *cap*. 1. §. 3. *num*. 5. 25

Vnde in comœdiis ad repræsentandum, in vexillis ad decipiendum hostes, in speculatoribus ad explorandos Turcarum apparatus, & in similibus, licebit vti communibus vestibus, & signis ipsorum, quia id non est profiteri illorum sectam, sed politica signa exhibere eodem modo, ac faciunt clerici, cum transeunt per terras infidelium, qui ne capti sint, vestibus infidelium vtuntur. Ita cum communi sententia Sanchez, *in Decalogum cap*. 1. *num*. 22. & 23.

Imo existimo satis probabile, quod ex magna causa, v.g. ad euitandam mortem, victoriam ab hostibus reportandam, posse Christianos vti veste instituta ad profitendam falsam sectam, v.g. veste sacerdotali Turcarum, vexillo vbi sit depictus Mahometus. Ratio est, quia licet illa signa sint apud Turcas protestatiua falsæ sectæ, possunt etiam assumi ad ornatum, vel ad significandam falsitatem sectæ; cumque Christiani non cogantur ea assumere 26

dummodo postea fiat coram parocho catholico, vel antea factum sit. Coninch. *de fide disput.* 15. *dub.* 3. *num.* 65. Tamburinus *supra num.* 13.

An autem si non sit Catholicus, à quo quis pos- 31
sit recipere Baptismum, possit quis ingredi templa hæreticorum ad Baptismum ibi recipiendum, vel possit confiteri cum Sacerdote hæretico in articulo mortis, si non sit alius catholicus, à quo Sacramentum Pœnitentiæ possit recipere? Respondeo affirmatiuè. Ratio est, quia Baptismus, & Pœnitentia collati ab hæreticis, cum sint vera Sacramenta [suppono enim ipsos esse veros sacerdotes, & rectè illa administrare] non sunt ritus falsæ sectæ, sed veræ fidei, & cum aliàs detur necessitas extrema, & sint media necessaria necessitate medij ad salutem, non est cur catholici non possint eis vti citra scandalum, & peruersionis periculum; cætera tamen Sacramenta cum non sint necessaria necessitate medij ad salutem, non possunt ab hæreticis recipere, nisi fortè in casu, quod aliquod ex eis foret necessarium necessitate medij, vt si quis esset in peccato, & dubitaret de contritione, ac pœnitentiam suscipere non posset, quia non aderat, qui absoluere posset, vel vellet, nam is potest recipere Eucharistiam vel Extremam-vnctionem ab hæretico, qui validè eam administrare voluisset. Ita cum aliis Fagundez *lib.* 1. *Decalogi cap.* 6. *n.* 12. & 13.

DISPVTATIO II.

De vitiis Fidei Christianæ contrariis.

SECTIO I.

Quid sit Infidelitas, & quotuplex?

SVMMARIVM.

32 *Duplex est infidelitas, negatiua, & positiua, & quid vtraque sit?*
33 *Quotuplex sit infidelitas negatiua?*
34 *Quotuplex sit infidelitas positiua?*
35 *Schisma non opponitur fidei, sed paci, & charitati.*

DIco primò: Sicut duplex est præceptum fidei, affirmatiuum, & negatiuum, ita illi opponitur duplex peccatum, omissionis contra affirmatiuum, & commissionis contra negatiuum; ac proinde duplex est infidelitas, negatiua scilicet, & affirmatiua, seu positiua. Rursus negatiua est duplex, alia inuincibilis, & purè negatiua, qualem habent, qui nunquam rerum fidei notitiam habuerunt, & hæc infidelitas peccatum non est, vt patet ex illo ad *Romanos* 10. *quomodo credent ei, quem non audierunt.* Alia est priuatiua, qualem habent hi, quibus doctrina fidei sufficienter est proposita, & nolunt credere, & hæc semper est peccatum, etiamsi nullum habeant errorem in intellectu positiuum. Infidelitas vero positiua addit 33
supra priuatiuam expressum contemptum diuinæ authoritatis; est enim positiua incredulitas obiecti sufficienter propositi, cum positiuo iudicio contra veritatem reuelatam cum pertinacia: & de hac est sermo in præsenti.

Est autem hæc infidelitas triplex: Paganismus, 34

 Iudaïsmus

34 Iudaïſmus , & hæreſis. Paganiſmus eſt, quando quis nullius myſterij reuelati fidem habet; Iudaïſmus quando quis credit veteri teſtamento, non tamen nouo. Hæreſis quando quis aliquas veritates, ſiue ex nouo, ſiue ex veteri teſtamento negat. Hæc autem diuiſio non eſt eſſentialis gêneris in ſpecies, ſed tantum accidentalis penès magis, & minùs, ſiquidem omnes priuant eadem fide, & cum illa habent oppoſitionem, vt bene probat cum Suario, Coninch. Palaus *tom.* 1. *tract.* 4. *diſp.* 2. *p.* 1. *num.* 4. contra Amicum *tom.* 4. *diſput.* 16. *ſect.* 1. *num.* 21. cum hoc tamen ſtat, quod ſemper quis debeat in confeſſione explicare, an Paganiſmum, Iudaïſmum, vel hæreſim amplexatus fuerit poſt baptiſmum, propter diuerſos errorès, & idololatrias, & blaſphemias, & ceremonias vanas, quæ continentur in quocunque ex illis, quæ diuerſimodè Religioni opponuntur, vt bene Palaus *ſuprà num.* 6. Hæc autem diuiſio comprehendit omnes ſpecies infidelitatis, nam in hæreſi continetur apoſtaſia, ſolum enim diſtinguitur ab illa tanquam magis, & minùs, quantum eſt ex parte termini à quo; in paganiſmo continetur Atheïſ-
35 mus, Turciciſmus: Schiſma verò quantum eſt ex parte termini à quo, non opponitur fidei, ſed paci, & charitati. ſed de his vide latius Palaum, *ſuprà num.* 7.

SECTIO II.

De Infidelibus.

SVMMARIVM.

36 *Pagani non poſſunt cogi ad fidem.*
37 *Poteſt Pagano damnato ad mortem offerri fides ad mortem euitandam.*
38 *Rex Chriſtianus poteſt cogere Paganos ſibi ſubditos ad audiendum Euangelium.*
39 *Poteſt bellum mouere contra infideles communiter nolentes admittere prædicationem Euangelij, & alia contra legem naturalem facientes.*
40 *Princeps Chriſtianus poteſt tolerare in Paganis ſibi ſubditis ipſorum ritus, modo non ſint contra ius naturæ.*
41 *Poteſt expellere è regno ſuo Paganos eo ſolum, quia ſunt infideles, ſi noluerint fidem recipere.*
42 *Quæ communicatio prohibita ſit fidelibus cum infidelibus.*

PRo huius ſectionis intelligentia ſuppono. Pro infidelibus in hac ſectione ſumi Paganum, & Hebræum, & Sarracenum, cum hi enim omnes veram fidem Chriſti non habeant infideles ſunt, vnde de ſingulis aliqua dicenda ſunt.

Dico primò: Certum eſt Paganos, [hoc eſt illi, qui idola colunt] ſiue ſubiectos, ſiue non, principi Chriſtiano, non poſſe cogi ad fidem, bene tamen
36 allici muneribus. Ita cum communi ſententia Palaus *tom.* 1. *tract.* 4. *diſp.* 2. *part.* 6. *num.* 3. Ratio eſt quia fides Chriſti voluntariè ſuſcipienda eſt, alias magnum periculum eſſet fictionis, & ſacrilegij in ſuſcipiente illam, cui tamen libertati munerum propoſitio non nocet.

Hinc fit, non poſſe bellum ſuſcipi contra infideles, ex ſolo titulo, quod fidem reſpuant, nec id poſſet
37 Summus Pontifex demandare. Poteſt tamen Rex capite plectendum liberare à morte, ſi fidem ſuſcipiat, liberare populum à tributo, ſi fidem accipiat. Poteſt etiam mulier ducere infidelem, ſi ad fidem conuertatur: Hæc enim non cogunt, ſed alliciunt. Poteſt etiam rex infidelibus grauiora tributa, iuſta tamen, imponere, niſi velint ad fidem conuerti, & infideles aduenas à ſuo Regno expellere, niſi conuertantur. Poteſt etiam eis prohibere vſum ſuæ religionis, vtpotè contrarium iuri naturæ; hoc enim non eſt agere ad fidem directè, ſed indirectè. Ita & bene cum Valentia, Bonacina, Suario, Becano, Palaus *ſuprà num.* 4.

Dico ſecundò: Rex Chriſtianus poteſt infideles 38
ſibi ſubiectos cogere ad audiendum Euangelium, ad abſtinendum à peccatis contra Deum, & Chriſtum, & contra ius naturale, non tamen poteſt cogere ad hoc ſibi non ſubiectos. Ita cum aliis Palaus *ſuprà p.* 7. *num.* 4. Ratio eſt, quia cum in ſubiectos habeat iuriſdictionem, poteſt eos cogere ad eas actiones, quæ non ſunt compellere ad fidem; ſed ſolum eam audire, & abſtinere ab his delictis, quæ communitatis bono, & tranquillitati nocent, non eſt compellere ad fidem; ergo. At vero cum in minime ſubiectos iuriſdictione careat, ad prædicta illos cogere non poterit.

Aduerte tamen, quod ſi infideles non ſubiecti 39
vniuerſali ferè conſenſu præcludant prædicatoribus aditum prædicandi, ſi maledicta, & probra in Chriſtum iaciant, ſi perſequantur eos, qui Euangelium amplectuntur, ſi minis, & fraudibus Chriſtianos ad infidelitatem pertrahant, ſi diis ſuis homines immolent, vel eoſdem comedant, tunc poſſet Rex Chriſtianus contra eos bellum mouere, niſi à ſceleribus prædictis deſiſtant; quia id iam non eſſet dicere ius in non ſubiectis, ſed defendere innocentes, & punire eos, qui iniuriam Chriſto, eiuſque Religioni inferunt. Dixi ſi vniuerſali ferè conſenſu, nam ad bellum inferendum, cum ſit magnum, & publicum malum, non ſatis eſt quodcunque delictum hominis particularis, ſed requiritur culpa grauis, & vniuerſalis. Ita cum Suario, Valentia, Coninch, & aliis Palaus *ſuprà num.* 5.

Dico tertiò: Princeps Chriſtianus poteſt tole- 40
rare in Paganis ſibi ſubiectis ipſorum ritus, dummodo non ſint contra ius naturæ, nec detur periculum ſubuerſionis aliorum. Imo debet illos tolerare, quoties rixæ, diſſidiaque orirentur, vel ad fidem conuerterentur difficilius, ſi ea permiſſio illis non concederetur. Ita enim bonum publicum expoſcit. Ita cum aliis Palaus *ſuprà p.* 7. *num.* 2. Tamburinus *lib.* 2. *Decalogi cap.* 1. *§.* 8. *num.* 4.

Dico quartò: Rex Chriſtianus poteſt expellere 41
ex regno ſuo Paganos ibi natos, & procreatos, eo ſolo titulo, quia infideles ſunt, modo detur illis electio, vt maneant, ſi velint ad fidem conuerti, ſi vero nolint vendant omnia bona, & libere aliò decedant. Ita cum Azorio, Tamburinus, *ſuprà num.* 5. Ratio eſt, quia quamuis poſſent tolerari, vt modo diximus, propter tamen mala, quæ ſolent ex commercio cum infidelibus oriri, poſſunt etiam expelli.

Sed quæres, quæ communicatio prohibita ſit 42
fidelibus cum infidelibus? Reſpondeo prohibitum eſſe Chriſtianis ſpecialiter cum Iudæis habitare, eorum azymis veſci, Iudæis medicis vti, ab eiſdem medicamenta accipere, cum ipſis ſimul in balneo intrare, eos inuitare, vel ad eorum conuiuia accedere, eſſe obſtetrices, aut nutrices ipſorum in eorum domibus, eiſdem famulari, eiſdem legata in teſtamentis relinquere, eorundem eſſe mancipium, eiſdem officia publica committere. Cum Sarracenis

tum teneamus ex Dei reuelatione, & simul aliqua ratione probabili confirmes, hoc non est hæreticum, sed laudabile. Palaus *tom.* 1. *disp.* 3. *tract.* 4. *p.* 2. *num.* 12.

Dicitur secundò: Hominis baptizati, vt osten- 45
datur subiectum capax hæresis, requiritur enim vt supponatur baptismus, vt quis deserens aliquem articulum dicatur hæreticus, saltem coram Ecclesia, & quoad pœnas, licet alias sit hæreticus coram Deo. Hinc fit cathecumenum non esse propriè hæreticum saltem quoad hoc, vt incurrat pœnas ab Ecclesia statutas, siquidem nondum suscepit baptismum, nec intrauit in Ecclesiam, nec illi subiicitur. Ita cum communi sententia Fagundez *suprà num.* 28. Dicitur tamen hæreticus coram Deo, & quoad peccatum, nam ad hoc sufficit, vt cathecumenus deserat fidem, quam iam susceperat. Filliucius *tract.* 22. *cap.* 6. *num.* 157.

Et idem dicendum est de fictè, vel inualidè baptizato, siquidem adhuc non est ingressus in Ecclesiam, nec illi subiectus. Ita cum Sanchez, Sairo, Suario, & aliis Fagundez *suprà num.* 30. contra
Felinum, Igneum, Simancas, & alios. Imo si 46
certo constet de nullitate baptismi, ex quocunque capite sit, non potest Ecclesia cogere sic nulliter baptizatum suscipere baptismum. Secus si detur præsumptio aliqua pro validitate baptismi, vt quando fuit defectus intentionis baptizantis, vel suscipientis baptismum, nam tunc per accidens ex defectu probationis potest Ecclesia cogere sic nulliter baptizatos persistere in fide. Ita cum Suario, Fagundez *suprà num.* 31.

Dicitur tertiò: In intellectu voluntarius: quia sicut assensus fidei oritur, & existit in intellectu, ex voluntatis affectu, ita hæresis est assensus rationis contra fidem ex voluntate electionis profectus, quo fit, vt assensus contra fidem, si deliberatione careat, non sit hæresis, vt sunt plures motus rationis, qui subito contra fidem irrepunt. Secundò 47
fit ignorantiam inuincibilem excusare ab hæresi, non alia causa, nisi quia tollit voluntarium. Fagundez *supra num.* 16. Dicitur quartò, contra aliquem fidei articulum: quia error in aliis materiis non facit hæresim.

Dicitur tandem cum pertinacia, id est, cum certa scientia, quod Ecclesia censeat contrarium eius,
quod ipse credit. Hinc fit pertinaciam non con- 48
sistere in aliqua temporis mora, vt innuere videtur Syluester *verbo hæresis* 1. *quæst.* 2. Sed in electione deliberata voluntatis cum certa cognitione, quod illud sit contra id, quod sentit Ecclesia. Ex quo fit in momento temporis hæresim consummari posse. Fateor ex mora breui coniici fidelem præsertim timoratum non consensisse cogitationi de hæresi admittenda, quod fortasse dicere voluit Syluester.

Secundò fit: Eum qui tenet aliquid contra fi- 49
dem, sed ipse ignorat, siue inuincibiliter, siue vincibiliter, esse contra illam, non esse hæreticum; quia pertinacia, quæ requiritur ad hæresim consistit in eo, quod error sit scienter contra Romanam Ecclesiam. Dixi siue inuincibiliter, siue vincibiliter, quia ignorantia vincibilis crassa, & supina, & etiam affectata, sufficit in foro interno, vt non detur peccatum hæresis, licet aliàs illâ laborans in foro externo reputetur hæreticus: quia ad hæresim non satis est qualibet culpa, vt accidit in aliis materiis, sed requiritur præterea pertinacia, quæ certè non est in ignorante, de quo loquimur. Ita cum Suario, Azorio, Coninch. Palaus, *tom.* 1. *disput.* 3. *tractat.* 4. *p.* 2. *num.* 2. & cum

communi

communi sententia Fagundez *in 1. præcepto lib. 1. cap. 4. num. 20. & 22.*

50 Dico secundò: Hæresis diuiditur in merè internam, quæ scilicet consummatur in ipso intellectu, nullo signo exterius dato, & in externam, quæ exterius prodit per aliquam vocem, vel nutum, etiam si nullus prorsus sit, qui illam audiat, vel videat; & siquidem prodeat coram multis, dicitur hæresis publica, si vero nullo audiente, vel paucis, putà duobus, vel tribus, dicitur externa occulta; quod si solum quis exterius affirmet hæresim, sed non habeat in mente errorem, verè non dicitur hæreticus exterior, vocari tamen solet hæreticus purè exterior, & regulariter in foro externo reputatur, & punitur vt verè hæreticus, quia ei non creditur, si alleget se non consensisse errori interius Palaus *tomo... tract. 4. disp. 3. p. 2. num. 16.*

51 Dico tertiò: Ad hæresim externam requiruntur tres conditiones. Prima vt signum, siue vox exterior procedat ex affectu hæresis. Secunda vt signum illud ex se, vel ex aliis circumstantiis hæresim determinatè exprimat. Vnde si quis manifestaret hæresim per actus bonos, vel caueret malis iuxta præscriptum hæreticæ sectæ per actus indifferentes, non censeretur hæreticus, quia tales actus ex se non sunt manifestatiui hæresis, nec mali ex obiecto, sed tantummodo ex animo, vt si quis malè sentiens de Sacramento Eucharistiæ ante ipsum pertransiens non detegeret caput, aut reuerentiam non exhiberet, quia talia signa non sunt manifestatiua hæresis, sed solum extrinsecè, & ex praua intentione. Tertia vt actus externus, quo manifestatur hæresis sit peccaminosus mortaliter, & intrinsecè malus, quia si ex solo animo esset malus, non satis esset. Vnde si quis hæresi interna aliquid agat, quod sit veniale peccatum, v. g. comedat parum carnis die vetito, non esset per illam actionem absolutè hæreticus externus. Malletus *malleatione 2. bractea 21.* & cum Sanchez, Palao, Diana *part. 4. tract. 4. resol. 240.*

SECTIO IV.

De pœnis, quæ in iure statuuntur contra hæreticos.

SVMMARIVM.

52 *Pœnæ ab Ecclesia constitutæ contra hæreticos solum comprehendunt hæreticos externos.*
53 *Prima pœna contra hæreticos est excommunicatio Papæ reseruata.*
54 *Secunda pœna est irregularitas, & à quibus hæc pœna incurratur?*
55 *Tertia pœna est infamia.*
56 *Quarta pœna est priuatio beneficiorum, & officiorum possessorum, & inhabilitas ad futura.*
57 *Quid si hæreticus sponte reconcilietur?*
58 *Quid si renunciet beneficia ante sententiam declaratoriam hæresis?*
59 *Quinta pœna est quod filij hæreticorum non possint ad vllum officium Ecclesiasticum, vel publicum admitti.*
60 *Sexta pœna est priuatio dignitatum.*
61 *Septima pœna est confiscatio bonorum.*
62 *Ad quæ bona hæc pœna extendatur.*
63 *Pœna confiscationis non obligat ante sententiam iudicis.*
64 *Hæreticus ante sententiam declaratoriam potest bona sua alienare, & quomodo?*
65 *Quid si bona alienet in fraudem fisci?*
66 *Hæreticus post sententiam, si fiscus ab eo non petat bona, potest ea retinere, & frui illis.*
67 *Octaua pœna contra hæreticos est incapacitas testandi.*
68 *Nona pœna est incapacitas hæreditatis, successionis, legati, & donationis.*
69 *Decima pœna est exemptio filiorum à patria potestate.*
70 *An filius hæretici succedat in maioratu?*
71 *Vndecima pœna est priuatio dominij in seruis.*
72 *Duodecima pœna, est pœna carceris, flagellationis, exilij, & mortis.*

PRo explicatione huius sectionis suppono. Pœnas ab Ecclesia contra hæreticos constitutas, solum esse contra hæreticos externos, siue occultos, siue publicos, modo in sequentibus explicando, & non contra mere internos; Ecclesia enim visibilis non iudicat de internis, sed de externis. His suppositis, 52

Dico primò: Prima pœna contra hæreticos externos est excommunicatio latæ sententiæ summo Pontifici in Bulla Cœnæ reseruata. Non debemus tamen talem hæreticum vitare, nisi postquam fuerit nominatim declaratus excommunicatus. Vnde non sufficit sententia declaratoria hæresis, sed insuper requiritur quod vt excommunicatus declaretur, sicuti etiam non censentur nominatim excommunicati Luterani, Caluinistæ, &c. etiam si generaliter sint expressi in excommunicatione, si quidem illa est tantum quædam generalis denunciatio, quæ non sufficit, sed requiritur specialis, & nominatim, vt debeant vitari, vt cum Sanchez, notat Filliucius *tract. 22. cap. 7. num. 199.* Facta tamen hac declaratione speciali incurrit in cœteris, quæ excommunicationem comitantur. Imo hæc excommunicatio extenditur ad hæreticorum credentes, fautores, receptores, defensores, & eorum libros legentes, tenentes, imprimentes, aut defendentes, vt constat ex Bulla Cœnæ, de quibus vide, quæ latè diximus in explicatione excommunicationum Bullæ Cœnæ in secunda parte huius Directorij: Interim vide Fagundez *in primum præceptum lib. 1. cap. 12. per totum.* Tamburinum *lib. 2. Decalogi cap. 1. §. 5. per totum.* Filliucium *tract. 22. cap. 7. per totum.* 53

Dico secundò: Secunda pœna contra hæreticos lata est irregularitas, *cap. nos si §. item.* Hæc autem pœna non incurritur, nisi ab hæretico publico, & non ab occulto. Palaus *tom. 1. tract. 4. disp. 4. p. 4.* Tamburinus *lib. 2. cap. 1. §. 5. num. 6.* contra Suarium, Valentiam, & alios, quos refert, & sequitur Fagundez *lib. 1. primi præcepti Decalogi cap. 17 num. 2.* Filliucius *suprà num. 209.* Ratio nostræ resolutionis est, quia iura, quæ hanc pœnam imponunt, loquuntur de delicto notorio, & ex alia parte irregularitas non contrahitur, nisi in casibus in iure expressis. Sed de his vide, quæ latiùs dixi *in 2. part. huius Directorij in tractatu de irregularitate*, vbi latè egimus de receptoribus, & defensoribus hæreticorum, de suspectis in fide, &c. 54

Dico 3. Tertia pœna contra hæreticos est infamia, *cap. infames 6. quæst. 1. cap. excommunicamus de hæreticis, & alibi.* Ad hanc autem perfectè incurrendam debet hæresis esse notoria, vel notorietate facti, vel iuris, hoc est, vel ex se, vel ex sententia iudicis. Ratio est, quia infamia est praua opinio de alio circa plures: donec igitur ad plures notitia delicti non peruenerit, perfecta non erit per commissum 55

tò ad priuationem acquisitorum non requiri scientiam, sed sufficere quod beneficium per preces hæreticorum, vel fautorum eorum obtentum sit. Ad incurrendam vero carentiam ad futura, requiri scientiam precum hæreticorum, vt clare patet ex textu citato. Tandem nota, quod cum textus non dicat, hunc fore inhabilem, sed non esse admittendum ad beneficia futura, admissio non est inualida, sed solum illicita. Ita Palaus *tom.1. tract. 4.d.4.p.5. num.9.* Tamburinus *lib.2.decalogi cap.1.§.5.num.12.*

Dico septimò: septima pœna contra hæreticos est, confiscatio bonorum *c. cum secundum leges §. finali de heret.in 6.* Circa hãc autem pœnam nota primo, sententiam confiscationis debere dari à iudicibus Ecclesiasticis, scilicet ab Inquisitoribus, vt patet ex eodem textu. Fagundes *lib.1.cap.19.num.2.* Secundò nota, omnia bona, quæ sunt hæretici, siue mobilia, siue immobilia, & etiam iura, obnoxia esse confiscationi. Dixi quæ sunt hæretici, nam quæ donauerat, non in fraudem fisci, & illa quorum tantum habet vsumfructum, & non proprietatem, vt sunt ius patronatus, maioratus, fideicommissum, emphyteusim, & bona aduentitia, & profectitia filiorum, solum sunt obnoxia fisco, quoad vsumfructum, Paraphernalia vero filiorum, & dos vxoris, Paraphernalia, arrhæ, & quæcumque illius sunt, nec quoad vsumfructum pertinent ad fiscum. Et idem dicendum est de illis, quæ relinquuntur hæretico occulto ex testamento, vt hæreditas, fideicommissum, legatum, hæc enim omnino pertinent ad substitutos, vel ad consanguineos proximiores, illa testamento relinquentibus, nam hæreticus propter hæresim iam est incapax talis hæreditatis, *iuxta legem Manichæos C.de hæreticis.* Ita cum communi sententia Fagundes *lib. 1. primi præcepti Decalogi cap.22. num. 22.* Pertinet tamen ad fiscum legitima filiorum; in aliquo tamen casu poterunt Domini Inquisitores cum eis vti aliqua misericordia, vt si filius patrem hæreticum denunciauit. Fagundes *suprà num.6.* 61 62

Tertiò nota, hanc pœnam confiscationis non obligare ante sententiã iudicis. Vnde hæretici quandiu non accedit sententia iudicis retinent dominiũ, & possessionem bonorũ suorum; manet tamen hoc dominium vulneratum, siquidem eorum bona à die commissi delicti manent obligata fisco. Ex quo fit omnes donationes, & contractus à die commissi delicti post sententiam latam posse rescindi, vt tenent communiter DD. ipse tamen hæreticus antequam condemnetur habet dominium vtile suorum bonorum. Vnde non tenetur bona sua offerre fisco, sed potest licite, & valide bona sua occultare, retinere, & illis frui, sine vllo scrupulo, nec fiscus ante sententiam potest ea sibi accipere, quamuis posset post criminis scientiam ea sequestrare, & aliis custodienda tradere. 63

Potest etiam hæreticus ante sententiam bona sua alienare, & vendere, quæ necessaria sunt ad vitæ suæ, & status, & familiæ sustentationem, modo inde damnum ementi, vel recipienti euenire non possit. Potest etiam efficere liberales donationes, siquidem illorum bonorum dominium vtile habet. Hæ tamen omnes donationes, siue liberales, siue onerosæ, à die commissi delicti factæ, [non tamen antea factæ, si perfectæ sint] reuocari possunt à fisco, nisi ad præscriptionem deuenerint. Si tamen alienatio facta fuit bona fide per contractum onerosum venditionis, permutationis, &c. debet parti tradi à fisco pretium, quo talem rem emit, & illius melioramenta. Secus si mala fide emit, nam tunc solum tenebitur fiscus ei tradere pretium 64

B meliora

melioramentorum, quæ ipse suis expensis fecit. Ipse tamen possessor malæ fidei tenebitur, non solùm rem restituere, sed etiam fructus omnes, quos ab illa mala fide suscepit, & consumpsit, etiam si non fuerit inde factus ditior, quod tamen non accidit in eo, qui fructus bona fide consumpsit, nam hic solum tenebitur fisco restituere id, in quo factus est ditior. Ita cum communi sententia Fagundes *suprà num.* 32. Tunc autem datur mala fides,
65 quando in fraudem fisci facta est alienatio; Vnde nõ sufficit vt detur in recipiente scientia delicti, nam cum hac etiam hæreticus ante sententiam licite vendit, sed vltra requiritur vt fiat in damnum fisci. Ita cum Suario, Fagundes, *suprà num.* 24. contra Vasquium, & alios.

66 Quintò nota Hæreticum etiam post sententiam, si fiscus ab eo non petat bona sua posse ea retinere, & eis frui, nec obligatur ea offerre: seu manifestare fisco, non potest tamen positiuè resistere eius executioni, dum tamen non exiguntur potest bona sua consumere, nec tenetur ad restituendum consumpta, quia dum fiscus ea non exigit, conceditur delinquenti bonorum suorum liber vsus. Non potest tamen delinquens, vel eius hæres aliqua bona occultare, ne fiscus ea occupet, nec potest negare ea se habere, si à fisco interrogetur, nec tradere alteri clam conseruanda, quia iam sic positiue resisteret, ne fiscus exigens consequeretur ea bona, quæ per sententiam sua iam omnino sunt. Ita cum Simancas, Azor, Molina, Sanchez, Bonacina, Suario, Tamburinus, *lib.* 2. *Decalogi cap.* 1. §. 5. *num.* 2. contra Palaum *disp.* 18. *num.* 6.

67 Dico 8. Octaua pœna contra hæreticos est, incapacitas testandi *ex cap. excommunicamus.* 1. §. *credentes de hæreticis.* Nam cum eorum bona addicta sint fisco, intestabiles redduntur: circa quam pœnam nota primo Testamentum hæreticorum ante sententiam iudicis non esse omnino nullum, sed annullandum, nam cum ipsi habeant dominium vtile suorum bonorum, sicut eorum contractus, & donationes non sunt omnino nullæ, sed annullandæ post sententiam; ita & testamentum. Ita cum Vasquio, Sanchez, Farinacio, & aliis, Palaus *tom.* 1. *tract.* 4. §. 5. *d.* 16. Secundò nota hæreticum postquam reconciliatus fuit cum Ecclesia, posse testari licitè, & valide de bonis aquisitis post abiurationem. Ita cum Vasquio, & alij, Palaus *suprà num.* 1.

68 Dico 9. Nona pœna hæreticorum est incapacitas hæreditatis, successionis, legati, & donationis; Palaus *suprà num.* 2. Circa quam pœnam nota satis probabile esse, hæreticum non esse incapacem successionis, legati, & donationis, sed tantum esse indignum. Ita Sanchez, Lessius, Rojas, & alij, quos refert, & probabile putat Palaus *suprà num.* 6. Vnde in hac sententia hæreticus non tenetur repudiare hæreditatem, successionem, legatum, vel donationem, sed potest eam obtinere, vsquequo à fisco ab eo auferantur. Palaus *suprà num.* 5. Si tamen voluerit renuntiare hæreditati, legato, vel donationi, etiam in hac sententia, licite potest efficere, licet hoc cedat in damnum fisci, vt bene probat cum Vasquio, & aliis, Palaus *sup. n.* 8. In contraria tamen sententia, quæ communis est, cum hæreticus dum hæreticus est, sit incapax successionis, legati, & donationis, tenetur illud repudiare, & si non repudiet, venit hæredibus ab intestato. Palaus *suprà num.* 6. Tamburinus *lib.* 2. *Decalogi cap.* 1. §. 5. *num.* 22. Secundò nota hæreticum postquam hæresim abiurauit, capacem esse in omni sententia successionis, legati, & donationis Tamburinus *suprà num.* 23.

Dico 10. Decima pœna cõtra hæreticos est, exemptio filiorũ à patria potestate *ex c. quicumque* §. *illorum de hæreticis in* 6. A die enim commissi criminis, 69
filij eximuntur à patria potestate, & fiunt sui iuris. Ita cum communi sententia Palaus *suprà num.* 12. Non extenditur tamen hæc pœna ad filios receptatorum, & fautorum hæreticorum, vt voluit Eymericus, vt rectè probat Sanchez *lib.* 2. *summæ cap.* 24. *num.* 5. nullus enim de hoc datur textus.

An tamen filius hæretici succedat in maioratu, 70
quo pater ob hæresim fuit priuatus? Respondeo quod vel maioratus habet annexam dignitatem, vt ducatum, comitatum, &c. vel non: si non, succedit filius hæretici, si Catholicus est, siquidem in hoc casu filius non succedit patri hæretico, sed primo institutori maioratus, vt late probat Molina *de primogeniis lib.* 1. *cap.* 1. *n.* 17. & cum aliis Catena, *p.* 2. *tit.* 1. §. 31. *n.* 168. secus dicendum est, quando maioratus habet annexam dignitatem nam cum filij hæreticorum sint infames, sunt incapaces dignitatis, & etiam simplicis iurisdictionis, vt cum multis probat Carena *suprà num.* 170.

Dico 11. Vndecima pœna contra hæreticos est, 71
priuatio dominij in seruos, *ex cap. absolutos de hæreticis.* Hæc tamen pœna non habet locum, nisi post sententiam iudicis, data tamen sententia, serui si Christiani sint, non transeunt in dominium fisci, sed remanent liberi, secus si pagani, & infideles sint, vt latè probat cum aliis Palaus *suprà num.* 1. & 18.

Dico 12. Duodecima pœna contra hæreticos est, 72
pœna carceris, flagellationis, exilij, & mortis, de quibus late Palaus, *suprà d.* 6. per totum, quæ quia pertinent ad forum exterius, hic à nobis omittuntur. Vide si placet apud illum.

SECTIO V.

De Apostasia, & Schismate.

SVMMARIVM.

73 *Apostasia quomodo differat ab hæresi?*
74 *An sit necessario explicanda in confessione?*
75 *Apostasia à fide externas incurrit pœnas hæreticorum?*
76 *Quis dicatur purus Schismaticus?*
77 *Schismaticus si simul sit hæreticus incurrit omnes pœnas hæreticorum.*
78 *Purus Schismaticus incurrit excommunicationem Papæ reseruatam, & inhabilitatem ad officia Ecclesiastica habenda, & illorum iurisdictionẽ.*
79 *Schismaticus, si crimen fuerit notorium, incurrit irregularitatem ex infamia.*

Dico primò: pura apostasia differt ab hæresi 73
tanquam maius, & minus; nam apostasia est negatio totius fidei, hæresis vero alicuius, vel aliquorum articulorum. Vnde in confessione, si apostata iterum ad fidem redeat, sufficit si dicat, negaui fidem; est enim tantum circunstantia aggrauans, quæ secundum meliorem sententiam, non est necessario explicanda. Non potest tamen pœnitens in confessione dicere, negaui aliquos articulos 74
fidei, nã tunc non diceret peccatum, quod fecit, sed quod non fecit. Tamburinus *lib.* 2. *Decalogi cap.* 1. §. 9. *num.* 2. Diana, *p.* 1. *tract.* 7. *resol.* 14. Bosæus, *verbo apostasia num.* 1. Dixi pura apostasia, nam si vltra puram negationem fidei, amplectatur quis aliã sectam v. g. paganismum, Iudaismum, &c. certum est

81 *Datur præceptum sub excommunicatione ferenda ne laïci disputent cum hæreticis, & infidelibus de rebus fidei.*

82 *Quid si laïci sint docti, & detur necessitas, & vtilitas fidelium?*

83 *An hoc præceptum sit alicubi consuetudine ab ogatum?*

84 *Vbi non est consuetudine abrogatum tantum obligat sub veniali.*

DIco primò: Certum est omnes fideles, siue 80
clerici, siue laici teneri sub præcepto naturali
de fidei dogmatibus non disputare, si indocti sint,
vel detur periculum deserendi fidem, si contrariæ
hæretici disputantis rationes vrgentiores appareant,
vel si detur periculum audientium. Præter
autem hoc præceptum naturale, datur præceptum
sub excommunicatione ferenda, ne laïci disputent
cum hæreticis, & infidelibus de rebus fidei *cap.* 81
quicumque §. inhibemus, de hæreticis in 6. Circa
quod præceptum nota primò, non comprehendere
clericos, etiam primæ tonsuræ, vel Regulares,
sed hos solum teneri præcepto naturali: Vndè solùm
comprehendit laïcos, etiam doctos. Ita cum
Azor. Sanchez, Coninch. & aliis Palaus *tom. 1.
tract. 4. disp. 2. p. 4. num. 4.* contra Bañes, Ledesmam,
& alios, quos *ibi* refert, quibus adde Dianam
part. 5. tract. 14. resol. 96. & part. 5. tract. 15. resol. 22.
Basæum *verbo fides 2. num. 9.* Tamburinum *lib. 2.
Decalogi, cap. 1. §. 11. num. 3.*

Ratio nostræ resolutionis est, quia lex Ecclesiastica aliquid addit supra naturalem, sed ex lege naturali laïcus indoctus prohibetur disputare de rebus fidei: ergo lex Ecclesiastica cum id laïcis prohibet de doctis loquitur propter excellentiam doctrinæ. Vndè nunquam cessat lex in illis, ex eo quod docti sint. Cessabit tamen lex, quoad laïcos
doctos, quando à clericis rogantur, vt disputationem
suscipiant in honorem fidei. Palaus *suprà* 82
num. 7. vel in casu necessitatis, vel euidentis vtilitatis,
qualis esset, si hæreticus suis dictis ad errores
retraheret fideles, & nullus esset clericus, qui eum
confunderet. Palaus *ibi num. 6.* vel si esset in terris 83
hæreticorum, vbi fideles permixti viuunt cum
hæreticis, quia in his consuetudine iam hæc lex
abrogata est. Ita cum Suario, Conincho, Sànchez,
Palaus, *ibi num. 28.* An vero hæc lex etiam vbi 84
non est consuetudine abrogata obliget sub mortali? Negatiuè respondeo. Ita cum Palao, Tamburin. *suprà num. 7.* pœna enim excommunicationis ferendæ, qualis est hæc in lege imposita, non est signum obligationis sub mortali.

SECTIO VII.

Qui teneantur ex Tridentino emittere fidei professionem?

SVMMARIVM.

85 *Omnes curam animarum habentes tenentur in manibus Episcopi, vel eius vicarij elicere fidei professionem.*

86 *Eandem obligationem habent prouisi in canonicatibus & dignitatibus in Cathedralibus.*

87 *Ad idem tenentur prouisi in Patriarchas, Episcopos, vel Archiepiscopos.*

88 *An non facientes fidei professionem amittant fructus ante iudicis sententiam.*

89 *Hac lex non obligat ad culpam grauem, sed tantum ad pœnam.*
90 *Hoc preceptum non obligat prælatos regulares.*
91 *Hæc lex in multis locis non est vsu recepta.*
92 *Vbi hæc lex est recepta sufficit quod semel professio fidei fiat.*

85 PRo huius sectionis intelligentia suppono, ex Trid. *sess.* 24. *cap.* 21. *de reformatione*, teneri omnes curam animarum habentes à die adeptæ possessionis ad minùs intra duos menses in manibus Episcopi, vel eo impedito, in manibus vicarij, emittere fidei professionem. Et ad idem tenentur prouisi de canonicatibus, & dignitatibus in Ecclesiis Cathedralibus, non solum coram Episcopo, sed etiam coram capitulo, aliàs non faciunt
86 fructus suos nec illis possessio suffragatur. Et ad idem tenentur promouendi in Patriarchas, Archiepiscopos, vel Episcopos, in prima Synodo Prouinciali, cui interfuerint, vt patet ex eodem
87 Trid. *sess.* 25. *cap.* 2. *de reformatione, & ex constitutione Gregorij XIV. & Pij IV.* qui supradictum decretum extendit ad Prælatos Regulares, & ad omnes Doctores, Magistros, Regentes, & alios Professores Artium liberalium: his suppositis,

Dico primò: Hoc decreto solùm comprehenduntur parochi beneficiati, non tamen illi, quibus Episcopus curam Ecclesiarum commendat, non tamen de beneficio prouidit; Decretum enim solum loquitur de prouisis in beneficiis. Ita cum
88 Sanchez, & aliis Palaus *tom.* 1. *tract.* 4. *disp.* 1. *p.* 19. *num.* 3. An autem non facientes talem professionem amittant fructus ante sententiam iudicis? Respondeo negatiuè, nam cum hæc lex sit pœnalis non obligat, nisi post latam sententiam, & cum Pontifex aliud vult illud declarat, vt fecit Trid. *sess.* 23. *cap.* 1. *de reformatione*, quando obligauit non recitantes diuinum Officium ad restituendos fructus perceptos ante aliam iudicis sententiam. Ita cum Nauarro, Sanchez, Rodriguez, Barbosa, Palaus, *suprà num.* 16. contra Azorium, Garciam, 89
Vgolinum, & alios. An autem hæc lex obliget, non solum ad prædictam pœnam, sed etiam ad culpam grauem? Respondeo satis probabile esse, non obligare ad culpam, sed tantùm ad prædictam pœnam. Ratio est, quia lex pœnalis ad nihil amplius, quam ad pœnam obligat, atqui hæc lex est pœnalis: ergo ita cum Valentia, Villalobos, Nauarro, Azor. Filliucio, & aliis Tamburinus *in opusculo de sacrificio lib.* 3. *cap.* 1. §. 8. *num.* 14. Diana *part.* 1. *tract. de legibus resol.* 20.

Dico secundò: Licet Pius V. Hoc decretum 90
extenderit ad Prælatos Regulares, & ad omnes Doctores, & Magistros Artium liberalium, siue Sæculares, siue Clericos, eius extensio in multis Religionibus, & locis non fuit vsu recepta, quare ibi non obligat: Ita cum Sanchez, Sorbo, & aliis Tamburinus *lib.* 2. *cap.* 1. *Decalogi* §. 12. *num.* 6. Imo Sorbus apud illum docet nullibi esse receptum. Aduerte tamen pro locis vbi tale decre- 91
tum est receptum, imo & pro parochis, & aliis obligatis, satis esse semel efficere hanc fidei professionem. Vnde si parochus, Canonicus, vel Episcopus, vel quicunque alius, de alio beneficio, vel magistratu prouideatur, non tenetur ex necessitate præcepti hanc professionem iterare, sed sufficit se 92
semel illam fecisse, iam enim quoad substantiam præcepto satisfecerunt. Ita cum Sanchez, Tamburinus, *suprà num.* 6. contra Azorium, & alios, quos refert, & sequitur Palaus *suprà num.* 7.

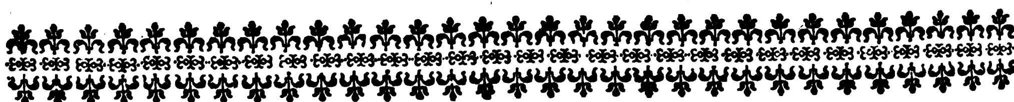

TRACTATVS SECVNDVS,

DE VIRTVTIBVS SPEI, ET CHARITATIS, & eis annexis, & contrariis.

DISPVTATIO I.

De Spe.

SECTIO Vnica.

Quid sit Spes, & de peccatis contra Spem.

SVMMARIVM.

1 *Spes est virtus Theologica.*
2 *Quomodo definiatur?*
3 *Quid sit obiectum spei?*
4 *Datur preceptum affirmatiuum, & negatiuum spei.*
5 *Quando obliget affirmatiuum?*
6 *Quomodo peccator peccet contra præceptum spei?*
7 *Quando detur desperatio?*

1 DIco primò: Spes est virtus Theologica diuinitus infusa, per quam certo speramus futuram beatitudinem per merita ex Diuina gratia prouenientia. Dicitur autem spes virtus Theologica, quia versatur circa Deum, tanquam circa obiectum, sicut fides, & charitas, infunditurque à solo Deo in voluntatem nostram, in qua est sicut in subiecto. Dicitur autem, per quam certo ex- 2
pectamus futuram beatitudinem, quia beatitudo est obiectum primarium, circa quod versatur spes, gratia vero, virtutes, & alia bona opera, quæ huius consecutioni deseruiunt, sunt illius obiectum materiale secundarium, obiectum vero formale spei est Deus, vt summum bonum amabile amore 3
concupiscentiæ, quasi in commodum amantis, ex quo amore nascitur desiderium beatitudinis, qui est actus prosecutionis huius virtutis, & timor mali contrarij, qui est eius actus fugæ, ad eandem enim virtutem pertinet amare bonum, & odio habere contrarium. Palaus *tom.* 1. *tract.* 5. *disp. vnica p.* 1. *num.* 1. & 2. & alij communiter.

Dico secundò: Duplex datur præceptum spei, 4
aliud affirmatiuum, & negatiuum aliud. Negatiuum semper obligat, non tamen affirmatiuum, sed suo tempore. Quando autem vrgeat affirmatiuum? Respondeo affirmatiuum *per se solum* obli- 5
gare

12 *Quo tempore obliget hoc preceptum.*
13 *Quomodo peccet homo contra hoc preceptum.*

DIco primò: Charitas est virtus theologalis, 8
& supernaturalis infusa, quâ amatur Deus amore supernaturali beneuolentiæ super omnia, & proximus propter ipsum. Dicitur virtus supernaturalis infusa, quia sicut fides, & spes non nostro labore, sed Dei munere habentur à nobis, iuxta illud Pauli *ad Romanos*, *Charitas Dei diffusa est in* 9
cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ponitur qua amatur Deus, vt indicet primarium obiectum Charitatis, quod est Deus, tanquam supernaturalis noster finis per fidem à nobis cognitus in hac vita, per visionem verò, & fruitionem habendus in futura. Additur verò, amore supernaturali beneuolentiæ, vt significetur prima- 10
rius actus Charitatis, qui est amor amicitiæ, qui in hoc distinguitur ab amore concupiscentiæ, quod amor amicitiæ sit, quo bonum volumus amico propter ipsum, & amor concupiscentiæ sit, quo bonum alteri volumus propter nos, seu propter nostram vtilitatem. Additur verò, super omnia, vt ostendat modum Charitatis, qui est diligere Deum plus ceteris rebus omnibus, non intensiuè, sed appretiatiuè, hoc est, non intensiori actu Deum aliis rebus amando, sed Deum aliis omnibus præponendo, iuxta illud *Matthæi* 10. *qui amat patrem, aut matrem plùs quàm me, non est me dignus.* Tandem vltimo loco ponitur, & proximum propter ipsum, vt ostendatur secundarium, ac minùs principale obiectum charitatis, quod est nos ipsi, & proximi. Ita cum communi sententia Malletus, *malleatione* 2. *Decalogi bractea* 26.

Dico secundò: Certum est dari præceptum af- 11
firmatiuum diligendi Deum. Vt patet ex illo Deuteronomij, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua*, hoc est, quod nihil sit in intellectu, in voluntate, ac desiderio, neque in sensu, neque in externa operatione, quod non Deo subjiceatur, & cui Deus non præponatur. Vnde Christus *Marci* 12. dixit hoc esse maximum, & primum mandatum. Hoc autem præceptum non obligat directè ad amorem supernaturalem, nec naturalem, sed solùm ad amorem Dei super omnia ob eius infinitam bonitatem, quantum cum Dei gratia, quis possit. Vnde si homo habeat habitum supernaturalem, vel auxilium Dei, amabit eum amore supernaturali, si illis careat, amabit amore naturali, de quibus vide Palaum *tract.* 6. *disp.* 1. *p.* 3. *num.* 2.

Dico tertiò: Licèt Doctores varia tempora as- 12
signent, in quibus obliget hoc præceptum diligendi Deum, & eliciendi actum positiuum amoris Dei, vt in primo instanti vsûs rationis, vel in fine vitæ, vel in tota vita indeterminatè, vel saltem semel in ea, vel omnibus diebus festis, vel quando suscipitur Baptismus, vel homo iustificatur per Pœnitentiam, vel recipit Eucharistiam, aut Matrimonium, vel quando à Deo accipit beneficium. Ego tamen existimo, solùm teneri *per se ex vi huius precepti* elicere actum amoris Dei, cùm graues odij Dei tentationes instant, & periculum succumbendi illis adest, nisi tentatus actum amoris Dei eliciat. Vnde solùm in hoc euentu existimo obligare hoc præceptum dilectionis Dei super omnia *per se, & ex vi huius precepti*, sicut *suprà* diximus *de precepto fidei, & spei.* Vnde si odium sit Dei, vt authoris supernaturalis, obligabit præceptum contrariæ dilectionis, nempe Dei, vt authoris supernaturalis, si verò sit odium Dei, vt

authoris naturalis, obligabit dilectio Dei, siue vt authoris supernaturalis, siue naturalis. Ita Sanchez *lib. 2. Decalogi cap. 35. num. 9.* Vnde reiiciendus est Thomas Tamburinus *lib. 2. Decalogi cap. 3. §. 2. num. 2.* vbi nullum tempus determinat, in quo hoc præceptum obliget per se, & ex vi huius præcepti, sed tantùm dicit obligare per accidens ex vi aliorum præceptorum, quod etiamnum reiicit summus Pontifex Alexander. 7. *in suo decreto edito 24. die Septembris anni Domini 1665.* vt diximus *de præcepto fidei, & spei.*

13 Dico quartò: contra charitatem Dei dupliciter peccatur. Primò per missionem contra præceptum affirmatiuum de amando Deum, vt si quis ipsum non amet eo tempore, & eo modo appretiatiuo, quo amandus est. Secundò per commissionem contra præceptum negatiuum de non odio habendo Deo, vt si quis habet odium Dei, quod est scelus omnium grauissimum. Ita Tamburinus *sup. n. 2.* An autem homo peccet contra hoc præceptum, si in hac vita vltimum finem constituat volendo hic perpetuò durare. Respondeo quòd si homo delicias huius sæculi fruitioni Dei præponat, absque dubio peccare mortaliter: at si longum tempus vitæ desideret, quia nescit an saluandus, vel damnandus sit, vt illud periculum damnationis fugiat, non peccare. Ita Palaus *tom. 1 tract. 6. disp. 1. p. 1. num. 6.*

SECTIO II.

Vtrum teneamur ex charitate proximum diligere?

SVMMARIVM.

14 *Tenemur ex charitate proximum sicut nos metipsos diligere, & quomodo id intelligatur.*
15 *Homo non tenetur diligere proximum actu interno distincto ab amore Dei.*
16 *Quomodo id intelligatur?*
17 *Tenetur homo non habere odium internum proximi.*

14 DIco 1. Certum est teneri nos ex charitate proximũ diligere, sicut nos metipsos, vt habetur Matt. 22. *Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Vbi nota illam particulam, sicut, non importare æqualitatem, sed similitudinem. Per proximum autem intelliguntur illi, qui sunt capaces beatitudinis. Quapropter fideles, & infideles, peccator, inimicus, prædistinatus, & reprobus, nomine proximi intelliguntur, quia omnes hi dum in hac vita degunt, sunt capaces beatitudinis. Quòd si alicui reualatum esset, aliquem esse reprobum, adhuc posset simplici affectu illi desiderare beatitudinem, vel quòd non tot peccata committat; non tamen potest quis illi desiderare beatitudinem efficaciter quia hoc est impossibile. Ita cum aliis Palaus *tom. 1, tract. 4. d. 1. p. 5. num. 1.*

15 Dico secundò: Non tenetur homo diligere proximum per aliquem actum internum expresse tendentem in ipsum proximum, sed satis est, si amet Deum; in hoc enim amore Dei inuoluitur amor proximi, qui est de Dei voluntate. Quare si quis abstineat ab eliciendo actu odij contra proximum, si erga ipsum exequatur opera externa
16 beneuolentiæ, de quibus *infra*, facto ipso, & sæpe interne proximum sufficienter amabit. Ratio horum est, quia homo solùm tenetur Deum amare, & proximum, hic amor cedit in Dei, & proximi commodum, at actus internus præcise in bonum proximi non cedit, cum illi sit incognitus; bene tamen in honorem Dei, cui omnia patent: ergo respectu Dei tenetur homo amorem internum habere, respectu verò proximi, solùm quatenus est 17
necessarius ad vitandum odium. Ita cum D. Thoma, Suario, Coninch. Lorca, Palaus, *tract. 6. d. 1. p. 5. num. 4.*

SECTIO III.

Quomodo præceptum Charitatis, quâ diligitur proximus, obliget nos ad diligendos inimicos.

SVMMARIVM.

18 *Proximus potest considerari vt peccator, vel vt amicus, vel inimicus.*
19 *Charitatis præceptum obligat, non solùm ad diligendos iustos, sed etiam peccatores.*
20 *Tenemur præcepto diuino diligere non solùm amicos, sed & inimicos.*
21 *Iniuriam passus tenetur diligere saltem in genere inimicum.*
22 *Deducuntur aliqua corollaria.*
23 *Nemo tenetur ex præcepto exhibere signa specialia dilectionis erga inimicum, bene tamen ex consilio.*
24 *Aliqua corollaria deducuntur.*
25 *Filius tenetur exhibere semper signa dilectionis specialis erga patrem.*

PRo explicatione huius sectionis notandum est, 18
proximum diligendum ex præcepto charitatis posse in triplici statu considerari. Primò vt est peccator. Secundò prout amicus. Tertiò prout inimicus.

Secundò notandum est, signa dilectionis exhibenda proximo, alia dici generalia, & communia, vt sunt neminem à communi oratione, quam pro omnibus fidelibus exhibet excludere, & nullum ab eleemosyna, quam omnibus pauperibus huius loci distribuit excludere, & his similia. Alia dicuntur specialia, & particularia, vt sunt aliquem visitare, salutare, consulere, hospitio recipere, cum eo loqui, familiaritatem cum eo habere, pro eo orare in speciali, eum amare amore speciali, &c. III. notandum est, iniuriam, & offensam remitti posse, vel quoad odium tantùm, & vindictam, priuatam, vel etiam quoad actionem iniuriosam, ac satisfactionem: his suppositis,

Dico primò: Præceptum charitatis obligat nos, 19
non tantum ad diligendum iustos, sed etiam peccatores, non quà peccatores sunt, sed quà homines sunt. Ita communiter DD. Ratio est, quia cùm peccator sit homo, & capax beatitudinis, ac per consequens diligendus. Vnde aliquæ locutiones sacræ scripturæ, in quibus peccatores odio habentur, & mala grauia eis desiderantur, & imprecantur, vt in illo loco *Psalmi 118. Iniquos odio habui, in matutinis interficiebam omnes peccatores terræ, & Psalmo 103. Deficiant peccatores, ita vt non sint, & Psalmo 9. conuertantur peccatores in infernum,* aliæ huiusmodi, intelligendæ sunt de odio, non contra naturam, sed contra peccatum; peccatores enim secundùm peccatum, quod Deo aduersatur, odio habendi sunt. Vnde potest etiam peccatoribus

catoribus desiderari malum, non spirituale, sed temporale, vt in melius emendentur, vt mala, quæ in illis locis peccatoribus imprecantur, non illis optantur, vt malum formaliter, sed vt bonum iustitiæ, interest enim reipublicæ Christianæ, vt iniqui homines affligantur. Ita D. Thomas 2.2. *quæst.* 28. *art.* 6. *ad* 3. quem sequuntur communiter DD.

Hinc fit, licitum esse tutâ conscientiâ optare mortem, vel supplicium Tyranno, vel alteri homini iniquo, tum ad bonum publicum reipublicæ, tum vt non prosequatur bonos. Imò vt ait Sotus *de iustitia lib.* 5. *quæst.* 12. *art.* 1. possum alteri mortem desiderare ad bonum reipublicæ, etiamsi sciam damnandum, ac etiam de eius morte gaudere ob bonum, quod inde sequitur, quia bonum commune semper est præferendum priuato. Nauarrus *in summa cap.* 15.

20 Dico 2. datur præceptum, tum diuinum, tum naturale de diligendis, non tantùm amicis, sed etiam inimicis. Ita communiter DD. & patet ex illo *Matt.* 5 vbi Christus dicit. *Ego autem dico vobis diligite inimicos vestros, & benefacite his, qui oderunt vos, vt filij lucis sitis.* Tum quia inimici in quantum homines, sunt noster proximus: tum quia odium formaliter inimicitiæ repugnat erga creaturam rationalem, cum per se sit semper malum, quatenus respicit personam, quæ nunquam potest esse obiectum formale odij, sed tantùm materiale, ratione mali, quod in se habet.

21 Dico tertiò: ex præcepto charitatis tenetur iniuriam passus diligere inimicum in genere, & nunquam illum excludere à dilectione communi, & generali proximorum ratione naturæ. Ita D. Thom. 2.2. *quæst.* 25. *art.* 8. & 9. & communiter DD. Ratio est, quia dilectio inimicorum, quantùm ad naturam, scilicet in vniuersali, est de necessitate charitatis, vt scilicet aliquis diligens Deum, & proximum ab illa generalitate dilectionis proximi inimicos suos non excludat; ergo iniuriam passus tenetur non excludere inimicum à generali dilectione proximi.

Hinc fit, quòd si quis ab amore, quo diligit proximum, vel à communi oratione, quam pro toto populo, vel communitate exhibet, vel ab eleemo-
22 syna, quam omnibus pauperibus huius loci distribuit, excluderet inimicum, peccaret mortaliter. Secundò fit, neminem teneri, quando orat pro populo, actualiter orare pro inimico; sed sufficit si virtualiter oret, non excludendo illum à communi oratione. Imò, quando quis nullo præcepto cogitur dare eleemosynam pauperibus huius, vel illius loci, si vnà cum quibusdam aliis, qui non sunt eius inimici relinquat suum inimicum, non peccat contra præceptum charitatis, quia illum non excludit à signis communibus dilectionis, sed à specialibus.

23 Dico quartò; nemo tenetur per se ex præcepto charitatis exhibere signa particularia, & specialia dilectionis erga inimicum, sed tantùm de consilio, & perfectione. Ita communiter DD. Ratio est, quia hæc signa non tenemur per se ex præcepto, etiam amicis, & consanguineis exhibere; ergo nec inimicis.

Hinc fit, iniuriam passum, deposito odio de necessitate præcepti non teneri amare speciali amore inimicum, nec pro illo in speciali orare, nec illum
24 ægrotum visitare, neque mœstum consolari, nec obuiam factum salutare, nec hospitio recipere, nec familiaritatem cum illo habere, nec cum illo loqui, quia hæc omnia sunt signa specialia beneuolentiæ, quæ aliis, etiam non inimicis, non fiant, ergo inimicus ratione inimicitiæ, non debet fieri melioris conditionis, quàm alij, ad hoc vt quis hæc signa respectu illius teneatur exercere

Dices. Iniuriam passus denegando locutionem, vel saltem salutationem inimico ponitur in proximo periculo prosequendi odium; ergo saltem ratione huius periculi tenebitur ad minùs illum salutare. Respondetur negando antecedens, nam cùm hæc signa communia nemini debeantur, non est fundamentum, vt dicamus posse esse illi occasionem prosequendi odium internum, quod iam supponimus esse ablatum.

Aduerte tamen, filium non posse sine peccato mortali negare patri salutationem, quia patri hæc signa à filio ex iustitia debentur. Ita cum D. Thoma, & aliis Vidal *titulo de charitate, in arc. vitali, inquisitione* 1. *num.* 55. Et idem dicendum est de valde coniunctis sanguine, nam inter hos alloquu- 25
tio, & salutatio sunt signa communia dilectionis; vnde sine speciali causa iniuriam passus non potest illa denegare, nisi fortè sit ad tempus, in pœnam iustam admissæ culpæ. Vidal *suprà num.* 54.

SECTIO IV.

Vtrum iniuriam passus teneatur salutare proximum inimicum, si ex eo quòd non salutet alij scandalizentur, vel quando ex tali signo speratur salus spiritualis inimici?

SVMMARIVM.

26 *Ponitur sententia Vidal negatiua.*
27 *Opinio Vidal non absolutè sed aliquo modo admittitur, & quomodo?*
28 *Si iniuria læsus præuideat ex sua salutatione fore vt inimicus odium deponat, tenetur eum salutare, si sine graui incommodo potest.*
29 *Quid si lædens priùs læsum salutet?*

IN neutro casu teneri iniuriam passum salutare inimicum, etiam si antea solitus fuerit illum salutare, affirmat Vidal *suprà num.* 76. Ratio illius, 26
quoad primam partem, est; quia non salutare inimicum, non est mortiferè malum, & illicitum; ergo nec mortiferum erit suo exemplo alios ad id inducere. Tum quia denegando salutationem inimico, nullum scandalum generatur, sed solùm admiratio, cur nunc non exhibeat salutationem, cùm antea exhiberet. Deinde quoad secundam partem, etiam probat; quia extra casum extremæ necessitatis, nemo si non sit Parochus, nec Prælatus tenetur prouidere saluti proximi, cum suo graui detrimento temporali, vt tenent communiter DD. ergo iniuriam passus non tenetur cedere honori suo, & famæ, vt proximi spirituali vitæ prouideat; atqui si teneretur exhibere inimico in hoc casu signa specialia dilectionis, præcipuè si inimicus non esset longè superior, nec vellet veniam postulare, & satisfactionem offerre, cedit honori suo, & famæ; ergo ad id non tenetur. Ac proinde si inimicus peior fiat, id sibi imputet, sicut si quis se occideret, quia postulando ab aliquo decem aureos, eos ei noluit dare.

Verùm ego huic sententiæ nunquam potui absolutè acquiescere, sed solum eam admitto, quan- 27
do quis infamem accepit iniuriam, cuius æstima-

tio

tio petit austeriorem vultum, vt si quis ab aliquo vocatus fuisset fur, Iudæus, sodomita, cornutus; tunc enim prudenter censetur omissionem salutationis non esse ex odio; sed ex iusto dolore, qui iustè adimit vrbanitatis signa. Et idem dicendum est de parente, Prælato, Iudice respectu subditorum, quando ex circunstantiis colligitur, eos non salutare subditos inimicos in iustam pœnam, & non ex odio. Ita & bene cum Hurtado, Tamburinus *lib.5. Decalogi cap.1. §.3. num.12.* Secus dicendum existimo, quando iniuria non fuit admodum grauis: nam tunc talis omissio salutationis prudenter censebitur fieri ex odio, & fomitem odij sine dubio præbebit; ergo in his casibus, vt vitetur scandalum, & proximi ruina, tenetur iniuriam passus salutare inimicum. Ita & bene cum Fillucio, Escobar, *tom.6. lib.49. de charitate num.20.* Tamburinus *lib.5. Decalogi cap.1. §.3. num.12.*

28 Et idem dicendum existimo, quando læsus prævidit ex sua salutatione fore vt inimicus odium deponat, nam tunc tenetur ex charitate eum salutare, si sine multa animi difficultate, & graui incommodo potest, nam cùm absque graui incommodo possit bono spirituali proximi subuenire, ad
29 id tenetur ex charitate, præsertim si lædens eum priùs salutet, vel si ipsi læso prius oblata fuerit occasio alterum salutandi, vt si prior per alterum transeat, vel de nouo accedat ad locum, vbi lædens antea erat, vel si lædens erat persona læso multo nobilior. Ita & bene Tamburinus *suprà num.26. & 27.*

SECTIO V.

An iniuriam passus possit absque peccato non salutare inimicum dum salutat omnes sibi occurrentes, & si inimicus sit cum aliis cœteris salutatis, & ipse solitus esset ante inimicitiam eum priùs salutare?

SVMMARIVM.

30 *Si iniuriam passus grauissimam accepit iniuriam licitè potest, aliis cum inimico occurrentibus salutatis, inimicum non salutare.*
31 *Secus si iniuria non fuit adeo grauis.*
32 *Quid dicendum de religioso, qui grauissimam accipiens iniuriam ab alio religioso illum per multos annos obuium non salutat?*
33 *Quid si per aliquas dies omittat salutationem ob leuem rixam?*

30 Dico primò: Si iniuriam passus grauissimam accepit iniuriam, vt si eum lædens vocauit furem, Iudæum, sodomitam, cornutum, &c. Existimo posse eum non salutare in prædicto comitatu & bene cum Hurtado, Tamburinus *lib.1. Decalogi cap.1. §.3. num.3.* Ratio est, quia omissio salutationis in hoc casu non odio, sed significationi proprij grauaminis, vel iniuriæ prudenter tribuetur.
31 Secus si iniuria non fuit adeò grauis: nam tunc iustam haberent videntes occasionem scandali. Ita cum Azorio, Syluia. & aliis communiter Palaus *tom.1. tract.4. disp.1. p.6. num.5. contra Vidal, suprà num.64.*

Nec obstat quòd etiam videntes scandalisentur, quando quis grauissimam iniuriam passus non salutat inimicum. Nam tunc eorum scandalum non est actiuum, sed si abfuerit ab illis praua voluntas, non id odio, sed significationi proprij grauaminis attribuent. Quòd si odio attribuerint, sibi imputent; est enim scandalum passiuum, quod nemo cum damno graui suo tenetur vitare.

Aduerte tamen: Quòd licèt per se hæc ita sint, si tamen Religiosus ob grauissimam acceptam iniuriam per totam vitam, vel multos annos, nunquam cum alio Religioso eiusdem Conuentûs loqueretur, vel eum salutaret more solito, multum dubitarem de eius conscientia, an hoc ex odio procederet; nam licèt doctrina huius Sectionis sit, per se sumpta, probabilis, cum his tamen circunstantiis, quòd ambo viuant in eodem conuentu, & sæpè oblatæ fuissent occasiones loquendi, vel se salutandi, vt quotidie accidunt, & quòd id non faciant cum aliorum nota, & scandalo, graue fundamentum est odij. Ita & bene Tamburinus *suprà num.28.* Secus dicerem, si ob leuem rixam Reli- 33
giosus timoratus alterum per aliquos dies non salutaret, nam tunc id videntes non odio, sed leui cuidam passioni, vel significationi accepti grauaminis attribuent. Ita Tamburinus *suprà num.13.*

SECTIO VI.

Vtrum teneatur quis sub Mortali resalutare inimicum salutantem illum?

SVMMARIVM.

34 *Non resalutans inimicum salutantem, etiam si grauissimam acceperit iniuriam peccat mortaliter.*
35 *Quid si salutans sit inferior?*
36 *Quid si dissimulet ad salutationem non aduertisse?*
37 *Qui præuidit inimicum non resalutaturum sibi salutanti non tenetur eum salutare.*
38 *Quid si semel salutauit, & alter non resalutauit?*

Dico primò: Si quis inimicum, etiam grauiter 34
sibi infensum eum salutantem non resalutet peccat mortaliter, & hoc, etsi ab eo grauissimam acceperit iniuriam. Ratio est, quia posita inimicitia, omissio resalutationis in hoc casu non solùm imputabitur iusto dolori, & significationi acceptæ iniuriæ; sed maximo odio. Excipe, nisi adeò infe- 35
rior esset salutans, vel eæ adessent circunstantiæ, vt huiusmodi odij iudicium non fieret, vel si quis adeò se animo distractum simularet, vt verè appa- 36
reret ad salutationem non aduertisse. Ita cum Suario, Coninch. Bonacina, Tamburinus *lib. 5. Decalogi cap.1. §.3. num.14.* & cum Palao, Villalobos, Escobar *tom.6. lib.49. de charitate num.21. contra Vidal suprà num.66.* & Dianam *part.2. tract.1. miscellaneo,* qui dicunt etiam in hoc casu non teneri læsum salutare inimicum.

Sed quæres: An si quis certò moraliter præui- 37
deat tibi salutanti inimicum, illum cum debita resalutatione non responsurum, possit illum absque mortali non salutare, quamuis ei incumbat priorem esse in salutando? Respondeo non teneri illum salutare, ne exponatur periculo euehendi cótra non resalutantem, & fiant peiora prioribus, & tunc imputare sibi debet offensus, qui ita se gerit, vt certitudinem moralem de omissione resalutationis 38
alteri det. Quod à fortiori dicendum est, si semel illum

Illud etiam insuper nota, non esse coarctandum offensum, vt statim, ac iniuriam passus est, veniam dare teneatur, cum tunc satis sit negatiuè se habere; debet ergo spectari, vt aliquod tempus arbitrio prudentis intercedat, vt interim animus sedetur; hoc enim fragilitas humana expostulat.

Aduerte etiam aliquando læsum non posse remittere iniuriam, & satisfactionem condonare. Quod tunc accidit, quando ad ipsum non pertinet actio contra iniuriantem, sed ad superiores, nempe ad patrem, dominum, Prælatum, maritum, respectu filij, serui, subditi, vxoris, & tunc sufficit, si ipsi deponant odium. Vidal *suprà num.* 83. 42

Sed quæres, An semper inimicus, qui læsit teneatur à læso veniam postulare? Respondeo frequentissimè hanc obligationem non esse, semel tamen, & iterum dari. Et in primis non datur talis obligatio, quoties aliam æquiualentem, qui læsit exhibet, v. g. per pecuniam, per præuentionem in honore, per amicitiæ signa, vel officia, per amicorum intercessiones, &c. Secundò, Quoties iniuriæ inter inimicos factæ inuicem se compensant. Tertiò. Quoties læsus eam veniæ petitionem, vel non curat, vel ad iracundiam magis eum incitare iudicabitur. Vel quando apud aliquos, v. g. nobiles viros vsui illa non est. Quartò. Quoties is, qui offendit multò superior est, vt non conueniat à subdito veniam postulare, nisi fortè tanta sit iniuria superioris, vt ad huiusmodi petitionem ipsum prudenti iudicio vrgeat. Tamburinus *suprà num.* 24. 43

Quintò, Quoties præsumis petitâ venia, & satisfactione pro sua parte exhibitâ, alium non corresponsurum, tunc enim titulo recompensationis retinere quasi in depositum satisfactionem poteris, quousque videas alium paratum debitum exhibere. Palaus *tom.* 1. *tract.* 6. *disp.* 1. *p.* 8. *num.* 10. Sextò. Quoties offensus est absens, nec facilè per se, nec per alium conueniri potest. Trullenc. *lib.* 1. *Decalogi cap.* 5. *dub.* 1. *num.* 11. Septimò. Quoties non est elapsum competens tempus, vt *suprà* dixi. 44

Solùm igitur tunc erit necessaria hæc veniæ petitio à læso, quando grauis fuit læsio, & aliud remedium ad reconciliationem adhiberi, vel non potest, vel, omnibus à viro prudenti pensatis, non debet. Sic filius respectu patris, subditus respectu Prælati, vxor respectu viri, seruus respectu domini, in grauioribus iniuriis sæpè veniam petere debebunt, à quo alij facilius ex prædictis, vel similibus capitibus excusabuntur. Tamburinus *suprà num.* 24. 45

SECTIO VIII.

An teneamur ex charitate proximo versanti in extrema necessitate spirituali succurrere, etiam cum vitæ, vel facultatum periculo?

SVMMARIVM.

46 *Nemo tenetur cum æquo periculo salutis spiritualis succurrere saluti spirituali proximi.*

47 *Quid si id velit ex charitate efficere?*

48 *Quid si alterius salus necessariò periclitetur, tua verò contingenter?*

49 *In necessitate extrema salutis spiritualis proximi tenetur homo bona, & vitam expendere.*

50 *Quid si quis esset in peccato mortali, & per difficilis fuisset ad contritionem?*

51 *Extra casum extremæ necessitatis nemo tenetur cum periculo morali vitæ, aut graui iactura bonorum succurrere proximo in spiritualibus.*

52 *Grauiter periclitante, vel extremè bono communi, seu principe tenetur quis cum periculo, etiam propria vitæ, ei succurrere.*

PRo huius sectionis intelligentia suppono, Hominem teneri velle potiùs sibi gratiam, & glo-
46 riam, quàm vniuerso mundo, quid enim ei proderit, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur. Hinc fit neminem teneri æque salute sua spirituali, & proximi periclitante, suam exponere periculo, si quidem in æquali periculo, tenetur quis sibi potiùs prouidere, quàm aliis, vt cum communi sententia probat Palaus *tom. 1. tract. 2. disp. 2. p. 9. §. 3. num. 9.* Cum hoc tamen stat posse quempiam si velit, exponere se probabili periculo peccandi ob salutem spiritualem proximi, & etiam ob grauem, & honestam
47 causam, vt cum Nauarro, vtroque Sanctio, Suario, Pontio, & aliis Palaus *suprà num. 8. & 10.* nam cum periculum peccati non sit peccatum formaliter, sed illius occasio, ex aliqua ratione excusari potest.

48 Secundò suppono: Quòd si alterius salus necessariò periclitatur, alicuius verò contingenter: vt contingit, si puer apud infideles moriturus sit, sine baptismo, si aliquis non accedat, & si accedit timet subuersionem, tunc non solùm potest, sed tenetur se exponere illi periculo ob infantis salutem spiritualem. Ita cum Bañes, Valentia, Suario, Palaus, *suprà num. 9.* Ratio est, quia non debet spoliari infans iure suo, quod habet ad baptismum ob infidelium malitiam, vel ob fragilitatem baptizaturi. His suppositis,

49 Dico primò: In extrema necessitate salutis spiritualis proximi, tenetur homo non solùm bona temporalia; sed etiam vitam expendere, si illi sit spes fore profuturum. Ita cum communi sententia Palaus *tom. 1. tract. 6. disp. 1. p. 7. num. 3. contra Ioannem Sanctium*, quem refert, & probabile putat Basæus, *verbo charitas num. 18.* Ratio nostræ resolutionis est, quia præceptum exponendi vitam pro salute spirituali proximi, in aliquo casu obligat, aliàs superuacaneum esset; ergo ad minus obligare debet in casu extremæ necessitatis, hoc est, non quando aliquis non potest, nisi cum magna difficultate vitare mortem æternam, quamuis physicè possit, vt voluit Valentia *tom. 3. disp. 3. quæst. 4. p. 3.* sed solùm quando salus proximi physicè est impossibilis, vt si infans sit morti proximus, & si quis non succurrat moriturus sit sine baptismo. Ita cum Hurtado, Coninch. & aliis Cotonius, *verbo vitam exponere num. 3.*

50 Sed quid, si quando vrget hæc necessitas extrema, is qui ministraturus est baptismum, esset in peccato mortali, & ad contritionem perdifficilis esset, nec posset confiteri: teneretur ne, etiam tunc cum periculo vitæ illi succurrere? Respondeo adhuc illum posse à Deo auxilium sperare ad contritionem in facto tam vrgenti, vnde potest, & debet periclitanti succurrere, vt bene cum Bañes, Bonacina, Cotonius, *verbo vitam exponere, num. 5. contra Hurtadum.*

51 Dico secundò: extra casum extremæ necessitatis physicæ, nemo tenetur cum periculo morali propriæ vitæ, aut amissionis membrorum, aut graui iactura bonorum fortunæ, succurrere proximo in spiritualibus. Ita cum D. Thom. Nauarro, Coninch. Valentia, Bonacina, Saa, Palaus *suprà num. 9.* Ratio est, quia non decet suauitati legis Euangelicæ, ob necessitatem proximi, à qua ipse se potest liberare, aliquem esse arctandum ad propriæ vitæ, bonorumque fortunæ amissionem; ius enim conseruandi propriam vitam, & ea, quæ vitæ sunt necessaria, est maximè naturale. Hinc fit neminem teneri cum periculo vitæ, vel graui iactura honoris, vel diuitiarum impedire proximi peccatum, nec teneri ad Indos proficisci: tum quia Indi non sunt in extrema necessitate, cum sint alij ibi, qui succurrant: tum quia non est moraliter certum euntem posse eis succurrere.

Dico tertiò: grauiter periclitante bono spirituali proximi, tenetur quis cum leui incommodo ei succurrere, si potest: Secus si proximus tantùm patiatur necessitatem leuem. Ita cum Saa, Suario, Valentia, Palaus, *suprà num. 11.* Ratio est, quia grauis necessitas spiritualis est bonum superioris ordinis, quod præferri debet cuilibet iacturæ temporali leui. Excipe principem, pastorem, & superiorem; nam hi tenentur non solùm cum leui incommodo, sed etiam cum vitæ periculo succurrere graui necessitati spirituali cuiuslibet subditi, si moraliter sperant remedium profuturum, & alias ex illorum occursu reliqui subditi graue damnum non patiantur, vt si princeps vitam necessariam pro publico bono, pro vita vnius exponeret. Ratio autem est, quia secluso hoc casu, hi ratione officij, & stipendij à subditis accepti, obligantur cum proprio detrimento illorum spirituali necessitati succurrere. Ita cum communi sententia Palaus *suprà num. 12.* Hinc fit tempore pestis, vel persecutionis ab Hæretico, non posse Pastorem fugere, nisi relicto aliquo sufficienti, qui eius officium gerat. Palaus *suprà num. 13.* 52

Dico quartò: Extremè, vel grauiter periclitante bono communi, seu Republica, seu principe necessariò ad commune bonum, tenetur quis non solùm cum periculo bonorum fortunæ, sed etiam propriæ vitæ, eis succurrere, si alias speret auxilium profuturum. Ita cum Suario, Coninch. Palaus *suprà num. 10.* Bosæus *verbo charitas, num. 21. contra Ioannem Sanctium disp. 43. num. 41.* Qui solum id admittit in obligatis ex pacto, vt sunt milites, & alij. Ratio nostræ resolutionis est, quia bonum commune præponendum est bono priuato, & pars exponenda est pro conseruatione totius, quæ omnia à fortiori dicenda sunt, quando bonum commune spirituale Reipublicæ periclitatur. 53

SECTIO IX.

An teneamur sub mortali in necessitate graui, vel extrema corporali proximi ei cum graui damno temporali nostro succurrere?

SVMMARIVM.

54 *Pro bono publico tenetur quis, etiam vitam exponere.*

55 *In æquali sui, & proximi necessitate nemo tenetur succurrere proximo.*

56 *Quid si necessitas sit inæqualis?*

57 *In æquali sui, & proximi necessitate potest quis succurrere proximo cedendo propria conseruationi,*

necessitate relinquere cibum vnicum, & necessarium, vt comedat amicus, vel benefactor paris necessitatis. Item potest quis se exponere feræ furenti, vt amicus euadat; permitti se occidi, ne inuasorem occidat; tradere equum amico, vt ab hostibus euadat; dare illi vestem vnicam, vt à frigore euadat; tabulam vnicam in naufragio, vt saluetur, peste infectis seruire, & si mors certa sit, in omnibus enim his, & similibus casibus, quis non concurrit ad suam mortem directè, sed solùm non se tuetur, cùm possit. Ita & bene cum Maldero, Diana, & aliis Coton. *suprà num.* 8.

An autem teneatur quispiam aliquando vnum proximum præ alio diligere? Respondeo affirmatiuè, quia vnus præ alio nobis, & Deo coniunctior est. Vnde non solùm in effectu externo, sed etiam in affectu, tenetur quis patrem, vxorem, filios, cæteris præponere in casu, quòd omnibus prodesse non posset, vt bene explicat Palaus *tract.* 6. *disp.* 1. *p.* 10. *num.* 1. *&* 2. Ordo autem habendus in hac prælatione hic est, quòd qui coniunctior alicui est, alteri non tam coniuncto præferatur. Hinc pater præferendus est omnibus, etiam patri spirituali. Deinde mater, vxor, filij, & alij consanguinei suo ordine, deinde cæteri, etsi sanctiores sint. Palaus *suprà num.* 7. 9. *&* 13. Hæc autem debent intelligi per se, & cæteris paribus, adeoque respectu eiusdem necessitatis, & gradûs, licèt in diuerso coniunctionis genere; potiùs enim extraneo in extrema necessitate, quàm consanguineo in leniori, & in spirituali extrema cuiusuis proximi, potiùs quàm parentibus in extrema corporali subueniendum est. Ita & bene Bassæus *verbo charitas num.* 22. 59

SECTIO X.

Vtrum teneamur ex charitate in aliquo casu expendere bona temporalia pro conseruanda vita proximi? vbi de Eleemosyna.

SVMMARIVM.

60 *Quid sit eleemosyna, & à qua virtute procedat?*

61 *Quæ dicatur necessitas extrema, grauis, & communis?*

62 *In extrema necessitate proximi tenetur quis de superfluis vitæ necessariis tamen statui, dare eleemosynam?*

63 *Quid si pro succurrenda necessitate extrema alicuius priuati deberet quis necessario cadere à suo statu?*

64 *In necessitate graui tenetur quis sub mortali succurrere proximo ex bonis superfluis statui præsenti.*

65 *Quando in necessitate communi teneatur quis succurrere proximo?*

PRo huius sectionis intelligentia suppono, Eleemosynam esse alienæ miseriæ subleuationem. Ita D. Thomas 2. 2. *quæst.* 3. *art.* 1. Hæc autem subleuatio, si procedat eo quod alicui aliena miseria displicet, eamque remouere intendit, est actus exterior virtutis moralis charitatis, scilicet misericordiæ; si verò procedat ex voluntate placendi Deo, placet enim ipsi, vt proximis benefaciamus, & eorum miseriam subleuemus, est actus charitatis Theologicæ: quòd si ex motiuo aliarum virtu- 60

tum eleemosyna detur, vt ad redimenda peccata, ex affectu recognoscendi Deum, &c. tunc erit actus imperatus à Pœnitentia, vel Religione, & sic de cæteris, semper tamen externa subleuatio miseriæ procedit immediatè à virtute Misericordiæ, vel Charitatis. Ita cum communi sententia Coninch. *disp.* 27. *dub.* 2.

61 Secundò suppono. Necessitatem in temporalibus, aliam esse extremam, aliam grauem, aliam communem. Extrema est, quam quis patitur cum probabili, & moraliter certo periculo mortis, quia non habet necessaria ad vitam sustentandam, nec alius adest, qui eum adiuuare possit, & velit. Et ad hanc reduci potest periculum certum mutilationis membri, perpetui carceris, infirmitatis incurabilis. Ideoque necessitas horum euentuum vocatur à Doctoribus quasi extrema. Palaus *tract.* 6. *disp.* 2. *p.* 2. *num.* 1. idque siue hæc necessitas proueniat fortuitò, siue ex alterius malitia. Secus si oriatur ex propria nequitia. Diana *part.* 5. *tract.* 8. *resol.* 1. & 7. Cotonius *verbo eleemosyna*, *num.* 2. Grauis est, quæ hominem constituit non in certo, sed in graui periculo morbi incurabilis, vel morbi grauis, vel abbreuiationis vitæ, vel captiuitatis iniustæ, vel cadendi à suo statu, vel cuiuscunque mali grauis. Communis est, quâ homines communiter non decedendo à suo statu laborant, & cui cum aliquali morali solicitudine succurri ab eodem patiente potest. Tertiò suppono, bona temporalia, alia esse cuilibet necessaria ad vitæ propriæ, suorumque sustentationem, alia ad statum suum decenter conseruandum, alia quæ nec vitæ, nec statui sunt necessaria, quæ superflua vocantur. His suppositis,

62 Dico primò: In extrema, vel quasi extrema proximi necessitate, tenetur quis eleemosynam de superfluis vitæ, etiamsi necessariis statui dare; ordo enim Charitatis postulat per se loquendo, & cæteris paribus, vt proximi vitam pluris faciamus, quàm dignitatem propriam, & vita proximi præferenda est decenti nostro statui. Ita cum D. Thoma, & aliis communiter Palaus *tom.* 1. *tract.* 6. *disp.* 2. *p.* 2. *num.* 5. & cum aliis multis Malletus, *malleatione* 2. *bractea* 32. Basæus, *verb. eleemosyna*, *num.* 4. Est autem hæc obligatio tantùm ex charitate, [excipe obligatos ex officio, vt sunt Pastores, Principes temporales, dominus indigentis, vel cui in Republica incumbit cura Pauperum. Malletus *supra bractea* 33.] Vnde si quis præter annumeratos huic obligationi non satisfaciat, non tenetur ad restitutionem. Ita cum Mendoza, Bellarmino, Diana, Cotonius, *verbo eleemosyna num.* 3. *contra Vasquium*, & alios, quos ibi refert.

63 Dico secundò: Si pro succurrenda necessitate extrema cuiuscunque hominis priuati, ita exponenda sint alicuius bona suo, suorumque statui necessaria, vt absquè illis nullâ ratione conseruari status possit, sed necessariò ab illo cadere debeat, non tenetur cum tanto damno succurrere proximo in necessitate extrema laboranti, bene tamen cum aliquo detrimento non deprimente statum. Ita cum Mendoza, Diana, Cotonius *verbo eleemosyna n.* 12. & cum Coninch, Palaus, *suprà num.* 6. Ratio est, quia nemo tenetur succurrere arctiùs vitam proximi, quàm propriam; sed propriam non tenetur succurrere cum amissione proprij statûs; ergo nec vitam proximi. Dixi hominis priuati; nam pro conseruatione hominis, ex cuius vita notabiliter pendet salus Reipublicæ, tenetur quis, etiam cum periculo vitæ, ei succurrere in necessitate extrema, bonum enim commune præponendum est priuato. Basæus *verbo eleemosyna num.* 4. Malletus *suprà bractea* 32. Imò addo non teneri quempiam, etiam diuitem, magnas diuitias, v. g. tres, aut quatuor mille aureos expendere pro redimenda vita cuiuslibet priuati, etiamsi ob id ab statu cadere non debeat; ille enim sumptus, in morali æstimatione Reipublicæ, & quoad vtilitatem Reipublicæ, pretiosior est, quàm vita hominis priuati. Ita cum Coninch. Palaus *suprà num.* 7. & cum Diana, Cotonius *suprà num.* 14.

Dico tertiò: In necessitate graui tenetur quis sub mortali succurrere proximo grauiter indigenti ex bonis, quæ suo statui præsenti superfluunt, etiamsi forent necessaria ad consecutionem altioris status. Ita cum Suario, Torres, Bellarmino, Valentia, Coninc. Palaus *suprà num.* 15. Thomas Tamburinus *lib.* 1. *Decalogi, cap.* 1. §. 3. *num.* 5. contra Medinam, Gerson, quorum sententiam probabilem putat Bonacina, quem refert Palaus *suprà num.* 10. Basæus *verbo eleemosyna num.* 5. Tamburinus *suprà num.* 15. Ratio resolutionis sumitur ex illo Ioannis 3. *qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo?* Tum quia virtus charitatis iubet proximo succurrere sine graui incommodo: at succurrere ex bonis superfluis statui præsenti incommodum graue non affert; ergo. Dixi superfluis statui præsenti, vt innuerem non satis esse, vt bona non dicantur superflua, quòd sint necessaria ad comparandum nobiliorem statum, vt voluit cum Granado, Diana, Cotonius *verbo eleemosyna num.* 13. Lugo *in responsis lib.* 1. *dict.* 11. & probabile putauit Tamburinus *suprà num.* 14. Sed satis esse ad hoc, vt dicantur superflua, quòd ad statum præsentem conseruandum non sint necessaria, vt bene cum Coninch, Torres, Lorca, Suario, Palaus, *suprà num.* 14. aliàs vix in sæcularibus, etiam principibus esset, qui superflua haberet, vnde ferè omnes deobligarentur in hoc casu ab eleemosyna, quod contrarij Authores non verentur asserere. 64

Dico quartò: In communi necessitate tenetur quis sub mortali aliquando adiuuare proximum, satis tamen erit, si ex superfluis ad præsentem, & futurum prætensum statum det pauperibus aliquam interdum eleemosynam, vt si ex centum aureis annuis duos det, ex ducentis quatuor, &c. proportionaliter. Ita Tamburinus *suprà num.* 17. & cum Valentia, Suario, Bonacina, Palaus *supra num.* 15. *contra Dianam*, quem refert, & sequitur Cotonius *verbo eleemosyna num.* 9. Suarium, Nauarrum, Malderum, quos refert Basæus *verbo eleemosyna, num.* 5. nullam in hoc casu obligationem sub mortali agnoscentes. Ratio nostræ resolutionis est, quia diues habens sic superflua, & nunquam eleemosynam tribuens, vel longo tempore omittens, pluribus egenis postulantibus Reipublicæ graue detrimentum infert, cum totum onus alendi pauperes in ipsam transferat, nec illi subsidium præstet, cùm possit. Hinc fit Aduocatum peccare mortaliter non suscipiens patrocinium pauperis, & Medicum, & Chirurgum non præstando opera sua indigenti, si aliàs id possunt facere sine incommodo. Malletus *suprà*, *bractea* 32. Secundò sit non teneri diuitem proximum egenum quærere, vt ei eleemosynam tribuat, sed satis esse si paratus sit subuenire, cùm eius necessitas illi constet. Palaus *suprà num.* 3. 65

SECTIO

SECTIO XII.

An Ecclesiastici arctiùs obligentur ad eleemosynam, quàm sæculares, & quæ sit hæc obligatio?

SVMMARIVM.

70 *Ecclesiastici in casibus in quibus sæculares tenentur elargire eleemosynam arctius obligantur.*

71 *Ecclesiastici de bonis patrimonialibus non tenentur facere eleemosynam, nisi in casibus, in quibus tenentur sæculares.*

72 *Ecclesiastici si bona patrimonialia in propriam substentationem, vel opus pium insumant, totidem possunt compensare de fructibus beneficij.*

73 *Beneficiarij tenentur expendere in eleemosynas, vel pia opera quæ ex fructibus beneficij suæ congruæ sustentationi supersunt.*

74 *Grauiter peccat beneficiarius, qui superflua sui status in re graui donaret venatoribus, histrionibus, &c.*

75 *Quæ quantitas censeatur grauis?*

76 *Quantum ex fructibus beneficij, quæ supersunt suæ congruæ sustentationi teneatur beneficiarius pauperibus elargiri.*

SVppono primò: In omnibus casibus, in quibus sæculares tenentur facere ex præcepto eleemosynam, arctiùs obligatos esse Ecclesiasticos ad eam faciendam, quia ratione status debent esse patres pauperum, & aliis exemplum. Difficultas igitur 70
est, an Ecclesiastici teneantur in casibus, in quibus laïci non obligantur? Secundò suppono, bona clerici esse in duplici differentia, alia patrimonialia, quæ successione, donatione, labore, vel industriâ obueniunt. Alia quæ in stipendia Missarum, Sermonum, Officiorum, Capellaniarum, & aliorum munerum spiritualium tribuuntur, alia quæ ex beneficio recipiuntur, qualia sunt annui fructus ex decimis. His suppositis,

Dico primò: Ex bonis patrimonialibus, & ex 71
illis quæ in stipendia munerum spiritualium Ecclesiasticis tribuuntur, vt sunt stipendia Missarum, distributiones quotidianæ, quæ interessentibus diuino Officio tribuuntur; stipendia mortuorum, eleemosynæ Concionum, & stipendia Capellaniæ, etiam collatiuæ, vel stipendia, quæ eis pro aliquo labore, puta visitatione, vel alio, tribuuntur, non alia via obligantur Clerici facere eleemosynam, quàm Laïci, quia eodem modo illa possident, ac si Laïca essent. Ita cum Hurtado, Sanchez, Diana, & aliis Cotonius *verbo eleemosyna num.* 18. Vnde si Clericus hæc bona patrimonialia, vel quasi patrimonialia in suam sustentationem insumat, totidem poterit compensare ex fructibus beneficij, & illa in quos vsus voluerit insumere; quia integra sustentatio debetur beneficiato ex fructibus beneficij. Et idem dicendum est, si in opera pia fructus 72
patrimoniales insumat: tantundem namque poterit ex fructibus beneficij accipere, quæ in opera pia debebant expendi: Excipe nisi voluntatem expressam habuisset non faciendi recompensationem. Et idem dicendum est de eo, quòd parce viuendo minùs insumpsit, quàm insumere posset in suam congruam sustentationem, nam de sic reseruatis poterit disponere, ac de patrimonialibus, & in his con-

ueniunt DD. quos abundè refert, & sequitur Palaus *tract.6. disp.2.p.5. num.5. vsque ad 7.*

73 Dico secundò: Beneficiarij tenentur sub mortali eleemosynam facere, vel in alia pia opera expendere omnia bona, quæ ex fructibus beneficij suæ congruæ sustentationi supersunt. Ita communiter DD. quos larga manu refert, & sequitur Palaus *suprà num.6.* Prouenit autem hæc obligatio, tum ex Tridentino *sess. 25. cap. 1. de reformatione.* Tum iure naturali, vt rectè cum communi sententia probat Palaus *suprà num.6.* Cotonius *verbo eleemosyna num. 17. contra Sotum*, qui *lib. 10. quæst. 4. art. 3.* tantùm esse ex iure positiuo affirmat. Ratio est, quia hæc bona non censentur data à fidelibus, nisi in sustentationem ministrorum, & ad pauperum miseriam subleuandam, bonaque opera facienda; vnde comprehendit omnes beneficiarios, & etiam Papam; nec Papa in hoc præcepto potest dispensare, vt rectè cum Sanchez notauit Cotonius, *suprà,*
74 *contra Cordubam.* Et hinc fit grauiter peccare Beneficiarium, qui hæc superflua sui statûs in quantitate graui donaret venatoribus, histrionibus, aucupibus, parasitis, & similibus, quia nec est opus pium, nec statum Ecclesiasticum decet. Ita cum Vasquio, Palaus, *suprà num.6.*

Sed quæres, quæ quantitas ex fructibus, qui su-
75 persunt sustentationi congruæ beneficiarij, dicatur grauis, quam si beneficiarius in profanos vsus expendat peccet mortaliter? Respondeo requiri quartam partem horum annuorum redditium. Ita cum Coninch; Molina, Palaus *suprà num.6.* Aduerte tamen ad congruam sustentationem beneficij pertinere non solùm ea, quæ necessaria sunt ad se, suámque familiam alendam; sed etiam ea, quæ sunt necessaria ad moderata conuiuia cum amicis, & cõsanguineis exhibenda, vel ad hospites recipiendos, ad donationes remuneratorias, & liberales moderatas, & multo magis si fuerint necessariæ, vt si patribus, aliisque consanguineis alimenta administret, si fortè pauperes sint, quibus possint viuere, ita honestè vt dedecus non sit beneficiarios eos parentes habere. Ita cum Nauarro, Coninch. Toleto, Palaus *suprà num.9.* Ad hanc etiam congruam sustentationem pertinet sustentatio filiorum spuriorum, si, quod absit, beneficiarius illos habeat, quia, supposito delicto, sustentatio illis iure naturæ debetur, vnde illos potest dotare iuxta qualitatem beneficiati, etiam ex fructibus beneficij, si aliàs non habeat patrimoniales. Ita cum Molina, Palaus, *suprà.*

Si tamen quæras quantùm ex fructibus, qui congruæ sustentationi supersunt teneatur benefi-
76 ciarius pauperibus elargire? Respondeo satisfacere suæ obligationi si ex superfluis det quartam partem, & cœtera in pios vsus consumat. Imò si beneficiarius non fuerit Episcopus sufficit, quòd quintam partem, vel sextam pauperibus distribuat, & cœtera in pios vsus expendat. Ita cum Granado, Diana, Cotonius, *suprà num.18.* Excipe in necessitatibus grauibus: nam in his tam Episcopi, quàm alij beneficiati, etiam non curati tenentur omne superfluum in eleemosynas elargiri, Diana *part.5. tract.8. resol.27.* An autem in necessitatibus ordinariis teneantur beneficiati quærere pauperes, vt eleemosynam tribuant? Respondeo curatos teneri, non verò cœteros. Ita cum Sanchez, Diana, Cotonius *verbo eleemosyna num.18.*

SECTIO XIII.

An beneficiatus peccet contra iustitiam, & ad restitutionem teneatur, si quæ ex fructibus beneficij suæ congruæ sustentationi supersunt, in profanos vsus consumat?

SVMMARIVM.

77 *Beneficiarius solum ex charitate tenetur, quæ supersunt ex fructibus beneficij suæ congruæ sustentationi pauperibus elargiri.*

78 *Si superflua in profanos vsus consumat, non tenetur ad restitutionem.*

79 *Beneficiati sunt domini suorum redditum.*

80 *Idem dicendum est de pensionariis Ecclesiasticis.*

81 *Beneficiati regulares non habent dominium super fructus beneficij, sed Monasterium.*

82 *Si aliqua alienent in vsus superfluos alienatio est nulla.*

83 *Religiosus assumptus ad episcopatum non habet dominium redditum illius, sed tantum est penes Ecclesiam.*

84 *Si aliquid prodige distribuat, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem.*

Dico primò: Beneficiatus non tenetur ex iustitia, quæ supersunt suæ congruæ sustentationi ex redditibus beneficij pauperibus elargiri, 77
sed tantùm ex charitate. Vnde si illa in profanos vsus insumat non tenetur ad restitutionem. Hæc conclusio his temporibus est communior inter DD. 78
ita cum vtroque Molina, Couar. Sarmiento, Coninch. Lessio, Valentia, Palaus, *tom.1. tract.6.d.2. p.6. num.5.* & cum Diana, & aliis Cotonius, *verbo eleemosyna, num.18.* Ratio est, quia nemini est imponenda obligatio iustitiæ, sine manifesto textu, vel ratione, sed nec textus, nec ratio datur hanc obligationem persuadens, ergo & quidem quòd non detur textus patet, quia nullus affertur id conuincens, nam omnes explicantur de obligatione ex charitate, vt recte exponit Palaus, *suprà num.5.*

Quod verò nec ratio afferatur efficax etiam probatur: quia si quæ posset afferri esset illa, quod ista bona ea conditione à fidelibus censentur donata, vt si quæ superfuerint pauperibus distribuantur; sed de hac conditione nullibi constat, sed potiùs contrarium, & ista conditio explicari potest de obli- 79
gatione ex charitate, ergo. Hinc fit beneficiatos esse veros dominos omnium suorum redditum, & solùm teneri ex charitate, strictiori tamen modo, quàm sæculares pauperibus ex superfluis suæ sustentationi subuenire modo dicto. Ita cum Diana, Cotonius, *suprà num. 18.*

An autem hoc idem dicendum sit de Pensiona- 80
riis, ac de aliis beneficiatis? Respondeo de Pensionariis Ecclesiasticis idem esse dicendum, nam cùm hæc sit pars fructuum Ecclesiasticorum est vere beneficium Ecclesiasticum, vt bene cum Hurtado, Diana, Cotonius, *verbo eleemosyna, num.17.* Secus dicendum est, si pensio laïca sit, vt sunt comendæ, quæ dantur equitibus ordinum militarium titulo laïco. Ita cum Mendonza, Diana, Cotonius, *suprà numero 17.* & cum Vasquio, Garcia, Palaus, *suprà num.2.*

Sed quæres quid dicendum sit de beneficiatis regularibus. Respondeo certum esse regularem assum- 81
ptum

perem, si aliâ viâ succurri non possit, clam à diuite 86
aliena surripere, si alias illi non constet esse alios grauiter indigentes, quibus diues vult superflua sui status elargiri. Ita & bene cum Nauarro, Vasquio, Lessio, Coninch, Palaus, *tract. 6. d. 2. p. 9. num. 5.* Ratio est, quia in hoc casu tenetur diues ex charitate de superfluis sui status grauiter indigenti succurrere, ergo si illi de necessitate pauperis constet, & illi non prouiderit, potest pauper clam sibi prouidere, si potest absque scandalo. An autem transacta necessitate ad pinguiorem fortunam veniens teneatur ad restitutionem? *infra* dicemus *tract.* 10. *d.* 9. *sect.* 8. *dict.* 4.

Tertiò suppono, Quod si quis ante necessitatem extremam rem alienam accepit ex aliquo contractu 87
transferente dominium, vt exemptione, mutuo, &c. teneri transacta necessitate, si ad pinguiorem fortunam deueniat ad restitutionem: nam tunc rem suam consumpsit, & obligatio ex contractu tradendi rem adhuc perseuerat. Ita cum Coninch, Vasquio, Diana, Palaus, *tract.* 6. *d.* 2. *p.* 10. *num.* 2. Secus dicendum est si rem ex contractu non transferente dominium accepit, vt si pignore, vel deposito accepit, nam cum dominium apud illius dominum sit, sicut ab eo poterat alia surripere; ita & hæc. Ita & bene cum Azorio, Torres, Petro Nauarra, Bonacina, Lessio, Palaus, *supra num.* 2. Malletus, *malleatione* 2. *bractea* 34. Et idem dicendum existimo de re quam ante necessitatem furatus fuerat, si in extrema necessitate consumpsit: nam per consumptionem censetur restituere, siquidem dominus tenebatur eam illi tradere, vt eam consumeret. Ita & bene cum Petro Nauarra, Coninch, Lessio, Palaus, *suprà num.* 3. contra Vasquium: his suppositis.

Tota difficultas est, An debitor extremam necessitatem patiens teneatur, rem acceptum restituere, seu soluere debitum creditori simili necessitati 88
laboranti? Respondeo per se minimè teneri, siue rem acceperit medio contractu, siue non. Imò in tali casu vxor, Auus, Parentes, filij, & secundum quosdam, etiam fratres, possunt creditori perferri, nam strictius est debitum naturale, quod illis debetur, quam debitum morale, quo tenemur erga creditorem. Ita cum Toleto, Reginaldo, Soto, Aragonio, Basæus, *verbo eleemosyna num.* 8. Malletus *malleatione* 2. *bractea* 34. Temperanda tamen est hæc sententia, modo debitum non acceperit iniuste, dum verus dominus eadem necessitate labo- 89
rabat, tunc enim si eadem res in specie perseueret, tenetur eam restituere domino eadem necessitate laboranti. Secus dicendum est de eo; qui rem accepit etiam iniuste ante necessitatem extremam domini, vel rem termino constituto non soluit, vel quando res iniuste sublata tempore extremæ necessitatis domini in propria specie non existit, quia tunc melior est conditio possidentis. Ita cum aliis Palaus, *suprà num.* 3. & 4. Basæus, *suprà num.* 8.

An verò debitor in graui necessitate constitutus teneatur reddere debitum creditori in simili necessi- 90
tate graui laboranti? Respondeo quod si debitor non habet ex contractu transferente dominium non teneri, nam tunc melior est conditio possidentis. Et idem dicendum est, si quis rem habeat ex contractu depositi, precarij, commodati, & tempus constitutum non sit transactum; quia licèt dominium apud debitorem non sit, est tamen illi iusta possessio illarum rerum, cum adhuc tempus contractus non sit finitum; ergo pro tunc melior est conditio possidentis. Ita cum Vasquio, Bonacina, Palaus, *tract.* 6. *d.* 2. *p.* 11. *num....* Secus dicen- 91
dum

dum existimo de debitore, qui iniuste retinet rem alienam, quia vel furto accepit, vel finitum est tempus depositi, &c. nam tunc cũ dominus suæ rei dominium habeat, & debitor iniuste possideat, tenetur etiam cum graui suo detrimento eam tradere domino existenti in æquali necessitate. Malletus *malleatione* 2. *bractea* 34. Et idem dicendum existimo,
92 stimo, quando creditor est in extrema necessitate, debitor vero in graui, nam tunc siue debitum sit ex contractu, siue ex iniusta acceptione, semper tradendum est creditori. Ita Malletus *suprà bractea* 34.

SECTIO XV.

De quibus bonis facienda sit eleemosyna?

SVMMARIVM.

93 *Eleemosyna danda est ex bonis propriis.*
94 *Quomodo facienda de bonis, quæ in communi possidentur?*
95 *Ad subleuandam extremam necessitatem proximi potest quis surripere alienum, si proprium non habet.*
96 *Turpiter aquisita ob circumstantiam accidentalem actionis possunt dari in eleemosynam.*
97 *Turpiter aquisita per actionem iniustam vt furto, vsuris, & c. non possunt dari in eleemosynas.*
98 *Quid si dominus ignoretur, & alienum fuerit per minutas actiones aquisitum?*
99 *Ille cuius bona sunt Fisco addicta ob aliquod crimen, dum illa possidet potest in eleemosynas distribuere si id in fraudem Fisci non faciat.*

93 DIco primò: eleemosyna danda est ex bonis propriis, vt patet *Luca* 18. Frange esurienti panem tuum. Tum quia per eleemosynam transfertur dominium; hoc autem transferri non potest, nisi à domino rei, vel eius authoritate. Ita cum communi sententiam Basæus, *verbo eleemosyna*, *num.* 13. Hinc fit non posse quem de bonis alienis facere eleemosynam, eo quod dominus negligens sit in ea facienda. Excipe nisi habeat consensum Domini, qualem censetur habere administrator, seruus, filius, de bonis paternis, vxor de bonis viri, seruus de bonis heri, & Religiosus de bonis monasterij, nam hi per consensum rationabiliter præsumptum aliquam possunt facere eleemosynam, vt suo loco dicemus. Basæus *suprà num.* 13. Malletus *suprà, bractea* 35.

Secundò fit, de bonis quæ in communi possiden-
94 tur, ita vt singulis sua portio debeatur, non posse fieri eleemosynam, nisi de omnium consensu, cùm quilibet suæ partis dominus sit, Malletus *suprà num.* 14. Secùs dicendum est de bonis, quæ collegialiter possidentur. Nam de his potest fieri eleemosyna absque consensu singulorum, de solo consensu superioris, vel maioris partis capituli, quia ad bonam administrationem horum bonorum pertinet, vt aliquid in eleemosynas distribuatur. Ita cum Reginaldo, Filliucio, Basæus, *suprà num.* 15.

Dico secundò: qui non habet vnde possit ex pro-
95 priis bonis necessitatem pauperum subleuare, potest aliena capere ad subleuandam extremam pauperis necessitatem, nec tunc tenetur ad restitutionẽ. Ratio est, quia in extrema necessitate omnia sunt cõmunia. Malletus *sup. bractea* 35. Basæus *sup. n.* 15. Imò addo, quòd quoties pauper tantam patitur necessitatem, quod possit alienum capere, posse alterum qui non habet vnde illi subueniat aliena capere, vt ei succurrat, quia tunc dominus non censetur rationaliter inuitus. Basæus *suprà num.* 13. Malletus *suprà, bractea* 35.

Dico tertiò: turpiter acquisita ob circunstantiam accidentalem actionis, vt ex meritricio, vel homi- 96
cidio patrato, &c. possunt dari in eleemosynam, quia talium rerum iuste acquiritur dominium. Ita cum communi sententia Malletus *suprà, bractea* 36. Secùs dicendum est de turpiter aquisitis ob actionem iniustam v.g. furto, vsura, simonia, &c. nam cum harum rerum non aquiratur dominium, non possunt dari in eleemosynam. Excipe si res iam non extet in propria specie, & eleemosynam distri- 97
buens ob id non reddatur impotens ad restituendum iniuste acquisitum, nam tunc ex propriis facit eleemosynam Palaus *tract.* 6. *d.* 2. *p.* 12. *num.* 3. Basæus *suprà*, Malletus *suprà*, *bractea* 36. Excipe 2. si res per partes minutissimas à multis sit furata, nam tunc 98
si extet magna summa, & domini ignorentur, vel leuiter damnificentur, potest totá illa summa à possidente pauperibus restitui, Basæus *num.* 16.

An autem ille cuius bona fisco sunt ipso facto addicta ob aliquod crimen possit ea inter pauperes distribuere? Respondeo posse non solùm in extre- 99
ma, sed etiam in graui, & communi necessitate, si hoc non faciat in fraudem fisci, sed ad subleuandam miseriam pauperum, siquidem non est priuatus absolute dominio bonorum suorum, nec tenetur illa fisco tradere ante sententiam iudicis. Ita cum Sanchez, Basæus, *suprà numero* 17. contra Azorium, & alios.

SECTIO XVI.

Qui possint facere eleemosynam?

SVMMARIVM.

100 *Solum qui habet dominium, & administrationem rerum suarum potest facere eleemosynam.*
101 *Quid dicendum sit seruo?*
102 *Quid de famulis?*
103 *Quid de filiofamilias?*
104 *Quid de Religioso administratore bonorum conuentus?*
105 *Quid de aliis Religiosis, qui talem administrationem non habent?*
106 *Quid dicendum de vxore?*

DIco primò: illi qui rerum suarum habent do- 100
minium, & plenam administrationem, possunt facere eleemosynas, minime verò, qui tale dominium non habent, & administrationem, nisi forte faciant id de licentia, vel consensu præsumpto domini: in hoc conueniunt DD.

Hinc fit, Manicipium non posse facere eleemo-
synas, nisi de illis, quæ à domino conceduntur sibi, 101
si aliquid subtraxerit, nam tunc censetur consensus domini. Et idem dicendum est, si aliquid proprium habeat. Palaus *tract.* 6. *d.* 2. *p.* 15. *num.* 4. & 5. Et idem 102
dicendum est de famulis, nam hi nisi de proprio, si forte quid habeant, vel de sibi concesso, si quod subtrahant, vel si rarò aliquid paruum dent, vel in extrema necessitate: nam tunc censetur consensus domini, in nullo alio casu possunt facere eleemosynas de bonis domini. Malletus *suprà num.* 37. Palaus *suprà num.* 4.

Secundò

DIco primò: Eleemosyna danda est pauperi in- 107
digenti, siue iustus sit, siue iniustus, siue ami-
cus, siue inimicus, modo non credatur iniquitatem,
& inimicitiam ex eleemosyna fouendam esse, quia
tunc nullo modo facienda est illi eleemosyna. Vas-
quez, *opusculo de eleemosyna cap. 3. dub. 2. num. 9.*
Hinc fit patientibus necessitatem, non ob amorem
virtutis, sed ob otium, tædiumque laboris, quales
sunt vagabundi, quique regulariter vitiis pleni
sunt, non debet eleemosyna concedi, quia sic eo- 108
rum malitia fouetur. Excipe nisi in grauem necessi-
tatem inciderent, & eleemosynâ sic datâ credere-
tur ad meliorem frugem esse reuocandos. Ita cum
Coninch, Palaus, *suprà p. 14. num. 2.* Non tamen
id de omnibus nobis occurrentibus præsumendum
est, sed quando aliquæ fuerint coniecturæ, vt si
adolescentes robusti sint, & nolint laborare. Malle-
tus *bractea 37. in fine.*

Dico secundò: qui simulatâ paupertate accipit 109
eleemosynam peccat mortaliter, si materia est gra-
uis, & tenetur ad restitutionem, quia recipit sine
titulo, cùm enim interponat fraudem facit, vt de-
ficiat finis, quo dominus motus fuit ad dandum,
qui finis erat paupertas. Ita cum multis Palaus
suprà p. 14. num. 5. Tamburinus *lib. 8. decalogi*
tract. 4. cap. 1. num. 2. Et quoad magnas eleemosynas
Granado, Diana, quos refert, & sequitur Cotonius
verbo paupertas num. 10. contra Pascaligum centuria
4. n. 392. Lessium, Sotum, & alios, quos refert Pa-
laus *suprà num. 3.*

Sed quæres, cui facienda sit in hoc casu restitu- 110
tio? Respondeo debere fieri, vel pauperibus, vel
donanti, cui pauper fictus voluerit. Donanti, quia
illius est, pauperibus, quia dum non constat, do-
nantem voluntatem retractasse, censetur perseuera-
re in priori voluntate, quæ fuit rem illam pauperi-
bus dare: ergo pauper fictus dans illam pauperibus
voluntatem domini exequitur. Palaus *suprà num. 7.*
Aduerte tamen, quod pauper, qui pigritiæ, vel
etiam cupiditatis causa eleemosynam poscit, cum
vere pauper sit, nec peccasse mortaliter mendican-
do, nec teneri ad restitutioem. Ita Tamburinus
lib. 8. decalogi tract. 4. cap. 1. §. 1. num. 4.

Dico quartò: ordo seruandus in distribuendis 111
eleemosynis hic est. In genere sucurrendum est ma-
iori, & grauiori necessitati, cæteris paribus. In spe-
cie verò, coniunctiores, cæteris paribus, præferen-
di sunt minus coniunctis, meliores minus bonis,
vtiliores reipublicæ minùs vtilibus, & sanctiores
minùs sanctis, vt dictum est *suprà*, Basæus *verbo*
eleemosyna, num. 18.

Hinc fit, quòd si alicui ex testamento committa-
tur distributio alicuius eleemosynæ, si ex voluntate
testatoris aliud non constet, hanc regulam debere
obseruari, vt semper pauperes consanguinei testa-
toris præferantur, & inter extraneos, pauperiores,
& nobiliores. Item si pauperibus aliquid distri- 112
buendum committatur, non potest totum legatum
vni tribui. Item si testator certos pauperes nomina-
uit, vel in genere pauperes huius loci, non possunt
alij eligi. Si tamen legatum relinquatur pro paupe-
ribus nullos determinando, poterit executor suis
consanguineis pauperibus, vel sibi pauperi
distribuere. Ita Palaus *suprà num. 9. & 10.*
& cum Sanchez, Diana, Cotonius,
verbo eleemosyna,
num. 10.

SECTIO XVIII.

An ex præcepto charitatis teneamur corrigere fratrem?

SVMMARIVM.

113 *Datur præceptum naturale, & diuinum de correctione fraterna.*
114 *Vnde oriatur hoc præceptum?*
115 *Quando obliget hoc præceptum?*
116 *Materia huius præcepti est peccatum moraliter certum pendens in futurum nondum emendatum.*
117 *Requiritur probabilis spes emendæ.*
118 *Quid si peccator sit in articulo mortis?*
119 *Nemo tenetur peccata proximi indagare vt corripiat.*
120 *Quid si sit prælatus?*
121 *Quid dicendum de concionatoribus?*
122 *Raro concurrunt circunstantiæ vt præceptum correctionis obliget, præterquam in prælatis.*
123 *Correptio pro venialibus non est sub mortali, nisi pro prælatis.*
124 *Non tenetur aliquis priuatus vitam suam emendare, vt proximum vtilius corripiat.*
125 *Quid si aliis sit scandalum?*
126 *Hoc præceptum non obligat nisi detur spes fructus.*
127 *Ordo præscriptus à Matthæo 18. obligat sub mortali.*
128 *Nec in religionibus denunciandum est peccatum occultum prælato, etiam vt patri, nisi præuia correptione, nisi aliud lege stabilitum sit.*
129 *Prælatus qui manifestat prouinciali delictum occultum subditi, quod ipse potest emendare peccat mortaliter.*
130 *Prælatus ob delictum occultum non potest à subdito ministerium auferre.*
131 *Quando peccatum occultum fratris vergit in damnum commune statim denunciandum est.*
132 *Idem dicendum est quando peccatum est notorium.*
133 *Peccatum etiam occultum de quo est suspicio hæresis statim denunciandum & dominis inquisitoribus absque vlla correptione fraterna.*

CVm de hoc præcepto multa dixerim in nostro Directorio Regularium *p.3. d.5. sect. 2.* ideò hic solum, quæ *ibi* latiùs dixi, breuiter restringam, & si quæ defuere addam.

113 Dico igitur primo correctio est duplex, alia fraterna, alia iudicialis: illa ad bonum proximi per se ordinatur; altera ad bonum commune: dari autem præceptum correptionis fraternæ nemini dubium est; est enim de iure naturali, iuxta illud principium naturale, quod tibi non vis alteri ne facias. Est etiam de iure *diuino Lucæ* 10. *& Matth.* 18. *si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe, &c.* Vnde hoc præceptum cum sit iuris naturæ, omnes etiam infideles obligat, cùm tamen hoc præceptum sit affirmatiuum solùm obligat cum aliquæ dantur circunstantiæ de quibus statim.

114 Oritur autem hoc præceptum ex charitate Dei, & proximi, quia hæc virtus quodlibet malum Dei, & proximi auertere obligat, quoad fieri possit. Impleri tamen potest non solùm per actum elicitum à charitate, vt si ex desiderio, quo velis Deum non offendi proximum corrigas, sed etiam actu elicito à misericordia, vt si ex desiderio subleuandi proximum à miseria illum corrigas, iuxta illud psalmi, *corripiet me iustus in misericordia.* Circumstantiæ autem, quæ debent concurrere, vt præceptum obliget sunt hæc: prima quòd peccatum mortale sit, vel veniale ad mortale inducens, vel vel graue scandalum generans. Secunda quòd speretur emendatio. Tertia quod detur opportunitas personæ corrigentis, considerata peccantis conditione. Quarta vt commode absque damno notabili fieri possit, licèt enim in graui necessitate proximi teneatur quis illum corripere cum aliquo detrimento boni temporalis; non tamen tenebitur quis cum periculo vitæ, honoris, vel status corripere, imò nec in necessitate extrema salutis proximi tenetur quis illum corripere cum periculo vitæ, vt cum Lorca, Valentia, & aliis diximus *in nostro Directorio Regularium, loco citato.* 115

116 Dico secundò: materia huius præcepti est solum peccatum moraliter certum pendens in futurum nondum emendatum. Dixi peccatum, nam si proximus aliquam actionem peccaminosam ex ignorantia inuincibili faciat, non habet locum hoc præceptum, nisi forte ex illius ignorantia damnum tertij, vel boni communis orietur. Secus dicendum est, quando ignorantia est vincibilis: nam cum hæc non tollat peccatum, remanet materia huius præcepti. Basæus *suprà num.* 10. Dixi moraliter certum, quia non sufficit moralis coniectura de peccato proximi, sed requiritur certitudo moralis. Ita cũ multis Basæus, *verbo correctio fraterna n.* 7. Excipe nisi peccatum sit contra bonũ commune, & detur opportunitas illum corripiendi absque eo quod oriatur aliqua suspicio, nam tunc secundùm charitatem erit illum corripere conditionatè, si fortè commisit. Basæus *ibi.* Dixi pendens in futurum, nondum emendatum, nam si peccatum non pendet in futurum, vel iam sit emendatum, non est materia huius præcepti. Basæus *suprà num.* 4.

117 Requiritur tandem probabilis spes emendæ. Vnde si talis spes non detur, non obligat hoc præceptum. Quod si detur dubium an profutura sit, si non sit dubium obfuturam, adhibenda est, secus si dubium sit obfuturam. Excipe nisi peccator sit in articulo mortis. Lanfrancus *de correptione fraterna cap.* 4. *num.* 14. Imò addo, quòd si detur spes, quòd perseuerante proximo per aliquod tempus in peccato, postea correptione adhibita constantius resurget, differenda est correptio ad illud tempus. Basæus *suprà.* Imò aliquando permitti potest peccatum alicuius, vt meliùs corrigatur. Trullenc, *tom.* 1. *decalogi cap.* 5. *d.* 14. *num.* 8. At si adhibita correptione opportuno tempore emendatio non sequatur, non statim crimen iudici denuntiandum est, sed bis, & ter, & toties correptio, etiam cum testibus, repetenda est, quoties profutura credatur. Ita cum Trullenc, Maldero, Sanchez, & aliis, Diana *p.* 5. *tract.* 5. *resol.* 32. 118

119 Dico tertiò: nemo tenetur peccata proximi indagare, vt corrigat, sed quæ viderit tenetur corripere. Excipe prælatos, nam cum ad hos expectet cura de aliis, tenentur peccata subditorum inquirere ad corrigendum, dummodo hoc faciant debito modo, ne reddantur odibiles, & murmuratores foueantur. Hinc fit confessarios non teneri in confessione corripere pœnitentes, nisi de illis, quæ in confessione audierunt. Diana *p.* 3. *tract.* 3. *resol.* 12. Concionatores verò tenentur publica peccata publicè corripere, & si ea committentes credantur non emendandi, nisi fortè maiora mala timeantur, 120 121

vt

ficut cum ei creditur non profutura. Ita cum Suario, Diana, *ibi resol.* 35.

Hinc fit, quod nec in Religionibus denuntiandum fit peccatum occultum fuperiori tanquam patri fine prævia correptione fraterna, nifi in aliqua 128
Religione contrarium lege ftabilitum fit, vt eft in Societate Iefu. Ita cum Tannero, & aliis Cotonius, *fuprà num.* 28. Nec contrarium probabile eft, nifi prælatus fit vir prudens, & taciturnus, & fit fpes maioris vtilitatis, & aliàs in religione non detur lex, quod femper correptio fraterna præmittatur ante denuntiationem prælato, etiam vt patri, vt eft inter nos, at patet *ex noftra conftitutione* 1. *p. cap.* 6. *n.* 6. Sed de his vide, quæ latius dixi *in noftro Directorio Regularium, loco citato.*

Secundò fit Rectorem, feu gubernatorem alicuius Collegij, feu domus, qui manifeftat Pro- 129
uinciali delictum occultum fratris, quod fciuit vt Pater, & quod ipfe poteft emendare abfque tali manifeftatione, peccare mortaliter, quia abfque illa poterat lucrari fratrem. Ita Trullenc. *lib.* 1. *Decalogi cap.* 5. *d.* 6. *num.* 1. contra Palaum *tract.* 6. *d.* 3. *p.* 1. *num.* 6, non poteft etiam prælatus, cui delictum fratris occultum fuit reuelatum vt patri, à fubdito 130
auferre minifterium commiffum, vel in alium conuentum mutare fi inde illius fama periclitetur, & hoc neceffarium fit ad præcauendum à relapfu. Ita cum aliis Giragus *p.* 3. *lib.* 6. *num.* 67. In cafu tamen quod talem Religiofum mittat ad alium conuentum, non poteft monere prælatum illius noui conuentus de delicto à tali fratre commiffo, nifi fortè fit periculum, vt reincidat in tale crimen. Giragus *fuprà num.* 68.

Dico nono: in aliquibus cafibus, poteft quis 131
correptionem omittere, & peccatum fratris ad fuperiorem deferre. Primò quando peccatum occultum fratris vergit in damnum commune aliorum, nec videtur poffe occurri fufficienter per priuatam correctionem, vt fi clam proditionem moliatur, vel incendium ciuitatis, aut alios inficiat hærefi. Secundò quando nullus profectus fperatur. Tertiò 132
quando peccatum eft notorium. Ita cum aliis Peirinis *de fubdito, quæft.* 1. *cap.* 16. §. 2. *num.* 2.

An autem peccatum de quo eft fufpicio hærefis vehemens, vel etiam leuis, teneatur quis ftatim dominis inquifitoribus denuntiare, nullâ præmiffâ correptione fraternâ? Ante decretum Alexandri VII. multi negabant, quos larga manu congerit Thomas Hurtado *tract.* 4. *cap.* 6. *num.* 8. At poft de- 133
cretum Alexandri, certum eft omnes teneri hæreticos, & fufpectos de hærefi, etiam leuiter, dominis inquifitoribus denuntiare, nulla præmiffa correptione fraterna; quia ita declarauit Sãctiffimus fub grauiffimis pœnis, quæ *in decreto* continentur. Et licèt *ibi* tantum videatur loqui Pontifex de his, qui malis artibus, & emendicatis doctorum opinionibus, & qui correptionis fraternæ, aliòue prætextu, retrahunt fe, & alios à denuntiatione, per quod non videtur loqui de illis, qui bonis artibus, & probabilibus doctorum opinionibus, & vero titulo correptionis fraternæ, cum certa fpe emendæ, quando danda eft, non denuntiant, [prætextus enim fignificat velamen, quo moueri fe aliquis fimulat ad aliquid faciendum, cum tamen alia caufa moueatur, tefte Azor *tom.* 1. *lib.* 5. *cap.* 2. *quæft.* 1. *verfu*, *vnum*, Pelizario *tract.* 7. *cap.* 3. *n.* 120.] Attamen hanc explicationem decreto non audeo interponere, fed totum hoc oraculo Sanctiffimi relinquo; eius decretum eft abfolutum, & ad omnem correptionem extenditur, *nulla præmiffa correptione fraterna*, per quod videtur declarare in hoc cafu non obligare ius naturale, & diuinum

dandæ correptionis, sicut nec in casu hæresis, in quo Pontifex errare non potest, cum sit decretum merum pro tota Ecclesia. Vnde dum aliter de eius mente oraculo ipsius non constiterit, verbis decreti ad vnguem existimo parendum esse, ne fortè cum alios lucrari velimus, ipsi reprobi efficiamur. Alia quæ hic desiderari possent de hac correptione fraterna, latissimè explicaui *in nostro Directorio Regularium, loco citato.*

DISPVTATIO III.

De vitiis Charitati contrariis.

SECTIO I.

De odio Dei, & Proximi.

SVMMARIVM.

134 *Odium directè opponitur charitati.*
135 *Quibus modis contingat.*
136 *Odium potest esse circa Deum, & circa proximum, & quomodo.*
137 *Tam odium Dei, quam proximi, est peccatum mortale.*
138 *Quomodo differat odium Dei, & proximi?*
139 *Omnia odia respectu proximi sunt eiusdem speciei.*

134 Dico primò: actus qui primò, & per se directè opponitur charitati est odium, hoc autem est velle alicui malum, quia malum illius est. Hoc autem contingere potest dupliciter. Primò abominando ipsam personam, tanquam sibi contrariam, & desiderando vt non sit, & hic actus est odium abo-
135 minationis. Secundò desiderando illi aliquod malum ex supradicta abominatione, quod vocatur odium inimicitiæ. Vtrumque autem odium versari posse circa Deum, & circa proximum de fide
136 est: circa Deum versatur, non quatenus in se est, quia vt sic nihil mali habere potest, sed quatenus aliquem punit, illique difficilia imperat, ob has enim rationes potest quis illum auersari, & quantùm in se est velle, vt non sit. Circa proximum verò versatur, si ob malum, quod in ipso residet, vel ob iniuriam alicui illatam auersetur, velitque illum perimere, aut aliquod aliud malum illi euenire. Ita communiter DD.

137 Dico secundò: tam odium Dei, quàm proximi, est peccatum mortale, & de odio Dei patet ex illo *Num.* 20. *fugiant qui oderunt te à facie tua*, & de odio proximi ex illo *Leuitici* 19. *non oderis fratrem tuum in corde tuo.* Ratio autem vtriusque est, quia cum Deus in se summum bonum sit, grauissimam iniuriam illi quis facit, si aliqua ratione illi aduersetur. De proximo vero etiam liquet, quia velle creaturæ rationali aliquod malum, quia malum illius est, inordinata est voluntas.

138 Datur autem hæc differentia inter odium Dei, & proximi, quòd odium Dei, directè opponitur Deo, odium verò proximi indirectè. Vnde licèt ambo opponanntur charitati, distinguuntur hæc odia inter se specie, & vt talia sunt confitenda in confessione. Ita cum Torres, Coninch, & aliis Palaus *tract.* 6. *d.* 4. *p.* 1. *num.* 5. Secundò differunt, quòd in odio Dei non potest dari paruitas materiæ, sed semper est peccatum omnium grauissimum, nisi fortè inaduertentia, vel indeliberatio excuset, bene tamen in odio proximi, vt bene aduertit Malletus *malleatione* 2. *in decalogum, bractea* 41. Palaus *suprà num.* 4. Basæus *verbo odium num.* 3.

An autem omnia odia respectu proximi sint eiusdem speciei? Respondeo affirmatiue. Ita cum Caietano, Valentia, Bañes, Bonacina, Diana, Basæus, *suprà num.* 4. contrà Suarium, Coninch, & alios, quos refert, & sequitur Palaus, *suprà num.* 6. Ratio nostræ resolutionis est, quia odium sumit speciem ab obiecto formali, & non à materiali; sed obiectum formale semper est idem, scilicet malum proximi, quatenus malum illius est; ergo omnia odia sunt eiusdem speciei. Vnde non est necesse explicare in confessione, an odium fuerit circa famam, diuitias, seu personam, sed sufficit, si quis dicat, toties odi proximum. Ita DD. nostræ sententiæ. 139

SECTIO II.

Vtrum semper sit contra charitatem malum proximo desiderare?

SVMMARIVM.

140 *Quibus modis possint mala alicui imprecari?*
141 *Malum culpæ ob quemlibet finem nunquam potest alteri imprecari.*
142 *Possumus mala peccatoribus imprecari per modum prænunciationis, & prædictionis.*
143 *Possumus mala optare peccatoribus, si desiderium referatur ad iustitiam punientis, & non ad pœnam hominis.*
144 *Quid si desiderium referatur ad pœnam hominis vt peccatoris?*
145 *Possumus optare actu inefficaci alicui malum temporale ob bonum finem, seruato tamen ordine.*
146 *Quid si actus sit efficax tendens in executionem?*
147 *Licitum est petere à Deo, vel à iudice vindictam contra inimicos.*
148 *Licitum est gaudere de morte peccatoris scandalosi, ne vltrà aliis sit occasio ruinæ.*
149 *Licitum est desiderare mortem militum, & principis iniustè bellum mouentium.*
150 *Quid dicendum de eo, qui sibi mortem imprecatur, vt effugiat aliquam miseriam?*

Pro huius sectionis intelligentia suppono primò, mala posse imprecari, & desiderari alicui, primo enunciatiue, vt sint pòtiùs quædam futurorum prænunciationes, quàm absolutè imprecationes. Secundò optando malum, non in quantum est pœna hominis, sed in quantum deseruit ad iustitiam punientis. Tertiò in quantum malum refertur ad interitum hominis peccatoris, non vt hominis, sed solùm vt peccatoris. Secundò suppono malum alteri imprecari ex animo, & intensione, vt illi eueniat dupliciter posse considerari. Primò ex parte causæ motiuæ, an operetur ex ira, & appetitu vindictæ, an vero ex odio. Secundò ex parte finis, nempe an ob finem bonum, vel malum. Tertiò suppono malum posse alteri imprecari dupliciter, primò formaliter, vt malum est personæ. Secundò materialiter, provt habet aliquam rationem boni consequentem. Quartò suppono duplicem esse odium, aliud personæ secundum se ipsam, alterum personæ non secundum se ipsam, sed secundum malum illi adiacens, quatenus id nobis, vel 140

nes, & malitiam, seu bonitatem, secundum quas intellectui repræsentatur obiectum; ergo quando obiectum repræsentatur secundum bonum motiuum, actus dicens ordinem ad tale obiectum, erit bonus iuxta motiuum; sed in casu nostro malũ proximi repræsentatur sub bono motiuo; ergo actus desiderij tendens ad illud erit etiam bonus.

Dices Charitas obligat præferre vitam proximi 146
diuitiis; sed qui ob hæreditatem optat alteri malum, præfert proprium emolumentum vitæ proximi; ergo talis actus est contra charitatem. Respondetur distinguendo antecedens, obligat præferre vitam proximi diuitiis, actu efficaci tendenti ad executionem, concedo; actu inefficaci, nego. Ratio diuersitatis est, quia actus efficax tendit ad obiectum cum omnibus sibi annexis, & non præscindit ab eo malas circunstantias, bene tamen actus inefficax, nam hic denudat obiectum ab omnibus malis circunstantiis, & solùm respicit obiectum sub ratione boni, quod ei proponit intellectus; vnde cum actus externus habeat malum annexum, non potest ex bono fine cohonestari, ita vt efficaciter possit esse volitum à voluntate; at actus inefficax, cum præscindat malitiam ab obiecto, potest illud inefficaciter velle; ergo cum in casu nostro actus desiderii sit inefficax, & non efficax, cohonestari potest ex bono fine.

Hinc fit licitum esse optare, & petere à Deo, vel 147
à iudice vindictam ob priuatam iniuriam contra inimicos. Ita cum Palao, Torre, Sanchez, & aliis, Vidal *suprà num.* 60. Ratio est, quia non procedit vindicta ex odio, sed ex iure; quòd quis ex iure potest se seruare indemnem, & postulare satisfactionem iniuriæ sibi illatæ. Aduerte tamen hoc debere fieri, non ex odio, sed ex zelo iustitiæ vindicatiuæ, vel commutatiuæ, dum quis optat dari sibi debitam satisfactionem, non excedendo tamen in petitione vindictæ mensuram delicti, vel damni. Secundò fit ob bonũ spirituale proprium, vel alienum licitum esse malum pœnæ alteri affectu inefficaci optare, velle, & imprecari; semper enim bonum spirituale præponendum est temporali, vnde licitum est imprecari peccatori infirmitatem, facultatum amissionem, mendacium, infamiam, vt cesset à peccatis. Ita citati DD.

Tertiò fit licitum esse optare, & gaudere de morte peccatoris scandalosi, ne amplius aliis sit occasio ruinæ, nam sic desideratur bonum spirituale proximi, & odio habetur vita scandalosa peccatoris. Ita cum aliis Palaus *suprà num.* 9. Quartò fit licitum esse alteri imprecari, & desiderare malum temporale ex motiuo tantum propriæ, vel alienæ vtilitatis, vt est optare alteri infirmitatem, ne ludo bona omnia dissipet, aut mortem ad vitandam 148
inopiam, vel molestam infirmitatem, dummodo hæc infligantur, non ab homine iniuste. Ita cum Sanch. Palao, Baldello, Vidal, *suprà num.* 65. 60
quintò fit licitum esse optare mortem alicuius, & de illa gaudere, ob hæreditatem habendam. Sic Palaus *suprà num.* 11. Diana *p.* 3. *tract.* 6. *miscellan. resol.* 84. Vidal *suprà num.* 66. & nos *suprà* diximus, nam obiectum huius actus non est malum, sed commodum ex morte sequens.

Sextò fit non esse illicitum desiderare, & impre- 149
cari in iniusto bello mortem militibus vnius principis, infaustos successus, ac destructionem ipsius status, vel amissionem dominij, propter alterius principis bonum, & maius emolumentum. Ita cum Torre, & aliis Vidal, *suprà num.* 69. Et ratio est, quia in hoc casu malum desideratur, tum propter innocentis conseruanda bona, & augenda illa, tum propter punitionem iniusti belli: septimo fit ob eas-

dem rationes posse quem sibi optare, & imprecari mala, nam si ob rationes dictas ea potest proximo desiderare, ita & sibi; non tamen mortem, vel alia mala potest sibi inferre, sicut nec alteri, propter
150 rationes dictas. Et hinc multos excusabis rusticos, qui à Deo sibi mortem postulando, vt fugiant incommoda huius vitæ, existimant grauiter peccasse, vel quando mala imprecantur filiis, vt euitent infamiam, debent enim doceri à confessore de hac erronea conscientia, siquidem hæc sibi, & filiis, vel aliis imprecando, ob fines dictos non peccant. Ita cum Vasquio, Bonacina, & aliis, Tamburinus *suprà num.* 34.

SECTIO III.

De inuidia, qua ratione sit peccatum charitati contrarium?

SVMMARIVM.

151 *Quomodo inuidia definiatur?*
152 *Dolere de bono alterius quatenus meam æstimationem diminuit, etiamsi nullam vim inferat, non est malum.*
153 *Inuidia consistit in apprehensione per quam quis falso credit bonum alterius prout bonum alterius est esse causam proprij mali.*
154 *Quomodo id sit intelligendum?*
155 *Inuidia ex genere suo est peccatum veniale.*

151 PRo huius sectionis intelligentia notandum est, Inuidiam communiter definiri: est tristitia de bono alterius, vel gaudium de malo alterius, quatenus ratione sui per se proprium bonum, vel malum nostrum diminuit. Ita communiter DD. cum D. Thoma 2.2. *quæst.* 36. *art.* 2. Secundò notandum est multipliciter posse hominem tristari, & dolere de bono alterius, & de illius malis gaudere. Primò si doleat, quia bonum illius est, & hæc tristitia, & dolor ad odium pertinet. Secundò si tristetur de bono alterius, quia inde per accidens illi sequitur aliquod damnum: Et hæc tristitia, & dolor est licita, quia tunc non tristatur homo de alterius bono, sed de suo damno. Tertiò potest quis tristari de bono alterius, non quia in illo est, sed quia ipse illo caret, & hæc tristitia, & dolor non est inuidia, sed æmulatio, quæ bona est, si tristitia sit moderata, & circa res appetẽdas versetur: quod si circa res improportionatas versetur est veniale, vt si cum vides Papam doles, quia non sis Papa. Si circa res turpes, aut illicitas, pro qualitate malitiæ peccatum erit. Quartò potest esse dolor de bono alterius, quia illo indignus est, & hic dolor erit bonus, si cum debita moderatione fiat, vt si doleas, quod officia publica indigni possideant, erit tamen malus saltem venialiter, si quis doleat quod mali pecunias possideant, ea tantum ratione, quia mali sunt; nam cum illi iuste suas pecunias possideant, vt suppono, non potest inde sumi causa honesta ad dolendum. Potest tamen quis dolere, quod eis vtantur male. Quintò denique potest quis dolere, & tristari de bono alterius, eo quod per se, & ratione sui proprium suum bonum diminuit. Potest enim bonum alterius esse occasio diminuendi proprium bonum, sine eo, quod aliquam ei vim inferat, vt si existente aliquo in aliqua ciuitate in magna æstimatione, eo quod nullus adeo doctus esset, venirent alij æque, vel magis docti, ob quam rationem, sua peritia, & sapientia non tanti æstimaretur, vt antea, & hinc inde dolet, & tristatur. De hoc igitur dolore, & tristitia est præsens difficultas, an sit bona vel mala?

Prima sententia ait, hunc dolorem, & tristitiam de bono alterius, quatenus per se, & ratione sui proprium suum commodum diminuit, esse peccatum ex genere suo mortale, in hoc enim ait hæc sententia consistere inuidiam, vnum ex septem capitalibus. Ita cum D. Thoma, Valentia, Coninch, Bonacina, Suario, Palaus, *tom.* 1. *tract.* 6. *d.* 4. *p.* 2. *num.* 3. Ratio illorum est, quia licèt imminutio propriæ excellentiæ malum proprium sit, & dignum, vt quis de illo tristetur, tamen quia non solum de illo, sed de bono proximi per se, & non per accidens tristatur, quia per se, & immediate hanc imminutionem causat, ideo talis tristitia mala est. Ita se habet communis sententia: pace tamen illius,

Dico primò: dolere de bono alterius, quatenus 152 meam æstimationem minuit, etiamsi nullam vim inferat, non est malum, nec in hoc consistit peccatum inuidiæ. Ratio est, quia diminutio propriæ excellentiæ est malum dignum, vt quis de illo tristetur, vt fatetur Palaus *suprà n.* 3. sed quando homo de illo tristatur, non tristatur per se de bono alterius, vt vult Palaus, ergo talis tristitia non est mala. Minor probatur, quia tristatur de bono, non propter illud, sed propter diminutionem propriæ excellentiæ, quam causat; ergo ratione alterius, & per accidens. Nec obstat, quod bonum alterius immediate causet diminutionem dictam, nam tanto magis erit odio dignum, sicut si gauderem de malo alterius, v.g. de morte patris, vt causante immediate bonum meum, puta hæreditatem, successionem, &c. ita expresse Thomas Tamburinus *lib.* 5. *decalogi cap.* 1. §. 3. *num.* 37. & videtur de mente Lorcæ 2.2. *quæst.* 36. *addit. ad* 3. & Patris Vidalis *suprà num.* 67.

Dices, in quo ergo consistit peccatum inuidiæ? 153 Respondeo consistere in ea voluntate, qua admittitur illa apprehensio, per quam quis falso credit bonum alterius, vt bonum alterius est, causam proprij mali, v. g. quòd honor sodalis mei, sit dedecus meum. Dico *falsò*, nam si vere ita esset, inuidiæ culpa non esset; fac enim Antonium ignobilissimum duxisse matrimonio sororem Petri nobilissimi, cùm id bonum Antonij reuera sit dedecus Petri, quis eundem Petrum de inuidia damnabit, si tristetur de matrimonio, seu de hoc bono Antonij, non vt est bonum Antonij, sed vt est causa ignominiæ sui ipsius Petri; at si falsò simile quid apprehendam, vt si sanitatem, diuitias, scientiam mei proximi, ego sine vllo fundamento in meum dedecus deliberate apprehendam, ideque illius proximi bonis trister, meritò inuidiæ reus existimabor.

Aduerte tamen nos non dicere peccatum inuidiæ 154 consistere in apprehensione, qui est actus intellectus, sed dicimus consistere in ea volitione, qua admitto, seu non repello, nec corrigo illas pusillas apprehensiones, quibus ducor ad prædictam tristitiam. Vnde quando D. Thomas 3. *p. q.* 85. *art.* 2. *ad* 1. dixit inuidiam esse tristitiam, qua quis dolet de bono alterius, vt est diminutiuum propriæ excellentiæ, intelligẽdus est descripsisse inuidiam ab effectu; ex voluntaria enim admissione illius pusillæ apprehensionis nascitur tanquam effectus tristitia illa peccaminosa. Quod si adhuc contendas inuidiã consistere in prædicta formali tristitia, non grauabor admittere, dummodo intelligatur de tristitia inordinata, quæ oritur ex apprehensione illa falsa. Ita Tamburinus *suprà num.* 40. & 41.

Et hinc colliges, inuidiam non esse ex genere 155 suo peccatum mortale, sed veniale, nam cum illa admissio falsæ apprehensionis, siue illa tristitia sine actus

quem tædet amicitiæ Dei, eiusque beatitudinis, ob laboriosam consecutionem, tædet etiam omnium, quæ ad illius consecutionem sunt necessaria, ac proinde omnes virtutes, paratque viam omnibus contrariis, sex tamen speciales filias acediæ enumerat D. Gregorius *lib. 3. moralium cap. 31.* Prima est detestatio, & odium bonorum spiritualium: secun- 160
da est rancor erga eos, qui hac acidia laborantem ad spiritualia mouent: tertia est pusillanimitas erga bona spiritualia, quia ardua sunt: quarta est negligentia sui, & omissio diuinorum præceptorum: quinta est vagatio mentis ad res illicitas, quæ oblectant: sexta est defectus attentionis debitæ rebus spiritualibus exercendis, de quibus vide latiùs Palaum *suprà num. 6.*

SECTIO V.

De scandalo, qua ratione sit peccatum Charitati contrarium?

SVMMARIVM.

161 *Datur scandalum actiuum, & passiuum?*
162 *Quomodo vtrumque definiatur?*
163 *Datur scandalum actiuum per se, & per accidens.*
164 *Scandalum per se, siue generale, siue speciale ex suo genere est peccatum mortale contra charitatem, si inducit proximum ad mortale.*
165 *Scandalum per se, siue speciale, siue generale est peccatum, non solùm contra charitatem, sed contra virtutem, cui opponitur.*
166 *Scandalum per accidens est peccatum specie ab aliis distinctum.*
167 *Scandalum per accidens non opponitur aliis virtutibus specialibus à charitate.*
168 *Quid si quis suo malo opere induxit alios præter suam intentionem ad fornicandum?*
169 *Qui suo malo exemplo multos induxit tenetur dicere in confessione quot personas induxit.*

PRo huius sectionis notitia suppono primò, da- 161
ri duplex scandalum, aliud actiuum, aliud passiuum. Actiuum definitur, est opus minus rectum præbens proximo occasionem ruinæ. Ita D. Thomas 2.2. *quæst. 43. art. 1.* Nomine operis, intelliguntur verba, vel facta, vel omissiones, nam quodlibet horum, si præbeat proximo occasionem ruinæ, scandalum actiuum erit: Dicitur, minus rectum, 162
quia ad peccatum scandali actiui necessario requiritur opus scandalizans esse malum, vel mali speciem habere. Scandalum verò passiuum, est ipsa ruina proximi, quæ aliquando dicitur scandalum Pharisæorum, aliquando pusillorum. Pharisæorum dicitur, quia ruit proximus, nulla data occasione legitima, sed ex malitia ipsius, vt faciebant Pharisæi videntes opera Christi. Scandalum pusillorum est, quando ex opere alias bono, sumit proximus occasionem ruinæ; vel quia ignorat bonum esse, vel quia fragilis est, sicuti ex ornatu fœminæ licito labi potest fragilis ex fragilitate, peruersus ex malitia, & qui licere ignorat ex ignorantia.

Secundò suppono: Scandalum actiuum esse du- 163
plex vnum per se, quod intendit ruinam proximi de industria, aliud est per accidens, quod est præter intentionem inter quæ medium est aliud, quod non quidem ex intentione operantis, sed ex natura operis proximum inuitat ad peccatum; itaque

itaque respectu operantis est per accidens, quia est præter eius intentioné, respectu verò operis est per se, quia suapte natura idoneum est, vt alios trahat ad ruinam, vt si quis in conspectu filiorum domi alat concubinam. Præterea scandalum per se actiuum adhuc duplex est. Aliud speciale, aliud generale scandalum speciale, est peccatũ ad quod quis alium inducit, intendens ipsius spirituale damnum: scandalum generale, est peccatum ad quod alterum inducit, seu præbet occasionem ruinæ, non intendens ipsam ruinam, sed quia sibi, vel alteri est vtilis. His suppositis,

164 Dico primò: scandalum per se, siue speciale, siue generale, ex suo genere peccatum mortale est contra generalem virtutem charitatis, quâ tenemur proximũ corporaliter spiritualiter & dirigere potius in viã salutis, quã ab ea seducere. Hoc tamen debet intelligi, dummodo inducat proximum ad mortale, nam si solùm etiam per actum peccati mortalis inducat proximum ad veniale; tantum erit peccatum scandali veniale, vt bene aduertit cum Sanchez, Filliucio, & aliis Basæus, *verbo scandalum num. 6.*

Hinc fit; scandalum per se, siue speciale, siue generale, esse peccatum specie diuersum ab aliis, siquidem non solùm opponitur charitati proximi, sed etiam virtuti oppositæ; eadem enim virtus

165 castitatis, v. g. quæ obligat me directe ad castitatem in mea persona custodiendam, obligat indirecte, ne ex industria procurem proximum à castitatis virtute deiicere. Vnde si quis locutus fuit turpia ea intentione, vt socius in turpitudines incidat, non solùm debet dicere in confessione fuisse alteri occasionem ruinæ, sed debet explicare fuisse in tali turpitudine. Tamburinus *in methodo confessionis lib. 2. cap. 1. §. 17. n.* 100. Quod verum est, etsi proximus de facto non ruat, nam iam ex parte sua directe totam occasionem ruinæ posuit. Et idẽ dicendum est de eo, qui peccatum publice cõmisit, nã hoc peccatum ex se mouet ad malum, & ad contemnendam virtutem, & per accidens est, quod alij non moueantur. Ita cũ Ledesma, Sanchez, & aliis, Palaus *tract. 6. d.* 4. *num.* 2. Secus dicendum est de scandalo per accidens, & indirecto, in quo si cesset ruina proximi, quia de facto non ruit, vel quia tam prauus erat, vt malum exemplum parum nocuerit, & induxerit, cessat & scandalum, vt cum multis late probat Palaus *tom. 1. tract. 6. d. 5. p. 1. num. 3.* Tamburinus in *methodo Confessionis lib. 2. cap. 1. §. 17. num.* 103.

166 Dico 2. scandalum indirectum, & per accidens quod accidit, cum quis non intendẽs ruinã proximi, nec eius lapsum aliquod malum, vel speciem mali habens patrat, præuidendo fore vt ex suo facto alij decidant, est peccatum specie ab aliis distinctum, siquidem per hæc scandalum est causa iniusta damni, seu peccati proximi, à qua ex virtute charitatis, ne scilicet laberetur proximus debebat abstinere. Vnde opponitur charitati. Ita Tamburinus *suprà num.* 102.

167 An autem opponatur aliis virtutibus particularibus? Respondeo negatiue. Ita Tamburinus *lib. 2. methodi confessionis c. 1. §. 17. num.* 105. & cum Nauar. Suario, Lugo, Coninch, Perez, *de pœnitentia d. 27. sect. 6. num.* 10. Ratio est, quia licet quælibet virtus possit, non solùm obligare ad eam amplectendam, sed etiam indirecte, ne aliquis in aliis illam impediat, non tamen obligat aliquem ad procurandum positiue, quod alij eam amplectantur; ergo licet peccet contra charitatem, v. g. qui proximo luxuriam consuluit, vel qui eum ad luxuriam persuasit, vel ei luxuriam mandauit, non tamen peccat vllo modo contra castitatem, qui proximi luxuriam non impedit: Et ideò qui lasciuum non corripit, peccat quidem contra charitatem, non tamen contra castitatem; sicque non peccat contra castitatem, v. g. qui præuidens præter suam intentionem alium ex sua actione inducendum esse ad fornicandum, id non impedit, nam castitas licet illum obliget ne procuret alios fornicari, non tamen, vt aliorum fornicationes impediat.

Hinc fit; quòd si aliquis suo malo opere per accidens, & præter suam intentionem induxit alios ad fornicandum, v.g. non teneri dicere in confessione, nisi quod alios suo malo exemplo induxit ad peccatum, & non tenetur explicare speciem peccati, ad quam eos induxit, nec circunstantias personarum, an fuerint Deo sacræ, vxoratæ, vel solutæ. Ita cum Lugo, & aliis Tamburinus. *in methodo confessionis lib. 2. cap. 1. §. 17. n.* 107. Tenetur tamen dicere quot personas suo malo exemplo induxerit, & si multos vno solo actu induxerit, vt cum Diana, Filliucio, Borgia, Bonacina, Palao, Dicastillo, 169
Lessio, diximus *in 1. p. huius directorij tract. de pœnitentia d. 7. sect. 1. §. 4.* contra Lugum, Perez, & alios, quos refert, & sequitur Tamburinus *suprà num.* 106. Secundò fit, ex peccato publice facto malitiam scandali oriri, quia tale peccatum per se aptum est ad alios inducendos, & quod de facto inducat, per accidens est.

(168 in margin beside "Hinc fit; quòd si aliquis...")

SECTIO VI.

An permittere in proximo peccatum aliquo bono fine, quod impedire potest, sit speciale peccatum scandali?

SVMMARIVM.

170 *Permittere in alio peccatum eo fine, vt ipse peccet, est peccatum graue contra charitatem.*

171 *Qui permittit peccatum alterius eo solo fine, vt in eo comprehensus puniatur, peccat mortaliter.*

172 *Quid si habeat spem vt in eo comprehensus emendetur?*

173 *Vt quis se indemnem seruet potest licite permittere proximi delictum, si alia via commoda non detur.*

174 *Quid si quis offerat proximo occasionem delicti, vt in eo comprehensus corrigatur?*

SVppono vt certum peccatum graue esse contra charitatem, permittere in alio peccatum, eo fine vt ipse peccet: difficultas igitur est, An aliquo bono fine illud permittere liceat potenti illud peccatum impedire? 170

Dico primò: si quis permittat peccatum alterius, eo solo fine, vt quis deprehensus in illo puniatur, peccat mortaliter. Ratio est, quia pœna illa, cum, dum non sit contracta, non potest ab aliquo intendi, nisi intendatur, & peccatũ ad quod illa consequitur, & pœna ab illo aliter haberi non potest, nisi habeatur peccatum. Ita cum Sanchez, Medina, Palaus, *tract. 6. d. 6. p. 5. num. 2.* Vnde si custos, v.g. gabellæ, vel horti, se abscondat eo fine, vt merces asportentur, vel viator ciuitatem, vel hortum ingrediantur, & sic pœnam soluant, peccat mortaliter contra charitatem, non tamen contra iustitiam; quia officium custodis non est consulere bonis delinquentium, eosque à pœnis præcauere; Vnde non tenetur ad restitutionem. Ita cum Fausto, & aliis, Thomas, Tamburinus *lib. 5. decalogi cap. 1. §. 4. num. 3.* 171

Dico

177 *Quid si paratus ad maius malum de minori non cogitabat?*

178 *Quid si sit respectu diuersarum personarum?*

179 *Potest quis iuuare latronem ad furtum minus, vt omittat furtum maius respectu eiusdem personæ.*

180 *Non potest adiuuare ad vulnus inferendum Petro, vt euitet mortem eius.*

SVppono neminem posse inuitare, consiliumue dare ad peccatum committendum, absolute lo- 175
quendo, quod verum est, etsi consulat minus malum, si consulat non parato ad faciendum maius malum, nam hoc absolute est inuitare ad peccatum, quod absque dubio peccatum graue est, & in hoc conueniunt omnes: his suppositis,

Dico primo licitum est consulere seu suadere alteri minus malum, vt omittat maius, ad quod facien- 176
dum paratus erat, quando aliter ab hoc iniquo proposito reuocari non potest, etiamsi minus malum sit intrincese malum ita Sot. Angelus, Nauar. Medin, Armilla, Siluius, Caiet. Molin. Less. Turrian. Lancfr. Barb. Dian. Vasq. Pont. Bedel. quos refert. & sequitur Vidal *de charitate, inquisitione* 4. *n.* 12. Cotonius *verbo scandalum n.* 3. Tambur. *lib.* 5. *Decalogi c.* 1. §. 4. *n.* 10. contra Valent. Saa, & alios. Ratio est, quia dum suadetur minus malum præbetur consilium conditionale, videlicet si maius commissurus es, elige minus; sed suadere hoc, non est intrincese malum, cum quis vere ad malum non inducatur; sed ad electionem illam minoris mali, quæ est bona, ergo licite fit.

Dices Non sunt facienda mala, vt inde veniant bona, sed qui consulit minus malum vult ipsum malum, ergo non potest illud licite velle ad euitandum maius malum. Confirmatur quia qui facit minus malum ad euitandum maius peccat, ergo qui consulit minus malum ad euitandum maius, etiam peccat. Confirmatur secundò quia si consulens non suaderet minus malum, malefactor illud non commisisset, sed aliud; ergo consulens est causa illius mali, etiamsi bono fine id faciat. Confirmatur tãdem quia quod est materia consilij potest aliquando cadere sub præcepto, sed minus malum nunquam potest præcipi, ergo neque consuli.

Respondetur ad primum concedendo maiorem, deinde distinguo minorem; qui consulit minus malum, vult ipsum malum, distinguo, vt malum nego, vt carentiã maioris mali concedo: ergo non licet, negatur consequentia: nam in illa casu non est suasio mali, vel deuiatio, & carentia maioris mali, quod est bonũ, & conforme ordini charitatis dictantis maius peccatum maiori odio esse prosequendum. Ad Confirmationem Respondetur concedendo antecedens de malo morali, & negatur consequentia. Ratio diuersitatis est, quia in committente, vnum peccatum non potest esse medium ad euitandum aliud, cum vtrumque voluntariè committat; At in consulente potest esse medium, cum non possit vtrumque impedire ob alterius prauam voluntatem omnino determinatam ad malum patrandum, vnde suadens non vult malum, sed illud minus per se. Ad secundam Confirmationem Respondetur concedendo antecedens, deinde distinguitur consequens, ergo consulens est causa illius, distinguo per se, & directe nego, per accidens, & indirecte concedo, ergo peccat, negatur consequentia quia in tali casu, non suadetur malum per se, & simpliciter, sed comparatiue ad maius euitandum, quod est bonum. Ad vltimam Confirmationem Respondetur concessa maiori distinguendo minorem, minus

malum absolutè, & per se non potest præcipi, concedo; comparatiue, & sub conditione, dum alterius voluntas videtur determinata ad maius malum patrandum, non potest præcipi, negatur; nam tunc præcipitur electio minoris mali, quod est quid bonum, vt *suprà* diximus.

Et hinc fit primò licitam esse suasionem minoris mali, non solum quando ille qui suadetur ad tale malum paratus erat vnum ex illis duobus pa-
177 trare, verum etiam quando de hoc minori malo nihil cogitabat, sed tantum de maiori, vt si determinato Sodomiam committere, quis consulat fornicationem. Ita cum citatis Doctoribus Vidal. *suprà n*.43. Et idem dicendum est, si parato ad furandum à Petro centum, quis cōsulat vt furetur quinquaginta propter eandem rationem. An autem idem dicendum sit respectu diuersarum personarum, vt si quis parato ad furandum à Petro centum, consulat vt furetur à Paulo quinquaginta, vel si quis parato ad occidendum Paulum, consulat vt amputet potius brachium à Francisco, quando aliter vitari non potest, maius est dubium; & licet hoc totum admittat Vasquius, Turrianus, quos refert Vidal *suprà. n*.61. & non multum dissentiat Tamburinus *supr. n*.11. *&* 12. Ego tamen existimo hoc solum licitum esse in sequentibus casibus.

Primo quando quis vtrique illud malum inferre
178 decreuisset. Secundo quando damnum vnius esset modicum, quia diues, & alterius magnum. Tertio quando ille teneretur pati illud minus malum, plebeius namque tenetur pati mortem, ne rex, vel princeps, occidatur. Quarto si personam in particulari non nominet, sed solum in communi, vt si volenti furari ab inope consulat, vt potiùs furetur à diuite, nullum nominando, si volenti occidere Petrum consulat, vt potius aliam mutilet. Ita & bene Vidal *supra n*.61. Tamburinus *supra n*.3. Et nos infra dicemus. Ratio est, quia in his, & similibus casibus, qui patitur tale minus damnum, non potest esse rationabiliter inuitus, ratione consulentis, quia non induxit propriè ad malum, sed ad maioris mali carentiam.

Sed quæres, quid dicendum sit, si latro consulenti dicat, nisi tu me adiuues ad furandum minus à Petro, ego furabor maius ab eodem Petro, poterisne
179 illum adiuuare, si aliter non potes furem à furto auertere? Respondeo posse quia tunc non est dominus inuitus. Quod si latro pari modo poscat auxilium ad furandum minus à Petro, secus furaturum maius à Paulo, vel postulet auxilium ad vulnerandum Petrum, secus occidet Paulum, esto posses
180 modo dicto id consulere, non tamen potes adiuuare. Ratio est, quia consilium per se tendit ad vitandam maiorem culpam, at auxilium, & cooperatio per se tendit ad ipsum peccatum, quod licèt minus, peccatum tamen est, quod sicut committere tibi non conceditur soli, ita neque cum socio, etiam si fit ad vitandum maius malum. Sed de hoc Vide *sequentem sectionem*, & *infra tract*. 10. *d*. 29. *sect*. 3.

SECTIO VIII.

Vtrùm quis possit licitè eligere minus peccatum ab euitandum maius?

SVMMARIVM.

181 *Minus malum intrinsece malum nunquam potest eligi ad euitandum maius.*
182 *Quando malum est malum quia probibitum potest quis, & tenetur eligere minus malum ad vitandum maius.*
183 *Deducuntur quædam corollaria.*
184 *Quando duo præcepta positiua concurrunt, quod magis obligat præponendum est.*
185 *Non potest eligi minus malum certum ad vitandum maius malum incertum.*
186 *Ex suppositione quod homo vult libere malum lege prohibitū eligere nō peccat quia eligit minus malū, sed ratione præcepti peccatū vitādi.*

Dico primo: Nunquam potest licitè eligi minus malum culpæ ad maius euitandum, quando est malum intrinsece, & ex natura sua; ita communiter DD. quos refert, & sequitur Vidal *de charitate, inquisitione* 4. *n*. 28. Ratio est, quia absolute vnusquisq; 181
tenetur tan ex lege diuina, quam humana, peccatum omne formaliter tale vitare, sed qui eligit minus malum ex natura sua tale, vult illud vt malum, ergo tenetur illud vitare.

Dices ex duobus malis minus est eligendum; ergo si quis eligat minus malum ad vitandum maius malum licite agit. Confirmatur, quia potest dari casus, in quo quis sit cōstitutus in extrema necessitate eligendi vnum ex duobus malis culpæ, aut minus, aut maius, ergo tunc eligendo minus, recte facit. Respondetur ad argumentum, illud axioma intelligi quando malum non est intrinsece malum, implicatem enim culpā esse, & licite eligi posse. Ad Confirmationem Respondetur malum intrinsece in nullo casu cohonestari, vnde mendacium, nec ad vitandam mortem honestari potest.

Dico secundo: Quando malum est malum, quia prohibitum potest quis licite, & tenetur eligere minus malum, ad euitandum maius malum, quando 182
vtrumque cauere non potest, sed necessitate adstrictus vnum è duobus eligere debet. Ita communiter DD quos refert, & sequitur Vidal *supra n*.13. Ratio est, quia qualibet lex vt obliget, debet esse rationabilis, & possibilis; sed si lex absolute, in hoc etiam casu obligaret, iam non esset iuxta, rationabilis, & possibilis; ergo talis lex in hoc casu non obligat; ergo potest qui eligere minus malum, quia prohibitum ad euitandum maius, quia tunc minus malum propriè iā nō est malū, nec censetur prohibitum per legem, sed bonū cum ad illud dictet recta ratio.

Dices semper culpa committitur, cum alicui præcepto contrauenitur; cum ergo detur præceptum, vt omne malum culpæ vitetur, quodcunque illud sit, sequitur quòd qui eligit minus malum culpæ ad vitandum maius malum contraueniat præcepto, ac per cōsequēs quod peccet. Ergo nō licet. Respōdetur antecedens esse verū, quādo voluntariè cōtrauenitur formaliter alicui præcepto, secus verò quādo in casu necessitatis, nā tūc cessat cuiusuis legis obligatio.

Hinc colligitur primò ad conseruationem vitæ cessare præceptum, etiam diuinum, vt fecit Dauid, 183
quando ad conseruandam vitam comedit panes propositionis. Secundo fit ad mortem vitandam licitam esse abscissionem brachij, vel alterius mēbri, & acceptationem rei alienæ ita communiter DD. Tertiò fit quòd ad impediendam proditionem patriæ, potest quis proditorem laute excipere, & eum inebriare, & hoc idem licitum est ad euitandū aliud grauius malum, nempe prouocando paratū ad tale delictum ad se inebriandum, quia tunc nō inducitur ad ebrietatem, nec illa intenditur, sed procuratur tale mediū, vt impediatur proditio, vel maius delictum ita cum aliis Diana *part*.6. *tr*.7. *resol*.43. & cum Baldello, Vidal, *sup. n*.4. Non potest tamen iudex inebriare reum, vt ab illo veritatem eruat, quia ius non habet extorquendi veritatem per iniuriam, quod faceret, si extorqueret eam ab inuito, qualis esset reus ebrius, ita cum Baldello, Vidal *supra n*.41.

Quarto

SECTIO IX.

Vtrum cooperatio cum peccante semper sit peccatum scandali, vel aliquando possit esse licita?

SVMMARIVM.

187 *Ex causa rationabili non peccat, qui ex bono fine cooperatur cum aliquo in actione de se indifferenti, licet aliàs ille ea abutatur ad culpam.*

188 *Ratio communis famulatus est sufficiens causa ad excusandum famulum subditum, & filium facientem opera indifferentia remota actioni praua respectu domini, Patris, &c.*

189 *Quando opera indifferentia sunt proximiora peccato, maior causa requiritur.*

190 *Ratio communis amicitiæ non sufficit, vt quis emat imaginem concubinæ pro amasio.*

191 *Quando teneatur dominus eiicere famulum, quem scit extra domum habere concubinam?*

192 *Potest quis licite concubinæ iudicis munera dare, vt intercedat pro dante apud iudicem.*

193 *Puella aduertens se ab alio libidinose tangi, si tactus sint ex se liciti secundum morem Patriæ, & publicè fiant, licite potest eos tolerare.*

194 *Mulier nimium se ornando, si credat alicui, etiam indeterminate fore lapsus occasionem, tantum peccat venialiter.*

195 *Ex grauissima causa potest pictor depingere imaginem concubinæ amasio, & quæ causa hæc sit.*

195 *Idem dicendum est de histrionibus res lasciuas repræsentantibus, dummodo absit periculum suæ impuræ delectationis.*

197 *Qui res suas venales habet potest eas vendere etiamsi sciat ementem illis abusurum, si aliàs eas nequaquam venderet.*

198 *Vendentes esculenta possunt ea vendere soluturis ieiunium.*

199 *Non potest quis idolum fabricare infideli nisi hoc faciat ex metu mortis.*

200 *Potest quis petere à sacerdote, quem scit esse in mortali, vt sibi ministret sacramenta, si præsto non sit alius, qui ea possit ministrare, vel si petenti intersit potius cum illo.*

201 *Potest quis ob suam necessitatem, vel vtilitatem petere ab aliquo iuramentum, quem timet falsò iuraturũ, dummodo non petat, vt falsum iuret.*

202 *Ob mortis metum possunt Christiani captiui propugnacula ædificare, arma afferre contra Christianos ad bellum, si aliàs id per alios fieri poterat.*

203 *Non possunt contra Christianos tormenta dirigere, ignem applicare.*

204 *Potest quis ab vsurario etiam non parato, ob finem honestum petere mutuum sub vsuris.*

205 *Famulus dicens domino vsurario, vt det huic petenti mutuum sub vsuris non peccat, nec tenetur ad restitutionem.*

106 *Si famulus cogat mutuatarium ad soluendas vsuras peccat, & tenetur ad restitutionem.*

207 *Famulus qui scribit in libris vsurariis, vel facit apodixas facientes fidem ad cogendum mutuatarium peccat, & tenetur ad restitutionem.*

208 *Non potest quis ministrare indifferentia illi, qui transgressurus est præceptum, ea solum causa, quia alibi est transgressurus, etiamsi ille tales res non ministrasset.*

209 *Quid si detur alia causa?*
210 *Non licet paratum ad peccandum inuitare ad actum in se peccaminosum.*
211 *Parato absolute ad peccandum, potest quis etiam sine necessitate, cum aliqua tamen vtilitate, offerre occasionem peccati, qua ex se sit res indifferens.*
212 *Quid si id ab alio sine peccato æque bene consequi posset?*

PRo resolutione huius sectionis nota non esse sermonem de cooperatione in ipsa actione peccaminosa proximi, v. g. in accipiendo aliena inuito domino, in occidendo innocentem, &c. hoc enim manifestum est esse iniquum, vt in superioribus dictum est: Quod ergo quærimus est, an liceat cooperari cum actione proximi ex se indifferente, ex qua ipse sumit occasionem peccandi? an, v. g. liceat scalas fenestræ admouere? quæ actio est ex se non mala, si videas aliquem velle illa commoditate vti ad furandum, licet furtum tu nunquam intendas.

187 Dico primò: ex causa rationabili iusta, nimirum, & proportionata, non committit peccatum, nec contrahit onus restitutionis is, qui scienter cooperatur cum aliquo in actione, quæ non est intrinsece mala, sed quæ in se considerata indifferens est, si ipse illam actionem ordinet ad finem bonum, id est, vel ad suam necessitatem auertendam, vel ad suam vtilitatem consequendam, quamvis alius ea abutatur ad peccandum. Ita Diana *p. 5. tract. 7. per totum*, Sanchez, *lib. 1. decalogi cap. 7.* Palaus *tract. 6. d. 6. p. 7.* & cum aliis, Tamburinus *lib. 5. decalogi cap. 1. §. 4. num. 16.* Cotonius *verbo scandalum num. 8.* & cum aliis Basæus *verbo scandalum num. 8.*

Ratio est, quia quando vrget causa rationabilis, vt quis faciat illud opus, moraliter censetur non posse aliud facere; illa enim vrgens necessitas aufert à sic faciente potentiam moralem; ergo tunc non tenetur ab eo opere se cohibere. Patet consequentia, quia cum ab illo sublata sit potentia moralis ab illa necessitate, non potest aliud efficere; sed nemo ad impossibile tenetur, ergo tunc non iudicabitur velle peccatum proximi, sed solum censebitur illud ob suam necessitatem permittere: Et hinc plura deducuntur, quæ placet colligere, vt inde quilibet diiudicare valeat, quando actio sit indifferens, & causa iusta, & proportionata, ad hoc, vt hæc cooperatio sit licita, vno enim ex his duobus deficiente, cooperantem peccare non est dubium, vt bene aduertit Basæus *suprà num. 9.*

188 Colliges ergo primum rationem communis famulatus esse sufficientem causam ad excusandum famulum, filium, & subditum facientem opera indifferentia, quæ reputantur nimis remota actioni prauæ. Hæc autem indifferentia nimis remota sunt, cibos condire, mensæ concubinæ ministrare, lectulum sternere, illum ornare, equum quo vsura est præparare, ianuam domus illi aperire, deferre munuscula, & internuntia solius vrbanitatis plena, depictam iam imaginem concubinæ pro domino emere, dominum comitari, quem scit ire ad domum concubinæ, & illum ante fores expectare, non illum custodiendo, nec animosiorem reddendo, sed tantùm ipsum mere comitando, iussu heri vsurarij pecuniam numerare, deferre, recipere, referre mere in libris. Ita cum aliis Tamburinus *l. 5. decalogi cap. 1. §. 4. num. 18. & 29.*

189 Quòd si opera indifferentia sint proximiora peccato, tunc maiorem causam requirunt, vt licitè à famulo, filio, subdito fiant, nempe si pater toruis oculis filium aspiceret, & filius timeret ab illo male tractari, vel si dominus è sua domo famulum eiiceret, & expulsus cogeretur mendicare, vel penuriam pati, & alium herum non ita facile inueniret, vel si dominus debita mercede priuet, vel si eum esset continuo obiurgaturus: opera autem proximiora peccato reputo, concubinam portare, signare locum domino vbi sit, dicere concubinæ: dominus meus dicit, vt illum hac nocte expectes, vel eum videas, domino volenti ascendere per fenestram ad rem habendam cum fœmina, pedem sustinere, scalam apponere, litteras deferre, tantum continentes, quod concubina ea nocte ad se veniat. Ita cum Sanchez, Azor, Rebello, & aliis Palaus *suprà n. 5.* Cotonius *verbo cooperatio peccati n. 5.*

Quod si actio indifferens magis propinqua sit peccato, vt est associare dominum ad duellum, vel ad domum concubinæ, & illum ad fores custodire, sola intentione sociandi, sciens illum hac societate vti ad se animosiorem reddendum, vrgentior causa postulat, vt metus maximi nocumenti. Ita Palaus *suprà num. 6.* Nulla tamen ex causa licet famulo litteras scribere, & deferre ad concubinam verba turpia, vel prouocationem ad duellum continentes, hæc enim sunt intrincese mala. Ita cum Sanchez, Diana, Cotonius, *verbo peccato cooperari num. 5.* contra Palaum *suprà num. 7.*

Secundò colliges quid dicendum sit de vno amico respectu alterius, non enim sufficit communis ratio amicitiæ, vt emat imaginem iam fabricatam concubinæ pro amico, vel vt deferat concubinæ munuscula, & alia amoris incitamenta, etsi hæc ex se sint indifferentia; sufficit tamen ad hanc actionem excusandam, timor perdendi amicum sibi maxime vtilem, maior tamen causa requiritur, vt illi commodet suam domum, sciens illam postulare, vt ibi securius cum concubina dormiat. Ita cum Sanchez, Tamburinus, *suprà num. 20.* 190

Tertiò colliges, quid dicendum sit de domino respectu famuli, nimia enim necessitas illius famulatus ad euitandum aliquod notabile damnum sufficit, ad excusandum dominum non eiicientem famulum, quem scit extra domum habere concubibinam; nam si tale damnum non sequatur, tenetur sub mortali eum eiicere, vel aliquid ab eo subtrahere, si hoc sufficiat, ad tollendam occasionem: Excipe nisi aliàs expulsus timeatur deteriorem futurum. Ita & bene Tamburinus *suprà num. 11.* Et idem dicendum est de Patre respectu filij, non enim potest Pater domi retinere fœminam, cum qua scit filium, vel seruum peccare, nisi ex illius expulsione aliquod graue damnum patiatur: Vnde non sufficit quòd aliam seruam facile non inueniat. Ita Tamburinus *suprà num. 22.* 191

Quartò colliges; Posse quemlibet inditiis concubinæ munera tradere, vt intercedat pro ipso apud iudicem, si adsit iusta causa, nec adsit alia via iudicem propitiandi, nam & iudex, & concubina possunt bene gerere, quod ille petit, & ex malitia sua male agunt, quod alter non intendit, nec vitare tenetur, cum graui incommodo. Ita cum Mendosa, Diana, Cotonius, *verbo scandalum num. 15.* & cum Palao, Hurtado, Sanchez, Tamburinus, *suprà num. 25.* Et idem dicendum est de fœmina adeunte ad iudicem pro sua causa, ad medicum pro sua infirmitate, hæc enim non peccat, etsi sciat concupisci à iudice, vel à medico; necessitas enim illius grauius eam excusat. Ita cum Hurtado, Diana *p. 5. tract. 7. resol. 20.* 192

Et idem dicendum est de puella aduertente se ab alio 193

nem famulatus. Diana *ibi*, Tamburinus *ibi*.

Sextò colliges iacturam, quam quis pateretur, 197
si res suas, quas venales habet nequaquam venderet, esse sufficientem causam, vt quis sua vendat, etsi sciat aliquem illis male vsurum esse, vnde potest agnum vendere Iudæo, quem scit vsui fore ad sacrificium idoli: Fucos mulieri, quos scit emi, vt ad turpem amorem peruncta iuuenes alliciat, & taxillos eis, qui in ludo illicito sunt illis abusuri; Caupones possunt ministrare cibos in die ieiunij, tum quando dubitant, an ad se venientes à ieiunio excusentur, tum quando putant eos non ieiunare: Potest etiam quis vendere, vel locare domum suam meretrici, vel vsurario publico, nisi alias vicinitas meritricis multum noceret honestis fœminis in eo loco viuentibus, nam tunc maior causa necessaria esset, qualis foret, si alios non inueniret, quibus eam locaret.

Possunt etiam vendentes esculenta, ea vendere 198
soluturis ieiunium: ad vendendum tamen vinum scienter se inebrianti, maior causa requiritur, quam merum pretium vini, nimirum timor alicuius iniuriæ, vel si numerus emptorum multum diminuatur: non potest quis tamen gladium tradere furioso, vel cum illo inimicum occidere volenti, & si illius sit, nisi ex grauissima causa; quod si aliter fecerit, non solùm peccat, sed tenetur ad restitutionem. Et idem dicendum est de eo, qui tradidit venditoribus vinum, frumentum, cæteraque vendenda pretio iusto, & sine fraude, si præuideat vendendum cum fraude, etiam si dominus tantum accipiat, iustum pretium: nam tunc vendentes operantur nomine domini. Ita cum Hurtado, Diana, Cotonius, *verbo scandalum num.* 16. contra Merolam, quem refert, Diana *p.*3.*tract.*6.*resol.*44. & *p.*5.*tract.*7.*resol.*39.

Potest tamen quis vinum, vel triticum suum 199
vendere illis, quos scit illud aqua mixtum vendituros, si aliàs illis non vendendo, difficulter vel cum suo damno aliis vendere cogeretur. Ita cum aliis Tamburinus *suprà num.* 33. Non potest tamen quis pingere, nec fabricare idolum infideli, nec construere Iudæo Synagogam, nisi hoc faciat ex metu mortis, & alias hæc non postulentur in contemptum Religionis. Ita cum Mendosa, Palao, Diana, Cotonius, *verbo cooperari peccato num.*7. contra Coninch; Potest etiam quis ex metu mortis idolum Ethnico vendere, furi dare instrumenta, quibus alterius seras infringat, & gladium parato ad alium occidendum; talis enim venditio ex se & prove proficiscitur à vendente, censetur fieri solum, vt medium euadendi præsens periculum. Ita Tanerus, Valentia, Coninch, quos refert, & probabile putat cum Diana, Cotonius, *suprà numero* 8.

Colliges septimo posse quem petere à sacerdote, quem scit esse in mortali, vt sibi ministret sacramenta, si aliàs præsto non sit alius, qui ea sibi possit ministrare, vel si pœnitenti intersit, potiùs cum illo, quia docto, quàm cum alio confiteri, & hoc, siue sacerdos, à quo petuntur sacramenta parchus sit, siue non. Ita cum Azor, Tamburinus, *suprà num.*39. Sacerdos enim si velit facile per contritionem mundari potest; Et idem dicendum est propter eandem rationem de petente sacramenta ab excommunicato tolerato, secus si non sit toleratus, vel publicus clerici percussor. Ita cum Sanch. Hurtado, & aliis Tamburinus, *suprà n.*40. & cum Diana, Cotonius, *verbo scandalum num.*10. Imò in articulo mortis, non solùm potest, sed tenetur quis petere absolutionem à malo ministro, si 200

non sit alias, etiamsi sciat illum peccaturum in absoluendo, quia præceptum vrget, & ille absoluere potest sine peccato, quæ doctrina procedit, etiam in excommunicato non tolerato. Ita cum Ochag. Diana, *p.* 5. *tract.* 7. *resolut.* 58. *& p.* 10. *tract.* 11. *resol.* 64.

201 Colliges octauò posse quem ob suam necessitatem, vel vtilitatem petere ab aliquo iuramentum, quem timet falso iuraturum, dummodo non petat, vt iuret falsum, nam ego actum bonum postulo, quem ille, nisi ex sua malitia licite præstare potest. Ita cum Suario, Diana, Cotonius, *verbo iuramentum num.* 5. Imò potest quis licite, aliquem inducere ad iurandum falsum, quòd ipse iurans ex ignorantia putabat esse verum, non enim tunc iurans inducitur ad iuramentum falsum, quia hoc iuramentum est moraliter verum. Ita cum Hurtado, Diana, *p.* 5 *tract.* 7 *reso.* 14. Cotonius, *verbo iuramentum num.* 3. contra Azorium, non tamen licet inducere aliquem ad iurandum verum, quod ipse iurans ignorat esse verum, nisi iuraturus sibi persuadeat rem ita esse, in quo casu potest iurare rem ita esse, non tamen potest iurare se id scire, nisi fortè addat ex auditu, siquidem ex visu illum ignorat. Ita cum Hurtado, Diana, Cotonius, *suprà num.* 4.

202 Colliges nonò ob vrgentem causam, videlicet mortem, &c. licite posse Christianos captiuos in triremibus Turcarum propugnacula ædificare, carcinas, machinas, & arma necessaria ad bellum afferre, scalas admouere contra Christianos, nam licet peccatum ad quod cooperantur materialiter perni-

203 ciosum sit, tamen illorum cooperatio non est adeo propinqua, vt sine illa damnũ nõ inferatur, alij enim non deessent: non licet tamen illis contra Christianos tormenta dirigere, ignem applicare, seu damnum indirectum in personas illorum inferre. Imò non licerent prædicta in casu, quo res eo deuenisset, vt Chrstiani ipsis reluctantibus, facili negotio vincerent, quia tunc tenerentur postponere propriam vitam bono communi reipublicæ. Ita cum Sanchez, Diana, & aliis Cotonius, *verbo peccato cooperari, num.* 13. contra Toletum: excusantur tamen si inferãt damnum Christianis in rebus externis eas capiendo, vel destruendo, quia tunc sunt in extrema necessitate illorum bonorum ad tuendam vitam; vnde dominus illarum non esset rationabiliter inuitus. Ita cum Palao, Diana, Cotonius, *suprà n.* 14. Tamburinus *lib.* 5. *decalogi cap.* 1. §. 4. *num.* 41. contra Coninch.

204 Colliges decimò posse quemlibet licitè petere ab vsurario, etiam non parato ad fœnerandum mutuum, si adest aliqua causa rationabilis, puta aliquod opus pium, vel etiam ludus publicus, conuiuia, torneamenta, & similia, quæ quis sine dedecore omittere non potest. Ita cum Fausto, Diana, & aliis, Cotonius *verbo, scandalum num.* 8. Et in his casibus potest quis petere mutuum sub vsuris, nam dicens da mihi mutuum sub vsuris, directe intendit solum mutuum, vsuras verò solum permissiue. Ita cum Sanchez, Diana, Cotonius, *suprà num.* 18. Quæ procedunt, etiamsi vsurarius ex ingenti auaritia vsuras exigeret. Ita cum Mendosa, Cotonius *suprà*, cooperantes verò cum vsurario licitè possunt efficere omnes eas actiones, quæ mutuatario sunt gratæ, & proficuæ ad mutuum recipiendum, non tamen illas actiones, quæ illi sint ingratæ, & multum damnosæ. Ratio vtriusque est, quia in primo casu muatarius non est inuitus, bene tamen in secundo.

205 Hinc fit: famulum, vel alium consulentem domino vsurario, vt det mutuum cum vsuris huic petenti non peccare, nec teneri ad restitutionem. Et idem dicendum est de eo, qui adiuuat vsurariũ in numeranda vel deferenda pecunia, vel in scribendis, seu notandis rationibus, & debitorum nominibus, per meram scripturam, quæ non faciat fidem ad cogendum mutuatarium. Idem dicendum est de famulo si in exigendis vsuris, sine vlla coactione amice moneat debitorem de suo debito, imò & adhortetur, vt soluat ne appareat infidelis. Item si deferat pignora pro securitate vsuræ, in omnibus enim his, & similibus casibus fit res grata mutuatario.

Secus dicendum est, si tutor, curator absolutus procurator, negotiorum gestor, dent mutuum sub vsuris, vt tales sunt quamvis nomine aliorum, omnes enim hi sunt causæ efficaces damni. Idem dicendum est, si famulus vel quicunque cogat mutuatarium ad soluendas vsuras, si quis deponat pecunias apud vsurarium, vt is vsuras exerceat, si quis volentem gratis mutuari consulat, vt det sub vsuris, in omnibus enim his, & similibus casibus fit res ingrata mutuatariis; vnde sic cooperantes peccato, non solùm peccant, sed tenentur ad restitutionem. Ita Tamburinus *lib.* 5. *decalogi c.* 1. §. 4. *num.* 43. & nos *infrà* latiùs dicemus. 206

Et idem dicendum est si quis scribat libros vsurarij, qui fidem faciunt, vel apodixas simili modo fidem facientes ad cogendum, secus si fidem non faciunt, Tamburinus *suprà num.* 51. Vnde notarij instrumenta horum contractuum facientes non solùm peccant contra suum iuramentum, sed si de facto mutuatarius propter instrumenta prædicta cogatur soluere vsuras, etiam quando fuit expressa vsura in contractu, tenetur tertio loco (hoc est non restituente vsurario, vel iudice solutionem vsurarum inique præcipiente) ad restitutionem: excipe nisi notarius rogatus à mutuatario fecerit prædictum instrumentum, sine expressa, sine palliata vsura: nam tunc licet peccauerit contra iuramentum de non faciendis iniustis actibus, non tenebitur tunc ad restitutionem, siquidem in hoc non fecit iniuriam mutuatario, quia volenti, & scienti non fit iniuria, & cũ aliàs notarius nihil accipiat ex vsuris vt facit vsurarius, inde est quod licèt mutuatarius respectu vsurarij sit simpliciter inuitus, non tamen respectu notarij. Et idem dicendum est de testibus, ac de notario in his vsurarum instrumentis. Ita & bene Tamburinus *suprà num.* 36. 207

Colliges vndecimo non posse aliquem ministrare indifferentia ei, qui transgressurus est præceptum, ea solum causa, quia alibi est transgressurus, etiamsi ille tales res non ministraret, v. g. violaturus erat Petrus ieiunium, & si tu illi cœnam non apponeres; occisurus Paulum, etsi gladium non ministrares; furtum commissurus, etsi scalas non adhiberes; non potest inquam absque mortali ei apponere cœnam, tribuere gladium, & scalam adhibere. Ratio est, quia quod proximus aliorum actionibus vsurus sit, si tuæ non adsint, non tollit quod tu causa sis illius peccati. Tum quia licèt proximus decreuerit non ieiunare, adhuc poterit impediri ab illo peccato, vel Dei inspiratione, vel alia ratione, ergo non potest quis licitè hunc effectum bonum impedire. Ita cum Suario, Palaus, *tract.* 6. *d.* 6. *p.* 8. *num.* 4. contra Ledesmam, Lessium, Caietanum, Rodrig. & alios, quos *ibi* refert *num.* 2. & ex parte contra Sanchez, quem *ibi* refert *num.* 3. quatenus id admittit, quando res indifferentes remote tantum ordinantur ad peccatum. 208

Dixi ea solùm causa, quia alibi erat transgressurus, nam interueniente aliqua iusta causa, qualis 209

pro

Dico primò discordia est, dissensio voluntatis 213
à voluntate proximi, circa bonum, quod velle ex charitate quisque tenetur: dixi dissensio voluntatis, quia dissensus intellectus in rebus fidei est peccatum fidei contrarium: dixi circa bonum, quod velle ex charitate quisque tenetur, nam si sit circa bonum, quod quis tenetur velle ex iustitia, vt tenetur velle debitor creditori, erit tunc discordia peccatum contra iustitiam. Si dissentiat subditus à voluntate prælati in bono præcepto, erit peccatum contra obedientiam: solum ergo discordia est peccatum charitati oppositum, quãdo fuerit dissensio voluntatis à voluntate proximi circa bonũ, quod velle ex charitate tenebatur, vt si proximus vult aliquod bonum obtinere sibi necessarium, aut valde vtile, & aliquis sine rationabili causa, desideret illum impedire; si quis voluntates vnius communitatis vnitas diuidat, seminando inter Patres querelas, præcipue inter prælatum, & subditos, Ita & bene Palaus *tract.6.d.4.p.4.num.1.& 2.* Basæus *verbo discordia num.1.* Malletus, *malleatione 2. in decalogum, bractea 44.*

Hinc fit, discordiam ex genere suo esse peccatum 214
graue. Tum quia charitati opponitur. Tum quia seminatorem discordiarum inter fratres summe Deus abominatur, Palaus *suprà num. 3.* Imò addo, tale peccatum esse in damnum communitatis, destruit enim pacem, & concordiam communitatis; vnde tale peccatum committentes, etsi crimen occultum sit, statim prælato denuntiandi sunt, nulla præuia correctione fraterna, Peirinis *de subdito quæst. 1. cap.16.§.2.dict.2.* Fateor aliquando posse hoc peccatum esse leue ex defectu pleni consensus, & ex leuitate materiæ. Ita cum Valentia, Coninch, Suario, Palaus, *suprà num. 3.* vbi infert cum Suario, consulentem testatorem, ne relinquat hæredem, quem volebat, & electorem ne eligat ad beneficium, quem eligere intendebat, non peccaturum mortaliter, si absque odio, inuidia, & iniuria fiat, & sæpe nullum esse peccatum, si aliqua rationabili causa moueatur, quia seclusa necessitate, non tenetur quis proximo subuenire, illique benefacere, ac proinde nec consentire in voluntate illius, qui subuenire, & benefacere intendit.

Dico secundò: contentio charitati contraria est 215
effectus discordiæ, definitur à D. Thoma *quæst. 38. art. 1. Est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris.* Ita Malletus *in decalogum, malleatione 2. bractea 44.* & cum aliis Palaus, *suprà num. 4.* dicitur autem impugnatio veritatis, vt excludatur contentio, & impugnatio, quæ pro veritate defendenda, indaganda, aut aliquo modo clarificanda desumitur, vt fieri solet in ordinariis disputationibus, quia hæc non est contentio vitiosa, nisi ex aliquo accidenti extrinseco vitium illi contingat; requiritur ergo vt altercatio sit ad veritatem oppugnandam. Hanc autem potest quis impugnare tripliciter. Primò, si veritatem clare cognoscat, & hæc est fortissima contentio. Secunda si quis dubius de illa sit, & tunc est virtualis impugnatio veritatis, quia absque sufficienti examine, an verum, vel falsum sit, quod oppugnat contentionem assumit. Tertiò cum sub prætextu iniquo falsitatis veritatem impugnat, & falsum persuadere procurat, vt faciunt hæretici. Hinc fit hanc triplicem contentionem ex genere suo peccatum graue esse. Ita cum D. Thoma, communiter, DD. opponitur enim paci, & charitati, per quam debemus proximo consentire in bonis ipsi necessariis, est autem non leue nocumentum falsum illud docere, & errores persuadere, Palaus *suprà num. 5,* Malletus *suprà bractea 44.*

216 Dico

216 Dico tertiò: schisma est voluntarium, & pertinax subtractio, & separatio ab obedientia vniuersalis Ecclesiæ, vel summi Pontificis, qui principem in Ecclesia locum habet. Ita communiter, DD. dicitur subtractio, & separatio ab obedientia vniuersalis Ecclesiæ, nam dupliciter potest quis separari ab Ecclesia primo deserendo fidem, quæ vnica est in Ecclesia, & hic hæreticus est. Secundò deserendo vnitatem, quam fideles habent cum suo capite, quod fit per rebellionem in Pontificem, vel Ecclesiam, hic schismaticus est. Hæc autem rebellio in eo sita est, vt quis verbis, vel factis ostendat, se nolle Ecclesiam, vel Pontificem, qua talis est, cognoscere: hoc autem dupliciter quis potest efficere. Primò directe, vt quando quis formaliter non vult recognoscere summum Pontificem, vt superiorem. Secundò indirectè, vt cum facto ipso ostendit eum non cognoscere, quòd si quis simul neget vnitatem Ecclesiæ, vel Pontificis Prælationem, habet schisma admixtum hæresi. Si tamen hæc non neget, sed solum malitiosè nolit Pontifici subiici, schismaticus tantùm est. Ita cum Valentia, Toleto, Sanchez, Palaus, *tract. 6. d. 4. p. 8. num. 3.*

Dico quartò: schisma est grauissimum peccatum ex genere suo mortale. Tum quia opponitur charitati. Tum quia per schisma violatur vnitas corporis Ecclesiæ. Ita Valentia, Reginaldus, & alij, quos refert, sequitur Malletus *in decalogum, malleatione 2. bractea 45.* Hoc autem peccatum non potest fieri veniale ex paruitate materiæ, quia habet totam suam malitiam simul, Malletus *suprà, bractea 45.* sed de his, & aliis, quæ hic desunt, & de pœnis schismaticorum vide, quæ diximus agentes de fide *suprà, tractatu 1. d. 2. sect. 5.* 217

TRACTATVS TERTIVS,

DE PRIMO DECALOGI PRÆCEPTO: Vnum cole Deum.

POSTQVAM de fide, spe, & charitate, quæ sunt præambula ad decalogum aliqua breuiter more nostro tetigimus, iam ad decalogi præcepta properat animus ascendere; & cum inter illa primum locum tenet obligatio colendi Deum, quod fit per virtutem Religionis, qua Deo debitum cultum exhibetur, significando eius excellentiam, nostramque subiectionem, ideo à virtute Religionis principium sumimus. Habet autem hæc virtus plures actus, tam internos, quàm externos, quia tamen præceptum diuinum naturale de diuino cultu non est de actibus pure internis, sed de externis, ideo non de actibus mere internis huius virtutis, sed de externis prius agemus, & inter hos solù agemus de adoratione, oratione, de decimis, præmitiis, & oblationibus, & postea de vitiis Religioni oppositis, cætera, enim quæ *hic* tractari poterant, vt sunt vota, & iuramenta, in secundo præcepto commodiùs tractabimus, alia verò, vt sunt obseruantia festorum, sacrificium, & Missæ auditio, in tertio præcepto disputabimus, sit igitur,

DISPVTATIO I.

De diuino cultu per adorationem.

SECTIO vnica.

Quid sit adoratio, & in quos cadat?

SVMMARIVM.

1 *Proponitur definitio adorationis.*
2 *Adoratio alia est absoluta, alia respectiua.*
3 *Adoratio tam absoluta, quam respectiua, diuiditur in latriam, hyperduliam, & duliam.*
4 *Quid sit latria absoluta?*
5 *Quid latria respectiua?*
6 *Hyperdulia adoratur B. Virgo Maria.*
7 *Sancti adorantur dulia.*
8 *Vsus imaginum licitus, & honestus est.*
9 *Datur præceptum de Deo adorando.*
10 *Quando obliget hoc præceptum?*

DIco primò: adoratio est exhibitio reuerentiæ propter excellentiam illius, cui exhibetur. Ita D. Thomas 2. 2. *quæst.* 84. *art.* 1. vnde cum non sit eadem excellentia in Deo, & in creaturis, ideo diuersa est adoratio Dei, & creaturarum; & cum in creaturis etiam sint diuersæ excellentiæ, ideo multiplex est adoratio. Alia enim est absoluta, alia respectiua, absoluta est, qua adoratur res propter excellentiam intrinsecam, quam habet. Respectiua est, qua adoratur res propter excellentiam alterius, ad quam dicit aliquem respectum, habitudinem, vel coniunctionem. Adoratio absoluta solum conuenit rei intellectuali, respectiua vero potest etiam competere rei vsu rationis carenti. 2

Dico secundò: tam adoratio absoluta, quam respectiua rursus diuiditur in Latriam, Hyperduliam, & Duliam. Latria absoluta est, qua Deus in se ipso adoratur, & res illa, quæ habet coniunctionem realem cum diuinitate. Hinc fit Christum Dominum, & Eucharistiam adorari latria absoluta. An vero caro, & sanguis, qui aliquando miraculose apparent in Eucharistia, adorari debeat cultu latriæ absolutæ? Aliqui affirmant, quia putant carnē Christi ibi fuisse miraculose reproductam, & esse posse in duplici loco circumscriptiue. Ita Sotus, Gabriel, Maior, quos refert Basæus *verbo adoratio num.* 5. verùm dicendum existimo, nequaquam adorari debere, etsi per multum tempus durent cultu latriæ absolutæ, sed respectiuæ, si quidem illa caro, & sanguis non est eademmet Christi, sed illius imago. Ita cum D. Thoma, Suario, Basæus, *suprà num.* 5. 3 4

Dico tertiò latria respectiua est qua adorantur imagines Dei, Trinitatis, & Christi, reliquiæ eiusdem Christi, vt spinæ, sudarium, crux, seu eius fragmentum, & omnia illa, quæ realiter Christum 5

ipsa imaginis non tantùm exemplar, cuius est imago adoratur, sed etiam ipsamet imago, cum illud proprie adoretur, quod est terminus adorationis, seu materia circa quam versatur adoratio, semper tamen exemplar, cuius est imago intrat in adoratione, siue in recto, siue in obliquo, vt bene Lugo *de incarnatione d.* 36. *sect.* 3. Secundò aduerte adorationem sanctorum non elici à virtute Religionis, vt ellicitur adoratio debita Deo, & Christo, nam latria soluit Deo ius, & debitum fundatum in diuina excellentia; dubia vero respicit ius creatum diuersæ rationis; vnde pertinet ad virtutem obseruantiæ, sed de his vide Lugum *de incarnatione d.* 31. *sect.* 1.

Sed quæres, an sit præceptum de Deo adorando, & quando obliget? Respondeo dari præceptum naturale, imò & diuinum positiuum adorationis, vt patet ex illo *deuteronomij 6. Dominum Deum tuum adorabis.* Hoc tamen præceptum cum non habeat tempus determinatum iure diuino, nec ab Ecclesia, non potest assignari tempus, in quo per se iure diuino obliget ad adorationem, necesse tamen est, vt non nimis diu ab adoratione, & oratione desistamus, præcipue quando vrget necessitas vincendi tentationem contrariam, vt diximus *tract.* 1. *d.* 1. *sect.* 4. per accidens autem obligabit, si necessitas vrgeat vitandi scandalum, vel contemptum, vt notat cum Lessio, Layman, Valentia, Escobar *lib.* 28. *decalogi num.* 9. Hinc fit, quod si homo quando transit per Eucharistiam eam non adoret proprie non peccare directe, & per se contra hoc præceptum, sed tantùm indirecte, quia illa omissio adorationis illo tempore, censetur virtualis quidam contemptus, quod maxime locum habet in sacrificante, in cõmunicante, in audiente Missam, dum post consecrationem eleuatur Eucharistia, vnde secluso contemptu, & scandalo huiusmodi, omissio ob negligentiam non est peccatum mortale, nec veniale, vt bene aduertit Basæus *verbo adoratio, num.* 5.

9

10

DISPVTATIO II.

De oratione in communi.

SECTIO I.

Quid, & quotuplex sit oratio?

SVMMARIVM.

11 *Ponitur orationis definitio.*
12 *Oratio formaliter consistit in actu voluntatis, necessario tamen præsupponit actum intellectus.*
13 *Oratio est actus elicitus à virtute Religionis.*
14 *Oratio diuiditur in mentalem, & vocalem, & quid vtraque sit?*

Dico primò: oratio est petitio decentium à Deo. Ita D. Thomas 2. 2. *quæst.* 83. dicitur petitio vt denotetur, quod oratio non est quæcunque petitio (aliàs idem per idem definiretur) sed petitio religiosa ad cultum Dei spectans, & sic petitio est veluti genus, dicitur decentium, quia si non petatur aliquid decens, non est oratio secundum rationem virtutis, sed potius execratio, dicitur à Deo, ad differentiam aliarum petitionum, quæ orationes non sunt, iuxta 11

ta dictam acceptionem Tancredi *tract. 3. de Religione lib. 1. d. 1. quæst. 1. à num. 2.*

12 Dico secundò: ad orationem necessario requiritur actus intellectus, & voluntatis, sed ipsa formaliter consistit in actu voluntatis. Ita cum Suario, Palaus, *tr. 7. d. 1. p. 2. n. 3.* Pro quo nota, ad orationem tres actus necessario concurrere. Primus est humilis cognitio indigentiæ, quam quis habet illius rei, quam vult à Deo postulare, & potentiæ Dei ad illam concedendam. Secundus est desiderium, quo vult, quod Deus rem illam sibi, vel aliis concedat. Tertius est actus, quo quis practice Deo manifestat hoc suum desiderium, cum prædicta humili recognitione, vt inde moueatur Deus ad concedendum beneficium: his suppositis,

Probatur assertio: oratio non in primis duobus actibus formaliter consistit, siquidem potest quis cognoscere potentiam principis ad aliquid concedendum, illudque potest desiderare, & tamen nolle illud ab illo postulare; non ergo in illa cognitione, & desiderio oratio consistit, consistit ergo formaliter in illa practica manifestatione sui desiderij, cum illa humili recognitione; sed hæc practica manifestatio est formalis actus voluntatis, siquidem est voluntas, qua quis vult suum desiderium, & humilem cognitionem Deo fieri manifestam, vt inde ipse moueatur ad bona concedendum, per eam namque voluntatem loquitur quis cum Deo, ad illumque desideria sua dirigit, eo modo, quo vnus Angelus cum alio loquitur, ergo oratio est formalis actus voluntatis, licèt supponat etiam actum intellectus. Ita Palaus *tract. 7. d. 1. p. 2. num. 3.* Tancredi *tract. 3. de Religione lib. 1. d. 1. quæst. 2. numero 13.*

13 An autem oratio sit actus Religionis, vel alterius virtutis? Respondeo esse actum elicitum à Religione, nam illa manifestatio practica nostri desiderij, & humilis recognitionis debet procedere ex motiuo colendi Deum, non enim oramus, vt Deo manifestetur quod prius erat incognitum, nec vt nouam habeat voluntatem, sed vt eum colamus, ergo oratio à solo motiuo Religionis procedit, licet tamen hic actus effectiue à Religione semper procedat, potest etiam imperari ab aliis virtutibus nempe à charitate, pœnitentia, &c. ex quorum affectu aliquid desideratur, vt bene notat Tancredi *suprà quæst. 2. num. 8. & 9.*

14 Dico tertio: oratio diuiditur in mentalem, & vocalem: mentalis est, quæ actibus intellectus, & voluntatis perficitur. Vocalis quæ verbis exprimitur: deinde hæc vocalis, alia est publica, alia priuata; publica est, quæ fit nomine Ecclesiæ per ministros ab ipsa deputatos, ea intentione, vt munus suum expleant, priuata quam vnusquisque propria authoritate offert. Vnde si laicus recitaret horas canonicas non diceretur publicam orationem facere, quia non est minister ab Ecclesia deputatus, nec etiam sacerdos diceretur publicam orationem facere, etiamsi horas canonicas recitaret, si à se excluderet intentionem recitandi vt minister Ecclesiæ, requiritur: ergo vt hæc tria ad orationem publicam concurrant, primum esse orationem ab Ecclesia constitutam. Secundum esse factam ab ministro Ecclesiæ. Tertium procedere ex tali intentione. Ita cum Suario, Palaus, *suprà num. 5.*

* * *

SECTIO II.

An oratio sit adultis necessaria ad salutem

SVMMARIVM.

15 *Oratio est adultis necessaria necessitate præcepti naturalis, diuini, & positiui.*

16 *Præter tempus determinatum ab Ecclesia aliquando obligat præceptum naturale orationis.*

17 *Quo tempore obliget hoc præceptum naturale orationis?*

Dico primò: oratio est adultis necessaria ex necessitate præcepti naturalis, siquidem præciso quocunque Ecclesiæ præcepto, tenemur bona, quæ sunt nobis necessaria procurare, & mala remouere, sed bona necessaria consequimur, & mala remouemus, mediante oratione, ergo oratio est nobis in præcepto naturali necessaria. Ita cum communi sententia Tamburinus *lib. 2. decalogi cap. 5. §. 2. num. 3.* & cum aliis Basæus *verbo oratio num. 2.* Tancredi *tract. 3. de Religione lib. 1. d. 7. quæst. 2.* Est etiam hoc præceptum naturale confirmatum præcepto diuino positiuo, vt patet ex illo Matthæi *vigilate, & orate ne intretis in tentationem*, & ex illo Iacobi 5. *orate pro inuicem, vt saluemini*, & ex aliis locis. Fuit insuper determinatum hoc præceptum naturale, & diuinum, tum pro ministris Ecclesiæ in recitatione diuini officij, tum pro aliis in præcepto Missam audiendi, siquidem sacerdote offerente, omnes circumstantes cum sacerdote offerunt Deo sacrificium, & orant per orationes à sacerdote exhibitas. 15

Sed quæres an præter hoc temps determinatum ab Ecclesia, aliquando obliget hoc præceptum naturale, & diuinum orationis? Respondeo doctores communiter multa temporâ assignare, in quibus dicunt obligare hoc præceptum, scilicet quando vrget necessitas alicuius boni acquirendi, seu mali, vel tentationis auertendæ, quæ acquirere, seu auertere, sine Dei auxilio nos non posse tunc animaduertimus, Item quando peccator se ad gratiam disponere tenetur, vt quando aliquod sacramentum administrare, vel suscipere debet, & in euidenti periculo mortis, præsertim si quis sit in peccato mortali. Ita cum D. Thoma, Medina, Nauarro, Filiucio, Lessio, Diana, Basæus, *verbo oratio num. 3.* Aduerte tamen, quod in casibus in quibus oratio ad aliquod malum auertendum videtur necessaria, omissionem eius non esse peccatum, nisi quis aliquo modo aduertat suam obligationem, alioquin omissio non censetur voluntaria, vt est contra præceptum, vnde nec ad culpam imputabitur. Quando autem est culpabilis ratione periculi alterius peccati, non habet malitiam distinctam ab illo peccato, quia solum est mala, quia est interpretatiua volitio illius peccati. Ita cum prædictis Doctoribus Basæus, *suprà num. 3.* 16 17

actuali intentione cesset, adhuc orat, quia remanet voluntas orandi nondum retractata in ipso affectu, quo officium D. legit. Ita Tamburinus *suprà numero* 7. an autem requiratur etiam attentio, siue interna, siue externa dicemus *disputatione sequenti*.

DISPVTATIO III.

De oratione publica, horis canonicis, & laude Dei, per cantum, & psalmodiam.

SECTIO I.

Qui teneantur D. Officium in Choro recitare?

SVMMARIVM.

24 *Persoluere D. officium in choro, siue cantu, siue sine illo, sanctum, & laudabile est.*

25 *Datur præceptum dicendi diuinum officium in choro, quoad canonicos, & prebendatos Cathedralium, & Collegiatarum.*

26 *Hac obligatio sub præcepto non comprehendit regulares, sed ad id solum tenentur ex regula.*

27 *Prebendatus recitans in choro, vel cum alio non attendens ad partem, quam chorus, vel alter recitat, non satisfacit suæ obligationi.*

28 *Contraria opinio non est improbabilis.*

29 *Quid dicendum sit de cœco, & surdastro?*

30 *Si totam horam canonicam musici cantent cantu organico, prebendatus, vel Religiosus satisfacit suæ obligationi attendendo illi cantui, etsi nihil recitet.*

31 *Prebendatus qui ita submissa voce recitat, vt non audiatur ab alia parte, etsi satisfaciat præcepto, non facit suas distributiones quotidianas.*

32 *Prebendatus qui in choro solum assistit attendendo ad omnia, quæ recitantur, etsi nihil recitet, si domi recitet facit fructus suos, non tamen distributiones.*

33 *Prebendatus qui dum chorus recitat impetitur à somno, si eiicere procuret non satisfacit præcepto, facit tamen suas distributiones quotidianas.*

34 *Prebenbatus qui dum alij recitant confabulatur cum aliis, si legitime recitet, quæ sunt à se recitanda non amittit distributiones quotidianas.*

MVlta de hac materia dixi *in nostro directorio regularium p. 1. d. 6. à n. 1580. & sequentibus.* Ad complementum tamen huius materiæ plura, quæ *ibi* latiùs dixi in summam reducam, & alia addam.

Dico igitur primò: certum de fide est persoluere diuinum officium in choro, siue cum cantu, siue sine illo, sanctum, & laudabile esse. Vnde licite potest in eo vti cantu figurato, &

musicis instrumentis. Imò extat præceptum, & obligatio sub mortali publicè dicendi diuinum officium in choro. Obligat autem hoc præceptum clericos deputatos ad chorum, vt sunt Canonici, præbendati Ecclesiarum, & cathedralium & Collegiatarum, & alij Prælati in Ecclesiis inferioribus ad id specialiter deputatis, vt patet *ex cap. vltimo quæst.* 2. & *Clement.* 1. *de celebratione Missarum*, & *cap.* 1. *eodem titulo.* Ita cum Suario, Tancredi *tract.* 3. *de Religione lib.* 4. *d.* 3. *num.* 7. Escobar *lib.* 28. *decalogi num.* 95.

26 An autem hæc obligatio comprehendat regulares? Satis probabile est non comprehendere. Ita cum Vidal, Lezana, diximus *in nostro Directorio regularium suprà num.* 1584. Tancredi *tract.* 3. *d.* 4. *quæst.* 2. *dub.* 1. *num.* 11. Ipsi enim solum tenentur ad chorum ex vi regulæ, quæ aliàs non obligat ad mortale, vt suppono. Cadit autem hæc obligatio principaliter in totam communitatem, & in prælatũ, & rectorem ad hoc vt curet, vt debitis horis hoc officium in choro sufficienter cantetur *ex Clement.* 1. *de celebratione Missarum.* Vnde non obligat singulos, nisi prælatus muneri suo curandi, vt choro satisfaciat, deficiat: nam eo deficiente curare de choro obligantur subditi, si tamen chorus absolute non deficiat, præbendatus qui choro non interest, etiam voluntarie, vel per multum tempus, secluso scandalo, non peccat mortaliter, perdit tamen distributiones quotidianas, Tamburinus *lib.* 2. *decalogi cap.* 5. §. 4. *num.* 7. & cum Reginaldo, Diana, Tancredi *suprà num.* 9.

27 Dico secundo: præbendatus, vel Religiosus, qui in choro, vel cum socio recitans, & qui partem suam cum attentione pronuntiat, ad partem autem, quam alter chorus, vel socius recitat, mente distractus, non attendit, non satisfacit suæ obligationi, etiam in illa opinione, quæ docet neminem obligari interne attendere, vt quam probabilem docuimus, *in nostro directorio regularium p.* 2. *d.* 6. *num.* 1650. Ita Tamburinus *lib.* 2. *decalogi cap.* 5. §. 4. *num.* 1. Ratio est, quia ex eo in prædicta sententia, quis satisfacit non attendendo interne, quia externe attendit, proferendo deuote verba; sed hic interne non attendit, & externe non pronuntiat verba, ergo nullo modo dimidio officio attendit: non obstat quod ei assistat deuote, nam D. officio non satisfit per solam assistentiam in choro, vt satisfit Missæ præcepto per assistentiam in Ecclesia.

28 Non dico tamen opinionem contrariam esse improbabilem, vt bene etiam aduertit Tamburinus *suprà num.* 11. Tum quia aliqui absolute existimant probabile hominem voluntarie distractum satisfacere penso officij in choro, & cum socio, & non videntur loqui de sola parte, quam pronuntiant. Tum quia Caramuel. *in regulam S. Benedicti d.* 108. *num.* 1383. probabile existimat recitantem cum socio non teneri partem illius audire, sed tantum expectare eius finem. Quod etiam placuit Tancredo *tom.* 1. *de Religione tract.* 3. *lib.* 4. *d.* 15. *num.* 15. ergo etiã est probabile, quod non attendens interne ad partem, quã dicit chorus, satis soluere pensũ D. Officij, quod à fortiori sine vlla hæsitatione admittendum est, quando quis ex parte sua attendit, quantùm moraliter valuit, vt alterum chorum, vel socium audiret, licet de facto nihil perceperit, nam tunc fecit quod potuit, & per eum non stetit, quod non audiret, vnde hic etiam si non repetat domi, quod non audiuit suas facit distributiones, & satisfacit præcepto recitationis. Ita cum Saa, Tamburinus, *suprà num.* 12. & cum Suario, Trullenc, Leander, *tract.* 6. *de ordine d.* 13. *quæst.* 15. contra Palaum *tomo* 2. *d.* 3. *p.* 4. *num.* 6.

Et idem dicendum existimo de cæco, & surdastro, qui possunt suam partem recitare, dum enim suam partem soluunt, ad aliam verò attendunt, etsi non percipiant, quantum possunt fiunt socij orationis communis, siquidem chorus non tenetur propter indispositionem surdastri vel cæci, alta voce personare. Ita cum Suario, Tamburinus *ibi.* Secus dicendum est de omnino surdo, qui non potest alteram partem audire, vel de cæco, qui suam partem non potest legere, licet audiat alterum chorum, nam omnino surdus non censetur, more humano loquendo, recitare illud, nec ad illud moraliter assistere, quod audire nullatenus potest, & cæcus non dicitur D. Officium recitare, dum nec suam partem recitat, nec socij partem audit. Ita & bene Tamburinus, *suprà num.* 13. Contrarium tamen de omnino surdo reputo probabile, cum Suario, Diana, Pascaligo, quos refert, & sequitur Basæus *verbo hora canonica, num.* 13. 29

Aduerte tamen, quod si totam horam canonicam musici canent cantu organico, præbendatum, vel regularem satisfacere suæ obligationi attẽdendo illi cantui, etsi nihil recitet. Ita cum Pelizario, Tamburinus, *suprà num.* 14. & cum Nauarro, Soto, & aliis multis Leander *suprà, quæst.* 17. Secus dicendum est, si loco antiphonæ organum pulsetur, nam tunc vel ab aliquo alta voce in choro repetenda est, vel à singulis repeti debet. Ita cum Pelizario, Tamburino *suprà num.* 14. & cum aliis Leander *suprà, quæst.* 17. contra Sanchez, quem refert, & probabile putat Trullenc. *lib.* 1. *decalogi cap.* 7. *dub.* 16. *num.* 6. Quorum sententiam solum admitto pro organista, vel pro illis, qui ponunt libros, vel è choro mittuntur ad thurificandum altare: nam hi non tenentur priuatim recitare id, quod non audierunt, nec per se ipsos dixerunt, dum hæc officia exercent, quia dum illi rebus illis ad celeritatem officij occupantur, totus chorus pro illis suplet, & satis dicere sunt æstimandi, qui ministrant dicentibus. Ita cum Aragonio, Diana, Leander, *suprà quæst.* 17. & cum Baucio, Sanchez, Tamburinus, *suprà num.* 14. 30

An autem præbendati, qui ita submissa voce versus suos dicunt, vt ab altera chori parte non audiantur, satisfaciant præcepto, & lucrentur distributiones? Respondeo satisfacere præcepto. Ita cum Tabiena, Fausto, Suario, Trullenc. & aliis Leander *suprà, quæst.* 16. & cum aliis Tamburinus *suprà num.* 15. non facit tamen suas distributiones quotidianas. Ita cum Bonacina, Tamburinus, *suprà num.* 15. quibus videtur consentire Leander *suprà, quæst.* 16. *in fine.* Ratio vtriusque est, quia in primo casu ponit, quod debet, siquidem audit vnam partem, & cum altera facit idem corpus, licet submissa voce recitet. Quoad secundam vero partem etiam liquet, quia non satisfacit muneri suo, quod est alta voce canere, excipe canonicos, & præbendatos aliquarum Ecclesiarum, quibus ex consuetudine, vel priuilegio concessum est, solum interesse choro, aliis clericis omnes chori partes persoluentibus, vt sunt omnes canonici Ecclesiarum Cathedralium Hispaniæ, & Portugalliæ, nam his modeste attendentibus, nec Pius 5. nec Trid. suum ius acquisitum, vel priuilegium ademit. Ita cum Suario, Azor, Lessio, Bonacina, Garcia, Palaus *tract.* 7. *d.* 3. *p.* 3. *num.* 5. Tamburinus *suprà num.* 18. Tancredi *tract.* 3. *de Religione d.* 16. *num.* 30. 31

An vero præbendatus, qui in choro solum assistit nihil dicendo, si attendat ad omnia, quæ recitantur, 32

Dico primò: ordo recitandi horas canonicas 35
est, quem disponit Breuiarium Romanum, hoc enim in omnibus choris recitandum est, exceptis illis, in quibus per ducentos annos ante decretum Pij V. mos erat aliud breuiarium ab Ecclesia approbatum recitandi, vt patet ex bulla Pij V. initio breuiarij affixa, & cum aliis explicat Palaus *tract.7.d.2.p.2.num.1.* non est tamen mortale inuertere hunc ordinem, etiam in choro, v.g. dicendo 36
prius tertiam, quam primam, etiamsi fiat sine causa, secluso tamen scandalo. Et idem dicendum est, si officium diuinum à choro extra tempus præscriptum, sublato scandalo, recitetur, vel si detur interpellatio, seu cessatio chori, sine causa, in medio alicuius horæ per notabilem moram, etiamsi 37
fiat in die festo, secluso scandalo, hæ enim circumstantiæ tantum opponuntur ritui Ecclesiæ, & non substantiæ, vt latius dixi *in nostro directorio regularium p.2.d.6.num.15.quæst.2.* An autem sit mor- 38
tale omittere D. officium in choro in totum, vel in partem? Respondeo esse, si fiat sine causa, ex causa tamen, posse omitti in totum, vel in partem, vt si totum officium, vel vna hora, etiam in die festo, secluso scandalo, omittatur. Itam Tancred. *tract.3.d.6.lib.4.num.1.& d.4.num.11.* & nos, cum Vidal diximus *in nostro directorio regularium suprà num.1593.*

Dico secundò: loci vbi publice recitandum est officium D. est Ecclesia ex Clement. I. de celebrat. Missar. vnde non potest in alio loco recitari, nisi necessitas grauis, aut consuetudo legitime præscri- 39
pta aliud suadeat, Palaus *tract.7. d.3.p.5.num.3.* debent autem canonici, & beneficiati semper choro interesse, quod si absque legitima causa absint priuantur distributionibus quotidianis, & hoc ante sententiam Iudicis, vt patet ex Trid. *sect.24.cap.12. de reform.* & si vltra tempus à Trid. permissum ab- 40
fuerint, pro primo anno, & pro prima vice, priuandi sunt dimidia parte fructuum beneficij, pro secundo verò anno, omnibus fructibus, crescente verò contumacia, non solùm fructibus, sed etiam beneficio spoliandi sunt, vt patet ex eodem Trid. *suprà.* Hæc tamen pœna non incurritur, nisi post sententiam Iudicis, vt bene cum multis docet Palaus *tract.7.d.3. p.6.num.3.& 4.* beneficiati autem non solùm tenentur choro assistere, sed debent ibi esse in suo statu induti vestibus ad chorum deputatis; si tamen ibi induti communi veste assistant, lucrantur distributiones, si aliud statuto Ecclesiæ non sit cautum. Ita cum Bonacina, Garcia, Palaus *d.3.p.5.à num.3.*

Dixi absque legitima causa, nam plures dantur causæ, ob quas si beneficiatus choro non intersit, non amittit distributiones quotidianas; prima est infirmitas, *ex cap. vnico de cleric. non resident in 6.* excipe, nisi in contrarium detur præscripta consue- 41
tudo, quod absentibus, etiam ex causa infirmitatis, non concedantur distributiones. Ita cum Garcia, Bonacina, & aliis Basæus, *in supplemento, verbo hora canonica 4. num.* 10. vel nisi dispositum sit à testatore, vt solum illi, qui anniuersaria, & mortuaria celebrauerint tales distributiones lucrentur. Secus si legatum toti capitulo prædicta celebranti relictum sit. Ita cum Moneta, Bonacina, Palaus, *d.3. p.9.§.12.num.21.*

Per infirmitatem autem intelligitur, quæcunque 42
indispositio, etiam leuis, quæ Iudicio medicorum ex accessu ad chorum aggrauaretur. Ita cum Bonacina, Palaus *d.3.p.9.§.1.num.2.* hoc autem priuilegium non amittitur, etsi quis sua culpa infirmauerit. Ita cum communi sententia Palaus *ibi num.3.* &

hoc, & si ante infirmitatem non esset solitus choro interesse. Ita cum Petro Navarra probabile putat Palaus *suprà num.* 5. contra Vasquium, Gutierres, & alios. Amittitur tamen, si quis infirmetur extra locum residentiæ, si ibi absque legitima causa erat. Secus si ex legitima causa, vt si tempore vacationis, vel ex alia causa ad Ecclesiæ vtilitatem pertinente. Ita cum Barbosa, Moneta, & aliis, Palaus *suprà num.* 6. Et idem dicendum existimo de canonico, qui cæcus omnino, & mutus factus est, nam hic ratione horum defectuum factus est impotens, & inhabilis ad chorum. Ita Tancredi *tract.* 3. *lib.* 1. *d.* 15. *num.* 16.

43 Secunda causa est corporalis necessitas iusta, & rationabilis: hæc autem tunc datur, quando est assistentia chori timetur graue damnum vitæ, honoris, vel fortunæ. Ita communiter DD. vnde excusantur, qui ex consilio medici se conferunt ad balnea, vel qui causa conualescendi se aliò transfert, vel si ratione senectutis non assistat, vel si ratione pestis à loco beneficij absit, vel si ibi eum recipere nolint, quia venit à loco peste infecto, vel si absit ob timorem inimici, cuius reconciliationē facile obtinere non potest, vel si priuata vi detineatur, vel ab hostibus capiatur, quandiu apud hostes commoratur, nec per ipsum stat, quin redeat. Item qui iniusto superioris præcepto abesse cogitur, vel pulsus in exilium iniuste, vel metu carceris iniuste à choro abesse coactus fuit, vel si carceratus sit iniuste, vel aliqua cēsura iniuste irretitus. Secus si iuste carceratus, vel censuratus sit. Et idem dicendum est, si Ecclesia sit specialiter interdicta, vel si in ea detur cessatio à diuinis, quibus ipse non dedit causam iniustam. Ita cum multis Palaus *suprà p.* 9. §. 2. *per totum*, Basæus *in supplemento, verbo hora canonica* 4. *num.* 11.

44 Tertia causa est euidens Ecclesiæ vtilitas, dixi euidens, quia dubia vtilitas non sufficit. Dixi Ecclesiæ, quia sufficit, quod sit in vtilitatem vniuersalis Ecclesiæ, propter hanc autem vtilitatem canonicus, vel beneficiatus non assistens choro, & absens à loco beneficij, facit omnes fructus, & distributiones suas. Ita cum multis Palaus *tract.* 7. *d.* 8. *p.* 9. §. 3. *à num.* 1. Hinc fit excusari canonicum, qui ab Episcopo mittitur ad visitanda eius nomine limina Apostolorum, vel si mittatur à capitulo tanquam Theologus, vel canonista ad Concilium generale, vel tanquam procurator ad concilium Prouinciale, vel tanquam legatus ad Papam, vel alium principem sæcularem, vel si constituatur à capitulo ad sumendam rationem redditunm, & bonorum Ecclesiæ, vel si mittatur ad exercendam iurisdictionem aliquam suæ Ecclesiæ annexam, vel si præbendam quis habeat, cui animarum cura incumbit, vel si visitet Ecclesiam, iura, vel redditus suæ præbendæ, v. g. Archidiaconatus, vel si absit ob defendenda iura capituli, vel Ecclesiæ, vel beneficij sui. Secus si absit pro suo iure proprio defendendo. Ita cum multis Palaus *suprà* §. 8. Basæus *suprà num.* 12.

45 Idem dicendum est de canonico pœnitentiario, qui tempore chori confessionibus incumbit. Et idem dicendum est de eo, quem superior designauit loco pœnitentiarij absenti, vel vt eum adiuuet, etsi sint vnus, vel plures, secundum multitudinem pœnitentium. Ita cum Moneta, Palaus, *suprà* §. 5. *num* 4. contra Basæum *suprà num.* 12. & aliis. Secus dicendum est de illo, qui voluntariè huic officio tempore chori incumbit, Palaus *suprà* §. 5. excusatur etiam canonicus magistralis diebus, quibus in propria Ecclesia concionatur, vel legit, non solùm pro eo tempore, quo legit, sed pro tota die. Imò quando concionatur in aliquibus Ecclesiis octo dies ante concionem ei conceduntur, & merito, præcipue vbi redditus beneficij consistunt in distributionibus, Palaus *suprà* §. 6.

Canonici verò constituti visitatores, vel vicarij Episcopi, vel in eius negotiis occupati, non assistentes choro faciunt fructus suos, non tamen distributiones. Ita cum aliis Palaus *suprà* §. 7. secus dicendum est de Vicario, quem elegit capitulum sede vacante, vel de eius prouisore, nam hic aquirit, etiam distributiones, gerit enim negotium capituli, Palaus *tract.* 7. *d.* 3. *p.* 9. §. 3. *num.* 7. Familiares autem Papæ non assistentes choro de iure communi solùm lucrantur fructus, non tamen distributiones. Garcia. 3. *p. cap.* 2. *num.* 383. ex priuilegio tamen plures lucrantur distributiones, vt sunt auditores Romanæ Rotæ, & priuilegio Clementis VII. inquisitores, & fiscales hæreticæ prauitatis, ex priuilegio Pauli III. & Pij V. collectores generales Cameræ Apostolicæ, Subcollectores, Aduocati, Procuratores fiscales, & notarij in causa spoliorum, & iurium præfatæ cameræ, eorum officio durante, ex bulla Sixti V. non gaudent tamen hoc priuilegio inseruientes Cardinalibus, & regibus, sublatum enim fuit per Trid. Ita cum multis Palaus *suprà* §. 8, *num.* 4.

An autem docentes ius canonicum, vel Theologiā in vniuersitatibus choro non interessentes, domi tamē recitātes lucrētur fructus, & distributiones? Respondeo lucrari fructus, quod verū est etiā si sint parochi, dūmodo tamen legant de licentia, & approbatione vniuersitatis, etiamsi sit sine stipendio, & cathedra. Ita cum aliis Garcia *de beneficiis* 3. *p. c.* 2. *n.* 62. nec ad hanc absentiam requiritur licentia prælati, cum sit expressa in iure, Barbosa *de potestate Episcopi* 3. *p. alleg.* 56. *num.* 53. non tamen lucrantur distributiones. Ita habetur in cap. licet de præbendis, & cum aliis tenet Barbosa *suprà num.* 19. excipe nisi beneficium constet solis distributionibus, nam tunc lucrantur duas partes. Ita declaratum est à sacra Congregatione, vt testatur cum multis Barbosa *suprà, alleg.* 56. *num.* 19. Et idem dicendum est de studentibus, etiam si parochi sint, atque de docentibus. Ita cum multis Garcia 3. *p. de beneficiis cap.* 1. *num.* 74. hac solum differentia, quod debeant petere licentiam ab ordinario, ipse tamen non potest eam negare, si persona sit habilis ad studium Barbosa *suprà num.* 28. Garcia *suprà num.* 87.

Dico tertiò: vt distributiones licite conferantur 46 absentibus non potest sola consuetudine introduci, nisi illa ex rationabili causa inducatur, aut nisi Papa consentiat, vt patet ex *c. vnico de cleric. non resid. in* 6. & ex Trid. *sect.* 25. *cap.* 12. ex iusta tamen causa introduci potest talis consuetudo, vel de licentia Papæ, Basæus *in supplemento, verbo hora canonica* 4. *num.* 14. Imò quoties introducta, & præscripta est, talis consuetudo vidētibus, & nō contradicentibus prælatis, præsumenda est esse ex iusta causa, Palaus *d.* 3. §. 12. *num.* 2. Et hinc deduces plures casus secundum varias Ecclesiarum consuetudines, nam in aliquibus est consuetudo, vt lucrentur distributiones inseruientes Episcopo, vel Pontifici, studentes, Episcopi, visitatores, & qui aliis negotiis occupantur, de quibus, & aliis consuetudinibus particularibus vide Palaum *suprà*.

Dico quartò: distributiones, quas quis ob ab- 47 sentiam perdit accrescunt aliis interessentibus, præcisa consuetudine in contrarium, vt patet ex Trid. *sect.* 21. *cap.* 3. *de reformatione*. Vnde interessentes non possunt distributiones amissas, & sibi applicandas remittere, etsi de facto remittant est inualida talis remissio,

Secundò damnatos ad triremes, & captos ab infi-
delibus. Ita cum multis Tamburinus *lib. 2. Decalog.*
cap. 5. §. 1. num. 4. & cum aliis Tancred. *tom.* 1.
de Religione, tract. 3. *lib.* 4. *d.* 15. *num.* 2. Secus di-
cendum est de excommunicatis, suspensis, & in-
terdictis. Tamburinus *ibi.* Tancred. *suprà num.* 2.
Carceratos in publico carcere excusat etiam Tam-
burinus *ibi num.* 4. & degradatos. Sed melius di-
cendum est non excusari, ne è malitia sua commo-
dum reportent Palaus *tom.* 2. *tract.* 7. *d.* 2. *p.* 6. *num.* 3.
Alij excusant sacerdotem damnatum ad mortem
per triduum dum, est in sacello mortem expectans. 50
Ita & bene Tancred. *tom.* 1. *tract.* 3. *lib.* 4. *d.* 15. *n.* 2.
Tamburinus *suprà num.* 5. Et idem existimat Tan-
cred. *ibi,* de capto ob aliquod enorme crimen v. g.
rebellionem, & affecto aliquo repentino, & ma-
ximo mœrore, vt morte filij, iactura magna pa-
trimonij, cuius doctrinam approbat etiam Tambu-
rinus *suprà,* in casu, quòd tanta esset perturbatio,
quod magnam afferret difficultatem recitandi. Ex-
cusatur tandem ille qui nesciens legere suscepit
ordines sacros, quamuis grauiter peccauerit sic
eos recipiendo, nemo enim ad impossibile obliga-
tur, tenetur tamen addiscere. Sed quid si male sciat
legere, tenebiturne sic recitare? Respondeo teneri,
quia meliùs est sic recitare, quam non recitare.
Excipe nisi haberet magnam difficultatem in reci-
tando, vt si recitando officium mutilet, deturpet
propter multam inscientiam. Ita & benè Tancred.
tract. 3. *lib.* 2. *cap.* 5. §. 1. *num.* 18. iste tamen sic ex-
cusatus tenetur beneficium, si quod habet dimit-
tere, propter impotentiam moralem. Excipe nisi
hæ quatuor conditiones concurrant. Prima quod
ipse non fuerit in culpa in sua ordinatione. Secun-
da quod non habeat vnde viuat. Tertia quod sta-
tum illum non assumpserit, nisi spe illius bene-
ficii. Quarta quod ordinantem admoneat per se,
vel per alium, vt is Ecclesiæ satisfaciat in restitu-
tione fructuum beneficij. Ita Tancredi. & Tam-
burinus *suprà.*

Dico secundò: omnes Religiosi professi choro
destinati tenentur sub mortali horas canonicas re- 51
citare, est communior sententia, licet alij contra-
rium satis probabiliter teneant, quos refert, &
sequitur Diana *parte* 10. *tract.* 11. *resol.* 95.
Ratio nostræ resolutionis sumitur ex antiqua con-
suetudine in omnibus Religionibus recepta. Ita
cum communi sententia Trullenc. *lib.* 1. *decalogi* 52
cap. 7. *dub.* 12. §. 1. *num.* 1. Eximuntur tamen ab
hac obligatione primo, Religiosi militares, &
Fratres Societatis Iesu ordine sacro non insigniti.
Secundò laici, conuersi, & nouitij. Tertiò professi
translati ad statum laïcorum, etiam ad tempus ex
potestate superiorum, & hoc etsi sint in sacris
constituti. Quartò Religiosi transacti à Religione,
in qua tenebantur D. Officium recitare ad Religio-
nem, in qua non est talis consuetudo. Quintò Reli-
giosi legitimè eiecti, siue iustè, siue iniustè sint
eiecti. Sextò dispensati ad ducendam vxorem, post-
quam à Religione exeunt. Septimò Religiosus di-
spensatus ad manendum tota vita in sæculo. Secùs
si sit dispensatus ad breue tempus. Octauò damnati
ad triremes, etsi sint in sacris constituti: non tamen
eximuntur excommunicati, suspensi, & interdicti.
Ita cum multis diximus *in nostro Directorio Regu-
larium, p.* 2. *d.* 6. *n.* 1606. Nonò excusatur, qui ne-
sciens legere professus est in Religionem, vel sacros
ordines suscepit, licet grauiter peccauerit talem sta-
tum assumens, nisi intra duos, vel tres dies speret
addiscere. Tambur. *sup. n.* 8. & 14. sed hoc procedit
in opinione, quæ statim astringit professos ad reci-
tationem,

ationem, nam in alia opinione, non peccauit grauiter, talem statum profitendo, si speret paruo tempore addiscere. Tambor. *sup. n.* 14.

53 Dico tertio Omnes qui beneficio gaudent, vt sunt, Episcopi, Abbates, Canonici, Beneficiati simplices, ad recitandum D. officium obligantur, idque more Ecclesiastico. Si tamen vnus plura habeat beneficia, vnica recitatione in die satisfacit ita cum communi sententia Tancredi *tract.* 3. *de religione lib.* 4. *disp.* 10. *num.* 3. Hinc fit eum, qui habet capellaniam non sacram, hoc est, non collatiuam, & si recipiat fructus, non teneri recitare, quia non est beneficium. Et idem dicendum est de vicario beneficij vniti alicui Ecclesiæ, quamuis habeat stipendium sui laboris, & quamuis sit perpetuus; siquidem non est beneficium. Idem dicendum est de coadiutore cum futura successione, & si gaudeat aliqua portione pro sua sustentatione; siquidem adhuc non est beneficiarius, sed erit ita cum aliis Tamburinus *lib.* 2. *Decalogi cap.* 5. §. 1. *num.* 19. Secus dicendum est de capellania collatiua; est enim beneficium. Basæus *verbo hora canonica.* 1. *num.* 11. Idem dicendum est de beneficiis manualibus, & præstimoniis; sunt enim beneficia. Basæus *suprà num.* 10. Tamburinus *suprà num.* 20. Qui tamen tantum habent pensionem Ecclesiasticam, tenentur ad officium paruum. B. Virginis satisfaciunt tamen si diuinum officium recitent. ita cum multis Tamborinus *supra num.* 22.

54 Sed quæres an intrusus, id est, qui iniuste possidet beneficium, quia per Simoniam, violentiam, vel quia existens excommunicatus, vel irregularis, recepit beneficium, teneatur recitare. D. officium? Respondeo negatiue, quia hic non habet titulum, nec facit fructus suos ita cum Suario, & aliis Palaus *tract.* 7. *d.* 2. *p.* 1. §. 2. *num.* 30. Idem dicendum est de eo, qui tantum habet titulum, & possessionem beneficij, sed fructus omnes alteri reseruantur, non enim habet beneficium relatum ad fructus ita cum Caietano, Soto, Nauarro, Azorio, Tamborinus, *supra num.* 23. Dixi fructus omnes, nam si accipit distributiones in choro sufficientes, iam habet fructus, & tenebitur ita cum Azorio, Tamborinus, *supra num.* 23. Et propter eandem rationem, non tenetur recitare qui habet beneficium tenue; beneficium enim tenue pro nullo reputatur ita cum multis Diana *p.* 2. *tract.* 12. *resol.* 9. Palaus *supra n.* 9. Licet alij oppositum teneant per beneficium autem tenue intelligitur, cuius fructus non sufficiunt ad tertiam partem congruæ sustentationis beneficiati debitæ, ratione personæ beneficiati, & victus honesti, quo vtuntur clerici similis conditionis in tali loco ita cum Ledesma, Tamburinus, *supra n.* 11. & cum Maldero, Suario, Lessio, Sanchez, Tancred. *tr.* 3. *lib.* 4. *d.* 10. *n.* 23. & 25.

55 Idem dicendum est de beneficio pingui, si progressu temporis sine culpa beneficiaris, vt ex bello, peste, sterilitate fructus exigui proueniant; vel per vim, fraudemve impediatur beneficiarius à fructuum cõsecutione, ita Palaus, Garcia, Vasquius, Valentia, quos refert, & sequitur Trancred. *tract.* 3. *lib.* 4. *d.* 10. *num.* 11. Et hoc, & si anno antecedenti totus fructus receperit, vel speret sequenti anno recepturus, nam fructus recepti, & recipiendi pro officio suo tempore persoluendo dantur, & non pro alio; Vnde cum pro illo anno non recipiat fructus ad tertiam partem suæ congruæ sustentationis, non tenetur recitare: ita Palaus *tom.* 2. *tr.* 5. *d.* 2. *p.* 1. §. 2. *n.* 18. Dixi sine sua culpa, nam si ex culpa, vel delicto beneficiarij hæc diminutio contingat, non eximitur ab obligatione recitandi. Tambur. *sup. n.* 26.

Sed quid, si ex consuetudine Ecclesiæ vbi est 56
beneficium per duos primos annos priuetur omnibus fructibus! Respondeo adhuc non teneri recitare nam talis consuetudo iam est abolita *per extrauag. Ioannis XX.* & per Trid *sess.* 24. *de reformatio. cap.* 14. & si alicubi perseuerat, est irrationabilis, & illi consentit beneficiarius violenter, ne à beneficio excludatur; ita Palaus *supra num.* 19. Tamborinus *supra num.* 28. contra Tancredum *supra num.* 19. Idem dicendum est de eo, qui tantùm habet titulum beneficij, non tamen possessionem absque sua culpa, sed ob litem, vel aliam causam, nam is non tenetur recitare ita cum Bonacina, Tamborinus, *supra num.* 31. Et si litigium sit inter duos, & nemo illorum sit in possessione, nemo ex illis tenetur recitare. Palaus *tom.* 2. *tract.* 7. *d.* 2. *part.* 1. §. 2. *num.* 25. Tamborinus *supra num.* 31. Dixi sine sua culpa, nam si per eum stet, quin possessionem habeat, tenetur recitare. Tamborinus *supra num.* 29. Et idem dicendum est, si habeat possessionem, etsi litigiosam, si tamen fructus recipiat ita cum Bonacina, Tamburinus, *supra num.* 3.

---

§. II.

Quæ formula seruanda sit in horis canonicis, & quomodo sint recitandæ?

57 *Qui ad horas canonicas obligantur tenentur eas recitare secundum præscriptum breuiarij Romani, exceptis illis qui alio breuiario vtuntur per ducentos annos ante decretum Pij V.*

58 *Qui recitat aliud breuiarium à Romano, potest etiam sine causa, vti vna, vel altera vice breuiario Benedictino, Bracharensi, &c. si non detur præceptum in contrarium.*

59 *Quid si vtatur Breuiario Romano?*

60 *Si religiosus careat proprio breuiario potest vti alieno.*

61 *Clericus habens duplex beneficium in duabus Ecclesiis vtentibus diuersis breuiariis potest vti quo voluerit, si singulariter recitet.*

62 *Qui vtuntur breuiario Romano tenentur vti breuiario emendato ab Vrbano VIII.*

63 *Regulares tenentur recitare de festis diœcesis in qua habitant.*

64 *Episcopus potest præcipere, vt vna, vel altera vice clerici sua diœcesis recitent festum alicuius sancti extra Calendarium breuiarij.*

65 *Capellanus Monialium, qui ex officio solet missam diei celebrare, potest priuatim recitare officium, quod recitant moniales.*

66 *Clerici terceary mendicantium possunt recitare de festis illorum ordinum.*

67 *Quid dicendum sit de confratribus Carmelitarum, qui tantùm differunt scapulare.*

Dico primo. Omnes qui ad horas canonicas 57
obligantur, tenentur recitare iuxta præscriptum breuiarij Romani iussu Pij V. editi, & Clementis VIII. approbati, exceptis illis, qui vtuntur alio breuiario ex consuetudine ante ducẽtos annos, vt sunt aliquæ Religiones, & Diœceses, quibus tamen conceditur, vt possint, si velint consentiente tamen capitulo, aut maiori parte illius, cum Episcopo, vel prælato regulari, si fuerint regulares breuiarium Romanum accipere, quod si fiat, vt factum fuit apud nos Carmelitas excalceatos, non-licet

illud emere, etsi possint, dum breuiarium Pij V. approbatum à Clemente VIII. habeant, sed possunt illo vti, vsquequo consumatur. Imò possunt horas per breuiarium Pij V. & matutinum per breuiarium Vrbani VIII. recitare, nam dum extant illa breuiaria, permittitur per illa recitatio. Ipsi tamen impressores non possunt sub pœna excommunicationis breuiarium Pij V. iterum imprimere, licet alias eis non prohibeatur iam impressa ante hoc decretum Vrbani vendere, nec ementibus illis vti, Tamburinus *lib. 2. Decalogi cap. 3. §. 2. num. 2. & 3.*

Sed quæres, an regulares exempti teneantur recitare festa Diœcesis in qua habitant? Respondeo teneri recitare festa Patronorum, & alia vniuersalia pro tota Diœcesi, particularia vero Ecclesiæ Diœcesanæ non teneri, sed posse si velint licitè ea recitare, & sic oneri suo satisfacere. Ita & bene Tamburinus *lib. 2. Decalogi cap. 5. §. 2. numero 5.* Palaus *tract. 7. d. 2. p. 2. numero 9.* Et tunc soluitur dubium, de quo paucis abhinc diebus fui interrogatus. An Religiosi nostri existentes in ciuitate Bracharensi possent recitare de festis Diœcesis Bracharensis, (habet enim breuiarium Bracharens. plures festiuitates vltra Romanum) Respondi namque iuxta hanc doctrinam, de festis Patronorum Ecclesiæ Bracharensis, & de festis Generalibus pro tota Diœcesi teneri Religiosos nostros recitare, de illis tamen festiuitatibus particularibus, quæ solum in Ecclesia Cathedrali Bracharensi recitantur (sunt enim plura festa in breuiario Bracharensi, quæ solum in Cathedrali, non verò extra celebrantur, nec enim de festo breuiarium Bracharense recitatur à clero in tota Diœcesi, sed solum intra Ecclesiam Cathedralem) posse, si velint, non tamen teneri recitare. 63

Sed quæres, an Episcopus denuo possit statuere, vt clerici suæ Diœcesis recitent officium alicuius sancti extra Calendarium, vel rubricas breuiarij? Respondeo constitutione perpetua non posse, bene tamen vna, vel altera vice. Ita cum Sanchez, Nauarro, Armilla, Pelizario, Tamburinus, *lib. 2. Decalogi cap. 5. §. 2. numero 5.* Et idem possunt facere Prælati regulares pro suis subditis. Ita cum Pelizario, Tamburinus *ibi*, non enim hoc transcendit eorum potestatem, cum rarò fiat. Aduerte tamen quod nec Episcopus, nec Prælatus regularis possunt instituere officia propria pro aliquo sancto, vel festiuitate, sine approbatione sedis Apostolicæ, vt statuit Pius V. & Vrbanus VIII. vt bene contra Rodericum, aduertit Quintanadueñas *tract. 8. singulari 1. num. 2.* 64

An autem Capellanus sæcularis monialium, qui ex officio solet Missam celebrare, possit priuatim recitare officium, quod ipsæ moniales recitant, etsi sit officium particulare Religionis? Respondeo posse se conformare in recitatione cum ipsis monialibus, nam cum sit parochus illius Ecclesiæ, debet se conformare ritibus, & consuetudini illius. Ita & bene Quintanadueñas *tractat. 8. singulari 7. numero 3.* Tamburinus *lib. 2. Decalogi cap. 5. §. 3. numero 32.* Et idem dicendum est de clerico sæculari, qui habet beneficium in Ecclesia regularium, propter eandem rationem. Ita Quintanadueñas *tractat. octauo singulari octauo numero secundo.* 65

66 An autem clerici tertiarij Carmelitarum, vel Minorum, vel S. Dominici, & aliorum, possint recitare de festis, & sanctis illorum ordinum, quorum sunt tertiarij? Respondeo posse, si habitum à Pontificibus assignatum illarum Religionum deferant, quæ vestes ab aliis sæcularium sunt dissimiles. Ita habetur *ex priuilegio Pauli II.* & tenet cum aliis Quintanadueñas *tract.* 8. *singulari* 17. An autem clerici confratres nostri ordinis Carmelitarum, qui tantùm deferunt scapulare, & faciunt quæ in bullis Pontificum eis assignantur, possint recitare de omnibus festis, & sanctis, quibus recitant nostri fratres, & moniales? maius est dubium. Negat Quintanadueñas *tract.* 8. *singulari* 18. quia ait nullibi de hoc dari priuilegium. Sed fallitur, habent namque nostri confratres amplissi-
67 mum priuilegium Gregorij XIII. quod habetur *in nostro Compendio priuilegiorum fol.* 330. vbi concedit Pontifex confraternitatem nostram ingredientibus indulgentias peccatorum, remissiones, & gratias, singulis vtriusque sexus fratribus nostris concessas; sed facultas ad recitandum de talibus festis, & sanctis est gratia singulis fratribus nostris vtriusque sexus concessa, vt patet ex decreto sacræ Congregationis, quod habetur in nostro manuali harum festiuitatum, ergo prædicti confratres gaudent hac facultate, gratia, ac priuilegio, sicut & etiam gaudent corrigiati Sancti Augustini, propter simile priuilegium, quod refert, & admittit Quintanadueñas *suprà numero* 5. Ita censeo, & eiusdem opinionis fuere grauissimi Religiosi huius nostræ prouinciæ à me de hac re consulti, & ita audiui ab omnibus nostris confratribus, abhinc iam multis annis, sine vllo scrupulo practicari.

---

§. III.

An qui addit, vel diminuit aliquid ab officio D. vel illud in alia lingua à Latina recitat, peccet mortaliter?

68 *Qui notabiliter de diuino officio minuit, peccat mortaliter.*

69 *Qui addit aliquid sine animo mutandi ritum satisfacit præcepto.*

70 *Addere aliquid in Missa, etiam priuate dicta, est peccatum mortale.*

71 *Quæ sit pars grauis, quæ si omittatur in D. officio sit peccatum mortale?*

72 *Omittere vesperas in Sabbato sancto non est materia grauis.*

73 *Qui omittit officium diei, & defunctorum in die commemorationis defunctorum vnum tantum peccatum committit.*

74 *Non datur præceptum sub mortali recitandi officium defunctorum, etiam in choro pro his, qui vtuntur breuiario Romano.*

75 *Idem dicendum est de psalmis pœnitentialibus, & gradualibus, & de officio paruo Beatæ Virginis in feriis aduentus, & quadragesima extra chorum.*

76 *Idem dicendum est de litaniis in die sancti Marci, & in tribus diebus Rogationum.*

77 *Omittere officium Diuinorum, etiam semel in anno est peccatum mortale.*

78 *Qui priuatim recitat Diuinum officium in lingua vulgari satisfacit præcepto recitandi, peccauit tamen grauiter, quia sine dispensatione mutauit ritum, & quia vsus est libro prohibito.*

DIco primò: qui notabiliter de diuino officio 68
diminuit, certum est grauiter peccare, quia non satisfacit suæ obligationi. Qui verò addit aliquid diuino officio absque animo mutandi ritum, satisfacit præcepto, quia additio sine hoc animo non mutat substantiam diuini officij, quod 69
iam totum recitatum supponitur. Tancred. *tract.* 3. *dub.* 6. *numero* 15. in fine, hinc fit nullam esse culpam, si aliquando ad maiorem solemnitatem inter vnum, & alterum psalmum in choro cantentur moteta, pulsentur organa, & cætera, ita Tamburinus *lib.* 2. *decalogi cap.* 5. §. 2. *numero* 8. An autem in officio priuato, aliquid addere in perpetuum, absque animo mutandi ritum, sed ad particularem deuotionem sit peccatum mortale? Respondeo negatiue, non enim præsumitur à viro particulari velle induci nouum ritum. Ita Bonacina *dub.* 1. *quæst.* 3. *p.* 1. *numero* 21. Tamburinus *suprà numero* 8. contra Suarium, Filliucium, quos refert, & sequitur Palaus *tract.* 7. *dub.* 2. *p.* 2. *numero* 15. Secus tamen dicendum est in Missa, 70
etiam priuate dicta, quia est ex se publicum sacrificium, Tamburinus *suprà numero* 8. An autem talis additio in recitatione publica in choro absque animo introducendi nouum ritum, sed si ex deuotione addatur nouus hymnus in festo alicuius sancti, recitato priùs hymno præscripto ab Ecclesia, sit peccatum mortale? Respondeo negatiue, sed tantum esse veniale, non enim hoc est vsurpatio iurisdictionis, vt aliqui voluere, sed tantum transgressio præcepti Pij V. in quo dari potest paruitas materiæ. Ita cum Hurtado, Syluio, Tancred. *tract.* 3. *de religione dub.* 6. *quæst.* 4. *num.* 15. Diana *p.* 5. *tract.* 5. *resol.* 63.

Sed quæres, quæ sit notabilis pars, quæ si omit- 71
tatur in diuini officij recitatione detur peccatum mortale? Respondeo dari in hoc multiplex doctorum placitum; alij namque dicunt esse totum principium vnius horæ, cum primo psalmo. Ita Nauarrus *cap.* 10. *numero* 44. Alij dicunt decimam partem vnius horæ, paruæ esse materiam grauem. Ita Moneta, apud Bonacinam *tract.* 1. *dub.* 1. *de horis canonicis quæst.* 5. *p.* 1. *num.* 2. Alij dicunt esse tertiam partem. Ita Maldon. quem refert Cotonius *verbo hora canonica numero* 27. Alij dicunt esse medietatem paruæ horæ, ita Azor, Malderus, quos refert Bonacina *suprà numero* 2. Alij dicunt materiam grauem esse integram paruam horam, verbi gratia, tertia, sexta, completorium, & in matutinis ea quantitas, quæ vni paruæ horæ æquiualet. Ita cum Lessio, Bonacina, Tamburinus, *suprà num.* 10. & cum Bona. Cotonius *suprà numero* 27. & cum Palao, Ragutio, Basæus, *verbo hora canonica* 5. *numero* 2. Alij dicunt in matutinis materiam grauem esse quartam partem. Vnde dicunt non sufficere ad materiam grauem, si omittantur tres lectiones cum responsoriis in officiis feriæ, vel dominicæ. Ita Sanchez *in summa tomo* 1. *libro* 1. *cap.* 18. *numero* 8. Alij dicunt in matutinis, totum vnum nocturnum esse

pro illis, qui vtuntur breuiario Romano, bene tamen pro aliis, si apud eos talis erat consuetudo, vt bene aduertit Tamburinus *supra numero* 13. & cum aliis Tancred. *tract.* 3. *lib.* 4. *d.* 6. *numero* 12.

Et idem dicendum est de officio paruo Beatæ 75
Virginis, de psalmis pœnitentialibus, & gradualibus in feriis aduentus, & quadragesimæ extra chorum. Ita cum aliis Cotonius *suprà numero* 44. Et idem dicendum est de Litaniis in die 76
S. Marci, & in tribus diebus Rogationum. Ita Vasquez *in opusculo de beneficiis cap.* 4. §. 1. *art.* 2. *dub.* 1. *numero* 58. & cum aliis probabile putat Cotonius, *suprà numero* 47. Tamburinus *suprà numero* 14. & cum aliis Tancred. *suprà d.* 12. *numero* 18. contra Basæum *suprà numero* 2. & alios, an autem omissio totius integri D. officij 77
semel, vel bis in anno, sit materia parua, & excusetur à mortali, si non in contemptum, sed ex fragilitate, vel tepiditate fiat? Affirmant Aragonius, Rodriguez, Angelus, Lessius, Azor, Filliucius, quos refert Balæus *suprà numero* 1. Imò Ioannes Henriquez, in compendio *cap.* 29. *numero* 30. ait licere per annum per octo dies officium D. omittere, vt testatur Leander *de sacramentis tract.* 6. *d.* 13. *quæst.* 29. Sed contraria sententia est communis. Ita Basæus, *suprà numero* 1. Tancred. *tract.* 3. *lib.* 4. *d.* 12. *numero* 20. Leander *suprà quæst.* 29.

Dico secundò: qui vulgari lingua etiam priua- 78
te recitat D. officium satisfacit præcepto recitandi, quia quoad substantiam omnia verba recitauit, peccat tamen grauiter, quia sine dispensatione mutauit vsum Ecclesiæ, & quia vsus est libro prohibito. Ita Diana *p.* 9. *tract.* 7. *resol.* 67. Cotonius *supra num.* 42. Tamburinus *supra num.* 17. Qui id etiam affirmat de obligato solum ex voto, vel pœnitentia ad recitandum D. officium. Non enim est in vsu talis recitatio in Ecclesia, bene tamen si sermo sit de recitatione Rosarij, & cætera, an autem idem dicendum sit si quis etiam sine causa recitet D. officium Idiomate Græco, vel hoc Hebraico? Respondeo negatiuè, si sermo sit de priuata recitatione extra chorum, secus in choro. Ratio est, quia sacra Scriptura semper fuit permissa in Ecclesia in his tribus linguis Hebræa, Græca, & Latina, ergo si quis recitet, sine animo tamen mutandi ritum, sed ob suam deuotionem, vel aliam vtilitatem, Idiomate Græco, vel Hebraico, existimo non solùm satisfacere præcepto, sed nullum committere peccatum. Ita cum Saa, Diana *p.* 9. *tract.* 7. *resol.* 7. Cotonius *suprà num.* 41. Tamburinus *suprà num.* 17. Quòd tamen in Missa minime admittendum est, sicut nec in recitatione solemni chori, vt diximus, Tamburinus *suprà num.* 19.

---

§. IV.

An qui mutat officium vnius in officium alterius diei stando semper in eodem ritu peccet mortaliter?

79 *Mutatio officij Dominica in officium sancti, vel è contra, etiamsi sine causa, & semper fiat, non est mortale, dummodo absit contemptus, vel animus introducendi nouum ritum.*

80 *Quid si quis loco officij alicuius sancti recitet officium Paschæ resurrectionis ?*

81 *Qui ex obliuione, vel errore non recitauit in propria die de sancto potest de eo recitare prima die non impedita.*

82 *Qui per errorem recitauit matutinum de feria, cognito postea errore potest recitare horas de sancto.*

79 DIco primò: mutatio D. officij, v. g. recitare de sancto eo die, quo recitandum erat de feria, vel dominica, non est peccatum mortale, etsi absque iusta causa fieret, etiamsi semper fiat, dummodo non fiat animo introducendi nouum ritum, nec ex contemptu, etsi ex aliqua causa iusta fiat, nec etiam erit veniale. Ita cum Iunipero, Vidal, Lessio, Nizena, & aliis Tancred. *tract.3. de Relig. lib.4.d.12.num.14.*& cum multis Leander *de sacramentis tract.6.d.13.quæst.27.* excipe nisi loco vnius
80 officij feriæ, vel sancti, recitetur officium paschæ resurrectionis, vel Pentecostes, vt latiùs diximus cum multis *in nostro directorio regularium p. 2.d.6. num. 1612.* quamuis Caramuël, & Leander *de sacramentis tract. 6.d. 13. quæst.28.* autument, posse etiam, sine mortali loco alterius officij recitari officium resurrectionis; quæ sententia, an sit probabilis? ipsi viderint.

81 Dico secundo: qui ex errore, vel obliuione non recitauit in propria die de festo duplici, aut semiduplici, potest de eo recitare prima die non impedita. Quintanadueñas *tract. 8. singulari 9.* Pelizarius *tract.5. cap 8. num. 74.* Potest etiamsi velit eo anno omittere recitationem de eo sancto Tamburinus *lib.2. decalogi cap.5. §.2. num. 29.* vnde si quis hodie peregrinus existit Vlisipone, & ibi recitet de Patrono ciuitatis, & non de S. Francisco, de quo in patria sua, eo die recitatur, si postea in patriam veniat, non tenetur eo anno recitare de S. Francisco, poterit tamen si velit iuxta hanc doctrinam prima die non impedita de eo recitare, Tamburinus *suprà num.26.* idem dicendum est eo, qui per errorem die antecedenti recitauit de sancto, quo erat recitandum die sequenti, non enim tenetur iterum de eo recitare, siquidem debitum anticipatè soluit, vnde die sequenti debet recitare de festo, de quo erat recitandus die antecedenti, vel de feria occurrente, si die antecedenti non erat aliquod festũ assignatum. Quintenadueñas *suprà singulari 10.* poterit tamen, si velit die sequenti recitare iterum de festo, de quo iam recitauit, die antecedenti, si ea die occurrit, quia festum possidet officium eo die, Tamburinus *suprà num.30.* vnde festum omissum die antecedenti poterit obseruare pro prima die non impedita, stando in hac opinione, iuxta *superius* dicta.

82 Dico tertiò: qui per errorem recitauit matutinum de feria, postea cognito errore, potest horas recitare de sancto. Ita cum Pelizario, Tamburinus, *suprà num. 31.* & cum Bonacina, Trullenc. & aliis diximus *in nostro directorio regularium p.2.d.6. numero 1617.* An autem, si quis cras profecturus sit ad locum, vbi recitatur de festo, de quo in loco vbi hodie est, non est recitandum, possit hodie hic recitare vesperas, & matutinum de festo, de quo crastina die recitandum est in tali loco? Respondeo posse, sed non teneri. Ratio est, quia cum cras sit futurus peregrinus in ea ciuitate, & loco, poterit, sed non tenetur, Ecclesiæ illius loci se reddere conformem; vnde cum officium vespertinum, & matutinum sit pars officij crastini, potest anticipate, vt quid pertinens ad diem crastinum, licite persoluere, Tamburinus *suprà num. 25.* sed quid, si hodie recitauit vesperas, & matutinum de feria pro ea die, in qua profecturus erat ad locum vbi de sancto recitatur, poteritne ibi existens contiuare officium de feria, vel poterit etiam dicere, quæ desunt sancto, de quo ibi recitatur? Vtrunque posse licite efficere existimo, vnde potest in priuato officio, quod maluerit eligere, Tamburinus *suprà num.25.* an autem peccet mortaliter, qui recitat ritu duplici, quando festum erat semiduplex, vel è contra? Respondeo negatiue, Pelizarius *tract. 5. cap. 8. num.76.*

---

§. V.

De modo recitandi D. Officium.

83 *Recitans debet habere intentionem saltem implicitam recitandi.*

84 *In recitatione habenda est attentio interna.*

85 *Quid si voluntarie desit intentio interna, adsit tamen attentio externa?*

86 *Quædam corollaria proponuntur.*

87 *Qui recitat syncopando notabiliter D. officium peccat grauiter.*

88 *Qui tantum mentaliter recitat non satisfacit diuino officio.*

89 *Quid dicendum sit de regularibus mentaliter recitantibus?*

90 *An recitans priuatim debeat se ipsum audire?*

91 *Recitantes cum sociis solum possunt facere duos, non tamen tres choros.*

92 *Quid si vnus dicat lectiones, & alter audiat, vel si vnus recitet vnum psalmum, & alter alind?*

93 *Quæcunque interruptio, siue intra, siue extra chorum, dummodo continuatio fiat intra eandem diem naturalem non est mortale.*

94 *Qui prius vesperas, quam matutinum recitat non peccat grauiter.*

DIco primò: certum est recitantes debere habere intentionem orandi, saltem implicitam, 83
nam cum recitatio sit actus Religionis, saltem implicite debet ab illa procedere, non tamen requiritur intentio satisfaciendi præcepto, sufficit namque, vt quis faciat rem præceptam, etsi sit cum animo non satisfaciendi præcepto, dummodo intra tempus præcepti, cesset ab illo prauo animo, nam si non cessauerit peccat, non contra præceptum recitandi, cum iam recitauerit, sed contra legem naturalem non se subdendi legi; si tamen cesset ab illa praua intentione, non tenetur officium repetere, nec incurrit censuras, si forte contra non recitantes fulminatæ erant. Ita cum multis late diximus *in nostro directorio regularium p.2. d.6.n.1626. & sequentibus,* Tamburinus *lib.2.decalogi cap.5.§.3.num.3.*

Dico secundò: in recitatione horarum habenda 84
est attentio interna, hæc autem attentio non impeditur per hoc, quod quis alteri rei diuinæ cum ea compatibili attendat; vt si quis audiendo Missam, ex præcepto simul recitet officium diuinum, ad quod tenetur eo præcepto, siquidem vtraque est attentio ad diuina, neutra alteram impediens. Ita cum communi sententia Tamburinus *lib.2. cap. 5. §.6. num. 9.* Si tamen voluntarie desit hæc intentio 85
interna ad diuina, si adsit externa, satis probabile est, non dari culpam grauem, sed tantum venialem. Ita cum multis dixi *in nostro directorio regularium suprà num. 1629.*

Hinc fit eum, qui occupatur rebus externis dum 86
recitat,

qui recitat totum vnum psalmum, & aliud audit à socio nec qui recitat totum matutinum, &c. audit à socio. Ita cum Diana, Basæus *in supplemento, verbo hora canonica num.* 10.

Dico quintò: quæcunque interruptio, extra chorum, siue (præscindendo à scandalo) in choro, 93
dummodo continuatio fiat intra eundem diem naturalem, peccatum mortale nunquam attingit. Vnde qui vnum nocturnum, vel etiam psalmum, vel etiam dimidiam psalmi, hoc mane recitauit, si ante mediam noctem illius diei recitet quod superest, satisfacit præcepto. Et idem dicendum est, si hodie vespere vnum psalmum matutini crastini recitet, & cetera cras persoluat. Ita cum Delugo, Tamburinus, *suprà num.* 11. contra Tancredum *lib.* 4. *tract.* 1. *d.* 12. *num.* 8. peccabit tamen venialiter, si quis id sine vlla causa faciat. Secus si cum aliqua causa Pelizarius *tract.* 5. *cap.* 8. *num.* 79. & cum aliis Tamburinus *suprà num.* 11. vbi etiam aduertit, quod quando quis diuidit laudes à matutinis, opus non esse, licet alias sit laudabile, absoluere matutinum cum oratione, nisi in nocte natiuitatis Domini.

Dico sextò: secluso scandalo, & contemptu, non 94
est mortale inuertere ordinem D. officij, vt si quis prius vesperas, quam matutinum, vel vnũ psalmũ, quam alium eiusdem horæ recitet, si tamen fiat sine causa, veniale erit. Ita cum Bonacina, Pelizario, Tamburinus, *suprà num.* 12. vnde si quis mane ad manum non habeat breuiarium, bene tamen diurnum, licite etiam sine veniali potest horas recitare, & postea matutinum. Imò si in diurno habeat psalmus matutinos, poterit illos omnes recitare, & postea lectiones, & responsoria.

---

§. VI.

Quo tempore debeat diuinum officium recitari?

95 *Signatur tempus pro vnaquaque hora recitandi.*
96 *Dicere matutinum post Missam non est mortale, nec veniale.*
97 *Qui intra totum diem naturalem recitat D. officium quacunque hora recitet, siue totum simul, siue non, non peccat mortaliter.*
98 *Potest quis à secunda hora post meridiem diei antecedentis recitare matutinum cum laudibus officij sequentis diei.*
99 *In quadragesima poterit incipere recitare matutinum sequentis diei post prandium.*
100 *Qui paulo ante mediam noctem incipit recitare probabile est posse prosequi officium, etiam post mediam noctem, & cum hoc officio satisfacere diei antecedenti.*
101 *Non potest qui vno matutino matutinis duorum dierum satisfacere.*
102 *Religiosus die qua profitetur solum tenetur sub præcepto ad horas, quæ sequuntur post professionem.*
103 *Probabile est, nec etiam ad horas sequentes professionem eo die obligari.*
104 *Qui ante professionem recitauit horas canonicas, post professionem non tenetur alias recitare.*

SVppono ex antiqua, & introducta consuetudine, 95
sine culpa, etiam veniali, matutinum cũ laudibus ab inclinato præcedenti die, vsque ad vnam circiter horam post ortum solis sequentis diei, & primam, tertiam, sextam, & nonam, ab aurora vsque ad meri-

diem, vesperas verò, & completorium, à meridie vsque ad semihoram circiter post occasum solis, recitari posse, etiam à timoratis, vt bene notat Tamburinus *lib.* 2. *Decalog. cap.* 5. §. 5. *num.* 1. Secundò suppono non esse peccatum mortale recitare matutinum post dictam Missam, vt cum

96 communi sententia tenet Tancred. *tract.* 3. *lib.* 4. *d.* 14. *num.* 6. Tamburinus *sup. num.* 1. contra aliquos Canonistas. Imò satis probabile est, nec venialiter peccare, qui prius celebrat, quam matutinum recitet, si alias intra debitum tempus post Missam matutinum recitet, vel cum causa differat. Non enim datur de hoc præceptum, etiam sub veniali, sed tantùm consilium; vt bene probat Tamburinus *de Sacrificio, lib.* 1. *cap.* 7. §. 2. *num.* 3. contra Palaum, & alios. Et etiam stando in sententia Palai sufficit quæcumque causa, vt matutinum postponatur Missæ, sine vllo scrupulo, vt bene Roccaful. *p.* 2. *Theolog. Moral. lib.* 3. *c.* 59. Tancr. *tr.* 3. *lib.* 4. *d.* 12. *q.* 2. *n.* 3.

97 Suppono tertio non esse mortale recitare D. Officium intra eundem diem naturalem, qui incipit à media nocte, & finitur ad aliam mediam noctem, & hoc siue quis totum officium mane recitet, siue totum recitet in fine diei, licèt si sine causa id fiat, sit peccatum veniale, vt cum aliis Tancred. *tract.* 3. *lib.* 4. *d.* 14. *num.* 1. *&* 2. contra Caramuelem *in Regulam D. Benedicti. num.* 1411. *& in Theologia Fundamentali, n.* 1518. vbi asserit non esse veniale, etiam sine causa, non recitare priuatim officium D. horis statutis, quam opinionem non reputo improbabilem; sed quidquid sit de ea, certum est etiam in contraria, & communi sententia, melius esse anteponere officium D. quam postponere. Secundò certum est, non esse veniale propter studium, vel aliud negotium, totum officium, etiam cum vesperis, & completorio, summo mane recitare. Tancred. *ibi, num.* 3. Difficultas igitur est, qua hora possit quis hodie recitare matutinum cum laudibus pro die crastina, & an hoc debeat fieri recitato toto officio diei.

98 Dico igitur primò: Potest quilibet, etiam sine veniali, à secunda hora post meridiem recitare matutinum cum laudibus pro die sequenti, non tamen primam, vel alias horas, quia ita consuetudine introductum est. Ita cum multis Leander *tr.* 6. *d.* 13. *quæst.* 24. imò aliqui existimant non peccare venialiter, qui inciperet recitare matutinum sequentis diei post prandium in quadragesima, quando vesperæ dicuntur ante prandium. Ita cum aliis

99 Coton. *verbo hora canonica, num.* 55. erit tamen veniale, si quis sine causa recitet matutinum crastinum, non recitatis vesperis, vel completorio huius diei. Coton. *ibi.* Leand. *sup. n.* 23.

100 An autem satisfaciat præcepto recitandi, qui incipit recitare D. officium hodiernum paulò ante mediam noctem diei sequentis, si ipsum prosequatur post completam mediam noctem? Negant communiter DD. nam onus recitandi horas canonicas est onus diei: ergo transacto die, necessario debet esse transactum onus ei affixum; nequit ergo illi satisfieri in altera die sequenti, in qua datur iam nouum onus recitandi in illa. Verùm licet hæc sententia communis sit, contrariam non reputo improbabilem. Ita cum Basilio, & Fr. Franc. à Sancto Iuliano, & Fr. Franc. à Conceptione Leander *de Sacramentis, tract.* 6. *d.* 13. *q.* 15. Ratio est, quia cum omnes horæ sint vnicum præceptum in meliori sententia, si quis incipiat ante mediam noctem recitare, cum iam inceperit vnam, & indiuiduam rem tempore apto, optimè finire potest, imò & debet, si res est præcepta, tempore sequenti, si id in continenti fiat, & aliàs non detur præceptum in contrarium.

Confirmatur: Quia sicut vespertinum tempus fictione iuris, & consuetudine trahitur ad diem sequentem, vt incipiat quis satisfacere præcepto horarum, ita tempus immediatum post mediam noctem, ratione rei iam cœptæ, trahitur ad diem præcedentem, vt patet exemplo in Missa, nam nemo post meridiem potest Missam absque priuilegio celebrare, vel audire, & tamen si inceperit ante meridiem, etiam si præuiderit eam non posse finire, nisi post meridiem, potest, & debet eam post meridiem finire, & illius auditione satisfacit præcepto de Missa audienda: ergo idem de recitatione horarum dicendum est.

Nec tamen inde fit posse aliquem vno matutino 101 duorum dierum matutinis satisfacere, vt si vespere huius diei, vel aliquantulum ante mediam noctem, vt in præcedenti casu diximus, recitet matutinum intendens satisfacere præcepto hodierno, & crastino, vt contendit Caramuel *in Theologia Fundamentali, num.* 1255. Fateor enim vna, & eadem actione posse duplici præcepto satisfieri, si alias non constet de contraria legislatoris intentione, vt constat in præsenti, vt ipsemet Caramuel post maturam huius difficultatis discussionem resoluit, contrarium dicens in hoc casu improbabile. *ibi, numero* 1264. quamuis non defuerint aliqui apud ipsum *ibi, num.* 1262. qui contrarium dixerint probabile, sed tu à nostra sententia ne recedas; est enim contraria sententia prorsus improbabilis.

An autem qui profitetur Religionem deputatam ad Chorum, vel sacris institutus est, vel incipit possidere beneficium hodie; v. g. circa meridiem, obligetur recitare horas correspondentes tempori ante meridiem, hoc est, Matutinum, Laudes, Primam, Tertiam, Sextam, & Nonam? Respondeo negatiuè, sed solùm tenetur recitare eas, quæ correspondent tempori pomeridiano, quia ius professionis, ordinis, beneficij, ad consequentia officia obligat, non verò retrotrahit obligationem ad antecedentia. Ita cum Palao, Diana, Maldero, Narbona, & aliis communiter Leander *tract.* 6. *d.* 13. *quæst.* 9. Imò satis probabile est, nec etiam ad horas vespertinas, eo die obligari. Ita cum Trullench. Leander *sup. quæst.* 10. Ratio est, quia cùm omnes horæ vnum Diuinum officium constituant, si ad vnam partem illarum non obligantur, nec etiam ad aliam; sicut si quis non potest recitare matutinum excusatur à reliquis paruis horis, vt cum Torre, Ioanne de la Cruz, & aliis docet Leander *suprà*.

102

103

Addo tamen, quod etiam in contraria sententia, quam docet Tamburinus *lib.* 2. *Decalog. cap.* 5. §. 6. *num.* 8. si quis antequam profiteretur, ordines, vel beneficium reciperet, recitaret mane horas correspondentes tempori pomeridiano. v. g. vesperas, & Completorium, non teneri, etiam in hac sententia, post professionem, vel ordinem, eas iterum recitare, sed illa recitatione antea facta satisfacere præcepto postea imposito. Ita cum Lugo, Tamburinus *sup. num.* 9. & cum Trullench. & Dian. Tancred. *tract.* 3. *lib.* 4. *d.* 15. *n.* 11. Quod verum est, & si quis non animo satisfaciendi obligationi futuræ recitaret illas horas, sed tantum ex deuotione, vt bene aduertit Tancred. *ibi.* Ratio autem est, quia multa sunt præcepta, quæ satis obseruantur, si paulò antequam vrgeat præceptum adimpleantur, vt patet in eo, qui mane celebrauit, si postea in eodem mane veniat ad locum, vbi dies ex præcepto obseruatur,

104

facti, non ampliùs tenetur recitare, quia nemo tenetur ad impossibile, si tamen non pœnituit, non recitando peccat, in causa, vnde sequentes omissiones non sunt in se peccata, sed effectus peccati, ac proinde sufficit dicere in confessione se dedisse causam ad non recitandum per annum, Pelizarius *suprà num.* 124. Sextò excusatur qui totum officium non potest recitare, etsi possit maiorem partem, vel aliquas horas recitare. Ita Sanctius *in selectis d.* 15. *num.* 2. Caramuël *in regulam D. Benedicti num.* 1435. probabile putat Pelizarius *tract.* 5. *cap.* 8. *num.* 120. præceptum enim est de recitando toto officio per modum vnius, & non partem illius.

Hinc fit eum, qui non potest legere lectiones, non teneri recitare D. officium, etsi cætera sciat memoriter. Ita Ioannes Sanctius *suprà num.* 102. Pelizarius *suprà num.* 111. probabile putat Sanchez *lib.* 7. *consiliorum cap.* 2. *dub.* 45. *num.* 5. Tamburinus *suprà num.* 8. Idem dicendum est de cæco, qui horas paruas memoriter scit, si nesciat responsoria, orationes, lectiones, &c. Pelizarius *suprà num.* 111. Tenetur tamen cæcus recitare D. officium, si totum memoriter sciat; præceptum enim non est de recitando per librum, Trullenc. *suprà num.* 8. Et idem dicendum est de surdis, & surdastris, Pelizarius *suprà num.* 113. Non tenetur tamen cæcus adhibere socium, etiam vltro oblatum, licet optime faciat, si admittat, siquidem recitare cum socio est priuilegium, quo nemo tenetur vti, Pelizarius *suprà numero* 111.

Septimò excusantur infirmi, qui sine graui damno salutis corporalis, aut vexatione recitare non possunt. Ita communiter DD. hoc autem damnum non requiritur, quod sit maximum, sed media via incedendum est. Vnde si ex recitatione oriatur stomachi cruditas, capitis grauedo, vel viriũ lassitudo, vel tardiùs febris remittatur, excusabitur. Trullenc. *suprà d.* 27. *num.* 2. quod si res sit dubia, an morbus sit grauis, vel leuis, tunc standum est iudicio medici, & superioris; quod si absint, vel adhuc sit dubium, an recitatio sit nocitura, non tenetur infirmus recitare, quia non tenetur infirmus graui damno se exponere Bauni *de beneficiis d.* 13. *quæst.* 28. Fragoso 2. *p. lib.* 2. *d.* 22. *§.* 6. *num.* 1. Tamburinus *lib.* 1. *decalogi cap.* 3. *§.* 7. *verbo hora canonica num.* 2. *&* *l.* 2. *cap.* 5. *§.* 8. *num.* 15. Si verò periculum sit tantummodo leuis damni, tenetur recitare, quia possessio stat pro præcepto, Trullenc. *suprà.*

Et hinc deduces quando laborantes quartana à recitatione, exempti sint. Solum aduerte quod per hoc quod infirmus valeat conuersari cum amicis, vel libros historiarum legere, nõ ob id constringendum esse recitare: confabulatio namque, & lectio historiarum magis delectat, quàm contristat, Pelizarius *suprà num.* 116. Secundò aduerte non teneri eum, quo non potest tempore debito horas recitare, illas intra eundem diem præponere, aut postponere, nisi aliàs impedimentum sit voluntarium. Ita cum multis Diana, *p.* 4. *tract.* 4. *resol.* 10. quia cum postponere, vel anteponere, sit priuilegium ab Ecclesia concessum, nemo tenetur suo vti priuilegio. Vnde ægrotans vsque ad meridiem, non tenetur matutinum, & quatuor horas minores recitare illa die, vt bene aduertit Caramuël, quem refert Diana *p.* 5. *tract.* 11. *resol.* 14. è contra verò vespere ægrotans, si manè sanus existat, non tenetur mane vesperas, & completorium recitare. Et idem dicendum est de itinerantibus, vel impeditis, qui ob iter, vel negotia occurrentia, non possunt statutis horis recitare, nam hi non tenentur ad illas horas, quas statutis temporibus non potuerunt recitare.

Ita

Ita Caramuel *in Regulam S. Benedicti, d.* 116. *numero* 1442. quem refert, & non impugnat Peliz. *tract.* 5. *cap.* 8. *n.* 119.

107 Dico 2. Ratione grauis occupationis excusantur, qui repentinam aliquam occupationem omittere, vel in aliud tempus differre, vel simul cum recitatione exequi non possunt, absque graui sui, vel proximi iactura in vita, honore, & fortuna. Ita cum communi sententia Trullench. *lib.* 1. *Decalog. cap.* 7. *dub.* 28. *num.* 1. Et hinc excusantur publicam lectionem intra certum horarum numerum facientes in oppositione Cathedræ, vel beneficij, vel ad gradum aliquem scientiæ recipiendum. Item confessores, & prædicatores, qui nec confessiones, aut prædicationes omittere possunt, absque scandalo, aut nota, neque cum illis simul recitare, vt in die Iubilei, vbi pauci essent confessores. Palaus *tract.* 7. *d.* 2. *p.* 6. *num.* 2. Tamburinus *lib.* 2. *Decalog. cap.* 5. §. 8. *num.* 16. Item qui vt subueniat infirmo, vel vt graues inimicitias componat, vel tumultum populi pacificet ita occupatur, vt non suppetat ei tempus recitandi, nec antea posset præuenire. Trullench. *sup. num.* 2.

108 Hinc etiam excusatur qui bona fide omisit officium Diuinum ad finem diei ad vnam, vel alteram horam ante mediam noctem, & tunc ad confessionem, vel Extremam-Vnctionem moribundo conferendam aduocatur, & non suppetit tempus ad recitandum; nam tunc tenetur succurrere potius infirmo, etsi Parochus non sit. Tamburinus *sup. num.* 17. Et idem dicendum est de Sacerdote paupere, qui grauiter indigens nequit vitæ necessaria quærere, & officium persoluere, propter magnum laborem, quoad necessaria ad vitam quærenda occupatur. Tambur. *sup. num.* 18.

An autem qui habet officium, cum quo consistere non potest Horarũ Canonicarum lectio excusetur ab earum recitatione, vel teneatur relinquere tale officium, si voluntariè illud assumpsit, & retinet? Teneri omittere tale officium tenet cum multis Diana *p.* 7. *tract.* 11. *resol.* 1. Verum contrariam sententiam reputo probabilem, exceptis tamen obligatis ex iustitia; Ita cum Perezio, Caramuel, *in Theologia Fundamentali, num.* 1448. Ratio autem est, quia sicut quis voluntariè potest habere officium incompatibile cum ieiunio, vt omnes admittunt, ita voluntariè potest habere officium incompatibile cum recitatione horarum. Dixi *Exceptis semper obligatis ex Iustitia*, nam hi vt sunt beneficiati, non possunt voluntariè suscipere officium incompatibile cum recitatione, quia omni gratiæ, & Charitati debet iustitia anteponi. Caramuel *sup. num.* 1450. & *in Regulam. S. Benedicti. num.* 1350.

An autem vt quis fugiat obligationem legendi Horas Canonicas possit quærere, & vltro assumere occupationem, quæ incompatibilis sit cum recitatione? Negat ibidem Diana *suprà*. Sed meliùs Respondeo cum Caramuele, quod si aliqua occupatio possibilis sit, cum qua recitatio Diuini officij componi non possit, [moraliter enim secundum communem vsum hypothesis est impossibilis,] at semel admissa, distinguendum est, & de obligatis ex iustitia dicendum est, non posse talem occupationem vltro quærere, & assumere; benè tamen obligari solum ex præcepto Ecclesiæ, nam sicut obligatus ad ieiunium potest vltro quærere opus incompatibile cum ieiunio, vt fugiat obligationem ieiunij, vt tenet ipse Diana 1. *part. tract.* 9. *resol.* 19. & 40. & 52. ita obligatus ad horas potest quærere occupationem incompatibilem cum recitatione horarum, vt fugiat illarum recitationem.

Dico 3. Ratione dispensationis eximuntur primo, qui à Pontifice habent dispensationem, in quo nullum est dubium, cum dispenset in iure à se lato. Palaus *tract.* 7. *d.* 2. *p.* 6. *num.* 3. Secundò poterit Episcopus dispensare ex rationabili causa, non in perpetuum, sed in casibus occurrentibus, nam quando vrget necessitas, & non potest Pontifex adiri, Episcopus potest in lege superioris dispensare, præcipuè in casibus occurrentibus, nam in his censetur adesse licentia Papæ, vt cum Palao, & aliis Tamburinus *lib.* 2. *Decalog. cap.* 5. §. 8. *num.* 24. Idem propter eandem rationem potest facere Vicarius Episcopi, & Capitulum sede vacante, sed de hoc de mandato speciali Episcopi, vel Capituli sede vacante. Tamburinus *ibi.* In his tamen casibus dispensatus ab Episcopo, vel Vicario non facit fructus suos beneficij. Tambur. *sup. num.* 25. 109

Et idem dicendum est de Prælatis Regularibus, etiam Conuentualibus, pro suis subditis sacro ordine insignitis, vel aliquod beneficium possidentibus, ac de Episcopis, stando in iure communi, respectu vero aliorum, qui sacro ordine non sunt insigniti, possunt cum eis dispensare, sicut in aliis Regularibus obseruantiis. Bordonus *tomo* 1. *resol.* 30. *num.* 17. Tamburinus *sup. num.* 27. & 28. An autem ex priuilegio possint cum suis subditis, etiam in sacris constitutis dispensare? Dixi *in nostro Directorio Regularium, p.* 1. *tract.* 2. *d.* 1. *n.* 128. 110

---

§. VIII.

De pœnis, quas incurrunt Beneficiati non recitantes Diuinum officium.

111 *Beneficiati omittentes Diuinum officium primis sex mensibus à pacifica possessione peccant mortaliter, sed non tenentur restituere.*

112 *Elapsis primis sex mensibus Beneficiarius non recitans, & peccat, & tenetur ad restitutionem ante iudicis sententiam.*

113 *Beneficiatus non recitans vna die tantum, tenetur restituere fructus illi diei correspondentes.*

114 *Episcopus, & Parochus tenentur tantum restituere quintam partem fructuum pro omissione officij diei, qua omisit correspondentem.*

115 *Canonicus tenetur restituere quartam partem.*

116 *Beneficiarij, & Capellani, & Pensionarij tertiam partem.*

117 *Hæc restitutio solum est facienda ex omissione notabili, & quæ ista sit?*

118 *Qui officium sine attentione recitat probabile est non teneri restituere.*

119 *Hæc restitutio cui facienda sit?*

120 *Beneficiarius liberatur ab hac restitutione si altera die recitet duplicatum officium Diuinum.*

111 Dico primò: Beneficiati omittentes officium Diuinum primis sex mensibus à pacifica possessione, peccant quidem mortaliter, non tenentur tamen ad vllam restitutionem, nec iure positiuo, nec naturali, & de iure positiuo patet, ex *Constitutione Pij V.* & tenent omnes. De iure verò naturali tenent hanc sententiam Fagundez, Vasquez, Less. Garcia, Palaus, Sanchez, quos refert Tancred. *tract.* 3. *lib.* 4. *d.* 10. *num.* 5. & cum aliis Diana *p.* 11. *tract.* 1. *resol.* 7. Cotonius *verbo, hora canonica, num.* 30.

maior assignari debet ea, quam supra assignauimus pro committendo peccato mortali, Cotonius *suprà, verbo hora canonica num.* 34. vnde non est facienda restitutio pro rata fructuum ex omissione partis vnius horæ; quia leges in hac materia loquuntur de horis integris. Ita cum Tamburino, Cotonius *ibi n.*37. Diana *p.* 11. *tract.* 2. *resol.* 44. Tancred. *suprà num.*17. vnde omittens laudes, nihil tenetur restituere; quia laudes non faciunt horam. Ita cum Pelizario, Tancred. *ibi* contra Palaum *tom.* 2. *d.* 2. *p.* 7. *num.* 3. Nec facienda est restitutio pro omissione paucorum versiculorum in singulis horis, licet simul sumpti faciant quantitatem notabilem. Ita cum Palao Cotonius *supra num.*36. Item si rata fructuum correspondens vni officio totius diei non sit notabilis, non est facienda restitutio sub mortali pro omissione totius officij. Ita cum Diana, Cotonius, *suprà num.*39.

An autem qui officium sine attentione recitauit, teneatur ad restitutionem? Respondeo probabile esse nõ teneri. Nam hic officium diuinum non omisit, cum substantiam operis præcepti non omiserit, sicut qui communicat indignè satisfacit præcepto Ecclesiæ de annua communione. Nec iubetur restituere, qui officium attente non recitat. Ita cum Toleto, Castro, Layman, Maldero, probabile putat Tancred. *sup. num.* 19. Pelizarius *tract.* 5. *cap.* 8. *num.* 218. 118

Dico tertio: huiusmodi restitutio facienda est fabricæ beneficij, vel pauperibus, & nomine beneficij venit Ecclesia, & domus beneficij, siue quam beneficiarius habitat, siue alia. Item vtilitas in emendis agris, vel meliorandis possessis, vt augeantur fructus beneficij, & alia similia facta in beneficij vtilitatem ita cum Suario, Diana, Cotonius, *sup. n.*32. Tancred. *supra n.*22. Nomine vero pauperum veniunt etiam pauperes extranei, & ipsemet beneficiarius, si pauper est, & ex hoc non sumat occasionem omittendi recitationem: item eius Mater, Frater, Soror, non solum mendici, sed etiam si careant necessariis ad statum: ita cum Fausto, Diana, Cotonius, *supra n.*32. & denique defuncti, vt illis Missæ, & alia suffragia applicentur. Ita cum Syluestro, Cotonius, *supra n.*32. 119

An autem beneficiarius liberetur à restitutione, si altera die duplicatum officium D. recitet? Respondeo affirmatiue. Ita cum Suario, Molphesio, Paludano, & aliis Basæus, *in supplemento, verbo hora canonica* 4. *num.* 1. Imò potest si velit aliis operibus æquiualentibus satisfacere, vt Missis, vel recitatione Rosarij, & similibus. Ita cum Suario, Filiucio, Basæus, *supra n.*1. Tancred. *tract.* 3. *lib.* 4. *d.* 16. *num.* 4. 120

DISPVTATIO IV.

De cultu, qui Deo exhibetur per decimas, primicias, & oblationes.

SECTIO I.

Quid sit decima, & quo iure populus Christianus tenetur soluere decimas?

SVMMARIVM.

121 *Ponitur decimæ definitio.*

122 *Decimæ distinguuntur in personales, prædiales, & mixtas, & quæ vnaquæque sit?*

123 *Decima vt est sustentatio ministrorum Ecclesiæ est debita ex iustitia commutatiua.*

124 *Si consideretur vt res, quæ datur sacerdotibus in recognitionem D. dominij est actus Religionis.*

125 *Non soluens decimam duplex peccatum committit, & quale?*
126 *Quota decima minui potest ex consuetudine, non tamen decima simpliciter.*

121 DIco primò: Decimæ sunt pars decima fructuum ministris Ecclesiæ ob spirituale ministerium ipsorum debita ex omnibus bonis frugiferis. Vnde decimæ non sunt eleemosynæ, sed si sumantur generice pro congrua, & necessaria Ecclesiæ ministrorum sustentatione, sunt debitæ iure naturali, & diuino, vt late probat Leander *p.5.tract.6. d.2.q.4.* si verò sumantur secundùm suam quotam, vt sunt decima pars fructuum, sunt debitæ iure Ecclesiastico, vt cum communi sententia late probat Leander *suprà q.6.* Hanc autem quotam, seu decimam partem, Ecclesia iuste taxauit, tum ad imitationem Dei, qui eam in Lege Veteri taxauerat, tum quia Ecclesiæ ministri indigent decimis, non solùm vt ipsi alantur, sed etiam ne contemptibiles aliis existant, si pauperes essent. Ita cum aliis, Leander *suprà quæst.8.*

122 Dico secundò: Decimæ distinguuntur in personales, prædiales, & mixtas: personales sunt, quæ soluuntur ex fructibus, quos homo facit sua industria, vt ex negotiatione, scientia, artificio, militia, venatu, famulatu, piscatione, ludo, alioq; lucro, dummodo sit licitum. Prædiales sunt, quæ soluuntur ex his, quæ nascuntur ex prædiis, vt sunt fructus, non tantùm agrorum, & vinearum, sed etiam ex domorum locationibus, & ex molendinis, & piscinis. Mixtæ sunt, quæ debentur ex his, quæ partim ex prædiis, partim ex industria hominum proueniunt, vt sunt, quæ soluuntur ex animalibus, & eorum fœtu, lacte, lana, butyro, caseis, non tamen ex pinguedine, quia pinguedo non est fructus, sed pars animalis. Ita cum Suario, Basæus, *verbo decima num.2.*

123 Dico tertiò: solutio decimarum, si decima consideretur, vt est necessaria, & competens ministrorum Ecclesiæ sustentatio, est actus illis debitus immediate ex iustitia commutatiua; siquidem ex iustitia ministris Ecclesiæ necessaria sustentatio debetur, si verò decima consideretur, vt est res quædam, quæ
124 sacerdotibus in recognitionem dominij, quod Deus habet super vniuersos fructus terræ soluimus, & per quam Deum colimus, illius ministros sustentando, est actus Religionis, & vtroque modo fit à fidelibus, Palaus *tom.1.tract.2.d.vnica p.2. num.10.*

125 Hinc fit, non soluentem decimas duplex peccatum committere, vel vnum cum duplici circunstantia mutante speciem, alterum contra iustitiam, & alterum contra Religionem: quæ doctrina procedit, non solùm de decima pro necessaria sustentatione sumpta, sed etiam de decima, quoad quotam. Nam licèt decima, quoad quotam, sit tantùm ex præcepto Ecclesiæ, supposito tamen tali præcepto, decima quoad quotam debetur ex iustitia, ita vt eam defraudantes committant furtum, & teneantur ad restitutione. Ita communiter DD. & colligitur ex Trid. *sess.25.cap.12.*

126 Secundò fit, quotam decimæ minui posse ex consuetudine, non verò decimam simpliciter; quia prior est de iure Ecclesiastico, non verò secunda; potestque Papa dispensare in hac quota decimarum; imò de facto dispensauit, quod decimæ Brasilicæ Regionis, Indiæ, & aliarum ciuitatum vltramarinarum, & insularum, soluerentur Lusitaniæ Regi, tanquam ordinum militarium supremo Magistro, vt ait Fagundez *in 5. præcepto Ecclesiæ lib.1. cap.2. num.10.* & ipse certam summam pecuniæ pro alendis Episcopis, & ministris Ecclesiæ distribueret.

SECTIO II.

De quibus rebus Decima debeatur?

SVMMARIVM.

127 *Decima personalis soluenda est de omnibus lucris iuste acquisitis.*
128 *Decimæ prædiales soluendæ sunt de omnibus fructibus, & frugibus arborum, & terræ.*
129 *De quibus soluenda sit decima mixta?*
130 *In decimis soluendis potius attendenda est consuetudo, quam ius scriptum.*

DIco primò: decima personalis de iure communi soluēda est de omnibus lucris iuste acquisitis. Ita habetur *in cap. ex transmissa de decimis.* Dixi *ex omnibus lucris iuste acquisitis*, nam ex iniuste acquisitis, v.g. vsuris, præda, spoliis iniquis, furtis, &c. non est soluenda decima. Excipe, si iniustitia non committatur formaliter contra eum, à quo lucrum accipitur, vt si quis lucrum acciperet, eo quod alterum occidit, quamvis Ecclesia talem decimam meritò respuat, vt cum communi sententia docet Leander *tract.6.d.2.q.18.* Dixi *lucris iuste acquisitis*, nam ex acquisitis per donationem, legatum, testamentum, successionem ab intestato, eelemosynam, vel largitionem alterius, decima non debetur, bene tamen de fructibus harum rerum, si sint fructiferæ. Ita cum communi sententia Leander *suprà q.4.5.& 6.* debentur etiam de rebus immobilibus, & prædiis in bello iusto captis, de datis pro mercede militiæ, ad vocationis, de stipendiis militiæ, salariis lecturæ, ad vocationis, famulatus, de piscatione, venatione, aucupatione, Leander *sup. q.7.& sequentibus.* 127

Dico 2. de iure communi decimæ prædiales soluendæ sunt de omnibus fructibus, & frugibus arborum, & terræ. Ita habetur *in cap. ex parte cap. ex transmissa de decimis*, & ex aliis, & tenent omnes. Vnde soluenda est ex omni grano tritici, hordej, milij, & ex eorum paleis, siue integris, siue minutis, de vino, oleo, de nucibus, amygdalis, castaneis, & de aliis fructibus arborum, de foliis fororum, de blado, fabis, & pisis, & aliis leguminibus, de caulibus, lactucis, rapis, pastinaceis, & de aliis oleribus, de croco, mentha, anetho, cymino, & aliis minutis oleribus, de fœno de pascuis, siue pratis, vel aliis locis herbosis, de lignis nemorum, quæ scinduntur, & pretio æstimantur, de lino cannape, de aurifodinis, argentifodinis, lapidicinis, & aliorum metallorum fodinis, ex molendinis, siue moueantur aqua, siue vento, siue bestia, siue homine, de pensionibus domorum, & prouentibus furnorum, ex saccaro. Ita ex multis Leander *tr.6.d.4.à q.2.& seq.* 128

Dico 3. de iure communi decima mixta soluenda est de fœtibus ouium, boum, & caprarum, de pullis equorum, Camelorum, & asinorum, de fœtibus porcorum, de lana pecorum, de lacte, & caseo, non tamen de adipe, & sepo, vnde candelæ fiunt; nam adeps, & sepum non est fructus, sed pars animalis, bene tamen de gallinis, anseribus, pullis, & ouis, de melle, & cera, non tamen de ipsis apibus, nec de pellibus pecudum, sunt enim pars pecoris. Ita cum multis Leander *tract.6.d.5. à quæst.1.& sequentibus.* 129

Dico quartò: licet ex iure communi, ex omnibus prædictis decima soluenda sit, attamen de facto in decimis soluendis spectanda est potius locorum consuetudo, quam ius scriptum; nam in multis locis solæ prædiales ex prædiis rusticis, & quædam mixtæ sunt in vsu, reliquis cōsuetudine abolitis. Vnde in his, tam in substantia rei, quàm in modo soluendi, vt quod decima deferatur ad domum, 130

bens dominium talium prædiorum mutet domicilium, parochiam, vel Diœcesim: quod verum est, etsi Ecclesia vbi sunt prædia sit parochialis tantum, & non baptismalis, quamvis baptismalis esset Cathedralis, & etiam si constet baptismalem esse antiquiorem: nam cum ab ea ex legitima causa diuisa fuit Ecclesia parochialis, ita & territoria diuisa fuerunt, cum sua vtilitate. Ita & bene cum Rebuffo, & aliis Tancred. *supra num.* 4. Aduerte tamen cum Suario, Palao, quos refert, & sequitur Trullench. *in Decalogum lib.* 3. *cap.* 3. *dub.* 5. in hoc etiam standum esse consuetudini loci, ad quam inducendam asserunt sufficere decennium, quando agitur inter duas Ecclesias parochiales, secus inquit, si ageretur inter Ecclesiam parochialem, & alteram, cui ius resistit: tunc namque requiritur consuetudo, saltem quadragenaria, sed de hoc *infrà* redibit sermo.

Dico tertiò: decimæ mixtæ, & fructus, & fœtus 133
animalium, quando animalia, & piscium viuaria, habitant, pascuntur & permanent intra terminos vnius parochiæ, & ibi producunt fœtus, quamvis dominus in alia parochia domicilium habeat, illi parochiæ sunt debitæ, vbi animalia pascuntur. Trullench. *lib.* 3. *Decalogi cap.* 3. *d.* 5. *num.* 3. & cum aliis communiter Leander *tract.* 6. *d.* 5. *quæst.* 16. & 19. Ratio enim dictat, vt vbi animalia pascuntur, & fœtus suos producunt, ibi reddantur decimæ. Et hinc fit decimam mellis, & ceræ soluendam esse illi Ecclesiæ, in cuius districtu aluearia sunt, & non Ecclesiæ, vbi earum dominus habitat: nam cum fructus apum proueniat ex floribus, & herbis illius terræ, in qua apes pascuntur, & in suis alueari-bus manent, ibi decima de earum fructibus soluenda est, Leander *suprà quæst.* 23.

Quod si in vna parochia animalia hyeme pascan- 134
tur, & in altera æstate, æqualiter decimæ diuidendæ erunt. Ita cum communi sententia Leander *suprà q.* 17. Quod si per maiorem partem anni in vna parochia pascantur, pro minori vero parte in altera, pro rata maior pars est danda illi parocho, vbi plus temporis pascuntur, Leander *suprà quæst.* 21. 135
Quòd si animalia in vna parochia pascantur, & in alia accubant, decima solùm debetur illi parochiæ, in qua pascuntur. Ita cum D. Thoma, Fagundez, Leander *suprà quæst.* 18. Ratio autem est, quia fructus, & fœtus gregis ex agris proueniunt; ergo illi Ecclesiæ decima gregis soluenda erit, vbi agri, quos depasti sunt greges siti sunt. Aduerte tamen, 136
quod hæc de iure in praxi obseruanda sunt, nisi aliàs consuetudo aliud habeat, vt accidit in agris Oppidi Montis Maioris ò Velho; in quibus animalia pascuntur per agros diuersarum parochiarum indifferenter, & decima solum soluitur parochiis dominorum, quod credo fieri in aliis huius Lusitaniæ Regni partibus.

Sed quæres, cui Ecclesiæ pertineat decima nouaiium? Respondeo pertinere ad eam parochiam, intra cuius terminos nouaiia sunt. Ratio est, quia tales decimæ vere sunt prædiales, & per accidens est, quod terra illa vsque ad illud tempus non fuisset semi- 137
nata. Ita Palaus *tom.* 2. *tract.* 10. *d. vnica p.* 8. *num.* 12. & cum Trullench. Leander, *tract.* 6. *d.* 5. *quæst.* 24. quòd si ager in nullius parochialis Ecclesiæ districtu existat, tunc decima ad Episcospum pertinet *cap. quoniam de decimis* Barbosa *cap.* 3. *de iure Ecclesiastico cap.* 26. §. 2. *num.* 20. quod si nouaiia appareant inter duas parochias, & nesciatur intra quam illarum sita sint, & quia ignorantur limites, tunc inter illas fiet diuisio, vel Episcopus cui voluerit iudicio suo concedet. Ita cum Barbosa, & aliis Leander *suprà quæst.* 24.

SECTIO IV.

An decima soluenda sit deductis expensis?

SVMMARIVM.

138 *In decima personali, vbi fuerit in vsu, deducenda sunt expensa.*

139 *Decima prædialis soluenda est non deductis expensis.*

140 *Decima mixta soluenda ex non deductis expensis.*

138 Dico primò: decima personalis, si alicubi fuerit in vsu, vt est in multis locis maritimis, vbi de piscatione, venatione soluitur decima, deducendæ sunt prius expensæ factæ in piscatione, venatione, negotiatione (hoc est expensæ factæ in reficiendis retibus, & aliis ad piscationem, & venationem necessariis,) non tamen expensæ factæ in victu, & vestitu piscatorum necessario ad victum, Excipe nisi aliquis cibus specialis, vel vestitus, ita sint necessarij pro illo officio, vt sine illis commode exerceri non possit; nam tunc etiam hic vestitus, & victus deducendus est ante decimam. Ita cum communi sententia Leander *tract.6.d.3. quæst. 20.& sequentibus.*

139 Dico secundò: decima prædialis soluenda est non deductis expensis. Ita communiter DD, & patet *ex cap. pastoralis de decimis*, Vnde non sunt deducendæ expensæ factæ pro fabricandis domibus molendinorum, vallis agrorum, pro lignis furni, vel pro eis reficiendis, vel fabricandis, nec etiam extrahendum est tamen, quod terræ mandatum fuit, sed quamvis ager non plus afferat, quam semen ipsum à principio seminatum, ex illo etiam soluenda est decima, Ita cum communi sententia Leander *tract.6. d.4. quæst. 24. & sequentibus*, deducenda est etiam decima, antequam ex fructibus soluantur tributa, & census, vel alia debita, Vnde colonus, seu mediarius debet soluere decimam ante deductionem expensorum. Ita cum communi sententia Leander *suprà quæst. 29. & 30*, Possunt tamen agricolæ de cumulo tritici, hordei, &c. eleemosynas consuetas elargire, quæ per areas postulantur, sic enim consuetudine introductum est. Trullenc. *in decalogum cap. 5. dub. 3. lib. 3. num. 2*, & cum aliis Leander *suprà quæst. 32.*

140 Dico tertiò: decima mixta soluenda est non deductis expensis. Ita habetur *in cap. non est de decimis*, Tum quia hæc decimæ simpliciter sunt prædiales. Ita cum communi sententia Leander *tract.6. d.5. quæst.22.*

SECTIO V.

Quo loco, & tempore decima soluenda sit?

SVMMARIVM.

141 *Decima soluenda est eo loco, & tempore, quo præscripsit consuetudo.*

142 *Quid dicendum sit de iure communi.*

143 *Præscita consuetudine præscripta, fideles non tenentur deferre decimam in horrea, vel loca parochorum.*

144 *Parochi non possunt prohibere parochianis ne fructus ex area asportent, nisi prius in area coram eo, vel eorum ministris decimentur.*

Dico primò: decimæ soluendæ sunt eo loco, & tempore, quo præscribit consuetudo. Iure autem communi, & regulariter soluendæ sunt, etiam non petitæ, & sine mora. Et quidem personales in fine anni, per singulos annos soluuntur, computando lucrum, deductis expensis in venatione, piscatione, &c. Basæus *verbo decima num.13.* Prædiales dantur statim præceptis fructibus, idque in loco vbi natæ, siue ager pluries in anno fructus ferat, siue semel tantùm. Mixtæ sequuntur naturam prædialium, excepto fœtu animalium, quia solui debet, quando peruenit ad statum vtibilem, Ita cum Reginaldo, Basæus, *suprà num.13.* & cum aliis Tancred, *tract.1. de Religione lib.2.d.11.num.17.* 141 142

Dico secundò: præscita aliqua consuetudine præscripta, saltem spatio decem annorum, non tenentur fideles decimas deferre in horrea, vel loca parochorum, siue hoc faciendum sit magnis sumptibus, siue paruis, sed antequam fructus in propria horrea asportent, debent parochos monere, vt decimam capiant, quibus negligentibus, vel possunt fructus omnes indecimatos in propria horrea recondere, vel decimam in area relinquere, si ita sit consuetudo; nam cum hoc onus non sit in iure, non est imponendum, Ita cum Guttierr. & aliis communiter, Tancred. *suprà numero 18.* Leander *tract.6.d.4.quæst.29.* 143

Vnde parochi non possunt prohibere parochianos, ne fructus ex area asportent in horrea sua, nisi priùs in area coram eo, vel eius ministro decimentur; consuetudo enim vniuersalis in hoc regno, & aliis est, vt in area decimentur fructus, si parochus pro decima aliquem mittat, qui eam asportat, aliàs omnes fructus agricolæ in sua horrea deferunt, & postea decimam soluunt, & ita etiam fit in Regno Castellæ, Nauarræ, Aragoniæ, & aliis, vt bene cum multis probat Leander *suprà num. 40.* 144

SECTIO VI.

An Ecclesia, seu eius ministri verum habeant dominium decimarum, antequàm separentur à cumulo fructuum, vi præcepti soluendi decimas.

SVMMARIVM.

145 *Ecclesia habet verum dominium decimæ partis fructuum antequam separentur à cumulo fructuum.*

146 *Quædam corollaria ponuntur.*

147 *Parochus non potest propria authoritate recipere decimas.*

148 *Ecclesia non potest petere decimas non solutas ab illis, qui prædia, è quibus decimæ debentur emerunt, vel alio titulo possident.*

149 *Ius exigendi decimas est spirituale.*

150 *Causa decimarum non pertinet ad iudices laicos, siue lis sit iuris, siue facti.*

151 *Decima petenda est coram Iudice Ecclesiastico, & non coram Iudice laico.*

152 *Iudex sæcularis nec simul cum Ecclesiastico potest iudicare de causa decimarum.*

153 Conducti-

lent, si sibi magis placent, eas asportare, sic enim in agris Montis Maioris patriæ meæ, cum puer essem, & in aliis vidi practicare, & non semel recreationis gratia etiam, seu cùm puer essem.

Quintò fit, Ecclesiam posse decimas excipere ab eis, qui bello iniusto, aut aliàs iniuste segetes, vineas, aut arbores, iam fructus hadentes comburunt. Ita cum Azor. Torre, Suario, Fagundes, Leander *suprà quæst.* 4. contra Lessium, Palaum, & alios. Et hoc verum est, etsi ipsemet dominus segetes suas combureret, potest enim Ecclesia ab eo postulare decimas, si sua culpa id fecit. Ita cum Lessio, Trullenc. Leander, *suprà quæst.* 16. contra Bonacinam, *d. vltima quæst. 5. p. 3. num.* 9. Non potest tamen Ecclesia exigere decimas ab eo, qui bello iusto segetes, & vineas combussit, &c. si id necessarium erat ad victoriam, secus si talis combussio non erat medium necessarium ad victoriam, Suarez *tom. 1. de Religione lib. 1. cap. 36. num.* 17. Filiucius *tract. 27. cap. 11. quæst. 7. num.* 246.

Quintò fit, Ecclesiam posse decimas exigere ab eo, qui collectis fructibus, & positis in statu, in quo solitum erat decimas soluere, ipse sua culpa fuit in mora soluendi, & interim fructus perierant casu fortuito, nam cum sua culpa distulerit soluere suo tempore decimam, ad eam pertinet restitutio. Ita cum multis Trullenc. *lib. 3. Decalogi cap. 3. d. 2. num.* 8. Raphaël de la Torre, 2. 2. *quæst.* 87. *art. 2. d. 10. num. 4. & 5.* contra Bonacinam, *suprà num.* 9. Et idem dicendum est de eo, qui in colligendis fructibus valde negligens fuit. Ita cum Trullenc. Leander *tract. 2. quæst.* 18. contra Suarium, Filiucium, & alios. Secus dicendum est de eo, qui non habuit fructus ex suo prædio, quia noluit seminare, vel vineam, vel olíueta colere; nam Ecclesia solum habet decimas ex fructibus productis; cumque fructus non fuerint producti, non habet actionem contra prædictum agricolam. Ita cum communi sententia Leander *suprà quæst.* 19. Et idem dicendum est de eo, qui vineas in domos, & agros in vineas malitiose conuertit. Fagundes, *in 5. præceptum lib. 1. cap. 6. num.* 10. propter eandem rationem.

Sed quæres, an parochus possit propria authoritate recipere decimas? Respondeo negatiue, quia 147
ad pacem reipublicæ spectat, vt nemo per vim rebus suis spolietur; parochianus autem licet debeat decimas, adhuc est legitimus illarum possessor. Ita cum communi Trullenc. *lib. 3. Decalogi cap. 3. dub. 8. num.* 9. Vnde parochus nolentibus soluere decimas non potest ob id negare sacramenta. Ita cum Trullenc. & aliis communiter Leander *suprà quæst.* 22. Tenetur tamen Episcopus nolentes soluere decimas excommunicatione cogere, vt soluant. Ita cum communi sententia Tancred. *tract. 1. de Religione lib. 2. d. 12. num.* 1.

An autem Ecclesia possit petere decimas non solutas ab illis, qui prædia, ex quibus decimæ debebantur emerunt, vel titulo donationis possident? 148
Respondeo negatiuè non enim datur textus, vnde hæc obligatio pro præteritis decimis imponatur bonis debentium decimas. Ita cum Fagundes, Suario, & aliis Tancred, *suprà num.* 4. Et idem dicendum est de eo, qui vendit decimas, quas Ecclesiæ debebat, & illarum pretio prædium emit; non enim Ecclesia potest illum hoc prædio spoliare, sed tantum eum potest cogere, vt decimas non solutas soluat. Ita cum Suario, Fagundes, Tancred. *suprà num.* 5.

Secundo quæres, an vis exigendi decimas sit spirituale? Respondeo affirmatiue, quia competit ministris Ecclesiæ ob ministerium spirituale. Ita

cum communi sententia Trullenc. *supra dub.*8.*n.*1. *&* 10. & cum aliis Leander, *supra quaest.* 24. Hinc fit causam decimarum non pertinere ad iudices lai-
150 cos, siue lis sit iuris, vt tenet cum communi sententia Leander *tract.*6. *d.*2. *q.*29. siue facti, vt si lis sit, an Petrus soluerit, vel non. Ita cum Azorio, Torre, & aliis Leander *ibi quaest.* 30. contra Suarium, Palaum, & alios, qui dicunt in hoc casu esse
151 mixti fori: secundò fit decimam petendam esse coram iudice Ecclesiastico, & non coram iudice saeculari, nec coram tribunali principis saecularis, & si ministri illius sint Ecclesiastici, nisi tales ministri constituti sint à Romano Pontifice, quia ratio habetur eius, à quo iurisdictio est mandata; vnde cum à principe saeculari procedat, saecularis est Fagundes *in* 5. *praeceptum lib.*3.*cap.*5.*num.*4.

Imo, nec iudex saecularis simul cum ecclesiasti-
152 co de causa decimarum iudicare potest, etiam ratione compromissi *ex cap. contingat, de arbitris.* Trullenc. *lib.* 3. *decalogi cap.* 3. *dub.*8. *n.*11. Quod verum est, & si decimae datae sint à Papa in feudum laicis, etiam principibus, nisi id etiam Pontifex expresso priuilegio dictis principibus concedat; quia licet feudum saeculare in se sit, quia tamen pendet à iure spirituali decimarum, censeri debet res spiritualis, & non profana. Fagundes *supra n.*5. Diana *part.*3. *tract.*1. *resol.*50. Secus dicendum est, si decima in principes laicos contractu permutationis translata fuerit Papae authoritate; nam quod substituitur in locum alterius, sortitur conditionem, & ius eius; vnde in hoc casus, ius quod habet princeps saecularis ad decimas, non est spirituale, bene tamen quod Papa habet ad rem loco decimarum permutatam. Trullenc. *supra num.* 11. Diana *supra resol.*50.

An autem conductor decimarum conueniri debeat coram iudice Ecclesiastico, quando pretium decimae conductae, vel locatae soluere non vult?
153 Respondeo affirmatiue, siquidem omnes lites decimarum, siue iuris, siue facti sint, debent coram iudice Ecclesiastico, & non coram iudice laico tractari: ita cum Azor, Diana, 1. *part. tract.* 2. *resol.*44. *&* *part.*3. *tract.*2. *resol.* 50. & cum Fragos. Leander, *supra quaest.* 32. Et idem dicendum est, quando lis mouetur inter clericos, & laicos, an detur praescriptio, vel consuetudo immemorialis
154 non soluendi decimas, vel non; nam talis lis est iuris, & non facti, & dato quod fuerit facti, adhuc coram iudice Ecclesiastico tractari debet, vt *supra* diximus: ita cum multis Diana *part.*1. *tract.*2. *resol.* 92. *&* *part.*3. *tract.*1. *resol.*50. Et idem dicendum est quando lis mouetur super possessionem decimarum: Trullenc. *lib.*3. *tract.*3 *in Decalogum dub.*8. *n.*1. Palaus *tomo* 2. *tract.* 10. *p.* 15. *num.* 8. Secus dicendum est, si lis moueatur super fructus solutos decimarum, vt si quis furetur decimas ab horreo Parochi, nam hic coram iudice saeculari conueniendus est: ita cum Trullenc. & aliis communiter Leander, *supra quaest.* 34.

SECTIO VII.

Quae personae teneantur ad decimas?

SVMMARIVM.

155 *Omnes baptizati tenentur soluere decimas, si aliàs aliquo priuilegio non sint exempti.*
156 *Quaedam corollaria ponuntur.*
157 *Religiosi & clerici in communi viuentes ex priuilegio non tenentur soluere decimas de praediis, quae propriis manibus, & sumptibus excolant.*
158 *Mendicantes non tenentur soluere decimas etiam de praediis, quae per colonos, & conductores excolunt.*
159 *Non tenentur soluere decimas de terris emptis, & donatis, locatis, & in emphyteusim habitis, si propriis manibus excolant, vel excoli faciant, vbi etiam quid dicendum sit de colonis.*
160 *Haec priuilegia etiam competunt monialibus.*
161 *Equites Christi, Calatraua, Auis, &c. etiam vxorati tenentur soluere decimas de praediis patrimonialibus.*
162 *Contraria sententia non est improbabilis.*
163 *Hoc priuilegium regularium amittitur, si incipiat esse enormiter nociuum ecclesiae, vel personae ad quas secluso priuilegio tales decimae pertinebant.*
164 *An perdatur hoc priuilegium per non vsum?*
165 *Perditur hoc priuilegium per partium conuentionem.*
166 *Perditur hoc priuilegium per alienationem praediorum, si transeant ad personas non priuilegiatas quocunque titulo transeant.*

Dico primò: Omnes baptizati, etiam reges, siue catholici, siue haeretici, si aliàs speciali priuilegio non sint exempti, tenentur soluere decimas. Ita cum communi sententia Tancred. *tract.* 1. *de* 155 *relig. lib.*2. *d.*6. *num.*3. & cum multis Leander *tr.*6. *d.* 6. *quaest.*1. & patet *ex cap. transmissa de decimis, cap. tua nos & cap. in aliquibus eodem titulo.* Ratio autem est, quia omnes, si catholici sint, de manu proprij sacerdotis tenentur sacramenta recipere; si verò fuerint haeretici, tenentur haeresim deponere, & spiritualia à sacerdotibus, qui quantùm est ex se, sunt parati ad ea praestanda, recipere.

Hinc fit infideles, qui nunquam fuere baptizati non teneri soluere decimas, nec personales, nec praediales, nisi forte habitent terras, quae aliquando fuerunt Catholicorum. Et idem dicendum est de Catechumenis. Ratio autem est, quia Ecclesia 156 non ministrat infidelibus Sacramenta, nec vnquam habuit ius acquisitum exigēdi decimas praediales de possessionibus, & praediis, quae non fuere Ecclesiae. ita cum communi sententia Leander *tract.* 6. *d.* 6. *quaest.* 3. *&* *sequentibus.* Potest tamen Ecclesia aliquod tributum exigere ab infidelibus ad sustentandos praedicatores Euangelicos, qui illos doceant, & in fide illuminent, nam sicut pontifex potest cogere infideles ad audiendam fidem, ita & eos cogere, vt sustentent praedicatores eis praedicantes Euangelium ita cum Fagundes, Paleo, Trullenc, Leander, *supra quaest.* 8.

Secundo fit Ecclesiasticos in dignitate constitutos, vt sunt Papa, Episcopi, & parochi non teneri ad decimam personalem: nam Papa nemini est subiectus, Episcopi vero, & parochi non habent proprium pastorem, cui decimas soluant ob id, quod ex quadam subiectione Sacramenta, & spiritualia ab eis recipiant. Tenentur tamen ad decimas praediales de illis solis terris, quas titulo temporali, vel emptionis possident; quia tales terrae post parochiarum diuisionem habent iam illud onus; vnde si Papa ex iusta causa terras suas titulo temporali possessas non eximat, tenetur etiam de eis soluere decimas. Secus dicendum est de terris, quas possident titulo spirituali, vel de illis, quae à Papa,

ſolutionibus, late, fuséque adduxi videri poteſt;
videantur quæ *ibi* dixi; nam licèt *ibi* contrariæ opi-
nioni adſcripſerim, vt etiam nunc adſcribo; non
tamen contrariam improbabilem indicaui; imò ſa-
tis pro hac ſententia probanda me declaraui, &
quod tunc non multùm obſcurè dixi, nunc cla- 162
riùs profero, eo quòd viderim mecum idem ſentire
P. Fr. Iſidorum à Leue meritiſſimum Prouincialem
Prouinciæ Sanctiſſimæ Trinitatis, Theologiæ Le-
ctorem in Conimbricenſi Academia non ſolùm ſuæ
Religionis, ſed totius regni lucem, decus, & orna-
mentum, *in quodam conſilio ſuo*, cuidam equiti ex-
hibito, ſigno ſuo ſubſcripto, quod cùm hæc ſcri-
bo præ manibus habeo & veneror, vtpote altioris
magiſtri documentum. Tum quia experientiâ vi-
deo, ſic à ferè omnibus equitibus huius Luſitaniæ
regni practicari, qui ſi aliquam minimam partem
decimarum ſoluunt; eſt, ad obuiandum litibus pa-
rochorum. Nec fundamentum deſumptum ex deci-
ſione ſacræ Rotæ, quod *ibi* adduxi, penitus con-
uincit; tum quia de ea nobis non conſtat authen-
tice: tum quia fuit contra ſingularem equitem;
tum quia non poteſt præſcribi contra priuilegia re-
gularium, vt *ibi* indicaui: tum quia fuit ex defectu
probationis ex parte equitis, qui ſi plene probaret,
oſtenderet parochos non eſſe in poſſeſſione præ-
ſcripta recipiendi à prædictis militibus decimas. Sed
de his vide, quæ dixi *in noſtro Directorio Regula-
rium loco citato*, ex ibi enim dictis omnia, quæ hic
afferri poſſent in contrarium recludes.

Aduerte tamen, hoc priuilegium conceſſum re-
gularibus amitti caſu, quo incipiat eſſe enormiter 163
læſiuum Eccleſiæ, vel perſonæ, ad quas ſecluſo
priuilegio tales decimæ pertinerent, ſic enim ha-
betur *cap. ſuggeſtum*, & *cap. dilecti de decimis*;
non enim eſt intentio concedentis priuilegium ita
grauare Eccleſiam, vt dicitur *in dicto cap. ſugge-
ſtum*; ita cum communi ſententia Leander *ſupra
quæſt.* 5. Vnde ſi læſio enormis ſit euidens, in con-
ſcientia tenentur religioſi tali priuilegio non vti: in
foro tamen non poſſunt cogi, niſi authoritate iudi-
cis. Et ſi læſio ſit dubia, recurrendum eſt ad Pa-
pam, tanquam ad priuilegij authorem, vt decla-
ret an priuilegium enormiter lædat, vel non: ita
cum Barboſa, Suario, Leander, *ſupra quæſt.* 52.

An autem hoc priuilegium non ſoluendi deci-
mas amittatur per non vſum, vel contrarium vſum? 164
vide quæ diximus *in noſtro Directorio Regularium
ſupra num.* 177. *& ſequentibus*. Perditur tamen hoc
priuilegium per partium conuentionem, etiamſi
habens tale priuilegium ſit religio, & hæc conuen-
tio poteſt fieri, quando religioni eſt vtilis abſque 165
Papæ confirmatione: ita cum Suario, Filliucio,
Tancred. *tract.* 1. *lib.* 2. *d.* 8. *num.* 3. Perditur tandem
hoc priuilegium per alienationem prædiorum, &
agrorum, ſi tranſeant ad alias perſonas, quocum- 166
que titulo venditionis, &c. nam eo ipſo,
quod prædia deſinunt eſſe ſub dominio
religionis, deſinunt eſſe exempta
ab onere decimarum. Ita
cum communi ſen-
tentia Leander
ſup. q. 55.

* * *

SECTIO

SECTIO VIII.

De vi, & efficacia, quam consuetudo, præscriptio, compositio, & transactio in decimis habeant.

SVMMARIVM.

167 *Consuetudo legitima efficere potest vt decima minuatur in partem, vel in totum, siue sit personalis, siue predialis, dummodo alia via parocho prouisum sit.*

168 *Consuetudo efficere potest quod decima, quæ quondam vni Ecclesiæ soluebatur, nunc alteri Ecclesiæ soluatur.*

169 *Consuetudo potest efficere vt ex certis fructibus decima non soluatur.*

170 *Ad hanc consuetudinem introducendam requiritur spatium quadraginta annorum.*

171 *Præscriptio sufficit ad eximendum à solutione decimarum.*

172 *In quo differat præscriptio à consuetudine.*

173 *Qui præscripsit decimam vini, si vineæ fiant terræ arabiles, etiam præscripsit decimam de fructu terræ.*

174 *Qui præscripsit decimam in vna parte fundi, eo quod ea sola coleretur, acquirit in toto fundo, & si postea colatur.*

175 *Quid si ex tali parte fundi parochus reciperet decimam fœni, pasti, & ligni?*

176 *Laicus non potest præscribere ius percipiendi decimas, ita vt sibi ab aliis soluantur.*

177 *Religiosi, & clerici possunt sibi præscribere decimas.*

178 *Quid sit compositio, quid transactio.*

179 *Compositio super decimis si præcedat cognitio, causa, & licentia superioris est valida.*

180 *Cuius superioris debeat esse iste consensus?*

181 *Si compositio fiat inter curatos, & laicos super locum, tempus, & personas, quibus soluendæ sint decimæ, sufficit episcopi authoritas.*

182 *Si compositio de non soluenda, vel minuenda decima inter parochum, & laicos tantum sit pro victu parochi, & non vltra potest fieri solo consensu parochi.*

183 *An transactio possit fieri super decimas?*

DIco primò: Consuetudo legitimè introducta
167 efficere potest, vt decima minuatur, vel quoad partem, vel in totum non soluatur, siue ea sit decima personalis, siue prædialis, dummodo aliâ viâ de sustentatione parocho prouisum sit, præter id, quod habet ex proprio patrimonio, aut industria. Ratio est, quia decima, quoad quotam, est de iure humano, contra quod præualere potest consuetudo. Non tamen potest tollere consuetudo, vt parochus non prouideatur de congrua sustentatione, hoc enim est de iure diuino: ita cum communi sententia Tancred. *tract.* 1. *lib.* 2. *d.* 1. *num.* 1.
168 Leander *tract.* 6. *d.* 7. *quæst.* 1. *& sequentibus.* Potest etiam efficere consuetudo, vt decima, quæ vni parochiæ olim soluebatur, nunc alteri soluatur, propter eandem rationem ita cum communi sententia Leander *supra quæst.* 8. Potest etiam efficere, vt in vna parochia non soluantur decimæ casu, quo in aliis circumuiciniis soluantur, & è contra ita cum Oldrado, Fagundez, *lib.* 3. *cap.* 1. *num.* 20. Leander *tract.* 6. *d.* 7. *quæst.* 15. Potest etiam consuetudo efficere, vt ex certis fructibus decima non soluatur. Leander *supra quæst.* 3. Vel quòd hic, & non alibi, ex hac mensura soluatur. Tancred. *supra num.* 3. 169
Vnde in hoc standum est, non consuetudini Episcopatus, sed cuiuslibet parochiæ, vel si ibi est dubia consuetudo, aut nulla attendenda est consuetudo, quæ est in loco viciniori: ita cum Barbosa, Riccio, Trullenc. Tancred. *supra num.* 1. Ad hanc 170
autem consuetudinem introducendam requiritur spatium quadraginta annorum, quamuis nullus esset titulus, nec Pontificis approbatio, positis tamen aliis conditionibus ad consuetudinem generaliter requisitis: ita cum communi sententia Leander, *supra quæst.* 7. Tancred. *supra num.* 7.

Dico secundo: Præscriptio sufficiens est ad eximendum à solutione decimarum, non minus, ac 171
consuetudo in hoc conueniunt DD. Differt autem præscriptio à consuetudine, quia præscriptio non constituit legem, aut quid illi æquiualens, sed tantùm respicit dominium, ac potestatem vtendi rebus, mutando ex vno dominium in aliam, & sic dicitur esse quid facti, at consuetudo constituit legem, illamque abrogat, & sic dicitur, quid iuris, 172
vt bene cum Suario, Tancred., *supra num.* 6. Differt secundò quia per consuetudinem dominium, & ius communitati acquiritur, per præscriptionem verò acquiritur ius, & dominium priuatis. Differt tertiò, quia ad præscriptionem requiritur possessio, titulus, & bona fides continuata per tempus lege præscriptum, non tamen ad consuetudinem, vt bene cum Molina, Palao, Leander, *supra quæst.* 16. Tancred. *supra num.* 9. Quartò differunt, quia ad præscriptionem requiritur tempus immemorabile, hoc est, centum annorum, non verò ad consuetudinem, vt *supra* diximus. Excipe nisi quis cum titulo per quadraginta annos sit in possessione non soluendi decimas, nam hic etiam legitimè præscripsit ita cum Vasquio, Lessio, Suario, Bonacina, Leander, *supra q.* 18.

Sed quæres an qui præscripsit decimam vini, si postea vineæ fiant terræ arabiles, debeat etiam per- 173
cipere decimam de fructu terræ, eodem modo, quo percipiebat de fructu vineæ? Respondeo affirmatiuè; quia præscriptio per se primò est fundi, & ex consequenti fructuum, quos reportat. Vnde per accidens est ad præscriptionem, quod fructus varientur. Ita cum Fagundez, Suares, Leander, *supra quæst.* 19. contra Rebuffum, Bonacinam, & alios. 174
Et idem dicendum est, si quis præscripserit decimam in vna parte terræ, eo quòd ea sola coleretur, nam si postea altera eiusdem terræ pars colatur, etiam præscripsit circa eam; præscriptio namque cadit in fundum qui simpliciter censetur vnus, eo quòd certis terminis claudatur, & tanquam vnus, & indiuisibilis possideatur, licèt antea non coleretur in omnibus suis partibus. Ita cum Suario, Rebuffo, & aliis Leander *supra quæst.* 20. Secus dicendum est, quoad agros separatos, qui antea penitus fuerant inculti, & nunc primò præciduntur; nam quasi possessio decimandi ad illos non extenditur. Ita cum Garcia, Pontio, & aliis Leander *ibi. quæst.* 20. Dixi, *qui antea penitus fuerant inculti,* 175
nam si ex eis solebat parochus recipere decimam de herbis, pascuis, lignis, &c. si tales agri ad culturam redigantur, debentur etiam ei decimæ, quia iam erat in possessione, & vsu recipiendi ex dictis agris fructum, & si essent in districtu alterius parochiæ. Ita cum communi sententia Rebuffus *tract. de decimis quæst.* 14. *à n.* 9. Conar. Gutierres, & alij quos refert, & sequitur Suares *lib.* 1. *cap.* 22. *num.* 9.

longum tempus, requiritur consensus Papæ, & non sufficit Episcopi consensus, non solùm si compositio sit de non soluenda vlla decima, vt tenent communiter DD. apud Palaum *tomo 2. tract. 10. d. vnica p. 5. num.* 4. Sed etiamsi compositio sit de diminutione decimæ, hoc est, vt non soluatur in his rebus in hac mensura. Ita cum communi sententia Leander *tract. 6. d. 7. quæst. 16.* contra decium, Palaum, Trullench. Suarium, quos *ibi* refert, quibus adde Tancredum *supra num.* 10.

Ratio autem est, quia nullus, extra Papam, laicum à decimis liberare potest, nec quantitatem decimæ diminuere, vt patet *ex cap. venerabilis de confirmat. vtili*, sed compositio est quædam exceptio; ergo confirmatur; quia, si decima ex parte remittatur, ius commune relaxatur; sed hoc à solo Papâ fieri potest; ergo imò addo, quòd nec de Papæ consensu potest laicus percipere decimas nomine proprio, & per se; quia laici sunt incapaces iuris spiritualis, quale est ius decimarum. Ita cum communi sententia Leander *suprà quæst.* 37. Possunt tamen illas recipere nomine Ecclesiæ ex aliqua causa pia, accedente Papæ consensu, vt cum aliis docet Leander *ibi.*

Aduerte tamen quòd si compositio fiat inter curatos, & laicos super tempus, locũ, & personas, quibus soluendæ sint decimæ, sufficere Episcopi authoritatem; quia per hanc compositionem non remittitur ius commune. Ita cum Azor. Trullench. *lib. 3. Decalogi cap. 3. dub.* 11. *n.* 15. Fagundez *cap. 2. n.* 14. & cum aliis Leander *suprà quæst.* 36. Et idem dicendum est in casu, quo ius Ecclesiæ dubium esset, vt fictè quia ageretur de priuilegio Papæ laico concesso; nam tunc sufficit Episcopi consensus, cum causæ cognitione, vt bene probat Rebuffus, & ex eo Trullench. Fagundes, Barbosa, quos refert, & sequitur Leander *suprà quæst.* 36. 181

Secundò aduerte quòd si compositio de non soluenda decima, vel minuenda inter parochum, & laicos tantùm sit pro vita parochi, & nõ vltra, posse fieri de solo consensu parochi, absque consensu Papæ, vel Episcopi, hæc enim compositio est personalis, & non realis, & in nullo præiudicat Ecclesiæ, cùm vitam parochi illam facientis excedere non possit. Ita colligitur *ex cap. veniens, & ex cap. de cetero de transactionibus*, & tenent Rebuffus *q.* 13. *de decimis n.* 25. Fagundez *cap. 2. n.* 6. & cum Azor. Barbosa, Bonacina, & aliis Leander *suprà quæst.* 32. Et idem dicendum est, si fiat talis compositio, tam cum Ecclesiasticis, quàm cum laicis, super decimis præteritis non solutis; quia decimæ præteritæ sunt fructus iam facti, & pertinentes ad parochum facientem compositionem; ergo sicut potest cuicumque illos remittere, & donare; sic potest de illis, adhuc cum laicis compositionẽ facere. Ita Barbosa, Decius, Suarius, Trullenc. Nauarrus, Bonacina, Filiucius, & aliis, quos refert, & sequitur Leander *suprà quæst.* 33. Vt tamen quis compositione iuuari possit, debet illa vti, aliàs non poterit illa iuuari. Ita Rebuffus *quæst. 13. de decimis num.* 31. 182

Sed quæres, an transactio possit fieri super decimis? Respondeo quòd vel decimæ possunt sumi pro iure decimandi, vel pro ipsis fructibus: si de ipso iure decimandi loquatur, non potest fieri super eo transactio, siquidem res est spiritualis: si verò sumatur pro ipsa perceptione fructuum, tunc potest fieri super eis transactio; eo quod perceptio fructuum sit res temporalis. Ita cum Rebusso, Fagundez, Barbosa, & aliis Leander, *tract. 6. d. 7. quæst.* 39. Hæc autem transactio, si sit de decimis præteritis, potest fieri solùm de consensu parochi, etiam cum laicis, vt diximus *de* 183

I *compositio*

compositione. Rebuffus *quaest.* 13. *num.* 3. Fagundez *lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 17. & alij communiter. Si verò fiat super decimis futuris in perpetuum, requiritur consensus Episcopi, si fiat cum Ecclesiasticis, si autem fiat cum laicis non sufficit consensus Episcopi, sed requiritur Papæ consensus, si tamen fiat tantùm pro vita parochi, sufficit consensus parochi, sicut diximus de compositione. Rebuffus *quaest.* 13. *num.* 36. Fagundez *suprà num.* 18. & aliis communiter

SECTIO IX.

An pauperes communi, vel graui paupertate laborantes, liberentur ratione paupertatis à solutione decimarum?

SVMMARIVM.

184 *Pauperes communi paupertate laborantes tenentur soluere decimas.*

185 *Pauperes qui sunt in extrema, vel quasi extrema necessitate non tenentur soluere decimas.*

186 *Decima parochiales debentur parocho, etsi ille opibus abundet, & malus sit.*

187 *Laici non possunt habere ius ad decimas.*

184 SVppono pauperes communi, ac tolerabili paupertate laborantes teneri soluere decimas, in hoc conueniunt DD. cum Suario *tom.* 1. *de Reli-*
185 *gione tract.* 2. *lib.* 1. *cap.* 16. *num.* 15. Secundò suppono; pauperes qui extrema, vel quasi extrema necessitate laborant, non teneri soluere decimas, cùm tunc omnia sint communia, vt cum communi docet Machado *lib.* 2. *p.* 4. *tract.* 2. *docum.* 4. Imò multi affirmant, quòd qui ob extremam, vel quasi extremam necessitatem, decimas non præstiterunt, postea cum ad pinguiorem fortunam deuenerint, non teneri illas soluere, vt cum multis tenet Diana *p.* 5. *tract.* 8. *resol.* 8. Suarez *suprà numero* 17. Palaus *tomo* 2. *tract.* 10. *d. vnica p.* 17. *numero* 8. Raphaël de la Torre, *in* 2. 2. *quaest.* 87. *art.* 5. *num.* 3. Leander *tract.* 6. *d.* 6. *quaest.* 27. Tancred. *tract.* 1. *lib.* 2. *disp.* 6. *quaest.* 1. *num.* 4. contra Rebuffum, Trullench. Machadum, & alios, quos *ibi* refert; his suppositis,

186 Dico primò: decimæ parochiales debentur, etsi parochi, opibus abundent, quia decimæ non soluuntur Ecclesiæ intuitu personarum, sed intuitu Dei, & causa diuini ministerij, quod parochi præstant, vt patet *ex cap. decima* 16. *quaest.* 1. Vnde nec mee per hoc, quòd parochus sit malus, vel in malos vsus decimas expendat, non propterea ei decimæ sunt denegandæ, vt patet *ex cap. tua nobis de decimis*, & *cap. clericos quaest.* 2. Ita communiter DD. Et idem dicendum est de canonicis, & dignitatibus, & habentibus beneficia: quia hi omnes post diuisionem redditnum vniuscuiusque parochiæ in plu-
130 ra beneficia, vnicuique beneficiato competit per se, & directe ius ad perceptionem decimarum suo beneficio correspondentem: vt constat *ex cap. ex p.* 2. *de decimis.* Ita communiter DD. apud Trullench, *cap.* 39. *dub.* 8. *num.* 5. Palaum *tom.* 2. *tract.* 10. *d. vnica p.* 10. *num.* 1.

187 Dico secundò: laici non possunt habere ius ad decimas, sunt enim incapaces iuris spiritualis, quale est ius ad decimas, vt patet *ex cap. decimis.* Ita communiter DD. possunt tamen fructus decimarum percipere donatione, venditione, vel locatione ad triennium, non tamen vltra, vt habetur *in extrauaganti, ambitiosa de rebus Ecclesiasticis non alienandis*, Ita cum Suario, Fagundez, Filiucio, Leander, *tract.* 6. *d.* 8. *quaest.* 14. vnde si locatio fiat ad sexennium, vel nouennium, est nulla, ita colligitur *ex cap. in authentica de non alienandis* §. *quod autem.* Erit tamen talis locatio valida, quoad tempus iure permissum; quoad reliquum autem omnino retractatur. Ita Valasquez, *de iure emphytheutica quaest.* 29. *num.* 25. Fagundez *lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 11.

SECTIO X.

Quæ pœnæ impositæ sint contra non soluentes decimas?

SVMMARIVM.

188 *Non soluentes decimas veniunt excommunicandi, non tamen sunt excommunicati.*

189 *Priuantur sepultura.*

190 *In omnibus Episcopatibus Lusitaniæ est casus reseruatus.*

191 *Exigentes decimas, & redditus beneficiorum quasi sibi deberentur excommunicantur in bulla cœna.*

192 *Religiosi, & qui sine titulo decimas vsurpant, vel impediunt ne decima Ecclesiis debita illis soluantur suspenduntur, & excommunicantur.*

DIco primò: non soluentes decimas veniunt 188
excommunicandi, non tamen sunt ipso facto excommunicati: debet etiam non soluens decimas sepulturâ priuari *ex cap. probibemus de decimis.* Et 189
in omnibus Episcopatibus huius regni est casus reseruatus, quantitas autem, quæ requiritur vt sit casus reseruatus, pro quocunque Episcopatu, vide 190
quæ dixi *in prima parte huius directorij confessariorum, in tractatu de pœnitentia.*

Dico secundò: exigentes, vsurpantes, occu- 191
pantes, & sequestrantes decimas, redditus, & proventus beneficiorum, & auxilium ad id præstantes, quando ea faciunt quasi sibi deberentur, excommunicantur *in bulla cœnæ clausula* 17. incurrunt etiam dictam excommunicationem magistratus, & qui populo existente in necessitate fructus, & decimas beneficiorum sequestrant, nisi prius tentauerint necessitati subuenire authoritate iudicis Ecclesiastici. Ita cum aliis Palaus *disp. vnica p.* 14. *num.* 3.

Religiosi etiam, qui Ecclesiis decimas debitas 192
sine titulo iusto vsurpant, & qui prauis artibus, & fraudibus impediunt, ne decimæ Ecclesiis debitæ illis soluantur suspenduntur, & excommunicantur *in clement. cap. de decimis.* Hæc autem excommunicatio non comprehendit Religiosos, quando decimæ non Ecclesiis, sed particularibus personis debentur. Ita cum Toleto, Suario, Palaus, *supra num.* 2. Vnde Religiosi, qui audiunt confessiones, si non cogant pœnitentes, vt decimas soluant illis scrupulum iniiciendo, quando iniuste eas detinent, excommunicantur. Sed de his vide, quæ dixi *in nostro directorio Regularium p.* 2. *tract.* 3. *d.* 6. *num.* 1038.

SECTIO

SECTIO XII.

An oblationes sint in præcepto ?

SVMMARIVM.

198 *Quid propriè dicatur oblatio ?*
199 *In quo differat à decimis, & primitiis ?*
200 *Quando ministris Ecclesiæ sufficienter per decimas, vel primitias prouisum est nullo iure debentur oblationes.*
201 *Quid si detur consuetudo ?*
202 *Vsuales oblationes quæ fiunt in altari pertinent ad parochum, in cuius parochia fiunt.*
203 *Quædam corollaria referuntur.*
204 *Quæ offeruntur in Ecclesiis regularium iure communi rectori Ecclesiæ parochialis debebantur.*
205 *Quid dicendum ex priuilegiis regularium ?*
206 *Religiosi non tenentur soluere Episcopo, vel parochis aliquam portionem de funeralibus, oblationibus, sepulturis, legatis, &c.*
207 *Non tenentur soluere parocho quartam funeralem.*

OBlatio proprie dicitur, actio exterior per 198
quam aliquid ex nostris bonis Deo offerimus in recognitionem dominij eius, nostræque seruitutis, vel in quemcumque cultum religiosum Dei, etiamsi postea cedat in aliquem hominum vsum.
Differt autem simplex oblatio à decima, primitiis, 199
& sacrificio; à decima, quia hæc soluitur immediate in sustentationem ministrorum à primitiis, quia hæc dicuntur primi terræ fructus, & Deo immediate offeruntur; oblatio verò est quidquid immediate Deo offertur, à sacrificio verò, quia res quæ sacrificatur mutatur, & consecratur: oblatio verò latiùs patet, nam res quæ per eam offertur non mutatur, vt iam *suprà* explicuimus.

Dico igitur primò: Quando parocho, seu mi- 200
nistris Ecclesiæ sufficienter prouisum est per decimas, vel primitias, &c. nullo iure debentur oblationes, sed sunt ex natura sua spontaneæ, & de consilio. Ita communiter DD. Vnde nullo iure diuino, vel Ecclesiastico debentur. Excipiuntur tamen quatuor casus, in quibus possunt postulari à sacerdotibus tanquam ex obligatione. Primus, si ratione census, pensionis, aut conuentionis antea factæ aliquid Ecclesiæ dari debeat. Secundus, quando quis testamento, vel donatione inter viuos, vel voto est obligatus. Tertius quando minister Ecclesiæ non habet congruam sustentationem, tunc enim tenetur populus ministrum alere, nisi parochiani præ nimia paupertate id facere non possint, in quo casu tenetur Episcopus de suis redditibus sacerdotem alere. Quartus ra- 201
tione consuetudinis. Hæc autem consuetudo debet esse decem annorum. Non tamen est improbabile, quòd parochiani non obligantur ratione consuetudinis, nam ad inducendam consuetudinem requiritur, quòd oblationes dentur animo se obligandi, quem animum non habet, qui sponte eas oblationes facit à principio. Ita Villalobos, Azor. Suarez, quos refert, & sequitur Palaus. *d. vnica p.* 17. *numero* 3. & cum aliis Leander *tract.*6. *d.* 10. *quæst.*8. & non reprobat, sed probabile putat Trullench. *in Decalogum lib.* 3. *cap.* 3. *dub.*13.*num.*4.

202 Dico secundò: vsuales oblationes, quæ fiunt in altari ad manum Sacerdotis in Sacramētorum administrationem, vel aliàs pertinent ad parochum intra cuius parochiam fiunt. Ita communiter DD. nam solùm parochi ex iure tenentur sacramenta administrare fidelibus, illa tamen, quæ per legatum, vel votum dantur ex intentione legantis, vel vouentis dependent. Hinc est oblationes factas in Ecclesia Cathedrali, non ad Episcopum, sed ad parochum spectare. Ita Barbosa, Trullench. & alij, quos refert, & sequitur Leander *tract. 6. d. 10. q. 9.*

203 Hinc fit primò, quod quidquid in Sacello, vel Eremo offertur, non ad Sacerdotem celebrantem, sed ad parochum, in cuius parochia situs est Eremus pertinere, nisi aliàs talis oblatio detur celebranti in eius stipendium. At oblationes quæ fiunt in Missa pro sponso, quæ celebratur à parocho in aliena parochia, debent esse celebrantis. Barbosa, Trullench. & alij, quos refert, & sequitur Leander *suprà quæst. 9.* Secundò sequitur oblationes factas alicui imagini depictæ in muro alicuius domus priuatæ, per quam Dominus dignatus est facere miracula, non ad dominum domus, sed ad parochum, in cuius parochia sita est domus pertinere, nisi aliàs offerens obtulisset contemplatione domini, quia dominus pauper est, & offerens sciret dominum ex consuetudine conuertere in suum vsum oblationes, vel in pios vsus. Hæc autem consuetudo debet esse approbata, vel præscripta. Attamen si in locis vbi fiunt magna miracula dentur oblationes, tales oblationes non ad rectorem, sed ad fabricam sacelli, vel Ecclesiam construendam pertinent: vide Trullenc. qui latè agit de hac materia *vbi supra num. 8.*

204 Tertiò sequitur: Ea, quæ offeruntur à fidelibus in Ecclesiis regularium, & eorum Sacellis intra certam parochiam constitutis, de iure communi Rectori Ecclesiæ deberi, nisi ex priuilegio vel præscriptione competant Religiosis. Ita Azor. Fagundez, contr. Fr. Ioannem de la Crux *de priuilegiis lib. 2. cap. 9. dub. 5. conclusione 4.* Quamvis tamen hæc ita sint de iure antiquo, de facto tamen nunc nullo modo oblata in Ecclesiis regularium ad curatos pertinent, sed ad ipsos regulares, etiamsi non sint rectores, nec curati. Ita habetur *ex cap. 1. de statu* 205 *Monachorum*, & *cap. nimis in quæ de excessibus prælatorum*. Ita etiam concessit Bonifacius VIII. *bulla.* 9. & Bonifacius IX. & tenet cum communi sententia Leander *tract. 6. d. 10. quæst. 10.* & videtur vsu saltem in hoc regno receptum. Vnde si parochi celebrent in monasteriis Religiosorum, non possunt sibi vsurpare eis oblata, sed tenentur monasteriis ea dimittere. Ita concessit Bonifacius VIII. *bulla 9.* ex quo patet non posse parochos postulare candelas, aut alia oblata in Ecclesiis Regularium.

Nec Religiosi tenentur soluere Episcopo, vel parocho aliquam portionē de funeralibus, oblationibus, sepulturis, legatis, vltimis voluntatibus, nec de aliis pro victu, ornamentis, aut aliis quomodolibet elargitis. Nec qui eis illa soluuntur, possunt ad illa coarctari. Nec etiam tenentur parocho, vel Episcopo quartam funeralem dare, quæ quarta funeralis nihil aliud est, quam pars illorum, quæ pro sepulturis, vel ex legatis, funeribus elargitur, non obstante decreto *Clementinæ dudum*, & Concilij 207 Tridentini, & derogatione Gregorij XIII. ita concessit Paulus V. nostris Carmelitis excalceatis, non solùm pro conuentibus ante quadraginta annos fundatis ante Trident. sed pro fundatis à quadraginta annis, hoc est, pro omnibus, qui nunc de facto sunt, siue antea, siue postea fundentur, vide Bullarium nostrum *fol. 333.* nam hæc materia nimis confuse agitur à Theologis, propter reuocationes priuilegiorum hoc tamen nostrum priuilegium Pauli V. hucusque non est reuocatum, ex quibus patet, quàm certum sit, omnes oblationes, quæ fiunt in Ecclesiis regularium ad regulares, & non ad parochos pertinere. 206

TRACTATVS QVARTVS,

DE VITIIS OPPOSITIS RELIGIONI.

DISPVTATIO I.

De Irreligiositate, eiusque speciebus.

SECTIO I.

Quid sit Irreligiositas, & quot modis dicatur, & quomodo vitia contraria Religioni generatim distinguenda sint?

SVMMARIVM.

1 *Ponitur diffinitio irreligiositatis.*
2 *An sit vitium vnum vnitate specifica in specie infima?*
3 *Quomodo diuidatur?*
4 *Quid sit irreligiositatis obiectum?*
4 *Alia subdistinctio irreligiositatis proponitur.*

1 Dico primò: Irreligiositas, si propriè sumatur, significat irreuerentiam Deo, ac Religioni contrariam; nam sicut respectu iustitiæ datur vitium in communi oppositum, quod iniustitiam appellamus, & respectu temperantiæ intēperantiam, ita respectu Religionis datur hoc vitium in contrarium, quod appellamus irreligiositatem, & in hoc sensu idololatria, & sacrilegium, imò & periurium, & omne simile vitium, irreligiositas est.

2 Difficultas igitur est an hoc vitium sit vnum vnitate specifica in specie infima, an solùm sit vnum vnitate generica, quod scilicet plures species non infimas, sed subalternas contineat? Aliqui quos suppresso nomine refert Suares voluere esse vnum specie infima. Contrariam tamen sententiam tenet Suarez *de Religione lib. 1. c. 1. num. 3.* cum Caietan. D. Thoma, & aliis. Incredibile, namque est idololatriam, & periurium non habere malitias specie diuersas;

13. *Quædam corollaria referuntur.*
14. *An in confessione explicandum sit, an tentatio Dei fuerit expressa, vel interpretatiua.*

Dico primò: Tentatio Dei est experimentum de scientia, potentia, &c. ad hoc vt ipsi tentanti, vel aliis pateat. Sic Deus dicitur tentasse Abraham, & alios sanctos, vt mundo illorum virtutes manifestaret in exemplum: aliquando verò tentare, est in malum prouocare, & incitare: sic Diabolus, & concupiscentia tentat: sic etiam Deus dicitur intentator malorum, & neminem tentare, *Iacobi* 1. 6

Dico secundò: Tentatio Dei est actus contra Religionem, quo quis absque iusta causa aliquid dicit vel facit ad capiendum experimentum de diuina perfectione v.g. de Potentia, de Sapientia, de Iustitia, Misericordia, voluntate, aliisque Dei attributis, vt sibi, vel aliis innotescat. Ita cum D. Thoma, & aliis communiter Trullenc. *lib.* 1. *in Decalogum cap.* 11. *dub.* 4. *num.* 2. Escobar *in Decalogum lib.* 28. *num.* 202. 7

Dico tertiò: tentatio Dei altera est expressa, altera interpretatiua. Expressa contingit, quando aliquid fit cum expressa, & directa intentione, vt experimentum capiatur de aliqua Dei perfectione, vt si quis petat miraculum, vt ipse, vel alius sciat Dei voluntatem, vel si manum in ferro candenti, vel aqua feruenti ponat, ad purgandam veritatem, vel præcipitem se det in puteum, vt experiatur, an Deus eum lædi permittat, & similia. Interpretatiua vero est, quando aliquid fit absque expressa intentione capiendi experimentum de diuina perfectione, illud tamen quod fit, per se, & suapte natura ad nihil aliud referri posse videtur, quàm ad sumendum experimentum de aliqua Dei perfectione. v. g. cum quis relictis mediis naturalibus à Deo ordinatis, ægritudine processus, vult sanitati restitui, vel qui relictâ scalâ, vult per aërem è turri descendere. Requiritur tamen ad tentationem Dei interpretatiuam, vt effectus expectetur à Deo, alioquin si opus fiat absque respectu ad Deum, non dicitur tentatio Dei. Ideoque qui se in ignem conicit, vt se ipsum occidat, non intendens à Deo liberari, non dicitur tentare Deum, sed solum censetur se ipsum occidere. Ita cum Suario, Lessio, Reginaldo, Laiman, Filliucio, Escobar *in Decalogum lib.* 28. *num.* 203. 8

Item dicitur interpretatiuè tentare Deum, cum quis orat sine præparatione, quia scilicet talis oratio ad nihil est vtilis, siquidem Deus non promisit se talem orationem exauditurum. Vnde talis oratio solùm videtur ordinari ad experiendam diuinam potentiam, vtrum scilicet succurrere possit, etiam non bene oranti. Ita cum Trullenc. & aliis Tancred. *tract.* 11. *de religione lib.* 1. *d.* 2. *quæst.* 2. *num.* 10. Hoc tamen peccatum non est mortale, nisi quis sciens, & prudens hoc modo vellet orare. Et idem iudicium de illo faciendum est, qui solâ oratione nititur à Deo bona temporalia impetrare, neglectis illis mediis, sine quibus non solent bona temporalia conferri, secus si in aliquo casu expediret fieri in ea re miraculum. 9

Dico quartò: tentatio Dei, si fiat absque iusta causa, regulariter loquendo est peccatum mortale. Nam est quædam irreuerentia, & quidam contemptus Dei; contemptus autem Dei est peccatum mortale ex genere suo. Ita cum Claui Regia, Suario, Villalobos, & aliis Trullenc. *supra num.* 4. Escobar *lib.* 28. *num.* 204. Dixi *regulariter*, quia aliquando potest esse veniale ratione inconsidera- 10 11

tionis, & ignorantiæ inuincibilis, vel ratione paruitatis materiæ. Vt quando quis leui morbo affectus, vane sperat sanitatem à Deo, neglectis mediis necessariis. Ita cum Lessio, Sairo, Suario, Sanchez, Bonacina, Trullenc. *supra num.* 4. & cum aliis Escobar *lib.* 28. *Decalogi num.* 205. Tancred. *supra num.* 5. Dixi *absque iusta causa*, nam licitum est, causâ iustâ intercedente, experimentum capere de aliqua Dei perfectione, vt si quis prætermissis mediis naturalibus, sola oratione contendat à Deo bona temporalia obtinere, ita exigente Gloria Dei, in aliquo casu particulari. Ita cum D. Thoma, Sanchez, Lessio, & aliis, Trullenc. *supra num.* 4. aut si quis petat miraculum ad conuersionem infidelium, dum inde speratur illorum conuersio.

Nec etiam dicitur tentare Deum ille, qui tempore infirmitatis renuit medicinas, vt Christum patiendo imitetur, vel carnis insurgentes motus reprimat, dummodo hæc mortis periculum secum non afferant: nam si est periculum mortis, pecca-
12 tum mortale est negligere medicinas. Vnde absolute loquendo, & de lege ordinaria nolle recipere medicinas est tentare Deum, ex iusta tamen causa, nolle vti medicinis, vt tempore mortis propter maximam vtilitatem, vt ostendatur promptitudo patiendi pro Christo, aut propter specialem profectum, vt propter carnem domandam, aut passiones efferuescentes comprimendas, vel vt meliùs Christi passionem in se ipso sentiret, vt faciunt Religiosi, hoc modo vulnera, vlcera, aliasque corporis infirmitates sustinendo, non est tentare Deum, vt ex se patet.

Et hinc colligitur Peccatum mortale tentationis
13 Dei, tunc committi quando experimentum coniunctum est cum aperto periculo grauis damni, vt quando quis graui infirmitate laborans respuit absque graui causa medicinas, sperans à Deo sanitatem modo explicato, aut quando quis duellum acceptat ad ostendendam suam innocentiam, putans fore vt Deus illum incolumem seruet in signum innocentiæ, sicut aliàs in vsu erat Duellum, aut quando quis curat sumi Eucharistiam ad cognoscendum alicuius delictum, vel innocentiam, vel quando adest periculum scandali, vt quando quis absque necessitate petit miraculum ad confirmandam fidem, dummodo petens non habeat donum miraculorum, aut hoc non faciat ex speciali Dei inspiratione, sicut aliàs viri sancti faciebant, nam si fiat ex curiositate grauissimum peccatum est, nam petens agit cum Deo tanquam curiosorum fautore, & consequenter magnam illi infert iniuriam.

An autem in confessione explicandum sit, An
14 tentatio Dei fuerit tacita, an expressa? Respondeo affirmatiue. Ita Suares, Sanchez, quos refert, & sequitur Tancred. *tomo* 2. *lib.* 1. *d.* 2. *quæst.* 3. *num.* 14. Palaus *tract.* 17. *d.* 2. *p.* 1. *num.* 7. Escobar *lib.* 28. *Decalogi num.* 207. Ratio est, quia hæc duo distinguntur specie, solent namque procedere ex principiis diuersæ rationis: tentatio namque expressa solet procedere ex dubio alicuius perfectionis, & diuini attributi; huiusmodi autem dubium continet malitiam specie distinctam contra fidem; ergo debet in confessione explicari.

SECTIO III.

De Blasphemia. Quid sit Blasphemia, & quotuplex, & quibus modis committatur?

SVMMARIVM.

15 *Ponitur blasphemia definitio.*
16 *Alia est in Deum, alia in Sanctos.*
17 *Alia hæreticalis, alia non hæreticalis.*
18 *Quæ sit hæreticalis?*
19 *Quæ dicatur simplex, seu non hæreticalis?*
20 *Quædam corollaria proponuntur.*
21 *Curare per corpus, per intestina Christi, vel Sanctorum non est blasphemia.*
22 *Si quis non absolute sed sub conditione verba blasphemiæ hæreticalis proferat, committit blasphemiam hæreticalem.*
23 *Qui maledicit proximo, vt est creatura Dei, committit blasphemiam non hæreticalem.*
24 *An maledicens creaturis irrationalibus peccet mortaliter?*
25 *Committitur blasphemia non hæreticalis blasphemando res sacras, & spernendo sanctos, & quomodo?*
26 *Committitur blasphemia hæreticalis dum ea quæ sunt Dei propria tribuuntur creaturis.*
27 *Idem scelus committunt iurantes per falsos deos.*
28 *Non committitur blasphemia dicendo coram Deo.*
29 *Committitur blasphemia hæreticalis, si quis dicat hæc facturus sum velit, nolit Deus.*
30 *Non committitur blasphemia hæreticalis, si quis dicat hoc verum est, sicut Deum esse, verum est.*

Dico primò: Blasphemia definitur à D. Thoma
2. 2. *quæst.* 13. est maledictio, & conuitium in 15
Deum, vel sanctos iactatum. Et tunc fit, quando quis mente, vel ore loquendo, aut negat Deo, vel Sanctis, quod eis conuenit, aut tribuit quod non conuenit, aut quod solius Dei est, tribuit creaturis, aut Deo, sanctisue facit iniuriam, contumeliosum aliquod verbum in illos dicendo, aut saltem modo contumelioso, idque, siue fiat asserendo, siue imperando, siue optando. Tancred. *tract.* 2. *lib.* 1. *d.* 3. *quæst.* 1. *num.* 3. Est autem blasphemia duplex: alia cordis, alia oris. Cordis est illa, quæ so-
lo corde concipitur. Oris verò, quæ solo ore profertur. 16
Rursus alia est in Deum, alia in sanctos. Demum alia est hæreticalis, altera verò non hæ-
reticalis, quæ dicitur blasphemia simplex. 17

Dico secundò: Blasphemia hæreticalis est illa,
quæ alicui articulo fidei directe opponitur, qualis 18
est hæc, abnego Deum, aut fidem, aut crucem Christi, aut chrisma, quod fonte percepi, aut puritatem Beatæ Virginis, aut Deus est iniustus, ignarus, aut quid simile fidei contrarium, etiam si per verbum indicatiuum non affirmetur, vt hoc: ô Deum iniustum: ô Deum ignorantem! Et eodem modo dicendæ sunt blasphemiæ hæreticales omnes illæ, in quibus id, quod soli Deo conuenit, attribuitur creaturis, vt si quis diceret: ô Diabolum omnipotentem, aut Diabolus est iustissimus, & omnipotens. Ita cum Sanchez, Suario, Fagundez, *in secundum præceptum Decalogi cap.* 3. *lib.* 2. *num.* 25. Trullenc. *lib.* 1. *Decalogi cap.* 12. *dub.* 1. *num.* 2. Quibus

do id fit cum indignatione quadam, & ira, vt si quis dicat: *o corpo de Deus comigo, valhate o corpo de S. Paulo*, nam & si irreuerenter dicantur, non tamen per modum vituperij. Ita cum aliis Fagundes, *supra num.* 14.

Sed quid, si quis non absolute, sed sub conditione verba aliqua blasphemiæ proferat, dicatque, *non credo in Deum, renego Deum, vel Sanctos*, vel *Deus est iniustus, si res hæc vera non sit*, vel *nisi te percussero, te mactauero*, &c. Salazar *cap.5.n.*28. existimat huiusmodi verba nullam continere blasphemiam, quia sunt conditionalia, & conditionalis sermo nihil ponit in re. Verius tamen est per illa verba committi blasphemiam hæreticalem: quia in illis verbis includitur tacitè propositio affirmatiua negandæ fidei, iustitiæque diuinæ, si in eo euentu non sequatur vindicta illa percussionis, vel veritas illius rei, quam affirmat. Ita Sanchez, Lopez, Azeuedo, & alij, quos refert, & sequitur Fagundes *supra num.* 8. & cum multis Tancred. *tract.*2. *de Religione lib.*1.*d.*3.*quæst.*2.*num.*11. Palaus *tract.*17.*d.*2.*p.*2.§.3.*num.*3. 22

An autem qui maledicit proximo committat blasphemiam? Respondeo, quòd si maledicat proximo, quatenus creatura Dei est, tunc committi peccatum blasphemiæ non hæreticalis; si tamen maledicat illi, secundum se considerato, non est blasphemia, est tamen peccatum mortale, si maledictio sit grauis, vt si desideret, vel roget illi malum graue, vt amissionem diuitiarum, condemnationem, vel vt illum Diabolus auferat. Sed hoc debet fieri ex intentione, vt tale malum illi accidat; nam si solùm ex passionis impetu imprecatur alicui malum graue, quod tamen nolit illi euenire, non peccat mortaliter, quia non dicitur grauiter lædere charitatem. Ita cum Toleto, Claui Regia, Nauarro, Caietano, Reginaldo, Bonacina, *tomo* 2. *d.*5.*quæst.*8.*p.*3. *num.*4 Et hinc fit parentes à mortali sæpius excusari maledicta in filios conciiciendo; nam sæpiùs coniiciunt ex subito iracundiæ motu, absque desiderio notabilis damni, vt *infra* latiùs dicemus. 23

Quæres tamen, an maledicens creaturis irrationalibus peccet mortaliter? Respondeo quòd si maledicantur quatenus sunt creaturæ Dei, committi blasphemiam, quia tunc maledicuntur; vt sunt aliquid Dei. Ita cum communi sententia Fagundes *supra num*,2. Tancred. *tract.*2.*lib.*1.*d.*3. *q.*2. *num.* 25. Si verò maledicantur quatenus nobis malum causam, tunc non est peccatum illis maledicere, quia id non est maledicere creaturis, sed malis, quorum nobis causæ sunt, & in hoc sensu maledixit Iob *cap.*3. diem in quo natus fuit, hoc est, peccatum originale: si verò sumantur secundùm se, illis maledicere non est peccatum, sed verbum otiosum; nam sicut possumus illas occidere, ita & maledicere. Si verò sumantur per ordinem ad homines, vt sunt illorum bona, tametsi malum graue illis imprecetur, erit peccatum mortale, nam perinde est illis maledicere, quàm hominibus, sub quorum potestate sunt. Hoc tamen debet intelligi, dummodo maledictio non coniiciatur ex motiuo licito. Ita cum communi sententia Fagundez *supra num.* 5. & nos *infrà* latiùs dicemus. 24

Tertiò committitur blasphemia non hæreticalis blasphemando res sacras, vel spernendo Sanctos; sicut enim in Sanctis, & rebus sacris laudatur Deus, ita & in illis blasphematur; hac tamen differentiâ, quòd si blasphemia in Sanctos, vel res sacras secundùm se coniiciatur, tunc non habet, vt ad ipsos terminetur propriè ratio blasphemiæ, sed 25

contumeliæ

contumeliæ oppositæ honori Sanctorum, & obseruantiæ ipsis debitæ; quatenus tamen in Deum redundat, habet rationem blasphemiæ. Non tamen committitur blasphemia referendo de Sanctis ea, quæ ipsis euenerunt antequam in Sanctorum numerum aptarentur, modò non dicantur ad minuendam ipsorum sanctitatem, seu modò non referantur de sanctis, vt sancti sunt, sed vt quidam homines fuerunt, vt si dicatur, D. Petrum infimæ conditionis extitisse, vel infimam artem piscatoris exercuisse. Ita Sanchez, Valentia, Bonacina, quos refert, & sequitur Trullenc. *supra num.6.*

26 Quartò committitur blasphemia hæreticalis, dum ea quæ sunt Dei propria communicantur creaturis, quia videtur auferri Deo, quod habet. Hoc peccatum committere solent amatores fœminarum, quas dum ardenti amore prosequuntur, nominibus Dei propriis non verentur appellare. Ita Trullenc. *supra num.7.* licèt contrarium in hoc casu probabilius teneat Lorca, Hurtadus, de Mendosa, quos refert, & sequitur Diana. 5. *p. tract.13. resol.20.* Tancred. *tract.2. lib.1. d.3. q.22. num.13.* Et ratio est, quia illa verba, quibus Deum, vel idolum suum vocant, non proferuntur; nec accipiuntur in significatione propria, sed hyperbolica, sicut cum illas dicunt, *Saraphins, anjos, corasois*, &c. Quòd si de facto illa verba in propria significatione proferantur, tunc vera est sententia Trullenc. quam nemo negare potest, nam tunc per illam loquutionem tribuitur diuinitas creaturis.

27 Idem scelus committũt iurantes per falsos Deos, cùm tribuant falsis diis ineffabilem veritatem, quæ solius Dei propria est, illique soli conuenit; quod procedit, siue iuramentum sit verum, siue falsum, modò serio fiat: si verò non fiat serio, sed joco, non committitur blasphemia, quia ineffabilis veritas non tribuitur falso Deo, ideoque excusari possunt iurantes per Iouem, aut Bacchum, quos nihil esse cognoscunt, deest enim animus iurandi, aut ipsis tribuendi infallibilem veritatem. Ita cum aliis Trullenc. *supra.* Et eodem modo dicendum est de illis, qui iurant *pe los sanctos Euangemos* propter eandem rationem, & alia similia.

28 Quintò non committitur blasphemia dicendo, coram Deo, *por aqui di ante de Deos;* quia hæc verba iuxta loquendi modum, nullam continent iniuriam in Deum, modo proferentes non habeant animum proferendi conuitium in Deum: Maior est difficultas, an committat blasphemiam ille, qui dicit, *Pese à Deos que hei de faser esto?* Et conueniunt omnes esse blasphemiam. An autem sit hæreticalis? differunt DD. Suares, & alij cum illo putant non esse hæreticalem, quia per dicta verba, non significatur aliquid fieri posse contra efficacem Dei voluntatem, sed tantùm significatur voluntas faciendi aliquid. Contraria tamen sententia probabilior est. Ita Naldus, Sanctorus, Filliucius, quos refert, & sequitur Diana 4. *p. tr.7. resol.8.* nam sensus talis blasphemiæ est, quod omnino debeat fieri, quod blasphemans profert, etiam si Deus nolit.

29 Et hinc à fortiori sequitur committere blasphemiam hæreticalem illum, qui dicit, hoc facturus sum velit nolit Deus, quasi Deus impedire nequeat. Ita cum Azor, & aliis Trullenc. *lib.1. cap.12. dub.1. num.8.* qui verò dicit, *volo hoc facere, quamuis sit peccatum mortale*, licèt grauiter peccet, non blasphemat. Quia nisi in Dei contumeliam id faciat, nihil addit, vel aufert à Deo. Ita cum Bonacina, & aliis Tamburinus *lib. 2. decalogi cap.6, §.6. num.16.* Qui tamen dicit, *Pese à tal*: si per tal intelligit Deum, est blasphemus, vt *supra* diximus. Non tamen si per, *tal*, non intelligit, Deum; sic nec esset blasphemus qui diceret, *pese à quien me ten, en sustento no mundo*, nisi ex circunstantiis constet, proferentem hæc proferre in contemptum Dei, quia hæc verba nòn magis videntur cadere in Deum, quam in homines, cum non solum Deus videatur sustinere, verum etiam alij, qui alimenta præbeant. Tum etiam, quia quoties aliquid profertur, quod accipi potest pro blasphemia, & non blasphemia, non est accipiendum pro blasphemia, nam verba in dubio ita sunt accipienda, vt non sonent in delictum, vt cum multis docet Palaus *tract.17. d.2. p.2. §.3. n.6.* Tamburinus *lib.2. cap 6. §.4. num.19.*

Tandem non committitur blasphemia hæreticalis dicendo, *hoc verum est, sicut Deum esse verum est,* 30
vel *sicuti est verum Euangelium*, vel *sicut Deus est veritas*, vel *sicut Deus ex beata Virgine natus est*, vel *hoc est Euangelium*, vel *credi potest tanquam Euangelium*, vel *in hac re sum innocens sicut B. Petrus.* Ratio est, quia nihil Deo tribuitur per contemptum, nec ab eo aliquid aufertur, modo tamen proferens non intendat veritatem humanam coæquare diuinæ veritati, sed tantummodo indicare similitudinem quandam, nimirum illud ita suo modo esse verum, sicuti verum est Deum esse. Ita Azor, Suares, Sanchez, Bonacina, & alij, quos refert, & sequitur Palaus *tract.17. d.2. p.2. §.3. num.4.* & cum Alcozer, & aliis Tancred. *tract.2. lib.1. d.3. quest.2. num.12.* Tamburinus *supra num.16. voto à Deos*, si sensus sit, *votum facio*, seu *promitto Deo hoc*, vel *illud*, aut *iuro*; non blasphemus, sed vouens dicendus est, vel iurans, si autem sensus sit, *pese à Deos*, est blasphemus, vt *supra* diximus, communiter tamen pro iuramento vsurpatur, de quo vide Suarium, quem refert, & sequitur Trullenc. *supra n.12.*

SECTIO IV.

Quale peccatum sit blasphemia?

SVMMARIVM.

31 *Blasphemia opponitur virtuti religionis.*
32 *Blasphemia ex genere suo est grauissimum peccatum mortale.*
33 *Non datur in hoc peccato paruitas materiæ; nisi ex indeliberatione, vel inaduertentia.*
34 *Quid si aliquid in Sanctos dicatur per jocum?*
35 *Quomodo blasphemans ex habitu peccet?*
36 *Blasphemia in Deum, & Sanctos differt specie.*
37 *Blasphemia in Sanctos, etiam est contumelia.*
38 *In confessione debet explicari an blasphemia fuerit in Deum, vel B. Virginem, vel in Sanctos.*
39 *Qui vnico verbo multos Sanctos maledicit tot peccata committit.*

SVppono cum communi sententia Doctorum, blasphemiam opponi virtuti Religionis. Quia per 31
Religionem Deus debito cultu, & honore veneratur, per blasphemiam verò contumelia, & contemptu afficitur. Potest tamen blasphemiæ alia malitia adiungi, vt hæresis. Vide Sanchez, & alios apud Trullenc. *in Decalogum lib.1. cap.11. dub.1. n.1.* his suppositis,

Dico

dei, cui aduersatur negatio externa fidei. Si verò sit sermo de blasphemiis non hæreticalibus, etiam ratio est clara, nam virtus quæ inclinat ad colendos Sanctos propter excellentiam creatam, & propriam ipsorum Sanctorum, appellatur dubia, & differt specie à virtute Religionis, quæ præcipit cultum Dei, propter excellentiam increatam ipsius Dei; ergo eodem modo blasphemia, quæ fit in Sanctos, cum opponatur virtuti, qua illi coluntur, differt specie à blasphemia, quâ Deus blasphematur.

Aduerte tamen blasphemiam in Sanctos includere duplicem malitiam: alteram in ipsos Sanctos, 37 quibus fit irreuerentia, & hæc propriè non dicitur blasphemia, sed contumelia: Alteram contra Deum, propter specialem coniunctionem, quam habet cum Sancto ipso, vt notauit Lugo. Nec obstat hanc irreuerentiam Dei non intendi per se à blasphemante; ad peccatum namque sufficit, quòd indirectè intendatur. Et eodem modo philosophandum est de blasphemia contra B. Virginem, habet namque duplicem malitiam specie diuersam. Alteram contra Deum, & alteram contra B.Virginem, quæ cùm adoretur virtute hyperduliæ, quæ specie distinguitur à virtute, qua coluntur Sancti, etiam sistendo in hac formalitate, specie distinguitur blasphemia huic virtuti opposita, à blasphemia, quæ fit in Sanctos, & in Deum, non tamen rigorosè vocatur blasphemia, vt diximus de Sanctis, si in hac formalitate sistamus.

Et hinc deducitur, debere explicari in confessione qualitatem blasphemiæ, an fuerit in Deum, an 38 in Beatam Virginem, vel in Sanctos. Nam cum hæ blasphemiæ distinguantur specie, debent explicari in confessione. Ita prædicti authores nostræ sententiæ contra prædictos contrariæ, qui cum Diana *1. p. tract. de circunstantiis resol.* 50. affirmant non esse necessarium in confessione exprimere, an blasphemiæ fuerint contra Deum, vel contra Sanctos, vel Beatam Virginem, quia in eorum opinione, omnes blasphemiæ sunt eiusdem speciei. Sed nostra sententia tutior est, & probabilior, vt diximus, & tenet Escobar *lib.*8. *Decalogi num.*731. Imò aliqui, qui tenent omnes blasphemias esse eiusdem speciei, & circunstantias aggrauantes non esse necessariò confitendas, tenent huiusmodi circumstantiam debere confiteri, quia spectat ad complementum actûs in suo esse indiuiduali; sed quidquid sit de hoc, ita Bonacina, quem refert, & sequitur Trullenc. *supra n.* 5.

Quæres tandem, An qui vno verbo plures Sanctos maledicit, tot peccata blasphemiæ numero 39 distincta committat? Respondeo affirmatiuè. Nam illud verbum cum terminetur ad diuersas personas, & obiecta, continet diuersam numero malitiam, sicut cum quis vno verbo lædit multorum famam, plura peccata committit: nam licèt verbum sit vnum realiter, terminat voluntatem multiplicem virtualem, propter diuersitatem diuersorum obiectorum, quæ respicit. Ita Caramuel *in Theologia fundamentali num.* 742. & nos latius diximus *in prima parte huius Directorij in tractatu de pœnitentia disp.*8. *sect.*1. *num.*653. Aliter dicendum est, quando quis eodem continuo sermone pluries blasphemat de aliquo Sancto, sublato diuerso scandalo, nam tunc vnum tantum peccatum committit, vt *ibi* latius diximus, & tenet etiam Decastillus *d.*9. *de pœnitentia num.* 77.

SECTIO V.

De pœnis & absolutione blasphemantium.

SVMMARIVM.

40 *Blasphemiæ nulla sunt in iure imposita pœna; vnde pœnis arbitrariis punienda est.*
41 *Blasphemus simplex absque hæresi non est de iure excommunicatus.*
42 *Blasphemia publica est casus reseruatus in aliquibus Diœcesibus Lusitaniæ, & in quibus?*
43 *Blasphemi hæreticales intra sex dies à die notitiæ sunt dominis Inquisitoribus denuntiandi.*
44 *Non est eis danda correctio fraterna.*

40 DIco primò: Blasphemiæ nullæ sunt in iure appositæ pœnæ, vt testatur Tamburinus *lib.2. Decalogi cap.6. §.4. n.26.* Perindeque pœnis arbitrariis punitur. Spectat autem huius criminis punitio ad dominos Inquisitores priuatiuè, si blasphemia sit hæreticalis, vt cum multis notauit Palaus *tract.17.d.2.p.2.§.5.num.2.* Tancred. *tract.2. de Religione lib.1. quæst.3. num.10.* Si tamen blasphemia non sit hæreticalis est mixti fori, potestque à iudice sæculari, & Ecclesiastico puniri, datur enim locus præuentioni, vt cum multis tenet Trullenc. *in Decalogum lib.1. cap.11. dub.3. n.9.*

41 Dico secundò: Blasphemus simplex, hoc est, absque hæresi, non est de iure communi excommunicatus, nec talis pœna est illi imposita in Archiepiscopatibus, vel Episcopatibus huius Lusitaniæ Regni. Est tamen blasphemia publica casus
42 reseruatus in Diœcesi Bracharensi, Conimbricensi, Egitanensi, Vincensi, Portalegrensi, Eluensi, Lamecensi, Portuensi; Hæc autem reseruatio intelligitur, quando blasphemia non est hæreticalis, & non continet hæresim internam, nam si illam contineat, est casus Pontifici reseruatus. Vnde fit vt quilibet approbatus possit absque vllo priuilegio blasphemiam simplicem absoluere, vbi non est casus Episcopo reseruatus, vt bene aduertit Tamburinus *supra n.27.*

43 Dico secundò: Blasphemi hæreticales, intra sex dies à die notitiæ sunt Dominis inquisitoribus denuntiandi sub pœna excommunicationis latæ sententiæ imposita in edito Inquisitorum, & in editis Episcoporum tempore visitationis, vt refert Fagundez *in secundum Decalogi præceptum lib. 2. cap. 3. num. 33.* An autem blasphemi hæreticales sint corrigendi ante denuntiationem, si speretur emenda? vide quæ diximus *in prima parte huius Directorij,*
44 *in tractatu de pœnitentia*, vbi latè explicuimus decretum Alexandri VII. de suspectis, etiam leuiter de hæresi, vbi ad vnguem prædicto Decreto obediendum esse iudicauimus, quidquid alij in contrarium dixerint, quibus nec tunc, nec modo assentior, sed prædicto Decreto parendum esse existimo, & secundum illud, statim denunciandos esse existimo: vide tamen, quæ *ibi* dixi, & *supra tr.2. d.2. sect.18. dicto 9.*

DISPVTATIO II.

De superstitione, eiusque speciebus.

SECTIO I.

Quid sit superstitio, & quænam eius species?

SVMMARIVM.

45 *Vnde dicatur superstitio?*
46 *Ponitur definitio superstitionis.*
47 *Superstitio alia est ratione rei cultæ, alia ratione indebiti modi, & quæ vtraque sit?*
48 *Superstitio indebiti modi est duplex, altera qua falsus, vel perniciosus cultus vero Deo tribuitur,*
49 *Altera qua cultus superfluus Deo exhibetur.*
50 *Quædam corollaria proponuntur.*
51 *Pœnitens in confessione tenetur explicare plures malitias sub genere superstitionis contentas.*

DIco primò: Superstitio dicta est, vel ex eo quòd homines nimij erant in precando, & 45
immolando, vt liberos relinquerent sibi superstites, vt placuit Ciceroni *lib.2. de natura Deorum.* Vel eo quòd relictis veteribus diis, colerent superstitem memoriam suorum maiorum, vt placuit Lactancio *lib.4. de diuin. instit. cap.28.* vel eò quod homines nimium timerent iram deorum superne impendentem, & quasi superstantem, vt vult Seruius. Sed quidquid sit de hoc, parum enim hæc nominis etymologia interest, dummodo quid significet constet.

Dico secundò: *Superstitio est vana, & falsa Religio*, id est *cultus vitiosus, quo vel colitur creatura* 46
cultu diuino, vel Deus modo indebito. Ita communiter DD. cum D.Thoma *2.2. quæst.92. art.1.* Dicitur *vana, & falsa religio*, quia opponitur Religioni, quæ vero Deo cultum debito modo exhibet.

Dico tertiò: Superstitio diuiditur in superstitionem ratione rei cultæ, & in superstitionem modi 47
indebiti. Superstitio rei cultæ est illa, qua diuinus cultus falso deo, vel creaturæ exhibetur, quia creatura colitur loco Dei: superstitio modi indebiti est illa, quæ verum cultum vero Deo exhibet, modo tamen indebito. Rursus superstitio ratione rei cultæ subdiuiditur in idololatriam, diuinationem, & superstitiosam obseruantiam, ad quam Magia reducitur: vel enim colitur Diabolus, & honoratur tanquam Deus, & hæc est idololatria, vel vt aliquid occultum reuelet, & hæc est diuinatio, vel vt iuuet, & dirigat in operando, & hæc est superstitio vanarum obseruantiarum, ad quam vt dictum est reducitur Magia.

Deinde superstitio modi indebiti duplex: est primò. Altera qua cultus falsus, seu perniciosus vero 48
Deo exhibetur, vt si quis Deum ceremoniis Iudæorum coleret, quæ significant Christum venturum, vel aliis ab Ecclesia damnatis; aut quando quis Diuino officio admiscet turpia, tanquam Diuini officij partem, aut quando fidem nostram falsis miraculis contendit confirmare, aut quando falsa

hoc tamen semper debet intelligi quando sunt diuersæ speciei, nam circumstantiæ aggrauantes intra eandem speciem non sunt necessariò confitendæ. Sed de his vide quæ diximus *in tractatu de pœnitentia superiori tomo.*

SECTIO II.

Quid sit Idololatria & quale peccatum.

SVMMARIVM.

52 *Quale peccatum sit idololatria, & eius diffinitio.*
53 *Qui actus concurrant ad idolotriam?*
54 *Idololatria opponitur Religioni.*
55 *Tribus modis committitur, qui explicantur.*
56 *Qui absque errore & affectu propter mortem colit idolum committit peccatum infidelitatis contra fidei confessionem.*
57 *Qui ficte adorat idolum absque errore non est in bulla cœna excommunicatus, bene tamen excommunicatione non reseruata.*

Dico primò: maximum peccatum, quod Religioni opponitur, est idololatria dicitur autē idololatria, id est idoli latria, quod nomen impositum est ad significandum omnem falsorum deorum cultum. Vnde cum latria propriè loquendo sit cultus vero Deo debitus, idololatria nihil aliud erit, quam cultus Dei, idolo attributus. Ita sumitur idololatria propriè, nam impropriè, & methaphoricè sumitur pro quolibet peccato mortali, per quod homo auertitur à Deo per affectū, & conuertitur ad creaturam. Sic D. Paulus *ad Ephesios* 5. auaritiam, idololatriam vocat. *Idolū* autē *propriè sumptum, est effigies alicuius falsi numinis,* ad differentiam imaginum Dei, & Sanctorum, quæ sunt imagines rerum verarum. Ita Escobar. *lib.* 28. *decalogi num.* 159. 52

Dico secundò: ad idololatriæ actum tres actus debent præcipuè concurrere similes illis, qui repeiantur in verò cultu Dei. Primus est opinio diuinitatis, & perfectionis Dei propriæ. Secundus est affectus reuerentiæ, quo tanquam supremo numini idololatra se summittit idolis. Tertia est externum signum, quo significatur interior opinio, & submissio. Vt ergo quis sit idololatra debet habere opinionem aliquam diuinitatis de idolo, seu re quæ adoratur, & affectum adorationis, & adorationem ipsam, hoc est, exhibitionem signi submissionis, & recognitionis internæ, de diuina excellentia. Ita Suar. *lib.* 2. *de Religione tom.* 1. *cap.* 3. & cum aliis Escobar *supra num.* 16. 53

Dico tertiò: idololatria est grauissimum peccatum, quia quantum in se est, tollit honorem Deo vt transferat creaturæ. Tum quia opponitur Religioni, quæ est præstantior virtus inter morales, & inter peccata, quæ opponuntur Religioni primum locum tenet; nam est crimen læsæ Maiestatis diuinæ; non tamen ex suo genere est peccatum tam graue, sicut peccata contra tres virtutes Theologales. Vnde ab hoc peccato non potest excusare metus mortis, quia tribuere cultum Dei rei creatæ, est intrincisè malum. Imò nec ignorantia ab hoc peccato excusat, quia recta ratio euidenter dictat non esse colendam creaturam loco Dei. Ita cum multis Trullenc. *in Decalog. lib.* 1. *cap.* 10. *dub.* 3. 54

Vt autem huius peccati grauitas, & malitia innotescat: obserua tribus modis illud committi pos- 55

se. Primò si procedat ex errore infidelitatis circa Deorum multitudinem, vt quando idololatra existimat & credit esse aliquam diuinitatem in idolo, vt in Ioue, Marte, &c. & hic si non est baptisatus est paganus, & infidelis; si verò est baptisatus est verus hæreticus, & excommunicatus *in bulla cœna Domini*, quamuis nihil ore proferat, sed tantùm signo externo idolum colat; nam ille cultus externus sufficientissime demonstrat hæresim internam. Ita cum Ledesma, Trullenc. *supra numero* 4.

Secundò quando absque mentis infidelitate tribuitur diuinus honor alteri, quàm Deo, hoc est, quando, idololatra scit, & credit in idolo nullam esse diuinitatem, sed rem vanam, & futilem, nihilominus tamen illud adorat; quod potest dupliciter contingere. Primo si illud adoret ex affectu voluntario ad idolum, sine errore tamen, vt contingit in strigibus, & his qui vt Ethnicis complaceant adorant idola, vt si quis vt Ethnica potiretur, illius adoret idolum. Secundò quando absque errore, & affectu voluntario, colit creaturam, aut ado-
56 rat idolum ad vitandum scilicet grauissimum malum. v. g. mortem. Grauissimum horum est primum, non adeò graue secundum, & minùs graue tertium. Est tamen hic tertius modus idololatriæ graue peccatum, quia est contra confessionem fidei, & consequenter continet negationem veri Dei, & fictio illa est contraria Religioni, vt colligitur ex illo Matthæi 10. *qui me confitebitur coram hominibus, confitebor & ego eum.* &c. committit ergo ille crimen læsæ maiestatis diuinæ, ex quo sequitur peccare grauissimè, qui ficto animo colit idolum, vt mortis periculum euadat, quia licèt non committat idololatriam internam, committit tamen illam externam, quæ intrinsece est mala, & opere externo impendit honorem diuinum rei creatæ: ita communiter DD.

Aduertendum tamen est, eum qui absque errore, solùm ficte, adorat idolum, non esse excommunicatum *in bulla cœna Domini*, quia illa excommunicatio fertur contra hæreticos, non vero contra ido-
57 lolatras solum externos, quamuis in foro externo præsumitur excommunicatus, quia forum externum præsumit ex animo coluisse. Ita cum Sairo, Suario, Bonacina, & aliis Trullenc. *in decalog. lib.* 1. *cap.* 10. *dub.* 2. *num.* 5. Dixi *excommunicatione bulla cœna*, vt aduertas idololatras externos, & absque errore esse excommunicatos excommunicatione lata, à Ioanne XXII. non tamen est reseruata, vt habetur *in directorio inquisitorum*. Hanc tamen excommunicationem limitat Ledesma ad illos, qui adorant idolum ex affectu voluntario ad illud, vt faciunt striges, non vero ad eum, qui absque errore intellectus, & affectu voluntatis, ex metu mortis colit idolum, hunc enim asserit non esse excommunicatum, nam etsi peccet grauissimè, non est idololatra perfectus, & ex alia parte pœnæ sunt restringendæ, quam sententiam probabile putat Trulenc. *supra num.* 5.

SECTIO III.

Quid, & quotuplex sit diuinatio?

58 *Vnde dicatur diuinatio?*
59 *Ponitur eius definitio.*
60 *Dæmones multa possunt cognoscere de rebus futuris, & quomodo?*
61 *Quomodo dæmon diuinatores doceat?*
62 *Diuinatio alia est expressa, alia tacita, & quæ vtraque sit?*
63 *Duplici modo dæmon expresse inuocatur, & quali?*
64 *Diuinatio ex pacto implicito quando fiat?*
65 *Huius diuinationis tacita sunt varij modi, & quales?*
66 *Omnes modi inuocandi dæmonem sunt intrinsecè mali.*
67 *Diuinatores alligantes dæmones, vel eos inuocantes non sunt ipso facto excommunicati.*

Dico primò. Diuinatio idem est, ac diuina actio, seu notio, quasi actio diuina, & diui- 58
nitati propria; quo pacto bona & mala esse potest; quia tamen gentiles omnem huiusmodi cognitionem hauriebant ex virtute dæmonis, ideò vsu sacrarum literarum, & doctorum fere semper sumitur in malam partem. Ita Suares *tom.* 1. *de Religione lib.* 2. *cap.* 7. *n.* 2. & cum aliis Leander *tract.* 9. *d.* 2. *quæst.* 3.

Dico secundò. *Diuinatio est prædictio inordinata eorum, quæ ad solum Deum spectant ope dæmonis fa-* 59
cta. Ita cum D. Th. 2. 2. *quæst.* 95. *art.* 10. communiter DD. apud Palaum *tract.* 17. *d.* 1. *p.* 3. *num.* 4. Dicitur *prædictio*, quia in hoc conuenit cum diuinatione in communi, quæ bona esse potest, vt prophetia, vel reuelatio. Dicitur *eorum, quæ ad Deum spectant*, quia cognitio futurorum contingentium. D. prædestinationis, & futurorum præsentium occultorum tamen, vt sunt cordis cogitationes, & facta hominum occulta, à solo Deo cognoscuntur. Dicitur *ope dæmonis*, quia omnis talis diuinatio auxilio Dæmonis nititur; diuinationis ergo malitia consistit in eo, vt futurorum contingentium seu rerum occultarum cognitio, quæ propria est Deo, iuxta illud *Isaiæ* 41. *annunciate, quæ ventura sunt in futurum, & scimus quia dij estis*, quæratur per doctrinam dæmonis, non enim omnis indebitus modus, quo cognitio futurorum quæritur, superstitio est, nam si quis curiosè, vel superflue cognitionem aliquorum occultorum appetat, eamque à Deo indebite postulet, non peccabit ex superstitione, sed tantùm ex indiscreta deprecatione vel tentatione actiua erga Deum; est autem hoc peccatum ex genere suo grauissimum. Vt *infra* magis explicabimus.

Vt autem hæc meliùs intelligantur, notandum est. Quòd licèt dæmones certò non cognoscant ea quæ pendent ex diuina voluntate, vt mysteria fidei, & regnorum gubernationem, neque ea, quæ pendent ex libera hominum, & Angelorum voluntate, nec hominis internas cogitationes, nec futura fortuita, & contingentia; cùm hæ soli Deo reseruentur; multa tamen de rebus futuris, aliisque occultis cognoscere possunt. Primò ex diuina 60
reuelatione per bonum Angelum, vel ex scripturis, quas ipsi meliùs, quàm homines intelligunt, vel ob longam experientiam, vel quia vident in longinquis terris causas iam positas, vel effectus incognitos, quos possunt celeritate naturæ, peruertere, & alibi pronunciare: tum quia cognoscunt per suam naturam omnes causas naturales, & vim earum, vt solis, lunæ, syderum, Planetarum, Animalium, Arborum, Metallorum, Herbarum, lapidum, & Metæororum; sicque facilè prædicere possunt naufragia, mortes, &c. habent enim dæmones à principio suæ creationis species inditas, & innatas, & connaturales omnium generum, & specierum, per quas omnes species, & indiuidua cognoscere

sine ope dæmonis fieri non possit, vt *infrà* dicemus. Dixi *per media inutilia, & vana*, nam si esset medium vtile, & ad id conducens, non est dæmoni tribuendum: tunc autem medium est vtile, quando est ab homine sensibile, & habet naturalem conexionem cum re, quæ quæritur, tanquam causa cum effectu.

Sunt autem varij huius diuinationis modi, iuxta varia media, quæ sunt in vsu ad res futuras incertas percipiendas, & præcipui sunt auspicium, omne, augurium, Chiromantia, Metoscopia, Spatulantia, Physiognomia, Sortilegium, & demum obseruatio vana, de quibus *infra* specialiter. An autem omnes hi modi diuinandi sint diuersæ speciei? Respondeo materialiter, & in genere entis differre specie, formaliter verò, & in genere moris, omnes esse eiusdem speciei. Ita Suarez *cap. 9. num. 5.* & cum Lessio, Lupo, Bonacina, Trullenc. Leander *tract. 9. d. 2. quæst. 14.* Ratio est, quia quocumque modo fiat diuinatio, semper habet oppositionem cum ratione, sicut furtum auri, argenti, librorum, &c. ex quo fit, non esse necessarium in Confessione exprimere rem, per quam facta est diuinatio, nec est necesse explicare an fuisset cũ pacto, expresso, vel tacito; nam hoc non mutat speciem, quia taciti, & expressi, eadem est ratio, & solum differunt sicut perfectum, & imperfectum, intra eandem speciem; si tamen expressa dæmonis inuocatio coniuncta sit cum hæresi, explicanda est in confessione, hoc autem frequentiùs accidit, & ideo semper explicanda est in confessione. Ita cum multis Leander *tract. 9. d. 2. quæst. 14.* Trullenc. *suprà num. 1.* & alij. 65

Dico quartò: omnes isti modi inuocandi dæmonem sunt intrinsecè mali, & grauissimum peccatum ex genere suo, siue sint taciti, siue expressi, in illis namque inuenitur societas, & consortium cum dæmone Dei inimico. Vnde hoc peccatum est crimen læsæ Maiestatis, & ideò in illo non datur paruitas materiæ à mortali excusans, si diuinatio seriò fiat; Nec excusat ignorantia in diuinatione facta, cum expressa dæmonis inuocatione, vix enim ignorantia inuincibilis in hac re inter fideles dari potest, in tacita tamen facilius dari potest; vnde si quis inuincibiliter ignoret his rebus inuocari dæmonem, putetq; bona fide omnem superstitionem abesse, nõ peccat mortaliter, nisi monitus perseueret; ignorantia tamen crassa non omnino excusat; quia diuinatores non sunt omnino rudes, & possunt facilè dubitare, an in rebus pactum aliquod cum dæmone adsit, & id à viris doctis requirere, quod clarius cum de singulis agemus constabit. 66

An autem diuinatores alligantes dæmones, aut eos inuocantes, sint ipso facto excommunicati? Respondeo negatiuè, nam in iure communi non inuenitur talis excommunicatio. Ita cum Azor. Lessio, Sanch. Sousa, Trullenc. & aliis Leander *tract. 9. Decalogi d. 2. q. 6.* quod procedit, etsi clericis sortibus diuinatoriis vtantur, ita prædicti DD. Aduerte tamen Barbosam *in Collectaneis Bullarij, verbo Astrologia*, referre quamdam Vrbani VIII. constitutionem, vbi decernit Astrologos iudiciarios, qui de statu Reipublicæ Christianæ, vel sedis Apostolicæ, seu vita Romani Pontificis, aut eius consanguineorum, iudicia faciunt, seu facta in posterum apud se reseruant, aut alicui ostendunt, aut verbis tractant, incurrere pœnas non solùm excommunicationis latæ sententiæ, sed etiam vt læsæ Maiestatis rei vltimi supplicij, ac confiscationis omnium bonorum suorum, & priuationis omnium beneficiorum, & officiorum si clerici sint. 67

SECTIO IV.

De vana obseruatione, de empsalmis, & salutatoribus.

SVMMARIVM.

68 Differt vana obseruatio, à diuinatione per hoc, quod obseruatio intendit aliquod opus externum, vt salutem, prosperitatem, includere Diabolum in annulo, vt sibi occulta manifestet, scientiam, progressum dignitatum, &c. Diuinatio vero refertur in cognitionem rerum singularum modo indebito cognoscēdarum, vnde prius agimus de hac vana obseruatione, quæ genericè conuenit cum diuinatione in eo, quòd vtraque sit superstitio, & statim ad species diuinationis accedemus. Sunt autem quatuor species vanæ obseruationis. 1. ars notoria 2. obseruatio euentuum. 3. obseruatio reliquiarum 4. obseruatio sanitatum.

69 Dico primo. Ars notoria, est superstitio qua quis credit se consecuturum scientiam, absque labore, per quædam ieiunia, & orationes, inspectiones figurarum, prolationes verborum ignotorum, & alia similia, & hæc superstitio est mortalis. Ita communiter DD. includit namque pactum; nam proprium Dei, & non diaboli est, infundere scientiam; At semel aquisita scientia ope dæmonis, licebit postea ea vti dummodo conseruatio, aut vsus illius scientiæ, non pendeat à dæmone. Ita cum Suario, Bonacina, Trullenc. *lib.* 1. *decalogi cap.*10.*dub.*10. *num.*7. & cum aliis Palaus *tract.*17. *d.*1.*p.*1 *num.*7. Et ratio est, quia cognitio, & scientia bona est, & peccatum, quo parta fuit transiit.

70 Dico secundò: Obseruatio euentuum, est quando fortuito aliquid occurrit, vel accidit homini, ex quo sibi, vel alteri, quid prosperi, vel aduersi accidere coniectat, & inde actiones suas moderatur; vt si quis domo egrediens pedem offendat, ideoque domum reuertatur metuens iter infaustum fore; si calceos inducens sternuat, & idcirco lectulum reuertatur, vt omen auertat; si egresso foras occurrat virgo, ideoque existimet diem fore sterilem, si vero occurrat meretrix prosperum fore; si aliquis putet sibi aliquos dies infortunatos, vt quidam putant esse diem martis, & aliquos felices, vt dies lunæ. Item si putet infaustos dies veneris ad præscindendos vngues, quæ omnia ex se sunt mortalia, nisi excuset ignorantia, vel nisi ratione leuitatis animi, in adhibenda fide, hæc fiant; nam homines communiter in his non putant esse quid mali, sed vtuntur tanquam rebus à maioribus traditis, & experientia compertis. Vide cum aliis Trulenc. *supra num.*15. & cum Benesfeldio Leandrum *tract.*9. *disp.*1. *quæst.* 42. Non est tamen superstitio, obseruatio dierum criticorum, circa corporum infirmitates, quia pendet à re naturali. Ita cum Lupo, Leander, *tr.*9. *quæst.* 25. Nec etiam obseruatio dierum lunæ, nec dierum canicularium, nec anni climaterici v. g. sexagesimi tertij; habent enim hæc tempora specialem vim mutandi, seu alterandi corpora. Ita cum aliis Leander *tr.*9.*d.*1.*quæst.*26.27.28. Est tamen superstitiosum, adhibere filum digitis appensum, in quo pendeat annulus, vel lapillus intra vas vitreum, caldariam, vel amphoram ad pulsandas, & designandas horas diei, constat enim, non ex vi naturæ, sed ex dæmonis pacto prouenire hos ictus, cum aliter Romæ, aliter Hispaniæ ictus sonent, vt obseruauit cum Lugo, Thomas Tamburinus *lib.*2. *Decalogi cap.* 6. §.1.*n.*39.& 79.& cum Tancred. Leander *tr.*9.*d.* 1. *quæst.*4.41.

Dico tertiò: Obseruatio reliquiarum, est quando quis gestat secum reliquias certo modo, & cum 71 certa circunstantia, ratione cuius putat esse valde vtiles, ad tales fines, cum reuera talis circunstantia inutilis sit, vt sit sic, vel sic sint scripta verba sacra, vel à tali vel tali persona, vel inclusa in tali, vel tali tela, illius vel istius figuræ, vel collo à tali, vel tali persona suspensæ, vel si sint alicuius sancti ignoti, quæ omnia superstitiosa sunt. Reiectis tamen his superstitionibus, licita est gestatio Reliquiarum, & nominum, vt docet Fagundez *supra*, & alij communiter Doctores.

Dico quartò: Obseruatio sanitatum, quæ alio nomine dicitur empsalmus, sunt quædam benedi- 72 ctiones, siue imprecationes confectæ ex certa verborum, præsertim sacrorum formula, aliquando per se sola, aliquando vero adhibita materia aliqua, vt vino aut panno certo partium numero complicato, quibus homines vtuntur ad vulnera, morbosque curandos, & nocumenta varia repellenda, & quæ euenire possunt ex tempestatibus, vel morsibus venenosis animalium, de quibus latè Val. *de incantationibus*; vtuntur etiam his verbis ad sistendum sanguinem, ad se præstandum immunes contra hostium læsiones vel casus fortuitos, & similia vt refert Trullenc. *vbi supra n.*4.

Hæc autem omnia sunt superstitiosa, & graue peccatum, siue fiant tantum per verba, siue adhi- 73 bita aliqua materia. Ita cum Val. Fagundez, *in decalog. lib.* 1.*cap.*36.*num.*1.Trullenc. *supra.num.*3. Ratio est, quia licet non negemus dari gratias gratis datas, & donum curationis, hoc tamen donum, & gratia inest personæ, non verbis, curatio autem, quæ fit per verba empsalmorum, inest verbis, & non personis; imo non tantum verbis, sed adhibitis certis panniculorum complicationibus, in quibus certum est dæmonem se immiscere, à qualicunque namque persona talia verba dicantur, & panni cula adhibeantur, talem effectum curationis habent: ergo non potest huiusmodi effectus prouenire à gratia gratis data, siue naturali, siue supernaturali, tunc quia huiusmodi vis communicatur ab vno in alium; sed gratia gratis data non sic potest communicari; nam si est supernaturalis pendet

à Deo, etsi est naturalis pendet à speciali temperamento, quod non omnes habent; ergo non potest alteri communicari; virtus autem curandi per empsalmos in omnibus reperitur; ergo absque dubio est superstitiosa, vide Fagundez, & Trullench. *suprà.*

74 Et hinc deducitur quid dicendum sit de salutatoribus, seu empsalmatoribus, de his enim personis dico, eas non esse superstitiosas, nec peccare, si in suis curationibus vtantur aliquibus remediis naturalibus, simul cum aliquibus orationibus, aut adiurationibus licitis, absque vana aliqua circunstantia, per quas, vt per passionem Christi, & per benedictiones, super læsam corporis partem Deum orent, vt medicinæ naturales applicatæ prosint; quia in hoc nihil mali reperitur, & pium est eum effectum piis orationibus à Deo petere; tunc enim clarum est non reperiri ibi pactum dæmonis, neque illam curationem ad magiam pertinere, sed ad causam naturalem. Ita cum Suar. Sanchez, Lopes, & aliis Fagundez *supra num.* 3. & cum aliis Leander *tract.* 9. *d.* 1. *quæst.* 14.

75 Solent autem huiusmodi personæ tam occulte, & artificiose, vti his remediis naturalibus, vt sine illis operari videantur, vt hoc modo in maiori hominum æstimatione habeantur, & tunc erit peccatum vanitatis, vel auariæ, non tamen mortale, nisi vel in iniustitiam, vel scandalum transeat, inducendo homines, vt sibi persuadeant, id ope demonum fieri, vel sub illa specie curationis maiores effectus promittendo, quam quos possunt medicinæ illæ efficere, ostium aperiendo ad introducendum opera Magiæ; & quia in his semper est morale periculum peccandi mortaliter, ideo non sunt huiusmodi personæ publice in foro externo tolerandæ, nisi apud magistratus, & artis peritos rationem sui reddant, & ostendant, quibus verbis, & medicinis vtantur, potest enim contingere, vt virtus talis herbæ casu reperta sit, vel traditione accepta à medicis, vel manifestata à dæmone, non quidem illi, qui nunc ea vtitur, sed aliis, qui præcesserunt, & postea experimento compertum sit dæmonem verum dixisse, & tunc non erit peccatum tali herba vti, quia ille vsus iam non fundatur in societate dæmonis, sed in virtute naturali herbæ, à Deo illi datæ, quod autem illa cognitio originem habeat ex doctrina dæmonis per accidens est. Ita cum Suario, Victoria, & aliis Fagundez, *supra num.* 4.

76 Dico quintò: si huiusmodi salutatores, & salutatrices, in suis curationibus verbis solis vtantur, vel signis, aut adiurationibus, nullam applicando medicinam naturalem, nullam herbam, nullumque remedium efficax, ad illius morbi sanitatem, credentes, & sibi persuadentes illis solis verbis cum signo crucis, vel aliis signis, morbos esse sanandos, licèt de facto sanentur, superstitiosæ sunt & minime tolerandæ, propter expressum, vel implicitum pactum dæmonis. Ita Sanchez, *in Decalogum lib.* 2. *cap.* 40. *num.* 39. vel Syrus, Suarez, quos refert, & sequitur Fagundez *supra num.* 3. Ratio est, quia ea verba vel signa ad eum effectum vim naturalem non habent, nec virtus naturalis præsumitur, nisi ostendatur, nec Deus solet eam virtutem conferre his signis, & verbis, nec hoc consentaneum est prudenti modo gubernandi diuinæ sapientiæ, vt supra diximus. Hinc fit superstitiosum esse dicere aliqua verba ad aures alicuius animalis, vel hominis infirmi, cum fiducia, vt solis illis curetur. Ita cum Tamburino, Leander *tract.* 9. *d.* 1. *q.* 15 *&* 16.

77 Dico sextò: huiusmodi virtutes naturales pendentes ex complexione, & temperamento hominum halitus, aspectus, saliuæ, non sunt admittendæ, vt licitæ, nisi personæ sint bene moratæ, honestæ, & prudentes, & de quarum vita habeatur in oppido bona existimatio; nec tunc etiam illarum vsus permittendus est, si periculum sit, quod illarum exemplo aliæ personæ non ita moratæ, & probatæ vitæ, similibus vtantur. Ita cum Sanch. Suario, Fagundez, *suprà.* Vnde huiusmodi salutatores maxime sunt examinandi ab Ordinariis, priùs quàm munus hoc obire permittantur, vt videant an naturalibus remediis, an per gratiam gratis datum, an veró per pactum cum dæmone operentur, quæ omnia ex circunstantiis coligi possunt; vnde salutatores, qui ad hoc munus nimium vinum potant, nimis sunt suspecti, non tamen est impossibile posse ad hunc effectum requiri nimiam vini potationem, nam cum hæc gratia gratis data sit naturalis, in aliquibus potest fieri, vt si à calore proueniat, nimio vino potato confortetur. Ita Sanchez, *in Decalog. cap.* 40. *num.* 47.

Ratio autem nostræ resolutionis est, quia licet Deus interdum conferat donum curationis, & aliquam gratiam naturalem hominibus, non tamen illam confert permanenter, & habitualiter, & quasi ad arbitrium illorum, sed solùm ad aliquem actum propter aliquam occasionem, & propter aliquam fidei vtilitatem; at isti profitentur se habere eandem priori modi, ergo sunt suspecti. Quando tamen huiusmodi virtus personalis non habuit malum initium, sed persona illam habens, vel casu, vel ex fide bona simpliciter cœpit operari, & postea experta est effectum sanitatis, & à Deo illum sperat cum timore, & reuerentia, non videtur damnanda, modo pie viuat, & illa gratia honeste vtatur, alioquin suspecta esse debet, vt optime aduertit cum Sanch. Suario, & aliis Fagundez, *in Decalogum lib.* 1. *primi præcepti cap.* 36. *num.* 6. vnde infero cum eodem Fagundez *ibi*, raro hoc esse permittendum, quia hic modus curationis cum halitu, & saliua, aut cum solis verbis, rarissime vtantur, nisi personæ viles, & ignotæ vitæ, & quando sunt vitæ probatissimæ, malo exemplo esse possunt aliis, qui non ea sanctitate, & prudentia sunt præditi.

Hinc plures casus colliges cum Sanch. 10. salutatorem, qui panem à se morsum porrigit rabido, 78
vt curetur, licet sit suspectus, non esse absolute damnandum, vt putauit Delrio; illud tamen quod aliqui salutatores dicunt, quòd in præsentia alterius salutatoris præditi maiori vi sanandi se senare nequire, est ridiculum. Ita Sanchez *suprà.* Non tamen repugnat quod idem panis ab ipso morsus, prosit postea ad rabiem ipsius salutatoris, nam cum virtus mansit per morsum affixa in pane, poterit postea habere in illo, sicut in alio suum effectum. Ita Sanchez. *suprà.* Illud tamen quod dicunt, vnum salutatorem naturaliter cognosci ab aliis, mendosum est, & falsum sicut, & dicere hanc virtutem inesse septimo cuique saltatorum filio, si masculinum ordinem fæmineus partus non interruperit. Neque naturaliter possunt se in rogum iniicere, ita vt maneant illæsi, vt aliqui faciunt, nec ad hoc potest adesse virtus supernaturalis, nam Deus non facit miracula sine necessitate. Tandem non possunt salutatores suo halitu rabidos interimere, ne diu crucientur, aliisve noceant, nulla enim ratione hoc licitum esse potest, quia est intrinsecè malum. Ita cum multis Leander *tract.* 9. *d.* 1. *quæst.* 49. *&* 50.

Aduerte tamen, per hæc, quæ in hoc parocho dixi me non intendere condemnare ingressum illum 79
celebrem fornacis accensi, qui quotannis fit à quodam vino prius confessio, & sacra communione munito,

munito, ab hinc multis annis in oppido Lusitaniæ dicto Pombal, in vltima sexta feria ante dominicam vltimam Iulij, quo die in illo oppido celebratur festiuitas Beatæ Virginis Mariæ *dos Cardais*. Nam licèt homo, in fornacem nimis accensam ingrediatur, & egrediatur, illæsus hoc enim si superstitioni, vel magiæ tribuendum, sed fidei, & miraculo. Et casus est situ dignissimus. Accenditur enim fornax, & cum nimis succensa est, accedit innumerabilis hominum multitudo cum clero processionaliter deferentes imaginem B. Virginis, & prope illam hominem optimis ornamentis indutum, qui accedens ad ostium fornacis, facto signo crucis, &
80 innocato auxilio. B. Virginis, intrat per eam, ac si per amœnum viridarium intrasset & intus existens, accipit placentam miræ magnitudinis continet namque decem medicos tritici, & accommodat eam intra fornacem, & iterum exit ab ea, sine vlla læsione, & clausa, magno lapide fornace decedunt. Altera die veniunt similiter processionaliter ad eandem fornacem & aperto ostio intrat iterum idem homo & accommodat placentam. Ita vt possit extrahi quæ tandem extrahitur è fornace nimis decocta: & inter deuotos partitur & partem quam quisque accepit reponit inter triticum & dicunt illud à vermibus seruare illæsum quæ omnia non superstitioni sed miraculo vt dixi tribuenda sunt vel fidei illorum populorum. Qui casus; cùm sit notorius in toto illo regno; hæc pro illo dicta sufficiant.

Sed Quæres? an huiusmodi virtus per quam sa-
81 lutatores faciunt hæc opera miraculosa sit virtus naturalis, an gratia gratis data? Quidam dicunt esse naturalem à naturali complexione, siue à constellatione. Ita Castanega, Veracnes, probabile reputat Victoria, & Sanchez vbi *supra num.* 49. Verius tamen est illam virtutem esse gratiam gratis datam. Ita cum Azor, Nauarro, Margarita Confessorum, Delrio, Sanchez *supra*, Virecellus, & alij quos refert, & sequitur Leander *tr.* 9. *Decalogi d.* 1. *quæst.* 11. Ratio autem est, quia illa vis sanandi, non potest naturaliter competere voci, visioni, & contactui alicuius hominis. Vide Sanchez *supra*.

Nec obstat si dicas esse multa loca Plinij, in quibus ait multos fuisse homines, qui alitu, contactu &c. medebantur, quosdam morbos. Respondetur namque illam gratiam fuisse gratis datam, vel ex pacto dæmonis. Ita Sanchez *supra*. Dices, quidam ex naturali complexione, vel constellatione grauiter nocent hominibus, & etiam animalibus, & aliis rebus solo aspectu, tactu, alitu, &c. vt de fascinatione constat; cur ergo virtus medendi ex eisdem causis salutatoribus inesse non poterit? Respondetur cum Sanchez; plura ad sanitatem requiri, quam ad morbum, nam bonum ex integra causa, malum ex quocunque defectu. Nec obstat quod hæc virtus sanandi pluribus herbis, lapidibus, animantibus, naturaliter competat, nam hæc habent illam virtutem ex temperamento certo, & definito totius speciei, & non omnes homines eam salutatorum virtutem ergo est gratia gratis data.

SECTIO V.

De Missis. S. Amatoris, & de aliis orationibus, & nouennalibus, & deuotionibus, an superstitiosæ sint?

SVMMARIVM.

82 *Vanum & superstitiosum est vti in Missa, & officio D. vanis, & inutilibus ceremoniis.*

83 *Missa S. Amatoris cum certis variis ceremoniis sunt superstitiosa.*

84 *Aperire venam iumentis in die alicuius sancti superstitiosum est.*

85 *Efformare cruces dum canitur passio in dominica Palmarum est superstitio.*

86 *Dicere quod qui in die alicuius sancti ieiunat pane & aqua, vel recitat certas orationes absque dubio non repente morietur, vel quod saluabitur, est superstitio.*

87 *Orationes. S. Brigittæ si hac intentione dicantur sunt superstitiosa.*

88 *Colligentes herbas in die. S. Ioannis putantes habere maiorem virtutem superstitiosi sunt.*

89 *Scindere arborem, & per eam sic scissam transire læsi pueros vt recipiant sanitatem superstitiosum est.*

90 *Amentare seu incantare certis verbis lupos, ne accedant ad greges in montibus relictos superstitiosum est.*

91 *Orationes quibus sagæ benedicunt rosaria pro parturientibus est superstitio.*

Dico primo. Vanum, & superstitiosum est, vti in officio diuino, & in Missis vanis, & inutilibus ceremoniis. v. g. certo Missarum numero, diebus continuis dicendarum, talibus horis, tot, & talis coloris candelis, ita vt iis circunstantiis, ita innitatur ille, qui illis vtitur, quasi existimet missarum efficaciã cessaturam eisdẽm circũstantiis deficientibus. Non est tamen superstitiones certus missarum, & candelarum numerus, in honorem aliquorum Sanctorum, vt duodecim, in memoriam duodecim Apostolorum, vel vndecim, in memoriam vndecim millia virginum, dummodo non illi numero certo, ita fidatur, vt illum augere, vel minuere statim inutile sacrificium putetur. Ita Fagundez *in Decalog. lib.* 1. *cap.* 37. *num.* 1. & cum aliis Leander *tr.* 9. *d.* 1. *quæst.* 54. 82

Et hinc deducitur primo, Missas quas vocant. S. Amatoris cum certis ceremonis, vt incipiantur 83 ante solis ortum, certis diebus absque interruptione, & certo candelarum numero, supręstitiosas esse. Ita cum Seruedo, Sanchez, *supra num.* 2. & cum Torreblanca, & aliis Leander *supra quæst.* 55. Et eodem modo damnant huiusmodi Doctores Missas, quas Comitis appellant, & Trinitarios, S. Gregorij, & quindecenarios. S. Catharinæ, si fiant cum vanis circunstantiis, vt quod duo clerici non exeant ab Ecclesia, dum tales missæ continuis diebus dicuntur, nisi iussu prælati, quod sint triginta, vel quindecim non interruptæ, & non viginti, vel quadraginta, & quod numerus candelarum sit tantus; hæc enim omnia superstitiosa sunt, non enim fructus missarum ab his circunstantiis pendere potest. Si tamen dicantur triginta Missæ in honorem. S. Gregorij cum aliquibus officiis, vel in honorem

honorem S. Catharinæ, vel S. Amatoris, sine prædictis superstitionibus, licitæ sunt, & in vsu hodie feruntur in Ecclesia. Ita Sanchez, quem refert, & sequitur Fagundez *supra n.* 2. & cum aliis Leander *supra quæst.* 56. *&* 57.

Secundo deducitur superstitionem esse id, quod
84 in aliquibus locis fit. v. g. in die alicuius Sancti iumentis venam aperire, & circa templum Sancti Antonij nouies iumenta circumducere; ignorantia tamen, & bona fides hoc facientium excusabit à mortali: item Itali ex prima pecunia oblata Crucifixo in die Parasceues solent annulum efficere ad sanandos morbos contractionis membrorum; nam si animus hoc facientium sit adhibendi eas circumstantias tanquam per se, & ex se efficaces ad sanitatem, vel rerum suarum incolumitatem à Deo obtinendam, est superstitio mortalis, nisi ignorantia, & bona fides excuset. Si tamen ad excitandam magis deuotionem in se ipsos fiant, tunc non est superstitio, cessante aliorum scandalo. Ita cum Sanchez, & aliis, Fagundez *supra num.* 4. & cum aliis, Leander *supra quæst.* 35. *&* 36.

Idem dicendum est de quadam consuetudine,
85 quam in hoc oppido Viennæ inueni. Solent namque in Dominica palmarum tempore, quo cantatur Passio Domini nostri Iesu Christi, efformare cruces auri, vel imagines Christi, quas dicunt prodesse pro aliquibus infirmitatibus, vel è fornace melius efformatas exire, quæ omnia absque dubio superstitiosa sunt, & peccatum mortale seclusa ignorantia. Imo si fiant ob deuotionem, semper erunt suspecta, cum illa actio laborandi in die festo sit mala, & peccatum saltem veniale, & sæpe retrahit officiales à sacrificio.

Tertio deducitur esse superstitiosum dicere, aut
86 prædicere, quod ille qui in die Sancti Stephani Protomartyris pane, & aqua ieiunat, & rite confessus communicat non morietur ab alio occisus, etiam si multis ictibus impetatur. Ita cum Tamburino, Leander, *tract.* 9. *d.* 1. *q.* 17. Et idem dicendum est de recitatione certarum orationum, cum spe certa, quod illas recitantes, vel secum ferentes, non morientur subitaneè nec alteri periculo subiicientur. Ita cum Suario, Lessio, Tamburino, & aliis Leander *supra quæst.* 18. Et hinc etiam fit superstitiosam esse recitationem aliquarum orationum S. Brigittæ, quæ nunc apud Lusitanos circumferuntur, si recitentur cum spe firma, quod illas recitantes per integrum
87 annum, morti æternæ non erunt subiecti, nec certi illorum consanguinei, vt falsò in illarum libello asseritur à Christo Domino fuisse S. Brigittæ reuelatum. Vnde licet orationes in se bonæ, & sanctæ sint, dicere tamen illas hac certa spe, est valde superstitiosum, & retrahit homines à Sacramentis. Vnde quidam superstitiosi Religiosi, qui hanc, & alias superstitiosas deuotiones docent, recludendi sunt, & docendi, vtpote, aut seductores muliercularum, aut saltem, vt ignorantes. Mirum enim est, quot homines in Vlissipone, hæc perdiderit deuotio, à multis enim audiui dicere, sibi sufficere per totum annum recitare illas S. Brigittæ orationes, & postea viuere quomodo voluissent, quomodocunque namque vixissent, etsi innumeris peccatis essent innoluti, semper tamen esse saluandos; quod quidem non à se tantum dicebant, sed sic in prædicto libello harum orationum falsissime asserebatur. Vnde Domini inquisitores de hoc informati, prologum harum orationum interdixerunt ne homines deciperentur.

88 Quarto deducitur colligentes herbas in die S. Ioannis, vel secantes venas animalium credendo tali die, aut tali hora, & tempore, sectionem venæ, & herbas collectas, habere maiorem virtutem ad pellendos morbos, vel impediendos, superstitiosum esse; si tamen fiat ex deuotione, non credendo inde herbas habere maiorē virtutem naturalem, sed hoc faciant ad excitandam deuotionem, vt feruentiùs postulent à Sancto Ioanne illud, quod volunt impetrare; tunc non est superstitio. Ita cum Sanch. Sayro, Delrio, Valentia, Fagundez, *supra n.* 7. Quinto deducitur esse etiam superstitiosum in die S. Ioannis arborē scindere, & per eam sic scissam transire lesos pueros, vt recipiant sanitatem; arbor enim scissa nullam habet ad hunc effectum vim, sicut nec ros, aut herbæ collectæ in nocte S. Ioannis, vt mulierculæ 89 existimant. Vnde hæc omnia facientes peccant grauiter, seclusa ignorantia, & bona fide. Ita cum Tamburino, & aliis Leander *supra quæst.* 29. *quæst.* 30. 33.

Sexto deducitur morem versatissimum, qui in Lusitania prope montem Stellæ est; superstitiosum 90 esse. Solet namq; homines illi, ad custodiendos greges suos à lupis, certis verbis vti, quibus prolatis, etiam si pecus in medio montis relinquatur, sine custode, non tangitur, nec offenditur à lupis, quod experientia compertum est, quod vocant pecus amentare; nam hoc non est dubium, quod sit, vel incantatio luporum, vel pecoris, intercedēte pacto dæmonis, nam verba illa non possunt habere illam vim naturalem. Ita Fagundez *in decalog. lib.* 1. *cap.* 37. *n.* 7. Leander *tr.* 9. *d.* 1. *q.* 44. Vnde omnes hi peccant mortaliter, seclusa ignorantia. Damnandæ etiam sunt, illæ sacrilegæ processiones, in quibus aliquæ Sanctorū imagines catenis vinculantur, vel in aqua immerguntur, quo vsque pluat, vel aliquod beneficium à Deo accipiant, nam cum hoc non sit ex institutione Ecclesiæ, & sit res impia quantum est ex se: impium namque est velle vi aliquid à Deo, vel à Sanctis obtinere, inde est qnod hoc superstitio sit. Ita cum Trullenc. Lupo, & aliis Leander *tract.* 9. *d.* 1. *quæst.* 12.

Septimo deducitur superstitiosas esse orationes, quibus sagæ benedicunt Rosaria pro parturiētibus, 91 Ita cum Nauarro, Sanch. & aliis, Leander *sup. q.* 13. Nouenariæ tamen licitæ, & piæ sunt, si fiant sine superstitionibus. v. g. si non putent, quod si plures vices, quam nouies ierint in templum, non habituras effectum; vel si non offeratur candela eiusdem magnitudinis, cuius est offerens, credendo maiorem, vel minorem non sufficere. Vnde si forte in simplicibus hæc, & alia similia inueniantur, non statim sunt condemnandi, sed docendi.

SECTIO VI.

De diuinatione per astra, & de vera, & falsa astrologia.

SVMMARIVM.

92 *Astrologia alia est naturalis, alia iudiciaria, & quæ vtraque sit?*

93 *Astrologia naturalis licita est.*

94 *Non est per se malum predicere ex aspectu stellarum inclinationem pueri.*

95 *Astrologia iudiciaria est grauissimum peccatum.*

96 *Erroneum est dicere futura contingentia certo posse cognosci ex astris.*

97 *Astrologus potest futuros aduentus prædicere, non certo, sed probabiliter.*

98 *Homines qui dicunt videre aquas in visceribus terræ superstitiosi sunt.*

AD intelligentiam huius sectionis nota. Duplicē esse astrologiā; altera est naturalis quæ etiā dicitur

dicitur Astronomia; altera vero iudiciaria, quæ retinet nomẽ astrologię, naturalis est illa, quę ex aspectu syderum, planetarũ, &c. coniectat, ea quæ naturaliter contingunt, vt pluuias, calores, frigus, &c. Astrologia iudiciaria est illa, quæ ex aspectu syderum obseruato, iudicat de futuris aliquo modo à libero arbitrio dependentibus, vel etiam de futuris contigentibus, quæ nullam habent causam certam, vt si Petrus per talem plateam deambulet, tegula cadet illi super caput, &c. his suppositis.

93 Dico primò: Astrologia naturalis licita est. Ita cum communiter DD. Ratio est, quia hi euentus non sunt per se occulti, sed per causas cognosci possunt, causæ autem eorum sunt cœli, & astra, ergo non est malum hæc prædicere ab illis, qui hanc scientiam norunt, debent tamen hi Astrologi non hoc certo affirmare, alias incident in temeritatem, vel leuitatem, quæ damno graui secluso tantum erit venialis; nam hæc possunt aspectu aliorum syderum, vel ex dispositione causæ materialis variari.

94 Dico secundò: non est per se malum prædicere ex aspectu stellarum inclinationem pueri nascentis, nam cum hæc pendeat à complexione, & hæc à cœli constellationibus, poterit aliquando per hanc scientiam cognosci, non tamen certo prædici; nam cum passiones voluntati subdantur, possunt variari. Tum quia non solùm ex influentia stellarum, sed ex parentum temperamento procedit pueri inclinatio. Vnde hæc certo affirmare erit temeritas. Nec hoc est contra Bullam Pij V. nam hæc solũ est contra Astrologos, qui futuros euentus contingentes, vel à libero arbitrio dependentes diuinare contendunt; vide Trullench. & Fagundez, *lib. 1. Decalogi cap. 39. per totum* Leandrum *tract. 9. d. 2. quæst. 39. & 40.*

95 Dico tertiò: Astrologia iudiciaria, seu prædicere futura contingentia libera ex astris, est grauissimum peccatum. Ita communiter DD. apud Trullench. *in Decalog. lib. 1. cap. 10. dub. 4. num. 4.* Leander *suprà quæst. 42.* Ratio est quia, vel hæc prædictio futurorum contingentium fundatur in astris, tanquam in causis, vel fundatur in astris tanquam in puris signis. Primum tollit libertatem, & est contra fidem; nam si posita tali constellatione homo non potest non tale quid operari, tollitur libertas. Si secundum dicatur, est magna superstitio, sicut augurium; nam talia signa, non sunt naturalia, quia nec sunt causa rerum, vt supponimus, nam hoc tollit libertatem, vt diximus; nec effectus: ergo erunt signa ad placitum, ex quibus quæritur cognitio vi alicuius disciplinæ, quæ non potest esse nisi dæmoniaca, & cum pacto cum eo inito; ergo erit superstitio, vide Teles *2. p. disp. 44. sect. 4. per totam.*

96 Hinc est erroneũ esse dicere, futura contingentia certo cognosci posse ex astris: Et ratio est quia tales prædictiones absolute damnãtur ab Ecclesia, siue dicantur astra esse signa, siue causas. Vnde etiamsi non certo, sed probabiliter pronuncient hunc hominem tali morte moriturum, vel futurum Episcopum, &c. peccant mortaliter. Ita cum Trullenc. Delrio, Suario, & aliis, Leander *tract. 9. d. 2. q. 43.* contra Toletum, Valentiam, & alios. Et ratio est, quia cum omnis talis prædictio ad astra referri non possit, referenda est ad pactum dæmonis. Si tamen in genere pronuncient, ita vt probabilis ratio reddi possit ex ætate, dispositione, corporis temperamento, consuetudine vitæ, aut aeris affectione, quæ ex siderum concursu, vel aspectu proueniunt, non sunt damnandi; quod si aliquando casu, vera prædicunt, id vel casu fit, vel pacto dæmonis. Ita cum aliis Leander *suprà quæst. 44.* Et hinc fit grauius peccatum esse ex astris prædicere ea, quæ solum ex Dei voluntate pendent, quia voluntas Dei multo magis libera est, quam voluntas humana. Idemque dicendũ est de effectibus præteritis, & præsẽtibus, hominibus occultis, & de rebus deperditis, aut furto ablatis, nam neque hæc ex astris cognosci poterunt. Vide Trullenc. & Fagundez, qui de his abundanter tractant.

Dico quartò: Astrologus absque mortali potest liberos futuros euentus prædicere non certo, nec probabiliter, sed coniecturaliter, secluso scandalo, & aliis circunstantiis. Ratio est, quia hæc coniectura non est absoluta prædictio futuri, sed coniecturalis, & dubia, quod potiùs est prædictio contingentiæ, quam effectus. Ita Palaus, *disp. 1. p. 4. num. 6.* Diana *tom. 1. tract. 15. resol. 58.* & cum Candido, Leander, *tract. 9. d. 2. quæst. 45.* licet tamen hæc prædictio non fuerit iure antiquo prohibita, modo tamen est prohibita à Sixto V. Ita cum Candido, Suario, Grasio, Lupo, & aliis Leander *suprà quæst. 48.* contra Palaum, *d. 1. p. 6. num. 8.* Hæc tamen prohibitio Sixti V. solum obligat pro foro externo, & non pro foro conscientiæ. Ita cum Palao, Suario, Delrio, Molphesio, Tamburino, Leander, *suprà quæst. 48.* contra Sanchez, Salas, Grafium, & alios, in foro tamen externo possunt Domini inquisitores procedere contra hos Astrologos iudiciarios, quia hoc onus ad minus est illis coniunctum. Ita cum Diana, Acursio, Palao, Leander, *suprà quæst. 49.* Et hinc fit peccatum esse mortale consulere Astrologos ad futurum occultum sciendum; hæc enim non possunt sciri per astra. Ita cum communi Leander *suprà quæst. 52.* Et idem dicendum est, si quis consulat Astrologos ad delictum aliquod occultum sciendum est enim hoc contra iustitiam. Ita cum Soto, Sanchez, Leander, *suprà quæst. 53.* 97

An autem sint superstitiosi illi homines, qui Lusitane dicuntur *Vedores de Agoas*, qui scilicet dicũt videre aquas in visceribus terræ, & metalorum thesauros, & cadauera? Respondeo affirmatiuè, si dicant se visu corporis penetrare corpus opacum, quale est terra; quia cum impossibile sit visus aciem corpus, tam densum penetrare, plane cognoscitur cognitionem talium rerum ope dæmonis fieri. Secus dicendum est, si ex effectibus, vt ex aliqua herba, vel ex vaporibus, aut exhalationibus mane, & vespere illic expiratis, & naturaliter venas aquæ, aut metallorum significantibus dicant, & prædicent huiusmodi res. Ita cum Sanchez, Delrio, Palao, Leander, *suprà quæst. 52.* 98

SECTIO VII.

De diuinatione ex Elementorum obseruatione.

SVMMARIVM.

99 *Quatuor sunt modi diuinandi per elementa, scilicet Geomantia, Hydromantia, Aëromantia, Pyromantia.*

100 *Quid sit Geomantia, & an fiat ex pacto dæmonis?*

101 *Quid sit Hydromantia, & an fiat ex pacto dæmonis?*

102 *Quid sit Aëromantia, & an fiat ex pacto dæmonis?*

103 *Quid sit Pyromantia, & an fiat ex pacto dæmonis?*

Dico primò: quatuor sunt modi, seu genera diuinandi per elementa, & ex elementorum obseruatione. 99

obseruatione. Primum est Geomantia; secundum
100 Hydromantia; tertium Aëromantia, quartum Pyromantia. Geomantia tunc, fit cum diuini hac arte vtentes edocti à dæmone certa signa, puncta, & figuras, vel in terra, vel in puluere, vel in papyro, vel in quocunque alio corpore è terrena substantia compacto, inscribunt, & post illorum inscriptionem, mutationemque, & transpositionem prædiuinant id quod animo intendunt; quod fieri non potest sine pacto Dæmonis, nam signa illa, non possunt esse causæ naturales talis diuinationis, nec signa rei pronuntiatæ, sed signa pacti diabolici. Dicitur autem hæc geomantia diuinatio ex terra. Ita Fagundez *in Decalogum lib. 1. cap. 39. n. 2.* Trullenc. *in Decalog. cap. 10. lib. 1. dubio 5.*

101 Dico secundò: Hydromantia, quæ dicitur diuinatio per aquam, contemplatur in aqua motus illius, & in peluim, vel quodcunque aliud vas plenum aqua picem, ceram, vel resinam liquefactam infundit, & ex figuris, quæ inibi fiunt, & apparent cum prolatione certorum verborum, futura vaticinantur, ex pacto dæmonis, non industria humanæ artis. Aëromantia, seu diuinatio per aërem
102 est illa diuinatio, quæ per aërem, & ventos fit; vani enim isti diuinatores obseruant veris mutationes, & sonitum arborum, flabellationem venti, per angulos domus, per portas, per ianuas, & ex his futura prædicunt. Hæc tamen de diuinatione per aëra, & aquam intelligenda sunt, nisi versentur circa effectus mere naturales, qui aliquando, & frequenter sequuntur: ex variis enim mutationibus aquæ maris, vel aëris, prænosci, vel prædici possunt pluuiæ, & grandines, & niues, venti, tempestates, &c. quod maxime agriculturæ, & nauigationi prodesse potest; & tunc hæc diuinatio non est prohibita, nec mala, nec canones illam condemnant, nisi in quantum descriptis quibusdam circulis, & figuris in terra, aqua, aëre, & igne futura prædicunt, & multa pronunciant. Ita cum aliis Trulenc. *supra.*

103 Dico tertiò: Pyromantia considerat ignem, & flammas, fumum, fungos. An conglobatim flammæ ab igne emittantur, an splendidæ, an celeriter, an tenues, vel crassæ sint, quem colorem efficiant, quem sonitum edant, an in modum pyramidum fastigiatim volent, an ab igne separentur, & similes vanas obseruantias considerat; quæ similiter pacta sunt dæmonis & non prænunciati euentus causæ, vt manet *supra* explicatum. Ita Fagundez *sup. n. 2.* Trullenc. *in decalog. lib. 1. cap. 10. dub. 15. per totum.*

SECTIO VIII.

De diuinatione quæ sumitur ex varia volucrum obseruatione.

104 *Tres modi diuinandi sumuntur ex auium signis, scilicet Augurium, Auspicium, & Aruspicium, & quid sint?*
105 *Ex his prædicere futura superstitiosum est.*
106 *Ex auium obseruatione licet probabiliter prædicere euentus naturales.*

104 Dico primo tria sunt genera, seu modi diuinandi, qui ex variis petuntur auium signis primus est augurium, quo quis notando auium garritus, voces, cantus, aut numerum, futura prædicit. Vt si Cornix à læua canat, coruus à dextra, si tot alites conuolent, &c. Secundus est Auspicium, quo quis ex volucrum habitu, passu, volatu, cursu, & motu, futura prænuntiat. Tertius est Aruspicium, quo quis inspectis cæsarum auium, aut aliorum animantium, extis, intestinis, fibris, & visceribus futura pronunciat.

Ex his igitur obseruationibus futura prædicere 105
est vanum, superstitiosum, & damnatum in iure, vt communiter tenent. DD. apud Trulenc. *vbi supra dub. 6. num. 2.* Ratio est, quia huiusmodi signa non significant futuros euentus contingentes, nec illorum sunt causa. Vnde totum operatur dæmon, vt homines decipiat. Licet tamen ex auium obseruatione euentus naturales prædicere, & probabi- 106
liter coniectare. Sic ex volatu, vel cantu auium, & animaliam motu, licet prædicere tempestates, imbres, pluuias, ventos, serenitates. Et ratio est, quia eorum corpuscula, vel cerebrum, aut spiritus animales, ab aëris immutatione afficiuntur, & instinctu quodam naturæ, talem affectionem significare possunt. Ita Lessius, Caietan, Sanch. & alij, quos refert, & sequitur Trulenc. *vbi supra numero 2.* Leander *tract. 9. d. 2. quæst. 97. & sequentibus.*

SECTIO IX.

De diuinatione quæ ex corporis humani membris, & partibus sumitur.

107 *Hæc diuinatio communi nomine vocatur physiognomia.*
108 *Diuiditur in chiromantiam, pedomantiam, metoscopiam, physiognomiam, & artumantiam seu spatulantiam, & quæ vtraque sit?*
109 *Physiognomia alia est naturalis, alia astrologica, & quæ vtraque sit?*
110 *Physiognomia naturalis licita est.*
111 *Physiognomia astrologica superstitiosa est.*
112 *Chiromantia naturalis licita est.*
113 *Ex motibus humani corporis nulla capi potest firma coniectura ad prænuntiandum aliquid de futuris.*

Diuinatio hæc communi nomine vocatur Phy- 107
siognomia; sumit autem nomen particulare à parte corporis, qua vtuntur ad diuinandum. Modi ergo huius diuinationis sunt quinque. Chiromantia, qua inspectis manuum lineis, futura prædicuntur. Pedomantia, qua quis obseruatis pe- 108
dum signis, diuinat; Metoscopia, qua quis notatis frontis, vel totius vultûs lineamentis, & signis futuros casus prædicit; quarta dicitur Physiognomia, qua quis totius corporis partibus, lineis, vel signis notatis, futuros euentus prænunciat. Tandem Artumantia, seu Spatulantia, quæ obseruat ossa, artus & viscera animalium, & hominum mortuorum, eaque iuxta ignem apponit, quoad vsque calore ignis, vel crepitent, vel diffindantur, & ex sonitu, atque ex modo fissuræ superstitiosè ex pacto dæmonis colligit, & diuinat.

Est autem Physiognomia duplex. Altera naturalis, altera vero astrologica: naturalis, est quę- 109
dam philosophiæ naturalis pars, quæ corporis humani membra præsertim humeros, pectus, manus, frontem, nasum, oculos, supercilia, aures,

aures, caput, & vniuersam faciem obseruat, quibus notatis probabiliter coniectat hominis temperamentum, naturales affectiones, malam, vel bonam hominis valetudinem. Astrologia est, qua quis ex obseruatione earundem partium corporis, fortuitos euentus, tum prosperos, tum aduersos prænunciat.

Dico igitur primo: Physiognomia naturalis lici-
110 ta est, id est, licitum est ex humanis partibus, aut ex corporis dispositione, & proportione coniicere probabiliter affectus animi, vt ingenium, complexiones, qualitates naturales, an cor sit vigore plenum; an hepar, & pulmones sani, an stomachus sit debilitatus &c. Ita Azor, Lessius, Sanch. Filliucius, quos refert, & sequitur Trullenc. *lib.1. Decalogi cap.10. dub. 7. num.2.* Fagund. *in Decalog. cap.39. lib.1. num.3.* & cum aliis Leander *tract.9. Decalogi d.2. quæst.14. & 15.* Ratio est, quia ex his probabiliter dignosci possunt, vt fecerunt antiqui philosophi, non tamen certo illa prædici possunt; esset enim temeritas, & imprudentia, quia non semper omnia signa conueniant.

Dico secundo: Physiognomia astrologica, id est
111 ex eisdem partibus coniectare prosperos, vel aduersos euentus, illicitum, & superstitiosum est, & ex se peccatum mortale: est namque tota hæc astrologia commentitia, & pontificio iure damnata; fingit namque supra dictis corporis partibus certos planetas correspondere, quibus notatis, in ipsis veluti legere quasdam literas, quas ipsi soli intelligunt, quæ prosperos, & aduersos casus hominum demonstrant, quos ipsi audacter prædicant; Ita Azor, Villalobos, Sousa, Fagundez, quos refert, & sequitur Trulenc. *vbi supra num.3.* Telles *vbi supra*, & cum aliis Leander *supra quæst.12.* Dixi *ex se esse peccatum mortale*, nam si id fiat ioci causa, ad se oblectandum, aut non tanquam rebus certis fides adhibeatur, venialis tantum culpa committitur, vt cum Sanch. Filliucio, & aliis Trulenc. *supra.* Attamen iuxta eas dirigere suas actiones, esset peccatum mortale; nam tunc nimia credulitas eis adhibetur, quod si ex prædictarum specierum regulis, tenuissima quadam coniectura indicentur propensiones ad aliquos actus, etiam ad eos, qui libere exercentur, vt ad auaritiam, venerem, vinum, &c. non erit licitum, vt cum Sanch. Sousa, & aliis tenet Trulenc. *supra n.3.*

Dico tertio: Ex lineis manus eodem modo præ-
112 dicere probabiliter corporis dispositiones, aptitudinem, vt facit chiromantia naturalis, quæ est quædam pars physiognomiæ naturalis, licita est; at eo modo quo facit astrologia iudiciaria, vanum est, & superstitiosum. Et eam damnat Sixtus V. in bulla sæpe citata. Et in indice librorum prohibitorum interdicuntur omnes libri hanc docentes. Hinc fit ex lineis manuum non posse prædici bonam vel malam fortunam, & alia huiusmodi: nam hæc contingentia sunt, & non habent connexionem cum illis causis. Vnde non licet Ægyptiam interrogare mulierem, de bona, vel mala fortuna, si firmiter ei credatur, vel scandalum detur aspicientibus, secus, si ex curiositate, & animo ridendi, vt cum Nauarro, Sanch. & aliis docet. Trulenc. *supra* & cum aliis Leander *supra quæst.* 103. de aliis autem membris physiognomiæ eodem modo philosophatur.

Dico quarto: Ex motibus humani corporis nul-
113 la, aut valde infirma coniectura capi potest ad prænunciandum aliquid de futuris; tum quia sæpe non ab impressione cœlesti, & constellatione stellarum, sed à libera voluntate pendent; Tum quia ex motibus animalium firma coniectura capi non potest; ergo à fortiori neque ex motibus hominis. Ex vocibus autem hominis, minus aliquid prædici potest, nam hæc significant ad placitum, & non ex constellatione, sed à ratione proueniunt quare diuinatio per illa, est superstitiosa, nisi cognitio spectetur à Deo. Vide Valentiam, Azor, Sousa, & nouissime Trulenc. *supra n.5.*

SECTIO X.

De diuinatione per somnia.

SVMMARIVM.

114 *Diuinatio per somnia dicitur Oniromantia.*
115 *Quid sit somnium.*
116 *Quando constat, vel est probabile somnium esse à Deo, fas est illi fidem adhibere.*
117 *Ponuntur signa ad dignoscendum an somnium sit à Deo vel à dæmone.*
118 *Quando somnium est à causa naturali ex eo potest coniectari de euentis naturalibus.*
119 *Dare fidem dæmoniacis somniis est peccatum graue, & superstitiosum.*
120 *Quoties non est probabile somnium esse à Deo non licet prænotionem ex eo sumere de aduentis liberis.*
121 *Qui temere credit somniis non excusatur à graui culpa.*

Diuinatio per somnia Græce dicitur Oniromantia. Est autem somnium actio imaginaria, 114
siue apprehensio sensus interioris, tempore somni quando exteriores sensus sunt sopiti; in hoc autem 115
loco pro eodem sumitur somnium, & insomnium, visum & phantasma, nam oracula ad diuina insomnia solent applicari. Ex quinque autem causis possunt præcipue somnia prouenire. Primo ex Dei singulari prouidentia, qui multa hominibus bonis, & malis per somnia reuelauit, vt constat ex somnio, D. Ioseph, & Magorum, & Pharaonis. Secundò ex aliqua corporis affectione. Vnde qui sanguine abundat, læta somniat; redundante semine somniat ille venerea; vbi bilis atra viget, res tristes somniantur, vbi flaua bilis lites, iurgia, bella; cum vero phlegma abũdat, somniamus aquas, fontes, prata virẽtia. Tertio proficiscuntur somnia à cogitatione præcedenti in vigilia, vt experientia constat. Quarto procedere possunt ab aëre, & cœlo, taliter imprimente. Tandem prouenire possunt à dæmone; habet namque dæmon vim immutandi humores humani corporis, & permiscendi, quibus varie permutatis multa nobis dormientibus visu contingunt. Ita communiter DD. his suppositis.

Dico primo: Quando constat, vel est probabile 116
somnium esse à Deo, fas est ex illo futurorum prænotionem capere, & illi fidem adhibere. Ita communiter DD. apud Leandrum *tract.9. Decalog. d.2. q.64.* Non licet tamẽ hæc per somnia desiderare, nisi fuerit instinctu Spiritus Sancti, nam tunc erit tentatio Dei, si nimio affectu desideretur, & exponit se homo periculo, ne se dæmon intromittat. Quomodo 117
autem dignosci possit an somnium fuerit à Deo, vel à dæmone quinque signa adhibet Trullenc. *supra.* primo quid in ipso somnio accidit, an accidat aliquid turpe, & inhonestũ nam tunc certum est esse, vel à natura, vel à dæmone. Secundum si somnium sit suaue, & relinquat animam deuotam, & bene dispositam ad deuotionem, videtur esse à Deo. Tertium quæ materia sit somnij, si enim ad malum inducit, non est à Deo, si tamẽ ad bonũ inducit cum timore, &

& humilitate credendum est esse à Deo, non tamen firmiter, nam Diabolus etiam aliquando se transformat in Angelum lucis, vt postea securius decipiat. Quartum quid relinquat post somnium; si enim post somnium animus manet turbatus, confusus, & segnior ad bona opera, signum est non esse à Deo. Tandem quando dubium est, an somnium fuerit à Deo, vel à dæmone, credendum est esse à dæmone, Deus namque cum immittit somnium, simul etiam certum reddit hominem, quod à se immittatur. Ita cum communi sententia Trulen. *lib.1.decalog.c.*10. *dub.9.*Leander *tract.9.d.2.quæst.61.& 62.*

118 Dico secundo: Quando somnia putantur esse à causa naturali, licitum est, ex eis coniecturam facere de euentis naturalibus, minime vero liberis. Ita cum multis Trullenc.*in Decalog.cap.*10. *lib.1.dub.8.n.5.* Leander *supra q. 64.* Ratio est quia non est malum per effectus inuestigare causas nisi reddatur mala actio ex intentione operantis: Sed quando somnia sunt à natura, procedunt ex aliqua causa, ergo &c. vt patet in medicis, nam ex somniis inuestigant causas, & temperamentum hominum, vt supra diximus. Hinc fit quod si quis transeat ex hac diuinatione naturali ex somnio, tanquam ex effectu ad alium effectum cognoscendum, non sit peccatum superstitionis, si semper sistat in discursu naturali, quia nec intercedit pactum cum Dæmone, nec periculum illius, sed ad summum, si nimium in eis credat, erit imprudentia, si tamen velit transire ad cognoscendos effectus liberos, erit absque dubio vana superstitio. Ita cum communi sententia Leander *supra quæst.58.*

119 Dico tertio: Superstitiosum est, & peccatum graue, dare fidem dæmoniacis somniis; & hoc siue intercedat pactum explicitum dæmonis respondendi per somnia; siue tantum præcedat pactum implicitum; quod tunc intercedit, quãdo quis nihil à Deo cogitans, nec rationem habens ad credendum esse à Deo, illis adhibet fidem. Ita cum communi sententia Leander *tr.9.d.2.q.*172. Ratio est, quia somnia, vt signa, sunt signa ad placitum, & propterea cognitio, quæ ab illis sumitur est per modum disciplinæ, in qua discipulus credit Magistro; hic autem non est Deus, quia hic nullum est indicium, vt supponimus; ergo hoc ipso erit à dæmone, quia debet esse ab aliquo intelligente, ideoque vel expresse, vel tacite inuocatur dæmon. Vide Trullenc. *supra num.7.*

120 Dico quarto: Quoties non est probabile somnium esse à Deo, non est licitum prænotionem ex eo sumere, de venturis liberis, sed est communiter peccatum mortale. Ratio est, quia somnia non possunt aduentus liberos naturaliter demonstrare: ergo solum vel ex Dei directione, vel dæmonis: ergo quando non est probabile, quod sit Dei, si quis ex ipsis diuinat, subiicit se disciplinæ Diaboli, eique tribuit futurorum prænotionem. Vnde acriter sunt repre-
121 hendendi illi, qui datâ operâ se ad somniandum in lecto componunt, vt sibi per somnia occulta reuelentur; nam voluntarie capiunt à dæmone doceri: Igitur qui temere credit somniis, non excusatur à graui culpa; quia exponit se periculo deceptionis à dæmone; & quantum est ex se, vult illa credere, etiã si à dæmone sint. Grauior autem culpa erit, quando iam accipiam experientia compertum esset, se in similibus casibus fuisse deceptum. Dixi *communiter loquendo*, nam aliquando poterit esse veniale, ratione simplicitatis, quando homo simplex facile putat esse à Deo, vel quando leuiter illis fidem dedit, vel quando propter somnium timet sibi aliquid prosperi, vel aduersi, cogitans, seu etiam sine vllo fundamento illud forte à Deo immissum, ideoque aliqua facit, vel omittit, modo id quod facit, vel omittit, non sit malum, vel cõtra aliquod Ecclesiæ, vel Dei præceptum; quod si aliquis ita deditus sit somniorum obseruationi, vt ordinarie regatur in agendis per huiusmodi obseruationes, erit superstitiosus, nec à mortali excusandus. Ita communiter DD. apud Trulenc. *supra.*

SECTIO XI.

De diuinatione per sortes.

SVMMARIVM.

122 *Vsus sortium hodie iam non est in vsu.*
123 *Sortes aliæ sunt diuisoriæ, aliæ consultoriæ, aliæ diuinatoriæ.*
124 *Sortes diuisoriæ stando in iure naturæ sunt licitæ in casibus, in quibus ius humanam eas non interdicit.*
125 *In quibus casibus ius humanum eas interdicat, vel non?*
126 *In Beneficiis, & officiis Ecclesiasticis prouidendis probibetur vsus sortium.*
127 *Electio per sortes ad officia ecclesiastica non solum est illicita, sed nulla.*
128 *In casibus in quibus sortes diuisoriæ sunt licitæ non debet lædi iustitia, nec debent fieri cum irreuerentia rerum sacrarum.*
129 *Sortes consultoriæ ad agnoscendam in rebus dubiis D. voluntatem regulariter sunt illicitæ.*
130 *In quibus casibus, & quibus conditionalibus sint aliquando licitæ.*
131 *Sortes diuinatoriæ sunt omnino illicitæ.*
132 *Quædam corollaria inferuntur.*

VSus sortium hodie iam non est in vsu; quia tamen alicubi illarum potest esse aliquis vsus, de 122
illis breuiter agemus. Tria igitur sunt genera sortium, diuisoriæ, consultoriæ, & diuinatoriæ. Diuisoriæ sunt quando ex euentu sortium quæritur quid 123
vnicuique tribuendum sit, siue illud sit res possessa, siue honor, siue pœna, siue munus aliquod, siue sæculare, siue Ecclesiasticum officium, aut beneficium. Consultoriæ dicuntur illæ per quas in rebus dubiis inquiritur diuinum consilium, vt sciatur quid in negotiis dubiis agendum sit. Diuinatoriæ sunt quando per eas inuestigatur cognitio de futuris euentibus, & quidem directio sortium, vel expectari potest à Deo, vel à dæmone, vel à casu, non enim amplius vnde expectari possit apparet.

Dico igitur primo stando in solo iure naturæ, 124
sortes diuisoriæ in omnibus casibus sunt licitæ, in quibus ius humanum eas non interdicit, interdicit autem eas ius humanum in aliquibus, non vero in omnibus euentibus. Ita communiter DD. apud Fagundez *in Decalog.1.precepto lib.1. cap.4.num.3.* Palaum *tract. 17. d. 1. p.6. num. 2.* & cum multis Leander *tract.9. d.2. quæst.75.* Ratio est, quia sortes diuisoriæ non ordinantur ad cognitionem rei incertæ, sed immediate ad operationem diriguntur, nec continent tacitè, aut expresse aliquam inuocationem dæmonis, non enim per illas sortes petimus ab eo tacite, aut expresse, vt nos aliquid doceat vel quod aliquam operationem nostram ad aliquid agendum dirigat: ergo si eis aliqua superstitio non addatur, non sunt intrinsece malæ. Non sunt etiam prohibita sortes diuisoriæ in omnibus euentibus, imo in aliquibus iuribus iubentur fieri, vt patet ex *l. duobus*, sic Saül, sorte electus est in Regem, ergo huiusmodi

sortes in se sunt indifferentes, & de se possunt cohonestari.

125 Sed quæres quando sint licitæ huiusmodi sortes diuisoriæ, & quando illicitæ? Respondeo primo esse licitas in rebus externis sæcularibus, vt in hæreditatibus componendis, & in dirimendis litibus, etiam inter clericos, & personas Ecclesiasticas, non solum de rebus sæcularibus, sed etiam in causis beneficialibus; nam in iure tantum prohibentur sortes in electionibus, cum autem lex odiosa sit, est restringenda, & non extendenda ad alios casus, vt tenet Lessius, Suarez, Fagundez, quos refert, & probabile putat Trullenc. *in decalog. lib.1. cap.9. num.* 8. & cum aliis Palaus *supra numero* 3. Leander *supra quæst.* 83. Secundò in functionibus, & honoribus, vbi de honore, & periculo agitur v.g. si inuadendum est hostile oppidum, & inter milites diuersarum nationum contentio sit, quænam illorum prior inuasura sit. Sic tempore pestis possunt eligi religiosi, & medici, qui infirmis assistant. Tertio in pœnis, vt cum rex vult vni ex duobus, vel pluribus ad mortem damnatis dimittere supplicium, poterit hoc per sortes inter omnes dirimi, cum æquè omnes morte digni sint, & princeps non magis hunc, quàm illum vult liberare; Et denique quotiescunque non apparet ratio, cur alter alteri in aliquo commodo, vel incommodo præferatur, id sorti committi potest.

126 In beneficiis tamen Ecclesiasticis prouidendis, vel officiis prohibetur talis vsus sortium *cap. Ecclesia de sortilegiis*, Ita communiter DD. apud Palaum *supra num.* 5. Ratio est, quia electio ad dignitates Ecclesiasticas fieri debet inspiratione Spiritus sancti. Imo nec etiam eligi possunt compromissarij, in quibus cæteri se compromittant ad electionem, nam quando electores non concordant inter se, electio deuoluitur ad superiorem, vt patet *ex cap. quia propter de electione*. Non est tamen, improbabile quod si repetitis suffragiis non possunt electores ad aliquam Ecclesiasticam electionem concordari, possit sortibus committi, si duo, vel tres cum aliquibus suffragiis remaneant. Ita Lessius, & alij apud Sanch. *lib.* 2. *decalogi cap.* 38. *num.* 74. quos refert & sequitur Trullenc. *supra num.* 8. licèt oppositum teneat cum multis Palaus *supra num.* 6. Leander *supra quæst.* 78. Hinc fit prohibitionem *cap. Ecclesia* non extendi ad electionem ciuilem, & sæcularem, etiam inter clericos, vt probat consuetudo. Ita Azor, Panormitanus, Suar, Sanch. & alij, quos refert Trullenc. *supra n.* 10.

127 An vero electio per sortes ad officia Ecclesiastica, non solùm sit illicita, sed etiam nulla, non vero irritanda? Respondeo esse omnino eo ipso nullam. Ita Suarez, Panormitanus, Palaus, Fagundez, & alij, quos refert, & sequitur Leander *supra quæst.* 82. Ratio est, quia est contra formam eligendi datam *in cap. quia propter, de electione*, in quo capite dicitur, aliter electio facta non valet, & est ibi sermo de electione facta per sortes. Nec obstat quod pontifex *in cap. Ecclesia vestra extra de sortilegiis* confirmauit quandam electionem factam per sortes; Nam *ibi* confirmauit pontifex electionem factam per sortes compromissariorum, quæ electio non est omnino irrita, vt *supra* vt probabile admittimus cum Lessio, sed venit irritanda per quod soluitur argumentum.

128 Aduertendum tamen est, in casibus in quibus diximus, licitas esse sortes diuisorias, non debere lædi iustitiam, sed semper debere seruari illæsum ius partium: vnde non licet mittere sortes inter dignum, & indignum. Secundò non debere fieri cum irreuerentia rerum sacrarum; vnde non licet adhibere librum Euangeliorum in mittendis sortibus, ob reuerentiam rei sacræ. Tertiò non debent fieri ex praua intentione, vel erronea opinione, vt quia humani actus pendeant ab stellis; nam tunc esset superstitio; nec debent fieri cum fiducia in dæmonis auxilio, nam tunc etiam est grauis superstitio. Si tamen fiant vt euentus accidat ex fortuna, erit vanitas, nisi alias excludat diuinam prouidentiam, vt dirigentem, aut permittentem: nam tunc etiam est peccatum grauissimum.

Dico secundò: Sortes consultoriæ ad cognoscendam in rebus dubiis diuinam voluntatem & illam 129
à Deo expectandam regulariter sunt illicitæ poterunt tamen esse licitæ datis his quatuor conditionibus: prima est necessitas, quando scilicet non suppetit aliud humanum consilium: Secunda si Deus alicui inspiret vt illis vtatur. Tertia si fiant cum debita reuerentia: Quarta vt non fiant circa materiam indebitam, nempe vt non fiant circa electiones Ecclesiasticas quia id specialiter est prohibitum ita Sanchez, Lessius, Suar. quos refert & sequitur Fagundez *vbi supra num.* 16. Trullenc. *supra num.* 5. Palaus *tract.* 17. *d.* 1. *p.* 6. *num.* 10. & cum aliis Leander *supra quæst.* 93. Prima pars nostræ assertionis probatur, quia velle sine necessitate quod Deus peculari modo suam voluntatem manifestet est Deum tentare, non enim Deus promisit se has sortes directurum. Quod autem sortes consultoriæ possint prudenter fieri probat vsus Patrum veteris testamenti, Iosue enim sortibus vsus est ad cognoscendum malefactorem occultum, Electio Laudis facta fuit per sortes ad Regnum: item Electio S. Matthiæ ad apostolatum. 130

Aduerte tamen cum Suario Sanch. Filliucio Trullenc. & aliis duplici intentione posse mitti huiusmodi sortes consultorias. Primò intendendo & petendo saltem tacite à Deo vt per signum extraordinarium monstret quid de facto opus sit in aliquo negotio, vt quis dignus sit Episcopatu beneficio &c. Secundò intendendo tantùm occultè directionem sortium per specialem prouidentiam & gratiam Dei & illam ea fiducia postulando vt quod sors tulerit apud se statuat id amplecti tanquam ex diuina voluntate profectum non tamen ex præmissione. Primo modo requiritur, motio diuina, & specialis instinctus Dei & extraordinarius ad id postulandum, alioquin incurreretur in tentationem Dei. Secundo vero modo satis est prudens ratio ex humana coniectura, sumpta ex necessitate causæ & dubitatione occurrente quia non inueniatur melior modus & ex modo quo fiat præmissa oratione, & denique in tali materia in qua non sit periculum iniustitiæ ex successu sortium; alioquin temeritas esset & tentatio Dei existimare Deum illi rei affuturum, tutiùs tamen est ab huiusmodi sortium genere abstinere.

Dico tertiò: sortes diuinatoriæ sunt omnino illicitæ: ita communiter DD. apud Leandrum *sup. q.* 44. 131
Palaum *sup. n.* 12. Ratio est quia sortium moderatio & directio aut expectatur à Deo, vel à dæmone, vel à casu, si à dæmone certum est esse superstitiosam, & continere dæmonis inuocationem; si à casu, indubitatum est casum non posse in sortes influere, & per eas aliquid demonstrare, cum nihil influere possit cum futurum euentum, nullamque cum eo connexionem habeat. Si vero sortium moderatio expectetur à Deo, non constat Deum illas directurum & moderaturum ad manifestanda occulta, cum Deus hoc non promiserit, & euentus aliter sæpissime ostendit quàm per sortes contingat.

Hinc

132 Hinc colligitur esse superstitiosum illum qui notatis quibusdam & obseruatis, futuros euentus prædicit, vel res occultas manifestat, vtpote si modo sic, modo aliter tabula, tessera, taxilli, chartæ, aut grana tritici, vel fabæ decidant; hic enim modus illicitus est, & damnatus *cap. de sortilegiis*: vide Azorium, Lessium, & alios refert & sequitur Trullenc. *supra num.* 14. Similiter superstitiosus est ille qui per sortes inquirit quis obtinebit victoriam, vel cathedram, vel dignitatem solum ob voluntatem & curiositatem, item si quærat quis fuerit malefactor occultus ad puniendum illum in quo casu etiam habet admistam malitiam iniustitiæ, quia miscetur aliqua infamatio proximi, vt si cadat in innocentem, vel nocens occultus publicetur, vel reuera nocens puniatur, quia eo modo non probatur legitimè nocens, nisi dæmonis testimonium recipiatur, quod est sacrilegium, & iniustitia; quia mendax est dæmon. Ad quod genus sortium pertinet duellum ad manifestandam occultam veritatem, & vltra malitiam superstitionis habet etiam admistam malitiam iniustitiæ. Vnde Suarium *suprà*. Nota etiam omnia sortilegia, diuinationes, & vanas obseruationes quæ fiunt cum pacto expresso, vel tacito cum dæmone, hæresim sapere manifeste cùm omnis familiaritas, & pactum cum dæmone hæresim, vel apostasiam inuoluunt, vt optime aduertit Trullenc. *suprà*.

SECTIO XII.

Quid, & quotuplex sit Magia.

SVMMARIVM.

133 *Quid per magiam intelligatur?*
134 *Alia est naturalis alia superstitiosa.*
135 *Quid sit magia naturalis?*
136 *Quid sit magia superstitiosa.*
137 *Si mira per magiam fiant in ostensionem communi nomine sic operantes vocantur magi.*
138 *Si fiant ad noxam alteri inferendam dicuntur malefici.*
139 *Ex quibus cognoscantur opera magiæ?*
140 *Circa corpora humana & animalium multa mala possunt operari magi.*
141 *Fœminæ huic arti deditæ variis nominibus appellantur, & quibus?*
142 *Fœminæ huic arti magis deditæ sunt, quam homines.*
143 *Multoties ad loca distantia per dæmonem deferuntur.*
144 *Quæcunque magia est superstitiosa, & peccatum graue.*
145 *Pocula amatoria, & philtra illicita sunt.*
146 *Sagæ talia pocula conficientes grauissime peccant.*
147 *In hominibus non datur virtus naturalis ad includendos dæmones, quos vocant familiares.*

133 PEr magiam intelligunt DD. artem, per quam mira quædam, & insolita ab hominibus fiunt. Diuidunt autem illam in naturalem, & superstitiosam. Magia naturalis, est ratio quædam operan-
134 di mira per causas naturales, absque dæmonis ope, hæc autem per se mala non est, nisi per accidens, quia sæpe admiscet multa, superstitiosa est tamē ma-
135 xime periculosa; nam sub specie occultæ operationis naturæ, diabolus facile se immiscet, & ita occultæ vi causæ naturalis tribuitur, quod ope dæmonis agitur, præsertim quando causæ naturales adhibentur, nihil ad effectum facientes, vnde omnes libri, qui magiam naturalem docent suspecti habendi sunt, & iuuentuti tanquam periculosi vitandi. Lessius, & cum aliis, Trullenc. *lib. 1. in Decalogum c. 10. dub. 11.*

Magia superstitiosa, est ratio quædam operandi mira per signa, ope dæmonis, dicitur *per signa*, vt 136
distinguatur à magia naturali, quæ vtitur causis naturalibus, quibus ex pacto allicitur dæmon, vt faciat, quæ magus petit: & sic signa videntur facere mirabilia, in eo namque distinguitur magia ab aliis speciebus superstitionis, quod habeat pro fine effectionem mirabilium, solum vt appareat eius vis ac potestas mirabilia faciendi; dicitur etiam *ope dæmonis*, quia hæc signa, & tota disciplina à dæmonibus instituta est, ac proinde effectus magiæ non est ab homine, nec à signis superstitiosis, sed ab ipso dæmone.

Possunt autem per magiam mira fieri, ob duplicem finem. Primò solum in ostensionem, vel cōmo- 137
dum proprium, seu aliorum, & sic vocantur nomine communi magis. Secundò ad noxam alteri infe-
rendam, & sic vocatur maleficium de quo infrà 138
Quod si solis verbis aliquid per magiam super naturam fiat, dicitur incantatio; est autem incantatio, ratio operandi mira solis verbis. Ita cum multis Leander *tract. 9. d. 3. q. 4.*

Cognoscuntur autem opera magiæ, primo ex 139
motu citatissimo, cum scilicet hominum, aut animalium corpore de loco in locum celerrime transferuntur, secundo si verba proferantur exotica, insolita, & nihil significantia. Tertiò ex signis si characteres, imagines, signa, ligaturæ, philacteria, & alia huiusmodi fœda gestantes aut in loco aliquo ad malefaciendum collocentur. Quartò si ponantur quædam circunstantiæ nihil ad rem pertinentes, vt si dicantur talia verba debere esse scripta manu sinistra, vel in charta caprina, vel scripta esse per virginem, vel tali die, vel hora. Quintò si ex verbis sacris promittatur aliquis effectus vanus, vt quod annulus in filo mouebitur, & saltabit. Sextò cognoscitur magia ex conditione effectus, nimirum, si hic humanam superet industriam; sunt autem huiusmodi cōplura, quæ à magis opera dæmonū fiūt, quæ ad tria genera reduci possunt, vel enim fiunt circa corpora præsertim humana, aut animalium, vel circa animas, & spiritus, vel circa elementa, Deo ita permittente possunt excitare tēpestates, grandines, tonitrua, fulmina, vētos, hisq; euertere arbores, fruges, & animalia possunt etiam efficere inundationes, terræmotus, ruinas ædificiorum, incendia, & similia. Itē possunt transferre segetes ex vno loco ad alium, arbores, & pomaria integra, vel singulis arboribus transplantatis, vel translata superficie terræ ad certam altitudinem, quæ omnia cum aliis Trullenc. *lib. 1. Decalogi cap. 10. dub. 11. n. 8.* Leander *tract. 9. d. 3. quæst. 4.*

Circa corpora hominum, & animalium primo 140
ea possunt transferre celerrimè de loco ad locum, illa multis modis transformare, vel mutando figurā, vel vnam ponendo pro alia ex vaporibus, in lupos scilicet, & vulpes mille modis supra relatis. Ita cum multis Leander *tract. 9. Decalogi d. 4. quæst. 24.* Possunt etiam morbos occultos inferre, qui nulla arte medica possint curari, possunt namq; instillare venena occulta, & ignota, eaq; ita temperare vt lētè operētur, & impedire vim medicamentorū. Possunt etiā curare morbos omnes, qui naturalibus remediis curari possunt. Possunt etiam thesauros occultos effodere, licet hoc raro Deus magis permittat, esset enim

maximum

maximum incentiuum ad malum. Possunt etiā facere inuisibiles aliquo modo, vel interponendo aliquod corpus instar veli, vel subito efficiendo vt trāsferantur, vel interponendo aliquā figuram vt non cognoscantur: ita cum Lupo, & aliis Leander *supra q.*18. Possunt tandem immittere dæmones in homines, & facere vt ab illis obsideantur, & eosdem expellere, vel ex pacto inter æquales, vel cum pacto cum potentiore. Circa vero animas corpori vnitas, ea omnia possunt efficere, quæ pendent ex dispositione corporis, & imaginatione, vt incitare ad amorem, ad odium, ad libidinem, de quo iam supra diximus. Circa vero animas separatas, nihil possunt Magi, neque dæmones, vt supra tetigimus. Vide de his late Trullenc. *supra*, Fagundez *lib.* 1. *in Decalog. cap.*41. *num.*9.

141 Propter autem tantam operum magiæ varietatem, fœminæ huic arti deditæ, variis nominibus appellantur, nunc Magicæ, nunc Lamiæ, nunc striges, Maleficæ, veneficæ, nunc Sagæ vocitantur. Magicæ à magia, Maleficæ à malefaciendo, veneficæ à veneficiis, Sagæ à sagacitate; dicuntur autem Lamiæ, eo quod lamia animal quoddam est, quod speciem humanam habet, & corpus bestiale, cuius crudelitas in eo maximè cernitur, quod pueruIos iugulet, & illorum sanguinem exugat, iuxta illud Ieremiæ IV. [Sed, & Lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos, &c.] Vnde quia huiusmodi nefariæ mulieres huic scelerato operi sunt intentæ, Lamiæ appellantur. Dicuntur autem striges, Lusitane, *bruxas*, ab auibus huius nominis inauspicatis, quæ stridore volant, & similes sunt bubonibus, & infantium corpora noctu inuadunt, suffocant, & illorum sanguinem exugunt. Vnde quia hæ nefariæ mulieres noctu præcipue in maleficiis, & infantium sanguinem sugendo versantur, inde à stridore, striges vocantur.

142 Sunt autem his artibus magicis mulieres magis deditæ hominibus, tum ob maiorem animi leuitatem, curiositatem, & insatiabilem veneris libidinem, vt dicit Fagundez *lib.*1. *decalogi cap.*41. *num.*5, & cum multis Leander *tract.*9. *d.*4. *quæst.*2. compertum namque est dæmones in his cum gruibus commisceri illis, assumptis corporibus ex aëre, imo licet sperma habere non possint, aliquando suffurato aliunde virili semine, & nefariæ illi copulæ applicato homines generari possunt, & multos sic fuisse generatos sapientior docet philosophia, vt testatur Fagundez *supra num.*7. & cum multis Leander *supra quæst.*12.

143 An autem de facto ad loca distantia noctu deferantur? pars affirmatiua experientia comperta est, sæpe namque euenit, vt non nullæ fœdis, ac turpissimis illis actionibus, quibus à dæmonibus appetuntur deterritæ, facto signo crucis, vel inuocato nomine Iesu, statim conuentus ille solutus fuit, & dæmones perierint, & ipsæ, quæ nomen Iesus inuocarunt, solæ manserunt in eo loco, in quo erant cum dæmone, & magno labore domum redierunt. Vide de hoc latissime Fagundez *cap.*4. *num.*3. Aduertit tamen cum Suario, Fagund. *in Decalogum lib.*1. *cap.* 41. *num.* 11. & cum aliis Leander *supra quæst.*17. quod cum istæ strigæ dicunt deferri ex vno loco in alium in hircis, in anseribus, aut auium alis, hoc esse præstigium, stultum enim esset credere dæmones esse veros hircos, anseres, &c. sed formant ex aëre talia corpora, & sub tali specie sunt; his suppositis,

144 Dico primo: Quæcunque Magia, quocunque ex enumeratis modis fiat, superstitiosa est, & ex genere suo graue peccatum. Ratio est, quia omnis magia continet dæmonum inuocationem tacitam, vel expressam, & aliquando coniungitur cum hæresi, idololatria, vel apostasia à fide, vt accidit in lamiis, & strigibus, quæ in principio suorum scelerum cum pactum cum Diabolo ineunt, solent semper fidem abnegare, dæmones adorare: ac per consequens Lamiarum, & strigum crimen ad Inquisitores spectat. Potest tamen aliquando in aliqua specie magiæ, quando non est pactum expressum cum dæmone excusare bona fides, & ignorantia, & inaduertentia tacitæ inuocationis, sæpe enim occulta est, at si suspicatur, vel dubitatur, esse aliquid mali latentis, tenentur abstinere donec informationem capiant à viro sapiente, alioquin exponitur euidenti periculo peccandi mortaliter. Ratione tamen leuitatis materiæ nunquam potest esse veniale, quia dæmonis inuocatio, etiam in re parua, est grauissimum peccatum; fieri tamen potest veniale defectu animaduersionis; Lessius, Azor, & & alij apud Trullenc. *vbi supra num.* 17. Leandrum *supra quæst.* 31.

Dico secundo: Pocula amatoria, seu philtra, 145 omnino illicita sunt. Nam licet demus dari herbas, quibus in illis conficiendis vtuntur Sagæ, quæ naturalem habent virtutem ad excitandum amorem, & odium, attamen naturaliter non potest dari vis naturalis ad excitandum amorem, vel odium respectu huius, vel illius, in particulari, non enim apparet vnde talis vis possit prouenire; sed hoc ex dæmonis facultate prouenit; nam semel excitato in corde amore per illas herbas, seu pocula amatoria, sæpe obiicit menti illius, qui tale sumpsit poculum obiectum, quod saga vult illum amare, quo sæpe oblato voluntas ad amorem inclinata vehementissime in illud rapitur; proponit namque dæmon illi tale obiectum mille circunstantiis dignis amoris, & conuenientissimis tali homini, quare pocula amatoria, & philtra, sine dæmonis ope nihil valent ad conciliandum amorem respectu alicuius hominis in particulari. Ita cum Suario, Toleto, Lessio, Nauarro, & aliis Fagund. *lib.* 1. *Decalogi cap.*41. *num.* 19.

Vnde sagæ talia pocula conficientes, grauissime 146 peccant, & ad omnia damna temporalia, quæ per eadem philtra, vel pocula amatoria illata fuerunt tenentur, tam sagæ, & magi quam illi, qui eas consulunt, primo tamen loco illi, qui eas consulunt, illis tamen deficientibus tenentur eorum loco sagæ, fuerunt namque causa damni; Nec hęc obligatio extinguitur, etiamsi sagę ipsę ministerio Iustitię puniantur, nam per illam pœnam satisfaciunt iustitię legali, non parti lęsę, seu iustitię commutatiuę, Et ideo si tales maleficę, bona aliqua reliquerunt, tenetur Fiscus prius damna illata restituere; vide Fagundez *in Decalog. lib.*1. *cap.*40. *num.*20. in fine: Dixi pręcise ad restitutionem damnorum temporalium, quia pro ratione iudicij: v.g. vsu rationis, & censuum, non tenentur quidquam restituere. Ita Nauar. Gomes, Lessius, quos refert, & sequitur Fagundez *vbi supra num.* 21. non enim hęc damna recipiunt æstimationem, nec quidquam in rerum natura est, quod illis censeatur æquiualens; vnde pro his satis est petere à Deo veniam, solum ergo tenentur ad restitutionem damnorum temporalium, inter damna tamen temporalia, etiam numeratur lucrum, quod quis comparabat ex arte sua, & industria, & ex seruitio corporis, &c.

Quęres tamen primo, an in hominibus insit vis 147 naturalis ad includendos dęmones, quos vocant familiares in annulis, speculis, & vasculis, vel ipsos

ipsos corporibus pellendos? Respondeo breuiter negatiue, sunt namque homines potestate longe dæmonibus inferiores; ita communiter DD. apud Trullenc. *supra num.* 3. *dub.* 12. Fagund. *supra n.* 23. Vnde cum dæmones certo loco includunt, hoc faciunt ex pacto dæmonis tacito, vel expresso. Et idem dicendum est de obsessione corporum; Nec obstat quod scriptura sacra primo Regum 16. de Dauide dicat cythará Saulē à spiritu malo liberasse quoties illam inuadebat, nam *ibi* per spiritum malum atra bilis intelligitur, vt multi DD. dicunt. Vide Fagund. *sup. n.* 24. Vel secūdò respondetur, hoc non fieri virtute musici instrumenti, sed diuina dispositione, quæ illo instrumento ad hunc effectum vtebatur. Nec obstat etiam quòd Tobias 6. Angelus eidem Tobiæ dixerit, quod retineret iecur piscis capti, & fel illius, & igni subiiceret cordis eius particulam, ad pellendos dæmones. Respondetur namque cum Fagundez *supra* dæmones non fugari virtute illius iecoris, sed virtute Dei, vel Angelorum, à cuius manibus fel, & iecur illud fuere consecrata; ad hunc effectum, sicut facit Ecclesia suis exorcismis, in quibus ob preces Ecclesiæ, virtus diuina adest, ac dæmones fugat.

SECTIO XIII.

Vtrum liceat sagas adire, & consulere, vt maleficia faciant, vel tollant?

SVMMARIVM.

148 *Non est licitum sagas adire ad maleficia inferenda, etsi sint ad id parata.*

149 *Non licet petere à saga, aliàs parata vt vnum maleficium alio maleficio tollat.*

150 *Non licet petere à malefico vt soluat maleficium, quod potest modo licito solui quando modus licitus ignoratur.*

151 *Quando dubitatur an maleficus sciat modum licitum dissoluendi maleficium præsumitur scire solum malitiosum.*

152 *Licitum est absolute petere à malefico vt dissoluat maleficium, quando constat illum scire soluere modo licito.*

148 SVppono ex communi Doctorum sententia, nunquam esse licitum sagas adire, vel consulere per se, vel per alios ad maleficia inferenda, quamuis ad id sint paratæ. Ratio est, quia est intrinsecè malum dæmonem consulere, & maxime vt malum alicui fiat, sed ipsæ sagæ, siue sint paratæ, siue non, in maleficiis faciendis vtuntur ope dæmonis; ergo &c. his suppositis,

149 Dico primò: Non licet petere à saga, seu malefico aliàs parato, vt vnum maleficium alio maleficio tollat, etiam pro re graui, & bono publico, aut causâ curiositatis; ita communiter DD. apud Leandrum *tract.* 9. *Decalogi d.* 3. *quæst.* 20. contra Angelum, cuius in hac re opinio improbabilis est, & vt erronea à Suario iudicatur. Ratio est, quia maleficium est intrinsecè malum, ergo nunquam potest licite fieri. Nec est eadem ratio de petente vsuras ab vsurario, & iuramentum ab infideli, nam ille potest dare pecuniam absque vsura, & infidelis præstare iuramentum per verum Deum.

150 Et hinc infertur, non licere petere à malefico, vt soluat maleficium, quod potest modo licito solui, sed ignoratur modus licitus à malefico, quia perinde est, ac petere vt alio maleficio soluat; ita Sanch. quem refert, & sequitur Trullenc. *lib.* 1. *Decalogi cap.* 10. *dub.* 13. *n.* 6. Qui addunt quod quando dubitatur an maleficus sciat modum licitum dissoluendi maleficium, præsumi scire solum superstitiosum, & consequenter ab eo non posse peti dissolutionem maleficij; 151
cùm enim sit dubium, exponit se periculo petendi rem illicitam; non est autem licitum operari cum dubio rei illicitæ, vt dicunt communiter DD. Aduerte tamen tale dubium aliquando vinci posse, vt si quis sibi credat maleficum scire modum, quo sine pacto possit destruere maleficium, & tunc deposito dubio potest petere, vt dissoluat. Ita Tamburinus *in Decalog. lib.* 2. *cap.* 6. §. 2. *n.* 10. Tandem aduerte peccare iudices cogentes maleficum benedictione aliqua auferre maleficium, quia illa benedictio est ceremonia malefica inuoluens pactum cum dæmone. Ita Fagund. *in Decalog. præcepto primo lib.* 1. *cap.* 42. *n.* 7. Leander *tract.* 9. *Decalogi d.* 3. *quæst.* 23.

Dico secundo: Licitum est absolute petere à malefico, vt dissoluat maleficium, quando certò constat ipsum scire illud soluere modo licito, quamvis alias certo, & moraliter petenti constet, fore vt illum medio illicito in illo tollendo vsurum. Ita Sanch. Suar. Lessius, Ledesma, Henriquez, quos refert, & sequitur Fagundez *vbi sup. n.* 10. Trullenc. *supra n.* 7. & cum aliis Leander *supra quæst.* 26. contra Delrium, & Caietanum. Ratio autem est, quia petens, rem petit, quam saga licite præstare potest absolute loquendo, idque petenti constat, & aliàs ipse potens habet ius petendi ad redimendam propriam vexationem, vnde solum permittit peccatum sagæ, non vero inducit ad illud, & aliàs non tenetur cum tanto damno illud non permittere, vt patet in vsurario parato; Et hinc à fortiori sequitur licere à saga petere vt tollat maleficium, quod petens scit, illam licito modo posse soluere, licèt alias probabiliter putet, vel dubitet postulans illam medio illicito vsuram esse, nam si potest petere, quod certe scit illam illicito modo maleficium tollendam; quanto magis quando de hoc solum habet probabilitatem, vel dubium. Vide Fagundez *supra*. 152

SECTIO XIV.

Vtrùm liceat tollere ligaturas, nodos, capillos, chartas, & alia signa malefica posita à maleficis, eo fine, vt Diabolus desinat nocere?

SVMMARIVM.

153 *Multa dantur in Ecclesia remedia diuina ad tollenda maleficia vt Missa, exorcismus, &c.*

154 *Licitum est soluere ligaturas &c. vt Diabolus desinat nocere.*

155 *Confessarius potest obligare sagas ad destruenda illa signa.*

156 *Non solum licet illa signa destruere, sed ponere aliquid, quo posito destruatur pactum.*

157 *Potest licite rogari à maga vt signum suum auferat, & nocere desinat, si hoc fieri potest sine nouo maleficio.*

158 *Dicente maga se habere modum licitum tollendi maleficium inspiciendum est, an talis modus sit licitus, nec ne?*

SVppono multa dari remedia diuina in Ecclesia ad tollenda maleficia, vt sunt gestatio Reliquiarum, aqua benedicta, Exorcismi, frequens confessio, 153

confessio, Missæ sacrificium, Eleemosyna, ieiunium, oratio, & alia his similia, sed hæc omnia debent fieri sine circumstantiis vanis, nam si vanæ circunstantiæ illis adiungantur, vt quod oratio angelica debeat dici ad aures equi, quod oratio debeat fieri noctu, & non de die, quòd Missa tali, vel tali die dicenda sit, &c. vanum, & superstitiosum est, vt *supra* diximus. Vide de hoc late Fagundez *cap.42. num.1.* Alia sunt remedia ad tollenda maleficia, vel infirmitates ab illis causatas, sed hæc parum vtilia sunt quia sæpe virtus medicamentorum, Deo ita permittente, à dæmonibus impeditur; Vnde solum superest difficultas, vtrum licitum sit signa maleficiorum inuenta, veluti capillos, nodos, ligaturas, & alia huiusmodi, vbicunque reperta fuerint, amouere, soluere, destruere, & in ignem coniicere, siue hoc fiat à Saga siue ab alio quocunque.

154 Dico primo; Licitum est prædicta destruere, siue hoc fiat à saga, siue à quocunque alio. Ita cum communi sententia Fagundez *supra n. 2.* Leander *tract.9.decalogi d.5.quæst.32.* contra alios quos suppresso nomine refert Lessius *lib.2. cap.44.de magia dub.6.* Ratio fundamentalis est, quia ideo illa signa malefica non possent tolli, quia ille actus amouendi illa signa censeretur quædam tacita dæmonis inuocatio; sed hoc est falsum, ergo. Maior est præcipuum contrariorum fundamentum, Minor probatur, quia amotio illa signorum, neque ex natura rei est inuocatio dæmonis vt patet, neque ex intentione amouentis; licèt aliàs sit ipsa saga, quæ talia signa posuit cum pacto dæmonis; potest namque saga, si pœnitere velit, mutare intentionem, & tantum intendere rescisionem pacti antecedentis, & nihil à dæmone exigere, nec ex vi prioris pacti illa destruere, licèt aliàs pactum fuisset in hac forma; si hæc signa posueris nocebo, si illa distruxeris non nocebo; eadem namque actio vna intentione facta potest esse mala, & mutata intentione potest esse bona, quando ipsa ex natura sua non est mala, sed indifferens; sed in hoc casu maga, vel alius, qui illa signa destruit, non intendit dæmonem inuocare; sed inuocationem per magam illo signo factam impedire, & dissoluere: ergo.

155 Et hinc deducitur posse confessarium obligare sagas ad destruenda illa signa, eas priùs instruendo de intentione, qua id debent facere; vt scilicet id faciant animo destruendi amicitiam dæmonis & non inuocandi illum; imo quamuis etiam inuentor talium signorum sciat ibi esse duplex pactum; si posueris nocebo si abstuleris non nocebo, aut pristina valetudo recuperabitur; licite & meritorie poterit ea distruere, & comburere; quia animo destruendi dæmonem, & rescindendi pactum illius facit, & non concurrendi cum illo, quia illa destructio ex natura sua, non est inuocatiua dæmonis, & ille, qui destruit non intendit dæmonem inuocare, neque cooperari malitiæ illius, sed illam destruere, & propriis armis debellare.

156 Sed quæres an non solum sit licitum illa signa destruere, sed etiam per se loquendo ponere res alias, quibus positis expiret, & destruatur pactum prius, & dæmon desinat nocere v. g. pactum erat, quandiu hæc illa è terra non extrahatur, & loco illius aliquid ponatur, v.g. lapis, aut locus ille aqua lustrali abluatur non cessabit maleficium; An tunc licitum sit illam extrahere, & lapidem loco illius ponere, & aqua lustrali aspergere? Respondetur affirmatiue. Ita communiter DD. apud Fagund. *supra num. 6.* Leandrum *supra quæst. 35.* Ratio est, quia hæc omnia non fiunt, modo deprecatiuo, aut affectu aliquo beneuolentiæ erga dæmonem, sed fiunt animo, & intentione destruendi artes dæmonis, & tollendi signum, cui adstrictus est ad nocendum, quod per se est omnino licitum; sed hæc omnia debent intelligi quando hæc omnia poni, vel tolli possunt sine aliquo maleficio.

Hinc fit posse rogari licite à maga, vel maleficio, vt signum suum auferat, & nocere desinat, si hoc fieri potest, sine nouo maleficio, & protestetur se nihil velle cum dæmone habere; vnde poterit etiam ab alio malefico interrogari, an cognoscat signum maleficij animo illud destruendi, vel an nouerit, in quo consistat maleficium, vt signum destruatur, quòd si respondeat se ignorare, in quo consistat maleficium, nullo modo potest licite induci, vt sua arte id perquirat, quia id esset illum rogare, vt Diabolum ea de re consuleret, quod semper est illicitum. Item si saga respondeat se scire maleficium, nescire tamen illud tollere, in hoc etiam casu nullo modo licet eam inducere, vt per artem suam id perquirat, quia hunc perinde esset, ac ei consulere, vt Diabolum consuleret, quod est intrinsece malum. 157

Quòd si dixerit se scire modo licito tollere maleficium, & explicet modum, quo illud tollendum est; tunc videndum est, an talis modus sit licitus, vel illicitus, si fuerit destructio signi, vt hucvsque explicuimus, licitum est illum destruere, si vero non fuerit erit illicitum nisi aliàs actio futura de se sit indifferens, vt positio lapidis in loco illo, repercutio sagæ, & aliæ actiones positiuæ indifferentes, vt hucvsque diximus. Si tamen saga dubitauerit, vel renuerit explicare modum, quo maleficium tolli potest, signum est, illam, illud tollere nescire, nisi per nouum maleficium, quod nunquam licet? At si quis addiscat nouo pacto dæmonis ea maleficia tollere, peccabit grauissime, transacto tamen eo pacto poterit in suum commodum ea scientia vti ad destruendum signum maleficij, modo denuò, nec tacite, nec expresse dæmon inuocetur. Ita Sanch. & cum aliis Fagundez *supra num.14.* Ratio autem est, quia licet aquirere illam scientiam à dæmone pactum sit, vti tamen tolli scientia, seclusa omni dependentia ab aliquo pacto, non est malum, nam scientia, & vsus illius est bona, vt *supra* diximus. Vide de his latius Fagundez *cap. 41.* Leandrum *supra d. 3. & 4.* 158

SECTIO XV.

De Pœnis à iure statutis in veneficos, striges, sortilegos, diuinos, & magos, & illos consulentes, & ad quem iudicem spectet hoc crimen, an iudices sæculares possint inspicere processus relaxatorum, & an inquisitores teneantur illis remittere striges pueros occidentes, etiam si conuertantur; & tandem an peccatum Lamiarum sit reseruatum?

SVMMARIVM.

159 *Omnes venefici, sortilegi, diuini, & magi, & eos consulentes excommunicatione ferendæ afficiuntur iure pontificio.*

160 *Referuntur aliæ pœnæ, quibus solent condemnari.*

161 *Iure ciuili hi scelerati pœna mortis plectendi sunt.*

162 *Iure Lusitano pœna mortis afficiuntur.*

163 *Si hoc crimen habuerit admistam hæresim, vel suspicionem illius ad inquisitores fidei pertinet.*

164 *Raro dari potest casus, in quo isti non pertineant ad Inquisitores.*

165 *Si fuerit pura superstitio sine suspicione hæresis est crimen mixti fori.*

166 *In crimine hæresis tenentur iudices laici stare sententiis latis per dominos inquisitores quando hæretici relaxantur.*

167 *Si dum examinantur Lamiæ à dominis Inquisitoribus inueniantur plures occidisse infantes non sunt tradendæ iudicibus sæcularibus vt propter homicidia puniantur.*

168 *Si iudices sæculares examinantes lamias, vel veneficos inueniant hæresim commisisse, tenentur priùs hos sceleratos dominis Inquisitoribus remittere.*

169 *Domini Inquisitores peracto iudicio hæresis, etiamsi conuertantur, tenentur eas iterum tradere iudicibus sæcularibus, vt illarum criminum pœnam recipiant.*

170 *Lamiarum peccatum de iure communi non est reseruatum.*

171 *In omnibus diœcesibus Lusitaniæ peccatum lamiarum est reseruatum.*

172 *Inter peccata, quæ possunt reseruari inter Regulares vnum est veneficia, sortilegium, & incantationes.*

159 DIco primo: Omnes isti scelerati in titulo quæstionis recensiti, iure pontificio excommunicatione non ipso facto, sed ferenda afficiuntur: vt
160 patet *ex cap. si quis Ariolos;* & melior tenet sententia, quam tenet cum multis Fagundez *in primum præceptum Decalogi lib.* 1. *c.* 44. *n.* 3. Præter autem excõmunicationẽ, alias incurrunt pœnas iure pontificio, quæ hodie omnes sunt arbitrariæ, & magis solita est, vt cum mitra in publico deferatur theatro, & postea publicè verberetur, & postea in exilium mittatur. Insuper in aliquibus diœcesibus, aliquas pœnas incurrunt, de quibus videndæ sunt constitutiones singularum diœcesum. In hoc tamen Archiepiscopatu Bracharensi excommunicantur ipso facto, tam sagæ, quam illi, qui illas consulunt, & qui suis maleficiis vtuntur; & eadem excommunicatione innodantur illi, qui ex aliquo loco sacro, vel non sacro, aram sacram, corporalia, aut purificatoria vel partem aliquam istorum ad ea veneficia facienda desumpserint; multantur etiam certa pœna pecuniaria, quæ ibi videri potest; hanc tamen excommunicationem solum incurrunt personæ, quæ notitiam illius habent, & sciunt illam esse positam, quod commune est omnibus excommunicationibus; nunquam enim incurruntur, nisi notitiam illarum quis habeat; vnde si quis committat crimen, cui annexa est excommunicatio, si illam probabiliter ignorabat; peccabit quidem illud committendo, non tamen censurâ ligabitur, vt optime Nauarrus, quem refert &, sequitur Fagundez *supra num.* 10.

161 Dico secundo. Ius ciuile grauissimas etiam pœnas in hos sceleratos statuit, nam mortè esse damnandos decernitur *in toto titulo. C. de maleficiis.* De
162 iure autem Lusitano, morte etiam plectuntur maximè illi qui rem aliquam sacram furati, aut vsi illa fuerint, ad veneficia facienda, & similiter eadem mortis pœna plectuntur, qui circulis, aut figuris dæmones inuocant, aut philtra, vel pocula amatoria alicui dederint, ad amorem, vel odium incitandum, modo tamen, priusquam sententia executioni mandetur, Rex admoneatur de qualitate personæ, & de modo, quo crimen commisit, qui vero vsi fuerint sortibus, virgis, vel instrumentis aliis, aut ossibus mortuorum, ad prænoscendam rem aliquam, vel inueniendos thesauros, aut aqua, gladio, vel quacunque re alia, vsi fuerint specie aliqua veneficiorum, publicè per plateas resti collo appensa, præeunte præcone, verberantur; patent hæc omnia ex *lib.* 5. *Ordinationis titulo* 3. De iure Regni Castellæ, etiam morte afficiuntur, vt patet *ex l. vltima tit.* 23. *p.* 7.

Dico tertio: Si hoc crimen habuerit admistam hæresim, vel suspicionem illius, ad Inquisitores 163
fidei pertinet illius cognitio; & ita solent efficere tam iudices Ecclesiastici, quam sæculares; nam examinatâ culpâ, si hæresim inueniunt, vel illam suspicantur; tales sceleratos remittunt dominis Inquisitoribus. Vix autem vnquam dari possunt in praxi casus, in quibus hoc crimen non habeat ad- 164
mixtam hæresim, vel suspicionem illius, quia semper aliquid hæreticum dicti delinquentes credunt, aut hæresim sapiens committunt; Vnde vix dari potest vllus talis, contra quem non possint procedere Inquisitores. Ita Delrio, Farinacius, Valentia, Palaus, quos refert, & sequitur Leander *tract.* 9. *decalogi d.* 4. *quæst.* 48. Aduerte etiam hoc crimen sapere hæresim, quoties in eo adhibentur sacramenta, vel sacramentalia, aut quæcunque verba sacra, vt *Pater noster*, seu aliæ sanctæ orationes, aut verba ex sacra scriptura, aut imagines cereæ, quas vocamus *Agnus Dei* vestes sacerdotales, & similes res sacræ, vt cum communi sententia Diana *p.* 4. *tract.* 8. *resol.* 14. Antonius *verbo Inquisitorum iurisdictio. n.* 70.

Dico quarto: Si fuerit pura superstitio, sine 165
expressa suspicione hæresis, tunc crimen est mixti fori, nisi ratione personæ, quia scilicet si est Ecclesiastica ad iudicem Ecclesiasticum pertineat; & datur locus præuentioni, vnde qui primo de tali crimine cognouerit, ille iudicabit, & semel ab vno iudice scelerato punito, tenentur iudices Ecclesiastici stare sententiæ, & Inquisitioni factæ per iudices laicos & iudices laici stare sententiæ, & processui facto per iudices Ecclesiasticos: hæc enim fuerunt facta, & processata per iudices competentes, nisi tam euidens sit criminosos manere impunitos, vt ratio euidens contrarium postulet; tunc enim perinde esset ac si iudex incompetens esset; quod videtur decisum *in cap. cum quidam de exceptionibus.* Ita Fagund. qui late de his agit *vbi supra num.* 16.

Sed quæres an in crimine hæresis teneantur semper iudices sæculares, stare sententiis latis per 166
dominos Inquisitores quando hæretici relaxantur? Respondeo affirmatiue. Ita communiter DD. contra Alciatum, Gonsales, Brunum, quos refert Fagundez *supra num.* 17. quorum sententiam erroneam dicit Fagundez *ibi.* Ratio est, quia officium iudicum sæcularium in prædictis causis, non in cognoscendo, sed in exequendo consistit; ergo hanc executionem statim tenentur efficere, cum fuerint ab Inquisitoribus requisiti; nam si Ecclesia hæreticos conuertere non potest, non habet vltra quid faciat, nisi eos brachio sæculari flammis tradendos relinquere. Vide de his Fagundez *supra.*

Quæres secundo, an si Lamiæ, & striges à do- 167
minis inquisitoribus dum examinantur inueniun-

tur plures infantes occidisse, tradendæ sint per dominos Inquisitores, & iudices Ecclesiasticos, iudicibus sæcularibus propter homicidia ab ipsis patrata, etiam si vere resipiscant, & conuertantur? Respondeo negatiue etiam si mille infantes occidissent. Ita Simancas, Albertinus, quos refert, & sequitur Fagundez *lib.* 1. *in Decalogum cap.* 44. *n.* 21. Ratio est, quia Inquisitores non nisi propter hæresim possunt veneficos, & striges brachio sæculari relaxare; & aliàs non possunt claudere gremium Ecclesiæ, nisi hæreticis pertinacibus; quare si ab hæresi ad fidem reuerti voluerint, recipiendæ sunt. Tum quia hoc nullibi à iure adstruitur, & ideo nullo modo, si hæc fecerint, ab irregularitate poterunt excusari.

Aduerte tamen, quod si iudices sæculares exa-
168 minando striges, vel veneficos inueniant striges, præter homicidia, aut frugum perditionem, vel excantationes, hæresim commisisse, teneri tales sceleratos prius ad Inquisitores remittere, vt de hæresi, vtpote causa mere Ecclesiastica cognoscant, & peracto iudicio hæresis, etiam si conuertantur,
169 debent domini Inquisitores eas maleficos iterum restituere iudicibus sæcularibus, vt illorum criminum pœnam recipiant, iuxta leges ciuiles. Ita Fagundez *vbi supra num.* 22. vbi quam plures refert. Ratio est: Quia cognitio criminis infanticidij, & perditionis frugum, & excantationis, ad sæculare iudicium tantum spectat, quia fuit præuenta iurisdictio.

Quæres tandem. An peccatum Lamiarum sit re-
170 seruatum? Et loquendo de iure communi certum est non esse reseruatum. Ita Suarez, Toletus, & alij communiter apud Fagund. *in Decalog. in primo præcepto cap.* 45. *num.* 2. nullibi enim talis reseruatio inuenitur, neque ex consuetudine constat hoc peccatum esse reseruatum, in omnibus diœcesibus; Nam licet in omnibus diœcesibus huius Lusitaniæ
171 regni, hoc peccatum veneficiorum sit reseruatum, & pene in omnibus diœcesibus totius orbis; hoc tamen non ex consuetudine, sed ex constitutionibus synodalibus est, vt ait Fagundez *supra num.* 3. qui testatur quod in omnibus constitutionibus synodalibus, quas vidit, inuenisse hoc peccatum reseruatum. Deinde inter vndecim peccata quæ in
172 Religionibus possunt reseruari ex decreto Clementis VIII. vnum est veneficia, incantationes, seu sortilegia, vt diximus *tomo superiori in tractatu de pœnitentia*, quem pro hac materia debes omnino videre. Et hæc sufficiant de materia superstitionis.

DISPVTATIO III.

De sacrilegio.

SECTIO I.

Quid, & quotuplex sit Sacrilegium?

SVMMARIVM.

173 *Ponitur sacrilegij definitio.*
174 *Sacrilegium aliud est in personam sacram, aliud in rem, aliud in locum sacrum.*
175 *Qui veniant nomine personæ sacræ?*
176 *Fornicatio cum habente votum castitatis est sacrilegium.*
177 *Ordinati in minoribus, & si deferant tonsuram, si fornicentur non committunt sacrilegium.*
178 *Religiosus peccans cum religiosa committit duplex sacrilegium.*
179 *Exactio vectigalium à personis ecclesiasticis, & pertractio earum ad tribunal sæculare est sacrilegium.*
180 *Clericus si furetur, si inebrietur, vel maledicta dicat in Sanctos non est sacrilegus, licet peccet.*
181 *Est sacrilegus, si celebret in peccato.*
182 *Quæ veniant nomine loci sacri?*
183 *Destruere, incendere, spoliare loca sacra est sacrilegium.*
184 *Occidere homines in Ecclesia culpabiliter est sacrilegium.*
185 *Effusio seminis in Ecclesia est sacrilegium.*
186 *An debeat ad hunc effectum esse notoria?*
187 *Tactus nudi quantumuis impudici in Ecclesia facti non sunt sacrilegium.*
188 *Sepelire excommunicatum vitandum in loco sacro est sacrilegium.*
189 *Sepelire non baptizatum in Ecclesia est sacrilegium.*
190 *Extractio violenta personæ à loco sacro, quæ asylij causa eò se contulit est sacrilegium, nisi in casibus iure exceptis.*
191 *Quid de comediis, comessationibus, &c. factis in Ecclesia?*
192 *Furari rem, quæ est veluti in custodia in Ecclesia est sacrilegium.*
193 *Quid de actionibus forensibus factis in Ecclesia?*
194 *Quæ dicantur res sacræ?*
195 *Administrare sacramenta; vel illa recipere in mortali est sacrilegium.*
196 *Abusio vasorum sacrorum est sacrilegium.*
197 *Gestatio reliquiarum in actu venereo non est sacrilegium.*
198 *Violatio diei festi opere seruili, vel retentio decimarum non est sacrilegium.*

DIco primo. *Sacrilegium est violatio rei sacræ;* 173
res autem sacra, illa dicitur, quæ cultui diuino dicata est, vt templum, sacerdos, Calix, &c. Ita communiter DD. Triplex autem est sacrile- 174
gium; in personam sacram, in rem sacram, & in locum sacrum. Prima species est violatio personæ sacræ; nomine autem personæ sacræ, veniunt Cle- 175
rici, & religiosi, siue sint professi, siue non. Ideo percussio Religiosi, vel Religiosæ, vel clerici, sacrilegium est, quia læditur persona sacra. Item for- 176
nicatio cum clerico sacris initiato, vel cum Religioso, vel religiosa, aut qualibet habente votum castitatis, sacrilegium est; quia læditur persona sacra ratione voti. Item sacrilegium est violatio voti paupertatis; aut alterius cuiuscunque voti à castitate distincti, nam per quodcunque votum, persona Deo dicatur, & sacra fieri debetur. Ita cum Caietano, Lessio, & aliis Baldellus *lib.* 4. *d.* 18. *n.* 9. quidquid dicat cum Suario, Palaus, *tract.* 17. *d.* 2. *p.* 3. §. 2. *num.* 2. Tancred. *tract.* 2. *lib.* 3. *d.* 2. *quæst.* 2.

Si tamen quæras an ordinati minoribus Ordini- 177
bus, si in habitu clericali degant vitam, an fornicando contrahant sacrilegij malitiam? Respondeo negatiue. Ita Suares *tomo* 1. *de Religione lib.* 3. *cap.* 3. *num.* 8. Baldellus *vbi supra num.* 15. Ratio est, quia hi

nudos tactus quantumuis impudicos factos in Ecclesia non esse sacrilegium, citra periculum pollutionis notoriæ, tenent Sanchez, Coninchus, Valentia, Henriques, Vasques, quos refert, & sequitur Diana *1. p. tract. 17. resol. 23.* Ratio autem est, quia malitia, & specialis deformitas sacrilegij non consurgit ex iure naturæ, sed ex solo Ecclesiæ statuto, quod decernit Ecclesias tantum ex sanguinis, & seminis effusione violari; sed tactus quantumuis impudici, non sunt pollutio, nec impediunt exerceri diuina officia in Ecclesia; ergo hæc sententia probabilior est. Hanc tenet etiam Lugo *de pœnitentia d. 16. n. 464.*

Committitur quarto sacrilegium sepeliendo excommunicatum in loco sacro, quod nunc de excommunicato vitando intelligendum est, vt cum 188
Suario, Trullenc. *vbi supra num. 4.* Quinto est etiam sacrilegium sepultura non Baptizati in loco sacro. 189
Sexto extractio violenta personæ à loco sacro, quæ asylij causa eo se contulit, nisi sit latro publicus, vel nocturnus depopulator agrorum, vel commiserit 190
enorme maleficium in loco sacro, vel alium, occiderit de proposito *è reixa velha* hoc est proditorie, & ex insidiis, de quibus latiùs egimus *tomo superiori in tractatu de pœnitentia.* Septimo si in Ecclesia turpes ludi, [secus honesti] exerceantur. Octauo 191
si in ea fiant mercatus, deambulationes, comessationes, conclamationes, sæcularia concilia, conuiuia, & parlamenta, & alia huiusmodi profana, quæ cultum diuinum impediunt. Hæc autem semper non sunt peccatum mortale, maxime si scandalum absit, & non sit grauis excessus, & cultus diuinus non impediatur. Item in Ecclesia fieri conuiuia præsertim publica, & seclusa necessitate v.g. ob pluuiam &c. sacrilegium est; si tamen fuerit necessitas, & euitentur strepitus, & clamores, poterunt fieri conuiuia, præsertim peregrinantium in Ecclesia, quando desunt diuersoria, & aliàs vrget nimius æstus, vel pluuia. Item non erit peccatum mortale aliqua particularis comestio moderata & honesta in loco sacro sine tumultu, & clamore facta, absque necessitate, si non adsit scandalum. Ita Trullenc. *vbi supra num. 4.* vbi plures citat, Baldellus *lib. 4. d. 18. n. 18.*

Nonò. Sacrilegium est furari in loco sacro, quando res ablata est ipsius Ecclesiæ, vel ad ipsius cu- 192
stodiam spectat; vnde si quis furetur tapetes, subsellia, & baldachina à nobilibus in Ecclesia posita, non ad Ecclesiæ, sed ad ipsorum ornatum, & commoditatem, non committit sacrilegium; quia hæc per accidens ad Ecclesiam spectant. Secus dicendum est, si aliunde ad Ecclesiæ custodiam spectarent; vt si pro ipsius ornatu, & diuino cultu ibi essent, nam tunc esset sacrilegium. Ita Lessius, & alij, quos citat, & sequitur Bonacina, & Diana *p. 1. tract. de circunstantiis resol. 27.* Trullenc. *supra num. 5.* & cum aliis communiter Baldellus *lib. 4. d. 18. num. 21.* Item sacrilegium est actiones forenses sæcularium iudiciorum in Ecclesia exercere. 193
Trullenc. *supra num. 5.* Baldellus *supra num. 25.* Non tamen prohibentur processus, & sententiæ factæ à iudicibus Ecclesiasticis, vide cum multis Trullenc. *supra.* Si tandem quæras an sit sacrilegium habere intra ecclesiam animum alium occidendi, vel aliquid faciendi extra Ecclesiam, vel fornicandi &c. Respondeo negatiue; secus si haberet animum, & desiderium talia perpetrandi intra Ecclesiam, nam tunc esset sacrilegium; quia delectatio sumit speciem à motiuo. Vide de his latiùs Trullenc. *vbi supra num. 7.*

Dico tertiò: Tertia species sacrilegij est illud, 194

quod committitur contra res sacras. Dicuntur autem res sacræ, primo quia sanctitatem efficiant, vt sacramenta. Secundo quia sunt instrumenta rebus sacris administrandis, vt sacra vasa, Calix, &c. vestes sacræ, ornamenta; Tertio quia sacra significant, vt verba sacra. Quarto quia sacra repræsentant, vt imagines Christi, & sanctorum. Quinto quia sunt particulæ, aut res sacrorum, vt reliquiæ. Sexto quia sunt mensura actionum sacrarum, vt dies Dominici, & festi. Septimo quia ad sustentationem sacrorum sunt dedicata, vt bona Ecclesiarum, decimæ, & primitiæ.

Hinc fit sacrilegium esse primo suscipere, vel
195 administrare sacramenta in peccato mortali, & horum omnium grauissimum irreuerentia contra Eucharistiæ sacramentum, cuius irreuerentia non solum est sacrilegium propter irreuerentiam, qua specie tractantur; sed etiam est etiam irreligiositas, quatenus nimirum est contra ipsius Christi personam, vt ait Suarez *de Religione lib.3.tomo 1.c.6.n.2.* Palaus *tract.17.disp.2.p.3.§.2.n.4.* Vbi aduertit quòd ille, qui iniicit manus in Eucharistiam non incurrit excommunicationem contra inferentem manus violentas in clericum, quia nomine clerici in cap. si quis suadente, non comprehenditur Christus, sed clericus viator. Nec obstat quòd iniuria Eucharistiæ sit maior, nam excommunicatio non semper ponitur propter maius peccatum vide Suarium *supra*, & Palaum *loco citato.*

196 Secundò fit sacrilegium esse abusionem vasorum sacrorum, vt si quis vtatur calice consecrato ad potandum, vt fecit Rex Baltassar. Si ex vestibus sacris conficiat sibi vestes profanas. Tertio abusio sententiarum sacræ scripturæ ad superstitiones, ad facetias, ad amatoria & similia, aut ad stabiliendas hæreses vnde omnes Hæretici, etiam sunt sacrilegi. Item sacrilegium est omnis irreuerentia, quæ committitur in recitando, vel cantando officio diuino, sacrisque ceremoniis obeundis. Item Musica lasciua, & profana, rebus diuinis adhibita. Quarto mala tractatio, & contrectatio imaginum sacrarum, vt faciunt hæretici, vel si indecorè; vel inhonestè pingantur. Quinto si reliquiæ Sanctorum indecenter, & indecore habeantur, si dissipentur eo animo ne colantur.

Non committitur tamen sacrilegium, si in actu
197 venereo gestentur reliquiæ, vel agni benedicti, vel calculi cum indulgentia, nec talis circunstantia, est in confessione necessariò aperienda; quia concomitanter se habent ad actum venereum, quod etiam procedit, si dictæ res sacræ dentur Amasiæ ex gratitudine, vel beneuolentia, non autem tanquam pretium actus venerij, nam in isto casu esset sacrilegium, & simonia; in primo vero est tantum irreuerentia quædam re sacra remunerando actum turpem. Ita Filiucius, quem refert, & sequitur Diana *3.p.tract.4.resol.7.* Palaus *vbi supra num.5.* Tambu-
198 rinus *in Decalog.lib.2. cap.6.§.3.à. num.7.* Baldellus *supra num.28.* An autem si dies sacri operibus seruilibus, vel aliis prohibitis violentur? Et an inuasio bonorum, vel iurium Ecclesiasticorum, retentio legatorum, & decimarum Ecclesiæ sit sacrilegium maius est dubium: affirmant cum Lessio, & aliis Trullenc. *supra num.7.* Verùm contrarium probabiliùs est. Ita Palaus *supra num.11.* Tamburinus *in decalog. lib.2.cap.6. §.3. num.10.* Sunt enim hæc in cultum diuinum remote destinata erit tamen sacrilegium irreuerentia contra concionem, quia est actio sacra, & instrumentum diuinum ad sanctificandos cultores Dei. Vide Trullenc. *supra.*

SECTIO II.

Vtrum diuisio sacrilegij in tres species recensitas sit in species vltimas, seu infimas, an in species subalternas?

SVMMARIVM.

199 *Sententia, quæ asserit hanc diuisionem esse in species subalternas est communis.*
200 *Sententia D. Thomæ quæ asserit esse in species infimas est probabilior.*
201 *Simonia est species sacrilegij.*
202 *Sacrilegij malitia ex genere suo est mortalis, nisi excusetur ratione paruitatis materiæ.*
203 *Poterit esse venialis ex inaduertentia, vel indeliberatione.*
204 *Peccatum quod habet repugnantiam cum rei sanctitate quamuis ex se sit mortale non tamen tale est in ratione sacrilegij.*
205 *In confessione explicari debet in qua specie sacrilegij fuerit peccatum.*
206 *Hoc peccatum sacrilegij frequenter est coniunctum cum altero, aliquando potest malitia sacrilegij reperiri separata.*
207 *Quibus pœnis puniantur sacrilegi.*
208 *Explicantur pœnæ, quibus afficiuntur sacrilegi.*

HÆc quæstio nimis Methaphysica videtur, re tamen vera necessaria est in hac materia, pro- 199
pter confessionem; nam si illa diuisio non est in species infimas, sed subalternas, non sufficit dicere in confessione sacrilegium commissum esse contra personam, locum, vel rem sacram; sed explicandus est modus particularis sacrilegij contra personam, locum, vel rem sacram; quapropter videnda est qualis sit hæc diuisio. Et quòd sit in species subalternas docet Suarez, Filliucius, quos refert Trullenc. *vbi supra num. 8.* & videtur approbare Lugo *de iustitia d.16.num.474.* Palaus *tract.17. d.2.p.3.§.1 num.5.* Baldellus *lib.4.d.18 num.7.* Tancred. *tract.2.lib.3. d.1.quæst.2.* Ratio huius opinionis est, quia longe diuersæ rationis videtur sacrilegium, quod committitur in furando pecuniam Ecclesiæ, à sacrilegio quod committitur in abutendo calice sacro, nam alius cultus debetur calici, qui non debetur pecuniæ. Tum quia maxime videntur differre iniicere manus in clericum, à fornicatione facta ab habente votum castitatis. Tum quia furtum in loco sacro, videtur maxime differre, à violatione loci sacri per effusionem seminis, & sanguinis. Tum quia simonia est species sacrilegij, & tamen nemo dicit vt testatur Suarez contineri in illis tribus speciebus enumeratis: ergo iuxta hos diuersos modos debet saltem distingui specie sacrilegium.

Quod autem hæc diuisio sit in species infimas tenet cum D.Th. Caietanus *2. 2. quæst.99.art.3.* quos 200
refert, & sequitur Trullenc. *vbi supra num.8.* hancque opinionem dicit ille tutam in practica, & ego illam reputo probabilissimam, licèt contraria sit magis communis, & in praxi consulenda. Ratio huius sententiæ est nam singulæ illæ species ex tribus illis enumeratis habent habitudinem diuersam ad sanctitatem; nam persona est formaliter, & simpliciter sancta, & subiectum sanctitatis. Locus est Sanctus, & contentiuus personarum, & rerum sacrarum. Res verò dicuntur sacræ per habitudinem,

excommunicatus *cap. si quis suadente.* Secundo *in Bulla cœnæ* excommunicantur, qui Clericis gabellas imponunt, vel ab eis exigunt, vel à sponte soluentibus ea recipiunt, absque Romani Pontificis licentia, & qui violant immunitatem personarum Ecclesiasticarum, eas in sæcularia tribunalia trahendo. Tertio qui vsurpare præsumunt bona, iura Ecclesiasticorum, & locorum piorum, sunt excommunicati. Vt habetur in Tridentino *sess. 22. cap. 11.* Quarto excommunicantur *in cap. conquesti de sent. excom.* ipso facto, qui infringunt Ecclesias, vel ab eis aliquid furantur, debent tamen duo concurrere simul, videlicet furtum, cum fractione Ecclesiæ, vnde si quis infringat aliquid Ecclesiæ, & non furetur, vel è contra furetur aliquid ab Ecclesia, sine illius fractione, quia Ecclesiam inuenit apertam, vel eam cum claue aperuit, non incurrit hanc excommunicationem.

Aduerte tamen hanc excommunicationem esse 208
latæ sententiæ, vt aperte indicant illa verba *capitis conquesti* [*quos nunc excommunicamus, excommunicatos nuncietis.*] Ita cum Suario, Palaus, *tomo 2. tract. 11. d. 7. p. 2. num. 5.* Trullenc. *in Decalog. lib. 1. cap. 11. dub. 15. num. 12.* vbi cum aliis docet hanc excommunicationem non esse reseruatam, quovsque denunciata fuerit, de quo vide Bonacinam *in primo præcepto Decalogi d. 3. quæst. 6. p. vnico num. 12.* Tandem aduerte, hoc crimen esse mixti fori, & pertinere, tam ad iudicem laicum, quam Ecclesiasticum, provt est præuentio, & pœna citra casus expressos *supra*, est arbitraria, potestque etiam maior imponi, quando delictum esset grauius, vt furtum custodiæ diuinæ Eucharistiæ. Vide Decianum *lib. 6. pract. crimin. cap. 3.* Farinacium *de furtis quæst. 172. à num. 1.* Tancredum *tract. 2. lib. 2. d. 4. quæst. 2. num. 6.* Palaum, *tract. 17. d. 2. p. 3. §. 3. n. 2.* Baldellum *lib. 4. d. 18. num. 51.*

DISPVTATIO IV.

De Simonia.

SECTIO I.

Quid sit simonia?

SVMMARIVM.

209 *Ponitur simoniæ definitio.*
210 *Ad simoniam saltem coram Deo sufficit intentio virtualis.*
211 *Simonia committitur in emptione, & venditione rei spiritualis.*
212 *Simonia committitur omni contractu oneroso, & non gratuito.*
213 *Dare rem spiritualem ex metu graui non est simonia.*
214 *Quid si detur pactum in futurum?*
215 *Qui promittit pecuniam animo non emendi, nec soluendi, sed tantum decipiendi, non committit simoniam.*
216 *Quid sit materia simoniæ?*
217 *Commutatio rei spiritualis cum alio spirituali non est simonia.*

Suppono

209 SVppono teste D.Th.2.2.*quæst.*100.*art.*1. Simoniam à simone Mago, qui Spiritum sanctum emere volebat Actorum 8. nomen sumere. Dicitur autem simonia, *peccatum contra Religionem consistens in studiosa voluntate emendi, seu vendendi, vel commutandi rem sacram, seu spiritualem, vel spirituali annexam, pro temporali*, ita communiter DD. dicitur autem *studiosa voluntas*, vt ostendatur hoc peccatum committi posse, non solùm externo opere, verum etiam sola voluntate, & animo absque opere externo, tum vt constet vitium simoniæ magna ex parte pendere ex voluntate, & intentione operantis, nam si tradens pecuniam, nec formaliter, nec virtualiter intendit tradere pro re spirituali, non committit simoniam, quia non habet studiosam voluntatem emendi.

210 Dixi *nec formaliter, nec virtualiter*, quia sufficit intentio virtualis, vt quis dicatur simoniacus, saltem coram Deo; hæc autem intentio virtualis tunc datur, quando quis solum dat aliquid temporale, ad obtinendum aliquid spirituale, absque eo quod habeat alium motiuum verum, & honestum v.g. redimendæ vexationis, vel sustentationis, aut laboris extrinseci; quia ad peccatum sufficit voluntas operis, cui est adiuncta deformitas, etiamsi illa non intendatur formaliter, nec ad hoc vt ratio pretij intendatur formaliter necesse est, vt dans pecuniam intendat illam esse pretium beneficij in actu signato, sed satis est, si habeat intentionem pretij constitutiuam, nempe, de hoc pro illo. Ita Palaus *d.* 3. *p.*4.*num.*5. Suarez *lib.*4.*cap.*36. Tancred. *tract.*2.*l.*4. *d.*26.*num.*4. quod verum est, etiamsi qui daret pretium pro re spirituali sine aliquo titulo honesto, excluderet se non dare propter pretium, quia posito quod non sit alius finis, virtualiter vult dare pro pretio. Ita cum Suario, Tancredo *suprà num.*5. An autem talis censendus sit simoniacus in foro externo? Respondeo hoc iudicium faciendum esse, vel ex indiciis, vel ex rei instructione de quibus late Tancred. *supra num.*6.

211 Dicitur *emendi, vendendi*, quia simonia committitur in emptione, vel venditione rei spiritualis; per emptionem, & venditionem tamen intelligitur, omnis contractus onerosus, qui non gratis, nec liberaliter fit, sed provt æquiualet venditioni, & emptioni, pacto, transactioni, permutationi, &c de quibus omnibus vide Bonacinam *tom.*2.*d.*1.*de simonia q.*1. *num.*3.

212 Hinc iam aliquos licet inferre casus. Primum simoniam committi omni contractu oneroso, & non gratuito; secundo eum qui ministerium aliquod spiritualе exercet spe lucri, aut ob humanum amorem, vel preces, est non committere simoniam; quia nullum facit contractum onerosum, nec spirituale ministerium exercet, tanquam pretium rei temporalis, hac de causa clericus inseruiens Episcopo spe beneficij, non committit simoniam, nisi pactum ineat, aut intendat beneficium, tanquam pretium seruitutis, & obsequij, vt *infrà* patebit. Ita Bonacina *supra num.*4. & cum aliis Basæus *verbo simonia* 2. *num.* 8. Tertiò sequitur non esse simoniam dare alicui beneficium, quia sanguine coniunctus est. Ita Lessius *lib.*2.*cap.*35.*d.num.*9. Victoria, Valentia, Azor, Soto, Molphesius, Filiucius, Reginaldus, Laiman, quos refert, & sequitur Bonacina *supra num.* 7. & cum multis Tancred. *tract.*2.*d.*27.*lib.*4.*num.*1. Ratio est, quia hic nullum intercedit pactum pro pretio. Tum quia auferens beneficium nihil temporale accipit pro beneficio, nec donum consanguineo collatum exuit rationem gratuitæ, & liberalis donationis.

213 Quartò fit non esse simoniam dare beneficium, vel aliam rem spiritualem ex metu, ne malum sibi inferatur si hoc denegetur, nam operari ex metu non est operari ex pretio. Tum quia sicut non est malum dare beneficium ad amicitiam acquirendam, ita non est simonia dare beneficium ad placandam iram alterius. Excipe nisi detur pactum in futurum v. g. do beneficium, dummodo cesses nocere, 214
nam tunc datur beneficium pro obligatione cessãdi à malo, quæ est pretio æstimabilis. Ita cum Suario, Filiucio, Tancred. *supra num.*13. Quæ omnia vera sunt, etiam si quis det beneficium ob metum mali iniuste incussum, secluso pacto, vel promissione rei spiritualis sub tali conditione, vt diximus de metu mali iniuste incusso, erit tamẽ iniustitia, si beneficiũ daretur non idoneo, secus si detur idoneo. Ita Tanc. *supra num.*9. Sicut etiam non esset simonia, si quis posita idoneitate, & aliis requisitis, conferret beneficium filio, Patrẽ, v.g. sperans, vt hoc pacto ille tradat filiam vxorem nepoti, vel etiam, si Franciscus nollet dare, v.g. centum in dotem nepoti Episcopi, quia aliàs filius remaneret pauper, & Episcopus diceret, ego tuo filio prouideo de beneficio, si hoc fiat sine vlla passione, nec tacita, nec expressa, quia vere beneficium non datur pro aliquo onere temporali, sed tantum datur ad subueniendum filio Francisci, & ad matrimonium facilitandum cum tanta, vel tanta dote. Ita Toletus *lib.*1. *cap.*90.*n.*3. Tancred. *tract.*2.*lib.*4.*d.*27.*num.*10. Et idem dicendum est, si detur beneficium timore lucri cessantis, secluso pacto, vel aliqua conditione, vt si quis ad petitionem principis daret beneficium, timens quod si illũ deneget, non promouebitur ad maiorem Episcopatum, vel si conferat beneficium debitori, ne amittat debitum, & sic patiatur hoc damnum, non enim intendit, vt suppono, tuum lucrum, sed quod suum est. Ita cum Suario, Bonacina, Valentia Reginaldo, Molphesio, Sanchez, Tancred. *supra numero* 7.& 8.

Quintò sequitur, eum qui promittit pecuniam 215
pro beneficio, animo non vere emendi, vel soluendi, sed decipiendi duntaxat, non committere simoniam, etiamsi promissionem confirmet instrumento, vel iuramento ficto, & simulato. Ita Caietan. Reginald. Sotus, Toletus, Lessius, Laiman, quos refert, & sequitur Bonacina, *suprà num.*5. Ratio est, quia iste non habuit voluntatem vere emendi, sed mendacio decipiendi, peccat tamen tunc, quia alterum inducit ad simoniam, & in foro externo reputabitur simoniacus. Imò in foro conscientiæ reus erit simoniæ; quia cooperatus est simoniæ alterius, vt recte ait Bonacina, *suprà num.*5. non erit tamen hoc peccatum directe propriæ, & veræ simoniæ conuentionale, vt vult Nauarrus, *in manuali cap.* 23. *num.* 106. Bonacina *supra num.*5. sed tantum erit peccatum iniustæ deceptionis, scandali, & cooperationis ad simoniam mentalem alterius, & in foro externo puniri poterit per iudicem, tum propter dictas malitias, tum propter simoniam præsumptam. Ita Suarez *de Religione tom.* 1. *lib.*4. *cap.*42. *num.*5. Basæus *in supplemento verbo simonia num.*1.

Dicitur in definitione emendi, vel vendendi rem 216
sacram, vel spiritualem, vt ostendatur materia simoniæ; nam materia simoniæ est res spiritualis, seu sacra, & supernaturalis, seu spirituali annexa: per rem autem spiritualem intelliguntur, quæ à Deo, vt est author supernaturalis, id est, vt est hominũ, & Angelorum saluator, & glorificator procedunt, vel ad illum vt sic ordinantur, & est quadruplex, quædam est spiritualis per essentiam, vt virtutes supernaturales, & dona supernaturalia, vt gratia, fides, spes charitas, dona gratiæ gratis datæ, quædam vero

causaliter,

spirituale. Imo puto nec esse peccatum, quando ordinatus vere esset persona honesta, & posset aliunde iuxta suam conditionem viuere, quia iam cessat finis Tridentini in hoc casu. Ita Tancred. *suprà num. 5.*

Secundo sub munere à manu comprehenditur 219
mutuatio pecuniæ, vt si quis tribueret beneficium sub conditione, vel pacto, vt sibi mutuet pecuniam; Et idem dicendum est si petatur dilatio debiti ex iustitia soluendi hic, & nunc, vel è contra, si peteretur debiti solutio antequam debeatur; Ratio est, quia licet mutuum non sit realiter pretio æstimabile, negari tamen non potest, esse quoddam temporale commodum ad mouendos animos; dixi *sub conditione & pacto*; quia si mutuum detur ad beneuolentiam captandam siue antea, siue post, siue in ipsa beneficij, collatione, non erit simonia. Ita cum Garcia, Flaminio, & cum aliis Palaus *d. 3. p. 3. num. 3.* & cum aliis Tancred. *tract. 2. lib. 4. d. 28. num. 6.* Denique omne damnum iure positiuo prohibitum dari pro re spirituali, ad munus à manu reducitur, quamuis sit spirituale habens annexum temporale, vt si petatur permutatio, vel resignatio beneficij, aut quid simile. Ita cum communi sententia Tancred. *suprà num. 5.*

Dico secundo: Munus à lingua, est laus, & vi- 220
tuperium patrocinium aduocati, commendatio apud principem; hoc enim officium est pretio æstimabile. Vnde si collatur, vel præsentetur ad beneficium faceret pactum expressum, vel tacitum cum aliquo, vt fundat pro se preces apud principem. &c. & quòd ei conferet beneficium, simoniam committit; siquidem hæ preces sunt quid temporale, & pretio æstimabile: ergo pro illis dare beneficium, erit simonia. Secus si hæc præciso pacto fiant ex gratitudine. Vnde erit simonia, si priùs preces præcedant ex pacto v. g. si intercedas pro me apud Regem, dabo beneficium; quod intellige, si sit animus inducendi obligationem. Sanchez *lib. 2. concil. cap. 3. dub. 28.* Suarez, quem refert, & probabile putat Tancred. *tract. 2. lib. 4. d. 3. num. 5.* Et id quod diximus de precibus, dicendum est de adulationibus; vnde erit simonia, si Episcopus det beneficium alicui nobili, eo pacto, vt ipse profiteatur se esse consanguineum Episcopi, vel eum laudet coram Rege, & ita de aliis signis honoris exhibitis ex pacto dicendum est. Ita cum Suario, Tancred. *suprà num. 6.* Quæ intellige, si hæc signa beneuolentiæ ex pacto inducente obligationem fiant, secus si non inducant obligationem. Ita Sanch. supra, & probabile putat Tancred. *suprà num. 7.*

Dico tertiò: Pretium obsequij est ministerium 221
aliquod, in rebus temporalibus, vt est famuli, & œconomi; Requiritur tamen vt sit simonia, quòd beneficium detur, aut accipiatur in compensationem obsequiorum, veluti solutionem obligationis ex iustitia, quia iam datur spirituale pro temporali; vel è contra secus si detur tantùm gratis, licèt ex motiuo obsequiorum, quia tunc obsequia non habent rationem pretij, sed tantum gratis datur, licèt ex motiuo famulatus, & seruitiorum, nec conferens beneficia se eximit ab obligatione iustitiæ, quod verum est etsi obsequia præstita fuerint turpia, vt si prælatus alicui det beneficium, quia fuit leno, & seruiuit Domino; nam licèt beneficium ex hoc motiuo conferre sit indignum; nam tamen est vera simonia, cum non habeat rationem pretij. Ita Suarez *lib. 4. cap. 39.* Iouar, Molphesius, Azor, quos refert, & sequitur Tancred. *tract. 2. lib. 4. d. 29. n. 1.*

N Et

222 Ex ex hoc capite excusantur principes sæculares, qui habent ius præsentandi, & Episcopi, & illi, qui ipsis seruiunt à simonia; hi enim dum famulatum gratis recipiunt, & postea intuitu talis famulatus beneficia ad præsentant, titulo tantum gratitudinis faciunt. E contra verò si acciperent famulatum in re necessaria, tunc enim necesse est, vt pactum tacitum intercedat, & nisi detur temporale aliquod stipendium, vix poterit à simonia excusari, conferendo beneficium. Ita cum Suario, Bonacina, Sanchez *lib.* 2. *consiliorum cap.* 3. *dub.* 27. *numero* 7. Filliucius, *cap.* 10. *num.* 24. Tancred. *suprà num.* 2. Hinc fit non fore simoniacum qui fit capellanus Regis, etiamsi principaliter intendat aliquam prælaturam ob sua seruitia, imò etsi munera Regi offerat, non vt obligantia, sed tantùm mouentia, vel ad eius gratiam conciliandam; vel si quis in curiam Cardinalium se conferat, sustentans se suis expensis, & solum ad præstandum obsequium, & honorem comitetur illum &c. è contra vero si fiat Cardinalium Aulicus, secretarius, à cubiculo &c. tunc enim necesse est saltem quod ab eo sustentetur, etsi alias gratis seruiat, alias videtur esse pactum implicitum, si nihil recipit, quamvis si vere gratis procedatur, & tantum ad amicitiam fiant; & Cardinalis vere det beneficia, aut procuret beneficia titulo gratitudinis coram Deo à simonia poterit excusari. Ita cum Sanchez, Bonacina, Tancred. *suprà num.* 3. requiritur enim semper pactum, vel promissio, sub conditione alicuius obsequij præstiti, saltem facile, vt detur simonia coram Deo. Vnde licet Episcopus possit dare alicui beneficium, spectans ab eo quod gratis doceat Theologiam, non tamen potest ei hanc obligationem imponere. Ita cum Suario, Bonacina, Tancred. *suprà num.* 4. Excipe nisi beneficium habeat antecedenter annexam hanc obligationem docendi Theologiam ab eo, qui talem annexionem efficere potest, qui solus est Papa, vel Episcopus in casibus in iure expressis, nam tunc poterit Episcopus dare talem præbendam cum ea conditione docendi Theologiam præbendæ annexam. Ita Suarez *lib.* 4. *cap.* 39. & alij communiter apud Tancredum *suprà num.* 5.

223 An autem sit simonia dare beneficium ob aliquod obsequium spirituale iam factum, vel faciendum? Respondeo negatiue, si non detur pro obligatione præstandi tale obsequium; nam cum talis obligatio sit pretio æstimabilis, iam erit dare beneficium pro munere ab obsequio. Hinc fit esse simoniam, si patronus det beneficium cum onere, vt præsentatus pro eo celebret tot Missas. Ita cum Suario, Rodoan. Rebuff., & aliis Tancred. *suprà num.* 7. Excipe nisi tale onus sit antecedenter annexum prædictæ præbendæ ab eo, qui talem annexionem efficere potest, iuxta cap. significatum de præbendis, & Tridentinum *sess.* 24. *cap.* 10. *de reformatione*. Ita cum communi sententia Tancred. *suprà numero* 9. Hinc fit non esse simoniam, nec illicitum dicere hodie Missam pro sacerdote, cum pacto, quod ille horas celebret pro me, &c. quia spirituale pro spirituali commutatur, & nulla est Ecclesiæ prohibitio.

* * *

SECTIO III.

Quotuplex sit Simonia?

SVMMARIVM.

224 *Simonia diuiditur in eam, quæ est iuris diuini, & in eam quæ est iuris humani.*

225 *In quo consistat simonia conuentionalis?*

226 *Ad quod ex his membris reducatur simonia confidentialis?*

DIco 1. duæ sunt præcipuæ diuisiones simoniæ. 224
Prima est, qua diuiditur simonia in eam, quæ est iuris diuini, & in eam, quæ est iuris humani, de quibus in sequentibus statim dicemus. Altera est, qua simonia dicitur in mentalē, conuentionalem, & realem. Simoniam mentalē vocamus hoc loco, non quidem internum propositū, quo quis vult exteriùs simoniacè contrahere, (quamvis hoc etiam sic appellari posset.) Sed propositum internum, quo quis dum confert alteri rem spiritualem, intendit illum obligare ad reddendum temporale, vel è contra, quando confert temporale intendit illum obligare ad reddendum spirituale, sine vllo pacto externo; vt si quis seruiat Episcopo hac intentione, vt in mercedem conferatur ei beneficium, & tandem beneficium conferatur, nulla tamen exterius verbis aut nutibus facta conuentione, erit simoniacus mentalis.

Conuentionalis consistit in pacto, seu conuen- 225
tione expressa, vel tacita dandi, vel recipiendi temporale pro spirituali, quæ conuentio aliquando etiam fit obsequiis, & nutibus. Distinguitur autem hæc simonia à mentali, ob conuentionem externam, saltem tacitam, quam non includit mentalis. Simonia realis est quando pactio ex vtraque parte completa est, saltem inchoate, vt si collatio beneficij facta sit & pretij pars soluta.

Dices dari potest simonia confidentialis in bene- 226
ficiis, sed hæc non reuocetur ad vllum membrum perfectæ diuisionis: ergo imperfecta est prædicta diuisio in mentalem conuentionem, & realem. Respondetur simoniam confidentialem posse reduci aliquando ad mentalem, aliquando ad conuentionalem, aliquando ad realem: ad mentalem reuocatur, quando quis resignat beneficium intentione obligandi alterum, sed ei non manifestat suam intētionem, quamvis hæc non est propria simonia confidentialis, nec cadit sub pœnis simoniæ confidentiali impositis. Ad conuentionalem reuocatur, dum pactum initur de resignando, vel conferendo, vel instituendo, vel præsentando beneficio, cum pacto, vt beneficium sibi, vel alteri restituatur, vel vt sibi, vel alteri pars fructuum tradatur. Realis verò confidentialis contingit, dum beneficio reipsa renunciatur, vel confertur, cum pacto, vt sibi, vel alteri restituatur, vel sibi, vel alteri pars fructuum tradatur, & hæc simonia cadit sub pœnis latis à Pio IV. etiamsi non sit completa ex vtraque parte, sed solum resignatum, vel collatum sit beneficium cum prædicto pacto, & effectus restitutionis nondum secutus sit, vt *infrà* dicemus loquentes de pœnis contra committentes simoniam confidentialem.

SECTIO

parte talis actionis, subtrahitur tale damnum à gratuita donatione Dei. Potest tamen esse veniale interueniente ignorantia facti, vel inaduertentia, vel potest esse ignorantia iuris, vt si quis existimet in tali materia non dari simoniam prohibitam.

Dico secundò : certum est iure diuino naturali esse prohibitam simoniã, quæ est circa res spirituales, quæ suapte natura sunt sacræ. Similiter est simonia iure diuino prohibita, quando res spirituales, quæ habent sanctitatem ex consecratione, vel benedictione venduntur ratione benedictionis, vel consecrationis, licèt aliqui iurisperiti oppositum censeant apud Sanch. *suprà*. Prima pars assertionis probatur, quia si res suapte natura spiritualis vendatur, tractatur vt subiecta humano arbitrio, & æstimationi & non vt res suo modo diuina, & pendens à liberali largitione Dei : item tractatur vt res vilis, paruæ æstimationis ; sed hæc sunt contra ius naturæ ergo. Secunda verò pars asserti, quòd scilicet sit simonia iure naturali & diuino prohibita vendere res sacras quæ habent sanctitatem ex consecratione vel benedictione, si vendantur ratione consecrationis, etiam liquet, quia licèt benedictio solo iure Ecclesiastico sit inducta, at facta benedictione manent in se spirituales, & ex natura sua inuendibiles, sicut consecrare hanc Ecclesiam est de iure Ecclesiastico, at facta consecratione est de iure naturæ, ne semine polluatur. 230

Dico tertiò : circa res tertij generis, nempe circa venditionem beneficiorum, certum in primis est, beneficia, quoad ipsum spirituale ius, quod includunt, & in quo fundantur, esse materiam simoniæ iuri diuino contrariam, vt tenent communiter DD. apud Suarium de simonia *cap.* 24. *num.* 4. An vero vendere beneficia ratione temporalis emolumenti, & commodi, quod ex illo alicui prouenit, sit simonia iure diuino, an iure Ecclesiastico prohibita? magna est quæstio inter autores, de qua suo loco *infrà* agemus. 231

Dico quartò : dari potest simonia iure tantum Ecclesiastico prohibita, hæc assertio est communis inter DD. apud Bonacinam *de simonia disp.* 1. *q.* 3. *n.* 2. contra Durandum, Paludanum, Sotum quos refert, & impugnat Suarez *de simonia lib.* 4. *cap.* 7. *n.* 2. Ratio est, quia Ecclesia potest facere rem immunem à laica potestate, exempli gratia, potest facere, ne iudex ferat in Ecclesia sententiam, aut ne quemquam ab Ecclesia extrahat, & quod sacrilegium committat, ferendo sententiam in Ecclesia, aut aliquem extrahendo, ergo potest prohibere ne res adnexa rei sacræ vendatur in reuerentiam talis rei. Versatur autem simonia iure Ecclesiastico circa res, quæ sunt officia temporalia Ecclesiæ, quæ nullam habent sanctitatem, nec per benedictionem, aut consecrationem, nec per adnexionem ad spiritualia, vt munus œconomiæ, &c. Ad quam simoniam iure Ecclesiastico prohibitam reducitur, commutatio vnius beneficij cum alio, sine ratione pretij, quando fit absque superioris authoritate, vt *infrà* dicemus. Aduerte tamen non esse simoniam, etiam iure Ecclesiastico, vendere res mobiles, aut immobiles Ecclesiæ, vt optime Bonacina *supra q.* 3. *d.* 1. *num.* 9. Nec obstat *cap. saluator*, vbi generaliter dicitur, venditionem rei Ecclesiasticæ simoniam esse, nam *ibi* textus loquitur de officiis Ecclesiasticis habentibus adnexam administrationem Ecclesiasticam. 232

Sed quæres an in peccato simoniæ, non tantum sit malitia contra Religionem, sed etiam iniustitiæ? Respondetur, quod respectu Dei, tantum est malitia contra Religionem. Ratio est, quia res spiri- 233

tualis, quæ venditur, non est hominis, sed Dei, & ideo si in tali venditione est aliqua iniustitia, quatenus venditur res spiritualis contra voluntatem domini, solum est respectu Dei. Hæc autem malitia non est contra aliam virtutem, præter Religionem, quia iustitia ad Deum non est nisi Religio; nec intra hanc virtutem sunt *ibi* duæ malitiæ, vna contra venerationem debitam rebus sacris, & alia contra Deum, seu dominium eius; quia hæc iniustitia non tantùm est in alienatione, quantum in modo; nam Deus non priuatur dominio talis rei, nam cuicumque conferatur, semper illius est; sed tantùm dare tali modo, venditione scilicet, & pacto: ergo tota hæc iniustitia respectu Dei reducitur ad irreuerentiam, quæ fit Deo, non debito modo vtendo tali re.

234 Respectu tamen hominis, toties datur iniustitia, quoties ratione solius spiritualitatis rei, aliquod temporale pretium accipitur, vt si aqua, vel calix, quia benedicta pluris vendantur, quam materia naturalis calicis, vel aquæ valent, vel expensæ in calice faciendo, vel aqua acquirenda factæ. Ratio est quia ratione solius spiritualitatis res non est pretio æstimabilis, & consequenter non est magis æstimabilis, quam ratione materiæ valeat; imò videtur minus æstimabilis, quia ratione spiritualitatis, est magis limitata, quoad vsum, quia solū ad vsus sacros sumi potest: ergo si aliquid accipiatur ob solam consecrationem, non solùm erit simonia, sed etiam contra iustitiam, cum peccunia aliena falso titulo surripiatur contra iustitiam. Ita Suar. *de Religione lib.* 5, *cap.* 4. *num.* 7. & cum Filiucio, Basæus *verbo simonia* 1. *num.* 4. Addo tamen, quod si venditor rei spiritualis priuetur aliquo emolumento temporali, v.g. fructibus beneficij, non committere iniustitiam recipiendo pretium pro priuatione huius emolumenti, quem patitur. Ita cum Lessio, Palaus *d.* 3. *p.* 1. *numero* 6. sed de his vide *infra hoc eodem tract.* 4. *num.* 319. *&* 320. hoc enim magis ibi explicatur, & iuxta ibi dicenda intelligenda sunt.

SECTIO V.

Vtrum vendere spiritualia naturalia, vt scientias, & artes quæ humano sudore comparantur sit simonia?

SVMMARIVM.

235 *Non est simonia scientiam, seu dona spiritualia intellectus speculatiua, vel practica vendere.*

236 *Quedam corollaria ponuntur.*

237 *Non est simonia vendere opera virtutum naturalium, siue intellectus, siue voluntatis.*

238 *Quedam corollaria ponuntur.*

239 *An in materia Religionis naturalis dari possit simonia?*

235 DIco primò: non committitur simonia vendendo scientiam, & doctrinam, seu dona spiritualia intellectus speculatiua, vel practica. Ita communiter DD. apud Bonacinam *de simonia d.* 1. *quæst.* 4. §. 10. *n.* 1. contra Altiodorensem, Alensem Syluestrum, apud Suarium *tom.* 1. *de simonia lib.* 4. *cap.* 8. *num.* 5. Ratio est, quia hic non venditur ipsa scientia, quæ inhæret intellectui, hoc namque impossibile est, sed actus, & exercitium ipsius scientiæ; sed hoc exercitium vendi potest, sine labe simoniæ: ergo: probatur minor, quia materia simoniæ est res aliqua sacra, pertinens ad Religionem; sed actus scientiarum naturalium, non sunt res sacræ; sed potius sunt res naturales, non pertinentes ad Religionem; ergo in venditione ipsarum non committitur simonia.

Et hinc plures licet iam casus inferre. Primum quod potest Iurisperitus vendere suum consilium, & patrocinium, licet sit in causa spirituali, vt Matrimonij, & hæresis, secundò quod Doctor, licet sit ditissimus potest maius pretium recipere pro docenda scientia, licèt minus laboret, imò licèt posset suam scientiam in alium transfundere sine labore, adhuc posset pretium recipere, & hoc etiamsi vendens exercitium harum scientiarum illam per miraculum sine labore consecutus fuisset; nam miraculum non mutat rei naturam, nec extrahit illam à materia naturali, sicut miraculose obtinens brachia, quibus antea carebat non committit sacrilegium, vel simoniam recipiendo stipendium laboris, quem brachiis præstat. Imò licet vendens scientiam, intenderet vendere ipsam veritatem naturalem, non committit simoniam, licet aliquando possit committere iniustitiam. Prima pars probatur, quia veritas naturalis, non est aliquid supernaturale, & sacrum. Tum autem quis dicitur vendere veritatem, quando vltra stipendium laboris, & industriæ, exigit aliquid pro ipsa veritate; quod si duplex accipiat stipendium, pro doctrina, aliud pro veritate, pro vt à doctrina distinguitur, peccat contra iustitiam, nam qui tenetur ex iustitia docere doctrinam, tenetur eius veritatem docere, vide cum aliis Suarium *vbi supra*. 236

Secundò infertur, quod si donum linguarum, sanitatis, & scientiæ naturalis, infunderetur à Deo ad ædificationem aliorum, & salutem spiritualem, esset simonia hæc vendere; si vero non ad hoc, non esset simonia, sed licitum, vt si alicui daretur miraculose ars medicinæ, & curaret applicando actiua passiuis, posset pretio facere, sicut qui miraculose acciperet à Deo artem fabrilem, posset pretio eam vendere. Vnde illi qui habent donum sanitatis, & salutant v.g. salutatores, qui sine applicatione medicinarum, sed sola benedictione sanant, non possunt sine simonia, vendere sanitatem, possunt tamen aliquid accipere in propriam sustentationem, vt ex dicendis patebit. Tertiò infertur non posse dari beneficium, pro docenda scientia, sine simonia, quia hoc est pretio æstimabile. Vnde cum datur beneficium docenti aliquam scientiam, non datur vt pretium, sed illi præbendæ assignatur vt annexum illud docendi munus, vt *infra* latius dicemus: vide Sanchez *in consiliis tom.* 1. *lib.* 2. *cap.* 3. *d.* 8. *&* 25.

Dico secundò: non est simonia vendere opera virtutum naturalium, siue intellectus, siue voluntatis. Probatur clare, quia hæ actiones, & tota materia in qua versantur, non solùm sunt naturales, sed etiam ad Religionem non pertinent, vt suppono: ergo nullo modo pertinent ad materiam simoniæ, antecedens constat; quia hìc solùm loquimur de virtutibus mere naturalibus, excludendo actus virtutum, quæ ad Religionem naturalem pertinere possunt, vt statim dicemus; ergo in his virtutibus intercedere potest venditio, non habituum ipsarum virtutum (hoc enim est impossibile) sed ratione operationis talium virtutum, quatenus ab vno fiunt in commodum alterius. Ita Suarez *suprà num.* 20. 237

Hinc infertur primò: non esse simoniam sumere pretium pro dando consilio naturali, etiamsi detur in ordine ad conscientiam naturalem, (vt hic dicam) seu ad operandum, & faciendum hone- 238

stum,

dictionis spiritualis, quam habet in subditos ad eos dirigendos in viam perfectionis. Lesana *verbo simonia numer.* 11. & cum Suario, Filliuc. Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 5. *numero* 5. & *d.* 15. *numero* 10.

An autem in materia Religionis naturalis dari possit malitia simoniæ naturalis? Respondeo affirmatiue. Ita cum aliis Suarez *tom.* 1. *de Religione lib.* 4. *cap.* 8. *numero* 2. & cum eo & aliis Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 2. *num.* 23. Ratio est, quia in pura natura, v.g. inter gentiles, qui vnum verum Deum adorant, per puram rationem naturalem, potest esse verum sacerdotium, nam in his hominibus recta ratione naturali vtentibus, datur potestas eligendi veros sacerdotes veri Dei, vt notauit Suarez *vbi supra*: ergo venditio huius sacerdotij fuisset contra rationem naturalem, & contra Religionem naturalem; ergo illud peccatum esset simonia naturalis; antecedens supponitur, vt certum, quia sacrificium, & sacerdotium sunt suo modo de lege naturæ, sicut & Religio, & cultus externus Dei; ergo secluso ordine fidei, & gratiæ, esset potestas in communitate humana creandi sacerdotes, & constituendi totum ordinem rerum sacrarum, non minus, quam principatum politicum; consequentia vero probatur, quia venditio veri sacerdotij, ex iure naturæ est mala, & Religioni contraria, nam licèt illa dignitas fuisset naturalis, erat tamen sacra, propter habitudinem ad Deum, & ideo in maiori æstimatione habenda, quam res, quæ temporaliter venditur; ergo &c. vide de his latiùs Suarium si placuerit. Aduerte tamen quod hæc simonia foret distincta specie à simonia, quæ nunc de facto datur, quia sicut Religio infusa, & naturalis differunt specie; ita & peccata simoniæ contra ipsas. 239

SECTIO VI.

An docere pretio Theologiam sit simonia?

SVMMARIVM.

240 *Quædam suppositiones proponuntur.*

241 *Vendere Theologiam, quoad actum deducendi conclusiones ex articulis fidei, & interpretandi sacras scripturas, & docendi casus conscientiæ per modum doctrinæ non est simonia.*

242 *Prædicare, vel docere doctrinam Christianam ob pretium est simonia.*

243 *Recipere pretium pro consilio quod ordinatur ad salutem animæ, vel tollendos scrupulos est simonia.*

244 *Quædam corollaria ponuntur.*

SVppono in præsenti non agere de Theologia naturali, id est de scientia de Deo, vt autor naturalis est, nam de hac idem dicendum est, ac de aliis scientiis naturalibus: Nec agere de Theologia infusa à Deo, id est, quadam cognitione diuinarum scripturarum habita ex dono Dei, & dicitur interpretatio sermonum, hanc enim vendere clarum est esse simoniam, quia ponitur inter dona Spiritus sancti; sed dubium hoc est de Theologia, vt est habitus scientificus naturaliter acquisitus, quo ex fidei articulis inferuntur conclusiones. Secundò suppono, quod hæc Theologia habet quatuor 240

actus. Primus est ex articulis fidei deducere conclusiones. Secundus est interpretari sacras Scripturas. Tertius respondere ad casus conscientiæ, ad pacandas conscientias. Quartus est prædicare, & docere sacram doctrinam. His suppositis,

241 Dico primò: vendere Theologiam, quoad duos priores actus, & etiam in quantum docet casus conscientiæ per modum doctrinæ, vt fit in scholis, non est simonia. Ita cum communi sententia Suarez *supra num.* 7. Sanchez *in consiliis lib.* 2. *cap.* 3. *dub.* 5. Bonacina *de simonia d.* 1. *q.* 4. §. 1. *num.* 5. & cum aliis Palaus *d.* 3. *p.* 10. *num.* 2. contra Paludan. Antoninum, & alios. Ratio fundamentalis est, quia licet doctrina ipsa Theologiæ in se supernaturalis sit, nihilominus actiones magistri illam docentis naturales sunt, & naturali modo cooperantur, vt auditores discant, siue in eis generetur naturalis assensus, siue supernaturalis, quia non venditur ipse assensus, sed solùm labor, & opus, quod in intellectu discipuli iuuando, & illuminando ponitur: ergo vendere hoc modo Theologiam non est simonia.

242 Dico secundò: vendere Theologiam, quoad quartum actum superenumeratum, id est prædicare, vel docere doctrinam Christianam ob pretium est simonia. Ita communiter DD. apud Suarium *supra num.* 22. Sanchez vbi *supra num.* 6. Palaum *d.* 3. *p.* 10. *num.* 7. Ratio est, quia ordinatur ad excitandos affectus in supernam felicitatem, & promouendos in bonum. Tum quia verbum prædicationis est verbum Dei, & prædicator est veluti legatus à Deo missus ad illud munus exercendum, verbum autem Dei est maxime spirituale: ergo est materia simoniæ. Vtrum autem pro sustentatione aliquid possit exigi, & quomodo sustentatio prædicatoris possit taxari, & in pactum deduci *infra* dicemus. Hinc colligitur quod docere doctrinam Christianam per modum prædicationis, vt credatur esse materiam simoniæ, si tamen doceantur pueri, vt eam addiscant, & memoriæ retineant, non est simonia, vt diximus de Theologia. Ita Suarez *vbi supra num.* 24.

243 Dico tertiò: vendere Theologiam, quoad tertium actum est simonia, id est pretium recipere pro consilio, quod ordinatur ad salutem animæ, ad leuandum mœrorem afflicti hominis, ad pacandas conscientias, vel tollendos scrupulos est simonia. Ratio est, quia hæc omnia non immediate ordinantur ad illuminandum intellectum, vt duo priores actus Theologiæ, sed immediate ordinantur in salutem æternam, & bonum animæ. Hinc fit nec iurisperitum posse pretium recipere pro consilio, quando ordinatur tantum ad pacandam animam, & conscientiam, & salutem animæ, sicut nec Theologus.

244 An vero possit recipere pro studio ad hoc requisito *infra* dicemus. At vterque potest æque etiam recipere pretium quando interrogatur etiam in causis spiritualibus, vt beneficij, & matrimonij quando interrogatur, non ad pacandam conscientiam, sed vt instruantur ignorantes, & sciant, vel vt eorum iustitia manifestetur in foro externo, vel vt se præparent ad examen. Ita Sanch. *supra* Lessius *cap.* 35. *dub.* 13. *n.* 78. & 79. probabile dicit Palaus *tract.* 17. *d.* 3. *p.* 10. *num.* 3. contra Nauarrum, quos refert, & vt probabilius docet Palaus *ibi.* Bonacina *d.* 1. *q.* 4. §. 10. *num.* 7. qui dicunt posse Theologum ferre pretium pro consilio, licèt petatur ad pacandam conscientiam, dummodo non fiat per modum exhortationis, & concionis, particularis, sicut si quis dubitaret de aliquo contractu, & volens scire veritatem, vt rectum operaretur, & peteret de hoc consilium, posset, inquiunt illi, Theologus pro hoc consilio ferre pretium, nam quod ille homo dirigat consilium ad pacandam suam conscientiam extrinsecum est. Cui rationi respondeo, illud consilium semper æquiualere priuatæ instructioni, nam eo ipso, quod Theologus per suum consilium fugat peccatum, & consulens ad hunc effectum Theologum quærit, virtualiter concionatur, & exhortatur, nam finis concionis est peccata fugare, & homines ad salutem reducere, quod Theologus facit in hoc casu per suum consiliū. Vnde puto minimè ab opinione Suar. esse recedendum.

SECTIO VII.

Vtrum gratia vnionis, gratia sanctificans, persona increata, dona supernaturalia, & actus eius, possint esse materia simoniæ?

SVMMARIVM.

245 *Vendere gratiam vnionis est simonia, & quomodo id fieri possit.*
246 *Persona increata non potest esse materia simoniæ.*
247 *Quædam corollaria ponuntur.*
248 *Gratia sanctificans dona supernaturalia, & actus eorum sunt materia simoniæ.*

Dico primò: committitur simonia vendendo gratiam vnionis, quod fieri posset, si Christus venderetur, habita ratione ad gratiam vnionis, quæ inhabitat in illo. Ita Bonacina *de simonia d.* 1. *q.* 4. *n.* 3. Valentia, quem refert *ibi* Bonacina contra Suarium *de Religione tom.* 1. *lib.* 4. *cap.* 9. *num.* 2. Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 6. *n.* 6. Ratio est, quia gratia vnionis, vt est modus quidam substantialis consurgens ex actione vnitiua, & inhærens humanitati, vt reddat illam vnitam verbo, est quid sacrum, & creatum: ergo vendere Christum habita ratione ad vnionem hypostaticam est simonia per quod corruit ratio, & fundamentum Suarij, dicebat namque gratiam vnionis esse quid increatum. 245

Dico secundò: persona increata non potest esse materia simoniæ: hæc est contra Bonacinam, *vbi supra num.* 3. illam tenet Suarez *supra*, Filiucius, & alij, quos refert, & sequitur Tancred. *supra num.* 7. Ratio fundamentalis est, quia iniuriæ factæ in personam Diuinam, & increatam, (vt si Christus habita ratione ad personam diuinam venderetur) sunt alterius speciei, & malitiæ à sacrilegio, & simonia, quæ fiunt contra res sacras, pure creatas, quia sunt cōtra excellentiam alterius ordinis, & contra adorationem alterius ordinis illi debitam. Vnde hoc peccatum non ad simoniam, vel sacrilegium, sed ad irreligiositatem pertinet. 246

Et hinc deducitur Iudam non fuisse simoniacum vendendo Christum, quia non illum vendidit habita ratione ad vnionem hypostaticam, siquidem illā ignorabat, sed quatenus homo erat, & ratione humanæ naturæ. Tum quia licet habuisset intentionem vendendi diuinam personam, adhuc non committeret simoniam, sed irreligiositatem, nisi aliàs habuisset intentionem vendendi humanitatem illam vt sacratam per gratiam vnionis, quæ omnia cum ille ignoraret, & solùm intenderet vendere humanitatem illam, inde est, quod non fuit simoniacus, sicut qui vendit calicem consecratum, non quia consecratus est, sed ratione auri, & argenti. Ita Suarez *supra num.* 4. 247

Secundò

Secundò infertur. Vendentem Eucharistiam, duo peccata committere, simoniæ scilicet, & irreligiositatis; simoniæ quia vendit res sacras, species scilicet, & irreligiositatem quia vendit personam increatam, quæ sub illis est. Quòd si illam ad prauos, & magicos vsus vendiderit, non solùm irreligiositatis, & simoniæ peccatum, sed & horrendum committit sacrilegium, quatenus rem adeo sacram ad profanos vsus conuertit, tale namque sacrilegium committeret, si illam ad talem vsum gratis daret, quamvis ergo vendat non excusatur ab illo. Vide Suarium *lib.* 4. *de simonia cap.* 10. *n.* 3. Bonacinam *d.* 1. *q.* 4. *num.* 4. Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 7. *num.* 1.

248 Dico tertiò: gratia santificans, dona supernaturalia, & actus eorum, sunt materia simoniæ, etsi vendantur committitur simonia. Ita cum D. Thom. Palud. Suario, Filliucio, Vidal, Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 6. *num.* 4. Pro cuius explicatione notandum est, tripliciter hæc vendi posse. Primò in concreto, vt si pluris vendatur Christianus, vel seruus quia fidem habet, vel sanctitatem, vel donum aliquod supernaturale, aut si vendatur sacerdos intuitu sacerdotij, aut si pluris vendatur ius iustus, quam alioquin venderetur habita ratione non fidelitatis, sed gratiæ, & sanctitatis, quam habere creditur, aut si pluris vendatur Propheta ob propheticæ donum. Secundò vendi possunt hæc etiam in abstracto, vt si quis pretio alteri conferat ordinem sacrum, aut characterem aut gratiam sacramentalem, hic enim quantum est ex se pretio confert dona sacra, nam huiusmodi ordinatio tenet, quoad substantiam, & colatio gratiæ tenet, si non ponatur obex ex parte recipientis, vt si recipiens bona fide recipiat, ignorans pecuniam ob cessationem sacramenti traditam fuisse. Tertiò quoad actum, vt si vendatur sacramentalis absolutio, per quam confertur gratia, vel si vendatur aliqua actio alicuius virtutis, quatenus alteri vtilis ad salutem, vt oratio facta ad Deum pro aliquo, ieiunium &c.

SECTIO VIII.

Vtrum recipere pretium pro sacramentis, sit simonia?

SVMMARIVM.

249 *Vendere materiam remotam sacramentorum non est simonia.*

250 *Recipere pretium pro materia proxima sacramentorum est simonia.*

251 *An in extrema necessitate possit quis dare pecuniam pro receptione sacramenti ad redimendam vexationem?*

252 *Quedam illationes ponuntur, & resoluuntur.*

253 *Quid si tirannus postulet pecuniam in pretium pro restituenda Eucharistia, quam apud se habet?*

254 *Quedam corollaria referuntur.*

249 Svppono non committere simoniam vendentem materiam remotam sacramentorum, vt panem, vinum, oleum, Chrisma, &c. Est enim materia remota sacramentorum, res naturalis temporalis, & pretio æstimabilis, nec valorem suum amittit ob coniunctionem cum spirituali. His suppositis,

250 Dico primò: recipere pretium pro materia proxima sacramentorum, vt est pro ablutione in baptismo, pro consignatione in confirmatione, pro speciebus consecratis in Eucharistia, pro prolatione verborum in pœnitentia, est simonia. Ita cum communi sententia Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 7. *num.* 5. Ratio est, quia huiusmodi actiones, quatenus fiunt in sacramentis, sunt ceremoniæ sacræ, & tantum habent spiritualem vtilitatem, & ad Dei cultum inseruiunt: ergo vendere illas est simonia. Et idem dicendum est de forma, & administratione sacramentorum, nam etiam hæ actiones, & verba sunt sacra, & ad Dei cultum ordinata, & non inseruiunt vsibus humanis. An autem aliquid tradi possit pro labore, & defatigatione, quæ prædictas actiones comitantur? *infrà* suo loco dicemus.

251 An autem in extrema, vel graui necessitate, possit quis dare pecuniam, non vt pretium sacramenti, sed ad redimendam vexationem, scilicet paruulus, vel adultus decedat sine sacramento? Respondeo affirmatiue. Ita Suarez *tom.* 1. *de Religione lib.* 4. *cap.* 12. *num.* 13. Azor. Sanchez, & alij innumeri, quos refert, & sequitur Bonacina *de simonia d.* 1. *quæst.* 4. §. 1. *num.* 3. & cum aliis Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 7. *quæst.* 3. *num.* 10. Palaus *suprà num.* 3. contra alios, quos *ibi* refert. Ratio fundamentalis primæ partis est, quia in hoc casu extremæ necessitatis, non irrogatur irreuerentia sacramentis. Tum quia non adest intentio emendi rem sacram, sed inducendi alterum ad id, quod præstare tenetur. Tum quia ideo illicita est simonia, quia temporale traditur pro spirituali, sed in hoc casu non traditur temporale pro spirituali, nam pecunia non traditur formaliter pro sacramentis, vel illorum administratione, sed pro redimenda iniusta vexatione, & ad alliciendum alterius animum, quæ iniusta vexatio est quid temporale ergo.

Dices hinc sequi non solùm in extrema, & graui, sed etiam in quacunque necessitate, si negetur sacramentum licere redimere vexationem, nam quotiescumque mihi negatur iniuste sacramentum, vexatio fit mihi, & habeo ius expellendi illam vexationem si possunt, ergo dando pecuniam possum licite illam expellere, etiamsi nulla occurrat necessitas sacramenti, sed tantum vtilitas. Respondetur negando sequellam, quia non censetur tunc esse propriè vexatio, cum tale sacramentum tunc non sit necessarium, & aliàs talis vexatio potest aliis viis vitari. Vide Suarium *vbi suprà num.* 22.

252 Hinc sequitur primò: dari posse pecuniam ad redimendam vexationem, si sacerdos tibi noluerit Eucharistiæ sacramentum ministrare pro viatico, licet homo iam sit confessus, vel non habeat conscientiam peccati mortalis. Ita cum Suario Filliucio, Tancred. *tract.* 2. *lib. d.* 7. *quæst.* 5. *numero* 20. Ratio est, quia malitia alterius, non debet me priuare tanto bono, quando ego habeo ius in re, & possum vti bene malitia illius, sine vlla cooperatione cum illo: ergo, &c. Secundò sequitur posse dari pecuniam Tyranno, qui habet Eucharistiam, vel aliquam imaginem, aut sanctorum reliquias ad eas conculcandas, vel irreuerenter tractandas, vt eas tradat Christianis cum eadem intentione redimendi vexationem, si Tyrannus pecuniam petat. Imò si non petat potest illi offerri, nam tunc, non emitur sacramentum, sed redimitur vexatio. Ita cum Suario, Palao, Tancred. *suprà num.* 2.

Sed quæres quid faciendum quando Tirannus simpliciter postulat pecuniam pro ipsa Eucharistia in pretium illius, vel si improbus sacerdos postulet pecuniam pro pretio sacrmenti? Respondetur quod

si

si non amplius vrgeat, posse illi dari cum intentione redimendi vexationem, vel cum alia intentione licita vtendo si opus fuerit amphibologiis. Si tamen improbus minister instet, vt detur sibi pecunia in pretium, & quod dans pecuniam profiteatur, & iuret se illam dare in pretium sacramenti. Tunc potest pecunia tradi, & iuramentum emitti, non animo dandi pecuniam pro ipso sacramento, aut iurandi iuxta mentem petentis, sed vtendo verbis amphibologicis, seu addita restrictione in mente, qua posita iuramentum licitum censeatur, habet enim iustam causam vtendi amphibologia. Hoc tamen limitandum est, modo postulans pretium pro sacramento, non petat illud in contemptum fidei, seu in iniuriam Christianæ Religionis, tunc enim non potest tradi pecunia, aut iuramentum emitti; quia vitanda est iniuria Religionis, quæ bono particularium præponderat. Ita cum aliis Tancred. *tract. 2. d. 7. lib. 4. num.* 18.

254 Sequitur tertiò quod si aliqua regio non haberet prædicatores Euangelij, aut sacerdotes sacramenta præbentes, posse prælato Ecclesiastico pecuniam tradi, vt alliciatur ad eos mittendos, quia pecunia non datur pro prædicatione, vel administratione sacramentorum, sed vt remoueatur impedimentum denegandi transmissionem sacerdotum. Sequitur quartò, posse hæretico, vel Pagano, qui se non conuertit ad fidem ob metum paupertatis dari pecuniam, quâ se possit alere; nam tunc pecunia datur pro subleuanda paupertate. Item redimi potest captiuus, vt liber effectus conuertatur ad fidem, hoc enim nihil aliud est, quam tollere impedimentum Religionis Christianæ, seu allicere ad id, ad quod iure diuino obligatur. Similiter non committit simoniam, qui cum fœmina infideli hoc pactum init, ego ducam te in vxorem, si baptismum susceperis, sed de his *infrà* latius agemus. Vide Bonacinam *suprà num.* 4. *in fine*.

SECTIO IX.

Vtrum simonia committatur tradendo, vel accipiendo pecuniam pro sacramentalibus?

SVMMARIVM.

255 *Omnes actus pendentes à potestate ordinis sunt materia simoniæ.*

256 *Vendere tam sacramentalia permanentia quam transeuntia est simonia.*

257 *Sacramentalia permanentia vendi possunt ratione materiæ.*

258 *Quid dicendum sit de iure Lusitano.*

255 PRo intelligentia huius sectionis suppono primo cum Suario *l. 4. de simonia c.* 13. Omnes actus procedentes à potestate ordinis, in quocumque eius gradu, seu ordine, materiam esse simoniæ; ita vt illos emere, aut vendere simoniacum sit, & hoc non de iure Ecclesiastico, sed naturali, & diuino; vnde vendere sacramentorum omnium functiones, actionem sacrificandi, consecrationes calicis, altaris, templi, agnus Dei, benedictiones corporalium, vestium sacrarum, candelarum, aquæ benedictæ, palmarum, cantare Euangelium, vel Epistolam in Missa, vel in choro, etiamsi fiat à laico, officium acolyti exercere, etiamsi non fiat ex officio, sed vt solent pueri officium exorcistæ ve ostiarij exercere, etiam primam tonsuram conferre pro pretio simoniacum absque dubio de iure diuino est. Ita cum communi sententia Tancred. *tract. 2. lib. 4. d. 8. num.* 2. Secundò suppono nomine sacramentalium intelligi ceremonias, & benedictiones sacras, quæ publica authoritate, & instituto Ecclesiæ fiunt. Huiusmodi autem actiones, seu benedictiones, vel tantùm sunt in fieri, & non habent effectum permanentem, & ob id vocantur sacramentalia transeuntia, vt benedictio nuptialis, exorcismus, & similia, vel habent effectum permanentem, vt benedictio aquæ, calicis, olei, &c. his suppositis,

Dico primò: simonia committitur vendendo, 256 tam sacramentalia transeuntia, quàm permanentia. Ita communiter DD. apud Bonacinam, *de simonia d. 1. quæst. 4. §. 2. numero* 3. Ratio est, quia huiusmodi sacramentalia sunt vere res sacræ: ergo committitur simonia de iure diuino vendendo illas: nam licèt institutio huius consecrationis sit ab Ecclesia: supposità tamen hac institutione cùm procedant à spirituali potestate omnino efficiuntur diuini ordinis, & vt sic nec vtilitatem habent, nec æstimationem nisi in ordine ad spiritualem finem, ergo si sacramentalia permanentia cariùs vendantur ratione benedictionis, vel consecrationis, & pro transeuntibus aliquo modo pretium sumatur, simonia committitur.

Sed hîc insurgit difficultas, vtrùm sacramentalia permanentia, vt calices, vasa, & ornamenta sacra, vendi possint ratione materiæ? Canonistæ communiter negant, quandiu consecratio permanet; communis tamen sententia docet res consecratas vendi posse ratione materiæ absque labe simoniæ, nisi in re aliqua, specialis extet prohibitio Ecclesiastica, & hoc etsi materia modica sit, & parua, dummodo habeatur semper ratio pretij ad materiam, non verò ad consecrationem. Ita Sanchez *in consiliis lib. 2. cap. 3. dub.* 15. Suarez, Caietan. Nauarr. Filiucius, & alij, quos refert, & sequitur Bonacina, *de simonia d. 1. quæst. 4. §. 2. numero* 4. & cum aliis Tancred. *suprà numero* 1. Ratio est quia materia illarum rerum pretio æstimabilis est, nec valorem amittit ob consecrationem, licèt nouum valorem ex consecratione non assequatur. Tum quia calices sacri nondum perfracti, & alia vasa integra, & illæsa ab aliquibus emuntur, sed hi excusari non possunt, nisi emant ratione materiæ: ergo. 257

Aduerte tamen cum Fagundez, *de iustitia tom. 2. lib. 5. cap. 19. numero* 20. Quod licèt de iure communi vasa sacra, & calices, & patenæ confractæ, & ad massam argenteam redacta, & vestes sacræ, postquam suam formam amiserunt, & destructæ sunt possint licite vendi, non solùm alteris Ecclesiis ad vsus sacros, sed etiam sæcularibus ad vsus profanos; de iure tamen Lusitano *lib. 2. ordinationis tit.* 24. aurum, & ornamenta Ecclesiarum, & monasteriorum, etiamsi antiquam formam non retineant, neque vendi ab illis valide possunt personis sæcularibus, neque à sæcularibus emi ad vsus profanos, aut in pignus accipi possunt, nisi de licentia regis, alioquin accipientes in pignus, vel ementes coguntur restituere ea gratis suis Ecclesiis, & insuper soluunt nonies valorem illarum, partim accusanti, partim in redemptionem captiuorum. Aliis tamen Ecclesiis vendi possunt, etiam de iure Lusitano, non tamen sæcularibus. 258

SECTIO

tudo potest Ecclesiasticas illas leges derogare, vt notauit Bonacina *supra num.* 1. An vero hoc iam vbique introductum sit per consuetudinem? In multis locis ita fieri affirmat Peirinis *supra*. Quidquid tamen de hoc sit, Regulares possunt vendere sepulturas in suis Ecclesiis, non ratione benedictionis, sed ratione terræ: ita Azor, quem refert, & sequitur Peirinis *constitutione* 21. *Leonis X. num.* 2. Portel *parte* 2. *casuum, casu* 20. *num.* 2. Ratio est quia vendere sepulturam ratione terræ non est intrinsecè malum, sed malum quia prohibitum; sed hæc prohibitio non est facta respectu Regularium: ergo. Minor patet, quia *cap. Abolenda*, solum præcipit Episcopis, vt inhibeant suis Clericis diœcesanis, ne aliquid præsumant exigere pro sepulturis; sed Regulares exempti, non sunt de iurisdictione diœcesum Episcoporum, sed extra illum, vnde Episcopi illis præcipere non possunt. Alia autem iura loquuntur potiùs consulendo, quàm præcipiendo, vt bene Peirinis *supra*: ergo.

Hinc à fortiori sequitur posse sumi pretium 261 quando quis vult onerare Ecclesiam, siue sit regularis, siue non, & possidere in illa ius sepulturæ in aliquo certo loco illius, vt non possit alius ibi sepeliri; tunc namque illa obligatio ex parte clericorum potest vendi authoritate prælatorum Ecclesiæ. Ita Suarez *vbi supra num.* 22. Ratio est, quia hic non venditur sepultura, sed obligatio non sepeliendi ibi alium; illa enim obligatio est onus accidentarium spirituali rei per accidens annexum, quod æstimabile pretio est. Potest tandem pro sepultura etiam in Ecclesiis non regularibus accipi consuetum stipendium pro tali loco sepulturæ. Ita Sanch. *supra* Peirinis *supra* & alij; hoc enim non sumitur vt sepulturæ pretium, sed ad fabricam Ecclesiæ, decens enim est, vt defuncti qui templum inhabitant, contribuant ad eius templi reparationem.

An vero sumi possit pretium pro loco honora- 262 tiori sepulturæ? maius dubium est; affirmat Sanch. *supra*; negat vero Suarez *de simonia cap.* 14. *num.* 22. Ego tamen vtar distinctione, vel enim locus est honoratior ob rationem aliquam sacram, puta quia, propinquior est altari, vel est honoratior ob respectum aliquem temporalem. Si primum committitur simonia, quia fundamentum illius honoris, fundatur in maiori sanctitate loci, & licèt honor humanus sit fortasse motiuum remotum; est tamen annexus consequenter ad talem rem spiritualem, sicut est honor humanus annexus dignitati, aut beneficio, nam etiamsi quis propter illum honorem moueatur ad emendum beneficium simoniacus est; sic ergo in præsenti. Si tamen secundum dicatur, tunc non committitur simonia, non enim emitur res sacra, sed honor humanus, qui in hominum æstimatione positus est. Tum quia qui emit honoratiorem locum in quo sedeat, non committit simoniam: ergo nec simonia committitur dum honoratior sepulturæ locus emitur modo dicto.

Sed Quæres An Laicus supposito quod potest 263 emere sepulturam ratione terræ in Ecclesiis saltem regularibus, vt diximus, an emendo illum acquirat illius dominium? Respondetur negatiue. Ita Sanchez, Syluester, Abbas, Lambertinus, Barbosa, quos refert, & sequitur Peirinis, *additamento ad constitutionem Leonis X. cap.* 4. *num.* 46. Ratio est, quia Ecclesia cùm sit res sacra, & ideo mere spiritualis non potest per laicum possideri nec in totum, nec in partem *l. quæ de tot. ff. de rei vendicat.* quare dicendum est laicum non habere dominium sepulturæ ab ipso emptæ in Ecclesia, vel cœmeterio

O sed

sed tantum habere vsum illius pro se, & suis successoribus, vt nullus possit eis inuitis ibi sepeliri, nisi in necessitate. At eo mortuo, & familia illius est magna controuersia, an possit aliis vendi vsus illius sepulturæ? affirmat Sanch. *in consiliis lib.2. cap.3. dub.14. num.4.* Tabiena, Laurentius, Rodriguez, Syluester, quos refert, & sequitur Peirinis *tomo 3. additamento ad Constitutionem Leonis X. cap.4. num.49.* Angelus, Armilla, quos refert, & sequitur Lesana *tomo 2. cap.11. num.23.* Ratio est, quia sicuti morte vsufructuarij, eiusque descendentium redit vsusfructus ad proprietarium iuxta *l. corruptionem cap. de vsufructu.* Ita etiam ius sepulturæ mortuo benefactore, & eius hæredibus, redit ad Ecclesiam. Tum etiam, quia alioquin impedirentur alij, quo minus Ecclesiam ornare, & beneficiis augere possint.

264 Maior tamen controuersia est de capellis, quæ alicui fuere venditæ, non tanquam patrono propriè [hic enim debet habere ius præsentandi aliquod beneficium in tali capella, vel Ecclesia vt docet Lesana *tomo 2. cap.11. num.19.*] sed de patrono, qui lato modo, & improprie dicitur patronus, eo quòd Ecclesiam, vel capellam construxit, fundauit, vel dotauit, cum conditione vt nemo in ea sepeliretur, nisi fuisset de illius familia, & pro fabrica, & ornatu illius reditus annuos assignauit. An scilicet mortuo illo, cui primùm vendita fuit talis capella, eiusque descendentibus, possit talis capella alteri vendi? Affirmant absolutè Viualdus, quem refert, & sequitur Rodriguez *tomo 4. summa verbo sepultura, conclusione 14.* Sanchez *in conciliis lib.2. cap.3. dub.14. num.4.* Peirinis *tomo 3. additamento ad constit. Leonis 10. cap.4. num.49.* qui addit posse in hoc casu etiam corpus prioris defuncti extrahi à dicta capella, si aliter fieri non posset, dummodo in alio loco intra Ecclesiam eandem honestè collocetur, hoc tamen solum ob vrgentissimam causam esse faciendum dicit.

265 Lesana verò *tomo 2. cap.11. num.23.* cum Lambertino, & Layman, dicit, quòd si quis capellam fundauit, construxit, aut dotauit, nullatenus talis capella ab eo auferri possit, etiam si tota familia extincta sit, nec insignia posita in capella ad conseruandam memoriam fundatoris ab ea posse diuelli. Secus dicendum ait Lesana de aliis benefactoribus, qui Ecclesiam, vel capellam non fundarunt, construxerunt, vel dotarunt, sed solùm ibi ius sepulturæ compararunt pro se, & suis hæredibus, nam iis extinctis, & eorum hæredibus potest sepultura aliis vendi propter rationes factas.

266 Ego tamen cum Portel *2. p. casuum, casu 20. num.1.* hanc secundam sententiam Lesanæ magis explicandam existimo. Vnde dico quod si ille, cui capella priùs vendita fuit, non relinquit annuos reditus pro fabrica, & reparatione capellæ, tunc posse talem capellam alteri vendi, extincto primo emptore, & eius hæredibus, licèt in aliqua petra nomen primi emptoris fuisset conscriptum. Secus si primus possessor reliquit annuos reditus. Ita Portel *vbi suprà* à qua sententia non videtur discordare Lesana cum Lambertino, & Layman *suprà*. Ratio autem est: quia piæ, & deuotæ voluntates fidelium debent obseruari *l. 1. cap. de Sacramentis Eccles. cap. vltima voluntas.* Tum quia relinquendo primus patronus Ecclesiæ, vel capellæ annuos reditus ad illius conseruationem cum illis conditionibus, arguit inter ipsos, & prælatos Ecclesiæ tales conditiones admittentes interuenisse pactum de illis non alterandis, ac proinde contra iustitiam peccare aliter facientes. Nec reparatio, aut fabrica Ecclesiæ vnquam potest ministros Ecclesiæ vrgere, vt alium patronum pro eadem capella accipiant, cum primus illius fundator perpetuos, & sufficientes reditus ad hæc omnia reliquerit. Vnde non videtur secundum æquitatem iustitiæ, vel fidelitatem, talem fundatorem illo perpetuo honore priuare, nec eius insignia è dicta capella abolere.

Nec obstat quòd mortuo fundatore, & eius hæ- 267
redibus vsus capellæ transit ad proprietarium, quod est contrariorum argumentum. Nam contra hoc est, quia vt optime aduertit Peirinis *suprà*, arma primi fundatoris posita in capella, seu Ecclesia vel sepulchro, nullo modo possunt amoueri, aut mutari à nouo hærede fundatoris, imo nec iste nouus hæres, si alienæ familiæ sit à fundatore, potest ibi sua insignia ponere, remanentibus armis primi fundatoris, nisi alias capellæ benefecerit, vel meliorauerit, nam tunc posset sua arma ponere, antiquis relictis, cum scriptura tamen in marmore fidem faciente de primo fundatore, quam sententiam etiam tenet Lambertinus; & tamen vsus capellæ transit ad hæredes; ergo licet vsus capellæ, mortuo fundatore, & eius hæredibus, transeat ad proprietarium, adhuc nec poterit capellam vendere, nec insignia fundatoris euellere, nisi ob illius defectum, quia scilicet defecit in necessariis pro conseruatione capellæ; nam tunc æquitas iustitiæ postulat, vt illa priuetur: nam alioquin magno beneficio Ecclesia priuaretur, quod non est admittendum. Confirmatur: Quia vt optime notauit Portel *suprà*, per annuos reditus videtur defunctus cum Ecclesia pactum fecisse, vt nunquam alius ibi sepeliatur.

SECTIO XI.

Vtrùm simonia committatur accipiendo aliquid pro diuinis officiis, vel etiam pro priuata oratione?

SVMMARIVM.

268 *Accipere aliquid tanquam pretium pro diuinis officiis est simonia.*

269 *Simonia committitur accipiendo pretium pro priuatis orationibus.*

270 *Laicus qui inseruit Missæ vel aliis functionibus spiritualibus pro pretio est simoniacus.*

271 *Quando datur pauperibus pecunia vt orent pro defuncto non datur in pretium, sed in eleemosynam pro labore.*

NOmine diuini officij in hoc loco, intelligo orationem quæ publice fit ab Ecclesiæ ministris ex institutione Ecclesiæ, etiamsi aliquando fiat sine functione alicuius ordinis, vt sunt horæ canonicæ, exequiæ defunctorum, vel publicæ processiones. Nomine vero orationis priuatæ, intelligo illam, quæ non fit ab aliquo tanquam Ecclesiæ ministro, sed ex priuata deuotione & pietate: hoc supposito,

Dico primo: Simonia committitur accipiendo, 268
vel tradendo aliquid tanquam pretium pro diuinis officiis. Ita communiter DD. apud Suarem *de simonia cap.15. num.3.* & cum Redoano, Filliucio, Layman, Bonacina *de simonia d.1. quæst.4. §.5. num.2.* Tancred. *tract.2. lib.4. d.10. num.1.* Ratio est, quia hæc officia sunt quid spirituale, tam ex

parte

quod ipse propter Deum facere potest principaliter.
Hinc deducitur, quòd si aliquis affectus sit ad talia opera spiritualia, & impediatur paupertatis timore, vt si renuit baptizari, quia cogetur restituere vsuras, vel non ingrediatur Religionem, quia astrictus est ære alieno, fas esse illi pecunias offerre ad auferendum illud obstaculum, quia hoc non est emere spiritualia, sed impedimenta remouere. Ita cómuniter DD. Tota igitur difficultas est an liceat alicui munera temporalia offerre cum pacto, vt aliquod opus spirituale faciat, in solius operantis vtilitatem; v.g. vt ad fidem conuertatur, Religionem ingrediatur, &c. Ita vt recipiens obligatus maneat tale opus præstare his suppositis, 273

Dico primo: Licitum est alicui munera tradere postulando ab eo, vt Christianus, vel religiosus fiat. Imo licet aliqua promittere, & etiam statim dare, cum conditione, quòd si non ingrediatur Religionem, vel Christianus fiat, restituat acceptam. Ita cum D.Th. Vgo, Syluestro, Villalobos, Suario, & aliis Bonacina *hic d.1. q.4.§.7. n.3.* Ratio est, quia ista promissio, vel donatio, non est contractus onerosus, sed vim habet liberalis donationis facta ad alliciendum alterius animum ad opus virtutis, relicta alteri facultate, ad contrarium faciendum si velit, nam is, cui fit donatio, vel promissio ita liber est ad faciendum tale opus sicut antea erat; Tum quia multæ similes promissiones subsistunt, nam fœmina potest promittere alicui matrimonium, si conuertatur, Dominus potest promittere seruo libertatem, si conuertatur, testator potest legare alicui centum, si religiosus fiat, malefactori promitti potest vita, si baptismum recipiat. Quod autem possint alicui munera tradi, vt religiosus fiat, cum conditione, quòd si non fecerit iterum restituat: probatur, quia hæc non est emptio, vel venditio, sed donatio non omnino absoluta, sed limitata pro arbitrio dantis, qui non iniuste, & inique, sed caute, donat ergo &c. 274

Dico secundo: Non licet alicui munera tradere, cum pacto, vt Christianus, vel Religiosus fiat, ita vt maneat obligatus ad tale opus spirituale faciendum. Ita cum D.Th. Archidiacono, Abbate, Syluestro, Villalobos, *sup. n.4.* & cum Suario, & aliis Bonacina *suprà n.3.* contra Medinam, Molinam, Sanch. quos refert Villalobos *2.p.tr.3.d.15.n.3.* Ratio est, quia iure canonico omnia pacta, & conuentiones in materia spirituali reprobantur *cap. vltim. de pactis cap. quam Piam & cap. quæsitum de rerum permutatione.* Tum quia si iste contractus esset licitus, licite etiam posset Religio pacisci cum aliquo, vt si religionem ingrediatur conferat illi tales honores, & subsidia; sed hoc non est admittendum, videtur enim damnatum *in cap. quam pium*; ergo nec admittendus est perfectus contractus. Tum quia si licitum esset pecuniam alteri dare cum pacto, vt baptizetur, vel sacramenta frequentet, licitum etiam esset dare aliquid alicui, vt baptizet, vel ministret alia sacramenta, cum par ratio videatur, sed hoc fieri non potest: ergo neque primum. 275

SECTIO XIII.

Vtrum tradi vel accipi possit aliquid pro ingressu in Religionem, vel confraternitatem?

SVMMARIVM.

276 *Recipere aliquem pro pretio in religionem est simonia iuris diuini.*

277 *Recipere aliquid in professione, vel ingressu religiosi*

ligiosi in religionem pro illius sustentatione non est intrinsece malum, aut simoniacum.
278 *Et si monasterium dives sit licitum est aliquid recipere pro sustentatione religiosi, & de hoc pacisci.*
279 *Quid dicendum sit de dotibus Monialium?*
280 *Recipere pretium pro recipiendo aliquem in confraternitatem non est simonia.*

PRo resolutione huius sectionis notandum est, hic non solum esse sermonem de ingressu Religionis, sed de ipsa professione, habent namque se ingressus, & professio sicut via, & terminus, & sicut collatio, & præsentatio ad beneficium; tum quia vterque ingressus tendit ad salutem animæ, & cultum Dei & potestatem spiritualem. His suppositis,

276 Dico primo: Ex natura rei, & ex vi iuris diuini simoniacum est recipere aliquem in Religionem, eximendo ab eo pretium præcisè pro ipso ingressu regendo Religionis. Ita cũ cõmuni sentẽtia Fagundez *de iustitia tomo 1 lib. 5. c. 19. n. 5.* Ratio est, quia hæc res maxime spiritualis est, tam ex parte principij, quod fuit Spiritus sanctus, [est enim Spiritus sanctus absque dubio auctor supernaturalis Religionum] quam ex parte finis proximi, qui est cultus perfectus Dei, spiritualisque profectus ingredientis; ergo pro eo recipere pretium est simonia. An autem professio simoniace facta sit valida? Respondeo affirmatiue. Ita cum Nauar. & aliis, Fagundez *suprà*. Ratio est quia acquisitio status religiosi, est quasi acquisitio characteris, qui perpetuo durat, & est beneficium spirituale, quod fit religioso dum consecratur Deo per professionem ad quam recipitur; sed de ratione intrinseca consecrationis est, vt res Deo semel consecrata, amplius profana non sit, iuxta regulam iuris semel Deo consecratum amplius profanum esse non potest, siue ad profanos vsus rediret; ergo cum per professionem religiosus Deo consecretur, sæcularis amplius esse non potest; ergo professio per simoniam facta valida est.

277 Dico secundo: Ad sustinenda onera temporalia alimenti vestitus, & victus, quæ religio in se suscipit, cum aliquis religionem ingreditur, vel in ea profitetur, non est ex natura sua, & intrinsecè malum, aut simoniacum aliquid recipere, non pro ipso ingressu, vel professione, sed pro onere sustentationis ipsius religiosi nec vllo etiam iure canonico id prohibitum est, quando monasterium ea inopia laborat, vt non possit plures sustentare. Ita communiter DD. apud Fagund. *de iustitia tom. 1 lib. 5, cap. 19. n. 7.* Ratio est; quia hic non datur pretium pro re spirituali, sed pro temporali, nempe pro sustentatione temporali ipsius religiosi. Secundo probatur à simili de matrimonio carnali, in quo datur dos ad sustentanda onera matrimonij, & tamen matrimonium est sacramentũ: ergo idem potest fieri in professione religiosi.

278 Dico tertio: Et si monasterium diues sit, licitum est aliquod recipere pro sustentatione Religiosi, & de hoc pacisci. Ita cum Soto, Syluestro, Toleto, Suario, Fagundez *sup. n. 9.* Bonacina *hic d. 1. q. 4. §. 8.* Sanchez *in consiliis lib. 2. cap. 3. d. 23.* contra Lessium, Victoriam, & aliquos canonistas, quos refert Fagundez *sup.* Ratio est quia id quod petitur, & in pactum deducitur, non exigitur tanquam pretium rei sacræ, sed tanquam conditio, ne monasterium accessu aliorum nimis grauetur, cum enim redditus monasterij sint communes, & singulis professis non sint certi, ac determinati prouentus attributi, fit vt opes communitatis aliorum ingressu valde diminuantur respectu singulorum; fit etiam, vt pauperes, qui idonei sunt, & necessarij ad augmentum, & conseruationem Religionis, commode ingredi non possint. Ad hoc igitur incommodum vitandum, pactum ineunt cum iis, qui locupletiores sunt, vt secum afferant alimenta; quæ ratio non habet locum in Beneficiis, vt patet, & ideo hoc non tam iure alimentorum proprie loquendo, quam damni vitandi causa permittitur. Nec obstat *cap. veniens ad nos & cap. dilectus 2. de simonia & extrauag. 1. de simonia* & *cap. tua nos de simonia.* Nam hi canones, vt bene ait Fagundez *sup. n. 9.* solùm valent vbi recepti sunt, non fuere tamen recepti in Lusitania, neque in Hispania, & ideo, cum hæc simonia solo iure humano fuerit introducta, periit pro illis locis, quibus tales canones non fuere recepti.

Et hinc patet quid dicendum sit de dotibus monialium, dicimus namque posse licite recipere dotes in ingressu, & professione monialium, siue conuentus pauper siue diues sit. Ita Fagundez *sup. n. 11.* Palaus *tom. 3. d. 5. p. 23. n. 1.* & patet *ex priuilegio Clementis VII.* apud Rodriguez *tom. 2. quæstionum Regularium q. 94. art. 1.* Nec obstat Trid. *sess. 25. c. 3. de reformatione*, & *cap. periculum.* Nam hi textus, non fuere vsu recepti, vt aduertit Fagundez *sup.* Aduerte tamen, non posse religiosos maiores dotes recipere eo quod recipienda sit vilis, vel sanguinis maculati; sed dotes debere taxari in vnaquaque prouincia iuxta illa, quæ conuentus solet vnicuique religiosæ tribuere. Ita Rodriguez *sup. q. 49. art. 4.* qui addit, quod si religiosæ excessiuas dotes recipiant, committere simoniam, & teneri ad restitutionem, nisi excessus dotis libere, & gratiose, & per modum eleemosynæ donetur, quam sententiam etiam tenet Sanchez *in conciliis lib. 2. c. 23. n. 7.* Non potest tamen dos recipi ante professionem, vt patet ex Trid. *sess. 21. de regularib. c. 16.* Possunt tamen patres, vel tutores puellæ, aliquid mutuare, vel accommodare monasterio, debita cautione, vel pignore, nam Trid. solum prohibet mutuum; non præstita sufficienti cautione; sic enim intelligendum est vt recte aduertit Rodriguez *sup.* Possunt etiam moniales recipere popinas, nam hæ in partem dotis largiuntur vt recte aduertit Sanchez *in conciliis tom. 1. lib. 2. cap. 3. dub. 23.* Palaus *supra p. 23.* & alij communiter. 279

Si tandem, quæras an simonia committatur recipiendo pretium vt quis recipiatur in aliquam confraternitatem. Respondeo negatiue. Ita Sanchez *sup. n. 8.* Ratio est, quia confraternitas non est religio, sed congregatio ad benefaciendum, imo est laudabile imponere aliquid ingressuris pro sumptibus confraternitatis, & operibus piis. 280

SECTIO XIV.

Vtrum simonia committatur in venditione, vel emptione habituum militarium, & quid de commendis, tam clericalibus, quam militaribus dicendum sit?

SVMMARIVM.

281 *Emere habitum ordinum militarium est simonia.*
282 *Vendere commendas clericales est simonia.*
283 *Vendere commendas militares non est simonia.*
284 *Qui pecunia procurat commendam militarem non committit simoniam.*

DIco primò: Emere habitum ordinum militarium est simonia. Ita Azor *tom. 3. lib. 22. cap. 16. n. 95.* Lezana *tom. 2. c. 5. n. 16.* Diana *2. p. tr. 2. resol. 64.* Tancred. *tract. 2. lib. 4. d. 12. n. 9.* Ratio est aperta, quia emere, vel vendere habitum Religiosum, est simonia, vt diximus *sectione præcedenti*; sed huiusmodi 281

militiæ

SECTIO XV.

Vtrum simonia committatur tradendo, vel accipiendo pretium pro functionibus ordinum, & pro diuinis officiis, vel etiam pro priuata oratione.

SVMMARIVM.

285 *Recipere pretium pro quacunque functione ordinum est simonia.*

286 *Idem dicendum est de orationibus, siue publicis, siue priuatis.*

287 *Quando datur pecunia pro functionibus spiritualibus datur in stipendium, vel eleemosynam.*

Dico primo; recipere pretium pro quacunque functione ordinis, siue sacri, siue etiam non sacri, est simonia. Ita cum communi sententia Palaus *tom. 2. d. 3. de simonia p. 9. num. 1.* Ratio est, quia iure canonico generaliter vetitum est, accipere aliquid pro ministerio Ecclesiastico *cap. ad nostram de simonia.* Huiusmodi autem functiones sunt ministeria Ecclesiastica, & à potestate Ecclesiastica procedentes; ergo vendere illas est simonia. Et idem dicendum est, de orationibus, siue publicis, siue priuatis, vt sunt horæ canonicæ, exequiæ, vel publicæ processiones. Ita cum communi sententia Palaus *suprà.* Ratio est quia huiusmodi functiones sunt res sacræ, vel ex institutione Christi, vel Ecclesiæ, & continent diuinas laudes; ergo vendere illas est simonia. 285 286

Nec obstat quod aliquando pro his functionibus pecunia traditur, vt promissa, pro exequiis, pro orationibus, tam publicis, quam priuatis. Nam hæc pecunia non datur in pretium ipsarum functionum, sed in Eleemosynam, & stipendium sustentationis ministri, & de hoc stipendio potest clericus pacisci, non per modum pretij, sed per modum stipendij. Ita cum Suario, Gutierrez, Valentia, Palaus *suprà* par enim est, vt qui spiritualia seminant, metant temporalia, quibus alantur, & sustententur vt *infra* dicemus. 287

SECTIO XVI.

Vtrum sit simonia accipere pretium pro collatione ordinum?

SVMMARIVM.

288 *Si in collatione ordinum detur aliquid non in pretium, sed in sustentationem episcopi non committitur simonia de iure D. bene tamen de iure humano.*

289 *Quid nomine ministrorum intelligatur in Tridentino?*

290 *In ordinatione potest episcopus, & alij ministri recipere aliquid sponte oblatum,*

Dico primo: si in collatione ordinum detur aliquid non in pretium ordinis, sed ad Episcopi sustentationem, non committitur simonia de iure diuino, bene tamen de iure humano. Ita cum D. Th. Nauarro, Lopes, & aliis Sanchez, *in consiliis lib. 2. c. 3. dub. 19. n. 1.* Ratio prioris partis est, quia in administratione aliorum sacramentorum nulla est simonia recipere aliquid in sustentationem sacerdotis, etiam si Clerici sint ditissimi: ergo nec in hoc, cum non sit magis spirituale, quam reliqua. Quod autem committatur simonia de iure humano, si Episcopus, vel eius ministri aliquid recipiant pro collatione Ordinum, pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus, vel pro sigillo, patet ex Trid. *sess. 21. c. 1. de reformatione* 288

& habetur *in cap. de simonia, cap. sicut Episcopus.* 19. 2. & tenent communiter DD. apud Sanchez *vbi suprà*, Suares *de simonia cap.* 53 *n.* 5.

289 Aduerte tamen quod in Trid. nomine ministrorum, non comprehenditur notarius Episcopi. Ita communiter DD. Vnde si notarius non habeat salarium assignatum ab Episcopo, potest accipere stipendium suæ sustentationis. Nam iura tunc procedunt, quando ipse habet suum salarium; Et licèt Episcopus teneatur illum prouidere de sufficienti salario, aliquando propter inopiam Episcopatus, illi tale stipendium non assignatur. Vnde in hoc semper standum est consuetudini. Ita Suares *suprà n.* 6. *&* 7. quod si habuerit salarium sufficiens, & adhuc sumat pretium sustentationis, committet simoniam. Ita cum Syluestro, Durando, & aliis Suarez *suprà n.* 8. illa enim actio licèt temporalis videatur, est annexa spirituali muneri quasi consequenter, scilicet ordini suscepto, cui testimonium illud debetur, vt commodè exerceri possit, vnde ab illo habet totam æstimationem suam testimonium, nãq; illud pro nihilo æstimaretur, nisi ordo ipse, qui per illud probãdus est, in sua æstimatione haberetur.

290 Si tamen inquiras, an post ordinationem possit Episcopus, & hi ministri aliquid recipere sponte oblatum? Affirmatiue Respondetur. Ita cum Salzedo, Lopez, & aliis Sanchez, *suprà n.* 4. Ratio est quia Trid. & alia iura solum prohibent, ne dentur ordines intuitu alicuius mercedis, vel stipendij, non tamen prohibent quod post susceptos ordines aliquid sponte oblatum accipiatur.

SECTIO XVII.

Vtrum venditio actuum pertinentium ad iurisdictionem Ecclesiasticam interni, & externi fori, sit simonia?

SVMMARIVM.

291 *Pro nullo exercitio ordinis, & potestatis spiritualis potest recipi pretium absque simonia.*

292 *Quid dicendum sit de assistentia parochi in matrimonio.*

293 *Vendere actus ecclesiæ siue iurisdictionis, quo ad forum externum, qui per potestatem spiritualem formaliter fiunt, etiam si circa res materiales versentur est simonia.*

294 *Actus iurisdictionis voluntariæ vt dispensationes, &c. sunt materia simoniæ.*

295 *Officiales quibus à sede Apostolica committuntur dispensationes, si aliquid recipiant pro labore, excepto notario incurrunt pœnam excommunicationis reseruatæ.*

296 *Quid dicendum sit de patrocinio in iudicio pro causis spiritualibus?*

297 *Omissio actuũ iurisdictionis spiritualis quãdo talis negatio procedit à potestate spirituali est simonia.*

298 *Quid si parochus concedat licentiam parochianis vt cum aliis confiteantur pro pecunia?*

299 *Quid dicendum sit de actu non denuntiandi peccatorem, quando quis ex officio non tenetur ad denunciandum?*

291 Dico primo: Pro nullo exercitio ordinis, & potestatis spiritualis potest pretium recipi, absque simonia. Ita cum communi sententia Palaus *tom.* 3. *d.* 3. *de simonia p.* 12. *n.* 1. & patet *ex cap. ad nostram de simonia cap. non satis cum in Ecclesia, cap. tuam, cap. cum sit Romana*, & aliis *de simonia*, Hinc fit committere simoniam, qui pecuniam daret pro absolutione à peccatis, & censuris, pro delegatione facultatis ad audiendas confessiones, vel pro licentia eligendi confessorem, pro concessione indulgentiarum, pro dispensationibus votorum, vel aliorum præceptorum. Ita Suarez *lib.* 4. *de simonia cap.* 14 *n.* 4. & cum aliis Basæus *verbo simonia* 3. *num.* 12. Secundo fit sacerdotem absoluentem indignum ob pecuniam, committere simoniam; nam esto non vendat verum actum spiritualem, siquidem absolutio data est nulla; vendit tamen quendam vsum, seu potiùs abusum spiritualis potestatis, quod videtur sufficiens ad simoniam. Ita Suarez *suprà num.* 2. Palaus *suprà num.* 2. & constat *ex cap. nemo de simonia.* Et idem dicendum est de sacerdote recipiente pecuniam pro leui, vel graui pœnitentia imponenda, quia est actus iurisdictionis à potestate ordinis. Ita Suarez *sup. n.* 4. Palaus *sup. n.* 2.

Maior tamen difficultas est de assistentia Parochi in matrimonium, an pro illa possit pretium accipere absque simonia? & licet aliqui dicant tantum committere iniustitiam, siquidem non exercet actum ordinis, vel iurisdictionis; Nihilominus probabilius est committere simoniam iuris diuini, si pretium accipiat. Ita Suarez *vbi suprà*, Tancred. *suprà n.* 10. Palaus *suprà n.* 10. Ratio est quia illa existentia ex institutione Ecclesiæ est annexa officio Parochi, & videtur expostulata, quia contractus ille sanctus est, & sacramentum, ergo reducitur ad ministerium Ecclesiasticum, & per consequens simonia erit pro illo pretium accipere. Aduerte tamen quòd si ex assistentia matrimonij, vel benedictione nuptiarum aliquod emolumentum, aut stipendium soleat parocho euenire, posse absque simonia nolle dare licẽtiam alteri assistendi matrimonio, vel benedicendi nuptias, quia sibi emolumentum quod sperabat compensetur & ratio est, quia tunc non petit pecuniam pro licentia concedenda, sed vt se indemnem seruet. Ita cum Syluestro, Aragonio, Rodriguez, & aliis Palaus *suprà n.* 5. Et idem dicendum est de licentia concionandi, confitendi, &c. 292

Dico secundo: vendere actus Ecclesiasticæ iurisdictionis, quo ad forum externum, qui per potestatem spiritualem formaliter fiunt, etiam si circa res materiales versentur, est simonia. Ita cum Suario, Filliucio, Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 15. *n.* 10. Ratio est, quia vsus iurisdictionis spiritualis de se, ac formaliter spiritualis est, & materia pro vt est sub hac iurisdictione, & pro vt ad spiritualem finem ordinatur aliquo modo spiritualis est: ergo venditio huius iurisdictionis est simonia. Hinc fit nec pro constituendo vicario, aut iudice Episcopi, vel capituli, sede vacante etiam ad nutum amouibili, aut parocho, aut capellano potest pretium sine simonia accipi. Et idem dicendum est de iure eligendi, confirmandi electionem ad beneficia ecclesiastica, nec prælatus, aut capitulum possunt aliquid recipere etiam in sustentationem pro collatione, electione, possessione concedenda, nisi alias de hoc detur antiqua consuetudo, vt in vsus pios conuertantur. Ita habetur in Trid. *sess.* 24. *c.* 14. *de reformatione*, & sacra congregatio decreuit, vt nec possit constitui, nisi de Papæ licentia, vt nouiter receptus aliquid, expendat pro fabrica Ecclesiæ. Ita Garcia, plures, referens, *de beneficiis* 8. *p. cap.* 1. *à num.* 75. 293

Nec obstat quòd in Curia, Clericatum Cameræ, & Cameræ auditoratum, vendantur, quæ sunt munia constituta ad Ecclesiasticam iurisdictionem exercendam, vice Pontificis. Respondetur namque in his Officiis sicut in quolibet beneficio duo esse consideranda: primum iurisdictionem spiritualem, secundum emolumentum temporale ex illa proueniens: & licèt hoc secundum non possit vendi quatenus primo coniunctum est, vt constat ex

temporalem iurisdictionem; nam hæc officia, si vendantur non committitur simonia, quia nihil spirituale habent. Ita Palaus *suprà d. 3. p. 12. numero* 8.

296 Si tamen quæras quid dicendum sit de patrocinio in iudicio pro causis spiritualibus; & de procuratione? Respondetur posse pretium recipi: hæc namque sunt temporalia, & non procedunt ex potestate spirituali, & ita tenet totius Ecclesiæ consuetudo, & praxis. Pro testimonio autem exhibendo aliqui affirmant simoniam esse si pretium exigatur. Verum distinguendum existimo cum Suario, quem refert, & sequitur Palaus *suprà num.* 15. Tancred. *tract. 2. lib. 4. d. 36. num.* 14. nam si testi nolenti testificari veritatem pecuniam quis tribuat, simoniam non committit, quia tribuit ad redimendam vexationem, quod sibi licitum est; ipse tamen testis iniustitiam committit, nisi excusetur pro labore aliquo, aut incommodo compensando, si forte illi euenit ex tali testificatione. An vero committat simoniam si accipiat pro testificatione veritatis? Respondeo negatiue, nam illa testificatio tantum est quædam manifestatio, & comprobatio iuris, quod quis habet circa illud beneficium; sed si quis assumeret munus informandi prælatum, & manifestandi ei veritatem, non esset simoniacus; ergo neque qui per testificationem veritatis accipit pecuniam.

297 Dico quarto: Omissio actuum iurisdictionis spiritualis, quando talis negatio procedit à potestate spirituali, est simonia: Ita cum communi sententia Tancred. *tract. 2. lib. 4. d. 17. num. 3.* Hinc fit negantem absolutionem post auditam confessionem peccatoris ob pecuniam acceptam à tertia persona committere simoniam, quia est actus potestatis Clauium cuius proprium est soluere, & ligare. Simile est in iurisdictione fori contentiosi, si cum tenearis absoluere ab aliqua censura nolis absoluere, censeris enim virtualiter continuare censuram, & actum iurisdictionis exercere. Et idem dicendum est si corruptus pecunia contra criminosum non procedas, tacite namque condonas delictum, aut si iuste appellanti deneges appellationem, in his namque casibus, non solum est negatio vsus iurisdictionis; sed potius est illius vsus moralis, vt bene Suarez, & Palaus *supra n.* 17. Et idem dicendum est, si examinatores non approbent ad beneficia ob pretium dignos, vel ad ordines, quia ista prouenit à potestate Ecclesiastica, & facit effectum declarandi non idoneum examinatum. Ita cum Suario, Filliucio, Tancred. *supra n.* 7.

298 Sed quæres quid dicendum sit, si Parochus nolit sacrum dicere parochianis, illosque confiteri, vel concedere licentiam, vt cum aliis confiteantur, si propter pecuniam id faciat, an committat simoniam? Respondeo negatiue. Ita in primo, & secundo casu, Suarez, quem refert, & sequitur Palaus *supra num.* 18. & in tertio casu idem tenet Palaus *ibi.* Contra Suarium, quem refert, & sequitur Tancred. *supra num.* 5. Nam in his omnibus casibus non exercetur iurisdictio, sed potiùs negatur vsus illius.

299 Maior difficultas est de actu non denunciandi peccatorem, & quidem quando ex officio quis non tenetur ad denunciandum, simoniam non committit, quia celatio peccatoris non est à potestate aliqua spirituali. Difficultas tamen est quando quis tenetur ex officio denunciare, vt si parochus sit, quando parochianus in paschate non communicat, & pro pecunia accepta hunc parochianum non manifestat Episcopo, in hoc casu aliqui tenent non committi

mitti simoniam. Ita cum Lessio, Suario, & aliis, Palaus *supra num.*20. quia hic non datur exercitium alicuius potestatis spiritualis, vt *supra* in simili casu diximus. Verum contrarium probabilius iudico. Ita D. Th. 2.2. *quæst.*100. *art.*3. *ad* 3. Glossa, Panormitanus, Syluester, Paludanus, Vgolinus, & probabile putat Suarez, & Palaus, ibi, Probatur ergo *ex cap. nemo de simonia*. Vbi prohibetur præsbyteris, ne à peccante publice aliquid accipiant, vt eius peccatum Episcopo aut eius ministris celent, cum autem hæc prohibitio sit sub titulo simoniæ, videtur simoniacum esse.

SECTIO XVIII.

Vtrum labor repertus in operibus spiritualibus, & obligatio ad illa pretio compensari possit absque simonia?

SVMMARIVM.

300 *Diuersi labores in his operibus explicantur.*
301 *Non potest recipi pretium pro labore intrinseco, vel etiam extrinseco necessario tamen coniuncto operibus spiritualibus.*
302 *Labores accidentales, & extrinseci, & qui moraliter necessarij non sunt ad actiones sacras faciendas possunt vendi absque simonia.*
303 *Qui dat pecuniam priuato pontificis ob laborem in obtinendo sibi beneficium &c. committit simoniam.*
304 *Quid si quis det pecuniam Petro vt hic intercedat apud Episcopum pro beneficio?*
305 *Mediator assumens curam precisè informandi prælatum de meritis talis personæ potest pro hoc munere pretium recipere.*

300 PRo decisione huius quæstionis notandum est, duplicem esse laborem in his operibus. Alius illis intime coniunctus, & sine quo fieri non possunt; alius accidentalis, & extrinsecus, & ab opere spirituali separabilis; Deinde in hoc etiam labore extrinseco potest esse diuersitas, nam alius est, sine quo licet opus spirituale secundum se possit fieri, non tamen prout ab hominibus moraliter exercetur. Alius labor extrinsecus est adiunctus sacris ministeriis, qui non ex vi ministerij per se, vel moraliter expetitur, sed tantum in casu, ratione circunstantiarum, personarum, aut locorum; exemplum habemus in Missæ celebratione, labor ille celebrationis, dicitur intrinsecus, & per se expetitus, ire ad Ecclesiam ad celebrandum, dicitur labor extrinsecus, sed ab hominibus moraliter expetitus, siquidem in Ecclesia solent Missæ celebrari, ire tamen per spatium vnius, vel dimidiæ leucæ ad aliquam Ecclesiam celebrare, vel ad specialem locum, vel in speciali diei tempore, est labor omnino extrinsecus, ratione tantum circunstantiarum: His suppositis,

Dico primo: Non potest recipi pretium pro la-
301 bore intrinseco, vel etiam extrinseco necessario tamen coniuncto operibus spiritualibus, prout ab hominibus moraliter exercentur. Ita cum communi sententia Palaus *tomo* 3. *de simonia d.*3. *p.*11. *n.*2. Suar. *cap.*25. *num.*5. & cum aliis Basæus *verbo simonia* 5. *num.*3. contra Adrianum, Aragonium, & ex parte Lessium, *lib.*2. *cap.* 35. *dub.* 8. *num.*53. & 54. Ratio est quia labor intrinsecus operi, nullam aliam æstimationem habet, præter ipsum opus, qua ratione opus, cui maior labor est annexus, maiori pretio est dignum, cæteris paribus: ergo si opus de se inuendibile sit, etiam labor ei adiunctus, est ab illo inseparabilis; at omnes actiones sacræ iure diuino inuendibiles sunt; ergo etiam labor eis adiunctus inuendibilis erit. Quod vero neque pro labore extrinseco, necessario tamen & moraliter expetito, non possit sumi pretium etiam probatur, quia illa omnia quatenus per se necessaria sunt ad tale ministerium, veluti componunt vnum opus morale, quod totum sacrum est, & vt tale tractandum. Tum etiam, quia omnes illæ actiones pro vt fiunt in Ecclesia, non habent æstimationem, nec vtilitatem, nisi ratione operis spiritualis ad quod ordinantur.

Dico secundò: Labores accidentales, & quasi 302
extrinsecei actionibus sacris, quique moraliter loquendo necessarij non sunt ad actiones sacras faciendas, possunt vendi v.g. agere iter vnius leucæ ad celebrandum, quando id non annectitur officio, vel beneficio; expectare quotidie pro certa hora ad celebrandum: promittere extraordinarium studium ad concionandum, & alia similia. Ita cum communi sententia Palaus *suprà*, Basæus supra. Ratio est quia hoc onus est omnino accidentale, & per accidens coniunctum cum re spirituali, & ab eo separabile; ergo optime potest pro tali obligatione accipi secum stipendium absque simonia.

Sed quæres an committat simoniam, qui tribuit 303
pecuniam familiari, & priuato pontificis, vel prælati, ob laborem appositum in obtinendo ei beneficium, ordines, dispensationem, vel aliam similem gratiam? Respondeo affirmatiue saltem ex iure positiuo. Ita cum communi sententia Palaus *de simonia disp.* 3. *p.*11. *num.*4. Tancred. *tract.*2. *lib.*4. *d.*36. *num.* 19. & constat *ex cap. præsentium* 1. *q.* 5. Ratio vero est, quia intercessor, & mediator rogans, & inducens prælatum, vt beneficium alteri concedat, est causa moralis illius concessionis; ergo qui emit huiusmodi causam moralem, emit virtualiter effectum illi annexum, & ab illa dimanantem. Aduertit tamen cum Nauarro, Suario, Lessio, & aliis, Palaus *supra num.* 5. Tancred. *supra num.*19. non esse simoniam, si pecunia detur his familiaribus pro labore suscepto ineundo, & redeundo ad collatorem beneficij, vel pro recompensatione alicuius damni, si patiantur, vel pro recompensatione lucri, si amittunt, quia hæc omnia accidentalia sunt his actionibus spiritualibus. Cauendum tamen est ne munus excedat æstimationem talis laboris, vel damni secundum se spectati, alias simonia committetur, siquidem ratione beneficij obtinendi crescit diligentiarum æstimatio, quod clarius constaret, si quo pinguius esset beneficium, eo diligentiæ pluris æstimarentur.

Addit cum Sanch. Tancred. *suprà num.* 19. non 304
esse simoniam si detur pecunia. v. g. Petro, vt hic intercedat apud Paulum, & Paulus apud Episcopum pro beneficio, quia non paratur via immediate ad beneficium, licet contrarium iudicet probabilius. Non erit etiam simonia, si Petrus, & Paulus inter se conueniant, vt qui prior beneficium obtineret, dabit centum alteri singulis annis, & Paulus obtinet beneficium pro Petro, nam tunc potest tuta conscientia accipere centum quotannis à Petro; si sincere, & absque intentione obligandi illum, facta fuit talis promissio. Ita cum Sanchez, Tancredo, *suprà num.*20. Et idem dicendum est, si quis desiderans ordinari diceret, ô si ordinationem haberet Episcopus, ego centum darem in præmium nuncianti, & amicus apud Episcopum intercedat, vt

vt ordinationem habeat, potest tuta conscientia centum recipere, & nec faciet contra præceptum Tridentini, etiamsi recipiens sit minister Episcopi, quia non accipit pro collatione ordinum, quod vetuit ministris Tridentinum, sed in præmium sponsionis positæ. Ita Tancredo *suprà num.* 21. suppono tamen, hæc omnia facienda esse sincere, absque aliquo pacto, etiam tacito, aliàs erunt absque dubio simonia.

305 Addo cum Suario, quem refert, & sequitur Palaus *suprà num.* 5. mediatorem assumentem curam præcise informandi prælatum de meritis talis personæ, posse pro hoc munere pretium recipere, quia in hac parte solum gerit officium aduocati repræsentando merita personæ, pro quo officio diximus supra posse pretium recipi, est tamen hoc periculosum, quia sæpe mediator excedit officium procuratoris informantis, & assumit officium exhortantis, & inducentis, plusquam merito personæ simpliciter repræsentata possent repræsentare. Aduertit etiam cum Suario, & aliis Palaus, *suprà* non esse simoniam, si recipiat pecuniam solum, vt alicui aperiat ianuam, & facilem aditum tribuat, vt possit petere à prælato beneficium, quia hæc omnia non sunt spiritualibus connexa. Imò affirmat non fore iniustitiam, hæc omnia recipere gratis oblata, vel si aliquid faciat familiaris vltra id, quod tenetur, sed pro his magis examinandis: Sit

SECTIO XIX.

Vtrum intentio remunerandi dono spirituali antidoralem obligationem ortam ex temporali, faciat simoniam mentalem & an liceat talem obligationem in pactum deducere? vel saltem stipendium sustentationes pro functione spirituali.

SVMMARIVM.

306 *Simonia mentalis consistit in voluntate dandi rem temporalem in pretium rei spiritualis tanquam ex contractu oneroso.*

307 *Dare aliquid temporale cum spe gratitudinis, & & intuitu remunerationis per spirituale donum, vel beneficium sine alia obligatione exteriori non est simonia, nec per se illicitum.*

308 *Aliqua corollaria proponuntur.*

309 *Petere gratitudinem ab eo, cui quis temporale donum tradidit non est simonia.*

310 *Aliqua corollaria referuntur.*

311 *Quid si antidoralis obligatio in pactum deducatur?*

312 *Ponuntur quædam corollaria.*

313 *Stipendium sustentationis pro functione spirituali non debita ex officio potest deduci in pactum.*

314 *Quid si non sit debita ex officio?*

306 Diximus *suprà* simoniam diuidi in mentalem, conuentionalem, & realem, & licet huc vsque egerimus de reali conuentionali, nunc occasione vltimæ difficultatis præcedentis sectionis, necessarium est aliquas difficultates de simonia mentali decidere. Pro quo sciendum est. Simoniã mentalem constitui in suo esse per internam voluntatem, & propositum dandi rem temporalem, vt pretium rei spiritualis, & tanquam ex contractu oneroso, & inducente obligatione ex iustitia, cum opere subsecuto, accipiendi videlicet eodem animo rem spiritualem pro temporali, tanquam pretio. Ita definit simoniam mentalem cum Valentia, Victoria, Soto, Suarez, *de simonia cap.* 44. *num.* 8. Ex quo colligit quod quoties homo non dat rem temporalem cum intentione recipiendi rem spiritualem, tanquam pretium ipsius rei temporalis, & è contra, non committere simoniam mentalem, licet primo, & principaliter faciat rem spiritualem propter lucrum, siue pecuniam, non tanquam pretium, sed tanquam stipendium, vt patet in canonicis, qui non irent ad Chorum, si non fuisset lucrum, quod sperant, & clericus, qui Missam non diceret, si non fuisset stipendium. Vnde licet aliquando in hac praua intentione possit inueniri aliud peccatum mortale, vel veniale, iuxta intentionem prauam operantis, peccatum tamen simoniæ solum reperitur, quando datur res spiritualis cum intentione rei temporalis tanquam pretium ipsius rei spiritualis. Et ratio est, quia prauitas simoniæ exterioris, & realis, consistit in commutatione rei spiritualis pro re temporali, tanquam pretio ipsius: ergo simonia mentalis consistet in intentione accipiendi rẽ spiritualem pro largitione rei temporalis tanquam pretio illius, patet consequentia quod id, quod re ipsa est obiectum simoniæ exterioris in extensione, debet esse obiectum simoniæ mentalis, ergo &c. his suppositis,

Dico primò: dare quodcumque donum, vel obsequium cum spe gratitudinis, & intuitu remunerationis, per spirituale donum, vel beneficium ex pura gratitudine obtinendum, & ex hac intentione concepta externum obsequium, vel munus imperare, sine vlla alia obligatione exteriori, nec simonia est, nec per se loquendo illicitum. Ita communiter DD. tam in materia de vsura, quam in hac de simonia, vt videre est apud Lugum, *de iustitia tom.* 2. *d.* 25. *n.* 28. & apud Suarium *hic cap.* 45. *n.* 40 Ratio est, quia quod gratis datur, non datur tanquam pretium; sed simonia solum committitur, quando traditur pretium pro re spituali: ergo quando aliquid gratis datur cum intentione recipiendi donum spirituale tantũ ex gratitudine, non committitur simonia maior & minor sunt certæ, consequẽtia probatur, quia hæc obligatio gratitudinis non est voluntaria recipienti donum, sed necessario, & intrinsece sequitur ex vi beneficij, sicut obligatio pietatis intrinsece sequitur ex origine naturali, quo ad parentes; sed intentio expressa de obligatione, quæ inest non mutat naturam obligationis, vt si pater intendat generare filium, qui cum ex pietate iuuet, non imponit propterea filio obligationem, quasi positiuam distinctam à naturali, quæ inest ex vi originis; ergo obiectum illius intentionis non est malum, quia est proprietas naturalis beneficij. Vnde si beneficium, vel obsequium est honestum, etiam gratitudo ex illa erit honesta, & intentio illius per se non erit mala, nec per consequens simoniaca. 307

Hinc fit non committi simoniam dum res aliqua temporalis, vel spiritualis gratis simpliciter datur, vel etiam titulo gratitudinis in recognitionem alterius rei temporalis, vel spiritualis. Ita cum communi sententia Suar. *de simonia c.* 45. Bonac. *hic d.* 1. *q.* 6. *p.* 1. *n.* 1. Ratio est, quia donatio antidoralis, hoc est remuneratoria, est simpliciter gratuita, quamuis non sit ex omni parte liberalis; quod enim titulo gratitudinis datur, non datur tanquam pretium, sed titulo beneficij, nec confertur ad extinguendum debitum ex iustitia, sed antidorale, seu morale, quod non obstat, quin id quod traditur gratis tradi dicatur, & consequenter ad simoniam non sufficiat. 308

Dices gratitudo vt sit bona, & honesta, debet esse bene ordinata, ita vt quod datur in remunerationem sit proportionatum beneficio recepto; sed dare donum spirituale pro obsequio temporali, etiam titulo gratitudinis, videtur inordinatum, quia est conferre spiritualia cum temporalibus: ergo Respondetur cum Suario *suprà:* Inordinatum quidem videri per dona, & obsequia temporalia, velle obligare alium immediate, & definite, ac in particulari, ad beneficia spiritualia, quia re vera tale beneficium per se, & ex natura sua ad hoc non obligat, & non poterit maior obligatio intendi, quam naturaliter insit. Vnde debet generatim intendi habere alium beneuolum, & simpliciter antidoraliter obligatum; Ex circunstantiis tamen personarum, & negotiorum potest determinari intentio ad talem rem, non quia obligatio de se ad illam limitetur, sed quia hic & nunc, non potest à tali persona alia retributio sperari, vel quia mihi licet desiderare magis hoc donum, quam illud etiamsi non possim alteri imponere talem obligationem specialem; Ex parte tamen gratificantis, nulla datur deordinatio, si velit ex gratitudine dare beneficium spirituale pro obsequio temporali, quia gratitudo non tam respicit datum, quam affectum, & ideo potest per gratitudinem multo nobilius munus, quam fuerit receptum, sine vilipendio talis muneris, conferri: Addo præterea, quod licet interdum in hac obligatione gratitudinis persoluenda per spirituale donum possit interuenire aliqua inordinatio, illa non pertinebit ad simoniam, vt dixi.

Dices si esset licitum hanc obligationem intendere, aut retributionem eius, esset etiam licitum illam procurare, & petere, & etiam in pactum deducere; sed hoc est falsum: ergo. Sequela patet, quia quod licet intendere, & desiderare, licèt etiam petere, & procurare, & in pactum deducere; hac enim ratione licet petere, procurare, & in pactum deducere stipendium, quia illud licet intendere: ergo.

309 Hoc argumentum duas tangit difficultates. Prima est, vtrum tradens aliquid temporale intendens, vt sibi aliquid spirituale conferatur titulo gratitudinis, simoniam committat, si ab eo cui temporale donum tradit petat gratitudinem, seu gratum animum, vel recognitionem suæ obligationis naturalis? Cui difficultati Respondeo negatiue. Ita cum communi sententia Suarez *vbi suprà num.* 8. Bonacina *de simonia d.* 1. *quæst.* 6. *p.* 1. *num.* 6. Raphaël de la Torre *tomo* 2. *d.* 3. *quæst.* 100. *art.* 5. & cum Palao, Lezana, Cœlestino, & aliis Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 32. *n.* 12. Ratio est, quia non petit indebitum sed id, quod inest, seu accessorie consequitur collationem beneficij, expressio autem illius quod inest, non facit simoniam. Ex quo patet, à fortiori simoniam non committi, dum tradita gratis re temporali, petitur executio, & adimpletio obligationis antidoralis, quia non commutatur temporale pro spirituali, cum temporale iam gratis collatum sit.

310 Hinc fit, non esse simoniam dicere conferenti beneficium, vel alteri iuuanti, vel mediatori, &c. omnia mea sunt tuo seruitio dicata, vel nunquam me ingratum reperies, nisi hæc verba ex circunstantiis pactum continerent. Ita cum Nauarro, Tancred. *suprà num.* 3. Nec erit simonia, si quis rogatus ire monasterium monialium ad confessiones audiendas dicat, ibo sed volo, vt à collocutione abstineant cum sæcularibus, vel si petat, vt eleemosynam dent, quando tenentur, quia est petitio de re virtuosa, & hoc etsi manifestet se eleemosyna potius, quàm alios indigere. Imo si confessarius sit in graui necessitate potest dicere, dabo tibi confessionem, vt tu des mihi eleemosynam, nam in hoc casu petitur id, ad quod alius iure naturæ tenetur. Ita Tancred. *suprà num.* 15. Non erit etiam simonia, si monasterium deberet centum aureos alteri monasterio, & quidam Religiosus diceret superiori monasterij creditoris, fac me superiorem monasterij debitoris, & ego soluam debitum, quia obligatur ad id, ad quod tenetur ex iustitia. Tancred. *suprà num.* 15. Obserua tamen cauendum esse ab huiusmodi petitionibus, saltem ante collationem doni, vel obsequij, quia aliunde fieri potest, vt peccatum in hac re committatur, tum ratione scandali, quia alij suspicari forte possent, peti tanquam pretium, & initi conuentionem, & pactionem, quam iura præsertim in beneficiis vetant, tum ratione periculi committendi simoniam; quia fieri potest, vt petant tanquam debitum, & obligationem alteri imponant. Ita aduertunt etiam Suar. Suar. Bonacina, & alij communiter DD. per quod patet ad argumentum?

Secunda difficultas est, Vtrum simonia committatur deducendo in pactum antidoralem obligationem, vt si aliquid spirituale tradatur cum pacto, vt recipiens sit gratus, vel cum pacto, vt antidoralem obligationem, adimpleat. Vel cum pacto, vt ingratitudinem aliquam pecuniæ summam tribuat? Et negatiuam sententiam tenent Cœlestinus. Ghilinus, Valentia, Tanerus, quos refert Diana 6. *p. tract.* 7. *resol.* 42. Gibalinus, *de simonia quæst.* 18. *consectario* 3. *num.* 6. Sed contraria sententia tenenda est ita in praxi, communiter DD. apud Bonacinam *suprà n.* 7. Tancredum *suprà n.* 16. Ratio autem est, quia simonia committitur dum pro re spirituali imponitur onus pretio æstimabile; sed obligatio antidoralis in pactum deducta est pretio æstimabilis, quia præter obligationem antidoralem, & generalem additur noua specialis, & ciuilis obligatio, & hoc maxime valet in beneficiis, in quibus omnis pactio, & conuentio vetatur: ergo. Confirmatur quia deducendo in pactum obligationem antidoralem, non solum exprimitur id, quod inest, sed noua inducitur obligatio, quæ ex pacto consurgit: & consequenter obligationi naturali gratitudinis additur obligatio iustitiæ, quæ pretio æstimabilis est, vel saltem ex fidelitate, & veracitate, quæ rationes inter homines, ratione honoris, & famæ, magis premunt, quam sola obligatio gratitudinis: ergo. 311

Hinc fit simoniam committi, dum quis rem spiritualem tradit alteri cum pacto, vt obsequium sibi præstet, vel non pretio æstimabilem præbeat, vel agat, & hoc etiamsi dicat, se hoc postulare solum ex beneuolentia, seu liberalitate illius, qui rem spiritualem tradit, vt si dicat, liberaliter tibi trado hanc rem spiritualem, si tu rem aliquam temporalem liberaliter promittas. Ratio est quia in pactum deducit obligationem, & falsa est illa propositio, quæ indicat se liberaliter tradere, & liberale donum exigere, cum ineat contractum onerosum, & re ipsa non donet, sed vendat, sicut si ego dicam, dono tibi liberaliter hanc torquem, si tu liberaliter dones vestem, vel centum aureos, alias ego non dabo, perspicuum est ne solum verbis donare, sed re ipsa vendere, seu permutare. An autem sit simonia deducere in pactum stipendium sustentationis pro spirituali functione quæ ex officio non incumbit? Respondeo negatiue: Ita cum Suario, Palao, & aliis communiter Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 33. *numero* 3. contra Sylnestrum, Rosellam, & alios. Ratio est, quia per hoc pactum 312 313

pactum non additur aliquid, sed exprimitur, quod inest ex natura rei, siquidem stipendium sustenta-
314 tionis debetur ex iustitia naturali. Et idem dicendum est, si exigatur stipendium sustentationis pro functione spirituali debita ex officio, vel beneficio. Ita cum Suario, Tancred. *suprà n.*8. non enim expostulatur, vt pretium. Erit tamen peccatum contra iustitiam, cum res non debita postuletur. Excipe nisi parochus non habeat sufficientem sustentationem ex sua præbenda. Ita cum aliis Tancred. *suprà num.*11. & 12.

SECTIO XX.

Vtrum pactio, & traditio rei temporalis ad obtinendum rem spiritualem excusetur à simonia reali, & conuentionali, propter intentam redemptionem vexationis?

SVMMARIVM.

315 *Quid sit ius ad rem, & ius in re?*
316 *Habens ius in re acquisitum in beneficio potest redimere vexationem sibi factam in iure illo quæsito tollendo.*
317 *Quid si quis acquisito beneficio per certam institutionem à capienda possessione impediatur?*
318 *Quid si electus vexetur per viam iuris circa possessionem iam habitam?*
319 *An possit redimere vexationem qui habet ius acquisitum in foro externo, sed coram Deo illud non habet?*
320 *Qui iniuste impeditur à beneficij consecutione non potest absque simonia redimere vexationem ab his qui beneficium conferre debent.*
321 *Quid si ab aliis, qui ad electionem &c. non concurrunt impediatur?*
322 *Quædam corollaria proponuntur.*
323 *Quid si quis det pecuniam alteri, qui non potest prodesse electioni, vt desistat à positione veri criminis, quod ex zelo vult opponere?*
324 *Potest quis redimere vexationem casu, quo vexatio fiat precibus, vel muneribus factis electori.*
325 *Quædam corollaria ponuntur.*
326 *Quid si quis det pecuniam alicui ex competitoribus ad beneficium, vt à pertentione iusta decedat?*
327 *Potest quis mouere pecunia electores vt dignissimum eligant casu, quo in aliquo concursu, vel electione vehementer timeatur indignum esse eligendum.*
328 *Quid si vnus tantum reperiatur idoneus, licet ne offerre pretium vt eligatur posito quod electores velint in alios declinare?*
329 *Res quæ datur ad redimendam vexationem iniustam non debet esse spiritualis, sed temporalis, alias erit simonia.*

315 NOtandum in primis est cum Lessio *lib.* 2. *c.* 35. *dub.* 28. aliud esse ius ad rem, & aliud ius in re, ad rem ius habet in beneficiis remotum quidem, qui dignus est, propinquum vero qui electus, vel præsentatus, vel postulatus, sed nondum confirmatus, vel institutus, vel collationem factam acceptauit cum impositione pilei, quamuis nondum possessionem ceperit. Quibus suppositis,

316 Dico primo: Habens ius in re acquisitum in beneficio, potest redimere vexationem sibi factam in iure illo acquisito, tollendo. Habetur expresse in *cap. dilectus de simonia & cap. quæsitum.* Et ratio est, quia qui sic dat pecuniam, non dat illam pro aliqua re spirituali, sed pro cessatione ab iniuria; non enim per illam redemptionem aliquid spirituale acquiritur, est enim beneficium, vt supponimus, firmiter acquisitum. Ita communiter. DD.

Dico secundò: Si quis acquisito beneficio per certam, & indubitatam institutionem, à possessione capienda impediatur, licet sibi vexationem pecunia redimere. Ita communiter DD. apud Palaum *de simonia d.* 3. *p.* 20. *n.* 3. Ratio est, quia possessio non est spiritualis, nisi ratione tituli cui est annexa; acquisito ergo titulo, possessio est quid corporale, & omnino debita titulo: ergo non est simonia illius impedimentum redimere, quia non redimitur ius, sed factum: secus esset dicendum, vt bene aduertit Suarez *de simonia cap.* 50. *num.* 30. si ius ipsum ratione cuius petit possessionem vocaretur in dubium, tunc enim non liceret pecunia possessionem redimere, quia redimeretur non possessio tantum, sed ius beneficij infirmum firmaretur, & conseruaretur. 317

Sed quid si electus vexetur per viam iuris, circa possessionem iam habitam, poteritne pretio hanc vexationem redimere? Affirmat Pascaligus *decisione* 237. *num.* 2. Sed absolute dicendum est esse simoniam talem vexationem pretio redimere. Ita cum Suario, Tancred. *suprà num.* 44. Ratio est, quia redimeretur pretio possessio, vt adnexa iuri spirituali, & hic ex parte ipsum ius; nam qui habet possessionem beneficij, & non habet ius stabile, si dat pecuniam, ne hoc ius iuridice impugnetur, iam vult redimere ius intentius, vt sic dicam, cum videat, quod id, quod habet est dubium, & remissum, ita vt possit ab illo tolli. 318

An autem possit redimere vexationem qui habet ius acquisitum in foro externo, sed coram Deo illud non habet, ob aliquod occultum impedimentum, v.g. quia est simoniacus? Respondeo affirmatiue. Ita Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 34. *n.* 8. Ratio est, quia sic dans pecuniam, non dat illam pro re spirituali, sed pro cessatione ab iniuria, quam vere ille infert. Nec obstat, quod coram Deo nullum sit ius quæsitum, quia hoc solum facit, vt sic electus, vel confirmatus, teneatur petere dispensationem, aut electioni renuntiare; sicuti ex eo, quod maritus per fornicationem occultam amiserit ius petendi, si alter nesciat, & nolit reddere, potest illam cogere, & illa iniustitiam committeret, nolens reddere debitum. Ita cum Sanch. & aliis, probat idem Tancred. *disp.* 68. *de matrimonio lib.* 1. 319

Dico tertio: Si quis iniuste impediatur à beneficij assecutione, non potest absque simonia pecunia redimere vexationem ab iis, qui beneficium conferre debent, secus vero ab aliis. Ita cum Soto, Suario, Lessio, Rodrig. Sanch. *in consiliis lib.* 2. *c.* 3. *dub.* 30. Palaus *hic n.* 4. Tancred. *lib.* 9. *tract.* 2. *d.* 34. *n.* 11. Prima pars conclusionis patet ex *c. sicut is de simonia*, vbi censetur simoniacus, qui dedit Episcopo pecuniam, vt electionem factam confirmaret. Ratio vero est quia si quis eligenti, vel præsentanti, aut instituenti det, vt moueat ad sibi non negandam institutionem, formaliter, & directe dat pecuniam, vt eam sibi concedat, & consequenter pecunia viam parat ad beneficium, quod est prohibitum, & illicitum. 320

Dices te non dare pecuniam tanquam pretium electionis, sed dare pecuniam, vt electoris auaritiam saties, & prauum affectum illum tollas, & hac intentione te excusatum esse à simonia vera, esto in foro exteriori præsumatur. Respondeo hoc satis esse probabile, & ita sentit cum Adriano, Nauar. Valent. Laym. Bonac. *de simonia d.* 1. *q.* 6. *p.* 5. *n.* 4. Tancr. *tr.* 2. *lib.* 4. *d.* 34. *n.* 13. & probabile putat Palaus *supr. n.* 4. licet

licet contrarium teneat Suarez *lib.* 4. *de simonia cap.* 50. *num.* 28. affirmans ita esse receptum secundum stilum Curiæ, & Ecclesiæ, sed intelligendus est secundum præsumptionem fori externi, vt ait Palaus *suprà*. Adde cum Palao, quod vel prælatus alicui male & iniuste negat beneficium, vel nullam iniustitiam in tali negatione committit; si nullam iniustitiam committit, vexationis redemptioni non est locus, ac proinde nequaquam poterit dare pecuniam cum onere collationis, quia esset simonia clara, & manifesta. At si iniuste alicui neget beneficium, eo quod ille solus dignus sit, vel inter dignos dignior, poterit pecuniam offerre, sub onere vt eligatur, quia non in pretium electionis pecuniam affert, sed in remotionem maioris peccati, quod intendit elector committere, eligendo indignum, vel dignum prætermisso digniori. Item habet ius quæsitum, ne in tali concursu alius præferatur; ergo pecunia non acquirit ius, sed defendit habitum. Quæ sententia absque dubio in foro interiori est probabilis, nimium tamen periculosa.

321 Secunda vero pars nostræ conclusionis scilicet posse redimi vexationem iniustam omnium illorum, qui ad electionem præsentationem, collationemque beneficij non concurrunt, probatur. Primo: Quia nullibi reperitur prohibitum, omnes enim textus loquuntur de redemptione vexationis facta circa electionem, aut confirmationem &c. ab iis qui illa dare possunt. Deinde probatur ratione, quia hac redemptione solum remouentur impedimenta iniuste applicata, neque proinde via ad beneficium paratur, magis quam parata esset ante impedimentorum iniustam positionem. Adde quemlibet habere ius quæsitum, ne sibi fiat iniuria v. g. ne in fama lædatur, neve iniuste detineatur, quin possit se beneficio opponere; ergo si contra iustitiam quis illum infamet, aut domi detineat, poterit ipse absque simonia vexationem hanc redimere.

322 Hinc fit posse Petrum dare pecuniam Paulo, qui non potest prodesse electioni, vt desistat à positione veri criminis, quando is talem oppositionem parat, ad hoc vt pertendens beneficium impediatur, & loco ipsius eius amicus alioquin benemeritus eligatur, procedit enim ea vexatio ex animo iniquo, esto non sit iniusta, ergo licet illam redimere pecunia, quando constat de praua intentione. Ita cum Lessio, Tancred. *suprà num.* 30. Et idem dicendum est quando quis, qui non potest prodesse, ex odio vellet opponere vera crimina contra eligendum, nam tunc potest offerri pecunia, vt odium deponat. Tancred. *suprà num.* 31. Et idem dicendum est de eo, qui dat pecuniam ad hoc vt electio fiat iuridice v.g. seruata forma scrutinij, etiam si fiat de personæ determinatæ electione. Ita cum Sanch. Tancred. *suprà n.* 37.

323 Erit tamen simonia, si quis det pecuniam alteri, qui non potest prodesse electioni, vt desistat à positione veri criminis, quod vult opponere, non ex odio, sed ex zelo bonæ electionis, nam cum iste homo iuste, & ex bono zelo operetur, non datur iniusta vexatio, quæ possit redimi. Ita & bene Tancred. *suprà num.* 33. contra Pascaligum *decisione* 237. Idem dicendum est, si detur alicui pecunia, ne cuiquam exceptionem in electione opponat, quam iure potest opponere, vel concurrenti vt à concursu desistat; ita cum Lessio, Pontio, Tancred. *suprà num.* 47. contra Pascaligum *decisione* 247. Ratio est quia hoc pacto, mediante pecunia, paratur via secura ad obtinendam electionem ad beneficium. Ita etiam Palaus *tract.* 17. *d.* 3. *p.* 20. *n.* 2. Et idem dicendum est de eo qui paciscitur cum alio ne concurrat cum eo in hac electione, & quod ille non concurret cum eo in alia electione; Ratio est, quia non concurrere in electione, est pretio æstimabile, & datur, ne alius concurrat; ergo datur aliquid temporale ad parandum viam ad beneficium. Ita Tancred. *suprà num.* 51. contra Pascaligum *decisione* 249.

Sed inquires an possis pecunia vexationem redimere casu, quo vexatio fiat precibus, vel muneribus factis electori, ne te eligat? Negat Turrecremata *in cap. quæsitum* 1. *quæst.* 3. *num.* 3. Archidiaconus ibi. Cum Raymundo. Verum contraria sententia tenenda est. Ita cum Valentia, Lessio, Suario, Aragonio, Rodriguez, Palaus *suprà num.* 6. Ratio est quia esto subornans electorem, & iudicem non tibi faciat iniuriam contra iustitiam facit tamen nocumentum contra charitatem; siquidem eius animum non relinquit liberum, sed in tui aduersarium mouet, & inclinat: ergo poteris huiusmodi nocumentum remouere, siquidem eius remotione non paras magis viam ad beneficium, quam si nunquam talis subornatio adesset. 324

Hinc fit non tibi licere dare pecuniam subornatori, vt à subornatione desistens tibi specialiter faueat, tuamque electionem procuret; parares enim viam pecunia ad beneficium. Poteris tamen illi dare pecuniam, vt à subornatione desistat, quia das pecuniam vt desistat ab actione tibi nociua. Vnde si forte fuerint plures electores, & contrarius oppositor aliquos subornet, non licet tibi alios, vel eosdem subornare, vt tibi potius, quam alteri faueant, est enim hoc directè parare pecunia viam ad beneficium. Potes tamen electoribus iam pecunia subornatis dare pecuniam, non ea intentione vt tibi faueant, sed vt deponant animum, & affectum propensum, quem habent erga tuum competitorem, propter pecuniam ab illo receptam; in hoc enim casu non paras viam ad beneficium, magis quam esset parata, ante subornationem iniuriosam, & in odium tuum factam; subiicitur hoc tamen maximo periculo incidendi in simoniam. 325

Neque in hac parte audiendus est Basilius de Lea. *lib.* 5 *de matrimonio cap.* 14. §. 6. *n.* 44. in fine affirmans licere dare pecuniam in oppositione ad Cathredam, quando sunt duo competitores, neque excessus clare apparet, si de facto scholasticus, qui suffragium debet ferre, sua sponte postulauerit, vel indicauerit, tametsi dicat non esse licitum offerre. Hoc nullo modo sustineri potest. Ita Palaus *suprà num.* 6. aperit namque hæc doctrina viam plurimis peccatis, & iniustitiis & est contra rationem, nam quod elector postulet pecuniam, non potest honestare illius receptionem, neque dationem, quia est postulatio iniqua; ergo si seclusa postulatione non licet in eo casu Electoribus pecuniam offerre, neque etiam licebit petitum dare.

Sed quæres: An simoniam committat, qui beneficium simul cum aliis pertendens pecuniam tribuit alicui ex competitoribus, vt à pertentione iusta desistat? Respondeo affirmatiue. Ita cum D. Th. Lessio, Pontio, Barbosa, Palaus, *suprà num.* 20. Ratio est, quia iam pecunia parat viam ad beneficium, & redimit vexationem iustam, quam sibi competitor facit, quod nullo modo licet; Et idem dicendum est si pecuniam daret alicui, ne exceptionem opponat, quam iure opponere potest, quia iam pecunia securiorem reddit viam ad beneficium, vt *suprà* tetigimus, & tenet etiam cum aliis relatis Barbosa, quem refert & sequitur Palaus *suprà*. 326

Secundò

327 Secundò inquires an possit quis pecunia mouere electores, vt dignissimum eligant, casu quo in aliquo concursu, vel oppositione, vel electione timeat vehementer indignum, vel minus dignum esse eligendum? Respondeo affirmatiue. Ita cum Caietano, Soto, Maiore, Nauarro, Valentia, Toleto, Lessio, Suario, Palaus, *suprà n.*8. contra Bonacinam, *de simonia quæst.*6.*d.*1.*p.*5. *numer.*11. Sanch. *in conciliis lib.*2. *cap.*3.*dub.*31.*tract.*2.*lib.*4. *num.*24. vbi prædictam doctrinam solum admittit in electione Papæ. Ratio tamen nostræ resolutionis est, quia Ecclesia secundum probabilem sententiam habet ius iustitiæ commutatiuæ, vt electores magis dignum eligant, vel saltem electio dignioris debita est titulo iustitiæ legalis, aut fidelitatis; ergo electoribus propensis hoc ius infringere, poterit quis pecuniam tribuere, vt ab illa propensione, & iniuria desistant, non enim dat pecuniam tanquam pretium electionis, sed vt satiet auaritiam electorum, ex quo fit debere apparere electores esse propensos ad eligendum indignum, nam antequam hoc appareat, non poterit præuenire eos pecunia, quia hoc iam est parare viam pecunia ad beneficium.

Dices cum Sanch. si quis dat pecuniam, vt eligatur dignus, siue in communi, siue in particulari, dat pretium pro re spirituali, sicut si daret pretium Sacerdoti, vt ministraret sacramentum in communi. Respondeo cum Suario, Negando antecedens: nam idem est [iuxta materiam subiectam] non eligere indignum, quod dignum eligere, nam supponimus electores esse determinatos ad eligendum aliquem, atqui Sanch. Bonacina, Moscoîus, Villalobos, & alij, quos refert Diana 6. *part. tract.*14.*res.*1. concedunt cum communi sententia posse dari pretium ne eligatur indignus: ergo etiam vt eligatur dignus, nam hic non datur pretium pro aliquo spirituali, sed pro determinatione, quoad specificationem, quæ consurgit ex hoc, quod voluntas eligentis abstrahatur ab obiectis indignis, vel minus dignis, hanc autem exclusionem redimere licet; ergo, & specificationem illam, solum quatenus ex hac exclusione sequitur.

328 Sed quid si vnus tantum reperiatur idoneus liceetne alicui offerre pretium, vt eligatur, posito quod electores velint in alios declinare? Negat Suarez *lib.*4. *cap.*50. *num.*41. Bonacina, Sanch. quos *suprà* retulimus; quorum ratio est, quia daretur pecunia pro eius electione, quod est simoniacum. Sed debet offerri inquit Suarez sub conditione, vt non eligatur indignus. At non est necessarium hunc scrupulum iniicere, sed absolute poterit dare pecuniam, vt eligatur ille dignus, non tanquam pretium electionis, sed tanquam motiuum tollens prauam illam electionem, & affectum electorum; quare etsi electores pecuniam recipiendo committant simoniam, quia non habent causam legitimam, quæ talem receptionem honestet, vt pecuniam dans liber est à tali peccato, eo quod in redemptionem iniustæ vexationis, & remotionis impedimentorum legitimæ electionis tribuit: sic cum Lessio, Pontio, Soto, Nauarro, Toleto, Valentia, Palaus, vbi *suprà num.*9. Becanus *de Simonia quæst.*15. *num.*4.

329 Aduerte tamen cum Sanchez, & Bonacina, *suprà*, quod res quæ datur ad redimendam iniustam vexationem, non debet esse spiritualis, sed temporalis, nam cum vexatio iniusta, sit quid temporale, non potest redimi re spirituali; Quamobrem si quis inique vexetur in pingui beneficio, & tenue beneficium, vel officium Ecclesiasticæ iurisdictionis vexatori tradat, promittat, vel procuret, aut iuri spirituali cedat, simoniam committit, quia tradit rem spiritualem pro temporali.

SECTIO XXI.

An possit vendi beneficium Ecclesiasticum absque simonia, vbi etiam de pensionibus.

SVMMARIVM.

330 *Ponitur beneficij definitio.*
331. *Beneficium qua parte importat ius administrandi spiritualia inuendibile est iure diuino.*
332 *Beneficium qua parte est ius obtinendi fructus est inuendibile iure canonico.*
333 *An etiam in hoc sensu sit inuendibile iure diuino?*
334 *Quædam corollaria ponuntur.*
335 *Pensio quotuplex sit?*
336 *Pensio quæ datur laicis ob officium temporale, si vendatur non est simonia, neque iuris diuini neque humani.*
337 *Pensio quæ soli clerico concedi potest quocumque titulo, si vendatur propria authoritate committitur simonia iuris diuini, vbi bulla Pij V. est recepta.*
338 *Contraria sententia non est improbabilis.*
339 *Huiusmodi pensiones possunt redimi propria authoritate absque simonia.*
340 *Pensionarius potest alteri vendere, vel donare pro tota vita fructus suæ pensionis retinendo titulum beneficij absque simonia.*
341 *Quid dicendum sit de præstimoniis?*
342 *Quid de cogitariis beneficiorum?*
343 *Quid de hospitalibus?*

SVppono. *Beneficium esse ius percipiendi fructus annuos de Ecclesiasticis bonis, ratione alicuius ministerij Ecclesiastici.* Ita communiter DD. & sumitur ex *cap.*1. *de Ecclesiis ædificandis.* Dicitur beneficium dari propter officium, eo quod, non possit in alium transferri beneficium, quin simul onus ad officium transferatur. Comprehendit hæc vox Beneficium Ecclesiasticum, Episcopatum, Abbatiam, Prioratum, Archidiaconatum, & alias Ecclesiasticas dignitates, canonicatus, Vicarias perpetuas & alias huiusmodi, de quibus videndum est an sint inuendibilia, non solum iure Ecclesiastico, sed etiam iure diuino. 330

Et imprimis separando certa ab incertis; certum est secundum omnes DD. Beneficium inuendibile esse iure diuino, qua parte importat ius administrandi spiritualia, quia tale ius spirituale, & sacratum est, & à Christo institutum. Iure autem positiuo canonico inuendibile est, qua parte est ius obtinendi fructus, vt constat ex *cap. vltimo de pactis, cap. super eo de transact. cap. querelam, cap. tuas de simonia, & cap. vnico vt Ecclesiastica beneficia, &* 1. *quæst.*3. *fere per totum.* Controuersia igitur inter authores solum est, an etiam iure Diuino hoc sit prohibitum? Et Theologi communiter affirmant. Canonistæ vero communiter negant, vt videre est apud Suarium *lib.*4. *de simonia cap.*24. *n.*7. & 12. 331 332

At re attentè considerata, vtraque sententia veritatem habet. Ita Palaus *d.*3. *de simonia p.*13. *num.*3. Bonacina *de simonia, d.*1. *quæst.*4. §. 1. *num.*10. Si enim Beneficium sumatur quatenus est ius ad 333

annuos fructus, obtingens per officium sacrum, cum officium sacrum, & ius administrandi spiritualia inuendibile sit, etiam est inuendibile ius ad annuos redditus, quod medio illo officio, & iure spirituali consequitur, & consequenter vera est absolute sententia Theologorum affirmantium beneficium vendi prohiberi. Verum quia summus Pontifex potest præbendam, seu fructus separare beneficij, & ius illa percipiendi à titulo spirituali; hoc est à iure administrandi spiritualia separare, vnique conferre huiusmodi ius spirituale, alteri vero, vel sibi applicare ius percipiendi fructus illius tituli, vt contingit quotidie, cum pensiones assignat, poterit pensionem illam, seu fructus, quos extrahere vult à titulo spirituali, velle vt accipiens beneficium statim redimat, & sibi conferat, alias non collaturus beneficium; quod autem hæc possit efficere Pontifex constat, quia ipse solum tenetur accipienti beneficium, sustentationem tribuere; ergo si aliunde huiusmodi sustentationem conferat, poterit omnes fructus assignatos illi beneficio applicare sibi, vel alteri; ergo iam sibi applicatos poterit vendere: quia non vendit aliquid, quod sit simpliciter spirituale, siquidem non vendit ius percipiendi fructus medio spirituali officio contingens, quod erat necessarium ad venditionem formalem beneficij; sed vendit ius percipiendi fructus, quod sibi Pontifex poterat reseruare.

334 Et hinc fit inferiores prælatos, quibus non est facultas separandi fructus à titulo beneficij, si in eius datione peterent pecuniam sibi dari pro fructibus quos concedunt, veram committere simoniam, siquidem peterent pecuniam pro ipso titulo ratione cuius habent ius percipiendi fructus. Ita Suar. *lib.4.cap.24.num.32.* Bonacina *hic qu.4.§.11. num.10. & 11.* Tancred. *tract.2. lib.4.d.19.num.13.* contra Lessium *lib.2.cap.35.num.20.* Palaum *suprà p.13.num.4.* qui putat tantum esse præsumptiue simoniam iuris diuini.

335 Sed Quæres an Pensiones possint vendi absque simonia? Pro resolutione huius dubij. Notandum est, duplicem esse pensionem, alia quæ dari potest laicis ad officium temporale, v.g. ad pulsandas campanas, canendum figurate in choro, &c. Alia vero quæ soli clerico concedi potest; Et hæc est duplex, alia quæ absque determinatione personæ, assignata est pro aliquo pro officio spirituali, vt v.g. pro coadiutore Episcopi, pro concionatore, pro visitatore, &c. alia vero soli clerico concessa est ob quadruplicem causam; prima, quæ datur pauperi clerico in sustentationem, secunda quæ datur parocho seni non valenti deseruire, vt se sustentet, beneficio eius alteri dato. Tertia quæ datur renuntianti beneficium, quod pacifice possidebat. Quarta, quæ datur ad litem in beneficio componendam: his suppositis,

336 Dico primò: Pensio quæ datur laicis ob officium temporale, si vendatur non est simonia, neque iuris diuini, neque humani. Ita cum Rebuffo, Suario, Lessio, & aliis communiter Palaus, *suprà n.7.* & cum aliis Tancred. *tract.2. lib.4. d.20. numer.2.* contra Barbosam, qui dicit has pensiones de stylo Curiæ non posse vendi, vel redimi absque Papæ authoritate. Ratio tamen nostræ resolutionis est, quia hæc pensio non est annexa titulo spirituali, siquidem neque ex parte subiecti, neque ex parte finis, spirituale aliquod munus requirit. Nec obstat quod illa pensio extracta sit ex aliquo titulo spirituali, nempe ex beneficio ad hoc, vt sit spiritualis; Nam etiam tertiæ decimarum. Regi concessæ, extractæ sunt ex beneficiis, & tamen quia ad nullum officium spirituale ordinantur, vendi possunt, & de facto quotidie venduntur.

Dico secundò: Pensio quæ soli clerico concedi potest, quocumque titulo ex enumeratis, si vendatur propria authoritate, committitur simonia iuris diuini, vbi Bulla Pij V. quæ incipit, *Ex proximo est recepta*, & obseruatur. Ita cum Suario, Lessio, & aliis Palaus *suprà num.8.* Ratio est quia Pontifex in illa Bulla annectit pensiones titulo spirituali, siquidem pensionarios obligat ad officium paruum Beatæ Virginis recitandum, alias fructus non faciunt suos; sed hoc officium inuendibile est: ergo, & pensio. Patet consequentia, quia pensio supposita hac Bulla, nihil aliud est, quam ius percipiendi fructus medio spirituali officio: ergo cum officium inuendibile sit, etiam ius percipiendi fructus ab illo inseparabile inuendibile erit. Hæc tamen intelliguntur vbi recepta est Bulla Pij V. nam vbi non est recepta, solum erit simonia iuris humani, quia ex stylo Curiæ prohibentur vendi, & venditores tanquam simoniaci puniuntur. Ita cum Valentia, Palaus *suprà num.8.* Aduerte tamen cum Suario, *suprà cap.26. num.8.* hanc Bullam Pij V. in Hispania esse receptam, & non esse abrogatam per consuetudinem. 337

Aduerte tamen non ignobiles Authores affirmare, quod non solum vbi non viget Bulla Pij V. sed etiam vbi illa viget, non esse simoniam, etiam iuris humani vendere huiusmodi pensiones; siquidem sunt quid temporale, & recitatio officij Beatæ Virginis per accidens his pensionibus annexum est. Vnde solum pro foro externo requirunt Papæ consensum. Ita Vidal in Arca vitali, *titulo de iudice, inquisitione 5. num.44.* & probabile putat Tancred. *tract. 2. lib.4.d.20. n.5.* & vt probabilius docet cum Sanchez, Lotter. Sanlegerius *de Pensionibus cap. 17. num.27.* quam & ego probabilem existimo, si agatur de pensione iam constituta; non tamen si agatur de resignatione beneficij cum reseruatione pensionis, aut alia de causa, ex qua posit argui pactum circa ipsum beneficium cedendum, vel resignandum, sine Pontificis authoritate, & in hoc sensu explicandi sunt prædicti Doctores, vt bene probat Sanlegerius *suprà num.30.* 338

Dico tertiò: Huiusmodi pensiones possunt redimi propria authoritate absque simonia. Ita cum Valentia, Caietano, Lessio, Toleto, Suario, Palaus *suprà num.10.* Becanus *de simonia quæst.18. num.3.* Sanlegerius *suprà num.23.* & cum Naldo, Garcia, Tancred. *tract. 2. lib.4. d.20. numer.9.* contra Flaminium, Nauarrum, Azorium, Sotum, Victorium, quos refert Palaus *suprà num.9.* Ratio nostræ resolutionis est, Quia redimere talem pensionem, non est emere aliquod ius spirituale, sed extinguere onus temporale, nempe debitum soluendi quotannis certam summam. Et quod inde sequatur beneficium fore tibi magis vtile, & facultatem habere retinendi omnes fructus, hoc est extrinsecum, & accidentarium redemptioni pensionis, siquidem redemptio non per se respicit istam vtilitatem, sed libertatem, & immunitatem ab annua solutione. Adde Redemptionem pensionis, esse quandam anticipatam solutionem; cum igitur fructus vendi posint, etiam & redimi poterunt. His tamen non obstantibus ad redemptionem pensionis solet semper authoritas Pontificis interuenire, non quia necessaria, sed ad maiorem securitatem, vt bene in Toleto, Palaus, *suprà*, & quia iam ex stylo Curiæ hoc est receptum, vt probat Garcia *1. part. cap.5. num.23.* 339

Dices: Pensio non potest constitui propria authoritate

ritate: ergo neque redimi; nam res per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur, & eadem debent concurrere ad destructionem, quæ ad constructionem. Confirmatur quia pensio emi non potest absque simonia contra ius diuinum, supposita bulla Pij V. vt supra diximus: ergo neque potest redimi, nam oppositorum eadem est ratio. Respondetur negando consequentiam: nam redemptio pensionis nihil aliud est, quam quædam anticipata solutio illius. Vnde non tollitur, neque dissoluitur ius, quod pensionarius habebat ad recipiendos fructus, sed perficitur, & completur, per solutionem anticipatam. Vnde qui sic redimit pensionem, non emit illud ius, quod habebat pensionarius ad recipiendos fructus, sed veluti emit ab illo fructus, quos pro sua vita illi tenebatur quotánis reddere, & facta hac anticipata solutione, nomine pensionarij recipit fructus, vt suprà diximus de vendente fructus pensionis pro sua vita. Ad confirmationem respondetur, negando consequentiam, quia per venditionem pensionis, venditur ius, quod habet pensionarius ad percipiendos fructus medio officio diuino, quod quidem, vt supra diximus simonia est, at vero per redemptionem pensionis non redimitur ius, sed fructus qui sicuti possunt vendi, ita & redimi, notandum tamen est, resignantem beneficium cum onere pensionis, non posse facere pactum, vt constituta pensio redimatur, quia apertam continet simoniam; est enim illud onus pretio æstimabile. Ita cum Lessio, Gigas, Toleto, Palaus, *supra num.* 11. Sanligerius *suprà num.* 30.

340 An autem Pensionarius possit alteri vendere, vel donare fructus suæ pensionis, etiam ad totam suam vitam, retinendo tamen titulum beneficij, absque simonia? Respondeo affirmatiue. Ita cum Suario, Azor, Naldo, Zerola, Valentia, Filliucio, Garcia, Vasquius, Bonacina, *de simonia d.* 1. *quæst.* 4. §. 13. *num.* 13. contra Lessium *lib.* 2. *cap.* 35. *dub.* 22. *n.* 122. & alios. Ratio est, quia traditur temporale pro temporali; fructus namque pensionis sunt res temporales, & alias, qui illos emit, non emit titulum, sed colligit illos nomine pēsionarij, vt supra diximus de vendente fructus beneficij ad totam suam vitam. Tum quia nullum est ius contrarium præcipiens.

Nec obstat si dicas huiusmodi fructus non posse vendi absque eo, quod titulus, & ius ad illos transferatur. Respondetur namque, non transferri ius, & titulum spiritualem ipsius pensionarij, sed ius temporale, quod necessario consequitur contractum emptionis fructuum, nam eo ipso quod quis emit fructus, ius ad illos acquirit; hoc autem ius non est spirituale, sed temporale, quia consurgit ex contractu materiali, & ciuili, quatenus scilicet pensionarius concedit facultatem ementi, vt vice illius, recipiat illos fructus, ex quo contractu consurgit in emente ius ad fructus, quod ius temporale est, cum referatur ad fructus temporales, & ex contractu materiali consurgit, vt diximus.

341 Sed quæres quid dicendum sit de præstimoniis? Pro cuius notitia sciendum est. Præstimonia esse veluti quasdam pensiones, separatas à pinguibus beneficiis pro sustentatione pauperum Clericorum, vt in clericatu proficiant. Ita Sanch. *in Concilius lib.* 2. *cap.* 2. *dub.* 54. *num.* 1. distinguuntur autem præstimonia à pensionibus, quia præstimonia non sunt personalia, aut vitalitia, vt pensiones, sed perpetua, quando enim vacant per mortem habentium, non extinguntur, vt pensiones, sed conferri debent, & possunt aliis per prælatum Ecclesiasticum, quæ omnia non inueniuntur in pensionibus. Ita Suarius *de simonia cap.* 25. *num.* 2.

His suppositis, Dicendum est, eodem modo philosophandum esse de præstimoniis, ac de pensionibus, quæ titulo spirituali dantur. Ita Palaus *suprà num.* 12. & cum Caccialup. Barbosa, & aliis, Sanligerius *cap.* 17. *num.* 35. Ratio autem est, vt quia præstimonia in omni sententia ad minus sunt pensiones clericales, cum nemini dentur, nisi vt clerico, & vt in clericatu proficiat, & in probabiliori sententia non solùm sub pensionibus comprehenduntur, sed etiam sunt propria beneficia simplicia, vt tenet cum Nauarro, Soto, Suario, Garcia, Palaus, *suprà* & cum aliis Sanligerius *supra num.* 36. habent enim omnes qualitates requisitas ad beneficium, quæ sunt conferri personis Ecclesiasticis ab Ecclesiastico prælato pure, & sine pacto, & in perpetuum cum onere ad aliquod onus spirituale, scilicet ad pensum horarum Beatæ Virginis ex bulla Pij V. quæ omnia reperiuntur in præstimoniis: ergo vel philosophandum est de illis sicut de beneficiis, vel saltem sicut de pensionibus, quæ titulo spirituali dantur.

De coadiutoriis beneficiorum, quæ nihil aliud sunt, quam quædam facultates autoritate Episcopi concessæ, exercendi officium, quod proprietarius exercere tenetur, tametsi cum futura successione concedantur. Dicendum est non esse simoniam iure Ecclesiastico punibilem, si quis illas pecunia obtineat; imò nec vllam simoniam, si pecunia non vt pretium facultatis, sed in sustentationem concedentis tribuat. Ita Palaus *suprà num.* 14. Ratio autem est, quia huiusmodi coadiutoriæ non sunt beneficia Ecclesiastica, & alias non datur de illis aliqua specialis prohibitio. Et idem à fortiori dicendum est Capellaniis authoritate Episcopi non erectis, quæ quia beneficia non sunt, possunt absque simonia pecunia obtineri, vt aliis relatis Gonsales. & testatur fuisse à rota sæpe declaratum. Ita Palaus *ubi suprà num.* 14. 342

Sed quæres quid dicendum sit de Hospitalibus? 343
Pro quo sciendum est, Hospitalia alia esse authoritate Episcopi constituta, & sub eius cura permanentia; alia quæ non sunt authoritate Episcopi fundata, nec existunt sub eius cura; sed priuata authoritate eriguntur. His suppositis, Dico: Hospitalia quæ non sunt authoritate Episcopi fundata, nec existunt sub eius cura, licet pia loca dici possint, non censentur Ecclesiastica, nec sunt materia simoniæ, si vendantur. Ita cum Suario, Palaus, *suprà num.* 15. Hospitalia vero, quæ sunt authoritate Episcopi fundata; alia habent administrationem spiritualium; alia vero solum temporalem pertinentem ad gubernationem. Prima sunt materia simoniæ, saltem iuris humani, si vendantur eorum administrationes. Ita cum Selua, Rebuffo, Suario, & aliis Palaus *suprà num.* 15. de secundis vero, quæ solum habent temporale regimen infirmorum, dicendum non esse simoniam iuris diuini administrationem vendere; quia est temporalis, nulli officio spirituali annexa, esse tamen simoniam iuris humani, quia *in cap. saluator* prohibetur sub specie Religionis, & vitandi simoniam, venditio officij administrationis rerum Ecclesiasticarum; cum autem bona horum Hospitalium Ecclesiastica sint, ex institutione Ecclesiæ fit, sane, comprehendi sub illa generali prohibitione. Ita cum Glossa, Suario, Gonzales, Gomes, Palaus *suprà num.* 5. Tancredo *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 21. *num.* 8.

SECTIO

SECTIO XXII.

An ius patronatus, & officia Ecclesiastica vendi, alienarique possint, absque simonia.

SVMMARIVM.

344 PRo explicatione huius sectionis sciendum imprimis est, quid sit ius patronatus. Ius igitur patronatus duplex est. Quoddam ciuile, aliud canonicum. Ciuile est, quod iure ciuili fuit introductum, & conuenit Patrono respectu Liberti seu bonorum eius. Canonicum ab Ecclesia fuit institutum in ostensionem gratitudinis eius, qui aliquam Ecclesiam fundauit, construxit, vel dotauit; ille enim Patronus talis Ecclesiæ dicitur, tanquam eius pater, qui illam dotauit, & quasi genuit, & ideo Pontifices aliquod ius in illam Ecclesiam illi concesserunt, quod ius Patronatus appellatur. Conueniunt autem Patrono ex vi istius iuris multa, quæ declarantur in iure canonico, nam conuenientia obsequia patrono præstari debent, præsertim conceditur illi locus honorificus in sua Ecclesia, potest illam defendere, si Patronus ad egestatem veniat, Ecclesia debet ei subuenire maiori cura, ac aliis pauperibus, habentque ius præsentandi personas ad beneficia suæ Ecclesiæ. Ita cum communi sententia Suarez *de simonia cap.* 28. *n.* 1. & 2.

Quæstio igitur posita non procedit de primis tribus titulis, qui conueniunt patrono; nam illi respectus licet non sint materia simoniæ, vt ait Suarez loco citato, sunt tamen inuendibiles, quia non sunt transferibiles ad alios, nisi ratione sanguinis, & quasi iure intrinseco hæreditario; nam illud debitum gratitudinis est quasi personale, & ideo vendi non potest extraneis, communicatur tamen consanguineis, quia sunt aliquo modo vnum cum fundatore, per vinculum consanguinitatis. Vnde controuersia tantum est de iure patronatus, quoad vltimum respectum, quatenus scilicet est ius præsentandi ad beneficia his suppositis, & prænotatis.

345 Dico primò: Venditio & translatio iuris patronatus, si pretio fiat, simoniaca est iure Ecclesiastico. Ita habetur *cap. præterea*, & aliis de iure patronatus. Et tenent communiter DD. apud Suarium *supra num.* 5. Ratio est quia ius patronatus, est ius præsentandi ad beneficia concessum laicis, ab Ecclesia ex gratitudine alicuius obsequij ab illis accepti, ac proinde est spiritualibus annexum. An vero sit etiam talis venditio seu translatio simoniaca iure diuino? Respondeo affirmatiue. Ita cum Lessio, Suario, & aliis Palaus *de simonia d.* 3. *p.* 14. *n.* 3. Bonacina *hic d.* 1. *quæst.* 4. §. 11. *num.* 3. contra Sotum, Syluestrum, Nauarrum, & alios. Ratio est, quia, huiusmodi ius supposita Ecclesiæ institutione est aliquid spirituale, ius enim est veluti quædam potentia, quæ specificatur ab obiecto; sed obiectum istius iuris est beneficium, cum Patronus habeat ius præsentandi ad beneficia, & beneficium est aliquid spirituale, quod est materia simoniæ iure Diuino prohibitæ: ergo committitur simonia iuris diuini vendendo ius patronatus.

Dico secundò: Tribus modis ius patronatus ad 346
alios transferri potest; Primus vt iure hæreditario, & extenditur non solum ad hæredes necessarios, sed etiam voluntarios non solum consanguineos, sed etiam extraneos, quia ius absolute loquitur, & nihil distinguit, vt patet ex *cap. considerandum, cap. si plures* 16. *quæst.* 7. Secundus per liberalem donationem, qua vnusquisque potest transferre ius, quod habet, vt dicitur *cap. iuram. de iure patronat.* Aduertendum tamen est, donationem fieri posse loco religioso absque consensu Episcopi, vt habetur *cap. vnico de iure patronatus lib.* 6. aliis vero personis necessarius est consensus Episcopi ad valorem donationis, nisi simul cum illo detur villa vel res, cui veluti cohæret ius patronatus, vt notauit cum communi sententia Suar. *suprà*. Tertiò modo transfertur ius patronatus vendendo rem, cui est annexum; Potest enim ius patronatus, alicui conuenire, vel immediate ratione personæ, quia ipse, vel eius antecessor fundauit Ecclesiam, vel ratione alicuius rei, cui vel vti cohæret ius patronatus. Quando ergo ius patronatus inest fundo, aut Villæ, illa vendita, censetur venditum ius patronatus, quia accessorium sequitur naturam principalis, & in hoc casu ius patronatus habet se sicut accessorium ad fundum, vel villam, quia est quasi accidens illis inhærens, & optimè quoad hoc comparatur cum calicis consecratione. Ita Suarius, quem refert, & sequitur Palaus *suprà num.* 4. & cum aliis Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 22. *n.* 10.

Sed Quæres an per venditionem iuris patrona- 347
tus, in venditione villæ, constituatur venditio simoniaca? Respondetur quod, si propter hanc rationem curius non vendatur simoniacum non esse, imo neque debere præsumi: quia expressio iuris patronatus annexi villæ, conducere aliquando potest, vt de ipso constet, ne putetur reseruatum, aut separatum à villa. Ita cum Suario, Nauarro, Palaus, *suprà num.* 5. Aduertit tamen Palaus *ibi*, optimam formam exprimendi ius patronatus in venditione esse, per negationem, & non per affirmationem, v.g. si dicas, te vendere villam non excepto iure patronatus, hæc enim forma approbatur in *cap. ex literis de iure patronatus.*

Secundò inquires: An ius patronatus non cohæ- 348
rens fundo, sed personæ, intelligatur transferri venditis bonis illius personæ? Affirmant plures ex Canonistis, quos refert Couarr. *lib.* 2. *variarum c.* 18. *n.* 6. Tenenda tamen est contraria sententia. Ita Couarruuias ibi, Suar. Garcia, quos refert, & sequitur Palaus, & cum aliis Tancred. *supr. n.* 11. Ratio est, quia ius patronatus in illo casu non est annexum bonis, nulla ergo ratio est quare cum illis transferatur. In hæredem tamen transfertur, quia ita disponit ius Canonicum. *Clem.* 2. *de iure patronatus* quia hæres cum personam defuncti repræsentet, succedit in iuribus, & honoribus, non autem emptor, vt de iure sepulturæ colligitur ex *l. quia perinde* 42. *ff. ad l. Trebell.*

Quando

Quando vero bona alicuius personæ annexa essent iuri patronatus, eo quod patronus instituit, vt quicunque ius patronatus possideret talia similiter bona possideret; affirmandum est cum Suario *cap.28. num.22.* si bona illa cedere possunt in vtilitatem,& commoditatem patroni, & non tantum Ecclesiæ indigentis, posse inquam vendi, quia non est credibile voluisse testatorem, sic arctare possidentem illa bona, vt nunquam alienare ea posset, ac proinde translatis illis bonis, consequenter transfertur ius patronatus, quia illis est virtualiter annexum.

349 Dico tertiò: extra hos casus, & modos, ius patronatus, nec vendi, nec transferri potest, non solùm licite, sed neque valide; quia in spiritualibus non possunt laici, nisi quod eis concessum est à iure canonico, vt tradit Innocentius, & Abbas, Menochius, quos refert, & sequitur Suares *lib.4.c.28. num.15.* & Palaus *suprà num.8.* in iure autem non inuenitur alius modus transferendi ius patronatus præter supradictos.

350 Sed quæres an vnus compatronus possit alteri compatrono donare suum ius absque consensu Episcopi? Respondeo affirmatiue, nam compatroni possunt inter se facere conuentiones, permutationes, donationes, cessiones, sine consensu Episcopi; non tamen potest fieri donatio filio compatroni absque consensu Episcopi. Ita cum Peregrino, Gonzales, Tancred. *suprà num.15.* Imò compatroni possunt facere concordiam de præsentando rectore Ecclesiæ alternis vicibus. Azeuedo *l.9. num.2.tit.5. lib.1 nouæ recopilationis* Tancred. *suprà num.15.* An autem sequestrato fundo, in quo est ius patronatus, transeat ad sequestrem ius patronatus? Respondeo affirmatiue, si sequestrum fiat voluntate partium, quia is vere acquirit possessionem rei sequestratæ. Vnde sequestrans potest præsentare quando habet rem sequestratam. Ita cum Menochio, Garcia, Tancred. *suprà num.16.* Non potest tamen depositarius, vel qui in pignus habet villam, vel fundum, in quo est ius patronatus præsentare, quia penes ipsos, nec est dominium, nec possessio, nisi forte locatio fit ad longum tempus, nam tunc transit ius patronatus, sicut in emphyteutam. Ita cum Sanchez, & aliis communiter, *suprà num.16.*

351 Dico quartò: vendere officia Ecclesiæ temporalia est simonia. Ita cum Felino, Caietano, Victoria, Soto, Lessio, & aliis Palaus *suprà num.9.* Et probatur *ex cap. si quis Episcopus* 8. 1. 9. *cap. saluator 1. quæst.3.* vbi cum Simone dicitur participare, qui officium œconomi, Vicedomini, Aduocati, Sacristæ, Castaldi, & iudicis, vendit: ergo, &c. quid autem illis nominibus intelligatur explicat Palaus. Nam œconomum, dicunt eum, qui res Ecclesiæ gubernat, sub quo nomine à fortiori sacrista, vel thesaurarius, seu custos rerum sacrarum comprehenditur; vicedominus est qui rerum Episcopalium curam gerit. Aduocatus est ab Ecclesia constitutus ad eius causas defendendas, debet tamen hoc habere ex potestate ab Ecclesia accepta, vnde huiusmodi aduocatos vocamus Syndicos. Nomine vero Castaldi, idem intelligitur: significat namque mordomum, vt ait cum Lessio, Suario, Palaus *suprà*: denique nomine iudicis, significatur habens iurisdictionem loco Episcopi, quæ iurisdictio, si est ad administrandas res spirituales non potest vendi absque simonia, vt omnes concedunt, si verò est ad gubernandas res Ecclesiasticas, potest vendi absque simonia, quia nihil habet spirituali annexum, nisi nimis remotè. Ita cum Glossa, & aliis Tancred. *tract.2. lib.4. d.23. num.5.* & in eam magis inclinat Palaus *suprà num.9.* contra Suarium *lib.4. cap.29 num.9.* Aduerte tandem Vrbanum Pontificem cum in supradicto *cap. saluator* constituit generalem prohibitionem vendendi res Ecclesiæ, nullo modo intellexisse res Ecclesiæ secundum se sumptas, hæ enim absque simonia vendi, alienarique possunt, sed intellexisse res Ecclesiæ, quoad earum administrationem.

SECTIO XXIII.

Quæ permutatio in causis spiritualibus fieri possit absque simonia.

SVMMARIVM.

SI loquamur de rebus, spiritualibus extra materiam beneficiorum, aliqui dixerunt simoniam esse permutare res spirituales, vt Monachus dicat alteri faciam pro te sacrum, & tu fac pro me, audiam tuam confessionem, si tu audias meam, &c. 352
ita Ricard. Syluester, Tabiena, Petrus, Nauarra, & alij, quos refert Diana *part.4. tract.4. resol.150.* Ausonius *in summa* Diana *verbo simonia num.11. in fine* contraria tamen sententia certa est. Ita cum Suario, Soto, Toleto, Lessio, Palao, Victoria, Sanchez, Aragonio, Diana, *suprà*, & cum Filliucio, & aliis Bonacina, *de simonia d.1. quæst.4. §.12. num.1.* & cum aliis Tancred. *tract. 2. lib. 4. d. 24. num.1. & 3.* qui omnes aduertunt permutationem debere fieri tradendo spirituale pro spirituali præcise.

Ratio autem est, quia iura prohibent commutationem beneficiorum, ergo cum sint pœnalia, non debent extendi. Tum quia nullibi est prohibita huiusmodi commutatio. Confirmatur quia simonia est commutatio rei spiritualis pro temporali; sed in dictis casibus, & similibus nihil est temporale: ergo non potest esse simonia. Aduertunt tamen prædicti aut permutationem debere fieri tradendo spirituale pro spirituali præcise, vel si fuerint mixta, quæ habent aliquid corporaliter antecedenter annexum, vt vasa, & vestes sacræ, debent permutari cum aliis eiusdem ordinis, vt ostenderint simoniam committi, dum pro spirituali traditur res temporalis, seu spiritualis annexa temporali, seu dum pro re spirituali, cui annexa est res temporalis, traditur alia res spiritualis, cui alia res temporalis pretiosior est annexa, vt si tradatur imago benedicta, pro calice consecrato, aut calix pro Ecclesiastico beneficio, tunc enim res illa temporalis censetur commutari, siue compensari cum re spirituali, nisi forte constaret excessum gratis tradi, & donari, tunc enim

qua parte est excessus, non contingit commutatio, sed donatio.

353 De materia autem beneficiorum in primis præmittendum est, simoniacum non esse, neque illicitum ante consensum prælati tractare partes de permutatione, etiam sub onere pensionis, & se inuicem obligare, si superior consenserit. Ratio autem est, quia nullibi inuenitur hæc obligatio, & mutuus contractus prohibitus, nam *in cap. quæsitum*, solum prohibetur permutatio, sine Episcopi consensu, at hæc obligatio non est permutatio, sed via ad illam, neque est pactio absoluta de permutatione, sed conditionata, quæ non habet effectum, quoad vsque superior consentiat. Ita tenet cum Suario, Valentia, Lessio, & aliis communiter Palaus *de simonia d.* 3. *p.*5.*num.*2. Tancred. *tract.*2.*lib.*4.*d.*24.*num.*20. Vidal, *titulo de simonia, inquisitione* 2.*num.*34. Imò addo licitum esse se mutuo obligare per scripturam, ad standum factæ conuentioni de permutatione, donec superior neget illam, & ita in praxi seruatur, vt posito consensu prælati, partes non possint amplius retrocedere. Ita cum Zabar. Syluio, Palao, Lessio, Vidal, & aliis Tancred. *tract.*2.*lib.*4.*d.*24.*n.*21. his suppositis,

354 Dico primò: permutatio beneficiorum, & cuiusvis iuris spiritualis beneficia concernentis, si fiat authoritate priuata, est illicita, & simoniaca contra prohibitiones Ecclesiæ. Ita communiter DD. apud Tancredum *tract.*2. *lib.*4. *d.*24. *num.*6. Vidal *titulo de simonia, inquisitione* 2.*num.*14. habeturque *cap. cum olim*, *cap. quæsitum de rerum permutatione cap. maioribus de præbendis*, *cap. vltimo de pactis*. Ratio autem ob quam Ecclesia vetuit omnes pactiones in beneficiis fuit, periculum, suspicio, & occasio simoniæ, & alia incommoda, quæ facile sequi poterant, si permissum fuisset beneficia propria authoritate permutare.

355 Hinc fit primò: permutantes propria authoritate beneficia, aut ius ad illa, fecisse actum irritum, & nullum, ac proinde non posse propria authoritate beneficia retinere; superiorem tamen posse in pœnam commissi criminis eos per sententiam beneficiis priuare, vt patet *ex cap. olim*, 7. *de rerum permutatione*; non tamen amittere ea ipso facto, imò neque incurrere censuras. Ita cum Palao, Garcia, Barbosa, Tancredo, *suprà num.* 10. Secundò infertur esse simoniam saltem iuris humani commutare actiones pertinentes ad prouisiones beneficiorum, vt eligo hunc, tu eligas, vel confirmes illum, quia moraliter æstimantur hæ functiones vt medium ad lucrum temporale. Ita cum communi sententia Tancred. *suprà num.* 7. Basæus *verbo simonia* 4. *num.* 8. Idem dicendum est si permutetur beneficium pro iure quasi inchoato ad aliud beneficium, siue per præsentationem, siue nominationem comparatum, vt si quis det beneficium Petro, vt is cedat præsentationi, vel renunciet literis Apostolicis de obtinendo beneficio, faciendo nouum pactum de re quæ in ipsis literis non inerat. Ita cum Farinac. Felin. Suario, Tancred. *suprà num.* 8. facultas enim permutandi non censetur concessa, quando Papa dat alicui potestatem, vt suam exspectatiuam in alterum transferat, nisi id exprimatur, vt recte Sanchez *in Conciliis lib.*2.*cap.*3.*dub.*37.*num.*8.

356 Dico secundò: permutatio beneficiorum authoritate superiorum licita est *cap. cum* in cætera de præbendis, *cap. quæsitum*, & in aliis pluribus. Ita communiter DD. apud Vidal *titulo de simonia, inquisitione* 2. *num.* 13. Nomine autem superioris intelligitur Episcopus, & omnis ille, qui habet iurisdictionem Episcopalem, etiamsi dignitatem Episcopalem non habeat, vt est capitulum *sede vacante*. Ita cum Suario, Glossa, & aliis doce Palaus *supra*, & cum Vidal, & aliis Tancred. *tract.*2. *lib.*4. *disp.*24. *num.*12.

Difficultas est de prælato inferiore non habente Episcopalem iurisdictionem, pertinente tamen ad ipsum collatione beneficiorum. An inquam approbatio eius sufficiat ad faciendam hanc permutationem absque consensu Episcopi? Et quidem si habeat præscriptam consuetudinem, nemini est dubium sufficere, cum ratione consuetudinis ius acquirat, vt cum Rebusso, Suario, Lessio, notauit Palaus *suprà num.* 6. si vero non habeat consuetudinem, esto ad ipsum pertineat collatio beneficiorum non sufficere ad permutationes approbandas tenet Suarez *cap.* 32. *num.* 14. affirmans esse communem sententiam. Nihilominus tamen sufficere huius approbationem, neque requiri consensum Episcopi, tenet expresse Syluester, Sotus. Probabile putat Suarez & Palaus *suprà num.* 8. & cum aliis Tancred. *tract.*2. *lib.*4.*d.*24.*n.*4. probaturque ex *c. vnico de rerum permutione in* 6. & Ratio est, quia ille prælatus, ad quem collatio beneficiorum spectat, habet in hac parte iurisdictionem Episcopalem, si quidem beneficiorum collatio propria est Episcopi *cap. omnes Basilicæ* 19. *quæst.* 7. ergo quoad tales actus recte comprehendi potest sub nomine Episcopi.

Coram his ergo, qui possunt permutationes approbare, possunt fieri permutationes singulis mensibus. Ita Federicus Senen. Rota, Rebuffus, Tuscus, & alij, quos refert, & sequitur Palaus *suprà num.* 7. Aduerte tamen huiusmodi doctrinam de permutationibus beneficiorum debere intelligi de beneficiis propriis, de quibus habetur ius in re, esto illorum non habeatur possessio. Ita cum Mantica, Garcia, Perusio, & aliis Palaus *suprà num.* 8. Adde non solùm requiri beneficia debere esse propria permutantium, sed necessario requiri, quod beneficia non sint reseruata sedi Apostolicæ, quia de his non potest Episcopus disponere, vtpote qui non potest illorum collationem facere. Ita multis relatis Garcia, quem refert, & sequitur Palaus *suprà num.* 8. quamvis contrarium teneat Gambara, *in cap. vnico de rerum permutatione in* 6. *à num.* 33. Ex qua doctrina infero cum Palao *suprà*, non posse fieri permutationes authoritate ordinarij inter iura ad rem, v. g. præsentatus aut electus es ad beneficium, non poteris in fauorem alterius tuam præsentationem resignare, vt ipse suam præsentationem, & expectationem tibi resignet; & ratio est, quia hæc iura sunt personalia, vt recte cum Panormitano citauit Palaus *vbi suprà num.* 9. 357 358

Sed quæres quid dicendum sit, si Patronus consentiat, vt in alium tuam præsentationem resignes, & similiter alius obtineat facultatem à Papa transferendi suam expectationem, poteruntne permutare ex consensu ordinarij? affirmat Suarius, Lessius, Rebuffus, quos refert Palaus *suprà num.* 9. contrarium tamen tenendum est, cum communi sententia, quam multis relatis tenet Palaus *suprà num.* 9. Ratio est, quia ordinarius solum habet potestatem ad admittendas permutationes beneficiorum, & non electionum ad beneficia, vt constat ex *suprà dictis capitibus*, non igitur illi attribuenda est. 359

* * *

SECTIO

tem fructuum. Verum contraria sententia est communis, & in praxi magis recepta, scilicet non posse authoritate Ordinarij in permutatione beneficiorum imponi pensionem, super beneficium pingue. Ita cum Garcia, Suario, Valentia, Rodrigues, Palaus, *vbi suprà numero* 5. & cum aliis Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 24. *numero* 31. Ratio est, quia Episcopus prohibetur beneficia conferre cum deminutione, in titulo vt beneficia sine deminutione conferantur; sed si consentire posset in pensionem, iam beneficium cum deminutione conferret: ergo. Tum quia iam consuetudo huiusmodi facultatem Episcopis denegauit, vt notauit Palaus *suprà*: ergo sola authoritate Papæ hæc permutatio fieri potest.

Hinc fit primo non posse authoritate Ordinarij permutari beneficium cum pensione, quæ non sit erecta in titulum beneficij. Tum quia Ordinarius non habet authoritatem imponendi pensionem; ergo neque illam transferendi: tum etiam quia *in cap. quæstum, & cap. olim de rerum permutationibus, & cap. vnico eodem titulo lib.* 6. vbi ordinariis committitur potestas admittendi beneficiorum permutationes, de propriis beneficiis sermo est, ita vt probabilius cum Suario Garcia, Palaus, *suprà num.* 4. Secundo fit non posse partes inter se absque ordine ad consensum Pontificis conuenire, vt vnus, scilicet, cui est facta resignatio integre soluat expensas bullarum pertinentium ad vtramque, quia hæc pactio est simoniaca, siquidem petitur à resignatario aliquod onus pretio æstimabile, quod de iure non inest. Ita cum Suario, Nauarro, Flaminio, Garcia, Azor. Palaus, *suprà n.* 5. 363

Non est tamen simonia conferre, vel commutare beneficium cum illo onere, quod antea erat annexum beneficio, vt patet *ex cap. significasti de prebendis*. Ita Vidal. *titulo de simonia, inquisitione* 2. *numero* 41. nec etiam est simonia, aut illicitum, mutuare aliquid, vel seruire prælatum cum spe certa, vel facilitandi executionem promotionis beneficiorum, vel obtinendi aliquod beneficium. Imo dare mutuum propter beneficium non est simonia, etiamsi beneficium sit causa finalis mutui, siquidem mutuum non est pretio æstimabile. Ita Sanchez *in conciliis tomo* 1. *lib.* 2. *cap.* 3. *dub.* 42. *num.* 25. Vidal. *suprà num.* 42. Secus vero si permutetur beneficium pro obligatione mutuandi. Vidal. *suprà num.* 42. Non erit tamen simonia, si mutuetur aliquid cum pacto, vt permutetur beneficium, si huiusmodi pactum sit amicitiæ, non vero iustitiæ, quia tunc non datur vt pretium, sed tantum vt hac ratione procuret amicitiam, aut gratiam alterius partis. Ita cum Maldero, Lessio, Vidal, *suprà num.* 42. 364

SECTIO XXV.

Quæ renunciatio beneficij sit simonia?

SVMMARIVM.

365 *Quid sit renunciatio proponitur.*

366 *Ad validam renunciationem requiritur consensus superioris.*

367 *Quis sit superior qui resignationes potest admittere.*

368 *An renunciatio sub aliqua conditione facta in manibus ordinarij sit simonia?*

365 Renuntiatio est libera beneficij cessio. Ita communiter DD. apud Palaum *de simonia d.* 3. *p.*17. *num.*1. Est autem renuntiatio multiplex, alia pure, & absolute, alia sub conditione, alia in fauorem tertij, alia cum reseruatione pensionis. Et de omnibus his videndum est, quid ad sui valorem, & ad vitandam simoniam sit requisitum.

366 Dico igitur primum: Ad validam, & licitam denuntiationem, requiritur consensus superioris acceptantis eam; Ita communiter DD. apud Tancredum *tract.* 2. *lib.*4. *d.* 25. *num.*1. colligiturque ex *cap. admonet de renuntiatione.* Alias vt probabilior sententia tenet, beneficium nondum vacat, etiam quoad ipsam renuntiationem, sed renuntians verum illius possidet titulum, & ius, donec ea renuntiatio à superiore acceptetur. Ita communiter DD. apud Palaum *suprà num.*1. Poterit tamen superior ob delictum commissum à resignante, eum beneficio priuare, & alteri dare, vt tradit Innocent. Abbas, Conar. Garcia, quos refert, & sequitur Palaus *suprà num.* 1. Hæc tamen procedunt de beneficiis iam pacifice acquisitis, licet nondum possessis, nam si beneficium litigiosum sit, propter ambiguitatem, & iuris dubietatem, superioris authoritas non requiritur *cap.* 2. *de in integrum restit.* & tradit Abbas, Flamin. Zechius, Garcia, quos refert, & sequitur Palaus *suprà num.* 2. Similiter etiam si beneficium nondum sit acquisitum, sed solum sit ius ad illud, poterit absque superioris licentia renuntiari. Vnde poteris electioni, præsentationi, & nominationi de te factæ renuntiare *cap. sane de renuntiat.* & tenent Lambertin. Flamin. Garcia, quos refert, & sequitur, Palaus *supra numero* 2.

367 Maior est difficultas; quis sit superior, qui resignationes potest admittere? Et loquendo de resignationibus simplicibus absque conditione, omnis ille, qui potestatem habet instituendi, & destituendi, vt pontifex, legatus à latere, Episcopus, capitulum sede vacante, & denique qui episcopalem habet iurisdictionem, possunt admittere huiusmodi resignationes. Ita Garcia innumeros referens, quos sequitur Palaus *suprà*: Si tamen beneficium resignetur sub aliqua conditione, vt beneficium detur alteri, siue sit cum pensione, siue sine illa, solus Pontifex potest acceptare huiusmodi resignationem. Ita communiter DD. apud Tancredum *tract.*2. *lib.*4. *d.*25. *n.*4. Ratio est quia Episcopus non potest de nouo beneficia conferre, nisi prius vacent *cap. vnico de rerum permutatione in* 6. at beneficium non vacat, quousque alteri conferatur: ergo.

368 An autem hæc renuntiatio facta in manibus ordinarij sit simoniaca, saltem contra ius Ecclesiasticum, satis probabiliter negat cum Conar. Zerola, Quintanadueñas, Duaren. Vasq. Valentia, Palaus, *suprà p.*17. *n.*5. Bassæus *verbo simonia* 4. *n.*10. & cum aliis Tancred. *suprà n.*8. Communis tamen sententia tenet esse simoniam, saltem contra ius Ecclesiasticum, præcipuè post constitutionem Pij V. Ratio est, quia omnis pactio in spiritualibus est prohibita ob simoniam vitandam *cap. fin. de pactis*; cum autem in præsenti sit prohibita hæc pactio coram ordinario, sit simoniam esse talem pactionem.

An autem possit Ordinarius reiecta illa conditione beneficium libere conferre? Probabilius est non posse. Ita Rebuf. Suarez, Lessius, quos refert, & sequitur Tancred. *suprà n.*9. Ratio est, quia factus sub vna conditione, & modo, non potest, quoad vnam partem admitti, & non quoad aliam, sed debet totus recipi, vel rejici *l. Aurelius XXVIII.* §. *idem qua sit ff. de libert. legat.* Et hæc conclusio procedit à fortiori post constitutionem Pij V. irritantis quidquid præter, vel contra formam prædictorum fuerint à quoquam temere attentatum. Imo addo multo minus posse episcopum acceptare illam renuntiationem conditionatam, reiecta conditione, & beneficium conferre, cui voluerit, siquidem illud beneficium per talem renuntiationem conditionatam non vacat ante conditionem impletam. Ita cum Rebuffo, Tancred. *suprà n.*9. Poterit tamen in hoc casu sic resignans priuari beneficio ab ordinario, ob crimen commissum in renuntiatione. Ita cum Lessio, Suario, & aliis, Palaus *suprà n.*7. sed hoc, si cognoscatur, & probetur non ignoranter fecisse, at tunc non prouidetur beneficium ab ordinario tanquam vacans ex resignatione, sed prouidetur tanquam vacans ex priuatione pœnali. Ita cum Flamin. Palao, & aliis Tancred. *suprà num.*11. 369

Dico secundo: Resignatio libere facta, & absque assignatione personæ, existente aliqua ex supradictis conditionibus assignatis à Pio V. admitti potest ab Ordinario; poteritque beneficium sic vacans prouidere, cui voluerit, modo tamen non conferat suis, aut resignantis consanguineis, affinibus, vel familiaribus, & quidquid contra hoc attentatum fuerit inane est. Ita in *prædicta constitutione Pij V.* statutum est. An vero huiusmodi Pij V. constitutio recepta sit in Hispania? negat Garcia, saltem quoad illam partem de non conferendo beneficio consanguineis resignantis, vel collatoris familiaribus, quod autem hæc supplicatio imposita à lege suspendat interim eius executionem donec secunda iussio superueniat docet Farinat. & alij, quos refert, & sequitur Palaus *suprà.* 370

Difficultas tamen est an resignans beneficium in manibus Ordinarij, & ab illo supplicans, vt alicui certæ personæ beneficium conferat, vel ea intentione resignans, faciat contra dictam constitutionem? Dicitur enim ibi, caueant autem Episcopi, & alij prædicti, itemque omnes electores, præsentatores, & patroni, tam Ecclesiastici, quam laici, quicunque sint, ne verbo quidem, aut nutu futuri in huiusmodi beneficiis, & officiis successores ab ipsis resignantibus, aut aliis eorum significatione vel hortatu designetur, aut de eis assumendis, promissio inter eos, aut intentio qualiscumque intercedat. Prohibetur: ergo qualibet designatio, & intentio inter conferentem, & resignantem, de dando beneficio certæ personæ. Vnde Suarez Respondet *lib.*4. *cap.* 31. *num.*17. prohiberi quidem resignationem factam cum intentione manifesta conferendi, vt detur certæ personæ, etiamsi pactum non intercedat, & eandem sententiam tenet Rodriguez, Gomez. Rebuffus, quos refert Palaus *suprà num.*9. Tancredo *suprà num.*13.

Verum communior sententia tenet non esse simoniam, nec prohibitam resignationem factam coram ordinario, ea intentione, spe ac supplicatione, 371

378 *An resignatio beneficij cum conditione, vt sibi pensio soluatur sit simonia confidentialis.*

SOlent Episcopi, aut Patroni alicuius Ecclesiæ 374
præsentare, eligere, & conferre beneficium Ecclesiasticum alicui, ea spe, quod ille asseruabit beneficium illud consanguineis collatoris, aut fructus beneficij, vel partem concedat famulis, vel etiam sibi ipsi. Contingit etiam quandoque, quod senex, & valetudinarius resignet beneficium, quod possidet in fauorem alterius, certo confidens, quod ille postea renuntiabit tempore statuto in fauorem renuntiantis, vel in fauorem alterius tertij, iuxta beneplacitum eius, aut etiam sperans, quod ex beneficij redditibus partem sibi, aut aliis, iuxta eius voluntatem reseruabit.

Dubitatur ergo an huiusmodi confidentiæ sint veræ simoniacæ? Pro cuius explicatione notandum est, duobus modis posse collationem, aut resignationem beneficij in confidentia fieri. Primò ita quod resignans speret eum in cuius fauorem beneficium resignauit sibi, & consanguineis ex gratitudine benefactorum illis subueniendo fructibus beneficij, non intendens nouam aliquam obligationem inducere, præter eam, quæ ad beneficium collatum sequitur naturaliter. Secundo si per talem confidentiam nouum aliquod debitum legale velit superaddere, vt ille alius teneatur, vel sibi, vel aliis beneficium renuntiare, aut partem fructuum soluere.

Dico ergo primò: Non est simonia confidentialis, 375
nec illicitum renuntiare beneficium in fauorem alicuius, vel prælatum illud dare alicui, vel patronum ad illud præsentare, &c. ea intentione, & spe, quod illud beneficium aliquando cedet in fauorem alterius à se nominandi, vel ipsius conferentis, vel resignantis, vel quod recipiens dabit partem fructuum ipsi conferenti, resignanti, vel eius consanguineo, &c. dummodo nulla conditio, vel pactum tacitum, vel expressum adiiciatur, licet alias intentio conferentis beneficium recipienti beneficium manifestetur, & licet alias ex parte recipientis intercedat promissio gratitudinis iure naturæ debitæ verbis, vel scriptis generalibus expressa, sine tamen vllo augmento, quod obligatio antidotalis transeat in ciuilem. Ita Nauar. Lessius, Suar. Aragon. quos refert Palaus *de simonia disp. 3. p. 18. nu. 3.* Sanch. *in Conciliis lib. 2. cap. 3. dub. 24.* Becanus *qu. 12.* & cum aliis Tancred. *tract. 2. lib. 4. disp. 43. n. 3. & 4.* Ratio est, quia illæ solum confidentiæ sunt prohibitæ per motus proprios Pij IV. & Pij V. quæ ante tales motus erant simoniacæ contra ius commune, vt constat ex principio motus Pij IV. in illis verbis [Sane licet dudum cum certæ simoniacæ prauitatis speciem, quam beneficiorum confidentiam vocant] iuxta namque verba principij legis, debet colligi intentio legislatoris, vt colligitur ex *l. fin. ff. de hæred. instituend.* sed prædictæ confidentiæ, ante tales motus non erant simoniacæ, sed erant licitæ; ergo & post tales motus Pij IV. & V. sunt licitæ, & nullo modo simoniacæ; minor probatur, quia solum illæ confidentiæ, quæ fiunt cum pacto, aut conditione expressa, vel tacita alicuius pretij, vel aliquid recipiendi, sunt simoniacæ, quia fiunt contra ius commune; ergo.

Dico secundò: Si resignes, conferas, aut aliter procures beneficium cum intentione obligandi, 376
vt post aliquod tempus nepoti, vel alicui alteri renuntiet, nullo tamen signo exterius hanc tuam intentionem insinues, erit simonia mentalis, quæ tamen non infert pœnas iure constitutas. Ita Becanus

nus vbi *suprà*, & alij communiter.

377 Dico tertiò: Si quis alicui beneficium aliqua ratione procuret, eligendo, præsentando, postulando, in fauorem conferendo, instituendo, resignando, confirmando, vel commendando cum pacto, vt is qui beneficium accepturus est, illud sibi, vel alteri, aliquando resignet, seu relinquat, aut pensionem ex eo, vel fructus aliquos alteri præstet, erit simonia confidentiæ externa, quæ pœnas iuris infert. Patet ex Bulla Pij IV. & V. quam refert Nauarrus, & communiter DD. hic, quos citat, & sequitur Tancred. *suprà num.6.*

378 Sed Quæres, An si resignes beneficium cum conditione, vt tibi pensio soluatur, committas simoniam confidentiæ? Affirmant Suarez, Garcia, quos refert, & sequitur Palaus *d.3. p.18. numer.6.* Tancred. *suprà num. 6.* Verum contraria sententia probabilior est, hanc tenent Nauarrus, Aragonius, & alij, quos refert, & sequitur Sanchez *lib. 2. conciliorum cap. 3. dub.34. num.12.* Vgolin. Menochius, Lessius, quos refert Palaus *suprà numer. 5.* Ratio est, quia motus proprius explicans quid censeatur simonia confidentialis, dicit hæc *si quis ex resignatione, vel cessione beneficij simpliciter, aut cum circuitu retrocessionis, receperit beneficium, vt eidem demittendi, vel alteri conferatur postea, aut eius fructus, vel eorum pars alij, vel aliis concedantur, vel pensiones soluantur ex eisdem, simonia confidentialis censeatur.* Ecce quomodo, quando resignatur beneficium cum pacto, vt postea restituatur, dicit motus proprios, eidem demittenti vel alij, vt quando loquitur de pacto restituendi fructus non dicit, eidem vel alij, sed alij vel aliis, ergo si resignans apponit pactum, vt sibi restituantur fructus, non erit simonia confidentialis ibi damnata, licet alias sit simonia contra ius commune. Nec obstat quod si datio fructuum alij, vel aliis arguit confidentiam, à fortiori arguet confidentiam datio eidem. Respondetur namque cum Sancio, quod cum motus proprius non iudicet illam dationem confidentiam esse, non esse ampliandum, vtpote penalis, & odiosus.

SECTIO XXVII.

Quæ pactio licita sit, ad componendam litem in causis beneficialibus?

SVMMARIVM.

379 *Cessio beneficij litigiosi propria authoritate facta propter pecuniam est simonia.*

380 *Ex authoritate Prelati licita est conuentio, & pactio onerosa ad componendam litem.*

381 *An talis pensio possit poni ad vitam pensionarij, vel ad vitam soluentis pensionem.*

382 *Inferiores Papa non possunt hanc pensionem imponere.*

383 *Pensio non potest ab arbitris absque ordinarij consensu imponi.*

379 Dico primò: Certum est apud omnes, cessionem beneficij litigiosi propria authoritate factam propter pecuniam esse simoniacam; habetur expresse *cap. praterea*, & aliis relatis à Palao *d.3. de simonia p.20. num.10.* Et ratio est clara, quia datur aliquid spirituale, scilicet ius aliquod in beneficium pro temporali. Idem dicendum est si quis authoritate propria cedat beneficio incerto, & dubio propter pensionem aliquam, vel aliquod beneficium sibi à collitigante donatum. Ita communiter DD. apud Palaum *suprà*. Ratio est quia in beneficiis omnis pactio, & conuentio, quæ ex iure incerto redditur certa; prohibita est, at per huiusmodi pactionem, ius dubium in beneficium firmatur, & certum redditur: ergo, &c.

Dico secundò: Ex authoritate Prælati licita est conuentio, & pactio onerosa ad componendam litem, vt constat ex vsu & ex *cap. 2. de transactionibus.* Cuius autem authoritas requiratur? Respondeo debere fieri authoritate Episcopi, & aliorum ordinariorum, vel iudicis delegati ex *cap. nisi essem de prebendis.* Ita cum Bonacina, Suario, Layman, Bassæus, *verbo simonia 4. num. 12.* Quod verum est, etsi quis cedat beneficio quod pacifice possidet in collitigantem, vt ille in illum cedat omne ius, quod habet ad beneficium litigiosum. Ita cum Suario, Vasquio, Bonacina, Filliucio, Tancred. *tract.2. lib. 4. d.35. num.17.* contra Palaum *d.3. p.20. num.3.* qui putat tantum posse fieri authoritate Papæ. Idem dicendum est, si Episcopus vni ex litigantibus applicet beneficium, sub onere soluendi pensionem alteri collitiganti ex *cap. nisi de prabendis.* Ita Hostiensis, Panormitanus, Gigas, Suarez, Garcia, & alij, quos refert, & sequitur Palaus *suprà*: Nam licet *suprà* diximus magis probabile esse non posse Episcopum pensionem in beneficio imponere, hoc tamen non intelligitur ex causa litis, & concordiæ, nam causa litis, & concordiæ omnes fere Doctores affirmant optimè posse, vt rectè notat cum aliis Palaus *suprà num. 3.* 380

Dubium tamen est an dicta pensio possit imponi ad vitam personæ soluentis, & retinentis beneficium, vel ad vitam pensionarij? Garcia dicit non posse Episcopum causa litis imponere pensionem, quæ duret tota vita pensionarij, ac per consequens, quæ ad successores transeat. Verum contraria sententia probabilior est. Ita Panormitanus, Suarez, Gigas, & alij, quos refert, & sequitur Palaus *suprà num.5.* & cum aliis Tancred. *suprà num.14.* Fundamentum sumitur ex *cap. de catero*, de transactionibus per argumentum à contrario, dicitur enim ibi, pensionem impositam per transactionem iuridicam, sine Episcopi authoritate non excedens vitam soluentis: ergo à contrario sensu, si authoritate Episcopi esset imposita, excederet vitam soluentis. 381

Aduertendum tamen est non posse inferiores Papæ pensionem hanc imponere beneficiario, si aliqua conuentio inter partes intercessit; habetur c. *cum per idem de pactis*, & docet cum Garcia, & aliis Palaus *suprà*. Ratio autem est, quia præsumitur spirituale pro temporali conferri, quando à partibus conuentio ortum habuit. Verum Suarez, quem refert, & sequitur Palaus *suprà* docent, hanc doctrinam non habere locum in conuentione facta inter partes de pensione spirituali soluenda, possunt enim tunc partes collitigantes inter se conuenire in ordine ad consensum Episcopi, vt vnus beneficium retineat, & alius soluat pensionem ex illo; secus vero quando soluenda est pensio temporalis, tunc enim si à partibus conuentio incipiat, reprobatur, vt constat ex *cap. cum per idem.* Honestatur autem, quando ex officio, & prouidentia iudicis facta est, vt dicitur in *cap. nisi de prebendis.* Ita cum Palao, Tancred. *suprà num.16.* Quod si aliquando collitigantes videmus inter se conuenire, vt vnus retineat beneficium, & alius expensas in lite factas soluat, hoc inquam authoritate, & prudentia iudicis faciendum est, nulla inter partes conuentione, & obligatione prius facta, alias nulla erit talis cessio, & renunciatio. 382

Sed

rere, quia non committit simoniam in ordine, beneficio, aut ingressu Religionis, pro quibus solum impositæ sunt pœnæ ipso iure. vide Sanch. *in Conciliis lib.2.cap.3.dub.*170. Palaum *suprà n.3.*

SECTIO XXIX.

An requiratur simoniam esse completam, vt pœnas impositas ipso iure simoniacus contrahat.

SVMMARIVM.

388 *Pro simonia mentali nulla est imposita pœna.*
389 *Pro simonia conuentionali ex nulla parte completa nulla pœna ipso iure sunt imposita.*
390 *An requiratur ad pœnas incurrendas simoniam esse completam ex vtraque parte?*
391 *Quid si consequens beneficium sub promissione pecunia illam post multum temporis soluat?*
392 *Simonia realis, & completa solo iure Ecclesiastico prohibita non subiacet restitutioni, & pœnis simonia.*
393 *Ab hac regula excipitur simonia confidentialis.*

Dico primò: Pro simonia mentali, in quacumque materia certum est nullam esse impositam pœnam, neque aliquam oriri obligationem dimittendi beneficium, neque pretium receptum, stando in solo iure Ecclesiastico, est communis sententia Doctorum vt videre est apud Sanch. *in Conciliis lib.2.cap.3.dub.*10. Palaum *d.3.p.22.num.*1. Vnde per solam pœnitentiam satisfit Deo. Dixi non teneri pretium restituere stando in solo iure Ecclesiastico, nam si loquamur de iure naturæ, quando simonia includit iniustitiam etiamsi mentalis sit, si opus fuit subsecutum obligat ad restitutionem siquidem omnis acceptio iniusta, & procedens ex intentione iniusta, obligat ad restitutionem, vt rectè notat Suarius *lib.4.cap.5.n.45.* 388

Dico secundò: Pro simonia conuentionali ex neutra parte completa, nullæ pœnæ ipso iure sunt impositæ, v.g. promisit quis pecuniam, si sibi beneficium daretur, ex vi huius promissionis ante dationem pecuniæ, vel beneficij neque manet excommunicatus, neque suspensus, aut alia pœna irretitus ipso iure, quia omnes textus de hac re loquentes requirunt realem rei spiritualis receptionem. Imo etiamsi pretium dedisset, si tamen ordinem, vel beneficium ratione illius non recepisset, nullam pœnam incurreret, quia iura imponentia pœnas simoniacis, requirunt traditionem rei spiritualis. Ita cum communi sententia Tancred. *tract.2.lib.4.d.38.n.17.* 389

Difficultas autem est, an requiratur ad pœnas incurrendas simoniam esse completam ex vtraque parte, hoc est, & pretium esse datum, & beneficium receptum, vel sit sufficiens recipere beneficium, vel ordinem, sub promissione pecuniæ dandæ? Et quidem, si quis beneficium recepit, & pretium aliqua ex parte soluit, certum est apud omnes incurrisse pœnas simoniæ, licet non integre soluisset, iam enim illa simonia completa est ex vtraque parte. Vnde difficultas solum est, quando quis recepit ordinem, vel beneficium, sub promissione pecuniæ soluendæ, neque tamen soluit? 390

Affirmat

Affirmat cum Caietano, Soto, Valentia, Palaus *d.3.p.22.num.5.* Verum contraria sententia communis est inter DD. vt fatetur ibi ipse Palaus, & Sanchez *lib.2.conciliorum cap.3.dub.*106.*num.*4. & cum Gomez, Rodriguez, Conrado, & aliis Tancred. *suprà num.*19. Vnde nec incurrit pœnas, nec tenetur resignare beneficium tanquam non suum, sed ad hoc requiritur simonia completa sic namque seruat stilus Curiæ, vt testatur Sanchez *suprà.* Neque obstant aliqua iura, quæ refert Palaus *suprà,* quæ nimis clarè sententiam contrariam confirmant. Respondetur namque has leges, & constitutiones, si quæ ad hanc partem aliquid disponunt, Curiæ Romanæ stilo esse abrogatas, & nunquam fuisse vsu receptas. Imo addo non esse simoniam completam, etiamsi instrumentum pecuniæ factum sit, & traditum alteri, qui dedit beneficium, nam scriptura non est pars pretij in rigore. Ita Tancred. *suprà n.* 19.

391 Sed nunc maius insurgit dubium, an consequens beneficium sub promissione pecuniæ, & illam post multum temporis soluens, incidat taliter in pœnas simoniacorum, vt ipsæ pœnæ censeantur incursæ, quoad omnes suos effectus, ac si à principio pactionis fuissent incursæ, quæ vocatur retrotractio? Affirmant Lessius, Nauarrus, quos refert Palaus *hic num.* 6. Sanch. *vbi suprà num.*7. Nihilominus dicendum est in foro conscientiæ nullam pœnam, neque censuram contrahi. Ita Suarez, Filliucius, Layman, quos refert, & sequitur Bonacina *d.*1.*q.*7.*p.*1.*§.*2.*n.*9. Palaus *vbi suprà n.*6. Tancred. *suprà n.*20.

Ratio autem est, quia censura non incurritur, nisi adsit delictum completum, sub censura prohibitum, sed pro tempore præterito delictum non erat completum; ergo censura ad tempus præteritum retrotrahi non potest, exempla habes in irregularitate ex homicidio, quæ tunc contrahitur, quando mors consummatur, neque potest retrotrahi ad tempus inflicti vulneris, quia pro toto illo tempore, neque fuit excommunicatus, neque irregularis. Ex quibus patet collationem beneficij recepti validam esse, licèt aliàs fuerit adepta simoniace, & non teneri dimittere beneficium sic collatum, nisi pretium soluerit. Ita cum Suario, Palaus, *suprà num.*7. Imo addit Palaus *ibi*, quod si quis de facto pretium promissum soluerit, non teneri fructus perceptos illo medio tempore restituere in foro conscientiæ, neque obligatum esse dimittere beneficia acquisita illo medio tempore, quo non soluit pretium, quia hæc omnia iam suum effectum sortita sunt. Vnde solum in foro exteriori, & post condemnationem fructus illo intermedio tempore perceptos tenetur restituere. Ita cum Palao, Suario, Lessio, & aliis Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *disp.* 19. *num.*35.

392 Dubitabis secundo, An simonia realis, & completa, solo tamen iure Ecclesiastico prohibita, subiaceat restitutioni, & pœnis simoniæ? Affirmant Malderus, Villalobos, Nauarrus, Felinus, Valentia, Bonacina, Filliucius, quos refert Diana *p.*7. *tract.*4. *resol.*155. Verum contraria sententia probabilior est. Hanc tenent Lessius, Reginaldus, Aragonius, Petrus Nauarra, Sanch. & alij quos refert, & sequitur idem Diana ibi. Basæus *verbo simonia* 6. *num.*5. & cum aliis Tancred. *tract.*2. *lib.*4. *d.*37. *num.* 8. Ausonius in summa Dianæ *verbo simonia num.*12. Ratio sumitur ex *Extrauaganti* 2. *de simonia,* sic enim incepit, *cum cœtus simoniæ prauitatis tam diuinorum, quam sacrorum canonum authoritas abhorreat* ergo loquitur de simonia diuino simul, & canonico iure reprobata, nam præfatio legis dat intellectum toti legi, & ex ipsa regulatur, & causam finalem accipit, vt tradit ex multis Molina *de primogeniis lib.*1.*cap.*5.*num.*3. & aliis communiter ergo pœnæ simoniæ non incurruntur in casu, quo adest tantum simonia iuris positiui, & humani, vt in permutationibus beneficiorum inter duos beneficiarios propria authoritate factis. In reseruatione pensionis sine authoritate Papæ, promissione beneficij pro suffragio in electione, ad Episcopatum promotione, seu donatione pecuniæ mediatori pro intercessione beneficij &c. in quibus omnibus casibus, sic facientes peccant quidem, secundum tamen nostram sententiam non sunt excommunicati, nec priuantur beneficiis sic receptis ipso iure nec tenentur fructus restituere.

Excipe tamen ab hac regula cum prædictis Doctoribus, simoniam confidentialem, quæ subdita est pœnis, licet aliquando sit tantum iure humano prohibita, vt quando quis renuntiat beneficio, pacto inito, vt sibi, vel alteri postea reddatur, vel cum reseruatione pensionis, non sibi tamen, sed aliis soluenda. Excipe etiam quando datur aliquid Notariis, vel Officialibus Episcopi, licet etiam sit simonia iure humano prohibita, nam in tali casu incurruntur pœnæ Trid. *sess.*21.*cap.*1.*de reformatione.* Ita cum Tannero, & aliis Ausonius *suprà.* 393

SECTIO XXX.

Quæ pœnæ impositæ sint ingredientibus simoniace Religionem, & sic ingressos recipientibus?

SVMMARIVM.

394 *Tam dantes, quam recipientes religionem ob pretium incurrunt excommunicationem Papæ reseruatam, si sint personæ singulares.*

395 *Simoniace receptus in religionem est inhabilis ad manendum in illo monasterio, vbi receptus fuit.*

396 *Prædicta pœna non incurruntur, nisi quando professio fiat.*

Dico primo: Prima pœna est, quod tam dantes, quam recipientes, si sint singulares personæ, incurrunt excommunicationem Papæ reseruatam, si vero capitulum, vel conuentus suspensionem Papæ reseruatam: sic habetur expresse *in extrauaganti* 1. *simonia.* Hæ tamen pœnæ non incurruntur, quando aliquid recipitur absque pacto, vel ob consuetudinem, vel absque præsumptione, bono animo, quia bis repetit Extrauagans ea verba, eos qui præsumunt; Ita cum Nauarro, Caietano, Sanchez *tomo* 1.*conciliorum lib.*2.*cap.*3.*dub.*104. *num.*49. Bonacina *de simonia disp.*1., *quæst.*7.*p.*1.*§.*4. Palaus *tom.*3. *d.*3. *de simonia p.*23. *num.*1. Nec incurrunt moniales recipientes pro dote, & sustentatione ingressuræ, vt supra late diximus. Item Martinus V. dixit hac simonia nolle ligare moniales, vt refert cum aliis Sanchez *suprà.* Nec ipse ingrediens licet simoniam committat aliquid à monasterio exigendo pro suo ingressu incurrit dictas pœnas, nam licet ibi interueniat simonia, non tamen punitur *in suprà dicta extrauaganti.* 394

Secunda pœna est, quod simoniace admissi ad Religionem sunt iure inhabiles ad manendum in illo 395

illo monasterio, vbi recepti sunt, & egent dispensatione ordinarij, vt possint acquirere ius præbendæ regularis, & vocis actiuæ, & passiuæ, non tamen sic receptus tenetur se spoliare cæterorum commodis, nisi per superiorem compellatur aliud monasterium ingredi. Sic habetur *cap. de regularibus.* Ita cum Filliucio, Suario, Reginaldo, Balæus, *verbo simonia 6. num. 3.*

396 Dico secundò: probabile est non incurri prædictas pœnas, nisi quando professio fit simoniace. Vnde si pro ingressu Religionis ad nouitiatum exigeretur ab ingrediente pecuniam, esto ibi committatur simonia, non incurruntur supradictæ pœnæ, neque capitulum suspenditur, si factum retractent non recipiendo, vel illam reddendo ante professioné. Ita cum Palao, Trulenc. Tancred. *tract. 2. lib. 4. d. 38. num. 14.* Imò aduertit cum Nauarro, Lessio, & aliis Palaus *d. 3. p. 23.* huiusmodi extrauagantem non esse receptam, saltem quoad pœná excommunicationis.

SECTIO XXXI.

Quæ pœnæ imponantur pro ordine simoniace dato, vel suscepto.

SVMMARIVM.

397 *Qui confert ordines, vel mediator ad illos existit per simoniam realem eo ipso est excommunicatus.*
398 *Ordinans simoniace ipso iure est suspensus à collatione cuiusuis ordinis, & ab executione omnium munerum Pontificalium.*
399 *Qui ordinem aliquem per simoniam realem suscepit ipso facto est excommunicatus.*
400 *Est etiam suspensus ab executione ordinis, quem suscepit.*
401 *Absolutio harum censurarum, & inhabilitatum Pontifici reseruatur.*

397 Dico primò: qui confert ordines per simoniam realem, aut ad ordinem sic conferendum mediatur, seu præsentatus existit, eo ipso est excommunicatus excommunicatione populi, vt patet ex *Extrauaganti cum detestabile de simonia.* Hoc tamen secundum probabilem sententiam non extenditur ad Collationem primæ tonsuræ, quia non est verus ordo, & pœnæ debent restringi. Ita cum Lessio, Palaus, *d. 3. de simonia p. 24. num. 1.* & cum aliis Tancred. *tract. 2. d. 38. lib. 4. num. 2.* Neque etiam extendi debet ad notarium, & ministrum, qui pro literis dimissoriis, aut testimonialibus, aliquid exigeret. Neque etiam ad Episcopum, si post ordinem gratis collatum aliquid postea recipiat; nam esto hi omnes peccent, & simoniaci sint, iuxta Trident. *sess. 21. cap. 1. de reformatione*, non tamen incidunt in hanc excommunicationem, neque in aliquam pœnam ipso facto, quia illa verba consilij, dantes, & accipientes vltra diuinam vltionem pœnas à iure inflictas ipso facto incurrant, debent referri tantum ad dantes, & accipientes ordines, non ad alias actiones in illo capite numeratas, quidquid contradicat cum aliis Sanchez *in Consiliis lib. 2. cap. 3. dub. 104. num. 21.* quia solum pro dantibus, & recipientibus Ordines simoniace, aut illorum mediatoribus pœnæ ipso iure latæ sunt. Ita cum Lessio, Nauarro, Suario, Palaus, *supr. n. 1.* Tancred. *suprà, n. 3.*

398 Secunda pœna ordinantibus simoniace imposita, est suspensio ipso iure à collatione cuiusuis ordinis, etiam primæ tonsuræ, & ab executione omnium munerum Pontificialium; ita in bulla Xisti V. de male promotis. Tertia pœna ipso iure imposita ordinatis simoniace, est interdictum ab ingressu Ecclesiæ. Quarta est suspensio à regimine, & administratione suæ Ecclesiæ, & perceptione fructuum omnium suorum beneficiorum, si interdictũ ab ingressu Ecclesiæ, & suspensionem à Pontificiali munere violauerit, ita habetur in supradicto motu Xisti V. qui quoad hoc non fuit receptus per bullam Clementis VIII. per quam reduxit bullam Xisti V. ad terminos iuris communis, non enim ibi pœnas simoniacorum reuocauit, sed potius auxit, vt videre est apud Palaum *suprà num. 2.* Aduerte tamen cum Palao *suprà num. 2.* nullam aliam pœnam ipso iure latam esse aduersus mediatores, seu præsentatores ad simoniacam ordinationem, præter excommunicationem, nam licet aliqui dubitent, an incurrant etiam suspensionem per triennium ab executione suorum ordinum, probabilius est non esse latam talem suspensionem. Ita cum Lessio, Palaus *suprà.*

Dico secundò: qui ordinem aliquem per simoniam realem susceperit, primo est excommunicatus ipso facto, vt habetur *in supradicta Extrauaganti.* Secundò est suspensus ab executione suorum ordinum. Nec refert an crimen sit occultum, an publicum; ita habetur *in eadem Extrauaganti.* An autem ab omnibus sit suspensus an vero ab eo, quem simoniace recepit. Communior sententia tenet ab omnium ordinum executione suspensum esse. Contraria tamen sententia probabilitate non caret vt cum multis tenet Palaus *suprà num. 3.* Deinde aliqui extendunt hanc suspensionem in ordine, vt procedat etiam, si simonia commissa fuerit ignorante ordinato. Ita Felinus, & alij, quos refert Sanchez *suprà num. 32.* Contraria tamen sententia probabilior est. Ita cum Nauarro, Bellarmino, Lessio, Sa, Palaus, *suprà num. 3.* Sanchez *suprà num. 35.* Tancred. *suprà num. 8.* Ratio est, quia non est iure expressum, neque æquum videbatur exprimi, siquidem absque eius culpa contingit, cur enim priuari debebat vsu ordinis, cum illam valide, & licite recepit. Imò etsi ignorantia fuerit culpabilis, dummodo non fuerit crassa non incurrit ordinatus dictam suspensionem. Ita cum Sanchez Tancred. *suprà num. 8.* contra Suarium. Imò addunt prædicti DD. te non fore excommunicatum, & suspensum, etiamsi postea amico tribuas pretium, quod pro tua ordinatione, te ignorante, dedit, facis enim ne pro tua causa damnum patiatur, quæ omnia probabilia esse docet Palaus *suprà.* 399 400

Tandem *in supradicta bulla Sixti V.* Absolutio harum censurarum, & inhabilitatum Pontifici reseruatur, simulq; reuocantur concessiones, & facultates Religiosis concessæ, & etiam concessæ Episcopis in *Trid. sess. 24. de reformatione cap. 6.* Sed in hac parte non est huiusmodi bulla recepta. Ita Palaus *suprà num. 4.* Imò Lessius *dub. 24. num. 134.* ait hanc bullam plerisque locis ignorari, ac proinde non esse vsu receptam, eandem sententiam tenet Sà, quem refert Palaus *suprà*, Becanus *in quæstionem 100. D. Thom. quæst. 20. num. 1.* 401

SECTIO XXXII.

De pœnis impositis dantibus, & recipientibus simoniacè beneficium.

SVMMARIVM.

402 *Qui beneficium confert, vel procurat alteri per simoniam realem, eligendo præsentando, &c. est ipso facto excommunicatus.*

403 *Qui beneficium comparat per simoniam realem est ipso facto excommunicatus, & collatio est nulla.*
404 *Quid si simonia commissa sit ab alio tertio?*
405 *Simonia commissa in beneficio non priuat electum ipso iure beneficiis antea rite obtentis.*
406 *Hæc simonia non constituit electum inhabilem ad alia beneficia obtinenda, nisi post sententiam iudicis.*

402 Dico primò: qui beneficium confert, vel procurat alteri per simoniam realem eligendo, præsentando, postulando, instituendo, confirmando, commendando est ipso facto excommunicatus, vt patet ex Extrauagan. *cum detestabile.* Hoc tamen non procedit, nec habet locum in officiis Ecclesiasticis, quæ non sunt beneficia, neque in pensionibus, neque in vicariis temporalibus; quia dicta Extrauagans non loquitur de talibus. Ita cum Nauarro, Vgolin. Suario, Lessio, Palaus, *de simonia d.3.p.25. num.* 1. Becanus *suprà num.* 1. Nec obstat obtinentem Abbatiam, Prioratum, Prouincialatum, Rectoratum simoniace, puniri pœnis impositis *in Extrauaganti* 2. *de simonia.* Respondetur namque quod de his fecit expressam mentionem supradictum decretum. Tum quia in opinione Nauarri, quasi quædam beneficia dicuntur. Si tamen quæres, an officium, inquisitoris, legati, delegati, Vicarij, & similium absque aliqua pœna permutari, vendi, & emi possint? Respondeo affirmatiuè, licet hoc fieri non possit absque peccato. Ita Palaus *suprà num.* 1.

403 Dico secundò: qui beneficium per talem simoniam acquirit. Primò est ipso facto excommunicatus, & omnis collatio, & prouisio huiusmodi est nulla, nullumque ius tribuit. Vnde sic recipiens beneficium non facit fructus suos, sed sub peccato tenetur restituere, etsi crimen sit occultum. Ita cum Nauarr. Cassador, Suario, Bonacina, Sanchez, Palao, Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 39. *num.* 10. Deducendæ sunt tamen expensæ iustæ & salariũ, quod debebantur pro ratione ministerij, quod exhibuit, si fortè pro aliquo tempore beneficio inseruiuit. Ita cum
404 Henriquez, Tancred. *suprà.* Quæ vera sunt, etiam si simonia commissa sit ab alio tertio, si electus sciuit, & non contradixit. Ita habetur *cap. nobis fuit,* 27. *de simonia,* & tenet cum Glossa, Lessio, Suario, Palaus, *suprà num.* 2. Tancred. *suprà num.* 14. At si Electus sciuit, & contradixit, valida est electio, & collatio beneficij sibi facta, vt habetur *cap. sicut tuis de simonia.* Hæc tamen contradictio nihil prodest, si ea non obstante, ante collationem, sciens pecuniam datam esse, nihilominus acceptauit beneficium, quia absolute recepit beneficium simoniace datum, neque contradixit, vnde etsi non incidat in excommunicationem, quia non est causa simoniaci contractus, efficitur tamen inhabilis ad beneficium, vt patet *ex cap. penultimo de electione,* & notat cum Lessio, Suario, Palaus *suprà,* & cum aliis Tancred. *suprà num.* 18. Quod si electo ignorante, neque contradicente, quia nullam suspicionem habuit ad contradicendum, simonia commissa sit ab aliquo tertio, tunc distinguendum est, si in odium electi simonia commissa est, non tenetur beneficium resignare, quia valide sibi collatum fuit. Ita colligitur *ex cap. nobis fuit, & cap. sicut tuis literis de simonia,* & tenet cum Suario, & aliis Tancred. *suprà num.* 22. Secus si amicus, electo ignorante, pecuniam dedisset, nam tunc tenetur simul, ac sciuit beneficium, fructus dimittere, vt ex *supradictis capitibus* constat, & tenet cum prædictis Doctoribus Tancred. *suprà num.* 20. Adde electum factum fuisse inhabilem ad tale beneficium retinendum, *cap. nobis fuit de simonia,* & tenet cum aliis Tancred. *suprà numero* 20.

Notanda tamen est differentia inter hunc ignorantem, & alium, qui scienter beneficium simoniace recepit, nam scienti non prodest regula de triennali possessore, sicut neque intruso, at ignoranti, si per triennium cum illa ignorantia possederit beneficium, fauet dicta regula; neque ei potest lis intentari. Ita cum Gomez. Lessio, Palao, Tancred. *suprà num.* 23. Insuper aduerto, electionem esse validam, si commissa fuit simonia cum aliquo ex electoribus, si tamen alij, qui non deliquerunt sufficientes sint. Ita cum Suario, Garcia, Palao, Rodriguez, Tancred. *suprà num.* 21.

Sed quæres an simonia commissa in beneficio, electum priuet ipso iure beneficiis rite obtentis. 405
Respondeo negatiue. Ita cum Nauarro, Vgolino, Suario, Palao, Sanchez, Bonacina, Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 4. *num.* 1. contra Bernardum Dias, & Rebuffum *de pacifica possessione num.* 33. Ratio est, quia respectu beneficij acquirendi est lex prohibens, & annullans actum, respectu vero beneficiorum acquisitorum est lex pœnalis, quæ non obligat vsque ad condonationem. Tum quia nullibi est expressa talis pœna, ex quo sequitur fructus beneficiorum ante simoniam obtentos non esse ipso iure restituendos. Imò licet in pœnam delicti priuetur prædictis beneficiis, non extenditur ista sententia condemnatoria ad fructus antea perceptos, siquidem sunt res omnino distinctæ. Ita cum Suario, Palao, Tancred. *suprà n.* 1. contra Rebuffum. Secundò fit electum, vel præsentatum committentem simoniam pro confirmatione non obinde eius electionem, vel præsentationem rite factam annullari; ita cum Lessio, Suario, Palao, Tancred. *suprà n.* 5. & colligitur *ex cap. si confirmationem de electione in* 6. per sententiam autem venit irritanda electio illius, qui pro confirmatione simoniam commisit, vt tradit cum Vgolin. Felin. Palao, Tancred. *suprà n.* 5. Verum si in electione, vel præsentatione simonia commissa fuerit, omnes actus subsequentes sunt irriti, quia validi esse non poterunt absque illis, non enim confirmatio valida esse potest, sine eo quod electio valida præponatur Tancred. *suprà num.* 5.

Quæres tandem, An hæc simonia electum constituat inhabilem ad alia beneficia obtinenda? Respondeo quod licet ex vi iuris in *constitutione Pij V.* videatur efficere ante omnem sententiam, tamen ex consuetudine & vsu non incurri talem inhabilitatem, nisi post sententiam declaratoriam criminis, quia in hac parte illa constitutio non est recepta, cum etiam respectu simoniæ confidentialis requirat sententiam declaratoriam criminis ad inhabilitatem contrahendam respectu aliorum beneficiorum. Ita Sanch. *in conciliis lib.* 2. *cap.* 3. *dub.* 104. *num.* 14. & cum Nauarro, Lessio, Suario, Tancred. *suprà num.* 3. 406

SECTIO XXXIII.

Quas pœnas inducat simonia confidentialis?

SVMMARIVM.

407 *Simonia confidentialis inducit primo excommunicationem Papalem.*
408 *Secundò collatio est nulla.*
409 *Recipiens sic beneficium est inhabilis ad idem, & ad alia beneficia.*

410 Ha

410 *Hæ pœnæ ipso facto incurruntur excepta priuatione beneficiorum antea possessorum.*
411 *Mediatores, si simonia est completa incurrunt excommunicationem.*

407 Dico primò: hæc simonia inducit primo excommunicationem Papalem vtrique parti contrahenti. Secundò Episcopis, & electoribus interdictum. Tertiò resignatio, & collatio beneficij
408 nulla. Quarta inhabilitas ad idem, & alia beneficia
409 obtinenda. Quinta reseruatur illud beneficium, in quo est commissa simonia sedi Apostolicæ, ita vt ordinarius non possit in illius prouisione se intromittere. Sextò fructus male percepti Cameræ Apostolicæ applicantur. Septimò priuat committentem omnibus beneficiis, & pensionibus antea obtentis, & inhabilitatem inducit ad alia obtinenda.

410 Circa supradicta aduerto, has pœnas ipso facto incurri, vt constat *ex extrauaganti Pij IV. incipiente, Romanorum, & ex constitutione Pij V.* Excipitur tamen primo priuatio beneficiorum antea possessorum, hæc enim requirit saltem sententiam declaratoriam criminis, iuxta receptum vsum. Ita cum Lessio, Palao, Tancred. *tract. 2. lib. 4. d. 43. n. 11.* deinde notandum, necesse non esse simoniam compleri ex vtraque parte, hoc est, beneficium datum in confidentia iterum renuntiari, sed sufficit si beneficium detur ea conditione, vt demittenti, vel alteri resignetur, vel fructus illius soluantur, & ea intentione recipiatur, vt habetur in supradictis bullis, & notauit cum Lessio, Suario, Nauarro, Palaus *suprà num. 9.*

411 De mediatoribus, & intercessoribus in supradictis bullis nihil expresse cauetur, quare solum *ex Extrauaganti 2. de simonia* incidunt in excommunicationem secundum probabilem sententiam, quando simonia ex vtraque parte completur, & secundum probabiliorem, quando beneficium ea conditione accipitur. Ita Tancred. *suprà num. 12.*

SECTIO XXXIV.

Vtrum acquisita per simoniam debeant restitui?

SVMMARIVM.

412 *Res spiritualis ob pretium comparata non est obnoxia restitutioni.*
413 *Qui accipit pretium cum pacto dandi beneficium, vel aliquid spirituale tenetur ad restitutionem non impleta conditione.*
414 *Pretium receptum pro præsentatione, collatione, &c. beneficij debet necessario restitui ante sententiam iudicis.*
415 *Cui debeat fieri hæc restitutio.*
416 *Excepto casu beneficiorum in nullo alio, etiam in ingressu Religionis, vel receptione ordinis tenetur quis restituere pretium simoniace acceptum.*
417 *Qui pretium simoniace accepit, sed non iniuste, seu cum iniuria contra ipsum dantem, non tenetur iure naturali ad restitutionem pretij accepti.*
418 *Qui pretium accepit pro re spirituali cum iniuria, & iniustitia contra ipsum dantem, tenetur iure naturali, & diuino ad restitutionem pretij accepti.*
419 *Quædam corollaria ponuntur.*
420 *Qui vendit rem spiritualem, non vt talis est, sed habita ratione ad materiale illius, vel ad emolumentum temporale, vel ad honorem, quo se priuat venditor, simoniam committit, non tamen tenetur ad restitutionem, si pretium non excedat, quod pro tali materia potest æstimari.*

Dico primo: nulla res spiritualis ob pretiũ comparata est obnoxia restitutioni, neq; iure diuino, neque Ecclesiastico, præter beneficia. Ita communiter DD. apud Tancred. *tract. 2. lib. 4. d. 39. num. 8.* Ratio est, quia iure diuino solum requiritur ad validam translationem rerum spiritualium potestas, & intentio in conferente, & capacitas in suscipiente, quod autem fiat pro pretio non obstat validitati actus, vt constat in omnibus sacramentis, si pretio essent administrata, & in calicis consecratione, professione religiosa, quæ etiam valida est, si pro pretio fiat, vt tenent communiter DD. ergo iure diuino, & Ecclesiastico, nulla res spiritualis pretio comparata est obnoxia restitutioni, exceptis beneficiis, quæ non iure diuino propter eandem rationem, sed Ecclesiastico, dimitti debent, vt habetur *in Extrauaganti cum detestabile, de simonia.* Ex qua resolutione sequitur, quod si quis comparet reliquias Sanctorum, grana benedicta, ius patronatus, licentiam eligendi confessorem aliquo pretio, non teneri talia dimittere, siquidem non peccauit contra iustitiam, dando pretium pro illorum acquisitione, sed solum peccauit contra religionem indebitè tractando res Ecclesiasticas. Ita cum aliis communiter Tancred. *suprà num. 13.* 412

Dico secundò: si quis accipiat pretium cum pacto conferendi beneficium, vel aliud quodvis spirituale, certum est teneri ad restitutionem, non impleta conditione. Ita communiter DD. apud Tancredum *tract. 2. lib. 4. d. 41. num. 1.* Imò tenetur restituere danti, quia nullibi cautum est alteri restitutionem esse faciendam. Ita Caietanus, Victoria, Nauarrus, Sotus, Suarez, Lessius, apud Tancredum *suprà*: non tamen peti potest à dante propter turpitudinem admissam, vt bene Couarruuias apud Palaum, *d. 3. p. 26. num. 3.* Secundò certum est ex iure Ecclesiastico pretium receptum pro præsentatione, collatione, confirmatione &c. beneficij debere necessario restitui ante iudicis sententiam. Ita multis citatis docent Suares, Lessius, & alij quos refert & sequitur Tancred. *suprà d. 42. num. 1.* 413 414

Quod si petas, cui debeat fieri huiusmodi restitutio? Respondeo ex iure communi debere fieri Ecclesiæ, in qua est beneficium, vt constat *ex cap. de hoc.* Ita D. Th. *quæst. 100. art. 6. ad 3.* Palaus, & alij, quos refert, & sequitur Tancred. *suprà d. 42. num. 3.* de arbitrio tamen superioris, & consuetudine, potest distribui pauperibus, vt cum multis tenet Tancred. *ibi.* Imò probabile est pretium acceptum pro donatione beneficij, restitui posse ante sententiam iudicis ei, qui dedit; post sententiam tamen, cui iudex addixerit. Ita Sotus, Aragonius, Bañes, & probabile putat Lessius, Valentia, quos refert, & probabile putat Tancred. *suprà n. 4.* Ratio est, quia dans pretium non abdicauit à se dominium, cum nõ alia ratione intenderit abdicare, nisi quatenus in venditorem transtulit, non transtulit autem in venditorem, quia incapax erat, manet ergo apud ipsum: quod si dicatur Ecclesiam priuare emptorem dominio pecuniæ datæ. Respondetur hoc non fieri, nisi per legem pœnalem, quæ neminem ante sententiam re sua priuat. Vide Palaüm *suprà numero 5.* 415

416 Dico tertio: In nullo alio casu, etiam ob ingressum Religionis, ob ordinum susceptionem, & pro quacunque materia spirituali, præter quam in receptione, seu collatione, vel præsentatione beneficij, tenetur quispiam ante sententiam iudicis pretium acceptum restituere, quantum est ex iure Ecclesiastico. Ita cum Lessio, Suario, & aliis, Palaus *suprà num.6.* Tancredo *suprà d.42. num.9.* contra Sanch. *lib.2. cap.3. dub.112.* qui putat restituendum esse pretium receptum ob ingressum Religionis, & ob receptionem ordinis. Tota igitur difficultas in hac quæstione est, an recipiens pretium pro quacunque re spirituali, siue sit beneficium, siue quæcunque alia res, teneatur iure naturæ pretium acceptum restituere? An vero solo iure Ecclesiastico, & hoc post sententiam iudicis, excepta materia beneficiali, nam in hac certum est teneri, vt diximus ante sententiam iudicis.

417 Dico quarto: Qui pretium simoniace accepit, sed non iniuste, seu cum iniuria, & iniustitia contra istum tradentem commissa, non tenetur iure naturali ad restitutionem pretij accepti. Ita cum Nauarro, Lessio, & aliis, Bonacina *d.1. quæst.1. de simonia p.3. num.3.* Suarez *cap.59. num.31.* Layman, Filliucius, & alij, quos refert, & sequitur Tancred. *tract.2. lib.4. d.41. num.4.* Ratio est quia obligatio restituendi ob delictum non consurgit ex quolibet delicto, sed ex peccato iniustitiæ, vt tenent communiter DD. sed qui pretium simoniace accepit sine iniustitia contra tradentem, non peccauit peccato iniustitiæ, sed tantum peccato simoniæ, simonia namque non est iniustitia, sed irreligiositas, quæ aliquando committi potest sine iniustitia, ergo accipiens pretium absque iniustitia tradentis, non tenetur ad restitutionem.

418 Dico quinto: Qui pretium simoniace accepit pro re spirituali cum iniuria, & iniustitia contra ipsum dantem, tenetur ex iure naturali, & diuino ad restitutionem pretij accepti. Ita Suarez, Lessius, Filliucius, & alij quos, refert & sequitur Tancred. *tract.2. lib.4. d.41. num.3.* Ratio est quia accipiens aliquid supra id quod sibi debetur, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, sed accipiens pretium pro re spirituali, vt tali, accipit aliquid supra id quod sibi debetur, ergo tenetur ad restitutionem, minor probatur quia licet ministranti spiritualia debita sit sustentatio, seu stipendium, non tamen debetur pretium, seu merces, seu aliquod temporale excedens sustentationem, ergo si vltra sustentationem, vel stipendium debitum, aliquid accepit, tenetur ad restitutionem.

419 Hinc colliges primo quod si is qui pretium accepit pro re spirituali tenebatur ex iustitia gratis conferre illam iure diuino ad restitutionem pretij obligari, quia accipiendo pretium non solum religionem, sed iustitiam commutatiuam læsit, sicut si iudex pro iusta sententia pretium exigeret teneretur ad restitutionem. Hinc Parochus cui assignata est congrua sustentatio, tenetur ad restitutionem, si pro administratione sacramentorum mercedem contra Ecclesiæ consuetudinem exigat. Secundo Colliges Prælatum Ecclesiæ vendentem beneficia vel officia Ecclesiæ quarum non est dominus sed dispensator, teneri ad restitutionem pretij accepti, tum quia vendens rem non suam peccat contra iustitiam. Tum quia ex vi sui muneris tenebatur hæc gratis dare, qui autem accipit aliquid pro eo, quod gratis tenetur præstare peccat contra iustitiam & patet *ex decreto Alexand. XVII. anno domini 1665. propositione 21.* Et idem dicendum est de Electoribus beneficiorum qui pretium accipiunt pro eligendo digno, quia accipiunt indebitum cum teneantur ex officio gratis eligere. Quod etiam dicendum est si pretium accipiant pro eligendo digniore prætermisso digno, adhuc enim tenentur ex officio digniorem eligere, seu electionem iustam facere, & consequenter si quid accipiant pro eligendo digniore, videntur illud accipere pro actione ad quam ex officio tenentur.

Dico sexto: Qui vendit rem spiritualem, non vt talis est, sed habita ratione ad materiale illius, vel ad emolumentum temporale, vel honorem, quo se priuat venditor, licet simoniam committat, non tamen tenetur ad restitutionem, si pretium acceptum non excedat illud, quod pro tali materia, vel emolumento apud homines potest æstimari ita, cum Suario, Lessio, Filliucio, Bonacina, Tancred. *tract.2. lib.4. d.41. num.12.* Palaus *d.3. p.26. num.7.* licet oppositum teneat Raphaël de la Torre *q.100. art.6. disp.6. dict. 3.* Ratio est, quia in illa venditione nulla inuenitur iniustitiæ ratio, quia in effectu, & in re ipsa reperitur æqualitas, inter actionem illam materialiter consideratam, vel commodum, vel emolumentum, & pretium, quod pro illis confertur; sed vbi non inuenitur iniustitia non datur obligatio restituendi, vt *suprà* diximus; ergo nulla in prædicto casu datur obligatio restituendi. Probatur seu explicatur maior quia actio illa, licet quia est sacra effecta, non debeat pretio æstimari, suam tamen materialitatem retinens, intra latitudinem iustitiæ ratione illius æstimabilitatem habet; ergo si pretium non excedat materialem illam æstimationem nulla fit iniustitia: hinc fit posse vendi calicem consecratum ratione materiæ aureæ, vel argenteæ, quanti apud homines æstimatur, non tamen possunt vendi reliquię Sanctorum, etiam ratione materiæ, quia ratione materiæ nihil valent. Vide Palaum *suprà num.7.* Tancredo *suprà d.41. num.11.* 420

SECTIO XXXV.

Quomodo simoniæ crimen probari possit, vt simoniaci puniantur, & condemnentur?

SVMMARIVM.

421 *Ponuntur varij modi probandi simoniæ crimen.*

422 *Quid dicendum sit de coniecturis, & præsumptionibus explicatur?*

423 *Particeps delicti potest esse testis in hoc crimine.*

424 *Conclusa probatione, si detur sententia contra simoniales non suspenditur appellatione.*

IN hac quæstione parum immorabimur, pertinet namque ad forum exterius, & de illa optime tractat Farinacius *consilio 75.* Vnde resolutorie, dico primo: In primis probanda venit simonia, criminis notorietate *cap. de manifesta cum duobus sequentibus 2. quæst. 1.* Secundo euidentia facti, cum quis in crimine comprehenditur *cap. si quis decorus 50. dist. & aliis.* Tertio ex partis confessione *cap. presbyter. 11. q.5.* Quarto per famam. Quinto per instrumentum, in quo adest promissio, vel pactum *cap. placuit 16. q.3.* Sexto per correspectiuitatem hoc est quando vnus actus fit propter alium, vt si renuntianti alicui beneficium, & ille consensit pensioni, 421

pensioni, vel aliam renuntiationem in suum fauorem fecit coram eodem notario, testibus, & eodem die, seu vt dicitur in continenti, tunc enim inducitur sufficiens præsumptio simoniæ, quod si diuersis temporibus fiat, non est sufficiens probatio simoniæ.

422 Difficultas est an coniecturæ, & præsumptiones sufficiant ad probandam simoniam? Respondeo affirmatiue. Ita communiter DD. quos refert, & sequitur Flamin. *lib.* 14. *quæst.* 8. *num.* 1. Ratio est quia simoniæ crimen inter grauiora crimina reputatur, comparatur enim homicidio, hæresi, & idololatriæ in quibus per præsumptiones, & coniecturas probatio fit, debent tamen præsumptiones, & coniecturæ esse euidentes, & reum de crimine conuincentes, debentque plene probari, vt tenent omnes teste Alexandro de Neuo *Consil.* 64. *num.* 2. probatio tamen vnius coniecturæ, & præsumptionis non sufficit; sed necessario debent esse duæ præsumptiones cum aliis indiciis integrè probatæ, & hæc plenam facere probationem docet cum aliis Azeuedo *Consil.* 28. *num* 94. Vnde quælibet præsumptio, & coniectura debet esse in suo esse perfecta, & omnino conuincens, aliàs nullius erit momenti, neque iungendæ præsumptiones. Ita vt ex pluribus illegitimis probationibus vna coalescat, vt testantur Gomes, Mascard. Menoch. & alij, quos refert, & sequitur Azeuedo *Consil.* 30. *n.* 43.

423 Secundò dubitatur, an particeps delicti possit esse testis in hoc delicto? Respondeo affirmatiuè. Ita Flaminius *lib.* 14. *de resign. quæst. vlt.* Et ratio est, quia licet in aliis criminibus socius delicti non possit esse testis, hoc tamen non procedit in delictis exceptis, in quibus ob suam atrocitatem, testes alias inhabiles admittuntur, vt patet etiam in hæresi, & aliis criminibus exceptis, in quibus socius criminis non solum facit indicium, sed etiam semiplenam probationem, non solum ciuiliter, sed etiam

424 criminaliter. Tandem aduerto conclusa probatione, si detur sententia aduersus simoniacum appellatione non suspendi, sed mandari debere executioni, in his, in quibus ipso iure imponitur pœna: nã in iis pœnis, quæ imponuntur ipso iure, sententia declaratoria facit transire in rem iudicatam, vt resoluit Ananias, Felinus, *in cap. sicut de simonia* Maranta *de ordine iudiciario* 6. *p. act.* 2. *num.* 187. qui affirmant in hoc casu non esse acceptandam appellationem. Rodriguez *in summa verbo simonia c.* 56. *n.* 6.

SECTIO XXXVI.

De potestate dispensandi cum simoniacis.

SVMMARIVM.

425 *In pœnis ferendis probabilius est posse Episcopum dispensare.*

426 *In pœnis ipso iure latis, etsi sint Papæ reseruata, si sint occulta potest Episcopus dispensare.*

427 *Quid dicendum sit de Regularibus per sua priuilegia?*

428 *Episcopus potest dispensare in inhabilitate quam contrahunt recipientes simoniace beneficium, tam ad idemmet beneficium, quam ad aliud, si crimen sit occultum.*

429 *Dispensatus ab Episcopo in hac inhabilitate potest, sine alia collatione possidere beneficium.*

430 *Quid dicendum sit de regularibus?*

431 *Aliqua aduertentiæ ponuntur pro dispensatione Episcopi.*

432 *Pontifex conferens inhabili beneficium censetur cum eo dispensare, si illi constitit esse inhabilem.*

433 *Vt Pontifex dispensationem licite concedat in his censuris, & inhabilitatibus requiritur aliqua causa.*

434 *Si sine causa in hac lege dispenset non peccat mortaliter.*

435 *Quid dicendum sit de Episcopis, & aliis prælatis dispensantibus in lege sui superioris.*

Dico primò: De pœnis ferendis probabilius est posse in omnibus Episcopus, vel iudex Ecclesiasticus dispensare, siquidem eius est absoluere, cuius est ligare. Vnde idem dicendum est de infamia, ac depositione, ac de aliis pœnis. Ita cum Suario, Præposito, Tancred. *tract.* 2. *lib.* 4. *num.* 3. contra Palaum, *d.* 3. *p. vltim. num.* 1. In pœnis vero ipso iure latis, quales sunt excommunicatio, suspensio, & aliæ *suprà* relatæ, certum est Papæ esse reseruatas, siue publicæ, siue secretæ sint, vt late probat Palaus *d.* 3. *p. vltim. num.* 1. *&* 2. ab illis tamen, si publicæ non sint, nec ad forum contentiosum deductæ, potest Episcopus absoluere virtute Tridentini *sess.* 24. *cap.* 6. *de reformatione.* Ita cum Sà, Suario, Lessio, Palaus, *suprà num.* 2. Portel. *in responsionibus casuum conscientiæ p.* 3. *casu* 12. *n.* 8. Rodrig. Nauarr. & alij quos refert, & sequitur Trullenc. *in Bulla cruciatæ lib.* 2. *p.* 3. *dub.* 11. *n.* 9. contra Bonaciñam *d.* 1. *de simonia quæst.* 7. *p.* 1. *§.* 6. *num.* 11. Nec obstat Bulla Pij V. prohibens hanc facultatem saltem in ordinato simoniacè, quia in hac parte talis Bulla non est recepta, vt cum aliis notat Palaus *suprà.* 425 426

An vero Regulares per sua priuilegia possint ab omnibus his censuris absoluere, quando sunt occultæ: Respondeo affirmatiuè, *ex Priuilegio Pauli III.* quæ quidem gratia non est reuocata, vt declarauit Gregorius XIII. Ita Portel verbo Prælatus *n.* 19. Palaus *d.* 3. *p.* 24. *num.* 4. Sed de his vide, quæ dixi *in nostro Directorio Regularium, p.* 1. *tract.* 2. *disp.* 3. *num.* 38. vbi alia multa inuenies, quæ hic possunt deseruire. 427

Dico secundò: Episcopus potest dispensare in inhabilitate quam contrahunt recipientes simoniacè beneficium, tam ad idemmet beneficium, quam ad aliud; si crimen fuerit occulti, etsi deductum ad forum exterius, siue fuerit simonia commissa inscio, siue sciente ipso beneficiario. Ita Henriquez *lib.* 13. *de excommunicat. cap.* 56. *numer.* 1. & cum Lessio, Suario, Palaus, *suprà num.* 4. & cum Saïro, Trullenc. *in Bullam Cruciatæ lib.* 2. *§.* 2. *dub.* 2. *n.* 15. & cum aliis Sanchez *lib.* 2. *Decalogi cap.* 11 *num.* 12. Portel in responsionibus casuum, *casu* 12. *tomo* 1. *p.* 3. *num.* 8. contra Reginaldum, & alios communiter. Ratio est, quia hæc inhabilitas est quasi quædam irregularitas; concessa ergo facultate dispensandi in omnibus irregularitatibus, videtur ad hanc inhabilitatem extendi; sed in Trid. conceditur facultas Episcopis dispensandi in omnibus irregularitatibus prouenientibus ex delicto occulto, excepto homicidio voluntario, & aliis deductis ad forum externum, & contentiosum; ergo optimè poterit in hac inhabilitate dispensare. Tunc quia dato quod hæc inhabilitas non sit irregularitas, adhuc est casus occultus, qui comprehenditur in casibus occultis concessis Episcopis, *in Tridentino*, vt optimè aduertit Trullenc. *suprà.* 428

429 Hinc fit obtinentem simoniace beneficium, si dispensatus sit ab Episcopo in hac inhabilitate, & absolutus à censuris, posse sine alia collatione possidere beneficium. Ita expresse Suarius, Abbas, quos refert & sequitur Palaus *suprà num.5.* Portel *suprà*, Trullenc. *suprà num.15.* vbi alios referunt; & sumitur ex textu *postulastis, de clerico excommunicat. min.* Ibi enim dicitur, non posse ipsum clericum sic delinquentem retinere beneficium, nisi cum illo fuerit misericorditer dispensatum: ergo posita dispensatione bene poterit retinere, cum ibi nihil aliud desideretur.

430 Maior tamen est difficultas an regulares ratione suorum priuilegiorum possint in hac inhabilitate dispensare? affirmant Vrbanus *tract.2. dist.2.cap.6. regul.15.* & cum Cousers, Basæus, *verbo simonia 6.num.2.* Verum ego huic sententiæ nunquam potui acquiescere, vt dixi *in nostro directorio Regularium p.1. tract.2.d.5.num.78.* Nam cum dispensatio in hac inhabilitate sit virtualis collatio beneficij, vt *suprà* diximus, non video, quomodo id possit regularibus conuenire, quin virtualiter conferant beneficium, quod tamen Regulares, nec directe, nec indirecte efficere possunt, vt latius dixi *loco citato.*

431 Aduerte tamen quod quando diximus Episcopum posse in prædicta inhabilitate dispensare, hoc esse intelligendum concurrente triplici circunstantia, quas assignant prædicti DD. prima vt vitium ob cuius causam collatio, præsentatio, vel electio fuit nulla, sit occultum. Secunda quod non sit in tertij electi præiudicium, qui cum prior electio sit nulla, ius habet ad rem: tertia dummodo beneficiarius ille non acceperit scienter cum vitio illo collationem beneficij, quia tunc esset intrusus, ac proinde oporteret, non tantum prioris vitij dispensationem obtinere, sed illius quoq; intentionis, est enim respectu illius beneficij duplex canonicum impedimentum, alterum simoniæ, alterum intrusionis, quæ intrusio sit publica Papæ, sicut etiam inhabilitas publica incursa ob simoniam est reseruata, si tamen sit occulta, in ea, sicut in eadem inhabilitate potest etiam Episcopus dispensare ex *eodem cap. Trid.* Ita Sanchez *in Conciliis lib.2.cap.2.dub.22.* Non tamen id poterunt efficere Regulares; vt diximus *de inhabilitate*, propter eandem rationem. Forma vero ad dispensandum cum simoniacis in pœnis simoniæ nulla est præscripta, quare si Episcopus vtatur verbis, quæ sufficienter exprimant voluntatem dispensandi, eo ipso censebitur dispensasse.

Dubitant tamen Doctores, an si Pontifex beneficium inhabili conferat, eo ipso dispensare cum illo censeatur? Et Respondeo censeri dispensare in ordine ad illud beneficium, si illi constitit esse inhabilem, ne dicamus frustra, & in vanum efficere collationem. Ita cum Suario, Felin. Nauar. Molina, & aliis Palaus *d.3. de simonia p. vltim. n.9.* Et generaliter quoties impedimentum est iuris humani, & legislator scienter impeditum amittit ad actum; præsumitur animus dispensandi, ac inducitur vera dispensatio, quamuis princeps causæ cognitione non permiserit, vt si Pontifex admitteret scienter irregularem ad ordines, vel rex lege inhabilem, vt seruum, iudicem constitueret. Ita cum D. Th. Sanch. Barbario, Palaus *suprà.* 432

Aduerte tandem, quod vt Pontifex dispensationem licite concedat in his impedimentis, & pœnis, requiri aliquam causam; hoc enim expostulat commune bonum, & Ecclesiæ regimen. Verum si absque causa contra suam legem faciat, & in ea dispenset, non peccat mortaliter, secluso scandalo, aliave ratione extrinseca. Ita cum multis Sanch. *lib.8.de matrim.d.17.num.128.* & cum Lessio, Valentia, & aliis Palaus *suprà num.11.* Episcopi vero, & alij prælati, in legibus superioris dispensantes, si absque causa procedant, peccant mortaliter & nulla est dispensatio. Ita cum prædictis doctoribus Palaus *suprà.* Et hæc de simonia, & de toto primo præcepto Decalogi sufficiunt: magna enim nobis restat via. 433 434 435

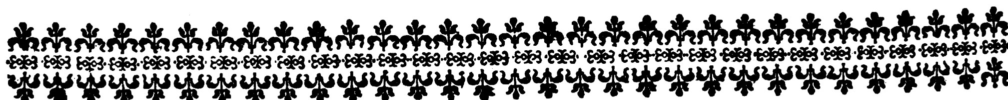

TRACTATVS QVINTVS,

DE SECVNDO DECALOGI PRÆCEPTO,

Non assumes nomen Dei tui in vanum.

POSTQVAM doctrinam generalem de diuino cultu, & præceptis eius, & aliquibus vitiis oppositis explicuimus in primo præcepto: Superest hic solum de iuramento, & voto disputare: iis enim, si rite ea nuncupentur, obseruenturque, honore Deus afficitur; secus contra. Sit igitur

DISPVTATIO I.

De Iuramento.

SECTIO I.

Quid sit iuramentum?

SVMMARIVM.

1 *Vnde dicatur iuramentum?*
2 *Ponitur definitio iuramenti.*
3 *Inuocatio falsorum Deorum non est iuramentum, nisi in Paganorum existimatione.*
4 *Iuramentum formaliter consistit in intellectu, requiritur tamen actus voluntatis, vt conditio sine qua non.*
5 *In quo consistat grauissima periurij culpa?*
6 *Iuramentum respectu Dei solo actu intellectus, & voluntatis completur.*

IVramentum à iure dicitur, quia tanquam ius habendum est; appellatur etiam iusiurandum, eo quod veritas iuramento firmata, ita firma consistere debet, quasi iure ipso firmetur. Vocatur item sacramentum, quatenus est signum Diuini testimonij, quod in iuramento adducitur. His suppositis, 1

Dico primo. Iuramentum definitur, *est inuocatio diuini nominis ad fidem faciendam, vel promissionem firmandam.* Ita D.Th. ab omnibus receptus 2.2. *quæst.89.* 2

quest.89. art.1. Inuocatio ponitur loco generis, quia etiam per orationem Deus inuocatur, ad fidem faciendam, vel promissionem firmandam, ponitur loco differentiæ, nam oratio esto inuocet Deum, non illum inuocat vt ex dictis orantis fidem faciat, sed potius vt eius postulata concedat. Ita cum Valentia, Sanchez, & aliis Palaus *de iuramento d. 1. p. 12. num. 2.*

Dicitur inuocatio, & non enunciatio, nam enunciare Deum testem esse omnium non est iuratio, sed quædam euidens propositio ad fidem, vel scientiam naturalem pertinens. Hinc est non esse iuramentum dicere, est, non est, feci, non feci, dixi, non dixi, ita est, recte, profecto, vere, sane, & his similia. Sic similiter concionatores, & magistri afferentes testimonia sacræ scripturæ in confirmationem suæ doctrinæ non iurant, quia non inuocant Dei nomen in testimonium, sed Dei verba, & dicta referunt. Ita Bonacina, & alij apud Trullenc. *in Decalogum lib. 2. cap. 1. dub. 1. num. 5.*

Dicitur etiam inuocatio diuini nominis, quia cum solus Deus sit; qui nec fallere, nec falli potest, solus ipse in iuramento inuocatur, vel explicite, aut saltem implicite, & in obliquo: explicite vt si quis dicat testis est mihi Deus, viuit Dominus, facio Deum testem, inuoco Christum, seu sacram scripturam, Trinitatem, per Christum, & similia; implicite vero, vt quando iuratur per creaturas, quatenus in ipsis relucet diuinitas, & per Sanctos, & per Euangelia, per cœlum Dei, vt fidem faciat, vel promissum infallibiliter firmet.

3 Nec obstat quod etiam Pagani Deos falsos inuocant, vt eorum dictis authoritatem præstent. Nam inuocatio falsorum Deorum non est verum iuramentum, sed tantum in Paganorum existimatione, vnde ipsi sunt periuri quia putant verum iuramentum non obseruare, sicut qui putat habere præceptum, quod de facto non habet, si illud violat peccat, ac si tale præceptum habuisset, de facto tamen tale iuramentum non firmat veritatem, vnde si Ethnicus cognoscat falsitatem illorum Deorum non tenebitur ad tale iuramentum, tenebitur tamen stare promissis ex fidelitate.

Loquendo tamen de vero iuramento iuramentum formaliter consistit in intellectu, quia consistit in locutione mentali, seu in inuocatione diuini nominis, & hæc non fiunt sine locutione saltem intellectus. Requiritur etiam actus voluntatis, vt connotatum essentiale, vel vt conditio sine qua non, aliàs namque non esset actus humanus, ideoque talis voluntas debet esse libera, & cum pleno iudicio rationis, immo etiam requirit intentionem iurandi, iuramentum namque exterius prolatum, sine intentione iurandi fictum est, non verum sicut votum sine intentione vouendi. Vnde si aliqua esset censura ob periurium, non incurreret illam, qui tantum apparenter vult iurare. An vero tale iuramentum sit seruandum? *infrà* dicemus. Ita cum Suario, & aliis, Trullenc. *vbi suprà num. 3.*

4 Dices qui falso iurat non potest habere voluntatem inuocandi Deum in testem: ergo voluntas inuocandi Deum in testem non requiritur ad iuramentum: probatur antecedens, quia qui falso iurat dare cognoscit hanc testificationem diuinæ veritati repugnare, & de obiecto impossibili voluntas haberi non potest. Item quam securitatem homines haberent in iuramentis si eorum essentia penderet ab intentione secreta iurantis, facile enim deludi possunt existimantes vera esse iuramenta, cum tamen non sint ob defectum intentionis. Respondeo

5 neminem posse habere voluntatem absolutam, vt Deus falsum testetur, at posse eam voluntatem habere, quatenus est ex sua parte, & in hoc consistit periurij grauissima malitia. Ad instantiam Respondetur, quod esto hominibus secreta intentio iurantis cognita non sit, est tamen omnibus notum, quemlibet iurantem obligationem habere iurandi vere, absque vlla fictione, & hoc sufficit ad veritatem, sicut licet veritatem, vel falsitatem rei iuratæ homines non cognoscant, quia tamen cognoscunt obligationem, quam habet iurans verum iurandi, ea de causa iuramentum expostulant, vt de veritate iurata securi sint.

Aduerte tamen hanc inuocationem diuini nominis, si comparatione Dei fiat, nec verbis, nec aliis exterioribus signis indigere, sed solum actu intellectus, & voluntatis completur, si tamen de obligatione, quoad homines loquamur, dubium est an sufficiat, quod fiat signis, an semper necessario faciendum sit verbis? Communis sententia docet sufficere nutus, & signa indicantia iuramentum. Ita cum Azor. Sanch. & aliis Fagundez, *in Decalogum lib. 2. cap. 1. num. 6.* Ratio autem est, quia nec leges, nec canones ad obligationem iuramenti verba requirunt. Quare si aliqua iura hoc videntur indicare, intelligenda sunt non ea requirere ad inducendam obligationem, sed ad maiorem, & certiorem iuramenti professionem, & maiorem mentis declarationem. 6

SECTIO II.

Quotuplex sit iuramentum.

SVMMARIVM.

7 *Ponuntur diuisiones iuramenti ex parte modi iurandi.*

8 *Omnes diuisiones iuramenti in ratione iuramenti non differunt specie.*

9 *Iuramentum ex parte rei iurata diuiditur in assertorium, promissorium, & comminatorium.*

10 *In omni iuramento promissorio includitur assertorium.*

Dico primò: Iuramentum ex parte modi iurandi diuiditur in simplex, & solemne. Iuramentum solemne vocatur, quod fit cum aliqua notabili circunstantia, tactis Euangeliis, ara, cruce, &c. Et simplex quod omni hac circunstantia caret, & in quo nomen Dei simpliciter inuocatur. Secundo diuiditur in iudiciale, & extraiudiciale. Tertio in iuramentum per Deum, vel per creaturas. Quarto in iuramentum absolutum, & conditionatum. Quinto in iuramentum per simplicem contestationem, & per execrationem. Iuramentum contestatorium est, in quo Deus contestatur, & vt testis solum inuocatur, vt cum quis dicit testor Deum, testis sit mihi Deus, iuro per Deum, per Euangelia &c. Execratorium huic contestatorio iuramento superaddit imprecationem pœnæ, cui iurans se subiicit, si falsum fuerit quod affirmat, vt si dicat, peream, non mouear hinc, Dæmon me arripiat, per animam, per vitam, vel salutem meam, vel meorum cognatorum, ita me Deus amet, adiuuet, vel sit propitius. Sensus namque est, si ita non est, vt assero Deus det mihi, vel meis mortem, non me amet &c. Ita communiter DD. 7

Aduerte tamen hæc omnia iuramenta in ratione 8 iuramenti

iuramenti non differt specie. Nam cum Essentia iuramenti consistat in inuocatione diuini testimonij, quod inuocetur hoc vel illo modo, per accidens est ad rationem iuramenti. Vnde non tenentur in confessione necessario illos modos explicare. Hoc tamen intelligendum est, nisi aliqua malitia ex alio capite tali iuramento addatur, vt quando quis iurat per Christi pudenda, nam vltra malitiam periurij, si tale iuramentum falsum fuit, addit malitiam blasphemiæ, quæ necessario in confessione explicanda est. Item qui falso iurat in iudicio etiam tenetur hoc in confessione explicare, nam esto illud iudicium non cederet in tertij præiudicium, continet tamen malitiam alterius speciei, scilicet inobedientiam, nam ex obedientia tenebatur vere respondere, vel ex iustitia legali. Ita Sanchez *lib. 3. moral. cap. 1. num. 9.* & cum aliis Basæus *verbo iuramentum* 1. *num.* 8. Palaus hic *d. 1. p. 2. num. 2.*

Dices qui falso iurat execratorie committit aliam malitiam specificam à iuramento: ergo tenetur eam in confessione explicare, patet antecedens, quia iurans falso, interposita vita propria, vel parentum inuocat Deum, vt se, suosque parentes vita priuet, si mentitur, vel fallit in assertione, sed talis inuocatio est contra charitatem propriam, vel contra pietatem: ergo est malitia, distincta necessario in confessione manifestanda. Respondetur cum Valentia *d. 6. qu. 7. p. 2.* negando illam petitionem, seu iuramentum esse contra charitatem. Ratio est, quia iurans petit, quod meretur ob iniuriam illatam, qui enim falso iurat qualibet pœna dignus est, ergo petitio pœnæ illi debitæ in satisfactionem iniuriæ diuinæ iustitiæ factæ, contra charitatem, aut pietatem esse non potest.

9 Ex parte materiæ, seu rei iuratæ communiter DD. distinguunt duplex iuramentum, aliud assertorium, aliud promissorium, alij tertium adducunt nempe comminatorium. Assertorium est, quando quis aliquid asserit, vel negat siue sit præsens, præteritum, vel futurum, vt si iuret pluuiam fuisse, vel fore, nam quod de facto affirmat est se scire, vel cognoscere pluuiam esse, fuisse, vel fore futurum, nam si daremus illum id non cognoscere, etsi de facto fuisset, vel foret, sine dubio falso iuraret; Promissorium est quo confirmamus nostram promissionem, ac proinde respicit tempus futurum, in-
10 ducitque in posterum obligationem. In omni tamen iuramento promissorio includitur assertorium, nam in promissorio, & affirmo me de præsenti habere animum faciendi, quod promitto, & inuoco Deum, vt fideiussorem promissionis meæ in futurum. Comminatorium iuramentum dicitur, quod pœnam alteri comminatur, quod iuramentum reducitur ad promissorium, quia est vera, & absoluta promissio de pœna alteri infligenda.

SECTIO III.

Vtrum iuramentum purè assertorium differat specie à promissorio.

SVMMARIVM.

11 *Iuramentum purè assertorium non differt specie à promissorio.*
12 *Quid addat promissorium assertorio?*
13 *In eodem actu non possunt esse duæ rationes formales iuramenti specie diuersæ.*
14 *Quando in eodem actu possint reperiri duæ species diuersæ.*

Dico primò iuramentum purè assertorium non differt specie à promissorio, sed promissorium 11
tantum addit assertorio, quandam maiorem efficaciam, siquidem Deus non adhibetur tantum vt te- 12
stis, vt fit in assertorio, sed velut fideiussor, hæc tamen differentia est materialis, & indiuidualis. Et idem dicendum est de iuramento in futurum, quod non includit promissionem respectu iuramenti includentis promissionem. Ita cum communi sententia Tancred. *tract. 4. lib. 1. d. 2. num. 13.* Basæus *verbo iuramentum* 1. *num.* 8. & cum aliis Leander *de iuramento tract. 1. d. 2. quæst. 3.* contra Palaum *d. 1. p. 2. n. 7.* Ratio est quia essentia iuramenti, qua tale, consistit in inuocatione Diuini testimonij: ergo quod hæc inuocatio fiat ad firmandam rem præsentem, vel futuram, per accidens est.

Tum quia, si hæc iuramenta specie differrent, 13
iam in iuramento promissorio in eodem actu inuenirentur duæ rationes formales iuramenti diuersæ speciei; sed hoc repugnat: ergo probatur minor, quia licet non repugnet in eodem actu reperiri duas species diuersas, vt ratio periurij, & blasphemiæ, repugnat tamen vt dentur duæ rationes formales iu- 14
ramenti specie diuersæ in vno iuramento, vt bene aduertit cum Suario, Tancred. *suprà* contra Palaum ergo.

SECTIO IV.

De variis formulis seu modis iurandi.

SVMMARIVM.

15 *Formulæ iurandi ad duo capita reducuntur, & qualia sint?*
16 *Aliqua sunt verba, quæ ex communi modo loquendi non continent iuramentum, & qualia sint?*
17 *Absolutè proferens verbum iuro, & ibi sistens non censetur iurare, nisi ex circumstantiis aliud colligatur.*
18 *Ponuntur aliqua verba in quibus est dubium an sit iuramentum.*
19 *Aliqua sunt verba indifferentia, quæ aliquando continent iuramentum, aliquando non, & quomodo id intelligatur?*
20 *Verba quibus quis D. veritati humanam comparat quibus casibus sint iuramentum?*
21 *An sit blasphemia iurare per creaturas?*
22 *An iuramentum per Deum, & creaturas differant specie?*
23 *Quid si creaturæ sint, in quibus Deus specialiter relucet?*

Dico primò: Formulæ iurandi ad duo capita 15
reduci possunt aliæ enim sunt de quibus constat apud omnes eas habere vim iuramenti, aliæ verò de quibus dubitatur, an contineant vim iuramenti. Primi generis sunt, iuro per Deum, testis sit mihi Deus, viuit Deus, aut viuit anima mea, per animam meam, per templum, per cœlum, sicut credo in Deum, per fidem Christi, vel Dei per habitum diui Petri, D. Francisci, per sanctos, per ordines, per manus sacras, per sacramenta, sic Deus me adiuuet, moriar statim, faciunt namque hæc verba hunc sensum: Deus non me adiuuet, vel in vita

vita conseruet, si ita non est; Hæc autem verba non credo in Deum, renego Deum, vel Sanctos, vel Deus est iniustus, nisi hoc ita est, vel si te non percussero, aliqui dicunt non continere blasphemias quia sunt conditionalia, sed verius dicendum est esse blasphemias. Ita cum aliis Fagundez *lib. 2. in Decalog. cap. 2.* Ratio est quia in illis verbis includitur tacite affirmatiua propositio negandæ fidei si in eo euentu non sequatur vindicta illa percussionis.

Et idem dicendum est si quis dicat, *Por vida de Deos, de S. Pedro que isto he asino*, nam tribuit Deo quod non habet, facit enim hunc sensum, Deus, amittat vitam, si hoc ita non est, quod quidem blasphemia est. Idem dicendum est de illis, pœniteat Deum, Beatam Virginem, vel Sanctos, *Magrado tenha San Pedro*, propter eandem rationem. Idem dicendum est de eo, qui iurat per pudenda Christi, vel sanctorum, nam licet Christus illas partes habeat habet tamen illas, vt naturales, & non vt ignominiosas, & iurans ex modo loquendi, vituperium Christo tribuit, & Sanctis, quod adeo verum est, vt etiam blasphemia sit, si ea quis simpliciter nominaret, aut enunciatiue proferret. Ita cum Caietano, Sanchez, Fagundez *suprà num. 11.* quia in ratione vituperij vtrumque falso dicitur.

An vero quando iurant per membra honesta Dei, & Sanctorum, vt per caput, per barbam, per capillos, per sanguinem, per corpus, per intestina committant blasphemiam? Tum quidem si iurans intenderet iurare per membra Dei, vt Deus est esset blasphemus, quia tribueret Deo, quod non habet, nequaquam tamen solent homines iurare in hoc sensu, sed per membra illa honesta, quæ habet Christus, quatenus homo, & tunc quidam affirmant adhuc sic esse blasphemiam. Ita Menoch. Azeuedo, Couar. quos refert Leander *in Decalog. p. 2. tract. 1. d. 5. quæst. 20.* Contraria tamen sententia verior est, nihil enim Christo, vel sanctis tribuitur, quod non habeant, nec sensus per hæc verba est execratorius, sicut quando iuratur per Deum. Ita cum multis Leander *supra quæst. 30.* nisi aliàs illa Christi membra irrisorie sumantur, nam tunc, non solum iurare per illa, sed illa irrisorie nominare, erit blasphemia.

16 Dico secundò: alia sunt verba, quæ ex communi modo loquendi accepta, non continent diuini testimonij inuocationem, ac per consequens non sunt iuramenta, vt si quis diceret, per fidem meam, in fide boni viri, boni Religiosi, in bona fide iurata, in fide boni Christiani, boni sacerdotis &c. hæc enim omnia hoc sensum faciunt, iuxta fidem, quæ adhibenda est homini probo, Religioso, sacerdoti, hoc ita est. Idem est, si dicat in mea conscientia, seu per meam conscientiam, denotat namque loqui iuxta id, quod scit, & cognoscit. Si tamen dicat in periculo animæ meæ, *sobre minha alma, que isto he asino*, sunt iuramenta, facit enim hunc sensum, hoc damnum patiatur anima mea, si ita non est, ita cum Sanchez, & aliis Fagundez *suprà num. 9.* Si tamen hæc verba non proferantur execratoriè, sed ad reddendum aliquem certum, & tutum circa aliquam opinionem amplectendam, vt cum dicimus, *& tomo isto sobre minha alma*, in conscientia, non est iuramentum, Ita cum aliis Fagundez *ibi*, & cum aliis communiter Tancred. *tract. 4. lib. 1. disp. 4. n. 16. & 19.*

17 Dico tertiò: Si absolutè proferas verbum iuro, & ibi sisteres, absque Diuini nominis inuocatione, non censeberis iurare, siquidem depressio linguæ, & vltra non progressio, clare indicant te noluisse nomen Domini inuocare, hoc tamen debet intelligi nisi ex circunstantiis aliud intelligatur, nam si interrogatus sub iuramento de veritate dicas iuro ita esse, sine dubio esset iuramentum; quia tunc verbum, iuro, satis esset determinatum ad iuramentum, Ita communiter DD. Hinc à fortiori sequitur, non esse iuramentum, si verbo, iuro addatur aliquid per quod illius rigorosa significatio temperetur, & denotetur. Diuinum testimonium non inuocari. Ita Fagundez *suprà num. 5.* vt si dicas *iuro atal, iuro amim, iuro à Deos, iuro aquen sea, iuro per non Deum, iuro por non Deos, iuro à S. Pedro de hum pallo, iuro per la hostia consalmada, por hum sesto de hostias naon consagradas, per los Sanctos euangemos, per lo Ceo da baca, Por San Iunco, por sin ece*, nisi alios iurans intelligat Sanctum illius dicit. Idem est si verbo iuro addatur, *iuro per estas barbas, iuro aquen sea, iuro per mim*, vel si quis dicat, *iuro por a vida de quanto possa iurar*, nam cum per nihil sine necessitate possit iurare, per nihil sequitur iurare. Ita communiter DD. apud Palaum, Trullenc. & Fagundez *suprà*.

18 An vero sint iuramentum illa verba, *Por Deos que histo he asim?* Affirmant Alcozer, Sanchez, & Fagundez, *suprà num. 7.* quia illa propositio facit hunc sensum, *per Deos que isto he asim*, illa verò verba, *por Deos que sim, por Deus que he rija* causa, dicendum est non esse iuramenta, sed modos ostendendi tædium. Sic etiam non est iuramentum, si quis dicat, per has barbas, per has vestes, per filum huius meæ tunicæ, per hunc capillum, per hanc paleam, per calceos, per pasares, per lac quod suxi, per hunc ignem, per hunc panem, per hunc aërem, per hanc pluuiam, per hanc terram. Ita Sanch. Suarez, Sayrus, Rodriguez, quos refert, & sequitur Fagundez *suprà*. Sed debet intelligi dummodo Deus non adducatur in obliquo dicendo per hunc panem Dei, per terram Dei, vel per aërem Dei, nam tunc verùm erit iuramentum, quia nomen Dei in obliquo positum facit, vt Deus vt illius creaturæ conditor, adducatur in testem.

Aduerte tamen, hæc omnia esse intelligenda, nisi quis specialiter per hæc verba intendat iurare, nam qualemcumque creaturam vero animo iurandi aduocamus in testem veritatis, verum est iuramentum, quia adducitur illa, vt refertur in Deum. Ita cum Sanchez, Suario, Fugandes, *suprà num. 29.* aduerte tamen non esse licitum per quascumque viles creaturas, etiam vt referuntur in Deum iurare, vt per hanc paleam Dei quia non sunt conuenientes creaturæ vt diuina Bonitas in eis repræsentetur, alias licitum esset iurare per simulacra, per dæmones, per Idola. Aduerte etiam, quod si per dæmones per Mahomam, per Idola, vt sunt Dei creaturæ iurares, peccares quidem mortaliter, quia videris has creaturas honorare, iuramentum tamen tenet, ita cum Sanchez, Suario, Fagundez, *suprà*, fideles tamen vsurpantes has creaturas ad iurandum, illud faciunt causa irrisionis.

19 Dico quartò: Alia sunt verba indifferentia, quæ aliquando iuramentum continent, aliquando non, quod ex modo proferentis, & ex eius intentione pendet, Hæc sunt si dicas, coram Deo ita est, Deus scit, & videt hoc ita esse, Deus mihi testis est, viuit Deus, Deus est veritas quod hoc ita sit, quæ omnia, si ea proferas innocatiuè, sine dubio sunt iuramenta; at si ea proferas enuntiatiuè, enuntias Deum scire, cognoscere, & esse testem illius rei, ac in eius præsentia fieri nullo modo sunt iuramenta. Ita cum Sà, Sanchez, & aliis Paulus, *suprà n. 4.*

n.4. Idem dicendum est de illis verbis, *que me maten, se esto non he asin*, nam si per modum execrationis dicantur sunt iuramentum, faciunt namque hunc sensum, Deus me interficiat; si ita non est. Secus dicendum est, si solum sponsionem, & quasi pœnæ infligendæ oblationem contineant, faciunt namque hunc sensum morti me offero, si verum non sit, & in hoc sensu communiter vsurpari hæc verba testatur Sanch. & Palaus, *suprà*.

Item illa verba *fatos ani os vennaon por minha alma, como vos tendes de crusados*, & illa *melhor me guarde amim Deos, e mais hemme fasa, e mais ventura tenha eu, doque isso he asim*, nam etsi aliquando hæc verba possint continere execrationem, regulariter tamen non continent, sed solum enuntiatiue proferuntur, petendo à Deo Angelorum receptionem, & specialem Dei custodiam, quæ omnia Sanchez, quem refert, & sequitur Palaus *suprà*, vt alij communiter. Illa vero verba, quibus pueris minamur, digito naso apposito, *por esta que mo aueis de pagar*, non continent iuramentum, quia non intendimus iuramentum facere, sed est quidam comminandi modus. Idem dicendum est quando aliquis dicit, *por esta crus*, nullam de industria faciendo crucem, quia tunc non simpliciter iuratur per crucem sed per crucem tunc formatam, quæ cum minime formata sit, nullum efficitur iuramentum.

20 Maior est difficultas de illis verbis, quibus quis diuinæ veritati humanam comparat, vt si dicat, hoc verum est, sicut verum est Euangelium vel sicut Christus est filius Beatæ Virginis. Quo casu si intendat tantum esse veritatem in his dictis, quantam in Euangeliis; vltra iuramentum contineret blasphemiam. At si solum hæc enuntiando proferat, vt communiter proferri solent, affirmando inquam veritatem humanam esse instar diuinæ veritatis, eique aliqualiter assimilari, nequaquam iurare censetur, debet tamen ab his locutionibus abstineri. Illa vero verba, *voto a Deos*, non est votum, sed iuramentum, nam cum materia non sit capax voti, hinc fit non esse votum sed iuramentum?

21 An vero sit blasphemia iurare per creaturas? Respondeo creaturas tripliciter sumi posse, primo secundum se, sine respectu ad Deum, secundo cum tali respectu, tertio putando in illis diuinitatem: si primo modo sumantur, non est iuramentum, quia cum sint irrationales non possunt adduci in testes, si secundo modo sumantur est verum iuramentum, & licitum, si debitis ornetur circunstantiis, quia vt sic tacite inuocatur Deus, vt in illis relucet. Si tertio modo sumantur, est blasphemia; nam tribuitur illis diuinitas Dei propria; Et hinc est semper esse mortale iurare per dæmonem, siue iuramentum sit execratorium, siue attestatorium, quia per hoc iuramentum honor Dei videtur tribui Diabolo, vt cum Suario, Reginaldo, & aliis notauit Trullenc. *suprà*. Iurare tamen per Deos falsos ioco, non est peccatum, maius tamen peccatum est iurare verum per Deos falsos, quam falsum per Deum verum, quia primum est blasphemia, & secundum periurium.

22 Si tandem Quæras, an iuramentum per Deum, & creaturas differant specie? Respondeo negatiue cum communi sententia: nam idem Deus formaliter loquendo est per quem iuratur in vtroque iuramento, & solum materialiter differunt, quatenus in vno inuocatur tacite, & in altero explicite. Si tamen inquiras quomodo dignoscendum sit, quando quis iurat per creaturas; quod iurat per illas, vt in eis relucet Deus, vel secundum se. Respondeo quod quoties iuratur per creaturam, quæ aliquam insignem habet dignitatem à Deo, & in qua excitatur peculiari quodammodo memoria Dei, vel eius attributorum, tunc fit relatio ad Deum, & fit verum iuramentum; Secus, non ita & ideo qui iurat, per barbas, per aërem &c. non vere iurat, vt *suprà* diximus, bene tamen, qui iurat per Euangelia, & per beatos &c. Ita & bene Tamborinus *lib.3. Decalogi cap.1.§.3.n.2.*

Aduerte tamen hanc doctrinam debere intelligi, si qui iurat per eas creaturas, in quibus specialiter Deus relucet, habuit intentionem inuocandi Deum in testem; nam si talem intentionem non habuit, sed solum materialiter protulit, in foro conscientiæ non iurauit, etiam implicite, sed tantum materialiter; vnde hoc à confessoribus examinandum est. Sed quid, si nec habuit intentionem, nec omisit habere, sed præscindit, quia non aduertit, vel nescit? Respondeo quod si iurat per Sanctos, vel res sacras, implicite iurat, si per alias res, vt per vitam, conscientiam, cœlum, &c. & sit vir rudis, vere non iurat. Ita Tamborinus *suprà num.* 10.

SECTIO V.

Vtrum iuramentum sit actus licitus, & honestus?

SVMMARIVM.

24 *Iuramentum est actus virtutis.*
25 *Christus tantum prohibuit iuramentum sine necessitate.*
24 *Iuramentum non est simpliciter necessarium.*
27 *Iuramentum non est adhibendum, nisi grauis causa, necessitasve id expostulet.*

Relictis hæreticorum erroribus, qui olim docuerunt non esse licitum iurare. Catholica veritas docet, iuramentum actum esse virtutis, si cum debitis circunstantiis fiat, constat ex cap. 6. Deuteronomij. *Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis*, & Psalmo 62. *laudabuntur omnes, qui iurant in eo*, eaque de causa sæpe Sancti Patres iurarunt ad firmandos contractus, Abraham Isaac, Iacob, *Genesis* 21. 26. & 31. & in lege scripta Moyses *Deuteronomio* 4. & in lege Garciæ Palaus 2. *ad Corinthios* cum dixit, *ego autem testem Deum inuoco in animam meam*; & confirmatur ex vsu totius Ecclesiæ, & omnium gentium, vt ait Apostolus ad Hæbreos 6. *omnis controuersiæ finis est iuramentum.* Ratio conclusionis est, quia nostris dictis, quæ fallibilia sunt, opus erat firmitatem certam tribuere; sed nulla alia via obtinere poteramus, quam D. authoritatis interpositione: ergo iustum, & conueniens erat, ad hanc finem diuinam authoritatem implorare. 24

Nec obstat illud *Matthæi V.* vbi dicit Christus, *ego dico vobis non iurare omnino* Et Iacobi I. *nolite iurare quodcunque iuramentum.* Nam Christus, & Apostolus, nam prohibuerunt ibi absolute iuramentum, sed iuramentum sine necessitate, putabant namque Iudæi iuramentum præcipuè per creaturas factum, licitum esse in quacunque occasione, à quo errore eos liberare intendens Christus dixit, *nolite iurare omnino*, hoc est, 25

dentia, quando fit cum veritate, & cum iustitia, cum necessitate, & vtilitate, & illis circunstantiis, quibus saltem in foro iudiciali fieri iubemur, hæ autem circunstantiæ omnes in his versiculis continentur.

Sit iusiurandum licitum, discernere notato,
Quis, cui, quid, per quod, ad quid, cur quomodo, quando.

Quis, id est persona iurans, an sit illi prohibitum iurare in iudicio; Cui, id est, persona in cuius manibus fit iuramentum, iuramentum namque in iudicio fieri debet coram iudice competente; Quid, id est, quod materia sit res honesta, Per quod, id est, quod fiat per Deum, vel per creaturas, quatenus ad Deum referuntur. Ad quid, id est, finis iuramenti, qui licitus esse debet, & necessarius; Cur, id est causa concomitans, & mouens ad iurandum, quæ causa etiam licita esse debet; Quomodo, id est quod fiat libere, & non per vim, aut timorem, aut subito iracundiæ motu. Quando, id est tempus in quo emitti potest iuramentum solemne, nam hoc non potest emitti diebus dominicis, nisi magna necessitas, aut causa pia aliter suadeat, vt *infra* dicemus. Veruntamen hæ conditiones non omnes requiruntur ad omne iuramentum, sed ad illud quod fieri debet cum solemnitate. In iuramento tamen, quod non fit cum solemnitate sufficit, quod inueniantur tres illæ conditiones veritas, iustitia, & iudicium, ac proinde solum de illis ex professo agemus. 32

SECTIO VII.

Quòd peccatum sit defectus veritatis, iustitiæ, & iudicij in iuramento assertorio?

SVMMARIVM.

33 *Iuramentum assertorium cui deest veritas semper est peccatum mortale.*

34 *Veritas in iuramento assertorio non sumitur ex confirmatione iuramenti cum re certa in se, sed in mente iurantis.*

35 *Ad assertionem formaliter veram sufficit quod prudenter res ita existimetur.*

36 *Quando defectus iustitiæ in iuramento assertorio sit peccatum mortale?*

37 *Defectus iudicij si precisè consideretur nunquam excedit limites peccati venialis.*

Dico primo: Iuramentum assertorium, cui deest veritas, semper est peccatum mortale; siue fiat in iudicio, siue extra, siue fiat serio, siue iocosæ, siue ob vtilitatem suam, siue alienam, siue ex leuitate, aut excusandi, & se purgandi causa, siue ob amorem, aut timorem fiat, siue materia sit grauis, siue leuis, imo grauius peccatum est in re leui, nam maior iniuria irrogatur diuinæ bonitati. Ita communiter DD. Ratio autem est, quia adducere Deum in testem mendacij est intrinsecè malum, ac proinde ex nullo fine etiam bono potest cohonestari; quia licet in homine dicere leue mendacium esset leuis culpa, in Deo tamen esset summa imperfectio, indecens primam veritatem: ergo qui eum affert in testem mendacij, etiam leuissimi, si hoc faciat ex aduertentia, tacite protestatur ipso facto, vel Deum non omnia scire, vel non esse primam veritatem, 33

cum mentiri possit, in quo vt vides ingentem illi confert iniuriam.

34 Dixi si hoc faciat ex aduertentia, nam mendacium in iuramento assertorio, non tantum desumitur ex confirmatione iuramenti cum re certa in se, quam in mente iurantis, potest namque iurare rem aliter quam à parte rei est, & non obinde falsum iurare, quia prudenter existimauit sic se habere; & è contra iurare quis potest rem, vt est in se, & falsò iurare, si prudenter existimauit rem aliter se habere. Ratio autem est, quia actus voluntatis non specificatur ab obiecto prout est in re, sed prout est in apprehensione per intellectum; sed in illo casu iuramentum verum est in ordine ad intellectum iurantis: ergo.

35 Dixi ad iuramenti veritatem, quemlibet obligatum esse affirmare rem secundum quod prudenter existimat se habere, non enim ad assertionem formaliter verum notitia mathematica, & omnino infallibilis requiritur, alias vix posset quis iurare, sed sufficit si prudenter, hoc est si secundum probabilem rationem ita esse arbitretur. Ita cum communi Leander *tract.1.d.7. quæst.8.* Vnde qui tantum rem sub dubio scit, non potest illam sine periurio affirmare vt certam, neque qui illam ex teste fide digno scit, potest in iudicio affirmare vt certam, sed solum vt eam scit, bene tamen in iuramento particulari, vt cum Diana, Hurtado docet Leander *suprà q.10.*

Et hinc deduces decisionem casus frequenter contingentis, non esse inquam necessarium testificantibus de aliquo scholastico confluxisse ad scholas toto tempore requisito ad cursum faciendum, videre eum singulis diebus, sed sufficere si communiter viderint scholas adeuntem, inde enim rationabiliter credunt vniuersitatis statuto, quod est vt maiori anni parte in scholis versentur, satisfecisse. Non tamen satisfaciunt iuramento, si solum audierint à fide digno, illum ad scholam adiisse, quia est iuramentum in iudicio. Ita cum communi sententia Leander. *tract.1.d.7.quæst.9.*

36 Dico secundo; Licet aliqui DD. asserant defectum iustitiæ in iuramento assertorio, esse mortalem, vel venialem, secundum quod narratio confirmata iuramento mortalis, vel venialis fuerit, vt ait Toletus, Sotus, Ledesma, quos refert Palaus *d.1.de iuramento p.5.num.4.* Reginald. Bonacina, & alij, quos refert, & sequitur Trullenc. *in Decalog. lib.2. cap.1. dub.7. num.5.* Verum probabilius est, defectum iustitiæ, non esse sumendum in iuramento assertorio ex eo, quod iuramentum confirmet narrationem, quæ mortalis sit, vel venialis, sed ex eo, quod sumatur, vt instrumentum peccandi, vt si quis infamet proximum, narrando veritatem occultam, & vt credibilior fiat infamiam, vel detractionem iuramento firmet, & hunc absque dubio si detractio, vel reuelatio proximi fuerit in materia graui, graue peccatum erit tale iuramentum. Ita cum Sanch. Suarez, & aliis Palaus *suprà numero* 4. Raphaël de la Torre *quæst. 98. art. 3. d. 3.*

37 Dico tertio: Defectus iudicis, qui in eo situs est vt iuramento deficiat causa honesta, & vtilis ad iurandum, si præcisè consideretur, nunquam excedit culpam venialem, tam in iuramento assertorio, quam promissorio, quia non videtur grauis irreuerentia Deo fieri, quod eius nomen absque necessitate inuocetur, si iuste, & vere inuocatur. Ita communiter DD. apud Palaum *suprà.* Dixi non excedere culpam venialem, si præcisè consideretur, quia sæpe ex huiusmodi defectu nascitur negligentia in inquirenda veritate, & iustitia ad iuramentum requisitis, & tunc si negligentia grauis sit, peccatum erit mortale, non tam ratione defectus iudicij, quam ob periculum falsò iurandi, si tamen solum fuerit negligentia leuis, etiam erit peccatum leue.

SECTIO VIII.

Quale peccatum sit in iuramento promissorio defectu veritatis, & iustitiæ?

SVMMARIVM.

38 *Defectus veritatis præsentis in iuramento promissorio semper est mortalis.*
39 *Quid si quis iuret commissurum graue peccatum?*
40 *Quid si iuret fracturum brachia filij?*
41 *Ponuntur quædam corollaria.*
42 *Quando res promissa cum iuramento est grauis tenetur eam iurans exequi sub mortali.*
43 *Quid si res promissa sit leuis?*
44 *Defectus iustitia in iuramento promissorio, si materia promissa est grauis, est peccatum mortale.*
45 *Quid si materia leuis sit?*
46 *Ponuntur quædam corollaria.*

DIco primo: Defectus veritatis in iuramento 38
promissorio semper peccatum mortale, siue res promissa sit magna, siue parua, siue licita, siue illicita, quia in hac veritate iuramentum promissorium cum assertorio conuenit, sicque peccat mortaliter qui iurat se facturum aliquod malum graue, aut leue cuius exequendi non habet intentionem. Ita communiter DD. apud Trullenc. *lib. 2. cap.7. num.6.* Et hinc infert cum Sanchez, Trullenc. minus malum ab eo committi, qui iurat se facturum aliquod peccatum veniale cum animo exequendi, quam animo non exequendi, nam qui iurat animo exequendi peccat solum venialiter, vt statim dicemus, qui vero iurat animo non exequendi, peccat mortaliter, quia deest veritas.

Sed quid si quis iuret commissurum graue pec- 39
catum, debetne habere intentionem exequendi, vt non iuret falsum? Respondeo non posse iurare, quia ex suppositione, quod vult iurare, tenetur habere intentionem exequendi, quod promittit, quam intentionem cum licite non possit habere, non potest licite iurare, vnde peccat iurando cum tali intentione, cum in desiderio mali, quod promittit, cum ipso iuramento, siquidem deficit ei iustitia, non tamen contra veritatem iuramenti, si habuit intentionem rem malam exequendi.

Aduerte tamen eum, qui iurat se fracturum 40
ossa, vel brachia filio &c. non peccare, si aliàs habeat animum illum grauiter castigandi, quia hæc verba dicuntur per Hyperbolem, & exaggerationem, quod à simili probari potest, cum quis aliquem laudat de agilitate, & iuramento firmat esse, sicut aquilam velocem, vt si dicat, *por Christo que he Fulano hun pensamento*, vel si dicat, *por Deos, que non darei esta pena por hun Reine, vale hun Reino*, sensus enim est, quod est magnæ æstimationis. Idem dicendum est de aliquibus verbis vrbanitatis, vt cum aliquis, vt alteri deferat honorem iurat non ingressurum, nisi alter præcedat,

inuocat, vt assistat promissioni, ex qua assistentia prouenit irreuerentia, quæ Deo fit cum non implebitur id, quod sub eius authoritate promissum est: ergo.

Dico tertiò: Defectus iustitiæ in iuramento promissorio, si materia promissa est grauis, est peccatum mortale. Ita communiter DD. Ratio est, quia qui rem grauem iuramento promisit efficere, authoritate diuina, diuinoque testimonio se firmat in proposito peccandi mortaliter: ergo peccat mortaliter contra reuerentiam Deo debitam; tum quia tenetur sub mortali non facere id, quod curat; ergo perinde est, ac si falso iurasset & in hac parte omnes conueniunt. 44

At si materia leuis sit, eo quod vindicatio iurata leuis sit, affirmat communis sententia solum esse culpam venialem; quia non videtur grauis iniuria Deo fieri, quod quis eius authoritate se firmet in proposito peccatum veniale committendi, præcipuè cum solum sub obligatione venialis culpæ teneatur iuramentum illud non exequi. Sic innumeris relatis Palaus *suprà num.* 10. Torre, & alij, quos refert, & sequitur Leander *de iuramento tractat.* 1. *d.* 7. *quæst.* 38. 45

Hinc fit, tantum esse peccatum veniale iuramentum de non præstando consilium aliquod Euangelicum. Nam licet sic iurans sumat diuinum testimonium ad obsistendum diuinæ voluntati, tamen quia hæc obsistentia alias peccatum non est, non videtur grauiter diuina maiestas in testem adducta iniuriari. Imò Addo, quod si quis omittat consilium Euangelicum, quia iurauit omissurum, vel faciat peccatum veniale, quia iurauit facturum, regulariter peccare venialiter, quia talis omissio procedit ex quadam ignorantia, qua credit sic iuratum esse adimplendum, at si illam ignorantiam secludamus, existimo executionem rei illicitæ, vel omissionem Euangelici consilij, quia iuratum est, per se peccatum mortale esse, est enim grauis blasphemia in reuerentiam iuramenti præstare, quod est contra iuramenti religionem. Adde talem executionem continere tacite errorem in fide. Sic cum Sanch. Palaus, *suprà num.* 11. 46

SECTIO IX.

Quod peccatum sit in iudicio vel extra iuramentum præstare in alio sensu ab eo quem alius intelligit.

SVMMARIVM.

47 *Deus in iudicio legitimè interrogatus non potest vti amphibologia.*

48 *Iurare etiam extra iudicium sine necessitate, vel vtilitate est peccatum saltem veniale, seclusa iniustitia, vel alia circumstantia.*

49 *Quando detur amphibologia?*

50 *Iurare amphibologice, si adsint alij comites iuramenti, non est peccatum.*

51 *Quid si amphibologia non in solis verbis consistat, sed sit necessarium vt aliquid mentale subintelligatur?*

52 *Quoties licitum est vti oratione ambigua, vel tacita restrictione, licitum est vti iuramento, si necessitas, aut vtilitatis causa id postulet.*

53 *Quædam corollaria ponuntur.*

54 *An in aliquo casu possit falsificari scriptura publica sine peccato.*

55 *Quid si quis scripturam priuatam & syngrapham falsificet?*

56 *Alia corollaria ponuntur.*

57 *Quotiescunque aliqua causa honesta se offert tegendi veritatem potest quis absque peccato vti amphibologia.*

47 Dico primò: Deus in iudicio legitime interrogatus, non potest vti amphibologia, quoties tenetur veritatem fateri; & idem dicendum est quando ad firmitatem alicuius contractus postulatur iuramentum: nam si quis, vt ab obligatione solueretur, iuraret amphibologice deciperet proximum in re graui; & in hoc conueniunt DD. vt testatur Leander *tract.1.de iuramento d. 44.quæst.5.*

48 Dico secundò: loqui, vel iurare etiam extra iudicium amphibologice, sine necessitate, vel vtilitate, est peccatum, opponitur enim hic loquẽdi modus conuictui humano. Vnde licet talis indebita, & simulata locutio non sit mendacium, repugnat tamen veritati, non defectu veritatis, sed per nimiam occultationem veritatis reuelandæ, & ideo si tali locutioni addatur iuramentum, est etiam peccatum, quamvis non excedat limites peccati venialis, seclusa iniustitia, vel alia circunstantia, quæ ex tali modo iurandi oriri posset. Ita cum Caietano, Suario, Lessio, & aliis Palaus *d.1.p.7. num.3.* & cum aliis Tancred. *tract. 4. lib.3.d. 3.num. 17.* Ratio est, quia hic non deficit veritas, sed tantum datur defectus iudicij, sed defectus iudicij iuramento non est mortale, sed veniale vt *suprà*, diximus, ergo.

49 Vt autem hæc clarius lucescant notandum est, amphibologiam tunc dari, quando loquens accipit verba in alio sensu, quam alius accipit, quod dupliciter potest accidere. Primò si reuera verba vtrumque sensum, tam illud, quod intendit iurans, quam audiens, habere possunt in significatione propria, & vsitata, vt contingit in æquiuocis, vt si quis iuret se non comedisse talem rem, intelligens indiuiduam, cum alij de tota specie intelligant. Secundò potest vti ambiguo sensu, præter propriam significationem verborum, subintelligendo, vel addendo aliquid, quod mente ipse concipit, licet non exprimat voce.

50 Dico ergo tertiò: quoties verba secundum aliquem sensum, vel proprium, vel secundum aliquam legitimam interpretationem intentam, proferuntur ex causa honesta, nec periurium committitur, neque vllum peccatum, sic iurare amphibologice, si adsint alij comites iuramenti. Ita communiter DD. apud Suarium *de iuramento lib. 3. cap. 9.* Raphaël de la Torre, *quæst.98. art.9. disp.4.* Et declaratur variis exemplis, v.g. si quis promittat, aut contrahat exterius sine animo promittendi, & interrogetur à iudice sub iuramento, an promiserit, vel contraxerit, potest simpliciter negare se promisisse, vel contraxisse, quia potest habere legitimum sensum, scilicet se non contraxisse interius, quia alias cum non possit probare, habet causam legitimam, ne confitendo condemnetur. Et idem dicendum est de eo, qui cum pecunias mutuatas soluerit, & ab eo iterum petuntur in iudicio, in quo probare non potest, se illas iam soluisse, potest absolute negare, se illas accepisse, quia negatio illa de pecuniis non solutis intelligenda venit. Item si exemptus à gabellis interrogetur, an talem rem portet, potest absolute negare cum iuramento, quia illa negatio facit hunc sensum, non porto ita vt tenear soluere. Idem dicendum est de eo, qui interrogatus an reus illuc transierit? respondet cum iuramento non transisse huc, designando locum, quem pede, vel manu tangit. Idem dicendum est de eo, qui interrogatus an veniat de tali loco, qui falso putatur peste infectus, negat cum iuramento se ex illo venire, propter eandem rationem.

Maior est difficultas quando amphibologia in solis verbis externis non consistit, sed necesse est, vt aliquid mentale subintelligatur, vel præcedat, vt verum sensum efficiant, v.g. dicit aliquis, non comedi tale obsonium, & interius intelligit hodie. Et non esse licitam talem amphibologiam in nullo casu acerrimè defendit Caietan. Aragonius, Soto, quos refert, & sequitur Raphaël de la Torre *quæst.98. art. 9. disp.4.* contraria tamen sententia communis est, & pro ea refert plurimos DD. Tancred. *tract.4. lib. 3. d.3.num.6.* Diana *1. p.tract.15.resol.25.* Palaus *d.1.p.7.* Trullenc. *lib.2.cap.1.dub.15.num.12.* Leander. *tract. 1.d. 45.quæst. 10.* Ratio autem est, quia sicut datur oratio pure vocalis, pure scripta, & pure mentalis, ita potest dari oratio mixta, id est composita ex terminis vocalibus, & mentalibus, ergo veritas talis orationis mixtæ, non est pensanda secundum vnam, vel aliam partem, sed secundum integrum sensum, qui ex tota oratione sic integra resultat, ac proinde falsitas non est sumenda ex sola voce: confirmatur quia in his euentibus, & casibus non tenetur homo totam suam mentem circa rem de qua interrogatur aperire: ergo nec tenetur omnia verba exprimere, quibus ea aperitur: poterit ergo partem exprimere, & partem tacitus mente addere. 51

Et ex his colliges cum Trullenc. *suprà*, quandam regulam notatu dignam. Quotiescunque licitum est vti oratione ambigua, vel tacita restrictione, licitum etiam est vti iuramento, si necessitas, vel notabilis causa id postulet, aut vtilitas corporis, aut honoris, aut rerum familiarium, vel si intercedat iniusta interrogatio facta illi, qui amphibologice loquitur. Ita etiam cum Bonacina, & aliis Diana *2. p.tract.6. resol.30.* Leander *tract.1.d.45.quæst.11.* ex quo multorum casuum resolutiones colligit, quos nos etiam breuiter colligemus. 52

Primò sit cum, qui iuramento promisit latroni 100. addendo tacite in mente sua, si debeo, aut si voluero, non peccare iurando, quia habet iustam causam vtendi amphibologia, nec tenetur tunc soluere centum latroni, quia non intendit ea soluere. Valentia, Nauarr. Sanch. & cum aliis Trullenc. *l.2. cap.1.dub.15.n.4.* Secundò fit posse vti amphibologia eum, qui à iudice non suo interrogatus, vel à suo, sed non iuridice, interrogatur, & idem potest facere testis, dum non interrogatur iuridice, aut habet iustam causam non ferendi testimonium in indicio, vt si graue damnum inde sibi timeat, vel quid simile, vel si interrogetur de criminoso occulto, tunc enim potest respondere, se nescire, vel non vidisse, vel quid simile, addita restrictione, vt tenear dicere. Ita cum Lessio, Sanchez, Villalobos, Sairo, & aliis Trullenc. *suprà num. 5.* & cum aliis Tancred. *tract.4.lib.3.d.3.num.25.* 53

Tertio rogatus à iudice de delicto, quod saltem sub opinione probabili non tenetur manifestare, vt si solum detur simiplena probatio, negare potest se illud commisisse, subintelligendo in carcere, vel ad dicendum. Ita cum multis Tancred. *suprà num. 30.* Item rogatus de complice, quem ex eisdem rationibus manifestare probabiliter non tenetur, eodem modo negare potest. Ita cum Sanchez, Sairo, Nauarro, Bonacina, Palaus *suprà num. 5.* Imò potest se offerre ad sic iurandum, quando id opus esset; Addo si forte reus socios detexit, cum non deberet, teneri pro illorum defensione, iuramento amphibolo

cus, alio modo non posset probare, tale prædium esse suum, quam producendo falsum instrumentum pridie ab alio confectum, posse illud producere. Ratio illorum est, quia nulli in hoc casu fit iniuria. Et idem dicunt de publica scriptura nobilitatis, hæreditatis, quæ si amittatur dicunt, posse sine peccato mortali aliam similem confici.

Ego tamen cum Diana dico, quod publicum instrumentum, seu scriptura publica, in multo casu, sine peccato mortali posse falsificari, etiamsi nullum aliud suppetat remedium ad recuperandam hæreditatem amissam, non quia hæc falsificatio sit contra iustitiam commutatiuam, sed quia est contra iustitiam legalem, & bonum reipublicæ, quod maxime periclitatur, si liceret aliquando falsa instrumenta conficere, quod malum reipublicæ præponderat illi malo, quod patitur iniuste priuatus suo prædio. Ita Lugo *de iustitia d.* 40. *tom.* 2. *numero* 27. & cum Mazuchelo, Diana, 9. *p. tractatu* 8. *resol.* 71. Si quis tamen priuatam aliquam scripturam, vt syngrapham, aut apocham, 55
qua constaret se certæ quantitati pecuniæ mutuo accepta satisfecisse falsificaret, quia aliam legitimam à creditore confectam amisisset, nec alio modo probare posset solutionem, non damnat peccati mortalis Mazuchelus, quam non improbat Diana *suprà*, & ratio illius est quia falsificationes hæ priuatarum scilicet scripturarum, non sunt ita reipublicæ perniciosæ, & authores citati loquuntur tantum de falsificatione instrumenti, quod est scriptura publica; sed ego nec huic sententiæ volo assentire, opponitur enim maxime bono publico, cum talis syngrapha, etiam in iudicio faciat fidem.

Septimò fit, habentem iustam, & probabilem causam occultandi fisco, vel creditoribus 56
aliqua bona, ne videlicet sibi desint necessaria ad sustentationem, neve mendicare cogatur posse negare se occultasse, subintelligendo, quæ obligatus sit manifestare. Idemque possunt respondere testes id ipsum cognoscentes. Ita cum Bonacin. Sanchez, Palaus, *suprà*, Trullenc. *suprà numero* 7. Diana 1. *p. tract.* 6. *resol.* 3. Leander *tract.* 1. *d.* 45. *quæst.* 16. Item scholasticus rogatus an locutus fuerit cum aliquo ex oppositoribus ad cathedram, vel illius domum fuerit ingressus, potest respondere negatiue, si verba, aut ingressus domus non fuerint subornationis causa, quia hæc debet esse mens iudicis interrogantis. Ita cum Sanchez, Suario, Palao, Leander, *suprà quæst.* 24. Item Canonici obligati seruare secretum eorum, quæ in congregatione tractantur, possunt iurare se non violasse secretum, si nihil eorum, quæ sub graui culpa obligati erant celare manifestauerint, quia de his, & non de aliis censetur iudex interrogare. Ita Sanchez, *libro* 3. *cap.* 6. *numero* 34.

Octauo mulier, quæ adulterium commisit, poterit subi iuramento negare, se commisisse, subintelligendo, vt manifestare teneatur. Ita cum Sanchez, Bonacina, Sairo, Palao, Leander, *suprà quæst.* 21. Item is, qui mutuare non tenetur, poterit respondere petenti mutuum, se nullam habere pecuniam, hoc est ad mutuandum, si causa detur negandi mutuum, nempe quia prædictis illis pecuniis eget ad alium vsum, vel timet debitorem difficilem fore soluendum. Ita cum Nauar. & aliis Sanch. *l.* 3. *c.* 6. *n.* 40. & 41. Item mercatores, qui non possunt iustum pretium ab emptoribus obtinere, nisi iurent tanti, vel tanti sibi mercem stare, cum de facto non stet, iurare quidem possunt, tanti sibi

sibi stare, subintelligendo, cum alia merce, quam habent, vel computatis omnibus expensis. Ita Rebellus *lib.9. quæst.7. num.*8. Bonacina *d.*4.*quæst.*1. *p.*12.*num.*8.

Nonò: Quando quis inique interrogatur, vt respondeat excludendo omnem amphibologiam, potest adhuc, si iusta adsit causa, vti amphibologia, ponendo in mente aliquam particulam, per quam verum efficiatur iuramentum, vt si iudex interroget testem, an sciat delictum, siue publice, siue occulte, aut seclusa omni amphibologia. Item pœnitens interrogatus an illud, vel hoc peccatum fassus sit, potest iurare, se non confessum, intelligendo, vt teneat tibi dicere, & idem de confessario dicendum est. Ita cum Henriquez, Sanchez, Bonacina, Diana, Trullenc. *suprà num.*9. & cum aliis Leander *tract.*1.*d.*45.*quæst.*37.

Decimò vbi factum exterius ob aliquam causam excusatur à peccato, potest interrogatus à iudice de illo facto, id negare, intelligendo de facto criminoso, vt si in propriam defensionem, vel inaduertenter homines, quis occidit, vel rem alienam in veri debiti compensationem vsurpauit. Ita cum Lessio, Sanch. Diana 5. *p.tract.*6.*resol.*30. Qui optimè addit cum Sanchez, quod quando taxa alicuius rei probabiliter est iniusta, venditor si pluris vendat, defraudet in pondere, & mensura, ita vt sibi satisfaciat, vel pro pretij iniustitia potest à iudice interrogatus, an pluris vendiderit, vel cum falsa mensura, potest inquam totum negare, & asserere, se pretio taxato vendidisse, & cum iustis ponderibus, intelligendo hæc, ita vt pluris vendens, aut deficiens in pondere deliquerim Diana *p.*3, *tract.*6.*resol.*30.

Maior difficultas est, an si quis ad promouendum in concionatorem, ad Cathedram, ad lauream doctoratus, debeat habere, v.g. decem annos studij in aliqua vniuersitate, & interrogatus sub iuramento, an prædictos annos habuerit in vniuersitate Conimbricensi, vel Eborensi, possit respondere, tales annos perfecisse, intelligendo interius, quoad sufficientiam, supponimus namque talem promouendum habere eam scientiam requisitam ad tale munus? Negatiuè respondet cum Sanch. Diana *p.*4.*tract.*4.*resol.*175. Verum affirmatiua sententia probabilis mihi videtur, hanc tenet cum Tamburino, Tancred. *tract.*4.*lib.*5.*d.*3.*num.*52. Ratio autem est, quia cessante fine legis in aliquo casu particulari cessat lex in probabiliori opinione, sed lex præscribens decem annos studij in aliqua vniuersitatem ad gradum Doctoralé, ad concionandum, &c. est, ne doctoretur, vel prædicet non idoneus; ergo si homo iste idoneus est, cessat lex præscribens illi decem annos studij: interrogatus ergo, an per decem annos studuerit in vniuersitate Conimbricensi? Respondere poterit, studui, subintelligendo in loco debito, quoad sufficientiam, siquidem per hoc non lædit, quoad substantiam legem, vel ius alicuius. Imò si illi dicatur, quod respondeat sine amphibologia, potest iurare se studuisse in vniuersitate Conimbricensi per decem annos, subintelligendo quoad sufficientiam, propter eandem rationem. Ita Tancred, *suprà n.*51.

57 Denique quotiescumque aliqua causa honesta se offert tegendi veritatem, potest quis absque peccato vti amphibologico iuramento, vt ex allatis exemplis constat & ex ratione sæpe dicta, quia tale iuramentum veritatem, & iustitiam habet, & cum vtile sit, illud præstare, non deficit iudicium, ex nullo ergo capite vitiari potest. Aduerte tamen maximè in fine huius sectionis, vtentem aliqua ex his amphibologiis, debere scire saltem in genere, se posse absque mendacio tegere veritatem, non tamen opus est, vt in particulari cognoscat modum quo debet tegi, vnde si intendat iurare eo sensu, quem vir doctus verum reperiret, & sciat verum ibi reperiri posse, sufficiet ad excusationem periurij. Suarez *tomo* 1. *de Relig.lib.*2.*cap.*19.*n.*4. Sanch. *lib.*3.*cap.*6.*n.*46.

SECTIO X.

Vtrum iuramentum fictum tam in iudicio, quam extra sit peccatum mortale?

SVMMARIVM.

58 *Iurare siue in iudicio, siue extra sine animo implendi iuratum est peccatum mortale.*

59 *Iurare falsum sine animo iurandi, tam in iudicio, quam extra est peccatum mortale.*

60 *Iurare verum sine animo iurandi extra iudicium, & contractus tantum est veniale.*

61 *Iuramentum verum sine animo iurandi in iudicio & contractibus est peccatum mortale.*

62 *Qui aliquid promisit cum iuramento sine animo implendi, sed cum animo non se obligandi peccat mortaliter.*

63 *Qui aliquid promisit cum iuramentò cum animo implendi sed cum animo non se obligandi extra iudicium, & contractus venialiter peccat.*

TRibus modis dari potest fictio in iuramento primo si quis iuret sine animo iurandi, secundo si iuret sine animo se obligandi. Tertiò si iuret sine animo implendi, quod iurauit; his suppositis.

Dico primò: iurare siue in iudicio, siue extra sine animo implendi iuratum, est peccatum mortale. Ita communiter DD. apud Tamborinum *lib.*3. *cap.*3.§.1.*num.*1. Tancredum *tract.*4.*lib.*2.*d.*4.*n.*12. Leandrum *tract.*1.*d.*44.*qu.*7. Escobar *lib.*29.*n.*200. Ratio est, quia iuramento quale hoc est deficit prima veritas, ergo. 58

Dico secundo: Iurare falsum sine animo iurandi, tam in iudicio, quam extra, est peccatum mortale. Ita cum Caietan. Ledesma, Soto, Lessio, Suar. Bonacina, Palaus *d.*1.*p.*8.*num.*4. Trullenc. *in decalog.lib.*2.*cap.*1. *dub.*12. Leander *tract.*1. *d.*44. *qu.*2. Ratio est, quia grauis irreuerentia fit Deo, ex eo quod tantum in apparentia & nomine tenus in testem falsi inuocetur, nomini enim Dei Summa reuerentia debetur. Tum quia si semel admittamus Deum simulate inuocari posse in testem falsi, absque graui peccato, finis iuramenti, qui est veritatis confirmatio, magna ex parte pœnitus frustraretur, quæ ratio magis vrget in iudicio, & contractibus, quia in iudicio, est contra iudicis mandatum iurare falsum, sine animo iurandi, & in contractibus, est in præiudicium partis. Hic tamen non loquimur quando iuramento additur aliqua particula inintellecta, qua redditur verum iuramentum in meo intellectu, licet exterior prolatio sit falsa, nam de his modis iurandi, præcedenti sectione fuse diximus, quod non sit peccatum. 59

Dico tertiò: Iurare verum, sine animo iurandi, extra iudicium, & contractus, tantum est veniale. Ita cum Lessio, Sanch. Bonacina, Palaus *suprà n.*6. & cum aliis Leander *suprà quæst.*4. Ratio est, quia ex 60

ex hoc iuramento non fit aliqua grauis irreuerentia Deo, cum licet simulate inuocetur, inuocatur tamen in testem veritatis, neque fit iniuria proximo, quia supponimus grauiter inde non lædi.

61 Dico quartò: iurare verum sine animo iurandi in iudicio, & contractibus, est peccatum mortale. Ita prædicti DD. & Ratio est, quia sic iurans, decipit iudicem, vel secum contrahentes, nam superioris præceptum, non solùm est de veritate dicenda, sed de dicenda sub diuino testimonio, in contractibus vero semper resultat ex hac simulatione aliquod damnum proximo, quod si nullum resultet, probabiliter putat Sanchez, *lib.2.cap.7.n.2.* non esse mortale, quam sententiam approbat Palaus *suprà num.* 57. Leander *suprà, quæst.* 5. & mihi non displicet, quia in contractibus, quod per se magis attenditur, est damnum proximi, vnde si absit, non erit mortale. Aduerte tamen ex hoc iuramento facto sine animo iurandi, siue sit de re vera, siue falsa, nullam oriri obligationem adimplendi illud, non enim fuit verum iuramentum, sed simulatum. Ita cum communi sententia Trullenc. *suprà num.* 2. sed debet intelligi, quantum est ex vi, & religione iuramenti, & in foro interno, nam si de foro exteriori loquamur, si detur scandalum, ratione scandali, tenetur iurans tale iuramentum obseruare, si sit de re aliqua facienda. Ita communiter DD. apud Fagundez *in 2. præceptum Decalogi lib.2.cap.9.num.4.*

62 Dico quintò: qui aliquid promisit cum iuramento, sine animo implendi rem promissam, sed cum animo non se obligandi, peccat mortaliter. Ita Tamburinus *lib.3.cap.3.§.2.num.6.* Ratio est, quia iuramentum, cui deficit animus se obligandi, non est verum, sed fictitium, sed iurare falsum fictitiè, est peccatum mortale, vt diximus præcedenti asserto: ergo & iurare sine animo se obligandi. Maior probatur, quia obligatio, vel est de essentia ipsius iuramenti, vel passio inseparabilis ab ipso iuramento: ergo si quis vult iurare, excludendo obligationem, vult vt tale iuramentum suam essentiam non habeat, siquidem illam habere non potest, sine obligatione: ergo non vult iurare, sed iuramentum simulare.

63 Dico sextò: qui aliquid promittit cum animo adimplendi, sed cum animo non se obligandi, extra iudicium, & contractus, tantum peccat venialiter. Ita Tamburinus *suprà num.6.* & patet ex ratione allata asserto tertio, eodem namque modo philosophantur, cum vtrumque iuramentum sit simulatum vt probauimus. Vnde ex tali iuramento, quantum est ex vi, & religione iuramenti, secluso scandalo, nulla oritur obligatio ad illus obseruationem, siquidem ex iuramento simulato nulla oritur obligatio; quam sententiam etiam tenet cum multis Fagundez *suprà, cap. 9. num.9.* Palaus *suprà num.7.* Trullenc. *suprà num. 6.* Aduerte tamen prædictam doctrinam debere intelligi, quando quis habuit expressum animum non se obligandi, nam si iurauit cum vero animo iurandi, & aliàs non habuit expressum animum non se obligandi, verum iuramentum efficit, nam eò ipso quod voluit iurare, censetur habere voluntatem eorum, quæ necessario ad iuramentum requiruntur, nisi ea expresse excluserit. Ita cum Suario, Sanchez, Bonacina, Palaus *suprà num.8.*

* * *

SECTIO XI.

Quando consuetudo iurandi grauem culpam inducat?

SVMMARIVM.

64 *Quando detur consuetudo iurandi explicatur.*
65 *Consuetudo quæ inclinat ad multoties iurandum, sed cum aduertentia, vt verum iuretur non constituit hominem in statu peccati mortalis.*
66 *Quid si cum hac consuetudine iurandi verum haberet consuetudinem mentiendi?*
67 *Consuetudo quæ inducit ad iurandum falsum cum aduertentia, vel sine aduertentia, an sit verum, vel falsum quando quis iurat, constituit hominem in statu peccati mortalis.*
68 *Qui ex tali consuetudine sine aduertentia sufficiente ad mortale iurat falsum tantum peccat in causa.*
69 *Consuetudo qua fit, quod homo iuret falsum sine aduertentia est culpabilis in se & debet auferri.*
70 *Explicatur assertio.*
71 *An sit differenda absolutio illi, qui hac praua consuetudine est affectus, etiamsi proponat emendationem?*

Consuetudo iurandi, tunc datur, quando quis passim iurat, hæc autem consuetudo est duplex. Prima quæ inducit ad multoties iurandum, sed cum aduertentia, vt verum iuretur. Secunda quæ inducit ad iurandum sæpe falsum, hoc etiam duplici modo, Primò vt cum quis ex consuetudine deprauata periurandi, iurat frequenter falsum, sed semper cum aduertentia ad nouum peccatum committendum. Secundò quando quis ex deprauata consuetudine iurandi iurat absque aduertentia, aut libertate noua, sed sine aduertentia iurat, siue verum, siue falsum sit, quod iurat: his suppositis, 64

Dico primò; consuetudo, quæ inducit ad multoties iurandum, sed cum aduertentia, vt verum iuretur, non constituit hominem in statu peccati mortalis, nec sub mortali tenetur talem consuetudinem extirpare. Ita cum Valentia, Rodrig. Veiga, Ledesma, Sanc. Bonacina, Palaus, *de iuramento d.1.p.7. num. 2.* Trullenc. *lib. 2. de Decalog. cap. 1, d.2.* Fagundez *in Decalog. cap. 8. num 5.* Leander *tract.1.d.8. quæst.3.* Ratio est, quia hæc omnia iuramenta tantum sunt peccata venialia, vt suppono, siquidem fiunt cum plena aduertentia ad veritatem, & solum eis deficit iudicium: ergo consuetudo ex illis resultans, solum ad peccata venialia inclinare potest: nam solũ inclinat ad similes actus. Nec obstat quod aliquando quis ex hac consuetudine in periurium labatur, vt ex inde censeatur esse in morali periculo periurij, quia ad hoc periculum deberet frequenter induci in periurium. 65

Dico secundò; si quis cum hac consuetudine iurandi verum aduertenter, haberet consuetudinem mentiendi, licet Valentia, Ledesma, & Bonacina, quos refert Leander *suprà quæst.4.* affirmant illum esse in statu peccati mortalis, si illam extirpare omittat, probabilius est, neque in hoc casu, sic iurantem esse constitutum in statu peccati mortalis, Nam esto aliquando contingat, quod iuramentum cum mendacio coniũgat, id est per accidens, & raro, & consequenter censeri non potest in periculo morali peccandi mortaliter esse constitutum. Ita cum Sanc. Suario, Palaus, *suprà num. 3.* Fagundez, *suprà* 66

suprà, Trullenc. *lib.* 2. *decalogi cap.* 1. *dub.* 20. *n.* 5. Leander *supra quæst.* 4.

67 Dico tertiò: consuetudo quæ inducit ad iurandum falsum cum aduertentia, vel sine aduertentia, an sit verum, vel falsum quod quis iurat, absque dubio constituit hominem in statu peccati mortalis; non quia ipsa consuetudo, vt optime aduertit Trullenc. *suprà*, sit peccatum distinctum formaliter ab ipsis iurandi actibus, nam consuetudo nihil aliud est, quam ipsemet actus frequenter repetitus, si formaliter loquamur de consuetudine, si vero loquantur de consuetudine, vt est quidam habitus criminosus, vt ait Raphaël de la Torre *quæst.* 98. *art.* 3. *d.* 3. quatenus ad peccatum inclinat, non potest esse peccatum, quia hoc in solo actu, & eius commissione reperiri potest, at licet ipsa consuetudo in se non sit peccatum, omissio tamen eam extirpandi, potest esse peccatum mortale, ratione periculi moralis, cui exponitur eam habens incidendi in periuria, vt cum Sanc. Suario, Trullenc. notauit Palaus *d.* 1. *p.* 9. *num.* 4. Et ratio est, quia talis consuetudo est occasio sæpe peierandi: ergo si quis illam non procuret expellere, censetur velle periurium, vt patet in eo, qui non vult expellere concubinam, vel alienum restituere, cum possit.

Dices cum Tamburino *lib.* 3. *decalogi cap.* 1. §. 5. *num.* 4. hanc occasionem esse intrinsecam, & inuoluntariam, nemo enim voluntarie assumpsit habitum illum iurandi, nam licet, frequenter volens incidat in culpas, non aduertit tamen, nec deliberate vult habitum inde resultantem. Respondeo cum Dicastillo *de pœnitentia tract.* 8. *d.* 9. *num.* 414. Consuetudinem illam, licet possit inuoluntarie acquiri, libere tamen retineri, non conari autem illam extirpare, est velle illam habere, hæc autem voluntas, non potest non esse mala. Vnde non potest dici talis consuetudo inuoluntaria, nam licet sit intrinseca, est tamen voluntaria, per quod patet ad argumentum, quod Tamburinus sumit ex fragilitate, responsio: nam fragilitas nec etiam ieiuniis potest ab homine expelli, hanc autem consuetudinem potest homo, si velit expellere. Vnde non potest dici occasio peccati remota, vt fomes peccati, sed proxima, vt bene notat Tancred. *tract.* 4. *lib.* 3. *d.* 2. *num.* 18.

68 Dico quartò: si quis ob consuetudinem supradictam prauam peierandi, aliquando iuret falsum, sine aduertentia sufficiente ad peccatum mortale, siue talis inaduertentia proueniat à consuetudine, siue à repentino calore iracundiæ, siue ab obliuione, non est in se peccatum mortale, sed solum est mortale in voluntate, quam habet non remouendi consuetudinem; ita cum Suario, Sanc. & aliis Palaus *suprà num.* 5. Raphaël de la Torre *suprà*, Ratio est, quia illud iuramentum, vt in se esset peccatum mortale, debebat esse voluntarium directe, vel indirecte; at neque directe, neque indirecte est voluntarium; ergo tantum erit peccatum in causa, sicut pollutio in somnò, cui quis causam dedit in vigilia, cuius tota culpa fuit in positione causæ.

Sed hinc exoritur non leuis difficultas. Cur scilicet sit obligatio grauis auferendi illam consuetudinem, ita vt permissio consuetudinis, sit peccatum mortale? Nã si actus subsequentes non sunt peccata propter inaduertentiam, consuetudo ex qua illi actus oriuntur, non erit mala saltem ex eo capite, cum non exponat hominem periculo morali peccandi mortaliter, sed faciendi aliquid absque peccato, propter inaduertentiam. Vnde sicut contumelia prolata ab ebriorum non est peccatum, nec in se, nec in causa, quia de ratione contumeliæ est, quod sit verbum humanum ab homine ratione vtente prolatum, sic iuramenta falsa, absque aduertentia prolata non erunt iuramenta, atque ideo neque in se, neque in causa erunt peccata, licet periuria sint, quod hoc argumento conuictus concedit Ioannes Sanct. *in selectis d.* 20. *num.* 5. quem sequitur Thomas Tamburinus *lib.* 3. *cap.* 1. §. 1. *num.* 4.

Verum communis Theologorum sententia docet, prædictam consuetudinem, qua fit, vt aliquis iuret falsum sine aduertentia, esse culpabilem in se, & debere auferri, vt cum Sanc. & aliis, tradit Lugo, *de pœnitentia d.* 16. *num.* 206. & cum aliis Leander *tract.* 1. *d.* 8. *quæst.* 7. Pro quo aduertendum est, actum illum, qui ex consuetudine oritur, aliquando esse talem, vt etiam sine aduertentia factus retineat in se totam malitiam obiectiuam, ob quam prohibetur, vel contingit in homicidio, vulneratione, & similibus, quæ siue fiant cum aduertentia, siue sine illa, semper retinent malitiam, siue indecentiam obiectiuam, ob quam prohibentur, ita vt adueniente aduertentia, habeant iam malitiam formalem, & de his non est dubium, quin consuetudo, quæ facit, vt fiant huiusmodi actiones absque aduertentia, sit culpabilis, & peccatum. Vnde qui videt homicidium in ebrietate secuturum, peccat peccato homicidij, quia tenetur in causa illud impedire. 69

Aliquando vero hi actus sunt, vt sine aduertentia facti, non retineant malitiam obiectiuam, ob quam prohibentur, v. g. contumelia, quæ si ab ebrio, vel insano proferatur, non est contumelia, quia non sunt verba humana, sed ab illo, ac si à psitaco proferuntur; & idem est de iuramento prolato ab ebrio, & ideo, nec contumelia, nec iuramentum prolatum ab ebrio, etsi præuideantur essent peccata in se, vel in causa; quia posita illa circunstantia, non retinent malitiam obiectiuam, ob quam prohibentur. Aliter tamen dicendum est de iuramento, quod non in ebrietate, aut somno profertur, sed ab habente vsum rationis, sine aduertentia actuali; huiusmodi enim periuria possunt esse peccata in causa, & est obligatio auferendi consuetudinem ex qua oriuntur, quia semper retinent aliquam malititiam obiectiuam; nam illa inuocatio diuini nominis in testem falsitatis, etiamsi fiat sine aduertentia, est grauiter Deo iniuriosa, est enim contra debitam illi reuerentiam, & valde perniciosa societati humanæ, sicut si iurans falsum cum aduertentia, sed sine intentione iurandi, absque dubio peccaret mortaliter, quia exterius iurat falsum, absque animo interno iurandi, vsurpando ea verba, quæ exterius sonant, & significant audientibus iuramentum rei falsæ, in qua fictione magnam irreuerentiam irrogat Deo. Imò talis fictio est valde perniciosa societati humanæ, vt supra diximus: ergo illa verba secundum se absque animo prolata, habent indecentiam obiectiuam, ratione cuius tenetur homo ea non velle: ergo sicut non potest velle illa in se sine peccato, ita nec potest velle illa in causa absque peccato per quod patet ad rationem dubitandi, nam licet illud iuramentum in se non sit peccatum, propter defectum aduertentiæ, est tamen peccatum in causa, quia cum tale iuramentum retineat indecentiam ex parte obiecti, teneor ego vitare causam inclinantem ad actum, qui terminatur ad tale obiectum, non propter malitiam actus, cum actus in se non sit malus, sed propter deformitatem obiecti, ad quod per inaduertentiam terminatur; sicut si præuiderem quod in ebrietate hominem occisurus sum, teneor talem causam euitare, non quia occisio in se sit peccatum, 70

sed

verum, vt si Petrus sciens talem rem non ita fuisse, & Franciscus certo existimet ita fuisse, non potest Petrus inducere Franciscum, vt iuret, quod certo putat ita fuisse, quia esset causa illius periurij materialis, quod ex virtute Religionis tenetur vitare, nam licet respectu Francisci sit materiale, respectu illius est formale, cum inducat, ad iurandum id quod scit esse falsum.

Verum licet hæc sententia communior sit, probabile tamen est, posse quemlibet alium inducere 74
ad iurandum id, quod putat esse verum, licet inducens sciat esse falsum. Ratio est, quia iurans facit actum Religionis, quod bonum cum intendat inducens, sine proximi damno, non est reus alicuius culpæ, siquidem ipse non petit, vt alter iuret falsum, sed illud, quod putat esse verum. Ita cum Petro Hurtado, Tancred. *tract.4.lib.3.d.5.n.11.* Diana *p.5.tract.7.resol.14.* Tamburinus *lib.3.cap.1. §.5.num.7.* Ego ipse *in nostro Directorio Regularium p.2. tract.3.d.6.n.523.*

Dico secundò: Quoties alicui non constat alium 75
esse falso iuraturum, vel iuraturum per falsos deos, potest ab eo iuramentum exigere; quia in casu dubio de nemine est delictum præsumendum, aliàs ferè nunquam liceret ab alio iuramentum petere. E contra vero nulla legitima causa interueniente illicitum est petere iuramentum ab eo, quem quis scit falso iuraturum, vel iuraturum per falsos deos, si paratus non sit iurare; siquidem lege charitatis tenetur quis, proximo occasionem ruinæ non præbere. Ita cum communi sententia Palaus *d.1.p.10. num.1.* quod si paratus sit iurare, Sanchez existimat solum esse veniale, etiam absque causa petere iuramentum ab eo, quem quis scit per falsos deos iuraturum, esse tamen mortale si petat ab eo, quem scit falso per verum Deum iuraturum. Verum absolute dicendum in vtroque casu esse peccatum mortale; quia ex charitate tenetur quis vitare peccatum proximi, si absque vllo suo incommodo potest; sed in hoc casu nulla datur necessitas talis iuramenti: ergo ita Palaus *suprà num.7.*

Dico tertiò: stante legitima causa licitum est 76
tam in iudicio, quam extra illud, petere iuramentum ab eo, quem quis scit esse periuraturum, vel per falsos deos iuraturum. Ita cum Lessio, Suario, Sanct. Reginaldo, & aliis Palaus *suprà num.9.* Fagundez *lib.2. decalogi cap.7.* Trullenc. *lib.2.cap.1. dub.13.* Ratio est, quia in petitione iuramenti absolutè, nihil malè inuenitur, cum possit optimè fieri, quod autem alius falso iuret, vel per falsos deos, non petenti, sed iuranti, tribuendum est, nam eius peccatum petens non tenetur impedire cum suo detrimento. Hinc fit iudicem ad instantiam partis, actorem ad fraudes detegendas, posse petere hoc iuramentum, etsi sciant iurantem esse periuraturum. Et idem dicendum est in contractibus, & quando alicui interest alterius fidem infirmare, & hoc, iuramento falso obtinetur, ac tandem quoties causa legitima, & honesta intercesserit.

Sed quæres, an si aliquis sit determinatus ad iu- 77
randum falsum, vel per falsos deos, quod tamen quis optimè scit, neque alia via iurare vult, possit quis petere eius iuramentum, dicens iura mihi esto falso iures, vel per falsos deos? Affirmant Bañez, Abul. Ledesma, quos refert Fagundez, *suprà num.7.* Sanc. *lib.3. decalogi cap.8.n.27.* probabile putat Palaus *suprà.* Verum contraria sententia probabilior est. Ita cum D.Th. & aliis communiter Fagundez, *suprà,* Palaus, & Trullenc. *suprà,* Tancred. *tract.4.lib.3.d.5.n.17.* Ratio est, quia petens in illa petitione conuincitur petere iuramentum, non

absolutè, vt in præcedenti casu, sed esto sit iniquitate vestitum, sed iuramentum iniquitate vestitum iniquum est; ergo etiam illa petitio est iniqua. Neque argumentum quod aliqui afferunt ex petente mutuum, esto sit sub vsuris, est ad rem, nam petens mutuum, non vult dare vsuras, hoc enim illi molestum est, & contrarium vult, sed petit mutuum, & ex suppositione, quod ille non vult, promittit vsuras, petitio autem mutui & concessio vsurarum non sunt in se mala, sicut est petitio iuramenti, esto sit falsi. Vide Palaum *suprà*, & Fagund. *suprà n.* 11.

78 Quæres tandem an sit petendum iuramentum promissorium ab eo, quem quis scit esse illud violaturum? Respondeo. Idem esse dicendum, ac in iuramento assertorio, nempe si morali certitudine constet esse violaturum non poterit exigere, nisi illi necessaria, & vtilis sit talis petitio, ob rationem sæpè dictam. Ita cum multis Palaus *suprà num.* 11. Et hinc deducitur imprudenter facere confessores exigentes à suis pœnitentibus iuramenta, vel votum desistendi ab aliquo crimine, quia eos transgressionis periculo exponunt, & sæpè suppetunt alia remedia, vt cum multis aduertit. Fagundez *suprà*.

SECTIO XIII.

Quinam possint iuramentum emittere?

SVMMARIVM.

79 *Iuramentum extra iudicium potest emitti ab omnibus dummodo vsum rationis habeant.*

80 *Viris ante 14. annum, & fœminis ante 12. interdicitur iuramentū in iudicio in causis ciuilibus.*

81 *Periurij, infames & inimici, repelluntur à iuramento emittendo in iudicio.*

82 *Socius criminis extra delicta excepta repellitur à iuramento in iudicio.*

83 *Prælati, & Sacerdotes iurare non possunt in iudicio sine graui causa.*

84 *Licitum est Sacerdotibus iurare in iudicio in aliquibus casibus, qui ibi referuntur.*

85 *In aliquibus casibus non potest clericus iurare in manu laici sine Episcopi licentia, & quales sint?*

86 *Deus potest iurare, & quomodo?*

87 *Christus de facto nunquam iurauit, poterat tamen iurare.*

88 *Angeli in ordine ad nos possunt iurare.*

89 *Angeli in statu beatifico non habent necesse iurare quoad se.*

90 *Quid dicendum sit in statu naturæ?*

79 PRo explicatione huius sectionis notandum est, vel iuramentum fieri in iudicio, vel extra iudicium, si fiat extra iudiciū, certum est, & commune, posse emitti ab omnibus, etiam impuberibus, dummodo rationis vsum sufficientem habeant, eosque peccare mortaliter, si falso iurét. Difficultas ergo est, vtrum omnibus in iudicio liceat iuramentū elicere?

80 Dico primò: Viris ante 14. annum, & fœminis ante 12. interdicitur iuramentum solemne in iudicio in causis ciuilibus *cap. paruuli* 22. *qu.* 5. quia non habent maturum iudicium ad iurandum, cum debita reuerentia, ideoque non possunt à iudice cogi ad iurandum. In criminalibus vero admittitur minor annis 20. *l. inuicti, ff. de test.* quod si sponte se offerant, licet aliqui existiment posse admitti si sint doli capaces, & in eis sufficiens iudicium vigeat, communis sententia ait, non esse admittendos ob rationem dictam. Ita cum aliis Trullenc. *in decalog. lib.* 2. *cap.* 1. *d.* 13. *n.* 2. Verum si minores dicta ætate admittantur, licet non faciant plenam fidem, faciunt tamen præsumptionem sufficientem ad torturam, vt cum Sanch. Fagundez, & aliis tenet Trullenc. *suprà.* Et de iure Lusitano, sine iuramento interrogantur, vt delicta puniantur, vt patet *ex Ordinatione lib.* 3. *tit.* 56. *n.* 6. Sed hoc solum fieri potest in causis grauissimis, & in defectu alterius probationis, vt ait Fagundez *lib.* 2. *decalogi cap.* 5. *n.* 6.

Dico secundò: Repelluntur à iuramento emittendo in iudicio primo periurij, qui in iudicio conuicti sunt, & cōdemnati tanquam periurij, *c. paruuli* 22. *qu.* 5. præsumitur namque iterum periuraturos Trullenc. *suprà n.* 3. Leander *tract.* 1. *d.* 6. *qu.* 14. Secundò infames infamia iuris. Ita cum communi sententia Leander *suprà qu.* 16. Tertiò infames infamia facti, si illorum crimen probetur, quamuis aliquando etiam admittantur, si aliter veritas cognosci nequeat, vtpote quia crimen suapte natura est occultum, vel in occulto loco commissum. Ita Dicastillus, & aliis Leander *suprà qu.* 17. Quartò inimici, inimicus enim præsumitur semper mala cogitare. Ita cum Dicastillo, & aliis Leander *suprà qu.* 11. requiritur tamen tam in causis ciuilibus, quam criminalibus, inimicitia grauis, & capitalis, vt si inter eos intercesserit lis, vel iniuria, vel vt inimicus à iudice fuerit declaratus. Ita cum Farinacio, Dicastillo, & aliis Leander *suprà qu.* 12. 81

Quintò repellitur à iudicio socius criminis *cap. conueniens de testibus*; Excipe delicta excepta, nempe hæresis, læsæ maiestatis, Sodomiæ, falsificationis monetæ, Maleficij, furti famosi, & denique omniū criminū, quæ vergunt in damnum Reipublicæ, in quibus casibus, dictum socij criminis, si sit iuratum facit simiplenam probationem, vt recte ait Trullenc. *lib.* 8. *decalogi cap.* 3. *dub.* 4. *n.* 31. Fagundez, Dicastillus, & alij, quos refert Leander *suprà d.* 6. *qu.* 20. licet ille cum aliis oppositum teneat. Sextò repelluntur consanguinei, siue sint ascendentes, siue descendentes, collaterales, vel affines. Ita cum communi sententia Leander *suprà qu.* 28. Admittantur tamen aliquando affines, & consanguinei, in rei defensionem, quando aliter veritas ostendi non potest, & circa matrimonium, nisi propter incrementum, & honorem filiorum videantur suspecti. Leander *suprà qu.* 30. Septimò repelluntur domestici, tam in causa ciuili, quam criminali, domestici autem dicuntur filij, serui, & liberti, famuli conductitij, & alij familiares. Ita cum aliis Leander *qu.* 31. & 32. Octauò repelluntur etiam pagani, Iudæi, apostatæ à fide, & alij ex alia lege contra Christianos. Ita cum communi sententia Leander *suprà qu.* 33. 82

Dico tertiò: Prælati etiam, & Sacerdotes in iudicio iurare non possunt, sine graui causa *cap. si quis presbyter* 2. *qu.* 5. Ratio est, quia iuramentum exigitur à laicis, eo quod de eorum veritate dubitatur; sed hoc dubium cadere potest in Ecclesiasticam personam: ergo ab ea non est exigendum iuramentum pro leui causa. Licitum tamen est Sacerdotibus iurare in iudicio pro necessitate, vel magna vtilitate, v.g. quando quis defectus probationis læditur, vel rem suam perdit, vel pro fide, pace, obedientia, indemnitate Ecclesiæ, vel quando ipsi Sacerdotes ab infamiæ nota se purgare coguntur *l. dum ab excom. absoluendi sunt.* Tandem si in re propria litigent, debent iurare de calumnia, id est, non mouere litem animo calumniandi, sed bona fide aliquid proponere, & respondere. Dum autem Sacerdotes iurát, non tenentur regulariter sacra tangere, sed satis est, si per suam consecratione, tangendo pectus, suum, iurent, nisi in casibus grauibus, & in quibus expressum est, 83 84

vt

vt Episcopi,& sacerdotes sacra tāgant.Trullenc.*sup.*

85 In tribus tamen casibus nequeunt clerici in manu laici iurare absque sui Episcopi licentia primo quando iurant coram laico tanquam suo superiori ab ipso coacti *cap.nullus 22.q.5.* Secus quando non tanquam superiori; nam tunc possunt absque prædicta licentia *cap. ex rescripto.* Secundo quando iurant de calumnia, nam hoc iuramentum non possunt præstare,nisi coram suo superiore, vel de eius licentia *cap.nos.22.q.7.* Tertio non possunt in actu testificandi iurare in manu laici, absque superioris licentia *cap.quanquam 24.q.5.* In reliquis vero casibus possunt sine sui prælati licentia iurare in manu laici; debet tamen esse grauis necessitas, aut magna vtilitas,vt liceat sacerdotibus iurare, vt dictum est. Ita communiter Doctores apud Trullenc. *suprà.*

86 Sed quæres vtrum Deus possit iurare?Respondeo affirmatiue,& patet ex multis locis scripturę & Paulus de Deo loquens ait, *quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per semetipsum*, ad Hæbreos 6. Ita communiter DD. Ratio autem est, quia licet iuramentum non possit in Deo dari, eo modo,& imperfectionibus, quibus datur in nobis, scilicet cum respectu ad superiorem, vel ob defectum certitudinis veritatis iuratæ, cum Deus, nec habeat superiorem,nec in sua veritate possit reperiri mendacium, bene potest tamen dari in illo iuramentum demptis imperfectionibus,videlicet vt per iuramentum intelligamus promissionem esse ex decreto absoluto,& non dependente ex conditione,ex parte nostra. Secundo ad augendam nostram fidem & spem,non quia res in se fiat certior, quantam ad diuinum testimonium,sed quantum ad modum,quo nobis proponitur, sub forma magis nobis commodata ad apprehendendum promissionis certitudinem,& firmitatem.Ita Fagundez *lib.2. Decalog.c.5. n.16.* Raphaël de la Torre q.89.90. *d.1.* Aduerte tamen iuramenta Dei non posse esse execratoria, sed tantum attestatoria,dedecet enim Deum talis modus iurandi. Vnde quod in Psalmo 94. dicit *iuraui in ira mea*,& Ieremiæ 51. *iurauit per animam suam*, idem significat ac iurare per suam essentiam,quæ nomine iræ suæ, metaphoricè significatur. Vide Fagund.*sup.*

87 De Christo dubitant aliqui an iurauerit, nam quod posset iurare non est dubium cum secundum humanitatem sit patri inferior. Dicendum tamen est facto nunquam iurasse, siquidem ipse docuit, *sit sermo vester,est,est,non,non*, Nec obstat quod sæpe dixit, *Amen, amen, dico vobis*,& nomen *Amen* significat Deum vt patet ex 3.Apocalypsis, *Hæc dicit amen testis fidelis.* Respondetur namque quod licet illa particula, *Amen*, habeat etiam illam significationem, etiam significat idem quod fiat, vnde in hoc sensu, & non in illo est in illis locis accipienda.

88 An vero Angeli possint iurare? Respódeo affirmatiuè,saltem in ordine ad nos,vt reddāt homines certiores de suis dictis, vt patet ex illo Apocalypsis 10. *iurauit per viuentem in sæcula* &c. Dixi quoad homines,nam in statu beatifico, nec habent necesse iurare,nec iurant, eo quod in illo statu bene sciant angelos non posse mentiri. Vnde vnusquisque suo

89 concini Angelo, sine hæsitatione credit, quare sine necessitate iurarent; Tum quia Angeli non credunt dictis aliorum Angelorum,nec fide humana,diuina, vel angelica,quia in beatis non est fides, sed semper intuentur clare ea, de quibus ab aliis illuminantur. Et licet vnus Angelus possit loqui alteri abstractiuè tantum, & sine intuitione rei de qua loquitur, adhuc non est necessarius vsus iuramenti inter illos, quia euidens est ipsi audienti, loquentem non posse mentiri saltem propter beatitudinis statum.

De eisdem vero Angelis in statu naturæ, non est certum vtrum iurare possent, necne; nam si intuerentur conceptus suos per euidentiam in attestante, frustra fierent iuramenta, vt vnusquisque alteri assentiret. Cæterum quia abstractiuè tantum, & obscure poterant adinuicem suos conceptus pandere, possent vti iuramento ad illos firmandos, maxime, quia in illo statu poterant fallere, & falli. De Angelis vero damnatis. Dico nunquam vti iuramento, tum quia ipsi bene cognoscunt ineptos fore, qui eis iurantibus credant, tum quia cum iuramentum sit actus religionis, & reuerentiæ in Deum, ipsi nunquam iurabunt, vtpote, qui nunquam assumunt nomen Dei, nisi ad blasphemandum, nisi hoc ficte faciant, vt homines decipiant, vt notauit Fagundez *suprà num.20.* 90

SECTIO XIV.

Quæ pœnæ impositæ sint periuro?

SVMMARIVM.

91 *Ponuntur pœnæ, quas incurrit periurus iure communi ciuili.*

92 *Ponuntur quas incurrit iure canonico,& iure Lusitano.*

93 *Propriissima pœna periurij apud omnes rationes est repulsa ad testificandum in iudicio.*

Periurij nomen dupliciter sumi potest primo propriè, pro iuramento cui deest veritas, siue præsens sit, siue futura. Secundo late, pro omni iuramento cui aliqua ex tribus conditionibus illud comitantibus deest, scilicet veritas, iustitia, & iudicium cum igitur iura de periuro loquuntur, intelliguntur de periuro primo modo, & de hoc si fuerit notorius. Ita Trullenc. *lib.2.in Decalog.cap.1.dub.16. n.1.* his suppositis,

Dico primo: Periurij pœnæ apud omnes rationes graues sunt & in primis iure canonico tales periuri, si periurium sit notorium, reputantur infames quam pœnam etiam incurrunt iure ciuili; sed ad hoc in vtroque iure requiritur sententia declaratoria iudicis. Vnde periurus non priuatur ipso iure beneficiis acquisitis, venit tamen priuandus. Palaus *d.1.p.11. n.2.* Deinde iure canonico puniuntur etiam graui pœnitētia, vt si clericus sit, dispositione, & reclusione in actum monasterium *cap.quicunque* & in hoc Lusitaniæ regno, in omnibus diœcesibus est casus Episcopo reseruatus in Eborensi tamen Episcopatu requiritur, quod tale iuramentum tribuat damnum proximo, ita Emanuel Laurent. *c. 2. §.2. & sequentib.* 91

Dico secundo: In hoc Lusitaniæ Regno, testis falsus in iudicio in quacunque materia morte naturali punitur, & amittit omnia bona sua, quæ Fisco Regio applicantur, & eadem pœna punitur, qui induxerit aliquem testem, vel pecunia corrumperit, vt falsum in iudicio iuret in causa mortis, siue sit ad absoluendum, siue condemnandum reum, sed si absoluendum fuerit, non ponent iudices hanc pœnam in executione hucusque quo faciant ipsum Regem certiorem, qui de hoc, vt sibi melius placuerit prouidebit, etsi testimonium falsum fuerit in alij criminibus, quæ non fuering crimina mortis, siue sint ciuilia, siue criminalia, mittetur ad exilium ad Brasiliam in perpetuum, & omnia sua bona amittet, si ascendentes, vel descendentes legitimos non habuerit. Ita habetur *in ordinatione lib.5. per totum.* 92

93 Dico tertio: Vltra dictas pœnas propriissima pœna periuri apud omnes nationes est repulsa à testificando in iudicio. Sic habetur *cap. quacunque 6. & cap. non potest*, qui enim semel periurauit, semper præsumitur peieraturus & ad hoc quod à testificando repellatur, non requiritur sententia iudicis, sed sufficit, quod probetur illi in iudicio. Ita Palaus *suprà*, quidquid dicat Sanchez *suprà*.

SECTIO XV.

Qualis, & quanta sit iuramenti promissorij, obligatio?

SVMMARIVM.

94 *In iuramento promissorio aliquando reperitur obligatio voti simul cum iuramento, aliquando cessat hac obligatio voti.*

95 *An in promissionibus iuratis insit obligatio iustitia?*

96 *An in iuramento de re futura facienda in honorem Dei semper vinculum voti reperiatur, vel si fiat in gratiam hominis obligatio iustitia?*

97 *An in iuramentis, in quibus rigorosa promissio non inuenitur reperiatur duplex veritas, & duplex obligatio de prasenti, & de futuro.*

98 *An maior sit obligatio iuramenti, quam voti?*

94 Dico primo: Aliquando in iuramento promissorio reperitur obligatio voti simul cum iuramento, aliquando cessat hæc obligatio voti. Si enim iuramentum confirmet promissionem, Deo factam in tali iuramento, est obligatio voti, & iuramenti, vt si quis sub iuramento promittat Deo castitatem, vel Religionis ingressum, hæc promissio iurata, & obligationem voti, & iuramenti habet; vna enim obligatio ab altera est distincta, potest namque quis promittere Deo castitatem absque iuramento; si autem hanc promissionem iuramento confirmet, vinculum iuramenti addit, sunt namque hæc vincula distincta, & compatibilia. Aliquando vero in iuramento cessat obligatio voti, vt contingit in omnibus promissionibus homini factis iuramento confirmatis, in quibus sola obligatio iuramenti, non voti reperitur. Ita cum communi sententia Palaus *d. 2. de iuramento p. 1. num. 1.*

95 An vero in his promissionibus iuratis obligatio iustitiæ insit? Respondeo ex vi, & natura iuramenti non induci, induci tamen ex vi promissionis, quoties iuramentum promissioni, aliàs validæ adijcitur, vel ex iuris dispositione, si facto iuramento promissio, aliàs inualida, firma redditur. Ita cum communi sententia Palaus *suprà*. Ratio est, quia iuramentum ex natura sua solum habet diuino testimonio rem præsentem, vel futuram confirmare, ergo solum inducit obligationem religionis, non vero iustitiæ; restat ergo vt solum ex promissione, cui adiicitur iuramentum, vel ex iuris dispositione, hæc obligatio iustitiæ in promissionibus homini factis, & iuramento confirmatis nascatur.

96 Sed dubium est an in iuramento de re futura facienda in honorem Dei semper vinculum voti reperiatur, vel si fiat in gratiam alicuius hominis, obligatio iustitiæ reperiatur? Respondeo quod si iurans rem aliquam faciendam habet animum promittendi, siue Deo, siue homini, tenebitur ex titulo voti respectu Dei, & iustitiæ, si promissio fuerit, respectu hominis, si tamen expresse non velit promittere, sed solum proponere, & illud propositum de re facienda firmet iuramento, vt vere firmare potest, solo iuramenti vinculo tenebitur. Ita cum Suario, Lessio, Sanchez, Palaus, *suprà n. 3.* Raphaël de la Torre *quæst. 89. art. 7. d. 2.* Leander *tract. 1. d. 9. quæst. 8.* Ratio est, quia non implens huiusmodi iuramentum, solum adducit Deum in testem falsi, non vero omittit promissionem aliquam, quam Deo, vel homini factam habuisset, cum reipsa nullam fecerit, sed tantum proposuerit facere: ergo.

Sed quæres an in eis iuramentis, in quibus rigorosa promissio non inuenitur, reperiatur duplex veritas, & duplex obligatio de præsenti & de futuro v. g. si quis habet propositum faciendi aliquid, puta legere, scribere &c. & nulla superaddita obligatione, id ipsum iuramento firmet, an non solum teneatur de præsenti tale propositum habere, sed etiam in futurum teneatur illud exequi? Respondeo affirmatiue. Ita cum Suario, Sanch. Lessio, Palaus, *d. 2. p. 1. n. 3.* Raphaël de la Torre *quæst. 89. art. 7. d. 4.* Leander *suprà quæst. 7.* Ratio est, quia obligatio iuramenti ad exsequendam rem iuratam non pendet ab obligatione promissionis, cum contingere possit obligationem esse irritam, & tamen iuramentum obligare, vt contingit in iuramento soluendi vsuras; ergo. 97

Sed inquires an maior sit obligatio iuramenti, quam voti? & sermo esse potest de iuramento assertorio, vel promissorio; si loquamur de iuramento assertorio. Dico maiorem esse obligationem iuramenti quam voti. Ita Raphaël de la Torre *quæst. 89. art. 8.* Ratio est, quia qui iurat assertorie aliquid falsum, protestatur Deum esse mendacem, non enim potest esse testis falsitatis, nisi ille falsus sit. Secus in voto in quo nulla talis protestatio fit, non enim protestatur vouens Deum esse infidelem, aut mendacem, sed dumtaxat est Deo infidelis non reddens debitum promissum. Si tamen loquamur de periurio promissorio; maior est obligatio voti, quam iuramenti. Ita D. Th. *2. 2. quæst. 98. art. 8.* Palaus *d. 2. p. 1. num. 2.* & cum aliis Leander *suprà quæst. 6.* Ratio est, quia in iuramento promissorio, solum diuina authoritas adducitur, vt securior, & firmior promissio reddatur, in voto autem ipsi diuinæ authoritati fit promissio: ergo ex voto magis videtur quis obligari, quam ex iuramento. 98

SECTIO XVI.

Vtrum iuramentum habeat vim confirmandi contractus alioquin irritos?

SVMMARIVM.

99 *De iure Lusitano omne iuramentum appositum in contractibus &c. irritatur, imo etiam ipsi contractus, quibus apponitur, irritantur.*

100 *Iuramentum aliquando potest obligare, & non confirmare contractum, & quando id accidat?*

101 *Quando contractus non solum iure est nullus, sed etiam prohibitus in conscientia, iuramentum illi adiectum, nec confirmat contractum, nec obligat.*

102 *Quando iuramentum seruari potest sine mortali, &*

& veniali, etiam si cadat supra contractum nullum, obligat in conscientia.

103 *Ponuntur aliquæ limitationes.*

104 *Iuramentum quando confirmat contractus non id habet ex natura sua, sed ex iuris dispositione.*

105 *Contractus alij sunt non ipso iure recisi, sed rescindendi, alij sunt ipso iure irriti, & inualidi.*

106 *Contractus non ipso iure recisi, sed rescindendi adhibito iuramento confirmantur quando rescindibiles erant iure positiuo, secus si rescindibilitatem haberent iure natura.*

107 *Omnes contractus iure humano irriti confirmantur iuramento.*

108 *Aliqua corollaria ponuntur.*

109 *Numerantur contractus iure irriti, quibus si adiiciatur iuramentum confirmatur.*

110 *Ponuntur contractus in quibus iuramentum adiectum obligat, sed non confirmat contractus.*

111 *Ponuntur contractus, in quibus iuramentum adiectum, nec obligat, nec confirmat contractus.*

99 HÆc quæstio, quæ grauissima est in hac materia non procedit de iure Lusitano, sed de iure communi. Nam de iure Lusitano *in Ordinatione lib.4.tit.73*, omne iuramentum appositum in contractibus, promissionibus, donationibus, pactis, conuentionibus irritatur, & similiter irritantur omnes contractus, promissiones, & pacta donationes, & conuentiones, etiam aliàs validæ, & licitæ, in quibus idem iuramentum apponitur, siue sint publicæ, siue priuatæ, vt cum multis tenet Fagundez *in Decalog. lib.2. cap.18.num.9.* Quæ leges optimæ sunt, fundantur namque in speciali priuilegio, quod Reges ad illas condendas habuere, vt optime probat Fagundez *in Decalog. lib.2. cap.18. num.9.* Vnde tota controuersia est de iure communi. Deinde non est sermo de iuramento assertorio, sed tantum de iuramento promissorio, quo quis v. g. promisit stare alicui promissioni, vel donationi, vel aliud quid simili, non tantum se intendens obligare ex fidelitate, vel gratitudine, sed ex iustitia commutatiua. In hoc namque sensu controuertitur quæstio, vt optime aduertit Oñate *tomo 1. d. 11. sect.1. n.18.*

100 Deinde notandum est, aliud esse iuramentum appositum alicui contractui obligare ad obseruandum iuramentum, aliud esse confirmare contractum; nam iuramentum aliquando potest obligare, & non confirmare contractum, vt patet in eo, qui promisit cum iuramento soluere vsuras, qui ratione iuramenti tenetur eas soluere; aliquando vero, & obligat, & confirmat contractum, vt quando mulier consentit in alienatione fundi dotalis cum iuramento de non contraueniendo. Vnde iuramentum tantum obligans, quod cadit supra contractum, nullum dicitur per se stans, id est, non habens adiunctum contractum, nec facit illum reuiuiscere, atque adeo ipsum solum manet. Iuramentum vero confirmans, tantam vim habet, vt contractum nullum, quasi resuscitet, vt sit verus, & ratus, & non solum obligat ratione iuramenti, hoc est ex obligatione Religionis, vt facit quando est tantum per se stans, sed etiam ex iustitia commutatiua dat actionem in iudicio aduersus iurantem, quod tamen non facit quando iuramentum est per se stans, & non confirmans contractum, neque obligatio iuramenti per se stantis transit ad hæredes, bene tamen iuramenti confirmatorij, siquidem parit obligationem ex iustitia.

Quando igitur iuramentum promissorium cadit supra contractum nullum, siue rescissum sit ipso iure, siue rescindendum, duplex celebris oritur quæstio circa illud, altera, vtrum illud iuramentum obliget in conscientia, altera vtrum confirmet contractum; & quidem si contractus, nec nulli sint, nec prohibiti, nulla etiam est dubitandi ratio, quin obligent accedente iuramento, imo duplici obligatione, altera iustitiæ ratione contractus, altera Religionis ratione iuramenti; dubium ergo solum est de contractibus nullis: his suppositis,

Dico primo: Quando contractus non solum est nullus, siue iure diuino, Ecclesiastico, vel ciuili, sed etiam prohibitus in conscientia, iuramentum adiectum tali contractui, nec confirmat contractum, nec obligat in conscientia; in hoc non est dissidium inter DD. Ratio est, quia iuramentum non potest esse vinculum iniquitatis, sed si homo teneretur adimplere talem promissionem, quæ non solum est nulla, sed etiam in conscientia sub peccato prohibita, ratione iuramenti, iuramentum esset vinculum iniquitatis: ergo. Aduerte tamen non omnem contractum per legem esse prohibitum in conscientia, v. g. lex irritat testamentum non factum debitis solemnitatibus iure requisitis, sed non prohibet ita fieri; vnde si quis ita faciat, non peccat, factum tamen non tenet, vt optime aduertit Oñate *suprà sect.2. n.47.* 101

Dico secundo: Quando iuramentum seruari potest, sine dispendio salutis æternæ, id est sine peccato mortali, & veniali, etiamsi cadat supra contractum nullum, obligat in conscientia. Quando vero non potest seruari sine peccato mortali, vel veniali iuramentum non obligat. In hac conclusione etiam conueniunt vniuersi DD. & secunda pars conclusionis constat ex primo asserto, nam iuramentum non potest esse vinculum iniquitatis & habetur *cap. Quando de iure iurand.* prima vero pars conclusionis probatur, *ex cap. Quamuis pactum de pactis in 6. & cap. cum contingat & cap. quanto.* Ratio autem est, quia licet promissio supra quam cadit iuramentum sit irrita, assertio tamen, qua ego dico adimpleturum talem promissionem, optime potest sine peccato impleri; siquidem adimplere illam promissionem non est prohibitum in conscientia: ergo licet iuramentum non possit me obligare ex vi promissionis nullæ, poterit tamen me obligare ex vi assertionis confirmatæ iuramento de actu futuro, quia illa assertio potest fieri sine peccato, non obstante irritatione promissionis: ergo reuerentia diuini testimonij obligat, vt illa assertio vera fiat, & consequenter vt promissio impleatur. 102

Aduerte tamen hanc conclusionem vniuersalem debere intelligi his limitationibus; quibus etiam omnes conueniunt; prima est, nisi creditor remittat obligationem iuramenti, nam fuit factum Deo cum conditione tacita, nisi creditor remittat. Secunda est nisi sit contra prius iuramentum, nam tunc secundum iuramentum non potest seruari, sine fractione primi. Et idem dicendum est, quando iuramentum est irritum per aliquam legem illud irritantem, vt constat de matrimonij clandestini iuramento in Trid. *sess.24. cap.11.* Tertia est, nisi tale iuramentum relaxetur, nam cum non confirmet contractum, relaxari potest, siquidem tantum obligat ex religione, talis ergo relaxatio non cedit in damnum tertij; sed quando hæc relaxatio peti possit infrà dicemus. Quarta conditio est, nisi tale iuramentum sit contra bonum commune naturale, bene 103

bene tamen si fuerit contra bonum politicum; tunc autem est contra bonum commune naturale, quando non potest obseruari sine peccato mortali, vel veniali, quod tunc accidit, quando est de re prohibita sub mortali, vel veniali, tam iure naturali, canonico, quam ciuili, dummodo prohibitio duret, adueniente iuramento; & ratio est, quia homo tenetur naturali iure non peccare: ergo iuramentum iure naturali non potest esse vinculum iniquitatis: ergo quando iuramentum est de aliquo peccato faciendo, est contra bonos mores naturales, ac per consequens non obligans: Tunc autem dicitur contra bonos mores ciuiles, quando lex non obligat in conscientia, sed prohibet, propter bonum commune politicum; quia tunc licet res prohibeatur, non obligat ad culpam, vt patet in lege irritante testamentum, sine debita solemnitate, vt *supra* diximus.

Hucusque conueniunt communiter DD. sed an iuramentum adiectum contractibus nullis, non solum obliget, quando non vergit in dispendium salutis æternæ, sed etiam confirmet contractus: Quæ est secunda pars huius quæstionis, est totum pondus difficultatis, adeo namque in hac re grauissima, DD. diuisi sunt, vt magis vellem audire, quam meam sententiam proferre.

104 Et in primis ad clariorem quæstionis notitiam, notandum est iuramentum, si vim habet confirmandi contractus, non hoc habere ex natura sua, & vi sibi innata, sed ex dispositione iuris, non quia ius positiuum det positiuè, vt ita dicam, vim confirmandi contractum, vt aliqui voluerunt, quos refert Oñate *disp.* 11. *sect.* 4. *num.* 84. sed quia concurrit negatiuè auferendo impedimentum, quo prius ab eodem iure humano impediebatur valor, & firmitas illius contractus, quo impedimento sublato, statim contractus recuperat valorem, & firmitatem, qua iure humano priuatus fuerat, vt bene notauit Lugo *de iustitia* d. 22. *sect.* 8. *numero* 199.

105 Secundò notandum est contractus esse in triplici differentia; alij namque sunt validi omnino, nec ipso iure rescissi, namque rescindendi, & de his non loquimur, quia confirmatione non indigent, cum ipsimet etiam iuramento non adiecto, firmi & stabiles sint. Alij sunt contractus non ipso iure rescissi, sed rescindendi, alij vero sunt ipso iure irriti, & inualidi, de his ergo duobus modis contractuum est præsens difficultas. Ad clariorem tamen notitiam prius dicam de contractibus non ipso iure rescissis, sed rescindendis, & statim dicemus de contractibus ipso iure nullis.

106 Dico tertiò: Contractus non ipso iure rescissi, sed rescindendi, adhibito iuramento confirmantur, quãdo iure positiuo rescindibiles erant; secus si rescindibilitatem habebant iure naturæ; non tunc iuramentum eam non aufert, vt bene aduertit cum Lessio, Lugo, *suprà*. Hanc conclusionem tenent communiter DD. apud Lugum *de iustitia d.* 22. *sect.* 8. *n.* 202. contra Portium, & nouissime contra Tamburinum *lib.* 3. *decalogi cap.* 3. §. 6. *num.* 7. Ratio est: quia hi omnes contractus in se validi sunt, & solum rescindi possunt, quatenus lex humana dat actionem contrahenti ad illius rescissionem petendam: ergo quando lex negat huiusmodi actionem, prout negat, adhibito iuramento, manebunt omnino firmi, & irreuocabiles: patet consequentia, quia tota rescindibilitas contractus, & infirmitas illius, oriebatur ex actione illa, quam ius concedebat ad petendam rescissionem: ergo negata per ipsummet ius hac actione, posito iuramento, eo ipso tollitur nifirmitas, & rescindibilitas, quam contractus habet.

Dico quartò: Omnes contractus iure humano irriti, confirmantur iuramento. Ita cum Sanc. 107 Molina, Rebello, Sà, & aliis communiter Lugo, *de iustitia d.* 22. *num.* 206. Fagundez *in Decalog. lib.* 2. *cap.* 17. *num.* 5. Oñate *d.* 11. *de contractibus sect.* 4. *num.* 89. contra Turrianum, Vasquium, quos refert Lugo *suprà num.* 205. Tamburinum *suprà num.* 7. Probatur primo, nostra sententia ex multis capitibus iuris, scilicet *Authentica sacram. puber. C. si aduersus venditionem*, & *l.* 1. *Cod.* & *cap. quamuis pactum de pactis in* 6. *& cap. cum contingat de iure iurando*, & *cap. licet mulieres*, & *cap. debitores*, quæ iura, licet non vtantur hoc verbo confirmare contractum, ita tamen interpretantur à doctoribus vtriusque iuris, & ex modo quo loquuntur colligitur illos confirmare; dicitur namque in illis, inuiolabiliter seruentur, omnino seruentur; Deinde probatur ratione, quia in præcitatis iuribus, & aliis datur actio, & obligatio aduersus iurantem, & creditor non tenetur acceptum restituere, atqui si iuramentum non firmaret contractum, iurans momentanea solutione satisfaceret, & posset repetere, & alias creditor teneretur restituere vt patet *in contractibus iure naturæ irritis*: ergo iuramentum adiectum contractibus iure humano irritis, confirmat contractus.

Et hinc colliges primo quod quoties creditor non potest acceptum retinere absque peccato, etiamsi qui dat adiiciat iuramentum, tale iuramentum non confirmare contractum. Vnde ad hoc vt iuramentum confirmet contractum, duo requiruntur, scilicet quod nec iurans, nec exigens iuramentum peccet illud seruando; quare si creditor non potest retinere, quod iurans dat absque obligatione restitutionis, & absque peccato, signum est, iuramentum nullo modo firmasse contractum, sed tantum obligasse iuramentum ad illius obseruantiam propter reuerentiam Diuini nominis. Ita Oñate *suprà num.* 99. Secundo, Colliges iuramentum soluendi vsuras non confirmare contractum, nec contractus omnes iure naturæ irritos, vt contractus infantium, amentium, nec contractus simulatos de rebus alienis, nec contractus per vim, metum, vel dolum factos. Et ratio est, quia hæc confirmatio de qua loquimur, debet fieri virtute iuris positiui, vt *suprà* diximus; sed ius positiuum non potest facere validos contractus iure naturæ irritos, quos *suprà* enumerauimus, & alios innumeros; ergo non potest illos confirmare. Ita Oñate *supra num.* 103. 108

Restat nobis nunc ad exactam notitiam huius sectionis breuiter enumerare cõtractus iure irritos, in quibus iuramentum adiectum nec obligat, nec confirmat, & illos in quibus obligat, sed non confirmat, & illos in quibus obligat, & confirmat. Pro quo sciendum est, quædam iuramenta adiecta contractibus obligare, & confirmare, quædam obligare, sed non confirmare, quædam denique, nec obligare, nec confirmare. Iuramenta quæ obligant, & confirmant, sunt illa, quæ obligant ad seruandum contractum, si non sit turpitudo ex parte recipientis, quare post confirmationem contractus tali iuramento, nec satisfit momentanea solutione, nec datum repeti potest, nec relaxatio iuramenti peti potest, aut iuste dari, & obligatio illius iuramenti ratione obligationis contractus transit ad hæredes. Hi autem sunt.

Primo, contractus minorum sine licentia curatorum. Secundo, Renunciatio legitimæ vltra dotem 3. Iuramentum de alienatione fundi dotalis 4. 109

Donatio

Donatio inter virum, & vxorem 5. Donatio facta à patre filio, qui est sub eius potestate, vel ab Abbatibus monachis, qui sunt eorum spirituales filij. 6. Donatio facta à patre filio ob obsequia artificialia, quæ non debet filius patri. 7. Donatio vltra 500. solidos. 8. Donatio reuocabilis ex causa ingratitudinis. 9. Donatio omnium bonorum præsentium, & futurorum. 10. Donatio causa mortis omnium bonorum, cui adiungitur pactum de non reuocando donationem 11. Donatio causa mortis omnium bonorum ab adulto habente curatore 12. Confessio dotis receptæ non numeratæ facta à marito vxori. 13. Generalis renunciatio hæreditatis, quæ non comprehendit legitimam renuntiantis, cui si iuramentum adiiciatur, comprehendit legitimam 14. fideiussio mulieris 15. Fideiussio mariti pro dote reddenda 16. si fideiussor se obliget pro sorte principali antequam fiat executio in eo pro quo est fideiussor 17. pactum nudum, quod non parit obligationem. 18. contractus curatoris cum pupillo minore, in quibus contractibus, & aliis, quos congerit Oñate *suprà* licet inualidi sint, & irriti iure positiuo, si tamen illis iuramentum adiiciatur, confirmat contractum.

110 Iuramenta vero quæ obligant & non confirmant, sunt illa, quæ obseruata non vergunt in dispendium salutis æternæ, vt sunt, primò: Promissio soluendi vsuras. 2. Iuramentum factum concubinæ à milite armato, à clerico, ab aduocato, à militibus religiosis dandi aliquid propter stuprum 3. Donatio mariti vxori in arrhis vltra decimam 4. Iuramentum de renuntiando generaliter beneficio iuris 5. Renunciatio, quæ datur ad indebitum solutum per errorem, repetendi 6. Contractus carcerati: in quibus, & aliis contractibus, quos etiam congerit Oñate *suprà*, licet iuramentum non confirmet contractus, obligat tamen ad illorum adimpletionem ex Religione iuramenti.

111 Iuramenta vero, quæ nec obligant, nec confirmant contractus sunt 1. omnia iuramenta, quæ sunt contra bonos mores naturales, & quæ sunt contra bonum commune, & bonum tertij 2. Iuramentum contra ius naturale obligans ad mortale, vel veniale 3. Iuramentum contra leges canonicas quascunque 4. Iuramentum contra leges ciuiles, quando obligant in conscientia 5. Qui paciscitur cum meretrice de pretio dando, & de peccato committendo, non tenetur ad peccatum, post tamen peccatum commissum tenetur ad pretium soluendum 6. Assassinus, qui paciscitur de homine occidendo, non obligatur ad occisionem 7. Renunciatio fori Ecclesiastici facta per clericum 8. Renunciatio priuilegij nobilitatis facta à Patre 9. Donatio vltra legitimam, tertium, vel quintum, facta à Patre, vel matre filiis 10. Donatio prodigi 11. Donatio à Patre facta extraneis 12. Donatio mariti in arrhis vltra decimam cum excessu 13. Renunciatio debitoris iuri cedendi bonis, vt liberetur à carcere 14. Promissio facti alieni 15. Sponsalia iurata post prima sponsalia 16. Iuramentum appositum matrimonio clandestino post Trid. 17. Quicunq; contractus contrarij alteri iam facto 18. Alienatio bonorum Ecclesiasticorum facta à prælato 19. Quodlibet iuramentum contra prius iuramentum. In quibus omnibus casibus, licet addatur iuramentum, tale iuramentum nec obligat, nec confirmat contractus, vt late probat Oñate *disp. 11. sect. 6. per totum*, vbi alios contractus videre potes, quoad relaxationem vero iuramenti in contractibus appositi, *infrà* dicemus.

SECTIO XVII.

Vtrum iuramentum habeat vim confirmandi contractus factos contra prius iuramentum?

SVMMARIVM.

112 *Iuramentum factum contra prius iuramentum non obligat.*

113 *Actus qui seclusò iuramento firmitatem habent validi sunt, etsi priori iuramento aduersentur.*

114 *Actus qui firmitatem habent à iuramento si fiant contra prius iuramentum validi sunt, & firmantur secundo iuramento.*

SVppono iuramentum factum contra prius iuramentum, aut contra votum, aut contra simplicem promissionem validè acceptatam, non obligare, quia secundum iuramentum, & secunda promissio, est de re quæ seruari non potest sine peccato, iuramentum autem quod sine peccato seruari non potest non obligat, vt *suprà*, diximus, & bene notat Trulleno. *in decalog. cap. 1. dub. 9. num. 1.* difficultas igitur est an quando aliquis fecit iuramentum non faciendi aliquem contractum, vel donationem, si postea de facto talem contractum ineat, & firmet iuramento, an posterius iuramentum sit validum, & firmet contractum? Pro quo distinguenda sunt duo genera actuum, primum illorum, qui seclusò iuramento firmitatem habent, secundum qui à iuramento sortiuntur firmitatem: his suppositis, 112

Dico primò: si loquamur de actibus, qui seclusò iuramento firmitatem habent, quorumque valor dependet ex sola volūtate disponentis, validi sunt, & firmi, tametsi priori iuramento aduersentur. Ita cum communi sententia Palaus *tom. 4, d. 2. de iuramento p. 9 §. 7. num. 1.* Ratio est quia per iuramentum non adimitur potestas faciendi actum, quem quis aliàs facere poterat; sed solum ne licitè faciat, vt probat textus *in l. si quis in princip. tutor. & in vers. nemo ff. de legatis*, exemplis res explicatur, constituit Petrus procuratorem, iurauit non reuocare, reuocat, tenet reuocatio, quamvis periurus existat, si animo nunquam reuocandi iurauit. Secundò iurauit Franciscus puellæ sponsalia, contraxit cum alia matrimonium, actus tenet 3. Promisit Ioannes cum iuramento vendere agrum Petro, vel forte vendidit, sed non tradidit, alteri vero vendidit, & tradidit, tenet secunda venditio, & alia plura exempla, quæ referri poterunt. 113

Dico secundò: actus qui omnem firmitatem suam habent à iuramento, si fiant contra prius iuramentum validi sunt, & firmantur, subsequenti iuramento, v. g. iurauit mulier non alienare fundum dotalem: postea vero illum alienauit cum iuramento, alienatio quæ aliàs erat iure ipso ciuili inualida, valet, & manet firma per subsequens iuramentum. Ita cum Gomes, Suario, Lugo *de iustitia d. 20. num. 221.* Tancred. *tract. 4. lib. 2. d. 12. num. 1.* contra Lessium, Sanc. & alios; pro cuius explicatione aduerte, ad iudicandum de valore iuramenti, non esse considerandum, an ipsum iuramentum in se sit peccatum, nam professio Religiosa aliquando potest esse peccatū, si fiat contra præceptum superioris irritans, & tamen est valida; sed debet attēdi, an id quod iuratur sit peccatum, atqui in nostro casu, licet iuramentum in se sit peccatum, id tamen quod iuratur 114

non est peccatum ; nam illud quod per secundum iuramentum promittitur, & iuratur, solum est non contrauenire tali alienationi factæ contra primum iuramentum ; ergo licet ipsa alienatio in se sit peccatum, vtpote opposita primo iuramento, non alienandi promissio tamen non contraueniendi alienationi facta, non est peccatum, cum non opponatur priori iuramento; per illud enim non fuit promissum non reclamare, sed non alienare; violato ergo primo iuramento per alienationem, non est peccatum non reclamare, quod solum est quod iuratur per secundum iuramentum quare illa duo iuramenta non sunt contraria obiectiue, quia obiectum secundi, non opponitur obiecto primi, sed secundum iuramentum contrariatur primo subiectiue, quatenus ipsum iurare opponitur obiecto prioris iuramenti, quod obligabat ad non iurandum postea de non reclamando, non tamen ad reclamandum, vel contraueniendum secundo contractui.

SECTIO XVIII.

Vtrum iuramentum dolo, vel errore extortum obliget ?

SVMMARIVM.

115 *Contractus alij sunt stricti iuris, & alij bonæ fidei, & quales vnicuique sint ?*

116 *Duplex error potest dari in contractibus, antecedens, vnam concomitans, subsequens, vel incidens.*

117 *Error potest versari, vel circa substantiam, vel circa accidentia contractus.*

118 *Error potest causari in contractibus, vel à contrahente, vel ab alio tertio.*

119 *Error contigens circa substantiam contractus, siue sit antecedens, siue concomitans reddit contractum nullum.*

120 *Si error versetur circa qualitatem contractus, & sit concomitans, valet contractus iure naturæ.*

121 *Si error contingat circa qualitatem non substantialem, etiamsi causam dederit contractui, contractus est validus, tam de iure natura, quam positiuo, irreuocabiliter tamen ex parte decipientis, & reuocabiliter ex parte decepti.*

122 *Quid si qualitas pertineat ad substantiam contractus ?*

123 *Si iuramentum adiiciatur contractui nullo ex errore, vel dolo nullum est.*

124 *Si adiiciatur contractui valido, sed recindendo, eodem modo obligat iuramentum.*

125 *Si error, vel dolus fuit circa substantiam contractus, siue fuerit antecedens, siue concomitans iuramentum adiectum cõtractui est nullum.*

126 *Si error versetur circa qualitates contractus, & sit concomitans iuramentum valet.*

127 *Quid si qualitates sint veluti substantiales ?*

128 *In quibus contractibus perfecta doctrina intelligatur ?*

129 *In promissionibus, & donationibus gratuitis aliter philosophandum est, ac in aliis contractibus, & quomodo sit philosophandum ?*

130 *Ad inualiditatem promissionis non sufficit quod adsit aliqua circunstantia, quam si quis nouisset non promisisset.*

DEcisio huius quæstionis dependet ex intelligentia illius potissimæ difficultatis qua ratione contractus dolo, vel errore celebrati, sint validi: nam cum iuramentum in hoc casu ad confirmandum contractum aduocatur, si contractus ob errorem, vel dolum nullus existit, saltem iure naturæ, iuramentum illi adhærens corruit.

Pro intelligentia igitur huius difficultatis suppono, duplex esse genus contractuum, alij sunt stricti iuris, quia ius eos præcipit stricte explicare, & iuxta expressum verborum sensum ; hi sunt stipulationes, promissiones, liberales donationes, feudum, & emphyteusis. Contractus bonæ fidei dicuntur, quia in eis ad bonum fidei, & communis societatis, plura iudex ex æquitate arbitratur; hi sunt emptio, venditio, locatio, permutatio, pignus, depositum, commodatum, societas, sponsalia, & similes. Molina *tom. 2. tract. 2. d. 259. per totum.* 115

Secundò suppono, in his contractibus duplicem errorem interuenire posse, alium antecedentem, alterum concomitantem, subsequentem, vel incidentem. Antecedens vocatur, qui antecedit contractum, & causa illius est, ita vt illo existente fiat contractus, qui tamen non fieret, illo non existente. Error concomitans, seu incidens in contractibus dicitur, quo existente fit actus, qui tamen fieret, eo non existente. Tertiò suppono, hunc duplicem errorem versari posse, vel circa substantiam contractus, vel circa illius accidentia; quæ autem sit substantia cuiuslibet contractus, quæ illius accidentia ? desumendum est ex natura cuiuslibet contractus ; substantialia enim in vno contractu in alio accidentalia sunt, vt contingit in contractu matrimonij, ad cuius substantiam pertinet persona contrahens, cum tamen in contractu emptionis, & venditionis, accidens sit, & in promissionibus, & donationibus, finis, seu causa motiua essentialis est, quæ tamẽ emptionibus, & venditionibus accidit illa : ergo erit substantia cuiuslibet contractus, sine qua contractus ille subsistere non potest ; reliqua vero erunt illius accidentia. Tandem suppono errorem in contractu causari posse à parte contrahente, vel ab alio tertio, contrahente ignorante, vel potest naturaliter contingere. Si naturaliter contingat, vocatur error, seu ignorantia, si ex alterius malitia proueniat, vocatur dolus. Ita cum communi sententia Lugo *de iustitia d. 22. sect. 2.* Fagundez *l. 2. decalogi cap. 13.* Palaus *suprà d. 2. p. 5.* his suppositis. 116 117 118

Dico primò : si error contingat circa substantialia contractus, siue sit antecedens, siue concomitans, reddit contractum, quicumque ille sit, nullum. Ita communiter DD. Ratio est, quia cum valor contractus, & illius obligatio pendeat ex voluntatis consensu, & hic consensus esse non possit, cum adsit error, neque contractus, neque obligatio illius esse potest. Hinc fit, iuramentum tali contractui appositum, irritum esse; quia fuit appositum ad confirmandum contractum, quem iurans habebat in mente, non qui de facto celebratus est, & cum iuramentum non extendatur vltra id, quod cogitatum est, & in mentem venit, non potest extendi ad confirmandum contractum ex errore substantiali celebratum. Ita cum Palao, Fagundez, Trullenc. *lib. 2. cap. 1. d. 12. num. 2.* 119

Dico secundò : si error versetur circa qualitatem contractus, & sit concomitans, valet contractus, saltem iure naturæ. Ita Lessius *lib. 2. cap. 27. dub. 5. num. 28.* & alij communiter. Ratio est quia huiusmodi error, non impedit sufficientem consensum in contractus substantiam, ergo illum non ancellat ; patet antecedens, nam vel hic error procedit ex inaduertentia, quia contractus non cogitauit de tali qualitate, vel si cogitauit, non de illa iurauit, sed in vtroque casu videtur contrahens 120

taliter

taliter ad contrahendum affectus, vt etiamsi tales qualitates expressè cognosceret, adhuc contraheret: ergo non est cur talis contractus sit nullus. Potissima igitur difficultas est an error contingens circa qualitatem non substantialem, si contractui causam dederit, annullet eius valorem: Et relictis variis sententiis, quas late refert Oñate *tomo 1. d. 3. sect. 9.*

Dico tertiò: Si error contingat circa qualitatem non substantialem, etiamsi causam dederit contractui, contractus sunt validi tam de iure naturæ,
121 quam positiuo, irreuocabiliter tamen ex parte decipientis, & reuocabiliter ex parte decepti, Vnde dici possunt semirulli. Ita Lugo *de iustitia d. 22. num. 73.* Oñate *tom. 1. d. 3. sect. 9. num. 198.* contra Bonacinam, Fagundez, & alios. Prima pars conclusionis patet, quia in his contractibus non deest voluntarium sufficiens ad reddendum actum simpliciter voluntarium; ergo tales contractus sunt validi: probatur antecedens, quia ex eo deficeret voluntarium, quia deceptio prouenit ab altero contrahēte, sed quod deceptio proueniat ab altero contrahente, vel à seipso, parum refert; cum in vtroque casu auferat scientiam requisitam ad voluntarium; ego si contractus sunt validi, quod quis se decepit, idem dicendum est, quod ab altero contrahente fuit deceptus, dummodo deceptio non sit circa substantiam.

Quoad secundam vero partem probatur, ex definitione contractus mutui, qui scilicet obligationem mutuam producit, sed in præsenti casu deceptor, in casu quo ipse sua culpa dedit causam contractui, & non deceptus, manet obligatus irreuocabiliter; ergo in quantum non obligat irreuocabiliter deceptum, non est validus, sed aliquo modo defectuosus ex vna parte. Suppono namque eum, qui deceptus est, posse si voluerit contractum non seruare, perinde ac si non contraxisset: ergo nullam obligationem sibi imposuit irreuocabilem, ac per consequens decipiens, nullum ius acquisiuit firmum ex contractu contra alterum contrahentem, sed tantum à sua voluntate dependentem; manet tamen deceptor obligatus irreuocabiliter, iuxta voluntatem decepti, quia talis contractus non est omnino irritus, sed validus, & ex parte decipientis firmus, licet ex parte decepti sit reuocabilis, secundum suam voluntatem; quare ex vi contractus, tam decipiens quam deceptus manent obligati proximè, & immediatè ad contractum seruandum, quandiu non dissoluitur, sed deceptus habet ius, vt dissoluatur contractus, atque ideo mediatè habet ius ad illam non seruandum, quatenus habet facultatem obligandi deceptorem ad contractum dissoluendum, & ideo diximus deceptum non obligari firmiter, & irreuocabiliter.

Dixi circa qualitates non substantiales, quia sunt aliquæ qualitates, quæ pertinent ad substātiam con-
122 tractus, etsi circa has error, vel dolus versetur contractus omnino est irritus, vt diximus de errore versante circa substantiam contractus: nam tunc est error in substātia illius, vt si quis emeret equū putans esse Africanum habentem excellētes qualitates, vel voueret peregrinationem putans distare 50. leucas, cum nec equus habeat illas qualitates, nec locus distet per 50. sed per 200. leucas, tunc illæ qualitates sunt substantiales, & error in illis, est error in substantia, vt bene aduertit Lugo. Vnde conclusio solum procedit, de qualitatibus non substantialibus, & parui momenti, quæ tamen dederunt causam contractui.

Et ex his iam Colliges qua ratione iuramentum appositum contractibus dolo, vel errore celebratis, obligationem inducat, cum enim hoc iuramentum, vt dictum est, appositum in contractibus ad augendam illorum obligationem, pro natura contractus 123
obligationem habeat: Ideo si contractus nullus est, etiam iuramentum nullum est, si vero contractus validus est, veniatque rescindendus, eodem modo 124
rescindi poterit non obstante iuramento, quia iuramentum continet omnes restrictiones, & conditiones, quas contractus habet. Ita cum Couar. Gutierrez, Lessio, Palaus vbi *suprà num. 26.*

Vnde breuiter dico quod si error, vel dolus fuit circa substantiam contractus, siue fuerit antece- 125
dens, siue concomitans, iuramentum adiectum contractui est nullum, siquidem ipse contractus nullus etiam est. Si vero error vel, dolus versetur circa 126
qualitates contractus, & sit concomitans, iuramentum tenet; quia talis contractus validus est, vt *suprà* diximus; quod si error, vel dolus circa qualitates non substantiales, sed extrinsecas, & accidentales versetur, tunc etiam iuramentum est validum, tam de iure naturæ, quam positiuo, & ex parte decipientis non potest rescindi, bene tamen rescindi potest ex parte decepti. Si tamen error versetur circa qualitates substantiales, & quæ intrant rationem obiecti principalis contractus, tunc nec contractus est validus, nec iuramentum obligat. Ita cum Rebel- 127
lo, Aragonio, Sanchez, Valentia, Turriano, Basilio, & & aliis Palaus *suprà n. 11.* quæ omnia procedunt in omnibus contractibus, tam stricti iuris, quam bonæ fidei, saltem in foro conscientiæ.

In foro tamen externo, omnes admittunt contra- 128
ctus stricti iuris validos esse, licet id negent plures de contractibus bonæ fidei; conceditur tamen decepto contra deceptorem exceptio, quando dolus dedit causam contractui, vt non cogatur implere contractum, si nondum impletus est; si vero impletus sit, conceditur decepto actio de dolo aduersus decipientem, vt damnum resarciat, si aliquod passus est, si denique dolus fuit incidens, nec dedit causam contractui, validus est in vtroque foro; in foro tamen interno tenetur deceptor reducere contractum ad æqualitatem; in externo autem ad id non cogitur, sed solum datur decepto exceptio de dolo, si contractus ex parte sua non sit integre completus, post impletum vero, conceditur ei actio de dolo aduersus decipientem, vt damnum resarciat, si aliquod passus est, videatur Molina *d. 359.* Lugo *de iustitia d. 22. n. 107.* Palaus *de iuramento d. 2. p. 5. n. 1.* Et idem quod diximus de valore horum contractuum, dicendum proportionaliter est, de iuramento, nam iuramentum, vt diximus, valori horum contractuum accommodatur, & ad illorum reuocationem reuocatur.

Aduerte tamen, quod quando diximus, quod si error vel dolus in qualitatibus accidentalibus dedit causam contractui, contractum esse validum, tam iure naturæ, quam positiuo, posse tamen à decepto irritare, non debere intelligi de contractu Matrimonij, vel de professione religiosa, vel casibus constituentibus statum religiosum, qualia sunt, quæ fiunt in Societate Iesu; nam in his, quæ constituunt statum, voluntas iuxta naturam rei de qua agitur accommodat se, & consentit sine restrictione, vel conditione, sed omnino absolutè, & independenter ab aliis conditionibus, præter eas, quæ sunt de substantia eiusdem contractus. Ita Sanchez quem refert & sequitur Lugo *de iustitia vbi suprà num. 88.*

Aduerte secundò: In promissionibus, & dona- 129
tionibus gratuitis, aliter etiam philosophandum esse, ac in aliis contractibus onerosis; nam in pro-

missionibus, & donationibus gratuitis, si error, vel dolus sit circa causam finalem, vel circa aliquam circumstantiam, sine qua donatio non fieret, vel promissio; promissio, vel donatio non tenet. Ita cum Molina, & aliis Lugo *suprà num.*89. Ratio est quia cum hæc donatio sit liberalis, potest quis apponere conditionem, quam voluerit sine iniuria promissarij, vel donatarij, quare solum videtur se obligare quandiu rerum mutatio non fiat, vnde non videtur se velle obligare, si causa finalis falsa sit.

130 Aduerte tertiò: ad inualiditatem promissionis, non sufficere, quod adsit aliqua circumstantia, quam si quis nouisset non promisisset, v.g. si Petrus det eleemosynam pauperi vero, quem si sciret esse suum inimicum, non daret, adhuc enim donatio, siue promissio est valida, quia non nocet illa circumstantia ignorata, nec ideo promittit, quia ille non est inimicus, sed quia est pauper, quæ causa motiua vera est à parte rei, non ergo bene arguitur, quod non valet donatio gratuita ex eo quod si sciret aliquid aliud, quod ignorat non promitteret, nisi sit tale, quod actu moueat positione eius negatio. Vide Salas, Sanchez, Vasquium, quos refert, & sequitur Lugo *suprà num.*90.

SECTIO XIX.

Vtrum iuramentum metu extortum obligationem inducat.

SVMMARIVM.

131 *Contractus ex metu leui celebratus validus est iure naturæ.*

132 *Si metus leuis dedit causam contractui tenetur decipiens rescindere contractum, si à decepto requiratur.*

133 *Contractus ex metu graui iuste celebratus validus, est tam iure naturæ, quam positiuo, & iuramentum illi adiectum validum est.*

134 *Quando metus grauis est iniuste illatus iuramentum tali contractui adiectum obligat iure naturæ.*

135 *Talis contractus ex metu factus est rescindibilis ex parte illius, qui passus est metum.*

136 *Iuramentum extortum per metum iniustè cadentem in virum constantem est validum de iure positiuo, modo seruari possit sine peccato.*

137 *Quanta sit obligatio huius iuramenti explicatur.*

138 *An qui iurauit rediturum ad carcerem teneatur sub mortali hoc iuramentum seruare?*

139 *An iuramentum redeundi ad carcerem relaxari possit?*

131 QVæstio procedit de metu graui, & cadente in virum constantem, & non de metu leui, leuis namque facilè reiici potest, ac proinde contractus ex illo celebratus validus est, iure naturæ, licet si
132 talis metus dedit causam contractui teneatur decipiens ad rescindendum contractum, si à decepto requiratur, vt late probat Lugo *de iustitia d.*22.*n.*138. Vnde consequenter iuramentum etiam validum est: his suppositis,

133 Dico primo: Contractus ex metu graui iusto celebratus, validus est, tam iure naturæ, quam positiuo, ac per consequens iuramentum illi adiectum validum est, nec datur actio rescindendi contractum. Ita cum communi sententia Lugo *supr.n.*156. Ratio est quia cum malum illud, quod est causa metus, iuste inferri possit à metu inferente; iuste potest vendere ius illud, quod habet, dummodo contractus aliunde non sit inæqualis ob excessum pretij excedentis valorem rei quam vendidit, ne ibi aliqua iniuria intercedat, quæ pariat obligationem restituendi. Hinc fit, quod si pater inueniat hominem cum filia sua fornicantem, & cum cogat iurare illam ducturum, alias Iudici accusandum, vt morte plectatur, si iuret ducturum, teneri ex vi promissionis, & iuramenti.

Dico secundò: Quando metus grauis est iniuste illatus, iuramentum tali contractui adiectum obligat iure naturæ. Ita cum multis Palaus *d.*2.*p.*4.*n.*1. Fagundez *lib.*2. *Decalogi cap.*13.*n.*3. Ratio est quia iure naturæ, tenemur efficere verum id, quod iuramus, ne Deum fideiussorem infidelem faciamus. Tunc quia in tali sic iurando nec defuit intentio iurandi, & se obligandi, vt suppono, nec defuit libertas, si quidem non requiritur maior libertas ad iurandum, quam ad peccandum; sed illa libertas sufficiens erat ad peccandum, siquidem si ex metu graui iniusto offeret idolo incensum peccaret: ergo eadem libertas sufficit ad iuramentum. Confirmatur quia promissio, seu contractus, qui firmatur tali iuramento, est validus iure naturæ, vt cum multis tenet Lugo *de iustitia d.*22.*n.*115. & nos suo loco dicemus, contra Molinam, Rebellum, & alios quos refert & sequitur Oñate *d.*3.*sect.*13.*n.*235. ergo etiam iuramentum, erit validum, patet consequentia nam iuramentum sequitur naturam primordialem contractus; cui adiicitur. 134

135 Aduerte tamen quod licet contractus ex metu factus, sit iure naturæ validus, est tamen rescindibilis ex parte illius qui passus est metum. Vnde potest cogere alterum metum iniustè inferentem, vt rescindat contractum, eo modo quo diximus de eo, qui per dolum fecit contractum, & ratio est, quia ratione iniuriæ, inferens metum dedit illi ius, vt possit rescindere contractum, & si iuramento fuerit confirmatum, vt diximus *de dolo*. Ita cum aliis Lugo *suprà*.

Dico tertiò: Iuramentum extortum per metum iniustum cadentem in virum constantem, est validum de iure positiuo, indigetque relaxatione, modo tale iuramentum seruari possit, sine dispendio salutis æternæ. Ita cum D.Th. & aliis cum multis Palaus *de iuramento d.*2.*p.*4.*n.*3. & 9. Fagundez *lib.*2. *Decalogi cap.*13.*n.*3. contra multos, quos refert, & probabile putat Sanchez, *de matrim.d.*20.*sect.*1.*n.*3. Ratio autem desumitur *ex cap.si vero de iureiurando*, & *cap.verum*, & *cap.ad audientiam de iis qua vi*. Deinde probatur etiam ratione, quia in tali iuramento, nec defuit intentio, nec consensus, quia iurans erat in sufficienti libertate ad peccandum, vt *suprà* diximus, & aliàs nec datur lex diuina, aut humana irritans tale iuramentum; imo lex diuina ad id obligat ob religionem iuramenti, & promissionis, & lex humana idem præcipit in textibus allegatis: ergo tale iuramentum de iure positiuo obligat. 136

Quæ omnia locum habent non solum in contractibus approbatis, sed etiam in reprobatis, vt manifeste probat textus in *cap. Debitores*, promissio namque soluendi vsuras nulla est, & à iure reprobata, & tamen si firmatur iuramento obseruandum est: ergo. Quæ rationes non solum probant iuramentum obligare in foro conscientiæ sed etiam in foro exteriori. Tum quia *cap.debitores*, & *cap. ad audientiam* loquuntur de foro externo. Tum quia ratio ob quam iuramentum obligat, nempe obseruari

nari posse absque stipendio salutis æternæ æque in foro interno, ac externo procedit.

Dices: Votum metu extortum nullam inducit obligationem *cap.* 1. *de iis, quæ vi*: ergo neque iuramentum, quia de voto ad iuramentum firmum est argumentum. Respondeo concedendo antecedens, & negando consequentiam. Ratio diuersitatis est, quia votum irritatur in illo *cap. de iis, quæ vi*; nullibi tamen inuenitur iuramentum metu factum homini irritum. Ad replicam dicimus de voto ad iuramentum in honorem Dei præstitum bene inferri, secus vero ad iuramentum in vtilitatem hominum factum, quia in hoc non attenditur, quid gratius Deo sit, sed quid gratius homini, modo licitum sit & honestum.

137 Sed inquires quanta sit huius iuramenti obligatio? Angelus, & alij relati à Lessio *lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 6. *num.* 30. putant solum sub veniali obligare. Sed contrarium omnino tenendum est. Ita cum communi sententia Palaus *suprà num.* 12. Basæus *verbo iuramentum* 2. *num.* 6. dummodo materia sit grauis. Ratio autem est, quia per fractionem talis iuramenti, fit grauis Deo irreuerentia, cum homo se ostendat infidelem in re graui, nec ab hac grauitate illum potest metus excusare, cum Deus illum non intulerit.

Sed quæres an qui iurauit rediturum ad carcerem teneatur sub mortali hoc iuramentum obseruare? Negat Fexeda, quem refert, & probabile putat Diana 9. *p. tract.* 8. *resol.* 57. etiamsi carcer iustus sit, & reus non timeat iniuste vexandum. Sed probabilius existimo, Reum obligatum esse redire quia talis reditus, & honestus est, & fidelitati, & iustitiæ debitus. Sed quid si carcer fuerit iniustus? Respondeo adhuc teneri redire ad carcerem. Ita cum Toleto, Lessio, Sanch. Palaus, *suprà num.* 14. contra Basilium, Vasquium, Gutierrez, quos refert, & sequitur Tamburinus, *lib.* 3. *cap.* 3. §. 1. *num.* 31. Ratio est, quia reditus ad carcerem factus ex fine obseruandi fidem stabilitam per iuramentum est actus fidelitatis, veracitatis, fortitudinis, & patientiæ, vt ait Basæus *suprà num.* 5. ergo.

138 Nec inde rediens ad carcerem censeri debet se occidere, & vitam suam prodigere, vt dicunt Authores contrariæ sententiæ, sed solum censeri debet se periculo vitæ exponere, quod ex iusta, & rationabili causa, sæpe decet, vt docet Lessius *lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 6. Adde ex obseruatione iuramenti non se proprie coniici in vitæ periculum, quod antea non habebat, sed quod dato iuramento, suspensum erat; ergo non potest excusari à iuramenti obseruatione.

139 An autem hoc iuramentum redeundi ad vincula relaxari possit ab Episcopo? Respondeo quod si iuramentum est iuste expostulatum, minime posse, bene tamen si fuerit iniuste expostulatum, citra scandalum, primam partem defendit cum Sanch. Palaus, *suprà num.* 17. contra Rodriguez, & alios; Ratio est, quia talis relaxatio derogat iuri iudicis, & custodis, cum enim carcer iustus esset, iudex, & custos ius habebant retinendi incarceratum in carcere; nequit ergo iuramentum tolli. Secunda vero pars conclusionis probatur, etiam cum Suario, Sanchez, Rodriguez, à Palao *suprà* quia ex tali iuramento nullum est ius parti acquisitum, sed soli Deo, qui ob iniustam carcerationem facultatem prælatis concedit, hæc iuramenta sibi facta remittendi. Nec huic relaxationi obstat damnum, & pœna custodis, qui forte semper est innocens, quia illud est per accidens, & ex quocunque capite iniustitia committatur præstat sufficientem causam relaxationis. Dixi citra scandalum, nam si captiuo inter infideles libertas concessa esset, sub præstito iuramento redeundi ad captiuitatem, vel mittendi pretium suæ redemptionis, absque dubio tale iuramentum obseruandum esset, nec relaxari potest, quia esto captiuitas iniusta sit, & iniuste extorqueatur iuramentum, at eius obseruatio in bonum commune fidei, & Religionis cedit. Ita cum Sanch. Suario, Palaus, *suprà*.

SECTIO XX.

Quæ materia requisita sit in iuramento promissorio, vt obligationem inducat?

SVMMARIVM.

140 *Materia iuramenti debet esse res licita, & non peccaminosa.*

141 *Materia iuramenti non est res indifferens, aut impossibilis, aut impeditiua maioris boni, vel contraria diuinis consiliis, vel quam melius est non fieri.*

142 *Quid si res non maneat indifferens, sed fiat bona ex aliqua circunstantia?*

143 *Qui absolute iurauit nunquam ludere intelligitur de immoderato, non vero moderato ludo.*

144 *Qui iurauit nunquam ludendi, non intelligitur per interpositam personam.*

145 *An qui iurauit absolute non ludendi possit nomine alieno ludere?*

146 *An qui iurauit abstinendi se ab aliquo ludo excusetur aliquando ratione paruitatis materiæ?*

147 *Iuramentum de re indifferenti, vel quæ melius est non fieri, si fiat in fauorem alterius obligat?*

148 *An iuramentum non mutuandi, non fideiubendi, &c. sit validum?*

149 *An iuramentum non denunciandi aliquem sit obligatorium?*

Dico primo: Materia iuramenti debet esse res licita, & non peccaminosa. Vnde si iuramentum adimpleri non potest absque peccato, non obligat, siquidem iuramentum non potest obligare ad malum; imo est quoddam genus blasphemiæ existimare, seclusa ignorantia, iurantem teneri ad illud implendum; vt bene cum Soto, Clauis regia, *lib.* 5. *cap.* 7. Trullenc. *lib.* 2. *Decalog. cap.* 1. *dub.* 8. *num.* 1. Dixi seclusa ignorantia, nam si quis bona fide, & per ignorantiam existimet, se teneri rem venialem, vel mortalem, quam iurauerat adimplere solum peccaret venialiter, vel mortaliter, si rem leuem, vel grauem, propter iuramentum exequeretur. Ita cum Nauarro, Trullenc. *suprà*, Tamburinus *lib.* 3. *cap.* 3. §. 3. *num.* 5. At quando materia iuramenti partim est licita, partim illicita, & partim possibilis, partim impossibilis, seruanda est, quoad partem licitam, & possibilem, quia vtile per inutile non vitiatur. Ita cum Bonacina, Trullenc. *suprà*. 140

Dico secundo: Materia iuramenti non est res indifferens, aut impossibilis, aut impeditiua maioris boni, seu contraria diuinis conciliis, vel quòd melius est non fieri. Ita communiter DD. Ratio est, 141

quia Deus non vult obligare ad aliquid vanum, & otiosum, vel contrarium suis consiliis, seu impedi-
142 tiuum maioris boni. Hoc autem limita primo quandiu res indifferens manet indifferens; Quare si quis iurauit non fricare barbã, aut non transire per talem viã, aut ambulare, vel nõ ambulare, nullo proposito fine honesto, aut non ire ad talem officinam causa emendi, aut non ludere in tali domo, vel cum tali persona, eo quod putet, illam domum, & illum ludum esse sibi infaustum, & infelicem, non tenetur seruare iuramentum, quia est de re vana, & indifferenti, quid enim refert nolle in hac domo, vel cum hac persona ludere, reseruata facultate ludendi aliis locis, & cum aliis personis; at si res non manet indifferens, & sit bona ex aliqua circunstantia, hunc obligabit iuramentum, quatenus durat bona circunstantia, vt si non fricando barbam euitet culpam vanitatis, aut si non ludendo effugiat aliquam peccati occasionem, vel iacturam facultatum, aut si non transeundo per talem viam, euadit periculum alicuius peccati, tenebitur rem iuratam adimplere, nam tunc est materia apta iuramenti. Ita cum Nauarro, Sanc. Suario, Trullenc. *suprà*.

143 Aduerte tamen, quod si quis absolute iurauit nunquam ludere non censeri regulariter, se velle obligari non ludere, etiam ludo moderato, sed tantum ludo immoderato. Dixi regulariter, quia licet ludere moderate sit opus virtutis Eutrapeliæ, perfectior actus est nolle ludere ob mortificationem; sunt namque aliqui actus virtutis, à quibus abstinere ob bonum finem perfectius est, vt Matrimonium, comestio ciborum saluti vtilium, cum amicis politice conuersare, inter quos est ludus moderatus; vnde iuramentum nunquam ludendi, etiam moderate ob finem mortificationis licitum est, & validum. Ita cum Sanc. Bonacina, Palaus, *d.2.p.7.num.3.* Tamburinus *lib.3. Decalogi cap.3. §.5 num.58.* Quando tamen aliquis iurat nunquam ludere ob vitandam amissionem pecuniæ, non censetur iurare nunquam ludere moderatè, sed tunc tantum censetur iurare nunquam ludendi, etiam moderate, [& idem est de voto] quando ea intentione, & fine iuret, vt se priuet hac honesta recreatione in pœnitentiam, vel propriam mortificationem. Ita cum Palao, Trullenc. Tamburinus, *suprà num.59.*

144 Adde qui iurat nunquam ludere, non intelligit, nec comprehendit ludum per interpositam personam, cui pecuniam tradidit vt nomine suo ludat, tametsi ludentem aspiciat, quia proprie, & in rigore non ludit, & cum obligatio iuramenti strictè interpretanda sit, non debet extendi ad hunc ludum moderatum. Nec obstat ex huiusmodi ludo sequi eandem iacturam temporis, ac si ipse luderet, quia non est attendendum an finis iuramenti concurrat, sed an sub materia promissa comprehendatur. Ita cum Sanchez, Palaus, *d.2.p.7.num.5.* contra Bonacinam *d.4.q.1.p.16.n.5. tomo 2.*

145 Maior tamen est difficultas de illo, qui iurat absolute non ludendi, an possit nomine alieno ludere? Respondeo cum Sanchez, quem refert, & sequitur Tamburinus *suprà num.63.* quod si finis iuramenti fuit, ne iacturam faceret temporis, vel quia ludo occupatus non vacabat ministerio suo, tunc non posse sine peccato ludere nomine alieno; quod si fuit vitare iacturã pecuniæ, tũc potest ludere nomine alieno, si tamẽ fuit vitare rixas, periuria, &c. tunc est inspicienda causa harum rerum, etsi causa perseuerat, illicitus est ludus, si tamen non perseuerat, tunc ludus non est illicitus, si tamen finis fuit priuare se recreatione ludi, nullo modo potest ludere, quod si solus finis esset, eo quod ille cum quo iuratum est non ludere, credatur bene fortunatus in ludo, vel iurans concipiat illam domum, illumque ludum, esse sibi infelicem, non valet iuramentum, quia hæc vana, & superstitiosa sunt, sicut loca in ludo variare, vt felicior sors cadat. Sanch. quem refert, & sequitur Trullenc. *suprà.* Hinc fit votum, & iuramentum nullo ludo ludendi, nisi tali ludo determinato esse validum, quia in honorem Dei cadit, tot ludis se priuare, ac conducit multum, ne iurans nimium ludis vacet. Ita cum Sanchez, Trullenc. *suprà* contra Sotum.

An vero ratione paruitatis materiæ possit aliquando ita iurans abstinendi se ab aliquo ludo, non peccare mortaliter? Respondeo affirmatiue. Ita cum Sanchez, Palaus, *suprà*, Trullenc. *suprà.* Aduerte tamen non ex ludo ipso sumendam esse hanc paruitatem, sed ex fine, quo quis motus est iurare, se à tali ludo abstinendum; nam si ex animo se priuandi delectatione ludi iurauit non ludere, vt vitaret iacturam temporis, spectandum est potius tempus insumptum, quam quantitas, quia magis præiudicat fini iuramenti, si enim vltra duas horas insumeret, tametsi modicam luderet quantitatem peccaret mortaliter; Econtra vero si breui tempore ludo vacaret notabilem quantitatem exponens, peccaret tantum venialiter. Ita cum Sanchez, Palaus *suprà num.6.* Si vero finis fuit vitare iacturam pecuniæ, & prodigalitatem, ex quantitate pecuniæ expositæ, & non ex tempore desumenda est grauitas culpæ, vt de se constat. Est tamen maxime aduertendum, quantitatem quæ respectu vnius est modica, respectu alterius grauem, & grauissimam esse, equiti enim diuiti, & nobilissimo, modica quantitas censeri debet, quod vno, vel altero die tria vel quatuor scuta aurea ludendo insumat, quæ si operarius insumeret, grauem quantitatem consumpsisse censendus est. 146

Aduerte tamen dicta procedere, quando iuramentum non est factum in fauorem alterius, sed soli Deo; nam si fuit factum in fauorem tertij, licet iuramentum de re indifferenti, vel quam melius est non fieri, non obliget per se loquendo, obligat tamen si fiat in fauorem alterius si obligationem non remittat. Ratio est, quia adimpletio iuramenti in hoc casu non est actus indifferens, sed virtutis veracitatis, & fidelitatis, & conseruatiuus propriæ existimationis, quæ seruatur stando promissis; Tum etiam quia in promissione facta homini, spectatur quid gratius sit homini, & non quid in se melius; vnde iuramentum factum in alterius vtilitatem seruandum est, modo seruari possit absque peccato mortali, vel veniali. Ita cum multis Tamburinus *lib.3. cap.3. §.3. num.11. & sequentibus.* 147

Sed quæres an iuramentum non mutuandi, nec fideiubendi nec emendi auctiori pretio, nec vendendi minori, sit validum? Respondeo regulariter non obligare, & de iuramento non mutuandi, non fideiubendi, tenet cum Gutierrez, Sanchez, & aliis, Palaus *d.2.p.7 num.1.* Ratio est, quia mutuare & fideiubere sunt actus misericordiæ; ergo iuramentum de illis non præstandis, non potest esse validum. Nec obstat quod aliquando possit homo moueri ad hoc iuramentum ex propria charitate, & filiorum. Nam ad hoc Respondeo quod quando est factum ob proprium commodum, potest sic mutuans cedere iuri suo, & alias perfectior est actus mutuandi, si alias detur grauis proximi necessitas. Si tamen factum fuit tale iuramentum 148

tum in commodum filiorum, & creditorum, ne ex mutatione grauem rei familiaris iacturam patiatur, vt sæpe fit, tunc si filij acceptauerunt talem promissionem iuramento firmatam, non potest pater illam reuocare, bene tamen ante illorum acceptationem, quia iuramentum in commodum tertij factum, & ab eo acceptatum seruari debet, quoties seruari potest, absque peccato, ante vero acceptationem non obligat, quia iuramentum sequitur naturam promissionis. Vnde cum promissio ante acceptationem non obliget, neque etiam iuramentum confirmatorium promissionis. De iuramento vero non emendi auctiori pretio, neque vendendi minori, tenet etiam cum Sanchez, Bonacina, Palaus, *suprà num.4.* Nam huiusmodi iuramenta, neque in Dei honorem cedunt, neque in proximi vtilitatem, sed ad summam cedunt in vtilitatem propriam, cui ipse iurans facile cedere potest, non est ergo obligatorium.

149 Quæres tandem An iuramentum non denunciandi aliquem delinquentem sit obligatorium? Respondeo, vel iuramentum fuisse factum ante delictum commissum, vel post commissum, & non emendatum, vel iam emendatum; si post delictum commissum, & emendatum quis iurauit non accusare, vel non denunciare, ipseque delinquens iuramentum acceptauit, obligatus est seruare iuramentum, quia in eo euentu sola satisfactio iniuriæ propriæ, cui ille per iuramentum cedit, honestare accusationem, vel denunciationem poterat. Excipe tamen nisi præceptum superioris vrgeret de denunciatione facienda, in illis casibus, in quibus obligare potest ad denunciationem, seu accusationem, nam iuramentum præiudicare non potest huic iuri. Si vero iuramentum sit ante delictum commissum, vel post delictum commissum, sed non emendatum, sed potius persistens, obligatur solum ad non accusandum. v.g. vxorem ad effectum diuortij, vel quemlibet alium delinquentem ad effectum, cui ipse cedere potest, at non obligatur ad non accusandum vxorem, vel quemlibet alium delinquentem ad publicam vindictam, si id commune bonum expostulet, expediensque reipublicæ sit, alias tribueretur delinquentibus occasio liberius peccandi scientibus non esse accusandos.

Aduerte tamen quod si huic communi bono, & vindictæ publicæ, possit quis satisfacere denunciatione, & iuramentum sit de non accusando, nequaquam accusare potest, quia cum sit iuramentum in fauorem tertij, & seruari possit absque peccato, omnino seruandum est. Hinc fit iuramenta alios accusandi vel denunciandi illorum crimina animo vindictæ esse nulla, & nullius momenti. Ita cum aliis Palaus *suprà p.7. §.3.n.1.*

SECTIO XXI.

De iuramento Medicorum, Decurionum, Scribarum, & aliorum Iudicum.

SVMMARIVM.

150 *Medicus, si infirmus est periculosis, tenetur illum monere per se, vel per alium, vt sacramenta recipiat.*

151 *Iure canonico non potest medicus vltra tertiam diem inuisere infirmum, si ei non constet sacramenta recepisse.*

152 *Vniuersitates tenentur dare iuramentum medicis de hoc adimplendo.*

153 *Quod iuramentum emittant decuriones, & quomodo illo obligentur?*

154 *Scriba quod iuramentum emittant, & qualiter illo obligentur?*

155 *Iuramentum seruandi statuta alicuius collegij obligat eo modo quo statuta obligant.*

156 *Quid de aliis iudicibus ordinariis, & delegatis dicendum sit?*

DIco primò: Medici iure naturali, & diuino tenentur monere infirmum quando est probabile futuræ mortis periculum, vel per se, vel per parochum, vel consanguineos, vt sacramenta suscipiat, & de bonis suis disponat. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.2. Decalogi cap.1.dub. 19. n.2.* Ratio est quia iure charitatis tenetur quis vitare damnum proximi; sed medicus monendo infirmum de morte futura frequenter vitat damna grauia proximi, & dato quod ipse infirmus bene dispositus sit, melius ad mortem præparatur; ergo medicus tenetur de hoc infirmum præcauere specialiter, si prudenter timeat, non esse bene dispositum ad mortem. 150

Dico secundo: Iure canonico tenetur medicus infirmum, ante omnia monere, vt sacramenta recipiat *ex bulla Innocentij III. & Pij V.* vbi eis præcipit, vt medici vltra tertiam diem infirmum non visitent, nisi per confessarij scriptum ipsis de confessione infirmi fides fiat, nisi confessarius ex iusta causa longius tempus infirmo concedendum iudicet. Vnde vniuersitates tenentur hoc iuramentum præstare medicis, cum licentiam medendi illis tribuunt; debet autem infirmitas esse talis, vt lectum de se petat, quod si æger noluerit confiteri, iubet Pius V. vt medicus illum deserat, quod debet intelligi, nisi ex desertione medici, constituatur infirmus in probabili mortis periculo, nam tunc videtur esse contra charitatem. Ita cum Sanchez, Trullenc. *suprà n. 3.* Sed de hoc non est multum immorandum, cum in Hispania hoc decretum consuetudine abrogatum sit; vnde iuramentum, quod medici faciunt de seruando decreto Pij V. intelligi debet, prout decretum vsu receptum est. Ita cum Suario, Sanch. Palaus, *d.2.p.7.§.4.n.6.* Trullenc. *sup. n.3.* 151 152

Dico tertiò: Decuriones, Lusitane, *os Regedores*, iuramentum emittunt, tum seruandi secretum earum rerum, quæ in consistorio tractantur, tum prospiciendi bono publico Reipublicæ, & suum officium fideliter obeundi. Vnde tenentur agere, vt populus recte prouideatur, vt pretia rerum venalium non sint excessiua, ne ministri publici iniuriam ciuibus faciant, neve grassentur latrones, sed viæ publicæ sint tutæ, etsi alicubi pestis sit, ciuitas custodiatur; Ita cum Sanc. Palaus, *de iuramento d.2. p.7. §.5. num.2.* Non tamen tenentur ex suo officio, neque ex iuramento, alia peccata publica inquirere, & denunciare. Ita cum Sanchez, Palus, *suprà n.2.* contra Nauarra, Roderidum, & alios. Ratio autem est, quia præcepta non sunt multiplicanda, vbi clare de illis non constat. Tum quia forma iuramenti, quod præstant hi Decuriones, nec verbum continet, ex quo appareat obligatos esse hæc peccata publica inquirere, & denunciare. De seruando vero secreto, debent illud obseruare, quoties grauitas materiæ id postulauerit. Vnde si manifestare aliquid ex iis, quæ in consistorio fiunt, non cedat in damnum Reipublicæ, vel alicuius tertij, tantum erit veniale eorum manifestatio. Ita cum Sanchez, Palaus, *suprà.* 153

Dico

154 Dico quartò: Scribæ, procuratores, aliique officiales, iuramentum emittunt seruandi taxam sibi à Rege præscriptam; vnde tenentur illam seruare, etsi quid vltra taxam accipiunt, tenentur ad restitutionem. Nec obstat aliquos scribas clamare huiusmodi taxam consuetudine esse abrogatam; hoc enim, vt testatur Palaus d.2. *de iuramento p.7. §.5. num.4.* Falsum est, nam si aliqui vltra taxam aliquid accipiunt, clam accipiunt, nec Respublica consentit. Imo omnibus officialibus mandatum est, vt in fine cuiuslibet scripturæ apponant salarium per illam acceptum. Vnde quamdiu hoc clam faciunt iniustè faciunt. Tamburinus *lib.3. cap.3. §.5. num.53.* Sed gratis admisso taxam esse iniustam, & consuetudine abrogatam, dubium est an ob iuramentum de illa seruanda; sint obligati illam seruare? Respondeo negatiue, non quia ad illam seruandam se obligare non possunt, sed quia censendi sunt, se nolluisse obligare, nam cum quis aliquam legem seruandam iurat, iurat eam seruare eo modo, quo recepta est, quia iuramentum est legi accessorium, si ergo lex non obligat, neque iuramentum. Tamburinus *suprà num.54.*

155 Hinc fit iuramentum seruandi statuta alicuius Collegij, vel vniuersitatis, Religionis, &c. virtute iuramenti, eo genere obligationis, quo statuta, obligant. Vnde si statuta non obligant ad culpam, sed ad pœnam, vt frequenter fit in communitatibus, iuramentum de illis seruandis nullam inducit obligationem, si vero statutum obligat ad mortale, vel veniale, pro grauitate materiæ, iuramentum eandem obligationem habebit, quia censetur emissum, sub ea conditione, & obligatione, quam habet statutum. Ita cum Sanchez, Salas, Bonacina, & aliis Palaus *suprà n.6.*

156 Et ex hac doctrina colligere potest, Qualiter alij iudices ordinarij, & delegati obligentur seruare ea, quæ in ingressu sui officij iurant, spectandum namque est, an secluso iuramento, lege naturali, vel positiuo, ea seruare obligentur, & pro qualitate illius obligationis, erit obligatio iuramenti; si autem secluso iuramento nulla adstringuntur obligatione, ex vi iuramenti eam non accipiunt, quia iuramentum, vt sæpè dictum est, easdem conditiones, restrictiones, & exceptiones habet, ac habet actus, super quem interponitur. Ita cum Guttierrez, & aliis Palaus *suprà n.7.*

SECTIO XXII.

Vtrum tanta sit obligatio iuramenti, vt non detur locus compensationi.

SVMMARIVM.

157 *Qui iurauit alicui dare aliquam rem determinatam non satisfacit Iuramento dando æquiualens.*

158 *Qui iurauit alteri dandi centum aureos potest facere compensationem non soluendo si alter totidem illi debeat.*

159 *Quid si quis Intentionem haberet quando iurauit non vtendi compensatione?*

160 *Aliqui dantur Casus, in quibus compensatio locum non habet & quales sint.*

157 Dico primò: Non satisfacit iuramento promissorio homini liberaliter etiam facto in aliqua certa specie, v.g. in hoc equo in hac actione post acceptationem illius, qui reddit æquiualens, vel interesse. Vnde non potest quis sua propria authoritate commutare rem singularem, quam dare iurauit, in rem alterius speciei, vt si iurauit dare equum dare pro illo pecuniam, vel triticum. Ita communiter DD. apud Fagundez *lib.2. Decalogi cap.20. num.1.* Palaus *de iuramento d.2. p.11. n.6.* Tancred. *tract.4. lib.2. d.16. num.9.* Ratio est, quia iuramentum sequitur naturam promissionis, cui adiungitur, sed promissio adimplenda est in specie promissa, nec sufficit dare æquiualens, vt patet ex *§.1. instit. quibus modis tollitur obligatio*: ergo. Aduerte tamen cum Palao, quod etsi in his rebus diuersæ speciei locus non sit compensationi, est tamen locus retentioni, donec debita pecunia soluatur, vt expressè traditur *in l. si fortem, §. si centum, ff. de conditionibus indebitis.* Neque ex hac retentione censetur quis periurus, habet enim iuramentum soluendi, hanc tacitam à iure conditionem, nisi ex aliquo titulo legitimam excusationem habeat. Ita cum Suario, Molina, Palaus *suprà numero 6.*

Dico secundò: qui iurauit se soluturum alteri centum aureos, vel centum coros tritici, vel olei, potest vti compensatione, non soluendo, si alter totidem vareos, vel coros tritici, vel olei ei debeat. Ita cum Suario, Sanches, Villalobos, Trullenc. *lib.2. cap.1. dub.17.* Fagundez *lib.2. cap.2. n.9.* & cum Bonacina, Palaus *suprà num. 2.* Lugo *de iustitia d.16. num.117.* Tamburinus *lib.3. cap.3. §.5. num.35.* contra plures iuristas, quos refert, & sequitur Guttierrez *part.3. cap.6. à num.3.* Ratio est quia compensatio censetur quædam solutio, & vera satisfactio; ergo compensans censendus est soluisse; ergo verè iuramento satisfecit. Confirmatur, quia non est censendus infidelis, & periurus, qui iustè impeditus est à promissis soluendis *l. fin. ff. qui satisdare*; at promittens soluere centum, iuste impeditur à promissione soluenda, eo quod totidem creditor ei non soluit, ergo: non enim est æquum creditorem velle aliorum debita excipere, suis debitis non solutis. Quod verum est, non solum in debitis, post iuramentum contractis, sed etiam in debitis ante iuramentum contractis. Ita cum aliis Tamburinus *suprà num.36.* Tancred. *tract.4. lib.2. d.16. num.24.* Ratio est, quia credendum est iuramentum ea intentione à iurante fuisse emissum, quæ sibi vtilior, & commodior foret, qualis est intentio soluendi solutione legitima, & à iure approbata, & non cum intentione renunciandi compensationi. 158

Sed quid si quis expressam intentionem haberet non vtendi compensatione, possetne illa vti? Negat Bonacinas. Affirmat Sanchez, quos refert Palaus *suprà num.4.* sed fœdere distinctionis facilè conciliantur. Si enim eam intentionem non vtendi compensatione creditori manifestauit, ipseque sic iuramentum sibi factum acceptauit, sine dubio non potest vti compensatione, quia in eius fauorem huic viæ soluendi debitum renunciauit. Verum si eam intentionem creditori non declarauit, sibi obesse non potest, quominus compensatione vtatur, quia illa promissio sub ea qualitate non vtendi compensatione, non fuit à creditore acceptata, quia ipsi manifesta non fuit, defficiente autem acceptatione in promissione, etiam iurata, deficit obligatio. Ita Palaus *suprà numero 6.* Tamburinus *suprà num.37.* 159

Aduerte tamen cum Palao aliquos esse casus in quibus compensatio locum non habet, vt in debitis ad commune donum pertinentibus, qualia sunt, 160

sunt, quæ debentur ad munitiones, ad fontium, pontiumque constructionem, ad bella, aut in tributum, aut fideicommissum, ita habetur *in l.eo. de compensationibus*, & quæ debentur alicui in pœnam ex condonatione delicti aduersus illum commissi *l. vltim. Cod. de compensationib.* & latius tradit cum Molina, Palaus, *suprà num.6.*

SECTIO XXIII.

Vtrum obligatio iuramenti ita sit personalis, vt nullo modo transeat ad hæredes, vel successores.

SVMMARIVM.

161 *Heres iurantis non tenetur illius iuramentum implere ex vi iuramenti.*

162 *Obligatio contractus super quem cadit iuramentum transit ad hæredes, modo contractus sit validus vel firmetur iuramento.*

163 *Heres illius qui iurauit soluturus vsuras, non tenetur eas soluere.*

164 *Coram quo iudice conueniri possit laicus ratione iuramenti.*

LOquimur de iuramento, quod fit homini, non de iuramento quod fit Deo, & habet modum voti, nam de hoc in sequenti disputatione agemus: Hoc supposito,

161 Dico primò: ratione iuramenti, seu vt aptius loquamur vinculo iuramenti, hæres iurantis non tenetur illius iuramentum implere, etiamsi iurans non solùm iurauerit pro se, verum etiam pro aliis. Ita communiter DD. apud Trullenc. *lib.2. Decalog. cap.1. dub.16. num.2.* Ratio est, quia obligatio iuramenti est personalis, & vinculum voluntarie à iurante assumptum, obligatio autem personæ non transit ad hæredes. Vide Suarium *lib.2. de iuramento cap.31.*

162 Dico secundò: obligatio contractus, supra quem cadit iuramentum transmittitur ad hæredes, modo contractus sit validus, vel saltem validus efficiatur, seu firmetur iuramento. Ita cum aliis Trullenc. *suprà num.3.* Palaus *de iuramento d.2.p.11.num.1.* Ratio est, quia obligatio contractus transmittitur ad hæredes *l. necessario §. quod si pendente ff. de periculo, & commodo rei vendita*; obligatio enim ex contractu est realis, obligatio autem realis transmittitur ad hæredes, nam res cum suo onere transit. Ita communiter DD. apud Trullenc. *suprà num.3.*

163 Et ex his Colliges primò: Hæredem illius, qui iurauit soluturum vsuras, non teneri eas soluere. Et ratio est, quia iurans eo casu solum tenebatur eas soluere ratione iuramenti, & nullo modo ratione contractus; sed vinculum iuramenti, vt dictum est, non transit ad hæredes: ergo ita cum Bonacina, & aliis, Trullenc. *suprà num.4.* Secundò colliges successorem in dignitate habente annexa multa iuramenta, non teneri iuramentis sui prædecessoris, si successor ad illam dignitatem admittatur, non præstito iuramento eis satisfaciendi. Fieri tamen potest, vt aliunde obligetur ad idem seruandum, non ratione iuramenti prædecessoris, sed ratione contractus, vel statuti obligantis singulos in ea dignitate cõstitutos ad idem seruandum. Ita cum Sanc. Bonacina, & aliis, Trullenc. *suprà num. 5.* Tertiò colliges hæredes non seruantes contractum iuratum; vel promissionem iuratam defuncti non peccare, peccato periurij, quia ipsi non tenentur vinculo iuramenti, peccare tamen contra iustitiam, quia vt dictum est, obligatio realis in ipsos deriuatur. Ita citati DD. Vnde hæredes illius, qui iurauit non repetiturum certam pecuniam, quæ illi debebatur, non peccant peccato periurij illam repetendo, sed peccato iniustitiæ. At si iuramentum sit extortum per iniuriam, nec peccant contra iustitiam, quia tunc promissio fuit inualida, & defunctus non tenebatur ratione promissionis, sed iuramenti, cuius vinculum non transfertur in hæredes. Ita cum Sanc. Bonacina, & aliis Trullenc. *suprà num.6.*

Sed quæres coram quo iudice conueniri possit laicus ratione iuramenti? Respondeo posse conueniri coram iudice Ecclesiastico, etiam & coram laico, quia hoc crimen est mixti fori, & iuramentum non mutat forum, sed addit forum foro; hoc tamen intellige, modo iuramentum non sit factum soli Deo: nam de hoc iuramento solum iudex Ecclesiasticus cognoscit, quia nullus adest contractus cum homine celebratus, ratione cuius competat foro sæculari potestas de illo cognoscendi, sed solum adest spirituale vinculum, quo iurans spiritualiter deuinctus est, & soli Deo ius acquisitum. Ita cum Sanc. Bonacina, & aliis Trullenc. *suprà num.8.* Et idem dicendum est de voto soli Deo facto, modo non sit acceptatum, & intimatum ab eo, in cuius fauorem factum est; nam si acceptatum sit, poterit laicus vouens, non solùm coram iudice Ecclesiastico, verum etiam sæculari conueniri, quia votum non mutat forum, sed addit forum foro. Ita cum Sanc. Bonacina, Trullenc. *suprà num.8.* 164

SECTIO XXIV.

Vtrum iuramentum per procuratorem præstari possit?

SVMMARIVM.

165 *Iuramentum per procuratorem præstari potest, nisi contrarium iure vel consuetudine cautum sit.*

166 *Vt procurator nomine alterius valide, & licite iuret, debet habere speciale mandatum.*

167 *Quid si procurator minoris firmaturus sit contractum iuramento.*

168 *Aliqui dantur casus in quibus iuramentum præstari non potest per procuratorem, & quales sint.*

DIco primò: optime potest iuramentum per procuratorem præstari, nisi contrarium iure, vel consuetudine cautum sit. Ita communiter DD. apud Tancredum *tractatu 4. lib. 2. d. 13. numero 1.* Fagundez *lib. 2. Decalog. cap. 22. numero 18.* Sumiturque hæc assertio ex textu *in cap. metuentes 14. quæst. 4. cap. tibi Domino 63.* Ratio autem est, quia ad iuramentum solum requiritur inuocatio Dei in testem, cum intentione; sed qui per procuratorem iurat, medio illo inuocat Deum in testem, cum intentione vt supponimus: ergo est iuramentum. Et hinc fit posse etiam per scriptum, & per nuncium præstari. 165

Dico 2. vt procurator nomine alterius licite, & valide iuret, debet habere speciale mandatum ad iurandum in tali causa, neq; sufficit mandatum generale ad iurandum in quacunq; partis causa, quia in iuramento, tum assertorio, quam promissorio, necessario requiritur veritas, quã testari non potest procurator nomine 166

nomine alterius iurans, nisi ei constet mandantem pro certo eam habere, aut ex animo promittere. Ita cum aliis Palaus *d.2.p.3.n.2.* Vnde si procurator ex solo mandato generali, & non speciali, circa hanc, vel illam causam, iuramentum præstet, & grauiter peccat, & dominus obligatus non manet ex vi illius iuramenti, quia defuit in Domino consensus, solumque tenebitur ratione contractus, ob generalē facultatem ad contrahendum, si contractus aliàs est firmus, secluso iuramento. Ita cum Caietano, Ledesma, Bonacina, & aliis, Palaus *suprà num. 3.* Quamuis Tancred. *suprà num. 4.* existimet, quod si contractus est talis, vt communiter soleat fieri, præstito iuramento, sufficere mandatum speciale ad iurandum in quacunque causa, vt possit contractus ille siue assertoriè, siue promissoriè iurari, quia iam implicite est mandatum speciale ad iurandum in hac causa.

167 Hæc generaliter dicta sunt, at si procurator nomine minoris, contracturus est, & consequenter iuramento firmaturus, debet non solùm speciale mandatum circa causam specialem habere, sed insuper requiritur vt ipsamet promissio, & institutio procuratoris iuramento firmetur à minore, alias si contractum in eius vtilitatem non cedat, poterit beneficio restitutionis vti. Sic cum aliis Palaus *suprà num. 4.*

168 Dixi in principio iuramentum per procuratorem præstari posse, nisi contrarium iure, vel consuetudine cautum sit, quia sunt aliqui casus in quibus videtur non esse permissum interposita persona iurare; hi sunt cum à iure cauetur, vt propria manu, tactis Euangeliis, aliisve solemnitatibus iuramentum præstetur, item si quis testificare debeat in aliqua causa, hæc enim testificatio medio procuratore non permittitur, vide Palaum *suprà num. 5.*

SECTIO XXV.

An iuramenti obligatio antequam præstetur impediri possit?

SVMMARIVM.

169 *Iure Canonico impediri potest obligatio iuramenti illud irritando.*
170 *Potestas ciuilis potest impedire vires iuramenti, & de facto in Castella, & Lusitania impedita sunt in multis casibus.*
171 *An id sit contra libertatem Ecclesiasticam?*

169 DE potestate ciuili sermo est, nam de Ecclesiastica nemini dubium esse potest, cum id factum fuerit in Trid. *sess. 25. c. 16. de regularibus*, vbi redditur iuramentum irritum renunciationi bonorum à nouitio factæ, ante bimestre præcedens professionem: his suppositis,

170 Dico primò: non solùm potest potestas ciuilis vires iuramenti impedire; sed etiam sic factum est, in Regnis Castellæ, & Lusitaniæ. Ita cum Molina, Pinello, Guttierez, Matienço, Sanc. Lessio, Bonacina, Basilio, Palaus, *sup. p. 13. n. 2.* contra Martam, Valerū, & alios, quos refert, & sequitur Diana *p. 1. tract. 2. resol. 113.* Ratio est, quia lex ciuilis reddere potest inhabilem ad acceptandam promissionem, hac vel illa forma factam, sed absque acceptatione iuramentum promissorium obligationem non inducit; ergo siue lex irritat contractum prohibendo illum sub peccato, siue non, si de facto reddit inhabilem ad acceptandum, promittens nullo modo tenetur vinculo iuramenti.

Dices videtur contra libertatem Ecclesiasticam, 171
quod lex ciuilis irritet omnem contractum, seu conuentionem, donationem, & promissionem, cui apponitur iuramentum, eo quod iuramentum apponatur, licet aliàs talis contractus sit validus, & firmus, vt fit in lege Lusitana: ergo. Respondeo cum Lugo, *de iustitia d. 22. sect. 8. num. 246.* negando antecedens; nam motiuum harum legum non est, ne causæ trahantur ad forum Ecclesiasticum, sed ne detur ansa faciendi contractus iniustos, & ne difficilior reddatur eorum dissolutio, vel cognitio, propter religionem, & metum violandi iuramentum adhibitum. Et si velis dicere, fieri etiam, ne causæ trahantur ad forum Ecclesiasticum dicito cum Fagundez *lib. 2. Decalog. cap. 18. num. 9.* summos Pontifices hanc potestatem dedisse regibus horum Regnorum. Nec obstat non constare de tali facultate, nam in istis, & similibus, casibus sufficit fama priuilegij, & continua obseruatio, non enim est præsumendum Reges Catholicos, leges iniquas stabiliisse, & per decursum tot annorum obseruare fecisse.

SECTIO XXVI.

Quomodò iuramentum sit interpretandum?

SVMMARIVM.

172 *Si constet de intentione iurantis, iuramentum non indiget interpretatione.*
173 *Quædam Corollaria deducuntur.*
174 *An iuramentum faciendi quidquid alter petat sit peccatum mortale?*
175 *Iuramentum restringendum est iuxta naturam actus super quem cadit.*
176 *Plures casus ex hac regula deducuntur.*
177 *Iuramentum obligat rebus in eodem statu permanentibus, secus si notabiliter fuerint mutatata secundum intentionem iurantis.*
178 *Plures ex hac regula casus deducuntur.*
179 *Iuramentum debet restringi ne censeatur factum in tertij præiudicium.*
180 *Si quis dubitet an iuramentum vel votum emiserit, non tenetur tali voto, vel iuramento, siue dubium sit negatiuum siue positiuum.*
181 *Quid si dubitet de intentione iurandi, aut se obligandi.*
182 *Quid si dubitatur an quis executioni mandaturus sit iuramentum, vel an res sint ita notabiliter mutatæ, vt eum ab illius executione excusent?*

DIco primò: si de intentione iurantis constet, 172
nulla indiget iuramentum interpretatione, at si hæc intentio manifesta non est, interpretandum est iuramentum, vt seruata proprietate verborum, quoad minus fieri possit, obligationem inducat. Ita communiter DD. apud Laimam *lib. 4. tract. 4. cap. 3. num. 4.* Tamburinum *lib. 3. cap. 3. §. 4. num. 1.* Prima pars regulæ ex terminis ipsis liquet, cum intentio, vel restrictio iuramenti, ex intentione iurantis desumenda sit. Secunda vero pars probatur, quia creaturam liberam adstringi, & obligari ad aliquid determinatum faciendum, vel omittendum, odiosum illi est, & graue: ergo facienda est stricta interpretatio, colligiturque hæc regula *ex cap. ad nostram. 21. de iureiurando.*

Hinc

173 Hinc deducitur primò: iuramentum absolute præstitum seruandi statuta alicuius communitatis, intelligi tantum de editis, non vero de edendis, non enim tale iuramentum extenditur ad futura, nisi expresse iurans ad futura extendere velit. Ita cum Sanc. Villalobos, Trullenc. *lib.* 2. *decalogi cap.* 1. *d.* 17. *num.* 8. Tancred. *tract.* 4. *lib.* 2. *d.* 15. *num.* 1. Et idem dicendum est, si statutum tempore, quo factum est iuramentum, non sit in vsu, & postea in vsu accipiatur; nam iuramentum solum extenditur ad statutum, quod erat in vsu, quando iuramentum factum est, Tancred. *tract.* 4. *lib.* 2. *d.* 15. *num.* 7. Et idem dicendum est, si tempore, quo factum fuit iuramentum, statutum erat iniustum ex aliqua circunstantia intrinseca, nam licet postea fiat licitum, non extenditur ad illud iuramentum; secus si statutum erat iniustum ratione alicuius circunstantiæ extrinsecæ, Tancred. *suprà num.* 12.

Secundò deducitur, clericum qui emisit iuramentum generale obediendi Petro, v. g. aut concedendi illi, quodcunque petierit, non teneri deponere beneficium, si Petrus illud petat, quia promissio censetur facta cum hac conditione tacita, modo non petat immoderatum; ita Azor. Syluester, Bonacina, & alij apud Trullenc. *suprà num.* 10. Tancred. *suprà num.* 3. Item qui iurauit se facturum quidquid alter petat, non tenetur, si petat aliquid, quod faciat adimpletionem malam, quia iuramentum non est vinculum iniquitatis. Sic iuramentum Herodis, quod præstitit puellæ saltanti in ordine ad amputationem capitis Baptistæ, non obligabat. Ita cum Sairo, & aliis communiter Trullenc. *suprà num.* 11.

174 An vero tale iuramentum faciendi quidquid alter putat, sit peccatum mortale? Respondeo affirmatiue, nisi aliàs ex circunstantiis honestetur. Ratio est, quia iurator sic iurans animo suo desinat exequi absurdum, & etiam peccatum mortale, quod contingit Herodi. Ex circunstãtiis tamen fieri potest, vt ita iurans non peccet adhuc venialiter, quando scilicet iuramentum fit inter viros probos, & timoratos, de quibus moraliter certus est, solum res probas esse petituros; & animo à principio concepit solum iusta exequi, vix tamen hoc iuramentum à culpa veniali imprudentiæ liberabitur. Ita cum Soto, Sanc. & aliis, Fagundez *in decalogum lib.* 2. *c.* 19. *num.* 3. Tancred. *suprà num.* 3.

175 Dico secundò: iuramentum restringendum est iuxta naturam actus super quem cadit. Vnde omnes restrictiones, & conditiones, quas propositum, vel promissio, habet ex iure, vel ex recepta consuetudine, omnes illas habere censendum est iuramentum, quia accessorium, quale est iuramentum, sequitur naturam principalis, cui adiungitur. Nec obstat aliquando iuramentum confirmare actum inualidum, vt *suprà*, diximus, quominus dicamus iuramentum sequi naturam actus super quem cadit, sequitur namque naturam primordialem ipsius, non accidentalem, & extrinsecam, vt supra notauimus. Ita cum multis Bonacina, *tom.* 2. *d.* 4. *quæst.* 1. *p.* 16.

176 Et ex hac regula plures iam casus deduces. Primò si quis iurauit Petro, v. g. dare equum, ipse tamen non seruat, quæ promisit, non tenetur dare, quod verum est, non solũ quando promissio facta est intuitu alterius promissionis, & ab ea dependenter, in quo casu omnes affirmant, sed etiam quando quis absolute promisit, quia hæc absoluta, & liberalis promissio, habet tacitam conditionem, nisi alius ingratum se ostendat, vt ostendit non implens promissum. Ita cum multis Palaus *d.* 2. *p.* 14. *num.* 5. Tamburinus *suprà num.* 4. Aduerte tamen, quod si quis iam promissum donauit, reuocare non poterit, nisi in quatuor casibus, qui referuntur *l.* 10. *tit.* 4. *part.* 5. scilicet, si donatarius illum vituperauit, aut accusauit de crimine capitali, famoso, vel tentauit eum percutere, tertio si magnum suis bonis intulit damnum quartò, si illius mortem captauit. Tancred. *tract.* 4. *lib.* 2. *d.* 15. *n.* 18. Poterit etiam quis donationem iuratam reuocare, si postea libros habuerit. Ita Tancred. *suprà num.* 19.

Secundò deduces, si quis iurauit fidelitatem alicui, illique non esse contrarium, subintelligitur, nisi ius suum, suorum, vel Ecclesiæ petere, defendereve, necessarium fuerit. Idem dicendum est, quando iurauit parere mandatis Ecclesiæ, vel iudicis, stareque eius sententiæ, poterit appellare si se iniuste grauatum sentiat, quia hoc iuramentum generale, non excludit rationabilem appellationem, his enim conditionibus, talia iuramenta emittuntur. Ita cum aliis Palaus *suprà num.* 7.

Tertiò si quis iurauerit obedire superiori, ipseque ab officio remoueatur, cessat obligatio obediendi, quia ex iure supponitur ad obligationem iurisdictio in superiore, vt possit præcipere. Ita cum aliis Lessio *lib.* 2. *cap.* 42. *dub.* 4. *num.* 22. Quartò iurans non expellere conductorem domus, vel agri, potest eum expellere, si biennio conductionis pensionem non soluerit, quia hic contractus habet hanc tacitam conditionem, vt conductor biennio non soluens expelli valeat. *l.* 4. §. *inter locatorem ff. locati.* Ita Tancred. *tract.* 4. *l.* 2. *d.* 15. *num.* 17. Et idem dicendum est de iurante contractum fideiussionis, non se obligante instar principalis, nam iste non tenetur soluere, quousque principalis debitor excutiatur, quia hanc habet tacitam conditionem, Palaus *suprà num.* 11.

Quintò iurans soluere pecuniam sibi mutuatam, poterit intra biennium exceptionem opponere non numeratæ pecuniæ, quia sub ea cõditione censendus est obligatus soluere, si sibi fuerit pecunia numerata, vt habetur *in l. vltima Cod. de non numerata pecunia.* Verum si iurans, non solùm iurauerit pecuniam sibi mutuatam soluere, sed eam accepisse, non poterit postea exceptionem non numeratæ pecuniæ opponere, quia sibi opponeret periurium; quapropter in Hispania nunquam admittitur exceptio non numeratæ pecuniæ, ad effectum vt creditori incumbat onus probandi intra biennium numeratam fuisse, quia debitores testantur in obligatione, illam accepisse, quo instrumento huic exceptioni renuntiant, quod optime fieri potest iuxta *l. Regiam* 9. *tit.* 1. *part.* 5. Tametsi, secluso iuramento, satis dubium sit, an iure communi valeat huius exceptionis renuntiatio? Ita cum aliis Palaus *suprà num.* 12.

Sextò promittens sub iuramento aliquid absenti, non tenetur quousque ille, vel alius valide nomine ipsius acceptet, imò etiamsi iurasset non reuocare promissionem, posset reuocare; quia hæc promissio cuius naturam sequitur iuramentum, reuocabilis est quousque per acceptationem firmetur. Ita cum aliis Sanc. *lib.* 3. *Decalog. cap.* 9. *num.* 20. Adde etiamsi esset acceptata promissio, poterit reuocari, si donator post eam liberos habuerit, iuxta *l. si vnquam Cod. de reuocanda donatione.* Septimò qui iurauit non resignare beneficium in fauorem alterius, vel non commutare absque ordinarij consensu, non se obligauit si Religionem fuerit ingressus, quia hic ingressus tacite censetur exceptus, eo quod finis ob quem ordinarius illud iuramentum solet exigere, est, ne beneficiati accipientes beneficium, & manentes in sæculo cum pensione renuntient, iterumque alia beneficia obtineant. Ita Sanc. *lib.* 3. *Decalog. cap.* 17. *num.* 11.

Octauò: Admissus in Collegium Hibernorum, vel Anglorum, si iurauit post absoluta studia ad patriam rediturum, poterit Religionem ingredi, non obstante iuramento, quia hic status vtpote maioris perfectionis semper censetur exclusus. Sic Basilius *de sponsalibus lib.*11. *cap.*8. *numer.* 27. Palaus *d.*2.*p.*14. *de iuramento num.*15. Tancred. *suprà n.*25. Si tamen quis iurauit Religionem non ingredi, quin prius superiorem moneret, obseruare debet iuramentum, quia hæc monitio iustissimas causas habere potest, & ob illam non impeditur religionis ingressus, cum possit, superiore monito, & inuito, religionem ingredi, sed præstat prudentem, & maturum ingressum: ita Basilius *loco citato.* Hinc fit, quod si ingredientes collegium Anglicanum iurent, se non ingressuros Religionem, sine licentia Papæ, non posse illam ingredi sine tali licentia, nam cum hoc iuramentum sit in bonum tertij, scilicet Ecclesiæ Anglicanæ, vt habeat pios, & doctos cultores, est validum, & debet impleri, vt rectè notauit cum Suario, Tancred. *suprà num.*26. & alij communiter. Nono Admissus in collegio, si iurauit Collegis suis auxilium ferre quoties opportunum fuerit, subintelligitur dummodo alius dignior non sit, quia aliàs non esset licitum iuramentum Palaus *suprà num.*16.

177 Dico tertiò: Iuramentum obligat rebus in eodem statu permanentibus; secus si notabiliter fuerint secundum intentionem iurantis mutatæ, sumitur ex *c. breui de iureiurando.* Ita cum multis Palaus *suprà num.*18. estque communis sententia. Ratio est, quia iuramentum obligat secundum intentionem iurantis, sed mutatis notabiliter rebus, non censetur quis intentionem habuisse se obligandi: ergo non tenetur iuramento. Quæ vero mutatio notabilis sit, vt censeatur iurans deobligatus ab obseruatione iuramenti? non potest certa regula definiri, sed prudentis arbitrio est æstimanda, vt rectè putauit Sanchez apud Palaum *suprà num.*18. subiiciam tamen aliquos casus ex quibus alij deduci poterunt.

178 Primò, Promisit quis puellæ coniugium, cognoscit postmodum fornicatam esse, deobligatur à promissione, etiam iurata, vt habetur expressè in *cap. quemadmodum de iureiurando.* Et idem dicendum est, si in infamiam, lepram, morbum incurabilem, paupertatem notabilem, deuenerit. Ita cum aliis Lessius *lib.*2. *cap.*42. *dub.*4. *num.*22. Imò addo iurantem ducere aliquam, excusari à iuramento, si inueniatur postmodum non habere dotem competentem, quia sub ea conditione videtur iuramentum emissum fuisse. Ita Palaus *suprà n.*19.

Secundò facta pace cum inimico, iurauit quispiam non nociturum, non obligatur si inimicus nouam causam dederit inimicitiæ, aut fuerit ex bannitis, intelligitur enim illa promissio solum ex causa præterita. Ita Sanch. *lib.*3. *decalogi cap.*17. *num.*6. Item iurat parochus residere in Ecclesia, potest iuramento non obstante, pro necessitate, vel vtilitate Ecclesiæ, se absentare *cap. ex parte tua.* Palaus *suprà num.*21.

Tertiò iurauit Prælatus non alienare bona Ecclesiæ, sine licentia Papæ, vel superioris, poterit vrgente necessitate ea alienare, si superior adiri non possit. Ita Syluester *verbo iuramentum* 3. *quæst.*4. Item iurauit quis non petere beneficium à se renuntiatum, potest illud accipere, si sibi denuo conferatur. Item iurauit quis non diuidere societatem, intelligitur, nisi socius sit rixosus, vel molestus; item iurauit stare mandato alicuius, intelligitur, nisi ille immoderatum imperet.

Quartò iurauit quis dare alicui, vel Ecclesiæ vnum ex suis bobus, vel quosdam fructus suarum segetum illius anni, si fortè omnes boues perierunt, vel fructus colluuione extincti fuere, non tenetur iuramento. Secus dicendum est, quando quis absolutè promisit daturum vnum bouem, vel vnum calicem, non limitando suum intentionem ad certam aliquam proprietatem, vel aurum quem sperat, vel ad aliquos boues, quos habet. Ratio est, quia promissio fuit absoluta; ergo absolutè obligat, ac proinde tenetur alium bouem, vel calicem emere, & dare cui promisit. Ita cum Caietano, Syluestro, Azor, Fagundez *lib.*2. *decalogi cap.*20. *n.*19.

Dico quartò: Iuramentum debet restringi, ne censeatur factum in tertij præiudicium. Ita habetur *cap. venientes, & cap quamuis pactum de pactis lib.*6. & tenent communiter DD. Ratio est, quia iuramentum alteri præiudicans illicitum est, obligare ergo non potest, v.g. iurauit quis secretum alicui seruare; non tenetur, quando est alteri nociuum, sed poterit reuelare his qui prodesse, & non obesse possunt. Item iurauit quis creditori non recedere à loco; nisi prius debitum illi soluat, vocatur à superiore, quando soluere non potest, debet ad superiorem recurrere, quia iuramentum præiudicare iurisdictioni superioris non potest; At hoc est intelligendum, quando absque eius consensu expresso, vel tacito, iuramentum præstitit. 179

Dico quintò: Si quis dubitet an iuramentum, vel votum emiserit, non tenetur tali voto, vel iuramento, siue dubium sit negatiuum, siue positiuum. Ita communiter DD. apud Sanch. *lib.*1. *decalogi cap.*10. *num.*36. & *lib.*4. *cap.*1. *num.*16. Idem dicendum est quando quis sibi certo constat protulisse verba, quæ possunt in sensu iuratorio, & non iuratorio accipi, dubitat tamen in quo sensu illa acceperit, nam semper est possessio pro libertate, quæ absque certo vinculo non est absolutè, & certò adstringenda. 180

At si de intentione iurandi, aut se obligandi dubitet, est tamen certus verba iuramenti protulisse, tenetur iuramento, quia non est præsumendus fictionem commisisse, ne delinquens præsumatur, quod verum est, esto coactus iurauit. Quod si dubitet, an iuramentum sit de materia licita, vel illicita, superiorem consulere debet, si adiri potest; si vero superiore consulto, adhuc dubium perseuerat, excusatur à iuramenti executione, quia Deo grata non est executio, quæ periculum turpitudinis continet. 181

Verum si dubitet an executioni mandaturus sit iuramentum, vel an res sint ita notabiliter mutatæ, vt se ab illius executione excusent, tenetur iuramentum exequi, si dubium vincere non potest, quia ab executione certa non est æquum se excusare ob causam dubiam. Ita cum Suario, & aliis Palaus *d.*2. *de iuramento p.*15. *num.*4. Hinc fit quod si quis iurauit ingredi Religionem minorum nudis pedibus incedentium, si fortè incurrit morbum gallicum, aut alium grauem, eo durante excusatur à iuramento. At si restitutus ad pristinam sanitatem dubitet possitne onera Religionis subire ob infirmitatem præteritam, tenetur sane; quia obligatio est certa, quam excutere non debet excusatio dubia. Ita Sanch. *lib.*4. *de voto cap.* 16. *n.*37. 182

SECTIO

SECTIO XXVII.

Quæ iuramenta in honorem Dei præstita irritari, relaxari, commutarive possint? & à quibus?

SVMMARIVM.

183 *Gaudentes potestate irritandi vota Deo facta, gaudent etiam potestate irritandi iuramenta facta in honorem Dei.*

184 *Habentes potestatem dispensandi, vel commutandi vota, habent potestatem dispensandi vel commutandi iuramenta in honorem Dei facta.*

185 *An propria authoritate possit quis hæc iuramenta, sicut & vota in rem euidenter meliorem commutare.*

183 Dico primò: Gaudentes potestate irritandi vota Deo facta, gaudent etiam potestate irritandi iuramenta facta in honorem Dei. Ita communiter DD. apud Sanchez *lib. 3, Decalogi cap. 19. numero 2.* Ratio est, quia potestas irritandi, prouenit ex potestate dominatiua, in personam, vel in materiam promissam; ergo qui habet potestatem dominatiuam in personam, vel materiam promissam, poterit vota irritare: ergo & iuramenta, quæ naturam voti imitantur; qui autem hi sint? loquentes *disp. sequenti de voto*, dicemus.

184 Dico secundò: Habentes potestatem dispensandi, vel commutandi vota; habent potestatem dispensandi iuramenta in honorem Dei facta, & hoc siue potestas sit ordinaria, siue delegata, & siue iuramenta sint accessoria voto, siue non. Ita cum Suario, Basilio, Lessio, Sanch. & aliis Palaus *suprà num. 5.* Trullenc. *in Bulla Cruciata in proœmio dub. 4. num. 4.* contra Ledesmam, Bonacinam, & alios, quos refert Palaus *d. 3. de iuramento p. 1, numero 3.* Ratio est quia hæc iuramenta ob affinitatem cum votis, vota in communi hominum æstimatione reputantur, & satis colligitur ex textu *in cap. peruenit*, vbi dicitur propositum, aut promissum non infringit, qui in melius commutat, nomine enim propositi, aut promissi, non solum votum, sed & iuramentum intelligitur.

185 An autem propria authoritate possit quis hæc iuramenta, sicut & vota, in rem euidenter meliorem commutare, vel in rem euidenter æqualem? Respondeo affirmatiue vt latius infra dicemus, cum de voto egerimus, interim tamen vide Palaum *de iuramento d. 3. p. 2. n. 6.*

SECTIO XXVIII.

Quæ iuramenta in fauorem hominum præstita irritari, vel remitti possint, & à quibus?

SVMMARIVM.

186 *Omnes qui potestatem habent dominatiuam possunt irritare iuramenta subditorum de materia sibi subiecta.*

187 *Quæ iuramenta possit Pontifex irritare?*

188 *Quæ possit irritare prælatus regularis?*

189 *Quæ vir respectu vxoris?*

190 *Quæ dominus respectu serui?*

191 *Demissione Creditoris de materia sibi promissa cessat iuramenti obligatio.*

192 *An Creditor possit iuramentum principaliter præstitum in honorem Dei remittere eo quod tota obligatio in sui fauorem cedat?*

Dico primò: Omnes illæ personæ, quæ potestatem habent dominatiuam, irritare possunt subditorum iuramenta de materia sibi subiecta; quod probatur discurrendo breuiter per singulas personas. 186 Pontifex irritare potest iuramenta de alienandis, vel non alienandis rebus Ecclesiæ, de 187 renuntiando beneficio, de non augendo numero canonicorum, & his similia quia sunt de materia dispositioni Pontificis subiecta, ac proinde censetur semper excepta potestas superioris *cap. venientes de iureiurando.* Idem dicendum est de Episcopis de materia sibi subiecta.

Secundò Prælatus regularis potest quodcumque iuramentum à suo subdito factum irritare; 188 quia ratione voti obedientiæ plenè religiosi voluntas est prælato subiecta, ita vt absque illius consensu nihil firmum stare possit. Idem dicendum est de viro respectu vxoris circa iuramenta, quæ 189 fuerint de materia sibi subiecta: vnde si mulier etiam cum iuramento disponat de bonis suis dotalibus, irritari potest à marito, cui bona dotalia sunt subiecta. Aduerte tamen, quod si vxor de his bonis disponat in tempus, quo matrimonium fuerit dissolutum, vel morte viri, vel propria, ipsamque dispositionem iuramento firmauerit, maritum tale iuramentum irritare non posse, quia non cedit in eius præiudicium, nec est de materia suæ dispositioni subiecta.

Tertiò Dominus respectu serui irritare potest 190 eius iuramenta, si vergant in eius præiudicium; at iuramenta de materia, quæ fuerit extra eius dominium, irritare non poterit, quia in illa materia non procedit seruus, vt seruus, sed vt liber. Sanchez *lib. 3. Decalogi cap. 20. num. 3.* Item Parentes, & tutores, quæcumque iuramenta, quibus pupilli, seu impuberes, firmant contractum rerum suarum, secundum probabilem sententiam irritare possunt talia iuramenta; non tamen stando in nostra sententia, in qua *suprà* diximus iuramenta minorum adiecta contractibus confirmare contractus. Vnde nec iuramenta puberum possunt irritare, siquidem etiam firmant contractus. Palaus *suprà num. 1.*

Quarto remissione, seu condonatione creditoris 191 de materia sibi promissa cessat iuramenti obligatio, quia cessat fundamentum illius. Deus enim in tantum vult obligare iurantem, in quantum ille, in cuius gratiam fit, optat esse obligatum, si igitur is remittit obligationem, & Deus remittere censetur. Posse autem eum, in cuius vtilitatem cedit iuramentum, hanc remissionem facere, nemini dubium esse potest, cum cuilibet datum sit, debita sibi remittere: hæc autem remissio, non est propriè relaxatio, aut irritatio, quia neque est actus iurisdictionis spiritualis, nec potestatis dominatiuæ, est tamen actus dominij in materiam promissam, & ideo ad irritationem reducitur. Ita Sanchez *lib. 3, Decalogi cap. 2. n. 9.* Palaus *suprà n. 3.*

Difficultas igitur est, an possit creditor iuramentum præstitum principaliter in honorem Dei re- 192 mittere, eo quod tota obligatio in sui fauorem cedat, v. g. intuitu pietatis, promisit quis sub iuramento

cui pauperi eleemosynam, poteritne me obligationem remittere? Et quidem si pauperem non determinauit, clarum est nullum esse, qui possit obligationem remittere, cum nulli in particulari facta sit talis obligatio, sed huic, vel illi &c. Verùm si pauperem determinauit probabilius est remittere posse obligationem, nolendo promissum acceptare, quia illud iuramentum censetur tacitam conditionem habere, dummodo velit promissum acceptare, is de cuius commodo agitur. Ita cum aliis Palaus *suprà n. 3.*

SECTIO XXIX.

Vtrum in contractibus iuratis relaxatio peti possit, & quando, & à quibus.

SVMMARIVM.

193 *Iuramentum promissorium lumini factum licitum ex parte vtriusque vt plurimum relaxari non valet sine consensu creditoris.*

194 *Iuramentum cadens super contractum nullum relaxari potest saltem in aliquibus contractibus.*

195 *In quibus casibus possit relaxari iuramentum, & in quibus non?*

196 *A quo debeat fieri relaxatio iuramenti, quando iuramentum firmat contractum?*

197 *An princeps temporalis possit suis subditis relaxare iuramenta lumini facta?*

193 Dico primo: Iuramentum promissorium homini factum, licitum tamen ex parte vtriusque extremi, vt plurimum relaxari non valet, sine consensu creditoris. Ita communiter DD. limitandum tamen est, nisi aliud exposcat bonum commune, raro tamen talis necessitas debetur. Ratio est, quia hoc iuramentum est licitum, & cadit super materiam licitam, & per illud ius tertio acquisitum est: ergo sine tertij iniuria remitti, & relaxari non valet. Ita Oñate *tomo 2. tract. 4. d. 21. sect. 6. num. 133.*

194 Dico secundo: Iuramentum cadens super contractum nullum, potest relaxari, saltem in aliquibus contractibus. Ita Oñate *suprà num. 135.* Ratio est, quia vbi potest recusari, vel retractari contractus, potest etiam relaxari iuramentum, sed post iuramentum in quibusdam contractibus nullis potest reuocari contractus, vt patet *ex cap. debitores* ergo confirmatur quia eo ipso quod iuramentum cadit super contractum nullum, habet quasi intrinsecam causam iustificandi relaxationem: ergo poterit relaxari.

195 Sed quæres, in quibus casibus possit relaxari iuramentum, & in quibus non? Respondeo, Quoties iuramentum non confirmat contractum potest relaxari iuramentum licite, & licite talis peti relaxatio. Ita cum communi sententia Oñate *suprà num. 139.* Ratio est, quia quando iuramentum non confirmat contractum, datur turpitudo ex parte recipientis, seu creditoris: ergo intercedit etiam iustissima causa petendi relaxationem iuramenti, & concedendi illam ex parte prælatorum contra creditorem.

Econtra dicendum est, quando contractus iuramento confirmatur, nam tunc, nec relaxatio iuste peti potest, nec dari. Ita cum communi sententia Oñate *suprà.* Ratio est quia per confirmationem, & reuiuiscentiam contractus, acquiritur parti, id est, creditori, ius iustitiæ ad rem iuratam, & in eo si tradita iam sit ius in re, & dominium, & simul ciuilis & naturalis possessio: ergo non potest peti relaxatio, quia non potest dari in detrimentum testis, & contra ius, maxime in re tertio acquisita. Vnde obligatio non relaxandi, seu non reuocandi annexa est omni vero, & iusto contractui.

Sed quæres à quo debeat fieri relaxatio iuramenti, quando iuramentum non firmat contractum? 196
Respondeo præcipue hoc facere posse summum Pontificem, Episcopum respectu suorum subditorum. Aliis vero qui non habent potestatem episcopalem non est hæc potestas nisi delegata à superiore valente delegare. Poterunt tamen illa relaxare omnes habentes dignitatem quasi episcopalem, vt capitulum sede vacante Episcopi. Ita Palaus *de iuramento d. 3. p. 1. num. 1.* An vero Regulares ratione suorum priuilegiorum possint talia iuramenta relaxare, commutare, & dispensare negat cum aliis Sanchez *de matrim. lib. 1. d. 31. num. 17.* Contrarium tamen dicendum est cum Ledesma, Rodriguez, quos refert, & sequitur Portel *in dubiis regularibus verbo dispensatio num. 18.* Martinus à Sancto Ioseph, Trullenc. & alij, quos retuli *in nostro directorio Regularium p. 1. tract. 2. disp. 3. num. 85.* Et idem dicendum est de habentibus bullam cruciatæ, vt tenet Diana *p. 4. tract. 4. resol. 19.*

An vero possint hæc iuramenta homini facta relaxare Principes temporales suis subditis? 197
Respondeo aliud esse relaxare, vt partem, iuramentum, aliud vt superiorem, potestate à Deo tradita. Priorem potestatem concedo Reipublicæ, & principi sæculari in causis, quæ ad eum vt partem pertinent, quia non debet Respublica esse prioris conditionis in bonis, quæ ad se pertinent, quam quivis priuatus in propriis. Ita Oñate *tomo 2. d. 11. sect. 6. num. 154.* At vero in causis alienis, etiamsi sint mere temporales, in quibus potestas sæcularis non est domina, sed tantum index, potestatem relaxandi iuramentum denego, est enim hæc relaxatio actus iurisdictionis spiritualis, quæ non competit potestati sæculari, & in hac parte etiam conuenit nobis cum Palaus *d. 3. de iuramento, puncto vltimo, num. 4.* & hæc satis sint de iuramento, cætera enim quæ hic desiderari poterant, latius in materia sequenti de voto tractabimus ne eadem repetamus.

DISPVTATIO II.

De Voto.

SECTIO I.

Quid sit votum, & in quo eius formalis ratio consistat?

SVMMARIVM.

198 *Ponitur voti definitio.*

199 *In quo consistat essentia voti?*

200 *Quid sit materiale voti?*

201 *Quid sit terminus formalis voti?*

Dico primo: votum quod significat promissionem Deo factam, & inducentem obligationem, 198

nem, definitur, est promissio deliberata, & spontanea Deo facta, de meliori bono dicitur promissio, quia in hoc conuenit cum promissione homini facta, dicitur facta Deo de meliori bono, quia in hoc ab aliis distinguitur. Ita cum communi sententia Palaus *tract. 15. d. 1. p. 1. num. 2.* Hinc fit, ad votum quinque requiri, primo deliberationem, hoc est libertatem, secundo propositum, id est, voluntatem vouendi, tertio promissionem, id est ipsam voluntatis determinationem, quarto vt Deo fiat promissio, quinto vt fiat de meliori bono; quas conditiones in sequentibus examinabimus.

199 Dico secundò: Voti essentia consistit in promissione, hæc autem promissio consistit in consensu voluntatis, quo vouens vult ex tunc Deo obligari. Ita Suarez *de voto tract. 6. lib. 1. cap. 13. num. 5.* Azor. Palaus *d. 1. p. 1. num. 4.* Oñate *tomo 2. d. 29. sect. 1. num. 9.* contra Raphaël de la Torre *quæst. 88. art. 1. d. 3. num. 4.* Trullenc. *cap. 2. decalogi lib. 2. dub. 1. num. 2.* Ratio est, quia illa voluntas est efficax, & in Deum relata, ipsique cognita: ergo necessario obligationem parit. Aduerte tamen hanc voluntatem supponere semper, vt conditionem sine qua non, expressam, vel tacitam cognitionem intellectus de voti natura, & essentia, quia absque huiusmodi cognitione, voluntas non potest moueri, nec suscipere obligationem, supposita autem hac cognitione, si voluntas se determinat ad vouendum castitatem, v.g. hoc actu vouit, & promittit, volo ex nunc Deo obligatus esse ad castitatem, & in hoc actu, tota ratio voti, tam pro formali, quam materiali consistit; nam consensus vouentis est causa materialis voti, obligatio in fieri est forma actualis voti, eadem vero obligatio in facto esse, est forma voti in facto esse, & aliquo modo effectus ipsius voti in fieri.

Probantur hæc omnia manifeste. Votum in facto esse, formaliter est vinculum, seu quædam obligatio relicta ex voto actuali, sicut peccatum in facto esse, est reatus seu vinculum manens ex peccato actuali; ergo votum in fieri erit productio huius obligationis, seu actus ille vouentis, quatenus producit illam obligationem, sicut peccatum actuale, nec est ipse actus naturalis præcisè, nec ipsa malitia formalis in abstracto, sed actus liber humanus vt producens moraliter illam malitiam; ergo sicut in peccato actuali, illa malitia, vt in fieri, seu produci, est formale peccati actualis, ipse vero actus, quo talis malitia producitur, est materiale; ita in voto, obligatio, vt in fieri, & produci, erit formale voti actualis, vt producta erit formale voti in facto esse, & ille actus, quo talis obligatio producitur, erit materiale voti actualis.

200 Aduerte tamen, nos non dicere, totam essentiam voti, esse obligationem; sed dicere actum illum vouentis, vt producit per quandam resultantiam, vel productionem moralem, vinculum illud, & obligationem, esse formaliter votum actuale, materiale vero voti actualis, esse ipsum actum physicum vouentis. Pro cuius maiori explicatione nota, in voto, sicut & in contractibus, duplicem dari actionem, aliam physicam, quæ est actio immanens voluntatis, scilicet consensus vouentis, & aliam metaphoricam, quæ est productio obligationis, quæ actio metaphorica, posito consensu resultat, sicut relatio posito fundamento, & termino relationis, & sicut malitia peccati resultat, posito actu contra legem Dei prima illa actio, vel actus, seu consensus physicus, non est formale voti, sed materiale, secunda actio metaphorica, est formale voti actualis & terminus formalis illius, vinculum autem seu obligatio in facto esse, est formale voti in facto esse, & habitualis, & simul effectus voti actualis, vt diximus in exemplo de peccato actuali, & habituali.

Quomodo autem eademmet obligatio in fieri possit simul esse respectu eiusdem actus, & terminus formalis, & causa formalis constitutionis ipsius, optime explicatur à nostris Complutensibus *in Logica disp. 24. sect. 6. num. 73.* vnde iuxta ibi dicta dicendum est istam obligationem dupliciter sumi posse radicaliter, vel formaliter; hoc est, vel secundum præcisam vim obligandi, vel formaliter pro ipsa obligatione, si sumatur formaliter pro ipsa obligatione, tunc obligatio tantum habet puram rationem termini respectu voti actualis, si vero sumatur secundum ipsam vim obligandi, tunc obligatio est causa formalis constituens votum actuale in ratione actu obligantis; quæ quidem satis nimis metaphysicè dicta sufficiunt, excedant enim nostrum institutum; sed quia ad essentiam voti explicandam nimis necessaria, ideo non omittenda. 201

SECTIO II.

An promissio vera requiratur ad votum? an sufficiat simulata?

SVMMARIVM.

202 *Votum non consistit in proposito.*
203 *Qui promittit cum animo non se obligandi, non vouet.*
204 *Quid si non habuit expressam voluntatem non se obligandi?*
205 *Promissio cum animo se obligandi, cum animo tamen non exequendi sufficit ad votum.*
206 *Quale peccatum sit vouere aliquo simulato modo?*

SVppono ad clariorem notitiam huius sectionis, quod licet ad votum requiratur propositum voluntatis, vt supra diximus, non tamen in tali solo proposito consistit votum: votum namque inducit obligationem, non vero propositum, nam propositum tantum est assertio illius quod quis facturus est, votum vero, non in proposito, sed in promissione consistit, vt cum communi sententia tenet Trullenc. *lib. 2. Decalogi cap. 2. d. 1. num. 2.* Difficultas igitur est, qualis debeat esse hæc promissio? an vera, an simulata sufficiat? simulatio autem contingere potest tripliciter; primo si quis promittat verbo tenus, & non animo; secundo si promittat animo promittendi, sed non se obligandi; tertio si promittat animo se obligandi, sed non exequendi rem promissam: his ergo suppositis, 202

Dico primo qui promittit verbo tenus, seu cum animo se non obligandi non vouet, nec tale votum inducit obligationem. Ita cum Azor, Nauarro, Sanchez, Lessio, Suario, Bonacina, & aliis Palaus *de voto d. 1. p. 3. num. 2.* Trullenc. *in Decalog. lib. 2. cap. 2. dub. 1. num. 11.* Tancred. *tract. 3. d. 1. quæst. 3.* Tamburinus *lib. 3. cap. 12. §. 1. num. 3.* Ratio est, quia obligatio voti oritur ex vero voto; sed votum factum absque animo promittendi, seu absque animo se obligandi, 203

obligandi, non est verum votum: ergo probatur minor, quia votum est lex quædam priuata, sed lex non obligat, nisi legislator obligare intendat: ergo.

Et hæc doctrina procedit siue vouens sit conscius naturæ voti, siue non, vt rectè cum aliis notauit Palaus *suprà*, nam si conscius sit naturæ voti, eo ipso cognoscit se promittere non posse, quin obligatio subsequatur; si igitur manifestè, & absolutè obligationem excludit, manifestè conuincitur nolle promittere, sed promissionem simulare. Quando vero quis ignarus fuit ex promissione obligationem nasci, tunc clare constat, vouentem obligatum non esse, si expressam habuit voluntatem non se obligandi, quia hæc lex non se extendit vltra intentionem vouentis. Dixi si expressam ha-
204 buit voluntatem non se obligandi, nam si eam non habuit, obligatus manebit; quia censendus est promittere voluisse intentione promissioni accommodata; & qualem habent rectè promittentes. Ita cum aliis Palaus *suprà*. hæc tamen doctrina debet intelligi moraliter; nam si vouens talem voluntatem vouendi, vt alij, non habuit, nec id ei in mentem venit, non obligatur, quia per illa verba, voueo castitatem, intendit solum enuntiare, quod per illa verba significatur. Ita cum Sanchez, Tancred. *tract*.3. *d*.1. *qu*.4. Tamburinus *lib*.3.*decalogi cap*.12.§.1.*n*.7.

205 Dico secundò: Promissio cum intentione promittendi, & se obligandi, cum animo tamen non exequendi, sufficit ad votum. Ita cum communi sententia Palaus *supra num*.4. contra Valentiam 2.2. *d*.6. *quæst*.6. *p*.1: cuius sententiam probabilem putat Palaus, *supra*, Tancred. *suprà quæst*.5. Tamburinus *suprà numer*. 4. Ratio nostræ assertionis est, quia executio operis promissi, & obligatio ad illud, sunt res distinctæ, vt per se patet: ergo potest esse animus complectendi obligationem, in quo consistit tota substantia voti, quin adsit animus exequendi promissum: nam executio est quid posterius ad substantiam voti: ergo potest esse vera promissio, absque animo adimplendi promissum.

206 Sed Quæres quale peccatum sit vouere, aliquo simulato modo ex supradictis? Respondeo eum, qui fictè vouet, absque animo vouendi, aut se obligandi, per se solum peccare venialiter; facit enim Deo aliquam irreuerentiam; per accidens tamen ratione scandali, vel iniustitiæ, potest peccare mortaliter; vt si fictè & inualidè votum publicum coram aliis, aut solemne, vt votum castitatis in ordine sacro, vel votum professionis religiosæ, emittat, nisi fortè instam causam habeat fictè vouendi, vt si per metum inducatur ad professionem Religionis. Ita cum Reginaldo, Bonacina, Sanchez, Palaus *suprà num*.6. Trullenc. *suprà n*.15. Tamburinus *lib*.3.*cap*.12.*num*.3. Si verò fictio contingat in proposito exequendi promissum, est peccatum mortale, vel veniale, prout materia voti grauis, vel leuis sit; si enim votum non implere veniale peccatum tantum sit; quia est votum de materia leui, propositum non implendi, eandem malitiam habebit, quia est solum voluntas de peccato veniali committendo. Ita cum Suario, Sanch. Bonacina Palaus *suprà*, Trullenc. *suprà*.

* *
*

SECTIO III.

Quæ deliberatio, seu libertas ad votum necessaria sit?

SVMMARIVM.

207 *Ad votum requiritur, & sufficit libertas, quæ requiritur, & sufficit ad peccatum mortale.*

208 *Quale peccatum sit vouere absque plena deliberatione?*

209 *An deliberatio virtualis, seu in causa sufficiat ad votum?*

210 *Quid si quis voueat ex consuetudine vouendi, sine actuali aduertentia?*

Dico primò: Ad votum requiritur, & sufficit libertas, quæ requiritur, & sufficit ad peccatum mortale. Ita cum communi sententia Palaus *de voto p*.4. Raphaël de la Torre *qu*.98.*art*.1.*disp*.4. *num*.5. Tancred. *tract*.3. *d*.1. *quæst*.7. Tamburinus *lib*.3.*cap*.10.§.1.*num*.1. Leander *tract*.2.*de voto d*.1. *quæst*.9. Ratio est, quia illa libertas sufficit ad votum, quæ sufficit ad constituendum actum simpliciter humanum, & voluntarium; sed libertas sufficiens ad peccatum mortale, sufficit ad constituendum actum simpliciter humanum, & voluntarium: ergo etiam sufficit ad votum: maior est certa, minor probatur, nam si actus non sit plenè deliberatus, sed elicitus motus primo primus, in quo propter inaduertentiam nullum est peccatum, vel secundo primus, in quo propter imperfectam valde aduertentiam, tantum est peccatum veniale, in his inquam votum non consistit, quia hæc libertas non sufficit ad constituendum actum simpliciter humanum: ergo illa tantum libertas requiritur, & sufficit ad votum, quæ sufficit ad peccandum mortaliter. Patet consequentia, quia libertas sufficiens vt diabolo deuicti simus, sufficere debet, vt Deo adstringamur aliàs si ad votum requisita esset matura, & exacta deliberatio, quæ omnem circumstantiam conuenientiæ, & disconuenientiæ ponderaret, in vouendo, nullus ferè esset, qui verum votum emitteret, sufficit ergo ea deliberatio, quæ ad meritum, vel demeritum sufficit. 207

Dices; cum libertate sufficienti ad peccatum mortale compatitur leuis consideratio in vouendo, & consequenter Dei offensio; Deo enim displicet stulta promissio, hoc est, inconsiderata; sed hæc inconsideratio adest, cum quis calore iracundiæ, aliave passione percitus, votum emittit: ergo non sufficit ad actum; nam voto colitur Deus, & non offenditur. Dico votum factum ex calore iracundiæ, atque absque perfecta, & matura deliberatione, peccatum esse, sed inde non sequitur votum non esse, quia solum extrinsecè, & in circunstantia vitiatur, non vero in substantia; vnde tale votum admittitur, quoad obligationem, non vero quoad præmium.

Sed quæres; quale peccatum sit vouere absque 208
plena deliberatione? Respondeo frequenter esse veniale, aliquando mortale, aliquando nullum. Ita cum Caietano, Valentia, Suar. Sanch. Palaus *suprà num*.5. Est frequenter culpa venialis, quia vbi non adest, nisi defectus prudentiæ in promittendo, culpam venialem excedere non potest. Est aliquando mortalis, quando scilicet quis ita vouendo exponit

exponit se periculo vouendi illicita, aut impossibilia, quia hæc Deo promittere graue peccatum est, quidquid in contrarium dicat Tamburinus *lib.3. cap.10. §.1. num.3.* Aliquando tandem nulla datur culpa; quando scilicet materia voti leuis est. Ita Sanch. licet oppositum teneat Palaus *suprà n.5.*

209 Inquires secundò an deliberatio virtualis, seu in causa sufficiat ad votum? Respondeo sufficere deliberationem virtualem, quæ fundatur in aliquo actu formali præcedenti, vt si quis animo vouendi incipiat cæremonias; sed cum peruenit ad formam voti, animo distrahitur ad alia, verè & validè vouet. Quando verò deliberatio virtualis non fundatur in actu, qui præcessit, sed solum est virtualis, quia ita imputatur actus, ac si præcessisset, non sufficit vt si quis præuidens fore vt, in somno votum emittat, & non impediat, si postea in somno votum emittat, non validè vouet. Ita cum Sanch. Suario, Palaus *suprà num. 4.* Trullenc. *in Decalog. lib.2. cap.2. dub.1. num.5.* & cum aliis communiter Leander *de voto tract.2. d.1. quest.10. & 11.* contra Pradum, Torre, & alios.

Ratio prioris partis est, quia illa formalis voluntas vouendi in virtute, & in effectu à se relicto manet: ergo sufficit ad efficiendum actum liberum, humano modo: vt patet in ministro sacramentorum: Aliàs raræ essent actiones humanæ validæ, si formalis aduertentia ad sui valorem requisita esset; secunda vero pars nostræ assertionis etiam probatur; quia licet quis præuideat fore vt in somno votum emittat, cum tamen in somno illud emittit, iam non est capax actus humani eliciendi, censetur igitur pro tunc suspensa illa voluntas virtualis, ac per consequens illa vota non sunt in se volita, nec virtute prioris actus censentur virtute volita, cum dum sui compos esset solum poterat habere intentionem proferendi ea verba promissoria, non tamen habere intentionem ea proferendi, cum intentione, & aduertentia debita, quæ necessaria est ad actum humanum.

210 Dices: ergo qui vouerit ex consuetudine quadam vouendi, sine actuali aduertentia, & sine prudenti deliberatione, non efficiet verum votum, siquidem fieret sine aduertentia, & ex consuetudine, nec etiã committeret aliquam contra Deum irreuerentiam, siquidem fiet sine libertate, sicut si dormiẽs, vel ebrius esset. Respondeo admittendo sequelam, quoad priorem partem, nam cum tale votum fiat sine deliberatione actuali, vel virtuali, non est votum; Nego tamen non committere aliquam contra Deum irreuerentiam; in causa, sicut diximus de iuramento, nam illa verba votiua prolata ab hómine compote rationis, retinent malitiam obiectiuam, ob quam prohibentur proferri, sine debita intentione, quod tamen nõ accidit in ebrio, vel dormiente, quia ab eis censentur dicta ac si à psitaco proferrentur.

SECTIO IV.

Vtrum metus impediat libertatem requisitam ad votum.

SVMMARIVM.

211 *Metus alius intrinsecus, alius extrinsecus.*
212 *Metus alius cadens in constantem virum, alius non cadens in constantem virum.*
213 *Metus cadens in constantem virum, alius iustus, alius iniustus.*
214 *Si metus à Deo, vel à causis intrinsecis proueniat votum validum est.*
215 *Ob nullum metum iuste incussum, etiam ad extorquendum votum, iure naturæ irritantur vota.*
216 *Ob nullum metum, etiam iniustè incussum, etiam ad extorquendum votum annullatur votum.*
217 *Ex metu leui nulla vota irritantur.*
218 *Omnia vota metu graui facta iure Ecclesiasticè irritantur.*
219 *Quædam corollaria ponuntur.*
220 *Quid de voto facto ex metu leui?*

PRo intelligentia huius sectionis notandum est, metum alium esse intrinsecum, alium vero extrinsecum; intrinsecus dicitur ille, qui à causa intrinseca, & naturali infertur, qualis est metus grauis mortis, proueniens ex periculosa infirmitate, graui tempestate, aut ex feris, & animalibus. Metus extrinsecus dicitur, qui fit à causa libera, hoc est, ab homine. Deinde metus alius dicitur cadens in constantem virum, grauis, seu probabilis, alius vero cadens in virum non constantem, seu leuis metus. Metus cadens in virum constantem dicitur ille, qui non est alienus à viro constanti, & forti, & agnosci potest ex obiecto, vt si malum minatum est graue, qualia sunt mors, graues cruciatus, diuturnus carcer, seruitus, grauissima infirmitas, omissio status, vel magnæ partis sui census, metus stupri, infamiæ, quæ facile resarciri non potest. Secundò potest agnosci ex parte modi, vt si metum incutit vnus, vel plures armati, nam si illum incutiat puer, vel mulier, non erit metus cadens in constantem virum, nisi aliàs puer, vel mulier possint per alios, quod minantur facilè exercere. Tertiò dignosci potest ex parte subiecti, fieri enim potest, vt metus qui respectu vnius dicitur cadens in virum constantem, respectu alterius non sit; vt metus, qui respectu alicuius puellæ dicitur cadens in virum constantem, respectu viri non didicitur talis. 211 212

Tandem ille metus dicitur cadens in virum constantem, quo eligitur minus malum, vt maius malum imminens probabiliter fugiatur, quod non potest facile impediri. Metus vero cadens in virum non constantem est ille, quo malum maius, & inconueniens eligitur, ad vitandum minus. Præterea metus cadens in constantem virum, aut est iustus, aut iniustus: iustus dicitur, quando quis minatur malum, quod iustè potest inferre, vt si minetur iustam criminis accusationem; iniustus vero quando quis minatur malum, quod iustè inferre non potest, vt si priuatus alicui mortem minetur. Denique metus, qui prouenit ab extrinseco, aliquando incutitur ad extorquendum votum, aliquando ad alium finem: His suppositis, 213

Dico primò: Si metus à Deo, vel à causis naturalibus intrinsecis proueniat, & quis vt malum euitet voueat, votum validum est, tam iure naturæ, quam Ecclesiastico. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib. 2. Decalogi cap. 2. dub. 3. numero 2.* estque definita *in cap. sicut nobis de regularibus*, vt tradunt omnes apud Palaum *de voto d.1. p.5. numero 2.* Ratio est, quia esto vouens per simplicem affectum nollet votum facere, si alia via vitare malum illud posset, vt quia censet, vel id esse impossibile, vel difficillimum, prudenti consideratione votum eligit ad illud malum vitandum; valet ergo votum. Et idem dicendum 214

dum est, cum ab extrinsecò metus incussus sit, siue iuste, siue iniuste, si tamen incussus non est ad extorquendum votum, quia est eadem ratio, cum tali casu liberè quis assumat votum, vt medium salutare ad malum vitandum, quod medium Deo gratum est, tametsi occasio illius ei grata non sit. Ita cum Suario, Lessio, & aliis communiter Palaus *suprà*.

Dico secundò: ob nullum metum iustè incus-
215 sum etiam ad extorquendum votum, iure naturæ vota irritantur. Ita cum Sanch. Lessio, Bonacina, Suario, Palaus, *suprà*, Trullenc. *suprà numero* 6. contra Rodriguez, Veiga, Lopez, & cum aliis Vidal, *titulo de voto, inquisitione* 1. *numero* 53. Ratio est quia postulans huiusmodi votum, metu illato, potius censendus est offerre votum, vt medium ad vitandum malum ortum ex natura delicti, aut aliàs. Quæ ratio procedit, etiamsi quis alterum ad matrimonium, vel professionem cogat, quia in hac petitione nulla est coactio, sed potius oblatio eiusdem beneficij, & remedij mali sibi imminentis.

Dico Tertiò: ob nullum metum etiam iniuste
216 incussum, & etiam ad extorquendum votum annullatur votum, de iure naturæ. Ita cum Azor. Bonacina, Suario, Lessio, Sanch. Palaus, *suprà num.* 6. & cum Henriquez, Villalobos, & aliis Trullenc. *suprà num.* 9. & vt probabilius cum multis tenet Tancred. *tractat.* 3. *de voto d.* 1. *quæstione* 9. contra Angelum, Rozellam, Nauar. Soto, quos refert Vidal. *titulo de voto, inquisitione* 1. *num.* 25. Torre *quæst.* 88. *art.* 3. *d.* 1. *num.* 10. probabile putat cum Rodriguez, Veiga, Sanchez, Palao, Suario, Tancred. *suprà quæst.* 9. estque valdè probabilis sententia. Ratio nostræ resolutionis est, quia neque ex iniuria, neque ex defectu libertatis, potest votum iure naturæ annullari: ergo ex nullo capite est nullum: antecedens probatur, quia talis metus non tollit libertatem sufficientem ad meritum, & demeritum; sed possunt cum illo opera bona, & mala compati: ergo non tollit, quin sic coactus validè vouere possit. Deinde deminutio libertatis æquè prouenit ex metu iusto, & iniusto: si ergo metus iustus non impedit libertatem ad votum requisitam, nec illam impedire debet metus iniustus; quod autem iniuria non impediat etiam valorem voti patet, quia iniuria solum poterat impedire quatenus tolleret libertatem ex parte vouentis, & honestatem rei promissæ; cum ergo hæc non impediantur, neque valor voti impeditur.

Hinc à fortiori infertur, ex metu leui, nulla vota
217 iure naturæ annullari, siquidem metus leuis, minorem iniuriam irrogat, & voluntarium non ita diminuit, siquidem metus grauis. Ita cum multis Tancred. *tract.* 3. *de voto d.* 1. *qu.* 10. licet oppositum saltem in foro conscientiæ teneat cum aliis Vidal *suprà n.* 44. & probabile putat cum multis Tancred. *suprà quæst.* 10.

218 Dico quartò: Omnia vota metu graui facta, iure Ecclesiastico irritantur. Ita cum Soto, Valentia, Nauarro, Sanch. Lessio, & aliis Palaus, *suprà*, Torre *suprà n.* 15. & cum Bonacina, Azor. Trullenc. *lib.* 2. *Decalogi cap.* 2. *dub.* 3. *n.* 4. Lugo de iustitia *d.* 22. *n.* 134. Leander *tract.* 1. *de iuramento d.* 10. *qu.* 3. Probaturque ex *cap. de his*, quæ vi, & ex *cap. dilectus de his, quæ vi* vbi decernitur, votum fuisse validum, quia non fuerat factum per metum grauem; ergo supponi videtur, non fore validum, si factum fuisset per metum grauem, & in hoc sensu explicant communiter DD. illa capita iuris.

Hinc fit non teneri ad votum castitatis, qui ex metu graui cadente in virum constantem accessit ad suscipiendos ordines sacros, eisque fuit initiatus, 219
etiamsi receperit characterem. Ita cum Sanch. Villalobos, Bonacina, Trullenc. *suprà n.* 11. Vnde potest nubere, si velit; si tamen metu cessante vsus est ordine suscepto, tenetur ad castitatem, quia per vsum ordinis suscepti censetur votum ratificare, vt bene cum Sanchez, Trullenc. *suprà*. Secundo infertur metum grauem sufficere ad excusandum à peccato violantem votum validum antea factum, vt si Religiosus grauiter minetur, si non violat castitatem, non tamen excusat à peccato contra ius naturæ. Ratio est, quia metus excusat à transgressione legis humanæ, sed votum est lex priuata, quam vouens sibi imponit; ergo. Tū quia vouens non censetur voluisse vouere si res notabiliter mutentur; ergo si absit contemptus religionis, violans castitatem in hoc casu, non peccat contra votum, bene tamen contra præceptum naturale: nam metus non tollit obligationem legis naturalis. Ita cum Rodriguez, Sanchez, & aliis Trullenc. *lib.* 2. *Decalogi cap.* 2. *dub.* 3. *n.* 12.

Et idem affirmant plures Authores de metu leui, 220
in ea sententia, quam *suprà* retulimus dicente, metum leuem sufficere iure naturæ ad inualidandum votum; dicunt enim etiam sufficere metum leuem alicuius mali grauis, imo & preces importunas ad excusandum à transgressione voti. Ita cum Vidal, & aliis, Tancred. *tract.* 3. *de voto d.* 1 *quæst.* 17. & 18. quam sententiam etiam non reputo improbabilem, dummodo metus sit proprius, & non imaginarius, & sit alicuius mali grauis imminentis, vt rectè notat Tancred. *suprà qu.* 18. Tandem infertur non solum votum metu graui factum, esse nullum, sed etiam constitutionem procuratoris ad vouendum nomine alterius, eodem modo per metum extorta, siquidem constitutio procuratoris dari non potest, sine consensu, qui per metum impeditur, sicut impeditur ipsum votum. Ita cum Sanchez, Bonacina, & aliis Trullenc. *lib.* 2. *Decalogi cap.* 2. *d.* 13. *num.* 15.

SECTIO V.

Qualiter error, vel ignorantia, impediat voti libertatem, & consequenter eius valorem.

SVMMARIVM.

221 *Multiplex error, vel ignorantia circa vota explicatur.*
222 *Ignorantia vouentis mere negatiuá non eximit ab obligatione voti.*
223 *Quadam limitationes ponuntur.*
224 *Votum emissum ex errore, vel ignorantia positiua quidditatis voti aut proprietatum eius substantialium non est obligatorium.*
225 *Quid si quis dubitet an ab isto errore cessauerit per admonitionem ante vel post voti emissionem.*
226 *Quid si ignorantia, vel error sit circa Conditiones rei votiua adeo graues vt mortaliter existimentur pertinere ad rei votiua substantiam?*
227 *Quid si error versetur circa aliquas circumstantias, vel impertinentes, vel leuioris momenti?*
228 *Quid si talis ignorantia dedit causam voto?*
229 *Quid si error versetur circa causam impulsiuam, vel occasionem voti.*

Multiplex

221 Multiplex error, vel ignorantia esse potest primus versatur circa voti essentiam, vt si quis ignoret votum obligare, vel credit non obligare semper, sed quo hucusque violetur. Secundo versatur circa materiam eius: tertio circa aliquas conditiones. Quarto circa causam motiuam, vel impulsiuam voti, causa autem motiua differt ab impulsiua, quia impulsiua supponit animum determinatum ad opus, & tantum impellit ad facilius, ac proinde ea non existente adhuc fieret opus, ideoque non dicitur absolute finalis, sed finis impulsiuus, seu causa impulsiua; motiua vero est illa, quæ ita voluntatem determinat, vt absque illa actus non fieret; proindeque dicitur absolute causa finalis motiua. Ita cum Sanch. Vasquio, Trullenc. *lib. 2. Decalogi cap. 2. dub. 4.* Secundo obseruandum est duplicem esse ignorantiam quædam est mere negatiua; quæ est nescire, seu non aduertere, altera est positiua, quæ errorem continet. Tertio notandum est nos loqui in præsenti de voto præcisè, quatenus tale, non de voto solemni, nec de simplici constituente statum religiosum; nam de is late diximus in nostro directorio Regularium *tract. 3. d. 3.* his suppositis,

222 Dico primo: Ignorantia vouentis mere negatiua, hoc est, vouentem non penetrare quod promisit, & difficultates in eo contentas, quas, si omnino penetrasset, aut aduertisset, aut fuisset expertus, neutiquam vouisset, non eximit ab obligatione voti. Et Ratio est, quia conditio ignorata sola ignorantia negationis, implicite continetur in obiecto absolute volito, sibique imputet vouens rem non satis expressam, & cognitam se promisisse. Ita cum Caietano, Armilla, Soto, Molina, Sanchez, *in Decalogum lib. 3. cap. 2. num. 10.* Torre *quæst. 88. art. 3. d. 2. num. 6.* & cum Valentia, Suarez, *lib. 1. de voto cap. 12. num. 9.*

223 Limita tamen hoc assertum, nisi talis homo, dum vouet per expressam voluntatem limitet suam intentionem ad obiectum sibi propositum vt sic, vel expresse addat conditionem, nisi tale votum habuerit plures difficultates, quam sibi proponuntur, nam per talem intentionem manifeste fit huiusmodi votum inuoluntarium, quia tunc voluntas conditionalis, & conditio subsistit. Ita Suarez *lib. 1. de voto cap. 11. num. 9.* & cum Sanch. Molina, Fagundez, Tancred. *tract. 3. de voto d. 1. quæst. 31.* Secus vero est, quando licet difficultas, vel conditio lateat, in intentione non concipitur, sed absolute fertur intentio ad obiectum, vt de facto proponitur. Limita secundo nisi ex materia proposita, & modo proponendi, moraliter constet taciturnitatem huiusmodi conditionis seu proprietatis materiæ, æquiualere negationi; tunc enim ignorantia non est mere negatiua, sed vim habet moralis deceptionis. Quando autem de tali ignorantia hoc modo iudicandum sit; prudentis arbitrio relinquendum est, multumque pendet ex deliberatione, & intentione vouentis.

224 Dico secundo: Votum emissum ex ignorantia, vel errore positiuo quidditatis voti, vel proprietatum eius substantialium, non est obligatorium v.g. si quis voueat putans se ad nihil obligari, vel non obligari pro semper. Ita cum communi sententia Raphaël de la Torre *quæst. 88. art. 3. ad 2. num. 7.* Ratio est, quia nihil est volitum, quin præcognitum; sed vouens in hoc casu non cognouit natiuam voti obligationem, & essentiam, vel eius materiam, & obiectum substantiale; ergo voluntarie non vouit. Excipe nisi alias ignarus obligationis, & obiecti voti, vellet illud emittere prout est in se, eo modo quo alij emittunt, nam per hanc voluntatem, ignorantiam depellit. Et credendum est vouentem eo modo votum emittere, quoties sibi non constat voti emissionem, errorem illum habuisse, quia semper præsumi debet velle votum facere, qualiter ipse petit.

Quod si quis certus sit, se errasse circa voti, vel iuramenti obligationem, vel substantiam, dubitat tamen an ab illo errore cessauerit, per admonitionem, ante, vel post voti emissionem, non tenetur voto; quia iam sibi constat de ratione excusante ab obligatione, & consequenter votum non possidet, neque præsumendum est errorem falsum esse, nisi probetur. Ita cum Sanchez, Palaus, *suprà, d. 1. p. 6. num. 2.* Temperanda est tamen hæc resolutio, vt error sit inuincibilis. Secus quando error fuit vincibilis, eo quod de re quam dubitabat nullam diligentiam adhibuit, quia tunc non est inuoluntaria illa maior difficultas, sed virtute est volita, cum huiusmodi ignorantia non tollat voluntarium, & sibi debet vouens imputare huius diligentiæ omissionem. Nihilominus tamen, si constaret vouentem non emissurum votum, si ipsi tunc esset error manifestus, existimo esse satis probabile, votum non teneri, quia reuera respectu illius circunstantiæ non datur voluntarium. Ita Trullenc. *lib. 2. Decalogi cap. 2. dub. 4. num. 4.* & cum Suario Tancred. *tract. 3. de voto d. 1. quæst. 31.* Hinc fit, quod si Religiosus profiteretur credens professionem non obligare in perpetuum, sed pro voluntate ipsius rescindi posse, nullam esse talem professionem, quia voluntarie non voluit profiteri, cum noluerit professionis essentiam; nunquam tamen talis error præsumendus est. Ita cum Suario, Palaus, *suprà num. 3.* 225

Dico tertio: Vota emissa ex ignorantia, vel errore circa conditiones, vel circunstantias rei votiuæ adeo graues, vt moraliter existimentur pertinere ad rei votiuæ substantiam, non sunt valida, neque obligatoria. Ita communiter DD. apud Tancred. *tract. 3. de voto d. 1. q. 28.* exemplum fit in eo, qui voueret ire Romam putans distare à ciuitate vouentis per decem leucas, cum distet centum, vel si putauit posse Romam ire sine nauigatione, vel si putauit viam non esse nimis difficilem, cum tamen sit difficillima, vel si putauit se habere sufficientem pecuniam ad ducendam familiam ad Deiparam Lauretanam, cum tamen non habeat. Ita Tancred. *suprà q. 33.* Immo idem affirmat de eo, qui non cogitauit de asperitate viæ, & an latronibus esset exposita, vel si haberet pecuniam sufficientem, nisi haberet voluntatem vouendi quandocunque fuisset via, vel defectus pecuniæ, nam hæ difficultates sunt substantiales ad perigrinationem; quam sententiam etiam ego reputo probabilem. Ratio autem est, quia qui cum hac ignorantia vouet, merito censetur ignorare, quod vouit, & sine hac cognitione non est voluntas vouendi. 226

Dico quarto: Si error, vel ignorantia sit circa aliquas circunstantias, vel impertinentes, vel leuioris momenti, talis ignorantia qualiscunque sit, non impedit valorem voti, si alias talis error, vel ignorantia non dedit causam voto. Ita cum communi sententia Tancred. *suprà.* Ratio est, quia parum pro nihilo reputatur. Ideoque illa circunstantia, si aliàs non fuit causa totalis voti, non reputatur sufficiens ad mutandam voluntatem, neque ad causandum inuoluntarium simpliciter, vel ad multum illud minuendum. 227

Dixi nisi talis error, vel ignorantia dedit causam voto, nam si talis circunstantia licet fuisset parui momenti fuit finis motiuus voti, valorem 228

cuius impedit, secus si solum fuit occasio, vel causa impulsiua voti. Ita cum Suario, Lessio, Sanc. Bonacina, Palaus, *suprà num.* 5. Torre vbi *suprà num.* 5. Trullenc. *lib.* 2. *Decalog. cap* 2. *dub.* 4. *num.* 7. Exemplum primæ partis sit, quando quis putans Petrum esse pauperem, vouet dare illi certam summã, in quo causa pauperiei Petri fuit causa finalis motiua voti, exemplum secundæ partis sit, quando quis occasione accepta existimatæ pauperiei eius, vouet dare pauperibus eleemosynam. Ratio autem primæ partis est, quia finis est, qui voluntatem mouet, ergo si circa finem erratur per ignorantiam, voluntas ipsa, etiam inuoluntaria, est circa rem volitam propter illum finem.

229 Secunda vero pars conclusionis, scilicet errorem commissum circa causam impulsiuam, vel occasionem voti, non irritari votum, facile probatur. Nam huiusmodi error non occultat voti obiectum, & substantiam; ergo non potest illud inuoluntarium reddere, nec nullum. Quomodo autem dignoscendum sit, quæ sint finis voti, quæ occasiones? difficile est explicatu. Respondeo tamen illa esse finem voti, quæ quis per votum obtinere intendit. Illa vero esse occasiones, quæ tempore voti existunt, vel vouens præsumit existere, & eum ad vouendum excitant. In casu autem dubio, an aliqua habeant rationem finis, an vero sint occasio voti emittendi, spectandum est an illis deficientibus verus finis voti persistat, nam si hoc ita est, credo potius reputandam esse occasionem, quam finem, quia hæc præsumptio fauet valori actus, & pro illo in foro exteriori iudicaretur, dum vouens non probauerit ea, quæ deficiunt, causas esse finales, non impulsiuas. At si illis deficientibus, non relinquitur finis voti, clare constat ea finem esse, & non tantum occasionem, siquidem absque fine, votum esse non potest. Ita cum Sanchez, Syluestro, & aliis, Palaus *suprà*.

SECTIO VI.

An votum soli Deo faciendum sit?

SVMMARIVM.

230 *Si votum sumatur pro cultu recognoscente D. numen, soli Deo fit.*

231 *Si votum sumatur prout cadit in cultum; & honorem sanctorum, propter illorum propriam excellentiam tunc talis promissio non habet rationem voti.*

232 *Ad quam virtutem pertineat?*

233 *Quomodo sit hoc votum interpretandum?*

234 *Quomodo sit intelligendum votum obedientiæ factum prælato?*

230 DIco primò: si votum sumamus pro cultu recognoscente diuinum nomen, à quo tanquam ab authore bonorum omnium, aliquid impetrare intendimus, vel de impetratis gratias agimus, hoc modo votum soli Deo fit, quia hac ratione solus Deus coli potest. Quod si tunc sancti inuocantur, in illa promissione, & voto inuocantur, vt testes promissionis factæ, vel vt mediatores, & intercessores ad impetrandum à Deo, quæ per votum desiderantur.

231 Dico secundò: si votum sumatur, quatenus cedit in cultum, & honorem sanctorum, propter illorum propriam excellentiam gratiæ, & gloriæ, quam habent, tunc talis promissio non habet veram rationem voti, sed pertinet ad diuersam speciem, scilicet Duliæ, quæ est diuersa virtus à Latria, cuius 232 virtutis actus est votum. Vnde stricte loquendo talis promissio facta sanctis, non dicitur stricte votum nec est actus Religionis, sed est actus alterius virtutis, nempe duliæ, quæ pertinet ad obseruantiam. Ita Lugo *de pœnitentia d.* 16. *num.* 283.

Aduerte tamen; quod quando quis vouet castitatem, v. g. Beatæ Virgini, vel sanct. Francisco, 233 nisi constet de expressa illius intentione, tale votum interpretandum esse fuisse factum immediate illis sanctis, vt sunt aliquid Dei, vel vt sunt testes illius promissionis. Ratio est, quia illorum intentio pie explicanda est, prout sancta Ecclesia docet, & intendit, atque hac de causa, omne votum sanctis factum, Deo fieri dicitur. Ita cum multis Palaus *suprà num.* 2.

Quando vero Prælato locum Dei tenenti obedientiam quis promittit, votum prælato non fit, etiam 234 illo modo, quo fieri potest sanctis spectata eorum excellentia, quia vouens non in prælati cultum, & honorem promittit obedientiam, sed Deo promittit obedientiam suo prælato seruandam. Ita cum Bonacina, Saïro, Palaus, *suprà*. Si autem quis alicui homini in eius vtilitatem aliquid promittat, absque relatione ad Deum, vt si dicat promitto tibi me non lusurum, promissio humana & ciuilis est, non votum. Ita cum Sanchez, Nauarro, Palaus *suprà num.* 2.

SECTIO VII.

Vtrùm votum de re moraliter bona emissum, propter malum finem sit validum?

SVMMARIVM.

235 *Malus finis aliquando est finis eius boni quod vouetur, aliquando ipsius vouentis.*

236 *Si finis Rei promissa per votum malus sit votum inualidum est.*

237 *Si malus finis non sit finis rei, quæ vouetur, sed voti, vel applicationis voluntatis ad vouendum validum est votum.*

PRo explicatione huius sectionis notandum est 235 (Ita Raphaël de la Torre, *quæst.* 88. *art.* 1. *d.* 2. *num.* 2.) dupliciter posse accidere, vt quis voueat aliquod opus bonum, propter malum finem. Primò vt ipse malus finis sit finis eius boni, quod vouetur, id est, quod sit finis, qui in executione rei promissæ obtineri intenditur, vt si quis voueat eleemosynam, vt fornicationem obtineat. Alius est finis ipsius vouentis, quique ad vouendum illum excitat, & actu vouendi obtineri procuratur, vt si quis voueat Religionem, vt laute viuat, vbi lautus victus, non est finis primarius, & motiuus voti, sed est tantum causa impulsiua, cur vouens se applicat ad actum vouendi, sicut pulcritudo puellæ, est causa impulsiua, cur iuuenis se applicat ad ducendam illam: his suppositis,

Dico primò: si finis rei promissæ per votum ma- 236 lus sit, votum inualidum est. Ita cum communi sententia Palaus, *d.* 1. *de voto p.* 8. §. 3. *num.* 1. Torre *sup.* Ratio est, quia quando rei promissæ finis malus est, promittens non se intendit obligare ad illam rem secundùm se, sed quatenus medium est ad talem finem obtinendum, sed hoc modo sumpta res honesta,

honesta, mala redditur: ergo votum illius, validum esse non potest. Maior est certa, minor probatur, quia nullum medium potest amari, vt medium, nisi propter, & in ordine ad finem; sed hic ordo est intrinsecus in illo actu, quo eligitur medium; ergo omnis electio procedens ex intentione mali finis, debet esse mala, non solum extrinsecè sed etiam intrinsecè, & immediatè, quia ipsa etiam electio dicit ordinem intrinsecum ad malum finem. Ita Lugo *de pœnitentia d.15.n.231.*

237 Dico secundò: Si malus finis non sit finis rei, quæ vouetur, sed voti, vel applicationis voluntatis ad vouendum, validum est votum, quamuis sic vouens peccet. Ratio est, quia obiectum illius voti, etiam formaliter loquendo, bonum est, nam finis prauus, qui est motiuum ad vouendum, non transit in rationem obiecti, sed relinquit votum in sua natura, vt si quis voueat eleemosynam pauperi coram multis, vt ij id videntes vanam æstimationem concipiant de virtute vouentis, valet votum, quia res promissa, nulla inficitur prauitatis materia, & solum ipse vouendi actus ordinatur à vouente ad finem illum malum. Ita Tamburinus *lib.3. decalogi cap.15. §.2.num.4.*

SECTIO VIII.

Vtrum votum de opere indifferenti valeat?

SVMMARIVM.

238 *Quæ res dicatur indifferens?*
239 *Votum de re quæ omnibus circumstantiis spectatis indifferens est, validum est.*
240 *Res indifferens concurrentibus quatuor conditionibus potest esse materia voti.*
241 *Explicatur prima Conditio.*
242 *Explicatur secunda Conditio.*
243 *Explicatur tertia Conditio.*
244 *Explicatur quarta Conditio.*
245 *An votum faciendi Eleemosynam, si vouens ex bello iniusto incolumis euadat sit validum?*
246 *Quid de voto emisso in gratiarum actionem pro victoria iniusta iam parta?*
247 *An votum rei bonæ factum ob finem indifferentem, aut ad obtinenda bona temporalia valeat.*

238 Res indifferens dicitur illa, quæ non habet rationem boni, aut mali, nec magis conducit ad vitam æternam obtinendam, quam eius priuatio, seu omissio, de qua Syluester, & alij apud Trullenc. *lib.2. Decalogi cap.2. d.6. numero 1.* His suppositis,

239 Dico primò: Votum de re indifferenti, quæ omnibus circumstantiis spectatis indifferens est, nullum, & inualidum est. Ita cum communi sententia Trullenc. *loco citato.* Ratio est, quia materia voti debet esse res ad cultum diuinum spectans, Deo grata, & melior, quam eius oppositum; sed neutrum horum reperitur in re omnino indifferenti: ergo votum de re indifferenti non valet est tamen peccatum veniale tale votum, eo quod deficit in materia legitima. Ita Palaus *de voto d.1.p.8. §.3. num.7.* Torre *quæst.88. art.2.d.4.n.5.* Trullenc. *suprà n.2.*

240 Dico secundò; Res indifferens potest esse materia voti, & votum de ea factum obligat, concurrentibus quatuor conditionibus statim referendis. Ita communiter DD. apud Trullenc. *suprà num.4.* Prima conditio est, vt adsit bonus finis, 241 hic enim omnino est requisitus in voto, & quouis opere bono; Vnde defectu huius conditionis, inualidum est votum, non transeundi per aliquam viam factum absque honesto fine, valet tamen, si bono fine fiat ad euitandam peccati occasionem. Ita cum communi sententia Trullenc. *suprà.*

Secunda conditio est, vt res indifferens, quæ 242 est materia voti, conducat, & inseruiat, ac habeat proportionem cum tali bono fine, alioquin periinde esset, ac si talis bonus finis non adesset. Hinc fit inualidum esse votum, quo quis vouet non abscindere vngues in die Sabbati, non nere, non comedere capita animalium in honorem D. Ioannis Baptistæ, non comedere carnes assas in die S. Laurentij, non loqui, non ludere cum aliquo, vel ad aliquem certum ludum, quando solum fiunt, quia colloquium, vel ludus vouenti sunt ingrata. Ratio est, quia materia horum votorum non inseruit honori illorum sanctorum, secus si hæc vota fiant propter aliquam mortificationem, quam vouens in hoc sentit: nam tunc validum est votum, & illis Sanctis gratum, quia iam habet bonum finem, & idem dicendum est de voto induendi vestes viles, propter humilitatem. Ita Sanchez, & alij, quos refert, & sequitur Trullenc. *suprà.*

Tertia conditio est, vt in voto rei indifferentis, 243 ille finis honestus intendatur ab ipso vouente, nam aliter res adhuc manet indifferens. Hinc fit non esse validum votum de re indifferenti factũ absque honesto fine intento, quamuis verè adsit, vel superueniat causa, ob quam bonum esset adimplere id, quod voto promissum est. Vnde qui vouit non ingredi talem domum, nullo sibi honesto fine proposito, non validè vouet, etiamsi postea contingat domum illam inhabitari à fœmina inhonesta, occasionem peccandi præbente: Tenebitur tamen vouens, non ratione voti, sed ratione periculi peccandi, ab ingressu illius domus abstinere. Ita cum Sanchez, Trullenc. *suprà num.19.*

Quarta conditio est, vt honestus finis, ob quem 244 res indifferens fuit voto promissa, nondum cessauerit, alioquin res adhuc esset indifferens. Ex quo fit votum non transeundi per talem viam, non ingrediendi talem domum, ob periculum fornicandi cum Maria, quæ ibi habitabat, obligat quandiu Maria ibi habitabat. Secus dicendum est, si Maria iam absens sit, vel periculum fornicandi cum illa absit, licet aliàs detur periculum fornicandi cum altera, nam intentio vouentis fuit non intrandi in talem domum, ob periculum fornicandi cum Maria, non vero cum alia. Ita Trullenc. *suprà num.7.*

Sed Quæres an votum faciendæ eleemosynæ, si 245 vouens ex bello iniusto, quod agredi determinatus est, incolumis, & saluus euadat. Et idem est si ex Concubina, quam pertendit cognoscere, filius nascatur, sit validum? & suppono hæc non præcisè, vt conditionem spectari, nam tunc certi iuris est, votum tenere, sed spectari vt finem consequendum à Deo promissione eleemosynæ, & ipsius executione? Respondeo tale votum esse nullum. Ita cum Sanch. Palaus *suprà num.3.* Tancred. *tract.5. de voto d.2. quæst.23. & 25.* contra Lessium, Layman, & alios. Ratio est, quia vouens ea eleemosyna oblata, non intendit incolumitatem absolutè obtinere, sed medio bello iniusto, & filium ex illicito concubitu: ergo votum pro his impetrandis, habet finem turpem, siquidem in incolumitate

optata, imbibit bellum iniustum, & in filio, illicitum concubitum. Et idem dicendum est de voto facto à ludente ludo illicito, si in ludo vicerit, & à meretrice, si abusu sui corporis magnam pecuniæ summam obtinuerit; hæc enim vota omnia sunt irrita, & blasphema, vt pote facta pro impetratione turpi.

246 Maior tamen est difficultas de voto emisso in gratiarum actionem præ victoria iniusta, iam parta, vel pro filio ex concubina progenito. An tunc hæc, & similia vota sint valida? Respondeo hoc votum validum esse. Ita cum Suario, Palaus *d.* 1. *quæst.* 8. §. 3. *num.* 4. *de voto*, contra Sanchez, Lessium, quos refert, & sequitur Tancred. *de voto tract.* 3. *d.* 2. *quæst.* 24. Ratio est, quia vouens in hoc casu, non est censendus gratias referre pro victoria iniusta, ex parte qua iniusta fuit, & à se prouenit, sed pro illa victoria, quatenus à Deo processit, sed secundum hanc rationem bonum est: ergo, &c.

247 Quæres tandem an votum rei bonæ factum ob finem indifferentem, aut ad obtinenda bona temporalia, sit validum, v. g. votum dandi eleemosynam, si quis impetret à Deo matrimonium diuitem, filium ex illo, officium in Republica? Respondeo affirmatiue. Ita cum Laïman, Sanchez, Palaus *suprà*, & cum Suario, Bonacina, Trullenc. *suprà num.* 9. Ratio est quia finis horum votorum, non indifferens, sed honestissimus est, consecutio namq; horum beneficiorum, imbibit illorum diuinam donationem; si igitur hanc habet pro fine, quid honestius? aliàs nulla essent vota illorum, qui in infirmitate pro incolumitate obtinéda vouerent castitatem, vel Religionem, quod est contra communem vsum; illud tamen votum censerem de fine indifferendi, quo quis voueret ieiunium, vt sumptibus parceret, vel voueret eleemosynam, vt auaritiæ opinionem tolleret; quia in hoc fine, non inuoluit aliquam actionem quæ honestatem habeat: ita cum Sanchez, & aliis, Palaus *suprà num.* 6. licet contrarium teneat Bonacina, quem refert, & sequitur Trullenc. *suprà num.* 9.

SECTIO IX.

Vtrum opus malum possit esse materia voti?

SVMMARIVM.

248 *Opus malum siue mortaliter siue venialiter non potest esse materia voti.*
249 *Ponuntur quædam corollaria, quæ inde sequuntur.*
250 *Quale peccatum committat qui opus malum vouet?*
251 *Quid si quis verbo tenus sine animo promittendi, vel implendi promissionem faceret?*
252 *Quid si detur ignorantia?*

248 Dico primò: opus malum, seu illicitum, siue mortaliter, siue venialiter, non potest esse materia voti. Ita communiter DD. apud Trullenc. *lib.* 2. *Decalog. cap.* 2. *d.* 5. *num.* 2. Ratio est, quia Deus, non acceptat promissionem rei sibi ingratæ, opus autem malum est Deo ingratum. Tum quia sic vouens, eo ipso profitetur gratum esse Deo peccatum, quod est blasphemia. Vnde fit votum de materia illicita, esse nullum, sic votum de homine sacrificando non tenet, quale fuit votum Iephte, Iudicum. 11.

Secundò sequitur inualidum esse votum de omni actione prohibita, tam sub veniali, quam sub mortali, tam in prohibitis iure diuino naturali, quam humano. Valet tamen votum de re licita factum ab eo, cui est prohibitum vouere, quamvis vouens vouendo peccet contra præceptum superioris. Ita Sanchez, & alij, apud Trullenc. *suprà numero* 3. Ratio est, quia materia huius voti est licita, ex quo fit illum, qui ex iusta causa vouit se non emissurum amplius votum, sine consilio confessarij, si postea voueat, non præmisso confessarij consilio, tenetur stare huic voto facto contra prius votum, quamvis peccet vouendo, sine consilio confessarij: Ita cum aliis Trullenc. *suprà*. 249

Et idem dicendum est de voto quo quis amore continentiæ vouet, se non amplius peccaturum, nisi cum tali fœmina. Ita cum Sanchez, Trullenc. *suprà num.* 4. Ratio est, quia tale votum est de re bona, scilicet de abstinentia ab aliis fœminis. Item votum abstinendi ab hoc opere seruili in die festo, vel non fornicandi cum tali fœmina, vel non furandi à Petro, validũ est. Ita Trullenc. *sup.* & cum Suario, Palaus, *de voto d.* 1. *p.* 8. §. 2. *n.* 2. contra Tancred. *de voto tr.* 3. *d.* 2. *q.* 20. Ratio est, quia horum abstinentia, cum sit res præcepta, bona est, ac proinde capax obligationis voti. Secus dicendum est de voto, quo quis promittit in honorem alicuius sancti, taurorum agitationem, aliosue similes ludos publicos, nam tale votum nullum est, quia hi ludi solum ex hac relatione videntur sanctorum honori conferri. Ita cum Sanchez, Leander, *tract.* 2. *d.* 4. *quæst.* 17.

Quartò sequitur non esse validum votum de immoderatis macerationibus corporis, quæ iuri naturæ aduersantur, vel impediunt munus alicuius. Aduerte tamen, tale votum solum esse inualidum, quoad excessum, quoad reliquam vero moderatam macerationem validum esse, vt infra dicemus; An vero votum ieiunandi omnibus diebus, etiam Dominicis, sit validum? Respondeo secluso scandalo, superstitione, aut alio prauo fine, validum esse. Ita cum Lessio, Sanchez, Azor. Trullenc. *suprà num.* 7. contra Suarium, Saïrum, & alios. Ratio est quia sublato scandalo, superstitione, vel malo fine, non est malum diebus Dominicis ieiunare. Quintò sequitur vouentem opus malum duplex peccatum committere, aliud, quod specificatur à fine malo, quem intendit, alterum sacrilegij contra Religionem, v. g. qui vouet dare eleemosynam, vt mulierem consequatur peccat, & peccato luxuriæ, & peccato sacrilegij. Ita communiter DD. apud Trullenc. *suprà*.

Sed quæres quale peccatum committat, qui opus malum vouet. Et omissis variis placitis, dicendum est primò. Si finis sit solius voti, & non materiæ, per votum promissæ vltra peccatum, quod fecerit in desiderio illius finis, peccatum veniale tantum, committi aduersus religionem. Ita cum Suario, Palaus *de voto d.* 1. *p.* 8. §. 3. *num.* 7. Et quidem esse peccatum contra religionem constat, quia assumere votum ad Dei offensam, quod ex genere suo ad illum cultum ordinatur, abusus est religionis. Quod vero hic abusus præter malitiam prouenientem ex fine, solum sit peccatum veniale contra religionem, inde probatur, quia hæc malitia in eo sita est, vt vouens modum debitum vouendi inficiat, & cum hæc infectio ex fine extrinseco proueniat, neque in voti materiam redundet, illiusue obligationem minuat, efficitur per se in materia religionis, culpam venialem non excedere. 250

Secundò dicendum est, si res promissa turpis mortaliter

mortaliter sit, vel ob finem mortaliter turpem promittatur, quod idem est, omnes consentiunt, peccatum esse mortale contra Religionem, præter malitiam praui desiderij, nam vel sic promittens rem promissam offert Deo, vt illi gratam, vel vt ingratam; si vt gratam, quæ maior iniuria, & blasphemia excogitari potest, quam facto ipso testari rem turpem summæ bonitati placere; si autem illam offert vt ingratam, non offert, sed minatur,
251 minari autem Deo graue malum, graue peccatum est. Quod verum esse credo, esto solo verbo tenus absque animo promittendi, vel implendi, quis promissionem faceret, nam verba blasphemiæ non petunt voluntatem inferendi Deo malum, sed sufficit, vt ex se hanc voluntatem indicent, & sic proferantur. Ita cum Suario, Palaus *suprà n.*8.

Tertio dicendum est peccatum esse mortale, si res promissa turpis venialiter sit, vel ob finem venialem turpiter promittatur. Ita cum Lessio, Suario, Palaus, *suprà num.*9. Torre *quæst.*88. *art.*2.*d.*1. Leander *de voto tract.*2. *d.*4.*quæst.*36. contra Villalobos, Nauarrum, & alios, quos refert, & se-
252 quitur Trullenc. *suprà num.*9. Hæc tamen conclusio intelligitur seclusa ignorantia, vel alio extrinseco excusante. Ratio autem est, nam quæcunque res turpis quantumuis minima, oblata Deo tanquam cedens in eius cultum, grauissime eius summam bonitatem offendit, si autem tanquam illi malum, & ingratum offeratur, vel potius comminetur, blasphemiam continet attribuendo Deo, quod illi conuenire non potest.

SECTIO X.

Vtrum votum de materia impossibili sit validum?

SVMMARIVM.

253 *Impossibilia Deo promitti non possunt.*
254 *Votum de nunquam peccando mortaliter nec venialiter est inualidum.*
255 *Votum de nunquam peccando mortaliter est validum.*
256 *Votum confitendi omnia venialia validum est.*

253 Dico primo: Impossibilia Deo promitti non possunt quia impossibilium non est obligatio *Reg. nemo potest de regul. iuris in* 6. & *l. impossibilium ff. eodem titulo*: quod verum habet non solum in absolute impossibilibus, sed etiam in his, quæ comparatione promittentis impossibilia sunt, nam eo ipso, non poterit promittens ad illa se obligare. Hinc fit, quando aliquis promittit factum alienum, tantum illud promittit, ea ratione, qua sibi subiicitur; factum autem alienum tantum alteri subiicitur, quatenus promittit se curam apponere vt efficiatur. Et ex his iam plura licet inferre:
254 Primum esse inualidum votum de nunquam peccando simpliciter, aut de nunquam peccando mortaliter, nec venialiter, aut de nunquam peccando venialiter. Ita cum Azor, Suario, Rodriguez, Villalobos, Sanchez, Trullenc. *lib.*2.*Decalogi cap.*2.*dub.*9.*num.*2. Palaus *de voto d.*1.*p.*8.§.1. *num.*3. Ratio est, quia licet vitare omnia peccata mortalia, & venialia, vel omnia venialia, sit speculatiue loquendo homini physice possibile, moraliter tamen, & spectato communi rerum cursu, & auxiliis à Deo concessis, est impossibile, vt experientia constat; sed ad ea, quæ impossibilia sunt, lex humana positiua obligare non potest: ergo. Aduerte tamen quod licet hæc ita sint, votum tamen, quod fecit Seraphica M. S. Theresia faciendi semper quidquid perfectius esse intelligeret, validum fuisse; siquidem illud fecit, Deo consiliante, vt patet ex lectionibus eiusdem Sanctæ in eius die festo: vnde S. M. Nostra Theresia vltra communem rerum cursum habuit specialissima auxilia ad obseruandum hoc votum, & moraliter possibilis illi fuit illius obseruatio ob specialem Dei concursum, & protectionem, in quo maxime resplenduit illius sanctitas, & vita Seraphica.

Secundo infertur, Probabilius, & verius esse, 255
votum de nunquam peccando mortaliter validum esse, quia est de re moraliter possibili, non tamen id votum est consulendum: nam peccata mortalia, quæ cogitatione committuntur, difficile cauentur, Ita cum Sanchez, Ledesma, & aliis Trullenc. *suprà num.*4. Vnde homo nimis fragilis faciendo tale votum venialiter peccaret; immo si tanta esset fragilitas ratione periculi frangendi votum, peccaret mortaliter, votum tamen valeret. Dixi probabilius, & verius, quia vt docet cum Sanch. & Ledesma, Trullenc. *suprà*, contraria sententia non est impro- 256
babilis.

Si tamen quæras an votum confitendi omnia venialia sit validum? Respondeo affirmatiue. Ita cum aliis Palaus *suprà num.*13. quia est de materia possibili, & determinata, non enim intelligitur factum de fatendis omnibus venialibus absolute, nam si ita factum fuisset, esset absque dubio inualidum, vtpote de re impossibili, vt cum aliis notauit Trullenc. *suprà num.*7. sed de confitendis iis, quæ facta mediocri diligentia memoriæ occurrerint, quod si aliqua in confessione obliuiscantur, tenetur in sequenti confessione ea confiteri, sicut sit in mortalibus oblitis. Ita cum aliis Trullenc. *sup.*

SECTIO XI.

An votum de materia partim possibili, partim impossibili, partim honesta, & partim turpi, vel indifferenti, sit validum?

SVMMARIVM.

257 *Si materia voti, partim sit possibilis partim impossibilis, partim honesta, partim inhonesta &c. per modum vnius promittatur, ita vt neutra pars volita sit, nisi dependenter ab alia votum est irritum.*
258 *Quomodo dignoscatur actum fuisse per modum vnius factum.*
259 *Quædam corollaria ponuntur.*
260 *Si modus sub quo obiectum voti promissum est impossibilis esset valor voti non impediretur.*
261 *Quid si modus impossibilis grauaret obiectum voti?*
262 *Quid si in communi æstimatione res promissa per modum vnius existimetur?*
263 *Quoties votum quoad partem principalem impleri non potest, non obligat ad accessorium.*
264 *An votum disiunctiuum cuius vna pars est materia apta voti, non vero altera sit validum?*
265 *Quædam corollaria ponuntur.*

Dico primo: Quando materia voti partim est 257
possibilis, partim impossibilis, partim bona,

&

& honesta, & partim indifferens, vel turpis, si vtraque pars per modum vnius promittatur, ita vt neutra pars volita sit, sed dependenter ab alia, tale votum est irritum. Si autem diuisiue promittatur, ita vt quæuis illarum sit per se volita, & independenter ab alia, est virtute duplex votum, alterum rei possibilis, quod est validum, & alterum rei impossibilis, quod est irritum. Ita cum Suario, Sanch. Villalobos, & aliis, Trullenc. *lib.* 2. *Decalogi cap.* 2. *dub.* 10. *num.* 2. Prior pars conclusionis patet, quia tunc vouens non intendit se ad vnam partem obligare, nisi etiam maneat obligatus ad aliam, cui cum non posset obligari, quia impossibili, ab vtraque manet deobligatus. Secunda vero pars etiam probatur, quia hoc votum censetur factum per modum plurium votorum: ergo quamuis votum rei impossibilis, sit inualidum, non erit tamen inualidum votum rei possibilis.

258 Difficultas tamen est in cognoscendo, quando de vouentis intentione non constat, an votum fuerit factum per modum vnius, an vero per modum plurium? Ad quod dignoscendum triplicem ponit regulam Sanchez *lib.* 4. *Decalogi cap.* 10. *num.* 5. Prima regula desumitur ex rei promissæ natura, quæ si res indiuidua est, id est, quæ non patitur commodam diuisionem, nec communiter diuidi solet, censetur per modum vnius promissa, quando autem est diuidua, id est, quæ commode diuiditur, & communiter diuidi solet, censetur per modum plurium promissa.

259 Et hinc deducitur primo votum nunquam peccandi obligare, quoad peccata mortalia, nam quoad hanc partem est possibile. Ita cum aliis Palaus, *suprà num.* 8. peccatum namque mortale à veniali separatur, licet contrarium teneat Sanchez *lib.* 4. *de voto cap.* 5. *num.* 10. Idem dicendum est de voto ieiunandi totam quadragesimam, & castitatis in vxorato, nam vouens ieiunare quadragesimam, si totam non potest, tenetur ad partem, & vxoratus tenetur non petere. Similiter vouens graues pœnitentias, tenetur ad illas, quas potest, & qui mille aureos vouit in eleemosynam, si tot non potest reddere, tenetur ad centum, quæ potest, quia hæc omnia non per modum vnius, sed plurium promittuntur, & alias possunt diuidi, & separari. Ita cum aliis Palaus *suprà numero* 10.

Excipe nisi quis voueat ieiunare per quadraginta dies in honorem quadraginta horarum, quibus Christus fuit in sepulcro, vel voueat recitare tres partes Rosarij, in honorem sanctissimæ Trinitatis, vel quinquies Pater noster, in honorem quinque plagarum, vel aliud simile, vel voueat ieiunare in pane, & aqua tota vita, in honorem alicuius Sancti, qui tota vita in pane, & aqua ieiunauit, vel voueat perpetuum cilicium in honorem alicuius Sancti, qui tota vita illo corpus suum macerauit; nam tunc si non potest totum implere, non tenet votum, nec ad partem, nisi aliud constet ex voluntate vouentis, etiam si pars possibilis esset maior, nam materia huius voti, licet sit diuidua, tamen prout hic vouetur, est indiuidua, vouetur enim, prout repræsentat tale mysterium, & per modum vnius, qui enim sic vouit, non intendit carnis macerationem, vel cultum Dei, vt sic, sed cum tali forma, & cum illo cultu indiuidualiter accepto, qui cultus, dempto vno die, vel vna parte Rosarij, cessat. Ita & bene Tancred. *tract.* 3. *de voto d.* 2. *quæstione* 9. contra Sanch. *lib.* 1. *summa cap.* 19. *num.* 4.

Hinc fit validum esse votum illorum populorum Lusitaniæ prope ciuitatem Conimbricæ eundi quotannis processionaliter nudos ad Ecclesiam Sanctæ Crucis in honorem quinque martyrum minorum, vt recte ait Suarez *de voto lib.* 2. *cap.* 10. *num.* 3. contra Tancredum *tract.* 3. *de voto d.* 2. *quæst.* 9. nam intentio horum hominum, non est eundi nudos indecenter, sed nuditate decenti, alias esset intentio praua; ire autem corpore nudato, nuditate decenti, hoc est quoad superiores partes, in pœnitentiam, pedibus etiam nudatis per frigus, & gelu, non potest meo videri reputari inhonestum; siquidem hoc non fit à fœminis, nec à viris delicatæ complexionis, quibus hæc nuditas nociua esse posset saluti, sed ab hominibus rusticis, quorum pœnitentia magnam omnibus affert admirationem, & ædificationem, & taliter Deo placet vt vno anno, in quo à tali processione illi populi cessarunt, statim eos pestilentia interemit, & in agris erugo increpuit, & omnino vastauit, quare iterum adimpletionem sui voti redierunt, & statim erugo, & pestilentia cessauerunt, vt refert traditio illorum populorum; inde illorum votum laudatur ab illo scientiarum Theatro nempe Conimbricensi, vbi non viget minus scientia, quam morum honestas, vnde reijciendus est Tancred. qui hoc votum reputat rei inhonestæ, cum reuera ita non sit, sed honestissimo modo, & Deo grato, vt eius miracula quotidiana testantur, executioni mandetur.

Dico secundo: Si modus, sub quo obiectum voti promissum est, impossibilis esset, ob illius impossibilitatem, valor voti non impeditur, quia impossibilitas accessorij, non cedit in principale. Qua de causa, si quis voueat ire Romam flexis genibus, nudo capite, cilicio indutus, vel alia conditione impossibili, obligatus manet ire Romam, reiecta tali conditione impossibili; & promittens ieiunare in pane & aqua, si non potest in pane & aqua ieiunare, debet seruare ieiunium Ecclesiasticum. 260

Aduerte tamen hoc debere intelligi, quando modus ille impossibilis potius grauaret, quam leuaret difficultatem obiecti principalis promissi, nam in casu quo grauaret obiectum, tota difficultas, quæ est in obiecto promisso amatur, & insuper amatur difficultas modi, qui vt possibilis apprehenditur; At si modus sub quo obiectum promittitur difficultatem illius notabiliter minuit, si modus impossibilis est, cessat obiecti promissi obligatio, quia esto obiectum separabile sit ab illo modo, at non est censendum ex intentione vouentis separari, quia non est censendum ad obiectum ita difficile se velle obligare v. g. qui promittit ire Romam equitando, credens possibile esse ita ire, si postea contingat illum modum esse impossibile, cessat obligatio, nam peregrinatio pedestris, difficilior est equestri. 261

Secundo nota quod, si in communi æstimatione, res promissa per modum vnius existimetur, si non constet de contraria voluntate vouentis, ita taliter debere censeri rem promissam, quia verba in dubio intentionis, sunt iuxta communem intellectum accipienda; sic vouens monasterium, seu Ecclesiam ædificare, si postea in paupertatem incidat, non tenetur ad partem, quia per modum vnius censendus est promisisse constructionem Ecclesiæ, vel monasterij. Ita cum Sanchez, & aliis Palaus *suprà num.* 10. 262

Tertio nota quod quoties votum quoad partem principalem promissam implere quis nequit, non obligatur 263

obligatur ad accessorium; quia principali corruente, accessorium cessat; Hac ratione si quis vouit ieiunare in vigilia Natiuitatis B. Virginis, & non potest, non tenetur à carnibus abstinere. Ita cum La man, Palaus, *suprà num.* 10. Ratio est, quia abstinentiam à carnibus non vouit per se, sed quatenus constituit ieiunium Ecclesiasticum, à quo cum excusetur, excusatur etiam à carnium abstinentia. Item si à carnibus abstinere non potest, non tenetur abstinere à re petita commestione, præterea si ob lucrandum iubileum vouit confessionem, non tenetur confiteri si iubileum lucrari non potest. Deinde si vouit peregrinationem indutus cilicio, non tenetur induere cilicium, si peregrinari non potest, quia hæc omnia sunt accessoria, vt ex se patet.

264 Sed quæres, an votum disiunctiuum, cuius vna pars est materia apta voti, non vero altera, sit validum, vt si quis vouit inseruire hospitali, vel furari? Respondeo negatiue. Ita cum Bonacina, Sanchez, Trullenc. *suprà num.* 8. Ratio est, quia in voto disiunctiuo, obligatio cadit super vtranque materiam, ita tamen quod vouenti liberum sit, eligere quam maluerit, cum autem obligatio voti non possit cadere in hoc casu super materiam ineptam, sequitur vouentẽ non manere obligatum ex vi talis voti. Quod procedit, siue vouens sciuerit, vel ignorauerit, alteram partem esse materiam ineptam voti, licet si ignorauerit immunis maneret à culpa, quam contraxit, si scienter talem materiam vouit. Imò addit Sanchez, *suprà*, quod in casu dubio, an votum fuerit vere disiunctiuum, an conditionale, tale votum non obligare, si forma illius fuit disiunctiua, nam cum prima vere desiunctiua sit, ea possidet, dum non probatur vouentem non disiunctiuè, sed sub tali conditione turpi vouisse.

265 Hinc sequitur eum qui vouit se traditurum Ecclesiæ bouem, aut equum, non teneri ad aliquid tradendum, si tempore voti, equus periit, nam hoc votum est, disiunctiuam, cuius altera pars est impossibilis, cum equus iam perierit tempore voti, si vero mortuus est, post votum, vouens tenetur superstitem dare, quia obligatio voti cadit super vtramque materiam, licet in potestate vouentis sit, alteram eligere; ergo vna parte destructa, adhuc manet obligatio alterius; satisfaciet tamen in hoc casu tradendo æstimationem equi, qui periit, vel bouem superstitem, si nondum facta erat electio, quia potest eligere quod voluerit; quod si periit absque culpa vouentis, post factam electionem, vouens non tenetur tradere rem superstitem, aut æstimationem illius rei, quæ periit; nam vouens facta electione tenebatur solum ad rem electã, sed res periit inculpabiliter facta electione: ergo periit illi, cui promissa erat: ergo vouens ad nihil amplius tenetur. Ita cum Bonacina, Sanchez, Trullenc. *suprà num.* 10. Palaus *d.* 1. *de voto p.* 12. *num.* 28.

Sequitur secundò hæredem teneri adimplere votum reale defuncti, qui votum disiunctiuum emiserat, cuius vna pars erat realis, & altera personalis, quia cum obligatio voti disiunctiui cadat super vtramque partem materiæ, quamuis liberum esset defuncto eligere, quam maluisset ex suppositione tamen, quod illam perfecte non eligit, censetur obligatio partis personalis plane extincta, remanente adhuc obligatione reali, obligatio autem realis ad hæredes transit, vt infra dicemus. Ita tenet cum Bonacina, Sanchez, & aliis, Trullenc. *suprà n.* 12.

SECTIO XII.
Vtrum votum possit esse de rebus præceptis.

SVMMARIVM.

266 *Votum potest esse de rebus præceptis.*
267 *Præceptum non necessitat voluntatem sed liberam relinquit.*
268 *De eadem re potest dari multiplex obligatio.*

Dico primò: votum propriissime esse potest de rebus præceptis. Hæc est certa & tenent omnes cum D. Th. apud Palaum *d.* 1. *de voto p.* 8. §. 4. *num.* 2. Ratio est manifesta, quia opera præcepta sunt honesta, & Deo ita grata, vt opposita grata non sint: ergo sunt apta vt Deo in cultum eius offerantur, hæc enim oblatio libera est, & spontanea, nec impeditura præcepto, quia præceptum non cogit ad obligationem, neque voluntatem necessitat, sed liberam relinquit absolute, vt opus præceptum exequatur. 266 267

Dices votum oblgationem inducit, ergo non supponit illam, nemo enim promittit alteri, quod iam illi debebat. §. *sed si rem* & §. *ex contrario instit. delegat.* Respondetur negando consequentiam, quia frequens est obligationem addi obligationi, maxime quando sunt diuersarum rationum; nam ad ea, quæ alias seruare tenebamur, superaddimus iuramentum, vt patet *in cap. ego enim de iure iurando cap. cum in Ecclesiis*, & ob id confessores sæpe in pœnitentiam iniungunt auditionem missæ, vel aliud opus pertinens ad religionem. 268

SECTIO XIII.
Vtrum votum debeat esse de meliori bono?

SVMMARIVM.

269 *Votum debet esse de re meliori quam sua contradictoria.*
270 *Quædam corollaria ponuntur.*
271 *An votum non ingrediendi religionem sit validum.*
272 *Quid si votum sit non vouendi non ingrediendi religionem absque consilio.*
273 *An votum non petendi dispensationẽ sit validum?*
274 *Quid de voto non amplius ludendi?*
275 *An ex voto non petendi dispensationem obligetur vouens ad non petendum irritationem vel commutationem?*
276 *Quomodo petenda sit dispensatio in casu, quo votum non petendi dispensationem valeat absque peccato.*
277 *An votum non ascendendi ad Episcopatũ valeat?*
278 *Quid dicendum de voto non comedendi delicate?*
279 *Quid de voto seruiendi perpetuo in hospitali?*
280 *An si quis voueat castitatem tantum intendens vitare actus externos non vero internos circa illum, tale votum sit validum?*
281 *Votum contrahendi matrimonium absolute sumptum inualidum est.*
282 *Quid si matrimonium esset in præcepto.*
283 *Quid si fiat animo contrahendi, sed religionem petendi.*
284 *Quid si fiat in remedium frequentis lapsus?*
285 *Quid si fiat causa pietatis?*
286 *Quomodo intelligendum sit hoc votum promitto Deo me ducturum puellam pauperem?*

287 *Quid dicendum sit de hoc voto, promitto me nullam religionem ingressurum nisi hanc?*
288 *Validum est votum si negatio excludat materiam voti ineptam.*

269 Dico primo: Communis, & omnium sententia est, ad votum non sufficere rem esse bonam, sed debere esse meliorem, quam sua contradictoria, ne quis obligatus sit ad omittendum id, quod melius, & perfectius est, & Deo gratius, quod nec diuino obsequio, nec nostræ perfectioni consonum est. Nec obstat rem honestam, & maius bonum ex se impedientem, gratam esse Deo, & iuxta eius voluntatem mandari executioni posse, vt inde quis inferat votum valere, quia aliud est posse quempiam rem honestam maius bonum impedientem exequi libere, aliud exequi ex obligatione, quando ergo talem rem honestam, ex obligatione quis exequitur, eo ipso obligatur perfectiorem, & Deo gratiorem omittere, quod non contingit, quando absque obligatione exequitur.

270 Hinc fit, omnia vota consiliis Euangelicis opposita, esse nulla, qualia sunt vota non suscipiendi ordines, non ingrediendi Religionem, non mutuandi, non fideiubendi, non erogandi eleemosynam, & similia; tum quia hæ negationes per se nullam habent honestatem, tum quia ex se impediunt maioris boni executionem, cum consilia semper sint de meliori bono, & in his omnes DD. conueniunt quod superuacaneum est recensere. Sunt tamen aliqui casus de quibus dubium est, an meliori bono opponantur.

271 Et dubitatur primo de voto non vouendi, non ingrediendi Religionem, an sit validum? Et quidem si sic absolute sumatur, meliori bono opponitur, ac proinde nullum est; opponitur namque contradictorie votorum emissioni. Ita communiter DD. At si votum fieret sub aliqua circumstantia excludente imprudentiam, & temeritatem in vouendo, valeret vtique votum vt si quis votum emitteret non ingrediendi Religionem, in qua viuitur ita laxe, vt prudenter iudicetur, fore vt vouens melius seruiret Deo in sæculo, vel si prudentum iudicio natura vouentis non æstimetur apta ad Religionem, puta quia est animi valde inconstantis, vel habet parentes adeo pauperes, vt teneatur eos alere, vel si quis voueret ieiunare, quando non est sub præcepto, si ieiunium impediret opus perfectius, quia dum hæc impedimenta durant materia illorum votorum non est de consilio. Ita cum Suario, Sanchez, Tancred. *de voto tract. 3. d. 2. quæst. 35.*

272 Et idem dicendum est si quis votum emitteret non vouendi, vel non ingrediendi Religionem, absque consilio confessarij, vel nisi verbo aut præcepto, aut coram aliquibus personis, quia conditiones hæ non impediunt votum, sed ponuntur ad vitandam votorum temeritatem. Ita cum Azor, Sanchez, Lessio, Suario, Palaus, *d. 1. de voto p. 8. §. 5. num. 3.* Vnde si quis absque his circunstantiis voueat, peccat, quia votum transgreditur, sed regulariter non videtur mortale, quia non est materia grauis. Ita cum Lessio, Sanchez, Palaus, Trullenc. *lib. 2. Decalogi cap. 2. d. 5. n. 13.* votum autem sic missum tenet, quia peccatum commissum in vouendo non tollit valorem voti. Quod si immemor prioris voti, quis votum emitteret, Palaus supra vult, quod si expressam non habuit intentionem non vouendi, casu quo prioris voti non recordaretur, tenere votum. Verum ego melius puto cum Rodriguez, Saïro, Trullenc. quos refert, & sequitur Tancred. *de voto tract. 3. d. 2. q. 34.* tale votum non obligare, nisi vouens aliud expressisset, quia talis censetur mens vouentis, casu quo non recordetur prioris voti, nam eius mens, & voluntas est absolute non vouere.

Secundo dubitatur de votis non petendi dispensationem, irritationem, vel commutationem, an sint valida? Et quidem si sub aliqua limitatione emittantur, vt si quis voueret non petere voti relaxationem, absque causa legitima, validum est tale votum, quia est votum de non faciendo peccato; nam petere dispensationem sine causa peccatum est, & non petere irritationem sine causa gratius est Deo. Ita Palaus *suprà n. 4.* Trullenc. *suprà n. 20.* At si hanc limitationem vouens non expressit, sed generaliter voueat, non petiturum dispensationem, vel irritationem, aliqui putant talia vota esse nulla, & falsa. Sed probabilius existimo talia vota esse valida, quoties non fuerit vtilius vouenti petere dispensationem, vel irritationem; tunc autem erit vtilius animæ vouentis hæc impetrare, quando est probabile transgressionis periculum, aut quando esset dubium, an res promissa in hoc, vel illo euentu sit inutilis, aut impediens maius bonum. Ita cum Syluestro, Azor, Rodriguez, Trullenc. *suprà n. 2.* & cum Suario, Palaus, *suprà n. 4.* contra Sotum, Sanchez, & alios; Ratio est quia non petere dispensationem aliquando est bonum, aliquando malum, aliquando maius bonum, aliquando minus, nonnunquam moraliter necessarium eam petere; sed quando votum habet materiam separabilem, alia aptam, aliam ineptam, si ea, quæ apta est, frequentius, & in plurimum contingat, credendum est diuisibiliter, & separabiliter eam aptam materiam respicere, dum de contraria intentione expresse non constat, quia hic respectus est materiæ proportionatus, & fauet valori actus: ergo. 273

Sed quid dicendum sit, de voto non petendi dispensationem ab alio, quam à Pontifice, neque concessa vtendi? Respondeo valere tale votum, quia hoc voto non aufert vouens ab inferioribus potestatem dispensandi, sed à se aufert potestatem illos pro dispensatione adeundi, quod per se conueniens est, vt sic votum securius dispensetur. Ita Sanchez *lib. 4. cap. 8. n. 34.* Palaus *suprà* licet oppositum teneat Tancred. *tract. 3. de voto d. 2. quæst. 35.* 274

Aliter dicendum est de voto, quo quis vouit se amplius non lusurum, sub pœna, vt si luserit, non possit ab alio absolui, vel dispensari, quam à Romano Pontifice, nam in hoc sensu, tale votum absolute prolatum, est nullum, & irritum. Ita Sanchez, quem refert, & sequitur Trullenc. *suprà n. 25.* Quia non est integrum huic, facultatem Episcopis, & priuilegiatis concessum restringere. Et idem dic si dicat, vt nullus me absoluat nullusve mecum dispenset, præter Papam, vel præter prouincialem, vel generalem, casu quo fuerit Regularis. Ita cum eodem Sanch. Trullenc. ibi. At si vouens ita voueat, voueo me amplius non lusurum sub pœna, quod si lusero, teneat Romam adire, ita vt à nullo alio possim absolui, nisi à Papa, valide vouet, tenetur que Romam ire. Poterit tamen absolui, & dispensari ab Episcopo, quamuis obtenta absolutione, tenetur ire Romam, nam votum illud triplex votum includit, primum, non ludendi, secundum adeundi Romam, casu quo luserit, tertium non petendi relaxationem, nisi à Papa primum est validum, non est tamen reseruatum, nec tertium, bene tamen secundum. Vnde episcopus non potest in illo dispensare, 275

dispensare, licet possit in aliis duobus, nisi quando hoc votum est pœnale, vt contingit in præsenti, nam vota reseruata, si pœnalia, aut conditionalia sint, dispensari posse ab Episcopo *infrà* dicemus. Vnde stando in hac sententia, etiam in secundo poterit Episcopus dispensare.

Aduerte tamen, quod licet votum non petendi dispensationem, vel irritationem, aut commutationem sit validum, valere irritationem, si petatur, etiamsi nulla adsit causa, quia hoc votum non potest tollere potestatem à superiore ad irritandum; sicque nec peccat superior irritando, quia vtitur iure suo, peccat tamen inferior absque iusta causa irritationem petendo, quia violat votum factum, non tamen peccat ea vtendo, nisi etiam vouerit illa obtenta non vti, quia tunc etiam ageret contra votum. Quod si votum esset non impetrandæ dispensationis, ex quauis causa legitima, tunc valeret dispensatio ex quauis causa legitima, quia tale votum fuit nullum.

275 An vero ex voto non petendi dispensationem obligetur vouēs ad non petendum irritationem, vel commutationem, & è contra, ex voto non petendi irritationem, obligetur ad non petendum dispensationem. Respondeo negatiue. Ita Palaus *suprà numero quinto*. Quia hi modi sunt omnino distincti, nec vnus in alio includitur; non enim qui habet potestatem vota commutandi, ea dispensare potest, neque qui potestatem habet dispensandi, ea potest irritare; vel è contra; ergo ex parte obiecti, & materiæ promissæ, vnum in alio non includitur, sed obligatio voti non sumitur solum ex animo promittentis, nisi talis animus in materia promissa, & obiecto exprimatur: ergo quamuis vouens non petere commutationem, vel dispensationem, intenderit nunquam liberari à voto, quia tamen id non expressit, sed solum expressit, non liberari à voto illo modo, censendus est solum hanc voti liberationem sibi interdixisse.

276 Aduertendum est secundò: quod in omnibus casibus, in quibus obligat votum, vel iuramentum non petendi dispensationem, irritationem, aut commutationem voti, aut iuramenti Deo præstiti, aut illis impetratis, non eis vtendi, posse prius huius voti, vel iuramenti irritatio, dispensatio, vel commutatio impetrari, & tunc manebit prius votum, ac si hoc posterius non esset emissum. Ratio est quia qui votum fecit non impetrandi dispensationem, non se obligauit ad non petendam dispensationem, huius vltimi voti, quod si etiam vouit, vel iurauit non petiturum dispensationem illius voti, quod emisit de non petenda dispensatione, potest eam petere huius vltimi voti, & sic in infinitū, & deinceps reliquorum. Quando autem petitur dispensatio horum votorum, nequit peti simul vtriusque voti, vel iuramenti, sed debet prius peti dispensatio de voto non petendi dispensationem, & deinde de aliis. Item potest vtrumque votum prælato manifestari, vt ipse ex officio præstet dispensationem, si vtiliorem illi esse indicauerit. Ita cum Suario, Sanchez, Palaus, *suprà numero* 5. Trullenc. *suprà numero* 22.

277 Tertiò dubitatur de voto non ascendendi ad Episcopatum, an sit validum. Respondeo validum esse, si recta intentione fiat, hoc est, de non procurando, vel acceptando Episcopatu, vel prælatura, quantum est ex parte vouentis, & dummodo vtilitas Ecclesiæ, & præceptum superioris non vrgeat. Ita cum D.Th. Soto, Gutierrez, Corduba, Rodriguez, Sanchez, Suario, Laiman, Palaus *suprà num.* 7. Trullenc. *suprà num.* 19. Ratio est, quia sic votum conceptum, & viam præcludit ambitioni, & vtilitati Ecclesiæ non præiudicat, negari enim non potest Episcopatum, vel aliam prælaturam, ob splendorem honoris, & diuitiarum, & animarum regimen, multis periculis esse expositum, ac proinde vouens si propriam vtilitatem spectet, commodius, & vtilius esse illum fugere.

Quartò dubitatur de voto comedendi delicate, assumendi aliquam honestam recreationem, an sit validum? Respondeo negatiue. Ita cum Sanchez, Lessio, Palaus, *suprà numero* 10. Torre, *quæst.* 88. *art.* 2. *d.* 10. & cum aliis Tancred. *tract.* 3. *de voto d.* 2. *quæst.* 28. Et idem dicunt de voto accipiendi, vel non accipiendi tabacum, & similium actionum naturalium ad vitæ conseruationem factarum. Ratio est, quia votum debet esse de meliori bono, non ita vt actus, qui vouetur sit optimus, sed ita vt carentia actus non sit melior, quam ipse actus; sed perfecta vota si fierent, non essent de opere cuius carentia non esset melior, quam actus, nam non ludere, non recreari, melius est quam ludere, si aliàs non detur aliquis specialis casus, in quo ob charitatem propriam vel alienam, vel ob aliquem rectum finem, iudicaretur melius recreari, quam à recreatione abstinere, quod raro contingit, vel si alicui magno prædicatori afferret damnum eius memoriæ vsus tabaci, & ipse vouerет non illo vti, vt posset melius concionari. Nec obstat quod recreari aliquando sit actus virtutis Eutropeliæ, nam non omnes actus virtutis est quid melius, licet aliàs sit quid honestum, ad votum autem requiritur quod sit de meliori bono. Aduerte tamen, quod si quis vouеret se moderatè lusurum, vel cibum sumpturum, casu quo has actiones exerceat, valere tale votum, quia vouens melius vouet. Ita cum Suario, Laiman, Palaus *suprà num.* 10. 278

Quintò dubitatur de voto seruiendi perpetuo in Hospitali, an sit validum? Respondeo affirmatiue. Ita cum communi sententia Palaus *suprà num.* 11. Melius est enim seruire Hospitali, quam non seruire. Nec per hoc impeditur ingressus religionis, quia in hoc, & similibus votis, semper intelligitur inhibita conditio, nisi perfectius elegero, vt patet in eo, qui vouet ingredi religionem laxiorem. 279

Sextò dubitatur, an si quis voueat castitatem, tantum intendens vitare actus externos, non vero internos circa illam, tale votum sit validum? Negat cum Sanchez, Palaus *tract.* 15. *d.* 1. *p.* 11. *num.* 10. quia tale votum est de re impossibili; nam cum actus externus habeat malitiam ab actu interno, emisso voto de vitando actu externo, non potest excipi actus internus. Verum contrarium sententiam probabiliorem existimo. Ita Tancred. *tract.* 3. *de voto d.* 4. *quæst.* 5. Ratio est, quia ille actus externus, non solùm est peccatum prout constat actum internum, sed etiam prout constat voluntatem libere operantē, vnde ille actus externus est vere peccatū, & vouenti melius est, etiā posito actu desiderij voluntatis, re ipsa, v.g. non fornicari, quam fornicari, ergo tale votum est validum. Aduerte etiam, quod si vouens vitare actus externos fornicationis, v. g. non adhibuit expressam intentionem excipiendi actus internos, teneri vitare etiam omnes actus internos, quia directe opponuntur fornicationi. Ita cum Vasquio, Tancred. *suprà* 280

Septimò dubitatur, an votum contrahendi matrimonium sit validum? Omnes DD. conueniunt tale votum absolute sumptum esse inualidum, quia excludit virginitatem, & cœlibatum, qui est actus 281

perfectior. Conueniunt etiam tale votum esse validum, si alias matrimonium esset in præcepto, quale esset, si quis violasset puellam sub fide data de contrahendo matrimonio, vel si speraret bella inter principes Christianos cessatura, vel multos infideles ad fidem conuertendos, ob suum matrimonium; nam tunc votum non impedit meliorem statum, sed vouentem aliunde impeditum, & obligatum firmiorem reddit, quod honestissimum est; quid enim honestius esse potest, quam diuinorum præceptorum obseruatio. Vnde controuersia tantum est, inter DD. de triplici casu. Primò si fiat animo contrahendi, sed religionem petendi. Secundò si fiat in remedium frequentis lapsus, & deprauatæ consuetudinis peccandi. Tertiò si fiat causa pietatis, qualis reperitur ducendo pauperem vel meretricem.

283 De primò: casu affirmat. Sotus, tale votum validum esse, tum quia tale votum non impedit perfectiorem statum, siquidem relinquit liberum religionis ingressum, quod à fortiori sequitur cum ex parte vtriusque votum castitatis emissum est, tunc enim nec cœlibatus impeditur eo voto, aliàs sanctissima Virgo, & Beatus Ioseph, non rectè in matrimonio contrahendo processissent. Sed omnino dicendum est tale votum inualidum esse. Ita cum Sanch. Suario, Laïman, Palaus, *suprà num.* 12. Ratio est quia matrimonij contractus constituit contrahentem in periculo violandi castitatem, & recedendi à statu cœlibatus: ergo non est gratior Deo, quam illius carentia, non enim gratius esse potest, quod viam perfectionis difficiliorem reddit, quod periculum cum in Beata Virgine, & Sanct. Ioseph, abesset, & eorum matrimonium in altissimos fines à Deo dirigeretur, viam perfectionis non percussit, nec difficiliorem reddidit; quod à fortiori dicendum est quando ex parte vtriusque datur votum castitatis.

284 Grauior est difficultas in secundò casu, quando quis se sentit ita fragilem, & ad carnis peccata proclinem, vt vix contineri possit, an tunc votum de matrimonio contrahendo validum sit? Affirmant Caietan. Nauarr. Valent. Azor. Toletus Sanch. quos refert Palaus *d.* 1. *de voto p.* 8. §. 5. *num.* 14. Verum contraria sententia verior est, hanc tenet cum Soto, Arogonio, Suario, Lessio, Conincho, Laïman, Palaus, *suprà num.* 14. Ratio est, quia matrimonium ea sola ratione vouenti vtilius esse potest, quam cœlibatus, quatenus est medium ad tentationes temperandas, & lapsus excusandos, sed non est vnicum medium, cum sint plura diuinæ voluntati gratiora, ergo si quis vti voluerit, non obligabitur medium matrimonio assumere; ergo solum obligari poterit casu, quo nolit aliis remediis vti, quæ est solum quædam conditionalis obligatio, quam pro sua voluntate potest infringere per quod soluuntur omnia argumenta, quæ afferri poterant; dicimus namque quod licet matrimonium sit medium satis proportionatum ad carnis tentationes temperandas, etiam oratio, ieiunium, & aliæ pœnitentiæ, sunt ad hunc finem maximè proportionatæ. Vnde tunc solum matrimonij præceptum vrget, quando quis, vel non potest vti talibus remediis, vel nolit, vt notant prædicti DD.

Dices votum de non contrahendo matrimonio, vel seruandæ castitatis in procliui ad venerem est nullum: ergo votum ineundi matrimonium in procliui ad venerem erit validum. Respondeo probabile satis esse votum non nubendi, vel seruandi, castitatem in procliui ad venerem, & qui peccet sæpissime, ita vt prudentum, & piorum consilio, attentis omnibus circunstantiis, sit huic melius nubere, esse nullum, nam suppono castitatem huic, non esse melius bonum, & cum votum sit personale essentialiter exigens consensum vouentis, & materiam aptam, quæ sit de meliori bono suo contradictorio, non potest dici, quod hic homo obligetur voto seruandæ castitatis, ex hoc ipso quod materia possit esse alteri melior, & non ipsi, vel ex hoc ipso, quod sit melior respectu totius Ecclesiæ & ita tenent Valentia, Ledesma, Bonacina, Homobonus, Trullenc. Martinus à Sanct. Ioseph, quos refert, & sequitur Tancred. *tract.* 3. *d.* 2. *quæst.* 3. Leander *tomo* 2. *de sacramen. tract.* 9. *d.* 23. *quæst.* 3. Inde tamen non fit, votum ineundi matrimonium in procliui in venerem esse validum, siquidem potest aliis mediis hæc procliuitas vinci, vt supra diximus, in casu tamen, quo talis sit persona, vt attenta complexione, & inclinatione eius, iudicetur prudenter, melius illi esse nubere, quam conari aliis remediis ad seruandam castitatem, tenetur præcise ad seruandum votum ineundi matrimonium, sicut non tenetur ad votum non nubendi, vel seruandæ castitatis. Ita cum Lessio, Palao, Sanc. & aliis Tancred. *de voto tract.* 3. *d.* 2. *quæst.* 29.

De tertio casu, certa res est, votum absolute 285
sumptum ducendi pauperem, vel meritricem titulo pietatis, & misericordiæ inualidum esse. Ita cum Sanch. Suario, Laïman, Palao, Trullenc. *in Decalog. lib.* 2. *cap.* 2. *dub.* 1. *num.* 14. Raphaël de la Torre, *quæst.* 88. *art.* 2. *d.* 9. *numero* 1. Ratio est, quia huiusmodi titulus, non excusat quin res promissa excludat à vouente statum perfectiorem, & continentiam Deo gratiorem. Aduerte tamen, quod si hoc votum non absolute sumatur, sed conditionaliter, scilicet hac forma, casu quo ducam, ducam pauperem, vel meritricem, validum est; quia ex vi illius non obligatur vouens ad matrimonium, sed matrimonio ex sua voluntate assumpto, obligatur ad perfectissimum vsum ipsius. Ita fere omnes Doctores citati.

Solum est dubium. An votum factum sub hac 286
forma absoluta, promitto Deo me ducturum puellam pauperem habeat prædictum sensum conditionatum, si aliquam ducturus sum, promitto ducere pauperem? Affirmat Suarez, quem refert Palaus *suprà num.* 15. Mouetur, quia sic vouens intendit se obligari quantum potest; cum ergo non possit se obligare ad matrimonium absolute, censendus est voluisse se obligare sub conditione. Sed probabilius est ad nihil manere obligatum. Ita Palaus, Sanch. Coninchus, Bonacina, Laïman, quos refert, & sequitur Tancred. *tract.* 3. *de voto d.* 2. *quæst.* 31. Ratio est, quia verba voti sunt absoluta, ergo dum de conditionata voluntate non constat, sine fundamento in sensu conditionato explicantur, præcipue cum obligatio voti affirmari non debeat, nisi de illa dare constet.

Octauo dubitatur, de hoc voto, promitto 287
me nullam aliam religionem ingressurum, nisi hanc, promitto non restituturum, nisi flexis genibus. Promitto non dare eleemosynam minorem decem aureis. An inquam hæc vota valida sint? Affirmat Sanchez, *lib.* 4. *de voto cap.* 8. *num.* 47. Mouetur quia hoc votum est conditionatum obligans ad rem præfetam, scilicet ad ingressum religionis, ad eleemosynam, & cætera, & licet alia bona excludat, id est, consequenter, & non directe. Verum probabilius est, illa vota esse

esse nulla. Ita Palaus *suprà numero 16.* & probabile putat Sanchez ibi. Ratio est, quia hæc vota ad summum faciunt hunc sensum conditionatum, si aliquam religionem ingrediar, promitto hanc assumere, &c. Sed in hoc sensu conditionato tacite, & indirectè promittitur materia voti inepta, ita vt ab hac materia inepta non possit promissio separari: ergo illa vota inualida sunt; minor probatur, nam in illo voto non solum promittitur ingressus in hanc religionem, sed etiam promittitur non ingressus in alias, nec solum promittitur Eleemosyna decem aureorum, &c. sed etiam nulla alia maior, aliàs non esset peccatum ingredi aliam religionem, eleemosynam minorem dare, & orationes sedendo fundere, sed quoties materia apta voto cum inepta coniungitur, ita vt ex intentione vouentis sint inseparabiles, votum non tenet; ergo. Deinde hæc vota retrahunt ab operibus bonis absolutè, & solum sub conditione pendente à propria vouentis voluntate obligant ad opus perfectum, ergo non cedunt in Dei obsequium, nec vouentis vtilitatem, per quod patet ad fundamentum contrarium.

288 Illud tamen optimè aduertit Sanchez *ibi n.48.* valida esse vota, si negatio excluderet materiam voti ineptam, vt si quis promitteret, non recitare nisi attente, non dare eleemosynam, nisi ex recto fine, quia per hanc negationem excludit recitationem sine attentione, eleemosynam ex sinistro fine, quod est bonum.

SECTIO XIV.

Vtrum Emissio voti, illiusque executio, sit actus à Religione illicitus?

SVMMARIVM.

289 *Votum est opus laudabile & meritorium.*
290 *Votum elicitur à virtute religionis.*
291 *Executio voti imperatur à virtute religionis.*

289 Votum esse opus laudabile, & meritorium nemini dubium esse potest, quia & Deum honorat, & vouenté in bono firmat; ex quo fit melius esse facere aliquid ex voto, quam sine illo, nam factum ex voto fit ex affectu Religionis, & licet ex diminutione libertatis, meritum diminuatur, non minuitur tamen ex voti obligatione, quia obligatio voti non minuit libertatem indifferentiæ, sed tantum tollit libertatem ab obligatione, aliàs præcepta tollerent libertatem, priuare autem se libertate ab obligatione, propter Deum, maximè laudabile est, & meritorium. Vide Raphaël de la Torre *qu.88. art.6.n.7.* His suppositis,

290 Dico primò: Emissio voti elicitur à virtute Religionis. Ita cum D.Th. Suario, Palaus, *d.1.de voto p.9. num.2.* Ratio est, quia ea, quæ Deo promittimus, eo fine promittimus vt eum honoremus, quia ea promittimus, eo quod ei bona sint; non possunt autem ei esse bona, nisi quatenus in eius honorem cedunt: ergo necessario in promissione Diuinus honor spectatur: ergo est actus à Religione emissus.

291 Dico secundò: Executio voti imperatur à virtute Religionis. Ita præcitati DD. Ratio est, quia executio promissi ex obligatione promissionis à promissione ipsa imperatur, at elicitur à virtute illa, ad quam actus promissus pertinet, quia promissio non mutat honestatem rei promissæ, sed illa supposita Deo in illius cultum refert; promittit namque vouens promissum exequi, secundum suam rationem, & honestatem; v.g. in promissione ieiunij, & castitatis, promittitur temperantiæ actus; ergo executio promissi, ab illa virtute elicitur, ad quam aliàs promissum pertinet, tametsi à Religione imperetur, quod fit, quoties quis exequitur promissum ex animo, vt votum impleatur.

SECTIO XV.

Quotuplex sio votum?

SVMMARIVM.

292 *Votum aliud est personale, aliud reale aliud mixtum.*
293 *Votum aliud est expressum, aliud implicitum.*
294 *Votum aliud est solemne, aliud simplex.*
295 *Votum aliud est absolutum, aliud conditionatum.*
296 *Votum aliud est commune, aliud priuatum.*

Dico primò: Votum aliud est personale, aliud reale, aliud vero mixtum; Personale est, quod 292
solum impleri potest ab ipso vouente, vt si quis voueat castitatem; Reale est, quo aliqua res extranea promittitur, vt si quis voueat eleemosynam. Mixtum est illud quod partim est reale, partim personale, vt si quis voueret ire Romam, & ibi dare Ecclesiæ D.Petri centum aureos.

Dico secundò: Votum aliud est expressum aliud 293
implicitum. Expressum est, quod fit verbis expressis, vt voueo castitatem. Implicitum, seu tacitum, est quod fit cum aliquid aliud suscipitur, quod votum requirit, vel cui annexum est votum, quale est votum quod emittunt, qui ordinantur ordinibus sacris.

Dico tertiò: Votum aliud est solemne, aliud sim- 294
plex votum simplex consistit in nuda promissione, ideoque simplex appellatur. Solemne vero consistit in quadam actuali dedicatione, & traditione proprij corporis, & libertatis acceptatæ ab eo, qui vicem Dei tenet, cum quadam solemnitate, qualitate, iuris formula, & circunstantiis ab Ecclesia approbatis; quale est votum religionis approbatæ emissum in illius professione, & votum castitatis emissum in ordinum susceptione.

Dico quartò: Votum aliud est absolutum, aliud 295
conditionatum. Absolutum est, quod omni caret conditione, vt voueo ieiunium. Conditionale est, quod sub certa conditione, & modo emittitur, vt si quis voueat castitatem, si infirmitatem euaserit. Rursus conditionale aliud est pœnale, aliud vero non pœnale, sed merè conditionale; votum mere conditionale est, cui ponitur aliqua conditio, nulla tamen adiecta pœna, vt si incolumis euasero hoc periculum, voueo castitatem. Votum vero conditionale pœnale est, quando quis vouet aliquid in pœnam delicti, si fortè in illud inciderit, quod bifariam fieri potest: primo si quis tantum voueat pœnam delicti, non tamen eius euitationem, vt si lusero Religiosus fiam, & hoc modo factum, votum est verum, & simplex votum conditionale pœnale, vnde quando luserit non violat votum, sed purificatur conditio, & fit votum absolutum. Secundò, si quis voueat pœnam in euentu delicti, & simul euitationem delicti, vt voueo non amplius ludere, & si lusero, dabo talem eleemosynam, in quo

casu duo vota continentur, alterum absolutum, de non ludendo, & alterum conditionale pœnale de danda eleemosyna, vnde si luserit, violat primum votum, & aliud manet absolutum, & purificatur conditio.

296 Demum votum aliud potest dici commune, vt quando fit à tota communitate, aliud priuatum, quod scilicet fit à priuata persona; deinde votum aliud est reseruatum, aliud vero non, dicitur autem reseruatum, aut non reseruatum, quatenus superior denegat, seu concedit facultatem dispensandi. Alias diuisiones assignant DD. de quibus vide Palaum *disp.1.punct.10.de voto* Sanchez *lib.4.c.15.* & alios.

SECTIO XVI.

Quæ, & qualis sit voti obligatio?

SVMMARIVM.

297 *Votum obligat sub peccato.*
298 *Hæc obligatio voti ex genere suo est sub mortali.*
299 *Potest esse mortalis ex inaduertentia.*
300 *Potest esse venialis, etiam circa rem grauem ex intentione vouentis, qui tantum se voluit obligare sub veniali.*
301 *Potest esse venialis ex leuitate materiæ.*
302 *Vnde leuitas materiæ desumenda sit?*
303 *An grauiter peccet qui sæpe violat votum de materia leui.*
304 *An qui plura vota faciendi rem leuem in eadem die emittit, si ea omnia non adimpleat peccet mortaliter?*
305 *Quod peccatum committat violans votum?*

297 Dico primo: Certum de fide est votum obligare sub peccato ad illius executionem. Nam si fides data hominibus obligat sub præcepto, à fortiori facta Deo; obligat autem ex virtute fidelitatis, quæ comparatione Dei est vera religio, colitur namque Deus, & honoratur seruando quod illi promissum est, & licet in promissionibus humanis ratio cultus raro, aut nunquam coniungatur per se loquendo; at in promissione facta Deo inseparabilia sunt promittere, & colere, nam cum promissio necessario fiat ad promissarium de aliquo ei vtili, & Deo nihil ei vtile dare possimus, nisi honorem, & cultum, hoc ipso quod aliquid promittimus Deo, ex fidelitate ei obligamur reddere cultum, & honorem.

298 Dico secundo: Hæc obligatio voti ex suo genere grauis est, quia graue est, Deo fidelitatem præstare & cultum debitum exhibere. Sic tenent omnes DD. explicantes in hunc sensum verba Pauli 1. *ad Timot.5.* habentes dominationem, quia primam fidem irritam fecerunt & diffinitur ab Innocentio III. *in cap. licet de voto.* Dixi ex genere suo obligationem grauem esse, quia ex triplici capite potest excusari à peccato mortali, & esse tantum veniale.

299 Primum est inaduertentia, de qua quoad hunc effectum idem est dicendum in hac materia, ac in aliis, & tanta potest esse inaduertentia, vt ab omni peccato excuset. Ita communiter DD. Secundum
300 est contraria intentio vouentis, nam hæc, etiam supposita materiæ grauitate, potest votum limitare ad solam culpam venialem. Ita cum Suario, Sanchez, Villalobos, Bonacina, Trullenc. *lib.2. decalogi cap.2.d.12.* Palaus *suprà num.4.* contra Sotum, Vasquium, quos refert, Palaus *d.1.p.11.num.3.* Torre *quæst.88.art.5.d.6.num.4.* & contra Tancredum *tract.3.d.4.quæst.2.* qui ait tale votum esse omnino nullum, quia velle se Deo obligare in materia graui, & nolle se grauiter obligare, est idem ac nolle vouere. Ratio tamen nostræ resolutionis est, quia votum est quædam lex priuata, sed lex in materia graui potest leuiter obligare; ergo votum leuiter obligare potest, etiam in materia graui, sicut enim ex intentione legislatoris nascitur obligatio legis, ita ex intentione vouentis, obligatio voti, & iuxta eius intentionem commensurari debet.

De tertio capite: An scilicet ex leuitate materiæ possit votum leuiter obligare, communiter affirmant DD. apud Palaum *suprà num.6.* omnibus namque præceptis commune est obligationem ex suo genere grauem, fieri venialem ex leuitate materiæ. Vnde solum est difficultas, quando tota materia voti est leuis, an tunc transgressio voti sit peccatum mortale an veniale? Caietanus, Nauar. & Corduba, quos refert, Torre *quæst. 88. art.5. d.5. n.6.* existimant, quod licet transgressio voti, sit veniale ratione paruitatis materiæ, quando pars leuis materiæ grauis omittitur, aliter tamen dicendum existimant, quando tota materia voti leuis erat, v. g. recitandi salutationem angelicam. 301

Verum contraria sententia communis est. Ita Palaus, Bonacina, Villalobos, Sanch. & alij, quos refert, & sequitur Diana *p.7.tract.7.resol.5.* Immo *d.4. de voto quæst.3.* existimat tale votum esse nullum. Ratio nostræ resolutionis est, quia si prælatus, vel confessarius præcipiat aliquid leue, obligatio est tantum sub veniali: ergo idem dicendum est de voto de re leui, etiamsi vouens habeat intentionem se obligandi ad mortale. Tum quia promissio humana de re leui, tantum obligat sub veniali, esto promissio humana ex genere suo obliget ad mortale, vt aliqui volunt; & idem contingit in contractibus promissariis, quos ex genere, & specie iustitiæ obligare ad mortale certum est: ergo idem dicendum est de promissione, quæ fit Deo, non enim est Deus magis rigidus exactor quam homo.

Si tamen quæras vnde hæc leuitas materiæ desumenda sit? Respondeo ex duplici capite. Primo ex magno, vel exiguo honore, qui redundat in Deum ex adimpletione voti. Secundo ex comparatione ad legem, & præceptum est materia, quæ si præciperetur à lege, vel præcepto sufficeret ad mortale, hæc etiam sufficit ad votum. Secus si tantum obligaret ad veniale. Hinc votum sumendi Eucharistiam, missam audiendi, confitendi, obligat ad mortale, quia de his & dari potest lex, & præceptum, & cedunt in grauem Dei honorem. Secus vero dicendum est de voto confitendi venialia, recitandi ter orationem angelicam; in voto vero dandi Eleemosynam si vouens intendit leuare pauperis miseriam, illa erit grauis materia, quæ talis est in furto, si vero vouens respexit cultum Dei, tunc ex grauitate cultus omissi sumitur materiæ grauitas. Vnde qui vouit sacrum, grauiter peccat, si sacrum dicere non præcipiat. 302

Sed quæres an grauiter peccet, qui sæpius violat votum de materia leuis. v. g. vouit quis quotidie recitare orationem angelicam sæpissime omittit recitare; vel promisit leuem eleemosynam quotidie, quam etiam sæpe omittit? Respondeo quod si hæc vota sint in honorem Dei, & temporis, tunc non est mortale etiam si semper omittantur, quia singulorum 303

singulorum dierum lapsu extinguitur obligatio pro illis diebus, ac proinde materia illa vota continuari nequit, & peccata venialia, nisi eorum materia continuari possit, nunquam efficiant vnum mortale neque propositum illa committendi potest esse mortale. Ita cum Sanchez, Bonacina, Villalobos, Trullenc. *suprà num.* 7. Torre *suprà num.* 7. Diana *p.* 2. *tract.* 5. *resol.* 24. At si vota non sint facta in Dei honorem tantum sed dies seu terminus appositus sit, ne vltra illum voti executio differatur, si per multos dies omittatur, erit peccatum mortale; nam materia promissa, lapsu temporis non extinguitur, sed continuatur, ac proinde, cum materia grauis fuerit, erit peccatum mortale, vt patet in furto rei leuis: ita cum Suario, Sanchez, Bonacina, & aliis, Trullenc. *suprà n.* 17.

304 Sed quæres quid dicendum sit de eo qui multa vota emittit pro eadem die recitandi pro singulis votis vnam orationem angelicam, vel dandi aliquam leuem eleemosynam, sed postea singula vota prætermittit, quæ omnia simul sumpta materiam notabilem continerent? Respondeo peccare mortaliter. Ita cum Bonacina, Sanchez, Trullenc. *suprà num.* 19. Ratio est, quia violat præceptum Religionis in materia graui, nam illa vota sunt eiusdem rationis, & obligant pro eodem tempore ex virtute religionis, sicut qui magnam pecuniæ summam diuersis promissionibus pollicitus est, sed modicam in singulis promissionibus, peccat mortaliter si promissis non stet; quia facit contra iustitiam in re graui: ergo idem dicendum est de pluribus illis votis violatis.

305 Sed quæres quod peccata committat violans votum? Respondeo votum de re alias non præcepta, solum obligationem fidelitatis includere, quantumuis vouens intendat per votum habere rectitudinem virtutis materiæ promissæ. Ita cum Suario, Palaus, *suprà num.* 8. & cum Caietano, Soto, Aragonio, Trullenc. *suprà num.* 23. contra Sanchez, & Valentiam; quos ibi refert Palaus putantes committi duo peccata, quando votum fit cum speciali affectu ad virtutem ad quam pertinet materia promissa. Ratio nostræ resolutionis est, quia vouens quantumuis afficiatur ad materiam promissam, non potest illius habendæ aliam obligationem sibi imponere, nisi quatenus Deo illam promittit; sed ex hac ratione solum nascitur obligatio naturalis fidei seruandæ, absque speciali obligatione ad materiam, illam enim accidentaliter respicit: ergo ex vi voti tota est obligatio fidelitatis.

SECTIO XVII.

Quæ personæ voto obligari possint.

SVMMARIVM.

306 *Pueri ante vsum rationis de iure naturæ vouere valide non possunt.*

307 *Votum solemne religionis nullum potest valide emittere, nisi post.* 16. *annum.*

308 *Omnia vota Religiosorum, filiorum impuberum, vxorum, seruorum, de materia maius bonum non impediente sunt valida.*

309 *Omnia vota Religiosorum in illis, in quibus subsunt superiori sunt nulla.*

310 *Vota realia, seu mista filiorum, vel seruorum, aut Religiosorum, si ad illa necessarij sint sumptus &c. sunt irrita.*

311 *Votum religiosi impuberis, serui, & vxoris de re absolute illis interdicta est nullum.*

312 *Quid si quis voueat cum conditione si prælatus consentiat?*

313 *Quædam corollaria ponuntur.*

314 *An si quis prohibitus sit vouere absque superioris licentia votum factum de materia alias apta sit validum.*

Dico primo: iure naturæ non possunt valide vouere pueri ante vsum rationis, sicut nec phrenetici, aut amentes, vt ex se patet; item votum solemnè religionis nullus potest emittere, siue vir, siue fœmina, ante 16. annum. Ita definitum est in Tridentino *sess.* 25. *cap.* 5. *de regular.* præter autem casum nullus alius datur, in quo Ecclesia fideles suos inhabiles ad vouendum reddat. Ita cum communi sententia Palaus *d.* 1. *de voto p.* 19. *n.* 3. Quapropter quælibet vota facta ab Episcopis, & clericis, beneficiatis, de materia alias honesta, neque Ecclesiæ præiudiciali, valida sunt, & omnino firma. Item omnia vota Religiosorum, filiorum impuberum, vxorum, seruorum, de materia maius bonum non impediente, quia horum subiectio non impedit vouendi potestatem, relinquit tamen illam infirmam. Vnde talia vota semper intelliguntur, nisi prælatus contradixerit, & sic de seruis, & filiis &c. vt recte notauit Torre *quæst.* 88. *art.* 8. *d.* 1. *num.* 10. quamuis non desint Authores qui probabiliter dicunt, omnia vota Religiosorum, in illis, in quibus subsunt superiori esse ipso iure irrita, ac per consequens non teneri subditum postulare licentiam à prælato. Et ratio illorum est, quia melius est religiosis non facere opera laudabilia, sine consensu prælati, quam illa facere: ergo melius est religiosis hic, & nunc non vouere, quam vouere sine consensu prælati. Ita Valentia, Angelus, Rosela, Palud. Hostiensis, Gordonus, quos refert, & probabile putat Tancred. *tract.* 3. *de voto d.* 3. *quæst.* 15. 306 307 308 309

Hinc fit vota realia, siue mixta seruorum, vel filiorum, aut Religiosorum, si ad illa implenda sunt necessarij sumptus, peregrinatio, vel aliud quidpiam, quod potestatem parentum, dominorumve perturbet, irrita esse. Idem dicendum est de votis amborum coniugum, si aliquo modo impediant debiti solutionem, vt si voueat castitatem, peregrinationem, aspera ieiunia &c. Si tamen ex tali ieiunio, vel peregrinatione nullum præiudicium in debiti solutione fiat vxori, validum est votum. Ita communiter DD. apud Trullenc. *lib.* 2. *Decalogi cap.* 2. *dub.* 11. *num.* 3. 310

Secundo fit votum Religiosi, impuberis, vxoris, serui de materia absolute illis interdicta nullum esse, non quia ad vouendum sint incapaces, sed quia materia talis voti incapax est obligationis, quod de voto rei interdictæ, quia mala, certissimum est. At de voto rei interdictæ quia sic rectæ gubernationi conuenit, non caret difficultate. Nihilominus dicendum est neque de hac materia regulariter valere votum ex incapacitate materiæ. Nam licet talis materia per dispensationem possit reddi licita, & non contra præceptum superioris, at regulariter melius est tali dispensatione non vti, melius namque est legi generali confirmari, quam ab illa per dispensationem eximi, quod verum est, non solum quando regula, & mandatum obligat ad culpam, sed etiam quando ad nullam culpam per se obligat. 311

Quæres tamen an in casu, quo quis voueat rem prohibitam quoad modum, subintellecta conditione, si prælatus consenserit, teneatur huiusmodi licentiam 312

centiam petere? Respondeo affirmatiuè, quia promissum absque illa licentia, materia voti non est: ergo vt materia voti sit, illa licentia sub re promissa continetur: ergo etiam continetur promissio illius, vtpotè medium moraliter necessarium ad eam obtinendam.

Neque obstat vouentem sub conditione deobligatum esse procurare conditionem, sed satisfacere, si expectet illius aduentum. Respondetur namque, hoc fallere cum conditio apponitur, vt honestans materiam promissam qualiter in casu præsenti, item cum conditio in alterius voluntatem remissa à vouentis actione pendet, vt si quis promiserit Religionem sub consensu parentis, debet parentum consensum explorare, aliàs irrisorie voueret, si ad hæc obligatus non esset. Ita cum Suario, Sanch. Layman, Palaus, *suprà num.* 8. Tamburinus *lib.* 3. *cap.* 12. §. 5. *n.* 6.

313 An verò teneatur subditus cum petit licentiam, votum manifestare prælato? affirmant Valentia, Azor. Lessius, quos refert Palaus, *suprà n.* 9. Sed contrarium probabilius censeo. Ita cum Nauarro, Suario, Sanch. Layman, Palaus *supra num.* 9. Tamburinus *suprà n.* 7. Tancred. *tract.* 3. *de voto d.* 3. *qu.* 17. Ratio est, quia ex vi voti, vouens solum fuit obligatus licentiam petere, ad petitionem autem licentiæ, illiusque concessionem, non est necessaria voti manifestatio; siquidem cessante voto, peti, & concedi licentia poterat. Nec obstat facilius licentiam obtinendam fore, si votum prælato manifestaretur, quia ad hanc facilitatem præstandam, se non obligauit vouens.

314 Hinc fit votum vxoris, filiifamilias, & serui Eleemosynæ præstandæ, si sit de bonis parentis, mariti, aut domini, obligare sub ea conditione, si pater, maritus, vel dominus, ea sic alienanda permiserit; quia sub ea conditione promissum, honestum est, neque maioris boni impeditiuum. Idem dicendum est de religiosis, si faciant votum, dandi eleemosynam de his, quorum administrationem habent, si excedat facultatem, quam habet prælatus immediatus ad aliquas res alienandas, nam tunc tale votum subintellecta licentia, si superior consentiat validum est. Et idem dicendum est de aliis religiosis, etiamsi nullam rerum habeant administrationem, nam tale votum solum illos obligat ad petendam licentiam à prælato, ad eam erogandam. Palaus *suprà num.* 10.

Secundò fit votum Episcopi de Religione assumenda, validum esse, si fiat cum conditione si Pontifex consentiat, est namque prohibitum Episcopo Religionem ingredi, absque Pontificis licentia *cap. nisi cum pridem.* Secus dicendum est de aliis parochis & beneficiatis residentiam requirentibus: nam hi absque Episcopi licentia possunt ingredi Religionem. Ita cum Sanchez, & aliis Palaus *suprà n.* 13. nullus enim de hoc inuenitur textus, talem ingressum prohibens. Nam textus in *cap. licet*, loquitur de Religiosis transeuntibus ad strictiorem Religionem, & textus in *cap. admonet*, loquitur de dimissione beneficij, extra casum Religionis à iure concessum.

Tertiò fit votum peregrinationis, tam Episcoporum, quam parochorum, extra tempus, quo illis permittitur non habere residentiam, esse nullum, quia est de re absolutè prohibita, & est maioris boni impeditiuum, vnde etsi fiat cum conditione, si prælatus dispenset, est omnino nullum. Ita cum Azor. Saïro, Palao, Tancred. *tract.* 3. *d.* 3. *qu.* 4. valet tamen votum peregrinationis, si fiat pro illis mensibus, quibus non tenentur Episcopi, vel parochi residere, nam tunc præmittitur illis à suis Ecclesiis abesse, & idem dicendum est de aliis clericis, qui residentiam non tenentur habere.

Sed quæres, an si quis prohibitus sit vouere 315 absque superioris licentia, votum factum aliàs de materia apta, sit validum? Respondeo affirmatiuè. Ita cum Suario, Sanchez, Layman, Palaus, *suprà num.* 11. Ratio est, quia esto modus promittendi malus sit, promissio, quoad rei promissæ obligationem tenet, & à Deo acceptatur, quia ad hunc effectum tota honestas rei promissæ spectatur. Excipiendum est, nisi illa prohibitio esset simul irritatio, quam non omnes superiores facere possunt, sed illi tantum, qui dominatiuam habent potestatem, & ratione illius, promissionibus faciendis valent contradicere, & factas infirmare de quibus *infrà*.

SECTIO XVIII.

Pro quo tempore votum obliget, ad sui executionem.

SVMMARIVM.

316 *Votum aliquando dicitur positiuum aliquando negatiuum.*
317 *Votum qui determinat tempus pro sui impletione eo tempore debet impleri.*
318 *Votum in quo non determinatur tempus obligat ad quamprimum vouens potuerit moraliter.*
319 *Aliqua corollaria ponuntur.*
320 *Quæ dilatio in votis peccatum mortale constituat.*

PRo explicatione huius sectionis notandum est, 316 de la Torre *qu.* 88. *art.* 3. *d.* 8. quod licet votum ex parte vouentis semper sit affirmatiuum, cum sit promissio Deo facta, ex parte tamen obiecti, aliquando potest dici negatiuum, vt quando quis vouet non efficere aliquam actionem, aliquando vero affirmatiuum, vt quando vouet facere aliquam actionem; Vnde votum, quo quis vouet non facere aliquam actionem, ita obligat vt nunquam liceat facere talem actionem, in quo æquiparatur præcepto negatiuo; Affirmatiuum vero semper dicitur obligare, quia semel sumpta obligatione aliquid agendi non cessat, sed dicitur non obligare pro semper, sicut præceptum affirmatiuum, quia non in qualibet parte signata, illius temporis necessario implendum est.

Deinde aduerte, non esse dubium in præsenti de 317 voto affirmatiuo, cuius impletio ex vouentis intentione determinatur vsque ad tale tempus, de hoc enim voto certum est non obligare ad eius impletionem, nisi intra illud tempus præfixum, neque de voto cuius impletio ex eadem intentione vouentis obligat ad statim, sed sermo in præsenti est de voto absoluto, in quo non fit mentio, neque temporis præfixi, neque statim, vt v.g. votum ingrediendi Religionem, dandi Eleemosynam, sine alio addito, quo scilicet tempore obliget ad sui impletionem?

Dico primò: huiusmodi vota obligant vt quam- 318 primum commode fieri possit. Ita cum communi sententia Torre *suprà numero* 4. & sumitur ex illo Deuteronomij 23. cum votum voueris Deo tuo, non tardabis reddere. Ratio vero est, quia si debita quibus erga homines tenemur sunt soluenda, quam primo debitor commode possit, nisi præfixum

præfixus sit terminus ad persoluendum, multo fortiori tenebimur debita Deo, quam primo soluere.

Dixi quam primo quomodo potest moraliter, nam non tenemur sub mortali adimplere votum statim metaphysicè, sed statim moraliter, id est, data opportunitate, & occasione, iuxta prudentis arbitrium, hoc enim temperamento indicandum est se voluisse vouentem obligare, & non aliter, *iuxta*
319 *l. quod dicimus, ff. de solutionibus*. Ex quo fit occasionem rationabilem esse differendi voti executionem, si spes subsit, quod vtilius ea dilatione posita, votum quis executurus sit. Vnde si ad Religionis labores sustinendos quis satis idoneus non sit, sperat autem fieri, si differat ob literarum eruditionem, quam in Religione æquè obtinere non potest. Item si parentes ægre ferunt filij religionis ingressum, sperat autem dilatione temperandos cum hoc tamen aduertentia, votum ingrediendi religionem, & seruiendi perpetuo in hospitali, minori tempore differendum esse, quam votum dandi eleemosynam, vel quid simile, quia hoc votum, Eleemosynæ dilatione non minuitur, vt sit votum ingrediendi religionem, cum minori tempore vouens Deo obsequatur, quo votum differtur.

320 Quæ autem dilatio in votis peccatum mortale constituat? variant DD. Palaus in voto Religionis dilationem sex mensium post natam opportunitatem illud exequendi putat esse notabilem *d.1. p.13. n.7.* illum sequitur Sanchez, quem refert, & sequitur Trullenc. *in Decalogum lib.2. cap.2. dub.13.* contra Ledesmam, Armillam, Manuel. quos ibi refert Palaus, qui putant dilationem duorum, vel trium annorum in voto Religionis, absque periculo obliuionis, vel maioris dilationis, non esse mortale, quibus assentire videtur de la Torre, vbi *suprà n.4.* Tamburinus vero *lib.3. cap.12. §.3. num.10.* existimat considerandam esse ætatem vouentis, nam si adolescens sexdecim annorum vouerit ingredi Religionem, existimat dilationem trium, vel quatuor annorum, non violare votum, bene tamen si vouens quadragesimum ætatis annum attingeret, nam in hoc dilationem vltra sex menses existimat esse notabilem, & constituere moram moralem mortalem, quam sententiam probabilem reputo in voto assumendæ religionis, in aliis autem votis, in quibus nihil ex dilatione omittitur, existimo dilationem trium annorum esse notabilem, non tamen minorem. Ita cum Palao, Leander *de iuramento tract.1. d.14. qu.16.* Imò aliqui existimant talia vota posse differri quantumcumque vouens voluerit, dummodo non sit periculum obliuionis, vel non adimpletionis. Ita Caietanus, Nauarrus, Lopes, Reginaldus, quos refert Leander *suprà quæst.14.*

SECTIO XIX.

Vtrum votum non impletum tempore designato, desinat obligare.

SVMMARIVM.

321 *Si votum fiat animo ne vltra tempus designatum executio differatur, & tempore designato non impleatur manet vouens obligatus implere.*

322 *Si votum fiat animo finiendi ibi obligationem tempore designato, si eo tempore votum non impleatur extinguitur votum.*

323 *Quoties circumstantia temporis specialem deuotionem communiter continet, & in illius memoriam quis votum emisit principaliter, si eo tempore votum non adimpleatur extinguitur.*

324 *Quid si circumstantia temporis sit principaliter intenta?*

325 *An hæc doctrina locum habeat non solum in votis personalibus, sed etiam in realibus?*

326 *Quid si dubium sit, an vouens decreuerit tempus in honorem Dei, necne?*

327 *Quoties vouens est impotens ad voti executionem non obligatur ad aliquam compensationem.*

Dupliciter tempus executioni voti, quis designare potest: primo animo ne vltra illud executio differatur. Secundò animo ibi finiendi obligationem.

Dico primò: Si votum fiat animo ne vltra tempus designatum executio differatur; & tempore designato non impleatur, manet vouens obligatus 321 implere, sicut si quis Petro deberet soluere centum intra mensem, si non soluit, adhuc obligatus manet: Imò efficacius vrgetur, contraxit namque duplex debitum, aliud rei promissæ exequendæ, & aliud exequendi illam intra tale tempus, & licet hoc vltimum iam implere non possit, bene tamen primum, quia independenter ab obligatione temporis promissum est, tempus namque in illo voto designatum fuit ad excitandam executionem, & non ad finiendam illam.

Dico secundò: Si votum fiat animo finiendi ibi 322 obligationem tempore designato, sicuti in præceptis Ecclesiasticis audiendi Missam, & ieiunandi designatur, si eo tempore votum non impletur, extingitur tota eius obligatio, quia sic est promittentis voluntas. Ita communiter DD. apud Palaum *de voto d.1. p.14. num.1.* & cum multis Leander *de iuramento tract.1. disp.14. qu.17.* tota igitur difficultas est, quomodo cognoscatur votum obligari tempori, ita vt illo transacto amplius non obliget, vel è contra quando vouens de sua intentione certus non est: pro quo,

Dico tertiò: Quoties circumstantiæ temporis 323 specialem deuotionem communiter continent, & in illius memoriam quis votum emisit principaliter, si eo tempore votum non adimpleat, extinguitur obligatio: v.g. promisit aliquis ieiunare in vigilia alicuius Sancti, vel feria sexta in honorem passionis Christi, si de facto non ieiunauit, cessat obligatio: An autem sequenti feria sexta alterius hebdomadæ, teneatur ieiunare? Respondeo negatiuè, quia esto idem in specie cultus passionis Christi sequatur, si ieiunat sequenti feria sexta, at quia non est idem numero, & in indiuiduo cum eo, qui promissus est, sed omnino distinctus, ea de causa cessat obligatio. Ita cum Sanchez, Bonacina, Palaus, *suprà num.3.* Tamburinus *lib.3. de voto cap.16. §.2. num.9.* Et idem dicendum est de voto peregrinationis ob lucrandum iubileum, illo transacto cessare obligationem, quia non potest sumi peregrinatio qualis promissa est. Ita cum Sanchez, Bonacina, Palaus ibi.

Notanter dixi votum obligari tempori specialem 324 deuotionem continenti, si principaliter ob eius deuotionem fiat; Nam sæpe contingere potest, signari tempus ob eius deuotionem, sed non principaliter, vt si quis promittat ingredi Religionem in die S. Ioannis Baptistæ ob eius specialem honorem, & non cessat obligatio, tametsi illo die Religionem non ingrediatur, quia censetur principaliter ob sta-

tus perfectionem, diuinum obsequium, & propriam vtilitatem votum emisisse, & secundario ob honorem S. Ioannis. Ita cum Suario, Bonacina, Palaus, *suprà num.* 3. Tamburinus *suprà num.*6.

325 Sed quæres an supradicta doctrina non solum in votis personalibus, sed etiam realibus locum teneat? Respondeo affirmatiue. Ita cum Suario, Vasquio, Sanch. Bonacina, Palaus, *suprà num.*5. Tamburinus *suprà num.* 7. Ratio est, quia negari non potest eleemosynam posse promitti occasione lucrandi iubileum, vel ad aliquam solemnitatem alicuius Sancti; ergo sicut obligatio ieiunij cessat, si signato tempore non impleatur, ita obligatio eleemosynæ, hac solum differentia, quod vota personalia, maxime si perpetua sint, tempori frequenter alligantur, non solum quando emittuntur ob specialem deuotionem temporis; sed etiam quando emittuntur ob propriam vouentis vtilitatem. v. g. quando vouens intendens bonis operibus assuefieri, vouet octauo quoque die confiteri, aliudve bonum opus efficere. At realia vota, seclusa deuotione temporis, raro ob vtilitatem vouentis alligantur tempori, nec cessat eorum obligatio. Et ratio differentiæ est, quia in votis personalibus, grauaretur maxime vouens, si prorogaretur obligatio prætermissa, secus vero contingit in votis realibus. Ita cum Sanch. Bonacina, Palaus *suprà num.*6.

326 Sed quid, si dubium sit an vouens decreuerit tempus in honorem diei, necne? Respondeo tunc censendum esse, ac si decreuerit in honorem. Ratio est, quia de voto iam constat, & dubitatur de tempore: ergo præualet possessio voti, atque transacto tempore adhuc obligat. Ita cum Sanchez, Tamburinus, *lib.* 3. *cap.* 16. §. 2. *numero* 11.

327 Tandem aduerte in omnibus illis casibus, in quibus vouens impotens est ad voti executionem, siue cum culpa, siue absque illa, non obligari ad aliquam compensationem, quia nulla est lex Ecclesiastica, aut diuina, quæ talem compensationem statuat, & ex voto talis obligatio non oritur, cum vouens solum ad executionem rei promissæ se intenderit obligare; Ita cum D. Thom. Suario, Palaus, *suprà num.*6. Leander *tract.*1. *d.* 14. *quæst.*26.

SECTIO XX.

Vtrum qui nequit implere votum tempore præfinito, teneatur illud præuenire, & votum prius implere?

SVMMARIVM.

328 QVæstio hæc, non habet locum in votis, quibus expresse declaratur obligatio ad statim, Immo neque in votis absolutis, & indefinitis, quæ nullum designant tempus, nam de illis dictum est obligare ad statim moraliter, obligatio autem ad statim, licet moraliter patiatur diuisionem, semper tamen est quasi de præsenti respectu cuius non habet locum præuentio. Procedit ergo dubitatio, quando ad votum adimplendum certum tempus, vel dies præscribitur. His suppositis,

Dico primo: Si terminus præfixus sit, ne vltra differatur votum, si vouens præuideat tempore præfinito, fore vt superueniat impedimentum, quo votum tempore præfixo adimplere non possit, tenetur anticipate soluere, & præuenire. Ita cum Suario, Sanch. Bonacina, Layman, Palaus, *d.*1. *de voto p.*13. *num.*3. Trullenc. *lib.*2. *Decalogi cap.*2. *dub.*13. *num.*25. Raphaël de la Torre *quæst.*88. *art.*3. *d.*10. Tamburinus *lib.* 2. *Decalogi cap.*12. *num.*3. & cum aliis Leander *tract.*1. *d.*14. *quæst.*2. *de iuramento.* Ratio est, quia hoc votum statim, ac fit obligat; ergo si vouens præuideat impedimentum futurum, tenetur votum præueniendo implere, sicut si præuideat impedimentum, quo impediatur, ne in quadragesima confiteatur, tenetur confessionem anticipare. Et idem dicendum est de votis, quæ latitudinem aliquam habent, vt de voto ingrediendi Religionem intra annum, ieiunandi tribus diebus in mense, vel hebdomada, habet enim latitudinem totius anni, vel mensis, vnde si præuideat in fine anni, vel mensis impediendum fore, tenetur præuenire. 329

Dico secundo: Quando opus vouetur, vt proprium onus certi diei, seu temporis, non tenetur vouens illud tempus præuenire, etiamsi præuideat impeditum. Ita cum Suario, Bonacina, Palaus, *suprà*, Tamburinus *suprà num.* 2. Ratio est, quia mensura obligationis voti est intentio vouentis, & cum hæc solum sit pro tempore signato, solum pro eo tempore obligatio adstruenda est, quod à simili ex præceptis Ecclesiasticis conuinci potest, nam qui die Dominica præuidet non posse audire missam, vel recitare horas canonicas, non tenetur anticipare altero die. 330

SECTIO XXI.

Vtrum obligatio voti, ita sit personalis, vt solum vouentem adstringat, ab ipsoque solum impleri possit?

SVMMARIVM.

PRo decisione huius sectionis notandum est. Votum vt supra diximus, aliud esse reale, aliud personale, aliud mixtum ex reali & personali, deinde mixtum aliquando esse principaliter personale, & accessoriè reale, quale est votum peregrinationis in quo actio persoluenda personalis, est principalis, quæ cum fieri nequeat sine expensis 331

pensis, ideo actio realis est accessoria, aliquando vero esse æqualiter reale, & personale, vt est votum quo vouens promittit peregrinationem Lauretanam, & eleemosynam Ecclesiæ Lauretanæ faciendam: his suppositis,

332 Dico primo: Votum personale, non potest per alium impleri, ita communiter DD. apud Trullenc. *lib. 2. Decalogi cap. 2. d. 14. numero 2.* Ratio est, quia materia voti personalis, est actio propria ipsius vouentis, & non alterius, ideoque dicitur votum personale. Hinc fit vouentem non teneri per alium adimplere votum personale, dum factus est impotens ad votum implendum, siue factus sit impotens propria culpa, siue non.

333 Dico secundo: Votum reale non potest alium à vouente adstringere. Quando tamen vouens non potest illud adimplere per seipsum, tenetur

334 adimplere per alium. Prima pars huius asserti communis est inter DD. & probatur, quia votum solum adstringere potest eum, qui habuit intentionem se obligandi, sed nullus alius habuit talem intentionem, nisi qui vere vouit: ergo: secunda vero pars, etiam communis est. Ratio autem est, quia materia huius voti, non est actio ipsius vouentis, sed res; cum autem res possit per alium exhiberi, sequitur vouentem debere votum reale per alium implere, si per ipsum nequeat, non tamen tenetur vouens carens pecuniis ad adimplendum votum illas petere ab amicis, vel propriis manibus laborare, si tale officium suum statum dedeceat, bene tamen si non dedecet.

335 Dico tertio: Votum mixtum ex parte qua est personale, non potest per alium adimpleri, vt probatum est. Ex parte vero qua est reale, debet adimpleri per alium, vt supra dictum est, modo tamen tale votum sit æque reale, & personale, & non sit reale tantummodo accessorie, v. g. vouit quis ire Compostellam, & tradere ibi eleemosynam, si non potest ire, tenetur tradere, si potest eleemosynam, non tamen tenetur soluere sumptus peregrinationis, nam hi sumptus, sunt accessorij ad peregrinationem. Ita præcitati DD.

336 Aduerte tamen illum, qui non potest votum, siue reale, siue personale adimplere, non teneri commutationem facere in rem quam adimpleri queat. Ita cum Syluestro, Suario, Bonacina, Trullenc. *suprà num. 5.* Ratio est, quia sicut cum Ecclesia præcipit aliquem actum, non præcipit recompensationem, impotentia superueniente, ita neque vouens obligat se ad recompensationem faciendam, si rem voto promissam præstare nequeat.

SECTIO XXII.

Vtrum obligatio voti transeat ad hæredes?

SVMMARIVM.

337 *Vota personalia non transeunt ad hæredes necessarios, etiam volente testatore, nisi hæres sponte sua acceptet.*

338 *Quid si testator relinquat hæreditatem, si hæres impleat sua vota personalia?*

339 *Obligatio voti realis transit ad hæredes ex vi hæreditatis recepta.*

340 *Si conuentus constituatur hæres profitentis religionem, non tenetur ad vota realia ipsius profitentis.*

341 *Quid si ille in cuius fauorem factum est votum vim acceptauerit votum ante professionem?*

342 *Quo ordo seruandus in solutione horum votorum?*

343 *An quando multi sunt hæredes quilibet teneatur vota defuncti soluere?*

344 *An idem dicendum sit de legatariis?*

Dupliciter potest imaginari voti obligationem transire ad hæredes. Primo modo, ex voluntate testatoris, non obligantis formaliter suo voto alium, sed delegantis alicui sua bona, vel partem eorum sub hac conditione, vt sua vota impleat; secundo modo potest imaginari vota defuncti transire ad hæredes, hoc ipso quod hæredes illius sunt.

Dico primo: Vota personalia non transeunt ad hæredes necessarios, etiam volente, & præcipiente testatore, nisi hæredes sponte sua acceptent, & faciant, suam promissionem defuncti. Ita communiter. DD. apud Raphaël de la Torre *quæst. 88. art. 3. d. 6. num. 1.* Ratio est, quia hæc obligatio personalis, non est coniuncta cum hæreditate, sed cum persona: ergo testator non potest pro suo arbitrio eam imponere hæredibus renuentibus acceptare. 337

Dico secundo: Si testator relinquat suam hæreditatem hæredi non necessario sub conditione, vt vota sua personalia impleat, tunc hæres tenetur vota testatoris implere, non absolute, sed vt possit hæreditatem obtinere, iuxta modum in testamento præscriptum, vt ex se patet. Si tamen relinquat hæreditatem non opposita conditione expressa videlicet, si vota impleat, sed apposita iussione implendi, tunc solum datur in hærede obligatio gratitudinis ad soluendum vota personalia defuncti. Vnde si illa non soluat; non tenetur ad restitutionem; iussio namque illa testatoris potius pertinet ad modum hæreditatis capessendæ, quam conditionis. Ita cum Suario, Palaus, *de voto d. 1. p. 16. n. 1.* Torre *vbi suprà n. 2.* 338

Dico tertio: Obligatio voti realis transit ad hæredes ex vi hæreditatis receptæ, id est, hoc ipso quod adeunt hæreditatem. Ita communiter. DD. apud De la Torre *suprà num. 4.* Ratio est, quia per votum reale fit homo debitor Deo illius rei, in quam votum cadit, sed bona defuncti sunt obnoxia solutioni debitum eius: ergo. Aduertendum tamen est hanc obligationem non transire ad hæredes, nisi salua legitima hæredis, quia hæc legitima grauari non potest à testatore debito voluntario, quale est votum, vel pium legatum, nec hæres tenetur soluere hæc vota, nisi pro sufficientia hæreditatis, etiam si hæres non confecerit inuentarium, vt multis Trullenc. *suprà num. 3.* Nam lex præscribens hæredi, qui non confecit inuentarium, vt soluat vltra vires hæreditatis fundatur in præsumptione fraudis, præsumens hæredem occultasse bona; lex autem fundata in falsa præsumptione non obligat in conscientia, si veritas sit in oppositum; quod etiam procedit etiamsi per iudicis sententiam condemnetur ad solutionem, nam cum hæc sententia fundetur in falsa præsumptione, non obligat in conscientia. Ita cum aliis Trullenc. *suprà n. 3.* 339

340 Quæres tamen primo, An casu, quo monasterium, vel alius quispiam constitutus sit hæres vouentis, ob professionem illius in religione approbata teneatur soluere hæc vota realia? Respondeo negatiue etiamsi talis religiosus vellet sua vota realia per professionem non extingui. Ita Sanchez, Bonacina, quos refert, & sequitur Palaus *d.1. de voto p.16.num.7.* Ratio est, quia omnia vota, tam personalia, quam realia per professionem, extinguntur, non per irritationem, vel commutationem, sed per perfectissimam solutionem? sed semel votis realibus solutis, non potest professus imponere nouam obligationem hæredi, non facta professione res illa non ad ipsum iam pertinet, sed ad hæredem: ergo.

341 Sed quid si ille in cuius fauorem votum factum est, illud iam fuisset acceptatum. Tenetur adhuc hæres tale votum persoluere. Respondeo negatiue, nisi aliàs professus fecisset specialem promissionem parti, vltra promissionem voti. Ita Palaus *suprà num.7.* Ratio est; quia si hæc promissio deficeret, nullum ius iustitiæ parti acquireretur, sed Deo, quantumuis pars in cuius gratiam votum factum est, illud acceptasset, quia non propriè promissionem acceptauit, cum parti promissio non fuerit directa, sed acceptauit rem promissam, quæ in vtilitatem eius cedit.

342 Quæres secundo: Qui ordo seruandus sit in solutione horum votorum. Respondeo, Vota deberi ab hærede solui post debita iustitiæ, & ante legata pia. Ita communiter. DD. apud Palaum *suprà num.10.* Deus namque non acceptat oblata cum præiudicio tertij: Quod autem debeant præcedere legata, etiam patet nam vota, & non legata defunctum adstringunt. Casu tamen, quo plura fuerint vota, & vires hæreditatis non sufficiant ad omnia persoluenda, tunc hæres votum de re meliori debet præferre. Et in casu dubio, votum quod prius constiterit fuisse emissum. Ratio est, quia hæres personam defuncti repræsentat, at defunctus illa vota eo ordine obligatur exequi? ergo.

343 Quæres tertio: An quando multi sunt hæredes, quilibet teneatur vota defuncti soluere? Respondeo neminem teneri in solidum, quia solum tenetur quatenus est hæres, & cum solum in parte sit hæres, pro ea parte vota soluere debet. Ita communiter. DD. apud Palaum *suprà num.13.* Duplicem tamen limitationem patitur hæc doctrina. Prima nisi res promissa sit apud vnum ex hæredibus, nam tunc ipse tenetur in solidum, datur tamen illi actio aduersus alios hæredes, vt sibi partem eorum hæreditati correspondentem soluant, *habetur l.2. ff. de verborum* obligat. Secunda limitatio est, nisi alij hæredes nolint soluere, nam tunc quilibet tenetur insolidum, & nolente vno, non ex impotentia, sed ex malitia, tenetur alius soluere in solidum. Ratio est, quia debitis, & legatis soluendis, quælibet pars hæreditatis addicta est, & quilibet hæres obligatus. Non enim est æquum, vt ob malitiam vnius, debita maneant insoluta. Dixi nolente vno, non ex impotentia, sed ex malitia, nam si non soluat ex impotentia, tunc alij cohæredes non tenentur soluere vota, nisi pro quantitate hæreditatis, quia esto illa pars hæreditatis addicta sit votorum solutioni, non tamen integre, sed cum alia comparte. Ita cum aliis Palaus *suprà n.13.*

344 Quæres tandem, An idem dicendum sit de legatario? Respondeo negatiue. Est enim diuersa ratio. Nam donatarius per traditionem rei donatæ accipit dominium illius; quia esto hoc fuerit illicitum, traditio tamen fuit valida, & legatarius dominium acquirere debet ex valore promissionis in testamento factæ, quæ si nulla est periit legatum; Est autem nulla si sit de materia voto contraria, quia hunc est promissio de re illicita, ac proinde nullius valoris: ergo si legatarius acceperit rem in specie Deo promissam, obligatus est Deo tradere. Ita Palaus *suprà num.15.*

SECTIO XXIII.

De obligatione voti de quo dubitatur an factum sit.

SVMMARIVM.

345 *Qui dubitat an votum emiserit non tenetur illi.*
346 *Quædam corollaria ponuntur.*
347 *Quando constat votum factum esse, & solum est dubium an vouens habuerit intentionem se obligandi, vel vouendi obligat votum.*
348 *An qui fecit votum animo negatiuo, hoc est, absque expressa, vel tacita intentione se obligandi, teneatur ad illud.*

DVplex potest circa votum oriri dubium, vnum est an factum fuerit, necne? Aliud est: An votum quod constat factum esse obliget, vel an obliget tali, vel tali modo: His suppositis,

Dico primo: Dubitans an votum, vel iuramentum emiserit, illis non tenetur, si facta diligentia, dubium vincere non potest. Ita cum Soto, Graffis, Henriquez, Reginaldo, Villalobos, vtroque Sanch. Rebello, Salas, Suario, Palaus *tom.1. tract.1.d.3.p.9. num.2.* Torre *quæst.* 88. *art.3. & 4. d.3.* & cum Bonacina, Trullenc. *lib.2. Decalogi cap.1.d.17. num.16.* & cum Filliucio, Auila, Fagundez, Diana *4. p. tract. 3. resol. 10.* Tancred. *tract.3.d.4. quæst.6.* contra Azorium, Vasquium, Sayrum, & alios, quos ibi refert Palaus. Ratio est, quia videtur iniquum cogi promittentem ad certam solutionem, quia probetur promissorem extitisse. Quare in foro externo, & iudiciali nemo promissis cogitur stare, dum de promissione non constat. Item quia vbi tractatur de obligatione contrahenda, facienda est stricta interpretatio *l. quid de astringend. ff. de verb. oblig.* Cum ergo vouens reus sit, illi in casu dubio fauendum est. Quæ ratio probat, neminem esse obligatum, etiam si propendeat magis se vouisse, dummodo semper maneat dubius. Sic cum vtroque Sancio, Palaus, *suprà num.2.* 345

Et hinc infertur primo certum, se emisisse votum religionis, si dubius sit an religionis in communi; vel huius in particulari, posse quamlibet ingredi, quia possessio stat pro libertate. Secundo, Qui certus est se vouisse non accessurum ad aliquam fœminam, & dubitat nunc de accessu fornicario, vel vxorario, non tenetur abstinere à nuptiis, quia possessio stat pro libertate. Ita cum vtroque Sancio, Corneio, Diana *p.4. tract. 3. resolutione 10.* Tertio infertur. Si quis certus est se vouisse castitatem, aut perpetuam, aut temporalem, & est omnino verborum voti immemor, sed tantum certus est, se alteram promisisse, ad solam temporalem, quæ minor est tenetur. Secus autem si memor sit verborum voti v. g. voueo castitatem, nam hæc verba perpetuitatem quandam important. 346

Ita cum Sanchez, Diana, *suprà*. Quartò infertur eum, qui vouit Religionem, dubitat autem an vouerit se professurum, non teneri ad professionem; item si quis vouit quotidie dicere Rosarium, & dubitat an intellexerit integrum Rosarium, vel tertiam eius partem, potest eligere tertiam partem. Ita cum Suario Diana *suprà*.

347 Dico secundo: Quando constat votum factum esse, & solum est dubium an vouens habuerit animum se obligandi, vel vouendi, vel an scierit quando vouit obligationem ex voto consurgere, tenetur tale votum adimplere. Ita Nauar, Sanch. Bonacina, & alij, apud Trullenc. *in Decalogum lib. 2. cap. 2. d. 2. num. 13.* Torre *quaest. 88. art. 3. d. 4.* & cum Suario, Syluestro, Corduba, Palaus, *suprà*. contra Alphonsum à Leone, in tractatu de potestate *confess. 1. p. resolut. 17. conclusione 8. num. 93.* Rebellum *1. p. lib. 2. quaest. 14.* Quidquid improbet Diana *p. 4. tract. 3. resol. 10. in fine.* Ratio est quia in dubio delictum non praesumitur nisi probetur *cap. absit. 11. quaest. 3.* Sed si in tali dubio animum defuisse praesumatur, iam delictum praesumitur: ergo non est praesumendus abfuisse. Confirmatur quia verba sunt signa intentionis, dum contrarium non probatur; nemo enim praesumitur dicere, quod non sentit; ergo dum vouens non probat defuisse intentionem praesumendus est ex verbis illum habuisse. Confirmatur secundo: Quia probato facto praesumitur adfuisse omnia requisita ad illud, ergo cum constet de voto, praesumendum est animum adfuisse requisitum ad illud. Confirmatur tandem, quia possessio stat pro voto.

348 Sed quaeres an qui fecit votum animo negatiuo, id est, absque expressa, vel tacita intentione se obligandi, teneatur ad illud? Respondeo negatiue, quantum est ex vi voti. Ita cum Nauarro, Lessio, Sanch. Bonacina, Trullenc. *lib. 2. Decalogi cap. 2. dub. 1. numero 13.* Vnde qui ignorat votum obligare & credit non obligare, non obligatur ad votum seruandum, quia non habuit expressam, vel tacitam intentionem se obligandi; votum autem in tantum obligat, in quantum vouens intendit se obligare.

SECTIO XXIV.

An quis teneatur voto, si dubitat in tempore voti adfuisse libertatem, & vsum rationis.

SVMMARIVM.

349 *Puer dubitans, an quando vouerit habuerit vsum rationis, si nondum expleuerit septennium non tenetur ad votum.*

350 *Quid si dubium sit an votum sit tempore somnij, vel ebrietatis, vel phrenesis?*

351 *Quid si quis certus sit de nullitate voti, dubitet tamen, an illud rectificauerit?*

352 *Si detur dubium, an quando quis vouit ita fuisset; vel alia passione affectus vt verum dubium sit, an tunc habuerit vsum rationis non tenetur ad votum.*

353 *Quando dubitatur de bonitate materiae an sit bona, vel mala vel indifferens, votum non obligat.*

354. *An dubitans, an votum implerit, teneatur illud iterum exequi?*

355 *Quando quis certus est se emisisse votum Castitatis dubitat tamen, an habuerit animum se obligandi tale votum non est reseruaturu vsto valeat.*

VT clarius procedamus in hac sectione notandum est, ex triplici causa oriri posse defectum deliberationis. Primo ex tenera aetate; secunda ex impedimento naturali accidentario, quale est somnus, ebrietas, phrenesis. Tertio ex subita passione: his suppositis,

Dico primo: Puer dubitans de perfecto vsu rationis, dum vouit, si nesciatur an expleuerit septennium, non tenetur ad votum. Ita cum Soto, Beia, Bonacina, Palao, Diana *p. 4. tract. 3. resol. 11.* Trullenc. *lib. 2. Decalogi cap. 2. dub. 1. num. 5.* Ratio est, quia tunc non est possessio pro voto, non enim supponitur votum, cum de constituentibus illud dubitetur. Secus dicendum est, si constet votum emisisse transacto septennio, & non dentur coniecturae, certum moraliter reddentes, non fuisse eo tempore vsum rationis, nam tunc votum obligat. Ita Bardi, Palao, Decalogo, Tancred. *tract. 3. de voto d. 4. quaest. 8.* 349

Dico secundo: Si dubium sit, an votum factum fuerit tempore somni, vel ebrietatis, si vouens non recordetur bene de voto, neque actus ostenditur ita bene gestus, existimo votum non valere. Ita cum Suario, Palaus, *suprà num. 8.* Trullenc. *suprà num. 5.* Tancred. *suprà quaest. 9.* contra Sanchez *lib. 4. Decalogi cap. 1. num. 15.* Ratio est, quia tunc vere dubitatur, an sit votum, cum dubitetur, an sit aliquid essentialiter ad illud requisitum, qualis est libertas; ergo in fauorem libertatis iudicandum est. 350

Et idem dicendum est quando datur dubium an votum factum tempore somni, ebrietatis, vel phrenesis, fuerit factum in plena ebrietate &c. praesumendum namque est ita fuisse. Sanchez, Suarez, quos refert, & sequitur Palaus *suprà num. 7.* exemplo illius, qui nocte habuit pollutionem, quique dubitat an habuerit perfectum vsum rationis, de quo non praesumitur mortaliter peccasse, ob defectum perfectae libertatis; similiter ergo ob eundem defectum non est praesumendus valide vouisse.

Et idem dicendum est, quando quis certus est de nullitate voti, sed dubitat an illud ratum habuerit, aduertens votum antea factum fuisse nullum, nam tale votum non obligat, siquidem dubitatur de constituentibus illud. Ita Tancred. *tract. 3. de voto d. 4. quaest. 11.* Et idem dicendum est, si Petrus dubitet an votum à se emissum fuerit validum, an commutatum, &c. & vt se is scrupulis liberaret, iterum vouit, sed tandem certior factus de nulitate prioris voti, dubitat an secundum votum emiserit animo ratificandi prius, ex eo quia putabat illud valere, an vero animo de nouo vouendi; nam in hoc casu censendum est votum non obligare, sed factum fuisse ex errore, quo putabat prius votum verum fuisse. Ita cum Emanuele, Corduba, Veiga, Tancred. *suprà quaestione 11.* 351

Dico tertio: Si detur verum dubium, an quando quis vouerit, ita iracundia, vel alia passione affectus esset, vt verum dubium sit, an tunc habuerit vsum rationis, cum vouit, proculdubio non tenetur ad votum; quia est dubius de valore actus, ac proinde de obligatione. Ita Palaus *suprà num. 10.* Aduerte tamen regulariter non posse dari huiusmodi dubium, quia raro, vel nunquam calor iracundiae vsum rationis impedit, 352

quin operatio inde orta habeat sufficientem libertatem ad bonum, & malum. Ita cum Sanchez, Basilio, & aliis, Palaus *suprà numero* 10.

353 Dico quarto: Quando dubitatur de bonitate materiæ voti, non solum, an sit mala, vel bona, sed etiam an sit, vel non, vel indifferens, vel an sit de meliori bono, votum non obligat. Quia in his dubiis, non est possessio pro voto; siquidem dubitatur de constituentibus illud. Ita Tancred. *suprà quæst.* 13. Et idem dicendum est, quandò est dubium de fine voti, an fuerit ex fine malo, vel bono, vel indifferenti, nam cum materia ex fine sit mala, vel bona, vel indifferens, dubitando de fine, dubitatur de ipsa materia. Ita Tancred. *suprà quæst.* 14. Secus dicendum est, quando vouens dubitat, an materia voti sit mutata v. g. ex bona facta mala, nam tunc tenetur voto, quia cum constet votum rite esse factum, & non constet, an materia fuerit mutata, votum est in possessione; ergo obligat. Ita Tancred. *suprà quæst.* 15. Excipe nisi vouens dubitet, an materia voti sit mutata. Ita vt notabile damnum afferat saluti corporis, vel tertio, nam tunc non potest votum executioni mandare, quia est peccatum operari cum dubio detrimenti proprij, vel alterius mali, contra tertium. Et idem dicendum est quando esset opinio probabilis, quia est eligendum, quod est tutius. Ita & bene Tancred. *suprà quæst.* 15.

354 An autem dubitans an votum impleuerit, teneatur illud iterum exequi? Quando materia est diuidua, negatiue respondet Tancred. *suprà quæst.* 16. Secus quando materia est indiuidua. Verum ego existimo in neutro casu vouentem teneri ad iterum exequendum votum. Nam vt dixi *in prima p. huius directorij in tractatu de pœnitentia num.* 285. in tantum est votum in possessione, in quantum certum est, non illi satisfactum fuisse: ergo si dubitetur de satisfactione, hoc ipsum votum, quod antea certum, erat labefactatur, hoc ipso enim quod inuincibile dubium de solutione incidit, incertum incipit esse debitum, & possessio stat pro libertate, vnde hanc sententiam debent à fortiori tenere cum aliis à se citatis loquens *de peccato dubio* Caramuel *in Theologia morali lib.* 3. *cap.* 1. *d.* 4. *art.* 1. *num.* 1481. *& in Theologia fundamentali à numero* 1902. Amicus *de pœnitentia sect.* 3. *numero* 35. & alij ibi relati.

355 Illud tandem in fine huius sectionis aduerte, quod quando quis est certus se emisisse votum castitatis, sed dubitat an habuerit animum se obligandi, vel an sciret votum obligare, licet teneatur in communi sententia castitatem seruare, quia possessio stat pro voto; nihilominus, [quamuis hæc sententia certa esset de quo dubito, siquidem contrariam non ignobiles defendunt DD. vt *suprà* vidimus] tale votum non censetur reseruatum Pontifici, quoniam reseruatio, cum sit odiosa, est restringenda ad casus certos. Et idem dicendum est in secundo casu, quando quis vouit expleto septennio, sed dubitat an tunc habuerit vsum rationis. Ita cum Suario, Sanch. & aliis Diana *p.* 4. *tr.* 3. *resol.* 11.

* * *

SECTIO XXV.

Qualiter votum sit interpretandum, quando eius materia non est determinata.

SVMMARIVM.

356 *Votum semper est explicandum iuxta intentionem vouentis.*

357 *Vota vouentis in dubio explicanda sunt secundum patria vsum, & consuetudinem.*

358 *Quædam corollaria ponuntur.*

359 *Votum in dubio est strictè interpretandum, vt quantum fieri possit minus obligat, seruata proprietate verborum & communem vsum.*

360 *Quædam corollaria ponuntur.*

361 *Quando dubitatur de intentione vouentis seruanda est materia voti, ac si esset materia alicuius legis diuinæ vel humanæ.*

362 *Quædam corollaria ponuntur.*

SVppono votum semper esse explicandum iuxta intentionem vouentis, nam cum hæc obligatio voluntarie ab illo sumatur, non potest eius voluntatem excedere, quod si de ea non constet, ex coniecturis elicienda est, inter quas potissimum locum habet finis, nam lex omnis ampliatur, & limitatur iuxta ipsius rationem, si verò nec ex circunstantiis intentio vouentis colligi possit, seruandæ sunt sequentes resolutiones. 356

Dico primo: Verba vouentis in dubio intelligenda sunt secundum communem loquendi patriæ vsum; quilibet enim præsumitur loqui iuxta communem populi vsum, modo vouens nouerit illorum verborum significationem, nam si vouens ignorabat, non est ita votum explicandum, quia deest voluntas, circa id quod verba significant, cum voluntas non feratur in incognitum. Ita cum Sanch. Suario, & aliis Trullenc. *lib.* 2. *Decalogi cap.* 2. *d.* 12. *num.* 2. Palaus *disp.* 1. *de voto p.* 12. *n.* 3. 357

Hinc fit primo, eum qui vouit non bibere vinum, posse bibere ceruisiam, quia ceruisia non venit nomine vini, licet inebriet. Ita cum Palao, Tamburino, Leander *tract.* 1. *de iuramento d.* 20. *quæst.* 12. Idem dicendum est de chocolato, non enim venit nomine vini. Tancred. *tract.* 3. *de voto d.* 4. *quæst.* 2. Secundo qui vouit non comedere lacticinia, potest comedere carnes. Tancred. *suprà quæst.* 28. & cum Sanchez, Leander *suprà quæst.* 20. contra Tamburinum *lib.* 3. *Decalogi cap.* 15. §. 5. *num.* 21. Tertio qui vouit absolute castitatem, tenetur ad omnimodam castitatem, & non solum ad coniugalem, sic enim accipitur castitas in communi modo loquendi. Ita cum Sanchez, & aliis communiter Trullenc. *suprà num.* 4. Quarto qui vouit virginitatem perpetuam, obligatur non solum ad recusandum primum actum, sed omnes deinceps, nisi expresse aliqua limitatio addatur, quia ex vsu, & modo loquendi, illud voueo virginitatem, etiamsi non addatur perpetuam, significat perpetuam castitatem, quare amissa per primum actum virginitate, adhuc obligatur ad respuendos omnes actus, tam externos, quam internos contra virtutem continentiæ. Ita cum Sanch. Palao, Tamburin. Leander, *sup. d.* 19. *q.* 8. Dixi, nisi aliqua limitatio addatur, nam si vouens intendit se solum obligare ad vitandum primum actum venereum, admisso primo actu, liber manet à voto. 358

Ita

Ita cum multis Diana *p. 1. tract. 11. resol. 60.* Trullenc. *in cruciatam lib. 1. §. 7. cap. 3. d. 15. num. 22.*

Quinto qui vouit aliquas missas, satisfacit voto, si comperiat aliquem volentem eas celebrare absque eleemosyna, nam vouens tantum accessorie vouit eleemosynam. Ita cum Sanch. Palaus, *d. 1. de voto p. 12.* Sexto qui vouit omnibus feriis sextis, vel Sabbatis ieiunare, potest omittere ieiunium, & vesci carnibus in die natalis Domini, si in Sabbato, vel sexta feria inciderit, iuxta morem Ecclesiæ, nisi aliud expresè intenderit. Ita cum multis Pascaligus *decisione 226. de ieiunio, num. 2.* Trullenc. *suprà num. 6.* Tancred. *tract. 3. de voto d. 4. quæst. 30.* contra multos, quos refert, & vt probabilius sequitur Leander *suprà d. 20. quæst. 11.* Idem dicendum est de eo, qui vouit ieiunare per integrum mensem, non teneri diebus dominicis ieiunare, si alias id non expresè intenderit, quia intelligitur votum iuxta morem Ecclesiæ. Ita cum Diana, Tamburino, & aliis Leander *suprà quæst. 8.*

359 Dico secundo: In dubio votum est strictè interpretandum, vt in quantum fieri possit, minus obliget, seruata proprietate verborum, & communi intelligentia. Ratio est, quia obligatio non est imponenda, nisi de illa clare constet, ob periculum transgressionis. Ita cum Palao, Sanchez, Tamburino, & aliis Leander, *suprà d. 19. quæst. 1.* Trullenc. *suprà n. 7.* & alij communiter.

360 Hinc fit primo, Eum qui vouit recitare Rosarium, satisfacere recitando tertiam partem, nisi aliud expresserit, quia secundum frequentem vsum, sub nomine Rosarij, tertia pars Rosarij intelligitur. Ita cum Sanch. Palao, Tamburino, Prado, Diana, Leander, *tract. 1. de iuramento d. 19. quæst. 4.* Satisfacit etiam recitando alternatim. Ita cum Tamburino, Azor, Prado, & aliis Leander, *suprà quæst. 5.* non tamen satisfaciet, recitando mentaliter. Ita cum Sanch. Palao, Tamburinus *lib. 3. cap. 15. §. 5. num. 5.* oratio enim vocalis est in eo voto præmissa, oppositum tenet Leander *suprà quæst. 6.* Secundo qui vouit omnibus diebus sacrum audire, satisfaciet, si diebus festiuis, vnam tantum missam audiat. Ita cum Sanch. Suario, Palaus, *suprà num. 6.* Leander *suprà quæst. 7.* Tertio qui vouit peregrinationem, & non determinauit pedestrem, potest equester peregrinari. Ita cum Tamburino, & aliis Leander *suprà quæst. 9.* Quarto qui vouit ieiunare indeterminate, satisfacit si vna tantum die ieiunet, etsi vouit ieiunare plures dies satisfacit, si per duos tantum dies ieiunet, nisi alias verba voti denotent continuationem. Ita cum Sanchez, Bonacina, & aliis Pascaligus, *decisione 232. num. 1.* Leander *suprà quæstione 7.* Dixi nisi verba voti denotent continuationem, nam si denotent tunc voluntas vouentis ex circunstantiis debet prudenter determinari. Pascaligus *suprà n. 4.*

Quinto qui vouit eleemosynam, satisfacit dando quamcunque quantitatem, si aliud ex circunstantiis non colligatur, vnde qui promisit mensuram tritici, satisfacit dando minimam, etiamsi quando vouit aliter esset affectus, ita vt quod si tunc votum determinasset maiorem mensuram daret, nam ex affectu habituali non nascitur obligatio. Ita cum Sanchez, Bonacina, Trullenc. *suprà num. 11.* Item qui vouit absolute calicem, satisfacit dando argenteum, imo qui solum cupam argenteam habeat, nisi aliud intenderit. Trullenc. *suprà num. 14.* Palaus *suprà num. 23. & 24.* Sexto qui vouit non ingredi aliquam domum, non peccat contra votum, si semel ingressus ibi permultum tempus assistat, nam votum de solo ingressu intelligitur. Ita cum aliis Trullenc *suprà n. 15.*

Dico tertio: Quando dubitatur de intentione vouentis, seruanda est materia voti, ac si esset materia alicuius legis diuinæ, vel humanæ; nam votum sicut & testamentum in dubio, quando non constat de intentione vouentis, vel testantis interpretandum est iuxta legum dispositiones. Ita Mantica *de coniecturis vltimarum voluntatum lib. 6. tit. 6. num. 1.* Leander *d. 20. tract. 1. quæst. 1.* 361

Hinc fit primo, Eum qui vouit abstinere à carnibus, teneri etiam abstinere à iure carnium, sic enim obligat præceptum Ecclesiasticum de abstinentia carnium, excipe nisi vouens aliud expresserit. Item qui vouit ieiunium, potest extra quadragesimam vti lacticiniis, sic enim obligat præceptum Ecclesiæ de ieiunio. Ita cum Tamburino, Prado, Palao, & aliis Leander *suprà quæst. 3.* Et idem dicendum est de ieiuniis quadragesimalibus, casu quo vouens habeat bullam cruciatæ. Ita cum aliis Leander ibi. Secundo qui vouit ieiunium tenetur à carnibus abstinere, & à repetita comestione, in vigilia tamen natiuitatis potest sumere reficiunculam, vt mos est in Ecclesia. Palaus *d. 1. de voto p. 12. num. 11.* ibi qui vouit ieiunare in vigilia alicuius Sancti, si vigilia incidat in Dominica, potest Sabbato ieiunare, vt mos est in Ecclesia. Item qui vouit aliqua die non bibere vinum, vel comedere carnes, toties peccat, quoties vinum bibit, vel carnibus vescitur, hoc enim votum est negatiuum, & obligat pro semper. Ita cum Nauarro, Suario, Diana, Leander, *suprà quæst. 9.* Palaus *suprà num. 11.* contra Pascaligum *decisione 66. numero 4.* 362

Tertio qui vouit certa die ieiunare, si semel carnes comedat iam manet deobligatus à ieiunio, & potest plures vices carnes comedere, solum enim in prima vice peccauit. Et idem dicendum est, de eo, qui repetita refectione fregit ieiunium, est enim iam impossibile seruare ieiunium. Ita cum Sanchez, Gilin. Layman, Diana, Pascaligus, *decis. 65. num. 2.* & cum Prado, Leander, *suprà quæst. 10.* contra Suarium, Palaum, & alios. Quarto qui vouit ieiunare in pane & aqua, solum peccat prima vice bibendo vinum, vnde postea potest illud sæpius bibere, habet enim hoc votum pro materia abstinentiam, sic modificatam, quæ modificatio, si destruatur per potum vini, manet iam ea die impossibilis, & consequenter cessat obligatio voti. Ita cum Portel, Fausto, Diana, Pascaligus *decis. 239. num. 2.* & cum Tamburino, Leander, *suprà quæst. 16.*

Quinto qui vouit ieiunium in pane, & aqua, si semel illud fregit potatione vini, non tenetur ieiunare, secundùm formam Ecclesiæ; præscribit enim votum formam nouam ieiunij, quæ primo haustu notabili vini redditur ea die impossibilis, & idem dicendum est si sumat alium cibum præter panem; Pascaligus *decisione 240. numero 2,* Leander *suprà quæst. 16.* & hoc verum est, & si tantum comedat pastillos esculentos, hoc est panem in oleo, coctum. Lusitane, *Cesareis en filtus.* Tamburinus *lib. 3. Decalogi cap. 15. §. 6. num. 20.* Leander *suprà quæst. 17.* poterit tamen vesci pane ad prunas asso, seu aqua lixato, siue etiam esculento, quod Lusitane dicimus Papas sine oleo tamen. Ita cum Tamburino, Leander, *suprà,* tandem qui vouit ieiunare in pane, & aqua, si non potest transire, nisi sumat aliquid obsonij deobligatur

deobligatur à ieiunio, Pascaligus decisione 242. qui vero vouit ieiunare omnibus sextis feriis in pane & aqua, & iterum vouit ieiunare, in vigilia alicuius Sancti absque pane, in solis piscibus. Hic potest eligere quod gratius sibi videbitur Deo esse, Leander *suprà quæst.* 18. contra Tamburinum putantem debere ieiunare in pane & aqua.

SECTIO XXVI.

Qualiter votum conditionale obliget.

SVMMARIVM.

363 *Explicantur multiplices conditiones quæ votis apponi possunt.*
364 *Votum sub conditione turpi regulariter est nullum.*
365 *Quid si sub conditione futura contingenti & & honesta votum emittatur?*
366 *Quando conditio censeatur impleta?*
367 *An conditio debeat impleri in specifica forma, an sufficiat æquiualenter.*
368 *An vouens sub conditione futura contingenti teneatur expectare conditionis euentum, vt voto obligetur?*
369 *Qualiter peccet contra votum conditionem impediens?*
370 *Quid si conditio nulla lege prohibita sit, nec pendeat ex voluntate vouentis, si de facto ac si vouente impediatur?*
371 *Quædam corollaria ponuntur.*
372 *Votum sub conditione, si Petrus positiue consentiat non obligat, si Petrus mortuus est antequam consentiat?*
373 *Quid si Petrus in prædicto casu det fatuum consilium?*
374 *Quid si quis voueat singulis sextis feriis ieiunare, si fiat illo anno iudex prætoris, & de facto factus sit iudex magnæ curiæ, tenebiturne voto?*
375 *Quid si Petrus voueat dare centum Ecclesiæ, si nubat cum filia Francisci, & illa nolit cum eo nubere?*
376 *Quid si quis voueat centum dare Ecclesiæ, si eius filius honestè nubat, & ille primo honestè, deinde mortua vxore inhonestè nupsit?*

363 DIco primo: Multiplex est conditio, quæ votis apponi potest; scilicet contingens, necessaria impossibilis, de præsenti, præterito, vel futuro, honesta, turpis, dependens à propria, vel ab aliena voluntate. Conditio de præterito, vel de præsenti in votis apposita, non reddit votum conditionale, quia non suspendit eius obligationem; idem dicendum est de conditione futura necessaria, quia hæc pro impleta habetur. Ita communiter DD. Econtra conditio impossibilis, reddit votum nullum, cum talis conditio nunquam possit poni in esse. Nec obstat quod conditio impossibilis in matrimonio, & vltimis voluntatibus habeatur pro non adiecta, nec reddat actum nullum, nam id in matrimonio, & vltimis voluntatib. disposuit ius non tamen in votis. Trullenc. *in Decalogum lib.* 2. *cap.* 2. *d.* 27. *n.* 4. & cum Sanchez, Bonacina, Palaus *de voto d.* 1. *p.* 17. *n.* 1.

364 Dico secundo: Votum sub conditione turpi, regulariter est nullum, vt votum de eleemosyna facienda, si fœminam quis ad turpem actum obtineret, quia esto eleemosyna bona sit, at promissa, vt medium ad conditionem turpem obtinendam, mala est. Ita cum Lessio, Sanchez, Bonacina Palaus *suprà num.* 1. Trullenc. *suprà num.* 5. Dixi regulariter, quia regulariter hæc conditio turpis inducit promissionis finem, nam si solum, vt pura conditio apponeretur voti obligationem non impediret. Vt si dux Christianus cum Turcis pugnans voueat, se ad Religionem transiturum si Turca vicerit, hunc enim nullatenus intendit illam Turcæ iniustam victoriam, nec ad eam dirigit votum, immo eam odio habet, sed eo solum per modum conditionis imponitur; ita cum Sanch. Villalobos, & aliis, Trullenc. *suprà num.* 5.

Dico tertio: Si sub conditione futura contingente, & honesta votum emittatur, ante impletam conditionem, voti obligatio suspensa est, quia vouens noluit se obligare nisi conditione existenti, illa vero posita, obligat votum, ac si tunc absolute esset emissum; quia posita conditione transit in absolutum; ac proinde sola ea mera, quæ culpam grauem constitueret, in executione voti absolute emissi, eadem constituit in hoc voto post conditionem impletam. Sanchez quem refert, & sequitur Palaus *de voto d.* 1. *puncto* 17. *num.* 2. Aduertendum tamen est conditionem sub qua votum emissum est, sæpe non esse vnam, sed multiplicem, vt si quis voueat eleemosynam, si beneficium obtinuerit, & frater suus saluus euaserit ex infirmitate; vnde quando conditio ponitur copulatiue, vtraque conditio debet impleri antequam votum obliget, secus si disiunctione, vt ex se patet Palaus *suprà num.* 2. 365

366 Quæres, quando conditio censeatur impleta? Et specialiter dubitant DD. de voto quod emisit filius suscipiendi statum religiosum, si Pater consenserit? Sanchez *lib.* 4. *summæ cap.* 23. *num.* 14. existimat talem conditionem esse impletam, quando filius declarando patri votum, ille consentit, licet postea dissentiat. Sed melius Escouar *lib.* 29. *Decalogi num.* 506. existimat conditionem illam non solum postulare, vt pater positiue consentiat, sed vltra requiri, vt postea non dissentiat; quia ex vi illius conditionis, non vult filius se obligare ad religionem stante patris dissensu, conditio namque illa, si pater consenserit, non positiuum consensum, sed carentiam dissensus, toto tempore, ante ingressum in Religionem, significat. Si tamen pater tempore voti mortuus fuerit, vel antequam dissensum præstiterit, conditio censebitur impleta, quia patris dissensus esse non potest, sub cuius carentia Religio promittitur.

367 Quæres secundò: An conditio debeat impleri in specifica forma, an sufficiat æquiualenter? Affirmat Sanchez sufficere æquiualenter *lib.* 4. *de voto cap.* 23. *num.* 27. Sed verius existimo, conditionem in specifica forma debere impleri *iuxta l. qui heredi.* §. 1. Ita Palaus *d.* 1. *p.* 17. *de voto num.* 5. Tamburinus *lib.* 3. *Decalogi cap.* 12. §. 6. *num.* 4. Leander *de iuramento tract.* 1. *d.* 41. *quæst.* 21. Escouar *lib.* 29. *num.* 509. Ratio est, quia conditio inducit formam, & licet ab hac regula excipiantur conditiones, quæ tanquam dispositiones, & media ad effectum intentum assumuntur, hoc non ex natura rei, sed ex vi iuris, ita in contractibus disponentis, procedit, quæ dispositio iuris, non datur in votis, sicut in aliis contractibus.

368 Quæres tertio: An vouens sub conditione futura contingente, teneatur expectare conditionis euentum, vt sic voto obligetur, vel possit se inhabilem

habilem reddere ad voti executionem? Respondeo, quod vel conditio pendet à vouentis voluntate, vel ab alterius voluntate, si à vouentis voluntate, non tenetur expectare conditionis euentum, sed potest statum incompatibilem assumere, quia conditio à vouentis voluntate dependens suæ voluntati remittitur. Vnde si quis promisit religionem si luserit hoc anno, potest ante impletam conditionem matrimonium contrahere. Et idem est si promisit eleemosynam si è domo hoc anno non exierit, potest nolle exire è domo, quia per hanc voluntatem, nihil contrarium voto apponit, cum solum appetat, conditionem sub qua votum promisit, non impleri. Si vero ab alterius voluntate pendeat, non potest eius voluntatem eludere, & impotentem reddere ad obligandum, alias frustra voueret, nisi aliàs conditionem apponi fuerit moraliter impossibile, quia tunc tenetur conditionis euentum expectare. Ita cum Sanchez, Bonacina, Palaus, *suprà numero 6.* Tamburinus *suprà numero 5.*

369 Quæres quartò: qualiter peccet contra votum conditionem impediens? Respondeo nullum esse peccatum, si impediatur conditio dependens à propria voluntate, siue conditio præcipiatur aliqua lege, siue non; si tamen conditio à voluntate alterius dependeat, & lege prohibita sit, vt si quis promittat religionem, si filius suus fornicationem commiserit, certum est teneri talem conditionem impedire. At si conditio nulla lege prohibita sit, dicendum consequenter est teneri vouentem ex vi voti talem conditionem non impedire. Ita cum Sanchez, Bonacina, Laïman, Palaus, *suprà numero 7.* Ratio est quia vouens sub conditione ab alterius volantate pendente, in eius voluntatem sui voti obligationem remittit, ne igitur hæc remissio inanis sit, cogitur voluntatem alterius non impedire; in illo namque voto includitur pactum quoddam faciendi, quod bono modo potest, ad implendam conditionem, vel de hoc datur ibi aliud votum, vt alij volunt; vnde ibi dantur duo vota, vnum faciendi talem rem adimpleta tali conditione, & aliud non impediendi conditionem. Vnde si filius, qui vouit Religionem, si Pater consentiat, vi, aut fraude consensum Patris impedierit, peccat contra tale votum, non tamen si precibus, & rationibus eum suadeat, quia adhuc liberum absolute relinquit. Idem dicendum est de eo, qui vouit Religionem ingredi, si integram sanitatem recuperauerit, & animo subterfugiendi à voto vescitur immoderate, & cibos noxios, non tamen si passione his vescitur. Tamburinus, *suprà numero 6.* Et idem dicendum est, si quis voueat dare centum, si per annum à fornicatione abstineat, & data opera fornicando, ne voto adstringatur, nam si per annum non abstinuit, non tenetur voto. Tancred. *tractatu 3. de voto d. 1. quæst. 57.* Et idem dicendum est, si quis voueat fabricare Hospitale, si Petrus id indicauerit, & precibus illum suadeat, ne tale quid iudicet, nam reuera conditio non fuit impleta. Tancred. *suprà.*

370 An autem quando conditio nulla lege prohibita est, nec pendet ex voluntate vouentis, si de facto culpabiliter à sic vouente impediatur, ne ipso voto obligetur, adhuc illo astringatur ac si conditio esset impleta? Respondeo negatiuè. Ita Suarez, *tomo 2. de Religione lib. 4. cap. 17. numero 20.* Filliucius, *tractatu 26. cap. 6. quæstion. 9. numero 158.* & cum Laïman, Bonacina, *in Decalogum d. 4. quæstion. 2. p. 2. numero 7.* Torre, *quæstion. 88. art. 3. d. 11. numero 8.* Palaus, *suprà numero 12.* Diana, *p. 4. tract. 4. resol. 101. & 9. p. tract. 8. resolut. 3.* Escobar, *lib. 29. numero 513.* Leander *tract. 1. de iuramento d. 41. quæstion. 33.* probabile putat Tamburinus, *suprà numero 7.* Tancred. *de voto d. 4. tractatu 3. quæstion. 57. & 59.* contra Gabrielem, Tabienam, Ricardum, Nauarrum, & alios, quos refert, Palaus, *suprà numer. 11.* & contra Fagundez, *in Decalogum cap. 30. lib. 2. numero 7.* Trullenc. *lib. 2. Decalog. cap. 2. dub. 27. num. 24.*

Ratio fundamentalis est, nam vel talis vouens, qui fraude postea vsus est, obligatur ad voti executionem, ratione conditionis non impletæ, vel ratione peccati commissi; neutrum dici potest: ergo &c. non primum; quia reuera conditio impleta non fuit, siquidem si conditio fuit ingrediendi Religionem, si per annum non fornicetur, ille per annum non fuit à fornicatione præseruatus. Neque secundum dici potest, nam hoc discrimen est inter violationem promissionis Deo factæ, & violationem promissionis homini factæ, quod illa obligat ad pœnitentiam, & satisfactionem pro peccato, & iniuria Deo illata; hæc vero ad compensationem, siue restitutionem damni illati, quia homini violatione iuris sui damnum infertur in bonis ei vtilibus, quod compensari potest, ac debet; Deo autem transgressione voti, nulla vtilitas decedit quæ restitui possit, ac debeat, sed tantum honor, ac cultus debitus aufertur, qui per pœnitentiæ satisfactionem eidem restituitur.

Et hinc iam plures libet deducere casus. Primò si quis voueat Religionem ingredi, si Pater intra annum consentiat, & ipse votum non manifestet, elapso anno, quamvis Pater consentiat, non tenetur ingredi Religionem. Et idem est si vi, vel dolo impediat ne Pater consentiat, quia reipsa conditio non fuit impleta. Et idem dicendum est, si voueat captiuos redimere, si Petrus expedire illi dixerit; nam si Petrus illi non dixit, non tenetur voto, etsi ille non dixerit, eo quod votum ille manifestum non fuit. Secus si voueat captiuos redimere, si Petrus id indicauerit, nam si Petro votum sit manifestum, & ipse interius iudicet expedire, tenetur voto, etsi Petrus exterius dicat quod non expedit. Ita cum aliis Tancred. *tract. 3. de voto d. 1. quæst. 58.* Item si quis voueat seruire in perpetuum Hospitali, sub conditione dum Rector illius retinere voluerit tenetur voto, si Rector illum dimittat, eo quod bene seruiat, nam rector quantum est ex parte sua retinere volebat. Ita Palaus, *tractatu 15. d. 1. p. 17. numero 13.* & cum aliis Tancred. *supra quæstion. 59.* 371

Item votum sub conditione si Petrus positiue consentiat, non obligat si Petrus mortuus est, antequam consentiat, facta est enim conditio impossibilis. Ita cum Sanchez, Azor, Tancred. *supra quæst. 60.* Et idem dicendum est, si votum sit ingrediendi Religionem si Petrus consilium det; nam si Petrus nolet consilium dare, vel moriatur, vel absens sit, & intra tempus voti præfixum, non possit ab eo consilium postulari, etsi postea veniat, non obligat votum, quia tempus appositum fuit, vt suppono ad extinguendam obligationem voti. Imò id verum est, etsi culpa vouentis Petrus consilium non dederit. Ita Tancred. *suprà quæstion. 60.* Sed quid si Petrus consultus in 372

prædicto casu dicat, vouentem non debere votum exequi, & statim mutet, & dicat debere exequi? Respondeo tunc posse vouentem eligere, quod velit. Ita & bene Tancred. *suprà quæst.* 61.

373 Sed quid si Petrus in prædicto casu det fatuum consilium, tenebiturne vouens voto? Respondeo non teneri, nam intentio vouentis fuit se obligare ad id, quod Petrus prudenter iudicasset; Vnde si constet consilium fuisse fatuum, & si votum sit ingrediendi religionem, si Petrus tale consilium dederit, votum non obligat, & si Petrus ita consulat, votum enim non erat sequendi quomodocunque consilium eius, sed consilium prudens. Ita & bene cum Naldo, Trullenc. Tancred. *suprà quæstion.* 62. contra Sancium, *lib.* 4. *summæ cap.* 25. *num.* 56.

374 Sed quæres quid dicendum sit, si Petrus voueat singulis sextis feriis ieiunare, si fiat illo anno iudex prætorij; & de facto factus est iudex magnæ Curiæ, tenebiturne voto? Respondeo quod si ille tantum intendit officium iudicis vt sic, & expressit hoc officium iudicatus prætorij, quia vt plurimum ab eo gradu incipitur, tenebitur voto; nam cum intentio vouentis, tantum fuerit assequi gradum iudicis, & melius gradum assecutus fuerit, procul dubio tenebitur voto. Secus si intentio vouentis solùm fuit directa ad officium iudicis prætorij, eo quia vel erat maius lucrum, vel quia non se putabat adeo idoneum, vel quia habebat aliquam æmulationem, quoad hoc facile officium, nam tunc non intendit principaliter officium iudicis, vt sic, sed hoc numero, esto grandius fuisset ille indicatus magnæ Curiæ, quod si vouens dubius de sua intentione existat, siue dubium sit negatiuum, siue positiuum, votum non obligat. Ita & bene Tancred. *suprà quæst.* 63.

Et idem dicendum est, si quis voueat dare calicem aureum Ecclesiæ, si fiat parochus Ecclesiæ Sancti Antonij, si fiat parochus pinguioris Ecclesiæ Sancti Michaëlis; vel si voueat centum dare pauperibus si eius filius Doctor euaserit; & filius assecutus fuit scientiam doctoris, non tamen gradum; nam si solum intendit Ecclesiam Sancti Antonij vel gradum doctoris, non obligat votum. Si tamen intendit quod eius filius sit parochus, vel habeat doctrinam, quam solent habere doctores, quia filius videbatur crassi ingenij, obligat votum, quia iam idem fuit effectus, & de hac, vel illa Ecclesia, vel de gradu Doctoris, non curabat: Tancred. *suprà quæst.* 63.

375 Sed quid si quis voueat dare centum Ecclesiæ, si Petrus cum filia sua contrahat matrimonium, & ille velit illam ducere, & filia nolit, censeturne conditio impleta vel non? Respondeo non censeri impletam, ac per consequens votum non obligare. Nam cum obligatio pendeat ex voluntate vouentis, eo ipso quod conditio non fuit apposita, votum non obligat. Secus dicendum est in legatis, nam in illis conditio pendens à voluntate duorum censetur impleta, quando per debitorem non stat. Ita Sanchez *lib.* 4. *summæ cap.* 23. *numero* 18. Tancred. *suprà quæst.* 64. Imò addo, quod in prædicto casu, si matrimoium non fuit consummatum, sed tantum ratum, conditio non censetur impleta, nisi aliud constet de voluntate vouentis; nam cum in votis sit facienda stricta interpretatio, ita vt quod fieri possit minus obliget *ex cap. ex partibus de fontibus*, nomine matrimonij stricte loquendo, solum venit matrimonium consummatum. Ita cum Sancio, & aliis, Tancred. *suprà quæst.* 61.

Sed quid si quis voueat dare centum Ecclesiæ, 376
si eius filius honestam mulierem ducat, & filius prius honestam, deinde meretricem, vel aliam inhonestam ducat? Respondeo votum non obligare, quia sub illa forma, si honestam ducat clauditur illa conditio negatiua, si cum inhonesta non contrahat. Ita cum Peralta, Rolando, Mantica, & aliis Tancred. *suprà quæst.* 66. Et idem dicendum est, si quis voueat dare Ecclesiæ calicem sub conditione, si Franciscus fuerit parochus illius, si aliàs Franciscus electus fuit in parochum, sed noluit acceptare parochiam, quia reuera defuit conditio, Franciscus enim parochus non fuit. Ita cum Acosta, Mantica, & aliis Tancred. *suprà quæst.* 67. Et idem dicendum est, si quis voueat dare Calicem Ecclesiæ, si eius filius fieret sacerdos, & filius duxit vxorem, & ea mortua factus est sacerdos, nam cum filius duxerit vxorem euanuit conditio, nisi alias intentio vouentis fuisset quandocunque eius filius fuisset sacerdos. Ita cum Acosta, Molina, Tancred. *suprà quæst.* 68.

SECTIO XXVII.

Qualiter votum pœnale obligationem inducat.

SVMMARIVM.

377 *In quo conueniat votum pœnale cum conditionali, & quomodo ab eo differat?*

378 *Votum pœnale dupliciter emitti potest primo vouendo pœnam casu quo talem rem non faciat, secundo vtrumque vouendo.*

379 *Quando transgressio voti pœnalis culpa caret ex aliqua causa, vouens non tenetur ad pœnam?*

380 *An casu, quo quis voueat vitare fornicationem sub conditione peregrinationis, sublato voto, de vitanda fornicatione per dispensationem censeatur sublatum votum de pœna incurrenda?*

381 *An ad petendam dispensationem voti principalis debeat vouens facere mentionem accessorij.*

382 *Quædam corollaria ponuntur.*

383 *An quoties quis violat votum pœnale pœnam incurrat.*

Dico primò: votum pœnale coincidit cum voto conditionali, differt tamen ab illo, quia 377
etsi in vtroque consensus sit imperfectus, & conditionalis, pendensque ab euentu conditionis, & vsque ad eum suspensus sit, at in pœnali, res promissa apponitur tanquam ingrata, & odiosa vouenti, vt eius timore arceatur, ne committat id, quod vitare intendit, vel ne omittat quod exequi desiderat, in mere autem conditionali, non apponitur tanquam odiosa, & pœna, sed tanquam obsequium, quod vouens eligit Deo offerre quo ipsum inducat ad id beneficium concedendum. Esse autem hoc votum validum, & honestum nemini dubium esse potest, quia materia promissa, & conditio sub qua promittitur honestæ sunt, neque maioris boni impeditiuæ, vt cum communi sententia probat Palaus *de voto d.* 1. *p.* 18. *num.* 1. & alij communiter.

Dico

378 Dico secundò: votum pœnale dupliciter præstari potest. Primò si quis solum vouet pœnam, & res vitanda ponatur sub conditione, vt voueo religionem, si lusero. Secundò si quis vtramque voueat, & pœnam scilicet, & vitationem rei, vt voueo me non lusurum, etsi lusuro voueo castitatem. In primo casu, si vouens luserit non peccauit, tenetur tamen ad pœnam, solum enim est votum circa pœnam, & non circa ludum. Ita cum Henriquez, Sanchez, Suario, Tancred. *tract. 3. de voto d. 4. quæst. 4.* In secundo, & ludendo peccabit contra votum, & tenetur ad pœnam sub peccato. Ita Trullenc. *in Decalogum lib. 2. cap. 2. dub. 26. numero 3.*

379 Dico tertiò: quando transgressio voti pœnalis omni culpa vacat ex inuincibili obliuione, aut ex alia causa, vouens non tenetur ad pœnam appositam. Ita cum Sanchez, Fagundez, Trullenc. Tamburino, Leander, *de iuramento tract. 1. d. 41. quæst. 4.* Quod verum est, etsi pœna sit grauissima, & etiamsi sit ad vitandum aliquod peccatum contra ius naturale. Ratio est, quia pœna fuit apposita in pœnam peccati transgressionis; ergo vbi peccatum non fuerit, pœna esse non debet. Et idem dicendum est, si quis recordetur voti, non autem pœnæ à se impositæ, nam si transgrediatur votum, non tenetur ad pœnam. Et ratio est, quia nulla lex obligat ad pœnam, quando hæc ignoratur. Ita Sanchez *lib. 4. de voto cap. 22. num. 18.* Palaus *suprà num. 3.* Trullenc. *lib. 2. Decalog. cap. 2. dub. 27.* Tamburinus *tract. 3. cap. 12. §. 7. num. 4.* Leander *tract. 1. de iuramento d. 42. quæst. 7.*

380 Quæres primò: an in casu quo quis votum duplex emiserit, vitandi scilicet fornicationem sub conditione peregrinationis, sublato voto, de vitanda fornicatione per dispensationem, vel irritationem, censeatur sublatum votum de pœna incurrenda? Dixi de pœna incurrenda, nam si pœna iam incursa est, certum est, etiam si votum auferatur non auferri pœnam, quia iam est independens ab illo: Respondeo affirmatiue. Ita cum Sanchez, Laïman, Palaus, *suprà num. 4.* Trullenc. *suprà num. 7.* Tamburinus *suprà num. 5.* Leander *suprà quæst. 8.* Ratio est, quia votum pœnæ subeundæ emittitur, vt accessorium priori, & in illius perfectam obseruationem: ergo sublato principali, tollitur accessorium.

381 An autem ad petendam dispensationem voti principalis debeat vouens facere mentionem accessorij? Respondeo negatiue. Ita cum Sanchez, Laïman, Palaus, *vbi suprà num. 5.* Tamburinus *suprà num. 5.* Leander *supra quæst. 10.* Ratio est, quia ex eo talis mentio esset facienda, quia votum accessorium annectitur aliquo modo materiæ voti principalis, cáque digniorem, & gratiorem Deo reddit; sed hoc non ita se habet in voto pœnali: non enim annectitur voti principalis obseruationi, sed potius transgressioni; quia non obligat, quousque votum principale transgressum fuerit ergo &c.

382 Hinc colliges quotiescunque materia voti principalis quacunque ratione fuerit inepta, vel impossibilis, non obligare votum pœnale; vt si quis voueat rem malam, vel indifferentem sub aliqua pœna. Quod procedit, etiamsi quando vouit, falso putauit se obligari ad illam pœnam, nam ignorantia vouentis nullam obligationem inducere potest, quando materia non est apta ad inducendam obligationem. Et idem dicendum est, quando materia voti principalis à principio fuit apta, & postea facta est indifferens, vel mala, nam votum annexum de pœna subeunda in tantum obligat, in quantum materia voti principalis fuerit apta materia voti.

Quæres secundò: an quoties quis violat votum, seu materiam in cuius obseruationem votum pœnale emisit, pœnam incurrat, vel tantum illam incurrat prima vice? v. g. promisit Petrus, si luserit dare eleemosynam pauperi, vel Romanam peregrinationem, vel religionem. An ad multiplicationem delicti, multiplicanda sit pœna? Respondeo quod vel votum est de pœna subeunda casu, quo luserit, vel est votum non ludendi, etsi luserit subeundi illam pœnam. Si primo modo sit, tunc tantùm obligat ad semel pœnam subeundam. Ita cum Sanchez, Bonacina, Palaus, *suprà num. 6.* Ratio est, quia posito prædicto voto, satis dubium est vouentem velle se pœnam subire quoties luserit, sed tantum colligitur velle obligari ad pœnam subeundam, si de facto luserit, quod vna vice completur, vt cum quis vouet ieiunare vigilia alicuius Sancti, de prima vigilia sequenti tantum intelligitur, nisi quando vniuersale signum addat, vt tradit cum Bonacina, Sanchez, Palaus, *suprà.* Et idem dicendum est *de voto pœna subeunda,* si luserit, quia voti obligatio extendenda non est. 383

At si votum sit non solùm de pœna subeunda in casu quo luserit, sed etiam non ludendi; tunc existimo non solùm de prima vice, sed etiam de aliis vicibus debere intellig, si aliàs pœna iterabilis est. Secus si non fuerit iterabilis, vel fuerit maximè acerba, vt votum peregrinationis Ierosolomytanæ, vel Romanæ, vel exorbitantis eleemosynæ, nam tunc de sola prima vice debet intelligi. Ita cum Sanchez, Laïman, Palaus, *suprà num. 6.* Trullenc. *suprà num. 10.* Tamburinus *suprà num. 5.* Prima pars assertionis probatur, nam votum pœnale est accessorium voto non ludendi; sed votum non ludendi non est solum de prima vice; ergo nec votum pœnale, nam accessorium sequitur principale. Secunda verò pars etiam constat, nam sub vna ineuitabili, & perpetua pœna potest promitti perpetua ludi euitatio, qualis est pœna, quæ non est iterabilis, vel etiam valde acerba, & difficilis.

Aduerte tamen non esse improbabilem sententiam, tam in casu, quando votum est de sola pœna, quam de ludo vitando, & pœna subeunda, votum de pœna subeunda intelligi de prima vice, siue pœna sit vel non sit acerba. Ita Saa, quē refert, & sequitur Diana *p. 4. tr. 4. ref. 18.* præcipue si non constet de intentione vouentis, & est dubium an fuerit subeundi pœnam in perpetuum, quam sententiam etiam probabilem putat Laïman, quem refert, & sequitur Trullenc. *suprà num. 10.* Ratio est, quia cum de voti obligatione agitur, benignior pars in dubio amplectenda est.

SECTIO XXVIII.

Vtrum obligatio voti cesset, cessante causa, ob quam factum est, vel notabili mutatione superueniente.

SVMMARIVM.

384 *Votum cessat cessante causa finali.*
385 *Quædam corollaria ponuntur.*
386 *Quæ materiæ mutatio voti obligationem cessare faciat.*

384 Dico primò: voti obligatio cessat, sublata causa finali, propter quam fuit factum, v.g. vouit quis non ingredi domum Franciscæ, quia erat ipsa illi occasio peccandi, moritur Francisca, aut alio migrat, cessat hoc votum, quia cessat causa, sed de hoc late *suprà*. Ita cum communi sententia Leander *tract.* 1. *de iuramento d.* 12. *quæst.* 1.

385 Hinc fit adolescentem nobilem secundo-genitum, qui fecit votum suscipiendi statum clericalem, vel ingrediendi religionem, ne quid faceret indecorum suæ nobilitati, ob exiguum patrimonium, si interim frater maior natu moriatur, non teneri voto, nam finis partialis principalis voti fuit viuere, sine dedecore ob exiguum patrimonium, sed cessante fine partiali principali voti, cessat votum, vt docet Sanchez, *lib.* 4. *summa cap.* 40. *& c.* 7. *n. vltimo:* ergo cum in hoc casu cesset finis principalis partialis acquisitione maioratus, cessat votum Tancred. *tract.* 3. *de voto d.* 1. *quæst.* 56. Secundò fit, quod si quis voueat dare eleemosynam Petro, quia erat pauper, si ille diues euasit, cessare votum. Item si quis vouit dare eleemosynam ad impetrandam filij salutem, & hic mortuus erat, quando vouens votum emittebat, cessare votum. Item si quis vouit dare eleemosynam ad liberandum captiuum, & captiuus ante votum fuga libertatem vindicauerat, non tenetur voto. Item si quis voueat dare centum ad reparandum Ecclesiam, & hæc propter hæreticos reparari non concedatur, non obligat votum. Ita Tamburinus *lib.* 3. *Decalog. cap.* 16. §. 1. *num.* 2.

386 Dico secundò: ea mutatio quæ materiam promissam diuersam in re, vel in prudentum hominum æstimatione constituit, voti obligationem cessare facit. Ita cum communi sententia Leander *tract.* 1. *de iuramento d.* 12. *quæst.* 1. Palaus *de voto d.* 1. *p.* 20. *num.* 3. Ratio est, quia votum non obligat vltra vouentis intentionem; sed vouens non habuit intentionem se obligandi, superuenienti tali mutatione; ergo votum non obligat. Dixi mutationem debere esse in re, vel in prudentis arbitrio, quia non sufficit mutatio voluntatis eius, qui fecit votum, neque quod superueniant aliquæ causæ, quæ si à principio extarent, votum non fieret; quia obligatio, vel deobligatio promissionis non est sumenda ex promissione, quæ futura foret, sed ex ea quæ facta est, aliàs nihil firmum subsisteret, quapropter eam diuersitatem prudentum arbitrio remittimus, qui tunc iudicabit materiam esse diuersam, quando rem constitueret in alio statu moraliter diuerso, vel datur magna difficultas ex parte ipsius rei promissæ.

387 Hinc fit quod si quis post votum religionis sacrilegè contrahat matrimonium, si post multos annos matrimonij, eius vxor moriatur non teneri ingredi religionem ex vi voti, etiamsi in vouente sint vires sufficientes ad onus religionis sustinendum; facta est enim magna rerum mutatio: difficillimum enim esset huic homini filios, & familiam deserere, & aliorum regimini se tradere, vt bene notat cum Nauarro, Syluestro, Hostiensi, Antonino, Tabiena, & aliis Tancred. *tract.* 3 *de voto d.* 1. *quæst.* 55. & non reprobat Tamburinus *lib.* 3. *cap.* 16 §. 1. *num.* 1. Secus dicendum est, si post sex menses contracti matrimonij eius vxor moriatur, nam tunc non censentur mutatæ circumstantiæ. Tancred. *ibi.*

Sed quid si dubium sit an promissum ita mutatum sit, vt moraliter diuersum censeri debeat? Respondeo in fauorem voti iudicandum esse, quia dubia excusatio certam obligationem tollere non potest, ita cum Sanchez, Palaus, *suprà num.* 4. Quod intelligendum est, quando mutatio prouenit ex difficultate superuenienti, vel ex aliis circunstantiis, quæ honestatem materiæ non mutant, nam si honestatem illius dubiam reddunt, cessat illius obligatio, quia non potest gratum esse Deo, exequi rem, de qua dubitatur an illi offensa sit. Ita Sanchez, quem refert, & sequitur Palaus *suprà num.* 4. 388

Secundò fit, ob periculum vitæ, honoris, alteriusue grauis detrimenti superueniens, vel denuo cognitum post votum emissum, voti obligationem cessare, vt multis allegatis docet Suarez, quem refert, & sequitur Palaus, *suprà num.* 5. Secus verò, si non obstante illo periculo, quis voueret, quando virtuti consonum est tali periculo se offerri, Leander *tract.* 1. *de iuramento d.* 13. *quæst.* 8. An autem religiosus, qui post professionem acquisiuit ius ad Regiam coronam, qui si ante professionem præuidisset non profiteretur, teneatur ad professionem emissam? Respondeo affirmatiue, quia ex parte rei promissæ non datur mutatio. Ita Caramuel *in secunda parte Theologiæ fundamentalis num.* 89. Leander *tract.* 1. *de iuramento d.* 13. *quæst.* 7. 389

Aduertendum tamen est prædictam mutationem rei promissæ aliquando esse perpetuam, hoc est, pro toto tempore, quo votum impleri potest, aliquando temporale, pro aliquo tempore determinato, aliquando mutatio afficit totam materiam promissam, aliquando partem; si mutatio perpetua est, & comparatione totius materiæ promissæ, votum extinguitur, si temporalis sit pro eo solo tempore obligatio suspenditur, manente obligatione, quoad aliud tempus, in quo impedimentum cessat, sic pluribus citatis Palaus *suprà num.* 5.

Quæres tamen in fine huius sectionis, an pœnitere de voto facto sit peccatum mortale, vel saltem veniale? Respondeo non esse peccatum mortale, nec veniale. Primam partem huius asserti tenent D.Th. Nauarrus, Sayrus, Bonacina, & alij, quos refert, & sequitur Palaus *d.* 1. *de voto p.* 21. *num.* 2. Ratio est, quia cum hoc dolore, & tristitia compati potest voluntas efficax promissum exequendi. Secundam vero partem defendit Suarez *lib.* 5. *de voto c.* 7. *num.* 4. contra Palaum *suprà*. Ratio est, quia talis dolor non est malus, neque ex obiecto, neque ex fine, non ex obiecto, quia non datur præceptum, cui talis tristitia aduersetur, nam sicut à principio quis poterat nolle vouere, ita nunc potest nolle vouisse; non ex parte finis, nam si quis cognoscat tale votum sibi ob fragilitatem suam esse damnosum, & occasio peccati dolere de voto facto ob hunc finem non est illicitum, sed potius honestum. 390

SECTIO XXIX.

Quid sit voti irritatio, quotuplex, & vnde ortum habeat, & quibus competat.

SVMMARIVM.

394 *Qui sint prælati; qui possint subditorum vota irritare.*
395 *An hæc potestas competat summo Pontifici, tam respectu Religiosorum quam omnium Christianorum?*
396 *Quæ vota Episcoporum possit Pontifex irritare?*
397 *Quid possint alij prælati inferiores Papa, Reges, & principes, circa vota subditorum?*
398 *An superiores, qui possunt vota subditorum irritare, possint ea aliis irritanda committere?*

391 Dico primò: irritatio est actus liber, quo is à quo votum pendet, tollit voti obligationem dupliciter autem potest vouens dependere ab alterius voluntate, primo si alter super eum habeat dominatiuam potestatem, vt Pater in filium, prælatus in subditos, Dominus in seruum, vel quando quis alteri ita se subiecit, vt nolit obligari nisi dependenter à voluntate ipsius, quandiu namque perseuerat in eo huiusmodi voluntas, eius voluntas dependet à voluntate alterius. Secundò potest quis pendere in voto ab alterius voluntate, si in materia promissa ab eo dependeat, quia scilicet illius dominium habet, vel quia illam prohibere potest. Quando ergo quis priori modo subiectus est alterius voluntati, possunt eius vota pro arbitrio illius, qui materiæ dominium habet irritari, quippe quæ emissa fuere sub tacita conditione illius consensus. At quādo quis solum in materia promissa ab alio dependet, solum potest eius vota irritare, quatenus potest prohibere materiam promissam, quæ irritatio non est directa, vt prima, sed indirecta, & non tollit absolute votum vt prima, sed tantum suspendit illam, dum impedimentum durat. Ita Suarez, quem refert, & sequitur Palaus *de voto d.1. cap.1. num.2.*

392 Dico secundò: irritatio prouenients ex subiectione voluntatis, non est actus iurisdictionis, sed dominij. Irritatio vero ex materia promissa prouenients, aliquando est actus iurisdictionis, aliquando dominij, est actus iurisdictionis spiritualis, quando Pontifex, vel Episcopus materiam prohibet, est actus iurisdictionis temporalis, quand Rex materiam prohibet. Est autem actus dominij, tum proprij, tum improprij, improprij vt quando hæres famulis præcipit aliquid voto incompatibile, proprij quando is, qui habet potestatem dominatiuam nolit votum irritare, sed illud pro tempore suspendere.

393 Dico tertiò: potestas propria, & directa competit patribus in filios, dominis in seruos, viris in vxores, Prælatis in subditos non ex iure Ecclesiastico, sed naturali, & diuino, naturaliter: namque filius subditur Patri, seruus domino, & vxor marito, & subditus prælato, nam vt diximus in tractatu de matrimonio, tria vota substantialia religionis, non iure Ecclesiastico, sed naturali statum religiosum constituunt, seclusa illius solemnitate. Ita cum Suario, Sanchez, Trullenc. *lib. 2. Decalog. cap. 2. dub. 29. num. 1.* & cum multis Leander *tract. 1. de iuramento d.16. quæst.7.*

394 Prælati autem, qui subditorum possunt vota irritare sunt omnes superiores, vt Generales, Prouinciales, Priores, imò etiam subpriores, seu vicarij in absentia prioris, si alias habeant potestatem generalem regendi religiosos sibi subditos. Ita cum Azor, Saïro, Sanchez, Portel, Bordonus, *resolutione 14. num.15.* Fagundez *suprà num.4.* Eandem potestatem habent visitatores dum visitant in tota Prouincia, siquidem pro tunc sunt superiores totius Prouinciæ, si alias non habeant iurisdictionem limitatam ad aliquos casus. Idem dicendum est de Abbatissis respectu monialium, quidquid contradicat Azor, *lib. 11 cap.17. quæst.3.* ad finem, per monialium namque professionem acquirunt dominatiuam potestatem super illas. Ita Fagundez *suprà num.7.* Bonacina, Rodriguez, & alij, quos refert, & sequitur Bordonus *suprà num.59.*

An autem competat etiam hæc potestas summo Pontifici, tam respectu religiosorum, quam omnium Christianorum? Respectu religiosorum certum est conuenire. Ita cum communi sententia Leander *tract. 1. de iuramento d.16. quæst.12.* siquidem religiosi subduntur Pontifici, non solùm ea ratione, qua cæteri fideles, sed ratione voti obedientiæ, eo quod est supremus omnium religiosorum generalis, & ideo habet in illos dominatiuam potestatem. Respectu vero aliorum Christianorum, maior est difficultas. Affirmat Glossa, Molina, Llamas, quos refert Fagundez, *suprà.* Sed contraria sententia communis est, vt cum multis testatur Leander, *suprà quæst. 8.* quæ sententia vera est, etiamsi vota sint clericorum, nisi aliàs clerici aliquid voueant quod ad gubernationem Ecclesiarum, beneficiorum, & rerum Ecclesiasticarum pertineat, quia huiusmodi vota emittuntur cum tacita conditione, nisi Pontifex renuerit. Ratio est, quia licet Pontifex habeat à Christo Domino supremam iurisdictionis potestatem ad dirigendum omnes fideles in finem spiritualem, ideoque possit eorum vota dispensare, aut commutare, caret tamen potestate dominatiua in eos, ac perconsequens non potest vota eorum directe irritare. 395

Potest tamen pontifex irritare proprie ea vota Episcoporum, quæ ipsi non possunt vouere inconsulto Papa, seu quæ ad illorum executionem requirunt Pontificis licentiam, qualia sunt votum renunciandi Episcopatum, aut religionem ingrediendi, & votum magnæ peregrinationis; alia vero vota, quæ non impediunt munus suum, possunt libere absque Pontificis licentia vouere, & exequi, & non possunt à Pontifice irritari. Ita cum aliis Leander *suprà quæst.10.* 396

Hinc à fortiori constat non posse alios inferiores prælatos, & multo minus Reges, & principes temporales, vota suorum subditorum irritare, quia minori potestate gaudent in suos subditos, quam Pontifex. Ita communiter DD. apud Palaum *suprà num. 2.* poterunt tamen Episcopi, vel Abbates, qui habent iurisdictionem quasi Episcopalem, suorum clericorum vota irritare quando regimini suarum Ecclesiarum talia vota obstiterint, vt diximus de summo Pontifice. 397

Si quæres tamen, an superiores qui possunt suorum subditorum vota irritare, possint sua propria, aut aliis irritanda committere? Breuiter respondeo cum Sanchez, & Palao *suprà num.5.* non posse, quia nemo potest votum emittere sub conditione futura sui consensus, & beneplaciti, destruit enim hæc conditio strictam voti obligationem, sed necessario debet emittere sub conditione beneplaciti alterius, sicuti subditi emittunt sub beneplacito suorum superiorum, in qua conditione potestas irritandi innititur: ergo nemo potest sua vota irritare. Nec obstat ea dispensare posse, quia dispensandi potestas iurisdictioni nititur, quam Deus concedere potest superioribus, etiam comparatione suorum votorum ea inquam remittendo, quæ ipsi, causa iusta intercedente, remiserint. 398

***

SECTIO XXX.

Ad quæ vota irritatiua potestas extendenda sit?

SVMMARIVM.

399 *Potestas irritandi vota extenditur ad vota interna & futura.*
400 *Extenditur ad vota emissa ex licentia superioris.*
401 *Quid si superior dicat concedere subdito facultatem irreuocabilem se eximere illum à sua potestate.*
402 *Quædam corollaria ponuntur.*
403 *Quando censeatur superior concedere subdito licentiam vouendi.*
404 *Irritatiua potestas extenditur ad vota quæ subditus fecit tempore quo erat subditus, si potestas non est extincta in superiore*
405 *Quædam corollaria ponuntur.*
406 *Quid dicendum sit de votis filiorum ante pubertatem emissis, nec in pubertate confirmatis, an possit Pater ea post pubertatem irritare?*
407 *Quid dicendum sit de curatore?*
408 *An irritatiua potestas extendatur ad vota, quæ filius emisit implenda post pubertatem?*
409 *An votum impuberum post pubertatem commutatum in opera personalia possit à patre irritari?*
410 *Quando vota tempore subiectionis emissa censeantur confirmari tempore pubertatis?*
411 *An votum emissum post pubertatem non petendi irritationem voti emissi in pubertate sit illius confirmatio?*
412 *An si quis in pubertate fecit votum disiunctiuum, & post pubertatem aliquam partem determinauit, censeatur confirmatum post pubertatem?*
413 *An potestas irritatiua extendatur ad vota emissa tempore subiectionis, implenda tamen subiectione dissoluta?*
414 *Irritatiua potestas nequaquam extendi potest ad votum factum tempore quo vouentes erant sui iuris, bene tamen indirecta, & suspensiua.*

399 Dico primò: potestas irritandi vota extenditur ad vota interna, & futura. Primam partem huius asserti tenent Vasquius, Suarez, Sanchez, quos refert, & sequitur Palaus, *d. 2. de voto p.* 8. contra Bordonum, *resol. 14. num. 20.* Ratio est quia omnia vota quæ subditus facit emittuntur tacita conditione, si superiori placuerit; sed superior circa vota interna displicere potest: ergo poterit ea irritare. Secundam verò partem asserti tenent Sanch. Suarez, Laiman, quos refert, & sequitur Palaus, *suprà n. 2.* Trullenc. *lib. 2. Decalog. cap. 2. dub. 29 num. 3.* Bordonus, *resol. 14. num. 28.* Non sufficit tamen quod prælatus prohibeat votum fieri, sed vltra requiritur positæ prohibitioni addat ipso iure annullationem voti attentati contra suam prohibitionem, aliter teneret votum, nam multa prohibentur fieri quæ tamen facta tenent, ex vulgatis iuribus; peccaret tamen vouens contra prohibitionem. Ratio est, quia difficilius est tollere obligationem contractam, quam impedire contrahendam; sed prælatus potest tollere obligationem voti contractam; ergo & contrahendam impedire.

400 Dico secundò: irritatiua potestas extenditur ad vota emissa ex licentia superioris. Pro explicatione huius asserti notandum est, sermonem non esse de licentia superioris prælati respectu inferioris, nam inferior non potest gesta superioris irritare, poterit tamen inferior prælatus executionem voti, in erecedente iusta causa, impedire; ita communiter DD. sermo igitur est de votis factis ex licentia inferioris prælati respectu ipsius, vel superioris, vel æqualis succedentis illi in officio. Et in primis superior omnia vota etiam facta cum licentia inferioris prælati potest irritare, vt incompertum est apud omnes. De eodem vero prælato respectu votorum ex illius licentia emissorum, maior est dubitatio. Dicendum tamen est adhuc posse talia vota irritare, etiamsi promiserit licentiam non reuocaturum. Ita cum aliis communiter Trull. *sup. n. 2.* peccabit tamen prælatus, si sine causa talem licentiam reuocauerit.

Ratio est, quia dando licentiam non abdicauit à se dominatiuam potestatem, quam habet in subditi voluntatem; peccabit tamen ob infidelitatem, non mortaliter vt volunt communiter DD. sed tantum venialiter, secluso scandalo, vt tenent Sotus, Rosela, Suarez, & probabile putat Sanchez, Laiman, quos refert, & sequitur Palaus *suprà num. 9.* contra alios, quos citat, & sequitur Leander *tract. 1. de iuramento d. 16. quæst. 46.* Et quod sit peccatum talem licentiam reuocare patet, quia prælatus dando licentiam subdito promittendi Deo, quantum est ex se cooperauit illi obligationi, quasi afferendo materiam illius voti. Quod autem tale peccatum non sit mortale, etiam patet, quia hic non læditur iustitia, sed fidelitas; sed fidelitas, secundum probabilem sententiam, tantum ad veniale obligat; ergo. Nec potest dici hanc irritationem esse grauem contra religionem, quia superior non vouit, nec irritando votum, fecit vt subditus votum transgrederetur, cum potius fecerit, quod votum non sit; ergo tota malitia huius peccati consistit in quadam leuitate, animique inconstantia, qua rem Deo dicatam absque vlla causa à dedicatione retrahit, quod cum non fiat per violentiam, sed vsum suæ potestatis, non videtur grauem culpam constituere.

Dico tertiò; si superior dicat subdito se illi concedere facultatem irreuocabilem, seque eximere illum à sua potestate, quoad illam rem promissam, tunc adhuc Pater respectu filiorum impuberum, & prælatus respectu religiosorum, possunt valide eorum vota irritare. Nam hi non possunt à se abiicere curam religiosorum, & filiorum impuberum, & idem dicendum est de viro respectu votorum, tam realium, quam personalium vxoris, quia nec potestatem gubernandi eam potest à se abdicare, nec illi administrationem bonorum suorum potest concedere independenter à sua voluntate. Ita cum Sanchez, Trullenc. *lib. 2. Decalog. cap. 2. dub. 3. num. 3.* Contrarium tamen dicendum est in votis realibus puberum, quia potest pater filio pubero concedere bonorum administrationem, & quoad omnia in votis seruorum, quia potest dominus donare libertatem seruo, & proinde à fortiori circa illam materiam. Ita cum Sanchez, Trullenc. *suprà num. 3.* 401

Hinc fit potentem irritationem voti emissi de licentia superioris, ab eodem superiore, vel ab eius successore, non aliter peccare quam ipse prælatus dispensans. Vnde si sine causa, talem licentiam postulauerit, ab eodem superiore, qui eam concessit, secluso scandalo peccabit venialiter, si cum causa, nullum peccatum committet. Ita cum Sanchez, Trullenc. *suprà num. 8.* Si tamen postulauerit illam ab eius successore, vel ab alio prælato magis superiore, non amplius peccat, ac si tale votum sine licentia emisisset, ac per consequens nullum peccatum committit, eo quod superior à quo petit irritationem, 402

tionem, potest perinde irritare, ac si licentia non esset, vt *infrà* dicemus. Quæ omnia huc vsque dicta procedunt in omnibus habentibus potestatem dominatiuam, & in omnibus votis tam realibus, quam personalibus, eadem enim in omnibus ratio reperitur.

403 Sed quæres quando censeatur superior concedere subdito licentiam vouendi? Respondeo concedere talem licentiam, non solùm quando conscius voluntatis subditi, tribuit facultatem vouendi, sed etiam quando votum factum approbat, in illoque consentit. Ita communiter DD. apud Palaum *suprà num.* 12. Quia quoties consensus non requiritur ad actus valorem potest præstari ante, & post, & in ipso actu, vt multis allegatis probat Matienzo *lib.* 1. *recopil. tit.* 35. An vero taciturnitas, & dissimulatio superioris, cognito inferioris voto, censeatur consensus, ac voti illius approbatio, ita vt iam non sit integrum superiori irritare absque causa? Respondeo taciturnitatem absque consensu interno superioris, neque sufficere ad voti confirmationem, neque illius esse signum sufficiens. Verum si taciturnitati addatur consensus internus, esto vouenti non manifestus, sentiunt multi DD. sufficere, vt tale votum dicatur factum ex licentia superioris, & aliquo modo manifestari subdito taciturnitate. Verum cum necessarium sit, vt superior consentiens in votis subditi, talem consensum subdito manifestet per se, vel per literas, vel per nuntium proprium, vt docet cum Sanchez, Palaus, *suprà num.* 15. cum taciturnitas non sit sufficiens indicium consensus in præiudicantibus sibi, vt probat Sanchez *lib.* 1. *de matrim. disp.* 36. *num.* 2. existimo cum Palao *suprà*, absolute non esse dicendum, concessam esse licentiam subdito, ex eo quod superior, audito voto, taceat, & dissimulet, etiamsi internum habeat consensum, bene tamen si alio signo præter taciturnitatem consensum manifestet. Ita cum aliis etiam Leander *suprà quæst.* 55.

404 Dico quartò: irritatiua potestas extenditur ad vota, quæ subditus fecit tempore quo erat subiectus, quoties dominatiua potestas non est extincta, vel suspensa in superiore, non tamen quando est iam extincta vel suspensa. Ita Sanchez, Laïman, & alij, apud Palaum *suprà*. Ratio est quia fundamentum irritationis est dominatiua potestas, ergo sit hæc extincta est, quia subditus exemptus est à potestate superioris, non potest vota illius irritare.

405 Hinc fit nullum prælatum regularem posse irritare vota religiosi in Episcopatum assumpti, quia assumptione Episcopatus eximitur à regularium prælatorum potestate. Si tamen deposito Episcopatu ad religionem redeat, poterunt prælati regulares omnia illius vota etiam facta tempore Episcopatus irritare. Et idem quod dictum est de religioso facto Episcopo, dicendum est de religioso in perpetuum à religione eiecto, nam per eiectionem eximitur. Secus si per aliquod tempus ad triremes eiiciatur in pœnam alicuius delicti, nam tunc non à religione separatur, sed extra loca religiosa constituitur ad pœnas debitas soluendas, ac proinde manet eisdem prælatis subiectus. Et idem dicendum est de religioso, qui ad aliam transit religionem, quia per secundam professionem eximitur à potestate prioris prælati, per transitum vero imperfectum nempe nonitiatum est suspensa.

Secundò infertur, vota vxoris tempore matrimonij emissa, nec tunc irrita, nullatenus posse tempore diuortij irritari à viro, tametsi confirmata non fuerint; nam ratione diuortij eximitur mulier, etiamsi nocens sit à subiectione viri; at dinortio cessante, vel per remissionem iniuriæ, vel per simile delictum innocentis, irritare poterit vir omnia vota vxoris tempore matrimonij emissa, emissa vero tempore diuortij, vel antea emissa, & tunc confirmata, poterit vir irritare eodem modo, ac potest si essent emissa ante matrimonium contractum, de quo *infrà*. Et idem dicendum est de votis seruorum tempore seruitutis emissis, nec tunc irritatis, non posse inquam à domino irritari, concessa seruo libertate, quia iam non est dominus, sed persona particularis.

406 Maior est difficultas de votis filiorum ante pubertatem emissis, nec in pubertate confirmatis, an possit Pater, curator, ac mater, ea post pubertatem & emancipationem irritare? Negat Soto, Aragon. Alcozer, & probabile putat Sanchez, quos refert Palaus *suprà num.* 5. Verum probabilius existimo, Patrem irritare posse filiorum impuberum vota post eorum pubertatem, & emancipationem, si tempore pubertatis confirmata non sint. Ita cum Caietano, Saïro, Nauarro, Sanchez, Bonacina, Valentia, Suario, Azor, Palaus, *suprà num.* 5. & cum Tamburino, Basæo, & aliis Leander *tract.* 1. *d.* 16. *quæst.* 75. Ratio est quia ius propter immaturum impuberum iudicium eorum votis voluit hanc tacitam conditionem inesse, nisi Pater contradixerit; sed Pater per filij emancipationem, vel pubertatem, non amisit esse Patris: ergo neque amisit potestatem deobligandi filium ab illis votis.

407 Et idem quod diximus de Patre, dicendum est de curatore; ita contra multos Sanchez, Laïman, Lessius, quos refert, & sequitur Palaus *suprà numero* 6. & cum Tamburino, & aliis Leander *de iuramento tract.* 1. *d.* 16. *quæst.* 110. & 111. Ratio est, quia curator succedit in gubernatione filij in potestate, quæ Patri conuenire debebat eo tempore si viueret. Nec obstat si dicas curatorem datum esse ad gubernationem minoris in bonorum administratione, & non in persona. Respondetur namque, curatorem non solùm gaudere potestate gubernandi directe res minoris, sed etiam indirecte gaudere potestate administrandi personam, sicut tutor primo & per se datur ad pupilli gubernandam personam, & secundario ad gubernandum illius bona. Et idem dicendum est de matre, si hoc officium curatoris exerceat. At si hoc officium nõ exercuerit, tametsi nullus sit curator, vota impuberis post pubertatem non poterit irritare; quia matri, qua mater est, nulla filij gubernatio à iure conceditur, neque personę, bonorum. Ita Sanchez, quem refert, & sequitur Palaus *supra num.* 7. quamvis contrarium sit etiam probabile, vt tenet cum Suario, & aliis Tamburinus *lib.* 3. *Decalog. cap.* 16. §. 3. *num.* 23. Leander *tract.* 1. *de iuramento d.* 16. *quæst.* 120.

408 Sed quæres an irritatiua potestas extendatur ad votum, quod filius omisit implendum post pubertatem, vel sub conditione contingente tempore pubertatis? Multiplici distinctione vtitur Sanchez, quem refert Palaus *suprà num.* 13. vbi dicit, & bene quod si votum est absolutum, vel sub conditione ab alterius voluntate pendente, vt si quis voueat ingressurum religionem cum pubes fuerit, vel si voueret religionem sub conditione si Deus eum aliquo beneficio tempore pubertatis afficeret, tunc absque dubio poterunt talia vota à Patre irritari; quia hæc vota absolute sunt ab impubere emissa, neque pubertas illorum naturam immutat, sed signat executionis tempus. Ita etiam cum aliis Leander *de iuramento tract.* 1. *d.* 16. *quæst.* 74.

Verum

Verum si votum emissum sit, sub conditione non pœnali, pendente à voluntate vouentis, vt si impubes voueret Rosarium recitare, quando talem Virginis imaginem inuiseret, & post pubertatem imaginem visitaret memor prioris voti, & ex ea intentione, vt votum adimpleret; tunc existimant Sanchez, & Palaus *suprà*, non posse parentem tale votum irritare, quia censendum est, post pubertatem emissum, cum enim vouens liber esset ad ponendam illam conditionem, eo ipso quod voluit illum in pubertate ponere, ex ea intentione, vt voto satisfaceret, censendus est votum antea factum approbare, & quasi de nouo iterare.

409 Quæres secundò, an votum impeberum post pubertatem commutatum propria, vel superioris authoritate in opera personalia possit à Patre irritari? Respondeo nequaquam posse. Ita Sanchez, quem refert, & sequitur Palaus *suprà num.* 11. Ratio est quia nec potest votum in impubertate emissum, vt pote quod est per commutationem extinctum, neque subrogatum, quia subrogatum emissum non est ab homine imbecillitatem iudicis habente, sed ab homine, qui in emissione voti personalis est sui iuris.

410 Quæres tertiò: quando tempore subiectionis emissa censeantur confirmata tempore pubertatis? Respondeo censeri confirmata ex eo quod vouens voluerit illa exequi, neque ex eo quod talia vota sæpe renouentur, seu repetantur vt firma, credendo firma, & irritabilia esse, quia huiusmodi repetitio est approbatio prioris vinculi, non alicuius noui constitutio, & ignorantia, seu error tollit voluntarium, ac proinde impedit ne firmentur amplius, quam sint. Nec censentur confirmata per approbationem parentis, hæc quia confirmatio non priuat parentem potestate gubernatiua filij, sed tantum præstat, ne sine causa licite irritare possit vota filij, vt diximus; qua propter tunc vota confirmata censebuntur, quando vouens conscius infirmitatis priorum votorum, se obligare vult firmiter, & irreuocabiliter, quia hæc voluntas æquiualet nouæ voti emissioni. Ita cum Lessio, Sanchez, & aliis, Palaus *suprà num.* 1. & cum aliis Leander *tract.* 1. *de iuramento d.* 16. *quæst.* 77.

411 Quæres quartò: an votum emissum post pubertatem non petendi irritationem voti in impubertate emissi, sit illius confirmatio? Respondeo cum Sanchez, quem refert, & sequitur Palaus *suprà num.* 15. voto præcise non petendi irritationem non confirmari votum, quia non excluditur irritatio, propria sponte à superiore, vel à petitione vlterius concedenda, bene tamen si votum sit non vtendi irritatione, nam per hoc votum efficit nouum votum exequendi rem promissam, etsi à superiore irritetur.

412 Quæres quintò: de voto disiunctiuo, & indeterminato, vt si quis promittat religionem, vel castitatem, & post pubertatem determinat castitatem, an eo ipso censeatur prius votum confirmare? Et sermo est de determinatione à qua non possit resilire, quod non fit per propositum, sed per votum, nam si solum propositum haberet vnam partem exequendi, votum factum non confirmaret, sed illud immutatum relinqueret. Respondeo igitur quod facta hac determinatione per votum, manere votum irritabile. Ita cum Sanchez, Palaus, *suprà numero* 16. Ratio est, quia votum disiunctiuum antea factum, cessauit per hanc nouam determinationem factam post pubertatem, ac si de nouo fuisset emissum, hoc tamen debet fieri absque ignorantia, quod prius votum potuisset irritari, vt suppono.

Dico quintò: irritatiua potestas extenditur ad vota emissa tempore subiectionis, implenda tamen subiectione dissoluta, quando subditus plene est superioribus subiectus, quoad voluntatem, & materiam promissam, secus quando solum est illi subiectus quoad materiam promissam. Ita cum Sanchez, Palaus, *d.* 2. *p.* 3. §. 4. *num.* 1. & cum Tamburino, Prado, & aliis Leander *tract.* 1. *d.* 16. *q.* 80. Ratio prioris partis huius asserti est, quia horum voluntas plene est superiori subiecta: ergo obligari non potest nisi cum superioris dependentia. Secundæ vero asserti partis. Ratio est, quia talia vota superiori non præiudicant. Et hinc fit posse prælatum religiosum irritare vota à religioso emissa in tempus, quo à subiectione fuerit liber. Et idem dicendum est de Patre, & tutore respectu votorū suorum filiorum emissorum tempore impubertatis ad tempus pubertatis relatorum. Et de marito respectu votorum vxoris relatorum ad tempus soluti matrimonij, vt *infrà* dicemus. Non tamen potest Pater vota filij puberis nec dominus serui implenda tempore libertatis irritare. 413

An vero vir, Pater, vel dominus, possint vota vxoris, filij puberis, vel serui irritare, quæ ex se, vel ex intentione vouentis sunt perpetua? v.g. vouit filius pubes, vxor, vel seruus, quotidie ieiunaturum. Respondeo non posse, sed tantum pro tempore quo sunt sub potestate viri, Patris, vel domini, possunt tale votum suspendere. Ita cum Lessio, Bonacina, Palaus, *tract.* 15. *d.* 2. *p.* 3. §. 4. *num.* 2. & cum aliis Escobar *lib.* 29. *Decalog. num.* 566. contra Sanchez *lib.* 4. *summa cap.* 29. *num.* 7. Ratio est, quia supradicti domini solum possunt irritare vota subditorum, quatenus sibi præiudicant; sed illa vota solum possunt præiudicare dominis, quoad materiam contingentem tempore subiectionis, non autem postea; ergo solum quoad illam partem suspendere vota possunt.

Dico sextò: irritatiua potestas directa nequaquam extendi potest ad vota tempore, quo vouentes erant sui iuris, bene tamen indirecta, & suspensiua. Ita communiter DD. apud Palaum *suprà* §. 5. *numero* 1. Escobar, *suprà numero* 569. contra Lessium *lib.* 2. *cap.* 40. *num.* 33. Ratio prioris partis est, quia ea solum vota potest superior irritare, quæ sub eius beneplacito fiunt, sed vota superiorem non habentis, sub nullius beneplacito emittuntur; ergo non sunt capacia directæ irritationis; quod vero indirecte irritari possint, manifeste probatur, quia virtute potestatis dominatiuæ superuenientis potest superior impedire executionem votorum sibi præiudicantium, in qua suspensione irritatio indirecta consistit. 414

Dices, superior religiosus irritare potest vota à religiosis in sæculo emissa, & tutor vota pupilli facta tempore, quo tutore carebat; ergo &c. Respondetur superiorem religionis non irritare talia vota, sed professione tanquam perfecta solutione extingui, quod si religiosus tempore professionis ea approbauerit, tunc poterunt à superiore irritari, vtpote facta tempore subiectionis; vota autem pupilli non irritari, sed suspendi possunt à tutore, siquidem nullibi est cautum, eos illa vota posse irritare, & potestate indirecta sufficienter prouidere possunt. Et ex his infertur maritum solum posse suspendere vota vxoris facta ante matrimonium, non tamen irritare.

SECTIO

SECTIO XXXI.

Qualiter & quando irritatio concedi possit?

SVMMARIVM.

415 DIco primo, Superior tunc votum irritat, quando voto cognito, denegat subdito licentiam illud exequendi, sine vlla temporis limitatione. Ita communiter DD. apud Palaum *d. 2. p. 4. num. 1.* Sumiturque *ex cap. 30. num.* Ratio est quia omnia vota subditorum, si sint de rebus prohibitis fieri absque licentia, hanc habent conditionem, si superior licentiam concedat, alias nulla erunt, vtpote de materia illicita. Si vero sit de rebus sibi permissis, tunc imbibunt conditionem, nisi superior contradixerit, quia hæc conditio necessaria est, vt superioris potestas salua remaneat, nullumque præiudicium habeat ex subditorum votis: ergo superiore non consentiente, vel contradicente absolute, votum cessat, quia cessat conditio sub qua votum emissum est.

416 Dixi quando voto cognito, nam si superior ignarus voti deneget subdito licentiam exequendi illud, nullo modo censeri debet irritasse. Quia quilibet actus voluntatis qualis est irritatio, non potest fieri absque irritandi voluntate. Dixi quando superior denegat absolute licentiam, nam si votum pro determinato tempore denegaret, pro illo tantum suspenditur votum, & transacto illo tenebitur subditus votum exequi, sicut antea, nisi alias sit alicuius materiæ prohibitæ facere absque licentia.

Pro quo sciendum est, Quemlibet subditum, siue Religiosum, filium, vel vxorem, aut seruum posse licite & meritorie ea omnia opera vonere, quæ nec regula, nec statuto aut superioris præcepto ei interdicta sunt, nec eos à debito illorum obsequio retrahunt, & talia vota statim nullo superioris spectato consensu obligant, nam hæc vota non fiunt sub tacita conditione, si prælatus consenserit, sed si non renuerit. Vnde dum prælatus non renuit, tenetur subditus votum obseruare. Ratio autem est, quia materia promissa est res bona, & sub potestate vouentis. Si tamen vota subditorum sint de rebus prohibitis absolute per regulam, vel per præceptum superioris, tunc talia vota, vtpote de materia inepta, sunt omnino irrita, & illa emittere est culpa saltem venialis. Ita cum Sanchez, Trullenc. *lib. 2. Decalogi cap. 2. d. 29. num. 8.* Si tamen materia non sit absolute prohibita, sed prohibita fieri absque licentia prælati, tunc votum de tali materia non est statim validum, sed accedente superioris consensu, nam cum materia sit interdicta, non est apta materia voti, donec accedat licentia superioris. Ita cum aliis Trullenc. *suprà num. 7.*

Dico secundo: Ad irritationem, & suspensionem procedentem à potestate dominatiua, nulla ad sui valorem causa exigitur. Ita communiter DD. apud Palaum *suprà num. 4.* & cum aliis Leander *tract. 1. de iuramento d. 16. quæst. 5.* Ratio est quia vt supra diximus, subditus in sua promissione imbibit conditionem, si superior consenserit, vel non contradixerit: ergo prohibito contradicente, cessat obligatio. 417

An vero sine causa, iustè, & sine peccato saltem veniali, irritatio concedi possit. Negant Sotus, Aragonius, Sanchez, Suarez, Layman, quos refert, & sequitur Palaus *suprà num. 5.* Escobar *lib. 29. Decalogi num. 573.* Verum contraria sententia probabilior est, eam tenet cum Lopez, Nauarro, Azor, Pontio, Trullenc. *lib. 2. Decalogi cap. 29. n. 2.* & cum aliis Leander *suprà quæst. 5.* Ratio est, quia superior irritans vtitur iure suo, quod habet, ne inferiorum vota sint. Nec obstat si dicas esse abusum potestatis absque vlla necessitate auertere subditum ab actu bono, qualis est votum. Respondetur namque, prælatum non auertere subditum per se, & directe ab actu bono, sed tantum per accidens, quatenus vtitur iure suo, tunc autem peccaret quando per se & directe auerteret subditum ab actu bono, non tamen quando per accidens ab illo auertit. 418

An vero superior possit efficere hanc irritationem contradicente subdito? Certum est posse, nam prælatus non dependet in sua potestate à voluntate subditi. Nec obstat dispensationem, & commutationem non posse fieri, subdito inuito, Beneficium namque non datur inuito: Respondetur namque negando consequentiam. Ratio disparitatis est, quia dispensatio, & commutatio habent inclusam illam conditionem, si prælatus non renuerit, vel consenserit; secundo Respondetur & melius, quod licet commutatio non possit concedi inuito, siquidem requirit consensum, & acceptationem subditi, eo quod obligationem voti in aliud transfert. At dispensatio optime potest dari inuito, quia esto beneficium subditi sit, est tamen beneficium superioris quatenus illa via ostendit habere liberam potestatem, nec ligatam subditi voluntate. Palaus *suprà num. 6.* & idem dicendum est de irritatione. 419

Dico tertio: Vt irritatio valide & iuste fiat non est necesse superiorem cognoscere votum irritandum. Nam dato quod requireretur aliqua causa, vt iuste fieret, potest credere subditum illam habere, vnde potest dicere ego aufero à te quæcunque vota tua. Ita communiter DD. apud Palaum *suprà n. 7.* Tamburinus *lib. 3. cap. 16. §. 3. num. 1.* 420

Sed quæres primo, An hæc irritatiua potestas exerceri possit in casu dubio? Respondeo cum distinctione. Si dubium sit ex parte irritantis, quia dubitatur an sit verus pater, legitimus tutor, vel prælatus, aut maritus, si sint in possessione poterunt vota irritare, quia in dubio melior est conditio possidentis. Secus si possessione careant, quia absque possessione nullus est titulus, quo certus vsus irritatiuæ potestatis firmetur. Si tamen dubium ex parte vouentis nascatur, generaliter non impedit potestatem superioris, quia non est æquum aliquem iure suo certo priuare ob dubiam causam, & rationem. 421

422 Hinc infero, Patrem posse irritare vota personalia filij impuberis, & realia puberis, tametsi dubium vel opinio sit, fuerintne personalia tempore pubertatis, & realia post pubertatem emissa. Et idem dicendum est de aliis superioribus, de quocunque dubio superueniente, An fuerint talia vota facta tempore habili, vel de materia, quæ sit sub superioris potestate, vel non. Aduerte tamen, quod si de facto contingat superiorem irritare votum, quod vere non poterat irritare, si veritas constaret, vel quia non est legitimus superior; quocunque tempore hæc veritas deprehendatur, irritatio facta non subsistit, quia error esto suppleat iurisdictionem, non tamen supplet dominationem cum de potestate dominatiua ex errore supplenda, nihil iura disponant. Ita cum Sanchez, Bonacina, Palaus, *suprà num.* 10.

423 Quæres secundo: An hæc irritatiua potestas alteri delegari possit? Negant aliqui Authores moti ea ratione, quia hæc delegatio non potest fieri absque communicatione dominij, sicut nec delegatio iurisdictionis, sine iurisdictionis communicatione. Respondeo tamen, hanc rationem conuincere neminem posse vota irritare proprio nomine, quin dominium habeat, at nomine alieno, tanquam alterius procurator, absque dubio hoc potest efficere. Ita cum Suario, Lessio, Sanchez, Palaus, *suprà num.* 11. Escobar *lib.* 29. *Decalogi n.* 57. Ratio est, quia irritatio est contradictio superioris dispositioni factæ à subdito, sed nulla datur, ratio ob quam superior non possit per procuratorem hanc contradictionem facere; ergo.

SECTIO XXXII.

Quæ, & qualiter Religiosorum vota irritari possint.

SVMMARIVM.

424 *Regulares possunt plura vota absque superioris licentia validè efficere.*

425 *Prælati regulares præter votum assumendi religionem strictiorem omnia alia vota subditorum etiamsi sint de reseruatis Papæ possunt irritare dummodo statum religiosum non constituant.*

226 *Præter prælatos Religiosorum & papam nemo potest Religiosorum vota irritare.*

427 *Nouitiorum vota, neque pontifex neque prælatus religionis possunt irritare, bene tamen eorum parentes.*

428 *Prælati religionis, & magistri nouitiorum possunt nouitiorum vota suspendere pro anno nouitiatus.*

424 SVppono vt certum, contra Ricardum, Maiorem, & Angelum, quos refert Fagundez *in 2. præcepto Decalogi lib.* 2. *cap.* 34. *num.* 9. Regulares posse pleraque vota valide, & meritorie efficere absque sui superioris licentia, & consensu, vt sunt vota, quæ nec præceptis diuinis, nec suæ regulæ, aut ipsius prælati præceptis sunt contraria, vt hucvsque diximus. Ita communiter DD. apud Fagundez *suprà*. Secundo suppono votum semel irritatum non amplius reuiuiscere, etiamsi superior retractet suam irritationem, quia obligatio semel extincta, non amplius reuiuiscit, per irritationem autem directam non suspenditur obligatio voti, sed extinguitur. His suppositis,

425 Dico primo: Prælati Regulares præter votum assumendi Religionem strictiorem, omnia alia vota, quæcunque illa fuerint, etiamsi fuerint de reseruatis Papæ, dummodo statum religiosum non constituant, possunt irritare. Ita communiter DD. apud Palaum *d.* 2. *de voto p.* 8. *n.* 2. Fagundez *suprà num.* 7. Trullenc. *lib.* 2. *Decalogi cap.* 2. *dub.* 32. *n.* 1. Bordonum *resol.* 14. *n.* 21. Torre *q.* 88. *art.* 9. *d.* 2. *n.* 1. & cum multis Leander *tract.* 1. *de iuramento d.* 16. *quæst.* 22. contra Caietan. Fumum, Palacios, & alios. Ratio est quia voluntas religiosi in suscipiendis nouis obligationibus debet esse perfecte dependens à mera voluntate prælati, ita vt nullam aliam obligationem suscipiant, quæ à prælato irrita esse non possit. Nec obstat illam materiam non subdi potestati prælati. Respondetur namque quod licet non subdatur illi, quatenus est materia præcepti, subditur tamen illi, quatenus est noua voti obligatio.

Dixi irritare posse omnia vota religiosi, dummodo statum religiosum non constituant, nam quæ eius statum constituunt, non possunt irritari, siquidem ab ipsis tanquam à fundamento prouenit hæc irritatiua potestas. Vnde irritare non possunt votum obedientiæ, castitatis, & paupertatis, neque vota huic statui ex dispositione Pontificis annexa, quia accessorium sequitur naturam principalis, vt sunt votum redemptionis captiuorum in Religione Mercenariorum, votum quadragesimalis abstinentiæ in religione Minimorum, quibus adde votum sumendi strictiorem religionem *ex cap. licet de regularibus*. Et pleraq; alia, quæ in aliquibus religionibus sunt.

Dico secundo, Præter prælatos Religionum, & summum Pontificem, nullus alius neque etiam legatus à latere, vel sacra congregatio, vel episcopus, vel pater, aut tutor ipsius religiosi, eius vota possunt irritare. Et de legato vel episcopo constat, quia ipsis non promittunt Religiosi obedientiam. Bordonus *resol.* 14. *n.* 69. De sacra congregatione etiam liquet, quia pontifex solum delegat huic congregationi potestatem iurisdictionis in Regulares. Ita cum Pelizario, Leander, *tr.* 1. *de iuramento d.* 16. *q.* 62. contra Thom. à Iesu, Lezanam, Pradum, Garciam, quos ibi refert. De patribus vero Religiosorum, seu tutoribus etiam constat, quia per professionem liberantur à patria potestate. Ita cum Molina, Couarruuias, Sanchez, & aliis, Palaus, *d.* 2. *p.* 7. *num.* 2. *de voto*. 426

Dico tertio: Nouitiorum vota, neque Pontifex, neque prælati Religionis possunt irritare, quia dum sunt nouitij, sunt sui iuris neminique ex voto obedientiæ subiecti. Possunt tamen illorum vota irritare eorum patres, quia per annum probationis non eximuntur à patria potestate. Ita communiter DD. apud Palaum *suprà n.* 10. Bordonus *resol.* 14. *n.* 43. & 76. & cum aliis Leander *tract.* 1. *d.* 16. *q.* 27. Poterunt tamen prælati regulares, quibus competit nouitios gubernare, & experiri, vt sunt magistri nouitiorum, omnia illorum vota suspendere. Immo credo talia vota ipso iure esse suspensa, si alias onera Religionis, vel per se, vel ex dispositione subiecti aggrauãt, ita cum Lessio, Sanchez, Sayro, Palaus, *suprà n.* 10. Bordonus *suprà num.* 44. Leander *suprà quæst.* 29. Hæc procedunt de votis personalibus, nam realia, raro aut nunquam exercitia nouitiatus impediunt, ideoque neque prælati regulares ea valent suspendere. Ita cum Azor, Lessio, Sanchez, Palaus, *suprà num.* 10. Secus esset si nouitio deficerent commoda alimenta, ob quorum defectum Religio sibi difficilior appareret, nam tunc posset etiam vota realia suspendere, vt claram Religionis capiat experientiam. Si tamen nouitius Religionem deserat omnia vota suspensa reuiuiscunt. Ita communiter DD. 427 428

SECTIO

SECTIO XXXIII.

Qualiter parentes, tutores, & curatores, possint vota filiorum, pupillorum, & minorum, irritare?

SVMMARIVM.

429 SVppono primo, In humana ætate tria tempora, & triplicem statum considerari. Primum tempus infantiæ, hoc est, à primo instanti natiuitatis vsque ad septimum annum. Frequentius namque in hoc tempore aduenit vsus rationis, ideoque in dubio, an citius, vel tardius aduenerit, standum est iuris dispositioni. Secundum tempus est impubertas, quæ incipit ab vsu rationis, & durat in fœminis vsque ad duodecimum annum completum, & in masculis vsque ad annum decimum quartum completum. Tertium ætatis tempus dicitur pubertas, quæ in fœminis incipit ab anno duodecimo, & in viris à decimo quarto, & durat vsque ad annum vigesimum quintum: ante pubertatem vir dicitur pupillus, & fœmina pupilla, & post pubertatem, tam vir, quam fœmina dicuntur minores.

430 Secundo suppono filium non eximi à patria potestate ratione ætatis, neque ratione ordinis sacri, etiam presbyteratus, neque spectato iure communi per matrimonium, bene tamen spectato iure Castellæ, & Lusitaniæ. Molina *de iustitia d.229*. Egreditur tamen patriam potestatem per Religionis professionem, vel per aliquam illarum dignitatum, quarum meminit *l. vltima cod. de curationibus lib.2.* vel si Pater, vel ipse filius fiant serui, vel si pater mortuus fuerit naturaliter, vel ciuiliter, vel crimen hæresis tam pater, quam filius commiserit, vel si de facto emancipetur, de quibus late Palaus *d.2. de voto p.7. num.2.*

431 Tertio præmitto, Officium tutoris, qui pupillo regendus præcipuè datus est, & secundario ipsis rebus finiri, cum primo pupillus pubertatem attingit; at officium curatoris, qui puberis rebus administrandis præcipuè datus est, cessat ipso iure cum pubertas finitur. Solent item tutoris, & curatoris officia finiri beneficio principis, veniam ætatis concedentis, Palaus *suprà n.3.* His suppositis,

432 Dico primo: Pater omnia vota absque vlla exceptione, siue realia, siue personalia, etiamsi sint religionis, & castitatis, filij impuberis quantumuis doli capacis, irritare potest, excepto voto castitatis quod emittitur in sacri ordinis susceptione. Ita communiter DD. apud Palaum *d.2. de voto p.7. n.4.* & cum Fagundez, Trullenc. Tamburino, & aliis Leander *tr.1. de iuramento, d.16. q.72.* contra Viuald. *in Candel. 3. p. c.4.* Ratio est, quia illa omnia iure sic disponente emissa sunt sub parentis beneplacito, expediebat enim maxime eo tempore, quo filius creditur imbecilli vsu rationis gaudere aliena volũtate regi, & licet aliquando perfecto vsu rationis gaudeat, hoc per accidens est, & potestatem parentis non diminuit.

Dico secundo: Sub nomine filij non solum legitimum, sed & naturalem, & spurium intelligitur si moraliter constet vere filium illius esse, quia esto pater ciuilem potestatem non habeat respectu filij naturalis, & spurij, ad eum gubernandum, habet tamen potestatem naturalem, vt filij imbecillitati in vouendo consulat, ne maneat hoc conuenienti remedio destitutus: quod intelligendum est, quando nullus adest tutor, nam si tutor adesset, ipsi, & non parenti competit filij illegitimi vota irritare. Ita cum Sanch. Palaus, *suprà n.5.* Tamb. *lib.3. Decalog. c.16. §.3. n.9.* Leander *tract.1. de iuramento disp.16. q.99.* 433

Sub nomine vero Patris, ad hæc vota impuberis irritanda, in omnium sententia venit tutor, quia loco patris subrogatur ex iuris dispositione. An vero etiam competat matri? Viuente patre nullo modo competit, mortuo tamen illo, si detur tutor, etiam nullo modo competit matri, si tamen non adsit tutor, nec curator, neque ex parte patris sit auus, qui loco patris succedere possit, tunc poterit mater vota filij impuberis irritare, non quia tutrix sit, tutelam namque ob mortem mariti ipso iure non habet, sed quia ipso iure naturali, illi datum est impuberem gubernare patre, auo, tutoreque deficientibus, ita cum Suario, Sayro, Sanchez, Layman, Bonacina, Palaus, *suprà n.7.* Leander *suprà q.118. & 119. & 120.* 434 435

An autem sub nomine patris veniat Herus, vel magister deficientibus patre, tutore, aliisque ascendentibus? affirmant Sayrus, Lessius, Suarez, Layman, quos refert Palaus *suprà n.8.* At contraria sententia verior est. Ita cum Sanchez, Bonacina, Palaus, *suprà n.8.* & cum Prado, Trullenc. Fagundez, Tamburino, & aliis communiter Leander *tr.1. de iurament. d.16. q.126.* & ratio est, quia potestas dominatiua, neque iure naturali, aut positiuo hero, magistro, nutritioue infantis conceditur, sed potius sui iuris reputatur impubes, patre, tutore, aliisq; ascendentibus carens. 436

Dico tertio: Pater respectu filiorum puberum, ea sola vota potest irritare, quæ administrationi, & gubernationi domesticæ præiudicauerint non alia. Ita cum Suario, Valentia, Lessio, Bonacina, Palaus, *suprà n.9.* & cum aliis communiter Leander *tract.1. de iuramento d.16. quest.83.* Ratio est, quia obtenta pubertate præsumitur filium habere plenam discretionem ad vouendum: ergo ex parte voluntatis nulla adest causa irritationis, bene tamen ex parte rei promissæ, nam si domesticæ gubernationi, vel administrationi, quæ patri conuenit præiudicauerit, irritari potest. 437

Hinc fit non posse patrem irritare votum filij puberis Religionis, ordines suscipiendi, frequentandi sacramenta, fundendi preces, suscipiendi moderata ieiunia, quibus adde votum peregrinandi, non deuotionis causa, sed in subsidium ad terram sanctam, & votum eundi Romam pro impetranda absolutione, nisi alias per bullam, vel aliud priuilegium posset absolutio obtineri. Ita communiter DD. Item non potest irritare votum reale de rebus castrensibus, vel quasi castrensibus, quia in horum administratione, filius sui iuris est. Item neq; votum reale de rebus aduẽtitiis, quorum neq; vsumfructum, 438

fructum, neque administrationem habet. Vnde cum filius post vigesimum quintum annum habeat administrationem rerum aduentitiarum, nullatenus hæc vota irritare potest.

439 Idem quod diximus de patre respectu filij pubescis, dicendum est de curatore, & de matre, si officium curatoris exerceat. Ita communiter DD. nam curator succedit loco patris; De matre tamen si curatrix non sit, & minor curatorem habeat, certum est nulla ipsius vota posse irritare. Si tamen curatore careat aliqui affirmant posse irritare ea vota, quæ Pater. Ita Emanuel Veiga, Stunica, Clauis Regia, quos refert Palaus *suprà n.*15. Verum contraria sententia probabilior est, hanc tenet cum Suario, Sanchez, & aliis Palaus *suprà num.*15. Ratio est quia filius pubes non est sub potestate matris, qua mater est, vt deciditur *in §. fœmina instit.* de adoptione: ergo mater qua talis est, non habet potestatem filiis puberis, nam matri non competit ipso iure administratio rerum minoris, sed in defectu patris, & curatoris competit ipsi, quia est sui iuris.

440 Tandem inquires, An minoribus competat restitutio in integrum in votis, sicut in aliis contractibus, cum se reputant notabiliter læsos? Affirmant Paludanus, Syluester, & alij relati à Sanchez *disp. & cap.*35. *num.*85. *Decalogi.* Sed absque vllo fundamento, cum longe dispar ratio sit in votis, ac in contractibus. Nam in contractibus inuenitur deceptio, & defectus voluntarij, ob cuius causam conceditur minoribus restitutio. At in votis nullatenus deceptio esse potest, quia Deus neminem decipit, neque etiam defectus voluntarij, cum votum plene voluntarium sit; Præterea, quæ deceptio esse potest vbi opus consilij, & perfectionis Euangelicæ exercetur. Ita cum Sanchez, Bonacina, Palaus, *suprà num.*16.

SECTIO XXXIV.

An omnia vota vxoris possit maritus irritare? & ècontra.

SVMMARIVM.

441 *Maritus potest omnia vota vxoris irritare quæ præiudicant matrimonio, & gubernationi domesticæ.*
442 *Quid dicendum sit de aliis votis?*
443 *Ponuntur quædam corollaria.*
444 *An vir possit irritare vota, quæ vxor fecit ante matrimonium?*
445 *Quid dicendum de voto ingrediendæ religionis facto ab vxore ante matrimonium consummatum?*
446 *Quæ vota mariti possit vxor irritare?*

441 DIco primo: Maritus potest irritare omnia vota vxoris, quæ præiudicant matrimonio, & domesticæ gubernationi. In hoc conspirant vniuersi DD. Est enim vir caput mulieris iuxta illud Pauli ad Ephesios, mulieres viris subditæ sint, sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput Ecclesiæ.

442 Dico secundo: Maritus potest irritare omnia vota vxoris, non solum, quæ præiudicant matrimonio, & rectæ gubernationi, sed etiam omnia alia, etiamsi sint non solum de operibus consilij, sed etiam præcepti, vt de non mentiendo, fornicando, &c. saltem constante matrimonio edita, non minus quam Pater, & prælatus possunt vota filij impuberis, & subditi irritare. Ita cum Villalobos, Maldero, Soto, D. Th. Sanch., Ioanne de la Cruz, Torre, Aragonio, Saa, Paludano, Diana, 3. *p. tract.* 4. *resol.* 220. & cum Ledesma, Veiga, Fagundez, *lib.*2. *Decalogi cap.*37. *num.*11. & cum Prado, Tamburino, & aliis, Leander *tract.* 1. *de iuramento d.* 16. *quæst.* 127. probabile putat cum Lessio, Bonacina, Lopez, Palaus, *d.* 2. *de voto p.* 6. *num.* 1. Præpositus, quem refert Diana 4. *p. tract.*4. *resol.*110. contra Nauarrum, Azor, Lessium, Suarium, Pontium, Layman, Bonacinam, quos refert, & sequitur Palaus *suprà n.*2. Trullenc. *lib.*2. *Decalogi cap.*2. *d.*33. *n.*2. & alios.

Ratio fundamentalis est, quia iuxta illud Pauli ad Ephesios, mulier debet esse subdita viro suo, sicut membra capiti, & sicut Ecclesia subiecta est Christo; sed capiti omnes actiones subduntur: ergo mulier in omnibus suis actionibus debet esse subiecta marito. Confirmatur quia sicut recta gubernatio spiritualis, postulat, vt voluntas religiosi plene sit subiecta prælato suo, ita perfecta & pacifica gubernatio domus, & perfecta educatio filiorum postulat, plenam vxoris viro in omnibus subiectionem, quoad obligationes nouas sibi imponendas.

Et ex his plura iam licet inferre: Primo posse 443
virum irritare votum castitatis, seu non petendi debitum factum ab vxore, siue tale votum factum, fuerit sine licentia, vel cum licentia viri, & licet tale votum adimplendum sit tempore soluti matrimonij, vel non. Ita cum Sanchez, Præposito, Diana, *p.*4. *tract.*4. *resol.* 110. & probabile putat Trullenc. *lib.* 2. *Decalogi cap.* 2. *d.*33. *num.*11. & cum aliis Leander *tract.*1. *de iuramento d.*16. *q.*129. & 130. Ratio autem est quia per hoc, quod vir concedat vxori licentiam vouendi castitatem, non aufert à se potestatem, quam habet irritandi valide omnia eius vota. Peccabit tamen si hoc sine causa fecerit, secundum aliquos mortaliter, vel vt probabilius alij dicunt venialiter. Ita Præpositus, & Diana *suprà*.

Secundo infertur. Posse etiam virum valide irritare votum castitatis, vel ingrediendi religionem, quam ipse, & mulier ex vtriusque consensu fecerunt. Ita Præpositus, quem refert, & sequitur Diana loco citato, & probabile putat Trullenc. *suprà num.*14. contra alios, quos citat, & sequitur Leander *suprà quæst.*131. Ratio est quia per consensum non videtur à se omnino potestatem irritandi abdicasse, sed tantum cedere ad petendum licite, absque causa iusta. Idem dicendum est, si vnus Religionem voueat & alter ordinis sacri susceptionem, vel emittat votum castitatis, etiamsi talia vota facta fuerint de vtriusque consensu, nam in omnibus his potest vir valide irritare, licet sacrilege, si sine iusta causa id faciat, quæ omnia militant in marito tam primi, quam secundi matrimonij, qui potest irritare omnia vota, quæ vxor fecit tempore primi matrimonij. Ita cum Sanchez, Diana, *p.*3. *tract.*4. *resol.*220.

An vero vir possit etiam irritare vota, quæ vxor 444
fecit ante contractum matrimonium, & tempore quo erat sui iuris? constat ex supra dictis vbi diximus non posse illa directe irritare, bene tamen suspendere; licet alias Veiga, Præpositus, & Diana 4. *p. tract.* 4. *resol.* 110. etiam non improbabiliter affirment. Nam esto ista vota non fuerint emissa sub tacita conditione absolute beneplaciti superioris, quia nullus aderat superior, fuerunt tamen emissa

emissa ex iuris interpretatione, sub conditione beneplaciti superioris, si existeret, quam rationem, supposita subiectione, quam tribuimus vxori suo marito, non reputat improbabilem Palaus *de voto d.2.p.3.§.1.n.2.* vbi etiam citat Lessium.

445 An autem saltem possit vir irritare votum ingrediendæ Religionis factum ab vxore, ante consummatum matrimonium? Respondeo affirmatiue. Ita cum Præposito, Diana, *p.4. tract.4. resol.100.* Ratio est, quia tota causa ob quam vir potest irritare omnia alia vota vxoris est ob leuitatem, imprudentiam, & facilitatem muliebrem in vouendo, sed hæc etiam causa subest in hoc voto; ergo. Confirmatur quia propter hanc causam potest Pater irritare votum filij impuberis de ingressu Religionis: ergo idem potest vir efficere respectu vxoris. Nec obstat prælatum non posse irritare votum subditi de ingredienda strictiore Religione. Respondetur namque, prælatum id non posse, eo quod ius, vt supra diximus, id illi prohibuit, in præsenti autem non habemus similem prohibitionem.

446 Dico tertio: Vxor ea sola vota mariti potest irritare, quæ sibi præiudicauerint, quoad moderatam debiti petitionem, quia in hoc vir, & vxor sunt æquales, & non est maior ratio, quoad hoc in viro, quam in vxore. Ita communiter DD. apud Trullenc. *suprà num.7.* Hinc fit vxorem posse irritare votum viri longinquæ peregrinationis, nisi sit in subsidium terræ sanctæ, votum magnæ abstinentiæ, votum gestandi habitum religionis, seu Eremitæ, quia ob errorem, quem causant, retrahunt mulierem à debiti petitione, & redditione. Votum nimiarum precum, & similium, quia obstant mutuæ cohabitationi, & obligationi reddendi, item votum non petendi debitum, quia in hoc vir, & vxor sunt æquales, & ex tali voto causatur præiudicium vxori, & grauatur ad semper petendum, quod est contra naturalem mulierum pudicitiam. Ita Henriquez, Philiarcus, Veiga, Nauarrus, Gutierrez, Emanuel, Lopez, & probabile putat Aragonius, quos refert Sanchez *lib. 9. matrimonij disp. 42. num. 7.* Layman, quem refert Palaus *d.2. de voto p.6. num. 10.* Trullenc. *vbi suprà num.5.* Probabile putat Leander *tract.1. de iuramento d.16. quæst.141.* contra Villalobos, Sanch. & Palaum, suprà. Quod procedit etiamsi vxor iam in illud votum consenserit, vt dictum est de viro; peccabit tamen, si iusta causa non adsit, valida tamen erit irritatio, vt sæpe dictum est. Item si mutuo consensu fuit castitatis votum emissum, vt dictum est de viro. Item sicut vir potest irritare vota vxoris sibi præiudicantia emissa ante matrimonium, Ita etiam potest vxor, eadem enim est ratio. Trullenc. *suprà.* Vota autem adimplenda tempore soluti matrimonij, non potest irritare, quia non sunt illi nociua. Vide Trullenc. & Sanchez *suprà.*

SECTIO XXXV.

Qualiter vota seruorum possit dominus irritare?

SVMMARIVM.

447 *Dominus ea solum vota serui potest irritare, quæ iuri, & potestati suæ officiunt, obstant, & præiudicant.*

448 *Quædam corollaria ponuntur.*

449 *Herus non potest vota famuli irritare, poterit tamen ea suspendere, si obsequio debito præiudicent.*

Dico primo: Dominus ea solum vota serui potest irritare, quæ iuri, & potestati suæ officiunt, obstant, ac præiudicant. Ita communiter DD. apud Trullenc. *lib.2. Decalogi cap.2. dub.37. num.1.* Palaus *de voto d.2. p.5. num.1.* Torre *q.88. art.9. d.2. num.14.* & cum alijs Leander *tract.1. de iuramento d.16. quæst.151.* contra Alensem, Tabienam, Ledesmam, Aragonium, quos refert Sanchez *lib.4. cap.36. num.1.* Ratio est, quia dominus non est superior, quoad voluntatem serui simpliciter, sed quatenus eius seruitutem, & obsequium spectat. 447

Hinc fit dominum non posse irritare votum castitatis sui serui, nec precum moderatarum, abstinentiæ, & ieiunij, nisi forte hæc domini obsequio obstarent. Nec potest dominus ob eandem rationem irritare vota emissa tempore seruitutis, exequenda tamen tempore libertatis. Poterit tamen suspendere vota emissa ante seruitutem, si illi præiudicant. Poterit etiam irritare omnia vota realia à seruo emissa, quia seruus nihil habet proprij, sed omnia domino acquirit. Hoc tamen intellige, nisi alias seruus aliquid possideat, quod à domino auferri nequeat. Ita Sanchez, & alij apud Trullenc. *lib.2. Decalogi cap.2. d.37. num.2.* Palaum *suprà*, & alios, & apud Leandrum *suprà q.159.* 448

Dico secundo: Herus non potest famuli vota irritare, quia in eum non habet potestatem dominatiuam. Poterit tamen illius vota, si obsequio sibi debito præiudicant, suspendere. Ita communiter DD. apud præcitatos Doctores. 449

SECTIO XXXVI.

Qualiter obligatio voti cesset dispensatione?

SVMMARIVM.

450 *In Ecclesia datur potestas Ecclesiastica relaxandi vota.*

451 *Quid sit votum dispensare?*

452 *Quomodo Papa & prælati possint diuinum ius relaxare?*

453 *Ad validam voti dispensationem semper requiritur iusta causa.*

454 *Illæ causæ dicuntur sufficientes, quæ obstant executioni voti.*

455 *Quæ sint causæ obstantes executioni voti?*

456 *Quid si causa sit insufficiens, dispensans tamen bona fide processerit, & dispensatus putantes esse sufficientem?*

457 *An aliquando teneatur superior dispensationem concedere?*

458 *Quid dicendum sit de delegato?*

Dico primo: de fide est dari in Ecclesia Dei legitimam potestatem spiritualem relaxandi vota. Quæ potestas de iure ordinario residet in summo Pontifice, & in prælatibus habentibus iurisdictionem in foro externo. Ita communiter. DD. apud Fagundez in secundum præceptum *lib.2. cap.40. num.1.* & apud Leandrum *tract.1. de iuramento, d.17. quæst.2.* Et probatur ex antiquissimo vsu, & consuetudine Ecclesiæ, quæ in re tam graui 450

non poteſt errare; Colligiturque hæc poteſtas ex illis verbis Chriſti, *quodcunque ſolueris ſuper terram erit ſolutum & in cœlis.* Quæ verba ob eius generalitatem, iuncta Eccleſiæ traditione, extendunt patres ad quodlibet vinculum, quod ad ſalutem animarum, & rectam Eccleſiæ gubernationem conuenit; ſed ſæpe saluti animarum, & rectæ Eccleſiæ gubernationi expedit, non ſolum ſolutio pœnæ, & culpæ, ſed etiam voti, & iuramenti promiſſorij: ergo ad hæc vota & iuramenta Chriſtus poteſtatem in ſua Eccleſia reliquit. Hæc autem poteſtas non eſt ordinis ſed iuriſdictionis, ac proinde poteſt conuenire omni Eccleſiaſticæ perſonæ habenti ſubditos, illosque in foro externo gubernanti, vt iam tetigimus; quibus autem perſonis hoc competat infra dicemus.

451 Dico ſecundo: Diſpenſare in voto, non eſt declarare materiam voti non eſſe Deo gratam, vt aliqui putant, hoc enim proprie eſt interpretatio, & epicheia, quæ ad doctores potius pertinet. Vnde dicendum eſt diſpenſationem voti, eſſe veram relaxationem vinculi voti obligantis, qua relaxatione voti poſita, votum non obligat. Ita communiter DD. apud Fagundez *ſuprà num.* 3. Ratio deſumitur ex vſu quotidiano Eccleſiæ, frequentiſſima enim eſt Eccleſiæ diſpenſatio in voto Religionis, & caſtitatis, ob incontinentiæ periculum ortum ex vouentis fragilitate, cum tamen res ſit clariſſima votum, ſecluſa ea diſpenſatione, obligare.

452 Quomodo autem Papa, & Prælati poſſint relaxare ius diuinum, & naturale, quo votum obligat? Relictis variis Doctorum ſolutionibus; Reſpondeo, Chriſtum hanc facultatem ſuæ Eccleſiæ reliquiſſe, relaxandi ſcilicet hanc obligationem iuris diuini naturalis orti ex actu voluntatis humanæ, quo ſe quis per votum, & iuramentum voluit obligare, non diſpenſando in vniuerſum, vt ius naturale non obliget, ſed vt non obliget in tali, vel tali caſu occurrenti, ex cauſis iuſtis. Ita cum Fagundez, Sanchez, Leander *tract.* 1. *de iuramento, d.* 17. *quæſt.* 3.

453 Dico tertio: Ad validam voti diſpenſationem ſemper requiritur iuſta cauſa, alioquin talis diſpenſatio iniuſta, & irrita erit. Ita communiter DD. apud Leandrum *tract. de iuramento d.* 17. *quæſt.* 5. Ratio eſt quia cum vinculum voti non obliget ex iure humano, ſed diuino, abſque cauſa non poteſt tale vinculum, nec etiam per Pontificem tolli, non enim Deus illi talem facultatem relinquit, niſi iuſta cauſa intercedente.

454 Dico quarto: Illæ cauſæ ſufficientes ſunt ad voti diſpenſationem, quæ voti executioni obſtant, nam cum obligatio exequendi votum, cedat in honorem Dei, & in vouentis vtilitatem, non eſt cenſendus illius remiſſioni conſentire, niſi adſit cauſa huius executionis obligationem impediens. Ita communiter DD. apud Palaum *de voto d.* 2. *p.* 9. *num.* 5.

455 Dico quinto: Cauſæ obſtantes executioni voti ſunt, Sequentes. Prima: Si votum factum fuit ex metu, iracundia, vel alia ſubita paſſione, non tollente deliberationem. 2. Parua ætas. 3. Si detur cauſa ruinæ, attenta materia voti difficili, vel fragilitate vouentis. 4. Si votum impediat maius bonum vouentis. 5. Ex mutatione notabili ipſius voti, ſi videlicet materia voti facta eſt ſcandaloſa, minus honeſta, nimis difficilis. 6. Si diſpenſatio voti pertineat ad bonum commune, non tamen ſemper requiritur, vt diſpenſatio illius pertineat ad bonum commune, ſed ſatis eſt quod pertineat ad bonum vouentis; nam ſic etiam redundat ſaltem indirectè in bonum commune. 7. Quando eſt dubium ſi vouerit, vel dubium de intentione obligationis. 8. Si vouens inquietetur multis ſcrupulis, ita vt implere votum illi valde noceat, illumque inquietet, ſed hoc intelligitur, quando inquietudo, & ſcrupuli procedunt ex impletione voti. 9. Si vouenti Religionem ſuperueniat morbus continuus, vnde ſalus deſperetur. 10. Vehemens ludendi deſiderium, ſi ſimul ſit cum experientia, quod ſæpe eſt cauſa talis appetitus violationis voti, ſecus quando non eſt talis experientia, ſed de facto vincitur talis appetitus. 11. Si eſt dubium an votum ſit impeditiuum maioris boni. 12. Si ex voto bonum commune impeditur. 13. Si votum cedat in damnum propriæ domus, vel familiæ. Denique quæcunque alia cauſa iudicata arbitrio prudentis, & ſi morati vt omnes DD. affirmant quos larga manu refert & ſequitur Leander *tract.* 1. *de iuramento, d.* 17. *quæſt.* 9. & ſequentibus.

Aduertunt tamen communiter DD. raro quamlibet ex ſupradictis cauſis ſufficientem eſſe, vt integre, & abſolute voti diſpenſatio concedatur, ſed oportere aliquam commutationem commiſceri, præcipuè cum votum graue eſt, & perpetuum. Si tamen aliqua cauſa arbitretur ſufficiens arbitrio prudentis viri, ad integram voti diſpenſationem poterit abſque dubio ſecure concedi, quia credendum eſt prælato, vſum facultatis diſpenſandi conceſſum eſſe ſtante cauſa dubio legitima, alias ſi certitudo ſpectanda eſſet, omnia plena eſſent ſcrupulis, & raro, vel nunquam concederetur diſpenſatio, cum vix certitudo cauſæ poſſit cognoſci. Vnde colliges in diſpenſante ſemper deſiderari cognitionem voti, vnde neceſſario explicanda eſt voti materia, & cauſa, quæ facit pro diſpenſatione, alias non valebit diſpenſatio, ſi taceatur votum, vel narretur falſum. Portel in additionibus ad dubia regularia. *Verbo votum num.* 86. Trullenc. *lib.* 2. *Decalogi cap.* 2. *dub.* 43. *num.* 1. Si tamen de facto detur legitima diſpenſandi cauſa, etiamſi fiat diſpenſatio ſine cognitione cauſæ, erit valida, peccabit tamen mortaliter, ſic diſpenſans. Sanchez, & alij, quos refert, & ſequitur Trullenc. *ſuprà*. Diana 8. *p. tract.* 3. *reſol.* 21.

An autem ſi petens diſpenſationem, illamque concedens bona fide procedant exiſtimantes cauſam legitimam adeſſe, valeat diſpenſatio, nec teneatur diſpenſatus ad votum ſuum redire deprehenſa cauſæ inſufficientia? Negat Salas, quem refert Diana 1. *p. tract.* 10. *reſol.* 33. Palaus *vbi ſuprà num.* 4. Verum contraria ſententia probabilior eſt, hanc tenent Azor, Sanchez, quos refert Diana ibi. Trullenc. *lib.* 2. *Decalogi cap.* 43. *num.* 14. Merola, Reginaldus, Villalobos, quos refert, & ſequitur Diana 8. *p. tract.* 3. *reſol.* 20. & cum Tamburino, Leander, *tract.* 1. *de iuramento d.* 17. *quæſt.* 7. Ratio autem eſt, quia non plus petit Chriſtus dominus à ſuo miniſtro, niſi vt fideliter, & prudenter diſpenſet, immo neque inter homines plus requiritur, vt geſta, vel diſpenſata ab aliquo œconomo valida ſint. Tum quia hoc conſonum eſſe videtur æquitati, ad ſedandos ſcrupulos, & rectam Eccleſiæ gubernationem. 456

An vero aliquando teneatur ſuperior diſpenſationem concedere? Reſpondeo teneri, nempe ſi omnibus penſatis iudicetur bono communi, vel ſpeciali diſpenſati grauiter expedire, nec alia cauſa in contrarium præponderet. Ita Sanchez, Salas, Suarius, & alij, quos refert, & ſequitur Palaus *tom.* 1. *tract.* 3. *d.* 6. *p.* 8. *num.* 10. Ratio eſt quia poteſt contingere ita vrgens cauſa boni communis, vel ſpecialis 457

specialis alicuius, vt princeps cuius officium est hæc omnia respicere, censeatur contra debitum sui muneris procedere, si dispensationem neget. Palaus *suprà*.

458 An vero delegatus teneatur aliquando etiam dispensare? Respondeo quod si ille acceptauit electionem pro dispensatione votorum, vel impedimentorum, teneri vti priuilegio, ad dispensandum, siue tale priuilegium concessum sit in fauorem dispensaturi, siue in fauorem dispensati. Secus dicendum est si ad hoc expresse non eligatur, licet alias eligatur ad confessionem. Ita Palaus *suprà num.* 12. Ratio prioris partis est, quia ipse priuilegiatus acceptans talem electionem, se ipsum obligauit vti priuilegio suo. Secus dicendum est, quando solum acceptauit eligi ad confessionem, non enim quis tenetur vti suo priuilegio.

Aduerte tamen aliquando teneri delegatum consentire electioni de se factæ, & dispensationem concedere, nempe si id indicauerit grauiter bono dispensaturi conuenire, eo quod ab aliis repellitur, & ob hanc repulsam tristatur grauiter, & in periculo peccandi existit. Ita cum Ioanne Sancio, Palaus *suprà num.* 12.

SECTIO XXXVII.

Qui habeant potestatem ordinariam dispensandi, & in quæ vota?

SVMMARIVM.

459 *Omnes prelati habentes potestatem quasi Episcopalem possunt dispensare omnia vota suorum subditorum non reseruata.*

460 *An Episcopus possit vota vagorum in suo episcopatu dispensare?*

461 *An possit vota religiosorum viuentium in suo Episcopatu dispensare?*

462 *An prælatus regularis possit vota nouitiorum dispensare.*

463 *Quis possit ipsorum Prælatorum vota dispensare.*

459 Dico primo: Omnes prælati iurisdictionem quasi Episcopalem habentes, comparatione suorum subditorum potestatem habent dispensandi in omnibus votis, nisi aliqua sint specialiter reseruata. Ita communiter DD. Quare non solum summus Pontifex, sed Episcopus, Archiepiscopus, legatus à latere in sua prouincia, summi Pontificis pœnitentiarius, capitulum sede vacante, Prælati regulares exempli, Abbates habentes propriam diœcesim, potestatem habent ordinariam dispensandi in omnibus votis, quilibet respectu suorum subditorum, & respectu illorum votorum quæ reseruata non sunt. Ratio est quia id rectæ Ecclesiæ gubernationi conuenit. Alij autem prælati Episcopo inferiores, vt sunt Archidiaconi, vicarij generales, & alij huiusmodi, non possunt in votis dispensare, nisi specialiter sit illis commissum, de quo Trullenc. *in Decalogum lib.* 2. *cap.* 2. *d.* 27. *num.* 11. Idem dicendum est de parocho, quia iurisdictione in foro externo non gaudent, ad dispensandum in votis. Et licet in lege ieiuniorum, & festorum dispensare possit, cum Episcopus abest, id ex recepta consuetudine habetur, quæ tamen non est circa votorum dispensationem. Palaus *de voto d.* 2. *p.* 10. *n.* 1.

460 Dixi respectu suorum subditorum, quia dispensatio est iurisdictionis exercitium. An autem Episcopus possit in votis vagorum, & peregrinorum dispensare, dum per modum transitus sunt in suo episcopatu? De vagis omnes admittunt. Ita cum aliis Palaus *tom.* 1. *tract.* 3. *d.* 6. *p.* 5. §. 2. *num.* 1. De forensibus autem maius est dubium; Aliqui tamen nolunt posse episcopum in illorum votis dispensare, nisi habeant domicilium, vel saltem confluant in illum locum animo ibi habitandi. Cæterum probabile est posse episcopum in illorum votis dispensare, etiamsi non habeant domicilium in suo episcopatu, nec illuc confluant intentione ibi habitandi. Pontius *lib.* 8. *de matrim. cap.* 1. *num.* 7. & probabile putat Palaus *suprà num.* 5. licet contrarium probabilius sit, vt docet Trullenc. *suprà num.* 22.

An vero Episcopus possit in votis religiosorum exemptorum dispensare? Respondeo negatiue. Ita 461 communiter DD. & licet aliqui DD. affirment de licentia prælatorum posse regularem subiici episcopo, vt cum illo in aliquo voto dispenset casu quo in Religione non detur potestas ad tale votum dispensandum, quos congerit Trullenc. *suprà num.* 21. Hæc exceptio mihi frustranea videtur, cum alias nullum detur votum, quod episcopus possit dispensare, quod etiam prælatus regularis respectu suorum subditorum non possit dispensare, vt infra dicemus. An vero saltem vota Nouitiorum possit Episcopus dispensare? Respondeo affirmatiue. Ita communiter. DD. apud Palaum *suprà num.* 2. non enim nouitij sunt plene exempti ab eius iurisdictione, cum religiosi non sint.

An vero etiam Prælatus regularis possit in votis 462 nouitiorum dispensare? Aliqui negant. Ita Azor, Sayrus, Suarius; Cæterum probabilius contrarium dicendum est. Ita cum Angelo, Syluestro, Henriquez, Rodriguez, Sanchez, Lessio, & aliis, Palaus *suprà num.* 3. & cum Bonacina, Trullenc. *suprà num.* 18. Ratio est, quia licet prælatus non habeat plenam potestatem dominatiuam in nouitios, habet tamen potestatem iurisdictionis, cum ad prælatum pertineat cognoscere de nouitij delicto, & non ad episcopum, nisi illi nouitius se subdat; Tum etiam quia nouitij gaudent priuilegio Religionis. Et quidquid sit de his opinionibus, certum est prælatos religionis posse vti potestate delegata dispensandi in votis nouitiorum, aut ea commutandi, quia gaudent per religionis priuilegia erga sæcularium vota, de quo infra, non enim sunt nouitij peioris conditionis, quam sæculares. Ita cum Azor, Sanchez, Sayro, & aliis Trullenc. *suprà n.* 19.

A quonam autem vota prælatorum ipsorum di- 463 spensari possint? Respondeo debere dispensari ab altero magis superiore, vt vota prioris à prouinciale, vota prouincialis à generale, vota generalis à capitulo generali. Ita cum aliis Trullenc. *suprà num.* 17. Lesana *tom.* 1. *cap.* 18. *num.* 52. Probabile etiam est, posse prælatum supremum religionis, committere suo confessario, vt secum dispenset. Et idem dicendum est de prouincialibus, & prioribus, & aliis quibuscunque prælatis siue sæcularibus, siue regularibus, qui omnes possunt committere suis confessariis, vt cum ipsis dispensent, in omnibus illis votis, in quibus cum suis subditis possunt dispensare. Ita cum Azor, Nauarro, & aliis, Sanchez *de matrim. lib.* 8. *d.* 3. *num.* 9. Lesana *tomo* 1. *cap.* 18. *num.* 52. Trullenc. *suprà num.* 17. & cum aliis Leander *tract.* 1. *de iuramento d.* 17. *quæst.* 63. & 64. Ratio est quia hæc iurisdictio neque est contra ius naturæ, neque contra ius canonicum: ergo non est cur prælatis negetur. Antecedens quoad primam

primam partem constat, quia iurisdictio hæc non est contentiosa, quæ postulat distinctionem personarum, sed solum est directiua, quatenus postulat cognitionem prudentem causæ; sed hoc non repugnat, vt detur respectu sui ipsius, alias summus Pontifex non potest in suis votis dispensari: ergo quoad secundam etiam partem constat, quia nullus datur textus in contrarium, vt probat Sanchez *suprà* ergo &c.

SECTIO XXXVIII.

Quæ vota sint summo Pontifici reseruata?

SVMMARIVM.

464 *Quinque tantum dantur vota Pontifici reseruata & quæ sint?*

465 *Huiusmodi vota quomodo sint interpretanda?*

466 *Votum religionis non approbatæ reseruatum non est.*

467 *Votum religionis, castitatis, & peregrinationis emissum sub aliqua circunstantia accidentali reseruatum non est, qua parte illam circunstantiam spectat.*

468 *Votum in quod votum reseruatum commutatum est, non est reseruatum.*

469 *Votum disiunctiuum de materia reseruata & non reseruata non est reseruatum.*

464 DIco primo: Quinque dantur tantum vota summo Pontifici reseruata secundum iuris dispositionem, consuetudinem approbatam, & stilum curiæ. Votum scilicet castitatis perpetuæ, & perfectæ; votum Religionis approbatæ, votum peregrinationis ad limina Apostolorum; votum ad S. Iacobum Compostellanum, & votum in terram sanctam. Ita communiter. DD. apud Trullenc. *lib. 2. Decalogi cap. 2. dub. 39. num. 2.* Et licet in his tribus vltimis Panormitanus, Tabiena, & alij, existiment posse episcopum dispensare, quando facta sunt tantum causa deuotionis, & non in subsidium, & probabile putat Baunius *tomo 1. tract. 8. de Episcopis quæst. 13. lit. B.* At consuetudine introductum est, votum illarum trium peregrinationum deuotionis causa non posse, nisi à Romano Pontifice dispensari. Sic pluribus citatis firmat Palaus *de voto d. 2. p. 10. n. 5.* Trullenc. *suprà n. 2.*

465 Dico secundo: Huiusmodi vota non sunt strictè interpretanda, nam reseruatio est odiosa. Vnde votum castitatis intelligendum est de voto perfecto, & absoluto, & idem dicendum est de aliis. Vnde fit votum non contrahendi matrimonium, votum non fornicandi, non polluendi, non tangendi turpiter mulierem, non petendi debitum in coniugatis, non esse reseruatum. Simile est de voto castitatis pro determinato tempore, & de voto assumendi ordines sacros, quia non est votum castitatis promissæ sed promittendæ castitatis. Ratio autem horum est, quia huiusmodi vota non sunt perfectæ castitatis, sed diminutæ.

466 Secundo deducitur votum Religionis non approbatæ reseruatum non esse. Idem est de voto paupertatis & obedientiæ extra statum religiosum, quia nec statum constituunt, nec sunt vota religiosi status assumendi. Ita cum Lessio, Suario, & aliis Palaus, *suprà num. 2.* Et idem dicendum est de voto Compostellanæ, Romanæ, vel Ierosolymitanæ peregrinationis ob alium expressum finem, quam deuotionis, quia Extrauagans, *etsi dominici*; non cuiuslibet peregrinationis votum reseruat, sed conceptum ex deuotione illorum locorum. Ita Sanchez, Pontius, quos refert, & sequitur Palaus *suprà n. 3.*

Tertiò deducitur, Votum castitatis, Religionis, & peregrinationis emissum sub aliqua circunstantia accidentali, reseruatum non esse, qua parte illam circunstantiam spectat. Quia seclusa illa circunstantia in integrum manet votum reseruatum. Vnde si quis voueat ingredi Religionem strictiorem, poterit prælatus dispensare, vt laxiorem ingrediatur, quia non dispensat in religionis voto, hoc enim integrum manet, sed in illius circunstantia. Ita cum Nauarro, Azor, Lessio, Sanchez, Palaus, *suprà num. 4.* Idem dicendum est de voto perseuerandi in religione, quia non est votum Religionis. Et idem est de voto peregrinandi pedester, vel mendicando, quia sublata hac circunstantia, intactum remanere potest votum reseruatum. Ita cum Sanchez, Basilio, & aliis Palaus, *suprà n. 4.* 467

Quarto deducitur non esse votum reseruatum, sed potius dispensari posse votum illud, in quod reseruatum commutatum est, vt si Pontifex votum Religionis in Eleemosynam commutaret, quia facta commutatione, votum de materia reseruata extinctum est. Nec obstat Regula iuris, subrogatum sapit naturam eius, cuius loco subrogatur. *l. vnica Cod. de rei vxoria actione.* Quia id intelligi debet in fauorabilibus, & non in odiosis. Ita cum Saa, Sanchez, Lessio, Layman, Palaus *suprà n. 5.* 468

Quinto deducitur: Non esse reseruatum votum disiunctiuum de materia reseruata, & non reseruata, vt si quis voueat Religionem, vel ieiunium quotidianum, quia cum liber sit ad eligendum materiam non reseruatam, absolute tale votum reseruatum non est, Ita cum Azor, Suario, Sanchez, Lessio, Layman, Palaus, *suprà num. 6.* Quod verum est, tametsi pars non reseruata impossibilis successu temporis fiat, quia esto ad partem reseruatam eo casu vouens determinate obligetur, id non prouenit ex voto per se, sed prouenit ex impossibilitate per accidens contingente partis non reseruatæ. Ita cum Suario, Sanch. Layman, Palaus, *suprà num. 6.* Secus dicendum est, si vouens partem illam reseruatam intentione determinaret, ita vt ab ea determinatione resilire non posset, quod cum non solo proposito, sed nouo voto faciendum sit, quo scilicet se vouens obliget ad partem reseruatam exequendam, necessario tale votum reseruatum erit. Ita cum Suario, Sanch. Layman, Palaus, *suprà num. 6.* Tandem deducitur votum non petendi dispensationem voti ab alio, quam à Romano Pontifice, non esse reseruatum, quia non est votum de materia reseruata. Ita cum Suario, Pontio, Sanchez, Barbosa, Palaus, *suprà num. 7.* 469

***

SECTIO

SECTIO XXXIX.

An sint aliqui casus, in quibus prælati inferiores possint dispensare in votis reseruatis?

SVMMARIVM.

470 *Primus casus in quo prælatus potest dispensare in votis reseruatis est quoties votum est dubium.*
471 *Secundus quando votum emittitur ex metu iniusto ad extorquendum votum.*
472 *Tertius est si consuetudine sit præscriptum in talibus votis dispensare.*
473 *Quartus est si hæc vota emittantur à personis dominatiuæ potestati subiectis.*
474 *Quintus est in extraordinario aliquo euentu, & qualis requiratur.*
475 *Quomodo in hoc casu concedenda sit dispensatio?*
476 *Sextus casus est, si vota fuerint conditionalia pœnalia.*
477 *Quid si fuerint pure conditionalia?*
478 *Quid si iam conditio sit adimpleta?*

470 DIco primò: varij numerantur casus, in quibus prælati inferiores possunt in quinque supradictis votis Pontifici reseruatis dispensare. Primus est: Quoties de valore voti fuerit morale dubium, siue sit dubium iuris, siue facti, siue sit dubium negatiuum, propter coniecturas, quæ non sufficiunt ad determinandum iudicium, siue sit positiuum ex opinionibus probabilibus contrariis; nam cum reseruatio certa sit, semper casus certos ex postulat. Ita cum Nauarro, Laiman, Sanchez, Lessio, Suario, Palaus, *d.2. de voto p.12. num.11.* Trullenc. *lib.2. Decalog. cap.2. d.39. num.9.* Vnde quando dubitatur an votum sit reseruatum Papæ, iudicandum est non reseruatum. Ita cum aliis Diana, *p.4 tract.3. resol.19.* Trullenc. *suprà num.4.* Similiter quando dubitatur, vtrum potestas dispensandi extendatur ad aliquem casum, post debitam diligentiam præsumitur extendi: nam cum potestas dispensandi sit fauorabilis, late est interpretanda, Bonacina, Sanchez, quos refert, & sequitur Trullenc. *suprà numero 4.*

471 Secundus casus in quo inferiores possunt in votis prædictis dispensare est, quando votum emittitur ex metu ad extorquendum votum iniuste incusso, esto metus leuis sit, nam cum reseruatio sit odiosa, stricte est interpretanda. Ita cum Nauarro, Lessio, Sanchez, & aliis Trullenc. *suprà num.10.* contra Suarium.

472 Tertius casus est si consuetudine fuerit præscriptũ, posse inferiores prælatos in his votis dispēsare, nam consuetudo sicut potest constituere legem, ita & abrogare constitutam. Hanc autem consuetudinem habent prælati inferiores respectu coniugum, qui fuerint voto castitatis obstricti, vt possint eo non obstante petere debitum, ob periculũ incontinentiæ; ita pluribus citatis Sanc. & alij, quos refert, & sequitur Palaus, *suprà num. 10.* Hoc tamen intelligitur de voto facto post contractum matrimonium, absq; licentia alterius coniugis, vel si fuit factũ ante matrimonium, & petitur dispensatio post matrimonium ratum, vel consummatũ. Si tamen votum factũ fuit post contractum matrimonium de vtriusq; coniugis licentia, Palaus, *vbi suprà,* putat non posse inferiores prælatos dispensare, nisi in casu, quo coniuges remissionem iuris sibi mutuo remiserint, quod valide, licet sacrilege efficere possunt. Verum adhuc in hoc casu quando votum factum est de vtriusque coniugis licentia probabilius puto, posse inferiores prælatos dispensare. Ita Angelus, Lessius, Basilius, & probabile putat idem Palaus, *suprà num.10.* Diana, *4. p. tract.4. resol.125.* Bannius, *tomo 1. tract.8. de Episcopis quæst.13. versiculo infertur 3.* Propter periculum incontinentiæ.

Quartus casus est, si hæc vota reseruata emittantur ab hominibus dominatiuæ potestati subiectis, 473
quia cum facile solui possint, non credendum Pontificem eorum dispensationem sibi reseruare voluisse. Ita Gutierres, aliis relatis *lib. 2. canonicarum.* Cæterum hic casus communiter à doctoribus reprobatur, quia nullo nititur fundamento, potestas enim dispensandi diuersa est à potestate irritandi: ergo ex eo quod illa vota irritari possint, non sequitur posse dispensari. Ita cum Sanchez, Suario, Palaus, *suprà num. 12.* & cum Maldero, & alij, Diana, *1. p. tract.11. resol.84.*

Quintus casus, & præcipuus est, in extraordinario aliquo euentu, quando scilicet vrget grauis 474
necessitas dispensationis, neque Pontificis responsum, aut qui illius vices habet expectari potest, absque graui periculo spiritualis salutis, vel quando timetur scandalum, in fama, aliudve graue damnum ex dilata dispensatione, vt si adstrictus voto castitatis violasset Virginem, & ad reparationem honoris illius, matrimonium necessarium esset, & timeret à cognatis illius impediendum, si dispensatio Pontificia expectaretur. Item si morti proximus oporteret matrimonium inire ad legitimandam prolem. Ita Basilius, Lessius, Suarez, Sanchez, quos refert, & sequitur Palaus, *suprà num.4.* Trullenc. *lib. 2. Decalog. cap.2. d.39. num.* 8. Ratio est, quia iure ordinario habebant Episcopi potestatem dispensandi in his votis, nisi Pontifex summus hanc illis potestatem non limitaret, sed non est credendum Pontificem illis talem facultatem limitare, quando non est facilis recursus ad ipsum Pontificem, vel ad alium habentem delegatam potestatem super hæc vota: ergo modo talis potestas inest Episcopis, ac per consequens in aliis prælatis. Minor in quo est difficultas patet, quia talis prohibitio esset in graue præiudicium Ecclesiæ.

Dixi dummodo absque graui damno expectari 475
non possit Pontificis responsum, aut qui illius vices habet, nam si aliquid sit, qui ex speciali priuilegio hæc vota dispensare possit, ad illum debet pro dispensatione recurri. Nec prælati inferiores, tunc possunt dispensare. Ita cum Sanchez, Nauarro, Basilio, Palaus, *suprà num.5.* Torre *quæst.88. art. 12. d.3. num.14.* Trullenc. *suprà num. 8.* Licet contrarium non improbabiliter teneat Henriquez, Auila, quos refert Palaus, *suprà num.5.* & probabile putat ipse Palaus, & Trullenc. *locis citatis*: nam commissio illi accidentalis non videtur posse impedire potestatem ordinariam prælatis inferioribus competentem, quæ est dispensare in casu, in quo Pontifex adiri non potest, quia in illo casu, non est potestas eorum limitata, sed suæ naturæ relicta Palaus, *suprà.*

Est tamen in hoc casu aduertendum dispensationem tantùm concedendam esse, quatenus necessitas postulat, & non amplius; siquidem sola necessitas facultatem concedit. Quapropter si cum adstricto voto castitatis dispēsetur, vt matrimonium ineat, non dispensatur cum illo, vt non peccet aduersus

aduersus votum, si cum altera fornicetur, vel se polluat, quia id necessarium non est. Ita cum Suario, Barbosa, Pontio, Sanchez, Laïman, Palaus, *suprà num.* 6. Trullenc. *suprà num.* 8. Vnde si differendo executionem voti satisfieri necessitati potest, vt frequenter contingit in voto Religionis, & peregrinationis, non poterunt prælati inferiores in voto dispensare, quia cessat necessitas.

476 Sextus casus est si vota fuerint conditionalia. Cæterum vt hic casus clare constet, aduerte. Vota conditionalia alia esse conditionalia pœnalia, alia pure conditionalia. De conditionalibus pœnalibus non est dubium posse dispensari ab Episcopo, si conditio pœnalis non fuit de præsenti, vel præterito. Ita communiter DD. apud Trullenc. *suprà*, *dub.* 40. Bauñi, *tom.* 1. *tract.* 8. *de Episcopis quæst.* 13. Torre *quæst.* 88. *art.* 12. *d.* 3. *num.* 7. Ratio est, quia qui sibi Religionis ingressum comminatur in pœnam, si tale crimen commiserit, non vouet Religionem ex affectu, sed ex odio delicti: ergo tale votum non est Pontifici reseruatum, quia exceptio debet intelligi de eo, quod est simpliciter, & directe votum Religionis.

Dices hinc sequi votum pœnale de præterito, & de præsenti, posse per Episcopum dispensari; patet sequela, quia sic vouens, non ex affectu Religionis, sed ex odio criminis vouet. Respondeo negando sequelam. Nam licet hoc votum eandem imperfectionem habeat ex parte motiui, ac habet votum quando conditio est de futuro, non tamen habet eandem imperfectionem ex parte consensus, nam quando conditio est de præsenti, consensus absolutus est omnino, & independens ab aliquo futuro euentu, & directe tendens in rem promissam. At in votis pœnalibus pendentibus ex conditione de futuro, non fertur directe consensus in rem promissam, imò conatur quantum sibi possibile est, illam vitare.

477 De votis autem pure conditionalibus maius est dubium, & in primis vel sermo est de conditionalibus ante impletam conditionem, vel post impletam conditionem: si de votis pœnalibus ante impletam conditionem sermo sit, reseruationi non subsunt; ita communiter DD. apud Palaum, *suprà num.* 13. Quia reseruatio vtpote odiosa debet esse de obligatione perfecta, & consummata, & non de illa, quæ pendet ex euentu futuro vt bene aduertit Palaus, *suprà*.

Si sermo sit post impletam conditionem, tunc variant DD. plures censent reseruata esse, tam pure conditionalia, quam pœnalia. Sic Sotus, Gutierres, Azor, Pontius, & alij, quos refert Palaus, *suprà num.* 14. Alij DD. distinctione vtuntur, admittunt enim supradictam sententiam in votis pure conditionalibus, negant tamen illam in votis conditionalibus pœnalibus. Ita Suarez, Lessius, Laïman, quos refert, Palaus, *suprà num.* 14.

478 Verum probabilior sententia docet, non solùm vota pure conditionalia, sed etiam conditionalia pœnalia, reseruata non esse, etiam post adimpletam conditionem. Ita Toletus, Gomez, Ledesma, Villalobos, quos refert, & sequitur Palaus, *suprà num.* 14. Torre, *suprà num.* 9. Trullenc. *suprà num.* 3. Ratio est, quia vota conditionalia imbibunt in sua natura imperfectum, & diminutum consensum in rem promissam, quippe qui est consensus sub conditione contingenter futura. Sed hic diminutus consensus non mutatur superueniente conditione, aliàs nouum votum fieret, sed ex illo diminuto, & imperfecto consensu, qui præteriit posita conditione nascitur absoluta, & perfecta obligatio rei promissæ exequendæ: ergo hæc vota reseruata non sunt, quia reseruatio, quæ stricti iuris est, sola vota, quæ ex natura sua sunt perfecta, & absoluta, comprehendere debet.

SECTIO XL.

Quibus competat, & in quæ vota potestas delegata dispensandi?

SVMMARIVM.

479 *Potestas delegata prouenit ab habente potestatem ordinariam.*

480 *Tenor delegationis attendendus est.*

481 *Si concessio sit ad dispensandum in omnibus votis non extenditur ad reseruata.*

482 *Si alicui concedatur facultas ad omnia vota reseruata omnia censentur comprehendi.*

483 *Si vnum reseruatum tantum excipiatur, omnia alia censentur commissa.*

484 *An facultas dispensandi in votis reseruatis extendatur ad vota facta in commodum tertij?*

485 *Hæc facultas dispensandi in votis generaliter solum reperitur in religiosis mendicantibus.*

486 *An hæc potestas mendicantibus concessa extendatur ad alios regulares alterius, vel eiusdem Religionis ad illos venientes?*

487 *An hæc facultas extendatur ad vota reseruata, quæ Episcopus dispensare potest ratione vrgentis necessitatis, & quia est periculum in mora?*

488 *Quid possint regulares respectu dispensationis debiti vniuersalis in eo qui contraxit matrimonium post votum Castitatis?*

DIco primò: delegata potestas prouenit ex commissione facta ab eo, qui potestatem habet ordinariam. Vnde tenor delegationis diligenter examinandus est. Et in primis si concessio sit absoluta ad dispensandum in omnibus votis, non extenditur ad reseruata, vt communis docet opinio, nam in speciali concessione non veniunt ea, quæ verosimiliter quis non esset in specie concessurus, vt patet *ex cap. si Episcopus de pœnit. & remis. in* 6. extenditur tamen ad omnia vota nō reseruata, quæ ante, & post talem concessionem fuere emissa. Item si alicui concedatur facultas ad omnia vota reseruata, omnia sine exceptione comprehenduntur. Ita cum Pontio, Sanchez, Suario, Palaus, *de voto d.* 2. *p.* 2. *num.* 3. Et si vnum reseruatum tantum excipiat, ab hac concessione reseruatorum, cætera censentur commissa, nam exceptio firmat regulam in contrarium. Si tamen omnia vota concedat excepto voto castitatis, in tali concessione cætera reseruata comprehenduntur. Ita communiter DD. apud Palaum *suprà*, nam aliàs esset inutilis talis exceptio. Verum si commissio esset omnium votorum, etiam castitatis, omnia minora censentur comprehensa, non tamen æqualia, Palaus, *supra num.* 5. 479 480 481 482 483

484 An autem talis facultas ad dispensandum in omnibus votis non reseruatis, extendatur etiam ad vota in commodum tertij facta? maius est dubium. Etsi promissio non sit acceptata ab illo tertio; communior opinio defendit comprehendi sub tali potestate, nam ante acceptationem nullum ius ei est acquisitum Ecclesiæ, vel pauperi, quia votum seu promissio tantum fuit factum Deo, vel sanctis, & non tertiæ personæ, sicque nulla

nulla sit illi iniuria. At si votum in alterius vtilitatem sit ab eo acceptatum, maius est dubium; & communior sententia defendit non posse per talem potestatem dispensari, sine licentia illius, qui tale votum acceptauit. Ita Saïrus, Lessius, Suarius, Sanchez, & alij, quos refert, & sequitur, Fagundez, *in Decalogum lib. 2. cap. 44. in 2. præcepto numero* 8. Trullenc. *suprà numero* 31. quia tertius per acceptationem acquisiuit ius,& promissio transit in contractum, cui iuri præiudicare prælati ordinarie non possunt, absque illius consensu. Contraria tamen sententia, quæ asserit adhuc in hoc casu posse dispensare, etiam sine licentia illius, in cuius commodum factum est votum, vel eo renuente, non est improbabilis, videturque esse de mente D. Th. *in* 4. *d.* 38. *quæst.* 1. *art.*1. illamque tenent Syluester, Angelus, Caietanus, quos refert Raphaël de la Torre, *quæst.* 88. *art.* 1.2. *d.* 2. *num.*2. & probabilem putat Trullenc. *lib.* 2. *Decalog. cap.* 2. *dub.*4. *num.*31.

Ratio autem est, quia promissio licet per accidens cedat in fauorem tertij, non tamen illi fit, sed soli Deo: ergo acceptio tertij, non potest illi tribuere ius iustitiæ, vel fidelitatis, contra vouentem; ergo optime poterit dispensari sine eius consensu, nisi alias vltra votum detur specialis promissio facta tertio,vel Ecclesiæ,& ab illo acceptata; nam cum hæc promissio non sit votum, sed promissio humana,intrat rationem contractus post acceptationem, ac per consequens non potest dispensari,sine consensu illius,cui facta est,& à quo est acceptata. Hæc autem promissio humana datur quando quis postquam promisit alicui Ecclesiæ, vel pauperi aliquam eleemosynam, absque voto, vouit Deo adimplere talem promissionem, vel quando post factum votum speciali promissione materiam voti illi loco, vel personæ promisit: ergo.

485 Dico secundò: hæc potestas dispensandi in votis generaliter solum reperitur delegata Religionis mendicantibus; nam Martinus V. concessit priuilegio bullato posse dispensare omnia vota Episcopalia, absque vlla limitatione. Idem concessit Eugenius I V. & Innocentius VIII. vt testatur cum multis Leander *tract.*1. *de iuramento d.*17. *quæst.*135. Et licet Lezana, *tom.*1. *cap.* 19. *num.*22. dubitet an hæc priuilegia fuissent Oracula,Leander tamen,cum Bordon. *resol.*15. *num.*2. affirmant fuisse per bullam: & ita tenent Candidus, Vidal. Pelizarius,Vrbanus, quos ego refero nostro in Directorio regularium, *p.*1. *tract.*2. *d.*3. *num.*80. & cum multis Leander *suprà quæst.* 135.

486 An autem hæc potestas delegata ad vota dispenda quam habent regulares, tam intra quam extra suos conuentus, extendatur non solùm ad sæculares, vndequaque venientes, sed etiam ad suos pœnitentes regulares,tum eiusdem quam alterius religionis ad se venientes. Respondeo affirmatiue ex priuilegio bullato Eugenij V. vt tenet. Quintanadueñas *tract.*3. *singulari* 19. *num.*9. & idem concessit Leo X. vt cum Peirino, Bordono, & aliis, latius dixi in nostro Directorio regularium *p.*1. *tract.*2. *d.*2. *num.*131. & 132.

487 An vero huiusmodi facultas extendatur ad vota reseruata, quæ Episcopus solum potest dispensare in casibus vrgentis necessitatis? maius est dubium, & communis & probabilior sententia negat. Ita pluribus relatis Diana, *p.*6. *tract.*6. *resol.*50. & cum aliis Leander, *suprà quæst.*134. An autem contraria opinio sit etiam probabilis, vide quæ dixi in nostro Directorio regularium, *p.*1. *tract.*2. *d.*3. *num.*84. ne eadem repetamus.

Præter supradicta priuilegia concessum est prouincialibus mendicantium, vel illis quos ipsi deputauerint, potestas dispensandi ad petendum debitum cum his, qui post votum castitatis matrimonium contraxerunt, vel post matrimonium contractum vouerunt castitatem. Ita concessit Martinus V. priuilegio bullato, & tenent Lezana, *tomo* 1. *cap.* 19. *num.*25. Bordonus, Nauarrus, Candidus, Belasius, Pellizarius, Quintanadueñas, quos retuli in nostro Directorio regularium, *p.*1. *tract.*2. *d.*1. *n.*108. Imò non solùm ex vi huius priuilegij possunt regulares dispensare in huiusmodi voto ad petendum debitum, sed ex potestate quam habent ad dispensanda omnia vota, etiam illa, quæ sunt de materia reseruata, modo non sit affecta reseruatione; nam hoc votum castitatis, in coniugato non est affectum reseruatione,si quidem non est absolutæ castitatis,sed tantum non petendi debitum; ergo optime potest à quocunque regulari, etiam sine vlla deputatione dispensari. Ita Bordonus, *resol.* 11. *n.* 31. Trullenc. *lib.*2. *Decalog. cap.*2. *d.*44. *n.*3. Quæ quidem intelliguntur de voto facto, tam ante matrimonium,quam post matrimonium ratum, vel consummatum,dummodo dispensatio petatur saltem post matrimonium ratum, vt latius probat Trullenc. *suprà*, & Palaus *d.*2. *p.*13. *n.*9. Imò etiamsi sit de consensu vtriusque coniugis, vt supra diximus. Non tamen dispensare poterunt in voto religionis, quod quis emisit ante matrimonium, etiam post matrimonium ratum, cum adhuc vouens possit illud implere, bene tamen post matrimonium consummatum.Ita Trullenc. *suprà*, & alij communiter. 488

SECTIO XLI.

Quid sit commutatio, & an ad vota commutanda semper requiratur potestas Ecclesiastica, ita vt nunquam propria authoritate possint commutari?

SVMMARIVM.

489 *Ponitur commutationis definitio.*
490 *Vouens proprie authoritate potest commutare votum in opus euidenter melius.*
491 *Quid si sit dubium an sit melius?*
492 *An vouens possit votum commutare in euidenter æquale?*
493 *Quoties datur dubium an sit euidenter æqualis, vel inæqualis, requiritur potestas Ecclesiastica.*
494 *Quibus competat hæc potestas commutandi vota?*
495 *An mera commutatio sit facienda necessario in bonum æquale?*
496 *An votum in fauorem tertij possit quis propria, vel prælati authoritate in rem euidenter meliorem commutare?*
497 *An ad voti commutationem requiratur causa?*
498 *An si non detur causa, & votum commutetur in minus valeat commutatio?*
499 *Quædam corollaria ponuntur.*
500 *Qualiter peccet commutans vota sine legitima causa?*
501 *An potestas delegata dispensandi, nec commutandi vota extendatur ad commutanda, vel dispensanda iuramenta Deo facta?*
502 *Quid si res promissa sit vinculo voti & iuramenti?*

COmmutatio voti, est mutatio obligationis alicuius voti circa vnam materiam facti in aliam materiam meliorem, vel æqualem. Ita communi- 489

ter DD. An autem ad hanc commutationem faciendam requiratur semper potestas Ecclesiastica, vel possit aliquando votum commutari propria authoritate? explico sequentibus assertionibus.

490 Dico primò: ad commutandum votum in rem manifeste meliorem, id est, Deo manifeste gratiorem, nulla est opus authoritate superioris, aut aliquo priuilegio; sed vouens propria authoritate potest sic commutare. Ita communiter DD. apud Trullenc. *lib.* 2. *Decalog. cap.* 2. *dub.* 45. *num.* 2. Leander *tract.* 1. *de iuramento d.* 18. *quæst.* 7. Ratio est, quia Deus semper vult, quod præstantius est, hoc autem procedit, quando votum non fuit factum in commodum tertij, vel non fuit ab illo acceptatum, nam si fuit in commodum eius, & ab eo acceptatum *infrà* dicimus quod dicendum sit.

491 Dixi in rem manifeste meliorem, nam si dubium est, an sit melior, non potest fieri commutatio propria authoritate; quia cum votum sit in possessione, melior est conditio possidentis. Ita cum Sanchez, Valentia, & aliis Palaus *de voto d.* 2. *p.* 15. *num.* 5. Trullenc. *suprà num.* 2. Sed hoc debet intelligi, nisi aliàs detur casus, in quo certus quis esset de æqualitate materiæ subrogatæ, dubius tamen, an melior sit; nam tunc affirmat cum Suario, Sanchez, Palaus, *suprà*, posse propria authoritate fieri commutationem, nam illa res subrogata absolute iam est melior, siquidem vltra æqualitatem certam, sub dubio superioritatem habet.

492 Dico 2. valde probabile est posse vouentem propria authoritate commutare votum in id quod euidenter constat esse æquale. Ita Rodrig. Henriq. Molina, Bonacina, Sanchez, Villalobos, Diana, quos refert, & sequitur Trullenc. *supr. n.* 5. Ioannes Sancius, Ioannes de la Cruz, Portel, quos refert Diana, 3. *p. tra.* 5. *res.* 25. contra Suarium, Lessium, & alios, quos refert, & sequitur Palaus, *suprà n.* 3. Leander *sup. q.* 9. Ratio est, quia nulla fit Deo iniuria, cum res illa grata reddatur per commutationem factam, non per actum iurisdictionis, sed per subrogationem materiæ æquè Deo gratæ, quod æque ab omnibus fieri potest, cum non sit actus iurisdictionis, vt libenter admittit Sanchez.

493 Dico 3. quotiescunque commutatio fit in rem, quæ non est euidenter melior, vel saltem euidenter æqualis, sed est dubium, an sit æqualis, vel est inæqualis, requiritur potestas Ecclesiastica. Ita communiter DD. apud Trullenc, *suprà num.* 6. Leander *suprà quæst.* 8. est autem hæc potestas iurisdictionis spiritualis, à Christo concessa, sicut dispensatio.

494 Quibus autem competat hæc potestas commutandi vota? Respondeo omnes illos, qui habent potestatem ordinariam, vel delegatam ad vota dispensanda, habere similiter authoritatem ad eademmet vota commutanda. Ita communiter DD. apud Fagundez, *in secundum præceptum Decalog. lib.* 2. *c.* 50. *n.* 2. Leandrum *suprà quæst.* 4. an vero qui habent potestatem ad commutanda vota possint illa etiam dispensare? Respondeo eum qui habet potestatem ordinariam commutandi, habere etiam dispensandi, nam potestas ordinaria commutandi solum est in prælatis, in quibus supponitur potestas ad dispensandum. Ita communiter DD, apud Fagundez, *suprà*, Leandrum, *suprà q.* 3. qui tamen habet potestatem delegatam ad commutanda vota, non eo ipso habet ad dispensandum. Ita communiter DD. apud eundem Fagundez, *suprà n.* 8. Leandrum *suprà q.* 5. Ratio est, quia commutatio est minus, quam dispensatio: ergo licet commissa dispensatione censeatur commissa commutatio, siquidem, vt pars continetur in dispensatione, concesso tamen id quod est minus, non censetur commissum id, quod est maius.

495 Sed quæres 1. an commutatio mera nullam dispensationem admixtam habens sit necessario in bonum æquale facienda, siue ordinaria siue delegata potestate fiat? An vero fieri possit paulo minus? Negant Syluester, Sotus, Nauarrus, Sanchez, quos refert Trullenc. in bullam cruciatæ *lib.* 1. §. 7. *cap.* 3. *dub.* 12. *n.* 4. Palaus *de voto d.* 2. *p.* 1. *n.* 2. Azor, quem refert, & sequitur Fagundez, *lib.* 2. *Decalog. cap.* 50. *n.* 10. Torre *q.* 88. *art.* 12. *d.* 5. *n.* 7. Verum contraria sententia probabilior est, hanc tenent Molina, Toletus, Henriquez, Sa, Lessius, Manuel, Viuald. Villalobos, quos refert, & sequitur Trullenc. *suprà n.* 5. Bonacina, quem refert, & sequitur, Suarez Lusitanus, *cap.* 2. §. 9. *n.* 9. Bordonus, *res.* 15. *n.* 30. Leander *suprà quæst.* 12. Ratio est, quia res minor æque præsumitur Deo grata, quam altera æqualis, cum vtraque sit apta ad cultum Dei, & Deus videtur esse contentus de eo, quod confessarius facit eius nomine, cum prudenter se gerat. Tum quia illud minus pro nihilo reputatur, ac proinde censetur commutatio, quasi in æquale. Tum quia ex probabili opinione quam supra secuti sumus, ipsemet vouens potest commutare suum votum in euidenter æquale: ergo confessarius virtute priuilegij, poterit commutare in quid minus, cum eius potestas sit efficacior potestate vouentis.

496 Quæres secundò: an votum factum in fauorem tertij possit quis propria, vel prælati authoritate in rem meliorem commutare? Respondeo quod si tale votum non sit à tertio acceptatum, non esse dubium posse tam propria, quam prælati potestate in melius commutari, siquidem hæc vota fiunt Deo, & tertius solum est materia circa quam is cultus est Deo exhibendus. Ita cum Lessio, Suario, Palao, & alijs Leander *tract.* 1. *de iuramento d.* 18. *q.* 19. & 20. At si votum sit à tertio acceptatum, tunc maius est dubium, & negat cum multis Leander *sup. q.* 21. Sed contrariũ etiam est probabile. Ita Fagundez, *lib.* 2. *Decalog. c.* 49. *n.* 10. Tamburinus, *lib.* 3. *Decalog. cap.* 16. §. 5. *n.* 5. & *c.* 17. §. 2. *n.* 15. Nam votum licet per accidens cedat in fauorem tertij, non tamen illi fit, sed soli Deo: ergo acceptatio tertij non potest illi tribuere ius iustitiæ, vel fidelitatis contra vouentem, nisi alias vltra votũ detur spiritualis promissio facta tertio, vel Ecclesiæ, vt diximus sectione præcedenti, loquentes de dispensatione.

497 Quæres 3. an ad voti commutationem requiratur causa? Respondeo ad commutationem faciendam in rem manifeste meliorem nullam causam specialem requiri, quia ipsamet susceptio obligationis perfectioris, vtpote Deo gratior, sufficit pro causa. Ita communiter DD. apud Palaum *de voto d.* 2. *p.* 55. *num.* 7. Et idem dicendum est quando commutatio fit in euidenter æquale, nam etiam illa hilaritas in exequendo votum sufficit pro causa. Ita Syluester, Sanchez, Villalobos, & alij, quos refert, & sequitur Trullenc. *suprà num.* 9. Quando tamen votum commutatur in minus, quod solum fieri potest authoritate Ecclesiastica, aliqualis causa requiritur, quia si fiat absque vlla causa, Deo placere non potest, non enim potestas Ecclesiastica data est in destructionem, sed in ædificationem. Non tamẽ requiritur tanta causa ad commutandum in minus, quanta ad dispensationem; vnde sufficiens videtur leuitas vouentis inconstantia, modestia in adimplendo, magna fragilitas cum violandi periculo, repugnantia parentis, aut viri. Ad commutandum autem per bullam cruciatæ, sufficit quod vouens hilarius

adimplebi

adimplebit votum in materia subrogata; imò sufficit habere bullam, & voti commutationem petere, vt cum aliis late probat Trullenc. *suprà numero 12.*

498 An vero si nulla datur causa ex supradictis, nec alia, & de facto votum per habentem Ecclesiasticam potestatem commutetur in minus, sit valida commutatio, cum obligatione tamen supplendi defectum? maius est dubium. Negat Suarez, quem refert, & sequitur Palaus *de voto d. 2. p. 17. num. 2.* Azor, quem refert, & sequitur Trullenc. in bullam cruciatæ *lib. 1. §. 7. cap. 3. dub. 3. num. 7.* Verum contraria sententia probabilior est, hanc tenent Sanchez, *lib. 4. summa cap. 51. n. 2.* & probabilem putat Diana, *1. p. tract. 16. resol. 8.* Trullenc. *suprà num. 13.* Ratio est, quia mitius agitur cum Deo quam cum hominibus, *l. celsus, ff. de recept. arbitr.* at inter homines commutatio iniusta defectu æqualitatis inter res commutatas non est omnino irrita, sed valet cum obligatione tamen supplendi excessus, vt constat *ex l. 2. c. de rescind. vendit.* quæ lex procedit etiam in commutationibus, vt tradunt Pinellus, Gomez Molina, & alij, apud Sanchez, *suprà*: ergo à fortiori idem dicendum est in commutatione votorum.

499 Hinc fit, quod si quis propria authoritate commutet suum votum in minus, talem commutationem non esse irritam, sed tantum teneri voventem, vel suum votum adimplere, vel supplere defectum. Ratio est quia si quis rem venditioni quinquaginta aureis expositam, à domino in platea furaretur, aut dolose daret domino triginta, cogitante illo esse quinquaginta, satisfaceret suæ conscientiæ in priori casu restituẽdo domino quinquaginta, in posteriori vero supplendo decem, quæ deerant, & non tenetur rẽ domino tradere, quia supposito, quod ille voluntatẽ absolutam vendendi habebat solum defectus fuit in modo, cum ergo Deus omnia vota communicationi habeat exposita, velitque ea, iusta causa intercedente, in æquale, vel in melius propria authoritate commutari, facientes commutationem in minus, solum in modo, non in substantia deficiunt, alias rigorosior actor esset Deus, quam homines.

Secundò fit, non peccare contra votum commutatum in minus, qui id violat animo supplendi, quod ad iustam commutationem defecit. Sanchez, *lib. 4. summa cap. 51. num. 1.* Secus si eo animo careat, quia à commutationis tempore non tenetur præcise ad votum, sed ad illud, aut ad supplendum, quod deerat: ergo satisfacit habens animum supplendi, sicut rem venditioni expositam certo pretio furans non peccaret postea vtens re illa cum proposito reddendi statim iustum pretium domino perseueranti in eadem voluntate vendendi eandem rem, eodem pretio.

500 Qualiter autem peccet commutans votum absque legitima causa, aut in minus? Respondeo, quod si fiat absque legitima causa, siue fiat à prælato, siue propria authoritate, si commutatio facta fuerit in æquale, tantum erit veniale, quia est abusus potestatis in materia leui. Si tamen facta fuerit in minus, erit mortale; nam est abusus potestatis in re graui, quod à fortiori admittunt omnes aduersarij, vt testatur Palaus *suprà num. 6.* licet alias Sanchez, *suprà num. 15.* videatur affirmare, tantum esse peccatum veniale, quia actus ille validus est, & abusus potestate tantum est in modo.

501 Quæres quartò: an potestas delegata dispensandi, vel commutandi vota, extendatur ad dispensanda, vel commutanda iuramenta Deo facta. Negant Nauarr. Azor, Ledesma, Bonacina, quos refert Palaus, *de iuramento d. 2 p. 15. num. 3.* Lopez, & alij, quos refert Fagundez, *in Decalogum præcepta 2. lib. 2. cap. 51. n. 12.* Secunda sententia probabilior affirmat priuilegium concedens dispensationem, vel commutationem votorum, extendi etiam ad iuramenta in honorem Dei præstita. Ita Caietanus, Henriquez, Saa, Aragonius, Vinaldus, Sairus, Sorbus, Suarius, Sanchez, & alij, quos refert, & sequitur Diana, *8. p. tract. 3. resol. 4.* Fagundez, *suprà num. 13.* Palaus, *suprà num. 5.* Trullenc. in bullam cruciatæ, in proœmio *dub. 4. num. 4.* Ratio est, quia hæc iuramenta ob affinitatem cum votis, vota in communi hominum æstimatione reputantur. Tum quia dispositum in vno æquiparatorum, censetur dispositum in altero, *l. tantum §. de seruo C. de furt.* At quoad hæc priuilegia, vere æquiparantur huiusmodi iuramenta, & vota, quoniam in eis conceditur facultas remittendi, aut commutandi obligationem ex virtute religionis soli Deo tanquam creditori acquisita: ergo &c.

An vero quando eadem res promissa confirmatur expresse duobus vinculis, altero voti, altero iuramenti additi, aut è contrario, concessa facultate ad vota dispensanda, censeatur etiam concessa ad talia iuramenta? Negant Henriquez, Azor, Rodriguez, & alij, quos refert Fagundez, *suprà num. 13.* Secunda sententia distinguit, & ait, quod si iuramentum ponitur ad firmandum votum, tunc priuilegium ad commutandum votum, extenditur etiam ad iuramentum, vt supra diximus. Secus quando non ponitur in voti confirmationem, sed independenter ab illo, vt si quis immemor voti iurasset, vel dependenter ab illo volens duplici vinculo obligari. Ita cum aliis Fagundez, *suprà num. 13.* Tertia & vera sententia docet etiam in hoc casu, quando iuramentum fit independenter à voto, extendi facultatem ad dispensanda, vel commutanda vota ad iuramenta. Ita Saa, Aragonius, quos refert Fagundez, *suprà num. 13.* Suarez, quem refert Diana, *tract. 3. resol. 46.* 502

Ratio est, quia licet sint duo vincula diuersa in specie, tamen in ordine ad dispensationem, & commutationem reputantur quasi vnum, & idem, & eiusdem rationis, nec vnum addidit alteri nouam grauitatem intensiuam, sed extensiuam, id est, plura vincula. Confirmatur, quia habens potestatem delegatam commutandi vota, aut in eis dispensandi, potest non tantum semel, vel sæpius cum eadem persona dispensare, vel commutare circa obligationem religionis erga Deum per vota, vel iuramenta soli Deo præstita: ergo postquam delegatus concessit dispensationem, aut commutationem voti, potest eandem concedere circa iuramentum; ergo eadem ratione poterit simul tollere vtrumque, quasi duas dispensationes simul concedendo.

SECTIO XLII.

Vtrum vota semel commutata reuiuiscant, si non impleatur materia subrogata?

SVMMARIVM.

503 *Commutatione facta extinguitur prioris materiæ obligatio.*

504 *An liceat aliquando voventi redire priorem materiam?*

 505 *Quid*

505 *Quid si votum in melius sit commutatum?*
506 *An postquam quis redit ad priorem materiam possit illa emissa redire ad subrogatam?*
507 *An facta materia subrogata inutili, vel impossibili reuiuiscat prioris materiæ obligatio?*
508 *An redeunte ex aliqua causa priori materia voti, extinguatur obligatio materiæ subrogatæ?*

503 Dico primò: commutatione rite facta extingui prioris materiæ obligationem fere omnes DD. sentiunt, apud Sanch.*lib.4.summa, cap.55.n.2.*quia commutatio est translatio obligationis in nouam materiam, ac proinde est antiquæ extinctio,& nouæ susceptio. An vero aliquando vouenti liceat ad priorem materiam promissam reditus omissa subrogata?

504 Respondeo quod vel commutatio facta fuit in rem minorem, vel æqualem, aut superiorem. Si in rem minorem, omnes DD. conueniunt licitum esse vouenti ad priorem materiam promissam redire, vtpote excellentiorem, Deoque gratiorem. Si vero facta sit in rem æqualem, licet aliqui id negent, probabilius est licere vouenti propria authoritate ad priorem materiam redire. Tum quia vouens iuxta nostram sententiam potest votum in materiam euidenter æqualem commutare. Tum quia dato, quod non sit prior materia euidenter æqualis, cum prius promissa fuerit videtur gratior esse Deo illam exequi, cum secunda solum ex benignitate concedatur. Ita Azor, Lessius, Saïrus, Sanchez, quos refert, & sequitur Palaus, *de voto d.2.p.18.num.*8. Trullenc. *in Decalogum lib.2.cap.2.d.*48.Diana, *1.p. tract.2.resol.*8. *& 2.p. tract.5.resol.25.*

505 Quod si votum, vel authoritate propria, vel prælati in melius commutatum fuerit, negat Suarez, *suprà*, licitum esse transitum ad priorem materiam. Respondeo tamen quod quomodocunque fiat commutatio materiæ promissæ, siue in æquale, siue in melius, posse vouentem ad priorem materiam redire. Ita communiter DD.apud Palaum, *suprà n.*10. Ratio est, quia cum commutatio fiat in fauorem vouentis, fieri videtur tacita conditione, vt liberum sit vouenti materiam subrogatam exequi, aut ad priorem redire.

506 Quæres tamen primò: an postquam quis redit ad materiam commutatam, omissa subrogata, possit iterum ad subrogatam redire? respondeo affirmatiue ita Lessius, quem refert, & sequitur Palaus, *suprà num.*11. Ratio est, quia cum commutatio relinquat potestatem satisfaciendi voto exequendo priorem materiam promissam, executione, inquam prioris materiæ promissæ, non videtur vouens priuari potestate accepta virtutate commutationis, nisi forte redeundo ad priorem materiam renunciaret commutationi, quod alia via effici non potest, nisi emittendo de nouo prius votum, & nouo voto vsum commutationis renuntiando. Ita Palaus, *suprà*, Trullenc. *suprà num.*7.

Quæres secundò: an facta materia subrogata inutili, vel impossibili, reuiuiscat prioris materiæ obligatio? Respondeo negatiue. Ita communiter DD. apud Palaum, *suprà num.* 2. Leandrum, *tract.*1. *de iuramento d.* 18. *quæst.* 26. Ratio est, quia commutatio secundum omnes DD. extinguit absolute prioris materiæ obligationem, nouæ materiæ obligatione suscepta; at obligatio semel extincta non reuiuiscit, ergo &c. Hinc fit si quis religionem voueat, & quandam profiteatur, & post professionem eiiciatur, non reuiuiscere prius votum, ac proinde non teneri aliam religionem ingredi; quia per professionem tanquam per commutationem cessauit omnino obligatio, Saïrus, Azor, Lessius, Sanchez, quos refert,& sequitur Trullenc.*suprà n.*5. 507

Quæres tertiò: an redeunte obligatione prioris materiæ commutatæ, eo quod non integre, sed in parte facta, fit commutatio, extinguatur obligatio materiæ subrogatæ? v. g. dispensatur quis, vt non obstante voto religionis, vel castitatis, matrimonium contrahat, sub onere commutationis in confessionem menstruam, contingit illo viuente, & potente votum implere, coniugem mori; quo casu obligatio voti redit, quia solum ad effectum matrimonij dispensatus est, an inquam in hoc casu teneatur commutationem illam exequi? Respondeo quod licet sit bonum consilium materiam subrogatam exequi, ad illam tamen in hoc casu vel in vllo vouentem teneri. Ita contra Sanchez, *suprà num.*6. Ratio efficax est, quia vt generaliter affirmant DD. priore materia voti redeunte, periit subrogata, sed hic redit prior materia voti: ergo periit subrogata & hæc de voto sufficiant. 508

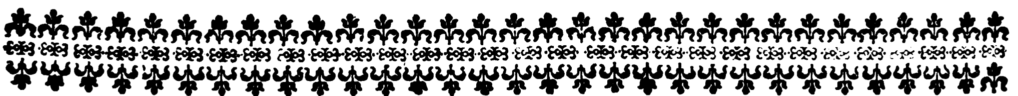

TRACTATVS SEXTVS,

DE TERTIO DECALOGI PRÆCEPTO, *Sabbata sanctifices.*

Solent DD. in hoc tertio decalogi præcepto, non solùm de festorum obseruatione, sed etiam de obligatione Missæ audiendæ in die festo, & de ieiunio ex obligatione, & præcepto Ecclesiæ differere. Vnde ego eis inhærendo primo de obseruatione festorum, deinde de præcepto audiendi Missam in die festo, & ieiunij præcepto eodem ordine disputabo:sit igitur,

DISPVTATIO I.

De obseruatione Festorum.

SECTIO I.

Quis possit dies festos instituere?

SVMMARIVM.

1 *Datur præceptum obseruandi dies festos.*
2 *Quid hoc præcepto præcipiatur?*

3 Solus

3 *Solus summus Pontifex potest pro tota Ecclesia dies festos indicere.*
4 *Idem potest facere pro tota Ecclesia legitima consuetudo & qualis ista sit?*
5 *Potest populus se obligare obligatione personali ad obseruandum aliquem diem festum.*
6 *Episcopus in sua Diœcesi potest dies festos instituere.*
7 *Parce hac potestate vtendus est Episcopus his temporibus.*

1 SVpponο dari præceptum obseruandi dies festos, quod præceptum partim est naturale, partim diuinum, partim Ecclesiasticum, est naturale quia recta ratio dictat, aliquo tempore rebus diuinis esse vacandum Deo. Est diuinum, quia fuit datum à Deo Moïsi, quamvis secundum hanc rationem cum lege illa cessauerit. Est autem Ecclesiasticum, quia Ecclesia diem sanctificationis, seu festum colendum determinauit, vt cum communi sententia
2 docet Palaus, *tomo 2. tract. 9. p. 1.* Præcipitur ergo hoc præcepto externus cultus, quem Deo debemus in memoriam, & compensationem beneficiorum, quæ ab eo recepimus. Consistit autem hæc festorum obseruatio in tribus, scilicet in Missæ auditione; in abstinentia ab operibus seruilibus, in abstinentia quorundam operum forensium. Primum ex his est præceptum affirmatiuum, secundum & tertium negatiuum, de quibus omnibus breuiter dicendum est; his suppositis,

3 Dico primò: solus summus Pontifex potest dies festos indicere, & abrogare pro tota Ecclesia in honorem Dei, & sanctorum canonizatorum, vel saltem beatificatorum, *c. conquestus de feriis, cap. 1. de*
4 *consecr. d. 3.* Idem potest facere pro tota Ecclesia legitima consuetudo vniuersalis, vel particularis pro Diœcesi, vel oppido. Tunc autem dicitur legitima consuetudo quando tacite saltem consensum prælati includeret, solus enim populus non potest introducere hanc consuetudinem, cum careat iurisdictione spirituali, qua solus prælatus gaudet, vt aduertit cum communi sententia Trullenc. *lib. 3. in*
5 *Decalogum cap. 1. num. 4.* Poterit tamen se populus voto obligare obligatione personali ad colendum aliquem diem festum, hæc tamen obligatio cum sit personalis, non potest transire ad posteros, nisi fiat de consensu Episcopi, vel introducatur consuetudo à prælato comprobata, vt recte cum Filliucio notat Trullenc. *ibi num. 5.* Vnde quando princeps sæcularis præcipit aliquem diem obseruari ob aliquam victoriam, vel ob reuerentiam alicuius sancti, si sine prælati consensu fiat, solum abstinentia à negotiis præcipitur, non vero obligatio in conscientia ex virtute Religionis, audiendi Missam, vel abstinendi à seruilibus præcipitur. Ita cum communi sententia Suarius, *tom. 1. de Religione lib. 1. cap. 12. num. 2.* Fagundez, *lib. 1. in 3. praceptum Decalog. cap. 5. num. 3.* Trullenc. *lib. 3. Decalog. cap. 1. num. 3.*

6 Dico secundò: Episcopus in sua Diœcesi potest instituere dies festiuos ab omnibus etiam regularibus obseruandos, & hoc sine consensu populi, sufficit enim si populus non contradicat. Ita Diana, *4. p. tract. 4. resol. 178.* & cum Fagundez, Villalobos,
7 Gauanto, & aliis Trullenc. *suprà num. 2.* Monet, tamen Vrbanus VIII. in bulla edita anno 1640. [sed non iubet, nec potestatem tollit,] vt parce, ne fideles grauentur hanc potestatem Episcopi exerceant. Ita Thomas Tamburinus, *lib. 4. Decalog. cap. 2. §. 1. n. 3.* Tancred. *de religione tract. 1. lib. 3. d. 3. quæst. 1.*

SECTIO II.

Qui teneantur ad dies Festos obseruandos.

SVMMARIVM.

8 *Ad seruandum diem festum pro tota Ecclesia tenentur omnes fideles, qui habent vsum rationis, & non habent excusationem legitimam.*
9 *Idem dicendum est de festis Diœcesanis.*
10 *An itinerantes, & transeuntes teneantur festa loci per quem transeunt obseruare?*
11 *Quædam corollaria ponuntur.*
12 *Quid si quis è sua patria recedat in die, in quo festum v. g. S. Francisci obseruatur, & peruenit ante meridiem ad locum vbi festum Sancti Antonij obseruatur?*
13 *An recedens à loco, in quo ieiunium obseruatur possit mane comedere carnes ante prandium peruenturus ad locum vbi tale ieiunium non obseruatur?*
14 *Quid si quis ex æquo habitet in duplici parochia?*

DIco primò: ad colendos dies festos generaliter in tota Ecclesia indictos obligantur omnes fideles, qui habent vsum rationis, & aliàs excusati non sunt. Et idem dicendũ est de Diœcesanis respectu Diœcesis, vbi dies festus obseruatur: in hoc conueniunt omnes DD. an autem transeuntes, peregrini, vel iter agentes teneantur obseruare festa loci, in quo reperiuntur? Respondeo non teneri si ibi non sint per maiorem anni partem, vel habeant animum permanendi, secluso scandalo. Ita cũ Azor, Suarius, *tom. 1. de religione lib. 2. cap. 14. n. 23.* Henriquez, *lib. 9. cap. 25. num. 2.* Bonacina, *punct. 12. de sacrificio num. 5.* & cum Conincho; Fagundez, & aliis, Tamburinus, *lib. 4. Decalog. cap. 2. §. 2. num. 10.* Ratio est, quia qui non assistit in tali loco, vel saltem habet animum assistendi per maiorem anni partem, non fit pars illius communitatis. Secus si talem animum habeat; nam qui mutat domicilium, etiamsi per paruum tempus in tali loco assistat, statim obligatur legibus populi, ad quem diuertit, & deobligatur à legibus populi, à quo recessit. Ita cum Suario, Lessio, Sanchez, Palao, notat Trullenc. *lib. 3. Decalog. cap. 2. d. 3. num. 3.* 8 9 10

Hinc fit illum qui à sua patria recessit mane die festo, ad locum, in quo tale festum non obseruatur, non teneri Missam audire, si ad locum vbi festum non obseruatur, perueniat ante meridiem, siquidem in proprio loco poterat differre auditionem Missæ vsque ad meridiem: cum ergo intra illud tempus, in quo poterat differre auditionem Missæ peruenerit ad locum, vbi non est obligatio eam audiendi, poterit cum loci moribus conformari, siue à sacro, siue à ieiunio, atque ab abstinentia seruilium se liberando. Ita Sanchez, Lessius, Salas, Ioannes, Sanctius, Palaus, quos refert, & sequitur Tamburinus, *lib. 4. Decalog. cap. 2. §. 2. num. 12.* Quod adeo verum est, vt possit quis de industria à sua patria exire ad locum, vbi non est dies festus, vt ibi operibus seruilibus vacet, vel vt non ieiunet, &c. Et idem dicendum est si festum obseruetur in vna parochia eiusdem oppidi, & non in alia, si quidem præceptum loci, non prohibet egressum à loco, in quo obligat, & postquam est in alio, non obligatur amplius ad illud. Ita cum Nauarro, Lessio, Fagundez, Palao, Trullenc *lib. 3. Decalog. cap. 1. d. 3. n. 4.* 11

Sed quid, si quis è sua patria recedat in die, in quo 12

quo festum v.g. S.Francisci obseruatur,& peruenit ante meridiem ad locum, in quo festum Sancti Anselmi,v.g.obseruatur,tenebiturne Missam audire,& festum obseruare? Respondeo negatiue, siquidem non tenetur ex vi legis sui territorij, cum ab illo iam exierit, nec ex vi legis alieni territorij quia ibi est peregrinus; ergo. Ita Ioannes Sanctius, *disp.54. num. 31.* Tamburinus, *lib. 4. Decalog. cap. 1. §.2. n.13.* contra Sanchez, Palaum,& alios,quos refert, & sequitur Trullenc.*lib.3. Decalog cap.1.d.3.num 3.*

13 An autem qui recedit à loco, in quo ieiunium obseruatur possit mane comedere carnes sciens ante prandium peruenturum ad locum vbi tale ieiunium non obseruatur? Respondeo negatiue,quia adhuc leges patriæ obligant, poterit tamen sumere jentaculum, cum hoc non sit contra ieiunij substantiam; si tamen recedat à loco in quo ieiunium non obseruatur, poterit mane carnibus vesci, etsi ante meridiem perueniat ad locum vbi ieiunium obseruatur; Imò si ibi fuerit peregrinus poterit, secluso scandalo, carnibus vesci; secus si sit ibi domicilium collocaturus, vel permanenter mansurus. Ita cum Lessio,Sanchez,& aliis Trullenc.*lib. 3. Decalog. cap.1.d.3.num.7.*

14 Sed quid, si quis ex æquo habitet in duplici parochia? Respondeo teneri obseruare festum illius parochiæ, in qua præsens fuerit, pro eo tempore, quo in ea morari contigerit, siue sit habitator, & incola ad aliquod tempus, siue ad breue,& in hospitio,siquidem vtriusque parochiæ parochianus est. Ita cum Sanchez, Filliucio, Trullenc. *suprà num.8.* Vagi tamen, qui nullam certam habent habitationem, donec vagi sunt, non tenentur festa particularia ciuitatum, per quas transeunt obseruare,siquidem subditi non sunt, tenentur tamen ad festa vniuersalia Ecclesiæ. Ita cum Ioanne Sanctio, Tamburinus, *lib.4. Decalog. cap.2. §.2. num.14.* contra Sotum, Suarium, Palaum, & alios, quos refert, & sequitur Trullenc. *lib.3. cap. 1. d.3. num.12.* qui dicunt vagos teneri ad festa loci, in quo vagantur.

SECTIO III.

Quid in hoc præcepto præcipiatur.

SVMMARIVM.

15 *Duo præcipiuntur in hoc præcepto auditio Missæ & cessatio ab operibus seruilibus.*
16 *Hoc præceptum obligat sub mortali.*
17 *Excusat leuitas materiæ.*
18 *Fideles non tenentur concionem in die festo audire.*
19 *An parochi teneantur pascere oues prædicatione Verbi Dei.*

15 Dico primò: in hoc præcepto duo fidelibus tantum præcipiuntur, alterum affirmatiuum, vt Missam in die festo audiant, alterum negatiuum, nimirum vt ab operibus seruilibus abstineant; ita communiter DD. & patet ex praxi totius Ecclesiæ.

16 Hæc autem obligatio est sub mortali, vnde solum leuitas materiæ excusabit,vt cum communi sententia notat Trullenc. *lib.3. Decalog.cap.1. dub.4. n.2.*

17 Præter autem duo supradicta ad nullum aliud fideles ex vi huius præcepti obligantur. Vnde non tenentur aliquem cultum internum Deo exhibere in die festo, nec tenentur non peccare, aut à peccato per contritionem, vel confessionem recedere, nec peccare in die festo,etiamsi sit die veneris sancti,est circunstantia necessario confitenda, vt cum communi sententia docet Palaus, *tom.2.tract.2. d.9.p.4.*

18 *num.8.& 9.p.9. num.6.* Trullenc. *suprà num.6.* Nec fideles tenentur in die festo concionem audire, vt cum Suarez, Bonacina, Palao, & aliis communiter Trullenc. *suprà n. 4.* nullibi enim tale præceptum extat, vnde tenentur concionem omittere, vt Missam audiant, siquidem concio est opus consilij, & Missa de præcepto. Excipe nisi vrgeat necessitas ad discendi mysteria fidei, quæ commode nequeunt aliàs audiri, aut si vnius exemplo inducantur cæteri, ad audiendum verbum Dei.Ita cum Bonacina,Trullenc. *suprà num. 12.* quamvis hic casus moraliter videatur impossibilis.

An autem parochi teneantur sub mortali pascere 19 oues suas prædicatione verbi Dei omnibus diebus festis? Respondeo negatiue, sed sufficit, quod oues suas instruant de his, quæ ad salutem sunt necessaria, vt est doctrina Christiana. Concionem autem ad populum sufficit,si semel aut bis in anno habeant per se, vel per alium, vt effugiant Concilij Trid. *sess.23. c.1. de reformatione præceptum.* Imò in oppidis vbi conciones aliæ fiunt,non tenebitur parochus aliquam concionem in parochia efficere, nam quod per alios facit, per se ipsum facere videtur. Ita cum Suario,Trullenc. *lib.3.cap.1.§.4.num.13.& 14.* & patet ex praxi parochorum.

SECTIO IV.

De obligatione audiendi Missam in die festo.

SVMMARIVM.

20 *Omnes baptizati adulti habentes vsum rationis tenentur sub mortali vnam Missam audire in die festo.*
21 *Satisfaciunt fideles audiendo quamcunque Missam ritu Catholico celebratam.*
22 *Fideles tenentur integram Missam audire.*
23 *Quæ sit pars notabilis, quæ si omittatur frangitur præceptum.*
24 *Quid si impeditus accedat ad Missam post perfectionem.*
25 *An sacerdote multum tempus consumente in memento possit interim Missam audiens ad aliquod negotium ire, & iterum reuertere?*
26 *À quolibet sacerdote Catholico Missa licite audiri possit.*
27 *Adimpletur hoc præceptum audiendo Missam in Ecclesiis regularium.*
28 *Fidelis satisfacit huic præcepto si partem Missæ audiat ab vno sacerdote,& partem ab alio.*
29 *Audiens Missam debet esse præsens localiter & moraliter in Ecclesia.*
30 *Non est necesse audire, vel videre sacerdotem.*
31 *An possit quis Missam audire à fenestra domus suæ si sit parua distantia.*
32 *Ad satisfaciendum præcepto requiritur intentio volendi Missam audire.*
33 *Quid si non habens intentionem satisfaciendi præcepto Missæ,quam audiuit postea intra tempus dubium mutet voluntatem?*
34 *Quid si solũ sciat illa auditione Missæ satisfacere?*
35 *Quid si quis audiat Missam intentione alloquendi amicum, videndi mulieres &c.*
36 *Ad satisfaciendum præcepto sufficit attentio sola externa,& in quo hæc attentio consistat?*

Dico primò: omnes baptizati adulti, habentes 20 vsum rationis, tenentur sub mortali vnam Missam in die festo audire: est communis sententia inter Catholicos,imò aliqui putant esse de fide,vnde semel

semel omittere Missam est peccatum mortale, cum sit materia grauis. Ita communiter DD. Dixi omnes baptizati adulti, nam non baptizati, etiamsi cathecumeni sint, nec pueri ante vsum rationis, vel amentes non tenentur hoc præcepto, cum non subdantur præceptis Ecclesiæ, quale est hoc, bene tamen tenentur pueri expleto septennio, vt cum communi sententia notat Trullenc. *suprà n.3.* Dixi vnam Missam, nam quamuis sit dies natalis Domini, non tenentur nisi vnam tantùm missam audire, vt cum communi sententia Trullenc. *suprà numero 4.*

21 Dico secundo: Satisfaciunt fideles huic præcepto, quamcunque missam ritu catholico peractam audiendo, siue sit votiua, siue pro defunctis, siue sit ritu Ambrosiano, Romano, vel Græco, siue sit in lingua Latina, vel Græca, dummodo talis ritus sit ab Ecclesia approbatus. Ita cum Azor, Fagundez, Bonacina, Trullenc. *suprà num.8.* Nec missam audiens tenetur esse in gratia, nec tenetur ad contritionem peccati. Et ratio horum est quia hæc præcepto solum præcipitur missæ auditio, non vero hæc, vel illa, aut cum gratia, vel contritione. Tamburinus *lib.4. Decalogi cap.2. §.1. num.2.* Trullenc. *suprà num.8.*

22 Dico tertio: Fideles tenentur missam integram audire. Vnde qui omittit partem notabilem, peccat mortaliter. Ita communiter. DD. Sed quæ sit pars notabilis? est controuersia inter DD. Certior
23 sententia docet, partem notabilem esse omissionem à principio vsque ad Euangelium inclusiuè. Quamuis si in fine missæ iste audiat Euangelium. S. Ioannis, siue ab eodem, siue ab alio, adhuc omissio primi Euangelij non faciet materiam grauem. Ita cum Suario, Bonacina, Trullenc. *suprà num.11.* & cum Fagundez, Tamburinus *suprà n.3.* Idem dicendum est si audiat ab initio missæ vsque ad communionem inclusiue, omissis cæteris vsque ad finem. Tamburinus *ibi num.3.* vel si non sit præsens consecrationi, bene tamen cæteris partibus, quia potest adhærere opinioni asserenti sacrificij essentiam in communione consistere. Tamburinus *ibi*; in mea tamen opinione, hic non satisfaciet, quia ego existimo essentiam sacrificij consistere in consecratione, vt latius dixi de sacrificio. Et ita etiam tenet cum Villalobos, Fagundez, Suario, Trullenc. *suprà num. 10.* Et idem dicendum est de omittente communionem, nam si solum illam omittat, non erit materia grauis, secus si simul cum consecratione communionem omittat. Trullenc. *suprà num.10.* Tamburinus *suprà num.2.*

24 Dico quarto: Qui propter impedimentum accessit ad missam, quando sacerdos est in perfectione, tenetur quod superest audire, quia tunc principalis pars, & quæ potissimum intenditur à præcepto, audiri potest. Ita Lugo *de Eucharistia d.22. num.6.* Tamburinus *suprà num.5.* & cum Suario, Sanchez, Trullenc. *suprà num.10.* contra Ioannem Sanctium *in selectis d.15. num.5.* contrarium asserentem. Si tamen post consecrationem accedat, non obligabitur ad persistendum parti, quæ recitanda superest, quia tunc deficit pars principalis, & substantialis Tamburinus *ibi num.6.*

25 An autem, si sacerdos per multum tempus. v. g. per horam, vel dimidiam in momento perduret, possit minister aliquod negotium interim peragere, etiam extra Ecclesiam, & iterum redire? Respondeo licite posse citra scandalum, nam tanta mora in momento impertinens est ad sacrificium, cum tantum paulisper sacerdos iubeatur orare, Tamburinus *suprà num.4.* Immo aduerte ministrantem satisfacere huic præcepto, si recedat à sacrificio ad portandum vinum, aut hostiam, thus, &c. dummodo per multum tempus ab Ecclesia non recedat. Ita cum Henriquez, Bonacina Trullenc. *suprà num.12.*

Dico quinto: A quolibet sacerdote catholico, 26
missa licite audiri potest, modo is non sit nominatim excommunicatus, depositus, vel degradatus, vel publicus clerici percussor. Vnde si alius non adsit sacerdos, qui die festo celebraret, omittenda est potius Missa, quam cum tali sacerdote communicare. Excommunicati tamen tolerati possunt fideles missam audire, dummodo ad eam dicendam illum non inducant. Ita cum Fagundez, & aliis communiter Trullenc. *lib.3. Decalogi cap. 1. d.6. num.1.* Et idem dicendum est de missa Clerici irregularis, si non sit de irregularitate denuntiatus. Trullenc. *ibi num.1.*

Dico sexto: Adimpletur hoc præceptum au- 27
diendi missam, siue in propria parochia, siue in Ecclesiis Regularium, vel oratoriis priuatis audiatur, siquidem Ecclesia præcipit missæ auditionem, & non præscribit locum. Ita cum communi sententia Trullenc. *suprà num.4.* Immo nec possunt Episcopi cogere subditos ad audiendam missam in parochia ex declaratione Cardinalium, quam refert Lugo de Eucharistia *d.22. sect.1. num.3.* & testatur Tamburinus *suprà num.7.* An autem si in die veneris sancti incidat festum Annuntiationis. B. Virginis teneantur fideles missam, seu officium, quod eo die dicitur, audire? Respondeo negatiue. Et ita declaratum fuit à sacra congregatione anno Domini 1622. 19. Februarij, vt testatur Trullenc. *suprà num.12.* Vnde hanc sententiam tenent Sanctius *in selectis d.32. num.13.* Diana *de celebratione missarum tract.14. resol.62.* & cum Villalobos, Trullenc. *suprà num.12.* quidquid alij dicant. Quod si in Sabbato sancto prædictum festum Annunciationis inciderit, tunc fideles tenentur missam audire, & eo die debent plures missæ celebrari, vt populus missam audiat. Ita cum Ledesma, Diana, Trullenc. *suprà num.13.* Missæ autem dicendæ debent esse, vel missa B. Virginis, vel missa ordinaria illius diei, cum introitu missæ resurrectionis sequentis diei, modo missa conuentualis sit de Sabbato sancto. Trullenc. *suprà num.13.*

Dico septimo: Fidelis satisfacit huic præcepto, si 28
partem missæ audiat ab vno sacerdote, & partem ab alio, nam ex illis conflatur idem sacrificium, sicut vnum dicitur sacrificium, quando post aliquam partem Missæ, deficiente sacerdote, alter perficit, quod ab eo fuit inchoatum, ita cum Nauar. Bonacina, Fagundez, & aliis communiter Trullenc. *lib.3. Decalogi cap.1. d. num.9.* Limita tamen, dummodo successiue, & non simul, has partes missæ audiat, nam aliter debite attendere non potest. Ita Azor, *tomo 1. lib.7. cap.3. quæst.3.* Coninkus, *quæst.86. art.6. num.288.* & cum Villalobos, Trullenc. *suprà num. 9.* quamuis contrarium non sit improbabile, vt ait Diana *1. p. tract.3. resol.18.*

Dico octauo: Audiens missam, duo præstare de- 29
bet, vt huic præcepto satisfaciat, primum vt sit præsens corpore, hoc est, vt localiter in Ecclesia assistat, hæc autem præsentia debet esse moralis, & humana, vt docent communiter DD. Vnde non satis est, si quis incipiat vigilans interesse, & deinde obdormiat, vel si audiens missam, raptum, aut extasim patiatur, cum tunc præsentia moralis per somnum, vel raptum interrumpatur, vt notat Tamburinus *lib.4. Decalogi cap.2. §.1. num.11.* Quamuis de raptu, & extasi contrarium probabiliter doceat Trullenc. *lib.3. cap.1. dub.5. num.14.*

Non est tamen necesse audire, vel videre sacer- 30

dotem, nam cæcus, vel surdus, satis præceptum adimplent; nec est necesse vt quis sit intra Ecclesiam, sufficit si societ alios videntes, vel audientes, quamuis sit extra Ecclesiam, omnes præsentes non capientem, quod fere semper contingit in oratorio paruo, vel si sit post columnam ipsius parui sacelli, aut in choro, post altare, vt accidit clericis missam canentibus; ita cum Fagundez, Hurtado, Tamburinus, *lib.4. Decalogi cap.2. §.1. num.12.* Secus dicendum est in templo magno, nam qui esset in vna capella, non satisfaceret, si missa in alia capella celebraretur, vel post columnam, vel parietem capellam diuidentem, nam talis distantia tollit præsentiam moralem. Excipe nisi in tali magno templo, vna sola missa diceretur, & quis ei cum aliis esset præsens, etiam extra Ecclesiam, vel in quocunque illius loco: nam tunc faceret vnum cum tota illa multitudine præsentium. Tamburinus *suprà num.12.*

31 Hinc fit posse quempiam audire Missam à fenestra domus suæ, si sit parua distantia ad altare Ecclesiæ, etiamsi sit intermedia via publica, quia sic præsens est moraliter; Secus si distantia fuerit magna, arbitrio prudentis viri. Lugo *de Eucharistia d.22. n.21.* Tamburinus *sup. n.14.* contra Trullenc. *lib.3. c.1.d.5.n.13.* qui id solum admittit, si missa in platea celebretur. Secundo fit, non esse moraliter præsentem, qui dum missa celebratur sua peccata confitetur. Ita cum Suario, Azor, Tamburinus *suprà n.15.* Trullenc. *suprà n.16.* bene tamen satisfacit qui dum missam audit recitat officium diuinum, vel alias orationes, etiam illas, quas tenetur ex præcepto recitare. Ita cum communi sententia Tamburinus *suprà num.16.* Trullenc. *suprà num.16.*

31 Secundum quod requiritur ad satisfaciendum præcepto, est intentio volendi missam audire, nam si quis coactus, & omnino inuitus ibi esset, habens voluntatem missam non audiendi, si illi liberum esset, non impleret præceptum. Fagundez *lib.2.c.7.*

32 *num. 11.* Secus si mutaret voluntatem in ipso actu, quamuis enim antea peccauerit, quia habuit voluntatem repugnantem præcepto, si tamen postea illam ponat, satisfacit. Ita cum Suario, Filliucio, & aliis Trullenc. *lib.3. cap.1. d.5. num.19.* Et idem dicendum est de eo, qui audiens missam in die festo animo non adimplendi præceptum, ante meridiem

33 mutat voluntatem, vultque per auditam missam præcepto satisfacere, nam iste reipsa adimplet præceptum, quia posuit rem præceptam; Ita cum Bonacina, Trullenc. *lib.3.cap.1.d.5.n.19.* Tamburinus *lib.4.cap.2.§.1.num.18.*

34 Immo non est opus, vt voluntas mutetur intra tempus obligationis præcepti, sed satis est, si sciat satisfecisse, non obstanti sua contraria voluntate. Ita Diana *p.1.tract.17.resol.37.& p.2. tract.6. resol. 77. & 78.* & cum Palao, Trullenc. *suprà num. 19.* Et idem dicendum est de audiente missam in die festo, nesciente esse diem festum, nam hic reuera non tenetur aliam audire, etsi in tempore habili aduertat esse diem festum, sed satis est scire se satisfecisse præcepto, & velle satisfecisse per missam auditam. Ita cum Filliucio, & aliis Trullenc. *ibi.* Et idem dicendum est de eo, qui audita missa scrupulis agitatus dixit, habeo pro non audita, iterum missam audiam: nam iste, non tenetur deposito scrupulo, aliam missam audire, quia reipsa iam satisfecit. Ita cum Suario, Lessio, Henriquez, Bonacina, & aliis Trullenc. *ibi num. 21.*

Et idem dicendum est; si feratur excommunicatio contra non audientes missam, & aliquis debita intentione missam audiat, animo non obediendi Ecclesiæ, nam is si desistat ab eo animo non obediendi, non incurrit excommunicationem. Ita cum Bonacina, Suario, Coninchio, Trullenc. *suprà num. 22.* An autem qui missæ interest, cum intentione alloquendi amicum, videndi mulieres, satisfaciat huic præcepto? Respondeo satisfacere si interim sacrificio vacet, & modo hoc non impediat, vt recte ex se sola non impediunt. Ita cum Sanchez, Tamburinus *suprà num.17.* 35

Dico tandem: Ad satisfaciendum præcepto audiendi missam sufficit attentio sola externa, quæ consistit in negatione distractionis externæ, id est, in negatione eius negotij, vel occupationis externæ, quæ ex se sit distractiua mentis ab auditione missæ, quale esset velle historiam legere, confabulari, ludere, depingere, scribere &c. Attentio enim interna non est de substantia orationis, cum dari possit oratio sine illa, quamuis veniale peccatum esse non dubitemus. Ita Lugo *de Eucharistia d.22. num. 27.* Tamburinus *lib. 4. Decalogi cap.2.§.1. num.19.* & cum Angelo, Astensi, Corduba, Medina, Diana *1.p. tract. de horis canonicis resol. 1. & 4.p.tract.4.resol.100.* Coninchius, Layman, quos refert, & probabile putat Trullenc. *lib.3.cap.1.d.5. num.14.* contra Nauarrum, Caietanum, & alios communiter, quarum sententia licet consulenda sit, non tamen imponenda est obligatio præcepti, sine maiori fundamento. 36

SECTIO V.

De causis excusantibus ab auditione missæ.

SVMMARIVM.

37 *Prima causa excusans ab auditione missæ est impotentia physica seu moralis.*
38 *Quædam corollaria ponuntur.*
39 *Secunda causa est periculum alicuius mali, vel amissionis lucri notabilis.*
40 *Quædam corollaria ponuntur.*
41 *Tertia causa est titulus charitatis.*
42 *Ponuntur quædam corollaria.*
43 *Quarta causa excusans est consuetudo Regionis.*
44 *Ponuntur quædam corollaria.*
45 *Quinta causa excusans est ignorantia inculpabilis, & inuincibilis.*
46 *Ponuntur quædam corollaria.*
47 *Sexta causa excusans est censura.*
48 *Ponuntur quædam corollaria.*

Dico primo: Prima causa excusans ab auditione missæ est impotentia, siue physica, siue moralis; impossibilium enim non est obligatio. Ita cum Suario, Azor, & aliis communiter Trullenc. *lib.3. Decalogi cap.1.d.7.num.2.* Hinc fit excusari, primo carcere detenti, ægroti, qui à domo sine periculo noui morbi exire non possunt, & in dubio, debet peti consilium à medico, vel à parocho, nisi infirmus sit vir satis prudens. Secundo excusantur incolentes loca valde à templo distantia, circa quod debet attendi personæ, viæ, pluuiæ, tempestatis & similium ratio. Item excusantur itinerantes, & nauigantes, quando, vel missa carent, vel notabilis esset difficultas diuertendi ad missam. Excusatur etiam domi detentus superioris præcepto, & qui bona fide, promissione, præsertim iuramento firmata, viro verbi gratia nobili 37 38

nobilis data, è domo exire non valeat. Nec tunc tenetur domi in oratorio à sacerdote alias stipendiario missam audire, quia priuilegium non videtur ad hoc medium extraordinarium obligare; secus si sacerdos gratis vellet missam celebrare. Ita cum Suario, Trullenc. *suprà num.* 12. Tamburinus *lib.4.cap.2.§.2. num.4.* Et idem dicendum est de filio, vel seruo à patre, vel domino domi in supplicium detento, & quibus indumenta denegat, ne foras exeant, quod aliquando facere licite posset patres concedit Fagundez *lib.4. cap.1.num.2.* Tamburinus *suprà num.4.* Et idem potest facere prælatus religiosus præcipiendo subdito, ne à cella exeat, grauior tamen requiritur causa, vt non accedat saltem associatus ad aliquod oratorium, vel ad chorum ad missam audiendam, quam si inclusus esset in carcere monasterij. Tamburinus *suprà num.4.*

39 Dico secundo: Secunda causa excusans ab auditione missæ, est periculum alicuius mali, vel amissionis lucri notabilis, hinc excusantur ægroti, conualescentes, prægnantes, peste infectam, vel
40 bello vexatam ciuitatem incolentes, quando sine notabili incommodo, arbitrio prudentis, exire nequeunt; ita Marchines *de ordine tract. 3. cap. 17. num.19.* Tamburinus *suprà num.5.* & alij communiter. Item fœmina honesta quæ caret veste, vel pedisequa, aut comitatu decenti suæ personæ, nec occulte exire ei præmittitur. Ita cum Nauarro, Trullenc. *suprà num.7.* Item matres nutrices, quæ nec relinquere possunt infantes, nec propter magnos vagitus possunt eos ad Ecclesiam adducere. Item quæ domo exeundo, cum grauida sit, propalaret suum debitum. Tamburinus *suprà num.5.* Item itinerantes, cursoresve, [ex eo etiam capite ne amittant Sotius Tamburinus ibi *num.5.*] vel viarum ductores, vel quando vrget periculum latronum, vel aliud notabile incommodum. Trullenc. *suprà num.6.*

Excusatur etiam qui non potest à domo securus exire, quia timet se ab hostibus inuadendum. Et idem dicendum est, si sit periculum latronum, pestis, vel aëris corrupti. Item cum Bonacina, Filliucio, Trullenc. *suprà num.8.* Idem dicendum est de vxore, quæ sine graui rixa mariti, è domo exire non potest. Suarez *d.88. sect.6.* & cum Bonacina, Trullenc. *ibi num. 9.* Et idem de famulis dicendum est, quando eorum ministerium est necessarium, nec differri potest in aliam horam, vel diem, nam tunc, nec etiam dominus peccat. Secus si differri posset, nam tunc licet famuli omittentes missam ob grauem rixam domini non peccent, bene tamen dominus, siquidem tenetur non impedire, sine iusta causa famulos ab impletione præcepti, vt cum Suario, Nauarro, & aliis, docet Trullenc. *suprà num.9.* Qui bene aduertunt in prædicto casu teneri famulos, si possunt commode de alio domino prouideri; secus si alium non inueniant, nisi alias dominus id faciat in contemptum Religionis, nam tunc non est eis acquiescendum. Suarez, Toletus, Fagundez, Villalobos, quos refert, & sequitur Trullenc. *ibi num.9.*

Excusantur etiam custodes gabellarum, ciuitatis, mercium, vineæ, gregis, vel domus, quando propter missam dubitant de furto, &c. Tamburinus *suprà num.5.* Idem dicendum est de nautis, mulionibus, & vectoribus mercium, qui non possunt sine magno incommodo, & expensis missam audire. Et idem de Agasonibus dicendum est, qui in monte habent magnam herbæ commoditatem suis iumentis, & in diuersorio magna extitit raritas hordei, si pauperes sint. Ita cum Rodriguez, Trullenc. *suprà n.6.* Excusatur etiam molitor quoties laborare in die festo ei licet, præcipuè si molendinum distat ad Ecclesia, vel non potest illud relinquere, sine graui incommodo. Trullenc. *ibi n.6.* Et idem dicendum est de manente domi, ad præparandos cibos. Ita cum Nauarro, Azor, Bonacina, Trullenc. *ibi n.6.*

Excusat etiam vrgens negotium, quod sine magno detrimento omitti non potest, nec præueniri auditio missæ, sic excusantur publici ministri, qui ratione muneris domo egredi, castra dimittere, murorum portas, quas custodiunt, & tuentur, & vigilias deserere non permittuntur. Tum etiam, & magistratus, senatores, & primarij viri, quia grauia reipublicæ negotia ad aliud tempus reijcere commode non possunt. Ita cum Azor, Fagundez, Trullenc. *suprà n.11.* Tandem posset quis missam omittere propter notabile lucrum, quod ei cessaret, si missæ adesset, vt si amitteret centum, vel plures aureos, si ab aliquo loco decederet ad audiendam missam. Tamburinus *lib.4.cap.2. Decalogi §.2.n.7.* & *lib.4.cap.3.§.2.n.8.*

Dico tertio: Tertia causa excusans ab auditione 41
missæ, est titulus charitatis, vt quando non potest quis missæ interesse, & infirmo assistere, qui vel periculum subiret, vel medicamentis suo tempore careret, vel solus relictus laborem, & anxietatem pateretur; ita cum Bonacina, Filliucio, Trullenc. *suprà n. 4.* Et ex hoc titulo excusari potest puella, quæ credit ab adolescente lasciuo concupiscendam, si è domo exeat, & ideo ne proximus labatur mis- 42
sam omittit, exercet enim charitatis actum, quem tamen non tenetur exercere, si velit; vtitur enim iure suo, & alias lapsus adolescentis non est scandalum datum sed acceptum, quod homo non tenetur vitare, cum omissione missæ. Ita cum Bonacina, Filliucio, Trullenc. *sup.n.73.* Tamburinus *suprà n.8.*

Dico quarto: Quarta causa excusans ab auditio- 43
ne missæ est consuetudo regionis, hæc enim iuxta communem doctorum sententiam aliquando excusare potest à missæ auditione. Vnde excusantur primo viduæ quæ mortuo marito, per mensem, vel annum, iuxta consuetudinem patriæ, non tamen vltra, è domo non exeunt. Et idem dicendum est de 44
sponsis, quæ non permittuntur è domo exire, donec nuptui tradantur. Et idem de mulieribus post partum dicendum est, quæ non ex ritu Mosaïco, sed ob deuotionem, vel ob salutem è domo non egrediuntur. Ita cum Bonacina, Villalobos, & aliis Trullenc. *sup.n.18.* Tamburinus *suprà n.9.* Et idem dicendum est de virginibus nobilibus, quæ cum sint iam nubiles, nunquam è domo exeunt, vbi datur hæc consuetudo. Ita Marchinus, quem refert, & sequitur Tamburinus, *sup.n.9.* Quæ tamen consuetudines ab Episcopo extirpandæ essent, dum tamen tolerantur, non sunt damnandæ. Tamburinus *ibi.*

Dico quinto: Quinta causa excusans ab auditio- 45
ne missæ est ignorantia inculpabilis, & inuincibilis. Vnde excusantur, qui inuincibiliter ignorarunt, vel non aduerterunt esse diem festum, ita cum Suario, Bonacina, Trullenc. *suprà n.16.* An autem pere- 46
grini cum ad aliquem populum accedunt teneantur inquirere, an sit dies festus in eo oppido, vt missam audiant, vel possint hanc inquisitionem omittere, non curando de missa audienda? Respondeo affirmatiue, si solum ibi sint per transitum, secus si ibi sint per maiorem anni partem, quod verum est, etsi talis dies sit etiam dies festus in sua patria, *sed de is vide quæ suprà dixi in hac eadem disputatione num.12.* vide etiam Tamburinum *suprà num. 10. 11. & 12.*

47 Dico sexto, Sexta causa excusans ab auditione missæ est, censura; nam impossibile est aliquem obligari ad illud, à quo per censuram tenetur abstinere, & quod sine peccato præstare non potest. Ita cum communi sententia Trullenc. *suprà num.* 17.

48 Vnde excusantur primo excommunicatus, vel interdictus, siue publice, siue priuatim quia hoc prohibet, nec dum excusat Ecclesia, idque etsi culpabiliter negligat sibi procurare absolutionem, dummodo id non faciat ex fine non audiendi missam, vt cum Bonacina, & aliis Trullenc. *suprà num.* 17. Tamburinus *lib.* 4. *cap.* 2. §. 2. *num.* 1. Secundo excusatur, qui non habet alium sacerdotem, nisi excommunicatum, vel suspensum, vel interdictum vitandum. Tertio qui lato interdicto locali generali, non potest commode adire locum non interdictum. Immo fideles tempore interdicti non tenentur procurare priuilegium audiendi missam, quia præceptum non obligat ad obtinendum priuilegium, saltem si commode non possit obtineri. Ita cum Nauarro, Bonacina, & aliis Trullenc. *suprà num.* 17. An autem habens bullam cruciatæ teneatur missæ assistere tempore interdicti localis? multi affirmant, quos refert, & sequitur Tamburinus *suprà num.* 2. Sed probabilior sententia negat, quia nemo obligatur vti suo priuilegio. Ita Auila, Victoria, Ianus, Alterius, Ledesma, Llhamas, quos refert, & sequitur Diana *p.* 1. *tract.* 11. *resol.* 2. & *alij*.

SECTIO VI.

An teneantur fideles non ponere impedimenta ad missam audiendam?

SVMMARIVM.

49 *Qui mane præuidet non posse sub meridiem missam audire tenetur præuenire audiendo illam diluculo.*

50 *Potest quis Sabbato facere iter ad locum vbi non est Ecclesia, etiam ex intentione ne sequenti die missam audiat.*

51 *Quid si exeat eodem die festo ad locum vbi festum non obseruatur.*

49 Dico primo: Qui mane diluculo potest missam audire, præuidetque non posse sub meridiem, tenetur audire illam diluculo, quia præcepti obligatio, iam tunc adest, vrgetque toto tempore matutino, Ita cum aliis Tamburinus *lib.* 4. *cap.* 3. *Decalogi* §. 3. *num.* 4.

50 Dico secundo: Potest quis Sabbato v. g. facere aliquod iter ad locum vbi non est Ecclesia, etiam ex intentione, ne die dominica teneatur ire ad missam. Ratio est quia præceptum tunc actu non obligat, nec est in proximo: ergo ponendo impedimentum, etiam illa intentione, non tantum censetur ponere impedimentum executioni præcepti, quam effugere obligationem præcepti; sicut cum exit à loco vbi ieiunium obseruatur, & se confert ad locum vbi non obseruatur tale ieiunium, etiam cum intentione sola ibi carnes comedendi, & non ieiunandi. Quæ doctrina licet in omnibus præceptis non procedat, bene tamen in his præceptis humanis, quæ non obligant tanto rigore. Ita Palaus *tomo* 1. *d.* 1. *p.* 21. Sanchez *lib.* 1. *Decalogi cap.* 15. & cum Merola, Tamburinus *suprà n.* 6.

Secus dicendum est, si è loco recedat in eodem die festo, ne missam audiat, nam cum iam vrgeat præceptum, tenetur fidelis tollere impedimentum executioni præcepti. Et idem est dicendum, si parum ante mediam noctem, quæ præcedit diem dominicam iter arripiat, quia ita est iam in proximo præceptum, vt moraliter adesse censeatur. Secus dicendum, est si die Sabbati proficiscatur propter sufficientem distantiam à die dominica. Ita & bene Tamburinus *suprà n.* 9. 51

SECTIO VII.

Quænam opera permissa sint vel prohibita in die festo.

SVMMARIVM.

52 *Opera quæ in die festo prohibentur sunt seruilia & mechanica.*

53 *Licitum est in die festo iter agere, siue equester siue pedester.*

54 *Licita sunt in die festo actiones saltandi, ducendi choreas, canendi &c.*

55 *Licitum est studere, legere, scribere, &c.*

56 *Licitum est pictoribus pingere sine magno apparatu.*

57 *Licita est in die festo audita missa, venatio, piscatio, & aucupatio.*

58 *Licitum est præliari in die festo, etiam extra necessitatem.*

59 *An liceat in die festo vti molendinis.*

60 *An licet in die festo opus seruile iniungere Turcis, & Mauris.*

Dico primo: Opera quæ in hoc præcepto prohibentur fieri, sunt opera corporalia mechanicha, & seruilia, ad quæ deputantur serui, vt patet ex illo *Leuitici* 27. Omne opus seruile non facies in eo. Vnde etsi hæc seruilia non fiant propter lucrum, vel ad dandum eleemosynam, vel ad aliud bonum finem, quantum est ex hoc capite adhuc sunt prohibita in die festo, sicut non seruilia, & liberalia, etsi fiant propter lucrum, non propter id fiunt seruilia, aut sunt prohibita, & in his conueniunt DD. vt testatur Trullenc. *lib.* 3. *Decalogi cap.* 1. *d.* 8. *num.* 1. Tamburinus *lib.* 4. *cap.* 5. §. 1. *à n.* 1. Solum igitur est dubium, quæ opera propriè sint seruilia, quæ libera, in quo etiam attendendus est vsus, & consuetudo, potest enim vsus, aliquas artes pro seruilibus habere, vt aduertit Tamburinus *suprà num.* 5. Vnde solum agemus de his, in quibus est aliqua dubitatio, an sint, vel non sint seruilia. 52

Dico secundo: Licitum est in die festo iter agere, siue pedester, siue equester, siue lectica ab hominibus, equisque portata. Ita cum Palao, Bonacina, Suario, Tamburinus, *suprà num.* 11. Trullenc. *suprà num.* 2. de bestiis, ac curribus onustis, maius est dubium, sed absolute dicendum est licere, siue sermo sit de mulionibus, siue agasonibus, ex officio, siue non, dummodo missam audiant, quod verum est, non solum si continuent iter inceptum die antecedenti, sed etiamsi illud eodem die festo incipiant, quia regulariter in onerandis iumentis, & curribus, non tantum tempus insumitur, & sic tenet consuetudo. Ita cum Nauarro, Saa, Azor, Diana 1. *p. tr.* 1. *resol.* 36. & cum Filliucio, Sanchez, Rodriguez, Trullenc. *suprà n.* 2. Tamburinus *suprà n.* 12. 53

Dico

54 Dico tertio: Licitæ sunt in die festo actiones saltandi, ducendi choreas, canendi, & pulsandi musica instrumenta, etiamsi fiant ob lucrum, hæc enim reducuntur ad musicam, quæ est ars liberalis. Ita cum Filliucio, Bonacina, Trullenc. *suprà num.3.* Licitum est etiam studere, legere, scribere,
55 consulere, concionari, Fagundez, Villalobos, Palaus, quos refert, & sequitur Trullenc. *suprà n.4.* Licitum est aduocatis studere, & iudicem de his informare in scriptis; causidicis vti scribentibus ad scribendas iuris informationes, supplicationes, & scripturas; procuratoribus processum in compendium redigere, vtendo ministro ad id pretio conducto; magistris puerorum exemplaria efficere, vt pueri adiscant scribere; tabellionibus transcribere scripturas, processus, & priuilegia, etiam lucri causa, mercatoribus rationem facere, etiamsi totum diem absumant, & eos in principalem codicem transcribant, typographis caracteres ordinare, & componere, non tamen torculari exprimere, quia id seruile quid est; dominis computare mercedem, & illam soluere operariis, rationes dati, & accepti facere, ac transcribere. Licet denique transcribere libros, in quibus cantus figuratus describitur; ita cum aliis Trullenc. *suprà num.*4. est, Diana *p.4. tract.4. resol.62.* & cum aliis Tamburinus, *suprà num.6. & 7.*

56 Dico quarto: Licitum est pictoribus in die festo pingere, sine magno apparatu, magnum autem apparatum voco eum, quo conteruntur, seu miscentur colores, edolantur tabulæ, gypso parantur, telæ efformantur penicilli, hæc enim vere famulorum sunt ministeria. Secus dicendum est de ipso mero pingere, hoc enim est quid liberale. Ita Layman *lib.4. tract.7. cap.2. num.3.* Saa, Pelizarius, & alij, quos refert, & sequitur Tamburinus *lib.4. cap.3. §.1. num.8. & 9.* Lopez, Medina, quos refert, & sequitur Diana *p. 4. tract. 4. resol. 2.* contra multos, quos refert, & sequitur Trullenc. *suprà num. 7.*

57 Dico quinto: Licitum est in die festo, audita tamen prius Missa, venatio, piscatio, & aucupatio, etiam ob lucrum, dummodo in die festo retia ex proposito non reficiantur, nec armamenta seriò componantur, aut escæ, hami, nassæ, principaliter compingantur, nec etiam magna retia, quas *sciabbicas* vocamus magno nisu, & piscatorum labore longo tempore attrahantur: nam hæc sunt propria seruorum. Ita cum Layman, Azor, Saa, Palao, Diana, Tamburinus *suprà num.9.* An autem exercere artem sculptoriam, siue sculpendo statuas, marmore, cera, creta, metallo, siue gypso, &c. sit opus seruile? Respondeo affirmatiue, pertinet enim ad artem mechanicam Palaus *d.2. p.5. num.7.* Tamburinus *suprà num.10.*

58 Dico sexto; Præliari in die festo, etiam extra necessitatem licitum est. Ita Diana 4. *p. tr.4. resol.229.* & cum D. Th. Granado, Trullenc. *suprà num.9.* Tamburinus *suprà num. 1.* Idem dicendum est de arte digladiatoria, qua docentur iuuenes præliari. Palaus, Fagundez, quos refert & sequitur Trullenc. *ibi num.9.* Item licitum est in die festo exercere torneamenta, ludos, qui dicuntur, *iustos*, hæc tamen, & alia. Non licent in hebdomada sancta, ob reuerentiam passionis Christi. Sanchez in consiliis *p. 2. lib.5. cap.2. d.16. & 17.* Trullenc. *suprà num.9.*

59 An autem liceat in die festo, vti molendinis, non solum aquatilibus, sed etiam iis quæ animalia solent obuertere? Respondeo, quod si detur necessitas, vel consuetudo, nullum esse dubium licitum esse. Sed his seclusis adhuc existimo licere, si applicationem notabilem non habeant, secus si illam habeant; existimo tamen talem applicationem notabilem non dari, si molendinum aqua noueatur. Sanch. *lib.5. consiliorum cap.2. d.13.* Trullenc. *lib.3. Decalogi cap.1. dub.10. num.8.* Vel si bestia bene instructa solo sibilo, voce, vel etiam baculo quandoquidem moueatur; secus si sæpe sæpius equus esset alligandus, & soluendus, si cum eodem male instructo sæpe incedendum esset, si mola auertenda non raro foret, & similia Tamburinus *suprà num.14.*

Non tamen erit licitum in die festo opus seruile iniungere Turcis, vel Mauris, quia iam altero homine mediante, quis laboraret, quod tamen non est more humano, & morali diem festum sanctificare. Ita cum Fernandes, Tamburinus *suprà n.16.* licet oppositum teneat Layman *lib.1. tract.4. cap.9. num.3.* Diana *p.5. tract.14. resol.7.* An autem emundare triticum ad molendinum, sit etiam prohibitum in die festo? Respondeo, quod si fiat corporis defatigatione & cribris, absque dubio esse, si tamen manu purgetur recreationis gratia, existimo licere, secus si aliqua nimia occupatione, vel defatigatione fiat, Tamburinus *suprà num.18.* 60

SECTIO VIII.

De causis excusantibus operantem in die festo.

SVMMARIVM.

61. *Prima causa est breuitas temporis, vt si quis per duas horas laboret.*
62. *Ponuntur quædam corollaria.*
63. *Secunda causa excusans est diuinus cultus.*
64. *Ponuntur quædam corollaria.*
65. *Tertia causa excusans est pietas in proximum.*
66. *Quæ opera pietatis sint quæ excusant operantem in die festo?*
67. *Quædam corollaria ponuntur.*
68. *Quarta causa excusans est necessitas tam priuata quam publica.*
69. *Quædam corollaria ponuntur.*
70. *Quinta causa excusans est magna spes lucri.*
71. *Quædam corollaria ponuntur.*
72. *Sexta causa excusans est dispensatio superioris.*
73. *Quis sit superior, qui possit in hoc dispensare?*
74. *Septima causa excusans est legitima consuetudo.*
75. *Quædam corollaria ponuntur.*

DIco primo: Prima causa excusans est breuitas temporis. Hæc autem erit si quis per duas integras horas laboraret. Diana 2. *p. tract. 15. resol.36. & p.5. tract.5. resol.6.* Marcantius *quæst.1. cap.3. quæst.2.* Tamburinus *lib.4. Decalogi cap.3. §.2. num.1.* Trullenc. *lib.3. Decalogi cap.1. d.10. num.1.* 61 62
Vnde non erit mortale, si quis habeat animum laborandi singulis diebus festis duabus horis, quia vnus dies festus non annectitur alteri, nec si vni seruo præcipiat operari per duas horas, & alteri per alias duas, & alteri per alias duas, quamuis sic toto die successiue laboret, vel si singulis seruis iubeat simul per duas horas laborare, propter eandem rationem; secus si opera seruilia modica pluries ab eodem fiant in die festo. Ita cum Bonac. Pelizario, Porcel, Tamburinus, *suprà n.2.* Trullenc. *suprà n.3.*

63 Dico secundo: Secunda causa excusans est diuinus cultus, vt crucem in processionibus deferre, organa, campanasque pulsare, altare ornamentis vestire, templum verrere, parietes Ecclesiæ oleis adornare, conficere hostias, etiamsi die anteceden-
64 ti fieri possent, hæc enim habent magnum cum rebus sacris propinquitatem. Ita Bonacina *tomo* 1. *d.*5.*quæst.vnica p.*3. *num.* 3. Fagundez in secundum præceptum Ecclesiæ *lib.*1.*cap.*14.*num.*4. Palaus *tomo* 2.*tract.*9.*d.*2.*p.*10. *num.*1. Et idem dicendum est de præparatione viarum ad possessionem. Fagundez *suprà num.*4. Pelizarius *tract.* 8. *cap.*4.*num.*25. An autem tabulata efficere ad videndam processionem liceat in die festo? Respondeo, licere, si die feriato fieri non potuerunt. Ita Suarius *tomo* 1. *de religione lib.*2.*cap.*21.*num.*8. Et idem existimat Azor *tomo* 2.*lib.*1.*cap.*28.*quæst.*5. cum publici ludi fiunt. Secus si de industria hæc in diem festum diferantur, siquidem de se sunt seruilia. Tamburinus *suprà num.*4. An autem sepulcra Christi Domini pro hebdomada sancta, præsepe Domini, & moles artificiosas ad exponendum corpus Christi, liceat efficere in die festo, etsi antea confici possent? Respondeo affirmatiue, quia hæc habent maiorem connexionem cum rebus sacris. Tamburinus *suprà num.*5.

65 Dico tertio: Tertia causa excusans est pietas in proximum. Circa quam nota, Alia esse opera pietatis per se, vt sepelire mortuum, foueam facere ad illum sepeliendum; visitare, & inseruire infirmis, vestire nudos, & hæc absque dubio licent in die
66 festo. Alia sunt opera pietatis per accidens, & reductiue, vt domos religiosas ædificare, pontes erigere ad solam pietatem, publicas vias pro viatoribus sternere. Et hæc non licent in die festo, nisi forte adsit necessitas communis, vel alia iusta causa. Ita cum Suario, Nauarro, Trullenc. *suprà num.*6. nec etiam erit licitum laborare in die festo ad pauperes subleuandos, excipe nisi aliquis pauper, vel Ecclesia sit in extrema, vel graui necessitate, non tamen in communi. Ita cum communi sententia
67 Tamburinus, *suprà num.* 16. Hinc optimum erit consilium puellis nobilibus ad euitandum otium aliquid efficere in die festo, ad aliquem pauperem in particulari, in graui vel extrema necessitate constitutum subleuandam, vel aliqua ornamenta, quibus caret aliqua pauper Ecclesia, debet tamen constare de necessitate pauperis, vel Ecclesiæ alicuius in particulari, vt recte aduertit cum Fagundez, Tamburinus *suprà num.* 18.

68 Dico quarto: Quarta causa excusans est necessitas, tam priuata, quam publica, nam Ecclesia non obligat cum graui incommodo; & necessitas non habet legem. Hinc excusantur primo, qui præparant victum communem, vt qui carnes coquunt, qui illas vendunt, pastillos facientes, macellarij, caupones, stabularij, item panem, olera, fruges, legumina, fructus, vinum, oleum, sal, & similia in foro, vel in priuatis domibus vendentes. Idem dicendum est de coquentibus panes, triticum molientibus, siue aqua, vento, vel iumentis, si necessitas communis vrgeat, siue quia sunt plures dies festi, siue quia est magnus gentium concursus. Ita cum Fagundez, & aliis Trullenc. *suprà num.*8.

69 Idem dicendum est de medicis, chirurgis, pharmacopolis, quando datur necessitas. Ita cum communi sententia Trullenc. *suprà num.*9. Idem de militibus decertantibus, aggeres, vel foueas facientibus causa belli pro defensione Reipublicæ. Et idem dicendum est de fabris equorum, qui ferreas soleas pedibus equorum accommodant, ex equorum necessitate. Et eadem ratione excusari possunt reficientes pontes, vias, & alia publico vsui necessaria, modo sine magno incommodo differri non possint. Possunt etiam in aduentu Principis, vel ortu, vel ad communem lætitiam artifices facere tabulata, theatra, arcus, vestes, Lusitane, *libres*, vel luctus, pro aliquo funere, & apparatus ad repræsentandas comedias, &c. dummodo hæc die feriato, fieri non potuerint. Ita cum Bonacina, & aliis, Trullenc. *suprà n.*9.

Excusantur etiam qui segetes metunt, ne imminente tempestate pereant, vel purgantes triticum, ne vento destituantur, & satores seminantes autumni tempore, ne occasio seminandi amittatur, aut qui fœnū de pratis deferunt, ne pluuia corrumpatur, aut qui inchoatum opus perficiunt dum ex ipsius omissione graue damnum nasceretur, vt accidit in decoctione lateris, calcis, vitri, & saporis, aut tinctura lanæ, non tamen possunt hæc inchoari in die festo, nisi daretur graue damnum, si non inchoarentur; ita cum Suario, Nauarro, & aliis, Trullenc. *suprà num.* 10. Excusantur etiam pauperes, qui nisi laborent in die festo, non possunt se, suamque familiam sustentare; debet tamen hoc sine scandalo fieri, & audita missa. Ita cum communi Trullenc. *suprà num.*10. Quæ omnia si commode possent fieri de consilio Episcopi, vel parochi melius esset ad vitandum scandalum, vt aduertunt communiter DD.

Dico quinto: Quinta causa excusans est magna 70
spes lucri, nam notabile lucrum amittere, damnum graue est, vt notat cum Sanchez, & Diana, Tamburinus *lib.*4.*Decalogi cap.*3.§.2.*num.*8. Hinc
piscationes Tymnorum, & aliorum piscium, qui 71
vno solo, & breui tempore capiuntur, excusantur in die festo, quia hoc lucrum transitorium reputatur, pro damno; ita cum Fagundez, Sayro, & aliis communiter Trullenc. *suprà num.* 10. Nec est necesse, quod hæc piscatio cedat in vtilitatem publicam, vt cum aliis vult Trullenc. *suprà num.*10. sufficit si ex omissione illius extraordinarium lucrum amittat piscator, nam hoc reputatur damnum, vt bene aduertit cum aliis Tamburinus *suprà num.*8. Dixi lucrum extraordinarium, nam quodlibet lucrum ad id non est sufficiens, alias quilibet officialis pro stipendio diurno, posset omnibus diebus festis laborare, ne illud lucrum amitteret, quod nequaquam concedi certum est, vt aduertit Tamburinus *suprà num.*10.

Dico sexto: Sexta causa excusans est dispensatio 72
superioris. Hæc autem non necessaria, quando causa est moraliter certa, nisi forte publice sit laborandum, ad tollendum scandalum. Erit tamen necessaria si causa est dubia. Hæc autem dispensatio po- 73
test concedi pro tota Ecclesia à Papa, quæ vt iuste, non vero vt valide fiat, requiritur causa; & idem dicendum est de Episcopo respectu festorum ab ipso indictorum. An autem Episcopus possit dispensare in festis à Papa indictis? Respondeo posse valide, & iuste, si adsit causa, secus si causa desit, quia dispensatio in lege superioris sine causa, non tenet. Ita cum Azor, Sayro, Bonacina, Trullenc. *suprà num.*12. Nomine autem Episcopi veniunt illi, qui habent iurisdictionem quasi Episcopalem, vt sunt vicarij generales Episcoporum, capitulum sede vacante, & illius vicarius, immo etiam Prælati regulares respectu domesticorum suorum intra claustra degentium. Ita cum Palao, Trullenc. *suprà num.* 12. An autem parochus hanc etiam possit concedere dispensationem? Respondeo in dubio causæ

causæ posse, quando adiri non potest episcopus, quia sic consuetudine introductum est. Ita cum Bonacina, Trullenc. *suprà num.* 13. Immo si adiri posset episcopus. Ita cum Ioanne Sanctio, Tamburinus *lib.4.cap.4.§.1.num.37.& cap.5.§.7.num.56.* qui omnes hanc facultatem possunt, etiam aliis delegare. Tamburinus *ibi num.56. & 37.* An autem dispensantes in festis possint aliquam multam imponere dispensatis, pro aliquo opere pio? Respondeo affirmatiue, sicque fieri solet. Trullenc. *suprà num.* 12. Tamburinus *suprà num.* 39.

74 Dico septimo: Septima causa excusans, est consuetudo à superiore scita, & approbata. Ita cum communi Trullenc. *suprà num.* 14. Hæc autem iam nunc excusat primo Barbitonsores, ita cum Sayro, Diana, Fagundez, Trullenc. *suprà num.* 14. Secundo Piscatores, venatores, & pictores, quoad aliquos actus frequentiores, sed hæc debent intelligi, si hæc fiant sine magno apparatu, vt supra diximus. Ita cum Toleto, Soto, Caietano, Tamburinus, *suprà num.* 23. Trullenc. *suprà num.* 14. Tertio gladiatores artem gladiatoriam docentes. Ita cum Fagundez, Tamburinus, *suprà num.* 25. Quarto, Venditores calceorum. Ita cum Nauarro, Rodriguez, Tamburinus, *suprà num.* 26. Quinto exercitationes militares exercentes. Ita cum Palao, Tamburinus *suprà num.* 27. Sexto hortulanos rigantes olera in die festo, & agriculas vertentes, & separantes in area triticum in die festo, & alia minuta facientes. Ita cum Sanchez, Tamburinus, *suprà num.* 28. Septimo artifices præparantes, & ferentes materiam in die festo ad vesperam pro labore sequentis diei, purgantes instrumenta artis &c. Trullenc. *sup. n.* 14. Octauo officiales vendentes rusticis diebus festis calceos, vestes, &c. Ita cum Filliucio, Suario, Trullenc. *ibi*. Nono iter agentes mulis onustis supellectili. Ita cum Sanchez, Tamburinus, *suprà num.* 19. Et idem dicendum est de molendinis, & nundinis. Tamburinus *ibi*. Tandem aduerto, quod quando est imposita excommunicatio contra laborantes in die festo, non ligari eos, qui aliqua ex his causis excusantur, vt cum Sanchez, & aliis notat Trullenc. *suprà num.* 14.

SECTIO IX.

Quæ opera non seruilia iure in die festo prohibeantur?

SVMMARIVM.

76 *In die festo prohibetur mercatum, placitum, ius ciuile, & criminale, & quid per hæc intelligatur?*

77 *Nundinæ quæ semel fiunt in anno, aut bis licitæ sunt in die festo.*

78 *Quid de illis nundinis, quæ fiunt singulis mensibus?*

79 *Mercatus prout significat actus mercandi, vel vendendi, fere vbique non est prohibitus in die festo.*

80 *Omnis strepitus iudicialis prohibitus est in die festo.*

81 *Quid si detur necessitas vel pietas?*

82 *Quædam corollaria ponuntur.*

83 *Iuramentum iudiciale prohibetur in die festo seclusa causa pietatis, aut necessitatis.*

84 *Non prohibetur iuramentum in die festo quod fit pro rebus spiritualibus & in actu publico fidei.*

SVppono tria in die festo fieri prohiberi cap. omnes dies 1. de feriis; scilicet mercatum, placitum, ius ciuile, & criminale, & iuramentum. Per mercatum intelligi possunt, vel nundinæ, quæ semel fiunt in anno, vel quæ omnibus hebdomadibus in omnibus locis fiunt, vel ipsi actus mercandi, quo pacto comprehenduntur omnes contractus locationis, & venditionis, per placitum vero intelligitur omnis strepitus iudicialis, id est, citatio partis, formatio processus, cognitio causæ, & sententiæ executio, in causis omnibus ciuilibus, & criminalibus, à quocunque fiant iudice, siue sæculari, siue Ecclesiastico. Per iuramentum vero intelligitur iuramentum iudiciale: His suppositis, 76

Dico primo: Nundinæ, quæ fiunt semel, aut bis in anno licitè fiunt in die festo, quia iam consuetudo vniuersalis prædicto iuri derogauit. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.* 3. *Decalogi cap.1.d.9.num.2.* Tamburinus *lib.4.Decalogi cap.4. §.1.num.2.* Nundinæ vero quæ fiunt singulis hebdomadibus, iam fere vbique sunt in vsu ac per consequens permittendæ, propter eandem rationem; vbi vero non fuerint in vsu, non debent permitti fieri in die festo. Ita cum Palao, Tamburinus, *suprà num.* 2. & cum Suario, Sanchez, & aliis, Trullenc. *suprà num.* 2. Mercatus vero prout significat actus mercandi, vendendi &c. iam fere vbique est permissus: videmus enim operarios die festo sine vllo scrupulo conduci, bona defunctorum voce præconis publice vendi, necessaria cibo, vel potui venalia fieri, etiam publice per plateas, calceosque & alias res leues vendi, & passim fiunt priuatæ venditiones, & solum propter reuerentiam festi non quasi in publico id fit, sed semiclausis officinarum ianuis, in quibus omnibus attendenda, & seruanda est consuetudo. Ita cum Suario, Filliucio, Fagundez, Trullenc. *suprà num.* 2. Tamburinus *suprà num.* 2. & 3. 77 78 79

Dico secundo: Omnis strepitus iudicialis, quem placitum significat, prohibitus est in die festo. Immo omnes actiones supra relatæ sunt nullæ, factæ in die festo, nisi detur legitima excusatio, quod procedit, etsi fiant de consensu partium. Ita cum Suario, Palao, & aliis, notat Trullenc. *suprà num.* 3. In casu tamen necessitatis, possunt omnia prædicta licite, & valide fieri, & propterea excusantur iudices rurales iudicia diebus festis exercentes in ciuilibus ad pauperes pertinentibus, quod locum habet, tam in causis ciuilibus, quam criminalibus. Et idem dicendum est non solum quando necessitas id postulat, sed etiam quando pietas, vel bonum pacis, & concordiæ id exigit, vel quando ex interposita dilatione, datur periculum iustitiam impediendi. Ita cum multis Trullenc. *suprà num.* 2. 80 81

Hinc fit posse in festis licito expediti causas alimentorum, carceratorum, pupillorum, viduarum, & miserabilium personarum. Item causas, quæ celeritatem requirunt, quia alioquin res peritura est; Potest etiam latro de fuga suspectus in die festo capi; ita cum Layman, Suario, Tamburinus, *suprà num.* 62. Secundo fit, non esse prohibitum iudici in die festo aduocatum consulere, & cum procuratore de lite priuatim agere, nec priuatim debitum petere. Item licet in die festo adoptare, emancipare, manumittere, præsentationes facere, institutiones, collationes, processiones &c. beneficiorum, excommunicare, suspendere, & interdicere, & absoluere, expedire dispensationes, & alia, quæ causæ cognitionem non requirunt. Ita cum Suario, Palao, Azor, & aliis 82

Trullenc.

Trullenc. *suprà num.*4. Tamburinus *suprà num.* 5. Potest etiam in die festo appellari, id enim pertinet ad naturalem defensionem, non tamen licet appellationem, prosequi. Ita cum Suario, Sanchez, & aliis communiter Trullenc. *num.*10. Sicut non licet seclusa consuetudine prosequi examen testium in die festo, etsi die feriato antecesserit iuramentum, vt bene cum Palao, Suario, Bonacina, Fagundez, Trullenc. *suprà num.* 14. ipsa enim testium examinatio pertinet ad strepitum iudicialem.

83 Dico tertio: Iuramentum iudiciale prohibetur die festo, seclusa causa pietatis, miserabilium personarum, aut magnæ necessitatis, aut causæ piæ. Nec prohibetur in festis quodcunque iuramentum iudiciale, sed solum illud, quod fit pro rebus temporalibus, non vero spiritualibus, vnde licita sunt

84 iuramenta publica, quæ à Dominis inquisitoribus dantur in diebus solemnibus in actu fidei, immo Religionis gratia hæretici in solemni festo solent relaxari brachio sæculari, & comburi; ita cum Sanchez, & aliis communiter Trullenc. *suprà n.*6. An autem iuramentum, quo firmantur pacta, & contractus, licitum sit in die festo? affirmant cum Layman, & Caietano, Tamburinus, *suprà num.*4. licet oppositum teneat cum aliis Trullenc. *suprà num.*15. quando contractus sunt prohibiti.

DISPVTATIO II.

De ieiunio Ecclesiastico.

SVppono in præsenti non esse sermonem, nec de ieiunio naturali requisito pro sumptione Eucharistiæ, nam de hoc late diximus in prima parte huius Directorij confessariorum agentes de Eucharistia. Nec de ieiunio morali, quo secundum prudentiam abstinemus à cibo, & potu, sed solum de ieiunio Ecclesiastico, quod fidelibus certis diebus præcipitur, estque voluntaria abstinentia à certo genere ciborum sub vnica concessorum comestione sub meridiem suscipienda, vt ait Azor *tomo* 1. *lib.*7. *cap.*9. *quæst.*1. Est autem ieiunium actus virtutis temperantiæ, & maxime fidelibus proficuum, de quibus vide latius Trullenc. *lib.*3. *Decalogi cap.*2. *num.*5. His suppositis sit,

SECTIO I.

A quibus cibis abstinendum sit tempore ieiunij?

SVMMARIVM.

85 *Omnibus fidelibus in ieiuniis quadragesimæ, siue in aliis esus carnium prohibetur.*
86 *Excipiuntur pueri ante vsum rationis.*
87 *Quid si dubium sit, an pueri habeant vsum rationis?*
88 *Quid nomine carnis intelligatur.*
89 *Non solum caro, sed & ius carnis, & sanguis, medulla, laridum, axungia hoc præcepto prohibentur.*
90 *Quoties quis in die prohibito comedit carnes toties peccat mortaliter.*
91 *Quid si ieiunium sit ex voto?*
92 *Dispensatus ex quacunque causa ad carnes edendas liber est à ieiunio.*
93 *Qui est dispensatus ad carnes in die ieiunij, etsi habeat suffic ientes vires non tenetur ieiunare.*
94 *Dispensatus ad carnes potest simul comedere pisces.*
95 *Dispensatus ad carnes potest comedere quamcunque carnem, etiam porcinam &c.*
96 *Quid si eis sint nocitura?*
97 *Dispensatus ad carnes in ieiuniis quadragesimæ potest etiam comedere lacticinia.*
98 *Lacticinia in ieiuniis extra quadragesimam, nec in aliis diebus, in quibus à carnibus abstinetur extra quadragesimam non sunt prohibita.*
99 *Quid dicendum in ieiuniis quadragesimæ?*
100 *An hæc prohibitio non comedendi Lacticinia comprehendat dies dominicos quadragesimæ?*
101 *An dispensatus ad lacticinia in die ieiunij teneatur ieiunare.*
102 *An diebus ieiunij adhiberi possit sagimen.*

DIco primo: Quod primo omnibus fidelibus hoc præcepto prohibetur est esus carnium, siue sit in ieiuniis quadragesimæ, siue in aliis. In hoc 85
conueniunt DD. excipe pueros ante vsum rationis, 86
nam hi non tenentur legibus Ecclesiæ, sicut nec pagani, aut perpetuo amentes. Quod si dubium sit an pueri habeant vsum rationis, si non habeant 87
septennium completum, possunt eis carnes ministrari, secus si habeant septennium completum, nam tum præsumuntur habere vsum rationis, ac per consequens tenentur à carnibus abstineri, sicut & senes sexagenarij, quamuis non teneantur ieiunare, sicut & pueri ante vigesimum primum annum completum. Ita Tamburinus *lib.*4. *cap.*5. §.1. *num.*9. & cum Fagundez, Sanchez, Diana, Trullenc. *lib.*3 *cap.*2. *dub.*2. *n.*11.

Dico secundo: Nomine carnis intelliguntur, 88
quæ à piscibus contra distinguntur, iuxta communem Christianorum vsum. Quod si de aliquo animali dubitetur, nec detur prædictus vsus, attendendum est ad finem prohibitionis, & ad similitudinem cum aliis prohibitis; si enim valide nutriat, assimileturque animantibus nostratibus prohibitis, censendum est prohibitum, secus non item. Et hac ratione excusat Tamburinus *lib.*4. *cap.*5. §. 1. *num.* 12. hominem pro deliciis comedentem viperarum corpore, præcisis capitibus, & caudis, quod & referre abhorret, tum propter similitudinem cum anguillis, tum quia paruæ nutritionis sunt; & idem dicerem ego de colubris, quæ melius anguillis assimilantur, & in aquis sicut testudines, & ranæ, etiam versantur. Vide Tamburinum *suprà*.

Dico tertio: Non solum omnes partes anima- 89
lium prohibitorum sunt prohibitæ, vt suppono, sed & illorum ius, sanguis, medulla, laridum, axungia, & quæcunque pinguedo, nondum vi ignis liquefacta; ipsa vero pinguedo igne liquefacta, quæ sagimen dicitur, ab aliquibus non existimatur caro, nec sub mortali prohibita. Ita cum Henriquez, Ludouico à Cruce, & aliis Tamburinus *suprà num.*16. & cum aliis Pascalig. *de ieiunio, decisione* 74. *num.*4. & 6. Quamuis contrarium teneat cum Fagundez, & aliis, Diana *p.*5. *tract.*9. *resol.*21.

Dico quarto: Quoties quis in die ieiunij, vel in 90
diebus, in quibus esus carnium prohibetur, vt feria sexta, vel Sabbato, carnibus vescitur, toties peccatum mortale committit, modo inter vnam, & alteram comestionem moralis distantia detur, puta per horam, vel per dimidiam etiamsi detur animus continuandi

quia id, vel eueniet, quia comedere carnem simul cum pisc bus tali subiecto non erit nociuum, vel quia modica piscium portio, forte non nocet. Ita cum Henriquez, Filliucio, Trullenc. *lib.* 3. *Decalogi cap.* 2. *d.* 2. *n.* 10. Diana *p.* 1. *tract.* 9. *resol.* 26 Tamburinus *suprà n.* 6. *&* 7. & cum Pascaligo, Escobar *lib.* 45. *num.* 147.

Dico octauo: Dispensatus ad carnes, potest comedere quamcunque carnem, siue laridum, farcimen, porcinam, leporem, gallinam, capram, bouem, perdicem &c. quæ si eius saluti disconueniant, peccabit contra temperantiam, quod peccatum communiter tantum erit veniale, vt ait Tamburinus *suprà n.* 8. non tamen contra præceptum ieiunij. Ita cum Ioanne Sanctio, Sanchez, Villalobos, & aliis Trullenc. *suprà n.* 9. Diana *p.* 1 *tract.* 9. *resol.* 4. & cum Lesana, & aliis Escobar *lib.* 45. *Decalogi num.* 150. 95 96

Dico nono: dispensatus ad carnes in ieiunij quadragesimæ, potest etiam comedere lacticinia. Ita cum Azor, Medina, Filliucio, Trullenc. *suprà num.* 8. Nomine autem lacticiniorum veniunt lac, caseus, butyrum, oua etiam non nata, dummodo ille neruorum racemus vnde hæc oua pendent excludatur, is enim totus est carneus. Sagimen vero an sit caro iam suprà diximus. 97

An autem huiusmodi lacticinia sint in ieiuniis prohibita? in ieiuniis extra quadragesimam certum est non esse; nec aliis diebus, in quibus à carnibus abstinetur extra quadragesimam, nullibi enim tale præceptum reperitur. Ita cum Vasquio, Reginaldo, Villalobos, Sanchez, Tamburinus *suprà num.* 20. & cum communi sententia. Trullenc. *lib.* 3. *cap.* 2. *d.* 2. *num.* 3. Neque in aliquo loco, etiam extra Hispaniam datur consuetudo illa non comedendi, vt aduertit Tamburinus *suprà n.* 22. Diana *p.* 1. *tract.* 9. *resol.* 41. Escobar *lib.* 45. *Decalogi num.* 187. 98

De ieiuniis vero quadragesimæ maius est dubium; nam communiter DD. volunt dari prohibitionem sub mortali *cap. denique dist.* 4. de quo vide Trullenc. *suprà num.* 3. Verum Fagundez *in* 4. *præcepto Ecclesiæ lib.* 1. *cap.* 2. *num.* 15. Pelizarius *tom.* 1. *tract.* 5. *cap.* 5. *num.* 20. 21. *&* 22. Pascaligus *de ieiunio decisione* 17. existimant de iure communi, seclusa consuetudine, solum esse veniale oua, & lacticinia in quadragesima edere, quod etiam probabile putat Escobar *lib.* 41. *Decalogi num.* 175. & consuetudo generalis in hoc Lusitaniæ, & Hispaniæ regnis ita videtur habere, vt notat Tamburinus *supra num.* 24. 99

An autem hæc prohibitio non comedendi lacticinia qualiscunque sit, comprehendat etiam dies dominicos quadragesimæ, sicut & alias ferias? negat Antonius Gomez, Llhamas, & probabilius iudicat Fagundez, quos refert, & probabile tenet Trullenc. *suprà num.* 3. Verum contraria sententia probabilior est; præceptum enim etiam dies dominicos videtur includere. Ita cum Villalobos, Sanchez, & aliis tenet Diana *p.* 3. *tract.* 6. *resol.* 80. Trullenc. *ibi* Tamburinus *lib.* 4. *cap.* 5. §. 2. *numero* 26. & cum multis Escobar *lib.* 45. *Decalogi num.* 184. 100

An autem dispensatus ad lacticinia in diebus ieiunij teneatur ieiunare? Respondeo affirmatiue, nam in iure stare potest ieiunium cum lacticiniis, vt patet in ieiuniis extra quadragesimam; ergo dispensatus ad lacticinia non censetur dispensatus ad non ieiunandum. Ita cum Azor, & aliis Tamburinus *suprà num.* 25. & cum aliis Trullenc. *suprà num.* 13. Hinc fit habentem bullam posse comedere lacticinia, teneri tamen ieiunare Trullenc. *ibi.* Et 101

idem dicendum est de ieiunio ex voto vel ex pœnitentia Sacramentali, vel ad lucrandum aliquod iubilæum, nisi ex circunstantiis contrarium conijciatur. Tamburinus *suprà num.* 25.

102 An autem in diebus ieiunij adhiberi possit sagimen? Respondeo de iure communi probabilius esse non posse. In multis tamen locis ob defectum olei, iam abhinc multis annis introductum est consuetudine, vt in Gallacia, & Peru teste Henriquez *lib.* 7. *cap.* 13. *num.* 11. *lit. H*, & tenet Trullenc. *suprà num.* 8. Quæ consuetudo etiam datur in prouincia Interannensi in Lusitania. Tum quia probabile est venire nomine lacticiniorum, vt suprà diximus. Vnde vbi talis datur consuetudo, illud comedentes non facile de peccato condemnandi sunt.

SECTIO II.

Quotuplex refectio sumi possit in die ieiunij.

SVMMARIVM.

103 *Vnica comestio est de essentia ieiunij.*
104 *In sola secunda comestione graui peccat mortaliter, qui frangit ieiunium.*
105 *Qui in hac vnica comestione insumit vnam, vel alteram horam non frangit ieiunium, secus si per multum tempus comestio protrahatur?*
106 *An quis postquam statuit amplius non comedere, possit adhuc comestionem continuare.*
107 *Quædam corollaria ponuntur.*
108 *An si postquam incepit comedere exurgente graui negotio possit recedere, & iterum redire ad comestionem.*
109 *Potus verus non frangit ieiunium.*
110 *Quid per potum intelligatur?*
111 *Sapa, acetum, oleum, mel, & lac, in magna quantitate frangunt ieiunium.*
112 *An passio chocolatis frangat ieiunium?*

103 Dico primo: Certum est comestionem vnicam esse de substantia ieiunij Ecclesiastici. Ita cum D. Thom. & aliis communiter notat Trullenc. *lib.* 3. *Decalogi cap.* 2. *d.* 4. *num..* Non tamen, qui pluribus vicibus comedit in die ieiunij
104 peccat mortaliter, aut venialiter, nisi tantum in secunda comestione quantitatis grauis; quia posita secunda comestione iam ieiunium est impossibile. Ita cum Villalobos, Trullenc. *suprà num.* 3. Diana *p.* 1. *tract.* 9. *resol.* 3. Dixi in secunda comestione quantitatis grauis; nam ratione paruitatis materiæ excusatur multoties secunda comestio; vt si quis sumeret duos ficus, vel qui ob vrbanitatem, vel preces amici, vel nepotus noceat exiguum quid sumat in die ieiunij, v. g. duas castaneas, duos ficus, duo amygdala vel quid simile, vsque dimidiam vnciam, vt cum Sanchez, Bosio, & aliis, docet Escobar *lib.* 45. *Decalogi num.* 221. At si in fraudem ieiunij sæpius in die modicum cibi sumatur, esset mortale, quia multa modica continuari possunt, ita vt faciant notabilem quantitatem sufficientem ad mortale. Ita cum Reginaldo, Bonacina, Fagundez, Diana, & aliis Trullenc. *suprà n.* 2.

105 Dico secundo: Qui in hac vnica comestione insumit vnam, vel alteram horam non frangit ieiunium. Fagundez *in* 4. *præcepto Ecclesiæ lib.* 1. *cap.* 3. *num.* 5. Secus si per multum tempus, vt si à meridie vsque ad vesperas, vel ad noctem protraheretur comestio, nam tunc multiplex esset comestio virtualis. Tamburinus *lib.* 4. *Decalogi cap.* 5. §. 2. *num.* 15. An autem postquam quis se ad satietatem refecit, & statuit amplius non comedere, possit 106 adhuc aliquid adhibere? Respondeo quod si non detur interruptio moralis bene potest, vt si per quadrantem, & dimidium comestioni finem posuerit, non tamen amplius, quia daretur interruptio moralis. Ita cum Sanchez, Tamburinus *suprà num.* 16. Excipe nisi propter aliquod negotium interrumpat quis comestionem, quando nondum plena adhibita est refectio, nam tunc propter prædictam causam plus temporis v. g. per horam concedi potest, præcipue si animo redeundi interruptio facta est. Ita cum Sanchez Tamburinus *suprà num.* 17. Immo Ioannes Sanctius *disp.* 52. *num.* 4. duas horas concedit, quando animo redeundi facta est interruptio, sed nimia hæc sane interruptio est, vt bene aduertit Escobar *tr.* 1. *exam.* 1. *de ieiunio c.* 3. 107

Hinc fit lectores ad mensam, & seruitores, siue famuli, quando domino comedenti inseruiunt posse aliquid degustare ante lectionem cum animo post finitam lectionem, vel seruitium comestionem inceptam iterum continuandi, nam lectio seu mensæ seruitium, vel aliud graue negotium sufficiens causa est ad differendam comestionem per horam, vt supra diximus, quæ regulariter in dicta refectione potest insumi. Ita cum Sanchez, Tamburinus *suprà n.* 17. Et propter eandem rationem non frangunt ieiunium famuli qui inseruiunt mensis dominorum comedendo gulose, ex his quæ de mensa tollunt, si statim post suos dominos sunt comesturi. Ita cum Sanchez, Trullenc. *lib.* 3. *Decalogi cap.* 2. *d.* 3. *n.* 1.

Sed quid si alicui post inceptam comestionem 108 magnum, & vrgens negotium veniat, vi necessarium est statim occurrere, relicta comestione, poteritne iste transactis duabus tribus, vel quatuor horis redire ad mensam? Respondeo, quod si nondum acceperat sufficientem cœnam ad diem trāsgrediendum, nec negotium poterat differre, posse postea comedere, cum Ecclesia non intendat aliquem sine sufficienti refectione diem transigere. Secus si iam sufficiētem alimentum acceperat, & modicum cœnæ relinquit, nam parum pro nihilo reputatur. Dixi nec negotium poterat differre, nam si differri poterat, iam interruptio ei imputabitur ad culpam, ea tamen de facto data, si postea sub noctem suboriatur nimia debilitas, tunc sine peccato poterit se ipsum reficere, quod prudentis arbitrio iudicandum est. Ita Tamburinus *suprà num.* 18.

Dico tertio: Verus potus, etsi pluries in die ieiunij 109 sumatur nullo modo frangit ieiunium. In hoc conueniunt DD. Quid autem per verum potum intelligatur? Respondeo intelligi omne illud quod adhibetur ad vehiculum cibi, & alimenti, dummodo ex natura sua ad id sit institutum, & non solum ex intentione assumentis. Hinc fit stilum 110 gallinæ non esse verum vehiculum, nec lac, aut alius, etsi ad finem vehendi per venas cætera alimenta assumerentur, quia hæc in vsu communi cibi sunt Tamburinus *lib.* 4. *Decalogi cap.* 5. §. 2. *numero* 4. Secus dicendum est de vino, musto, ceruisia, aqua ex herbis, vel vino distillato, ita cum Layman, Sanchez, Diana, Lezana, Lugo, & aliis Tamburinus *suprà num.* 4. Et idem dicendum est de aqua, saccaro, citro, Gelsiminis, ancto, aromatibusve condita, hæc enim apponuntur per modum medicinæ, & in parua quantitate & sumuntur in veram potionem. Ita Tamburinus

Tamburinus *suprà num.5*. Trullenc. *lib.3. Decalogi cap.2. d.1. n.3.* Pascaligus *decisione* 118. *num.2.* Escobar *lib.45. Decalogi num.208.*

111 Secus dicendum est de sapa, aceto, oleo, melle, hæc enim si in magna quantitate assumantur frangunt ieiunium. Tamburinus *ibi*. Idem dicendum est de vua recenti, & si sumatur ad sitim extinguendam, etiamsi quis dumtaxat sugat succum, & cætera ab ore proiiciat, est enim vera & vsualis comestio, & idem dicendum est de piris, & malis Massilicis, Medicis, aureis Punicis, Lusitane, *limois laranias*, *romans*, *melois*, *Balancias*, & alia huiusmodi, semper enim sumuntur per modum cibi. Et idem dicendum est de sugente arundines sacchari, nisi forte excuset paruitas materiæ, sicut & in sugente succum aliorum pomorum excusat. Ita & docte Tamburinus *suprà num.5*. Leander, quem refert, & sequitur Escobar *lib.45. Decalogi n.215. & 218.* quidquid in contrarium dicat Pascaligus *de ieiunio decis.* 135. in hac re minime audiendus.

112 An verò potio chocolatis frangat ieiunium? negat Nauarrus, quem refert Thomas Hurtadus *tract.10. cap.8. num. 166.* Escobar *in examine confessorum tract. 1. cap.5.* Turrianus, Lezana, quos refert Tamburinus *suprà num.12.* quamuis hi authores solum de puro chocolate loquantur. De eo vero, quod etiam nunc est in vsu in Hispania, negat etiam acerrime Hurtado *tract.* 10. per totum. Probabile tamen putat cum Lugo Tamburinus *suprà num.13.* Machado, & alij, quos refert Diana *p. 8. tract.7. resol.54.* Idem tenet Leander *præcepto 4. Ecclesiæ tract.5. d.5. quæst.5.* Escobar *lib.45. Decalogi num.212.* dummodo non sit admixtum ouis, & lacte, & in eodem sensu illud non audet condemnare Diana *4.p. tract.4. resol.194.* Trullenc. *lib.3. c.2. d.2. num.15.* nec ego propter authoritatem horum Doctorum. Tum quia sumitur iam vt potus vsualis inter Hispanos. Et idem dicendum existimo de aqua aloxa, vt cum Pinello docet Hurtado *tract.10. num.76.* Escobar *lib.45. Decalogi num.209.*

SECTIO III.

An in die ieiunij possit sumi refectiuncula vespertina, & in qua qualitate, & quantitate.

SVMMARIVM.

113 *Refectiuncula vespertina potest sumi in die ieiunij.*
114 *Hac refectiuncula sumitur ad noctem.*
115 *Si absque causa mane sumatur, & comestio principalis ad noctem omittatur erit peccatum veniale.*
116 *Quid si quis mane inaduertens esse diem ieiunij sumeret refectiunculam?*
117 *Qua quantitas sumi possit in collatione?*
118 *Ex quibus cibis sumenda sit refectiuncula.*
119 *In vigilia natiuitatis domini qua collatio sumi possit?*

113 Dico primo: Vsu, & consuetudine introductum est, quod vltra principalem comestionem, quæ adhibetur in die ieiunij, vespertina etiam refectiuncula sumatur. Ita communiter. DD.
114 Hæc autem refectiuncula communiter sumitur ad noctem; Vnde si absque causa mane, vel meridie sumatur, & principalis comestio omittatur erit peccatum veniale, propter inordinationem; secus
115 si cum aliqua causa fiat, vt causa studendi, iter agendi, legendi, concionandi &c. Ita cum Nauarro, Azor, Filliucio, Bonacina, & aliis Trullenc. *lib.3. Decalogi cap.2. d.3. num.7.*

116 Et idem dicendum est si quis summo mane inaduertens esse diem ieiunij refectiunculam sumeret, nam tunc, vel meridie, vel ad noctem posset comedere absque vlla culpa, bona enim fides illum liberauit à culpa in hac inordinatione commissa. Ita Tamburinus *lib.4. Decalogi cap.5. §.3. num. 14.* quamuis aliqui addant, istum posse hora consueta prandere, & iterum sero sumere colatiunculam consuetam. Fagundez *in 4. præcepto Ecclesiæ cap.4. num. 6.* Villalobos *1. p. tract.23. diff.6. num.7.* Immo Bonacina apud Tamburinum *suprà num.14.* addit prædictum sic mane comedentem, siue bona, siue mala fide, iam amplius non teneri ad ieiunium, quia iam est destructum ieiunium, sed à nostra sententia non est recedendum, nisi in casu quo vel refectiuncula fuisset excedens, & non sufficiens ad reficiendas vires, vel fuit adeo modica, vt non excederet vnam vel duas vncias, nam tunc posset iterum sumi vespertina colatiuncula, supra refectionem meridianam.

117 Dico secundo: Quantitas, quæ sumi potest ad colatiunculam, iam commune est inter. DD. posse pertingere ad octo circiter vncias, & hoc siue his octo vnciis fames prorsus extinguatur, siue non, sic enim consuetudine introductum est; ita cum Fagundez, Ioanne Sanctio, Suario, Diana, Tamburinus. *lib.4. Decalogi cap.5. §.3. num.1.* & cum Villalobos, Trullenc. *lib.3. Decalogi cap.2. §.3. n.9.* Et cum hac sententia concordant, qui dicunt posse assumi quartam partem solitæ cœnæ pro refectiuncula, vt sunt Filliucius *tract.27. p. 2. cap.2. quæst.7. num.33.* Reginaldus *tomo 1. lib.4. cap.14. num.185.* quia communiter vix ad triginta duas vncias hominum cœna solet ascêdere. Dixi octo circiter vncias, nam addere vnam, vel alteram vnciam supra prædictas octo, non erit peccatum mortale, propter paruitatem materiæ. Ita Pelizarius, Leander, Turrianus, apud Dianam *p.9. tract. 6. resol.15.* Tamburinus *suprà num.1.* Imo poterit quis sumere panem, ciceres, fabas, in debita quantitate, & in aqua, vel vino, vel alio liquore decoquere, & totam illam quantitatem pro refectiuncula sumere, cum liquor solum sit vehiculum. Bosius *sect. 4. de iubilæo casu 18. numero 128.* Tamburinus *ibi numero 2.*

118 Dico tertio: De cibis communibus quadragesimalibus, siue sint herbæ crudæ, siue lixatæ, pisces, siue recentes, siue sicci, siue parui, siue magni, siue etiam conseruæ, & dulciaria, vel alij quicunque fructus, vel legumina, ea accipi possunt pro colatiuncula, prout cuique libuerit, modo simul cum pane non excedant prædictas octo vncias. Ita ex Bonacina, Caietano, & aliis Tamburinus *suprà num.3.* Imo qui habent bullam cruciatæ possunt ad colatiunculam sumere simul cum pane lacticinia, vt caseum, lac, butyrum, &c. exceptis ouis. Ita Layman, Turrianus, & alij apud Dianam *p. 9. tract.6. resol. & 4.p. tract.4. resol.171.* Tamburinus *suprà num.4.* Excipe nisi quantitas ouorum sit valde tenuis, parum enim pro nihilo reputatur. Hinc fit posse ad colatiunculam adhiberi id, quod Hispani vocant *bischocos*, quia in eis vix quarta pars ouorum reperitur. Ita cum Diana, Trullenc. *suprà num.8.* non potest tamen assumi ille panis, qui Lusitane dicitur *Paon leue*, quia totus ex ouis, modico immixto

immixto farinæ flore, constat. Tamburinus *suprà num.6.* Excipe nisi in parua quantitate simul cum aliis dulcibus, sumatur, nam tunc propter materiæ paruitatem, non erit mortale.

119 Dico quarto: in vigilia natalis domini duplex maior collatio in quantitate assumi potest, ita vt pertingat ad vncias sexdecim ex eisdem obsoniis, quæ in cæteris ieiuniis diximus licere. Ita Tamburinus *suprà num.7.* Imo aliqui dicunt posse hanc refectiunculam sumi absque mensura, aut limite ex cibis, quos licet in collatione assumi. Ita cum Medina, Lhamas, Leandro, Conrrado, Ioanne Sancio, & aliis Escobar *lib.45. Decalogi num.265.* Sic enim habet Ecclesiæ consuetudo, ratione officij diuini, cui solent omnes nocturno tempore interesse. Immo addo id licere, etsi ieiunium obseruetur in Sabbato, in quo etiam celebratur ieiunium quatuor temporum, etiamsi dies natalis Domini in sequenti feria secunda obseruetur, quia magis dignum trahit ad se minus dignum. Ita cum vtroque Sanctio, Tamburinus *suprà num.* 8. Et propter eandem rationem, poterit quis eandem collationem duplo maiori efficere, etsi in hac vigilia vouerit ieiunare, nisi expresse contrarium intenderit. Ita cum Sanchez, Tamburinus, *lib. 3. cap. 15. §. 6. num.13.* & nos iam supra diximus. In vigiliis tamen Paschæ, & Pentecostes nisi alicubi sit introducta consuetudo, quæ in Lusitania nondum est, nequaquam hæc benignitas locum habet, bene tamen vbi talis datur consuetudo. Ita cum Fagundez, Medina, Filliucio, Trullenc. *suprà num.9.*

SECTIO IV.

Qua hora sumi possit refectio, vel comestio in die ieiunij.

SVMMARIVM.

120 *Prandij hora in die ieiunij est sub hora meridiana.*

121 *Præuenire huiusmodi horam non est contra substantiam ieiunij.*

122 *Si detur iusta causa non erit veniale anticipare hanc horam.*

120 Dico primò: Consueta hora prandij in die ieiunij est sub hora meridiana, parum, minusve, etsi aliqua lex de tardiore cæna fuit, iam vsu abrogatum est. Poterit tamen, si quis voluerit vsque ad noctem cænam differre, dummodo id non faciat ex aliqua superstitione, nam sic rigorosius ieiunium exhibetur. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.3. Decalogi cap.2. d.4. n.1. & 2. & 5.* Dixi parum, minusve, nam meridies non est computanda mathematice, sed moraliter. Vnde si prandium fiat hora vndecima sufficit, quia parum à meridie distat, & moraliter pro meridie computari potest. Ita Trullenc. *suprà num.2.*

121 Dico secundo: Præuenire huiusmodi horam, non est contra substantiam ieiunij, etiamsi summo mane prandium sumatur, erit tamen peccatum veniale. Ita cum Toleto, Lessio, Filliucio, Bonacina, Trullenc. *suprà num. 3.* Diana *1. p. tract.9. resol.27.* non enim violatur ieiunium, quoad substantiam,

122 sed quoad circunstantiam accidentalem. Immo si datur iusta causa, nec quidem veniale erit. Ita cum prædictis doctoribus Trullenc. *suprà num.4.* Hinc fit dispensatum circa horam comedendi, non esse liberum à ieiunio, sed tenetur in reliquis ieiunium obseruare, & multo magis, qui horam illicite, vel inaduertenter anticipauit. Ita cum multis Trullenc. *suprà num. 6.* Quamuis in opinione illorum, qui dicunt horam vndecimam esse de substantia ieiunij, ille qui ex casu, vel sine causa mane comedit non tenetur deinceps ieiunare: ita Ioannes Sanctius *in selectis d.53. num.5.* Sed hoc negat cum Layman, & aliis Trullenc. *suprà num. 7.* Diana *1. p. tract.9. resol.27. & 48. & p.5. tract.5. resol.10.* & merito, nam si hora prandendi esset de substantia ieiunij, nec posset in ea dispensari, sicut nec in esu carnium, nec ex causa anticipari. An autem in quadragesima licitum sit ante vesperas prandere? Respondeo affirmatiue, horæ enim canonicæ nullam habent connexionem cum ieiunio, nec id præcipitur in rubricis, sed tantum congruenter seruari disponitur. Tamburinus *suprà n.4.*

SECTIO V.

Quo iure, & quibus diebus ieiunandum sit.

SVMMARIVM.

123 *Omnia fidelium ieiunia obligant iure Ecclesiastico, vel etiam consuetudine.*

124 *Consuetudo si fuerit in aliquo loco communis obligat etiam religiosos, secus si tantum sit, quoad seculares, vel clericos.*

125 *Obligatio ieiunij est sub mortali.*

126 *Ieiunium non potest per alium adimpleri.*

127 *Ieiunium Ecclesiasticum incepit à media nocte, & durat vsque ad mediam noctem subsequentem, & quomodo id sit intelligendum.*

128 *Quid si plura sint horologia?*

129 *Ponuntur dies in quibus ex præcepto Ecclesiæ tenentur fideles ieiunare.*

130 *Quando ieiunium incidit in dominica persoluitur in Sabbato antecedente.*

131 *Qui ieiunium ad quod tenetur ex duplici præcepto frangit, vnum peccatum committit.*

132 *Qui initio quadragesimæ statuit nunquam in illa ieiunare, vnum peccatum commisit æquiualens multiplici omissioni.*

Dico primo: Omnia fidelium ieiunia obligant 123
ex iure Ecclesiastico; ita cum communi sententia Trullenc. *lib. 3. Decalogi cap.2. d.5. num.1.* Possunt etiam induci consuetudine, sicut etiam eadem consuetudine iam inducta ab Ecclesia possunt abrogari, legitima enim consuetudo vim legis habet. Hæc autem consuetudo, si fuerit communis in aliquo oppido obligat etiam Religiosos ibi existentes, quia est omnibus communis. Secus si consuetudo tantum esset apud clericos, vel sæcula- 124
res. Ita cum Azor, Fagundez, Villalobos, Trullenc. *suprà num.2.* Ieiunia autem indicta ab Episcopo non tenentur Religiosi obseruare, secluso scandalo; ita cum Azor, & aliis, Trullenc. *suprà n.2.* & cum Suario, Fagundez, Diana *p.1. tract. 9. resol.36.* Potest etiam induci obligatio ieiunij ex voto, & iuramento, vt sæpe dictum est.

Dico secundo: Obligatio ieiunij est sub mortali; 125
vnde frangens ieiunium vnius tantum diei absque iusta causa, etsi fiat absque contemptu est peccatum mortale. Ita cum communi sententia Trullenc, *suprà*, Tamburinus *lib.4. Decalogi cap.5. §.5. num.1.* Vnde merito communiter reiicitur Angelus *verbo ieiunium n.14.* & Cardinalis *ad cap.2. de obseruatione*

tione ieiunij dicentes non peccare mortaliter violantem ieiunium ad quod tenetur ex præcepto Ecclesiæ, nisi id faciat ex contemptu expresso, vel interpretatiuo ex consuetudine peccandi, & modo talis propositio condemnatur ab Alexandro VII. in suo drecreto emanato 24. die septembris anni Domini 1665. propositione 23.

126 Dico tertio: Ieiunium non potest per alium adimpleri, est enim obligatio personalis. Vnde nec per patrem adimpleri potest, etsi idem cum filio reputetur. Sic contra Vgonem tenet cum communi sententia Escobar *lib.44. Decalogi num.*124. An autem possit in alium diem transferri, sine priuilegio? Respondeo negatiue, quia ad hoc requiritur potestas iurisdictionis vnde qui vno die non potest ieiunare, non tenetur in alio ieiunare. Ita cum communi sententia Escobar *lib. 44. Decalogi n.*127.

127 Dico quarto: Ieiunium Ecclesiasticum incipit à media nocte non mathematice, sed moraliter sumpta, in noctem mediam subsequentem. Hinc fit quod si quis more humano, & moraliter non verò mathematice curet cognoscere, an sit media nox, comedatque carnes circiter illud tempus, non peccat mortaliter, quamuis reuera mathematice fuerit iam duodecima cum dimidia noctis; hæc enim præcepta, non mathematice, sed moraliter obligant. Excipe nisi quis ex horologiis scire possit punctum mediæ noctis mathematice, nam tunc ex eo puncto, & momento cum certo sciat illud tempus ad sequentem diem ieiunij pertinere, non potest non morali modo cognoscere præceptum ieiunij vrgere, & esse in possessione, non vero libertatem. Ita Palaus *tomo 1. tract. 3. d. 5. p. num.*8. & cum vtroque Sanctio Tamburinus *lib. 4. Decalogi cap. 5. §. 5. num.*8. *&* 9.

128 Aduerte tamen quod si plura fuerint horologia, nec ex aliquo mathematice possit cognosci, an sit media nox, posse quempiam cuilibet illorum se accommodare; sequitur enim quasi opinionem probabilem, nisi aliquod sit communiter errans reputatum. Ita cum Sanchez, Salas, Palao, & aliis Trullenc. *lib. 3. Decalogi cap. 2. d. 4. num.* 8. An autem præceptum incipiat obligare à primo ictu quadrantis, vel à pulsu horæ maioris? Respondeo incipere à primo pulsu horæ maioris, totum enim illud tempus, quod intercedit inter primum pulsum quadrantis, & primæ horæ mediæ noctis moraliter censetur idem tempus, quod quidem procedit non solum pro ieiunio Ecclesiastico, sed etiam naturali, pro sumenda Eucharistia. Trullenc. *suprà n.* 8. *in fine.*

129 Dico quinto: Ex præcepto Ecclesiæ ieiunandum est ab omnibus fidelibus primo in quadragesima, quæ nunc incipit à feria quarta cinerum, & desinit in Sabbato proxime antecedente Pascha, *cap. quadragesima de cens. dist. 5. cap. non licet de cens. dist. 5.* Secundo in quatuor temporibus *cap. statuimus dist. 76.* Tertio in vigilia Natiuitatis Domini, & Assumptionis B. Virginis *cap. ex parte de obseruantia ieiunij.* Quarto in vigiliis Apostolorum, exceptis vigiliis S. Iacobi, & S. Ioannis Euangelistæ *cap. consuluit eodem tit.* Vigilia autem S. Ioannis Baptistæ, S. Laurentij, Pentecostes, & omnium Sanctorum, obligant ex consuetudine. Ita cum Azor, Fagundez, & aliis Trullenc. *lib. 3. cap. 2. d. 5. num. 16.* Tenentur etiam fideles ieiunare diebus in sua diœcesi ab Episcopo decretis; Ad hæc tamen ieiunia non tenentur Regulares, vtpote exempti Trullenc. *suprà num. 2.*

130 Tandem aduerte quod quando ieiunium incidit in diem Dominicam persoluitur Sabbato antecedenti *cap. ex parte de obseruatione ieiunij.* Et in anno, in quo vigilia S. Ioannis Baptistæ incidit in diem corporis Christi ieiunandum est pridie illius; ita enim statuit *Leo. X.* & tenet cum communi sententia Trullenc. *suprà num. 19.* Et hoc idem debet efficere Episcopus si in sexto solemni Patroni ciuitatis vigilia aliqua occurrat. Sanchez *in consiliis lib. 5. cap.*.. *d. 5. num.* 27. Trullenc. *suprà num.* 19. An autem in triduo Rogationum teneantur fideles à carnibus abstinere? negat Pascaligus *decisione* 79. *num.* 7. probabile putat Leander *præcepto* 4. *tract. 5. d. 3. quæst.* 13. Escobar *lib. 45. Decalogi, num.* 188. Ego tamen existimo, quod licet hodie ex iure fideles non teneantur à carnibus abstinere, bene tamen ex consuetudine, vbi datur, vt certe datur in hoc Lusitaniæ regno. Ita cum Leandro, Barbosa, Escobar *suprà num.* 190.

Dico sexto: Qui ieiunium frangit obligatus ex duplici præcepto Ecclesiæ, v. g. vigilia, & quatuor temporum, vnum numero peccatum committit, quia vtrumque obligat ex eadem temperantiæ virtute; secus si frangat ieiunium debitum ex voto, & ex præcepto Ecclesiæ, quia tunc delinquit contra duplicem virtutem, scilicet temperantiam, & religionem; ita cum Azor, Henriquez, Filliucio, Fagundez, & aliis Trullenc. *suprà num.* 5. Tamburinus *suprà num.* 5. contra Caietanum, Corneium, quos refert Diana 4. *p. tract.* 4. *resol.* 83. Aduerte tamen quod qui die debito fregit ieiunium non teneri altera die ieiunare, vel aliquid loco ieiunij soluere, est enim obligatio affixa diei. Ita cum Nauarro, Bonacina, Trullenc. *suprà num.* 6. Excipe si ieiunium debitum fuit ex voto, nam tunc videndum est, an intentio vouentis fuerit principaliter in talem diem, eo quod esset vigilia alicuius sancti in honorem illius, an vero solum fuerit ex deuotione ieiunij, & secundario in honorem diei, nam si principaliter fuit in honorem talis diei, eo transacto non tenetur ieiunare. Secus si fuit ex deuotione ieiunij, licet secundario fuerit in honorem diei. Ita cum Bonacina, Trullenc. *lib. 2. Decalogi cap. 2. d. 13. n. 20. &* 21. 131

Dico septimo: Qui initio quadragesimæ statuit nunquam in illa ieiunare vnum numero, sed grauius, nempe æquiualens multiplici omissioni, peccatum commisit, at in executione toties peccauit quoties diem ieiunij fregit, vel quoties carnem comedit Filliucius *tract.* 27. *p.* 2. *cap.* 5. *num.* 87. *&* 88. Tamburinus *suprà num.* 3. contra Fagundez, Azorium, & alios, quos refert, & sequitur Trullenc. *suprà num.* 7. 132

SECTIO VI.

An qui administrant aliis cibos in die ieiunij peccent, & quomodo?

SVMMARIVM.

133 *Qui causa est vt aliis sine causa frangant ieiunium peccat mortaliter.*

134 *Pater & dominus non tenentur cogere filios, & seruos vt ieiunent.*

135 *Dominus iniungendo famulis opus incompatibile cum ieiunio non peccat.*

136 *Quando caupones apponendo cibos accedentibus peccent?*

137 *Qui vrbanitatis causa inuitat alium ad cœnam paratam ad alibi cœnandum non peccat?*

133 Dico primo : certum est eum, qui causa est vt alij absque legitima causa ieiunium soluant peccare mortaliter contra præceptum ieiunij, non enim solum peccat, qui præceptum transgreditur, sed etiam, qui est causa vt alij absque legitima causa transgrediantur : in hoc conueniunt. DD. Difficultas igitur est, quando aliquis possit aliis ministrare cibos in die ieiunij absque peccato ?

134 Dico secundo : Pater, & dominus non tenentur cogere filios, & famulos ad ieiunium, non enim sunt prælati, nec spiritualem in eos iurisdictionem exercent, tenentur tamen eos modeste increpare. Ita cum Azorio, Filliucio, Trullenc. *lib.* 3. *Decalogi cap.* 2. *d.* 3. *num.* 8. Vnde possunt, & debent illis cibos non vetitos ministrare, quamuis sciant eos non ieiunaturos, nam illa ciborum administratio est indifferens; & ad Patrem vel dominum pertinet alimenta suis cum debita liberalitate præbere, modo eis cibos non ministrent, quos vel ieiunij obseruantia respuit, vel ad illud frangendum alliciant. Ita cum Villalobos, Filliucio, Azor, Fagundez, & aliis Trullenc. *suprà num.* 8. & cum Pascaligo, Aragonio, Soto, Angelo, Ledesma, Sanchez, Escobar *lib.* 45. *Decalogi num.* 543. Ipsi vero filij, vel famuli, similesque subditi possunt dominis, patribusque frangentibus ieiunium scienter cibos præparare, ac ministrare, quia hæc sunt opera indifferentia, & ex alia parte famulatus, ac filiationis ratio ipsos satis excusat; ita cum Azor, Sanchez, Tamburinus, *lib.* 4. *Decalogi cap.* 5. §. 6. *num.* 4.

135 Dico tertio Domini præcipiendo bona fide famulis, vel aliis operariis labores, qui communiter imperari solent, cum quibus stare ieiunium non potest etiamsi differri valeant non peccant, vtuntur namque iure suo præcipiendo, quæ possunt seruis. Nec etiam serui peccabunt, quia ex officio laborant. Ita cum Bonacina, Sanchez, Tamburinus *suprà num.* 4. Immo propter eandem rationem, poterit quis operarios conducere cum pacto, vt non ieiunent, ne aliàs minus laborent. Ita cum Escobar, Tamburinus, *ibi num.* 4.

136 Dico quarto : Caupones, quando probabiliter existimant accedentes ad eos non violaturos ieiunium, possunt eis ministrare, vendere, atque incitare, vt emant, vt ex se patet. Quod si dubium sit, adhuc poterunt, quia nisi certo constet contrarium, nemo præsumendus est malus, atque adeo non est præsumendus ieiunium violaturus. Tamburinus *suprà num.* 6. Quod si probabiliter, vel certo sciant violaturos, adhuc possunt eis cibos non vetitos in die ieiunij ministrare, immo ad eos emendos inuitare, nam illa actio ministrandi, ac inuitandi, est actio indifferens, & caupo non intendit, vt illi ieiunium violent, sed suum lucrum, idque sciunt, & bene norunt ementes ; ita Sanchez *in consiliis lib.* 5. *cap. d.* 26. *num.* 2. Diana *p.* 1. *tract.* 9. *resol.* 38. Tamburinus *suprà num.* 7. & cum Valentia, Filliucio, Molphesio, & aliis Escobar *lib.* 45. *Decalogi num.* 552. Dixi cibos non vetitos, nam in terris Catholicorum non potest caupo carnes apponere hostilibus, nisi aliquis fide dignus diceret se habere facultatem eos concedendi, vel illis indigere ob infirmitatem. Eas tamen apponere potest in terris hæreticorum si hospites eas petant, vel si non possit aliud efficere, sine suo graui incommodo, vt si ab hospitibus ob id esset deserendus, vel damnum passurus à magistratu, dummodo absit fidei contemptus. Ita cum communi sententia Trullenc. *suprà num.* 9.

137 Dico quinto : Qui vrbanitatis causa inuitat ad cœnam in die ieiunij eum, qui paratus est alibi cœnare non peccat ; quia non illam absolute inuitat ad cœnam cum per se iam sit paratus ad cœnandum domi suæ. Ita cum Caietano, Nauarro, & aliis Diana *p.* 1. *tract.* 9. *resol.* 38. & cum Villalobos probabile putat Trullenc. *suprà num.* 10. Immo addo posse quempiam vrbanitatis causa amicum inuitare ad secum cœnandum, non ex intentione, vt ille cœnam acceptet, atque complete cœnet, sed ad ostentandam suam liberalitatem, & vt amici videant eius signa amicitiæ. Non potest tamen vrgere, vt cœnet. Ratio est, quia illa inuitatio ex se est actio indifferens, & vrbanitatis signum, non enim ille cogit, vt cuncta oblata, etiam in lautissima mensa comedat, sed quæ sunt ad ientaculum sufficientia, quod si ipsi plus absumant sibi imputent, cum scire deberent hæc fieri solere ad ostentationem liberalitatis conciliationemque amicitiæ, non vero ad eos omnes cibos comedendos. Ita cum Escobar, Saa, Diana, Hurtado, Tamburinus *suprà num.* 11. & cum Nauarro, Filliucio, probabile putat Trullenc. *suprà num.* 10. Immo potest etiam in mensa lacticinia ministrare, eaque offerre vbi viget bulla cruciatæ, nam sensus offerentis semper intelligitur conditionatus, vt scilicet ea quis comedat, si licite potest Sanchez *in consiliis cap.* 1. *d.* 16. *num.* 3.

SECTIO VII.

Quinam lege ieiunij teneantur.

SVMMARIVM.

138 *Hoc præceptum omnes christianos vsum rationis habentes obligat completo.* 21. *anno.*
139 *Pueri ante* 21. *annum possunt obligari ad ieiunium.*
140 *Senes sexagenarij deobligantur à ieiunio.*
141 *An adolescens teneatur ieiunare in die, qua* 21. *annum attigit, & senes in die, qua implet sexagesimum.*
142 *An adolescens qui dubitat an impleuerit* 21. *annum teneatur ad ieiunium.*

Dico primo : Hoc præceptum ieiunij omnes Christianos vsum rationis habentes cuiuscunque sint conditionis, & dignitatis, & perfectionis, completo tamen vigesimo primo ætatis anno, nisi ex causa excusentur obligat. Hoc est certum apud omnes. Dixi omnes Christianos, quia cum hoc præceptum sit Ecclesiasticum solum obligat fideles. Dixi vsum rationis habentes, quia carentes vsu rationis non sunt capaces præcepti. Dixi cuiuscunque conditionis, quia omnes quantumcunque perfecti, indigent carnis maceratione. Dixi completo vigesimo primo anno, nam ante illum adolescentes non obligat Ecclesia, quamuis post vsum rationis teneantur à carnibus abstinere. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.* 3. *cap.* 2. *d.* 6. *num.* 1. 138

Dixi, non obligat Ecclesia, nam etiam ante vigesimum primum annum possunt obligari, vt si velint iubileum lucrari, cui annexum est ieiunium aliquorum dierum, vel si ieiunium à confessario pro satisfactione Sacramentali imponatur, quia in his casibus vrget specialis ratio, ob quam non debet illa ætas excludi. Ita cum Ioanne Sanctio, Pascaligo, Escobar *lib.* 44. *Decalogi num.* 77. Possunt etiam 139

etiam obligari ante vigesimum primum à nnumero voto, vel regula si religiosi fiant; assumunt namque voluntariè hanc obligationem, ita cum Azor, & aliis Trullenc. *ibi* contra Ascanium, Tamburinum *tomo 2. de iure Abbatum d. 12. quæst. 2. num. 4.* & cum Medina, Graffio, Thomas Tamburinus *lib. 4. Decalogi cap. 5. §. 7. num. 6.* Ratio illorum est; quia nisi contrarium expressè constet, lex religionis proportionari præsumitur cum lege Ecclesiæ. Et idem dicendum existimant prædicti DD. quando regula præcipit suos religiosos, vt obseruent ieiunia Ecclesiæ, nam cum eis non imponat nouum præceptum vt illa obseruent, vt suppono; non eis vult imponere nouam obligationem, sed quam habent ex præcepto Ecclesiæ demonstrare, & in memoriam reducere, quæ quidem sententia probabilis est.

140 Et idem, quod de adolescentibus ante vigesimum primum annum dictum est; dicendum est de senibus; qui sexagesimum annum attingunt, quamuis nondum illum compleuerint. Ita præcitati Authores pro vtraque opinione. Et idem dicendum est, in quibuscunque votis de ieiunando, etiamsi quis faceret votum ieiunandi singulis Sabbatis in tota vita, nam etiam is excusatur à ieiunio cum ad sexagesimum annum peruenit; vota enim ieiunandi, nisi contrarium quis intendat, non præsumuntur facta; nisi iuxta modum legis Ecclesiæ. Ita cum Sanchez, Layman, Fagundez, Diana, Tamburinus *suprà num. 5.* qui idem dicendum existimant de ieiunio subrogato à Pontifice pro voto castitatis, nam ieiunium subrogatum à Pontifice in dispensatione voti castitatis debet commensurari cum lege Ecclesiæ. Tum quia sexagenarius verè, & intrinsece infirmus est, etsi sanus & robustus appareat, senectus enim ipsa est morbus. Sed si taliter dispensatus infirmaretur, non teneretur ieiunare: ergo idem dicendum est si sexagenarius factus est; Tamburinus *suprà num. 12.* An autem fœminæ quæ attigerunt quinquagesimum annum liberæ sint à ieiunio? affirmat cum aliis Pelizarius, quos refert Diana *9. p. tract. 7. resol. 73. & tract. 6. resol. 16.* Verum contrarium dicendum existimo, quia de hoc non datur ius, nec consuetudo. Ita Tamburinus *suprà num. 5.*

141 An autem tam adolescens, quam senex, teneantur ieiunare in die quo adolescens implet vigesimum primum annum, & senex sexagesimum? Respondeo minime teneri, etiamsi adolescens natus fuerit in ipsa media nocte, & senex in eadem attigerit sexagesimum annum? Et ratio est; quia ieiunium respicit totum diem integrum, sed ipsa hora duodecima mediæ noctis, tota pertinet ad ipsum diem, supposito enim in ipsa hora iam incepta; natum fuisse; vel attigisse sexagesimum annum; & non antea: ergo cum in illa hora, posset libere comedere, non est priuandus postea sua refectione; ac per consequens liber manet à ieiunio. Ita cum Sanctio, Diana, Bonacina, Tamburinus *lib. 4. Decalogi cap. 5. §. 7. num. 2.* & cum aliis Trullenc. *suprà num. 1.* Si tamen in medio quadragesimæ adolescens compleuerit vigesimum primum annum tenebitur ad ieiunia sequentia, sicut senex ab eis liberabitur, si eodem die sexagesimum annum attigerit. Ita cum Sanchez, Ledesma, Tamburinus *suprà n. 4.*

142 An autem adolescens, qui dubitat an expleuerit vigesimum primum annum, teneatur ieiunare? Respondeo quod si facta diligentia non potest dubium expellere, non teneri ieiunare, possidet enim suam libertatem. Ita cum Sanchez, Fagundez, Palao, & aliis Trullenc. *suprà num. 1.* Secus dicendum est de sene, qui dubitat an attigerit sexagesimum annum, nam tunc est præceptum in possessione contra libertatem. Tamburinus *lib. 1. Decalogi cap. 3. §. 7. verbo ætas num. 4.* Si tamen quæras, quæ ieiunia peregrini, & aduenæ teneantur obseruare; vide quæ diximus de auditione missæ in die festo in hoc tractatu *d. 1. sect. 2.* & iuxta ibi dicta de obligatione audiendi missam, idem dicendum est de obseruatione ieiunij, & abstinentia à carnibus.

SECTIO VIII.

De prima causa excusante à ieiunio quæ est impotentia.

SVMMARIVM.

143 *Prima causa excusans à ieiunio est impotentia non solum physica, sed etiam moralis.*
144 *Quædam corollaria ponuntur.*
145 *Magna difficultas in ieiunando non est causa sufficiens ad excusandum à ieiunio.*
146 *Quid si procedat ex mala corporis dispositione?*
147 *Pragnantes & lactentes paruulos excusantur à ieiunio.*
148 *Pauperes, & mendici qui non possunt habere vnum prandium completum excusantur à ieiunio.*
149 *Si pauperes non habeant cibos quadragesimales possunt vesci carnibus, & quando id intelligendum sit?*
150 *Qui non habet vnde alat familiam potest laborare in die ieiunij, vt familiam sustentet, etiam non ieiunando.*

Dico primo: Prima causa excusans à ieiunio est impotentia; non solum physica, quando scilicet, quis nullo modo potest ieiunare; sed etiam moralis; seu prudentialis; quando scilicet quis non potest ieiunare absque graui damno; Et hac ratione excusantur pueri vsque ad vigesimum primum annum completum, & senes à sexagesimo anno; vt diximus sectione præcedenti. Excusantur etiam infirmi, & conualescentes; ac debiles, & qui laborant dolore capitis, oculorum, vel stomachi, & qui patiuntur vertigines, & similes; quod procedit etiamsi infirmitatem propria culpa contraxerint. Ita cum Fagundez, Villalobos, Bonacina, Trullenc. *lib. 3. Decalogi cap. 2. d. 7. num. 4.* Idem dicendum est de eo, qui aliquid comedit, vt somnum necessarium capiat, aut capitis vertiginem, aut tremorem euitet. Ita cum Syluestro, & aliis Trullenc. *ibi num. 4.* Idem dicendum est de eo, qui non potest dormire per magnam noctis partem; vel non potest calefieri nisi cœnet, is enim potest cœnare, nec propter hoc tenetur mane accipere collatiunculam; sed absolute à ieiunio deobligatur. Ita cum Fagundez, Sanchez, Tamburinus *lib. 4. Decalogi cap. 5. §. 7. num. 14.* 143 144

Dico secundo: Magna difficultas in ieiunando non est causa sufficiens ad excusandum à ieiunio, quando hæc difficultas procedit ex malo habitu, vel gulositate, bene tamen si procedat ex mala corporis dispositione, vt quia sentit stomachi extraordinariam debilitatem, etiamsi procedat ex malo habitu multum comedendi; nam hæc debilitas stomachi iam est infirmitas. Ita Pascaligus *decis. 343. num. 3.* Tamburinus *lib. 4. cap. 5. §. 7. num. 47.* Escobar *lib. 43. Decalogi num. 510.* Aduerte tamen huiusmodi 145 146

huiusmodi dolorem stomachi, seu capitis, & debilitatem, debere esse per tempus considerabile, vnde non quodlibet valetudinis detrimentum, vt habere duo cauteria, vel extemporaneus, & breuis & remissus dolor capitis est sufficiens, sed requiritur quod sit rationabilis, tunc autem talis censebitur, quando operationes consuetas cuiuslibet personæ impediat. Ita cum communi sententia Tamburinus *suprà num.* 17. Non tamen est necesse, quod absolute impediat, sed sufficit, quod quomodocunque impediat, ne possint commode exerceri. Ita & bene Escobar *lib.*44. *Decalogi n.*66.

147 Dico tertio: Prægnantes, & lactentes paruulos siue sint, vel non robustæ, excusantur à ieiunio. Ita cum Villalobos, Diana, & aliis multis Trullenc. *suprà n.*5. & cum Nauarro, Escobar, *lib.*44. *Decalogi num.* 69. Immo si ex eo quod ieiunent periclitetur fœtus, ieiunando peccant mortaliter. Ita cum Nauarro, Fagundez, Trullenc. *ibi.* Tenentur tamen à carnibus abstinere, nisi prægnans aliquando vehementer carnem appetat; ita vt sit periculum fœtus, vel quando paruulus grauiter laborat, & ad eius salutem est necessarium, vt nutrix carnem comedat, nam tunc etiam carnibus eis vesci licebit, vt puer salubre lac comedat. Trullenc. *ibi* Escobar *suprà. n.*70.

148 Dico quarto: Ex eodem capite excusantur pauperes, & mendici, qui non possunt habere vnum prandium completum, nec suo tempore, etiamsi habeant panem, & aquam, vel etiam vinum. Tamburinus *lib.*4. *Decalogi cap.*5. *§.*7. *n.*34. Si tamen simul habeant aliquos paruos pisciculos, quos Lusitane dicimus, *sardinhas*, & nuces, ficos, oliuas, in quantitate sufficienti ad prandium, non eos excusarem, quomodo nec eos excusat Tamburinus *ibi.* Secus si tantum habeant, duas sardinhas ou hansciois, vel tantum nuces, vel olera, nam hoc ieiunium nimium corpus debilitaret, quod tamen non intendit Ecclesia. Ita cum Sanchez, Pascaligus, Escobar, *lib.*44. *Decalogi num.*74.

149 Dico quinto: Si pauperes non habeant cibos quadragesimales, possunt licite carnibus vesci, non enim intendit Ecclesia, vt quis ob ieiunium periculum vitæ incurrat. Ita cum Nauarro, Azor, Lessio, Bonacina, & aliis, Trullenc. *suprà num.*6. Diebus tamen quibus habent sufficientem victum tenentur ieiunare, nisi inedia præterita eos debilitatos reliquerit, vt indigeant refici. Sanchez in consiliis *p.*2. *lib.*5. *cap.*1. *d.*15. Hinc fit agricolas pauperes posse absque vlla dispensatione, quando necessitas est euidens comedere lacticinia in diebus prohibitis, etsi sub mortali essent prohibita, quando alium cibum habere non possunt, bene tamen lacticinia. Ita cum Sanchez, Trullenc. *suprà n.* 6. & cum Pascaligo Escobar *lib.*45. *Decalogi n.*196.

150 Immo addo quod si aliquis habeat vnde viuat, non tamen vnde alat familiam, vel soluat debita, posse licite laborare, etiamsi soluat ieiunium, tum vt familiam sustentet, tum vt debita soluat, obligatio enim alendi familiam, & restitutionis plus instat, quam lex ieiunij. Immo ad hunc etiam finem, præcipue ad alendam familiam poterit etiam laborare die festo secluso scandalo, non tamen poterit omittere Missam, quia labor tam limitati temporis parum conducere potest ad alendam familiam, vel soluenda debita. Dixi præcipue ad alendam familiam, nam ad soluenda debita, non tenebitur laborare die festo, sicut pro alenda, familia, quando necessitas premit, cum non præsumatur de creditore, quod velit debitorem obstringere ad conquirendam pecuniam, tam extraordinario medio, vt sibi debitum soluat. Ita & bene Tamburinus *suprà num.*36. Trullenc. *suprà num.*8.

SECTIO IX.

De secunda causa excusante à ieiunio quæ est labor.

SVMMARIVM.

151 *Secunda causa excusans à ieiunio est labor corporalis incompatibilis cum ieiunio.*
152 *Numerantur qui ex hac causa excusantur.*
153 *An hi qui excusantur possint famulos, & operarios ad laborandum conducere cum conditione, vt laborantes non ieiunent?*
154 *Excusantur à ieiunio cursores, iter pedibus agentes.*
155 *Quid de scriptoribus, notariis, pictoribus, nentibus, vel lanam, vel linum, famulis comitantibus dominum dicendum sit?*
156 *An pedites itinerantes deobligentur à ieiunio, & quando?*
157 *An peccet mortaliter qui libere, & non ex officio assumit labores incompatibiles cum ieiunio.*
158 *Quid si labor assumatur ex aliqua causa notabili?*

Dico primo: secunda causa excusans est labor, 151 excusantur igitur omnes laborantes corporaliter, si talis est labor vt non commode, compatiatur cum ieiunio. Vnde excusantur omnes, quoties oportet efficere aliquid incompatibile cum ieiunio ad conseruationem vitæ, vel sui status decorem, vel ad vitandum damnum notabile, vel ad lucrandum aliquid. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.*3. *Decalogi cap.*2. *d.*7. *num.*9. Excusantur: ergo 152 ratione laboris omnes, qui labore suo victitant, vt sunt fere omnes, qui mechanicam artem exercent, vt sunt agricolæ, fabri, lignarij, vel ferrarij, vel segmentarij, sculptores, sutores conficientes calceos, figuli, argentarij, aurifices, textores, fullones, lanarij, furnarij, coqui, qui pro pluribus habent fercula præparare, ita vt in his fere totam diem insumant, molitores per totam diem molentes, si in asportando triticum molendino, & colligendo farinam magnam diei partem insumant, secus si bis importent molendino triticum; pistores, typographi prelum versantes, non tamen typos colligentes, quod procedit, etsi hi artifices diuites sint, siquidem has artes exercent ex officio, quibus neminem vult priuare Ecclesia, & sic declarauit Eugenius IV. Ita cum Bonacina, Sanchez, Syluester, Lessio, Nauarro, & aliis Trullenc. *suprà n.*9. Escobar *lib.*44. *num.*82.

153 Immo addo hos omnes non solum posse laborare omittendo ieiunium, sed etiam famulos ad id etiam compellere, & cum hac conditione conducere operarios, vt eo die, quo labori incumbant non ieiunent, dummodo labor talis sit, vt non compatiatur cum ieiunio. Ita cum Fagundez, Sanchez, Trullenc. *suprà num.*9. Diana *p.*1. *tract.*9. *resol.*13. Immo sic laborantes non solum deobligantur à ieiunio die, quo laborant sed etiam vno, vel alio die, quo à labore vacant, si ob præcedentis diei laborem debiles facti sint, vel debilitatem contractam probabiliter videantur, vnde officio suo rite fungi non possint, secus si per plures dies ab officio vacent. Ita cum

cum Filliucio, Bonacina, Trullenc. *suprà num.* 8. Escobar, *lib.* 44. *Decalog. n.* 83. Pascaligus, *dec.* 293.

154 Dico secundò: excusantur etiam à ieiunio cursores, iter pedibus agentes, Lusitane, *coreos, ou os vinte ou ordinarios*, nautæ tota die remigantes, vel alia nauis exercitia præstantes, mercenarij, qui onusti tota fere die per ciuitatem merces vendunt, ornantes templa, scalas huc, & illuc deportantes, sed hæc omnia debent intelligi, dummodo hi officiales per magnã diei partem laborent: nam si per vnam, vel duas horas prædictas artes mechanicas exerceant, non excusabuntur à ieiunio, nisi in aliquo casu per accidens. Ita cum multis Tamburinus, *suprà num.* 21. & sequentibus.

155 An autem scriptores, notarij, pictores, filum ex lana, vel lino nentes, famuli comitantes dominum per vrbem moderate, etiam cum rheda obambulantem, iter lectica, naui, equo pergentes, cantores, sartores, ancillæ leuia domus exercitia præstãtes, medici, chirurgi, aduocati, procuratores, scolastici, & similes deobligentur à ieiunio? minimè existimo per se excusari, quia huiusmodi artes non sunt ex se nimium laboriosæ. Ita & bene Tamburinus, *suprà num.* 25. Poterunt tamen aliquando excusari per accidens, vt si quis equo feroci, vel multum corpus vexanti, tota die incederet, vel si scholasticus nimium studio operam expediat, vel aduocatus tota die suo muneri incumbat, vel si notarius, aut secretarius principis, tota die suo munere occupetur, vel si medicus, vel chirurgus tota die infirmos inuisat, vel timeant contagium infirmorum: nam tunc per accidens ob nimium laborem excusantur. Ita cum Diana, vtroque Sanctio, Pascaligo, Leandro, & aliis multis Escobar, *lib.* 45. *Decalog. num.* 500. Tamburinus, *suprà num.* 25.

156 An autem pedibus itinerantes deobligentur à ieiunio? Respondeo deobligari, si per maiorem partem diei itinerentur, secus si iter esset breue, v. g. vnius, vel duarum leucarum: nam tunc solum per accidens excusarentur, sicut etiam excusarentur equo, vel lectica, aut curru iter facientes, si iter longum esset, & incedentes debilitatem sentirent. Ita cum Sanchez, & aliis Trullenc. *suprà num.* 12. & cum aliis Escobar, *lib.* 44. *Decalog. n.* 85. An autem barbitonsores excusentur à ieiunio? Respondeo per se minime excusari, cum eorum ars non sit nimis laboriosa, aliquando tamen per accidens excusabuntur, vt si per maiorem partem diei stantes laborent. Ita Tamburinus, *suprà num.* 29. & cum Lessio, Azor, Sanchez, Trullenc. *suprà num.* 9. Escobar, *lib.* 44. *Decalog. num.* 85. quamvis Saa, & Fagundez, quos refert, & probabile putat Trullenc. *ibi*, existiment omnes artifices indiscriminatim excusari à ieiunio diebus, quibus laborant ex priuilegio Eugenij IV. quod tamen non admitto, nisi in artificibus artes laboriosas exercentibus. Ita Tamburinus, *suprà num.* 29. & cum Sanchez, Azor, Lessio, probabilius putat Trullenc. *suprà num.* 9.

157 An autem peccet mortaliter contra ieiunij præceptum, qui labores licitos incompatibiles cum ieiunio, non ex officio, sed voluntarie assumit, ea intentione vt liber sit ab obligatione ieiunij? Respondeo peccare mortaliter non quando post defatigationem non ieiunat, sed quando assumpsit labores incompatibiles cum ieiunio. Ratio est, quia fraude vsus est ad præceptum non obseruandum, quod minime licet. Ita cum Azor, Palao, Henriquez, Diana, Villalobos, Sanchez, Boslo, Laïnan, Trullenc. Escobar, *lib.* 45. *Decalog. num.* 506. Et idem dicendum est, quando non ea intentione, sed sine causa sufficienti, assumpsit prædictos labores, præuidens se cum illis non posse ieiunare, vt si quis pedester ad venandum solum ob voluptatem se confert, vel pila ludat, vel astillo vacet, & multo magis si cum peccato, vt si ad furandum, vel fornicandum pedester iter arripiat eodem die ieiunij. Secus si tempore remoto, vt si die antecedenti id faceret, & postea forte exurgeret necessitas non ieiunandi. Ita cum aliis Tamburinus, *suprà num.* 30. & cum Azor, Reginaldo, Trullenc. *lib.* 3. *Decalog. cap.* 2. *d.* 7. *num.* 14. & 11. contra Ledesmam, Filliucium, Dianam, Bonacinam, quos refert, & sequitur Escobar, *suprà num.* 28. qui dicunt talem sic laborantem, etiam eo fine malo, peccare contra virtutem, cui finis inhonestus opponitur, non tamen contra præceptũ ieiunij. Sed à nostra sententia non est recedendum: nam taliter agens nõ solùm operatur contra virtutem, cui finis inhonestus opponitur, sed ponit impedimentum executioni præcepti, quando illud vrget, vel impedit, vt vrgeat per causam, cuius positio nulla ratione honestatur, vt recte probat Palaus de legibus, *tract.* 3. *d.* 1. *p.* 21.

Secus dicendum existimo, quando labor honestus assumitur ex aliqua causa notabili, vt si deficiente templi ornatore, aliquis cum labore nimio ornaret, ne festum relinqueretur, si ad exemplum se flagellis vsque ad nimiam effusionem sanguinis cæderet, si pedester iter arriperet ad sacram imaginem inuisendam, si ad seruiendum infirmis totum diem etiam cum proprio lucro insumeret. Ita cum vtroque Sanctio, Lessio, Filliucio, Tamburinus, *lib.* 4. *cap.* 5. §. 7. *num.* 3. Et idem dicendum est, si propter alicuius magni damni vitandi causa, vel ad acquirendum magnum lucrum, quis cogitur laborare, & defatigatio sequitur, cum enim detur tanta causa, censetur indulgere Ecclesia. Ita cum Filliucio, Lessio, Trullenc. *lib.* 3. *cap.* 2. *d.* 7. *num.* 13. Tamburinus, *suprà num.* 30. 158

SECTIO X.

De tertia causa excusante à ieiunio quæ est pietas.

SVMMARIVM.

Dico primò: tertia causa excusans à ieiunio est pietas, ob illam excusantur à ieiunio omnes pietatis opera exercentes, siue ex voto, siue ex præcepto, siue voluntarie ex deuotione, ob communem vtilitatem illa suscipiant, si illa simul cum ieiunio exercere non possint. Ita cum communi sententia Escobar, *lib.* 45. *Decalog. num.* 92. Ratio est, quia ieiunium præcipitur, vt promotiuum ad bonum, & non vt impeditiuum maioris boni, sed opera pietatis sunt maius bonum, quam ieiunium: ergo &c. 159

Hinc excusantur concionatores, qui singulis diebus in quadragesima, vel qui ter, quaterve in hebdommada concionantur, quia hoc ministerium viuidas requirit vires, quæ ieiunio atteruntur; secus dicendum est de his, qui semel tantum, vel bis in hebdomada concionantur, nisi essent debiles, & delicatæ complexionis: nam tum per accidens ratione debilitatis non solùm pro eodem die possent omittere 160

omittere ieiunium, sed etiam pro die antecedenti. Ità cum Diana, Tamburinus, *lib.4. Decalog.cap.5. §.7.num.26.* & cum Sanchez, Trullenc. *lib.3.cap.2. d.7. num.15.* & cum aliis Escobar, *lib.45. Decalog. num. 4. quæst. 3.* quod verum est, etsi ob mercedem prædicent. Ita cum Sanchez, Trullenc. Diana, & aliis Escobar, *suprà num. 483.* Quamvis non desint etiam DD. qui excusent concionatorem à ieiunio non solùm in die, quo concionatur, sed etiam in vespere illius, etiamsi semel in hebdamoda, mense, vel anno concionetur. Ita Pascaligus, *decisione 326.num.7.* & cum Sanchez, Henriquez, Escobar, *suprà num.487.*

162 Secundò excusantur confessarij non solùm, qui ex officio, vel obedientia, sed voluntarie tota die confessionibus audiendis intersunt, si cum prædicto labore non possint simul commode ieiunare, quia melius est confessiones audire, quam ieiunare. Ita cum Trullenc. Bonacina, Diana, Sanchez, Escobar, *lib.45.Decalog.num.491.* Secus dicendum est, si cum confessionibus audiendis possent simul commode ieiunare. Ita Tamburinus, *lib.4. cap.5. §.7. num.2.* Et idem dicendum est de lectoribus, cuiuscunque scientiæ, etiam qui plures lectiones more solito legunt; ita Tamburinus, *lib. 4. Decalog. cap. 5. §. 7. num.25.* Sanchez, *lib.5.consiliorum cap.1.d.3.num.8.* Villalobos, *p.1.tract.23.d.4.num.5.* Excipe diem quo conclusiones publicas, seu priuatas faciunt, vel aliquam lectionem cum magno studio antecedenti, & plausa legunt, si magno conatu in respondendo, & speculando vtantur. Ita Pascaligus, *decisione 327. num. 4. & 5.* Escobar, *lib. 45. Decalog. num.494.*

163 Tertiò excusatur coniux, qui cum ieiunio debitum reddere coniugi non valet: potius enim obligat præceptum iustitiæ reddendi debitum, quam præceptum ieiunij. Ita cum Sanchez, Bonacina, Pascaligo, Escobar, *lib.45. Decalog. num.97.* Aduerte tamen coniugem non teneri reddere debitum, nisi moderate; vnde non potest omittere ieiunium, vt potentior fiat ad copulam, sed solum ad reddendum debitum moderate, quia ad id solum tenetur coniux, non vero ad petendum debitum; vnde solum propter redditionem debiti moderatam poterit omittere ieiunium, quando ad id eius omissio necessaria fuerit. Tamburinus, *lib.4. Decalog. cap.5.§.7.num.40.* Excipe nisi aduertat coniux periculum incontinẽtiæ in alio: nam tunc poterit etiam omittere ieiunium, vt petat, vel ad vitandam aliquam suspicionem, eo quod non petat Tamburinus, *ibi num.41.* poterit etiam vxor omittere ieiunium, si ex ieiunio reddatur extraordinarie pallida, & confecta, ita vt timor rationabilis sit, vt à marito minus ametur. Ita cum vtroque Sanctio, Tamburinus, *ibi num. 42.*

164 Excusatur tandem à ieiunio puella nubere volens, si ex continuo ieiunio quadragesimæ esset deformis notabiliter reddenda, quia formæ iniuria in ordine ad coniugium notabile malum censetur, vnde poterit aliquos dies quadragesimæ non ieiunare, si id sufficiat; tenetur tamen intra annum in vigiliis ieiunare, nisi adeo sit debilis complexionis, vt solum vnius diei ieiunium notabiliter formam muliebrem lædat. Ita cum Pascaligo, Sanchez, Fagundez, Escobar, *lib.45.n.101.* Tamburinus, *suprà n.45.*

SECTIO XI.

De quarta causa excusante à ieiunio, quæ est iustus metus.

SVMMARIVM.

165 *Quarta causa excusans à ieiunio est metus cadens in virum constantem.*

166 *Ponitur quoddam corollarium.*

167 *Quid si vir hæreticus absque religionis contemptu compellat vxorem non ieiunare?*

168 *Quid dicendum de captiuis apud barbaros, si eis alij sibi non apponuntur?*

Dico primò: quarta causa excusans à ieiunio est iustus metus, qualis est cadens in virum constantem, vt periculum mortis, seruitutis, captiuitatis, carceris, tormentorum, iacturæ bonorum, vel alterius mali grauis. Sic vxor excusatur à ieiunio, si vir rixosus, & seditiosus ob id eam male tractat, vel si ei præcipiat, vt non ieiunet, dummodo rixæ, & discordiæ timeantur, secus si non timeantur rixæ, quamvis enim peccet vir, quando id sine sufficienti causæ præcipit, si tamen vxor obediendo dummodo vir non faciat id in contemptum Religionis. Ita cum Sanc. Fagundez, Tamburinus, *lib.4. Decalog.c.5.§.7.n.43.* Escobar, *lib.45. Decalog.n.99.* 165 166

Idem dicendum est si vir hæreticus sub minus, absque religionis contemptu, vxorem fidelem ieiunare prohibeat, eo quod nollet alios cibos quadragesimales parare. Ita cum Azor, Fagundez, Trullenc. Tamburinus, *suprà num. 44.* Escobar, *suprà num.100.* Et idem dicendum est de Christianis transeuntibus per terras infidelium, si ex eo, quod cibos vetitos reiciant se prodant, cum vitæ periculo, dummodo absit fidei contemptus. Et idem dicendum est, si aliud malum graue timeant. Vnde serui, vel remigantes Christiani, qui timent male tractari à dominis si ieiunent, vel si cibos prohibitos non tenentur ieiunare, & possunt prædictos cibos vetitos manducare, dummodo absit fidei contemptus. Et idem dicendum est, si eis alij cibi quam vetiti non apponantur. Ita cum Azor, Villalobos, Trullenc. *lib.3.cap.2.d.7.num.22.* Tamburinus, *suprà num.48.* 167 168

SECTIO XII.

De quinta causa excusante à ieiunio, quæ est dispensatio.

SVMMARIVM.

169 *Quinta causa excusans à ieiunio est dispensatio superioris.*

170 *Pontifex potest concedere hanc dispensationem, & quomodo.*

171 *Quilibet etiam sine alia causa potest petere à Papa ieiunij dispensationem.*

172 *Episcopi, & gaudentes Episcoporum iurisdictione, & prælati regulares possunt in hoc dispensare cum suis subditis.*

173 *Idem potest facere Parochus, etiam præsente Episcopo.*

174 *An Prælatus teneatur quoties ab eo postulatur concedere hanc dispensationem?*

175 *An occurrente aliqua causa possit Episcopus dispensare in ieiuniis quadragesima pro tota diœcesi?*

176 *An possit transferre ieiunium vigiliæ S. Mathiæ, si incidat in diebus bacchanalibus?*

177 *Ad has dispensationes semper requiritur causa.*

178 *Confessarius, medicus, & abbatissa possunt declarare in aliquo casu non obligare ieiunium.*

179 *Qui bona fide putat se habere causam licitam non ieiunandi, quam reuera non habet non peccat non ieiunando.*

Dico primò: quinta causa excusans à ieiunio est dispensatio. Hæc autem concedi potest valide 169

à

à summo Pontifice, non solùm concedendo alicui, vt nunquam ieiunet, sed etiam legem ieiunij generatim omnino auferendo, est enim Papa super hoc præceptum, cum tantum sit de iure canonico. Hæc tamen ieiunij generalis abrogatio proculdubio illicita mortaliter foret, quia est in præiudicium boni communis, & nulla posset ad id causa iusta allegari. Ita & bene Escobar, *lib.* 45. *Decalog. numero* 565. Et idem dicendum est si cum aliquo particulari, vel aliquibus, sine causa dispensaret in lege ieiunij, esset enim etiam contra bonum commune. Ita cum Sanctio, Reginaldo, Diana, Leandro, & aliis Escobar, *supra num.* 568. & cum aliis Trullenc. *lib.* 3. *Decalog. cap.* 2. *d.* 7. *numero* 18. Tamburinus, *lib.* 4. *Decalog. cap.* 5. §. 7. *num.* 53. contra Salas, Valentiam, Villalobos, Palaum, & alios, quos ibi refert Trullenc. qui tantum existimant Pontificem solum peccare in hoc casu venialiter. Imò Tamburinus, *vbi suprà*, etiam à veniali Pontificem excusat, si ad dispensandum moueatur ex sua benignitate, nam similes dispensationes pro persona particulari non lædunt bonum commune, & ipsi bono communi conuenit, vt princeps aliquando se benignum ostendat. Et idem concedit de Episcopo respectu ieiunij Diœcesani, non tamen vniuersalis.

171 Et hinc colligit idem Tamburinus, *suprà numero* 54. posse quempiam à Pontifice, etiam sine alia causa licitè petere dispensationem à ieiunio, quia semper in eo adest causa benignitatis, quam respicere potest, si velit, vnde si eam concesserit, potest dispensatus ea vti, sine vllo peccato. Tum quia iam cum causa à lege absolutus est. Tum quia dispensatio sine causa concessa à legitimo superiore est valida, sed vti dispensatione valida non est peccatum: ergo. Et ita etiam tenet cum Sanchez, Vasquio, Suario, & aliis Escobar, *lib.* 45. *Decalog. numero* 585.

172 Dico 2. Episcopi, & omnes gaudentes Episcoporum iurisdictione pro suis subditis, & prælati regulares pro suis, possunt dispensare non solùm in ieiuniis proprij iuris, sed etiam in ieiuniis lege vniuersali institutis, in esu carnium, & ouorum, & vt horam prandij anticipent; nam quando non est recursus ad superiorem, casusque dispensandi est frequens, potest prælatus inferior dispensare in lege superioris, causa existente ex parte subditi, cum quo est dispensandum. Ita cum Suario, vtroque Sanctio, Fagundez, Tamburino, & aliis Escobar, *lib.* 45. *Decalog. num.* 10.

173 Et idem potest facere parochus, etiam præsente Episcopo, propter præscriptam consuetudinem. Ita cum vtroque Sanctio, Tamburinus, *suprà num.* 56. Pascaligus, *decisione* 387. *num.* 3. Trullenc. *lib.* 3. *Decalog. cap.* 2. *d.* 7. *num.* 18. Suarez, de legibus, *lib.* 6. *cap.* 14. Valentia, *tomo.* 3. *d.* 9. *quæstion.* 2. *p.* 2. Et idem possunt prædicti omnes facere cum se ipsis, siue immediate per se ipsos, siue mediate per suos legatos, vel confessores. Ita Palaus, *tom.* 1. *tract.* 3. *d.* 7. §. 1. *num.* 2. Diana, *p.* 1. *tract.* 9. *resol.* 15. & cum Laïman, Azorio, Tamburino, Thomas Tamburinus, *suprà num.* 57. Escobar, *lib.* 45. *Decalog. numero* 59.

174 An autem Prælatus teneatur toties quoties subditus petierit dispensationem causa rationabili existente eam concedere? Affirmat cum multis Sanctius *in electis d.* 43. *numero* 8. Verum melius tamen alij negant in vniuersum, sed solum id admittunt, quando causa est euidens, & certa, & est periculum, quod subditus violet ieiunium. Ita cum Palao, Suario, Pascaligo, & aliis Escobar, *lib.* 45. *Decalog. num.* 581.

An autem possit Episcopus occurrenti aliqua graui causa pro tota Diœcesi aliquando dispensare in ieiunio, v.g. quadragesimæ? Respondeo affirmatiue, & sic factum est Panormi, grassante peste, & Messanæ, premente fame, teste Tamburino, *suprà num.* 58. potest etiam Episcopus ex causa transferre ieiunium in alium diem, vt si festum Patroni, ciuitatis incidat in die ieiunij, potest Episcopus ieiunium transferre in aliam diem antecedentem. Ita Tamburinus, *suprà numero* 58. & cum Trullenc. Azor, Pascaligo, Sanchez, Laïman, & aliis Escobar, *lib.* 45. *Decalog. num.* 594. Et idem possunt facere prælati regulares de consensu sui capituli in die Patroni, Ordinis, si incidat in diem ieiunij. Ita cum Pelizario, Bordono, Laïman, ego ipse in nostro directorio regularium *p.* 3. *tract.* 4. *d.* 4. *num.* 256. 175

Imò Escobar, *lib.* 45. *Decalog. num.* 597. existimat posse Episcopum transferre ieiunium S. Mathiæ incidens in aliquem diem ex duobus vltimis Bacanalium, in alium diem, & ita affirmat etiam Pascaligus, *decisione* 180. *num.* 2. Sed ego contrariæ sententiæ adhæreo cum Diana, *p.* 10. *tract.* 16. *resol.* 7. Leandro *tract.* 5. *d.* 10. *quæst.* 42. non enim apparet causa sufficiens, nam si daretur, Pontifex illud transtulicet, sicut transtulit vigiliam S. Ioannis incidentem in diem corporis Christi. 176

Aduerte tamen pro huiusmodi dispensationibus, quod licet ad dispensandum semper aliqua causa requiratur, non esse tamē necesse, vt sit causa totaliter excusans à ieiunio, sed aliquo modo insufficienter excusans, vel si sit dubia & ratio est, quia si causa est magna, & grauis non indiget dispensatione, si nulla, non potest dispensatio licite dari: ergo vt potestas dispensandi aliquid operetur, requiritur, vt causa non sit adeo grauis, vel sufficit, quod sit dubia. Ita cum Azor, Sanchez, Filliucio, Fagundez, Trullenc. *lib.* 3. *cap.* 2. *d.* 7. *num.* 19. 177

Tandem aduerte, quod licet confessarius, Medicus, vel Abbatissa, non possint dispensare in lege ieiunij, cum non habeant iurisdictionem spiritualem, posse tamen declarare in aliquo casu ad esse causam sufficientem omittendi ieiunium, vel carnes comedendi, quod etiam ipsemet subditus potest bona fide efficere, cum horum, vel alterius viri prudentis desit consilium Tamburinus, *suprà n.* 63. Quod si dubitet, an causam ieiunandi habeat, tenetur ieiunare, quia possessio stat pro ieiunij lege. Ita cum Sanchez, Toleto, Lessio, Leander, *lib.* 45. *numero* 107. & *lib.* 45. *num.* 513. contra Pascaligum, *decisione* 344. *num.* 4. 178

Hoc solum addiderim, quod si quis bona fide putet se habere causam iustam non ieiunandi, quam re vera non habet, non peccare mortaliter, nec venialiter, si non ieiunet, nam operatio quæ ex iusta ratione ortum duxit, non est peccaminosa. Ita cum Vasquio, Toleto, Suario, Filliucio, & aliis communiter Escobar, *lib.* 45. *Decalog. num.* 513. 179

TRACTATVS SEPTIMVS,

DE QVARTO PRÆCEPTO DECALOGI, Honora Patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram.

CVM in hoc præcepto nomine parentum non solùm intelligantur illi, qui nos carnaliter genuerunt, sed etiam superiores, vt sunt prælati Ecclesiæ erga subditos, Domini respectu seruorum, principes erga vassallos, viri respectu vxorum, magistri respectu discipulorum, ideo in hoc tractatu de omnibus in suo ordine dicendum est. Sit igitur

DISPVTATIO I.

De obligatione filiorum erga parentes, & parentum erga filios.

QVatuor potissimum sunt quibus filij parentes honorare tenentur videlicet amor, reuerentia, obedientia, & subuentio in spiritualibus & temporalibus. Patres vero respectu filiorum tenentur illorum curam habere, hæc autem cura præcipuè consistit vt filiis in spiritualibus & temporalibus prouideant de necessariis: vt igitur clarius procedamus: sit

SECTIO I.

Quomodo filij teneantur parentes diligere?

SVMMARIVM.

1 *Filius tenetur parentes diligere.*
2 *In quo consistat hic amor?*
3 *Filij qui parentes odio prosequuntur peccant mortaliter.*
4 *Tenentur hanc circumstantiam in confessione explicare.*

1 DIco primò: certum est filios teneri parentes amore prosequi, nam si etiam inimicus diligendus est, quanto magis parentes qui nos genuerunt; hic autem amor consistit in odij fuga; & de-
2 siderio boni. Primum pertinet ad præceptum negatiuum, & obligat semper, ita vt nunquam liceat parentes odio habere, sicut nec alios proximos. Secundum pertinet ad præceptum affirmatiuum ratione cuius filij tenentur parentes diligere actu interno, eis bona spiritualia, & temporalia optando, tum etiam in actu externo, qui consistit in exhibitione signorum amoris, saltem cum subest necessitas.

3 Hinc fit peccare mortaliter filios qui parentes odio prosequuntur, vel aliquod malum animæ, vel corpori exoptant, vt si illis mortem exoptent vt quam primum ineant hæreditatem, vel eos toruo oculo semper intueantur, ac ita aspera loquantur, ac si eos odio haberent, quamvis forte eos interius diligant. Vnde tenentur hanc circumstantiam in confessione aperire, quia habet malitiam pietati parentibus debitæ oppositam. Ita cum Saïro, Villalobos, Nauarro, Bonacina, Trullenc. *lib.* 3. *cap.* 1. *d.* 2. *num.* 3. & cum Reginaldo, Filliucio, Escobar, *lib.* 31. *Decalog. num.* 2. Tamburinus, *lib.* 5. *Decalog. cap.* 2. §. 2. *num.* 4. 4

SECTIO II.

De reuerentia à filiis parentibus præstanda.

SVMMARIVM.

5 *Filij tenentur parentibus reuerentiam exhibere.*
6 *Filius qui parentes percutit peccat mortaliter.*
7 *Idem dicendum est si eis maledicat.*
8 *Idem si ex contemptu non cognoscat Patrem.*
9 *Filius qui parentes de aliquo crimine accusat excepto crimine diuinæ, vel humanæ maiestatis peccat mortaliter.*
10 *Non potest filius Patrem proscriptum occidere.*
11 *Quid si Pater sumeret arma in Patriam?*

DIco primò: filij tenentur parentibus reuerentiam exhibere non solùm actu interno, quæ consistit in recognitione superioritatis per timorem quendam filialem, sed etiam actu externo, quæ consistit in verbis & signis v.g. honorificè loquendo, non detrahendo de parentibus, assurgendo, caput inclinando, famulando, impediendo damna, &c. ita Nauarr. *cap.* 14. *num.* 12. & alij communiter. 5

Hinc fit peccare mortaliter filium qui parentes percutit, etiam leuiter, vel si tantum eleuet manum cum sufficienti deliberatione ad percutiendum, nisi forte id faceret ad se defendendum cum moderamine inculpatæ tutelæ, vel ad defendendam patriam. Ita cum Reginaldo, Filliucio, & aliis Trullenc. *lib.* 3. *cap.* 1. *d.* 2. *num.* 5. Idem dicendum est si maledicat parentibus, siue viuis, siue mortuis, vel si eos contumeliis afficiat, si eos grauiter increpent, vel aspere, & dure tractent, & in grauem iram prouocent. Ita cum communi sententia Trullenc. *suprà num.* 6. & 7. Tamburinus, *suprà num.* 12. & 13. Et idem dicendum est si ex contemptu non cognoscat Patrem ob eius inopiam, secus si id faciat ad vitandum aliquod incommodum, vel erubescentiam; Tamburinus, *suprà num.* 17. & cum Azorio, & aliis Trullenc. *suprà num.* 8. vel si id faciat eo quod fuerint hæretici proditores, aut infames, iustam enim habet causam filius dedignationis cum bonum commune priuato sit præferendum. Ita cum Bonacina, Azor, Filliucio, Trullenc. *suprà num.* 8. 6 7 8

Secundò fit peccare mortaliter filium qui parentes de aliquo crimine accusat, siue ciuiliter, siue criminaliter, 9

minaliter, etiamsi crimen verum sit, excepto tamen crimine læsæ maiestatis diuinæ per hæresim, vel humanæ per conspirationem aduersus principem, vel proditionis reipublicæ, vt bene cum Symancas, Alphonso, à Castro, Nauarr. Saïro, Salon. Sanchez, Suario, & aliis tenet Trullenc. *lib.1. Decalog. cap.2. d.6. num.11. & lib.3. c.1. dub.2. num.9.* Tamburinus,
10 *suprà num.14.* Non poterit tamen filius Patrem præscriptum à principe, cum facultate vt impune possit occidi, interficere, quia id pietati & charitati parentibus debitæ repugnat. Ita cum Azor, Filliucio, & aliis Trullenc. *suprà num. 10.* & cum aliis Tam-
11 burinus, *suprà num. 16.* Quid si Pater sumeret arma contra patriam vel principem, tunc posset filius alimenta ei denegare, non tamen occidere, nisi nullum aliud remedium suppeteret; nam tunc bonum commune priuato esset præferendum Decastillus, *lib. 2. de iustitia, tract. 1. d. 10. num. 13.* Tamburinus, *suprà num. 16.*

SECTIO III.

De obedientia à filiis parentibus præstanda.

SVMMARIVM.

12 *Filij tenentur parentibus obedientiam præstare in illis in quibus sunt eis subiecti.*

13 *Filius non tenetur in rebus prauis parentibus obedire.*

14 *Non tenetur eis obedire in his quæ pertinent ad vitæ statum, & quomodo hoc sit intelligendum?*

15 *An Pater possit compellere filium ad matrimonium?*

16 *Quid si Pater impediat filium à religione vi, vel fraude.*

17 *Quid si solum precibus vel promissionibus auerteret, etiam filium à religione?*

12 Dico primò: filij tenentur sub mortali parentibus obediétiam præstare in his in quibus sunt illis subiecti, v.g. in his quæ ad domesticam gubernationem pertinent, modo res sit grauis & ad bonos mores, animæque salutem, vt in prauis amicitiis vitandis, in meretricibus, ludis, & contractibus prohibitis &c. fugiendis, quod maxime procedit si ex contemptu, & animi pertinacia fiat. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.3. cap.1. d.2. n.11.* Tamburinus, *lib.5. cap.2. §.2. num.8.* Escobar, *lib.31. Decalog num.5.* Excusari tamen potest inaduertentia, vel materiæ leuitas, vel si Patris non præcedat præceptum, sed tantum admonitio, etiam replicata; Tamburinus, *suprà num.18.* Trullenc. *suprà num.11.*

13 Dico secundò: filius non tenetur in rebus prauis parentibus obedire, præceptum enim Dei præcepto Patris præferendum est, nec tenetur patribus obedire in his quæ pertinent ad vitæ statum, nam in status electione liber est, siue fiat clericus, siue religiosus,
14 siue ducat vxorem, dummodo vxorem, ducat dignam, nam si ducat indignam contra voluntatem Patris probabilior sententia docet esse mortale. Ita cum Saïro, Bonacina, Nauarro, & aliis Escobar, *lib.31. Decalog. num. 6.* & cum aliis Trullenc. *suprà num. 13.* quamvis contrarium probabiliter teneat Tamburinus *lib.5. Decalog. cap. 2. §.3. num.5.* siue filius, vel filia sit viginti quinque annis, siue non: nam in his quæ pertinent ad vitæ statum filius non subiicitur parentibus, vt ait D.Th. *2.2. quæst.104. art. 5.* in corpore. Excipe si ex tali matrimonio timeantur grauia mala, vel scandala vel incommoda, nam si ex illo hæc timerentur peccaret filius, vel filia sic nubens indigno contra charitatem, non tamen contra obedientiam. Ita cum Sanchez, Tamburinus, *ibi num.6.* illud tamen aduerte conueniens esse vt filius à Patre saltem consilium peteret, quamvis non teneatur in electione status sequi eius consilium, nisi velit ducere indignam, nam tunc satius foret, in opinione Tamburini, id patrem ignorare, ne corám eius authoritas à filio despiciatur. Tamburinus, *suprà num.6.*

An autem Pater possit filium compellere ad matrimonium? Respondeo negatiue: nam filiis liberum est quem velint, statum eligere. Ita cum communi sententia Sanchez, *lib.4. de matrim. d.22. n.4.* Tamburinus, *suprà §.4. num.2.* Imò Pater qui fraude, vel vi, aut iniuria impedit ingressum, vel consulit egressum filio religioso, etiam nouitio à religione peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem de quibus si placet vide quæ dixi in nostro directorio regularium *p. 2. tract. 3. d.2. num. 18.* ne eadem repetamus. Imò in Tridentino, *sess.25. de regularibus cap. 18.* anathematizantur impedientes, etiam metu reuerentiali, vt docet Tamburinus, *suprà numero 3.* mulieres ab ingressu religionis, vel cogentes ad ingressum, de quo vide etiam quæ dixi in nostro directorio loco citato vide etiam Tamburinum, *suprà num.8.* 15 16

Dixi qui vi, fraude, vel iniuria, nam qui solum precibus vel promissionibus aliquem, etiam fœminam auerteret ab ingressu religionis nec peccaret mortaliter contra iustitiam, nec incurreret prædictam excommunicationem Trid. nec teneretur ad restitutionem, faceret tamen contra charitatem, nisi aliqua esset causa excusans, vt necessitas extrema parentum, nocumentum ipsius ingredientis, vel religionis, & aliæ quas numerat Molina, *tom.5. de iustitia tract. 4. d. 51.* de quibus etiamsi placet vide quæ dixi in nostro directorio regularium, *loco citato num.12.* & ita docet etiam Suarez, *tom.3. de religione, lib.5. cap.9. num.9.* Tamburinus, *suprà num 7.* 17

SECTIO IV.

Quomodo filij teneantur subuenire parentibus; tam in necessitate spirituali, quam corporali.

SVMMARIVM.

18 *Filij tenentur subuenire parentibus, tam in necessitate spirituali, quam corporali, modo eis subuenire possint.*

19 *Filius si sit hæres Patris tenetur eius debita, & legata soluere post acceptam hæreditatem.*

20 *An filius teneatur ex bonis vinculatis soluere debita Patris?*

21 *Quid sit de iure Lusitano?*

22 *Quid si maioratus sit institutus ex bonis liberis?*

23 *Filius etiam ex coitu damnato tenetur parentes Catholicos egenos sustentare.*

24 *Quid si sint pagani, Iudæi &c.*

25 *Quid si Pater paganus, vel Iudæus sit in extrema necessitate?*

26 *Filij qui relictis parentibus in graui, vel extrema necessitate religionem ingrediuntur, vbi eis non possunt subuenire peccant mortaliter.*

27 *Filius professus religionem potest petita, & non obtenta licentia exire ad parentibus in graui necessitate constitutis subueniendum.*

28 *Parentibus & creditoribus ad extremam necessitatem redactis, tenentur filij, potiùs parentibus quam creditoribus subuenire, quando vtrisque subuenire non possunt.*

18 Dico primò: filij tenentur subuenire parentibus tam in necessitate spirituali quam corporali, modo eis subuenire possint, amor enim debitus parentibus totum id expostulat vt notat D.Th.2.2. *quæst.*100.*art.*2. & alij communiter DD. Vnde grauiter peccat filius qui non curat vt in articulo mortis parentibus sacramenta ministrentur, si prohibeat vt pia legata faciant, etsi eorum voluntatem à gerenda restitutione auertant, si eos abducant ne quid rationi consonum pauperibus, vel piis operibus pro salute animæ relinquant, si eorum corpora sepulturæ cum debito funere mandari non curent, si in testamento à patribus disposita circa æs alienū, vel legata quam primum possibile fuerit non adimplent. Ita cum Reginaldo, Filliucio, Escobar, *lib.*31. *Decalog. num.*3. & 10. & cum Nauarro, Tamburinus, *lib.*3.*Decalog.cap.*1.*d.*2.*num.*15.

19 Aduerte tamen quod vt filius teneatur debita & legata esse parentū soluere debere esse illorū hæredem, & post occupatam hæreditatem, & iuxta vires hæreditatis, nam si filius nulla alia bona à Patre hæreditauit non tenetur ex propriis bonis debita, etiam quæ fuerunt expensa pro alimentis ipsius filij restituere: nam Pater tenetur filiis alimenta exhibere, & obligatio mutui est personalis, vnde sicut deficientibus viri bonis vxor non tenetur ex suis dotalibus debita, etiam contracta ad alendam familiam soluere, quia non recipit ea ex causa lucratiua sed onerosa, ita neque filius. Quod tamen intellige, nisi Pater illa debita acceperit nomine filij, ipso consentiente, aut protestatus sit nolle illa gratis præstare, aut nisi acceperit illa in fraudem creditorum sciente filio: nam tunc tenetur filius, sicut & vxor, vt infra dicemus, ea debita soluere. Ita cum Bonacina, Trullenc. *lib.*4.*cap.*4.*num.*20. quidquid absolute dicat cum Sanchez, & aliis Tamburinus, *suprà num.*7. & 8.

20 An autem teneatur filius ex bonis vinculatis soluere debita patris? Respondeo quod si debita sint contracta ab eo, qui instituit maioratum, & ante vinculum irreuocabiliter institutum, teneri, secus si debita fuere contracta ab eo, qui maioratus non fuit institutor, nisi forte ex fructibus maioratus, si iam decursi erant, viuente Patre, secus si post illius obitum sint decursa. Ita cum Sanchez, Tamburinus, *suprà num.* 9. Molina, *tom.* 2. *d.* 435. & cum Alciato, probabile putat Escobar, *lib.* 31. *num.* 82. Trullenc. *suprà num.* 16. Excipe si debita sint contracta ad vinculi conseruationem, vel aliàs sine culpa Patris, & in subuentionem extremæ, vel grauis paternæ necessitatis, nam filij, & vinculi successores tenentur consentire, secus si prodige viuendo vinculo abutendo, ita Sanchez, *in consiliis p.*2.*lib.*4. *cap.*1.*d.*31. & cum Bonacina, Trullenc. *suprà n.*16. *in fine*, hæc de iure communi dicta sunt.

21 De iure tamen Lusitano, aliter dicendum est: nam si maioratus institutus sit de bonis Regiæ coronæ, & debita fuere contracta ob obsequia Regi, vel Regno impensa, ob educationem, & sustentationem filiorum, ob solutionē stipendiorum seruitio famulorum, debitam, ob dotem matrimonio promissam, tunc successor in maioratu ex prædictis bonis Regiæ coronæ instituto, tenetur ex reditibus duorum annorum prædicti maioratus intra quatuor annos sequentes prædicta debita soluere, ita vt singulis annis illorum quatuor dimidium redituum soluat, & aliud dimidium pro alimentis successoris relinquatur, quod si reditus horum duorum annorum non sufficiant ad omnia debita soluenda præcipit ius Lusitanum vt pro rata inter creditores ea summa diuidatur, reliquo insoluto remanente. Ita habetur in nostra ordinatione, *lib.* 4. *tit.* 101.

Quod sit maioratus fuerit institutus de bonis liberis, siue debita sint contracta ab administratore, siue ab institutore, post tamen irreuocabilē illius institutionem, non possunt illius bona vendi, capi, aut alienari pro debitis huiusmodi, possunt tamen reditus vendi, & pro executione sententiæ capi, durante solummodo vita possessoris, relicta possessori congrua debita secundum eius statum, ne egeat. Ita habetur in ordinatione, *lib.*3.*tit.*93.*num.*1. & tenet cum Caldas Pereira, Barbosa, Fagundez, *lib.*4.*quarti præcepti Decalog. cap.*2.*num.*47. Dixi post irreuocabilem illius institutionem, nam si debita fuere contracta ante institutionem maioratus, successor in maioratu, siue immediatus, siue mediatus tenetur soluere debita institutoris siue omnia si maioratus institutus fuit ex vniuersa hæreditate, siue tertium si maioratus institutus fuit ex tertio bonorum, vt cum Molina, aduertit Fagundez, *suprà num.* 48. & sequentibus. An autem maioratus confiscari possint ob hæresim vltimorum possessorum? Respondeo negatiue, possunt tamen confiscari eorum redditus in vita tantum hæretici possessoris. Ita cum Castro, Simancas, Farinacio, Sanchez, Fagundez, *suprà num.*54. 22

Dico secundò: tenentur filij etiam ex amplexu damnato nati parentibus Catholicis grauiter indigentibus, & non habentibus vnde se honesta arte, & decenti labore sustentare possint iure naturæ alimenta præstare, eos à carcere liberare, ægrotantes inuisere, & mente captos curare. Ita cum communi sententia Fagundez, *in* 4.*præceptum lib.*4. *cap.*2.*n.*4. Imò hæc obligatio transit ad hæredes filiorum hæreditate, testamento, vel donatione, est enim hoc onus impositum rebus. Vnde ad quoscunque bona perueniant titulo gratuito tenentur eis alimenta præbere; dixi titulo gratuito, nam si perueniant titulo emptionis libera sunt ab hoc onere. Ita cum Azorio, & aliis Fagundez, *suprà num.*34. & 35. 23

Dixi patribus Catholicis, nam si sint pagani, Iudæi, vel hæretici, non eis tenentur subuenire, nisi in necessitate extrema. Et ratio est quia Pater potest filium hæreticum exhæredare vt constat ex authetica vt cum de *appell. agnosc.* §. *causas*, & *ex iure Lusitano, lib.*4.*ordinationis tit.*88. *num.*17. & 18. & probat Sanchez, *lib.*2.*Decalog. cap.*24. *num.*7. Sed in omnibus casibus in quibus Pater potest filium exhæredare, potest ei, seclusa extrema necessitate, negare alimenta, vt cum communi sententia tradit Molina, *de primogeniis lib.*2. *cap.*16. *num.*1.2. & 3. Fagundez, *suprà num.*6. ergo idem possunt facere filij respectu parentum; patet consequentia, quia secundum ius naturæ minus astringuntur filij ad patres, quam patres ad filios, siquidem natura descendit à patribus ad filios, & non ascendit à filiis ad patres. Ita cum Lara, Surdo, Sanchez, Escobar, *lib.*31. *Decalog. num.*54. Fagundez, *suprà num.*6. quidquid dicat in contrarium cum aliis Trullenc. *lib.*4. *Decalog.cap.*1.*d.*2.*num.*18. 24

Dixi seclusa extrema necessitate, nam in hac tenentur filij iure naturæ patribus etiam hæreticis succurrere, imò redactis filiis propriis & parentibus ad eandem necessitatem extremam potius tenentur filij patribus succurrere, quam propriis filiis, siquidem esse à patribus, & non à filiis acceperunt; quod tamen non est dicendum in necessitate graui, nam 25

nam tunc propter maiorem propensionem in filios, potius filiis quam patribus succurrendi sunt. Ita cum D. Th. Toleto, Sairo, & aliis Fagundez, *suprà numero 13. & 14.* Aduerte tamen quod si parentes hæretici, vel pagani filios à fide auertere conentur, & nolint ab ea intentione desistere, nec in extrema necessitate teneri filios eis subuenire, imò si parentes vim faciant filiis vt fidem deserant, possunt eos cum moderamine inculpatæ tutelæ, vt hostes naturæ humanæ iura violantes occidere, non tamen eos possunt in vincula tradere vt fame pereant, nam si tempus longius sit, patet aditus ad censores fidei qui huic malo grauissimo occurrent. Ita cum aliis Fagundez, *suprà num. 7. & 8.* Escobar, *lib. 31. Decalog. n. 57.* contra Azorium, *tom. 2. lib. 2. quæst. 2. & 3.*

26 Dico tertiò: filij qui relictis parentibus in graui vel extrema necessitate religionem ingrediuntur vbi eis non possint subuenire, peccant mortaliter. Nam subleuatio parentum est de iure naturæ, & ingressus religionis ex consilio; sed anteponere opus consilij obligationi ex præcepto est peccatum mortale: ergo. Ita cum D. Th. Toleto, Rosella, Azor, & aliis communiter Fagundez, *suprà num. 15.* Excipe nisi Pater filios in sæculo prouocaret ad peccatum, ita vt probabiliter eorum lapsus timeatur, vel si filius in sæculo non posset viuere absque probabili periculo peccandi mortaliter, nam tunc sicut filius non tenetur cum periculo probabili vitæ temporalis succurrere Patri, etiam extreme indigenti, ita neque cum probabili periculo vitæ spiritualis. Ita cum D. Th. Toleto, Sanc. & aliis Fagundez, *suprà num. 21.*

27 Dico quartò: filius professus in religione potest exire à monasterio, petita, & non obtenta licentia ad parentibus, in graui necessitate constitutis succurrendum, siue ea necessitas detur ante, siue post professionem, non tamen ad id tenetur. Primum patet, quia prælati tenentur hanc licentiam filio religioso concedere si extra-monasterium eis succurrere possit, & intra non valeat; ergo si non concedat ius habent religiosi exeundi, siquidem licentia iniuste fuit negata, & illam habent à superiori prælato, nempe Papa, vel à iure naturæ. Quod autem ad id non teneantur patet, quia id est contra suum statum, sed præceptum succurrendi parentibus non obligat filios ad desendum proprium statum, vt si sint coniugati, non eos obligat ad deserēdas vxores, imò Pater deserendus est propter vxorem iuxta illud *Geneseos 5.* propter hanc relinquet homo Patrem & matrem: ergo ita cum Sà Rosella, Corduba, Fabiena, Rodriguez, & aliis Fagundez, *suprà num. 27.* & cum aliis Escobar, *lib. 31. Decalog. num. 70.* Aduerte tamen, quod in casu, quod filius exeat ad succurrendum parentibus, si ad hoc necessarium foret relinquere habitum, id posse efficere, secus si cum habitu retento eis posset subuenire, nam cui conceditur finis, conceditur etiam medium omnino necessarium ad illud. Ita cum Fagundez, Escobar, *lib. 31. Decalog. num. 73.* contra Rodericum Nauarrum, & alios.

28 Dico quintò: parentibus & creditoribus ad extremam redactis tenentur filij potius parentibus quam creditoribus subuenire, quando vtrisque subuenire non possunt. Ratio est quia in extrema necessitate omnia quoad vsum sunt communia, sed filius magis patētibus quam creditoribus adstringitur: ergo cum sit in possessione, & melior sit conditio possidentis, prius sibi extremè indigenti, & parentibus debet subuenire quam creditoribus. Ita cum Azor, Palud. Tabiena, Fagundez, *suprà num. 30.* & cum Caietano, Soto, & aliis Escobar, *lib. 31. Decalog. num. 76.* contra Medinam, Sotum, Gabriel. & alios; aduerte tamen quod redeunte meliori fortuna teneri filium id quod secum, vel cum parentibus de ære alieno insumpsit restituere creditoribus, nam cum solus fuerit in extrema necessitate communis, & non dominium, semper dominium mansit apud creditorem. Ita cum Nauarro, Toleto, Fagundez, & aliis Escobar, *lib. 31. Decalog. num. 79.* contra Rosellum, Syluestrum, Sotum, & alios, quos ibi refert Escobar, *num. 78.*

SECTIO V.

De obligatione parentum erga filios.

SVMMARIVM.

29 *Parentes tenentur curam filiorum habere in spiritualibus, & temporalibus.*
30 *Peccant parentes mortaliter si non curent vt filij bonis moribus imbuantur.*
31 *Tenentur facere sumptus necessarios vt filij addiscant saluti necessaria, & literarum studia.*
32 *Quid de studiis ad altiores scientias?*
33 *Quid si habeant aliqua bona filij castrensia, vel quasi castrensia?*
34 *Et si Pater habeat bona filij, adhuc si velit potest eum alere in studiis, & aula regia propriis bonis.*
35 *Pater tenetur filiis etiam spuriis alimenta præstare.*
36 *Quæ veniant nomine alimentorum?*
37 *Quid si Pater bonis careat, polleat vero mater?*
38 *An clerici teneantur filiis spuriis agenis alimenta prabere.*
39 *Mater per triennium tenetur filium, etiam spurium alere lac prabendo.*
40 *An mater possit repetere expensas factas in alendo filio vsque ad 10. annum.*
41 *Parentes in casibus, in quibus possunt filios exheredare, possunt ei alimenta negare.*
42 *Causæ ob quas parentes possunt filios exhæredare.*
43 *An filia de iure Lusitano nubens sine consensu Patris, vel luxuriosam vitam degens, possit exhæredari?*
44 *Quid si viro manifeste nobiliori nubat?*
45 *An de iure communi possint parentes filias absque voluntate parentum nubentes siue digno, siue indigno exheredare?*
46 *Parentes qui absque graui causa filios exponunt peccant mortaliter, & tenentur expensas hospitali restituere.*
47 *An matres proprio lacte filios non lactentes peccent?*
48 *Si Pater viuendo bona fide sua bona dissipauit cum preiudicio legitimarum filiorum non tenetur ex tertio legitimas filiorum integrare, secus si ex mala fide id fecit.*

Dico primò: parentes ex virtute pietatis tenentur curam filiorum habere in spiritualibus, & temporalibus, in hoc conueniunt DD. Et quoad spiritualia in primis peccat mortaliter Pater pro grauitate materiæ, si filios absque rationabili causa à bono reuocat, ab ingressu religionis, ab impletione votorum quæ bona venia ipsorum fecerunt, item si cogant ad matrimonium contrahendum, si dolo, ac minis, nisi in casibus in iure expressis, inuitos filios, vel filias ad ingressum religionis, vel profes- 29

sionem

sionem cogant. Imò cogentes fœminas ad ingressum, vel impedientes eis ingressum Religionis, & ad id consilium, auxiliumve dantes incurrunt in excommunicationem latam, *in Trid. sess.25.cap.18.de regularibus,* vt supra diximus.

30 Dico secundò: peccant mortaliter parentes, si non curant, quantum in ipsis est, vt filij bonis moribus imbuantur, & doctrinam Catholicam addiscant, si patiantur vt scholas hæreticorum frequentent, si non curent vt mandata Dei obseruent, praua consortia deuitent, sacramenta frequentent, & ab omni peccato saltem mortali, & ab eius occasionibus abstineant, si eos malo exemplo, vel consilio deprauent, si eos non obiurgent, & castigent mo-
31 derate, vel si eos etiam immoderate castigent, denique tenetur Pater facere sumptus necessarios vt filius addiscat saluti necessaria, & literarum studia, nec filius in diuisione paternæ hæreditatis tenetur expensas factas in studiis litterariis, quæ alij pueri eiusdem status & qualitatis addiscunt vt est grammatica in pueris ingenuis computare. Ita cum Azor, Soto, Bonacina, & aliis communiter Trullenc. *lib.4.1.d.3. num.3.* Fagundez, *in 4. præceptum lib. 4. cap. 1. num.3.*

32 Et idem dicendum est de aliis expensis factis in aliis studiis ad altiores scientias stando in iure Lusitano: hæ enim expensæ, nec sunt conferendæ, nec à parentibus computandæ in tertium aut in partem de qua libere possunt disponere vt patet ex ordinatione Lusitana, *lib.4.tit. 97.§.5. ou em scolas,* ita Valascus, de partitionibus, *cap.13.num.152.* Fagundez, *lib.4.in quartum præceptum cap.20. num.14.* Et idem dicendum est de iure communi: nam scientiæ cedunt in bonum commune, nec ad hæredes sunt
33 transmissibiles, nec vendi possunt. Ita cum Valasco, Molina, Fagundez, *suprà num.14.* Excipe nisi Pater habeat aliqua bona filij castrensia, vel quasi castrensia, aut aduentitia: nam tunc in dubio censebitur ipsum filium alere in studiis de bonis ipsius filij, & non propriis, quia non tenentur Patres de suo præstare alimenta quando filij habent bona propria de quibus ali possint. Ita cum Bartolo, Molina, Valasco, & aliis Fagundez, *suprà num.16.*

34 Dixi in dubio: nam adhuc in hoc casu Pater potest si velit de propriis bonis filios alere in studiis, & aula regia, quin teneatur eos sumptus sumere in tertium de quo libere disponere potest, vt aduertit Fagundez, *suprà n. 16.* Imò vt tales sumptus computentur in legitimam filij debet præcedere patris protestatio quod nolit de propriis bonis huiusmodi expensas in studiis facere, sed illas facere de bonis ipsius filij vt recte docet Molina, *tom.1. d. 239.* Fagundez, *suprà numero 18.* Sed de his infra redibit sermo.

35 Dico tertiò: quoad temporalem curam tenentur parentes de iure naturæ filiis, non solùm legitimis, sed etiam illegitimis, vt spuriis ex coïtu damnato, etiam adultis alimenta præbere, si inepti sint ad se sustentandum, at si se sustentare valeant, aut aliunde habeant, solum ex æquitate, & iure etiam canonico tenentur ad illa: ita Azor, *tom.2. lib.2. cap.1.q.1.* & cum aliis communiter Fagundez, *in 4. præceptum Decalog. cap.1. num.7.* Ratio est quia filius pars patris & de iure naturæ Patri commendatus.

36 Nomine autem alimentorum veniunt victus, vestitus, domus, lectus, medicinæ, impensæ funeris, non solùm filij, sed eius vxoris, & hæc omnia iuxta cuiuscunque conditionem considerata ætate, nobilitate, professione vitæ, instituto, more, & consuetudine patriæ, ita vt filio nobili debeantur & famuli, & pædagogus, & liberi, & impensæ necessariæ ad studendum, & iuxta morem patriæ etiam equus, nisi ex iusta causa, culpa filij Pater hæc alimenta decentia statui neget, & solum concedat quæ sunt simpliciter ad vitæ necessaria. Ita cum Azor, & aliis Trullenc. *lib.4. cap.1.d.3. num.10.* Tunc autem filij dicuntur habere aliunde quando habent bona propria, vel corporis vires, & industriam vel artem quibus possint si velint sibi victum quærere. Ita cum Azorio, Trullenc. *suprà num.10.*

Dico quartò: si Pater bonis careat, polleat vero 37
mater, hæc succedit in hac obligatione alimentorum, & vtroque deficiente succedunt avi, tam paterni, quam materni, & alij progenitores vt sunt patres, sorores, & patrui, non tamen alij vt bene cum Surdo aduertit Tamburinus, *lib.5.de Decalog. cap. 3. §. 1. num. 1.* An autem quando ob Patris hæresim eius omnia bona fisco publicantur teneatur fiscus ex iustitia filiis Catholicis alimenta ad vitam simpliciter necessaria donare? Respondeo post sententiam latam hæresis non teneri, bene tamen ante sententiam. Ratio est quia ita ius statuit ob bonum commune, vt atrocitatem huius pœnæ parentes à patrando delicto arceantur. Ita cum Sanchez, Symancas, & aliis multis Fagundez, *lib.4. in 4. præceptum cap.1. num. 9. & 10.* Et idem dicendum est quando publicantur bona Patris fisco ob crimen læsæ maiestatis humanæ, non tamen in aliis delictis. Ita cum Sanchez, & aliis Fagundez, *suprà num.9.*

An autem teneantur clerici filiis spuriis egenti- 38
bus alimenta ex naturali æquitate debita, etiam ex fructibus beneficij, si alios non habeant, relinquere? Respondeo affirmatiue: nam Pius V. in sua constitutione non prohibet clericis filiis suis alimenta etiam testamento ex fructibus beneficij relinquere, sed hæredes eos instituere. Vnde potest clericus etiam ex fructibus beneficij filiam dotare, quia dos succedit alimentis. Ita cum Filliucio, Nauarro, Villalobos, Trullenc. *suprà num.9.* Secundò fit teneri parentes, etiam filio proscripto à Rege si non habeat aliunde, item excommunicato, & expulso à religione; vel hæretico alimenta præbere saltem ea quæ sunt simpliciter ad vitam necessaria Trullenc. *suprà num. 10.*

Dico quintò: mater vsque ad triennium exactum 39
tenetur filium etiam spurium alere lac præbendo, cæteræ autem impensæ sunt à patre faciendæ. Quod mater lacte careat, vel lactare commode filium nequeat, tunc Patris etiam onus est lactis impensas, soluere, quod si Pater non soluat, nec alere filium possit & mater diues sit succedit mater in hac obligatione Patris vt supra diximus. Decastilius *lib. 2. de iustitia tract.2.d.9.dub.11.num.172.* Tamburinus, *lib.5. Decalog. cap.3. §. 2. num.2.*

An autem mater possit repetere expensas factas 40
in alendo filio vsque ad 10. vel 18. annum, siue àb ipso filio, si hæres sit Patris, siue à Patre diuite, vel tutore? Respondeo posse, si protestata est se alere animo repetendi impensas, secus si non protestata est, præsumitur enim id liberaliter fecisse amore filij. Excipe si mortuo Patre nulloque tutore existente animo se compensandi mater bona filij administrauit: nam tunc potest alimenta repetere, secus reputatur amore filij id fecisse, maximè si bona filij & matris non erant diuisa, secus si diuisa iam erant: nam tunc præsumitur in matre fuisse animum repetendi; id enim ostendit illa rationum & liberorum distincta diuisio, non tamen potest mater æstimationem sui laboris exposcere: nam id gratis impendere tenetur mater. Ita cum Azor, Sanchez, Tamburinus, *suprà num.4. & 5.*

Dico

41 Dico sexto: Parentes in omnibus casibus in quibus possunt filios exhæredare, possunt eis negare alimenta, seclusa extrema necessitate. Ita cum communi sententia Fagundez, *in 4. præceptum Decalogi lib. 4. cap. 3. num. 1.* valet enim argumentum de dote ad alimenta, & de alimentis ad dotem; & consequenter de exhæredatione ad negationem alimentorum, & dotis. Dixi seclusa extrema necessitate, siquidem in extrema necessitate solum in duobus casibus possunt patres filiis alimenta negare, scilicet quando filius vellet patrem à fide auertere, & in crimine læsæ maiestatis, proditionisve principis, & patriæ Fagundez *suprà n. 1.*

42 Dico septimo: Causæ ob quas parentes possunt filios exhæredare, & alimentis priuare sunt quatuordecim, quæ enumerantur in Authentica vt cum de appellat. cognos. *§. causas; & in nostra ordinatione lib. 4. tit. 88.* prima si filius, vel filia in patrem, vel matrem manus violentas iniecerit, citra suam, vel patriæ defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ 2. Si eos contumeliis grauibus afficiat. 3. Si accuset, extra casum proditionis patriæ, & principis. 4. Si cum maleficis se intermisceat; 5. Si insidietur vitæ patris. 6. Si patris vxorem, hoc est, nouercam violet; 7. Si in iudicium deferat patrem cum eiusdem graui detrimento. 8. Si requisitus à patre carcerato filius, non autem filia, illum non adiuuet. 9. Si histrionicam, vel gladiatoriam artem exerceat; quando pater non est eiusdem artis. 10. Si altero parentum furioso filius neglexerit eius curam. 11. Si filius patrem aut matrem captiuam non redemerit; 12. Si discedat à fide, cum parentes catholici sint. 13. Si prohibeat alicui suorum parentum testamentum condere. 14. Si patre offerente dotem & nuptias filia minor 25. annis luxuriose vixerit, & de iure Lusitano additur etiam si absque parentum consensu ante 25. annum nupserit, siue digno, siue indigno, vel peccauerit in corpus suum, vel turpem luxuriosamque vitam elegerit.

43 An autem de iure Lusitano filia ante 25. annum ætatis suæ nubens, vel luxuriosam vitam degens ipso iure maneat priuata hæreditate paterna, & materna? Respondeo affirmatiue. Vnde patribus eam non exhæredantibus possunt alij hæredes legitime succedentes illam exhæredare si voluerint, si crimen fuerit in indicio comprobatum. Si tamen filia viro manifeste nobiliori nupserit tunc solum
44 potest à patribus exhæredari in medietate suæ legitimæ; quod si eam expresse non exhæredauerint non manet ipso iure exhæredata. Ita habetur *lib. 4. nostra ordinationis tit. 88.* Hæc tamen lex non extenditur ad filios, comprehendit tamen filios naturales hominis mechanici, nam hæc de iure Lusitano succedunt patri in hæreditate, sicut filij legitimi. Ita & bene cum aliis Fagundez *in 4. præceptum Decalogi lib. 4. cap. 3. num. 13.*

45 An autem de iure communi possint parentes filias absque voluntate parentum nubentes siue digno siue indigno exhæredare? Respondeo negatiue, sed tenentur eis dotem competentem, vel alimenta dare iuxta suum statum si non habeant vnde viuant, secus si habeant. Ita cum Sanchez Tamburinus *lib. 5. Decalogi cap. 2. §. 3. num. 7.* & cum Fagundez, Molina, Henriquez, Escobar *lib. 31. Decalogi num. 89.* An autem filia vidua nubens etiam indigno contra voluntatem patris incurrat hanc pœnam exhæredationis iure Lusitano? Respondeo negatiue, quia iam est emancipata, & extra patriam potestatem. Ita Fagundez *lib. 4. in 4. præceptum Decalogi c. 3. n. 27.* contra Rebellum, & alios.

Dico octauo: Parentes qui sine graui causa, v. g. timoris infamiæ matris, vel alterius similis necessitatis filios exponunt, cum alias diuites sint, peccant mortaliter, & tenentur impensas hospitali restituere, secus si prædictis causis id faciant, nam tunc prædicta necessitas eos tum à peccato, tum à restitutione excusat; quia ita præsumitur de voluntate fundatoris hospitalium in quo tales infantes educantur, præsertim si hospitalis diues sit. Secus si pauper. Ita cum Layman, Tamburinus, *lib. 5. cap. 3. §. 1. num. 5.* 46

An autem matres proprio lacte filios non lactentes peccent? Respondeo peccare venialiter si id sine causa faciant, secus si detur iusta causa, vt est imbecillitas, vel inopia, vel si mater adeo sit nobilis vt iuxta morem patriæ id ei non deceat, quod hodie ad omnes diuites etiam plebeias praua consuetudine introductum est, vt bene cum Azorio notat Trullenc. *lib. 4. Decalogi cap. 1. d. 3. n. 24.* In casu tamen quod mater filios proprio lacte non alat tenetur sub mortali bonas nutrices quærere quæ non sint morbo infectæ, quia tenetur bono filij consulere. Ita cum Bonacina, Trullenc. *suprà n. 24.* & cum aliis Fagundez *lib. 4. in 4. præceptum Decalogi cap. 1. num. 12.* 47

Dico nono: Si pater dum viuit bona fide sua bona dissipauit etiam cum præiudicio legitimæ filiorum, non tenetur integrare legitimas filiorum ex tertio, bene tamen si mala fide id fecit, vt filiorum legitima decresceret, nam tunc peccauit contra ius debitum filiis, filij namque licet non habeant ius in re, habent tamen ius ad rem, ad legitimam à quo iure non possunt dolose expelli: ita cum Azorio, Tamburinus *lib. 5. Decalogi cap. 4. §. 3. num. 2.* Immo si pater in vita filio poscenti dedit legitimam integram iuxta facultates quibus tunc fruebatur, potest filius post mortem patris aliquid amplius petere, si forte postea amplificatum fuit patrimonium patris Tamburinus *ibi num. 3.* Excipe nisi filia, vel filius cum iuramento absque vi, metu, vel dolo renuntiauerit futuræ patris successioni sua dote contenti, secus si sine iuramento renuntiauerint. An autem possint huiusmodi iuramenti petere relaxationem à superiore? Respondeo affirmatiue. Ita & bene cum aliis Tamburinus *suprà num. 4.* 48

DISPVTATIO II.

De obligatione inter virum & vxorem.

SECTIO I.

De obligatione virorum erga vxores.

SVMMARIVM.

49 *Maritus tenetur diligere vxorem.*
50 *Peccat si absque legitima causa ab impletione præceptorum Dei, & Ecclesiæ impediat.*
51 *Tenetur vxorem, vt sociam tractare.*
52 *Adulterium committente vxore, potest ei vir propria authoritate debitum negare.*
53 *Coniux catholicus non tenetur admittere coniugem hæreticum de heresi damnatum, si in sæculo maneat.*
54 *Potest in hoc casu ordinibus sacris initiari?*

55 *Idem potest facere post sententiam diuortij ob adulterium carnale.*

56 *An coniux hæreticus post sententiam hæresis possit inuito coniuge catholico transire ad sacros ordines?*

57 *An per copulam post sententiam hæresis innocens censeatur remittere coniugi hæretico?*

58 *An adulterium spirituale condemnetur cum adulterio spirituali?*

59 *Tenetur vir alimenta vxori præstare, etiamsi absque dote vxorem inopem duxerit.*

60 *Quid si pater vxoris diues esset, & dotem constituere nolit?*

61 *Maritus si non potest non tenetur vxorem alere, tenetur tamen quantum in se est laborare vt vxorem, & familiam alat.*

62 *Quid si dos vxoris fuerit fisco publicata siue ob crimen hæresis, vel læsæ majestatis?*

63 *Maritus dote promissa, & non soluta non tenetur vxorem alere?*

64 *Non potest maritus ob dotem non solutam non traducere in domum vxorem, nec potest eam è domo eijcere.*

65 *Si vxor ex propria leuitate sine culpa viri discedat à domo mariti non tenetur maritus ei alimenta præbere.*

49 Dico primo maritus tenetur diligere vxorem, vt Christus Ecclesiam, ad Ephesios 5. Peccat igitur primo si eam ab impletione præceptorum Dei & Ecclesiæ absque legitima, & iusta causa impediat. Ita cum Toleto, Nauarro, & aliis Fagundez *lib.4. in 4. præceptum Decalogi cap.7. num.2.* Si
50 vero eam impediat ab operibus consilij, vt à frequenti confessione, communione &c. absque graui causa tantum peccabit venialiter. Excipe nisi vxor magnam vtilitatem caperet ex frequenti confessione, & communione, nam tunc eam sine causa impediens peccaret etiam mortaliter. Ita cum Sairo Bonacina Trullenc. *lib. 4. Decalogi cap. 1. d. 4. num. 2.*

51 Dico secundo: Tenetur maritus vxorem, non vt seruam, sed vt sociam tractare. Vnde non potest eam grauiter; & multo minus atrociter percutere, sed solum moderate castigare iuxta culpam, habita ratione personæ, conditionis, & status matrimonij. Tenetur eam iniuria minime afficere, sed potest moderate verbis corripere, non tamen contumeliosis. Tenetur domus gubernationem quantum ad rem, ac mores attendere; tenetur cum illa habitare, non solum in eadem domo, sed & eadem mensa, & toro accumbendo, per hoc tamen non tollitur quod possit aliquam breuem profectionem inire, & peregrinationem vouere absque consensu vxoris, non tamen poterit longam peregrinationem inuita vxore promittere, & exequi, quia Deo non placent vota quæ sunt cum alterius damno implenda, quale esset huiusmodi votum, quod in debiti, ac cohabitationis præiudicium esset implendum. Ita cum Syluestro, & aliis communiter Escobar *lib.31. Decalogi num.113.* multo etiam minus poterit absque iusta causa longo tempore abesse; iusta autem causa esset alicuius momenti negotium, superioris obedientia, inimicitiæ vitandæ, exilium, at si spes redeundi ad patriam sublata sit, tenetur vxorem suam, si commode potest ex illo loco extrahere, & secum adducere. Ita cum Sayro, Toleto, & aliis communiter Trullenc. *suprà num.6.* Escobar *lib. 31. Decalogi num.37. & 113.* Fagundez *in 4. præceptum Decalogi lib.4. cap.7. à num.3. vsque ad 6.*

52 Dico tertio: Adulterium committente vxore potest maritus innocens coniugi propria authoritate debitum negare. Et idem potest facere coniux innocens respectu mariti, & hoc et si adulterium sit occultum. Ita cum Sanchez & aliis communiter Fagundez *suprà num.17.* Hæc enim conditio iure naturæ matrimonio inest; vnde non tenetur innocens in foro conscientiæ obedire iudici etiam sub censura præcipienti vt debitum reddat, in publico tamen ad tollendum scandalum tenetur obseruare censuram, dum non probat adulterium, immo in foro conscientiæ potest innocens diuertere à coniuge adultera propria authoritate, etiamsi non possit probare adulterium, dummodo certum sit, & modo non detur scandalum. Ita cum Sanchez, & aliis Fagundez *suprà num.20.* in foro tamen externo tenebitur adulterium probare ad faciendum diuortium, & dum non probat cogetur cum vxore habitare ita cum communi sententia Fagundez *suprà num. 20.*

An autem coniux catholicus teneatur admittere 53
coniugem hæreticum conuersum de hæresi damnatum, si in sæculo maneat? Respondeo negatiue. Ita cum Sanchez, Castro, Couarruuias, Barbosa, Matienço, Simancas, & aliis Fagundez *suprà cap.8. num.10.* & cum aliis Escobar *lib.31. Decalogi n.110.* nam Ecclesia in pœnam hæresis facit vim coniugi catholico in perpetuum diuertendi ab hæretico, etiamsi resipiscat, nec ad hoc requiritur specialis sententia diuortij, sed sufficit sententia condemnatoria hæresis. Ita cum communi sententia Sanchez *lib.1. de matrimonio d.15. num.20.* & cum aliis Fagundez *suprà n. 11.* & cum aliis Escobar *lib. 31. Decalogi num. 123.* Vnde vir catholicus potest in 54
hoc casu ordinibus sacris initiari, vel ingredi religionem, si velit: ita Sanchez *suprà num.21.* Fagundez *suprà num.13.* & cum aliis Escobar *supra numero 126.*

Et idem potest facere post sententiam diuortij 55
ob adulterium carnale, etiam viuente, & reclamante vxore adultera, ita cum aliis Escobar *suprà num. 129.* & cum aliis Fagundez *suprà num. 18.* Immo id etiam in foro conscientiæ potest efficere vir ante sententiam iudicis, si adulterium certum sit, etsi esset occultum, & non posset probari, sublato tamen scandalo, vt si esset in remotissimis terris vbi periculum scientiæ matrimonij non esset, secus si tale periculum esset, nam cum adulterium non possit probari habet coniux ius repetendi suum virum in foro externo. Ita & bene Sanchez *lib.10. de matrim. d.11. num.2.* & cum aliis Fagundez *suprà num.20.*

An autem coniux hæreticus conuersus tamen, 56
post sententiam hæresis, possit inuito coniuge catholico transire ad sacros ordines vel Religionem? Respondeo negatiue, bene tamen de eius licentia; Et idem dicendum est de adultera etiam post sententiam diuortij; Si tamen lata sententia hæresis, vel diuortij innocens monitus nolit reconciliari adulteræ, vel hæreticæ potest ad sacros ordines, vel religionem transire, nam coniux catholicus, vel innocens nolens admittere reconciliationem censetur licentiam concedere adultero vel hæretico. Poterunt tamen coniuges innocentes licentiam reuocare, & reuocare adulteros donec profiteantur. Ita cum Sanchez, & aliis Fagundez *lib. 4. cap.8. à num.23. vsque ad 27.*

An autem per copulam habitam post sententiam 57
hæresis innocens censeatur remittere coniugi hæretico. Respondeo, in foro externo censeri siue habuerit animum remittendi, siue non; nam in foro externo præsumitur habuisse intentionem remittendi

tendi; secus in foro conscientiæ, nam in hoc si tale animum non habuit, vel ignorabat per dictam copulam illi reconciliari non censetur remittere, secus si habuerit talem animum, vel si nec habuit vel non habuit, nam tunc censetur, vel expresse, vel saltem virtualiter remittere. Ita cum Sanch. & aliis communiter Fagundez *suprà à n.* 29. *vsque ad* 33.

58 An autem adulterium virtuale condonetur cum adulterio spirituali? Respondeo negatiue, nam compensatio non potest dari nisi inter res omnino æquales; sed per adulterium carnale maior iniuria fit matrimonio quam per adulterium spirituale vt late probat Surdus *de alimentis tit.* 7. *quæst.* 21. *num.* 8. ergo cum hæ iniuriæ non sint æquales non possunt compensari, sed vterque potest diuertere. Ita cum Sanchez & aliis Fagundez *suprà num.* 35. Secus dicendum existimo si vterque coniux per sententiam sint damnati de hæresi nam tunc debet inter eos fieri compensatio velint, nolint coniuges, nam cum vterque habeat pœnam æqualem necessario admittenda est inter eos mutua compensatio, vnde non possunt ab inuicem separari absque peccato, ita contra Sanchez, Fagundez *suprà n.* 38.

59 Dico quarto: Tenetur vir alimenta vxori præstare, etiamsi absque dote vxorem inopem duxerit, sibi enim imputare debet quod nullam dotem postulauerit. Ita cum communi sententia Fagundez *lib.* 4. *in* 4. *praceptum cap.* 9. *num.* 2. Tamburinus *lib.* 5. *cap.* 3. §. 3. *num.* 1. Dixi vxorem *diuitem*, nam si diues sit tacite iam ab illa dos censetur promissa. Ita cum Sanchez & aliis Fagundez *suprà num.* 4. Tamburinus *suprà num.* 1. Secus si pater eius diues esset, sed dotem

60 constituere nollet, non tunc tenetur vir vxorem alere si potest, quia sibi imputet quod dotem in pactum non deduxerit. Ita cum Sanchez, Molina, Fagundez *suprà num.* 5.

61 Dixi si potest, nam si non potest non tenetur eam alere, cum nemo ad impossibile obligetur, tenetur tamen quantum in se est laborare vt vxorem & familiam alat, Fagundez *suprà num.* 6. Quod verum est etsi dos vxoris casu, & sine culpa vxoris perierit [dummodo dos non fuerit fisco publicata] quod etiam verum est etsi mulier propter suam culpam, non tendentem tamen directe ad separationem ab ipso viro, sit perpetuo carceri emancipata, vel in morbum contagiosum inciderit vnde separatim à viro habitare cogatur, quod à fortiori dicendum est, si id sine culpa sua fiat propter contagium v. g. viri, quia totum id postulat reciprocus amor coniugum, & sicut coniux diues de suis etiam bonis paraphernalibus & propria industria acquisitis maritum exulem, vel in triremibus propter sua delicta alere tenetur sic vir vxorem ita Tamburinus *suprà n.* 2.

62 Dixi dummodo dos non fuerit fisco publicata, nam si dos fuerit fisco publicata siue ob crimen hæresis, vel læsæ maiestatis &c. non tenetur vir mulierem perpetuo carceri damnatam alere, quia tunc nec ratione dotis, nec ratione consortij coniugalis tenetur, cum per carcerem perpetuum ad quem damnata est à viro perpetuo separetur. Ita cum Simancas, Surdo, & aliis Fagundez *cap.* 13. *num.* 8. *&* 9. Sed quid si vxor non sit carceri emancipata tenebiturne vir illam alere si dos publicata fuit fisco ob hæresim, vel alia delicta? Respondeo quod vel parentes vxoris diuites sunt, vel non, si diuites sunt, ipsi tenentur illam alere, siue vir admittat vxorem hæreticam, siue non; si tamen parentes non possint eam alere, si maritus illam admisit tenetur eam ex charitate alere, amor enim coniugalis id postulat; secus si eam non admisit ad coniugale consortium. Ita cum Sanchez, & aliis Fagundez *lib.* 4. *cap.* 13. *num.* 7. *&* 4. & cum aliis Escobar *lib.* 31. *Decalogi num.* 173. Tamburinus *suprà num.* 2. Et idem dicendum est quoties vxor sua culpa dissipauit dotem inscio marito Tamburinus *suprà num.* 2.

Dico quinto: Maritus dote promissa, & non soluta non tenetur alere vxorem; non potest tamen propter id ei debitum negare; obligatio enim, reddendi debitum non oritur ex traditione dotis, sicut obligatio vxorem alendi. Ita cum Sanchez, Fagundez *suprà cap.* 10. *num.* 2. Quod si dos tempore promisso integra non soluatur, tenetur pro rata solutæ dotis alimenta præstare. Sed quid si non soluatur dos quia qui illam promisit non habet vnde soluat? Respondeo quod si extranei dotem promiserunt, non tenetur vir vxorem alere, dote non soluta; Et idem dicendum est, si parentes, vel ipsa vxor dolore promiserunt. Secus si non dolore, sed putantes se habere sufficientes opes ad illam soluendam, nam tunc gaudent priuilegio quod non possint conuenire pro dote soluenda, quo tamen carent quando id dolore fecerant, sicut etiam non gaudent extranei qui dotem promiserunt scientes se soluere non posse. Ita cum Sanchez & aliis Fagundez *suprà num.* 5. *&* 6. 63

An autem in casu quo vir non tenetur vxorem alere ob dotem non solutam possit eam in domum non traducere, vel traductam expellere, & negare ei cohabitationem donec ei dos soluatur? Respondeo negatiue; ius enim cohabitandi non oritur ex solutione dotis, sed ex natura contractus matrimonij. Vnde nec iudicis authoritate ob hanc causam potest vxor expelli. Ita Sanchez *lib.* 9. *de matrim. d.* 5. *num.* 17. *&* 18. & cum aliis Fagundez *suprà num.* 17. contra Sperill. quem refert Tamburinus *suprà n.* 4. & alios, quos citat Fagundez *suprà num.* 17. 64

Dico sexto: Si vxor discedat à marito sine culpa viri, sed ex propria leuitate, non tenetur vir ei alimenta præbere; quia vxor tenetur in obsequio viri esse. Ita cum communi sententia Fagundez *suprà cap.* 9. *num.* 16. Quod si non culpa sua, sed viri discedit, v. g. ob illius sæuitiam, vel ob periculum imminentis mortis, vel veneni, tenetur vir eam alere, etiamsi eam absque dote duxerit. Ita cum Sanchez, & aliis Fagundez *ibi num.* 17. An autem vir teneatur vxori adulteræ alimenta præstare? Respondeo in foro conscientiæ, etsi adulterium sit occultum posse ei alimenta negare, nam sicut ei potest negare conuictum, & habitationem ita & alimenta, quod verum est etsi à principio ipse maritus dederit causam adulterio eam è domo iniuste expellendo, vnde illa fuit in adulterium prolapsa; expulsio enim iniusta non imputatur marito nisi vt causa remota, ac per consequens non excusat vxoris adulterium. Ita cum Sanchez, Fagundez, & aliis Escobar *lib.* 31. *Decalogi num.* 148. In foro tamen externo in vtroque casu cogitur vir vxorem alere, & cum ea habitare, donec sententia diuortij feratur; in quo etiam foro durante lite cogitur vir litis expensas vxori ministrare, etiamsi in foro interiori eas denegare possit, si adulterium certum sit; ita cum Sanchez, & aliis Trullenc. *lib.* 4. *Decalogi cap.* 1. *d.* 4. *n.* 14. Fagundez *suprà cap.* 9. *num.* 26. 65

SECTIO II.

De obligatione vxorum erga maritos.

SVMMARIVM.

66 *Vxor tenetur viro amorem, honorem, & obedientiam exhibere in his in quibus est ei subdita.*

67 *Tenetur vxor sequi virum, quo velit eam ducere.*

68 *Vxor tenetur viro inopia presso alimenta prabere.*

69 *An vxor nobilis teneatur viro vilia obsequia praestare?*

70 *An mortuo marito teneatur vxor ex bonis dotalibus debita, qua maritus ad alendam familiam contraxit soluere?*

71 *An vxor non plus insumens de bonis mariti per vsuras acquisitis, quam quod ad congruam sustentationem sufficeret, teneatur postea de propriis bonis satisfacere, his quibus maritus per vsuras damnum egit.*

72 *An vxor qua aliquid accepit à primo marito teneatur illud reseruare filiis proprij mariti?*

66 Dico primo: Vxor tenetur viro amorem, honorem, & obedientiam exhibere in his, in quibus est ei subiecta; quia vir est superior, & caput mulieris. Hinc præter obedientiam debitam in redditione debiti coniugalis tenetur etiam in his quæ pertinent ad bonos mores, & gubernationem obtemperare; ita vt nolle obedire in materia graui præcipienti, vt velle spreto viro independenter gubernare, sit lethale peccatum; sic etiam peccat ex se mortaliter vxor si ex contemptu non obedit dum vir præcipit vt superflua, vana, moresque incompositos exuat, sine contemptu autem mariti præceptum non obligat ad mortale. In rixis cum viro peccare potest mortaliter, si eum in blasphemias sua morositate, in rixas prorumpere faciat, vel si ex contemptu ei debitam submissionem non præstet, dum præceptum est iustum. Ita cum Nauarro, Sayro, Toleto, & aliis communiter Trullenc. *lib.*4. *cap.*1.*d.*4.*num.*16.

67 Dico secundo: Tenetur vxor sequi virum quo velit eam ducere, vt ibi cohabitent, quinque exceptis casibus. Scilicet si mortis periculum immineret, si peccati mortalis immineret periculum, si ipsa esset ancilla, si vir vagus esset, & ita post matrimonium factus, si in coniugio pactum interuenisset non mutandi locum, quo casu si necessitas vrgens mutandi domicilium forte contingeret v. g. inimicitia, vel morbus, non obstante pacto maritum sequi adhuc teneretur; ita Tolet. *lib.* 5. *cap.*2. Nauar. *sum. cap.* 14.*num.* 20. Filliuc. *tract.*28.*p.*1. *num.*144. Sayrus *in claui regia lib.*7.*cap.*7.*num.*10. Trullenc. *suprà num.*16.

68 Dico tertio: Vxor tenetur marito inopia presso alimenta præbere, si habeat vnde ei succurrere possit, siue ex bonis dotalibus, siue ex paraphernalibus, siue aliunde etiam proprio labore acquisitis, hoc enim postulat mutuus coniugum nexus, etiamsi maritus culpa sua sit carceri astrictus, triremi mancipatus, vel infirmus, non tamen si culpa sua ab vxore recedit, nisi forte redire velit. Ita cum communi sententia Sanchez *de matrim. lib.*9.*d.*4. *num.*271. Trullenc. *suprà num.* 20. An autem vxor nobilis teneatur marito vilia obsequia præstare? 69 Respondeo negatiue, sed solum tenetur ei præstare quæ illius dignitatem, ac nobilitatem non dedecent; siquidem vxor non est famula sed socia. Vnde non tenetur lauare mariti pedes, cibos condire, domum verrere, tergere, fricare, & alia huiusmodi. Excipe nisi coniuges ita pauperes essent vt famulam conducere non possent, nam tunc coniux etiam nobilis ad ea opera, & obsequia tenetur. Ita & bene cum Sanchez, Garcia, & aliis Fagundez *lib.*4.*in* 4.*preceptum cap.*12. *num.*4.

Sed quæres: An si mortuo marito nulla supersint bona mariti teneatur vxor ex bonis dotalibus, aliisque propriis debita, quæ maritus contraxit ad ipsam & familiam alendam soluere? 70 Respondeo non teneri ad soluenda prædicta debita, nisi maritus illa acceperit nomine vxoris, ipsa vxore consentiente, aut protestatus sit nolle illa gratis præstare, aut nisi acceperit in fraudem sciente vxore. Ratio prioris partis est, quia maritus tenetur alere vxorem, & vxor nullum contractum iniit cum creditoribus, nec quidquam ab illis accepit: ergo non tenetur eis de suo soluere debita mariti. Quoad secundam vero partem etiam liquet; nam cum nomine vxoris, vel ea consentiente debitum fuerit contractum, perinde est, ac si illud acceperit. Et idem dicendum est quando in fraudem creditorum sciente vxore debita à marito fuere contracta: nam iam cooperata est actioni iniustæ, ac per cõsequens in defectu mariti tenetur ad restitutionem. Ita cum Bonac. Trullenc. *lib.* 4. *Decalog. cap.* 1.*d.*4. & debet consentire cum Sanchez, & aliis Escobar *lib.*31. *Decalog. n.*136. quidquid absolute dicat Tamburin. *lib.*5.*cap.*2.§.2.*num.*7. & alij.

An autem vxor non plus insumens de bonis à marito per vsuras acquisitis, quam quod ad congruam sustentationem sufficeret iuxta personæ propriæ qualitatem, teneatur postea de suis bonis satisfacere his quibus maritus per vsuras damnum egit, si ipse nihil habuit vnde solueret? 71 Respondeo quod vel matrimonium fuit celebratum per contractum dotis, & Arraharum, vel per chartam medietatis, si per dotem & arrahas non tenetur mulier prædictis damnis satisfacere, quia tenebatur vir eam alere ex fructibus dotis, dote semper salua & arrhis, quod si dos & arrhæ forte perierunt, vel maritus eas dissipauit, & postea ad eam sustentandam prædicta debita per vsuras contraxit, tunc vel mulier consensit in prædictis vsuris, vel non, si consensit modo dicto tenebitur ex bonis paraphernalibus, vel mortuo marito, aliunde acquisitis prædicta debita soluere. Secus si ignara vsurarum prædicta consumpsit vt supra diximus. At si matrimonium fuit per chartam medietatis tenetur illa medietatem debitorum soluere vt bene explicat Sanc. & Molin. Fagund. *lib.*4.*cap.*9.*num.*14. Escob. *lib.* 31. *Decalog. num.* 139. Quod si mortuo marito nulla alia bona remanserunt nisi paraphernalia, vel aliunde soluto matrimonio, per hæreditatem acquisita, tunc solum tenebitur soluere prædicta debita, quando vel consensit in prædictis vsuris, vel sciens esse acquisita ex vsuris, eis ad sui sustentationem vtebatur vt supra diximus cum Bonacin. & Trullenc. *lib.*4. *Decalog. cap.*1.*d.*4. est enim eadem in vtroque casu ratio.

An autem vxor quæ aliquid accepit à primo marito teneatur illud reseruare filiis prioris mariti, si ipsa transeat ad secundas nuptias? 72 Respondeo teneri, si illud accepit titulo lucratiuo, vt sunt arrhæ quas à priori marito accepit. Secus autem si accepit

pit titulo oneroso, nam cum illarum absolutum dominium adepta sit, potest de eis ad libitum disponere; Ita cum multis Bonacina *tom. 2. d. 6. quæst. vnica p. 7. n. 15.* Sanch. *lib. 6. de matrim. d. 40. & 41.* Hinc fit patrem teneri relinquere filiis prioris matrimonij ea, quæ ex bonis primæ coniugis ad ipsum peruenerunt, sicut tenetur vxor; quia ea bona debentur hæredibus vxoris, & sic vsu receptum est, teste Bonac. *sup.* Saa *verbo parentes n. 12. & aliis.*

DISPVTATIO III.

De mutua obligatione domini, serui, ac famuli.

SECTIO I.

De obligatione seruorum erga dominos.

SVMMARIVM.

73 *Quid per seruos intelligatur?*
74 *Serui tenentur deferre honorem dominis.*
75 *Serui non tenentur dominis obedire in eis, quæ sunt mala.*
76 *Serui tenentur obedire dominis, non solum probis, sed etiam improbis.*
77 *Serui qui capti sunt in bello iniusto licite possunt fugere ad suos.*
78 *Secus dicendum est de seruis qui seipsos vendiderunt, vel à parentibus ob egestatem venundati sunt.*
79 *An seruis licite fugientibus licitum sit dare consilium, vt fugiant?*
80 *An seruus magis obligetur seruire domino, quam vxori?*

73 SVpponto seruos esse quos mancipia vocamus, & emi solent, aut iusto bello capiuntur. Famuli vero qui pro mercede locant se ipsos in obsequium dominorum, hi autem differunt ab operariis, nam operarij solum locant operas suas ad certum genus operis. His suppositis,

74 Dico primo: Serui tenentur deferre honorem dominis; vnde si eos irrideant, contemnant, vel negligant, peccant mortaliter, tenentur eis obedientiam exhibere in rebus quibus dominis subiiciuntur; tenentur eorum res conseruare pro viribus, & in ægritudine dominorum procurare vt eis Sacramenta administrentur, si alij desint, & illos in periculo vitæ defendere quando sunt mancipia, & famuli specialiter tamen conducti vt dominum tueantur si casus inopinatus euenerit. Ita Filliucius *tract. 28. p. 2. cap. 3. quæst. n. 40.* & alij communiter.

75 Dico secundo: Serui non tenentur dominis obedire in his, quæ sunt mala, vt quæ sunt contra ius naturale, vel ius gentium, vel contra præcepta diuina. In illis vero, quæ sunt legibus Ecclesiæ, & ciuilium principum contraria, videndum est an fortius sit Ecclesiæ, vel principis præceptum, quam domini, & tunc obediendum est præcepto fortiori. Quod si res sit indifferens, obediendum est domino, & multo magis quando opera præcepta à domino essent conformia legibus. Azor *quæst. 10. cap. 38.* Filliuc. *sup. quæst. 10. num. 64.*

76 Dico tertio: Serui tenentur obedire, non solum dominis probis, sed etiam improbis, vt patet *ex 1. Petri: Serui subditi estote dominis, non tantum bonis, & modestis, sed etiam dyscolis.* Tenentur etiam superioribus suis indigentibus necessaria subministrare ad victum, si possunt, & eis deficientes in re magni momenti, aut eis graue damnum inferentes, vel impedientes peccant mortaliter Clauis Regia *cap. 7. lib. 7. num. 12.*

Dico quarto: Serui qui capti sunt in bello iniusto, licite possunt ad suos fugere. Ita communiter DD. Et idem dicendum est, quando esset dubium de legitima seruitute, nam tunc stat possessio pro libertate. Ita communiter DD. An autem serui, qui iusto bello capti sunt possint fugere? Respondeo non posse fugere vt libere vagentur, bene tamen ad suos, vel ad amicam ciuitatem vbi publico nomine tuti sint; si alias fides data ab eis non est de non fugiendo; quia cum hi iure gentium serui facti sint, idem ius gentium & consuetudo populorum interpretatur, vt liceat eis fugere ad suos quando commode possunt; Ita Conarruuias, Soto, Bañes, Salon, & alij Trullenc. *lib. 4. Decalog. c. 1. d. 5. n. 5.* 77

Secus dicendum est de seruis qui seipsos vendiderunt, vel à parentibus ob egestatem venundati sunt, nam cum per contractum serui facti sint, tenentur stare cōtractui. Et idem dicendum est de his, qui ex ancilla sic iuste empta procreati sunt, vel serui pœnæ effecti. Ita & bene Trullenc. *suprà n. 5. & lib. 5. Decalog. cap. 2. d. 6. n. 3.* Excipe, nisi à dominis ad aliquod peccatum inducantur, vel si inhumaniter tractentur, cessantibus tamen causis, tenentur reuertere; nisi forte iniuria tanta sit, vt merito libertate sint compensandi, vel nisi dominus sit Iudæus, aut paganus iurisdictioni principis Christiani subiectus, vel si sit hæreticus: nam in his casibus seruus Christianus eo ipso fit liber, & potest dominum deserere; vt patet *ex l. Deo nobis, Cod. de Episcopis & clericis.* Immo horum serui infideles, possunt fugere ad Ecclesiam, vt Christiani fiant, & facti Christiani sunt liberi Lessius *lib. 2. c. 5. d. 5.* & cum aliis Trullenc. *lib. 5. Decalog. cap. 2. d. 6. n. 2.* 78

An autem seruis licite fugientibus licitum etiam sit dare consilium vt fugiant? Respondeo affirmatiue. Immo ipsi si non habeant necessaria ad fugiendum possunt sibi surripere à dominis necessaria ad iter, vel loco compensationis iniuriæ vel seruitij præstiti; si seruitus fuit iniusta, vel si seruitus fuit iusta, possunt sumere ratione grauis, vel extremæ necessitatis ea, quæ sibi ad aliquos dies sufficerent. Et deinde licebit in locis per quæ fugiendo transeunt ea sibi capere, quibus prouideant suæ graui, vel extremæ necessitati: Filliucius *sup. num. 55. & 56.* An autem serui aliquarum rerum dominium habeant, vel possint habere vide quæ infra dicemus in 7. præcepto agentes de seruis. 79

An autem seruus magis obligetur seruire domino, quam propriæ vxori? Respondeo quod si seruus vxorem duxit inuito, aut inscio domino, magis debere seruire domino quam vxori D. Th. *quæst. 52. art. 2. ad 3.* Azor *cap. 38. quæst. 5.* Si vero seruus domini consensu vxorem duxit tenetur magis vxori reddere ius suum quam domino, nam eo ipso quod dominus consensum præbuit, implicite voluit, vt seruus vxori suæ debitum redderet. Vnde si eodem tempore dominus aliquid seruo præcipiat, & vxor debitum petat, si seruus vtrumque præstare potest, ad vtrumque tenetur, alias potius coniugi parere debet, quam domino, quamuis in praxi id vix possit contingere Filliuc. *tract. 28. q. 9.* & cum aliis Fagundez *lib. 4. in 4. præcept. Decalog. cap. 14. num. 8. & 13.* 80

SECTIO II.

De obligatione dominorum erga seruos.

SVMMARIVM.

81 *Domini ex iustitia tenentur curare ne serui praue viuant.*

82 *Quædam corollaria ponuntur.*

83 *An licitum sit dominis vendere seruos coniugatos?*

84 *Dominus non obligatur de contractu, & delicto serui, nisi in certis casibus, qui ibi explicantur.*

85 *An inter dominum, & seruum possit esse ciuilis actio?*

81 DIco primo: Domini non solum ex charitate, sed ex iustitia tenentur curare ne serui, seu mancipia sua praue viuant, Dei, & Ecclesiæ præcepta non custodiendo; vnde tenentur eos monere, vt in die festo missam audiant, Sacramenta confessionis, communionis, & extremæ-vnctionis suo tempore suscipiant; & domini, qui in hac re notabiliter deficiunt, peccant mortaliter; ita cum communi sententia Fagund. *in 4. præcept. Decalog. lib. 4. cap. 14. num. 1.* Ratio est quia sicut seruus ex iustitia tenetur domino seruire, sic dominus ei alimenta dare, sed nomine alimentorum, non solum venit alimentum temporale, sed etiam spirituale doctrinæ: ergo &c.

82 Hinc fit peccare grauiter Dominos qui habent seruos neophytos, & non curant eos in fide christiana instruere. Et idem dicendum est de dominis, qui non corrigunt peccata publica seruorum, moderate eos etiam verberando, si opus fuerit, non tamen occidendo, vel mutilando, nam si hoc aliquando oporteat fieri, debet fieri à magistratu, & non à domino *l. 1. ff. de is qui sunt sui, vel alieni iuris, & l. dominus eodem titulo.* Tenentur etiam eos è domo eiicere, si id sine magno detrimento possunt efficere, vel si non timeatur vt ipsi peiores fiant; Fagund. *sup. num. 2.* Trullenc. *lib. 4. cap. 1. d. 6. num. 2.* Peccant etiamsi matrimonia suorum seruorum impediant, vel ob id eos puniant, sunt namque in hoc serui sui iuris, non tenentur tamen eis dare consensum ad matrimonium, immo si seruus adhuc sponsalia non contraxit possunt eum vendere, vel alio vendendum mittere; secus si sponsalia iam contraxerit, nam cum iam sit ius tertio acquisitum, non potest dominus ius tertij impedire, ante sponsalia vero, cum ius nulli tertio sit acquisitum non amittit dominus, nec ei interdictum manet ius quod antea habebat ad vendendum seruum, nec directe impedit matrimonium, sed vtitur iure suo, vt suæ indemnitati consulat, nec potest dici fraudem in matrimonium committere qui iure suo vtitur vt probat Sanch. *lib. 5. de matrim. d. 18. num. 29.* Quamuis Ecclesia in hoc casu defendat seruum ob præsumptionem violentiæ in domino. Ita cum communi sententia Fagund. *lib. 4. cap. 14. numero 7.*

83 An autem licitum sit dominis vendere seruos coniugatos ad longinquas partes separatim? Respondeo quod si alter coniux sit liber, alter seruus, potest dominus seruum vendere, quia liber tenetur sequi seruum, nisi forte liber commode sequi seruum non possit ob aliquam grauem causam, & duxerit seruum de consensu domini, nam tunc, qui concessit principale concessit accessorium. Excipe si seruus fuerit latro, fur, aut fugitiuus, nam tunc licite potest eum vendere, etsi coniux liber eum sequi non possit. Et idem dicendum si vterque coniux sit seruus eiusdem domini & de eius licentia contraxerint, si vnus alterum commode sequi non possit. Quod si serui sint diuersorum dominorum, siue dominus consenserit matrimonio, siue non, seclusa graui necessitate nunquam dominus potest vendere seruum ad locum vti vsus matrimonij impediatur; si tamen domini vrgeret necessitas, nec in eodem loco inueniret emptorem posset eum ad alium locum vendere; in hoc tamen casu potest Ecclesia cogere alterum dominum vt vendat alteri volenti emere, vt coniuges in eodem loco habitent, ètsi neuter dominus emere velit, sit tamen extraneus, qui ambos seruos velit emere, potest cogere vtrumque dominum vt ei seruos vendant, etsi nullus inueniatur emptor tunc emit Ecclesia argum. deducto *ex cap. Fraternitatem, dist. 54. ne vsus matrimonij impediatur.* Ita Sanctius *lib. 7 de matrim. d. 22. num. 8. & sequentibus* Fagund. *sup. à num.* 18. Escobar *lib. 31. num. 186.*

Dico secundo: Dominus non obligatur de contractu, & delicto serui, nisi in his casibus. Primo si iussu Domini contractus est celebratus, 2. Si quod habuit ex contractu versum est in rem domini; 3. Si delictum iussu, vel imperio domini commissum est, nam in hoc casu Dominus in causa fuit; in aliis vero non tenetur dominus ciuiliter, in conscientia tamen teneri potest, si serui peccata impedire potuit, & non egit; at si dominus seruum ad peccatum inducat, si peccatum non sit contra iustitiam, ad nihil tenetur dominus; potest tamen seruus dominum in iudicium vocare, *l. si lenones. ff. de episcopis. & l. 1. ff. de offic. præt.* Quod si non admittatur in iudicio querela contra dominum, tunc iure naturæ fas est seruo fugere, vt se liberet à peccato, potius enim Deo seruiendum est, quam domino. Azor. *cap. 38. quæst. 3.* Filliuc. *tract. 28. cap. 4 quæst. 7.* 84

An autem inter dominum & seruum possit esse ciuilis actio? Respondeo posse in his casibus. Primo si ad statuas confugerunt vt manumitterentur, & non sunt manumissi. Secundo si pecunia sua se redimerunt, & domini non manumiserunt, *l. 1. ff. de offic. præt.* Tertio si dominus suppressit tabulas testamenti in quibus libertas eis dabatur *l. vix certis de indic.* Quarto si annonæ arctioris populi Romani, & census ac falsæ monetæ dominos reos detegere velint. Quinto si publicæ vtilitatis causa, vel salutis contra dominos agant vt quia rei maiestatis, patriæ proditores, vel hostes sint, ita Azor *lib. 2. c. 38. q. 15.* 85

SECTIO III.

De obligatione famulorum erga dominos.

SVMMARIVM.

86 *Famuli tenentur dominis honorem, reuerentiam, & obedientiam exhibere, dum famuli sunt.*

87 *Famulus qui promisit seruire integro anno, si transactis aliquibus mensibus recedit à data fide de iure Lusitano nihil ei soluendum est, secus in foro conscientiæ.*

88 *Famulus qui in triennio salarium non petiuit sui seruitij non potest illud petere finito triennio de iure Lusitano, secus in foro conscientiæ.*

89 *Famulus qui ex metu, vel ex aliqua causa seruiuit minori quam consueto stipendio, potest se compensare de bonis domini.*

90 *Famulus qui minori pretio infimo, d. mino seruiuit sperans à domino aliquod beneficium, si illud postea minime accepit non potest se compensare de bonis domini.*

86 DIco primo: Famuli tenentur dominis honorem, reuerentiam, & obedientiam, & operas suas exhibere dum inter domini familiares habentur, eodem modo, ac dictum est de seruis: ita cum communi sententia Bonacina *tom.2.d.6. quæst.vnica p.8. num.14.* Aduerte tamen quod si famulus promisit operas suas ad annum & ægrotet per aliquot menses, non teneri supplere operas illorum mensium, quia in promissione operarum censetur exceptus casus fortuitus; dominus tamen non tenetur ei integrum soluere salarium, nisi infirmitas fuerit ad breue tempus, v. g. ad vnam, vel alteram hebdomadam, sed debet pro rata diminui, nisi aliud deductum sit in pactum, vel detur contraria consuetudo. Ita cum Nauarro, Syluest. Filliucio, Bonacina, Trullenc. *suprà lib.4.cap.1.d.5.num.10. & 11.* Fagundez *cap.15. lib.4. num.16.*

87 Dico secundo: Si famulus promisit seruire anno integro pro assignato stipendio, si primis tantum sex mensibus seruiuit, & recedat à data fide de iure Lusitano *in nostra ordinatione lib. 4. tit. 34. & 35.* nihil omnino ei soluendum esse decernitur; & ita etiam cum multis tenet Trullenc. *lib.4. Decalogi cap.1.d.5. num.10.* Molina *tom.2.d.506.* Sed hæc in foro exteriori procedunt, in foro tamen conscientiæ tenetur dominus ei medietatem stipendij pro rata soluere; quia in rei veritate dimidium temporis seruiuit, & ius Lusitanum fundatur in malitia seruorum, & in damno quod ob malitiam eorum præsumitur dominus obuenire, suppono autem hic, nec damnum, nec malitiam interuenisse, nam si famuli malitia damno herus afficeretur tunc posset herus tantumdem à mercede extrahere, non tam in pœnam malitiæ, sed in damni satisfactionem. Ita Fagundez *lib. 4. Decalogi cap.15. num. 15.* & cum aliis Escobar *lib. 31. Decalogi n.176.*

88 Dico tertio: Famulus qui in triennio postquam seruiuit à domino salarium non petiit, non potest illud petere finito triennio, actio enim petendi salarium conuentum, & statutum pro seruitio, triennio expirat. Ita cum Caldas Pereira, Valasco, & aliis communiter Fagundez *lib. 4. Decalogi c.15. num.17.* & patet *ex iure Lusitano lib. 4. ordinationis, tit.32.* & Romæ triennio præscribit famuli salarium *ex bulla 33. Pij V.* vt refert Gratianus *decis.53.* Hæc tamen procedunt in foro externo, nam in foro interno existimo salarium eis deberi Fagundez *suprà num.17.* Vnde famulus si dominus nolit ei salarium soluere, etiam post triennium, potest sibi occulte compensare, nam hæc præscriptio sola est actionis ad petendum debitum salarium in iudicio, vbi autem solum datur præscriptio actionis nunquam in foro conscientiæ amittitur ius rei, vt docet cum Sanchez, Gutierrez, Pereira, Fagundez *suprà num.19.* Molina *tom.1. de iustitia d.67. num.3.* Immo etiam in foro externo triennium non currit famulo impedito, vel absenti, & ad interrumpendum prædictam præscriptionem sufficit petitio salarij, etiam extraiudicialis. Ita cum Gutierrez Sanchez & aliis Fagundez *suprà num.19.*

89 Dico quarto: Famulus si minus infimo consueto stipendio domino seruiuit vel quia ignorabat consuetum stipendium cùm se locauit, vel quia coactus fuit inuitus à ministris regiis, vel à quocunque alio pro eo stipendio inseruire, vel quia necessitate compulsus, non inueniens maius, pro eo se locauit, nec detur aliqua circunstantia cur minus valeat suum obsequium, quam aliorum famulorum, potest de bonis domini se occulte compensare vsque ad limites iusti stipendij infimi, si dominus ei iustum stipendium infimum non soluerit. Ita Molina *tom.2.d.506.* Fagundez *lib.4. Decalogi cap.15.n.31.* Quod si famulus nulla mercede constituta pro solo victu, & vestitu gratis domino inseruiat, si dominus hæc ei non ministret, sicut solent ministrari famulis similis conditionis, & aliàs ea absque rubore, vel damno non potest à domino petere, potest de bonis domini se occulte compensare, & ea occulte surripere quæ sufficiant ad hæc comparanda, quin ea à dominis petat Molina *d.506.* Fagundez *suprà num.32.*

Dico quinto: Famulus qui minori pretio infimo seruiuit domino sperans à domino aliquod beneficium, si illud postea minime accepit non potest sibi licite occulte compensare. Ratio est quia spes promerendæ gratiæ aut beneficij consequendi non fuit simpliciter conditio sub qua ea facta est condonatio, qua non secuta reddatur ea condonatio nulla, sed fuit causa motiua, & finalis donandi, vnde si fructus spei desit, sibi famulus, non domino imputet, & parum refert quod si id scirent nullo modo ita seruirent, non enim obligatio domini oritur erga seruos ex eis quæ fierent, sed ex his quæ facta sunt. Ita Fagundez *lib. 4. Decalogi cap.15. num.33.* Escobar *lib.31. Decalogi num.180.* contra alios quos refert Molina *tom.1.d.210.* 90

SECTIO IV.

De obligatione dominorum erga famulos.

SVMMARIVM.

91 *Herus tenetur prospicere saluti, tam spirituali, quam corporali famuli.*

92 *Quid si famulus ægrotet.*

93 *Tenetur herus famulos prauis moribus corruptos è domo eijcere si credat hoc supplicio meliores euasuros.*

94 *Quid si eiectione peiores fiant?*

95 *Si dominus accepit famulos sine assignatione stipendij, debet eis soluere spectata qualitate seruorum, & obsequiorum.*

96 *Quid dicendum de capellanis, & famulis episcoporum, & dynastarum, qui gratis illis inseruiunt.*

97 *Domini qui famulis ad furta propensis non auferunt occasionem furandi, vt in furto comprehensi corrigantur, non peccant mortaliter.*

98 *Famulo locato ad solicitanda negotia non tenetur dominus augere salarium ad augmentum causarum.*

99 *Quid dicendum de famulis, qui inseruiunt mechanicis magistris suis, vt eos suas artes doceant.*

DIco primo: Tenetur herus prospicere saluti, ac vitæ famuli, tum corporis, tum animæ, dum est in eius famulatu. Azor *tomo 2. lib.2. cap.39. quæst. 20.* Vnde debet eis alimenta ad eius famulatum congruentia, vel pretium conuentum loco alimentorum 91

alimentorum dare. Quod si famulus ægrotet non tenetur dominus pro tempore infirmitatis dare ei
92 salarium, sed solum tenetur per octo, vel decem ei expensas tenues facere, non tamen immodicas, vnde si infirmitas magnis sumptibus indigeat, & famulus bona aliunde non habeat, potest dominus eum mittere ad hospitale, vel si expensis domini forte curetur, famulus tenetur eas ei soluere vtpote non debitas. Ita cum Filliucio, Trullenc. *lib.31 Decalogi cap.1.d.6. num.9.* & cum Azor, Molina, Farinacio, Fagundez *lib.4. Decalogi cap. 15. numero 13.*

93 Dico secundo: Tenetur herus famulos prauis moribus corruptos, si verbis, obiurgationibus, & verberibus moderatis corrigere non possit, è domo eijcere si probabiliter credat hoc supplicio meliores
94 euasuros. Quod si peiores timet reddendos, vel apud se retentos meliores esse euasuros, non tenetur eos eijcere Azor *suprà cap. 39. quæst. 13.* Nec obligatur dominus ex contractu, aut delicto famuli, nisi quando iussu, aut authoritate domini generali vel speciali, expressa vel tacita contraxit, vel deliquit, vel nisi aliqua actione cooperatus sit illius delicto, Filliucius *cap.4.quæst.12.*

95 Dico tertio: Si dominus famulos accepit sine assignatione salarij quod Lusitane vocant, *seruir à merce*, tunc debet eis soluere mercedem suam spectato tempore quo inseruierunt, spectata qualitate seruorum, & obsequiorum. Molina *tom. 2. d.106.* Pueris vero quos Lusitane dicimus, *pagens* in Lusitania non debetur eis salarium ob præstitum obsequium, nisi post quatuordecim annos expletos, puellis vero, nisi post duodecim; ita habetur *in ordinatione lib.4.tit.31.§.8.* Intra enim hanc ætatem contenti esse debent alimento, vestitu, & bona educatione domini. Ita cum Cabedo, Mena, & aliis Fagundez *lib.4. Decalogi cap. 15. num. 27.* Et idem dicendum est de famulo, quo dominus non indigebat, sed ob eius amicitiam, vel ob preces parentum eum in domo sua recipit, nulla mercede constituta quo vsque aliud commodum quærat, nam huic etsi maior sit viginti annorum nullum ei salarium debetur in vtroque foro. Ita cum Molina, Mena, & aliis Fagundez *suprà num. 28.*

96 Dico quarto: Famuli & capellani episcoporum, & nobilium virorum, seu dynastarum, qui gratis illis inseruiunt ob sperata beneficiorum aut officiorum præmia, si aliquod beneficium, aut officium ab eis consequantur non possunt petere salaria; si vero non consequantur possunt, & tenentur ea illis soluere domini in vtroque foro, modo non ob suam indignitatem ea illis non conferant patet *ex l. Lusitana lib.4 tit.31.§.10.* & tenet cum Mena, Fagundez *suprà num.29.*

97 Dico quinto: Domini vel parentes, qui filiis vel famulis quos propensos vident ad furtum non auferunt aliquam occasionem furandi, vt si eis arcã, vel scrinium apertum relinquant eo fine, vt furto comprehensi eos reprehendant, castigent, vt ipsi resipiscant, non peccant mortaliter; nam permittere, & non auferre occasionem peccati, vt quis cautior fiat, & veritatem deprehendat non est cooperari ad peccatum. Secus si eo fine id faciant, vt ipsi peccent, & furentur, nam id tunc est non solum permittere, sed cooperari ad furtum. Ita Sanchez *lib.10. matrim. d.12. num.52.* & cum aliis Fagundez *lib.4.cap.15.n.34.* Escobar *lib.31. Decalogi num.190.*

98 Dico sexto: Si famulus operas suas domino locauit, ad peragendas causas, & solicitanda negotia, non tenetur dominus illi augere salarium ad augmentum causarum, sicut nec etiam augetur salarium aduocati, aut medici, actis causis, aut infirmis, nisi à principio id sit conuentum. Ita habetur *de iure Lusitano lib.4. ordinationis tit.31.§.1.* & tenet cum Gutierrez & aliis Fagundez *suprà n.36.* Escobar *lib.31. Decalogi n. 19.* contra Azeuedum, & Menochium.

Dico septimo: Famulis, qui inseruiunt mechanicis magistris suis, vt eos suas artes edoceant, non tenentur magistri, & domini soluere salaria, immo ipsi famuli ex consuetudine salarium soluunt magistris, vt eos doceant. Ita Molina, *tom.2 d.56.* & cum Azor, Rebello, Fagundez *suprà num. 37.* Escobar *lib.31. Decalogi num.190.* Quod tamen intellige si magistri eos vere edoceant, nam si in aliis rebus eos occupent, & eos parum, aut nihil edoceant, tunc existimo teneri eis damnum, quod inferunt non eos docendo eis recompensare. 99

DISPVTATIO IV.

De obligatione fratrum ad inuicem.

SECTIO I.

De obligatione fratrum in fratres & sorores quoad alimenta & dotem.

SVMMARIVM.

100 *Frater tenetur fratribus extreme, vel grauiter indigentibus alimenta præstare.*

101 *Frater tenetur sororem pauperem alere, & dotare conuenienter ad genus suum.*

102 *An frater solum habens maioratum teneatur ex fructibus illius sorores pauperes alere, & dotare?*

103 *Non tenetur frater dotare sororem quando pater eam legitime exhæredauit.*

104 *Filius non tenetur dotare matrem inopem, si velit nubere.*

105 *An frater religiosus possit exire à religione pro subuenienda sorore grauiter, vel extreme indigente?*

Dico primo: Frater tenetur fratribus indigentibus extreme, vel quasi extreme, vel in necessitate graui constitutis alimenta præstare, quibus honeste sustententur, quamuis sit ex parte tantum frater, & quamuis frater indigens amiserit, vel dissipauerit bona à patre relicta, ex quibus commode sustentari poterat, vel si pater sororem vel fratrem hæreditate spoliauit, quia reuera indigent, & non habent vnde sustententur, id enim postulat charitas & pietas in parentes. Ita ex communi sententia Azor *tom.2. lib.2. cap.40.* quod procedit etsi pater in testamento reliquerit filiæ aliquantulam dotem, nam tunc adhuc frater tenetur eam alere, si alia bona ipsa non habeat, nam cum hoc legatum ei non sit præstandum nisi post contractas nuptias, interim alenda est soror pauper à fratre diuite; quod procedit etsi lis mota sit inter fratrem & sororem super dotem constituendam, nam interim soror alenda est à fratre. Ita cum aliis Fagundez *suprà num.10. & 11.* 100

Dico

101 Dico secundò: non solùm in extrema & graui necessitate, sed si soror ex vtroque Patre, vel ex solo Patre pauper sit, tenetur frater diues illam alere, & dotare conuenienter ad genus suum in vtroque foro soli & poli. Ita cum communi sententia Barbosa, *tom.1.p.4.lib.1.ff.soluto matrimonio num.125.* Molina, *de primogeniis cap. 15.num.60.* Nam cum deficiant ascendentes succedit frater loco ascendentium. Quod verum est etsi frater minor sit: nam ex causa dotandi prædictas sorores poterit alienare etiam bona immobilia. Ita cum multis Fagundez, *lib. 4. cap. 16. num. 9.* An autem idem dicendum sit de sororibus solum ex parte matris, non vero patris? Respondeo negatiue, sed solum tenetur frater diues illam alere, nisi sit hæres bonorum matris; Et ratio est quia non nobis sunt de iure iura cognitionis cum illis communia. Vnde non tenetur illam dotare loco alimentorum, quia alimenta præstantur dietim, vel ad summum annuatim, at dos præstatur simul, & sic in illo agitur de maiori præiudicio, vt colligitur, *ex l.tutor. 14. §. final. ff. de administr.tutorum.* Dixi nisi sit hæres bonorum matris, quia si sit illius hæres certum est teneri eam dotare & alere, ea enim obligatio transit cum bonis matris ad fratrem hæredem.

102 An autem frater solum maioratum possidens teneatur ex fructibus illius sorores pauperes ex vtroque Patre natas alere, & dotare ad genus suum? Respondeo affirmatiue. Ita cum Barbosa, Suario, Tiraquello, Fagundez, *suprà num.12.* Molina, *lib.3. de primogeniis cap. 15. num. 59.* asserens id sæpe fuisse iudicatum: nam quamvis bona maioratus non sint obnoxia huic oneri, id tamen postulat charitas & ius sanguinis. Et idem dicendum est de clerico, potest namque ex fructibus beneficij dotem sorori præstare vt nubat, vel vt religionem ingrediatur, quia dos succedit alimentis; quod procedit quamvis sit soror ex concubitu damnato procreata, præsertim si alimenta sint omnino necessaria. Ita Trullenc. *lib. 4. Decalog.cap.1.d.9.num.2.* An autem ad id teneatur? Respondeo non teneri eam dotare, bene tamen alimenta præbere: nam alimenta dietim dantur, dos vero tota simul. Ita cum multis Fagundez, *lib. 4. cap.17.n.5.& 9.* An autem in his casibus in quibus fratres tenentur dotare sorores possint apponere pactum, quod si filios non habeant reuertatur dos ad illos? Respondeo posse pro ea parte, qua ex bonis propriis illam dotarunt, non tamen si bona erant communia pro parte correspondente sorori: nam hæc succedit loco legitimæ. Ita cum Barbosa, & aliis Fagundez, *suprà num.13.*

103 Dico tertiò: non tenetur frater dotare sororem. Primo quando Pater eam rite exheredauit: nam sicut Pater ob iniuriam filiæ ab onere illam dotandi liberatur, ita & frater. Ita cum Barbosa, Fagundez, *suprà num.16.* tenetur tamen eam alere, Azor. *tom. 2. lib.2. cap.4.quæst.4.* Secundò non tenetur frater sororem dotare quando ipse administrat bona sororis: nam soror tunc bona habet; vnde si frater eam dotauerit censetur dotare de bonis ipsius sororis. Barbosa, *tom.1. p.4.lib.1.ff.soluto matrimonio num.138.* Fagundez, *suprà num.18.* Tertiò non tenetur iterum dotare sororem viduam, si eam iam primo dotauit, si casu perdidit primam dotem, tenetur tamen ei alimenta præstare Barbosa, *suprà num.415.* & cum Solina, & aliis Fagundez, *suprà n.20.* Quod si soror etiam alimenta dissipauit, non tenetur amplius ei alimenta præstare, nisi quatenus tenetur alteri proximo in extremis constituto, Salicetus, *lib. 2. in fine C. de alendis lib.* & Lara, *l.si quis à liberis §. idem rescripsit num.101.* quia frater non tenetur sororem alere nisi in subsidium patris, & ascendentium, & iuxta regulas extraordinarias iuris, & ita sufficit si semel ei alimenta conuenientia assignauerit, sicut diximus de dote. Ita cum Barbosa, Fagundez, *suprà numero 22.*

Dico quartò: filius non tenetur dotare matrem inopem si velit nubere: nam quamvis ei debeat alimenta, nec pro ratione alimentorum tenetur eam dotare: nam per nouum matrimonium filius quodammodo iniuria efficitur: ergo non est cogendus eam dotare. Ita Barbosa, *suprà num.413.* Fagundez, *suprà num. 23.* An autem soror diues teneatur fratres pauperes alere, & dotare, vt diximus de fratribus respectu sororum? Respondeo affirmatiue ex regula correlatiuorum. Ita Barbosa, *suprà num.411.* Fagundez, *lib.4. Decalog.cap.16.num. 14.* An autem patruus teneatur dotare filiam fratris sui? Respondeo negatiue, quia id in iure expressum non est, tum quia sororem vterinam non tenetur frater dotare vt suprà diximus: ergo à fortiori neque consobrinam quæ ei remanet in remotiori gradu. An autem teneatur saltem alimenta ei præstare? Respondeo negatiue; quia id etiam iure dispositum non inuenitur. Ita cum Garcia, Galleco, Barbosa, Molina, *de primogeniis cap. 15. num. 667.* Fagundez, *suprà num.21.* contra Azorium, quem refert, & sequitur Trullenc. *lib.4.Decalog.cap.1.d.9.num.2.* 104

An autem frater, sorore, vel fratre extremè, vel quasi extreme indigentibus possit exire à Religione licentia petita, sed non obtenta ad eis præstanda alimenta quoad vitam simpliciter necessaria? Affirmat Trullenc. *suprà num.2.* secus si tantum egeant secundum suum statum. Ego tamen existimo non posse à Religione exire ad eis succurrendum cum tanto detrimento status Religiosi, quia hoc vinculum solum obligat ex charitate, & non cum tanto rigore; vnde solum in Religione iuxta leges illius manebit obligatio charitatis eis succurrendi maior quam ad alios proximos, quantum est maior coniunctio. Ita Suarez, *tom. 3. de Reglione lib.6. cap.9. num.30.* 105

SECTIO II.

De obligatione fratrum in fratres quoad portionem bonorum, & quæ bona teneantur, vel non teantur adducere in diuisionem.

SVMMARIVM.

106 *Frater volens ingredi collationem cum aliis fratribus, quæ bona de iure Lusitano teneatur adducere ad diuisionem?*

107 *Quid si filia dotata noluerit esse hæres, & renuntiauerit successioni paternæ?*

108 *An ad hanc collationem adducendæ sint donationes modicæ, quas Pater minutatim fecit alicui filio in casu, quo excedant legitimam?*

109 *Filius ingrediens collationem non tenetur adducere sumptus pro conuiuio nuptiarum, bene tamen alios sumptus.*

110 *Filius, & filia de iure Lusitano, tenentur adducere vestes, & ornamenta data sibi à parentibus pro tempore nuptiarum.*

111 *Si filius, vel filia nupsit per communicationem bonorum, tenentur adducere ad collationem mortuo vtroque parente totam dotem, vel illius medietatem, si vno tantum fuerint orbati.*

106 Dico primò: si frater voluerit ingredi collationem cum aliis fratribus tenetur de iure Lusitano, adducere ad prædictam collationem tam bona immobilia quam mobilia sibi à parentibus donata, siue causa dotis, vel ex alio quocunque titulo, vel illorum valorem cum omnibus fructibus si fructifera sint perceptis à tempore mortis patris, vel matris donantis vsque ad tempus partitionum, modo ea bona fructifera sint in potestate filij, vel filiæ dotatæ. Ita habetur, *in nostra ordinatione lib.4. tit.97. & 98.* Per rem autem mobilem, vel immobilem in hac materia partitionum intelliguntur etiam debita quorum ius Pater ipse, vel mater in filios, aut filiam causa dotis, vel cuiuscunque alterius finis transtulit Valascus, *de partitionibus cap.* 13. Emanuel, Barbosa, *in remissionibus ad ordin. lib.4. tit.97. num.1.*

107 Dico secundò: si filia dotata noluerit esse hæres, & renunciauerit successioni parentum, si requiratur ab aliis fratribus læsionem suam, & inofficiositatem prædictæ dotis, vel donationis allegantibus, tenetur de iure Lusitano, afferre in diuisionem id solum, quod excedit suam propriam legitimam, & tertiam bonorum patris, vel matris dotantis, vtriusque simul, si vterque dotem constituit, cum fructibus huic excessui correspondentibus, cum hac differentia, quod si excessus fuit donatus causa dotis habet electionem æstimationis, & valoris bonorum tempore, quo facta fuit dos, vel mortis patris, vel matris dotantis, prout dotata voluerit, quæ electio sæpe vtilis sibi erit; Si vero res non fuit dotata, sed extra dotem, inspiciendum est tantum tempus mortis parentis defuncti, vt habetur, *in eadem ordinatione lib.4. tit.97.* §.4. Ita Valascus, *de partitionibus cap.15. num.83. & cap.19. num.5. & cap.24. n.20. & tom.2. consul.188. num.4.* Caldas Pereira, *in l. si curator, verbo lesis num.96.* Molina, *tom.1. d.238.* Dixi de iure Lusitano: nam de iure communi tenetur afferre ad collationem id in quo excedit legitimas aliorum filiorum, vt habetur, *in rubrica C. de inofficiosa donat. & inofficiosa dote.* Et de iure Regni Castellæ, tenetur adducere id, in quo excedit legitimam filiæ recipientis & tertiam & quintam partem bonorum ipsius patris, vel matris dotantis, ac donantis vita functi vt patet, *ex l.29. Tauri.* Valascus, *tom.2. consul. 188. num.1.*

108 An autem ad hanc collationem adducendæ etiam sint donationes modicæ quas Pater minutatim fecit alicui filio, in casu quo excedant legitimam, & Pater, vel mater id de sua tertia non minuant? Respondeo excessum harũ donationum super legitimam in quo offendunt legitimas aliorum fratrũ deducendum esse ex tertia patris donãtis, quod si excessus excedat etiam tertiam parentis donantis adducendum esse cũ fructibus à tempore mortis parentis donantis ad collationem, vt legitimæ aliorum fratrum integrentur. Ita Gutierres, *practicar. lib.2. q.68.* Fagundez, *lib.4. Decalog. cap.9. num.8.* Valascus, *tom.2. consult.190. num.27.* Quod si donatio extraneis à parentibus facta sit cum præiudicio legitimæ filiorũ, tunc adducenda est prædicta donatio ad collationem quoad excessum super tertiam parentum donantium cum fructibus à tempore donationis, & non à morte donatoris, & ratio est quia lex Lusitana, cum dicit inspiciendum esse tempus mortis donantis, loquitur de donatione solum facta filio cum præiudicio legitimæ aliorum, vnde cum non loquatur de extraneis, non est recedendum à iure communi secundum quod inspiciendum est tempus donationis, vt patet *ex Authentica, C. de inofficioso testamento, & Authentica, de immensis donat. collat.* 7. Ita Valascus, *suprà n.29.* Fulgosius, *consil.99.* Bereng. *in l.4. n.139. ff. ad legem Falcidiam.*

Dico tertiò: cum filij, vel filiæ dotatæ ingrediuntur collationem cum aliis patribus non tenentur adducere ad collationẽ sumptus factos à parentibus pro conuiuio, & festiuitate nuptiarum, bene tamen alios sumptus in ludis, & taurorum agitatione &c. nam cum Lusitanum, *lib.4. ordinationis tit.97.* §.2. se restrinxerit ad prandium, vel cœnam, alias expensas necessario excludit. Ita Garcia, *de expensis cap.4. num.10.* Molina, *de iustitia tom.1. d.238.* Valascus, *de partitionibus cap.15. n.55.* & alij vnde hi sumptus pro prandio deducendi sunt ex tertio patris, vel matris, Fagundez, *lib.4. Decalog. cap.19. num.20.* Quod adeo verum est, vt etiamsi filius, vel filia habeat bona propria ex quibus possint fieri huiusmodi sumptus conuiuij, & illa bona sint in potestate patris adhuc Pater censetur illos de suo efficere, vt notat Valascus, *de part. c.13. num.57.* Baldus, *in authent. res quæ num.5. commen. de leg.* 109

Dico quartò: filius, vel filia de iure Lusitano, tenetur adducere ad collationem vestes, & ornamenta data sibi à parentibus pro tempore nuptiarum, siue sint pretiosæ, siue non, & siue sit inter personas nobiles, siue ignobiles, & hoc etiamsi constet ea parentes illis liberè donasse, & non excedere quantitatem, quam parentes donare possunt absque insinuatione, sic enim præcipit ordinatio Lusitana, *lib.4. tit. 97. se o pai, ou mai ou ambes iuntamente de rem alguna causa mouel, ou de rais ou filho, ou filha em casamento, ou per outra qualquer maneira sera obrigado à traser tudo à collasaon.* Vnde cum non excludat has donationes liberales, adducendæ sunt ad collationem; quod tamen non erat dicendum de iure communi: nam secundum ius commune non sunt adducendæ, quando non excedunt quantitatem quam parentes donare possunt absque insinuatione iuxta, *l. penultimam C. de collat.* Ita Valascus, *de part. cap.13. n.54.* Fagundez, *lib.4. Decalog. cap.19. num.12.* 110

Dico quintò: si filius vel filia dotata voluerit venire ad collationem cum aliis fratribus, tunc videndum est an contraxerit matrimonium per communicationem bonorum, Lusitane, *per carta de ametade ou per dote è arrhes.* Si contractum fuit per chartam medietatis, tunc filius, vel filia dotata, mortuo vno ex parentibus, qui eam dotarunt tenetur adducere ad collationem medietatem dotis, mortuo autem vtroque parente tenetur adducere totam dotem vt patet, *ex ordinatione lib.4. tit.97.* §.1. Si vero matrimonium contractum fuit per dotem, & arrhas, si Pater solus dotauit filium, vel filiam, sine interuentu vxoris, mortuo illo, tenetur filius, vel filia dotata afferre ad collationem totam dotem, & idem dicendum est si mater sola dotauerit ex bonis suis dotalibus. Quod si ambo dotarunt, mortuo vno parente, solum tenetur afferre medietatem dotis in diuisionem. Ita Valascus, *de part. cap.13. num.58. & 59.* Fagundez, *lib.4. Decalog. cap.19. num.18.* 111

SECTIO III.

An dos data filiæ vt sit religiosa vel patrimonium filio pro sacris constituto sit conferendum ad collationem.

SVMMARIVM.

112 *Filia religiosa si conuentus velit ingredi collationem tenetur adducere totam dotem.*

113 *Non tenetur afferre propinas.*

114 *Filius ordinatus in sacris tenetur adducere ad collationem patrimonium.*

Dico

112 DIco primò: si filia ingrediatur religionem capacem successionis, & conuentus voluerit ingredi ad collationem cum aliis fratribus spe maioris legitimæ, in primis tenetur adducere ad collationem dotem ipsam, & omnem supellectilem Lusitane, *Enxouat*, v.g. valor vestium monialium, lectus, culcitræ, Syndones, Linteamina, &c. ita habetur *ordination. lib. 4. tit. 97.* & tenent Valascus, *de partit.*
113 *cap. 13. num. 36.* Fagundez, *suprà num. 22.* Non tenetur tamen afferre popinas: nam hæ dantur loco conuiuij, quod si vltra conuiuium dentur aliæ popinæ monialibus, cum hæ dentur in augmentum dotis, sunt etiam adducendæ ad collationem. Ita Molina, *tom. 1. d. 238.* Valascus, *suprà num. 37.* & cum aliis Fagundez, *suprà num. 20.* Pensa autem, & redditus annuales, qui dantur pro vita religiosa non sunt adducendi, quia hæc dantur loco alimentorum annuatim Valascus, *suprà num. 39.* Fagundez, *suprà num. 23.* Et idem dicendum est de donationibus remuneratoriis factis filiis à parentibus in ratione salarij pro seruitio sibi impenso, pro ea quantitate in qua valerent si aliis extraneis pro eodem seruitio donarentur. Ita Nauarrus, *in summa cap. 17. num. 145.* Fagundez, *suprà num. 24.*

114 Dico secundò: filius sacris institutus potest spe consequendi maiorem portionem, quam sibi à parentibus fuerit donata conferre cum aliis patribus suum patrimonium cum fructibus præceptis à tempore mortis patris, vel matris donatis vsque ad tempus partitionum, non tamen ad id tenetur nisi in casu quo attingat legitimas aliorum fratrum supra portionem illam de qua Pater, vel mater illud constituens libere disponere potest, quæ in Lusitania, est tertia, & in Castella, tertia & quinta: nam si attingat legitimas, & à fratribus requiratur vt veniat ad collationem suam læsionem allegantibus tenetur restituere id, in quo excedit legitimam cuiuscunque fratris, & ratio est quia quamvis hæc bona data in patrimonium reputantur castrensia, etiam bona castrensia quando fuere data cum præiudicio tertij conferenda sunt ad collationem, sed hæc fuere data cum præiudicio aliorum fratrum: ergo ita cum Azor, Salzedo, Ledesma, Molina, Garcia, Escobar, *lib. 31. Decalog. num. 318.* Fagundez, *lib. 4. cap. 20. n. 6.* contra Caldas, Pereiram, Royas, Ripam, & alios.

SECTIO IV.

Vtrum donatio à Patre facta pro militia, pro assistentia in curia regia, pro studio litterarum, & gradu doctoratus, pro libris emendis, & aliis ad studium necessariis, adducenda sint ad collationem.

SVMMARIVM.

115 *Mobilia qua Pater, vel mater dedit filio sub sua potestate constituto pro bello, militia, vel assistentia in aula regia, non tenetur filius adducere ad collationem.*

116 *Quid si quid mobile dedit filio coniugato ad bellum proficiscenti.*

117 *Filius non tenetur adducere ad collationem sumptus cum eo factos in studiis literarum Grammatica, Theologia, &c.*

118 *Pater non tenetur filios alere in studiis cœptis vsque ad gradum doctoratus, vel formaturam.*

119 *Libri dati à parentibus filiis sub patria potestate constitutis ad studendum non sunt adducendi ad collationem.*

DIco primò: de iure Lusitano, si Pater, vel mater aliquid mobile dedit filio sub sua potestate 115 constituto, pro bello, militia, aut assistentia in curia Regia, hoc est Regis aula, vel Reginæ, vel cuiuscunque filij eorum, etiam bastardi, vt bene Valascus, *de part. cap. 13. num. 169. & 170.* pertinet ad peculium castrense, & non tenetur illud adducere ad collationem, nec valorem illius, si iam consumptum sit, si tamen adhuc extet, licet etiam de iure communi pertineat ad peculium castrense, & secundum illud sit exemplum à collatione, *l. mulier l. miles præcipuè & si l. castrense, ff. de peculio castrensi*, de iure tamen Lusitano, non pertinet ad peculium castrense, sed tenetur filius adducere ad collationem id, quod tempore mortis parentis fuerit repertum, vel pretium illius, si id tunc vendidit, vel alienauit. Ita habetur *lib. 4. ordinationis tit. 97. §. 9.* & docet Valascus, *de part. cap. 13. num. 167.* Molina, *tom. 1. d. 230.*

Dixi si aliquid dedit filio sub sua potestate con- 116 stituto: nam si quid mobile dedit filio coniugato in bellum proficiscenti, aut causa militiæ id non pertinet ad peculium castrense, sed totum tenetur postea adducere ad collationem cum cæteris fratribus. Excipe si quando ad bellum proficiscebatur adhuc non erat eques, Lusitane, *caualeiro*: nam tunc si nondum eques erat, quod accepit causa belli, & militando insumpsit non tenetur ad collationem afferre. Et idem dicendum est de eo quod insumpsit dum se parabatur ad bellum, etsi postea ex casu aliquo fortuito non profectus est, quia per illum non stetit. Ita habetur *lib. 4. ordinationis tit. 97. §. 9.* & tenet Gamma, *decis. 140. num. 1.* Si quid tamen adhuc tempore mortis patris, vel matris donantis extet, id tenetur adducere ad collationem, vel affirmationem illius, si post mortem parentum illud vendidit, & consumpsit. Molina, *tom. 1. d. 23.* Valascus, *suprà num. 168.* Fagundez, *suprà num. 9.*

Dico secundò: filius non tenetur adducere ad 117 collationem expensas factas, tam in studiis Grammaticæ quas Pater cum eo fecit sicut solent efficere alij parentes eiusdem qualitatis cum filiis suis, quam sumptus, quos cum eo fecit in studiis Theologiæ, vel aliarum scientiarũ nec huiusmodi sumptus, computandi sunt in tertio patris, aut in bonis castrensibus, aut quasi castrensibus, aut aduentitiis ipsius filij quæ Pater habet, nisi forte detur dubium de voluntate patris: nam quamvis Pater apud se habeat bona castrẽsia, vel quasi castrensia ipsius filij, potest si velit illũ alere in studiis de suo, quin sumptus prædictos teneatur sumere in suo tertio, nec computentur in legitimam filij vt supra hoc eodem *tract. d. 1. sect. 5. dicto 2.* latius explicauimus, *& patet ex ordinatione lib. 4. tit. 97. §. 5.* & tenet cum Bartolo, Molina, Valasco, & aliis Fagundez, *lib. 4. cap. 2. num. 14.*

Dico tertiò: Pater non tenetur filium alere in stu- 118 diis cœptis vsque ad gradum doctoratus, aut formaturam, etsi filius inceperit studia de licentia patris, nisi inter patrem & filios reliquosque hæredes pactum intercedat, quod prædicta alimenta in legitimam filiorum imputentur. Et ratio est quia id in reliquorum fratrum cederet præiudicium. Et idem dicendum est de aliis cohæredibus, mortuo Patre. Ita cum Antonio, Gomez, Molina, Escobar, *lib. 31. Decalog. n. 220.* Fagundez, *lib. 4. cap. 20. num. 19.* contra Menochium *de præsumpt. lib. 3. quæst. 29. num. 86.* Rebellum, *de iustitia p. 2. quæst. 8 sect. 3. num. 33.*

Dico quartò: libri à parente ad studendum dati 119 filiis sub patria potestate existentibus non sunt conferendi ad collationem, nec Pater tenetur eos abiicere in tertia de qua libere potest disponere: nam libri prædicti fuere dati vt suppono filio, & ab eo ac-

ceptati in vita Patris; sed Pater tradens filiis studentibus libros ad studendum censetur eos absolute impertire, non solùm ad vsum, sed etiam ad dominium, & huic ablolutæ donationi censentur reliqui fratres annuere ob honorem literarum, quo cupiunt fratrem frui: ergo non tenetur illos adducere ad collationem Gomez, *ad l.29.Tauri num.*17. & cum Nauarro, Menochio, Mantica, & aliis communiter Escobar, *lib.*31.*Decalog.num.*224. Secus dicendum existimo si tempore mortis patris, libri nondum erant filio traditi, nec illorum donatio, & promissio erat à Patre facta filio, & ab eo acceptata, siue filius studia iam absoluerit, & esset in procinctu ad exercendas literas, quas didicerat, aut illas iam exercuerat, siue non; quia nondum erat perfecta donatio. Ita cum multis Fagundez, *suprà n.*20. & cum aliis Escobar, *lib.*31.*Decalog.num.*224.

SECTIO V.

Vtrum expensæ à Patre factæ cum filio pro doctoratu, pro militia, pro redemptione à captiuitate, pro liberatione à crimine, pro beneficio obtinendo, sint adducendæ ad collationem.

SVMMARIVM.

120 *Expensæ factæ à Patre cum filiis sub patria potestate constitutis pro doctoratu, aut pro gradu aliquo, vel commenda militari, vel pro militia ingrediendà, vel pro aliqua arte addiscenda non sunt conferendæ ad collationem.*

121 *Idem dicendum est de expensis factis pro consequendo beneficio Ecclesiastico.*

122 *Quid dicendum sit de expensis pro expediendis bullis?*

123 *Expensæ factæ à Patre pro redimendo filio à captiuitate, vel pro eo à delicto aliquo eruendo, aut pœna illius soluenda, non sunt adducendæ ad collationem.*

120 DIco primò: expensæ factæ à Patre cum filiis sub patria potestate constitutis pro doctoratu, aut pro eis decorandis gradu aliquo literarum, laureave, aut pro gradu aliquo, vel dignitate, aut commenda militari, vel pro militia ingredienda, vel pro arte aliqua etiam mechanica addiscenda non sunt conferendæ ad collationem nec Pater tenetur illas accipere in tertia. Et ratio est quia hæc omnia in bonum commune cedunt, nec ad hæredes sunt transmissibilia, aut vendibilia, & ita patet, *ex iure Lusitano lib.4.ordinationis tit.97.§.7.& ex l.omnimodo, §.imputari C.de inofficioso testamento, & l.1.§.sed an id, ff. de coll. bonorum*, & tenent Molina, *tom.*1. *de iustitia d.*241. Garcia, *de expensis cap.*4.*à num.*13. Valascus, *de part. cap.*13. *num.*10. Fagundez, *lib.*4.
121 *cap.*21. *à num.*1. *vsque ad* 5. Et idem de expensis factis cum filio sub patria potestate constituto ad consequendum beneficium Ecclesiasticum affirmant communiter DD. quos refert Fagundez, *su-*
122 *prà num.* 5. Sed stando in iure Lusitano, de expensis factis pro expediendis bullis contrarium existimat Valascus, *lib.*13. *num.*175. & colligit, *ex ordinatione lib.*4. *tit.* 97. quam opinionem probabilem putat Fagundez, *suprà num.* 5. & in iudicio forensi sequendam, & ita fuisse iudicatum de expensis cu-
i iusdam bullæ, quam Pater consequutus fuit à Pontifice in fauorem filij maioratus, testatur Gamma, *decisione* 318.*num.*15.

Dico secundò: expensæ factæ à Patre pro redi- 123
mendo filio à captiuitate, vel pro eo à delicto aliquo eruendo, aut pœna illius soluenda, neque expensæ litis, neque pecuniæ de quibus pro delicto filij cum partibus illius Pater conuenit non sunt adducendæ ad collationem, nec Pater tenetur illas accipere in sua tertia vt constat, *ex nostra ordinatione l.*4.*tit.*97.§.8. ex pietate namque paterna præsumitur patrem has expensas fecisse animo donandi, & non computandi illas in legitimam filij. Vnde si non constat de contraria voluntate patris, vt si Pater protestatus est coram filio, se ei in suam legitimam computaturum illos sumptus, non tenetur filius adducere illos ad collationem, bene tamen si constet de contraria voluntate patris. Et idem dicendum est si filij sint incorrigibiles, & delictis committendis assueti: nam si Pater hos sumptus in illorum legitimam non deduceret, in breui tempore aliorum filiorum legitimas dissiparet, ita Molina, *tom.*1.*d.* 240. Valascus, *cap.* 13.*de partit.* & cum aliis communiter Fagundez, *suprà num.* 7. Et idem dicendum est de sumptibus in honesta aliqua recreatione, venatione, hastiludio, seu pia peregrinatione à filio factis, quia pertinent ad alimenta competentia, nisi vt diximus Pater aliter expresse cum filio conuenerit; ita habetur *in in ordinatione*, *lib.*4. *tit.*97. & tenet cum communi sententia Fagundez, *suprà num.*8.

SECTIO VI.

An Pater possit remittere filio sub patria potestate constituto vsumfructum bonorum aduentitiorum, & profectitiorum, quin filius teneatur æstimationem illius adducere ad collationem.

SVMMARIVM.

124 *Si Pater iam habeat collectos fructus bonorum aduentitiorum non potest eos donare filio sub patria potestate constituto, quin teneatur eos adducere ad collationem.*

125 *Si antequam Pater illos recipiat, remittat illos filio, non tenetur eos adducere ad collationem.*

126 *Bona profectitia remissa à Patre filio sub patria potestate constituto adducenda sunt ad collationem.*

127 *Idem dicendum est, si Pater in vita sua remisit emphyteusim, vel fructus illius.*

DIco primò: si Pater iam habet collectos fructos 124
bonorum aduentitiorum non potest eos donare filio sub patria potestate constituto, quia iam sunt in substantia patris incorporati, vnde tenetur eos accipere in tertia, vel sunt conferendi ad collationem: Valascus, *suprà cap.*13.*num.*139. & constat *ex ordinatione lib.*4.*tit.*97. Si tamen Pater antequam perciperet fructus, remittat illos filio, tunc non sunt adducendi ad collationem, nec Pater tenetur eos as- 125
sumere in tertio. Et ratio est quia collatio non fit nisi de his, quæ de substantia patris exierunt, sed hæc remissio nihil minuit de substantia patris: nam bona aduentitia quoad dominium sunt ipsius filij, & & quamvis fructus statim Patri acquirantur, hæc acquisitio semper intelligitur cum tacita conditione, nisi Pater nolit acquirere, & ideo si noluerit acquirere, sed tacite remittat, non tenetur filius id adducere

adducere ad collationem, nisi Pater ante morte eam donationem reuocauerit: ergo si filio pro sua vita ab initio vsum fructum remisit, nec ante mortem reuocauit, censetur nunquam acquisitum, & morte patris confirmatum. Ita Valascus, *de part. cap.* 13. *num.* 144. Fagundez, *suprà num.* 12. Quamvis alij addant talem remissionem esse statim firmam, & non posse à Patre in vita sua reuocari; ita Accursius, *in lib.* 2. *l. de inofficiosa donatione*, & fatetur communem, & tenendum Tellus, *l.* 17. *Tauri num.* 63. Et ratio est, quia illa remissio censetur renuntiatio, magis quam donatio, sed vsusfructus renuntiatus statim periit & consolidatur cum proprietate: ergo.

126 Dico secundò: bona profectitia remissa, vel tacite, aut expresse donata à Patre filio sub patria potestate constituto adducenda sunt ad collationem; Et ratio est quia tunc non datur, vel remittitur à Patre ius quærendum, sed ius iam quæsitum: nam sicut Pater iam in actu est dominus bonorum profectitiorum, quoad vsum, & quoad proprietatem, ita etiã est iam in actu dominus fructuum, & redditnum ipsorum bonorum profectitiorum, saltem illorũ qui non fuerunt industriales. Ita Valascus, *suprà num.* 148.

127 Gamma, *decis.* 118. Et idem dicendum est de Patre, qui filio sub sua potestate constituto in vita sua remisit empyhteusim vel fructus illius, tenetur namque filius illum adducere ad collationem, & in legitimam suam computare licet à Patre non fuerit empta, vel meliorata, quia tantundem Pater diminuit de propria substantia, & tantundem reperitur minus diuidendum inter alios fratres cum notabili illorum præiudicio. Ita Valascus, *suprà* 13. *num.* 126. vbi ait esse commune, & patet *ex ordinatione lib.* 4. *tit.* 97. §. 22. Sed de hoc *infrà*, redibit sermo vbi hæc materia de emphyteusi latius explicabitur.

SECTIO VII.

An bona quæ filius sub patria potestate constitutus sua industria, vel labore acquisiuit teneatur ea adducere ad collationem.

SVMMARIVM.

128 *Filius qui bonis parentum sustentatur, & cum eis commoratur, si quid lucretur, totum ad parentes pertinet, & ad collationem adducendum est.*

129 *Si filius sub patria potestate constitutus in re patris aliquid laborauit, & Pater pro eo seruitio aliquid ei dedit in vita, aut in morte reliquit, tenetur filius id ad collationem adducere, nisi Pater illud in tertio recipiat.*

130 *Quid si filius sub patria potestate constitutus aliis seruiuit, tenebiturne adducere salaria parta ad collationem?*

128 Dico primò: filius qui cum altero, vel vtroque parente commoratur, & de illorum bonis sustentatur quidquam sua industria suoque labore bonis parentum lucratur, id totum ad parentes pertinet, & post mortem illorum adducendum est ad collationem cum aliis fratribus patet ex ordinatione, *lib.* 4. *tit.* 97. §. 16. & tenet Molina, *d.* 234. Caldas, *in l. si curatorem verbo læsis num.* 118. Secus dicendum est de filio qui bonis patris negotiando aliquid sua industria acquisiuit, si non sustentetur bonis patris: nam cum medietas huius lucri sit quid aduentitium & solum acquiratur Patri, quoad vsum fructum, & filio quoad proprietatem, mortuo Patre consolidatus vsus fructus cum proprietate, ac per consequens non tenetur filius illud adducere ad collationem, ita Surdus, *de alimentis tit.* 9. *quæst.* 20. *num.* 9. & cum Azeuedo, & aliis Fagundez, *suprà num.* 17. & constat *ex ordinatione lib.* 4. *tit.* 97.

Dico secundò: si filius sub patria potestate constitutus in re patris aliquid laborauit, & Pater pro eo seruitio aliquid ei dedit in vita, aut in morte relinquit, etiamsi seruitium fuisset dignum salario, filius tenetur totum id adducere ad collationem, nisi Pater velit illud accipere in suo tertio, nec alij hæredes pro eo seruitio ei tenentur salarium dare. Ita Flores, *lib.* 1. *quæst.* 8. §. 2. *num.* 24. censetur enim filium illud fecisse amore filiali. Excipe nisi filius protestatus esset Patri, se nolle laborare, nisi tantum ei daretur, sicut extraneo, in hoc enim casu, quo tacite, vel expresse protestaretur se eo animo seruire, tenetur Pater tantum pro suo labore ei dare, quantum daret alteri extraneo, & ita id non imputabitur ei in legitimam, nec tenetur adducere ad collationem, nisi Pater adeo pauper esset, vt filius eum teneretur alere. Ita cum Nauarro, Fagundez, *suprà num.* 18. 129

Dico tertiò: si filius sub patria potestate constitutus ex voluntate patris aliis extraneis seruiuit, & plura salaria lucratus fuit, licet Pater pro tempore vitæ suæ habeat in eis vsumfructum, post mortem tamen patris debent ex aceruo bonorum prædicta salaria reddi ipsi filio ante partitionem, tanquam bona aduentitia, nec sunt ei computanda in legitimam. Ita habetur *de iure Lusitano lib.* 4. *ordinationis tit.* 97. §. 7. Barbosa, *in remis. tom.* 2. *lib.* 4. *tit.* 97. *numero* 4. *& alij.* 130

SECTIO VIII.

Vtrum officia donata à Rege Patri, vel empta pecuniis paternis adducenda sint quoad valorem ad collationem inter fratres, & alios cohæredes.

SVMMARIVM.

131 *Officia donata à Rege Patri pro filiofamilias pro meritis paternis non sunt adducenda ad collationem.*

132 *Quid si officia sint pecunia paterna empta?*

133 *Quid si Pater pro se officia emit, & transacto aliquo tempore, quo ea seruiuit de licentia regis dedit ea in dotem filio.*

Dico primò: officia à Rege, vel Regina, vel ab aliquo principe, vel dynasta, vel etiam ab aliqua camara, seu conuentu regiminis alicuius ciuitatis donata Patri, vel filiofamilias pro meritis paternis non sunt adducenda ad collationem quoad æstimationem. Probatur à parte, *ex lege Lusitana lib.* 4. *tit.* 97. §. 10. *ordinationis*, vbi statuit has donationes rationem aduentitiorum habere; sed bona aduentitia post mortem patris tota sunt filiorum, & non veniunt ad partitionem: ergo ita Valascus, *de partit. cap.* 13. *num.* 27. Fagundez, *lib.* 4. *in* 4. *præceptum Decalog. cap.* 22. *num.* 2. 131

Dico secundò: officia à parentibus sibi ipsis, & pro filiis ex propria pecunia paterna, aut à filiis eadem pecunia paterna pro se ipsis empta, siue emptio facta sit cum expressa licentia Regis ad vendendum, siue tacita ad renuntiandum, siue facile, siue difficile talis licentia concedatur, quoad æstimationem sem- 132

per sunt de iure Lusitano, adducenda ad collationem. Ita contra Vbald. Couarruuias, Aretin. Crauet. Iason, & alios Valascus, *de part. cap. 13. num. 64.* Fagundez, *suprà num. 7.* Ratio est quia *in lege Lusitana lib. 4. tit. 97.* generaliter discernitur vt omnia bona quocunque modo à Patre, vel matre acquisita, vel ab vtroque simul adducantur ad collationem; sed talia officia veniunt nomine bonorum, & fuere pecuniis paternis acquisita, ergo adducenda sunt ad collationem. Tum quia si illa officia ad collationem non adducerentur iam alij filij paterentur damnum, & inæqualitatem in pecunia qua fuerunt empta, quæ è bonis patris exiuit, quod tamen iniquum videtur. Et idem dicendum est de officiis publicis emptis à viro matrimonio constanti, & de emphyteusi empta pecuniis communibus mariti & vxoris hæc enim etiam quoad æstimationem pro valore quo æstimabantur tempore mortis viri, seu collationis, & non emptionis, vt statuit, *lib. 4. ordinationis tit. 97. §. 23. & 24.* adducenda sunt ad collationem cum vxore ab hæredibus mariti post mortem viri vel vxoris propter eandem rationem ita Couaruuias *lib. 3. variarum c. 19. n. 45. & 46.* Aduendaño, *responso 9. num. 2. & responso 58.* Fagundez, *sup. cap. 22. num. 9.*

133 Dico tertiò: si prædicta officia à parentibus pro se tantum emantur, & post emptionem transacto aliquo tempore, Pater licentiam à rege, vel à principe obtineat, vt illa possit post mortem, vel in vita renuntiare filio, vel filiæ, aut genero pro dote, vt plerũque fit in Lusitania, nõ tenetur recipiens adducere illa, etiam quoad æstimationem ad collationem. Ratio est quia, quæ donãtur à Rege, vel principe alicui in dotem filij, vel filiæ vel in adiumentum dotis, vel causa nuptiarum, eximuntur ab onere collationis, vt patet *ex l. 4. ordinat. Lusitan. tit. 97. §. 10. 11. & 12.* Sed hæc officia fuere donata à Rege filio, vel genero pro dote &c. ergo eximuntur à collatione. Ita Fagund. *lib. 4. in 4. præceptum Decalog. cap. 22. n. 11. & 12.* contra Gammam, Valascum, & ex parte contra Molinã, *de iustitia tom. 1. d. 241.* qui ait, quod quando officium de licentia Regis renuntiatur à Patre in filium in vita patris, teneri filium afferre ad collationem æstimationem illius pro tempore quo Pater victurus erat, sicut de emphyteusi empta à Patre statuitur, *iure Lusitano lib. 4. ordinationis tit. 92. §. 22.* in quo etiam conuenit cum Molina, Valascus, *de part. c. 13. num. 76.* Gamma, *dec. 92. n. 4. 5.* Sed sententia Fagundez, id etiam negans certior est, & in praxi sic fuit iudicatum in senatu regio, vt testatur ibi Fagundez, & datur diuersa ratio de emphyteusi: nam emphyteusis simpliciter, & ex natura sua est transferibilis ad hæredes emptoris, & non indiget noua gratia, vel facultate regis, vel principis ad emptionem, vel translationem, etsi indiget facile impetratur talis gratia, & facultas quod non est ita in officiis, in quibus rarò talis facultas solet in hoc Lusitaniæ Regno concedi.

SECTIO IX.

Vtrum filius, teneatur adducere ad collationem cum aliis fratribus, & cohæredibus ea, quæ malè consumpsit.

SVMMARIVM.

134 *Quæ filius à parentibus subripuit vt ludo, vel luxuriæ indulgeret, si excedant alimentorum fines, tenetur ea adducere ad collationem.*

135 *Si peracta diuisione bonorum hæredes conueniant vt nullus amplius de euictione teneatur in posterum, nullus de euictione tenetur.*

136 *Facta partitione coram cohæredibus, & ab omnibus subscripta, non potest deinceps reuocari, etiamsi aliquis vellet opponere.*

Dico primò: si filius aliqua à parentibus subripuit vt ludo, vel luxuriæ indulgeret, si hæc sic illicite & prodige consumpta non excedant illa, quæ Pater solet filiis concedere ad insumenda in aliquam honestam recreationem & sui sustentationem, non tenetur filius illa sic male consumpta adducere ad collationem. Secus si bona quæ dissipauit tanta essent, vt attentis diuitiis & facultatibus, & qualitate parentum, & filij omnino excederet alimentorum fines: nam tunc tenetur filius adducere ad collationem, etsi constet patrem ea velle illi remittere, nisi ea assumat in suo tertio, aut nisi alij cohæredes tantundem inordinate insumpserit: nam tunc locus est compensationi. Ita Molina, *tom. 1. de iustitia d. 242.* & cum Soto, Fagundez, *lib. 4. in 4. præceptũ Decalog. cap. 24. num. 2. & 6.* Escobar, *lib. 31. Decalog. n. 227.* Ratio est quia in primo casu cum res consumpta non sit adeo excedens præsumitur patrem nolle filium eam adducere ad collationem etsi illicite fuerit consumpta. Secus in secundo casu ob graue aliorum frarum præiudicium. Ita & bene Escobar, *ibi n. 227.* 134

Dico secundò: peracta bonorum diuisione, si hæredes conueniant vt nullus de euictione teneatur, tunc cum pactum, & commodum, vel incommodum omnibus sit commune in posterum de euictione non tenentur: ita habetur, *l. si familia C. famil. erciscund.* & Glossa, ibi Molina, *tom. 1. de iustitia d. 145.* & alij communiter. 135

Dico tertiò: facta partitione coram cohæredibus, & ab omnibus subscripta non potest deinceps reuocari, etiamsi aliquis eorum aduersus illam vellet opponere nisi aliquis opponat, & probat fuisse deceptam vltra dimidium iusti pretij, vel nisi aliquis intra annum opponat, & probet se læsum fuisse in sexta parte quantitatis: nam tunc reuocatur partitio *l. si soror C. de collat.* Potest etiam reuocari partitio facta, quando aliquis erat minor tempore, quo partitio fuit absoluta, & se læsum inuenerit, & hoc priuilegium illi competit vsque ad 20. ætatis suæ annum per beneficium restitutionis in integrum. Ita communi sententia Fagundez, *lib. 4. in 4. præceptum Decalog. cap. 24. num. 78. & 9.* 136

DISPVTATIO V.

De obligatione subditorum, & discipulorum erga suos superiores, & magistros.

SECTIO I.

De obligatione subditorum sæcularium erga principem laïcum, & è contra.

SVMMARIVM.

137 *Quibus obligationibus teneatur vassalus erga principem secularem, declaratur.*

138 *Quæ obligationes dentur erga vassalos ex parte principis proponuntur.*

139 *In quibus peccent mortaliter principes sæculares erga subditos?*

Dico

137 Dico primò: quinque præcipuæ sunt obligationes quæ in vasallis ex subiectione erga suum principem oriuntur. Prima vt in rebus iustis & honestis ei subiiciantur. Vnde non acceptantes leges iustas, & honestas peccant mortaliter, & idem dicendum est si eos contemnant, vel debitum honorem eis negent D.Th. 2.2.*quæst.*105.*art.*1. Secundò cogi possunt à principe, vel republica ad aliquid agendum, vel vitandum, etiam cum periculo vitæ, vel cum pœna mortis, quia princeps habet ius conseruandi bonum commune, ad quod prædicta aliquando sunt necessaria. Tertiò tenentur legibus, etiam ciuilibus aliquando sub mortali obedire, quæ autem hæ sint vide apud DD. in materia de legibus. Quartò tenentur suum principem defendere ab hostibus, etiam cum periculo vitæ, si opus fuerit. Quintò tenentur in conscientia soluere gabellas iustas, etiam nouas à principe impositas, & in dubio an sint iustæ pro principe est præsumendum, & soluendæ etiam infideli. Hæc tamen gabellæ si non petantur seclusa fraude non debentur. Et idem dicendum est si certo sciatur non impendi gabellam in rem ob quam est imposita, item soluentes pœnam non tenentur ad gabellam, tenentur tamen quando id eorum conscientiæ relinquitur. Filliucius, *tract.* 28. *p.*2. *num.* 113. & alij communiter apud Escobar, *lib.*31. *Decalog. num.*31.

138 Dico secundò: ex parte principis dantur etiam plurimæ obligationes. Prima, tenentur administrare iustitiam, sine personarum acceptione 2. tenentur integritatem morum, ac modestiam seruare, vt exemplo subditis præluceant 3. tenentur Deum, & eius Ecclesiam venerari, & Dei, & Ecclesiæ præcepta obseruare, debet enim in principe relucere Religio in Deum, clementia, & mansuetudo in vasallos, liberalitas, & iustitia, & fortitudo, præsertim bellica prudentia rerum gerendarum, magnificentia in templis extruendis, erigendis academiis, magnanimitas. Nauar. *sum. cap.*25. *num.*1. Filliucius, *tract.* 28. *p.*2. *num.*125. Azor, *tom.*2. *lib.*11. *cap.*6.

139 Dico tertiò: sicut sunt multæ principum sæcularium obligationes, ita in multis possunt mortaliter peccare. Primò in immodica regnandi libidine, vnde alieni principatus inuasio, retentio, & cupiditas dilatandi imperium oriri solent. 2. in indicendo bello iusto 3. in negligentia circa artium munitiones vnde populi securitas, & pax pendet, 4. in non reficiendo, ac custodiendo publicas vias, vnde salus viatorum periclitatur 5. in non subueniendis pauperibus, & miserabilibus personis grauia incommoda ex inopia patientibus 6. in non tollendis prauis, ac nociuis consuetudinibus vsurarum, contractuum lege Ecclesiastica, vel naturali prohibitorum, ludorum ac spectaculorum cum delictorum lethalium morali periculo: 7. imponendo tributa iniqua, vel antiqua, sine causa augendo, vel agendo subditos ad extruendas proprias domos mercede non adhibita 8. si iniquas leges condant, si Ecclesiastica iura sibi arrogent Ecclesiasticam iurisdictionem interturbando, & falcem in messe alienam immittendo 9. si cogant per vim, vel fraudem subditos sibi facere donationes, in quo casu etiam tenentur ad restitutionem 10. si leges condant in suum commodum 11. si cogant subditos ad certa matrimonia contrahenda, vel à contrahendis impediant 12. si assumant ad gubernium viros ineptos, vel minus aptos, in quo casu tenentur etiam ad damna secuta 13. si in in regno suo libertatem conscientiæ permittant. Ita Filliucius, *tract.*28. *p.*2. *num.* 125. Azor, *tom.*2. *lib.*11. *cap.*6. Nauar. *cap.*25. *num.*1. Escobar, *lib.*31. *Decalog. num.*33. Trullenc. *lib.*4. *Decalog. c.*1. *d.*10. *num.*3. Fagundez, *lib.*4. *in* 4. *præceptum Decalog. cap.*15. *num.*1. *& sequentibus.*

SECTIO II.

De obligatione subditorum Ecclesiasticorum erga suos prælatos.

SVMMARIVM.

140 *Quibus obligationibus teneantur subditi erga suos prælatos Ecclesiasticos declaratur.*

141 *Quæ clerici subditi teneantur suis prælatis exhibere.*

142 *Quam obligationē habeant beneficiarij simplices.*

143 *Quam obligationem habeant curati.*

Dico primò: loquendo de subditis in communi, tenentur subditi erga prælatos eis præstare primo amorem, tanquam filij erga patres suos spirituales 2. reuerentiam propter dignitatem in qua sunt 3. tenentur eos defendere, & necessaria ministrare; 4. tenentur eis in rebus licitis & honestis obedire, vnde si res præcepta sit peccatum etiam veniale, vel si sit licita, non potest tamen exequi sine scandalo, non tenetur subditus obedire, bene tamen in dubio, an sit licitum id quod præcipitur quia tunc stat possessio pro prælato. An autem si præcipiantur actus mere interni teneatur subditus obedire? Respondeo negatiue, etiamsi cum censura præcipiantur. Excipe nisi actus internus indirecte præcipiatur quando omnino necessarius ad exercendos aliquos actus externos, vt habere intentionem recitandi imò dum voluntas superioris non est subdito expresse notificata non tenetur subditus sub præcepto ei obedire, quamvis maioris perfectionis erit sectator, si superioris voluntati, etiam sibi solum tacitæ notæ obediat. Ita cum communi sententia Filliucius, *tract.*28. *cap.*5. *q.*3. Trullenc. *lib.*3. *cap.*1. *d.*7. *à num.*1. *vsque ad* 4. 140

Dico secundò: loquendo in particulari de subditis, Clerici tenentur suis prælatis obedire. Primò in his quæ pertinent ad statum clericalem, in quibus si noluerint obedire, si materia sit grauis est peccatum mortale. Vnde si Episcopus alicui præcipiat aliquem excommunicare, tenetur ei obedire, nisi certo ei constet esse innocentem: nam tunc debet recurre ad superiorem, & coram eo probare innocentiam, si potest, aliàs tenetur prælato præcipienti obedire; tenetur etiam Romam petere si ab Episcopo pro negotiis suæ Ecclesiæ præcipiatur; non tenetur tamen renuntiare suum beneficium, etsi ab Episcopo præcipiatur, nisi esset aliqua causa, vt quia esset ineptus, &c. ita Filliucius, *suprà num.*94. 141

Dico tertiò: beneficiarij simplices eandem habent quam clerici obligationem respectu suorum prælatorum. Insuper tamen tenentur dare charitatiuum subsidium in casibus, in quibus prælati illud exigere possunt. Excipe nisi clerici beneficiarij inopes sint, & tantum honestum victum ex beneficio recipiant, vel si nullos fructus ex beneficio capiant, à quo etiam clerici non beneficiarij, etsi diuites sint liberi sint. Pensionarij tamen tenentur illud soluere, nisi habeant clausulam, vt sint ab illo immunes. Filliucius, *suprà cap.*5. *quæst.*6. Barbosa, *de potestate Episcopi alleg.*87. vbi de hoc latè. 142

Dico quartò: curati tenentur interesse Synodo Diœcesanæ, & quæ in ea salubriter decreta sunt obseruare; procurationem visitationis solitam cum Episcopus, vel alius eius loco visitat, soluere Gra- 143

niores casus cum Episcopo, vel Prælato conferre, ipsum iuuare in subsidio charitatiuo. Ita Filliucius, *suprà q. 7.* Quoad obligationem autem Religiosorum erga suos prælatos vide quæ dixi, *in nostro directorio regularium p.2.tract.3.d.6.sect.1.§.3.à n.50.*

SECTIO III.

De obligatione Prælatorum Ecclesiasticorum erga suos subditos.

SVMMARIVM.

144 *Episcopi etiam Cardinales, tenentur residere in suis Ecclesiis de iure diuino.*

145 *Quando, & quomodo possint ab illis abesse?*

146 *An rex possit detinere Episcopos pro gubernatione regni, vel consilij?*

147 *Episcopus debet habere sufficientem scientiam, Theologicam, vel Sacrorum Canonum.*

148 *Episcopus tenetur singulis annis Synodum conuocare, & quolibet triennio Prouinciale, si Archiepiscopus fuerit.*

149 *Curatus tenetur de iure diuino residere.*

150 *Parochus tenetur suis ouibus sacramenta ministrare.*

151 *Parochus tenetur per se, vel per alium populum doctrinam Christianam docere.*

IN hac sectione aliqua breuiter dicemus de obligationibus Episcoporum, & parochorum: nam cætera quæ ad eorum, & aliorum superiorum prælatorum spectant consulto ad aliud speciale opus Deo dante reseruamus.

144 Dico igitur primò: Episcopi etiam Cardinales, tenentur residere suæ Ecclesiæ sub mortali. Ita habetur, *in Trid.sess.23.cap.1. de reformatione.* Hæc autem obligatio est de iure diuino, & non tantum Ecclesiastico. Ita cum communi sententia Valentia, *tom.3.disp.10. quæst.5. p.5.* & fauet Trid. *ibi*, & non residentes absque legitima causa non faciunt fructus suos in conscientia pro rata absentiæ, & tenentur illos restituere statim ante omnem sententiam, vt

145 habetur in Trid. *sess.23. cap. 1. de reformatione.* Possunt tamen ex iusta causa per duos, aut tres menses abesse: causa autem iusta erit primo. Proximorum vtilitas vt si sua præsentia posset graues inimicitias inter duos magnates componere &c. Secunda est vrgens necessitas vitæ corporalis, morbi periculosi. Tertia est debita obedientia, vt si Pontifex vocaret Episcopum. Quarta est propriæ, vel vniuersalis Ecclesiæ vtilitas, vt si addat ad Concilium Generale. Quinta est reipublicæ vtilitas. Quæ causæ quando concurrant à Romano Pontifice, vel à metropolitano sunt examinandæ, vt docet Trid. *sess.23.cap.1. de reformatione*, & ex prædictis causis, etiamsi dubiæ sint potest Pontifex, vel metropolitanus dispensare. Trullenc. *lib.4. Decalog.cap.1.d.8.num.2.*

146 An autem rex possit detinere Episcopos pro gubernatione Regni, seu consilij? Affirmant Selua, Cenallos, Gregorius, Rebuffus, quos refert Diana, *3. p.tract.1 resol.5.* dicunt enim Reges, & principes habere priuilegium à sede Apostolica, vt Episcopi, & alij clerici, qui eis inseruiunt alicui officio, seu seruitio non teneantur residere, & possint percipere fructus beneficiorum. Sed hæc sententia solum existimo procedere quando non dantur alij viri satis idonei, qui hæc obsequia æque commode præstare possint: nam si dentur alij homines sæculares qui æque commode hæc officia administrari possint, tunc non possunt Reges prædicto priuilegio Romani Pontificis vti, cum residentia sit de iure diuino, & desit necessitas, & bonum commune, ob quæ solum Pontifex potest dispensare. Ita & bene cum Azorio, Soto, Diana, Rebuffo, Basæus, *in supplemento verbo residentia n.4.* Ioannes Sanctius, *in selectis d.47. num.26.*

Dico secundò: Episcopus debet habere sufficientem scietiam, vel Theologicam, vel sacrorum canonum, tum vt verbi Dei prædicationi insistat, tum vt in consiliis recte suam sententiam in rebus fidei, & morum dicat. Filliucius, *tract.28.cap.6.q.6. n.109.* non est tamen opus vt Episcopus ita doctus sit, vt ex tempore possit omnes difficultates aduersus fidem, & circa mores insurgentes dissoluere; sufficit si adhibito consilio peritorum id facere possit Suarez, *de fide d.13.in fine.* 147

Dico tertiò: Episcopus tenetur singulis annis Synodum conuocare, & quolibet triennio prouinciale, si Archiepiscopali munere fungatur. Tenetur singulis annis per se, vel per diœcesim visitare. Debet pro sua diœcesi instituere ministros idoneos, & bonæ famæ, debet inquirere circa peccata populi sui, & corrigere subditos verbo, & exemplo, vel facto sicuti opus fuerit. Debet pauperibus redditus suos distribuere, iis tantum subtractis, quæ necessaria sunt ad decentem victum, & vestitum, & ornatum domus suæ. Debet causas Ecclesiasticas iudicare, cōfessores & prædicatores, etiam ex regularibus approbare, intra territorium aliquas irregularitates, vota, & matrimonij impedimenta, & alia huiusmodi dispensare. Ordines per se ipsum conferre, vel demissorias, ad alios Episcopos concedere. Confirmationem suo tempore ministrare, Beneficia dignis conferre sine vllo consanguinitatis respectu, Procurare vt fidelium testamenta adimpleantur, Permutare beneficia, diuidere pinguia, vel vnire tenuia, dare coadiutoré parocho insufficienti. Denique tenetur bonum præbere exemplum, & alia huiusmodi, de quibus vide Henriq. *l.10.de ordine, c.35.n.5.* & 6. Basæum, *in supplemento verbo Episcopus, n.19.* Toletum, *lib.5.ca.4.* 148

Dico quartò: curatus tenetur sicut Episcopus de iure diuino residere; Potest tamen ex iusta causa abesse dummodo vicarium substituat, qui vicarius si absentia excedat octo, vel nouem dies debet ab Episcopo substitui, si tamen abesset per septem aut octo dies posset ipse curatus talem substituere sine Episcopo, ita consuetudine approbante, nisi aliud constitutio diœcesana determinet, nec ad talem absentiam requiritur licentia Episcopi, sed sufficit iusta causa & quod suæ Ecclesiæ prouideat. Si tamen absentia sit temporis longioris, v.g. duorum mensiū, aliqui volūt requiri superioris licentiam. Probabilius tamen est non requiri Episcopi licentia. Ita Nauar. *cap. 25. n.121.* Azor, *tom.2.lib.2.cap.4.q.10.* probabile putat Trullenc. *lib.4.Decalog.c.1.d.8.n.9.* causæ autem iustæ censentur omnes illæ, quæ iustificant Episcopi absentiam, sed de his vide latius Barbosam, *de officio Parochi, cap.8.per totum.* 149

Dico quintò: Parochus tenetur suis ouibus sacramenta administrare, vt latius in materia sacramentorum diximus. Tenetur pro populo orare, & Missam, vt illam audiant saltem diebus festis celebrare, non tamen eam tenetur pro populo applicare, nisi ex fundatione Ecclesiæ hæc obligatio illi sit imposita Suarez, *to.3.d.86.sess.1.* Coninc. *in 3.p.83.a.1.d.11.* & nos cum aliis latius diximus in tractatu de sacrificio. 150

Dico sextò: Parochus per se, vel per alium tenetur populum doctrinam Christianam docere. Imò tenetur per se, vel per alium docere popolum prædicando;

prædicando; Ab hac tamen obligatione excusatur si adsint alij, qui hoc faciant. Ita cum Toleto, Posseuino, Trullenc. *suprà num.* 12. Diana *p. 6. tract. 7. resol.* 13. contra Bonacinam. Tenetur audire confessiones subditorum, vel per se, vel per alium, quoties id rationabiliter petunt, siue ratione festi occurrentis, aut indulgentiarum, siue quia habent peccata, quæ conscientiam grauant, siue ob aliam causam. Ita Vasquius, & aliquos refert & sequitur Diana *p. 2. tract. 16. resol. 2.* etsi etiam probabile sit non teneri, nisi quando ipsi obligantur ad confessionem. Ita Reginaldus, & alij quos refert Diana *suprà & p. 8. tract. 7. resol.* 90. Tandem tenetur parochus infirmos suæ parochiæ visitare, pauperum curam habere, peccata corrigere, de quibus, & aliis vide Reginaldum *tomo 2. lib. 20. cap. 3. sect. 3. num.* 68. Barbosam *de officio parochi cap.* 7.

SECTIO IV.

De obligatione magistrorum erga discipulos & è contra.

SVMMARIVM.

152 *Quæ teneantur exhibere discipuli erga magistros?*
153 *Magistri tenentur non dissimulare discipulorum crimina.*
154 *Cauere debent ne animæ noxia documenta tradant.*
155 *Tenentur stipendia iusto maiora non exigere.*

152 Dico primo: Discipuli erga magistros honorem, & reuerentiam in rebus pertinentibus ad bonos mores eis tenentur exhibere. Tenentur eis sicut parentibus obedire, debent diligenter studiis vacare. Pecuniam à parentibus traditam in rebus licitis & honestis expendere. Non debent ob finem malum studere. Tenentur statuta Academiæ ad mortale obligantia obseruare. Tenentur digno suffragari, vnde si indigno suffragentur, vel curent, vt alij suffragentur peccant mortaliter. Idem dicendum est si scientias vetitas, aut superstitiosas addiscant, si contra veritatem à se cognitam altercationes, non disputandi gratia excitent, maximè si id cum scandalo fiat, si stipendium cum possint magistro non soluunt, si tempore lectionum, & quo magistros debent audire occupentur in ludis computationibus, & huc, illucque vagentur, insumendo patrimonium parentum in rebus vanis, & profanis. Ita Filliuc. *tract. 28. p. 2. c. 10. q.* 1. Nauar. *sum. cap. 25. num.* 59.

Dico secundo: Magistri erga discipulos tenentur non dissimulare discipulorum crimina, sed corripere vbi fuerit opus. Debent adhibere studium vt discipuli in litteris promoueantur, & curam eorum gerere in rebus ad mores attinentibus & honestam educationem. Vnde cauere debent ne animæ noxia documenta tradant, quæ essent contra fidem, aut bonos mores, aut ne falsa, vt vera doceant ex industria, quia hoc esset proculdubio mortale, sicut etiamsi auerteret scolasticos auditores ab aliis doctoribus causa eorum iniuria, aut auditorum damno. Tenentur præterea stipendia iusto maiora non exigere, nec se ad docendum exponere, si se idoneos non cognoscant. Debent item se discipulorum captui accommodare, & non negare dignis doctoratus insignia, aut indigno concedere, peccaret enim mortaliter præsertim in Theologia, iure canonico, ciuili, vel medicina. Filliucius *tract. 28. p. 2. à num.* 151. Nauar. *sum. cap. 25. num.* 55. Caietanus *sum. verbo magistrorum peccata.* 153 154 155

TRACTATVS OCTAVVS,

DE QVINTO DECALOGI PRÆCEPTO Non occides.

IN hoc tractatu primo de homicidio iusto tam publica authoritate facto quam priuata disputabimus. Deinde de iniusto sui ipsius & de iniusto proximi dicemus vbi etiam plura de duello explicabimus: sit igitur,

DISPVTATIO I.

De Homicidio publica authoritate facto.

SECTIO I.

Vtrum liceat occidere malefactores.

SVMMARIVM.

1 *Homicidium est hominis occisio.*
2 *Authoritas publica licite potest per iustitiam punitiuam malefactores occidere.*
3 *An princeps non agnoscens superiorem possit malefactorem occidere sine vllo summario?*
4 *Potestas publica post latam sententiam potest concedere priuatis vt occidant bannitum.*
5 *Vt hæc occisio banniti licita sit debet fieri in territorio proscribentis.*
6 *Qui per sententiam non sunt banniti non possunt occidi.*
7 *Maritus non potest licite occidere vxorem deprehensam in adulterio, nec pater filiam deprehensam in carnali actu.*
8 *Quid si post datam sententiam iudicis authoritate, vxor marito tradatur occidenda?*
9 *Qui clericum inuentum cum vxore occidit, licet peccet non incurrit excommunicationem.*

1 SVppono primo homicidium nihil aliud esse quam hominis occisionem; quæ descriptio ad omnia homicidia superior est. Secundo suppono homicidium esse prohibitum secundum quod habet rationem indebiti vt explicat D. Th.1.2.q.100. art.8.ad 3. hoc est, ea sola hominis occisio, quæ indebita est, & à vera ratione aliena prohibita est, vnde quando homicidium debitum est, & secundum rationem, non est prohibitum; in hoc conspirant vniuersi Th. contra Manichæos: His suppositis,

2 Dico primo: Authoritas publica per iustitiam punitiuam licite potest malefactores occidere. Est de fide; & patet *Exod.22. maleficos non patieris viuere.* Tum quia aliàs nulla pax, nulla quies, nec securitas in republica regnaret, sed sicut pisces maris maiores deuorarent minores. Debet tamen seruari iuris ordo, nimirum quod hi citentur, audiantur, ac factum probetur. Excipe Principem supremum qui in aliquo casu poterit sine his solemnitatibus, vrgente causa, ne temere agat, condemnare. Primo si delictum sit notorium. 2. Quando graue reipublicæ imminet periculum, si statim non fiat. 3. Quando apparet periculũ fugæ. Sed in his casibus debet princeps certus esse de delicto, & summarium instituere processum, aptumque defensorem constituere reo, etiamsi absens sit, & tunc posset condemnare, immo & occulte laqueo, vel veneno interficere post percepta Sacramenta præsertim confessionis. Ita cum Lessio, Aragonio & aliis Decastillus *lib. 2. tract. 1. d.4. d.6. q.2. n.*109. Tamburin. *lib.6. cap.4. §.4. num.7.*

3 An autem princeps non agnoscens superiorem id etiam efficere possit sine vllo summario? Negat Lugo *tom.1. de iustit. d.*37. *n.*32. Affirmat in aliquo casu raro, [vt si occidendus esset filius principis, qui publicè absque graui scandalo occidi nequeat, vel si quis ingressus esset Reginam] Lessius *lib.2. c.29. n.9.* cui fauet Fagund. *in precept.*8. *Decalog. c.20. n.*18. Decastillus *de iustitia lib.2. tr.1. d.4. d.5. q.2.* Bosius apud Dianam *p.10. tr.15. res.*34. Tamburin. *sup. n.7.* Non enim tunc expedit bono publico vt delictum in iudicio probetur, & aliàs vt supponimus probari potest. Debet tamen in hoc casu Princeps audire reum, si præsens sit, vel debet curare vt allegentur pro absenti quæcunque allegari possunt, ne ius defensionis reo vlla ratione adimat ita Decastillus *suprà num.9.* Tamburinus *suprà.*

4 Dico secundo: Potest publica potestas post latam sententiam concedere priuatis facultatem occidendi bannitos vel proscriptos, etiam proposito præmio, & etiam vt se ipsos adinuicem, etiam proditorie occidant, etiamsi tunc occisus præter voluntatem occidentis confessione careat, tunc enim ipsi proscripto imputatur confessionis carentia, tum quia locus nullus bannitus posset [cum semper fere ipsis confessio desit] interfici. Tunc tamen priuati quicunque vt ministri publici occidunt. Ita Trullenc. *lib.5. Decalog. c.1. d.2. n.8.* Decastillus *lib.2. tract.1. disp.10. d.1. n.7.* Tamburin. *lib.6. c.1. §.4. n.2.* contra Bonac. quem refert Trullenc. *sup.* Excipe tamen filios & vxores, nam his non licet parẽtes, & maritos bannitos occidere. Decastillus *sup. n.15.* & cum Layman, Tamburin. *lib.5. c.2. §.2. n.16.* contra Gomez, Clarum, & alios. Excipe nisi pater nulla via posset auerti ab armis contra patriam, nam tunc posset eum filius licite occidere ob bonum vniuersale, Dicastillus *sup.* Tamburin. *sup.* Diana *p.8. tr.7 resol.*42.

5 Dico tertio: Vt hæc occisio banniti sit licita debet fieri in territorio proscribentis, non vero in alieno nisi ex tacito vel rationabiliter præsumpto principis consensu; qui tamen consensus fere semper adest vt multi dicunt apud Dianam *p.5. tr.4. res.*24. at si princeps dissentiret, posset ab eo banniti homicida iustè puniri, & occidendo grauiter peccaret Trullenc. *sup. n.10.* Tamburin. *sup. num.2.* An autem ipse bannitus posset armis resistere volenti eum interficere? Respondeo negatiue, siquidem occisor in hoc casu habet se vt minister iustitiæ, potest tamen fugere, sicut licet aliis reis comprehensis si possunt fugere. Ita cum Sayro, Salon, Trullenc. *suprà num.10.*

Dico quarto: Qui non sunt legitime per sententiam proscripti, vel banniti, sed solum rei, etiamsi sint grassatores viarum, regulariter non possunt occidi, nec à satellitibus quidem eos capere volẽtibus, solum ex eo quod ipsis resistant, nec possunt tunc iudices satellitibus facultatem cõcedere, vt occidant; siquidem nondum sunt conuicti de crimine capitu-li; dixi regulariter, quia positis aliquibus circunstantiis, quas refert Diana 8. *p. tract. 7. resol.*44. licite possunt. 6

Dico quinto: Maritus non potest licite occidere vxorem deprehensam in adulterio, nec pater filiam deprehensam in carnali actu; siquidem non sunt publici ministri; Quando enim leges eis concedunt vt eos impune possint occidere, non est quia eos ministros cædium illorum constituant, sed solum ad illum vehementem dolorem temperandum. Ita ex communi sententia Tamburinus *lib.5. c.1. §.4. n.3.* Lugo *de iustitia, d.10. n.90.* licet contrarium teneat vt probabile Lessius Fagund. Sa cum aliquibus iuristis, quos refert, & merito impugnat Lugo *suprà n.85.* Excipe nisi maritus vel pater eos motu primo occidant vel nisi post sententiam latam, iudicis authoritate vxor marito tradatur occidenda, nam tunc esset merus executor quamuis hoc non sit concedendum propter periculum vindictæ Tamb. *sup. n.5.* 7 8

Dico sexto: Qui clericum cum vxore, matre, vel sorore, vel filia turpiter inuentum occidit, peccat vt dixi, sed non incidit in excommunicationem cap. si vero. Ita cum Layman, & aliis communiter Tamb. *sup. n.3.* Lugo *sup. n.84.* erit tamen occidens irregularis ex delicto, quia iniuste occidit Tamb. *sup. n.33.* 9

SECTIO II.

Vtrum liceat aliquando directe interficere innocentem.

SVMMARIVM.

10 *Nunquam licet directe innocentem, occidere.*
11 *Quid si tyrannus minetur excidium ciuitatis, nisi innocentem ei tradant?*
12 *Quid si tyrannus à gubernatoribus peteret, vt caput innocentis ei traderent, alioquin ciuitatem combusturum?*
13 *An in hoc casu innocens teneatur se tradere tyranno?*
14 *Quid si traditio istius ciuis traheret in consequentiam vitam aliorum ciuium?*
15 *An virgo teneatur se tradere violandam ad rempublicam ab incendio liberandam?*

DIco primo: Nunquam licet directe occidere innocentem; nemo enim habet dominium vitæ alterius. In hoc conueniunt omnes DD. Hinc fit non posse occidi pueros Saracenorum in bello captos, etiamsi timeatur futuros esse noxios reipublicæ Christianæ, nullus enim pro peccato futuro puniri potest, præsertim cum possit occurri damno eos captiuando; Secundo fit non posse occidi obsides, 10

occides, etsi non stetur promissis, est enim intrinsecè malum interficere directe innocentem: Decastillus *sup. num.* 135. Tertio fit quod filius innocens non potest occidi pro patre, nec aliquis pro peccato alieno. In hac omnes conueniunt, teste Tamburin. *lib.* 6. *cap.* 4. §. 4. *num.* 10.

11 Dico secundo: Si tyrannus v. g. prosequatur innocentem, & minetur excidium ciuitatis nisi illum ei tradant; Respublica in hoc casu non tenetur illum defendere cum tanto damno, nisi aliàs sine prædicto damno eum posset defendere, etiamsi anceps esset defensionis euentus & etiamsi multi in illius defensionem ex vtraque parte perituri essent, quia huiusmodi defensio debetur ciui à Republica & principe; at si clare videat eum non posse sine prędicto excidio defendere, potest portas aperire, & concedere, vt à Tyranno comprehendatur, & occidatur, nam particularis cum suo damno non tenetur alium defendere: ergo minus respublica. Ita cum Soto, Bonacina, Trullenc. *in Decalog. lib.* 5. *cap.* 1. *d.* 3. *num.* 4. & cum aliis Lugo *de iustitia d.* 10. *sect.* 4. *num.* 116.

12 Dico tertio: Si tyrannus à gubernatoribus peteret vt innocentem occiderent & caput ipsi traderent, alioquin ciuitatem combusturus, non licet eis innocentem occidere etiamsi ciuitas tota peritura esset; est enim hæc occisio intrinsece mala. Ita cum multis Trullenc. *in Decalog. lib.* 5. *cap.* 1. *d.* 3. *num.* 5. Lugo *de iustitia d.* 10. *num.* 103. non enim respublica habet dominium supra vitam suorum ciuium, nec vitas suorum subditorum potest in suam vtilitatem consumere, sicut corpus potest seu membra in suam vtilitatem insumere, quia non ciues propter rempublicam vt membra propter corpus sunt, sed respublica propter ciues est, & ad eorum bonum & vtilitatem ordinatur.

13 Dico quarto: In hoc casu innocens ex charitate, & iustitia legali bonum commune respiciente tenetur se tradere tyranno, vt liberet suam rempublicam, quia bonum commune præferendum est particulari, sicut dixit Ionas *cap.* 1. *tollite me, & mittite in mare*; Ita cum Petro Nauarra, Salon, Soto, Trullenc. *sup. num.* 6. Lugo *sup. num.* 113. Hinc fit in hoc casu posse rempublicam legem condere vt huiusmodi innocentes se tradant ad rempublicam liberandam imposita eis pœna capitis quod si innocens posita lege vel præcepto reipublicæ se tradere recusauerit, tunc in pœnam potest tradi, iam enim non innocens, sed nocens est.

14 Excipe nisi traditio illius ciuis traheret in consequentiam vitam aliorum ciuium, eo quod Tyrannus traditione illius audacior factus alium, & alium postularet; nam tunc iam non agitur de vitando damno vnius, sed totius communitatis, ac per consequens pro tali damno communi vitando debet exponi periculo tota respublica: Secus quando vnus solum peteretur ob speciale inimicitiam, vel ob aliquam rationem quæ in eo tantum inuenitur & non in aliis. Lugo *sup. num.* 118. Secundo excipe nisi innocens postulatus à tyranno esset princeps aliquis, cuius vita tanti, vel pluris æstimaretur, quam salus alicuius communitatis, & posset aliàs se liberare à periculo, fugiendo, nam tunc non posset eum ciuitas tyranno tradere Lugo *sup. num.* 115.

15 Dices hinc sequi virginem teneri se tradere violandam, clericum tradere sacra vasa profananda, ad rempublicam ab incendio liberandam, immo teneri innocentem se tradere occidendum si tyrannus sub hac conditione promittat se, & totam suam rempublicam ad fidem conuertendam. Respondetur negando illationem; & ad primum illatum de virgine Respondetur virginem ob periculum animæ non teneri se tradere, ac per consequens rempublicam non posse eam cogere, non tenetur tamen illam defendere cum tanto suo periculo, quare posset eam à ciuitate excludere, & eam suo periculo relinquere; Lugo *sup. n.* 120. Trullenc. *sup. n.* 9. Ad secundum Respondetur in his rebus nullam inueniri obligationem se tradendi sicut in homine, nec Deus tenetur illam iniuriam sustinere, vt homines non occidantur. Ad tertium Respondetur Tyrannum tunc non esse in extrema necessitate spirituali, nec rempublicam tunc periclitari, suppetuntque alia remedia conuersionis, quod si per impossibile nullum alium remedium esset conuersionis, tunc obligaret charitas innocentem ad se tradendum, & tunc compelli posset etiam pro vnius salute spirituali, sicut tenetur paratus extremę indigenti baptismum conferre cum vitæ periculo Trullenc. *sup. n.* 10.

SECTIO III.

Vtrum iudex possit condemnare ad mortem Petrum reum, qui reuera innocens est, probatur tamen in iudicio nocens per allegata, & probata.

SVMMARIVM.

16 *Princeps non potest talem innocentem condemnare, sed tenetur eum liberare.*

17 *Iudex inferior tenetur omnem viam tentare vt talem innocentem liberet.*

18 *Si nihil proficiat iudex inferior in iudicando, si alia via non suppetat, tenetur iudicare secundum allegata & probata.*

19 *Idem dicendum est de carnifice, & aliis ministris, qui exequentur sententiam.*

SVppono principem non posse talem innocentem condemnare, sed teneri eum liberare, nam cum princeps possit dispensare in lege, qua iubetur vt iudex procedat secundum allegata, & probata, tenetur id facere, etsi inde sequatur scandalum; tenetur etiam cum iuramento si hoc necessarium fuerit coram populo pronunciare sibi notam esse illius hominis innocentiam in hoc conueniunt DD. apud Lugum *de iustitia d.* 37. *sect.* 4. *n.* 41. 16 Secundo suppono teneri iudicem inferiorem omnem viam possibilem tentare vt talem innocentem liberet, vel excogitando causas sufficiẽtes ad expetendam accusationem, vel maxima dexteritate testes examinando, vel dissimulando in carceris custodia, ita vt innocens fugere posset, vel si nulla alia via suppetat tenetur si sperat profuturam causam remittere ad iudicem superiorem, & deposita iudicis persona assumere apud superiorem officium testis, tenetur enim vitæ innocentis consulere quantum commode fieri potest. 17 Dixi quantum commode fieri potest; nam si cogatur ab authore, vel à parte læsa, vel populo sententiam ferre non tenetur remittere ad superiorem. Ita cum Sayro, Sousa, Trullenc. *sup. n.* 13. His suppositis,

Dico primo: Si nihil horum proficiat, nec aliud remedium suppetat tenetur iudex inferior in iudicando, iudicare secundum allegata, & probata non solum in rebus ciuilibus vt plerique existimant apud Lugum *d.* 37. *n.* 42. Sed etiam in criminalibus, etiamsi sit in pœna capitali. Ita D. Th. 2. 2. *quæst.* 64. *art.* 2. & cum Azor, Salas, & aliis Trullenc. *sup. n.* 14. Decastillus *lib.* 2. *tr.* 1. *d.* 4. *dub.* 5. *n.* 86. & vt probabiliorem cum multis docet Fagund. *in* 5. *præcept. Decalog. lib.* 5. *c.* 14. *n.* 9. eam valde probabilem putat Lugo 18

suprà n.45. contra Angelum, Petrum Nauarram,& alios quos refert Trullenc.*sup.n.*14.Tamburin.*lib.6. Decalog.c.*1.§.4.*n.*13. Lugum*sup.* vbi hanc probabiliorem existimat. Ratio est quia iudex procedit vt persona publica,& publica authoritate:ergo scientia qua vtitur debet esse publica,& iuridica, quæ constet ex testibus, & instrumentis productis; in ore enim duorum vel trium peribit omnis qui interficietur Deuteronomij 17. *& cap.19.in ore duorum, vel trium testium stat omne verbum.*

Dices impossibile est quod aliquis faciat scienter iniustum materiale, quin etiam formale iniustum committat,& peccet.Respondetur distinguendo antecedens,si fiat scienter illa scientia qua regulari debet tale negotium concedo, sed nihil contra nos; ea enim est scientia publica;si fiat scientia impertinenti ad tale negotium nego antecedens:talis autem est scientia priuata respectu iudicij publici, & hac ratione sacerdos qui scientia priuata confessionis cognoscit innocentiam Petri,non potest eum in iudicio publico à pœna etiam mortis liberare.

Dices occidere innocentem directe tam intrinsece est malum, quam cognoscere non suam sciendo esse non suam etiam si millies probetur esse suã;ergo sicut iudex non potest accedere ad non suam etiam si millies probetur esse suã,ita non poterit interficere innocentem,etiam si millies probetur esse nocentem.Respondetur negando maiorem, nam quando innocens probatur nocens non est intrinsecè malum condemnare innocentem, siquidem ius naturale dictat quod priuatum bonum, vel vitæ, vel pecuniæ innocentis non esse illæsum obseruandum cum publico scandalo, & damno reipublicæ, quale esset si secundum allegata,& probata non iudicaretur.Vnde iudex directe, & positiue non intendit occisionem innocentis sed tantum intendit seruare iuris ordinem, quamuis per accidens sequatur damnatio innocentis.Vnde exemplum de non sua, non venit ad rem,quia iudex cum eam cognoscit,non agit personam publicam iudicis, sed personam hominis priuati, ac proinde secundum notitiam hominis priuati debet procedere. Sed de his vide latius Fagund.*sup.* Decastillum *sup.*

19 Dico secundo: Id quod diximus de iudice habet etiam locum in carnifice,& aliis ministris,qui exequuntur sententiam, possunt enim illam exequi cõtra reum,quem sciunt scientia priuata esse innocentem,si tamen reus secundum allegata,& probata sit legitime condemnatus;secus si reus non esset legitime condemnatus,sed per sententiam manifeste iniustam,& continentem errorem intolerabilem, quomodo peccabant carnifices martyres interficiendo, quia sententia continebat errorem intolerabilem contra bonum publicum religionis, vel contra iustitiam,quia sententia illa, non erat solum iniusta, sed etiam inualida.Ita cum Lugo, Decastillo, Tamburin.*sup.num.*16.

SECTIO IV.

Vtrum iudex qui priuata scientia nouit Petrum esse reum dignum morte, sed in iudicio probatur innocens, possit eum morte damnare.

SVMMARIVM.

20 *Iudex inferior non potest probatum innocentem occidere, etiamsi priuata scientia eum sciat morte dignum.*

21 *Princeps in nullo casu potest ex priuata scientia occidere delinquentem, & multo à fortiori si in iudicio probetur innocens.*

22 *Quid si delictum in iudicio probari posset, ex citatione tamen delinquentis grauia timerentur scandala.*

SVppono iudicem inferiorem id non posse efficere: is enim non potest dispensare in lege superioris, maxime in re tanti momenti. In hoc conueniunt DD. Secundo suppono principem ex priuata scientia posse aliquem occidere, quando non agitur de puniendo delicto, sed de impediendo malo reipublicæ, vel sibi imminente, per aliquam personam, tunc enim princeps vtitur defensione naturali reipublicæ sibi commissæ. In hoc etiam conueniunt DD. vt videre est apud Lugum *tomo 2.de iustitia d.37.num.* 50. Tamburinum *lib.6. cap.1.§.4. num.*18. Tota igitur difficultas est An possit princeps punire delinquentem probatum innocentem in iudicio, ex priuata scientia? 20

Dico primo: Princeps in nullo casu potest ex priuata scientia punire delinquentem, & multo à fortiori, si in iudicio probetur innocens. Ita cum communi sententia Lugo *suprà num.* 50. & cum Decastillo, Aragonio & aliis Tamburinus *suprà num.* 18. Fagundez *in 5. preceptum Decalog. lib.5. cap.15. num.5.* contra Felinum, Lessium, Matiençum, Couarruuiam, & alios quos refert Lugo *suprà num.* 50. Ratio nostræ resolutionis est; quia princeps iurisdictionem habet fori externi, sed ad forum externum non pertinent occulta, quæ probatione externa carent: ergo:Tum quia de iure naturæ est, est vt reus audiatur in sui defensionem; sed id fieri non potest, nisi citetur, & audiantur probationes quas ipse velit adducere: ergo.Hinc fit non excusari principes quando reum sibi notum, secreto faciant occidi, vt ipsius & posterorum honori consulatur, magis enim debent consulere famæ totius reipublicæ, quàm illi delinquentis. 21

Dico secundo: Si crimen in iudicio facile probari posset, & ex citatione delinquentis sequerentur grauia scandala in republica, timerenturque probabiliter seditiones, vt si delinquens esset dux generalis exercitus, & militibus charissimus, tunc liceret eius causam secreto tractare,assignando conuenientem patronum, qui ageret causam rei, & eum diligenter defenderet, & quantum possibile foret obseruaretur ordo iudicialis, ac denique tunc posset princeps occidere conuictum reum per legitimam probationem, quæ semper debet fieri per testes sufficientes, & exceptione maiores ad conuincendum reum, seruato etiam quantum fieri posset ordine charitatis ad salutem animæ occidendi. Ratio est quia factum publicum & notorium habetur loco accusatoris, & testium,publice enim accusat, & testificatur contra reum publicum, nec relinquit reo ius vllum se defendendi; sed quando delictum facile in iudicio probari potest, est publicum & notorium: ergo. Immo hanc potestatem quam habet princeps potest alicui iudici, cui multum fidat committere, requiritur tamen expressa commissio, & non sufficit tacita. Ita Lugo *suprà num.* 52. & 53. & cum multis Fagundez *suprà num.6.& 7.* 22

SECTIO

SECTIO V.

Vtrum liceat aliquando indirecte interficere innocentem.

SVMMARIVM.

23 *In aliquibus casibus potest indirecte occidi innocens, qui numerantur.*
24 *Mulier licite potest sumere pharmacum, vel sectionem venæ tendens directe ad sanitatem, licet per accidens sequatur mors fœtus.*
25 *Quando medicamenta æque tendunt ad sanitatem matris, & in mortem fœtus, non licet ea sumere, si est spes quod mortua matre filius extrahatur, & baptizetur.*
26 *Quid si talis spes non sit?*
27 *Nunquam licet sumere medicamentum tendens directe ad occisionem fœtus animati, licet per accidens sequatur salus matris.*
28 *Quid si certum sit fœtum non esse animatum?*
29 *An mulier possit abortum procurare, si fœtus non est animatus ad euadendum periculum vitæ ex partus manifestatione?*
30 *Vtrum liceat ad euadendum periculum vitæ sumere potionem directe tendentem ad effusionem seminis?*

23 Dico primo: In aliquibus casibus potest licite indirecte occidi innocens. Primo concomitanter cum aliis malefactoribus, qui iuste interficiuntur, & non possunt separari ab innocente, qui cum illis occiditur: v. g. quando in bello iusto ictibus bombardarum occiduntur. 2. Quando in bello iusto turres euertuntur, quibus multi innocentes opprimuntur. 3. Quando in bello iusto interficitur ille, qui ex ignorantia inuincibili pugnabat, & erat innocens. 4. Quando interficitur infans, qui pro scuto inseruit hosti, quando non potest aliter occidi iniustus hostis aggressor, neque potest aliter vita propria defendi, & aliàs non occiditur prius infans, vt postea occidatur hostis, sed impeditur hostis per ipsum infantem. Lugo *de iustitia d.* 10. *num.* 125. Quinto quando fugiens inimicum per angustum locum non potest mortem euadere, nisi opprimendo infantem iam baptizatum, immo etsi non sit baptizatus, quando opprimens probabiliter credit se esse in gratia, vel non credit probabiliter ante mortem posse in illa constitui, nam tunc interficiens solum intendit directe nocentes euertere, vel mortem euadere & indirecte & per accidens occidere innocentem, occidere autem per accidẽs dando operam rei licitæ & necessariæ non est contra vllum ius. Dixi & necessariæ vt significem nunquam, etiam indirecte posse occidi innocentem, nisi ad impedienda futura mala. Ita cum D. Th. Caietano, & aliis communiter Decastillus *lib.* 1. *de iustitia d.* 10. *dub.* 11. *à num.* 127.

24 Dico secundo: Mulier licite potest sumere pharmacum vel sectionem venæ tendens directe ad sanitatem, licet per accidens inferat mortem fœtui, siue inanimato, siue animato, & tunc abortũ indirectũ procurare ex proportionata causa. Et idẽ possunt efficere alij ex eadẽ causa. Ratio est quia mulier tũc vtitur iure suo sanitatem conquirendi, & solum per accidens & præter intentionem permittit abortum. Ita Sanchez *de matrim. d.* 20 *lib.* 9. & cum Grasio, Palao, Decastillo, Tamburinus, *lib.* 6. *cap.* 2. §. 4. *n.* 1. & cum communi Lugo *de iustitia d.* 10. *n.* 132.

Dico tertio: Quando medicamenta æque tendunt in sanitatem matris, & in mortem fœtus non licet illud sumere si est spes probabilis quod mortua matre fœtus extrahetur è ventre viuus, & baptizetur, nam tunc ex charitate tenebitur mater pati mortem corporalem propter salutem spiritualem fœtus, qui casus quamuis Sanchez dicat esse rarissimum sæpe sæpius accidit, vt testatur cum multis Dicastillus *lib.* 2. *tract.* 1. *d.* 10. *num.* 168. Secus dicendum est si non detur talis spes quod fœtus viuus euadat, nam tunc licebit matri sumere pharmacum æque tendens in mortem fœtus, & salutem matris, tunc enim mater vtitur iure suo, nec tenetur vitam exponere, si non est spes salutis proximi. Dixi si remedium sit æque sanatiuum matris, & mortiferum proli, nam si remedium sit ex sua natura mortiferum fœtui, & solum hac ratione sanatiuum matris, quatenus est fœtui mortiferum, non potest licite adhiberi. Ita & bene cum aliis Dicastillus *sup. n.* 170. 25

26

Dico quarto: Nunquam licet sumere medicamentum tendens directe ad occisionem fœtus animati, licet per accidens sequatur salus matris. Ratio est, quia non sunt facienda mala, vt veniant bona, malum autem intrinsecè est occidere innocentem. Animatur autem fœtus masculinus post quadraginta dies, & fœmineus post octoginta, & in dubio censetur quoad hunc casum fœmineum vt quo minus potest aggrauetur delinquens. Ita cum communi sententia Tamburin. *sup. n.* 3. Dicastillus *sup. num.* 165. 27

Dico quinto: Si certum sit fœtum esse inanimatum potest fœmina licite sumere medicamentum directe tendens ad occisionem fœtus, si inde eius salus probabiliter speratur. Ita cum S. Antonino Syluestro, Lopez, Nauarro, & aliis Decastillus *sup. num.* 164. & cum Sanch. Saa, Grasio, Layman, Tamburin. *sup. num.* 4. Diana *p.* 3. *tract.* 5. *resol.* 11. contra Lessium, & alios apud Dianam ibi, & contra Lugum *d.* 10. *num.* 131. Ratio est quia in hoc casu fœtus est aggressor, seu causa efficiens mortis matris, ergo licebit eum expellere, si nondum est animatus. 28

Dices: ergo idem dicendum est si sit animatus; nam ego possum occidere directe aggressorem vitæ meæ, si aliter euadere non possem: ergo si fœtus est aggressor vitæ matris in vtroq; casu poterit eum expellere. Respondeo fœtum in hoc casu esse aggressorem inuoluntarium, & cum alias sit in peccato originali, tenetur mater mortem corporalem potius pati, quam animam illius perdere quod tamen non accidit, quando fœtus est inanimatus.

Dices: ergo si fœtus non est animatus posset fœmina procurare aborsum, ad euadendum periculum vitæ ex partus manifestatione imminens, vel ad vitandam infamiam inde ortam. Respondeo negando illationem: nam in hoc casu fœtus inanimatus non est aggressor, sicut in priori, sed id suo peccato tribuat mater ita cum communi sententia Respondet Trullenc. *lib.* 5. *Decalog. c.* 1. *dub.* 4. *n.* 1. Quamuis non desint aliqui DD. qui id etiam admittant ad vitandum periculum vitæ, & infamiæ puellæ prægnantis quando fœtus est inanimatus. Ita Zanard. Pont. Torreblan. quos refert, & probabile putat Trullenc. *sup. n.* 1. Bord. Lesana, quos refert Tamb. *sup. n.* 6. Sed hæc opinio vt ait Diana 6. *p. tr.* 8. *res.* 17. damnata fuit in congregatione S. Officij. Tum quia periculum est distans, aliisque modis vitari potest, & fœtus non est aggressor. Tum quia aperiretur via ad multa scelera perpetranda cum graui reipublicæ pernicie si hæc licentia concederetur vt etiam notat Tamb. *sup. n.* 6. 29

30 Dices: ergo licet ad euadendum periculum vitæ aliquando directe intendere potionem, vt si ob abundantiam seminis homo, vel mulier periret; patet consequentia quia proximior est generationi fœtus ipse quam semen; ergo sic licet fœtus inanimati intendere expulsionem, ita & expulsionem seminis. Respondetur negando illationem. Ad probationem Respondetur esse diuersam rationem propter periculum apertissimum incontinentiæ, si huiusmodi licentia indulgeretur, & quia si ea pollutio consideretur, impediretur vsus coniugalis contentis iam hominibus illa voluptate pollutionis licite percepta; quæ inconuenientia non inueniuntur in casu nostro; sed de his vide Borgium contra Caramuel. *quæst.* 3 *num.* 30.

DISPVTATIO II.

De Homicidio iusto priuata authoritate facto; vbi etiam de Duello.

SECTIO I.

Vtrum liceat occidere inuasorem iniustum pro tuenda propria vita, vel aliena.

SVMMARIVM.

31 *Quilibet potest cum moderamine inculpatæ tutelæ occidere suum inuasorem quicunque ille sit.*

32 *In quo consistat moderamen inculpatæ tutelæ?*

33 *An clericus vel religiosus teneatur fugere, ne occidat suum iniustum inuasorem?*

34 *An plebei teneantur fugere ne occidant nobilem suum inuasorem?*

35 *Inuasus potest se licite defendere contra Regem, & Papam, & principem iniuste eum aggredientem, etsi sit persona vilis.*

36 *Iniuste inuasus potest occidere inuasorem, non solum ad vitandam mortem, sed & mutilationem, vel graue vulnus, alapam, &c.*

37 *Iniuste inuasus non tenetur regulariter occidere inuasorem.*

38 *Quando inuasor actu non inuadit, sed est in procinctu ad inuadendum, potest eum innocens occidere.*

39 *Potest quis occidere illum qui soluit leonem, vel canem vt eum laceret.*

40 *Quid si aliquis decreuit alterum occidere, & id amico manifestauit, à quo occidendus id deprehendit, poteritne occidere?*

41 *An si Petrus Antonium falsis calumniis, & testibus contendat per iudicem interficere, & de facto condemnandus sit ad mortem, possit Antonius Petrum, & ipsos falsos testes præueniendo occidere?*

42 *Licite potest quis occidere aggressorem proximi iniustum, vt defendat eius vitam.*

43 *An teneatur quis defendere vitam iniuste aggressi cum moderamine inculpatæ tutelæ?*

31 DIco primo: Omnis homo vt vitam suam defendat, non vero vt vindictam sumat potest occidere iniustum inuasorem, licet inuasor sit suus Pater, Filius, Frater, dominus, coniux, sacerdos, Religiosus, &c. sine vllo peccato, nec periculo excommunicationis, vel irregularitatis, cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ; Et ratio est, quia omne ius naturale, & diuinum proclamat vim vi repellere licere, vitam, & membra quoad posse defendendo. Ita communiter DD. quos lata manu refert Leander *tract.* 2. *de irregularitate d.* 12. *quæst.* 1. & 8. Et hoc verum est & etsi inuasus sit clericus, vel Religiosus ita Lugo *de iustitia tomo* 1. *d.* 10. *n.* 138. & cum Barbosa, Fagundez, Molina, Nauarro, Leander *suprà quæst.* 2.

Sed quæres in quo consistat moderamen inculpatæ tutelæ? 32 Respondeo consistere in hoc quod aggressus constitutus sit in ea necessitate vt aliter vitam suam, vel mutilationem, aut etiam alapam vitare non possit, etiamsi possit euadere fugiendo cuilibet enim, siue nobili siue plebeio, siue etiam clerico, vel regulari dedecus, & maxime pericu- 33 losum est fugere aggressorem. Vnde quod nobilis non teneatur fugere tenent cum Suario, Bonacina, Filliucio, Diana, Hurtado, Corneio, Præposito, Tannero, Gibalino, & aliis Leander *suprà quæst.* 34. contra Sayrum, Medinam, Valentiam, & alios. Et idem dicendum est de milite, magnum enim ei esset fugere dedecus. Ita cum Fagundez Farinacio & aliis Leander *suprà quæst.* 35. Quod verum est, etiamsi aggressio fiat in loco deserto, per accidens enim est, quod locus sit desertus. Ita cum Farinacio, Fagundez, Leander *sup. q.* 36.

Quod autem nec plebei nec mechanici teneantur 34 fugere tenent cum Balde, Belon. Caret. Mascardo, Aifrer, Cæpol, Iulio Claro, & aliis Leander *suprà quæst.* 37. contra Suarium Toletum Dianam, Gibalinum, Lugum & alios, omni enim generi personarum est de se infamia fuga, ergo omnes tenentur illam vitare. Tum quia omnibus est fuga maximè periculosa cum reddatur inuasor animosior contra fugientem. Et tandem quod clericus vel regularis non teneatur fugere, sed posse sistere occidendo aggressorem non solum quando fuga est infamis statui ecclesiastico, vt si fugiendo detegeretur scelus occultum clerici, vel religiosi; vt tenet cum Felino, Filliucio, Lugo, Diana, Gibalino, Leander *suprà quæst.* 38. sed etiam absolute tenet cum communi Iuristarum Leander *suprà quæst.* 38. contra Suarium, Auilam & alios multos quos ibi congerit quorum doctrina semper consulenda est & tenenda ante factum, post factum tamen non debent sic se tuentes de peccato damnari Ita & bene Leander *ibi*.

Dico secundo: Inuasus potest se licite defende- 35 re cum prædicto moderamine contra Regem, & Papam, & Principem iniuste eum aggredientem, etsi sit persona vilis. Ita & bene cum Syluestro, Decastillo & aliis Leander *tract.* 2. *de irregularitate d.* 12. *quæst.* 5. Idem dicendum est si aggressor sit in peccato mortali; ipse enim in tali necessitate se ponit, & ab ea potest se eripere desistendo ab aggressione. Ita cum communi sententia Decastillus *de iustitia tomo* 1. *tract.* 1. *lib.* 2. *d.* 10. *num.* 38. Lugo *ibi*, *d.* 10. *num.* 142. Leander *suprà quæst.* 6. Tamburinus *lib.* 6. *cap.* 1. *num.* 4. Immo idem dicendum est si inuasor sit innocens, vt si amens, infans, vel ebrius inuadat, nam tunc inuasio est iniusta ex parte causæ, licet talis non sit ex parte subiecti, ita cum Sayro, Soto, Petro Nauarro, Gibalino, Dicastillo, Lugo Leander *suprà quæst.* 14. Excipe nisi inuaso constet inuadentem esse in mortali, & ipsum inuasum esse in gratia, nam tunc tenetur inuasus exponere vitam pro salute spirituali proximi, non illam occidendo

occidendo in eo statu, in quo non potest à mortali resurgere. Sed hic casus metaphysicus est cum raro possit alicui constare probabiliter se esse in gratia; ita cum Lugo & aliis Leander *suprà quæst.* 16.

36 Dico tertio: Iniuste inuasus potest occidere inuasorem non solum ad vitandam mortem, sed etiam mutilationem, vel graue vulnus, vel ne ab illo turpiter deformetur. Ita cum Gibalino, Bonacin. Pelizario, Diana, & aliis multis Leander *sup. q.* 10. & 11. Quæ omnia vera sunt etsi directe inuasor intendat occisionem inuasoris, si alias aliter mortem, vulnus, alapam, vel mutilationem non possit vitare; nam sicut licitum est in executione occidere inuasorem iniustum, ita & licitum est illum directe velle, & intendere occidere ita Decastillus *sup. d.* 16. *num.* 41. Lugo *d.* 10. *n.* 149. & cum Gibalino, & aliis Leander *sup. quæst.* 9. contra Bañes, & alios. Quæ omnia vera sunt, etsi inuasus potentioribus armis occidat suum iniustum inuasorem, si aliter non potest suam vitam aut honorem defendere. Ita Lugo *d.* 10. *n.* 151. & cum communi sententia Leander *sup. q.* 17. contra Butrium, Ancharranum, & alios. Immo addo posse licite inuasum occidere inuasorem ad se venientem sine armis ad impingendum ei alapam, si aliter illam non possit euadere. Ita Trullenc. *lib.* 1. *Decalog. c.* 4. *d.* 4. *n.* 2. Lugo & cum aliis Leander *sup. q.* 18. Decastillus *sup. n.* 37. Diana *p.* 8. *tract.* 7. *resol.* 48.

37 Dico quarto: Iniuste inuasus non tenetur regulariter occidere inuasorem, ad tuendam suam vitam vel honorem; vnusquisque namque potest exponere suam vitam, pro vita temporali proximi, ergo & à fortiori non tenebitur occidere inuasorem. Ita cum multis Fagund. *lib.* 5. *Decalog. c.* 6. *n.* 10. & cum Molin. Tolet. Saa, Rodrig. Decastillo, Lugo, Leander *sup. q.* 7. contra Farin. Salon. & contra Tamburin. *lib.* 6. *c.* 1. *§.* 1. *n.* 5. qui id tantum putat licere inuaso, nisi aliud maior virtutis actus præmittat, quam communis charitas, vt pietas in patrem, fides in martyribus, &c. sed nostra sententia communior, & probabilior est. Excipe, si inuasus putet se esse in mortali, vel si sit persona valde vtilis reipublicæ; nam tunc ob bonum commune, vel ob bonum animæ tenetur sub mortali vitam suam defendere. Et idem dicendum est, si morte inuasi sequatur maximum detrimentum familiæ, vt vxori, & filiis, quos alere tenetur. Ita cum Lugo, Molina, Decastillo, Leander *suprà quæst.* 8.

38 Dico quinto: Quando inuasor actu non inuadit, sed est proxime, & in procinctu ad inuadendum, licite potest eum inuasus occidere. Ratio est quia nemo tenetur expectare actum positiuum inuasionis; defensio enim non est in ordine ad offensam factam; sed ad impediendam futuram, ne fiat. Ita cum communi sententia Leander *tract.* 2. *de irregularitate d.* 12. *q.* 19. Tamburin. *lib.* 6. *c.* 1. *§.* 2. *n.* 15. Et hinc plures deducuntur casus. Primum posse quempiam alium occidere, qui parat scopletum vt eum occidat illum præueniendo. Ita cum Decastillo, Lugo, Gibalino, & aliis communiter Leander *sup. quæst.* 19. 2. Potest vxor maritum morte præuenire, si pugionem sub ceruicali abscondat, vel sicarium domum adducat ad eam noctu occidendam. Ita cum Bauni, Nauarr. Lessio, & aliis Tamburin. *lib.* 6. *c.* 3. *§.* 2. *n.* 15.

39 Tertio potest quis occidere illum, qui soluit canem vel leonem, vt eum dilacerent. Ita cum præcitatis Tamburin. *sup. n.* 15. 4. Si famulus tentet occidere Petrum, præsente, & imperante domino, potest Petrus famulum, vel dominum prius occidere. Ita cum Decastillo, Lessio, Lugo, Fagundez, & aliis, Leander *sup. q.* 22. 5. Si Petrus parauit venenum ad Paulum occidendum, potest Paulus eum prius occidere, si aliter mortem euadere non potest. Ita cum Decastillo, Lugo, & aliis Leander *sup. q.* 21. 6. Si Petrus cum armis veniat contra Franciscum causa eum offendendi, potest Franciscus eius mortem præuenire. Ita cum Gomezo, Leander, *sup. q.* 20. 7. Potest quis morte præuenire illum, qui coniurauit in necem ipsius, vel cum sicariis egit, vt opportunitatem quærerent occidendi, quando aliter non apparet via graue periculum mortis euadendi, quod illi ex illo decreto imminet. Ita cum Lugo, Decastillo, Leander *suprà quæst.* 23.

Et idem dicendum est, si aliquis decreuit alterum occidere, & hoc alicui manifestauit; nam hic conscius illius decreti, potest licite interficere eum, qui firmiter, & efficaciter illum interficere decreuit, idque aliquot amicis confidenter manifestauit, ex quibus occidendus decretum illud certo agnouit. Ita cum Molina, Lugo, & aliis Leander *sup. q.* 24. Diana *p.* 5. *tr.* 4. *res.* 5. 8. Si Petrus Francisco minatus fuerit mortem, & aliàs solitus sit minas exequi, Franciscus potest eum licite morte præuenire. Ita Suarez *in Enchiridio casuum lib.* 7. *verbo homicidium n.* 33. & cum aliis Leander *sup. q.* 26. 9. Qui reclusus in aliqua domo, videt inimicum ei insidias parantem, vt eum occidat, potest eum licite morte præuenire, & interimere, si aliud remedium euadendi non habeat. Ita cum Lugo, Molina, Azor, Diana, Lessio, & aliis Leander *suprà quæst.* 26. 40

An autem si Petrus Antonium falsis calumniis, & testibus contendat per iudicem interficere, imponendo illi aliquod flagitium, ob quod ad mortem ab ipso iudice sit damnandus, possit Antonius licite prius Petrum occidere, imo & ipsos falsos testes euntes ad testificandum in iudicio aliquod crimen falsum, vel occultum, ob quod Antonius occidendus est, vel infamandus, vel omnibus suis bonis priuandus? Affirmant cum Molina, Sanch. Lugo, Decastillo, Diana, & aliis Leander *sup. quæst.* 27. & 28. Escobar *lib.* 32. *Decalog. n.* 70. Immo idem alij affirmant de eo, qui alterum infamat apud principem, vel viros nobiles grauia crimina de eo spargente, si monitus nolit desistere, & nulla alia via talis famæ læsio vitari possit. Ita cũ Bañes, Nauarr. Escobar *sup. n.* 155. 41

Verum ego in vtroque casu existimo contrarium dicendum. In primo, quia testis, vel index falsum asserendo, vel iudicando, non possunt dici honoris inuasores; nam de ratione aggressionis est, vt contra ordinem iuris iniuria inferatur, id est propria authoritate; sed in præsenti testis, vel iudex seruato ordine iuris occidunt, licet inique, & contra ipsum ius; ergo non sunt propriè aggressores; ac per consequens licite non possunt occidi. Ita Turrianus 22. *d.* 27. *q.* 2. *n.* 10. Salon 22. *q.* 64. *art.* 7. *contro.* 1. *concl.* 2. Cordub. *lib.* 1. *q.* 38. *dub.* 1. Sotus *lib.* 1. *de iustitia q.* 1. *art.* 8. Silu. 22. *q.* 64. *art.* 7. *quæsito* 5. Malderus *ibi tr.* 5. *c.* 1. *dub.* 7. Quo ad secundum casum vero, etiam liquet, quia, vel per illas detractiones infamia est iam illata, vel non; si est illata, iam non deletur per mortem infamantis; si vero non est illata; aliis viis potest impediri; vnde iniusta plane erit omnino occisio. Ita Fagundez *lib.* 5. *Decalogi cap.* 6. *num.* 8. Lessius *lib.* 2. *cap.* 9. *d.* 12. *n.* 82. & cum Iulio Claro probabilius iudicat, Escobar *sup. n.* 155. & cõtrariam sententiam merito reiicit Alexander VII. *in suo decreto anno* 1665. *propositione* 17. ex quo fit multum minùs posse quempiam licite occidere accusatorem, vel testem, qui bona fide de crimine morte dignum illum accusat, aut falso testificatur, etiamsi non sit illi alius modus euadendi; quia in hoc casu testis, vel accusator, non sunt iniustus aggressor. Ita cum communi sentẽtia Leand. *sup. q.* 29. & *patet ex præd. Decr.*

Dico

42 Dico sexto: Licite potest quis occidere aggressorem proximi iniustum vt defendat proximi innocentis vitam cum dicto moderamine inculpatæ tutelæ quando illum aliter defendere non potest; licitum est enim aliis facere quod quisque pro seipso potest: ita cum communi sententia Leander *tract. 2. de irregularitate d. 2. quæst. 41.* & cum aliis Tamburinus *lib. 6. Decalogi cap. 1. §. 2. num. 10.* Nec ad hoc necesse est vt aggressus clamet, ita cum aliis Leander *suprà quæst. 42.* Nec est necesse quod iniuste aggressus sit præsens, si mors aggressoris necessaria est ad defensionem vitæ iniuste aggressi. Ita cum Molina, Lugo, & aliis Leander *suprà quæst. 43.* Quod verum est, etsi iniuste aggressus nolit defendi; cum enim inuasus non sit dominus vitæ suæ, non potest eam alteri donare, nec potest tollere obligationem, quam quis habet illam defendendi: ita cum Lessio, Lugo, Bonacina, Leander *suprà quæst. 44.* Quod verum est, etsi aggressus iniuste non sit Christianus. Ita cum Lugo, Barbosa, Fulgos. & aliis Leander *suprà quæst. 45.*

43 An autem teneatur quis defendere vitam iniuste aggressi cum prædicto moderamine? Respondeo teneri, si inuasus est pater, mater, filius, vxor, princeps, subditus, vel vassallus, vel simili modo illi coniunctus, nec illi ex defensione imminet graue periculum; ita cum Molina, Decastillo, Tamburinus *suprà num. 11.* Secus dicendum est, si aggressus est vnus ex communi populo. Ita cum Suario, Tamburinus *suprà num. 11.* Quod à fortiori dicendum est, si inuasor sit pater, filius, vel similis; quia tunc excusat, immo prohibet tanta coniunctio, etsi iniuste aliquem inuadant; ita Tamburin. *suprà*, sicuti nec similiter obligatur quis morte inuasoris defendere eum qui licite v. g. ob martyrium, vel aliam causam honestam, suam mortem permittit ita cum Decastillo, Tamburin. *suprà num. 11.*

SECTIO II.

Vtrum liceat interficere iniustum inuasorem, ob defensionem bonorum temporalium?

SVMMARIVM.

44 *Quilibet etiam clericus, vel regularis licite potest interficere volentem sua bona magni momenti iniuste accipere.*

45 *Quæ res dicatur magni momenti?*

46 *Potest quis insequi latronem, qui res suas magni momenti defert, & si eas nolit relinquere, potest, eum occidere, vt eas recipiat.*

47 *Pro tuendis bonis proximi magni momenti potest quis licite interficere inuasorem.*

44 Dico primo: Licite potest quis, siue laicus, siue clericus, vel regularis, etiam absque irregularitate, interficere volentem sua bona magni momenti iniuste occupare, si aliter ea defendere nequit; quia alias improbis daretur occasio bonos, & innocentes suis bonis spoliandi. Ita cum communi sententia Tamburinus *lib. 6. cap. 1. §. 2. num. 1.* & cum aliis Leander *tract. 2. de irregularitate d. 13. quæst. 1. & 2. & 3. & 4.*

45 Dico secundo: Vt res dicatur magni momenti dependet ex circumstantiis; nam si à paupere auferatur aureus potest inuasorem occidere, si aliter defendere res suas non possit. Secus si à diuite, vel à Rege; nam tunc nec quatuor, quinque, vel decem aurei sufficiunt: debet igitur attendi persona à qua res furatur, an afferat illi magnum detrimentum; debet igitur res ablata esse magna, vel ex se vt si sint viginti aurei respectu hominis ditissimi, vel vnius aut duorum aureorum respectu pauperis cuius integrum patrimonium in eo aureo, vel duobus aureis residet. Ita cum multis Tamburinus *suprà num. 2.* Leander *suprà quæst. 5.* Excipe nisi res auferatur, resistente domino, nam tunc sufficit res valoris vnius aurei respectu cuiuscunque personæ propter violentiam & iniuriam, quæ infertur domino ita cum Fagundez, Leander *suprà quæst. 5.* & cum Molina, & aliis Tamburinus *suprà numero 2.*

Dico tertio: Potest quis insequi latronem qui res suas magni momenti defert, & si eas nolit relinquere potest eum interficere, vt eas recuperet; fure enim adhuc fugiente cum re non censetur inuasus priuatus possessione rei sublatæ. Ita cum communi sententia Leander *suprà quæst. 7.* & cum aliis Tamburin. *suprà num. 5.* Secus dicendum est si fur habeat iam res domi pacifice. Tamburin. *suprà.* Excipe nisi dominus non possit aliter rem suam recuperare, & postulet rem suam, & fur nolit illam ei tradere, nam tunc licite potest eius domum ingredi, & illam auferre, & resistente fure, licite potest eum interficere, nam tunc iniuste fur illum impedit, & moraliter, seu æquiualenter eum aggreditur. Ita cum Vasquio, Diana, Lessio, Reginaldo, Tamburin. *suprà num. 6.* & cum Lugo, Decastillo, & aliis Leander *suprà quæst. 9.* 46

Dico quarto: Pro tuendis bonis proximi magni momenti potest quis licite interficere inuasorem. Ita cum communi sententia Leander *sup. quæst. 11.* Excipe nisi inuasus nolit defendi, quia potest cedere iuri suo si res ad eum solum pertinent. Secus si ad defendentem aliquo modo pertineant vt si bona ab eo ablata essent debita defendenti. Ita cum Lessio, Tamburin. *suprà num. 8.* 47

SECTIO III.

De Homicidio ob defensionem honoris & pudicitiæ tam propriæ quam alienæ.

SVMMARIVM.

48 *Ob defensionem honoris potest quis licite interficere iniustam inuasorem.*

49 *An possit quis insequi eum qui ei alapam impegit incontinenti vt eum occidendo suum honorem recuperet?*

50 *Quid si post transactum congressum alibi iam quietus existat?*

51 *Si quis ab alio atroci contumelia afficiatur, si simili verbo possit honorem suum recuperare non potest eum occidere.*

52 *Quid si nisi occidendo possit honorem recuperare?*

53 *Ob defensionem honoris proximi potest quis licite occidere iniustum inuasorem.*

54 *Ob tuendam pudicitiam potest quis licite occidere inuasorem.*

Dico primo: licite potest quis ob defensionem proprij honoris occidere inuasorem illius cum moderamine 48

moderamine inculpatæ tutelæ; honor enim vitæ comparatur, & amissio illius vitæ omissioni. Ita cum communi sententia Leander *de irregularitate tract.2. d.14. quæst.1.* & cum aliis Tamburin. *lib.6. cap.1.§.3.num.1.* contra Auilam & alios, quos refert Leander. Hinc fit non peccare illum qui hominem sibi arripientem barbam, & nolentem desistere occidit; vt cum Gibalino notauit Leander *sup. q.2.*

49 Dico secundo in multorum doctorum sententia, non solum speculatiue, sed etiam practice, probabile est posse quempiam insequi eum, qui ei alapam impegit, in continenti, vt suum honorem nondum plene amissum recuperet; dicunt enim hi doctores, non censeri honorem plene amissum moraliter, sed tantum esse in fieri, vt amittatur dum percutiens fugit. Ita Hurtadus, Nauarrus, Petrus Nauarra, Henriquez, Victoria, Antoninus, Armilla, Gomez, Plaza, Fernandez, Marcantius, Faber, Diana, Layman, Decastillus, Gibalinus, quos refert, & sequitur Leander *tract.2. de irregularitate d.14. quæst.3.* Verum ego contrarium dicendum existimo. Et ratio est quia iniuria iam est illata, nec repercussione tollitur, etiam in æstimatione prudentum, sed tantum in æstimatione hominum imprudentum: ergo nullo modo licet inuasorem iniuriantem fugientem insequi, & occidere. Ita Sotus, Molina, Vasquius, Rodriguez, Turrianus, Bañes, Malderus, quos refert, & sequitur Lugo *tom.1.d.10.n.190.* Tamburin. *lib.6.cap.3.§.3.n.3.*

50 Dico tertio: Quando honoris inuasor post transactam congressionem alibi iam quietus existit, non potest inuasus licite eum repercutere ad recuperandum suum honorem; quia iam honor amissus est. In hoc conueniunt DD. apud Leandrum *suprà quæst.6.* Et idem dicendum est, quando inuasor offert insequenti eum, etiam in continenti post iniuriam acceptam, satisfactionem veniam postulando, pœnitentia ductus; ita cum Layman, Decastillo, Gibalino, & aliis Leander *sup. quæst.5.*

51 Dico quarto: Si quis ab aliquo atroci contumelia afficiatur, vt si ab eo vocetur infamis, Iudæus, Leno, & his similia, si similibus verbis, vel verbo mentiris, vel pugnis, vel alapa, vel fuste sufficienter honorem suum recuperet, non potest iniuriantem occidere, quia cum iniuria verbalis alio simili verbo, vel fuste, vel alapa sufficienter repellatur, vltra moderamen inculpatum erit iniuriantem occidere.

52 Sed quid si aliter nisi occidendo non possit suum honorem amissum recuperare, poteritne tunc aggressorem licite occidere? affirmant Nauarrus, Henriquez, Strouerdof; Baldelo, apud Dianam *p.5.tract.4.resol.12.* Bonacina, Hurtado, & alij, quos refert, & sequitur Leander *tract.2.de irregularitate d.14. quæst.8.* Malletus *in præceptis Decalog. malleatione 27. Bractea 22.* Et idem affirmant plures, si alicui homini honorato publice dicatur, mentiris, si simili verbo, vel alapa non possit iniuriam repellere. Ita cum aliis Leander *suprà quæst.7.* Et idem dicendum alij existimant, si alicui contumelia grauissima, imperfecte proferatur, vt si aliquis incipiat proferre, tu es Iudæ, vel Sodomi, &c. si aliter euertere talem iniuriam non possit. Ita Leander *suprà quæst.9.*

Verum in omnibus his casibus contrarium dicendum existimo. Ita Filliuc. Syluester, Caietanus, Binfeldius, Lessius, Azorius, & alij quos refert, & sequitur Diana *p.5.tract.4.resol.12.& 13.* Trullenc. *lib.5. in Decalogum cap.1.dub.5.num.3.* Decastillus, quem refert, & sequitur Tamburin. *lib.5.Decalog.c.1.§.3. n.6.* Escobar *lib.32.Decalog.n.206.* Ratio est, quia verbales iniuriæ verbis repelli possunt. Tum quia sic assolent repelli, etiam apud viros honoratos, et si occisione repellerentur, iam fieret in defensione excessus, cum aliter, & soleant, & possint repelli.

53 Dico quinto: Ob defensionem honoris proximi licet cuipiam occidere iniustum illius inuasorem, seruatis seruandis, vt hucusque diximus. Ita cum Sayro, Salon, Lopez, Saa, Lessio, Nauarro, Fagundez, *lib.5.Decalog.cap.4.num.6.* & cum Suario, Molina, Lugo, Vasquio, Bonacina, Trullenc. Villalobos, Leander *sup. quæst.10.* Diana *p.5.tract.4.resol.20.* contra Syluium, Binsfeldium, Baldum, Git, quos refert ibi Leander. Ratio nostræ resolutionis est, quia honor æquiparatur vitæ; sed licitum est cuipiam defendere vitam proximi seruatis seruandis, cum occisione inuasoris; ergo idem dicendum est de honore, & fama proximi.

54 Dico sexto: Licitum cuipiam est, siue fœminæ, siue etiam adolescenti, ob tuendam suam pudicitiam, & castitatem inuasorem occidere, si aliter euadere nequeat, etiamsi inuasor sit clericus, vel religiosus. In hoc conueniunt vniuersi DD. quos refert, & sequitur Leander *sup. quæst.12.* Et idem dicendum est pro defensione pudicitiæ proximi. In hoc etiam conueniunt DD. Ratio vtriusque est; quia æstimabilius est bonum pudicitiæ, & castitatis, quam honoris, & opum; sed pro harum rerum defensione, tum suarum, quam proximi, potest occidi licite iniustus inuasor; ergo & pro defensione pudicitiæ tam propriæ, quàm alienæ. Tum quia cum dedecore simul est coniunctum periculum consensus in delectationem, & peccatum. Hinc fit quod puella, vel iuuenis, quando sollicitatur, vel tangitur, vel per vim osculatur, posse non solum verbis, sed pugno, alapa, vel etiam fuste sic tangentem repercutere, id enim non est vindictam sumere; sed puritatem animi, vel constantiam ostendere, nisi enim quis talem hominem sic repellat, facile redibit, vt experientia ostendit. Ita cum Lugo, Tamburin. *lib.6.c.3.§.2.n.7.*

SECTIO IV.

An ad tuendam vitam, honorem, vel diuitias liceat alicui aliquando, offerre, seu acceptare Duellum?

SVMMARIVM.

55 *Quid sit duellum explicatur.*
56 *Duellum prohibitum est sub excommunicatione Papæ reseruata, & aliis pœnis.*
57 *An prouocatus ad duellum, si pugna non sequatur incurrat prædictas censuras, & pœnas?*
58 *Offerre, seu acceptare duellum ad vanam ostensionem virium, ad veritatem indagandam, ad vindictam, seu recuperandam iniuriam est omnino illicitum.*
59 *Vir nobilis non potest licite duellum acceptare ne viis, vel si timidus, vel pusillanimis, eo quod non acceptat duellum, videatur.*
60 *Aliqui dantur casus, in quibus licitum est acceptare duellum, qui explicantur.*

PRo huius sectionis intelligentia suppono, Duellum esse singulare, & graue, atque ex priuatis causis certamen inter duos vel plures ex condicto, designato tempore, & loco. Ita cum Sanchez, 55

Filliucio, Bonacina, & aliis Basæus verbo duellum, in qua descriptione illa particula, &, habetur se copulatiue, ita vt, si condicatur locus dumtaxat, vel dumtaxat tempus, non est duellum, provt sumitur in prohibitione Pontificum, quæ cum sit odiosa stricte est interpretanda pro rigoroso duello. Ita cum Bonacina, Hurtado, Tamburin. *lib.6.cap.1. §.3.num.8.* dicitur autem graue certamen, vt ostendatur deberi fieri armis aptis ad interficiendum, vel vulnerandum. Vnde si fiat pugnis, virga, vel leui baculo, auulsione capillorum non est duellum; dicitur inter duos, vel plures ex condicto certamen, vt ostendatur bellum non esse duellum, eo quod in bello non seruatur pugna ex condicto, nec bellum fit ex priuatis causis sed propter bonum publicum. Ita cum Reginald. Basæo, Tamb. *sup.n.10.*

Dicitur autem ex condicto vt ostendatur pugnam quæ ex subito iræ conflictu, vel ex altercatione nascitur non esse duellum, eo quod non fiat ex condicto. Vnde si dum duo rixantur alter dicat, exere gladium, vel si fit in Ecclesia, Naui, Aula principis, vel domi, & ob reuerentiam, vel periculum, vel vt liberius pugnæ vacet, alij dicat, exeamus, expecta donec veniam, huc expecto, inuito te ad pugnam, quocunque in loco mihi occurreris, tecum pugnabo prima vice qua per vrbem obuiam tibi fuero, non est duellum. Ita cum aliis Tamburin. *sup.n.12.* Vidal. *de duello inquisitione 4. n.6.* contra Malletum *Malleatione 29. Bractea 1.* Ratio nostræ resolutionis est; quia quando conuentio, & pugna fiunt in illo calore, non sunt duæ, sed vna moraliter actio, quare conuentio tunc non est dicenda duellum, sed pugna exorta in rixa, cum in huiusmodi actionibus principium potius attendatur, quam finis.

56 Secundo suppono: Duellum esse prohibitum sub pœna excommunicationis latæ sententiæ summo Pontifici reseruatæ, & sub aliis pœnis, præsertim sub pœna priuationis Ecclesiasticæ sepulturæ, si moriatur in ipso actuali conflictu; vt patet ex Trid. *sess.25. c.19. de reformatione, & ex Bulla Pij 5. Iulij 2. Leonis 10. Clementis 7. Gregorij 13. Clementis 8.* Quæ censuræ non solum comprehendunt committentes duellum, verum etiam instigantes, consilium, arma, fauoremque dantes, Patrinos, & Dominos loci. Et idem dicendum est de spectatoribus ex composito, vt animosiores reddant duellantes. Secus si casu itinerantes per locum duelli sistant, vt videant; vel si curiositatis gratia accedant, vel ob finem aduocandi confessarium, vel medicum accedant; solum enim qui assistunt vt dantes animum, vel authoritatem, vel vt testes, vel iudices, vel arbitri incurrunt prædictas pœnas; id enim significant illa verba, ex composito, & solis spectatores. Ita cum Florono, Tamburinus *suprà num.14.*

57 An autem prouocantes ad duellum, si pugna non sequatur incurrant has censuras? affirmant cũ Filliuc. Tamb. *sup n.15.* Malletus, *Malleatione 27. Bractea 2.* Verum contrarium tenendum existimo, etiam stando in terminis Constitutionis Clementis 8. Ita Hurtadus de Mendoza *in 2.2. D. Th. d.107. sect.1. §.190.* Diana *p.5. tr.14. res.102.* & cum Sanch. Delrio, Sayro, Fagund. Vidal *de duello inquisitione 3. n.6.* Ratio est quia statutum pœnale debet restringi; vnde si extenditur ad instigantes ad duellum, non debet extendi ad prouocãtes & statutum puniens delictum, non debet extendi ad attentantes tantum delictum. Tum quia Clem. VIII. solum vult punire duellum formale, vt patet ex illis verbis, duellum ex composito ineuntes, quod manifeste pugnã realem exegit, sed tale dici non potest, pugna non secuta; ergo prouocantes ad duellum, si pugna non sequatur, etiamsi ambo ad determinatum locũ peruenissent, & ad actũ propinquum pugna, si alias de facto pugna non fuit secuta, sed impedita quacunque ex causa, tales censuras non incurrunt. His suppositis,

Dico primò: offerre, seu acceptare duellum ad vanam ostentationem virium, ad veritatem indagandam, ad vindictam, seu recuperandam iniuriam, est omnino illicitum. In hoc conueniunt DD. apud Leandrum, *tract. 2. de irregularitate d.15. q.2.3. & 4.* Ratio est, quia contra rationem eligitur atrox medium, & periculum vitæ ob vanum finem. Tum quia hoc est formalissimum duellum, tot bullis pontificiis prohibitum: ergo sic acceptantes, vel offerentes duellum peccant, & incurrunt pœnas prædictorum motuum Pontificum. 58

Dico secundò: vir nobilis non potest licite duellum acceptare ne vilis, vel timidus, vel pusillanimis, eo quod non acceptat duellum videatur. Ita communiter DD. quos larga manu refert Leander, *tract. 2. de irregularitate d.15. q.5.* Tamburinus, *lib.6. cap.1. §.3 num.16.* Ratio est quia barbarum, & irrationale videtur, vt quis se vitæ periculo exponat, eo præcisè quia alius eum velit ad pugnam prouocare, nulla alia causa iusta interueniente: ergo non potest licite certamen hoc admittere, etiamsi ob id ab aliquibus timidus, ignauus, aut infamis existimetur. Tum quia ex non acceptato duello non oritur hæc infamia, nisi apud improbos, & viles homines. Et dato quod apud aliquos nobiles oriatur, id est, per accidens ex malitia prædictorum hominum leuissimorum, qui quod virtuti, & laudi tribuere debebant, tribuunt ignominiæ. Non desunt tamen DD. contrarium immerito tenentes. Hi sunt Hurtadus de Mendoza, 2. 2. D. Th. *d.107. sess.13. §.106.* probabile putat Filliucius, *in 5. præcepto decalog. tract.29. cap.8. num.145.* Diana, *5. p. tract.14. resol.99.* Vidal de duello, *inquisitione 2. num.17.* Basæus, *verbo duellum, num.6.* quorum sententia an sit probabilis? ipsi viderint: ergo enim à contraria sententia non discedo. Imò contraria sententia modo reiicitur ab Alexandro VII. in suo decreto anno domini 1661. propositione 2. & doceri prohibetur sub anathemate. 59

Dico tertiò: aliqui dantur casus in quibus licitum est acceptare, imò offerre duellum 1. si non acceptando duellum amittat quis honores, aut publica munera, quæ possidet. Ratio est quia sic acceptans duellum coniectus est in eas angustias, vt vel pugnandus sit cum prouocante iniusto, vel amissurus sit nobilitatẽ, vel munera; sed non tenentur amittere honores, & munera, seu dignitatem, quam possidet: ergo licitè potest acceptare duellum. Ita Malletus, *malleatione 19. bractea 3.* & cum Hurtado, Leander, *suprà quæst. 6.* Ausonius in summa Dianæ, verbo duellum, *numero 2.* contra Dianam, *p. 2. tract. 6. resol. 1.* 60

Secundò: si quis aliquem aggrediatur, & velit occidere, nisi duellum acceptet, & aliter necem vitare non possit. Ita Tamburinus, *suprà num 17.* & cum aliis Leander, *suprà quæst. 9.* Tertiò si quis alterius domum ingrediatur, & omnia pretiosa diripiat, nisi duellum acceptet, & aliter res suas defendere non possit. Ita Tamburinus, *suprà num. 17.* & cum Palao, Diana, Hurtado, Leander, *suprà quæst. 9.* Ratio est, quia in tanto periculo humana iura non obligant, & alias hæc est ipsissima defensio vitæ, & bonorum contra iniustum aggressorem.

Quartò licitum est acceptare duellum in defensionem diuini honoris, vt si quis nolit desistere à peccatis, quæ cedunt in iniuriam grauem proximi, & boni communis, & Religionis, [non vero à peccatis quæ tantum nocent peccanti] nisi cum

cum eo acceptet duellum; tunc enim licitum est offerentem duellum occidere, & duellum acceptare. Ita cum Palao, Leander *suprà num.6.* Quinto potest quis acceptare duellum sine incursu censurarum, quando certo scit pugnam non secuturam, & multo magis, si sciat quod duellum impediendum est. Ita cum aliis Antonius *sup. n.4.* Tamburin. *sup.num.16.*

Sexto licet offerre, & acceptare duellum in bello ofensiuo, & defensiuo, vt si hostis duellum offerat, & illud acceptare necessarium videatur ad euertendam ignominiam, & animos hostium debilitandos, & suorum confirmandos, vt fecit David contra Philistæum, si id ad finiendum bellum, securitatemque Reipublicæ ducibus videatur necessarium. Ita cum Caietano, Nauarro, Toleto, Valentia, Sanch. Layman, Decastillus *lib.2.de iustitia tract.1.d.10.d.15. num.228.* Sed de his consule prædictos DD.

DISPVTATIO III.

De Homicidio sui ipsius & Proximi iniusto.

SECTIO I.

Vtrum liceat se ipsum occidere directe vel indirecte.

SVMMARIVM.

61 *Nemini licet se ipsum directe occidere.*
62 *Cuilibet licitum est cum iusta causa se ipsum indirecte occidere.*
63 *Quædam corollaria ponuntur.*
64 *Qui contra regulas prudentiæ suam carnem macerat, peccat mortaliter.*
65 *Alia corollaria ponuntur.*

61 Dico primo: Nemini vnquam licet se ipsum directe occidere, nisi ex diuina inspiratione: in hoc conueniunt omnes T T. vt videre est apud Lugum *de iustitia d.10.num.1.* Ratio est, quia homo non est dominus suæ vitæ, sed Deus; dominus enim semper dicit superioritatem respectu illius cuius est dominus, quam homo super se ipsum habere non potest; bene vero respectu suarum operationum. Vnde potest se ipsum vendere; nam tunc non dat dominium sui simpliciter, sed solum in aliquas suas operationes; vnde dominus non potest disponere de vita serui, sed de eius operationibus. Dixi nisi ex diuina, reuelatione, nam sic multi sancti hoc fecerunt, vt refertur de Samsone, de S. Apollonia, & aliis, qui Zelo Dei accensi in flammas se iniecerunt, vt explicant communiter DD.

62 Dico secundo: Vnicuique licitum est aliquando se ipsum indirecte occidere; tunc autem se ipsum quis indirecte occidit, quando ex iusta causa aliquid agit, vel omittit ex quo certo scit mortem secuturam, non mortem intendendo, sed illum honestum finem. Ratio autem est, quia non semper obligatur homo ad cauenda ea, quæ per accidens eueniunt, & ex alia parte causa iusta illum vrgere potest, ad aliquid agendum, vel omittendum, quamuis ad illud per accidens malum aliquod sequatur. Ita cum D. Th. Claui Regia, Malletus, *Malleatione 27. Bractea 12.* Tamburin. *lib.6.cap.2.§.3.num.2.* & alij communiter. Et hinc plures deducuntur casus.

Primus: Posse filium exponere vitam pro saluanda vita patris & quemlibet pro patria, & pro Religione. Immo idem potest facere amicus pro amico æqualis conditionis. Dixi æqualis conditionis, 63
nam si exponens vitam fuerit magis necessarius Reipublicæ, vel familiæ suæ, non potest vitam pro amico exponere. Ita cum D. Th. Claui Regia, Malletus, *Malleatione 27. Bractea 13.* An vero pro bonis, vel honore amici, possit quis vitam exponere? negant communiter DD. est enim vita longe superioris ordinis. Et quamuis liceat occidere alium pro defensione facultatum, & honoris, tum propriorum, tum proximi, non licet tamen pro eis mortem subire; quamuis ei bona sint notabilis quantitatis, satis probabile sit, posse quempiam vitam in periculo ponere, eo casu quo pro defensione illorum potest alium occidere. Ita cum Villalobos, Soto, Trullenc. *in Decalog. lib.5.cap.3.d.3.n.2.*

Secundo miles etiam si certo sciat occidendum non tenetur deserere stationem, sed obligatur illam defendere cum vitæ periculo, Trullenc. *suprà n.5.* Potest etiam scalas ad mœnia positus primus ascendere, & ignem in pulverem tormentarium inijcere, ad euertendos hostes, etsi præuideat mortem in momento secuturam. Tamburin. *sup.num.4.* Malletus *suprà.* Tertio iuste capite plectendus, carcerique inclusus potest ob honestatem iustitiæ, & obedientiæ non fugere, etsi possit. Et iuste damnatus vt fame pereat, potest oblatum cibum respuere. Immo malefactori licet se ipsum iudici offerre interficiendum. Iniuste tamen damnati, [nisi aliud motiuum adsit, vt adfuit in Sanctis Martyribus, motiuum fidei, & Religionis] tenentur fugere, & comedere; quia tunc iusta causa non adest vitam prodigendi.

Quarto: Positus in extrema necessitate famis, tenetur abstinere à cibis idolothytis, ob bonum Religionis, præcipuè quando comedendo honor Religionis periclitatur. Quando duo sunt positi in extrema necessitate, potest alter alteri cibum præbere, quem habet, quo vitam tueri poterat. Tempore belli, potest quis se iniicere sclopo, vel telo, vt defendat vitam Principis. Et tempore naufragij potest alteri relinquere tabulam à se occupatam, & committere secundis. An autem possit quis pro amico ad mortem damnato, se prædictæ morti offerre ad eum liberandum? Respondeo quod si mors fuerit iniusta posse, dummodo eius vita non sit Reipublicæ, vel familiæ magis vtilis, & necessaria. Secus si mors fuerit iusta; nam tunc esset allicere iudicem ad occidendum innocentem. Ita cum Lessio, Trullenc. *lib.5.cap.3.d.3.num.9.*

Quinto: Grassante incendio in aliqua domo potest quis è fenestra se eiicere, vt fugiat illam mortem ignis. Et idem potest efficere ad fugiendum leonem eum impetentem. Fœmina potest mortem pati, potius quam in turpitudinem consentire. Si tamen certa sit non esse consentiendum, potest permittere se violari mere passiue se habendo, quod tamen non potest efficere vir, cum actiue se habeat ad coitum fornicationis. Bassæus verbo Homicidium *n.9.* Iuste dãnatus ad mortẽ potest, & tenetur omnes actiones efficere, quæ sunt dispositiones remotæ ad necẽ, vt ascendere scalam, funẽ collo appendere, manum, & collum securi feriẽdum offerre; Non potest tamen se à scala eiicere, potest tamen venenum sibi oblatum

oblatum in pœnam delicti aperto ore bibere; Non potest tamen illud ante tempus bibere, nec venam sibi aperire, vel manum abscindere, nec se ipsum perimere; nam hæc illi non præcipiuntur, nec legitime præcipi possunt; sunt enim actiones per se mortem afferentes.

Sexto: Potest quis peste infectis inseruire siue sint vxor marito, siue cuilibet extraneo; semper enim hoc est laudabile, & opus charitatis. Immo ob bonum publicum possunt milites iniicere ignem Naui, ne veniat in manus inimicorum, & ne iniusti hostes potentiores fiant ex tam pingui præda, & ne fiant animosiores ex parta victoria. Ita cum Lessio, Decastillo, Tamburin. *sup. num.* 8. Potest etiam quis subfodere turres, vel mœnia in bello iusto, etiamsi sciat fore opprimendum simul cum hostibus. Diana *p.* 6. *tract.* 7. *resol.* 48. *&* *p.* 5. *tract.* 4. *resol.* 27. *&* 31. Tamburin. *sup. num.* 8.

Septimo: Licet corpus ieiuniis moderate macerare ob mortificationem, etiamsi vita sit citius finienda. Vnde non tenetur quis mutare locum habitationis ad salutem recuperandam, nec vti cibis, nisi ordinariis, per se ordinatis ad vitam conseruandam, non vero extraordinariis, & delicatis, nec etiam tenetur medicamenta exquisita quærere, sed solum tenetur medicinis ordinariis vti. Imo nec ipsos ordinarios cibos, vel medicinas tenetur infirmus sumere, si multum laborem censeat in eis assumendis; cum tanto namque labore charitas propria nequaquam obstringit, sed potest aliis cōmodioribus vti. Hinc fit neminem teneri vti carne hominis iam occisi, etiamsi pro medicamento iubeatur à medicis assumi; nemo enim tam extraordinaria medicina, vel cibo vti tenetur, etiam in opinione illorum, qui dicunt, in extrema necessitate licitum esse vti tali cibo.

64 Aduerte tamen quod si quis contra regulas prudentiæ supra vires suas se ieiuniis maceraret, peccare mortaliter. Hinc fit Carthusianos recte facere non comedendo carnes, etiam in periculo mortis; quia alij sunt cibi sufficientes ad vitam, quantum sat est secundum regulas prudentiæ, sustentandam. Ita cum Fagundez, Sayro, Azor, & aliis multis Tamburin. *sup.* §. 1. per totum Malletus, Malleatione. 27. Bractea 13. *&* 14. Secus dicendum est si quis herbis crudis in cibum vteretur, vel aliis cibis noxiis, sine speciali Dei instinctu, vel nisi ex inaduertentia ad solum profectum spiritualem attendens. Ita cum Bonacina, Malletus supra Bractea 14. Basæus verbo homicidium *num.* 8.

65 Octauo excusantur, qui sui corporis agilitate ambulant super funem, aut sumunt venenum adhibito statim remedio; quia quamuis hæc sint periculosa, nihilominus purgatur periculum per applicationem remedij. Ita Basæus *sup. num.* 7. Diana *p.* 5. *tract.* 4. *resol.* 26. 28. 31. 42. *&* *p.* 6. *tract.* 7. *resol.* 48.

Nonò potest quis à latrone inuasus permittere se ab eo occidi, etsi eum occidere possit, ne eū in peccato mortali occidat, dummodo sic permittens probabiliter credat se esse in gratia, & dummodo non sit persona publica, & Reipublicæ, vel aliis multum vtilis, vel necessaria. Ita cum Sayro, & aliis Trullenc. *suprà num.* 12. Basæus *sup. num.* 7.

Decimo. Potest quis nauigare, etiam cum vitæ periculo, & bellum ingredi; hæc enim res sunt publico bono maximè necessariæ, & semper spes remanet euadendi. Ita cum Salon, Lopez, & aliis Trullenc. *suprà num.* 15. An autem possit quis sibi mortem exoptare ad vitanda mala temporalia, ægritudinem, paupertatem, internam afflictionem &c. Respondeo affirmatiue; potest enim quis talem ægritudinem &c. maius malum reputare, quam mortem, & tunc prudenter mortem desiderat. Secus si sine causa magnæ calamitatis tale desiderium habeat; nam tunc mortaliter peccaret. Ita cum Sanctio, Soto, Granado, Basæus *suprà n.* 8.

SECTIO II.

Vtrum liceat se ipsum mutilare.

SVMMARIVM.

66 *Nemo potest sibi sine graui causa membrum amputare.*

67 *Pater de consensu filij potest citra periculum mortis ei testiculos amputare ad conseruandam egregiam vocem.*

68 *An miles in bello possit dentes amputare vt loco glandinum se ab hostibus defendat?*

Dico primo. Nemo potest sine graui causa sibi membrum aliquod amputare. Ita communiter DD. homo enim non est dominus membrorum suorum. Dixi sine graui causa, nam pro bono totius corporis, ad vitandum maius malum, siue hoc ab intrinseco, siue ab extrinseco procedat, potest quis amputare sibi membrum aliquod, vt si Tyrannus alicui præciperet, vt amputaret sibi membrum, alias illum occidisset, posset talis sibi manum, vel pedem amputare. Et eadem ratione posset quis manum, vel brachium veneno, vel tabe infectum, ex quo probabiliter timet mortem amputare. Et ferro alligatus potest manum amputare, vt mortem euadat. In his tamen, & similibus casibus, non tenetur quis membra ista secare ad fugendam mortem; quia cum tanto dolore non vrget charitas, etiam propria, etiamsi quis videatur minus vtilis Reipublicæ; quia regulariter potest prudenter existimare sibi mordenti alterum non minus aptum successurum. An autem Prælatus posset cogere Religiosum, vel Pater Filium, vt patiatur membrum amputari ad mortem euadendam? Respondeo negatiue; est enim actio valde heroica excedens imperium prælati, & Patris. Ita Decastillus *lib.* 2. *tract.* 1. *d.* 10. *d.* 17. *n.* 554. 66

Dico secundo: Pater de consensu filij, non tamen eo inuito, potest citra periculum mortis, manu solertis medici testiculos ei amputare ad conseruandam egregiam, & sonoram vocem, est enim iusta causa ad hanc abscissionem, quod in Ecclesia Dei non deficiant sonori cantores ad diuinas laudes modulandas. Ita cum Salon, Pascaligo, Tannedes, Tamburin. *lib.* 6. *cap.* 2. §. 4. *n.* 4. & cum Sayro, Trullenc. *lib.* 5. Decalogi *cap.* 3. *d.* 4. *num.* 4. contra alios, quos refert, & sequitur Diana *p.* 3. *tract.* 5. *resol.* 38. *&* *p.* 6. *tract.* 8. *resol.* 36. *&* *eadem p. tract.* 6. *res.* 35. Nec in hoc casu talis puer manet irregularis, vt bene aduertit cum Palao, Tamburin. *sup n.* 5. non enim ex indignatione sibi testiculos amputauit, sed ex iusta causa. 67

An autem miles in bello possit licite amputare sibi dentes, si non habeat glandes plumbeas, vt se ab hostibus defendat, & illis pro glandibus vti? Respondeo affirmatiue; factumque hoc reperimus apud nostros Lusitanos, quorum vnus sibi dentes amputauit, vt se ab hoste defenderet, teste Mapheo in sua historia Indica, quod refert Lessius *lib.* 2. *cap.* 9. *d.* 14. *num.* 10. & cum eo approbat Decastillus *sup. num.* 558. Non erit tamen licitum viri- 68

lia

lia sibi quisque amputare, etiam ad seruandam castitatem; quia alia suppetunt ad hoc remedia. Vnde factum originis ab omnibus condemnatur; & quod alij Sancti fecerunt sibi nasum, linguam, digitos computando, id ex speciali Dei instinctu, vel ignorantia inuincibili fecerunt; prout cum communi sententia testatur Decastillus *sup. n.* 560. Dictum enim Christi. Matthæi IV. Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proiice abs te; non de abscissione corporali, sed de spirituali intelligendum est, vt communiter explicant DD.

SECTIO III.

De Homicidio Proximi iniusto.

SVMMARIVM.

69 *Homicidium voluntarium proximo intentum ab agente priuato est peccatum mortale.*

70 *Quid si dante quis operam rei licitæ, mors ex eius actione licita sequatur, præter eius intentionem?*

71 *Quid si dante operam rei illicitæ mors alterius indirectè sequatur?*

72 *Quoties quis omisit aliquid ad quod tenebatur ex iustitia, si ex eius omissione sequitur mors, vel damnum alterius, tantum peccat quantum est omissionis malitia.*

73 *Quid si quis Paulum occidat, & homicidium non occidenti, sed alteri imputetur.*

74 *Qui occidit Paulum putans esse Antonium peccauit, si tamen Paulus erat clericus non incurrit excommunicationem.*

75 *Quid si Antonius quem intendebat occidere esset etiam clericus?*

69 PRo explicatione huius sectionis notandum est, homicidium aliud esse voluntarium, hoc est intentum ab agente, siue in se, siue in causa, aliud esse casuale, hoc est, præter intentionem agentis. Si fuerit intentum ab agente priuato, extra casus supra enumeratos certum est apud omnes esse peccatum mortale, & inducere irregularitatem ex delicto. Si vero fuerit casualis, erit, vel non erit peccatum, secundum causam quam quis illi dedit, & in his causis explicandis est difficultas huius sectionis. His igitur suppositis,

70 Dico primo. Si dante aliquo operam rei licitæ mors ex eius actione licita præter suam intentionem sequatur, si nulla adfuit culpabilis negligentia in euitanda alterius morte, sic occidens nullum peccatum commisit; si vero adfuit negligentia leuis, peccatum veniale commisit, si grauis peccatum graue commisit; ex sufficienti ergo diligentia, vel non sufficienti, dependet peccatum homicidij. v. g. in hoc casu, Faber qui lapides iacit de turri, si clamauit, & fecit diligentiam, vt neminem lapidibus obrueret, attamen ex aliquo accidenti transeuntem interfecit, nullum peccatum commisit; si leuis negligentia interfuit, peccauit venialiter, si non curauit an homines transirent per plateam, necne, peccatum mortale commisit, cum deberet aduertere posse homines transire, & quod posset eos lapidibus interficere; si ergo de facto interfecit, reus fuit culpæ mortalis. Ita cum Claui Regia, Lessio, Bonacina, Basæus *verbo homicidium* 2. *n.* 1. & cum Toleto, Tamburin. *lib.* 6. *cap.* 3. *§.* 1. *num.* 4.

71 Dico secundo: Dante aliquo operam rei illicitæ, si actio per se non est ordinata ad homicidium, & adhibuit sufficientem diligentiam ne mors ex eius actione illicita sequeretur, & de facto præter suam intentionem euenit, nullum peccatum commisit, si leuem negligentiam habuit in morte euitanda peccatum veniale, si vero grauem peccatum mortale commisit; v. g. inebriauit se quis, non aduertens se in ebrietate hominem interfecturum, vel si aduertit clausit se domi, vel aliud remedium sufficiens adhibuit, si forte postea occidat, mors illi ad culpam non imputabitur; secus si sufficientem diligentiam non adhibuit; nam tunc secundum negligentiam commissam, regulandum est peccatum. Dixi si actio ex se non est ordinata ad homicidium; nam si talis fuerit, vt si quis fortiter pugno, vel calce mulierem grauidam percusserit, ex quo ictu sequitur abortus, absque dubio peccauit mortaliter, etsi abortum non interuenerit; debebat enim aduertere talem actionem ex se esse causatiuam abortus. Secus dicendum est quando ictus fuit leuis; nam tunc per accidens sequeretur abortus. Ita Tambur. *lib.* 6. *cap.* 3. *§.* 1. *num.* 3. & cum Lessio, Filliuc. Sayro, & aliis, Trullenc. *lib.* 5. *cap.* 4. *dub.* 1. *n.* 3.

72 Dico tertio: Quoties quis omisit aliquid ad quod tenebatur ex iustitia, si ex eius omissione sequitur mors, vel damnum alterius, tantum peccat, quantum est omissionis malitia. v. g. si infirmus moriatur ex graui negligentia medici, si homines occidantur ex graui negligentia prætoris, vel iudicis, si innocens condemnetur ad mortem ex graui iniuria aduocati; Et idem dicendum est, si omittat aliquid ad quod tenebatur ex charitate, si ex hac omissione sequatur mors, vel damnum; nam tunc eodem modo ex grauitate omissionis mentiendum est peccatum, cum hac sola differentia, quod si quis omisit ad quod tenebatur ex iustitia, non solum est reus homicidij, sed tenetur ad restitutionem damnorum, & incurrit irregularitatem. Secus si omisit illud ad quod tenebatur ex charitate, nam tunc licet homicidium sibi imputetur, non tenetur tamen ad restitutionem, nec incurrit irregularitatem; Cuius ratio est quia homicidium propriè est peccatum contra iustitiam; ergo quando non est contra iustitiam non potest secum ducere pœnam, quæ ex iustitia debetur, qualis est restitutio, & irregularitas, quæ cum sit odiosa solum conuenit dicto homicidio iniusto. Ita cum Vasquio, Hurtado, Tamburin. *lib.* 6. *cap.* 3. *§.* 1. *num.* 11. & cum Nauarro, Molina, Decastillus *lib.* 2. *de iustitia tract.* 1. *d.* 10. *dub.* 14. contra Couarruuiam, Suarium, & alios, quos refert Tamburin. *suprà*.

73 Dico quarto: Si quis Paulum, v. g. occidat, & homicidium non occidenti, sed Francisco imputetur, præter intentionem occidentis, & absque eo quod ille tale quid præuideat, certum est non teneri de damno illato Francisco, sed de solis expensis factis in curatione occisi, est de pœna pecuniaria illata Francisco pro homicidio; ita cum Soto, Lessio, Nauarro, & aliis communiter Basæus *suprà num.* 2. Trullenc. *lib.* 5. *cap.* 4. *d.* 2. *num.* 2. Et idem dicendum est si præuidit ex sua actione damnum tertio euenturum, illud tamen non intentauit, hoc enim damnum, non ex natura actionis, sed ex malitia aliorum prouenit. Ita cum Soto, Lopez, Nauarro, Basæus *sup. num.* 2. & cum Lessio, Trullenc. *sup.* peccabit tamen sic occidens contra charitatem; siquidem ex charitate tenebatur tale damnum impedire; Basæus *suprà*. Et idem dicendum est, si non solum præuidit, sed etiam intentauit, quod homicidium Francisco imponeretur; nam animus & intentio non

facit quod opus sit iniustum, nisi ex natura sua tale sit; vnde cum tale opus sit tantum iniustum contra occisum, & non contra Franciscum solum peccabit contra charitatem, propter damnum illatum Francisco, & non contra iustitiam. Ita cum Nauarro, Lessio, Basæus *sup. num.* 2. & cum Bonacina, Trullenc. *sup. num.* 3. contra Sotum, Molinam, Cordubam, & alios, quos refert Basæus *sup.*

74 Dico quinto: Qui occidit Paulum putans esse Antonium, absque dubio peccauit, cum semper hominem occiderit, vt cum communi sententia docet Trullenc. *sup. num.* 4. Si tamen occidit Paulum laïcum, quem putabat esse Antonium clericum, non incurrit excommunicationem. Et idem dicendum est, si occidit Franciscum clericum, quem putabat esse Antonium laïcum. Secus si occidit Fran-

75 ciscum clericum, quem putabat esse Antonium clericum, nisi forte adhibuit specialem diligentiam, vt non occideret Franciscum clericum, sed Antonium clericum. Quorum omnium ratio est, quia tunc illa actio circa personam clerici, vel talis clerici fuit inuoluntaria, ac mere casualis, & per accidens cum aut non clericum, aut talem clericum nollet percutere. Ita cum Suario, Filliuc. & aliis, Trullenc. *sup. num.* 4.

SECTIO IV.

De circunstantiis homicidij in confessione explicandis.

SVMMARIVM.

76 *Homicida debet explicare in confessione, an occisus esset ei persona coniuncta, saltem primo gradu, an esset clericus, vel dignitas Ecclesiastica, an esset persona, quam specialiter protegit sedes apostolica?*

77 *Tenetur explicare circunstantiam loci, an fuerit in Ecclesia?*

78 *An alios conuocauerit?*

79 *An per multum temporis durauerit in illo proposito occidendi.*

Dico primo: Homicida in ordine ad confessionem quinque debet respicere. Primo si occidit personam sibi in primo saltem gradu coniunctam, vt si occidit patrem, matrem, vxorem, filium, fratrem; est enim vltra peccatum homicidij impietas. 2. An occisus fuerit clericus, vel Religiosus, nam vltra homicidium est sacrilegium, & incurrit excommunicationem. 3. Vtrum fuerit dignitas Ecclesiastica, vt Episcopus, Cardinalis, Legatus, aut Nuncius, incurrunt enim prædictos percutientes excommunicationem bullæ cœnæ, & alias pœnas temporales. 4. An sint personæ, quas specialiter protegit sedes Apostolica, vt Romipetas, aduehentes victualia ad Romanam curiam, vel recurrentes ad sedem Apostolicam ob lites, & negotia; nam has personas occidentes, vel mutilantes, vel percutientes incurrunt excommunicationem bullæ cœnæ. 5. Si occiderit personam ex cuius occisione alteri damnum sequatur, vt si occidit seruum propter restitutionem. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.* 5. *c.* 5. *d.* 4. Tamburin. *lib.* 6. *c.* 3. §. 2. *n.* 3. 76

Dico secundo: Homicida alias tres circunstantias in confessione debet explicare. Primò Circunstantiam loci, nam si fuit in Ecclesia vltra homicidium est sacrilegium. 2. An alios conuocauerit ad homicidium propter scandalum, quod illis dedit, illos ad tale peccatum inuitando; vnde numerum sociorum debet explicare. 3. An per multum temporis durauerit in illo proposito occidendi, vt inde colligatur numerus peccatorum, & multiplicatio actuum absque morali coniunctione primæ illius voluntatis, prout latius explicuimus in nostro tractatu de pœnitentia in prima parte huius Directorij. Ita cum communi sententia Tamburin. *sup. n.* 6. Trullenc. *sup. num.* 6. 77 78 79

TRACTATVS NONVS,

DE SEXTO DECALOGI PRÆCEPTO, vbi etiam de nono: Non adulterabis.

IN hoc sexto præcepto certum est non solum prohiberi adulterium, quod propriè Mœchia dicitur, sed omnes alij actus illiciti, ad rem veneream, & voluptatem libidinis spectantes. Immo ad hoc præceptum reducitur nonum præceptum de non concupiscenda muliere, & marito alieno. Omnes autem actus libidinosos vno nomine generico luxuriam appellamus; luxuriosus namque dicitur, quasi luxatus in voluptates venereas. Est autem luxuria ex genere suo peccatum mortiferum, & vitium capitale, vt constat ex Apostolo ad Galatas. 5. Dicitur autem luxuria vitium capitale, quia ex ea octo vitio nascuntur, scilicet cæcitas mentis, Præcipitatio, inconsideratio, inconstantia, Amor sui, Odium Dei, Affectus præsentis sæculi, Horror futuri sæculi, & alia multa, quæ recensent, & explicant hic communiter DD. communiter autem à Doctoribus diuiditur hoc luxuriæ vitium in sex species, vel quasi species morales, scilicet fornicationem, Adulterium; incestum, stuprum, Raptum, & vitium contra naturam, de quibus in præsenti specialiter à nobis agendum est: sit igitur

DISPVTATIO I.

De fornicatione.

SECTIO I.

Quid sit fornicatio simplex.

SVMMARIVM.

1 *Ponitur fornicationis definitio.*

2 *Fornicatio simplex est peccatum mortale.*

3 Non

3 *Non est maius peccatum peccatis quæ sunt contra Deum, vel proximum.*
4 *Fornicatio provt opponitur bono prolis non solùm opponitur castitati, sed etiam iustitiæ.*

1 DIco primò: fornicatio simplex est concubitus soluti cum soluta. Solutos autem voco eos, qui à vinculo matrimonij, consanguinitatis, affinitatis, voti, vel ordinis sacri sunt liberi. Inter hos igitur solutos naturalis concubitus dicitur fornicatio simplex, ita cum communi sententia Trullenc. *lib. 6. c. 1. d. 2. num.* 1. Fagundez, *lib. 6. cap. 1. n.* 3.

2 Dico secundò: fornicatio simplex est peccatum mortale. Hæc est de fide vt patet ex Clement. ad nostrum de hæreticis, & habetur 1. ad Corinthios 6. Neque fornicarij Regnum Dei possidebunt. Nec obstat Principes aliquando meretrices in aliquo ciuitatis loco permittere: nam etiam Deus aliqua mala permittit, vt maiora vitentur. D. Th. 2. 2. *quæst.* 154. *art.* 2. Lessius, *l. 4. cap. 3. dub. 7. num.* 47. Layman, *l. 3. sect. 4. num.* 10. & alij communiter.

3 Dico tertiò: fornicatio simplex non est maius peccatum peccatis, quæ sunt contra Deum, vel proximum; maius enim bonum est diuinum, quam humanum; & inter ea quæ humano bono repugnant, grauius est quod infert nocumentum vitæ hominis, quam fortunis eiusdem; Et inter ea quæ vitam auferunt, grauiora sunt, quæ violant vitam hominis iam nati, quam nascituri. Vnde fornicatio minus peccatum est homicidio, maius vero furto. Ita cum D. Thom. Filliucio, Trullenc. *lib. 6. cap. 1. d. 2. num.* 3. contra Martinum, *de magistris*, cuius sententiam valde probabilem putat Decastillus, *lib. 1.*
4 *d. 3. num.* 251. In nostra tamen sententia fornicatio, provt opponitur bono prolis, non solùm opponitur castitati, sed etiam iustitiæ, & est peccatum contra iustitiam. Ita Fagundez, *in præceptis Decalog. lib. 6. cap. 1. num. 19. in fine.*

SECTIO II.

Vtrum Fornicatio simplex sit intrinsecè mala vel solum mala, quia prohibita.

SVMMARIVM.

5 *Fornicatio simplex est intrinsecè mala.*
6 *Probatur conclusio multiplici ratione.*
7 *Quædam obiectiones proponuntur.*
8 *Castitas perfecta, & virginitas sunt virtutes morales.*

5 DIco primò: fornicatio simplex non solùm iure positiuo diuino, sed etiã iure naturali est prohibita, & illicita, & non solùm est mala quia à Deo prohibita, sed ideo prohibita quia mala. In hoc conueniunt fere vniuersi DD. quos refert, & sequitur Tamburinus, *lib. 7. cap. 2. §. 2. num.* 1. contra Durandum, & Caramuelem, *in Theologia morali à n.* 1603. Ratio à priori est; quia illud quod opponitur intrinsecè bono, est intrinsecè malum; Sed actus fornicationis opponitur virtuti castitatis, quæ secundum communem rationem virtutis est intrinsecè bona: ergo actus fornicationis est intrinsecè malus. Maior est certa, neque enim odium Dei est alia ratione intrinsecè malum, nisi quia opponitur diuinæ Bonitati, quæ est essentialissimè bona; neque mendacium, nisi quia opponitur veritati.

Minor vero probatur, quia castitas secundum communem rationem virtutis consistit, non in carentia totius actus venerei, sed immoderata abstinentia totius actus venerei secundum præscriptum rationis; sed moderatæ abstinentiæ totius actus venerei secundum præscriptum rationis opponitur omnis actus fornicationis: ergo omnis actus fornicationis est intrinsecè malus. Maior est certa: nam virtus castitatis secundum communem rationem virtutis moralis debet consistere in mediocri abstinentia à voluptatibus carnalibus, si enim omnem voluptatem carnalem prohiberet esset mala, quia iam opponeretur propagationi humanæ; Et si omnem coïtum carnalem admitteret, iam deficeret à ratione virtutis, siquidem iam non esset moderata abstinentia ab actu venereo, in quo consistit virtus castitatis: ergo debet habere medium in quo aliquem actum venereum admittat, & cæteros excludat; sed hoc medium est solum matrimonium à natura præscriptũ ad propagationem speciei: ergo omnis actus venereus extra matrimonium opponitur virtuti castitatis, ac per consequens est intrinsecè malus, quod autem hoc medium solum consistit in matrimonio euidenter probatur.

Quia natura intendens per coïtum propagationem speciei, non intendit qualemcunq; propagationem, 6
sed rectam, necessariam, & iustam, sed extra matrimonium non potest dari propagatio speciei recta, necessaria, & iusta: ergo natura solum matrimonium præscribit, vt medium ad propagationem speciei. Maior est certa, minor patet, quia omnis propagatio prolis extra matrimoniũ caret rectitudine morali, necessitate, & iustitia; caret rectitudine morali, quia proles caret recta educatione, cum enim patres sint incerti, non erit à quo bene educetur proles; caret necessitate, quia iam prouisum est propagationi speciei per matrimonium: ergo coïtus extra matrimonium non est necessarius ad propagationem speciei, aliàs pauci essent homines, qui vellent vxorem ducere, & religio, & iura matrimonij violarentur; caret iustitia, quia proles caret securitate, siquidem eius vita in maximo periculo esset, ante & post natiuitatem, solent enim matres præcipuè nobiles, non solùm generationem impedire, sed etiam aliquando abortum procurare; imò & filios exponere, fœminæ essent infelicissimæ: nam in iuuentute vexarentur à multis, & in senectute ab omnibus despicerentur; viri etiam non essent securi: nam inter eos plurimæ essent rixæ, si fœminæ omnibus essent communes, siquidem vnusquisque vellet hac, vel illa vti, & quod ab altero non cognosceretur, vt experientia constat, etiam nunc, quando vagi concubitus sunt illiciti: ergo omnis coïtus extra matrimonium ex omnibus his capitibus est contra ordinem præscriptum à natura, ac per consequens peccatum, & intrinsecè malum.

Dices cessante fine legis in aliquo casu particulari cessat lex, vt est satis probabilis opinio; sed hæc 7
omnia recensita in aliquo casu particulari cessare possunt, siquidem posset quis prouidere recta educatione, & securitate prolis, posset postea velle inire matrimonium, & mulierem, cum qua coïtum habuit fornicarium in iuuentute, in senectute sustentare, & fouere, & rixas omnes circa talem fœminam vitare: ergo in tali casu fornicatio cum tali fœmina non esset contra ordinem præscriptum à natura, ac per consequens esset licita, nisi esset à Deo prohibita. Respondeo concedendo maiorem, & negando minorem; est enim minor de subiecto non supponente, est enim impossibilis casus, in quo cesset finis adæquatus huius prohibitionis factæ à natura, nunquam enim dari potest casus, in quo cessent

cessent adæquate omnes prædicti fines intenti à natura, vel saltem cesset periculum prædictos fines intentos à natura non obseruandi; atqui natura non solùm intendit prædicta vitare, sed omne periculum illa vitandi remouere: ergo omnis virtus extra matrimonium est contra ordinem naturæ, ac per consequens prohibitus, quia malus, & non malus, quia prohibitus.

Dices: si virtus castitatis secundum communem rationem virtutis consistit in mediocri abstinentia ab omni actu venereo: ergo totalis abstinentia ab omni actu venereo est mala, ac per consequens castitas perfecta, & virginitas erunt malæ; patet consequentia, quia in virtutibus moralibus, tum excessus, quàm recessus à virtute est malus, & solum mediocritas in virtute est bona; sed moderatus vsus carnalis voluptatis est actus virtutis castitatis secundum communem rationem virtutis: ergo abstinentia illorum non potest esse opus virtutis, cum virtus virtuti non sit contraria. Respondeo distinguendo sequelam: ergo totalis abstinentia ab omni actu venereo est mala, pro hoc statu nego, pro statu in quo erat necessitas propagationis speciei, vt in principio mundi, & post diluuium concedo; deinde ergo castitas perfecta, & virginitas erunt malæ, distinguo pro illo statu, in quo esset necessaria propagatio speciei, concedo, pro hoc statu, nego, sed nunc sunt sublimiores virtutes, non communes pro omnibus, sed pro aliquibus, qui volunt sequi consilia Christi.

8 Nec inde fit quod hæc perfectissima castitas, & virginitas non sint virtutes morales, cum opponantur castitati coniugali. Respondetur namque castitatem perfectā, & virginitatem non opponi per defectum actui carnali, qui sumitur in matrimonio, sed opponi per excessum, in quo excessu habent etiam mediocritatem, non rei, sed rationis: nam pro hoc statu, cum iam sit multiplicatum sufficienter genus humanum, recta ratio dictat totalem castitatem, & virginitatem esse optimas, eo quod priuant cura huius sæculi, vt ait D. Paulus, quæ autem nupta est cogitat, quæ sunt mundi, quæ autem innupta, cogitat quæ sunt Dei. Vnde matrimonium opponitur perfectæ castitati non positiuè, sed tantum priuatiuè, quatenus dicit carentiam maioris perfectionis; fornicatio vero opponitur castitati secundum communem rationem virtutis positiuè, & contrariè, ac per consequens matrimonium est bonum: nam minor perfectio non est vitium, sed virtus, sicut minor calor non desinit esse calorem; è contra verò coïtus extra matrimonium est vitium, quia opponitur positiuè, & contrariè virtuti castitatis; omne enim illud, quod positiuè, & contrariè opponitur virtuti secundum rationem virtutis est vitium, sicut quod opponitur positiuè, & contrariè calori est frigus: ergo coïtus extra matrimonium est intrinsecè malus, vtpote vitium positiuè contrarium castitati, & hæc de hac intricata quæstione sufficiant.

SECTIO III.

Vtrum de peccato fornicationis dari possit ignorantia inuincibilis.

SVMMARIVM.

9 *De peccato fornicationis non potest dari ignorantia niuincibilis inter Christianos in ciuitatibus educatos.*

10 *Quid dicendum sit de nationibus barbaris?*

11 *Si rusticus neget fornicationem esse peccatum debet instrui, & non statim denuntiandus, nisi instructus persistat in suo errore.*

Dico primò: de hoc peccato fornicationis dari non potest ignorantia inuincibilis apud Christianos in ciuitatibus educatos, bene tamen apud 9
nationes barbaras, vel apud Christianos doctoribus destitutos, & scientiam rerum moralium ignorantes, vt sunt multi siluestres homines, qui vix sciunt esse Christianos: nam etsi præcepta Decalogi deducantur ex principiis per se notis, vt bonum amplectendum, & malum fugiendum, tamen quia euidenter non deducuntur aliqua, vt quod fornicatio inferat damnum proli, & quod opponatur virtuti castitatis, inde est quod apud indoctos, & magistro destitutos de hoc dari potest ignorantia probabilis. Vnde si rusticus neget fornicationem 10 11
esse peccatum, debet instrui, & non statim denuntiandus, quod si instructus persistat, tunc debet denuntiari. Ita cum Filliucio, & aliis communiter Trullenc. *suprà num. 5. & 6.* Fagundez, *suprà n. 12.*

SECTIO IV.

De circunstantiis fornicationis quas pœnitens tenetur explicare in confessione.

SVMMARIVM.

12 *Qui committit fornicationem cum tribus fœminis sufficit si dicat in confessione, ter fornicaui.*

13 *Vir, vel fœmina qui primum actum fornicationis commisit, non tenetur id explicare.*

14 *Si quis non seruet debitum modum in copula, si non sit periculum extra vas legitimum effundendi semen, non tenetur id explicare.*

Dico primò: qui committit tria peccata fornicationis cum tribus fœminis eiusdem rationis sufficit si in confessione dicat se ter fornicasse; eadem enim est malitia, siue cum vna, siue cum tribus. Ita cum Bonacina, Tamburinus, *lib. 7. cap. 1. §. 1. num. 4.* Excipe nisi confessor interroget, an tres copulæ fuerint cum eadem, vt occasio proxima tollatur, quæ inde timeri potest. Tamburinus *ibi.* An autem, qui peccauit cum filia confessionis sufficiat in confessione dicere se fornicasse? Respondeo affirmatiue, si præscindamus à solicitatione, vel nisi sacramentum sumatur, vt medium ad peccandum: nam tunc esset contra reuerentiam sacramenti. Ita cum Filliucio, Tamburinus, *suprà num. 4.* 12

Dico secundò: vir, vel fœmina, qui primum fornicationis actum commisit non tenetur id explicare in confessione. Et idem dicendum est, si se polluat. Nec fidelis, qui cum infideli peccauit quantum est ex hoc capite. Ita cum Sanchez, Lugo, Tamburinus, *suprà num. 5. & 6.* prohibitio enim ab Ecclesia facta de non cōtrahendo matrimonium, non prohibet fornicationem. Item qui copulam habuit cum vidua, vel sponsa alterius, non tenetur hanc circunstantiam in confessione explicare; non commisit enim, nisi tantum simplicem fornicationem, & iura quæ viduæ negant legata à marito relicta, si castè non viuat, non intelliguntur de copula occulta. Ita cum Palao, & aliis Tamburinus, *lib. 7. cap. 1. num. 6.* Item qui aliquam sollicitauit ad actum venereum, & cum ea peccauit, sufficit si explicet 13

explicet se peccasse, & non est necesse explicare, se eam induxisse. Ita cum Ioanne Sanctio, Lugo, Vasquio, Tamburinus, *suprà num.* 10. contra Bonacinam Sanchez, & alios.

14 Dico tertiò: si quis non seruet debitum modum in copula, dummodo semen in vase effundatur, nec sit periculum extra effundendi, non tenetur id explicare, sed sufficit, si copulam explicet. Item qui carnaliter peccauit, non tenetur explicare se exposuisse periculo peccandi domum talem ingrediendo; Nec qui idem peccatum continuat tenetur recidiuum explicare. Ita cum multis Tamburinus, *suprà, à n.* 10. Frigidus tamen, & Eunuchus, tenentur suum defectum aperire, siquidem peccarunt contra naturam. Ita cum Sanc. Tamburinus, *suprà num.* 9. Et idem dicendum est de eo, qui incepit, & non absoluit copulam; nam hic proprie non fornicauit, sed tantum habuit tactus impudicos. Et idem dicendum est de eo, qui incepit copulam, & deinde resiluit, semenque extra vas expulit: nam hic commisit duplex peccatum, & fornicationem in affectu, & mollitiem in executione. Ita cum Sanchez, Tamburinus *suprà num.* 12.

SECTIO V.

De concubinatu.

SVMMARIVM.

15 *Quid sit concubinatus explicatur.*
16 *In quibus casibus hic sit absoluendus.*
17 *Si ter ab Episcopo admonitus nolit concubinam eiicere, potest excommunicari.*
18 *Quid si quis non habeat domi concubinam, habet tamen illam in loco vbi quando vult tendit.*

15 Dico primò: concubinatus est quando quis concubinam domi retinet, & cum possit, nolit eam dimittere. In quibus autem casibus hic est absoluendus, late diximus, *in prima parte huius directory*, cum de occasione proxima differuimus. Solum hic aduerto, concubinarium si ter ab Episcopo admoneatur, & nolit concubinam eiicere, debere ab Episcopo excommunicari, vt patet ex Trid. *sess.* 24. *cap* 8. De aliis autem illius pœnis, vide Azorium, *p.* 3 *lib.* 3. *cap.* 6. Si autem concubinarius fuerit clericus, subiacet suspensionis pœnæ, vt patet ex Trident. *sess.* 25. *cap.* 14. Sed talis pœna solum incurritur post iudicis sententiam. Ita Saïro, & aliis, Tamburinus, *suprà num.* 2.

(margin: 16 at "directory", 17 at "admoneatur")

18 An autem ille, qui non domi habet concubinam, sed extra domum. Ad illam tamen potest accedere quoties vult, & de facto sæpe sæpius quotidie accedit, sit in concubinatu? Respondeo proprie non esse in concubinatu, cum ipse, nec domi retineat fœminam, nec illi tribuat domum. Vnde si talis proponat firmiter amplius non accedere ad talem fœminam, potest absolui toties quoties, dummodo aliquam ostendat emendam ad arbitrium confessoris, alias arguetur non habuisse firmum propositum. Tamburinus, *suprà num.* 3. An autem melius sit illum semper absoluere quam dimittere sine absolutione aliquando; vide quæ diximus in præcitato loco cum Decastillo, *de pœnitentia d.* 10. *num.* 573. & cum Sanctio, *in selectis d.* 9. *num.* 11. & aliis.

DISPVTATIO II.

De sacrilegio in materia luxuriæ.

SECTIO I.

Quid sit sacrilegium in materia luxuriæ.

SVMMARIVM.

19 *Ponitur sacrilegij in materia luxuria definitio.*
20 *Qui habens votum castitatis aliquem actum luxuria commisit, sacrilegium commisit.*
21 *Quid si habens votum castitatis inducat alios tale votum non habentes ad aliquem actum turpem?*

Dico primò: sacrilegium in materia luxuriæ est peccatum luxuriæ, quo persona Deo dicata, vel locus sacer, vel alia res sacra per venereum actum fœdatur, quinque autem modis potest fieri. Primò si persona sacra turpi actu, vel etiam desiderio illius fœdetur. Secundò si persona non sacra cum persona sacra, in opus turpe consentiat. Tertiò si vtraque sit sacra. Quartò cum fit actus venereus circa rem sacram. Quintò si venereus actus fiat in loco sacro, illicite, D. Th. 2. 2. *quæstion.* 154. *articul.* 10. Azor, *p.* 3. *cap.* 24. *quæst.* 8. & alij communiter. 19

Dico secundò: qui habens votum castitatis aliquem actum venereum commisit, peccauit peccato sacrilegij, non tenetur tamen explicare, an votum fuerit simplex, vel solemne, nec an sit clericus, Episcopus, vel Religiosus, vel prælatus, nisi forte ratione scandali, sed sufficit explicare suum votum; & qui cum tali persona peccauit, sufficit dicere peccaui cum habente votum castitatis, vt latè diximus, *in prima parte huius directorij in tractatu de pœnitentia*, vide etiam cum aliis Tamburinum, *lib.* 7. *cap.* 2. *§.* 2. *num.* 3. Non tenetur tamen quis explicare, an peccauerit cum nouitio, quia nouitius nondum habet votum, Tamburinus, *suprà.* 20

An autem si habens votum castitatis inducat alios tale votum non habentes ad aliquem actum turpem, vel illum consulat, teneatur inducens suum votum in confessione explicare? Negat Tamburinus, *suprà num.* 4. Verum contrarium ego dixi, cum Perez, *in prima parte huius directorij, loco citato*, quibus adde Lugum, *de pœnitentia d.* 16. *numero* 152. Ad vtrumque namque obligat votum castitatis, & ad obseruandam in se castitatem, & ad non procurandum quod violetur in aliis. Vide quæ ibi diximus. 21

SECTIO II.

Quomodo ratione loci sacri detur sacrilegium in materia luxuriæ.

SVMMARIVM.

22 *Copula illicita, vel voluntaria pollutio in Ecclesia,*

sia, si notoria sint, est sacrilegium & per eam polluitur Ecclesia.

23 *An cæteri actus turpes facti in Ecclesia sint sacrilegium.*

24 *Per locum sacrum in ordine ad hunc effectum quid intelligatur?*

22 Dico primò: copula illicita, vel voluntaria pollutio in Ecclesia, si notoriæ sint est sacrilegium, & per eas polluitur Ecclesia. Ita communiter DD. quod si copula, vel pollutio fuerit occulta, licet aliqui negent dari sacrilegium, probabilius est dari, licet per illud non polluatur Ecclesia, vt latius dixi, *in prima parte huius directorij in tractatu de pœnitentia*, cum Decastillo, *d. 9. de pœnitentia num. 649.* copula tamen licita inter coniuges in Ecclesia habita non polluitur Ecclesia, nec committitur sacrilegium, etiamsi sine causa talis copula habeatur. Ita cum multis Diana, *11. p. tractatu 8. resol. 34.* nullo enim iure talis actus prohibitus est.

23 An autem cæteri actus turpes, vt oscula, amplexus, tactus, etiam verendorum &c. facti in Ecclesia sint sacrilegium, & per eos polluatur Ecclesia? Respondeo nunquam per eos, etiamsi fiant publice, pollui Ecclesiam, aliquando tamen erunt sacrilegi, vt si quis publice in Ecclesia virilia ostendat, fœminas deosculetur in verendis; ita Lugo, *d. 16. de pœnitentia num. 464.* si comædias lasciuas in Ecclesia repræsentet. Tamburinus, *suprà numero 11.* Per locum autem sacrum in ordine ad hunc effectum intelligitur sola Ecclesia, & cæme-

24 terium. Vide quæ dixi loco citato, & Tamburinum, *suprà num. 11.*

SECTIO III.

Vtrum ratione circunstantiæ temporis dari possit sacrilegium in materia luxuriæ.

SVMMARIVM.

25 *Circunstantia temporis nunquam est sacrilegium in materia luxuria.*

26 *Quid si sacerdos differens Eucharistiam consentiat in turpi desiderio?*

27 *Quid si intra quadrantem post acceptam Eucharistiam habeat copulam, vel pollutionem?*

25 Dico primò: circunstantia temporis non addit peccato turpi circunstantiam sacrilegij siue tale peccatum committatur die festo siue die Vene-

26 ris Sancti. Nec ex eo quod quis gestet reliquias peccando: Excipe nisi sacerdos deferens Eucharistiam habeat aliquod desiderium turpe in quo consensit: nam hic commisit sacrilegium vt bene dixi, *in prima parte huius directorij*, cum Tancred. *tra. 1. d. 6. q. 4.*

27 Et idem dicendum est, si statim post sumptam Eucharistiam, intra quadrantem horæ, non vero vltra, habeat copulam, vel pollutionem, vel si cum vestibus sacris indutus copulam haberet, ante, vel post Missam. Ita Diana, *p. 10. tractatu 22. resolut. 54.* Non erit tamen sacrilegium, si solum stola indutus tale quid agat, Tancred. *suprà d. 6. quæst. 36.* Non tamen in his casibus vestes polluuntur, vt bene loco citato diximus, cum Tancred. *de pœnitentia tractatu 1. d. 6. quæstion. 37.*

DISPVTATIO III.

De Adulterio.

SECTIO I.

Quid sit Adulterium.

SVMMARIVM.

28 *Ponitur definitio adulterij.*

29 *Adulterium est grauissimum peccatum contra iustitiam, etiamsi alter coniux in illud consentiat.*

30 *Quibus modis possit hoc peccatum committi?*

31 *Adulterium committens, tenetur hanc circunstantiam in confessione explicare.*

Dico primò: Adulterium est alieni tori violatio: 28
Ita D. Thom. *2. 2. quæstion. 154. articul. 8.* Est 29
autem hoc peccatum adulterij grauissimum contra iustitiam, etiamsi alter vnius in illo consentiat, semper enim fit iniuria statui matrimoniali. Potest 30
autem committi hoc peccatum tribus modis, scilicet ex parte viri cum soluta, vel ex parte vxoris cum soluto, vel ex parte vtriusque: si fiat ex parte viri cum soluta, minus peccatum est, maius si fiat ex parte fœminæ cum soluto propter periculum prolis alienæ, maximum si fiat ex parte vtriusque siquidem in hoc casu iura duorum matrimoniorum violantur. Vnde tenetur sic peccans hanc circun- 31
stantiam in confessione explicare; aliud enim est peccatum quo quis peccat in suam personam, aliud quo cooperatur peccato alterius. Ita cum Lugo, Tamburinus, *lib. 7. Decalog. cap. 3. §. 1. num. 2.*

SECTIO II.

Vtrum coniux committens sodomiam cum vxore, vel cum altero committat adulterium?

SVMMARIVM.

32 *Coniux qui sodomiam, vel mollitiem commisit cum mare, vel fœmina committit adulterium.*

33 *Quid si hæc habeat cum propria vxore?*

34 *An adulterium sit grauius peccatum incesto?*

Dico primò: si coniux sodomitice iungatur cum 32
mare, vel fœmina committit adulterium. Et idem dicendum est, si cum alio, etiam soluto habeat mollitiem. Imò si hæc omnia habeat cum 33
sua propria vxore semper enim in his fit iniuria matrimonio, & coniugi. Ita cum Sanc. Tamburinus, *suprà numero 3.* Trullenc. *lib. 6. cap. 1. d. 5. num. 6.*

Si tamen quæres an adulterium sit grauius 34
peccatum

peccatum incestu? Respondeo incestum inter consanguineos, & in primo gradu affinitatis, grauius esse adulterio, in aliis vero gradibus affinitatis, grauius esse adulterium: nam in eis respectus pietatis minor est, iniustitia autem in adulterio est euidens; ita Malletus, *malleatione* 35. *Bractea* 3. Trullenc. *lib.6.cap.1.d.5.num.7.*

SECTIO III.

Quas pœnas incurrant adulteri.

SVMMARIVM.

35 *Referuntur pœna quas adulteri incurrunt.*
36 *Adulter amittit ius petendi debitum.*
37 *Quamdiu à coniuge innocente non est priuatus debito, potest illud exigere.*

35 Dico primò: adulteri multas pœnas incurrunt in iure, 1. est vt vxor adultera amittat dotem, quæ propter adulterium post sententiam iudicis adiudicatur marito, *cap. plerunque de donatione, inter virum, & coniugem* 2. amittit etiam arrhas, & donationes propter nuptias, non tamen amittit paraphernalia, sicut neque amittit dotem, vel arrhas, aut donationes dictas propter solos amplexus, vel oscula impudica. Ita cum communi sententia Trullenc. *supra num.* 8. Tertiò potest fieri diuortium à
36 coniuge adultero. 4. adulter amittit ius petendi debitum; potest tamen amice petere, extra executionem, imò licet etiam exigere, quando nec à coniuge innocente priuatus est eo iure, nec à iudice, vel quando innocens fornicatus etiam est, vel post cognitum adulterium tolerauit, vel voluntarie reddi-
37 dit; imò licet etiam exigere, quando adulterium occultum est coniugi innocenti, aut solum de illo suspicatur leuibus indiciis, dum adulterium latet. Ita cum Sanchez, & aliis Trullenc. *supra numero* 8.

Et hæc de adultero satis sint, cætera quæ hic desiderari poterant, vt de restitutione damnorum ex adulterio, de coniugatorum peccatis, in materia luxuriæ, vide quæ late diximus in prima parte huius directorij, in tractatu de matrimonio, & quæ *infrà*, dicemus de restitutione, ne eadem sæpe repetamus.

DISPVTATIO IV.

De incestu.

SECTIO I.

Quid sit incestus?

SVMMARIVM.

38 *Ponitur diffinitio incestus.*
39 *Copula inter cognatos cognatione legali reducitur ad incestum.*
40 *Idem dicendum est de copula inter cognatos cognatione spirituali.*
41 *An in confessione explicandus sit gradus consanguinitatis, vel affinitatis?*
42 *An confessor peccans cum filia, vel filio confessionis committat incestum, vel sacrilegium?*

Dico primò: incestus est congressus cum consanguinea, vel affine intra gradus prohibitos, 38
quales sunt omnes gradus consanguinitatis, & affinitatis vsque ad quartum gradum, affinitas oritur ex copula licita, & ex copula illicita vsque ad secundum, vt patet ex Trident. *sess.* 24. *cap.* 4. Copula autem inter cognatos cognatione legali, quamvis proprie incestus non sit, reducitur ad illum, si- 39
quidem inter illos est impedimentum dirimens. Et idem dicendum est de copula inter cognatos cognatione spirituali ex baptismo, & confirmatione, 40
quamvis aliqui eam ad sacrilegium referant.

An autem in confessione explicandus sit gradus affinitatis, vel consanguinitatis, vel cognationis le- 41
galis, vel spiritualis? Vide quæ fusè diximus, *in prima parte huius directorij*, cum de circunstantiis in materia, & tractatu pœnitentiæ egerimus, ne eadem repetamus, *ibi* enim diximus debere explicari, non propter diuersitatem specificam, quæ detur inter tales gradus; sed propter multiplicationem numericam, & indiuiduationem peccati; quamvis satis probabile sit, non debere tales gradus explicari, sed sufficere dicere, commisi toties peccatum incestus, sine eo quod dicat, an fuerit cum consanguinea, vel affine, vel cognata cognatione legali, vt cum multis Diana, *p.* 1. *tract.* 7. *resol.* 31. *&* 4. *p. tract.* 4. *resol.* 234. Remigius *tract.* 2. *cap.* 6. §. 9. *num.* 7. Tenetur tamen explicare, si copula fuit cum cognata spirituali, hoc est orta ex baptismo, vel confirmatione, reducitur enim prædicta copula, etiam ad sacrilegium, vt bene Tamburinus, *lib.* 7. *cap.* 3. §. 3. *num* 3. Remigius, *suprà num.* 6.

An autem confessor peccans cum filia, vel filio 42
confessionis committat incestum, vel sacrilegium? Respondeo negatiue, vnde non tenetur id in confessione explicare, nisi forte assumpserit sacramentum, vt medium ad peccatum, vt supra diximus: tunc commisit sacrilegium. Ita cum Vasquio, & aliis, Remigius, *suprà num.* 10.

SECTIO II.

Vtrum coniux committens incestum cum consanguinea suæ vxoris incurrat impedimentum non petendi debitum?

SVMMARIVM.

43 *Coniux qui habuit copulam completam cum sua consanguinea, non vero affine suæ vxoris vsque ad secundum gradum priuatur iure petendi debitum, etiam ante iudicis sententiam.*
44 *Quid si semen non fuit decisum intra vas?*
45 *Quid si vterque non consummauit?*
46 *Quædam corollaria ponuntur.*
47 *Quis possit dispensare cum incestuoso ad petendum debitum?*
48 *Si incestus sit casus reseruatus in aliquo loco, si vnus seminauit, & alter non, ille qui seminauit incurrit casum reseruatum.*

Dico primò: coniux qui habuit copulam com- 43
pletam hoc est cum seminatione intra vas cum consanguinea non vero affine suæ vxoris vsque ad secundum gradum priuatur iure petendi debitum

etiam ante iudicis sententiam. Ita cum aliis Tamburinus, *suprà* §.2. *num.*1. Remigius, *suprà num.*2.

44 Dixi copulam completam: nam si semen non fuit emissum intra vas non contraxit prædictam affinitatem etiam si haberet oscula, tactus; imò & copulam citra seminationem intra vas, per solam enim seminationem intra vas contrahitur prædicta affinitas Remigius, *suprà num.* 7. An autem requiratur

45 ad contrahendam prædictam pœnam vel impedimentum quod vterque seminat, affirmat cum Sanchez, Proposito, Diana, Basæus, *verbo incestus numero* 6.

46 Hinc fit eum qui copulam non perfectam, hoc est, absque seminatione intra vas ex parte vtriusque habuit cum Maria, v. g. posse inire matrimonium cum eius matre, vel sorore, vel consobrina, quia per tales tactus, & copulam sine seminatione non contraxit impedimentum dirimens; Remigius, *suprà num.* 9. Secus si vterque seminauit intra vas: nam tunc contraxit impedimentum dirimens; hoc tamen impedimentum solum extenditur ad secundum gradum; & non contrahitur peccando cum propria consanguinea, vel affine, sed peccando solum cum consanguinea, non vero affine, in primo, & secundo gradu illius fœminæ, vel viri, cum qua vult contrahere matrimonium Tamburinus, *suprà num.*1. & aliis communiter.

47 Si tamen quæres, quis possit dispensare cum prædicto incestuoso, ad petendum debitum? Respondeo posse Episcopum, Commissarium Cruciatæ, & regulares, prout latè dixi in prima parte huius directorij, in tractatu de matrimonio, tum in nostro directorio regularium, *p.*1.*d.*1.*à num.*106.& sequentibus, vbi etiam dixi, talem pœnam non incurri ab ignorante illam, etiam si sciret prohibitum esse accedere ad consanguineam suæ vxoris, vel viri, & ita etiam tenet cum Portel, & aliis, Basæus, *verbo incestus, num.*6.

48 An autem si incestus sit casus reseruatus in aliquo loco si vnus seminauit, & alter non, ille qui seminauit incurrit casum reseruatum? Respondeo affirmatiuè: nam ex parte eius datur incestus, quod autem ex vtraq; parte sit completus, id non petit reseruator, sed solum absolutè reseruat incestum, ita & bene Tamburinus, *suprà num.* 5. contra Verseli. *tract.*4. *quæst.*27. *à num.*78. cuius sententiam reputo probabilem. Quomodo autem coniux priuatus iure petendi debitum per incestum commissum se debeat habere cum coniuge innocente. Vide quæ dixi, *in prima parte huius directorij, loco citato.*

SECTIO III.

Vtrum ex copula sodomitica oriatur incestus.

SVMMARIVM.

49 *Ex copula sodomitica inter consanguineos eiusdem sexus vsque ad* 4. *gradum oritur incestus.*

50 *In confessione non necessarium explicare gradum consanguinitatis, nisi primum, & secundum.*

51 *An eadem malitia incestus detur in sodomia commissa inter affines, saltem in primo gradu.*

52 *Quid si quis copulam sodomiticam habeat cum aliquo, & postea cum eius Patre?*

53 *Quid si eam habeat cum persona à se baptizata, vel cognata cognatione legali?*

Dico primò: ex copula sodomitica inter consanguineos eiusdem sexus vsq; ad quartū gradū oritur incestus; actus enim illi sodomitici præter malitiam sodomiæ habent specialem deformitatem. Ita cum Syluio, Basæus, *verbo incestus num.*1. In 49 50
confessione tamen non est necessarium explicare gradum consanguinitatis, vt supra diximus, nisi forte primum, & secundum in nostra sententia, non quia gradus differant specie, sed propter malitiam indiuidualem. An autem eadem malitia incestus detur in sodomia commissa inter affines saltem in primo gradu? Respondeo negatiuè; nullibi enim reperitur specialis prohibitio accessus ad affines, nisi quando inter eos interdicitur matrimonium, quod tamen dari non potest inter affines eiusdem sexus. Ita cum Sanchez, Basæus, *suprà num.*1. Tamburinus, *suprà* §.1.*num.*7. 51

Et idem dicendum est si quis copulam sodomiticam habeat cum aliquo, & postea cum eius fratre, vel cum persona sibi cognata cognatione spirituali, vt si fuit cum persona à se baptizata, vel cum ea, quam leuauit ex baptismo, vel cum persona cognata cognatione legali, vt si peccauit cum sibi filio adoptato; in nullo enim ex his casibus datur incestus; neque qui tale peccatum commisit tenetur in confessione explicare hanc circunstantiam affinitatis, sed sufficit si dicat, toties commisi sodomiam cum viro, vel fœmina, Ita Candidus, *disquisitione* 24. *tom.*2. *art.* 23. *dub.*24. & cum aliis Diana, 7. *p. tract.*12. *resol.*17. contra Decastillum, *de iustitia lib.*1. *d.*3. *num.*300. 52 53

SECTIO IV.

Vtrum incestus sit crimen mixti fori?

SVMMARIVM.

54 *Incestus est crimen mixti fori.*

55 *Si persona punienda fuerit Ecclesiastica ad iudicem Ecclesiasticum tantum pertinet eius punitio.*

56 *Si fuerit sæcularis ad iudicem Ecclesiasticum, siue sæcularem pertinet.*

57 *Quid si incestus fuit commissus cum adulterio?*

Dico primò: incestus est crimen mixti fori. 54
Vnde si agatur de punitione, si persona punienda sit Ecclesiastica, ad iudicem Ecclesiasticum 55
tantum, eius pertinet punitio, si fuerit sæcularis, 56
ad vtrumque iudicem, siue sæcularem, siue Ecclesiasticum pertinet, nisi forte incestus fuerit commissus in figura matrimonij, vel agatur de peccato emendando in futurum: nam tunc hoc ad solum iudicem Ecclesiasticum pertinet; E contra vero si 57
incestus fuit commissus cum adulterio, ad solum iudicem sæcularem pertinet punitio illius. Ita cum multis Fagundez, *in* 6. *præcepto Decalog. lib.*6 *cap.*6. *num.*36.

SECTIO V.

Quas pœnas incurrant incestuosi.

SVMMARIVM.

58 *Explicantur pœnæ quas incurrunt secundum ius canonicum incestuosi.*

59 *Quid*

59 *Quid si incestus fuit coniunctus cum adulterio?*
60 *De iure Lusitano, quas pœnas incurrunt incestuosi declaratur.*

58 Dico primò: præter pœnam non petendi debitum, quàm incurrit, qui incestum commisit cum consanguinea in primo, & secundò gradu suæ vxoris, aliæ etiā dantur pœnæ pro incestuosis in iure: nam qui scienter incestuosas nuptias contraxit in gradibus prohibitis, ipso facto excommunicatur *in Clementina 1. de consanguin. & affin.* Hæc tamen excommunicatio non est reseruata. Vnde à proprio parocho absolui potest Fagundez, *in 6. præcepto Decalog. lib. 6. cap. 6. num. 37.* Incurrunt etiam quia qui prædictas nuptias scienter contraxerunt in gradibus prohibitis amissionem omnium bonorum suorum, quæ ipso iure applicantur fisco, vt patet ex Authentica, de incestuosis nuptiis, C. de nuptiis, semper tamen requiritur sententia declaratoria iudicis Fagundez, *suprà num. 42.* Item Clericus, qui incestum commisit, potest deponi. Ita cum Iulio Claro, & aliis Fagundez, *suprà num. 37.* Et sæcularis, qui incestum commisit, de iure ciuili punitur pœna arbi-
59 traria Fagundez, *ibi num. 39.* Excipe nisi incestum fuerit coniunctum cum adulterio: nam tunc incurrit pœnam mortis. Ita cum aliis, Fagundez, *suprà num. 40.*

60 Dico secundò: de iure Lusitano, qui incestum commisit cum filia, nepte, vel alia descendente, vel cum matre, auia, vel alia ascendente, etiam sine adulterio, iubentur simul comburi, qui vero commisit incestum cum propria nuru, vel nouerca, quamuis viduæ sint, vel cum priuigna, quamvis mortua sit mater illius, vel cum socru sua, quamvis vxor iam sit mortua, si illæ sponte consenserint, puniuntur ambo pœna mortis naturalis; vt patet ex ordinatione Lusitana, *lib. 5. tit. 19. per totum.* Vide etiam Fagundez, *suprà num. 41.*

DISPVTATIO V.

De stupro.

SECTIO I.

Quid sit stuprum.

SVMMARIVM.

61 *Ponitur stupri definitio.*
62 *Consentiente virgine non datur stuprum.*
63 *Omnes actus venerei, quos virgo libenter in se patitur non habent malitiam stupri.*
64 *Idem dicendum est de viro.*

61 Dico primò: stuprum est concubitus viri, cum fœmina virgine, eadem repugnante. Quare ea
62 consentiente est simplex fornicatio. Ita cum Lessio, Sanch. Conincho, & aliis Diana, *p. 2. tract. 3. resol. 2.* Basæus, *verbo stuprum n. 1.* Tamburinus, *lib. 7. c. 5. §. 1. n. 1.* contra Suarium, Azorium, Bonacinam, & alios, quos refert Basæus, *suprà.* Quod verum est, etsi patres, & curator dissentiant Trullenc. *lib. 6. c. 5. dub. 3. num. 2.* Volenti enim, & consentienti non fit iniuria, quæ semper ad stuprum requiritur.
63 Hinc fit, omnes actus venereos, quos virgo in se ipsa efficit, vel patitur fieri ab aliis, siue sint mollitiei, siue sodomiæ, siue fornicationis, non habere circunstantiam stupri, nec ipsa virgo tenetur in confessione dicere, se esse, vel non esse virginem Tamburinus, *suprà num. 2.* Trullenc. *suprà num. 3.* Quod eodem 64
modo dicendum est de viro, qui cogitauit de virgine, siue cum ea haberet copulam, siue tactus, mollities, vel delectationes morosas, aut consensus; si enim non cogitauit de illi inferenda vi, sufficit si dicat in confessione, habui copulam, mollitiem &c. cum soluta. Ita cum Lessio, Sanchez, Marchantio & aliis Remigius, *tract. 2. cap. 6. §. 7. num. 1.*

SECTIO II.

Quomodo amittatur Virginitas.

SVMMARIVM.

65 *Virginitas prout est virtus quomodo siue à viro, siue à fœmina perdatur?*
66 *Virginitas prout est status, quomodo amittatur?*
67 *Virginitas quoad existimationem humanam quomodo amittatur in fœmina?*
68 *Monialis potest velum, & consecrationem virginum accipere, dum conseruat signaculum virginale.*

Dico 1. Virginitas prout est virtus perditur siue à viro siue à fœmina quocunq; desiderio turpi vel delectatione vel etiam voluptate nubendi vel per quemcunque actum turpem voluntarie in se passum etiam citra pollutionem. Ita cum D. Th. & aliis Basæus, *verbo virginitas num. 4.* Virginitas vero 66 prout est status coram Deo amittitur non solùm per copulam voluntariam vel inuoluntariam, sed etiam per voluntariam seminis effusionem; imò per quemcunque actum vel contactum turpem & peccaminosum etiamsi non adsit pollutio, vt bene Decastillus, *de iustitia d. 3. lib. 1. dub. 14. num. 180.* 65

Dico secundò: virginitas, quoad existimationem humanam in viro amitti non potest, cum in eo virginale claustrum non detur, Basæus, *suprà n. 3.* In 67 fœmina vero, amittitur per ruptionem claustri virginalis. Imò Remigius. *tract. 2. cap. 6. q. singulari n. 1.* cum Antonino, existimat amitti, etiam per receptionem seminis virilis intra matricem, sine violatione claustri virginalis, vt posset accidere, si vir in ore vasis fœmina seminaret, & matrix attraheret semen, vt sæpe accidisse fertur, ex quo aliquando concepisse virginem afferunt prædicti DD. sed ego existimo per talem receptionem seminis solum dependi virginitatem, quoad existimationem humanā, quando de facto virgo conciperet, & pareret: nam tunc per partum signaculum perderetur, per solam autem receptionem seminis non existimo violari signaculum, cum matrix attrahat illud, sine ruptione aliqua.

Hinc fit Monialem posse velum, & consecratio- 68 nem virginum accipere, dum conseruat signaculum virginale, etsi apud Deum virgo iam non sit, & posse recipere legatum solis virginibus relictum. Ita cum aliis Tamburinus. *lib. 7. Decalog. cap. 5. §. 2. n. 2.* Imò si occulte fuerit in claustro virginali violata, ad vitandam infamiam, potest petere prædictum velum virginitatis, & legatum solis virginibus relictum recipere; quia talis conditio intelligenda est, de violatione publica, non vero occulta, vt bene cum Laïman, Diana, Bardi, & aliis tenet Tamburinus, *lib. 7. Decalog. cap. 1. §. 2. n. 6. in fine, & eodem lib. c. 5. §. 2. n. 4.* De restitutione autem stupri dicemus, infrà

infrà in 7. præcepto, interim vide Tamburinum, *lib. 7. Decalog. cap. 5. §. 3.*

DISPVTATIO VI.

De Raptu.

SECTIO I.

Quid sit raptus.

SVMMARIVM.

69 *Ponitur raptus diffinitio.*

70 *Raptus metaphysicè loquendo non est propria species luxuriæ, sed iniustitiæ, & tantum includit circunstantiam generalem luxuriæ.*

71 *Ad raptum requiritur abductio cum violentia de loco in locum, & quomodo id intelligatur?*

72 *An abductio sponsæ de futuro, vel sponsæ de præsenti in duobus mensibus, qui illi conceduntur ad deliberandum sit raptus?*

69 Dico primò: raptus est cum aliqua persona abducitur, cum violentia ad actum turpem, cum ea exercendum. Dicitur cum aliqua persona; quia siue vir, siue virgo, siue nupta, vel corrupta, vel alia mulier, vi abducatur ad actum turpem raptus dicitur; 70 Hinc fit raptum methaphysicè loquendo, non esse propriam speciem luxuriæ, sed iniustitiæ, & tantum includere circunstantiam generalem luxuriæ, quæ maior, vel minor erit secundum personam, circa quā exercetur. Vnde si rapiatur virgo erit stuprum cum raptu, si nupta erit adulterium, si religiosa sacrilegium, si meretrix erit simplex fornicatio, si puer erit sodomia, vel mollities iuncta cum raptu, & sic de reliquis, vt bene aduertit cum Filliucio, Caietano, Trullenc. *lib. 6. in Decalogum c. 1. dub. 4. num. 2.*

71 Dicitur, abducitur cum violentia, quia ad raptum requiritur, vt fiat violentia, dolus, aut preces adeo importunæ, quæ violentiæ æquiparentur, vel personæ, quæ rapitur, vel illis sub cuius potestate est; vnde si illa libere consentiat, non erit raptus; si tamen illi sub cuius potestate est resistunt, erit raptus. Requiritur etiā, quod persona rapta abducatur de loco, in locū moraliter. Vnde non sufficit, quod ex vno cubiculo, ad aliud abducatur in eadem domo, vel in agro de vno ad alium locum in eodem agro, sed debet abduci de vna, ad aliam domum, vel locum moraliter distinctum. Dicitur ad turpem actum cum ea exercendum, quia si abducatur ad alium finem, non erit raptus, sed plagium. Ad raptum tandem non requiritur quod copula re ipsa sequatur, sed sufficit, quod ad hunc finem abducatur.

72 Dico secundò: abductio sponsæ de futuro, vel sponsæ de præsenti, in spatio duorum mēsium, quod illi conceditur ad deliberandū ante consummationem matrimonij, si est ad finem rite complendi matrimonium, non est raptus, siquidem non est abductio ad id, quod est prohibitum, sed si est ad illicitū finem, explendæ scilicet libidinis, est raptus specialiter in confessione explicandus. An autem copula cum fœmina dormiente sit proprie raptus? Respondeo negatiuè, etiamsi ante somnum illa non consenserit, erit tamen iniustitia in confessione explicanda, non erit tamen raptus, quia non abducitur fœmina de loco in locum, & idem dic de puero dormiente.

SECTIO II.

Quas pœnas incurrunt raptores.

SVMMARIVM.

73 *Ponuntur pœnæ quas de iure ciuili incurrunt.*

74 *Ponuntur quas incurrunt iure Lusitano.*

75 *Ponuntur quas incurrunt ex Tridentino.*

76 *Quædam corollaria ponuntur.*

77 *Qui fœminam non pro se, sed pro alio rapuit potest cum ea nubere.*

Dico primò: iure ciuili pœna mortis raptoribus, 73 & eis adiuuantibus, auxilium, & consiliū præbentibus constituitur, & illorum bona raptæ adiudicantur, *ex l. 1. de raptu virginis*, sed hæc pœna contrahitur post sententiam iudicis. Ita cum multis Fagundez, *in 6. præcepto Decalog. lib. 6. cap. 10. n. 10.* Iure vero canonico, prædicti raptores, & eis adiuuantes, auxilium, consilium, vel fauorem dantes excommunicantur, *in cap. si quis virginem 22.* hæc tamen excommunicatio non est ipso facto, sed inferenda, nec est reseruata Tamburinus, *lib. 7. Decalog. cap. 6. §. 2. num. 13.*

Dico secundò: de iure Lusitano, Raptores, & eis 74 consilium, auxilium, fauoremve ferentes pœna capitis puniuntur, siue raptus sit causa libidinis, siue ad contrahendum matrimonium, vt patet, *ex ordinatione lib. 5. tit. 18. num. 3.* sed hoc intelligitur, nisi raptor sit nobilissimus, & rapta infimæ sortis: nam tunc raptor punitur pœna exilij, & amittit bona, quæ de gratia, & liberalitate regia possidet, vt tensam &c. Fagundez, *suprà num. 12.* Ex Trid. verò, 75 *sess. 24. de reformatione cap. 6.* puniuntur raptores, & illorum fautores &c. excommunicatione ipso facto, & infamia perpetua, & inhabilitantur ad contrahendum cum rapta, quandiu illa sub illorum fuerit potestate, & in loco libero non fuerit constituta, & insuper tenetur raptor raptam dotare, siue eā ducat, siue non, etsi clericus sit de proprio gradu deiicitur.

Hinc fit: Primo quod si rapta ponatur in sua liber- 76 tate, matrimonium postea contractum cum ea, esse validum, non tamen euadet raptor excommunicationem, quæ non est inferenda ipso facto, sed non est tamen reseruata. Secundò fit, quod quandiu rapta est in potestate raptoris, dari inter eos impedimentum dirimens ad matrimonium contrahendum, etiamsi rapta sub potestate raptoris libere consentiat. Et idem dic de pœna infamiæ, at post sententiam iudicis liberatur raptor ab hac infamiæ pœna, si raptam ducat. Quartò fit has pœnas Tridentini non incurri, nisi ab eo, qui rapuit mulierem ad contrahendum cum ea matrimonium, non vero si ad libidinem explendam rapuit, etsi simul cum eodem fine matrimonij fieret, è contra vero si raptus fuit ad contrahendum matrimonium, & non causa libidinis, non contrahitur pœna capitis in iure constituta, sed solum arbitraria. Quintò fit non esse raptum pœnis consilij obnoxium, quando ex proprio motu aliquis fœminam rapuit, vt nubat alteri tertio, illo nesciente, & minimè mandante, & valere matrimonium cū illo tertio celebratum, si fœmina etiam sub potestate raptoris libere consentiat; ita cum Sanc. & aliis bene Fagundez, *suprà, à n. 16. vsque ad finem.*

Imò, ipse raptor potest cum rapta inire matri- 77 monium, quia non pro se, sed pro alio rapuit. Et idem dicendum est, quando quis ex alterius iussu rapuit

rapuit: nam cum pro se non rapuerit, potest cum ea inire matrimonium. Tamburinus, *supra num.* 16. Sextò nota ad contrahendas has pœnas Tridentini, non esse necesse vt sequatur copula, sed sufficit quod mulier ad finem matrimonij rapiatur. Tandem aduerte; quod si fœmina consentiat in raptu, etiamsi parentes, vel illi sub quorum potestate est, resistant, non habere locum pœnas Tridentini, Tamburinus, *suprà num.* 11.

DISPVTATIO VII.

De peccatis contra naturam.

SVPPONO peccatum contra naturam esse actum luxuriæ, quo præuertitur ordo, quo prolis conceptio fieri nequit, ita sumitur ex D.Th. 2.2. *quæst.* 154. *art.* 11. *num.* 12. Hoc autem peccatum in tres diuiditur species morales in meliori sententia, quam tenet Decastillus, *de iustitia lib.* 1. *d.* 3. *dub.* 8. *num.* 282. Borgia, *quæst.* 5. *per totum*, scilicet mollitiem, sodomiam, bestialitatem, ad quam reducitur congressus cum dæmone, quidquid dicat Caramuël, *in Theologia fundamentali num.* 1707. cuius sententia modo reiicit Alexander VII. *in suo decreto anno* 1665. *propositione* 23. His suppositis, sit

SECTIO I.

Quid sit mollities.

SVMMARIVM.

78 *Ponitur mollitiei diffinitio.*

79 *Mollities potest procurari animato, siue inanimato instrumento.*

80 *Si fuit procurata instrumento inanimato non facit diuersitatem specificam.*

81 *Quid si fuit instrumento animato?*

82 *Qui suis manibus polluit vxoratum, vel sacerdotem, debet id explicare in confessione.*

83 *Motus, seu contactus impudicus inter pueros, qui non possunt præ ætate seminare, est peccatum mortale.*

84 *Pollutio voluntaria ex nulla causa est licita, etiam ad tuendam vitam, etiamsi fiat tantum medicamentis tendentibus ad ipsam.*

85 *Quid dicendum de pollutione accidente in somno, quando sit peccatum.*

86 *Quoties quis sine necessitate dat operam alicui causæ per se notabiliter influenti in pollutionem, si illam præuiderit, licet eam non intenderit peccat mortaliter.*

87 *Quæ sint causæ notabiliter in pollutionem influentes?*

88 *Quæ sint causæ leuiter influentes in pollutionem?*

89 *Quæ necessitas, vel vtilitas excuset ponentem huiusmodi causas?*

90 *Procurare distillationem, quæ fit cum voluptate est peccatum mortale.*

91 *Tenetur homo vitare causas per se influentes in distillatione, non tamen influentes per accidens.*

92 *Quid si motus carnis accidat in somno, & decisio seminis in vigilia?*

93 *Quid si quis patiatur in vigilia pollutionem ex aliqua infirmitate, vel ex lectione, vel auditione turpium?*

DIco primò: mollities est peccatum contra naturam, per quod voluntaria pollutio procuratur 78
extra concubitum causa explendæ delectationis venereæ. Ita D.Th. 2.2. *quæst.* 52. *art.* 11. Aduerte tamen, quod si quis dum se polluit, cogitet morosè, vel consentiat in aliquam aliam speciem, v.g. adulterium, incestum, sacrilegium &c. eandem malitiam contrahere, & eam tenere confiteri.

Dico 2. hæc mollities potest procurari animato, 79
siue inanimato instrumento, si procuretur inanimato instrumento, non facit diuersitatem specificam. Vnde 80
qui cum statua, eam amplexando, vel cogitando, se polluit, sufficit dicere in confessione, habui pollutionem inanimato instrumento. Excipe nisi haberet simul affectum ad virginem, vel nuptam, vel masculum: nam tunc etiam affectus secundum speciem declarandus est in confessione. Et idem dicendum est si pollutionem habeat cum muliere, vel viro mortuo. Tamburinus, *lib.* 7. *Decalog. cap.* 7. §. 2. *num.* 10.

Dico tertiò: si mollities fuit procurata instrumento 81
animato, vt tactibus bestiæ, pueri, vel mulieris; si fiat cum affectu ad indebitum sexum, reducitur ad sodomiam; si cum affectu ad bestiam, reducitur ad bestialitatem, si cum affectu ad fœminã, reducitur ad fornicationem, tunc enim nõ est mera pollutio, sed copula inchoata. Non sunt tamẽ explicandæ partes corporis, circa quas habita fuit pollutio, vt si fuit inter manus, brachia, crura, ora. Excipe nisi fiat ad partes præposteras, ob sodomiam, aliæ enim partes materialiter se habent, & illa maior delectatio, quæ oritur ex hac, vel illa parte, per accidens se habet ad speciẽ malitiæ, quæ est in alia. Ita cum Filliuc. Tamburinus, *supr. n.* 3.

Dico quartò: qui suis manibus polluit vxoratum, 82
vel sacerdotem, &c. debet id explicare in confessione; quia cooperatus fuit adulterio, & sacrilegio alterius. Ita cum Filliucio, Tamburinus, *suprà num.* 5. Et idem dicendum est si alius te suis manibus polluat: nam debes explicare in confessione, an fuerit sacerdos, vel vxoratus, aut si fuerit vir, vel fœmina, etiamsi, ex parte ipsius te polluentis non detur pollutio, nec delectatio vlla, votum enim castitatis, & præceptum non fornicandi, non solùm prohibent, ne quis delectetur, vel polluatur, sed nec aliis sit causa polluendi, vel delectandi. Ita Tamburinus, *lib.* 7. *Decalog. cap.* 3. §. 5. *n.* 7. & 19. Tancred. *tomo* 4. *de religione tract.* 2. *d.* 2. *quæst.* 115. & cum Diana, Decastillus, *d.* 9. *num.* 353. quidquid dicat Llamas, & Caramuël, *in Theologia fundamentali num.* 1065.

Dico quintò: contactum, motumque impudicum 83
virilium in pueris, siue in puellis, qui non possunt propter ætatem seminare, est peccatum mortale; est enim prauus affectus ad pollutionem; differt tamen specie à pollutione. Vnde iste actus reducitur ad tactum impudicum, ac per consequens debet specialiter in confessione explicari. Ita Tamburinus, *lib.* 7. *Decalog. cap.* 7. §. 2. *num.* 2.

Dico sextò: pollutio voluntaria nunquam est 84
licita, nec sanitatis procurandæ, nec tentationis vitandæ causa; est enim pollutio intrinsecè mala. Vnde peccant mortaliter medici propinantes medicamenta directe tendentia ad semen verum, & proficuum expellendum. Ita cum Lessio, Bonacina, & aliis, Trullenc. *lib.* 6. *Decalog. cap.* 1. *dub.* 8. *numero* 3. An autem liceat pollutio ad emittendum semen corruptum? siue fiat medicamentis, siue fricationibus partium verendarum? si semen peccet in quantitate omnes negant licere, vt testatur Tamburinus; *lib.* 7. *Decalog. cap.* 7. §. 2. *n.* 4. tunc enim est verum semen, quod

quod nullo modo potest consulto effundi; si tamen peccet in qualitate, multi affirmant posse expelli medicamẽtis, imò & fricationibus, vt si causet symptomata venenosa, tunc enim dicunt non esse verum semen, sed qualitatem venenosam. Ita cum Sanch. Villalobos, Diana, Trullenc. *lib. 6. cap. 1. d. 7. n. 14.* & cum Bonacina, probabile putat, Basæus, *verbo luxuria n. 16.* & in casu quod mulier sit destituta sensibus posse fieri, etiam fricationibus, Tamburinus, *suprà num. 6.*

Verum ego existimo in nullo casu posse talem expulsionem seminis procurari, siue medicamentis directè tendentibus ad ipsam, siue multo minus fricationibus, nunquam enim pollutio ex causa salutis est licita; alias leprosis qui semen corruptum habent, & aliis similibus licitæ fuissent pollutiones, quod nemo hucusque dixit. Vnde qualiscunque seminis effusio ex intentione extra legitimum vas, intrinsecè mala est, & mortifera; non sunt autem facienda mala, vt eueniant bona. Ita cum Rebello, Basæus, *suprà num. 16.* & cum aliis Fagundez, *lib. 6. cap. 9. num. 32.* Et hinc fit à fortiori non posse fœminam, quæ ex viro suo concepit semen gallicanum, illud postea mingendo emittere, ob sanitatem; est enim hoc nociuum generationi, quod nunquam licet Tamburinus, *suprà num. 9.*

85 Dico septimò: Pollutio quæ in somno accidit, aliquando est peccaminosa, aliquando non; si antecedenter in vigilia desideretur in somno ob delectationem veneream, vel si post somnum, sub quo secuta est pollutio, quis deliberate de ea habita complaceret, ob delectationem sensualem, proculdubio peccaret mortaliter. Ita communiter omnes; secus si in vigilia desideraret illam habere in somno, ob sanitatem, ad leuandam naturam, ad sedandas tentationes, vel de ea habita gauderet ob has rationes. Ratio autem est, quia id quod die desideratur, & de quo gaudetur, non est peccatum, sed per se indifferens; desideratur namque, vt pollutio fiat via naturali, per causas à natura constitutas, sine omni libera cooperatione; sed quoties non datur libertas in operatione, non est peccatum; ergo: ita cum Diana, Tannero, & aliis, Basæus, *verbo luxuria num 13.*

86 Dico octauò: quoties quis sine necessitate, vel rationabili vtilitate, vel commodo, dat operam alicui causæ per se notabiliter influenti in pollutionem, siue in vigilia, siue in somno contingentem, si illam præuidit, licet expresse non intenderit, toties peccat mortaliter; qui enim deliberate vult causam, necessario vult effectum ab illa prouenientem; ita ex Sanchez, Vasquio, Lessio, Filliucio, Diana, Tamburinus, *lib. 7. cap. 3. §. 5. num. 49.* Quoties vero quis sine necessitate, vel rationabili vtilitate, dat operam causæ leuiter, & per accidens influenti in pollutionem, etiamsi illam præuideat, toties solum peccat venialiter; cum enim causam solum leuiter influentem apponat, pollutio per accidens sequitur, vnde nunquam ad mortale imputari potest.

87 Sed quæres: Quæ sint causæ notabiliter, quæ vero tantum leuiter influentes in pollutionem? Respondeo causam notabiliter influentem, solum esse illam, quæ est peccaminosa mortaliter in genere luxuriæ contra sextum præceptum, cæteras autem esse tantum leuiter influentes. Ita cum Sanchez, Lessio, & & aliis, Tamburinus, *suprà num. 50.* Hic fit cogitationes, desideria, aspectus, tactus, oscula, &c. mortalia in genere luxuriæ, si ex illis præuideatur pollutio, siue in vigilia, siue in somno, quamvis non intendatur, esse non solùm in se peccata, sed esse peccata, prout sunt causa pollutionis; vnde adolescens cui hoc accidit, & peccauit desiderio fornicationis, & peccauit contra naturam se polluendo in somno, vel in vigilia, siquidem pollutioni dedit libere causã.

E contra vero cogitationes, desideria, lectio vana, & aliæ actiones, quæ sunt venialia, siue ex indeliberatione, siue ex paruitate materiæ, vt aliqui volunt, quod ego non admitto, etiamsi in illis præuideatur pollutio, dummodo non intendatur, & cessante periculo consensus, sunt tantum causæ leuiter influentes, ac perconsequens pollutio ex illis sequuta tantum erit peccatum veniale. Et idem dicendum est de aliis causis, quæ non sunt mortalia in genere luxuriæ, licet in suo genere sint mortalia, vt comestio calidorum, potus vini, & similia, etiamsi excedat vsque ad culpam mortalem; siquidem hæ causæ, licet in suo genere mortales sint, leuiter tamen influunt in pollutionem. Ita cum Diana, Tamburinus, *super num. 5.* 88

Imò Thomas Sanchez, *lib. 9. de matrim. d. 45. n. 10.* existimat, aliquando etiam mortale peccatum in genere luxuriæ, propter eius breuem durationem, non esse causam notabiliter influentem in pollutionem, siue in vigilia, siue in somno, vt deliberata cogitatio de habenda puella, quæ in momento transit, vel leuis tactus cum eadem deliberatione, rarissimè enim ex tam breui prauo affectu, vel tactu sequitur, vel nocturna, vel diurna pollutio. Imò Ioannes Sanctius, quem refert, & sequitur Basæus, *verbo luxuria num. 15.* existimat nullam dari causam intra genus luxuriæ, quæ efficax sit ad pollutionem sequutam in somno: nam si dùm præsens est causa influxum efficacem non habet, multo minus illum habebit, dum absens reperitur; vnde asserit nunquam esse confitendum pollutionem præuisam in causa, etiamsi causa sit mortalis in genere luxuriæ, nisi quando causa fuisset apposita ea intentione, quod sequeretur in somno pollutio.

Si tandem quæras, quæ necessitas, vel vtilitas excuset ponentem huiusmodi causas, siue efficaciter, siue leuiter influentes in pollutionem à peccato mortali, vel veniali, etiamsi præuideatur, non tamen intendatur pollutio? Respondeo excusare causam notabiliter influentem in pollutionem à peccato, necessitatem te medendi in pudendis, & illas alias causas, quæ bona fide apparent necessariæ, & vtiles, & commodæ animæ, vel corpori. Ita cum Ioanne Sanctio, Diana, Tamburinus, *lib. 7. cap. 3. §. 5. num. 52.* Hinc potus, cibus, etiam ad eos gustandos, studere, audire confessiones, cubare tali situ, ob tuum commodum, equitare ad negotiandum, vel ad recreationem, complexus, & oscula iuxta morem patriæ, mederi verenda alicuius, & similia, habentur causæ ad excusandum, non solum à mortali, sed etiam à veniali. Et idem dicendum est de sedatione pruritus, vel de eo, qui pudenda lauat ad tollendam scabiem, ad purgandum fœtorem, sine intentione tamen impuræ libidinis, vt bene cum vtroque Sanctio notat Tamburinus, *suprà num. 52.* 89

Dico nonò: sicut deliberate procurare pollutionem, deque ea complacere, est peccatum mortale, ita procurare distillationem, quæ fit cum voluptate, & commotione spirituum deseruientium generationi: nam tunc semper est coniuncta cum voluptate libidinosa. Dixi quæ fit cum voluptate, & commotione spirituum: nã hæc distillatio, aliquando fit cum illa voluptate libidinosa, aliquando sine illa, est enim hæc distillatio, effusio cuiusdam humoris, qui minus mordax est, & aquosior quam semen, paucioris quantitatis, minorisque voluptatis, & aliquando nullius, vt bene cum Gerson, notauit Tamburinus, *lib. 7. Decalog. cap. 3. §. 5. num. 53.* 90

Dico

91 Dico decimo: Sicut obligatur homo remouere causas per se notabiliter influentes in genere luxuriæ, non vero per accidens in pollutionem, ita obligatur easdem remouere per se influentes, non vero per accidẽs in distillationem, quæ fit cum prædicta libidinosa voluptate. Ratio est, quia semper tenemur vitare causas per se influentes in delectationes illicitas; sed illa delectatio, quæ habetur in distillatione est illicita, si deliberate sumatur; ergo. Ita cum Sanch. Tamburin. *sup. num.* 53. Dixi influentes in distillationem, quæ fit cum libidinosa voluptate; nam si talis distillatio accidat, sine tali voluptate libidinosa, quamuis adsit erectio leuis genitalium, ea non est peccatum, nec est obligatio tollendi eius causas, siquidem illa distillatio non nocet generationi, nec est coniuncta cum delectatione venerea, vt suppono; ergo non est vnde possit esse peccatum. Ita cum Caietano, Layman, Reginaldo, Tamburin. *sup. num.* 53.

92 Dico vndecimo: Quando motus carnis, seu spirituum inseruientium generationi, & ipsa desitio seminis accidit in somno, & emissio in vigilia, nullum est peccatum, saltem mortale; quia non adest plenum voluntarium; accidit enim emissio in illo confinio somni, & vigiliæ, quando imperfecta est deliberatio. Tum quia difficile est cohibere, ne semen iam ex lumbis decisum non emittatur foras; quod si partim emissio seminis sit in somno, partim in vigilia, multo minus habebit rationem peccati, sublata voluntate non consentiendi in illa, vt semper suppono. Hinc fit illum, qui à somno excitatur, non teneri reprimere pollutionem, quæ in somno cœpit. Et idem dicendum est de pollutione, quæ in vigilia inuoluntariè accidit. Ita cum Sanchez, Saa, Tambur. in *lib.* 7. *cap.* 7. §. 2. *n.* 17. Basæus, *verbo luxuria num.* 17. Aduerte tamen, quod licet quis non teneatur reprimere pollutionem iam inceptam, non posse tamen illam adiuuare actiue, aliquo motu ad abstergenda, seu deoneranda virilia, quamuis retentio saluti corporis graue detrimentum allatura sit, vt faciebat quidam sacerdos, de quo meminit Tamburin. *ibi num.* 18. talis enim actiua cooperatio, seu conatus, est peccatum mortale, si fiat à rationis compote, vt bene ibi aduertit Tamb. Basæus *verbo luxuria n.* 17.

93 Dico duodecimo: Qui in vigilia patitur inuoluntarie pollutionem, vel distillationem, vt aliquibus accidit, vel ex infirmitate, quæ dicitur fluxus seminis, aut ex lectione, aut auditione turpium, vel ex equitatu, aut contactu &c. tunc videndum, est, an causa pollutionis, seu distillationis sit necessaria ex natura, vt infirmitas, vel complexio particularis, vel ex officio, vt auditio confessionum in parocho, vel an sit vtilis, vel commoda patienti, etsi causa est, vel necessaria, vel vtilis, vel commoda, si voluntas deliberate non consentiat, non est culpa mortalis, nec venialis; quia hi sunt actus naturales, immo si quis patienter hos ferat, materiam habet magni meriti, propter humilitatem. Secus dicendum est, si talis pollutio, vel distillatio accidat ex causa mortali in genere luxuriæ, vel ex causa veniali, nam tunc eandem habebit malitiam, ac eius causa, ita cum Toleto, Tamburin. *lib.* 7. *cap.* 7. §. 2. *num.* 21.

SECTIO II.

De Sodomia, & eius pœnis.

SVMMARIVM.

94 *Ponitur definitio sodomiæ.*
95 *Ad malitiam sodomiæ sufficit quod duo mares, vel fœminæ procurent quocunque modo inter se pollutionem cum affectu ad indebitum sexum.*
96 *Ponitur contraria opinio.*
97 *An committens sodomiam teneatur explicare in confessione an fuerit agens, vel patiens?*
98 *Sodomia imperfecta est peccatum contra naturam.*
99 *An si quis se polluat inter brachia, vel crura fœminæ, sit sodomia imperfecta.*
100 *An fœmina coiens cum fœmina incidat in casum reseruatum sodomiæ?*

Dico primo: Sodomia perfecta est concubitus ad sexum non debitum, vt vir cum viro, & fœmina cum fœmina. An autem requiratur ad veram sodomiam, quod concubitus viri cum viro sit in vase propostero? Respondeo, aliud esse copulam sodomiticam, aliud actum sodomiticum, copula namque sodomitica, fit masculino coitu iaculando semen intra vas præposterum, actus vero sodomiticus, etiam fit polluendo se ipsum cum secunda persona, quæ non solum inter viros, sed inter fœminas esse potest, vt notat cum Benedicto, & Claui Regia, Basæus *verbo luxuria num.* 22. Vnde ad veram sodomiam, quoad pœnas, & reseruationem existimo requiri effusionem seminis intra vas præposterum, pœnæ enim, & reseruatio cum sint odiosæ restringuntur ad sodomiam principalem, & maximè notam. 94

Ad malitiam tamen sodomiæ sufficit quod duo mares, vel duæ fœminæ procurent inter se pollutionem, quocunque modo se tangant, dummodo habeant affectum ad indebitum sexum; essentia namque sodomiæ consistit in concubitu cum affectu ad indebitum sexum, locus autem præposterus, habet se de materiali, vt patet in duabus fœminis, quæ non alio modo commiscentur nisi per prædictum concubitum cum effusione seminis, & non intra vas præposterum. Dixi ex affectu ad indebitum sexum, nam si duo mares, vel fœminæ commisceant corpora ex affectu solum se polluendi, sine affectu ad indebitum sexum, erit sola mollities. Ita Tamburin. *lib.* 7. *Decalog. cap.* 7. §. 3. *num.* 1. Trullenc. *lib.* 6. *Decalog. cap.* 1. *dub.* 8. §. 2. *num.* 1. 95

Non desunt tamen aliqui affirmantes, ad perfectam sodomiam requiri, quod semen intra vas præposterum effundatur, & non sufficere solum prædictum affectum ad indebitum sexum, sine tali emissione seminis intra vas præposterum. Ita Grassius *cap.* 90. *num.* 11. Nauar. *cap.* 23. *num.* 249. Vnde Diana *p.* 1. *tract.* 7. *resol.* 52. existimat coëuntem cum puero, & supercubantem sicuti super mulierem, non teneri hanc circunstantiam in confessione explicare, si tantum se polluit, sed sufficere si dicat tactibus alterius pollui; siquidem illa non mutat speciem. Et idem de vna fœmina cum altera existimat Masuchelus *de casibus reseruatis disp.* 2. *cap.* 22. Nam licet prædicti DD. possent explicari de eo, qui supercubuit, sine affectu ad indebitum sexum, pos- 96

sunt tamen etiam intelligi iuxta opinionem Grafij, qui non concedit sodomiæ malitiam, nisi semen intra vas præposterum effundatur.

97 An autem committens sodomiam, teneatur explicare in confessione, an fuerit agens, vel patiens, vel an fuerit cum sibi coniuncto sanguine, vel affine, vel cum infideli, vel cum viro, vel fœmina? vide quæ dixi in prima parte huius Directorij, in tractu de pœnitentia, ne eadem repetamus. An autem hoc scelus sit mixti fori, & quas pœnas habeat in iure, & de iure Lusitano? vide quæ dixi *in nostro Directorio Regularium p.2.tract.3.d.5.n.69. & sequentibus, & eodem tract. d.2.n.49.*

98 Dico secundo: Sodomia imperfecta, est peccatum contra naturam, per quod vir, cum fœmina connubit extra vas naturale; est autem peccatum specie distinctum à sodomia perfecta, adeoque in confessione declarandum, perfecta enim sodomia procedit ex affectu ad indebitum sexum; hæc vero non procedit ex affectu ad indebitum sexum, sed ad partem innaturalem, scilicet præposteram. Ita Basæus *verbo luxuria num.21.* Azor *tom.3.lib.3. cap.20.quæst.1.* Filliuc. *tract.30.cap.8.num.158.* Bonacina *quæst.4. de matrim.p.11.n.1.* Tamburin. *lib.7. Decalog.cap.7.§.4.num.1.* contra Trullenc. *lib.6.Decalog.cap.1.dub.8.§.2.n.1.* vbi alios refert.

99 An autem si quis se polluat inter cæteras partes fœminæ; v.g. brachia, crura &c. sit sodomia imperfecta? Respondeo negatiue; sed tantum erit copula inchoata, quæ habebit vltra malitiam contra naturam, speciem fornicationis, si fœmina fuerit soluta, vel adulterij, si fuerit nupta, vel sacrilegij, si fuerit religiosa, vel incestus, si fuerit consanguinea vel sodomiæ, si fuerit cum affectu ad vas præposterum, ita & bene Tamburin. *lib.7. Decalog. cap.7.§.4. à num.1.*

100 An autem in casum reseruatum sodomiæ incidat fœmina cum fœmina congrediens? si effusio seminis intra vas naturale sequatur, negat Diana *p.7. tract.12.resol.13.* Basæus *verbo luxuria num.21.* quia licet non seruetur sexus, seruatur tamen vas. Secus dicendum, si fœmina intra vas præposterum alterius, semen aliquo instrumento emitteret; ita cum Mazuchelo, Diana *ibi* Basæus *ibi.* Auzonius *verbo sodomia num.4.* An autem patientes includantur in reseruatione? multi negant. Ita Bordonus, in consiliis regularibus *resol.48.quæst.5.num.2.* & cum Alphonso à Leone, Auzonius *verbo sodomia num.5.* An autem agens, si non seminet intra vas includatur in reseruatione? existimo negatiue; nam reseruatio intelligitur de actu completo. Auzonius *ibi num.6.* Basæus *verbo luxuria num.21.* Et idem dicendum est de impuberibus, quia hi ordinariè non seminant. Ita cum Lupo, Bordono, Auzonius, *suprà num.7.* Basæus *suprà num.21.* Et idem dicendum est de exercente sodomiam cum fœmina, quia reseruatio cum sit odiosa debet restringi ad sodomiam perfectam. Ita cum Lugo, Auzonius *suprà num.8.* Basæus *suprà num.21.* An autem vir coniugatus, qui præpostero actu incipit cognoscere suam vxorem, sed actum perfecit, & seminat in vase naturali, peccet mortaliter? Respondeo affirmatiue; ita cum Sanchez, Basæus, *sup.n.21.* & ego fusius dixi in prima parte huius Directorij, in tractatu de pœnitentia. Et hæc de hoc horrendo scelere sufficiant, hæc enim maximè religiosas aures surdescunt; cætera quæ hic desiderare potes, vide in nostro directorio regularium loco citato, & in prima parte huius directorij loco citato.

SECTIO III.

De bestialitate, & eius pœnis.

SVMMARIVM.

101 *Ponitur bestialitatis definitio.*
102 *Ad bestialitatem reducitur concubitus cum dæmone.*
103 *Non est necesse explicare in hoc peccato genus animalis, bene tamen si sit concubitus cum dæmone.*
104 *In peccatis contra naturam quod grauius sit explicatur.*

Dico primo: Bestialitas est concubitus cum re animata, non eiusdem speciei cum homine; 101
Huc reducitur concubitus cum dæmone, quia adhuc ille non est eiusdem speciei cum homine; 102
etiamsi assumat formam hominis. In hoc autem crimine non est necesse explicare in confessione genus animalis, siue sit equus, siue equa, siue auis, 103
siue gallina, semper enim est eadem moralis deformitas. At si sit concubitus cum dæmone, debet id explicari; quia superadditur peccatum contra Religionem, id est, commercium cum Dei, omniumque inimico. Debet etiam explicari an dæmon fuerit sub forma fœminæ vxoratæ, viri, vel Religiosæ; quia tunc præter bestialitatem, & superstitionem, additur affectus ad talem speciem. v.g. adulterij, sodomiæ, &c. Ita cum Filliuc. Tamburin. *lib.7.c.7. §.5.n.1.& 2.* Basæus *verbo luxuria n.23.*

Dico secundo: In peccatis contra naturam, primum, & grauissimum est bestialitas, & congressus cum Dæmone. 2. Sodomia perfecta cum eodem sexu. 3. Cum diuerso sexu. 4. Mollities cum altero 5. Pollutio simplex, quæ in sola omissione concubitus ad alterum consistit. Ita Basæus *verbo luxuria num.25.* De remediis autem contra luxuriam, vide Basæum. *ibi num.26.* 104

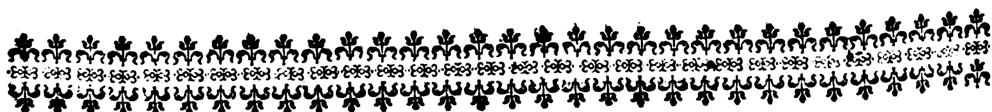

TRACTATVS DECIMVS,

DE SEPTIMO PRÆCEPTO DECALOGI, vbi etiam de decimo: Ne furtum facias.

Cvm in hoc septimo præcepto de dominio, de possessione, vsufructu, iustitia, & iure agendum sit, horumque intelligentia maximè conducat ad perfectam notitiam huius præcepti, necessarium duxi de his, ante septimum præceptum, explicationem agere, vt sic meo muneri satisfaciam: sit igitur

DISPVTA

DISPVTATIO I.

De iustitia, & iure.

SECTIO I.

Quid, & quotuplex sit iustitia?

SVMMARIVM.

1 *Ponitur iustitiæ definitio.*
2 *Iustitia est virtus ab aliis distincta.*
3 *Inter Deum, & hominem, patrem, & filium maritum, & vxorem, dominum, & seruum non reperitur propriè iustitia.*
4 *Inter Patrem & filium, maritum & vxorem, seruum & dominum, dari potest iustitia secundum quid.*
5 *Quædam corollaria ponuntur.*
6 *Iustitia propriè dicta diuiditur in legalem, distributiuam, & commutatiuam.*

1 Dico primo: Iustitia prout est virtus specialis cardinalis, [non enim est sermo in præsenti de iustitia sumpta pro complexione omnium virtutum, in quo sensu locutus est Christus Matthæi V. beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam.] Iustitia igitur definitur, est constans, & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi. Ita Vulpian. *in l. iustitia ff. de iustitia & iure* D. Th. 2. 2. q. 58. *art.* 1. & communiter DD. Sensus igitur definitionis est, iustitia est habitus, quo voluntas libere, & firmiter, & in perpetuum intendit ius suum vnicuique debitum tribuere ad æqualitatem. Est autem iustitia virtus ab
2 aliis distincta; nam habet speciale obiectum; licet enim Religio, pietas, & obseruantia spectent ius alterius, differunt in eo, quod iustitia respicit ius alterius debitum absque vlla personarum restrictione, at vero Religio ius tantum Deo debitum, Pietas ius parentum, obseruantia ius superiorum. Tum quia hæ virtutes non respiciunt alterum, qui sit omnino distinctus, cum creaturæ sint Dei, & filij Patris, & serui domini, & vxor mariti.

3 Hinc fit inter Deum & hominem, patrem & filium, maritum & vxorem, dominum & seruum, non reperiri propriè iustitiam; sed tantum secundum quid; vt cum Aristotele notat D. Thom. 2. 2. *quæst.* 54. *art.* 4. Ad iustitiam namque simpliciter dictam, tria requiruntur, primum vt sit ad alterum, secundum vt ratio debiti intercedat, tertium vt seruetur æqualitas; sed primum, & tertium, non possunt dari inter prædictas personas, cum hæ personæ sint ita inter se ipsas connexæ, & dependentes, vt commodum, & incommodum vnius, in alteram cedat, nec inter eos æqualitas perfecta dari potest; Deo enim, & parentibus reddere æquale non possumus; ergo. Nec inde fit, quod si filius occidat patrem non peccare contra iustitiam; peccat namque contra iustitiam, & pietatem. Contra iustitiam, ratione substantiæ, quam interemit sine legitima authoritate, contra pietatem ratione circumstantiæ personæ. Ita Lessius *lib.* 1. *cap.* 1. *num.* 6. & statim ex dicendis clarius patebit.

4 Dixi inter filium, & patrem, maritum, & vxorem, seruum, & dominum dari non posse propriè iustitiam; nam inter eos dari potest iustitia secundum quid; siquidem inter eos intercedit verum debitum, & aliqualis diuersitas, scilicet suppositorum, potestque alter alteri reddere æquiualens, non simpliciter, sed aliquale, nimirum proportionis, & ideo inuenitur inter eos quoddam iustum, quod inter patrem, & filium vocatur paternum, inter seruum, & dominum, herile, seu dominatiuum, inter virum, & vxorem, œconomicum, hoc autem iustum paternum, herile, & œconomicum, propriè tantum se extendunt ad ea, quæ filius patri, seruus domino, & vxor marito debet, qua tales personæ sunt, quoad contractus vero ciuiles, & bonorum distributionem, in quibus filius emancipatus, non dependet à patre, & seruus à domino, & vxor à marito, multi existimant intercedere perfectam iustitiam; nam in his rebus reputantur hæ personæ, vt extraneæ, illisque accidentaria est qualitas filiationis, dominij, vel coniugij.

Hinc fit, quod si filius à patre, & vxor à marito, & 5
seruus à Domino, aliquid subripuerit tenetur restituere. E contra vero, si pater à filio emancipato, vel à non emancipato, ex bonis castrensibus, vel quasi castrensibus, vel maritus ab vxore, ex bonis paraphernalibus, vel dominus à seruo, ex proprio peculio aliquid vsurpauerint, teneri restituere. Ita cum Molina, Layman, Lessio, Filliuc. & aliis Palaus *de iustitia d. vnica p.* 2. *n.* 4. Basæus *in supplemento verbo iustitia num.* 16.

Dico secundo: Iustitia propriè dicta diuiditur in 6
legalem, distributiuam, & commutatiuam; ita cum D. Th. *q.* 58. citata communiter DD. Ratio est, quia in Republica triplex reperitur habitudo, 1. partium ad totum, 2. totius ad partes, & 3. partium ad partes. Virtus quæ singulas partes disponit ad bonum totius Reipublicæ, dicitur iustitia legalis; Quæ disponit totum nempe rempublicam ad partes, dicitur iustitia distributiua. Quæ vero disponit partem ad partem, dicitur iustitia commutatiua; ex quibus constat, has tres virtutes esse tres distinctos habitus, eo quod distincta obiecta, munera, & officia inducant. Ita communiter. DD.

SECTIO II.

De iustitia legali.

SVMMARIVM.

7 *Ponitur iustitiæ legalis definitio.*
8 *Iustitia legalis est virtus distincta à pietate.*
9 *Homo tenetur vitam exponere pro bono communi.*
10 *Contra hanc virtutem peccant principes leges iniquas, & bono communi noxias condentes.*
11 *Ciuis particularis peccat, si rempublicam tradere instituat, si principem &c. occidat.*
12 *Violatio huius virtutis precisè sumpta non obligat ad restitutionem.*

Dico primo; iustitia legalis est virtus ordinans 7
ciuem ad bonum commune per obseruantiam legum, tam diuinarum, quàm humanarum, secundum quas ordinat omnium virtutum operationes ad bonum commune. Hæc autem virtus in principe dicitur, Architectonica, quia imperat subditos, in subditis vero dicitur ministerialis, quia obe- 8
diunt. Est autem hæc virtus distincta à pietate, maximè enim differt debitum vnius, ab alio;

fortius enim pars toti obligatur, quam effectus suæ
9 causæ secundariæ; Hinc fit hominem teneri propriam vitam exponere ob bonum commune, non tamen tenetur vitam exponere pro patre, vt recte cum Lessio, notat Villalobos *tract.7 de iustitia dif.4. num.3.*

10 Dico secundo: Contra hanc iustitiam legalem peccat Princeps, leges iniquas, & bono communi noxias condens, tributa importabilia populo imponens. Ciuis vero particularis peccat, si rem pu-
11 blicam tradere instituat, si principem, vel ducem maximè bono communi necessarium occidat, aut si
12 se non traderet tyranno, quando ex ipsius traditione totius reipublicæ salus pendet. Violatio tamen huius virtutis, si præcisè sumatur, non obligat ad restitutionem, nisi simul iustitia commutatiua violetur. Ita cum communi sententia Lessius, *lib.2.c.1. d.3.num.11.*

SECTIO III.

De iustitia distributiua.

SVMMARIVM.

13 *Ponitur eius definitio.*
14 *Hæc virtus principaliter residet in principe, & magistratibus.*
15 *Violatur per acceptionem personarum.*

13 Dico primo: Iustitia distributiua est virtus ordinans communitatem in ordinem ad ciues. Itaque sicut iustitia legalis ordinat ciues ad bonum commune, ita distributiua ordinat bonum commune ad ciues; dirigit enim totum ad partes, tribuendo inter ciues officia, onera, & munia, secundum proportionem geometricam, iuxta dignitatem meritorum cuiuscunque. Vnde hæc virtus non distribuit ciuibus id, quod est illorum, sed id, quod futurum est illis.

14 Dico secundo: Hæc iustitia distributiua principaliter residet in principe, & magistratibus, quibus competit hæc munia distribuere, & secundario in ciuibus, quatenus eos disponit, vt iustam distributionem ament, eaque legitime facta acquiescant.

15 Violatur autem, per acceptionem personarum, quando vnus alteri, sine causa debita, & absque meritis præponitur. An autem violans hanc virtutem teneatur ad restitutionem? *infrà* dicemus. Ita Lessius, *lib.2.cap.1.d.4.n.10.* & alij communiter.

SECTIO IV.

De iustitia commutatiua.

SVMMARIVM.

16 *Ponitur eius definitio.*
17 *Distinguitur à distributiua.*
18 *Violatio iustitiæ commutatiuæ, nisi excuset paruitas materiæ, semper est peccatum mortale, & obligat ad restitutionem.*
19 *Quid dicendum de iustitia vindicatiua?*

16 Dico primo: Iustitia commutatiua est virtus moralis dirigens partem ad partem, id est, constituens æquitatem rei ad rem inter priuatas personas, & quia ordinariè in commutationibus reperitur, commutatiua dicitur; constituit namque æquitatem arithmeticam, id est, rei ad rem, inter priuatos, vt tantum scilicet detur, quantum valet damnum illatum; distinguitur à distributiua, quia hæc re- 17
spicit debitum, non simpliciter, sed secundum quid; quia adhuc non est applicatum personis, & possessum, sed applicandum pro meritis personæ; & commutatiua respicit debitum particulari simpliciter, cuius actualis possessio est apud ipsum particularem; 18
Hinc fit violationem huius iustitiæ, nisi paruitas materiæ excuset, semper esse mortale, & violatorem teneri ad restitutionem. Vide Lessium *dub.4. citato num.12.* Trullenc. *lib.7.in Decalog.cap.1.d.2. §.3. num.8.*

Dico secundo: Præter prædictas virtutes, alij po- 19
nunt aliam iustitiam, quam vocant vindicatiuam, eo quod seruet æqualitatem in pœnis pro delictis infligendis. Sed reuera hæc, non distinguitur à supradictis speciebus, sed potius in ipsis imbibitur; cum iustitia autem commutatiua habet maximam similitudinem, quia secundum qualitatem delicti, discernit pœnam, iuxta illud *Deuteronomij 15. pro mensura peccati, erit & plagarum modus.* Ita Layman *lib.3. sect.5.c.4.n.3.* Palaus *de iustitia in genere d.vnica p.4. num.5.*

DISPVTATIO II.

De iure & dominio.

CVM iustitiæ perfecta declaratio pendeat ex suo obiecto, & eius obiectum, vt supra diximus sit ius, quod dominium, vsumfructum, vsum, habitationem, emphyteusim, feudum, libellum, superficiem, seruitutem, & possessionem, comprehendit, necesse est ad eius obiecti declarationem videre, quid hæc sint? & qualiter inter se distinguantur: sit igitur,

SECTIO I.

Quid sit ius obiectum iustitiæ.

SVMMARIVM.

20 *Ponitur iuris definitio.*
21 *Ius quod est obiectum iustitiæ diuiditur in ius in re, & ius in rem.*
22 *Ex iure ad rem tantum oritur actio personalis.*
23 *Ex iure in re oritur actio quæ reiuindicatio appellatur.*

Dico primo: Relictis variis acceptionibus iuris, 20
de quibus late Decastillus *tr.1. de iustitia d.1. dub.1.num.5.* Ius, quod iustitia tanquam obiectum respicit, est iustum alteri debitum per æqualitatem seruandam. Hæc autem æqualitas, alia est rerum, alia proportionum; æqualitas rerum, quæque proportio arithmetica vocatur, est æqualitas rei ad rem, id est, pretij ad merces. Æqualitas proportionum, quæ geometrica nuncupatur, est æqualitas prœmij ad meritum personæ, illa est obiectum iustitiæ commutatiuæ, hæc, distributiuæ.

Dico secundo: Hoc ius, quod est obiectum iu- 21
stitiæ diuiditur in ius in re, & ius in rem, ius in re, est cum res alicui obligata est, & deuincta, ita

ita vt illam vbicunque sit vindicare possit, eaque pro libito vti, nisi ex contractu, lege, vel sententia, pro aliquo tempore sit impeditus. Ius ad rem, est cum res non est alicui deuincta, nec eam potest vindicare, nec ea liberè vti, quia absolute non est sua, sed solum est illi concessa facultas, & potestas illam rem exigendi, vel ea vtendi.

22 Dico tertio: Ex iure ad rem, actio tantum personalis oritur, non realis, cum res ad quam quis habet ius, non sit illi deuincta. Ex iure autem in

23 re, actio nascitur, quæ rei vindicatio appellatur; quia vbicunque res sit, eam vindicare potest, vtpote suam; sed quia res diuersimode alicuius esse potest, diuersæ sunt actiones reales, quæ illi competere possunt pro illius defensione, nam alia est actio realis ratione dominij directi, alia ratione dominij vtilis, alia ratione possessionis, alia ratione seruitutum, alia ratione pignoris, vel hypothecæ: de quibus instituta de actionibus.

SECTIO II.

Quid sit dominium.

SVMMARIVM.

24 *Ponitur dominij definitio.*
25 *Diuiditur in dominium iurisdictionis, & proprietatis.*
26 *Ponitur dominij iurisdictionis definitio.*
27 *Ponitur dominij proprietatis definitio.*
28 *Dominium proprietatis quomodo diuidatur.*
29 *Ius & dominium causam habere debent, nempe donationem, emptionem, concessionem à lege &c.*

24 Dico primo: Dominium, si generaliter sumatur, est ius, seu facultas disponendi de re aliqua tanquam sibi subiecta. Et secundum hanc

25 acceptionem diuiditur in dominium iurisdictionis, & proprietatis. Dominium iurisdictionis, est ius gubernandi, iudicandi, puniendi, protegendi

26 subditos; hoc autem diuiditur in Ecclesiasticum, & sæculare. Ecclesiasticum ortum habuit à Christo Domino. Sæculare à Republica de quibus

27 infra agendum est. Dominium vero proprietatis definitur, est ius perfecte disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur. Ita Bartholus *ab omnibus receptus l. si quis vi. §. differentia num. 4. ff. de acquirenda possessione.* Ponitur autem ius loco generis, ius enim complectitur sub se dominium, vsumfructum, vsum, &c. vt *suprà* diximus.

Dicitur perfecte disponendi, quia est facultas disponendi de re omnimodo, & propria authoritate, siue in proprium, siue in alienum commodum, siue eam destruendo, consumendo, aut reseruando, siue ea abutendo; per quod excluduntur iura, quæ dicuntur dominia imperfecta, in quibus proprietas non coniungitur cum vsufructu, vel cum pleno vsu, quale est illud, quod vocatur directum, quod est dominium nudæ proprietatis, item dominium vtile, quod est alius vsusfructus, item pignus &c.

Dicitur de re corporali, id est, quæ tangi potest, vt vestis, fundus, homo, &c. per quod excluduntur incorporales, quales sunt, ius eligendi, præsentandi, percipiendi fructus, succedendi in hæreditate; in his namque non datur dominium, sed quasi dominium, nec possessio, sed quasi possessio. Dicitur nisi lege prohibeatur; sæpe namque contingit dominum, lege sic disponente, impeditum esse alienare rem cuius habet dominium, vt patet in pupillo, qui non potest alienare res suas, vsque ad tempus à patre, vel à iure præfinitum.

Dico secundo: Dominium proprietatis diuiditur in perfectum, & imperfectum. Perfectum dicitur, quod continet proprietatem rei, & commodum eius. Imperfectum est, quod tantum habet, vel proprietatem rei, absque emolumentis, vel emolumenta absque proprietate. Vnde hoc dominium, aliud dicitur directum, aliud vtile. Directum continet solum rei proprietatem, & tale dominium habet filius in peculio, quod dicitur aduentitium, & qui dedit emphyteusim, vel feudum. Vtile continet solum rei commoditatem, & vtilitatem, qualem habet vsufructuarius, feudatarius, Emphyteuta. 28

Porro prædictum ius, & dominium, originem, & causam habere debet, nempe emptionem, donationem, concessionem à lege, & similia, quod titulus iuris, seu dominij nuncupatur, non dominium, sed quia aliquando euenit veram donationem, aut emptionem, aliquando vero fictam & simulatam intercedere, ideo titulus dominij, alius est verus, alius apparens; ex vero titulo dominium acquiritur, ex titulo vero apparenti, non nisi accedente possessione bona fide; & in his conueniunt communiter DD. vide Palaum *d. vnica p. 5. num. 3.* Basæum *verbo dominium num. 1. & 2.* 29

SECTIO III.

Quid sit vsusfructus; & vsus nudus.

SVMMARIVM.

30 *Ponitur vsusfructus definitio.*
31 *Ponitur vsus nudi definitio.*
32 *An in rebus quæ vsu consumuntur vsus distinguatur à dominio.*

Dico primo: Vsusfructus, est ius vtendi, & fruendi re aliena, salua illius substantia. Dicitur ius vtendi, & fruendi, ad excludendum nudum vsum, qui non est ad fruendum, sed solum ad vtendum. Vnde qui habet vsumfructum, potest non solum vti fructibus rei, sed alteri vtendos concedere; qui vero habet nudum vsum, solum habet ius sumendi ex horto v.g. poma, flores, olera, & ligna, ad vsum quotidianum, & in illo ambulare, habitare, prout maior, vel minor vsus concessus est, non potest tamen hoc ius in alterum transferre, cum sit mere personale. Vsusfructuarius vero, potest, siquidem habet plenum vsum illius, salua illius substantia, habetq; possessioné, & administrationem, & omnes fructus, non tamen illos facit suos, antequam ex arboribus decerptos possideat; vnde si moriatur prius, vel alia de causa hortus redeat ad proprietarium, ad ipsum pertinebunt fructus non decerpti, vide Mol. *lib. 7.* Sanch. *in sum. lib. 7. c. 13. n. 2.* 30

Dico secundo: Vsus nudus rei, est ius vtendi re aliena ad proprium tantum, & non ad alienum commodum. Dicitur ius vtendi, vt distinguatur ab vsu facti, qui non est ius, sed vsus, potest namque alicui concedi vsus rei, dependenter à voluntate domini, sicut conceditur coniugæ vsus cibi, & potus, quo casu, non habet ius vtendi re, etsi eius vsum habeat. 31

Nn 3 Additur

additur vtendi ad distinctionem pignoris, depositi, & hypothecæ, quibus depositarius, & creditor, inuito domino, vti non potest additur illa particula, tantum, ad distinctionem vsusfructus, qui in fructuarij, & aliorum commodum esse potest. Tandem additur, rei alienæ, nam vsus, quem dominus rei habet, quemque casualem appellant iuristæ, quia ex dominio rei causatur, longe diuersus est, ab huiusmodi vsu, vt de se constat. Vide Basæum *verbo vsusfructus n.* 1. Decastillum *sup.n.*34.

32 An autem in his rebus, quæ vsu consumuntur, vt in cibo, potu, &c. vsus distinguatur à dominio? Aliqui negant, quos congerit Decastillus *lib.*2. *tract.*1.*disp.*1.*d.*5.*num.*41. Sed contraria sententia est certa, & eam confirmauit Nicolaus 3. *in cap. exiit, qui seminat de verborum significationib. in* 6. & ante ipsum Gregorius, & Clemens. V. in *Clementina exiui de paradiso*, & eam tradunt communiter DD. vt testatur Decastillus *sup.* Tamburin. *lib.*8. *Decalog.cap.*2. §.1. *num.*2.7.& 8. Palaus *sup.p.*5.*num.*6. Ratio est, quia qui habet dominium rei, potest eam quocunque modo libere distribuere, vendere alteri donare, &c. sed qui vsum duntaxat habet rei, solum potest vti re illa, iuxta voluntatem domini, vnde dominus à conuiua potest eripere cibum, sine iniustitia, esto non sine magna inurbanitate, dum cibus non est consumptus; ergo vsus separari potest à dominio, & de facto separatur in Religiosis omnibus particularibus, qui solum habent vsum facti dependenter à voluntate suorum superiorum; in hoc enim conueniunt omnes Religiosi cum Fratribus Franciscanis; differunt tamen, quia illorum monasteria, & communitates habent dominium perfectum rerum sibi quocunque modo donatarum, vel acquisitarum, siue hæ sint vsu consumptibiles, siue non; at Franciscana communitas, vel monasterium, id non habet, quia suarum omnium rerum Pontifex dominium retinet. Vnde fit Religiosos aliorum ordinum vti prædictis rebus dependenter immediate à suis superioribus, qui sunt legitimi administratores bonorum Religionis; vt Franciscani dependenter immediate à Pontifice, qui est dominus bonorum Religionis Franciscanæ.

SECTIO IV.
Quid sit habitatio, Emphyteusis, & Feudum.

SVMMARIVM.

33 *Ponitur habitationis definitio.*
34 *Ponitur emphyteusis definitio.*
35 *In quo differat ab vsufructu, explicatur.*
36 *Quid sit feudum, explicatur.*
37 *In quo differat ab emphyteusi, explicatur.*

33 Dico primo: Habitatio est medium inter vsumfructum, & vsum nudum; cum enim alicui conceditur domus ad habitandum, non est ei tantum concessus personalis vsus domus, sed & potestas ad locandum, non tamen inde fit habitationem esse vsumfructum, siquidem habitatio finitur per solum mortem illius, cui concessa est; vsusfructus vero aliis multis modis finitur, vt infra dicemus. Ita Palaus *d. vnica p.*5 *num.*8.

34 Dico secundo: Emphyteusis est contractus, quo res immobilis alicui fruenda traditur in perpetuum, vel ad vitam alicuius, vel ad tempus certum non minus decennio, sub obligatione pensionis domino proprietatis reddendæ conuenit cum vsufructu, quia ex re aliena fructus concedit, differt tamen ab vsufructu communiter sumpto, quia vsufructus 35 constituitur, etiam in rebus mobilibus, cum tamen emphyteusis in rebus solis immobilibus constituatur; præterea vsusfructus morte vsufructuarij finitur, non tamen emphyteusis. Item vsusfructus nequit in alium transferri, bene tamen emphyteusis.

Dico tertio: Feudum est contractus, quo res immobilis, vel quæ pro immobili habetur, alicui fruenda traditur, pro fidelitate, obsequioque personali exhibendo. Differt ab Emphyteusi, eo quod emphyteusis in recognitionem dominij directi constituit pensionem realem soluendam, vt feudum obsequium personale, quamuis sæpe loco obsequij personalis, realis pensio imponatur, & tunc parum differt ab Emphyteusi. Duplicem autem modum dominus proprietatis seruare solet in concedendo feudo; primus est si realem possessionem rei in feudum traditæ concedat, & tunc dicitur concedere feudi inuestituram realem, & corporalem; alter est si connulum, ensem, pilum, aliamve rem concedat in signum feudi sibi traditi, & potestatis propria authoritate accipiendi illius possessionem, quique appellatur inuestitura abusiua. Ita Mol. *tr.*2.*d.*10. post finem. 36 37

SECTIO V.
Quid sit superficies, seruitus, libellus, & possessio?

SVMMARIVM.

38 *Quid sit superficies, exponitur.*
39 *Quid sit seruitus, declaratur.*
40 *Quid sit libellus, exprimitur.*
41 *Quid sit possessio, elucidatur.*

Dico primò: Superficies est contractus, quo conceditur superficiario alieni soli superficies ad domum ædificandam, vineam, vel oliuetum plantandum. Vnde cum non concedatur solum, sed superficies soli destructa domo, vel vinea, finitur contractus, nec superficiarius potest de nouo ædificare, nisi denuo contrahat; immo finito contractu, domus, & vinea adhærens solo, pertinent ad dominum soli, debet tamen æstimationem domus, vel vineæ superficiario soluere; quia sunt melioramenta in re aliena. Dixi adhærens solo nam si domus sit nobilis, ita vt non sit adhærens solo; sed constructa ad tempus v.g. tempore nundinarum, tunc pertinet ad superficiarium. Demum durante tempore contractus, potest superficiarius domum, vel vineam plantatam alteri locari, irrequisito domino soli, si absque pensione soluenda, superficies illi concessa est; secus vero si cum obligatione pensionis, quia tunc censetur verus superficiei emphyteuta. Ita cum Molina, Rebellus *de oblig. iustitiæ lib.*1. *quæst.*7.*sect.*3. *num.*30. 38

Dico secundo: Seruitus est subiectio, qua res aliena alicui, eiusve rebus seruire adstringitur. Dicitur qua res aliena, quia licet quis rebus propriis vtatur, vtitur illis tanquam suis, & nemo sibi ipsi obligari potest. Vnde obligatio quam habet mancipium obsequendi domino suo, propriè non est seruitus, quia mancipium totum est domini, & dominus eo vtitur tanquam re propria. Seruitus igitur est triplex, alia mere personalis, quæ à persona personæ debetur, vt si quis alicui concedat, quod suus seruus ei aliqua ministeria exhibeat. Alia est seruitus mixta, quia à re debetur personæ, vti 39

vti est vsusfructus, feudum, emphyteusis, habitatio, nam vsufructuario, habitatori, & emphyteutæ, res in vsumfructum, habitationem, emphyteusim concessa, immediate subiicitur ad vsum, & fruitionem: Alia est seruitus realis, quæ rebus alicuius immediate, & mediantibus rebus personæ debetur. Hæc autem subdiuiditur in vrbanam, & rusticam: vrbana est, quæ ædificio cum horto suo, & nemore, causa habitandi confecto debetur. Rustica est quæ rusticano prædio debetur. Quælibet autem ex his seruitutibus subdiuiditur in affirmatiuam, & negatiuam. Affirmatiua positiuum actum respicit, negatiua illius negationem. Item subdiuiditur in continuam, & discretam; continua est, quæ continuo reipsa, vel animi præparatione seruit, discreta, quæ per interualla seruit, iuxta domini beneplacitum de quibus videri potest Molina *tr. 2. de iustitia d. 11. per totum.*

40 Dico tertio: Libellus nihil aliud est, quam emphyteusis, seu feudum, subalternum, est enim contractus, quo emphyteuta, seu feudatarius, rem in feudum, seu emphyteusim concessam in alterum transfert pro pensione sibi soluenda & ideo DD. passim feudum, & emphyteusim, libellum appellant, & è contra de quo vide Molin. *tr. 2. d. 10. per totum.*

41 Dico quarto: Possessio, quæ à pedum positione dicitur, est tentio vera, vel ficta rei corporalis corpore, & animo, iurisque adminiculo: dicitur tentio, quia ad acquirendam possessionem debet res possidenda, vel pedibus tangi, vel manibus teneri. Dicitur vera, vel ficta, quia aliquando possessio comparatur. Nulla reali apprehensione intercedente, sed solum ex interuentu alicuius actus, qui ex iuris dispositione reali apprehensioni æquiualet. Dicitur rei corporalis, quia illius propria est tentio, & apprehensio, nam incorporalia, scilicet beneficia, commendæ, iura, seruitutes, & similia, cum non propriè apprehendantur, non propriè possidentur, sed quasi possidentur, quamuis iam frequens doctorum sententia, his etiam incorporalibus propriam possessionem concedat. Denique subiungitur ex iuris adminiculo, hoc est, cui ius non obstet, nam si ius obstet, vt obstat, ne laicus bona ecclesiastica possideat, apprehensio quantumuis continuata possessionem, nec iuris, nec facti inducit. Vide Rebellum *lib. 1. q. 8. sect. 1.* Lessium *lib. 2. cap. 3. dub. 9. num. 40.*

DISPVTATIO III.

Penes quos possit esse dominium?

SECTIO I.

Vtrum sola natura rationalis sit capax dominij?

SVMMARIVM.

42 *Sola natura rationalis est capax dominij.*
43 *Deus in omnes creaturas habet dominium; Angeli vero propriè non habent dominium?*
44 *Solum hominibus conuenit dominium in res creatas.*
45 *Paruuli ante vsum rationis, & amentes habent verum dominium.*

Dico primo: Sola natura rationalis est capax dominij, solus enim ille potest habere ius, qui est capax iniuriæ patiendæ, sed sola natura rationalis est capax iniuriæ patiendæ, siquidem ad iniuriam requiritur inuoluntarium, quo carent irrationalia: ergo. Hinc fit dominium solum conue- 42
nire Deo optimo maximo, angelis, & hominibus. Deus in omnes creaturas habet dominium absolutissimum, & prorsus independens. Angeli propriè non habent dominium, nisi suarum actionum, quamuis propter magnam authoritatem, quam habent administrandi res corporales, possint dici habere illorum dominium, licet tale non sit, quale est humanum. Vnde solis hominibus conuenit pro- 43
priè hoc dominium in res externas, cum illis solis, res istæ concessæ sint, vt de illis libere disponant ad sua commoda. Ita communiter DD. 44

Dico secundo: Paruuli ante vsum rationis habent verum dominium. Et idem de amentibus dicendum est, supplet enim respublica acceptationem illorum, acceptando dominium pro illis, sicut etiam acceptat, pro nondum nato, vel concepto, quando testator reliquit legatum filio, qui nasciturus est ex Maria, v. g. vt optime explicat Lugo *de iustitia d. 3. num. 16. & 17.* 45

SECTIO II.

Vtrum vere serui, & propriè mancipia habeant aliquarum rerum dominium?

SVMMARIVM.

46 *Vere serui non habent dominium perfectum, & independens à dominorum potestate.*
47 *Plures dantur casus in quibus serui dominio potiantur, etiam in foro conscientiæ.*
48 *Ponuntur casus, in quibus habent dominium.*
49 *An si dominus in prædictis casibus prædicta bona à seruo auferat ei faciat iniuriam?*
50 *Ponitur Authoris sententia.*
51 *Si seruus moriatur ab intestato hæc bona de quibus habet dominium cui acquirantur?*

Dico primo: Vere serui, & propriè mancipia, 46
de iure gentium, & communi non habent dominium perfectum, & independens à dominorum potestate circa bona temporalia, nam vitæ, membrorum, honorisque, certum est habere dominium, vt patet ex inst. per quas personas nobis aqui. §. *item vobis.* Quia tamen leges, quæ dominio temporalium seruos priuant sunt vsu ipso mitigatæ, plures dantur casus, in quibus serui dominio temporalium, etiam in foro conscientiæ potiuntur, 47
taliter vt si à domino eis priuentur, inuito seruo, dominus teneatur restituere, vel possit seruus occulte sibi compensare.

Primus casus est: si dominus tacite, vel expresse 48
consentiat seruum habere peculium. 2. Si aliquid seruo donetur, vel legetur ea conditione, vt id ad dominum non perueniat, vel si ei detur aliquid, quo se possit redimere. 3. Si aliquid seruo relinquatur absolute, vel ob eius amorem, vel si eius consanguinei longe dissiti ipsi aliqua dona mittant. 4. Si seruo aliquid donetur ob compensationem iniuriæ sibi illatæ. 5. Si seruus pecunia sui peculij aliquid ludo, vel sorte, vel negotiatione lucretur. 6. Si aliquid sibi subtrahat ex his, quæ sine domini incommodo

commodo poterat libere expendere. 7. Si quid acquirat faciendo alia opera præter illa, quæ dominus præscripsit. Ita & bene cum Lessio, Molina, Tamburinus, *lib.8.cap.2.* §.1.*à num.*1. Villalobos, *tom.2. tract.*10.*dif.*5.*num.*4. Balæus *verbo dominium* 1. *n.*7. contra Trullenc. *lib.*7. *cap.*2.*d.*4.*n.*5. qui licet concedat dominium imperfectum prædictis seruis in prædictis casibus, non tamen perfectum, ac per
49 consequens asserit, nullam fieri iniuriam seruo, si à dominis prædicta bona eis auferantur, nec eos posse occulte sibi compensare, nec dominos teneri restituere.

50 Sed nostra sententia probabilior est, cum iam leges eos priuantes dominio in prædictis casibus sint mitigatæ, & aliàs illi ex se non sunt incapaces dominij, vt sunt Religiosi ratione voti paupertatis, vt bene aduertit Trullenc. *ibi num.* 2. per quod soluitur argumentum Caramuël *in Theologia morali num.*386. Si enim Religiosorum paupertatis votum à Pontifice esset mitigatum, proculdubio essent capaces dominij, vt recte cum Sperël. notat Tamburinus *sup. num.*14.

51 An autem si seruus moriatur ab intestato eius bona, in quibus diximus habere perfectum dominium domino acquirantur, vel fisco, aut hæredibus? Respondeo acquiri domino. Ita Tamburinus *sup. num.* 22. Ratio est quia cum seruus solum ex begnina legum interpretatione posset de eo peculio disponere, si de facto non disposuit, redit domini ius. Excipe nisi seruus haberet filios indigentes alimentis, nam tunc censendus est disposuisse pro filiorum alimentis, quasi pro suo casu. Ita Tamburinus *ibi*.

SECTIO III.

Vtrum filij familias habeant aliquarum rerum dominium?

SVMMARIVM.

52 *Explicatur quid sit peculium castrense, quasi castrense, aduentitium, & profectitium.*
53 *Filiusfamilias in peculio castrensi, & quasi castrensi habet plenum dominium.*
54 *In peculio aduentitio habet dominium, non vero vsum.*
55 *In peculio profectitio, tam dominium directum, quam vtile est apud parentes.*

52 Dico primo: Filiisfamilias quadruplex genus peculij potest competere, castrense, quasi castrense, aduentitium, profectitium: peculium castrense dicitur quod militiæ vel occasione militiæ partum est. Quasi castrense dicitur omne id, quod ex beneficio ecclesiastico acquiritur, immo quidquid acquiritur per clericatum, etiamsi aliàs esset aduentitium, præterea quidquid acquiritur officio publico non mechanico, vt iudicis, aduocati, Tabellionis, medici, Lectoris, &c. vel per donationem principis. Aduentitium est, quod filius aliunde, quam ex re patris, vel propter patrem consequitur; quare quod filius à matre, vel ab auis maternis, vel ab aliis extraneis accepit aduentitium est. Profectitium vero est, quod ex bonis patris, eiusve causa, seu proximè propter ipsum ad filium proficiscitur, modo castrense non sit, vel quasi castrense. Ita cum communi sententia Basæus *verbo dominium* 1.*n.*6. Tamb. *lib.*1.*c.*3.§.7.*n.*3.4.& 5.

Dico secundo: Filiusfamilias in peculio castrensi, & quasi castrensi habet plenum dominium, & de eo disponere potest, siue in vita, siue in morte per testamentum, provt voluerit, nec pater de his potest aliquid vsurpare, nisi forte pro alimentis ipsius filij, alias volente filio tenebitur restituere. 53
In peculio vero aduentitio habet filius dominium, 54
non tamen vsumfructum; nam hic pertinet ad patrem, nisi pater illud filio concedat, vel nisi aliquid donetur filio ea conditione, vt parens vsumfructum non habeat, vel nisi ei donetur contradicente patre, vel nisi filio vsusfructus relinquatur. 55
In peculio vero profectitio dominium, tam directum, quam vtile est apud parentes. Vide Basæum *suprà*, Lugum *tomo* 1.*d.*5 *per totum*. Trullenc. *lib.*7. *cap.*2.*d.*3.*per totum*.

SECTIO IV.

Vtrum Religiosi habeant aliquarum rerum dominium.

SVMMARIVM.

56 *Religiosi professi solemniter sunt incapaces dominij, vsusfructus possessionis, &c.*
57 *Qui tantum habent votum simplex paupertatis sunt capaces dominij, priuantur tamen potestate vtendi absque consensu superioris.*
58 *Religiosi beneficiati, etsi sint incapaces dominij possunt habere administrationem fructus suorum beneficiorum.*
59 *Eos possunt expendere in pias causas, & sui sustentationem.*
60 *Idem dicendum est de religiosis factis Episcopis.*

Dico primo: professi solemniter sunt in particulari incapaces cuiuscunque dominij, vsusfructus, possessionis, & similis iuris rerum temporalium, tam mobilium, quam immobilium; quia per votum paupertatis ex ordinatione Ecclesiastica fit religiosus incapax omnis iuris temporalis. Ita communiter DD. & patet ex *Trid. sess.*25. *cap.*2.*de regularibus*, & *ex cap. non dicatis.* 12. *quæst.*1. *cap. cum ad monasterium de stat. reg.* Dixi religiosi solemniter professi, nam qui tantum habent votum simplex paupertatis, vt sunt Patres societatis primæ professionis, non sunt incapaces dominij, sed tantum priuantur potestate vtendi, vel disponendi absque consensu superioris. 56 57

Dico secundo: Religiosi beneficiati, etsi sint incapaces dominij possunt habere administrationem fructus suorum beneficiorum, & eos possunt expendere in pias causas, vltra suam congruam sustentationem, tum ex voluntate superiorum, tum quia id iure, & consuetudine eis concessum est; non tamen eos possunt expendere in vsus illicitos, nec ditare ex eis suos amicos, vel consanguineos. Et idem dicendum est de religiosis factis Episcopis. Ita cum Ledesma, Nauarro, & aliis, Basæus *verbo dominium* 1. *num.* 9. Quomodo autem Religiosi non obstante voto solemni paupertatis, possint dare, recipere, vel commutare, & alia plura efficere? vide quæ diximus in nostro Directorio regularium agentes de voto paupertatis; ibi enim hæc, & plura alia vt in proprio loco late discussa sunt. 58 59 60

SECTIO

SECTIO V.
Vtrum Clerici habeant aliquarum rerum dominium?

SVMMARIVM.

61 *Clerici non religiosi habent verum dominium bonorum patrimonialium.*
62 *Idem dicendum est de bonis quasi patrimonialibus; quæ vt clerici acquirunt.*
63 *Idem dicendum est de parte fructuum beneficiorum, quæ eis datur pro eorum sustentatione.*
64 *An habeant dominium in ea parte fructuum, quæ est superflua suæ sustentationi.*

61 Dico primo: Clerici non religiosi habent verum dominium suorum bonorum patrimonialium, & de illis, vt laïci possunt disponere. Et idem dicendum est de bonis quasi patrimonialibus,
62 vt sunt ea, quæ acquirunt vt clerici ministeriis clericorum absque beneficio, vt celebratione, concionibus, vicaria temporali, distributionibus quotidianis, stipendiis pro sociando funere, eleemosynis pro processione peragenda visitando Episcopatum, ferendis sententiis, causis peragendis, pro agendo aliquo negotio Ecclesiæ, pro industria personali, pro labore, aut donatione, hæreditate,
63 contractu, pro organis pulsandis, insufflandis tibiis, audiendis confessionibus, &c. Et idem dicendum est de ea parte fructuum beneficiorum, quæ eis datur ad sustentationem in hoc conueniunt omnes DD. vt testatur Basæus *sup. n.* 11.
64 An autem prædicti beneficiarij habeant dominium in ea parte fructuum, quæ est superflua suo statui, & decenti sustentationi, ita vt si eam expendant in vsus profanos, non teneantur restituere? probabilior tenet sententia. Ita cum D. Th. Syluio, Layman, Valentia, Bonacina, Basæus, *sup. num.* 12. Tamburin. *lib.* 8. *cap.* 2. §. 4. *num.* 1. Trullenc. *lib.* 7. *c.* 2. *dub.* 6. contra Nauarr. & alios, quos ibi referunt. Ratio est, quia conducens bona beneficij, dominium habet fructuum, qui ex huiusmodi bonis percipiuntur, ergo etiam dominium eorum habet beneficiarius, qui huiusmodi bona locat; alioquin pluris iuris in alium transferet, quam ipse habeat, contra textum *in cap. nemo potest de reg. iuris in* 6. Peccaret tamen beneficiarius superflua in vsus profanos, & non in opera pia expendendo, contra præceptum Ecclesiæ *in Trid. sess.* 25. *cap.* 1. *de refor.* Ita cum citatis DD. Basæus *suprà num.* 12. Trullenc. *suprà num.* 9.

DISPVTATIO IV.
De modo acquirendi dominium.

SECTIO I.
Vtrum omnia homine inferiora cadant sub hominis dominio?

SVMMARIVM.

65 *Omnes res externæ vsibus humanis subiectæ cadunt iure naturæ sub dominio hominis.*
66 *Quomodo id sit intelligendum explicatur?*
67 *Rerum diuisio, & priuatum eorum dominium, non repugnat iuri naturali.*
68 *Dominiorum diuisio post Adæ peccatum licita fuit, & commoda generi humano.*
69 *Rerum diuisio introducta est iure gentium.*

Dico primo: Res omnes externæ vsibus humanis subiectæ cadunt sub dominio hominis iure naturæ vt agri, montes, plantæ, bestiæ, metalla, & similia; cælorum autem, & astrorum propriè non est homo dominus, etsi enim pro hominibus condita sint, vt eorum vsibus famulentur, non tamen de eis potest disponere, sicut de rebus inferioribus; est tamen homo dominus effectuum illorum, vt luminis, caloris, auræ, salubritatis; quia his vtitur quodammodo, sicut aliis rebus externis; Potest etiam homo dici dominus cœlorum, & astrorum, quatenus in obsequium illius facta sunt. Vide D. Th. 1. *p. q.* 6. *art.* 2. 65

Quando autem dicimus hominem iure naturæ habere dominium in res inferiores, non est intelligendum, quasi singuli habeant completum dominium à natura, sed quia potestatem habent res inferiores occupandi, & earum dominium completum comparandi, hoc enim ius est vnicuique concessum à natura in quamlibet rem, vt eam occupare, sibique vindicare possit, si ab alio antea occupata non fuerit. Ita Lessius, *lib.* 2. *cap.* 4. *d.* 8. *n.* 1. & cum aliis Basæus, *verbo dominium* 2. *n.* 1. 66

Dico secundo: Rerum diuisio, & priuata earum dominia, non repugnant legi naturali, immo lex naturalis concedit potestatem diuidendi bona, eaque propria efficienda. Hinc dominiorum diuisio post Adæ peccatum, non solum fuit licitum, sed etiam commodum generi humano; quia magis solitus est quisque ad sua seruanda, quam ea, quæ cæteris communia sunt, & sic pacificus hominum status melius conseruatur. Hæc autem rerum diuisio non est introducta iure naturali, nec diuino positiuo, nec ciuili, sed iure gentium, seu communi consensu populorum. Ita cum D. Th. & aliis communiter Basæus *sup. num.* 1. 67 68 69

SECTIO II.
Quibus modis acquiratur dominium.

SVMMARIVM.

70 *Ex legibus ad acquisitionem dominij requiritur titulus, & traditio.*
71 *Duplex est titulus, verus, & præsumptus & quid vterque sit?*
72 *Dantur aliqui casus in quibus dominium datur sine traditione, qui referuntur.*
73 *Iure naturæ non est necessaria traditio.*

Dico primo: Duo regulariter ex legibus requiruntur ad acquirendum dominium, scilicet titulus, & traditio, vt patet ex §. per traditionem, & sequentibus *inst. de rer. decis. l. tradit. Cod. de pactis.* Titulus est principium, basis, radix, & veluti causa moralis, ex qua nascitur dominium. 70
Duplex autem est titulus, scilicet verus, & præsumptus; verus est v.g. emptio, legitima donatio, hæreditas, legatum, &c. & in rebus incorporeis electio, collatio officij, &c. Præsumptus est, cum 71

præsumitur venditionem, electionem, successionem adesse, quæ tamen reuera non adest, sed sola venditionis, electionis, successionis, simulatio.

72 Dixi quod duo regulariter requiruntur, sunt namque plures casus, in quibus ex iuris dispositione dominium ex titulo transfertur, tametsi traditio non intercedat; nam cum translatio dominij ex Principis voluntate pendeat, lege statui potest solo titulo transferri, nulla reali traditione intercedente. Primus est in beneficiis Ecclesiasticis, quæ sola collatione acceptata, absque traditione, seu possessione ius in re, & dominium comparari potest. Secundus Legatarius, & hæres rei determinatæ acquirunt dominium bonorum defuncti sola acceptatione hæreditatis, vel legati. Tertius Loca pia, & ciuitates acquirunt dominium rerum donatarum, vel venditarum ante rei traditionem, vel possessionem. Et denique, si Princeps det feudum explicando se velle transferre dominium ante possessionem feudatarij, sane transfert; in quibus casibus prædicti acquirunt, non solum ius ad rem, sed etiam ius in re. Ita cum multis Palaus *d. vnica p. 9. per totum.* Tamb. *lib.* 8. *cap.* 3. *n.* 2.

73 Dixi ex legibus, nam iure naturæ non est necessaria ipsa traditio, est tamen rationi congruum, vt tunc transferatur, seu acquiratur dominium rei, quando res, quæ erat in manu, & possessione materiali vnius, transit in manum alterius. Quomodo autem acquiratur dominium, seu huiusmodi titulus, & legitima possessio, tum in homines, tum in animalia, tum in bona mobilia, & immobilia? in sequentibus sectionibus explicabimus.

SECTIO III.

An & quomodo possit vnus homo acquirere dominium alterius hominis.

SVMMARIVM.

74 *Licitum est homini dominium in alterum hominem tanquam in seruum.*

75 *De iure Cæsareo quatuor dantur tituli, quibus acquiritur dominium in homines, qui ibi exponuntur.*

76 *Vt venditio libera hominis licita sit aliquas requirit conditiones de iure Cæsareo.*

77 *Vbi ius Cæsareum non est receptum venditio hominis sine prædictis conditionibus valida est de iure naturæ.*

78 *Quædam corollaria ponuntur.*

79 *An apud barbaros fas sit emi in seruum eum, qui extrema, vel graui necessitate compellitur se vendere.*

80 *Quid dicendum sit de emptione Æthiopum, Brasilensium, &c.*

74 Dico primo: Licitum est homini dominium in alium hominem, tanquam in verum seruum. Constat ex multis locis sacræ scripturæ, & ex patribus, quos congerit Fagund. *de iustitia lib.* 2. *cap.* 1. *num.* 1. & 2. Quatuor autem titulis dominium in

75 homines acquiritur, primo iure belli, quando quis in iusto bello mancipium fit capientium, inter Christianos autem hoc ius non seruatur ob consuetudinem contrariam iam præscriptam. Dixi in iusto bello, nam si bellum fuerit iniustum, inique contrahitur seruitus; in casu autem dubij iustitiæ belli, contrahitur seruitus ex parte aggredientium, non vero se defendentium, vt optime notat Palaus *d. vnica de iustitia, p.* 9. *n.* 3. contra Lessium, & alios, qui putant contrahi etiam ex parte defendentium.

Secundus titulus est natiuitatis, qui enim nascitur à matre ancilla, siue pater liber sit, siue non, fit seruus; quia partus sequitur ventrem. Excipe nisi mater tempore conceptionis, vel partus, vel intermedio tempore, libera sit; proles namque indenata assequitur libertatem, cui libertati seruitus matris postea contingens, non præiudicat vt patet *ex §. sed etsi quis instit. de ingenuis.* Palaus *suprà num.* 11.

Tertius titulus est, iusta condemnatio, sicut enim quis ob delicta ad mortem naturalem, ita ad seruitutem, quæ mors ciuilis est, condemnari potest. Ita cum communi sententia Fagund. *lib.* 2. *de iustitia cap.* 1. *num.* 7. Basæus *in supplemento, verbo seruus, num.* 8. & patet *ex cap. eos quæst.* 32. *dist.* Delictum autem ob quod talis pœna imponi potest, debet esse dignum morte, vel mutilatione, vt colligitur *ex §. serui, de iure personarum.* Palaus *de iustitia d. vnica p.* 9. vbi aliqua crimina hac pœna digna refert. Immo non solum ob crimen proprium, sed etiam parentum possunt filij, etiam impuberes in seruitutem redigi vt recte notat Fagundez *suprà num.* 8.

Quartus titulus est emptio, & venditio: homo 76
enim antea liber potest se ipsum vendere in seruum, non enim est minus dominus suæ libertatis, quam honoris, & famæ, & pecuniæ. Vt tamen venditio libertatis valida sit, de iure Cæsareo quinque conditiones requiruntur. Prima vt quis non seipsum immediate vendat, sed per alterum. 2. Vt qui patitur se vendi sit maior viginti annis. 3. Vt intendat esse particeps pretij, & quod re ipsa sit particeps pretij. 4. Vt emptor credat illum esse seruum. 5. Vt qui venditur sciat se esse liberum, ante venditionem quacunque autem harum conditionum deficiente venditio est nulla: conceditur que vendito proclamatio ad libertatem; & hæc omnia constant *ex l.* 1. & 4. *ff. quibus ad libert. l. si ministerium Cod. de libert. & l. homo liber, ff. de statu hominum.* Hoc tamen ius solum habet vim, vbi ius Cæsareum est receptum.

Loquendo tamen de iure naturali, vbi tale ius 77
Cæsareum non est receptum, certum est venditionem sine prædictis conditionibus esse validam; quia volenti, & consentienti non fit iniuria. Ita cum communi sententia Basæus *suprà num.* 9. Hinc fit iure naturæ fas esse parentibus vendere filios suos, & licet ius Cæsareum, ad hoc etiam requirat quatuor conditiones, scilicet vt hoc fiat in magna, & vrgenti necessitate patris, & quod id soli patri liceat, & quod solum possit vendere filium non emancipatum, & quod filius sic venditus possit pretio oblato, vel alio mancipio recuperare libertatem; hæ tamen conditiones solum habent locum 78
vbi ius Cæsareum viget, vbi vero non viget standum est consuetudini, & iuri positiuo cuiuscunque regni, vel prouinciæ. Ita Molin. *tr.* 2. *d.* 33. Diana *p.* 7. *tract.* 7. *resol.* 8. Fagund. *de iustitia lib.* 2. *cap.* 1. *n.* 9. Basæus *sup. num.* 10. Immo apud Christianos talis venditio non est vsu recepta, quia parentibus etiam extreme laborantibus, potest filius aliis remediis prouidere, vt si operas suas pretio debito locaret. Ita cum Fausto, Basæus *sup. n.* 10.

An autem apud Barbaros, & infideles fas sit emi 79
in seruum eum, qui extrema, vel graui necessitate compellitur

compellitur se vendere, An potius in tali casu teneamur ei opitulari? Respondeo teneri, non solum ex charitate, sed etiam ex iustitia pretium pro illis gratis exhibere, patienti enim extremam necessitatem tenetur quis ea illi donare, quæ ad illius remedium necessaria sunt, non solum ex charitate, sed etiam ex iustitia; quia in diuisione rerum iure gentium introducta, casus extremæ necessitatis exceptus est, & sub eo onere singulis applicata sunt bona, vt proximo extreme indigenti concedatur; iniustus ergo erit qui ob pretium alteri debitum, ab eo libertatem eripiat. Ita Palaus *disp. vnica de iustitia, p.9. num.*8. contra Mol. Fagund. & alios. Posset tamen quis in hoc casu à prædictæ sic erepto ab extrema necessitate obsequia exigere pretio adæquantia, dummodo talia obsequia non dedeceant eius statui, vt est seruitus. Palaus *ibi num.9*. Et idem dicendum est de filiis venditis à parentibus in extrema necessitate, solum enim est licitum à parentibus grauiter indigentibus filios emere, maximè illis, qui superflua non habent. Palaus *sup. num.9.*

80 Et ex his titulis infertur, qualiter emptio Æthiopum, Brasileensium, Iaponiorum, & Synarum, aliorumque similium licita, vel illicita sit: nullus enim in seruitutem redigi potest, nisi bello iusto captus, vel alicuius grauis criminis reus, vel ob remedium famis, vel alterius necessitatis voluntariè venditus, aut ex ancilla natus. Qui tituli, an semper intercedant in horum Nigritarum venditionem, ipsi mercatores videant. Non tamen sunt facile condemnandi, qui talem mercaturam exercent, vt sunt nostri Lusitani in Regnis Angelæ, Guineæ, Manoxengi, Æthiopiæ, in imperio Manamotapiæ, & Indiæ, & in Asia, in Regnis Iaponum, & in Regnis Synarum, & Brasiliensium, Lauensium, Malacensium, & in Insula Sulena, & Maranhone, vt rectè probat Fagund. *lib.2. de iustitia cap. 2. per totum;* raro enim in venditione horum Nigritarum aliquis expeditus titulus desit; cum gentes illæ perpetuis bellis, vel cum ipsis Lusitanis, vel inter seipsos inficiantur. Mercatores tamen in illis partibus commorantes debent diligenter examinare ius, quo quisque ex illis nationibus pro seruo venditur.

Qui autem in Olisipone illos emunt de nauigiis, & gregibus, qui ad nos veniunt, non sunt obligandi ad similem inquisitionem, sed rationabiliter possunt credere, inde à Christianis mercatoribus non asportari, nisi seruos, & mancipia boni tituli. Fagund. *sup. num.*12. & cum Mol. Rebello, Palaus *sup. num.*11. Hæc tamen præsumptio quoad Iapones, & Synas, & Brasileenses, & Maranhonios, intercedere non potest, cum inter illos nulla seruitus introducta sit, & quoad Brasilienses, & Maranhonios, patet ex lege Regis Sebastiani, anno Domini 1570. Ideoque pro horum licita, & valida emptione, titulus manifestus esse debet, vt rectè cum prædictis doctoribus notat Palaus *sup. n.*11. in fine.

SECTIO IV.

Quo vsque se extendat ius dominorum in seruos, & an illis fas sit fugere ad suos?

SVMMARIVM.

81 *Domini debent tantum vti seruis ad iusta, & rationabilia seruitia.*

82 *Domini possunt seruos corrigere, & eorum crimina moderate punire.*

83 *Si dominus hac potestate abutatur possunt serui implorare officium iudicis.*

84 *Seruus bello iusto captus potest licite fugere ad suos, non inferendo tamen vim domino.*

85 *Seruus emptitius non potest licite fugere, nisi vel inducatur ad peccatum, vel inhumaniter tractetur.*

Dico primo: Licet Dominorum ius in seruos sit satis amplum, siquidem complectitur omnes eorum operas, & fructus; Nihilominus Domini debent tantum seruis vti ad iusta, & rationabilia seruitia; Vnde non possunt eos cogere subire periculum vitæ, vel laborare in triremibus, aliudve simile munus præstare; quia hæ non sunt actiones, quæ seruis communiter imperantur. Ita cum Rebello, Palaus, *de iustitia disp. vnica p.*11. *num.*12. Nec possunt eorum impedire matrimonia, illiusque moderatum vsum, nec quod alia Sacramenta Eucharistiæ, & pœnitentiæ frequentent, iuxta arbitrium prudentis viri, vt cum Rebello, ex Augustino, notauit Palaus *sup. num.*1. 81

Dico secundo: Domini possunt seruos corrigere, & eorum crimina punire; debet tamen punitio esse moderata, vt vno, vel altero die cibo austeriore ad ieiunium cogere, per aliquot diebus recludere, compedibus ligare, verberibus moderatis afficere, raro tamen sagimine ardenti impingere; quod si seruorum excessus, grauius supplicium exigat, adiri debet potestas publica *iuxta l. vnicam, §. vlt. Cod. de emendat. propinquor.* Palaus *suprà num.*2. 82

Dico tertio: Si Dominus potestate abutatur durius seruos puniens quam par est; possunt serui iudicis officium implorare & iudex si ita inueniat potest seruum alteri vendere & Dominum punire: Immo tantus potest esse excessus iniuriæ factæ seruo vt sola libertatis concessione possit recuperari vt colligitur ex *ex §. vlt. inst. & de his qui sunt sui vel alieni iuris & l. 1. §. seruos & §. quod autem ff. de officio præfecti vrbis*, quod efficacius procedit cum dominus seruos ad peccandum compellit vt patet *ex l. lenones, Cod. de Episcopis audiem.* Palaus *suprà num.*3. 83

Dico quarto: Seruus bello iusto captus, potest licite fugere ad suos, non inferendo tamen vim domino, & hac fuga libertatem consequitur eo ipso, quoad suos peruenit, vel ad amicum Ciuitatem, in qua publice tutus sit; hac enim conditione introducta fuit hæc seruitus de iure gentium. Dixi vel ad amicam ciuitatem, in qua publice tutus sit; nam si fugiat vt vagetur per regnum cui eius dominus subditus est, vel per aliud etiam hostile suæ patriæ, peccat mortaliter, & non consequitur libertatem; vt rectè cum Lessio, notat Lugo *de iustitia d.6. num.*27. 84

Dico quinto: Seruus emptitius non potest licite fugere, nisi vel ad peccatum inducatur, vel inhumaniter tractetur, neque ei suppetat alia via euadendi periculum, quo euentu libertatem non consequitur, sed cessante periculo redire tenetur, nisi forte tantus fuerit excessus, vt merito libertate sit compensandus. Palaus *sup. num.* 4. 85

SECTIO V.

Quibus modis serui à seruitute contracta liberentur?

SVMMARIVM.

86 *Serui liberantur à seruitute, si dominus eos manumittat, exponat, vel ægrotos deserat.*

87 *Si sacris ordinibus initientur, si dominus seruum adoptet in filium, si seruum heredem, vel suorum filiorum tutorem relinquat.*

88 *Si dominus seruum ad aliquod peccatum mortale compellat, sed hoc post sententiam iudicis.*

89 *Si dominus paganus, vel Iudæus, vel hæreticus seruum Christianum emat ad sibi seruiendum.*

90 *Si dominus ancillam vsque ad mortem habuit concubinam.*

91 *Si seruus contraxit matrimonium cum libera seruitutis ignara, sciente domino, & qualitatem seruitutis non detegente.*

86 DIco primo: Præter fugam, & reditum ad suos, de quo iam sectione præcedenti diximus; sunt alij modi acquirendi libertatem primus per domini manumissionem, siue dominus gratis, siue ex pretio, & conuentione seruum manumittat. Secundo, si dominus seruos exponat, vel expositionem ab alio factam approbet, vel ægrotos deserat, vel alimenta necessaria perseueranter neget, vt patet ex cap. vnico de infantib. & languidis expositis
87 *l.2.& 3.l.* de Latina libertate tollenda. Tertio si sacris initietur domino sciente, & non contradicente. Quarto si dominus seruum adoptet in filium. Quinto si suum hæredem, vel suorum filiorum tutorem
88 relinquat. Sexto si seruus à domino compellatur, vt se circumcidat, vel Indaïcos ritus sequatur, vel ad aliquod peccatum mortale compellatur, sed hoc post sententiam iudicis debet intelligi. Palaus *d.vnica,p.11 num.9.*

89 Septimo: Si dominus Iudæus, vel paganus, vel hæreticus seruum emat ad sibi seruiendum, qui Christianus sit, vel talis efficiatur, domino in infidelitate perseuerante, eo ipso libertatem assequitur, nullo pretio postulato, quam non amittit tametsi postea dominus conuertatur ad fidem. Ita habetur *l. Deo nobis,§.11.ita Cod.de episcop. & cleric.* Quod si ipsi infideles Christiano principi subiecti mercimonij causa seruum infidelem emant, ipseque seruus suscipere baptismum velit, tenetur dominus intra tres menses eum venalem exponere, vt ipse, vel per se, vel per alium se redimat. Ita habetur *in cap. fraternitatem 54. dist.* Fagund. *de iustitia lib.2.cap.6.num.2.* Octauo si dominus ancil-
90 lam habuit concubinam, & in concubinatu vsque ad mortem perseuerauit, si eam, & filios eius relinquit seruos consequitur libertatem *l. vlt. Cod. communia de manumissione.*

91 Nono: Si seruus contrahat matrimonium cum persona libera seruitutis ignara, sciente domino, & qualitatem seruitutis non detegente, consequitur libertatem, vt dicitur *Authentica de nuptiis, §. si vero ab initio.* Eandem libertatem consequitur ancilla, cui dominus dotem constituit, tametsi ille cui nubit seruitutem agnoscat, quia dotis constitutione, vtpote propria liberorum hominum, censetur eam manumittere, Ita cum Mol. Rebell. Palaus *suprà num.1.* Decimo domino in hæresi incidente, tametsi postmodum Ecclesiæ reconcilietur, eius serui ex multorum Doctorum sententia, quos refert Fagund. *sup. n.5.* libertatem consequuntur, quamuis in hoc Lusitaniç Regno, in praxi tribunalis S.Inquisitionis, contraria opinio, vt probabilior obseruetur, vt testatur Fagundez *suprà num.8.*

SECTIO VI.

Qualiter dominium animalium acquiratur & acquisitum deperdatur.

SVMMARIVM.

92 *Animalia alia sunt natura mansueta, alia fera.*

93 *Animalia natura sua mansueta non licet alicui capere, etsi longe aberrent.*

94 *Quid si hominum industria mansueta sint, & dominum fugiant?*

95 *Quædam corollaria ponuntur.*

96 *Quando aues natura sua fera, quæ alicuius industria mansueta sunt censeantur recipere priorem libertatem?*

97 *Dominium feræ percussæ est penes ferientem si eam insequebatur, & moraliter esset capturus.*

98 *Quid si feram quam vnus prosequitur incidat in laqueum alterius?*

99 *Quid si quis nassam in flumine positam à piscatore eleuet, & pisces in ea inclusos extrahat, & nassam eodem loco reponat?*

SVppono: Animalia alia esse naturâ suâ mansueta, vt sunt oues, boues, porci, gallinæ, anseres domesticæ; alia naturâ suâ fera, vt sunt lepores, cerui, perdices, & omnes pisces; alia partim fera, partim domestica, tametsi sint eiusdem speciei, vt anseres, cuniculi, columbæ, hominum tamen industria, quæ sunt fera mansuescunt, quæve mansueta sunt sibi relicta fera redduntur: His suppositis, 92

Dico primo: Animalia natura sua mansueta non licet cuipiam capere, neque capienti cedunt, tametsi longe aberrent, quia intelliguntur habere dominum. Vnde quocunque loco reperiantur domino restituenda sunt; animalia vero fera fas est cuique prosequi, & capere, & capientis fiunt, siue ea capiat in proprio, siue in alieno agro; Excipe nisi in aliquo vasto loco ab aliquo teneantur inclusæ, nam dum terminum reclusionis non euadunt, non possunt ab alio aucupari. Secus si locum reclusionis euadant, quia tunc sub nullius sunt dominio. Ita cum Molina, Layman, Palaus, *d. vnica de iustitia. p.12. num.5.* 93

Animalia vero quæ hominum industria mansueta sunt, si ita dominium fugiant, vt neque ad ipsum reuertantur, vt antea, neque facilè Dominus ea possidere possit, censenda sunt fera reddita, & natiuam libertatem oblita fuisse, & fiunt primi capientis; naturalem autem libertatem recuperare intelliguntur, cum vel oculos dominorum fugerint, vel ita sint in conspectu illorum, vt difficilis sit illarum persecutio, nam si facilè comprehendi possent, vel aues cauea elapsæ alas habeant præscissas in illorum dominio perseuerabunt. 94

Hinc fit: Examen apum ex alicuius alueario procedens, illius esse dum comprehendere illud potest. Secus si disPareat, & difficile valeat comprehendere; quia tunc erit primi occupantis, esto in fundo ipsius 95

ipsius proprij domini capiatur; Poterit tamen dominus fundi impedire, ne quis suum agrum ingrediatur ad examen capiendum; quod si non obstāte prohibitione ceperit, illius erit, obligabitur tamen restituere quantum domino agri interest, ne illum ingrederetur, vt constat *ex cap. apum. §. pauonum instit. de rerum diuisione*. Ita cum Nauarr. Mol. Lessio, Rebell. Palaus *d. vnica p. 12. n. 4.* Fagund. *de iustitia lib. 1. cap. 9. n. 4.*

Hinc etiam fit quid dicendum sit de columbis columbarij; nam si prædictæ columbæ columbarium deserant fiunt primi capientis censentur autem columbarium deserere si extra leucam à suo columbario decedant etiamsi ibi detur aliud columbarium magis vicinum vt recte cum aliis notat Lugo *d. 6. de iustitia num. 46.* In dubio tamen an sint huius vel illius columbarij præsumuntur esse viciniores columbarij Lugo *sup. n. 48.* Quod si columbæ vnius columbarij columbis alterius columbarij aggregentur fiunt illius domini cuius columbis aggregantur modo dominus columbarij illecebras in suo columbario non apponat veluti thuris aut anisij quibus alienos attrahat ad suum columbarium, secus si id sine fraude accidat; quia melius eas in suo columbario alit vel commodiorem stationem illis aptauit: ita cum Lessio Mol. Lugo *sup. num. 43.* Fagund. *lib. 2. cap. 9. num. 5.*

96 Sed quæres quid dicendum sit de aliquibus auibus ex natura sua feris, quæ alicuius industria solent ire, & redire ad eius manum, quando censeantur antiquam libertatem recuperare? Respondeo id relinqui arbitrio prudentis viri, si enim multoties, vel per multum tempus non redeant tempore consueto, censentur libertatem recuperasse. Ita cum Lessio, Fagund. *sup. num. 7.* Excipe Falcones, & alias aues aucupio assuefactas, nam licet de eis idem secundum ius commune dicendum sit, ac diximus de aliis, vt bene notat Fagund. *sup. num. 9.* de iure tamen Lusitano, quocunque tempore, & vbicunque tales aues inueniantur dominis restituendæ sunt. Ita iubetur *in Ordinatione lib. 5. tit. 41. §. 1.*

97 Dico secundo: Dominium feræ percussæ est penes percutientem, si eam insequebatur, vt moraliter esset capturus. Quod si percutiens est tantum causa, vt alius capiat, diuidenda est præda, quamuis dominium sit solum penes capientem. Fera autem à laqueo alterius extracta, de iure Lusitano est illius, qui laqueum tetendit. Ita habetur *lib. 5. ordinationis, tit. 48. §. penult.* quod verum est, etiamsi fera reluctando probabiliter à laqueo euaderet, antequam dominus laquei eam occupasset; nam sua est felicitas, quod feram suo laqueo ligatam alius capiat, antequam ipsa elabatur. Ita cum Lessio, Mol. Fagund. *lib. 2. cap. 11. n. 9.* Et idem dicendum est, si lupus rapuit agnum alicuius, & alius è dentibus illius eripiat, est enim restituendus domino, propter eandem rationem. Fagundez *suprà numero 15.*

98 Sed quid si fera, quam vnus prosequitur, incidat in laqueum alterius? Respondeo quod si qui prosequitur sciebat de laqueo, & de industria operam dedit, vt fera in illud incideret, illius esse prædictam feram, debet tamen rursus aptare laqueum, vt antea erat, & aliquid soluere domino pro illius vsu; si tamen forte incidit in laqueum, & prosecutio erat dubiæ spei, pertinet ad eum, qui laqueum tetendit. Fagundez *suprà num. 12.*

99 Sed quid? si quis nassam in flumine positam à piscatore eleuet, & pisces in ea inclusos extrahat, & iterum nassam eodem loco reponat, illaque tantundem rursus piscium colligat? Respondeo priorem prædam esse domini nassæ, at si eleuans nassam piscibus extractis eam iterum tendat, & totidem pisces æque bonos colligat, poterit eos relinquere loco priorum, soluto etiam pretio vsus nassæ, si sit considerabilis, & primos sibi colligere. Ita Fagundez *lib. 2. cap. 11. num. 13.* Ratio autem est quia cum eleuans nassam nullum damnum domino nassæ intulisset, si vsum nassæ soluat, non est vnde ad aliud adstringatur.

SECTIO VII.

Vtrum venatio, piscatio, & aucupium prohiberi possit, & qualiter peccent, & ad restitutionem teneantur, piscationem, venationem, & aucupium prohibitum exercentes?

SVMMARIVM.

100 *Venatio tribus titulis à principe prohiberi potest, scilicet ratione personæ, temporis, & loci.*

101 *Ratione personæ prohibetur aliquando clericis, & religiosis.*

102 *Ratione temporis prohibetur, si diebus festis, vel ieiunij instituatur.*

103 *Ratione loci prohibetur si in lacu, vel prædio alieno, sine consensu domini fiat.*

104 *An princeps possit piscationem, vel venationem prohibere in aliquibus locis sui regni?*

105 *Præter Regem, nullus de iure Lusitano potest habere defensas, hoc est contadas.*

106 *Quod peccatum committant piscatores, vel venatores venantes tempore, loco, vel instrumentis prohibitis?*

107 *Piscantes, vel venantes in alieno fundo, vel palude, quod peccatum committant, & an ad restitutionem teneantur?*

108 *Quid si quis furetur cuniculos ex cunicularia alicuius?*

100 Dico primo: Venatio, piscatio, & aucupium, prohiberi potest à Principe tribus titulis. Primo ratione personæ venantis, secundo ratione temporis, quo fit, tertio ratione loci. Ita cum communi sententia Fagundez *lib. 2. de iustitia cap. 10. num. 3.* Quoad primum, certum est 101 in iure clericis prohiberi venationem clamorosam, & syluaticam vagationem, cum canibus cap. omnes de clerico venatore quod à fortiori locum habet in Religiosis, vt obseruatur *in Clement. 1.* porro de statu monachorum. Hæ tamen prohibitiones, & aliæ similes pro Episcopis, intelliguntur de venatione clamorosa, & cum strepitu statum clericalem dedecente, causa voluptatis frequenter instituta; quare si venatio, ratione honestæ recreationis, vel raro instituatur, & sine strepitu, proculdubio non erit mortale, non solis clericis, sed nec religiosis, saluis illorum institutis, & multo minus, si ipsi non per se venentur, sed venatores aspiciant. Ita cum Rebello, Molina, & aliis multis, notauit Palaus *de iustitia d. vnica, p. 14. num. 1.*

102 Dico secundo: Ratione temporis prohibetur venatio, si diebus festis, & ieiunij instituatur. Ita habetur *cap. an putatis* 86. *dist.* Sed hoc debet intelligi, ita vt venatio occasio sit, ne missa audiatur, vel ieiunium obseruetur; per se enim spectata, cum opus seruile non sit, in diebus festis, vel ieiunij non prohibetur. Ita Fagund. *lib.* 2. *cap.* 10. *num.* 9. Secundo prohibetur venatio si fiat tempore niuis vel cum feræ grauidæ sunt vel retibus minutissimis propter detrimentum boni communis. Et idem dicendum est si venenum fluminibus eiiciatur quo omnes pisces interficiantur; ita habetur *in ordinatione Lusitana lib.* 5. *titulo* 88.

103 Dico tertio: Ratione loci prohibetur venatio, seu piscatio, si in lacu, prædiove alieno, contra domini voluntatem fiat. Ita habetur *l. feræ instit. de rerum diuisione & l.* 3. *ff. de acquirendo dominio.* Ratio autem est, quia quilibet habet ius suo prædio vtendi, & illius vsum omnibus aliis impediendi. Debet tamen hoc intelligi de prædio, vel lacu circumsepto, ita vt pastus in illo non sit omnibus communis, vt bene aduertit Fagund. *lib.* 2. *de iustitia cap.* 10. *n.* 14. Et idem dicendum est de locis, quæ princeps sibi, vel alteri ad venandum reseruauit, quæ Lusitane dicimus, *Contadas*, nam posita ea lege iusta, omnibus aliis à principe, vel cui princeps priuilegium concessit, interdictus est in illis locis venationis vsus.

104 Quod autem princeps possit venationem, & piscationem interdicere in aliquibus locis sui regni, non solum in illis locis, & prædiis, quorum proprietatem, & dominium habet, sed etiam in prædijs, quorum dominium ad aliquam communitatem, vel priuatam personam spectat, certum est; Regium enim statum decet, ne loca regiæ venationi, & piscationi destinata, aliis pateant, communiave sint. Tum quia id etiam aliquando ei reseruatur ad eius sustentationem; vt reseruatur in Castella piscatio Tunnorum. Cauendum tamen est, ne feræ locis circumuicinis damna inferant, & quæ intulerint compensare, nisi forte tales defensæ, vulgo *contadas*, hoc onere à principe factæ sint, & à vicinis toleratæ; sæpe enim principes terras, quas ab hostibus recuperarunt, hoc onere aliis diuiserunt, vt sibi, vel alteri de eius licentia, illæ defensæ, Lusitane *contadas*, illo onere præmitterentur, vt bene aduertit Fagund. *sup. n.* 14. & cum communi sententia Palaus *de iustitia d. vnica p.* 13. *à num.* 4.

105 Præter autem Regem, de iure Lusitano, nemo habere potest defensas, Lusitane *contadas*, nisi de licentia ipsius Regis, vt notat Fagund. *sup. num.* 14. Potest tamen quis sua prædia sepire, & post sepimentum ab ingressu alios prohibere, nisi pastus sit omnibus communis, quia tunc non poterit nisi de consensu omnium. Fagund. *sup. num.* 14. Hinc fit prohibentem alterum iniuste à venatione, piscatione, vel aucupio, in saltu, agro, mari, vel fluuio, vbi ei licitum erat tale exercitium, peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem æstimationis boni euentus venationis, vel piscationis, deductis expensis retium, temporis, & laboris, quas piscatur, vel venatur esset facturus. Ita cum Couarruuias, & aliis Fagund. *sup. num.* 14.

106 Dico quarto: Piscantes, vel venantes tempore, vel loco, vel instrumentis lege prohibitis, regulariter tantum peccant venialiter, & non tenentur ad restitutionem, nisi forte ratione alicuius damni illati, vel bono communi, si venenum fluminibus eiiceret, vel bono priuato, vt si alicuius segetes conculcasset, vel muros euerteret. Ratio autem est, quia in his locis feræ vtuntur sua natiua libertate, & fiunt primo capientis; non enim ibi fit sepimentum, vt feræ, vel pisces, ibi facilius capiantur, sed ne inde ad alia loca fugiant, & vt maior copia suppetat venationis; nec prohibitio principis obligat ex iustitia, sed tantum ex obedientia, sicut quando princeps prohibet, ne quis ex India asportet piper, vel gemmas, vel quando prohibet, ne quis faciat saponem, vel vendat tabacum, nam his, & similibus prohibitionibus non intendit obligare ex iustitia, sed tantum ex obedientia. Vnde aliter facientes, solum pœnæ legis subiacent, non vero culpæ, vel ad summum culpæ veniali contra obedientiam, vt recte explicat Lugo *de iustitia d.* 6. *num.* 68.

Dico quinto: Venantes, & piscantes in alieno fundo, vel magna palude, inuito domino, non tenentur ad restitutionem eius, quod ceperunt, peccant tamen pro ratione iniuriæ, & damni illati, si quod intulerunt. Ita cum Medina, Lessio, Couarruuias, Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. cap.* 3. *d.* 5. *n.* 6. Ratio prioris partis est, quia animal erat in sua natiua libertate, & dominus fundi solum habebat ius venandi, vel piscandi in tali loco; ergo si ab alio venetur, vel piscetur, erit primi occupantis. Secunda vero pars probatur, quia dominus fundi habebat ius, vt nemo ibi se nolente venaretur; ergo si venari volebat, & probabiliter erat capturus, spectanda est æstimatio illius spei, vel si ius venandi statuerat alteri vendere, & quis crebra venatione efficeret, vt parui æstimetur; at si dominus nec statuerat venari, nec vendere tale ius, vel damnum considerabile non intulit, ad nihilum tenetur restituere; tenebitur tamen de damno dato, si forte segetes conculcauit, vel parietes euertit. 107

Aliter dicendum est de eo, qui habet aliqua animalia, etiam ferinæ conditionis, in aliquo loco septo inclusa, vt cunniculos in cunniculario, vel pisces in stagno, vel viuario; nam hæc sunt iam illi per illam inclusionem appropriata; inclusit enim illa in illo loco, ea intentione, vt ea facilius caperet; quod quidem facere facillime potest, si stagnũ exhauriret, quo casu omnes pisces simul caperet, vel si rete cunniculario emitteret, qua omnes cunniculos comprehenderet; quod tamen quis efficere non potest, quando cunniculi in suo prædio, etiam septo in sua naturali libertate vagantur; ergo surripiens illa ex prædicto loco, in quo retinentur inclusa, proculdubio peccabit contra iustitiam, & tenebitur ea suo domino restituere. Fagund. *sup. num.* 5. Lugo *sup. num.* 74. 108

SECTIO VIII.

Qualiter in mari, & fluminibus dominium acquiratur, vbi de ambaro inuento in littore, & de piscibus grandibus, an regales sint?

SVMMARIVM.

109 *Mare adiacens terræ, quæ proprium dominium habet, illius est, cuius est terra, cui adiacet.*

110 *Quo vsque extendatur hæc iurisdictio maris adiacentis?*

111 *Mare in nullius principis dominio est, quoad vsum piscandi, & nauigandi, sed à solo summo, pontifice potest hæc iurisdictio, seu vsus alicui concedi.*

112 *De facto Pontifex diuisit commercium, &*

& nauigationem totius orbis Orientalis, & Occidentalis, inter Reges Lusitaniæ, & Castellæ.

113 *Reges Lusitaniæ possunt hanc nauigationem, & maris vsum causa commercij aliis prohibere, vi, & armis.*

114 *Piscatio in mari adiacenti terræ alicuius principis, libera est subditis illius.*

115 *Potest quis præscribere ius piscandi in certo loco fluminis, vel maris.*

116 *Quid dicendum sit de receptaculis, quæ in littore maris fiunt, quas dicimus* Camboas.

117 *Alia corollaria ponuntur.*

118 *Quid dicendum sit de piscibus grandibus, si expiscentur?*

119 *Quid de Ambaro in littore inuento?*

109 Dico primo: Mare adiacens terræ, quæ proprium dominium habet, illius est cuius est terra, cui adiacet. Ita habetur *cap. vbi periculum. §. porro de elect. lib. 6.* & tenet cum communi sententia Fagund. *lib. 2. cap. 8. num. 3.* Extenditur autem

110 hæc iurisdictio maris adiacentis terris alicuius principis vsque ad centum milliaria, hoc est, 33. Leucas. Ita cum Bartolo, Cæpola, Fagund. *sup. n. 4.* & in hoc districtu potest princeps piratas licite capere, & punire; immo tenetur suos vasallos suis expensis per hoc spatium à piratis defendere, vt recte obseruat Fagund. *sup. num. 3. & 5.* Et idem dicendum est de insulis in medio maris repertis, pertinent enim ad inuentorem, & illorum cultorem, & similiter mare adiacens in circuitu per 33. Leucas, vt diximus de mari terræ adiacenti. Ita Fagund. *ibi num. 6.*

111 Dico secundo: Certum est mare in nullius principis dominio esse, quia sicut propter suam feritatem est incapax habitationis, ita est incapax dominij, & retentionis; proprietas ergo maris à nemine vllo temporis spatio, consuetudine, aut vsucaptione acquiri, aut præscribi potest; immo nec quoad vtilitatem piscationis, vsumque nauigandi, causa commercij ab aliquo præscribi potest, vel vsucaptione acquiri, vt late probat Fagund. *sup. num. 8.* quidquid alij non improbabiliter dicant, quos refert Fagund. *sup. num. 18.* in probabiliori tamen sententia solum concessione supremi Principis, qualis

112 est summus Pontifex ex potestate ad id faciendum à Deo data talis vsus, iurisdictio, & vtilitas nauigationis, & commercij acquiri potest, prout de facto concessit Regibus Lusitaniæ, & Castellæ, inter quos diuisit commercium, & nauigationem totius Indiæ, & orbis Orientalis, & Occidentalis, cum iure debellandi eas prouincias, quæ per iniuriam prædicatorum, rerumque sacrarum, & ipsius Christi fidem suscipere nolunt, quod nos *conquistas* vocamus, quo titulo Reges Lusitaniæ mare Oceanum, quoad vsum, iurisdictionem, & vtilitatem nauigationis, commercij Indiæ Orientalis, Brasiliæ, & vtriusque Guineæ, iuste possident à Promontorio Boiatorio, Lusitane, *Boiador*, vsque ad vltimos Orientis fines, vt constat ex bullis Pontificum, quæ in archiuis huius Regni habentur, quas se testatur vidisse Cabedo *2. p. decis. 47. n. 1. & 5.*

113 Hinc fit Reges Lusitaniæ posse hanc nauigationem, & maris vsum, causa commercij aliis prohibere vi, & armis, & leges facere, & condere, quibus illud prohibeant, vel concedant exteris nationibus, vel gratis, vel sub aliqua recognitione dominij; postquam enim possessionem illius acceperunt duplici titulo acquisierunt in illud ius; primo in nostra sententia concessione Pontificis; secundo in probabili aliorum sententia, præscriptione, & vsucaptione; siquidem fuere primi, qui hoc mare nauigarunt, & ipsi soli à longissimo tempore soliti sunt huiusmodi maria nauigare, quo iure à nemine, nisi per iniuriam priuari possunt; vt recte notat cum multis Fagund. *sup. n. 11.*

Dico tertio: Piscatio in mari adiacenti terræ alicuius principis, vel Regis, & piscatio in fluminibus publicis libera, & communis est omnibus illius subditis *l. 2. & l. nemo ff. de rerum diuisione.* Vnde nemo prohiberi potest, vt in communi fluuio piscationem faciat, etiam ante ædes alterius in litore ædificatas, nisi forte habens in litore ædes per spatium triginta annorum vtilitatem piscandi ibi præscripserit, cum potestate alios prohibendi. Potest enim quis non solum concessione principis, vel consensu populi, sed etiam præscriptione acquirere ius piscandi in certo loco fluminis, vel maris prohibendo alios, ne ibi piscationem efficiant. Ita cum Caietano, Medina, & aliis Fagund. *sup. lib. 2. cap. 8. num. 26.* & fauent leges *sane si maris ff. de iniuriis & l. si quis quam ff. de diuers. & tempore prescript.* 114 115

Hinc deducitur, quid dicendum sit de receptaculis, quæ in litore maris fiunt, quas Lusitane dicimus *Camboas*, in quibus pisces cum mare tumet ingrediuntur, & cum descendit non possunt exire; hæc enim receptacula si ab aliquo priuato per triginta, vel quadraginta annos pacifice possideantur, sua sunt, & pisces inibi ingredientes sub eius dominio sunt; ita vt si ab alio furentur teneatur ad restitutionem. Ita in simili casu Lugo, *de iustitia d. 16. num. 75.* Fagund. *lib. 2. de iustitia cap. 8. num. 16.* habet enim præscriptum vsum piscationis in illo maris diuerticulo priuatiue ad alios, vel concessione Principis, vel consensu populi, vel præscriptione. Ita cum Bartolo, Cæpola, Fagundez *suprà num. 25.* 116

Hinc etiam deducitur, quid dicendum sit de iure, quo Lusitaniæ, & Hispaniæ reges vsurparunt sibi Thinaria, & Cebaria, & Hispane, *Almadrauas*, in quibus ingens ius Thinorum piscium capitur singulis annis. Et quid, dicendum sit de diuerticulis, quæ in mari adiacenti, & fluminibus habent, ad solum animi recreationem, in quibus nemini licitum est piscari. Dicimus enim id reges sibi vsurpasse de consensu populi, vel per aliquem contractum inter regem, & populum, vel etiam authoritate propria, id enim sæpe decet authoritatem principum; tum ad eius mensam, & sustentationem; tum ad eius honestam recreationem, vt deducitur *ex l. si quis à liberis §. non tantum alimenta*, & cum Angelo, Imola, Syluestro, Fagundez *suprà num. 24.* 117

Et idem dicendum est de piscibus grandibus, si expiscentur, aut ad litus eiiciantur, vt sunt Balænæ, Cottæ, Cirenes, aut alij extremæ magnitudinis; hi enim sunt regij, & ad regem pertinent in Lusitania, ex antiqua consuetudine Regni, quæ consuetudo originem duxit ex pacto inter Regem, & populum, vt patet *ex forali Regni Algarbiorum, & Citubalensis oppidi.* Ita Cabedo *2. p. decis. 48. num. 4. & 5.* Fagund. *sup. num. 29.* Nec obstat quod inuenta in littore de iure Lusitano non sint regalia, sed primo occupantis, vt patet *ex ordinatione lib. 2. tit. 26.* Respondetur namque hoc ius in has belluas maritimas acquisiuisse Regem per contractum cum populis, vt patet *ex prædictis foralibus*, vel per præscriptionem, vt diximus de personis priuatis circa diuerticula in litore maris. 118

An autem Ambarum inuentum in litore pertineat 119

neat ad Regem, vel sit primi occupantis? Respondeo quod si in ventre, vel ore ceti reperiatur pertinere ad Regem, ad quem pertinet ipsa Balæna, si vero in litore separatum à cete inueniatur, esse primi occupantis, siue inueniatur in litore regni, siue in litore Minæ, aut Brasilicæ Regionis; nullibi enim in legibus huius Regni ambarum in litore inuentum regi reseruatur, quare sine dubio primi inuentoris erit. Ita Lessius *lib.2. cap.5. alias 6. dub.12.* Fagund. *sup.n.28.*

SECTIO IX.

Qualiter dominium siluarum, & pascuorum acquiratur?

SVMMARIVM.

120 *Syluarum, & pascuorum dominium competit populo cui vicina sunt.*

121 *Si oppidani ex sylua communi ligna cædant, vel pascuis vtantur contra prohibitionem non peccant, nec tenentur ad restitutionem, nisi forte inde notabile damnum adueniat.*

122 *Quilibet in suo agro potest interdicere pastum, & lignationem de iure communi.*

123 *Quid dicendum sit de iure Castellæ & Lusitaniæ?*

124 *Ex eo quod aliquis iurisdictionem ciuilem, & criminalem in populo habeat, non inde infertur habere dominium syluarum, & pascuorum illius territorij.*

120 Dico primo: syluarum, & pascuorum dominium populo, cuius sunt vicina iure gentiū attributum est. Vnde quando aliquis lignum cædit in syluas vel pascit pecora sua in agro communi illius populi, cuius ipse est pars, & iuxta præscriptum communitatis, vtitur iure suo, nec ad aliquid tenetur. Potest tamen Respublica lege sua præscribere modum in lignorum cæsione, & in pascuis tenendum; quia id bono communi expedit ad conseruationem syluarum, & pastus. Non potest tamen Respublica cæsionem lignorum, & pastum omnino suis oppidanis prohibere, quando aliter non possunt prouideri ad necessaria; quia singuli ius habent inde necessaria sumendi. Si tamen populus iubeat alia loca, vnde sibi prouideat, poterit Respublica pastum, & lignationem oppidanis in tali agro, vel sylua prohibere. Immo potest illa alteri populo locare, vel vendere; quo casu non poterunt oppidani in tali sylua sic vendita, vel locata ligna cædere, vel pascuis vti, siquidem vendente, vel locante Republica talem locum, censentur oppidani se obligari illis non vti ementibus, vel locantibus inuitis. Ita Lugo *d.6.de iustitia, n.88.*

121 Dico secundo: Quando oppidani cædunt ligna, vel pascuis vtuntur contra prohibitionem ex sylua communi, non peccant mortaliter, nec tenentur ad vllam restitutionem, nisi forte inde notabile damnum populo, aliisve conuicinis proueniat. Ita cum Soto, Molina, Lopez, Lessio, Rebello, & aliis communiter, Palaus *d. vnica de iustitia p.16.n.2.* Lugo *d. 6. num. 86.* Ratio autem est, quia Respublica per suam prohibitionem, tantum intendit suos oppidanos ad pœnam statutam obligare, nisi in casu, quo notabile damnum populo, aliisve conciuibus causent; sic enim satis bono publico prouidetur. Et idem dicendum existimo, si quis in syluis, vel pascuis communibus alterius populi vicini ligna cædat, vel pecora sua pascatur, eo quod populi illi scientes mutua damna fieri à suis oppidanis contenti sunt pœnis, quas exigunt à delinquentibus comprehensis, nec aliam restitutionem solent exigere Lugo *suprà num.91.* Quæ vera sunt non solum, si quis ligna, vel herbam colligat ad proprium vsum, sed etiam ad vendendum, absque damno notabili, vt recte aduertit Lugo *sup.num.89.* Et idem dicendum est de fructibus earundem arborum; vt recte obseruat Basæus, *verbo cæsio lignorum num.4.*

Dico tertio: Quilibet priuatus de iure communi potest in suo agro interdicere pastum, & lignationem, siquidem herba, & ligna ibi nascentia, vtpote prædiorum fructus, sibi competunt, quæque locare, & vendere potest. De iure tamen Castellæ, & de consuetudine huius Lusitaniæ Regni, collectis frugibus manent agri, quoad pastus omnino liberi, nec illorum domini possunt huiusmodi communem vsum prohibere, nisi forte agri sint muro circundati, vt bene cum Sanchez, Lugo, *suprà num.92.* Immo si quis in sylua non circundata alicuius priuati, vel communitatis, contra domini voluntatem ligna scindat, absque magna strage, vel damno, non tenetur ad restitutionem. Ita Sanchez *lib.1. conciliorum cap.5.dub.6. num.35.* Lugo *suprà num.92.* Domini enim non curant de huiusmodi restitutione, quando damnum non est notabile, sed solum de solutione pœnæ, quam si quis euadit, liber manet. Palaus *sup. num. 4.* nec pœna vnquam contrahitur, nisi post sententiam iudicis Basæus *sup.num.1.* & alij communiter. 122 123

Dico quarto: Ex eo, quod aliquis iurisdictionem ciuilem, & criminalem in populum habeat, illiusque dominus sit, non inde infertur dominium syluarum, & pascuorum illius territorij habere, quia hæc sub dominio populi esse censentur. *l. in tantum §. vniuersitatis ff. de rerum diuisione.* Palaus *disp.vnica de iustitia, p.16.num.1.* Vnde quando Rex aliquibus magnatibus aliqua oppida cum suis nemoribus, & montibus elargitur, non eis tribuit plus iuris, quam res habet in eis; vnde si montes, & nemora erant communia, non possunt magnates incolis illorum populorum interdicere lignationem, & pastum; & quoad nostros Lusitanos patet *ex ordinatione lib.5.tit.1.& 2.* vbi Rex prohibet, ne quis in montibus, & terris, pascuis, aut saltibus incultis, quos *matos manichos, & charnequos* dicimus, instituat contadus, hoc est, loca immunia à libera lignatione, & pastione & *lib.3. tit.67. §.12. eiusdem ordinationis* prohibet Rex, ne saltus inculti, & communes concedantur priuatis personis, vt colantur eo iure, quo sex maria, si id probetur afferre incommodum incolis ad vsus prædictos. Imo si aliqua sint iam data in damnum incolarum determinat quod licet eis prosequi suum ius, & fore eis seruandum vt bene notat Fagund. *lib.2. de iustitia cap.12. num.13.* 124

SECTIO X.

Quomodo acquiratur dominium in lapillos, corallium, gemmas, in metallorum venas inuentas, & in thesauros?

SVMMARIVM.

125 *Lapilli, gemmæ, ambarum, si inueniantur in litore maris sunt primi occupantis.*

126 *Metallorum vena sub nullius dominio sunt.*
127 *Quomodo principes illorum ius sibi reseruarunt.*
128 *Quid sit thesaurus explicatur.*
129 *Thesaurus improprie dictus totus est illius qui illum deposuit, vel eius haredis.*
130 *Thesaurus proprie dictus iure natura est inuentoris illum occupantis.*
131 *Quid si dominus conduxit Petrum vt foueam aperiret, & hic ollam auri plenam inuenit, cuius erit inuentoris, an conductoris?*
132 *Qui emit locum vbi scit esse thesaurum fit dominus illius.*
133 *De iure speciali, quibus competant thesauri inuenti, explicatur.*

125 Dico primò: lapilli, gemmæ, ambarum, & coralliũ, si inueniantur in littore maris, vel promontoriis, vel fluminibus, fiunt primi capientis; sed ad hoc dominium comparandum, non satis est aspectus solus, & inuentio, sed requiritur etiam apprehensio, vel alia exterior actio, qua quis ostendat, se velle acquirere eius dominium. *Instit. de rerum diuisione §. lapillorum.* Ita cum communi sententia Fagundez, *lib. 2. cap. 12.* estque consuetudine receptum.

126 Dico secundò: metallorum venæ sub nullius dominio sunt. Ita cum communi sententia Fagundez, *suprà num. 5.* Basæus, *verbo dominium, num. 7.* quidquid cum aliis dicat Lugo, *de iustitia d. 6. num. 107.* Sunt namque res nobilissimæ, & maximæ æstimationis, & videntur à Deo, & natura creatæ ad publicos vsus, quapropter licet ius effodiendi eas de iure naturæ competat domino loci, sicut ius venandi
127 in agro suo, de facto tamen Principes specialibus legibus hoc ius sibi reseruarunt ad sustinenda onera reipublicæ, concedendo tamen vnicuique, vt prædictas venas quærere, & effodere possent, vbicunque extiterint, etiam in agro alieno, inuito domino, dummodo quintam partem, liberam ab omnibus sumptibus reddant regi, & damnum datum soluant agri domino, vt patet, *ex l. vnica extrauagantium lib. 6. par. 5.* cui iuri concors est ordinatio huius Lusitaniæ Regni, *lib. 2. tit. 16. §. 16.* vbi statuitur, quod soluta quinta parte Regi, cæteras partes inuentores metallorum sibi acquirant, in aliis tamen Regnis videndæ sunt illorum leges: nam in Castella, omnia mineralia rex sibi reseruat, & nemini sine licentia Regis ea effodere licitum est; vt bene notat Trullenc. *lib. 7. cap. 3. d. 7. num. 3.*

128 Dico tertiò: Thesaurus duplex est, alius propriè, & alius impropriè, & largo modo. Thesaurus propriè dictus, est vetus depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. Ita habetur, *l. nunquam ff. de acquirendi rer. domin.* nomine autem pecuniæ intelliguntur cæteræ opes nobilis, vt catena, gemmæ, vasa, nummi, auri, & argenti. Ita communiter DD. Thesaurus vero improprie dictus, est depositio alicuius pecuniæ, vel diuitiarum, in aliquo certo loco, vel lucri faciendi gratia, vel metus, vel custodiæ, vel honoris, vt in sepulchris defunctorum, vel alia de causa.

129 Dico quartò: Thesaurus improprie dictus, totus est eius, qui illum deposuit, vel eius hæredis: nam adhuc est in bonis alicuius, cum habeat dominum, qui illum deposuit, vel abscondit, nec omnino periit memoria eius. Vnde non habetur pro derelicto. Si tamen dominus, vel eius hæredes ignorentur, ad inuentorem spectabit, iuxta infra dicenda, & si bellum iustum contra incolas loci vbi Thesaurus inuenitur, inferatur, pertinebit ad militem inuentorem, prædæ instar, vt recte notat Basæus, *verbo dominium num. 11.*

Dico quintò: Thesaurus propriè dictus, de iure naturæ, & gentium est inuentoris illum occupantis. 130
Ita cum communi sententia, Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 3. dub. 8. num. 3.* Basæus, *verbo dominium numero 11.* Quæ enim nullius sunt, fiunt primi occupantis. Communi tamen iure, *§. Thesaurus instit. de rer. diuis. & l. vnica C. de Thesauris*, statutum est vt si in proprio fundo Thesaurus, inuentus fuerit totus sit inuentoris; in alieno autem & fortuito repertus dimidium sit inuentoris & dimidium domini fundi; si autem de industria quæsitus sine consensu domini, totus sit domini, intellige post sententiam iudicis, si vero ex consensu domini quæsitus fuerit pacto standum est si quod initum; est alioquin totus Thesaurus sit inuentoris.

Quod si dominus conduxit Petrum, vt puteum in sua domo effoderet, & hic effodiens ollam auro plenã inuenit, cuinam inuenit, sibi aut conductori? Respondeo de iure naturæ sibi inuenisse; ita cum Caramuële, & aliis Tamburinus, *lib. 8. Decalog. tract. 4. c. 1. §. 3. n. 8.* De iure tamen Cæsareo, & communi diuidendũ esse inter conductorem, & conductũ; si quidẽ in alieno loco fortuito illum inuenit, iuxta superius dicta, quod si fundus duos dominos habuerit nimirum directum, & vtilem, dimidium sit inuentoris, & alterum dimidium inter illos ex æquo diuidatur, conductoris autem, vsuarij, pigneratoris, aut vsusfructuarij, nulla habetur ratio, quia non sunt domini loci, ac proinde Thesaurus, non ad illos, sed ad dominum pertinet; sic vir inueniens Thesaurum in fundo dotali mulieris, non ille, sed mulier illum acquirit, thesaurus enim non est fructus fundi. Item si filius sub patria potestate, vel seruus inueniat thesaurum acquirunt illum patri, & domino, quantum scilicet inuentori iure conceditur. 131

Qui autem emit locum sciens in eo latere thesaurum, efficitur dominus totius thesauri; quia dominus loci nõ censetur dominus thesauri in eo latentis, cum non sit pars loci, nec fructus, & ideo tanquam carens domino erit primi occupantis. Si thesaurus in loco publico inueniatur, v.g. in flumine, in platea effossa, in via publica, totus est inuentoris, licet probabile sit dimidium esse principis. Quando autem in loco sacro thesaurus inuenitur, dimidium est inuentoris, & dimidium est prælati, vel Ecclesiæ, cuius fuerit talis locus sacer, licet quidam velint, totum esse inuentoris. Quod si per magiam in alieno fundo thesaurus inuentus sit, post sententiam iudicis, pars inuentoris pertinet ad fiscum, & altera pars pertinet ad dominum loci. Hæc secundum ius commune, in quo etiam conueniunt fere omnes DD. vt videre est apud Fagundez, *lib. 2. cap. 14. à n. 1. vsque 23.* Trullenc. *lib. 7. cap. 2. d. 8.* Basæus, *suprà*, Tamburinum, *lib. 8. tract. 4. cap. 1. §. 3. num. 33.* Caramuëlem, *in Theologia morali lib. 2. num. 291.* Decastillum, *lib. 2. de iustitia tract. 2. d. 9. num. 407.* 132

De iure tamen speciali, videndæ sunt leges, & consuetudines iustæ cuiuscunque Regni, vel Prouinciæ. In hoc tamen nostræ Lusitaniæ Regno, nullà lex, vel consuetudo circa thesauros inuenitur, vt recte notat Fagundez, *suprà num. 24.* Vnde in omnibus standum est iuri communi, excepto si thesaurus inueniatur in loco publico: nam cum omnia loca publica pertineant in hoc regno, quoad proprietatem ad Regem, vt patet, *ex ordinatione lib. 2. tit. 26. n. 8.* dimidia pars thesauri, quæ secundum ius commune pertinet ad dominum loci, danda est regi, vt pote domino loci publici, sed hoc debet intelligi post sententiam iudicis, vt bene aduertit Fagundez, *sup. n. 25.* cum enim hæc lex multum deuiet à iure communi, sic debet intelligi, & non aliter. 133

SECTIO XI.

Qualiter acquiratur dominium bonorum, quæ nullius fuerunt, vel quæ pro derelictis habentur, vel quæ inuenta sunt, vbi etiam de bonis incertis, & vacantibus.

SVMMARIVM.

134 *Bona quæ nullius fuere, vt sunt gemmæ, margaritæ, &c. sunt primi occupantis, nisi lege humana alteri acquirantur.*
135 *Bona quæ à domino pro derelictis habentur sunt primi occupantis.*
136 *Quæ bona dicantur pro derelictis?*
137 *Quid dicendum de rebus, quæ tempore naufragij mittuntur in mare?*
138 *Quid de rebus quæ ab incendio, vel à faucibus feræ eripiuntur?*
139 *Quid de lignis, quæ vi fluminum inundantium asportantur?*
140 *Quid de rebus in platea inuentis?*
141 *Quid faciendum si dominus consumpta re inueniatur?*
142 *Quam diligentiam debeat facere inuentor?*
143 *Quæ bona dicantur incerta & cui applicanda sint?*
144 *Cui restituenda est res, quando dominus ignoratur, si res restituenda venit ex radice iniustæ acceptionis?*
145 *Cui restituenda est quando venit restituenda ex contractu iusto, vel ex re bona fide accepta, si dominus ignoratur?*
146 *Cui pertineant bona quæ dicantur vacantia?*

134 Dico primò: bona, quæ nullius fuerunt, vt sunt gemmæ, margaritæ, capilli, & alia similia, sunt primi occupantis, nisi lege aliqua humana illorum dominium alteri applicetur; vt diximus, *sectione antecedenti.* Ita cum communi sententia Lugo, *de iustitia d.6.num.*97.

135 Dico secundò: bona illa, quæ à proprio domino pro derelictis habentur, sunt primi occupantis. In hoc conueniunt. DD. Quæ autem bona dicantur pro derelictis? est tota controuersia inter DD. Et in primis quando de domini intentione non constat, id ex coniecturis colligendum est, vt bene aduertit
136 Lugo, *suprà num.*99. Si enim dominus potest rem facile recuperare, eamque negligit, & tacet, videtur pro derelicto habere. Vnde ea quæ in tempestate proiiciuntur causa leuandæ nauis, vel nauis ipsa relicta in medio fluctuum fracta, & allisa, non habentur pro derelicto, cum dominus nec vult illa proiicere, & proiecta optat ad se reuerti; vnde hæc si ab aliquo eripiantur, sunt sui domini deductis expensis, & pretio laboris in eis extrahendis restituenda.

137 Excipe nisi res, quæ proiicitur in mare tempore naufragij, vel relinquitur in naui fracta, & allisa sit statim peritura: nam si res sit statim peritura, ita vt quod nulla spes sit domino ea bona iterum recuperandi, quia nullus est qui etiam pecunia oblata vellet ea propter periculum vitæ eripere, tunc habentur pro derelictis, & ideo fiunt primi occupantis, non tamen, si erat spes domino ea recuperandi. Ita Decastillus, *lib.2.tract.2.disp.9.dub.*15.*num.*403. Trullenc. *lib.7. Decalog.cap.2. dub.9.num.1. in fine.* Petrus, Nauarra, Mercado, Syluester, quos refert Fagundez, *de iustitia lib.2.cap.16.num.*14. Hinc fit quod si quis ad alleuiandam nauim tempore naufragij proiiciat in mare res compositas in arca, vel fardis, non haberi pro derelictis, siquidem spes esse potest ea iterum recuperandi transacto naufragio; secus dicendum est, si proiiciat sacchari arcam, vel farinam, vel papyrum: nam hæc statim pereunt, ac per consequens non est spes ea iterum recuperandi. Ita Glossa, *ad l.si quis ff.pro derelicto*, & à fortiori DD. pro nostra sententia.

Quibus adde quod licet hæc omnia, sicut quæ 138
ab incendio, vel à faucibus feræ eripiuntur, etiam cum periculo vitæ, pertineant ad dominum, vt cum multis vult Palaus, *disp.vnica p.*18.*de iustitia num.*3. id [illegible]et intelligi, deductis expensis, & æstimatione laboris, & periculi, quod in liberanda re, quis apposuit. Hæc autem in simili euentu, tanti sæpe valent, quantum valet res ipsa, aut pluris. Vnde quamvis prior dominus ius habeat vendicandi rem solutis illis operibus, & expensis, potest tamen credi remittere eam recuperanti pro pretio, ac labore posito in recuperatione illius. Vnde si dominus nihil dicat, poterit quis rem quam è fluctibus eripuit retinere, tanquam ratione periculi concessam, vt probant Lessius, *lib.2.cap.5.dub.*17.*num.*67. Fagundez, *de iustitia lib.2.cap.*16.*n.*7. Trullenc. *suprà n.*1.

Et idem dicendum est de lignis, quæ vi fluminis, 139
& inundatione asportantur, si enim exigui sint, & dominus longe absit, & habenda sunt pro derelictis, si vero sint talia, quæ prudentis arbitrio iudicatum fuerit velle dominum, vt sibi restituantur, ei reddenda sunt, dummodo soluat quanti industria, & labor in illis eripiendis æstimatur, dominus verò agri potest iudicio contendere, vt domino, lignorum tempus designetur, intra quod ligna à prædio extrahat, sin minus tanquam derelicta habeantur. Palaus, *suprà num.*5.

Dico tertiò: qui aliqua bona forte in platea, vel 140
alio loco inuenit, si facta sufficienti diligentia dominum non inuenerit, tuta conscientia ea sibi potest retinere, & non tenetur ea in pauperes distribuere, etiamsi diues sit. Ita Sotus, Ledesma, Sarmiento, quos refert, & probabile putat cum Vasquio, Decastillus, *lib.2.tract.2.disp.9.dub.*15.*num.*422.& 431. Megala, quam refert, & sequitur Diana, *p.2.tract.3. resol.*5. Lopez, Lessius, Aragonius, Malderas, & alij, *quos refert*, Lugo, *de iustitia d.6.n.*138. Caramuël, *in Theologia morali lib.2. num.*322. Basæus, *verbo bona incerta num.*2. contra multos, quos refert, & sequitur Lugo, *suprà.*

Ratio autem est; quia quoties dominus non habet spem rem suam recuperandi, cedit iuri suo, & secundum humanam æstimationem non vult de illa disponere; ergo fit primi occupantis, patet consequentia, quia licet illa bona adhuc physicè habeant dominum, statim atque facta diligentia dominus non compareat, moraliter indicantur sub nullius dominio propter voluntatem præsumptam domini nolentis amplius de re illa disponere; sed quando res est moraliter sub nullius domino fit primi occupantis, producit enim illam inuentor de non esse humanitus ad esse humanitus vt bene aduertit Caramuël, *suprà*: ergo fit primo occupantis ac per consequens non tenetur eam in pauperes diuidere.

Sed quæres, quid faciendum si dominus consum- 141
pta omnino re inueniatur? Respondeo quod si res bona fide fuit consumpta, quia inuentor fecit sufficientem diligentiam pro domino, nec ex illa re inuentor factus sit ditior, ad nihilum teneri, bona enim fide, & titulo D. prouidentiæ consumpsit, vt bene cum Soto, notat Decastillus, *suprà num.*424. Quod si res extet, vel

vel aliquid in quo inuentor factus sit ditior, tenetur rem, vel illud in quo factus est ditior, suo domino comparenti redere, quia nemo debet alienis rebus ditescere. Ita cum Lessio, Decastillo, Tamburinus, *tract.4.lib.8.cap.1.§.9.num.28.*

142 Quam autem diligentiam debeat adhibere inuentor pro domino, vt eo non inuento possit rem sibi retinere? Mirum est quàm variè loquantur DD. vt videre est apud Caramuëlem, *suprà n.330.* Dicendũ tamen existimo, id ex loco vbi res inuenitur, & ex grauitate rei inuentæ, & ex aliis circunstantiis pendere; maior enim diligentia requiritur pro grauiori, quam pro minori re. Vnde id ex prudentis arbitrio discernendum est, si enim res inuenta minus valeat, quam expensę in inquisitione domini faciendę, proculdubio censetur pro derelicta, vt bene aduertit Caramuël, *suprà*: vide etiam Basæum, *verbo bona incerta num.1.*

143 Dico quartò: bona incerta dicuntur, quæ dominum creduntur habere, sed ignotus est, non enim dicitur dominus ignotus, quando scitur rem pertinere ad vnum ex duobus, vel tribus; in hoc enim casu dominus non ignotus, sed incertus est. Et idem dicendum est quando damnum infertur pluribus de vna ciuitate, vt si ciuitas bello iniusto deprædetur; in his ergo casibus, si dubium solum sit ad quem ex tribus res pertineat, diuidenda est inter illos, iuxta ipsorum voluntatem, & pro rata maioris probabilitatis, & dubij, si vero damnum datum fuit pluribus ex vna ciuitate, & nescitur quibus illatum est, debet restitutio fieri viro probo, vel Episcopo, aut magistratui, vt diuidat inter singulos ciues pro damno accepto, quantum fieri potest Lugo, *de iustitia d.6.num.*148. Decastillus, *lib.2.tract.2.disp.9.n.365.* Tamburinus, *lib.8.cap.1.§.3.n.19.* Quod si hoc idem non potest, vt accidit, quando quis defraudauit in pretio, vel mensura eos, qui emunt minutiores cibos, non enim potest scire, quos in particulari læsit, scit tamen læsisse hanc viciniam, hanc ciuitatem, hunc populum, tunc iudicio prudentis viri, aliquod bonum commune his defraudatis faciat, quo quantum fieri potest damnum compensetur; Tamburinus, *lib.8. cap.1. §.3. n. 19.* Decastillus, *suprà num.366.* Quod si damnum non ciuibus particularibus, sed bonis communitatis, v. g. eius redditibus, vel fundo illatum est, non ciuibus particularibus, sed communitati ipsi facienda est restitutio; in his enim casibus, vel non ignoratur dominus, vt quando quis læsit bona communitatis, vel tantum est incertus dominus, non tamen ignoratur, cum inferens damnum sciat rem pertinere ad ciues illius ciuitatis, vel ad vnum ex tribus, nescit tamen, quibus in particulari. Ita Tamburinus, *suprà num. 9.* Decastillus, *suprà num.365.*

144 Dico quintò: quando nulla humana industria cognosci potest, cui, vel quibus res debetur, quo casu proprie dicimus dominum ignorari, si res restituenda venit ex radice iniustæ acceptionis, vel similis iniustitiæ, tunc si facta diligentia dominus inueniri non potest, res pauperibus; vel loco pio restituenda est. Ita statuit Alexander III. *cap. cum tu de vsuris*, quod doctores extendunt ad incerta ex aliis delictis debita, vt ex furto, rapina, damno dato, & iniquis contractibus, ne hominibus iniquis integrum sit, ex vsuris, iniquitate, & iniuriis ditescere, vt bene cum communi sententia docet Decastillus, *suprà num. 368.* Non tamen hæ res debentur pauperibus, vel loco pio ex iure naturæ, sed solum ex iure positiuo, vt bene obseruat Basæus, *verbo bona incerta n.4.* & cum multis Decastillus, *suprà n.371.* Poterit tamen habens talia bona incerta, etiam iniuste acquisita, ea sibi retinere, si vere pauper sit, non enim deterioris conditionis aliis pauperibus esse debet. Ita Tamburinus, *suprà n.20.* & cum Petro, Nau. Filliucio, Lessio, Molina, Diana, *p.4.tract.4.resol.46. & 113.* Basæus, *verbo bona incerta num.5.* Imò poterit, etiamsi diues fuerit vti bulla compositionis, vt cum Ioanne à Cruce, notat Tamburinus, *suprà numero 19.* Applicata autem re pauperibus, vel per bullam compositionis, post factam debitam diligentiam, si postea dominus comparuerit, is cui res applicata fuit ad nihilum tenetur, si res iam non extat, & in hoc nihilo factus sit ditior; quod si extet, vel in aliquo factus sit ditior, debet rem, vel id in quo factus est ditior restituere, vt cum multis docet Tamburinus, *suprà num.28.* quamvis satis probabile sit, neque pauperem, nec illum, qui per bullam compositionis rem accepit, ad aliquid teneri, etiam si res extet, vel in aliquo factus sit ditior, vt cum Vasquio, Azorio, Henriquez, tenet Basæus, *suprà num. 8.*

145 Dico sextò: quando res incerta restituenda fuerit, ex contractu iusto, vel ex re, quocunque modo bona fide accepta, licitum est vnicuique illam habenti eam sibi retinere, si facta diligentia dominus non compareat, hæc enim cum rebus inuentis comparari possunt, & tanquam adespota fiant primo occupantis, vt cum Palao, Nauarro, docet Tamburinus, *suprà n.31.* & cum Lessio, Basæus, *suprà n.4.*

146 Dico septimò: bona vacantia, ea scilicet, quæ domino vacant, eo quod dominus illorum decesserit hærede non relicto, qui ab intestato succedat; hæc igitur bona spectato iure communi Fisco, adiudicata sunt in regios sumptus, *l. vnica C. de bonis vacantib. lib. 10.* Et idem est de iure Regni Castellæ, *l.12.tit.8.lib.5.* Et de iure Lusitano, *lib.2.ord.tit.15. §. 16.* tametsi ex Regia liberalitate captiuis redimendis applicata sunt, *lib.1.ordin.tit.89.§.1.* Ex hac tamen regula excipitur peregrinus, cuius bona vacantia authoritate Episcopi illius loci, in quo decessit distribui debent iuxta, *Authent. omnes peregrini C. immunia de successionib.* nisi forte hospitale, in quo decessit priuilegium succedendi habeat, vti regulariter habent omnia hospitalia Hispaniæ. Vide Molinam, *tract. 2. d. 53.* Palaum, *d. vnica de iustitia p.29.* Decastillum, *lib.2.tract.2.d.9.à num.436.*

SECTIO XII.

De modo acquirendi dominium per alluuionem, accessionem, formationem, confusionem, & mixtionem.

SVMMARIVM.

147 *Alluuione acquiritur dominium, & cui acquiratur.*
148 *Quando res aliena adiungitur rei alicuius, ita vt non possit, salua re, ab ea separari, cui pertineat dominium?*
149 *Quid si possit salua re separari?*
150 *Quid dicendum sit de plantis in solo alieno positis?*
151 *Quid si quis ex aliena materia speciem fingat?*
152 *Quid si ex diuersorum materiis per confusionem fiat vnum tertium?*
153 *Quid si duæ res duorum dominorum inter se misceantur?*
154 *Fur si immisceat rem furatam cum sua, ita vt discerni nequeat, efficitur dominus illius cum obligatione restituendi æquiualens.*
155 *Si eam alicui dedit an recipiens fiat illius dominus?*
156 *Quid si fur rem furatam cum sua non immiscuit, sed solum alicui dedit, an is teneatur ad restitutionem, siue bona siue mala fide acceperit.*

147 Dico primò: Alluuione acquiritur dominium, *l. adeo §. 1. ff. de acquirend. rer. domin.* Est autem alluuio, incrementum, vel decrementum, quod flumen decursu temporis prædio alicui præstat. Hoc autem incrementum, aliud est latens, aliud patens; latens est quod paulatim, & quasi latenter flumen adiicit, hoc autem incrementum, vel decrementum eius est, cuius est prædium, cui adiungitur, quia vix à prædio distinguitur, patens vero est quod palam, & patenter fit, vt quando ex fluminis vi detrahitur aliqua pars fundi alicuius, & transfertur in fundum alterius; & hoc incrementum pertinet ad dominum agri, à quo sublatum est. Si vero alluuione in medio fluuij fiat insula, diuiditur inter vicinos illius, qui sunt è regione oppositos. Si insula sit magis vicina vni, quam alteri, ad illum pertinet, cui vicinior reperitur, quod si fluuius diuertat per alium alueum ab antiquo, nouus alueus fit publicus, vel eius cuius est fluuius, antiquus vero alueus accrescit illis, qui agros vtrinque habent. Quod si fluuius ex agro alicuius insulam faciat, nemo dubitat insulam esse illius, cuius erat ager, insula tamen in medio maris est primi occupantis. Ita ex variis testibus probat Palaus, *disp. vnica p. 21. num. 6.* Molina, *tom. 1. d. 57. Lugo de iustitia d. 6. num.* 157. vbi etiam inueniens, an hæc accrescant vsufructuario, an domino, an feudatario? quæ sunt quæstiones pertinentes ad iurisperitos.

148 Dico secundò: quando res aliena adiungitur rei alicuius, ita vt non possit ab illa separari salua re, vt si fila purpurea aliena fuerint intexta cum aliis filis alterius domini, vestemque composuerint, tunc fila purpurea cadunt sub dominio illius, cuius est vestis, ipse tamen tenetur reddere domino æstimationem suorum filorum purpureorum. Et idem dicendum est de pictore pingente in tabula aliena: nã si pictura pretiosior sit tabula, totum erit pictoris cũ obligatione soluendi pretium tabulæ, secus si tabula pretiosior sit pictura: nam tunc totum erit domini tabulæ, cum obligatione soluendi æstimationem picturæ. Ita Tamburinus, *lib. 8. Decalog. cap. 3.*
149 *§. 4. num. 13. & §. 5. n. 6.* Quod si res adiuncta separari possit salua re, vt si tuo annullo inseratur adamans alterius, vtrumque permanet sub dominio illius, cuius antea erat, cum enim vtrunque separari possit, non est cur non separentur, & vnumquodque detur domino suo. Ita Lugo, *suprà n. 160.* Decastillus, *lib. 2. de iustitia tract. 2. d. 5. num. 184.* Sed quid si in solo alieno domum ædifices? Respondeo, quod si bona fide ædificasti, domum esse illius, cuius est solum, ipse tamen tenetur tibi expensas soluere, si commodum ex eo ædificio accepit, secus si mala fide ædificasti: nam tunc nihil dominus soli tenetur soluere, neque diruto ædificio vindicatio eius materiæ tibi competit, quia præsumeris donare, vel temere fecisse, vt constat, *ex §. certe instit. de rer. diuisi.*

150 Et idem dicendum est de plantis, & arboribus, quæ domino soli, in quo sunt positæ cedunt. Quare si alienas plantas tuo solo posueris tuæ sunt, teneris tamen illarum æstimationem reddere. E contra vero si alienum solum seminaueris ad dominum soli pertinet totum, tu vero ab eo æstimationem seminis exigere potes, si bona fide seminasti, secus si mala fide. Planta vero æque in tuo, & in alieno fundo radices mittens, tibi & alteri communis erit. Sed quid si iuxta tuum molendinum in eodem flumine aliud ædificetur? Respondeo, quod si fluuius sit nauigabilis neminem ibi absque licentia reipublicæ posse molendinum aliquod ædificare, si vero fluuius sit innauigabilis, vel in casu quod sit nauigabilis, si detur licentia reipublicæ, potest quilibet, siue infrà, siue supra aliud molendinum ædificare, dummodo aquam priori non detrahat, nec diminuat vllo tempore, nec impediat vsum aquæ, sicut antea habebat. Sed de his vide latius Palaum, *suprà p. 20. per totum*, vbi plures textus citat, & authores.

Dico tertiò: si quis ex aliena materia speciem 151 fingat, eius erit species, cuius est materia, si species in antiquam materiam reuerti potest, vt si quis ex auro faceret sciphum, siue faciens sciphum bona, siue mala fide processerit; species enim accessoria est materiæ. Ita Palaus, *suprà, p. 21. num. 2.* At si species in antiquam materiam reuerti nequeat, vt si ex vuis, quis faceret vinum, si bona fide processit existimans vuas esse suas, dominium vini acquirit, cum obligatione reddendi domino vuarum æstimationem; secus si mala fide processit, vti præsumi debet, dum non probat contrarium: nam tunc dominium vini pertinet ad dominum vuarum; quia præsumitur facientem vinum illud donasse, vel temere fecisse. Ita habetur, *l. de eo ff. si quis ff. ad exhibendum*, Palaus, *suprà num. 3.* & alij communiter.

Dico quartò: si ex diuersorum materiis per con- 152 fusionem fiat vnum tertium vt si ex vino vnius & melle alterius fiat mulsum si ex vtriusque consensu vel casu fiat, dominium mulsi eis pro indiuiso competit & ad iudicem pertinet diuidere pro rata partium, si vero altero solo sic volente nesciente vel nolente altero ad illum pertinet dominium mulsi qui operam & maiorem partem materiæ apposuit quibus tertium illud corpus conflatum est cum obligatione tamen reddendi æstimationem partis alienæ. Ratio autem est quia accessorium sequitur principale sed ex his principalior est opera & pars materiæ quam sola altera pars materiæ: ergo. Dixi qui maiorem partem materiæ apposuit: nam si quis paruam mensuram sui mellis cum magno dolio vini alterius misceret dominium pertineret ad dominum vini cum obligatione reddendi æstimationem mellis propter eandem rationem. Ita cum Palao, & aliis Tamburinus, *lib. 8. cap. 3. §. 4. num. 11.*

Dico quintò: si duæ res duorum dominorum, ita 153 inter se misceantur, vt ex eis non resultet aliud tertium, vt fit quando ex confessione mellis, & vini resultat mulsum, sed solum in se sint indistinguibiles, propter similitudinem, quo casu dicimus dari mixtionem, siue res mixtæ sint frumentum, gallinæ, pecora, pecunia, &c. si ex consensu vtriusque domini, vel casu misceantur, vtrique competit dominium mixti, & ad iudicem pertinet diuidere pro rata partium, si vero ex sola voluntate miscentis fiat mixtio, tunc si pars, quæ miscetur propriis rebus est minor, vel æqualis, vel non multum excedens, & miscens habuit animum acquirendi dominium expressum, vel implicitum, proculdubio totius cumuli dominium acquisiuit, siue cumulus fuisset hordei, frumenti, pecuniæ, pecoris, &c. siquidem ex vna parte datur voluntas acquirendi dominium, & ex alia perinde se habet miscens, ac si frumentum, vel pecuniam expenderet; id enim æquiualenter facit illa confusa mixtio, qua partes vtriusque minimè discerni possunt. Secus diendum est, si in miscente defuit animus acquirendi dominium, sine enim voluntate non acquiritur dominium rei, vel quando res aliena multum excedit propriam, vt si quis modico frumenti cui adiungeret horreum frumenti alieni; tunc enim non iudicatur facta vlla admixtio, cum parum pro nihilo reputetur. Ita cum aliis Tamburinus, *lib. 8. tract. 3. cap. 3. §. 4. à num. 15. vsque 19.* Palaus, *disp. vnica, p. 21. n. 5.* quidquid in aliquibus contradicat Lugo, *d. 6. de iustitia num. 362.*

Hinc

Hinc fit Religiosum miscentem pecuniam alienam, frumentum, vel quodcunque mixtibile cum suo, non facere contra paupertatem; quia cum non habuerit voluntatem acquirendi dominium, res mixta adhuc est sub dominio prioris domini, licet propter similitudinem discerni nequeat. Vnde si pereat cumulus, vtrique pro sua parte periit. E contra vero fur, si rem furtiuam cum sua misceat, ita vt
154 discerni nequeat, efficitur dominus illius cum obligatione restituendi æquiualens; per actionem namque furandi clare expressit voluntatem acquirendi dominium. Vnde si postquam rem furatam cum
155 sua miscuit, & partem illius cumuli, vel totum alicui dedit, siue recipiens bona, siue mala fide receperit, ad nihilum tenetur, si fur potens est per alia bona restituere, licet nolit, siquidem à vero domino, & sine damno creditorum accepit, cum per alia bona possit eis restituere.

Secus si fur impotens remanet ad restitutionem: nam tunc recipiens mala fide, hoc est, conscius furti, cooperatur iniustitiæ furis, complendo per acceptationem donationem iniustam, quæ efficax esse non potest sine acceptatione, vt bene cum communi sententia notat Palaus, *de iustitia d. vnica p.14. numero 7.* quamvis etiam in hoc casu, si accipiens rem non induxit furem ad dandum, sed solum rem accepit, etiam cum mala fide, non teneri recipientem ad restitutionem docet etiam probabiliter Molina, *tract.2. de iustitia d.328. concl. 3.* & Petrus Nauar. Lessius, Salas, quos refert, & probabile putat *ibi num. 6.* Tamburinus, *lib. 8. Decalog. tract. 3. cap.3.§.4.num.26.* & cum Laiman, Lugo, *disp.17. de iustitia num.17.* Diana, *p.2. tract.5.resol.39.*

156 Quod si fur prædictam pecuniam furatam non immiscuit cum sua, sed solum illam alicui dedit, siue recipiens bona, siue mala fide receperit, tenetur illam suo domino restituere eo ipso quod cognoscit esse furatam: quod si cum alia sua immiscuit, adhuc tenetur in æquiualenti restituere, siue bona, siue mala fide susceperit; quia in tota illa quantitate, quam cũ sua immiscuit, factus est ditior quod si illa bona fide à fure recepit, in totum consumpsit, ad nihilum tenetur, si in aliquo non est factus ditior, vt suppono, Tamburinus, *suprà num. 25.* & cum Sanchez, Petr. Nauarra, Decastillus, *lib.2.tract.2. d.5.num.190.*

DISPVTATIO V.

De modo acquirendi dominium in rem alterius absque eius consensu, quod fit per præscriptionem, vel vsucaptionem.

SECTIO I.

Quid sit præscriptio, & vsucaptio.

SVMMARIVM.

157 *Quid sit præscriptio, explicatur.*
158 *Vsucaptio explicatur, & diffinitur.*
159 *Præscriptionis, & vsucaptionis beneficium ob bonum publicum introductum est.*
160 *Beneficium præscriptionis, tam in foro externo, quam interno locum habet.*

Dico primò: relictis variis acceptionibus, præscriptionis, de quibus Decastillus, *lib.2. tract. 1. d. 1. num. 152.* Præscriptio proprie accipitur pro dominij acquisitione, vel iuris alieni elisione ex tempore legibus diffinito prouenientε. Vnde in hoc sensu accepta diffinitur, est acquisitio dominij, & iuris per possessionem legitimo tempore ex legis præscripto constitutam. Ita communiter DD. Vsucaptio vero diffinitur, est acquisitio dominij per continuationem temporis lege diffiniti. Differt autem vsucaptio, à præscriptione, quod vsucaptio est acquisitio dominij per vsum rei captæ, præscriptio vero sæpe extenditur ad extinctionem iuris realis, seu personalis alterius, absque vlla dominij acquisitione & iuris alieni vsu, ideoque præscriptio latius patet, quam vsucaptio, cum tamen omnis vsucaptio sit præscriptio, vt bene notat Palaus, *disp. vnica de iustitia p. 22. num.4.* Sumpto igitur nomine dominij, pro acquisitione cuiuscunque iuris, tunc vtraque vox præscriptio, & vsucaptio idem significant, vt bene cum Molina aduertit Decastillus, *lib.2. tract.1. d.1. num.164.* 157 158

Dico secundò: hoc beneficium præscriptionis, vel vsucaptionis ob bonum publicum introductum est. Primò ne lites protraherentur, & ne possessores immortali timore teneantur. Secundò ne longo tempore dominia rerum confusa, & incerta essent. Tertiò ne homines in rebus, & iuribus suis conseruandis segnes, & negligentes essent. Ita habetur, *l.1. de vsucaptionib. & l. vlt. ff. pro socio, & l. vt perfectius Cod. de annali. except. & cap. vigilanti de præscript.* Possunt tamen homines renuntiare huic beneficio præscriptionis, si velint; præscriptio enim primo spectat priuatorum commodum, & secundario bonum publicum; sed quando lex bonum priuatum primo respicit, quam publicum, renunciari potest, *l. si quis in conscribendo C. de pactis:* ergo, Ita cum Alciato, Ripa, Iason, & aliis Palaus, *suprà num.6.* contra Lopez, Rebellum, & alios. 159

Dico tertiò: beneficium præscriptionis, tam in foro externo, quam interno, locum habet. Ita vt præscribens rem alienam nulla obligatione teneatur eam pristino domino restituere. Ita cum communi sententia Palaus, *d. vnica p.22.§.2.num.3.* Trullenc. *lib.7. cap.4. dub.15. n.1.* Ratio autem est, quia respublica potest quemvis dominio suarum rerum priuare, & alteri applicare, quando id bono communi, rectæque iustitiæ administrationi conuenit, sed id conuenit bono communi, ad vitandas lites, & dominorum incertitudinem: ergo præscriptio non solùm in foro externo, sed etiam interno, locum habet. Hæc autem præscriptio non solùm transfert dominium vtile, sed etiam directum in rebus mobilibus, & immobilibus, vt notat cum aliis Palaus, *suprà numero 6.* Trullenc. *suprà num.2.* 160

SECTIO II.

Declarantur conditiones requisitæ ad præscriptionem, specialiter prima, quæ est possessio.

SVMMARIVM.

161 *Quid sit possessio, & vnde dicatur?*
162 *Non est necesse quod possessio semper reali apprehensione acquiratur.*
163 *Vt possessio sit ciuilis requiritur vt nomine proprio fiat, & non sufficit possessio naturalis, & nomine alieno.*

 164 Quoddam

164. *Quoddam corollarium ponitur.*
165 *Quomodo probetur huiusmodi possessio?*

SVppono ad præscriptionem quatuor requiri conditiones, scilicet possessionem, bonam fidem, titulum probabiliter præsumptum, continuationem possessionis cum prædicto titulo, & bona fide per tempus à lege præscriptum. Ita communiter DD. his suppositis,

161 Dico primò: prima conditio sine qua non potest dari præscriptio est possessio, quæ talis à positione pedum appellatur. Est autem possessio insistentia actualis, ac quasi habitualis in re aliqua ex apprehensione corpore, & animo iuris adminiculo pro-
162 ueniens; vt cum Molina, notat Decastillus, *lib. 2. tract. 1. d. 1 num. 62.* Non est tamen necessarium, vt semper reali apprehensione acquiratur possessio, sed
163 satis est, si fictione iuris aliquo actu apprehensioni æquiualenti comparetur, requiritur tamen vt possessio sit ciuilis, & iuridica nomine proprio, & non sufficit possessio naturalis, & nomine alieno.

164 Hinc fit excipientem vestem alienam venditam à fure, etiam bona fide, non fieri illius dominum, quia licet naturaliter illam possideat, non tamen ciuiliter; ciuilis enim possessio est apud pristinum dominum, dum ipse ignarus est rem suam alteri esse translatam; ab eo tamen puncto, quo id ad cognoscit, & non curat recuperare suam vestem, incipit alter possidere illam ciuiliter iuxta, *l. clam. possidere §. qui ad nundinas*, vt cum communi sententia notat Palaus, *disp. vnica p. 22. §. 4. num. 3.* Et eadem ratione, neque colonus, conductor, commodatarius, pignoratitius, tutor, curator, procurator, seruus, filius familias, in his quæ domino, & patribus acquirunt emphyteuta, feudatarius, vsufructuarius, & omnes incapaces possidendi, vt sunt laïci respectu rei sacræ, & Ecclesiasticæ, & regulares præscribere possunt; quia omnes isti vel non possident ciuiliter, & nomine proprio, vel sunt incapaces possidendi poterit tamen vsufructuarius, feudatarius, & emphyteuta fructus præscribere, quia hos nomine proprio possidet. Ita cum communi sententia Palaus, *suprà num. 5.*

165 Dico secundò: huiusmodi possessio probatur, si quis probet se antiquitus possedisse, & de præsenti possidere: nam tunc præsumitur intermedio tempore possessionem continuasse, siquidem à possessione nemo cadit, nisi animum possidendi mutet, quæ mutatio non præsumitur, *cap. maiores §. vltimo de Baptismo*, Ita cum multis Palaus, *suprà numero 7.*

SECTIO III.

Explicatur secunda conditio, quæ est titulus.

SVMMARIVM.

166 *Titulus est causa ex se ad transferendum dominium.*
167 *Non est necesse vt titulus sit verus, sufficit si probabiliter verus putetur.*
168 *Ad præscriptionem triginta, quadraginta, vel centum annorum, nullus titulus requiritur, sed sufficit illius præsumptio, dummodo ius ei non resistat.*
169 *Possessio immemorialis non sufficit ad præscribendum, si constet de mala fide possessoris.*

DIco primò: secunda conditio ad præscribendum est titulus, vt constat *ex cap. si diligenti de præscript.* Titulus autem est causa ex se habilis ad 166
transferendum dominium, vti est donatio, hæreditas, legatum, emptio, venditio, trãsactio; adiudicatio. 167
Non est autem necesse vt talis titulus sit verus: nam hic sine præscriptione sufficit ad transferendum dominium; sed satis est vt probabiliter putetur verus, quamuis re vera sit inualidus. Imò non non est necessarium vt re ipsa semper adsit titulus: nam licet ad præscriptionem decem, vel viginti annorum, necessario titulus ad essedebeat, ad præscriptionem tamen triginta, quadraginta, vel centum annorum, nullus titulus requiritur sed sufficit 168
præsumptio illius, dummodo ius ei non resistat prohibendo scilicet positiuè talem possessionem: nam 169
tunc requiritur possessio immemorialis, quæ etiam non sufficit, si constet de mala fide possessoris, vel de ignorantia etiam inuincibili iuris non dubij, quæ malæ fidei æquiualet, & bene notat Lugo, *de iustitia disp. 7. num. 15.* vide etiam Palaum, *d. vnica p. 22. §. 5. num. 4.* Trullenc. *suprà num. 4.* Decastillum, *suprà n. 220.* Malletum, *malleatione 19. Decalog. Bractea 3.*

SECTIO IV.

Explicatur tertia conditio præscriptionis, quæ est bona fides.

SVMMARIVM.

170 *Quid sit bona fides explicatur.*
171 *Si quis antequam rem incipiat possidere dubitet, an res sit aliena, non ei suffragatur bona fides.*
172 *Quid dicendum si dubium sit in principio possessionis, vt si quis inueniat in monte gemmam & dubitet an habeat dominium.*
73 *Qui bona fide cœpit possidere, postea adueniente dubio, potest prosequi possessionem.*
174 *Quid si per errorem putet se non posse continuare possessionem?*

DIco primò: tertia conditio ad præscribendum 170
est bona fides possessoris, *ex regul. possessor de regul. iuris in 6. & ex cap. vltimo de præscript.* Et autem bona fides credulitas, qua quis sibi prudenter persuadet rem esse suam, vel saltem nescit esse alienam. Hinc fit, quod si quis antequam rem incipiat 171
possidere dubitet esse alienam, non illi suffragari bonam fidem, siquidem cum faciat vicem authoris, debebat probare rem ad alterum non pertinere, & authore non probante reus absoluitur. Secus dicendum est, si postquam rem incepit bona fide possidere, dubitaret an res esset aliena: nam tunc si possessor faciat diligentiam ad inuestigandum, an res sit aliena, potest rem possidere, à quo possessione non potest expelli, nisi positiue illi probetur rem esse alienam: nam in dubio melior est conditio possidentis.

Quod si dubium sit in principio possessionis, non 172
solùm an res sit aliena, sed etiam an possideatur ab alio? vt si quis inueniat in monte gemmam, & dubitet an sit sine domino, vel ad aliquem pertineat? tunc existimo posse inuentorem illam accipere sub conditione, si non sit aliena, & si facta diligentia non reperiat esse alienam, acquirere in eam dominium, non ex vi præscriptionis, cum eam sub conditione possederit, quod non sufficit ad præscribendum, sed quia eam per occupationem fecit suam; cum enim dominus facta diligentia non comparu-

rit, fuit primi occupantis, vt bene notat Lugo, *de iustitia d.7 num.22.*

173 Aduerte tamen quod licet de facto, qui bona fide cœpit possidere, possit postea adueniente dubio prosequi possessionem, absque alicuius iniuria, si tamen per errorem putet se non posse licitè continuare possessionem absque alicuius iniuria, eo ipso amittat bonam fidem, ac per consequens interrupit possessionem spectato tam iure naturali, quam ci-
174 uili, & canonico; siquidem illud iudicium, etsi erroneam reddit conscientiam peccaminosam, cum qua non potest stare bona fides, vt recte docet Palaus, *disp. vnica p.22.§.7. num.3.* Lugo, *suprà n.7.* contra Molinam. Aliter dicendum est si habens rem titulo, v. g. emptionis putet se esse in mala fide, si alias ex alio titulo, v. g. successionis putet se esse in bona fide: nam hic simpliciter est in bona fide, & potest rem præscribere, vt cum Molina, Filliucio, Trullenc. *lib.7.cap.4.dub.3.num.2.* Lugo, *suprà n.28.*

SECTIO V.

An ignorantia inuincibilis iuris, vel facti faciat aliquem bonæ fidei possessorem.

SVMMARIVM.

175 *Ignorantia crassa non facit bonæ fidei possessorem.*
176 *Ignorantia facti causat bonam fidem in possessore ad præscribendum.*
177 *Ignorantia inuincibilis iuris clari in foro conscientiæ facit bonæ fidei possessorem.*
178 *Quid dicendum sit in foro externo?*

175 SVppono ignorantiam crassam, & affectatam, non facere bonæ fidei possessorem in hoc conueniunt DD. difficultas igitur solum est de ignorantia inuincibili. Hoc supposito,

176 Dico primò: ignorantia, & error facti, vt si quis rem à fure, vel à pupillo acciperet, ignorans esse furem, vel pupillum, causat bonam fidem in possessore ad præscribendum; siquidem possessor credit rem sibi competere, titulumque legitimum ad eam præscribendum habere, etiamsi re vera non habeat. Et idem dicendum est de ignorantia iuris non clari, sed ambigui, quia ipsa ambiguitas iuris facit probabilem vtramque partem; posita autem opinione probabili pro vtraque parte, potest quis quamcunque probabilem partem sequendo rem præscribere vt cum Lessio, Filliucio, Bonacina, & aliis communiter Trullenc. *suprà, dub.4.num.4.* Lugo, *suprà num.29.*

177 Dico secundò: ignorantia inuincibilis iuris clari, vt si quis aliqua comparuerit per contractum vsurarium, existimando vsuras esse licitas, in foro conscientiæ facit bonæ fidei possessorem ad præscribendum. Ita Medina, *Cod. de restititutione quæst.* 17. *§. antepenultimo,* probabile putat cum Lessio, Lugo, *d.7 num.32.* Palaus, *d. vnica p.21.§.7. num.2.* quidquid dicat cum communi sententia Fagundez, *de iustitia lib.2.cap.15 num.15.* Trullenc. *suprà num.3.* Ratio nostræ resolutionis est; quia ex eo leges dicunt cum ignorantia iuris dari non præscribi, quia cum tali ignorantia non præsumitur bona fides; atqui in foro conscientiæ constat de bona fide, vt suppono; ergo in foro conscientiæ, in quo de hac veritate constat, cum tali ignorantia datur præscriptio. Confirmatur quia etiam in contraria sententia sufficit ignorantia inuincibilis iuris clari ad præscribendum fructus ex tali re vt tenet cum multis Trullenc. *suprà num.3.* & vt miles, mulier, minor, & rusticus, & alij similes, præscribant, quia hi præsumuntur bonæ fidei possessores, vt docet Lessius, *lib.2.cap.6.dub.5.num.15.* Sed etiam alij in foro conscientiæ sunt bonæ fidei possessores: ergo.

Imò addo, Quod si in foro externo constet ignorantiam fuisse inculpabilem valere præscriptionem, 178
non solùm in foro interno, sed etiam externo. Fateor tamen in foro externo difficilem esse huius ignorantiæ inculpabilis probationem; quia aduersus præsumptionem iuris, & de iure non admittitur regulariter probatio nisi ex causa extraordinaria, ex iudicis benignitate, vel restitutione in integrū, si qua mihi iusta causa esse videbitur, *iuxta l.1. in fine ff. ex quibus causis maiores;* at missa hac probatione, & constituto, vel ex confessione partis aduersæ, vel aliunde, præscribentem omnem in perscrutanda veritate diligentiam adhibuisse, præscripto in vtroque foro effectum haberet. Ita Palaus, *suprà num. 6.*

SECTIO VI.

An mala fides authoris noceat bonæ fidei successoris?

SVMMARIVM.

179 *Mala fides authoris nocet successori vniuersali.*
180 *Successor in particulari valide præscribit modo bonam fidem habeat.*
181 *Idem dicendum est in successore in officio, vel beneficio.*
182 *Potest quis habere bonam fidem respectu vnius partis fundi, & non respectu alterius.*
183 *Bona fides antecessoris prodest successori ad præscribendum?*

DIco primò: mala fides authoris nocet successori 179
vniuersali, hoc est, qui accepit rem, vt hæres immediatus, qualis est filius, nullo tempore potest eam præscribere, etiamsi eam bona fide acceperit; quia hæres defuncti ita repræsentat personam defuncti, vt succedat in omnes eius obligationes, & onera; cum ergo prædecessor ob malam fidem, & iniustam rei acceptionem, & retentionem contraxerit obligationem restituendi, & impediendi præscriptionem illius rei, & refaciendi omnia damna, hæres in hac ipsa obligatione succedit, & ideo non potest cooperari præscriptioni, quam ipse tenetur impedire. Ita cum multis Lugo, *d.6. num.60.* Basæus, *verbo præscriptio n. 7.* Non est tamen improbabile hæredem posse præscribere spatio triginta annorum Basæus, *suprà n.7.* Palaus *d. vnica p.22.§.9.n.3.* Hæres tamen mediatus, id est, hæres huius hæredis, potest eam tempore ordinario præscribere, si bona fide hæres prior possederit. Basæus, *suprà num.7.*

Dico secundò: successor in re particulari, vt dona- 180
tarius, emptor, & legatarius, &c. valide præscribit, modo bonam fidem habeat, non enim personam authoris repræsentat, sed tempus computandum est à die obitus defuncti, & non ante. Ita cum communi sententia, Basæus, *suprà n.7.* Et idem dicendum est de successore in officio, vel beneficio, aut dignitate Ecclesiastica: nam licet eius prædecessor ob malam fidem non possit præscribere, bene tamen successor; quia hic non possidet à defuncto, nec eius personam repræsentat, sed ex concessione, vel collatione eius, ad quem pertinet beneficium aut dignitatem conferre Basæus, *suprà num. 7.* & cum Molina, Felino, & aliis, Lugo, *suprà n.6.* Et idem dicendum est de eo, qui bona fide accepit rem alio titulo, vt legati, donati, empti, ab authore malæ fidei, hic namque potest præscribere tempore ordinario, præterquam

terquam in duobus casibus, primus est si res sit immobilis, & is contra quem præscribitur ignoret eam ab alio possideri. Secundus est si illa res sit furtiua, vel vi possessa, tunc enim requiruntur triginta anni. Ita cum Lessio, Basæus, *suprà num.* 8.

182 Tandem potest quis habere bonam fidem respectu vnius partis fundi, & non respectu alterius, respectu vsusfructus, & non proprietatis rei; Secus dicendum est de mala fide eiusdem rei, respectu diuersarum personarũ v.g. possidet quis fundum, quem putat esse, v.g. Petri, cũ tamen re vera non sit, sed Pauli: non potest præscribere contra Paulum, quia licet credat rem esse Petri, conscientiam habet rem esse alienam, cum tali autem conscientia stare non potest præscriptio. Ita cum communi sententia Lugo, *d.* 7. *n.* 16. Palaus, *sup.* §. 10. *n.* 3. contra Molinam, Egidium, Felinum, & alios, quos ibi refert Palaus, *num.* 1. An autem bona fides prædecessoris prosit successori ad

183 præscribendum? Respondeo affirmatiuè. Vnde si successor dubitet an res relicta sit aliena, si facta diligẽtia, non comperiat certo esse alienam, potest iẽ accipere, & possidere bona fide, nõ obstante tali dubio, ob bonam fidem sui prædecessoris, in cuius iure, & possessione ipse succedit, quæ possessio nõ minus deseruiet ad præscriptionem, quã si absque vllo dubio incepisset possidere. Ita cũ Sanc. Molina, Lugo, *sup. n.* 64.

SECTIO VII.

An in aliquo speciali casu possit cum mala fide præscribi.

SVMMARIVM.

184 *In nullo casu dari potest præscriptio cum mala fide.*
185 *Potest dari lex quæ præcipiat quod aliquis sine possessione bona fidei positiua sed tantum absque mala fide aliquid præscribat.*
186 *Damnatus ad pœnam, vel ad amissionem suorum bonorum potest certo tempore præscribere contra fiscum.*
187 *Potest quis extinguere ius quod alter habet ratione seruitutis in re sua, & præscribere passiuè libertatem.*

184 Dico primò: in nullo casu dari potest præscriptio cum mala fide vt patet, *ex c. vltimo de præscriptionib.* Nec dari potest lex quæ inducat præscriptionem in fauorẽ possessoris malæ fidei; hoc enim esset fauere iniuriis proposito illis præmio præscriptionis,

185 potest tamen dari lex quæ ob bonum publicum præcipiat quod aliquis sine possessione bonæ fidei positiuæ; sed tamen absq; mala fide aliquid præscribat vel quasi præscribat; & ita videtur lege sancitum vt seruitutes, v.g. viæ, aquæductus &c. præscribantur per hoc solum quod is cui debentur certo quodam tempore eis non vtatur: ad quem effectum nõ est necesse quod is, qui præscribit habeat bonam fidem positiuam qua credat se non debere talem seruitutem: nam etsi sciat se illam debere dum tamen non resistit nec impedit habentem illud ius ne illo vtatur id sufficit ad præscribendum. Ita Lugo *de iustitia d.* 7. *n.* 48.

186 Hinc fit damnatum ad aliquam pœnam, vel amissionem suorum bonorum, posse determinato tempore præscribere debitum pœnæ, vel bonorum, applicatum fisco; quia ipse non tenetur in se ipsum pœnam applicare, sed tantum pati illius executionem, sine resistentia, excepto casu hæresis, in quo, nec per quadraginta annorum spatium præscribit reus, vel eius hæredes bona confiscata, vt patet, *ex c. accusatus* §. *de hæreticis lib.* 6. *& cap. præscriptionibus eodem titulo*, in odium namque hæresis impeditur in hoc casu præscriptio, Lugo, *suprà num.* 50.

Secundò fit, posse quemlibet extinguere ius, quod 187
alter habet ratione seruitutis in re sua acquisitum, & præscribere passiuè libertatem, vt ita dicam, rerum suarum, si tempore debito ad præscribendum ille non vtatur iure suo, vt si Petrus habeat ius transeundi per meum hortum, extrahendi aquam à meo puteo, pascendi oues, vel venandi in meo agro, si per tempus sufficiens ad præscribendum is seruitutibus non vtatur, & si ego sciam illum per eum non vsum seruitutem illam paulatim amittere, nihil facio illicitum, nec aliunde teneor illum monere, etsi ego sciam illum hoc ius vere, & legitime acquisitum contra me habere. Et licet ego non possideam illam negationem transitus, & libertatem à seruitute, vt quid meum, quod requiritur ad bonam fidem positiuam, non tamen illam possideo mala fide, sed tantum illam possideo naturaliter, quæ possessio naturalis, licet non sufficiat ad præscribendum in his, quæ requirunt actionem ex parte præscribentis, vt si quis vellet ædificium altius protrahere, fenestras aperire, piscari, vel venari, vel pascere oues in alterius agro, contra ius quod alter habet, ne tale ædificium altius protrahatur, vel fenestræ apertiantur &c. sufficit tamen, ad præscribendum libertatem à seruitute, ne quis per meum hortum transeat, vel ex puteo meo aquam asportet &c. si per sufficiens tempus hi, qui tale ius habent eo non vtantur; quia ad hoc nulla requiritur actio ex parte præscribentis, sed tantum non vsus ex parte habentis tale ius. Ita & bene Lugo, *suprà num.* 52. & cum Lessio, Medina, Fagundez, *lib.* 2. *cap.* 15. *num.* 22. *&* 23.

SECTIO VIII.

De quarta conditione ad præscribendum, quæ est continuatio possessionis per tempus à lege præscriptum.

SVMMARIVM.

188 *Res mobilis de iure communi præscribitur triennio, & bona fide.*
189 *Res immobiles priuatorum quo tempore præscribantur.*
190 *Quod tempus requiratur ad præscribendum contra Ecclesiam Romanam, vel contra alios.*
191 *Bona principis quomodo præscribantur.*
192 *Seruitus personalis, quæ debetur personæ à persona nunquam præscribitur.*
193 *Seruitus mixta quæ debetur à re personæ, quomodo præscribatur?*
194 *Initium possessionis quomodo accipiatur in seruitutibus affirmatiuis, & quomodo in negatiuis, vt detur præscriptio?*
195 *Seruitus realis quomodo extinguatur?*
196 *Ius patronatus Ecclesiæ quomodo à laico præscribi possit?*
197 *Beneficium Ecclesiasticum quomodo præscribatur?*
198 *Debita, & actiones æris alieni, & rerum mobilium, & immobilium quomodo præscribantur?*
199 *Bona prohibita alienari, vt sunt maioratus, an & quomodo præscribi possint?*
200 *Contra leges ciuiles an præscribi possit?*

Dico primò: res mobiles de iure communi nouo 188
præscribuntur triennio, & bona fide, & hoc siue sit hominis priuati, siue Ecclesiæ Romanæ, exceptis rebus furtiuis, & iniqua violentia acceptis: nam hæc vt præscribantur à quocunque triginta annos requirunt. Et idem tempus triginta annorum requirunt res mobiles, vt sine titulo præscribantur. Ita cum communi sententia Lugo, *d.* 7. *num.* 69. Decastillus, *lib.* 2. *tract.* 1. *d.* 1. *à num.* 22.

Dico

189 Dico secundò: Res immobiles privatorum cum titulo vsucapiuntur inter præsentes decennio, inter absentes vero spatio viginti annorum. Dicuntur autem præsentes qui sunt in eodem regimine, Lusitane, *os que moraon na mesma comarca*, absentes vero dicuntur qui in alio regimine, Lusitane, *en outra comarca* habent domicilium; excipitur tamen ab hac regula res immobilis, ad aliquem pacto, vel contractu translato, à malæ fidei possessore, quam qui accipit non potest vsucapere vero domino ignorante, ante triginta annorum spatium. Decastillus *sup. num.* 226.

190 Dico tertiò: Ad præscribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanam requiruntur centum anni, contra vero alias Ecclesias, monasteria, & hospitalia, vel pias causas quadraginta anni. Regularium bona ampliora habent priuilegia, de quibus late dixi *in nostro Directorio Regularium*. Mobilia, & immobilia fisco iam incorporata, & acquisita tantum tempore triginta, vel quadraginta annorum vsucapiuntur, nondum vero fisco incorporata, sed vacantia, quia sine hærede aliquis mortuus est, si sint denuntiata fisco, tempus quadriennij sufficit ad præscriptionem, si non sint denuntiata, præscribuntur tempore ordinario, si vero talia bona ob crimen pertineant ad fiscum, scilicet ob non solutum vectigal, ob hæresim, aut læsam maiestatem, in fisco sæculari post quinquenniũ omnis actio fisci expirat; in Ecclesiastico vero, contra Ecclesiam Romanam requiruntur centum anni, contra alias vero Ecclesias quadraginta anni. Decastillus *sup. num.* 224. Aduerte tamen ea, quæ ad fiscum sæcularẽ pertinent ex priuilegio Pontificio, vt sunt bona hæreticorum, non præscribi, nisi iuxta iuris canonici dispositionem, & ita in hoc Lusitaniæ Regno à sacro tribunali inquisitionis practicatur. Fagund. *lib. 2. iustitia c. 15. n. 66.*

191 Dico quartò: Bona Principis, tanquam priuati eodem tempore, quo priuati bona præscribuntur: collectæ pro publica necessitate quadraginta annis. Ius imponendi vectigalia, creandi officia, & tabelliones, legitimandi, quadraginta annis cum titulo, sine titulo vero tempore immemoriali. Quæ vero debentur principi in recognitionem supremæ dignitatis, nullo tempore præscribi possunt. Basæus *verbo præscriptio, num.* 12. Fagund. *lib.* 2. *cap.* 15. *num.* 44. Bona regiæ Coronæ, vt sunt vrbes, Castra, Prata, Syluæ, Saltus, & similia de iure communi præscribuntur spatio triginta annorum, de iure tamen huius Regni Lusitaniæ, *ex ordinatione lib. 2. tit. 26. §. 54. & tit. 45. §. 10.* Sine titulo sunt impræscriptibilia, vt cum Cabedo, Valasco, Reynoto, Fagund. *sup. num.* 72. Tandem bona donata, vendita, legata, vel relicta, ciuitatibus non præscribuntur nisi per præscriptionem contrariam. Fagundez *sup. num.* 71. Lugo *sup. num.* 87. Decastillus *sup. n.* 234.

192 Dico quintò: Seruitus personalis, quæ debetur personæ à persona, nullo tempore præscribi potest, etiamsi quis seruum bona fide possideret. Seruus tamen præscribit libertatem contra dominum, si per viginti annos putauerit se esse liberum, etiamsi titulum libertatis non habeat. Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. cap.* 4. *dub.* 8. *num.* 1 Seruitus mixta, quæ de-
193 betur à re personæ, vt est vsusfructus, præscribitur cum titulo decem annis inter præsentes, & viginti inter absentes; sine titulo vero triginta annis, *l. fin. Cod. longi temporis.* Et idem dicendum est de Emphyteusi, & feudo; nam præscribuntur vt fructus. Trullenc. *sup. num.* 2. Seruitus mere realis, siue sit continua, siue quasi continua, aut discontinua,

quæcunque illa sit, inter præsentes cum titulo præscribitur decem annis, inter absentes viginti; sine titulo vero discontinua inter absentes non præscribitur, nisi possessione immemorabili, continua præscribitur triginta annis. Fagundez *sup. num.* 43.

194 Initium autem possessionis in qua fundatur tota præscriptio, aliter accipitur in seruitutibus affirmatiuis, aliter in negatiuis. In affirmatiuis, vt sunt illæ, in quibus tribuitur ius ad aliquid agendum, vt sunt aquæ ductus, & riuuli ad rigandos campos, incipit possessio à die, quo quis cœpit id bona fide facere, in negatiuis, vt sunt illæ, in quibus datur ius ad impediendum, ne quis aliquid agat in sua domo, vel agro, v.g. ne altius domum erigat, ne fenestras in ea aperiat, ne proprius ædificet, ne personaliter præsens sit tali electioni, ne vallo quis sepiat agrum suum, incepit possessio à die, quo quis prohibet, & impedit alterum, qui id agere intendit Fagundez *sup. num.* 44.

195 Extinguitur vero seruitus realis per non vsum. Itaque in seruitutibus rusticanis, v.g. ducendi plaustra per agrum alienum, pascendi pecora, arenam effodiendi in campo alieno, &c. amittitur solo non vsu per decennium inter præsentes, inter absentes per vicennium. Seruitutes vero vrbanæ, non extinguntur solo non vsu; sed requiritur insuper, vt possessor loci obnoxij seruituti aliquid bona fide faciat, quo incipiat libertatem suam vsucapere, & vindicare, v.g. habet quis ius immittendi tigna in murũ alterius, si eximat tignum, & possessor nihil faciat, quo impediat ne rursus immittat, non perdit vnquam ius suum, bene tamen si possessor foramen obstruat, & alter non vtatur decem annis iure suo. Excipitur tamen quando seruitus, tam vrbana, quam rusticana, est ad vtendum illa per longiora spatia, quam certarum horarum, aut dierum, vt si sit ad vtẽdum aquæductu singulis, vel alternis mensibus, aut hebdomadibus, vel maioribus spatiis, nam tunc tempus duplicatum requiritur, ita vt inter præsentes requirantur viginti anni non vsus, & inter absentes quadraginta. Ita cum Molina, Fagund. *sup. num.* 45.

196 Dico sextò: Si constet Ecclesiam fuisse aliquando liberam, ius patronatus illius à laïco nullo vnquam tempore præscribi potest contra Episcopum. Si est dubium, an fuerit aliquando collationis liberæ? potest præscribi à parochianis, vel à quocunque laïco contra Episcopum spatio quadraginta annorum cum titulo, tempore immemorabili sine titulo Fagundez *lib. 2. cap. 15. n. 47.* Trullenc. *sup. dub. 9. n. 1.* Et eodem modo præscribitur à laïco ius præsentandi rectorem in Ecclesia collegiata, & ius præsentandi ad simplicia beneficia. Trullenc. *ibi n. 2.* In Ecclesia vero non libera, illa scilicet, quæ à prima sua institutione patronum habuit, ius patronatus à laïco contra verum patronum præscribi potest cum titulo colorato decem annis. Inter præsentes, viginti inter absentes, sine titulo annis triginta. Ita cum communi sententia Trullenc. *sup. n. 3.* Ius patronatus regium à nemine præscribi potest in hoc Lusitaniæ regno. Ita cum Cabed. Fagund. *sup. n.* 51. Potest tamen rex ius patronatus contra vasallos præscribere tempore ordinario requisito in præscriptione patronatuum priuatarum personarum. Ita cum Cabed. Fagund. *sup. num.* 52. Ad probationem autem iuris præsentandi, sufficit vnica præsentatio, secuta institutione, seu collatione cum effectu. Ita cum communi sententia Fag. *sup. n.* 50.

197 Beneficium ecclesiasticum cum titulo colorato præscribi potest contra alium ad quem vere pertinebat decem annis inter præsentes, & viginti inter absentes, sine titulo non potest præscribi; quia non po-

test sine canonica institutione acquiri eius possessio. Immo qui pacifice aliquod beneficiũ absq; simoniaco ingressu triẽnio possidet præscribit cõtra actionẽ cuiuscunque impetitoris; vnde postea non tenetur resignare etiam in foro conscientiæ. Hinc fit quod si aliquis simoniace institutus fuit per ignorantiam, quia v.g. pater pro filio ignorante pecuniam numerauit, prodesse regulam triennalem possessori cum bona fide, & huiusmodi titulo colorato, ita vt alia tituli habilitatione, aut dispẽsatione opus non sit. Ita cum Sanchez, Garcia, & aliis, Trullenc. *sup. n.*4.

198 Dico septimo: Debita, & actiones æris alieni, & rerum mobilium, & immobilium de iure communi, & Lusitano regulariter præscribuntur cum bona fide spatio triginta annorum contra creditores, & excluditur actio ad ea petenda. Ita cum communi sententia Fagund. *lib.* 2. *c.* 15. *num.* 54. Trullenc. *sup. dub.* 10. *n.* 1. Legata, & fideicommissa præscribuntur contra legatarium, & fideicommissarium spatio triginta annorum. Ita cum communi sententia Fagund. *sup. n.* 56. Trullenc. *sup. n.* 4. Res hypothecata si possideatur à debitore, vel hæredibus illius, non extinguitur, nec præscribitur actio hypothecaria, quam creditor habet aduersus rem hypothecatã, nisi quadraginta annis, requiritur tamen bona fides in ipso debitore, si vero possideatur ab eo qui non est debitor, nec hæres illius, vt si fuit vendita ei, qui ignorabat hypothecam, præscribit, & extinguitur, decẽnio inter præsentes, & vicennio inter absentes. Ita cum communi sententia Fag. *sup. n.* 55. Trullenc. *sup. n.* 5.

199 Dico octauo: Bona prohibita alienari, vt sunt maioratus, & fideicommissum non possunt præscribi contra eos quibus erat tradendum tempore ordinario; possunt tamen præscribi aduersus omnes successores, etiamsi nati non sint tempore triginta, vel quadraginta annorum. Ita cum Couarr. Lugo *d.* 7. *n.* 147. probabile putat Mol. *de primog. lib.* 2. *c.* 6. *n.* 51. & cum Lessio, Trullenc. *lib.* 7. *c.* 4. *d.* 1. *n.* 4. contra multos, quos refert, & sequitur Fagund. *sup. n.* 58. & cum aliis Palaus *disp. vnica p.* 22. §. 15. *n.* 3. Ratio nostræ resolutionis est, quia tota prohibitio alienationis in his bonis oritur ex voluntate fundatoris, vel testatoris prohibentis alienationem, & ex lege prohibente præscriptionem; sed his non obstantibus, potest præscribi contra actualem possessorem, vt aduersarij etiam admittunt; ergo & contra successores; nam tunc non præscribitur contra successores nondum natos, cum ipsi nondum sint domini bonorum illorum, sed contra familiam, penes quam videtur esse eorum dominium completum, & quæ non est pupilla, sed persona ficta, quam repræsentat possessor actualis, qui non est pupillus.

200 Dico nono: Contra leges ciuiles præscribitur consuetudine decem annorum, quando alias non putatur princeps consensisse in eam consuetudinem aduersus autem legem canonicam requiruntur quadraginta, si consuetudo sit aliquo modo contra ius Ecclesiæ; probabile tamen est sufficere etiam decennium vt in ciuili, quando obligatio subditorum ad seruandam legem non censetur præiudicare alicui iuri Ecclesiæ. Ita cum Filliuc. Lessio, & aliis, Basæus, *verbo præscriptio num.* 13.

SECTIO IX.

Quænam præscribi non possint.

SVMMARIVM.

201 *Sensus quæstionis explicatur.*
202 *Homo liber non potest præscriptione fieri seruus.*
203 *Ea quæ principi competunt in recognitionem supremæ potestatis præscribi non possunt.*
204 *Exemptio à superiore præscribi non potest.*
205 *Ponuntur alia quæ præscribi non possunt, & explicantur.*

SVppono: Hic non esse sermonem de his, quæ 201
tempore ordinario, vt decennio, vel vicennio non præscribuntur, sed indigent tempore longissimo triginta, quadraginta, vel centum annorum, ad sui præscriptionem; nam licet hæc in iure censeantur non posse præscribi, vt cum dicitur, quod res furtiua non potest præscribi, etiam à recipiente illam bona fide à latrone, id de præscriptione ordinaria intelligitur, & non de extraordinaria: sed sermo in præsenti est de his, quæ nulla ratione, vel tempore possunt præscribi: His suppositis,

Dico primo: Homo liber non potest præscriptione 202
fieri seruus. Secundo ea, quæ principi competunt in
recognitionem supremæ dignitatis præscribi ne- 203
queunt. Tertio non potest præscribi exemptio ab
obedientia superioris. Quarto nulla Ecclesia tempo- 204
re generalis interdicti præscribere potest, vt diuina officia celebret alta voce, & pulsatis campanis, quia hæc præscriptio derogat neruum Ecclesiasticæ disci-
plinæ. Quinto res vsibus publicis deputatæ non pos- 205
sunt præscribi, vt fons, via publica, pons, &c. Septimo, limites Regnorum, Prouinciarum, Episcopatuum, Parochiarum, si de his constet, si autem non constet præscribi possunt. Octauo res indiuisa communis pluribus nullo tempore, ab aliquo illorum præscribi potest. Nono res pupilli durante pupillari ætate nequaquam præscribi possunt, ita vt durante pupillari ætate, nec præscriptio incipiat, nec antea cepta continuetur. Ita ex multis textibus, & Doctoribus Palaus, *disp. vnica p.* 12. §. 15. *n.* 1. Basæus, *verbo præscriptio n.* 16. & alij communiter.

SECTIO X.

Qualiter præscriptio currat, dormiat, interrumpatur, vel continuetur?

SVMMARIVM.

206 *Quando currat præscriptio explicatur.*
207 *Quando dicatur dormire?*
208 *Quando dicatur interrumpi?*

DIco primo: Præscriptio currit, & procedit, 206
quãdo post inchoationem eius, bona fide legitime continuatur. Tunc autem non procedit, quando non incepit, vel quia deest possessio ciuilis, vel bona fides, vel quia res non potest alienari, lege resistente, vt fundus dotalis, bona aduentitia filijfamilias. &c. Basæus, *verbo præscriptio num.* 17.

Dico secundo: Præscriptio dicitur dormire, cum 207
ob aliquod impedimentum superueniens suspenditur, & sopitur, tametsi postea reuiuiscat, illud autem impedimentum, quod est sufficiens, ne præscriptio progrediatur, est sufficiens ne primo incipiat, sed non è contra: quia regulariter plura generationi rei, quam illius conseruationi requiruntur. Hinc licet aduersus bona aduentitia filij, dum est sub patria potestate, non possit incipere præscriptio, at si antea cepta erat potest continuari. Ita Palaus *sup. num.* 1.

Dico tertio: Præscriptio interrumpitur, vel na- 208
turaliter, vel ciuiliter, naturaliter quando incepit deesse bona fides, titulus, vel possessio; ciuiliter vero quando per aliquem actum iuridicum interpellatur, vt per litis contestationem, citationem, &c. Basæus *sup. num.* 17. Sed de his vide latius Palaum *sup.* §. 16. *per totum.*

SECTIO

SECTIO XI.

Quibus concedatur restitutio in integrum aduersus præscriptionem peractam?

SVMMARIVM.

209 *Contra præscriptionem datur restitutio in integrum, & in quo consistat?*

210 *Hoc remedium conceditur minoribus, & piis locis.*

211 *Maioribus ætate conceditur in præscriptionem decem, & viginti annorum, dummodo probent præscriptionem ex ignorantia sua fuisse peractum.*

212 *An maioribus concedatur contra præscriptionem longissimi temporis?*

209 DIco primo: contra præscriptionem datur restitutio in integrum, quæ nihil aliud est, quam quoddam remedium, quod finita præscriptione relinquitur priori domino, qui rem suam amisit, vt authoritate iudicis possit restitui in dominium, & possessionem rei amissæ.

210 Dico secundo: Hoc remedium conceditur primo minoribus ætate, id est, qui nondum viginti quinque annos compleuerunt. Secundo piis locis, & Ecclesiis, etiamsi præscriptio sit quadraginta annorum; Ecclesiæ namque concessum est priuilegium minorum, estque ipsa instar minoris, & pupilli. Tertio minoribus ætate conceditur in præscriptione decem, & viginti annorum, modo tamen
211 probent cum iusta, & probabili ignorantia sua, aut omnino sine negligentia præscriptionem fuisse peractam, & habent hi quatuor annos à notitia completæ præscriptionis. Ita Mol. *d.* 80. & cum aliis Lugo, *disp.* 7. *num.* 155.

212 An autem maioribus concedatur etiam restitutio contra præscriptionem longissimi temporis. v. g. triginta, vel quadraginta annorum ex prædictis causis? Affirmat Lugo *ibi*, cui consentit Palaus *disp. vnica p.* 22. §. 17. *num.* 3. quoad alias causas extrinsecas, non tamen quoad causam ignorantiæ inuincibilis, & in hoc sensu explicat textum *l.* 1. *ff. quibus ex causis maiores*, vbi ait iurisconsultus si qua alia iusta causa mihi esse videbitur in integrum restituam; sed de his vide prædictos. DD. vbi late tractant hanc materiam; hæc enim sufficiant de præscriptione dixisse, quæ magis ad iuristas, quam ad Theologos pertinet, & ideo omisi plures textus referre, quos si velis consule Palaum, Lugum, Fagundez, & alios citatos.

DISPVTATIO VI.

De Furto.

SECTIO I.

Quid sit Furtum?

SVMMARIVM.

213 *Ponitur & explicatur furti definitio.*

214 *Quando furtum reseruatur, quid per furtum intelligatur?*

215 *Furtum, & rapina differunt specie.*

216 *Furtum ex genere suo est peccatum mortale, & solum ex indeliberatione, vel paruitate materia potest esse veniale.*

DIco primo: Furtum est acceptio iniusta boni externi, absque vi, & absque vllo consensu eius, cuius est, saltem quoad legitimam tentionem. Ita Mol. *tom.* 3. *d.* 68. *num.* 26. Per particulam, acceptio, excluditur iniusta damni illatio, vt si quis segetem alienam combureret, quod non est propriè furtum. Per particulam, iniusta, excluditur acceptio, qua quis compensat sibi occulte, quod à debitore recuperare non potest. Per particulam, boni externi, excluditur à furto vsurpatio iniusta personæ liberæ, vt si quis hominem liberum in seruitutem redigeret, nam hæc iniuria non est in bona fortunæ, sed contra bona corporis. Per particulam, absque vi, condistinguitur furtum à rapina, in qua interuenit ius contra dominum. Per particulam, Absque vllo consensu eius cuius est, excluditur à furto vsura, quæ licet sit acceptio luceri externi, non tamen fit absque vllo consensu soluentis. Denique per particulam, saltem quoad legitimam tentionem, significatur furtum etiam dari, quando res accipitur clam à non domino, qui tamen eam iuste possidet, vt si quis furetur pignus à creditore illud habente. 213

Dico secundo: Si peccatum furti reseruetur, nomine furti intelligitur furtum, prout accipitur à Theologis, pro vsurpatione, vel contractatione rei alienæ, siue sit mobilis, vel immobilis. Hinc qui expilant hæreditatem defuncti, antequam hæres hæreditatem adeat, & tutores qui vsurpant pupilli bona, & qui rem alienam iniuste retinent, in reseruationem incidunt. Secus dicendum est de eo, qui damnificat, vel qui personam liberam, vel filium à suo patre surripit, vel qui censum non soluit, vel qui rem alienam bona fide consumpsit, & non soluit illud in quo factus est ditior, hi enim in sensu Theologico non sunt veri fures, licet tales in iure ciuili appellentur, quamuis contra iustitiam peccent. Ita Lugo *de iustitia d.* 16. *n.* 5. Tamb. *lib.* 8. *Decalog. cap.* 1. *à n.* 6. 214

Dico tertio: Furtum, & rapina differunt specie in ratione iniuriæ; quia rapina includit violentiam, quæ fit domino scienti, quam furtum excludit ab iniuria autem, quæ fit per iniquos contractus, furtum, & rapina differunt, quod furto, & rapina patitur dominus damnum omnino inuoluntariè, nempe per ignorantiam, vel per vim; in contractibus autem patitur damnum inuoluntarie mixtum, si sciat iniquitatem contractus. Ita cum Claui Regia, Syluio, & aliis, Basæus *verbo furtum num.* 2. 215

Dico quarto: Furtum ex genere suo est peccatum mortale, quia infert proximo nocumentum, quod est contra charitatem; fieri tamen potest vt sit tantum veniale, ex indeliberatione, vel ex paruitate materiæ, & quando dominus non est inuitus, quoad substantiam rei acceptæ, sed quoad modum. Ita cum communi sententia Basæus *verbo furtum num.* 3. 216

SECTIO II.

Quæ quantitas requiratur in furto, vel in damno dato ad constituendum peccatum mortale?

SVMMARIVM.

217 *Qualitas personæ à qua furatur attendenda est, an scilicet sit diues, pauper, &c.*

218 *Proponitur sententia authoris circa quantitatem furti, vt sit materia grauis.*

219 *Circunstantia loci, & temporis attendenda est in furto, vt cognoscatur an materia sit grauis.*

220 *Debet attendi circunstantia lucri cessantis, & damni emergentis.*

221 *Maior quantitas requiritur ad mortale quando ab eodem furatur magna summa paulatim, quam cum surripitur grauis quantitas tota simul.*

IN hac quæstione tot dantur capita, quot sententiæ, quas si videre cupis consule, quæ dixi *in nostro Directorio Regularium, p...tract. d...n...* Vide etiam Decastillum *de iustitia tract. 2. d. 9. à num. 18.* quibus relictis; vt meam sententiam aperiam suppono; quod cum furti malitia essentialiter consistat in acceptione inuoluntaria rei externæ alienæ, quam dominus patitur, vt ex furti definitione con-
217 stat, necessario attendendam esse conditionem personæ, à qua res aufertur, vt inde sciamus, quæ sit quantitas sufficiens ad mortale, quæ vero non; maior enim quantitas requiritur in Rege, vel homine ditissimo, vt rationabiliter sit inuoluntarius, si ab eo auferatur, quam si à mediocriter diuite, vel paupere auferatur. Vnde respectu omnium illam quantitatem censeo grauem, & sufficientem ad mortale, quæ semel ablata, vel sæpius repetita, si non esset mortale afferret graue damnum proximo; secus si non afferret, vt accidit in furtis rei modicæ, sine continuatione, nec intentione ditescendi, vt late explicat Lugo *d. 16. num. 29.* His suppositis,

218 Dico primo: Respectu Regum, Principum, & Prælatorum locupletissimorum, & ditissimorum hominum, duorum, aut trium aureorum summa, Lusitane, *dois ou tres crusados*, ex obiecto suo, & seclusis aliis circunstantiis, est quantitas mortalis; Respectu vero hominum mediocriter diuitum, furtum quatuor argenteorum, Lusitane, *oito vinteis*, respectu vero pauperum, furtum duorum regalium cum dimidio, Lusitane, *hum testaon*. Ita cum Roderico, Soto, Lessio, Medina, & aliis, Fagundez *in 7. præcepto Decalog. lib. 7. cap. 1. num. 18.* Ratio autem est, quia respectu prædictæ quantitatis tales personæ semper censentur rationabiliter grauiter inuitæ; quia licet talis quantitas respectu illarum personarum, ex se non semper afferat graue damnum, consequenter tamen illud semper affert, si tales personæ non essent rationabiliter grauiter inuitæ; siquidem si cuilibet absque graui culpa liceret furari à rege tres aureos, tot essent huiusmodi furta, vt ex illis maximum detrimentum Regi proueni[ret] in rebus fortunæ, quod periculum vitari non potuit, nisi prohibendo grauiter furtum in prædicta quantitate respectu prædictarum personarum. Aduerte tamen prædictam quantitatem non debere sumi metaphysice, sed moraliter. Vnde per hoc quod desit vnum, vel alterum as, à prædicta quantitate, non proinde tale furtum desinet esse mortale, vt cum aliis notat Basæus *verbo furtum num. 4.*

Dixi seclusis circunstantiis, nam materia quæ 219
hoc tempore, & loco censetur grauis, in alio tempore, & loco non erit talis respectu cuiuslibet dictarum personarum. In Brasilica namque regione, id quod Vlisipone quatuor argenteis emitur, octo argenteis non comparatur, & id quod Conimbricæ vno argenteo emitur, in Vlisipone duobus argenteis æstimatur, & quod hodie viginti argenteis non comparatur, abhinc centum annis vno argenteo comparabatur, vt bene aduertit Decastillus *lib. 2. de iustitia tract. 2. d. 9. num. 32.* Quare vltra conditionem personæ debet circunstantia loci, & temporis considerari. Vnde Vlisipone, Hispali, Venetiis, Matriti, Lugduni, Romæ, & aliis locis valde pecuniosis, quantitas quinque regalium, Lusitane, *dois tostois*, erit materia grauis respectu hominum mediocriter diuitum, respectu vero aliorum, tres regales, Lusitane, *seis vinteis*, In Brasilia vero, vel Indiis Occidentalibus, vbi abundant pecuniæ, & res magno constant, quantitas vigenarum quindecim, Lusitane, *tres tostois*, erit materia grauis pro hominibus mediocriter pecuniosis, pro aliis vero, quatuor regales cum dimidio, Lusitane, *noue vinteis*; Ita cum aliis Fagund. *sup. num. 19.* consentit, Tamburin. *lib. 8. Decalog. cap. 2. num. 2.* Basæus *verbo furtum 1. num. 4.* licet varient in assignando numerum argenteorum, quod ex circunstantia loci, in quo scripserunt procedit.

Debet etiam attendi circunstantia lucri cessantis, 220
& damni emergentis, & hac ratione furtum acus à sartore, cui ob id cessat graue lucrum, vel graue damnum emersit, est mortale, non in ratione furti, sed in ratione damnificationis iniustæ, vel ob scandalum, quia qui sic acum furatus fuit, si rem præuidit sine necessitate, fuit causa, quod alter blasphemaret, vel tale damnum pateretur. Vnde si fuisset imposita excommunicatio, vel reseruatio contra furtum, illas non incurrisset, quia propriè furtum graue, dum solum acum furatus est, non commisit. Lugo *sup. num. 32.* Tamburin. *sup. num. 3.* Et idem dicendum est de eo, qui sciens ex furto rei paruæ domino secuturam magnam molestiam, quia v.g. valde ad eam afficiebatur, nec similis recuperari potest, & hoc non obstante illam furatus est, hic namque licet non peccauerit in ratione furti, peccauit grauiter contra charitatem, vel peccato scandali, si res erat alicuius momenti. Lugo *suprà num. 34.* Bonacina *d. 2. quæst. 8. p. 1.* Basæus *suprà num. 5.*

Dico secundo: Maior quantitas requiritur ad 221
mortale, quando ab eodem furatur magna summa paulatim cum intetione ditescendi, vel ex industria, vel breui tempore, quam cum surripitur grauis quantitas tota simul. Similiter maior quantitas requiritur, quando à pluribus aliquod furatur, quam quando ab eodem. Item maior quantitas requiritur in furtis filiorum, quam famulorum, & maior in furtis famulorum, quam extraneorum; in his enim censetur dominus minus inuitus. Ita cum aliis Vidal. *titulo de furto num. 57.* Tamburin. *lib. 8. cap. 3. §. 1. num. 4. & cap. 3. num. 1.* Quanto autem maior quantitas requiratur in vnis, quam in aliis? Respondeo requiri dimidio maiorem, vel prudentis arbitrio decernendum. Tamburin. *sup. num. 5. & cap. 3. n. 1.*

SECTIO

SECTIO III.

Quando peccet mortaliter, qui multa minuta furta committit?

SVMMARIVM.

222 *Ille qui per minuta furta habet intentionem ditescendi, vel inferendi graue damnum, peccat mortaliter, & cum deuenit ad materiam grauem tenetur ad restitutionem.*

223 *Qui per minuta furta non intendit surripere alienum in magna quantitate, non peccat grauiter antequam pertingat ad grauem quantitatem.*

224 *Qui repetitis vicibus modicum furatur absque intentione ditescendi, sed casu, non peccat grauiter, quando pertingit ad grauem quantitatem, & quomodo id sit intelligendum?*

225 *Probatur assertio & explicatur.*

226 *Ponuntur quædam corollaria.*

222 Dico primo. Ille qui per minuta furta vni, vel pluribus facta, habet intentionem paulatim ditescendi, vel inferendi graue damnum, peccat grauiter ea intentione; iam enim intentio refertur ad faciendum graue damnum; obligatio tamen restitutionis, donec cum effectu ad graue damnum perueniatur, erit sub leui culpa, sicut leue est damnum re ipsa illatum. Hinc emptores nobilium, hinc venditores vini, vel caupones, hinc sartores, hinc quicunque per modica fraudant rerum mensuras, non possunt à mortali excusari, si parua furentur animo continuandi; grauiter enim nocent Reipublicæ, & praxis illa valde perniciosa est societati humanæ. Ita cum communi sententia Vidal, *titulo de furto à num.* 10. Excipe quando domini non sunt rationabiliter inuiti, vt quando tempore messis pauperes colligunt spicas à singulis, quibus congregant magnam tritici quantitatem vt cum Bonacina, tenet Tamburin. *lib.* 8. *c.* 3. *§.* 2. *n.* 3.

223 Dico secundo: Qui per minuta furta non intendit surripere alienum in magna quantitate, antequam pertingat ad notabilem quantitatem non peccat mortaliter; modicum enim pro nihilo reputatur, nec dominus censetur rationabiliter inuitus quoad substantiam illius rei furatæ, cum nocumentum sit in re minima. Ita cum communi sententia Vidal *sup. n.* 13.

224 Dico tertio: Qui repetitis vicibus modica furatur, vel ab eodem, vel à diuersis, absque tamen praua intentione ditescendi, sed casu, & occasione sibi oblata, non peccat mortaliter, quando pertingit ad notabilem quantitatem, neque in specie furti, neque in specie iniustæ damnificationis, etiamsi ille talis aduertat se casu habere alienum in notabili quãtitate, & nullo modo proponat illud restituere, neq; quoad totũ, neq; quoad partẽ, quę reddita cessat notabilis quantitas, & habetur tãtum modicum furtum; dummodo tamen huiusmodi minima furta procedant à voluntate intercisa, & detur aliquod interuallum temporis, saltem quindecim dierum inter vnum, & aliud furtum. Hoc assertum duas habet partes. Prima quod scilicet non detur peccatum graue, quando pertingit ad materiam grauem, seclusa praua intentione perueniendi ad illam, tenet cum Nauarro, Lessio, Toleto, Grafio, Molphesio, Sayro, Vidal, *suprà num.* 14. probabile putat Bassæus *verbo furtum* 1. *num.* 8.

Ratio autem est, quia illud vltimum furtum, quo pertingitur ad notabilem quantitatem, secundum se solum sumptum, cum non sit in magna quantitate, est tantum peccatum veniale; ergo etiam simul vnitum cum præcedentibus sumatur; patet consequentia, quia non attingit notabilem quantitatem virtute præcedentium per continuationem moralem eiusdem actus, cum per voluntatem intercisam varientur, & multiplicentur; ergo quantumcunque multiplicentur repetitis vicibus furta minima, nunquam erunt mortalia per se in specie furti, etiamsi perueniant ad notabilem quantitatem, nec illa quantitas dicitur formaliter notabilis, sed tantum materialiter, per quandam extrinsecam denominationem.

Secunda vero pars asserti, scilicet non esse restituendum illud sublatum pluribus furtis paulatim repetitis sub peccato mortali, etiamsi sit in notabili quantitate, etiam quoad vltimum furtum attingens notabilem quantitatem, tenet cum Toleto, Berarducio, Nauarro, Fernandez, Vidal, *titulo de furto num.* 23. probabile putat cum Filliucio, & Salas, Diana *tractatu de paupertate resol.* 34. & alij. Ratio est, quia surripere alienum vsque ad notabilem quantitatem, modo explicato, non est mortale; ergo neque illud retinere sine intentione restituendi; patet consequentia, quia grauius est surripere alienum, quam illud retinere; ergo si primum non est peccatum graue; neque secundum. Per quod reiicitur illud, quod ait Tamburin. *lib.* 8. *tract.* 3. *cap.* 2. *§.* 5. *num.* 7. 225

Hinc fit eum, qui surripit aliquid in parua quantitate ab eo, à quo alij prius abstulerunt in notabili quantitate, non esse reum peccati mortalis, nec teneri sub mortali ad restitutionem, etiamsi sciret furtum præcedens aliorum, siquidem non fuit causa damni notabilis, sed leuis, cum eius furtum non continuetur cum præcedentibus, nec cum illis cooperauit, vt suppono ad notabilem quantitatem. Vidal *sup. num.* 44. Busembau *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 1. *dub.* 3. *num.* 3. & cum aliis Tamburin. *lib.* 8. *cap.* 3. *§.* 3. *num.* 3. Vnde si furto esset imposita excommunicatio, vel esset casus reseruatus, hi nec inciderent in excommunicationem, nec casum reseruatum committerent, Tamburin. *ibi.* Secus dicendum est, quando surripiendo rem leuem aduertenter alios induxit ad inferendum graue damnum, secus si non aduertit, nec aduertere tenebatur. Vidal *suprà num.* 44. Tamburin. *suprà.* 226

SECTIO IV.

De quantitate sufficienti ad mortale in furto domesticorum.

SVMMARIVM.

227 *Maior quantitas requiritur in furto vxoris, filij &c. vt sit peccatum mortale.*

228 *Vxor grauiter peccat, si notabilem quantitatem accipiat inuito marito, etiam ex dote, & bonis communibus.*

229 *Idem dicendum est de marito, si aliquid sine consensu vxoris accipiat ex bonis paraphernalibus, & aliis propriis ipsius.*

230 *Mulier potest dare eleemosynas, & munera secundum consuetudinem aliarum mulierum sui status, etsi maritus id ei prohibeat.*

231 *Filius peccat grauiter inuitis parentibus notabilem summam accipiens.*

232 *Quæ censeatur quantitas grauis pro filiis?*
233 *Filius si grauem quantitatem accipiat, ex quibus bonis debeat restituere?*
234 *Famuli accipientes esculenta quando peccent?*
235 *Quando peccent si accipiant pecuniam, vel alia bona?*
236 *Quid si aliquid accipiant in compensationem, & quando illam facere possint?*

227 Dico primo: Licet vere furtum sit, si vxor, liberi, amici, serui, à patrefamilias inuito quid auferant; plerumque tamen maior quantitas requiritur, vt sit mortale, vt supra diximus, quia hic dominus, vel non est rationabiliter inuitus, vel saltem est minus inuitus, vt ab his quam ab aliis res sua auferatur, vel si est inuitus, sæpe id facit, non ratione rei acceptæ, sed ratione modi accipiendi, dum vel ratione finis, ob quem accipitur v. g. ad ludendum, luxuriandum, potandum, &c. vt cum communi sententia notat Basæus, *verbo furtum* 2.*num.*1. Tamburin.*lib.*8.*cap.*3.*n.*1.

228 Dico secundo: Vxor grauiter peccat, si notabilem quantitatem accipiat inuito marito, etiam ex dote, & bonis communibus; quia licet media pars ad eam spectet, maritus tamen habet vsumfructum illius partis, ideoque tenetur ad restitutionem. Trullenc. *lib.*7.*cap.*6. *d.*8. *n.*7. Basæus *verbo furtum*
229 2. *num.* 4. Similiter peccat grauiter maritus contra iustitiam, cum obligatione restituendi, si aliquid notabile ab vxore surripiat absque eius consensu, ex bonis ipsius parapharnalibus, vel aliis propriis, siquidem libera eorum administratio ipsimet vxori competit, quia par est ratio mariti, & vxoris quoad bona propria. Ita cum Villalobos, & aliis Trullenc. *lib.*6.*cap.*1.*d.*9.

230 Dico tertio: Vxor potest dare eleemosynas, munera, secundum consuetudinem aliarum mulierum eiusdem loci, & conditionis, etiamsi maritus eleemosynas ei prohibeat; quia consuetudo hoc ius ei tribuit, quo maritus eam priuare non potest. Ita cum multis Diana *p.*2.*tract.*3.*resol.*22.*& p.*5.*tract.*8. *resol.*34. Basæus *sup. num.*5. Immo potest bona expendere, marito absente, vel fatuo, vel dissipatore, vel ad impediendum damnum mariti. Basæus *sup.num.*5. Potest aliqua bona abscondere, vel compensationis causa, si vir prodigus sit, vel pro victu, vestitu, cæterisque sibi, vel familiæ necessariis, quæ mariti sæpe non intelligunt, & frustra ab illis peterentur. Immo si eius pater, mater, vel frater, vel proles, ex alio matrimonio sit pauper, ita vt misere secundum suum statum viuat, & maritus eis nolit succurrere, potest ex bonis suis propriis, vel etiam ex communibus eis subuenire; quia iure naturæ tenetur eos alere, & maritus in id consentire; post mortem tamen mariti tenetur conferre in suam partem, quæ tradidit parentibus. In dictis casibus. Ita cum Lessio, Palao, Nauarra, Diana *p.*5.*tract.*8.*resol.*34. Basæus *sup. num.* 5. Et hanc potestatem extendit etiam ad fratres, & sorores Diana *ibi* & probabile putat cum Lessio, Trullenc. *lib.*6.*cap.*1.*d.*9. Busembau *lib.*3.*tract.*5.*cap.*1.*num.*5. Tandem potest vxor inscio marito dare vigesimam partem annui sensus, vel lucri; hoc enim pertinet ad decentiam status, & maritus aliud volens est irrationabiliter inuitus. Ita cum Vasquio, Bonacina, & aliis, Diana *p.*2.*tract.*16. *resol.*25. *& p.*5. *tract.*8. *resol.*34. Busembau *sup.num.*2. Bañes 2. 2. *quæst.*32. *art.* 8. quidquid dicat in contrarium cum Lugo, Tamb. *lib.*8. *cap.*3.*n.*2.

231 Dico quarto: Filius peccat grauiter inuitis parentibus notabilem summam accipiens. In hoc conueniunt Authores. Quæ autem censeatur quantitas notabilis in pecunia, & aliis rebus? magna est dissensio inter DD. alij dicunt, quod non erit notabilis quantitas, si filius à patre prædiuite duos, vel tres, quinque, vel sex aureos furetur. Ita cum Sanchez, Busembau *sup. num.* 6. Immo alij dicunt 232
non sufficere ad culpam grauem minus, quam quinquaginta aurei; ita Bañes *hic quæst.* 66. *art.*6. quod in filio principis admittit etiam Lugo *de iustitia tract.*1.*d.*16.*n.*76. Immo Salas, quem refert Lugo *ibi n.* 76. interrogatus de hoc dixit filium vnicum parentis habentis 1500. aureos annuos, posse absque peccato mortali accipere, 20. vel 30. in anno, quod in filio non puero, sed adolescente, admittit etiam Lugo *ibi*, si non esset ad vsus turpes, sed honestos, & decentes, & pater non esset tenacioris naturæ, quas opiniones omnes iudico probabiles; meam tamen videre poteris *in nostro Directorio Regularium tract.*3.*d.*4.*num.*187.

Dico quinto: Si filius excederit quantitatem, 233
quam absque mortali accipere poterat, tenetur restituere, si potest ex bonis castrensibus, vel quasi castrensibus; quæ si non habeat, tenebitur in partitione hæreditatis cum fratribus computare, quod surripuit in suam partem, nisi forte constet alios fratres tantum expendisse, vel patrem condonasse, aut verosimiliter credatur patrem condonaturum, & summa non excedebat id, de quo pater disponere poterat, sine iniuria aliorum filiorum; tunc enim pater non videtur inuitus, quoad substantiam, sed solum circa modum. Ita cum Molin. Lessio, Basæus, *sup. num.*2. Lugo *d.*16.*num.*77. Excusabitur etiam filius mercatoris, vel cauponis, qui bona patris administrauit, si clam accepit quantum pater daturus erat extraneo, deductis expensis, quas pater fecit alendo illum, pro suo labore, & industria, nisi alias intenderit facere gratis, quod tamen non intendit, quando tacite saltem filius ostendit, se velle lucrari. Ita cum aliis Basæus, *sup.num.*3. Diana *p.*4.*tract.*4.*resol.*66. Busembau *sup.n.*8.

Dico sexto: Famuli accipientes esculenta, & 234
poculenta in graui quantitate ad ea vendenda certum est peccare mortaliter. Malletus *Malleatione*, 40. *Bractea* 19. Secus si modica paulatim, cum interuallo temporis, saltem quindecim dierum accipiant, sine animo præueniendi ad grauem quantitatem, etiamsi de facto forte præueniant, vt supra diximus, & expressè tenet Vidal *sup. num.* 46. Basæus *sup. num.*8. Quod si famulus prædicta esculenta accipiat ad proprios vsus, etiamsi paulatim pertingat ad grauem quantitatem, non peccabit mortaliter, nec tenebitur ad restitutionem; quia in his non est dominus inuitus, quoad substantiam. Ita Vidal *sup.n.*46. Busembau *sup. num.*9. Basæus *sup. num.*8. Quod à 235
fortiori dicendum est de mancipiis. Quo vero ad pecuniam, & alia bona, maius est dubium, conueniunt tamen DD. famulos peccare mortaliter, si vltra suum stipendium grauem summam surripiant; maior tamen quantitas in eis requiritur, quam in extraneis. Vnde famuli, qui res vendunt, vel emunt, si paulatim repetitis vicibus furentur duos, vel tres aureos, non peccant mortaliter, nec tenentur ad restitutionem, dummodo inter vnum, & aliud furtum detur spatium, saltem quindecim dierum, & vnum furtum non continuetur cum alio, nec detur intentio ditescendi. Secus quando quotidie surripiunt vnum, vel duos pondios, vsque ad magnam quantitatem; nam tunc ob breue tempus inter vnum, & alterum furtum continuantur, & saltem implicite datur animus ditescendi. Ita Vidal *sup. num.*45.

Excusa

236 Excusabuntur tamen prædicti famuli, tum à peccato, tum à restitutione, primo si aliquid surripiant in compensationem, eo quod obligantur ad obsequium vltra id quod debebant, vel si mercedem iustam infra pretium infimum accipiant, cum dominus illorum opera indigeret. Secus si famulus dominum, vt eum acciperet rogaret, nam merces vltroneæ vilescunt. Lugo *d.16. n.59.* Secundo excusantur si aliquid dent in eleemosynam ex consensu interpretatiuo domini, vel quando speratur ratihabitio, vel quando ex portione assignata ad victum detrahunt aliquid per abstinentiam, vel si dent aliquid extreme indigenti: Malletus *sup. Bractea 20.* An autem famulus principis, cui vltra mercedem diurnam dabatur hordeum pro vno equo, vel stipédium pro vno famulo, posset accipere hordeum, vel stipendium non habendo equum, nec famulum? Respondeo affirmatiue; nam ex hoc non resultat damnum principi, sed ipsi famulo, qui se priuat commoditate equi, & famuli: ita Lugo *sup. n.82.* Et idem existimo de milite, cui datur stipendium pro tot famulis propter eandem rationem. De furtis Religiosorum vide, quæ dixi in nostro Directorio Regularium agens de paupertate religiosa, ne eadem repetamus.

DISPVTATIO VII.

De Restitutione in genere.

SECTIO I.

Quid sit restitutio? & vnde oriatur obligatio restituendi? & an sit necessaria?

SVMMARIVM.

237 *Ponitur restitutionis definitio.*
238 *In quo differat à satisfactione.*
239 *Ex quibus capitibus oriatur restitutio, declaratur?*
240 *Restitutio est necessaria non necessitate medij, sed præcepti, si est facultas restituendi.*
241 *Ex solo delicto contra iustitiam oritur obligatio restituendi.*
242 *Obligatio restitutionis solum oritur ex actione externè iniusta.*
243 *Quid si actio externe fuit iniusta venialiter?*

237 Dico primo: Restitutio in præsenti sumitur à Theologis, vt generaliter significat omnem damni illati compensationem; in hac ergo acceptione definitur, est rei acceptæ redditio, vel damni illati compensatio. Ita cum D.Th. *2.2.q.62.art.2.* communiter DD. Differt autem restitutio à satisfactione,
238 quia restitutio, est pro damno illato; satisfactio vero, pro compensatione illatæ iniuriæ. Vnde omnis restitutio est satisfactio, non tamen è contra. Differt verò à solutione, quia restitutio postulat, vt res quæ restituitur sit quodammodo eadem, vel in se, vel in æquiualenti; solutio vero vt sit diuersa; vt cum sit solutio pro voto, pro iuramento, &c. vide Basæum *verbo restitutio 1. num.2.*

239 Dico secundo: Si Restitutio generatim sumatur pro omni redditione, qua res ex iustitia debita redditur in se ipsa, vel in æquiualenti, obligatio restituendi ex triplici capite seu radice nascitur, scilicet ex iniusta acceptione, seu damnificatione, vt quando quis rem alterius abstulit, vel alteri damnum intulit; Secunda ex re accepta, vt quando quis apud se inuenit rem alienam, sine vlla præuia iniusta acceptione. Tertia ex contractu, vt quando inter aliquas personas celebratas fuit contractus; de quibus *infrà.* Ita Decastillus *lib. 2. tract.2. d.2. num.6.* Basæus *sup. num.5.*

Dico tertio: Restitutio est necessaria, non necessitate medij, sed præcepti. Hæc est de fide vt patet ex 8. *ad Romanos*, & *Tobiæ 2.* Sed hoc debet intelligi si facultas suppetat restituendi, alias sufficit propositum restituendi. Ita communiter DD. Est autem hoc præceptum affirmatiuum; præcipit enim actum positiuum, nempe debitum reddere; tum quia non obligat omni tempore, sed solum quando est opportunitas restituendi. Includit tamen præceptum negatiuum non detinendi alienum; nam eo ipso quod præcipit restituere, prohibet retinere. Vnde quatenus est negatiuum obligat semper, & pro semper. Ita cum multis Trullenc. *lib 7. cap.6. dub.1. n.12.* Basæus *sup. n.4.* & cum aliis Tamb. *lib.8. Decalog. tract.3. c.1. n.5.* contra Lugum *de iustitia d.8. n.18.* Reducitur autem hoc præceptum restituendi ad septimum præceptum non furandi, nam idem est alienum detinere, ac si alienum furetur. Ita cum communi sententia Trullenc. *sup. num.15.* 240

Dico quarto: Ex solo delicto contra iustitiam oritur obligatio restituendi. Ita communiter DD. Ratio est, quia sola illa inducit æqualitatem inter datum & acceptum, inter damnum & compensationem; Hinc fit eum, qui tantum læsit charitatem, vel aliam virtutem, non teneri ad restitutionem, siquidem non quæuis læsio proximi est radix restitutionis, sed tantum illa, in qua læditur ius proximi, quod ille habet in re, vel ad rem, in qua damnum patitur, quod variis modis fieri potest. v. g. furando, defraudando, destruendo, occidendo, mutilando, detrahendo honorem, conuiciando, & similibus, de quibus suo ordine nobis dicendum est. Ita cum communi sententia Basæus *sup. n.6.* Tamb. *sup. §.2. n.2.* Trullenc. *sup. n.16.* Busemban *lib.3. c.2. tract.3. dub.1. num.1.* 241

Dico quinto: Obligatio restitutionis solum oritur ex actione externe iniusta. Ita cum Sanchez, Lugo, & aliis communiter Tamburinus *lib.8. tract.3. cap.2. §.3. num.1.* Ratio est quia, vt quis obligetur ad restitutionem, debet facere re ipsa inæqualitatem in altero; sed hæc non fit per actionem tantum internam, sed per actionem externam, & realem; actus enim mere sistens in mente nihil operatur; ergo. Hinc quando quis gaudet de damno illato proximo, quando iudex gaudet de sententia iusta contra Reum suum inimicum, quando quis occidit feram putás esse suum inimicum, quem occidere intendebat, non tenetur ad restitutionem, quia re ipsa nullum damnum proximo intulit per actionem externam, licet re vera in praua intentione peccauerit. 242

Sed quid si actio externa fuit iniusta venialiter animus vero nocendi fuit grauis? vt si quis venando faceret diligentiam sufficientem ad euitandum peccatum mortale homicidij, non tamen illam quam diligentiores ponere solent, in quo peccauit venialiter, an si huic leui omissione adderet animum occidendi hominem, si ibi forte esset, & de facto occidit, teneatur ad restitutionem ex homicidio? affirmat cum Molina, & aliis multis, Lugo *d. 8. num. 82.* Verum contrariam sententiam probabiliorem existimo. Ita cum Lessio, Sanchez, Tamburinus *lib.8. tract.2. cap.2. §. 5. num.10.* Ratio est quia ius naturale non obligat ad restitutionem nisi quando quis per suam actionem physice, vel moraliter 243

moraliter est absoluta & sufficiens causa homicidij, seu damni, sed illa actio leuis ex se talis non fuit, etiamsi adesset illa praua intentio, quia intentio nihil ponit in actione externa quoad effectum, licet poneret quoad malitiam grauem internam; ergo: sed de his redibit sermo infra agentes de homicidio.

SECTIO II.

An requiratur semper culpa vt sit obligatio restituendi pro damno illato.

SVMMARIVM.

244 *Quomodo sumatur culpa in præsenti explicatur.*

245 *Nemo tenetur ad restitutionem ex damno alteri illato, nisi ex culpa Theologica saltem veniali.*

246 *Nemo tenetur sub mortali ad restitutionem in conscientia ex damno alteri illato, nisi ex culpa mortali Theologica.*

247 *Negligentia quæ in vno genere actionis est leuiter culpabilis, in alio aliquando est grauis.*

248 *An hæc doctrina intelligatur de eo, qui damnum causauit alteri ex culpa Theologica veniali circa suum officium exequendum, vel consilium dandum?*

249 *Quid si quis sine culpa mortali, bona fide, dedit consilium, ex quo damnum petenti consilium, vel aliis sequitur?*

250 *Quid si consilium non fuit de re alteri debita ex iustitia, sed ex liberalitate, donatione &c.*

244 PRo explicatione huius sectionis notandum est, culpam non eodem modo sumi à Theologis, & Iuristis, nam apud Thologos culpa sumitur pro peccato mortali, vel veniali, apud Iuristas vero, culpa dicitur qualibet omissio alicuius diligentiæ: vnde diuiserunt culpam in latam, latiorem, latissimam, leuem, & leuissimam; culpa latissima est dolus apertus, latior est dolus præsumptus, lata est omissio alicuius diligentiæ, quam passim homines adhibere solent in tali re, leuis est omissio alicuius diligentiæ, quam diligentissimi adhibere solent, v. g. aperuit quis puteum, & casu oblitus est tegere, ne quis incidat, vnde, & casus factus est, dicitur commisisse culpam latam; commisisse culpam leuem si clausit, sed non ita vt difficulter posset aperiri, commisit leuissimam si claudere quidem putauit, sed non tentauit an fuerit clausum; culpa latissima est cum quis omittit, vel aliquid agit animo vt damnum quod præuidit alicui sequatur, quod si præuidit sed non intendit, dicitur culpa latior, hæc est præsumpta. Ita Azor *p.3. lib.6. cap.4.* & alij communiter: His suppositis,

245 Dico primo: Nemo tenetur ad restitutionem in conscientia ex damno alteri dato, nisi ex culpa Theologica saltem veniali. Ratio est quia obligatio restitutionis ex hac radice, oritur ex delicto, quod committitur in iniusta rei alienæ vsurpatione, vel ex iniusta damnificatione, ergo vbi tale delictum non est, non erit obligatio restituendi. Ita cum Molina, Vasquio, Lessio, & aliis communiter Lugo, *d.8. num.49.* contra Angelum, Adrianum, & alios. Hinc fit se defendentem cum moderamine inculpatæ tutelæ, etiam alterum occidendo, militem pugnantem in bello putato à se iusto ex principis obedientia, consumentem rem alienam quam putabat esse suam, non teneri ad restitutionem, nisi forte in aliquo facti sint ditiores; siquidem prædicti in conscientia non peccarunt.

Dico secundo: Nemo tenetur in conscientia sub mortali ad restitutionem ex damno alteri dato, nisi ex culpa mortali Theologica. Ita cum Soto, Henriquez, Lessio, Salas, Rodriguez, & aliis communiter Lugo *sup. num.56.* Trullenc. *lib.7. Decalog. cap.6. dub.4. num.6.* Ratio est quia culpa venialis non est simpliciter delictum, & iniuria; ergo non debet parere obligationem grauem restituendi. Quod verum est etiamsi quis det operam rei illicitæ, quia licet opus sit illicitum, non est tamen iniustum; Vnde damnum secutum est inuoluntarium. Ita cum Nauarr. Trullenc. *sup. num.7.* Hinc fit occidentem hominem ex subita ira percitus per actionem tantum venialiter malam, vel comburentem segetes alienas per negligentiam venialem, vel occidentem hominem, quem ex leui omissione diligentiæ putabat esse feram &c. non teneri ad vllam restitutionem. Ita cum Lessio, Tamburin. *lib.8. Decalog. tract.3. cap.2. §.5. num.4.* 246

Aduerte tamen negligentiam, quæ in vno genere actionis est leuiter culpabilis, aliquando esse grauem in alio; v. g. illa quæ leuis culpa forte iudicatur in conseruando deposito, quod est solum in vtilitatem deponentis, erit grauis in commodato, quod est in vtilitatem solius commodatarij, vt recte cum Lugo, explicat Tamburin. *lib.1. Decalog. cap.3. §.7. verbo depositum*; Vnde quando Doctores docent latam culpam inducere obligationem restitutionis, ideo est quia communiter lata culpa difficulter inuenitur sine culpa mortali Theologica, si tamen hæc reuera absit, obligatio non inducitur. Dixi obligationem grauem restitutionis, nam aliquando ex culpa veniali oritur obligatio leuis restitutionis, vt si quis furetur rem leuem sub veniali tenebitur restituere, vt bene notat cum Vasquio, Sanch. Tamburin. *sup. num.2.* 247

An autem hæc doctrina intelligatur etiam de eo, qui damnum causauit alteri ex culpa Theologica veniali circa suum officium exequendum, vel consilium dandum, vt iudex, aduocatus, medicus, architectus, prætor, magistratus, princeps, & alij officium, vel artem exercentes? Respondeo affirmatiue. Ita cum communi sententia Lugo *de iustitia d.8. num.93.* Ratio est quia quilibet tantum tenetur diligens esse in suo officio, & non diligentior, aut diligentissimus, nisi forte promitteret talem esse, nam tunc teneretur etiam de culpa leui, iuxta existimationem quam habet apud illos, qui eos vocarunt, vt bene aduertit Lessius *cap.7. num.31. & 32.* Hinc fit confessarium, parochum, consultorem, Theologum, iurisconsultum, qui ex officio, vel professione tenebatur consulere, non teneri ad restitutionem ex culpa veniali, bene tamen si ex ignorantia crassa, & ex culpa mortali. Ita cum communi sententia Lugo *d.8. n.93.* Trullenc. *lib.7. cap.6. dub.5. n.3.* Ratio est quia qui alicui suadet, vt aliquid faciat, vel omittat absolute docens illud posse facere, tenetur habere euidentiam moralem, vel saltem opinionem probabilem illud esse licitum; sed qui ex ignorantia crassa, & culpa mortali falsum docuit, ex quo secutum est damnum proximo, nec euidentiam moralem, nec opinionem probabilem habebat rem esse licitam; ergo tenetur de damno illato. 248

Sed quid si quis bona fide, & sine culpa mortali dedit consilium, ex quo damnum petenti consilium, 249

lium, vel aliis sequitur, tenebiturne hic restituere damnum, si cum possit noluit illud impedire retractando consilium? Respondeo affirmatiuè, quia licet consilium à principio fuerit tantum causa materialis damni, cognita tamen veritate iam incepit esse causa formalis; vnde si potest adhuc damnum impedire, etiamsi officium suum iam expleuerit, tenebitur illud non solùm ex charitate vt vult Sanchez, *in consiliis p.1.lib.3.cap.4.dub.5.* sed etiam ex iustitia impedire. Ita cum aliis Trullenc. *suprà num.*4. Lugo, *suprà num.*95.

250 Sed quæres, quid dicendum sit, si consilium non fuit de re alteri debita ex iustitia, sed ex liberalitate, donatione, misericordia, vel ex voto, &c. Respondeo quod si quis ex culpa graui falsum consilium dedit, quo alteri impediuit eleemosynam, officium, vel aliud quodcunque bonum, teneri ad restitutionem damni illati. Ita Lugo, *de iustitia d.8.num.96.* quidquid dicat cum Sanc. Trullenc. *lib.7.c.6. dub.5.n.6.* Ratio est: quia qui per vim, vel fraudem aliquem impedit à consecutione boni, quod alius illi conferre volebat, tenetur ad restitutionem pro qualitate spei, quam habebat, vt tenet cum communi sententia ipse Trullenc. *ibi num.*6. sed qui per falsum consilium ex ignorantia crassa, qualis requiritur ad peccatum mortale impedit pauperẽ ab eleemosyna, vel aliquem à legato, vel hæreditate, &c. quam alias ei dare, vel relinquere volebat, iam illum per fraudem à consecutione boni impediuit, peccatum enim ex ignorantia crassa commissum, eiusdem speciei est cum peccato scienter commisso; ergo si fraus scienter commissa contra iustitiam obligat ad restitutionem, idem dicendum est de fraude per ignorantiam culpabilem admissam.

SECTIO III.

Qualis culpa requiratur vt sit obligatio restituendi ex contractu.

SVMMARIVM.

251 *Explicatur sensus quæstionis.*
252 *Nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiam si apud ipsum sit ex contractu in gratiam ipsius, nisi ob dolum, & culpam mortalem.*
253 *Ponitur quoddam corollarium.*

251 SVppono non esse sermonem in præsenti de restitutione rei illius, quam tradendam se obligauit contrahens, v.g. dandi librum, quem vendidit, vel pretium quod promisit, sed quæstio est de restitutione damni, quod ex culpa contrahentis patitur res aliena, vt si liber commodatus pereat culpa commodatarij, teneatur ex omni culpa ad damnum: Secundo suppono contrahentes posse conuenire, vt teneantur etiam ex leui culpa; possunt enim obligari ad assecurationem rei acceptæ, quocunque modo pereat, ergo à fortiori possunt obligari, si detur culpa iuridica. Tertiò suppono culpam, quæ in aliquo casu esset leuis, in alio posse esse grauẽ, propter maiorem obligationem, quam res ex se affert; maiorem enim obligationem custodiendi rem commodatam ex natura rei habet commodatarius, quam depositarius, vt *suprà*, diximus. Quartò suppono leges obligantes de culpa leui, & leuissima, vt est *c. vltimum de commodato & l. contractus de reg. iuris in 6.* non obligare in conscientia; sed tantum in foro externo, & post sententiam iudicis: nam cum fundentur in præsumptione culpæ, si hæc in conscientia non detur, leges non procedunt. De Castillus, *lib.2.tract.2. d.3.num.64.* licet de possibili ob bonum publicum dari etiam posset lex obligans in conscientia ex culpa leui, & leuissima tantum iuridica, vt bene notat Lugo, *de iustitia d.8.num.101.* Tota igitur difficultas est an in foro conscientiæ de iure naturæ teneatur quis de damno illato sine culpa mortali, sed tantum veniali?

252 Dico primò: de iure naturæ nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiamsi apud ipsum sit ex contractu in gratiam ipsius, nisi ob dolum, & culpam mortalem. Ita cum Lessio, Molina, & aliis, Lugo, *de iustitia d.8.n.103.* Tamburinus, *lib.8.tract.1. cap.4.§.1.num.7.* Trullenc. *lib.7.cap.6.dub.4.n.4.* Ratio est quia nemo tenetur maiorem diligentiam præstare in custodia rei commodatæ, conductæ &c. quam in re propria, & quã ipse dominus adhibuisset, si apud ipsũ mansisset; ergo si hæc diligentia, sit præstita & res pereat, sine culpa periit, & omnino fortuitò; sed ad casum fortuitũ nemo tenetur, nisi ex pacto, vel lege, si forte sit: ergo dixi si lex forte sit: nã leges, quæ circunferuntur à doctoribus, in quibus discernitur, vt quando res cedit in gratiam illius, qui illa vtitur teneri de culpa leui, & leuissima cum sint pœnales, tantum sunt pro foro externo, & solum obligant etiam pro foro externo, post sententiam iudicis, non vero in foro interno, nisi detur culpa grauis, vt bene notat Soto, *de restitutione q.7.art.2.* & probabile putat Lessius, *lib.2.cap.7.dub.8.n.44.* & cum Vasquio, Rebuffo, Lugo, *suprà num.*106. Ianuarius, *p.1.sect.*10. quidquid cum aliis dicat Trullenc. *suprà num.*6.

253 Hinc fit eum qui petit equum commodatum in gratiam sui, non teneri de damno, nisi intersit culpa grauis; hæc autem culpa facilius accidit in commodatario, quam in locatore, siquidem cum commodatarius illum habeat commodatum gratis, maior diligentia illi incumbit de illo seruando, vnde si ad hanc maiorem obligationem aduertat peccabit mortaliter per negligentiam, quæ circa equum conductum, vel habitum in deposito non esset grauis: vnde non est mirum quod teneatur ad restitutionẽ, quia hæc obligatio non oritur ex culpa leui, sed mortali propter maiorem obligationem. Et idem dicendum est de depositario, quando solũ in gratiam sui fit depositũ, vel fit ex stipendio in gratiam vtriusq; non vero quando solum fit in gratiã deponentis. Et idem dicendum est de creditore apud quem pignus est, cum sit in gratiam vtriusque. Et idem dicendum est de artifice, qui reputatur insignis; nam hic tenetur maiorem curam adhibere, siquidem ob maiorem præstantiam artis quæritur, vnde maiorem diligentiam tenetur, quam artifex ordinarius. Et idem dicendum est de debitore si non fuit in mora soluendi more debito, secus si aliter, vel ad alterum vsum re accommodata vsus fuit, & ideo res periit, vel si fuit in mora restituendi tempore debito, nisi forte res eodem modo peritura esset apud dominum: nam tunc tenebitur debitor non ad eius restitutionem, sed ad æstimationem vsus temporis longioris. Excipe nisi commodatarius putauerit dominum contentum fore, vt res non statim restitueretur, vel ad alium vsum haberetur, & re vera ita erat, licet ea occasione periisset; secus si debitor deceptus fuit, & domino displicuit illa mora, vel diuersus vsus: nam licet bona fides commodatarij per accidens posset tollere obligationem restitutionis, per se tamen non tollit, quia, seclusa ignorantia inuincibili, debebat nolle re illa vti, nisi sub conditione restituendi damnum, si domino displiceret.

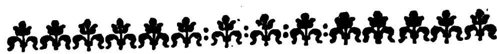

DISPVTATIO VIII.

De obligatione restituendi ex iniusta acceptione seu damnificatione.

SECTIO I.

De obligatione restituendi ratione damni spiritualis.

§ I.

An teneatur restituere qui priuat aliquem per iniuriam v. g. philtro, veneno, vel alio modo ab aliquo censu vel vsu rationis.

SVMMARIVM.

254 *Pro sensu, vel vsu rationis præcisè nulla est restitutio facienda.*

255 *Facienda est restitutio pro damno temporali, seu lucro cessante, quod inde sequitur.*

256 *Qui alteri suasit errores speculatiuos quando peccet mortaliter?*

257 *Quid si errorem practicum suasit?*

254 DIco primò: pro sensu vel vsu rationis præcisè, nulla est restitutio facienda, quia hæc pertinent ad bona supremi ordinis, inter naturalia, quibus non datur æquiualens pretium, quidquid dicat
255 Soto, *lib. 4. quæst. 6. art. 3.* Est tamen facienda restitutio pro damno temporali, seu lucro cessante, quod inde sequitur, dum lædens non procurat suis expensis, vt læsus habeat pristinam sanitatem, & cum effectu illam obtineat. Ita cum Lessio, Sanchez, & aliis, communiter Trullenc. *lib. 7. cap. 7. dub. 1. n. 1.* Lugo, *d. 9. num. 1.* Busembau, *lib. 3. tract. 5. cap. 2. dub. 6. art. 6. num. 6.* Ratio autem est, quia fuit efficax causa damni. Hinc si sensu, vel ratione priuatus erat lector, vel artifex, medicus &c. qui per artem victum quærebat, est ei secundum æstimationem lucri cessantis restituendum, eo modo quo est restitutio facienda ab homicida, vt *infrà*, dicemus Trullenc. *ibi.*

256 Dico secundò: qui alteri suasit errores mere speculatiuos regulariter non peccat contra iustitiam: nam licet quilibet error positiuus sit aliquod malum intellectuale, est tamen parui momenti, vt si quis rustico persuaderet sydera esse paria. Ita cum Nauarro, Sanchez, & aliis, Lugo, *d. 9. num. 4.* contra Le-
257 desmam, & alios. Dixi regulariter, quia aliquando potest esse in hac materia grauis iniuria, vt si quis persuaderet errorem mere speculatiuum circa dogmata fidei, vel si componeret libros amatorios, quibus mores corrumperentur; secus si tantum essent fabulosi, non tamen corrumpentes mores. Trullenc. *lib. 9. Decalog. cap. 6. dub. 2. num. 2.* Et idem dicendum est de eo qui tenetur docere veritatem ex officio, vt magister: nam tunc se errores doceret grauiter peccaret, faceret enim grauem iniuriam discipulis; secus si doctrinam probabilem docuit. Ita cum Sanc. Lugo, *suprà num. 6.* Dixi qui suasit alicui errores mere speculatiuos: nam si quis errorem practicum suasit, vt ex eo sequatur aliud malum præter ipsum errorem, certum est talem inductionem ratione damni secuti esse iniuriosam, & tenere lædentem ad restitutionem damni illati tum decepto, tum illi cui damnum irrogatur Lugo, *suprà num. 2.* Trullenc. *suprà num. 2.*

§ II.

Vtrum teneatur restituere qui alterum ad peccandum induxit.

SVMMARIVM.

258 *Qui vi, metu, vel fraude ad peccandum induxit, tenetur ex iustitia ipsum suæ libertati restituere.*

259 *Qui alterum sola suasione, vel malo induxit ad peccatum tenetur ex charitate eum reuocare, quoad potuerit ad meliorem statum.*

260 *Regulariter non est peccatum mortale desiderare, vel causare per fraudem, vel vim malum leue spirituale proximo.*

DIco primò: qui alterum vi, vel metu, vel fraude ad peccandum induxit, tenetur ex iustitia 258
ipsum suæ libertati restituere vim, vel fraudem tollendo, ne in posterum simili modo peccet; quisque enim habet ius ne iniuste lædatur in bonis spiritualibus: quare si inductus in errorem fraude facit opus malum priusquam veritatem cognouerit, imputatur consultori, qui decepit, quamvis quis fecit per ignorantiam inculpabilem non peccauerit, secus si deceptus aliunde cognoscat errorem, & adhuc persistit in illo: nam tunc iam non imputabitur consulenti, sed suæ malitiæ, cum error iam sit ablatus. Ita cum Syluestro, Nauarro, Bonacina, Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 6. dub. 2. num. 1.* Busemban, *lib. 3. tract. 5. cap. 2. dub. 6. art. 7. num. 2.* & cum communi sententia Lugo, *disp. 9. num. 9.*

Dico secundò: qui alterum induxit ad peccatum 259
sine vi, vel fraude, sed suasione, vel exemplo suo, tenetur ex charitate quoad potest eum reuocare ad meliorem statum, non tamen ex iustitia, nisi forte peccatum ipsum erat in materia iustitię. Ita cum Lessio, Laïman, Busembau, *suprà num. 2.* & cum aliis Trullenc. *suprà num. 1.* & cum communi sententia Lugo, *suprà.* Ratio est quia cum hic sine vi, vel fraude induxerit, non fecit iniuriam, cum nihil auferat ad inuito: nam inductus sciens & prudens peccauit. Quod autem hic ex charitate teneatur præ cæteris inductioné auferre patet, quia ratio postulat vt ille, qui author fuit mali præ cæteris laboret, vt emendetur. Hæc tamen maior obligatio charitatis non obligat ad mortale, nisi in necessitate, quando etiam alij obligantur. Ita cum Lessio, Nauarro, Trullenc. *suprà num. 1.* Et idem asserit de eo, qui metu reuerentiali alterum induxit ad peccatum, si abfuit vis, vel fraus, nisi forte ex circonstantiis metus vi æquiparetur. Ita cum Sanchez, Trullenc. *ibi.* Dixi nisi peccatum fuerit in materiæ iustitiæ: nam si induxit alterum ad furandum, vel infamandum, peccauit etiam contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, Lugo, *suprà numero 9.* Hinc fit qui puellam induxit ad libidinem, dicendo ei non peccatum, si sine dolo, vel vi fecerit non teneri ex iustitia, sed tantum ex charitate auferre errorem, secus si vi, vel dolo id fecerit; An autem propter ipsam amissionem virginitatis fit aliqua obligatio restituendi? affirmat Lugo, *sup. n. 14.* est enim magnum detrimétum corporale, & infamia commissio illius. Sed de his *infrà*, redibit sermo.

Dico tertiò: Regulariter nó est peccatú mortale de- 260
siderare, vel causare, etiam per fraudem, vel vim malum leue spirituale proximo. Ita cum Sanchez, & aliis communiter Lugo, *d. 9. n. 18.* Ratio est quia vt plurimum non tanti æstimat proximus illam coactionem, quanti æstimat coactionem ad alia mala, à quibus non potest se liberare, vt potest faciliter à peccato veniali. Dixi regulariter; nam respectu alicuius

personæ

personæ erit peccatũ graue inducere illam per fraudem, vel vim ad aliquod veniale, vt si personam religiosam magnæ opinionis, quis induceret ad peccatum veniale mendacij, vanitatis, vel alterius rei, quo eius fama sanctitatis illideretur, vel si religiosum carmelitam excalceatum induceret per fraudem, vel vim ad comedendas carnes, etiam intra conuentum. Vnde eius bona opinio apud alios religiosos periret, vel si esset prælatus regularis, & permitteret in subditis peccata venialia, vel inobseruantiam circa regulas, vt late diximus, *in nostro directorio regularium*, sed de his vide, quæ ibi diximus, interim consule Lugum, *suprà num.* 21.

§ III.

An qui auertit aliquem à Religione, quam volebat ingredi, vel ingressum extraxit teneatur ad aliquam restitutionem?

SVMMARIVM.

261 *Qui nouitium extraxit à religione, siue vi, siue fraude, tenetur ex charitate ei suadere ingressum, non tamen ex iustitia.*

262 *Qui nouitium à religione extraxit vi, vel fraude tenetur religioni restituere quanti spes illa temporalis commodi ex ingressu, vel perseuerantia nouitij valebat.*

263 *Idem dicendum est de extrahente professum à religione.*

261 Dico primò: qui aliquem etiam nouitium abduxit ab ingressu religionis, etiam malo animo, sine tamen vi, vel fraude, etsi grauiter peccauerit id sine iusta causa, & debito modo faciendo, ac proinde teneatur ei rursus suadere ingressum ex charitate, non tamen ex iustitia, vel illi, vel religioni tenetur, siquidem adhuc nullum ius in eum religio acquisierat, nec aliquid dicto nouitio fuit actum contra iustitiam, sed tantum contra charitatem. Ita cum communi sententia Lugo, *de iustitia d.* 9. *num.* 27. Busemban, *lib* 3. *tract.* 5. *cap.* 2. *art.* 6. *num.* 4. & cum aliis Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 7. *dub.* 3. *num.* 1.

262 Dico secundò: qui vi, vel fraude volentem ingredi religionem, vel nouitium à religione extraxit, licet ex iustitia non teneatur ipse religionem ingredi, tenetur tamen ex iustitia religioni, seu monasterio compensare, quanti spes illa temporalis commodi, quod ex dicti nouitij hæreditate, donatione, vel industria, expectabatur, valebat deductis expensis, & considerata incertitudine, & mutabilitate nouitij, fecit enim monasterio iniuriã, sicut qui vi, vel fraude impedit ne detur legatum Petro, at si restituit nouitium suæ libertati, fraudemque aperuit, vel nouitius fraudem alia via agnouit, si est adhuc illi integrum redire, probabile est non amplius teneri, quia iam non censetur causa damni monasterij; secus si iam non possit ingredi, quia v. g. contraxit matrimonium. Ita cum Lessio, Sanc. Trullenc. *suprà num.* 1. Si autem fuerit fœmina, quam quis à monasterio retraxit vi, vel fraude, vltra prædicta erit excommunicatus ex Trid. *sect.* 25. *c.* 18. *de reformatione.*

263 An autem idem dicendum sit de extrahente professum à religione? Respondeo affirmatiue, sed non solùm tenetur ad restitutionem religioni, sed etiam ipsi professo, de omni damno illato, quia erga vtrumque contra iustitiam actum est, quod intellige vsquequo professus, vel nouitius positus sit in sua libertate, & possit vtrumque libere eligere, & hæc est principalis restitutio, ad quam quis tenetur. Ita cum communi sententia Lessius, *lib.* 2. *cap.* 8. *dub.* 3. *n.* 16. Trullenc. *suprà num.* 2. Busemban, *suprà num.* 5.

SECTIO II.

De inferente damnum in bonis corpori intrinsecis vt in vita & membris.

§ I.

Quinam homicida ad restitutionem teneatur.

SVMMARIVM.

264 *Homicida qui occidendo non peccauit mortaliter contra iustitiam, non tenetur ad restitutionem.*

265 *Qui occidit hominem liberum volentem, & scientem, non tenetur ad restitutionem.*

266 *Quid si effectus iniuria iniuriantem velit occidere, & iniurians illam de facto ad se defendendum occidat?*

267 *An pugnante Petro, & Paulo, si socij alterutrius aliquem occidant, Petrus, vel Paulus, teneantur ad restitutionem?*

268 *Qui omnino casualiter occidit, non peccauit, nec tenetur ad restitutionem.*

269 *An qui confecit venenum ad occidendum inimicum, si vidente illo, amicus bibat ex eo, & non contradicat, ne se prodat teneatur ad restitutionem?*

270 *An occidens alium iniuste teneatur compensare damnum alteri, cui per errorem homicidium fuit imputatum, maxime si id præuidit?*

271 *Quædam corollaria ponuntur.*

272 *Occidens Petrum putans esse Ioannem tenetur ad restitutionem.*

In quinto præcepto agimus de homicidio voluntario, & de eius circunstantiis in quantũ est peccatum, nunc vero agimus de eo provt inducit obligationem restitutionis, quod ad hoc præceptum pertinet.

Dico igitur primò: homicida qui occidendo non peccauit mortaliter contra iustitiam, non tenetur ad restitutionem, etiamsi peccauerit venialiter contra iustitiam, vel mortaliter contra aliam virtutem. Ita cum communi sententia Tamburinus, *lib.* 6. *Decalog. cap.* 4. §. 3. Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. cap.* 8. *dub.* 1. *num.* 3. Hinc iudex, & qui se defendit cum moderatione inculpatæ tutelæ, etiamsi ex odio occidat, non tenetur ad restitutionem, quia solum peccauit contra charitatem, & non contra iustitiam, & vbi non datur violatio iustitiæ non datur obligatio restitutionis. Trullenc. *suprà num.* 3. 264

Dico secundò: qui occidit hominem liberum volentem, & scientem non tenetur ad restitutionem. 265 Ita cum communi sententia Tamburinus, *suprà n.* 2. volenti enim, & scienti non fit iniuria, & occisus censetur remittere, quam remissionem dum viuus erat poterat efficere, etiam contra voluntatem hæredum; dixi hominem liberum, quia qui occidit seruum, domino inuito, tenetur valorem illius domino restituere. Hinc fit 1. sponte conuenientes in duellum, nisi occisus fuerit deceptus in aliquo, vel ad duellum coactus, non obligari ad illam restitutionem; quia sibi ad inuicem remittere præsumuntur 2. fit occisorem prouocatum nõ teneri ad restitutionem, etiamsi se defendendo modum excedat: nam prouocãs censetur illi remittere. Ita cum Bañes, Lessio, Azorio, Laïman, Bonac. Fausto, Diana, *p.* 2. *tract.* 6. *res.* 53.

res.53.& cum Sanc. Trullenc. *sup.n.*4. Tertiò fit inuasum ab altero, etiamsi possit fugere, vel aliò declinare, etiamsi id non faciat, sed inuasorem se defendendo occidat, etiamsi inuasus sit Ecclesiasticus, & excedat moderamen inculpatæ tutelæ, non teneri ad restitutionem; propter eandem rationem. Ita cum Lessio, Trullenc. *suprà num.* 6. Tamburinus, *lib.*6. *cap.*6.§.3.*num.*15. Et idem dicendum est de aggresso ab alio sine prouocatione, etiamsi se defendendo moderamen excedens aggredientem occidat, propter eandem rationem. Ita & bene cum Lessio, Tamburinus, *suprà num.*15. Quartò fit occidentem rixæ authorem non teneri ad restitutionē, si dans causam rixæ gladio insurrexit; secus si solum verbis causam rixæ dedit, etiamsi verba fuerint nimis contumeliosa, vt si eū furem, Sodomitam, Iudæum vocaret: nam similes verbales contumeliæ aliis similibus repelli possunt, vel verbo mentiris, vt suprà diximus. Ita cum Filliucio, Syluestro, Caietano, Binsfeldio, Lessio, Azorio, Diana, *p.*5.*tract.*4.*resol.*12.& 13. Trullenc. *lib.*5.*cap.*1.*d.*5 *num.*5. & cum Decastillo, Tamburinus, *suprà num.*17. *& cap.*3.§.2. *num.*6. contra Nauarrum, Henriquez, & alios, quos refert Diana, *suprà resol.*12. & contra Bonacinam, Hurtadum, & alios, quos refert, & sequitur Leander, *tract.*2. *de irregularitate d.*4.*quæst.*8. Malleus, *malleatione* 17. *Decalog. Bractea* 22.

266 Sed quid dicendum, si affectus iniuria iniuriantem gladio velit occidere, & iniurians illum de facto se defendens occidat? Respondeo non teneri restituere; nam licet causam dederit rixæ, postquam tamen alter gladio in eum insurrexit, potest se licite defendere. Ita & bene Tamburinus, *lib.*6.*cap.*6.§.3. *num.*17. Et idem dicendum est de adultero, si maritum adulteræ eum volentem occidere, se defendendo, occidat propter eandem rationem. Ita cum Mercado, Lessio, Molina, & aliis, Decastillus, *lib.*2. *tract.*2.*d.*7.*num.*93.

267 An autem si pugnantibus Petro cum Paulo, socij alterius occidant aliquem teneatur Petrus, vel Paulus, ad restitutionem occisi? Respondeo teneri, si socios excitarent: nam iam fuere causa homicidij. At si sponte hi socij se immiscuerūt, ipsismet imputatur, cum rixa tantum fuerit causa remota. Tamburinus, *suprà num.* 18. Sed quid si ex sociis, quos Petrus excitauit; vnus periit, tenebiturne Petrus qui suasit huic socio restitutionem facere? Respondeo negatiuè, non enim suadens peccauit contra iustitiam, sed tantum contra charitatem, cum id fecerit sine dolo, vi, vel fraude, scienti enim, & volenti non fit iniuria, Tamburinus, *suprà num.*19.

268 Dico tertiò: quando homicidium à Petro, v.g. factum fuit omnino casuale, non peccauit, nec tenetur ad restitutionem. Quando autem homicidium sit casuale diximus suprà. Ita cum communi sententia Decastillus, *lib.*2.*tract.*2.*d.*7.*num.*98. Quod verum est, etsi quis det operam rei illicitæ, si adhibuit sufficientem diligentiam, vt inde aliquid incommodi non sequeretur. Ita cum Caiet. Bonac. Filliuc. & aliis Decastillus, *sup.n.*100. Hinc fit si quis aliquē in ebrietate occidit, si non prævidit homicidiū secuturū, vel si prævidit, adhibuit sufficientem diligentiā ne sequeretur, non teneri ad restitutionem, etsi voluntarie se inebriauerit; secus si præuidit, vel non adhibuit sufficientem diligentiam. Ita cum Rebello, Nauarro, Suario, Molina, & aliis Decastillus, *suprà num.*102. Et idem dicendum est de immittente sagittam adhibita sufficienti diligentia, ne aliquem occideret, & casu perimit hostem, quem necare optabat, & si sciret, necaret, sola enim iniqua voluntas non obligat ad restitutionem, si alioquin opus externum non erat ex se ordinatum ad homicidium. Ita cum Sanc. Trullenc. *lib.*7.*cap.*8.*dub.*1.*num.*8.

Sed quæres quid dicendum, si Petrus, v.g. confecit vinum veneno ad occidendum inimicum, & forte venit amicus, & bibit ex prædicto vino, vidente ipso Petro, & non reuelante esse venenatum, ne crimen proderet, tenebiturne Petrus ad restitutionem? Respondeo negatiuè; quia talis mors fuit omnino casualis, & præter intentionem Petri, & ipse cum tanto onere non tenebatur illum monere de veneno. Et idem dicendum est, si idem Petrus à sicariis metu mortis coactus fuit ostendere Pauli domum, vt eum occiderent, & de facto occiderunt; non enim tenebatur cum tanto periculo abstinere ab ostensione domus. Ita cum Lugo, Tamburinus, *lib.*7.*cap.*4.§.4.*num.*2.*&* 3. 269

Sed quæres an occidens alium iniuste teneatur compensare damnum alicui tertio, cui per errorem crimen homicidij imputatum fuit, maxime quando homicida id præuidit? Respondeo non teneri, etiamsi id præuideat, & intendat, dummodo ne sua aliqua actione externa, v.g. vtendo ense, vel seruis alienis, causam falsæ suspicionis prætulerit, ita cum Lessio, Decastillus, *lib.*2. *tract.*2.*d.*7.*num.*106. Tamburinus, *lib.*6.*cap.*2.§.1.*num.*3. Ratio est quia damnificatio tunc solum est radix obligationis restituendi, quando est causa externa physica, vel moralis damni consecuti; sed in hoc casu occisio non est causa physica, vel moralis, quia nullum influxum physicum, nec moralem exercet occisio Petri, quam commisit Ioannes, in imputatione Francisci, & aliàs præuisio, & praua intentio occidentis, tantum est contra charitatem; ergo si vltra hanc prauam intionem non datur actio externa, quæ ex natura sua sit causa moralis talis damni, non potest inde colligi onus restituendi. Ad dignoscendum vero an adsit huiusmodi moralis influxus, videndum est an ex tali actione vt plurimum sequatur imputatio, vel damnum tertij, si enim vt plurimum sequitur, signum est moraliter influere in illud. Ita cum Lessio, Tamburinus, *suprà num.*4. 170

Hinc fit, eum qui furatur thesaurum auaro, vnde auarus mœrore confectus, moritur; eum qui occulte aliquem occidit, vnde talis occisio alteri, v.g. inimico imputatur; eum qui alteri alapam impegit, vnde ob dedecoris apprehensionem moritur; eum qui vendit militi arma, vnde is homicidia iniusta committat; eum qui solo suo exemplo extraneis est offendiculum ad malè agendum, & similes non teneri ad restitutionem ex homicidio, etiamsi id à dictis intentum fuerit; quia licet peccauerint contra charitatem, non tamen contra iustitiam per actionem externam, quæ sit causa physica, vel moralis homicidij. Et idem dicendum est de eo, qui Petrum occidit, & collocat cadauer in platea ad portam Francisci, ea intentione, vt Franciscus à iudice condemnetur, vel infantem ante suam ianuam inuentum collocat ad ianuam alterius, vt ab eo nutriatur; siquidem ex his actionibus, nō sequitur vt plurimum imputatio homicidij, vel damni, quia casu ibi mori potuit alibi vulneratus, vel casu ibi positus fuit infans. Secus dicendum est de eo, qui alium occidit in domo, vel agro alterius, vnde pariter is alter condemnetur; præsumitur namque domino domus, vel agri consentiente, homicidium fuisse commissum. Ita Tamburinus, *suprà num.*5. 171

Secundò fit damnum illatum à seruo, mancipio, vel filio, non tenere dominum, vel patrem restituere ante iudicis sententiam, si tale damnum fuit irrogatum absque ipsius culpa mortali, siquidem nec tenetur ex re accepta, res enim supponitur periisse,

nec

nec ex iniusta acceptione, quia nullam grauem culpam, vt suppono commisit. Post sententiam tamen iudicis tenetur resarcire damnum vere datum à seruo, vel animali, vel anima l, aut seruum tradere pro noxa, siquidem iura ita pro foro externo ob bonum commune sanxerunt, secus dicendum est de filio: nam si absque culpa patris homicidium commisit, Pater ad nihil tenetur, etiam pro foro externo, quia vbi non est culpa, nec pœna, nec est obligatio dandi illum pro noxia, quia id leges non discernunt. Ita & bene Tamburinus, *sup. n.5.* Cum quo etiam aduerte, quod si seruus, vel animal tuum, verum damnum non commisit, in conscientia non teneris restituere, etiam post sententiam iudicis, cum talis sententia supponat verum damnum, quod cum non detur, nec datur obligatio restituendi in conscientia; vnde posset sic inuitus restituens compensari, quod tamen non admitto in dubio, an tuum animal commiserit, vel non, tale damnum: nam tunc debes stare sententiæ, quia possessio stat ex parte iudicis, donec appareat manifestè iniustitia. Tamburinus, *ibi num.6.*

272 Dico quartò: occidens Petrum putans esse Ioannem, tenetur ad restitutionem; si quidem illa actio est iniusta contra hunc hominem Petrum, licet falso existimetur Ioannes, semper enim hominem occidit. Ita cum aliis Decastillus, *lib.2. tract.2. d.7. n. 107.* sed de his vide, quæ *suprà* diximus, agentes de homicidio.

§. II.

Quod damnum homicida iniustus restituere teneatur.

SVMMARIVM.

273 *Homicida pro ipsa vita, mutilatione, cicatrice hominis liberi nihil tenetur restituere.*

274 *Quid si occisus, vel mutilatus sit seruus?*

275 *Quomodo debeat lucrum cessans, & damnum emergens in hoc casu computari?*

276 *Quando homicidium fuit indirectum, vel casuale, in quo per actionem iniustam externam contra iustitiam non peccauit mortaliter homicida, quid teneatur restituere?*

Loquimur de iniuste vulnerante, vel occidente in casu, quo iuxta dicta paragrapho antecedenti restituere teneatur. Hoc supposito,

273 Dico primò: homicida pro ipsa vita, mutilatione, percussione, vel cicatrice relicta, præscindendo à dãno temporali, nihil tenetur restituere, nec spirituale, nec temporale, si occisus, vel mutilatus sit homo liber. Ita cum Nauarro, Lessio, & aliis Diana, *p.2. tract.6. resol.53.* & cum Sanchez, Trullenc. *lib.7. cap.8. dub.2. num.3.* & cum aliis Tamburinus, *lib.6. cap.4. §.3. num.22.* Ratio est quia cum vita hominis, vel membrum illius vlla pecunia, seu vllo bono inferiori æquari possit, sequitur iustitiam non se extendere ad præcipiendum dari pecuniam, seu aliud bonum inferius pro vita, vel membri amputatione, vel cicatrice.

274 Dixi hominis liberi, quia si occisus, mutilatus, seu cicatrizatus fuerit seruus, vel animal, pro vitæ, vel membri priuatione, vel cicatrice tantum restituendum est, quanti æstimatur damnum, quod inde dominus recepit, ob vitæ priuationem, vel cicatricem vel membri amputationem relictam, ob quæ seruus minus valet. Ita cum Laiman, Sanc. h Trull. *sup. n.3.* Dixi præscindendo à damno temporali, quia damnum temporale secutum ex homicidio, mutilatione, &c. absque dubio restituendum est, scilicet omnes legitimas, non vero superfluas expensas factas in curatione occisi, si statim non mortuus fuit, extra ea pecunia, quam alioquin eodem tempore ad sui sustentationem expendisset, tum omne damnum reale in honore, siue in fama, siue in pecunia per se secutum ex iniusta occisione, vel mutilatione, vt si puella ex cicatrice facta sit deformis, ratione cuius indigeat maiori dote ad nubendum, tunc hoc augmentum restituendum est, quod si nullum huiusmodi damnum secutum sit, quia occisus rei familiaris destructor erat, vel homo nobilis, qui lucrum per artem, vel negotiationem non quærebat, non est vnde restitutio debeatur.

Hoc autem lucrum cessans, vel damnum emergens debet mensurari attenta ætate, salute, modo viuendi, ac negotiandi, quo vtebatur, vel vti probabiliter poterat occisus, dempto semper aliquo, pro periculis, & incertitudine, & pro vtilitate hæreditatis, quam citius assecuti sunt hæredes; non tamen pro labore, quem artifex occisus impendisset, nec pro expensis funeris occisi, nec pro re, quam occisus acquisiturus erat, si occisus non fuisset, quando nulli sunt legitimi hæredes, vt infra dicemus; quæ iudicia cum difficulter haberi exacte possint, optimum consilium est, vt totum id compensatione inter eos, ad quos res pertinet peragatur. Ita cum communi sententia Tamburinus, *lib.6. cap.4. §.3. à n.3.* 275

Hinc fit eum, qui proximum læsit in libertate, eum iniuste coniiciens in seruitutem, teneri ad eum pecunia, vel alia via liberandum, & si non sit alia via eum liberandi, tenetur ad se reddendum in seruum pro eo, si id sufficiat. Ita Filliucius, *tract. 32. cap.8. quæst.8. num.217.* Trullenc. *suprà num.6.*

Dico secundò: quando homicidium fuit indirectum, vel casuale, in quo homicida non peccauit mortaliter per actionem externam contra iustitiam, licet alias peccauerit venialiter vel ex praua intentione vt *suprà*, diximus tantum tenetur restituere expensas factas in curatione occisi, vel mutilati, in hoc enim conueniunt DD. quod si homicidium alij tertio imputatum fuit, tenetur restituere illi, cui imputatum fuit, illud quod iudex illi præcepit restituere hæredibus occisi, vel mutilato, non tamen alia damna, quæ inde recepit ille cui homicidium imputatum fuit, vt si coniectus fuit in in carcerem, si pecuniam suam in sua liberatione consumpsit: nam hæc omnia damna fuere per accidens secuta ad mortem, vel mutilationem, secus vero priora, quæ per se ad mortem secuta sunt. Ita cum Lugo, Rebello, & aliis, Tamburinus, *lib.6. cap.2. §.1. num.2.* & cum aliis Trullenc. *lib.1. Decalog. cap.4. dub.2. num.2. & 3.* sed de his vide, quæ *§. precedenti*, diximus. 276

§. III.

Cui teneatur restituere homicida?

SVMMARIVM.

277 *Si læsus mortuus non est, cui expensæ sint restituendæ explicatur.*

278 *Si mortuus est, cui restitutio facienda sit declaratur.*

279 *Homicida non tenetur restituere alimenta fratribus, vel hæredibus extraneis occisi.*

280 *Homicida non tenetur restituere creditoribus occisi.*

281 *Quid si homicida damnatus fuit ad mortem, quæ teneatur restituere?*

282 *Si homicida non tenetur restituere, non tenetur pro occiso preces fundere.*

283 *Non restituente prædicta damna homicida, eius hæredes ad restitutionem tenentur.*

284 *Quid si occisor non solùm præuidit damna vxori, vel filiis occisi ex occisione sequi, sed inuincibiliter iudicauit nulla sequi eis damna?*

277 Dico primò: si læsus mortuus non est, expensæ curationis restituendæ sunt ipsi læso, vel si mortuus est expensæ factæ in eius curatione dum vixit, & lucrum cessans pro illo tempore restituendum est eius hæredibus, etiam extraneis, & si nulli sint hæredes debent expendi in vsus pios. Ratio est quia ipsi læso facta est iniuria, & ipse est verus dominus illius pecuniæ expensæ, & lucri cessantis, & hæres succedit in omnia iura realia defuncti, & si desit hæres censetur velle defunctum illa debita ex delicto in vsus pios pro illius anima expendi. Ita & bene Tamburinus, *lib. 6. cap. 3. §. 2. num. 6. & 9.* & cum communi sententia Trullenc. *lib. 7. cap. 8. dub. 4. num. 1.*

278 Dico secundò: si læsus mortuus est, occisor tenetur alimenta præbere solum hæredibus legitimis, & necessario succedentibus, illis scilicet, quibus defunctus ex iustitia tenebatur alimenta præbere quādiu viueret, secundum damnum, quod eis datum est. Ratio est quia Pater, maritus, & filius, censentur eadem persona cum defuncto, vnde qui Petrum occidit, vxori, filiis, & parentibus Petri damnum infert, eosque in re sua læsit. Ita cum communi sententia Decastillus, *lib. 2. tra. 2. d. 7. n. 76.* hinc fit quod si mulier æque commode nubere potest, nihil illi deberi, similiter si parens occisi hæres non erat, quia occisus habebat filios, neq; filius occisus illum alere tenebatur, quia ipse abunde habebat alimenta, nihil illi deberi Decastillus ibi, Trullenc. *suprà num. 2.*

279 Dico tertiò: homicida non tenetur restituere alimenta fratribus, vel hæredibus extraneis occisi, quia hi nō censentur vna persona cum defuncto, nec eos ex iustitia, sed tantum ex charitate, vel liberalitate alebat; quod verum est, etsi homicida aduertat per id impediri bonum, & alimenta quæ ex liberalitate, vel charitate aliquibus præstabat occisus. Ita cum multis Diana, *p. 2. tra. 5. resol. 22.* Trullenc. *suprà n. 3.* & cum aliis Decastillus, *suprà num. 79.* contra multos, quos ibi refert Decastillus.

280 Dico quartò: homicida non tenetur restituere creditoribus occisi illa, quæ illis debebat, etiamsi deprauata intentione occideret, ne creditoribus solueret occisus, Ita cum Bonacina, Molina, tenet vt probabile Trullenc. *suprà num. 6.* Decastillus, *suprà n. 83.* contra multos, quos ibi refert, & contra Tamburinum, *lib. 6. cap. 3. §. 2. num. 13.* Ratio autem nostræ sententiæ est, quia ex praua intentione non oritur obligatio restituendi, & aliàs damnum creditorum censetur per accidens secutum ex morte. Et idem dicendum est de eo, qui vouerat dare aliquid loco pio, etiamsi ea intentione eum occideret, ne voto satisfaceret, Trullenc. *ibi.*

281 Dico quintò: si homicida damnatus fuerit ad mortem propter homicidium eius hæredes non tenentur soluere prædicta damna ex morte secuta, si hæredes defuncti sola morte occisoris contenti sint, vt habet fere vsus, præsertim quando homicida morte plectitur ad instantiam partis, secus si vltra mortem postulent prædicta damna. Ratio est quia quando prædicta damna non postulant censentur contenti sola morte occisoris, si autem ea postulent in conscientia eis debentur, quia per mortem occisoris, solum satisfactum fuit reipublicæ, non tamen hæredibus occisi. Ita & bene cum Salon, Bonacina, Trullenc. *lib. 7. cap. 8. dub. 3. num. 8.*

Dico sexto: Si homicida non potest restituere, 282
quia, v. g. ex morte non fuerunt secuta prædicta damna, quia occisus erat persona nobilis, ex cuius morte nullum damnum secutum fuit, non tenetur occisor pro eo preces fundere, nec sacrificia offerre, bona enim spiritualia non sunt pretium vitæ, sunt enim bonum superioris ordinis. Ita cum Azor, Frater Stephanus à Sancto Gregor. *lib. 1. de restitutione cap. 10. num. 13.* contra Sot. Roderic. & alios.

Dico septimo: Homicida adhuc tenetur ad restitutionem, quamuis percussus dicat antequam decedat se remittere delictum homicidij, quia dicta remissio intelligitur, quoad iniuriam, & quoad actionem criminalem tantum, sed non quoad damna illata, nisi etiam id percussus explicauerit, quia si explicauit ad nihilum tenebitur homicida. Molina *tom. 4. d. 83.* Bonacina *quæst. 62. art. 2.* Gomez *lib. 3. variarum, cap. 3. num. 54.* & communiter omnes.

Dico octauo: Non restituente prædicta damna 283
homicida, eius hæredes ad prædictam restitutionem tenentur, nam sicut in bonis, ita & in malis succedere debent, & ad idem tenetur fiscus, si bona sint confiscata; hæc tamen intelligenda sunt, si defunctus reliquit bona libera, in quibus hæredes successerunt, aliàs enim non tenerentur; vnde qui solum iure successionis primogenium acquisiuit, ad nihil tenetur. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib. 7. cap. 8. dub. 4. n. 4.* Ad restitutionem autem per veniæ petitionem, vel famæ restitutionem hæredes non tenentur, quia hoc est debitum personale, quod non transit ad hæredes, nisi forte occisor cum creditoribus ante mortem conueniret, vt aliquam pecuniam pro his solueret: nam tunc talem pecuniam eius hæredes tenerentur soluere, vt bene cum Salon. notauit Trullenc. *suprà num. 4.*

Dico nono: si occisor non solùm non præuidit 284
damna vxoris, filiorum, aut parentum occisi, sed etiam positiue inuincibiliter iudicauit, & credit ex occisione nullum sequi damnum, non tenetur damna prædicta compensare, licet re vera damnum aliquod illis sequeretur. Ita Lugo, *d. 11. num. 89.* Ratio est quia non potest esse obligatio restituendi ex iniusta læsione, nisi præcedat aliqua iniuria in illum, cui facienda est restitutio; sed in prædicto casu licet fiat iniuria occiso, non fit eius hæredibus necessariis, quia occisor non solùm eam ignorauit, sed positiuè credit non adesse, & ideo occidit, quia credit talia damna non sequi, aliàs non occidendus, ergo talia damna fuerunt secuta per occidens præter intentionem occisoris.

SECTIO III.

De restitutione ex strupo & adulterio.

§ I.

Vtrum stuprator teneatur restituere aliquid pro solo damno naturali.

SVMMARIVM.

285 *Stuprator solum tenetur pro damno pecuniario in ordine ad matrimonium.*

286 *Si stuprata nupsit æque bene, quia vir non cognouit violationem, violator nihil tenetur restituere.*

287 *Quid si ante matrimonium violata aliquam accepit recompensationem?*

288 *Quid si violata monialis fiat, vel statum continentiæ sit amplexa.*

PRo huius sectionis notitia suppono stupratorem duplex damnum posse inferre, naturale scilicet, & pecuniarum,

pecuniarum, naturale est violatio claustri virginalis secundum se considerata, temporale vero, & pecuniarium est damnum, quod patitur stuprata, quoad matrimonium, eo quod violata maiorem requirit dotem, vt æque ac antea nubat: his suppositis.

285 Dico primò: stuprator solum tenetur pro damno temporali, seu pecuniario in ordine ad matrimonium, violatio enim claustri virginalis non est pretio æstimabilis. Ita cum Nauarro, Trullenc. *lib. 7. De-*
286 *calog. cap. 9. dub. 1. num. 2.* Hinc fit quod si stuprum mansit clam, aut vi, vel metu violata nupsit æque benè, eo quod vir non cognouit defectum non esse ei aliquid restituendum. Ita cum Lessio, Bonacina, Villalobos, Trullenc. *suprà num. 3.* Busembau, *lib. 3. tract. 5. cap. 2. art. 4. num. 1.* Tamburinus,
287 *lib. 7. c. 3. §. 3. n. 2.* At si antequam nuberet pacta fuit cum violatore, & ab eo recepit recompensationem, illam retinere potest, quia licite potuit accipere pro periculo imminenti, cui erat exposita. Secundò fit quod si vi, vel metu violata monialis fiat, aut sta-
288 tum continentiæ amplexa sit, aut si obierit, violatorem ad nihil teneri, cum nullum damnum in ordine ad matrimonium sit illatum, & tempus necessitatis sit elapsum. Ita cum Villalobos, Sairo, & alijs, Trullenc. *suprà num. 4.*

§. II.

Ad quid teneatur corruptor virginis, quando matrimonium ei non promisit?

SVMMARIVM.

289 *Qui virginem consentientem deflorauit absque vi vel fraude, vel promissione, nihil ei tenetur restituere.*

290 *Qui vi, vel metu, aut fraude absque promissione matrimonij virginem deflorauit, quid teneatur ei restituere?*

291 *Qui muneribus, aut importunis precibus virginem deflorauit non tenetur ad restitutionem.*

292 *Si fœmina vi oppressa concepit, tenetur qui eam oppressit ex iustitia alere fœtum, & soluere fœminæ omnes expensas, & damna quæ passa est.*

293 *Dominus qui suam ancillam vi, vel fraude oppressit ad quid teneatur?*

289 Dico primo: Qui virginem consentientem deflorauit absque vi, vel fraude, vel promissione matrimonij, ad nullam restitutionem tenetur in foro conscientiæ, quia volenti, & consentienti nulla fit iniuria, quod verum est, & si virgo sit sub cura parentum, vel tutoris. Ita cum Soto, Veracruz, Grafio, Vasquio, Sanchez, Salas, Molena, Laïman, & aliis, Decastillus, *lib. 2. tract. 2. d. 7. num. 111.* & cum aliis, Trullenc. *lib. 7. cap. 9. dub. 2. num. 1.* Tamburinus, *lib. 7. Decalog. cap. 5. §. 3. num. 5.* Dixi in foro conscientiæ: nam in foro externo cogitur à iudice eam dotare, lege sic statuente, propter bonum commune. Ita cum Lessio, Tamburinus, *suprà num. 7.*

290 Dico secundò: qui vi, vel metu, aut fraude absque promissione matrimonij virginem deflorauit, tenetur tantum rependere damnum, quantum ei per iniuriam est secutum, idque vel matrimonio, vel damni æstimatione ad arbitrium prudentis viri, vt talem nimirum inueniat virum, qualem manens virgo inuenisset, non tamen tenetur ad eam necessario ducendam; leges enim quæ ad hoc obligant, solum habet locum in foro externo. Ita cum multis Decastillus, *lib. 2. tract. 2. d. 7. n. 115.* & cum aliis Trullenc. *suprà n. 2.* Tamburinus *suprà n. 26.* Busembau, *suprà n. 1.* quod si stuprator non habeat cum quo resarciat damnum, si sit nobilior illa non tenetur eam ducere, sed expectare meliorem fortunam ad satisfaciendum, si vero sit æqualis conditionis tenebitur eam ducere, nisi aliquid adsit, ratione cuius sponsalia dissoluerentur, si essent contracta. Ita & bene Tamburinus, *suprà num. 27.* quod si deflorator velit violatam ducere, & illa noluerit, tenetur eam dotare. Ita cum multis, Trullenc. *suprà n. 3.* Tamburinus, *suprà n. 29.*

Dico tertiò: qui muneribus, aut importunis precibus virginem deflorauit, non tenetur ad restitutionem. Ita cum multis Decastillus, *suprà num. 117.* Trullenc. *suprà num. 4.* Busembau, *suprà num. 4.* Adhuc enim virgo consensit libere. Excipe nisi preces coniunctæ fuissent cum minis, vel metu reuerentiali, vt si fuerit illius dominus, vel vir magnæ authoritatis. Trullenc. *suprà num. 4.* Busembau, *suprà n. 3.* Decastillus, *suprà n. 117.* Tamburinus, *suprà n. 26.* 291

Dico quartò: qui per vim cognouit puellam, si eam inuenit non virginē, si culpa fœminæ id accidit, quia v. g. in indicio petiuit virum, qui eā oppressit, vel qui vere, vel ficte ei promisit matrimonium, ad nihil tenetur vir: nam licet vim vi repellere, & potest dicere non esse virginem, at si culpa viri id accidit, vt si se iactaret rem cū illa habuisse, tenetur eam dotare, vel dotem augere vt nubat, ac si haberet famam virginitatis, non tenetur tamen eam ducere. Ita cum Vasquio, Tamburinus, *suprà n. 32. & dub. 3. num. 9.* Et idem dicendum est quando puella libere consensit in deflorationem, si deflorator, eā infamauit propter eandem rationem, casu quo defloratio fuerit occulta Trullenc. *suprà num. 1.* Quod si copula vi cognitæ publica non fuit ad nihil tenetur qui eam cognouit, in dubio autem an sit, vel non virgo, si illo asserit esse virginem, standum est pro eius dicto, nisi deflorator dare, & certo inueniat non fuisse virginem, Tamburinus, *suprà num. 31.*

Dico quintò: si fœmina vi oppressa concepit qui eam oppressit ex iustitia alere fœtum, & soluere fœminæ omnes expensas, quas fecit, & damna, quæ passa est, & quæ secuta sunt ratione conceptionis, & partus propter iniuriam illi illatam, si autem illa libere consensit, solum tenetur deflorator alere filium, sicut alios legitimos, si habet, non ex iustitia commutatiua, sed ex pietate, & iure naturali. Ita cum Villalobos, Trullenc. *suprà num. 6.* 292

Dico sextò: dominus qui vi, vel fraude suam ancillam violauit tenetur damnum resarcire, manumittendo illam, aut concedendo vt nubat honeste secundum suum statum, aut constituendo illam in statu viduitatis, aut alio modo ad arbitrium prudentis viri: nam licet ancilla non habeat ius ad pecuniam, habet ius ad suam integritatem, & passa est iniuriam. Ita cum Villalobos, Molina, Trullenc. *lib. 7. cap. 9. d. 3. num. 10.* 293

§. III.

Ad quid teneatur corruptor virginis, si eam deflorauit promissione coniugij?

SVMMARIVM.

294 *Qui virginem deflorauit, si ei vere promisit matrimonium, obligatur ad nuptias.*

295 *Quid si promissio matrimonij fuit ficta?*

296 *Plures dantur casus, in quibus fictus promissor non tenetur defloratam ducere, qui numerantur.*

297 *Si fictus promissor velit defloratam ducere, & illa nolit, ad nihil amplius tenetur.*

298 *Qui corrupta pro copula promisit matrimonium, sciens esse corruptam, tenetur eam ducere.*

299 *An qui habens morbum gallicum, si habuit rem cū aliqua teneatur ei pro damno illato restituere?*

Dico

294 DIco primò: si deflorans virginem ipsi vere, & ex animo promisit matrimonium, obligatur ad nuptias celebranda, & matrimonium consummandū nisi legitima accedat excusatio, & hoc, etsi illa sit pauper, ignobilis, & ille dives, & nobilis, si id notum eis erat; ratione enim contractus manet vir obligatus. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. cap.* 9. *dub.* 3. *num.* 1. Tamburinus, *suprà num.* 34. Decastillus, *suprà num.* 128. Dixi nisi legitima accedat excusatio: nam si ex adimpletione promissionis sequatur grave malum, vel scandalum, vel rixæ, vel si stuprator esset dives, & potens, & puella pauperrima, & persona vilis, cum qua non convenit tale matrimonium, sufficit quod stuprator ei det quantum sufficit, vt æque benè nubat suo æquali. Ita cum Faustro, Saïro, Trullenc. *suprà num.* 1. excusabitur etiam deflorator, si illa fornicetur postea cum alio, vel quid simile divortio dignum committat. Tamburinus, *suprà num.* 38. Tertiò excusabitur, si illa se virginem finxit, nec in hoc casu ei tenetur aliquid restituere, si copula mansit occulta. Tamburinus, *suprà num.* 40. Quod si copula fuit cognita, & mulier diffamata culpa viri, tenebitur ei quantum damni dedit resarcire, secus si culpa fœminæ, vt *sup.* diximus. Et idem dicendum est, si eam deosculauit cum infamia fœminæ, etiamsi eam non defloraverit, nisi forte ob osculum tantum promitteret matrimonium: nam tunc eodem modo philosophandum est, ac si eam deflorasset cum promissione matrimonij. Tamburinus, *suprà num.* 42.

295 Dico secundò: quando promissio matrimonij fuit ficta, & sine animo se obligandi, & ea de causa corrupta est virgo, communis sententia docet iniustum defloratorem teneri eam ducere, si ipsa velit. Ita cum communi sententia Lugo, *de iustitia d.* 12. *num.* 20. Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 9. *dub.* 3. *num.* 2. Decastillus, *lib.* 2. *tract.* 2. *d.* 7. *num.* 128. Busembau, *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 2. *dub.* 4. *num.* 4. Tamburinus, *lib.* 7. *c.* 5. *§.* 3. *n.* 44. contra Præpositum relatum à Diana, *p.* 5. *tract.* 14. *resol.* 32. ratio est quia illa promissio licet ficta, fuit personalis de sua scilicet danda persona: ergo in hac personali obligatione ius obtinuit decepta: ergo cum hæc seruari possit, iniustitia fieret mulieri, si poneretur in æquivalēti; sicut si tibi ius est in hoc numero equo; non sit iusta satisfactio in pecunia, vel in æquivalēti.

296 Dico tertiò: plures dantur casus in quibus fictus promissor non tenetur defloratam ducere 1. si puellam valde notabiliter conditione excederet, vel verbis vsus esset facile fictionem indicantibus 2. si stuprator habuisset votum religionis, & ipsa conscia esset prædicti voti, quia tunc ipsa contraxisset mala fide. 3. si ipse putavit eam esse virginem, cum tamen non esset 4. si ex matrimonio grave damnum, vel scandalum timeretur. 5. si ipse iam sacris institutus est, aut alteri matrimonio copulatus, vel superuenit aliud impedimentum irreparabile. 6. si mulier cum alio fornicata est. 7. quando habentur soli tactus, nec matrimonium pro solo tactu, sed pro copula fuit promissum. Quibus in casibus solum tenetur stuprator curare, vt æque commode nubat, dando scilicet dotem, vel aliter. Ita cum Sanchez, Trullenc. & aliis Busembau, *suprà num.* 5. Imò si virgo ex verbis promittentis facile poterat cognoscere fictionem, probabile est non teneri fictum promissorem aliquid restituere, quia non præsumitur decepta, sed fingere deceptionem, & spontaneè consensisse. Ita cum Lessio, Sanchez, Decastillus, *suprà num.* 131. Et idem dicendum est, quando præcessit sola ficta promissio, sine violatione fœminæ, deceptio enim illa, & iniustitia mansit in intentione. Ita cum multis, Decastillus, *suprà num.* 136.

Dico quartò: si fictus promissor velit defloratam ducere, & illa, vel eius parentes nolint, ad nihil amplius tenetur, quia vir coniugium promisit, non aliud. Et idem dicendum est si promissio fuit vera, & ex animo propter eandem rationem. Ita cum Lugo, Tamburinus, *suprà num.* 48. & cum aliis Trullenc. *suprà num.* 6. 297

298 Dico quintò: promittens ficte matrimonium corruptę, sciens esse corruptam, si sui copiam fecerit, ea facta, & si sint æquales non tenetur eam ducere, sed alio modo iniuriam compensare pecunia ad arbitrium boni viri. Excipe nisi corrupta sit multo superioris conditionis, vel vidua bonæ famæ, quæ talem infamiam culpa viri contraxit, ita vt non possit aliter, nisi eam ducendo resarciri infamia: nam tunc tenebitur eam ducere. Ita cum Lessio, Trull. *sup. n.* 10.

299 Sed quæres an teneatur satisfacere ille qui habens morbum contagiosum habuit rem cum aliqua? Respondeo non teneri, si illa publicè erat exposita, & de hoc non interrogauit; secus si non esset mulier publica, & ignorabat dictum morbum, vel si erat publica, de illo interrogauit, & fuit decepta: nam tunc tenebitur decipiens restituere expensas curationis, damna, & lucra cessantia ad arbitrium prudentis, si deceptus talem restitutionem postulet, aliter enim condonare videtur. Ita cum Villalobos, Trullenc. *suprà n.* 11.

§. IV.

Vtrum qui ante voverat ingredi religionem, possit ingredi, si postea puellam sub promissione vera, vel ficta matrimonij deceperit.

SVMMARIVM.

300 *Quoties verus, vel fictus promissor matrimonij, qui virginem defloravit tenetur eam ducere ex vi promissionis, quando non præcessit tale votum tenetur eam ducere, etsi præcesserit votum, si virgo illud ignorauit.*

301 *Quid si virgo illud sciebat?*

302 *Quid si vir defloravit puellam sub promissione vera, vel ficta matrimonij, & postea vouit religionem?*

303 *An in his casibus debeat peti voti dispensatio?*

DIco primò: si habens votum religionis defloravit virginem sub promissione vera, vel falsa matrimonij, tenetur eam ducere in omnibus illis casibus, in quibus diximus fictum, vel verum promissorem teneri ad matrimonium, quando non præcessit tale votum, dummodo fœmina tale votum ignorauerit. Ratio est quia ingressus religionis, iam factus, est illicitus, cum non possit ingredi nisi gravem iniuriam irrogando puellæ. Dixi dummodo ipsa votum ignoraverit: nam si illud sciebat, non potest puella petere nuptias, quia non bona fide contraxit, nec tenetur alter compensare, quia non fuit ab ipso decepta, sciuit enim quod promissum est non posse licite ab ipso præstari, nisi forte persuaserit puellæ se facile obtenturum dispensationem, tunc enim tenetur damnum arbitrio boni viri compensare. Trullenc. *suprà num.* 1. 300 301

Et idem dicendum est à fortiori, si vir defloravit puellam sub promissione vera, vel falsa matrimonij, & postea vouit ingredi religionem. Trullenc. *suprà num.* 1. An autem in his casibus debeat impetrari dispensatio voti? Respondeo negatiue, si tamen quidem executio voti facta est illicita; quia tamen vir ratione voti petere non potest debitum, consulendum est peti dispensationem, vt vir possit petere, quod certum absque dubio est, quando vir 302 303

vir puellæ promisit se impetraturum dispensationem voti, quo casu tenetur mediis ordinariis eam petere. Ita cum Lessio, Trullenc. *sup. n. 2.*

§ V.

Quid sit restituendum ratione adulterij commissi.

SVMMARIVM.

304 *Si partus non sit secutus non tenetur adulter aliquid restituere.*
305 *Si partus sit secutus non tenetur adulter restituere si moraliter certũ sit partũ non esse adulteri.*
306 *Quid teneatur restituere quando certus est prolem esse suam?*
307 *An teneatur ex parte restituere damna hæreditatis?*
308 *Adultera tenetur ad restitutionem omnium damnorum per se filiis legitimis prouenientium.*
309 *Quid si res non sit debita filiis tanquam filiis?*
310 *Ex sex capitibus excusatur adultera ab hac restitutione, quæ proponuntur.*
311 *An teneatur adulter, vel adultera restituere alimenta hospitali, si filium exposuere?*

304 Dico primò: Si partus non sit secutus ex adulterio, non tenetur adulter aliquid pro hac iniuria restituere, etiamsi maritus sciens adulterium postulet aliquid occulte pro iniuria, est enim incompensabilis pecunia. Ita cum Lessio, & aliis Decastillus, *lib. 2. tr. 2. d. 7. n. 153.* Quamuis si adulter aliquid ei det in compensationem, nec ille peccat accipiendo, nec tenetur ad restitutionem, est enim compensatio sine lenocinio, vt suppono. Ita & bene cum Lessio, Decastillus, *ibi n. 153.* Tamb. *lib. 7. cap. 3. §. 4. n. 2.*

305 Dico secundo: Etiamsi partus fuerit secutus non tenetur adulter ad vllam compensationem, si ei moraliter certum non sit esse suam prolem. Vnde si pro vtraque parte sint rationes probabiles ad nihilum tenetur. Ita cum Scoto, Nauarr. Soto, Gabriel, Caietan. Medina, & aliis Decastillus, *sup. n. 155.* Idem dicendum est, si sit dubium an proles sit sua, vel mariti, vel alterius adulteri, in dubio enim semper præsumendum est filium esse mariti, stat enim præsumptio pro matrimonio. Ita cum Lessio, Nauar. Soto, & aliis, Decastillus, *sup. n. 16.* Quod si dubiũ sit inter duos adulteros, quia maritus tempore conceptus erat absens, & æqua conditio dubij, existimo vtrunque teneri ad alimenta prolis, & damna pro sua parte, & altero nolente tenetur alter in integrum restituere, nam sicut in dubio vtrum res sit huius, vel alterius, antequam vllus eorum illam possideat, est inter eos æqualiter diuidenda, eodem modo dicendum est debitum, quod dubium est ad quem illorum pertineat, inter ipsos deuidendum esse. Ita & bene cum communi sententia Basæus, *verbo adulterium n. 4.* & cum aliis Decastillus *sup. num. 161.* contra Lugum *d. 13. num. 24.*

306 Dico tertio: Si adulter moraliter est certus prolem esse suam, si suasit adulteræ supponere illam marito, certum est teneri non solum ad alimenta ministranda filio, saltem à tertio anno, ex quo tempore pater debet alere filium, sed omnia damna hæreditatis, &c. secuta marito, & hæredibus legitimis per se primo loco simul cum adultera restituere; siquidem fuit causa illorum damnorum, & quando consilium est in commodum consultoris, & executoris vterque primo loco tenetur pro rata, & singuli in solidum ex defectu alterius restituere, vt cum Lessio notauit Lugo *d. 13. n. 9.* At si adulter non suasit adulteræ, vt supponeret filium marito, certum est teneri per se alimenta filio præstare. Ita cum communi sententia Tamburin. *lib. 7. c. 3. §. 4. n. 6.* Ratio est quia ipse est verus pater illius, & illi incumbit alere filium. Dixi per se nam aliquando ex multis causis, quas infra referemus agentes de adultera excusabitur.

307 An autem adulter saltem ex parte teneatur etiam damna hæreditatis &c. filiis legitimis restituere: Respondeo teneri. Ita cum communi sententia Decastillus, *lib. 2. tr. 2. d. 7. n. 166.* Lugo *d. 13. n. 9.* Tamb. *lib. 7. c. 3. §. 4. n. 6.* Ratio est quia adulter ipso adulterio dedit causam toti illi damno, quod ex suppositione filij illegitimi pro legitimo aliis subsecutum fuit. Nec obstat si dicas adulterum solum fuisse causam per se adulterij, suppositionis tamen filij solum fuisse per accidens, sicut si mater procurasset aborsum, adulter solum esset causa aborsus per accidens. Respondetur dari diuersam rationem, nam aborsus non sequitur ordinariè ad conceptionem, sed raro ex malitia fœminæ, at vero damnum hæreditatis sequi ordinariè & non potest vitari tamen humano modo. Fateor sententiam contrariam non carere sua probabilitate, & vt probabilem eam tenent cum Soto, Henriquez, Diana, Tamburin. *sup. n. 6.* Lessius, Fausto, quos refert, Lugo *sup. n. 10.*

308 Dico quarto: Adultera tenetur ad restitutionem omnium damnorum per se filiis legitimis prouenientium. Ita cum communi sententia Lugo *de iustitia d. 13. sect. 3.* Tamb. *sup. n. 7.* Ratio est quia ipsa est immediata causa cur maritus, & filij legitimi credant illum esse verum filium, atque adeo ea damna patiantur; teneturque iuxta regulas vniuersales, vel ex suo peculio moderate expendendo, vel filium ad religionem inclinando, vel simili quopiam modo procurare, vt quantum potest damnum arceatur, vel resarciatur.

309 Dixi per se prouenientium, nam debet restituere veris filiis ea omnia, quæ ipsis tanquam filiis debentur, tale est fideicommissum, maioratus, hæreditas aui, auunculi, consanguinearum, si forte hæc collata fuerint filio spurio. Econtra vero non tenetur restituere, quæ filiis veris non debentur, si quis enim putans illum spurium esse verum filium, aliquid ei donet liberaliter, quod forte non dedisset, immo dedisset veris filiis, non obligatur mater id veris filiis restituere, quia id non est damnum per se, sed multum per accidens proueniens ipsis, qui ius in eam donationem liberalem non habebant.

310 Ex sex autem capitibus excusabitur adultera ab hac restitutione. Primo si non sit certa de prole adulterina. 2. Si maritus, & filij legitimi remittant obligationem. 3. Si mater suis bonis, vel alio modo posset, velletque compensare sufficienter pro omnibus damnis, quia hoc modo iam haberent filij æquiualenter id, quod accepit spurius. 4. Si sit periculum vitæ, vel similis mali, hoc enim existente nemo obligabit adulteram, vt se prodat. 5. Si sit periculum infamiæ, quia fama est superioris ordinis. 6. Si non sit certa moraliter se posse spurio persuadere, vt dimittat hæreditatem, vel ingrediatur religionem; filius enim non tenetur matri id asserenti, etiam cum iuramento in articulo mortis, nisi id testibus, vel alio modo probet, credere; in hoc tamen casu tenebitur mater alia via, si potest prædicta damna restituere; ex quibus capitibus raro accidere potest casus, in quo adultera suum scelus prodere cogatur. Quod idem de adultero dicendum est, propter eandem rationem. Ita cum aliis communiter Tamburin. *sup. n. 10.*

311 An autem teneatur adulter, vel adultera restituere alimenta hospitali, si filius expositus fuit, & in hospitali educatus? Respondeo negatiue, si ex rationabili causa illum exposuere. Ita cum aliis Decastillus *sup. n.*177. Ratio est quia mens fundatorum hospitalis fuit succurrere his paruulis, & eorum periculo, sine tali obligatione parentum. Si tamen Quæres quando liceat exponere filium? Respondeo licere quoties id necesse est ad occultandum crimen, vel grauem vitandam infamiam, vel ob nimiam paupertatem, adhibita tamen cautione ne proles frigore, vel alio incommodo periclitetur, consultum etiam erit vt proles prius baptizetur, baptismum testante schedula apposita. Ita cum Molina, Layman, & aliis Decastillus *sup. n.*175. *&* 177.

Hic nobis agendum erat de obligatione, & modo restituendi pro damnis iniuste illatis in honore, & fama; sed quia in octauo præcepto *tract. d.* 2. 3. *&* 4. nobis agendum est de detractione, & contumelia; ideo, hæc ad ipsum locum remittimus, ne eadem sæpe repetamus.

SECTIO IV.

De obligatione restituendi ex quacunque acceptione, vel læsione iniusta.

§. I.

Qualiter sit obligatio restituendi ob fidem dubiam debitoris?

SVMMARIVM.

312 *An quando quis accepit rem cum dubio, an ille, qui dabat, vel vendebat esset verus dominus, teneatur restituere?*

313 *Quid si debitor dubitet, an soluerit debitum, quod debebat?*

314 *Quid quando commodatarius, vel depositarius dubitant, an sua culpa res commodata perierit?*

315 *Quid si miles dubitet de iustitia belli?*

312 DIco primo: Quando quis accepit rem cum dubio, an ille qui dabat, vel vendebat, esset verus dominus, vel bonæ fidei possessor, si dubium erat, an res pertineret ad aliquem, vel aliquos in particulari, si facta diligenti inquisitione pro vero domino, adhuc maneat dubium, pro qualitate dubij debet diuidere rem inter illos, inter quos est tale dubium. Ita cum Mol. Lugo *de iustitia d.*18.*n.*2. & cum aliis Trullenc. *lib.*7. *Decalog. cap.*11.*dub.*4. *num.*2. Ratio est quia possessio in dubio non potest iuuare possidentem contra eos, inter quos datur dubium, an ad illos pertineat, nam licet illi non habeant certum ius ad illam, habent tamen certum ius, ne quis in dubio rem illam incipiat possidere. Et idem dicendum est, quando absque dubio formali, sed cum ignorantia crassa culpabili circa ipsum dubium rem incipit possidere, vt recte cum Molina, ait Lugo *sup. n.*6. ignorantia namque culpabilis reddit actum eiusdem malitiæ in specie cum actu scienter facto; ergo eiusdem rationis erit iniusta possessio cum dubio formali, ac cum ignorantia culpabili circa ipsum dubium.

Secus dicendum est quando dubium, vel ignorantia culpabilis dubij non versatur circa aliquem, vel aliquos in particulari, sed circa aliquem in communi, qui inueniri non potest, nam si facta diligentia bono animo restituendi, adhuc maneat dubium, potest qui rem in dubio incipit possidere illam retinere, nec aliquid tenetur restituere, siue bono, siue malo animo rem cum illo dubio emerit, quamuis peccauerit in illa emptione, quia ex parte sua difficiliorem reddit restitutionem, si res erat aliena, quam si res esset apud venditorem, nisi forte venditor, ex eo quod ille rem emerit adhuc maneat potens restituere. Ita cum Vasquio, Lugo, *sup. n.*4. cum enim non appareat, cui res restituenda sit, nemine allegante iniuriam, non debet aliquis condemnari iniuria non probata, quia obligatio restitutionis ex iniuria non oritur, nisi iniuria probetur. Ita Lugo *sup. n.*5.

Dico secundo: Si debitor dubitet, an soluerit debitum, quod debebat, debet illud integre soluere, etsi creditor etiam dubitet de solutione. Ratio est quia creditor possidet contra debitorem actionem debiti, qua illam in dubio priuare non potest, dubia enim exceptio non potest excusare excipientem, *l. Titia textores ff. de legat.*1. Ita cum Sanchez, Vasq. Salas, Suar. Lugo, *sup. n.*7. contra Dianam, Tanner. Laym. quos refert, & sequitur Trullenc. *lib.*7.*c.*11.*n.*6. Qui dicunt dubitante etiam creditore, non debere soluere integre debitum, sed pro qualitate dubij; sed nostra opinio probabilior est, dubitante namque vtroque coniuge de valore matrimonij, coniux petens non potest ab alio priuari solutione debiti, & tamen vterq; dubitat; ergo idem in nostro casu dicendũ est. 313

Dico tertio: Quando commodatarius, vel depositarius dubitant, an sua culpa perierit res commodata, vel deposita, non tenentur ad aliquam restitutionem. Ita cum Sanchez, Lessio, Salas, Palao, Villalob. Henriq. Diana, Lugo, *sup. n.*14. contra Merolam, & alios, quos ibi refert. Ratio autem est, quia in dubio delictum non præsumitur, atque adeo ipse est in possessione suæ innocentię. Excipe nisi pro altera partę dentur coniecturæ, vel indicia, quæ delicti præsumptionem merito generare possent. Et idem dicendum est de conductore rei alienæ, qui etiam dubius est an sua culpa res conducta perierit; ac denique id, verum est non solum in omnibus contractibus, sed etiam in omni debito ex officio, vel iniusta acceptione, aut læsione; in his enim omnibus, quoties dubitatur an præcesserit culpa mortalis, non videtur debitor obligari, in dubio namque delicta non sunt præsumenda, nisi in contrarium dentur præsumptiones, & indicia sufficientia. Ita Lugo *sup. num.*15. 314

Dico quarto: Miles dubitans de iustitia belli, siue sit subditus, siue voluntarius, non potest bellare, nisi deponat dubium, & faciat assensum probabilem, quo probabiliter credat iustam, vel probabilem esse causam suæ partis. Ratio est, quia exponere se periculo iniuste occidendi est intrinsecè malum; sed qui bello se ingerit in tali dubio, non deponendo dubium, exponit se periculo occidendi, vel damnificandi iniuste; ergo vt licite operetur, debet dubium speculatiuum practice deponere; Ad dubium autem deponendum sufficit authoritas principis Christiani bellum gerentis, nisi aliqua sint indicia, vel grauis rumor inter prudentes, ipsum iniuste procedere: nam tunc tenentur milites causam iustitiæ inquirere; sed hoc raro accidit, nisi forte bellum fiat contra sedem Apostolicã, vel alios Christianos principes ex odio, frequentius tamen inter hæreticos, nam hi sæpe bellum iniustum ferunt, & multo magis principes Turcarum, nam horum bellum contra Christianos fere semper est iniustissimum, siue sit aggressiuum, siue defensiuum, quo casu milites semper debent inquirere de iustitia belli, & si fuerit iniustum abstinere ab illo; ita cum Vasq. Lorca, & aliis, Lugo *sup. n.* 20. à quo etiam alij DD. non videntur recedere, vt recte notat Lugo *sup. num.*20. 315

SECTIO

§. II.

Quomodo ex mora culpabili oriatur obligatio restitutionis?

SVMMARIVM.

316 *Is qui iniuste detinet id, quod alteri debet ex delicto, tenetur restituere rem debitam, & lucrum cessans, & damnum emergens.*

317 *Possessor iniquus rei alienæ tenetur statim eam suo domino restituere, si absque periculo infamiæ, vel grauis damni potest, & non satisfacit dando æquiualens.*

318 *Quid si effecta sit melior, & maioris pretij?*

319 *Quid si sit effecta deterior, & minoris pretij?*

320 *Quid si rem vendit, & alienauit iuxta quem valorem teneatur eam restituere?*

321 *Quid si res facta est melior apud iniquum possessorem, deinde facta est deterior, vel periit, quæ si suo tempore reddita fuisset id incommodum apud dominum non accepisset?*

322 *Quid si res apud dominum eodem casu fortuito ita peritura erat?*

323 *Quid si res peritura erat apud dominum per iniustitiam alterius?*

324 *Quid si fur eripiat rem à domino ante incendium, in quo apud dominum certo erat peritura?*

325 *Iniquus possessor morosius tenetur restituere fructus rei naturales, & mixtos, non tamen fructus mere industriæ?*

326 *An teneatur restituere pretium locationis rei; quæ locari non solet, vt torquis aurei &c.*

327 *Debitor ex contractu adueniente termino præfixo in contractu, tenetur soluere quod alteri debet, nisi adsit legitima excusatio.*

328 *Quid si non fuit terminus præfixus?*

329 *Si debitor termino præfixo non soluat tenetur non solum rem, sed interesse restituere.*

330 *In quibus casibus excusetur debitor à soluendo interesse?*

316 Dico primo: Is qui iniuste detinet id, quod alteri debet, siue ex iniusta acceptione, siue ex damno dato, & vniuersim ex delicto, tenetur restituere vltra rem debitam, totum lucrum cessans, & damnum emergens. Ratio est quia ille, qui alteri est causa damni tenetur ex iustitia ad totum illud damnum resarciendum; sed morosus debitor per moram iniustam fuit creditori causa totius illius damni emergentis, & lucri cessantis; ergo ad totum id resarciendum tenetur. Ita cum communi sententia Lugo *disp.* 18. *n.* 26. Tamburin. *lib.* 8. *tract.* 2. *cap.* 2. §. 6. *num.* 1.

317 Hinc fit Possessorem iniquum rei alienæ, si res extet teneri statim eam suo domino restituere, si absque periculo infamiæ, vel grauis damni eam restituere potest. Nec satisfacit restituendo pretium duplum; ita cum Diana, Auzonius *verbo restituere, n.* 1.

318 Quod verum est, etsi res effecta sit melior, & maioris pretij, nam totum hoc incremẽtum accrescit domino, deducendæ sunt tamen expensæ, si quæ factæ sunt in foro interno, vt bene cum aliis Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 5. *dub.* 11. *n.* 1. Immo si ratione detentionis iniquæ cessauit aliquod lucrum domino, vel damnum emergit, totum restituendum est, vt si res industria domini futura erat melior, hoc æstimandum est, & restituendum est deductis expensis, nam hoc ad lucrum cessans pertinet. Ita cum Lessio, Trullenc. *sup. num.* 2.

Quod si res effecta est deterior, vel minoris pretij, quam antea erat, si idem euenturum erat apud dominum, qui eam hucvsque ad hoc tempus erat seruaturus, satis est eam restituere, vti modo est; secus si ea vtendum erat tempore quo plus valebat, vt si quis furatus est modium tritici à Paulo, qui eum venditurus erat tempore maij, sufficit si eo mense det eundem modium tritici, etiamsi eo tempore minus valeat, quam tempore, quo illum furatus est; Secus si Paulus triticum erat venditurus tempore quo plus valeret, nam tunc tenetur præter rem, restituere æstimationem illius incrementi, vel pretium rei quo dominus eam vendidisset, quia per iniquam detentionem fuit causa huius damni. Ita cum Nauar. Trullenc. *sup. n.* 5. & cum Layman, Diana, & aliis Auzonius, *verbo restituere num.* 6. 319

Secundò fit possessorem iniquum rei alienæ, si eam consumpsit, vel vendidit, aut quocumque modo alienauit, teneri restituere valorem intrinsecum summum, quem habuit res aliquando apud se, & apud dominum habuisset, detractis expensis, nec non fructus cum lucro cessante, & damno emergente. Quod si dominus rem non erat venditurus summo valore, attendendus est valor, quo dominus rem erat venditurus, minime vero eum, quem res habuit in receptione, vel consumptione, siue valor extrinsecus sit, siue intrinsecus, quia iniquus possessor solum tenetur seruare dominum rei indemnem; sed id sufficiẽter facit restituendo pretium quod ille alias accepisset, ita cum communi sententia Auzonius, *suprà n.* 5. Quod si dubium sit, an dominus vendidisset rem tempore valoris summi, medij, vel infimi, tunc restituendum est ei pretium medium, quia æqualiter ei contingere potuisset vendere illam infimo, & summo pretio. Ita cum Tannero, Diana, Auzonius, *suprà num.* 7. Trullenc. *suprà num.* 7. 320

Sed quid si res intrinsecè melior effecta apud iniquum possessorem, deinde facta est deterior, vel periit, quæ si suo tempore reddita fuisset id incomodum apud dominum non accepisset? Respondeo teneri iniquum possessorem restituere illam secundum meliorem statum, quem apud se habuit, siquidem totum incrementum erat domini, si ergo non restituit fuit in mora, & consequenter tenetur ex casu fortuito. Ita cum Lessio, Bonacina, Trullenc. *sup. n.* 5. Diana, *p.* 1. *tr.* 3. *ref.* 51. Quod si res eodem casu fortuito eodem modo peritura certo erat apud dominum, si apud eum esset, tunc iniquus possessor nihil tenetur restituere, quia detrimentum illud erat in sua causa ineuitabiliter præparatum, ac proinde secundum æstimationem moralem perinde erat ac si iam illatum foret; ita cum Lessio, Molin. Vasq. Decastillo, Syluest. Rebell. Tamb. *lib.* 8. *tr.* 3. *cap.* 2. §. 8. *n.* 2. Solum ergo tenebitur iniquus detentor restituere lucrum cessans, vel damnum emergens, quod dominus accepit eo tempore, quo fuit in mora, antequam res periret, vel aliquod lucrum, si quod ex tali re reportauit. Tamb. *sup. n.* 3. 321 322

Dixi si res periit eodem casu fortuito, nam si res peritura erat apud dominum per iniustitiam alterius, non propterea excusabitur iniquus detentor à restituendo, nam ille, qui per iniustitiam abstulisset, obligatus fuisset domino restituere; ergo si iniquus possessor præuenit, similiter tenebitur restituere, quia obligatio, quam alius subiisset, in eum translata est ratione damni, quod alterum præueniens præintulit. Ita cum Decastillo, Vasquio, Molina, 323

Tamburin. *sup. num.* 4. Dixi certo peritura apud dominum, nam si dubium esset, an res apud dominum peritura esset? tenebitur iniquus detentor ad restitutionem rei oblatæ, quia in dubio melior est conditio domini. Ita cum Lessio Rebello Tamburin. *sup. n.* 5.

324 Sed quid si fur eripiat rem à domino ante incendium, in quo apud dominum certo erat peritura? Respondeo teneri eam suo domino restituere, nisi ex circumstantiis appareat, rem à domino iam fuisse verè, & ex animo, non verò ex necessitate, derelictam. Ita cum aliis, Tamburin. *sup. num.* 11. res enim dum extat, domino suo extat. Sed quid, si talem rem vendat, vel consumat ante incendium, v. g. in quo erat apud dominum peritura? Respondeo, quod si non præuidit rem esse certo perituram, teneri pretium restituere, quia cum periculum non præuideretur, res idem valebat, ac si tale periculum non esset; si ergo fur inique consumpsit, contraxit obligationem restitutionis. Si tamen quando rem abstulit, & consumpsit, certo cognouit statim fore perituram apud dominum, nihil tenetur restituere, quia tunc res ratione periculi certi, nihil valebat, & dominus tacite videtur consentire, quod potius quis panem consumpserit, quam absumi ab imminenti domus incendio. Tamburin. *sup. n.* 10.

325 Tertio fit. Iniquum possessorem morosum teneri restituere fructus rei naturales, hoc est, quos res parit, vt fructus arboris, ouis, &c. Et mixtos, hoc est, qui procedunt ex natura rei, cooperante hominis industria, vt fructus fundi, in quo fur seminasset, detractis expensis, tam necessariis, quam vtilibus in foro conscientiæ. Non tamen tenetur restituere fructus meræ industriæ, illos scilicet, quos res ex natura sua non est apta producere, vt fructus pecuniæ per mercaturam. Ratio est quia fructus primi, & secundi generis, sunt fructus rei, & res dum fructificat, domino fructificat, at vero fructus tertij generis, non sunt fructus rei alienæ, sed tantum debentur industriæ lucrantis, Tenebitur tamen restituere in hoc casu lucrum cessans, & damnum emergens, nam in hoc vero domino damnum intulit. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. cap.* 5. *dub.* 12. *n.* 2.

326 An autem pretium locationis rei, quæ locari non solet, vt torquis, vel pecuniæ in ostentationem, vel animalis, cuius dominus, diues esset, & aliàs non locaturus, censeri debeat fructus meræ industriæ, vel mixtus; esse meræ industriæ fructus, tenet cum Maldero, Nauar. Diana, Auzonius *verbo, restituere qui debeat num.* 7. Licet Trullenc. *sup. num.* 5. cum aliis existimet esse fructus rei, & spectare ad dominum, nisi præsumatur illum nolle illud in bonis suis computare. Aduerte tamen iniquum possessorem, non solum teneri restituere fructus rei perceptos, sed etiam non perceptos, quos tamen dominus singulari sua diligentia percepisset, quia sua iniqua detentione est causa illius lucri cessantis; Et hoc siue fructus sint primi, secundi, vel tertij generis, nam totius istius lucri cessantis censetur causa iniusta. Ita cum Lessio, Bonacina, & aliis, communiter Trullenc. *sup. n.* 8. & cum Diana, Auzonius, *sup. n.* 9.

327 Dico secundo: Debitor ex contractu, v. g. ex mutuo, emptione, venditione, emphyteusi, &c. statim atque aduenit terminus in contractu præfixus, tenetur soluere, quod alteri debet, nisi adsit legitima excusatio, de qua infra; & hoc etiamsi à creditore non admoneatur, nam petit ipse terminus. Quod si terminus nullus præfixus fuit, tempus solutionis erit, quando creditor non impeditus 328
petit, vel si impeditus est, terminus erit, qui prudenter iudicabitur de intentione creditoris rationabili; Quod si dicto termino non soluat tenebitur non solum rem principalem, sed etiam omne interesse restituere, quia id inducit mora culpabilis de- 329
bitoris, vt cum Lugo, & aliis communiter tenet Tamburin. *lib.* 8. *tract.* 1. *cap.* 4. §. 1. *num.* 6. Immo si solutio differatur per multos annos, soluenda sunt interesse omnium annorum, & ipsius interesse. Ita Filliucius *tract.* 34. *cap.* 2. *num.* 72. etiamsi creditor id non indicauerit. Ita cum Maldero, Diana, Auzonius, *verbo debitor num.* 1. Quod verum est in omnibus contractibus, quidquid aliter leges in venditione, & emptione disponant, siquidem hæ leges in foro conscientiæ non obligant, de quibus vide Lugum *d.* 18. *de iustitia, n.* 28.

Excusabitur tamen debitor à restituendo interesse 330
creditori, primo si dilatio solutionis non fuit peccatum mortale contra iustitiam, siue ob impotentiam soluendi, siue ob inaduertentiam, vel obliuionem. Secundo si dilatio solutionis fuit per vnum, vel duos, aut tres dies, si domino damnum graue non emersit, siquidem tempus præfixus non debet sumi metaphysice, sed moraliter, Tamburin. *lib.* 8. *tract.* 4. *cap.* 1. §. 6. *num.* 1. Tertio si bona fide putauit non esse grauiter inuitum creditorem pro modica aliqua dilatione, quoties enim creditor scit, & potest exigere debitum, & non exigit, non censetur grauiter inuitus ad prædictam dilationem; vt recte cum Lugo, & aliis docet, Tamburin. *lib.* 8. *tract.* 1. *cap.* 4. §. 1. *num.* 3.

§. III.

An ex acceptione ob turpem causam oriatur obligatio restituendi.

SVMMARIVM.

331 *Acceptum ob turpem causam, si receptio, vel traditio ex parte dantis, vel recipientis, vel vtriusque non est contra iustitiam, non datur obligatio restituendi.*

332 *Quid si aliunde sit contra iustitiam?*

333 *Quid si sit contra alias virtutes?*

DIco primo: Acceptum ob turpem causam, quoties pretij traditio ex parte dantis, vel re- 331
ceptio ex parte recipientis, vel vtraque ex parte vtriusque, ratione sui non est contra iustitiam, etsi aliàs sit contra alias virtutes, & etiam contra iustitiam, opere impleto, non est necessario restituendum, nec iure naturæ, nec positiuo. Ita cum Caietano, Lessio, Sanch. Villalobos, Bonac. Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 6. *num.* 2. & cum multis Tambur. *lib.* 7. *cap.* 5. §. 3. *num.* 9. Ratio est, quia obligatio restituendi non oritur nisi ex peccato contra iustitiam, sed huiusmodi datio, vel acceptio, non est contra iustitiam quantum est ex se, ergo. Tum quia etsi peccatum secundum se non sit pretio æstimabile, est tamen tale, qua delectabile, vel vtile, vel periculosum; ergo leges autem in contrarium, solum obligant in foro externo post sententiam iudicis, vt cum multis docet Trullenc. *sup. num.* 5.

Dixi: Quoties traditio ex parte dantis, vel receptio ex parte recipientis, vel vtraque ex parte vtriusque, ratione sui non est contra iustitiam, nam aliquando ex parte dantis, datur iniustitia, vt si quis det alienum, & ex parte recipientis, vt si vsurarius lucrum reportet, & ex parte vtriusque, vt si Episcopus pecuniam ab ordinando recipiat.

Dixi

332 Dixi ratione sui, nam si aliunde fuerit contra iustitiam, non erit obligatio restituendi, vt v.g. si quis ob homicidium patrandum pecuniam recipiat, vbi homicidium contra iustitiam est, receptio tamen pecuniæ, ratione sui non est contra iustitiam; vnde post patratum homicidium accipi potest.

333 Et idem dicendum est si sit contra alias virtutes, vt si quis recipiat pecuniam, vt se inebriet, vt faciat idolum, vt peccet contra fidem, vel meretrix pro vsu corporis. Dixi opere impleto, nam ante, semper adest obligatio restituendi, quia promissio, vel donatio ob rem illicitam est nulla, & rescindi debet, posita autem rescissione iam non est titulus acceptum, vel promissum retinendi. An autem opere impleto, ille qui promisit teneatur rem promissam ob turpem finem dare, quamuis promissarius conditionem plene posuerit, idque in omnibus casibus, tam scilicet in iis, qui per leges puniuntur, qualis est fornicatio, mulieris honestæ, homicidium, adulterium, &c. tum in quibuscunque aliis? Negat secluso iuramento Nauar. Couar. Gutierrez, probabile putant Saa, Lessius, quos refert Palaus *de iustitia d.2.p.9. num.2.* & probabile putat etiam Tamburin. *sup. num.* 20. Contrarium tamen asserendum est cum communi sententia, quam refert, & sequitur Palaus *sup. num.4.* & vt probabiliorem docet ibi Tamburin. *num.* 19. Alias adolescens, qui fœminæ matrimonium promisit pro vsu sui corporis, vel defloratione, non teneretur eam ducere, quod tamen omnes communiter negant.

§. IV.

Vtrum acceptum ob causam honestam quam quis facere vel omittere tenebatur sit restituendum?

SVMMARIVM.

334 *Si opus, vel omissio bona, debita sit gratis proximo, ex iustitia non potest pro illa quidquam exigi, & acceptum debet restitui.*

335 *Iudex tenetur restituere quod accepit vt iustam sententiam ferret.*

336 *Quid si aliquid accipiatur pro opere, vel omissione illius, quæ solum cadit in commodum accipientis, vel Dei, & non debetur ex iustitia?*

337 *Quædam corollaria ponuntur.*

334 DIco primo: Si opus, vel omissio bona debita sit gratis proximo ex iustitia, non potest quidquam pro illa exigi, & acceptum debet restitui ante omnem iudicis sententiam. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.7.cap.14.dub.6.num.1.* Ratio est quia est manifesta inæqualitas, si pro eo quod iam est debitum ex iustitia, aliquid amplius exigatur. Dixi gratis, quia aliquando tenetur aliquis aliquid præstare ex iustitia, soluto tamen aliquo stipendio, vt contingit in notariis circa traditionem scripturarum, quo casu, certum est licere eis stipendium accipere. Ita cum Villalobos, Trullenc. *sup. num.1.* An autem aliquid recipi possit pro opere debito ex iustitia ab alio tertio, cui non est ex iustitia debitum, multi affirmant probabiliter, nam accipiens pretium nihil debet extraneo illi ex iustitia; ergo vt illud faciat in gratiam ipsius extranei, aliquod pretium reportare poterit. Ita cum Lugo, Soto, Vasquio, & aliis, Tamburin. *lib.7.c.5.§.3.n.14.*

Hinc fit. Iudicem teneri restituere id, quod accepit vt iustam sententiam ferat, testis vt veritatem dicat. 335 Excipe si aliquod eis detur liberaliter, vel ob maiorem diligentiam, & breuitatem, vel pro damno, vel periculo, labore, vel molestia coniuncta, secluso scandalo. Ita cum Diana, Lessio, & aliis, Trullenc. *sup. num.* 3. An autem dans aliquid iudici, vt sententiam iustam ferat, peccet mortaliter? Respondeo negatiue, si prudenter timet iudicis iniquitatem, nam potest vexationem suam redimere. Et idem dicendum est de teste, si velit verum iniuste tacere, vel falsum testificari, aut postquam falsum deposuit non vult veritatem in iudicio detegere. Trullenc. *sup. num.4.* Secus si dubitet de iudicis, vel testis iniquitate, quia videtur dari animo corrumpendi. Et idem dicendum est, quando iudex ob opinionum probabilitatem, poterat, & volebat pro aliquo ferre sententiam. Ita cum Sanchez, Trullenc. *sup. n.4.*

Dico secundo: Quando aliquid datur pro opere, vel omissione, quæ solum cadit in commodum accipientis, vel in Dei honorem, & non debetur proximo ex iustitia, tunc acceptum in conscientia retineri potest quia quod sic datur censetur dari ex causa, & omnino liberaliter, & voluntariè. Ita cum Lessio, Bonacina, Villalobos, & aliis communiter Trullenc. *sup. num.6.* Hinc fit non teneri restituere illum, qui aliquid accepit, vt fiat Christianus, vt non iuret, vt confiteatur in Paschate, vt non adulteretur, non occidat, non blasphemet. An autem idem dicendum sit, quando opus est debitum proximo ex charitate, vt si detur pecunia alicui, vt deponat odium fratris? affirmat cum Bañez, Bonacina, Diana, *p.2. tract.5 resol.55.* & probabile putat Trullenc. *sup. num.5.* contra Lessium, Sayrum, Villalobos, & alios. Ratio est, quia tunc dans censetur voluntariè dare. Excipe nisi lex positiua aliquem in aliquo casu inhabilem faciat ad dominium eius rei capessendum, vt videntur inhabilitari iudices aliquid præter iustum stipendium accipientes, vt habetur *l. plebiscito ff. de officio Proconsul.* nisi forte dentur liberaliter, & ex consuetudine, vel sint esculenta, vt recte cum Sayro, & aliis Trullenc. *sup. num.* 8.

336

337

§. V.

De obligatione restituendi ex læsione iniusta absque vsurpatione rei alienæ.

SVMMARIVM.

338 *Qui per culpam grauem iniustitia directe rem alienam destruxit, tenetur restituere, non solum rem, & eius fructus, sed omne damnum emergens, & lucrum cessans.*

339 *Quid si damnificatio fuit indirecta?*

340 *An teneatur restituere valorem, quem res haberet in futurum si non destrueretur?*

341 *Quid dicendum sit de restituente segetes antequam maturescant?*

338 DIco primo: Qui per culpam grauem iniustitiæ directe rem alienam destruxit, vel deteriorem reddit, non solum debet restituere valorem rei, eiusque fructus, sed etiam omne damnum emergens, & lucrum cessans domino, ex huiusmodi læsione. Ratio est quia alio modo non induceretur æqualitas, quæ per iniustam actionem à damnificante inducta est. Ita cum communi sententia Lugo,

*de iustitia d.*18. *num.* 75. Tamburin. *lib.* 8. *tract.*3. *cap.*4. §.1. *num.*2. Dixi directe, quia ex damnificatione indirecte, siue damnum non fuerit præuisum, nec intentum, siue præuisum, non tamen intentum, siue præuisum, & intentum, non oritur obligatio restitutionis, & cum aliis docet Tamburin.
339 *lib.6.cap.*4. §.1. *num.*3. & nos *suprà* diximus. Dixi debere restituere valorem rei, quanti scilicet valebat in re, non tamen tenetur restituere valorem, quem res haberet pro tempore futuro, si non de-
340 strueretur, v. g. occidit quis pullum equi, qui tempore quo occiditur valet decem aureis, si tamen expectetur tempus futurum, valeret quinquaginta, non tenetur occisor restituere, nisi tantum decem aureos, quia iustitia solum exigit, vt restituatur quantum ablatum est; sed pullus equi quando occisus est tantum valebat decem, ergo hos dumtaxat restituere debet occisor. Ita cum Sayro, Salon, & aliis, Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 11. *dub.* 7. *numero* 4.

341 Et idem dicendum est de destruente segetes antequam maturæ essent, vt cum communi sententia tenet Tamburin. *lib.*8. *Decalog. tract.*3. *cap.*4. §.1. *num.* 9. & cum Lessio, probabile putat Trullenc. *sup. num.*3. Tenebitur tamen insuper destructor restituere lucrum cessans, vel damnum emergens, si quod euasit ex tali occisione, vel destructione, vt si triticum ob id plus valeret, & cogeretur dominus segitis destructæ illud carius emere, quam si segetes non essent destructæ. Ita cum communi sententia Tamburin. *lib.*8. *tract.*3. *cap.*4. §.1. *num.*9. Nec inde fit occisorem equi debere restituere quinquaginta, siquidem occidendo fuit causa, cur dominus non habuerit suo tempore equum valentem quinquaginta aureos. Respondetur namque occisorem equi non fuisse causam talis damni emergentis, sed ipse dominus equi fuit illius causa, qui decem illis aureis poterat alium sibi pullum emere, qui tempore futuro valeret eosdem quinquaginta, quod si non emit sibi imputet. Lugo *d.* 18. *num.*18.

§. VI.

De impediente bonum alteri, eiusque restitutione, quoad ea, quæ pertinent ad iustitiam commutatiuam.

SVMMARIVM.

342 *Qui bono zelo sine vi, vel fraude impedit aliquem, ne assequatur iustam hæreditatem, legatum, &c. nec peccat, nec tenetur ad restitutionem?*

343 *Quid si id ex odio faciat?*

344 *Quid si vi, vel fraude, vel sine illis impediat aliquem à bono, quod ei ex iustitia commutatiua debetur?*

345 *Quid si vi, vel fraude impediat bonum alteri, quod tantum ex liberalitate ei debebatur.*

346 *Quid si propalet peccata occulta, quibus motus testator abstinet ab hæreditate, vel legato?*

347 *Ponitur quoddam corollarium.*

342 Dico primo: Qui bono zelo, sine vi, vel fraude impedit aliquem ne assequatur iniustam hæreditatem, legatum, &c. nec peccat, nec tene-
343 tur ad restitutionem. Si tamen id faciat odio, vi, vel fraude, peccabit quidem contra charitatem, vel alio peccato, non tamen contra iustitiam, ac per consequens non tenetur ad restitutionem. Ita communiter DD. Et idem dicendum est, si quis impediat donationem peccaminosam, quando peccatum est tam ex parte dantis, quam recipientis, vt si quis alicui donaret non sua, vel necessaria suæ familiæ. Si tamen donatio solum sit peccaminosa ex parte dantis, quia v. g. dat ob adulterium, vanam gloriam, &c. tunc si quis sine vi, vel fraude, talem donationem impedisset, non peccaret, nec teneretur ad restitutionem, at si vi, vel fraude illam impediret, & peccaret, teneretur ad restitutionem; quilibet enim habet ius, ne impediatur malis artibus à consecutione eius, quod sine peccato ipse consequi potest. Ita Tamburin. *lib.*8. *tract.*3. *cap.*4. §.2. *num.* 10.

Dico secundo: Qui vi, vel fraude, vel sine illis, 344
quomodocunque impedit aliquem à consecutione boni, quod ipsi ex iustitia commutatiua debetur, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem. Ita
cum communi sententia Tamburin. *lib.* 8. *tract.* 3. 345
*cap.*4. §.2. *num.*2. An autem idem dicendum sit, si quis impediat aliquem à consecutione boni, quod liberaliter illi donatur. v. g. legati, hæreditatis, Eleemosynæ, &c. Respondeo quod si id fiat fraudibus, vi, vel falsis informationibus, proculdubio & erit peccatum contra iustitiam, & obligatio restituendi; Quilibet enim habet ius, ne per vim, & malis artibus arceatur à bonorum consecutione; si tamen sine vi, vel fraude, sed precibus, & consilio, quamuis ex affectu odij, & animo lædendi id fiat, non erit peccatum contra iustitiam, nec obligatio restituendi, bene tamen contra charitatem. Et idem dicendum est, si vera crimina occulta propalet, quibus motus testator abstineat à legato,
vel hæreditate. Quod si prædicta fiant bono zelo, 346
seu prudenti consilio, nec crimina occulta aperiendo, non erit contra charitatem: Vnde religiosi persuadentes testatoribus, vt sua his potius, quam illis relinquant, non ex malo animo, sed secundum prudentiam, non peccant, nec tenentur ad restitutionem. Ita cum communi sententia Tamburin. *sup. n.*34. & 35.

Hinc fit, quod si quis aperuit literas missas Fran- 347
cisco, in quibus certior fiebat de superuenienti frumenti extractione; v. g. à Regno, vt ingentem copiam frumenti aggregaret vili pretio, venditurus postea pretio magno, si id prius denuntiet Antonio, vt ipse prædictam copiam frumenti vili pretio emat, postea magno pretio venditurus, si tempestiue consignauit literas Francisco, licet peccaret in apertione literarum, non tamen tenetur ad vllam restitutionem; siquidem non impediuit Franciscum à prædicta congregatione frumenti, nec à lucro maiori inde proueniente, cum tempore debito literas dederit, & lucrum Antonij ex simili aggregatione frumenti orta indirecte, & remote se habet ad apertionem literarum. Ita Lessius *lib.*2. *cap.*12. *num.*131. Bard. *lib.*1. *select. quæst.*15. quidquid dicat Tamburin. *sup. num.* 5.

§. VII.

De impediente bonum alteri quoad ea quæ pertinent ad iustitiam distributiuam.

SVMMARIVM.

348 *Supponuntur aliqua pro explicatione sectionis.*

349 *Qui*

349 *Qui à consecutione alicuius rei impeditur, vel potest habere ius in re, vel ad rem, vel tantum ius remotum.*

350 *Qui impedit indignum à consecutione alicuius rei, quomodocunque impediat, non tenetur ad restitutionem, secus si dignum impediat.*

351 *Quid si ex duobus ius ad rem habentibus impedit dignum, vt detur digniori, vel aque digno, seclusa vi, vel fraude?*

352 *Qui impedit alterum non habentem ius in re, nec ad rem, sed tantum ius remotum, vt beneficium conferatur indigno, etiam absque vi, vel fraude peccat contra iustitiam, & tenetur restituere reipublica, vel Ecclesia.*

353 *Quid si quis vt facilius sibi impetret beneficium impedit procuratorem pratendentis idem beneficium.*

348 SVppono eligendos ad aliquem officium, vel beneficium, alios esse indignos, alios dignos, alios, digniores, de quibus omnibus late dixi *in nostro Directorio Regularium p.3.tract.5.per totum disp.4.* vbi latè egi de electione canonica, & quomodo indigni arcendi essent ab electione, & quomodo digniores semper essent sub mortali dignis præferendi, non solum in omnibus beneficiis curatis, & simplicibus ecclesiasticis, sed etiam in prælaturis regularibus, quamuis non desint DD. qui satis probabiliter asserant, electionem digni prætermisso digniore ad quodcunque beneficium, siue Cardinalatum, Episcopatum, curatum beneficium, simplicem capellaniam, vel etiam prælaturam regularem, siue superiorem, siue inferiorem, secluso statuto, vel iuramento in contrarium, vel nisi beneficia conferantur per concursum, non esse peccaminosam mortaliter, nec dari illam obligationem restituendi, vt cum Filliuc. docet Tamburin. *lib. 8. de iustitia tract.3. cap.4. §.4. num.5.* His igitur præmissis, & prædicto modo videnda, vbi ex professo de eis egimus quæstio in præsenti solum est de impediente alterum à consecutione alicuius beneficij, officij, cathedræ, vel alterius rei.

349 Secundo suppono illum, qui à consecutione alicuius beneficij, vel officij, vel alterius rei impeditur, vel habere posse ius in re, vel ad rem, vel tantum ius remotum ad talem rem; ius autem in re acquiritur per dispositionem inter viuos, aut vltimam voluntatem, vel per collationem, confirmationem, aut alium modum legitimum. Ius vero ad rem acquiritur per iustam promissionem, emptionem, stipulationem, electionem, præsentationem, oppositionem, concursum, expectatiuam, regressum, accessum ad coadjutoriam, primogenium, vel alium titulum, qui det ius imperfectum, ex quo possit aliquis petere à iudice, vt conseruetur, & fiat sibi libera facultas progrediendi vsque ad acquisitionem iuris perfecti in re, atque adeo etiam realis possessionis. Ius vero remotum, tum datur, quando quis licite petere potest, vel aliis se opponere, vt late explicat cum Nauarr. Decastillus *lib.2.de iustitia tract.2. d.8.num.20.* His suppositis,

350 Dico primo: Qui impedit indignum à consecutione officij, vel beneficij, vel alterius rei, etiam per vim, vel fraudem, non tenetur ad restitutionem: indignus enim nullum ius habet, nec etiam remotum ad talem rem. Ita cum Rebello, Decastillus *lib.2.tract.2.d.8.n.22.*

Dico secundo: Qui impedit dignum habentem aliquod ius in re, vel ad rem, vt beneficium detur indigno, vel digno non habenti vllum ius adquisitum, tenetur ad restitutionem illi exhibendum, etiamsi citra vim, vel fraudem impediat, quia violando ius ab altero adquisitum, contra iustitiam commutatiuam deliquit. Ita cum Rebello, Decastillus, *sup.n.24.* Lugo *d.18.n.90.*

Dico tertio: Qui ex duobus ius ad rem habentibus impedit dignum, vt detur digniori, vel æque digno, seclusa vi, vel fraude, non tenetur restituere; quia in primo casu non violauit iustitiam, sed potius fecit, vt ea seruaretur, in secundo vero, datur locus gratiæ, cum non sit maior vnius, quam alterius dignitas. Si vero adsit vis, vel fraus, tunc si vis, vel fraus fiat, vt beneficium conferatur æque digno, tenetur ad restitutionem illis, quos vi, vel fraude impediuit, quantum æstimabitur cuiuscunque spes iudicio prudentis; si vero vis, vel fraus fiat vt beneficium detur digniori, ad nihil tenetur restituere; quia contra intentionem Ecclesiæ, & Reipublicæ est, vt beneficia, & officia dentur dignis, omissis dignioribus. Ita cum aliis Decastillus *sup. num. 27.* Tamburin. *lib. 8. tract.3. cap.4.§.3.num.3.* Si tamen è contra impediat digniorem habentem ius ad rem, vt beneficium detur digno habenti etiam ius ad rem, etiam semota vi, vel fraude, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem, quia dignior habet maius ius adquisitum, ac per consequens, non solum peccat contra iustitiam distributiuam, sed etiam commutatiuam. Ita cum Lessio, Nauarro, Decastillus *sup.n.31.* 351

Dico quarto: Qui impedit alterum non habentem ius in re, nec ad rem, sed tantum ius remotum petendi, ne petat, vt beneficium conferatur indigno, etiam absque vi, vel fraude, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, non ipsi digno, vel digniori, sed reipublicæ, vel Ecclesiæ; quia solum reipublicæ, vel Ecclesiæ, non vero illis dignis vel dignioribus iniuriam fecit, siquidem illi non habebant ius in re, vel ad rem ad tale officium, vel beneficium; quod si nullum damnum secutum fuit Ecclesiæ, vel reipublicæ, adhuc fructuum perceptorum restitutio facienda est ipsi Reipublicæ, vel Ecclesiæ, ad quam pertinet beneficium, quia illud, quod est propria sustentatio ministri idonei, datur contra voluntatem Ecclesiæ indigno. At si sine fraude quis procurauit vt beneficium daretur digno, relictis dignioribus, ad nihilum vlli tenetur; non enim tenetur dignioribus, hi enim non habent ius iustitiæ supra dignos, non reipublicæ, vel Ecclesiæ, quia non est illis facta iniuria, dum dignum habent; ergo &c. ita Tamb. *sup. num.4.* Decastillus *sup. num.34.* Et idem dicendum est de eo, qui impedit etiam vi, vel fraude, ne officium detur indigno, quia ad huiusmodi officia, vel beneficia nullum ius habent indigni. Tamburinus *sup. num.6.* 352

Dico quinto: Qui vt facilius sibi impetret beneficium impedit procuratorem prætendentis idem beneficium eum orando, vel cogendo, vel per alium prætextum in aliis negotiis detinendo, vel si impediat tabularios afferentes literas ad suum competitorem, vel literas aperiat, quo facilius illum à beneficio excludat; & peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem. Ita cum Bonacina, Vasquio, & aliis, Lugo *d.18.num.102.* Sed de his vide latius Lugum *loco citato.* 353

De

§. VIII.

De restitutione falsificantis monetam, fingentis paupertatem, & vectigalia, seu gabellas defraudantis.

SVMMARIVM.

354 PRo huius §. intelligentia suppono, Illum propriè dici falsarium, qui signum, materiam, vel pondus monetæ falsificat, ille autem dicitur falsificare signum, qui imprimit in moneta signum illius, qui eam cudi non facit. Vnde qui veram monetam sigillat nouo signo Regis, quo antiquus valor monetæ accrescit, proculdubio dicetur falsarius, siquidem falsum signum Regis in ea propria authoritate apponit. Ille vero dicitur falsificare materiam, qui auro, vel argento aliud metallum admiscet, vel qui nummos stãneos tingit, vt appareant aurei, vel argentei, vel qui falsas monetas, puta stanneas, pro argenteis scienter expendit, non obstante, quod antea etiam ab aliis deceptus sit. Ille vero dicitur falsificare pondus, qui de pondere monetæ detrahit, abscindendo, radendo, ita cum communi sententia, Trullenc. *lib.7. cap.12. dub.1.* Moronius *responso 96. num. 6.* Basæus *verbo Falsarius num. 2.* His suppositis,

355 Dico primo: Falsificans monetam ex parte materiæ, vel de iusto pondere deminuens, tenetur damnum illatum restituere, primò Principi, vel Rei-
356 publicæ, secundo iis, quibus damnum illatum est, in quibus falsa moneta reperitur, quod si ignorentur, pauperibus restituendum est; ita cum Nauarro, Trullenc. *lib.7. cap.12. dub.2. num.3.*

357 Dico secundo: Extenuans materiam monetæ, relinquens tamen illam in suo legitimo valore, si id faciat propria authoritate peccat mortaliter, eo quod sibi ius alienum vsurpat, & tenetur restituere principi, vel Reipublicæ illud, quod attenuauit, eo quod fuit per errorem appositum, est enim furtum alienam illam materiam sibi retinere. Ita Villalobos *tom.2. tract.15. dif.14. num.5.* Trullenc. *suprà num.4.* Licet oppositum teneat cum Angelo, Moronius *resp. 96. num.66.* cuius sententiam probabilem existimo. Vnde sic extenuans monetam propriè non est falsarius, siquidem monetam in suo legitimo pondere relinquit, vt etiam aduertit, cum aliis Trullenc. *sup. n.4.*

Dico tertio: Si quis monetam cudat sub regio 358
nomine, priuata tamen anthoritate, etsi sit integra, & perfecta, solumque dicatur falsa in signo, peccat mortaliter, eo quod falsificat publicum signum. An autem teneatur ad restitutionem? Affirmat cum Nauar. Trullenc. *sup. num. 5.* quia illud lucrum fecisset sibi princeps cudendo monetam, quam faciant ipsi, quæ ratio vera est, sed raro accidit, quod princeps hoc damnum patiantur, quia ex eo quod alij cudant monetam non impediuntur ipsi, quin possint cudere, & expendere quantum velint. Ita Moronius *responso 96. num.70.* Aliter dicendum existimo de eo, qui propria authoritate veram monetam regiam sigillat nouo Regis signo significante maiorem valorem, quam antea talis moneta habebat, nam hic tenetur restituere principi, vel reipublicæ illum valorem supradictum, quo regem priuauit, detracta ad summum ea parte, quæ à Rege solet priuatis personis prædictas monetas sigillandas offerentibus concedere. Ita existimo, & in facti contingentia consului.

Dico quarto: Qui mala fide accepit monetam 359
adulterinam non potest eam expendere, & si illam expendat tenetur ad restitutionem, quod si bona fide accepit, & bona fide expendit illam, durante bona fide, excusatur ob ignorantiam à restitutione, comperta tamen veritate restituere tenetur illi, cui dammum intulit, vel pauperibus, nec excusatur eo quod ab alio acceperit, nam error meus alteri nocere non debet. Ita cum Villalob. Trullenc. *sup. n.6.*
Quamuis Diana *p. 2. tract.5. resol.3.* cum Syluestro 360
probabile existimet expendentem bona fide monetam falsam, non teneri, etiam comperta veritate ad restitutionem, sed tu ne à nostra sententia decedas de pœnis autem falsificantibus monetam impositis, vide Trullenc. *sup. n.d.1. n.7.*

Dico quinto: Qui ficta paupertate, vel consan- 361
guinitate, [vt si sanctum, deuotum, pauperem, infirmum, Religiosum, vel consanguineum, cum non sit simulat] eleemosynas acquirit, peccat mortaliter pro materiæ grauitate, in quo omnes conueniunt; illudit enim, ac decipit proximum. An au- 362
tem peccet contra iustitiam, & teneatur ad restitutionem? negat Caietanus in summa, verbo restitutio, Medina *lib.5. cap.4. §.35. fol.189.* Pascaligus *cent. 4. quæst. 392.* probabile putat Trullenc. *lib.7. c.12. dub.3. n.3.* Tamburin. *lib.8. tract.4. c.1. §.1. n.3.* & de pauperibus mendicantibus hostiatim, etiam negat Granadus *22. contr.3. tract.11. d.7. num.7.* Dicunt enim finem principalem eleemosynæ, nempe amorem Dei, semper existere. Verum contraria sententia tutior est, & in praxi consulenda. Ita Trullenc. *sup. num.2.* & cum aliis Tamburin. *suprà num. 3.* Deficit enim finis, quo dominus mouetur ad dandum, nempe miseria, & subleuatio illius. Excipe si miseria pauperis tantum fuit causa impulsiua, vt quando, scilicet quis, esset daturus, sed non tam prompte hinc daret, nisi fingeret paupertatem.

Hinc pauperes, qui exaggerant necessitatem non 363
tenentur restituere propter eandem rationem. Tamburin. *sup. num.2.* Et idem dicendum est de paupere, qui

qui pigritiæ, vel etiam cupiditatis causa, eleemosynas poscit, si vere est pauper. Ita cum Bart. Diana, Tamburin. *sup. num.* 4. Et idem dicendum est de Eremita inseruiente alicui Ecclesiæ, ex eleemosynis namque Ecclesiæ potest iuxta suum statum viuere, & quod superest ex suo victu, cultuque Ecclesiæ, potest dare suis cognatis, vel etiam extraneis, modo sint pauperes, & modo ex circunstantiis non appareat donaria fidelium Ecclesiæ ornatui aplicari. Tamburin. *sup. num.* 4.

364 Sed Quæres, cuinam iniuste sic forte accepta sint restituendum, domino, an pauperibus, an locis piis? Respondeo, vtrumque esse probabile. Ita Vasq. Palaus, Diana, quos refert, & sequitur Tamb. *sup. num.* 5. & cum aliis Trullenc. *sup. num.* 4. Excipe si quis fingat se esse filium alicuius principis, & ob id accipiat aliquid, vt si hospitio magnifico exciperetur, nam his obligabitur domino, non vero pauperibus restituere, quia hunc motiuum, nec in genere attingit paupertatem. Idem dicendum est de eo, qui se fingit consanguineum, eo quod magnam eleemosynam accipiat, nam is domino, vel pauperibus consanguineis dantis, non vero aliis restituturus est. Trullenc. *sup. num.* 4.

365 Dico sexto: Etsi probabilius sit, & in praxi communiter tenendum defraudantes vectigalia, gabellas, & tributa iusta, in materia graui peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem, vt cum communi sententia docet Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 11. *dub.* 6. *num.* 7. Malletus *in septimum præceptum Decalog. Malleatione* 40. *Bractea* 22. *responso* 1. & alij communiter; satis tamen probabile est oppositum, eo quod consuetudo interpretetur non esse mentem legislatorum ad aliud obligare, quam vt deprehensi mulctentur. Ita Nauar. *cap.* 23. Sà Verbo Gabella, Bonacina *quæst.* 9. *part.* 1. *num.* 5. Filliucius *tract.* 28. *num.* 114. & cum Lessio, Molina, Diana *tract. de legibus resol.* 19. Layman *lib.* 3. *p.* 1. *cap.* 3. *n.* 4. *&* 5. Busembau *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 2. *artic.* 2. *num.* 5. Trullenc. *sup. num.* 7. & cum Castro, Henriquez, Fr. Stephanus à Sancto Gregorio *lib.* 1. *cap.* 15. *num.* 19. etsi gabella imposita sit in rebus vsualibus necessariis ad vsum proprium, aut familiæ, vt in vino, oleo, pane, sale, pisce, carnibus, &c. vt probabilius tenet cum multis Trullenc. *sup. num.* 9. defraudantes gabellas non peccare, nec teneri ad restitutionem, quam sententiam approbat etiam Basæus *verbo gabella num.* 3. & cum Lessio, Molina, & aliis Malleto, *sup. Malleatione* 40. *Bractea* 22. *responso* 2.

366 Vnde non esse negandam absolutionem pœnitenti, qui defraudauit gabellas, seu vectigalia imposita in his rebus ad vsus proprios, vel familiæ necessarios, docet cum Caietan. Medin. Soto, Diana, *p.* 1. *tract.* 11. *resol.* 38. *&* *p.* 2. *tract.* 17. *resol.* 28. Busembau *sup. num.* 5. Et idem dicendum est de decimis à Regno impositis, tum in prædialibus, quam vtensilibus, sunt enim nouum quoddam vectigal, seu tributum à comitiis Regni concessum ad sumptus bellorum in hoc Lusitaniæ Regno. Vnde de eis eodem modo philosophandum est, ac de aliis gabellis, seu tributis; Basæus *in supplemento, verbo gabella num.* 14. Quis autem, & in quibus casibus, & ex qua causa possit imponere gabellas, & quando peccent eas defraudantes, & qui ab eis eximantur, etiam stando in communi opinione asserente dari obligationem eas soluendi in conscientia suo loco fusius Deo dante dicemus, interim consule Basæum primo tomo, & in suplemento, verbo *gabella*, vbi hanc materiam dilucide exponit, vide etiam Trullenc. *sup.*

DISPVTATIO IX.

De obligatione restituendi, quæ oritur ex re accepta.

SECTIO I.

An possessor bonæ fidei cum agnoscit rem, quam possidet esse alienam, teneatur aliquid restituere?

SVMMARIVM.

367 *Quis dicatur possessor bonæ fidei?*
368 *Qui rem alienam bona fide possidet statim, ac certo cognoscit esse alienam tenetur eam, si extet suo domino restituere.*
369 *An si res extet, possit aliquando vnum pro alio restitui, saltem propter aliquod inconueniens?*
370 *Qui rem bona fide accepit, & bona fide consumpsit, si in nihilo factus est ditior, nihil tenetur restituere.*
371 *Si in aliquo factus est ditior, id tenetur restituere.*
372 *Quædam corollaria ponuntur.*
373 *Qui rem bona fide emit, & eodem, vel minori pretio vendit, nihil tenetur restituere.*
374 *Qui lautissimis cibis alienis vsus est bona fide, qui alia communibus vsurus erat solum id, in quo factus est ditior tenetur restituere.*

SVppono: Possessorem bonæ fidei esse illum, qui rem alienam possidet prudenti, vel probabili iudicio credens esse suam; Possessorem vero malæ fidei dici illum, qui scit rem esse alienam, vel ignorantia crassa, aut culpabili putat esse suam. Quod si non constet rem esse possidentis, nec constet esse alienam, dicetur possessor dubiæ fidei. Ita Decastillus *lib.* 2. *tract.* 2. *d.* 5. *n.* 2. *&* 3. Tamb. *lib.* 8. *tract.* 3. *cap.* 3. §. 1. *num.* 1. His suppositis, 367

Dico primo: Qui rem alienam bona fide vt suam, quocunque titulo accepit, statim ac certo cognouit esse alienam, tenetur eandem, si extat restituere. Immo dominus potest sibi eam vbicunque illam inuenerit vindicare; res enim vbicunque est domini est, quare qui eam habet, si statim non reddat, incepit esse possessor malæ fidei, & tenetur deinceps, non solum ratione solius rei acceptæ, sed ratione iniustæ acceptionis ad restituendum fructus, damnaque inde secuta vero domino ex illo tempore, quo fuit in mora. Ita cum communi sententia Decastillus *lib.* 2. *tract.* 2. *d.* 5. *num.* 4. 368

Dixi; tenetur eandem rem si extat restituere, siquidem nunquam licet reddere vnum pro alio in eadem specie, nisi vel in rebus vsu consumptibilibus vel quando dominus non habet specialem affectum ad rem in indiuiduo, vel nisi ex restituenda re ipsa numero peccator occultus manifestaretur, vel aliud magnum incommodum sequeretur. Ita cum Syluestro, Nauarro, Valentia, Antonino, Decastillus *lib.* 2. *tract.* 2. *d.* 1. *dub.* 2. *n.* 13. Tunc enim creditor non censetur rationabiliter inuitus. Immo Petrus Nauarra, *lib.* 4. *cap.* 1. *dub.* 3. Clauis regia *lib.* 10. *tract.* 2. *c.* 3. *n.* 11. docent non esse contra iustitiam, sed tantum contra charitatem, reddere rem æquiualentem, etiam quando potest reddi eadem numero, etiamsi domi- 369

nus, habeat ad illam specialem affectum, & ægre ferat non reddi eandem, sed contrarium tenendum est. Quæ omnia eodem modo locum habent, etiam in possessore malæ fidei, quando res est restituenda ex iniusta acceptione. Tamburinus, *lib.8. tract.3. cap.3. §.1 num.4.*

370 Dico secundò: qui rem alienam bona fide acceptam, bona item fide in totum consumpsit, vel destruxit, etiam ludendo, vel lasciuiendo, si nihil remansit, in quo factus sit ditior, siue res ex se fuerit vsu consumptibilis, vt vinum, triticum, &c. siue nō, vt equus, vestis, &c. nihil tenetur restituere; cum enim sine culpa contra iustitiam talem rem consumpserit, etiamsi eam contra alias virtutes consumpserit, non est caput, vnde oriatur obligatio restitutionis. Ita cum communi sententia Decastillus, *lib.2. de iustitia tract.2. d.5. n.6. & 8.*

371 Dico tertiò: si res non est in totum destructa, sed remanet in aliquo, quo quis redditus est locupletior, hoc in quo factus est locupletior tenetur restituere, vt primo aduertit id sibi per se prouenisse ex re aliena. Ratio est, quia illud censetur manere apud possessorem ex illa re, non quod aliquid illius in se maneat, sed quia re vera in valore, & in effectu illud manet, quatenus id succedit loco rei. Ita cum communi sententia Decastillus, *suprà num.6.* excipe nisi diuturna possessio rei transtulerit dominium in possessorem bonæ fidei. Et idem dicendum est de vsucaptione, vt recte cum communi sententia docet Decastillus, *suprà num.22.*

372 Hinc fit possessorem bonæ fidei post legitimam præscriptionem non teneri rem, aut fructus eius restituere, etiamsi tunc cognoscat rem fuisse alienam. Ita cum communi Decastillus, *lib.2. tract.2. d.5. dub.2. num.21.* Trullenc. *lib.7. cap.11. dub.1. n.2.* Et idem dicendum est quando res aliena publicè in publico foro emitur, si dominus intra certum tempus non comparuerit: nam dominus non comparens intra tempus à lege statutum censetur tacite rem pro derelicta habere. Ita cum Azor, Gabriele, Decastillus, *sup. num.22.* Hinc etiam excusantur à restitutione, qui emunt res mobiles, quas piratæ acceperunt in iniusto bello, & eas habent in loco tuto, vel quæ saltem ab hostibus ereptæ cum ipsis pernoctarunt per viginti quatuor horas, id enim vbique gentium consuetudo approbauit, ad puniendum militum ignauiam, & ad accendendos eorum animos contra hostes, ne se patiantur facilè vinci, & armis, ac vestibus spoliari. Quod si mane Turcæ certos Christianos spolient, & sero eadem die deprehendantur ab aliis, hi non poterunt illorum Christianorum bona sibi appropriare, sed debent ea suis dominis reddere, possunt tamen illa à quocunque vili pretio emere, ea intentione, vt domino comparenti restituantur. Ita cum Valentia, Couarruuia, Saa, probabile putat Decastillus, *lib.2. tract.1. d.10. dub.17. §.8. num.24. & 427.* & cum Rosella, Syluestro, idem Decastillus, *lib.2. tract.2. d.5. dub.2. num. 23.* & cum Mendoza, Diana, *p.6. tract.4. resol. 23.* Azonius, *verbo pugna num.33.* Quidquid in contrarium dicat Molina, & alij, quos refert, & vt probabilius docet Decastillus, *lib.2. tract.1. d.10. dub.17. §.8. num.424.* Dualius, *quæst.16. art.5.*

373 Secundò fit, quod si quis rem alienam bona fide emit, & eodem, vel minori pretio vendit, ad nihilum teneri, quia in nihilo factus est ditior si vero pluris vendit, illum excessum, si remanet in se, vel in æquiualenti tenetur restituere. Et idem dicendum est, si quis rem dono accepit, & vendidit, tenetur enim restituere pretium, quia in eo factus est ditior, quod si pretium etiam donauit durante bona fide, tunc restituturus est rem, qui eam emit, & qui vendit tenetur ei pretium datum restituere, non quia in eo factus sit ditior, cum illud alteri dederit, aliàs non donaturus, sed ratione contractus venditionis, secundum quem tenetur indemnem reddere emptorem, quoad rem venditam, vt bene aduertit Tamburinus, *lib.8. tract.3. Decalog. cap.3. §.1. n.13. & 14.* Qui tamen rem dono accepit, & eā donauit, alias non donaturus similem, ad nihil tenetur, quia in nihilo factus est ditior, secus si aliam ex suis donaturus erat, quia iam tum suis rebus pepercit, & factus est ditior.

Idem dicendum est de eo, qui lautissimis cibis vsus est, qui alias communibus vsurus erat, & de eo, qui ratione illius rei maiorē dedit eleemosynam, quam esset daturus, vel qui lusit, & perdidit, aliàs non lusurus, & de eo, qui pedestri itinere iturus, equo iuit alieno, quem bona fide putabat esse suum: nam hi omnes solum illud, quod alias erant consumpturi, tenentur restituere. Quod si res periit durante bona fide, siue fortuito, siue etiam parua, siue magna culpa possidentis ad nihil tenetur, quia in nihilo factus est ditior; tunc autem censetur fieri locupletior talis possessor, quando occasione illius rei consumptæ excusauit alios sumptus, aut patrimonium creuit, dummodo id, in quo factus est ditior non excedat valorem rei bona fide consumptæ, quia si excedat, ille excessus non debet restitui, quia in illo excessu, non tam est factus ditior per se, ex re ipsa, quam per accidens occasione illius, vnde si inuitatus comedisti libram arietis alienam, & domi tuæ eras cœnaturus gallinam, cui pepercisti, non teneris restituere valorem gallinæ, sed libræ arietinæ, quam cœnasti. Ita cum communi sententia Decastillus, *supra num.10.* Trullenc. *lib.7. cap.11. dub.1 per totum.* 374

SECTIO II.

Vtrum possessor bonæ fidei teneatur simul cum re fructus perceptos restituere?

SVMMARIVM.

375 *Possessor bonæ fidei tenetur restituere simul cum re fructus extantes, deductis expensis siue naturales, sint siue simul industriales, siue mixti.*

376 *Si fructus percepti non extent possessor bonæ fidei solum tenetur restituere id, in quo factus est ditior.*

377 *Possessor bonæ fidei non tenetur restituere fructus mere industriales.*

378 *Ponuntur quædam corollaria.*

379 *An si possessor bonæ fidei locet rem, quæ non solet locari, faciat suum pretium locationis?*

380 *Possessor bonæ, vel malæ fidei, quas expensas possit petere factas in melioramentis rei possessæ?*

Dico primò: possessor bonæ fidei tenetur simul cum re restituere omnes fructus rei extantes deductis expensis, siue hi sint mere naturales, hoc est, qui vix vllo hominum labore egent, vt fœtus animalium, arborum, herbæ, & gramina, siue sint simul industriales, siue mixti, hoc est, ad quos æque, aut magis hominum labor cum natura concurrit, vt v.g. segetes, & quæ serendo gignuntur, item vinum, oleum, &c. quo etiam referuntur pretia locationis domorum &c. qui fructus ciuiles appellantur, quod verum est etiamsi dominus non esset locaturus. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib. 7. cap.11. num.2.* quamvis contrarium, quoad fructus mixtos 375

mixtos teneat, vt probabile cum Lessio, Sanchez, Decastillus, *lib. 2. tract. 2. d. 5. dub. 3. num. 59.* Sed nostra sententia probabilior est. Excipe nisi tales fructus bona fide possessi fuerint tempore à lege præscripto ad vsucapiendum illos, quod si adsit titulus est biennium inter præsentes, & quadriennium inter absentes, at si non adsit titulus sunt anni 30. Ita cum Salon, Trullenc. *sup. num. 4.*

376 Dico secundò: Si fructus percepti non extent, solum tenetur possessor bonæ fidei restituere in quo factus est ditior; quod si fructus non percepit ex prædicta re ratione negligentiæ suæ, non tenetur ad restitutionem, bene tamen possessor malæ fidei, quia cum non sit factus ditior, nec fructus extent, non tenetur ratione rei acceptæ, & cum non fuerit causa damni iniusta domino obuenientis, sicut est possessor malæ fidei, non tenetur restituere ratione iniustę acceptionis. Ita cum Lessio, Trullenc. *sup. n. 3.*

377 Dico tertiò: Possessor bonæ fidei non tenetur restituere fructus mere industriales, vt si aliena pecunia est negotiatus, nam hi fructus non proueniunt per se ex re aliena; pecunia enim ex se est sterilis, sed sunt fructus industriæ. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib. 7. cap. 5. dub. 12. num. 2. & cap. 11. dub. 2. n. 2.* Et idem dicendum est de possessore malæ fidei, quamuis hic teneatur de lucro cessante, & de damno emergente, si quod interfuit, ad quod tamen non tenetur possessor bonæ fidei, nam possessor malæ fidei ex sua iniusta actione fuit causa huius damni, à quo possessor bonæ fidei fuit exemptus propter bonam fidem. Trullenc. *lib. 7. c. 5. dub. 12. n. 2.*

378 Hinc fit quod si rem, quam bona fide quis possidet vendidit pretio summo, si hoc prouenit ex sua industria, quia rem in alium locum transtulit, vel similem non vulgarem diligentiam adhibuit, non teneri restituere pretium summum, sed medium; Secus si res, vel ex se, vel ex circunstantiis creuit in pretio, siue quia ex se melior effecta est, vt si pullus equi creuit in ætate, siue quia ex penuria talis rei creuit in pretio, nam tunc totum pretium dandum est domino, siquidem hic excessus non prouenit ex industria, sed ex ipsa re, quæ dum extat domino valet, quantum valet. Ita cum Lugo, Tamb. *lib. 8 tract. 3. d. 3. §. 1. n. 11.* Diana *p. 3. tract. 3. resol. 41.* Quamuis Mol. *tr. 4. d. 721. n. 10.* doceat etiam in hoc casu satis esse, si valorem medium reddat domino, quia sufficit reddere domino, quantum possit rem æqualem sibi comparare, at potest emerę facile, vt suppono, secus enim non haberet locum hæc doctrina, per illud pretium medium; ergo sufficit si illud dumtaxat restituatur, quam opinionem putat probabilem cum Decastillo, Tamb. *sup. n. 11.*

379 An autem si possessor bonæ, vel malæ fidei locet torquem aureum alienum ad ostentationem, qui non solet locari, faciat suum pretium locationis, vtpote fructum industriæ suæ? Respondeo negatiue, quia illud lucrum datur pro vsu rei, & non est lucrum industriæ locantis. Excipe nisi forte credatur dominum torquis nolle tale pretium. Ita cum Diana, Tamb. *lib. 8. tr. 3. c. 3. §. 11. n. 8.* Secus dicendum est de eo, qui domum alienā, siue bona, siue mala fide pluris locauerit, ratione alicuius portæ à se affixæ, vel cancelli, nam ille excessus, qui datur propter melioramentum, est furis, & non domini, non sic, si fuisset melioratio per arbores plantatas in horto domus, quia tunc excessus locationis ob fructus arborum, domini essent. Ita Tamb. *sup. n. 9.* An autem famulus, vel depositarius negotiationi subdens pecuniam domini, vel deponentis, eo inscio, faciat suum lucrum ex tali negotiatione ortum? Respondeo affirmatiue, est enim fructus industriæ suæ, tenebitur tamen de lucro cessante, vel damno emergente, si forte negotiatione illius pecuniæ causa fuit, quod dominus illius tale damnum pateretur, quia in promptu non habebat suam pecuniam. Ita cum Molina, Beia, Diana, Tamb. *sup. num. 10.*

Dico quartò: Possessor bonæ, vel etiam malæ fidei potest petere expensas factas ad melioramenta vtilia, & necessaria in re aliena à domino, non tamen expensas factas in melioramenta voluntaria; poterunt tamen illa asportare, si possint separari, vt si sint portæ, statuæ, &c. quod si separari nequeant, tunc possessor bonæ fidei potest petere, quod in his melioramentis expendit, vel cogere dominum ad vendendam rem ipsi possessori iusto pretio, deductis expensis; ita cum communi sententia Tamb. *lib. 8. c. 3. tr. 3. §. 5. n. 14.* Aduerte tamen dominum non debere soluere pro melioramentis, etiam vtilibus, & necessariis quantum creuit valor rei cum illis, sed quantum valuerunt expensæ in melioramentis factæ, dummodo expensæ minus valeant, quam melioramenta; nam si, v. g. quis in cultura arboris consumpsit decem aureos, si arbor non valet nisi vnum aureum, vnum aureum, & non decem tenetur soluere dominus, quia pro vno aureo vtilis est domino arbor, non vero pro decem, nam tunc cogeretur emere rem pluris, quam ipsa valet. Ita cum Sanchez, Tamb. *sup. n. 15.* 380

SECTIO III.

Vtrum qui rem furtiuam bona fide emit, vbi nouit esse furtiuam, teneatur eam domino reddere? an vero possit dissoluere contractum, & eam furi reddere suo pretio recepto?

SVMMARIVM.

381 *Si possessor bonæ fidei potest pretium, à fure recuperare, tenetur rem domino tradere.*

382 *Qui bona fide rem à fure emit, potest rescindere contractum, & rem reddere furi, vt suum pretium reddat, si aliter non potest pretium à fure obtinere.*

383 *Quædam corollaria ponuntur.*

384 *Qui rem dono à fure accepit, tenetur eam vero domino restituere, & non donatori.*

385 *Licitum est rem alienam paruo pretio à fure emere, vt reddatur domino suo.*

386 *Mulio qui bona fide accepit rem à fure transportandam, potest illam tradere illi, cui portandam accepit, ne amittat suam mercedem?*

Dico primo: Si possessor bonæ fidei, sine graui incommodo, potest pretium suum recuperare à fure, siue per iudicem, siue alio modo, tenetur rem domino tradere. Et idem dicendum est, quando tradens rem furi non sperat pretium recuperare, nec aliquod graue malum à fure timet, si illi non reddat. Ita cum communi sententia Tamb. *lib. 8. tract. 3. c. 3. §. 2. n. 1.* conueniunt etiam Doctores quod bona fide emens rem à fure, non posse pretium exigere à domino, vt eam illi tradat, cum in dominum nullum ius habeat; Decastillus *lib. 2. tract. 2. d. 5. dub. 4. num. 97.* 381

Dico secundo: Qui bona fide emit rem à fure, cognito errore, potest rescindere contractum, & rem reddere furi, vt ei suum pretium reddat, etiamsi certo sciat furem non esse eam domino restituturum, si 382

si aliter modo dicto non potest pretium suum recuperare. Ita cum Nauar. Vasquio, Syluestro, Rebello, Arag. Alensis; Gabriel, Altisiodorensis, Lopez, Antonino, Bañez, Victoria, Salon, Valentia, Decastillus *sup. num.* 95. & cum Lugo, Tamburinus, *sup. num.* 2. & cum Lessio, Sayro, Villalobos, Bonacina, Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 11. *dub.* 3. *n.* 2. Diana *p.* 1. *tract.* 8. *resol.* 69. *&* *tract.* 3. *resol.* 4. contra Molinam, Azorium, Caietanum, Medinam, Ledesmam, & alios, quos refert Decastillus *sup. n.* 94. Ratio est, quia iste contractus est natura sua irritus, vel saltem irritandus, ad arbitrium emptoris decepti, per errorem dantem causam contractui, & in pari causa innocentiæ, potius tenetur emptor sibi consulere, quam domino rei, sicut enim dominus habet ius ad suam rem, ita etiam emptor ad suum pretium, & ambo fuerunt innocentes.

383 Hinc fit emptorem reddentem rem furi, etiamsi sciat illum nunquam restituturum, non cooperari eius retentioni iniustæ, quia id facit ex rationabili causa, & per accidens ex malitia furis sequitur damnum, quod tamen non intendit emptor. 2. Fit quod si fur erat mortuus, vel disparuit, vel nolit pretium restituere, non posse emptorem rem sibi pro pretio retinere, nec alteri vendere, vt pretium recuperet, nec impedire dominum, si illam velit accipere; poterit tamen eam domino per aliquod tempus non manifestare, si spes esset probabilis recuperandi pretium à fure, etiamsi per aliquod tempus restitutio rei differatur. Ita Decastillus *suprà num.* 88. Quod si dominus rei non compareat, vel mortuus sit sine hæredibus, potest emptor rem furi tradere, vt pretium suum recuperet; si vero nec dominus rei, nec latro compareant, tum qui emit tenetur rem pro anima defuncti in pios vsus conuertere. Trullenc. *sup. num.* 2.

384 Tertio fit: Quod si quis dono, tituloque gratuito, rem alienam bona fide accepit, teneri restituere eam domino, non vero donatori, aut furi, nisi alias certus moraliter sit, rem restituendam esse à fure vero domino. Ita cum communi sententia

385 Decastillus *sup. num.* 104. Quarto fit licere rem alienam paruo pretio emere à fure, vt vero domino restituatur, quo casu cogetur dominus, si rem velit, ad soluendum pretium illud. Decastillus *su-*

386 *prà num.* 105. Quinto fit Mulionem, vel alium, qui rem à fure accepit bona fide transportandam, & alteri tradendam, posse rem tradere illi, cui tradendam accepit à fure, ne amittat suam mercedem, & stipendium transportationis, non enim tenetur tantum detrimentum subire, vt alteri consulat. Ita cum Bonacina, Decastillus, *sup. n.* 17.

SECTIO IV.

An is qui mala fide à fure emit rem, possit eam tradere furi, vt pretium suum recuperet?

SVMMARIVM.

387 *Qui mala fide emit rem à fure, si alia via non potest pretium recuperare, potest rem tradere furi, vt pretium suum recuperet.*

388 *Si emptor retinuit rem diu cum graui damno domini, tenetur tale damnum resarcire.*

389 *Quid si solum retinuit rem per tempus necessarium ad suum pretium recuperandum?*

387 DIco primo: Qui mala fide rem emit à fure, & non potest alia via suum pretium recuperare, potest licite rescindere contractum, & rem iterum tradere furi, vt suum pretium recuperet, & si certo sciat furem non eam esse domino restituturum? Ratio est quia: Sicuti ille, qui debet restituere ex iniusta acceptione, vel retentione, satisfacit tollendo iniustam acceptionem, vel retentionem; ita qui debet restituere ex iniusta emptione, satisfaciet quantum est ex hoc capite, si tollat iniustam emptionem, tollit autem emptor, si rescindat contractum cum venditore, & ex alia parte emptor non cooperatur sic cum malitia venditoris, quia suum damnum, ne scilicet suum pretium amittat, satis ipsum excusat à tali cooperatione; ergo.

Dixi quantum est ex hoc capite, nam si emptor 388 retinuit rem diu cum graui damno domini, tenebitur tale damnum resarcire; secus si rem per tempus arbitrio prudentis necessarium, & sufficiens, attentis circunstantiis ad suum pretium recuperan- 389 dum. Ita cum Alexandro Alense, Syluestro, Lessio Maldero, Angelo, Gabriele, Lugo *d.* 17. *de iustitia num.* 37. Diana 1. *p. tract.* 3. *resol.* 4. *&* *p.* 5. *tract.* 14. *resol.* 87. Tamburin. *lib.* 8. *tract.* 3. *cap.* 3. §. 3. *num.* 1. contra Molinam Rebellum, Lessium & alios quos refert & sequitur Decastillus *lib.* 2. *tr.* 2. *d.* 5. *n.* 113. & Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 11. *dub.* 3. *n.* 4.

SECTIO V.

Vtrum Possessor bonæ, vel malæ fidei, qui ex mixto rei furatæ cum propria, aliquid à fure accepit, teneatur illud restituere?

SVMMARIVM.

390 *Proponuntur aliqua ad intelligentiam quæstionis.*

391 *Qui accepit bona fide res vsu consumptibiles quas fur habebat iam permixtas cum suis, non tenetur restituere, dummodo fur non maneat impotens ad restituendum.*

392 *Qui bona fide accepit res vsu consumptibiles, vt pecuniam, vinum, oleum, &c. & eas immiscuit cum propriis, si postea intelligat fuisse alienas, non tenetur eas domino restituere.*

SVppono in præsenti tantum esse sermonem de 390 re furata mixta cum re propria latronis; ita vt discerni nequeat in quantitate sufficienti admixtum, si enim res etiamsi sit mixtibilis extet immixta, tunc qui eam accepit à fure, etiam bona fide, tenetur eam vt cognoscit esse furatam tradere domino, sicut alias res non vsu consumptibiles, vt cum communi sententia tenet Decastillus *lib.* 2. *tract.* 2. *d.* 5. *num.* 183. Lugo *d.* 17. *num.* 11. Quamuis non desint DD. qui probabiliter asserant, illum qui rem vsu consumptibilem, vt pecuniam, panem, vinum, oleum, &c. bona fide à fure accepit, & consumpsit, etiamsi nunquam fuisset permixta cum rebus furis, non teneri restituere, etiam id in quo factus est ditior, si alias fur maneat potens ad restituendum, quia habet alia bona vnde restituat. Ita Medina *cod. de rest. quæst.* 10. Bañez 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 6. *dub.* 3. *concl.* 4. Salon. *ibid. controu.* 3. *concl.* 4. Petrus de Ledesma 2. *tom. tract.* 8. *cap.* 24. *dub.* 3. *dicto* 4. probabile putat Rodriguez *in summa cap.* 42. *num.* 2. Saa *verbo restitutio.* quorum ratio est, quia fur non habet obligationem reddendi domino eandem numero rem, cum iam sit consumpta, sed aliam similem eiusdem pretij; huiusmodi autem res

similis

similis manet adhuc apud furem, qui non est redditus impotens, ergo qui illam aliam à fure accepit, & consumpsit non tenetur restituere, licet locupletior sit factus, quam sententiam debent notare confessarij, vt plures excusent à restitutione. His suppositis,

391 Dico primo: Qui bona fide accepit à fure res vsu consumptibiles, quas fur habebat cum suis iam permixtas, non manet obligatus ad restitutionem, quia cum fur per mixtionem acquisierit dominium illorum, transtulit dominium in acceptantem, non tantum si bona, sed etiamsi mala fide acceperit, ac proinde hic accipiens, quippe qui rem alienam non possidet, non tenetur restituere, dummodo fur non maneat impotens ad restituendum. Ita cum Vasquio, & aliis multis, Decastillus *lib. 2. tract. 2. d. 5. num. 185.* Trullenc. *lib. 7. cap. 11. dub. 2. num. 4.* Busembau *lib. 3. tract. 5. cap. 2. dub. 6. art. 1. num. 10.* Sed de his vide, quæ supra dixi de acquirendo dominio per mixtionem hoc eodem *tr. d. 4. sect. 12. dicto 5.*

392 Dico secundo: Qui bona fide accepit à latrone res vsu consumptibiles, vt pecuniam, vinum, oleum, triticum, &c. & eas emiscuit cum propriis, ita vt discerni nequeant, etsi postea deprehendat res donatas, vel à fure acceptas esse furtiuas, non tenetur eas restituere, siquidem per mixtionem bona fide factam acquisiuit illarum dominium, atque adeo periit obligatio realis, & tantum manet personalis in venditore, vel donatore. Ita cum Syluio, & aliis Trullenc. *sup. num. 7.* & cum Nauar. Sayro, Lessio, Bonacina, Busembau, *lib. 3. tract. 5. in 7. præceptum cap. 2. dub. 6.* Bractea *1. num. 1.* & cum Sanchez, & aliis, Decastillus *lib. 2. tract. 2. d. 5. num. 290.*

SECTIO VI.

An dubitans an res sit aliena possit eam accipere, retinere, vel alienare?

SVMMARIVM.

393 *Incipiens bona fide possidere, superueniente dubio, tenetur facere diligentiam, vt veritatem assequatur, quod si veritas non detegatur, potest rem retinere, non obstanti dubio speculatiuo.*

394 *Si facta diligentia inueniat dari opinionem rem esse Antonij, non tenetur ei rem restituere.*

395 *Si res vacet morte alicuius, & dubitetur ad quem pertineat, nemo ex illis inter quos est tale dubium potest eam sibi occupare, sed omnes debent stare sententiæ iudicis.*

396 *Quid si quis rem accepit ab eo, qui bona fide cœpit possidere, vel ei successit titulo hæreditatis, accepit tamen dubitando, an ad illum à quo accepit pertineat?*

397 *Si possessor bonæ fidei neglexit inuestigare veritatem, constituitur possessor malæ fidei.*

398 *Ponuntur quædam corollaria.*

399 *An qui primo habuit bonam fidem, deinde malam, & fructus consumpsit, sit iniustus acceptor.*

400 *An si quis mala fide rem consumpsit, putans esse Petri, cum illa vere sit Pauli, sit obligatus restituere ex iniusta acceptione, vel tantum ex re accepta?*

401 *An si possessor malæ fidei laborauit, successor verò bonæ, teneatur successor restituere ob malam fidem prædecessoris?*

Dico primo: Incipiens bona fide possidere, si dubium superueniat, an res sit aliena, tenetur diligentiam adhibere, vt veritatem assequatur, eaque præmissa, nec veritate detecta, potest ratione possessionis rem retinere, & practice non dubitare, non obstanti dubio speculatiuo; in pari namque causa melior est conditio possidentis; *Regul. in pari. 65. de reg. iuris in 6. & 17. ff. de reg. iuris.* Ita cum communi sententia Decastillus *lib. 2. tr. 2. d. 5. num. 194.* & cum aliis Trullenc. *lib. 7. cap. 11. dub. 4. num. 2.* Vnde nisi incipiat moraliter certus esse rem esse alienam, non tenetur se illa priuare. Ita cum aliis Trullenc. *suprà num. 2.* & cum Lessio, Decastillus, *lib. 2. tract. 2. d. 5. n. 200.* 393

Hinc fit quod si facta diligentia inueniat dari opinionem probabilem rem esse Antonij, non teneri eam illi restituere, quia vt diximus requiritur moralis certitudo, & non sufficit probabilis opinio ad deiiciendum eum à possessione. Ita cum Lessio, & aliis, Decastillus *sup. num. 200.* Vnde etiamsi possessor bonæ fidei facta diligentia inclinet in eam partem, quod res non sit sua, adhuc non tenetur restituere, quia possessor contrariis rationibus non conuincentibus præponderat. Ita cum Vasquio, Escobar, Busembau, *lib. 3. tract. 5. in septimum præceptum dub. 6. cap. 2. art. 1. num. 4.* Diana *p. 4. tract. 3. resol. 26.* Secundo fit, quod si sint opiniones probabiles, an res sit Petri, vel Pauli, non posse illum, qui non possidet possidentem deiicere à possessione, nec pro illa occulte compensari. Ita cum Sanch. Decastillus, *sup. n. 204.* 394

Tertio fit, Quod si res, quæ vacat morte alicuius, & dubitetur ad quem ex multis pertineat, neminem ex illis posse eam sibi occupare, sed omnes debere stare sententiæ iudicis, aut superioris; quod si prætermisso iudicio aliquis rem sibi occupet, erit possessor malæ fidei. Quod si facto examine à iudice, vel à partibus, adhuc supererit dubium, res est diuidenda. Ita cum Sanchez, Rebello, & aliis; Decastillus, *sup. num. 204. & 205.* Quarto fit, Quod si quis dubius an res sit sua præoccupauit illam à nemine occupatam, teneri adhibere diligentiam, vt dubium vincat, quod si ea adhibita non possit vincere dubium, partem potest retinere, & partem restituere pro qualitate dubij, quare in æquali dubio poterit retinere dimidiam partem, si vero inclinet magis in partem alterius, vel è contra, iuxta eam proportionem erit diuidenda, quia possessio incepta cum dubia fide suffragari ei non potest. Ita cum Sanchez, Lessio, & aliis, Decastillus, *sup. num. 210.* 395

Quinto fit, Eum qui emit, vel dono accepit rem ab eo, qui bona fide cœperat possidere, vel ei successit titulo hæreditatis, accipit tamen dubitando, an ad illum, à quo accepit pertineat, vel non, interim dum facit diligentiam, bene posse eam integram retinere, at si facta morali diligentia adhuc dubium maneat, non teneri eam restituere, quia possessio bonæ fidei antecessoris ei suffragatur. Ita cum Molina, Vasquio, Sanchez, Decastillus, *suprà num. 206.* Sexto fit, Quod si certum sit aliquem legasse, aut debere nummos, aut triticum, dubitatur tamen, an id de maioribus, aut pluribus, nummis, aut mensuris, intelligi debeat, ad minores, & pauciorem esse debitorem obligandum, quia de minoribus est certitudo, de aliis vero æquale dubium. Ita cum Rebell. Decastillus *sup. n. 209.* 396

397 Dico 2. Si possessor bonæ fidei neglexit inuestigare veritatem, & propterea scire non potuit, an res sit aliena, vel sua: constituitur possessor malæ fidei, & tenetur rem, & fructus pro qualitate dubij restituere. Ita cum Molina, Sanchez, Salas, & aliis communiter, Decastillus *suprà num.* 197. Verum licèt hæc sententia probabilior sit, satis probabile est, possessorem bonæ fidei licèt in hoc peccauerit, non esse tamen obligandum ad restituendum; quia nunquam certus fuit rem alienam possidere, quod necessarium erat ad amittendam possessionem antea acquisitam. Ita Bonacina *de contractibus d.* 1. *quæst.* 2. *part.* 2. *num.* 8. probabile putat Rebell. *lib.* 2. *de restitutione, q.* 5. *n.* 9. *&* 12. Trullenc. *lib.* 7. *c.* 11. *dub.* 4. *n.* 2. *in fine.* Busembau *lib.* 3. *tract.* 5. *c.* 2. *dub.* 6. *art.* 1. *n.* 4. Palaus *tom.* 1. *tractat.* 1. *disp.* 3. *part.* 2. *n.* 9.

398 Hinc fit posse possidentem bona fide vendere rem alteri, modo moneat emptorem de hoc dubio, nisi fortè desperetur fore vt dominus compareat; quia non admonendo vendit rem vitiosam cum periculo, vt emptor damnum patiatur, comperto domino. Ita cũ Bonac. Palao, Trull. *sup. n.* 2. & cũ aliis Decast. *supr. n.* 217. Hinc etiam fit, quod si post diligentem inquisitionẽ dominus nõ compareat, & rem vendat, nõ teneri, si postea compareat, restituere pretium, nec ratione acceptionis, nec rei acceptæ, nisi forte factus fuerit ditior, nam sic tenetur excessum restituere. Ita cum Diana, Sanchez, Trullenc. *suprà num.* 2. contra Sayrum *in claui regia lib.* 2. *tract.* 2. *c.* 4. *n.* 29. oppositum tenentem, quod probabile indicat Trullenc, *ibi.* Aduerte tamen hanc doctrinam non procedere in debitis certo contractis, & solutione dubia, nam si alicui certe constat debitum contraxisse, & dubius est an soluerit, tenetur soluere, quia alias possidet contra illum actionem debiti, qua illum in dubio priuare non potest; dubia enim exceptio non potest excusare excipientem. Ita cum Sanches, Palao, & aliis Trullenc. *suprà num.* 2. & cum Vasquio, Rebello, & aliis, Decastillus, *sup. n.* 202.

399 Quæres primò, an qui primo habuit bonam fidem, deinde malam, & fructus consumpsit, sit iniustus acceptor, ita vt obligetur reddere eosdem fructus etiam non extantes, vel si priùs mala fide laborauit, deinde acquisiuit bonam? Respondeo tunc solum obligari ex iniusta acceptione in foro conscientiæ, quando consumpsit fructus eo tempore, quo malam fidem habebat, quidquid fuerit antea, vel post, quia solum tunc iniuste se gessit contra dominum. Ita cum Molina, Sanchez. & aliis, Tamburinus, *lib.* 8. *tract.* 3. *cap.* 2. §. 6. *num.* 1. quod si casus eueniat, quod postquam fructus mala fide consumpsit, superueniat certitudo, fructus esse suos, solum teneretur restituere ex conscientia erronea, quæ cum per certitudinem cesset, cessat obligatio restitutionis. Tamburinus. *ibi.*

400 Sed quid, si quis mala fide rem consumpsit putans esse Petri, cum illa verè sit Pauli? Eritne obligatio restituendi ex iniusta acceptione, vel tantum ex re accepta? Respondeo hunc censendum esse consumptorem malæ fidei, ac per consequens debere rem vero domino restituere cognito errore, quia dum scit rem non esse suam, nec fructus, & tamen eos consumpsit, sine conditione iniuste egit interpretatiuè contra illum vnius reuera est res. Secus si explicitè, vel implicitè diceret, quia fructus sunt Petri, consumo; nam si essent alterius eos non consumerem, nam tunc, nec respectu Petri esset iniustus, cum res sua non esset, nec alterius, quia dũ illum dominum non agnoscit iniurius contra ipsum esse non potest. Vnde nõ esset obligandus ex iniusta acceptione. Ita cum Lugo, Molina, Tambur. *sup. n.* 2.

Sed quid si possessor mala fide laborauit, & successor bona, tenebiturne restituere successor ob malam fidem prædecessoris? Respondeo teneri, si est successor vniuersalis, quia personam defuncti repræsentat, ac per consequens siquidem succedit in omnibus eius bonis, ita & in obligatione reali illorum, sed bona obligata erant domino ob malam fidem prædecessoris; ergo. Secus dicendum est de hærede particulari, vel legatario, quia hic non repræsentat defuncti personam, vnde si bona fide vallatur, non potest ei nocere mala fides antecessoris. Ita cum Sanchez, Lugo, Tamb. *lib.* 8. *tract.* 3. *cap.* 3. §. 6. *num.* 3. 401

SECTIO VII.

An qui per occultam acceptionem rei compensat id, quod sibi debetur, teneatur ad restitutionem?

SVMMARIVM.

402 *Qui per occultam acceptionem rem sibi debitum compensat, nec peccat, nec tenetur ad restitutionem.*

403 *Prima conditio ad hanc licitam compensationem est, quod sit de liquido ad liquidum, & quid per hoc intelligatur?*

404 *Secunda conditio vt vitetur periculum spirituale, vel temporale debitoris, & quomodo id sit intelligendum?*

405 *Tertia conditio est vt res, quæ in compensationem accipitur non sit furtiua, vel data in depositum, pignus, vel commodatum.*

406 *Quarta conditio est vt creditor non possit rem aliter recuperare, & quomodo id intelligendum?*

407 *Quinta conditio est vt id pro quo fit compensatio actu debeatur.*

408 *Qui his conditionibus vsus est compensatione non ligatur censura lata contra vsurpantes, vel furantes.*

409 *Positis his conditionibus potest creditor retinere pecuniam debitoris, quam ipse alteri dono mittit, dummodo res illa non sit admodum à donatario acceptata.*

410 *Fideiussor compulsus soluere pro eo, cuius fideiussor extitit, potest vti compensatione.*

411 *Potest quis compensari in bonis debitoris defuncti, quæ apud se, sine alibi inueniantur.*

412 *An per vim possit quis rem suam, vel debitum à debitore suo recuperare?*

Dico primo: Qui per occultam acceptionem rei compensat aliquid sibi debitum, nec peccat contra iustitiam, nec tenetur ad restitutionem. Ita cum communi sententia Lugo, *de iustitia d.* 16. *n.* 86. Tamb. *lib.* 8. *tr.* 1. *c.* 5. §. 1. *n.* 1. Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. c.* 5. *dub.* 5. *n.* 1. contra Henriq. *quodlibet.* 6. *q.* 27. Ratio est quia compensatio in hoc casu est defensio iusta ab iniuria, qua creditor vexabatur à debitore retinente rem suam, vnde accipiendo illam non alienum, sed suum accipit, & statim acquirit illius dominium, vnde si postea pereat ipsi perit, & non debitori. Ita cum Molina, Lugo, Escobar, *lib.* 37. *Decalog. num.* 115. contra Medinam, & alios. 402

Dico secundo: Ad licitum vsum eiusmodi compensationis 403

403 sationis plures conditiones requiruntur. Prima vt sit de liquido ad liquidum, hoc est, quod moraliter certum sit, rem esse creditori se compensanti debitam ex iustitia, in dubio namque melior est conditio possidentis, & nemo re sua in dubio spoliandus est. An autem si dubium sit probabile, possit dari licita compensatio? Aliqui affirmant, si probabilitas sit quoad ius, & non tantum quoad factum. Ita Ioann. Sanch. d.43.n.9. Lugo. d.16.n.106. Sed contrarium existimo dicendum, siue probabilitas versetur circa factum, hoc est, quando dantur rationes probabiles deductæ ex ipsa positione facti, seu coniecturis factum testificantibus, siue versetur circa ius, hoc est, quando rationes deducuntur ex legum, & statutorum interpretationibus, eorúmque interpretibus. Et ratio est quia in pari causa melior est conditio possidentis; par autem moraliter semper est causa vtriusque litigantis, donec vtriusque causa in iure probabilis perseueret, & alterutra non transit in certam. Ita cum Sanch. Palao, Tamb. *lib.1. Decal.c.3. §.5.n.14. & 15. & lib.8. tract.1.c.5. §.3.n.1.* Dixi quod debitum sit certum ex iustitia; nam si res tantum esset debita ex gratitudine, vel debito antidorali, vel ex debito religionis, vel ex voto, vel charitate, non est licita compensatio. Ita cum Fausto, Nauarro, & aliis communiter, Trullenc. *sup. n.4.*

404 Secunda conditio est vt vitetur periculum spirituale, vel temporale debitoris, spirituale quatenus credens se nondum soluisse debitum manet adhuc in mala fide, & peccato; temporale verò, quatenus ob eandem ignorantiam fortasse ipse, vel eius hæredes soluent iterum illud debitum, cum constet de debito, non verò de solutione; quare ad vtrumque vitandum debet creditor, vel condonare debitum, vel vti aliqua æquiuocatione; quod si non appareat modus commodè vitandi tale periculum, non tenetur creditor illud cum graui incommodo, etiam ex charitate vitare, benè tamen si sine graui incommodo potest, nam tunc charitas obligat ad vitandum malum spirituale proximi; nunquam tamen obligat iustitia ad vitanda hæc pericula, quia hæc sequuntur per accidens, & præter creditoris intentionem. Ita Lugo. *de iustitia, d.16.n.87.* Tamb. *lib.8.tr.1.c.5.§.1.n.4.*

Et idem dicendum est si ex eo quod quis sibi occultè compenset imponatur talis res tanquam furto ablata alteri tertio; nam tunc si facilè quis posset vitare hoc inconueniens, ad id tenetur ex charitate, non tamen ex iustitia, quod si sine graui incommodo illud vitare non possit, nec ex charitate ad id tenetur, dummodo ex compensatione rei paruæ, furtum multarum rerum proximo non imponatur, vel graui infamia notetur; charitas enim obligat, ne quis ob paruam suam commoditatem grauissimum proximo damnum inferat. Ita Molina *tom.3.d.690.§.3.* Lugo. *sup.n.88.* Tamb. *sup.n.5.* Et idem dicendum est si debitor viuus ob alicuius occultam compensationem fiat impotens ad satisfaciendum aliis creditoribus anterioribus, & magis priuilegiatis, quia id damnum anteriorum per accidens sequitur ad compensationem alterius creditoris, & res quam ille accipit, non est creditoris anterioris, sed debitoris. Ita Lugo. *sup. num.111.* Tamburinus *sup. num. 6.*

405 Tertia conditio est, vt res quæ in compensationem accipitur non sit furtiua, vel data in depositum, pignus vel commodatum; nam tunc creditor non acciperet rem debitoris, sed rem alienam. Ita Trullenc. *sup.n.5.* Lugo. *sup.n.50.* Potest tamen creditor facere compensationem in re debitoris data sibi in depositum. Ita cum Lessio, Tannero, Diana, *p.1.tr.2.res.48.* Lugo. *sup.num.89.* Et hoc etsi res deposita sit diuersæ speciei à debito, vt si debitum sit pecuniarium, & depositū sit vas argenteum. Excipe nisi sequatur graue damnū debitori, nam tunc si creditor habet alium modum sibi compensandi commodè, peccat talem rem sibi accipiendo, & ad damni restitutionem tenetur. Secus si alium non haberet modum sibi commodè compensandi; nam tunc tale damnum per accidens sequitur debitori, qui sibi tale damnum imputet, debita soluere non laborat. Ita cum Molina, Rebello, Petro Nauar. Dian. *p.2.tr.16.res.48.* & cum Vasquio, Tamburinus, *supr. §.2.num.1.*

Quarta conditio est vt creditor non possit debitum aliter recuperare, siue illud petendo, siue coram iudice. Sed hæc conditio solum notat ordinem, quo creditor debet præcedere, si commodè potest, & non obligat sub mortali, & in praxi vix habet locum; nā semper est difficile creditori recuperare suum per authoritatem publicam. Ita cum Molin. & aliis, Diana. *p.2.tr.16.res.46.* Tambur. *sup.n.3.* Idem dicendum est de quinta conditione, quod debitum sit eiusdem speciei, hoc enim solum habet locum, vt suprà diximus, quando id commodè fieri potest, vel inde sequitur graue damnum debitori; Quod si commodè fieri non possit compensatio in re eiusdem speciei, & subest causa faciendi compensationem, fieri potest in quacumque re, etsi sequatur tale damnum debitoris, hoc enim est per accidens, & solum est obligatio illud vitandi, quando sine graui incommodo creditoris fieri potest. Ita cum Diana, Vasquio, & aliis Tamburinus, *sup. §.2.n.1.* 406

Quinta conditio est, vt id pro quo fit compensatio actu debeatur, pro debito enim futuro non potest anticipate fieri compensatio, nisi sit periculum moraliter certum, quod debitor suo tempore non sit soluturus, & tunc tenetur creditor faciens compensationem restituere lucrum cessans, & damnum emergens, quod ex anticipata solutione pro eo tempore venit debitori, quia secus subiret debitor pœnā antequam peccatum moræ committeret. Ita Diana, *p.2. tr.16.res.46.* Tamb. *sup.§.1.n.2.* Lugo *sup.n.93.* Tandem vltima conditio est, vt absit periculum infamiæ, & scandali, ne scilicet creditor sibi compensans tanquam fur puniatur, vel habeatur. Ita Trull. *sup.n.7.* 407

Hinc fit eum, qui prædictis conditionibus vsus est compensatione, non ligari censura lata contra vsurpantes, vel furantes, etiam si sententia dicat, non obstante quod in compensationem acceperit; nam sic se compensans, non peccauit prædictam rem accipiendo, & si peccauit accipiendo ob defectum alicuius conditionis, quam non obseruauit, non peccat tamen rem retinendo, & excommunicatio non potest ferri pro peccato præterito, sed debet ferri pro peccato futuro, & illa clausula etiam si per compensationem acceperit, continet errorem intolerabilem. Ita cum Sairo, & aliis communiter, Trullenc. *suprà n.13.* Lugo *sup.n.107. & 108.* Vnde sic se compēsans vocatus coram iudice potest iurare se nihil accepisse, intelligendo, quod sibi non deberetur. Ita cum communi sententia Tamb. *supr. §.1.n.1.* 408

Secundò fit posse creditorem existentibus prædictis conditionibus ad compensationem requisitis accipere, & retinere rem, vel pecuniam debitoris, quam ipse alteri dono mittit, dummodo res illa nondum sit à donatario acceptata, dum enim donatio non est acceptata manet sub dominio donatoris, & damnū, quod inde prouenit donatario per accidens est. Ita cum Vasquio, Lugo, *sup.n.100.* Sed quid si Petrus mittat pecuniam illam Paulo in solutionem debiti, quod Paulo debet? Respondeo adhuc posse creditorem in illa pecunia facere compensationem, dummodo si commodè possit, seruet Paulum indemnem; ad hoc enim ille habet ius; Quod si commodè non 409

potest

potest seruare illum indemnē, id per accidēs sequitur. Ita Lugo, *sup. n.* 111. Et propter eandē rationem potest quis facere compensationem in re apud alium deposita, dummodo depositarius si commode fieri possit seruetur indemnis, quod si id fieri commode non possit, eius incommodum sequitur per accidens, vt supra diximus. Tamburinus *sup.* §. 4. *num.* 3.

410 Tertio sit fideiussorem soluere compulsum pro eo, cuius fideiussor extitit, posse compensari, si creditor debebat aliquod, vel ipsi fideiussori, vel ei cuius est fideiussor, & pro quo soluere cogitur. Ratio est quia in his circunstantiis iniuste creditor fideiussorem cogit, cum tantundem debeat, vel principali debitori, vel fideiussori. Ita Lugo *sup. n.* 19. Et idem facere potest fideiussor respectu illius, quem fideiussit, si à iudice impulsus pro eo soluit, non enim intendit gratis pro eo soluere. Tamb. *sup.* §. 6. *n.* 2. Non potest tamen quis compensari in bonis debitoris sui debitoris, nam cum debitor sui debitoris nihil ipsi compensanti occultè debeat, iam surriperet alienum; Lugo *sup. n.* 121. Tamb. *sup.* §. 4. *n.* 2.

411 Quartò, sit posse quempiam compensari in bonis sui debitoris defuncti, quæ apud se, siue alibi inueniuntur. Ita cū Less. Tamb. *sup.* §. 7. *n.* 1. Sed quid si inde proueniat præiudiciū aliis creditoribus anterioribus, & magis priuilegiatis? Respondeo adhuc posse cōpensari in rebus defuncti, siue eiusdē, siue alterius speciei, quas apud se habet, non solum si apud se sint per modum pignoris, vt tenet cum Lugo, Tamb. *sup.* §. 7. *n.* 4. sed etiamsi sint per modum commodati, vel depositi, difficile enim est, quod quis è manu labi sinat, quod sibi debetur, vt aliis consulat: vnde res illa potest dici pignus virtute sui debiti: ita & benè Tamburinus, *supr. n.* 5. contra Lugum *disp.* 16. *n.* 127.

412 An autem non solum per occultam compensationem, sed etiam per vim possit quis rem suam, vel debitum à debitore suo, vel iniusto possessore recuperare? Respondeo quod si res sua extet apud alium in eadem specie. v. g. equus, vestis, &c. & non possit aliter recuperare, quia Respublica est tyrānicè oppressa, nemo ius suum obtinere per iudicem valet, tunc posse creditorem adire domum rem possidentis, & eam per vim eripere, etiam cum armis, cum moderamine inculpatæ tutelæ, habet enim ius ad suum recuperandum: vnde hoc non est aggressio, sed iusta defensio. Secus dicendum est si respublica pacifica sit, nam tunc debet hoc fieri ministerio iudicis; vel quando res non extat in eadem specie; nam tunc ipse non retinet rem creditoris, sed creditor inuadit rem debitoris. Vnde debitor potest sibi licitè contra aggredientem defendere. Ita cum Sayro, Claui Regia, Lessio, Trullenc. *lib.* 7. *c.* 5. *dub.* 5. *num.* 16.

SECTIO VIII.

An necessitas accipientis rem alienam excucuset eum à furto.

SVMMARIVM.

413 *Necessitas alia est extrema, alia grauis, alia communis, & qua vtraque sit?*

414 *Quilibet in extrema, vel quasi extrema necessitate potest licitè accipere rem alienam.*

415 *Quid si dominus sit in eadem extrema necessitate?*

416 *Quilibet in graui necessitate potest licitè accipere rem alienam ad sibi succurrendum.*

417 *Quilibet potest surripere alienum vt extremè, vel grauiter indigenti succurrat, si ex suo ei non potest succurrere.*

418 *Qui in extrema, vel graui necessitate rem alienam accepit, sine spe morali postea habendi bona, non tenetur eam accipere animo restituendi, si ad meliorem frugem deueniat.*

419 *Qui tempore quo non erat in extrema necessitate non furatus est, si incidat in necessitatem extremam potest rem sic furatam licite consumere.*

420 *Idem dicendum est, si rem alienam haberet in pignus, depositum, &c.*

421 *An diues non succurrens pauperem grauiter, vel extreme indigentem peccet contra iustitiam, & teneatur restituere?*

PRo huius sectionis intelligentia suppono necessitatem, aliam esse extremam, aliam grauem aliam communem: necessitas extrema, vel quasi extrema est cum datur periculum perdendæ vitæ ob defectum cibi, vel potus, vel vestitus, vel grauissimæ infirmitatis, vel miseriæ, quæ moraliter loquendo homines conficere solet, nec alius sit, qui adiuuare possit, vel velit. Grauis est periculum cadendi ab statu, vt si non habeat mulier honestæ famæ vestimentum decens, vel vir non habeat pallium, vel dotem, qua possit filios suos secundum decentem statū collocare. Communis autem est quam patiuntur hostiatim petentes. Ita Sayrus *in Claui regia lib.* 9. *cap.* 14. *d.* 7. *à n.* 17. His suppositis, relicta necessitate communi, de qua non est sermo in præsenti, 413

Dico 1. Quilibet in extrema, vel quasi extrema necessitate constitutus, potest licitè accipere rem alienam, qua extreme indiget ad vitæ conseruationem. Ita communiter DD. quos refert, & sequitur Lugo, *disp.* 16. *de iustitia, n.* 138. Ratio est quia in extrema necessitate omnia sunt communia, hoc est, non statim ac quis est in extrema necessitate fit dominus rei, qua indiget, aliàs cum multi in mundo sint indigentes, omnes essent domini, sed eo ipso quod est in extrema necessitate, habet ius vtendi re sibi necessaria, & eo ipso quòd eam accipit, per ipsam acceptionem acquirit illius dominium, ergo licitè potest surripere alienum, nec ab aliquo absque iniustitia potest impediri, ne talem rem accipiat, & illa vtatur, cum alias iure gentium habeat ius in tali necessitace illam accipiendi. Vnde si à domino rei impediatur, potest armis se defendere, etiam illum occidendo cum moderamine inculpatæ tutelæ. 414

Excipe nisi dominus rei sit in eadem extrema necessitate; nam tunc melior est conditio possidentis. Ita cum Lessio, & aliis communiter, Trull. *lib.* 7. *c.* 5. *dub.* 6. *n.* 2. Excipe. 2. nisi sit aliquis, qui probabiliter indigentem subleuet, vel ipse exercendo artem suam sibi succurrere possit; nam tunc non censetur in extrema necessitate, ac per consequens, si alienum accipiat fur erit, & tenebitur restituere. An autem extreme indigens possit rem surripere à grauiter illa similiter indigente? Respondeo affirmatiue, etiamsi aliter illa indigeat ad conseruationem sui status. Ratio est quia conseruatio vitæ extremæ indigentis præferenda est conseruationi status grauiter indigentis, quod si alia mala inde grauiter indigenti eueniant, id per accidens est. Ita Sanch. *in cons. lib.* 1. *c.* 5. *dub.* 5. *n.* 28. Coninch. *de charitate. d.* 27. *n.* 134. contra Tambur. *lib.* 8. *tract.* 2. *cap.* 6. §. 2. *num.* 1. 415

Dico 2. Quilibet in graui necessitate constitutus potest licitè accipere rem alienam ad sibi succurrendum. Ratio est quia ex graui necessitate facilis est lapsus ad extremam. Ergo quod in extrema concessum est, extendendum est ad grauem. Tum quia in diuisione rerum iure gentium introducta semper debuit hæc conditio tacite subintelligi, nisi extrema, vel grauis necessitas aliud postulet, alias contra rationem, & æquitatem facta esset talis diuisio. Ita cum Angelo, Syluestro, Nauarro Lesio, Diana, *p.* 1. *tr.* 3. *res.* 29. Trull. *lib.* 7. *c.* 5. *dub.* 6. *n.* 6. & cum Vasq. Tamburinus *supr. n.* 2. contra Sayrum, Bonacinam, & 416

& alios, excipe nisi dominus rei sit in eadem necessitate grauinam tunc melior est conditio possidentis. Tamburinus, *suprà num.3.*

417 Dico tertiò: sicuti potest indigens, siue extreme, siue grauiter in prædictis casibus pro se surripere, ita alius qui non habet vnde illi subueniat potest eodem modo surripere ad eum subleuandum. Ratio est quia tunc is surripit nomine indigentis, & vt eius instrumentum. Ita Tamburinus, *suprà num. 3.* Lessius, *lib.2.c.16. dub.1.n.15.* an autem si is habeat vnde possit de suo indigenti grauiter vel extremè succurrere, teneatur de suo potius, quam de alieno succurrere, non est vulgaris difficultas, sed quia nimis prolixa est, & exposcit distinctiones, vide eam apud Lugum, *de iustitia d.16.à num.172.* Bonacina, *q.2. de restitutione in particulari quæst.8.p.3.num.8.*

418 Dico quartò: accipiens rem alienam in extrema, vel graui necessitate constitutus, sine spe morali bona, & facultates postea habendi, non tenetur eam surripere animo restituendi, si forte postea ad pinguiorem fortunam perueniat, sed statim ac eam accipit fit illius dominus, nec postea ad meliorem fortunam euectus tenetur restituere. Ratio est quia in extrema, vel graui necessitate omnia iure gentium sunt communia: ergo si extremè, vel grauiter rem alienam accepit, suam fecit, & acquisiuit illius dominium: ergo non tenetur eam postea restituere. Ita Palaus, *tomo 1. tract.6.d.2.p.4.n.5.* Decastillus, *lib.2.de iustitia d.9.num.224.* & cum Valentia, Coninchio, Suario, Tamburinus, *suprà §.2.num.2.* contra Nauarrum, Toletum, Couar.& alios apud Sanc. *lib. 1. consiliorum cap. 5. d.5.num. 12.* Dixi sine spe morali bona, & facultates postea habendi: nam si detur talis spes, vt quia expectat hæreditatem certo ei venturam, &c.non est cur indigens possit furari, & dominus debeat absolute dare Tamburinus, *suprà num.2.*

419 Sed quid si quis tempore quo non erat in extrema, vel graui necessitate rem furatus est, & postea in eam incidit, poteritne talem rem consumere sine animo restituendi? Respondeo affirmatiue, quia sicut poterit eam de nouo furari, ita & eam consumere. Ita cum Petro, Nauarro, Palaus, *tom.1 tract. 1.d.2.p.10.num.3.* Tamburinus, *suprà §.2.n.3.* contra

420 Vasquium, Syluestrum, & alios. Et idem dicendum est si apud se haberet rem alienam in pignus, vel depositum, & in extrema, vel graui necessitate eam consumeret; secus si rem alienam haberet in mutuum, vel per alium contractum transferentem dominium: nam tunc consumeret rem suam, & semper illi remaneret obligatio restituendi ex vi contractus, si ad meliorem fortunam perveniret. Ita & bene Palaus, *suprà num.1.* Tamburinus, *suprà n.3.*

421 Sed quæres an diues non succurrens pauperem grauiter, vel extreme indigentem, peccet contra iustitiam, & teneatur ad restitutionem? Respondeo negatiuè. Ratio est quia diues solum tenetur ex charitate & misericordia subleuare grauiter, vel extreme indigentem: nam cum res sit sua antequam ab indigente grauiter, vel extreme surripiatur, non apparet vnde ad id ex iustitia teneatur: ergo si non subleuet, peccabit contra charitatem, vel misericordiam, & non contra iustitiam: ergo non tenebitur ad restitutionem. Ita Palaus, *suprà p.3 num.2.* Lessius, *lib.2.cap.12.d.12.* Tamburinus, *sup.n.6.* Peccabit tamen diues contra iustitiam, si indigentem grauiter, vel extreme impediat, ne surripiat, vel si rem occupatam iam ab eo iterum surripiat. Ratio est quia taliter indigens habet ius iustitiæ sibi surripiendi illud, quo indiget, ita vt quod eo ipso quod illud accipit, non tamen antea, fias verus illius dominus: ergo si à diuite impediatur, ne suo iure vtatur, vel ab eo iam possessum auferatur, procul dubio erit peccatum contra iustitiam, ac per consequens erit obligatio restituendi, non solum sic ablatum, vel impeditum, sed omnia damna inde secuta. Ita & bene Tamburinus, *suprà num.9.*

DISPVTATIO X.

De obligatione restituendi, quæ oritur ex contractu, vbi de contractibus in genere.

CVM suprà *disp. 7. sect. 3.* huius tractatus dixerim, qualis culpa requiratur ad restitutionem ex contractu in genere, restat videndum, quæ obligatio restitutionis oriatur ex quolibet contractu in particulari, sed vt hæc melius intelligantur, priusquam ad contractus particulares deueniamus, operæ pretium est aliqua disputare de contractibus in genere, & deinde descendemus ad singulos in particulari. Sit igitur,

SECTIO I.

Quid sit contractus, quid & pactum, & quotuplex?

SVMMARIVM.

422 *Ponitur contractus diffinitio.*
423 *Ponitur contractuum diuisio.*
424 *Contractus alius dicitur stricti iuris, alius bonæ fidei, & quid vterque sit?*
425 *Contractus alius dicitur pactum nudum, alius restitutum, & quid vtrumque sit?*
426 *Contractus alius est onerosus, alius lucratiuus, & gratiosus, & quid vterque sit?*

DIco primò: contractus strictè acceptus, est actus externus inter duos, vel plures celebratus, pariens ex illorum consensu obligationem: latè 422
vero sumptus, est conuentio duorum, vel plurium, in alterutro saltem obligationem pariens. In hac diffinitione comprehenditur pactum, donatio, & promissio, quæ appellantur minus strictè contractus, quia pariunt obligationem tantum ex parte vnius; actus vero continens pactum explicitum ex vna parte, & implicitum ex alia, vt est conuentio inter tutorem, & pupillum, inter curatorem, & minorem, inter gestorem vtilem negotij alicuius, & eum absentem, inter fungentes publica administratione, & communitatem, curantur quasi contractus. Ita cum Fagundez, Oñate, Lessio, Rebello, & aliis Tamburinus, *lib.8.tract.3.cap.6.§.1.num.1. & 2.*

Dico 2. contractus diuiditur primo in diuinos, 423
Ecclesiasticos, & ciuiles; Diuini sũt vota, quibus cum Deo contrahimus: Ecclesiastici sunt solemnis professio Christianismi in Baptismo, solemnis professio religiosa in religione approbata: Ciuiles sunt, quibus homo cõtrahit cum homine. Hi autem ciuiles contractus, de quibus solum est sermo in præsenti, alij dicuntur nominati, qui scilicet propria habent nomina iure gentium, vt emptio, locatio, pignus, depositum, commodatum, &c. alij dicuntur innominati, qui proprio nomine carent, & solum habent nomen genericũ conuentionis, & sunt quatuor, *do vt des, do vt facias, facio vt des, facio vt facias;* ad innominatos autem reducuntur illi, de quibus dubitatur an pertineant ad nominatos; licet autem in contractu

innominato, si neuter ex contrahentibus illum cœperit implere, non detur in iure externo, actio vnius contra alium vnde posset alter à contractu resilire, tamen in foro conscientiæ, dum alter non recedit, debet vterque stare contractui, nisi circunstantiæ sint notabiliter mutatæ, quia vterque se in conscientia obligauit, atque alter cum onere se obligandi acceptauit, vt suppono.

424 Dico tertiò: contractus alius dicitur bonæ fidei, alius stricti iuris: contractus bonæ fidei sunt, in quibus poterit etiam iudex in conscientia multa ex æquo, & bono arbitrari, vt sunt emptio, locatio, societas, commodatum, depositum, pignus, permutatio, & similes. Contractus stricti iuris sunt, in quibus iudex ad verba adstringitur, & iudicat in rigore legis, & pactionis, vt in stipulationibus, in contractu feudali, & emphyteutico; dicūtur autem contractus bonæ fidei, quia cum hi contractus sint frequentiores inter cives, non solent contrahentes apponere multas conditiones, sed se remittunt ad vsum, consuetudinem, & leges patrias in dictis contractibus intelligi solitas; secundum has igitur, bonus iudex iudicare debet, quamvis in eo contractu explicitæ illæ conditiones intelligi solitæ non adsint. Alij tamen contractus stricti iuris, quia non sunt tam frequentes, & quia contrahentes in his consueuere omnes particulares conditiones apponere, ideo secundum præscripta verba contractus stricte iudex in illis iudicare debet. Ita cum Oñate, & aliis communiter, Tamburinus, *suprà* §.2.*num.*3.&.4.

425 Dico quartò: contractus alius dicitur pactum nudum, alius vestitum. Pactum nudum dicitur, in quo interuenit conuentio partium, & ad nihil aliud est processum. Vestitum cum est processum ad aliquid; proceditur autem, seu vestitur pactum quinque modis; Primo re ipsa, vt si ex altera parte incipiat adimpleri. Secundò verbis, vt si accedat forma stipulationis, quæ olim fieri consueuit, per conceptam verborum formulam, v. g. spondes dare centum, & alter respondebat, spondeo; Tertiò scriptura. Quartò iuramento. Quintò si integre re ipsa contractus perficiatur, quale esse solet mutuum, commodatum, & pignus, depositum, quæ iam perfecta sunt, cum res ipsa traditur; vnde fit regulariter contractus innominatos soluere, esse pacta nuda, vt recte notat Lugo, *disp.*22.*de iustitia num.*1. Secundò fit promissionem non acceptatam, nec etiam pactum nudum dici, quia pactum debet esse contractus duorum, Tamburinus, *lib.*8.*tract.*3.*cap.*6.§.2.*num.*6.

426 Dico quintò: contractus alius est onerosus, alius lucratiuus, & gratuitus contractus onerosus est ille, per quem onus imponitur, & aliquid loco eius, quod datur debet reddi, vel præstari, qualis est emptio, venditio, census, cambium, locatio, conductio, Emphyteusis, & feudum, in quibus onus imponitur vni contrahentium ad rem tradendam, & alteri ad soluendum pretium, ad quos etiam reducuntur contractus fortunæ, vt sunt assecuratio, sponsio, sors, & ludus; contractus vero lucratiuus est, quo aliquid promittitur, & traditur absque pretio, vel mercede, vt sunt promissio, donatio, depositum, commodatum, precarium, mutuum, & vsura, mons pietatis, testamentum, & codicillum; Præter autem hoc contractus dantur etiam alij quasi contractus, vt sunt societas, fideiussio, pignus, hypotheca, mandatum, negotia gesta, tutela, & cura, stipulatio, & acceptilatio, compromissum, arbitrium, transactio, & compositio, de quibus omnibus, *infra* dicemus.

SECTIO II.

Vtrum omnis contractus obliget in foro interno & externo.

SVMMARIVM.

427 *Omnis contractus, si contrahentes sint habiles, parit obligationem naturalem, nisi iure positiuo sit irritus.*

428 *In quo hæc obligatio consistat.*

429 *Ex pacto nudo regulariter non oritur actio ciuilis.*

430 *Ex pacto vestito oritur, & datur actio.*

Dico primò: omnis contractus, etiam pactum nudum libere factum, si contrahentes sint habiles, parit obligationem naturalem, & obligat in foro conscientiæ, nisi iure positiuo sit irritus, vel detur irritandi potestas. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.*9.*cap.*16.*dub.*2.*num.*2. obligatio autem est vinculum, quo contrahentes adstringuntur ad aliquid faciendum, vel non faciendum. Ratio autem est quia ad se obligandum sufficit animus verbis expressus, & acceptatus. Excipiunt tamē aliqui promissionem gratuitam, etiam acceptatam, quæ in illorum sententia nisi accedat iuramentum, scriptura, vel stipulatio, ad nihil hodie obligat, dicunt enim ex communi consuetudine per solam promissionem nullum se obligare intendere, vel putare, nisi alia maior explicatio accedat. Ita cum Saa, Tamburinus, *lib.*8. *tract.*3. *cap.*6. §.2. *num.*8. Et idem dicendum est de emphyteusi, & aliis similibus, qui si non accedat scriptura, non sunt validi, nec pariunt obligationem, etiam naturalem, quod tamen non accidit in venditione, emptione, matrimonio, sponsalibus, & aliquibus aliis contractibus, in quibus sufficit vt detur consensus exterius legitime vtrique explicatus, vt pariant obligationem Tamburinus, *sup.n.*8. 427 428

Dico secundò: ex pacto nudo regulariter non oritur obligatio ciuilis, ac proinde ratione pacti nudi non datur actio contra alium. Ex vestito oritur, & datur actio. Ita cum communi sententia Palaus, *de iustitia d.*1.*p.*3.*num.*1. dixi regulariter, quia promissioni dotis, promissioni solutionis debiti alterius, & donationi, etiam quando nudi sunt contractus, conceditur ex specialibus iuribus actio Molina, *de contractu d.*255. Lugo, *d.*22.*n.*14. excipiuntur etiam contractus innominati mercatorum, ex his enim obligatio, & actio nascitur, ac si nominati contractus essent, ob exuberantem eorum fidem, & fidelitatem. Ita cum Tiraquello, Rebello, Palaus, *suprà num.*1. 429 430

SECTIO III.

Vtrum consensus internus necessarius omnino sit ad valorem contractus.

SVMMARIVM.

431 *Ad validitatem contractus requiritur consensus liber contrahentium.*

432 *Quid si sit animus se obligandi, non tamen implendi promissum?*

433 *Impossibile est quod detur intentio efficax promittendi, & non se obligandi.*

Dico

431 Dico primò: ad validitatem contractus requiritur consensus liber contrahentium externo signo declaratus; quia homo, homini obligari non potest per solum actũ internum, qui natura sua latet.
432 Hinc fit, quod si sit animus se obligandi, non tamen implendi promissum, contractum validum esse, quia cum animo non obseruandi, stat voluntas efficax se obligandi; impossibile tamen est quod detur
433 voluntas efficax promittendi, & non se obligandi, cum obligatio, vel sit de essentia contractus, vel effectus necessarius illius; vnde vel promissio fuit ficta, vel si fuit vera promissio, fuit cum animo se obligandi, vt latius dixi in prima parte huius directorij Confessariorum, *in tractatu de matrimonio d.1. sect.7.* Decastillus, *de matrimonio disp.1.dub.4.n.61. & 62.* Amico, *tom.9.sect.2.num.31.& disp.4.sect.6. num.61.* quando autem dolus, vel error, vitiet contractum? Vide quæ dixi in hoc eodem, *tomo disp.2. de iuramento sect.4.* vbi hanc materiam latè tractaui, & quæ dixi, *in tractatu de voto, disp.1.sect.5.* quando autem metus vitiet contractum? vide quæ dixi *in hoc eodem tomo tractatu de iuramento disp. 2.sect. 5.& in tractatu de voto d.1 sect.4.* ne eadem repetamus, quomodo autem contractus de se minus validi iuramento opposito confirmentur? Vide quæ dixi, *in tractatu de iuramento disp.2.sect.2. & 3.*

SECTIO IV.

Qui possint contractus legitimè celebrare?

SVMMARIVM.

434 *Omnes qui habent administrationem suarum rerum possunt contrahere.*
435 *An & quomodo possit minor, & pupillus contrahere?*
436 *Filiusfamilias an & quomodo possit contrahere?*
437 *Serui quomodo possint contrahere?*
438 *Monasterium quomodo teneatur ex contractibus initis à Religiosis?*

434 Dico primò: omnes qui habent administrationem suarum rerum, possunt contrahere, quatenus illa administratio se extendit. Qui verò carent administratione, non possunt, nisi ex consensu eorum, quibus subsint. Ita Sanchez, *de matr.l.6.d.38. num.9.* Fillìucius, *tract.33.num. 38.* & alij communiter. Hinc fit amentes, furiosos, infantes, qui nondum rationis vsum adepti sunt, valide contrahere non posse, cum ad contractum requiratur consensus liber, & rationis vsus, quibus priuantur tales personæ. Deinde prodigus, cui à iure prohibita est suorum bonorum administratio. Ita cum communi sententia Palaus, *d.1.de iustitia p.4.§.1.& 2.*

435 Dico secundò: minor, & pupillus pubertati proximus, posſũt ciuiliter sine authoritate curatoris, vel tutoris valide contrahere in suum commodum, hoc est, possunt contrahendo alios sibi obligare, quamvis non possint aliis obligari sine authoritate eorum, quibus subsunt. *instit. de aut. tutor. l.si curatorem C. de integr. restit.* An autem contrahant obligationem naturalem? Respondeo in alienatione rei immobilis, vel mobilis pretiosæ, quæ seruando seruari potest, non contrahere obligationem in vtroque foro, nisi hæc alienatio facta sit de licentia iudicis, & ex iusta causa, qualis censetur solutio debitorum, necessitas sui alendi &c. hoc autem decretum seu licentia iudicis debet per tabellionem actis inseri, in aliis vero probabilius est obligari naturaliter, non tamen ciuiliter. Ita cum multis Lugo, *d.22.num.288.* possunt tamen hanc obligationem beneficio restitutionis in integrum illidere, & ita non obligantur efficaciter; vnde qui à pupillo, vel minore habet aliquid per contractum, ad cuius alienationem non requiritur iudicis decretum, non tenetur ad restitutionem ante sententiam iudicis, quia isti obligatione naturali, tenentur stare contractui. Probabile etiam ex nullo contractu pupilli, vel minoris, obligationem nasci, nisi accesserit minoris iuramentum. Ita Rebello, Azor, Lessius, Sanchez, & alij, quos refert, & sequitur Diana, *p.3.tract.5.resol.44.*

Dico tertiò: filij familias, modo puberes sint, vel pubertati proximi, possunt contrahere de bonis castrensibus, vel quasi castrẽsibus; quia in his habent liberam administrationem. Ita cum aliis Trullenc. *lib.7. cap.16.dub.6.num.7.* de bonis aduentitiis non possunt, sine consensu Patris; quia hic habet in illis vsumfructum, & administrationem. Et idem dicendum est de bonis profectitiis, si tamen contrahant de bonis profectitiis, & aduentitiis, & puberes sint, obligantur ex contractibus, quia datur aduersus illos actio de iure communi, vt bene cum communi sententia Trullenc. *suprà num.7.* 436

Dico quartò: serui contrahendo obligantur quidem naturaliter, & in conscientia ad seruandum cõtractum, ciuiliter tamen non obligantur. Vnde neque illis, neque aduersus illos, datur actio in foro sæculari, etiam postquam peruenerint ad libertatem Excipitur tamen in iure promissio, seu pactum certæ pecuniæ pro libertate. *l. promissa Cod. an seruus pro suo propr.* vide Fillìucium, *tra.5.c.3.q.5.* & quæ *sup.* diximus de dominio. 437

Dico quintò: Monasterium non tenetur ex contractibus initis à Religiosis absque licentia suorum superiorum, nisi quatenus locupletius factum est. Ita habetur. *l.1 si cum impuberes. ff. de peculio.* At obligatur Monasterium ex contractu inito à suo prælato, quatenus non excedit suæ administrationis limites. Si tamen prælatus mutuò accepit pecuniam in vsus proprios vanos, in quibus bona Monasterij expendenda non erant, non tenebitur Monasterium, quia tunc excedit suæ administrationis limites. Similiter tenebitur Monasterium de contractu Monachi, ratione alicuius administrationis, etiam tacite illi commissæ, quatenus illius limites non excedit; attamen contractus à Religioso sine licentia superioris initi, non sunt omnino irriti, sed veniunt irritandi, vel rati habendi à Monasterio, prout illi magis commodum est, & vtile, interim tamen dum superior non irritat, obligatur Religiosus dare operam, quantum in se est, vt Prælatus eos approbet. Si tamen Religiosus cum Superioris legitima licentia contraxerit, obligabitur naturaliter, & ciuiliter, nec poterit contractus ab eodem Prælato, vel successore, vel ab alio maiori irritari, quia Prælatus successor tenetur ex contractu prædecessoris, vt patet ex *cap. litteris de rescriptis.* Rodriguez *tom. 2. q.49. art.7.& tom.3. q.26.art.1.* Sanchez *lib.7. moralium c.31.* Lessius *lib.2.c.41.dub.11.* & alij communiter. 438

SECTIO V.

Quando, & qualis restitutio in integrum competat post validum contractum?

SVMMARIVM.

439 *Quid sit restitutio in integrum, explicatur?*
440 *Quibus concedatur hoc priuilegium, explicatur?*
441 *Hoc beneficium conceditur minoribus primo, si rem vendiderint minoris iusto pretio.*

442 *Minores dupliciter possunt petere restitutionem. & quomodo.*

443 *Minores vti possunt hoc priuilegio non solum in contractibus per se ipsos, sed etiam per tutores, & curatores celebratos.*

444 *Quomodo maior contrahendo cum minore possit sibi præcauere ne damnum patiatur?*

445 *Si res minoris alienata est possidenti non incumbit obligatio rem cum fructibus restituendi petito beneficio restitutionis, sed tantum rem.*

446 *Hoc priuilegium restitutionis integrum conceditur etiam Ecclesiæ, & quæ veniant nomine Ecclesiæ.*

439 Dico primò: restitutio in integrum est beneficium prætorium, quo læsis, seu deceptis iudex ex æquitate subuenit, eos in pristinum statum reducens, ita vt contractus valide celebrati cum ipsis, rescindantur, si ipsis expediat, vel æquetur pretium, si in pretio læsi sunt, modo læsio notabilis sit: nam leuis pro nihilo reputatur, siue in damno emergente, siue in lucro cessante. Dixi quando contractus validi cum ipsis rescinduntur: nam si sunt omnino irriti, tunc communi iure muniti sunt. Ita cum multis Palaus, *disp.* 1. *p.* 19. §. 2. *num.* 4. *&* 5. Bonacina, *d.* 3. *de contractibus quæst.* 1. *p. vltim. n.* 1.

440 Dico secundò: hoc priuilegium conceditur, primo minoribus, id est, qui nondum vigesimum quintum annum compleuerunt, etiamsi contraxerint authoritate tutoris, & iudicis. Ita cum multis Lugo, *d.* 22. *numero* 310. gaudent autem minores hoc priuilegio vsque ad 25. annum computandum à puncto natiuitatis, à qua computatione dies Bissextiles non sunt deducendi, cum vterque dies pro vno reputentur, est enim secundus dies complementum defectus circuli solis per zodiacum in quatuor præcedentibus annis contingentis, vt cum Molina, tradit Palaus, *d.* 1. *de iustitia p.* 19. §. 1. *num.* 1. Extenditur autem hoc priuilegium à vigesimo quinto anno, vsque ad vigesimum nonum, si post. 25. contractum non ratificarunt, vnde si post. 25. contractum ratificarunt, iam non debet restitui integrum, nec si minor iam pubes factus, contractus aliàs omnino irritus, iuramento confirmauit: nam contractus minoris iuramento firmantur, & fiunt instar maioris, *authentica sacramenta puberum. Cod. si aduersus venditionem*, at si fraude, vel metu inductus fuit ad contrahendum, obtenta iuramenti dispẽsatione, poterit vti beneficio restitutionis. Ita Lessius, *lib.* 2. *cap.* 17. *dub.* 9. *à num.* 63. *&* 65. Villalobos, *tom.* 2. *tract.* 19. *difficul.* 11. *num.* 4.

441 Dico tertiò: hoc beneficium conceditur minoribus, primo si rem vendiderint minoris iusto pretio, & tunc poterit agere ad pretium iustum, etsi oportuerit rem non vendi, poterit agere ad eam recuperandam. Secundò si ex mutuo accepto læsus esset, vt quia amisit, vel male consumpsit, & tunc solum tenebitur soluere, in quo factus est ditior. Tertiò si læsus esset, eo quod debitor rei soluit sine authoritate tutoris, tunc enim debitor non maneret liber in foro externo, nisi pecunia sit salua, vel conuersa in vtilitatem minoris. Quartò si ex donatione læsus est. Quintò si læsus est ex quasi contractu, vt quia acceptauit hæreditatem, damnum etiam cum consensu curatoris. Sextò si læsus esset ex imprudẽti permutatione, vel resignatione beneficij, vt aliqui probabiliter volunt. Ita cum aliis Lessius, *suprà num.* 63. Bonacina, *suprà num.* 6. 7. 8. *&* 9. Non censetur tamen læsus minor, eo quod re ipsius vendita, præsentet se alius, qui plus offerat, si vendita est iusto pretio, quod si vendita est infra iustum pretium, vel non debito tempore, vel non debitis circunstantiis, tunc potest petere restitutionem, & eam vendere pluris licitanti. Ita Lessius, *lib.* 2. *cap.* 17. *dub.* 9. *n.* 68. *&* 69.

Dico quartò: minores dupliciter possunt petere restitutionem in integrum, primo implorando officium iudicis citata parte, vt quando solutio facta est, vel res ab altero possidetur. Secundò excipiendo contra eum, qui petit solutionem, vel rem tradi, in his igitur casibus opus est sententia iudicis, vt ab eis recuperetur res, nec licita est occulta compensatio, poterit tamen minor vti occulta compensatione, quando clare constat de iniusta læsione, vt cum aliis docet Sanchez, *lib.* 6. *de matrim. d.* 38. *num.* 32. 442

Dico quintò: minores vti possunt hoc priuilegio, non solùm in contractibus per se ipsos celebratis, verum etiam in contractibus celebratis per tutorem, & curatorem, *l.* 1. *Cod. de integr. restit.* habet etiam minor actionem contra tertium possessorem, vel hæredem lædentis, *l. si ex causa ff. de minoribus*, & transit hoc priuilegium ad hæredes minoris, ita vt hæredes minoris possint hoc priuilegio vti, quia læsio minori facta transit ad ipsius hæredes, Bonacina, *suprà num.* 17. 443

Dico sextò: maior contrahendo cum minore, potest sibi consulere, & præcauere, ne damnum patiatur his modis, primo obtinendo veniam ætatis minoris. Secundò extorquendo iuramentum à minore. Tertiò procurando fideiussorem, qui se obliget ad omnia damna resarcienda, & ad restituendum id, quod minori restitueretur, si voluerit vti hoc beneficio. Ita Bonacina, *suprà num.* 20. 444

Dico septimò: si res minoris alienata est, possidenti non incumbit obligatio rem cum fructibus restituendi, petito beneficio restitutionis, sed tantum rem: nam cum possessor sit illius legitimus dominus, non est vnde hæc obligatio oriatur; quia fructus domino rei, à quo procedunt, competunt. Quod verum est si gratuitò donata, vel vendita sit infra iustum pretium. Ita cum aliis, Palaus, *d.* 1. *p.* 19. §. 4. *n.* 4. *&* 5. quidquid alij dicant. 445

Dico octauò: hoc priuilegium restitutionis in integrum conceditur etiam Ecclesiæ. Nomine autem Ecclesiæ veniunt Hospitalia, Monasteria, & loca pia. Ita communiter DD. Ecclesiastici, tamen in suis contractibus, etiam in locatione beneficij, quos priuato nomine faciunt, non fruuntur hoc priuilegio, bene vero si læduntur in aliquo secundum se spectante ad iura beneficij Bonacina, *suprà num.* 22. conceditur etiam hoc priuilegium Reipublicæ cuiusuis oppidi, & supremis principibus quoad bona principatus alienata, & vniuersitatibus studiorum, & aliquando conceditur rudibus & mulieribus qui ignorant iura. Ita cum aliis communiter Molina, *d.* 574. §. *militibus.* Et tandem Ioannes XXII. concessit Congregationi montis oliueti hoc priuilegium in quacunque læsione facta in bonis monasterij etiamsi culpa prælati vel monasterij procuratoris id acciderit quod notandum est: virtute enim illius poterunt religiosi communicantes recuperare multa malè facta & male donata & alia contingentia circa bona & ædificia suæ religionis. Ita Rodrig. *tom.* 3. *quæstionum Regul. quæst.* 56. *art.* 2. Basæus, *verbo restitutio in integrum num.* 6. 446

SECTIO

SECTIO VI.

Vtrum contractus celebratus, sine solemnitate à iure requisita sit validus.

SVMMARIVM.

447 *Solemnitas accidentalis, si desit non reddit contractum nullum.*

448 *Contractus celebratus, sine solemnitate substantiali iure requisita est nullus, etiam in foro interno.*

449 *Ponitur quoddam corollarium.*

450 *An contractus quoties à iure prohibetur sit inualidus?*

451 *An pœna opponi possit in contractibus non obseruanti illos?*

447 SVppono solemnitatem, aliam esse accidentalem, quæ non tollit validitatem contractus, aliam substantialem, cuius omissio reddit contractum nullum, qualis solemnitas est, quando contrahentes redduntur inhabiles ad contrahendum, vel quando irritatur aliter factum, vel quando lex loquitur conditionaliter, vel quando lex præscribit modum, vt cum communi sententia probat Palaus *tom. 1. tract. 3. d. 2. p. 9. num. 2.* his suppositis,

448 Dico primo contractus celebratus, sine solemnitate substantiali iure requisita est nullus, non solum in foro externo, sed etiam interno. Ita cum Lessio, Suario, Palao, & aliis, Trullenc. *lib. 7. c. 16. dub. 8. num. 3.* Decastillus *lib. 2. tract. 3. d. 1. dub. 8. num. 124.* contra Molinam, Bañez, Azorium, & alios, quos ibi refert Decastillus *num. 125.* Ratio est quia, sicut contrahentes possunt aliquas conditiones opponere in contractibus, ita vt illis prætermissis non inducatur obligatio; ita & ius positiuum potest modum, & formam in contractibus opponere, ad rectam gubernationem, & bonum commune; ergo quæcumque omissio prædictæ formæ à iure appositæ, etiamsi sit leuis annullat contractum, vt rectè cum Suario, Palao, Riccio, & aliis tenet Trullenc. *suprà num. 3.* contra Bonacinam, *d. 1. quæst. 1. part. 7. num. 21.* Et in dubio an forma sit substantialis, vel accidentalis debet præsumi substantialis, præcipue si formam contineat. Trullenc. *ibi.*

449 Hinc fit inualidam esse alienationem, & pupillorum contractus celebratos sine authoritate tutorum, vel curatorum de re immobili, vel pretiosa, quæ seruando seruari poterat. Ita cum communi sententia Trullenc. *suprà num. 4.* Secundo fit accepta per contractum gratuitum sine solemnitate celebratum restituenda esse, accepta vero per contractum onerosum retineri posse loco compensationis. Ita cum Lessio, Bonacina, & aliis, Trullenc. *suprà num. 5.* Tertio fit testamentum sine solemnitate factum inualidum esse, etiam in foro conscientiæ, præter quam in legatis piis. Ita cum Salas, Suario, Palaus, *suprà p. 10. num. 5.* contra Nauarrum, Filliucium, Medinam; & alios, quos *ibi* refert Palaus *num. 4.*

450 An autem contractus sit inualidus, quoties à iure prohibetur? Respondetur negatiue, nisi lex vltra procedat annullando actum: ita cum Suario, Farinacio, & aliis Palaus *suprà p. 9. num. 8.* Hinc fit quod quando statutum mandat fieri aliquid in certo loco, & tempore, etsi loco, & tempore prohibito fiat, non ideo erit actus irritus, quia tunc non intelligitur circunstantia loci, & temporis, vt forma apposita Palaus *sup. num. 8.* Trullenc. *supr. num. 7.* An autem contractus celebratus sub causa, vel modo, vel demonstratione, vel sub conditione, sit validus? Vide quæ dixi *in 1. p. huius Directorij Confessariorum tract. de matrimonio, disp. 6. per totum.*

An autem pœna apponi possit in contractibus non obseruanti illos? Respondeo licitè posse apponi, dummodo non fiat in fraudem ad patiendum mutuum, & dummodo debitor transgrediatur pactum, & dummodo pœna culpæ sit proportionata, vt rectè cum aliis notat Lugo. *disp. 22. n. 397.* Hæc tamen pœna non debetur ante iudicij sententiam. Ita cum Adriano, Ledesma, Victoria, Lopez, Nauarro, Sanchez, Vasquio, Palaus, *tom. 1. tract. 3. d. 2. p. 3. n. 4.* Diana *p. 1. tract. de contractibus resol. 29.* An autem apponi possit pœna in contractu Matrimonij? Vide quæ dixi in prima parte huius Directorij Confessariorum *tract. de Matrimon. disput. 1. sect. 11. & 12.* vbi quæ hic desiderare potes, inuenies. 451

DISPVTATIO XI.

De Promissione.

CVm iam *supra disputatione 10. huius tractatus sect. 1. dict. 5.* dixerimus alios esse contractus onerosos, alios lucratiuos, & gratiosos, alios quasi contractus; sequitur vt de illis in particulari suo ordine disputemus. Prius igitur agemus de contractibus lucratiuis, seu gratiosis, & statim de onerosi, & de contractibus fortunæ; & tandem de quasi contractibus disputabimus. sit igitur,

SECTIO I.

Quid sit promissio, & in quo differat à proposito?

SVMMARIVM.

452 *Ponitur promissionis diffinitio, & explicatur.*

453 *Promissio debet esse libera libertate ad peccatum mortale requisita.*

454 *Debet esse spontanea, vt excludat metum & coactionem iniustam.*

455 *Promissio de re turpi, & impossibili non obligat.*

456 *Quid si res promissa partim sit licita, & partim illicita?*

457 *In quo differat promissio à proposito explicatur?*

DIco primo. Promissio est datio fidei, libera, vera, & spontanea, de re licita, & possibili; ita cum cõmuni sententia. Palaus *d. 2. de iustitia, p. 1. n. 1.* Vt autem quis alicui det fidem, debet cum illo loqui verbis, vel signis, & media locutione promissionem manifestare; Ea verò manifestatio non est tantum de voluntate concepta promissum exequendi; sed de obligatione fidei, seu fidelitatis pro illius executione concepta, alioquin non est promissio, sed propositum. Vt benè Palaus *sup. n. 1.* Lugo. *d. 22. n. 1.* Vnde hæc fidei datio, antequã promissario innotescat, imò & antequã ab ipso acceptetur non est vera promissio, sed pollicitatio, vt cum cõmuni sententia notat Palaus *sup. n. 5.* Debet autem promissio esse libera libertate ad peccatum mortale requisita, vt diximus de voto, debet esse spontanea, vt excludatur omnis metus, & coactio iniusta, etiam leuis; 452

454 leuis, ea enim interueniente nulla est promissio, vt diximus, de voto, at si promissum quis donet, valida est donatio, si animum donandi habuit, tametsi actione doli, & metus causa rescindi possit; quia non metus, sed debitum libertati opponitur. Ita cum communi sententia Palaus *sup. n. 3.*

Dixi vera, vt excludatur fictio, qualis reperitur in eo, qui habuit animum promittendi, & non se obligandi, vt latius dixi in materia de voto. Dixi de re licita, & possibili, quia promissio de re turpi,
455 & impossibili non obligat, impossibile enim est aliquem obligari ad peccatum, à quo debet abstinere, tum quia ad impossibile nemo tenetur. Ve-
456 rum si res promissa partim sit licita, & possibilis, & partim illicita, & impossibilis, quoad partem licitam, & possibilem, adimplenda est. Ita cum
457 communi sententia Basæus, *verbo promissio, num. 1.* Si tamen quæras, in qua differat promissio ab stipulatione? Respondeo differri in eo, quod stipulatio est promissio, sub quadam præscripta verborum forma, nimirum præcedit creditoris interrogatio, & subsequitur debitoris responsio obligationem acceptans, promissio vero non habet illam verborum formam. Palaus *sup. n. 6.*

SECTIO II.

Vtrum Promissio ante acceptationem obliget?

SVMMARIVM.

458 *Promissio, & donatio ante acceptationem non obligant, nec naturaliter, nec ciuiliter.*

459 *An remissio debiti, requirat etiam acceptationem debitoris?*

460 *Mera promissio interna facta homini non obligat.*

461 *Donatio facta absenti, dum non acceptatur non obligat.*

462 *Promissio, & donatio non possunt valide acceptari post mortem donatoris & promittentis.*

463 *Idem dicendum est si ante acceptationem moriatur donatarius.*

464 *Quid si donatio directa etiam sit ad hæredes defuncti?*

465 *Quis possit pro absenti acceptare donationem, & promissionem?*

466 *An ex consensu illius, qui donationem pro absenti acceptauit possit donator reuocare donationem?*

467 *An quando donatio, vel promissio facta est alicui sub conditione vt post certum tempus Petro, vel Ecclesiæ restituat, possit hoc grauamen, saltem consentiente primo donatario, vel promissario tolli?*

458 Dico primo: Promissio [Et idem dicendum est de donatione] ante acceptationem non obligat, nec naturaliter, nec ciuiliter. Ita cum communi sententia Lugo, *d. 23. num. 35.* Ratio est, quia obligatio non nascitur, nisi mutuo duorum consensu; vnde ante acceptationem semper reuocari potest, quod verum est, non solum ex obligatione ex iustitia, sed etiam ex fidelitate. Ita Vasquius *c. 4. d. 4. num. 43.* Turrianus *d. 64. dub. 3. num. 4.* quidquid dicat Lugo *sup. n. 41.* Excipiunt tamen DD. aliquas pollicitationes, vt quæ fiüt ciuitati, vel vniuersitati, vel Ecclesiæ, aut hospitale, vt videre est apud Dianam *tract. 5. resol. 107. p. 3.* Sed rectius Lugo, *suprà* nullam promissionem excludit, etiam factam ciuitati; casum enim legis, qui hic à Doctoribus affertur, explicat dicendo, ideo validam fuisse illam donationem factam ciuitati, quia iam ab ea acceptata erat; vide illum *sup. num. 45. & sequentibus.* Quæ doctrina vera est, etsi promissio, vel donatio fuerit iurata; iuramentum enim cum sit accessorium, sequitur naturam principalis. Vnde promissione reuocata, tollitur iuramentum. Ita cum Molina, Riccio, & aliis, Lugo *sup. n. 50.*

An autem remissio debiti, requirat etiam acceptationem debitoris? Respondeo affirmatiue; vnde 459
creditor ante acceptationem potest remissionem reuocare, propter eandem rationem. Ita cum Suario, Lugo, *disp. 23. num. 54.* An autem possit quis soluere pro debitore, eo inuito, vel ignorante? Respondeo posse, ipsum tamen debitorem non liberari à debito, nisi post acceptationem solutionis; Nam potest tamen creditor ab eo debitum petere, cum iam sit satisfactum, nisi forte ante illius acceptationem ille, qui pro ipso soluit, collatum à se ipso repetat. Lugo *sup. num. 56.* An autem ex eo quod promissarius audiens promissionem eam non respondeat, sed taceat, censeatur eam acceptare? negant nonnulli apud Palaum *d. 2. p. 3. num. 2.* Verum contraria sententia probabilior est. Ita cum Rebello, Couarruuias, Molina, Menochio, & aliis Palaus, *sup. num. 3.* *qui enim tacet consentire videtur, de reg. iuris in 6.* Et idem dicendum est, si promissarius gratam haberet promissionem, & gratias referret pro beneficio, vt moris est.

Hinc fit Promissionem, vel donationem mere 460
internam factam homini, non obligare, siquidem dum non innotescit, acceptari non potest. Excipe nisi fiat per modum voti, & sit de meliori bono, ita cum communi sententia Basæus *verbo promissio* 461
num. 5. Secundo fit Donationem factam absenti, dum non acceptatur non obligare, potest tamen absens valide acceptare per epistolam, vel nuntium, qui id promittenti, vel donandi insinuet. Requiritur tamen ad id, quod hic absens coram nuntio acceptet, nec sufficit eum acceptare coram aliis. Requiritur etiam quod non reuocetur donatio ante acceptationem, si enim reuocetur antequam nuntius acceptationem intimet promittenti, ruit promissio Lugo *d. 23. num. 41.* Et idem dicendum est, si acceptans reuocet acceptationem, antequam nuntius intimet acceptationem, quia extinctum iam est mandatum. Ita cum communi sententia Basæus *sup. num. 12.*

An autem promissio, & donatio acceptari valide 462
possit, post mortem donatoris, vel promittentis? Respondeo negatiue. Ita cum Lopez, Azeuedo, Layman, & aliis Palaus *d. 2. p. 4. num. 11.* contra Molinam, Lessium, Sanchez, & alios, quos refert, & sequitur Basæus *verbo promissio num. 12.* Ratio est quia ea donatio morte donantis periit, cum cesset eius voluntas, quæ cum voluntate donatarij coniungi debebat, ad hoc vt posset dari acceptatio. Et idem dicendum est si facta donatione 463
ante acceptationem moriatur donatarius, eius namque hæredes non possunt illam acceptare, cum solum succedant, nisi in iuribus defuncti competentibus, defunctus autem non habebat ius in rem donatam, nisi post acceptationem. Ita cum Lessio, Rebello, & aliis Palaus *sup. num. 8.* contra Molinam, Sanch. & alios, quos ibi refert *num. 7.*

Excipe nisi donatio directa etiam sit ad hæredes 464
defuncti, nam tunc acceptare possunt, non quate-

nus

nus sunt hæredes defuncti, sed quatenus ipsis etiam facta est, quod ex circumstantiis colligi debet. Palaus *supr. num. 9.* Excipe secundò: Si donatio facta sit loco pio, nam hæc post mortem donantis acceptari potest ab administratore illius. Ita cum Molina, Lessio, & aliis, Palaus, *supr. num.* 14. Aduerte etiam quod si nuntius vsurpet rem donatam, vel malitiosè detineat, ob cuius causam donatarius rem non acceptauit, ante mortem donantis, nuntium teneri restituere donatario, vel eius hæredibus, quanti ea donatio æstimatur, quia per iniustitiam contra sui muneris obligationem, damnum intulit. Ita cum Lessio, Molina, Sanchez, Palaus, *supr. num.* 15. non tamen tenetur restituere etiam hæredibus donantis, vt plures volunt, saltem post sententiam iudicis. Ita cum Diana, Basæus, *supr. num.* 12. Palaus *supr. num.* 15.

465 Si tandem Quæras quis possit pro absente acceptare donationem, vel promissionem? Respondeo quod potest illam acceptare omnis, qui habet ab altero specialem commissionem ad id faciendum; Secundò, qui est sub alterius potestate, ita vt non sit sui iuris, vt filiusfamilias pro parte, seruus pro domino, quia censetur vna persona. Tertiò, qui aliorum curam gerunt, vt tutor pro pupillo, curator pro furioso, princeps pro subdito. Quartò, is qui ex donatione, vel promissione facta absenti commodum reportat, vel onere aliquo liberatur, vt socius pro socio, vxor per marito. Quintò, quiuis priuatus pro Ecclesia, piisue causis, ita cum Sanchez, Reginaldo, & aliis communiter Basæus *sup. num.* 13. Requiritur tamen, vt hæc acceptatio absenti facta à prædictis personis validè acceptetur, vt verba aliquo modo tacite, vel expresse ad præsentem dirigantur, si enim dirigantur ad absentem, is qui præsens est non potest pro absente acceptare. Basæus *ibi* Busembaus *lib. 3. tract. 5. in 7. præceptum. cap. 3. dub. 2. num. 7.* Palaus *supr. p. 6. num.* 1. acceptata autem donatione facta absenti modo dicto, non potest donator illam reuocare, quousque constet, an donatio placeat, vel displiceat donatario. Excipe si donatio fuerit onerosa, vel respectiua: nam præsens cùm non habeat mandatum, vt nomine donatarij se obliget ad onus pro donatione iniunctum, nequit donationem sub eo onere acceptare. Ita cum Molina, Sanchez, Lessio, & aliis, Palaus *d. 2. p. 6. num.* 4.

466 An autem ex consensu illius, qui donationem pro absenti acceptauit, possit donator reuocare donationem? Respondeo negatiue, quia iam est ius quæsitum donatario media stipulatione, quod ius non videtur amplius à stipulatione pendere. Ita cum Afflicto, Lessio, Sanchez, & aliis, Palaus *supr. n.* 6. contra Alexandrum, Couarr. & alios. Excipe si donatio sit accepta sub aliquo onere iniuncto acceptandi, pro absente, vel eius intuitu, vel in gratiam illius facta est absenti. Ita cum Rebello, Lessio, & aliis Palaus, *supr n.* 7. An autem facta promissione, seu donatione, grauamen aliquod imponi possit à donatore, aut positum tolli? Respondeo ante acceptationem donatarij, non esse dubium posse, sicut & non esse dubium post acceptationem non posse, nam tunc iam ius donatario acquisitum est. Ita cum Molina, Lessio, & aliis, Palaus, *d. 2. p. 7. num.* 1. Trullenc. *lib. 7. cap. 17. dub. 6. n. 7.*

467 Difficultas igitur est quando donatio, vel promissio facta est alicui, sub conditione vt post certum tempus Petro, vel Ecclesiæ restituat, an possit hoc grauamen, saltem consentiente primo donatario, vel promissario tolli? Et Respondeo, quod si hoc fideicommissum à Petro fuerit acceptatum, non posse. Et idem dicendum est, si grauamen in fauorem tertij impositum inceptum esset mandari executioni, quia eo ipso censetur à Petro acceptatum, vel si donator obiit, antequam veniat tempus restitutionis, vel Petrus acceptet, vel si ille tertius, in cuius fauorem grauamen appositum est sit ciuitas, vel causa pia, vel quando grauamen appositum est in perpetuum, vt in maioratibus, nam facta hac acceptatione per primum institutum, omnes sequentes censentur acceptasse. Ita cum communi sententia Palaus *supr. num.* 2. An autem idem dicendum sit quando quis Petro donauit rem cum conditione, vt eam post tale tempus Francisco restituat, si non interuenit acceptatio Francisci? Aliqui negant; sed probabilius est posse. Ita cum communi sententia Palaus *supr. num.* 4. Nam hic duplex interuenit donatio, alia facta Petro, alia Francisco, & licèt prima acceptata fuerit à Petro, quæ tamen facta est Francisco, adhuc non est acceptata; ergo idem, qui illam fecit, vel eius hæredes, qui eius personam repræsentant, illam reuocare possunt, sed de his vide latius Palaum *supr. num.* 6. Trullenc. *supr. n.* 7.

SECTIO III.

Qualis, & quanta sit promissionis obligatio?

SVMMARIVM.

468 *Promissio gratuita acceptata, secluso damno per accidens ex tali promissione secuto, saltem sub veniali obligat.*

469 *Quid si ex non impleta conditione sequatur promissario graue damnum?*

470 *Quoties quis promittens se ex iustitia voluit obligari, tenetur sub mortali promissionē exequi.*

Dico primo: Licet Tamburinus *lib. 8. tract. 3. cap. 6. §. 2. num.* 8. cum Saa, existimet simplicem promissionem gratuitam, etiam acceptatam in re graui, secluso damno ex tali promissione secuto, ad nihil hodie obligari, cum nullus hodie ex communi consuetudine se obligare intendat, vel putet per solam promissionem gratuitam, nisi alia maior explicatio accedat, vt scriptura, stipulatio, vel iuramentum; Ego tamen existimo semper adesse saltem culpam venialem, secluso damno per accidens ex tali promissione secuto; siquidem verè promittens ad minus obligatur ex fidelitate conformare facta verbis promissionis, vnde non adimplens promissum peccabit contra fidelitatem, ac per consequens venialiter peccabit, cum fidelitas tantum obliget sub veniali. Ita Caietanus, Armil. Rebello, quos refert, & probabile putat Fr. Stephanus à sancto Gregorio *lib. 2. de contr. cap. 8. num. 9.* Saa, Sotus, Ledesma, Henriquez, quos refert Palaus, *d. 2. de iustitia. p. 8. num.* 3. Decastillus *lib. 2. tract. 4. d. 1. n.* 92. probabile putat cum Mærat. Busembau, *lib. 3. tract. 5. cap. 3. dub. 2. num.* 1. & cum Fernandez, & aliis Diana, *p. 2. tract. 3. resol. 9. & p. 4. tractat. 4. resolut.* 122. contra multos, quos refert, & sequitur Trullenc. *lib. 7. cap. 17. dub. 6. n. 4.* Palaus *supr. num.* 5. Basæus, *verbo promissio. num.* 9. Ratio nostræ sententiæ est, quia promittens hodie non se obligare intendit ex iustitia, nisi vel accedat scriptura publica, vel iuramentum, vel promittens expressè dicat, se grauiter velle obligare; in casu autem dubio si verba promissionis ambigua sint, præsumendum est non se voluisse grauiter obligare. Ita cum aliis Lugo, *d. 22. num.* 63.

Dixi

469 Dixi secluso damno ex tali promissione per accidens secuto, nam si ob violatam promissionem, cui promissarius fidebat, damnum notabile ei imminet, culpæ lethalis reus erit promissor non adimplens promissionem. Item si promissio reciproca sit, & alter ex parte sua fidem seruet, tenetur alter ex parte sua, supposita materia graui, fidem seruare, quia eo casu alterius partis obligatio, & rei promissæ executio, instar pretij se habet, quo alter vrgetur promissum exequi; illa enim promissionis executio, non tam donationis, quam solutionis rationem habet. Ita cum communi sententia Palaus. *d. 2. de iustitia, p. 8. num. 4.* Quod verum est, & si vnus ficte promisisset, cuius fictionem alter non agnouit: quia in ea deceptione iniustitiam commisit, ideóque illam remouere debet, & serio promittere, & promissum implere, vt benè cum Lessio aduertit Palaus *ibi num. 4.*

470 Dico secundò: Tenetur tandem quis sub mortali rem promissam exequi, quoties ea iustitia se voluit obligare, nisi paruitas materiæ excuset. Ita cum communi sententia Decastillus *lib. 2. tractat. 4. d. 1. num. 93.* Materia autem vt censeatur grauis, debet esse quadruplo maior, quam requiritur vt materia furti sit grauis. Ita cum communi sententia Decastillus *ibi. num. 94.* Hinc fit promittentem liberaliter vnum sacrificium animo se obligandi, non peccare mortaliter omittendo. Ita cum Sanchez, probabile putat Decastillus *supr. num. 97.*

SECTIO IV.

In quibus casibus promissio acceptata, & antea valida desinat obligare?

SVMMARIVM.

471 *Promissio acceptata desinit obligare, si res promissa fiat illicita, inutilis, vel impossibilis.*
472 *Secundo quando duo ad inuicem promiserunt, & alter non vult implere promissum.*
473 *Tertio quando aliquid promissum est ob causam quæ non subsit.*
474 *Quarto si status rerum, vel personarum mutetur.*
475 *Ponitur quoddam corollarium.*

471 DIco primò: Promissio acceptata, & antea valida desinit obligare primò. Si res promissa fiat illicita, vt si à Prælato prohibeatur, vel inutilis, vel impossibilis. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib. 7. cap. 17. dub. 7. num. 2.*
472 Secundò, quando duo vicissim sibi aliquid promiserunt, & alter non vult implere promissum, tunc enim alter non tenetur, sed potest vti compensatione. Trullenc. *sup.*
473 *num. 4.* Tertiò, quando aliquid promissum est ob causam, quæ non subest, vt si ideò promittas, quia putas accepisse à promissario aliquod beneficium, cum non acceperis. Ita cum Lessio, Trullenc. *supr.*
474 *num. 5.* Quartò, si status rerum, vel personarum, ita mutetur vt promissor secundum iudicium prudentum non videatur illum euentum voluisse comprehendere, promissio enim censetur facta sub tacita conditione, nisi status rerum notabiliter mutetur, vt cum multis notat Decastillus *suprà num. 117.*

475 Hinc fit Promittentem non teneri seruare promissionem gratuitam, etiam si habuisset animum se grauiter obligandi, si tempore promissionis promissarius erat amicus, aut certè non inimicus, postea tamen fit inimicus, aut comperitur talis tempore solutionis. Ita cum Molina, Reginaldo, Garz. & aliis Decastillus, *supr. num. 120.* Quod verum est, & si promissor fuerit in mora, & potuisset tempore quo erat amicus rem tradere, & iniuste detinuit; facta enim illa mutatione cessat omninò obligatio Decastillus, *supr. num. 121.* Et idem dicendum est, si quis operam suam alteri certo tempore promisit, & filius suus in morbum incidit, itavt non possit eum deserere, vel si puellæ promisit nuptias, putans esse virginem, & illam corruptam inuenit. Ita cum aliis Trullenc. *supr. num. 2.* Et idem dicendum est si cùm altero fornicata est. Decastillus *lib. 2. tract. 4. d. 1. num. 122.* Vel eam infamiam, etsi falsam absque sua culpa subiuit, non tenetur enim promissor diffamatam, etsi falso in matrimonium ducere. Ita cum aliis Decastillus, *supr. num. 123.* An autem ex promissione ob turpem causam patrato delicto oriatur obligatio soluendi promissum? Vide quæ supra diximus *in hoc tractatu disput... sect... §...*

DISPVTATIO XII.

De Donatione.

SECTIO I.

Quid sit donatio, & de eius speciebus?

SVMMARIVM.

476 *Ponitur donationis definitio.*
477 *In quo donatio differat à promissione?*
478 *Donatio diuiditur in donationem inter viuos, & donationem causa mortis, & quæ vtraque sit?*
479 *Donatio causa mortis, si consideretur secundum suum initium dicitur contractus, si consideretur secundum stabilitatem potest aliquo modo dici vltima voluntas.*

DIco primò: Donatio est pactum, quo liberaliter, & gratis aliquid in alterum transfertur, nullo ad id cogente iure. Duplex igitur est donatio, alia perfecta quando res ipsa simul traditur, alia imperfecta, quando scilicet est tantum verbalis, & in hac ipsa nõ transfertur dominiũ, quia ius positiuum ad transferendum dominium ordinariè requirit traditionem, quare per verbalem donationem tantum transfertur ius ad rem. 476

Differt autem donatio à Promissione, tanquam à termino, & subiecto; terminus namque, & obiectum promissionis est donatio, non tam verbalis, & imperfecta, sed realis, & perfecta; nam verbalis, & imperfecta donatio; cum donans non transferat dominium donatario, parum à promissione distinguitur. Palaus. *d. 2. de iustitia, p. 1. num. 8.* Dicitur autem quo liberaliter, & gratis aliquid in alterum transfertur, vt distinguatur à donatione remuneratoria, quæ fit ob merita, obsequia, & officia, & non ob solam liberalitatem, & quæ licèt non supponat debitum iustitiæ, supponit tamen debitum gratitudinis, vnde non est mere gratuita; vnde quando prohibetur donatio, vt fit *in Decreto Clementis VIII.* pro largitione munerum, pro Religiosis, non censetur prohibita donatio remuneratoria, nisi in ea parte, in qua excedit merita, vt benè probat Decastillus *lib. 2. tractat. 5. de iustitia, disp. vni* 477

dist. vnica. p. 1. n. 10. Lugo *d. 23. n. 131.* Et idem dicendum est de solutione promissionis liberalis, fit enim ob causam præcedentis promissionis. Ita Decastillus *suprà num. 6.*

478 Dico secundò: Donatio diuiditur in donationem inter viuos, & donationem causa mortis, donatio inter viuos, quæ propriè nomen donationis sibi vendicat, est qua quis alteri viuenti bona aliqua; seu ius ad illa irreuocabiliter concedit; Donatio vero causa mortis est qua quis alicui bona sua post mortem suam habenda reuocabiliter concedit. Ita cum communi sententia Palaus *d. 2. p. 13. n. 2.* Hæc autem donatio causa mortis tribus modis fieri potest. Primò, donando ex sola mortis cogitatione, nullo existenti periculo actuali. Secundò, donando cum actuali periculo, & ita vt res statim transeat in dominium donatarij, sed reuocabiliter ad nutum donantis. Tertiò, ita donando, vt res non fiat donatarij, nisi secuta morte donantis, quo casu dominium rei perseuerat apud donantem, vsque ad ipsius mortem; In dubio autem an donatio sit ex causa mortis, vel inter viuos, semper præsumenda est inter viuos, quia nunquam intelligitur facta causa mortis, nisi in ea fiat mentio mortis. Ita cum communi sententia Fr. Stephanus à S. Gregorio, *lib. 2. cap. 14. num. 3.* Palaus *disp. 2. p. 13. num. 3.*

479 Dico tertiò: Donatio causa mortis, si consideretur, Secundum suum initium vocatur contractus, sed si consideretur secundum stabilitatem, & effectum illam non reuocandi potest vocari aliquo modo vltima voluntas, quare conuenit cum legato in multis, & in aliis differt, de quibus vide Palaum *suprà n. 5.* Quod si in dicta donatione causa mortis ponatur conditio, vt reuocari non possit, non censetur amplius donatio causa mortis, sed inter viuos; nam ita pugnant inter se dictæ duæ donationes, vt ambo simul esse non possint. Quod à fortiori dicendum est, quando quis promissione firmata iuramento promitteret non reuocare donationem, vel si facta donatione causa mortis promitteret cum iuramento non contrauenturum dictæ donationi, quia transiret in donationem inter viuos. Ita Molina, *dist. 287.* Fr. Stephanus à S. Gregorio *suprà n. 3.*

SECTIO II.
Qui donare possint?

SVMMARIVM.

480 *Solum illi donare possunt, qui habent dominium, & administrationem cum facultate donandi.*

481 *Vsu rationis carentes, minores, prodigi, &c. donare non possunt.*

482 *Filiusfamilias donare non potest.*

483 *Religiosi sine consensu superiorum donare non possunt.*

484 *Clerici beneficiati non possunt donare in vsus profanos, quæ supersunt beneficij suæ congruæ sustentationi.*

485 *An beneficiati possint ex fructibus beneficij filios, & filias, fratres, &c. alere, & dotare?*

486 *An si beneficiatus aliquid de sua congrua sustentatione detrahat, possit maioratum instituere?*

487 *Vxor donare non potest ex bonis communibus, nisi eleemosynas, & donationes moderatas secundum suum statum.*

488 *An maritus donare possit sine vxoris consensu?*

489 *An donationes, & promissiones factæ à militibus, & clericis suis concubinis pro seruitiis sibi impensis in concubinatu sint validæ?*

Dico primò: Illi solum donare libere possunt, qui habent dominium, & administrationem cum facultate alienandi, quare non sufficit dominium tantum, quia donatio pertinet ad dispensationem bonorum, & regimen, nec tantum administratio, quia præiudicaret domino. Denique debet adesse facultas alienãdi, alioquin nõ possunt, nisi prout superior, vel ius permittit Fillių. *tr. 34. c. 2. n. 38.* & alij cõmuniter. 480

Hinc fit non posse donare. Primò, vsu rationis carentes, siquidem non possunt actum humanum exercere. Secundò, impubes sine tutoris facultate, præter quam ad causas pias, quamuis sine tutore possint sibi acquirere. Tertiò, Prodigus cui est interdicta bonorum administratio. Quintò, Minor 25. annis, si curatori subsit absque expresso consensu, vel tacito curatorum, nisi bona sint castrensia, vel quasi castrensia, censetur autem dari consensus tacitus, vel debitus, vt possint ipsi donare, quantum aliis suæ conditionis, & qualitatis permitti solet. Ita cum Lessio, Sarmiento, & aliis, Fagundez, *de iustitia, lib. 4. c. 6. n. 43.* Basæus *verbo donatio. n. 4.* Quod si profusè donent sine consensu curatorum peccabunt quidem donatarij dona accipientes, non tamen tenentur restituere, nisi donatum petatur in iudicio à curatoribus, vel ipsi donatores petant restitutionem in integrum. Ita cum Lessio, Molina, & aliis, Fagund. *ibi. n. 43.* 481 482

Sextò, filiusfamilias donare donare non potest, etiamsi pubes sit absque consensu patris, nisi habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, vel nisi sint aduentitia, quorum vsus fructus non sit patri acquisitus, sed ipsi filio, vt in multis casibus illis conceditur iure Lusitano, quos refert Fagundez *de iustitia, lib. 1. c. 15. à n. 3. vsque ad 7.* Septimò, Religiosi sine consensu suorum superiorum donare non possunt, sed de hoc vide quæ dixi in nostro Directorio Regularium. *p. 2. tract... d... n...* vbi etiam quæ Prælati regulares licitè donare possint inuenies. Octauò donare non possunt clerici beneficiarij in vsus profanos, qui supersunt beneficij suæ congruæ sustentationi, sed tantum in pias causas, est tamen valida donatio, nec donatarij tenentur ad restitutionem. Excipe nisi beneficiarij sint etiam regulares, nam hic si dent ad vsus profusos, donatarius tenetur restituere, quia hi non sunt domini ob votum paupertatis. Ita cum Lessio, Bonacina, Filliucio, Azor, Diana, *p. 5. tract. 8. resol. 31.* Basæus *verbo. Donatio. n. 5.* 483 484

An autem Beneficiarij possint licitè ex fructibus beneficij filios, & filias suas, sorores, & fratres alere, sustentare, & dotare? Affirmat cum multis Fagundez, *lib. 4. c. 6. n. 47.* Hispaniarum Primas *in 1. p. Decreti c. 11. n. 3. pag. 230.* Imò existimo teneri eos alere & dotare pro modo alimentorum. Ita Illustrissimus Primas Lara, Garcia, Tiraq. Boër. Nauar. quos ibi refert Fagund. quidquid in contrariũ dicat Fagund. ibi Barbos. *in l. 1. p. 4. à n. 132. ff. de soluto matrimonio.* An autẽ beneficiatus si aliquid detrahat de sua congrua sustentatione quam habet ex fructibus beneficij possit licitè maioratum instituere cum aliquibus piis operibus annexis vt suã familiam illustret? Affirmat Fagund. *sup.* imò si ex fructibus beneficij acquisitis instituat talẽ maioratũ, validum est pro foro externo: sicut enim illa bona poterat insumere & donare ita & ex illis testari & maioratum validum instituere, & hæc est practica in tota Hispania & Lusitania si Episcopos & Archiepiscopos excludas qui absque licentia Pontificis testari non possunt. Ita cum Molina, Fabro, & aliis Fagund. *sup. n. 47.* Dixi in foro externo; nam in foro conscientiæ id beneficiarij licitè facere non possunt quia clerici ad pias tantum cau- 485 486

sas licitè testatari, & donare possunt. Ita cum Molin. Couar. & aliis Fagund. *sup. n.* 48. & nos *sup.* diximus.

487 Octauo: Vxor donare non potest de bonis communibus; quorum administratio ad virum pertinet; pertinet autem ad illum secundum ius Lusitanum, non tamen secundum ius commune, administratio omnium bonorum etiam paraphernalium, & illorum, quæ ipsi acquirunt, constante matrimonio. Ita cum Molina, Cabedo, Fagundez, *de iustitia, lib.* 4. *cap.* 6. *num.* 15. Excipe eleemosynas, & donationes moderatas secundum proprium statum; nam de consuetudine, imò & de iure Lusitano, *lib.* 4. *ordinationum tit.* 7. etiam sine consensu mariti has facere possunt, vt benè Fagundez, *suprà num.* 19. Imò possunt has moderatas donationes, & eleemosynas, quas per annum largituræ erant simul omnes dare pro necessitate aliqua occurrente. Ità Fagundez *supr. num.* 20. Imò si vxor amplam dotem secum tulit, poterit simul dare summam quadraginta aureorum ad pium opus, vel ad complementum dotis fœminæ suæ obligationis. Ita cum Molina, Fagundez, *supr. num.* 21. Potest etiam vxor inuito marito aliquid insumere, primo ad præcauendum, & vitandum graue damnum, quod marito imminet. Secundò, si maritus prodigus fuerit, potest aliqua sibi, & familiæ in futurum reseruare. Tertiò, quando bonorum administratio ad vxorem pertinet, vt in mariti absentia. Quartò, quando donaret in extrema, vel graui necessitate proximi. Quintò, quando maritus certam summam dat vxori ad vestitum, vel alios sumptus, potest illa licitè de eo, quod parcius insumpsit, donationes, & eleemosynas facere. Ita cum Molina, & aliis communiter Fagund. *lib.* 4. *c.* 6. *n.* 23. Bas. *sup. n.* 4.

488 An autem maritus donare possit sine consensu vxoris? Respondeo posse facere moderatas donationes, & eleemosynas secundum proprium statum, si tamen bona communia per immoderatas donationes, vel cum meretricibus, sine consensu vxoris dissipauerit, tenetur ipse, vel eius hæredes partem dissipatam in suum tertium soluto matrimonio, vel facto diuortio accipere. Ita cum Molina, Lessio, & aliis, Fagundez, *supr. num.* 26. Quod si vxor superstes prudenter timet, sic à viro dissipata, difficulter ab hæredibus accipienda esse in tertium defuncti, potest sibi occultè ex bonis viri compensare. Fagundez *supr. num.* 27. Imò si maritus aliquid suæ concubinæ dedit inuita vxore, potest vxor illud in iudicio repetere, etiam postquam maritus concubinam relinquit per quatuor annos completos à die separationis, vel mortis mariti. Ita Fagundez *supr. num.* 29. Aduerte tamen concubinas non teneri acceptum restituere ante sententiam, si alias eis constet virum vxoratum, sic donatum accepisse in partem sui tertij; secus si contrarium sciant, vel de illo dubitent probabiliter. Fagundez, *supr. num.* 31. Et idem dicendum est de illis, quæ amasius accepit ab aliena vxore, nam tunc amasius solum tenetur marito in defectum vxoris restituere partem marito contingentem, si credit illam id non acceptasse in partem suam. Ita cum Molina, Fagundez, *supr. num.* 32.

489 An autem donationes, & promissiones factæ à militibus, & clericis suis concubinis in pretium æquale sui corporis, vel pro seruitiis sibi impensis in concubinatu, sint validæ? Negat Cabedo. 1. *p. decisione* 116. *num.* 4. & citat Palatium, Gomes, Bormundum, asserit ergo sic iudicatum fuisse in supremo grauaminum senatu Lusitano; Ego tamen existimo datum, & promissum pro seruitio corporali eis præstito, etiam in concubinatu in foro conscientiæ ab eis debere solui, & datum non posse repeti. Ita cum Gilhelm. Gutier. & aliis, Fagund. *sup. n.* 36. Secus dicendum est de promisso, & dato ob turpitudinem. Fagundez, *supr. n.* 39. omnino videndus.

SECTIO III.

Quas donationes liberales possint patres facere filiis suis?

SVMMARIVM.

490 *Donatio more gratuita facta à patre filiofamilias sub sua potestate constituto, regulariter est inualida.*

491 *Donatio facta à patre filio emancipato est valida.*

492 *Donationes remuneratoriæ facta à patre filiofamilias sub sua potestate constituto validæ, & licita sunt.*

493 *Valet donatio facta à patre filiofamilias dotis titulo.*

494 *Idem dicendum est de donatione facta à patre filio pro ingressu Religionis.*

495 *Donatio facta à patre filio in premium emancipationis est valida.*

Dico primò: Donatio liberalis, & mere gratuita facta à patre filiofamilias sub sua potestate constituto, regulariter est inualida, & ad partitionem adducenda. Ita Fagundez *de iustitia, lib.* 4. *c.* 7. *n.* 2. & constat *ex l. donationes quas parentes. Cod. de donat. inter virum & vxorem.* Pater enim & filius vnam personam fictione iuris repræsentant, ac per consequens inter eos donatio esse non potest, cum ad donationem duæ personæ requirantur, donans & donatarius. Excipe si v. g. pater donationem in vita non reuocauit; nam tunc morte illius censetur iure communi confirmata, etiam quoad illa, quæ pater sine insinuatione donare potest. Quod etiam dicendum est, si pater donationem iuramento confirmauit. Ita cum Molina, Claro, & aliis, Fagundez *supr. num.* 3. Dixit de iure communi, nam de iure Lusitano nullam vim accipit talis donatio à iuramento, nisi de facultate regis fuisset appositum, imò etiamsi donatio fuisset valida, eo ipso quod ei addatur iuramentum, manet irrita, etiam post acceptationem. Ita cum Molina, Fagundez, *supr. n.* 3. 490

Dico secundò: Donatio facta à patre filio emancipato est valida, quia cessat patria potestas. Ita cum communi sententia Fagundez *sup. n.* 4. Valet etiam donatio de iure communi facta à matre filio emancipato, vel coniugato, cum per matrimonium habeatur pro emancipato. Et idem dicendum est de donatione facta à filio emancipato patri, vel matri; secus de filio sub patria potestate constituto. Ita cum Iulio Claro, & aliis, Fagundez, *sup. n.* 4. 491

Dico tertiò: Donationes non mere liberales, sed remuneratoriæ, quas patres faciũt filiis suis familias, sub sua potestate cõstitutis, validæ, & licitæ sunt, nec filij eas tenentur adducere ad collationem bonorum post mortem patris, nisi in ea parte in qua merita excedunt. Ita cum Iulio Claro, Fagundez, *lib.* 4. *de iustitia, c.* 7. *n.* 1. Imò si filius cum patre conuenit, quod pro suo seruitio tantum ei daretur, potest filius promissum salarium, etiam post mortem patris petere, vel de illo sibi occultè compensare. Et idem dicendum est, quando filius patri protestatus est de predio pro suo labore, quem alij fratres non habuerunt. Ita cum Nauarro, Fagundez, *sup. n.* 5. 492

Dico quartò: Valet donatio facta à Patre filiofamilias dotis titulo, nec tenetur filius illam adducere ad collationem post mortem patris. *l. Pomponius. ff. familia* 493

ff. familia erciscunda. Ita cum Nauarro, Cabedo, Fagundez, supr. n. 6. Excipe nisi dos excedat legitimam filij dotati, & tertij dotantis; nam tunc possunt alij fratres illum obligare ad adducendum ad collationem excessum, quo in legitimis suis censentur grauati. Quod si filius dotatus spe melioris conditionis voluerit ingredi collationem cum aliis fratribus, tenetur afferre omnia sibi à patre donata causa dotis, tam mobilia, quam immobilia, cum omnibus fructibus, quæ illa dederunt post mortem patris, vsque ad tempus collationis. Ita habetur *in Ordinatione Lusitana lib. 4. tit. 97. initio. & num.* 11. Non tamen tenetur adducere expensas factas in conuiuio nuptiarum. Ita cum Valasco, Fagundez, *sup. n.* 7. Tenetur tamen de iure Lusitano afferre vestes pretiosas datas pro tempore nuptiarum, vel ingressus religionis. Dixi pretiosas; nam si fuerint vestes ordinariæ non tenetur illas adducere cum pertineant ad alimenta. Ita cum Baldo, Gama, Valasco, & aliis Fagund. *sup. n.* 8.

494 Idem dicendum est de donatione, v. g. ducentorum aureorum facta à patre filio in singulos annos, dum viueret ad sustentanda onera matrimonij; nam accepta etiam per multos annos non sunt adducenda ad collationem, etiam de iure nostro, cum hi aurei annuatim dati pertineant ad alimenta, & hæc non afferuntur ad collationem. Ita cum Baldo, Alexandro, & aliis, Fagundez, *supr. n.* 14. Excipe tamen si pater in scriptura dotis apponeret conditionem, vt illi aurei annuatim dati, postea adducerentur ad collationem; nam cum sit conditio honesta potest illam pater doti apponere. Ita cum aliis Fagundez *suprà*.

495 Dico quinto: Id quod diximus de collatione dotis datæ pro matrimonio carnali, dicendum est etiam de dote data pro nuptiis spiritualibus, videlicet pro ingressu religionis in religione bonorum capaci; ita cum Valasco, & aliis Fagundez, *sup. n.* 15. An autem monasterium teneatur adducere ad collationem non solum dotem, sed etiam vestes, & supellectilem monialium, scilicet lectulum, linteamina, vascula argentea, fuscinulas, propinas, casu quo monasterium vellet cum aliis hæredibus collationnem ingredi? Respondeo affirmatiuè, exceptis propinis, quæ dantur loco prandij, vel cænæ in die ingressus, vel professionis, benè tamen propinæ, quæ dantur in supplementum dotis. Ita cum Valasco, Molina, & aliis, Fagundez, *supr. n.* 18. Tensæ tamen, & annui reditus non sunt adducendi, quia hæc dantur moniali loco aliementorum annuatim. Ita cum Valasco, Fagundez, *suprà num.* 21.

Dico sextò: Donatio facta à patre filio in præmium emacipationis est valida, & non est adducenda ad collationem, quia est facta ex causa præexistenti. Ita cum Iulio Claro, Riminaldo, & aliis, Fagundez, *sup. n.* 24. Idem dicendum est de donatione facta filio sub patria potestate constituto, pro studiis, non solum grāmaticæ, sed Theologiæ, & vtriusque iurisprudentiæ, & medicinæ, pro libris ad has scientias comparandas, & pro sumptibus ad adipiscendū gradum doctoratus, licentiatus, &c. & pro comparando habitu alicuius militiæ, pro ordinando filio in sacris, pro adipiscendo beneficio Ecclesiastico, vel commenda, pro expediendis litteris ad beneficia comparanda. Ita cum Molina, Gomes, & aliis, Fagundez, *supr. num.* 24. *vsque ad* 33. Sed de his vide, quæ dixi, *tract. 7. d. 4. per totam huius Directorij*, vbi quæ hic desiderare potes inuenies ne eadem repetamus. Ibi enim explicuimus ea, quæ filius à patre donante, vel à matre teneatur adducere ad collationem cum aliis fratribus.

SECTIO IV.

Vtrum donationes inter coniuges sint validæ, & an morte coniugis donantis confirmentur?

SVMMARIVM.

496 *Donatio inter coniuges regulariter iure communi est nulla.*

497 *Hæc donatio inter coniuges morte donantis confirmatur, dummodo res donata tradita sit ante mortem donantis.*

498 *Quid si in donatione non intersit insinuatio?*

499 *Alij referuntur casus, in quibus hæc donatio, etiam ante mortem donantis confirmatur.*

500 *Vtrum annuli, vestes, & similia, quæ vxoribus tradi consueuerunt à maritis, censeantur donata, ita at vxor non teneatur post mariti mortem ea adducere ad collationem?*

501 *Sponsalitia largitas si simul cum pacto fiat ne ad donantem vllo casu redeat, statim irreuocabiliter donatio acquiritur?*

502 *Quid si tale pactum non intersit?*

503 *Quid si casu aliquo, vel morte sponsi, vel ingressu in religionem matrimonium non fuit secutum, vel consummatum?*

504 *Quid si matrimonium fuit celebratum per Arrhas?*

Dico primò: Donatio inter coniuges regulariter iure communi est nulla. *l. si marito. Cod. donat. inter virum.* Quod procedit, etiam de donatione facta ante matrimonium, dilato ipsius effectu in tempus celebrati matrimonij. Ita cum Sanchez, Trullenc. *lib. 7. cap. 17. dist. 9. num.* 1. 496

Duobus tamen modis hodie confirmatur, & fit valida primo morte donantis. Quod verum est, etiam de morte ciuili, vt si vir donans in exilium mittatur, vel ante consummationem matrimonij profiteatur religionem incapacem dominij; sed vt hæc donatio morte donantis confirmetur necesse est, vt res donata sit tradita, saltem ficta traditione, ante mortem donantis; Et ita confirmatur morte hæc donatio, vt retrotrahatur ad tempus, quo facta est, ac si tunc valida fuisset, & ideò omnes fructus post traditionem præcepti, pertinent ad eum coniugem, cui donatio facta fuerat; Dum tamen donator viuit, potest donationem reuocare. Primò, si moriatur donatarius ante donantem; secus si donatarius simul in naufragio moriatur cum donatore; nam tunc pertinet ad hæredes donatarij defuncti. Fagundez *lib. 4. cap.* 11. *num.* 8. Secundò, si donatario filij denuò enascantur, si matrimonium factum fuit per contractum medietatis, secus si per dotem, & arrhas. Fagundez *lib. 4. cap.* 11. *num.* 11. Tertiò, reuocatur quoad excessum tertij, si donator habeat hæredes necessarios ascendentes, vt descendentes. Fagundez *ibi. num.* 12. Quartò, reuocatur si diuortium inter coniuges sequatur, nisi diuortium factum sit ex communi consensu, vel aliunde constet donatorem, etiam post diuortium velle perseuerare donationem. Ita Fagundez, *supr. num.* 9. 497

Aduerte tamen, quod si in donatione non intercessit insinuatio, solum confirmari morte donantis, quoad summam, quam sine insinuatione donare poterat. Ita habetur *in Ordinatione Lusitana libro quarto, titul. 62. & in leg. Donationes* 498

in virum, & vxorem. Ita cum Molina, & aliis, Fagundez, *suprà num.* 7. Secundò valet donatio inter virum, & vxorem, etiam ante mortem donantis, si
499 Imperator donet Augustæ, vel è contra. *Lege penult. Cod. de donat. inter virum, & vxorem.* Tertiò si coniux det coniugi ad instaurationem ædium succensarum *l.* 14. *Cod. eodem.* Quartò si donator ex donatione non fiat pauperior, id est, si nihil ei detrahatur ex bonis, vel iuribus iam acquisitis, vt si maritus repudiet hæreditatem, vel legatum, vel fideicommissum sibi delatum, & non acceptatum, vt perueniat ad vxorem, statim valet *ex l. si sponsus §. si maritus ff. de donat. inter virum & vxorem.* Quintò si donatarius non fiat ditior, vt si maritus det vxori ad fucos, ad vnguenta, ad dandas eleemosynas, vel ad inutiliter expendendum; quidquid enim sic consumptum est, non tenetur vxor restituere marito, bene tamen quod inconsumptum extat. Sextò si alter det alteri, vt aliquã dignitatem assequatur, v.g. vt fiat doctor. Septimò si fiat causa remunerationis ob merita, & obsequia, aliàs non debita, vt si maritus senex donet vxori iuueni, vel ignobili, vel si maritus fateatur se dotem accepisse; censetur namque eam donare vxori in remunerationem. Ita cum Sanch. Lessio, Villalobos, Trullenc. *suprà num.* 2. Fagundez, *cap.* 11 *per totum.*

500 An autem annuli, vestes, & similia, quæ vxoribus tradi consueuerunt à maritis, censeantur donata, ita vt teneatur vxor illa adducere ad collationem, vel tantum concessa ad vsum? Respondeo affirmatiuè, si vilia sint, & ad quotidianum vsum; secus si sint pretiosa, quia hæc non censentur donata, sed potius in honorem mariti facta. Excipe nisi vir expresse prædicta iocalia pretiosa dedit vxori: nam tunc si donationem non reuocauit, morte mariti confirmata manet. Ita cum Afflicto, Fagundez, *lib.* 4. *cap.* 7. *num.* 10. de quo etiam videnda est consuetudo regni, imò & ciuitatis, & loci, Fagundez, *ibi.* Hinc fit mortuo marito vestes pretiosas adducendas esse ad collationem, nisi constet expresse fuisse donatas vxori à marito. Trullenc. *suprà num.* 3.

501 Dico secundò: sponsalitia largitas, quæ nihil aliud est quam donatio facta inter sponsos de futuro spe ineundi matrimonium, si simul cum pacto fiat, ne ad donantem vllo casu redeat, statim irreuocabiliter donatario acquiritur, quamvis nec copula, nec osculum intercedat, & eius culpa matrimonium effectum non habeat, vt constat *ex l.* 1. *vers. igitur*
502 *ff. de donat. & l. si mater. Cod. de donat. ante nupt.* At si tale pactum non interuenit, hodie habet tacitam conditionem, si matrimonium sequatur, ac per copulam consummetur; vnde secuto matrimonio pura, & firma manet, si vero matrimonium non sequatur culpa donantis, vel ob eiusdem culpam non fuit consummatum, tunc donans perdit sponsalitiam largitatem, & fit alterius coniugis donatarij; Et si is ob cuius culpam matrimonium non fuit secutum aliquid ab altero coniuge accepit, tenetur illud, si extat in integrum restituere, si tamen ob donatarij culpam matrimonium non fuit secutum, vel consummatum, tenetur restituere donanti, quod ab eo accepit. Ita habetur *l. cum veterem Cod. de donat. ante nuptias.*

503 Si vero casu aliquo, vel morte sponsi, vel ingressu religionis matrimonium non fuit secutum, aut copula non fuit consummatum, si osculum, vel amplexus intercessit, ob illa lucratur sponsa, non vero sponsus, medietatem sponsalitiæ largitatis, etiamsi summam superet, quæ absque insinuatione dari non potest, & hoc siue sponsa virgo re ipsa sit, siue tantum talis reputetur, dummodo osculum, vel amplexus subsequatur sponsalitia; vnde si sponsalia tantum erant conditionalia, si Papa dispensauerit, sponsa per osculum non acquirit medietatem sponsalitiæ largitatis, quia osculum non fuit subsecutum vera sponsalia. Fagundez, *lib.* 4. *iustitia cap.* 13. *n.* 1. *vsque ad* 14. Quæ omnia procedunt, etiam in foro conscientiæ, etiamsi sponsa nullam dotem secum attulisset.

Excipe nisi matrimonium contractum sit per arrhas; nam tunc non potest sponsa vtramque acquirere, sed datur ei optio eligendi, vel arrhas, vel sponsalitiam largitatem intra viginti dies, à qua electione facta, non potest variare, si electio habuit effectum; secus si non habuit effectum; quod si intra illos non elegerit, datur optio viro, vel eius hæredibus, an malint dare arrhas, an potius sponsalitiam largitatem. Ita cum Sanctio, Fagundez, *suprà n.* 21. Hæc tamẽ intelliguntur, quando donatio sponsalitiæ largitatis fuit valida, quod si inualida fuit facta, post consummatum matrimonium, tunc morte coniugis donantis confirmatur, & potest donatarius acquirere arrhas, & iocalium donationem Fagundez, *suprà num.* 21. 504

SECTIO V.

Quantum quis possit valide donare.

SVMMARIVM.

505 *Iure Lusitano donationes virorum quæ excedunt summam trecentorum aureorum inualidæ sunt, quoad excessum, si sine regia insinuatione fiant.*
506 *Huic insinuationi renuntiari non potest, etiam de consensu partium.*
507 *In aliquibus casibus donatio absque insinuatione facta excedens dictam summam est valida, & casus referuntur.*
508 *Donatio omnium bonorum præsentium, & futurorum est nulla.*
509 *Quid si fiat Ecclesiæ?*

Dico primò: de iure Lusitano omnes donationes virorum sui iuris rerum immobilium, & mobilium, quæ excedunt summam trecentorum aureorum inualidæ omnino sunt, quoad excessum, si sine Regia insinuatione fiant, vel senatorum, quos vocant, *do passo*; Est autem insinuatio facultas regis ad aliquod valide donandum, quæ insinuatio petitur postquam facta est donatio, & tunc Rex, præcedente inquisitione donantis, an fuerit libere, an inductus arte, vel aliqua fallaci, vi, vel fraude, metu, vel timore, vel aliquo monopolio, Lusitane *conluio*, solet confirmare donationem per specialem prouisionem regiam, non solent tamen donationes per mulieres factæ confirmari per Senatores palatij, vt constat *ex ordinatione lib.* 1 *tit.* 3. §. 1. *& ex lib.* 4. *tit.* 62. 505

Huic autem insinuationi renuntiari non potest, etiam de consensu partium Fagundez, *lib.* 4. *cap.* 9. *de iustitia num.* 10. Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 16. *dub.* 10. *num.* 2. Neque excusatur talis insinuatio, eo quod res non detur, sed condonetur, vel remittatur, condonatio enim, & remissio, est veluti donatio. Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 16. *dub.* 10. *num.* 2. Fagundez, *suprà num.* 21. neque per confessionem dotis solutæ, cum re ipsa soluta non fuerit. Trullenc. *ibi.* neque ex eo quod plura fiant instrumenta continentia vnumquodque summam, quæ dari potest, sine insinuatione, si eodem simul tempore facta fuere, siue vni tantum, siue diuersis personis; secus si in diuerso tempore etiam eidem 506

eidem personæ. Fagundez, *suprà num.17.& 18.* An autem donatio excedens summam, quæ indiget insinuatione, retineri possit, quoad excessum à donatario, donec ei in iudicio petatur à donatore, vel eius hæredibus? Respondeo affirmatiuè; hoc enim solum videntur leges intendere. Ita Trullenc. *suprà num.2.* & cum aliis Fagundez, *suprà num.28.*

507 Dico secundò: in aliquibus casibus donatio absque insinuatione facta excedes dictam summam valida est in vtroque foro, etiam *de iure Lusitano. Primò* si fiat loco pio. Ita cum Iulio Claro, Felino, Molina, Bartolo, & aliis Fagundez, *lib.4. de iustitia cap.9. n.6.* Secundò si fiat ad redemptionem captiuorum, & reparationem domorum, quæ ruina, vel incendio perierunt. Molina, *tom.2. de iustitia d.279.* Tertiò si sit remuneratoria, vel fiat ob causam, etiam futuram. Ita cum Bartolo, Molina, Gamma, Gomez, & aliis communiter Fagundez, *suprà num.8.* Quartò si fiat causa mortis. Ita cum Molina, & aliis, Fagundez, *suprà n.9.* Quintò si sit reciproca. Molina, *sup. d.279.* Mascardus, de probat *lib.1. consf.554. num.81.* Sextò si fiat instituendo maioratum, siue facultate Regis instituatur, siue absque illa. Ita Molina, *de primogeniis lib.2. cap.8. num.15.* Fagundez, *suprà num.10.* Septimò si fiat à principe, qui superiorem non cognoscit alicui priuato vassallo, vel à generali, vel magno Magistro militiæ suis militibus. Ita cum Molina, Fagundez, *suprà num.11. & 12.* Et tandem donatio sine insinuatione iuramento firmatur de iure communi, & Castellæ, non tamen firmatur iure Lusitano, vt bene cum communi Fagundez, *suprà numero 13. & 14.*

508 Dico tertiò: donatio omnium bonorum præsentium, & futurorum est omnino inualida, vt patet *ex l. ex eo Cod. de inutili stipulatione,* & tenet cum communi sententia Fagundez, *lib.4. de iustitia cap. 10. num.2.* aufert namque potestatem testandi, quod est contra bonos mores; Est tamen valida de iure communi, & Lusitano, non tamen Castellæ, donatio omnium bonorum præsentium tantum. Ita cum communi sententia Fagundez, *suprà num.3.* Et idem dicendum est de donatione omnium mobilium, & immobilium Fagundez, *ibi num.5.* Et de donatione omnium bonorum præsentium, & futurorum causa mortis. Fagundez, *suprà num. 6.* Et de donatione omnium bonorum præsentium, & futurorum, cum reseruatione fructuum, vel parte illorum, dummodo reseruatio fructus sit aliquantulum maior, quam necessaria sit ad competentem sustentationem donatoris, ita vt aliquid ei suppetat ad testandum Fagundez, *suprà num. 7. & 8.* Est tamen inualida donatiò hæreditatis Fagundez, *suprà num. 9.* excipe si fiat

509 Ecclesiæ: nam donatio omnium bonorum præsentium, & futurorum facta Ecclesiæ, vel loco pio, est valida. Ita cum communi sententia Fagundez, *suprà num.10.* Et idem dicendum est si talis donatio fieret inter duos fratres ad inuicem fauore agnitionis conseruandæ Fagundez, *suprà num.11.* vel si fiat ob causam onerosam dotis, transactionis, aut alterius similis Fagundez *suprà num. 12.* Est etiam valida donatio omnium bonorum præsentium, & futurorum cuicunque facta, si principis authoritate firmetur. Ita Fagundez, *suprà num.13.*

SECTIO VI.

De Donatione conditionali, & in diem adiectione.

SVMMARIVM.

510 *Si donatio, vel promissio fiat in diem futurum, certum, incertum tamen sit, quando ille dies adueniet, valida est donatio.*

511 *Si donatio fiat in diem incertum, qui incertus est quando futurus sit, tunc dies apposita facit donationem conditionalem.*

512 *Quando donatio fit ad diem certum, v.g. calendis ianuarij, & dubitatur de quibus calendis ianuarij loquatur, intelligenda est de proximioribus.*

513 *Conditio præteriti, vel præsentis temporis addita donationi non suspendit illam, sed si conditio existit, valet & è contrà.*

514 *Conditio re ipsa impossibilis, irritam reddit statim dispositionem, siue sit de præterito, præsenti, vel futuro.*

515 *Conditio, si nupseris, apposita vltimæ voluntati habetur pro non adiecta.*

Dico primò: si donatio, vel promissio fiat in diem futurum certum, incertum tamen sit, quando ille dies adueniet, valida est donatio, licet pendeat à conditione illius diei certi, qui ignoratur, quando euenturus sit, vt si diceres, promitto Paulo centum aureos soluendos post diem mortis meæ, valida est donatio, & si Paulus prius moriatur promittente, & pertinet ad eius hæredes, non tenetur tamen donator, vel promissor soluere, nisi post suam mortem. Ita cum communi sententia Fagundez, *lib.4. de iustitia cap.2. num.3.* per quod distinguitur hæc donatio à legato: nam si legatarius prius legante moriatur, tollitur legatum, non tamen donatio, Fagundez, *ibi num.4.* 510

Dico secundò: si donatio fiat in diem incertum, quod incertum est, quando futurus sit, tunc dies apposita habet vim conditionis de futuro, & facit donationem conditionalem, v. g. si dicas promitto Paulo centum in diem quo electus fuerit Papa, vel Franciscus ab India venerit, hæc enim donatio facit hunc sensum, *do Paulo centum,* si Paulus fuerit Papa, vel Franciscus ab India venerit. Et idem dicendum est de legato hoc modo relicto. Vnde talis donatio solum erit valida, si ponatur conditio, Fagundez, *suprà num.7.* Excipe nisi talis promissio, vel vel donatio facta sit ob obsequia præstita: nam tunc, & si talis conditio non ponatur, donatio erit valida, quia censendum est velle donatorem merita remunerare, & obsequia satisfacere, & solum posuisse diem in donatarij fauorem Fagundez, *suprà num.8.* 511

Dico tertiò: quando donatio fit ad diem certum, v.g. ad calendas Ianuarij, & dubitatur de quibus calendis Ianuarij loquatur, intelligenda est de proximioribus. Ita cum Lopez, Molina, Fagundez, *suprà num.12.* Et quando in aliquo contractu dicitur, ad talem diem soluam, promittens non potest obligari vt ea die soluat; sed die sequenti, eo quod totus ille dies arbitrio soluentis tribui debet. Si tamen aliquis promittat aliquid dare singulis annis, mensibus, hebdomadibus, id soluendum est in fine anni, mensis, &c. si tamen promittat aliquid dare omnibus annis vitæ suæ, vel omnibus mensibus, intelligitur in principio cuiuscunque anni, vel mensis. Si vero promittat daturum Petro centum, dum vixerit, si Petrus pauper fuerit, intelligitur quotannis, si vero diues pro vna tantum vice, si vero dicat dabo tibi centum, non assignando tempus, tum quam primum possibile fuerit adimplenda est promissio. Ita cum Molina, & aliis Fagundez, *suprà num. 13. vsque 17.* 512

Dico quartò: conditio præteriti, vel præsentis temporis addita donationi, vel dispositioni, non suspendit illam, sed si conditio existit valet dispositio, 513

si non existit non valet, *vt do tibi hanc vestem*, si Romæ fuisti, vel si es meus agnatus; quod procedit, & si conditio sit turpis. Ita cum Lessio, Villalobos, Trullenc. *lib.7.cap.17.dub.12.num.2.* si tamen conditio fuerit futuri incerti, *vt do tibi centum*, si sacerdos fias, suspendit donationem vsque ad tempus, quo impleatur conditio; si vero conditio de futuro certo, *vt do tibi centum si es moriturus*, reputatur præsens, & statim perficitur donatio. Ita cum Lessio, Trullenc. *suprà num.3.*

514 Dico quintò: conditio re ipsa impossibilis irritam reddit statim dispositionem, siue sit de præterito, de præsenti, vel futuro, vt si dicas, *do tibi centum*, si cælum digito attingas, vel tetigisti, vel tetigeris; excipe contractum matrimonij: nam in eo conditiones impossibiles habentur pro non adiectæ in foro externo, secus in interno, si promissor cum tali conditione re vera præbuit consensum Trullenc. *suprà num. 5.* excipe etiam vltimas voluntates, in quibus etiam talis conditio habetur pro non adiecta. Et idem dicendum est de conditione turpi. Excipe nisi testator putaret conditionem esse honestam, Trullenc. *suprà num.6.*

515 Conditio autem si nupseris, apposita vltimæ voluntati, habetur pro non adiecta, si quis vero alicui leget centum si nupserit, illa consequitur si ingrediatur religionem, quia cum religionem non expresserit, videtur non excludere. Quod si quis dicat lego 100. si religionem ingrediatur. 200. vero si nupserit, probabilius est consequi 200. quia illa conditio, si nupseris, habetur, pro non adiecta, cum retrahat à Religione. Et idem dicendum est, si illa cui relictum est legatum cum conditione, si nupserit, non velit nubere, sed manere in cœlibatu, vel fiat beata. Item si dentur alicui 200. si non nupserit, & centum si nupserit, si nupserit consequitur. 200. quia conditio retrahit à matrimonio carnali, & per consequens habetur pro non adiecta. Ita cum Syluestro, & aliis Trullenc. *suprà num.6.*

SECTIO VII.

Vtrum Donatio facta ad certum vsum, vel finem, vel ob aliquam causam, sit valida, si vsus, finis, vel causa, præstetur, vel subsistat?

SVMMARIVM.

516 *Quando aliquis donat ad certum finem si non intendat ad illum obligare, sed allicere, donatio est valida, etsi finis non assequatur.*

517 *Donatio ad certum finem facta, si finis principaliter intendatur, fine non assecuto, donatio est irrita.*

518 *Donatio ob causam præteritam, vel futuram si causa finalis non subsistat est nulla.*

516 Dico primò: quando aliquis donat ad certum finem, si non intendat ad illum obligare, sed solum allicere animum, vel præbere medium, ad illum consequendum, non est irrita donatio, & si finis non assequatur, v. g. legauit Petrus centum puellæ, vt nubat, nec aliud expressit, illa vero ante nuptias obiit, legatum non est restituendum, sed transit ad hæredes puellæ, imò etiamsi manens in vita coleret cœlibatum in sæculo, vel ingrederetur religionem, nõ teneretur restituere. Et ob hanc causam valet donatio, qua quis donat collatori ad alliciendum illius animum, vt beneficium conferat, vel mercatori, vt ad mutuandum inclinetur, vel puellæ vt ad consensum flectatur, etiamsi finis non assequatur, quia non est donatio conditionata, sed absolutè, facta non animo obligandi, sed alliciendi. Vnde donatarius potest acceptare illam, etiamsi animum non habeat præstandi, quod donator intendit. 517
Secus dicendum est, si finis principaliter intendatur: nam tunc fine non consecuto, donatio, vel promissio est irrita. Ita cum Medina, & aliis communiter, Trullenc. *lib.7.cap.17. dub.13.num.1.& 2.*

Dico secundò: donatio ob causam præteritam, vel 518
futuram, si causa finalis non subsistit, est irrita, siquidem facta fuit sub conditione talis causæ, secus dicendum est si error versetur non circa substantiam rei donatæ, sed circa aliquam circunstantiam accidentalem, tunc enim non est irrita, sed potest irritari arbitrio donatoris, vnde si donatarius est causa erroris, tenetur detegere, vt donator pro arbitrio suo reuocet, secus si non est causa erroris, sed potest donatum retinere. Ita cum Lessio, Trullenc. *lib.7.cap.17.dub.14.num.1.* Fagundez, *lib.4.cap.4.*

SECTIO VIII.

Quibus casibus possit donatio reuocari?

SVMMARIVM.

519 *Donatio liberalis reuocari potest primo ob ingratitudinem.*

520 *Quæ ingratitudo requiratur?*

521 *Mulier mortuo primo viro, si secundo nubat, non potest reuocare donationem factam filio prioris viri ob ingratitudinem, nisi in tribus casibus, qui ibi explicantur.*

522 *An donatio facta Ecclesiæ reuocari possit?*

523 *Donatio reuocari potest ratione prolis susceptæ.*

524 *Quid si donatio alicui ascendentium facta sit?*

525 *Donatio reuocari potest si sit inofficiosa.*

526 *Hæc donatio inofficiosa non reuocatur, nisi post mortem Patris.*

527 *Donatio causa mortis semper reuocari potest.*

Dico primò: donatio liberalis, non enim hic lo- 519
quimur de donatione ex causa dotis, remunerationis, vel alterius cuiuscunque: nam hæc nec ex ingratitudine, vel ex quod nascantur filij, reuocari potest Fagundez, *lib.4.cap.15.num.13.* Donatio igitur liberalis reuocari potest ob ingratitudinem, *l.fin. Cod. de reuocanda donatione*, & communiter DD. Quod verum est, etsi donationi clausula apposita sit, vt non possit reuocari, etiam causa ingratitudinis. Ita cum communi sententia Fagundez, *lib. 4. cap.14. num. 11.* Quod verum est, etiamsi firmetur iuramento, absque licentia Regis, stando in iure Lusitano, imò & iure communi, nisi conditio excludatur. Decastillus, *lib.2.tract.5.disp.1.n.148.* Hæc autem ingratitudo quinq; ex causis fit. 1. si donata- 520
rius iniurias atroces in donatorem effuderit. 2. si in eum manus impias intulerit. 3. si iacturam non leuem bonis eius attulerit. 4. si periculum vitæ ei intulerit. 5. si donationi conditionem appositam non impleuerit. Ita cum communi sententia Fagundez, *lib. 4. cap.14. à num.1. vsque 7.* Quibus adde. 6. si inopia pressum non aluerit. 7. si adulterium commisit cum vxore donatoris, vel eius filiam violauerit. Ita cum Lessio, Molina, & aliis Trullenc. *lib. 7. cap.16.*

cap. 16. *dub.* 11. *num.* 1. Et idem de aliis similibus, vel grauioribus causis ingratitudinis dicendum est. Ita Gomez, *tom.* 2. *variarum cap.* 14. *num.* 14. Molina, *de primogenijs cap.* 9. *num.* 32. & alij.

521 Aduerte tamen quod si mulier mortuo primo viro, secundo nubat, non posse reuocare donationem factam filio prioris viri, ex causa ingratitudinis, nisi in tribus casibus de iure Lusitano. Primò si ipse filius insidias tendat vitæ matris. Secundò si iracundè violentas manus in eam ingesserit. Tertiò si machinatus est aliquid redundans in notabilē iacturam bonorum matris. Ita habetur *in ordinatione tit.* 63. *num.* 6. de quo vide Fagundez, *lib.* 5. *iustitia cap.* 14. *num.* 8. Secundò aduerte donatarium ingratum non teneri in conscientia rem donatam restituere, nisi post sententiam iudicis. Ita cum communi sententia Fagundez, *suprà num.* 10. & quando res ex sententia iudicis restituitur debet restitui cum fructibus perceptis à lite contestata, non vero cum fructibus antea perceptis: nam hi ad donatarium pertinent. Gomez, *tom.* 2. *variarum cap.* 4. *num.* 21. & cum Molina, Fagundez, *suprà num.* 10. at si donatarius iniuste impediat querelam, potest donator sibi rem donatam ex bonis donatarij compensare, quia per iniuriam patitur damnum. Ita cum Lessio, Trullenc. *suprà num.* 3. Si tamen donator in vita non reuocauit donationem ob hanc causam, eius hæredes non possunt illam reuocare. Excipe nisi donator ignorans ingratitudinem, non ideo reuocauit: nam tunc hæredes reuocare possunt. Ita cum Lessio, Bonacina, Villalobos, Trullenc. *suprà num.* 4. Decastillus, *suprà num.* 155.

522 An autem donatio facta Ecclesiæ reuocari possit ob ingratitudinem prælati? Aliqui affirmant: nam sicut prælatus validè potest suæ Ecclesiæ præiudicare non acceptando legatum, ita & per suam ingratitudinem, donatio enim non fuit facta immediate Deo, sed propter Deum immediate facta fuit hominibus, hoc est prælatis, ministris Dei. Ita Fagundez, *suprà num.* 16. vbi testatur sic in senatu Vlisiponensi iudicatum fuisse in casu contingenti; sed contrarium tenet Decastillus, *lib.* 2. *tract.* 5. *d.* 1. *num.* 147. vbi asserit, quod neque ob ingratitudinem prælati, nec eius capituli, etiam regularis, posse reuocari, censetur enim facta Deo, quod videtur probabilius.

523 Dico secundò: donatio secundo reuocatur ratione prolis susceptæ, vt si quis prole carens, magnam partem bonorum suorum donauerit, & postea nascantur ei filij, *ex l. si vnquam Cod. de reuocanda donatione*, præsumitur enim facta sub conditione, nisi nascantur filij, quod procedit, etsi donatio sit iuramento confirmata, quia iuramentum non tollit conditionem. Excipe nisi excludens talem conditionem iuramento confirmaret stando in iure communi. Ita cum aliis Decastillus, *suprà num.* 162. non tamen de iure Lusitano, vt sæpe diximus, vel si renuntiauit priuilegio *legis si vnquam*, poterunt tamen filij, quoad eorum legitimas tantum donationem reuocare. Ita cum multis Fagundez, *lib.* 4. *cap.* 15. *num.* 3. & 7.

524 Aduerte tamen, quod si ob hanc causam reuocetur donatio, si facta sit extraneo reuocatur tota, si facta sit alicui ascendentium, vt Patri, vel auo, reuocatur solum quoad legitimas filiorum, postea susceptorum. Et idem dicendum est, si facta sit Ecclesiæ; ita cum Lessio, Trullenc. *suprà num.* 4. Aduerte tamen quod si filij suscepti moriantur, si Pater post mortem filiorum, nec tacite, nec expresse donationem reuocauit, iterum reuiuiscere, secus si reuocauit, & non patitur donatarium illis frui, Fagundez, *suprà n.* 9. An autem donatio reuocetur per susceptionem filiorum naturalium, vel spuriorum, etiamsi à principe legitimentur? Respondeo negatiuè. Ita cum Valasco, Fagundez, *suprà num.* 11. contra Iulium, Clarum, Parisium, & alios.

Dico tertiò: donatio reuocari potest si sit inofficiosa, id est contra officium pietatis paternæ in filios, vt cum tantum donat, vt filij priuentur sua portione legitima, *l.* 1. *& sequenti, Cod. de inof. donat.* Quæ si facta est alicui ex filiis, reuocatur solum quoad legitimam aliorum, si vero extraneo animo defraudandi filios, reuocatur tota, si vero facta sit extraneo sine illo animo reuocatur solum quoad legitimas filiorum. Et idem dicendum est si facta sit Ecclesiæ, vel loco pio. Ita cum Lessio, Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 17. *dub.* 11. *num.* 6. Imò possunt Patres minuere legitimas filiorum, tum per contractus onerosos, tum per donationes remuneratorias, & ad pias causas, quia talis donatio non est vera donatio, sed donatio ob causam. Ita cum Lessio, Nauarro, Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 17. *dub.* 11. *num.* 6. 525

Aduerte tamen hanc donationem inofficiosam non reuocari, nisi post mortem Patris, quia tunc debetur filiis legitima Trullenc. *suprà num.* 7. licet oppositum teneat Busembau, *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 3. *dub.* 3. *num.* 3. nam licet ante mortem Patris non debeatur legitima, vt tradenda, debetur tamen vt conseruanda; vnde si Pater bona dissipet, potest à filio per iudicem cogi, vt seruet legitimam, ne his per mortem Patris careat alimentis. Ita cum Diana, *p.* 8. *tract.* 6. *resol.* 66. Busembau, *ibi.* Secundò aduerte, quod id quod diximus de donatione inofficiosa respectu filiorum, dicendum est respectu ascendentium, vt Patris, aui, &c. siquidem eis non potest filius, vel nepos in legitima præiudicare, Fagundez, *lib.* 4. *cap.* 16. *num.* 8. 526

Dico quartò: donatio causa mortis semper reuocari potest, perinde atque legatum, aut testamentum, vnde si quis donans causa mortis addat conditionem, vt non possit reuocari, censetur donatio inter viuos, *l. vbi donator ff. de donat. causa mortis*, & efficitur irreuocabilis. Ita cum communi sententia Decastillus, *lib.* 2. *tract.* 5. *d.* 1. *num.* 188. censetur autem donatio causa mortis reuocata, si donatarius moriatur ante donatorem. Et idem dicendum est si donator dedit intuitu alicuius periculi mortis: nam sublato periculo, reuocatur donatio. Si tamen sit dubium an donatio sit causa mortis, vel inter viuos, censenda est inter viuos, nisi in ea fiat mentio mortis. Ita cum Molina, & aliis Decastillus, *sup. n.* 190. vtrum autem donatio facta in Codicillis, & testamentis, eo ipso censeatur causa mortis, etiamsi mentio mortis ibi non fiat? Respondeo affirmatiuè. Ita cum Claro, Decastillus, *suprà num.* 191. 527

DISPVTATIO XIII.

De Deposito.

SECTIO I.

Quid sit depositum?

SVMMARIVM.

528 *Ponitur depositi diffinitio.*
529 *In quo differat à commodato, & precario?*

530 *Potest*

530 *Potest fieri à iudice, vel à persona priuata, & quid sit vtrumque?*
531 *Quæ conditiones ad depositum requirantur?*

528 Dico primò: depositum est contractus, quo sola rei custodia alteri committitur, vt ipsa in integrum restituatur, *l. 1. & sequenti ff. de depositis, & §. præterea instit. quibus modis re contrahit. oblig. & cap. 1. & 2. de deposito.* Perficitur autem hic contra-
529 ctus dum res traditur, & suscipitur à depositario. Differt autem à commodato, & precario, quia depositum fit in gratiam deponentis, commodatum vero, & precarium regulariter in gratiam recipientis; tum quia in deposito nullum rei dominium, vel vel possessio transfertur, sed sola custodia quæ potius oneris est, quam fauoris, vnde & iuste potest depositarius petere expensas factas circa rem depositam, v. g. circa equum Palaus, *de iustitia tract.*
530 *32. d. 3. p. 2. num. 3.* Hoc autem depositum vel potest fieri à iudice, & dicitur iudiciale, seu sequestrum, vt quando res aliqua litigiosa datur alicui in custodiam, vel propria authoritate, quod appellatur depositum priuatum, de quo est sermo in præsenti; solet autem deponi solum res mobiles, immobiles vero sequestrari. Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 25. d. 1. num. 1.*

531 Dico secundò: ad depositum quatuor requiruntur. Primum consensus tradentis, & acceptantis: nam contractus mutuo consensu perficitur. Vnde nõ sufficit deponere apud alterum rem, etiamsi videat, vt depositi contractus celebretur, sed requiritur, vt specialis cura talis rei actu illi cõmendetur, & quod alter ostendat se illius rei custodiam suscipere, quod verum est, non solùm quando aliquis non tenetur ex officio custodire, vt omnes admittunt, sed etiam quando tenetur ex officio custodire, vt sunt caupones, stabularij, nautæ, &c. idque ob multitudinem accedentium, & recedentium, quorum fidem, & factum ipsi præstare nolunt, & ita obseruat consuetudo. Ita Lessius, *lib. 2. cap. 27. n. 10.* probabile putat Tamburinus, *lib. 9. de triplici iure tract. 7. cap. 5. §. 1. num. 2.* contra Palaum, *suprà num. 6.* Trullenc. *lib. 7. cap. 25. dub. 1. num. 1.* & alios, qui docent illos, qui tenentur ex officio res custodire, vt sunt nautæ, stabularij, &c. sufficere rem videre deponi in naui, domo, vel curru, vt censeantur depositum acceptare. Secundum quod requiritur ad depositum est, quod res tradatur: nam contractus traditione perficitur. Tertium quod restituatur in eadem re, alias transiret in naturam mutui. Quartum quod si depositum pereat, pereat deponenti, seclusa culpa depositarij, & modo vsus rei non fuerit concessus depositario, & depositum consistat in rebus vsu consumptibilibus. Ita Bonacina, *de contract. d. 3. quæst. 13. p. 3. n. 1.*

SECTIO II.

Vtrum depositarius vti possit deposito?

SVMMARIVM.

532 *Depositarius non potest vti deposito inuito domino.*
533 *Potest vbi deposito quando creditur vsum non displicere domino.*
534 *Potest depositarius vti deposito quando dominus vsum concessit.*
535 *Si depositarius de licentia expressa, vel tacita domini vtatur vel negotietur, deposito vsu consumptibili, iuste retinere potest sibi lucrum ex tali negotiatione receptum.*
536 *Quid si depositarius vtatur deposito vsu consumptibilis, inuito domino?*
537 *An peccet mortaliter vtens inuito domino de domino vsu consumptibili?*

Dico primo: Depositarius non potest vti deposito, vnde si illo vtatur, inuito domino, censetur furtum committere *l. si sacculum ff. depositi.* Vnde si vnus sit pretio æstimabilis tenetur pretium soluere præsertim si intelligat id velle dominum, & non constet, vel rationabiliter præsumatur illud velle condonare Lessius. *lib. 2. cap. 27. dub. 2. num. 5.* In duobus tamen casibus potest depositarius vti depositarius vti deposito. Primò quando creditur vsum non displicere domino. Vnde si depositarius rem suam commutet cum re simili deponentis ex voluntate præsumpta, credens id non displicere domino, si postea res sua casu pereat deponenti periit, vt accidit illi Nauclero, qui cum in naui veheret suas, & aliorum amicorum arcas sacchari plenas, in quadam insula vendit suas arcas, sed quia hæc in fundo erant nauis, vnde difficulter extrahi poterant, dedit emptori illas alienas, quæ supereminebant, animóque applicuit amicis suas æqualis omnino bonitatis, & pretij, cum ergo postea in manus incideret piratarum, non sibi, sed amicis illæ arcæ perierunt, nam per consensum mutuum tacitum, & præsumptum, iam illæ arcæ factæ erant amicorum, quod & in aliis in rebus mobilibus eiusdem bonitatis, & speciei procedit. Ita Molina, *d. 523. n. 6.* Lugo *d. 33. de iustitia, n. 5.* Tamburinus *lib. 9. de triplici iure. tractat. 7. cap. 6. §. 4. num. 2.* contra Bonacinam, *dist. 3. de contractibus quæst. 14. part. 1. num. 5.* 532 533

Secundò poterit depositarius vti deposito, quando dominus vsum concessit saltem tacitè, tacitè autem concedere præsumitur, quoties deponit rem vsu consumptibilem, & quæ functionem habet, vt frumentum, vinum, oleum, pecuniam, nec interdicit depositario eius vsum, & alios depositarius certus est se cum depositum repetatur paratum habiturum tantundem eiusdem mensuræ, ac bonitatis, interdicere tamen censetur saltem tacitè, si deponat vinum generosum, vel quid simile difficulter reddendum in sua bonitate, vel si deponat pecuniam in sacculo sigillo munitam, vel arca clausam. Ita Fagundez, *in decatalog. lib. 7. cap. 16. num. 18.* & cum Nauarro, Molina, Layman, Tamburinus *de triplici iure. lib. 9. tractat. 7. cap. 4. §. 1. num. 4.* Escobar. *lib. 38. decalogi. num. 2.* Trullenc. *lib. 7. cap. 25. dub. 1. num. 4.* 534

Dico secundò: Si depositarius de licentia expressa, vel saltem tacita vtatur, & negotietur deposito vsu consumptibili. v. g. pecunia, frumento, &c. iuste retinere potest sibi lucrum ex tali negotiatione receptum. Ita Syluester *verbo solutio quæst. 2. n. 2.* Azor. *lib. 4. cap. 35. quæst. 3.* Reginaldus *lib. 2. n. 172. & 175.* Trullenc. *sup. num. 4.* Ratio est quia inde nullum sequitur damnum deponenti, imò depositarius tenetur de casu fortuito, censetur enim talis res mutuata, & transit in dominum depositarij. 535

Dico tertiò: si depositarius vtatur tali re deposita vsu consumptibili inuito domino, & eo positiue renitente, si depositarius certus moraliter sibi se posse rem eiusdem speciei, & bonitatis reddere deponenti quoties depositum fuerit ab eo postulatum, non tenetur lucrum ex tali negotiatione acquisitum deponenti reddere, quia illud lucrum est fructus industriæ depositarij, vnde solum tenebitur deposi-

depositarius de lucro cessante, si forte aliquod factum fuit deponenti, etsi depositarius vsus fuit re, quæ non est vsu consumptibilis, vt equo, veste &c. tenebitur reddere quanti valet huiusmodi vsus. Ita cum Fagundez, Laïman, Tamburinus, *suprà num.* 5. contra Trullenc. *suprà num.* 4. Syluestrum, *verbo depositum num.* 10.

537 An autem peccet mortaliter tali re vsu consumptibili vtendo inuito domino? Respondeo peccare ad mensuram rationabilis inuoluntarij domini, quia non est dubium aliquam iniuriam illi fieri vtendo eius pecunia, etiamsi sit sine eius damno, illi tamen positiue renitente, & prohibente, ne illa pecunia deposita transeat in mutuum. Tamburinus, *suprà num.* 6. & cum aliis Palaus, *tract.* 32. *de iustitia d.* 3. *p.* 3. *num.* 1.

SECTIO III.

Cuius sit incrementum, & decrementum depositi, quod vsu consumitur?

SVMMARIVM.

538 *Si depositarius rem vsu consumptibilem de consensu tacito, vel expresso domini accepit in mutuum sibi accrescit, & decrescit, non vero deponenti.*

539 *Si rem ita non accepit, sed depositum vt pecuniam obsignatam in sacculo &c. tunc res accrescit, & decrescit deponenti.*

538 Dico primò: Si depositarius rem depositam quæ vsu consumitur, vt pecuniam, vinum, triticum, &c. expresse, vel tacite in mutuum modo in præcedenti dicto accepit, sibi valor accrescit, & decrescit, non vero deponenti. Ratio est quia in hoc casu translatum est dominium pecuniæ in depositarium, & depositarius tenetur de casu fortuito: ergo incrementum, & decrementum est rei suæ: ergo sufficit quod reddat rem depositam secundum valorem, quem habet tempore depositi.

539 Dico secundò: si depositarius rem vsu consumptibilem non accepit in mutuum, nec expresse, nec tacite, sed eam vt depositam habuit, vt si pecuniam obsignatam in sacculo per modum massæ reposuit, vel triticum in arca clausum habuit, tunc res deposita accrescit, & decrescit deponenti, sunt etiamsi casu fortuito periit, periit deponenti. Et ratio est quia sicut apud deponentem manet rei depositæ dominium, ita etiam ad eum pertinet, siue illius damnum, siue commodum. Ita cum Bonacina, Tamburinus, *lib.* 9. *de triplici iure tractatu* 7. *cap.* 5. §. 3. *numero* 2. & cum Azor, Reginaldo, Lessio, & aliis, Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 25. *dub.* 1. *num.* 4. Escobar, *lib.* 38. *Decalog. num.* 10.

SECTIO IV.

Quis possit esse deponens, & quis depositarius?

SVMMARIVM.

540 *Omnes ratione vtentes, etiam pupilli, & fœminæ, clerici, & Religiosi possunt esse depositarij.*

541 *Religiosus acceptans depositum rei grauis in meram custodiam sine licentia superioris non peccat mortaliter contra votum paupertatis.*

542 *Omnes ratione vtentes, qui alicuius rei administrationem habent eam deponere possunt.*

Dico primò: omnes ratione vtentes, etiam pupilli, & fœminæ, clerici, & religiosi possunt esse depositarij, hac differentia, quod pupillus si sine tutoris authoritate depositum recepit, si in eius manu res periit non tenetur restituere, nisi id in quo factus est ditior, religiosus vero, si sine prælati facultate depositum suscepit, & in eius manu periit, vel illud consumpsit, prælatus, vel conuentus ad nihil tenetur, nisi forte aliquid in eius commodum consumptum fuerit. Et idem dicendum est de Ecclesia respectu beneficiarij; si tamen prælatus conuentus, vel Ecclesiæ cum suo capitulo depositum suscepit, tunc sicut alij depositarij obligantur reddere depositum Bonacina, *de contract. d.* 3. *quæst.* 14. *p.* 2. & cum Azor, Lessio, Filliucio, & aliis, Escobar, *lib.* 38. *Decalog. num.* 4. 540

Dico secundò: Religiosus acceptans depositum rei grauis in meram custodiam, sine superioris consensu non peccat mortaliter contra votum paupertatis; secus si vim depositi deponenti concedere intentet, quia licet contractus sit nullus, nullamque monasterio imponat, at velle quantum est ex se hanc obligationem subire, iniquum est, & contra votum. Ita Lugo, *d.* 33. *de iustitia num.* 6. Molina, *d.* 525. Laïman, *tra.* 4. *cap.* 24. *n.* 6. & cum aliis Tamburinus, *de triplici iure lib.* 9. *tract.* 7. *cap.* 5. §. 2. *num.* 4. & 5. 541

Dico tertiò: omnes ratione vtentes, qui alicuius rei administrationem habent eam deponere possunt apud virum fidelem, imò & apud infidelem, sed suo. Ita Azor, *p.* 3. *lib.* 7. *cap.* 3. & cum aliis communiter Tamburinus, *suprà num.* 1. Res autem quæ deponuntur, vel sunt mobiles, vt vestis, liber &c. vel se mouentes, vt equus, bos, &c. vel vsu consumptibiles, vt vinum, triticum, pecunia, si vero tradatur in depositum res immobilis dicitur sequestrum. Ita cum aliis Escobar, *suprà num.* 5. & nos *suprà*, tetigimus. 542

SECTIO V.

Ex qua culpa teneatur depositarius, si depositum pereat, vel deterius fiat?

SVMMARIVM.

543 *De iure naturæ nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiamsi apud ipsum sit ex contractu, nisi ob dolum, vel latam culpam Theologicam.*

544 *Quid dicendum sit inspecto iure positiuo?*

545 *Hoc ius positiuum solum obligat post sententiam iudicis.*

546 *Quædam corollaria ponuntur.*

Dico primò: stando intra limites iuris naturalis nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiamsi apud ipsum sit ex contractu, vel quasi contractu, nisi ob dolum, vel latam culpam Theologicam, siquidem nemo tenetur iure naturæ maiorem diligentiam præstare in custodia rei depositæ, commodatæ, conductæ, &c. quam in re propria, & quam ipse 543

ipse dominus adhibuisset, si apud ipsum mansisset: ergo si hæc diligentia sit posita, & res pereat sine culpa perit, & omnino fortuito; sed nemo tenetur ad casum fortuitum, nisi aliter expresse sit conuentum, vel quis sit in mora culpabili restituendi, vel fuisset occasio culpabilis ipsi casui fortuito, vt bene Lessius, *lib. 2. cap. 7. dub. 8. num. 37. & 38.* & alij communiter: ergo. Ita Sotus, *lib. 4. de iustitia quæst. 7. art. 2.* Ledesma, *tom. 2. p. 4. lib. 1. quæst. 8. art. 2.* Sà *verbo commodatum numero 3.* Lessius, *lib. 2. cap. 7. dub. 6. num. 24.* Palaus, *de iustitia tract. 32. d. 3. p. 6. num. 2.* & cum Syluestro, Trullenc. *lib. 7. cap. 6. dub. 4. num. 4.*

544 Dico secundò: inspecto iure positiuo, quod bonum commune, rectâque reipublicæ administrationem spectat, etiam nulla culpa Theologica intercedente, obligationem potest quis habere damnum alteri factum reparandi, non solum quando tenebatur ex contractu, sed etiam absque contractu, vt bene aduertit Palaus, *suprà num. 2.* & nos iam alibi sæpe diximus; veniendo tamen ad nostram quæstionem, si depositum erat tantum in commodum deponentis, solum tenetur depositarius ex dolo, & lata culpa. Ita habetur, *instit. quibus modis §. interu. & is.* Si vero cedit in commodum vtriusque, tenetur etiam ex culpa leui, vt si pro custodia aliquid accipit, *l. contractus ff. de reg. iuris.* Si autem depositio in solius depositarij commodum, tenetur etiam de leuissima culpa, *cap. vnico de commodato.* Ita cum Fausto, Raginaldo, & aliis Escobar, *lib. 38. Decalog. num. 8.* Tamburinus, *lib. 3. Decalog. cap. 5. §. 1. num. 1.* & cum Lessio, Bonacina, Diana, Trullenc. *lib. 8. Decalog. cap. 25. §. 1. num. 6.* Culpa autem lata in iure est omissio diligentiæ, quam homines prudentes similis conditionis adhibere solent, leuis est quam prudentiores, leuissima est quam prudentissimi adhibere consueuerunt. Ita cum Azor, & aliis, Tamburinus, *lib. 8. Decalog. tract. 3. cap. 2. §. 4. num. 2.* & cum Lessio, Bonacina, Villalobos, Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 6. dub. 4. num. 5.*

545 Dico tertiò: huiusmodi leges solum obligant post sententiam iudicis. Vnde si quis damnum alteri dedit, siue teneretur rem indemnem seruare ex deposito, vel ex alio quocunque contractu, vel quasi contractu, & multo magis si nullus præcessit contractus, non tenetur rem restituere, nisi res pereat ex culpa graui, & mortali coram Deo ex parte inferentis damnum, etiamsi peccauerit per venialem neglígentiam, vel inaduertentiam. Ratio est, quia non est grauiter condemnandus ad restitutionem rei grauis, qui grauiter non deliquit, iniquum enim est pœnæ grauitatem non proportionari secundum grauitatem culpæ; quare prædictæ leges, vel sunt pœnales, quæ non obligant ante sententiam, vel non sunt vsu receptæ ante sententiam iudicis. Ita cum Henriquez, Fagundez, Saa, Lugo, Tamburinus, *lib. 8. Decalog. tr. 3. c. 5. §. 1. n. 5.* Rebellus *p. 2. lib. 16. q. vnica à n. 5. vsque ad 10.* Sotus, *lib. 4. de restit. q. 7. art. 2.* probabile putat Lessius, *lib. 2. c. 7. dub. 8. n. 44.* contra Nauarrum, Bonacinam, & alios, quos refert Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 6. dub. 4. num. 6. & cap. 25. dub. 1. num. 6.* contra Oñate, Vasquium, & alios, quos refert Tamburinus, *suprà num. 5.*

546 Hinc fit, quod si depositarius mittat deponenti rem depositam super quam non habuit dominium per hominem, quem credebat fidelem, ipse tamen cum illa fugiat, non teneri depositarium in conscientia rem amissam restituere, quoties sine sua culpa graui Theologica res ad dominum non fuit delata: nam ex contractu non obligatur depositarius, nisi ad diligentiam moralem proportionatum illi rei: de qua agebatur in eodem contractu, cum ergo depositarius tradendo huic homini, quem bona fide fidelem credebat, non peccauerit saltem mortaliter, probabile est depositarium ad nihil amplius teneri, & rem domino perire. Ita cum Molina, Nauarro, Syluestro, Laïman, & aliis Palaus, *de iustitia d. 1. p. 17. §. 9. numero 2.* & cum aliis, Tamburinus, *in Decalogum lib. 8. tract. 4. cap. 1. §. 5. numero 4. & 5.*

Dixi rem depositam super quam non habuit dominum: nam si res deposita sit vsu consumptibilis, & ipse depositarius de facto eam assumpsit commodatam ex licentia saltem tacita deponentis, si res per hominem quantuncunque fidelem missa, in itinere periit, etiamsi hoc accidisset sine vlla culpa depositarij illam mittentis ei periit, siquidem periit domino suo, sed depositarius est dominus illius rei, dum non traditur deponenti: ergo. Excipe nisi depositarius illam miserit per hominem designatum ab ipso creditore, tunc enim creditur in suo homine designato suam fecit pecuniam, adeoque ipsi perit. Ita cum communi sententia Decastillus, *lib. 2. de iustitia tract. 2. d. 3. num. 107.* Tamburinus *lib. 8. Decalog. tract. 4. cap. 1. §. 5. num. 6.*

SECTIO VI.

An depositarius in pari periculo suæ rei, & rei depositæ obligetur rem alienam præferre suæ?

SVMMARIVM.

547 *In foro externo liberantem rem suam alienis neglectis præsumitur id dolo fecisse, & cogunt depositarium depositum soluere, si contrarium non probet.*

548 *Si res propriæ pretiosiores, vel æque pretiosæ sint ac deposita in foro conscientiæ potest depositarius res suas depositis præferre, si vtrasque non potest liberare.*

549 *Si res deposita pretiosior est propria, si depositarius certus sit non esse recuperaturum valorem rei propriæ, non tenetur præferre rem alienam pretiosiorem propriæ, secus si talem certitudinem non habeat.*

550 *Si res depositarij ita vilis sit vt per eius iacturam non sit notabile detrimentum incursurus, debet rem alienam pretiosiorem præferre suæ.*

Dico primò: in foro externo liberantem res suas, alienis neglectis, præsumitur id dolo 547 malo fecisse, & cogunt depositarium, siue alium quemcunque obligatum ex contractu eas restituere, siue eas in sui, siue in deponentis vtilitatem habuerit, si contrarium non probet, quod multo fortius procedit, quando res depositæ sunt pretiosiores quam propriæ. Ità colligitur ex *l. cum Nerua ff. depositi & l. si vt certo §, nunc videndum ff. commodati cap. bona fides*, de deposito Palaus, *tract. 32. de iustitia d. 3. p. 8. num. 1.*

Dico secundò: si res propriæ sint æque pretiosæ, 548 & multo magis si fuerint pretiosiores, quam alienæ, siue hæ sint depositæ in commodum solius depositarij, siue vtriusque, siue solius deponentis, certum est posse depositarium in foro conscientiæ res suas alienis præferre, si omnes ab incendio, v. g. liberare non possit. Ratio est, quia nemo tenetur

tenetur res alienas quocunque contractu apud se remaneant conseruare, faciendo extraordinarias expensas, nisi dare promiserit, sed solum tenetur ad ordinarias, & communes, vt alere equum, & seruum in sui gratiam commodatum; sed si res suas æque pretiosas, vel pretiosiores amitteret, vt alienas conseruaret, faceret extraordinarias expensas: ergo. Tum quia depositarius non tenetur rem alienam conseruare magnis, & extraordinariis expensis, nisi speret eas à domino recuperare, sed in hoc casu non potest prudenter eas à domino sperare, cum tanti, vel maioris valeant, quam res, quæ liberata est: ergo non tenetur cum amissione propriarum rerum alienas conseruare. Ita Lugo, *de iustitia d.* 8. *num.* 139. Bonacina, *de contract. quæst.* 1. *p.* 6. *num.* 23. Tamburinus, *lib.* 8. *Decalog. tract.* 3. *cap.* 5. §. 3. *n.* 2. & cum aliis Palaus, *de iustitia d.* 3. *tract.* 32. *p.* 8. *n.* 3.

549 Dico tertiò: si res aliena pretiosior est propria, si depositarius moraliter certus est se non esse recuperandum valorem rei propriæ, non tenetur præferre rem alienam pretiosiorem propriæ, secus si talem certitudiem non habeat. Ratio est, quia nemo in his contractibus intendit se obligare ad expensas faciendas pro conseruanda re aliena cum notabili, & graui suo detrimento, vel cum eius probabili periculo, nisi vel clare promittat, vel obstet bonum cõmune, vel alia altior ratio aliud exposcat, sed hic nulla ex his rationibus concurrit: ergo. Ita Lugo, *d.* 8. *de iustitia*, *num.* 14. Tamburinus, *suprà num.* 4. Aduerte tamen huius detrimentum, vt censeatur notabile, debere considerari depositarij, & deponentis paupertatem, propriæ, & rei alienæ valorem, damna, & pericula ex iactura alterutrius forte consecutura, an fuerit deposita in commodum solius depositarij: nam tunc maius damnum debet subire depositarius, quam si solum esset in gratiam deponentis, vel vtriusque. Tamburinus, *suprà num.* 5.

550 Dico quartò: si res depositarij ita vilior sit, vt per eius iacturam non sit notabile detrimentum incursura, debet rem alienam pretiosiorem præferre suæ: nam semper in prædictis contractibus more humano, & vrbano factis, aliqua tandem obligatio imbibitur rem alienam custodiendi, quando potest: ergo non excludetur rationabiliter huiusmodi obligatio, nisi quando depositario afferret notabile, non vero exiguum detrimentum. Ita cum Lugo, Tamburinus, *suprà n.* 6. Aduerte tamen quod si depositarius certus sit dominum rei pretiosæ depositæ non esse ei soluturam pretium suæ rei vilis, non peccare contra iustitiam, si rem suam viliorem alienæ pretiosiori prępónat, sed tantum contra charitatem. Excipe nisi detrimentum adeo leue sit, vt iudicio prudentum, quis etiam censeatur ad illud obligatus, vt si ad saluandam rem alienam mille aureos valentẽ, depositarius perderet rem valentem. 20. vel 30. aureos, quod magis obseruandum est, si depositum sit in commodum solius depositarij. Tamburinus, *suprà num.* 7. Lugo, *suprà num.* 142.

SECTIO VII.

An Depositarius teneatur reddere depositum deponenti quoties ab eo postulatur, etiamsi sciat ei, vel aliis nociturum.

SVMMARIVM.

551 *Depositum reddi debet quoties petitur à deponente.*

552 *Depositarius non tenetur reddere depositum donec expensæ factæ in deposito custodiendo non soluantur.*

553 *Non tenetur reddere depositum quando bona deponentis publicata, & addicta sunt fisco, sed reddendum est fisco.*

554 *Non tenetur depositarius reddere depositum, si inueniat rem depositam esse suam, vel quando res deposita est furto ablata.*

555 *Non tenetur depositarius reddere depositum quando deponens illud petit in suum, vel aliorum damnum.*

556 *In hoc casu debet dari certitudo deponentem velle abuti re deposita.*

557 *An depositarius reddens deponenti depositum quo male vsurus est peccet mortaliter contra charitatem, vel iustitiam?*

558 *An depositarius ex deposito possit sibi compensare quod ipsi à domino rei depositæ debetur?*

Dico primò: depositum si fuit verum depositum, & non potius locatio rei depositæ, reddi debet statim, ac petitur à deponente, & hoc licet deponens dixisset se deponere in mensem, & postea mutato animo petat in fine hebdomadæ. Ita habetur, *cap. bona fides de deposit. l.* 1. §. *est autem &* §. *penult. depositi.* Sunt autem variæ pœnæ legibus impositæ neganti, vel non reddenti depositum, de quibus agit Molina, *d.* 526. est autem restituendum depositum in eodem loco, in quo traditum fuit, nisi aliter fuerit conuentum. Ita cum aliis Tamburinus, *lib.* 9. *de triplici iure cap.* 5. §. 1. *num.* 1. 551

Dico secundò: in aliquibus casibus non tenetur depositarius depositum reddere. Primò donec expensæ factæ in re deposita custodienda soluantur: nam cum per depositum non transferatur dominium, sed solum custodia committatur, iuste depositarius expensas exegit. Ita cum Reginaldo, Ledesma, & aliis, Escobar, *lib.* 38. *Decalog. num.* 7. Excipe nisi deposito vsus fuerit, & vsus compensetur cum expensis: nam tunc iam non est reddendum depositum, quando bona deponentis publicata sunt, & fisco addicta postquam rem deposuit, sed fisco reddendum est. Lugo, *de iustitia d.* 33. *num.* 7. & cum aliis Escobar, *lib.* 38. *num.* 7. Quidquid dicat Saa, *verbo depositum num.* 6. Lessius, *lib.* 2. *cap.* 27. *dub.* 3. *num.* 4. quos refert Tamburinus, *suprà num.* 9. 552

Secundò non est reddendum depositum, quando bona deponentis publicata sunt, & fisco addicta, postquam rem deposuit, sed fisco reddendum est. Lugo, *de iustitia d.* 33. *numero* 7. & cum aliis Escobar, *lib.* 38. *Decalog. numero* 7. Quidquid dicat Saa, *verbo depositum numero* 6. Lessius, *lib.* 2. *cap.* 27. *dub.* 3. *num.* 4. quos refert Tamburinus, *suprà num.* 9. 553

Tertiò quando quis rem deposuit apud proprium dominum ignorantem esse rem suam, cognoscens namque postea, non tenetur eam reddere deponenti. Quartò quando res deposita est furto ablata, & repetit eam fur, qui eam deposuit, & verus dominus: nam tunc non furi, sed vero domino reddenda. Ita cum Lessio, Filliucio, Reginaldo, Escobar, *lib.* 38. *num.* 7. Excipe nisi ex eo quod furi redderetur graue damnum proportionaliter immineret. Tamburinus, *lib.* 8. *tract.* 3. *Decalog. cap.* 5. §. 2. *num.* 6. Sextò non tenetur depositarius reddere depositum, quando deponens illud petit in suum, vel aliorum damnum, vt quando petit gladium, verbi gratia ad occidendum iniuste, vel in furore. Lugo, *d.* 32. *de iustitia* 554 555

iustitia num.7. Escobar, *lib.38.num.Decalog.* Imò in hoc casu tenetur non reddere, nisi sine magno incommodo, v.g. cum periculo vitæ, vel fortunarum, vel aliorum malorum, vel æqualium malorum, aliter facere non possit, & bonum commune aliud non exposcat. Tamburinus, *lib.8. Decalog.tract.4.cap.1. §.3.num.4.*

556 Aduerte tamen in hoc casu debere depositarium moraliter esse certum deponentem velle abuti re deposita: nam in dubio nemo præsumitur acturus malum, nec sufficit probabilitas, quia sicut est probabile dominum hoc gladio peccaturum, etiam est probabile contrarium, & in pari probabilitate melior est conditio domini, qui rem suam apud depositarium possidet. Excipe furiosum, vel de quo solum est suspicio, an furiosus, vel ebrius sit: nam huic nullo modo reddendus est gladius, quia dum talis est, nulla iniuria illi fit; Tamburinus, *lib.8.Decalog.tract.4.cap.1.§.3.num.2.*

557 An autem depositarius reddens depositum deponenti, quo male vsurus est peccet solum contra charitatem, an peccet etiam contra iustitiam? Respódeo quod si reddat desipotú ad proxime peccandú contra iustitiam, vt gladium ad occidendum, pecuniá ad iniustas vsuras, peccare non solùm contra charitatem, sed etiá contra iustitiam. Ita Lessius, *lib.2.c.16.dub.4.* & cum Solonio, Tamburinus, *in Decalogum lib.8. tract. 4.cap.1. §.3.num.5.* contra Molinam, *tract.3. d.755.* Ratio est quia tunc valde proximè cooperatur ad actionem illam iniustum. Dixi ad proximè peccandum contra iustitiam: nam si remote solum cooperetur, vt si reddat depositum ad emendum nauim, in qua certo scit vsuras esse exercendas, non peccat contra iustitiam: nam illa delicta valde sunt remota à redditione pecuniæ. Tamburinus, *suprà num.6.* Si tandem reddat depositum, quo certo scit dominum peccaturum contra alias virtutes à iustitia, non peccat contra iustitiam, peccat tamen contra charitatem, quando depositum negare potest absque notabili incommodo, quia cum sine incommodo possit, peccat proximi impedire, ad id eum obligat charitas, quod tamen raro accidet, domino serio petente suum depositum, vt bene aduertit. Tamburinus, *suprà num.10.*

558 An autem depositarius ex deposito possit sibi compensare id, quod ipsi à domino rei depositæ debetur, etiamsi acceptio esset in præiudicium aliorum creditorum deponentis, qui essent magis priuilegiati, seu anteriores, nec adesset facultas satisfaciendi omnibus? Respondeo affirmatiue. Ita cum Homo-bono, Tamburinus, *in Decalogum lib. 8. tract.2. cap.5. §.7.num.5.* contra Lugum, *de iustitia d. 16. num.127.* Ratio est quia quando depositarius rem sui debitoris in eius vita habet, cum eam ei possit debitor applicare in compensationem eius crediti, remansit apud depositarium quasi in pignus, sed potest quis retinere pignus sui debitoris, & in eo compensari, etiam cum præiudicio aliorum creditorum, qui essent magis priuilegiati, & anteriores, vt admittit cum communi sententia ipse Lugo, *suprà numero 127.* ergo idem dicendum est de deposito respectu depositarij, cum sit virtuale pignus.

DISPVTATIO XIV.

De commodato, & precario.

SECTIO I.

Quid sit commodatum?

SVMMARIVM.

559 Ponitur commodati diffinitio.
560 In quo distinguatur à mutuo, declaratur.
561 Commodatum ex parte contrahentium diuiditur in illud, quod fit in bonum commodatarij, & in id, quod fit in bonum commodatoris, & in id, quod fit in bonum vtriusque.
562 Sub qua culpa obliget quando fit in bonum commodatarij, commodantis, & vtriusque?

Dico primò: commodatum est contractus, quo ad solum vsum pro aliquo tempore res alicui gratis conceditur. Dicitur contractus, quia in eo requiritur consensus commodatarij, & commodantis, in quo conuenit cum aliis contractibus. Dicitur quoad solum vsum, quia per commodatum non transfertur dominium, nec possessio, sed hæc manent apud commodantem, & in hoc distinguitur à mutuo, per quod transfertur dominium, & à puro deposito, in quo nec vsus conceditur; dicitur pro aliquo tempore, quia in hoc distinguitur commodatum à precario, quod ad nutum illud concedentis repeti potest, dicitur res, quia non solùm res mobiles, sed etiam immobiles, vt domus, prædium, &c. etiam commodari possunt. Dicitur gratis, quia aliàs esset locatio, in qua pro vsu, qui conceditur exigitur stipendium. Ita cum communi sententia Lugo, *disp.32.num. 8.* 559 560

Dico secundò: commodatum ex parte contrahentium diuiditur in id, quod fit in bonum tantum commodatarij, quod frequentius est, & in id, quod fit in bonum tantum commodatoris, vel in id, quod fit in bonum vtriusque. Si fiat in bonum tantum commodatarij, inspecto iure positiuo, tenetur commodatarius, etiam de leuissima culpa; si fiat in bonum tantum commodatoris, solum tenetur commodatarius de dolo, & lata culpa; si verò fiat in bonum vtriusque, tenetur commodatarius de culpa lata, & leui, non tamen de leuissima. Hoc tamen ius positiuum solum obligat post sententiam iudicis: nam in foro conscientiæ, non tenetur commodatarius aliquid restituere, nisi res pereat, vel deterior fiat ex culpa graui, & mortali Theologica, vt diximus de deposito supra. 561 562

SECTIO II.

An commodatum repeti possit ante tempus præscriptum ob par incommodum, vel damnum vitandum commodantis.

SVMMARIVM.

563 Si commodator indigentiam suam non præuidit, potest iuste repetere commodatum.

564 Si

564 *Si commodator praeuidit indigentiam suam, & adhuc commodauit non potest iustè repetere, commodatum ante tempus praescriptum.*
565 *Finito tempore, quo res fuit commodata tenetur commodatarius eandem rem commodanti reddere.*

563 Dico primò: Si commodator indigentiam suam non praeuidit, potest iuste repetere commodatum, quia praesumitur nunquam fuisse intentionem commodantis vsum suae rei alteri concedere pro tempore, & occasionibus, quibus ipse indigeret, & si de eo rogatus fuisset expresse negaret. Ita cum Molina, Lugo, *d. 32. num. 11.* Tamburinus *de triplici iure lib. 4. tractat. 7. cap. 6. num. 13.* & cum aliis Escobar. *lib. 32. Decalogi. num. 33.* Nec obstat quod inde aliquod damnum sequatur commodatario, nam id est per accidens, & ex negligentia commodatarij, qui poterat hunc casum possibilem praeuidere, & sibi aliunde consulere. Lugo *supr. n. 12.*

564 Dico secundò: Si commodator praeuidit indigentiam suam, & adhuc voluit commodare, nequaquam potest repetere commodatum ante tempus praescriptum, non in hoc casu commodator cessit iuri suo, donauitque illud commodatario pro illo tempore. Lugo *sup.* Tamburinus, *sup. n. 14.* Escobar. *lib. 38. Decalogi num. 95.* Vnde si commodator ante tempus concessum, rem commodatam postularet, iniustè ageret, & teneretur restituere commodatario interesse. Tamburinus *sup. n. 9.* Quod adeò verum est, vt licet commodans moriatur, non ob id commodatum cessat, quia est gratia facta, quae morte concedentis non expirat. Escobar *lib. 38. Decalogi. num. 92.*

565 Dico tertiò: Finito tempore, pro quo res fuit commodata, tenetur commodatarius eandem rem non factam sua culpa deteriorem commodanti reddere, nec pro tempore concesso potest ea vti ad vsum non concessum absque iniustitiae peccato, potest tamen vsum sibi concessum alteri commodare, nisi aliud deductum sit in peccatum, vel tacitus domini dissensus non interueniat. Molina *disp. 194.* Tamburinus *suprà num. 3.* Escobar. *lib. 38. Decalogi, num. 26.*

SECTIO III.

An commodatarius teneatur de casu fortuito?

SVMMARIVM.

566 *Commodatarius non tenetur de casu fortuito nisi contrarium deductum sit in pactum.*
567 *An commodatarius mittens commodatum per hominem fidelem commodanti, si nuntius rem furetur, teneatur commodatarius ad dandum aequiualens?*
568 *Alia de commodato remissiue.*

566 Dico primò: Commodatarius non tenetur de casu fortuito, nisi contrarium deductum sit in pactum, vel vsus sit re commodata, aliter quam sibi concessa sit, vel nisi fuerit in mora culpabili reddendi, vnde ob id res fortuito periit. Excipe nisi res commodata eodem modo peritura esset apud dominum, si commodatarius in mora non fuisset; nam tunc non tenetur commodatarius de casu fortuito, sed solū tenetur soluere aestimationem lucri cessantis, vel damni emergentis, quod domino euenit ob talem moram *cap. vnico de commodato.* Reginaldus *lib. 25. num. 9.* & cum Syluestro, Lessius, *lib. 2. cap. 7. dub. 8. num. 36. & 37.* Escobar. *lib. 38. Decalogi. num. 28.* Tamburinus *in Decalogum tract. 3. cap. 2. §. 8. num. 3.*

Si tamen Quaeres, An commodatarius mittens commodatum per hominem fidelem commodanti, si nuncius rem furetur, teneatur commodatarius ad iterum mittendum aequiualens? Vide quae dixi *disp. antecedenti de deposito. sect. 5. dicto. 3.* quod enim ibi diximus de deposito, dicendum est de commodato. An autem commodatarius, quando non potest res suas, & commodatas saluare ab incendio, teneatur potius res commodatas, quam suos saluare? Vide quae dixi eadem *disp. de deposito. sect. 6.* An autem possit commodatarius licitè compensare sibi occulte ex re commodata pro debito alio, quod à commodante recuperare non potest? Vide quae dixi *in eadem disp. sect. 7.* Si tandem quaeras, ad quem pertineant expensae factae in re commodata? Vide quae dixi *disp. de locatione, & conductione. sect. 7. dicto. 3.* 567 568

SECTIO IV.

De Precario.

SVMMARIVM.

569 *Ponitur precarij definitio, & explicatur.*
570 *Qui precariò accipit, ex qua culpa teneatur?*
571 *Precarium finitur morte eius, cui conceditur, nec transit ad haeredes.*
572 *Non finitur morte concedentis, donec ab haerede reuocetur.*

Dico primò: Precarium est contractus, quo quis alteri petenti, vel precanti concedit aliquid vtendū cum potestate reuocandi quandocumque ipse dominus voluerit. Ita communiter DD. Consistit autem hic contractus in eisdem rebus, ac commodatum; potest enim precario concedi res mobilis, & immobilis, iura, & seruitus, tum vrbana, tum rustica. *l. 11. ff. de precario*, Caramuel *lib. 2. Theologiae moralis. num. 681.* Lessius *lib. 2. c. 27. dub. 1. num. 4.* Layman *lib. 3. tract. 4. cap. 14.* Distinguitur autem precarium à commodato in eo, quod commodatum datur ad certum tempus, precarium verò non ita, sed dans rem precario illam repetere potest, quando voluerit, dummodo statim non repetatur, semper enim debet aliquod tempus precario concedi iudicio prudentis definiendum, quo vtatur re concessa, nisi aliqua causa rationabilis superueniat, alias praesumeretur fraus, & dolus, dum ex vna parte concederetur vsus rei, & ex alia statim tolleretur. Ita cum Molina, Lugo *de iustitia. d. 32. num. 15.* Escobar. *lib. 38. Decalogi. num. 98.* contra alios, quos ibi suppresso nomine refert. Si tamen imponatur pactum non repetendi rem precariò datam, est nullum, destruit namque substantiam precarij, nec contraria consuetudo quidquam potest efficere. Ita cum Reginaldo, Filliucio, & aliis Escobar, *lib. 38. Decalogi. num. 35.* Lugo *sup. n. 16.* 569

Dico secundo: Qui precario accipit, & habet, solum tenetur in foro externo ex dolo, & lata culpa, non verò ex leuissima, nam licèt in contractibus, qui solum fiunt in commodum recipientis, obligetur is, qui accipit ex leuissima, etiam culpa, ab hoc tamen regula generali excipitur precarium, quod etsi solum sit ad precantis vtilitatem, potest tamen ad eius, qui dedit nutum reuocari. 570

Y 3 l. con

l. contractui. ff. de reg. iuris. Syluester *verbo precarium. quæst.* 2. Azor. *p.* 3 *lib.* 7 *cap.* 2. Layman *lib.* 3 *tract.* 4. *cap.* 14. *num.* 15. Dixi in foro externo, nam quid dicendum sit in foro conscientiæ? vide quæ dixi *disp. præcedenti de deposito sect.* 5. *dicto* 2.

571 Dico tertiò: Precarium finitur morte eius, cui conceditur, nec transit ad hæredes, quia censetur priuilegium personale. *l. cum precario.* §. *vlt. ff. de*
572 *precario, & cap. vlt. de precario.* Non tamen finitur morte concedentis, donec ab eius hærede reuocetur. *l. Quasi tamen.* §. *quod à filio. ff. de precariis.* nisi concesserit defunctus ad suum beneplacitum, seu quandiu voluerit; nam cum mortui non sit voluntas, finitur eius morte. *l.* 4. *ff. locati cap. si gratiose de rescriptis. lib.* 6. Secus dicendum est si dixisset, donec reuocetur, vel donec non reuocauero, quia tunc necessaria est reuocatio positiua, vt constat, *ex dicta. l. cum precario.* §. *vlt.* quare vt hoc precarium finem habeat, ponenda erit reuocatio ab hærede defuncti. Ita cum Sanchez, Molina, & aliis Tamburinus, *de triplici iure lib.* 9. *tract.* 7. *cap.* 7. *à num.* 4. *& sequentibus.* Lugo *d.* 32. *n.* 17.

DISPVTATIO XV.

De Mutuo, & vsura.

SECTIO I.

Quid sit mutuum?

SVMMARIVM.

573 *Ponitur mutui etymologia, & diffinitio, & explicatur.*

574 *Omnes qui contrahere possunt iure naturæ, mutuum dare, & accipere possunt.*

575 *Quando aliquid Ecclesiæ datum est in mutuum, Ecclesia non tenetur reddere, nisi mutuans probet mutuum fuisse in vtilitatem Ecclesiæ conuersum.*

576 *Idem dicendum est de tutore, & curatore, qui accepit mutuum nomine minoris.*

573 Dico primò: Mutuum quod ita dicitur, quia de meo tuum fit, est contractus, quo quis alteri rem suam tradit numero, pondere, vel mensura constantem, vt statim fiat accipientis, cum obligatione, vt statuto tempore similis in specie, & bonitate restituatur. Ita Basæus *verbo mutuum. n.* 1. aliique communiter. Dicitur quo quis alteri rem suam tradit, quia mutuum non perficitur solo consensu, vt venditio, sed requiritur ipsa rei traditio per quam transfertur dominium in mutuarium, quod non facit commodatum, pignus, hypotheca, depositum, locatum. Vnde mutuum, si pereat, etiam fortuito, vel fructificet, mutuatario fructificat, vel periit. Dicitur numero, pondere, & mensura, quia mutuum solum datur de his rebus, quæ recipiunt functionem, id est, quarum vna dari, & substitui potest loco alterius, quales sunt res vsu consumptibiles, vt vinum pro vino, pecunia pro pecunia, imò & ouis pro oue, vel bos pro boue, lapis pro lapide, lignum pro ligno, vt rectè notauit Lugo, *d.* 25. *num.* 1.

Dicitur cum obligatione, vt similis reddatur, ad differentiam venditionis, & donationis. Dicitur vt statuto tempore reddatur, quia mutuatarius licèt, antea possit, non tamen tenetur reddere mutuum; quod si non sit tempus præfixum, non propterea statim potest mutuans, petere mutuum, poterit tamen illud petere quando res mutua plus valet, tenetur tamen etiam illam recipere, si ei restituatur, quando minùs valet, alias peccabit contra iustitiam At si dubium sit inter mutuantem, & mutuatarium, de tempore quo debet solui mutuum, quia non fuit determinatum, per iudicem discernendum est. Dicitur vt restituatur similis in specie, quia non est reddendum idem in indiuiduo, vt fit in commodato, sed in specie in æquiualenti, tum bonitate, vt vinum bonum pro bono vino, pecunia pro pecunia, quod autem reddatur in auro, vel argento, parum interest, dummodo sit æqualis in valore, secluso contractu: Vnde siue pretium monetæ accrescat, siue decrescat, non propterea magis, vel minus restituendum est, sed tantundem, quantum accepit, secluso speciali pacto.

Et idem dicendum est de tritico, qui enim decem modios tritici mutuò recepit, tenetur decem modios tritici soluere tempore præfixo, siue eorum pretium excreuerit, siue decreuerit, secluso pacto, potest enim licitè dari pactum, vt siue crescat pretium frumenti, siue non, totidem mensuræ reddantur, vel si frumenti valor decrescat, reddatur quantum æquiualet valori frumenti; qui est tempore, quo mutuans illud mutuat, non tamen vt reddatur quantum æquiualet valori frumenti qui erit tempore, quo mutuatarius reddit, nisi adsit alias titulus lucri cessantis, vel damni emergentis, vel iustæ emptionis ad metam, quia dominus solum potest mutuare secundum valorem existentem, cuius tantummodo dominium habet. Ita cum aliis, Tamburinus *lib.* 3. *cap.* §. 1. *per totum.*

Dico secundò: Omnes qui contrahere possunt iure naturæ, mutuum dare, & accipere possunt, 574
nisi priuilegio iuris positiui eis concessum sit, vt in certis casibus non obligentur. Tale autem priuilegium concessum est filiofamilias, Ecclesiæ, ciuitatibus, & minoribus. Vnde si filiusfamlias accepit mutuum absq; consensu patris, nec in foro externo, nec interno tenetur restituere, potest enim opponere exceptionem Senatusconsulti Macedoniani. Excipe nisi filiusfamilias habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, vel si mutuum accepit iussu, vel consensu patris, vel pecunia versa est in vtilitatem patris, vt si filius absens accepit ea, quæ necessaria sibi erant ad victum, studium, &c. vel si tandem publicè putabatur sui iuris. Ita cum aliis, Basæus, *verbo mutuum. num.* 3. *&* 4.

Dico tertiò: Quando aliquid mutuo traditum 575
est Ecclesiæ, vel loco pio, vel oppido, Ecclesia, vel locus pius, vel oppidum non tenentur ad restitutionem, nisi mutuans probet pecuniam mutuatam, conuersam fuisse in vtilitatem Ecclesiæ, vel loci pij, vel oppidi. Ita cum Reginaldò, Lessio, Basæus, *supr. num.* 5. Et idem dicendum est de tu- 576
tore, vel curatore, qui accepit mutuum nomine minoris, dum enim mutuans non probauerit mutuum conuersum fuisse in vtilitatem pupilli, vel minoris non tenetur pupillus, vel minor, etiam sui iuris facti illud soluere, datur tamen actio aduersus tutorem, qui mutuum accepit. Vide Basæum, *supr. num.* 6.

SECTIO

SECTIO II.

Quid sit vsura?

SVMMARIVM.

577 *Ponitur vsura diffinitio, & explicatur.*
578 *Ponitur quadam regula ad cognoscendum animum vsurarium mutuantis?*
579 *Quando non constat de animo dantis mutuum, regula ex qualitate ipsius mutuatarij aliquid dantis sumendum est, & quomodo?*

577 Dico primò: Vsura, quæ quidem prohibita est de iure naturali, vt est certum de fide, est lucrum quæsitum ex mutuo, vi mutui. Ita communiter Doctores. Dicitur lucrum, quia vsura est quando aliquid pretio æstimabile accipitur suprà sortem, id est, suprà id, quod mutuo datum est, siue id sit pecunia, siue aliud quod grauetur mutuatarius. Dicitur quæsitum, siue tacitè, vocatúrque vsura mentalis; siue inito pacto expresso vsurario, vocatúrque vsura realis. Dicitur ex mutuo, siue expresso, siue tacito, siue palliato. v.gr. fingendo venditionem exposcat lucrum suprà sortem, mutuum erit palliatum. Dicitur ex vi mutui; nam si quid ex mutuò quis lucretur, non ex vi ipsius, sed ex alio capite, scilicet ex lucro cessante, vel damno emergente, vel ex beneuolentia, vel gratitudine, etiamsi mutuans, nisi hoc lucrum gratitudinis. v. gr. non expectaret, non mutuaret, non est vsura, etiam mentalis. Caietan. *verbo vsura. cap.* 4. & 22. *quæst.* 78. *art.* 1. & cum aliis Basæus, *verbo vsura. num.*7. Secus si ex vi mutui aliquid expectetur suprà sortem, siue principaliter, siue minus principaliter: quando enim obiectum est ex se malum, semper est peccatum illud, etiam minus principaliter velle. Valentia *cap.*5.*d.*5.*quæst.*71 *p.*1. Basæus *verbo vsurari. n.* 7.

578 Dico secundò: Ad cognoscendum animum vsurarium, hæc regula semper habenda est præ oculis. Quoties mutuatarius sperauit, vel accepit lucrum ex liberalitate, vel gratitudine mutuatarij, tantùmodo, sibíque persuadet eo animo mutuatarium dedisse, non est damnandus peccati vsuræ, secus si mutuator intendit, vel accepit tanquam pretium, vel vt debitum ex iustitia pro mutuò, quod si mutuator accipiat ex liberalitate, mutuatarius verò det, vt pretium, si detur ignorantia ex parte mutuantis, ea durante non tenetur restituere, illa tamen sublata tenetur totum acceptum si extat vel id, in quo factus est ditior si non extat restituere: at si mutuatarius libere dedit ex gratitudine, mutuator verò accepit tanquam debitum ex iustitia, tunc mutuator vsurarius fuit ex conscientia erronea, & ea durante, tenetur restituere; Verum si veritatem cognoscat, retinere poterit acceptum, imò & repetere, si dedit, at si mutuator dubitet de animo mutuatarij, an scilicet dederit ex liberalitate, vel obligatione tanquam pretium? condemnandus est vsuræ, quia vel exercere iniustitiam, vel se exposuit

579 periculo illius exercendæ. Tandem quando non constat de animo dantis, regula sumenda est ex qualitate ipsius tradentis; nam si tradens tradat sponte sua, absque prænio pacto, & animo hilari, cum alioquin sit gratus, diues, & liberalis præsumendus est liberaliter tradere, cum adsit certitudo moralis ad ita credendum; è contra verò, si mutuatarius sit pauper, sit parcus, auarus, si molestiam præferat, si conqueratur cum amicis, si præcessit pactum, &c. Ita cum aliis Tamburinus *lib.* 8. *tract.*3. *cap.*8. §.2.*num.*13. & 16. & cum aliis Basæus *verbo vsura. num.* 10.

SECTIO III.

Vtrum licitum sit aliquid supra sortem exigere, non ex mutuò, aut vi illius, sed ex aliis licitis, & honestis causis, & titulis?

SVMMARIVM.

580 *Speculatiue loquendo licitum est mutuantem rogare, & excitare mutuatarium, imo & cum illo pacisci, vt aliquid suprà sortem ex mera liberalitate, & absque vlla obligatione donet.*
581 *Hac opinio in praxi non est consulenda.*
582 *Inique deducitur in pactum vt mutuatarius ex gratitudine frequenter molendinum mutuantis, vel emat in tali officina.*
583 *Non vt vsurarium pactum, quo mutuatario qui quinquaginta debet mutuanti, alia quinquaginta mutuatur, ea conditione vt centum soluat.*
584 *Vsura committitur si mutuans obliget mutuatarium ad emendum aliquid, vel vendendum, fideiubendum, seruandum depositum, &c.*
585 *Non est vsurarium pactum vt mutuatarius restituat pecuniam mihi, vel alteri vere debitam.*
586 *Vsura est obligare mutuatarium ad dandum alicui, etiam digno aliquod officium, vel beneficium, priuiulegium, &c.*
587 *Pactum quod mutuatarius vxorem mutuantis ad Ecclesiam comitetur vsurarium est, vbi etiam alia pacta illicita referuntur.*
588 *An dare centum alicui ea conditione vt si Petrus, qui illa dat intra decennium decedat, accipiens illa centum retineat, si vero vixerit Petrus ea restituat, & insuper decem in singulis annis, hoc est ducentos omnino reddat?*
589 *An pactum non repetendi mutuum per aliquod tempus in pactum deduci possit?*
590 *Pro obligatione mutuandi non potest aliquid accipi supra sortem?*

Dico primò: Per se & speculatiuè loquendo, 580
licitum est mutuantem, etiam antequam mutuet rogare, & excitare mutuatarium imò & cum illo pacisci, vt aliquid suprà sortem impertiatur, ex mera liberalitate, & gratitudine, & verè voluntariè, & dummodo hoc pactum nullam obligationem nouam iustitiæ, vel fidelitatis imponat mutuatario, sed sit tantum conditio sine qua non, & cum qua mutuum dare vult creditor, sic namque nihil, nisi obligatio antidoralis debita ex iure naturæ expectatur ex vi mutui. Ita cum Layman, Nauarro, Molina, & aliis, multis probat Gibalinus, *de vsuris.tom.*1.*lib.*2. *cap.*3.*art.*3. *num.*1.

Nec obstat quod ei determinetur id, in quo debeat esse gratus. Respondetur namque, id ei determinari, ita vt etiam post promissionem absque iniustitia, vel infidelitate non possit non illud adimplere, sed taliter determinatur, quod solum ex gratitudine teneatur illud, vel aliud æquiualens rependere, quod ipse voluerit, vt euitet notam ingratitudinis. Ita & benè Gibalinus suprà; quæ sententia

581 sententia licèt per se speculatiue, vt suprà dixi, sit satis probabilis, & post factum sequi possit, non est tamen ante factum in praxi consulenda quidquid dicat Ghilinus, & Cœlestinus in simili casu de Simonia, quos refert, & sequitur Tancred. *tomo* 1. *tract.* 2. *lib.* 4. *d.* 31. *quest.* 5. *num.* 16. Semper enim tale pactum damnabitur tanquam vsurarium in foro externo, quia licèt pulcro nomine donationis prætextetur, rem tamen potius attendimus, quam verba. Ita Gibalinus, *suprà num.* 6. Diana *p.* 6. *tract.* 7. *resol.* 42.

582 Dico secundò: Stando in hac doctrina, inique deducitur in pactum, vt mutuatarius ex gratitudine frequentet molendinum, vel apothecam mutuantis, vel emat in tali officina merces, vel quod ex iustitia tribuat amorem, & beneuolentiam, & multo magis quod huius beneuolentiæ tribuat signa externa, vt benè cum Palao, Layman, notat Gibalinus *lib.* 1. *de vsuris. cap.* 8. *art.* 1. *num.* 1. & 2. Et idem dicendum est de medico, si ei ex pacto imponatur obligatio, vt infirmo medeatur, cui ex charitate tenetur mederi, additur enim semper obligatio ex iustitia, quam mutuatarius præstare non tenetur ex mutuo. Ita cum Nauarro, Tamburinus, *lib.* 8. *tract.* 3. *cap.* 8. §. 2. *num.* 8. & 9. & cum aliis Gibalinus *supr. art.* 2. *num.* 3. Quidquid dicat Molina, apud ipsum. *num.* 9. Molina namque debet intelligi, quando non ponitur obligatio ex iustitia, sed tantum mutuatario indicatur obligatio, quam ipse habet, & ab eo petitur, vt ex mera gratitudine. id quod titulo charitatis, vel gratitudinis debet, persoluat: quod quidem in praxi pugnat cum hac obligatione ex pacto superaddita, vt *suprà* diximus.

583 Dico tertiò: Non est vsurarium pactum, quo mutuatario, qui quinquaginta debet mutuanti, alia quinquaginta mutuantur, ea conditione, vt centum soluat, quia tunc iam non petuntur illa quinquaginta ex vi mutui, sed ex iustitia; Vnde fit posse quempiam mutuare cum vsuris ei, cum quo bellum iustum gerit, sicut enim illum vi expoliare potest, ita & vsuris. Ita Tamburinus *lib.* 8. *Decalogi. tract.* 3. *cap.* 8. §. 2. *num.* 10. Nec etiam erit vsurarium pactum, quod mutuatarius desistat à lite, vel condonet iniuriam, vel vexare desinat si tota illa vexatio iniusta est, quia creditor nihil inde lucri recipit, sed iniustum damnum dumtaxat euitat, si tamen iusta erat vexatio, & lis, non potest deduci in pactum sine vsura, vt mutuatarius desistat à lite, & pœna iniuriæ sibi illatæ si dubia lis foret. Ita cum Molina, Conrrado, Lugo, Lessio, Gibalinus, *suprà art.* 3. *num.* 7. contra Sotum.

584 Dico quartò: Vsura committitur, si mutuans obligat mutuatarium ad emendum aliquid, vel vendendum, aut remutuandum, conducendum, fideiubendum aut pignus dandum ad seruandum depositum ad similesque alios contractus faciendos pro mutuo. Ita cum aliis Gibalinus *supr. art.* 8. *à n.* 30. contra Adrianum, & alios, propter eandem rationem. Et idem dicendum est si mutuatarium obliget, vt partem mutui, quod petit recipiat in pecunia, partem in mercibus, quibus alias non indiget, vel quæ ab illo non erant empturæ. Ita cum Lugo, Molina, & aliis Gibalinus, *sup. num.* 37. Erit etiam vsura, cum propter anticipatam solutionem partis debiti, creditor prorogare obligatur tempus reliqui debiti; secus si pars debiti anticipato soluatur, & pro alia parte creditor voluntariè expectet. Gibalinus *supr. n.* 38. Non erit tamen vsura obligare mutuatarium ad celebrandos contractus ad mutui cautionem, & securitatem necessarios. Vnde poterit mutuans petere à mutuatario pignus, & hypothecam, & promissionem iuratam de reddendo mutuo, vel fideiussionem. Gibalinus, *sup. n.* 36.

Dico quintò: Non est vsurarium pactum, vt 585 mutuatarius restituat pecuniam mihi, vel alteri verè debitam, cum in eo noua iustitiæ obligatio non imponatur. Et idem dicendum est, si mutuator obliget mutuatarium, qui antea debebat decem, quæ vel negabat, vel propter defectum probationum cogi non poterat ad illa soluenda, ad cautionem suo chirographo dandam siue separato chirographo, quod nouum debitum, & mutuum fateatur, siue coniunctò; tum quia nihil accrescit mutuanti, neque decrescit mutuatario, tum quia non subit nouum aliquod onus, ad quod prius ex iustitia non teneretur. Ita cum Syluestro, Hostiensi, Gibalinus, *supr. n.* 8. & 9.

Dico sextò: Vsura est obligare mutuatarium ad 586 dandum alicui, etiam digno, aliquod officium, priuilegium, vel exemptionem à tributis, vel ab aliquo onere, ad quod tenetur, etiam si à mutuatario alicui gratis tale officium, vel priuilegium, &c. dandum esset. Basæus *verbo vsura. n.* 3. & cum communi sententia Gibalinus, *sup. n.* 11. Et idem dicendum est de quocunque obsequio, siue à munere, siue à lingua, vt sunt preces, & alia huiusmodi; cum enim hæc sint pretio æstimabilia, reuera faciant vsuram, si ex nouo pacto, & obligatione, quasi ex iustitia, & non solius amicitiæ, & gratitudinis à mutuatario exigantur. Ita cum Salas, & aliis communiter Gibalinus, *supr. n.* 16.

Dico septimò: Pactum, quod mutuatarius vxo- 587 rem mutuantis ad Ecclesiam comitetur, eique similia obsequia exhibeat, vsurarium est. Item obligare fœminam, cui mutuum quidpiam datum fuit ad faciendam sui corporis copiam, aut oscula, aut tactum, vsura est. Secus si aliquid in pretium harum rerum detur. Et idem dicendum est de obligante alium, vt coram se extet, psallat, principem pro mutuante alloquatur propter mutuum; Et idem dicendũ est de mutuante centum cum conditione, vt mutuatarius illa à debitore mutuantis exigat, vel ea conditione, vt aliquò mutuãtis causa proficiscatur, in aliqua re ministret, negotium aliquod gerat, litem tueatur, Missam celebret, vt ægrotos cũ medicus sit pro suo stipendio visitet, suum agrum colat, & in eo laboret. Secus si pro his actionibus iustum stipendium anticipatum det, non tamen sub ratione mutui. Ita & benè cum multis Gibalinus *suprà art.* 7. per totum, Tamburinus *lib.* 8. *Decalogi. tract.* 3. *c.* 8. §. 2. *num.* 12. Et idem dicendum est de pacto soluendi mutuum in alia specie, vt si mutuò quis det triticum, vt vinum recipiat, vel det triticum vetus, vt tempore messis nouum recipiat; secus si interueniat contractus emptionis, vt si quis emat triticum vetus, cum obligatione soluendi tempore messis iusto 588 pretio, & suo loco dicemus, Gibalinus *supr. n.* 43.

An autem sit vsura dare centum alicui ea conditione vt si Petrus, qui illa dat intra decennium decedat, accipiens illa centum sibi retineat, sin verò vixerit Petrus ea restituat, & insuper decem in singulis annis hoc est ducentos omninò reddat? Respondeo negatiuè, quia iste contractus non est mutui; sed alias innominatus, vel ludi, & sponsionis, in eo namque sors periculo amissionis exponitur, quod tamen non fit in mutuo. Ita cum Azorio, Nauarro, Corduba, Filliucio, Bonacina, & aliis, Gibalinus, *sup. n.* 41. contra Rozellam, Angelum, Syluestrum, & alios.

An autem obligatio non repetendi mutuum per 589 aliquod tempus in pactum deduci possit, & aliquo auctario supra sortem compensari absque vsura? Respondeo

Respondeo negatiuè. Ita cum communi sententia Gibalin. *sup.n.*52.contra Medinam, Ledesm. Castell. Trullenc. Tannerum, quos refert Tamb. *lib.*8.*Decalogi.tract.*3.*c.*8.§.5.*n.*2.licèt non audeat illorum sententiam iudicare probabilem. Ratio nostræ sententiæ est, quia illa obligatio est tantum prorogatio mutui in annum, & consequenter nonum quoddam mutuum virtuale, sed pro mutuo virtuali peti non potest aliquid supra sortem; ergo tum quia alias omnis vsura à contractu mutu tolleretur, siquidem illud auctuarium suprà sortem, non pro mutuo, sed pro obligatione non illud repetendi peteretur, quod minimè dicendum est, de quo latè vide Gibalinum,
590 *ibi.* Et idem dicendum est de obligatione ad mutuo dandum, non enim pro hac obligatione mutuandi aliquid suprà sortem accipi potest, est enim intrinseca huic contractui, eo ipso quod quis voluit aliquid mutuo dare. Ita & benè Gibalinus *sup. n.* 60. & 61. Et idem dicendum est de molestia priuationis pecuniæ, ob hanc namque molestiam priuationis præsentis pecuniæ, nihil suprà sortem exigi potest, quidquid immerito dicat Caramuel *lib.*2.*Theologiæ moralis.d.*14.*n.*362.Medina, Ledesma, quos refert, & probabile putat Diana, *p.*1.*tract.*8.*resol.*48.& *p.*5.*tract.*13.*resol.*50.Hac via excusans vsum Bursæ Antuerpiensis, non hæc carentia pecuniæ est molestia intrinseca mutuo, eo enim quod quis vult mutuo dare, vult se priuare præsenti pecunia. Ita Decastillus, *lib.*2.*tract.*10.*d.*2. *n.*251. Tamburinus, *lib.*8.*Decalogi.tract.*3.*cap.*8. §.6.*n.*2. Basæus, *verbo vsura.num.*9.

SECTIO IV.

An ratione damni emergentis liceat aliquid accipere suprà sortem?

SVMMARIVM.

591 *Licitum est mutuatori cum mutuatario de aliqua pecunia suprà sortem reddendam pacisci ratione damni emergentis.*

592 *Vt mutuator licitè possit exigere damnum emergens requiritur primo vt mutuum sit causa damni.*

593 *Secundo requiritur vt id mutuatario manifestè dicatur ad tollendum scandalum.*

594 *Si non præcessit pactum de soluendo damno emergenti censetur mutuatorem remittere illud, nisi mutuatarius fuerit causa iniusta damni, vel in mora soluendi.*

595 *Tertio requiritur vt certum sit, vel rationabiliter timeatur damnum mutuatori euenturum esse.*

SVppono, Damnum emergens tum dari, quando quis detrimentum patitur in rebus suis, vt cum quis ratione mutui quod alteri præstitit cogitur ipse pecuniam fænore accipere, & vsuram soluere, vel res suas minoris vendere. Hoc supposito,

591 Dico primò: Licitum est mutuatori pacisci cum mutuatario de aliqua pecunia vltra sortem reddenda ratione damni emergentis, etiamsi mutuatarius non sit in mora soluendi; æquitas enim non patitur, vt mutuator patiatur damnum alteri subueniendo. Ita cum communi sententia Tamburinus *lib.*8.*Decalogi .tract.*3. *cap.*8. §.3. *num.* 1. Lugo, *de iustitia. d.*25.*num.*72.

592 Dico secundò, vt mutuator licitè possit exigere damnum emergens ex mutuo, tres conditiones requiri. Prima vt reuera mutuum sit causa damni, quia scilicet per illud factus est quis impotens ad impediendum illud damnum. Ita cum Molina, Rebello, Lessio, Salas, Gibalinus, *lib.*2.*cap.*5. *art.*6.*n.*20. Secunda vt id mutuatario manifestè dicatur, tum ad tollendum scandalum, ne scilicet existimet mutuatorem pro mutuo vsuram accipere, tum quia fortasse nollet cum hoc onere mutuum accipere. Ita cum Nauarro, Lessio, Layman, Rebello, & aliis Gibalinus, *sup. n.*14. qui cum Lugo *disp.* 25. *n.*74. Fatetur creditorem non peccare contra iustitiam, dum paciscitur cum mutuatario de aliqua summa vltra sortem proportionali ei, quod reuera ipsius interest, etiamsi non moneat debitorem de causa, propter quam illud auctarium exegit, quia reuera plus non exigit, quam quanti ipsius re ipsa interest. 593

Vnde illa monitio solum necessaria est ad vitandum scandalum. Gibalinus *ibi.* Si tamen nullum præcessit pactum antecedenter ad mutuum de soluendo damno, censetur mutuatatorem illud remittere, nisi mutuatarius fuerit causa iniusta damni, vel fuerit in mora soluendi, vt si elapso iam termino solutionis non soluit, cum possit, aduertens implicite, siue explicite creditorem sibi velle solui, & non consentire in moram, vt accidit inter mercatores, qui idem negotiari, & lucrari continuo, ac per consequens intelliguntur pacisci cum recipentibus ipsarum actualem pecuniam mutuam, de quocunque damno, etiam ob moram solutionis euenturo, vt benè notat Tamburinus *suprà num.*10. quod tamen non accidit in aliis mutuatoribus, qui mercatores non sunt: nam hi si non maneant debitores censentur condemnare, vt benè cum Angelo, Diana, Lugo, Tamburinus, *supr. n.* 9. contra Nauarrum, Decastillum, & alios. 594

Et idem dicendum est de quocunque creditore accipiente solutionem partis debiti, dum enim partem acceptat, censetur pœnam moræ, & quodcunque interesse ratione moræ debitum remittere. Ita cum Pascaligo, Tamburinus, *sup. n.* 10. Tertia conditio est vt certum sit damnum mutuatori euenturum, vel euenturum rationabiliter timeatur, nec impediri possit, si enim mutuator habeat aliam peniam, vel amicum, qui illud damnum possit impedire, non est cur tribuatur mutuo. Ita cum Caietano, Nauarro, Decastillus, Tamburinus, *suprà num.* 2. 595

SECTIO V.

An ratione lucri cessantis possit aliquid suprà sortem exigi in mutuo, sine vsura.

SVMMARIVM.

596 *Licitum est pacisci de lucro cessante in mutuo.*

597 *Vt hoc pactum sit licitum primo requiritur vt mutuum sit vera causa lucri cessantis.*

598 *Secundo debet seruari æqualitas, ne scilicet plus accipiatur, quam lucrum cessans.*

599 *Tertio requiritur vt id mutuatario explicetur, dummodo mutuator ad mutuandū non cogatur.*

DIco primò: Lucrum cessans dicitur illud, quod quis non percipit, eo quod mutuum alteri dederit. De hoc igitur lucro cessante licitum est pacisci ab ab initio cum mutuatario, quatenus ab eo mutuatur 596

tuator non sit vi, vel fraude inductus, sed sponte, & quamuis mutuatarius non sit in mora, quia lucrum cessans ex mutuo nō est minus pretio ęstimabile, quā damnū emergens, & mutuator non tenetur mutuare cum suo detrimento. Tum quia omissio rei speratæ computatur inter damna, quod enim spe possidemus, aliquo modo censemus habere, & nihil refert, siue sponte mutuator mutuet, siue inuoluntarie, per vim, fraudem, vel præceptum Superioris impulsus. Ita cum communi sententia Molina, *d.* 315. Lugo. *d.* 25. *num.* 87. contra Durandum, Sotum, & alios, quos ibi citat Lugo.

597 Dico secundò: tres conditiones requiruntur vt pactio de lucro cessante sit licita. Prima vt quod mutuum sit vere causâ cessantis lucri, hoc est ideò mutuatori lucrum cesset, quia mutuo dat, alias non cessaturum, vt accidit quando mutuator decreuerat pecuniam, quam mutuo tradidit in negotiis impendere, aut quando pecuniam subtraxit negotiationi, ob idque cessat ei lucrum, quod obuenturum credebatur; vnde non potest ratione lucri cessantis quidquam exigere, si aliam pecuniam habet otiosam, quam posset negotiationi substituere, quod intellige dummodo pecuniam quam mutuo dedit non destinauerit negotiationi; nam si destinauerat, etiamsi habeat aliam otiosam, ex ea potest reportare lucrum cessans, quia hæc quam mutuo dedit fructificatum erat, & non alia; ita cum Molina, Palacios, Valencia, Lessio, Salas, Lugo, *d.* 25 *n.* 90. Quod si subtraxit pecuniam à negotiatione, vt haberet ad manus pecuniam pro his, qui mutuo petunt quicunque illi sint, adhuc posset ex ea exigere lucrum cessans, quia vere illi cessat lucrum causa mutui. Basæus, *verbo vsura. n.* 5. & cum Lessio, Maldero, Tamburin. *lib.* 8. *tract.* 3. *c.* 8. §. 3. *n.* 11. Lugo, *d.* 25. *n.* 94. Imò mutuatarius, etiam in hoc casu non solum tenetur soluere interesse immediatum, sed etiam mediatum, si mutuator iacturam ob mutuum realiter patiatur in vtroque interesse. Basæus, *supr. num.* 5.

598 Secunda conditio est, vt seruetur æqualitas, scilicet ne plus accipiatur, quam sit lucrum cessans; vnde deducendæ sunt prius expensæ, quas mutuator fecisset in illa negotiatione. Deducenda est etiam æstimatio laboris, qui in ea ponendus erat, v. g. si spes lucri valebat 100. aureos, & labor, & expensæ æstimantur iudicio prudentis. 30. non possunt exigi pro lucro cessante, nisi. 70. Vnde tantum debet detrahi de lucro sperato ratione incertitudinis, quantum ipse mutuator daret alteri, qui redderet ipsum securum, de lucro sperato, detractis simul expensis. Ratione verò laboris, & molestiarum, quos mutuator subijsset negotiando, si pecuniam alteri non mutuasset tantum detrahendum est, quantum mutuator laborem, & molestias, redemisset, quod quidem discernere potest expertus iuxta naturam negotij, opportunitates sese offerentes, pauciores expensas, & similes circunstantias, vel si fiat pactum, vt tantum detur quantum alij mercatores in simili negotiatione lucrati fuerint, vt rectè notat Tamburinus *suprà num.* 14. Basæus, *suprà num.* 6.

599 Tertia conditio est, vt id mutuatario explicetur, sed hoc debet intelligi, dummodo mutuator ad mutuandum non cogatur, vti, verbi gratia, Rex cogeret mutuatorem ad mutuandum, coactio namque illa est implicitus consensus ad omnia damna, & lucrum cessans, quæ mutuator patitur. Tamburinus *suprà num.* 3. Quod si ex mora soluendi, etiam lucrum cessat mutuanti idem dicendum est, ac diximus superiori sectione, de damno emergenti Tamburinus *suprà num.* 14.

SECTIO VI.

An mutuator licitè possit sumere lucrum, quod ipsi cessabit nunc ab initio mutui?

SVMMARIVM.

600 *Mutuator non potest licitè initio mutui sumere lucrum, quod ex mutuo sibi cessabit.*

601 *Quid si simul cum contractu mutui detur contractus emptionis?*

602 *Ponitur sententia authoris.*

Dico primò: Mutuator non potest licitè initio mutui sumere lucrum, quod ex mutuo ipsi cessabit. Verbi gratia, mutuat quis centum, sperátque decem acquirere ex lucro sibi cessante, non potest nunc sumere decem, quando centum mutuo dat, quia sic non mutuaret centum, sed nonaginta, & sic non posset lucrum recipere ex integro mutuo centum aureorum. Ita cum Reginaldo, Salon, Medina, Nauarro, Decastillus, *lib.* 2. *tract.* 10. *disp.* 2. *num.* 173. 600

An autem si simul cum contractu mutui detur contractus emptionis, quo mutuatarius emat spem illam, quam mutuator habet recipiendi decem pro centenario post annum, possit mutuatarius statim licitè hos septem, vel octo auras soluere mutuanti, minori pretio. Verbi gratia, sex, vel septem aurei? Affirmat Caramuel *lib.* 2. *Theologiæ moralis. num.* 755. probabile putat Tamburinus, *lib.* 8. *Decalogi. tract.* 3. *cap.* 8. §. 3. *num.* 17. quod idem affirmant Lessius. *libr.* 2. *cap.* 20. *dub.* 111. *num.* 100. Si mutuator mutuet cum interesse solum 91. & sine interesse. 9. & hæc nouem statim mutuatarius soluat pro lucro debito illis. 91. Sed ego à contraria sententia non desisto, quia omnes hi contractus videntur vsura palliata, & solum non continerent iniquitatem, si sincere fierent, quod tamen rarò accidit; Vnde in praxi nunquam consulendi sunt, post tamen factum non facilè sunt condemnandi, vt rectè notat Tamburinus, *suprà num.* 20. 601 602

SECTIO VII.

An qui fecit contractum vsurarium, quem bona fide existimabat esse iustum, possit retinere lucrum ex eo partum, si illud ex contractu iusto habere potuisset.

SVMMARIVM.

603 *Qui fecit contractum vsurarium, quem bona fide existimabat esse iustum, potest retinere lucrum ex eo partum, si illud ex aliquo contractu iusto habere potuisset, quando habuit voluntatem generalem contrahendi modo licito.*

604 *Non est idem dicendum de eo, qui mala fide contraxit contractu vsurario.*

605 *Ponitur quoddam corollarium pro aliquarum mulierecularum contractibus.*

Dico primò: qui bona fide contractum vsurarium fecit, quem putabat esse iustum, potest exigere, 603

exigere, & retinere quidquid suprà sortem pactus fuit, si eius capiendi aliquis titulus subsit, quem contrahens expresse, aut implicitè voluerit, siue quia illum præuidit, & confusè voluit, siue quia expresè voluit omnimodo quo potuerat contrahere, siue quia vult contrahere modo consueto viris timoratis, & mercatoribus, aliisque negotiatoribus communiter, siue quia iusto titulo, & non alio lucrari intendit, siue quopiam alio modo, qui eiusmodi voluntatem generalem, saltem illius iusti tituli implicet sufficienter, vt in illum censeantur consentire contrahentes, & in hoc sensu intelligo Nauarrum, *consil.4. num.12.* Saa, *verbo vsura. n.8.* Tannerum, *2.2.d.4.quæst.7.dub.5. num.99.* Dianam, *1.part.tract.8.resol.45. & tract. 5.resol.92. part.3.* Lessium *lib.2.cap.20. dub. 12.* quod si aliud intendant, non eis adhæreo cum Gibalino, *de vsuris. lib.2. cap.2.num.10.* Tamburino. *lib.8. tract. 3. Decalogi. cap. 8. §.3. num. 21.* Ratio vero est, quia cum in hoc casu ex vtraque parte contrahentium detur actualis consensus expressus, vel saltem implicitus de hoc iusto titulo, & non sit tantum conditionalis, nihil desit ad iuste lucrandum.

604 Nec inde fit, quod posset idem fieri ab eo, qui mala fide contraxit per contractum cognitum vsurarium, siquidem qui bona fide eo modo contraxit, implicitè vult bono modo cantrahere; vt qui mala fide contraxit, iam voluit contrahere prauo, non vero recto modo. Nec obstat quod is, si bonum modum sciret, eo contraxisset; nam inde solum argui potest consensus conditionalis implicitus, qui cum nihil ponat in esse non sufficit ad tollendum consensum expressum vsurarium; Vnde rejiciendus est Verricælli *tract. 4. quæst. Moralium.2.num.3.* Ita & benè Tamburinus, *supr. n.23.*

605 Hinc fit damnandos esse contractus aliquorum mulierecularum, quæ dant vnum, vel alterum aureum petenti cuipiam, hac lege, vt singulis hebdomadibus duos repetant vigenas, donec aureum integrum soluant, & insuper alios tres, vel quatuor vigenas pro lucro; nam si prædictis mulieribus lucrum non cessat, nec damnum emergat, vel in se suscipiant periculum sortis, vsuram committunt; quia in his circunstantiis, nullus est alius possibilis iustus contractus. v. gr. cambij, census, societatis, &c. quia in tam modica pecunia non solent huiusmodi contractus celebrari. Vnde talis negotiatio, vt vsuraria improbanda est.

SECTIO VIII.

An ob difficultatem, vel periculum recuperandi sortem, possit aliquid suprà sortem reportari?

SVMMARIVM.

606 *Pactum de aliquo auctuario pro periculo, amittenda sortis, vel pro expertis in illa recuperanda licitum est.*

607 *Quid si periculum non sit rationabile?*

606 Dico primò: pactum de aliquo auctuario suprà sortem, propter probabile illius amittendæ periculum, aut metum difficultatum, & expensarum in illa recuperanda faciendarum licitum est, modo mutuatarius aliunde illum metum, & periculum non depellat sufficienter. Ratio est, quia quis potest pluris vendere suam mercem ob periculum amittendi pretium, & ob difficultatem illius recipiendi: ergo idem potest facere in contractu mutui, hoc enim periculum est pretio æstimabile, etiamsi reuera nullum damnum postea patiatur; nam quod accipit, non pro damno actuali, sed pro periculo accipit, quidquid in contrarium censeant Nauarrus, Sotus, Reginaldus, quos refert, Basæus, *verbo vsura. 3.num.8.*

Dixi propter probabile periculum; nam si periculum non sit probabile, & rationabile, sed ex sola pusillanimitate mutuantis, iam auctuarium nó exigeretur reipsa propter periculum, sed ob vitiatam mutuantis dispositionem; quamuis etiam pro illo angore, quem super se accipit mutuator, id etiam concedat Lugo *d.25. n. 85.* Quod an probabiliter? videant alij; & hoc modo explicata nostra sententia, illam tenent Medina, Corduba, Salon, Saa, Molina, Lessius, Salas, Nauarrus, Palaus, Rodrig. Azor, Gabriel, Valencia, Bonacina, Filliucius, quos refert, & sequitur, Gibalinus, *lib.2.de vsuris. c.4.art.1.n.1.* Lugo, *d.25.n.80.* Diana, *p.1.tract.7.resol.37.* Tamburinus *lib.8.de Decalogi.tract.3.cap.8. §. 4.num. 1.* contra Rebellum, Toletum, Conradum, Reginald, & alios, quos ibi refert Gibalinus, *supr. num. 1.* 607

SECTIO IX.

An creditor pro suscepto in se periculo rei mutuatæ possit quidpiam exigere?

SVMMARIVM.

608 *Pactum de aliquo auctuario pro suscepto in se periculo sortis licitum est, dummodo mutuans non obliget mutuatarium ad huiusmodi contractum.*

609 *Si mutuatarius ad hunc contractum obligetur est manifesta vsura.*

610 *Si mutuans obligauit mutuatarium ad hunc contractum non tenetur restituere id, quod prr assecuratione sortis accepit, si iustus fuit.*

611 *An teneatur ei aliquid restituere pro iniuria, quam illi fecit ad id eum obligando?*

Dico primò: Fas est creditori contrahere, & conuenire cum mutuatario de suscipiendo in se periculo sortis, & pro huiusmodi aliquid in compensationem exigere, dummodo non obligat mutuatarium ad huiusmodi contractum celebrandum. Ratio est quia mutuatarius potest cum alio tertio pacisci, vt super se recipiat periculum sortis mutuatæ, dando ei pro hac assecuratione sortis duos, tres, vel quatuor aureos, pro quolibet aureorum centenario, vt docet Molina *d.319.* & alij; ergo idem poterit facere cum mutuante; cur enim hic deterioris conditionis erit propter beneficium præstitum. Tum quia post contractum mutui, concedunt omnes posse celebrari hic contractus assecurationis inter mutuarium, & mutuantem; ergo idem poterit ante mutuum, si ad id non obligatur mutuatarius, sed sponte velit. 608

Dixi si ad id non cogatur mutuatarius; nam si ad id obligetur, manifesta erit vsura; siquidem onus istud est pretio æstimabile, quod iuste, & sine vsura imponi non potest mutuatario. Ita Nauarr. Couarr. Molina, Layman, Lessius, Salas, quos refert, & sequitur Gibal. *lib.2.de vsuris.cap.4.art.2.n.1.* Lugo, *d.25. n.77.* Tamburinus *lib.8. Decalogi.tract.3.cap.8. §.4. n.4.* Et in hoc sensu debet intelligi. *cap.nauiganti de vsuris*, ibi enim solum prohibet Pontifex, vt ex vi mutui obligetur mutuatarius ad ineundum contractum assecurationis cum mutuante, vt benè cum multis explicat Palaus, *d.4. de iustitia. p. 18. n.4.* & cum aliis Gibalin. *lib.2.de vsuris.c.4.art.3.n.23.* 609

610 Aduerte tamen, Quod licet mutuator, quando obligauit mutuatarium vt cum eo iniret contractum prædictum assecurationis commiserit vsuram, non teneri tamen restituere id, quod pro assecuratio-
611 ne sortis accepit, si iustum fuit, sed solum teneri pro illo onere, quod iniuste posuit mutuatario faciendi hunc contractum assecurationis restituere, vt benè cum Molina, aduertit Gibalinus *suprà num.* 3. Quibus repugnat Salas, *dub.* 23. *de vsuris n.* 5. Dicens satis esse si mutuatarius relinquatur suæ libertati, neque cogatur præstare, quod promisit; si enim iam præstitit nihil vult præcise pro ea iniuria, à quo non recedit etiam Gibalinus *ibi. n.* 3. sed ego sententiæ Molinæ adhæreo.

SECTIO X.

An possit imponi pœna mutuatario, si non soluerit statuto tempore, & eam vltra sortem accipere quando fuit in mora.

SVMMARIVM.

612 *Ex conuentione contrahentium potest imponi, & accipi prædicta pœna supra sortem.*
613 *Aliquæ conditiones requiruntur, vt apposita pœna prædicta iusta sit, quæ ibi explicantur.*
614 *Prædicta pœna non est debita in conscientia ante iudicis sententiam.*

612 Dico primò: Ex conuentione contrahentium potest imponi prædicta pœna, & accipi supra noctem. Ratio est, quia mutuatarius existens in mora peccat contra iustitiam, & propter peccatum dignus est pœna, ergo hæc imponi potest, si iusta sit ex conuentione partium, Ita habetur, *cap. Suam de pœnis, & l. si pacto, quo pœnam. Cod. de pactis*, & tenet cum Mercado, Molina, Azor, & aliis communiter Decastillus, *lib.* 2. *tract.* 10. *d.* 2. *n.* 258. Basæus *verbo vsura.* 4. *num.* 1.

613 Dico secundò: Aliquæ conditiones requiruntur, vt apposita pœna prædicta iusta sit prima vt præcesserit culpa ex parte debitoris; nã sine culpa imponi nõ potest pœna, siue cõuentionalis siue iudicialis, siue legalis. Secunda, est vt pœna sit æqualis culpæ, alioquin iniustè cogeretur mutuatarius ad consentiendũ in ea. Tertia, vt pœna nõ apponatur in fraudẽ vsuræ, hoc est, quod non apponatur contra voluntatem mutuatarij ad palliandam vsurã, quasi mutuũ detur propter illam pœnam, tanquam propter lucrũ. Quarta, vt mora sit notabilis, non enim vnius diei, vel etiam hebdomadæ interuallum ordinarie sufficiens dici debet ad pœnam incurrendam, qualitas tamen negotij, & mos pecuniæ spectandus est, vt docent Reginaldus, Bonacina, Filliucius, Toletus, Lessius, Nauarrus, quos refert, & sequitur Basæus, *verbo vsura.* 4. *num.* 1. Decastillus *lib.* 2. *tract.* 10. *d.* 2. *à num.* 258.

614 Dico tertiò: Prædicta pœna non est debita in foro conscientiæ ante iudicis sententiam, quando non imponitur pro interesse lucri cessantis, vel damni emergentis. Ratio est, quia hæc videtur esse mens contrahentium, & pœnam apponentium, nisi aliud explicent. Ita Sanchez, Nauarrus, Rodriguez, Suarez, Lessius, Lopez, Vasquius, Beiar, Salas, quos refert, Decastillus, *supra num.* 276. contra Couarruuiam, Azorium, Rebellum, Saa, Salas, & alios, quos refert, & probabilius docet Decastillus, *suprà num.* 28.

SECTIO XI.

An liceat mutuanti accipere fructus pignoris eos in sortem minimè computando?

SVMMARIVM.

615 *Non computare fructus pignoris in sortem vsurarium est.*
616 *Excipe nisi ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, vel pœnæ conuentionalis, vel expensarum in pignore custodiendo aliquid ex fructibus accipiatur.*
617 *An in contractu mutui liceat imponere pactum legis commissoriæ in pignore?*
618 *Si pactum legis commissoriæ in pœnam moræ apponatur, licitè apponitur.*

Dico primò: certum est vniuersim loquendo, 615
vsuram esse non computare fructus pignoris in sortem debiti, sic enim habetur. *l. si dominus. Cod. de pignoribus.* Tum quia alias mutuator accipiens fructus aliquid acciperet supra sortem pretio æstimabile, in quo consistit vsura. Ita cum communi sententia Decastillus, *lib.* 2. *tract.* 10. *d.* 2. *num.* 300. 616
Excipe nisi ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, vel pœnæ conuentionalis, vel ratione expensarum in pignore custodiendo factarum prædictos fructus, vel illorum partem recipiat. Basæus, *verbo vsura.* 4. *num.* 5. Excipe secundò: Si fructus sint industriales; nam hos ex pignore accipere potest, vnde si Regi detur ciuitas in pignus mutui, potest accipere vectigalia illius vltra sortem mutui; nam hæc dantur Regi pro gubernio ciuitatis. Ita cum Mercado, & aliis Decastillus *lib.* 2. *tract.* 10. *d.* 2. *num.* 344. Et idem dicendum est de domino fundi, cui à fundatario feudum ipsum in pignus mutui datur; hic enim potest ea feudo accipere fructus omnes industriales, non tamen naturales. Ita Decastillus *suprà num.* 356. & 358.

An autem in contractu mutui liceat apponere 617
pactum legis commissoriæ in pignore? Respondeo per se loquendo minimè apponi posse, sine vsura. Ratio est quia pactum legis commissoriæ tunc datur, quando quis accipit pignus pro mutuo, vel pro alio debito, ea conditione, vt si debitor non soluat intra certum terminum pignus fiat creditoris, aut venditum habeatur; sed manere obligatum ad illam venditionem, & translationem dominij pignoris, est pretio æstimabile; ergo apponi non potest in mutuo sine vsura. Ita cum communi sententia Decastillus *suprà num.* 396. Basæus, *suprà* 618
num. 3. Dixi per se loquendo non posse apponi; nam si hoc pactum legis commissoriæ in pœnam moræ apponatur, licitè apponitur, vt cum Vasquio, Reginaldo, Salas, Azor, & aliis Decastillus, *sup. n.* 405. Basæus, *supr. num.* 3.

SECTIO XII.

An montes pietatis sint vsurarij?

SVMMARIVM.

619 *Quid sit mons pietatis, explicatur.*
620 *Huiusmodi montes pietatis liciti sunt.*

621 *Homo etiam priuatus potest montem hunc pietatis licite erigere.*

622 *Si mons reuocetur, & aliquid maneat, cui dandum sit?*

619 SVppono montem pietatis esse summam pecuniæ, aut frumenti, aut alterius rei similis deputatæ ad subueniendum per mutuum indigentibus: constituuntur autem hi montes cum his conditionibus. Prima vt ex illis detur mutuum ad certam summam pauperibus, non autem diuitibus. Secunda vt ad certum tempus, v.g. ad annum, vel Paulo amplius, id eis promittatur. Tertia vt mutuatarij dent pignus idoneum. Quarta vt singulis mensibus aliquid minutum soluant pro sumptibus necessariis ad montis conseruationem, vt pro stipendio ministrorum, qui montem custodiunt, & administrant, pro conductione domus, pro libris rationum, cæterisque necessariis instrumentis. Quinta si contingat mutuatarios non soluere termino præfixo pignus vendatur sub hasta, vt ex eo vendito satisfiat monti, & eius ministris, quod vero superest restituatur domino pignoris. Ita communiter. DD. his suppositis,

620 Dico primò: huiusmodi montes pietatis liciti sunt. Ita declaratum est à Leone X. in Concilio Lateranensi anno 1515. & tenent communiter DD. quos refert Pascaligus, *decis.* 182. *num.* 3. contra Caietanum, Sotum, Syluestrum, & alios, quos refert Lugo, *de iustitia d.* 25. *num.* 188. Ratio autem est, quia nihil recipitur à mutuatariis ratione mutui, sed solum ratione expensarum; sed licitum est aliquid pro his expensis exigere, siquidem æquitas non postulat vt quis cũ suo damno mutuet: ergo tantum exigere possunt, quantum necessarium est ad damnum vitandum, quod adeo verum est, quod
621 etiam homo priuatus possit huiusmodi montem pietatis erigere cum eisdem conditionibus, etiamsi pecuniam illam cum onere alicuius census accepisset, & exigere à mutuatariis quantum opus est ad se seruandum indemnem, siquidem illorum negotium gerit, vt cum Lessio, Bonacina, Salas, Molina, & & aliis, docet Basæus, *verbo mons pietatis num.* 3. &
622 cum aliis Pascaligus, *decis.* 199. *num.* 1. qui bene aduertit *num.* 1. quod si huiusmodi mons reuocetur, & aliquid maneat ex pecunia acquisita à mutuatariis, quod stet nomine montis, vt esset domus, vel aliquid aliud, quod monti inseruisset, non posse remanere apud fundatorem montis, quia hoc esset lucrum ex mutuo, nisi forte aliud iustum titulum haberet ad illud retinendum, sed debere vendi, & publice intimandum mutuatariis, vt quilibet accedat ad accipiendam portionem, iuxta illud quod monti soluerunt.

SECTIO XIII.

An liceat deponere pecunias in montibus pietatis, & ex illis accipere quinque pro centum.

SVMMARIVM.

623 *Sensus quæstionis explicatur.*

624 *Ratione lucri cessantis, & damni emergentis possunt deponentes licite illud auctarium accipere.*

625 *Secluso lucro cessante, & damno emergenti non est licitum recipere illa quinque pro centum, secluso priuilegio pontificio.*

626 *Quomodo tale lucrum ex indulto Apostolico iustificetur?*

627 *Quædam corollaria ponuntur.*

628 *Dantur alij montes pietatis, qui re vera non differunt à censibus, & quales sint explicatur.*

629 *Aliud genus montium inuenitur quod etiam ibi explicatur.*

IN quibusdam montibus pietatis, vt Mutinæ, Ferrariæ, Bononiæ, Veronæ, & alibi, vltra pecuniam primo à fundatoribus destinatam ad mutuandam pauperibus, quia ea non sufficiebat, solent depositarij pecuniæ, quibus mons vtitur ad subleuandam pauperum inopiam, certam summam mutuando accepto pignore, quod postea restituit nihil accipiendo vltra sortem, illis qui pecunias depositant soluere quatuor, vel quinq; pro centum, cum facultate vt possint quando voluerint pecuniam suam à monte extrahere, & totidem quatuor, vel quinque à mutuatariis mons exigit, vltra id quod pro suis expensis accipere debebat, vt se indemnem conseruet; dubitatur igitur an deponentes pecuniam in his montibus licite possint illa quinque pro centum recipere? 623

Dico primò: ratione lucri cessantis, & damni emergentis nemini dubium est posse deponentes illud auctarium supra sortem recipere. Ita Basæus, *verbo mons pietatis num.* 4. Gibalinus, *lib.* 4. *de vsuris cap.* 7. *notab.* 2. *num.* 6. Pascaligus, *decis.* 183. *num.* 2. mutuans enim debet indemnis conseruari. Tota igitur difficultas est, an secluso lucro cessante, & damno emergenti, sit licitum pro huiusmodi pecunia in monte deposita, recipere quatuor, vel quinque pro centum? 624

Dico secundò: secluso lucro cessante, & damno emergenti, non est licitum recipere illa quinque pro centum, secluso priuilegio Pontificio. Ita cum communi sententia Basæus, *suprà num.* 4. contra Geminianum, Rodulphum, Lapium, D. Antoninum, Bonacinam, quos fert, & sequitur Pascaligus, *decis.* 183. *num.* 12. Ratio est, quia non apparet titulus, vnde tale lucrum iustificetur, siquidem illud ratione mutui, vel depositi recipi non potest sine vsura; potentia autem ad lucrandum prædicta pecunia, qua se priuat deponens, & obligatio mutuandi pauperibus, quam in se sumit, & translatio dominij pecuniæ, qua se priuat deponens, non videntur sufficientes tituli ad vitandam vsuram, vt suprà diximus, sicut nec titulus locationis pecuniæ, quem defendit Pascaligus, *decis.* 184. *num.* 13. hæc enim omnia aperiunt viam, & ostium mille vsuris, vel omnino excludunt vsuras, quod tamen non veretur admittere Pascaligus, *decis.* 184. *num.* 25. 625

Dicendum igitur est, id solum iustificari ex indulto Pontificum, Iulij II. & Pauli III. in hoc enim casu Pontifex declarat legem diuinam prohibentem lucrum ex depositione pecuniæ supra montem pietatis non obligere, quia obseruantia illius esset impeditiua maioris boni, pertinet enim ad bonum communitatis, quod respiciat lex, quod subleuentur pauperes, non posset autem illos subleuare mons pietatis, nisi apud ipsum deponerentur pecuniæ, quæ non depositarentur, nisi depositantes reciperent lucrum aliquod: ergo si lex hoc lucrum prohibens obseruaretur, esset impeditiua maioris boni. Vnde sicut votum non obligat, quando est impeditiuum maioris boni, etiamsi obseruantia ipsius sit de iure etiam naturali, ita etiam lex de non percipiendo lucro in hoc casu cessat, vt impeditiua maioris boni, quia videlicet tale lucrum non cadit sub prohibitionem ipsius. 626

627 Hinc fit in huiusmodi montibus non solùm posse exigi à mutuatariis aliquos redditus ad sumptus, & expensas necessarios, sed etiam ad census annuos, quos mons subire cogitur, vt habeat vnde possit mutuare. Ita cum Filliucio, Azor, Leotard, & aliis Gibalinus, *de vsuris lib.4. cap.7. art.2. num.6.* Ratio est, quia cum tota illa pecunia accipiatur à monte cum illis præstationibus annuis in gratiam mutuatariorum, quorum res agitur, & ex tacito, & interpretatiuo illorum consensu, æquum, est illud interesse à mutuatariis compensari, quod quidem annuum redditum accipiunt deponentes pecuniam in monte titulo lucri cessantis, vel damni emergentis, vt *suprà*, diximus. Ita Lugo, *d.25. de iustitia num.* 198. & cum Leotardo, Gibalinus, *suprà num.6.*

628 Dico tertiò: dantur alij montes pietatis, qui re vera non differunt à censibus, nisi nomine, vt cum Rex, vel Princeps indigens magna pecuniæ summa, erigit montem, cui assignat pro fundo redditus in vectigalibus, vel in aliis rebus immobilibus fructiferis, & vendit mille loca, v.g. in illo monte, quorum singula ementur centum aureis ab emptoribus, qui contribuunt ad illam pecuniæ summam conseruandam, & singula loca reddunt emptori quatuor, vel quinque in anno, quare ius illud, quod emitur, parum differt à censu, cum possit dominus montis soluere quod accepit iis, quos voluerit, & redimere loca vendita, vt totum illud ius constituatur super fundo immobili, & fructifero, vnde sicut census sunt iusti, ita, & hi montes. Ita Lugo, *d.25. num.* 199. Gibalinus. *suprà num.7.*

629 Dico quartò: aliud genus montium inuenitur, in quibus communitas, aut etiam priuatus colligit summam centum millium aureorum, quibus indiget à mille ciuibus, quorum singuli conferunt centum, his legibus, vt quinq; annua pro centum singuli accipiant, quandiu vixerint, aliquibus autẽ decedentibus reditus illi accrescant cæteris superstitibus, quare quo plures decedunt; eo maiores euadunt cęterorũ redditus, quare fieri poterit, vt aliquis pro centum aureis, quos contribuit habeat non modo centum aut mille, sed etiam duo millia annua per aliquot annos, quibus aliis creditoribus superfuerit; venditor autem horum locorum, omnibus mortuis creditoribus liberatur omni onere; de iustitia autẽ huius montis non dubitat Lugo, *d.25. n.* 201. est enim contractus fortunæ, in quo spes lucri compensat periculum iacturæ, & cum venditor possit censum hoc redimere, si velit totam summam centum millium aureorum reddendo, non est cur ex aliquo capite, etiam iure positiuo videatur illicitus. Ita Lugo, *d.25. num.* 202. de aliis autem variis montibus in diuersis locis erectis, vide Gibalinum *lib.4. de vsuris c.7. à num.6.* & deinceps.

SECTIO XIV.

An ille, qui pecuniam sumpsit fœnore, possit illum mutuò dare alteri cum pacto soluendi sibi idem fœnus, vel fœneratori?

SVMMARIVM.

630 *Qui alterius mandato pecuniam fœnore sumpsit potest stipulari vt se indemnem seruet.*

631 *Qui sua sponte vt absentis negotium gerat pecuniam sub fœnore accepit, potest se indemnem seruare, & id totum stipulari, & in pactum deducere.*

632 *Qui pecuniam in proprios vsus accepit fœnore, quam vult creditori reddere potest eam roganti amico mutuo dare eo pacto vt vsuras soluat, vel sibi, vel fœneratori.*

633 *Quid si quis non erat pecunias suo creditori redditurus?*

Dico primò: qui alterius mandato, aut voluntate pecuniam sub cambio, vel fœnore sumpsit, illique eam deinde, aut similem dedit, potest stipulari, vt se indemnem seruet: hæc enim est damni emergentis, quod à mandante refundi æquissimum est, prosecutio. Ita cum Beneuen. Stracca, Sarmient. Gibalinus, *lib.2. de vsuris cap.5. artic.* 10. *num.*26. contra Almain, Angel. Tabienam, Syluestrum, & alios. 630

Dico secundò: qui sua sponte, vt amici absentis negotium ageret, pecuniam sub vsuris, & fœnore accepit, potest se indemnem seruare, ideoque stipulari id totum, & in pactum deducere. Ita cum Lugo, Gibalinus, *suprà.* Hinc fit fideiussorem, qui coactus pro reo soluere pecuniam sub fœnore accepit, posse à Deo id totum repetere, quia id eius causa re vera soluit. Ita cum Angel. Azor, & aliis Gibalinus, *suprà.* 631

Dico tertiò: qui pecuniam in proprios vsus accepit fœnore, quam deinde vult creditori reddere, aut aliam, quam paratam habet ad illud debitum soluendum, potest licite eam roganti amico mutuò dare, eo pacto vt vsuras, vel sibi, vel fœneratori soluat, neque distinguendum est, an ex causa vtili, & honesta, an ex inutili, & turpi pecuniam illam cum vsuris acceperit à fœneratore, quia cum ex mutuatatione nihil omnino lucretur hoc casu, sed tantum caueat ne ex illa damnum patiatur, vti re vera pateretur, nihil contra iustitiam facit, nec iniurius est mutuatario, sed suæ dumtaxat indemnitati consulit: ita Azor, *p.3. lib.* 10. *cap.* 23. *quæst.* 4. Vgolinus, *de vsuris cap.* 18. §. 3. *num.* 3. & cum aliis Gibalinus. 632

Secus dicendum est quando quis non erat pecuniam suo creditori redditurus, nec ex ea fœnus soluturus: nam tunc non potest, si mutuo dat eandem summam, aut eius partem, vsuras quas ipse soluit à mutuatario exigere, quia eo casu, nullo modo est causa cur ipse fœnoris damnum patiatur, quare cum non illius intersit mutuare, nihil poterit suprà sortem stipulari, nisi aliunde eius intersit. Ita cum Angelo, Lugo, *d.25. num.75.* & cum Salas, Gibalinus, *suprà.* 633

SECTIO XV.

Quinam ex cooperantibus ad vsuram teneantur restituere?

SVMMARIVM.

634 *Omnes qui faciunt causas vsurarij, & sunt causa efficax cur vsura soluantur, vel soluta non repetantur tenentur ad restitutionem, saltem secundo loco.*

635 *Peccat, & tenetur ad restitutionem qui suadet alicui vt fiat vsurarius, aliquibus casibus exceptis, qui declarantur.*

636 *Notarij qui faciunt instrumenta vsurarum, quomodo, & quando peccent?*

637 *Fautores & famuli vsurarij quando peccent, & teneantur ad restitutionem?*

638 *Illi qui faciunt partes, mutuatarij non peccant, nec*

nec tenentur ad restitutionem.

639 *Idem dicendum est de proxinetis, qui quærunt eos, qui pecunia egent, & adducunt ad mutuatarium.*

634 Dico primò: omnes qui faciunt partes vsurarij, & sunt causa efficax, cur vsuræ soluantur, vel solutæ non repetantur, tenentur ad restitutionem, saltem secundo loco. Ita cum communiter DD. illi autem faciunt partes vsurarij, & sunt causa efficax, cur vsuræ soluantur, qui cooperantur cum vsurario in re, quæ non est grata mutuatario, secus si cooperentur in re grata mutuatario. Ita Tamburinus, *lib.* 5. *Decalog. cap.* 1. §. 4. *num.* 49. Ratio prioris partis est, quia in primo casu datur inuoluntarium ex parte mutuatarij, & fit illi iniuria, secus in secundo, siquidem cooperator facit rem gratam mutuatario.

635 Hinc fit primo peccare, & teneri ad restitutionem, qui persuadet alicui, vt fiat vsurarius, vel si consulat alicui, vt non dat mutuum, nisi sub vsuris, vel vt vsuras exigat. Excipe nisi id sit etiam gratum mutuatariis, quia tunc quodammodo illorum partes gerit, & suadet tacite ipsis consentientibus, & ratum habentibus. Ita cum Lessio, Bonacina. Thrullenc. *lib.* 7. *Decalog. cap.* 19. *dub.* 21. *num.* 2. Secundò omnes iudices, qui statuto, vel sententia compellunt soluere vsuras, vel decernunt, vt solutæ non repetantur, tenentur in solidum in secundo loco restituere, & sunt ipso facto excommunicati in Clement. *vnica de vsuris*, non autem tenentur si vsurarios solum in republica permittant ad maiora incommoda vitanda, nullum eis auxilium præbentes, quia tunc non censentur causa vsurarum, nisi forte ingentes summas pro licentia fœnorandi exigant. Lessius, *lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 21. *num.* 135. Bonacina, *d.* 3. *quæst.* 3. *p.* 15. *num.* 12. Trullenc. *suprà num.* 3.

636 Tertiò fit peccare, & teneri ad restitutionem Notarios, qui conficiunt instrumentum vsurarum sub nomine alicuius liciti contractus, v.g. veri mutui, vel venditionis, nisi illud faciunt volente mutuatario, quia sic non lædent inuitum, nec ex vsura recipiunt lucrum, vt facit vsurarius: nam hic etsi faciat rem gratam mutuatario, cum tamen recipiat lucrum ex vsura, tenetur tale lucrum restituere. Tamburinus, *suprà num.* 60. non tenentur tamen notarij, licet alias peccent mortaliter contra iuramentum à se initio officij factum de non faciendis huiusmodi iniustis actionibus restituere, si instrumentū aperte vsuras contineat: nam ex vi talis instrumenti non possunt vsuræ exigi, nisi forte alicubi esset consuetudo, vel iniquum statutum, quo cogerentur mutuatarij vsuras soluere. Lessius, *suprà num.* 180. Villalobos, *p.* 2. *tract.* 22. *diff.* 19. *num.* 5. Non tamen tenentur pretium acceptum instrumenti restituere, quia est pro re turpi, sicut nec testis falsus. Et idem de testibus instrumenti dicendum est, nisi probabili ignorantia excusentur, aut id faciant consentientibus mutuatariis Bonacina, *suprà.*

637 Quartò fit, peccare, & teneri ad restitutionem factores, & famulos vsurariorum, qui faciunt ipsos contractus vsurarios nomine suorum dominorum. Excipe, si non esset in potestate famuli absque eo contractu pecuniam dare, eo quod dominus esset præsens: nam tunc mutuatarius non censet iniuriam fieri à famulo, qui aliter pecuniam numerare non potest, sed à domino. Lessius, *lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 21. *num.* 181. Tamburinus, *suprà num.* 52. Et idem dicendum est de famulis, qui tantum numerant pecunias, aut simpliciter eas accipiunt à soluentibus, secus si mutuatarios soluere cogant, vel qui inuincibiliter ignorant contractum esse vsurarium. Ita cum Bonacina, & aliis Trullenc. *suprà num.* 5. Escobar, *lib.* 38. *Decalog. num.* 347.

E contra vero illi qui faciunt partes mutuatarij, nec peccant, nec tenentur ad restitutionem, quia tunc faciunt rem gratam mutuatario. Hinc fit numerantem pecuniam mutuandam ad vsuram excusari à peccato, & restitutione, quia id gratum est mutuatario. Et idem dicendum est de famulo, vel quocunque alio, qui bono fine & mutuatario vtili consulit vsurario, vt det mutuum cum vsura, nempe vt is, qui solet mutuare cum vsuris eas non denegat huic petenti, vel si quis deponat, vel donet pecuniam vsurario, non vt vsuras exerceat, sed ob aliū honestum finem, siue ob amicitiam, vel custodiā, vel si quis adiuuet vsurarium in numeranda, vel defenda pecunia, vel in scribendis, vel notandis rationibus, vel debitorum nominibus, per meram scripturam, quæ non faciat fidem ad cogendum mutuatarium, vel si quis differat pignora ad securitatem vsuræ. Ita cum Salas, Lugo, Lessio, Diana, & aliis Tamburinus, *suprà num.* 50. 638

Et idem dicendum est de proxinetis, qui quærunt eos, qui pecunia egent, & adducunt ad vsurarium, quia hi potius mutuatario beneficium præstant, quam iniuriam inferant; non enim est in eorum potestate, vt vsurarij pecuniam sine fœnore dent. Secus si proxineta se habeat ex parte vsurarij ad illius instantiam quærens mutuatarios egentes pecuniis. Ita cum Salone, Bonacina, & aliis Trullenc. *suprà num.* 6. 639

SECTIO XVI.

An petere mutuum sub vsuris à fœneratore parato, absque necessitate, seu, vtilitate sit peccatum mortale?

SVMMARIVM.

640 *Licitum est mutuatario soluere vsuras ob mutuum iam acceptum.*

641 *Potest quis licite petere mutuum ab vsurario parato, si eo indigeat.*

642 *Idem dicendum est, si petat mutuum dicendo da mihi mutuum, & tibi soluam tot vsuras, si alias certus sit vsurarium non mutuaturum sine vsuris.*

643 *Petere mutuum sub vsuris à fœneratore parato absque necessitate, vel vtilitate petentis est peccatum mortale.*

Svppono licitum esse mutuatario soluere vsuras ob mutuum iam acceptum, quia hæc non est occasio peccandi, quæ detur vsurario, cum ille facile posset illas non recipere, sibi: ergo imputet, si recipiat: nam mutuatarius excusatur soluere, quod promisit, ne habeatur infidelis, & ne claudat sibi ostium ad habendum iterum mutuum. Ita Sanchez, *lib.* 3. *Decalog. cap.* 8. *num.* 20. Lugo, *d.* 25. *sect.* 11. §. 1. Secundò suppono posse quemlibet petere mutuum ab vsurario parato, si eo indigeat, qui enim sic petit non consulit, nec intendit eam vsurarij iniustitiam, quod certe esset iniquum, sed intendit vtilitatem propriam, supposita malitia vsurarij, quam solum permittit, & non vult. Ita cum communi sententia Diana, *p.* 5. *tract.* 7. *resol.* 8. Et idem dicendum est, si petat mutuum addendo, da mihi mutuum, & tibi soluam tot vsuras, si alias moraliter 640 641

moraliter certus sit vsurarium non mutuaturum sine vsuris, id enim non est inducere ad vsuras atque adeo ad peccatum, sed sensus est conditionatus in hanc modum, da mihi mutuum, & quia non vis mutuare gratis, soluam tibi lucrum. Ita cum Molina, Valentia, Tamburinus, *lib.5. Decalog. cap.1. §.4. num.45.* Trullenc. *lib.7. Decalog. cap.19. dub.24. num.2.* Tota igitur difficultas est, an petere mutuum sub vsuris ab vsurario parato sine necessitate, vel vtilitate, sit peccatum mortale?

643 Dico primò: petere mutuum sub vsuris à fœneratore parato absque necessitate, vel vtilitate petentis, est peccatum mortale. Ratio est, quia petens ex parte sua est causa, vt hic, & nunc hoc singulare peccatum committatur, cum vsurarius tantum sit habitualiter dispositus ad peccandum, & non determinatus ad hoc numero peccatum, & alias charitas dictat, vt quoties quis commodè potest, non cooperetur cum ruina spirituali proximi; sed petens commode potest non cooperari cum vsurario ad hoc peccatum, cum sine vtilitate, & necessitate petat: ergo ad id tenetur. Ita Sanchez, *in Decalogum cap.7. num.15.* Palaus, *tom.1. tract.6. d.6. p.10. num.5. & de iustitia d.4. p.27. num.4.* & cum Valentia, Molina, Bañes, & aliis Escobar, *lib.38. Decalog. num.135.* Tamburinus, *lib.5. Decalog. cap.1. §.4. num.72.* contra Ledesmam, Emanuel, quos refert, & sequitur Lugo, *d.25. de iustitia num.234.* & probabile putat Tamburinus, *suprà*, Escobar, *suprà num.351.*

SECTIO XVII.

Quænam pœnæ impositæ sint vsurariis?

SVMMARIVM.

644 *Referuntur pœnæ impositæ vsurariis.*
645 *Non quilibet vsurarius, sed solum ille qui vsuras palam frequentat, omnibus illis pœnis comprehenditur.*
646 *Si vsurarius facto ipso non sit manifestus, sed possit vsuras aliqua tergiuersatione celare non est sufficiens vt dicatur manifestus vsurarius ad finem incurrendi prædictas pœnas.*
647 *Necesse est vt accedat sententia iudicis.*
648 *Ad ferendam sententiam iudicis ordo iudicialis seruandus est.*

644 Dico primò: prima pœna imposita vsurariis manifestis est infamia, *l. improbum fœnus Cod. quibus ex causis infamia irrog. cap. infames, 3. quæst.7. cap. inter dilectos.* Secunda est, quod non possint sacros ordines recipere, *ex cap. maritum 33. dist. cap. infames, 6. quæst. 1.* Tertia est priuatio Eucharistiæ, ex Concilio Lateranensi, *in cap. quia in omnibus de vsuris.* Quarta est priuatio sepulturæ, *cap. quia in omnibus.* Quinta est, vt oblationes in Ecclesia ab eo non recipiantur, *cap. quia in omnibus.* Sexta est suspendendus ab officio, & beneficio clericus vsurarius manifestus, *cap. præterea de vsuris.* Septima est ne ad confessionem peccatorum admittatur manifestus vsurarius, antequam restituat, vel cautionem præstet, *cap. quamquam*, Octaua est, vt testamentum vsurarij manifesti & notorij sit irritum, de quibus vide late Lugo, *de iustitia d.25. sect.11. §.3.*

645 Dico secundò: non quilibet vsurarius, sed tantum ille, quem vsuras palam frequenter exercuisse constiterit, in omnibus his pœnis sine distinctione comprehenditur. Ratio est, quia in pœnis strictior agenda est interpretatio; sed omnes doctores sentiunt solos manifestos vsurarios prædictis pœnis affici: ergo nomine manifesti eos solum intelligere debemus, qui facto ipso frequenti manifesti sunt, alij vero sunt manifestandi. Ita Palaus, *de iustitia d.4. p.30. num.15.* Molina, *d.334. notabili. 5.* & cum aliis Escobar, *lib.38. Decalog. num.360.* Vnde si vsurarius facto ipso non sit manifestus, possit vsuras 646 aliqua tergiuersatione celare, vel tantum de hoc crimine sit infamatus, et si detur semiplena probatio, vel confessio extraiudicialis rei coram parocho, & testibus, vel dentur de hoc crimine indicia, imò & notorietas modo dicto, non est sufficiens, vt quis dicatur manifestus vsurarius, ad hoc vt incurrat istas 647 pœnas contra manifestos vsurarios, sed est necesse, vt accedat sententia iudicis, ad quam ferendam ordo 648 iudiciarius seruandus est, nempe citandus est reus, & probationes recipiendæ, & defensionis termini assignandi. Ita cum Bonacina, Villalobos, Trullenc. *lib.7. Decalog. c.19. dub.22. num.1.* Palaus, *d.4. de iustitia p.29. num.3.* quis ante debeat esse Iudex criminis vsurarum? Vide Palaum, *suprà, p.28.*

DISPVTATIO XVI.

De testamentis, legatis, & codicillis.

SECTIO I.

Quid, & quotuplex sit testamentum?

SVMMARIVM.

649 *Ponitur testamenti diffinitio.*
650 *Testamentum alterum est scriptum, seu clausum, aliud nuncupatiuum.*
651 *Ad testamentum in scriptis, quæ requirantur de iure communi.*
652 *Quæ requirantur ad testamentum nuncupatiuum de iure communi?*
653 *Quæ requirantur de iure Lusitano ad testamentum in scriptis?*
654 *Quæ requirantur de iure Lusitano ad testamentum nuncupatiuum?*

Dico primò: testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia, de eo quod post mortem fieri volumus, cum directa hæredis institutione. Ita communiter DD. differt autem à Codicillo, quia in codicillo non fit institutio hæredis, in testamento vero, ita intrinseca est hæredis directa institutio, vt nisi expresse hæres instituatur, testamentum sit irritum omnino, vt patet, *ex §. ante hæredis institutionem instit. de legatis §. in primis.* Ita cum communi sententia Fragoso, *p.3. lib.5. disp.8. §.2. num.54.* 649

Dico secundò: testamentum est duplex, vnum in scriptis, seu clausum, eo quod testator latere velit, quod in eo continetur, alterum dicitur nuncupatiuum, eo quod testator sine scriptura coram testibus declarat, quid post obitum fieri velit, & ob id solet testamentum apertum appellari. Ad testamentum in scriptis, seu clausum quinque requiruntur de iure communi. Primum vt conficiatur scriptura, & claudatur, in quo contineatur testatoris voluntas. 2. vt septem testes adhibeantur mares, & liberi, & puberes, ad id rogati. 3. vt coram illis, vno, eodemque 650

eodémque tempore dicat testator, illud esse suum testamentum, idque propria manu subscribat, si possit, sin minus adhibeat octauum testem, qui loco eius illud subscribat. 4. Vt eodem tempore illud subscribant septem illi testes, suóque vel alieno annulo firment. Quintum vt hæredis nomen subscribatur. *l. Hac consultissima. Cod. de testam.* Vasq. *de testam. c.* 1. §. 4. *n.* 14. *&* 15. Molin. *tom.* 1. *d.* 125. *&* 126. Fragos. *p.* 3. *lib.* 5. *d.* 8. §. 2. *n.* 72. Lug. *de iustit. d.* 24. *n.* 2.

652 Dico tertiò: ad testamentum nuncupatiuum de iure communi duo requiruntur. Primum, septem testes modo dicto. Secundò debent hi audire testatoris voluntatem, vel scriptam, vel voce prolatam, subscriptio autem, & sigillum non sunt necessaria. Est tamen necessarium quod hæredis institutio voce articulata testatoris exprimatur, vel quod eius manu subscribatur, vel quod ad minus interrogatus, an velit instituere hæredem Petrum. v. gr. Respondeat volo, vel debet dicere, volo instituere hæredem fratrem meum, cum alium non habeat, vel hunc hominem, illum manu designans, non tamen sufficit, si dicat instituo hæredẽ illum, qui in tali schedula manu mea subscriptus est, & ratio est quia iam nullum testamentum scriptum ex defectu solemnitatis esset nullum, siquidem iam valeret, vt nuncupatiuum, cum coram testibus declaret testator se intra illud scriptum clausum nominare hæredem; & alia omnia. Lugo *sup. n.* 5. Tandem vt testamentum nuncupatiuum sit validum, debet absolui, nec sufficit quod cæptum sit *l. Hac consultissima. Cod. de testam.* §. *per nuncupat.* Ita cum multis Fragoso *sup. n.* 74. Lug. *sup. n.* 4.

653 Dico tertiò: de iure Lusitano. *lib.* 4. *Ordinationis. tit.* 80. *n.* 1. Testamentum clausum, seu scriptum, vt sit validum, in primis debet institutionem hæredis continere. Deinde debet esse manu testatoris subscriptum, si ab alio confectum est, secus si manu testatoris scriptum sit; quod si testamentum ab alio scriptũ sit, & testator illud non potuerit, aut nescierit subscribere, debet ab eadem persona, quæ eum subscripsit assignari, dicendo illud assignasse ad petitionem testatoris, eo quod nescierit, vel non potuerit scribere; Deinde ipse testator debet illud clausum tradere tabellioni coram quinque testibus masculis, liberis, & puberibus, etiam si sint rogati, vt notat Fragoso, *supr. n.* 75. Nec sufficit quod testamentum ab alio tradatur tabellioni, maximè in absentia testatoris, vt cum Gama, Caldas, Pereira, notat Fragoso, *sup. n.* 75. Deinde tabellio debet testatorem interrogare, an sit illud suum testamentum? Et ita esse illo affirmante, debet tabellio illud approbare eodẽ die, tempore, & loco, coram eisdem testibus, incipiendo instrumentum à tergo folij, vti finitur scriptura testamenti, & tandem per testes, & testatorem, vel per alium, si ipse non potuerit, vel nescierit scribere, debet subscribi modo dicto, quæ omnia requiruntur pro forma, & aliter factum non valet, vt patet ex eadem lege, & cum Cabedo, Caldas Pereira, & aliis docet Fragoso, *suprà num.* 74. *& sequentibus.*

654 Testamentum autem nuncupatiuum, de iure Lusitano tribus modis fit? Primò, fit à tabellione, & subscribitur à quinque testibus viris, liberis, & puberibus, vltra ipsum tabellionem, & à testatore, vel si non potuerit, vel nescierit scribere subscribitur ab vno ex testibus, vel à tabellione dicente, se de mãdato testatoris subscribere, eo quod ipse non potuerit, vel nescierit scribere. Secundò modo fit, si testator manu sua, vel alterius testamentum faciat, & illud coram sex testibus viris, liberis, & puberibus, inter quos numerabitur ipse testator, vel qui testamẽtum scripsit, faciat legere, & postea ab omnibus subscribatur, & post mortem testatoris debet authoritate publica iudicis publicari. Tertiò modo fit testamentum nuncupatiuũ voce tenus, & tunc requiritur, vt testator declaret palam coram quinq; testibus, siue viris, siue fœminis, nomen hæredis. Vnde si nutu exprimat non sufficit, *l. iubemus C. de testam.* Fragos. *lib.* 5. *p.* 3. *disp.* 8. §. 2. *num.* 83. Deinde debent coram iudici ratificari dicta testium, citatis his, quorum interest, vt patet ex eadem lege. Vnde si testes de toto tenore testamenti non deponant, testamentum non valet. Et idem dicendum est, si aliqua ex necessariis solemnitatibus defuerit, cum testamenti factio sit iuris publici, & non possit de consensu partium validari, *l.* 3. *ff. de testamentis.* Ita Fragosus, *suprà num.* 83. & patet, *ex eadem lege lib.* 4. *ordinationis tit.* 80.

SECTIO II.

De Testamentis priuilegiatis, quas solemnitates requirant, tam de iure communi, quam Lusitano? 639

SVMMARIVM.

655 *Testamentum paternum inter liberos, quas solemnitates requirat?*
656 *Testamentum ad pias causas, quas solemnitates requirat, vt sit validum?*
657 *Testamentum militare in tentoriis factum, quæ habeat priuilegia?*
658 *An hæc omnia procedant de iure Lusitano?*
659 *Quando censeatur miles existere in castris?*
660 *Ad testamentum tempore pestis factum de iure Lusitano, quæ solemnitates requirantur?*
661 *Ad testamentum mari factum, vel in eremo, quæ solemnitates requirantur?*

Dico primò: testamentum paternum inter liberos non requirit solemnitates de iure ciuili, sed solum, quæ requiruntur de iure gentium, debetur enim hæreditas liberis iure naturali. Vnde sufficit quod de voluntate paterna constet, ac per consequens valet testamentum cum duobus testibus, siue masculis siue fœminis, quod verum est, & si testator sit cæcus. Ita cum Claro, Molina, & aliis Fragoso, *lib.* 4. *p.* 3. *d.* 6. §. 2. *num.* 32. Quod verum est, non solùm de testamento in scriptis, sed etiam de nuncupatiuo, requiritur tamen ad illius valorem, quod aliquid filio relinquatur titulo institutionis: nam filius necessario, institui, vel ex causa exhæredari debet, quod verum est de iure Lusitano, non solùm de filiis, & filiabus legitimis, sed etiam de filiis naturalibus hominum peditum, vt patet, *ex ordin. l.* 4. *tit.* 82. §. 1. & cum Valasco, docet Fragosus, *suprà n.* 35. *&* 49. 655

Valet etiam testamentum paternum inter liberos factum cum duobus testibus, & si sit imperfectum, imò etsi sola manu Patris scriptum, vel subscriptum in schedula priuata, etiam sine testibus, dummodo in cistula Patris inueniatur. Fragoso, *sup. n.* 34. Si tamen in hoc testamento minus solemni inter liberos admisceatur aliquid pro persona extranea, non valet pro ea parte, sed accrescit liberis. In testamẽto tamen in scriptis facto valent legata relicta extraneis, *authentica quod sine.* Et hæc omnia intelliguntur, siue Pater, siue mater sit, quæ testatur, siue alij ascendentes, & siue sint filij, siue filiæ etiam emancipati, imò & non legitimi, sed naturales, quod ad portiones, quas tales ascendentes possunt illis relinquere, non tamen habent locum in testamento filij respectu ascendentium, quia id nullo modo concessum est. Ita cum Vasquio, Molina, & aliis Lugo, *d.* 24. *de iustitia n.* 10. sed de his vide latius Fragosum, *suprà num.* 34.

656 Dico secundò: vt testamentum ad pias causas sit validum, etiam in foro externo, non requiruntur solemnitates iuris ciuilis, sed sufficiunt illæ, quæ sunt iuris gentium, nempe, vt duo testes adsint, in foro autem conscientiæ, non sunt necessarij, sufficit enim vt sit potestas in disponente, & capacitas in eo, in cuius fauorem disponitur, & in dispositione libertas, *Cod. relatum* 1. *de testam.* Couar. *de testamentis cap.*11. *num.*9. Filliucius, *tract.*34. *num.*153. *&* 154. & cum multis Fragoso, *p.*3. *lib.*4. *d.*7. *n.*62. sufficit etiam in vtroque foro dispositio manu testatoris schedula scripta, vel subscripta ad pias causas, nisi aliunde constet de contraria voluntate testatoris. Ita cum Valasco, Decio, & aliis Fragosus, *suprà n.*66. Porro relictum ad pias causas dicitur, si quid Ecclesiæ, vel Monasterio relinquatur, Hospitali, confraternitatibus, pauperibus, viduis, pro anima, pro captiuorum redemptione, pro alimentis, pro dote virginis, pro publica vtilitate, pro refectione pontium, viarum, &c. Denique ad piam causam relictum esse dixerim, quod meretrici datur, vt ad frugē redeat meliorem. Diana, *p.*7. *tract.*6. *resol.*29. *&* 30.

657 Dico tertiò: testamentum militare in tentoriis factum plura habet priuilegia de iure communi. Primum est, quod ad illud sufficiunt duo testes non rogati, *l. diuus ff. de milit. testam.* & hoc testamentum sustinetur per annum post iustam missionem, seu recessum ab exercitu, lapso vero anno non sustinetur. Ita cum communi sententia Fragoso, *sup n.*104. *&* 105. Secundum priuilegium militum est, vt possint decedere cum duobus, vel pluribus testamentis, *l. quærebatur ff. de milit. testam.* Quando autem ambo debeant sustineri? vide Fragosum, *supr. n.*111. Tertium priuilegium est, vt possint decedere pro parte testati, & pro parte intestati, *l. penult. ff. de iniust. rupt. testam.* quod accidere potest, vt similes instituat hæredem pro bonis castrensibus, & in bonis non castrēsibus neminem instituat, de quibus late Fragoso, *suprà n* 112. *&* 113. Quibus, & aliis priuilegiis gaudent, quicunq; in castris reperiuntur, & si milites non sint, modo in loco hostili sint. Lugo, *d.*24. *n.*12.

658 An autem hæc omnia procedant, etiam de iure Lusitano? Respondeo affirmatiuè; imò iuxta illud possunt, etiam testari filijfamilias, modo habeant quatuordecim annos, de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus, si milites fuerint, & moriantur in bello, vt patet ex ordinatione, *lib.*4. *tit.*83. Item condemnatus ob aliquod crimen ad mortem, licet de iure nostro testari non possit, poterit tamen testari de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus, si in bello moriatur, vt patet ex ordinatione, *lib.*4. *tit.*3. §.2. Item miles de iure Lusitano, potest instituere vnum hæredem in bonis castrensibus, & alterum in non castrensibus, *lib.*4. *ordinationis tit.*83. §.4. imò in ipso conflictu belli, possunt milites ex eadem ordinatione, *lib.*4. *tit.*83. testari quomodocunque voluerint, siue verbo tenus, siue scripto, etiam in puluere, siue in terra cum gladio, aut in clipeo cum sanguine, dummodo id probetur duobus testibus ibi casu siue obiter transeuntibus, & nullo modo ad id rogatis, vel vocatis; ita Valascus, *consult.*104. *n.*16. & cum aliis Fragosus, *suprà n.*121.

659 Censetur autem miles existere in castris, primo quando fixis in campo tentoriis morantur in aliquo loco, vel quando cum exercitu iter faciunt. An autem idem dicendum sit quando sunt in arcibus in terris inimicorum, quales nunc sunt Lusitani in terra Galeciæ, vel in Hiberia, & in arcibus confinibus terris inimicorum? affirmant Valascus, *consult.*104. Fragoso, *sup. n.*109. sunt namque actualiter semper parati ad præliandum, & vigilias alternas continuo habent. Et dicendum existimant de militibus, qui nauigant in nauibus bellicis, siue ad Indiam, Brasiliam, &c. sed hæc dici non possunt de iure Lusitano, nisi milites præsidiarij, vel nauigantes sint in cōgressu belli, vel obsidione, vt patet *ex eadem ordinatione lib.*4. *tit.*83. §.9.

Dico quartò: ad testamentum tempore pestis factum, de iure Lusitano, sufficiunt tres testes, masculi tamen; quamvis aliqui, etiam fœminas admittant. Ita cum Gamma, Valasco, Molina, & aliis Fragoso, *suprà num.* 126. dixi de iure Lusitano: nam de iure communi, requiruntur quinque testes Diana, *p.*5. *tract.*3. *resol.*125. Lugo, *d.*24. *n.*7. Ad testamentum vero ruri, vel in eremo factum, aliqui etiam dicunt sufficere tres testes, sed melius dicendum est de iure Lusitano requiri solemnitatē necessariā, quæ de iure regio requiritur in aliis testamentis. Ratio est, quia lex solum diminuit testes pro codicillis rure factis, nihil de testamentis disponens: ergo relinquit testamentum in eadem vi legis. Ita Fragosus, *sup. n.*131. Et idem dicendum est de testamentis in mari factis, quia in qualibet naui Lusitana, constituitur notarius, & adsunt sufficientes testes; sed de his vide latius Fragosum, *suprà n.* 141. dixi de iure Lusitano: nam de communi, in omni casu necessitatis sufficiunt quinque testes. Ita cum multis Diana, *p.*5. *tract.*3. *resol.*123. Lugo, *suprà n.* 7. imò aliqui dicunt sufficere duo, vel tres testes, quos refert, & probabile putat, Malderus, *tract.*1. *cap.*11. *dub.*6. 660 661

SECTIO III.

Vtrum Testamentum ex defectu solemnitatis nullum substineatur in foro conscientiæ?

SVMMARIVM.

662 *Testamentum ad causam non piam sine solemnitatibus iuris licet in foro externo sit nullum, in foro conscientiæ est validum?*

663 *Hæres ab intestato tenetur in foro animæ restituere hæreditatem, & legatum ei, qui sic est institutus in minus solemni testamento.*

664 *Hæres ab intestato ad hoc etiam potest cogi in foro externo, si fateatur voluntatem testatoris fuisse vt hæreditas alteri traderetur.*

Dico primò: testamentum ad causam non piam sine solemnitatibus iuris, licet in foro externo sit nullum, vt supponimus, in foro tamen conscientiæ est validum, vt & ratio est quia ex testamento minus solemni oritur obligatio naturalis: ergo licite retinetur quod ex tali testamento possidetur, siue titulo hæreditatis, siue legati. Ita cum Syluestro, Lessio, Filliucio, Sanchez, Molina, Palao, Trullenc. *lib.*7. *Decalog. cap.*17. *dub.*3.3 *num.*3. contra Couarruuiam, Bonacinam, & alios, quos *ibi*, refert, & probabile putat Trullenc. *n.*2. Fragoso, *suprà n.*157. 662

Dico secundò: Stando in hac nostra opinione, hæres ab intestato tenetur in foro animæ restituere hæreditatem, & legatum ei, qui sic est institutus in minus solemni testamento, si ei constet de voluntate testatoris, quod si dubius sit, debet se componere cum illo pro dubij ratione; imò hæres ab intestato cogi in foro externo restituere hæreditatem instituto in minus solemni testamento, si fateatur voluntatem testatoris fuisse, vt alteri traderetur, vel nollet iurare oblato ei iuramento, in hoc tamen casu esset detrahenda Trebellanica, id est quarta pars hæreditatis. Ita cum Lessio, & aliis Trullenc. *suprà num.*4. *&* 5. Molina, *tom.*1. *d.*81. & alij. 663 664

SECTIO

SECTIO IV.

Qui possint, & non possint testari?

SVMMARIVM.

665 *Quilibet nisi prohibeatur testari potest, dummodo vsum rationis habeat, & liberam bonorum administrationem.*
666 *Surdus simul, & mutus à natiuitate testari non potest.*
667 *Prodigus, cui prohibita est bonorum suorum administratio testari non potest.*
668 *Damnati ad mortem naturalem, vel ciuilem non possunt testari.*
669 *Quid dicendum sit de iure Lusitano in damnatis ad mortem.*
670 *Religiosi nisi de Pontificis licentia testari non possunt.*

665 DIco primò: quilibet nisi prohibeatur testari potest, modo sufficientem vsum rationis habeat, & liberam bonorum administrationem, è contra vero testari non possunt, qui iuris dispositione prohibentur, & qui vsu rationis carent, vt furiosus, qui lucida intervalla non habet, *l. furiosum Cod. qui testam. facere non possunt.* Tempore tamen quo habent lucidum interuallum testari possunt. Quod si dubitetur an testamentum fuerit factum tempore furoris, inspicienda sunt verba, & modus testandi, quæ si videantur recte disposita, præsumitur fuisse factum tempore sanæ mentis, secus si ita non sint. Ita cum Mantica, & aliis multis, Fragoso, *lib. 5. p. 3. d.* 8. §. 1. *num.* 7. Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 28. *num.* 1.

666 Dico secundò: surdus simul, & mutus à natiuitate non potest testari ad causas profanas, nisi principis priuilegio factus sit habilis ad testandum, *l. discreti Cod. tit. eod.* Qui non potest articulate loqui, ita vt hæredem exprimere nequeat testari nequit, *l. iubemus Cod. testam.* Idem dicendum est de impubere, hoc est de masculo ante decimũ quartum annum expletum, & de fœmina ante duodecimum completum, *l. vltim. Cod. testam. militum.* Idem dicendum est de filiofamilias, hic tamen si pubes sit testari potest de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus. Et idem dicendum est de filia, hæc enim quandiu sub patria potestate est, non potest de dote aduentitia testari. Clarus, *lib. 3. sent. § testam. quæst.* 18.

667 Dico tertiò: prodigus, cui prohibita est bonorum suorum administratio testari non potest, quamvis testamentum ipsius conditum antequam prodigus fieret validum sit, *instit. quibus non est permissum facere testam. §. prodigus.* Idem dicendum est de illis, qui commiserunt aliquod delictum, cui iure annexa est pœna, qua ipso facto sunt intestabiles, vt qui Cardinalem hostilier percussere, vsurarij manifesti, hæretici post sententiam declaratoriam criminis. *Cod. felicis, de pœnis in 6.* Molina, *tom. 1. d.* 138. Lessius, *lib. 2. cap. 19. dub.* 4. Filliucius, *tract. 34. n.* 157.

668 Dico quartò: damnati ad mortem naturalem, vel ciuilem vt eiecti in exilium perpetuum testari non possunt. Idem dicendum est de damnatis ob libellum famosum; damnati tamen ad perpetuum carcerem testari solum possunt ad causas pias. Idem possunt
669 facere damnati ad mortem de tertio bonorum ob quodcunque delictum de iure Lusitano, excepto crimine hæresis, proditionis, vel sodomiæ, vt patet, *ex lege Lusitana, l. 4. ordinationis. tit. 80. n. 6.* sed de his vide Fragosum, 1. *p. lib. 5. d. 12. §. 15. n. 57. vsque ad* 64.

Dico quintò: Religiosi, nisi ex summi Pontificis 670
licentia non possunt testari authentica ingressi, *Cod. de sacris Ecclesiis.* Possunt tamen de superioris licentia aliquid donare tempore mortis, etiam per schedulam scriptã, quia tota dispositio manet in libera voluntate superioris, nec est testamentum, nec codicillus, quare id licitum est, etiam fratribus minoribus, quasi res modica sit, vt Prælatus licentiam possit concedere donandi inter viuos, cur non etiam causa mortis. Diana, *p. 5. tract. 3. resol.* 128. Tandem Episcopus non potest testari de redditibus, qui supersunt ei de suo Episcopatu, bene tamen clerici de illis, quæ ex fructibus beneficiorum congruenti sustentationi supersunt, peccabunt tamen, si id faciant ad causas profanas, sed de his vide Trullenc. *lib. 7. cap. 18. Decalog. dub. 6. num.* 7.

SECTIO V.

Qui possint, vel non possint hæredes, vel legatarij institui?

SVMMARIVM.

671 *Qui ob crimen aliquod redduntur intestabiles à iure non possunt hæredes, nec legatarij institui, & qui hi sint?*
672 *Fratres minores non possunt institui hæredes.*
673 *Possunt institui hæredes non solùm priuati, sed etiam communitates, vt Ecclesia, ciuitas, &c.*
674 *Filij spurij, tam iure communi, quam Lusitano non possunt à Patre aliquid accipere, siue ex testamento, vel ab intestato, vel ex contractu inter viuos.*
675 *Quid si Pater instituat hæredem Petrum cum obligatione vt hæreditatem restituat filio suo spurio?*
676 *An spurius substitutus pupillariter filio legitimo obeunti possit succedere bonis paternis virtute talis substitutionis?*
677 *An Pater possit instituere hæredem filium spurium, si à Principe legitimetur?*
678 *Spurius non potest succedere matri, etiamsi nulla alia proles supersit.*
679 *Parentes non possunt succedere filiis spuriis.*
680 *Filij naturales possunt, tam de iure communi, quam Lusitano institui hæredes vniuersales à parentibus non habentibus filios legitimos, aut ascendentes.*
681 *Filij naturales hominis mechanici succedunt Patri in legitima de iure Lusitano, non tamen filij hominis nobilis.*

DIco primò: non possunt institui hæredes, nec 671
legatarij, qui ob crimen aliquod redduntur intestabiles à iure, vt qui persequuntur Cardinales, eosque percutiunt, & capiunt, hæretici, apostatæ, credentes, defensores, receptores hæreticorum, si intra annum nõ pœnituerint. *Authent. Federici Imper. Cod. de hæreticis.* Vnde Catholici possunt tales hæredes excludere, etsi impediantur vi, aduersus eos possunt vti compensatione, quia ius non habent, illi tamen non tenentur hæreditatem vel legata restituere ante iudicis sententiam. Ita cum Lessio, Saa, Sanchez, Bonacina, Trullenc. *lib. 2. cap. 18. Decalog. dub. 6. numero* 1. Non potest etiam institui hæres committens crimen læsæ Majestatis, *cap. quisquis commilitib. de pœnitentia.* Idem dicendum est de Iudæo, Sarraceno, aut alio infideli Villalobos, *p. 2. tract. 30. diff. 12. num.* 6.

672 Dico secundò: fratres minores non possunt institui hæredes, *Clem. exiui de verbor. signifi.* §. quia igitur potest tamen in eorum fauorem hæreditas relinqui, seu legatum, vt vendatur per alios, & fratribus pretium tradatur, de quibus vide Portel, *verbo hæreditas num.* 4. Barbosam, *lib.* 3. *de iure vniuerso cap.* 27. *num.* 75. *vsque* 80. reliqui autem religiosi, etiam mendicantes institui possunt hæredes, & legatarij. Quando tamen religiosus instituitur hæres, immediate ipso iure defertur conuentui, absque facto aliquo ipsius religiosi, quia monachus nullum habet ius proprium, quando acquirit, non sibi, sed monasterio acquirit. Trullenc. *suprà num* 3.

673 Dico tertiò: possunt institui hæredes, non solùm priuati, etiam serui, sed etiam communitates, vt Ecclesia, Ciuitas, Oppidum, Collegium, &c. Excipe tamen ciuitatem hostium, & communitatem Iudæorum, & Collegia illicita, quæ scilicet publica authoritate creata non sunt, priuatæ tamen personæ de Collegio illicito possunt instituiui *l.* 1. *Cod. de sacrosanctis Ecclesiis l. omnibus ff. de Trebell. l. Collegi. Cod. de hered. l. cum senatus ff. de rebus dubiis.* Aduerte tamen quod si seruus instituatur hæres, eo ipso, fit libera iure, & idem dicendum est si instituatur tutor filij, Villalobos, 2. *p. tract.* 30. *diff.* 12. *num.* 1. 2. & 3.

674 Dico quartò: filij spurij, id est qui nati sunt è parentibus inter quos tempore conceptionis, vel partus erat impedimentum dirimens, tam iure communi, quam Lusitano, *lib.* 4. *ordinationis tit.* 93. non possunt aliquid à Patre accipere, siue ex testamento, siue ab intestato, siue ex contractu inter viuos. Ita habetur *l. licet de natu. liber.* sunt namque tales incapaces hæreditatis, & successionis. Vnde si eam receperint tenentur in conscientia legitimis hæredibus restituere hoc tamen intelligendum est de filiis spuriis Patris: nam si vxor habuerit spurium, id est marito instar extranei, & ab eo potest hæres institui Couarruuias, *de matrim. cap.* 8. §. 5. *num.* 5. Filliucius, *tract.* 34. *num.* 163.

675 An autem, si Pater instituat hæredem Petrum cum obligatione ex pacto, vt hæreditatem restituat filio spurio, talis dispositio sit valida? Respondeo quod licet talis dispositio sit illicita, est tamē valida, siquidem non fuit conditionalis, sed absoluta cum solo modo, vel grauamine adiecto, quod grauamen cum sit contra leges, habetur tanquam non adiectum, vt bene aduertit Lugo, *de iustitia d.* 24. *num.* 96. Vnde hæres institutus potest hæreditatem accipere, & retinere, non tenetur tamen eam spurio tradere, cum illa promissio fuerit contra leges; si tamen voluerit, poterit hæreditatem spurio tradere, non ex pacto præterito, quod nullum fuit, sed sponte sua illud licite potest efficere, & spurius potest licite eam capere, & retinere, cum eam non à Patre, sed ab extraneo accipiat. Ita Molina, *d.* 169. & cum Lessio, Sanchez, Vasquio, Lugo, *d.* 24. *num.* 92. Diana, *p.* 4. *tract.* 3. *resol.* 121. Trullenc. *suprà num.* 4. contra Salon, Soto, & alios. Et hic modus subueniendi spuriis maxime commendatur à Lugo, *suprà*, sit fiat sine tali pacto, vt si Pater instituat amicum hæredem, postulando ab eo ex beneuolentia, vt post eius obitum curam spurij habeat, & ei prouideat, sicut ipse prouideret, quo casu si hæres institutus hæreditatem spurio tribuat, nec Pater sic disponendo peccauit, nec spurius acceptando, cum nihil à Patre acceperit. Lugo, *suprà num.* 95. & alij.

676 An autem spurius substitutus pupillariter filio legitimo obeunti possit succedere pupillo in bonis paternis virtute talis substitutionis? negant plurimi, quos refert, & sequitur Sanchez, *lib.* 4. *consiliorum cap.* 3. *dub.* 25. *num.* 2. Molina, *d.* 167. Lessius, *lib.* 2. *cap.* 19. *dub.* 6. *num.* 59. Verum contraria sententia valde probabilis est. Et ratio est, quia sicut quoad alia bona pupilli potest Pater pro ipso intra pubertatem decedente testari, ne intestatus obeat, ita potest quoad bona, quæ pupillus à Patre habuit, cum hæc non sint minus bona pupilli, quam alia, & non minus expediat pupillum non mori intestatum, quoad hæc, quam quoad illa, tum quia Pater tantum nomine pupilli testatur, nec spurius tunc accipit à Patre ea bona, sed à pupillo, nec ideo quia fuere bona Patris, sed solum quia sunt bona pupilli. Ita Acosta, apud Sanchez, *suprà num.* 3. & probabile putat Sanchez, *ibi.* Escobar, *lib.* 38. *Decalog. num.* 412.

An autem Pater possit instituere filium spurium hæredem sub conditione si à Principe legitimetur? Respondeo posse valide, & licite, sic enim habetur, *l. in tempus* 62. *ff. de hæred. inst.* Ita Molina, *d.* 169. & cum aliis Sanchez, *lib.* 4. *consiliorum cap.* 3. *dub.* 28. Potest etiam Pater spurij dicere alteri habenti filium spurium, ego instituam hæredem filium tuum, & tu institue filium meum, hæc enim institutio valida esset, nisi obstaret Bulla Pij V. qua reuocatæ sunt huiusmodi institutiones, quoad filios spurios clericorum. Ita Nauarrus apud Molinā, *d.* 169. Malderus, *de iustitia tract.* 1. *cap.* 11. *dub.* 4. probabile putat Escobar, *lib.* 38. *Decalog. num.* 413. quidquid cum Molina, in contrarium dicat Lugo, *d.* 24. *num.* 107. 677

Dico quintò: spurius non potest succedere matri, etiamsi nulla alia proles supersit. Affirmant tamen aliqui posse spurium retinere, quæ mater illi relinquit donec à iudice priuetur, modo legitimis filiis notabiliter non noceat. Ita cum Henriquez, Saa, Lessio, probabile putat Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 18. *dub.* 7. *num.* 6. spuriis tamen dantur alimenta, id est ea, quæ pertinent ad victum, vestitum, medicinas, habitationem &c. iuxta qualitatem personæ, si aliunde non valeant sibi prouidere; vnde Pater quamvis sacerdos sit, potest filiæ spuriæ tradere dotem, quia dos in locum alimenti succedit. Molina, *tom.* 1. *d.* 167. Filliucius, *tract.* 34. *num.* 165. Dixi si aliunde non valeant sibi prouidere: nam si spurius alimentis non indigeat, non potest Pater ei aliquid, relinquere. Ita habetur *cap. cum haberet,* & cum Sanchez, Vasquio, Molina, tenet Escobar, *lib.* 38. *Decalog. num.* 426. Et idem dicendum est quando spurius habet aliqua bona immobilia, ex quorum redditibus non potest sufficienter viuere, potest tamen si ea vendat, ex pretio viuere emendo, v. g. censum perpetuum, aut vitalitium, vel pecunia illa negotiando. Ita cum Vasquio, Escobar, *lib.* 38. *Decalog. num.* 432. An autem teneatur emere censum vitalitium? Respondeo teneri, si descendentes non habeat, nec speret habere. Ita Scobar, *suprà n.* 452. Lugo, *d.* 24. *num.* 124. 678

Dico sextò: sicut spurij non possunt succedere parentibus, ita nec parentes, aut alij ascendentes possunt spuriis succedere. *Authentic. quibus modis natural. effic. sui.* §. *Filium vero.* Et patet ex iure Lusitano, *lib.* 4. *ordinationis tit.* 93. Fratres tamen naturales, aut spurij vterini sibi ipsis succedere possunt, secus si non sint vterini, licet sint ab eodem Patre, & quamvis sint legitimati, nisi aliter expressum sit in legitimatione. Ita cum Bonacina, Trullenc. *sup. n.* 11. 679

Dico septimò: filij naturales, illi scilicet, qui nati sunt è parentibus, inter quos conceptionis, vel natiuitatis tempore poterat inesse matrimonium, possunt tam de iure communi, quam Lusitano, institui hæredes vniuersales, à parentibus non habentibus filios legitimos, aut ascendentes, quibus legitima debeatur. Ita habetur, *Authentica de hæred. ab intestato,* 680

stato, & quoad nostros patet, *extraordinatione l.4.tit. 92.n.1.* Imò in hoc Lusitaniæ Regno, filij naturales
681 hominis mechanici succedunt Patri in legitima, sicut alij legitimi, & moriente Patre ab intestato, si alios filios legitimos non habeat, naturalis succedit in tota hæreditate, nec Pater potest testari nisi de solo tertio, etsi tantum habeat filios naturales, aliter tamen dicendum est in filiis naturalibus hominis nobilis: nam hi non succedunt, nisi ex testamento Patris, nec Pater si habeat descendentes vel ascendentes legitimos potest eis aliquid relinquere, nisi ex tertio, quando solum habet ascendentes, vt patet ex eadem *lege num.2.* Denique matri carenti prole legitima, etiam intestatæ naturalis succedit ex asse, hoc est in tota hæreditate, si verò habeat prolem legitimam, cum illis succedit ex æquo, *l. si qua illustris Cod. A. S. C. Orfician.* & colligitur, *ex l. nostra lib. 4. ordinationis tit. 93. in fine,* & tenet Molina, *tom.1. d.166.* Reginald. *lib.25. num.626.* Bonacina, *de contract. d.3. quæst.17. p.3. num.12.*

SECTIO VI.

Quibus modis possit quis hæredi substitui?

SVMMARIVM.

682 *Multiplex est substitutio, vulgaris, pupillaris, & exemplaris, & fideicommissaria, reciproca, compendiosa.*
683 *Quid sit substitutio vulgaris?*
684 *Quid sit substitutio pupillaris?*
685 *Quando cessat substitutio pupillaris?*
686 *Quid substitutio exemplaris?*
687 *Quid sit substitutio fideicommissaria?*
688 *In quo differat Trebellianica à falcidia?*
689 *Quid sit substitutio reciproca, seu breuiloqua?*

682 DIco primò: multiplex est substitutio, præcipuè sunt vulgaris, pupillaris, exemplaris, & fideicommissaria, quibus adde reciprocam, & com-
683 pendiosam. Vulgaris est, qua quis iure non prohibitus potest substitui à quovis testatore, & fit vt si quis dicat, instituo Ioannem, & si is noluerit, vel incapax sit, vel moriatur ante me, sit hæres Petrus: in hoc namque casu, siue Ioannes institutus non acceptet, eo quia noluit, siue quia incapax factus est, vel mortuus, Petrus ei succedit in hæreditates. Et idem dicendum est, quando testator solum dixit, instituo Ioannem, & si is noluerit, instituo Petrum: nam si Ioannes non acceptauit, siue quia noluerit, siue quia incapax factus est hæreditatis, Petrus succedit, quia explicato vno capite expresse, se, intelliguntur alia capita tacite subintelligi, iuxta *l. gallus ff. de liberis & posthum.* & quoad nostros patet ex lege Lusitana, *lib.4. tit.87. num.1.* Eo ipso tamen quod hæres institutus acceptauit hæreditatem, expirat substitutio vulgaris. Excipe minores, & filios familias: nam si postquam acceptarunt intra tempus eis à iure concessum recedant ab acceptatione, tunc reuiuiscit substitutio vulgaris, vt patet, *ex nostra ordinatione lib.4. tit.87. num.3.* non valet tamen substitutio vulgaris, non præcedente expressa institutione hæredis, maxime quando est persona necessario instituenda, vt filiusfamilias, secus si sit extranea: nam tunc potest subsistere vulgaris substitutio, siue expressa institutione hæredis. Ita cum Spin. Fragoso, *p.3. lib.5. d.8. §.7. num.194.*
684 Dico secundò: substitutio pupillaris est, qua quis proli impuberi in sua potestate constitutæ aliquem substituit, & fit hoc modo, instituo filium meum impuberem, etsi in pupillari ætate decesserit, substituo illi Petrum; tunc si filius in pupillari ætate, vel ante pubertatem decesserit, substitutus habebit, & bona Patris, & filij: nam ibi sunt duo testamenta, & Patris, & filij. Debet autem Pater habere in sua potestate eum, cui substituit, vnde mater non potest hac substitutione substituere, neq; etiam poterit Pater, quādo eius morte filius recedit in potestatē Aui, neque etiam quando testator, & eius filius erant in aui potestate, nec potest aliquis substitui filio emancipato, nec filio naturali, nec extraneo, aut consanguineo, quia non sunt in potestate Patris, non est tamen necesse quod pupillus sit sub potestate testatoris tempore facti testamenti, sed sufficit quod sit tempore mortis. Lugo, *suprà num. 147.* requiritur tamen, quod testator instituat hæredem, & quod hæres acceptet hæreditatem, alias substitutio pupillaris corruit, vt patet, *ex lege nostra lib.4. ordinationis tit.87. num.8.*

Cessat autem hæc substitutio, si filius decedat post 685
pubertatem, vel per natiuitatem filij: nam eo ipso quod natus est filius expirat substitutio pupillaris, & impubes doli capax potest filios procreare. Vnde per natiuitatem posthumi expirat substitutio pupillaris. Ita cum Molina, Fragoso, *p.3. lib.5. d.8. §.6. num.169.* An autem substitutus pupillariter excludat matrem pupilli ab eius successione? Respondeo excludere, si est substitutio pupillaris expressa, si vero sit tacita, quæ in vulgari expressa includitur, licet excludat alios hæredes ab intestato, non tamen matrem, etiam circa bona, quæ pupillus habuit à Patre, nisi per coniecturas constet fuisse mentem testatoris, vt si testator dixerit se nolle bona sua ad vxorem venire, vel si in odium vxoris vulgarem illam substitutionem fecit, vel si in testamento aliquid vxori reliquit, dicens quod illa esset contenta, & nihil amplius à substituto peteret, vel si substitus erat filius, nepos, frater, consobrinus pupilli, vel frater, aut ascendens testatoris, vel causa pia; si tamen sit tacita vulgaris inclusa in pupillari expressa, excluditur mater, quia ea locum non habet, nisi quando pupillus non fuit hæres, quo casu mater nullum ius ad illa bona habebat, sed de his, & aliis vide Lugum *sup. n. 149.* Molinam *d. 184.*

Dico tertiò: substitutio exemplaris appellatur, 686
quæ ad exemplum pupillaris inuenta est, & tunc datur quando filio etiam puberi amenti, vel mentecapto, vel muto simul & surdo, vel prodigo, cui bonorum administratio est interdicta fit substitutio, vt si dicat instituo talem filium meum, & ei Petrum substituo. Potest autem hæc substitutio fieri etiam à matre, in bonis tamen tantum maternis, at si ille, cui substituitur habeat filios, vel fratres, debent hi substitui, aut vnus ex illis relicta legitima ei, quibus iure debetur. Lessius *lib.2. cap. 19. dub.7. dub.83. & 84.* Villalobos, *2. p. tractat. 30. diff. 14. num.7.* Lugo, *d.24. num. 151.* An autem hæc substitutio excludat matrem amentis? Respondeo negatiue; & ratio est, quia hæc substitutio non excludit fratres; ergo nec matrem, quæ magis coniuncta est. Ita cum Molina, & aliis Lugo, *suprà n. 153.*

Dico quartò: substitutio fideicommissaria, est 687
substitutio indirecta, seu obliqua, qua substitutus non instituitur directè, sed alter institutus rogatur ei totam, vel partem aliquam restituere, quare in hac substitutus non accipit directè, & immediatè à testatore, sed à grauato, & eius ministerio. Et ideò codicillo fieri potest, quo hæredi onus imponi po-

test, vnde ante aditam hæreditatem ab hærede grauato fideicommissarius nihil habere potest; potest tamen petere, vt cogatur hæres officio iudicis acceptare hæreditatem,& statim restituere. Ita cum communi sententia Lugo, *d.* 24. *num.* 154. Vt autem hæres grauatus alliceretur ad hæreditatem adeundam concessum est ei, vt posset detrahere quartam partem à tota hæreditate, in qua est institutus, ne vana sit hæredis institutio, nisi forte testator aliquid ei reliquerit, quod quartam partem adæquet, quod si non adæquet, poterit sumere vsque ad complementum quartæ partis, quod verum est, & si is, cui imponitur fideicommissum sit hæres primi gradus, cui debetur legitima; nam vltra illam poterit etiam detrahere quartam partem, nisi fortè iussus sit statim post mortem testatoris restituere fideicommissum: tunc enim debet esse contentus, vel quarta, vel legitima. Hæc autem quarta vocatur Trebellianica, eo quod sit instituta à quodam iureconsulto Trebelliano.

688 Differt autem Trebellianica à Falcidia, quia Falcidia est detractio quartæ partis in legatis, quando tota hæreditas distributa est in legatis; nam tunc potest hæres quartam partem omnium legatorum sibi accipere. Trebellianica verò est detractio quartæ partis in fideicommissis, hæc autem detrahi non potest, quando substitutus est causa pia, sicut nec Falcidia à legatis piis, nisi fortè etiam hæres, qui grauatur sit causa pia; nam tunc detrahere potest, quia vna causa pia contra aliam non habet priuilegium. Nec etiam potest detrahi Trebellianica, aut Falcidia quando expresse prohibetur à testatore. Ita Lessius, *lib.* 2. *cap.* 19. *dub.* 7. *à n.* 85. *vsque ad* 91. Lugo *d.* 24. *num.* 166. & alij communiter.

689 Dico quintò: substitutio reciproca, seu breuiloqua dicitur, qua instituti sibi inuicem substituuntur, vt si dicat instituo hæredem Petrum, & Ioannem, & eos inuicem substituo, substitutio vero compendiosa est, quæ plures complectitur substitutiones, quoad diuersa tempora verbis saltem generalibus expressas, vt differat à substitutione pupillari includente tacitam vulgarem, & contra, in quibus licèt sint plures substitutiones ad diuersa tempora, non tamen verbis expressis, talis est hæc, instituo hæredem filium meum,& quandocumque è vita decesserit, substituo ei Petrum, vbi datur substitutio vulgaris, si filius non sit hæres, si moriatur postea ante pubertatem est pupillaris, si moriatur post pubertatem est fideicommissaria, si fiat amens erit exemplaris, sed de his vide Lessium, Fragosum, *part.* 3. *lib.* 5. *d.* 8. §. 7. *per totum.*

SECTIO VII.

De hæredibus necessariis.

SVMMARIVM.

690 Dico primò: Hæres necessarius est ille, qui prætermitti non potest, sed ei, vel tota, vel aliqua pars hæreditatis iure ipso debetur; inter autem hæredes necessarios primum locum habent descendentes legitimi, qui omnibus aliis, etiam ascendentibus præferuntur, quare testator, nisi illos instituat, vel exhæredet apposita exhæredationis causa, testamentum saltem quoad hæredum institutionem est nullum, quod idem est, si causa exhæredationis opposita postea non probetur; si verò in minori portione instituat, quam illis debita esset, testamentum valet, sed conditione *ex l. omnimodo. Cod. de inofficioso. testam.* cogunt ad incrementum vsque ad legitimam portionem.

Dico secundò: legitima portio legibus hæredibus necessariis debita de iure communi nouo est hæc, vt si testator non habeat plus quam quatuor filios, debeat illis relinquere tertiam bonorum partem, si habeat plures, debeat dimidiam partem relinquere, vt constat *ex Authent. vnde si. pater. Cod. de inofficioso. testamen.* debetur autem hæc legitima à patre, atque etiam à matre descendentibus legitimis masculis, & fœminis emancipatis,& non emancipatis; In Lusitania tamen tenentur pater, &. mater relinquere duas partes bonorum pro legitimis filiorum siue vnus, siue plures sint,& solum possunt de tertio disponere libere, vt patet *ex ordinatione lib.* 4. *tit.* 82. *num.* 1. *&* *tit.* 91. *num.* 1. 691

Dico tertiò: hæc legitima portio de iure communi,& cuiuscumque Regni descendentibus debita, diuidenda est inter filios per partes æquales. Nepotes autem non succedunt viuente filio suo patre, eo tamen mortuo succedunt eius loco, non per capita, sed per stipitem, hoc est omnes illi nepotes simul in illa sola parte, quæ deberetur filio eorum patri si superstes esset. Et idem dicendum est cum proportione de pronepotibus, &c. quod si vnus filius mortuus erat sine sobole legitima, eius non habetur ratio, sed eius portio aliis accrescit. 692

Dico quartò: hæc legitima portio de iure communi ciuili debet relinqui filio vt hæredi, vt testamentum validum sit, & non sufficit si titulo donationis, vel legati relinquatur, vt constat *ex Authent. cum de appellat. cognosc.* §. *Aliud quoque capitulum.* quod etiam de iure Canonico seruandum esse, quando testamentum inter liberos conditum est, probat Molina, *d.* 175. §. *Verum de iure, &c.* 693
De iure tamen Lusitano, non est necesse quod pater in testamento legitimas filiis vt hæredibus relinquat, sed sufficit quod disponat de tertio, si enim de tertio disposuit sciens habere filios, censetur eos in aliis partibus hæredes instituere, etsi id non expresserit, vnde testamentum est validum, vt patet *ex ordinatione lib.* 4. *tit.* 82. *num.* 1. 694

Secus dicendum est, si de omnibus suis bonis disponat prætermittendo filios, & non assignando causam exhæredationis; nam tunc testamentum est nullum, quantum ad institutionem hæredis, & exhæredationem, non tamen quoad legata, iuxta quantitatem tertij, de quo pater disponere poterat, vt patet *ex eadem lege ibi. num.* 1. Quæ autem sint causæ exhæredationis, ex quibus pater potest filios legitimis suis portionibus priuare, vide quæ dixi *in* 4. *præcepto. d.* 1. *sect.* 5. *dicto* 7. Si tandem quæras quomodo de iure nostro hæc diuisio inter filios facienda sit, & quæ ad partitionem adducenda? Vide quæ dixi, *disp.* 4. *de obligatione fratrum ad inuicem. sect.* 2. *& sequentibus.* 695

SECTIO VIII.

De hæredibus ab intestato, quo ordine succedant?

SVMMARIVM.

696 *Qui dicatur mori ab intestato?*
697 *Deficientibus descendentibus succedunt ab intestato ascendentes, & quo ordine?*
698 *Deficientibus ascendentibus succedunt transuersales, & quo ordine?*
699 *Quando consanguinei intra decimum gradum præter fratres, & filios fratrum repræsentantes patrem succedunt, debent hi omnes succedere per capita, & non per stipitem.*
700 *His omnibus deficientibus succedit coniux, si non præcessit diuortium, non tamen sponsa de futuro.*
701 *Si non extent consanguinei intra decimum gradum, vel vxor succedit fiscus.*

696 DIco primò: ille dicitur ab intestato mori, qui testamentum non fecit, siue quia noluit cum posset, siue quia non potuit propter aliquam quamcumque causam, vel si testamentum fecit, illud fuit nullum, vel illud cum esset ab initio validum posteà reuocauit, vel alio modo irritum fecit; supposito, ergo quod quis mortuus est sine testamento modo dicto, primo loco ei succedunt descendentes defuncti, seruato ordine, & gradu inter illos, vt exstantibus filiis, non succedant nepotes, nisi in locum filij defuncti, non per capita, sed per stipitem, vt *supr.* diximus.

697 Dico secundò: deficientibus descendentibus, succedunt ab intestato ascendentes suo ordine, & gradu in infinitum; vt patet *ex Authentico. in successione. Cod. de suis, & legitimis hæredib. &* §. *Si igitur. & ex iure Lusitano, lib. 4. tit. 91. num. 1. & tit. 96. in principio.* Et hæc successio locum etiam habet respectu matris posthumi, vt si mortuo Petro, verbi gratia, natus est posthumus ex vxore prægnante, qui statim mortuus est; nam ei mater superstes succedit, & acquirit omnia bona patris, in quibus filius statim, ac natus fuit patri mortuo succedit, & ipse statim moriens transfert ad matrem superstitem. Econtra verò, si mater in puerperio moritur, filius tunc viuus natus ei succedit; qui si statim post matrem moriatur, transfert ad patrem omnia bona materna, *ex l. 2. & 3. Cod. de hæred. instituend.* Aduerte tamen, quod si filius moriatur, licèt mater sit eius hæres, etiam in bonis, quæ illi ex parte patris, vel aui obuenerunt, si tamen illa alteri viri nupserit, vel iam nupta sit, de iure Lusitano tantum habet vsumfructum bonorum filij in vita sua, & in morte eius, succedunt fratres filij primi mariti, quod si non sint alij superstites, etsi nepotes extent, non habet locum hæc lex; & idem quod de matre dispositum est, quoad bona filij ex parte patris, dicendum est de patre, qui secundo nupsit, qui filio, vel filiæ succedit, quoad bona ex parte matris, vt habetur *in eadem lege. libr. 4. ordinationis titulo. 91. n. 2. & 4.*

698 Dico tertiò: deficientibus ascendentibus, succedunt transuersales indifferenter, siue cognati, hoc est consanguinei ex parte patris, siue cognati, hoc est consanguinei ex parte matris, vsque ad 10. gradum inclusiue, itavt præferantur semper illi, qui in proximiori gradu sunt; vt cum communi sententia notat Molina. *d. 164. & patet ex iure nostro. lib. 4. ordinationis. tit. 96. in principio.* Aduerte tamen fratre defuncto, primo loco succedere ei fratres illius ex vtroque parente, vel eorum filij, qui patres suos repræsentant, & excludunt fratres ex vno solo parente. §. *si igitur defunctus neque.* Deficientibus tamen fratribus ex vtroque patre, & eorum filiis, fratres ex vno tantum parente excludunt omnes alios collaterales, vt *in dicto. §. Si igitur defunctus.* Secundò aduerte, quod si defuncto succedant fratres vterini, id est, ex sola matre, & fratres solum ex consanguineis, hoc est, ex solo patre, vterini præferuntur consanguineis in bonis, quæ defuncto ex parte matris obuenerunt, consanguinei verò ècontra præferuntur vterinis circa bona quæ defunctus habuit ex parte patris, in aliis verò bonis succedunt vtrique æqualiter. Molina. *d. 164.*

Dico quartò: quando alij consanguinei intra decimum gradum præter fratres, & filios fratrum repræsentantes patrem succedunt, debent succedere hi omnes per capita, & non per stipitem, modo dicto. 699 His autem omnibus deficientibus succedit coniux, si non præcessit diuortium, non tamen sponsa de futuro, nec etiam obstat diuortium præcessisse, si tempore mortis erant reconciliati; vt notauit Vasquius *cap. 4. de testament. §. 3. dub. 2. num. 62.* & patet *ex l. Lusitana. lib. 4. tit. 94.* Si verò pupillus decedat, non extantibus vllis consanguineis, succedit Tutor. *ex l. quo tutela. 74. ff. de reg. iuris.* Vasquius, *supr. num. 63.* Denique si non extent consanguinei, intra decimum gradum, nec vxor, succedit fiscus ab intestato. *l. 1. §. vltim. ff. de iure fisci.* Quando verò peregrinus in hospitali decedit, bona mobilia, quæ ibi reperiuntur distribuuntur per Episcopum in causas pias, *ex Authent. omnes peregrini. Cod. communia. de recessionib.* sed de his, & aliis; vide Vasquium, & Molinam *locis citatis.* 700 701

SECTIO IX.

De inuentario conficiendo.

SVMMARIVM.

702 *Quid sit inuentarium discribitur.*
703 *Inuentarium solemne tenetur efficere hæres coram iudice laico.*
704 *Quid si Episcopus decedat intestatus, vel Clericus instituens hæredem Clericum?*
705 *Obligatio conficiendi inuentarium, à quo die incipiat de iure Lusitano?*
706 *Ex confessione inuentarij plura resultant priuilegia, & quæ?*
707 *Hæres non conficiens inuentarium non tenetur in foro conscientiæ soluere creditoribus, & legatariis vltra vires hæreditatis.*
708 *Præter hæredes tenentur filij conficere inuentarium, sicut hæres extraneus.*
709 *Pater administrans bona filij de iure Lusitano tenetur efficere inuentarium.*
710 *Infecto inuentario potest hæres soluere creditoribus, & legatariis prout quilibet eorum primus venerit, quamuis nihil aliis creditoribus reseruetur.*
711 *In inuentario pleno debent scribi res omnes, tam*

tam mobiles, quam immobiles, quæ ad hæreditatem pertinent.

701 DIco primò : inuentarium est descriptio bonorum defuncti, quæ describenda sunt. Fuit autem introductum à Iustiniano, *in l. fin. §. sin autem, Cod. de iure deliberandi.* Est autem inuentarium duplex, alterum solemne, & cum publica authoritate factum, aliud simplex, & priuatum, quod est
703 veluti index rerum memoriæ causa. Inuentarium autem solemne tenentur efficere hæredes coram iudice laïco, nisi defunctus sit Episcopus, & decedat intestatus, vel clericus instituens hæredem cle-
704 ricum, secus si laïcum instituant hæredem. Et ratio est, quia exemptio etiam post mortem Ecclesiasticorum pertinet ad bona, quandiù non transeunt ad laïcum ; si tamen instituant laïcum hæredem, tunc bona sequuntur conditionem hæredis. Ita cum Acunhia, Marta, Molina, & aliis Fragoso, *parte 3. lib. 5. disp.* 8. §. 18. *n.* 584.

705 Dico secundò : obligatio conficiendi inuentarium de iure Lusitano, *lib. 1. ordinationis, tit.* 88. *n.* 4. incipit à die obitus ad mensem, qui terminus considerandus est à die, quo hæredes cognoverunt se esse constitutos hæredes defuncti. Fragoso, *suprà n.* 585. Est autem perficiendum inuentarium intra sexaginta dies sequentes, nisi bona defuncti alibi sint, quam vbi cœptum est inuentarium, nam tunc datur annus ad complendum illud à morte testatoris computandus. Ita cum communi sententia Fragoso, *suprà n.* 586. Debent autem ad confectionem inuentarij citari creditores, & Legatarij ; vt ei intersint, si possint citari personaliter, alias debent per proclamationem citari. *Text. in l. fin. in principio* Fragoso, *suprà n.* 588.

706 Dico tertiò : ex confectione inuentarij plura priuilegia resultant. Primum datur præsumptio, quod nisi sint alia bona, & si Legatarij aliud affirment, illis incumbit onus probandi. Secundò inuentarium intra terminum inchoatum valet, quamuis post terminum res de nouo reperta adjiciatur, quamuis fuerit in termino perfectum. Tertiò hæres non faciens inuentarium tenetur integra legata soluere, etiam vltra vires hæreditatis, text. *in Authent. sed cum testator. C. ad leg. Falcid.* secus si conficiatur inuentarium, nam tunc non tenetur vltra vires hæreditatis creditoribus, & legatariis soluere. Excipe si Ecclesia sit hæres, nam hæc etsi adeat hæreditatem non confecto inuentario non tenetur legatis, & creditoribus, nisi iuxta vires hæreditatis, vt cum Ægidio, & aliis probat Fragoso, *suprà n.* 591. Molina, *Tom. 1. tract. 2. d.* 216. Valasco *de partitionib. cap.* 8. *n.* 15. Quartò hæres durante tempore inuentarij non potest conueniri, neque à legatariis, neque à creditoribus, excepto legato pio, ita cum Rebuffo, Suar. & aliis Fragoso, *suprà n.* 589. Sexto potest conficiens inuentarium detrahere à legatis Falcidiam, si sibi non supersit quarta pars bonorum defuncti : Molina, *d.* 216. quam partem non deducet non confecto inuentario, *l. fin. §. sin autem, C. de iure deliber.*

Sextò : confecto inuentario, quamuis legatariis, seu creditoribus debeatur quantitas certa, & non res determinata in indiuiduo, seu in specie, quæ sit in rebus hæreditariis, si pecunia deficiat in hæreditate, nec sit emptor, qui res hæreditarias ea lege velit emere, vt hæres non teneatur de euictione, potest legatarios, & creditores compellere, vt accipiant res ipsas hæreditarias in solutum. Valasco, *consult.* 52. *n.* 39. Molina *suprà*, Fragoso, *suprà n.* 589. Septimò hæres confecto inuentario potest venire contra factum defuncti, quod tamen non potest efficere, non confecto inuentario, *l. cum à matre, C. de rei vindicat.* Pinellus *in l. 1. C. de bonis maternis. p.* 3. *ampliat.* 7. *n.* 81. Octauò confecto inuentario, hæres extrahit expensas funeris, & quod consumpsit in publicatione testamenti, & in confectione inuentarij, & in reliquis hæreditati necessariis. Molina, *d.* 216. *versu sextò.*

Dico quartò : hæres non conficiens inuentarium, 707
non tenetur in foro conscientiæ soluere creditoribus, vel legatariis vltra vires hæreditatis ; ratio est quia prædictæ leges fundantur in præsumptione ; ergo non obligant in conscientia, quando de veritate contrarium constat, & in foro interiori, veritas præualet, & non præsumptio, *per cap. à nobis, 2. de sent. excom.* Ita Ægidius Lusitanus *in l. 1. C. de Sacrosanct. Eccles. p.* 5. §. 1. *n.* 5. Petrus Gregor. *lib.* 46. *de iure vniuerso. p.* 3. *cap.* 3. *n.* 19. Fragoso, *suprà n.* 59. contra Molinam, *d.* 217. *concl.* 1. Lugum, *disp.* 14. *n.* 233. An autem testator possit remittere hæredi confectioné inuentarij. Respondeo posse respectu legatorum, non tamen respectu creditorum ; nam creditoribus non potest nocere testator, bene tamen legatariis : ita cum Molina Fragoso, *suprà n.* 592. An autem testator possit remittere confectionem inuentarij tutori. Respondeo affirmatiuè, *l. vltima, C. arbitrium tutelæ*, si tamen iudici videbitur expedire, potest tutorem cogere, vt faciat inuentarium, non obstante remissione testatoris. Ita cum multis Fragoso, *suprà n.* 593.

Dico quintò : præter hæredes, tenentur filij con- 708
ficere inuentarium, sicut alius hæres extraneus ; non amittit tamen filius non confecto inuentario legitimam; tenebitur tamen debita patris integra de suis bonis soluere, nisi legatarij, & creditores fateantur non reliquisse patrem, nisi ea bona, quæ hæredes affirmant. Menochius *de diuisione bonorum, lib.* 1. *cap.* 1. *n.* 12. Amittet etiam filius non conficiens inuentarium Trebellianicam. Menoch. *suprà n.* 10. Fiscus autem non tenetur efficere inuentarium, nisi hæres instituatur. Pinello, & cum aliis Fragoso, *suprà n.* 595.

Dico sextò : Pater administrans bona filij, de 709
iure Lusitano, tenetur efficere inuentarium, vt patet *ex ordinatione, lib. 1. tit.* 87. Molina, *d.* 219. de iure tamen communi, non tenetur, sed sufficit, si faciat discriptionem omnium bonorum filij, per publicum Notarium coram filio, & duobus amicis, vt eo modo defuncto patre, seu auo, facilis sit probatio, & constet post mortem illius, quæ fuerint filij, vel nepotis bona. Molina, *d.* 219. & cum multis Fragoso, *suprà n.* 596. Quod verum est, & si pater transeat ad secundas nuptias tenebitur tamen ad petitionem filiorum à iudice ex officio compelli ad scribenda bona, etiam mobilia, vt post mortem constet de bonis relictis. Et idem tenetur, efficere mater ; sed de his vide latiùs Fragosum, *suprà n.* 596.

Dico Septimò: confecto inuentario, potest hæres 710
soluere creditoribus, & legatariis, prout quilibet eorum primus venerit, quamuis nihil aliis creditoribus reseruetur. Nec alij de hoc conqueri possunt, nisi id hæres sciens alios esse creditores, & legatarios ex malitia efficeret. Valascus, *consult.* 52. *n.* 38. & cum aliis Fragoso, *suprà n.* 600. Excipe hæredes vsurarij, qui non gaudent hoc beneficio. Ita cum multis Fragoso, *suprà n.* 601.

Dico octavo : in inuentario pleno debent scribi 711
res omnes, tam mobiles, quam immobiles, quæ ad hæreditatem pertinent ; vnde scribenda etiam sun

bona

bona emphyteutica, & feudum hæreditarium, item res depositæ, & commodatæ, imò & pignus, nec non fructus, & accessiones, quæ augent ipsam hæreditatem. Hæ autem omnes res debent scribi æstimatæ ab Officialibus ciuitatis, *l. hac edictali*, §. *his illud adjungimus*, *Cod. de secund. nupt.* & patet quoad nostros ex ordinatione, *lib.* 3. *tit.* 17. sed de his & aliis, vide latiùs Valascum, *cap.* 9. 2. Fragosum, *suprà n.* 604.

SECTIO X.

Vtrum testamentum possit semper reuocari?

SVMMARIVM

712 *Testamentum per se vsque ad mortem reuocari potest & mutari.*
713 *Quomodo reuocetur testamentum?*
714 *Qui iurat se non reuocaturum testamentum, non potest absque periurio illud reuocare.*
715 *Qui iurauit non reuocaturum testamentum, licèt illicitè, validè tamen illud reuocare potest.*
716 *Si testator sub aliqua pœna promittat non reuocaturum testamentum pœna non obligat.*
717 *Si testator voto se Deo obligauit dare mille aureos pauperibus, & illos in testamento reliquit non potest sine voti violatione hoc legatum reuocare.*
718 *An ex facultate Regis possit testator testamentum irreuocabile condere?*
819 *Quando conditum est testamentum à non habente filios, si illos postea habeat testamentum, quoad hæredis institutionem nullum est.*
720 *Quid dicendum sit de legatis.*
721 *An qui in morbo fecit testamentum cum hac clausula, si hoc morbo è vita decessero, &c. si conualuerit, & nullum aliud testamentum fecerit, hoc testamentum valeat.*

712 SVppono, Testamentum per se consideratum semper vsque ad mortem reuocari posse, & mutari; testamentum namque morte testatoris confirmatur, vt ait Paulus ad Hebræos 9. & tenent communiter Doctores, & hoc verum est, etsi factum sit cum omni solemnitate, & coram Rege, dummodo secundum testamentum habeat solemnitatem à iure requisitam; aliter reuocatio primi testamenti in foro externo inualida esset, licèt in foro conscientiæ melior sententia doceat validum esse, & tuta conscientia posse hæredem in minus solemni testamento retinere hæreditatem, vt *suprà* diximus, & tenet Villalobos *in hoc casu* 2. *part. tract.* 3. *diffinit.* 22. *num.* 10. Reuocatur etiam
713 prius testamentum pro vtroque foro, quando testator illud rumpit, & lacerat, aut illud cancellat, & dilaniat, at si testamentum non in totum, sed in parte non substantiali cancelletur, sed dilanietur, pro illa sola remanet reuocatum Villalobos. *supr. num.* 14. Lugo, *d.* 25. *num.* 55. Tota igitur difficultas est, an quando testator iurat se non reuocaturum testamentum, adhuc licitè, & validè possit illud reuocare? his suppositis,
714 Dico primò: qui iurat se non reuocaturum testamentum, non potest absque periurio illud reuocare. Ratio est, quia licèt promissio non reuocandi testamentum sit legibus prohibita, & inualida; id tamen quod testator promittit, nempe non reuocare testamentum, non est ex se illicitum, nec iuramentum illud, vllo modo irritatur; ergo obligat vt seruetur. Ita cum Syluestro, Couarruuias, Vasquio, *de testam. cap.* 12. Lugo, *d.* 24. *num.* 25. contra Molinam, *de primogeniis*, *cap.* 2. *num.* 4. & alios, quos refert Molina Theologus *supra*, quod verum est, etiam stando in iure Lusitano. Nec obstat textus nostræ ordinationis, *lib.* 4. *titul.* 70. *num.* 3. *& titul.* 73. *num.* 1. nam ibi non est sermo de iuramento, non reuocandi testamentum, vt benè aduertit Molina, *disp.* 151. *num.* 20.

Dico secundò: qui iurauit se non reuocaturum testamentum licèt illicitè, validè tamen illud reuocare potest; & secundum testamentum priori est præferendum. Ratio est, quia de natura contractus testamenti est, vt sit reuocabilis; sed iuramentum non mutat naturam contractus; ergo ita cum communi sententia Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 18. *dub.* 9. *numero* 4. Lugo, *d.* 24. *numero* 36. Vnde iuramentum præteritum, hoc solum operatur, vt nisi in secundo testamento primi testamenti mentio fiat, iuramento confirmati, & ipsius iuramenti, non censeatur reuocatum primum, sed debeat secundo præferri; quia iuramentum est clausula specialissima, quæ non censetur derogata per generalem derogationem, & præsumitur testator eius iuramenti oblitus. Ita cum Molina, Lugo, *sup. n.* 36. Escobar. *lib.* 38. *Decalogi. num.* 370. 715

Dico tertiò: si testator promittat se non reuocaturum testamentum, & promittat, quod si reuocauerit, soluturum hæredi mille aureos; certum est eam pœnam non obligare, & irritam esse propter libertatem testamenti. *ex l. stipulatio hoc modo concepta.* §. *de verbor. obligat.* & tenet cum communi sententia Molina *d.* 151. *n.* 21. Si tamen adiiciatur iuramentum pœnæ solutioni, debetur pœna ratione iuramenti. Ratio est, quia illa solutio pœnæ, non est ex se mala, sed indifferens; ergo non est cur non possit à iuramento promissio illa confirmari ratione promissionis. Ita Lugo, *d.* 24. *n.* 38. Molina, *d.* 151. *n.* 22. contra Couuar. quem refert & sequitur Sanchez, *lib.* 1. *de matrim. d.* 32 *num.* 21. 716

Dico quartò: si testator voto se Deo obligauit ad relinquendum mille aureos pauperibus, & illos in testamento relinquit, non potest sine voti fractione hoc legatum reuocare. Ratio est, quia votum erat relinquendi cum effectu mille aureos pauperibus, sed si reuocauit legatum, iam non relinquit cum effectu, cum efficacia legati sumatur ex voluntate testatoris perseuerante vsque ad mortem; ergo non satisfacit voto. Ita Lugo, *de iustitia*, *d.* 25. *num.* 40. Escobar. *lib.* 38. *num.* 377. contra Sanchez, *lib.* 4. *consil. cap.* 1. *dub.* 12. 717

An autem ex facultate Regis, vel Principis supremi, possit testator irreuocabile testamentum condere, ita vt nec validè quidem reuocare possit? Respondeo affirmatiuè. Ratio est, quia id non est contra bonos mores naturales, atque adeo, secluso iure humano, non est illicitum, sed potest causa rationabilis occurere, tam ex parte illius, qui se illa libertate vult priuare, quam ex parte Principis, qui id confirmat; ergo cum Princeps supremus sit suprà omne ius ciuile, non est cur id negemus, in casu particulari, quamuis aliàs id non posset Princeps lege vniuersali pro omnibus casibus stabilire, propter inconuenientia, quæ possent bono publico inde euenire. Ita Molina, *d.* 151. *num.* 26. & cum Vasquio, & aliis, Escobar. *lib.* 38. *Decalogi. n.* 380. contra Sanchez, *libr.* 4. *consiliorum*, *cap.* 1. *dub.* 9. 718

Dico quintò: quando conditum est testamentum à non habente filios, si illos postea habeat, vel 719

si quando condidit testamentum ignorabat filios habere; testamentum quoad hæredis institutionem nullum est. An verò legata valeant? de iure com-
720 muni aliqui affirmant. Verum melior sententia docet, solum valere ea legata, quæ pater probabiliter reliquisset, si sciret se filios habere. Ita Lugo, *d.* 24. *num.* 52. & cum Molina, Sanchez, & aliis Escobar. *lib.* 38. *Decalogi. num.* 384. Verum de iure Lusitano. *lib.* 4. *tit.* 82. *num.* 3. tale testamentum etiam, quoad legata est nullum; quod verum est, etsi pater post multos filios diu superuixerit, nec prius testamentum reuocauerit, etiamsi habuisset voluntatem illud confirmandi; quia reipsa non confirmauit. Ita Sanchez, *lib.* 4. *consil. cap.* 1. *dub.* 25. *num.* 9.

721 Sed Quæres, an quando quis in morbo testamentum fecit, hac verborum forma, si hoc morbo è vita decessero, &c. si conualuerit, & nullum aliud testamentum fecerit, hoc testamentum valeat? Respondeo ad id discernendum coniecturis vtendum esse, si enim infirmus interrogatus, an vellet efficere testamentum, respondit se factum illud habere, valet, vel si videns se mori, rogatus noluit facere testamentum, & anteactum conseruauit. Secus si nullæ sint coniecturæ; nam tunc standum est verbis in testamento appositis. Molina, *d.* 151. Lugo, *d.* 241. *num.* 54. Escobar. *lib.* 38. *Decalogi. num.* 390.

SECTIO XI.

De obligationibus hæredis.

SVMMARIVM.

722 *Liberum est hæredi acceptare, vel repudiare hæreditatem.*

723 *Si hæres acceptauit hæreditatem, tenetur soluere debita realia testatoris, non tamen personalia.*

724 *Hæres qui confecit inuentarium, non tenetur ad debita defuncti, etiam in foro externo, nisi iuxta vires hæreditatis.*

725 *Hæres non solum tenetur ad debita realia defuncti, sed etiam ad legata à testatore relicta.*

726 *Hæres in foro externo habet annum ad soluenda legata profana, in foro tamen conscientiæ statim tenetur soluere, ac primum potest.*

727 *Hæres cui testator in testamento mandauit vt faciat quod ei confessor dixerit ad quid teneatur?*

728 *An si testator legatum reliquit, cuius annui deditus in pauperes expenderentur iuxta suorum hæredum placidum possit hæres totam illam quantitatem semel applicare alicui hospitali, vt ex illis redditibus ibi pauperes alantur?*

729 *Qui sine vi, vel fraude curauit aliquod testamentum mutari an teneatur ad restitutionem?*

722 Dico primò: liberum est hæredi repudiare, vel acceptare hæreditatem; conceduntúrque illi tres menses à die qua nouit, se institutum esse hædem ad deliberandum, num a velit adire hæreditatem. *l. vltim. Cod. de iure deliber.* Quod si intra tres menses non acceptauerit, deuoluitur hæreditas ad propinquiorem defuncti, debet tamen facere inuentarium coram notario, citatis creditoribus. Saa, *verbo hæreditas. num.* 34. Hæres tamen potest acceptare hæreditatem absolutè, nullo facto inuentario, vel facto inuentario, quod communiter dicitur, ad beneficium inuentarij. Villalobos. *p.* 3. *d.* 19. *diff.* 20. & 23.

Dico secundò: si hæres non acceptauit hæreditatem, ad nihil tenetur; postquam tamen eam acceptauit, tenetur ad soluenda debita realia testatoris, non tamen personalia. Ita communiter Doctores. Ratio est, quia sicut hæres succedit in iura realia, & non personalia testatoris. Ita tenetur ad debita realia, non verò personalia illius. Vnde si multi fuerint hæredes, quilibet tenetur pro rata hæreditaria ad debita defuncti, nisi aliter defunctus disposuerit. Syluester, *verbo hæreditas. quæst.* 11. Nec differri debet solutio debitorum, quando hæres est pupillus prætextu pupillaris ætatis. Syluester. *supra quæst.* 12. 723

Dico tertiò: hæres, qui confecit inuentarium, non tenetur in foro externo ad debita defuncti, nisi iuxta vires hæreditatis, qui vero non confecit inuentarium, in foro externo condemnabitur ad omnia debita, etiam vltra vires hæreditatis, ipse tamen in conscientia ad id non tenebitur, vt suprà diximus, & tenet Sanchez, *in summa, libr.* 4. *cap.* 15. *num.* 57. Diana, *parte* 2. *tractat.* 5. *resolut.* 56. 724

Dico quartò: hæres non solum tenetur ad debita realia defuncti, sed etiam ad legata ab ipso institutore relicta; quod procedit etiam de hærede instituto in testamento minus solemni; nam sufficit in foro conscientiæ vt de voluntate testatoris constet, quamuis nullus sit testis; quamuis ad id in foro exteriori non obligetur. Syluester, *verbo Hæreditas.* 3. *quæst.* 7. Si tamen hæres dubitauerit hæreditatem vltra debita non extendi, prius debet soluere debita quam legata, imò prius debet soluere vota realia, quam legata Sanchez *lib.* 4. *c.* 15. *num.* 39. & alij communiter. 725

Dico quintò: hæres in foro externo habet annum ad soluenda legata profana. *Authent. Hoc ad amplius. Cod. de fideicommiss.* In foro tamen conscientiæ statim, ac primum potest tenetur ea soluere. Ita cum aliis Sanchez, *lib.* 4. *consil... cap.* 1. *dub.* 53. *num.* 6. Lugo, *d.* 24. *num.* 296. Quod si hæres, nec per annum soluerit à die minitionis factæ ab Episcopo, poterit priuari hæreditate, si est hæres extraneus, etiam si sit filius, salua ei legitima, per authent. ad hoc amplius. Valerus, *verbo Legatum. diff.* 1. *num.* 2. 726

Dico sextò: hæres, cui testator mandauit in testamento, vt faciat quod dictum sibi fuerit à confessario, tenetur facere quantum verisimile est, testatorem confessario mandasse; talis enim præsumitur rationalis voluntas testatoris. Bonacina. *d.* 3. *de contract. quæst. vltima part. vltim. num.* 5. Quod si testator expressit voluntatem suam in schedula manu sua scripta, quam tradidit confessario, tenetur omnia scripta soluere, præsertim si contenta in illa pertineant ad pias causas, in quibus non requiritur iuris solemnitas. Bonacina. *supr. num.* 6. *quæstione* 1. *part.* 3. *num.* 17. Si tamen dubitetur, quid testator mandauerit, tunc id faciendum, quod verosimiliter creditur testatorem voluisse, vt si mandauit dare Canonicis legatum mille aureorum pro celebratione Missarum, & dubitetur, an distribuendum sit in Missas manuales, vel conuertendum in annuos redditus ad Missam perpetuam, & anniuersaria, intelligendum est voluisse fieri in perpetuum, cum hoc cedat in maiorem defuncti vtilitatem, nisi aliud ex coniecturis de mente testatoris colligatur, vt colligitur ex 727

ex legato principis, vel alterius valde diuitis, cum diuites soleant magnam quantitatem pecuniæ legare pro missis statim dicendis. Ita cum aliis Bonacina. *supra num. 6.*

728 An autem, si testator legatum reliquit, cuius annui redditus in pauperes expéderentur, iuxta suorum hæredum placitum, possit hæres totam illam quantitatem semel applicare alicui hospitali, vt ex illis redditibus ibi pauperes curentur? Respondeo affirmatiuè, quia anticipatio temporis à testatore præfixi, quando id non cedit in tertij præiudicium, sed solum ipsius eligentis, vel præuenientis fieri potest, sed hoc legatum distribuitur inter pauperes in hospitali, ergo cum solum præiudicetur ipsis hæredibus, à quibus auferetur libertas eligendi pauperes, ipsi id poterunt, si velint efficere. Ita Sanchez, *lib. 4. consil. cap. 2. dub. 12.* Molina, *d. 249.* Lugo, *d. 24. num. 218.* Excipe, si pauperum electio ad patronos sequentes pertineret; nam tunc non posset hæres præsens applicare legatum illud in perpetuum hospitali, quia hoc esset in præiudicium patroni sequentis. Escobar. *libr. 38. Decalogi. num. 464.*

729 Dico septimò: qui sine vi, vel fraude curauit aliquod testamentum iam factum mutari, & se instituit hæredem, vel aliquid sibi, vel amicis reliquit, non tenetur ad restitutionem, etsi id faciat ex odio erga alterum. Ita cum aliis Diana, *part. 3. tract. 6. resol. 33.* Secus dicendum est, si vi, vel fraude impediuit, ne quis hæres institueretur. Qui tamen precibus, vel blanditiis, & muneribus impedit, ne quis hæres instituatur, non tenetur ad restitutionem. Lessius, & alij, quos refert, & sequitur Diana, *supr. resol. 33.*

SECTIO XII.

Quid & quotuplex sit legatum?

SVMMARIVM.

730 *Quid sit legatum describitur.*
731 *Quis possit legare explicatur.*
732 *Legatum aliud est ad causas pias, aliud ad profanas.*
733 *Quid sit legatum ad causas pias?*
734 *Quid sit legatum profanum?*
735 *Ex legatis piis non potest detrahi Falcidia, nec Trebellianica.*
736 *Papa potest legata pia in aliud commutare sine causa ex parte rei, non tamen ex parte Papæ.*
737 *Quid dicendum sit de ordinario.*
738 *Legatum aliud est absolutum, aliud conditionatum, & quid vtrumque sit?*
739 *Legatum etiam pium est in dubio strictè, & secundum minus interpretandum, nisi aliud ex circunstantiis colligatur.*

730 Dico primò: legatum est donatio quædam à testatore relicta ab hærede præstanda: Ita communiter Doctores. Relinquuntur autem legata non solum in testamento, sed etiam in codicillis, vnde qui potest testari, & codicillare, potest legare, & relinquere fideicommissum, & qui non potest testari, nec codicillare, non potest legare, *l. sciendum.*
731 Imò legatum potest relinqui nutu à testatore, vt si interrogatus, an relinquat equum Petro, & ipse capite annuat, vel alio quouis signo. Debetur autem legatum post mortem testatoris, & post aditam hæreditatem. Fit verò legatum communiter his verbis, *lego, do, dare iubeo, volo,* & aliis, de quibus Syluester *verbo Legatum 1. quæst. 1.*

Dico secundò: legatum aliud est ad causas pias, 732
aliud ad profanas: legatum ad causas pias, est quid- 733
quid relinquitur pro Dei, vel Sanctorum honore, pro salute animæ, pro miserabilibus personis, pro pupillis, & viduis, & perigrinis, pauperibus, pro Ecclesiis, aut aliis locis piis, vt hospitalia, conuentus, quod relinquitur ad custodiam ciuitatis, ad refectionem pontium, viarum, murorum, &c. si necessitas vrgeat, quod relinquitur pro Ecclesiæ ornamentis, luminaribus, fabrica, & aliis ad Diuinum officium pertinentibus, quod relinquitur pro liberandis captiuis, pro maritandis puellis, pro alimentis egentium, pro consanguineis pauperibus ob paupertatem, secus si solum relin- 734
quatur ad dotandas orphanas consanguineas, quia censetur præualere affectus sanguinis. Lugo. *d. 24. num. 237.* & cum communi sententia Barbosa, *libr. 3. de iure vniuerso. cap. 27. num. 2. vsque 21.* Legatum profanum est, quod ad pias causas modo dicto non est relictum.

Dico tertiò: è legatis piis non potest detrahi 735
Falcidia, nec Trebellianica, id est, quarta bonorum pars; Potest autem Papa hæc legata pia in aliud commutare sine causa ex parte rei, non verò ex parte Papæ. Ordinarius verò poterit, si adsit 736
causa ex parte ipsius, & legati. Barbosa. *de potestate Episcopi, allegat. 83. & dicto. cap. 27. à n. 46.* Princeps verò non cognoscens Superiorem potest 737
commutare legatum profanum in aliud profanum, vel in pium vsum conuertere. Saa, *verbo legatum.* Tandem aduerte, non solum ordinarium, sed etiam iudicem sæcularem posse esse executorem legati pij, & vltimarum voluntatum, ita vt in his detur locus præuentioni. Barbosa, *de iure vniuerso. cap. 27. num. 22. 23. & 24.*

Dico quartò: legatum aliud est absolutum, aliud 738
conditionatum; absolutum est, cum quis sine conditione alicui legat centum; conditionatum est quando legatur aliqua conditione, vt si caste vixerit, si nupserit, &c. Legata conditionalia non valent non adimpleta conditione honesta, & possibili culpa legatarij quia non seruatur intentio legantis. Conditio turpis, vel impossibilis habetur pro non adiecta, & sic valet legatum, etiam sine illius impletione. Syluester, *verbo legatum. 2. num. 3. & 4.*

Dico quintò: legatum, etiam pium in dubio 739
est strictè, & secundum minus interpretandum, nisi aliud ex circunstantiis colligatur de mente testatoris; vnde si quis legauit calicem Ecclesiæ, sufficit si hæres tradat argenteum, quia præsumitur testatorem voluisse grauare hæredem quam minus possibile esset, *l. vnum ex famil. §. Si rem. ff. de legat.* Hinc fit quod si testator præcipiat construere oratorium tali forma assignata, tanta pecuniæ summa, si hæres illud facit minori summa, non tenetur residuum restituere; talis namque pecunia censetur designata demonstratiuè, & non taxatiuè; Excipe si tantam pecuniam assignauit ad exonerandam conscientiam. Couarruuias, quem refert, & sequitur Vasquius, *de testamentis. cap. 8. §. 5. dub. 1.*

SECTIO XIII.

Quomodo mens testatoris in legatis interpretanda sit?

SUMMARIUM.

740 *Legatum relictum pauperibus, vel monasterio, quibus pauperibus, vel monasterio tradendum sit?*

741 *Si testator committat hæredi facultatem eligendi pauperes, vel monasterium non tenetur eligere pauperiores, sufficit si pauperes sint, etsi sint religiosi mendicantes.*

742 *Legatum relictum Canonicis, quomodo sit interpretandum?*

743 *Legans triticum quod domi habet, si illud consumpsit ad nihil tenetur hæres.*

744 *Legatum relictum consanguineis pauperibus, quos executor elegerit tradendum est pauperibus, quos executor elegit.*

745 *Legato principali, censetur legatum accessorium.*

746 *Quid si accessorium non extet?*

747 *Quid si demonstratio sit falsa circa personam?*

748 *Quid si testator iubeat fieri ædificium instar alterius, quod nominauit, cum tamen tale ædificium non sit?*

749 *Fructus rei legatæ, cui competant?*

750 *Legatum relictum puellæ, vel Petro pauperi, si sit pro anima testatoris, vel causa pietatis, etsi puella, vel Petrus sit mortuus validum est legatum, & dandum est alteri puellæ, vel pauperi.*

751 *Quid si pauper mortuus est executore in mora existente?*

752 *Legatum relictum pro liberatione incarceratorum quolibet anno potest expendi in impediendo ne quis in carcerem detrudatur.*

753 *Legatum pro Virgine maritanda non patitur commutationem cum alio pio opere.*

754 *Si pater relinquat filio legatum ea conditione, quod si Religiosus fiat illud filia obtineat per ingressum religionis amittit filius legatum, & acquiritur filia.*

740 Dico primò: legatum relictum pauperibus, vel Monasterio; tradendum est pauperibus, & Monasterio illius loci, in quo testator habet domicilium, nisi testator reliquerit hæredi potestatem eligendi pauperes, vel Monasterium, præsumitur namque testatorem habuisse maiorem affectum ad talem locum, *l. si quis ad declinand. §. vbi autem. Cod. de Episcop. & Cleric.* Sanchez, *libr. 4. consil. part. 2. cap. 1. dub. 60. num. 2. & 3.* Bonacina, *d. 3. de contractat. quæst. vltima. part. vltim. num. 9.* Si tamen in eodem loco sint plures pauperes, vel Ecclesiæ, tribuendum est legatum pauperioribus. Mantica *de coniecturis vltim. volunt. lib. 8. tit. 5. num. 6.*

741 Dico secundò: si testator committat hæredi facultatem eligendi pauperes, vel monasterium, non tenetur eligere pauperiores, sed sufficit si pauperes quoscunque, etiamsi religiosi mendicantes sint eligat, at si aliquis esset in extrema necessitate, esset ex charitate præferendus. Sanchez *sup. n. 5.* Mantica *suprà num. 6.* Diana *p. 1. tract. 1. miscellan. resol. 8.* Non poterit tamen seipsum eligere, vel filios suos, nisi graui premantur ægestate. Bonacina, *supr. n. 9.* Mantica, *sup. n. 9.* Sanchez, *supr. cap. 4. dub. 68. num. 5.* Dicitur autem pauper persona, quæ non potest commodè, & honestè viuere secundum suam conditionem, & qui egent opportunis ad decentiam status; vnde his possunt distribui legata in pauperes relicta. Diana, *p. 1. tract. 1. miscellan. resol. 8.* Fillincius *tom. 2. tractat. 32. cap. 4. num. 95.*

Dico tertiò: Legatum relictum Canonicis, non censetur relictum Ecclesiæ, nec singulis Canonicis, sed collegio Canonicorum; vnde diuidendum est secundum diuersitatem graduum, prout solet distributio fieri in ea Ecclesia. Secus dicendum est quando relinquitur singulis Canonicis; nam tunc est diuidendum æqualiter inter Canonicos; Relictum autem alicui Canonico illi soli debetur. Ita cum aliis Bonacina *supr. num. 10.* Mantica, *sup. lib. 8. tit. 6. num. 22.* 742

Dico quartò: Legans triticum, quod domi habebat, si illud consumpsit ad nihil tenetur hæres; Legatum namque cessat extincta re legata. Si tamen aliud loco illius substituit, illud cum suo augmento debetur. Et idem dicendum est, si testator postquam legauit triticum, quod in tali domo habebat, ei aliud nouum auxit; totum enim augmentum legatario debetur. Secus si inscio testatore facta fuit additio; nam tunc tantum debetur legatario, quod erat tempore testamenti. Ita cum Molina, Vasquio, Bonacina, *suprà num. 11.* Econtra verò si quis legauit centum, quæ in tali arca habebat, si tantum inueniantur 50. ad id tantum tenetur hæres legatario. Sanchez *in consil. lib. 4. cap. 2. dub. 7.* 743

Dico quintò: Legatum relictum consanguineis pauperibus, quos executor elegerit, tradendum est illi, quem executor elegerit, nec est necesse quod eligat propinquiorem, vel pauperiorem, sufficit si eligat consanguineum pauperem, si tamen nullum eligat, diuidendum est inter consanguineos. Ita cum Lopez, Mantica, & aliis, Sanchez, *in consiliis, p. 2. lib. 4. cap. 1. dub. 12. n. 15.* Secus dicendum est, quando non esset data electio, sed relinqueretur legatum consanguineis, vel pauperibus; nam tunc distribuendum est inter magis coniunctos, & inter pauperiores. Et idem dicendum est quando non data electione, relinquitur aliquid diuidendum inter Clericos pauperes; nam tunc Sacerdotes pauperiores aliis non Sacerdotibus præferendi sunt. Secus quando data est electio executori; nam tunc potest eligere clericum primæ tonsuræ pauperem. Ita cum aliis, Sanchez *supr. dub. 62. num. 4.* 744

Dico sextò, legato principali, censetur legatum accessorium; vnde legata domo censetur legatum viridarium illi annexum; & legata veste, censentur legata ornamenta aurea, vel argentea ipsarum vestium, & legato lecto, censentur legata ornamenta illius. Ita cum Saa, Syluestro, Couarruuias, Bonacina, *supr. p. vltim. num. 13.* Sed quid si accessorium non extet; vt si legetur equus cum suis ornamentis, & equus non habeat ornamenta? Respondeo equum adhuc deberi, quia ornamenta non ponuntur taxatiue, sed accessorie, & argumentatiue, secus dicendum est, quando ornamenta ponuntur taxatiue, vt si dicat testator, relinquo Petro equum, qui habet tale ornamentum; nam tunc, si non detur equus habens tale ornamentum, non debetur legatum. Et idem dicendum est de legato relicto cum falsa demonstratione loci; nam si legatum, & demonstratio contineatur in eadem oratione, censetur, demonstratio apposita taxatiue, vt si quis dicat, lego Petro centum ex 745 746

ex fructibus talis fundi: nam tunc, si decem ex fundo non colligantur, non tenetur hæres aliunde compensare, sed solum tenetur tradere id, quod ex tali fundo percipitur; si tamen legatum, & demonstratio contineatur in duplici oratione, vt lego Petro centum, quæ volo solui ei ex fructibus talis fundi, tunc domonstratio apponitur demonstratiue, quo casu centum soluenda sunt Petro, & si tot ex fructu non colligantur. Ita cum Sanchez, & aliis, Lugo, *d.* 24.*num.*222.*&* 226. Bonacina, *supra num.*12.*&* 14.

747 Sed quid, si demonstratio sit falsa circa personam, vt si dicat, lego. 100. Petro, qui est meus vicinus? Respondeo, quod si constet non errasse circa Petrum, sed solum circa qualitatem, non vitiari legatum, nisi qualitas demonstrata fuisset causa legandi, vt si diceret, lego Petro filio meo, vel consanguineo; præsumitur namque testator solum ad qualitatem attendere, quæ si non detur, corruit legatum: Molina, *d.* 111. Lugo: *suprà, d.*24.*num.*257. Et idem dicendum est quando testator errauit etiam in persona, vt si putauit esse suum fratrem, quem sedentem iuxta se habebat, cum tamen non esset, sed alius ei similis, & diceret, lego huic meo fratri centum, cum tamen ille nō sit suus: frater nam tunc corruit legatum, tum respectu istius, designati à testatore, cum sit error in substantia, tum respectu proprij fratris, cum de facto eum non designauerit, & intentio nominandi non sufficit ad institutionis valorem, secus si alio sufficienti signo demonstraret proprium fratrem. Lugo, *suprà num.*258.

748 Sed quid, si testator iubeat fieri ædificium instar alterius, quod nominat, cum tamen tale ædificium non sit? Respondeo, tunc faciendum esse ædificium arbitrio boni viri, vt voluntas testatoris impleatur. Ita cum Molina, Bonacina, Palao, & aliis Lugo, *d.*24.*n.*256. Sed quid si testor leget rē indeterminatam? Respondeo quod si leget rem in genere, vt lego aliquid, vel aliquod animal Petro, inutile esse legatū, si tamen legauit rem in specie infima, vt si diceret, relinquo vnum equum Petro, tunc si testator vnum tantum habet, hic debetur, vel alius æque bonus, si plures habeat, potest legatarius eligere vnū ex illis, non tamen optimum, sed mediocrem. Ita cum multis Molina, *d.*198 *num.*2. Excipe, si sit legatum pium: nam tunc debetur de meliori. Diana, *p.*3 *tract.*6 *resol.* 29. Et idem dicendum est, & si legatum non sit pium, si testator tantum habet duas res illius speciei, v.g. duos equos: nam tunc potest legatarius meliorem eligere. Molina, *suprà num.*3. Excipe, nisi executio de re indeterminata committatur hæredi, vt etsi dicat, dabitur Petro vnus equus: nam tunc electio pertinet ad hæredem. Molina, *suprà num.*4.

749 Dico septimò: fructus rei legatæ, si legatum consistit in re particuali debetur legatario à die mortis testatoris, & si hæres differat adire hæreditatem, quia aditio hæreditatis retrotrahitur, quoad hunc effectum ad diem mortis, *l. si tibi homo* §. *cum seruus ff. de legatis* 1. limita tamen, nisi testator legauerit rem simul cum fructibus, & emolumentis: nam tunc debentur fructus percepti viuente testatore, *l. Lucius* 1. *ff. de legatis* 1. Quod si legatum consistat in re generica, fructus non debentur, nisi à tempore moræ, *l. fin. C. de vsuris, & fructibus legator.* Bocina, *suprà p. vltimo num.*16. Quando autem accrescit legatum, viuente legante, accrescit legatario, vt legato grege, pecudes natæ, & fundo legato, addita pars, vel ædificium, acquisitum ex legato ante aditam hæreditatem non ei accrescit, vt lucrum ex pecunia, vel ex equo. Sanchez, *lib.*4.*p.*2.*in consiliis dub.*16.*cap.*2. vide etiam Lugum, *d.*24.*num.*239.

750 Dico octauo: legatum relictum alicui puellæ, vel Petro pauperi, si factum sit pro anima testatoris, vel causa pietatis, & si puella, vel Petrus sit mortuus, validum est legatum, & dandum est alteri puellæ, vel pauperi, siquidem subsistit pietas, quæ fuit causa legati. Secus si relictum fuit Petro in bonum ipsius Petri: nam tunc extincto Petro, cessat legatum; quod si dubitetur an causa pietatis, vel in bonum ipsius Petri relictum fuerit, præsumendum est fuisse causa pietatis, nisi forte pauper designatus fuerit consanguineus: nam tunc videtur præualere affectus sanguinis. Ita cum Mantica, Couar. Sanc. & aliis Bonacina, *d.*3. *de contract. quæst. vltima p. vlt. n.*17.

Aduerte tamen, quod si pauper mortuus est, executore in mora existente, tenere soluere legatum hæredibus pauperis: nam pauper habebat ius ad legatum à morte defuncti, & hæres succedit in iure pauperis. Hinc fit, quod si quis relinquat legatum Dino Antonio, existenti in tali loco, & si ibi non existat, deberi legatum Ecclesiæ parochiali defuncti; quod si haberet duas parochias, debetur illi, è qua recipit sacramenta. Et idem dicendum est, quando aliquis legauit aliquam rem Ecclesiæ Sanctæ Mariæ, & dantur plures istius nominis, legatum dandum est parochiali, si hoc nomine vocetur, vel pauperiori, quæ sic nominatur. Barbosa, *de iure vniuerso lib.*3. *cap.*27. *à num.*90. Sanchez, *suprà, dub.*9. 751

Dico nonò: legatum relictum pro liberatione incarceratorum quolibet anno, potest expendi in impediendo, ne quis in carcerem detrudatur, quia certum est proxime detrudendum, si legato non subueniatur. Sanchez, *suprà dub.* 9. Item legatum pro maritandis puellis pauperibus, potest etiam dari pro maritandis viduis pauperibus. Syluester, & alij, quos refert, Sanchez. *Lib.* 7. *de matrim. d.* 41. *n.* 54. Fragoso, *p.* 3. *lib.* 5. *d.* 8. §. 11. *n.* 3. 31. contra alios, quos refert, & sequitur, Sanchez, *suprà, n.* 54. Et legatum pro dotandis puellis, potest etiam dari nuptis, sine dote, vel cum exigua; secùs si factum esset pro Virginibus. Diana, *p.* 3. *tract.* 6. *resol.* 29. Item legatum pro fabrica templi, potest expendi pro Ornamentis, & aliis diuino cultui necessariis. Et legatum distribuendum quotannis, potest totum simul dari alicui Hospitali. v. gr. vel Monasterio. Item legatum dandum naturalibus alicujus loci, potest dari his, qui ibi decennio habitarunt, licet aliunde sint oriundi, nisi constet de animo non manendi ibi perpetuo. Ita cum Sanchez, Diana, *p.*4. *tract.*4. *resol.*140. 752

Dico decimò: legatum pro virgine maritanda, non patitur commutationem cum alio pio opere, legatum vero alicui puellæ nominatim relictum, pro ea maritanda, illam sequitur si ingrediatur religionem, non tamen si legatum est in genere pro virginibus maritandis potest illud consequi, si ingrediatur religionem, vt cum multis late probat Fragoso, *p.*3. *lib.*5. *d.*8. §. 11. *num.*333. Lugo, *d.*24. *num.*294. Et legatum pro virginibus orphanis maritandis, potest dari habentibus parentes pauperes, & inutiles, nisi concurrant virgines vere parentibus orbatæ. Et legati relictum viduis potest dari habentibus maritos inutiles. Et legatū pro puellis maritandis, potest dari puellis expositis quæ parentes suos ignorant. Et vt quis dicatur orphanus, vt tale legatum consequatur, sufficit si solo Patre careat, & si habeat matrem. Legatum vera relictum pro virginibus maritandis, potest retineri ab ea, quæ habetur virgo, licet sit corrupta. Et legatum relictum pro dotandis puellis, debetur puellis nuptis, sine dote vel cum tenui dote, quia causa pietatis adhuc durat. Ita cum multis, Diana, *p.*2. *tract.*16. *resol.*50. *&* *p.*4. *tract.*4. *resol.*104. *&* 164. 753

754 Dico vndecimò: si Pater relinquat filio legatum certæ summæ, ea lege, quod si religiosus fiat, illud filia obtineat, per ingressum religionis amittit filius legatum, & acquiritur filiæ, nisi constet Patrem, id fecisse ad arcendum filium à religione. Ratio est, quia intentio Patris tantum fuit, quia filij in sæculo viuentes magis indigent diuitiis, quam religiosi. Ita cum Couar. Molina, Fragoso, *suprà num.* 332. contra Felinum, Bartolum, & alios. Item vidua, cui relictum est legatum si honeste viuat illud amittit, si frequenter fornicetur; secus si caste secundo nubat. Ita cum Syluestro, & aliis, Bonacina, *suprà punct. vltimo num.* 22. Imò probabile est non amittere tale legatum, si semel tantum fornicata sit, vel amplexus, & oscula impudica passa. Sanchez, *lib.* 7. *de matrim. d.* 91. *num.* 31. 36. *&* 40. Item relictum vxori quandiu vitam vidualem duxerit, non amittitur per ingressum religionis. Sanchez, *suprà num.* 46. sed de his, & aliis vide latius Sanchez, *loco citato*, Fragoso, *p.* 3. *lib.* 5. *d.* 8. §. 1. *per totum.*

SECTIO XIV.

Quinam ordo seruandus sit in legatis soluendis?

SVMMARIVM.

755 *Legata soluenda sunt pro rata, quando bona pro omnibus non sufficiunt.*
756 *Quid si testator rem determinatam pluribus seorsim in eodem testamento reliquit?*
757 *Quid quando duo homines sunt eiusdem nominis, & non constat, cuinam ex illis relictum sit legatum?*
758 *An in hoc casu hæres possit eligere vnum ex illis?*

755 Dico primò: legata soluenda sunt pro rata, quando bona pro omnibus non sufficiunt. Et ratio est, quia par videtur omnium ratio, & ius: ergo in his soluendis non est locus gratificationi; quod procedit etiam in legatis piis, & quamvis vni legata sit res certa in indiuiduo, vt si legatus fuerit fundus. Ita cum aliis Diana, *p.* 2. *tract.* 5. *resol.* 50. Sanchez, *in summa, lib.* 4. *cap.* 15. *num.* 40.

756 Dico secundò: si testator eandem rem determinatam pluribus seorsim in eodem testamento reliquit, si constet de voluntate testatoris, illi standum est. Vnde si per constitutionem secundi legati voluit reuocare primum, censetur reuocatum, si voluit vt secundo legatario daretur rei æstimatio, absque dubio ei tradenda est. In casu tamen, quod dubitetur, & non constet de intentione testatoris, tunc diuidendum est inter legatarios legatum, quia non censetur in eadem scriptura testatorem velle mutare, aut reuocare legatum, nisi id declaret. Ita Lugo, *d.* 24. *num.* 277.

757 Dico tertiò: quando duo homines sunt eiusdem nominis, si ex coniecturis, & circunstantiis constare non possit, cuinam eorum legatum relictum sit, tenetur hæres in foro conscientiæ illud legatum inter eos diuidere, si in id consentiant; censentur autem semper consentire, ne legatum hæredi acquiratur. Ita cum communi sententia Diana, *p.* 2. *tract.* 3. *resol.* 58. Imò & in foro externo debet tale legatum inter eos duos diuidi: nam cum certum sit ad vnum illorum certò pertinere, consentientibus ambobus, vt diuidatur, ei cui certo erat relictum transfert dimidium in alterum, & ambo habent certum ius illius. Ita Lugo, *d.* 24. *num.* 250. Escobar, *lib.* 38. *Decalog. num.* 458.

An autem in hoc casu possit hæres eligere vnum 758 ex illis, qui habent idem nomen. Respondeo negatiue, quia quando neuter probat de se, & non de alio testatorem esse locutum, non habet hæres fundamentum probabile, vt huic soli totum legatum impertiat. Lugo, *suprà n.* 251. Escobar. *suprà n.* 46. An autem possit executor dare legatum vni tantum pauperi, quod testator iussit distribui inter pauperes? Respondeo negatiue, nam cum res pluribus sit debita, non potest testatoris executor eam vni explicare. Ita cum aliis, Sanchez, *in consiliis, lib.* 4. *cap.* 1. *dub.* 60. *n.* 7.

SECTIO XV.

Quibus modis cesset legatum?

SVMMARIVM.

759 *Legatum cessat primo, si legatarius præmoriatur leganti.*
760 *Secundo cessat legatum, si legatarius post legatum factum ingratitudinem notabilem habeat cum testatore, & qualis requiratur?*
761 *Cessat tertio legatum, si testator legauit rem alienam putans esse suam.*

Dico primò: legatum cessat primò, si legata- 759 rius præmoriatur leganti, & hunc accrescit hæredibus, si tamen moriatur post testatoris mortem, etiam hæreditate non adita, debetur hæredibus legatarij. Syluester, *verbo legatum* 1. *quæst.* 8. Secundò legatum factum intuitu personæ, ea deficiente expirat modo dicto; secus si factum sit intuitu animæ: nam tunc distribuendum est in aliud opus pium. Syluester, *suprà, quæst.* 10. Tertiò legatum conditionale expirat, si purificetur conditio antequam firmetur legatum morte testatoris, vt si relinquatur maritandæ, & ipsa nupsit ante ipsius mortem, nisi aliud constet de mente testatoris. Syluester, *suprà, quæst.* 10. Genuensis *in pract. Ecclesiast. quæst.* 538. *num.* 4.

Dico secundò: legatum cessat ante iudicis sen- 760 tentiam, si legatarius post legatum factum ingratitudinem notabilem habeat cum testatore, vt si illum occidat, vel percutiat, aut iniuriis afficiat, aut si graues inimicitias habeat cum illo, etiamsi ortæ sint culpa testatoris, nisi posteà cum illo expresse, vel tacite se reconciliauerit. Sanchez, *in consil. p.* 2. *lib.* 4. *cap.* 1. *dub.* 36. *n.* 7. Et hoc procedit, etsi testator inimicitiæ conscius habuerit tempus reuocandi, fueritque codicillum, nec in eo reuocauerit, adhuc enim censetur reuocatum. Sanchez, *suprà num.* 12.

Dicò tertiò: cessat legatum, si testator legauit rem 761 alienam, putans esse suam; præsumitur enim rem non legaturum, si sciret esse alienam; quod verum est, etsi legatum fuerit pium. Ita cum Molina, Lugo, *d.* 24. *n.* 226. secus dicendum est, si testator sciebat rem esse alienam, quam scientiam legatarius probare debet, nam tunc hæres debet eam emere, vel si id non potest, æstimationem dare legatario. Lugo, *suprà num.* 226. vbi plura de his, & aliis concernentibus ad legata, quæ breuitatis causa omitto.

SECTIO

SECTIO XVI.

De his quæ pertinent ad executores testamentorum.

SVMMARIVM.

762 *Omnes tam Ecclesiastici, quam laïci possunt esse executores testamentorum, imò & clericus, & laïcus simul.*

763 *Religiosus non potest sumere munus executoris testamenti, nisi de prælati licentia, & cuius prælati debeat esse licentia.*

764 *Executor testamenti non potest hoc munus transferre in alium.*

765 *Quando testator non nominauit executorem testamenti, cui competat hoc munus?*

766 *Quid si quando executores nominauit nullus eorum hoc munus acceptauit?*

767 *Executor vniuersalis potest vendere bona testatoris ad exequenda legata.*

767 *Quid dicendum de executore particulari?*

769 *An executor possit inuito hærede soluere legata, & creditoribus defuncti?*

770 *Executores tenentur reddere rationem iudici sæculari, siue Ecclesiastico.*

771 *Intra quod tempus teneatur executor exequi testamentum?*

772 *An possit testator prohibere ne executio deuoluatur ad Episcopum?*

762 DIco primò: omnes tam laïci, quam Ecclesiastici, possunt esse executores testamentorum. Imò clericus, & laïcus simul; potest etiam fœmina esse executrix testamenti. Et licet mater transeat ad secundas nuptias, amittatque tutelm filiorum, non amittit tamen munus executricis testamenti primi viri. Quando tamen aliquis suos fratres executores nominauit, intelligendi sunt masculi, & non fœminæ, nisi tantum sit masculus, & fœmina: nam tunc etiam fœmina intelligitur. Impubes executor esse non potest bene tamen minor 17. anno complexo. Ita Sanchez, *lib.4. consil. cap.1. dub.40. num.1.* Molina, *1. tom. dub.247.* Vasquius, *cap. 9. de testamentis §.3. dub.1.*

763 Dico secundò: religiosus non potest suscipere munus executoris testamenti, nisi de prælati sui licentia, prælatus autem concedens licentiam de iure communi debet esse immediatus, & sufficit prælati etiam immediati licentia tacita; hanc tamen licentiam potest prælatus reuocare, re integra, non tamen re cepta: nam tunc posset à quibus interest cogi, vt licentiam datam non reuocet, Sanchez, *in Decalog. cap. 11. num. 11.* dixit de iure communi: nam de iure speciali videnda sunt vniuscuiusque instituta, nostri namque ex sola generalis licentia possunt hoc munus obire vt patet, *ex lege nostra 3. p. cap.4. num.5.* si tamen de sola licentia prælati conuentualis acceptent, non peccant mortaliter, sed tantum incurrunt pœnam nostræ legis. Lugo, *d.24. num.326.* Aduerte tamen religiosos hoc munus exercentes, teneri reddere rationem susceptæ executionis ordinariis locorum. Sanchez, *suprà num. 22.* denique si religiosus absque prælati saltem in mediati licentia hoc munus acceptet, licet peccet mortaliter, vt tenet Sanchez, *suprà cap.11. num.18.* valide tamen id facit, quia prohibitio solum facit, quod actus sit illicitus, non tamen nullus. Ita cum Sanchez, Lugo, *suprà num.327.* fratres tamen minores etiam de licentia prælati non possunt licite hoc munus exercere, *ex clement. exiui. §. proinde cum vir sanctus.*

Dico tertiò: executor testamenti non potest hoc munus transmittere in alium, quia est electa in executore industria personæ. Excipe si aliquod negotium particulare alibi faciendum sit: nam tunc potest ab eo alteri committi. Secundò quando eligitur in executore aliqua dignitas, vt Episcopus, Vlisiponensis, qui alias non erat propinquus testatoris, quia tunc cum dignitate transit hoc munus ad successorem, Sanchez, *lib.4. consil. cap.1. dub.2. num.5.* An autem executor nominatus cogi possit ad hoc munus acceptandum? Respondeo negatiue. Molina, *d.248.* Sanchez, *lib.1. consil. dub.42.* Peccabit tamen executor contra charitatem, si id non acceptet, quando alias proximus pateretur, & ipse posset tale munus commode obire; non acceptans tamen omittit præmium, & legatum à testatore ob id relictum, non tamen alia legata, quæ alias testator relinqueret, & si sciret ipsum non fore acceptandum hoc munus, præmium autem relictum cedit aliis testamentariis nominatis acceptantibus, *arg. legis vinea §. vbi autem C. de caducis tollendis.* 764

Dico quartò: quando testator non nominauit executorem testamenti, competit hoc munus, etiam quoad legata pia hæredi à testatore relicto Molina, *d.247.* Vasquius, *de testam. cap.9. dub.4.* Excipe legatum in redemptionem captiuorum: nam hoc pertinet ad Episcopum, *authent. de Ecclesiast. tit. §. si quis ædificat. §. pro redempt.* Et hoc etsi testator expresse prohibuerit, ne Episcopus se ingerat. Quando vero executores nominauit, si nullus eorum acceptauit de voluitur executio testamenti ad Episcopum. Et idem est quando nominati iure, vel absentia impediuntur, & tunc potest Episcopus hoc munus aliis delegare, quia pertinet ad ipsum tanquam ad iudicem ordinarium. Sanchez, *lib.4. consil. dub.42. & 43.* Quomodo autem testatores debeant exequi testamenta. Vide, *ibi dub.44.* 765 766

Dico quintò: executor vniuersalis, hoc est, qui nullo instituto hærede fuit nominatus ad distribuenda bona in salutem animæ defuncti, potest vendere bona testatoris ad exequenda legata, quia retatur quasi hæres, *l. si quis ad declinand. C. de Episcopis, clreic.* Executor tamen particulari, hoc est, qui instituto alio hærede nominatur ad exequendum testamentum, non potest vendere bona propria authoritate, & si vendat, venditio est nulla. Excipe nisi testator id ei concedat in testamento; in hoc casu tamen debet prius vendere mobilia, postea iura, & actiones, postea immobilia, *l. à diuo §. in venditione ff. de re indicata.* debet etiam vendere bona fide, & debito pretio, & sub hasta. Potest tamen hæres impedire executionem ne vendat, offerendo pecuniam ad legata soluenda, vel dando fideiussores, vel offerendo rem aliam vendendam, quæ cum minori incommodo vendi possit. Cæterum executor quando iure suo vendere potest, non tenetur de euictione, sed hæres, & potest non solùm vendere, sed & permutare, & obligare, vel in solutum dare. Non potest tamen hac facultate vti anteaditam hæreditatem de iure communi, nisi ad legata pia, nec nisi prius requisito hærede, nisi hic ex industria fugiat præsentiam executoris, vel nisi in rebus claris, in quibus non est necesse hæredis voluntatem explorare, de quibus vide Molinam, *d.247.* Sanchez, *suprà dub.46.* 767 768

An autem executor possit inuito hærede soluere legatariis, & creditoribus defuncti? Respondeo, quod 769

quod si hæres non resistit posse soluere legata, & debita, quæ sunt in testamento, petendo ea ab hærede, non tamen quæ sunt extra testamentum, quia ipsi sunt executores tantum testamenti. Quod si hæres resistat, non potest executor accipere rē legatam, vt eam tradat legatario propria authoritate, potest tamen intimare Episcopo, vt compellat hæredem. Potest etiam agere aduersus hæredem, & debitores hæreditatis ad legata pia, vel causa alimentorum pauperum; Ad alia verò si sit mere executor agere non potest directè, sed debet implorare officium iudicis, vt ipse hæredem cogat; solent tamen testatores dare facultatem executoribus agendi aduersus hæredes, & alios quoscumque. Molina *d.* 247.

770 Dico sextò: executores tenentur reddere rationem, siue iudici Sæculari, siue Ecclesiastico; est enim hæc causa mixti fori, in qua datur locus præuentioni, non tamen tenentur reddere rationem de illis, quæ eis secrete defunctus exequēda cōiunxit, quando id ex testamento constat, vel testibus probatur, nisi præsumatur fraus, quia res distribuendæ reperiuntur penes ipsum executorem. Sanchez *suprà dub.* 49. An autem executori debeatur salarium? Respondeo negatiuè, siquidem est pietatis officium. Ita Sanchez, *sup. dub.* 50.

771 Dico 7. si testator non præfixit tempus executori intra quod debeat exequi testamentum, tenetur in foro externo intra sex menses exequi legata pia, cætera verò intra annum, *ex Authent. de Ecclesiasti. titul... §. Si autem legat. l. nulli. Cod. de Episcopis, & Clericis.* Hoc tamen tempus non currit ignoranti, & impedito, & computatur à morte testatoris, vel saltem à die aditæ hæreditatis, quoad non legata pia, quo termino transacto, & præcedente monitione, si executor negligens fuerit, transfertur executio in Episcopum, etiam quoad legata profana; sed hoc post sententiam. Et idem dicendum est de eo, cui concessa est electio pauperum, quibus legatum diuidendum est. Ita cum aliis Molina. *d.* 251.

772 An autem possit testator prohibere, ne executio deuoluatur ad Episcopum? Respondeo posse substituendo alium executorem, casu quo primus debito tempore non exequatur, vel dando liberam potestatem exequendi quolibet tempore, vel præcipiendo, quod legata non mandata executioni tali tempore conuertantur in talem vsum determinatum; in aliis tamen, casibus, in quibus testator non prouidit, non potest ius illud ab Episcopis auferre, quod legibus ipsi competit. Sanchez, *suprà dub.* 53. Molina, *d.* 251. *& alij.*

SECTIO XVII.

De Codicillo.

SVMMARIVM.

773 *Quid sit Codicillus describitur.*

774 *Ad quid deseruiant codicilli?*

775 *Potest quis plures facere codicillos, modo inter se contrarij non sint.*

776 *Testamentum factum sine solemnitate, si in eo habeat clausulam vt valeat sicut codicillus casu, quo non possit valere vt testamentum, tale testamentum minus solemne censetur codicillus.*

777 *Qui sint effectus clausulæ codicillaris, siue expresse siue tacite intellectæ?*

Dico primò: codicillus dicitur quasi paruus codex, siue scriptura vltimam aliquam voluntatem continens absque hæredis directa institutione, in quo differt à testamento, quod non potest fieri absque hæredis directa institutione, nisi ex priuilegio, vt miles, qui potest instituere directè hæredem in codicillo, non tamen cæteri, imò nec possunt apponere conditionem in codicillo, quæ habeat vim constituendi hæredem, nec possunt adimere hæreditatem in codicillo, nec aliquem exhæredare. Ita cum aliis Fragoso, *p* 3. *lib.* 5. *d.* 8. *§.* 4. *num.* 118. 773

Dico secundò: codicilli seruiunt præcipue ad fideicommissa, & legata relinquenda, ad testamentum commutandum, declarandum, addendum, *l. vltim. tit. de codicillis*, Lessius, *lib.* 2. *cap.* 17. *num.* 2. Bonacina, *de contract. d.* 3. *quæst.* 17. *num.* 2. Ad validitatem autem codicillorum de iure communi requiruntur quinque testes, *l. fin. C. de codicillis.* Et de iure Lusitano, etiam quinque testes requiruntur, *lib.* 4. *ordinationis tit.* 86. *num.* 1. Molina, *de iustitia d.* 131. quod intelligitur in oppidis, seu ciuitatibus, in locis tamen desertis, vbi tot testes non reperiuntur, sufficiunt tres testes, siue homines, siue fœminæ, vt *suprà*, diximus de testamentis, & hoc, siue codicillus sit apertus, siue clausus, siue tempore mortis voce tenus fiat, vt cum Molina, docet Fragoso, *suprà num.* 119. 774

Dico 3. potest quis plures facere codicillos, modò inter se contrarij non sint; si tamen sint contrarij, prior per secundum censetur reuocatus. Potest item codicillus fieri, tam ab eo qui intestatus decessit, quam ab eo qui condidit testamentum. Item potest illum quis efficere, etiam antequam faciat testamentum, & simul cum illo, siue nullum testamentum factum sit, quasi loco testamenti est codicillus obligans hæredem ab intestato venientem, etiam posthumum. Bonacina, *de contract. d.* 3. *quæst.* 17. *n.* 5. Fragoso, *suprà num.* 120. 775

Dico quartò: quando testator intendit facere testamentum, sed tamen non adhibuit ad id solemnitatem necessariam, si testator in eo apposuit clausulam, si non valeat vt testamentum, valeat vt codicillus, vel valeat eo modo quo valere potest, tunc tale testamentum minus solemne censetur codicillus rite effectus testamenti vices exercens; secus dicendum est quando clausula codicillaris non est ei adiecta, nec ex coniecturis pro adiecta haberi potest, Lessius, *lib.* 2. 19. *num.* 3. Vasquius, *de testam. cap.* 1. *§.* 4. *dub.* 2. Fragoso, *suprà num.* 127. 776

Dico quintò: effectus clausulæ codicillaris, siue expresse, siue tacite intellectæ, sunt tres. Primus ex testamento minus solemni, & si hæredis institutio irrita sit omnino, hæres tamen ab intestato cogitur soluere legata. Secundus si testator carens hæredibus necessariis in testamento minus solemni extraneum instituat, virtute eiusdem clausulæ, institutio directa vertitur in fideicommissarium. Tertius si testator hærede necessario scienter præterito, vel iniuste exhæredato, in testamento minus solemni instituat extraneum, virtute illius clausulæ censetur hæres necessarius grauatus, vt detracta portione legitima, reliquam hæreditatem instituto restituat. Molina, *tom.* 1. *d.* 132. Laiman, *lib.* 3. *tract.* 5. *cap.* 8. Fragoso, *suprà num.* 135. *&* 138. *&* 139. 777

DISPVT.

DISPVTATIO XVII.

De contractu emptionis, & venditionis.

DIximvs hucusque de contractibus lucratiuis, & gratuitis, sequitur vt suo ordine dicamus de contractibus onerosis, quippe quia sunt magis frequentiores, & vtiliores inter homines, & plures habent difficultates scitu dignas. Sit igitur,

SECTIO I.

Quid sit emptio, & venditio?

SVMMARIVM.

778 *Quid sit emptio, & venditio describitur.*

779 *Hic contractus perficitur, quoad substantiam per solum mutuum consensum verbis, vel nutibus expressum.*

780 *Ad substantiam venditionis non est necesse vt traditio rei vendita actu fiat, sed quod sit ex natura sua translatiua dominij.*

781 *Ad substantiam venditionis non est necesse vt pretium actu tradatur venditori, sed sufficit quod venditor teneatur in conscientia illud tradere.*

782 *Dominium rei vendita transfertur quando traditur res emptori à venditore, & soluitur ab emptore pretium.*

783 *Quid si gabella soluenda sit ex venditione stando in iure Lusitano?*

784 *An statim post vtriusque consensum contrahentis incipat deberi gabella, etiam ante rei vendita, & pretij traditionem?*

785 *An quando in venditione initio contractus datur aliqua pecunia, vel in partem pretij, vel in signum faciendi postea venditionem in arrham initi contractus pro securitate sit obligatio soluendi gabellam?*

786 *An quando contrahentes in instanti resiliere à contractu, debeatur gabella?*

778 Dico primò: emptio est contractus bonæ fidei vltro citroque obligatorius, qui absoluto, & libero consensu perficitur, rei acceptæ, vel accipiendæ pro certo pretio dato, vel dando. Venditio vero est contractus pretij accepti, vel accipiendi pro re data, vel danda. Ita cum Rebello, Fagundez, *lib. 5. de iustitia cap. 1. num. 2.* Dicitur contractus bonæ fidei, ad excludendos contractus fictos, & malæ fidei. Dicitur vltro, citroque obligatorius, quia venditio vtrinque obligat, tā ex parte venditoris, quam emptoris, per quod distinguitur hic contractus ab aliis, in quibus datur obligatio tantum ex vna parte, vt est contractus mutui, precarij, commodati, simplicis donationis, & depositi

779 Dicitur, qui absoluto, & libero consensu perficitur, quia hic contractus perficitur, quoad substantiam per solum mutuum consensum verbis, vel nutibus expressum; imò per litteras, per procuratorem, seu nuntium, quamvis ad complementum, requiratur etiam solutio pretij, ex vna parte, & accepta possessio rei ex altera. Vnde non requiritur scriptura, nisi partes ante, vel in contractu ita velint. Vnde si initio contractus, vel etiam post illius celebrationem non conueniant de scriptura facienda, non est validus contractus, nisi facta scriptura, & potest quilibet contrahentium altero inuito resilire, quia sub ea conditione facta fuit venditio. Ita habetur expresse in ordinatione Lusitana, *lib. 4. tit. 8. n. 3.* Fagundez, *lib 5. cap. 2. num. 5.* secus si post celebrationem contractus, & ex interuallo de scriptura conueniant. Fagundez, *ibi.* Dicitur rei acceptæ, vel accipiendæ, prout res distinguitur, contra pecuniam, vt excludantur omnes contractus cambij.

Dicitur acceptæ, vel accipiendæ quia ad substantiam contractus venditionis, non est necesse vt traditio rei venditæ actu fiat, sed quod sit ex natura sua translatiua dominij, & quod venditor ex vi huius contractus maneat obligatus ad illud transferendum. Dicitur pro certo pretio: nam si pretium certum, & determinatum non constituatur, inualida erit venditio; constituitur tamen aliquando valida per relationem ad alterum, vt si quis dicat, emo à te tuum librum, quanti tu emisti, vel quanti emit ille, vel do tibi pro eo pecuniam, quæ est in hac crumena, vel emo hanc rem eo pretio, quo communiter hæc res venditur tali die, tali mense, talibus nundinis; quod si in his diebus sint varij pretij, illud est eligendum, quod in maiori parte illius temporis viguerit, quod si æque viguerit pretium summum, medium, & infimum, medium est eligendum. Dicitur etiam pro pretio, vt distinguatur à permutatione, à mutuo, à cambio, in quibus non datur res pro pretio, sed res pro re, vel pecunia pro pecunia. 780

Aduerte tamen, quod si pro re aliqua detur pecunia, & res, vt pro domo alia domus, & centum aurei, si res quæ datur sit multo maioris valoris, quam pecunia, est permutatio, & non venditio. Vnde non debetur de tali permutatione gabella, quia solum imposita est venditioni: nam accessorium sequitur naturam principalis, si vero pecunia sit multo minoris valoris erit venditio, & debetur gabella. Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 20. dub. 1. numero 7. & 8.*

Dicitur dato, vel dando, quia sicut ad substantiam venditionis non est opus vt res, quæ venditur actu tradatur venditori sic etiam non est opus, vt pretium statim tradatur venditori, sed sufficit quod facto contractu venditor teneatur in conscientia illud tradere. Hinc fit quod dominium rei venditæ non transfertur in emptorem, quando fit ipsa substantia contractus venditionis per mutuum consensum, sed quando ei traditur res à venditore, & soluitur ab emptore pretium, seu habetur pro soluto, seu loco eius datur æquiualēs, quale est pignus, vel fideiussor. Vnde si possessio rei nec est emptori data, si res periit pro venditore periit, sicut pro eo fructificat; secus si res sit tradita, etiamsi pretium nō sit solutum, secluso aliquo pacto iusto in contrarium. 781 782

Excipe si gabella soluenda sit ex venditione; nam tunc contractus de iure Lusitano, non est validus, siue sit de rebus mobilibus, siue immobilibus, siue de quacunque alia re, de qua fisco regali gabella, sine solutione gabellæ, vt patet ex ordinatione 783

Lusitana, *lib.1.tit.8. num.* 14. Vnde contrahentes, vel eorum hæredes possunt prædictam venditionem annullare, quocunque tempore ex defectu solutionis gabellæ per chirographum scribæ gabellarum, quo casu emptor tenetur tradere rem cum fructibus perceptis, & venditor pretium acceptum Fagundez, *lib.5.cap.4.num.17.* sed hoc debet intelligi post sententiam iudicis, vnde si ante sententiam emptor soluat gabellam, etiam post multos annos à celebratione contractus, firma manet venditio. Ita cum Phœbo, Fagundez, *lib.5.cap.4.num.15.*

784 An autem statim post vtriusque contrahentis consensum incipiat deberi gabella, etiam ante rei venditæ, vel pretij traditionem? Respondeo affirmatiue, vnde debetur gabellario, qui erat quando datus fuit consensus, & non gabellario, qui est quando res traditur; quod verum est etsi venditio fuerit conditionata: nam licet ad sui perfectionem dependeat à conditione posita, tamen conditione retrotrahitur ad tempus, in quo facta est venditio. Vnde soluenda est gabella gabellario, qui erat quando fuit celebrata venditio, & non illi qui erat quando fuit apposita conditio. Ita cum Molina, Tamburinus, *lib.*8. *Decalog. cap.*7.§.1.*num.*5. Decastillus, *lib.*2. *tract.*9.*d.*1.*num.*26. Secus dicendum est de ratihabitione, retrotrahitur enim ratihabitio absque præiudicio tertij. Ita cum Vasquio, probabilius docet Decastillus, *ibi num.* 28. Hinc etiam fit, quod si venditio celebretur in loco immuni à gabellis, & traditio rei fiat in loco subiecto gabellis, vel celebretur à personis exemptis à gabellis, & si tempore traditionis obligatis gabellis, non deberi gabella; quia venditio perfecta fuit loco, vel à personis, eo tempore immunibus à gabellis. Decastillus, *suprà num.* 30.

785 Aduerte tandem quod aliquando in venditione datur aliqua pecunia initio contractus, quod tribus modis potest contingere. Primò si detur vt pars pretij, & tunc debebitur præfixo à contrahentibus tempore complementum pretij, & quia perfecta fuit venditio neuter potest resilire à contractu, debeturque gabella venditioni imposita gabellario, qui tunc gabellis præest. Secundò datur ea pecunia in signum postea faciendi venditionem, ea lege, vt qui dedit illam pecuniæ partem eam amittat, si contractum perficere renuat, renuere tamen possit, atque hæc proprie dicitur arrha, quæ datur in securitatem eius, qui dubitat de alterius constantia, & gabella in hoc casu non debetur, nisi quando postea fit contractus gabellario, qui tunc existet. Tamburinus, *lib.*8. *Decalog.tract.*3.*cap.*7.§.1.*num.*18. Tertiò modo fit dando arrham in signum initi contractus, pro maiore securitate illius, & etiam in hoc casu, potest emptor de iure Lusitano, non vero communi, vt notat Fagundez, *lib.*5.*cap.*6. *num.*5. inuito creditore à contractu recedere, arrha amissa, similiter si venditor eam accepit ab emptore, potest à contractu etiam resilire; sed tunc tenetur reddere venditori arrham in duplum, illam scilicet, quam accepit, & aliam æqualem. Ita habetur in ordinatione Lusit. *lib.*4.*tit.*2.§.1. Et in hoc casu statim atque celebratus fuit contractus debita fuit gabella gabellario, qui tunc erat.

786 Quod si contrahentes de communi consensu, in continenti à contractu resiliant, non debetur gabella, quæ enim in continenti reuocantur non censentur facta, si vero facto internallo recedant, debetur gabella, imò debetur duplex gabella, altera ex priori contractu, & alia ex retractu ex prædicto internallo facto. Fagundez, *lib.*5.*cap.*3.*n.*5.& *c.*6.*n.*10. si tamen venditor ex interuallo velit recedere à venditione, inuito emptore, tunc in hoc Lusitaniæ Regno, tenetur soluere totam gabellam. Et idem dicendum est de emptore, si recedat à venditione, inuito venditore. Ita Fagundez, *suprà cap.6.num.*10.

SECTIO II.

Quæ personæ emere, & vendere possint?

SVMMARIVM.

787 *Omnes personæ sæculares, quæ contrahere possunt, possunt etiam emere, & vendere.*

788 *Negotiatio, & mercatura mere lucratiua est clericis, & beneficiariis, etiam in sacris non constitutis, & Religiosis mortaliter prohibita.*

789 *Non est negotiatio illicita, si beneficiarius vendat ea, quæ suæ familiæ sustentationi ex fructibus beneficij, & bonorum patrimonialium supersunt.*

790 *Non est negotiatio illicita, si ex propriis salinis salem efficiant ad vendendum.*

791 *An coloni, qui conducunt prædia Ecclesiasticorum, vel religiosorum, vel fructus beneficij teneantur ad gabellas?* 775

792 *De iure Lusitano, & iure communi prohibitum est publicis ministris iustitiæ emere, seu vendere aliqua, siue per se, siue per interpositam personam in terris, in quibus administrationem iustitiæ exercent.*

793 *Ponuntur huius prohibitionis aliquæ limitationes.*

794 *Tutores, & curatores de iure Lusitano, non possunt per se, vel interpositam personam aliquid sibi, vel aliis emere de bonis minorum, & pupillorum.*

795 *Idem prohibitum est eis iure communi, si clam, vel per interpositam personam id faciant.*

796 *An curatores, & tutores palam de licentia iudicis possint emere bona minorum, & pupillorum, stando in iure Lusitano?*

797 *Executoribus testamentorum prohibitum est iure Lusitano, aliquid emere per se, vel per alios de bonis eorum, quorum sunt executores.*

798 *Venditio facta inter virum, & vxorem de rebus, quorum plenum vsum, dominium, & administrationem vnusquisque habet valida est.*

799 *De iure Lusitano, & iure communi inualide sunt omnes venditiones, & permutationes inter Patrem, & filium, vel nepotem, vel alium descendentem.*

SVppono omnes illas personas sæculares, quæ contrahere possunt, posse etiam emere, & vendere, quæ vero à contractibus prohibentur, eodem modo ab hoc contractu prohiberi. Vnde an minores, pupilli, filiusfamilias, furiosi, prodigi & similes possint emere, & vendere? vide quæ diximus, *disp.*10. *huius tractatus sect.*4. vnde hic solum agemus de personis Ecclesiasticis, & de nonnullis aliis, de quibus agit nostrum ius Lusitanum, in ordinatione, *lib.*4. *tit.*538.& 3. His suppositis, 787

Dico primò: Negotiatio, & mercatura mere lucratiua est clericis in sacris, & beneficiariis etiam in sacris non constitutis, & religiosis mortaliter prohibita, *cap. consequens dist.* 88. Dixi mere lucratiua: nam si sit ad propriam sustentationem 788

rationem licita est. Ita cum multis, Fagundez, *lib. 5. cap. 11. numero 5.* Basæus, *in supplemento, verbo emptio num. 4.* Clerici autem negotiantes extra casum necessitatis non solùm peccant, vel veniunt excommunicandi, & suspendendi, non tamen sunt ipso facto excommunicati, vel suspensi. Ita cum communi sententia Fagundez, *suprà n. 4.* Imò amittunt exemptionem à gabellis quoad ipsas res, quas vendunt occasione negotiationis, pro quibus exigitur gabella, & pedagium. Ita cum multis, Fagundez, *suprà num. 18.* quamvis quidam requirant, vt prius ter admoneantur ab Episcopo, vt desistant à negotiatione, vt hanc exceptionem amittant. Ita Molphesius, Lessius, Ioannes de la Cruz, apud Dianam, *1. p. tractatu 2. resol. 47.* Basæus, *in supplemento verbo emptio n. 44.* In omni tamen opinione, eo ipso quod prædicti clerici desistunt à negotiatione gaudent iterum priuilegio exemptionis, Fagundez, *suprà num. 21.*

789 Dico secundò: non est negotiatio illicita, si beneficiarius vendat ea, quæ sibi, suæque familiæ sustentationi ex fructibus suorum beneficiorum, bonorumque patrimonialium supersunt. Neque est negotiari, conducere domos, terras, vineas, ad sustentationem familiæ. Vnde ex hac negotiatione non debetur ab Ecclesiasticis gabella, Fagundez, *suprà num. 25. & num. 30.* Quod verum est, & si hæc vendant minutim, maioris lucri causa. Fagundez, *suprà cap. 12. num. 3.* Idem dicendum est si emant omnia necessaria ad suam, & familiæ sustentationem, & vendant superflua ex redditibus suorum agrorum, tam patrimonialium, quam beneficiorum suorum. Idem dicendum est si clerici aliquo decenti artificio vtantur ad sui sustentationem, vt si emant papyrum ad scribendos libros, vel emant serica ad efficiendos flores vendendos, vel si emant equos, mulos, oues, quas in propriis agris nutriunt, vt cum adoleuerint, & partus ediderint, vendant, emere autem iumenta, vel mulos titulo vt aliis locent vel ad vendendam aquam per ciuitatem illicita negotiatio est, & ex illa debetur gabella Fagundez, *lib. 5. cap. 12. numero 9. & 12.*

790 Non erit tamen negotiatio illicita, si ex propriis salinis salem efficiant ad vendendum, vel de vena ferri in proprio fundo latente ferrum per suos operarios ad vendendum efficiant, vel si ex propriis gregibus, lanam vendant, quod verum est, & si ferrum, vel lanam alio asportent, vt carius vendant. Et idem dicendum est si terram vbi est vena ferri emant, & deinde per operarios ferrum faciant vendendi causa, vel si emant prædium plenum fructibus, vt fructus postea vendant, vel si religiosi, existentes in India, vel Brasilica Regione, ibi aliqua paruo emant, vt mittant Lusitaniam, vt inde eis asportentur necessaria ad suam sustentationem. Fagundez, *lib. 5. c. 11. à num. 31. vsque ad 37.* Secus dicendum est, si greges alienos conducant, vt inde lac, lanam, vel partus illorum, non ad propriam sustentationem, sed ad lucrandum vendant, vel si venam ferri emant, vt inde ferrum per operarios conficiant ad vendendum. Fagundez, *suprà num. 32. & 34.*

791 An autem Coloni, qui conducunt prædia Ecclesiasticorum, vel Religiosorum, vel fructus beneficij teneantur ad gabellas? aliqui affirmant. Ita cum Valasco, vt aliis multis Fagundez, *lib. 5. cap. 12. n. 8. de iustitia.* Sed contraria opinio probabilior est. Ita cum multis Diana, *tom. 1. tract. 1. resol. 19.* Peirinis, *tomo 1. de priuilegiis const. 12. Iulij 2. §. 33. num. 141.* leges enim indirecte grauantes personas Ecclesiasticas illicitæ sunt, & alias regulares ex priuilegio Pij V. exempti sunt à gabellis, & eorum prædia quod priuilegium reale est, & terris concessum. Tamburinus, *de iure Abbatum tomo 1. d. 15. quæst. 21. num. 9.*

Dico tertiò: de iure Lusitano, *lib. 4. ordinationis tit. 38. & 39. & de iure communi l. pupillus §. si filius ff. de author. & l. fin. in fine C. de contrahenda emptione l. vnica C. de contr. iud. l. non licet, & l. qui in offic. ff. de contrahenda empt. Et de iure Castellæ l. 5. tit. 5. p. 5. & lib. 3. nouæ recopilationis tit. 6. l. 2.* prohibitum est publicis ministris iustitiæ, scilicet iudicibus, prætoribus, prouisoribus regiis, auditoribus, eorumque officialibus, veluti merinis, scribis, & cancellariis, emere, vel vendere aliqua, siue per se, siue per interpositam personam in terris, vel prouinciis, in quibus administrationem iustitiæ exercent, dum eam ibi exercent sub grauissimis pœnis. Vnde talis negotiatio, vtpote prohibita, est illis illicita. Ita cum communi sententia Fagundez, *lib. 5. cap. 13. num. 1.* Quæ prohibitio non solùm comprehendit emptionem, & venditionem, sed etiam omne genus contractuum, cum omnibus suis subditis, etiamsi sint personæ illustres, in quibus non detur præsumptio, quod per metum contrahant, imò & comprehendit promissionem venditionis. Ita cum multis Fagundez, *suprà num. 3. & 4. & 5.* 792

Limitatur tamen talis prohibitio. Primo, si prædicti ministri regij aliqua testamento acquirant, possunt etiam legari, & hæredes institui. Secundò si emant res, quæ fuerunt suorum maiorum. Tertiò si rem in pignus datam accipiant. Quartò si contrahant antequam ad tale officium perueniant. Ita cum multis Fagundez, *suprà num. 4.* Limitatur tandem, si sint perpetui iudices, & præsules, quales sunt senatores regij, eorumque officiales. Et idem de aliis iudicibus, & officialibus perpetuis dicendum est, alias perpetuo essent priuati commercio. Et idem dicendum est de officialibus ad beneplacitum, & qui non habent tempus determinatum. Ita cum Iason, Barbosa, Caldas, Pereira, & aliis Fagundez, *suprà num. 6.* 793

Dico quartò: tutores, & curatores, de iure Lusitano, non possunt aliquid per se, vel per interpositam personam sibi, vel aliis emere ex bonis minorum, vel pupillorum, quorum sunt tutores, aut curatores sub pœna amissionis noueni pretij æqualis, dimidium accusanti, & dimidium fisco. Ita habetur, *in ordinatione lib. 1. tit. 88. num. 29.* Et idem illis prohibitum est iure communi, si clam, & per interpositam personam id faciant. Molina, *de iustitia d. 224. §. de iure communi,* Secus si bona fide, & palam, hoc est, sine dolo, & cum licentia iudicis emant bona suorum minorum, & pupillorum, vt cum multis docet Surdus, *de alimentis tit. 8. priuilegio 37. numero 9.* Caldas Pereira, *de Emphyt. cap. 17. numero 9.* 794

795

An autem de iure Lusitano, idem possunt facere tutores, & curatores bona fide, & palam de licentia iudicis? Respondeo posse, si iam tutores, & curatores non sint; secus si adhuc tales sint. Ita Fagundez, *lib. 5. cap. 13. num. 7.* Et patet, *ex eadem ordinatione suprà,* vbi dicitur, attamen si vendita fuerint alia bona aliqua postquam tutores, & curatores esse desierint, ea poterunt habere, & emere, quia tunc iam cessat præsumptio fraudis. Et hoc ipsum, quod dico de tutoribus, dicendum est de iudice Orphanorum, & residuorum, & eorum officialibus, vt habetur, *eadem ordinatione lib. 1. tit. 87. num. 30.* Pœna autem est amissio officiorum, & nouenalis amissio tanti, quanti æstimatur, ad ipsos orphanos, & pœna inhabilitatis ad omnia officia honoris. 796

Dico quintò : executoribus testamentorum prohibitum est de iure Lusitano, nec per se, nec per alios sibi, vel aliis aliquid emere de bonis eorum, quorum testamentorum sunt executores, etiamsi bona in publica hastatione iudicij iudicis authoritate vendantur, sub pœna amissionis bonorum sic emptorum, & duplicis valoris, qui bonis defuncti accrescat. Ita habetur, *in ordinatione lib.1. tit.62.§.7.* Possunt tamen prædicti executores ex bonis defuncti venditis deducere expensas à se factas in eius bonorum venditione. Molina, *de iustitia tom. 1. d.*248.

798 Dico sextò : venditio facta inter virum, & vxorem de rebus, quæ sunt pleno iure vtriusque, id est, quorum vnusquisque habet dominium, plenum vsum, & administrationem independenter ab alio, qualia sunt bona paraphernalia vxoris, quæ ipsa habet extra dotem, & sibi reseruauit independēter à marito, dum cum illo nupsit, valida, & licita est, quia inter virum, & vxorem omnis contractus permissus est, præter donationem, *ex textu in l. Aurelius §.finali, ff.de liber. legat.* Fabianus, *de monte tract. de emptione quæst. 3. n. 5.* Excipe nisi venditio inter illos sit vilior iusto pretio, ita vt maior pars donetur, quam vendatur : nam tunc nulla est, quia censetur facta in fraudem iuris. Antonius Gomez *tomo 2. variarum cap. 2. de empt. num.3.* Fagundez, *lib.5. cap.14. num.1.*

799 Dico septimò : de iure Lusitano, *lib.4. ordinationis tit.12. imò de iure communi l.2. ff.de contract. emption.* inualidæ sunt omnes venditiones, & permutationes inter Patrem, & filium, nepotem, vel alium descendentem, nisi fiat de licentia aliorum ascendentium, vel de licentia Regis. Hæc tamen prohibitio solum comprehendit filios existentes sub potestate Patris, non tamen filios sui iuris, nec habet locum in filio spurio; habet tamen locum in Patre, si sit executor testamenti alicuius defuncti, non enim potest bona defuncti, etiam extranei suo filio vendere. Caldas, Pereira, *de emptione cap.17. num.8.* Imò nec per interpositam personam potest Pater cum filio, venditionem celebrare. Et idem dicendum est de mutuo. An autem si venditio inter Patrem, & filium fiat sine dolo, vel fraude, æquali pretio, etiamsi non sit facta ea solemnitate, quam postulat lex, sit valida in foro conscientiæ? Respondeo affirmatiuè, quia forum conscientiæ fundatur in veritate, & non in præsumptione fraudis, in qua fundatur prohibitio legis. Ita Rebellus, quem refert, & sequitur Fagundez, *lib.5. cap.15. num.13.* Imò Caldas, Pereira, quem refert, & sequitur Fagundez, *suprà num.16.* ait talem venditionem, etiam pro foro externo valere, sicut etiam valet permutatio pro æquali ex eadem ordinatione Lusitana, *lib.4. tit.12.*

SECTIO III.

De rebus quæ vendi, vel emi possunt.

SVMMARIVM.

800 *Omnia quæ pecunia æstimantur vendi possunt, nisi adsit aliqua specialis prohibitio.*

801 *Potest vendi creditum, actioque quam quis habet in rem, vel in rem debitam, pignus, hypothecam, vel fideiussionem.*

802 *Potest quis vendere omnia bona sua, tam præsentia, quam futura.*

803 *Non solùm principes supremi, sed & principe regibus subiecti secluso speciali iure alicuius regni possunt vendere officia sæcularia, quæ ipsorum sunt, vel ipsis absolute data.*

804 *Quid dicendum sit de iure Lusitano?*

805 *Proreges, & gubernatores exercituum de iure Lusitano, & communi non possunt vendere officia iustitiæ administratiua.*

806 *An cui testator commisit vt elemosynam inter pauperes diuidat, vel Dynasta, cui princeps commisit vt prædicta officia distribueret inter digniores, possit pretium accipere pro danda eleemosyna, vel officio huic, vel illi quando eligendi sunt æquales, sine onere restitutionis?*

807 *Sententia authoris proponitur circa distributionem eleemosynæ.*

808 *Authoris sententia circa distributionem officiorum.*

809 *Iudex quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, non potest pecuniam accipere pro ferenda sententia in fauorem vnius præ alio.*

810 *Soluuntur contrariorum fundamenta.*

811 *An detur lex venditionem officiorum sæcularium prohibens sub mortali Dynastis, vel illis, quibus concessum est prædicta officia distribuere?*

812 *Quid de vendente, vel renunciante pro pretio officia sibi à rege collata, sine licentia regis?*

813 *Venditio rei alienæ est inualida, quoad transferendum dominium rei venditæ in emptorem.*

814 *Venditio rei alienæ valida est quoad transferendum dominium pretij in venditorem, licet ipse teneatur ad restituendum quantum interest emptori rem non esse factam suam.*

Dico primò : omnia quæ pecunia æstimantur vendi possunt, nisi adsit aliqua specialis prohibitio, seu circunstantia, quæ venditionem reddat inualidam, aut illicitam, quia sub venditione cadit, quidquid tradi potest pro pretio. Hinc vendi possunt omnia bona, etiam futura, modo non comprehendatur inter ea pretium, quod recipitur ex emptione alterius, idque ne venditor maneat intestabilis, item hæreditas tota, vel pars certa illius, vt tertia, quarta quinta vendi potest; mortuo tamen illo, cui in hæreditate succedit, at eo viuo, venditio est nulla, cum sit contra bonos mores; timetur enim, ne emens illius mortem intentet, *l.1. ff.de hæreditate l.2. fin. ff.de his, quibus indignis.* Molina, *d.*340. Excipe, si consentiat dominus hæreditatis : nam consentienti non fit iniuria, vel quando quis vendit hæreditatem ingenere, quam, v.g. habiturus est non indicando, siue tacite, siue expresse personam, cui est succedendum, siquidem ex hac venditione non potest timeri mortis machinatio. Tamburinus, *lib.8. Decalog. tract.3. cap.7.§.3. num.16.* 800

Dico 2. potest vendi creditum, actioq; quam quis habet aduersus alium, vel in rem debitam, vel in pignus, hypothecam, vel fideiussionem, & eo ipso, sine cessione transit actio vtilis in emptorem; accedente autem cessione, etiam actio directa, si tamen actio venderetur potentiori esset inualida, & venditor in pœnam amitteret ius, quod habebat ad tale debitum, potest etiam vendi res in spe antequam existat, sic partus ancillæ, pecus, fructus arborum, iactus retis, missilia, & huiusmodi vendi possunt, cum hac tamen differentia, quod partus, & fructus venduntur conditionaliter, si nascantur, iactus autem retis, venatio, absolute, & licet 801

licèt nihil capiatur, debetur tamen pretium constitutum, nisi aliter conuentum sit. Gomes *tom.*2. *cap.* 2. *num.* 4. Bonacina, *de contract. d.* 3. *quæst.* 2. *part.* 2. Filliucius, *tract.* 35. *cap.* 1. *num.* 3. *&* 31. Molina, *tract.* 2. *d.* 340.

802 Dico tertiò: potest quis vendere omnia bona sua tam præsentia, quàm futura; qui tamen dicit se vendere omnia bona sua, nisi aliud ex verbis colligatur; censetur vendere solum præsentia, non futura. Idem dicendum est de donatione omnium bonorum, quando est valida. Molina, *tractat.* 2. *d.* 340. *&* 280. Non potest tamen vendi res actu litigiosa, super quam quis habet litem cum aduersario. Excipe nisi fiat causa iusta, vel authoritate iudicis. Dixi actu litigiosam; nam ea contra quam timetur; etiam de proximo lis, vendi potest, licèt minori pretio. Fagundez, *lib.* 5. *de contractib. cap.* 24. Tamburinus, *sup. n.* 18. An autem res sacræ, vel labor in eis repertus, vel iuspatronatus, commendæ, pensiones, & alia huiusmodi, vendi possint, satis diximus *in tractatu de Simonia.*

803 Dico quartò: non solum Principes supremi, sed etiam quilibet Princeps Regi subiectus, vt Dux, Marchio, &c. Imò & Senatores, ciuitatúmque Prætores, secluso speciali iure alicuius regni, possunt vendere officia sæcularia, quæ ipsorum sunt, vel ipsis absolutè data, quia quilibet potest vendere id, quod est pretio æstimabile, & suum est. Dixi sæcularia, quæ etiam sunt ea quæ Episcopus, si fortè sit Marchio, vel dominus temporalis, vt est Archiepiscopus Bracharensis, vt talis est, eodem modo officia sæcularia, quæ sua sunt vendere potest, de Ecclesiasticis enim officiis hîc nihil agimus; pertinet enim ad Simoniam, vt suprà diximus. Ita D. Thom. *opusculo.* 21. ad Ducissam Barbantiæ, Azor. Vasquius, Lessio, Fagundez, Lugo, Pascaligus, quos refert, & sequitur Tamburinus, *lib.* 8. *Decalogi. cap.* 7. *§.* 3. *num.* 3. Basæus, *verbo, emptio. num.* 8. Duo tamen debent aduerti, primo quod vendantur pretio iusto; secundo ne indignis conferantur, si enim indignis venderentur, venditor teneretur de damno in defectum officialis. Lugo, *tractat.* 2. *d.* 34. *num.* 49. Tamburinus, *suprà num.* 5.

804 Dixi secluso speciali iure; nam de iure Lusitano, Dynastæ. Et idem dicendum est de aliis Principibus, qui potestatem habent conferendi officia sæcularia in terris suis, non possunt ea vendere, aut aliquid pro illorum prouisione recipere, sub pœna priuationis potestatis ea in posterum conferendi, & amissionis officij respectu emptoris, & omnium bonorum illius, vt patet ex ordinatione, Lusitana, *lib.* 2. *tit.* 46. & tenet cum Molina, Pereira, & aliis Fagundez, *lib.* 1. *de iustitia. cap.* 23. *num.* 16.

805 Hinc fit Proreges, & Gubernatores exercitus, non solum de iure Lusitano, sed etiam stando in iure communi, non posse vendere officia iustitiæ administratiua, inter quæ numerari debent officia, vulgo dicta *de Mestre de Campo*, *Sargento mor*, *Capitan de infantaria*, *Capitan de Caualos*, *Capitan de guarda*, *alferes*, *sargentos*, *&c.* Et idem dicendum est de officio tabellionatus, *scribe*, *iuis da Alphandega*, *Almoxarife*, *vereador*, *Almotace*, *&c.* Nam esto hæc officia sint vendibilia, authoritas tamen illa vendendi solum stat penes Regem, qui est ipsorum dominus. Vnde Proreges, vel Gubernatores ciuitatis, vel exercitus, vendentes hæc, & similia officia sine expressa licentia Regis, vendunt rem alienam inuito domino, ac per consequens peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem. Ita cum Mastrillo, Mendoza, & aliis communiter Diana, *part.* 6. *tractat.* 6. *resol.* 3. Auzonius, *in summa Dianæ verbo Prorex*, *num.* 4. Nec potest allegari consuetudo in contrarium, tum quia in hoc Regno talis consuetudo non est, tum quia talis consuetudo si daretur esset irrationalis, vt benè aduertit Diana, *part.* 6. *tract.* 6. *resol.* 3.

An autem ille, cui testator commisit, vt eleemosynam inter pauperes distribueret, vel Dynasta, aut Prorex, cui supremus Princeps, vel Rex commisit, vt prædicta officia distribueret inter digniores, possit pretium accipere pro danda eleemosyna, vel officio, huic, vel illi, quando eligendi sunt æquales, sine onere restitutionis? Celebris est quæstio. Et seclusa prohibitione iuris positiui, aliqui affirmant, Et idem dicunt de electoribus ad maioratum, ad Cathedram, ad Capellam; ita Fagundez, *lib.* 5. *de iustitia. cap.* 18. *num.* 7. *&* *tomo* 2. *in Decalogum lib.* 8. *cap.* 26. *num.* 39. *&* 40. Pro qua citat Rodriguez, Lopez, Sanchez, Diana. *p.* 10. *tract.* 13. *resol.* 45. *&* 6. *p. tract.* 6. *res.* 59. 806

Ego tamen distinguendum existimo, & dico, distributorem eleemosynæ non posse pro electione istius, vel illius pauperis aliquid recipere sine onere restitutionis, benè tamen electorem ad officium, ad cathedram, ad maioratum, quando eligendi sunt æquales, & electio iam est in facto esse; secus si sit in fieri, & detur lex, vel mandatum obligans sub mortali, quod detur dignioribus, vel inter æquales, quod detur gratis; ita Lugo, *de iustitia. d.* 34. *num.* 19. *& sequentibus*, *& num.* 35. & cum Lessio, Tamburinus, *lib.* 8. *tractat.* 3. *Decalogi. cap.* 7. *§.* 3. *num.* 8. Ratio est, quia in hoc casu, Elector ad Eleemosynam constitutus est Elector à testatore in gratiam eorum, à quibus gratis dare iubetur; ergo vnusquisque ex illis pauperibus habet ius, vt si eligatur ei integram detur eleemosynam, sed si distributor pretium accipiat pro electione illius præ alio, iam non dat electo totam eleemosynam, sed partem; ergo violauit ius iustitiæ commutatiuæ, quod pauper ille electus habebat ad totam eleemosynam; minor probatur, quia ex voluntate testatoris debebat dare, verbi gratia, 20. aureos; sed si pro electione ab aliquo accepit decem, iam non dat alicui summam. 20. aureorum, sed decem aureorum; ergo non dat quantum testator dare voluit vni personæ, & ad quod tenebatur ex contractu. 807

Secus dicendum existimo in distributione officiorum, vel electione ad Cathedram, ad Capellam, maioratum, &c. nam in hoc casu Elector non est constitutus in gratiam eorum, qui eligendi sunt, sed vel in gratiam Principis, vel institutoris maioratus, capellæ, vel Reipublicæ, quibus illa munia sunt necessaria; ergo eligendo dignum, omisso digniori, vel æquè digno propter pretium, peccabit quidem contra institutorem maioratus, contra Rempublicam, vel Principem, qui præcipiebant ea officia gratis dare, vel dignioribus, & contra fidem eis debitam, non tamen contra digniores, vel æquè dignos, quibus ex illo Principis, vel Reipublicæ præcepto, nullum ius fuerat quæsitum, cum non ordinaretur in bonum eligendorum, sed solius Principis, vel Reipublicæ; sed tale peccatum non est contra iustitiam, sed contra obedientiam; ergo licèt distributor peccauerit contra obedientiam, & quidem mortaliter, si lex, vel præceptum dandi illa officia gratis, vel dignioribus, erat sub mortali, & ex hoc capite, si res adhuc sit in fieri tenetur restituere pretium acceptum, & eligere gratis, vel dare dignioribus, vt desistant à peccato; post 808

factum tamen, non tenentur restituere, siquidem non peccauit contra iustitiam commutatiuam, sed contra obedientiam, vel iustitiam distributiuam.

Confirmatur, quia illa electio non erat debita huic determinatæ personæ; poterat enim alter sine iniuria illius præferri, sed eligere hunc magis, quam illum est fauor pendens ex voluntate distribuentis officia, & est pretio æstimabilis, quia est valdè vtilis electio, & alias non infert damnum Reipublicæ, quia eligit dignum, vt suppono; ergo accipiens pretium pro illa, solum peccabit contra obedientiam legis, vel præcepti, si fortè sit, non tamen tenebitur ad restitutionem, siquidem obligatio restituendi solum oritur ex peccato contra iustitiam commutatiuam, & non contra obedientiam.

Dices, peccare contra iustitiam; quia vendit alienum, inuito domino; Rex enim solum concessit prædictis dynastis ea officia conferre gratis, & non vt possint ea vendere; imò id eis lege sua prohibuit, vt suprà diximus; ergo. Respondeo prædictos dynastas, & Proreges in hoc casu non vendere officia, sed illam prælationem vnius præ alio, inter æquè dignos, quos præelectio, cum sit pretio æstimabilis, & electo vtilis, potest vendi; vnde licèt aduersentur præcepto Regis, quatenus præcipit, vt gratis conferantur, non tamen talis præelectio infert damnum Regi, aut Reipublicæ, siquidem officium confertur personis dignis, vt suppono, quod Rex, & respublica intendit, nec ipsis eligendis, cum ipsi non habeant aliquod ius ad illa; Vnde Rex non est inuitus, quoad substantiam, sed quoad modum, ac perconsequens, sic pretio eligentes peccabunt contra legem Principis præcipientis dare gratis si talis, lex detur, non tamen tenebuntur ad restitutionem, quia non peccarunt contra iustitiam commutatiuam, sed tantum contra obedientiam, vel iustitiam distributiuam.

809 Dices, ergo iudex quando litigantes habent pro se opiniones æquè probabiles poterit pecuniam accipere pro ferenda sententia in fauorem vnius præ alio; Probatur illatio, quia illa sententia non est debita huic determinatæ personæ, potest enim iudex iuste, sine iniuria illius pro alia parte proferre sententiam; ergo electio illius partis pro qua est ferenda sententia est in manu, & arbitrio iudicis; sed eligere, & determinare hanc partem litigantem, pro qua fertur sententia est fauor pendens ex voluntate iudicis, & est pretio æstimabilis, quia est valdè vtilis litiganti, & nullum damnum infert reipublicæ; ergo iuste potest iudex pro eo fauore pretium accipere. Respondeo aliquos Doctores libenter admittere sequelam seclusa prohibitione iuris positiui vetantis, & prohibentis munerum receptiones. Ita enim cum Lessio, probabile putat Fragoso. *tomo* 1. *libr.* 4. *d.* 9. *num.* 42. Fagundez, quem refert Diana, *part.* 6. *tractat.* 6. *resol.* 59. Trullenc. *tom.* 2. *Decalogi. lib.* 8. *cap.* 1. *dub.* 6. *num.* 10.

Verum ego huic sententiæ minimè adhæreo, sed contrarium dicendum esse existimo; & modo præcipit Alexander VII. *in suo decret. anno* 1665. *propositione* 25. contrariam sententiam sub anathemate prohibens, & ratio diuersitatis est, quia iudex dicendo ius, non exercet actum iustitiæ distributiuæ, sed commutatiuæ; non enim distribuit subditis bona communia, sed reddit singulis bona propria singulorum, ac per consequens constitutus est in gratiam partium; cùmque vnaquæque pars litigans habeat ius in rem illam æqualiter; nulla est ratio cur potius vni, quam alteri tribuat; sicut enim vnaquæque pars non potest rem illam sibi integrè adiudicare, ita neque iudex. Tum quia iudex ex pacto tacite inito cum Republica, & ex officio tenetur rem adiudicare melius probanti, vel si maior ratio non adsit pro alterutro diuidere vtrique; sed vtraque pars ante sententiam iudicis ius iustitiæ habebat ad rem illam, quia vtriusque est; ergo cum iudex nihil aliud faciat, quam declarare, cui tale ius competat, cum vtrique æquè competat, pro vtraque parte est declarandum. Ita cum Sanchez, Sayro, Villalobos, Suario, Coninchio, Bañez, & aliis Palaus, *tom.* 1. *tractat.* 1. *d.* 2. *p.* 10. *num.* 2. Tamburinus, *libr.* 1. *Decalogi. cap.* 3. §. 4. *num.* 1. Lugo, *tom.* 2. *de iustitia. d.* 34. *num.* 5.

Per quod patet ad argumentum; nam ille, cui 810
Rex commisit distribuere officia, vel testator reliquit vt nominaret in emphyteusim, maioratum, capellam, &c. non est institutus in gratiam eligendorum, vt iudex in gratiam partium, neque eligendi habent aliquod ius iustitiæ ad rem illam, vt habent partes, neque distributor officiorum ex officio, vel pacto inito cum Republica, vel Principe, aut testatore tenetur gratis, vel digniori dare, sed ex officio, & pacto solum tenetur dare digno, & ex obedientia tenetur dare gratis, & digniori; ergo accipiendo pretium pro distribuendo officio, &c. æquè digno, vel digno, relicto digniore, solum faciet contra obedientiam, & contra legem, si fortè sit, non tamen contra iustitiam commutatiuam; ergo non tenetur restituere; benè tamen iudex, quia deliquit contra iustitiam commutatiuam.

Sed quæres, an de facto detur talis lex venditionem prædictorum officiorum sæcularium sub 811
mortali prohibens dynastis, vel illis, quibus concessum est prædicta officia, sæcularia distribuere? Respondeo aliquas leges afferri à Sanchez, & aliis Doctoribus. Sed huiusmodi leges solum loquuntur de electione, quoad distribuendam pecuniam, vel quid æquiualens, non verò quoad distribuenda prædicta officia, vt cum Lugo, notat Tamburinus, *lib.* 8. *Decalogi. cap.* 7. §. 3. *num.* 10. Præter autem has leges, aliquæ dantur de iure nostro Lusitano, vt patet ex ordinatione *lib.* 2. *tit.* 46. vbi statuitur, ne quis illorum dynastarum, qui habent potestatem dandi, & prouidendi talia officia in suis terris, illa vendat, vel vendi faciat, & ne quidquam pro prouisione illorum accipiat, sub pœna Dynastij priuationis conferendi alia in posterum, & ementibus amissionis officij, sic venditi, & omnium bonorum suorum. Hæ tamen pœnæ non incurruntur, nisi post sententiam iudicis. Fagundez, *lib.* 5. *cap.* 13. *num.* 16. Nec talis venditio facta etiam sine licentia Regis est ipso iure irrita, siquidem in tali lege non irritatur, sed tantum prohibetur. Rebello. 2. *p. lib* 9. *q.* 6. *sect.* 2. *num.* 32.

An autem sit saltem sub mortali prohibita consequenter negandum existimo, si fiat à Dynastis, & Ducibus, qui in terris suis, etiam sine licentia Regis prædicta officia vendunt; cum enim talis venditio non fuerit ipso iure irrita, non videtur sub mortali, sed tantum sub pœna ibi apposita prohibita, ita Rebellus. *suprà num.* 23. Secus dicendum 812
est de vendente, vel renunciante pro pretio officia sibi à Rege collata, sine licentia Regis; nam in hoc casu contractus est irritus ipso iure, vt patet ex ordinatione *lib.* 1. *tit.* 95. vbi emptor fit inhabilis, & incapax ad talia officia emenda, & retinenda; vnde non solum ad mortale, sed etiam ad restitutionem pretij ex vna parte, & ad renuntiandum officium ex alia obligatur, etiam ante sententiam iudicis. Ita cum Rebello, Fragoso, *p.* 1. *l.* 1. *d.* 2. *num.* 120. Fagundez,

gundez, *libr. 5. cap. 23. num. 13.* Quamuis etiam in hoc casu dissentiant Lapius, & Angel. quos citat Rebellus, *ibi. num. 22.* quorum sententia non videtur improbabilis, nam cum hæ leges Lusitanæ sint pœnales, satis probabilis est sententia, leges pœnales ciuiles non obligare in conscientia ad culpam mortalem, sed tantùm ad pœnam, vt tenent Nauarr. Imola, Felinus, Menchaca, Couarruuias, Valentia, Salas, & alij, quos refert Palaus, *tomo 1. tract. 3. d. 1. p. 15. num. 6.* Reginaldus, quem refert, & sequitur Ausonius *in summa Diana, verbo Lex. num. 43.* quamuis contrarium probabilius existimem; vnde lex solum non obligabit ad pœnam amissionis officij in vendente, nec pretij in emptore, etiam post traditionem ante sententiam iudicis, vt rectè aduertit Fragoso, *suprà num. 127.* Fagundez, *supr. num. 13.* benè tamen ad restitutionem officij venditi, & pretij empti, propter irritationem contractus; sed de his vide prædictos Doctores; hæc enim satis sufficiat indicasse. An autem possit pretium accipi pro actione turpi, vel pro actione honesta, quam quis facere, vel omittere tenetur? Vide quæ dixi, *hoc eodem tractat... disput...*

813 Dico quintò: venditio rei alienæ est inualida quoad transferendum dominium rei venditæ in emptorem, quia venditor non potest plus iuris in emptorem transferre, quam ipse habet; Vnde dominus rei venditæ potest rem suam vindicare vbicumque sit, nisi legitimo temporis cursu præscripta sit, ab emptore bonæ fidei; si autem solus emptor sciat rem esse alienam, emptio non valet respectu illius; Vnde non habet ius, neque actionem petendi, quod sua interest; si verò vterque sciuerit esse alienam, neuter obligationem contrahit, emptor tamen potest recissa emptione à venditore pretium recuperare; quod si emptor pactus fuerit de euictione cum venditore, tunc potest contra venditorem in iudicio contendere. Ita Valentia, *tom. 3. disp. 5. quæst. 20. part. 4.* Lessius, *libr. 2. cap. 20. num. 162.* Molina, *tract. 2. d. 327. n. 9.* & alij.

814 Hinc fit, venditionem rei alienæ validam esse, quoad transferendum dominium pretij in venditorem, licèt ipse teneatur ad restituendum, quantum interest emptoris, rem non esse factam suam; Vnde fur, qui rem alienam vendidit ignoranti esse alienam, acquirit dominium pecuniæ sibi traditæ loco pretij, & vsurarius acquirit dominium pretij, vendendo res alienas, loco vsurarum acceptas, quamuis emptor non acquirat dominium rei alienæ, vt patet *ex l. rem alienam. ff. de contrahenda emptione.*

SECTIO IV.

Quod sit iustum pretium rerum venalium?

SVMMARIVM.

815 *Pretium aliud est legitimum, aliud arbitrarium.*
816 *Pretium legitimum quid sit?*
817 *Pretium arbitrarium quid sit?*
818 *Pretium arbitrarium augeri potest primo ex abundantia, vel penuria rerum.*
819 *Secundo augeri potest ex abundantia pecuniæ.*
820 *Tertio ex parte ementium, & vendentium, vt quando frequentes, vel minus frequentes sunt.*
821 *An exteris carius vendi possit, quam naturalibus?*
822 *Quarto augeri potest pretium ex modo vendendi minutatim, vel simul.*
823 *Quinto augeri potest ex necessitate, vel vtilitate mercis.*
824 *Sexto augeri potest pretium ratione expensarum.*

Dico primò: Duplex est pretium iustum, aliud lege taxatum, & constitutum, quod dicitur legitimum, & aliud vulgare, seu arbitrarium. Legitimum est illud, quod semper debet seruari, nisi post dictam taxam factam à principe circunstantiæ mutentur, vt si superueniat abundantia, vel appareat sterilitas; nam tunc taxa statim euadit illicita, nec obligat in conscientia, vt cum Reginaldo, & aliis docet Decastillus, *lib. 2. tract. 2. d. 9. n. 17.* Et idem dicendum est, quando omnes, vel major pars populi non seruat taxam, sciente principe, etsi vnum, vel alterum puniat, vt cum Salas, Tamburinus, *lib. 8. Decalogi. tractat. 3. cap. 7. §. 4. num. 19.* Vel quando res, quæ venditur est notabiliter melior; nam taxa intelligitur de rebus ordinariæ bonitatis. Secus si res aliquantulum melior esset; nam tunc parum pro nihilo reputatur. Tamburinus, *suprà num. 19.* Posset etiam venditor in hoc casu, si res vendendæ essent separabiles, separare longè meliores ab aliis, & has vendere suprà taxam, alias verò si maneant æquè bonæ, ac illæ, quæ venduntur secundum taxam, vendere iuxta illam; secus si inferiores sint; nam tunc debet illas minus vendere. 815 816

Posset etiam cum fructibus longe melioribus, quam illi qui secundum taxam venduntur, misceri alios inferiores, vt tritico optimo, alium inferiorem, & vino generoso, alium minus generosum, & conflatum sic æquale cæteris, quæ secundum taxam venduntur, iuxta illam vendere; Imò potest tritico mundissimo auenam, & alia, quæ simul cum tritico nasci solent, ex industria misceri, vt illud reddat æquale illi, quod secundum taxam venditur. Non tamen potest aquam vino generoso misceri, præsertim si vinum vendatur, vt seruetur nam tunc faciliter accresceret cum damno emptoris. Secus si vinum statim esset vendendum ad bibendum, etsi aquæ admixtum remaneret æquè bonum, ac illud quod secundum taxam venditur. Ita cum Lopez, Lessio, & aliis, Lugo, *suprà d. 26. num. 66. 67. & 68.* An autem Ecclesiastici teneantur res suas vendere secundum taxam præscriptam à magistratu sæculari? Respondeo affirmatiuè. Ita Lugo, *supr. num. 77.* Tamburinus, *lib. 8. Decalogi. tract. 3. cap. 7. §. 5. num. 5.*

Dico secundò: Pretium vulgare, seu arbitrarium, est quod constituitur ex communi hominum, etiam imprudentum æstimatione, in ordine ad vsus humanos, secundum cuiuscumque Regionis mores. Hoc autem est triplex, summum, medium, & infimum, & intra latitudinem huius pretij possunt contrahentes iuste contrahere, modo vni cariùs, modo alteri vilius vendendo, quia dum latitudo iusti pretij non exceditur, non violatur iustitia. Ita cum D.Thom. Lessio, Soto, & aliis communiter Fagundez, *lib. 5. cap. 19. num. 5.* Vnde vendenti pretio infimo non licet recompensari contra emptorem; vsque ad supremum, nec ementi supremo, vsque ad infimum; postquam enim contractus est consummatus, vtrumque contrahentem obligat. Ita cum Molina, Fagund. *sup. n. 13.* Dixi etiam imprudentum, siquidem in pretio rerum, non debet attendi gentiũ in prudentia, sed an res in tali Regione eo pretio æstimentur; Indi namque pro tintinnabulo summam auri tribuunt, & tamen venditio non æstimatur iniqua, quia apud illos barbaros, non pluris æstimatur 817

matur aurum; ita communiter Doctores apud Lugum, *disp.26.sect.4.num.5.*

818 Dico tertiò: ex multis causis pretium arbitrarium, seu naturale rerum augeri potest super summum, & minui infra infimum. Prima ex abundantia, vel penuria rerum. Hinc fit quod in fine nundinarum, res minori pretio vendantur, quam in principio, quia supersunt merces, & deficiunt emptores, & post victoriam, res vilius emuntur propter illorum abundantiam. Huc etiam reducitur nouitas, & antiquitas rerum, quæ quia raritatem indicant, pretium augent, vt in fructibus nouis, in imaginibus, & statuis antiquis, ita cum Rebello, Fagundez, *lib.5.*

819 *c. 30. n. 2. & 7.* Secunda causa est, ex abundantia pecuniæ, vt patet in Indiis, vbi quia est multa argenti, aurique copia, carius res venduntur. Fagundez, *suprà num. 3.*

820 Tertia causa est ex parte ementium, & vendentium, quando enim emptores frequentes sunt, carius merces venduntur, quam quando sunt rari; Et idem dicendum est; quando multi sunt, venditores; nam tunc vilescunt merces. Hinc pluris res venduntur in officinis, quam cum venditores per vicos, & domus quærunt emptores, & pluris, quando merces appetuntur, quam quando offeruntur; merces enim vltroneæ vilescunt pro tertia parte, vt cum Molina, & aliis communiter tenet Fagundez *supr.n.5.* Imò aliqui dicunt vilescere pro medietate; ita cum Megala, Rebello, Bartolomæo à S.Fausto, Diana, *p.1. tr.8. resol.23.53.77.* Hinc qui emit rogatus potest emere pro medietate iusti pretij, vt si res valet quatuor, potest emere duobus. Ita cum Palatio, Lugo, Diana, Tamburin. *lib.8. Decalogi tract.3.cap.7. §.4.n.7.*

821 An autem exteris carius vendi possit, quam naturalibus? Respondeo negatiuè, nisi fortè ob multitudinem exterorum fortè accedentium merces rariores fiant; nam tunc augetur pretium, non ratione eorum, sed ratione multitudinis ementium, & raritatis mercium, quo tempore eodem pretio merces naturalibus vendendæ sunt; nisi fortè venditor excessum remittat, vel nisi fortè principes statuant, quod intra pretium iustum, infimum, & summum, non tamen vltra, naturalibus infimo, exteris verò summo pretio vendantur, eo quod naturales oneribus propriæ ciuitatis perpetuò subsunt. Ita cum Molina, Lessio, Fagundez, Tamburinus, *sup.n.9.*

822 Quarta causa est ex modo vendendi, eædem enim res multo carius venduntur minutatim, quam in magna quantitate, nam vendere minutatim affert multa incommoda, & res ipsæ multò deficiunt. Ita cum Rebello, Fagundez *supr.num.4.* Hinc fit, res sub hasta vilius emi, quia emptoribus offeruntur, & simul venduntur; vnde emi possunt eo pretio, quo sine fraude emptor extorquere potest, etiam infra, vel suprà dimidium, quam res extra sub hastationem valeret, propter prædictam rationem. Ita cum Gord. Villalobos, Molina, & aliis Diana, *p.3. tract. 4. resol. 12.* Dixi sine fraude, si enim emptor auertat per vim, vel fraudem, vel etiam per preces, alios emptores, vel si fictos offerentes supponat, vel tempus ineptum ad proclamationem, quando scilicet rara est ementium frequentia, eligit pretium, erit restituendum iuxta probabile damnum, quod domino fit; si tamen quis roget amicos, ne supra certam summam offerant, vt ipse possit emere pretio iusto infimo, non committit iniustitiam, nec tenetur restituere. Ita cum multis Diana, *p.1. tract. de contract.resol.76.* Tamburinus, *suprà num.24.* Imò Caramuel *lib. 2. Theologiæ moralis. num.....* addit etiam pretio minori, quam infimo in prædicto casu posse emere, quod tamen non admitto cum Tamburino, *ibi.n.24.*

Quinta causa est necessitas, & vtilitas mercis; 823 hæc enim si est communis, auget pretium, quia tunc erunt plures ementes. Secus quando necessitas, & vtilitas est solum emptoris; nam tunc non auget pretium, alias posset vendi panis esurienti centum aureis, quod iniquum est. Ita cum D. Thom. Molina, Rodriguez, & aliis communiter, Tamburinus, *sup. num.17.* Si verò necessitas, vel vtilitas sit ex parte venditoris, quia scilicet res vendenda necessaria, vel vtilis est venditori, & tamen illam vendit in gratiam emptoris, tunc potest venditor pretium augere, priuatio enim illius cõmoditatis est pretio æstimabilis; debet autem hoc pretij augmentum suprà rigorosum pretium prudentis arbitrio æstimari, sicut enim pro lucro cessante potest augeri pretium; ita pro damno emergenti, prudentis arbitrio non est tamen necesse, quod hoc declaretur ementi, vt rectè notat Fagundez, *suprà num. 9.*

Sexta causa est, ratione expensarum, pericula enim 824 & damna, & expensæ venditorum communiter occurrentia in quærendis, & transportandis mercibus, earum pretium augent. Econtra verò facilitas, & securitas minuunt. Dixi communiter occurrentia; nam ex eo, quod vnus mercator multum de suis mercibus in naufragio perdidit, non debet augeri pretium. Secus si damnum fuit commune multis mercatoribus; nam tunc ob raritatem mercium augebitur pretium. Ita cum Salas, & aliis Tamburinus, *suprà n.11.* Fagundez *sup.n.12.* Huc etiam expectat, quando res pluris venduntur, eo quod venditor melior artifex apud omnes habetur ob maiorem laborem, & scientiam in artefactis, & mercibus. Et ideò medici, & aduocati insignes carius vendunt operam, quam alij minus docti. Ita cum communi sententia Decastillus, *lib. 2. tract.9.d.2.n.42.& 43.*

SECTIO V.

An res exquisitæ, & nouæ, quæ non habent pretium legitimum, nec vulgare possint vendi, quanti contrahentes inter se conueniant?

SVMMARIVM

825 *Res quæ non habent communem vsum vt gemmæ, falcones, &c. possunt vendi, quanti venditor potuerit.*

826 *Potest quis licitè pro simia accipere in pretium regnum, si Rex illud possit, & voluit dare in pretium simia.*

Dico primò: Res quæ non habent communem 825 vsum, vt gemmæ, canes, falcones, picturæ, statuæ, cantus, saltatio, vsus mulieris, interesse comœdiis, &c. Possunt vendi quanti venditor potuerit. Ratio est, quia cum hæ res non habeant pretium, nec à lege, nec ab vsu fori, habent valorem ex mera voluntate ementis, & vendentis, iuxta illud, in rebus quisque est mediator, & arbiter. Quod si inferas, hinc sequi posse aliquem 826 pro simia accipere regnum. Respondeo hoc nihil huic doctrinæ inficere; nam si donans in pretium simiæ regnum, ita vult, & potest, quia suum omnino est, nemini venditor facit iniuriam; censetur enim emptor, excessum valoris illi liberaliter donare, & sicut poterat illi, vt suppono, liberaliter donare regnum, multò melius poterit in pretium simiæ. Ita & benè Sotus, Ledesma, Medina,

Medina, Salon, Valencia, Rodriguez, Toletus, Saa, Nauar. quos refert, Palaus *de iustitia d.5.p.3. num.2.* Tamb. *lib.8. tract.3. Decalog. cap.7.§.4.n.20.* quidquid cum aliis dicat Palaus *ibi n. 3.* Lugo *d.26. num.47.*

SECTIO VI.

An ratione lucri cessantis, & domini emergentis possit venditor rem carius vendere quam pretio supremo vertenti valeat?

SVMMARIVM.

827 *Ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, vel periculi veri alicuius damni potest venditor aliquid augere vltra iustum rei pretium.*
828 *Aliqua ad id debent conditiones adesse, & quales sint?*
829 *Quoddam corollarium ponitur.*
830 *An mense septembris possit venditor determinare pretium tradendum mense Maij?*
831 *Quædam corollaria ponuntur.*

827 Dico primo: Ratione lucri cessantis, aut damni emergentis aut periculi veri alicuius damni potest venditor aliquid exigere vltra iustum rei pretium. Ita cum communi sententia Decastillus *lib.2. tract.9. d.3. num.54.* Fagund. *lib.5. de iustitia cap.31. n.2.* Debent tamen quatuor omnino adesse
828 conditiones; prima vt reuera cesset tale lucrum, & non sit fictum, sed certum, vel saltem probabile. Secunda, vt illud damnum vel cessatio lucri, sequatur tanquam ex causa ex venditione, vel emptione; Tertia vt tale lucrum cessans, vel damnum emergens deducatur in pactum, vt sciat qui plus dat, quam ob causam id ab eo exigitur, vt sit illi voluntarium. Quarta, quod non exigatur totum interesse, quod sperabatur, sed quod deducantur labores, & expensæ faciendæ, & periculum, aut impedimenta, quibus posset tale lucrum impediri arbitrio prudentis. Ita Decastillus *sup. num.55. vsque 58.*

829 Hinc fit, quod si quis seruaturus erat triticum vsque ad mensem maij, in quo pluris valere consueuit, posse illud nunc mense septembris in gratiam emptoris ei vendere, iuxta pretium mensis maij, dummodo detrahat aliquid arbitrio prudentis, ratione custodiæ, & periculi, quod subiacet seruando. Decastillus *sup. num.59.* & cum communi sententia Fagund. *sup. num. 3.* Sed quid, si mense maij fuerit varietas pretij? Respondeo tunc eligendum esse, quod maiori parte illius viguit; quod si æque viguit summum, medium, & infimum; tunc sumendum est medium, sic enim neutra pars conqueri potest. Ita Tambur. *lib.8. Decalog. tract.3. cap.7.§.1.n.4.*

830 An autem possit venditor nunc mense septembri determinare pretium tradendum mense maij? Respondeo posse, si moraliter certum esset pretium quo tunc valiturum esset triticum, detracta semper æstimatione custodiæ, & periculi corruptionis; si tamen sit dubium, quod pretium tunc habebit, tunc assignandum est illud, quod modo iudicatur verosimiliter futurum medium, inter plus, & minus pro illo tempore, detracto semper ex tali pretio æstimatione custodiæ, & periculi corruptionis; Ita cum aliis, Decastillus *tract.9.d.3.n.66.* Fagund. *lib.5.cap.31 num.2.* Tamburin. *sup num.10.* Per quod soluitur ille casus, quem affert Diana *p.10. tract.8. resol. 63.*

Secunda fit, posse venditorem, qui reuera decreuerat transferre merces v. g. Vlisiponem, vbi pluris valent, Conimbricæ exigere pretium, quod Vlisipone habent, detractis expensis, & periculo corruptionis; Decastillus *sup. num.6.* Item, qui rogatus emit, potest demere de pretio iusto, vt cum quis à paupere suam operam solo victu, quem præbet ne fame pereat emit. Ita cum Nauarro, Syluestro, & aliis Decastillus *suprà numero 62.* 831

Aduerte tamen Lucrum non cessare ex eo solum, quod res credito vendatur, sed debere adesse alios emptores, qui soluta pecunia emant; nam tunc cessaret negotiatio, cum tali pecunia. Ratio est, quia non est de essentia emptionis, vel venditionis, quod fiat numerata pecunia, ac proinde emens credita pecunia non est causa cessationis alicuius lucri, nisi quando esset alius qui statim vellet illum ipsum emere numerata pecunia. Ita cum Molin. Corduba, Mercado, & aliis Decastillus *sup. n.63.*

SECTIO VII.

Vtrum Mercator, qui scit pretium mercium breuiter minuendum, vel per leges, vel per multorum rerum abundantiam, possit suas, pretio currenti distrahere.

SVMMARIVM.

832 *Qui scit res inter paucos dies minoris valituras potest sine iniustitia hodie pretio currenti vendere suas, vel è contra?*
833 *Quid si sit vnus ex consiliariis qui pretium taxauit, & ex industria distulit promulgationem legis, vt ipse carius vendat?*
834 *Quid si aliquis scientem interroget, an taxa minuenda, vel valor monetæ augendus sit, poteritne dicere nescire vt interim res suas carius vendat?*
835 *An peccet in hoc casu saltem contra charitatem?*

Dico primo: Qui scit res inter paucos dies, etiam vnum, minoris valituras, potest sine iniustitia hodie pretio occurrenti maiori vendere, & qui scit pluris valituras, potest hodie, currente minori pretio emere, & hoc etiam si sit princeps, qui pretium taxauit, vel vnus ex consiliariis, qui pretium imposuere, dummodo ex industria non differant promulgationem legis, vt ipsi carius vendant, & dummodo non vtantur fraudibus, vt si sciens venturam abundantiam, spargant per amicos fore penuriam, vel sciens librum prohibendum affirmat non esse prohibendum, vnusquisque namque habet ius, ne per fraudes decipiatur. Ita cum Turriano, Corduba, Couar. Diana, Lugo, *de iustitia d.26. num.140.& 143.* Tamburin. *lib.8. Decalog. tract.3. cap.7.§.4.num.21.* Ratio autem est, quia tanti iuste res venditur, & emitur, quia tanti tunc valet, nec scientia debet scienti obesse. 832 833

Quid si aliquis scientem interroget, an taxa frumenti, vel valor monetæ augendus, vel minuendus sit? potest dicere se nescire, vtendo æquiuocatione, quia non tenetur cum suo damno veritatem hanc, quæ pertinet ad bonitatem, vel vitium extrinsecum rei aperire. Tamburin. *sup. num.21.* An autem 834

835 autem in hoc casu detur saltem peccatum contra charitatem? Respondeo negatiue, potest enim quis licite rebus suis consulere, etiam si damnum aliquod proximi obueniat, nisi forte ob id proximus à suo statu notabiliter dimouendus esset, quod tamen rarissimum est. Tamb. *sup. num*, 22.

SECTIO VIII.

An fas sit rem pluris credito, quam numerato pretio vendere?

SVMMARIVM.

836 *Quando pretium non est lege taxatum licitum est intra limites iusti pretij carius rem vendere dilatata solutione, quam præsenti pecunia numerata.*

837 *Vsura est, si quis ob solam dilatatam solutionem carius supremo iusto pretio vendat.*

838 *Quid si hoc fiat ratione periculi ne pretium soluatur, si vere periculum sit?*

839 *An vendens fundum credita pecunia possit pro eo tempore, quo pecunia non soluitur è campo fructus colligere non computando illos in sortem?*

840 *An ille contractus in quo quis dat pecuniam, & alter fundum, hac conditione, quod accipiens fundum ex eo fructus colligat, & accipiens pecuniam ea vtatur, donec alteruter reddat acceptum sit iustus?*

836 Dico primò: Quando pretium non est lege taxatum, licitum est intra limites iusti pretij carius rem vendere, dilatata solutione, seu credito, quam præsenti pecunia numerata venderetur: omne enim illud pretium censetur iustum. In hoc conueniunt DD. apud Fagund. *lib.* 5. *c.* 32. *n.* 2. *de iustitia*; quod à fortiori dicendum est de mercatore, nam hic ratione officij mercatoris, dummodo non excedat limites iusti pretij, poterit carius vendere, non solum credito, sed etiam numerata pecunia, vt bene aduertit Tamb. *lib.* 8. *Decalog. tract.* 3. *cap.* 7. §. 4. *n.* 13. Non tamen poterit etiam credito vltra limites iusti pretij vendere, ea solum ratione, quia mercator est, vt bene aduertit idem Tamb. *sup.* §. 6. *num.* 2. quia esse mercatorem, non dat ius aliquod exigendi supra, sed intra iustum pretium.

837 Dico secundo: Vsura palliata est cum obligatione restituendi, si quis ob solam dilatatam solutionem carius supremo pretio iusto vendat. Ita cum communi sententia Fagund. *lib.* 5. *iustitia cap.* 32. *num.* 3. Ratio est quia merces non sunt maioris valoris, eo quod expectetur illarum solutio. Tum quia in hac dilatione solutionis continetur implicitum mutuum, sed pro mutuo aliquid recipere est vsura ergo &c.

838 Dixi ob solam dilatatam solutionem, nam ratione periculi, ne pretium soluatur, si vere periculum sit, aliquid potest exigere venditor, quanti scilicet æstimetur tale periculum arbitrio prudentis: debet tamen venditor emptori manifestare, se id recipere ratione periculi. Ita cum Mol. & aliis Tamb. *lib.* 8. *Decalog. cap.* 7. §. 6. *num.* 3. Fagund. *sup. num.* 8. Secundo potest venditor aliquid exigere supra summum pretium, ratione lucri cessantis, & damni emergentis, quia id etiam licitum est in mutuo, debent tamen seruari conditiones, quas sectione præcedenti enumerauimus. Ita cum communi sententia Tamb. *sup. n.* 4. Fag. *lib.* 5. *iustitia cap.* 32. *num.* 5.

Sed quæres an vendens v. g. domum, vel campum 839 credita pecunia, possit pro eo tempore, quo pecunia non soluitur, è tali domo, vel campo fructus colligere, non computando illos in sortem principalem? Respondeo, quod si venditio fuit absoluta, nequaquam posse venditorem colligere pretium locationis domus, vel fructus campi, nam cum res per venditionem fiat absolute emptoris, si pereat, ei perit, ergo si fructificat, ad eum pertinent fructus, alias solueret emptor pensionem ob dilationem solutionis, quod quidem vsura esset. Ita cum aliis Tamb. *lib.* 8. *Decalog. tract.* 3. *cap.* 7. §. 6. *n.* 15. contra Mol. Sanch. Dianam, & alios, quos ibi refert: Secus dicendum existimo, si domus, vel campus absolute non venderentur, sed locarentur, vsquequo pretium solueretur, & interim pro pretio locationis venditor exigeret pretium locationis domus, vel fructus campi; nam tunc domus periret etiam venditori, si periret, & non emptori, ita & bene Tamb. *sup. n.* 14. Et idem dicendum est, si venditor venderet solum dominium directum rei, non vero vtile, vt potest, nam tunc cum reseruet dominium vtile, poterit fructus colligere, & hos fructus posset idem dominus locare emptori, pro tanta pensione annua, iudicio prudentis, quam soluet deinceps emptor. Ita Lugo *d.* 25. *n.* 140. & cum aliis Tamb. *sup. n.* 15.

An autem ille contractus, in quo quis dat v. g. 840 pecuniam, & alter domum, vel campum, hac conditione, quod accipiens campum, ex eo fructus colligat, & accipiens pecuniam, ea vtatur donec alteruter reddat acceptum, sit iustus? Respondeo ex ea sola ratione esse iustum, quatenus accipiens fundum, vel domum recipit ex ea prædictum fructum ratione lucri cessantis, in pecunia, qua erat negotiaturus; aliàs esset manifesta vsura; nam licet fundus, si pereat, pereat domino suo, non datur tamen alius titulus, quo tale lucrum ferri posset, cum pecunia sit infructifera. Ita & bene Tamb. *lib.* 8. *Decalog. tract.* 3. *cap.* 7. §. 6. *num.* 16.

SECTIO IX.

An ob anticipatam solutionem liceat merces minoris emere, quam numerata pecunia valeant?

SVMMARIVM.

841 *Fas est vilius emere præcisè ob anticipatam solutionem.*

842 *Quid si interueniat lucrum cessans, vel damnum emergens, vel periculum non habendi rem emptam &c.*

843 *Quædam corollaria ponuntur.*

844 *Quomodo abstrahendo à lucro cessante, vel damno emergenti, constituendum sit pretium pro mercibus, quæ anticipato emuntur?*

Dico primò: Fas est vilius emere præcisè ob 841 anticipatam solutionem. Ratio est quia iustum pretium rerum est illud, quo res valent tempore traditionis. Ita cum communi sententia Fagund. *lib.* 5. *de iustitia cap.* 33. *num.* 1. Tamburin. *lib.* 8. *Decalog. tract.* 3. *cap.* 7. §. 7. *num.* 1. Dixi præcisè ob anticipatam solutionem, nam si interueniat lucrum cessans, vel damnum emergens, vel periculum, 842 non habendi rem emptam, vel non habendi sinceram,

ram, vel quid simile, seruatis conditionibus quæ supradiximus, poterit aliquid proportionatum vltra accipi. Ita cum communi Tamb. *sup. num.* 1. Fagund. *sup. num.* 2.

843 Et hinc deciditur illa celebris quæstio de lanis in Hispania, & de frumento, vino, caseo, oleo, leguminibus, serico, &c. quæ in aliquibus locis anticipatè emuntur multo minori pretio, quam valent tempore traditionis; nam si pretium determinetur prudentis arbitrio, iuxta lucrum cessans emptoris statim tradentis pretium, & damnum emergens, non comparandi merces, vel cum multo labore, & expensis tempore determinato, vt sæpe accidit, talis contractus proculdubio licitus erit, ex hac enim dilata solutione proueniunt etiam venditori magna commoda, siquidem pecunia anticipato accepta parat, quæ sunt sibi necessaria, ad eas lanas & fructus colligendos, ita & bene cum Soto, Corduba, Lessio, & aliis Fagund. *lib.* 5. *iustitia cap.* 33. *num.* 8. & cum Mol. Sanch. Tamb. *lib.* 8. *Decalog. tract.* 3. *c.* 7. §. 7. *n.* 7. contra Medinam, Lopez, Rebellum, & alios quos refert Fagund. *ibi n.* 7.

844 Si tamen quæras, quomodo abstrahendo à lucro cessante, vel damno, vel prædicto periculo emergenti, constituendum sit pretium pro mercibus, quæ anticipato emuntur? Respondeo posse fieri primo determinando nunc pretium, quo tempore traditionis mercis probabiliter res valitura est, vel si hoc sciri probabiliter non possit, poterit constitui pretium ad prudentis arbitrium, non vero vendentis, vel ementis, vel potest nunc constitui pretium, quo tempore traditionis mercis frequentius curret, quod si eo tempore plura fuerint pretia, quod medium eligatur, vel poterit etiam conueniri, quod illud pretium detur, quod magistratus tempore consignationis taxabit. Ita & bene Tamb. *sup. n.* 2. & 3. & nos iam supra tetigimus.

SECTIO X.

An creditum, seu chirographum possit minoris emi numerata, seu anticipata pecunia?

SVMMARIVM.

845 *Si creditum, siue maturum, siue immaturum sit, difficile, periculosum, &c. licite potest minus emi iuxta proportionem talium difficultatum?*

846 *Etiam si nulla sit difficultas, adhuc possunt minus vendi creditum, & chirographum numerata, seu anticipata pecunia.*

847 *Quædam corollaria ponuntur.*

845 DIco primo: Si creditum, siue maturum, siue immaturum sit, difficile, periculosum, litigiosum, vel cum expensis exigendum, certum est posse licite minus emi iuxta proportionem talium difficultatum; imo etiam iuxta temporis longitudinem, quia quo hæc productior est, eo plura pericula timentur, & eo magis emptor rogatur. Ita cum communi sententia Decastillus *lib.* 2. *de iustitia tract.* 10. *d.* 2. *n.* 419. Ratio est, quia prædicta minuunt secundum communem æstimationem rerum pretia, quod verum est, si quis facillime à Rege, vel ab eo, qui soluendus est chirographum, vel creditum, posset illud recuperare, propter amicitiam; amicitia namque cum tali creditore non debet ei nocere.

Aduerte tamen, quod si creditum est apud personam, quæ soluenda illud non est, non posse vendi, quia id moraliter non est vendibile, cum nullam habeat æstimationem intrinsecam.

Dico secundò: Etiam si nulla sit difficultas in exigendis creditis, vel chirographis, quia sunt certa, & tuta, adhuc possunt licite minoris vendi. Ita cum Panormitano, Caietan. Lessio, Nauarro, Bellarmin. Fag. *lib.* 5. *iustitia c.* 16. *n.* 11. probabile putat cum Laym. Decastill. Tamb. *lib.* 8. *Decalog. tr.* 3. *c.* 7. §. 8. *n.* 2. contra Mol. Syluest. Rebell. & alios, quos refert Fag. *sup. n.* 13. Ratio est, quia iura, seu credita minus æstimantur communi æstimatione, quam ipsa pecunia numerata; nam illa toto tempore, quo non soluuntur sunt intrinsecè inutilia; Tum quia merces vltroneæ vilescunt, saltem pro tertia parte; at communiter homines rogantur emere huiusmodi credita, ergo emere illa possunt minoris saltem pro tertia parte, vt bene notat Fagund. *sup. num.* 11. 846

Hinc fit posse ipsum debitorem, qui in die S. Ioannis soluturus est debitum contentum in chirographo, vel scriptura, illud nunc anticipato emere, soluendo illud, pro minori pretio, si creditor illud exponat venale, aut ab eo petat, vt illud à se emat; siquidem ipse non debet peioris conditionis, ac alius tertius; Non poterit tamen non soluere tempore determinato, vt cogat creditorem ad vendendum, nec esse causa alicuius difficultatis, vt aliquando faciunt ministri regij, in quo inique agunt; vendunt namque id, ad quod remouendi ipsi tenentur. Vnde hæc doctrina solum habet locum, quando per debitorem, vel eius ministrum non stat, quod contentum in chirographo soluatur, vel quando tempus solutionis non est completum. Ita & bene Fag. *sup. n.* 17. & *c.* 17. *per totum*, Tamb. *sup. num.* 3. 847

Secundò fit, Posse licite mercatores emere à Rege partem commercij Indici, vel Brasilici, ea lege vt in partem pretij soluendi Regi pro conductione accipiant debita, quæ ipse Rex aliis creditoribus debet, & postea emere minori pretio ea debita regia à creditoribus, quæ tamen ipsi integra à Rege recipiunt, computando ea in partem pretij conductionis regi soluendi. Ita Lugo *de iustitia d.* 26. *num.* 103. contra Mol. Tamb. *lib.* 8. *Decalog. tr.* 3. *c.* 7. §. 8. *n.* 6. Ratio est, quia ipsi mercatores non sunt causa dilationis talium debitorum; sed ipsi ministri regij nec ex vi pacti facti cum rege constituuntur ministri regij ad soluenda eius debita, sed solum impetrant facultatem compensandi partem pretij debiti, cum debitis aliis ipsius regij, vnde sicut possunt illa credita acquirere donatione gratuita creditorum, ita & emptione, vel alio contractu oneroso; Et licet melius facerent, si prius debita à creditoribus minoris emerent, & postea à rege ea reciperent integra in partem pretij, vt vult Tamb. per hoc tamen, quod illa prius à Rege recipiant in partem pretij non nocent creditoribus, sed potius gratiam eis faciunt, siquidem multi de suis debitis nihil fortè reciperent, & hac via debita maiori ex parte obtinere possunt. Ita & bene Lugo *suprà*.

Tertiò fit Posse debitorem sic debito immaturo conuenire cum creditore, debeo tibi centum post annum, do tibi nunc 50. & 50. dabo post duos, vel tres annos. Ita cum Caramuel, Diana *p.* 9. *tr.* 6. *ref.* 24. Tamb. *sup. n.* 8. contra Nauarr. Ratio est, quia vel hic interuenit extinctio veteris contractus, & celebratio noui contractus, vel perseuerat idem mutuum, sed in neutro casu datur vsura; nam si celebratur nouus contractus, iam creditor accipit. 50. & libere mutuat. 50. per duos, vel tres annos, quod vtique facere potest, si vero non datur nouus contractus,

vterque subit nouum onus, nam creditor expectat triennium pro solutione. 50. debitor vero soluit. 50. ante tempus; vnde hic non datur contractus mutui, sed interuenit contractus innominatus, do grauamen meum, vt tu des grauamen tuum: ergo &c.

SECTIO XI.

Vtrum liceat carius vendere credito, vt statim vilius numerato eidem ematur?

SVMMARIVM.

848 *In foro conscientiæ licitum est vendere carius credito, vt statim vilius eidem emptori ematur.*

849 *Quid si mercator cogat emptorem ad illi vilius vendendum numerato, quod carius ab eo credito empsit.*

850 *Quadam corollaria ponuntur.*

851 *Si dues à paupere emat boues, quas scit pauperem reipsa non habere, & statim eos ei locet pro annua pensione, est vsura in vtroque foro.*

852 *An dives possit emere ab Agricola pensionem annuam super vno boue designato, dando ei quatuor aureos ea conditione, vt quotannis soluat ei consuetam formenti pensionem?*

848 DIco primò: In foro conscientiæ licitum est vendere carius credito, vt statim vilius numerato eidem emptori ematur, etiam si mercator nullo alio animo carius vendat, nisi vt mox vilius emat numerato, & etiam si Petrus v.g. manifestet mercatori se emere carius credito, vt eidem vendat vilius, modo hæc in pactum non deducantur, siue implicitum, siue explicitum, & modo
849 mercator id sincero animo faciat, & modo non cogat emptorem ad illi vilius vendendum numerato, quod carius ab eo credito emit; Ratio est quia hic emptio, & venditio fuit intra limites iusti pretij, vt suppono, ergo cum emptori nullum onus ponatur, non est vnde hic contractus appareat illicitus. Ita cum Lessio, Tamb. *lib.* 8. *Decalog. cap.*7. *tract.*3. §.7. *n.*9. Fag. *lib.*5. *c.*34. *n.*1. *&* 2. Dixi in foro conscientiæ, nam legibus Castellæ id prohibitum est *l.* 22. *tit.* 15. & in Ordinatione Lusitaniæ 4. *p. extrauagantium*, vt refert Fagund. *ibi num.* 1.

850 Hinc fit, non esse vsuram, si agricola accedat ad diuitem habentem boues, & ab eo emat duos boues rigoroso pretio, credito tamen vsque ad annum, & statim agricola eidem diuiti vendat eosdem duos boues numerata pecunia pretio infimo numerato, postulans ab eo, vt dictos boues eis locet pro certa pensione; siquidem prædicta venditio, & emptio fit intra terminos iusti pretij, & alter contractus elocationis etiam licitus, est etiam si in venditione facta ab agricola diuiti deduceretur in pactum, dummodo propter hoc onus adiectum res minus valeat: vt bene cum Valasco notat Fagund. *sup. num.* 15. Aliter dicendum esset, si diues tales boues re ipsa non haberet, sed fingeret habere; vel alienos imponeret; nam tunc esset palliata vsura, cum reuera venditio bonum non præcesserit, cum tales boues diues non haberet. Vnde ceteri contractus etiam essent iniusti, & illiciti, ac per consequens tenetur diues omne lucrum agricolæ restituere. Ita & bene cum Mol. Nauarr. Syluestro, Rebello, & alij Fagund. *sup. num.* 6.

Et idem dicendum est, si diues à paupere emat boues, oues, equas, &c. quas scit pauperem re ipsa non habere, & statim ea ei locat pro annua pensione est enim mera vsura in vtroque foro cum ex nihilo accipiat diues talem pensionem. Ita cum Syluestro, Nauarr. & aliis Fag. *sup. n.* 9. Aduerte tamen quod si diues bona fide credebat pauperem habere boues, vel equas, quas ei vendit, & propterea ea emit, & mòdo dicto ea ei elocauit, non teneri restituere pensiones, quas sic bona fide accepit, nec id in quo factus est ditior, nec id quod apud se extat, si pecunia qua hæc animalia ficta emit, alia ab alio vera erat empturus; quia tunc ratione lucri cessantis potest id retinere. Secus si illa pecunia non erat alia animalia empturus; nam tunc tenetur restituere in quo factus est ditior: quia tunc non habet titulum lucri cessantis; imo comperta veritate, quod venditor talium animalium ea non habebat, non potest locator amplius pensionem locationis recipere; quia iam est constitutus in possessione malæ fidei, vt cum Syluestro, Nauarr. & aliis Fag. *sup. num.* 10. contra Molinam *tom.* 2. *d.* 361. §. *secundum est.* 851

An autem diues licite possit emere ab agricola pensionem annuam super vno boue designato v.g. dando ei quatuor aureos ea conditione, vt quotannis ei soluat consuetam frumenti pensionem? Respondeo posse, si diues sumat in se periculum bouis, ita vt si bos pereat casu fortuito sine culpa agricolæ, amittat pecuniam, & modo pensio sit proportionata ad pretium & partem bouis quam emit, quia cum bos sit frugiferus, omnes eius partes frugiferæ sunt, & talis contractus est vera emptio partis bouis. Ita Fag. *sup. n.* 14. Aliter dicendum esset si periculum bouis pertineret ad agricolam: nam tunc non esset vera venditio, nec titulus accipiendi annuam pensionem. Et idem dicendum, est si quis in autumno numeratum arietes, vel oues pretio tunc communi numerato emeret, cum pacto vt vsque ad Iunium seruentur illæsæ, & fructus lactis, casei, ad emptorem pertineant, periculum vero ad venditorem; propter eandem rationem, res enim fructifica, sicut domino fructificat, ita domino perit: alias non præcessit vera venditio, sed palliata vsura, quoties enim periculum rei emptæ non cadit super emptorem, sed super venditorem, contractus vsurarius est, vt bene aduertit Fag. *sup. n.* 11. *&* 16. *&* 17. 852

SECTIO XII.

An liceat vendere, & emere cum pacto retrouenditionis?

SVMMARIVM.

853 *Siue hoc pactum fiat in fauorem venditoris, siue in fauorem emptoris, contractus de re immobili est licitus, siue fiat tempore determinato, siue indeterminato.*

854 *Quanto minoris valleat res, quæ cum hoc pacto venditur?*

855 *Quando pactum retrouenditionis, fit in fauorem emptoris, pretium iustum debet esse maius.*

856 *Quando res cum hoc pacto retrouendendi fuit vendita, quanto deinde redimi debeat, pretione,*

ne, quo res fuit vendita, an quo valet tempore redemptionis?

857 *Idem quod dictum est de re immobili, dicendum est etiam de re mobili quacunque.*

853 Dico primò: Siue hoc pactum fiat in fauorem venditoris, vt si quis vendat fundum ea lege, vt eo volente restituere pretium, emptor debeat reddere fundum, siue in fauorem emptoris, vt si quis vendat v.g. domum, ea lege, vt volente emptore restituere domum, vendens debeat restituere pretium, vel in fauorem vtriusque, vel volente vno reddere pretium, alter reddat prædium, & volente alio reddere prædio, alter reddat pretium, contractus est licitus, siue fiat tempore determinato, siue indeterminato; potest enim in eo seruari æqualitas, sine vlla iniuria ementis, vel vendentis si pretium rei, quo hoc pacto retrouenditionis venditur diminuatur; siquidem minus valet res, quæ cum hoc pacto, quam quæ absolute venditur. Ita cum Mol. Lessio, & aliis communiter Lugo, *d.*26.*n.*184. Fag. *lib.*5.*cap.*43. Tamburin. *lib.*8. *Decalog. tract.*3. *cap.*7.§.8.*n.*17.

854 Sed quæres quanto minoris valeat res, quæ cum cum hoc pacto venditur? Respondeo seclusa lege id esse discernendum prudentis arbitrio omnibus circunstantiis consideratis, vt bene aduertit cum Mol. Lessio, & aliis Tamb. *sup.n.*9. quamuis aliqui dicant, minoris valere pro tertia, vel quarta parte. Dixi seclusa lege, nam de iure Lusitano, res cum tali pacto vendi non potest minoris infra quartam partem, vt patet ex ordinatione Lusitana *lib.*4.*tit.*4.*num.*1. Hæc tamen lex debet intelligi de pretio rei consideratæ, non in se, sed in illo modo vendendi cum pacto retrouendendi, vt bene aduertit cum Mol. Gama, Fag. *lib.*5. *c.*43. *n.* 10. Vnde si res sine tali pacto valeret. 100. & cum tali pacto 70. secundum legem Lusitanã posset vendi minoris vsque ad 52. quæ est quarta pars, nõ tamẽ infra, sine vsura vide Fag. *sup.n.*9. *&* 10.

855 Aduertendum etiam est, quod quando pactum retrouendendi fit in fauorem emptoris, vt quando quis vendit fundum alicui ea lege vt possit ab eo pretium recuperare, restituto illi fundo tunc pretium iustum debet esse maius, eo quod venditor assumit onus reddendi pretium, quoties fundus fuerit ei traditus, sine vlla deterioratione vt suppono, nam si sit deterioratus in manu emptoris, talis deterioratio diminuenda est in pretio; quæ quidẽ proportio etiam seruanda est, quando res venditur cum pacto retrouendendi in fauorem vtriusque, nam tunc pretium debet esse aliquantulum maius, quam si solum venderetur cum pacto in fauorem venditoris, & aliquantulum minus, quam si venderetur solum in gratiam emptoris ad arbitrium prudentis. Tambur. *sup.num.*25. *&* 26.

856 Sed quæres, an quando res cum hoc pacto retrouendendi fuit vendita, quarto deinde debeat redimi, pretio ne quo res fuit empta, an quo valet tempore redemptionis? Respondeo, quod si præcessit pactum in contractu, vt emptor teneatur eodem pretio reuendere, quod pactum licitum est, si res deterior non est effecta, vt notat Lessius, *lib.*2. *cap.*21. *d.*14.*num.*115. cum solum sit pactum de rescindendo priore illo contractu, tunc eodem pretio redimenda est; si tamen precessit pactum de retrouendendo eo pretio, quo valebit tempore redemptionis, sub hoc pretio est redemptio celebranda: nam tunc fit nouus contractus, vt bene aduertit Lessius, ibi, & nouus contractus requirit pretium currens. Ita Tamb. *lib.*8. *Decalog. tract.*3. *cap.*7.§.8. *num.*20. Si tamen nullum præcessit pactum de pretio, sed solum de retrouendendo; tunc redimenda est pretio currenti, propter eandem rationem. Tamburin. *ibi n.*21. Quod si fiat pactum, quod prædium retrouendatur pretio minori, quam sit infimum, quo res valet, est iniquum, & non seruandum. Tamb. *ibi num.*22.

Et id quod dictum est de re immobili, dicendum etiam est de quacumque re mobili; licitè enim potest quis vendere equum, bouem, vestem, &c. cum pacto retrouenditionis, dummodo talis res mobilis sit venditoris, & non sit aliena; nam si sit aliena non potest eius transferre dominium; vt benè aduertit Tamburinus *supr.n.* 14. de quodam qui libram ceream alienam vendebat cum pacto retrouendendi, & quod nullo modo alteri venderetur; nam licèt tale pactum etiam apponi possit in contractu, vt benè aduertit Lugo, *d.*26. *n.* 190. debet tamen quis eam conditionem apponere in re sua, & non aliena, qualis erat illa libra cerei, vt aduertit Tamburinus, *ibi.* Quando tamen res est venditoris, potest solum transferre dominium, reseruando sibi ius in re ad retrouenditionem, itavt domus vendita, v. gr. realem obligationem retineat; hoc tamen dependet ex intentione contrahentis, & in dubio credendum est ita factum esse, vnde si emens domum. v. gr. cum pacto retrouendendi eam alteri vendat domus tertio transit cum hac obligatione. Vnde secundus emptor tenetur stare retrouenditioni, si à primo venditore res vendita petatur oblato pretio, vt benè aduertit Lugo, *supr. n.*190. contra Fagundez *lib.*5. *cap.* 43. *num.* 22. Vbi dicit solum remanere priori venditori actionem personalem contra secundum venditorem, qui ei tenebatur de prædio empto retrouendendo. Sed sententia Lugi magis mihi arridet. Si tamen quæras ad quem in prædictis tribus modis venditionis cum prædicto pacto retrouendendi, fructus immaturi pertineant, ad venditorem ne, an ad emptorem? Vide Fagund. *supra à num.*12. Lugum *d.* 26. *sect.* 14. 857

SECTIO XIII.

An ille cui res vendenda traditur per decem possit sibi assumere, id pro quo plus vendidit?

SVMMARIVM.

858 *Si commissarius, cui res vendenda traditur, illam supra iustum pretium vendat, debet pretium emptori vtpote decepto restituere.*

859 *Famulus, vel qui mercedem pro suo labore vendendi accepit, tenetur totum pretium iustum, quod inuenit reddere domino qui rem vendendam tradidit.*

860 *Si præcessit pactum quod tanti venderet, & si quid plus inueniret sibi retineret, certum est venditorem posse illud sibi retinere.*

861 *In dubio quando proxineta aliquid vendendum traditur, assignato pretio, & non promisso alio stipendio sui laboris, censetur huiusmodi pactum.*

862 *An amicus, qui gratis rem suscepit vendendam, possit recipere id, quod correspondit suo labori, etiam si expresiè dixisset gratis se velle rem traditam vendere?*

Dico primò: Si commissarius, cui res vendenda traditur, illam supra iustum pretium vendat, debet pretium emptori vtpote decepto restituere, & 858

 non

non domino rei venditæ; hoc certum est apud omnes. Si vero est famulus, vel mercedem pro suo labore vendendi accipit; tenetur pretium totum iustum,
859 quod inuenit reddere domino, qui rem vendendam tradidit; nam cum vendiderit, non suo, sed alterius nomine, non potest partem pretij sibi acquirere; quod verum est, & si dominus ei determinasset pretium inferius, nam dominus determinauit pretium, ne minoris venderet, non quod illi concederet reliquum. Lugo *d.26.n.* 250. contra Angelum, verbo emptio, qui putat id esse fructum suæ industriæ, cuius sententiam existimat probabilem Busembau *lib.3.tract.5.cap.3.dub.8.num.*13.
860 Dico secundò: Si præcessit pactum, quod tanti venderet, & quod si plus inueniret sibi retineret, certum est illud posse retinere, & in dubio, quando pro-
861 xinetæ aliquid traditur vendendum assignato pretio, & non promisso alio stipendio sui laboris, censetur huiusmodi pactum. Lugo *sup.n.*150. Et idem dicendum est, quando proxineta maiorem solito diligentiam adhibuit, vt si rem in alium locum adsportauit, dummodo non sumat maius pretium, quam illud quod pro suo labore meretur. Fag. *c.16.n.9.* Et idem dicẽdum est, si commissarius rem sibi pretio assignato à domino emat, eo quod non inueniat, qui plus daret, & postea eam pluris vendat, quam intentionem semper censendus est habuisse commissarius, quoties voluit excessum illum retinere, quod tamen facilè colligere potest ab eo confessarius, interrogando an si tunc eo tempore res periret, ipse tradendus esset pretium assignatum domino, nam si tale animum non habuit, non habuit animum emendi, cum emens deberet periculum sortis super se suscipere. Et idem proportionaliter dicendum est de ministro, cui cõmittitur vt aliquã rem tãti emat, propter easdẽ rationes, vt bene aduertit Lugo *sup. n.* 151. *&* 152.
862 An autem amicus, qui gratis rem suscipit vendendam, possit recipere id, quod correspondit suo labori, quem adhibuit prædictam rem vendendo, etiamsi expresse dixisset se gratis velle rem vendere, vel emere? Respondeo posse iuste, non tamen fideliter, quia mendax esset. Ita cum Fagund. Tamb. *lib.*8. *Decalog. tr.3.c.7.§.9.n.6.* quidquid dicat Mol. *tom.2.d.*363. Excipe nisi dominus alium amicum facilè inueniret, qui sine tali stipendio rem illam venderet. Ita Fag. *lib.5.c.16.n.6.* Tamb. *lib.8.Decalog. tr.3.c.7.§.9.n.6.* Et idem dicendum est de sartore, cui aliquis commisit, vt emeret pannum ad cõficiendam vestem, & facta diligentia in aliis officinis non inuenit vlnam, nisi viginti argenteis, si enim aliquis mercator, eo quod eius officinam frequentat, det illi vlnam pro 19. argenteis, potest retinere illud vnum argenteum, quia illud non accipit ab emptore, sed à venditore, eo quod eius officinam frequentat; vt bene aduertit Lugo *sup. n.*153. & cum Filliuc. Diana *p.1.tr.8.resol.*26. Busembau *lib.3. tr.5.cap.3.dub.8.n.*14. contra Salas. Suppono enim, vt dixi in aliis officinis non inuenire vlnam, nisi pro viginti argenteis, & hoc etiam pretio mercatorem illum solere vlnam aliis, non ita eius officinam frequentantibus, vendere, vt bene aduertit Tamb. *sup.*§.10.*num.*1.

SECTIO XIV.

De deceptionibus occurrentibus in venditione, & emptione.

SVMMARIVM.

863 *Qui vendens rem suam pro ea accepit minus pretium quam valeat, in foro externo non datur actio, nisi defectus, vel excessus sit vltra, vel infra dimidium.*
864 *In foro conscientiæ debet restitui illud, quod vltra, vel infra iustum pretium accipitur.*
865 *Qui alicui vendit rem quam alteri iam vendiderat, si res non est tradita secundo emptori, tenetur venditor priori emptori tradere.*
866 *Si res tradita sit secundo emptori hic, aliquibus casibus exceptis, antefertur primo emptori.*
867 *Referuntur casus, in quibus primus emptor anteponitur secundo emptori, licet res sit posteriori tradita.*
868 *Qui rem libere vendit iusto pretio infimo, non potest aliquid detrahere de pondere, & mensura.*
869 *Quoties in venditione tacetur vitium notabile, quo cognito emptor non emisset, siue dolus fuerit in substantia, siue in qualitate, si dolus fuit appositus ab aliquo ex contrahentibus, vel eo sciente contractus in vtroque foro est nullus.*
870 *Quid si dolus fuit appositus ab aliquo tertio, contrahentibus nescientibus, & sit tantum in qualitate, & non in substantia contractus?*
871 *Quando vitium quod reticetur in venditione non est notabile, neque reddit rem minus vtilem ad vsum ad quem res ipsa emitur contractus non est inualidus.*
872 *Ponuntur quædam corollaria.*
873 *Venditor non tenetur per se loquendo manifestare emptori vitium patens.*
874 *Venditor interrogatus de vitiis occultis rei tenetur illa manifestare.*
875 *Contractus celebratus à venditore ignorante vitium rei validus est, debet tamen vel rescindi contractus, vel reddi ad æqualitatem.*
876 *Si venditor vendit rem pretiosam, quæ communiter reputatur villis, si emptor post emptionem inueniat esse pretiosam, non tenetur aliquid venditori restituere.*
877 *Quid si ante venditionem cognouisset esse pretiosam?*
878 *Quid si res ipsa, neque quoad substantiam cognoscitur, nec videtur, vt in fasce lignorum adsit confusa herba pretiosa?*
879 *Emptor qui restituit rem emptam venditori propter notabile vitium occultum debet restituere fructus rei venditæ medio tempore collectos, deductis expensis.*

Dico primo: Quando quis vendens rem suam 863
pro ea accipit minus pretium, quam valeat, vel minus quam valeat emit, ipsi in foro externo non datur actio, si non sit defectus, vel excessus vltra, vel infra dimidium, vt si res valeat viginti, & ipse vendat nouem, leges enim ciuiles ad resecandas lites id ita statuerunt. In foro tamen con- 864
scientiæ, debet restitui omne illud, quod vltra, vel infra iustum pretium accipitur, cum eius fructibus fortè perceptis, nemini enim licet in conscientia proximum, nec in obolo quidem decipere. Ita cum communi sententia Lugo *tom.2.d.26.sect.*8. & cum aliis Palaus *d.5.de iustitia p.*16. §.2. *num.*3. Bardi *in selectis sol.*37. contra Escobar *in tribus tractatibus selectissimis tract.1.de vtroque foro art.5. num.*36.
Dico secundò: Si quis alicui vendat rem, quam 865
alteri iam ante vendiderat, si res non est tradita secundo

secundo emptori, tenetur venditor priori emptori tradere; quia qui prior est tempore, potior est iure;
866 si tamen res tradita sit secundo emptori, hic aliquibus casibus exceptis, antefertur primo emptori, quia traditio dominium transfert. Vnde primo emptori tantum remanet actio personalis contra venditorem, non tamen realis in ipsam rem venditam; tenebiturque venditor omnia damna soluere priori emptori, & punietur pœna falsi, etsi præcessit iuramentum
867 erit periurus. Dixi aliquibus casibus exceptis, nam in aliquibus casibus primus emptor anteponitur secundo emptori, licet res sit posteriori tradita; primo quãdo prior iam soluit pretium. 2. Quando præcessit pactũ de non vendenda re alteri, vel ipsa res est data in pignus ipsi emptori. 3. Quando in prima venditione est apposita clausula constituti, hoc est, quando venditor constituit se nomine emptoris rem illam possidere. 4. Quando prior emptor est Ecclesia, vel locus pius. 5. Quando secundus emptor emit mala fide, hoc est, sciens rem alteri esse venditam. Ita Fagund. *lib. 6. cap. 36.* Mol. *d. 532. & 569.* & alij communiter.

868 Dico tertio: Qui rem libere vendit infimo pretio, iusto tamen, non potest aliquid detrahere de pondere, & mensura; alias non staret contractui. Ita cum communi sententia Basæus, *verbo venditio n. 13.* Dixi libere, Nam si quis nollet vẽdere rem suam, nisi pretio summo, ad quod ius habet, & ab emptore cogeretur iniuste, vt pretio infimo venderet, vel ementes ex malitia conuenirent, soluere minus quam res valet, & ipse propter coactionem non posset se à venditione retrahere; tunc posset mercator se indemnẽ seruare aliquid diminuendo de pondere, & mensura, vsque ad iustum pretium; vt cum Salas, & aliis notat Tamb. *lib. 8. Decalog. tr. 3. cap. 7. §. 11. n. 4. & 5.* Basæus *verbo venditio n. 13.* Hinc fit multoties venditorem non peccare, nec teneri ad restitutionem, qui vino generoso immiscet aquam, ita vt illud reddat æqualis bonitatis, ac illud quod ab aliis eodem pretio venditur, etiamsi id non manifestet emptori; in hoc enim nullam iniuriam, aut damnum infert emptori; suppono enim emptorem non emere tale vinum ad seruandum, sed ad statim bibendum, vt supra diximus. Ita cum Regin. Filliuc. Basæus, *sup. n. 19.*

Dixi multoties, nam si venditor de industria immisceat aquam vino, & propterea illud vili pretio vendat, vt emptores ad eum confluant, & non ad alios mercatores, peccabit equidem, & tenebitur restituere aliis mercatoribus, quando prudenti arbitrio eorum interest hoc illius stratagema; quilibet enim habet ius, ne per vim, vel fraudem à suo lucro deturbetur; sed alij mercatores per istius fraudem deuelluntur ab ipsorum sperato lucro; ergo: hoc tamen peccatum, & onus restitutionis non contraheret, qui solum decresceret in pretio sui vini puri, nam tunc sine fraude, & bonis artibus ad se emptores alliceret, & per accidens ab aliis emptoribus auerteret. Ita Bardi *lib. 1. selec. quæst. 2. sect. 1. num. 14.* Lugo *d. 26. num. 135.* Diana *p. 1 tract. 8 resol. 80.*

869 Dico quarto: Quoties in venditione tacetur vitium, hoc est, defectus notabilis, quo cognito emptor non emisset, siue dolus fuerit in substantia, vt cum pro auro venditur aurichalcum, vel cum vino miscetur aqua; siue in quantitate; vt quando non seruatur debitum pondus, vel mensura; vel in qualitate, vt cum venditur equus claudus, pro sano; si dolus fuit appositus ab aliquo ex contrahentibus, vel eo sciente, contractus in vtroque foro est nullus, adestque obligatio restituendi damna, & in foro externo datur actio redhibitoria ad rehabendum pretium, & restituendam rem acceptam; imo decepto datur optio standi contractui, si velit, cum compensatione eius, in quo læsus fuit. Secus dicendum est, quando emptor etiamsi sciret talẽ defectum, adhuc contraheret, sed non tanto pretio; nam tunc contractus est validus in vtroque foro, tenetur tamen decipiens reducere contractum ad æqualitatem, & omnia damna decepto resarcire. Ratio in vtroque casu est, quia in primo casu, error & dolus dedit causam contractui, nam si emptor talem defectum sciret, nunquam talem rem emeret; sed vbi deficit consensus deficit contractus; ergo. In secundo vero dolus solum incidit contractui, hoc est, adhuc illo non obstante, deceptus contraheret, sed non tanto pretio, sed vbi datur consensus, contractus est validus; ergo solum tenebitur decipiens ad reducendum contractum ad æqualitatem. Ita cum communi sententia Basæus, *verbo venditio num. 14.* Tamburinus *lib. 8. Decalog. tract. 3. cap. 7. §. 11. num. 15. & 18.*

Dixi, si dolus fuit appositus ab aliquo ex contrahentibus, vel eo sciente, nam si fuit appositus ab 870
alio tertio, eis nescientibus, & sit tantum in qualitate, & non in substantia contractus, in vtroque foro est validus, quidquid in contrarium dicat in foro conscientiæ Conradus, quem refert Fagund. *lib. 5. c. 42. n. 17.* datur tamen actio decepto, vt possit agere contra tertium decipientem, tum de damno, tum de dolo; non tamen datur facultas decepto relinquendi contractum, sed solum petendi supplementum pretij, si quod fuit. Ratio autem est, quia omnes implicite se intendunt obligare, quoties ipsi contrahentes non participant de dolo; alias semper homines possent dicere se deceptos fuisse, & si sciuissent non esse contracturos. Secus dicendum, quando deceptio fuit circa substantiam, vel circa materiam contractus; quia in hoc casu non præsumitur consensus. Ita cum aliis Lugo *d. 22. de iustitia n. 93.* Tamb. *sup. n. 19.*

Dico quintò: Quando vitium quod reticetur in 871
venditione non est notabile absolute, neque reddit rem minus vtilem ad vsum, ad quem res ipsa emitur, etiam si venditor præsumat, fore vt emptor non emeret, aut non tanto pretio, si vitium cognosceret, contractus non est inualidus, nec iniustus. Ita cum Reginald. & aliis Basæus, *verbo venditio. num. 15.* & cum Mol. Tamb. *lib. 8. Decalog. tract. 3. cap. 7. §. 11. num. 28.* Nam cum non sileatur vitium contractui noxium, non est vnde contractus irritetur; tantum tamen de pretio detrahendum est, quantum minus valet res cum eo vitio, monendus ergo est de tali vitio emptor post contractum, si emptor aliis venditurus est; alioquin fieri potest, vt emptor eandem rem pluris vendat, quam valet, credens omni vitio carere; contractus etiam in hoc casu esset nullus, si emptor exprimeret actualiter, & explicite, se tantum velle conditionaliter emere, si talis conditio, & circunstantia subsistat, & non aliter; tunc enim conditione non subsistente, contractus etiam non subsistit. Basæus *sup. num. 15.* Tamburinus *lib. 8. Decalog. tract. 3. cap. 7. §. 11. num. 121.*

Hinc fit, Pharmacopolas vendentes quid pro quo, 872
ne in ipsorum officinis aliqua deesse emptores conquerantur, aliquando non peccare, nec teneri ad restitutionem; aliquando ita. Si enim certo sint, quod res quas pro aliis supponunt eisdem prorsus virtutibus pollent, omni culpa carent, dum vnum pro alio tradunt; si quidẽ sunt eiusdẽ qualitatis, & eiusdẽ fere substãtiæ; vnde non tenẽtur ad restitutionẽ, nisi fortè id, quod pro alio tradũt, minus valeat, quã medicamentum petitũ, nam tunc excessus debet restitui. Secus si talẽ certitudinẽ non habeant, nã tunc emẽtẽ decipiũt, dando aliam substantiã ab expetita, & accipiunt pretium certum pro medicamento incerto,

&

& quod fortè nocebit. Vnde tenentur ad restitutionem, & ad damna inde secuta. Ita & bene cum Soto, Salas, Tamb. *lib.*8. *Decalog.cap.*7. *tr.*3. §. 11. *n.*8. *&* 9.

Secundò fit, Illum, qui semina corrupta vendit, pro recentibus, medicinam afflictam pro efficaci, ouem morbidam pro sana, seruum furacem pro probo, pannum, vel galerum adustum, vel cariosum pro firmo, vinum, vel frumentum quæ diu seruari nequeunt, pro seruabili, quando ad seruandum ab emptore emitur, rem litigiosam pro secura, rem amissionis periculo subiectam, pro non subiecta, peccare contra iustitiam, obligarique ad restitutionem, tum excessus pretij, tum damnorum, quæ fortè inde secuta sunt, qualia essent, si ceteræ oues morbidæ fierent, si mors contingeret sumenti medicamentum illud. Ratio est, quia venditor dum rem venalem exponit, onerosum contractum per venditionem celebrare intendens, debet sicut bonam monetam accipit, ita & tradere rem vtilem; nam propter eandem rationem tenetur de euictione, id est, tenetur iacturam rei resarcire, si ab alio contra ementem res euincatur. Ita Tamburin. *sup. num.* 28. Excipe nisi venditor sincere, & sine fraude emptori fateatur, se nolle rem suam vendere, nisi provt est. Secundo quando vitium est parui momenti, nisi ex circunstantiis colligatur, emptorem, si sciret de tali paruo vitio, rem non esse empturum, quia ea conditio tunc æquiparatur venditioni conditionatæ, vt *sup.* dixi. Ita Tamburin. *lib.*8. *Decalog.tract.*3. *cap.*7. §. 11. *n.* 33.

873 Dico sexto: Per se loquendo non tenetur venditor manifestare emptori vitium patens, quia non magis spectat ad venditorem huiusmodi vitium manifestare, quàm ad emptorem illud inspicere; si tamen venditor adnimaduertat vitium non cognosci ab emptore ex inaduertentia inuincibili, tunc contractus est inualidus, ac si defectus esset occultus, licet in hoc casu non detur actio emptori in foro externo aduersus venditorem, nisi emptor læsus sit vltra dimidium iusti pretij iuxta *l.*2. *C. de rescindenda venditione.* Ita cum D.Th. Filliuc. Syluio, Azor, Basæus, *verbo venditio n.*16.

874 Dico septimò: Venditor interrogatus de occultis rei vitiis, tenetur illa manifestare, quamuis non sint notabilia in se, vel in ordine ad vsum, ad quem res emitur; imo contractus in hoc casu esset inualidus in vtroque foro, si emptor cognito vitio non emisset. Secus si cognito vitio adhuc emisset, sed minori pretio, propter consensum implicitum, vt *sup.* diximus, & cum Decastillo, notat Tamburin. *lib.*8. *Decalog. tract.*3. *cap.*7. §. 11. *num.* 17. semper tamen venditor tenetur ad restitutionem damnorum, quæ passus est emptor, ob huiusmodi dolum, & iniustam deceptionem, cum sit causa damni. Filliuc. *tract.*35. *num.*135. Lessius *lib.*2. *cap.*21. *n.*86. Azor. *p.*3. *lib.*8. *cap.*23.

875 Dico octauò: Contractus celebratus à venditore, ignorante vitium rei inualidus est, quia non videtur adesse dolus; venditor autem qui vitium ignorabat in contractu venditionis, non potest cognito vitio tantum accipere, quantum accepisset, si res vitio caruisset; sed tenetur vel rescindere contractum, vel resarcire inæqualitatem descendendo in pretio; non tenetur tamen venditor ignarus vitij occulti emptori ad restitutionem damnorum, quia non censetur causa iniusta damnorum, cum ipsum excuset ignorantia. Nauar. *c.*23. *n.*87. Regin. *lib.*25. *n.*337. Filliuc. *sup. n.*117. Syluest. 22. *q.*77. *art.*1. *concl.*3.

876 Dico nonò: Si venditor vendit rem pretiosam, quæ communiter reputatur vilis, si emptor post emptionem inueniat esse pretiosam, non tenetur aliquid venditori restituere. Ratio est, quia tanti valet res, quanti æstimatur communiter; sed res illa communiter æstimabatur vilis, & non pretiosa; ergo. Hinc qui emit vitrum, quod tale æstimabatur, cum vere esset gemma, vel herbam pretiosam, quæ communiter æstimabatur vilis, nihil tenetur restituere. Dixi communiter, nam si fuisset merus error, vel deceptio venditoris, vt si rusticus vili pretio gemmam vendidisset artifici cognoscenti illius valorem, talis venditio, vel rescindi debet ad arbitrium decepti, vel pretium reduci ad æqualitatem; quia error fuit in substantia rei, & venditio omnino inuoluntaria.

Dixi si post emptionem cognouisset, nam si cognouisset antea, tunc distinguendum est, nam vel 877
ille, qui talem rem pretiosam, quæ communiter reputabatur vilis, cognouit propria industria, & ingenio, & extraordinaria scientia, qua pollebat, vt si in fasce herbarum venalium pro pastu equorum introspiceret herbam pretiosam, vel cognouit ex vi artis ordinariæ, & vt certe cognoscerent ceteri eiusdem artis communiter, vt si rusticus aurifici venderet frustum auri rudis; si cognouit ex vi propriæ scientiæ, potest talem rem emere, pretio communi, & ordinario; quia pro re vili, illa herba communiter æstimatur, & illius arti illa felix fortuna debetur; si vero cognouit ex vi artis ordinariæ, tunc non potest emere illo vili pretio, & si emit, tenetur rescindere contractum ad electionem decepti, vel reducere ad æqualitatem; poterit tamen emptor si non interrogetur de valore rei dare infimum pretium, iustum tamen, nihil manifestando de ipsius valore, quod si dubium sit inter venditorem, & emptorem de valore rei, & certo pretio conueniant, validus est contractus, nec emptor aliquid postea inuenta pretiositate rei tenetur restituere, quia fuit æquale periculum. Ita & bene Tamb. *lib.*8. *Decalog.tr.*3. *c.*7. §. 11. *n.*38. *& sequentibus.*

Sed quid si res ipsa, nec quoad substantiam cognoscitur, nec videtur, vt si in fasce lignorum adsit confusa herba pretiosa, quæ nec ab emptore, nec à venditore videtur, vel in sacco lanæ, pleno forte ab hostibus repetto, inuenitur gemma, vel aurum non præuisum? Respondeo quod si prædictus saccus, & idem dicendum est de herba pretiosa inclusa in fasce lignorum, venditus fuit à milite vero domino, illi deberi aurum; si à milite non domino, deberi aurum illis, à quibus ereptum est; quod si hi sint hostes, aurum erit illorum, qui ius habent eos spoliandi, quales sunt principes, vel respublica, à quibus qui prædictum saccum emit, minori pretio emere poterit, quasi in præmium talis manifestationis; quod si denique facta diligentia, dominus nosci non possit, inter bona incerta computandum erit, atque adeo erit primo occupantis, vt suo loco diximus. Ita Lugo *de iustitia d.*6. *num.*129. Tamb. *lib.* 8. *Decalog. tract.* 3. *cap.*7. §. 11. *n.*42. 878

Dico decimò: Emptor qui restituit rem emptam 879
vẽditori propter notabile vitiũ occultum non manifestatũ, tenetur restituere fructus rei emptæ medio tempore collectos, deductis expensis, & æstimatione industriæ; quia cum contractus fuerit inualidus, & ideo dominium rei manserit apud venditorem, & res domino fructificet, ideo fructus venditori tanquam vero domino restituendi sunt, venditor tamen qui vitia non patefecit, tenetur ad restituendum pretium, & ad alia damna emptori secuta ob inualiditatem venditionis, cum eorum fuerit causa iniusta per taciturnitatem vitij notabilis. Mol. *d.*353. *n.*20. Bonacin. *de contractibus d.*3. *q.*2. *p.*6. *n.*18. Regin. *sup. n.*337.

SECTIO

SECTIO XV.

De fraudibus ex monopoliis.

SVMMARIVM.

880 *Quid sit monopolium describitur.*

881 *Quando Princeps concedit alicui priuilegium vt ipse solus vendat tale genus mercium, tale monopolium si fiat iusta causa, & iustum pretium constituatur licitum est.*

882 *Quæ causa ad hoc monopolium erit iusta?*

883 *Quando venditores conspirant, vt non nisi certo pretio vendant, si pretium illud sit iustum pretium summum peccat contra iustitiam cum onere restitutionis.*

884 *Quid dicendum quando vnus, vel duo emunt omnes merces, ipsique soli eas vendunt eo, quo pretio volunt, sicque inducunt notabilem inopiam, & caritatem?*

885 *Quid si quis vi, vel fraude impediat ne maior mercium copia aliunde asportetur, vt maneat caritas in republica?*

880 Dico primò: monopolium propriè dicitur, cum vnus, vel pauci curant, vt venditio, vel emptio aliquarum mercium ad ipsos solos reducatur, vt alij omnes ab ipsis, quo ipsi pretio voluerint emere cogantur. Ita Lugo *d. 26. n. 190.*
881 Basæus, *verbo venditio, num. 24.* Contingit autem multipliciter. Primò quando Princeps concedit alicui priuilegium, vt solum ipse tale genus mercium introducere, vel vendere possit, quod quidem cum causa potest Princeps licitè concedere, dummodo pretium iuste constituatur, vel à Principe, si res sint ad victum necessariæ, vel arbitrio priuilegiati, si sint ad ornatum, vel delicias, vt benè aduertit Lessius, *libr. 2. cap. 21. num. 149.*

882 Causa autem erit semper bonum publicum, quando scilicet Princeps indiget pecuniis ad bellum, vel quando si tale priuilegium aliquibus non concederetur, non esset qui tales res in rempublicam introduceret; quapropter conceditur Bibliopolis, vt intra decem annos librum imprimant, quia si tale priuilegium eis non concederetur, respublica illis careret. Vel tandem quando ob benemerita alicuius officialis, aliquam nouam artem inuenientis, id ei conceditur, vt sic alij alliciantur ad nouas artes. In his tamen casibus, si quid Princeps pro tali priuilegio accipit tenetur in bonum publicum consumere; nam cum positis prædictis causis teneatur ex officio ob bonum publicum concedere tale priuilegium, non potest aliquid pro illius concessione accipere, quia nemo accipere potest pretium pro illo quod ex iustitia tenetur efficere. Ita & benè Tamburinus, *lib. 8. Decalogi, tractat. 3. cap. 8. §. 12. num. 4.* Lugo, *supr. num. 171.*

883 Dico secundò: secundo contingit monopolium, quando venditores conspirant, vt non nisi certo pretio vendant, atque hoc pacto emptores coguntur ad emendum illo pretio, quo casu certum est, si pretium illud in quo conueniunt sit supra pretium iustum summum, peccare contra iustitiam cum onere restitutionis. Et idem dicendum est, si alqui mercatores minis, vel dolo impedirent alios ne minori pretio vendant. Si tamen conspirent in pretio iusto summo, tunc nec peccant contra iustitiam, nec tenentur ad restitutionem; peccabunt tamen contra charitatem, vel iustitiam legalem. Ita cum Molina, Lessio, Veiga, Aragonio, Lugo, *suprà num. 172.* Et idem quod diximus de conuentione ne infra tale pretium vendant, dicendum est de conuentione qua mercatores conspirant, ne vltra pretium infimum emant à dominis mercium; quod maximè locum habere potest, quando aliquid sub hasta venditur, vt cum aliis notat Diana, *tomo 1. tractat. de contractibus, resolut. 76.* Lugo, *suprà num. 175.* Aduerte tamen quod quando mercatores conueniunt non vendere merces, nisi pretio rigoroso, emptores posse conuenire contra monopolium venditorum, vt non emant nisi pretio iusto, viliori; vtuntur enim iure suo, vt seipsos seruent indemnes, ab emptoribus tamen desistendum est ab huiusmodi monopolio, statim ac venditores cessarunt à suo. Ita Basæus, *supr. num. 24.*

Dico tertiò: tertiò contingit monopolium, 884
quando vnus, vel duo, aut tres emunt omnes merces, ipsique soli eas vendunt, eo quo pretio volunt sicque inducunt notabilem inopiam, & caritatem, quo casu si res vendant pretio iusto etiam summo, quod quidem erit, non quod ex conuentione resultat nolentium vendere, nisi tali pretio, sed quod seclusa ea conuentione esset pretium iustum, attenta quantitate rei venalis, & frequentia maiori, vel minori emptorum, non peccabunt contra iustitiam, nec tenebuntur ad restitutionem, benè tamen contra charitatem, & iustitiam legalem, vt rectè cum Molina, Lessio, Lugo, Tamburinus, *suprà num. 11.* contra Medinam, Syluestrum, Angelum, & alios, quos refert, Lugo, *suprà num. 177.* Ratio prioris est, quia iusto pretio emunt, & iusto pretio vendunt. Posterioris verò est, quia sic faciliùs inducitur penuria in ciuitate contra bonum publicum. A tali tamen peccato contra charitatem erit etiam immunis, qui sine conuentione cum aliis, sibi dictas omnes merces emeret, pretio tamen iusto currenti, ad eas posteà pretio summo iusto, modo dicto, vendendas, seclusa lege positiua, quia sibi prouidere quilibet potest in suis negotiationibus per suam diligentiam. Ita Lugo, *suprà n. 178.* Tamburinus, *supr. num. 13.*

Dico quartò: vltimus monopolij modus est, si 885
quis vi, vel fraude impediat, ne maior mercium copia aliunde asportetur, vt maneat caritas in republica, & hoc est peccatum contra iustitiam commutatiuam, cum obligatione restitutionis, vt ex se patet. Qui tamen absque vi, vel fraudibus, solis precibus, vel suasionibus, curat mercatores abire, non peccat contra iustitiam commutatiuam, quia non fecit illis iniuriam, benè tamen peccabit contra charitatem, iuxta superius dicta. Ita & benè Tamburinus, *suprà num. 18. & 19.* Et eadem ratione excusantur ab iniustitia mercatores transferentes triticum. Verbi gratia, extra territorium, cùm enim triticum sit suum, possunt de illo disponere, vt voluerint; si tamen fiat cum conuentione aliorum erit contra charitatem, quia sic faciliter inducitur penuria in ciuitate; erit etiam contra legem, si fortè detur; hæc tamen non obligat sub mortali, nisi quando asportatione mercium graue damnum infertur territorio. Ita & benè cum Reginaldo, Bonacina, Tamburinus, *sup. n. 26.*

DISPVTATIO XVIII.

De Censibus.

SECTIO I.

Quid sit census, & quotuplex, & quid contractus censualis?

SVMMARIVM.

886 *Nomen census quomodo hic accipiatur.*
887 *Ponitur census definitio.*
888 *Sensus aliquando sumitur pro contractu ex quo resultat ius ad exigendum censum ex vna parte, & obligatio censualis ex altera.*
889 *Contractus censualis alius est consignatiuus, alius resignatiuus, & quid vterque sit.*
890 *Census alius est fructiferus, alius pecuniarius, & quid vterque significet?*

886 DIco primò: nomen census variè sumitur, vt videre est apud Molinam, *tom. 2. disp.* 381. Sed hic sumitur pro iure, quod quis obtinet in re
887 alterius; vnde census est ius percipiendi certam annuam pensionem ex re vtili, & fructifera alterius, siue emptio sit in pecunia, siue in fructibus. Dicitur ius, quia census non est ipsa pensio, (quamuis pro ea sæpè vsurpetur,) sed ius quoddam ad exigendum quotannis certam pensionem cum obligatione in altero soluendi; vnde non emitur pensio, nec fructus, sed ius in pensionem, & fructus. Dicitur ad percipiendum annuam pensionem, quia per hoc tempus, (quamuis per longius non repugnet fieri) solet solui pensio, id est reditus. Dicitur ex re vtili, & fructifera alterius, quia si res sit sterilis, ita vt fructum ferre non possit, non potest subjici censui; alterius verò quia nemo ex re sua percipit censum. Is autem qui se obligat ad pensionem soluendam, dicitur censuarius; is verò qui ius habet percipiendi pensionem, dicitur censualista. Ita cum communi sententia Basæus, *verbo census, num.* 1. Trullenc. *lib. 7. cap. 21. dub.* 1. *num.* 2. Decastillus, *lib. 2. tractat.* 11. *d.* 1. *n.* 2.

888 Dico secundò: census aliquando etiam sumitur pro contractu, ex quo resultat hoc ius ex vna parte, & obligatio censualis ex alia; & dicitur contractus censualis, qui duplex est; consignatiuus, &
889 reseruatiuus; reseruatiuus est contractus, quo quis transfert rem suam in alterum, quoad dominium directum, vel vtile, reseruata sibi annua pensione quotannis soluenda. *l. vltima. Cod. de rerum permutat.* consignatiuus est contractus, quo quis alteri vendit ius percipiendi annuam pensionem super rebus suis, aut super persona, aut super vtroque. Vnde triplex est, realis, personalis, & mixtus; realis fundatur in re ipsa, vt in fundo, vinea, vel domo; personalis verò in persona, non præcisè ratione personæ, vt sic, sed quatenus talis persona potest aliquid acquirere labore, vel industria. Mixtus verò, fundatur super re, & persona, ita vt si res pereat, persona maneat adstricta, & obligata ad soluendam pensionem.

890 Rursus census alius est fructiferus, hoc est, quo quis se obligat ad soluendos certos fructus, alius pecuniarius, quo se obligat ad soluendam certam pecuniam. Deinde quilibet istorum, alius est perpetuus, alius temporalis: perpetuus est iste, qui constituitur ad soluendos redditus in perpetuum & appellatur irredimibilis, si emptor nolit ipsum redimi; temporalis est ille, qui non constituitur ad perpetuos redditus, & redimi potest à censuario pretio accepto, quamuis censualista repugnet; imò temporalis aliquando est vitalitius, vt si constituatur ad exigendam pensionem, quandiu alter, vel vterque vixerit; aliquando non vitalitias, vt si constituatur ad decem annos, vel plures. Legatur Molina. *d.* 385. Toletus, *lib. 5. cap.* 43. Reginaldus, *lib.* 25. *num.* 43. Valencia, *tom. 3. d. 5. quæst. 22. p.* 1. Rebello, *lib.* 10. *quæst.* 3. & alij communiter.

SECTIO II.

An census tam realis, personalis, quam mixtus, sit licitus?

SVMMARIVM.

891 *Census tam realis, quam pecuniarius, tam perpetuus, quam temporalis, etiam vitalitius, si iusto pretio fiat licitus est.*
892 *Licitus est census realis cum pacto redimendi ex parte creditoris.*
893 *Probabile est censum vtrique redimibilem licitum esse.*
894 *Probabile est censum personalem, tam irredimibilem, quam solum ex parte venditoris redimibilem iure naturali, non tamen positiuo licitum esse.*
895 *Census personalis vtrinque redimibilis non improbabiliter tolerari potest.*
896 *Censum vtrique redimibilem, præsertim realem pacto assecurationis probabile est, licere.*
897 *Vsura est censum realem, vel personalem cum persona non habente reditus annuos, siue ex fundo, siue propria industria.*

SVppono non esse sermonem in præsenti de censu reseruatiuo, sed solum de censu consignatiuo reali, personali, & mixto, quamuis fortè aliqua de reseruatiuo dicentur. His suppositis,

Dico primò: census realis, tam pecuniarius, quam 891
fructiferus, & tam perpetuus, quam temporalis, etiam vitalitius, eo pretio emptus, quo vel lex taxauit, vel loci consuetudo approbauit, iustus, & licitus est. Ratio est, quia nulla sufficienti ratione probari potest illicitum esse, concurrentibus debitis conditionibus; emitur enim ius pretio æstimabile iusto pretio, vt supponimus. Et ita constat *ex constitutionibus Martini. V. Calixti. III. & Pij V.* Ita cum communi sententia Decastillus, *lib. 2. tractat. 11. disp. 1. num.* 36.

Dico secundò: Licitus est census realis, cum 892
pacto redimendi ex parte venditoris. Ratio est, quia omnes aliæ venditiones sub conditione redemptionis, præsertim ad arbitrium venditoris (in qua re nulla est suspicio, vel præsumptio vsuræ,) sunt licitæ, vt colligitur *ex l. 2. Cod. de pactis inter empt. & vendit.* ergo etiam venditio census, cum huiusmodi pacto licita est. Ita cum communi sententia Decastillus, *lib. 2. tract. 11. d. 1 num.* 37. Trullenc. *lib. 7. cap. 21. Decalogi. dub. 6. num.* 1.

Dico tertiò: probabile est censum vtrinque re- 893
dimibilem licitum esse. Ita Gabriel, Medina, Conrad. Valencia, Lessio, quos refert, & sequitur Decastillus, *supr. num.* 38. Diana, *p. 3. tract. 5. resol.* 75. vbi alios citat Trullenc. *lib. 7. cap. 21. dub. 6. num.* 2. contra

contra Couarruu. Canisium, & alios. Ratio est, quia vbicumque seruatur natura venditionis, & emptionis, neque contractus transit in mutuum, nulla potest esse vsura; sed in hoc casu seruatur natura emptionis, & venditionis, in aliis enim emptionibus potest apponi pactum redimendi ad arbitrium vtriusque; ergo etiam in emptione census. Debet tamen maius pretium solui in censu vtrinque redimibili, quam in redimibili ex parte solius vendentis, & cum Medina, Valentia, Lessio, notat Decastillus, *supr. num.* 41. Siquidem obligatio, quæ remanet emptori reuendendi ad arbitrium venditoris pretio æstimabilis est; ideóque in partem pretij computanda. Aduerte tamen, quod licèt hæc sententia sit probabilis, nunquam tamen consulenda est ante factum, propter maximum periculum vsuræ, saltem in foro externo, sed solum post factum in foro conscientiæ, si absit periculum vsuræ tolerandum. Ita cum prædictis Doctoribus Decastillus, *supr. num.* 42.

894 Dico quartò: probabile est censum personalem, tam irredimibilem, quam solum ex parte venditoris redimibilem, iure naturali, (non tamen positiuo, iuxta constitutionem Pij V.) licitum esse. Ita Abbas, Ierson, Maior, Gabriel, Sotus, Conradus, Couarruuias, Medina, Binsfeld, Felicianus de Solis, Gail. Lessius, Salas, Boninsignius, Valentia, Reginaldus, Bañes, Gomes, quos refert, & sequitur Decastillus, *suprà n.*43. Trullenc. *lib.*7. *cap.*21. *dub.* 2. *num.* 3. contra Nauarrum, Angelum, Molinam, & alios. Ratio est, quia census personalis est ius percipiendi reditus annuos ex personæ lucris emptione comparatum; sed nemo negare potest super industria personæ constitui posse obligationem soluendi partem aliquam lucrorum annuorum; decimæ enim personales constituuntur, *cap. Apostolica, cap. Pastoralis de decimis*, ergo, &c.

895 Dico quintò: census personalis vtrinque redimibilis non improbabiliter tolerari potest; subest tamen maximo periculo vsurariæ intentionis. Ita cum Medina, Valentia, Maldero, Lessio, Layman, Decastillus, *suprà num.*49. contra communem sententiam. Ratio est, quia in aliis emptionibus adiici potest pactum redimendi, aut reuendendi ad arbitrium vtriusque, venditoris scilicet, & emptoris, vt æqualitas inter vtrumque seruetur; ergo idem dici potest in emptione, & venditione census personalis. Imò aduerte posse etiam censum redimibilem institui non redimibilem absolutè, sed ad certum tempus, puta ad decennium, ita tunc possit redimi, & non postea. Ita cum Gabriele, Soto, Decastillus, *suprà num.* 50. & econtra, vt intra decennium non liceat redimere, liceat autem posteà vt benè cum Medina, Lessio, & aliis, Decastillus, *supr. n.*50. & cum aliis Trullenc. *lib.*7. *cap.*21. *dub.*5. *n.*1.

896 Dico sextò: censum vtrinque redimibilem, præsertim realem, adiuncto pacto assecurationis, probabile est licere, quamuis etiam subsit periculo vsurariæ intentionis. Ita cum Medina, Valentia, Lessio, Maldero, Layman, Decastillus *supr. n.* 51. Trullenc. *lib.*7. *cap.*21. *dub.*7. *num.*1. Ratio est quia in aliis contractibus, vt commodato, deposito, mutuo, quorum natura ex se petit, vt periculum spectet ad commodantem, deponentem, mutuatarium, potest adjici pactum, vt rei commodatæ periculum ad commodatarium spectet, rei depositæ ad depositarium, rei mutuatæ ad mutuantem; ergo etiam huic contractui censuali adnecti potest pactum assecurationis, itavt si res super quam census fundatur pereat, in damnum solius venditoris pereat.

Dico septimò: vsura est censum realem, vel personalem iuncto pacto assecurationis constituere, aut constitutum continuare cum persona non habente reditus annuos, siue ex fundo; siue propria industria. Ita cum communi sententia Decastillus, *supr. num.* 63. vt cum aliis Trullenc. *lib.* 7. *Decalogi. cap.* 21. *dub.* 7. *num.* 1. Ratio est, quia hoc nihil aliud est, quam mutuum cum pacto, vt præter sortem annuum aliquod soluatur sub nomine emptionis, siue census; emitur enim ius ad lucrum, & reditus, qui re ipsa non sunt; sed hoc illicitum, & vsurarium est; est enim emere ius ad nihil; ergo, &c. 897

SECTIO III.

Quæ conditiones iure naturæ requirantur ad contractum censualem?

SVMMARIVM

898 *Prima conditio de iure naturæ est, vt adsit intentio emendi, & vendendi.*
899 *Secunda conditio est vt fiat iusto pretio.*
900 *Tertia conditio est vt periculum rei super quam census constituitur pertineat ad emptorem.*
901 *Quarta conditio est vt census sit super re aliqua libera.*
902 *Aliqua corollaria proponuntur.*
903 *Quinta conditio est, quod fundetur census in re frugifera.*

Dico primò: prima conditio de iure naturæ requisita seclusa constitutione Pij V. ad hoc, vt contractus censualis sit licitus, est vt adsit intentio emendi, & vendendi; tota enim vis, & obligatio contractuum dependet ex voluntate, & intentione contrahentium; quod intellige, si huiusmodi census constituatur altero emente, & vendente altero; nam ius percipiendi partem fructus, seu redituum, etiam donatione, & legato, & similibus contractibus, institui potest, vt notat Layman, *lib.* 3. *tract.* 4. *cap.* 8. *num.* 3. 898

Dico secundò: secunda conditio est, vt sit iusto pretio; tanti enim res emi debet, quanti valet. Hoc autem pretium iustum Prudentum arbitrio, vel lege præscribi debet, habita ratione cæterarum circunstantiarum, sicut in emptione, & venditione. Ita cum communi sententia Decastillus, *lib.* 2. *tractat.* 11. *d.* 1. *num.* 15. Tertia conditio est, vt periculum rei, super quam census constituitur, pertineat ad emptorem, vt si citra culpam domini res pereat, totus census corruat; quod si ob sterilitatem, aliudve infortunium, non eos fructus ferat, qui sufficiant pensioni integræ, satis est partem pensionis perdere, nisi fortè antecedentium, & sequentium annorum fertilitas compenset, & ideò solent censualistæ sibi consulentes censum super fundo vno, vel pluribus fertilibus, & opulentis, omninóque securis collocare. Ratio autem est, quia pereunte re, fructus periere. Ita cum communi sententia Decastillus, *suprà num.* 17. Hinc fit minori pretio emi posse censum temporalem, quam sit cumulus pensionum, sicut enim minori pretio emitur perpetuus, licitè etiam emitur temporalis. Decastillus, *ibi. num.* 18. Vnde pretium census temporalis est tertia, vel quarta pars, minus quam alioquin valeret, si absolutè emeretur. Ita cum communi sententia Decastill. *sup. n.* 19. 899 900

Dico tertiò: quarta conditio est, vt census sit

super re aliqua libera, id est, cuius liberam habeat constituens censum disponendi facultatem; nemo
902 enim potest alteri dare quod non habet. Hinc fit rem alienam non posse subiici censui, absque consensu domini, benè tamen de illius consensu. Salas *dub.* 31. & cum Molina, & aliis Decastillus, *supr. num.* 26. Potest tamen census ab vno emptus vendi alteri; Hic enim potestatem habet ius suum transferendi in alterum. Secundò fit, eum qui emit censum credens, aut dubitans rem esse alienam, non posse exigere pensionem vsque dum constet rem non esse alienam, potest tamen repetere pretium collatum à venditore. Ita cum Reginaldo, Nauarro, & aliis Decastillus, *suprà n.* 21. 22. & 23. Si tamen venditor omninò ignorabat rem esse alienam, in tantum potest exigere pensionem, quamdiu durat hæc ignorantia. Imò venditor tenetur ad damna, & interesse cùm emptor qui bona fide emit non teneatur ob delictum alterius pati damnum, vnde venditor tenetur de euictione. Ita Molina, *d.* 394. Lessius, *cap.* 22. *dub.* 22. Salas *dub.* 17. *num.* 2. & alij.

Tertiò fit, non posse ponere secundum censum in eodem fundo absque consensu prioris, benè tamen de illius consensu, si fundus sit capax illius; secus si non sit. Ita cum Azor. Nauarra, & aliis Decastillus, *sup. n.* 29. Quartò fit, non posse maritum constituere censum in fundo dotali absque vxoris consensu. Ita cum Azorio, Rebello, Decastillus, *sup. n.* 30. Nec Clericus super beneficio. Ita cum Riccio, Decastillus, *supr. num.* 31. Nec in beneficij fructibus; quia hi non sunt res frugifera, vel immobilis. Ita cum Azorio, Virgineo, Decastillus, *suprà num.* 31. Nec feudatarius, vel emphyteuta in feudo, vel emphyteusi. Ita cum Azorio, Decastillus, *suprà num.* 32.

903 Dico quartò: quinta conditio est, quod fundetur census in re frugifera, & quod si res censita pereat, aut fiat sterilis absque culpa censuarij, cesset census ad ratam in damnum censualistæ, & quod si onus imponatur, ad quod extra naturam contractus, non teneantur contrahentes; nisi debitè compensetur Decastillus, *suprà num.* 34.

SECTIO IV.

Quæ conditiones iure positiuo, maximè ex Bulla Pij V. requirantur, vt census licitus sit, & validus?

SVMMARIVM.

904 *An Bulla Pij V. recepta sit in Lusitania, vel aliis regnis?*

905 *Prima conditio Bullæ est, vt census non constituatur nisi super re immobili natura sua frugifera, & certis finibus designata.*

906 *Non potest constitui census super re quæ facta est omnino sterilis.*

907 *An census vitalitius sit licitus stante Bulla Pij V.*

908 *Secunda conditio est vt non celebretur hic contractus, nisi numerata pecunia in actu celebrationis instrumenti coram Notario, & testibus.*

909 *Valet census, si Petrus qui debet centum Francisco vendat eidem censum valentem centum, & accepto pretio statim soluat ei centum accepta.*

910 *An qui emit censum minori pretio, quam valeat possit illius integram pensionem accipere?*

911 *Tertia conditio est ne pensiones anticipatæ deducantur in pactum?*

912 *Quarta conditio est ne venditor census obligetur ad casus fortuitos, vel ad alia onera, ad quæ ex natura contractus non obligatur.*

913 *An quando domus combusta fuit, & iterum reædificata soluendus sit census antea positus super ipsam domum.*

914 *Pensio soluenda est iuxta consuetudinem, vel pactum, quod si nec consuetudo, nec pactum detur, soluenda est in fine anni.*

915 *Quinta conditio est, ne fiat pactum restringens libertatem alienandi rei censui subiectam, & ne fiat pactum soluendi censori laudemium.*

916 *Sexta conditio est, vt dominus rei censitæ volens eam vendere, admoneat censitorem vt possit si velit eam emere.*

917 *Quid sit censuarius non admonito censualista rem vendidit?*

918 *Septima conditio est, ne fiat pactum quod censuarius existens in mora, aut non soluens pensionem constituto tempore teneatur ad interesse lucri cessantis, vel ad amittendam rem censitam.*

919 *Octaua conditio est, ne census antea constitutus augeatur ex pensionibus iam debitis non solutis.*

920 *Nona conditio est, vt semper liberum sit censuario redimere censum reddito eodem pretio non obstante quauis præscriptione.*

921 *Si censuarius voluerit censum redimere, debet admonere censitorem per duos menses, antequam redimat.*

922 *Ad redemptionem census non est necessarium, vt fiat numerata pecunia.*

923 *Decima conditio est, vt censuarius non cogatur ad redimendum censum.*

924 *Vndecima conditio est vt pretium semel constitutum non possit augeri, vel minui, sed æquale pretium reddendum sit.*

925 *Vbi Bulla Pij V. recepta est, his conditionibus deficientibus, contractus est irritus.*

Dico primò: Plures venditiones requiruntur 904
in Bulla Pij V. quæ incipit, cum onus, quas sigillatim explicare oportet, cum huiusmodi Bulla recepta sit in Lusitania, vt testatur Rebellus 2. *p. lib.* 10. *quæst.* 6. *in principio*, quamuis recepta non sit in Belgio, Gallia, Germania, Sicilia, & Hispania, nec in Italia, vt testatur Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. cap.* 21. *dub.* 3. *num.* 19. Quamuis etiam de eo, quod ait Rebellus receptam esse in Lusitania, etiam dubitem, cum videam sæpè in pluribus, non obseruari in hoc Regno, vnde saltem in totum existimo non esse receptam; sed quidquid sit de hoc, de quo videant iurisperiti, stando in sententia Rebelli; à qua pro nunc nolo recedere.

Dico secundò: prima conditio Bullæ est, vt cen- 905
sus non constituatur, nisi super re immobili natura sua frugifera, & certis finibus designata, per quam clausulam excluduntur omnes census personales; potest tamen census constitui super plures res immobiles, modo certis finibus designentur. Non potest tamen census constitui super omnibus bonis præsentibus, & futuris in generali; sed debet res certa designari vna, vel plures, vt silua, ager, vinea, &c. dummodo talis res sit frugifera,

frugifera, hoc est ferens fructus sufficientes ad soluendam pensionem, deductis expensis. Non est tamen necesse vt semper ferat fructus naturales, sed sufficit, vt ferat redditus sufficientes ad soluendam pensionem. Vnde super domibus, molendinis, salinis, potest institui census. Nec est necesse, vt fructus sint eiusdem speciei; potest enim in oliueto constitui census soluendus in vino. Nec est necesse, vt res censita singulis annis ferat fructum, sufficit vt sit ita frugifera, vt præteritas, & futuras pensiones sit sufficiens ad soluendum. Ita cum Rebello, Salas, Lessio, & aliis Decastillus, *suprà à num.* 89. *vsque* 96.

906 Non potest tamen institui census super re, quæ iam facta est sterilis omnino, nec super domo, quæ ob aliquod impedimentum extrinsecum, v.g. ob inclementiam cœli, locari non potest Decastillus, *ibi num.* 98. *&* 99. Excluduntur etiam bona mobilia. Non tamen excluditur facultas fundandi censum super vectigalibus, aut super alio censu, siue redimibili, siue irredimibili; nã hę res habentur pro immobilibus. Ita cũ Nauarro, Tusco, Molina, Valentia, Salas, Virgin. Rodriguez, Decastillus, *lib.* 2. *tr.* 11. *d.* 1. *n.* 70. Non potest tamen fundari census in iure ad exigenda debita, quæ non sunt census, quia id debitum non computatur inter immobilia, supertamen iure ad exigenda debita immobilia fundari potest. Decastillus, *suprà num.* 72. *&* 73. Aduerte tamen, quod si pereat census, super quo alius fundatur, perire secundum censum. Ita cum Lessio Decastillus, *suprà num.* 82.

907 An autem census vitalitius, sit licitus stante Bulla Pij V. Respondeo affirmatiue. Nec obstat quod Bulla Pij V. præcipiat, quod census fundetur super re immobili: nam ibi solum vult excludere census personales, non vero contractus mere fortuitos, qualis est census vitalitius. Rebellus, *lib.* 10. *quæst. vltima num.* 11. Decastillus, *suprà num.* 84. Si tamen quæras, quomodo taxandum sit pretium census? Respondeo standum esse legi, si detur, vel consuetudini Regionis, Decastillus, *suprà n.* 87. An autem census vitalitius, semel constitutus, redimi possit à censuario, ita vt non teneatur amplius ad pensionem soluendam? Respondeo posse ex mutuo consensu, iusto pretio intercedente: nam res per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur. Ita cum Gomez, Decastillus, *suprà num.* 9.

908 Dico tertiò: secunda conditio bullæ est, vt non celebretur hic contractus, nisi numerata pecunia in actu celebrationis instrumenti, coram notario, & testibus. Vnde iuxta hanc conditionem, non sufficit, si pars pretij soluatur ante constitutionem instrumenti. Molina, *d.* 390. Salas, *dub.* 8. *num.* 10. *&* *dub.* 31. Nec vt computentur debita in pretium. Nec quod censuarius fateatur sibi solutum esse, quamvis non sit improbabile oppositum, vt tenet Reginaldus, Lessius, & alij, quos refert Decastillus, *suprà num.* 103. Rebellus, *quæst. vltima num.* 1. Salas, *dub.* 7. *num.* 10. Imò quoad hoc, aiunt plures, Bullam non esse vsu receptam, & sic video in hoc Lusitaniæ, Regno practicari. Non sufficit tamen loco pecuniæ dari æquiualentem in pretio, vt torquem aureum, gemmas, &c. cum bulla expresse dicat, vt pecunia soluatur. Ita cum Salas, Molina, Rebello, & aliis, Decastillus, *suprà num.* 104. contra Nauarrum. Nec sufficit quod in actu celebrationis soluatur pecunia, si statim ex pacto restituatur à censualista censuario: nam id fit in fraudem legis. Decastillus, *ibi, numero* 105.

909 Valet tamen census etiam in foro externo, si Petrus, qui debet centum Francisco, vendat eidem censum valentem centum, & accepto pretio virtute pacti ab ipsis celebrati inter ipsos, pro soluendo debito, statim restituat ei centum accepta, cur enim quis pro soluendo debito vendere censum non poterit, seclusa omni fraude. Decastillus, *suprà n.* 107. Non valet tamen contractus census, quando emptor non habens pecuniam, mutuo eam petit à censuario, vt eam ipsi tradat in contractu census; videtur enim fictio mutui, si tamen verum mutuum præcessit, non est cur iste contractus sit illicitus. Decastillus, *suprà num.* 108.

An autem qui emit censum minori pretio, quam valet, possit integram illius pensionem accipere? 910
Respondeo affirmatiue. Ita cum Lessio, Medina, Salon, Rebello, Decastillus, *suprà num.* 111. contra Molinam, *d.* 390. Salas, *dub.* 23. *num.* 4. & alios. Ratio est, quia qui emit fundum minori pretio, quam valet, acquirit illius dominium, eiusque fructus potest recipere, licet teneatur resarcire venditori, quæ emerserunt ex non soluto debito pretio: ergo eodem modo dicendum est in emptione census; solum ergo tenetur emens restituere damna venditori census ex non soluto iusto pretio, nisi forte sit lex, quæ talem contractum irritet.

Dico quartò: tertia conditio est, ne pensiones anticipatæ deducantur in pactum, secundum quam, 911
is qui emit censum non potest cogere censuarium, vt sibi centum anticipatè soluat, sed tantum exigere pro rata temporis elapsi. Non tamen prohibet Pontifex, si velit censuarius, quin possit anticipare solutionem, sed tantum prohibet eam solutionis anticipatam solutionem in pactum deducere. Vnde pensiones anticipatæ, si forte solutæ sint ex præcedenti pacto, restituendæ sunt. Ita Molina, Rebellus, Valentia, & alij, quos refert, & sequitur, Decastillus, *supra num.* 119. *&* 120.

Dico quintò: quarta conditio est, ne venditor census obligetur ad casus fortuitos, vel ad alia onera, 912
ad quæ ex natura contractus non tenetur. Vnde non valet pactum quo venditor obligatur ad soluendum censum, si res subiecta censui sine culpa censuarij pereat, ac per consequens, si res censui subiecta non ferat fructus per aliquot annos, non tenetur in illis censuarius soluere pensionem, nisi vt supra diximus, in annis antecedentibus, vel sequentibus plures fructus ferat. Molina, *d.* 390. & alij, quidquid dicat Decastillus, *suprà num.* 126. An autem censitor possit petere fideiussionẽ, & assecurationem census empti, tum ad securitatem venditionis, tum solutionis? Respondeo affirmatiue, quia hoc non repugnat naturæ contractus. Imò hæc fideiussio fieri solet non aucto pretio, quamvis pactum fideiubendi sit pretio æstimabile; habet enim ius cẽsualista ad sic consulendum suæ indemnitati. Ita cum Rebello, Salas Toleto, Molina, Saa, Azorio, & aliis Decastillus, *suprà num.* 129. *&* 130.

An autem, quando domus, vel molendinum dirutum, aut combustum fuit, & iterum reædificatum; 913
soluendus sit census antea positus super ipso molendino, vel domo? Respondeo, quod si fuit reædificatum in totum, non esse soluendam pensionem; secus si per partes fuerit dirutum, & resarcitum. Ratio est, quia in primo casu perit res super qua census erat fundatus, & in secundo casu non periit. Ita Molina, *d.* 394. Azor. *cap.* 16. *num.* 16. Nauar. *Comment. de vsuris num.* 118. Salas, *dub.* 11. *num.* 3. *&* *dub.* 16. Reginaldus, *lib.* 25. *num.* 420. Decastillus, *suprà num.* 133. Si tamen res periit culpa censurarij, tenetur ad restitutionem. Decastillus, *ibi num.* 134. An autem onus soluendi tributum impositum fundo, in quo fundatus est census, pertineat ad censua-

rium? Respondeo affirmatiue: nam apud eum est dominium prædij, Ita cum Nauarro, Salas, Molina, Decastillus, *suprà num.* 136. Gabella, tamen quæ ex contractu debetur soluenda est ab emptore. Ita cum Baldo, Salas, Parisio, Decastillus, *suprà n.*137. Et idem dicendum est de expensis pro expeditione scripturæ census, Salas, *dub.*5 a.

914 Si tamen quæras quando sit soluenda pensio? Respondeo soluendam esse iuxta consuetudinem, vel pactum, quod si nec consuetudo, nec pactum, detur, solueda est in fine anni. Salõ, *art.3. de censibus*, Salas, *dub.*42. Vnde si redimatur census ante finem anni, non est integra pensio soluenda, sed ad ratam temporis. Salas, *ibi.* Solutio autem pensionis facienda est in loco in quo fuerit conuentũ, modo conuentio onerosa non sit. Ita cum Virginio, Decastillus, *suprà n.* 143. Non tenetur censuarius suis expensis deferre pensionem in domum censitoris, nisi hoc onus compensetur. Rebellus, *lib.* 10. *quæst. vltim. diff.*2. Salas, *dub.*30. An autem emptor census possit pacisci, vt non redimatur census, nisi in eadem moneta? Respondeo posse, ne damnum patiatur. Excipe dummodo qui tradit pecuniam, non probabiliter credat valorem monetæ esse augendum: nam tunc iniuste obligabit censuarium; est enim pretio æstimabilis huiusmodi obligatio, imponitque censuario onus, ad quod non tenetur, Lessius, *lib.*2. *cap.*12. *dub.*8. *num.*89. Salas *dub.*56. *num.*11.

915 Dico sextò: quinta conditio est, ne fiat pactum restringens libertatem censuarij alienandi rem censui subiectam, & ne fiat pactum soluendi censori laudemium. Ratio horum est, quia hæc omnia sunt pretio æstimabilia, ad quæ non tenetur censuarius, ipse namque cum sit dominus rei censitæ, potest illam vendere, aut donare, aut permutare cum eodem onere census. Ita Molina, *d.* 390. *clausula* 5. Salas, *dub.*29. Lessius, *dub.*11. *num.*22. An autem de iure naturæ possit hoc onus censuario imponi? Respondeo posse, si compensetur ad æqualitatem. Ita Salon, *art.*3. *controuers.*5. Salas, *dub.*27.

916 Dico septimò: sexta conditio bullæ est, vt dominus rei censitæ volens eam vendere, admoneat censitorem, vt possit si velit eam emere eodem pretio, eumque aliis præferat; eo tamen recusante emere poterit censuarius vni, vel pluribus rem, etiam diuisam vendere, translato onere in emptores, quibus non soluentibus, pensionem, non tenebitur censuarius, qui rem vendidit, eam soluere. Ratio est, quia censuarius iure suo vtens, iuste rem vendidit, onusque in alium transtulit; præterea censualista sibi imputet, quod cum potuerit, noluerit rem emere, sed sponte consenserit in venditionem Azor *lib.*10. *cap.*1. *quæst.* & *cap.*12.

917 Aduerte tamen, quod si censuarius non admonito censualista rem vendidit, posse censuarium conueniri à censualista in iudicio, & ab eo pensionem exigere. Ita cum Azorio, Virginio, & aliis Decastillus, *suprà num.*149. contra Couar. Imò licitum erit censualistæ, rem ipso irrequisito venditam repetere, cum enim censualista haberet ius prælationis, ipsi non potuit præiudicari per contractum initum citra illius consensum contra formam iuris Molina, *d.*372. Decastillus, *suprà num.*150.

Si tamen admonito censualista vendit rem censitam pluribus, non potest censualista à singulis totam pensionem exigere, sed à singulis pro rata. Vnde si pars rei censitæ pereat, census periit, quoad partem perditam. Excipe nisi census fuerit positus super totam rẽ per modum vnius, & res postea fuit vendita per partes: nam cum sit census pro indiuiso constitutus super totam rem, etiamsi pars perierit, adhuc manet reliquum, vnde possit pensio exigi, si ad id fructus remanentes pertingant, Decastillus, *suprà num.*154.

Dico octauò: septima conditio est, ne fiat pactum, quod censuarius existens in mora, aut non soluens pensionem constituto tempore, teneatur ad interesse lucri cessantis, vel ad aliquam pœnam, vel ad amittendum rem censitam, vel ad expensas. Circa quam conditionem nota; stando in iure naturæ censuarium existentem in mora, teneri ad restitutionem damnorum, quæ patitur censualista ob dictam moram, eorumque compensationem posse repetere censualistam, de illisque censuarium conuenire, seclusa hac lege positiua. Non potest tamen etiam secluso iure positiuo, imponi pœna censuario, vt amittat rem censui subiectam, si existat in mora soluendi per vnũ vel duos annos; est enim nimis grauis pœna, & exorbitans. Ita cum Toleto, Nauarro, Virgineo, Azorio, Decastillus, *suprà n.*159. Potest tamen secluso iure positiuo, apponi pactum soluendi damnum emergens ex mora, ad id namque iure naturæ tenetur morosus censuarius Molina, *d.* 390. Saa, *verbo census num.* 3. & cum aliis Decastillus *suprà num.*160. 918

Dico nonò, octaua conditio est, ne census antea constitutus augeatur ex pensionibus iam debitis non solutis. Hoc autem non prohibet, quin ex pensionibus iam solutis, possit augeri census, si censitor eas de nouo numeret censuario. Ita cum communi sententia Decastillus, *suprà num.* 162. Ratio conditionis est, ne censuarius censibus sensim opprimatur, iure tamen naturæ non est illicitum censum augeri ex pensionibus non solutis relictis censuario loco pretij, Decastillus, *suprà num.*163. 919

Dico decimò: nona conditio est, vt semper liberum sit censuario redimere censum, quoties voluerit, reddito eodem pretio, quo vendiderat, non obstante quavis præscriptione, aut pacto. Hinc fit non posse iniri pactum, vt si censuarius intra certum tempus non redimat censum, maneat irredimibilis. Reginaldus, *num.* 434. Molina, *d.*347. Salas, *dub.*45. *num.*4. Salon, *dub.*24. per hanc tamen conditionem non prohibet Pontifex emptionem census perpetui, si maiori pretio ematur, quam æstimetur census ad nutum venditoris redimibilis, sicut enim licet emere fundum in perpetuum, ita & emere censum in perpetuum iusto pretio; vnde ita in praxi obseruatur. Ita Valentia, *d.* 5. *quæst.*22. *p.* 5. Lessius, *num.* 92. Molina, *d.*385. & 391. & cum Nauarro, Salon, Decastillus, *suprà num.* 167. contra Rebellum, *lib.*10. *quæst.*7. Salas, *dub.*11. *num.*3. Azorium, *cap.*17. *quæst.*1. & alios. Quale autem sit iustum pretium census perpetui? Respondeo id arbitrio prudentum habita ratione circunstantiarum discernendum esse. 920

Aduerte tamen quod si censuarius voluerit censum non perpetuum redimere, debere admonere censitorem per duos menses, antequam, qua præmonitione facta, censitor potest in annum repetere pretium census à censuario licet inuito; transacto tamen anno non potest pretium exigere; si tamen censuarius post admonitionem non redimat intra bimestre, nec censitor intra annum pecuniam repetat; adhuc potest redimere censuarius præmissa noua denunciatione, quamvis sæpius denunciauerit, & non redemerit; post factam tamen monitionem tenetur censuarius perseuerare per duos menses in censu si censualista voluerit, vt interim censualista quærat, & deliberet quid facturus sit de illa pecunia. Ita cum Rebello, Salas, Decastillus, *suprà num.*174. quidquid alij dicant. 921

Aduerte

922 Aduerte etiam ad redemptionem census, non necessario fieri numerata pecunia, & ideo si censitor tantundem debeat censuario, potest compensando redimere, permonendo censitorem, vt censum pro extincto habeat, ratione æqualis summæ debitæ, etiam inuito censitore, omnis enim actio tollitur per compensationem iuxta, *l. fin. C. de compensationibus*, Molina, *d.* 394. Salas, *dub.* 19. Rebellus, *lib.* 16. *quæst.* 6. *num.* 22. Imò non solùm pecunia, verum etiam aliis rebus, quibus loco pretij contentus sit censitor, extingui potest census. Decastillus, *suprà num.* 177. An autem apponi possit pactum censuario de non redimendo censum per partes, sed totum simul? Respondeo affirmatiue, alioquin censualista subiret damnum non contemnendum, recuperando pretium per partes, & maius damnum pateretur, quàm patitur censuarius, ob dictum grauamen; sed censuarius ex vi contractus tenetur seruare æqualitatem, conseruare indemnem contrahentem, maximè præstando erga ipsum, quod ille præstitit erga se: ergo. Ita Rebellus, *quæst. vltima de censibus, num.* 3. Molina, *d.* 393. Salas, *dub.* 31. *num.* 2. *dub.* 56. & alij, quos refert, & sequitur Decastillus, *suprà num.* 180.

923 Dico vndecimò: decima conditio est, vt censuarius non cogatur ad redimendum censum, quod intellige, excepto casu, quo post denunciationem factam, ante bimestre, eo transacto, intra annum potest inuitus cogi à censitore ad redimendum. Hinc fit ex parte censitoris, semper esse irredimibilem censum, excepto dicto casu; ex parte vero censuarij, semper esse redimibilem, non tamen posse cogi ad redimendum, nisi in dicto casu. Ita Molina, *d.* 391. Rebellus, *lib.* 10. *quæst.* 8. Salas, *dub.* 12. *num.* 6. *& dub.* 25.

924 Dico duodecimò: vndecima conditio est, vt pretium semel constitutum, non possit augeri, vel minui ex aliqua circunstantia superueniente; sed æquale pretium reddendum sit, quo census ab initio fuit emptus. Per hoc tamen non impeditur censuarius, quod semel redempto censu, possit illum alteri vendere minori pretio, si pretium census latitudinem habeat, Molina, *d.* 392. *clausula* 14. *num.* 5. Salas, *dub.* 12. *num.* 9. Rebellus, *suprà, quæst.* 5. *num.* 25. Potest etiam census non liquidus, vel qui non potest exigi absque laboribus, minori pretio emi, hic enim casus per epicheam non videtur comprehensus in bulla Pij V. Ita cum prædictis doctoribus Decastillus, *suprà num.* 185.

925 Dico decimotertiò: has omnes conditiones requirit bulla Pij V. vnde vbi recepta est, illis deficientibus, contractus censetur irritus, & vsurarius, saltem in foro externo, quia sub his conditionibus præscripsit formam huius contractus. An autem omnes hæ conditiones in foro conscientiæ requirãtur, vt contractus censualis non sit vsurarius, & valeat in foro conscientiæ? Respondeo quod si seruentur conditiones de iure naturæ requisitæ, probabilius esse contractum non esse irritum, sed validum in foro conscientiæ, Molina, *d.* 392. Salon, *art.* 3. *controuersia* 7. Ratio est, quia talis forma à iure præscripta, solum est inuenta ad tollendas fraudes: ergo illis cessantibus, non erit contractus inualidus, nec vsurarius in foro conscientiæ; in foro enim conscientiæ non est locus præsumptioni, & hæc de censibus pro Theologo sufficiant, cætera vide apud doctores citatos.

DISPVTATIO XIX.

De Cambiis.

SECTIO I.

Quid, & quotuplex sit cambium, & qualiter ab aliis contractibus differat?

SVMMARIVM.

926 *Quid sit cambium describitur.*
927 *Est contractus innominatus, do vt des.*
928 *In quo differat à venditione, & aliis contractibus?*
929 *Cambium diuiditur in verum, & fictum, seu reale, & siccum.*
930 *Quid sit cambium reale, quid siccum?*
931 *Cambium reale subdiuiditur in cambium minutum, & in cambium locale.*

Dico primò: cambium generatim sumptum, est permutatio. D. Th. 2. 2. *quæst.* 74. *art.* 4. speciatim autem, est permutatio pecuniæ pro pecunia cum moderato lucro. Et in hac acceptione nomen cambij in præsenti accipitur, illóque vtentes, campsores, Bancarij, Telonarij, Argentarij, Mensularij, nuncupantur; recipientes vero pecunias ad cambium dicuntur campsarij. Est autem cambium contractus innominatus, *do, vt des*, siquidem in eo campsor dat pecuniam, vt pecuniam accipiat. Differt à venditione, quia venditio est permutatio pecuniæ pro re, quæ pecunia non est; cambium vero necessario exigit pecuniam, pro pecunia permutari. A contractu vero censuali differt, in eo, quod accepta pecunia restitui debet, cum tamen in censu, loco pecuniæ acceptæ annua pensio restituenda sit. A deposito distinguitur, eo quod in deposito, idem est restituendum, neque in proprios vsus conuertendum, at pecunia in cambio accepta, neque eadem restituenda est, & in proprios vsus conuerti potest. Et ob eandem rationem differt à locato, & conducto; in quibus vsus rei, non vero dominium conceditur; cum tamen in cambio verum dominium concedatur. A mutuo verò differt; quia in mutuo reddenda est pecunia post aliquod interuallum, at in cambio statim reddi potest. Tum quia in mutuo, contractus perficitur ex vnius pecuniæ datione; cambium vero vtriusque pecuniæ receptionem postulat. Ita cum communi sententia Palaus, *de iustitia d.* 7. *p.* 1. Decastillus, *lib.* 2. *de iustitia tract.* 12. *d. vnica num.* 6. 926 927 928

Dico secundò: cambium diuiditur in verum, & fictum, seu reale, & siccum. Ita cum communi sententia Molina, *d.* 398. cambium verum, & reale, est quod nullam fictionem continet, sed præstatur solutio eo modo, quo promissa est, paritque iustum lucrum. Fictum vero, est quod solum cambij apparentiã habet, sicuti si fingeretur solutio præstanda in loco distanti, vel post longum tempus cum tamen in eodem loco præstetur. Appellatur etiam siccum, quia caret vi, & efficacia iustum lucrum pariendi. Ita communiter DD. Deinde cambium verum, & reale subdiuiditur in cambium minutum, in quo pecunia vnius formæ seu materiæ pro altera permutatur, quod appellari solet manuale. Et in cambium 929 930 931

bium locale, in quo præsens pecunia cū absente permutatur, quod solet appellari cambium per litteras. Hoc autem cambium dupliciter institui potest, primo si quis hic tribuat pecunias campsori, vt Romæ recipiat, secundo si hic campsor pecuniam recipiat, Romæ tradendam. Ita Molina, *d.*396.

SECTIO II.

Vtrum tam cambium siccum, quàm reale sit licitum?

SVMMARIVM.

932 *Cambium siccum est illicitum, & vsurarium.*

933 *Cambium reale minutum, seu manuale licitum est, non solùm publicis campsoribus, sed etiam priuatis personis, si id eis lege non prohibeatur.*

934 *Cambium minutum priuatis personis prohibitum est iure Lusitano.*

935 *An priuatus pro cambio minuto possit accipere lucrum, si sua nihil intersit has, vel illas pecunias habere?*

936 *Quædam corollaria deducuntur.*

937 *Licitum est cambium locale reale cum certo lucro iusto.*

938 *Licitum est cambium locale quo campsor accipit pecunias, v. g. Vlisipone cum certo lucro, vt eas Romæ soluat.*

939 *Quædam corollaria ponuntur.*

940 *Licitum est nuntio ab vno conducto ad deferendas litteram Vlisiponem, v. g. se iterum ad idem lucrum conduci vtraque mercede integra accepta.*

941 *Ponuntur alia corollaria.*

932 Dico primò: cambium siccum est illicitum, & vsurarium. Ita decreuit Pius V. in bulla edita anno 1571. deinde probatur, quia vsura est accipere lucrum ob mutuum, sed cambium siccum, verum mutuum est, in quo re vera sola dilatio solutionis interuenit, absque alio titulo: ergo lucrum inde reportatum est vsurarium. Ita cum communi sententia Decastillus, *lib.*2.*tract.*12.*d.*1.*num.*16.

933 Dico secundò: cambium reale minutum, seu manuale, quod est permutatio pecuniæ præsentis cum præsenti, & in eodem loco, vt cum quis dat pecuniam auream pro argentea, vel è contra, licitum est ex natura rei, non solùm publicis campsoribus, sed etiam priuatis personis, si id eis lege non prohibeatur. Ratio est quia in eo nullum accipitur lucrum pro mutuo, sed ob alias causas iustas, nempe ob numerandas pecunias, ob obsequium, quod præstat campsor congregando omnis generis pecunias ad permutandum, expectando, & paratum se præbendo ad easdem commutandas secundum campsariorum voluntatem. Tum ratione commoditatis, quam accipit campsarius, recipiendo monetam auream pro argentea, vel è contra; siquidem moneta aurea, ex natura sua est facilioris asportationis, & etiam in pluribus locis valet ad medicandum, & ad alias commoditates. Deinde pecunia inferioris metalli, solet pluris æstimari, propter necessitatem ad negotiandum, & quia ad sumptus familiares est magis commoda, & secluso damno emergenti, & lucro cessante, campsor licite potest vltra pretium lege taxatum, aliquid moderatum tamen, recipere pro hac pecuniæ commutatione, siquidem non tenetur in gratiam petentis hac cōmoditate seipsum priuare. Ita cum Soto, Lessio, Caietano, Syluestro, Rebello, Laïman, Salas, & aliis Palaus, *d.*7.*p.*2.*n.*6. & cum aliis Decastillus, *tr.*12.*d.*1.*n.*17.

Dixi, nisi id eis lege prohibeatur: nam cambium minutum, priuatis personis prohibitum est lege Lusitana, *in* 4.*p.extrauagantium tit.*11.*lege* 4.§.10. Et lege Castellæ, *lib.*1.*tit.*8.*lib.*5.*ord. legum Castellæ.* Hæc tamen leges, solum obligant sub veniali Rebello, 2. *p.lib.*11.*quæst.*4.*num.*6. Candidus, *de cambiis, disquisitione* 20.*art.*3.*dub.*2. Aduerte tamen priuatum exercentem cambium minutum, non posse tantum lucrum recipere, quantum accipit campsor ex officio, quia hic ex pluribus titulis lucrū accipit ob plura, & maiora pericula, labores, & impensas. Ita cum Nauar. Bañez, Candidus, *disq.* 20.*de cambiis art.*3. *dub.*1. 934

An autem priuatus pro cambio, minuto possit accipere lucrum, casu quo sua nihil intersit habere huius, vel alterius materiæ, vel speciei pecunias, etiā si, quas habeat commodiores sint, ad transferendum aliò, vel ad negotiationes, ipse tamen eas non est translaturus, nec cum eis negotiaturus, sed communi valore statim expensurus? Respondeo affirmatiue. Ita cum Nauarro, Toleto, Lessio, & aliis Decastillus, *sup.n.*34. contra Medinam, Caiet. & alios. Ratio est, quia cum pecunia habeat illas commoditates peculiares, quas campsor transfert in campsarium, ratione illarum habet titulum aliquod exigendi iuxta communem æstimationem earundem. 935

Hinc fit famulum, qui grandiores, & præstantiores pecunias accipit à domino, ad soluendum creditoribus, vel ad coemenda aliqua ex mercatoribus, posse cum eis cambire, & aliquid ex cambio reportare, si ei non constet tacite, vel expresse, dominum velle, vt creditori debitum in ea moneta restituatur: nam si id ei constet, peccabit quidem mortaliter aliter faciendo; non tenebitur tamen restituere lucrum eo cambio comparatum; tenebitur tamen domino compensare quodlibet interesse lucri cessantis, vel damni emergentis; si quod ex prædicto cambio ei prouenit, vtpote ex iniustitia causato. Ita cum Lessio, Laïman, Rebello, Molina, & aliis Palaus, *d.*7. *p.*3.*num.*1.*& sequentibus.* 936

Dico tertiò: licitum est cambium reale locale, seu per literas, cum certo lucro correspondente distantiæ locorum, quantitati pecuniarum, & aliis circunstantiis arbitrio prudentis, aut consuetudine iusta introducto. Ratio est, quia campsor traiiciendo pecuniam in gratiam campsarij in locum, vbi dans ea indiget, præstat danti aliquod obsequium, quod est pretio æstimabile: ergo in hoc cambio licitum erit campsori, aliquod lucrum exigere, siue id habeat ex officio, siue non, siquidem alio transfert pecuniam æquiualenter. Tū quia pecunia absens minus valet, quā præsens. Ita cum communi sententia. Palaus, *d.*7.*p.*4.*n.*1. Decastillus, *sup.n.*41. Candidus, *de cambiis, disq.*20. *art.*4. *dict.*1. Trullenc. *lib.*7.*cap.*22.*dub.*4.*n.*1. Quod verum est, etsi cambium exerceatur intra eandem prouinciam, vt ab Vlisipone, Conimbricam, vel Bracharam, quia sicuti opera quam præstat campsor, transmittendo pecuniam de vna prouincia in aliam, est pretio æstimabilis, ita etiam ex vna vrbe in aliam, in eadem prouincia, vel Regno. Ita cum Lessio, Nau. Candidus, *sup. dict.* 3. & cum Bonacina, Salas, & aliis Trullenc. *sup.n.*2. & alij Rebello, *lib.*11.*q.*11.*n.*3. vnde lex quam condidit Rex Sebastianus, qua prohibuit ne lucrum pro cambio intra hoc Lusitaniæ, Regnum à campsoribus asportaretur. Idem Rex reuocauit, & id permisit mercatoribus, non tamen aliis, vt notat Rebellus, *ibi, num.*2. 937

Dico quartò: licitum est cambium locale, quo campsor accipit pecunias, v. g. Vlisipone, cum certo lucro, vt eas Romæ soluat. Ratio est quia campsor virtualiter 938

virtualiter transfert pecuniam ad locum, ad quem vult campsarius, subleuando illum ab onere, quod subiret transferendo pecuniam, quod totum est pretio æstimabile. Tum quia campsor censetur quasi inire contractum assecurationis cum campsario, ita vt si pereat pecunia, sibi pereat; ergo. Ita cum Nauarr. Azor, Soto, Medina, Mol. Lessio, Valent. Salas, Tusch. Bañez, Grassio, Rebello, Decastillus, *lib.2.tr.12.d.1. n.45.* Palaus *d.7.p.5.n.2.* & cum aliis communiter Trullenc. *lib.7.c.22.dub.3.n.1.* Candidus *disq.20.de cambiis art.5.dicto 1.* Et id verum est, & si cambium intra idem Regnum exerceatur. Ita cum Nauarro, Trullenc. *ibi n.1.* & cum Mol. Tolet. Lessio, Rebello, & aliis Palaus, *sup.p.6.n.2.* contra Sot. Roderic. & alios. Nec obstat lex Lusitana in contrarium *lib.4. ordin.tit.14.§. antepenultimo*, vbi hoc cambium, vt vsurarium sub vsurariorum pœnis damnat; nam prædicta lex solum est pro foro externo, & fundatur in præsumptione vsuræ; Tum quia etiam in foro externo alia lex in cōtrariū postea à D. Rege Sebastiano stabilita est, vt rectè respōdet Rebell. *lib.11.q.6.n.7.*

939 Hinc fit, quod si quis nuntium conducat, vt equum Vlisiponem ducat, ei licitum esse pro locata opera pretium ducere, etiamsi ei negotiorum causa necessarium foret, etiam equo conducto, eo ire. Quod verum est, etiam si ille, qui illum conduxit, si tale quid sciret, non illo, sed cum alio minori, vel etiam nullo pretio, pacturus fuisset. Ita cum Lessio, Layman, Decastillus, *sup.n.47.* Secundo fit. Quod si quis studiorum causa ex Vlisipone Conimbriam profecturus, tradat pecuniam mercatori Vlisiponensi, amico vel cognato, rogans eum, vt hanc pecuniam alteri det ad cambium, quo eam deinde cum lucro Conimbriæ recipere possit; licitum id esse; siquidem obsequium, quod nuntius in primo casu, & mercator in secundo alteri præstat, reuera dignum est eo stipendio; per accidens autem est quod nuntius, vel mercator commodum inde capturus sit, nihil enim inde damni alteri personæ resultat, cum qua contractus initus fuit. Ita cum Mol. Layman, Caietano, Decastillus *sup. num.43.*

940 Tertiò fit, licitum esse nuntio ab vno conducto ad deferendas liberas Vlisiponem v. g. se iterum ad eundem locum conduci, vtraque mercede integra recepta, quia obligatio illa absolutè loquendo tanta mercede digna est, respectu cuiusque, & ad fortunam nuntij pertinet, & per accidens est, quod vtraque occasio, simul cōiungatur. Et idem dicendum est de auriga, qui iusta mercede accepta, aliquem è Conimbrica Vlissiponem vexit, postea reuersurum Conimbricam, tantundem mercedis ab altero accipere licite potest, ac si nullam redeundi necessitatem haberet, vt rectè cum Layman, & aliis notat Decastillus *sup.n.49.* & *50.* Quarto fit, non esse cambium iniustum, si mercator Romæ pauciores ducatos 941
numeret, vbi pluris valent, recepturus deinde plures in Vlissipone, vbi minoris valent, quamuis eos deinde per se, vel per factorem suum; eo ipso valore, quo Romæ æstimantur distrahat, instituto v.g. contractu mutui, cambij, vel emptionis, cum aliquo Romam profecturus. Ita cum Layman, Decastillus *suprà num.52.* Quod verum est, siue ea maior æstimatio pecuniæ sit intrinseca proueniens à taxatione monetæ facta à principe, siue extrinseca proueniens à causis fortuitis; scilicet à copia, vel inopia pecuniæ, quo enim maior copia pecuniæ, minus æstimatur, vt in Indiis, & in Brasilica Regione, vel ratione minoris, vel maioris multitudinis petentium ad cambium, quando enim multi petunt, pretium augetur. Ita cum Lessio, Bonac. Trullenc. *lib.7.c.22. dub.4.n.2.*

SECTIO III.

Vtrum sit licitum cambium cum lucro concessum ei, qui nullam pecuniam habet in loco solutioni destinato?

SVMMARIVM.

942 *Qui certo scit illum, cui pecuniam ad cambium concedit nullam pecuniam habiturum, nec per se, nec per alium, etiam ad cambium sumptam, qua possit solutionem in loco destinato præstare, nullatenus potest auctarium vllum recipere.*

943 *Cambium reale per litteras cum recambio licitum est.*

944 *An si campsarius Romæ v. g. non habeat correspondentem possit pro campsario licite respondere procurator campsoris?*

945 *Ponitur multorum non improbabilis sententia.*

946 *Probatur hac sententia à priori.*

947 *Ponitur Authoris sententia de hac re.*

Dico primò: Si quis certo sciat illum, cui pecuniam ad cambium concedit, nullam pecuniam habiturum, nec per se, nec per alium, etiam ad cambium sumptam, qua possit solutionem in loco destinato præstare, nullatenus potest auctarium vllum recipere, quia ibi nullum cambium verum intercedere potest, sed fictum, & siccum, cum nulla sit pecunia campsarij; cum qua fiat permutatio. Ita cum communi sententia Palaus *disp.7.p.8.* estque decisum à Pio V. *in bulla de cambiis edita anno 1564.* & *1570.* Dixi si quis certo sciat, nam si quis bona fide prædictum cambium iniit, credens campsarium in loco destinato habere pecuniam, potest licite auctarium recipere, nam licet contractus nullus fuerit; obligatur tamen sic contrahens ex vi deceptionis compensare decepto, quantum sua intererat contractum verum esse. Ita cum Molina, Lessio, Palaus *sup.n.2.* contra Salas, Ledesmam, Veigam, & alios. 942

Dico secundò: Cambium reale per literas cum recambio, quo literæ mittuntur ex Vlisipone ad Romam v. g. ibique verum sortiuntur effectum, quia re vera campsarius ibi habet suum correspondentem, qui literas acceptat, & soluit, & deinde Romæ scribantur aliæ literæ, quibus eadem pecunia Vlisiponem recambitur, licitum est; quia hoc non est mutuum, neque cambium siccum, sed reale, in quo pecunia præsens permutatur cum absente; tum quia hoc cambium videtur approbari *in Bulla Pij V.* Ita Decastill. *sup. num.54.* 943

Maior tamen est difficultas cum campsarius Romæ non habet correspondentem; An pro campsario licite respondere possit procurator campsoris; in quo si procurator campsoris propria pecunia vel aliena respondeat, certum est cambium licitum esse; cum in hoc faciat vices campsarij, & fiunt veræ literæ & vera transactio pecuniæ, & solutio, & si pecunia perierit, periit mercatori subscribenti, & non campsori, vt rectè cum Salon & aliis notat Trullenc. *lib.7.cap.22.dub.5.n.1.* Lugo *d.28.n.87.* 944

At si procurator nullas habeat pecunias, nisi campsoris, celebris est difficultas; an cum eis possit licite facere solutionem eidem campsori, de illius mandato, & alias literas cambij mittere soluendas ab eodem campsario, in loco, vnde primæ litteræ exierunt cum

945 cambio? Negant absolutè Sotus, & alij, quos refert Salon, *tom.2.q.4.de cambiis, art.2.controuersia* 12. Nauarr. Comitol. Mol. Mercat. Leot, quos refert Gibalin. *tom.2.de vsuris lib.5.cap.1.art.9.n.2.* Sed alij affirmant, ita Lessius, Salas, Bonac. Nald. Homobonus, Raphaël de la Torre, Sigismund. Scaccia, quos refert idem Gibalin. *sup.num.3.* Palaus *d.7.p.9.num.2.* Diana *tr.8.p.1.ref.1.* Saa, Filliuc. Azor, quos refert & satis probabile putat Trullenc. *lib.7.c.22.dub.5.n.3.* Decastill. *lib.2.tract.12.d.1.n.68.* Ratio illorum est, quia literæ cambij vere mittuntur, neque remittuntur inanes, siquidem ipsarum virtute fit solutio in loco destinato à procuratore campsarij vices ipsius agente, qui & ob hanc causam sumit pecuniam à priore campsore.

Nec obstat quod idem sit respondens, siue procurator campsoris, & campsarij, apud quem campsarius fidem, & creditum inuenit; quia in iure non est nouum, vnum & eundem, duas simul personas sustinere; & quamuis campsor non possit cogere campsarium, vt ad suum ipsius correspondentem trahat debitum, si tamen campsarius roget campsorem, vt illi assignet aliquem, apud quem possit inuenire creditum, & qui sit ipsius correspondens, nullam illi facit iniuriam, si proprium ipsius correspondentem designet. Nec obstat, quod ille correspondens, sit ipsius campsoris famulus, aut collega; idem enim potest sibi ipsi soluere, quatenus gerit diuersa officia, vt videmus in tutore, creditore pupilli, neque inde læditur æqualitas alicuius contractus, nam etiam in mutuatione, mutuo dans, potest esse fideiussor mutuatarij.

946 Tandem probatur à priori. Quia ad cambium reale sufficit, si campsarius habeat pecuniam, vel actu, vel virtute, & potestate in loco, ad quem cambitur; sed in hoc casu campsarius habet pecuniam actu, virtute, & potestate, in loco, ad quem cambitur; siquidem campsor, suum proprium creditum commodat ibi campsario, quod ab illo rogatus æque facere potest, atque alius quispiam; ergo &c. Aduertunt tamen hi DD. deberi omnia serio, & vere agi, ita vt, si factor campsoris, qui debet respondere pro campsario fugeret, vel decoqueret, campsor non sit habiturus rationem in campsarium; nam campsarius solum se obligauit ad interesse cambij, supposito, quod ille vere corresponderet, ad sortem tamen se obligauit quocunque euentu soluendam.

947 Verum licet hæc sententia satis probabilis sit, nec dãnata à Pio V. in suo motu proprio, prout declararũt domini Cardinales, teste Filliuc. *tr.35.p.2. cap.8.q.2. n.431.* sitque satis stabilita, tum Doctorum authoritate, tum rationibus, aut in validis, & publice practicetur à mercatoribus, tam in Hispania, quam in Italia, Gallia, Belgio, & alibi, teste Trullenc. *sup. num.5.* scientibus summis Pontificibus, vel saltem Episcopis, & locorum ordinariis, quod non permitterent, si contractus fuisset vsurarius. Ego tamen distinguendum existimo, vel enim campsor, aut eius procurator habet alias pecunias, aut creditum Romæ; v.g. distinctum ab ipso credito, quod Vlisipone campsarius recipit, Romæ soluendum, quod possit campsario Romæ commodare ad soluendum debitum Vlisipone contractum, vel non habet aliud, nisi ipsummet creditum, vel pecunias, quas Vlisipone dedit campsario Romæ soluendas, si alias pecunias, vel creditum distinctum habeat; tunc existimo licite posse, sicut, & alius tertius, illud campsario commodare, ad soluendum debitum, & interesse, & nouum instituere cambium Vlisipone soluendum cum nouo interesse, vt recte cum Lugo, docet Gibalin. *sup.n.4.* & in hoc sensu militant rationes supra adductę, & debent intelligi Authores affirmantes hunc contractum non esse vsurarium.

Secus dicendum existimo, si non habeat aliud creditum, vel pecunias Romæ destinatas, à primis, quas Vlisipone in cambium dedit; in intelligibile enim est, quod creditor det suum creditum suo debitori, ad illud ipsum creditum extinguendum, nisi remittendo, & extinguendo debitum; sed si creditor per ipsam dationem crediti, remittit, & extinguit debitum campsario, iam campsarius Romæ non vere soluit cambium, sed ficte, siquidem nihil accepit campsarius, vel eius procurator, quo primum cambium soluat; sed ab eo liberatus fuit; ergo ibi non fuit vera solutio cambij, sed ficta, ac per consequens vsuraria; vide alias rationes apud Lugum *d.28. à n.94.* Gibalin. *sup. num.5.*

SECTIO IV.

Ad quid campsor obligare possit campsarium, si termino constituto non soluerit?

SVMMARIVM.

948 *Campsor potest obligare campsorem vt si termino constituto non soluat, vt lucrum cessans, & damnum emergens compenset.*

949 *Potest eum adstringere ad subeundam aliquam pœnam culpæ proportionatam.*

950 *Potest exigere à cãpsario fideiussores, vel pignora.*

951 *An licitum sit campsori pacisci cum campsario, quod si termino designato non soluat eandem summam, accipiat in recambium.*

952 *An campsor obligare possit campsarium, non solum ad soluendam pecuniam Romæ, quam Vlisipone accepit per cambium ad Romam, sed ad eam cum lucro suis expensis reducendam Vlisiponem.*

Dico primò: Campsor potest obligare campsarium non soluentem termino constituto, siue ex culpa sua, siue sine illa, vt lucrum cessans, & damnum emergens compenset; siquidem campsor non tenetur eam iacturam pati ob campsarij commodum, & campsarius in hoc casu non obligatur in pœnam, sed ex contractu; non potest tamen campsor obligare campsarium ad determinatum interesse, ob non solutam sortem, tempore designato, iuxta bullam Pij V. quamuis id de iure naturali posset fieri; sed hoc interesse determinandum est per prudentis arbitrium. Ita cum Lessio, Salas, & aliis, Palaus, *d.7. p.12.num.1.& 2.* & cum Nauarr. Salon, & aliis Candidus, *de cambiis disq.20. art.7. dub.2. dicto 3.* 948

Dico secundo: Campsor potest adstringere campsarium non soluentem tempore constituto ad subeundam aliquam pœnam culpæ proportionatam, sicuti in mutuo, aliisque contractibus morosus debitor obligari potest; debet tamen culpa mortalis esse; alias pœna saltem in foro conscientiæ nullatenus debita erit. Ita cum Toleto, Lessio, Salas, & aliis Palaus *sup. num.3.* 949

Dico tertiò: Campsor potest exigere à campsario in contractu cambij fideiussores, vel pignora, ius enim naturæ fas est vnicuique se ipsum seruare indemnem; debet tamen in hoc casu minus pretij pro cãbio à campsario exigere, quia minori periculo pecuniam datam exponit. Ita cum Tolet. Lessio, & aliis, Palaus *d.7.p.11.n.2.* Candid. *disq.20.de cãbiis art.7. dub.3.dict.4.* Aduerte tamẽ, quod si pignus sit fructiferum, eius fructus cõputandos esse in sortem; alias aliquid 950

aliquid acciperetur supra æqualitem. Ita cum Lessio, Bonacina, Trullenc. *lib. 7. cap. 22. dub. 6. n. 8.* An autem campsor in hoc casu institui possit fideiussor, & ob id pretium à campsario exigere? Respondeo affirmatiue, modo respondens non sit factor, aut famulus campsarij, nam si illius factor, vel famulus esset, iam vere non fideiuberet, siquidem famulus, & dominus reputatur vna persona. Ita cum Lessio, Salas, Palaus *ibi num. 3.* Trullenc. *lib. 7. cap. 22. dub. 6. n. 8.*

951 An autem sit licitum campsori pacisci cum campsario, quod si termino designato non soluerit, eandem summam accipiat in recambium? Respondeo negatiue. Ratio est, quia campsarius ex vi contractus cambij, solum potest licite obligari, ad subeundam moderatam pœnam, ob culpabilem solutionis omissionem, & ad compensandum campsori interesse; ergo si recambium illud excedat interesse, & culpam solutionis omissæ, nequaquam ad illud obligari campsarius poterit. Ita cum Lessio, Graffio, Salas, Palaus, *d. 7. p. 12. num. 3.* Candidus *de cambiis disq. 20. art. 9. dub. 4. dicto 2.*

952 An autem campsor obligare possit campsarium, non solum ad soluendam pecuniam Romæ, quam Vlisipone accepit per cambium ad Romam, sed ad eam cum lucro suis expensis reducendam Vlisiponem? Respondeo negatiue. Nam cambium est commutatio pecuniæ pro pecunia; ergo si campsarius pecuniam acceptam Vlisipone, Romæ soluit, perfectus manet contractus cambij; ergo non potest licite obligari, ad eam Vlisiponem traijciendam; reductio enim pecuniarum ex vno loco ad alium, est pretio æstimabilis, & multis expēsis fit. Ita cum Lopez, Azorio, Salon, Candidus, *de cambiis disq. 20. art. 9. dub. 2. dicto 3.*

SECTIO V.

Vtrùm liceat alteri cambientium recipere mercedem cambij ab altero, quando vterque ex eo cambio reportat æquale commodum, & onus?

SVMMARIVM.

953 *Quando commutantur pecunia eiusdem valoris in diuersis locis, & contrahentes æqualiter se præueniunt, & vterque simul indicat se commutatione illa indigere, nulli eorum licet lucrum aliquod ab altero exigere.*

954 *Secus si vnus alterum præueniat.*

953 Dico primo: Quando commutantur pecuniæ eiusdem valoris in diuersis locis, & contrahentes æqualiter se præueniunt, & vterque simul indicat se commutatione illa indigere, nulli eorum licet lucrum aliquod, vel pretium ab altero exigere, vel recipere, quia vterque sibi inuicem simul, & mutuum idem præstat obsequium, & commoditatem, ergo cum pecuniæ commutatæ sint eiusdem valoris, & obsequium, & vtilitas ex parte vtriusque, sit omnino eadem, nulli eorum licet, lucrum aliquod, vel pretium in hoc cambio ab altero exigere, nam pretium, & lucrum in cambiis exigitur ratione obsequij præstiti, & commoditatis.

954 Secus dicendum est quando in cambio alter alterum præuenit, exigens ab eo pecuniam cambiendam in alio loco, nam qui præuenitur ab alio, si ei non expressit se indigere simili commutatione, potest recipere ab eo, à quo præuenitur lucrum, & pretium, quod iuxta communem vsum fori in consimilibus casibus posset recipere, esto reuera indigeat commutatione illa; Et ratio est quia is, qui præuenitur, & rogatur commoditatem & obsequium præstat illi, à quo præuenitur, & rogatur, idque secundum se pretio æstimabile; per accidens autem est, quod illud etiam redundet in commodum ipsius præuenti, & rogati. Tum quia qui præuenit, & rogat, viliorem reddit pecuniam suam, nam merces vltroneæ vilescunt; ergo qui præuenitur, poterit in hoc casu licite aliquod lucrum exigere. Ita Sylu. *verbo vsura 4. q. 8. §. 1. vers. sed ego,* Lessius *lib. 2. c. 23. dub. 1. n. 4.* & cum Soto, Salon, Bonac. *tom. 2. d. 3. de contract. q. 5. p. vnic. n. 23.* & alij.

SECTIO VI.

An teneatur campsor solutionem sortis acceptare, non soluto cambiorum detrimento, seu interesse.

SVMMARIVM.

955 *Campsor non tenetur solutionem sortis acceptare, non soluto cambiorum interesse.*

956 *Hic non dantur plura debita diuersa, sed vnum habens alterum annexum.*

Dico primo: Campsor non tenetur solutionem sortis acceptare, non soluto cambiorum interesse. Ratio est, quia obligatio interesse pendet ex obligatione sortis, ipsique nititur; sed non potest prius solui fundamentum, quam accessorium sit solutum, vt patet in censibus; ergo non tenetur campsor sortis solutionem admittere, interesse cambij non soluto. 955

Nec obstat pluribus debitis grauatum, si aliquod soluat censeri soluere principalem, maximè si id debitor exprimat, vt constat ex *l. 13. & 5. de solutionibus*, quia in præsenti, non sunt plura debita diuersa, sed vnum, alterum habens annexum, & ex eadem causa proueniens. Ita Lessius *lib. 2. c. 13. dub. 10.* Palaus *disp. 7. p. 3. n. 1.* 956

SECTIO VII.

An campsor negare possit cambium in locum sibi minus lucrosum, vt compellat sumere in locum, vbi maius lucrum comparabit?

SVMMARIVM.

957 *Qui ex officio tenetur cambire non potest licitè compellere, vt campsarius accipiat cambium in locum sibi magis lucrosum.*

958 *Qui non ex officio, sed libere cambit, si sciat campsarium habere pecuniam, vel creditum in loco sibi magis lucroso, potest eum adstringere vt in eo accipiat cambium, denegato cambio in locum, in quem ipse petit.*

Dico primò: Qui ex officio tenetur cambire, non potest licite compellere, vt campsarius accipiat cambium in locum sibi magis lucrosum; siquidem tenetur ex officio eo cambire, quo voluerit campsarius, si ibi pecunias, vel correspondentes habeat; non enim tenetur campsor 957

campsor in omni loco habere pecunias, etsi sit à Republica constitutus. Ita cum Salas, Veiga, Palaus, *d. 7. p. 15. num. 1.* Nec etiam potest campsor necessitare campsarium vt assumat cambium ad eum locum, vbi campsarius nullam habet pecuniam, nec creditum, quia id esset cambium simulatum, & fictum. Ita Palaus *ibi n. 2.*

958 Dico secundo: Qui non ex officio, sed libere cambit, si sciat campsarium habere pecuniam, vel creditum in loco sibi magis lucroso, potest eum astringere, vt eo accipiat cambium, denegato cambio in locum, ad quem ipse petit; nam cum campsor sit liber ad cambium negandum, vel concedendum, potest licite, & sine iniustitia illud concedere in locum sibi commodiorem, sicuti cum quis merces viles, & pretiosas habet, potest nolle viles vendere, priùs quam pretiosæ vendantur.

Nec obstat campsarium in eo loco pecunia non indigere, sed potius esse detrimento futuram, quia id est per accidens, quod campsor spectare non tenetur; peccabit tamen campsor contra charitatem ad id cogens campsarium, siquidem alterius iactura propriis commodis inhiat; raro tamen tale peccatum erit mortale, cum raro obligetur homo propria commoda negligere, vt aliorum commodis attendat, extra extremam, vel grauem proximi necessitatem. Ita cum Veiga, Salas, Palaus, *d. 7. p. 15. num. 3.*

SECTIO VIII.

Explicantur conditiones à Pio V. requisitæ pro cambij contractu.

SVMMARIVM.

959 *Prima conditio est, ne ratione dilationis vltra terminum assignatum lucrum aliquod exigatur.*

960 *Secunda conditio est, ne ab initio, vel postea paciscatur de certo interesse, etiam in euentu, quo sors soluta non fuerit.*

961 *Tertia conditio est, ne realia cambia ad proximas nundinas instituant.*

962 *Quæ proximæ nundinæ dicantur?*

963 *An liceat cambium, quo quis tradit alteri pecuniam sibi soluendam, non in eo loco vbi fiunt nundinæ, sed alibi cum eodem tamen lucro, quod soluitur ad proximas nundinas?*

964 *Quarta conditio est, vt designentur solutionum termini iuxta longitudinem locorum, in quibus solutio destinatur.*

959 DIco primò: Pius V. in sua Bulla edita anno 1571. aliquas conditiones assignat pro cambio instituendo: prima ne campsor ratione dilationis vltra terminum solutioni destinatum concessæ lucrum aliquod exigat, quæ conditio seclusa bulla Pij V. de iure naturali, etiam seruanda est, cum iure naturali teneatur campsor, ne ob dilationem præcisam debiti soluendi, aliquod lucrum exigere, Palaus *d. 7. p. 14. n. 2.*

960 Dico secundo: Secunda conditio est, ne ab initio, vel postea paciscatur de certo interesse, etiam in euentu, quo sors soluta non fuerit. Hæc conditio inspecto iure naturali non obligat, potest namque in cambio, aliisque contractibus, de certo interesse pacisci, si termino designato non fuerit facta solutio, ob lucrum cessans, vel damnum emergens; Pontifex tamen id prohibuit ob periculum fraudis. Non prohibet tamen, quod initio, vel postea paciscatur de interesse incerto, iuxta prudentis arbitrium, & de pœna ob sortem non solutam, vt diximus, & bene cum Lessio, Rebello, Salon, Valencia, Palaus *sup. num. 4.* Imo si campsor pactus fuerit de certo interesse ob periculum damni, quod timet, non tenetur tale interesse restituere, etiam si tale damnum de facto non acciderit; nam illud periculum, cui campsor se exposuit, esto postmodum damnum non euenerit, mercede conduci potest, & pactum licet à Pontifice vt periculosum fuerit prohibitum, non tamen fuit irritatum. Ita cum Nauarr. Lessio, Salas, Palaus, *sup. num. 6.* Imo cum talis prohibitio fundetur in præsumptione fraudis vsurariæ, vbi cessant præsumptiones in foro conscientiæ non obligat, vt cum Nauarro, docet Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 22. dub. vltim. n. 2.* quidquid dicat Palaus *disp. 7. p. 14. n. 1.* in contrarium cum Salas, Lessio, & aliis.

Dico tertio: Tertia conditio est, ne realia cambia ad proximas nundinas instituant, vel si nundinæ non agantur, ad proximos terminos, iuxta locorum consuetudinem: circa quam conditionem nota primo cambia quæ fiunt à nundinis, in nundinas sequentes in eodem loco cum aliquo interesse esse vsuraria; quia cambium debet fieri inter pecunias in diuersis locis existentes, & quod vere re ipsa literæ de vno ad alium locum mittantur; cambium namque, quod fit à nundinis in nundinas in eodem loco cum lucro, est mutuum vsurarium, siquidem datur lucrum ob dilationem solutionis. Ita cum Lopez, Salon, Candidus, *de cambiis, disq. 20. art. 12. dub. 3. dicto 3.* 961

Secundò Aduerte: proximas nundinas dici illas, ad quas commode potest soluturus literas suo factori mittere; in ordine autem ad has nundinas cambium concedendum est, non verò ad secundas, vel tertias; quod intelligendum est aucto pretio, nam pro eodem pretio, optime potest ad secundas, & tertias nundinas institui; cum id in commodum campsarij cedat. Ita cum Lessio, Bonac. Salas, & aliis, Trullenc. *lib. 7. cap. 22. dub. vltim. num. 3.* Quod si aucto pretio ad intercalatas nundinas campsor cambium instituat, peccat grauiter vbi bulla Pij V. est recepta; in paucis tamen locis, & fortè nullibi est recepta hæc bulla, vt testatur Lessius *lib. 2. c. 23. dub. 11. in fine.* Salas *tract. de cambiis dub. 26.* Trullenc. *sup. num. 4.* Nec ab eo excusari potest, eo quod campsarius suo iuri cedat, cum hæc lex non tam in fauorem campsarij, quam iustitiæ instituta sit, at pretium acceptum dummodo aliàs iustum sit, retinere potest: nam licet Pontifex cambium ad intercalatas nundinas aucto pretio prohibuerit, non tamen annullauit. Ita cum Salas, & aliis Palaus, *sup. num. 7.* Candidus *de cambiis disq. 20. dub. 2. d. 4. 5. & 6.* 962

An autem liceat cambium, quo quis tradit alteri pecuniam sibi soluendam, non in eo loco vbi fiunt nundinæ, sed alibi, cum eodem tamen lucro, quod soluitur ad proximas nundinas? Respondeo licere, si tanta distantia sit, quanta est inter locum, in quo nundinæ celebrantur, & dummodo campsor certo, aut probabiliter non sciat, pecuniam non plus valere in eo loco, vbi solutio est, quam in nundinis si enim hoc sciret, excederet in iusto pretio, ex vno enim capite acciperet pretium, quod habetur iustum in nundinis, & ex alio excessum; quem habet pecunia in loco, in quo fit solutio; hisque duabus conditionibus deficientibus, per se loquendo non licet tale cambium, nisi fortè ratione lucri cessantis, 963

stantis, vel damni emergentis, secluso omni dolo, & fraude, huiusmodi excessus compensentur. Ita cum Rebello, Decastillus, *lib. 2. tract. 12. d. 1. dub. 3. num. 76. & 77.* Candidus *sup. art. 15. dub. 1. dicto 3. & dub. 2. dicto 4. & dub. 3.*

964 Dico quartò: Quarta conditio est, vt designentur solutionum termini, iuxta longinquitatem, vel vicinitatem locorum, in quibus solutio destinatur, ne dum longiores persinguntur, quam loca destinata solutioni desiderant, fœnerandi detur occasio, circa quam conditionem nota; in illa non prohiberi campsoribus, ne ob maiorem terminum ante nundinas amplius lucrentur, quia in hac clausula Pontifex non de quantitate soluenda, sed de termino, in quo soluenda est, agit. Ita cum Salas, Lessio, Palaus, *sup. num. 8.* quidquid alij dicant.

SECTIO IX.

Vtrùm Prouisiones quas solent campsores, & bancarij accipere iuste accipiantur?

SVMMARIVM.

965 *Campsor, siue bancarius iuste potest moderatam mercedem à deponentibus exigere pro prædicta custodia, & obligatione.*

966 *Licet hoc ita sit, consuetudine tamen introductum est, vt pro hac obligatione stipendium non accipiatur.*

967 *An bancarius possit aliquid recipere ab illis, quibus ex præscripto deponentium pecunia soluendæ sunt, eo quod numeratas pecunias soluat, & non per chirographa ad alios bancarios, etiam in casu quo deponens pecuniam deponeret in chirographis, & non numerato?*

968 *Campsarius obligans se ad soluenda debita illius, qui nullam apud ipsum habet depositam pecuniam potest recipere lucrum.*

969 *Reponens pecuniam apud Bancariam non potest ab eo mercedem aliquam exigere.*

PRo huius sectionis intelligentia notandum est, sæpè campsores, & bancarios accipere pecunias à quibusvis deponentibus, cum obligatione eas reddendi, quando deponentibus placuerit. Quæstio igitur est, an pro hac custodia, & obligatione mercedem aliquam exigere possint?

965 Dico primò: Campsor siue Bancarius, iustè potest mercedem, & moderatum stipendium à deponentibus exigere, pro prædicta custodia, & obligatione. Ita ex communi sententia Mol. *d. 408.* & cum Lessio, Salas, Rebello, Palaus, *d. 7. p. 10. n. 2.* Candidus *de cambiis disq. 20. art. 20. dub. 2. dicto 3.* Ratio est, quia licet campsores accipiant pecuniam cum facultate illa vtendi, illiusque dominium acquirant, recipiunt tamen illam in commodum, & vtilitatem deponentium, cum obligatione illam soluendi, quando, & quomodo deponentes voluerint; sed ad satisfaciendum his obligationibus, debent semper paratam habere pecuniam, ministros, & famulos, qui rationem scribant, & pecuniam à deponentibus recipiant, & aliis soluant, quæ omnia pretio digna sunt, & quæ in mutuo non inueniuntur; cum mutuum totum fiat in gratiam mutuatarij; ergo. Nec obstat quod inde campsor reportet aliquod lucrum vtendo hac pecunia, nam id suæ fortunæ, & industriæ attribuendum est.

Aduerte tamen, quod licet hoc ita sit, consuetudo tamen in Hispania, Gallia, Italia, & aliis locis obtinuit, vt Bancarij nullum pro hac custodia à deponentibus stipendium reportent. Ita cum Nauarro, Mol. Lessio, Rebello, Palaus, *sup. num. 3.* Quod procedit cum soluunt eisdem deponentibus, at si tertio ex eorum commissione soluant, quinque, vel sex pro mille solent accipere. An autem hæc quinque, vel sex debeant solui à deponentibus pecunias, vel ab illis, quibus ex præscripto deponentium soluendæ sunt? melior sententia docet, soluenda esse à deponentibus, siquidem custodia pecuniæ, numeratio, & illius conscriptio in libris rationum, in gratiam tantum deponentium præstatur: ergo illi tantum soluere pretium debent. Ita cum Nauarro, Toleto, Molin. Rebello, Valencia, Salas, Palaus, *suprà num. 4.* & cum Lopez, Salon, & aliis, Candidus, *sup. dict. 4.* Quamuis sententia, quæ asserit posse accipi illud stipendium à creditoribus, quibus ex præscripto deponentium fit solutio, non sit improbabilis; siquidem id etiam in eorum commodum cedit. Ita Sotus *lib. 6. de iustitia quæst. 11. art. vnico* Graffis *tom. 1. decisionum cap. 100. num. 8.* Veiga; Bañez, Ledesma, quos refert, & probabile putat Palaus *suprà num. 5.* Candidus *sup. dub. 4. dicto 7.* 966

An autem Bancarius possit aliquid recipere ab illis, quibus ex præscripto deponentium pecuniæ soluendæ sunt, eo quod numeratas pecunias soluat, & non per chirographa ad alios bancarios, etiam in casu, quo deponens pecuniam deponeret in chirographis, & non numerato? Respondeo negatiue; Ratio est quia Bancarij, & mercatores, ad quos debita, & literæ illæ campsoriæ remittuntur, tenentur necessario in fine nundinarum in integrum illas soluere numerato; sed si lucrum recipiant, quia numerato soluunt ante finem nundinarum; illud lucrum recipiunt ratione anticipatæ solutionis, quod est iniquum; ergo. Ita cum Bañez, Salon, Candidus, *de cambiis disq. 20. art. 21. dicto 3.* Rebellus *2. p. q. 14. n. 4.* 967

Dico secundò: Campsarius obligans se ad soluenda debita illius, qui nullam apud ipsum habet depositam pecuniam, potest exigere lucrum v. g. quinque pro mille, quia habere in eum finem paratam pecuniam, & se in petentis gratiam solutioni obligare, est opus mercede dignum. Ita cum Soto, Mercado, Salas, & aliis communiter, Palaus *sup. num. 5.* 968

Dico tertiò: Deponens pecuniam apud bancarium, non potest ab eo mercedem aliquam exigere; nam petere à Bancario interesse, eo quod ipsi vsus pecuniæ depositæ permittatur, est petere ab illo interesse ob mutuum, cum illa permissio, & facultas, virtualis mutuatio sit, ita cum Nauarro, Mercado, Ledesma, Bañez, Veiga, Salas, Palaus, *suprà num. 7.* Excipe, nisi bancarius aliquid deponenti gratis, & liberaliter obtulerit; ita cum Soto, Palaus, *sup. num. 7.* & hæc de cambiis sufficiant. Cætera vide apud præcitatos Doctores. 969

DISPVTATIO XX.

De locatione, & conductione?

SECTIO I.
Quid sit locatio, & conductio?

SVMMARIVM.

970 *Ponitur locationis definitio.*
971 *Ponitur conductionis definitio.*

970 Dico primò: Locatio est contractus, quo persona, vel res aliqua ad vsum, vel fructum pretio conceditur. Ita communiter. DD. Dicitur, quo persona, quia potest quis se ipsum, vel seruum alteri locare. Dicitur quo res, quia omnes res, siue mobiles, siue immobiles, possunt alteri locari. Dicitur quoad vsum, vel fructum, quia quædam locantur solum ad vsum, vt seruus, domus, equus, quorum fructus non est alius, quam ipsorum vsus. Quædam vero ad fructum, vt agri, pascua, iura, reditus, vectigalia. Dicitur tandem, pretio, id est pecunia, seu re pecunia æstimabili, sicut enim emptio requirit pecuniam, ita etiam locatio, ad distinctionem precarij, & commodati, in quibus non interuenit pecunia, sed gratis celebrantur.

971 Dico secundò: Conductio est contractus, quo persona, vel res ad vsum, vel fructum, pretio comparatur, sicut enim vnus & idem contractus vocatur emptio, & venditio, ita idem contractus vocatur locatio, & conductio; vnde locator dicitur, qui accipit mercedem pro vsu, vel fructu rei traditæ, conductor vero, qui mercedem soluit pro vsu, vel fructu rei traditæ. Ita Reginald. *lib.* 25. *n.* 489. Bonacina, *de contract. d.* 3. *quæst.* 7. *p.* 1. *num.* 2. Lessius *lib.* 3. *cap.* 24. *dub.* 5. & alij communiter.

SECTIO II.
Quæ res locari possint?

SVMMARIVM.

972 *Omnes res, quæ vendi possunt, possunt etiam locari, nisi extet aliqua specialis prohibitio.*
973 *Quæ res prohibeantur locari?*
974 *Triennium quod conceditur ad locationem rerum Ecclesiæ quomodo computandum sit?*
975 *An res vsu consumptibiles, vt vinum, &c. locari possint?*
976 *Ponitur quoddam corollarium.*

972 Dico primò: Omnes res, quæ vendi possunt, possunt etiam locari, nisi extet aliqua specialis prohibitio; quia non plus requiritur ad contractum locationis, & conductionis, quam emptionis, & venditionis. Prohibentur tamen locari seruitutes prædiales, viæ scilicet, & subiectiones prædiorum, quamuis vendi possint; prohibetur
973 etiam locari domus vicina habitationi magistrorum, fabro, vel alij magistro, quando eorum voces confunduntur *l. vnic. C. de studiis liberat. verbo Roma.* Hæc tamen non est in vsu, nisi reclamet magister. Bonac. *de contract. q.* 7. *p.* 1. *n.* 2. Econtra verò, aliquæ res locari possunt, quæ vendi prohibentur, vt res pupilli, minoris, bona dotalia, quæ possunt à viro, tutore, vel curatore locari, non tamen vendi, & res Ecclesiæ locari possunt à prælato ad breue tempus, id est, ad triennium, non tamen ad decennium *Clem.* 1. *de rebus Ecclesiast. non alienandis.*

Aduerte tamen quod triennium, quod hic con- 974
ceditur ad locationem rerum Ecclesiæ, debere esse vtile; vnde si fundus tantum alternis annis fructum ferat, potest locari ad sexennium; nam annus in locatione, non taxatur ex simplici decursu temporis, sed ex decursu, cum prouentu fructuum. Filliuc. *tom.* 3. *tr.* 44. *c.* 2. *n.* 8. & alij, contra Tamb. *de triplici iure lib.* 9. *tr.* 4. *c.* 2. §. 1. *n.* 14. Quod si fundus in anno duplicem fructum ferat, id per accidens est; aliàs si quater in anno fructum ferat, vt accidit in hortulis, non posset, nec etiam ad annum conduci, quod tamen dicendum non est; Pontifex namque concedit tres annos vtiles ad locationem; quod autem in eis plures, aut pauciores fructus colligantur, de hoc non curat Pontifex, sed solum intendit, quod ad longius tempus fundi Ecclesiæ non conducantur.

An autem pecunia, & aliæ res vsu consumpti- 975
biles, vt vinum, oleum, &c. locari possint? Respondeo posse ad pignus, vel ad pompam, non tamen ad vsum; quia in his rebus vsus non distinguitur à dominio. Vnde illorum dominium persenerare debet apud locantem, ita vt si pereant absque leui, vel lata culpa conductoris, pereant ipsi locatori; quia quoties perit res locata absque conductoris culpa, domino perit. Rebell. *lib.* 14. *q.* 4. *n.* 1. Reginald. *lib.* 2. *n.* 489. Filliuc. *tr.* 36. *c.* 1. *q.* 7.

Et hinc deducitur resolutio illius casus, An phar- 976
macopola possit locare per aliquot annos suam officinam cum vasis, & medicamentis, ita vt conductor post illos annos teneatur reddere officinam integram, non solum cum prædictis vasibus, sed etiam cum similibus medicamentis? Ad quod facilè Respondetur, quod officina, & vasa possunt rectè locari; ipsa vero medicamenta solum possunt locari ad pignus, & ostentationem; nam cum vsu ipso consumantur, non possunt locari ad vsum. Vnde vel vendi debent, vel cum aliis permutari, aliàs eis non potest vti conductor, cum illorum dominium non habeat, & vsus à dominio in eis non distinguatur. Ita cum Lugo, Tamb. *de triplici iure lib.* 9. *tract.* 4. *cap.* 3. *num.* 1.

SECTIO III.
Qui locare, vel conducere possint?

SVMMARIVM.

977 *Omnes qui facultatem habent emendi, vel vendendi possunt locare, & conducere, nisi specialiter prohibeantur.*
978 *Qui legibus prohibeantur?*
979 *Conductor potest rem, quam conduxit alteri locare, modo aliter non sit deductum in pactum.*

Dico primò: Omnes illi, qui facultatem ha- 977
bent emendi, vel vendendi, possunt contractum locationis, vel conductionis inire, nisi specialiter prohibeantur, vt prohibentur Curiales, & 978
milites conducere prædia ad colendum *l. curiales. C. de locato l. milites C. de locato*, & Clericis & monachis prohibitum est conducere prædia laïcorum præcisa necessitate, quamuis possint succedere conductori cap. multa ne clerici, vel monachi Filliuc. *tract.* 36. *quæst.* 3.

Dico secundo: Conductor potest rem, quam 979
conduxit alteri locare, modo aliter non sit deductum in pactum cum primo locatore, & modo primus locator damnum non patiatur. Hinc conductor non

non potest locare domum meretrici, quia hoc cederet in primi locatoris opprobrium. Reginald. *lib. 25. num. 506.* In hoc autem casu secundus conductor tenetur pretium rei secundo conductæ secundo locatori soluere; nam illi tenetur soluere, cum quo iniit contractum; bona tamen ipsius, quæ remanent in domo v. g. locata remanent tacite hypothecata pro pensione domino domus. Bonac. *d. 3. de contract. q. 7. p. 1. num. 5.*

SECTIO IV.

Quodnam censeatur iustum stipendium, vel pensio locationis?

SVMMARIVM.

980 *Si locatio sit ad vsumfructum, illa censetur iusta pensio, secluso pacto inter contrahentes, quæ fructus speratos, deductis expensis non excedit.*

981 *Si locatio sit ad vsum tantum, illa censetur iustum stipendium, quod huiusmodi famulis, & operariis dari solet, ita vt non sit minus infimo, nec maius summo.*

982 *Debet etiam attendi, an obsequium sit exiguum.*

983 *Debet etiam attendi liberalitas domini.*

984 *An famulus possit domino pro stipendio seruire, quem scit non posse mercedem illi soluere, nisi cum damno creditorum, quibus multa debet?*

985 *Operarij, qui locant operas suas, si per eos non stet, possunt iure accipere integrum stipendium.*

986 *Sed quid, si mercator promisit gubernatori nauis vt merces ad Indos transferret, sed medio confecto ob reluctantes ventos reuersa est nauis in portum, vnde decesserat?*

980 DIco primò: Si locatio sit ad vsumfructum, illa censetur iusta merces, vel pensio, secluso quolibet iusto pacto inter contrahentes, quæ iudicio viri experti, omnibus consideratis, non excedit fructus speratos, deductis expensis, cæterisque subducendis, qualia sunt gabellæ debitæ fortè aliis titulis. Tamb. *de triplici iure lib. 9. tr. 4. c. 4. §. 1. n. 1.* Vnde si detur læsio enormis in pensione, siue ex parte locatoris, siue conductoris, tunc in foro externo datur actio læso, si læsio fuerit vltra dimidium iusti pretij, non tamen infra; at in foro conscientiæ semper obligatur lædens resarcire læso, siue læsio sit vltra, siue infra dimidium iusti pretij, vt diximus de venditione. Ita cum communi sententia Tamb. *de triplici iure lib. 9. tr. 4. c. 4. §. 1. n. 2. & patet ex l. 2. C. de rescind. vend.* Dixi secluso pacto iusto, nam si inter contrahentes intercessit pactum iustum, illi standum est. Ita communiter DD.

981 Dico secundò: Si locatio sit ad vsum tantum, quomodo solent locari, etiam personæ, vt si quis se ipsum, vel suum seruum alteri locaret, ad seruiendum in quacunque re domino, siue in aliquo particulari opere, vt solent locari artifices, coloni, scientiarum magistri, medici, barbitonsores, &c. illud censetur iustum stipendium, quod huiusmodi famulis, & operariis dari solet, ita vt non sit minus infimo, nec maius summo; habet enim hoc stipendium latitudinem, sicut vulgare pretium rerum venalium; iudicarique debet iuxta arbitrium viri prudentis, habita ratione obsequiorum, consuetudinis, temporis, & aliarum circunstantiarum, vt si famulus speret à domino fauorem, vel gratiam, vel munera in Republica, vel officia, aut beneficia, hæc enim spes est pretio æstimabilis, etsi dominus fecit quod in se erat, vt illi hæc officia procuraret ad amplius non obligatur, quamuis famulus non consequatur, censetur namque famulus liberaliter condonasse Trullenc. *lib. 7. c. 25. dub. 5. num. 6.*

Debet etiam attendi, an obsequium sit exiguum, vnde remaneat ipsis locus, siue auctionandi, siue alio modo lucrandi. Item debet attendi, an dum seruiunt, aliquam artem, siue mechanicam, siue medicinæ, vel musicæ addiscant; nam hi sæpe solo victu contenti sunt, & aliquando, nec ob victum, sed solum ob finem addiscendi famulantur. Debet etiam attédi, an solo honore officij contenti sint, vt aliquibus officialibus sæpe accidit in Republica, quamuis maximis Reipublicæ occupationibus occupentur. Debet etiam attendi, an sit magnus numerus famulorum, & officialium, qui se ad seruiendum offerunt, & pauci, qui illos velint conducere, nam merces vltroneæ vilescunt vsque ad tertiam partem, & aliquando vsque ad dimidiam, & ex defectu dominorum etiam pretium diminui potest, sicut cum non sunt emptores, & multæ res venales stipendium currens in foro est minus. 982

Tandem debet attendi liberalitas domini, qui aliquando plus iusti stipendij dat ob decorem domus suæ, quo casu si princeps det famulo suo honorario, non solum pro se, sed etiam pro alio famulo, qui ipsi inseruiat stipendium, & hordeum pro equo, non tenetur ipse habere alium famulum, & equum, sed potest has portiones sibi assumere: nam hæc non ei dantur, vt ille habeat equum, & famulum, sed ex liberalitate principis, vt illos possit habere, & eorum defectus non redundat in dedecus domini, vt suppono, sed solum ipsius honorarij famuli. Lugo *de iustitia d. 16. n. 82.* Tamb. *de triplici iure lib. 9. tr. 4. cap. 7. §. 1. n. 5.* Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 23. dub. 5.* 983

An autem famulus possit domino pro stipendio seruire, quem scit non posse mercedem illi soluere, nisi cum damno creditorum, quibus plura debet? Respondeo, quod si dominus ita indiget famulo, vel famulis, vt absque magno dedecore, iuxta qualitatem personæ, non possit sine eis viuere, posse famulum domino seruire, & mercedem constitutam ab eo accipere, quia sicut dominus excusatur ob tale incommodum à solutione debitorum, ita & famulus. Ita cum Vasq. Tamb. *de triplici iure lib. 9. tr. 4. c. 7. §. 1. n. 36.* Et idem à fortiori dicendum est de medico, & Phamarcopola, & aliis præbentibus necessaria infirmo, qui non est soluendo creditoribus, nam hi etiam possunt accipere, & petere pretium rerum suarum, propter eandem rationem. Tamb. *suprà n. 36.* Secus dicendum existimo, si dominus posset absque dedecore viuere sine famulis; nam tunc si famulus moraliter certus sit de tali impotentia domini, quod raro accidere potest, cum famulus plerumque nesciat potentiam, vel impotentiam domini, dato tamen, quod moraliter certus sit de ea, tenetur vel alium dominum quærere, vel stipendium cum damno creditorum non accipere. Ita cum Aragonio, Nauarr. Mol. & aliis Tamb. *sup. n. 37.* Sed de his, & de aliis, quæ hic circa famulos desiderari poterant, vide quæ dixi *in 4. precept. tr. 7. d. 3. sect. 2. & 4.* 984

Dico tertiò: Operarij qui locant operas suas, si per eos non stet possunt iure accipere integrum stipendium *l. qui operas suas ff. locati.* Vnde aduocatus, qui propter aliquam causam stipendium accepit, non tenetur illud restituere, si per illum causæ prosecutio non stet. Similiter qui locauit nauim, potest exigere vecturas, etiam si merces asportatæ non sint. Filliuc. *tr. 36. c. 6. q. 5.* Azor. *p. 3. lib. 8. c. 14. q. 1.* Econtra 985

vero

vero, si quis se conduxit certo pretio ad ædificium. v. g. faciendum non potest plus petere, si dolus, & fraus abfuit in contractu, etsi plus temporis, & expensarum in eo construendo insumpserit, quam putauit, nam id ipsi in illa arte perito imputandum est; quamuis si damnum notabile sit, æquitas postulet, vt aliqua arbitrio prudentis viri, fiat compensatio. Trullenc. *lib.7. c.23. dub.5. n.1.* Tamb. *de triplici iure lib.9. c.7. §.1. n.32.* Sic etiam non potest petere compensationem nauta, qui putans se translaturum rem spatio quindecim dierum, postea tempestate suborta, vix per mensem transferre potuit; quia casus fortuitus sibi imputandus, sicut si citiu, eam transtulisset. Ita cum Bonacina, Trullenc. *sup. num.10.* Tamb. *sup. n.32.*

986 Sed quid, si mercator promisit gubernatori nauis, vt merces v.g. ad Indos, vel alium locum transueheret; sed medio confecto itinere, ob reluctantes ventos, reuera est nauis in portum vnde decesserat? Respondeo teneri mercatorem soluere pretium pro rata itineris. Et idem dicendum est, si à piratis capta fuit, vel fortè periit, absque culpa nautæ. Bonac. *de contract. d.3. q.7. p.4. n.20.* Trullenc. *sup. n.11.* Et idem dicendum est de eo, qui conduxit equum, vel seruum ad ferendum aliquid in aliquem locum, & in medio itineris periit. Trullenc. ibi. Secus dicendum est de eo, qui conduxit nauim ad portandas merces in aliquem locum, & in medio itineris detentus est, eo quod merces prohibitæ erant, nam tunc integra merces nautæ soluenda est; nam culpa conductoris merces ad locum non fuerunt asportatæ. Ita cum Bonacina, Trullenc. *sup. n.11.*

SECTIO V.

De obligationibus locatoris?

SVMMARIVM.

987 *Locator tenetur primo tradere rem locatam conductori.*

988 *Quid si res ad plures pertineat, & vnus vult locare vni, alter alteri?*

989 *Locator tenetur tradere rem non vitiatam in ordine ad vsum.*

990 *Locator tenetur soluere expensas necessarias ad rem locatam, & vtiles.*

991 *Quid si locator imposuit in contractu vt fierent prædicta melioramenta, non tamen expressit, quibus expensis?*

992 *An sublocator teneatur etiam ad prædictas expensas?*

993 *Locator tenetur remittere pensionem conductori, quando calamitas, & sterilitas tanta est, vt conductor nihil ex re conducta receperit, nisi aliter sit cautum.*

987 Dico primò: Locator tenetur primo; tradere rem locatam conductori. Vnde si rem duobus successiue locauit, manutenendus est ille, cui primo tradita est, siue sit primus, siue secundus conductor, illa enim possessio dat illi ius, ne spolietur. Azor. *3. p. lib.8. cap.8. q.4.*

988 Sed quid, si res ad plures pertineat, & vnus vult vni locare, alter alteri, vel vnus ad vnum vsum, alter ad alterum, aut vnus vult locare personæ honestæ, alter inhonestæ? Respondeo præualere contractum illius, qui fortius ius in re habet, vel qui vult locare personæ honestæ. Quando autem æquale est omnium ius, mittendæ sunt sortes, vel per iudicem contentio dissoluenda; Quod si vnus de facto, aliis non consentientibus, rem locet, tenet contractus, si alii sine iusta causa dissentiant, sociis tamen non consentientibus debetur pars pensionis, quia adhuc illa pars est fructus rei suæ. Gomez *tom.2. variarum cap.3. num.14.* Filliuc. *tract.36. cap.1. quæst.16.* Bonac. *de contract. d.3. quæst.7. p.1. num.6.*

Dico secundò: Locator tenetur secundo, tradere rem non vitiatam in ordine ad vsum. Vnde si non monito conductore rem vitiosam locet, tenetur restituere damnum, quo affectus fuit conductor de rei vitio non monitus, modo intercesserit culpa locatoris lata, vel leuis. Nauarr. *sum. cap.17. n.196.* Filliuc. *tract.36. cap.4. quæst.1.* Si tamen bona fide locauit, non tenetur ad restitutionem damnorum, tenetur tamen de pretio locationis detrahere, quantum minus res est vtilis conductori. Item si locet rem tributis, & oneribus subiectam, tenetur soluere tributa, & onera; alias de pretio locationis deducenda sunt, nisi præcesserit pactum in contrarium. Rebello *2. p. lib.14. quæst.9. num.11.* Si vero locet domum, quæ post aliquod tempus, pro aliquo delicto locatoris fisco adita est, non potest exigere pensioné respondétem tempori futuro; non tenetur tamen de dãno conductori, quia contra illam, nullam cómisit culpam. Trullenc. *lib.7. Decalog. cap.23. dub.3. n.5.* 989

Dico tertiò: Locator tenetur 3. non solum ad resarciendas expensas necessarias in resarcienda re conducta ad vsum, vt reficere tectum domus locatæ, vel reparare murum minantem, calceos ferreos apponere equis, medicamenta adhibere eidem equo infirmo; sed etiam vtiles, quæ duraturæ sunt, vltra conductionis tempus, dummodo conductor non promiserit eas facturum propriis expensis, eo quod locator aliquid detraxit de pensione, vel quia conductor voluntariè remisit. Et ratio est, quia qui percipit commodum, par est vt sentiat incommodum; ergo si conductor non remittat, vel non detur prædictum pactum, tenetur locator soluere dictas expensas. Ita Lugo *d.29. de iustitia, n.67.* & cum Fillinc. Reginald. & aliis, Escobar *lib.39. Decalog. num.85.* Trullenc. *lib.7. Decalog. cap.23. dub.3. num.5.* 990

Sed quid si locator imposuit in contractu, vt fierent prædicta melioramenta, non tamen expressit, quibus expensis? Respondeo pertinere ad conductorem eas soluere nam si locator proposuit, & conductor se obligauit ad ea melioramenta, consequenter se obligauit ad expensas. Lugo *d.29. de iustitia n.69.* & cum Lopez, Escob. *lib.39. Decalog. n.423.* Tamb. *de triplici iure. lib.9. tr.14. c.1. §.1. n.22.* contra Mol. *d. 496. n.4.* vbi alios citat. Et idem dicendum est de melioramentis non necessariis, nec vtilibus locatori; sed quæ vel fecit conductor ad ornatum, vel ad suum commodum; nam has etiam expensas tenetur soluere conductor, nisi expressè, vel tacite locator ea approbauerit; sibi enim imputet conductor, si tales fecit expensas, sine approbatione locatoris. Si tamen sine detrimento rei conductæ, ea melioramenta possint auelli, id efficere potest conductor, & secum ea asportare. Lugo *d.17. num.32.* Tamb. *sup. num.15.* Trullenc. *sup. num.5.* Escobar *sup. num.85.* 991

An autem sublocator teneatur etiam ad prædictas expensas? Respondeo teneri soluere subconductori expensas necessarias, & vtiles ad vsum, & etiam voluntarias, seu ad ornatum, vel vsum solius subconductoris, quando sublocator in eis consensit; Secus si in eis non consensit. Et ratio est, quia ab eo, conductor contraxit cum sublocatore; ergo ab eo, vel ab eius hæredibus debet postulare prædictas expensas, sicut & illis solis tenetur soluere pensioné. Ipse autem sublocator, vel eius hæredes eas debent postulare à primo locatore, cum quo inierunt primum locationis contractum, siquidem locator 992

tenetur

tenetur soluere, vt diximus prædictas expensas necessarias, & vtiles, modo dicto, & etiam voluntarias, & ad ornatum, si in eis consensit. Ita Lugo, *d.29.de iustitia n.7.* Tambur. *suprà, tr.4.c.1.§.1.n.24.& 25.*

993 Dico quartò: locator rei fructiferæ, tenetur remittere conductori totam pensionem, quando sterilitas, vel calamitas anni est tanta, vt conductor nihil ex re conducta perceperit, nisi aliter sit conuentum, *l. solutum §.solutum ff.de pignorat.l.conducto, ff.locati C. propter sterilitatem.* Si tamen calamitas non sit tanta, sed reuera magna sit, pro rata gerenda est remissio. Illam autem sterilitatem dico magnam, quando res conducta non reddit dimidiam partem fructuum, quos dare consueuerat. Non tenebitur tamen quidpiã reddere quando præcedentiũ annorum fertilitas præsentem sterilitatẽ compensare videatur. Gomez, *tom.2.variarum cap.3.n.18.* Nauar. *sum.c.17. n.13.& 14.* Diana, *p.3.tr.6.res.17.* An autẽ quando in aliquo anno est extraordinaria vbertas proueniens ex tali clementia, vel casu fortuito, & non ex sola coloni industria, vel fertilitate terræ, possit locator pensionem augere, saltem ex æqualitate affirmat Filliucius, *tract.36.cap.3.quæst.1.* Lessius, *lib.2.cap.24. num.21. & 22.ex l.si merces, §.si vis maior.ff.locati,* sed hoc non video in vsu.

SECTIO VI.

An locator licitè possit expellere conductorem à re conducta, antequam tempus conductionis finiatur?

SVMMARIVM.

994 *Finito locationis tempore potest locator expellere conductorem, stando in iure communi.*

995 *Locator sciens finitum esse tempus, & permittit conductorem rem locatam tenere censetur prorogari locatio.*

996 *Locator non potest inuito conductore rem locatam repetere, nisi finito locationis tempore.*

997 *Aliqui dantur casus, in quibus potest inuitum conductorem expellere, qui referuntur.*

994 Dico primò: finito locationis tempore, certum est posse locatorem expellere conductorem, & rem alteri locare, etsi conductor pro æquali pretio velit persistere in re conducta stando in iure communi, & seclusis specialibus priuilegiis, & legibus aliud disponentibus, vt disponit, *l. penult.C.de locatione prædij, lib.11.* de conductore prædij communis, vel fisci Tamburinus, *de triplici iure tract. 4. lib. 9. cap.6. §.1.num.1.* de iure autem Lusitano, *lib.4. ordinationis tit. 23.* debet dominus per 30. dies antequam finiatur tempus locationis monere conductorem, vt desistat à locatione quod sin faciat censetur prorogari locatio ad alterum annum. Si tandem loca-
995 tor sciens finitum esse tempus permittat conductorẽ rem locatã tenere, censetur prorogari locatio, vel ad annũ, si res cõducta sit prædium rusticum, vel quoad vsq; alter ex contrahentibus velit à cõductione recedere, si res conducta sit domus, *l.item quoties, §.qui impleto l.sequens ff.locati.* Quod intellige, nisi domus in eo loco semel tantum in anno soleat locari, & transacto eo tempore non amplius inueniuntur locatores: nam tunc etiam censetur locata ad annum Molina, *d.498.n.12.* Bonacina, *d.3.de contract. quæst.7.p. vltimo,* Tamburinus, *suprà num.4.*

996 Dico secundò: locator non potest inuito conductore rem locatam repetere, nisi finito locationis tempore; siquidem conductor per contractum ius acquisiuit ad certum vsque tempus Laiman, *lib.3. tract.4.cap.22.num.9.* Escobar, *lib.39.Decalog.n.84.* & alij communiter. Ex quatuor tamen causis iure communi potest locator conductorem, etiam inuitũ 997
expellere, *l.ade, ff.locati C.propter sterilitatem §.verum de locato.* Prima est, quando conductor, cui res ad quinquennium, vel ad plures annos fuit locata per triennium continuum, vltra terminum præfixum, distulit solutionem pensionis, quia frangenti fidem, fides non est seruanda. Secunda est casus improuisus, per quem domus, quam quis alteri locauit incipit locanti esse necessaria ad habitandum; & hæc causa solum habet locum in domibus, non vero in agris, quia lex hoc concedens continet priuilegium, quod non debet extendi. Tertia est, si domus, vel alia res locata necessario egeat refectione, quæ non potest inhabitante, vel occupante conductore fieri; illa autem peracta, domus est conductori restituenda. Quarta est, si conductor re conducta abutatur, siue damnum inferendo, siue infames introducendo, siue alia ratione, cum scandalo viuendo, & hæc quarta, & prima causa, non solùm habet locum in ædibus, & prædiis vrbanis, sed etiam in prædiis rusticis; imò etiam in mobilibus Caramuel, *lib.2. Theologiæ moral. num. 697.* Bonacina, *de contract. d.3.quæst.7.p.2. num. 11.& 12.* Filliucius, *tract.36. cap.3. quæst.8.* Lessius, *lib.2. cap. 24. dub.7. num.34.* Gomez, *tom.2.cap.3.num.6.*

SECTIO VII.

De obligationibus conductoris.

SVMMARIVM.

998 *Prima obligatio conductoris est reddere rem conductam integram.*

999 *Tenetur conductor de damno, seu culpa illata in re conducta.*

1000 *Tenetur conductor soluere pensionem in fine anni, nisi aliter conuentum sit.*

1001 *An si superueniat aliquod impedimentum ex parte rei conducta, ob quod non potest ea conductor vti, teneatur adhuc totam soluere pensionem?*

1002 *Quid si conductor rem relinquat domino, nolens eu vti ob qualemcunque rationem?*

1003 *Quando hæc pensio sit soluenda?*

1004 *Conductor tenetur facere expensas, quæ necessaria sunt ad colligendos fructus ex agro.*

1005 *An teneatur facere expensas, quæ necessaria sunt ad auertenda mala, quibus res conducta periret.*

1006 *Si inter contrahentes intercesserit aliquod pactum iustum, illi standum est.*

1007 *An sit pactum iustum, quando omnia pericula etiam fortuita, & insolita coniiciuntur in conductorem?*

1008 *Quoddam corollarium ponitur.*

1009 *An si locetur grex ouium cum pacto vt in fine conductionis reddatur in eodem numero, bonitate, & ætate, qua nunc traditur, talis contractus sit licitus?*

1010 *An pactum quod duo ad inuicem sibi locent vnus alteri prædium, & alius alteri domum, cum conductione quod nullus teneatur soluere, donec ambo velint reddere acceptum, sit iustum?*

Dico 1. prima obligatio conductoris est reddere rem conductam integrã. Vnde si culpa lata, vel 998

leui conductoris pereat, vel deterior fiat, tenetur de
damno, non tamen tenetur de culpa leuissima, nec
de casu fortuito, quia contractus fuit in vtriusque
commodum, nec enim tenetur maiorem diligentiam
adhibere ad rem conductam conseruandam, quam
alij conductores communiter solent adhibere. Ita
cum Filliucio, Lessio, & aliis communiter Escobar,
*lib.39.Decalog.num.*8. Hinc fit, quod si quis præscri-
pto tempore non reddat equum, v.g. locatum, &
is casu moriatur, vel si equus locatus fuit ad tot mil-
liaria peragenda, & conductor ad alia illum duxit,
vel si locatus fuit ad nullam sarcinam, nisi equitem
portandum, & conductor contra fecit, vnde & mor-
tuus est equus, tenetur conductor ad omnia damna
secuta; quia contra pactum explicitum egit. Excipe
nisi in primo casu eodem modo esset moriturus apud
dominum, vel nisi in prædictis casibus conductor
rationabiliter coniiceret, non esse contra volunta-
tem domini, & quoad alium vsum vti. Tamburinus,
de triplici iure lib.9.tract.4.cap.3.§.1.num.23.
999 Secundò fit teneri conductorem de damno illato,
si mala putatione, v.g. reddidit vites ad aliquos
annos post finitum tempus locationis infœcundas;
si videns murum minantem ruinam, dominum vt
succurreret non admonuit; si ob suam negligen-
tiam, seruitutem induci in prædium permisit, vel si
ingruentem tempestatem contra nauem conductam
cum posset non præcauit; in his enim casibus, licet
non præcesserit pactum explicitũ inter conductorẽ,
& locatorem, intercessit tamen pactum implicitum,
quatenus conductor implicite promisit rem loca-
tam, vt suam custodiendam. In dubio tamen, an res
negligentia conductoris perierit? præsumendum est
non fuisse ex eius culpa, nisi locator culpam osten-
dat. Ita Tamburinus, *suprà num.*27.
1000 Dico secundò: secunda obligatio conductoris est,
soluere pensionem in fine anni, nisi aliter conuen-
tum sit, aut habeat consuetudo, & dum non soluit,
pro ea censentur obligati fructus in prædio collecti.
Ita Escobar, *lib.39. Decalog. num.*81. Dixi fructus
in prædio collecti: nam antequam colligantur, sunt
sub dominio locatoris, quia tunc faciunt vnum cum
plantis, & arboribus; postquam vero sunt colle-
cti, & separati à prædio, fiunt conductoris, etiamsi
is nondum soluerit pensionem; interim tamen do-
minus habet hypothecam in dictis fructibus, vnde
si conductor clam eos asportet è prædio, inuito lo-
catore fur esset. Ita Molina, *d.*497. Lugo, *d.29.n.26.*
Tamburinus, *suprà, lib.9.tract.4.cap.3.num.5.*
1001 An autem si superueniat aliquod impedimentum
ex parte rei conductæ, ob quod ea vti non potest
conductor, teneatur adhuc totam soluere pensio-
nem? Respondeo quod, si tale impedimentum su-
perueniat culpa conductoris, vt quia non vult do-
mum habitare, quia vult aliò pergere, tenetur solue-
re integram pensionem, nisi alteri æque, & bene
locata sit, vel alteri non esset locanda, nisi ab eo con-
ducta fuisset. Secus dicendum est, si sine culpa con-
ductoris re conducta vti non possit, vt si quis do-
mum conduxit, & viciniam inuadit pestis, vel inci-
piunt ibi grassari milites, qui omnia vastant: nam
tunc non tenetur soluere pensionem pro tempore,
quo ea non vtitur Lessius, *lib.2.cap.24.dub.2.* Trull.
lib.7.cap.22.dub.2.n.1.& 2. Et idem dicendum est, si
culpa locatoris re vti non potest, imò locator tene-
tur de damno dato conductori, at si locator fuit im-
peditus casu fortuito, sine illius culpa, non tene-
tur ad interesse remittendum, nisi pro rata temporis
Bonacina, *quæst.7. p.3.num.10. & 11.* Lessius. *lib.2.
dub. 2. num.11.* & cum aliis, Trullenc. *suprà nume-
ro 3. & 4.*

Sed quid, si conductor rem relinquat domino no- 1002
lens ea vti, ob qualemcunque rationem? Respondeo
adhuc teneri soluere totam integram pensionem; sibi
enim imputet conductor, quod nolit re conducta vti,
Tamburinus, *de triplici iure lib.9. tra.4.c.4.§.1.n.13.*
Excipe nisi dominus consenserit. Molina, *d.493.n.4.*
vel nisi dominus alteri suam rem æquali pretio locet,
quod si locet maiori pretio, non tenetur dominus ex-
cessum conductori reddere: nam dum conductor
rem relinquit, censetur à se abdicare, & pro dereli-
cto habere fructus quoscunque, siue copiosos, siue
modicos ex re illa prouenturos Tamburinus, *suprà
num.*16. contra Lugum, *d.29. de iustitia num.*30.
Si tamen quæres, quando hæc pensio sit soluen- 1003
da? Respondeo debere solutio fieri secluso pacto, vel
consuetudine Regionis, in fine concessi temporis;
quia tunc æquum est, vt pensio soluatur, quando
quis iam habuit totum vsum rei conductæ. Vnde si
conductio fiat ad annum, ad sex menses, ad mẽsem,
in fine huius temporis soluenda est pensio, & si res
est fructifera, quando fructus colliguntur; quod si
res locetur per nouem, aut plures annos, in fine cu-
iuscunque anni, fieri debet solutio: nam locatio plu-
rium annorum æquiualet pluribus locationibus Mo-
lina, *d.*497. Bonacina, *de contract. d.3. q.7. p.3.n.5.*
Tamburinus, *suprà, §.2.n.2.* Vnde si constet condu-
ctorem soluisse vltimis tribus annis, præsumitur sol-
uisse ceteris antecedentibus, nisi contrarium probe-
tur, *l. quicunque C. de apochis public.* vel nisi con-
ductor certus sit, se non soluisse: nam tunc tenetur
in conscientia soluere, sicut etiam tenetur quando
est dubium an soluerit, quia locator est in possessio-
ne crediti. Ita cum Menochio, Mascardo, Tamburi-
nus, *suprà, §.2.n.3. & 4.* si tandem quæres vbi hæc
pensio sit soluenda? Respondeo secluso pacto, &
consuetudine regionis, debere solui in loco, vbi fa-
cta est conductio Tamburinus, *suprà, §.3.n.1.*
Dico tertiò: conductor tenetur facere expensas, 1004
quæ necessariæ sunt ad colligẽdos fructus ex agro, vt
arare, fodere, metere, &c. Tamburinus, *de triplici
iure lib.9.tract.4.cap.1. §.1.n.14. & §.2.n.4.* Laiman,
tract.4.lib.3.cap.22.n.4. & alij communiter. An au- 1005
tem teneatur facere expensas, quæ necessariæ sunt
ad auertenda mala, quibus res conducta periret, si ei
non succurreretur? Respondeo secluso pacto nega-
tiue; sed omnes expensæ, siue magnæ, siue paruæ
sint, debere fieri sumptibus locatoris. Ita Lugo, *d.29.
n.70.* contra Tamburinus, *suprà lib.9.tract.4.cap.5.
§.2.n.6.* Ratio est, quia hæc mala obueniunt rei, sine
culpa conductoris, vt suppono; ergo ex vi contra-
ctus non tenetur ea suis expensis auertere, tenebitur
tamen in facti contingentia diligenter, si potest, rei
succurrere, ne pereat, siue magnis, siue paruis ex-
pensis, mutuando etiam sibi ad id pecunias, si com-
mode potest, quas postea locator tenetur soluere;
quod si noluerit eas soluere; potest conductor sibi
occulte compensare, vel retinere tantundem de
pensione, vel rem locatam, quoad vsque satisfiat ex
ex fructibus inde percipiendis; siquidem vtilem
rem gerit pro domino, quare iustitia postulat, vt à
domino resarciatur.
Dixi secluso pacto: nam si inter contrahentes in- 1006
tercesserit pactum iustum, illi standum est. Ita com-
muniter DD. An autem sit pactum iustum, quando
omnia pericula, siue fortuita, siue solita, siue inso-
lita, & etiam inaudita, coniiciuntur in conducto- 1007
rem? Respondeo affirmatiue; dummodo tantum
dematur de pensione soluenda, quantum necessa-
rium sit ad compensandum hoc onus, & dummodo
finito tempore locationis, si res non periit, tradatur
domino, non vero ipsius pretium. Ratio est quia his
duabus

duabus conditionibus, nec datur venditio, cum eadem res finito tempore locationis reddatur domino suo, nec datur inæqualitas, cum diminutione pensionis onus prædictum compensetur. Ita Azor. *p. 3. lib. 8. cap. 11. quæst. 7.* & cum Diana, Villalobos, Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 23. dub. 6. num. 5.* Tamburinus, *de triplici iure tract. 4. cap. 5. num. 5.*

1008 Hinc fit, licitum esse contractum, quo locator prædium cum omni apparatu aratrorum, boum, & ferramentorum, ad messem, vel cum torculari, & doliis, ad vindemiam, cum pacto quod ante locationem æstimentur, & finita locatione reddantur eiusdem æstimationis, & bonitatis: nam cum pro hoc onere suscepto diminuatur pensio, vt suppono, & dominium maneat apud locatorem, non est vnde hic contractus sit iniustus. Tamburinus, *suprà num. 11.* Et idem dicendum est, si fiat pactum, quod dimidium periculi sortis teneatur soluere conductor, & alium dimidium locator, siue res casu, siue culpa conductoris pereat, vt si locetur bos cum pacto, quod si intra annum minuatur æstimatio bouis, conductor dimidium iacturæ amittat, & aliud dimidium locator: nam cum dimidium bouis, vel rei locatæ, maneat apud locatorem, & de pensione minuatur quantum sufficit ad constituendum æqualitatem, non est vnde hoc pactum reddatur illicitum. Ita Lugo, *d. 29. num. 70.* Tamburinus, *suprà num. 13.* Si tamen quæras, quando censeatur pensio hæc oneri æqualis? Respondeo hoc debere fieri à viro experto in hac re: existimat autem Lugo, *suprà*, esse æqualem pensionem prædicto oneri, si v. g. pro boue æstimationis 20. aureorum, detur pensio aureorum trium.

1009 An autem si locetur grex ouium cum pacto, quod in fine conductionis reddatur à conductore in eodem numero, bonitate, & ætate, qua nunc traditur, stantibus prædictis duabus conditionibus, talis contractus sit licitus? Affirmat Tamburinus. *suprà num. 9.* cuius ratio est; quia talis grex, & si vna, vel altera ouis moriatur, & altera loco eius apponatur à conductore, semper est moraliter idem grex, & ouis de nouo apposita, ponitur nomine locatoris, & statim acquiritur eius dominio; quod autem petatur, quod sint in eadem iuuentute, & ætate, est pactum præter naturam contractus locationis non destruens locationem. Sed ego licet admittam id, quod ait Tamburinus, quod in fine conductionis reddatur grex in eodem numero, & bonitate, non tamen admitto pactum, quod reddantur in eodem ætate, & iuuentute: nam hoc pactum destruit contractum locationis: nam qui locat, ad aliquod tempus locat: ergo postulare, quod in fine locationis res locata habeat eandem iuuentutem, & ætatem, quam habuit tempore, quo fuit à principio locata, est destruere ipsum locationem, & postulare rem contradictoriam. Ita Azorius, *p. 3. lib. 8. cap. 12. quæst. 2.*

1010 An autem pactum, quo duo ad inuicem sibi locant vnus alteri fundum, & alias alteri domum, hac conditione quod nullus teneatur soluere pensionem, donec ambo velint reddere acceptum, sit iustum? Respondeo affirmatiue, si res traditæ ambæ sint fructiferæ, & æqualium fructuum, secus si vnus det pecuniam, & ab alio accipiat domum, vel fundum: nam pecunia non est ex se fructifera. Excipe, nisi ex damno eam danti emergenti forte iustificetur. Tamburinus, *de triplci iure lib. 9. tract. 4. cap. 5. num. 10.*

SECTIO VIII.

Vtrum successor stare debeat locationi, vel conductioni factæ à suo antecessore?

SVMMARIVM.

DIco primò: successor vniuersalis tenetur stare locationi, vel conductioni factæ à suo prædecessore. Ratio est, quia successor vniuersalis repræsentat personam eius, cui in omnibus succedit: ergo debet omnia seruare, ad quæ suus prædecessor se obligauerat. Ita cum Mantica, & aliis communiter Bonacina, *de contract. d. 3. quæst. 7. p. vltim. num. 2.* Escobar, *tract. 39. Decalog. num. 74.* Excipe nisi locatio, vel conductio fuerit facta vsque ad beneplacitum locantis, vel conductoris: nam tunc per mortem expirat beneplacitum, *l. 4. ff. de locato, & cap. si gratiose, de rescrip. lib. 2.* Secundò quando concessit operas suas ad aliquid, quod per alium adimpleri nō potest, mortuo illo non transit contractus ad hæredes. Filliucius, *tract. 16. cap. 3. quæst. 2.* Villalobos, *2. p. tract. 25. dif. 10. num. 3.* Tertiò quando aliquis succedit in maioratu, vel fideicommisso: nam hi non accipiunt maioratum à prædecessore, qui rem locauit tantum pro vita sua, sed à primo institutore. Ita cum Molina, & aliis communiter, Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 23. dub. 7. num. 6.* 1011

Dico secundò: successor particularis ex emptione, donatione, vel legato, vel simili contractu, non tenetur stare locationi factæ à suo antecessore, sed potest expellere conductorem, & conductor potest recedere, competit tamen conductori actio personalis in locatorem, vel eius hæredes, vt resarciat damnum, quod sua interest, eo quod non continuetur contractus vsque ad tempus locationis. Limita tamen nisi signatè initio locationis deductum esset in pactum, vt pro tempore locationis res locata maneret hypothecata conductori: nam tunc tenetur successor, etiam particularis stare locationi: nam tunc ratione contractus acquisiuit ius in ea re pro eo tempore conductor. Dixi nisi signatè res maneret hypothecata: nam si mansit generaliter hypothecata; vt si diceret, omnia bona mea sint tibi conductori pro securitate hypothecatæ, tunc nō tenetur successor stare locationi; competit tamen ius conductori, vt diximus, aduersus testatorem, vel eius hæredes de damno. Molina, *d. 490.* & cum aliis Escobar, *lib. 39. Decalog. num. 74.* 1012

Ex præcedenti doctrina plures deducuntur casus. Primum fiscum teneri stare locationi factæ ab eo, cuius omnia bona, aut medietatem, vel tertiam partem illorum confiscantur; quia tunc est successor vniuersalis delinquentis. Secus si succedat in aliqua re particulari, quia tunc est successor particularis. Ita cum Nauar. Azor, Filliuco, Trull. *sup. n. 3.* secundò fit, pupillum, & minorē teneri stare locationi factæ à suo tutore, vel curatore, vel procuratore; quia erat omniū bonorum administrator. Si tamen inueniantur læsi, datur eis remedium, restitutionis in integrum. Ita cum Azor, Villal. Filliuc. Trull. *sup. n. 48.* Tertiò fit, Vxorem mortuo marito teneri stare locationi factæ, 1013

non solùm bonorum dotalium, sed etiam paraphernalium à marito, quia maritus non solùm est vsufructuarius horum bonorum, sed & legitimus administrator. Molina, *d.*492. Tamburinus, *de triplici iure lib.*9. *tract.*4.*cap.*6.§.2.*num.*8. maritus vero solum tenetur stare locationi factæ de bonis dotalibus ante matrimonium, quando sciebat esse locata; secus si id non sciebat: habet enim se tunc sicut successor particularis. Ita cum Filliucio, & aliis communiter Trullenc. *suprà*. Quartò sit prælatos, Abbates, Beneficiarios, teneri stare locationi factæ à suis antecessoribus de bonis pertinentibus ad Ecclesiam: nam de his fuerunt prædecessores legitimi administratores. Secus dicendum est de bonis, & reditibus Ecclesiasticis pertinentibus ad suam dignitatem, vel beneficium, cuius fructus sui sunt: nam in his succedunt, sicut primogenitus in bonis maioratus. Tamburinus, *suprà num.*9. & 10. & cum aliis Trullenc. *suprà num.*7. Escobar, *suprà num.*78.

1014 Aduerte tamen, quod siue successor particularis, siue prælatus, succedens in fructibus beneficij particularis, siue emens in re empta, saltem ex æquitate non posse expellere conductorem ex prædio, v.g. quod seminauit, nisi collectis fructibus, ne intempestiue cum alterius damno finiatur locatio. Et idem dicendũ est de successore beneficij, si eius prædecessor ex licentia summi Pontificis ad tres, vel plures annos locauit: nam durante hoc tempore non potest conductor molestari. Et idem dicendum est, si detur consuetudo in loco, vt successor teneatur stare locationi iam factæ. Ita cum Reginaldo, Azorio, & aliis Trullenc. *suprà num.* 8. Tamburinus, *suprà*, §. 3. *num.* 2. Aduerte secundo, quod in his casibus, in quibus successor particularis tenetur stare locationi factæ à suo prædecessore, potest denuo exigere pensionem à conductore prædecessore antecipate solutam, habebit tamen conductor recursum contra hæredes locatoris, si soluendo fuerint. Barbosa, *de potestate Episcopi, tom.*3. *alleg.*94. *num.*5. & 7. Trullenc. *suprà num.*9.

DISPVTATIO XXI.

De Emphyteusi, & Liuello.

SECTIO I.

Quid sit emphyteusis & quomodo differat à liuello feudo & aliis similibus contractis.

SVMMARIVM.

1015 *Vnde dicatur Emphyteusis?*
1016 *Ponitur emphyteusis diffinitio.*
1017 *Explicatur diffinitio emphyteusis.*
1018 *In quo differat à liuello exprimitur.*
1019 *Quid sit liuellus declaratur.*

1015 Dico primò: emphyteusis olim plantatio, seu insitio, appellabatur, eo quod terræ incultæ, & fructum ferre non solitæ, alicui sub onere pensionis concedebantur, vt media eius plantatione, & cultura frugifera fierent; consuetudo tamen iã obtinuit, vt quælibet, siue cultæ siue incultæ in emphytheusim donentur, eo tamen fine, vt meliores reddantur, vt notant cum Accurs. *in authent. de non alien.* §. *scire autem, verbo emphyteusis*, communiter Doctores.

Diffinitur autem emphyteusis, est contractus, quo res immobilis alteri traditur, quoad dominium vtile, sub aliqua pensione soluenda, in recognitionem dominij directi, apud concedentem perseuerantis. Ita communiter DD. Qui accipit huiusmodi dominium vtile, vocatur emphyteuta, ipse contractus, quo id datur, & accipitur, vocatur emphyteusis, ipsa pensio soluenda vocatur, Græce Canon, hoc est, regula, quasi pensio, ex certa & fixa regula sit soluenda. 1016

Dicitur autem contractus ad reiiciendas liberales donationes, & promissiones, quæ proprie contractus non sunt. Dicitur quo res immobilis, hoc est solo adhærens, & fixa, quia non est rei mobilis, nec etiã cuiusmodi immobilis, si solo nõ adhæreat, qualia suo modo sunt iura, & tributa. Dicitur alteri traditur, quoad dominium vtile, quia solum dominium vtile, & non directum in emphyteusi transfertur; & per hanc particulam excluduntur contractus transferentes dominium, vt sunt emptio, permutatio, census, cambium, & alij; tum etiam contractus commodati, & locati, quibus rei vsus, & non pariter fructus conceditur, imò etiam depositi, ac pignoris, & aliorum, quibus nec nudus vsus conceditur. 1017

Dicitur sub aliqua pensione soluenda in recognitionem dominij directi, quia in hoc contractu designatur pensio suo tempore soluenda, non quidem in compensationem fructuum ex re emphyteutica percipiendorum, sed in signum, & recognitionem dominij directi, quod apud Lusitanos dicitur, *pagar o dominio, in o foro* & per hoc distinguitur à feudo, cui maxime affinis est: nam feudum non pensionis solutionem, sed personale obsequium petit, ideoque feudus à fide, seu fidelitate, quam vassalus domino præstare tenetur, dicitur.

Differt autem emphyteusis à liuello, quia liuellus est contractus subfeudalis, vel sub emphyteuticus, quo aliquis rem acceptam in emphyteusim, vel feudum, tradit alteri pro pensione sibi quoque soluenda, potest enim res emphyteutica alteri tradi in emphyteusim, aut locari, & etiam vendi, (& idem dicendum est de feudo) dummodo fiat sine detrimento domini directi, seruatis conditionibus, quæ infra dicentur. Vide Molinam, *d.*444. Lessium, & alios, quos refert, & sequitur Rebellus, 2.*p. lib.*13. *quæst.*1. Decastillum, *lib.*2. *tract.*15. *d.*1. *à num.*1. Palaum, *tract.*33. *d.*10. *p.*1. & alios communiter. 1018

SECTIO II.

Quotuplex sit emphyteusis.

SVMMARIVM.

1020 *Emphyteusis alia est perpetua, alia ad tempus, alia Ecclesiastica, alia profana.*
1021 *Emphyteusis alia est noua, alia antiqua.*
1022 *Emphyteusis alia est hæreditaria simpliciter, alia hæreditaria mistè, alia familiaris, seu de pacto, & prouidentia.*

Dico primò: emphyteusis alia est perpetua, & Lusitane dicitur, *fateosim*. Alia ad tempus, quam nostri vocant, à *foramento*, siue, *foros*. Etsi est ad tempus incertum, hoc est ad vnã, vel duas, vel tres generationes, dicitur Lusitane, *prazo, em vidas*, si est ad tempus certum, lõgũ tamen, ad minus per decenniũ, dicitur emphyteusis, rursus ẽphyteusis diuiditur in Ecclesiasticam, & profanã, illa sub Ecclesiæ bonis, (sub 1019

(sub Ecclesiæ nomine Monasteria, Hospitalia, Collegia, & alia loca pia comprehendi.) Hæc in bonis non Ecclesiasticis fit; in Ecclesiastica seruandæ sunt leges Ecclesiæ; non verò sæculares, nisi à Pontifice fuerint approbatæ. Vnde si Ecclesia ab emphyteusi excludat illegitimos, non debent admitti etsi lex ciuilis illos non excludat. Palaus, *d.1.p.2.num.2.* Si tamen emphyteusis Ecclesiastica laïco concedatur, quoad soluenda tributa, & vectigalia, tenebitur stare legibus sæcularibus, nec poterit gaudere exemptione Ecclesiæ. Ita cum communi sententia Palaus *supr. num.4.* & cum Molina, Decastillus, *supr.n.16.* contra Facchia, Dueñas, & alios.

1021 Dico secundò: emphyteusis, alia est noua, quæ scilicet primò instituitur, alia antiqua, & iam olim instituta, alia est hæreditaria simpliciter, quæ concedi solet pro omnibus hæredibus, quamuis extraneis, talisque censetur quando absolutè datur alicui, & eius hæredibus; hæredum enim nomine intelligendi veniunt, etiam extranei, si instituantur. Molina,
1022 *d. 469.* Alia est hæreditaria mixtè, quæ conceditur pro aliquibus hæredibus, sed non pro omnibus. Alia dicitur familiaris, quæ datur pro illis, qui sunt de familia, etiamsi hæredes non sint, iuxta pactum positum in inuestitura. Valasquez, *de Emphyteusi, quæst.43.* Rebello, *lib.13.quæst.13.num.2.* & hæc solet appellari cum pacto, & prouidentia. Decastillus, *suprà num. 20.*

SECTIO III.

Vtrum ad emphyteusis valorem scriptura requiratur.

SVMMARIVM.

1023 *Pacta contrahentium præcipuè videnda sunt in hoc contractu, & quare.*

1024 *Prima conditio ad emphyteusim est scriptura.*

1025 *Si emphyteuta perdidit scripturam quomodo probandus sit contractus emphyteuticus?*

1023 SVpponò, de hoc contractu præcipuè videndas esse leges, & consuetudines locorum, & conuentionem contrahentium; nam pacta contrahentiū, dant huic contractui legem, magis quam vlli alteri, & benè notat Basæus, *verbo emphyteusis, num. 3.* Decastillus, *d. 1. num. 24.* his suppositis, & prænotatis.

1024 Dico primò: prima conditio iure communi requisita ad valorem emphyteusis est scriptura. Ita cum multis Palaus, *d. 10. p. 3. num. 1.* Valascus, *de iure emphyteutico, quæst.7. num.2.* Molina, *d.447.*
1025 Decastillus, *lib. 2. tractat. 15. d.1. num.25.* Quod si emphyteuta non possit probare scripturam, quia illam inculpabiliter amisit, quod illius iuramento probandum est, nisi aduersarius oppositum manifestè probet, vt aduertit Palaus, *d. 10. p. 4. num.3.* debet producere testes, qui affirment celebratum fuisse contractum, interueniente instrumento scripto. Molina *num. d.449.* Vel si nec hoc possit probare per testes, tuebitur si ostendat se pacifice possedisse, & soluisse domino pensionem per triginta annos, si emphyteusis laïca sit, vel per quadraginta, si sit Ecclesiastica. Molina, *d. 449.* Imò aliqui existimant, in emphyteusi communi sufficere spatium decem annorum. Ita cum Mascardo, & aliis Decastillus, *supr. n. 27.*

SECTIO IV.

Vtrum emphyteuta teneatur soluere pensionem?

SVMMARIVM.

1026 *Emphyteuta tenetur soluere proprietario pensionem in pecunia, vel fructibus.*

1027 *Aliqua dantur, quibus iure Lusitano non potest imponi pensio vini, vel olei, sed debet fieri sub pensione pecuniaria.*

1028 *Non est de necessitate emphyteusis, vt emphyteuta aliquid soluat pro ingressu.*

1029 *Aliqua dantur, in quibus iure Lusitano prohibetur aliquid dare pro ingressu.*

DIco primò: secunda conditio ad contractum 1026
emphyteusis est, vt emphyteuta in recognitionem dominij directi soluat proprietario pensionem, seu Canonem, Lusitanæ *foro*, consistentem, vel in pecunia, vel fructibus. Excipe nisi sit domus, 1027
vel solum ad domum ædificandam; nam hæc non possunt concedi in emphyteusim de iure Lusitano, sub pensione vini, & olei, ac similium, sed sub pensione pecuniaria, vel sub pensione aliquarum auium, alioquin contractus est nullus, vt habetur, *lib.4. Ordinationis. tit.65. §.vltimo.* Non est tamen 1028
de necessitate emphyteusis, etiam de iure Lusitano, quod emphyteuta aliquid soluat pro ingressu, vt benè cum Valasco, Rebello, *lib.13.quæst.7.n.5.* Imò 1029
lex Lusitana *lib.4. tit.66.* interdicit, tam commendatariis militiarum, quam administratoribus tam Capellaniarum, quam maioratuum, & aliis similibus, quibus fas est tradere in emphyteusim res quas per solam vitam possident de Regia Corona, ne pecuniam, pretiumve aliud pro ingressu emphyteusis, vel renouatione eius recipiant, sub pœna irriti contractus, & amittendi pretium datum, soluendique insuper ab emphyteuta tantundem, ac dedit in pretium, ne hac de causa occasionem habeat imponendi minorem pensionem in præiudicium suorum successorum. Rebellus, *supr. num.6.*

SECTIO V.

An emphyteuta non soluens pensionem incidat in commissum, & quando id accidat?

SVMMARIVM.

1030 *Per quantum tempus non soluens emphyteuta pensionem incurrat in incommissum, tam in emphyteusi Ecclesiastica, quam profana?*

1031 *Quid si fructus non singulis, sed alternis annis colligatur?*

1032 *Emphyteuta non soluens pensionem non incidit in incommissum, dum dominus voluntatem exequendi illam pœnam non declaret.*

1033 *Emphyteuta non tenetur soluere pensionem, si citra suam culpam res tota pereat.*

1034 *Excusatur à pœna incommissi, si non soluat pensionem tempore, quo desiit possidere.*

1035 *Non incidit in incommissum, si postquam emphyteuta dignus fuit ea pœna, dominus ab eo sequentis temporis pensiones accepit.*

1036 *An emphyteuta possit praescribere dominium directum?*

1037 *An sint tempora praefixa, in quibus sit pensio soluenda?*

1038 *An si emphyteusis perueniat ad multos haeredes, vno soluente, caeteri soluentes incidant in incommissum?*

1039 *An emphyteuta teneatur hanc poenam subire ante sententiam iudicis?*

1030 Dico primò: obligatio soluendi pensionem tanta est, vt si per tres annos continuos completos non soluatur in emphyteusi saeculari, ita poena commissi incurratur, vt mora purgari nequeat, si verò emphyteusis fuerit Ecclesiastica, satis est si per duos annos continuos completos non exoluatur. Ita cum communi sententia Decastillus, *lib. 2. tractat. 15. d. 1. num. 29.* Rebellus, *suprà num. 7.* & patet ex ordinatione Lusitana, *libr. 4. titul. 61. §. 1. & 2.*

1031 Excipe primò, si fructus non singulis, sed alternis annis colligantur, vt in fructibus oliuarum, nam tunc haec poena non incurritur, nisi per sex annos pensio non soluatur in emphyteusi saeculari, & in Ecclesiastica per quatuor annos. Rebell. *suprà num. 7.* Excipe secundò, nisi emphyteuta titulo compensationis retineat pensionem, Decastillus, *supr. n. 30.* Vel si per dominum stet quominus pensio recipiatur. Decastillus *ibi. num. 31.* Vel si ob ignorantiam, iustamve aliam causam non soluerit. Ita cum Lessio, Claro, Rebello, & aliis,
1032 Decastillus, *supr. num. 32.* Excipe tertiò, vt non prius emphyteuta incidat in eam poenam, quam dominus voluntatem illam exequendi declaret. Molina. *d. 453.* Decastillus, *sup. num. 33.* Quod si dominus omisit voluntatem illam declarandi, cum posset, non est integrum successori praedictam poenam exequi, nec contra haeredem emphyteutae condemnatio per sententiam fieri potest, si contra delinquentem scienter fuerit intermissa Decastillus, *supr. num. 34. & 35.*

1033 Excipe quartò: quando citra culpam emphyteutae tota res periit. Rebello, *supr. quaest. 7. num. 1.* quod si pars aliqua remaneat, cogi potest emphyteuta ad soluendam integram pensionem, si pars superstes sufficiens sit ad soluendum pensionem. Ita cum Valasco, Rebellus, *suprà num. 2.* Hinc fit, quod si domus emphyteutica ruat, vinea, vel oliuetum omnino pereat, manente solo, emphyteutam non teneri soluere pensionem. Rebellus, *suprà numero 3.* Dixi si citra culpam emphyteutae rés periit, nam si eius culpa periit in electione domini est eum expellere, vel ad ipsius rei reaedificationem compellere. Rebellus, *suprà num. 4.* Excusatur etiam non soluens pensionem à poena commissi, si non soluat ob superuenientem sterilitatem eodem tempore contingentem, & idem est, si propter hostiles incursus fructus non recipiat. Imò pro eodem tempore à pensione ipsa excusabitur. Quod tamen non accidit, quando interuenit sterilitas; nam tunc rem pacificè possidet, quod non accidit quando ab hoste occupatur. Rebell. *supr. num. 3. & 4.*

1034 Excusabitur etiam à poena commissi, si non soluerit pensionem tempore, quo desiit possidere. Rebello *suprà n. 5.* Item quoties sine peccato mortali omissio, vel dilatio solutionis fit. Rebello, *supr. num. 7.* Erit tamen mortalis omissio pensionis, etiam si pensio tota in se sit minima; non enim datur ad emolumentum, sed in recognitionem dominij. Rebellus *supr. num. 8.* Secus si pars minima pensionis magnae omittatur, vt si ex octo aureis soluendis, vnus omittatur; tunc enim omittens solutionem vnius aurei non cadit in commissum Rebellus, *supr. num. 8.* Excipe nisi vnicuique fundo, vel iugeri agri, sua peculiaris pensio respondeat; nam tunc caderet in commissum emphyteuta pro parte iugerum, quorum totam pensionem, vel eius partem notabilem non solueret; cum nemo sit puniendus magis, quam deliquerit; Non erit tamen pars omissa censenda notabilis, nisi fuerit tertia pars ad effectum incurrendi poenam commissi. Rebellus *supr. num. 9.*

Excipe quintò: si dominus directus saecularis 1035 postquam emphyteuta dignus, fuit ea poena sequentis temporis pensiones recepit ab illo; tunc enim censetur poenam condonare; secus si recipiat pensiones tempore antecedente caducitati respondentes. Ita cum multis Decastillus, *supr. num. 48. & 49.* Dixi dominus saecularis; nam si fuit Praelatus Ecclesiae, non censetur condonare poenam caducitatis recipiens pensiones sequentis temporis, quia Praelatus eam remittere nequit. Ita cum Molina, Layman, Decastillus, *supr. num. 52.* An au- 1036 tem emphyteuta possit praescribere dominium directum? Respondeo negatiuè, quia ad praescribendum requiritur possessio nomine proprio. Excipe nisi emphyteuta neget se debere annuam pensionem; nam ab eo tempore, quo negauit se debere talem pensionem, si bona fide processit, incepit possidere nomine proprio. Decastillus, *suprà n. 55.* sed de hoc infra redibit sermo.

An autem sint tempora praefixa, in quibus sol- 1037 uenda sit pensio? Respondeo negatiuè, sed standum est conuentioni contrahentium, aut locorum consuetudini, si nihil fuit expressum. Rebellus *suprà quaest. 7. num. 8.* Valasco *quaest. 1. num. 14.* Emphyteuta autem non coepit cadere in commissum à tempore, quo fuit in mora non soluendi pensionem, sed à tempore, quo dominus se ita velle ostendit. Decastillus *sup. num. 59.* An autem emphyteuta possit cedere emphyteusi quoties voluerit? Respondeo negatiue, nam ius expellendi emphyteutam, introductum est in fauorem proprietarij. Hinc fit posse emphyteutam cogi ad soluendum pensionem, & non permitti liberari ab obligatione, qua tenetur erga dominum directum, si res facta sit deterior, illique cedere velit; nam emphyteuta tenetur actione personali; personales autem actiones affixae sunt ossibus nostris. Ita cum multis Decastillus *suprà num. 63.*

An autem si res emphyteutica perueniat ad mul- 1038 tos haeredes, quorum vnus non soluit pensionem, reliquis soluentibus, reliqui qui soluunt rem emphyteuticam amittant? Respondeo omnes incidere in incommissum. Ita cum Azor, Syluestro, & aliis Decastillus *sup. num. 37.* Hoc tamen periculum possunt facilè reliqui euadere, si vnus soluat totam pensionem, & deinde agat contra eum, qui pensionem non soluit, pro quo non tenetur gratis soluere.

An autem Emphyteuta teneatur hanc poenam 1039 pati ante sententiam iudicis? Respondeo negatiue; nemo enim tenetur poenam subire ante sententiam iudicis. Rebellus *lib. 13. quaest. 12. & 17. num. 12.* & cum Azorio, Iulio Claro, & aliis Decastillus *suprà num. 40.* Palaus *d. 10. p. 8. num. 4.* contra Lessium *lib. 2. cap. 22. num. 8.* & alios. Hinc fit fructus praesentes ante litem intentatam pertinere ad emphyteutam, post sententiam vero ad proprietarium, deductis expensis factis ab Emphyteuta. Mol. *d. 455.* Decastillus *sup. num. 44.*

SECTIO

SECTIO VI.

An Emphyteuta cadens in commissum ob non solutam pensionem possit moram purgare?

SVMMARIVM.

1040 *In emphyteusi Ecclesiastica; si post elapsum annum celeritate solutionis emphyteuta purget moram non potest expelli ab emphyteusi.*

1041 *In emphyteusi sæculari de rigore iuris non potest emphyteuta purgare moram celeritate solutionis.*

1042 *Quanta celeritate sit purganda mora in emphyteusi ecclesiastica?*

1040 Dico primò: In emphyteusi Ecclesiastica, si post elapsum annum celeritate solutionis emphyteuta purget moram, non potest expelli ab emphyteusi. Ita Molina *d.453. num. 6.* & cum Lay-
1041 man, & aliis Decastillus, *supr. num. 46.* Fuluia enim hac celeritate solutionis contentatur. Quod tamen non accidit in emphyteusi sæculari; nam in hac de rigore iuris, non potest emphyteuta purgare nomen celeritate solutionis, sed statim amittit rem emphyteuticam, si dominus velit eam sibi applicare. Rebellus *supr. quæst. 10. num. 4.* Reginaldus *lib. 25. num. 547.* Decastillus *supr. num. 47.* & patet ex ordinatione Lusitana *lib. 4. tit. 65.*

1042 Quanta verò celeritate purganda sit mora in emphyteusi Ecclesiastica, vt emphyteuta non cadat in commissum? Respondeo regulariter in iudicio non censeri tardam satisfactionem, quæ ante litis contestationem fit; vnde quocumque tempore, quo emphyteuta ante litis contestationem soluat, liberatur à pœna commissi. Ita decernit lex Lusitana *lib. 4. Ordinationis tit. 65. §. 2.* & tenet Rebell. *lib. 13. quæst. 10. num. 7.*

SECTIO VII.

An bona subiecta Ecclesiæ possint emphyteuticari, & quomodo?

SVMMARIVM.

1043 *Res Ecclesiastica non potest tradi à Prælato in emphyteusim, nisi ex legitima causa, & cum certa solemnitate.*

1044 *Quid si res sit solita emphyteuticari?*

1045 *Ad hoc, vt res solita emphyteuticari iterum tradatur in emphyteusim, requiritur maior vtilitas Ecclesiæ.*

1043 Dico primò: tertia conditio ad hunc contractum est, vt bona emphyteusi subiicienda non sint Ecclesiastica; nam hæc à Prælato tradi in emphyteusim non possunt, nisi ex legitima causa, & cum certa solemnitate. Ita cum multis Decastil-
1044 lus, *supr. num. 53.* Excipe nisi sint solita tradi in emphyteusim; nam tunc poterunt tradi in emphyteusim, sine tali solemnitate; quia hæc non est noua alienatio, sed continuatio primæ emphyteusis.

1045 Ad hoc tamen etiam requiritur maior vtilitas Ecclesiæ, & quod non tradantur, nisi eo modo, quo prius fuerant tradita. Verbi gratia, si res erat pro descendentibus tantum, non tradatur pro extraneis; si fuerat concessa ad tres vitas, non tradatur in perpetuum. Molina. *d.369.* Decastillus, *supr. num. 316.* Requiritur etiam quod res non sit iam incorporata Ecclesiæ, sic enim est vsu receptum. Decastillus *supr. num. 378.* Sed de his *infrà* redibit sermo: quomodo autem bona immobilia Ecclesiæ, vel mobilia, quæ seruando seruari possunt, possint alienari? Vide quæ dixi *in nostro Directorio Regularium, p. 1. d... n....*

SECTIO VIII.

Vtrum emphyteuta possit rem emphyteuticam vendere, irrequisito domino?

SVMMARIVM.

1046 *Emphyteuta non potest emphyteusim alienare, irrequisito domino, alias incidit in incommissum.*

1047 *Non incurritur incommissum per solam venditionem, si non sequatur traditio de iure communi, secus de iure Lusitano.*

1048 *Non incurrit incommissum emphyteuta, qui non totam rem emphyteuticam vendit, sed partem duntaxat alienauit.*

Dico primò: quarta conditio est, vt non liceat emphyteutæ domino irrequisito fundum emphyteuticatum alienare per venditionem; quare si emphyteuta non admoneat dominum directum incidit in commissum. Ita habetur *l. vltima. Cod. de iure emphyteutico, & cap. potuit de locato,* & habetur in ordinatione Lusitana *lib. 4. tit. 4. §. è sendo caso*, Rebellus *lib. 13. quæst. 4. num. 1.* & cum aliis Decastillus *supr. num. 64.* Quod verum est, etsi postea emphyteuta recuperet rem ab emptore, ius enim quæsitum est domino directo. Ita cum Mantica, Azorio, Syluestro, & aliis Decastillus, *supr. num. 64.* Excipe si recuperet ante litem contestatam; nam tunc de iure Lusitano non cadit in commissum. Ita cum Gama, *decis. 274. num. 2.* Rebellus, *supr. num. 9.* Quod si dominus requisitus intra duos menses non se deliberet, an velit ipse emere rem emphyteuticam, elapso bimestri, illóque nolente emere, poterit emphyteuta vendere, cui voluerit, eodem vel minori pretio, dùmmodo non vendat iis, quibus vetitum est vendere, aut à quibus non possit proprietarius debitam pensionem absque grauamine, vel difficultate obtinere, vt patet ex Ordinatione Lusitana *lib. 4. tit. 64. ad initium, è antaon deue ser vendida a tal pesoa, que libremente pague o foro.* Rebello, *supr. num. 4.* 1046

Aduerte tamen non incurri incommissum per solam venditionem, nisi sequatur traditio, saltem de iure communi. Decastillus, *supr. n. 78.* & alij. Dixi de iure communi; nam de iure Lusitano, affirmat cum Valasco, Rebellus, *supr. num. 7.* incurri incommissum per solam fictam traditionem: idem affirmat Gama, *decisione 116. num. 1.* quorum ratio est, quia lex Lusitana *lib. 2. tit. 5. §. 2.* Præcipit communiorem sententiam amplecti, sed sententia quæ asserit incommissum incurri per solam fictam traditionem est communior inter Doctores; ergo sed hæc ratio est parum tuta, cum hodie communior sit contraria sententia, & cum sit in materia pœnali, 1047

nali, & odiosa benignior pars videtur mihi complectenda.

2048 Item non incurrit incommissum emphyteuta in vtroque foro, qui non totam rem emphyteuticam, sed partem duntaxat alienauit, solius enim partis alienatio, non est perfecta alienatio, dispositio autem pœnalis ad perfectam alienationem solum extendi debet. Rebellus *supr. num.* 7. Item non incurritur per venditionem conditionalem, vt si dicat vendo, si dominus concesserit, vel nisi dominus directus emere velit; secus si dicat, vendo salno iure domini; nam protestatio est contraria facto. Rebellus, *suprà num.* 10. Decastillus, *suprà num.* 80.

SECTIO IX.

Qualiter alio titulo, quam venditione emphyteuta emphyteusim alienare possit?

SVMMARIVM.

1049 *Si res emphyteutica non sit Ecclesiæ, vel alicuius priuati, non cadit in commissum emphyteuta, qui eam oppignorauit, permutauit, hypothecauit, legauit, vel donauit, vel tradidit in debiti solutionem, secundum ius, quod in se habet.*

1050 *Non incurrit incommissum vendendo seruitutem in fundo emphyteutico.*

1051 *Non incurrit in commissum, si rem vendat de consensu implicito domini.*

1049 DIco primò: si res emphyteutica non sit Ecclesiæ, vel alicuius priuati, non cadit in commissum emphyteuta, qui eam oppignorauit, permutauit, hypothecauit, legauit, vel donauit, vel tradidit in solutionem, secundum ius quod in se habet emphyteuta; nam de his alienationibus, seu subiectionibus, non loquuntur iura. Rebellus, *suprà quæst.* 5. & cum Iulio Claro, Lessio, Azorio, Syluestro, & aliis, Decastillus, *suprà num.* 66. Dixi si res non sit Ecclesiæ, vel alicuius priuati; nam si sit, incurret in commissum de iure Lusitano, *lib.* 4. *tit.* 64. §. 1. Excipe si emphyteuta donet causa mortis. Rebellus *quæst.* 5. *num.* 1.

1050 Nec etiam incurrit in commissum vendendo seruitutem in fundo emphyteutico; hæc enim non nocet domino; solum enim durat seruitus quandiu res manet apud emphyteutam. Rebello, *suprà num.* 11. Decastillus, *suprà num.* 81. Nec etiam incurrit in commissum, si rem emphyteuticam vendat de consensu implicito, vel præsumpto domini; hic autem consensus tunc censetur, quando emphyteusis alicui conceditur pro se, & pro

1051 illis, quibus dederit. Rebello *supr. num.* 11. Incurrit tamen in commissum, si rem emphyteuticam donet in dotem, irrequisito domino; hæc enim traditio est perfecta alienatio, vt patet ex lege Lusitana, *libr.* 4. *tit.* 64. §. 1. *dar, ou dotar*; Rebellus, *supr. num.* 4. Et idem dicendum est, si ad decennium locetur. Rebellus, *ibi. num.* 6.

SECTIO X.

Quando emphyteuta teneatur soluere Laudemium?

SVMMARIVM.

1052 *Si res emphyteutica vendatur, donetur, permutetur, locetur ad decennium, soluendum est laudemium domino directo.*

1053 *Quid si aliud consuetudo ferat?*

1054 *An laudemium debeat solui ab emptore, vel à venditore?*

1055 *Quid sit laudemium, tam de iure communi, quam Lusitano?*

1056 *Multi dantur casus, in quibus non debetur laudemium, qui ibi explicantur.*

DIco primò: si res emphyteutica vendatur, donetur, permutetur, locetur ad decennium, 1052
soluendum est laudemium domino directo; quod verum est, etsi dominus directus decedens vni hæredi relinquat proprietatem, & alteri vsumfructum; nam semper laudemium soluendum est habenti proprietatem; at benè notat cum multis Fragoso. 3. *p. lib.* 6. *disp.* 13. §. 1. *n.* 6. Excipe nisi aliud 1053
consuetudo ferat. Rebellus *lib.* 3. *q.* 6. *n.* 2. An autem 1054
hoc laudemium debeat solui ab emptore, vel venditore? Respondeo de iure communi debere solui ab emptore, vt tenet cum communi sententia Iulius Clarus. §. *emphyteusis. q.* 23. *n.* 4. Sed iure Lusitano hoc onus incumbit venditori, vt patet ex ordinatione *lib.* 1. *tit.* 62. *n.* 48. *Antaon odito foreiro podera vender, e do presso, porque asim vender, pagar à Capella, ou senturio à quarentena.* attendenda est tamen in soluendo laudemio consuetudo locorum Fragoso *suprà num.* 12. Est autem laudemium de 1055
iure communi quinquagesima pars totius pretij. In Lusitania verò est quadragesima vt patet ex ordinatione *lib.* 4. *tit.* 38. nisi consuetudo alicubi maius, vel minus pretium ferat. Rebellus *lib.* 13. *q.* 6. *n.* 2. Hæc autem obligatio soluendi laudemium non est personalis, sed realis, ideò sequitur res alienatas, & cum eisdem transit ad successorem, vt cum Velasco, notat Fragoso *p.* 3. *lib.* 6. *d.* 13. §. 1. *num.* 5. 1056

Dico secundò: Multi dantur casus, in quibus non debetur laudemium primus quando res emphyteutica redit ad priorem emphyteutam, dissoluto contractu celebrato cum pacto retrouendendi. Decastillus *supr. num.* 69. & cum Molina, Fragoso *p.* 3. *lib.* 6. *d.* 13. §. 1. *n.* 13. Secundo quando hæres necessarius succedit in emphyteusim, qui hæres appellatur in iure secus; Decastillus *supr. n.* 71. Et idem dicendum est de hærede extraneo, qui succedit defuncto. Rebellus *supr. n.* 3. nec quando cohæres partialiter succedens in emphyteusim ante diuisionem vendit alteri cohæredi partem sibi correspondentem; secus si vendat extraneo, vel post factam diuisionem. Molina *d.* 460. Decastillus *supr. n.* 71. Tertio si alienatio fiat ad debita soluenda excedentia, vel æqualia pretio recepto, nec alia bona sint, vnde fiat solutio. Rebellus *supr. num.* 3. Quartò quando pater in dotem dat filiæ rem emphyteuticam, non habens aliud, quod ei tradat. Rebellus. *ibi. num.* 3. Fragoso, *suprà num.* 8. Decastillus, *suprà num.* 7. & patet ex Ordinatione Lusitana, *lib.* 4. *tit.* 38.

SECTIO

SECTIO XI.

Quis in Emphyteusim succedere debeat?

SVMMARIVM.

1057 *Sensus quæstionis est de emphyteusi hæreditaria, vel simpliciter, vel mixte, vel de pacto, & prouidentia.*

1058 *Quæ dicatur emphyteusis ex pacto, & prouidentia?*

1059 *Quæ dicatur emphyteusis hæreditaria.*

1060 *Si emphyteusis sæcularis alicui concedatur pro se, & pro illo, quem nominauerit, ac pro eo, quem a se nominatus nominauerit, est ex pacto & prouidentia.*

1061 *Quisnam ex hæredibus ab intestato præferendus sit in emphyteusi?*

1062 *In emphyteusi ex pacto, & prouidentia successor non tenetur ratione ipsius ad debita sui antecessoris, etiamsi sit patris.*

1063 *Hæredes extranei non succedunt in emphyteusi Ecclesiastica, etiamsi sit hæreditaria.*

1064 *Si filius renuntiauit hæreditati patris, non succedit in emphyteusi, quam pater pro se, & filiis, & hæredibus acceptauit, siue sæcularis, siue Ecclesiastica sit.*

1065 *In emphyteusi quæ conceditur pro aliquo, & filiis, & hæredibus succedunt hæredes, quamuis filij non sint, præsertim si sæculares sint.*

1066 *Si emphyteusis concedatur pro se, & pro hæredibus, & successoribus suis, censetur data etiam cum facultate transferendi ad extraneos.*

1067 *Quamuis emphyteusis hæreditaria sit concessa pro quibuscumque hæredibus, & successoribus, non potest transferri in aliquem potentiorem, & magis priuilegiatum.*

1057 SVppono, quæstionem in præsenti non esse de emphyteusi ad certos annos, nec ad solam vitam cum constet eo tempore elapso rem ad dominum directum, eiusque hæredes reuerti; vnde quæstio est de emphyteusi hæreditaria, vel simpliciter, vel mixtè, & de ea quam vocant ex pacto & prouidentia, de quibus non nihil diximus *sect.* 2. & eadem quæstio est de feudo. Secundò suppono in successione emphyteusis, mentem contrahentium, siue expressam, siue tacitam præcipuè attendendam esse, & secundum eam de successione iudicandum esse. Rebellus, *lib.* 13. *quæst.* 13. *num.* 8.

1058 Tertiò suppono emphyteusim ex pacto, & prouidentia, dixi illam in cuius inuestitura, ac concessione nulla fit mentio hæredum, nec requirit, vt successores sint hæredes, quod procedit, siue emphyteusis sit priuata, siue Ecclesiastica. Ita cum Valasco, Pinello, & aliis Fragoso, *p.* 3. *lib.*6. *d.*9. *§.* 7. *num.* 1. Vnde omnes hæ concessiones sunt ex pacto, & prouidentia. Concedo tibi hanc emphyteusim, vxori, & filiis, vel descendentibus, vel concedo in tres generationes; vel tibi, & duobus aliis post te, vel tibi, & liberis tuis, vel tibi, & genito tuo. Vel tibi, & duabus personis, ita vt tu nomines secundam, & secunda tertiam. Vel concedo tibi, & tuis descendentibus ex corpore tuo genitis, aut legitimis, siue per lineam masculinam, vel fœmininam. Denique quoties non fit mentio hæredum, est emphyteusis de pacto, & prouidentia. Fragoso, *supr. num.* 1.

1059 Quartò suppono, Emphyteusim hæreditariam esse illam, quæ fit pro hæredibus, & successoribus, vel etiam pro filiis, & descendentibus hæredibus. Dicitur hæreditaria, eo quod non potest obtineri, nisi ab hærede, quicumque ille sit, & hoc, siue sit Ecclesiastica, siue sæcularis, cum hac tamen differentia, quod emphyteusis sæcularis transit ad hæredem extraneum non tamen Ecclesiastica, nisi concessio facta fuerit cum clausula pro omnibus hæredibus, seu pro quibuscumque hæredibus. Ita cum multis Fragoso, *supr. num.* 3. vel si fiat cum clausula pro quibus dederis. Fragoso, *ibi.* Emphyteusis verò hæreditaria mixte, est quæ conceditur alicui, pro se & filiis hæredibus cum hac tamen explicatione quod si emphyteusis sit laica, seu sæcularis, & in ea appellatione hæredum veniant extranei, talis emphyteusis erit simpliciter hæreditaria, & in Ecclesiastica, cum nomine hæredum veniant solum descendentes, nisi aliud exprimatur, erit emphyteusis hæreditaria mixte, ac proinde nemo, qui hæres non sit, siue filius, siue non, non potest in ea succedere. Fragoso, *supr. n.*4. his suppositis,

Dico primò: Si emphyteusis sæcularis, alicui concedatur pro se, & pro illo, quem nominauerit, ac pro eo, quem à se nominatus nominauerit, talis emphyteusis est ex pacto, & prouidentia, & non hæreditaria, vnde si emphyteuta è vita decedat antequam nominet, succedit in ea vniuersalis hæres vnicus, qui ab eo per testamẽtum fuerit institutus, etiã si ab eo in testamento pro emphyteusi nominatus non fuerit. Ita habetur. *lib.*4. *Ordinationis Lusitanæ, tit.*2. Quod si plures fuerint hæredes, siue ex testamẽto, siue ab intestato, & nullus pro ea emphyteusi fuerit nominatus, de iure Lusitano succedunt hæredes, etiam extranei testamento instituti. Quod si omnes sint hæredes ab intestato, vnus præferendus est in emphyteusi: Quod si nullus detur hæres ab intestato, ad dominum ipsa emphyteusis reuertitur. Ita habetur *in eadem ordinatione sup. §. e finandose.* 1060

Quod si quæras quisnam ex hæredibus ab intestato præferendus sit in emphyteusi? Respondeo descendentem præferendũ esse ascendentibus, & inter cohæredes eiusdem gradus, is qui masculus sit, & inter eos, qui in diuerso gradu sunt, is qui gradu propinquior fuerit; quo fit, vt si plures hæredes, filiósque legitimos vltimos emphyteusis possessor relinquat præfertur maior natu, & filius minimus seniori filiæ, etiam primogenitæ. Quod si nullus sit filius masculus, filia legitima succedit; ex pluribus verò filiabus, senior succedit, & filia quantumuis minima nepti, ac nepoti, senioribus, ac etiam progenitis ex filio, filiave seniori; si verò nec vlla filia sit, succedit nepos, etsi is non sit, neptis, ex pluribus autẽ neptibus, maior natu admittitur, & sic de ceteris descẽdentibus legitimis, iuxta legem Lusitanam citatam. 1061

Nullo verò existente vtriusque sexus legitimo descendente, præfertur omnibus ascendentibus filius naturalis, nam iuxta legem Lusitanam *lib.*4. *tit.* 36. filij naturales admittuntur ad emphyteusim, non existente sobole legitima, non solum quãdo emphyteusis concessa est pro se, & pro illo quem nominauerit, sed etiam quando emphyteusis traditur alicui, pro se, & filiis suis. Imò si pater est de plebe in emphyteusi nominationis potest nominare filium naturalem, etiam prole legitima existente, quod tamen efficere non potest pater nobilis. Possunt tamen filij naturales, etiam patris nobilis, succedere in emphyteusim priuata, seu profana ab intestato, non existente prole legitima, vt patet *ex ordinatione Lusitana, tit.* 36. *lib.*4. *num.*4. & tenet cum communi sententia, Fragoso, *p.*3. *lib.*6. *d.*9. *§.* 16. *num.*2. Imò dictam legem

legem Lusitanam extendit cum Valasco, & aliis Fragoso *ibi. num.* 3. ad emphyteusim Ecclesiasticam concessam pro eo, qui nominabitur, Ecclesia namque videtur concedere emphyteusim iuxta leges regni, vbi contrahitur. Et idem dicendum est, quando emphyteusis conceditur cum potestate nominandi libere Fragoso, *ibi. n.* 3.

Quod si non sint nisi ascendentes, pater tam matri, quam auo anteponitur; & auus auiæ, & mater vtrique, & ita de ceteris. Quod si nec prædicti descendentes nec legitimi ascendentes sint, emphyteusis ad dominum directum reuertitur, non verò ad alios propinquos, & pariter hæredes, eo quod nec expresse, nec tacitè sint nominati, nec aliunde secundum ius Lusitanum præsumatur extendendum esse formaliter, vel virtute mentem contrahentium. Rebello, *lib.* 13. *q.* 13. *num.* 10.

1062 Dico secundò: in hac emphyteusi ex pacto, & prouidentia, successor in illa non tenetur ratione ipsius ad debita sui antecessoris, etiamsi sit patris; vnde si adiret patris hæreditatem ad beneficium inuentarij solum iuxta vires hæreditatis paternæ tenebitur ad soluenda debita patris, emphyteusi semper salua manente. Etsi contingeret quod emphyteusis inter hæredes diuideretur, distinctio facienda est secundum æquas portiones, etiamsi non sint æqualiter cohæredes, quod non accidit in emphyteusi hæreditaria; nam ratione illius tenetur successor ad debita patris, & secundum hæreditatis portiones, etiam emphyteusis diuidenda est, non secundum rem, sed secundum æstimationem, iuxta Ordinationem, *lib.* 4. *tit.* 62. §. 1. *&* *tit.* 77. §. *penultimo*. Secundum quam emphyteusis vni hæredum de consensu aliorum adiudicanda est, cum obligatione aliis suam portionem soluendi secundum æstimationem; quamuis in Prouincia Interannensi, causa paupertatis, non obstanti prædicta lege, ipsa emphyteusis hæreditaria inter cohæredes de consensu domini reipsa in partes, & portiones diuiditur, constituto vno cohærede pro capite totius emphyteusis per electionem reliquarum, qui teneatur integram pensionem domino directo soluere, recceptores ab aliis satisfactionem, iuxta cuiuscumque portionem. Ita & benè Rebellus *lib.* 13. *q.* 13. *num.* 4. 5. *&* 6.

1063 Dico tertiò: hæredes extranei qui scilicet ex solo testamento succedere possunt, non succedunt in emphyteusi Ecclesiastica, etiamsi sit hæreditaria, id est pro aliquo, & hæredibus concessa. Succedant tamen, si concedatur alicui, & hæredibus, quibus dederit, aut pro illo, & omnibus hæredibus, aut sub alia æquiualente verborum forma. Ita Rebello, *lib.* 13. *quæst.* 14. *num.* 1. quamuis oppositum teneat. Molina, *d.* 469. vbi testator esse communem. Ratio nostræ sententiæ est; quia non est credibile talem fuisse mentem Ecclesiæ, sicut nec admittere filios naturales, vel spurios, etiam à Rege, vel etiam à Papa legitimatos, nisi sit cum clausula, vt possint in emphyteusi Ecclesiastica succedere, propter errorem paternæ impudicitiæ. Ita & benè Rebello, *sup. num.* 1. *&* *quæst.* 13. *num.* 12. Excipe nisi emphyteusis Ecclesiastica à principio concessa fuerit filio naturali, nam tunc possunt succedere naturales, si emphyteusis fuerit ex pacto, & prouidentia; secus si fuerit de libera nominatione. Fragoso, *supr. num.* 5. An autem emphyteusis Ecclesiastica possit à principio concedi etiam spurio? Respondeo affirmatiuè. Ita cum multis Fragoso, *supr. num.* 6. An autem in futurum possint naturales, & spurij vocari in prædicta emphyteusi? Respondeo negatiuè nisi constet Ecclesiam noluisse à successione arcere illegitimos. Ita cum aliis Fragoso, *supr. num.* 8.

Dico quartò, si filius renuntiet hæreditati patris, non succedit in emphyteusim, quam pater pro se, & filiis, & hæredibus acceptauit, siue sæcularis, siue Ecclesiastica sit. Ita cum communi sententia Rebellus, *supr. num.* 2. Quamuis oppositum probabiliter teneat, etiam Palaus, de emphyteusi, non tamen de Feudo *disput.* 10. *p.* 15. §. 2. *num.* 2. Nostram tamen sententiam tuentur Pinellus, Valascus, Fachin. quos refert Palaus *ibi.* Ratio illius est, quia institutio hæreditatis est virtualis nominatio emphyteusis; ergo filius, qui renuntiauit hæreditati paternæ, alteri quoque renuntiare censetur. 1064

Dico quintò: in emphyteusi, quæ conceditur pro aliquo, & filiis, & hæredibus, succedunt hæredes, quamuis filij non sint, præsertim si sæculares sint. Ratio est, quia nomen, hæredibus, post nomen, filiis, per coniunctionem expressam, ad quoscumque hæredes, etiam extraneos extenditur. Ita cum Valasco, Couar. Rebello, *lib.* 13. *q.* 14. *n.* 3. Decastillus *lib.* 2. *de iustitia, tract.* 15. *d.* 1. *num.* 86. Si tamen emphyteusis concedatur his, aut æquipollentibus verbis, do sibi hunc fundum in emphyteusim, nulla facta expressione hæredum, aut successorum, tunc est emphyteusis ex pacto, & prouidentia, seu familiaris. Molina, *d.* 473. Decastillus, *sup. num.* 85. Si verò concedatur pro aliquo, & liberis hæredibus, nulla adiecta copula inter dictiones, liberis hæredibus, in vtraque emphyteusi, tam sæculari, quam Ecclesiastica, exigitur filium esse hæredem. Et idem dicendum est, si diceretur, pro te, & hæredibus ex suo corpore genitis, si tamen concederetur pro te, & suis, vel pro se, & suis, esset ex pacto, & prouidentia, atque adeò is, qui hæreditatem repudiaret, posset in ea succedere. Ita cum Valasco, Rebellus, *suprà n.* 4. Si verò concederetur pro te, & filiis, & filiisve filiorum, possunt etiam fœminæ succedere, nomine enim masculino, etiam fœminæ comprehenduntur. Ita cum Molina, Fachin. Iulio Claro, & aliis Decastillus, *sup. num.* 87. & cum Valasco, Pinello, Rebellus, *sup. num.* 5. Secus dicendum est, si concederetur pro te, & filiis masculis, aut pro te, & filiis, & nepotibus masculis; nam tunc fœminæ non comprehenduntur. Et idem dicendum est, si concedatur pro te, & filiis masculis, aut pro te, & filiis suis descendentibus virilis sexus, vel si dicatur, vt per virilem sexum descendat. Rebellus, *suprà num.* 6. An autem in his casibus succedat masculus ex filia? *infrà* dicemus, *sectione* 16. 1065

Dico sextò: Si emphyteusis concedatur pro se, & pro hæredibus, & successoribus suis, censetur data etiam cum facultate transferendi ad extraneos; quia nomine hæredum, & successorum veniunt, etiam extranei. Ita cum communi sententia Decastillus, *supr. num.* 88. Quod si concedatur pro te, & suis hæredibus legitimis, non extenditur ad filios illegitimatos, quia illud nomen, legitimis, ad natos ex legitimo matrimonio, vel per subsequens matrimonium legitimatos restringitur; vnde emphyteusis in hoc casu erit mixta, scilicet hæreditaria; quia in eo fit mentio hæredum, & ex facto, & prouidentia, quia illegitimos excludit Rebellus, *supr. num.* 7. 1066

Dico septimò: quamuis emphyteusis hæreditaria sit concessa pro quibuscumque hæredibus, & successoribus, transferri non potest in aliquem potentiorem, magisque priuilegiatum, qualis est, vel Ecclesia, vel ciuitas. Ita cum communi sententia Molina, *d.* 454. Decastillus, *supr. num.* 94. 1067

SECTIO

SECTIO XII.

Vtrum Pater possit emphyteusim pro se, & filiis datam prælegare vni ex filiis, vel renuntiando, vel aliter in extraneum alienando eisdem filiis præiudicare, saltem præhabito concedentis consensu?

SVMMARIVM.

1068 *Pater licite potest cum domini consensu vendere emphyteusim pro toto vitæ tempore concessio, etsi filij pro quibus concessa fuit contradicant, siue hæreditaria, siue non hæreditaria sit.*

1069 *Si emphyteusis sit acquisita ex re patris potest pater de domini consensu eam vni ex filiis prælegare, vel in extraneum alienare.*

1070 *Pater in emphyteusi potest præiudicare filiis, si tantundem de propriis bonis relinquat filio, cui in emphyteusi præiudicauit.*

1071 *In præiudicium filij potest pater alienare emphyteusim, si ex verbis concessionis fieri posse colligatur.*

1072 *Pater non potest præiudicare filiis, si emphyteusis sit ex pacto, & prouidentia, & antiqua.*

1073 *Quid si sit noua?*

1074 *Si emphyteusis sit hæreditaria simpliciter potest pater vni filiorum emphyteusim dare non læsa legitima portione filiorum.*

1075 *Licitum est patri cum consensu domini concessionem emphyteusis filiis factam reuocare, quando vrgens causa interuenerit.*

1068 Dico primò: Pater licitè potest cum domini consensu vendere, & alienare emphyteusim pro toto vitæ tempore concessam, etsi filij pro quibus concessa fuit, vel filius, qui postea nominatus sit contradicant, siue hæreditaria, siue non hæreditaria sit. Ratio est quia per id nihil iuri succedendi derogatur. Ita cum Gama, Rebello, *lib.* 13. *quæst.* 15. *num.* 1. Certum quoque est, fas esse patri pro arbitrio eam prælegare vni filiæ, cæteras posthabendo, si à primo domino concedente data sit facultas nominandi filium, quem velit, quamuis extraneum tunc nominare non posset. Rebellus, *supr. num.* 1.

1069 Dico secundò: si emphyteusis sit acquisita ex re, vel pecunia patris, potest pater de consensu domini eam prælegare vni ex filiis, vel in extraneum alienare, eisdem filiis præiudiudicando. Ita cum Valasco, Costa, Couarr. Rebellus, *supr. num.* 2. Ratio est, quia emphyteusis tunc profectitia censetur; sed quidquid profectitium est pater à filiis auferre potest. Ergo.

Dico tertiò: Pater in emphyteusi præiudicare potest filiis, si tantundem de bonis propriis relinquat filio, cui in emphyteusi præiudicauit, etsi acquisita non sit ex patris pecunia, modo filius prædictam compensationem acceptet pro emphyteusi non hæreditaria. Ita cum Valasco, Rebellus, *suprà num.* 3.

1070 Dico quartò: Pater præiudicare potest filio in emphyteusi, quando ea concessa fuisset filio intuitu solius patris, vt si filius tempore successionis non esset benè meritus de concedente, & à fortiori, si nondum natus, nec conceptus. Ratio est, quia quid quid contemplatione patris datur filio, censetur profectitium; sed quidquid profectitium est pater filiis auferre potest; ergo. Ita cum Aretino, Valasco, Rebellus, *supr. num.* 4.

Dico quintò: In præiudicium filij potest pater alienare emphyteusim, si ex verbis concessionis, vel ex aliis coniecturis constet, non obstanti cuiusuis filij præiudicio, posse alienari cum domini consensu; & hoc procedit, tam quoad emphyteusim hæreditariam, quàm non hæreditariam. Ita Rebellus, *supr. num.* 5. 1071

Dico sextò: Pater non potest nocere filio, quoad emphyteusim non hæreditariam, si emphyteusis, ita ex pacto, & prouidentia sit, vt antiqua sit, id est, vt pater non fuerit primus eius acquisitor, tum etiamsi noua sit, dominus tamen ad concessionem precibus meritisve, filiorum, æquè ac patris, motus fuerit, vel si filij essent præsentes, & æqualiter acceptarent. Et idem dicendum est, si in emphyteusi sit nominatus aliquis filius, vel filij proprio, aut æquiualenti nomine, & emphyteusis pro illo, vel illis stipulata sit. Ita cum Valasco, & aliis, Rebellus, *supr. num.* 6. Ratio est, quia ab initio successionis, ius filiis ad emphyteusim acquisitum est, non quidem hæreditarium, sed ex conuentione cum concedente, ac proinde non poterit pater illud ab inuitis filiis auferre, etiam cum domini consensu; & ita habetur in ordinatione *lib.* 4. *titul.* 63. §. *e sendo*, vbi statuit patrem in accepta emphyteusi pro se, & filiis, non posse extraneam personam nominare; sed non minus præiudicat filiis per nominationem alterius extranei, quam per alienationem alteri factam; ergo. Vnde filius posset rescindere venditionem, dando emptori bonæ fidei pretium pro sua parte, si hæres fuit patris. Ita Rebellus, *supr. num.* 6. Quidquid alij contradicant. Imò nec per fauorabilem transactionis contractum, potest pater filio præiudicare in emphyteusi accepta pro se vxore, & filio. Ita cum Gama, Rebello, *supr. num.* 6. 1072 1073

Dico septimò, si emphyteusis est hæreditaria simpliciter, potest pater vni filiorum emphyteuticum bonum donare, vel prælegare, non læsa legitima portione filiorum. Ita Clarus, *verbo Emphyteusis, num.* 16. Decastillus, *lib.* 2. *tractat.* 15. *d.* 1. *num.* 114. Ratio est, quia huiusmodi bona censentur potius libera, & allodalia, quam emphyteutica. Et idem dicendum est de emphyteusi noua, id est patri primitus acquisita, quamuis cum pacto, & prouidentia, si accedat consensus domini directi. Ita cum Claro, Layman, Molina, Decastillus, *suprà num.* 216. Ratio est, quia pater stipulando pro se, & filiis suis, censetur stipulatus cum dependentia liberorum à sua persona, itavt nullum ius habeant ante mortem ipsius, ac proinde cum domino aliam formam contractus instituere potest, ante acquisitum ius descendentibus. 1074

Dico octauò: Licitum est patri cum consensu domini concessionem emphyteusis filiis factam reuocare, quando vrgens, ac rationabilis causa reuocandi beneficium, & donationem interuenerit ex euentu non cogitato, qui si præsciretur non eo modo, absque dubio conferretur, idque potissimum ante rei traditionem; Secus verò si talis causa non interuenerit; nam ea sublata censentur primò contrahentes pro eo euentu habuisse intentionem concedendi, acceptandi pro se, ac pro filiis irreuocabiliter Rebellus, *suprà num.* 7. & alij. 1075

SECTIO XIII.

Vtrum Emphyteusis transeat in Monasterium per ingressum Emphyteutæ.

SVMMARIVM.

1076 *Si emphyteuta profiteatur religionem incapacem bonorum stabilium in communi, emphyteusis transit ad legitimos hæredes, & successores.*

1077 *Si emphyteuta profiteatur religionem capacem bonorum stabilium, si emphyteusis fuerit hæreditaria transit ad Monasterium, sed debet intra annum vendi.*

1078 *Quid si emphyteusis sit de pacto & prouidentia.*

1079 *An religiosus ante professionem possit nominare in emphyteusim ipsum monasterium?*

1080 *An monachus possit nominare ad emphyteusim.*

1076 Dico primò: si emphyteuta profiteatur Religionem, quæ capax non est stabilium bonorum, aut redditŭum, emphyteusis pertinet ad legitimos hæredes, & successores, nempe si hæreditaria est, ad proximum consanguineum, si religiosus ante professionem nihil disposuit; si verò sit ex pacto, & prouidentia, pertinet ad eos, qui secundum inuestituram vocantur; si verò nullus talis sit, reuertitur ad proprietarium; professio enim hæc morti æquiparatur. Ita cum Molina, Fragoso, *p.* 3. *lib.* 6. *d.* 9. §. 17. *num.* 10. Decastillus, *lib.* 2. *tract.* 15. *d.* 1. *num.* 127.

1077 Dico secundò: si religiosus profiteatur religionem capacem bonorum immobilium, si emphyteusis fuerit hæreditaria, transit ad Monasterium; sed debet intra annum, saltem post mortem religiosi vendere emphyteusim; alioquin omnem spem amitteret proprietarius accipiendi laudemium. Ita Fragosus, *suprà num.* 10. & cum Molina, & aliis, 1078 Decastillus, *supr. num.* 128. Si verò emphyteusis sit de pacto, & prouidentia, commoditas emphyteusis, interim dum religiosus viuit, spectat ad monasterium; post eius verò mortem ad eum, qui est in scriptura vocatus, alioquin deuoluitur ad dominum directum. Molina, *d.* 482. Sanchez *cap.* 15. *num.* 59. Decastillus, *supr. num.* 129. Si verò sit emphyteusis nominationis, si ingressus religionem professionem emiserit, nec ad eam nominauerit, si non habeat, descendentes, nec ascendentes, reuertitur ad dominum directum; secus si eos habuerit, nam tunc ad eos pertinet; viuente tamen religioso, commoditas erit monasterij. Ita habetur *in Ordinatione Lusitana, lib.* 4. *tit.* 36. *num.* 1. & 2. Fragoso, *supr. num.* 10.

1079 An autem religiosus ante professionem possit nominare in emphyteusim ipsum monasterium? Negant multi, quos refert Fragoso, *supr. num.* 1. Verum affirmandum existimo. Ita cum Caldas, Molina, & aliis Fragoso, *supr. n.* 3. tenetur tamen monasterium prædictam emphyteusim intra annum personæ priuatæ vendere, vt patet *ex Ordinatione, lib.* 2. *tit.* 18. vel debet consequi æstimationem illius ab hærede. Ita cum Speculat. & aliis Fragoso, *supr. num.* 4.

1080 An autem Monachus possit nominare ad emphyteusim? Respondeo posse nominare ad emphyteusim; Excipe illos qui sunt incapaces bonorum immobilium in communi, vt sunt Nostri, Minores, & patres Societatis, post professionem solemnem; nam hi post professionem nominare non possunt, quia sunt mortui mundo. Ita cum multis Fragoso, *supr. num.* 8. & 9. An autem Monachus possit ad emphyteusim nominare? Respondeo posse, si sit ex illis, qui bona stabilia habere possunt in communi; secus si illa habere non possint. Ita cum Molina, & aliis multis Fragoso, *supr. num.* 11.

SECTIO XIV.

Vtrum emphyteuta, siue pater sit, siue filius, possit nominare aliquem ad emphyteusim, inconsulto domino.

SVMMARIVM.

1081 *Qui ex consensu domini obtinuit emphyteusim, siue pater sit, siue filius, potest inconsulto domino nominare.*

1082 *Quid iuris acquirat nominatus?*

1083 *An nominatio facta simpliciter, quæ præmoriente nominato in vita nominantis reuocatur, fiat irreuocabilis per traditionem factam nominato absque vlla iuris emphyteutici translatione?*

Dico primò: qui ex consensu domini obtinuit emphyteusim, siue pater sit, siue non, potest domino inconsulto nominare. Ita habetur de iure Lusitano *in Ordinatione, tit.* 36. & *tit.* 37. 1081
Et hoc siue nominatio fiat in testamento, siue in contractu. Ad nominatum tamen mittendum in possessionem requiritur consensus domini, nam traditio est vera alienatio. Ita cum multis Fragoso, *p.* 3. *lib.* 6. *d.* 9. §. 22. *num.* 1. Debet tamen pater exprimere personam nominatam; si enim dicat nomino filios meos, nihil facit; si tamen dicat, nomino filias meas, Mariam, & Ioannam, valet nominatio, quoad priorem; non enim emphyteusis potest ad plures transire secundum formam concessionis. Ita cum communi sententia Fragoso, *supr. num.* 4. Quod si quis nominet Franciscum consobrinum suum, & duo dentur Francisci consobrini in eodem gradu; neuter obtinebit emphyteusim, inuicem namque sibi obstant. Fragoso, *suprà numero*, 4.

Sed quæres quid iuris acquirat nominatus simpliciter, absque traditione? Respondeo acquirere spem succedendi, si superuiuat plusquam nominans, quod si præmoriatur nominatus, poterit nominans iterum nominare. Ita habetur ex lege Lusitana, *lib.* 4. *Ordinationis, tit.* 37. *num.* 5. Imò præmoriens nominatus de re emphyteutica disponere non potest, sed emphyteusis perseuerat apud nominantem, nec transit ad hæredes nominati præmorientis. Ita cum Caldas, Pereira, Fragoso, *supr. num.* 6. Si tamen cesserit totum ius in nominatum, tunc non potest amplius nominare; Imò si nominatus præmoriatur, poterit disponere de emphyteusi, & nominare loco sui aliquam personam, vt colligitur *ex ead. Ordinat. lib.* 4. *tit.* 37. *num.* 5. Fragoso, *supr. num.* 7. 1082

An autem nominatio facta simpliciter, quæ præmoriente nominato, in vita nominantis reuocatur, fiat irreuocabilis per traditionem factam nominato, absque vlla iuris emphyteutici translatione? Affirmat 1083

Affirmat Caldas, Pereira, *in dictum titulum ordinationis 37 num.5.* Verùm contrarium existimo dicendum, cum Segura, Rub, Pinello, Barbosa, & aliis quos refert, & sequitur Fragoso, *suprà num.9.* Nam huiusmodi nominationes habent tacitam conditionem, si non reuocentur, eo quod nominatus in vita nominantis mortuus fuit, ante mortem namque nominantis non acquisiuit nominatus perfectè titulum perfectum, & absolutum, vnde restituendæ sunt pensiones emphyteuticæ cum fructibus nominationibus reuocatis, Fragoso, *suprà num.11.*

SECTIO XV.

Quæ nominatio sit valida, quæ inualida, quæ reuocabilis, quæ irreuocabilis, & quot testes sint necessarij in his nominationibus.

SVMMARIVM.

1084 *Si quis se ipsum nominet inualide nominat.*

1085 *Secunda nominatio viuente adhuc filio, qui prius fuerat à matre nominatus est nulla, si matri tantum semel integrum erat nominare.*

1086 *Si nominatio fiat in testamento nullo, regulariter nominatio est nulla.*

1087 *Nominatio in testamento nullo causa exhæredationis, seu prateritionis est valida.*

1088 *Si testamentum sit validum adhuc potest nominatio reuocari.*

1089 *Quid si post nominationem sequatur traditio?*

1090 *An nominatio facta in titulũ dotis sit reuocabilis?*

1091 *An nominatus cum translatione totius iuris emphyteutici, possit ad libitum disponere de emphyteusi per alienationem?*

1092 *Quot testes requirat nominatio causa mortis extra testamentum, & codicillum ad sui firmitatem?*

1084 Dico primò: Si quis se ipsum nominet, inualide nominat, debet enim differre persona nominans à nominata. Ita cum Flaminio, & aliis, Fragoso, *p.3 lib.6.d.9.§.13 num.1.* Idem dicendum est, si nominet animam suam pro secunda, vel tertia vita, nec enim, quoad æstimationem ei aliquid debetur, Fragoso, *suprà num.2.*

1085 Dico secundò: secunda nominatio viuente adhuc filio, qui prius fuerat à matre nominatus est nulla, si matri tantum semel integrum erat nominare. Ita habetur de iure Lusitano, *lib. 4. ordinationis tit.37. num. 2.* Quod si mortuus filius priori nominatus decedat ab intestato neminem nominans, tunc emphyteusis cum hæreditate veniet ad matrem; tunc tamen non poterit mater nominare filium in præiudicium filiæ nominatæ, quia quamvis nominatio filiæ facta à principio fuerit nulla, decedente fratre nominato prius conualuit nominatio filiæ irreuocabiliter facta, per textum, *in l. si quis alienum ff. ar. & empt.* Ita cum Caldas, Pereira, Fragoso, *sup. n.7.*

1086 Dico tertiò: Si nominatio fiat in testamento nullo, regulariter nominatio est nulla, per *l. Reg. lib.4.tit. 37. ordinationis num.4.* Quod verum est, etiam quando emphyteuta nominando variare non potest, nec reuocare nominationem. Ita cum Ripa, Riminald. Fragoso, *suprà num. 8.* Quod si testamentum non reuocetur, nec iudicetur nullum, nominatio non est reuocanda. Ita cum communi sententia Fragoso, *suprà n. 8.* modo adsint testes requisiti ad validitatem contractus, seu donationis causa mortis. Requiruntur autem ad probandam nominationem factam in testamento vocali, seu nuncupatiuo, sex testes, si præcesserat alia nominatio per instrumentum publicum antea facta, vt patet, *ex ordinatione lib.4.tit.9. num. vltimo.* Quod si non constet de nominatione antea facta publico instrumento, sufficiunt pauciores testes, vnde in foro externo sustinebitur nominatio, quæ tribus testibus probatur, in foro tamen conscientiæ sufficiunt pauciores testes. Ita cum Molina, & aliis multis, Fragoso, *suprà num.9.* & patet, *ex ordin. lib.4.tit.37. num.3.* Quod si fiat nominatio duobus testibus non valebit in foro externo. Ita cum Caldas, Pereira, Afflicto, & aliis Fragoso, *suprà n.9.*

Dico quartò: nominatio emphyteusis facta in testaméto nullo ex causa exhæredationis, seu præteritionis est valida; quia testamentum non est absolute nullum in totum, sed dumtaxat ratione præteritionis concordat lex Lusitana, *lib.4.ord.tit.82.§.1. & 2.* & tenet cum Pereira, Gamma, & aliis Fragoso, *suprà n.10.* Aliud dicendum est quando posthumo nato, rumperetur testamentum, in quo ipse fuit præteritus, vel quando Pater præteriit filium, quia ignorabat se filium habere, vel credebat esse defunctum; quia in his casibus, nec fideicommissa, nec legata, nec alia similia in eo relicta, vllam vim habent. Ita cum Molina, Gamma, Fragoso, *sup.n.11.* Quod si posthumus, præteritus, viuo testatore, natus decessit, quamvis testamentum adhuc ruptum videatur, considerata nimis iuris subtilitate; sustinebitur tamen, & sic scriptus hæres obtinebit hæreditatem, *l. posthumus in princip. ff. de instit. testament.* quia causa ambigua temperari debet moderatione iuris naturalis, *l. non sine*, & consequenter omnia in eo contenta firma erunt. Ita cum Mantica, Fragoso, *suprà n.11.* 1087

Dico quintò: Si testamentum sit validum, adhuc potest nominatio reuocari. Ratio est quia per codicillum possunt legata relicta in testaméto adimi, per *l. si quis ita legauerit §. cum Titio, ff. de adimend. legat.* Vnde potest reuocari nominatio per voluntatem declaratam corã quinque testibus. Ita cum Gamma, Fragoso, *suprà num. 12.* Excipe nisi nominatio fiat per testamentum nuncupatiuum in fauorem Petri v.g. præsentis, & acceptantis; quia tunc est irreuocabilis, quasi facta inter viuos, vnde etiam reuocato testaméto firma manebit. Ita cum Bart. Gutierres, Menchac. Fragoso, *suprà num.12.* Extra vero casum præsentiæ, & acceptationis, nominatio in testamento nuncupatiuo facta reuocabilis de se est, & eo reuocato, reuocabitur per dictam legem Regiam, *tit.37.lib.4.ord.n.4.* Illo vero firmo manente, poterit testator eam dum vixerit reuocare, ad instar legati, nec opus est ad hanc reuocationẽ reuocare totum testamentum. Ita Peralta, *in l. qui testam. num.26. consil. 3. & 5.* Imò si testator emphyteusim alienat, nominatio facta in testamento euanuit. Ita cum Costa, Pereira, Fragoso, *suprà num.12.* 1088

Sed quid si post nominationem sequatur traditio, fietne nominatio irreuocabilis? Respondeo, quod quoties emphyteuta ex concessione domini, vel ex *l. Regia lib.4.ord.tit.37.* potest variare, & reuocabiliter nominare, nominationem esse reuocabilem, esto sequatur traditio, quo casu nominatus tenetur rẽ cũ fructibus restituere, si emphyteuta variet; quia cũ nominatio sit reuocabilis, etiam traditio reuocabilis est. Ita cum Caldas, Pereira, Fragoso, *suprà n.13.* Excipe nisi emphyteuta cedat omne ius emphyteuticum suo nominato: nam in hoc casu abstinuit à se omnem potestatem amplius variandi; quod si non cedat omne illud ius, adhuc potest variare. Ita cum Pereira, Fragoso, *suprà num.13.* 1089

1090 An autem nominatio facta ob titulum dotis sit reuocabilis? alij negant; alij affimant: sed probabilius est reuocabilem esse, nisi etiam addatur clausula, *que che trespossa todo e direito, que na causa è facenda tem*, solum enim titulus dotis non sufficit, quando facultas nominandi conceditur cum clausula, & mentione mortis. Ita Valasco, Caldas Pereira, refert, & sequitur Fragoso, *suprà num.* 14. contra Seguram, Flores, de Mena, & alios, quamvis pro vtraque opinione non semel in hoc Regno, sit varie iudicatum, vt testatur Fragoso, *ibi*.

1091 Quæres tamen an nominatus, siue sit filius, siue non, cum translatione totius iuris emphyteutici, possit ad libitum disponere de emphyteusi per alienationem? Respondeo posse de consensu domini, etiamsi adhuc sit viuus nominans. Et idem dicendum est de secundo nominato cum translatione totius iuris emphyteutici. Ita habetur, *in ord. Lusitana, lib.* 4. *tit.* 37. *num.* 1. & cum Caldas, Fragoso, *suprà num.* 15. Secus si emphyteuta non transtulit à se omne ius in nominatum, sed solum constat voluisse à se abdicare facultatem amplius nominandi: nam in hoc casu non transtulit omne ius emphyteuticum in nominatum. Vnde in hoc casu si præmoriatur nominatus in vita nominantis, potest iterum nominare; quod non potest contingere in eo, qui omne ius emphyteuticum transtulit in nominatum, quia iste iam functus est plene officio suo, non tamen in nostro casu, quia nominatio in illo casu, non assecuta est plenarium effectum, nisi post mortem nominantis. Ita cum Molina, & aliis, Fragoso, *suprà num.* 16.

1092 Dico sextò: nominatio emphyteusis causa mortis extra testamentum, vel codicillum, ad sui firmitatem eget quinque testibus secundum, *l. Lusitanam lib.* 4. *ordin. tit.* 80. Si tamen fiat in aliqua vltima voluntate, exigit eius solemnitatem. Ita cum Baldo, & aliis Fragoso, *suprà num.* 17. Excipe si nominatio fiat præsenti, coram duobus testibus: nam tunc probabiliter sustineri potest per, *l. non omnis n.* 10. *ff. si certum pet.* Ita cum Decio, Fragoso, *suprà num.* 18. contra Valascum. Nec obstat, quod *in ordin. lib.* 4. *tit.* 63. exigantur tres testes ad nominationem inter viuos, vt *suprà*, diximus, quia in noua recopilatione, illud verbum, tres, omissum, & expunctum est. Fragoso, *suprà num.* 19.

SECTIO XVI.

An emphyteusis concessa filiis, & nepotibus masculis comprehendat filias, & earum descendentes masculos?

SVMMARIVM.

1093 *Si concedatur alicui emphyteusis pro se, & filiis, & nepotibus masculis, nepotes masculi ex filiabus veniunt ad illam, si concessio non fuit facta ad conseruandam agnitionem?*

1094 *Si emphyteusis concedatur pro se, & filiis tantum, extenditur ad fœminas.*

1095 *Ponuntur quædam corollaria.*

1093 Dico primò: si concedatur alicui emphyteusis pro se, & filiis, & nepotibus masculis, nepotes masculi ex filiabus veniunt ad illam, si concessio non fuit facta ad conseruandam agnitionem. Ita Ruinus, *consil.* 49. *num.* 120. *lib.* 1. Alciatus, *cons.* 15. *lib.* 8. & *consil.* 104. *lib.* 9. Valasco, *de iure emphyteutico quæst.* 41 *num.* 9. contra Gratum, Iason, Mantica, & alios, quos refert Fragoso, *p.* 3. *lib.* 6. *d.* 9. §. 9. *numero* 1. Ratio est quia nepos expresse habet qualitates ex concessione requisitas, est enim masculus: ergo cum neque iure communi, neque huius Regni filij ex fœmina, imò nec ipsæ fœminæ, excludantur ab emphyteusi, vt patet *ex* §. *emphyteusim in authen. de non alien.* non est cur nepos ex filia non succedat in emphyteusi.

Nec obstat quod eius mater sit incapax, in hoc casu, in quo tantum vocantur masculi. Nam nepos non succedit iure materno, sed iure suo proprio: nam illa non admittitur, quia fœmina, nepos vero admittitur, quia masculus, cum contractus solum fœminas excludat. Et idem dicendum est, si concessio sit pro se, & descendentibus masculis: nam tunc, etiam possunt admitti masculi ex fœmina, deficientibus masculis per virilem sexum. Ita cum aliis Fragoso, *suprà num.* 9. siquidem etiam hi habent qualitates à contrahentibus expressas. Imò si concessio sit pro se, & masculis quibuscunque; non solùm non excludit masculos ex fœmina, sed nec extraneos, nisi verbum, quibuscunq; ex alio restringatur, quia cũ nulla fiat mentio de descendentibus, masculi etiam extranei possunt habere locum, non tamen habent, si concedatur emphyteusis pro descendentibus masculis, quibuscunque, cum extranei non sint ex descendentibus. Ita cum Iulio, Claro, Baldo, Ruyn. Fragoso, *suprà num.* 12. Dixi si concessio non fuit facta ad conseruandam agnitionem: nam si ita fuit, excludit nepotes ex filiabus, vt si concessio dicat, pro se, & descendentibus masculis per virilem sexum. Ita cum Baldo, Gallo, & aliis, Fragoso, *suprà num.* 9. vel per lineam masculinam, Fragoso, *suprà num.* 13.

Dico secundò: si emphyteusis concedatur pro se, & filiis tantum, extenditur ad fœminas. Ita cum Iason, Decio, & aliis Fragoso, *suprà num.* 4. nomine enim masculino, etiam fœminæ comprehenduntur. Et idem dicendum est, si emphyteusis concessa sit pro se, & liberis, quia appellatione liberorum, mares & fœminæ intelliguntur proprie, *l. sed si hac* §. *liberos*, 1. *ff. de in ius vocand.* & comprehenditur nepos ex filia, *l.* 1. *de condit. insert.* Ita Ancarran. *consil.* 125. Alexander, *consil.* 61 *num.* 6. & *consil.* 8. *num.* 24. Roland. *consil.* 93. Fragoso, *suprà num.* 4. Et idem dicendum est, si quis concedat Mariæ pro se, & filiis, & nepotibus emphyteusim: nam tunc non solùm masculi, sed etiam filiæ, & neptes, in defectu masculorum, possunt ingredi emphyteusim. Et ratio est, quia in fœmina, hæc concessio principium habuit, ab exordio: ergo tituli posterioris euentus forma sumenda est. Fragoso, *suprà*. 1094

Hinc quamvis emphyteusis Ecclesiastica regulariter non transeat ad illegitimos, si tamen à principio illegitimo fuit concessa, aliis etiã illegitimis concessa creditur, Fragoso, *sup. n.* 6. Idem dicendum est, si emphyteusis alicui concedatur, & eius generationi, vel generi. Ratio est, quia nomẽ generationis ad fœminas, & natos ex eis deuoluitur. Ita habetur, *c. statutum fœlices, de hæret. in* 6. & cum Acurtio, Azo. Speculat. & aliis Fragoso, *suprà n.* 7. Sed quid si concedatur emphyteusis pro se, & liberis suis descendentibus per lineam masculinam, poteritne admitti neptis ex filio descendens? Respondeo negatiue, quia dispositio in fauorem agnatorum, non comprehendit fœminas agnatas; quia per eas agnatio non conseruatur. Ita cum multis Craueta, *consil.* 584. *n.* 11. *consil.* 800. *num.* 6. & sic fuisse indicatum in hoc regno testatur Fragoso, *suprà num.* 14. 1095

SECTIO

SECTIO XVII.

Vtrum emphyteusis concessa alicui pro se, & filio suo primogenito, mortuo primogenito, deferatur secundogenito, vel filio, relicto à primogenito?

SVMMARIVM.

1096 *Mortuo primo genito in vita Patris emphyteusis transit ad secundum genitum, & non ad filium primogeniti demortui.*

1097 *Hæc dispositio non procedit in maioratibus, vbi admittitur repræsentatio.*

1096 Dico primò: Si quis sibi accepit emphyteusim, & filio suo primogenito, cum pacto vt semper transeat ad primumgenitum, mortuo primogenito in vita Patris, transit emphyteusis ad secundogenitum, & non ad nepotem filium primogeniti demortui. Ratio est, quia dispositio tempus successionis respicit: ergo qui tempore mortis Patris superuixit, censetur primogenitus; sed filius secundogenitus superuixit Patri emphyteutæ: ergo iste præferendus est nepoti filio fratris primogeniti prædefuncti; & ita colligitur, *ex ordinat. lib. 4. tit. 36. n. 2.* vbi in concessione emphyteusis excludit nepotẽ filium filij maioris natu, & admittit fratrem secundo, 1097 vel tertio genitum; quod tamen non accidit in maioratibus, vbi admittitur repræsentatio ex eodem, *lege 1. tit. 100. in principio.* Ita cum multis Fragoso, *p. 3. lib. 6. d. 9. §. 10. num. 6.* quidquid alij in contrarium dicant.

SECTIO XVIII.

Vtrum emphyteusis concessa ad tres personas cum pacto, quod illis finitis reuertatur libere ad dominium, sit iterum renouanda à descendentibus vltimi possessoris?

SVMMARIVM.

1098 *Posito casu inopinatæ necessitatis, cogendus est dominus directus ad faciendam renouationem in filiis vltimi possessoris, siue sit emphyteusis Ecclesiastica, siue non.*

1099 *Hæc renuntiatio petenda est intra annum, quando hic annus incipiat?*

1098 Dico primò: secluso casu superuenientis necessitatis inopinatæ, de quo infra, non obstanti tali pacto, cogendus est dominus directus ad faciendam renouationem filiis vltimi emphyteutæ, hiisque non existentibus, agnatis proximioribus, siue sit emphyteusis Ecclesiastica, siue non. Ita Bart. *in l. 1. ff. de pericul. cred. num. 9.* Ancarran. *consil. 174.* & cum Decio, Boërio, Romano, Fragoso, *p. 3. lib. 6. d. 9. §. 12. num. 5.* Ratio est; quia similes clausulæ non excludant petitionem, ac beneficium renouationis, saltem de æquitate, nec sunt seruanda pacta de non renouando, quando nocent conuictui publico, & miserabilium pauperum sustentationi. Vnde sic in supremo huius Regni senatu fuit iudicatum, anno 1564. vt testatur Caldas, Pereira, *de renunciatione q. 8. n. 20.* eandem sententiam tenet Gabriel, Pereira, *dec. 31. n. 4.* Rebellus, *2. p. lib. 13. q. 19. n. 2.* Barbosa. *in remissionibus ad ordin. lib. 4. tit. 38. num. 65.* Cabedo, *p. 1. decis. 203.* Dixi secluso casu superuenientis necessitatis inopinatæ: nam tunc non est cogendus dominus ad renouandum. Ita Gamma, *decis. 41. num. vltimo* Cabedo, *tom. 1. decis. 203. num. 7.* Valascus, *consult. 157. num. 17.* Gozad. *consil. 39. & 68. n. 24.* contra Caldas, *de renouatione quæst. 8. num. 22.*

Aduerte tamen hanc renouationem petendam esse intra annum, & eo elapso, non esse dominum 1099 cogendum ad beneficium renouandi. Ita Gozadin. *consil. 39. & 71.* Gabriël. *de iure emphyteutico conclus. 1. n. 10. tom. 3. commun. opin.* Et hic annus incipit à die scientiæ. Decius, *consil. 38.* Sed hoc procedit, quando sunt inuestiti ex vltimo possessore pronenientes, quando vero extraneus est inuestitus, descendentes possunt petere vsque ad 30. annos, siue qui petunt sint descendentes, siue transuersales. Ita cum Alexandro, & aliis, Fragoso, *suprà num. 11.*

SECTIO XIX.

In quibus casibus publicatis bonis emphyteutæ emphyteusis transeat ad fiscum?

SVMMARIVM.

1100 *Emphyteusis siue priuata, siue Ecclesiastica, quæ non potest transire ad extraneos non transit ad fiscum.*

1101 *Emphyteusis priuata, quæ potest transire ad extraneos transit ad fiscum.*

1102 *Quid dicendum sit de emphyteusi Ecclesiastica, si in aliquo casu possit transire ad extraneos?*

1103 *Commoditas emphyteusis priuatæ, quæ non potest transire ad extraneos, & dum criminosus viuit pertinet ad fiscum.*

1104 *Quid de emphyteusi Ecclesiastica dicendum sit?*

1105 *Quid si in concessione emphyteusis, tam Ecclesiastica, quam priuata pactum sit appositum, ne emphyteusim possit alienare, nec in alios transferre, nisi in eos, qui vocatur in inuestitura?*

Dico 1. emphyteusis, siue priuata, siue Ecclesiastica, quæ non potest transire ad extraneos, non 1100 trãsit ad fiscum. Ratio est; quia si hæredes extranei nihil iuris habent in illa, nec à fortiori fiscus, cum non sit proprie hæres, sed quasi hæres, & habeatur loco extranei. Ita cum Bartolo, Alexandro, Mantica, & aliis Fragoso, *p. 3. lib. 6. d. 9. §. 13. num. 2.* Dixi 1101 quæ non potest transire ad extraneos: nam emphyteusis priuata, quæ potest transire ad extraneos, transit ad fiscum cum publicatione bonorũ delinquẽtis, cum obligatione soluendi pensionẽ. Ita Mantica, *tit. 30. n. 3.* Fragoso, *sup. n. 10.* Potest tamen dominus cogere fiscum, vt trãsferat emphyteusim in hominem illius conditionis, cuius erat delinquens, cũ fiscus sit valde potens, & multis polleat indultis Fragosus, *ibi.*

Sed quid si emphyteusis sit Ecclesiastica? Respon- 1102 deo non posse transire ad fiscum. Ratio est, quia ex sua institutione, non potest transire ad extraneos, per *cap. fœlicis §. qua verb. de pœnis lib. 6.* Ita cum Castro, Alexandro, Romano, Fragoso. *suprà num. 3.* Sed quid, si in aliquo casu empyteusis Ecclesiastica possit transire ad extraneos? Respondeo adhuc tunc non transire ad fiscum. Ita cum Farinatio, Chassaneo, Ruyn, Symanchas, Romano, Baldo, & aliis late probat Fragoso, *supra num. 11.* quidquid alij dicant. Tum quia emphyteusis Ecclesiastica non

potest

potest transire ad potentiores, *ex l. vltima, C. de vendit. & ex c. cum potuit de locato*; sed fiscus multis gaudet priuilegiis: ergo tum quia cum fiscus non moriatur, careret Ecclesia spe consolidandi dominium vtile cum directo. Tum quia hoc priuilegium non publicandi sua bona, concessum est Ecclesiæ, §. 1. *vers. si vero contingat, quamlibet rem de alien. & emphit.* ergo pertinent tamen ad fiscum melioramenta emphyteusis: nam hæc pertinent ad emphyteutam, emphyteusi extincta: ergo eorum pretium pertinet ad fiscum, cum sint bona emphyteutæ. Ita cum communi sententia Valascus, *de iure emphyteutico, q. 25. à num. 6. vsque ad 11.*

1103 Dico secundò: commoditas emphyteusis profanæ, quæ ex sua inuestitura non transit ad hæredes extraneos, quandiu vixerit criminosus pertinet ad fiscum, excepta pensione debita domino directo. Ita Molina, *tom. 2. de iustitia d. 481.* & cum Gigas, Farinacio, & aliis Fragoso, *suprà num. 6.* contra Vas-
1104 quium, *1. 2. quæst. 96. art. 5. d. 167. cap. 3. num. 6.* Dixi commoditas emphyteusis profanæ: nam commoditas emphyteusis Ecclesiasticæ, non ad fiscum, sed ad dominum directũ reuertitur, & nullo modo publicatur; nec fiscus eam possidet durante vita criminosi emphyteusis transeat, vel non transeat ad extraneos: nam fructus sunt partes rei, cui adhærent. Ita cum Farinacio, Mantica, Ruin. Gabriel, Fragoso, *suprà num. 7.* Et idem dicendum est de fructibus pendentibus tempore latæ sententiæ; quia fructus pendentes, etiam tunc sunt pars rei, cui adhærent. Ruin. *consil. 117. num. 17. lib. 1.* Secus si fructus sint iam percepti, hi enim reddendi sunt fisco. Ita cum aliis Fragoso, *suprà num. 7.*

1105 Dico tertiò: Si in concessione emphyteusis, tam sæcularis, quam Ecclesiasticæ, pactum fuerit appositum vltra tacitam legis prohibitionem, ne emphyteusis possit alienari, nec in aliquos transferri, nisi in eos, qui vocantur in inuestitura, non potest fiscus potiri fructibus, etiam pro tempore vitæ delinquentis; sed vel Ecclesia illos obtinebt, vel successor sæcularis. Ratio est, quia fructus emphyteusis in hoc casu, à dominio rei non seiunguntur, per textum, *in l. & ex diuerso §. vbi autem ff. de rei vendit.* vnde sicut res, non defertur fisco, sic nec fructus durante vita criminosi Mantica, *tit. 30. num. 13.* Gabriel, *consil. 73. num. 11.* Sanchez, *lib. 2. Decalog. cap. 19. num. 23. & cap. 18. num. 15.* Fragoso, *suprà num. 8.*

SECTIO XX.

Vtrum quando finitur emphyteusis ob finitas voces illius, possit dominus mutare inuestituram, eiusque qualitates in priori inuestitura oppositas?

SVMMARIVM.

1106 *Quando finitur emphyteusis inuestitura prima non potest à domino mutari.*

1107 *Quid si talis mutatio fiat de consensu earum de quorum præiudicio agitur.*

1106 Dico 1. quando finitur emphyteusis, inuestitura prima non potest à domino mutari, vt sit emphyteusis cõcessa pro masculis duntaxat, nõ potest posterius concedi ad masculos, & fœminas; sed pro masculis, his vero deficientibus, pro fœminis. Ratio est, quia mutaretur pactio in aliorum detrimentum, quibus iam ius quæsitum est; vnde dominus non potest declinare, nec ad dexteram, nec ad sinistram à forma primarum concessionum. Ita Mantica, *tom. 2. c. 22. tit. 18. n. 32.* & cum multis Fragoso, *p. 3. lib. 6. d. 9. §. 14. n. 1.* vnde si quid dubij eueniat in hac innouatione, verba contractus emphyteutici accipienda sunt secundum naturam prioris inuestituræ, *c. 1. de successionib. feud.* Ita Mantica, Castro, Alex. Baldo, & alij, quos refert, & sequitur Fragoso, *suprà num. 7.*

Excipe nisi talis mutatio fiat de consensu eorum, 1107
de quorum præiudicio agitur: nã tunc potest mutari prior inuestitura. Ita cum Bertrand. Tiraq. & aliis Fragoso, *sup. n. 6.* contra multos, quos ibi refert. Et ratio est, quia de se ipsis, & nõ de aliis, possunt conqueri, quod nouam formam induxerint. Aduerte tamen, hoc solum esse verum pro his, qui præstiterunt consensum; pro posteris vero, qui non possunt exhibere consensum aliter dicendum est, cum nullum possit eis fieri præiudicium. Vnde posteri possunt reuocare emphyteusim ad formam primæ inuestituræ. Ita cum aliis Fragoso, *suprà num. 6.*

SECTIO XXI.

Vtrum in emphyteusi, tam sæculari, quam Ecclesiastica possint succedere filij naturales, aut spurij?

SVMMARIVM.

1108 *Iure Lusitano succedunt in emphyteusi ab intestato filij naturales, deficientibus legitimis.*

1109 *Quid si emphyteusis sit Ecclesiastica?*

1110 *An emphyteusis Ecclesiastica possit à principio dari spurio?*

1111 *Quoddam corollarium ponitur.*

1112 *Si emphyteusis Ecclesiastica de pacto & prouidentia concedatur marito, & vxori, & filie vtriusque, non potest venire ad filios naturales, & spurios vtriusque.*

Dico primò: de iure Lusitano, in emphyteusi 1108
succedunt ab intestato filij naturales, deficientibus legitimis. Vnde si emphyteusis sit concessa pro se, & filiis suis, ex testamento possunt succedere filij naturales in emphyteusi priuata sæculari; vt cum communi sententia tenet Felinus, *in c. in præsentia num. 25. de probat.* & patet, *ex ord. lib. 4. tit. 36.* Non tamen in emphyteusi Ecclesiastica, nisi filius naturalis sit legitimatus à Romano Pontifice, ita cum communi sententia Fragoso, *p. 3. lib. 6. d. 9. §. 16.* 1109
n. 4. Excipe nisi emphyteusis Ecclesiastica sit cum clausula libera ad nominandum, quem voluerit: nam tunc potest etiam naturalem nominare. Ita Valascus, *consil. 134. lib. 1. d. 2. §. 6. n. 173.* Fragoso, *sup. n. 3.* Idem dicendum est, quando à principio fuit concessa filio naturali. Ita cum Ripa, & aliis Fragoso, *sup. num. 5.*

An autem emphyteusis Ecclesiastica possit à prin- 1110
cipio concedi spurio? Respondeo affirmatiue. Ita habetur, *in c. 2. §. personam,* & tenet cum Iason, Afflicto, Gamma, Riccio, Valasco, Fragoso, *sup. n. 6.* Non possunt tamẽ deinde vocari spurij, vel naturales, etiã si à principio fuerint vocati. Ita cum Iason, Decio, & aliis, Fragoso, *suprà n. 7.* contra Baldum, *in c. quæ in Ecclesiar. de const.* Excipe nisi constet Ecclesiam concedentem noluisse à concessione emphyteutica arcere illegitimos: nam tunc est neganda naturalibus, & spuriis, Caldas, *de nominatione q. 20. n. 8.* Fragoso, *sup. n. 8.* Hinc fit posse filios naturales petere emphyteusim Ecclesiasticã pro filiis concessam, si concedẽs non ignorabat illos extare, eosq; non concludit Cal-
das, *citata quæst. 20. n. 13.* non tamen emphyteusis 1111
Ecclesiastica concessa pro filiis extendenda est ad filios naturales nascituros, sed solum ad iam natos, qui

qui non latebant concedentem. Fragoso *sup. n.9.* & alij ab eo citati.

1112 Sed quid si emphyteusis Ecclesiastica de pacto, & prouidentia concedatur marito, & vxori, & filio vtriusque? Respondeo non posse venire ad filios naturales, & spurios, quia nomine filiorum, non veniunt naturales, sed legitimi, qui veri filij sunt *l. filium definimus ff. de his qui sunt sui*; Ita Angel, Baldus, & alij, quos refert, & sequitur Fragoso *suprà n.10.* Non enim est mens Ecclesiæ, vt ad emphyteusim naturales filij admittantur.

SECTIO XXII.

Vtrùm Emphyteusis concessa pro se, & pro vxore sua Maria, & pro filio vtriusque, possit concedi filiis vxoris secundæ, & tertiæ?

SVMMARIVM.

1113 *Quando emphyteusis fuit concessa pro Petro, & Maria vxore eius, & filiis vtriusque, censetur concessa pro filiis prioris matrimonij, & non secundi, vel tertij.*

1114 *Idem dicendum est si concessa fuit Petro, & vxori, & filiis suis.*

1115 *Quid si emphyteusis sit concessa pro Petro, & Maria vxore, & eorum filiis?*

1113 Dico primò: Quando emphyteusis fuit concessa pro Petro, & Maria eius vxore, & filiis vtriusque, non sunt vocandi ad illam, nisi filij dumtaxat prioris matrimonij. Ratio, est quia illud verbum, *filiis vtriusque*, sumitur copulatiuè, & non disiunctiue; ergo tantum comprehendit filios prioris matrimonij, & non secundi, vel tertij. Ita Iason. *in l. certi. condit. §. si nummos ff. si certum petat. n.18.* Speculator, & alij, quos refert, & sequitur Fragoso *p.3. lib.6. d.9. §.18. num. 1. & 15.* quidquid alij dicant.

1114 Et idem dicendum est, si concedatur Petro, & vxori, & filiis suis; nam tunc solum comprehendit filios illius matrimonij, quia copulatiue fit concessio, dictioque, *suis*, tempus præsens, non vero futurum respecit *l. ita ff. de aur. & argent. legat.* Ita

1115 cum Afflicto, Peralta, Fragoso, *sup. n.17.* Secus dicendum est, si emphyteusis sit accepta pro Petro, & Maria vxore, & eorum filiis, nam tunc illa clausula sumitur discretiue, & concedit etiam filios posterioris matrimonij, cum omnes sint filij acquirentis. Ita cum Baldo, Soncin. Boër. Fragoso, *sup. n.16.*

SECTIO XXIII.

Vtrùm Pater nominans ad emphyteusim, tam liberæ nominationis, quam de pacto & prouidentia possit grauare nominatum, siue in testamento siue extra?

SVMMARIVM.

1116 *Si emphyteusis fuerit liberæ nominationis potest nominans grauare nominatum, vt det centum aureos v. g. pro maritanda tali fœmina?*

1117 *Quid si emphyteusis sit de pacto & prouidentia, quæ accipitur pro se, & filiis, vel pro se, & descendentibus?*

1118 *Quid si pater in vita nominet emphyteusim, & statim se priuet vsufructu illius?*

Dico primò: Si emphyteusis fuerit liberæ nominationis, potest nominans ad emphyteusim grauare nominatum, v. g. det centum aureos, vel quid simile pro maritanda tali fœmina. Ratio est, quia in voluntate patris est nominare, quem voluerit; ergo nominando hunc potius, quam alium, censetur donare, & honorare nominatum; sed quando nominatus honoratur, & accipit aliquid commodi à nominante, potest grauari per *l. ab eo. C. de fideicommiss. & l. vnum ex famil. §. sed si fundum ff. de legat. 2.* ergo potest donatarium grauare. Tum quia id nullibi est prohibitum. Ita cum Baldo, Alexandro, Iason, Fragoso, *p.3. lib.6. d.9. §.25. n.5.* Molin. *tom.1. de iustitia d.177. n.11. & 12.* Caldas Pereira, *de renouat. quæst.16. n.56. & 57.* 1116

Dico secundò: Quando emphyteusis est de pacto, & prouidentia, quæ accipitur pro se, & filiis, vel pro se, & descendentibus, non potest nominatus grauari, quando pater hunc potius filium eligit, quam illum, nisi ille consentiat, nam tunc illi consentienti non fit grauamen. Ratio est quia non est in patris potestate omnes filios excludere, sicut potest in emphyteusi liberæ nominationis, & in suo tertio, sed tenetur ex præcepto, & concessione domini directi nominare, & ex lege statuente, vt habetur *in ordinat. lib.4. tit.36. & tit.37.* Tum quia in hoc casu pater nihil de suo præstat, sed est merus minister, dum nominat; ergo non potest grauare nominatum, tam in pura, quam in conditionali nominatione, per *l. Seius & Augerius 27. ff. ad l. Falcid.* vbi, sub conditione fieri non possunt, quæ sub conditione fieri prohibentur. Ita cum Decio, Romano, & aliis, Fragoso *suprà num.8.* contra Caldas Pereir. Excipe nisi pater in vita nominet emphyteusim, & statim se priuet vsufructu illius, nam tunc poterit grauare nominatum, modo commoditas, & fructus correspondeant grauamini, nam tunc dat aliquid de suo, nam cum in vita sua posset fructus comedere, à se dimittit filio. Ita cum Peralta, Fragoso, *sup. n.8.* 1117 1118

SECTIO XXIV.

De Renouatione emphyteusis?

SVMMARIVM.

1119 *Dominus directus finitis personis, quibus emphyteusis concessa fuit, tenetur eandem renouare heredibus aut descendentibus accipientis.*

1120 *Hoc ius renouandi est hæreditarium, & transit ad quoscunque hæredes, & si in concessione detur clausula, quod finitis generationibus libere reddat ad dominum.*

1121 *Petens renouationem debet esse de linea, & agnatione vltimi possessoris.*

1122 *In petenda renouatione hæres defuncti emphyteutæ, licet sit extraneus debet præferri cognatis defuncti, quando emphyteusis est de libera nominatione.*

1123 *Ex pluribus existentibus in eodem gradu potest dominus eligere, quem maluerit.*

1124 *Hæc renouatio petenda est intra annum.*

1125 *Si intra annum non petatur, descendentes excluduntur à iure renouationis.*

1126 *Ponuntur aliqua exceptiones.*

1127 *Vt quis petat renouationem, non requiritur vt ostendat melioramenta à prædecessoribus, sed*

satis est quod emphyteusis deteriorata non sit.

1128 *In renouatione emphyteusis, siue Ecclesiastica, siue secularis, augenda est pensio, & quomodo id faciendum sit?*

1119 DIco primò: Dominus directus finitis personis, quibus emphyteusis concessa fuit, tenetur eandem renouare hæredibus, ac descendentibus accipientis. Ita Cabedo 1. *p. decisionum decis.* 203. vbi tradit sic fuisse iudicatum. Rebell. *p.* 2. *lib.* 13. *q.* 19. Molin. *tom.* 2. *d.* 484. Valasco *consult.* 101. *&* 157. Gama *decis.* 41. Caldas Pereira *de renouatione quæst.* 8. *num.* 2. Barbosa *de clausulis clausule* 187. *num.* 1. Excipe in emphyteusi Ecclesiastica, si perueniat necessitas inopinata domini, quo casu debeant solui melioramenta. Cabed. *sup. n.* 7. Gama *decisione* 41. *n.* 1. Hæc autem necessitas tanta debet esse; vt nulla ratione vitari possit, vt si domino egeat fundo propriis ædibus contiguo, ad ampliandum ædificium, vel ad hortum, vel cœptum extruendum. Ita Fragoso *p.* 3. *lib.* 7. *d.* 14. §. 11. *n.* 8.

1120 Dico secundò: Hoc ius renouandi est hæreditarium, & transit ad quoscunque hæredes, quamuis in concessione adsit clausula, quod finitis generationibus libere reddat ad dominum, seu Ecclesiam. Valascus *cons.* 123. *n.* 13. Gabriel Pereira *decis.* 31. *n.* 4. Ratio est, quia tales clausulæ sunt contra bonos mores appositæ, ideo tanquam conuictui publico contrariæ, ac perniciosæ reiiciendæ.

1121 Dico tertiò: Petens renouationem, necesse est vt sit de linea, & agnatione, seu cognatione vltimi possessoris, nec requiritur vt sit agnatus primi acquirentis; sed satis est, quod lineam agnationis ingrediatur, vnde sequenda est linea semel ingressa, & durante illa, non est recedendum ab ea Mol. *de primogeniis lib.* 3. *c.* 4. *n.* 14. Et quandiu durat, qui ex linea vltimi possessoris procedunt, cæteris præferuntur; neque sit discrimen inter cognatos, & agnatos in materia renouationis, modo sint proximiores; vt cum Decio, Paris. Valasco, *cons.* 101. *n.* 1. Fragoso *p.* 3. *lib.* 7. *d.* 14. §. 1. *num.* 3. An autem vltima persona possit prælegare ius nominandi? Respondeo affirmatiue, ita Valascus *consil.* 157. *n.* 11. Gabriel Pereira *decis.* 31. *n.* 4. Fragoso *sup. num.* 4.

1122 Dico quartò: In petenda renouatione, hæres defuncti emphyteutæ, quamuis sit extraneus, debet præferri cognatis defuncti, quando emphyteusis est de libera nominatione; nam in hoc casu satis est, quod sit hæres, quamuis non sit descendens. Ita Valascus *consult.* 157. Gama *decis.* 326. *n.* 30. Fragoso *suprà n.* 6. Secus dicendum est, quando emphyteusis est concessa pro se, & filiis, & descendentibus, vel in tertiam generationem; nam tunc finitis tribus vitis, petens renouationem debet esse de illa generatione, aut saltem de cognatione, etiam si non sit hæres vltimi possessoris. Gama *sup. n.* 7. Valasco *consult.* 101. *n.* 1. *&* 2. *& consult.* 111. *n.* 12. *lib.* 1. Excipe nisi sit emphyteusis hæreditaria, nam tunc necesse est, vt probet quod sit hæres, & non sufficit, quod sit descendens, vel agnatus, seu cognatus; nam tunc ius renouandi est hæreditarium & sequitur hæredem; tunc autem emphyteusis censetur hæreditaria, quando fit concessio cum mentione hæredis, vt supra diximus, secus si facta sit pro descendentibus, vel agnatis, absque mentione hæredum. Ita cum Grasso, Caldas, Fragoso *sup. num.* 7.

1123 Dico quintò: Ex pluribus existentibus in eodem gradu, ad quos renouationis ius spectat, potest dominus directus eligere, quem maluerit. Ita Caldas *de renouatione q.* 17. *n.* 16. & cum Gomez, Palati. & aliis Fragoso *sup. n.* 10. Vnde dominus directus, cuicunq; filiorum, vel filiarum vltimæ vitæ, potest in hoc, cui ipse voluerit gratificare, eligendo potius hunc, & hac, quam illam, & illum, nec maior natu potest impedire. Et ratio est, quia si pater potest nominare vnum ex illis, quem voluerit, cur non poterit proprietarius, finita tertia vita. Ita Valascus *de iure emphyteutico quæst.* 41. *n.* 4. Caldas *de renouatione quæst.* 18. *num.* 23. Fragoso *sup. num.* 10.

Dico sextò: Hæc renouatio petenda est infra an- 1124
num, *tex. in c.* 1. §. *Titius filios*, si de feudo defuncti. Ita cum communi sententia Fragoso *p.* 3. *lib.* 7. *d.* 14. §. 2. *n.* 1. Iste autem annus incipit ab eo die, quo emphyteuta possessionem obtinuit, & sciuit, vel debuit scire, rem esse emphyteuticam. Quod si intra annum
non postuletur, descendentes excluduntur à iure re- 1125
nouationis, quia qui durante anno præfixo non petit, videtur renuntiasse. Caldas *de renouatione q.* 5. *n.* 11. Vnde elapso anno, poterit nominatio fieri cui voluerit dominus directus.

Excipe primo, nisi non petens intra annum re- 1126
nouationem purget moram intra modicum tempus iudicis arbitrio, vt notat Clarus §. *feudum q.* 49. *n.* 9. & cum aliis Fragoso, *sup. num.* 3. Excipe 2. nisi detur causa non petendi, puta si pestis grassetur, vel ob absentiam, vel si carcere, vel morbo detineatur petens; Caldas Pereira *de renouatione q.* 5. *n.* 25. Excipe 3. Si petens sit minor quatuordecim annorum *cap. Imperialem* §. *præterea de probat. feud. alieni.* Nocebit tamen si minor sit maior quatuordecim annorum, quamuis possit remedio restitutionis in integrum iuuari. Ita cum Gama, & aliis, Fragoso *sup.* §. 2. Excipe 4. Si petens ignoret rem esse emphyteuticam, vel quando emphyteuta non est in possessione emphyteusis, absque sua culpa; secus si sit culpa sua, nam tunc videtur non possidere ex dolo. Ita cum multis Fragoso, *sup. n.* 6. Excipe 5. Quando dominus à quo petenda est renouatio non apparet, debet tamen in hoc casu fieri denuntiatio ad domum non apparentis. Ita cum Rebuffo, Tiraq. & aliis, Fragoso *sup. n.* 6.

Excipe sextò: Si in concessione fiat pactum cum domino de renouatio. Nam tunc non remouebitur à iure petendi renouationem intra triginta annos; cum illi competat actio ex condito, ex *l. oriens ex contract. emphy.* Quæ actio cum sit personalis, durat spatio triginta annorum; vt patet *ex l. ne cui. Cod. de locato.* Secus si pactum sit expressum, quod emphyteuta finita emphyteusi intra certum tempus renouationem petat, nam tunc elapso tempore præfixo, poterit dominus emphyteusim alteri concedere, nam eo ipso non petens cadit à iure suo ex vi pacti expressi. Fragoso *sup. n.* 4. Excipe 7. Si post lapsum annum dominus directus recipiat ab emphyteuta solitam pensionem, nam tunc censetur renuntiasse iuri expetendi emphyteutam; sed hoc procedit si dominus scienter recipiat; ita cum Iason, Claro, & aliis, Fragoso *sup. n.* 6. An autem renouatio emphyteusis censeatur inducta ex tacito domini consensu, & perseuerantia in emphyteusi, cum solutione pensionis? Respondeo negatiue de iure Lusitano, siue emphyteusis sit Ecclesiastica, siue sæcularis, quia scriptura in concessione illius requiritur pro substantia actus. Ita Fragoso *p.* 3. *lib.* 7. *d.* 14. §. 2. *n.* 12.

Dico septimò: Vt quis petat emphyteusis renoua- 1127
tionem, non requiritur vt ostendat melioramenta facta à prædecessoribus, sed satis est quod emphyteusis deteriorata non sit. Ita Caldas Pereira, *de renouatione quæst.* 8. *num.* 19. Gabriel Pereira *decis.* 128. & cum aliis Fragoso *p.* 3. *lib.* 7. *d.* 14. §. 3. *n.* 3. Si detur tamen deterioratio in re concessa in emphyteusim, potest propter illam priuari, sicut priuatur ob canonem non solutum. Vt patet ex

ex Authent. qui rem c. de sacros. Eccles. & tenet cum Baldo, Decio, Fragoso sup. num. 5.

1128 Dico octauò: In renouatione emphyteusis, siue Ecclesiasticæ, siue sæcularis, augenda est pensio iuxta arbitrium duorum æstimatorum, qui ad hanc rem eliguntur, quorum alter partes Ecclesiæ, seu proprietarij agat, alter vero emphyteutæ; illis vero deficientibus, præstito prius iuramento, tertius de consensu partium accedat, & decidat, quanta sit pensio augenda, seu minuenda secundum Deum & suam conscientiam. Ita seruatur in praxi Fragoso *p. 3. lib. 7. d. 14. §. 4. n. 2.* Quando tamen fit renouatio, & nulla assignatur pensio certa, intelligitur facta cum eadem pensione, & cum eisdem qualitatibus, ac in priori concessione. Ita cum Valasco, Fragoso, *sup. n. 4.* Quod si contingat fieri augmentum in re emphyteutica, non propterea emphyteuta maiorem pensionem soluet, imo potius omne augmentum pertinebit ad emphyteutam, nulla ob id pensione adita. Ita cum Claro, & aliis Fragoso, *sup. num. 5.*

SECTIO XXV.

Vtrùm res Ecclesiæ, quæ non solent emphyteuticari, & traduntur in emphyteusim de consensu summi Pontificis, possint iterum beneficio renouationis concedi?

SVMMARIVM.

1129 *Res Ecclesiæ non possunt, nisi iusta causa, & cum certa solemnitate emphyteuticari.*

1130 *An extrauagans ambitiosa sit in Lusitania recepta.*

1131 *Dato quod sit recepta, de quibus rebus sit intelligenda?*

1132 *Si res fuit à principio seruata forma iuris emphyteuticata, potest iterum concedi beneficio renouationis in emphyteusim.*

1133 *An hæc conclusio procedat in pascalibus Ecclesiæ?*

1134 *Si agricola probet se possedisse emphyteusim cũ titulo vero ab ordinario concesso per spatium quadraginta annorum, & amplius pascalia, præiudicatus est, quoad dominium vtile Ecclesiæ.*

1129 SVppono res Ecclesiasticas non posse, sine iusta causa & licentia Papali emphyteuticari, vt patet ex extrauaganti Ambitiosa de rebus Eccles. non alien. qua sancitum est, bona Ecclesiæ alienari non posse, vltra triennium. Quæ bulla multi volunt fuisse vsu receptam in hoc Regno Lusitaniæ, vt

1130 tradit Fragoso *p. 3. lib. 7. d. 14. §. 6. num. 8.* & nos latius diximus in *nostro Directorio Regularium p. 1. tract. 2. d. 1. n. 151.* licet multi existiment nullibi esse vsu receptam, saltem quoad pœnas, de quo vide me ipsum *loc. cit. sup. n. 150.* & Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 23.*

1131 *dub. 10. n. 4.* Dato tamen, quod sit vsu recepta, non intelligitur de rebus exiguis, vt sunt vinulæ, seu terrulæ, quæ non excedunt valorem centum aureorum, vt latius dixi cum multis *loc. cit. n. 180* Nec intelligitur de re sterili, vt cum multis probat Fragoso *p. 3. lib. 7. d. 14. §. 6. n. 5.* Imo addo, quod si res sterilis data in emphyteusim absque solemnitate fiat fructifera, non est necessarium quod fiant solemnitates iure requisitæ, vt iterum emphyteutisetur; sed sufficit solemnitas ordinaria; non enim dicitur alienare, qui semel alienatum iterum concedit, dum contractum renouat; vt cum Mol. & aliis late probat Fragoso *sup. n. 6.* An autem idem dicendum sit, quando alienatio, vel emphyteusis fit in euidentem vtilitatem Ecclesiæ: Respondeo negatiue; siquidem solemnitas hæc à iure requiritur pro forma actus ad illius valorem. Ita cum multis Fragoso *sup. n. 13.* quidquid alij dicant cum Phebo, *decis. 82. n. 35.* His suppositis,

Dico primò: Si res quæ non solet emphyteuticari, à principio fuit licite, & solemniter emphyteuticata, consulto videlicet Papa, & ceteris requisitis, vbi bulla Ambitiosa recepta est, vel seruata forma iuris in cap. nonnulli de rebus Ecclesiæ alienandis, vel non: & in Trid. *sess. 25. c. 11.* potest iterum concedi beneficio renouationis in emphyteusim. 1132 Ratio est, quia vt concedatur beneficium renouationis sufficit, etiam iuxta prædictam extrauagantem Ambitiosæ, quod res sit solita emphyteuticari; sed vt res dicatur solita emphyteuticari, nihil amplius requiritur, vt patet ex *c. 2. de feud.* ergo. Ita cum Couar. Claro, Palaus *tom. 2. tract. 12. p. 15. §. 14. n. 2.* Trullenc. *lib. 7. c. 23. §. 10. n. 5.* Et idem dicendum est, si præcesserunt duæ illegitimæ concessiones cum bona fide, cócurrente spatio quadraginta annorũ. Phebus *decis. 6. n. 10.* & cum aliis, Fragoso *sup. n. 11.* Imo aliqui affirmant, sufficere vnicum actum emphyteuticationis infra prædictum tempus quadraginta annorum, vt decisum fuit teste Gama *decis. 342. n. 4.* Menoch. *de præsumpt. q. 6. n. 29.* Quod verum est, & si non constet per scripturam præcessisse debitam licentiam alienandi, nam solemnitas extrinseca præsumitur præcessisse, etiamsi in primo contractu non inueniatur, ex diuturnitate temporis triginta, aut quadraginta annorum. Ita Alexander *consi. 79. col. 1.* Ancharran. *consil. 135.* Mantic. *de tacitis, & ambiguis conuent. tom. 2. lib. 22. tit. 7. n. 23.* Fragoso *sup. n. 12.*

An autem hæc doctrina procedat in pascalibus, 1133 seu sedeminis, vel mansibus Ecclesiæ maius est dubium, nam hæc pascalia, cum sint necessaria ad residentiam pastorum Ecclesiæ, & sint bona dotalia Ecclesiæ, non possunt alienari inconsulto Papa, vt cum multis probat Gabriel Pereira, *decis. 22. n. 8.* Quod verum est, si loquamur de pascalibus Ecclesiæ matricis, non vero de vnitis, seu annexis, vt notat Phebus 1. *p. decis. 82.* Gabriel Pereira *decis. 22. n. 9.* Fragoso *sup. n. 9.*

Verum his non obstantibus Dico. Quod si agricola probet se possedisse in emphyteusim cum titulo 1134 vero ab ordinario concesso per spatium quadraginta annorum, & amplius prædicta pascalia, præiudicatum fuisse, quo ad dominium vtile Ecclesiæ. Ratio est quia hæc præscriptio cum titulo, & bona fide æquiparatur immemoriali sine titulo, *cap. cum persona §. quod si talis de priuil. in 6. cap. 1. de prescript. eodem lib.* Couar. *in regul. possessor. 2. q. §. 2. n. 8.* Mol. *de primogeniis c. 6. n. 56.* Fragoso *sup. n. 11.* Quod verũ esset, si res à principio data fuerit illicite, & sine debita forma, si possideatur bona fide, & cũ titulo spatio quadraginta annorum; Ita Phebus *decis. 6. n. 10. & decis. 82. n. 34.* Gama *decis. 342. n. 4.* Menoch. *de præsumptionibus q. 6. n. 29.* Quod verum est, & si ex scriptura non cõstet præcessisse licentiam summi Pontificis, nec alias solemnitates; nam poterant alia scriptura acquiri, etiam si in primo contractu illa expresse non reperiantur. Ita Alexand. *consil. 79.* Præsumitur enim licentiæ Papæ ex temporis diuturnitate, de qua non apparet. Decius *consil. 341. num. 13.* & cum Mantica, Alexandro, & aliis, Fragoso *sup. n. 12.* Quod multo melius dicendum est, si præscriptio sit immemorialis, quæ habet vim tituli *l. ex hoc iure §. ductus aquæ cap. de prescript. in 6. cap. super quibusdam §. præterea de verbor. signif.* & tenet cum communi sententia, Fragoso, *sup. n. 12.*

SECTIO XXVI.

Quæ causæ excusent dominum directum à renouatione facienda.

SVMMARIVM.

1135 *Prima causa est, si emphyteuta incidat in incommissum, & post declaratam voluntatem domini sententia est secuta.*

1136 *Secundo excusatur dominus ab onere renouandi Petro, si ipse erat præsens, & passus est inuestiri de pertinente ad Franciscum.*

1137 *Tertio excusatur si emphyteuta incurrit aliquod crimen per quod caducitas incurratur.*

1135 Dico primò: Prima causa excusans dominum à renouatione est, si emphyteuta incidat in commissum, & post declaratam voluntatem domini sententia est secuta. Corneus *consil.* 219. & alij communiter. Redit autem emphyteusis ad dominum directum sine vllo onere pignoris, vel hypothecæ, vel seruitutis realis, vel personalis, & absque vlla obligatione renouandi, cum omni incremento acquisito, & cum fructibus pendentibus, & maturis, etiam iam conditis in horreo, à die factæ declarationis à domino. Ita Bursat. *consil.* 26. *n.* 8. Benintend. *decis.* 37. & cum aliis Fragoso *p.* 3. *lib.* 7. *d.* 14. §. 7.

1136 Dico secundo: Excusatur secundo dominus ab onere renouandi Petro v.g. si ipse erat præsens, & passus est inuestiri de re pertinente ad Franciscum. Ita textus *in cap.* 1. §. *præterea quibus modis feud. amit.* nam consentiens ius suum, etsi patiatur alium inuestiri, dicitur vtile dominium transferre. Sed hoc procedit, quando emphyteuta concessit expressè, secus si tantum tacuit, nam taciturnitas cum scientia, & præsentia illi non nocet *l. si quis* §. *non videtur ff. quibus modis pign. vel hypoth. soluit.* Ita cum Tiraquello, Isernia, Curtio, Alcurat, & aliis Fragoso, *sup. num.* 6. & 8. contra Parisium, Ruyn, Glossam, Alexandrum, & alios.

1137 Dico tertiò: Excusatur tertiò Dominus à iure renouandi, si emphyteuta committat aliquod delictum, per quod caducitas incurritur, nempe si emphyteuta volens vendere emphyteusim mentitur in pretio, dum interpellat dominum, vt vel emat, vel consentiat, & maius pretium affirmat; quoniam sic mentitus priuatur iure suo. Ita cum Saliceto, Iason, Grado, Rodoan, Baldo, & aliis Fragoso, *sup. num.* 9. Et idem dicendum est, si dicat se emisse emphyteusim minori pretio, vt minus laudemium persoluat domino in obtinenda inuestitura. Gozadin *consil.* 46. *num.* 7. Eodem modo non tenetur dominus renouare, quando emphyteuta fecit renuntiationem realem de re emphyteutica, quia propter illam renuntiationem iure renouandi priuatur *cap.* 1. *de eo qui finem fecit. agnat. de feudo paterno* §. *finitur versu item finitur instit. de vsufructu*; de quibus vide Fragosum, *sup. num.* 10. Tandem excusatur Dominus à iure renouandi, si emphyteuta irrequisito domino alienet emphyteusim, de quibus, & aliis vide late Fragosum *sup. num.* 14. In quibus autem casibus cognoscatur inuestituram esse nouam, aut renouationem antiquæ emphyteusis, vide Fragosum *p.* 3. *lib.* 7. *d.* 14. §. 9. vbi etiam inuenies §. 10. *an institutus in re certa possit petere renouationem?*

SECTIO XXVII.

Vtrum Dominus directus pro beneficio renouationis possit accipere pecuniam?

SVMMARIVM.

1138 *Dominus directus priuatus laicus potest aliquid accipere pro renouatione emphyteusis concedenda.*

1139 *Id quod datur pro ingressu non debet excedere limites iustitiæ.*

1140 *Ecclesiastici non possunt aliquid accipere pro ingressu in concessione vel renouatione emphyteusis.*

Dico primò: Dominus directus priuatus laicus potest aliquid accipere pro renouatione emphyteusis concedenda. Non est tamen id de substantia contractus dare aliquid necessario pro ingressu, quando dominus concedit rem in emphyteusim, vel eam renouat, vltra pensionem impositam. Ita Bart. *l.* 1. *Cod. de iure emphyt.* Bernar. *in cap. potuit,* & ibi Glossa, *de locat.* Hostiensis *in summa de locato num.* 11. accedit lex Lusitana *lib.* 4. *Ordinationis tit.* 41. vbi id prohibet certis quibusdam personis dumtaxat; ergo aliis dominis directis, qui non excipiuntur concessum est, vt possint ita conuenire si voluerint. Ita etiam cum Afflicto, Caldas, Fragoso, 3. *p. lib.* 7. *d.* 14. §. 14. *num.* 15. Id tamen quod datur pro ingressu, non debet excedere limites iustitiæ. Tunc autem excederet, si pro ingressu solueretur dimidium pretium ipsius rei emphyteuticæ, cum sit re vera venditio. Afflictus *decis.* 72. *num.* 9. Potest tamen res, quæ valet centum concedi in emphyteusim cum ingressu de quadraginta, dummodo diminuatur pensio, ita vt contrahentes intra limites iustitiæ contineantur de quibus vide Valascum *de iure emphyteutico quæst.* 10. *num.* 6. Fragosum *sup. num.* 3. 1138 1139

Dico secundò: Ecclesiastici non possunt aliquid recipere pro ingressu in concessione, vel renouatione emphyteusis. Ita habetur *in constitutionibus Bracharensibus tit.* 19. *const.* 3. *Vlisiponensibus tit.* 18. *const.* 5. Sub pœna soluendi in duplum, quidquid fuerit pro ingressu acceptum. Possuntque huiusmodi concessiones rescindi, vt tradit Valascus *suprà quæst.* 10. *num.* 5. Quasi factæ sint in præiudicium successorum, siquidem propter acceptam pecuniam in ingressu diminuunt annuam pensionem. Imo si constet factas esse in præiudicium successorum, sunt nullæ vt habetur in Trid. *sess.* 25. *cap.* 11. *de reformatione.* Et idem dicendum est de concessione, vel renouatione Emphyteusis de bonis Regiæ Coronæ, si aliquid pro ingressu accipiatur, vt patet ex *Ordinatione lib.* 4. *tit.* 41. propter eandem rationem. Valasco *suprà quæst.* 10. *num.* 4. Caldas *de renouatione quæst.* 20. *num.* 3. Fragoso *suprà num.* 6. 1140

DISPVTA

DISPVTATIO XXII.

De Feudo.

SECTIO I.

Quid sit feudum?

SVMMARIVM.

1141 *Ponitur feudi definitio.*
1142 *Ponuntur feudi diuisiones.*
1143 *Quid sit feudum sæculare, quod Ecclesiasticum?*
1144 *Quid sit feudum reale, quid personale, quid ligium?*
1145 *Quid sit feudum Francum, & non francum?*
1146 *Quid sit feudum transitorium, & non transitorium?*
1147 *Quid sit feudum de pacto & prouidentia, & hæreditarium?*
1148 *Quid sit feudum antiquum, & nouum?*
1149 *Quid sit feudum purum, & conditionatum?*
1150 *Quid sit feudum paternum, & maternum?*
1151 *Quid sit feudum guardiæ, & castaldiæ?*
1152 *Quid sit feudum de camera, & cauena?*
1153 *Quid sit feudum curtæ, & extra curtam?*

1141 Dico primò: Feudum est concessio rei immobilis pro homagio, id est pro obsequio personali, quale est, associare Principem ad bellum, conuenire ad publica comitia. Qui feudum concedit, dicitur dominus, qui recipit dicitur vassallus, seu fundatarius. Dicitur autem Feudum à fide, vt bene aduertit Fragoso *p.3 lib.8.d.16 §.3.num.1.* Fuerunt autem introducta feuda, vt principes abundarent delectu, ac militibus, qui prælio simul cum dominis adessent; & eos ab hostibus defenderent; ex quo deducitur feuda ex militia principium duxisse, vt notat Cassaneus *in Catalogo gloriæ mundi consil.6. num.* 10.

1142 Dico secundo: Feudum diuiditur in sæculare, & ecclesiasticum; in regale, & non regale; in nobile, & ignobile; in reale,& personale; in ligium, & non ligium; in masculinum,& fœmininum; in diuisibile, & indiuisibile; in perpetuum, & ad tempus; in francum, & non francum; in transitorium ad omnes hæredes,& non transitorium; in feudum de pacto, & prouidentia, & in feudum hæreditarium; in antiquum, & nouum; in simplex, & conditionatum; in paternum, & maternum; in feudum guardiæ, & Castaldiæ; in feudum de camara, & cauena; in feudum curtæ, & extra curtam, & soldatæ.

1143 Dico tertiò: Feudum sæculare est, quod ecclesiasticum non est, & à sæcularibus conceditur. Ecclesiasticum est, quod datur, aut accipitur ab Ecclesia, vel clerico, vel quod recognoscitur ab Ecclesia, & clerico *§. finali de capit. corradi. lib. 2. feudorum.* Regale dicitur, quod habet dignitatem Regis, Ducis, Marchionis, vel comitis annexam, ab Imperatore, vel à Rege, vel ab alio Principe non recognoscente superiorem. Non regale est, quando res priuata, vt pagus, seu castrum, vel aliæ simplices priuatæ res in feudum tribuuntur. Nobile est, quando à Papa, vel ab Imperatore, vel Rege confertur in Regnum, Ducatum, seu Marchionatum; ignobile est, quod conceditur ab inferioribus Papa, Imperatore, vel Rege, à quibus nulla dignitas obtineri potest.

1144 Reale est, quod ad descendentes recipientes regulariter transit. Personale finitur in persona. Ligium est, quod accipitur à principe non recognoscente superiorem, & in quo quis iurat se fidelem futurum suo principi, nullo excepto. Non ligium est, quo iurat se fidelem v. g. suo duci futurum, sed iis exceptis, quæ tendunt contra Regem, seu supremum principem, contra quos nullo modo se obligat Duci fidelitatem seruare. Masculinum est, vel quod non transit ad fœminas, vel quod à masculis fuit primo quæsitum, etsi transeat ad fœminas. Fœmininum est, quod ex pacto transit ad fœminas. Diuisibile dicitur omne feudum regulariter loquendo. Indiuisibile est feudum maiorum dignitatum v. g. Ducatus, Marchionatus, &c. Perpetuum est regulariter omne feudum eo modo datum. Temporale est quod post annum statim auferri potest, & quod pro mercede alicuius rei conceditur.

1145 Francum est, quod accipitur sine onere seruitiorum, nisi eorum, quæ continentur in forma fidelitatis. Non francum est in quo dominus in inuestitura retinet sibi aliquod seruitium. Transitorium, est regulariter omne feudum, quod transit ad omnes hæredes. Non transitorium, est quod defertur 1146 primogenito, vt est Regnum Lusitaniæ, Hispaniæ, Angliæ, Galliæ, & Siciliæ; Feudum de pacto, & 1147 prouidentia est illud, quod conceditur pro se, & filiis, nulla de hæredibus facta mentione. Feudum hæreditarium est, quod conceditur pro se, & hæ- 1148 redibus. Antiquum est, quod à maioribus vltra quartum gradum est acquisitum. Nouum est, quod habuit principium ab ea persona, quæ de nouo fuit instituta. Feudum purum est pro quo seruitium 1149 personale præstatur, secundum formam iuramenti fidelitatis. Conditionatum est quod habet seruitium determinatum reale, & dicitur feudum improprium, accedens ad naturam emphyteusis.

1150 Paternum, est quod competit tantum masculis descendentibus. Maternum est quod conuenit, primo masculis, deinde fœminis. Feudum guardiæ, datur pro constituendo castro, vel territorio; Guardium enim est vetus vox germanica, quod idem 1151 est ac custodia, Lusitanè, *guarda*. Feudum Castaldiæ datur pro gubernatione, & administratione rerum; nam castaldia est cura, & castaldus est perfectus, siue custos rerum. Feudum de camera, & 1152 de cauena, dicitur cum aliquid ex camara communitatis, vel fiscalis, aut principis confertur in feudum. Feudum curtæ, & extra curtam, est feudum soldatæ, quod est personalissimum, & non transit 1153 ad hæredes, dicitur autem feudum soldatæ, solutio pro seruitio, de quibus vide tute Fragosum *p. 3. lib.8.d.16.§.3.*

SECTIO II.

De conditionibus quas debet habere contractus vt sit feudalis?

SVMMARIVM.

1154 *Prima conditio est, vt feudum sponte datum sit.*
1155 *Secunda vt dominium directum remaneat apud dantem, vtile apud recipientem.*

1156 *Tertiò requiritur vt perpetuo transeat ad masculos.*
1157 *Quartò vt gratis concedatur.*
1158 *Quintò vt feudum constituatur in re immobili.*
1159 *Sextò vt vassallus quando incipit possidere feudum inuestiatur à domino directo, ipsique iuramentum fidelitatis prastet.*
1160 *Reges Lusitania nunquam fuere feudatarij Regum Castella.*
1161 *Sunt feudatarij Ecclesia, & Abbatis Clauariensis.*

1154 Dico primò: De iure communi, vt feudum vocetur propriè feudum, requiritur primo, vt sponte datum sit, non autem coacte. Secundo vt
1155 dominium directum remaneat apud dantem, vtile vero sit apud recipientem. Vnde omnes fructus à die possessionis pertinent ad feudatarium vsque ad mortem, vel illius à se abdicationem & in hoc con-
1156 uenit cum emphyteusi. Tertiò requiritur quod perpetuo transeat ad masculos liberos descendentes. Quartò vt gratis concedatur, hoc est sine pensione,
1157 & sine interuentu pecuniæ. Quintò, vt feudum constituatur in re immobili, vt agro, oppido, ciuitate, in quo etiam conuenit cum
1158 emphyteusi. Sextò vt Vasallus quando incipit possidere feudum inuestiatur à domino directo, ipsique iuramentum fidelitatis præstet, quæ con-
1159 ditio est essentialis feudo, quia sine inuestitura non datur feudum. Gozadin *cons.*8.*n.*8. Fragoso *p.*3. *lib.*8.*d.*17.§.7.*n.*7. per hoc enim dignoscitur feudum ab aliis contractibus, donationibus, & aliis concessionibus. Socin. Iunior *consil.*76. *n.*40. *vol.*1. Fragoso, *sup.num.*7. & alij.

1160 Et hinc colliges quam falsissime dicunt scriptores Hispaniæ, Lusitaniam datam fuisse ab Alphonso VI. Castellæ Rege, genero suo Comiti Henrico in feudum, cum Regina D. Theresia filia sua, cum aliquo onere, & homagio ipsi, & suis successoribus. Dicendum enim est, tale homagium non fuisse illi impositum; nec Lusitaniam fuisse datam in feudum; cum nec præcesserit inuestitura, nec iuramentum fidelitatis, nec dominium directum remanserit apud Castellæ regem, nec alia supradicta, quæ omnia necessaria erant ad feudum, sed fuisse solum donationem causa dotis, sine aliquo onere, vel obligatione. Ita cum Odoardo Nuñez Doliam in vita Comitis Henrici: Pater Antonius de Vasconcelos, *in vita eiusdem Comitis*, Fragoso *p.*3.*lib.*7.*d.*16.§.6.*n.*6. Verum quidem est, quod anno 1141. Idem Al-
1161 phonsus fecit Lusitaniam feudalem Abbati Clauariensi, vt testatur Bernard. de Brito *lib.*1.*Chronica Cisterciensis cap.* 5. Et Romanæ Ecclesiæ sub Alexandro III. *anno* 1179. qui Pontifex hunc Lusitaniæ Regnum sub sua, & sedis Apostolicæ protectione suscepit, vt patet ex bulla Alexandri III. quam refert Fragoso *p.*3.*lib.*8. *d.*16. §.6.*num.*7. Sed de his vide historicos huius Regni.

SECTIO III.

In quibus distinguatur feudum ab emphyteusi?

SVMMARIVM.

1162 *Feudum distinguitur ab emphyteusi primo, eo quod in feudo solum fidelitas, & obsequium personale debetur.*
1163 *Secundo quia infeudans cognoscit de causa inter eos, qui feudum possident, non tamen in emphyteusi.*
1164 *Tertio Feudatarius non potest alienare, nec oppignorare feudum, bene tamen emphyteuta.*
1165 *Quarto fœmina non succedit in feudo, nisi exprimatur, bene tamen in emphyteusi.*
1166 *Feudatarius potest à se abdicare feudum, non tamen emphyteuta.*

Dico primò: Feudum differt ab emphyteusi 1162
primo, quia in emphyteusi pensio realis debetur ab emphyteuta, in feudo vero puro non soluitur pensio realis, sed fidelitas, & obsequium debetur, seu seruitium personale; quod si etiam pensio addatur degenerat à feudo, & participat de emphy- 1163
teusi. Secundo differt, quia infeudans retinet ius cognoscendi de causa inter eos, qui feudum possident, vel prætendunt, quod ius domino directo non com- 1164
petit in emphyteusi, sicut nec locatori. Tertiò feudatarius non potest donare, alienare, vel transferre feudum in alium, nec pignorare, sicut potest emphyteuta.

Quartò: Fœmina non succedit in feudo, nisi ex- 1165
primatur, quia non potest seruitium personale exhibere, præsertim in bello, at in emphyteusi potest, quia potest exhibere pensionem realem. Quintò Feudatarius potest à se abdicare feudum, quia est in 1166
eius vtilitatem. Emphyteuta vero non potest à se abdicare emphyteusim inuito domino. Sextò Emphyteuta debet soluere pensionem, etiam non requisitus, quia dies termini interpellat. Feudatarius vero non tenetur exhibere seruitium, nisi ab infeudante requisitus. Ita Lugo de iustitia *d.*29.*num.*98.

SECTIO IV.

De obligationibus, quas habet Feudatarius.

SVMMARIVM.

1167 *Feudatarius tenetur prastare iuramentum fidelitatis.*
1168 *Debet prastare obsequium promissum.*
1169 *Non potest alienare feudum sine domini, & agnatorum consensu.*
1170 *Tenetur feudatarius succurrere domino in aliquibus casibus, qui referuntur.*

Dico primò: prima Feudatarij obligatio est, quod 1167
præstet iuramentum fidelitatis; hoc tamen aliquando potest facere per procuratorem, vt rectè probat cum Bald. & aliis, Fragoso *p.* 3. *lib.* 8. *d.* 16. §. 4. *num.* 8. Secunda debet fundatarius 1168
præstare obsequium promissum, siue in bello, siue alibi. An autem teneatur præstare auxilium, quando bellum est iniustum? Respondeo negatiuè; nam iuramentum fuit de iusta defensione, non autem de iniusta, quam ius abhorret; siquidem iuramentum non est vinculum iniquitatis. Ita cum Bartholo, Fragoso, *p.*3.*lib.*8.*d.*17.§.5.*n.*18.

Tertia, non potest Feudatarius alienare feudum 1169
sine domini, imò & agnatorum consensu, quem tamen dare nequaquam obligantur, cum sit in eorum præiudicium. Vnde Vassallus non potest feudum donare, nec in emphyteusim tradere, nec in alium transferre. Imò si feudum datum sit à Rege, vel Imperatore, non potest feudatarius illud inter multos filios diuidere, vt ob multas rationes cautum est in iure. Potest tamen feudatarius abdicare à se feudum, seu illud domino relinquere, *vt suprà* diximus.

Quartò obligatur feudatarius succurrere domino pro

1170 pro dotanda sua filia. Ita cum multis Fragoso, *p. 3. lib. 8. d. 17. §. 5. n. 36.* Quinta tenetur feudatarius dominum pauperem alere, captiuum à captiuitate redimere, in periculo mortis succurrere, & ab inimicis defendere, si dominus his omnibus indigeat; secus si ipse habeat vnde se redimat, vel eius auxilio non indigeat. Ita cum multis Fragoso, *suprà num. 37. & 38.*

SECTIO V.

Quibus ex causis amittatur feudum?

SVMMARIVM.

1171 *Si feudatarius extra casum hæresis, & læsæ maiestatis accuset dominum, potest priuari feudo.*

1172 *Secundo si non obseruet pacta, sub quibus feudum accepit.*

1173 *Tertiò si feudatarius occidat suum proprium Patrem, fratrem, vel fratris filium, spe hæreditatis.*

1174 *Quarta causa est lapsus termini præscripti in inuestitura, vel mors fratris, sine filiis, vel agnatis.*

1175 *Finito feudo ad quem transeat feudum?*

1171 DIco primò: Prima causa priuandi feudatarium feudo est, si feudatarius extra casum hæresis, & læsæ maiestatis accuset dominum de aliquo crimine apud iudicem, etiam ex iusta causa. Si fugæ se det relicto domino periclitante in bello iusto, quē succurrere, sine sua morte potuisset. Si non admoneat dominum sciens illi paratas esse insidias. Vel si ipse insidias paret, rebellisque sit domino suo. Si turpiter cum filia, nepte ex filio, vel sorore, vel cum vxore domini, etiam si hæc sit vidua inuentus sit.

1172 Dico secundò: Secunda causa priuationis feudi est, si feudatarius non obseruet pacta, sub quibus feudum accepit. Si ipse vel eius hæres non petat à domino inuestituram, seu renouationem feudi intra annum, & vnam diem, sine iusta causa differendi, qualis est morbus grauis, inimicitiæ capitales. Excipe minores, nam hi si intra prædictum tempus non petant, possunt vti priuilegio restitutionis in integrum. Item si alienet feudum secuta traditione, sine domini consensu, vel si vassallus vocatus à domino in curiam nolit accedere.

1173 Dico tertiò: Tertia causa est, si Feudatarius occidat suum proprium fratrem, patrem, vel patris filium, spe hæreditatem obtinendi. Syluester *verbo feudum quæst. 16.* Vel si occidat quemcunque alium proditorie, ad incurrendam tamen hanc pœnam in his casibus requiritur prius sententia iudicis. Nec feudatarius ante illam obligatur feudum à se dimittere, quia hæc est pœna. Azor *p. 3. lib. 10. cap. 34.* Filliucius *tract. 36. cap. 10. quæst. 9. num. 296.*

1174 Diço quartò: Quarta causa amittendi feudum est, ex ipso iure vt lapsus termini præscripti in inuestitura. Mors feudatarij sine filiis, vel agnatis. Mors ciuilis professionis Religionis incapacis, vel clericatus, quando inuestitura clericos excludit. Item præscriptio legitima triginta annorum. Aduerte tamen, quod si quis amittat feudum lapsu termini, vel renuntiatione, redire ad dominum. Si amittat præscriptione transit ad eum, qui legitime præscripsit; si amittat morte naturali, vel ciuili per professionem in religione incapaci, transire ad agnatum strictiorem in gradu, quod si non extent redit ad dominum.

Si verò amittat feudum ob alienationem, sine consensu domini, transfertur feudum ad agnatum strictiorem, non vero ad filios, quia hi magis personam partis repræsentant, quam alij agnati. Et idem dicendum est, si illud amittat ob aliam culpam ex supradictis. Si vero illud amittat ob ea crimina, ob quæ bona delinquentis confiscantur, tunc si feudum est transferibile sine licentia domini ad extraneos, transit ad Fiscum, secus si non sit transferibile, vt fere semper accidit; nam tunc redit ad dominum. Sed de his vide latius Fragosum *p. 3. lib. 8. d. 17. per totam.* Clarum *quæst. 34. 66. 84. 88.* Azorium *p. 3. lib. 10. cap. 16.* Filliucium *tract. 36. cap. 10. quæst. 2.* Tamb. *de triplici iure lib. 9. tract. 6. cap. 8.* 1175

DISPVTATIO XXIII.

De Assecuratione.

POSTQVAM explicuimus contractus onerosos, sequitur vt explicemus contractus fortunæ, qui etiam suo modo sunt onerosi: sit igitur,

SECTIO I.

Quid sit contractus assecurationis?

SVMMARIVM.

1176 *Quid sit assecurationis contractus describitur.*

1177 *Deducitur hic contractus ad contractum emptionis, & venditionis.*

1178 *Quæ sit materia huius contractus?*

DIco primò: Assecuratio est contractus, quo quis alienæ rei in se periculum suscipit, accepto pretio, obligando se ad eam compensandam, si perierit. Ita communiter DD. reducitur autem hic contractus ad contractum emptionis, & venditionis, quo pro certo pretio venditur susceptio periculi, seu obligatio soluendi æstimationem, rei, si pereat. Materia autem huius contractus sunt merces, siue maritimæ, siue non, alicui tamen periculo obnoxiæ. Vnde potest esse pecunia, quæ ab vno in alium locum cum periculo defertur; debitum ex mutuo, vel alio contractu; cum aliqua difficultate solutionis. Libertas alicuius suscipientis longinquam nauigationem, fructus terræ, & tandem vita hominis. Ita cum Salon, Azor, & aliis, Bonac. *d. 3. de contract. p. 3. num. 6.* & alij communiter. 1176 1177 1178

SECTIO

SECTIO II.

De conditionibus, quas debet habere assecuratio, vt sit licita.

SVMMARIVM.

1179 *Assecuratio debet libere, & non coacte fieri, vt sit licita.*

1180 *Debet euentus rei esse incertus, saltem quoad notitiam, quam de illo vterque contrahens habet.*

1181 *Debent merces, quæ assecurantur vere existere, veroque periculo subiacere.*

1182 *Debet dari æqualitas inter pretium, & periculum.*

1183 *Assecurator debet bona habere, quibus tutius rei assecuratæ compensationem faciat, si ea tota pereat.*

1179 Dico primò: Prima conditio, vt hic contractus sit licitus, est vt libere, & non coacte fiat; siquidem est contractus sortis. In hoc con-
1180 ueniunt DD. Secunda, vt euentus rei sit vtrique incertus, saltem quoad notitiam, quam de illo vterque contrahens habet; vnde si quis petat ab aliquo assecurationem nauis, quam scit periisse, vel eam esse mercibus vacuam, contractus est nullus, & tenetur restituere id, quod pro assecuratione nauis, & mercium accepit, & omnia damna, quæ ob id assecurator accepit. Et idem dicendum est si rumores ad dominum nauis peruenerint, eam scilicet periisse, aut si habeat coniecturas id indicantes, vel si id arte dæmonis sciebat; si hæc omnia assecuratorem latebant; quod proportionaliter dicendum est de assecuratore, nam si ille sciebat nauim esse in tuto, & si id arte dæmonis sciret, vel de hoc habeat magnas coniecturas, si hæc dominum nauis latebant, tenetur pretium assecurationis, & omnia similiter damna soluere. Salon *sup. art. 2. cond. 1.* Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 24. dub. 3. num. 2.* Et idem dicendum existimo. Si assecurator per astrologiam sciret non fore tempestatem, vel per amicos mare esse tutum à piratis, nam cum hic contractus sit sortis, debet vterque esse in æquali periculo; cum autem assecurator per astrologiam, & amicos sciat non esse periculum, non esset contractus sortis. Ita cum Bonacina, Tamburin. *de triplici iure lib. 9. tract. 7. cap. 2. num. 4.* probabile putat Trullenc. *sup. num. 2.* contra Layman, *lib. 2. cap. 28. num. 27.*

1181 Dico secundò: Tertia Conditio est, vt merces quæ assecurantur vere existant, veroque periculo subiiciantur. Nam si merces finguntur existere, est quasi cambium fictum, deficitque materia, & si hoc sciret assecurator non assecuraret. Vnde talis contractus est nullus, ac per consequens nec assecurator, etsi bona fide ex parte sua adimpleuerit contractum, potest pretium suæ assecurationis retinere. Ita Salon *sup. condit. 2.* Lessius *sup. dub. 4. n. 28.* Trullenc. *sup. num. 3.* contra Bonacinam *sup. num. 3.* Hinc fit quod si assecurator plus mercium, quam re ipsa in naui sit impositum, assecurationem non esse validam, nisi fortè quoad valorem mercium quæ naui fuerunt impositæ, nam contrahentes non intendunt assecurare merces, quæ naui non fuerunt impositæ, nisi aliter de contrahentium mente coniiciatur. Bonac. *d. 3. p. 3. n. 3.*

1182 Dico tertiò: Quarta conditio est, vt adsit æqualitas iter pretium, & periculum, idque quod certe, vel lex, vel vsus communis, vel vir expertus iudicabit. Ex quo fit dominum nauis teneri omnia pericula, & incommoda, & portum ad quem tendit nauis manifestare. Imo tenetur pacta posita in assecuratione fideliter seruare, scilicet quod nauis, quæ assecurata est, in alium portum non tendat, nec per aliam viam non dirigatur, quam fuit dictum, nec recipiat alia onera præter ea, quæ tempore contractus fuere significata. Ita Salon, *sup. condit. 3. & 4.* Tamb. *sup. num. 2.* & alij communiter.

Dico quartò: Quinta Conditio est vt assecurator 1183 habeat bona, quibus tutius rei assecuratæ compensationem facere possit, si ea tota pereat, vel partis si solam partem assecurauit, alias contractus est iniustus, nec poterit pretium recipere, imo tenebitur omnia damna inde mercatori secuta restituere. Tamb. *sup. n. 2.* & cum Salon, Bonac. *sup. n. 4.*

SECTIO II.

Vtrùm assecurator habens tantum quinque possit assecurare nauim importantem decem accipiendo tantum pretium pro quinque?

SVMMARIVM.

1184 *Assecurator tantum habens quinque millia non potest assecurare nauim importantem decem millia, etiam si tantum accipiat pretium pro quinque.*

1185 *Quando multi assecurant merces vnius nauis indistincte, si omnes pereant, eas omnes soluere tenentur vnusquisque pro parte sua.*

1186 *Quid si singuli certas distinctas partes assecurauerint?*

1187 *Quid dicendum de quodam contractu, qui in Hispania celebratur, qui ibi refertur?*

Dico primò: Si assecurator tantum habeat par- 1184 tem pretij v.g. quinque millia aureorum non potest assecurare nauim importantem decem millia aureorum, etiam si tantum accipiat pretium pro quinque. Ratio est; quia contractus totus fuit nullus, & si dominus nauis id sciret non peteret talem ab eo assecurationem, cum dimidium æstimationis nauis maneat in periculo. Vnde talis assecurator, & peccauit, & obligationem restitutionis pretij, si quod accepit incurrit; imo tenetur etiam damna reficere. Ita Salon, *sup. condit. 5.* Tamb. *sup. n. 6.* contra Bonac. *d. 3. q. 9. p. 3. n. 4.*

Aduerte tamen, quod quando multi assecurant 1185 merces vnius nauis indistincte, si omnes pereant, eas omnes soluere tenentur, vnusquisque pro parte sua. Et idem dicendum est, si pars tan- 1186 tum pereat, si autem singuli certas, & distinctas partes assecurauerint, tenentur quisque pro sua parte, si tota ad totum, si autem vna pars designata maneat, aliis pereuntibus, alij & non, ipse tenetur. Salon *suprà condit. 5.* Bonacina *suprà num. 5.* Et idem dicendum est si mercator non totam nauim, nec aliquid in particulari, sed solum certam partem in communi verbi gratia ex omnibus illis mercibus assecurauit verbi gratia duo millia aureorum, nam si tota nauis pereat, tenetur assecurator duo millia aureorum soluere, si vero pereat dimidium illarum mercium, quæ æstimatæ fuerunt

fuerunt sex mille aurei, soluuntur solum mille aurei, & ita proportione eadem de reliquis mercibus, quæ perierint; si tamen pars singularis, & determinata assecurata fuerit, solum ea pereunte tenetur soluere assecurator, Molina, *d.507*.

1187 An autem quidam contractus qui in Hispania celebrātur, in quo certa pecuniæ summa datur alicui viro, vt assecuret in tanto pretio gabellas, & redditus regios, ita vt si voce præconis non inueniatur, qui plus pro eis offerat, ipse pro tali pretio teneatur eas recipere, si licitus? Respondeo affirmatiue, quia magistratus redditur securus de iusto pretio, & vir ille pro eo quod promittit, quod quidem onus est, mercedem iustam accipit, nec alij conqueri possunt, quia ille assecurator, sicut alij omnes ius habet offerendi pretium maius, & maius. Ita Azor. *p.3. lib.11. cap.21. dub.3.* Filliucius, *tract.3. cap.1. quæst.10. n.57.* Tamburinus, *de triplici iure lib.9. tract.7. cap.2. n.9.*

DISPVTATIO XXIV.

De ludo, & sponsionibus, & sortibus.

SECTIO I.

Quid sit ludus, & an sit licitus.

SVMMARIVM.

1188 *Quid sit ludus describitur.*
1189 *Ludus natura sua est licitus, & ex se res indifferens.*
1190 *Aliqui ludi legibus prohibentur.*
1191 *Ire contra has leges, quoad laïcos non est mortale, nec veniale.*
1192 *Quid si clerici sint, & beneficiati?*
1193 *Quid si moderata quantitas ludo exponatur, & ludus pro animi recreatione sumatur?*
1194 *An præbentes domum, mensam, chartas, & taxillos ad ludendum his ludis prohibitis peccent mortaliter?*
1195 *An ministrantes domum, chartas, aquam, vinum, dulcia, &c. ludentibus possint, sine onere restitutionis retinere excessum pretij, quod accipiunt pro dictis rebus à colludentibus.*

1188 Dico primo: ludus est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur, vt victori cedat, quod 1189 vterque deposuit. Est autem ludus natura sua licitus, & ex se res indifferens, & si debito modo sumatur, & ob finem honestum, spectat ad virtutem Eutropeliæ, seu affabilitatis. Dixi ex se: nam si adsit periculum blasphemiæ, rixarum, furti, vel transgrediendi Dei, aut Ecclesiæ præcepta: proculdubio erit illicitus. Et idem dicendum est, si adsit finis, vel alia circunstantia personæ, loci, vel temporis, mortaliter, vel venialiter mala: nam affectus lucri moderatus, si intendatur media via iusta, vt fit etiam in aliis contractibus, non est illicitus, etiā venialiter; secus si fiat media via iniusta, & illicita. Ita Lugo, *de iustitia d.30. num.4.* & cum D. Thom. Trullenc. *lib.27. Decalog. dub.1. num.2.* & cum Soto, Medina, Escobar, *lib.6. Decalog. num.64.*

1190 Dico secundò: Aliqui ludi legibus prohibentur, illi scilicet, in quibus magis fortuna quam ars dominatur, vt sunt ludus alearum, & taxillorum, vt patet, *ex l.2.3. & 4. ff. alea vsu*, & *in authent. alearum vsu, C. de aleatoribus, & alearum vsu*, & in Regno Castellæ, & nostræ Lusitaniæ, aliæ sunt prohibitiones, quas referunt Molina, *d.512.* Pro clericis etiam in iure canonico eadem prohibitio innuitur, vt patet *ex canone 41. & 42. Apostolorum*, qui habentur, *in cap.1. dist.35.* & *cap. clerici de vita, & honestate clericorum*, & in Trid. *sess.22. cap.1. de reformatione*, renouantur omnes antiqui canones circa hanc materiam.

Dico tertiò: ire contra has leges, quoad laïcos non est mortale, nec veniale. Ratio est, quia huiusmodi leges, tam ciuiles, quam canonicæ prohibentes ludum alearum, & taxillorum, quoad laïcos sunt consuetudine abrogatæ. Ita Filliucius, *tom.1. tract.38. cap.4. num.58.* & cum Medina, Sanchez, *in consiliis p.1. lib.1. cap.8. dub.25. num.5. & dub.26. num.7.* Diana, *p.1. tract.1. miscellan. resol.65.* Trullenc. *lib.7. cap.27. Decalog. dub.1. num.3. in fine.* 1191

Quod verum est etiam in clericis, & si beneficati sint, si ludo exponitur moderata quantitas, & luditur pro recreatione animi. Ita Sylvester, Caietanus, Laïman, apud Dianam, *p.4. tract.4. resol.183.* Ratio est, quia æque id pro ipsis in desuetudinem abiit. 1192

Dixi, si moderata quantitas ludo exponatur, & ludus pro animi recreatione sumatur: nam si Clerici cum magno scandalo, & in magna quantitate aleis, vel taxillis ludant, proculdubio peccabunt mortaliter. Ita cum aliis Diana, *p.4. tract.4. resol.18.* Trullenc. *lib.7. cap.27. Decalog. dub.1. num.4.* Et idem dicendum est si in publico modo laïcorum ludant pila, vel laruati incedant, nisi forte hoc breuiter faciant, & absque scandalo. Ita cum Salon, Angelo, Sanchez, Trullenc. *suprà num.4.* Quoad Religiosos verò vide, quæ dixi. *in nostro Directorio Regularium p.2. tract.3. d.6. à num.1505.* 1193

An autem præbentes domum, mensas, candelas, chartas, & taxillos ad ludendum his ludis prohibitis peccent mortaliter? Respondeo non peccare quoties ludentes mortaliter non peccant; secus cum ipsi mortaliter peccant, vt si indifferenter accipiant omnes ad ludendum ludis prohibitis, vel ludo exponentes ea, quæ non possunt alienare, vel ludum fraudibus iniustis exercentes, vel si ludentes in blasphemias, & iuramenta prorumpant; tunc namque eorum peccatis cooperantur. Vnde tenentur in secundo loco ad restitutionem eorum, quæ ibi iniuste lucrata sunt. Secus si lusores regulariter prædicta non faciant, vel ad minus non peccent mortaliter. Ita & bene cum Villalobos, & aliis Trullenc. *lib.7. Decalog. cap.27. dub.1. num.6.* Lugo, *de iustitia d.31. num.6.* Tamburinus, *in Decalogum lib.8. tract.2. cap.9. §.1. num.34.* Et pro similibus lusoribus potest etiam Princeps concedere licentiam, vt quis domum suam possit exponere ludo. Secus pro aliis prædicta scelera in ludis exercentibus, vel si sit illorum periculum. Ita cum Iustiniano, & aliis Trullenc. *suprà num.7.* 1194

An autem ministrantes domum, chartas, aquam, vinum, dulcia, &c. ludentibus possint sine onere restitutionis retinere excessum pretij, quem communiter pro dictis rebus accipiunt ab eisdem lusoribus? Respondeo posse præscindendo ab alio inconuenienti, siquidem ludentes cum id bene sciant res illas non tanti valere, censentur excessum libere donare. Ita cum Nauarro, Molina, Reginaldo, & aliis Tamburinus, *suprà num.35.* 1195

SECTIO II.

De prima conditione ad iustitiam ludi, scilicet quod ludens possit libere disponere de his, quæ ludo exponit.

SVMMARIVM.

1196 DIco primò: ille solum licite aliquid ludo exponere potest, qui illius habet liberam administrationem. Et ratio est, quia si ludens pecuniam non habeat propriam, quam collusori forte vincenti soluere possit, non iniit contractum æqualem, dum vincere voluit, sed perdere non potuit. Vnde tenetur collusori restituere, quod lucratus est, quia accepit rem inuito domino. Excipe nisi collusor sciat alterum collusorem alienare non posse, vt si luderet cum filiofamilias carente peculio: nam tunc non tenetur filiusfamilias restituere quod vincit, quia scienti, & volenti nulla fit iniuria. Ita cum Saïro, Her. Azor. Bonacina, Diana, *p.1. tract.8. resol.67.* & cum Villalobos, Trull. *lib.7. Decalog. c.27. dub.5. n.4.*

1197 Hinc fit, filiumfamilias solum posse exponere ludo absque Patris consensu castrensia, vel quasi castrensia, non tamen aduentitia, nec profectitia. Excipe illam quantitatem, quam similes filij familias solent ad animi recreationem ludere, vt si filiusfamilias, qui in aula Regia, vel Academia à patre sustentetur aliquid ex destinata sustentatione sumeret, vt ludo honesto insumat, nempe quatuor, vel quinque ex cento. Hanc autem summam potest, vel per totum annum ludo exponere, siue vna vice, siue pluribus. Ita Nauarrus, *cap.20. num.4.* Sanchez, *in consiliis p.1. lib.1. cap.8. dub.22. n.6.* Trullenc. *suprà n.4.* Lugo, *de iustitia d.31. n.21.* Escobar *lib.40. Decalog. n.87.* Vnde qui vltra hanc quantitatem scienter ab eo aliquid lucratus est, tenetur hunc excessum restituere, Ita cum Sanchez, Escobar, *suprà num.93.* Excipe si postea tantundem cum eo perdidit: nam reddit æquale. Ita cum Bonacina, Sanchez, Trullenc. *suprà num.8.* Quod si filiusfamilias his quinque aureis à Patre tacite concessis lucretur centum, totum hunc excessum potest licite in eodem ludo perseuerante perdere, imò & in alia die cum eodem, vel cum altero collusore; quia totum id videtur permittere pater; ita cum Sanchez, Bañes, Angelo, Syluestro, Escobar *lib.40. Decalog. num.99.*

1198 Et idem proportionaliter dicendum est de vxore: nam hæc solum potest perdere paraphernalia; & illa quorum habet liberam administrationem, & ea quæ expresse, vel tacite vir concedit, tacite autem censetur ei concedere ea, quæ similes mulieres ludo exponere solent, vel in alios vsus pro suo arbitrio expendere. Maritus vero si bona sint communia inter ipsum, & vxorem, ludere potest, quæ alij sui status, diuitiarum, & conditionis communiter ludunt, & si excedat, si excessus non sit ad modum notabilis, interim dum ludo non comperitur notabile detrimentum in bonis ipsius, & familiæ, non solùm alij dominium comparant lucratorum, sed neque maritus tenetur quidquam vxori restituere, est quantitatem nobilem amittato, quoniam vltra suam oblectationem experiri potuit eum contractum, an esset incommodum societatis, inter ipsum, & vxorem; at si experimento compertum iam esset, ex ludo sequi notabile detrimentum vxori, tenetur à ludo abstinere, & solum potest exponere ludo, inscia, nolenteque vxore, ea quæ sunt sua, quare licet ordinariè mortaliter peccet, etiam in his exponendis contra filiorum, & familiæ charitatem, si propter ludum his grauiter necessaria desint; colludentes tamen si vincant non tenentur ad restitutionem; tenebuntur tamen ad restitutionem, si maritus ea quæ sunt vxoris, ea inpita modo dicto perdiderit, si aliàs maritus non habeat vnde soluat, secus si habeat vnde soluat; de quibus vide latius Molinam, *d.510.* & patet ex, *lege Lusitana in ordinatione lib.4. tit.64.*

Seruus vero, solum potest ludo exponere ea, quæ sunt sub pleno dominio eius, quæ autem sint huiusmodi? vnde quæ dixi suprà *in hoc, tract. disp.3. sect.2.* huius operis famulus vero pecuniis domini ludendo grauiter peccaret, si dominus grauiter inuitus esset, quia iniuria est velle vti re aliena, inuito domino. At si nullum inde damnum eueniat domino, quia famulus tantum habet in promptu ad ei reddendum, vbi primum dominus illud poposcerit, poterit famulus sine peccato ludere pecunia domini, & lucratum cum tali pecunia retinere, si nomine suo lusit; secus si domini nomine lucratus est: nam tunc, sicut si perderet domino perderet, ita etiamsi lucratus est. Ita cum Villalobos, Trullenc. *lib.7. Decalog. cap.27. dub.5. num.9.* Rebello, *2. p. quest.4. num.22.* Tamburinus, *in Decalogum lib.8. cap.9. §.1.* Quid autem dicendum sit de Religiosis? vide quæ dixi, *in nostro Directorio Regularium p.2. tract. d.2. numero 1505.* 1199

Sed quid si quis ludo exposuit rem alienam furtiuam, vel apud se depositam, vel commodatam? 1200
Respondeo, quod vel talis res est vsu consumptibilis, vel non; si non, est vsu consumptibilis, tenetur eam statim vero domino reddere, vbi primum scit esse alienam, ratione rei acceptæ, nisi alias non posset à fure pretium illius recuperare: nam tunc poterit ei rem lucratam dare, vt pretium lucratum recuperet; siquidem eam habuit ex contractu oneroso, & fur tenebitur ei de euictione. Ita cum aliis Lugo, *d.31. de iustitia n.13.* Escobar, *lib.40. Decalog. n.81.* Quid si res sit vsu consumptibilis, vt pecunia, & fur tantumdem habeat, vt domino restituat, validus fuit ludus, & vterque ludens potest lucratum retinere, siquidem exponendo fur talem rem ludo, eam sibi applicauit subrogando in locum illius aliam, quam domi habebat, si vero non habeat vnde tantundem domino restituat, tunc vel alius collusor id ignorabat, vel non; si sciebat rei vitium contractus fuit omnino nullus, si vero id ignorabat, contractus fuit validus, cognita tamen veritate reddenda est res vero domino; ratione rei acceptæ, quia adhuc manet sub eius dominio, & fur tenetur de euictione, si tamen possessor à fure pretium non posset recuperare, poterit eidem eandem rem lucratam reddere, vt suprà diximus, vt ab eo saltem recipiat obligationem reddendi postea sibi rem æquiualentem debitam. Ita cum aliis Lugo, *d.31. de iustitia n.17.* Escobar, *lib.40. Decalog. n.81.*

Sed quid dicendum est de eo, qui cum pecu- 1201
nia in ludo deficeret, clam à colludente subripuit, eaque postea lucratus est? Respondeo quod si fur non habebat vnde pecuniam sic subreptam restitueret,

restitueret, contractum ludi fuisse nullum, ac per consequens, non posse furem lucrum ex ipso retinere. Quod si habebat vnde soluere, posset lucrum retinere, sicut quando exposuit pecuniam ab alio tertio furto ablatam, quod enim alteri, vel eidem colludenti ablata sit non videtur variare casum. Ita cum Sanchez, Lugo, *suprà n.* 18. Escobar, *suprà n.* 84.

SECTIO III.

De secunda conditione ad iustitiam ludi, vt ludens fraudibus non vtatur contra leges ludi.

SVMMARIVM.

1202 *Quæ fraudes licitæ sint in ludo?*
1203 *Qui potiores chartas habet in ludo, & securus iam est de victoria, potest adaugere sponsionem, vt plus lucretur.*
1204 *Quæ fraudes illicitæ sint in ludo?*
1205 *An qui per fraudes iniustas lucratus est, si consequenter cum eodem ludendo tantundem perdat, maneat liber à restitutione?*
1206 *An fraudibus illicitis ludens, possit ex lucro illo restituendo deducere, quod dedit pro chartis, lucernis, etiam honorarium?*

1202 Dico primò: licitæ sunt in ludo eæ fraudes, & simulationes, quas leges ludi communiter permittunt: nam in hos ludentes tacite consentiunt; & in dubio standum est iudicio peritorum in eo loco; quod verum est, & si aduersarius ignoret eas leges, quia contractus ludi, sicut & alij, censentur fieri iuxta leges loci, in quo luditur. Ita Molina, *d.* 517. & cum Salas, & aliis, communiter Lugo, *d.* 31. *num.* 33. Aliæ autem fraudes, quæ sunt contra leges ludi, illicitæ sunt, & obligant ad restitutionem illius, quod his fraudibus lucratum est. Imò & ad restituendum id, quod aduersarius, seclusis, his fraudibus, probabiliter lucratus fuisset. In dubio tamen solum tenetur, his fraudibus lucrans, restituere lucrum, quia melior est conditio possidentis. Lessius, *lib.* 2. *cap.* 26. *dub.* 2. *num.* 13. Lugo, *de iustitia disp.* 31. *num.* 33.

1203 Et hinc plures deducuntur casus. Primus qui potiores chartas habet in ludo, & securus iam est de victoria; potest adhuc augere sponsionem, vt plus lucretur. Item si habeat inferiores chartas, & sit certo vincendus, potest augere sponsionem, vt alter timeat, & recuset & qui meliores chartas habet potest simulare formidinē, vt aduersarius augeat sponsionē. Potest tacere licet videat aduersarium sumere plures chartas, quam deberet, propter quem excessum debeat postea perdere. Item si videat aduersarium errare in numerandis punctis, vel in accipiendo primum locum, non tenetur eum monere, & si propter id vincat, non tenetur ad restitutionem; error enim proprius nocet erranti, dūmodo ipse non concurrat. Et propter eandem rationem idem dicendū, si videat aduersarij chartas casu, vel ex negligentia illius, & propter id lucratus est, vel si eas propter peritiam, & vsum chartarum à tergo cognoscat, Secus si ex industria, ita se componat, vt eas videre possit vel, aliqua nota signet, vt eas à tergo dignoscat. Ita cum Sanchez, Lugo, *sup. n.* 36. & 37. Hæc enim, & aliæ similes fraudes sunt licitæ in ludo. Ita cūm Salas, Molina, & aliis communiter, Lugo, *suprà n.* 34.

1204 E contra vero, illicitæ reputantur, si quis suffuretur chartas, vel eas designet notis occultis, vt à tergo cognoscatur. Si supponat taxillos adulteratos, si plura in se pūcta numeret, & pauciora in aduersario. Si primum locum occupet, cum ad aliū pertinet, si defraudet numerando pecuniam amissam, si arte componat chartas, vt non casu, sed ex tali dispositione meliores sibi contingant, si fingat se habere chartas, quas non habet, & aduersario id credente, & non curante sua fictione lucretur, si ab aliquo ex circunstantibus notitiam per signa accepit de chartis aduersarij, vt scire possit quando acceptare, vel recusare debeat aduersarium augentem sponsionem. Hæc enim, & alia similia sunt fraudes illicitæ, & cum illis lucrantes tenentur ad restitutionem Lugo, *suprà num.* 34.

Sed quæres, an qui per fraudes iniustas lucratus erat, & restituere tenebatur, si consequenter cum eodem ludendo tantundem perdat, teneatur amplius restituere? Respondeo affirmatiue, & hoc siue in eodem ludo cum eodem collusore id perdat, siue cum eodem in alio ludo. Ratio est quia singulæ sortes, sunt distincti contractus independentes à præcedentibus, in quibus vterque ludens subit nouum periculum. Ita Lugo, *sup. n.* 19. Escobar, *lib.* 40. *n.* 27. Quidquid dicat Armilla, *verbo ludus, n.* 7. & probabile putat Sanchez, *lib.* 1. *consil. cap.* 8. *dub.* 19. *num.* 5. 1205

An autem prædictis fraudibus lucrans, possit ex lucro illo restituendo deducere, si quid dedit pro chartis, pro lucernis, bellariis, & etiam honorarium, hoc est, *o que den de barato*? Respondeo posse deducere, quod dedit pro chartis, lucernis, bellariis, & his similibus, quia id ex vtriusque consensu solet deduci. Secus dicendum est de honorario, hoc est, de eò quod dedit *de barato*; siquidem in eo dominus non consensit, & nemo ex alieno sine consensu domini donare potest, nisi forte bona fide putans lucrum iustum donauit, alias non donaturus, atque ideo ditior non est factus: nam tunc etiam non tenebitur restituere. Ita Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 27. *dub.* 2. *n.* 7. Diana, *p.* 7. *tract.* 9. *resol.* 51. & 54. Aduerte tamen quod si fraudibus ludens collusorem vi traxit ad ludum, non posse prædicta auferre à lucro restituendo, quia hic cum inuitus ad ludum ductus fuerit, non censetur in illis consentire, vt infra dicemus. Ita Trullenc. *suprà num.* 7. Diana, *suprà*. 1206

SECTIO IV.

De tertia conditione ad iustitiam ludi, nempe vt alter alterum per iniuriam non traxerit ad ludum.

SVMMARIVM.

1207 *Ad iustitiam ludi requiritur libertas.*
1208 *An qui nolentem vi traxit ad ludum teneatur quod in ludo lucratus est restituere.*
1209 *Sententia negatiua satis probabilis est.*
1210 *Idem dicendum est de illis, qui postquam amiserunt cogunt colludentes persistere in ludo; vt pecuniam deperditam iterum lucrentur.*

Dico primò: tertia conditio ad iustitiam ludi est, libertas. Vnde qui alterum ad ludum trahit inuitum vi, minis, & conuitiis, vel precibus importunis æquiualentibus, peccat mortaliter, in hoc conueniunt DD. An autem teneatur ad restitutionem illius, quod in ludo lucratus est? Affirmat cum communiori sententia Lugo, *de iustitia d.* 31. *num.* 28. 1207 1208

num.28. & cum Lessio, Sanchez, & aliis, Trullenc. *lib*.7.*cap*.27.*dub*.2.*num*.2. Escobar, *lib*.40. *Decalog. num*.105. Et ratio illorum est, quia metu trahens ad ludum est alteri causa damni per iniuriam: ergo tenetur ei damnum, cuius fuit causa restituere, à qua obligatione excusant tractum per iniuriam, si forte lucratus sit, quia compellens per iniuriam à se illatam censetur cedere iuri suo.

1109 Verùm licet hæc sententia communior sit, satis etiam probabilis est sententia excusans etiam trahentem per vim, minis, vel precibus ad ludum: nam licet per iniuriam traxerit, & ei teneatur suo modo satisfacere, contractus tamen fiat iustus; æquè enim vterque collusor perdere, & acquirere potuit, & æque sufficiens fuit consensus, quãvis meticulosus in altero, ita & bene cum Saa, Molina, Garcia, Rodriguez, Bonacina, *d*.2.*de restitutione quæst*.3.*p*.2.*num*.9. & probabile putat cum Hurtado, Villalobos, Diana, 1.*p*.*tract*.3.*miscellan*.*resol*.27. Trullenc. *suprà num*.2. Tamburinus, *in Decalogum lib*.8. *tract*.2.*cap*.9.§.1.

1201 *num*.5. Et idem dicendum est de illis, qui postquam amiserunt aliquam pecuniam solent collusores in medio ludi cogere ad persistendum in ludo, vt ab eis pecuniam perditam iterum acquirant. Ita cum prædictis doctoribus pobabile putat Trullenc. *suprà num*. 2. quamvis in priori sententia contrarium sit dicendum cum illius authoribus.

SECTIO V.

De quarta conditione ad iustitiam ludi, scilicet vt æqualis sit vtriusque ludentis conditio.

SVMMARIVM.

1211 *Vt ludus sit licitus requiritur vt æqualis sit ludentium conditio.*

1212 *Habens decem nummos non potest primo iactu cum eadem persona lucrari viginti.*

1213 *In toto ludo potest quis plus lucrari quam perdere.*

1214 *An detur inæqualitas, si Petrus ludat pro se, & Ioanne, hac conditione, quod Ioannes, soluat dimidium iacturæ, & solum acquirat tertiam lucri partem?*

1215 *Qui fingit se positiuè imperitum ludendi, vt inducat alium inferiorem ad ludendum cum æquali conditione, tenetur ad restitutionem.*

1211 DIco primò: ad iustitiam ludi requiritur, vt æqualis sit ludentium conditio, tum in capitali, tum in peritia ludi. Vnde per se loquendo, quis lucrari non potest plusquam collusor ab eo lucrari
1212 queat, v.g. habens decem nummos aureos, non potest primo iactu, & cum eadem persona lucrari viginti, vel quindecim, quia æqualis debet esse vtriusque conditio. Vnde cum alter exponit capitale, si perdit standum est capitali minori alterius; non enim potest plus lucrari, quam sit suum capitale. Excipe si neutri constet, cuius capitale maius sit, & rem fortunæ committant: nam tunc siue capitalia æqualia sint, siue non, lucratur totum capitale. Ita cum Sanch. Lopez, & aliis communiter Lugo, *de iustitia d*.31.*num*.51.

1213 Dixi primo iactu: nam in toto ludo, potest quis plus lucrari, quam perdere, siquidem potest in primo iactu lucrari quatuor, si quatuor habeat, & in secundo iactu lucrari octo, cum iam octo habeat, non debet tamen in principio fingere se habere multam pecuniam: nam tunc alterum deciperet, nisi forte eam habeat in potentia, quatenus eam potest ab alio sibi mutuare, vel perdere credito. Ita cum Sanchez, Lopez, Beja, Toleto, Diana, *p*.1. *tract*.8.*resol*.67. Tamburinus, *lib*.7. *Decalog*.*tract*.2. *cap*. 9.§.1. *numero* 16. Dixi & cum eadem persona: nam cum diuersis, certum est posse plus lucrari, quam habeat, vt si cum duabus ludens, exponat decem, lucratur viginti, quia in eo casu exponit pecuniam suam duplo maiori periculo. Ita Molina, *d*.519.*num*.4. & cum Bañes, Soto, Diana, Escobar, *lib*.40.*Decalog*.*num*.27.

An autem detur inæqualitas, si Petrus ludat pro 1214
se, & Ioanne, cum hac conditione, quod Ioannes soluat dimidium iacturæ, & solum acquirat tertiam lucri partem? Respondeo negatiue, quia in societate, qui operam, & industriam apponit, & rursum dimidium capitalis, plus debet de lucro participare, & minus damni sentire, cum semper amittat operam, & industriam: ergo idem dicendum est in ludo, siquidem tanta potest esse industria Petri in ludendo, vt alij vt illum socium habeant, totam indulgentiam hanc ei concedant. Tum quia ita sæpe prouenit ex liberalitate Ioannis, qui partem maiorem lucri illi concedit, cum medietatem iacturæ soluere velit. Ita Lugo, *d*.31.*iustitia*, *n*.52. Escobar, *lib*. 40. *Decalogi*, *n*.120. contra Sanchez, *de ludo*, *cap*.8. *dub*.23. Alcozer. *de ludo cap*.44.

Dico secundò: qui fingit se positiue imperitum 1215
ludendi, vt inducat alium inferiorem ad secum ludendum cum æquali conditione, certum est teneri ad restitutionem. Et ratio est, quia hic interuenit dolus, & fraus iniusta, in inæqualitate peritiæ ludi: ergo datur obligatio restituendi. Ita cum Nauarro, Syluestro, Ledesma, Sanchez, Molina, & aliis, communiter Lugo, *de iustitia d*. 31.*n*.32. Tamburinus, *lib*.8. *tract*.2. *cap*.9.§.1 .*num*.4. Aliter dicendum est quando neuter alterius peritiam norit: nam tunc etsi vnus alterum maxime excellat, non tenetur ad restitutionem; cum ambo æquali periculo commiserint. Ita cum communi sententia Lugo, *suprà n*.43. An autem cognito clare excessu, debeat is, qui excellentior est à ludo desistere? Respondeo negatiue, siue ipse solus cognoscat excessum, siue etiam eius aduersarius: nam cum absque fictione procedat, si aduersarius adhuc vult continuare ludum, id potius fortunæ, quam maiori peritiæ tribuens, nullam ei iniuriam facit; censetur enim cedere iuri suo. Et idem dicendum est quando alter clare sciens alterum esse magis peritum, adhuc vult cum eo ludere. Ita Salas, & alij apud Dianam, *p*.7. *tract*.9. *resol*.27.& 31. Tamburinus, *suprà num*.4. Azor. *p*.3. *lib*.5. *cap*.25. *quæst*.4. Sanchez, *cap*.8.*dub*.13.*num*.7. contra Lugum, *d*.31.*n*.50. Molina, *d*.517. Escobar, *lib*.40.*Decalog*.*num*.118.

SECTIO VI.

Vtrum qui ludit animo non soluendi possit lucrari?

SVMMARIVM.

1216 *Si quis ludat animo non soluẽdi, altero id ignorante, potest retinere quod lucratus est.*

1217 *Si quis fingat se habere pecuniam in crumena cum non habeat, nec animum soluendi, cum tamen soluere possit, si velit, hic licite potest lucrum retinere.*

1218 An

1218 *An vnus possit ludere pecunia credita, ludente altero pecunia numerata?*

1216 Dico primò: Si quis, siue credito, siue numerata pecunia animo non soluendi ludat, altero id ignorante, potest retinere quod lucratus est: Ratio est, quia minus soluendi, vel non soluendi, vel non repetendi solutum, vel repetendi postea solutum, ex beneficio legis repetitionem concedentis, non est necessarius ad valorem contractus ludi, sicut nec animus soluendi votum, vel non petendi dispensationem est ad eius valorem necessarius; ergo sine tali animo contractus fuit validus, & potuit ludens ius acquirere ad lucrum, sicut coniux valide contrahit matrimonium, & acquirit ius ad corpus, & ad fidem vxoris, quamuis ipse contrahat cum animo non seruandi vxori fidem promissam. Ita Sanchez, quem refert, & sequitur Lugo. *d.* 31. *iustitia*, *num.* 53. Escobar. *lib.* 40. *Decalogi. num.* 124. contra Tamburinum *lib.* 8. *Decalogi*, *cap.* 9. §. 1. *num.* 14. Lessium, *cap.* 26. *n.* 31. & alios.

1217 Et idem dicendum est, si quis fingat se habere pecuniam præsentem in crumena, cum nullam habeat, nec animum etiam soluendi, cum tamen soluere possit, si velit, hic enim licitè potest lucrum retinere; quia si penderet teneretur soluere, & sicut si pecuniam adulterinam, & falsam poneret pro vera, teneretur etiam soluere veram, si perdidisset; ita si finxit se habere pecuniam in crumena, quam non habet, teneretur postea soluere, ac per consequens sicut potest perdere, ita & lucrari. Ita Sanchez *dub.* 5. *num.* 3. Couarr. *lib. de ludo*, *p.* 3. *cap.* 14. Trullenc. *lib.* 7. *Decalogi. cap.* 27. *dub.* 4. *num.* 8. probabile putat Escobar. *lib.* 40. *num.* 126.
1218 contra Lugum, *d.* 31. *de iustitia, num.* 58. An autem vnus possit ludere pecunia credita, ludente altero pecunia numerata? Respondeo affirmatiuè; non enim adest inæqualis conditio, cum ludens numerata cedat iuri suo; Ita cum Reginaldo, Bonacina, Trullenc. *suprà numero.* 8. Lugo, *d.* 31. *numero* 57.

SECTIO VII.

Vtrum is qui ludendo ad creditum perdidit, teneatur ad restitutionem?

SVMMARIVM.

1219 *Qui data fide soluendi perdidit in ludo, tenetur iure naturæ in conscientia soluere, secluso iure ciuili.*

1220 *Qui ludo vetito lege humana perdidit, non tenetur in conscientia soluere, stando in iure communi Cæsareo.*

1221 *Quid dicendum sit de iure Castellæ?*

1222 *An si vterque ludens renuntiet his legibus, cedatque iuri suo, possit alteruter non soluere, & solutum repetere?*

1223 *In Lusitania pecunia promissa in ludo, etiam prohibito soluenda est lucranti.*

1219 Dico primò: qui perdit in ludo, data fide soluendi, stando in iure naturæ, seclusa omni lege Ciuili, tenetur soluere in conscientia. Ita communiter Doctores. Et ratio est, quia omne promissum; quod licitè adimpleri potest, seruandum est. Tum etiam, quia contractus ludi iure naturæ est licitus, & validus, vimque habet transferendi dominium; ergo, &c.

Dico secundò: qui ludo lege humana vetito perdidit; non tenetur in conscientia soluere, quod perdidit credita pecunia stando in iure communi Cæsareo, nisi fortè iurauerit se soluturum, quod perdidit. Ita cum Sanchez, Nauarro, Lessio, Villalobos, Diana, *part.* 1. *tractat.* 3. *miscellan. resolut.* 8. *& part.* 2. *tractat.* 5. *miscellan. resol.* 94. Bonacina *de restitutione*, *d.* 2. *quæst.* 3. *part.* 5. *n.* 2. Tamburinus, *lib.* 8. *Decalogi tract.* 2. *cap.* 9. §. 1. *num.* 11. contra Sayrum, *in Claui Regia*, *libr.* 9. *cap.* 13. *num.* 21. Rebellum, Sanchez, Valentiam, & alios apud Bonacinam, *supr. num.* 2. Ratio est, quia iure Cæsareo *Authent. vt Alearum. Cod. de religiosis, & sumptibus funerum*, sancitur vt victus non cogatur soluere; atqui parum est non cogi in foro externo, si cogatur in foro interno; ergo. Dixi nisi fortè iurauerit, quia tunc ratione iuramenti tenebitur soluere, cum iuramentum sit de re licita. Poterit tamen illud Episcopus, vel alter habens potestatem relaxare, etiam absque partis consensu. Ita Henriquez, *lib.* 7. *de irregularitate*, *cap.* 36. *num.* 7. Trullenc. *lib.* 2. *Decalogi*, *cap.* 1. *dub.* 2. *num.* 14. *& libr.* 7. *cap.* 27. *dub.* 4. *numero* 6. 1220

Dico tertiò: in Regno Castellæ, & in aliis, vbi non solum datur lex prohibens ludere credito, etiam ludis alioquin permissis; sed etiam irritans prædictum contractum, non tenetur, qui perdidit soluere; etsi soluit, potest solutum repetere; si tamen libere soluat, qui lucratus est potest solutum recipere, & retinere, donec in iudicio ab eo repetatur. Prima pars est certa, quia talis lex prohibet, & irritat talem contractum, & promissionem. Secunda verò pars probatur, quia licèt tales leges irritent prædictum contractum, & liberent victum ab obligatione soluendi nunquam tamen irritauere dominij translationem. Tum quia ita viri doctissimi has leges intrepretantur. Ita cum Villalobos, Salon, Sanchez, Diana, Trullenc. *lib.* 7. *Decalogi, cap.* 27. *dub.* 4. *num.* 4. & cum Molina, Veiga, Aragonio, & aliis, Escobar, *lib.* 40. *Decalogi*, *num.* 140. Tamburinus *lib.* 8. *Decalogi, tract.* 2. *cap.* 9. §. 1. *num.* 13. 1221

An autem si vterque ludens renuntiet his legibus, & aliis similibus, cedatque iuri suo, possitne alteruter non soluere, & solutum repetere? Respondeo, quod si non interuenit iuramentum posse; quia huic iuri facto in fauorem boni communis cedere nullus valet. Dixi si non interuenit iuramentum, nam si intercessit, tenebitur ratione iuramenti. Trullenc. *supr. num.* 6. Excipe si in Lusitania, vbi iuramentum adiectum promissionibus, & aliis contractibus, omnino irritatur, vt in materia iuramenti latius diximus. 1222

Dico quartò: in hoc Lusitaniæ Regno, pecunia promissa in ludo, etiam prohibito in conscientia soluenda est lucranti. Et ratio est, quia iure naturæ pecunia promissa ludo perdita, est soluenda, nisi lege prohibeatur; sed in hoc Regno, leges non prohibent talem promissionem, nec illam irritant, sed solum prohibent tales ludos, quæ lex, quo ad hoc est consuetudine abrogata, vt *suprà* diximus; ergo qui ludit pecunia credita, tenetur soluere in conscientia: vnde in hoc Regno, non poterit fieri in hoc casu compensatio, sicut in Regnis, vbi talis promissio prohibetur. & irritatur. Ita in simili casu Trullenc. *lib.* 7. *Decalogi*, *cap.* 27. *dub.* 4. *num.* 5. 1223

SECTIO VIII.

Vtrum acquisita ludo prohibito obnoxia sint restitutioni?

SVMMARIVM.

1224 *Lucrans ludo prohibito non tenetur lucratum restituere ante sententiam iudicis.*

1225 *Si victor impediat iudicem vi, vel fraude, ne eum per sententiam obliget ad restitutionem, tenetur restituere, secus si alio modo.*

1226 *Qui ludo prohibito aliquid amisit, potest illud in iudicio repetere intra tempus sibi à lege concessum.*

1227 *Etiam in locis, in quibus lex concedit victo repetitionem coram iudice, non potest victus sibi occultè compensare de re ludo prohibito perdita, nec alterum obligare ad restitutionem ante sententiam iudicis.*

1224 Dico primò: lucrans ludo legibus prohibito non tenetur lucratum restituere antequam victus petat coram iudice, & à iudice condemnetur. Ratio est, quia de iure naturæ vt *suprà* diximus non tenetur lucrans restituere, cum ludus sit contractus licitus, sed aliæ leges, siue iuris communis, siue municipiales, vel non irritant translationem dominij, vel si irritant sunt iam consuetudine abrogatæ, sed solum concedunt restitutionem in iudicio post sententiam, imò in Lusitania restitutio non est facienda victo, vel accusatori, & fisco, vt aduertit, Molina, *d.* 515. *n.*2. & patet ex ordinatione, *lib.*5. *tit.*82. *num.*8. Ergo lucrans ludo legibus vetito, non tenetur lucrum restituere, ante iudicis sententiam, sed potest illud retinere. Ita cum communi sententia Lugo *de iustitia, d.*31. *num.*60. & cum multis Trullenc. *lib.*7. *cap.*27. *dub.*3. *num.*3. Tamburinus *lib.*8. *tract.*2. *cap.*9. §.1. *n.*8.

1225 Dico secundò: Si victor impediat iudicem vi, vel fraude ne eum per sententiam obliget ad restitutionem tenetur restituere; secus si alio modo. Ratio est quia victor non tenetur restituere, nisi post sententiam; ergo quocunque modo impediat sententiam, si id vi, vel fraude non faciat, non tenetur ad restitutionem; quod verum est, etsi iudex inique eum non condemnet. Ita cum Mol. Lessio, & aliis, Lugo *sup. n.*62. Trullenc. *sup. n.*3. An autem si reus interrogatus à iudice neget veritatem, & propter id non condemnetur, teneatur ad restitutionem? Respondeo negatiue, si de facto non fuit condemnatus, & hoc siue id neget iuste, quia scilicet casus est omnino occultus, vt rectè ait Molin. *d.*514. quod etiam probabile putat Lessius, *cap.* 26. *lib.*2. *dub.*3. *n.*21. Salas *dub.*27. *n.*3. Siue iniuste, quia est semiplena probatio, de quo alibi. Ita cum Sanchez, Trullenc. *suprà n.* 3. & 7. Lugo *suprà n.*63.

1226 Dico tertiò: Qui ludo prohibito aliquid amisit, potest illud repetere in iudicio intra tempus sibi à lege permissum. Ita communiter DD. & hoc verum est, & si his legibus renuntiauerit absque iuramento, vt supra diximus, & tenet Lugo *sup. num.* 63. Escobar *lib.*40. *Decalog. n.*133. & alij communiter. Quia hæc lex statuta est in bonum commune, cui particularis non potest renuntiare. Hoc tamen non procedit in Lusitania, nam lex Lusitana non concedit victo facultatem repetendi, sed solum præcipit condemnationem applicandam fisco, & accusanti, vt *suprà* diximus.

Dico quartò: etiam in illis locis, vbi lex concedit 1227
victo repetitionem coram iudice, non potest victus sibi occultè compensare de re ludo prohibito perdita, nec alterum obligare ad restitutionem ante sententiam iudicis. Ratio est, quia prædictæ leges solum præcipiunt restitutionem post sententiam iudicis in pœnam; sed nemo tenetur soluere pœnam; nisi post sententiam; ergo. Ita Tamburinus, *lib.*8. *Decalogi, tract.* 3. *cap.*9. §. 1. *num.* 9. & cum Sanchez, Lessio, & aliis, Trullenc. *sup. num.* 6. Poterit tamen victus licitè vti compensatione, si per vim, vel per fraudem aliquid ab eo fuit lucratus. Trullenc. *suprà n.* 6. Poterit etiam minari victori repetitionem à iudice. Etsi lucratum restituerit, potest illud retinere, etsi comminatus fuit, habuerit animum repetendi coram iudice, si quidem verè habet ius repetendi, cui iuri ipse victus cedit. Tamburinus, *sup. num.* 10. & cum Palao, Trullenc. *sup. num.* 6. Diana, *part.* 4. *tract.*4. *resol.* 34.

SECTIO IX.

De Sponsione.

SVMMARIVM.

1228 *Quid sit Sponsio describitur.*

1229 *Hic contractus ex natura sua est licitus, dummodo seruetur æqualitas.*

1230 *Qui certo scit rem de quacertatur, non potest facere sponsionem.*

1231 *Quid si res tantum sit nota ex opinione probabili?*

1232 *Quid dicendum de eo, qui rem sciens, posteà dubitare incepit?*

1233 *Sponsiones cum conditione illicita ponenda ab ipso spondente sunt illicita.*

1234 *Si quis spondeat se non peccatorum, altero ita affirmante, talis sponsio est licita.*

1235 *Quid si sponsio fieret de peccato ab alio tertio committendo?*

1236 *Si quatuor aspirent ad idem officium, si quis cum singulis certet separatim eos non adepturos officium, iuste lucratur sponsionem.*

1237 *Census vitalitius licitus est.*

1238 *Si Petrus spondeat cum Paulo quod illum in saltu superabit, & postea Paulus nollet currere, tenetur soluere sponsionem.*

Dico primò: sponsio est contractus, in quo 1228
duo de veritate, vel euentu rei contendentes
sibi vicissim aliquid spondent, vt eius sit, qui veri- 1229
tatem fuerit assecutus. Hic contractus ex natura sua est licitus, dummodo seruetur æqualitas, id est, quod euentus sit vtrique incertus, & vterque in
eodem sensu accipiat id, de quo certatur, absitque 1230
dolus, & fraus, vnde qui certo scit rem de qua certatur, vel ex scientia, vel diuina reuelatione, vel
ex sensuum experientia, non potest licitè sponsio- 1231
nem facere, quia non est æqualis conditio ex parte vtriusque; at si res tantum sit nota ex opinione probabili, aut signis, indiciis, coniecturisue probabilibus, aut ex fide solum humana, licita erit sponsio, quia hæc omnia possunt fallere cum certam cognitionem non pareant, sed solùm probabilem. Lopez. *part.* 2. *instr. cap.*18. Sanchez, *tom.*1. *Opusculi, cap.*8. *dub.*3. vnde si quis ex ipso Pontifice sciret aliquem creandum esse Cardinalem, adhuc posset

possit sponsione certare: quia voluntas Pontificis, sæpè mutari solet Diana, *part.7. tract. 9. resol.* 67. & alij

1232 Idem dicendum est de eo, qui certò rem sciens posteà dubitare incepit, quia saltem in sua æstimatione sese, alicui periculo exposuit, etiam si alios ex sua pertinacia verè amittat. Imò si vnus dixerit se rem certò scire, & de facto certò sciat, nihilominus alter contendat, perseuerétque in suo dicto, licitè potest spondere, & lucrari: nam alteri est imputandum, qui voluntariè voluit amittere. Ita cum Nauarro, Sanchez & aliis, Trullenc. *lib.7.c.27. Decalogi, dub. 6. num.* 1. An autem, qui putans rem certò scire spondet, cum tamen certus reipsa non sit, fortè tamen contingit, possit retinere lucrum? Respondeo posse, quia licèt ille ex conscientia erronea rem putaret certam, reuera euentus erat incertus, & fortè contigit; peccauit tamen mortaliter sic spondendo, propter conscientiam erroneam. Molina, *disp.* 508. Bonacina, *de restitutione, d.* 3. *part.1.n.*18. Escobar, *lib.40. Decalogi, num.*11. Diana, *part.7. tract. 9. resol* 68.

1233 Dico secundò: sponsiones cum conditione illicita positæ ab ipso spondente, vt quod plus altero potabit, quod occidet Petrũ, sunt illicitæ, quia spe lucri homines inducuntur ad peccandum. Ita cum Azor. Filliuc. Diana, *p.7.tract.9.res.*69. Si tamen de facto sic illicitè spondens scelus illud committat, & propter id, sponsionem lucretur, non tenetur restituere, etsi peccatum fuerit contra iustitiam, quia pretium non fuit datum pro peccato committendo, sed pro euentu futuro, sicut non est Simonia sponsionem facere circa beneficium Ecclesiasticum obtinendum, vel non obtinendum à Petro, propter eandem rationem. Lugo *supr. num.* 75. Cauendum tamen est ne prætextu sponsionis, pallietur promissio; vt si quis sponsione certaret cum electore affirmans se non fore eligendum, vt ipse elector lucri desiderio, ipsum eligeret, vt non iam semel accidisse testatur Lugo, *supr. num.* 75. & alicubi audio practicari, quamuis non credam.

1234 Dico tertiò: si quis spondeat se non peccaturum, altero id affirmante, talis sponsio est licita; quia lucrum speratum magis impediet spondentem à peccato committendo. Lugo *supr. num.* 75. Et idem

1235 dicendum est, si sponsio fiat de peccato ab alio tertio committendo; peccaret tamen qui ob illud lucrum optaret fieri peccatum, vel ad id opem, vel consilium daret. Ita cum Sanchez, & aliis, Lugo, *supr. num.* 75. Non erit etiam illicita de iure naturæ sponsio super euentu futuro, qui cum damno proximi eueniret. Verbi gratia, quod Petrus intra annum morietur, vel quod non fiet Episcopus, quia licet spondenti detur occasio optandi mortem Petri, vel carentiam Episcopatus, id per accidens est. Ita cum Sanch. & aliis, Lugo, *d.31.n.*74. Excipe nisi sponsio fieret circa mortem, vitam, vel creationem summi Pontificis, vel Cardinalium promotionem; nam huiusmodi sponsio prohibita est, & irrita fuit à Gregorio XIV. sub excommunicatione sibi reseruata, vt testatur Lugo, *supr. num.* 9. Vnde lucrum in hoc casu restituendum est, cum sit ex contractu irrito. Lugo *ibi.*

1236 Dico quartò: in casu, quo plures, verbi gratia, quatuor aspirant ad idem officium, si quis cum singulis separatim certet, eos non adepturos officium, iuste lucratur sponsionem, nec tenetur restituere, quamuis necessario debeat vincere tres, nec possit vinci, nisi ab vno. Et ratio est, quia contractus cum singulis fuit iustus. & expositus lucro, & damno; ergo per concomitantiam cum contractu inito cum alio non fuit iniustus. Ita cum Sanchez, Lugo, *d.* 31. *de iustitia, num.* 87. Escobar, *lib.41. Decalogi, num.* 49. contra Ledesmam, *in summa, tom. 1. tract.* 32. *cap. 2. diffic.* 2. Villalobos, *tom.2.tract.28. diffic.6. num.*3. Dianam, *tom. 3. tract.4. miscellan. resol.* 185.

Dico quintò: census vitalitius licitus est, quia est virtualis sponsio, quæ nititur fortuito euentui, an quis tandiu sit victurus, vt recipiendo quotannis partem, sit denique recepturus plusquam dedit. Ita cum Filliucio, & aliis Diana, *part.7 tract.9. resol.*70. Et idem dicendum est, si pater det alicui mercatori centum cum pacto, etsi filia recens nata peruenerit ad annum 13. teneatur reddere. 500. reducitur, enim hic contractus ad sponsionem de futura vita. Ita cum Philiarco, Scaccia, Diana, *p.7. tract.9.resol.*71. Et idem dicendum est de contractu, quo Petrus dat alicui. 100. ea lege, vt hic teneatur reddere 20. si post duos annos in patriam redierit, vel vxorem duxerit, &c. Ita cum Azorio, & aliis, Diana, *supra resol.* 72. Vel si det 100. eo pacto, vt si post annum vixerit reddantur 200. sin autem moriatur nihil reddatur; æquali enim se periculo lucri, & damni vtrinque exponunt ad euentum incertum. Ita cum Azor. & aliis Diana, *suprà resol.* 73. 1237

Dico sextò: si Petrus spondeat cum Paulo, quod illum saltu, vel cursu superabit, & posteà Petrus nollet currere, tenetur soluere sponsionem; quia per eum stat, quod cursus non fiat, & censetur adimpleta conditio. Ita cum Azor. Filliucio, Escobar. *lib. 40. Decalogi, num.*13. Aduerte tamen hoc solum verum esse, quando fit per modum sponsionis, & quasi concertando de veritate rei, non tamen si fiat per modum prouocatiocis ad ludum tali pœna, vel præmio addito, nam in hoc casu ante inceptum ludum non est obligatio incipiendi. Lugo *d.31.n.*89. Diana, *p.7.tract.9.resol.* 66. 1238

SECTIO X.

De Sortibus.

SVMMARIVM.

1239 *Quo sensu in præsenti sortes sumantur?*

1240 *Ponitur diffinitio contractus sortium.*

1241 *Si fraudes absint, & inæqualitates sortium, contractus est licitus.*

1242 *Quomodo procedendum sit in contractu sortium, quod solet fieri in hoc regno?*

PRo explicatione huius sectionis aduerto, hic non esse sermonem de sortibus diuinatoriis, quando scilicet per eas inquiritur de futuro euentu, nec de sortibus consultoriis, quibus inquiritur Diuinum Consilium; de his enim egimus in primo præcepto Decalogi; sed solum est sermo de sortibus diuisoriis, vt cum sortes mittuntur ad aliquod commune alicui adscribendum, vel inter multos diuidendum; vt quãdo diuidenda est hæreditas inter plures, & quia inter ipsos non conuenit, quam partem quisquam debeat accipere; sortibus id committunt. Filliucius, *tractat. 37. num. 35. & 36.* his ergo suppositis, 1239

Dico primò: contractus sortium est ille, quo aliqui ius habentes in re aliqua conueniunt, vt mittantur sortes quibus constet, quisnam illam debeat obtinere. 1240

obtinere. Pro varietate autem, etiam variæ possunt esse sortes. Aliæ enim sunt lusoriæ, vt in ludo, aliæ electoriæ, quæ ad electionem ordinantur, aliæ aliis modis. Porrò electio per sortem in Ecclesiasticis beneficiis prohibita est; secus in aliis rebus. Vnde si reliqua adsint, quæ statim dicemus fieri possunt. Sic sorte eliguntur Virgines, quæ dotem recepturæ sunt ex pluribus habilibus; sic in Conclaui ad electionem summi Præsulis distribuuntur cubicula, & eliguntur, qui, in quo debeat collocari. Filliucius, *tract.* 37. *num.* 37. 39. & 41.

1241 Dico secundò: si fraudes absint, & inæqualitates sortium, contractus est licitus, quia quod singuli inuicem in fauorem ceterorum periculo sortis exponant æquale ius ad rem aliquam, vel quam partem ex ea debeant accipere, est commutatio quædam æqualis, ac consequenter erit iusta. Dixi si fraudes absint; nam si in sortibus mittendis aliquid fiat, quo aliqui eorum, inter quos sortes mittuntur, minùs sint expositi commodo lucrandi, vel periculo amittendi, esset contractus iniustus; quare si quis rem ita disponat, vt sors vnum contingat determinatum, & non alios, tenebitur restituere reliquis id totum, quod singuli contribuerant. Filliucius, *tractat*, 37. *num.* 39. Lugo, *d.* 31. *de iustitia, num.* 92. & alij communiter.

1242 Et hinc colliges, quomodo procedendum sit in in contractu sortium, quod communiter solet fieri in hoc regno; in quo multi contribuunt ad plures res emendas, vt sorte experiantur, ad quos ex contribuentibus spectare debeant; constituuntur namque primo authoritate publica ministri, qui ab vno quoque, pro qualibet sorte recipiant duos argenteos; Acceptis igitur singulorum contributionibus, soluto primum ex cumulo contributionum eisdem ministris publicis iusto laboris stipendio, emptisque & solutis ex cumulo aliquibus rebus pretiosis, eas sortibus committunt in hac forma. Primò scribuntur nomina eorum, qui contribuerunt in schedulis, ita vt vniuscuiusque nomine, tot schedulæ mittantur inscriptæ in vrnam, quot correspondeant duobus argenteis contributis, & tot mittantur in alteram vrnam, inter quos omnes, aliquæ in albo nihil commodi afferentes reperiuntur, aliæ in quibus vas aureum, vel argenteum ei annectitur; hisque sic peractis à puero extrahitur ab vna vrna sors quædam vnius ex contribuentibus nomine inscripta, ab altera verò vrna altera extrahitur sors, quæ aliquando est in albo, aliquando eis vas aureum annectitur, prout sors & fortuna cuiuscumque ei fauorabilior est; hicque contractus, si sine fraudibus, & æqualitate dicta fiat, iustus & maximæ recreationis est, & non solum in Lusitania, sed etiam Romæ frequenter fit. Lugo, *d.* 31. *num.* 92. Escobar, *lib.* 40. *Decalogi. num.* 19.

DISPVTATIO XXV.

De contractu, seu quasi contractu Societatis.

POSTQVAM de contractibus lucratiuis, & gratuitis, & de contractibus onerosis, & fortuitis, varie disputauimus, Ordo disputationis postulat, vt aliquid de contractibus adminicularis, seu quasi contractibus suo ordine dicamus, vt hoc opus vndequaque maneat perfectum. Sit igitur,

SECTIO I.

Quid, & quotuplex sit societas,

SVMMARIVM.

DIco primò: societas est conuentio duorum, vel plurium conferentium aliquid pretio æstimabile ad communem vsum, vel lucrum. Dicitur conuentio; quia hic contractus est iuris gentium, & modo, ac solum partium consensu, sine vlla formula, aut scriptura perficitur. Imò aliquando sufficit tacitus consensus, quando scilicet aliqui habent sua bona communia, & eis eo modo, quo socij in lucro, & damno vtuntur. Dicitur conferentium aliquid pretio æstimabile, quia singuli socij aliquid debent conferre in commune, siue pecuniam; siue opera, & industriam, siue instrumenta, vt nauim, equos, & huiusmodi, siue animalia, siue alia bona, quæ omnia nomine pretio æstimabilis comprehenduntur. Alioquin si nihil conferant, non possent licitè esse participes lucri, & commodi, quod fit in societate. Dicitur in communem vsum, & lucrum, quia per hoc distinguitur hic contractus à locatione, & conductione, in qua pecora traduntur. Verbi gratia, ad custodiam in pascuis, aut pecunia ad negotiandum, itavt commodum, & lucrum non spectet ad vtrumque, tanquam quid commune, sed solum ad tradentem pecuniam, & conducentem alterius operam pro certo stipendio illi conferendo; in contractu tamen societatis requiritur, vt damnum, & lucrum sit commune, quantum est ex vi societatis, ita tamen vt fiat diuisio lucri secundum proportionem sortis collatæ à singulis, nisi aliter conuentum fuerit. Ita cum communi sententia Decastillus, *lib.* 2. *tract.* 13. *d.* 1. *num.* 3. Basæus, *verbo Societas, num.* 1. Gibalinus, *tom.* 2. *de vsuris, lib.* 5. *cap.* 2. *art.* 1. *n.* 11. 1243

Dico secundò: multiplex est omnium bonorum societas; alia negotiationis, cum duo, vel plures ex negotiatione lucrum quærunt. Alia artis, vt cum vnus ex sociis exercet artem, & alter facit expensas. Alia animalium, alia officiorum, vt cum quis officio fungitur, & alios sibi socios adiungit, quibus cõmunicat fructus ex officio. Alia est viri, & vxoris. Alia fratrum inter se, de quibus latè Mol. *disp.* 412. Filliucius, *tract.* 38. *n.* 9. Azor. 3. *p. lib.* 9. *cap.* 1. 1244

Dico tertiò: societas variis modis contrahitur. Primò ex parte finis, sic contrahitur ad vsum tantum, aliquando ad lucrum tantum, vt in negotiatione, aliquando ad vtrumque, vt in matrimonio. Secundò ex parte materiæ, & sic contrahitur societas omnium bonorum, vel lucrorum duntaxat, vel certæ alicuius partis bonorum, vel certæ negotiationis. Tertiò ex parte temporis, alia enim contrahitur ad vitam, alia ad certum tempus, alia vsque ad finem certi negotij. Mol. *d.* 412. Less. *lib.* 2. *c.* 25. *dub.* 1. 1245

Dico 4. Contractus societatis licitus est seruatis 1246 duobus,

duobus, primum vt quisque sit expositus periculo perdendi suum capitale v.g. qui pecuniam exposuit, si forte pereat absque culpa socij, suo domino pereat, nisi aliter iuste conuentum sit; nam in hoc contractu dominium pecuniæ non transfertur in alios socios, sed manet semper apud priorem dominum, qui illam exhibuit, aliàs non esset societas, sed mutuum; vnaquæque autem res suo domino periit, & qui potuit laborem, & industriam, si casu nihil lucri obueniat, laborem perdat, salua pecunia alterius. Altera conditio est, vt in lucro diuidendo computetur quantum valet labor, & industria, & quantum etiam periculum hoc valeat, quod labor, & industria semper perdatur, dum nihil est lucri, at pecunia non, nam salua manere potest. Ita Nauarr. *cap.17.n.255.* Tolet. *lib.5.cap.41.* & cum Villalobos, Azor, Salon, & aliis communiter Trullenc. *lib.7.Decalog.cap.24.d.1.n.5.*

1247 Dico quinto: Hunc contractum inire possunt omnes illi tantum, qui de rebus suis habent facultatem libere disponendi; vnde filius potest inire societatem cum patre de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus, non vero de bonis profectitiis, aut aduentitiis, exceptis illis aduentitiis, in quibus vsusfructus non pertinet ad patrem. Potest etiam filius inire societatem cum patre, ita vt pater ponat pecuniam, filius vero operam, & industriam, modo filius proprio nomine, & periculo negotietur, vsus autem fructus lucri spectabit ad patrem, donec pater vixerit, eo vero mortuo absolute pertinet ad filium, ex *l. cum oportet Cod. de bonis.* Dixi modo filius negotietur, nomine proprio, nam si negotietur nomine patris, cum pecunia patris, totum lucrum pertinet ad patrem; & idem dicendum, si negotietur simpliciter, nam in dubio censetur negotiari nomine patris *l.fin.ff.quando tutor.* Si vero negotietur proprio nomine, totum lucrum pertinet ad filium *l. vnum ex sociis §.si quid vnus ff.pro socio.* Pupillus autem, & minor non potest societatem inire absque tutoris, & curatoris licentia. Excipe si minor contrahat in suam vtilitatem, & tunc potest restitutionem in integrum petere, si notabiliter læsus sit. Possunt tamen fratres societatem inire, saluo iure patris. Religiosus autem non potest societatem inire, sicut nec contrahere. Nec medicus cum infirmo, durante infirmitate. Nec aduocatus cum cliente, nec tutor, vel curator cum pupillo, vel minore; nec hi qui detinentur in carcere in sui perniciem, omnibus enim his, leges contradicunt. Bonacina *d.3.quæst.6.p.2. de contractibus,* & cum multis Decastillus *lib.2.tract.13.d.1.à n.38. vsque ad 49.*

1248 Dico sextò? Hæc societas potest contrahi ad certum tempus, aliquando contrahitur ad finem certi negotij, aliquando ad vitam. Ad hæredes autem hic contractus non transit, etiam si expresse conuentum sit, vt hæredes in eandem societatem succedant; at si socij iuramento promiserint se continuaturos contractum cum hærede, tenentur si ipse velit. Similiter si testator instituat hæredem cum obligatione, vt societatem continuet, tenetur si eam acceptat. Lessius *lib. 2.cap.25.dub. 1. num.5.* Salon *tom. 2. art. 1. de societate,* qui ait societates de reditibus regiis, vel reipublicæ transire ab hæredes. Vide Villalobos *2. p. tract. 26. diff. 10.*

SECTIO II.

Vtrum in societate licitum sit pactum cum sociis, vt saluam præstent sortem, & reddant quotannis lucrum paruum pro incerto magno?

SVMMARIVM.

1249 *Non licet contractus societatis, in quo qui apponit pecuniam paciscitur per solum ipsum contractum societatis, vt periculum capitalis sit penes accipientem.*

1250 *Quid si contractui societatis annectatur assecuratio capitalis, & venditio periculi?*

1251 *Non est opus vt huiusmodi contractus expresse fiant, sed satis est si fiant tacite, & implicite.*

1252 *An societas in qua quis apponit pecuniam, alter vero solam operam, & industriam, sit vera societas, vel locatio operarum?*

Dico primò: Non licet contractus societatis, in quo qui apponit pecuniam paciscitur per solum ipsum contractum societatis, vt periculum capitalis sit penes accipientem; qui enim sentit commodum debet sentire incommodum. Ita definitum est *in bulla Sixti V.* & tenent communiter DD. 1249

Dico secundò: Contractui societatis annecti possunt alij duo, scilicet assecuratio capitalis, & venditio periculi v. g. Si Petrus consignasset centum aureos apud Paulum mercatorem ad negotiandum inito contractu societatis, vt Petrus apponat pecunias; & Paulus industriam, ex negotiatione autem posset vterque accipere pro se duodecim ex lucro. Deinde Petrus iniit cum Paulo mercatore alium contractum assecurationis capitalis, & paciscuntur inter se, vt Paulus accipiat quatuor pro assecuratione capitalis, ita vt iam tantum remaneant octo pro Petro, octo tamen dubia subiecta fortunæ, neque enim certum est, vt supponimus, totum id lucrum fore percipiendum; Petrus ergo volens habere aliquod certum securum lucrum, etiam si minus sit, quam illa octo, quæ non certo poterat sperare, iniit tertium alium contractum cum Paulo mercatore assecurationis lucri, seu potius vendit illi illa octo incerta, pro quinque certis, & iam de primo ad vltimum, positis his contractibus, habet in eo casu Petrus pro centum pecuniæ appositæ quinque in singulos annos, & securum capitale centum, quod apposuit; quod autem totum hoc sit licitum probatur; quia omnes hi tres contractus seorsim sumpti sunt liciti; ergo etiam sunt liciti, si simul sumantur, dummodo ex alio capite seruetur æqualitas, nempe vt tantum, & non amplius detur pro assecuratione capitalis, quanti æstimatur ipsa assecuratio prudentis arbitrio, & iudicio, & tantum, & non amplius detur de lucro minori certo, quanti æstimatur lucrum maius incertum; sic videtur colligi *ex cap. per vestras de donat. inter virum, & vxorem*, & tenet cum Syluestro, Nauarro, Molina, Reginaldo, Couar. Salon, Mantica, Lessio, Valentia, Decastillus, *lib.2.tract.10.d.2.n.438.* Basæus *verbo societas, n.1.* Diana *tr.de contract.resol.3.p.1.* Trullenc. *lib.7.cap.24.dub.2.n.1.* contra Azor. Rebellum, Sotum, & alios, quos refert, Decastillus *sup.n.438.* 1250

Nec opus est vt huiusmodi contractus expresse fiant, 1251

fiant, sed satis est, si fiant tacite, & implicite, vt si dicat, do tibi centum, vt des mihi quinque securo capitali, eo modo, quo doctores dicunt id fieri posse. Ita cum Nauarr. Valent. Reginald. Decastillus, *sup. n.*440. Debet tamen huiusmodi contractus fieri cum persona, quæ renera cum illa pecunia negotietur; alias erit vsura. Ita cum Nauarr. Reginald. Decastill. *sup. num.*445. Si tamen detur mercatoribus excusari possunt viduæ, & pupilli, qui suas pecunias illis dant, vt dent illis quinque pro centum, securo capitali. Et idem potest fieri ab eo, qui non apponit pecuniam, sed industriam, reiecto periculo, in apponentem pecunias. Decastill. *sup. n.*448. Potest etiam idem fieri in societate animalium; potest namque tradi grex centum ouium pascendus, ea lege, vt pastor præstet capitale saluum, supplendo quid fortuito perierit, & præterea quotannis soluat aliquid certum pro fructibus, modo hæc obligatio pretio iusto compensetur. Ita cum Lessio, Trullenc. *sup. n.*3. licet etiam in contractu locati, & conducti detrahendo aliquid ex pretio ratione assecurationis, de quo Villalobos 2. *p. tract.*26. *diff.*3. *n.*8.

1252 An autem societas in qua alter apponit pecuniam, alter vero solam operam, & industriam, sit vera societas, vel locatio operarum? Respondeo si intendat partem lucri secundum proportionem, esse veram societatem, seruatis seruandis; si autem expressè intendat pro certo pretio, vel pro certa parte lucri, locare suas operas, erit locatio, sicque semper illi salua erit opera, & industria, nunquam tamen erit locatio, nisi expressè suas locet operas. Salon *tomo 2. de contract. art.*4. *controuers.*1. Trullenc. *sup. n.*7.

SECTIO III.

Qua ratione fieri debeat lucri, & damni diuisio in fine societatis?

SVMMARIVM.

1253 *Quomodo sit facienda hæc diuisio in societate omnium bonorum, & in societate totius lucri exponitur.*

1254 *Quomodo facienda sit in societate rei certæ?*

1255 *Quid si nullum sit lucrum, & maneat capitale saluum?*

1253 DIco primò: In societate omnium bonorum, tam præsentium, quam futurorum, & in societate omnis lucri, distribuenda sunt omnia bona, quæ tunc extant, & omne lucrum, & damnum, & expensæ, per æquas partes, non habita ratione, an quis plus, vel minus posuerit, an plus, minusve lucratus fuerit; siquidem in hac societate, omnia communicantur, & æqualiter diuiduntur, & expensæ omnes fiunt ex bonis communibus, modo non proueniant ex delicto, & culpa socij. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.*7. *c.*24. *dub.*3. *n.*1.

1254 Dico secundò: In societate rei certæ, si sit eiusdem rationis, hoc est, si vnusquisque conferat pecuniam, & industriam ad æqualitatem, diuidendum est lucrum ad æqualitatem, & si pereat capitale, & industria vtrique, etiam peribit ad æqualitatem. Ita cum communi sententia Trullenc. *sup. n.*2. Si tamen societas sit diuersæ rationis, vt si alter conferat pecuniam, alter vero laborem, & industriam; tunc si industria tanti æstimetur, quanti pecunia, diuidendum est lucrum ad æqualitatem; si vero labor non tanti æstimetur, quam pecunia apposita, tunc facienda est diuisio secundum proportionem correspondentem valori laboris, & industriæ, quia sic seruatur æqualitas. Ita cum communi sententia Trullenc. *sup. n.*3.

Quod si nullum sit lucrum, & maneat saluum 1255
capitale, apponenti illud maneat, sicut & si pereat, illi soli pereat, nisi aliter conuentum sit; nam si inter socios pactum sit, vt tam capitale, quam operæ sint in ea societate communes; ita vt si pereant, omnibus ex æquo pereant; tunc tam lucrum, quam damnum ex æquo diuidendum est, quando opera tanti æstimantur, quam pecunia apposita; secus si minoris æstimetur, quam pecunia; nam tunc pro æqualitate debet fieri compensatio ad valorem industriæ appositæ. Ita cum Salon, & aliis Trullenc. *suprà n.*5. Quod si non fuerit expressum in societate, an apponens pecuniam eam velit facere communem cum socio, standum est consuetudini regionis. Ita cum Bonac. Salon, & alij, Trullenc. *sup. num.*6.

SECTIO IV.

Quæ damna, & expensæ ponentis operam sint communes cum sociis?

SVMMARIVM.

1256 *Damna quæ patitur socius ex causa proxima societatis debent esse communia, modo non eueniant ex leui culpa socij.*

1257 *Si circa expensas aliquid inter socios conuentum sit, id seruandum est, sin minus seruanda est consuetudo.*

1258 *Quid si non detur pactum, nec consuetudo?*

1259 *Quid si pro conseruatione mercium, vel capitalis, vel acquisitione lucri facienda sint aliqua expensa, & non possit extrahi pecunia ex societate ad eas faciendas?*

DIco primò: Damna quæ patitur socius ex cau- 1256
sa proxima societatis debent esse communia, modo non eueniant ex leui culpa socij; quia lucra quæ proueniunt causa societatis sunt communia; ergo etiam damna; damna verò propria quæ socius tantum ex occasione societatis patitur, non debent esse communia, quia hoc nullo iure constat; & sicut lucra, quæ non ex causa, sed ex occasione societatis proueniunt, non sunt communia; ita neque damna. Præterea socius tenetur de leui consulere societati, cum societatis contractus respiciat commune commodum, per leuem autem culpam in hoc contractu intelligunt iura, eam, qua quis remittit eam diligentiam adhibere in rebus societatis, quam adhibuisset in rebus suis propriis, aut certe æquum esset, vt adhiberet. Ita Molin. *d.*418. *n.*5.6. 7. Reginald. *lib.*25. *num.*394. Layman *lib.*3. *tract.*4. *c.*20. *n.*5. Lessius *lib.*2. *c.*25. *dub.*4. Trullenc. *lib.*7. *cap.*24. *dub.*4. *num.*1. & 2.

Dico secundo: Si circa expensas aliquid inter so- 1257
cios conuentum sit, id est seruandum, sin minus seruanda est consuetudo. Si vero non est pactum, nec consuetudo, tunc damna, & expensæ, quæ
causa societatis sunt facta, sunt communia. Ita 1258
cum Salon, Reginaldo, Molina, & aliis Decastillus *lib.*2. *tract.*13. *d.*1. *num.*9. Trullenc. *lib.*2. *cap.*24. *dub.*4. *num.*4. An autem ab expensis factis à socio in itinere causa societatis detrahendum sit, quod socius domi insumpsisset? Respondeo negatiue, modo aliter non sit conuentum inter partes. Ita cum

cum Bonacina, Salon, Villalobos, & aliis Trullenc. *suprà num.* 5. Decastillus *suprà num.* 112. est enim id magis iuri conforme, iuxta *l. secundum Iulianum l.* 1. *fratres* §. *si quis ex sociis ff. pro socio*, quidquid dicant. Angelus, Rebellus, Baldus, & alij, quos refert Decastillus, *suprà num.* 111. Idem dicendum est de expensis factis à socio in curatione morbi, quem ex causa societatis contraxit, modo sumptus non fuerint superflui. Ita ex *l. Iulianum*, & ex aliis viribus colligit Molina, *d.* 118. Et idem dicendum est de expensis, quas socius fecit pro defendenda pecunia, aut re societatis, vulneratus à latronibus ad vulnera curanda, id enim patitur ex causa proxima societatis. Decastillus *suprà num.* 115. Et idem dicendum est quando vnus ex sociis iter agens, causa societatis, à Turcis captus fuit, & pecunia redemptus, nam alij tenentur ad ratam pecuniæ, qua se redemit. Decastillus *suprà num.* 120. Idem dicendum est de eleemosynis moderatis, quas vnus socius apponens industriam fecit intuitu felicis exitus societatis. Trullenc. *sup. n.* 6.

1259 Dico tertiò: Quando pro conseruatione mercium, vel capitalis, vel acquisitione lucri, faciendæ sunt aliquæ expensæ, nec potest extrahi pecunia ex societate ad eas expensas faciendas, tenetur socius non solum ex charitate, verum etiam ex iustitia eas facere ex propria pecunia, aut mutuo ab aliis petere pecuniam ad eas faciendas; quia socius ratione contractus societatis, tenetur eam diligentiam exhibere, quam adhibuisset circa res proprias, sed pro conseruandis rebus propriis, acciperet propriam pecuniam, vel ab aliis mutuo peteret; ergo. Ita cum Molina, Lessio, Layman, Decastillus *suprà num.* 121. Ius tamen illi competit repetendi à sociis, quod insumpsit gerendo negotia societatis. Ita cum Lessio, Molina, Reginaldo, Salon, Decastillus, *sup. n.* 122. Basæus *verbo societas n.* 10.

SECTIO V.

De requisitis ad societatem circa animalia.

SVMMARIVM.

1260 *Variis modis contrahitur hac societas qui explicantur.*

1261 *Ad societatem animalium tres conditiones requiruntur, quæ explicantur.*

1262 *Iniqua est societas, in qua traduntur animalia pastori cum pacto vt ea custodiat, & pascat, & semper seruentur in eodem numero, ita vt si aliqua pereat compleatur numerus ex fœtibus, & pastor in fine annorum singulorum accipiat dimidiam partem reliquorum fœtuum.*

1263 *Illicita est societas, in qua quis tradit Petro duas vaccas cum pacto, quod in fine temporis præscripti lucrum diuidetur, pretium vero illarum tradatur Francisco iuxta æstimationem, quam vaccæ habebũt tempore conditionis, nisi grauamen iusta mercede compensetur.*

1264 *Socius, cuius culpa animalia tradita cum æstimatione simpliciter perierunt, tenentur ad restitutionem illorum iuxta æstimationem, quam habent tempore amissionis.*

Pro huius sectionis intelligentia suppono variis modis posse tradi alicui animalia. Primo vendendo illa, secundo lucrando, Tertio tradendo illa in custodiam. Quarto vt meliora efficiantur, & meliora facta, vt sint vtrique communia, de quibus, & aliis modis vide Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 24. *dub.* 3. *à num.* 1. Tandem traduntur alicui animalia ad commune quæstum, & lucrum, & hoc est vera societas, quæ potest etiam variis modis iniri. Primo vt singuli socij conferant ad æqualitatem animalia, laborem, & industriam, & soluant expensas, & damnum: nam in societate facta, quæ societas dicitur eiusdem rationis, ac proinde in hac societate lucrum, & damnum debet esse commune. Secundo hæc societas potest esse diuersæ rationis, quando scilicet vnus confert animalia, & alter industriam. His suppositis, 1260

Dico primò: Ad societatem animalium, tres conditiones requiruntur. Prima vt vnusquisque sociorum aliquid conferat in societatem, siue conferat animalia, siue custodiam, siue industriam. Hæc enim est natura societatis, vt quisque sociorum aliquid conferat in commune. Secunda vt seruetur æqualitas, ita vt damna, & expensæ, & lucro prouenientia ex causa societatis, sint communia, prout aliquis plus, vel minus, in societatem contulit. Tertia est vt animalia stent periculo apponentis, ita vt si pereant, pereant apponenti, nam apponens est dominus, res autem domino periit, hoc tamen intelligitur, nisi periculum animalium in totum, vel in partem, in alterum reiectum sit; potest enim periculum in alterum rejici, facta grauaminis compensatione per contractum assecurationis Ita cum aliis Decastillus *lib.* 2. *tract.* 13. *d.* 1. *à num.* 124. *vsque* 127. Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 24. *dub.* 5. *num.* 8. 1261

Dico secundò: Illicitus, & iniquus est contractus societatis, quo quis tradit animalia pastori cum pacto, vt ea custodiat, & pascat, & semper seruentur in eodem numero, ita vt si aliqua pereant, compleatur numerus ex fœtibus, & pastor in fine annorum singulorum accipiat dimidiam partem reliquorum fœtuum. Et ratio est, quia huic contractui deesse videtur æqualitas, si pastoris industria pluris æstimetur, quam valeat numerus animalium, illi constitutus, & assignatus. Secus si non pluris ipsius opera, & industria æstimetur. Similiter illicita videtur societas, in qua quis tradit alteri animalia hoc pacto, vt si pereant æqualiter pereant apponenti, & recipienti, si vero non pereant, capitale detur apponenti, fructus vero æqualiter diuidantur; tum quia non seruatur æqualitas, quia sors stare debet periculo apponentis, nisi alter socius periculum sortis in se susceperit per contractum assecurationis, aut nisi apponens animalia fecerit alterum socium condominum animalium. Ita Azor *cap.* 7. *quæst.* 10. Bonacina *quæst.* 6. *p.* 5. *n.* 5. Filliuc. *tract.* 38. *n.* 102. Trullenc. *lib.* 7. *c.* 24. *dub.* 5. *n.* 11. *&* 12. 1262

Dico tertiò: Illicita est societas, in qua quis tradit Petro duas vaccas, hoc pacto vt in fine temporis præscripti, lucrum diuidatur, pretium vero illarum tradatur Francisco, iuxta æstimationem, quam vaccæ habebunt tempore conditionis, nisi grauamen iusta mercede compensetur. Ita cum Bonacina, Trullenc. *sup. n.* 13. & cum Rebello, Decastill. *lib.* 2. *tract.* 2. *d.* 1. *n.* 141. & alij. 1263

Dico quartò: Socius, cuius culpa animalia tradita cum æstimatione simpliciter perierunt, tenentur, 1264

nentur ad restitutionem illorum, iuxta æstimationem, quem habent tempore amissionis, siquidem ad dominum pertinet incrementum, & detrimentum rei, nisi aliud in pactum iustum deducat. Ita cum Bonacina, Trullenc. *sup. n.*14. Decastillus *sup. num.*139.

SECTIO VI.

Quando incipiat, vel dissoluatur societas.

SVMMARIVM.

1265 Dico primò: Societas incipit, quando id partes expresserunt, quod si nihil expresserunt, standum erit actibus, qui in simili societate fieri solent, iuxta patriæ vsum. Trullenc. *lib.*7. *cap.*24. *dub. vltimo num.*1.

1266 Dico secundò: Dissoluitur societas primo, finito tempore constituto *l. actione §. item ff. pro socio.* Quod commune est omnibus obligationibus, omnes enim, quæ certum tempus, aut negotium habent, eo elapso, & finito cessant. Decastillus *lib.*2. *tract.*13. *d.*1. *num.*168.

1267 Dico tertiò: Secundò modo finitur societas per renuntiationem; res enim per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur; nascitur autem societas mutuo consensu; ergo eodem pariter dissoluetur. Ita cum Filliuc. & aliis Decastillus, *sup. num.*169. Sufficit autem renuntiatio tacita, qualis censetur, si quis sociorum separatim in proprium commodum negotiari incipiat, *l. itaque cum separatim ff. pro socio.* Tunc enim censetur mutuus consensus. Si verò renuntiatio fiat absque tacito, vel expresso consensu sociorum, non valet, sed quilibet tenetur stare contractui, & si non stetit, resarcire damna, quantum intererat sociis stetisse contractui; semper enim saltem tacitus consensus requiritur ex *l. actione ff. pro socio.* Quapropter socius qui ante tempus præfixum societati renuntiat, commodum quidem societatis non sentiet, cum ex parte sua, iam cedat societati; sentiet tamen damnum, si id fecerit, sine aliorum consensu, vel sine necessitate, iuxta *l. actiones, citatam.* Ita cum Rebello, Mol. Layman, Decastillus, *sup. n.*172. Gomez, & alij, quos refert, Filliuc. *de societate cap.*35.

1268 Dico quartò: Tertiò modo dissoluitur societas per mortem alicuius socij *l. verum §. fin. ff. pro socio,* etiamsi societas cum pluribus contracta fuerit. Excipe nisi cautum sit, vt societas etiam illo decedente in alios perseueret. Ita cum Filliuc. Decastillus, *sup. n.*173. Hinc fit societatem non necessario transire ad hæredes defuncti, etiam si deducatur in pactum, vt ad hæredes transeat *l. verum in hæredem ff. pro socio.* Excipe nisi hæres conueniat cum aliis sociis; nam tunc censetur societas de nouo inita, *l. plane si hi.* 37. *ff. pro socio.* Sufficitque hoc loco tacitus consensus, vt societas continuetur nemine repugnante. Gibalinus *tom.*2. *de vsuris lib.* 5. *cap.*2. *art.*4. *num.*2. Excipe 2. nisi societas morte socij intempestiue finiatur cum præiudicio rerum, negotiorum, & hæredum, vnde non finitur societas morte alicuius socij, quando triticum verbi gratia est seminatum, & nondum collectum, & quando societas est circa vectigalia, vel alias respublicas conductas: in his namque casibus transit ad hæredem, modo aptus & idoneus sit societati. Ita Mol. *d.*414. Filliuc. *c.*3 *a.n.*19. Decastill. *sup. n.*175. Gibalin. *sup. num.*2.

An autem non tantum morte naturali, sed etiam ciuili finiatur societas? Respondeo finiri etiam morte ciuili; scilicet per maximum exilium, per deportationem ad insulas. Decastillus *sup. num.*176. Gibalinus *suprà num.*3. Finitur etiam per professionem solemnem in Religione *l. verum §. fin. ff. pro socio.* Ita cum Molina, Mantica, Azor, Decastillus *sup. num.*177. Interim tamen dum mors socij ignoratur, valent quæ inter in societatis iure aguntur *l. actione §. morte.* Decastillus *suprà numero* 173. 1269

Dico quintò: Quarto modo finitur societas egestate alicuius socij, quod locum habet quando socius non potest contribuere rem, aut pecuniam, ad quem modum finiendi societatem reducitur casus, quo bona ipsius socij publicantur, aut ære alieno adstrictus cedit bonis *l. actioni ff. pro socio.* Ita cum Azorio, Molina, & aliis Decastillus *suprà n.* 179. Gibalin. *sup. num.*4. & 5. Et quod dictum est de re, aut pecunia promissa, intelligendum etiam est de opera, aut industria socij, quam iam præstare non potest morbo, carcere, captiuitate, aliisque similibus impeditus. Huc accedit quando res, & materia in qua fundatur societas periit, in quo casu cum societas finiatur, perempta sorte non tenetur socius, etiamsi possit, aliam rem similem, aut pecuniam substituere; quinimo socius, qui confert operam, & industriam, non tantum liber est, quando tota pecunia alterius periit, sed etiam quando aliqua modica, & exigua remansit, neque enim censetur voluisse se obligare ad præstandam in eo casu operam suam longe maioris valoris. Ita cum Rebello, Syluestro, & aliis Decastillus *sup. n.*181. Gibalinus *sup. n.*7. & 8. Et quod dictum est de re, aut pecunia pereunte, dicendum est de re notabiliter variata, ita vt non sit idonea ad societatem, vt habetur *l. verum §. fin. ff. pro socio.* 1270

DISPVTATIO XXVI.

De Fideiussione.

SECTIO I.

Quid sit Fideiussio?

SVMMARIVM.

1274 Exi

1274 *Existente inualida obligatione debitoris, nulla debet etiam esse fideiussio.*

1275 *Non debet fideiussor conueniri, nisi facta executione principalis debitoris.*

1271 Dico primò: fideiussio est alienæ obligationis in se susceptio, qua se quis obligat ad eam implendam, si debitor principalis non soluerit. Perficitur autem hic contractus iure ciuili verbis, quia sine forma stipulationis, non parit actionem in foro externo, iure tamen canonico, & in foro conscientiæ, non requiritur forma stipulationis, sed sufficit consensus expressus, vt communiter notant. DD.

1272 Dico secundò: ad fideiussionis iustitiam, quatuor requiruntur conditiones. Prima vt hic contractus sit accessorius, supponens alium debitorem, & aliam obligationem præsentem, vel futuram; ortam siue, ex contractu, vel delicto, vel lege, vel ex iudicis sententia, vel ex alio capite. Vnde si quis principaliter pro aliquo se obliget, non est proprie fideiussio, sed assecurationis contractus, ac per consequens, & si principalis debitor ex aliquo iusto capite liberetur, vt quia contractus non fuit rite confirmatus à suo superiore, vel quid simile, non liberatur assecurator, siquidem hic non adhibetur in subsidium, & accessorie, sed vt debitor principalis Lugo, *d.* 32. *num.* 2. Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 2. *dub.* 1. *num.* 2. & alij communiter.

1273 Dico tertiò: secunda conditio est, vt fideiussor non ad plus obligetur, quam debitor principalis. Non dixi, non plus, sed, non ad plus obligetur: nã fideiussor potest strictius obligari, quam debitor principalis, non tamen ad plus; posset enim obligari cum iuramento, hypotheca, instrumento publico, quod DD, vocant, garentigium, eo quod paratam habeat executionem, etiamsi principalis debitor ita non sit obligatus. Et potest obligari naturaliter, & ciuiliter, licet principalis debitor solum naturaliter sit obligatus, potest se obligare ad pœnam, & ad standum iuramento creditoris in litem circa interesse ex mora ipsius fideiussoris in soluẽdo, licet ad hæc debitor se non obligauerit, non potest tamen ad plus obligari, quam debitor, hoc est, ad maiorem quantitatem soluendam, nec in alio loco, vel tempore, nec aliquid determinatum, quando obligatio debitoris erat ad disiunctum. Ita cum Molina, Lugo, *d.* 32 *num.* 4.

1274 Dico quartò: tertia conditio est vt existente inualida obligatione debitoris, nulla sit fideiussio, *l. cum lex ff. de fideiussionibus*, sufficit tamen quod debitor habeat obligationem naturalem, vt fideiussor possit etiam ciuiliter obligari. An autem fideiussor teneatur in foro externo expectare sententiam iudicis, an teneatur soluere ante sententiam iudicis? Respondeo regulariter non teneri soluere ante sententiam iudicis, nisi ad id se intenderit obligare, & ratio est, quia fideiussor solum se intendit obligare secundum vsum receptum, & communem; sed vsus communis est, vt fideiussor non soluat, nisi coactus à iudice: ergo ita & bene Tamburinus, *de triplici iure lib.* 9. *tract.* 7. *cap.* 1. §. 1. *num.* 11. & alij apud Bonacinam, *de contractibus d.* 3. *quæst.* 9. *p.* 1. *num.* 3.

1275 Dico quintò: quarta conditio est, vt fideiussor conueniri non possit, non facta executione principalis debitoris. Hinc fit fideiussorem hodie, etiam iuratum non teneri, nec cogi posse ad soluendum, nisi postquam facta est executio in bonis debitoris. Excipe nisi fideiussor renuntiauerit huic priuilegio, vel si constet principalem non esse soluendo, aut procul abesse, & non habere bona in eodem territorio ex quibus sumi pretium ad soluendum possit, vel si fideiussor conuentus neget se fideiussorem, nam tunc amittit hoc priuilegium, vt prius conueniri principalis debeat, *l. si dubitetur* §. 1. *ff. de fideius.* & *lib.* 4. *ordinationis Lusitanæ, tit.* 59. §. 1. Tamburinus, *suprà numero* 14. Lugo, *suprà numero* 8. & 10.

SECTIO II.

Quis possit fideiubere?

SVMMARIVM.

1276 *Omnes qui bona habent, & eorum liberam administrationem, nec à iure repelluntur, possunt fideiubere.*

1277 *Clerici fideiubere non possunt in Ecclesiæ præiudicium.*

1278 *Religiosus non potest esse fideiussor, sine prælati & maioris partis capituli consensu.*

1279 *Mulier non potest fideiubere pro marito, & si fideiubeat, fideiussio est nulla.*

1280 *Mulier pro aliis potest fideiubere cum quibusdam solemnitatibus.*

1281 *Mulier potest rescindere etiam validam fideiussionem, si voluerit vti priuilegio Velleiani.*

1282 *In aliquibus casibus, qui referuntur non potest mulier vti priuilegio Velleiano.*

1283 *Qui extra hos casus aliquid recipit à muliere fideiubente, totum ei tenetur restituere.*

Dico primò: omnes, qui bona habent, & eorum liberam administrationem, nec à iure repelluntur, possunt fideiubere. Hinc pauperes, pupilli, filijfamilias, non habentes peculium castrense, vel quasi castrense, religiosi, à fideiubendi munere repelluntur, minor vero. 25. annis, si pro aliquo fideiubeat obligatur naturaliter, potest tamen obligationem elidere per beneficium restitutionis in integrum, pro patre tamen carceri addicto efficax est obligatio, quia ad id tenetur. Reginaldus, *lib.* 25. *numero* 220. Filliucius, *tractatu* 38. *numero* 156. Lessius, *lib.* 2. *cap.* 18. *dub.* 2. *numero* 11. Tamburinus, *de triplici iure lib.* 9. *tractatu* 7. *cap.* 1. §.... *numero* 1. Lugo, *disputat.* 32. *numero* 14. 1276

Dico secundò: Clerici fideiubere non possunt in Ecclesiæ præiudicium; ex consuetudine tamen pro aliis clericis, & suis Ecclesiis possunt ex bonis patrimonialibus, & fructibus beneficiorum, quos faciunt suos, ita tamen quod relinquatur congrua, *cap. Odoardus de solut.* Filliucius, *tractatu* 38. *numero* 158. Lessius, *lib.* 2. *cap.* 28. *dub.* 2. *num.* 19. Prohibentur tamen fideiubere pro laïcis extra necessitatem sub pœna depositionis, si fiat frequenter, *cap. te quidem* 11. *quæstion.* 1. At si fideiubeant tenet fideiussio, *cap. vltimo de fideiussionibus.* Possunt tamen fideiubere clerici pro laïcis, si adsit vrgens necessitas in causa dotis, vel si non fide iubendo daretur aliquod animæ, vel corporis periculum, *d.* 540. Lessius, *lib.* 2. *cap.* 28. *numero* 19. Lugo, *d.* 32. *numero* 13. Escobar, *lib.* 41. *Decalog. numero* 113. In casibus tamen, in quibus clerici possunt fideiubere, non possunt coram iudice laïco conueniri, Ita Bonacina, Riccio, quos refert, & sequitur Trullenc. *lib.* 7. *capitul.* 26. *dub.* 1. *numero* 9. 1277

Dico tertiò: Religiosus non potest esse fideiussor 1278

sine prælati, & maiori partis capituli consensu, & si aliter factum sit, conuentus non tenetur, nisi quatenus versum est in eius vtilitatem? imò in re magni momenti repellitur ipse superior à fideiussione, nisi maior capituli partis consensus adsit, *cap. quod quibusdam de fideiussione*, Lessius, *suprà dub.2. num.* 10. Bonacina, *d.3.de contract.p.2. num.2.* Sanchez, *in Decalogum lib.6.cap.14.à num.3* 8. Escobar, *lib.4. Decalog.num.19.*

1279 Dico quartò: mulier non potest fideiubere pro marito, & si pro illo fideiubeat, fideiussio est nulla. Pro
1280 aliis vero valide fideiubere potest, cum quibusdam solemnitatibus, cum instrumento publico, adhibitis
1281 tribus testibus, cum subscriptione hanc tamen fideiussionem, & si validam, potest ipsa mulier, si voluerit rescindere, si voluerit vti priuilegio Senatus consulti Velleiani, sed ante sententiæ executionem, & tunc ipsa ad nihil obligabitur, etiam in foro conscientiæ Lugo, *d. 32. numero* 11. & alij communiter.

1282 Quinque tamen casus excipiuntur, in quibus mulier non potest vti priuilegio Velleiano. Primò si pretio conducta fideiussit. Secundò si huic priuilegio renuntiauit cum iuramento, aut coram magistratu. Sed hoc de iuramento non procedit in Lusitania, vbi irritum est iuramentum, & contractus, cui adiungitur, si sine licentia Regis adhibitum sit vt notat Molina, *d.* 540. *num.* 12. Tertiò si fideiussit pro dote, vel pro suo creditore, vel pro libertate serui. Quartò si fideiussit in fraudem. Quintò si post annum à fideiussione pignus dedit, aut obligationem iterum suscepit. Ita habetur *lib.* 4. *Lusitana ordinationis tit.*61.§.1.2.3.*&* 4. Molina, *d.*540. *n.*14. *& sequentibus.*

1283 Vnde qui extra hos casus aliquid à muliere fideiubente accepit, totum ei tenetur restituere, quia cum acceptio fuerit inualida, non est translatum dominium Sanchez, *de matrim.lib.4.disp.9.num.* 14. Reginaldus, *lib.* 25. *num.* 220. Rebellus, Gomez, Lessius, & alij, quos refert, & sequitur Bonacina, *d.3.de contractibus quæst.9.p.2.*& cum aliis Trullenc. *lib.7. Decalog.cap.26.dub.1.num.4.& 5.*

SECTIO III.

An si plures fideiubeant, singuli teneantur in solidum,

SVMMARIVM.

1284 *Quando duo, vel plures pro parte se solum obligant, pro illa solum conueniri possunt.*

1285 *Quid si omnes pro indiuiduo se obligarunt?*

1286 *Qui in solidum conuenitur, excipere potest ex epistola D. Adriani, vt quilibet pro sua parte conueniatur.*

1287 *Quid dicendum sit in Lusitania, vbi hac exceptio non admittitur.*

1288 *Si vnus fideiussor totum soluit, potest creditorem compellere, vt sibi cedat actionem quam in reliquos fideiussores habebat.*

1289 *Si conuentione non præcedente fideiussor totum soluit, non potest iam creditor huiusmodi actionem fideiussori cedere.*

1284 Dico primò: quando duo, vel plures fideiusso-
1285 res expresse pro parte se obligarunt, pro illa
1286 solum conueniri possunt, si tamen singuli, & omnes pro indiuiso se obligarunt, siue exprimendo 1287
singuli in solidum, siue non exprimendo, possunt singuli in solidum à creditore conueniri. Qui tamen in solidum conuenitur, excipere potest exceptione ex Epistola D. Adriani, vt quilibet pro sua parte conueniatur. Excipe in Lusitania, vbi hæc exceptio non admittitur, nec opus est illi renuntiare, sed prout creditor maluerit ab vno, vel ab omnibus potest totum debitum exigere, vt patet, *ex lib. 4. ordinationis tit.* 59. *num.* 4. stando tamen in iure communi, hæc exceptio ex Epistola D. Adriani, debet apponi ante sententiam definitiuam, qua soluere videbatur, non competit autem ei, qui vel sponte, vel compulsus per sententiam definitiuam soluit, vel si fideiubendo huic priuilegio renuntiauit. Verum si vnus fideiussor totum soluit, potest 1288
creditorem compellere vt sibi cedat actionem, quam in reliquos fideiussores habebat, vt exigat ab illis partes, quas à singulis creditor poterat exigere, Lessius, *lib.2.cap.*28. *dub.*3. Molina, *d.* 644. Reginaldus, *lib.* 25. *numero* 221. Filliucius, *tractatu* 38. *num.* 163.

Dico secundò: si conuentione non præcedente 1289
fideiussor totum soluit, non potest iam creditor huiusmodi actionem fideiussori cedere, quia creditor integre satisfactus, nullum ius habet iam contra fideiussores. Vnde solum remanet fideiussori, qui totum soluit, actio contra debitorem, & debitor tenetur ei soluere id, quod pro ipso solutum est creditori, & totum interesse, & damnum, quod ea causa emersit Molina, *d.*544. Lugo, *d.*31 *num.*19.

SECTIO IV.

Vtrum fideiussor possit agere contra debitorem, vt liberetur à fideiussione?

SVMMARIVM.

1290 *In aliquibus casibus potest fideiussor agere contra debitorem, vt liberetur à fideiussione qui ibi explicantur.*

1291 *Non potest fideiussor agere aduersus debitorem, si potens defendere causam exceptione peremptoria, eam non apposuit, aut si potens appellare non appellauit.*

1292 *Si soluat ante diem, vel ante impletam conditionem, petere non potest à debitore.*

Dico primò: fideiussor in aliquibus casibus potest agere contra debitorem, vt liberetur à fi- 1290
deiussione. Primò quando fideiussor condemnatus fuit ad soluendam fideiussionem, *cap.fin. de fideius.* Secundò quando debitor vergit ad inopiam, *arg. legis in omnibus ff.de iudiciis.* Tertiò quando debitor fuit in mora soluendi post elapsum tempus constitutum ad soluendum. Quartò vbi, & quando de hoc inter contrahentes fuit conuentum. Quintò si fideiussor adueniente termino, timore pœnæ, aut alioter offert solutionem, & quia non oportet eam minori creditori dare deponit in loco sacro, & deputato Molina, *d.* 546. Azor. *p.3 lib.11.cap.22.q.8.9.& 13.* Reginaldus, *lib.* 25. *numero* 221. Lugo, *d.* 31. *numero* 20.

Dico secundò: non potest fideiussor agere ad- 1291
uersus debitorem, pro quo soluit, si potens defendere causam exceptione peremptoria, quæ debitori competebat, eam non apposuit, aut si potens

potens appellare non appellauit, aut si soluit procuratori ficto creditoris, quia tunc vere non soluit creditori. Item si cum posset monere debitorem de solutione iam facta, non monuit, & ideo debitor iterum soluit: Denique si soluat ante diem, vel ante
1292 impletam, conditionem, petere non potest à debitore; etiam si exceptionem solum dilatoriam, vel declinatoriam non opposuerit, vel exceptionem, etiam peremptoriam, quæ fideiussori competebat, & non debitori principali, si vero è contra exceptio peremptoria competebat debitori, & non fideiussori, petere poterit, quando ea exceptio non competit etiam aduersus creditorem principalem; sed de his vide late Mol. *d.* 546. *n.* 14.

SECTIO V.

Vtrùm fideiussor aliquando liberetur ab obligatione fideiussionis?

SVMMARIVM.

1293 *Fideiussor qui se tantum ad aliquod tempus obligauit liber manet, si creditor prorogauit terminum debitori.*

1294 *Fideiussor qui se obligauit ad Petrum exhibendum, liberatur ab hac obligatione, si Petrus pro quo fideiussit post fideiussionem perpetrauit crimen capitale propter quod aufugit.*

1295 *Fideiussor liberatur ab onere fideiussionis, soluto debito à debitore principali.*

1296 *Si fideiussor solum fuit indemnitatis liberatur, si adueniente tempore exigendi debitum, debitor negligens fuit in eo petendo, & postea debitor factus est impotens.*

1297 *Fideiussor qui fideiussit pro reo, cui periculum capitis, vel mutilationis impendebat, reo fugiente absque illius culpa capite plectendus non est.*

1293 DIco primò: Fideiussor, qui se tantum ad aliquod tempus obligauit v. g. ad annum liber manet à fideiussione, si creditor prorogauit terminum debitori, obligatio namque non se extendit vltra partium conuentionem, si tamen fideiussor se obligauit simpliciter sine determinatione temporis non manet liber ab obligatione fideiussionis; quia obligatio indefiniti temporis lapsu non tollitur *l. Celsus, ff. de arbitris.* Azor *p.* 3. *lib.* 11. *cap.* 22. *quæst.* 12. Saa, *verbo fideiussio. num.* 5. Nauarrus *de rest. lib.* 3. *cap.* 4. *n.* 160. Bonac. *de contract. d.* 3. *q.* 9. *p.* 1. *n.* 7. Trullenc. *lib.* 7. *c.* 26. *dub.* 2. *n.* 1.

1294 Dico secundo: Fideiussor qui se obligauit ad Petrum exhibendum, & constituendum, liberatur ab hoc onere, & obligatione, si Petrus pro quo fideiussit, post fideiussionem perpetrauit crimen capitale propter quod fuit condemnatus, vel proscriptus, & aufugit *l. sed & si quis, ff. si quis caut.* Lessius *cap.* 28. *dub.* 7. *num.* 4. Bonacina *suprà num.* 8.

1295 Dico tertiò: Fideiussor liberatur ab obligatione fideiussionis, soluto debito à debitore principali. Excipe nisi id, quod in solutum datum est postea euincatur. Secundo liberatur fideiussor remissione creditoris, vel si fideiussor succedat debitori in bonis, vt eius hæres; si tamen obligatio fideiussoria vtilior erat creditoribus, quam obligatio debitoris, vt si arctius obligatus esset, & firmiori obligatione, perseuerat hæc obligatio, quoad illum excessum. Lugo *d.* 31. *n.* 22.

Dico quartò: Si Fideiussor solum fuit indemnitatis, hoc est, qui datos fideiussores pro debitore principali profitetur illos habere bona competentia ad debitum integre soluendum, & in casu quo non habeant ipse soluet quod defuerit, qui Lusitane dicitur, *Abonador*; liberatur, si adueniente tempore exigendi debitum creditor negligens fuit in eo petendo, & postea debitor factus est impotens. Et idem dicendum est, si solum fideiussisset debitorem habere sufficientia bona vnde solueret, quamuis postea ante terminum solutionis casu aliquo fortuito inops factus esset; solum enim assecurauit statum præsentem, non fortuitum futurum. Molin. *d.* 546. *n.* 13. Si vero fuit fideiussor communis, si ante impotentiam debitoris fideiussor requisiuit creditorem, vt adueniente termino ab eo exigeret, & creditor ob negligentiam omisit, si postea debitor factus est impotens, fideiussor liberatur, si non renuntiauit beneficio Authent. Secus si non requisiuit creditorem ante debitoris impotentiam Lugo *d.* 31. *n.* 21. & Gomez, Mol. *d.* 546. *n.* 13. 1296

Dico quinto: Fideiussor, qui fideiussit pro reo, cui periculum capitis, vel mutilationis impendebat, reo fugiente absque illius culpa capite plectendus non est, nec pœna mutilationis, aut flagellationis afficiendus; quia hæc sunt criminum supplicia, non solutiones debitorum. Vnde ex huiusmodi fideiussione solum obligabitur ad pœnam pecuniariam post sententiam iudicis. Lessius *lib.* 2. *cap.* 28. *dub.* 7. *n.* 42. Syluester *verbo fideiussor q.* 6. *n.* 6. Escobar *lib.* 41. *Decalog. n.* 25. 1297

SECTIO VI.

Vtrum fideiussor possit pecuniam accipere à debitore pro fideiussione?

SVMMARIVM.

1298 *Fideiussor licite potest pecuniam accipere pro fideiussione.*

1299 *Ponitur quoddam corollarium.*

1300 *Debitor tenetur soluere non solum debitum, quod fideiussor pro eo soluit, sed omnes expensas, & damna, quæ ipse subiit, modo culpa debitoris intercesserit.*

DIco primò: Fideiussor licite potest pro fideiussione pecuniam recipere; quia huiusmodi onus, & obligatio, quam in se suscipit est pretio æstimabilis; neque quis tenetur eam gratis suscipere quod verum est, etsi fideiussor nullum periculum, vel molestiam subeat fideiubendo, quia pecunia, seu pretium recipitur pro obligatione soluendi pro debitore, quæ obligatio cum ciuilis sit, & foro externo subiecta pretio est æstimabilis. Nauarr. *summa c.* 17. *n.* 185. Azor *p.* 3. *lib.* 11. *cap.* 22. *q.* 5. Reginald. *lib.* 25. *n.* 218. Saa, *verbo fideiussio. n.* 1. Bonac. *de contract. d.* 3. *q.* 9. *p.* 1. *n.* 11. & cum Salon Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 26. *dub.* 2. *num.* 5. 1298

Hinc fit creditorem posse etiam aliquid licite accipere à fideiussore volente se à fideiussionis obligatione liberare; quia fideiussio est pretio æstimabilis, non solum ratione obligationis, sed etiam ratione periculi, cui se exponit creditor debitum amittendi. Ita cum Azorio, Couarruuias, Saa, & aliis Trullenc. *sup. n.* 5. 1299

Dico secundò: Debitor tenetur non solum restituere debitum, quod fideiussor pro eo soluit, sed omnes 1300

omnes expensas, & damna, quæ ipse subiit, modo culpa debitoris intercesserit; si autem nulla debitoris culpa intercesserit, sed non soluit ob impotentiam, non tenetur soluere expensas, vel damna, sed tantum debitum principale. Ratio est, quia non adest radix ob quam ad huiusmodi restitutionem sit obligandus. Ita Azor *p. 3. lib. 11. cap. 22. quæst. 10.* Bonacina *de contract. d. 3. quæst. 9. p. 1. n. 13.* Syluester, *verbo fideiussor, num. 11.* & alij.

DISPVTATIO XXVII.

De Pignore, & Hypotheca.

SECTIO I.

Quid, & quotuplex sit pignus?

SVMMARIVM.

1301 *Quid sit pignus describitur?*
1302 *In quo differat ab hypotheca ostenditur.*
1303 *Pignus prout comprehendit etiam hypothecam diuiditur in conuentionale, prætorium, & iudiciale.*
1304 *Quid sit pignus conuentionale, prætorium, & iudiciale?*

1301 DIco primò: Pignus est res, quæ traditur creditori ad securitatem crediti. Hypotheca vero est res, quæ obligatur creditori ad securitatem cre-
1302 diti. Differt autem pignus ab Hypotheca in eo, quod pignus traditur creditori, vnde frequenter solet fieri in rebus mobilibus. Hypotheca vero non traditur, sed res hypothecata remanet in manu debitoris; obligata tamen ipsi creditori, quod communiter fieri solet in rebus immobilibus, quamuis etiam mobilia possint hypothecari, & immobilia oppignorari, vt aduertit Lugo, *d. 32. n. 23.* Alia differentia est, quod pignus semper est res determinata, siquidem traditur in manu creditoris. Hypotheca vero cum non tradatur, licet possit esse res determinata, vt fundus, &c. quo casu dicitur hypotheca particularis, aliquando tamen potest esse res indeterminata, vt quando imponitur in omnibus bonis præsentibus, & futuris; quo casu vocatur hypotheca generalis. In vtroque autem casu dominium rei remanet apud eum, qui pignus, vel hypothecam dat; per quod distinguitur hypotheca à re censui subiecta; nam hæc subiectio non est propriè hypotheca, in qua nullum transfertur dominium, sed venditio partialis dominij vtilis illius fundi, vt notat Lugo, *d. 27. de iustitia num. 20.*

1303 Dico secundò: Pignus, prout etiam comprehendit hypothecam, diuiditur in conuentionale, prætorium, & iudiciale conuentionale est, quod solum partium: conuentione fit. Prætorium est quando iu-
1304 dicis mandato ante sententiam ob contumaciam alicuius, alter contendentium mittitur in possessionem, seu tentionem rei illius; per eam quippe immissionem comparat ius in rem illam, eaque res sortitur rationem pignoris prætorij. Iudiciale vero est, quando vnus contendentium in executione sententiæ prius latæ mittitur in possessionem rei alterius, vt satisfiat. Mol. *d. 528. num. 5.* & cum aliis Escobar *lib. 41. Decalog. num. 28.*

SECTIO II.

Quis possit oppignorare, & quæ bona?

SVMMARIVM.

1305 *Prælati possunt subijcere hypothecæ vniuersali omnia bona Ecclesiæ.*
1306 *Non solum res, quæ existunt, & vendi possunt, sed quæ sperantur, vt fructus pendentes, &c. possunt oppignorari.*
1307 *De iure Lusitano res pretiosæ Ecclesiæ, vt lampades, cruces &c. non possunt oppignorari sub graui pœna, quæ ibi refertur.*

DIco primò: Subiicere res pignori, vel hypothecæ possunt, qui possunt alienare; Prælati tamen quamuis sine iusta causa, ac debita solemnitate, non possint bona immobilia, & mobilia pretiosa alienare, nec subiicere pignori, aut hypothecæ particulari, possunt tamen in contractibus, quos alias possunt celebrare, subiicere omnia bona Ecclesiæ hypothecæ vniuersali. Ita cum communi sententia Molin. *d. 529. n. 13.* Lugo *d. 32. de iustitia, n. 27.* An autem creditor, qui rem in pignus accepit, possit eam oppignorare alteri? Respondeo affirmatiue, præscindendo ab alia implicita, vel tacita conuentione; quia potest ius suum, quod in eo pignore habet, non tamen amplius, alteri in pignus dare; at vbi primum ipse solutionem accepit, desinit secunda oppignoratio; quia desinit prima, in qua fundatur secunda. Lessius *lib. 2. cap. 28. dub. 7. n. 44.* & cum multis, Bonacina *d. 3. de contractibus quæst. 3. p. 2. num. 6.* 1305

Dico secundò: Subiici possunt pignori, & hypothecæ, non solùm omnes res corporeæ, quæ existunt, & vendi possunt, sed etiam quæ futuræ sperantur, vt fructus pendentes, pecorum fœtus, ancillarum partus, etiam si nondum fuerint concepti, imo iura, nomina debitorum, seu debita, quæ ad aliquem pertinere videantur, vsusfructus, emphyteusis, sine præiudicio tamen proprietarij, census, vectigalia, iurisdictio. Mol. *d. 529.* Lessius *lib. 2. cap. 28. dub. 7.* Bonac. *de contractibus d. 3. q. 10. p. 1. n. 5.* Illa autem non possunt subiici pignori, vel hypothecæ, quæ vendi nequeunt, vt Ecclesia, cœmeterium, sepulchrum, iuspatronatus, mobilia pretiosa cultui diuino dicata, vt calices, casulæ, res publica, vt plateæ, & alia vsui communi deputata, imo homo liber, nisi in casibus, in quibus in seruitutem legitime redigeretur; potest tamen dari obses in causa belli, vt stetur pactis. Filliuc. *tr. 38. cap. 9. quæst. 5.* Lessius *lib. 2. cap. 28. dub. 7.* 1306

Dico tertiò: De iure Lusitano, non solum calices, & casulæ; & alia cultui diuino dicata, sed etiam lampades, & alia huiusmodi aurea, & argentea, quæ vocantur *loias* Ecclesiarum, aut monasteriorum, non possunt dari in pignus, etiam in casibus iure præmissis, nisi res prius Regi manifestetur, atque id ex eius facultate fiat, alioquin cogitur accipiens, id gratis Ecclesiis restituere & insuper nouies valorem eius rei, vt patet ex Ordinatione *lib. 2. tit. 24. imo lib. 3. tit. 86. §. 23.* prohibentur oppignorari, *os Desembragadores, Cauallairos, e fidalgos en os caualos que saon necessarios pera suas pesoas, nas armas, e proprios vestidos, e camas e de suas molheres, eo mesmo se dispoin dos que trasen armas, e caualos pera seruiso de Rei, nem nos bois do arado dos lauradores, ou na semente, que tem pera semear* de quo videre potes prædictam legem, & Molin. *d. 530. num. 8.* 1307

SECTIO

SECTIO III.

Vtrum fructus pignoris debeat in sortem computari?

SVMMARIVM.

1308 *Si res fructifera detur in pignus, fructus pignoris sunt computandi in sortem.*
1309 *Quædam corollaria proponuntur.*
1310 *In aliquibus casibus potest pignoratarius accipere fructus ex pignore, & quales sint?*
1311 *An in pignoribus licitum sit pactum legis commissoria?*
1312 *Quid si fiat pactum, quod debitorem non soluente debitum in suo termino, pignus remaneat venditum pro iusto pretio, an sit hoc pactum licitum?*

1308 DIco primò: si aliqua res fructifera detur in pignus, siue pro mutuo, siue pro alio debito, fructus pignoris sunt computandi in sortem. Et ratio est, quia res domino suo fructificat, sed dominium pignoris remanet apud debitorem; ergo fructus ad debitorem spectant, & ei debentur dari, vel in sortem computari, nisi sit alius titulus eos extra sortem accipiendi, vt damni emergentis, lucri cessantis, pœnæ conuentionalis iustæ. Ita cum Molina, Lessio, Salas, & aliis communiter, Lugo, *de iustitia, d. 25. num. 130.* Quæ resolutio procedit, non solum de fructibus perceptis, sed etiam de illis, quos creditor ex negligentia sua non percepit. Syluester, *verbo Pignus, quæst. 12. num. 11.* Reginaldus, *lib. 25. n. 593.* & cum Bonacina, Trullenc. *lib. 7. Decalogi, cap. 26. num. 22.* debent autem fructus computari in sortem deductis expensis, & labore creditoris. Ita cum Mercado, Salas, Veiga, Toleto, Lugo, *supr. num. 130.*

1309 Hinc fit creditorem non posse vti pignore cum damno debitoris, nisi adsit illius expressus, vel tacitus consensus; siquidem creditor non habet ius vtendi re aliena cum damno Domini. Secus si non adsit damnum, vt quando pignus vsu non consumitur, quale esset vas argenteum, torques aureus, secus si veste vteretur, nisi forte semel, aut iterum, ne à tineis corroderetur, præsumitur enim tunc tacitus domini consensus, nisi aliàs dominus omnino nolle iudicaretur. Aduerte tamē creditorem vtentem pignore de consensu domini, debere in sortem computare valorem vsus, vt si æquo vteretur; alioquin committeret vsuram, nisi præsumatur dominum concessisse gratis, vt in vsu vasis argentei, libri, &c. Ratio est quia vt diximus fructus pignoris debent in sortem computari, deductis expensis; sed iste vsus est fructus pignoris, & pretio æstimabilis; ergo si non computetur in sortem, deductis expensis, committeret creditor vsuram; siquidem ob dilationem solutionis, aliquid suprà sortem reciperet. Ita cum Syluestro, Salon, Nauarro, Bonacina, Trullenc. *suprà num. 22.*

1310 Dico secundò, in aliquibus casibus potest pignoratarius accipere fructus ex pignore, non computando eos in sortem. Primò gener, quando fundus ei datus fuit à socero in pignus, ob dotem, quam dandam post aliquos annos promittit, & interim ipsi pignus dedit; vt patet *ex cap. salubriter de vsuris*, de quo vide latè Lugum, *d. 25. à num. 152.* Secundò potest recipere fructus ex pignore, non computando illos in sortem, dominus directus fundi, quando feudatarius ob aliquod debitum dedit ei in pignus feudum, vt habetur *in cap. 1. de feudis, & cap. conquestus de vsuris*; de quo, & de eius limitationibus, vide Lugum *supr. num. 146.* Et idem cum eisdem limitationibus potest etiam dominus directus, si fortè emphyteuta illi oppignoraret prædium concessum in emphyteusim. Lugo, *suprà numero 146.*

An autem in pignoribus licitum sit pactum legis commissariæ, *titulo. ff. de lege commissaria*, secundum quam dabatur pignus ea lege, vt si debitor intra certum terminum non solueret, pignus pro ipso debito, vel pro certo pretio fieret creditoris, debitore nimirum incidente in commissum amittendi pignus? Respondeo negatiuè. Reprobatur namque, & irritum redditur hoc pactum in omnibus pignoribus. *l. vltim. Cod. de pactis pignor. & cap. significante de pignor.* Et meritò, quia aliquando pignus est maioris valoris, quam creditum. Vnde ad pericula iniustitiæ amouenda rectè huiusmodi pactum leges reprobarunt, Lugo, *d. 25. num. 176.* & cum aliis communiter Tamburinus, *de triplici iure, libr. 9. tractat. 1. cap. 6. §. 2. num. 2.* 1311

An autem si fiat pactum, quod debitore non soluente debitum in suo termino, pignus remaneat venditum, non pro credito, nec pretio aliquo determinato, sed pro pretio iusto, quod tunc curret, vel quod boni viri arbitrio secundum occurrentes circunstantias decernetur, reddito excessu, si quis remaneat, licitum sit? Respondeo affirmatiuè, si tale grauamen imponatur, vt creditor habeat suum, indemnisque reddatur; quilibet namque iuste potest postulare securitatem suæ rei; sed hoc pactum solum ponitur ad securitatem rei, vt suppono, & non ad habendum plus, sicut cum postulatur fideiussor, & hypotheca in bonis debitoris ad securitatem debiti; ergo ita Molina, *d. 324.* & cum aliis, Lugo, *d. 25. de iustitia, num. 176.* Tamburinus, *de triplici iure, lib. 9. tract. 1. cap. 6. §. 2. num. 4.* 1312

SECTIO IV.

An si res data in pignus, vel hypothecam varietur, remaneat pignus, & quomodo reddendum?

SVMMARIVM.

1313 *Si remaneat aliquid de substantia rei oppignoratæ, id manet semper in pignus.*
1314 *Si nihil ex variatione de substantia remansit, sed tantum aliquid pertinens ad rei qualitatem, res non remanet pignori subiecta.*
1315 *Si res oppignorata in melius varietur remanet tota pignori subiecta.*

PRo explicatione huius sectionis suppono, rem oppignoratam, siue sit fructifera, siue non posse variari, vel in peius, vt si vinea. Verbi gratia, destruatur, domus corruat, silua cædatur, vel in melius, vt si vinea de nouo plantetur, domus amplior efficiatur, &c. His suppositis,

1313 Dico primò: si res oppignorata in peius varietur, ita tamen quodaliquid pertinens ad eius substantiam maneat, remanet oppignoratum, id quod de substantia eius supersit, dum in aliam diuersam formam non fuerit mutatum. Verbi gratia, cæditur silua, remanet oppignoratum solum, & ligna, quæ sunt partes substantiales siluæ; at si ex lignis fiat nauis, iam non manent oppignora-
1314 ta, quia in aliam formam transierunt. Secus dicendum est, si id quod supersit non pertineat ad substantiam rei, sed ad qualitatem; nam tunc etsi in aliam formam non mutetur non manet pignori subiectum, Verbi gratia, remanent corium, & carnes ex boue oppignorato, ligna ex naui destructa, nec corium, aut carnes, nec ligna manent subiecta pignori, nisi id peculiariter fuisset cautum. Ita habetur. *l. si conuenerit.* 2. *§. Si quis. ff. de pignor. actione*, & tenet cum Lopez, Bartholo, Fragos. & aliis, Molina, *d.* 533. *num.* 3. Tamburinus, *de triplici iure, libr.* 9. *tractat.* 7. *cap.* 3. *§.* 4. *num.* 3.

Ratio differentiæ est, quia pignus fundatur in in substantia, & non in qualitate rei; ergo si periit tota res pignori subiecta quoad substantiam, etsi aliquid, quoad qualitatem remaneret, periit pignus; sed ligna sunt de substantia siluæ; ergo dum immutata remanent, pignori manent subiecta. Secus dicendum est de lignis ex naue destructa remanentibus, & de carnibus, vel corio ex boue; nam cum nauis, quoad substantiam tota consistat in artefacto, & bos in supposito bouis, si artefactum, & suppositum periit, nihil remanet de substantia, sed de qualitate; sed pignus non fundatur in qualitate, sed in substantia rei; ergo si periit res tota quoad substantiam, periit etiam pignus, etsi aliquæ qualitates remanerent. Ita & benè Tamburinus, *supr. num.* 4.

1315 Dico secundò: si res pignorata in melius varietur, vt si prædium, Verbi gratia, fuit à possessore melioratum; quia in eo plantauit vineam, vel domus amplior fuit effecta, &c. manet totum ipsum augmentum pignori subiectum; quia accessorium sequitur naturam principalis; Vnde si debitor soluat debitum principale, & melioramenta necessaria, & vtilia, non tamen inutilia, & superflua, quæ ad ornatum pertinent, tenetur creditor, siue alius tertius, ad quam res oppignorata fortè peruenit, reddere rem oppignoratam cum omnibus melioramentis, quia cum prædium sit verum pignus, domini est, & potest illud repetere, siue sit in manu creditoris, siue alterius tertij. Ita & benè cum Couarruuias, Tamburinus, *de triplici iure, lib.* 9. *tractat.* 7. *cap.* 3. *§.* 4. *num.* 7. Sanchez, *in summa, lib.* 2. *cap.* 23. *num.* 139.

SECTIO V.

Vtrum creditor possit licitè vendere pignus, debitore non soluente tempore constituto?

SVMMARIVM.

1316 *Si detur pactum quod non soluente debitore pignus, iusto pretio vendatur, & excessus reddatur debitori, licita est talis venditio.*

1317 *Si non præcessit tale pactum, de iure communi non potest creditor vendere pignus conuentionale, nisi aliquibus permissis conditionibus, quæ ibi assignantur ex iure.*

1318 *Hæc iuris dispositio non obligat, nisi in foro externo.*

1319 *An si pignus sit iudiciale, possit à creditore vendi secundum ius commune?*

1320 *Quid dicendum de iure Lusitano?*

1321 *An creditor teneatur reddere pignus debitori eo indigenti, & aliud idoneum offerenti.*

DIco primò: Si inter creditorem, & debitorem interuenit pactum, vt debitore intra talem 1316
terminum non soluente creditor posset pignus vendere, & ex pretio sibi pro debito satisfacere, etsi quod superet debitori reddat, quod pactum suprà licitum esse diximus, potest creditor debitore non soluente tempore præfixo, pignus vendere bona fide, & quo maiori pretio potuerit, subhastatione. *leg. vltima, Cod. de iure dom. impetrandi*, nec in hoc casu requiritur, quod dominus pignoris admoneatur; siquidem huiusmodi admonitio non fuit deducta in pactum vt suppono. Ita Azor. 3. *parte, libr.* 5. *quæst.* 3. Reginaldus, *libr.* 25. *num.* 605. Tamburinus, *de triplici iure, lib.* 9. *tractat.* 7. *cap.* 3. *§.* 6. *num.* 2. Si tamen debitor voluerit ipsi vendere, & ad hoc petat sibi pignus ostendi, debet creditor consentire, accepta prius cautione, vel fideiussoria, vel alterius pignoris. Lugo, *d.* 32. *num.* 36.

Dico secundò: Si non præcessit prædictum pa- 1317
ctum; nec de huiusmodi pignoris venditione facienda, vel non facienda, aliquid est conuentum, de iure communi non potest creditor propria authoritate vendere pignus conuentionale, nisi permissa vna monitione, & transacto biennio, & tunc præsente, & sciente domino. Ita habetur, *leg. final. §. Sin autem.* & cum communi sententia tenet. Molina, *d.* 538. *num.* 4. Lugo, *d.* 32. *num.* 37. quod si non inueniatur, qui velit emere, conueniendus est iudex, monito domino, qui si nolit comparere, certum tempus ei assignatur iudice ad comparendum, quo non comparante, poterit creditor petere à iudice, vt pignus sit ipsius creditoris cum conditione, vt si intra alios duos annos compareat debitor, satisfaciátque creditori, sibi pignus recipiat. Ita Molina, *d.* 538. *n.* 10. Lugo, *d.* 32. *n.* 38.

An autem huiusmodi legis dispositio obliget 1318
solum pro foro externo, vel etiam in foro conscientiæ? Obligare solum in foro externo, & non in conscientia, videtur tenere Tamburinus, *lib.* 9. *de triplici iure, tractat.* 7. *cap.* 3. *§.* 6. *num.* 9. quamuis id absolutè non affirmet, & ratio illius est, quia hæc lex constituta est ad fraudes tollendas; vbique fraudes non fuerint, non tenetur creditor illos duos annos exspectare; sed statim potest vendere pignus. Tum quia quando præcessit pactum, quod non soluente debitore termino præfixo, creditor venderet pignus, potest creditor statim transacto termino pignus vendere, vt suprà diximus; sed hoc pactum censetur adesse, quoties pignus in manu creditoris traditur; ergo si transacto termino constituto, debitor non soluat; potest creditor pignus vendere modo dicto. Sed quamuis hæc satis acutè à Tamburino dicta sint; ego tamen illi omnino adhærere non audeo; nam cum de venditione facienda, vel non facienda: nullum præcesserit pactum non videtur rationi consonum, quod debitor non admoneatur de termino solutionis transacto. Addo tamen, quod si monitus non soluerit, tunc posse creditorem in

in conscientia vendere pignus modo dicto; nam debitor monitus non soluens censetur in tali venditione consentire.

1319 Dico tertiò: si pignus non sit conuentionale, sed iudiciale, illud scilicet, quod capitur in executione sententiæ definitiuæ, qua reus condemnatur ad soluendam quantitatem aliquam, vel quod capitur pro executione solutionis similis debiti, quod reus in iudicio se debere confessus est; tunc iure communi decernitur, quod tale pignus non tradatur creditori, nisi post quatuor menses à lata sententia iudicis. *l. 2. & 3. Cod. de vsuris rei iudicatæ.* Potest tamen hoc à iudice arctari, vel produci, ex iusta causa, *l. 2. ff. de re iudicata.* posteà verò expectantur alij duo menses, illis tamen transactis, potest pignus vendi authoritate iudicis intercedente. Ita habetur. *l. debitoribus, ff. de re iudicata, & l. 1. & sequentibus, Cod. si in causa iudicati pignus captum sit.* & docet Molina, *sup. num. 7.* Qui etiam *num. 12.* notat idem posse facere creditorem in pignore conuentionali, si recurrat ad iudicem, vt conuertat pignus conuentionale in iudiciale, hoc est vt illud pignus conuentionale detur ipsi creditori authoritate publica; nam cum ex authoritate iudicis reddatur iudiciale illius naturam sequi necesse est.

1320 Dixi iure communi, nam de iure Lusitano, sententiæ, quæ transierunt in rem iudicatam debitorum, de quibus loquimur, statim mandandæ sunt executioni, ac debitor id à iudice exigit; monito tamen prius debitore, vt soluat, vel pignora tradat sufficientia ad debita, & expensarum satisfactionem; facta tamen hac admonitione, non est necesse vt postea tempore venditionis pignorum, vt iterum admoneatur; sed quidquid debitor excipiat, debet nihilominus peragi executio, & ex pignorum pretio persolui victori debitum, modo cautionem fideiussoriam sufficientem exhibeat, quod si lata fuerit aduersus eum sententia, circa eas exceptiones restituet omnia, & expensas; alioquin pecunia vnde debitum soluendum est, deponitur apud competentem depositarium, quousque circa exceptiones sententia feratur. Ita habetur in ordinatione Lusitana, *lib. 3. tit. 86. num. 12.* vbi plura de his pro foro iudiciali stabilita inuenies, *tit. 86. per totum.*

1321 Sed quæres an creditor teneatur reddere pignus debitori illo indigenti, & aliud idoneum offerenti? Respondeo in foro conscientiæ teneri, nisi adsit aliqua rationabilis causa non reddendi. Ratio est quia quilibet tenetur proximo indigenti subuenire, quoties potest absque suo notabili incommodo; sed creditor reddendo pignus in hoc casu nullum patitur incommodum; ergo. Ita cum Rebello, Bonacina, *d. 3. de contract. p. 1. num. 10.* Trullenc. *lib. 7. cap. 26. num. 26.*

SECTIO VI.

Vtrum creditor vendens pignus teneatur de euictione?

SVMMARIVM.

1322 *Creditor qui vt creditor vendit pignus, non tenetur de euictione.*

1323 *In aliquibus casibus tenetur creditor de euictione, qui ibi referuntur.*

1324 *An in omnibus casibus, in quibus creditor non tenetur de euictione, si debitor soluendo non sit, teneatur creditor in eius defectum reddere emptori pretium receptum, si non existat, vel si existat id in quo factus est ditior?*

Dico primò: creditor qui vt creditor, & non vt dominus pignus vendit, non tenetur de euictione. *l. 1. & 2. C. creditorem euictionem pignoris non habere. l. periculum. ff. de pignor.* Et ratio est, quia creditor tantum vendidit, vt procurator debitoris, ergo non ipse; sed debitor tenebitur de euictione. tenetur tamen creditor, quoties de euictione non tenetur, cedere emptori ius, quod habet aduersus debitorem, qui tunc de euictione tenebitur. Lugo. *d. 32. num. 42.* Molina, *d. 538. num. 28.* 1322

Dico secundò, in aliquibus casibus tenetur creditor de euictione; Primò si rem hypothecatam vendidit tanquam eius dominus, hoc est si non constat emptori, rem, vt pignus alienum vendi. Secundò, si non probet rem fuisse sibi obligatam. Tertiò, si non constat eum fuisse anteriorem creditorem, sed alius eum iure Prælationis euinceret. Quartò, si mala fide vendidit, sciens rem non esse debitoris. Quintò, si vendidit quando nec ex pacto, nec ex lege, aut iudicis decreto vendere poterat, nisi iusto errore deceptus vendidisset. Sextò, si promisit emptori de euictione. Lugo, *d. 32. num. 42.* Molina, *d. 538. num. 27.* 1323

Sed quæres an in omnibus casibus, in quibus creditor non tenetur de euictione, si debitor soluendo non sit, teneatur creditor in eius defectum reddere emptori pretium receptum, si existat, vel si non existat, id in quo factus est ditior? Affirmat Molina *suprà num. 28.* Sed contrarium dicendum existimo. Et ratio est, quia creditor vendidit rem vt procurator debitoris, & pretium statim transit in dominium debitoris; sed si debitor accepisset pretium, & debitum creditori solueret, creditor nō teneretur in defectu debitoris reddere pretium emptori, siquidem solutionem sui debiti à vero domino accepit; ergo idem dicendum est, quando pretium ab ipso venditore fuit receptum pro debito, siquidem non illud recepit titulo emptionis, sed ad solutionem factam sibi à debitore; quæ in vim solutionis validè fieri potuit. Ita Lugo, *d. 32. num. 43.* 1324

SECTIO VII.

Quid, & quotuplex sit hypotheca?

SVMMARIVM.

1325 *Hypotheca alia est expressa, alia tacita.*

1326 *Quid vtraque sit?*

1327 *Qui sint contractus, in quibus iuris dispositione resultat hypotheca?*

1328 *An eadem res possit pluribus hypothecari?*

Cum iam supra sectione prima huius disputationis dixerim, quid sit hypotheca, & in quo à pignore, & fundo subiecto censui distinguatur, & quomodo dominium rei hypothecatæ maneat apud eum, qui rem hypothecæ tradit, non est cur ea iterum repetamus. Vnde solum in hac sectione quotuplex sit hypotheca dicemus, & in sequenti quodnam ius habeat creditor in re sibi hypothecata.

1325 Dico igitur primò. Hypotheca alia est expressa, alia tacita; expressa est, quæ ex partium conuentio-
1326 ne habetur. Tacita est, quæ inuoluitur in alio contractu, seu dispositione iuris. Rursus vtraque hypotheca, tam expressa, quam tacita, duplex est; alia specialis, alia generalis. Specialis est, quando res certa obligatur, generalis est obligatio omnium bonorum præsentium, & futurorum. Hæc tamen non impedit, quod res possit liberè vendi, quia loco eius succedit pretium. Particularis verò semper afficit rem ad quemcumque perueniat, donec debitum fuerit solutum, vel obligatio condonata. Lessius *lib.2.cap.28.dub.6. n.38,* Bonacina, *d. 3. de contract. quæst.10.p.2.num.2.*

1327 Si tamen quæras, qui sint hi contractus in quibus ex iuris dispositione resultat hypotheca statim ac illi celebrantur? Respondeo plures esse, quorum aliquos breuiter referam, ceteros apud authores passim inuenies. Manent igitur primo, bona mariti hypothecata pro dote. Secundò, bona Monasteriorum, & Ecclesiæ pro mala administratione. Tertiò, bona promittentis dotem, donec illam soluat soluat. Quartò, bona contrahentis cum fisco. Quintò, bona tutoris, & curatoris, pro administatione bonorum pupilli, & minoris. Sextò, bona eorum qui administrant ciuitatum res, quia ciuitas fruitur priuilegio pupilli. Septimò, bona patris administrantis aduentitia filij. Octauò, omnia bona defuncti pro legatis. Nonò, fructus rei conductæ sunt hypothecati domino fundi pro pensione sed de his; vide latiùs Molinam, *d. 536.* Bonacinam, *d. 3. de contract. quæst. 10. part. 2.* & alios communiter Doctores.

1328 Sed quæres an eadem res possit pluribus hypothecari? Respondeo negatiuè, nisi res hypothecata sufficiens sit ad soluendum omnibus, aut nisi posteriores admoneantur de priori hyptotheca; sic enim nulla fit iniuria posteriori, cum scienti, & volenti nulla fiat iniuria. Secus si non admoneatur, eo quod pignus non sufficiat ad solutionem omnium creditorum, quod si scirent nullo modo contraherent. Bonac. *supr. quæst. 10. part. 1. num. 5.* Tamburinus, *de triplici iure, lib. 9. tractat. 7. cap. 3. §. 1. num. 5.*

SECTIO VIII.

Quidnam iuris habeat creditor in rem sibi hypothecatam?

SVMMARIVM.

1329 *Res alicui hypothecata ad quemcumque transeat semper creditor habet in ea ius.*

1330 *Si debitor vendat rem alteri hypothecatam, semper defert secum hanc obligationem.*

1331 *Quædam aduertentia ponuntur.*

1329 Dico primò: cum res alicui in securitatem debiti obligatur, siue ei statim tradatur, vt accidit in pignoribus, siue non, sed maneat apud debitorem vt accidit in hypotheca, vt diximus sectione prima, semper creditor habet in eam rem ius, & ad quemcumque transit talis res semper differt suum onus illud reale, ideóque hypotheca dicitur, quasi res supposita, seu subiecta. Lugo, *d. 32. num. 23.*

1330 Dico secundò: si debitor vendat, vel alio titulo transferat ad tertium possessorem rem alteri hypothecatam, licèt res hypothecata secum semper deferat hanc obligationem, creditor tamen non potest etiam in hypotheca expressa agere contra tertium possessorem, nisi facta prius executione in bonis debitoris, & fideiussorum, vt habetur in *authentica de fideiussoribus. §. sed neque*; debet ergo probare creditor, rem illam fuisse debitoris tempore contracti debiti, vel posteà, & fuisse comprehensum in hypotheca, factámque fuisse executionem in bonis debitoris, & fideiussorum; & quando possessor rei hypothecatæ cogatur soluere, debet ei dictus creditor cedere ius quod habet contra debitorem principalem, & fideiussores. Lugo, *d. 32. num. 33.*

Aduerte tamen, quod si tertius possessor soluat non præcedente hac sessione iuris in debitorem principalem, & fideiussores à creditore, non posse posteà creditorem huiusmodi actionem ei cedere, quia creditor integre satisfactus, nullum ius habet contra debitorem principalem, aut fideiussores; quare si possessor rei hypothecatæ neglexit prædictam conuentionem ante solutionem debiti, nullum aliud remedium ei suppetit, nisi agere contra debitorem, non tamen contra fideiussores, quod pro praxi est valdè notandum. Tamburinus, *de triplici iure, libr. 9. tractat. 7. cap. 3. §. 5. num. 1. & cap. 1. §. 2. num. 3.* 1331

Secundò aduerte, hanc executionem faciendam in bonis debitoris non procedere in fundo super quo census aliquis impositus est, hic enim si vendatur, vel alienetur defert ita secum onus illud, vt non debeat prius à venditore census peti redditus, sed immediatè ab ipso tertio possessore. Et ratio est quia illa non est propriè hypotheca de qua hic agimus, vt dixi sectione prima, sed venditio partialis dominij vtilis fundi, quod non habet hypotheca de qua hic agimus, in qua nihil venditor, sed totum dominium etiam vtile remanet apud dominum, & sola res manet alteri hypothecata, seu obligata. Lugo, *d. 32 numero 34.*

DISPVTATIO XXVIII.

De contractu mandati, negotiorum gestorum, de tutela, & cura, de compromisso, de arbitris, de transactione, & compositione.

SECTIO I.

De Mandato.

SVMMARIVM.

1332 *Quid sit madatum describitur.*

1333 *Mandatum reducitur ad contractum innominatum, perficiturque solo consensu inter mandantem, & mandatarium exterius expresso.*

1334 *Mandatum generale non extenditur ad illicita, de re licita validum est.*

1335 *Omnes qui possunt contrahere, possunt etiam dare, vel accipere mandatum, nisi iure prohibeantur.*

1336 De

1336 *De substantia mandati sunt, tam mandantis, quam mandatarij consensus.*
1337 *Mandatarius solù tenetur ex dolo, & lata culpa.*
1338 *Posterius mandatum non derogat primum, nisi de eo faciat expressam mentionem, vel posterius esset arctius, vel pertineret ad publicam vtilitatem, & primum respiceret tantum priuatum.*
1339 *Quomodo, & quando finiatur mandatum?*
1340 *In aliquibus casibus non finitur mandatum morte mandantis, & qui illi sint?*

1332 Dico primò: mandatum est gratuita susceptio aliquid agendi, quod alius formaliter, aut virtualiter ei iniunxit. Dicitur gratuita susceptio, quia si fiat pro mercede non erit mandatum, sed locatio; si tamen fiat cum spe, vel promissione remunerationis, non desinit esse mandatum Trullenc. *lib. 7. cap. 28. dub. 1. n. 1.* Sicut etiamsi mandatario soluantur expensæ necessariæ, & ab eo factæ, in exequendo mandato; hæc enim tenetur mandans soluere. Azor. *p. 3. lib. 9. cap. 6. quæst. 2.* Trullenc. *suprà n. 12.* Debetur autem stipendium pro executione mandati, si pactum de illo soluendo præcessit, vel si mandatarius consueuit exercere huiusmodi mandata pro mercede, vel circunstantiis colligatur mandatarium non exercere gratis mandatum, qualia sunt obsequia præstita à famulis, qui seruiunt nullo constituto stipendio, imo dedignarentur seruire pro certa mercede, in his tamen casibus mandatum transit in locatum, & conductum late sumptum Molina, *d. 548.* Laïman, *lib. 3. sect. 5. tract. 4. cap. 26. num. 1. & 2.* & cum aliis Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 28. dub. 1. num. 1. & 4.*

1333 Dico secundò: mandatum reducitur ad contractum innominatum perficiturque solo consensu inter mandantem, & mandatarium exterius expressum, celebrarique potest inter absentes, & per verba, *volo, mando, & rogo*, vel per aliud æquiualens, & dari potest vsque ad certum tempus, vel sub conditione, si hoc, vel illud contingat, id mandetur executioni. Filliucius, *tract. 29. cap. 1. quæst. 4.* Dicitur autem contractus propter obligationem, quæ vtrinque resultat, & dicitur quasi contractus, quia sæpe per mandatarium exercetur, altero non expresse, sed tacite mandante.

1334 Dico tertiò: mandatum generale non extenditur ad illicita, & de re illicita inualidum est, & mandatarius tenetur illud non admittere, & in foro conscientiæ tenetur restituere quidquid accepit pro eo faciendo antequam mandatum adimpleat, post adimpletum vero mandatum potest illud retinere in conscientia; at in foro externo repetit fiscus, damna verò quæ mandatarius intulit ex iniquo mandato restituenda sunt principaliter à mandante, & in secundo loco à mandatario. At si mandatarius excedat fines mandati, non est ratum quod fecit, & tenetur restituere omne emolumentum, quod ex mandato suscepit Filliucius, *tract. 39. cap. 6. quæst. 4.* Ipse vero mandans non tenetur ad totum delicti pœnam, sed partem arbitrio prudentis. Vnde si aliquis mandauit percutere, & non occidere, si occisio fuit secuta, mandans non punitur ordinaria pœna, sed mitiori Molina, *d. 550.* Filliucius, *tract. 39. cap. 1. quæst. 2.*

1335 Dico 4. omnes qui possunt contrahere, possunt etiam dare, vel accipere mandatum, nisi iure prohibeantur, prohibentur autem in aliquibus casibus milites, & curiales, pupilli, & minores, Religiosi, & filijfamilias, mulier coniugata, excommunicati, & serui, de quibus vide si placet Filliucium, *tract. 39. cap. 1. quæst. 8.* Azorium, *suprà, quæst. 4. 5. & 6.* Trullenc. *suprà num. 8.* mandatum autem fieri potest de omnibus illis rebus, de quibus alij contractus fieri possunt, non tamen de re illicita, bene tamen de re incerta, vt de fundo emendo absque expressione, qui sit emendus in particulari, quia eligitur industria mandatarij. Vnde intelligi debet, vt ematur fundus vtilis, & commodus, & quod pretium sit iustum, & proportionatum rei, & domino, de re autem propria emenda, mandatum non valet. Filliucius, *suprà, quæst. 9.* Trullenc. *suprà num. 9.*

Dico quintò: de substantia mandati sunt, tam mandantis quam mandatarij consensus. Secundò præcessio obligationis; datur enim mandatum ad faciendũ quod volumus. Tertiò vt sit de re bona. Quartò vt in eo dando mandans formam præscribat, quam mandatarius obseruet, quod si mandatarius mandatum absque vlla forma expressa accepit, tenetur prudenter, diligenter, & rationabiliter negotia præstare, & sic præstita tenetur mandans rata habere, quia censentur facta secundum rationabilem mandantis voluntatem. Vnde quis mandauit alicui vt sibi emat equum, valide emit quocunque pretio emat, dummodo sit iustum, *l. præterea Cod. mandati.* Azor. *p. 3. lib. 8. cap. 23. quæst. 8.* 1336

Dico sextò: mandatarius regulariter solum tenetur ex dolo, & lata culpa, quia regulariter mandatum est solum in gratiam mandantis, quando autem est in commodum vtriusque, teneretur etiam de culpa leui, quod si mandatarius conuenisset etiam de culpa leuissima, de ea teneretur, Filliucius, *tract. 39. cap. 2. quæst. 1.* Vnde mandans tenetur de casu fortuito, qui ab ipso mandante præuideri poterat, ac per consequens tenetur omnia damna mandatario restituere, quæ euentura vero similiter præuidere poterat ex tali mandato; at si casus fortuitus præuideri non poterat, ad illum mandans non tenetur, *l. inter casus §. non omnia ff. mandati.* Azor. *suprà, quæst. 2.* 1337

Dico septimò: posterius mandatum non derogat primum, nisi de eo faciat expressam mentionem, vel posterius esset arctius, vel pertineret ad publicam vtilitatem, & primum respiceret tantum priuatam, *cap. graue ff. iud. ordin.* mandatum speciale derogat generale, & si de eo non meminerit. Mandatum generale solum prohibet illicita. Vnde si sit de aliquo eligendo, intelligitur si sit idoneus. Item mandatum generale non solùm comprehendit illa, quæ ad substantiam mandati pertinent, & quæ expressa sunt, sed quæ coniuncta mandato, vt ea sine quibus ad mandatum peruenire non potest. Azor. *ca. 6. quæst. 5.* Filliucius, *suprà, quæst. 7.* 1338

Dico octauò: finitur mandatum primo per temporis constituti lapsum, quia contractus non durat vltra contrahentium conuentionem. 2. per reuocationem mandati factam ab ipso mandante, quia hic potest reuocare mandatum quoties res est integra, etiamsi iurasset non reuocaturum, quam vis enim in hoc casu esset periurus, reuocatio tamen valeret, & gesta per mandatarium essent inualida, si reuocatio mandati illi innotuit. Secus si ei non innotuit, excepto casu matrimonij, quod non valet, reuocato mandato, & si procuratori non innotuerit reuocatio. Re autem iam cepta, non potest mandans reuocare mandatum, nisi vel consenserit procurator, vel alia iusta causa subsit reuocandi mandatum, vt capitalis inimicitia, vel affinitas cum aduersario, &c. Filliucius, *sup. q. 6.* Azor. *suprà. c. 6. q. 6.* Tandem finitur mandatum per mortem mãdatoris, vel mandatarij, modo res sit adhuc integra Filliucius, *tract. 39. cap. 2. quæst. 7.* Reginaldus, *lib. 25. num. 608.* Molina, *d. 552.* Laïman, *lib. 3. sect. 5. tract. 4. cap. 26. num. 6.* 1339

1340 Dico nonò: in aliquibus casibus non finitur mandatum morte mandantis. Primò quando fuit datum ad exequendum aliquid post mortem mandatoris. Secundò quando fuit datum in gratiam mandatarij. Tertiò quando facta fuit gratia dotis. Quartò quando delegata est alicui facultas & iurisdictio sub nomine dignitatis, & non sub nomine proprio illius à quo fuit præstitum mandatum. Quintò quando mandans dicit se concedere iurisdictionem, donec reuocauerit, sed postmodum re ipsa ante obitum non reuocauit. Sextò si sit in gratiam Religionis, & fidei. Sed de his vide Filliucium; *suprà, cap.* 2. *quæst.* 31. Azor. *cap.* 7. Trullenc. *suprà num.* 18. & alios communiter.

SECTIO II.

De negotiis gestis.

SVMMARIVM.

1341 *Quæ dicantur negotia gesta describitur.*
1342 *Quatuor modis geritur negotium alterius, & qui sint declaratur?*
1343 *Negotiorum gestor, qui gerit negotium absentis solum tenetur de dolo, & lata culpa.*
1344 *Quid si negotium non erat desertum?*
1345 *Si is cuius negotium geritur expresse significauit ne vllus id gereret, non tenetur ad expensas factas, etsi negotium vtiliter gestum sit?*
1346 *Qui negotium fecit alicui animo gratuito non potest petere expensas.*
1347 *Quid si fuit cum animo sibi compensandi?*

1341 Dico primò: negotia gesta dicuntur, cum absque mandato formaliter, vel virtute negotium alterius vtiliter geritur. Bonum enim commune postulat, ne res, & negotia absentium damnum patiantur, vt inter illum, qui talia negotia gerenda suscepit, & illius cuius negotium gessit, oriatur obligatio, tum ex parte gerentis negotia reddendi rationem eorum, quæ gessit, & soluendi ea, quæ ad ipsum ex tali negotio gesto peruenerunt, vt fructus rei administratæ, pecuniam à debitoribus solutam. Tum ex parte eius cuius negotium gessit, obligatio soluendi expensas in ipsius bonum factas, & valorem suæ industriæ, & laboris, quæ quidem obligatio ex vtraque parte resultans est personalis, & transit ad vtriusque hæredes, *l.* 3. *§. hac autem ff. de negotiis gestis.* Molina, *d.* 553. *num.* 7. & alij communiter. Dixi cum absque mandato formali, vel virtute, negotium alterius geritur: nam si præcessit mandatum formale, vel virtuale, tunc non resultaret actio negotiorum, sed mandati vtrinque Molina, *suprà num.* 2. & alij communiter.

1342 Dico secundò: quatuor modis geritur negotium alterius primo cura, & officio, vt in curatore, & tutore. Secundò re ipsa, vt cum in vtilitatem alterius aliquid impeditur. Tertiò ratihabitatione, vt cum vnus ratum habet id, quod alter eius nomine fecit, & nisi hic ratum haberet, nihil ad ipsum pertingeret. Quartò ipsa actione negotij gesti, vt si quis creditori alterius soluat, eo absente, vel ignorante; nihil autem refert, si quis in hoc contractu gerat negotia alterius per se, vel per alium, potest enim alium substituere, sicut procuratorem, suo tamen periculo Azor. *p.* 3. *lib.* 11. *cap.* 24. Filliucius, *tract.* 39. *cap.* 3. *quæst.* 2. & alij.

1343 Dico tertiò: negotiorum gestor, si gessit negotium absentis, quod desertum erat, tenetur tantum de dolo, & lata culpa. Quod si negotium non erat desertum, tenetur etiam de leui, etsi diligentissimus se se offerat ad illud agendum, aliqui tenent teneri etiam de culpa leuissima, sed verius est etiam in hoc casu, teneri tantum de leui Molina, *d.* 553. *num.* 6. Filliucius, *suprà, quæst.* 4. De casu autem fortuito regulariter non tenetur negotiorum gestor, *l. negotium Cod. de negot. gest.* Dixi regulariter, quia si dominus negotiorum admonuisset, ne ageret sua negotia in eius absentia, nisi eo pacto, vt teneretur de casu fortuito, tunc si ea agat in absentia domini tenetur. Secundò tenetur ex mora culpabili, vt si rem culpabiliter non restituit domino, & interim periit. Tertiò si fuit in culpa, vt res periret, vt si fuit causa culpabilis incēdij. Quartò si aliqua aggrederetur, quæ nec ipse dominus, si præsens esset egisset, nec facere consueuit. Quintò si gesta sunt negotia pupili, Filliucius, *suprà, cap.* 3. *quæst.* 5. 1344

Dico quartò: quando is, cuius negotium geritur expresse significauit, ne vllus id gereret, non tenetur ad expensas factas post admonitionem, & si negotium vtiliter factum sit, bene tamen ad antea factas, *l. fin. Cod. de negot. gest.* si tamen nulla præcessit admonitio, & negotium alioquin vtiliter gestum est, tenetur soluere expensas, *l. si ex duobus ff. de negot. gest.* Si tamen expensæ factæ in negotio absentis maiores sint, quam rei vtilitas, non tenetur absens eas soluere, nisi pro vtilitatis in re illa subsecutæ ratione. Et idem dicendum est si quis deceptus sit, putans se vtiliter gerere negotium alterius, cum reuera tamen non gesserit: nam tunc non tenetur is, cuius negotium gestum est, soluere expensas. Secus si quis rem vtiliter gessit, & post factum per accidens deterior facta est, vt si domum refecit, & post refectionem subuersa est: nam tunc soluendæ sunt expensæ factæ in ea reficienda Molina, *d.* 554. *num.* 1. Filliucius, *tract.* 30. *cap.* 3. *q.* 7. Azor. *p.* 3. *lib.* 11. *dub.* 5. 1345

Dico 5. qui negotium fecit alicui, animo gratuito, t & liberali, non potest petere expensas; eo enim ipso donauit, si tamen fecit animo se compensandi, tunc potest petere id, quod expendit Filliucius, *tract.* 39. *num.* 48. præsumitur autem negotium factum animo gratuito, & causa pietatis. Primò quando gestor negotiorum, & is cuius negotia gessit, sunt consanguinei, tam coniuncti, vt ex pietate teneantur vnus alteri alimenta præbere. Secundò si famulus ægrotauit, & paterfamilias sumptus in infirmitate eius fecit competentes famulo, conuenientes autem nobilitati, ac diuitiis patrisfamilias Molina, *d.* 554. *num.* 14. Filliucius, *suprà. quæst.* 9. 1346 1347

SECTIO III.

De tutela & cura.

SVMMARIVM.

1348 *Quid sit tutela describitur.*
1349 *Triplex datur tutela, & quæ vnaquæque sit?*
1350 *Institui potest tutor ille, qui alterius curam suscipere valet, & à iure non prohibetur.*
1351 *Tutor, & curator tenentur ex eadem culpa ac negotiorum gestor.*
1352 *Si ad æs alienum vendenda sunt aliqua bona pupilli, quæ bona prius vendenda sint, à tutore, vel curatore?*
1353 *Pupillus, & minor tenentur soluere tutori, & curatori salarium constitutum à principio.*

1354 Tu

1348 Dico 1. tutela est ius, & potestas in capite libero ad tuendum eum, qui propter ætatem suam sponte se tueri nequit à iure ciuili data, & permissa. Vnde tutor dicitur, qui pupillũ vel pupillam morte patris, vel emancipatione sui iuris factũ, factàve tuetur. Hinc tutor principaliter datur ad personã, secundario ad res illius tuendas; è cõtra vero curator, primo datur ad res, secundo ad personam tuendam. Tutor datur impuberi, curator vero minori, hoc est illi, qui quatuordecim annos expleuit, vsque ad 25. Filliucius, *tract.39.num.53.*

1349 Dico secundò: triplex datur tutela, sicut & tutoria, testamentaria, vt cum pater in testamento dat filio tutorem. Secunda legitima, vt quæ datur à lege, nonnullus sit tutor testamentarius, & defertur ei, qui primo loco debebat succedere pupillo ab intestato, is enim tenetur suscipere tutelam eius. Tertiò dicitur datiua, quæ scilicet datur à iudice, vt cum nec datur tutor in testamento, nec adsunt consanguinei ad tutelam idonei, Iudex ex officio dat tutorem. Durat autem tutela vsque ad 14. annum completum in mare, & vsque ad 12. in fœmina, & inde incepit cura, & durat vsque ad 25. annum completum in vtroque, *instit. quibus modis tutel. & instit. de iura.* Bonacina, *de contract. d.3.quæst.19.p.2.* Filliucius, *tract.39. cap.4.quæst.2.* & alij communiter.

1350 Dico tertiò: potest constitui tutor ille, qui alterius curam suscipere valet, & à iure non prohibetur. Vnde impubes, prodigus, mutus, surdus, seruus, nec foriosus, mente captus, debitor pupilli, non possunt instituti tutores, quia omnes hi à iure repelluntur. Porro mater, & auia, tutelam filiorum suscipere possunt si velint, & aliis tutoribus legitimis, & datiuis præferuntur, non vero testamentariis; at si mater, & auia transeant ad secundas nuptias, contracto matrimonio, tutelam ipso iure amittunt; & bona secundi coniugis obligata manent pro reddenda, administrationis ratione. Filiusfamilias præstito alio impedimento, potest tutor constitui; Clerici, autem non possunt cogi ad tutelam suscipiendam, quia eo gaudent priuilegio, possunt tamen si velint recipere tutelam legitimam, non autem datiuam, vel testamentariam, *l. si hæreditas §. si furiosus ff. de testam. tut.* Bonacina, *de contract. d.3.quæst.19.p.3.* Filliucius, *tract.39. num.55.*

1351 Dico quartò: tutor, vel curator tenentur ex eadem culpa, ac negotiorum gestor, nempe ex dolo, & lata culpa, & leui præcipue si officium tutoris pretio exerceant, quia tunc est in gratiam vtriusque. Tenentur autem tutor, & curator conseruare pupillos, & minores à criminibus illæsos, eosque bonis moribus imbuere, & ad hunc finem possunt magistris stipendia ex bonis pupilli, vel minoris assignare, iuxta eorum qualitates. Secundò tenentur res eorum ab iniuria præseruare. Tertiò tenentur si possint pecuniam, & alia bona mobilia, quæ ad nihilum valent, si asseruantur, vendere, & eorum pretia conuertere in prædia, ea quibus fructus recipiant. Filliucius, *tract. 39. num.57.* Rebellus, *p.2. lib.17. quæst.1.num.10.*

1352 Dico quintò: si ad æs alienum soluendum vendenda sunt aliqua pupilli bona, tutor primo loco debet alienare res inutiles, deinde res minus vtiles, & vltimo loco bona stabilia, si reliqua non sufficiant ad soluenda debita. Vnde infero nefas esse tutori, vel curatori, vendere bona stabilia pupilli, vel minoris, nisi ex vrgenti causa, *Lob ac Cod. de præd. min.* Res autem pupilli, aut minoris non possunt emi à tutore, vel curatore, nisi sub hasta ac bona fide. Syluester, *verbo tutor, quæst.4.* Tabiena, *ibi §. 2.*

Dico sextò: pupillus, & minor tenentur tutori, & curatori soluere salarium constitutum à principio, quod si non fuit constitutum, censetur tutor, vel curator tutelam, & curam gratis suscepisse, suoque cessisse iuri. Molina, *d.555. num.1.* Bonacina, *de contract. d.3.quæst.19.p.4.n.2.* tenentur etiam pupillus, & minor soluere tutori, vel curatori expensas necessarias, imò & vtiles, & si necessariæ non fuissent Molina, *suprà num. 2.* Filliucius, *tract.39. cap.4.quæst.6.* & alij. 1353

Dico septimò: tutor, vel curator tenetur quam primum poterit facere inuentarium de rebus pupilli, vel minoris, nisi causa necessaria, vel iustissima impediatur, causa autem necessaria est morbus, causa vera iustissima dicitur, si testator remisit cõfectionem inuentarij, nisi contrarium videretur in iudicio: in duobus tamen casibus non tenetur; primo si consuetudo esset, quod non fieret; secundo si iudex ex causa remiserit, Filliucius, *tract.39.cap.4. quæst. 7.* Trullenc. *lib.7. cap.28.d.2.num.9.* Hoc tamen inuentarium fieri debet in præsentia publicarum personarum, sufficit tamen notarius, nec est necessaria iudicis præsentia, nisi vt fides fiat contra debitores, quorum nomina in inuentario scribuntur. *suprà num.60.& 61.* 1354

Aduerte tandem aliquos doctores hic agere de stipulatione, & acceptilatione. Verùm quia hi contractus iam fere non sunt in vsu, & de illis eo modo, quo sunt in vsu, aliqua iam diximus agentes de promissione, ideo eos omittimus, si tamen velis, vide de eis Molinam, *d.252.& 254.* Escobar. *lib.41. Decalog.cap.7.à num.57.*

SECTIO IV.

De Compromisso.

SVMMARIVM.

1367 *Compromissum potest facere quispiam super rebus, quas potest alienare.*

1355 DIco primò: compromissum est contractus quidam, quo aliqui mutuo consensu in sententiam arbitri, aut arbitratoris reiiciunt controuersiam aliquam dirimendam, spondentes se illis parituros. Dixi esse contractum, quia vnusquisque compromittentium se adstringit arbitri, aut arbitratoris definitioni. Dixi quo aliqui mutuo consensu, quia est illis voluntarium, & liberum vt fiat, postquam autem factum est adstringit compromissorios ad standum arbitrio. Dixi arbitri, vel arbitratoris, quia arbiter est, qui eligitur iudex ad hoc, vt seruato in substantialibus iudicij ordine, de compromissa controuersia sententiam ferat. Arbitrator vero eligitur, vt aliquid existimet, & dicat de re aliqua, quid sibi videatur, sine ordine iudiciario. Molina, *d.556.* Syluester, *verbo arbiter,* Trullenc. *lib.7.cap.28.dub.3.num.1.*

1356 Dico secundò: in compromisso ea exprimi debent, ad quæ arbitrandum, ac definiendum à compromittētibus in arbitris, aut arbitratoribus facultas eis conceditur; quia arbitrium ac definitio excedere non potest facultatem à compromittentibus concessam, & in compromisso contentam; si autem excedat est nullum, quoad id, arbitrium, ac definitio. Ita habetur. *l. non distinguendus §. de officio ff. de recept. arbitr.* Possunt tamen clausula multa comprehendente exprimi, ea multa in eo compromisso, vt si dicatur, compromittimus in talem, vel tales quæstiones omnes, quæ inter nos sunt, aut si similis alia clausula multa comprehendens apponatur, *l. si cum dies §. plenum ff. de recept. arbitr.*

1357 Dico tertiò: in compromisso solet apponi clausula, quod arbitri procedant summarie, & de plano sine figura iudicij; seruata tamen æquitate quæ clausula valida est, quia arbitri à partibus habent totam vim iudicandi. Vnde eis præscribere possunt modū, quē seruare in iudicando inter eos debeant. Vnde si partes ita cōpromittant non possunt arbitri illis, vel aliqua eorū inuita, formam iudicij seruare. Quod si in cōpromisso non exprimatur modus, quē in iudicando seruare debēt, nec ex circunstantiis colligitur; tūc datur arbitratori optio, vt iudicet, vel seruata iudicij forma, vel non, pro vt vellet, arbiter vero tenetur iudicare seruata iudicij forma, alias inualida essent, quæ talis arbiter ageret, ea integre non seruata. Ita communiter DD. in casu tamen, quod partes compromitterent, vt tam arbiter, quam arbitrator procederet non seruata iudicij forma, semper debent seruari ea, quæ sunt de iure naturali, quale est vt audiat partes, &c.

1358 Dico quartò: inualidum est compromissum, quo aliqui in aliquem compromittunt eum adstringendo, vt in iudicando aliquem consulat, eiusque consilium sequatur; arbiter enim liber relinqui debet, vt id iudicet, quod sibi iustum & æquum visum fuerit, *l. item si vnum §. Item Pomponius, ff. de recept. arbitr.* Non tamen prohibentur arbitri consulere peritiores. Molina, *d.35.* Filliucius, *tract. 39. num.77.*

1359 Dico 5. quando compromissum solo pacto nudo fuit celebratū, neq; pœna apposita, neq; stipulatione, non inducit iure ciuili obligationē ad illud seruandum, nisi ex alia parte traditione sit completum, & sic transeat in pactum vestitum; si enim alter impleuit, habet actionem contra alterum, vt vel cogat illum implere ex parte sua, vel soluere interesse, quod ex hoc, qui impleuit passus esset, vel vt repetat quod dedit, optioque est ex parte eius, qui pactum impleuit agere aduersus alterum, ad quod ex illis tribus maluerit; iure tamen communi ciuili conceditur, vt quod ex tali pacto nudo solutum esset retineri possit: nam cum ex eo oriatur obligatio naturalis, & in foro conscientiæ, ideo saltem ius ciuile concedit retentionem. Sed de his vide Molinam, *tract.2.d.255. & 257. & tract.5.d.34.num.1. & 2.*

Dico sextò: arbitri licet consentiant in compromisso facto solo pacto nudo, iure communi ciuili cogi non possunt vlterius progredi in causa sibi commissa; at si pœna apposita sit partibus non stantibus arbitrio, possunt ad instantiam partium, aut partis petitionem, à iudice ordinario cogi in causa progredi; & idem dicendum est si partes pignora, vel fideiussores dederint, quod arbitrio stabunt. Quāvis ex pacto nudo non detur actio aduersus pasciscentes ipsos, datur tamen aduersus fideiussores datos, quod partes id pactū implebunt, *l. litigatores §. arbitr. & l. non distinguamus §. non cogetur ff. de recept. arbitr.* 1360

Dico septimò: si compromissum firmetur stipulatione, arbiter cogitur progredi in causa, & suo tempore sententiam ferre, lata autem sententia iure communi ciuili parti, quæ illi vult stare conceditur actio contra alterum nolentem ei parere. De iure autem canonico hæc competunt, etiamsi nudo pacto compromissum sit celebratum, modo sententia manifeste non sit iniqua, Molina, *tract.2. d.35.* 1361

Dico octauò: quamvis de iure ciuili, & sententia arbitri censeatur expresse emologata, necesse sit partes sese illi suscribere, vt constat ex *l. ne in arbitris §. vlt. Cod. de recept. arbitr.* De iure tamen canonico satis ad id esset, si verbo, aut quovis alio modo in eam sententiam consentiant, *cap. per tuas de arbitr.* Imò esto sententia alias esset nulla, quia procurator sine sufficienti ad id commissione celebrauit compromissum, nihilominus si sententia approbaretur à parte cuius ille erat procurator, censetur emologata, hoc est vtriusq; compromittentis cōsensu acceptata, quia eo ipso, ea pars censetur habere ratum antecedens compromissum. Ita habetur ex *l. diem proferre §. si quis litigatorum ff. de recept. arbitr.* 1362

Dico nonò: iure communi à sententia arbitri non admittitur appellatio, siue apposità fuerit pœna, siue non. *l.1. Cod. de recept. arbitr.* quia illa quatenus sententia non habet vim obligandi, sed solum vis obligandi, vt illi stetur prouenit ex compromisso, ac pœna in illa apposita, quando autem post sententiam ab arbitro latam appellandum est, appellatur ad iudicem rei, qui ab arbitri sententia appellat, ille enim futurus est sententiæ arbitri executor, postquam vero à sententia arbitri appellatum est ad iudicem ordinarium, pars grauata ea appellatione, & sententia lata ab eo iudice ordinario, potest vlterius appellare ad iudicem alium superiorem, ad quem appellari solet à tali iudice, Ita Molina, *tract.5.d.35. num.4.* 1363

Dico decimò: quando compromissum stipulatione fuit confirmatum, & apposita fuit pœna contrauenienti sententię, tunc si apposita non fuit clausula, rata manente sententia, de iure communi, si is, qui ea fuit damnatus expresse illam emologauit, victor agit ad sententiæ executionem, si victus eam implere moretur, quia damnatus ea sententia, iam eligit potius illi parere, quam soluere pœnam, *l. diem proferre §. vltim. ff. de recept. arbit.* 1364

Dico vndecimò: in compromisso firmato stipulatione, apposita pœna, non stanti compromisso, ac sententiæ, si addita sit clausula, rato nihilominus manente compromisso, tunc secuta sententia, & emologata expresse, de iure communi ciuili, agitur solum 1365

solum ad sententiæ executionem, si damnatus sit in mora eam adimplendi, non autem agitur ad pœnam, eo quod pœna incursa non sit; quandoquidem sententiæ stetur non repugnando ac contradicendo, si tamen minor, vel Ecclesia se læsam ea sententia inueniret, posset petere restitutionem in integrum absque incursu prædictæ pœnæ, quia vteretur iure suo, ac priuilegio, iure communi sibi concesso.

1366 Dico duodecimo: Licet compromissum iuramento confirmatum pareret olim obligationem ad illud seruandum, etiam in foro ciuili, tamen ob frequentiam periurij vetitum est *in authentic. decernit. Cod. de recept. arbitr.* Hinc partes non tenentur seruare compromissum, quod iuramento confirmarunt; tenentur tamen de iure canonico, & in conscientia, quia tale iuramentum non est malum in se, nec contra bonos mores naturales ad summum, Molina *tract. 2. d. 36.* Filliuc. *tract. 39. num. 91.*

1367 Dico decimotertiò: Compromissum potest facere quispiam super rebus, quas potest alienare: in aliis autem, quas alienare non potest, absque certa solemnitate, etiam sine illa solemnitate compromittere non valet. Syluester verbo compromissum. Item si compromissum prorogetur, intelligitur in tantundem tempus, vel vsque ad tres menses, vel vsque ad annum. Alexander *consil. 20. p. 2.* Per arbitrum autem potest prorogari ad tres menses, ex potestate prorogandi sibi à partibus concessa. Alexander *consil. 70. p. 2.* Non potest autem prorogare vltra duas vices, vel tres ad summum. Baldus *ad cap. tua nos de appellat.* An autem compromissum post annum expiret? Respondeo affirmatiue Bart. *ad l. si de meis, §. ex compromisso ff. de arbitris.* Scio alios dixisse, durare triennio; alios arbitrio iudicis relinquendum, ex æquitate. An autem compromissum suspendat causæ principalis instantiam? Respondeo affirmatiue. Baldus *ad l. properand. Cod. de iud.* Quod verum censeo, si sit factum à domino litis, vel à procuratore ante litis contestationem habente speciale mandatum. Tandem potest fieri compromissum etiam post sententiam intra appellandi tempus, non autem post, quia sententia transit in rem iudicatam, & rem liquidam facit *l.* eleganter in principio. Filliuc. *tract. 3. n. 100.*

SECTIO V.

De Arbitris.

SVMMARIVM.

1368 *Iudices alij sunt ordinarij, alij arbitrarij.*

1369 *Iudices arbitri, alij dicuntur compromissarij, alij arbitri iuris.*

1370 *Qui dicantur arbitri compromissarij, qui arbitri iuris.*

1371 *Arbiter communi modo loquendi quis dicatur?*

1372 *Arbitrator quis dicatur?*

1373 *Qui possint, vel non possint esse arbitri?*

1374 *Quæ sit materia compromissi, & arbitrij.*

1375 *Arbitri potestas limitata est, & extra compromissum iudicare non potest.*

1376 *Arbiter electus à iudicantibus vt iuxta suum iudicium sententiam ferat, non potest sequi opinionem alienam.*

1377 *Quando sunt plurimi arbitri, standum est plurium sententiæ.*

1378 *Quando finiatur arbitrium, & compromissum.*

PRo huius sectionis intelligentia notandum est, 1368
Iudices alios esse ordinarios, qui potestatem, & officium à principibus sæcularibus, vel Ecclesiasticis accipiunt, alios vero arbitrarios, qui cum nullam à superioribus habeant potestatem eliguntur in iudices de consensu litigantium, vt eorum sententiæ stetur. Ex his autem arbitrariis, alij dicuntur 1369
compromissarij, alij vero arbitri iuris; Arbitri compromissarij sunt, in quos partes compromittunt, eorum sententiæ, & definitioni stare, nulla lege, aut statuto eos ad id cogente; & hi nullam habent 1370
iurisdictionem; iurisdictio enim est à lege, vel à principe mediate, vel immediate, & non à partibus priuatis; vnde definitio horum, arbitrium potius, aut arbitramentum est dicendum, quam sententia; & illi dicuntur arbitratores. Arbitri verò iuris, illi dicuntur, qui disponente lege, aut statuto, aut principis iussu, eliguntur, & sententiam proferunt; & hi iurisdictionem habent, non solum ad iudicandum ea, de quibus est controuersia, sed etiam ea, quæ necessaria sunt ad ita iudicandum. Cum arbitris iuris computantur Arbitratores, qui non à partibus, sed à iudice eliguntur; vt iuxta ipsorum peritiam dicant, quid censeant de aliqua re, siue quoad valorem, siue quoad dimensionem, & similia, & quia hi arbitrantur iuxta præscriptum legum, & publica iudicis authoritate, statur illis in iudicio, nisi constet irrationabilia iudicare. Ideo pertinent hi ad arbitros iuris, non ad arbitratores compromissarios. Molina *tract. 5. d. 31. num. 3.* Filliucius *cap. 7. quæst. 1. num. 102.* Basæus *in supplemento verbo arbiter n. 11. & 12.* His suppositis,

Dico primò: Arbiter communi modo loquendi 1371
ille dicitur, qui in iudicio coram partibus inito, siue seruata integra forma iudicij, siue non, res ex compromisso partium definit. Arbitrator vero ille dicitur, qui extra iudicium, quoad contractus, & alias 1372
res ex compromisso partium, aut iussu iudicis definit. Arbitrium vero est sententia prolata ab arbitro; arbitramentum vero est sententia prolata ab arbitratore. Tam autem arbiter, quam arbitrator, dici possunt amicabiles compositores, quatenus vt partes fugiant lites, eas componunt amicabiliter, hoc est, extra iudicium, & sine concertatione in publico iudicio; qui etiam vocantur mediatores inter ipsasmet partes; de qua re plura Molina, *tract. 5. d. 30. num. 9.* Hinc fit non posse quempiam esse arbitrum in propria causa, cum seruato iuris ordine procedat, bene tamen potest esse arbitratorem, cum extra iudicium, & vt amicabilis compositor procedat. Syluester *verbo arbiter n. 2. & 5.* Filliuc. *tract. 39. n. 104.* Sanch. *lib. 6. moralium cap. 13. num. 53. & 54.*

Dico secundò: Non possunt esse arbitri minores, 1373
& si forte arbitrium acceptent, si se læsos reperiant, subueniuntur restitutione in integrum. Nec mutus, aut surdus, seruus, aut mulier, nisi esset Ducissa, aut Marchionissa, aut loci iurisdictionem exerceret. Nec religiosus, nisi de prælati licentia, cum id expedit monasterio. Nec excommunicatus, quia non potest cum aliis communicare. Iudex ordinarius iure ciuili prohibetur esse arbiter *l. sed & si seruum ff. de recept. arbitr.* Laïci esse nequeunt in causis spiritualibus, nisi de licentia Papæ vt laïcus simul cum clero arbitri esse possunt de ordinarij licentia, aut iudicis delegati eius causæ; *cap. contingit de arbitr.* Denique arbitri esse possunt alij omnes, qui iure prohibiti non fuerint. Sanch. *lib. 6. Decalog. c. 13. n. 55.* Mol. *d. 39.* Laym. *lib. 4. c. 11. tract. 5. n. 6.*

1374 Dico tertiò: Materia arbitrij, & compromissi est in omni causa, & re, quæ non inuenitur prohibita. Prohibetur autem in his. Primo in causis criminalibus Mol. *d.*40. *num.* 10. Secundò in causis ad communitatem spectantibus. Tertiò in causa pertinente ad libertatem. Quartò in causa vinculi matrimonij. Quintò in sententia, quæ transit in rem iudicatam, nisi quoad dubia orta post illam. Possunt autem compromittere omnes illi, qui possunt transigere, excepta causa beneficiali, in qua aliquando dari potest compositio, non vero transactio, vt cum duo contendunt de beneficio, & causa est dubia, & componuntur, vt vnus obtineat beneficium, & ex reditibus certam aliquam partem alteri tribuat, non pro compensatione iuris beneficij, sed pro bono pacis. Vt docet Molin. *d.*40.*n.*7. Trullenc. *lib.*7.*c.*28. *dub.* 5. *n.*10. & alij in materia simoniæ.

1375 Dico quartò: Arbitri potestas limitata est, & extra compromissum iudicare non potest. Debet autem arbiter partibus præsentibus ferre senten-
1376 tiam. Iudex electus arbiter à collitigantibus sub conditione, vt iuxta iudicium suum iudicare debeat, & non iuxta iudicium aliorum, non potest alienam opinionem sequi, si tamen æque probabiliter sustineat duas opiniones, iuxta quamlibet poterit iudicare. Filliuc. *tract.* 39. *à num.* 107. Molin. *d.* 40. *&*
1377 *sequentibus*, & alij. Quando sunt multi arbitri, standum est plurium sententiæ, nisi aliud expressum sit debent tamen de iure ciuili omnes adesse, de iure tamen canonico, sufficit quod adsit maior pars, reliquis iusto impedimento detentis. Molina *d.*42.*n.*1. *&* 3. Tandem morte arbitri, vel cuiusuis compromittentis ante sententiam definitiuam ex-
1378 pirat compromissum & arbitrium, ea vero lata, ante mortem partium, transit ad hæredes: & hæc locum habent tam in arbitro, quàm arbitratore; sed de his & aliis vide Molinam *d.*43. *&* 45. Filliuc. *tract.* 39. *cap.* 7. *quæst.* 9. Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 28. *dub.* 5.

SECTIO VI.

De Transactione.

SVMMARIVM.

1379 *Quid sit transactio describitur.*
1380 *Transactio est contractus innominatus facio vt facias habens similitudinem cum locatione.*
1381 *Ad iustitiam transactionis requiritur vt seruetur equalitas inter transigentes.*
1382 *Qui non potest bona aliqua alienare, non potest circa illa transigere.*
1383 *Aliqui dantur casus, in quibus qui alienare non potest, potest transigere, & qui sint?*
1384 *Transactio in testamentis prohibita est, si fiat sine scientia eorum, quæ in testamento continentur.*
1385 *Transactio particularis ad alias res non extenditur, bene tamen ad annexa, & dependentia.*

1379 Dico primò: Transactio est de re dubia, & lite incerta, nec dum finita, non gratuita pactio, sed aliquo dato, vel retento, vel promisso. Ita communiter. DD. Dicitur transactio, quia qui transigit, recedit ab actione, quæ sibi competebat. Dicitur de re dubia, quia si constet rem de qua est controuersia esse alterius, inualida est transactio. Et idem dicendum est, si sit de re qua iam lata sit sententia; quæque in rem transierit iudicatam *l. si causam Cod. de transact. & l. eleganter §. si post. ff. de condit. indebit.* Si tamen haberet locum restitutio in integrum, vt in minoribus, vel aliud remedium, ex quo de meo controuerti iure possit, vel ignoranter sententia lata, valida esset transactio. Dicitur pactio non gratuita, quia vtrique transigenti aliquod onus imponitur; nam si absque compensatione vni res concederetur, esset compositio, vel condonatio, & non transactio. Mol. *tract.* 2. *d.* 556. *n.* 4. Filliuc. *tract.* 39. *cap.* 8. *quæst.* 1. Villalob. 2. *p. tract.* 19. *dif.* 1. *n.* 1.

Dico secundò: Transactio est contractus innominatus, facio vt facias, do vt des, habet autem similitudinem cum locatione, & iuxta illam est regulanda. Transit in nominatam, si stipulatione vestiatur. Si fiat sub certa pœna, nolenti illi stare, cogi potest vel ad illi standum, vel ad soluendum pœnam. Quod si transactioni, in qua apposita est pœna, addatur clausula, rato nihilominus manente pacto, tunc contraueniens cogi potest, vt soluat pœnam, & vt stet pacto transactionis. Filliuc. *sup. quæst.* 7. Mol. *sup. num.* 13. Idem dicendum est, si iurata sit transactio, & pœna contrauenienti apposita. Filliuc. *tract.* 39. *c.* 8. *quæst.* 5. *&* 6. *&* 7. Mol. *d.* 556. *n.* 7. 8. 9. *&* 10. 1380

Dico tertiò: Ad iustitiam transactionis requiritur, vt inter transigentes seruetur æqualitas. Vnde si alter transigentium deceptus sit, vltra, aut infra dimidium iusti valoris, datur actio decepto, vt vel contractus rescindatur, vel reducatur ad æqualitatem, iuxta voluntatem eius, qui decepit, quod præcipuè potest in rustico, aut muliere contingere *l. Lucius* Filliuc. *tract.* 39. *c.* 8. *quæst.* 11. 1381

Dico quartò: Qui non potest bona aliqua alienare, non potest circa illa transigere; quia qui transigit, etiam alienat. Hinc fit, non posse transigere eum, qui habet bona vinculata. Nec feudatarium circa feudum, nec hæredem grauatum aliquid restituere. Nec prælatum circa bona Ecclesiæ, absque solemnitate, quæ ad alienandum requiritur. Nec minorem, tutorem, aut curatorem, absque iudicis decreto. Nec procuratorem ad agendum constitutum, absque speciali mandato, etiam si detur clausula, vt possit omnia exequi; at si concederetur, vt possit in particulari aliquid agere, quod requirit speciale mandatum, & adderetur clausula generalis, quod posset etiam exequi omnia, quæ requirunt speciale mandatum, tunc posset exequi alia non expressa, quæ speciale mandatum requirunt, ac proinde posset transigere; vt habetur *cap. qui ad agendum de procurat. in* 6. & cum communi sententia tenet Molin. *d.* 557. *num.* 19. Basæus *in supplemento verbo transactio n.* 2. 1382

Dico quintò: Aliqui dantur casus, in quibus, qui alienare non potest, potest transigere. Primo si transactio fiat authoritate supremi principis, & in Ecclesiasticis Papæ authoritate. Secundò si transactione fiat, vt res, quæ alienari non potest, maneat apud eum, qui eam possidet, & is det alteri pecuniam, vel aliquid quod alienari possit. Tertiò si transactio esset necessaria, statuto aut sententia iudicis, vel principis præcepto, ad vitanda scandala; prohibitio enim intelligitur de alienatione, quæ sit voluntaria. Quarto si in transactione consentiant omnes, in quorum fauorem prohibita est alienatio, & vbi requiritur solemnitas ea etiam adsit, vt in rebus minoris, & Ecclesiæ. Molina *suprà numero* 10. Filliucius *suprà quæst.* 3. 1383

Dico

1384 Dico sextò: Transactio in testamentis prohibita est, si fiat sine scientia eorum, quæ in testamento continentur. Sententia autem super iis, quæ in testamento non viso continentur, etiam si eo viso aliter iudicandum esset, valida est, sed rescindenda. Si ignorentur contenta in vltima defuncti voluntate, & facta sit transactio cum debitore hæreditatis inualida est, etiamsi fiat cum renuntiatione iurium, quæ disponunt eam esse validam *l. non solum C. de præd. minor. l. de his ff. de transact.* Molin. *tract.* 2. *d.* 157. Filliuc. *tract.* 39. *cap.* 9. *quæst.* 5. & 6. Transactio autem super alimentis, si relicta sint ex vltima voluptate in futurum absque iudicis authoritate inualida est, si autem iuramento firmetur valet *l. cum hi ff. de transact.* Molin. *sup. num.* 18. Filliucius *suprà q.* 7. *n.* 156. & alij.

1385 Dico sextò: Transactio particularis ad alias res non extenditur, licet extendatur etiam ad annexa, & dependentia. Si petitione præuia generali secuta est transactio generalis, tunc etiam circa incognita intelligenda generaliter transactio est, modo absit dolus. Si generalis sequatur, post petitionem particularem, & restringi potest ad illa sola particularia, non intelligitur de aliis rebus *l. Ago cum, Cod. de transact.* Molin. *tract.* 2. *d.* 558. Filliuc. *tract.* 39. *cap.* 9. *quæst.* 9. & 10.

SECTIO VII.

De Compositione.

SVMMARIVM.

1386 *Quid sit compositio describitur.*

1387 *Compositio diuiditur in eam, quæ est de re circa quam nullum est dubium, & in eam quæ est de re, circa quam aliquod est dubium, ad quem pertineat.*

1388 *Vltra diuiditur in eam, qua amicabiliter lis, & controuersia componitur prudentis arbitrio.*

1389 *Hæc compositio interuenire etiam potest in rebus spiritualibus, & beneficiis.*

1386 Dico primò: Compositio latius patet, quam transactio. Est enim pactio de re aliqua, vel circa quam nulla est controuersia, aut esse potest. Quare quando Summus Pontifex in bulla Cruciatæ, aut per se ipsum, aut per summum pœnitentiarium, debitori summæ personis incertis, condonat maiorem partem, & minorem applicat in subsidium belli contra infideles, aut in aliud opus pium, non dicitur id esse transactio, sed compositio, quia gratis remittit debitum, de quo non est controuersia, cum reliquum quod soluitur in auxilium belli, sit etiam debitum, ac obnoxium restitutioni. Quod vero cum recompensatione aliqua controuersia dirimitur, & vnus alteri concedit rem, vel ius, de quo controuertebatur, tunc propriè esset translatio, & lato modo diceretur compositio. Molin. *d.* 556. *n.* 5. Filliuc. *tract.* 39. *cap.* 8. *q.* 4. *num.* 130.

1387 Dico secundò: Compositio diuidi potest in eam, quæ est de re, circa quam nullum est dubium, & in eam, quæ est de re, circa quam aliquod est dubium, ad quem pertinent, vel pertinere in futurum debent, & hæc subdiuiditur in eam, qua vnus contendentium aliquid quasi in pretium tribuit alteri, vt recedat à lite, & condonet eis, quod protendere poterat, circa rem illam, & hæc propriè est transactio; quia vero comprehenditur sub compositione amplè, & latè sumpta, merito interdum compositio nuncupatur. Diuiditur præterea in eam, qua amicabiliter lis, & controuersia componitur, 1388 prudentis arbitrio, siue diuidendo rem, aut emolumentum, quod ex ea speratur inter contendentes, siue compensando aliunde pro qualitate, & quantitate iuris dubij, vt lites finiantur, & seruetur 1389 pax; & hæc interuenire etiam potest in rebus spiritualibus, ac beneficialibus, non autem alia prior; quia aliquid datur in pretium, vel quasi pretium, vt supra diximus. Mol. *tract.* 556. *n.* 6. Filliuc. *tr.* 39. *num.* 131.

DISPVTATIO XXIX.

De obligatione restituendi, quæ oritur ex cooperatione ad furtum, vel damnum iniustum.

SECTIO I.

An vt cooperantes ad damnum iniustum teneantur restituere, sit necesse eos ita influere, & concurrere ad damnificationem, vt sine illis damnificatio iniusta non fieret?

SVMMARIVM.

1390 *Præter exequentem, nouem personæ possunt cooperari ad damnum, quæ referuntur.*

1391 *Si aliqua ex enumeratis personis concurrit ad damnum iniustum, siue partialiter, vel etiam, si absque aliquo eius concursu adhuc damnum sequeretur, censetur causa damni, & tenetur ad restitutionem.*

1392 *Quando cooperatio alicuius non mouit aliquem ad inferendum malum, sed solùm ad modum non fuit causa damni, nec tenetur ad restitutionem.*

1393 *Qui sua præsentia, vel actione aliquem audaciorem reddit ad damnum inferendum, tenetur ad restitutionem.*

1394 *Quando consilium alicuius non mouit, quia is qui consilium accepit iam à se, vel ab alio consilio erat ad malum determinatus, is qui secundo consilium dedit, non tenetur ad restitutionem.*

Pro huius sectionis intelligentia suppono, cum communi sententia, præter personam exequentem damnum iniustum, de qua hucvsque latè dictum est, nouem personas damno dato cooperari mediate posse, quæ omnes his versiculis continentur. 1390

Quilibet in solidum reddat prius iniuriator.
Iussio, consilium, consensus, Palpo. Recursus.
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Hæc igitur nouem personæ possunt cooperari damno iniusto; sex primæ positiue, & tres vltimæ negatiue, seu priuatiue. His suppositis,

Dico primò: Si aliquis ex enumeratis nouem per- 1391

sonis

sonis ad aliquod damnum iniustum concurrerit, siue partialiter, vt cum ex suo, & alterius concursu, quis taliter mouetur ad inferendum damnum, quod aliquo ex his concursibus deficiente, effectus non fieret, vel etiamsi absque eius concursu, adhuc damnum sequeretur, censetur causa damni, & tenetur ad restitutionem. Ratio est quia esse causam per se damni non est, quod illa deficiente, effectus non fiat; sed satis est, quod illa etiam influat de facto influxu proportionato in suo genere; sed tunc re vera illius cōsiliū v.g. influit, cū ab illo moueatur fur ad furandum, licet non ab illo solo; ergo re vera denominat consulentem causam damni, ac per consequens facit eam reum restitutionis. Ita cum Caietano, Soto, Maldero, Vasquius, *de restit. c.9. §.1 num.3.* Lessius *lib.2.cap.13.dub.2.num.1.* Molina *d.736.num.5.* & cum aliis communiter Lugo *d.19. num. 37. & 38.* Escobar *lib. 37. Decalog. num.238.* Tamb. *lib.8. Decalog. tract.4.cap.2.§.2.num.3.* contra Adrianum, Ricardum, Paludanum, & alios, quos refert, Escobar, *sup. n.236.*

1392 Dico secundò: Quando cooperatio, seu consilium v. g. alicuius non mouit aliquem ad inferendum malum, sed solum ad modum, vt si volenti furari, quis consulat quod occulte, & caute id faceret, vel quod ad diem crastinam differret, non fuit vera causa damni, nec tenetur ad restitutionem. Ita cum citatis doctoribus Lugo *sup. num. 9.* Ratio est quia tunc illa cooperatio non fuit causa furti, sed illius circumstantiæ. Et idem dicendum est, si volenti furari vestem, quis consuluit, vt furaretur etiam arma? nam solum arma tenetur restituere; siquidem solum illorum furtum consuluit. Et idem dicendum est, si quis volenti furari rem valentem 100. consuleret, vt potius furaretur aliam rem valentem etiam 100. nam hic ad nihil tenetur restituere; quia hic non fuit causa illius damni, sed tantum commutationis vnius pro alio, suppono enim consulentem non consuluisse absolute, sed tantum conditionaliter furtum, hoc est, quod ex suppositione, quod furari decreuerat, illam potius rem, quam alteram furaretur, quæ commutatio cum esset æqualis, nullum damnum intulit. Lugo *suprà num.4.* Idem dicendum est, si quis determinato inimicum occidere, consuluerit, vt crudelius occideret; siquidem hic non consuluit, nec influit in substantiam, sed in modum homicidij. Ita & bene cum Hurtado, & aliis, Tamburin. *lib. 8. Decalog. tract.4. cap.2. §. 2. num.6.* Et idem affirmant alij, si determinato occidere aliquem abhinc decem dies, quis consulat, vt citius occidat. Ita Hurtadus *de irregularitate d.2. dif.6.* Bauni apud Dianam *p.8. tr.7. resol. 92.* probabile putat Tamb. *sup.* quod quidem verum existimo, si consilium non sit absolutum, sed conditionatum vt si occisurus abhinc decem dies occide cras; nam tunc solum concurrit consulens ad circunstantiam temporis, & non ad substantiam homicidij. Ita Lugo *d.19. n.15.* Escob. *lib.37. Decalog. n. 241.* quidquid alij dicant.

1393 Dico tertiò: Si quis sua præsentia, vel actione aliquem audaciorem reddit ad damnum inferendum, tenetur ad restitutionem, & si de facto nullam actionem exerceat, vt si aliqui v. g. furari volentes constituant Petrum vigilem, vt ipsos admoneret, si aliquis veniret, vt ipsi tutius furarentur: nam tunc licet non fuerit necessaria talis monitio, quia nullus aduenit, adhuc Petrus, qui vigil remansit, tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia re vera auxilium illud confirmauit fures, vt audacius furarentur; atque adeo aliquem influxum in ipsum furtum habuit. Ita Lugo *sup. n.31.*

Dico quartò: Si quis determinatus est à se, vel 1394
ab aliorum consilio, ad inferendum malum, si alterius consilium accessit, ille tamen non motus illo, sed consilio antecedenti, intulit malum, is qui secundum consilium dedit, non tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia quamuis ille consulens etiam damnum, peccauerit contra iustitiam; inefficax tamen fuit eius consilium ad actionem iniustam, cum tota efficacia à præcepto ab aliis consilio proueniret. Ita cum Molina, Lessio, Vasquio, Tamb. *suprà num. 3.* An autem quando facta diligentia, adhuc datur dubatans, An ex tua omissione, vel actione, secutum sit reuera damnum, teneatur sic dubium, restituere saltem in parte? Respondeo negatiue: quia in dubio melior est conditio possidentis. Ita Rebellus, Sayrus, Tabiena, apud Sanchez *lib.1. Decalog. cap.10. num.44.* Diana *p.2. tract.3. resol.84. & p.3. tract.3 resol.20. & 63.* & cum Salon, Lessio, Sanchez, Bonacina, Palaus, *tom.1. tract.1. d.3. p.4. num.3.* Trullenc. *lib.7. cap.13. dub. 1. num. 6.* Excipe quando constat aliquem ex quatuor damnum intulisse, absque mutuo consensu, vel consilio; sed dubitatur quisnam illorum damnum intulerit; nam tunc vnusquisque tenetur ad restitutionem, ad ratam dubij maioris, vel minoris; nam possessio stat pro delicto, nec est maior ratio, cur vnus obligetur, quam alter. Ita cum Bonacina, Reginaldo, Trullenc. *sup. num. 6.*

SECTIO II.

De Mandante.

SVMMARIVM.

1395 *Mandans tenetur in solidum restituere, si effectus sequatur.*

1396 *Mandans non solum tenetur restituere damnum tertio, sed etiam ipsi mandatario, si quod ex illo mandatum sit secutum.*

1397 *Si mandans reuocauit mandatum, & id intimauit debito tempore mandatario, si postea sequatur effectus, non imputabitur mandanti, sed mandatario?*

1398 *Mandans si iam non valet intimare reuocationem mandati, tenetur si potest monere illum, cui damnum inferendum est, vt sibi consulat.*

1399 *Qui non mandauit fieri damnum sed postea ratum habuit, non tenetur ad restitutionem.*

Dico primò: Certum est mandantem teneri in 1395
solidum restituere, si effectus sequatur, & illius causa efficax existat, executore scilicet non restituente. Ita communiter DD. Dixi si effectus sequatur; nam si effectus non sit sequutus, nulla datur reipsa iniustitia. Dixi & illius causa efficax existit, quia necesse est, quod efficaciter iusserit, vel expresse, vt si dicat famulo, occide, volo vt occidas, vel tacite, vt vtinam, quis hoc obsequium mihi præstaret. Ita cum communi sententia Bonacina *d. 1. de restitutione quæst. 2. p. 6. num. 3.* Lessius *lib. 2. cap. 13. dub. 3. num. 11.* Hinc fit, quod si mandatarius excedat limites mandati in re extraordinaria, non teneri mandantem ad illius restitutionem; nam talis excessus non extitit causa efficax, sed imputabitur mandatario. Vt si mandans iussit leuiter verberare, & mandata

mandatarius occidit. Ita cum Azorio, & aliis communiter Diana, *p.8.tract.7.resol.33.* Dixi in re extraordinaria, nam si excessus fuit ex communiter contingentibus, vt si iussit furari centum, & mandatarius furatus est centum, & quinque, si iussit grauiter vulnerare, & ipse occidit, ad totum damnum tenetur mandans; quia cum hæc sint tam proxima mandato meritò mandanti imputantur. Ita cum communi sententia, Tamb.*lib.8.Decalog.tract.4.c.2.* §.1. *num.2.*

1396 Dico secundò: Non solum tenetur mandans restituere damnum tertio, sed etiam ipsi mandatario; si quod illi ex mandato sit sequutum. Ita cum Villalobos, Rebello, Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 13. dub.2. num.* 1. & alij communiter. Aduerte tamen hoc damnum debere esse eius generis, quod communiter solet contingere mandatario ex re mandatà, vt si propter homicidium, vel graue furtum, mandatarius condemnaretur ad triremes, &c. nam id ex talibus delictis communiter sequitur. Secus si damnum esset extraordinarium: nam tunc, nec indirectè esset voluntarium mandanti, sed omnino per accidens, ac per consequens non ei teneretur restituere; vt si aduocatus grauiter vulneraretur, eo quod ob mandatum litigantis, eius litem defenderet. In iudicio; hoc enim damnum accidentarium fuit respectu mandantis, cum communiter accidere, non soleat. Tamburinus *lib. 8. Decalog. tract. 4. cap. 2. §. 1. num. 3.* Secundo aduerte, quod si mandatarius libere, & sponte se obtulit mandato, vel ob id reportat lucrum, tunc nihil ei mandantem teneri restituere, etiam ex damnis secutis communiter contingentibus; quia volenti nulla fit iniuria. Tamburinus *suprà num.* 3. Secus si seductus, & coactus fuit ad mandatum; nam tunc sequitur damnum mandatario ex iniuria illi à mandante illata in tali mandato per coactionem, Decastillus *sup. num. 86.*

1397 Dico tertiò: Si mandans post mandatum, pœnitentia ductus, debito tempore, reuocauit mandatum, & id intimauit mandatario, vel per se, vel per nuntium, qui re ipsa intimauit mandatario reuocationem; si postea sequatur effectus, non imputabitur mandanti, sed mandatario. Ita cum communi sententia Lugo *d. 19. num. 23.* Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 13. dub.2.num.2.* Tamburinus *suprà num.* 8. Excipe si mandatarius putauit reuocationem non serio fieri à mandante; nam tunc, & si serio fieret, damnum imputabitur mandanti; nam tunc primum mandatum non fuit efficaciter impeditum absque culpa mandatarij, qui vt suppono, ex ignorantia inuincibili existimauit reuocationem non serio fuisse factam. Ita Lugo *d. 19. num. 26.* Escobar *lib. 38. Decalog. num. 247.* Tamburinus *lib. 8. Decalog. tract.4. cap. 2. §. 1. num.6.* contra Dianam *p. 3. tract. 2. resol. 14.* vbi alios refert. Idem dicendum est, si mandatarius accipiat reuocationem mandati, & postea illius inuincibiliter oblitus, mandatum exequatur; nam tunc licet per errorem, etiam ex vi prioris mandati operatus est. Tamburinus ibi. Lugo *suprà num. 27.* Secus dicendum est, si mandatarius accipiens reuocationem mandati, finxit se non accepisse reuocationem, & mandatum executus fuit, ad lucrandum præmium, quod illi promissum erat; nam tunc damnum non mandanti, sed mandatario imputabitur. Lugo *suprà num. 24.* Tamburinus *suprà num.5.*

1398 Dico quartò: Si quis mandauit damnum inferri Petro v.g. & iam non valet mandatum reuocare, si potest Petrum admonere, vt sibi consulat, & est spes damnum effugiendi, ad id tenetur, cum minori vel æquali damno, non tamen cum maiori. Ita cum Corneio, Turriano, Hurtad. Escob. *lib. 37. Decalog. n.250.* Tamb. *lib.8. Decalog. tract.4.c.2.§.1.n.7.* Lugo *d.19.n.3.* contra Dianam *3.p.tract.2. de irregularitate resol.14.* vbi alios citat. Ratio est, quia si damnum esset illatum, teneretur mandans illud cum minori, vel æquali damno resarcire, vt omnes sentiunt; ergo à fortiori, quando nondum est illatum, debet illud, si potest, absque longe maiori proprio damno, impedire. Hinc fit quod si non potest impedire damnum fortunarum, nisi cum damno vitæ, vel famæ, vel longe maiori damno fortunarum, ad id non teneri, sed sufficere, postea damnum illatum restituere, ad quod plane tenetur; quia ex eius mandato processit. Escob. *sup.n.250.* Lugo *sup.n.31.* Tamb. *sup.n.7.*

Dico quintò: Qui non mandauit fieri damnum, sed ratum postea habuit, non tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia ratihabitio subsequens, non potest ratihabentem facere causam damni illati; ergo non tenetur restituere ex læsione iniusta, cum non produxerit effectum præteritum, nec ex re accepta, cum illa ad eum non peruenerit, vt suppono; solum ergo tenebitur restituere, si sua ratihabitione sit causa, quod exequens damnum illud, non restituat. Ita Lugo *d.19.n.31.* Lessius *lib.2. c.3. dub.3.n.12.* Vasq. *de restit.c.9.§.1.n.19.* & cum Med. Escob. *lib.37. Decalog.n.253.* contra Nauarr. *in summa c.17. num.133.* Angelum *verbo furtum* §.20. & alios. Hinc fit ratum habentem homicidium suo nomine patratum, non incurrere irregularitatem, quia ratihabitio non æquiualet mandato, nisi ad effectus, ad quos à iure acceptatur, nec irregularitas incurritur, nisi in casibus in iure expressis; sed hic casus nullibi à iure exprimitur, nec ei assignatur irregularitas, nec ratum habens fuit causa homicidij; ergo. Ita cum Suario, Vasq. Torrian. Hurtad. Auila, Lugo *sup.n.34.* Diana *p.4.tract.2. de irregularitate, resol.13.* contra Molinam *tract.3. d.33.* & alios, quos ibi refert Diana. 1399

SECTIO III.

De Consulente.

SVMMARIVM.

1400 *Consulens si suo consilio causa fuit efficax actionis iniustæ, tenetur in solidum ad restitutionem, exequente non restituente.*

1401 *Exequens consilium, si bona fide putabat consilium iustum esse, nihil tenetur restituere.*

1402 *Qui consilium ad inferendum damnum dedit, si debito tempore reuocauit & reuocationem intimauit illi, cui consilium dedit, non tenetur ad restitutionẽ, etiam si postea damnũ sequatur.*

1403 *Si Petrus est determinatus furari ab Antonio centum, possum ego illi licite consulere vt potius ab eo furetur decem.*

1404 *Si quis anceps sit, à quo ex duobus furetur possum ego ei consulere vt potius à Petro quam à Paulo amico meo furetur.*

1405 *Qui dubitat an suo consilio motus fuerit consiliarius ad inferendum damnum, ad quid teneatur?*

Dico primò: Consulens, (& idem est de hortante, dirigente, instruente, &c.) si suo consilio fuit causa efficax actionis iniustę, tenetur in solidũ ad restitutionẽ, exequẽte nõ restituente. Ratio est quia consiliarius motus fuit ad male agendũ ex consilio 1400

 accepto.

accepto. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.7.cap.3.dub.2.§.1.num.2.* Dixi si suo consilio fuit causa efficax; nam si consilium non influit, eo quod alter paratus iam erat, non tenetur restituere. Ita cum Molina, Lessio, Vasquio, & aliis communiter, Tamburin. *lib.8. Decalog.cap.2. tract.4.§.2. num.3.* Et idem dicendum est, si consilium non exequentem mouit ad homicidium; sed ad citius, animosius, crudelius, & seuerius agendum; nam tunc solum fuit causa modi, non tamen homicidij, ad quod iam homicida determinatus erat. Ita cum D. Th. Petro Nauarra, Tamb. *sup. num. 3.* probabile putat Decastillus *lib.2.tract.2.d.2. num.11.* & nos iam supra diximus, sectione prima huius disputationis *dicto 2. & 4.* contra Rebellum, Molinam, & alios. Excipe, nisi quis consuleret aliquem excessum, vt si determinato ad furandum decem, quis consuluit, vt furaretur quindecim, nam tunc tenebitur ad excessum, cum re vera illius damni causa fuerit. Tamb. *sup. num.7.*

1401 Dico secundò: Exequens consilium, si bona fide putabat consilium iustum esse, nihil tenetur restituere, sed tota obligatio restituendi incumbit consulenti, nisi exequens in aliquo factus sit ditior, vel aliquid ex re aliena apud ipsum maneat. Ratio est, quia exequens authoritate consulentis, opus executus est, putans id esse sibi licitum; ergo cum ipse non peccauerit, non ipsi, sed consulenti damnum imputabitur. Ita & bene cum communi sententia Lugo *d.19.num.35.* Requiritur tamen ad hoc, quod consulens peccauerit mortaliter, siue scienter, siue ex ignorantia crassa, aut grauiter culpabili. Lugo ibi. Aduerte tamen, quod si quis consilium alicui dedit malum faciendi, vnde qui consilium accepit damna passus est, non obligari consulentem, ad aliquod ex his damnis restituendum; quia liberum fuit consulto tale consilium acceptare; scienti enim, & volenti nulla fit iniuria. Et idem dicendum est de mandatario libere mandatum suscipiente, vt supra diximus. Ita cum Claui Regia, Lessio, Decastillus, *lib.2.tract.2. d.4. num.85.* Tamb. *lib.8. Decalog. tract.4. cap.2. §.1. num.7.* An autem si quis alicui consuluit duellum, & is qui consilium accepit occisus est, consulens incurrerit irrigularitatem? Respondeo negatiue; & ratio est, quia irregularitas ex consilio homicidij, non est in iure inflicta, nisi quando consilium directe tendit ad ipsam occisionem; sed hic non tendit ad illam; ergo. Ita cum Torriano, Hurtado, Vasquio, Henriquez, Escobar, *lib.37.Decalog.n.238.* Lugo *d.19.num.4.* Excipe, nisi eo animo consilium quis dederit, vt ille occideretur. Lugo *sup.* Escob. *sup. n.259.*

1402 Dico tertiò: Qui consilium aliquod ad inferendum damnum dedit, si tempore congruo illud retractauit, & intimauit ei, cui consilium dedit, consilij sui retractationem, non tenetur postea damnum secutum restituere. Ratio est, quia operator damni, iam proprio marte rem gerit, sicut diximus, de mandatario. Ita cum Layman, Auila, Tannero, Diana, *p.2.tract.5.miscellan. resol.83.* Salon, Nauarra, quos refert, & probabile putat Lessius *lib.2. c.13. dub.3. num.15.* Præpositus *in 3.p.q.5.de irregularitate dub.8.n.62. & 64.* Diana *p.3.tract.2.resol.14.* probabile putat Tamb. *lib.6.Decalog.cap.4.§.5.n.4.* Contra Mol. Vasq. & alios, quos refert, & probabilius putat Escob. *lib.37. Decalog.n.255.* Lugo *d.19.n.53.* Hinc fit, quod si quis consuluit fœminæ abortum, si consilium serio reuocauit, si semel persuasam non potuit reuocatione consilij remouere, eam ab aborto procurando, non incurrere irregularitatem effectu secuto. Ita Henriq. *lib.14.c.16.n.5.* Villalobos, *tom.1. tract.21.dif.20.n.8.* Diana *3.p.tract.2. de irregularitate resol.11.* quidquid in contrarium dicat Lugo *suprà num.19.*

Dico quartò: Si Petrus est determinatus furari ab Antonio centum, possum ego illi licite consulere, vt potius ab eo furetur decem. Et idem est, si volenti occidere consulem, vt manum amputet &c. Ratio est, quia id cedit in gratiam domini. Vnde & potest illum iuuare ad minus furtum, vt auertat eum à maiori, respectu eiusdem. Ita cum communi sententia Lugo *d.19.n.44.* Escobar *lib.37. Decalog. num.260.* Et idem dicendum est, quando vtrunque malum respicit diuersas personas; si fur de vtroque malo inferendo, iam cogitabat, & anceps erat, cui ex duobus illud inferret, nam tunc potest quis ei consulere, vt minus malum amplectatur, nam tunc solum conditionate consulit, & ei explicat veritatem honestam. Lugo *sup.num.46.* vbi multos refert Escobar *lib.37. Decalog.n.263.* 1403

Imo si quis anceps sit, à quo ex duobus furetur centum; possum ego ei consulere, vt potius à Petro, quàm à Paulo amico meo furetur, in gratiam mei; nam per hoc non inclino illum ad furandum alteri, sed auerto illum à damno inferendo amico, licet ex hoc indirecte sequatur damnum alteri, propter firmum propositum, & decretum, quod fur habet furandi ab vno ex duobus. Escobar *sup.n.267.* Lugo *sup.num.54.* Secus dicendum est, si Petrus sit determinatus furari à Paulo centum, & nihil cogitet de Francisco, nam si tunc ei consulo, vt potius furetur à Francisco decem, & pecco contra iustitiam, & teneor restituere. Ratio est, quia id est inducere latronem, ad hoc furtum, & facere hoc furtum Francisci possibile, quod alias erat impossibile, propter obliuionem, & est idem, ac aperire portas domus Francisci latroni, vt potius ibi furetur, quam alibi; quod quidem illicitum est. Lugo *suprà n.47.* Excipe nisi damnum Francisci esset adeo leue, vt ipse teneretur ex charitate illud pati ad vitandum maius alterius; tunc enim diues, qui damnum leue patitur, ad vitandum magnum pauperis, non videtur rationabiliter inuitus. Ita cum Bonac. Vasquio, Trullenc. *lib.7.Decalog.c.13.dub.1.n.6.* & nos latius diximus *tract.2. d.3.sect.7.& 8.* 1404

Dico quintò: Qui dubitat, an suo consilio motus fuit consiliarius ad inferendum damnum, tenetur primo eum interrogare, & si ille serio dicat, se non ex eius consilio motum fuisse ad occidendum, furandum, &c. liberatur à restitutione, & irregularitate, si homicida sit fide dignus, vel dentur aliæ circunstantiæ id persuadentes. Ita Sanch. *lib.1. Decalog.cap.10.n.44.* Palaus *tract.1. d.3.p.4.n.3.* Trullenc. *lib.7. cap.13. dub.2. num.5.* Diana *p.4. tract.3. resol.28.* Quod si talis interrogatio non sit possibilis, colligendum id est, ex circunstantiis, nam si statim post consilium secutum fuit furtum, homicidium, &c. tunc censendum est fuisse ex vi consilij. Secus, si post multum tempus secutum sit damnum, nam tunc potest præsumi fuisse ex alia causa. Trullenc. *sup.* Quod si omnibus tentatis, adhuc consulens maneat dubius, tunc liber est ab obligatione restituendi; nam in dubio melior est conditio possidentis. Ita Trullenc. *sup.n.5.* & cum Medin. Henriq. Diana *p.2. tract.5 resol.84.* dummodo paratus sit restituere, dum sciuerit, suum consilium fuisse causam damni. An autem in hoc casu censeatur irregularis? vide quæ dixi *in tractatu de irregularitate præcedenti tomo*; interim vide Trullenc. *sup.* 1405

SECTIO

SECTIO IV.
De Consentiente.
SVMMARIVM.

1406 *Consentiens si suo suffragio, & consensu causa fuit actionis iniustæ, tenetur ad restitutionem.*
1407 *An teneatur ad totum damnum, vel tantum ad partem?*
1408 *Quoddam corollarium ponitur.*
1409 *Qui non consensit vbi consentire tenebatur ex iustitia iniustus est, & tenetur ad restitutionem.*
1410 *Quoddam corollarium ponitur.*

1406 Dico primò: Consentiens dicitur, qui suo suffragio iniquæ actioni consentit, fauet, approbat, &c. is ergo, si suo consensu, vel suffragio fuit causa actionis iniustæ, & peccauit, & tenetur restituere. Secus si eius suffragium, & consensus nihil profecit, quia Rex v. g. iam erat determinatus ad bellum iniustum inferendum; nam tunc licet peccauerit, non tenetur restituere, cum non eius consensus, sed Regis determinatio, causa fuerit belli iniusti. Ita cum communi sententia Bonacina *d.* 1. *de restit. quæst.* 2. *p.* 8. *num.* 3. Trullenc.
1407 *lib.* 7. *cap.* 13. §. 2. *num.* 2. In casu tamen, quod consentiens sit causa damni suo consensu, satis probabile est, non teneri totum damnum restituere, sed solum partem sibi correspondentem. Ita cum Henriquez, Stronesdorff; Diana 4. *p. tract.* 4. *resol.* 79. & probabile putat Trullenc. *suprà num.* 2. Idem affirmat cum Lessio Escobar *lib.* 37. *Decalog. num.* 287. Quando consentiens, vel consulens, non fuit causa totalis, & sufficiens damni, sed partialis, ac insufficiens; sed de his statim redibit sermo.

1408 Hinc fit ferentem suffragium in electione, si vota sint publica, si inique vouit, postquam iam electio completa erat, nec erat spes contrario suffragio eam impediendi, non teneri ad restitutionem, licet peccauerit, quia non influit in illam. Secus si voto suo completa est, vel nondum alij suffragati sint, & si sciat alios ita etiam suffragaturos. Ita cum Caietano, Lessio, Nauarro, Trullenc. *sup. num.* 3. Quod si electio fiat per vota occulta, tunc si ei constet alios antecedentes inique iam elegisse suis suffragiis, idem dicendum est, ac si vota essent publica. Si tamen id ei certo non constet, & si sit vltimus, quod suffragatur, & peccauit, & tenetur ad restitutionem; nam cum vota sint occulta, non est cur magis vni, quam alteri, damnum imputetur, & possessio stat pro damno. Ita cum Bonacina, Nauarro, Rebello, Trullenc. *suprà num.* 3. Et idem dicendum est, de suffragiis posterioribus, si ius habeant confirmandi factum à prioribus suffragiis, quia sunt vera damni causa, cum præcedentibus. Sayr. *lib.* 10. *tract.* 2. *cap.* 9. *n.* 8.

1409 Dico secundò: Sicut iniustus est, qui per suum suffragium actioni iniquæ consentit, ita est iniustus, qui non consentit, vbi consentire per iustitiam deberet; hoc est vbi suffragium negat, quando in fauorem alicuius, vel in bonum Reipublicæ illud ferre oportebat. Hinc si quis in capitulo renuntiauit
1410 suffragio, & ob id electio iniusta euadit, si alias is, qui renuntiauit suffragio tenebatur ex officio suffragari, vt sunt prælati, qui ex officio ob bonum publicum, & non solum in eorum gratiam, & fauorem votum concessum est, & peccauit, & tenetur restituere damna inde secuta. Secus si suffragium non competeret ex officio, sed solum ex fauore, vel ex gratia respectu illius, qui illi renuntiauit, vt in aliquibus Religionibus conceditur his, qui tot annos Theologiam docuerint, & scholasticis in academiis, quoad cathedras; nam tunc nec peccauit renuntiando, nec tenetur ad restitutionem. Ita & bene cum Armill. Gutierr. & aliis Lugo *d.* 19. *num.* 61. Hinc fit scholasticos nolētes suffragari in electione ad cathedram, non peccare contra iustitiam, nec teneri ad restitutionem, etsi suis votis damnum possent impedire; siquidem ad id non tenentur ex officio, sed ex sola gratia in fauorem ipsorum, cui possunt renuntiare, nisi fortè aliquando ex charitate teneantur, quando scilicet absque graui damno possunt impedire alienum damnum graue, nec aliqua rationabili causa excusantur. Lugo *sup. n.* 63. Escobar *lib.* 37. *Decalog. num.* 277.

SECTIO V.
De Adulatore, & Receptore.
SVMMARIVM.

1411 *Adulator, & Palpo tunc ad restitutionem tenetur, cum adulatione causa est, quod vel damnum fiat, vel factum non restituatur.*
1412 *Receptio, seu reuersus tunc obligationem restituendi inducit, cum influit ad iniustitiam inferendam.*
1413 *Ponitur quoddam corollarium.*

Dico primò: Adulator, qui, & Palpo, seu Palpator dicitur; tunc ad restitutionem tenetur, cum adulatione, seu laudibus causa est, quod vel damnum fiat, vel factum non restituatur. Et idem dicendum est de eo, qui ita alicui exprobrat, vel irridet, si his opprobriis, vel irrisionibus, motus ille damnum iniustum intulit, vel illatum non compensat; hæc enim sunt quasi consilia, vnde qui sic concurrit perinde obligatur, ac si concurreret. Ita Tamb. *lib.* 8. *tract.* 4. *Decalog. c.* 2. §. 3. *n.* 3. Lugo *d.* 19. *n.* 70. Escob. *lib.* 37. *Decalog. n.* 278. Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. c.* 13. §. 3. *num.* 1. 1411

Dico secundò: Receptio, seu Recursus, tunc obligationem restituendi inducit, cum influit ad iniustitiam inferendam, vt cum quis concurrit, furem recipiendo, prædam seruando, vel occultando, securitatem præbendo, quibus fur animosior fit ad damnum inferendum, vel retinendum. Lugo *d.* 19. *n.* 70. Tamb. *sup.* §. 4. *n.* 1. Escob. *sup. n.* 278. Secus dicendum est, si post furtum factum, quis casu recipiat furem, ne à lictoribus comprehendatur. Ita Tamb. *sup. num.* 1. 1412

Hinc excusantur aduocati defendentes latronem in illis, in quibus ipsi fures se in iure possunt defendere. Defendere autem se possunt, quando culpa est occulta, imo & quando non est semiplene probata, & quando iniuste vexantur, non seruato iuris ordine; quod verum est, & si ex hac defensione sequatur, quod ipsi fures postea non restituant, nam id per accidens sequitur. Ita cum Mol. Decastillo, Tamburin. *sup. n.* 1. & cum Lugo, Escob. *lib.* 37. *Decalog. n.* 281. 1413

Secundò fit, excusari à restitutione dātes domum, mensam, chartas filiis familias, ad ludendum, de quibus est suspicio, quod res, quas ludunt esse alienas; nam illa cooperatio dandi domum, mensam, aleas, &c. est nimis remota, & indifferens, & potest sæpe interuenire causa rationabilis illam à peccato graui contra iustitiam excusans, prout de locante domum vsurario, saltē indigenæ fatentur multi, quos refert, & sequitur Sanch. *lib.* 1. *Decalog. c.* 7. *n.* 20. Ita Lugo *d.* 19. *n.* 76. Escob. *lib.* 37. *Decalog. num.* 284.

SECTIO

SECTIO VI.

De Participante.

SVMMARIVM.

1414 *Quis dicatur particeps criminis?*

1415 *An particeps teneatur restituere totum damnum?*

1416 *Qui suo suffragio fuit causa partialis damni, non tenetur restituere totum damnum, sed partem.*

1417 *Quid dicendum sit de milite pugnante in bello iniusto?*

1414 Dico primò: Particeps criminis dicitur ille, qui furem v. g. vel homicidam comitatur qui adstat, qui explorat fenestras, & subministrat necessaria ad hoc vt alij damna inferant; & hos vocamus causas minus principales damni. Vnde in illarum defectu, omnes modo dicto tenentur restituere. Tamburin. *lib.* 8. *Decalog. tract.* 4. *cap.* 2. §. 4.
1415 *num.* 1. Lugo *d.* 19. *num.* 70. An autem prædicti sic participantes teneantur restituere totum damnum, vel solùm partem? Melior sententia docet, tunc teneri restituere totum damnum, quando eorum auxilium ex se erat causa totalis totius damni, & si aliæ concausæ non concurrerent, vel si tantum erat causa partialis, subtrahendo tamen suum concursum, poterat totum damnum impedire, nam tunc singulæ causæ particulares æquiualet totalibus. Secus quando ex se talis concursus non erat sufficiens ad inferendum totum damnum, vel impediendum, sed simul coniunctus cum aliis consociis, nam tunc solum tenebitur ad partem pro damno. Ita cum Lessio, Rebello, Lugo, *d.* 19. *n.* 83. Escobar *lib.* 37. *Decalog. num.* 287. & nos *sup.* tetigimus *sect.* 4. huius disputationis dicto primo.
1416 Hinc fit eum, qui suo suffragio fuit causa partialis damni, non teneri restituere totum damnum, sed partem, nisi forte, si suo suffragio poterat damnum impedire. Escobar *sup. num.* 290. Et idem dicendum est de milite pugnante in bello iniusto, siquidem non fuit causa huiusmodi damni, nec illud
1417 poterat impedire. Vnde solum tenetur ad partem damni sibi correspondentem. Ita Vasquius *de restitutione cap.* 9. §. 1. Lessius *lib.* 2. *cap.* 13. Et dato quod de rigore iustitiæ miles ad id teneretur quatenus omnes, & singuli milites, concurrunt ad damnum quod vnus inferat, siquidem ipse damnum non inferret, nisi ab aliis protegeretur, vt bene notat Lugo *sup. num.* 88. Escobar *lib.* 37. *Decalog. num.* 293. Attamen hac restitutione partiali contenti sunt hi, qui damnum passi sunt, quia totalis restitutio, cuilibet est moraliter impossibilis, præcipuè si sit magna, vt excidium ciuitatis. Ita cum Lugo, Escobar, *sup. n.* 293.

SECTIO VII.

De concurrentibus negatiue ad damnum, & eorum restitutione.

SVMMARIVM.

1418 *Quæ sint causæ negatiuè concurrentes ad damnum, & quid per eas intelligatur?*

1419 *Qui se negatiue gerit, si possit, & debeat ex iustitia damnum impedire, tenetur ad restitutionem, si non impediuit.*

1420 *Qui negatiue se gerit, si ex iustitia non tenebatur impedire, non tenetur restituere, & si aliquando non impediendo peccauerit contra charitatem.*

1421 *Qui sine vi, vel fraude suadet alicui, ne furtum Petro inferendum impediat, qui tamen non tenebatur ex iustitia impedire, non tenetur ad restitutionem.*

1422 *An si fur alicui det aliquam rem ne eius furtum impediat quod non tenebatur ex iustitia impedire, teneatur ad restitutionem rei sic à fure acceptæ?*

1423 *An famulus cui non est commissa specialis custodia domus, teneatur restituere, si tacendo non impediat furtum ab exteris, vel ab aliis famulis fieri?*

1424 *Quoddam corollarium ponitur.*

Pro huius sectionis intelligentia suppono, causas concurrentes negatiue ad damnum esse, mutum, non manifestantem, non obstantem, vt *sup.* diximus. Secundo suppono mutum dici illum, qui loquendo, reprehendendo, clamando, consulendo, potest impedire damnum proximi, & tamen tacet. Non obstans dicitur, qui facto, vel auxilio suo, suove opere, potest impedire damnum, & non impedit. Non manifestans dicitur, qui potest reuelare damnum inferendum, vel illatum, quo pacto non inferretur, vel resarciretur, & non reuelat. His suppositis, 1418

Dico primò: Qui non loquitur, non auxiliatur, non reuelat, & vno verbo, qui se negatiue gerit, si possit, & debeat damnum impedire ex iustitia, peccat, teneturque ad restitutionem. Ratio est quia munus, & officium quodcunque, affert secum impositam hanc obligationem iustitiæ. Excipe, nisi adsit periculum graue nocumenti in vita, honore, vel re familiari; siquidem non cum tanto onere, hæc officia assumuntur, nisi alias amplius poscat pactum, vt in milite, Parocho, &c. Ita Petrus, Nauarra, *lib.* 3. *cap.* 4. *n.* 123. Molin. *d.* 735. Decastill. *lib.* 2. *d.* 4. *tract.* 2. *dub.* 8. *n.* 138. Tamb. *lib.* 8. *Decalog. tract.* 4. *cap.* 2. §. 6. *num.* 2. 1419

Dico secundò: Qui negatiue se gerit tacendo, non auxiliando, vel reuelando, si ad id non tenetur ex officio, vel contractu, sed solum ex charitate, esto aliquando peccet contra charitatem, non tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia obligatio ex sola charitate non affert secum obligationem restituendi. Ita cum communi sententia Molin. *d.* 735. *num.* 2. & cum Lessio, Vasq. & aliis, Lugo. *d.* 19. *n.* 99. Tamb. *sup. n.* 2. Trullenc. *lib.* 7. *c.* 13. *dub.* 3. *n.* 2. Escob. *lib.* 37. *n.* 297. Quod verum est, & si quis negatiue se in his habeat ex odio, vt damnum alteri inferatur; nam tunc, quamuis peccet ex malo affectu, ex nulla tamen parte est causa externa damni. Ita Decastill. *sup. n.* 131. Tamb. *sup. n.* 3. Trullenc. *sup. n.* 2. Escob. *sup. n.* 300. 1420

Dico tertiò: Qui sine vi, vel fraude, suadet alicui, ne furtum Petro inferendum impediat, qui tamen non tenebatur ex iustitia impedire, sed solum ex charitate, non tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia cessante vi, vel fraude, is qui impedit bonum alterius, quod illi ex iustitia non debetur, etiamsi id ex odio faciat, non peccat contra iustitiam, sed tantum contra charitatem; ergo non tenetur ad restitutionem. Ita Lessius *lib.* 2. *c.* 13. *dub.* 10. *n.* 66. Lugo *d.* 19. *n.* 101. Escobar *lib.* 37. *Decalog. n.* 303. Tamb. *lib.* 8. *Decalog. tract.* 4. *cap.* 2. §. 6. *n.* 4. quidquid alij dicant. 1421

An

1422 An autem si fur, alicui det aliquam rem, ne eius furtum impediat, quod non tenebatur ex iustitia impedire, teneatur ad restitutionem rei, sic à fure acceptæ? Respondeo teneri, si res sit pars ipsius furti: nam tunc noc solùm, non impediret, sed ad furtum concurreret. At si res non sit ex re furata, sed ex rebus ipsius furis, existimo accipientem non teneri restituere. Et ratio est, quia sicut iste poterat non impedire ob preces furis, ita & ob munera. Ita Lugo, *d.* 19. *num.* 102. & cum aliis Escobar, *lib.* 37. *Decalog. num.* 307. Tamburinus, *supr. num.* 5. *&* 6. contra Lessium, Dianam, & alios, quos, ibi refert Escobar. Sed quid, si fur alicui det aliquid, vt taceat, vel ne reuelet, tenebiturne acceptum restituere? Respondeo teneri, quoties tenetur saltem ex charitate reuelare: nam tunc si taceret, peccaret, & acciperet rem pro re illicita. Secus si nec ex charitate teneretur reuelare, vt cum ex manifestatione timet sibi, vel amico graue damnum: nam tunc, etiam posset pretium retinere Lugo, *d.* 19. *n.* 104. & cum Soto, Nauarro, Lessio, Escobar, *lib.* 37. *Decalog. num.* 310.

1423 An autem famulus, cui non est commissa specialis domus custodia, tacendo, vel non impediendo damnum ab exteris fieri, peccet, & teneatur ad restitutionem? Respondeo affirmatiue quia aliqua cura domus saltem respectu exterorum, non tamen respectu aliorum famulorum eiusdem domus, ei commissa est, licet non cum speciali vigilantia, & ita communis hominum sensus habet. Ita Nauar. *de restitutione, lib.* 3. *c.* 1. *num.* 224. Lessius, *lib.* 2. *cap.* 13. *num.* 71. Lugo, *d.* 19. *num.* 106. Escobar, *lib.* 37. *Decalog. n.* 313. Dixi non tamen respectu aliorū famulorum eiusdem domus: nam hos non tenetur impedire, etsi absque suo incommodo, id facere possit, & non faciat, peccabit tantum contra charitatem. Tamburinus, *suprà num.* 8. Excipe, nisi videat noctu famulum res domini congregantem ad cum eis fugiendum: nam tunc tenetur clamare, siquidem tunc famulus furans censetur extraneus Lugo, *d.* 19. *n.* 106. Tamburinus, *suprà n.* 8. quando autem sunt multi, famuli quibus incumbit onus custodiendi domum, si taceant, vel non impediant, cum impedire possent, obligantur singuli in solidum ad restitutionem, si singuli separatim poterant impedire totum damnum, vel si poterant adiuti à conseruis, & tunc etiam tenentur ad totum damnum, si eos non vocant, & si sciant alios non adiuturos. Ita & bene Tamburinus *suprà n.* 9. nam dum non clamarunt, & se promptos non exhibuere ad impediendum damnum, fuerunt in causa, vt quilibet putaret conseruos non accessuros.

1424 Hinc etiam fit custodem vineæ contrahere onus restitutionis, si non clamat, furemque impediat. Tamburinus, *suprà num.* 10. Et idem dicendum est de custodibus portarum, seu gabellarum, nemorum, &c. nisi manifestent fures; nam hi tenentur ex officio. Non tamen tenentur ad restituendum pœnam actori, & fisco, quam condemnatus solueret, si eum reuelaret. Et ratio est, quia hæc pœna, non debetur, nisi post sententiam iudicis. Vnde quacumque ex causa impediatur sententia, cum actor, nec fiscus nondum ius aquisierit, ad nihil tenebuntur non manifestantes Diana, *p.* 3. *tract.* 5. *resol.* 54. Decastillus, *lib.* 2. *tract.* 2. *d.* 4. *n.* 165. Tamburinus, *supr. n.* 12. Et idem dicendum est, quoad pœnas de iudicibus, qui reos non condemnant, esto cum peccato, ad soluendum aliquid actori, vel fisco, vel alteri, quod ex pœna etiam conuentionali debebat reus. Ita cum Tannero, Lessio, Sanc. Vasquio, Diana, *p.* 3. *tract.* 6. *res.* 35. Lugo, *d.* 37. *n.* 97. Tamburinus, *sup. n.* 12. Et idem de facientibus etiam positiue fugere eos, qui essent condemnandi ad pœnam pecuniariam, propter eandem rationem tenet Diana, *suprà*. Lugo, *suprà*, Tamburinus, *suprà*.

SECTIO VIII.

Quo ordine hæ concausæ restituere debeant?

SVMMARIVM.

1425 *Illæ sex personæ, quæ positiuè concurrunt ad damnum, prius tenentur restituere quam illæ tres, quæ solum permissiue concurrunt.*

1426 *Inter causas positiuas, illæ tenentur primo loco, qui apud se habet rem alienam.*

1427 *Si res aliena apud nullum sit, sed tantum damnum datum sit, ille tenetur primo loco restituere, qui iussit, suasit, mandauit, & coëgit.*

1428 *Inter causas secundarias positiuas, non datur ordo prioris, vel posterioris.*

1429 *Si principalis causa restituit, cæteri manent liberi à restitutione.*

Dico primò: illæ sex personæ, quæ positiue concurrunt ad damnum, prius tenentur, quam tres, quæ solum permissiue concurrunt. Ratio est, quia causa positiua magis influit in effectum. Quod si contingat malefactorem animari ex maxima superiorum, vel custodum negligentia, tunc ipsa superiorum negligentia censetur concurrere positiue, & computatur, quoad restitutionem inter causas positiuas Lessius, *lib.* 2. *cap.* 13. *dub.* 11. *num.* 81. 1425

Dico secundò: inter causas positiuas, ille tenetur primo loco, qui apud se habet rem alienam, siue sit mandans, consulens, &c. quia tenetur ratione rei acceptæ, quæ est omnium maxima obligatio. Excipe, nisi de mandato alicuius damnum quis dederit, & in præmium rem alienam receperit: nam tunc mandans, etiam ante hunc tenetur restituere, quia tunc ipse est causa principalis damni Tamburinus, *lib.* 8. *Decalog. tract.* 4. *cap.* 2. §. 7. *n.* 3. Quod si quis rem alienam accepit, eam consumpsit mala fide, adhuc tenetur pretium eius restituere, si bona fide consumpsit, tenetur restituere in quo factus est ditior; illo autem restituente cæteræ concausæ liberæ manent à restitutione, & si vna ex aliis concausis prius rē alienam restituit, is qui rem habet, ei & non domino, tenetur restituere, cum iam domino sit satisfactum. Ita cum Lessio, Bonacina, & aliis Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. cap.* 13. *dub.* 5. *num.* 3. 1426

Dico tertiò: si res aliena apud nullum sit, sed tantum damnum alicui datum fuit, puta incendium domus, segetum, occisio, vulneratio, &c. primo loco tenetur restituere qui iussit, suasit, mandauit, vel coëgit, exequutores vero in defectu iubentium. Ratio est, quia iubentes in casu, licet non sint causæ exequentes morales, sunt tamen causæ principales damni, vt ex se patet. Excipe, nisi exequutores in damno inferendo à se moti fuerint; quia tunc certum est esse causas principales Vasquius, *de restitut. cap.* 9. §. 1. *dub.* 3. *n.* 54. *&* 56. & cum Villalobos, & aliis Trullenc. *suprà num.* 4. Hinc fit imperantem, solum teneri primo loco, quando habet vim imperandi respectu exequentis, vt sunt duces respectu subditorum, dominus respectu famuli, pater respectu filiorum, maritus respectu vxoris, vel alius, qui minis, metuve, alteri præcipit, si enim inferens talem vim coactiuam non 1427

habet, tunc imperium non est causa principalis exequentis, sed tantum consiliaria, & exequens motus illius consilio operatus est. Vnde in hoc casu in primo loco tenetur exequens. Ita cum Nauarro, Saïro, Bonacina, Trullenc. *suprà num.* 5.

1428 Dico quartò: inter causas secundarias positiuas, quæ tenentur ad restitutionem post iubentem, & exequentem, verius est non dari ordinem prioris, & posterioris, sed omnes æque primo, vna tamen magis, alia minus, secundum quod magis, vel minus videtur quod exequutorem mouisset, tenentur ad restitutionem. Ratio est, quia quælibet ex his causis non est operata damnum tãquam alterius instrumentum, sed vnaquæque per se in suo ordine. Vnde qui est causa sine qua non damnum fieret absolute prius tenetur restituere, quam ille, qui est causa solum sine qua non fieret tali modo, id est, ita celeriter, ita audacter, vel atrociter. Hinc, quod aliquando magis teneatur consulens, quam consentiens, vel receptans, & è contra, prout exequutor ab hac, vel illa, magis motus fuit. Hinc etiam fit, quod quando causæ sunt eiusdem speciei, vt duo consulentes, duo consentientes, non reperiri ordinem prioris, & posterioris, sed omnes teneri restituere vnum, altero non expectato. Ita cum Lessio, Bonacina, Trullenc. *suprà num.* 7. & cum Vasquio, Tamburinus, *suprà num.* 5. Et idem dicendum est de causis negatiuis in defectu causarum positiuarum: nam etiam inter eas non datur ordo prioris, & posterioris, sed omnes tenentur æque primo, in defectu positiuarum Trullenc. *ibi.*

1429 Dico quintò: si principalis, qui suo nomine iussit, vel coëgit, vel fraude induxit, restituit in solidum, cæteri manent liberi à restitutione. Item si exequutor restituat, eo quod iubens nolit, ceteri inferiores etiam manent libri non, tamen iubens: nam is tenetur exequutori restituere id, quod ille restituit, & sic de ceteris causis; siquidem is succedit in iure, quod dominus habebat in iubentem, sicut si fideiussor soluat pro suo principali, tenetur ei postea principalis soluere; sic ergo dicendum est in his causis. Ita cum Lessio, Salon, Trullenc. *suprà num.* 9. Aduerte tamen, quod si læsus remisit vni ex concausis, non statim censendum est omnibus remisisse, sed distinguendum est, si remisit principali, ceteri liberi manent; si vero remisit alicui ex causis secundariis, tunc principalis tenetur ad restituendum totum, id est, maiorem partem ipsi læso, & suam partem ipsi remisso, ceteræ vero causæ secundariæ, quibus non est remissum, casu quo in defectu principalis debeant restituere, non obligantur ad totum, quia debet tolli illa pars, de qua vna ex concausis obtinuit remissionem. Decastillus, *lib.* 2. *tract.* 2. *d.* 4. *dub.* 1. *&* 11. Tamburinus, *suprà n.* 6. Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. c.* 13. *dub.* 7. *num.* 3.

SECTIO IX.

Quando plures æque secundariæ, vel æque principales sunt causa damni, ad quid teneantur?

SVMMARIVM.

1430 *Si is qui accepit prædam restituit, cæteri liberi manent.*

1431 *Quid si is nolit restituere?*

1432 *Quando vna ex cõcausis totũ restituit in defectu aliarũ, tenetur cæteri pro sua parte ei restituere.*

Dico primò: si is, qui accepit prædam restituit, cæteri liberi manent; siquidem domino iam satisfactum est, vt *suprà*, diximus. Quod si is nolit restituere, omnes tenentur suis æquis portionibus concurrere ad restitutionem damni: nam cum æqualiter concurrerint ad damnum, æqualiter debent concurrere ad illius reparationem. Ita cum aliis Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. cap.* 13. *dub.* 6. *num.* 1. sed quid si cæteri nolint restituere, tenebiturne vsus in totum restituere? Vide quæ dixi *sect.* 6. huius disputationis, ibi enim huic difficultati iam satisfactum est. 1430 1431

1432 Dico secundò: quando vna ex concausis totum restituit in defectu aliarum, tenentur cæteræ pro sua parte ei restituere; quia ius quod habebat dominus exigendi à singulis partem, translatum est in eum, qui pro sociis æqualibus in crimine satisfecit, & alias vt suppono, non causa principalis damni. Ita cum Lessio, Bonacina, Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. cap.* 13. *dub.* 6. *num.* 1. An autem quando plures comitantur aliquem, non animo adiuuandi, sed ad damnum impediendum, contrarius autem videns plures in comitatu, timens mortem aufugit, veste, aut alia re relicta, quam fur accepit, teneantur isti ad restitutionem? Respondeo negatiue, si alias in furto non consenserunt: nam tale damnum per accidens secutum fuit ex tali comitatu Trullenc. *suprà num.* 5.

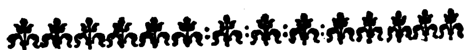

DISPVTATIO XXX.

De ordine, loco, & tempore, restitutionis, & expensis in ea factis.

SVPPONO circunstantias restitutionis in his versibus contineri, quos afferunt communiter DD.

Quis, quid restituat, cui, quantum, quomodo, quando,
Ordine, quoque loco, qua causa excuset iniquum.

In eis namque in summa continetur, quo ordine, & loco facienda sit restitutio, quem etiam ordinem in hac disputatione sequemur, sit igitur.

SECTIO I.

De circunstantia, Quis.

SVMMARIVM.

1433 *Ille restituere tenetur, qui peccauit contra iustitiam.*

1434 *An pauper fingens paupertatem teneatur restituere?*

1435 *An religiosus qui post professionem debita contraxit, teneatur, vel conuentus restituere?*

1436 *Quid si impediatur à prælato?*

Dico primò: Is restituere tenetur, qui peccauit contra iustitiam qui autem hi sint? hucvsque 1433
late diximus in toto hoc tractatu. An autem pauper 1434
fingens paupertatem teneatur restituere? vide quæ
dixi, *disp.* 7. *huius tract. sect.* 4. §. 8. *dict.* 7. *& sequentibus.* An autem Religiosus, qui post professionem 1435
debita

vel ex delicto, vel ex contractu teneatur restituere? Respondeo teneri, siue ipsum, siue religionem, si res ipsa furto, vel iniuste ablata extet. Si vero non extet, non tenetur Religio restituere, quia delictum religiosi, etiam prælati, si non est commissum modo capitulari ab ipsa communitate, non debet vergere in damnum monasterij, tenetur tamen restituere Religiosus, si fruitur peculio, vel si potest ex his, quæ sibi dantur à religione detrahere de non necessariis commoditatibus; siquidem tenetur facere æqualitatem quantum commode poterit.

1436 Aduerte tamen, hoc debere intelligi, nisi impediatur à prælato: nam cum totum, quod sibi Religiosus subtrahit de sua cōmoditate, sit sub dominio religionis, potest prælatus illud nolle à se abdicare, vt reddatur extraneo. Secus si furtum sit respectu ipsius conuentus: nam tunc non potest prælatus impedire restitutionem, quia esset in detrimentum monasterij, nisi obster causa proportionata. Ita, & bene cum aliis Tamburinus, *lib.* 8. *Decalog. tract.* 4. *c.* 1. *§.* 1. *num.* 17. *& sequentibus.* Quod si religiosus ex vi contractus onerosi, vel gratuiti, alicui damnificauit, tunc si iniit nomine Religionis, tenetur religio, vt probat Sanch. *lib.* 1. *Decalog. cap.* 31 *num.* 97. Secus si iniit nomine proprio, & absque licentia prælati, & conuentus: nam tunc ex delicto Religiosi, non debet monasterium damnum pati, vt *suprà*, diximus: Tamburinus, *suprà num.* 22. sed de his, & aliis, vide quæ dixi abundanter, *in nostro Directorio Regularium.*

SECTIO II.

Quid, & quantum restituendum sit.

SVMMARIVM.

1437 *Habens rem alienam tenetur eam in indiuiduo restituere.*

1438 *Restituendum est quantum sat est ad æqualitatem delicti, vel damni dati resaciendum.*

1439 *An fur, vel bonæ fidei possessor teneatur restituere fructus, vel melioramenta, & damnum emergens, &c.*

1437 Dico primò: habens rem alienam tenetur eam in indiuiduo restituere. Excipe, si eam non potest reddere sine propria infamia, vel alia rationabili causa: nam tunc sufficit reddere eius æstimationem. Ita cum Sylnio, Petro, Nauarro, & aliis Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 1. *num.* 2. sed de his vide, quæ *suprà*, dixi, *disp.* 9. *huius tractatus sect.* 1. *dict.* 1. Vbi etiam habes, quid dicendum sit, de re vsu consumptibili, vide etiam Tamburinus, *lib.* 8. *Decalog. tract.* 4. *cap.* 7. *§.* 2.

1438 Dico secundò: restituendum est quantum sat est
1439 ad æqualitatem delicti, vel damni dati resarciendum, si damnum certum sit. Quod si non sit certum, standum est iudicio prudentis viri. Ita cum Nauarro, Bonacina, & aliis Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. cap.* 14. *dub.* 2. *num.* 1. An autem fur, vel bonæ fidei possessor, teneatur restituere fructus, & melioramenta, expensas, & lucrum cessans, & damnum emergens? Vide, quæ dixi, *d.* 9. *huius tractatus sect.* 2. *per totam.* Quæ autem teneatur restituere morosus debitor, vel detentor rei alienæ? Vide, quæ dixi, *in eodem tractatu disp.* 8. *sect.* 4. *§.* 22.

SECTIO III.

Cui facienda sit restitutio?

SVMMARIVM.

1440 *Restitutio regulariter facienda est vero domino, à quo res ablata est.*

1441 *Si res ablata est ab eo, qui nec dominium, nec iustam possessionem, vel custodiam illius habet, vero domino restituenda est.*

1442 *Quid si dominus rem suam petat, vt sibi, vel aliis inferat damnum?*

1443 *Cui facienda sit restitutio, quando domninus est certus, est tamen absens?*

1444 *Cui facienda sit restitutio si dominus rei est mortuus?*

Dico primò: restitutio regulariter facienda est vero domino, à quo res ablata est, vel cui damnum illatum est, hoc enim expostulat iustitia commutatiua, vt inæqualitas reficiatur. Per dominum autem intelligitur ille, qui habet rei ablatæ dominium, vel qui habet rei iustam possessionem, vel custodiam. Vnde qui aufert rem à sartore, fullone, sutore, depositario, commodatario, æconomo, & pignorario, tenetur his restituere, & si restituat vero domino, peccat, facit enim eis iniuriam, priuans eos iusta possessione, vel custodia, non tamen peccat contra iustitiam, nec tenetur ad restitutionem, nisi ex hoc aliquod damnum suprà dictis sequatur, vt si quis à depositario furetur pecunias, quas habebat depositas ad annum, quibus etiam lucrabatur: nam si illi lucrum cessat, eo quod fur eas domino reddat, tenetur depositario restituere lucrum cessans. Et idem de aliis dicendum est. Ita Saïrus, *in Claui Regia, lib.* 10. *tractatu* 5. *cap.* 1. *à num.* 1. *vsque ad* 6. Nauarrus, *lib.* 5. *cap.* 2. *à numero* 1. *vsque ad* 7. & alij communiter. Item quando fur rem reddit vero domino, & non ei à quo ablata est tenetur monere eum, à quo ablata est, ne iterum domino restituat. Ita cum Caietano, Salon, Saïrus, *suprà numero* 7. 1440

Dico secundò: Si res ablata est ab eo, qui illius, nec habet dominum, nec iustam possessionem, vel custodiam, non ei, sed vero domino restituenda est. Vnde qui aliquid à Religioso, seruo, vxore, famulo, filiofamilias, &c. eripuit, de quo non poterant libere disponere, non ipsis, sed prælato, domino, marito, patri, &c. restituendum est. Excipe nisi sit spes probabilis, quod aliquis ex dictis, à quo res non sua ablata est, eam statim fore restituturum patri, domino. &c. nam tunc, illi potest fieri restitutio, vt illorum honori, & conscientiæ consulatur, tunc enim solum vtimur illis tanquam instrumento restitutionis. Ita Salon, 2. 2. *question.* 62. *artic.* 5. Saïrus, *suprà numero* 9. Et idem dicendum est, si quis non potest restituere domino, sine magno suo damno vitæ, honoris, vel bonorum, vt si timeat mortem à filio inferendam, nisi ei restituat, tunc poterit ei, & non patri, restituere. & sic de aliis. Ita cum Saïro, Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 3. *num.* 2. 1441

An autem quando dominus rem suam petit, vt sibi, vel aliis inferat damnum, teneatur, qui illam habet, eam ei restituere? Vide quæ dixi, *disp.* 13. *huius* 1442

*tractatus sect.*7. An autem accipiens rem à fure, possit eam furi restituere? Vide quæ dixi, *in eodem tractatu disp.*9.*sect.*3.*&* 4. Cui autem facienda sit restitutio quando dominus ignoratur? Vide, quæ dixi, *disp.*4. *huius tractatus sect.* 10. vbi *de thesauris, gemmis, & metallorum venis, & sect.* 11. *vbi de bonis incertis, vacantibus, & inuentis, & quæ pro derelictis habentur.* Quando autem acceptum ob causam turpem sit restituendum, & cui? Vide, quæ dixi, *disp.*8. *sect.*4.§.3. *eiusdem tractatus.* Cui autem sit restituendum acceptum ob causam honestam, quam quis facere, vel omittere tenebatur? Vide quæ dixi, *eadem disp.*4. *sect.*2.§.4.

1443 Cui autem sit restituendum, quando dominus est certus, est tamen absens? Respondeo, quod si res ad dominum absentem potest mitti, sine magnis expensis, ad eum est mittenda; si tamen speratur dominum breui venturum, res in loco tuto deponenda est, vsque is adueniat. Quod si nec venturus est, nec res ad eum potest mitti, sine magnis expensis; tunc pauperibus restituenda est, vel cõsanguineis illius, patri scilicet, vel matri, filiis, &c. si id de illius præsumatur voluntate, præsertim si sint pauperes: potest etiam in hoc casu, qui rem apud se habet, vti bulla compositionis. Ita cum Ludouico à Cruce, & aliis Tamburinus, *lib.*8. *Decalog. tract.* 4. *cap.*1.§.8. *num.* 5. *&* 7. sed de his iterum redibit sermo, *infrà.*

1444 Sed quæres, cui facienda sit restitutio, si dominus rei sit mortuus? Respondeo debere fieri eius hæredibus, id est, illis, qui legitime succedunt defuncto per testamentum, vel ab intestato, secundum leges. Hæres enim succedit in omnia iura realia defuncti. Quod si defunctus nullum habeat hæredem, nec de bonis suis disposuerit; tunc bona ab ipso relicta sunt bona vacantia, & ex se, & iure naturæ, sunt primi occupantis, habentur enim pro derelictis, nulliusque domini sunt. Dixi ex se, & ex iure naturæ: nam in aliquibus regnis, applicantur fisco, vt latius dixi, *disp.*4. *huius tractatus sect.*11. *dict.*7. Vbi quid de illis faciendum sit in hoc Lusitaniæ Regno inuenies. Vide etiam Tamburinum, *lib.*8. *Decalog. tract.*4. *cap.* 1.§.3.*num.*14. Aliqui etiam existimant, posse in hoc casu prædicta bona distribui inter pauperes pro anima defuncti, si Christianus sit. Ita Trullenc. *lib.*7. *Decalog.cap.*14.*dub.*3.*num.*14. talis enim censetur voluntas domini, quidquid contradicat Tamburinus, *suprà num.*13.

SECTIO IV.

Quomodo facienda sit restitutio?

SVMMARIVM.

1445 *Restitutio facienda est eo modo, quem causa cur debetur, postulat.*

1446 *Qui misit rem ad dominum per nuntium à domino electum, quovis modo res pereat, non tenetur ad restitutionem.*

1447 *Quid si mittat rem per nuntium fidelem suo arbitratu, & res erat debita ex re accepta?*

1448 *Quid si debitum foret ex delicto?*

1449 *An qui vouit dare calicem Ecclesiæ, & illum misit per nuntium, si nuntius, cum illo aufugiat teneatur dare alterum?*

1445 Dico primò: restitutio facienda est eo modo, quem causa cur debetur postulat. Quare si delictum sit publicum, publice restitui debet, vt publico satisfiat scandalo, at si secreto fiat, non est iterum restituendum. Si verò delictum sit secretum, secreto, fieri debet restitutio, per tertiam personam, vel per Confessarium, imò restitutio furti occulti, quæ non potest fieri sine manifestatione furis, cum damno famæ, potest differri vsque ad tempus, quo sine tali damno fieri possit. Ita cum communi sententia Sairus, *in Claui lib.*10.*tract.*2.*cap.*6.*num.* Bonacina, *de restitut.d.*1.*quæst.*6.*p.vnico,num.*1.*&* 2. Trullenc. *lib.*7.*cap.*14.*dub.*11.*num.*1.

Dico 2. qui misit rem ad dominum per nuntium ab eo electum, quamvis iuste, vel iniuste rem habuerit quovis modo pereat, non iterum tenetur eam restituere: nam censetur iam domino restituta, & ei perit, non mittenti. Ita cum Nauarro, Salas, Sairo, Bonacina, & aliis communiter Trullenc. *sup.n.*3. Et idem dicendum est, si dominus commisit alicui, vt eligeret nuntium: nam si elegit quem bona fide putabat fidelem, in conscientia non tenetur iterum restituere; imò nec in foro exteriori, si id probet. Ita cum communi sententia Trulenc. *suprà numero* 4. 1446

Dico tertiò: si quis misit rem per nuntium fidelem suo arbitratu electum, & res pereat, vel nuntius aufugiat, tunc si res erat restituenda ex re accepta, & res erat in indiuiduo restituenda, vt vestis, equus, &c. si abfuit culpa Theologica grauis ex parte mittentis, quia bona fide fidelem nuntium putauit eligere, &c. non tenetur iterum restituere; res enim domino periit, & non mittenti. Tamburinus, *lib.*8.*Decalog.tract.*4.*cap.*1.§.4.& Nos *suprà,* diximus, *disp.*13. *huius tractatus sect.*5.*dict.*3. Et idem dicendum est, si debitum erat ex contractu, & in indiuiduo restituenda, vt vestis, equus, &c. qui erat commodatus, depositus, &c. quod si debitum, siue ex re accepta, siue ex contractu, erat vsu consumptibile, vt pecunia, oleum, &c. si in itinere periit, mittenti periit, quia dum non peruenit ad manus creditoris, erat sub dominio debitoris, vt latius dixi, *disp.*13.*huius tractatus sect.*5.*dict.*3. & tenet Tamburinus, *suprà num.*6. 1447

Quod si debitum erat ex delicto, v. g. furto, & sit restituendum, siue in indiuiduo, siue eius pretium, si fur illud mittat per Confessarium, vel hominem fidelem, si periit, non domino, sed ipsi periit, quia cum fur in suam vtilitatem acceperit, tenetur dominum semper seruare indemnem. Ita Trullenc. *suprà num.* 6. & cum Molina, Lessio, Rebello, Nauarro, Lugo, Decastillo, Tamburinus, *suprà num.*7. quamvis satis probabile sit, nec in hoc casu teneri iterum furem restituere, vt tenet Cenedo, *de paupertate religiosa disp.*634.*num.*8. Diana, *p.*2.*tract.*13.*seu* 3. *miscellan.resol.*2. & probababile putat Lessius, *lib.*2.*cap.*16.*dub.*6.*num.*67. Filliucius, *tract.*32. *cap.*5.*num.*135.& alij, quos refert Diana, *p.*2.*tra.*17.*resol.*2. Hinc fit satis probabile esse, quod si Confessarius misit rem alienam dare pauperibus, vel ex errore, vel defectu scientiæ, si pœnitens bona fide eam pauperibus distribuit, non teneri eam iam melius edoctus, siue ab eodem, siue ab alio Confessore, iterum vero domino restituere, siquidem in tanta furis pietate, dominus rationabiliter non est inuitus, vt non consentiat illi eleemosynæ. Ita & bene Tamburinus *supr.num.*8.& sequitur ex secunda sententia *supr.* relata. 1448

An autem, qui vouit dare calicem Ecclesiæ, si illum mittat per nuntium putatum fidelem, teneatur alium dare, si nuntius cum eo aufugit? Respondeo negatiue, iam enim censetur votum, vel 1449

vel iuramentum impletum per illam mediatam traditionem. Ita cum Tancred. Diana, *p.* 10. *tract.* 16. *res.* 57. Tamburinus *supr. num.* 9. An autem nuntius si calicem, vel pecuniam Deo debitam per votum deferens illum amisit, teneatur eam restituere? Respondeo negatiue, si absque eius culpa gratui amisit, quia ipse non obligatur ex voto, nec iuramento, nec ex re accepta, cum illam amiserit, nec ex iniusta acceptione, vt patet; ergo ex nullo capite obligatur. Aduerte tamen, quod si nuntius pecuniam acceptam à vouente consumpsit, commutans eam cum altera sua, quam secum deferebat, si eam amisit, teneri æquiualentem aliam Ecclesiæ tradere; quia infortunium amissionis non debet in damnum Ecclesiæ cedere. Ita cum Tancred. Diana, Tamburinus *supr. num.* 10. An autem nuntius, qui rem ab aliquo donatam: alicui deferebat; si eam malitiose detineat, ita vt interim donatarius moriatur, teneatur eam eius hæredibus, vel iterum mittenti restituere? vide quæ dixi *disp.* 11. *huius tractatus sect.* 2. *dicto* 1. *versu excipe nisi donatio.*

SECTIO V.

Quando, quis teneatur restituere.

SVMMARIVM.

1450 *Vnusquisque tenetur restituere statim, & quid per hoc intelligatur.*

1451 *Ponitur quoddam corollarium.*

1452 *An qui mille debet aureos, si nolit restituere, nisi per partes, peccet mortaliter.*

1453 *Qui sciens se debere, nolit tamen soluere, nisi à iudice cogatur, peccat, & tenetur ad restitutionem damnorum.*

1454 *Debitor potest anticipare solutionem, & creditor tenetur acceptare, quando terminus fuit appositus in commodum debitoris, secus si fuit positus in commodum creditoris.*

1450 Dico primò: Vnusquisque tenetur restituere statim, id est, data opportunitate, ac nouit rem esse alienam, si possit. Quod si non possit, tenetur habere propositum restituendi, quam primum potuerit, vel petendi dilationem, alter est in peccato actuali iniustæ detentionis. Ita cum communi sententia Bonacina *d.* 1 *de restitut. q.* 6 *p.* 1. *num.* 1. & 6. Illud tamen, statim, non est accipiendum mathematice, quasi statim, in instanti facienda sit restitutio, vt diximus *disp.* 8. *huius tractatus sect.* 4. §. 2. *dicto* 2. sed moraliter, expectata scilicet opportunitate restituendi, absque dolo, & fraude. Vnde dum quis existit ad mensam, decumbit in lecto, si recordetur delicti, non tenetur statim surgere, vt restitutionem faciat, sufficit, vt restituat postea data opportunitate. Excipe nisi forte illa modica dilatio, vergat in notabile damnum creditoris. Ita Nauarrus *c.* 17. *n.* 54. & cum aliis communiter Bonac. *supr.* Trullenc. *lib.* 7. *Decalogi, c.* 14. *dub.* 10. *n.* 2.

1451 Hinc fit, quod differre per vnam, vel alteram diem restitutionem, si domino graue damnum non emergat, non esse grauem dilationem. Imo si solutio facienda est ex contractu, & certa futura sit solutio, dilatio per aliquot dies non est censenda mortalis, quando dilatio non affert damnum creditori. Vnde ille, qui singulis calendis Septembris soluit centum aureos annuos, & eos non soluit, nisi à creditore requiratur, non peccat mortaliter, quia hic est modus humanus ordinarius huiusmodi censum soluendi. Excipe nisi creditor iudicetur rationabiliter inuitus; vt si propter potentiam debitoris, creditor inops non audeat censum repetere. Ita cum Molina, Tamburinus, *lib.* 8. *Decalogi tract.* 4. *cap.* 1. §. 6. *num.* 4. Imò aliqui non improbabiliter addunt, quod etiamsi creditor sæpius petat debitum, si dilatio ei non afferat graue detrimentum, nec sit periculum amittendi debitum, & debitor habeat intentionem soluendi, non facile condemnandum esse debitorem de mortali, quando est in mora restituendi; quia huiusmodi mora non videtur admodum iniuriosa creditori, præsertim quando debitor non potest commode restituere. Ita cum Molina, Bonacina, *supr. num.* 4. Trullenc. *supr. n.* 4. Vnde ait Diana *p.* 1. *tract.* 3. *miscellan.* non esse denegandam absolutionem viro nobili, qui est in mora soluendi, verbi gratia 200. ex contractu, qui sæpius confitetur, & non restituit, habet tamen animum restituendi, modo creditor ex hac dilatione graue damnum non patiatur. Ita etiam Trullenc. *supr. n.* 4.

1452 Dico secundò: Peccatum mortale est, Si quis cum debeat mille aureos statim soluendos, nolit eos soluere, cum aliâ commode possit, nisi per partes, singulis mensibus. Ita cum Soto, Medina, Molina, Decastillus *lib.* 2. *tract.* 2. *d.* 10. *num.* 6. Tamburinus *supr. num.* 1. Quod verum est, etsi dominus non patiatur graue detrimentum, quia cum debitor commode possit totum restituere, tenetur ad æqualitatem restituere, siue debitum sit ex contractu, siue ex delicto, vel ex re accepta, & respectu illius residuæ partis est iniustus detentor, & remanet in peccato actuali. Salon. 22. *quæst.* 62. *art.* 8. & cum multis Sairus *lib.* 10. *tract.* 3. *cap.* 2. *num.* 2. & cum Bonacina, Trullenc. *suprà num.* 8. Dixi, quia cum commode possit totum restituere, nam si commode non potest totum restituere, potest per partes restituere, talis enim censetur consensus creditoris. Trullenc. *suprà num.* 8. Imò aliqui volunt, quod si debitor, qui potest statim totum restituere, nolit restituere, nisi per partes, ob aliquod emolumentum sibi inde prouenient, etiam si creditor nolit concedere dilationem parum sibi nociuam, & confessor credat, quod negata absolutione, & dilatione, nunquam, vel non ita vtiliter restituet, posse confessarium illum absoluere. Ita Diana *p.* 2. *tract.* 6. *miscellan. resol.* 5. Nauarrus *cap.* 17. *num.* 25. Petrus Nauarrus *lib.* 4. *cap.* 4. *d.* 15. probabile putat Trullenc. *suprà num.* 8. Sed ego huic sententiæ solum assentior, quando pœnitens cum prædictis conditionibus, habet etiam ignorantiam, ex qua fit in bona fide, putans se modo satisfacere suæ obligationi, neque teneri ad amplius, quia tunc Confessarius si præuideat se nihil profuturum monendo de ipsius maiori obligatione, potest eum absoluere, ne abeat desperatus, in quo non solum creditoris, sed & pœnitentis, & Dei negotium agit. Ita cum Syluestro, Armilla, Petro Nauarra, Tamburinus *lib.* 8. *Decalogi tract.* 4. *cap.* 4. *num.* 4. Decastillus *lib.* 2. *tract.* 12. *d.* 1. *num.* 6. Excipe nisi Confessor interrogetur à pœnitente, an amplius sit necessarium; nam tunc debet illi veritatem aperire, & si nolit acquiescere, inabsolutum remittere. Ità cum Decastillo, Tamburinum *supr. num.* 7.

1453 Dico tertiò: Qui sciens vere debere, nolit tamen soluere, nisi à iudice cogatur, grauissimè peccat, & tunc præter peccatum dilationis, debet soluere expensas debitori. Tamburinus *supr. num.* 1. Item infirmus

firmus, qui in articulo mortis potest soluere debitum, & non soluit, sed illud soluendum hæredibus relinquit in testamento, vel qui dubitat an res sit sua, & cum possit diligentiam adhibere, vt id cognoscatur; illam facere negligit, volens vt eam faciant hæredes, peccat mortaliter, nec est absoluendus; quia regulariter culpa grauis est, obligationem propriam velle transferre in alios; qui regulariter erunt ipso testatore negligentiores. Tum quia impœnitens decedere videtur; præsumendum namque est non habere firmum propositum, siquidem cum ipse possit statim restituere, relinquit hanc obligationem hæredibus. Ita Molina *d.* 753. Lessius *lib.* 2. *cap.* 12. *num.* 11. Rebellus *quæst.* 17. *n.* 6. Vasquius *p.* 2. *d.* 75. *cap.* 3. *num.* 14. Tamburinus, *suprà num.* 3. Trullenc. *suprà num.* 12. Excipe, nisi dum viuit, non possit restituere, nisi ipsius peccatum manifestetur; nam tunc poterit hoc in testamento de mandare, vel si ibi non adsit creditor, vel si commodius post eius mortem fiet restitutio ab hæredibus, eo quod in vita res suas vilissime cogatur vendere. Ita cum Sairo, Nauarro, Trullenc, *supr. num.* 17.

1454 Dico quarto: Debitor potest anticipare solutionem, & creditor tenetur acceptare, quando terminus fuit appositus in commodum debitoris. Secus si fuit appositus in commodum creditoris. Hinc mutuum, & commodatum ad sex menses, potest ante lapsos sex menses restitui; quia terminus fuit appositus, restitutio vltra differatur, non vero, ne anticipetur. Vnde si creditor nolit acceptare debitum, & posteà res perierit, interitus creditori imputabitur, & non debitori. Ita cum Syluest. Medina, Tamburinus *suprà num.* 5. An autem creditor possit aliquando petere debitum ante transactum terminum? Respondeo posse, quando debitor perueniat ad inopiam, aut post contractum fiat suspectus de fuga; tunc enim potest cogi ad soluendum. *l. ad præstandam cautionem.* Trullenc. *suprà numer.* 13. Econtrà vero, si terminus fuit appositus in fauorem creditoris, vt in locato, non potest debitor præuenire terminum; nam id esset in damnum creditoris. Ita cum Bonacina, & aliis Trullenc, *supr. num.* 3. Quando autem morosus debitor teneatur ad soluendum lucrum cessans, & damnum emergens, & alia hic pertinentia? vide quæ dixi *disp.* 8. *huius tractatus. sect.* 4. §. 2. *per totam.* Quomodo autem ob defectum restitutionis neganda, vel differenda sit pœnitenti absolutio? vide quæ latius dixi *in prima parte huius Directorij in tractatu de pœnitentia*, vbi latissime hanc materiam tractaui ne eadem repetamus, & pauca *infrà* dicemus.

SECTIO VI.

Quis ordo seruandus sit in restitutione, quando bona non sufficiunt ad satisfaciendum omnibus creditoribus?

SVMMARIVM.

1455 *Ante omnia restituenda sunt, quæ manent in eadem specie.*

1456 *Debita certa prius soluenda sunt quam incerta.*

1457 *Inter debita certa prius soluenda sunt expensæ funeris &c.*

1458 *Post expensas funeris soluenda sunt debita, quæ habent hypothecam.*

1459 *Inter hypothecarios, secluso priuilegio, his prius soluendum est, qui priores sunt.*

1460 *Idem dicendum est de priori hypotheca generali respectu posterioris hypothecæ specialis posterioris.*

1461 *Quædam exceptiones ponuntur.*

1462 *Aliqui casus dantur, in quibus ex priuilegio posterior tempore in hypotheca præfertur priori habenti etiam hypothecam.*

1463 *Post habentes hypothecam, soluendum est creditoribus personalibus, & inter eos primo his, qui habent priuilegium prælationis.*

1464 *An debita ex delicto prius soluenda sint, quam debita ex contractu.*

1465 *An creditor pauper diuiti preferendus sit.*

1466 *An debitor sciens suum statum labentem possit non petenti integrè restituere, quando alios creditores habet.*

SVpponoIn præsenti non esse dubium, quando omnibus creditoribus solui potest, nam tunc non est necesse vllum ordinem seruare, nam omnibus integrè satisfieri potest. Vnde tunc solùm seruandus est ordo, quando bona non sufficerent, vel dubium est, an sufficiant, his suppositis,

Dico primo: Ante omnia restituenda sunt ea, quæ manent in eadem specie, & quorum dominium non fuit translatum in debitorem, quod procedit, siue iuste, siue iniuste accepta sit res. Vnde si res furtiua, commodata, locata, vel deposita, adhuc extat, ea suo domino restituenda est, quamuis aliis bona non sufficiant. in hoc conueniunt. DD. vt testatur Escobar. *lib.* 37. *Decalogi num.* 318. Et idem dicendum existimo de re accepta ad creditum, pretio non soluto, siue sit datus, vel non fideiussor, vel pignus, tunc enim, vel pretium est reddendum, vel res; alienum enim videtur ab æquitate naturali, vt res mea; quam à me, quis emit, non soluto pretio, extans in sua specie, aliis assignetur, & ego pretio, & re mea fraudem; quatenus namque res mea extat apud emptorem, censetur hypothecata pro pretio. Secus dicendum est, si res empta non extat. Ita Nauarrus *cap.* 17. *num.* 49. Villalobos *tract.* 11. *tomo* 2. *diff.* 24. *num.* 6. & 7. Bonacina *d.* 2. *de restitut. quæstion.* 8. *p.* 2. *num.* 5. & 8. Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 14. *dub.* 12. *num.* 2. Lessius *lib.* 2. *cap.* 15. *dub.* 2. *numer.* 11. Rebello *lib.* 2. *quæst.* 19. *num.* 2. quidquid in contrarium dicat cum Molina, Vasquio, Turriano, & aliis Escobar, *supr. num.* 320. 1455

Dico secundò: Debita certa prius soluenda sunt, quam incerta, si debitum incertum non maneat in eadem specie; nomine autem debiti incerti intellige, cum dominus est incertus, certum tamen est debitum. Ratio est, quia debita certa iure naturæ debentur dominis suis, debita vero incerta solo iure positiuo sunt debita pauperibus, & locis piis, vt patet ex cap. cum tamen de vsuris, & late probat cum multis Trullenc. *lib.* 7. *Decalogi cap.* 14. *dub.* 4. *num.* 4. & nos *suprà* diximus; sed obligatio ex iure naturæ, strictior est altera; ergo. Ita Nauarrus *cap.* 17. *num.* 47. Lessius *lib.* 2. *cap.* 15. *dub.* 1. *num.* 4. Sairus *in claui lib.* 10. *tract.* 2. *cap.* 6. *num.* 4. Bonacina *de restitut. d.* 1. *quæst.* 1. *p.* 2. *num.* 9. Trullenc. *suprà num.* 3. Vasquez *de restitut. cap.* 11. *num.* 5. & alij communiter, contra Molinam *d.* 760. *num.* 2. cuius sententiam probabilem putat Lugo. *d.* 20. *nu.* 5. & in parte sequitur Escobar. *lib.* 37. *Decalogi num.* 317. Dixi si debitum incertum non maneat in eadem 1456

eadem specie, nam si maneat in propria specie, prius restituendum est pauperibus, vel Ecclesiæ, quam debita certa, & non potest debitor ex tali re incerta, debitoribus certis soluere. Ita & bene Trullenc. *supr. n.3.*

1457 Dico tertiò: Inter debita certa, prius soluendæ expensæ moderatæ pro funere, tum debitoris, tum vxoris, filij, vel mancipij eius, & quæ fuerant contracta ad faciendum inuentarium, ad custodiam supellectilis, & similia opportuna. Vnde si quis fecit pro debitore defuncto has expensas, facienda in primo loco est ei restitutio; vt patet ex *l. final. ff. de religiosis, & sumptibus.* Aduerte tamen, quod si omnia bona defuncti sint debita, tunc non posse sumi ad expensas funeris, nisi illud, quod simpliciter necessarium est ad sepeliendum moderate cadauer defuncti, nam censetur tunc extrema necessitas. Villalobos *supr. n.*8. Bonacina *supr. n.25.* Nauarrus *lib.4. cap. fin. n.23.*

1458 Dico quartò: Post expensas funeris, prius soluenda sunt debita, quæ habent hypothecam, id est, obligationem realem fundatam in aliqua re, vt in fundo, agro, &c. quam personalia, illa scilicet, quibus sola persona debitoris manet obligata. Ratio est, quia per hypothecam, non solum debitor, sed res ipsa manet obligata, & quasi ex parte aliena. Ita habetur *in l. eos Cod. qui potior. in pig.* & tenet cum communi sententia Lugo *de iustitia d.20. n.39.* & cum Lessio, Villalobos, Bonacina, & aliis, Trullenc. *libr. 7. Decalogi cap. 14. dub. 12. numer. 5.*

1459 Dico quintò: Inter creditores Hypothecarios, hi præferendi sunt, seclusis priuilegiis, qui priores sunt, in his enim maxime locum habet illa regula, qui prior est tempore, potior est iure. Ratio est, quia res semel alienata, ex parte, qua in alterius iure, vel dominio est, non potest sine eius voluntate in alterius ius transire; ergo res hypothecata Petro, non potest alteri obligari, sine Petri consensu tacito, vel expresso, ergo si hypothecetur, sine tali consensu, potius Petro, quam aliis restituenda est. Ita cum communi sententia Lugo, *suprà n.40.* Quod verum est; & si prior hypotheca, tantum fuerit tacita, & secunda non solum tacita, sed expressa. Ita cum communi sententia Molina *d. 563.* & cum Vasquio, Lugo, *supr. n.41.* contra Nauarrum, Syluestrum, & alios.

1460 Idem dicendum est de priori hypotheca generali, siue tacita, siue expressa, seclusis priuilegiis, respectu hypothecæ specialis posterioris, siue tacitæ, siue expressæ. Ita cum Vasquio, Molina, Lugo, *supr. n. 42.* contra Angelum, Syluestrum, & alios. Aduerte tamen, quod si prior habet generalem hypothecam in bonis omnibus, & specialem in aliquibus, non præferri posteriori, habenti specialem in aliquibus aliis, quando prior ex illis bonis, in quibus habet specialem hypothecam, potest debitum suum recipere; vt colligitur *ex l. 2. Cod. de pignorib. & hypothec.* Lugo *suprà num.42.* Et hæc omnia procedunt, etiam si res alicui prius hypothecata, secundo creditori tradatur. Ita cum multis Lugo *suprà numer. 43.*

1461 Excipe, quando executio fit authoritate publica in bonis debitoris in præsentia creditoris hypothecarij, aut ipso sciente, & non petente prælationem; tunc enim amittit ius prælationis. *lib. 2. si hypothec. Cod. de remis. pig.* Molina *d. 536.* Et idem dicendum est, quoties res hypothecata de consensu prioris creditoris venditur, alienatur, aut in dotem datur vt constat *ex l. si debitor. §. primo.* Idem Paulus. *ff. eodem titulo.* Idem dicendum est; si primus creditor subscribat instrumento debitoris, quo debitor profitetur rem illam non esse aliis hypothecatam, etiam si subscribat vt testis. Lugo *suprà n.45.* Non censetur tamen creditor renuntiare prælationi, quando consentit alienationi eiusdem rei, protestando, quod maneat sibi saluum suum ius, vel vt venditare, sibi soluatur. Ita Lugo *suprà nu. 46.* & alij.

Præter autem prædictos casus, in quibus secundus creditor in hypotheca præfertur priori, alij dantur in quibus ex priuilegio posterior tempore in hypotheca, præfertur priori habendi hypothecam tacitam, vel expressam. Primus mutuantis ad refectionem, vel conseruationem alicuius rei. Secundus mutuantis pro re custodienda. Tertius hypothecæ dotalis. Quartus empti pecunia pupilli. Quintus mutui ad aliquid emendum. Sextus contrahentis cum fisco, manent enim ipsius bona hypothecata cum priuilegio prælationis. Septimus credentis pecuniam ad militiam. Ita Bonacina *de restitutione. d. c. quæst.8. p. 2. num.16.* & cum Filliucio, & aliis, Bassæus *verbo restitutio. 4. paragraph. 6. num.25.* 1462

Dico Sextò: Post hos, qui habent hypothecam, soluendum est creditoribus personalibus; & inter hos, primo iis, qui habent priuilegium prælationis, absque hypotheca, vt est ille, qui dedit expensas ad funus debitoris, vt *suprà* diximus Secundò quando sponsa de futuro dedit dotem sponso, non secuto matrimonio. tertiò quando aliquis deposuit pecunias, vel aliquid aliud apud depositarium à republica constitutum, vt ex multis legibus probat Lugo *supr. nu. 34.* Secundò loco soluendum est creditoribus chirographis ex titulo honesto, cuique pro rata, non habita ratione temporis prioris, vel posterioris. Tertio loco creditoribus ex titulo gratuito, vt si defunctus piæ causæ aliquid vouerit; cetera sunt pro hæredibus, & legatariis. hæredes tamen præferuntur in sua legitima, si sint hæredes necessarij, vel in quarta bonorum, quæ dicitur Falcidia, si non sint necessarij Lessius *suprà dub.4. num. 35.* 1463

An autem debita ex delicto soluenda sint prius, quæ debita ex contractu iusto? Respondeo negatiue: sed ex æquo omnibus creditoribus personalibus soluendum est pro rata, modo res in propria specie non extet; nullo enim iure id cautum est. Ita cum Lessio, Turriano, Bonacina, Reginaldo, & aliis communiter, Escobar. *lib.37. Decalogi, n.324.* Lugo *d.20. num.36.* contra Medinam, Salon, Caietanum, Nauarrum, & alios. An autem prius soluenda sint debita ex contractu oneroso, quam ex promissione gratuita? Respondeo affirmatiue: quia in gratuita promissione semper censetur conditio, dabo quantum potero sine magna difficultate. Ita cum Rebello, Lessio, & aliis Escobar, *lib. 37. Decalogi num. 338.* contra Turrianum, & alios. 1464

An autem creditor pauper diuiti præferendus sit? Respondeo negatiue: sed omnibus creditoribus personalibus, si debita sint paria, soluendum est pro rata; nec habenda est ratio prioris, vel posterioris, in tempore, nec diuitis, vel pauperis. Ita Turrianus *2.2. d.19. dub.4.* Lessius *lib.2. cap. 15. & 16.* & alij, quos refert, & probabile putat Escobar *suprà num. 342. & 345.* An autem primus petens debitum etiam inter creditores æquales non priuilegiatos, sit aliis præferendus? Respondeo affirmatiue; quia id debetur ei, ob maiorem vigilantiam in petendo, dummodo hi, quibus præfertur, hypothecarij non sint; nec habeant prælationis priuilegium. Ita cum Syluest. Villalobos, Bonacina, Trullenc. *lib. 7.* 1465

cap.14.

cap. 14. *dub.* 12. *n.* 18. Molina *d.* 526. contra Vasquium *de restit.cap.* 11. *dub.* 5. Turrianum, & alios, quos refert, & sequitur. Escobar, *suprà numer.* 348.

1466 An autem debitor sciens suum statum labentem, possit non petenti integre satisfacere? Respondeo negatiue: sed tenetur pro rata omnibus creditoribus personalibus non habentibus priuilegium prælationis, nec hypothecæ restituere. At si creditor accepit rem, non tenetur eam restituere; quia non accepit rem alteri obligatam; quod verum est, etsi alij habeant priuilegium prælationis, sine hypotheca tamen tacita, vel expressa. Ita Diana *p.* 2. *tract.* 5. *miscell.resol.* 10. & cum aliis, Trullenc. *supr.num.* 18. contra Bonacinam, Azorium, & alios. Imò in hoc casu valida est compensatio in foro conscientiæ, & si sint alij creditores anteriores, verbi gratia habeo rem Petri valentem. 100. aureis, si tantum Petrus mihi debet, possum in tali re facere compensationem. Et hoc verum est, etsi res data sit in depositum. Ita Diana *suprà*, & cum Fernandes, & aliis Trullenc. *supr. n.* 18. Quomodo autem primus emptor præferendus sit secundo emptori, quando nulli eorum res tradita fuit? Vide quæ dixi *disp.* 17. *huius tractatus sect.* 14. *dicto* 2. An autem creditor, qui non est creditoribus soluendo, non solum peccet contra iustitiam, sed teneatur ad restitutionem damni, quod passi sunt creditores? Vide quæ dixi *disp.* 8. *huius tractatus sect.* 4. §. 2.

SECTIO VII.

Quo loco, & cuius expensis facienda sit restitutio ex delicto.

SVMMARIVM.

1467 *Restitutio ex radice delicti exhibenda est, vbi degit dominus.*
1468 *Huiusmodi res debent deponi à debitore in loco, vbi creditor reperitur, expensis debitoris, exceptis illis expensis, quas alias dominus esset facturus, si res furata non esset.*
1469 *Si facienda sint magna expensa ad reponendam rem in loco vbi creditor moratur, quid faciendum sit.*

1467 DIco primò: Restitutio facienda ex radice delicti, quodcunque illud sit in hac materia, exhibenda est vti degit dominus. Et hoc siue dominus sit absens, quia debitor ex Conimbrica verbi gratia detulit rem ad Vlisiponem, vel quia creditor ex Conimbrica, vbi commissum fuit delictum, se transtulit ob sua negotia ad Vlisiponem, quo erat secum rem furatam translaturus. Ratio est, quia creditor nullum ex iniusta acceptione debet pati damnum, vt seruetur æqualitas; ergo si aliquis furetur equum, quem dominus secum ducturus erat è Conimbrica ad Vlisiponem, vel pecuniam, quam dominus in longinquam Prouinciam mittebat, ratio postulat, vt debitor ibi equum, & pecuniam reddat; quia culpa furis illuc, vt suppono, non fuere translata. Tamburinus *lib.* 8. *Decalogi tractat.* 4. *cap.* 1. §. 8. *num.* 2.

1468 Dico secundò: Huiusmodi res debent deponi à debitore in loco, vbi creditor reperitur, expensis debitoris, exceptis illis expensis, quas alias dominus erat facturus, si res non fuisset furata, vt si secum delaturus erat equum, è Conimbrica ad Vlisiponem, debet deferri expensis furis, exceptis illis expensis, quas creditor vltra eas, quas de facto gessit, addidisset, si rem secum asportasset. Ita cum communi sententia Lugo *d.* 20. *num.* 181. Escobar. *lib.* 37. *Decalogi*, *num.* 352. & cum Decastillo, Lessio, & aliis Tamburinus, *lib.* 8. *Decalogi tract.* 4. *c.* 1. §. 8. *n.* 3. Hinc fit, quod si ex industria debitoris, minores fuere facti sumptus, in asportanda re in locum vbi est dominus, tunc illud lucrum accrescit debitori, quia ipse solus tenetur dominum indemnem seruare, deductis expensis, quas dominus fecisset, non tamen tenetur peculiarem industriam adhibere, vt sine expensis, nunc res mittatur, & quod dominus lucretur illas expensas, quas fecisset. Secus dicendum est, si diminutio accidisset, ex eo quod decrescit pretium traiectionis rerum, vel si triticum per mare transferendum erat, decreuit pretium nautæ soluendum, nam tunc illa decretio facta est in domini vtilitatem, sicut si res in pretio creuisset, domino creuisset, licet hac occasione delicti prouenerit. Escobar. *supr. num.* 355. Lugo *supr. numer.* 181.

1469 Dico tertiò: Si faciendæ sint magnæ expensæ ad restituendum rem in loco, vbi creditor immoratur, tunc si expensæ sint æquales debito, debent fieri à debitore, magis enim æquum est, vt delinquens amittat centum; verbi gratia ex bonis suis, quam quod creditor innocens cogatur eandem iacturam in bonis suis sustinere; nam fur ex delicto suo, malum illud patitur, creditor vero sine vlla culpa pateretur. Ita cum Vasquio, Lugo, *supr. num.* 86. Quod si expensæ facturæ multo superent debitum, tunc æquitas postulat, vt solutio differatur, aut vt aliquo modo per literas cum domino conueniatur; hæc enim rationabiliter præsumitur voluntas creditoris; non enim credendum est velle sibi restitui, cum tam intolerabili damno creditoris. Tamburinus *supr. numer.* 4. Quod si nec possit differri solutio, propter absentiam creditoris in loco remotissimo, & carentiam spei veniendi tempus trãsmittendi rem ad illum moderatis expensis, nec per literas possit domini voluntas explorari; tunc res illa danda est creditoris consanguineis, vt patri, matri, filio, præsertim si pauperes sint, si adsint; Ita cum Vasquio, & aliis Lugo, *d.* 20. *num.* 191. Tamburinus *suprà num.* 5. Quod si nec hi dentur, tunc distribuenda est pauperibus, vel operibus piis. Ita cum Vasquio, & aliis Lugo, *suprà num.* 191. & cum Lessio, Molina, Escobar. *lib.* 37. *Decalog. n.* 358. vel componendus est debitor vi bullæ compositionis, nam in hoc casu moraliter indicatur dominus, ac si esset incertus. Ita cum Ludouico à cruce, Tamburinus *lib.* 8. *Decalogi*, *tractat.* 4. *cap.* 1. *paragr.* 8. *num.* 5. Et idem dicendum est, quando debitor propter inopiam nullo modo potest expensas, etiam mediocres facere vel transmittendam rem, vel ad dominum admonendum. Ita Tamburin. *supr. n.* 5.

SECTIO VIII.

Quo loco & cuius expensis debet fieri restitutio ex re accepta.

SVMMARIVM.

1470 *Quando res restituenda est ex re accepta bona fide, facienda est restitutio in loco, vbi est debitor.*

1471 *Quid*

1471 *Quid si facienda sint magna expensa in mittenda re ad dominum?*

1472 *Quid si dominus admoneri non possit, nec sit spes inueniendi modum, quo res illi mittatur?*

1470 DIco primò: quando res restituenda est ex re accepta bona fide, tunc faciēda est restitutio in
1471 loco, vbi est debitor. Quod si res ad dominum sit transmittenda, vel ille admonendus, totū id expensis domini fieri debet, vel ex re ipsa detrahendum, quod si maiores expensæ faciendæ sint, quam res valet, vel etiam æquales, tunc admonendus est dominus, si commodè fieri potest, & interim res custodienda est sine tamen superfluis, & magnis expensis: nam si superfluas vel magnas expensas, sine rationabili voluntate domini debitor faceret, illas amitteret, vt si rem cum maioribus expensis, quam res valet ad dominum mitteret, vel si sine morali custodia mitteret, quo casu, si res periret, vel furto fuisset ablata, ob grauem negligentiam custodiæ, debitori esset imputanda ex iniusta damnificatione Tamburinus, *suprà lib.*8. *Decalog. tract.*4.*cap.*1.§.8.*n.*7.

1472 Quod si, nec dominus posset admoneri, si esset aliqua spes modica, quod dominus venturus sit, vel inueniendus sit modus transmittēdi ad dominū rem ipsā, vel pretium; tunc expectandū est commodū illud tēpus; & tunc expensæ factæ in custodienda tali re, debent postea solui à domino, vel ex re ipsa detrahi; quia in gratiam domini factæ sunt, & necessariæ erant ad custodiam, Lugo, *d.*20. *n.*193. quod si non detur talis spes, tunc ex præsumpta voluntate domini, res vendi debet, & applicari operibus piis, pro anima domini, vel danda est eius cognatis, præsertim pauperibus, Lugo, *suprà n.*193. Tamburinus, *suprà n.*7. vel vtendus est debitor bulla compositionis, vt *suprà*, diximus Tamburinus, *suprà num.*7. imò non est improbabile, posse tunc debitorem, rem secum retinere, quia tunc res comparatur rei habenti dominum ignotum. Ita Tamburinus, *suprà num.*7.

SECTIO IX.

Quo loco, & cuius expensis restitui debeat, quod ex contractu licito debetur?

SVMMARIVM.

1473 *Quando in contractibus nihil redditur, tunc solutio debet fieri loco, in quo erat promissor, vel donator.*

1474 *Si contractus sit, in quo redditur eadem res, vel pretium, tunc si locus non est assignatus, standum est intentioni contrahentium*

PRo huius sectionis notitia suppono contractus esse in triplici differentia, in aliis namq; redditur eadem res, vt in deposito, commodato in aliis redditur pretium, vt in emptione, & venditione in aliis nihil redditur, vt in donatione, promissione, & legato. His suppositis,

1473 Dico primò: quando in contractibus nihil redditur, vt fit in promissione, &c. tunc solutio debet fieri in loco in quo erat promissor, vel donator, & si alibi facienda sit, debet fieri expensis donatarij, non vero donatoris. Ita Vasquius, *de restitut. cap.* 10.*n.*50. & cum Lessio, Bonacina, Escobar, *lib.* 37. *Decalog.*
1474 *n.*361. si vero contractus sit, in quo redditur eadem res, vel pretium, tunc si locus designetur in contractu, ille seruandus est. Si vero nullus designatus sit, ibi debet fieri solutio, vbi quando contractus fuit factus, intelligebatur debitorem solutionis tempore habiturum domicilium; quare si debitor præter id, quod tunc credebatur, alio migret, debet suis expensis mittere solutionem ad creditorem in eum locum, vbi debitor permansurus credebatur. Ita Molina, *d.*752.*num.*2. Escobar, *suprà num.*361.

DISPVTATIO XXXI.

De causis excusantibus à restitutione.

SECTIO I.

Quomodo impotentia, vel inopia excuset à restitutione?

SVMMARIVM.

1475 *Impotentia, seu inopia est legitima causa cur omitti, vel differri possit restitutio.*

1476 *Maior impotentia, & inopia requiritur ad omittendam, quam ad differendam restitutionē.*

1477 *Quæ impotentia liberet omnino à restitutione?*

1478 *Quæ impotentia, & inopia sufficiens sit ad differendam restitutionem?*

DIco primò: impotentia, seu inopia, est legitima 1475
causa, cur omitti, vel quod minus est, differri possit restitutio. Ad impossibile enim nemo tenetur, in hoc conueniunt DD. maior tamen impotentia, & 1476
inopia requiritur, ad omittendam totaliter restitutionem, quam ad differendam illam, illa ergo inopia seu impotentia omnino à restitutione liberat, qua 1477
primo debitor, vere non habet vnde soluat. Secundò qua si soluat fiet extremè indigens. Tertiò qua si soluat fiet grauiter indigens, vt si incidat in periculum vitæ, membrorum, iacturæ notabilis, & diuturnæ propriæ sanitatis, grauis infamiæ, notabilis casus à suo statu, ita vt eius filij, vel pater, non habeant vnde alantur. Ita Tamburinus, *lib.*8.*Decalog. tract.*4.*cap.*1.§.9.*num.*2.& 4. & nos latius diximus, *disp.*9.*huius tractatus sect.*8. An autem in his casibus, si debitor forte perueniat ad meliorem fortunam teneatur restituere? vide quæ dixi in eodem loco.

Dico secundò: illa impotentia, seu inopia suffi- 1478
ciens est ad differendam solutionem, qua debitor incidit in periculum magnum salutis animæ suæ, vel suorum, vt si periculum sit, ne vxor, vel filia præ inopia se prostituant, ne filij fiant latrones, ne debitor præ impatientia in desperationem incidat, si periculum sit notabile, & nulla alia suppetat via. Ita cum Lessio, Nauarro, Bonacina, Trullenc. *lib.*7. *Decalog. cap.*15. *dub.* 1. *num.* 11. Item sufficit magnum detrimentum in rebus non debitis, vt si quis debens centum, non possit restituere, nisi vendendo prædium multo minoris, quam valet, nisi forte creditor simile detrimentum accepturus putetur. Bonacina, *de restitutione quæst. vltima p.*1. Trullenc. *suprà n.*12. Ratio horum est, quia in omnibus his casibus, creditor secundum rectam rationem, tenetur in omissionem, vel dilationem restitutionis consentire; aliter esset irrationabiliter inuitus. Villalobos, *tom.*2.*tract.* 11.*diff.*21,*num.*16. Trullenc. *suprà num.* 12.

SECTIO II.

Vtrum quis teneatur restituere cum iactura status.

SVMMARIVM,

1479 *Creditore existente in eadem necessitate cadendi ab statu, tenetur debitor cum eadem iactura status restituere.*

1480 *Creditore non existenti in æquali necessitate si status fuit iuste acquisitus non tenetur debitor restituere cum iactura status.*

1481 *Quoddam corollarium ponitur.*

1482 *Qui statum iniuste acquisiuit, etiam creditore non existente in eadem necessitate, tenetur cum iactura status restituere.*

1483 *Ponuntur aliqua exceptiones.*

1484 *In his casibus non solum non est peccatum mortale differre restitutionem, sed nec vnquam restituere, si prædicta causa persistant.*

1485 *An casibus, in quibus debitor excusatur à restitutione, teneatur postea restituere creditori damnum emergens, vel lucrum cessans.*

1479 Dico primò: creditore existente in eadem necessitate cadendi à proprio statu, tenetur debitor cum eadem iactura status restituere. Ratio est, quia tunc potior est ius creditoris, & iactura rei familiaris non tribuit tantum ius, quantum extrema, vel grauis necessitas, nec facit vsum rerum communem. Ita communiter DD.

1480 Dico secundò: creditore non existente in æquali necessitate, si status est iuste acquisitus, non tenetur debitor cum iactura status restituere, siue iuste bonis propriis, siue iniuste bonis alienis illum conseruet, siue contraxerit debita per infortunia, siue ex delicto. Ratio est, quia dominus, qui vellet sua restitui cum tali iactura status iuste acquisiti, esset irrationabiliter inuitus; sed retinere aliena, domino irrationabiliter inuito, non est peccatum contra præceptum restituendi: ergo &c. tenetur tamen talis diminuere de statu in victu sui, & familiæ, in numero famulorum, &c. vt quantum commodè possit restituat. Ita Lessius, *lib.2. cap.16. dub.1 num.26.* & cum aliis Bonacina, *disp.1. de restitutione quæst.vlt. p.1. n.24.* Villalobos, *tom.2. tract.11. d.20. n.7.* & cum multis Saïrus, *lib.10. tract.2. in claui cap.3. num.27.*

1481 Hinc fit, comitem non teneri vendere comitatum iuste acquisitum, nec nobilem ad seruiendum, vel laborandum, aut priuare se obsequio famulorum, vel equorum, nec artificem ad vendendum supellectilem, vel artis instrumenta, & ad mendicandum, sed solum tenentur ex sumptibus superfluis resecare, & ex illis restituere. Ita cum aliis Bonacina, *suprà num. 23.* Et idem dicendum est de eo, qui bona fide comparauit multam pecuniam ad aliquem statum; quem bona fide acquisiuit, si deinde intelligat illam pecuniam esse alienam, v.g. ex vsuris acquisitam; vnusquisque namque ius habet ad conseruandum statum bona fide acquisitum; sed iste bona fide acquisiuit statum, quocumque modo iniuste comparatum: ergo non tenetur illum dimittere. Ita Salon, *2.2. q.62. art.8. controuersia 3. conclus.1.* Tamborinus, *lib.8. Decalog. tract.4. cap.1. §.9. n.5.*

1482 Dico tertiò: qui statum iniuste acquisiuit, v. g. furto, vel vsuris, etiam creditore non existente in eadem necessitate, tenetur cum iactura status restituere, quia id non est cadere à statu, sed redire ad suum. Ita cum multis Saïrus, *suprà n. 36.* Tamburi-

1483 nus, *suprà n.5.* Excipe nisi talis homo sit, vir bonæ famæ, & adsit periculum infamiæ: nam tunc non tenetur restituere, cum damno boni superioris ordinis, sed sufficit si paulatim, non dimittendo statum, restituat. Ita Lessius, *suprà n.29.* Bonacina, *sup. n.24.* Saïrus, *suprà n.43.* Imò in casu, quo dimittat statum, potest semper seruare sibi, & suis, quæ simpliciter videt esse necessaria, vt parce viuat, secundum illum pristinum statum, quamvis restituendæ sint vsuræ Salon, *suprà concl.2.* Trullenc. *suprà num.4.*

Dico quartò: in his, & similibus casibus, non 1484 solùm non est peccatum mortale differre restitutionem, sed nec vnquam restituere, si prædictæ causæ persistant; non enim est maior ratio, cur hodie, magis quam cras, eadem causa rationabili perseuerante, excusetur debitor à restitutione. Vnde confessarius non debet negare absolutionem pœnitenti, qui ob prædictas causas non restituit Bonacina, *suprà num.25.* Rebellus, *p.1. lib.2. quæst.17. sect.4. num.62.* & probabile putat Escobar, *lib.37. Decalog. n.393.*

An autem in his casibus, in quibus debitor ex- 1485 cusatur à restitutione, teneatur postea domino restituere damnum emergens, vel lucrum cessans? Respondeo, quod si debitor ex contractu iusto non soluit, quia non potest restituere, nisi incidat in grauem, vel extremam necessitatem, vel in amissionem status, famæ, & honoris, non teneri soluere lucrum cessans, vel damnum emergens. Et idem dicendum est, quando dilatio debiti facta fuit de consensu creditoris. Ita cum Nauarro, Lessio, Bonacina, & aliis Trullenc. *suprà num.11.* Secus dicendum est de debitore ex contractu iniusto, quia tunc debitor fuit in culpa, & potuit, & debebat hoc aduertere. Ita cum Lessio, Bonacina, Salon, & aliis, Trullenc. *sup. n.11.* & cum aliis, Escobar, *lib.37. Decalog. n.391*

SECTIO III.

Vtrum remissio creditoris excuset à restitutione?

SVMMARIVM.

1486 *Remissio creditoris excusat à restitutione.*

1487 *Quæ conditiones requirantur, vt hæc remissio valida sit?*

1488 *Explicantur conditiones, vt remissio creditoris valida sit.*

Dico primò: certum est remissionem creditoris 1486 excusare à restitutione. Ita communiter DD. remissio enim, est quædam debiti donatio. Vt autem hæc remissio sit valida, plures requiruntur conditiones. Prima vt sit libera. Vnde si vi, metu, minis, fraude, precibus nimis importunis, quæ vi æquiparantur, obtineatur, nihil valet. Ita cum communi sententia Bonacina, *d.1. de restitut. quæst. vltima p.2. n.1.* Secus dicendum est, si ex parte debito- 1487 ris, non interuenit culpa, nec fraus, metus, &c. sed solum creditor remittit debitum, eo quod desperauit recuperaturum. Ita cum aliis Bonacina, *suprà num.3.* Sanc. *de matrim. lib.4. d.6. n.17.* vnde debitor, qui ob verum inopiam se composuit, absque fraude cum creditore, qui contentus fuit minori summa, liber est ab onere soluendi reliquum, & si ad meliorem fortunam perueniat. Secus si aliqua fraude vtatur, cū habeat facultates sufficientes ad satisfaciendū debito: nam tunc remissio, non valet, vtpote ex dolo obtenta. Ita cum Nau. Syluestro, Trull. *lib.7. c.14. dub.4. n.3.*

Secunda conditio est, vt remittens possit remittere, 1488 nemo autē potest remittere, qui non potest donare. Vnde filiusfamilias, nō potest remittere debita paterna, nec vxor mariti. Lessius, *suprà n.36.* tertia cōditio est, vt remissio nō fiat in casibus iure exceptis, quales sunt. Primò si Episcopus visitans Ecclesiā accipiat aliquid

quid, præter id, quod est necessarium ad sumptus, & victum illis diebus, quibus visitat, vt habetur, *cap. exigit. de censibus & exactionibus.* Secundò si Iudex delegatus aliquid acceperit à partibus, nisi forte esculentum, vel poculentum, *cap. si tantum §. insuper de rescript. in 6.* Tertiò si inquisitores prætextu officij inquisitionis pecuniam extorserint, *Clement. nolentes de hæreticis in 6.* Quartò si canonicus, qui officio non interest, acceperit distributiones, ex Tridentino, *sess. 24. cap. 12.* de quibus vide latius Trullenc. *suprà num. 6.*

SECTIO IV.

Vtrum cessio bonorum excuset à restitutione?

SVMMARIVM.

1489 *Cessio bonorum excusat à restitutione in foro externo, non tamen interno, nisi vere impotens sit.*
1490 *Si mulier, vel filij videant, quod post mortem mariti, vel parentum bona omnia pro debitis auferenda, possunt occultare ea, quæ sufficiant ad vitam, suumque statum honeste conseruandũ.*
1491 *Qui bonis suis cedunt, si veniant ad meliorem fortunam tenentur restituere.*

1489 Dico primò: cessio bonorum excusat à restitutione in foro externo, non tamen in foro conscientiæ, nisi vere impotens sit, qui cedit. Ideo enim hæc cessio suffragatur debitori, quia talis impotentia in debitore à principe supponitur. Vnde debitor in foro conscientiæ retinere, & occultare potest ex bonis, quibus gaudebat ante cessionem; siue post cessionem acquisitis, illa, quibus secundum suum statum parce viuat; siquidem ad propria alimenta, quilibet ius habet, cum is, qui illis caret sit in graui necessitate constitutus, in qua etiam aliena posse surripi diximus, *disp. 9. huius tractatus sect. 8.* quanto magis propria occultare. Ita cum Lessio, Nauarro, & aliis Trullenc. *lib. 7. cap. 15. dub. 5 num. 1.* Diana, *p. 4. tract. 4. resol. 78.* Tamburinus, *lib. 8. Decalogi tract. 4. cap. 1. §. 9. n. 8.*

1490 Dico secundò: si mulier, & filij videant post mortem parentis, vel mariti, creditores omnia bona ablaturos esse pro debitis illorum, possunt occultare ea, quæ sufficiunt ad vitam, suumque statum honeste conseruandum. Ita cum Nauarro, Syluestro, Bonac. Trullenc. *suprà n. 3.* Tamburinus, *suprà n. 9.* Imò sic occultantes in iudicio requisiti possunt cum æquiuocatione congrua iurare, se nihil occultasse, hoc est, non ipsis debitum, & propter eandem rationem, non incurrent excommunicationem forte latam contra occultantes ea bona. Ita Cælestinus, Scoto, Azor. & alij, quos refert, Diana, *p. 5. tract. 14. resol. 57.* Tamburinus, *lib. 8. Decalog. tract. 4. c. 1. §. 9. num. 9.*

1491 Dico tertiò: qui bonis suis cedunt, etiamsi id fiat cum actibus ignominiosis, secundum consuetudinem loci, si forte postea veniant ad meliorem fortunam tenentur restituere, dummodo acquirant plusquam necessaria sunt ad decentiam status. Ita cum Lessio, Trullenc. *suprà num. 4.* nam per cessionem non fuit debitum extinctum, sed consopitum. Vnde si debitor fuerit officialis, non se potest dare otio, sed debet si valet suum officium, vt antea exercere, & si ex lucratis vltra necessaria ad decentiam sui status possit restituere, ad id tenetur enim adhibere media ordinaria, quæ conducant ad finem, ad quem quis obligatur. Ita & bene cum Lessio, Molina, Palao, Tamburinus, *suprà num. 10.*

SECTIO V.

Vtrum ille, qui soluere non potest debita, sperat tamen quod postea manens in sæculo poterit, possit omissa restituere ingredi Religionem?

SVMMARIVM.

1492 *Si debitor breui tempore sperans in sæculo poterit debita restituere, tenetur differre ingressum religionis.*
1493 *Quid si necesse sit longius differre ingressum?*
1494 *Quid si datur spes soluendi debita, super biennium differat ingressum religionis?*

Dico primò: si debitor breui tempore, hoc est per biennium, sperans in sæculo poterit debita in totum, vel in magna parte soluere, tenetur differre ingressum religionis. 1492 Secus autem si necesse sit longius tempus sperare. 1493 Ratio est, quia persona hominis liberi, nõ est creditoribus obligata, sed eius bona: 1494 ergo cedendo bonis in fauorem creditorum, illis satisfacit, nec ad aliud tenetur. Ita D. Th. 2. 2. q. 189. *art. 6. ad 3.* quod autem si detur spes soluendi debita, si per biennium differat ingressum religionis, ad id teneatur; patet quia ad id videtur se obligasse debitorem, ex vi contractus, quod cum possit impleri, ad id tenetur. Ita cum Sanchez, Lessio, Nauarra, & aliis Escobar, *lib. 37. Decalog. num. 436.* Trullenc. *lib. 7. cap. 15. dub. 9. num. 3.*

SECTIO VI.

Vtrum dispensatio, vel compositio cum prælato excuset à restitutione?

SVMMARIVM.

1495 *Quando dominus ignoratur, excusat compositio per bullam à Pontifice.*
1496 *Idem dicendum est quando dominus scitur, attentis tamen circunstantiis iuxta mentem creditoris debita distribuenda essent pauperibus.*
1497 *Qui habet multa debita certa, & incerta, si obtineat compensationem à Pontifice pro incertis, tenetur ex illis incertis restituere.*

Dico primò: quando dominus ignoratur siue debitum sit iuste, siue iniuste contractum, excusat compositio per bullam cum Pontifice. 1495 Ratio est, quia quando dominus ignoratur, hæc debentur 1496 pauperibus solo iure positiuo, vt *suprà*, diximus, sed Papa dispensare potest in iure positiuo: ergo. Ita Lessius, *lib. 2. cap. 16. dub. 11.* & alij communiter. Idem dicendum est, quando etsi dominus sciatur, attentis tamen circunstantiis, iuxta mentem creditorum, debita distribuenda essent pauperibus, vt *suprà*, diximus, & tenet Ludouicus à Cruce, *d. 6. de bulla cruciata num. 3.* Tamburinus, *lib. 8. tra. 4. cap. 1. §. 8. n. 5. & 7.* Escobar, *lib. 37. Decalog. n. 460.* Lugo, *tom. 1. d. 21. n. 193.* An autem in hoc casu, cõparente domino, debeat res, si extat restitui illi? Respondeo regulariter debere restitui, quia censetur non fuisse factã sufficiẽtem diligentiam pro domino; at si sufficiẽ diligentia

diligentia facta fuit, arbitrio prudentis viri, res siue applicata loco pio, siue pauperibus, non est domino reddenda, etiam si forte compareat. Ita & tenet Escobar *libro 37. Decalogi numero 448.*

1497 An autem habens multa debita certa, & incerta, si à Pontifice obtineat compensationem super incertis, teneatur illis debita certa soluere? Respondeo affirmatiue: quia iam facta sunt propria, & habet cum quo satisfaciat. Ita Bonacina *disp. 1. de restitutione quæst. vltim. p. 2. num.* 28. Trullenc. *lib. 7. cap. 15. dub. 11. num. 3.* An autem Pontifex possit sine causa liberare à restitutione debitores. Si creditores sint noti, Respondeo negatiue: siquidem Pontifex non est bonorum temporalium subditorum dominus, vel dispensator. Potest tamen cum causa, quia habet supremam potestatem in bonis temporalibus omnium Christianorum, quatenus opus est ad regimen spirituale. Vnde potest ponere mulctas pecuniarias, & confiscationem bonorum pro criminibus, & consequenter condonare restitutionem huiusmodi hominibus faciendas. Et idem potest princeps sæcularis, respectu suorum subditorum. Ita cum Syluestro, Lessio, & aliis Trullenc. *suprà num. 2.* An autem Episcopus possit etiam hanc compositionem concedere? Respondeo negatiue, quia Pontifex hoc sibi de facto reseruat. Ita cum Turriano, Molina, & aliis Escobar. *suprà nu.* 454. contra Trullenc. *in bullam cruciatæ lib. 3. dub. 1. n. 3.* Dianam *p. 3. tract. 4. resol.* 112. cuius opinio non est improbabilis.

SECTIO VII.

Quomodo se gerere debeat confessarius cum pœnitens, cum possit, non restituit, nec debita soluit.

SVMMARIVM.

1498 *Quoties pœnitens accedit ad confessionem cum impotentia restituendi, si habeat propositum restituendi cum possit, danda est ei absolutio.*

1499 *Pœnitenti, qui prima vice confitetur se culpabiliter non restituisse alienum, habere tamen propositum statim restituendi, non est ei neganda absolutio.*

1500 *Quid si bis, vel ter fuerit iussus restituere, & non restituit.*

DIco primò: Quoties pœnitens accedit ad confessionem cum impotentia restituendi, si dicat se habere propositum restituendi, absoluendus est, etsi sæpe ante culpabiliter restituere omiserit. Idque, etsi restitutio facienda sit ex decimis Deo debitis: quia Tridentinum quando præcipit confessariis, ne absoluant debitores decimarum, quocunque eas soluant, intelligendum est de debitoribus potentibus restituere. Vnde impotentes absolui possunt, etiam si in foro externo habeantur excommunicati si in conscientia excommunicationem non incurrerunt, quia iam erunt impotentes, quando lata fuit excommunicatio. Ita cum Decastillo, Tamburinus, *lib. 8. Decalogi tractat. 4. cap. 4. num. 12.* Et idem dicendum est, si esset casus reseruatus, ipse tamen pœnitens nunquam fuit potens ad soluendum; nam reseruatio solum comprehendit eos, qui cum possint non soluunt decimas, vt latius dixi *in prima parte huius Directorij, tractatu de pœnitentia,* nunc quæ omitto ne eadem repetamus. 1498

Dico secundò: Pœnitenti, qui prima vice confitetur se culpabiliter non restituisse alienum, habere tamen nunc propositum statim restituendi, non est neganda absolutio. Si tamen bis, vel ter ad summum, fuit iussus restituere in aliis confessionibus, & cum posset non restituit, regulariter non est absoluendus, quoadvsque fecerit re ipsa restitutionem. Ratio prioris partis est, quia sicut in omnibus aliis confessarius credere debet pœnitenti, ita & in hoc. Ratio posterioris est, quia talis homo est in periculo proximo, experientia ipsa comperto, iterum non restituendi, sicut ille qui proponit eijcere concubinam semel, & iterum, & nunquam eiecit. Ita & bene Tamburinus *lib. 8. Decalogi tract. 4. cap. 4. num. 10.* Dixi regulariter, nam talis posset esse pœnitens, tales circunstantiæ possent concurrere, vt confessarius debeat esse contentus solo proposito restituendi, etiam si antea sæpè iussus nunquam restituerit; ita cum Nauarro, Molina, Valentia, Tamburinus, *suprà.* Sed de his vide quæ late dixi *in prima parte huius Directorij in tractatu de pœnitentia.* 1499 1500

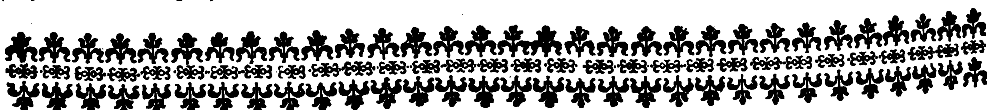

TRACTATVS VNDECIMVS,

DE OCTAVO DECALOGI PRÆCEPTO

Ne falsum testimonium dices.

1 ABsoLVTO iam septimo magno Decalogi præcepto, iam animum pulsat octauum præceptum aggredi, & quamuis in eo aliqui non solum de iudicio temerario, & de testimonio falso; & aliis huic annexis, extra iudicium, sed etiam in iudicio agant; ego solum de illo, tam interne, quam externe, extra tamen iudicium, nisi obiter forte solum agam, remittendo tractationem testimonij falsi in iudicio & ordinis iudicialis ad aliud opus, quod mente conceptus sum, Deo dante, interim vide, quæ dixi *in nostro Directorio Regularium, de ordine iudiciario, in ordine ad regulares.* Sit igitur,

DISPVTA

DISPVTATIO I.

De falso, seu temerario iudicio.

SECTIO I.

Vtrum iudicium temerarium sit peccatum?

SVMMARIVM.

1 *Quot sint actus iudicij temerarij?*
2 *Iudicium temerarium ex se est peccatum mortale contra iustitiam.*
3 *Quid si indicia habeant maximam probabilitatem?*
4 *Quid si desit plena aduertentia?*
5 *Quid si materia sit leuis?*
6 *Quid si quis temere de alio iudicet esse illegitimum, vel ex genere Hebraeorum, aut haereticorum?*
7 *Quid si quis non certo iudicet, sed tantum dubitet, opinetur, vel suspicetur?*

1 PRo explicatione huius sectionis, suppono Doctores cum D.Thoma 2.2.*quaest.*60.*art.*3. constituere quatuor actus iudicij temerarij, nempe dubitationem, suspicionem, opinionem, & iudicium. Dubitatio, est propriè animus anceps in neutram partem inclinans, suspicio vero est, quando intellectus ex insufficientibus indiciis in alteram partem inclinat, nondum tamen absolute assentitur. Opinio vero est, quando ex eisdem indiciis adhaeret alicui parti determinatae, licet cum aliqua formidine oppositi, vnde suspicio est veluti inchoata, & imperfecta opinio, ab eaque distinguitur secundum magis, & minus; iudicium vero est assensus certus moraliter sine formidine veritatis oppositae. Dixi assensum certum moraliter, nam id satis est ad iudicium certum practice, nam ad iudicium certum speculatiue, requiritur euidentia, per quam iudicet intellectus aliter rem se habere methaphysice non posse. His suppositis,

2 Dico primò: Iudicium temerarium ex se est peccatum mortale contra iustitiam. Ratio est, quia grauis irrogatur proximo iniuria dum sine causa habetur improbus. Vnusquisque enim habet ius ad bonam sui existimationem, seu famam, donec de eo crimine dignoscatur; ergo infert illi iniuriam, qui illum in corde suo temere iudicat. Ita D. Thomas 2.2. *quaest.*60. *art.*3. & cum communi sententia Diana *p.*2.*tract.*5. *resol.*31.

3 Dixi ex se, Nam aliquando iudicium temerarium non est peccatum mortale. Primo si indicia, etsi sint insufficientia ad certum iudicium habent tamen maximam probabilitatem, & credulitatem; nam tunc iudicare solum erit veniale; vt si quis iuuenem inueniat solum cum puella in cubiculo, & inde iudicet eos tractare turpia. Imò si adsint indicia sufficientia, iudicium nec erit temerarium, nec veniale, sed iudicium prudens; tunc autem indicia dicentur sufficientia, quando fuerint proportionata cum tali iudicio, vt si quis ex eo quod aliquis noctu scalarum adminiculo fenestram alienae domus aperire intentet, iudicet eum esse latronem; tale iudicium non erit temerarium, sed prudens, si vero ex eo quod videat virum bonae famae de die transire per viam, vbi mulier inhonesta degit, iudicet eum adulterum, tale iudicium erit temerarium; siquidem illa indicia non habent proportionem, nec sunt sufficientia ad tale iudicium.

Secundò: Non erit iudicium temerarium mortale, si desit plena aduertentia, & deliberatio. Hinc si videnti hominem egredientem ex aliena domo repraesentetur eum esse furem, is non vere iudicat, sed potius ei proponitur obiectum de quo est iudicandum, vel ex suggestione daemonis, vel ex quadam sagacitate naturae; vnde cum iudicium adhuc non sit, sed repraesentatio eius, quod iudicari debet, adhuc iudicium temerarium non est. Quod si tunc intellectus sine voluntatis motu deliberato iudicet aliquid sinistrum, cum sit motus primo primus iudicium temerarium non est. Quod si detur aliqua deliberatio, non tamen plena, erit veniale, ad peccatum autem mortale requiritur plena deliberatio, & aduertentia. Ita cum communi sententia Lessius *lib.*2.*cap.*29.*dub.*2.*n.*9.& 10.Filliuc. *tract.*40. *cap.*1. *q.*3.*n.*6.& 7. 4

Tertiò non erit iudicium temerarium peccatum mortale, sed tantum veniale, si materia sit leuis. Colligitur autem grauitas in hoc casu, non solum ex qualitate materiae, sed etiam ex qualitate, & professione personarum, de quibus fit iudicium. Vnde non erit mortale temere certo iudicare de milite, prouocasse ad duellum, & de iuuene parum honesto, quod ex prauo fine per aliquem locum transierit; quia ipsi de huiusmodi criminibus gloriantur, quare non iudicantur honoris laesionem pati. Item non erit mortale de aliquo prorsus ignoto temere iudicare in re graui, vt si quis videat mulierem pallio omnino coopertam per plateam ambulare, & male de ea iudicet; quia cum illa sit ignorata, moraliter perinde est, ac si de nullo iudicaret. Quod si forte postea cognoscatur, non potest, nisi secundum coniecturas iudicari. Tamb. *lib.*9.*Decalog.* *cap.*2.§.1.*num.*10. Econtra vero erit mortale, si quis temere certo iudicet de religioso graui, vel Episcopo, esse mendacem ex habitu, & nunquam dicere veritatem, quia huiusmodi res reddunt tales personas contemptibiles, & indignos muneribus, & praelaturis. Ita cum Soto, Sayro, Filliuc. Trullenc. *sup.n.*9. Tamb. *sup.n.*6. 5

Idem dicendum est, si quis temere de alio iudicet esse illegitimum, vel ex genere Hebraeorum, aut haereticorum; quia inter homines probos haec multi aestimantur. Decastillus *de iustitia tract.* 2. *lib.* 2. *d.*12.*num.*4.Tamb. *lib.*9.*Decalog.cap.* 2.§.1. *num.*6. contra Lessium, *lib.*2. *cap.*29. *dub.*2. *num.*34. Trullenc. *lib.*8.*cap.*1.*dub.*1.*num.*10. qui existimant id tunc solum esse mortale, quando idcirco quis illum contemnat, aut infamet, vel ab aliquo bono, vel officio impediat. Secus si solum id interius secum iudicet, nam id apud sapientes vitio caret, sicut & iudicare aliquem ex leuibus coniecturis ignarum, stultum, claudum, caecum, imprudentem, & impertinentem, si ob id eum ab aliquo bono non impediat, vt cum Filliuc. & aliis docet Trullenc. *suprà.* Sed ego à contraria sententia non decedo; siquidem grauissime homines praecipuè in hoc Regno ferunt, si ex genere Hebraeorum ab aliquo iudicentur, quod tamen non ita aegre ferunt, si imprudentes, stulti, &c. iudicentur. 6

Tandem non erit mortale si quis non certo, & sine formidine ex leuibus coniecturis iudicet, sed tantum dubitet, opinetur, vel suspicetur cum formidine 7

midine alterius partis; nam tunc non est iudicium firmum, & certum moraliter, quod requiritur ad peccatum mortale, vt sectione sequenti videbimus.

SECTIO II.

Vtrum temere suspicari de re graui sit peccatum mortale?

SVMMARIVM.

8 *Suspicio, siue dubium, siue opinio deliberata temeraria non est peccatum mortale.*

9 *Si fiat ex sufficientibus indiciis nec erit veniale.*

10 *Aliquando suspicio temeraria deliberata ex leuibus indiciis est peccatum mortale, & quando id accidat?*

11 *Ponuntur aliqua exceptiones.*

8 DIco primò: Suspicio, siue dubium, siue opinio deliberata, & sine sufficientibus indiciis, atque adeo temeraria, non est peccatum mortale. Ratio est, quia suspicio, siue dubium, vel opinio, in genere iudicij est actus imperfectus; ergo non est plene temerarius, nec necessario coniunctus cum contemptu, saltem graui proximi; ergo sicut cetera peccata contra iustitiam non sunt, nisi venialia ex paruitate materiæ; ita in casu suspicionis. Antecedens patet, quia vbi non est perfecta certitudo, non est perfecta temeritas; nec est læsio grauis, quando ille qui suspicatur habet actualiter, vel saltem virtualiter formidinem oppositi, & quasi facilè est paratus huiusmodi suspicionem deponere.

Confirmatur, quia suspicio in se quandam ambiguitatem claudit; ergo non est firmum iudicium, sed tantum existimatio temeraria; sed persona proximi non contemnitur, nisi quando prorumpitur in definitiuam sententiam; ergo suspicio, dubium, siue opinio deliberata, ex leuibus, & insufficienti-
9 bus indiciis, tantum est peccatum veniale. Et si fiat ex sufficientibus indiciis, nec etiam erit veniale. Ita Caietan. Sotus, Syluester, Filliuc. quos refert, & sequitur Diana *p.2.tract.5.miscellan.res.31.* Trullenc. *lib.8.Decalog.cap.1.dub.2.num.4.* Nauarr. & alij, quos refert, & sequitur Decastillus *lib.2.de iustitia tract.2. d.12.n.46.* Lessius *lib.2.cap.29.dub.3.* Molina *tract.4. de iustitia d.16.concl.3.* Azor *p.3.lib.13.cap.12.dub.3.* Tamburin. *lib.9. Decalog.cap.1. num.11.* Valentia, Fagund. Medina, quos refert, & sequitur Escobar *lib.35.Decalog.n.200. & n.73.* contra Bañez, Salon, Aragonium, & alios, quos ibi refert.

Et hæc sententia vera est, & si quis suspicetur deliberate quodcunque peccatum, etiam hæresis, & proditionis, &c. de persona graui, & honesta; nam cum hæc suspicio sæpissime procedat ex nostra humana fragilitate aduersus quoscunque, etiam sanctissimos; non debet iudicari prudenter afferre læsionem notabilem; vt enim ait Augustinus suspiciones vitare non possumus. Ita Layman *lib.3.sect.5. tract.3.p.2.cap.2.num.6.* Tamb. *lib.9. Decalog.cap.1. num.6.* Probabile putat Trullenc. *suprà n.4.* Diana *p.2.tract.5.resol.31.* contra Sot. Valentiam, quos refert, & sequitur Escob. *lib.35.Decalog. num.200. in fine.*

10 Dico secundò: Aliquando suspicio temeraria deliberata ex leuibus indiciis per accidens est peccatum mortale. Primo si ex odio graui procedat, vt si quis propter odium graue inimici, delectetur de malo graui ipsius, quod temere suspicatur, vt si quis suspicetur esse mortuum inimicum, deque ea morte sic complaceat. Secundo si suspicans adderet interius aliud malum, vt si interius contemneret proximum, quasi si ille tale peccatum reuera commisisset. Tertiò si ex suspicione procederet ad aliquod malum inferendum exterius proximo, vt si iudex leuibus indiciis reum condemnaret, vel superior religiosum subditum ab officio priuaret. Quartò si suspicionem aliis manifestaret, experientia enim constat, quod ex tali manifestatione sequitur contemptus personæ, de qua suspicatur.

Excipe si quis vni, vel alteri personæ timoratæ conscientiæ, vnde prudenter non timeatur adesse huiusmodi periculum, suam patefaceret suspicionem; nam tunc non esset saltem mortale, vt bene aduertit Tamburin. *sup. num. 15.* Manifestare autem iis, quibus potest, aut ex aliquo capite debet, nullum est peccatum. Tamb. ibi. Ex quibus colliges, raro lethaliter peccari per temerarium iudiciū, cum nisi ex graui odio, vel stultitia, nemo ex indiciis leuibus certo iudicet malum graue de proximo, vt recte cum Molin. & Decastillo, aduertit Tamb. *sup. num. 19.* 11

SECTIO III.

De quibusdam ad iudicium temerarium pertinentibus.

SVMMARIVM.

12 *Omnia iudicia temeraria sunt eiusdem speciei.*

13 *An iudicium temerarium distinguatur specie à detractione?*

14 *An iudicans temere teneatur ad restitutionem?*

DIco primò: Omnia iudicia temeraria sunt eiusdem speciei. Ratio est, quia omnia iudicia temeraria conueniunt in vnam rationem formalem offensiuam famæ; ergo sunt omnes eiusdem speciei, de materiali enim est, quod quis iudicet de alio, quod ebrius, sodomita, vel hæreticus sit. Vnde sufficit, si pœnitens in confessione dicat, se temere in re graui de proximo iudicasse. Ita Filliuc. *d. & cap. 1. tract.40.num.9.* Trullenc. *lib.8.Decalog.cap.1. dub.4. n.1.* 12

An autem iudicium temerarium distinguatur specie à detractione? Affirmat cum Lugo, Escob. *lib. 38. Decalog. num. 197.* Verum melior sententia docet non distingui. Et ratio est, quia peccatum cordis, & oris sunt eiusdem speciei; sed iudicium temerarium, est peccatum cordis, & detractio peccatum oris; ergo non distinguuntur specie. Ita Mol. *d.13 tom.5 num.1.* Trullenc. *sup.num.1.* Filliuc. *suprà num.9.* Vnde sufficit dicere in confessione, grauiter læsi famam proximi, quod autem fuerit per iudicium temerarium apud me solum, vel per detractionem apud alios, de materiali, & per accidens se habet. Mol. *sup.n.1.* 13

An autem iudicans temere, teneatur ad restitutionem? Respondeo negatiue. Siquidem per illud proximus efficaciter damnificatus non fuit; tenetur tamen temere iudicans, deponere iudicium; hoc tamen non est propriè restitutio, cum nihil externum proximo reddatur. Aliter tamen dicendum est, quando iudicium temerarium aliis manifestatur; nam 14

nam tunc transit in detractionem, & tunc datur obligatio restituendi, vt infra dicemus. Ita Filliuc. *sup. quæst.* 44. *num.* 9. Nauarrus *lib.* 2. *cap.* 4. *n.* 314.

SECTIO IV.

Vtrum in dubio semper sit iudicandum in meliorem partem?

SVMMARIVM.

15 *Dubia de rebus tenetur quis iudicare in meliorem partem.*
16 *Dubia de personis sunt in meliorem partem interpretanda.*
17 *Quale iudicium ferre possit qui mala audit de proximo?*

15 Dico primò: Dubia de rebus, hoc est, an contractus sit licitus, vel propositio sit hæretica, necne, non tenetur quis iudicare in meliorem partem, sed res suis momentis æstimanda est. Ratio est, quia in hoc iudicio tantum agitur de rei veritate, nec est timor, vt alicui iniuria inferatur; ergo vnusquisque potest iudicare, provt de veritate rei sibi videbitur, nec facit alicui iniuriam, non interpretando in meliorem partem. Ita Lessius *lib.* 2. *c.* 29. *dub.* 4. *n.* 31.

16 Dico secundò: Dubia de personis ad bonam, vel malam æstimationem pertinentia, sunt in meliorem partem interpretanda. Ita communiter DD. cum D. Thoma 2. 2. *quæst.* 60. *num.* 4. Hoc tamen axioma non debet accipi affirmatiue, quasi existentibus sufficientibus argumentis, ad dubitandum de proximi probitate, nihilominus existimare debeat esse innocentem; nemo enim obligatur, vt errandi se se exponat periculo, cum autem existimatio repugnet dubitationi, eo ipso quod quis habet sufficientia argumenta dubitandi de alicuius probitate, non sine erroris periculo intellectum ad alteram partem, quamuis benigniorem inclinat; sed dictum illud debet accipi ex hypothesi, videlicet, æqualibus vtrinque existentibus indiciis, tum pro hominis innocentia, tum nocentia, si iudicium ferre quis velit, melius faceret, si negatiue se haberet, nec probum nec improbum iudicando, sed suspendendo actum.

Ex hypotesi tamen quod velit iudicare, potius inclinandum esse intellectum in partem benigniorem, quia satius est in dubio frequenter falli bene opinando de proximo, quam male opinando, vel semel decipi. Ita & bene cum Caietano, Molina *tract.* 4. *disp.* 17. *num.* 1. Lessius *lib.* 2. *cap.* 19. *dub.* 4. Ricardus *in* 3. *dist.* 33. *art.* 3. *quæst.* 7. *ad* 1. & cum aliis Trullenc. *lib.* 8. *Decalog. cap.* 1. *dub.* 3. *num.* 4. & sequentibus, & Apostolus monet 1. *Corint.* 4. nolite ante tempus iudicare, quoadvsque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum.

17 Sed quæres, quale iudicium ferre possit, qui audit mala de proximo? Respondeo, quod si is, qui refert, probus sit, & aliàs non sit male affectus, & refert de non probo, & honesto, posse credere. Secus è contra. Si autem sint pares, suspendendus est actus. At si constaret talem virum referentem procedere bono zelo, & animo peccatum, seu damnum impediendi, & non esse male affectum, posset audiens in fauorem illius inclinari. Aliter in dubio, supposito quod sit iudicandum, fauendum est Deo, vt supra diximus. Ita Villalobos. 2. *p. tract.* 14. *def.* 19. *num.* 6. Salon 2. 2. *quæst.* 6. *art.* 4. *dub. vltimo.* Hinc fit in dubio de probitate alicuius, non posse superiorem ei officium, vel beneficium denegare, si officio aliàs dignus est, si ex illius denegatione sequatur ei infamia. Si tamen nulla ei infamia sequatur, adsitque alter æqualis in meritis, licet illi negare officium, vel beneficium, & alteri dare. Caietanus *verbo iudicium temerarium*, Salon *sup.* & nos latius diximus *in nostro Directorio Regularium.*

DISPVTATIO II.

De Detractione in fama, & honore.

SECTIO I.

Quid sit fama, & honor, & quibus modis lædantur.

SVMMARIVM.

18 *Ponitur famæ descriptio, & explicatur.*
19 *Ponitur honoris descriptio, & explicatur.*
20 *In quo differat fama ab honore.*
21 *Fama detractione læditur, honor verò læditur contumelia.*

Dico primò: Fama est bona multorum æstimatio, de aliquo concepta, circa eius vitam, & mores. E contrario infamia est mala multorum æstimatio, de aliquo concepta, circa eius vitam, & mores. Distinguitur autem fama à rumore, tanquam superius, & inferius; nam omnis fama est rumor, non tamen omnis rumor est fama, quia rumor est parua fama, vt quando minor pars viciniæ aliquid attestatur; fama vero quando maior pars populi, vel viciniæ attestatur. Toletus *lib.* 5. *cap.* 63. Nauarr. *lib.* 2. *c.* 4. *n.* 462. & alij communiter. 18

Dico secundò: Honor est testificatio quædam bonæ opinionis, & excellentiæ alterius, verbis, vel signis exterius facta: verbis fit quando quis alterum honorifice appellat sapientem, eximium, magnificum, &c. signis, vt genuflexione, corporis inclinatione, sessione primi loci, erectione, cum enim homines volunt honorari, testimonium excellentiæ suæ publice capiunt exhiberi. Ita D. Thomas 1. 2. *quæst.* 103. *ad* 1. & 2. Lessius *lib.* 2. *c.* 11. *dub.* 1. *n.* 3. & 4. 19

Dico tertiò: Fama differt ab honore in eo, quod fama consistit formaliter in iudicio, & æstimatione interna hominum, circa aliquem, eiusque vitam, & mores. Honor vero consistit in externa significatione nostræ æstimationis de excellentia alterius, & submissionis nostræ. Hinc fit, vt honor sit excellentius quid, quam fama: nam includit famam, seu opinionem excellentiæ, & præterea eius testificationem, & æstimationem. Lessius *sup. num.* 3. & alij communiter. 20

Dico quartò: Fama detractione læditur honor vero læditur contumelia. Differt autem Detractio à contumelia, quia detractio fit occulte, & in absentia, contumelia vero potissimum fit in præsentia; sicut enim honor non fit, nisi præsenti, vel absenti, tanquam præsenti, vt quando desiderat honorans, vt honorato absenti innotescat. Ita contumelia 21

tumelia non fit, nisi præsenti. Differt autem detractio à contumelia specie, sicut furtum, & rapina. Bonacina *de restitutione q.4.p.1.n.2.*

SECTIO II.

Quid sit Detractio?

SVMMARIVM.

22 *Ponitur detractionis definitio.*
23 *Octo dantur modi detractionis, & quales sint?*
24 *Detractio alia est formalis, alia materialis.*
25 *Detractio tam formalis, quam materialis possunt esse peccatum veniale, tum ratione indeliberationis, tum paruitatis materiæ.*
26 *Vnde sumenda sit grauitas materiæ in hoc casu?*
27 *Omnes detractiones sunt eiusdem speciei.*

22 Dico primò: Detractio est alienæ famæ occulta, & iniusta denigratio. Dico enim ad detractionem requiruntur. Primum vt aliquid dicatur animo extinguendi bonam opinionem in animo alterius existentem. Secundum vt id fiat occulte; vnde si quis de peccato alterius etiam occulto loquatur, absque famæ proximi læsione, vt fieri potest, si loquatur de peccato occulto cum eo, qui illud scit, non dicitur propriè detrahere, quia non lædit illius famam, quamuis aliunde peccare possit ob prauum finem, vel affectum. Nauarr. *lib.2. c.4.n.6.*

23 Dico secundò: Octo dantur modi detractionis, quatuor, quibus directè, & quatuor, quibus indirectè fama læditur. Primò directè læditur, imponendo alteri crimen falsum scienter. Secundo peccatum alterius signis, vel factis ampliando. Tertiò pandendo crimen occultum. Quarto honestum alterius factum in partem sinistram explicando. Indirecte vero læditur. Primo negando rectè facta, vel dotes alterius: Secundo ea diminuendo. Tertiò tacendo bona alterius eo loco, ac tempore, quo silentium pro tacita vituperatione accipitur. Quartò frigide laudando, si id in opprobrium laudati cedat, Reginaldus *lib.24.num.49.* Molina *tract.4.disp.27.* & alij communiter.

24 Dico tertiò: Detractio alia est formalis, alia materialis. Detractio formalis est, qua defectus, vel peccatum alterius manifestatur animo infamandi. Materialis vero est, quando aliquid natura sua difamatiuum dicitur, sine animo infamandi. Vtraque autem ex natura sua est peccatum mortale: formalis quia directe intendit læsionem famæ proximi. Materialis quia licet directe non intendat famam lædere, virtualiter, & implicite defectus proximi propalat; quod sufficit ad peccatum mortale. Lessius *lib. 2. cap. 11. dub. 3. num. 12.* Diana *p. 5. tract. 5. resol. 69.*

25 Dico quartò: Tam Detractio formalis, quam materialis possunt esse peccatum veniale, tum ratione indeliberationis, tum ratione paruitatis ma-
26 teriæ. Grauitas tamen materiæ in hoc casu, non solum est sumenda ex parte rei narratæ, sed etiam ex parte personæ. Vnde licet defectus narrati in se sint veniales, aliquando ob grauitatem personæ, eorum narratio erit mortale; vt si quis de graui persona diceret esse mendacem, vel de Religioso Carmelita excalceato in suo conuentu carnes edere, sine licentia, & necessitate, nam licet res narratæ sint veniales, in talibus tamen personis censentur magni momenti. Econtra verò, si quis diceret de milite prouocasse ad duellum, habere concubinam, fuisse puellæ deceptorem, non grauiter eius famam læderet; quia ipse de his potius gloriatur quam offenditur. Lessius *sup. n.14. & 17.* Bonacina *de restitutione d.3.q.4.p.2.n.5. & 6.*

Dico quintò: Omnes detractiones sunt eiusdem 27 speciei. Omnes enim conueniunt in hac ratione formali, videlicet in denigratione famæ in absentia, & quod vna sit de maiori vel minori peccato, de materiale quid est. Per accidens tamen possunt habere alteram malitiam adiunctam, vt si fiant ex odio, vel vindicta. Ita cum Saa, & aliis, Trullenc. *lib.7. Decalog. cap.10. dub.2. num.4.* An autem Detractio contra patrem, vel Episcopum, Regem, &c. habeant circunstantiam specie distinctam necessario confitendam? Respondeo negatiue, quia detractio solum est contra famam alterius; fama autem vnius hominis non distinguitur ab alia. Quod autem detractio sit de Patre, Episcopo, Prælato, &c. solum est circunstantia aggrauans. Ita Azor *p. 3. lib. 13. cap. 5. dub. 1.* Diana *p. 1. tract. de circunst. resol. 28.* & cum Bonacina, Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 10. dub. 2. num. 4.*

SECTIO III.

Vtrum sit peccatum mortale detractionis defectus proximi occultos, tam naturales, quam morales aliis propalare.

SVMMARIVM.

28 *Reuelare defectus naturales alicuius, vt esse imprudentem, ignarum, &c. si his vere laboret non est mortale.*
29 *Quid si defectus naturales sint, vt esse spurium, Hebræum, vel ex Mahometanis natum?*
30 *Detegere defectus morales in genere, vt esse auarum, iracundum, &c. regulariter non est mortale.*
31 *Qui tacito nomine dicit, in tali loco multi improbi sunt, & vnus ex eis adulterium commisit, non est mortale.*
32 *Qui de statu religionis in communi detrahit, incurrit hæresis suspicionem.*
33 *Quando quis de vno, vel altero crimine infamis est, non est mortale detegere illius alia crimina, quæ sunt valde affinia, & coniuncta grauiori crimine.*
34 *Non est peccatum detractionis infamare hominem, qui fictis virtutibus cum damno proximi opinionem in republica adeptus est.*

Dico primò: Reuelare defectus naturales ali- 28 cuius, vt esse imprudentem, ignarum, coclem, claudum, &c. si his vere laboret, non est mortale, dummodo ex tali reuelatione notabile damnum non intendatur, aut illi sufficiens causa detur, vel in faciem non obiiciantur, cum magnæ contristationis alterius periculo. Ita Reginaldus, Sayrus, Nauarrus, quos refert, & sequitur Diana *p.5. tract.5. resol.69.* Lessius *lib.2. cap.11. num.13.* Bassæus *verbo Detractio num.6.* Trullenc. *lib.7. cap.10. dub.3. num.7.* Et idem dicunt prædicti DD. de defe- 29 ctibus natalium, vt esse spurium, ex Hebræis, hæreticis, vel Mahometanis ortum; sed ego de his defectibus natalium contrarium dicendum existimo, si

si occulti sint, maximè enim homines sentiunt, quod de eis tales defectus publicentur, & plus vellent haberi concubinarij, quam Hebræi &c. Ita Decastillus *lib.2.tract.2.d.12.num.*41. Bonacina *d.3. de restitut. quæst.4.p.2.num.*11. Sayrus *in Claui lib.*11. *cap.6.num.*8. & alij. Excipe quando bonus, ac finis iustus mouet huiusmodi defectus reuelare, quamuis alter damnum inde patiatur, vt v. g. cum ad informationem interrogatus, veritatem aperit. Ita cum aliis Diana *p.5. tract.5. resol.69.*

30 Dico secundo: Detegere defectus morales alicuius in genere, vt esse auarum, superbum, iracundum, regulariter non est mortale. Ratio est, quia hæc nomina ordinarie, non ita accipiuntur, vt sonant peccata mortalia, sed vt notant naturalem inclinationem, vel defectus veniales. Idem dicendum est de eo, qui de aliquo dixit habere morbum gallicum; quia hic morbus, non tantum ex libidine, sed etiam ex aliis causis solet euenire. Ita cum Sayro, & aliis, Trullenc. *lib.7.cap.10.dub.3.n.10. & 11.* Diana *tom.1. p.2. tract.5. res.17.* Tamb. *lib.9. Decalog.c.3.§.2.n.4.*

31 Dico tertiò: Qui presso nomine dicit, in tali oppido multi improbi adsunt, & vnus ex eis adulterium commisit, non peccat mortaliter, quia nullum in particulari infamauit. Secus dicerem de eo, qui peccatum vnius Religiosi, explicato monasterio, vel Religione, quamuis persona taceatur, propalaret. Et ratio disparitatis est, quia personæ sæculares, non tantam perfectionem profitentur, vt Religiosi. Mol. *tom.4.d.27.* Sayrus *in Claui lib.11.cap.6.n.21.* Basæus *sup.n.8.* Et idem dicendum est, si referat aliquid de aliquo, quod redundet in infamiam familiæ. Trullenc. *sup. num.21.*

32 Dico quartò: Qui de statu religionis in communi detrahit, vltra peccatum mortale detractionis, hæresis etiam suspicionem incurrit, quasi male sentiens de statu religioso. Peccat etiam mortaliter, qui totam vnam Religionem, vel monasterium infamat dicendo, in tali monasterio non est obseruantia regularis, nisi id alias esset notorium. Et idem dicendum est de eo, qui peccatum alicuius Religiosi detegit, personam nominando, quia infamia non solum in personam, sed in totam religionem solet redundare. Ita cum Sayro, Soto, Syluest. & aliis, Basæus *sup.num.7.*

33 Dico quintò: Quando quis de vno, vel altero crimine infamis est, non est mortale detegere illius alia crimina, quæ sunt valde affinia, & ordinarie coniuncta grauiori crimini, quod publicum est; quia non censetur noua infamia si vero crimina non sint ita connexa, non solum est contra charitatem, sed etiam contra iustitiam illa referre, præsertim si sint alterius generis; quia qui infamis est in vno genere vitij, non ideo amisit ius, quod habet in aliis virtutibus; ergo non potest in aliis vitiis infamari. Ita Reginald. *lib.24.n.82.* Lessius *lib.2. cap.11. dub.14.* Basæus *verbo detractio num.9.* & cum aliis Trullenc. *lib.7. Decalog. cap.10. dub.13 num.1.*

34 Dico sextò: Non est peccatum detractionis infamare hominem qui fictis virtutibus per hypocrisim, vel falsas imposturas famam virtutum moralium, vel intellectualium est in republica adeptus, quando ipse est noxius, & perniciosus populo, & Reipublicæ; vt si quis se fingeret medicum, Theologum famosum; quem scio esse ignarum, aut falsum docere. Si autem per talem famam inique acquisitam nemini nocet, minime eum infamare licebit, sicut nec illum alium occultum peccatorem. Valent. 1.2. *disp.5. quæst.17. p.2. dub.3.* Soto *de iustitia lib.5. quæst.10. art.2.* Lessius *lib.2.c.11. dub.10.* & alij communiter DD.

SECTIO IV.

Vtrum audiens detractorem peccet mortaliter?

SVMMARIVM.

35 *Audiens detractorem, si illum induxit peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem, detractore non restituente.*

36 *Audiens detractorem, si non induxit, nec lætatur, nec resistit cum possit, an peccet mortaliter?*

37 *Ponitur quoddam corollarium.*

Dico primò: Audiens detractorem, si illum induxit, etiam paratum ad detrahendum, siue interrogando, iuuando, incitando, laudando, approbando, peccat mortaliter, non minus, quam ipse detractor, & tenetur restituere famam, detractore non restituente, nisi inuincibiliter ignorasset detractionem grauem esse futuram; est enim causa damni contra iustitiam. Ita cum D.Thoma 2.2.*q.*93. *art.* 4. & cum aliis communiter Sanch. in Conciliis *p.1.lib.1.cap.3.dub.7.* Bonac. *de restitut. d.2.quæst.4. p.11.num.1.* Audiens tamen detractorem, si non induxit, nec incitauit ad continuandum, lætatur tamen, peccatum mortale commisit contra charitatem, quia de malo lætatur; non peccauit tamen contra iustitiam, quia ex sola charitate impedire tenebatur, suppono namque, esse personam particularem, nam de prælato aliter dicendum est. Excipe, nisi solum delectetur de eloquentia detractoris, vel de curiosa cognitione factorum, nam tunc solum peccaret venialiter. Ita cum communi sententia Lessio *lib.2.cap.12.dub.4.n.20.* Sanch. *sup.n.2.* 35

Dico secundò: Audiens detractorem, si non induxit, nec lætatur, nec resistit, cum possit, aliquando mortaliter, aliquando venialiter delinquit, aliquando nullius criminis reus est. Lethalis culpa est, si infamia sit grauis, & facile posset eam impedire, vnde si superior sit, qui ex officio tenebatur infamiam subditi impedire, obligatur in defectu inferioris detrahentis ad restitutionem. Veniale est, si detractio sit leuis, vel si fuerit de re graui, sed solum apud vnum, vel duos, qui rem omnino silentio inuoluent, si nimia verecundia, vel animi pusillanimitate, quis non audeat resistere detrahenti. Nullum autem erit peccatum, si quis detrahenti non resistat, ob bonum finem, nempe ex necessitate, vel pietate, vel ex iusto timore, vel quia fructus nullus ex resistentia expectatur, sed potius timetur, quod detrahens ex ea deterior fiat. Debet tamen audiens, si commode posset discedere, vel faciem tristiorem ostendere, vel sermonem aliò diuertere. Ita Reginald. *lib.24.n.95.* Lessius *lib.2.c.11. dub.4.n.21.* & cum Nauarr. Tolet. & aliis, Diana *p.3. tract.5. resol.23.* Trullenc. *lib.7. cap.10. dub.4. num.4. & 5.* Basæus *verbo detractio num.17.* 36

Hinc fit priuatas personas sæpius excusari à mortali, detrahenti non obstando; tum quia sæpe non est spes fructus, tum quia audiens non debet in dubio præsumere loquentem malum, nisi habeat sufficientes coniecturas in contrarium, & cum ipse nesciat, an delictum, quod ab alio narratur, sit publicum, vel occultum, & verum iuste, vel iniuste narretur, non peccat non obsistendo narrationi; fieri enim potest, vt iuste narretur, & quod obstando faciat iniuriam narranti, ac si corriperet de peccato, quod nescit 37

 esse

esse peccatum; tum quia sæpe timore, & verecundia, vel alia causa non audet, quo casu tantum peccabit venialiter, cum non delectetur de malo, nec sit causa detractionis, vt *suprà* diximus. Ita Bonac. *d.*11.*num.*8. Diana *p.*1. *tract.*3. *miscellan. resol.*24. & *p.*1. *tract.* 5. *miscellan. resol.* 35. & alij communiter.

SECTIO V.

Vtrum semper sit peccatum mortale peccata occulta proximi aliis propalare?

SVMMARIVM.

38 *Alterius occultum crimen reuelans regulariter, peccat mortaliter.*

39 *Multi dantur casus, in quibus licet peccatum occultum proximi reuelare, & qui sint?*

40 *Quoddam corollarium ponitur.*

41 *Quid si detur alia via ad damnum, impediendum, vt correptio paterna &c.*

38 DIco primò: Alterius crimen occultum reuelans, regulariter peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, eo modo, ac si illud imponeret. Occulta namque solius Dei iudicio reseruantur, & est talis reuelatio contra ius naturæ, quod tibi non vis, alteri ne facias, & contra ius diuinum *Matthæi* 18. *si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum intra te, & ipsum solum.* Et contra ius humanum *cap. si quis* 5. *quæst.* 1. Ita cum communi sententia Saytus, *in Claui lib.*11.*c.*4. *num.*1.

39 Dico secundò: Multi dantur casus, in quibus licet peccatum occultum proximi reuelare, & si quis illud vi, vel fraude extorserit, vel sub secreto naturali, extra confessionem, acceperit. Primo in defensionem propriam, vt quando testi falso crimina etiam occulta obiiciuntur. Secundo in emendam proximi, vt fit in correctione fraterna, coram duobus testibus. Tertiò in bonum commune, vt si quis vellet rem publicam prodere, vel esset hæreticus occultus. Quartò ad petendum consilium, vel remedium tam in bonam peccantis, quam innocentis, si absque manifestatione personæ fieri non potest. Quintò ad vitanda grauia tormenta, etiam si inde alteri infamia, vel mors sequenda, modo inde grauissima incommoda non timeantur, vt si esset secretum principis, vel exercitus, vel reipublicæ; nec tenetur postea se retractare, si verum dixit. Sextò ad impediendum damnum aliquod spirituale, vel temporale proximo, quod sit alicuius momenti si nolit à tali damno desistere; nemo enim habet ius tuendæ suæ famæ cum tanto damno. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.*7. *cap.* 10. *dub.*8. & 10. Basæus, *verbo detractio n.*2. & 22.

40 Hinc, eum quem noui furem, possum propalare furem iis, quibuscum habitat, quem noui imperitum medicum, aduocatum, confessorem, artificem possum manifestare iis, quibus damnum fieri ex illorum imperitia potest quem noui homicidam, vel habere impedimentum dirimens, possum aperire iudici, vel parocho, vt innocentem liberem, & ne matrimonium celebretur. Et quem noui ex Serracenis, Hebræis, vel hæreticis descendere, vel aliud habere crimen, ob quod à Religione, vel à beneficio depellatur, possum detegere informatori, ne fiat religionis parochus, &c. Imo aliquando in his debeo ex charitate, quando scilicet innocenti magnum malum obueniret, & nocenti modicum, & in dubio inclinandum est pro innocente, supponendo adesse semper spem mali auertendi.

Si tamen alia via minus noxia supersit, vt correctio fraterna, si profutura operatur, præterquam in casu hæresis, vel suspicionis illius, aut si personæ manifestatio, nihil iuuaret ad damnum impediendum, talis via accipienda est, nec persona manifestanda, alias peccabitur contra charitatem; imo & contra iustitiam, vt tenet cum communi sententia Lessius, *sup. dub.*10. Trullenc. *sup. dub.*10. *num.*2. licet satis probabile sit non fore contra iustitiam vt tenet Bonac. *disp.*2. *de restitutione quæst.*4. *p.*8. *num.*2. Trullenc. *sup. num.*2. 41

SECTIO VI.

Vtrum sit peccatum mortale reuelare crimen proximi vni, vel duobus, quibus dicere perinde sit, at si nulli diceretur.

SVMMARIVM.

42 *Reuelare crimen occultum proximi vni, vel duobus amicis taciturnis, si nullum aliud damnum timeatur, aliqui dicunt non esse mortale.*

43 *Ponitur sententia Authoris.*

44 *An sit peccatum mortale iniuriam sibi ab altero illatam alteri referre?*

45 *An referre occulta peccata alterius sine assecuratione sit peccatum detractionis?*

46 *An sit peccatum mortale sine causa de aliorum vita, & moribus inquirere?*

DIco primò: Licet aliqui Authores excusent à mortali eum, qui ex leuitate, vel loquacitate crimen occultum proximi reuelat vni, vel duobus viris prudentibus, apud quos ita secretum manebit, ac si dictum non fuisset, modo nullum aliud damnum proximo secuturum timeatur, quia sic moraliter perinde est, ac si crimen taceretur, vt tenet Caietanus 2. 2. *quæst.*73. *art.*2. *dub.*1. Nauarrus *lib.*2. *cap.*4. *num.*198. Corduba *tract. de donat. quæst.*2. *conclusione* 5. Tamburin. *lib.*9. *Decalog. cap.* 3. §.2. *num.*7. Decastillus *lib.* 2. *de iustitia tract.* 2. *d.* 12. *num.*133. Reginald. Bonacina, quos refert Basæus *verbo detractio num.*11. & cum Lessio, probabile putat Trullenc. *lib.*7. *cap.*10. *dub.*11. *n.*1. Escob. *lib.*35. *Decalog. num.*94. 42

Ego tamen huic sententiæ nunquam acquiescere potui. Nescio enim, quomodo in praxi hæc sententia possit tanquam probabilis admitti, cum ex ea occultissimum alias peccatum possit paulatim fieri publicum apud multos; si enim licet vni, vel duobus crimen occultum fratris reuelare, his etiam licebit aliis duobus reuelare, & sic deinceps; non enim minus his licebit, quam aliis, reuelare aliis probris, & prudentibus. Vnde contrariam sententiam libentissime amplector, hanc tenent Soto, Medina, Salon, Lessius, Valentia, Filliuc. Molina, Fagund. quos refert, & probabilius putat, Escob. *sup. num.*94. Trullenc. *sup. num.*2. Basæus *sup. num.*1. 43

Ratio est quia quamuis ille, cuius crimen detectum est, non sit infamis iuridice, nec sit perfectæ notatus infamia, aliquam tamen famam amisit apud illos viros prudentes, quod sæpe magis æstimat, quam si eius peccatum pluribus aliis plebeis notum fuisset. Tum quia maximum bonum est, esse bonæ existimationis apud illos viros probos, ergo notabile malum est illa bona existimatione spoliari, ergo,

ergo illa spoliantes, sine alia causa, peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem. Hinc, nec vxor cum marito potest de occultis alterius peccati confabulari, quidquid cum doctoribus contrariæ sententiæ dicat Tamburin. *sup. num.* 8. Nec filiorum, aut famulorum crimina potest marito referre, nisi alias non sit spes, quod moniti emendentur, nam tunc in emendam, & correctionem id efficere licebit, vt cum Bonac. docet Trullenc. supra. Sed de his vide, quæ latius dixi *in nostro Directorio Regularium p. 3. tract. 4. d. 3. à n. 21. & seq.*

44 An autem sit peccatum mortale iniuriam sibi ab altero illatam alteri referre? Respondeo, quod si quis id faciat intentione detrahendi ad se vindicandum, peccat mortaliter, si res grauis sit, si tamen eam referat, vt consolationem, aut consilium ab amico recipiat, vel vt dolorem mitiget, non peccat; quia vtitur iure suo, & per accidens est, quod alterius crimen detegatur. Sed hoc intelligendum est, modo non referat pluribus, quam opus est ad consilium, vel solamen. Lessius *lib. 2. cap. 11. dub. 12.* Diana *p. 9. tr. 5. ref. 32.* Mol. *tom.... d. 27. n. 5.* Trullenc. *lib. 7. cap. 10. dub. 11. num. 5.*

45 An autem referre occulta peccata alterius absque assecuratione, sit peccatum mortale detractionis? Respondeo negatiue, si referens non sit persona tantæ authoritatis, vt sit illi credendum, & dummodo non augeat, & confirmet magis audita, & non referat coram iis, qui postea rem eandem sint aliis manifestaturi, sine huiusmodi restrictione, & modo crimina non sint atrocia, vt hæresis, proditionis, præposteræ libidinis; nam si talia sint, & ex narratione illorum verosimile sit auditoribus malam suspicionem narrati criminis subituram, esset peccatum mortale contra iustitiam; quia talis suspicio est magnum respectu honestæ personæ nocumentum. Ita cum Sayro, Nauarr. Azor. Aragonio, Syluest. Diana, *p. 3. tract. 5. resol.* 18. Trullenc. *lib. 7. cap. 10. dub. 5. n. 1. & 2.*

46 An autem sit peccatum mortale sine causa iusta, & honesta de aliorum vita, & moribus inquirere, ob meram curiositatem, & leuitatem? Respondeo affirmatiue; quia nemo ius habet inquirendi de vita, & fama alterius, nisi superior sit, cui id ex officio incumbat, vel nisi id necessarium sit ad recipiendum aliquem ad Religionem, vel ad matrimonium, vel ad aliud officium, vel beneficium; nam tunc hæc iusta causa ab omni peccato excusat. ta & bene cum aliis Fagund. *in Decalogum lib. 8. cap. 3. n. 6.* & cum multis Escobar *lib. 35. Decalog. n. 97.* contra Petrum Nau. Cordub. & alios, quos *ibi* refert *n. 95.*

SECTIO VII.

Vtrum crimen proximi quod publicum est in aliqua ciuitate liceat alibi patefacere?

SVMMARIVM.

47 *Crimen dici potest publicum, vel si sit notorium iuris, vel facti, vel famosum.*

48 *Reuelare crimen proximi quocunque ex prædictis modis publicum in alio loco vbi ignoratur non est contra iustitiam.*

49 *Quid si reueletur ex odio, & cum intentione inferendi damnum?*

50 *Quid si non ex odio, sed ex quadam loquacitate, vel leuitate reueletur?*

51 *Si religiosus sit in suo conuentu notatus aliquâ infamia, non potest apud sæculares sine peccato diffamari.*

52 *An sit contra iustitiam referre crimen alterius propter quod abhinc multis annis infamatus fuit.*

SVppono: Crimen tripliciter dici posse publicum. Primo si sit notorium iure, quod fit per iuridicam sententiam, vel per confessionem rei in iudicio, vel per legitimam testium depositionem. Secundo si sit notorium facto, id est, si in præsentia multorum est perpetratum. Tertiò si sit famosum, cuius fama ex sufficientibus indiciis orta, ad multos peruenit. Ità vt maior pars ciuitatis, vel pagi, vel parochiæ, vel congregationis, vel collegij, illud norit. His suppositis, 47

Dico primo: Reuelare crimen proximi, quocunque ex prædictis modis publicum in alio loco, vbi ignoratur, siue infamia illuc breui peruentura sit, siue non, non est contra iustitiam. Ratio est, quia quando crimen est tribus illis modis publicum, delinquens amisit ius ad famam; ergo illud manifestans non facit illi iniuriam; quod verum est, etsi crimen per iniuriam factum fuerit publicum. Ita cum Bañez, Lessio, Saa, Nauarr. Basæus, *verbo detractio num.* 14. & cum Caietan. & aliis Trullenc. *lib. 7. c. 10. dub. 12. n. 5.* Fag. *in 2. precepto Ecclesiæ lib. 5. c. 3. n. 7.* Diana *p. 3. tr. 5. ref. 17.* Decastill. *lib. 2. de iustitia tract. 2. d. 12. dub. 14.* Tamb. *lib. 9. Decalog. cap. 3. §. 2. n. 11.* Escob. *lib. 35. Decalog. n. 24.* 48

Dico secundò: Reuelare crimen proximi, quocunque ex tribus modis publicum, in alio loco, vbi ignoratur, siue fama illuc breui peruentura sit, siue non, ex odio, & cum intentione inferendi damnum aliquod graue, præter ipsam infamiam, vel impediendi aliquod bonum infamato, est peccatum mortale contra charitatem. Ratio est quia charitas dictat, vt quando sine incommodo possumus, impediamus malum graue proximo. Ita & bene Tamb. *sup. n. 15.* Trullenc. *sup. n. 3.* Non datur tamen in hoc casu peccatum contra iustitiam, nec obligatio restitutionis, quia cum ille iam re vera sit infamatus, non læditur infamia. Trullenc. *ibi.* 49

Sed quæres: An quando, nec ex odio nec prædicta mala intentione id fit, sed ex quadam, loquacitate, vel leuitate, an tunc etiam sit peccatum mortale contra charitatem? peccatum enim veniale esse nemini dubium est. Et non esse mortale contra charitatem affirmat Fagund. *in 2. præcepto lib. 5. c. 3. n. 17.* Diana *p. 2. tract. 5. resol. 17.* Tamb. *sup. num. 12.* Verum ego existimo, quod si ille ibi habebat bonam famam, eaque alibi esset fruiturus, contra charitatem ire, qui eum illa priuaret, etsi enim non habeat ius ad famam, attamen quia ipsam, sine cuiusquam iniuria, & sine fraude possidet, erit contra charitatem eum bono nomine spoliare. Excipe nisi inde aliis damnum obueniat, quia scilicet; in crimine noxio perseuerat, vel nisi fuerit infamatus per publicam sententiam, nam tunc expedit narrari, ad bonum publicum, & ad publicam emẽdam. Et idem dicendum est quando ille parum curat infamari. Ita cum Soto, Sayro, Villalob. & aliis Trullenc. *sup. n. 7.* Diana *sup.* Basæus, *sup. n. 14.* 50

Aduerte tamen, quod si aliquis Religiosus sit notatus aliqua infamia, etiam ex prædictis in suo conuentu, vel religione, non posse apud extraneos in ciuitate diffamari. Et idem dicendum est de crimine solum publico intra familiam. Et ratio est, quia collegium, Religio, seu monasterium, vel familia, reputantur veluti vna persona, & 51

& malum vnius habitantis, redundat in malum alterius, propter coniunctionem moralem, quam habent; quæ moralis coniunctio, non est tam arcta in ciuitate. Hinc fit, quod si apud sæculares crimen vnius Religiosi pandatur, offendi monasterium, vel familiam, quæ habent ius retinendi res suas secretas, & occultas; quod ius non habet ciuitas, vel vicinia, atque adeo peccaretur non solùm contra charitatem, vel etiam contra iustitiam. Ita & bene Tamburin. *sup. n.* 16.

52 An autem sit contra iustitiam referre crimen alterius, propter quod alias fuit ab hinc multis annis infamatus, quamuis nunc famam honeste viuendo recuperauerit? Respondeo negatiue, modo non detur occasio opinandi, illum adhuc improbum esse; quia etsi ille ius habeat ad famam, quam ex eo tempore bene viuendo comparauit; nihilominus ratione delicti, alias patrati, fuit infamis, & nunquam acquisiuit ius, vt dicatur probus pro eo tempore, quo fuit improbus, & infamis, vt dictum est, & docent Doctores supra citati, & cum Sayro, Azor, & aliis, Basæus *verbo detractio num.* 15. Tamb. *sup. n.* 18. quamuis hic cum Fagund. etiam affirmet, nec contra charitatem peccari, quod tamen vt *sup.* dixi, non approbo. Erit tamen contra iustitiam crimen falso impositum, quocunque modo publicum, vel alio tempore propalare, siquidem talis propalatio esset iniusta cooperatio ad damnum iniustum famæ alterius, qui semper habet ius intrinsecum fundatum in sua probitate, ne falsum de se narretur, vel affirmetur, quod tamen non accidit, quando verum crimen, etiamsi iniuste fuerit publicatum, narretur: nam supposita publicitate, siue iusta, siue iniusta, iam infamatus non habet ius ad famam, non enim remanet illi illud ius intrinsecum, ex eo quod peccatum non commiserit, iam enim supponimus commisisse, nec ex eo quod occultum sit, quia iam est publicum. Ita cum Lessio, Tamb. *sup. n.* 19.

SECTIO VIII.

Quomodo peccent detrahentes de defuncto.

SVMMARIVM.

53 *Qui de defuncto aliquod crimen occultum detegit, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem.*

54 *Minus peccatum est infamare defunctum, quàm viuum.*

55 *Quid si constet defunctum esse damnatum.*

56 *Quoddam corollarium ponitur.*

53 Dico primò: Qui de defuncto aliquod crimen occultum detegit, peccat mortaliter, & tenetur se retractare, etiamsi infamia in viuos ei propinquos non redundet. Ratio est, quia fama etiam post mortem possidetur; nec sufficit quod ex infamia temporarium damnum ille non censeat, vere enim damnum infamiæ patitur intrinsecum. At minus peccatum erit mortuum, quam viuum infamare.

54 An autem si constet defunctum esse damnatum, teneatur qui eum diffamauit eius famam restituere? negat Molina *tract.* 4. *d.* 29. *num.* 1. Basæus *verbo de-*
55 *tractio* 1 *num.* 24. & alij. Sed contrarium dicendum est, quia licet damnatus iam non sit ordinatus ad finem supernaturalem, adhuc manet noster proximus, quoad naturam humanam. Ergo non debemus illi negare, quæ vt homini ei debentur. Ita Lugo *de iustitia d.* 14. *num.* 46. Escob. *lib.* 31. *Decalog. num.* 235.

Hinc fit, Peccare mortaliter Historiographos, 56
qui occulta aliquorum peccata in suis historiis scribunt, esto illi de quibus scribunt defuncti iam sint. Teneanturque restituere damnum famæ, quod ea ratione inferunt. Quæ autem non sunt ita occulta, fas est illis scribere, præsertim si hominum sint iam defunctorum, & non redundet in totam familiam, nisi aliàs vtilitas, quam capient audientes ex eorum narratione præponderet infamiæ: nam tunc etiam licebit ea historiis mandare, ob bonum publicum, tum vt notitia rerum gestarum historiis habeatur, tum vt homines spe famæ comparandæ, quæ historiis æternitati mandatur, timoreque infamiæ perpetuæ: in historiis incurrendæ, alliciantur ad res præclaras gerendas, & ad turpia fugienda, & vitanda. Ita Mol. *tract.* 4. *d.* 28. *num.* 2. & cum aliis Trullenc. *lib.* 7. *c.* 10. *dub.* 15. *n.* 3.

SECTIO IX.

Vtrum sit peccatum mortale se ipsum infamare?

SVMMARIVM.

57 *Proprios defectus, tam culpæ, quam naturæ propalare ex suo genere non est mortale, nec contra iustitiam.*

58 *Ex accidenti poterit esse mortale, vt si de illis glorietur.*

59 *Quid si talis infamatio vergat in vitæ propriè periculum?*

60 *Quid si vergat in sociorum incommodum?*

Dico primo: Proprios defectus tam culpæ, quam 57
naturæ propalare, ex suo genere non est mortale, nec contra iustitiam, nec contra charitatem: quia homo est dominus suæ famæ, & illam dissipando, nulli facit iniuriam. Vnde si hoc faciat sine causa, peccabit venialiter, esset enim prodigalitas. Si fiat ex causa bona, & honesta, non solum non erit peccatum, etiam veniale, sed erit meritorium, vt testantur multa facta sanctorum, qui ad maiorem sui humilitatem, & aliorum ædificationem peccata sua in suis scriptis propalarunt. Ita Molina *tract.* 4. *d.* 27. *n.* 3. & cum Lessio, & aliis communiter Trullenc. *lib.* 7. *c.* 10. *dub.* 6. *n.* 1. & 2.

Dixi ex se, nam ex accidenti poterit esse pecca- 58
tum mortale se ipsum infamare, vt si quis referens delicta sua, de illis glorietur, & complaceat, vel si se infamet de hæresi, sacrilegio, sodomia, vel proditione, quia id redundat in scandalum audientium. Item si ipsius fama sit necessaria muneri, vel officio, quod gerit, vt si sit Episcopus, Abbas, Prior, vel parochus. Item quando talis infamatio vergit in propriæ vitæ periculum, vt si aperiat vltro peccatum, ex quo sua, vel alterius damnatio ad mortem, vel membri mutilatio sequatur; vel quando quis se infamat sociorum graui incommodo, vt si religiosus crimen suum detegat, ex quo religioni notabilis hæreat infamia; vel quando filij, vel familia damnificantur; vel quando falsum crimen de se profert cum iuramento, omne enim periurium peccatum est lethale. Ita Lessius *lib.* 2. *cap.* 1. *dub.* 6. Reginald. *lib.* 24. *num.* 89. & cum Azor, & aliis Trullenc. *sup. n.* 3. & *sequentibus*.

SECTIO

SECTIO X.

Vtrum possit quis sibi falsum imponere ad vitanda tormenta, præsertim si ob id esset vltimo supplicio damnandus?

SVMMARIVM.

61 *Falsum sibi imponere ad tormenta leuia vitanda, ob quod morte sit plectendus, est peccatum mortale.*

62 *Qui suum crimen verum pandit iudici iniuste interroganti ad tormenta leuia vitanda, nec venialiter peccat, etsi ob id morte damnandus sit, nisi esset persona maxima authoritatis, & valde vtilis reipublicæ.*

63 *Non peccat grauiter, qui sibi falsum imponit ad vitanda tormenta valde grauia, etsi ob id esset morte plectendus, secluso periurio.*

64 *An possit quis licite crimen falsum proximo affingere ad torturam in iudicio, vel extra illud, damnum graue vitandum?*

61 Dico primò: Falsum sibi imponere ad tormenta leuia vitanda, ob quod morte sit plectendus, est peccatum mortale. Tenetur enim quis vitam conseruare, etiam cum aliquo dolore. At si nullum aliud damnum præter infamiam timeatur, solum peccat venialiter sibi falsum crimen imponens. Nam cum sit dominus suæ famæ, sicut non peccat mortaliter eam sine causa prodigendo, ita nec nisi ex aliqua, quamuis leui. Bonac. *d. 2. de restitut. quæst. 4. p. 10. n. 6.*

62 Dico secundò: Qui crimen occultum suum verum pandit iudici iniuste interroganti, ad vitanda leuia tormenta, & si ob id plectendus sit morte, nec venialiter peccat, nisi esset persona maximæ authoritatis, & vtilis Reipublicæ, & sic se tradendo maximum scandalum aliis delinquendi pareret, vel damnum familiæ graue sequeretur, nam tunc peccaret mortaliter. Ita cum Bonacina, Lessio, & aliis Trullenc. *lib. 7. Decalog. cap. 10. dub. 7. num. 2.* Ratio est, quia cum hic, ob sua delicta promeritus sit mortem, sicut ob bonum publicum posset se sistere coram iudice, vt vindictam suorum scelerum exhiberet absque vllo peccato; ita & interrogatus, licet iniuste, posset ea propalare.

63 Dico tertiò: Non peccat mortaliter, qui ad vitanda tormenta valde grauia, quibus merito posset celebrem mortem præoptare crimen sibi falsum imponit, quamuis certo ob id sit morte plectendus, secluso periurio. Ita cum Soto, Syluio, Toleto, Lessio, Sayro, Bonacina, & aliis Diana *p. 2. tract. 5. resol. 8.* Trullenc. *sup. num. 5.* Basæus *verbo detractio num. 20.* Escobar *lib. 35. Decalog. num. 30.* Non enim tenetur homo cum tanto cruciatu vitam suam tueri. Imo non tenetur illud postea reuocare, quamuis periurio illud confirmasset, si prudenter timetur, se rursus ad tormentum raptum iri; sed potest sine peccato mortali in eo persistere, & mori. De periurio autem si fortè commisit debet coram Deo pœnitere, sed si Religioni, vel familiæ, ex confessione falsi criminis sequeretur grauis infamia, prudenter expendendum an tormenta ipsi infamiæ præponderent, an è contra, & in pari casu, potior est conditio innocentis. Ita cum Soto, Nauarro, & aliis Diana *p. 3. tract. 5. resol. 7.* & cum Bonac. Trullenc. *sup. n. 6.*

An autem possit quis licite crimen falsum proximo affingere, ad torturam in iudicio, vel extra illud, damnum graue vitandum? Affirmat Cassianus apud Syluestrum, *verbo mendacium num. 2.* Verum contraria sententia omnino tenenda est, & contraria delenda. Ratio est, quia mendacium perniciosum, quod alteri est grauiter nociuum, nunquam est licitum proferre, siue in iudicio, siue extra illud proferatur; sed qui crimen falsum valde nociuum alteri impingit, profert perniciosum mendacium; ergo illicite, ac iniuste illud profert. Ita Soto *lib. 4. de iustitia quæst. 6. num. 3.* Lessius *lib. 2. cap. 11. dub. 7.* Fagund. *in Decalogum lib. 8. cap. 5. num. 3.* Syluest. *vbi sup.* D. Thomas 2. 2. *quæst. 72. art. 3. & quæst. 100. art. 2. & 4.* Caietanus *ibi.* Nauarr. *summæ cap. 18. num. 3.* Escobar *lib. 35. Decalog. n. 130.* 64

SECTIO XI.

Vtrum sit peccatum mortale reuelare sententiam prolatam in aula sancti officij contra delinquentem solicitantem fœminas in confessione, vel sodomitam illis, qui prolationi talis sententiæ non fuere vocati?

SVMMARIVM.

65 *Mortale est talem sententiam cuicunque, etiam religioso, aut sacerdoti reuelare.*

66 *Domini inquisitores debebant in hoc casu ponere excommunicationem, vel dare iuramentum de secreto seruando.*

Dico primò: Mortale est talem sententiam cuicunque, etiam religioso, aut sacerdoti manifestare. Ratio est, quia ideo in aula S. officij coram certis personis sententia profertur, vt delinquens non amplius infametur, & causa tribunalis limites non excedat, & ne delictum illud ingerat fidelibus scandalum; ergo reuelans arcanum illud aliis, non potest non esse reus peccati mortalis. Ita & bene Sousa *de confess. sollicit. tract. 2. cap. 16. n. 8.* Freitas *in addit. ad tract. de confess. solicit. quæst. 24. num. 49.* vbi dicit Dominos inquisitores debere imponere excommunicationem, vel dare iuramentum de secreto illo seruando. Escobar. *lib. 35. num. 164.* contra Dianam, *p. 4. tract. 5. resol. 44.* 65 66

DISPVTATIO III.

De fama Restitutione.

SECTIO I.

Quænam requirantur, vt quis infamans famam restituere teneatur?

SVMMARIVM.

67 *Vt obliget famæ restitutio, requiritur primò, vt fama vere ablata sit.*

68 *Secundo requiritur vt fama iniuste ablata sit.*

69 *Tertiò vt infamatus non possit alia via famam suam recuperare.*

70 *Quartò quod delictum, ob quod aliquis fuit infamatus alia via non sit factum publicum.*

71 *Quintò vt infamatus non remiserit infamiam?*

67 DIco primò: Vt obliget restitutio famæ, vel honoris plura requiruntur. Primum vt fama vere fuerit ablata, nam etsi quis animum infamandi habuerit, & re ipsa verba detractionis dixerit, si effectus non fuit secutus, non tenetur restituere. Secundò requiritur, vt fama iniuste auferatur; nam
68 si iuste aufertur, vel solum contra charitatem, vel aliam virtutem, & non contra iustitiam, non est obligatio restituendi; quia sola ea peccata inducunt obligationem restituendi, quæ sunt contra iusti-
69 tiam. Tertiò requiritur, vt infamatus alia via non recuperauerit suam famam, quia iam censetur restituta, at si ratione infamiæ aliquod damnum accepit, vt si impeditus fuit à consecutione beneficij, vel officij, vel legati, teneor ad restitutionem, vt infra dicemus: quia illud damnum ex mea iniusta infamatione obuenit; pro medio autem tempore quod inter famæ ablationem, & illius recuperationem interuenit, aliqua est exhibenda satisfactio, puta significatio doloris, & veniæ petitio, si eam postulet infamatus, alias eam satisfactionem offerre non est in vsu. Molin. *de iustitia tract.* 4. *d.* 24. *n.* 3. *&* 40. Lessius *lib.* 2. *cap.* 11. *dub.* 17. Bonac. *d.* 2. *de restitutione q.* 4. *p.* 12. *n.* 1. *&* 2.

70 Quartò requiritur, vt delictum de quo aliquis fuit infamatus non fuerit alia via factum publicum; nam si ita factum fuit iam qui de illo primo infamauit, deobligatur à restitutione. Villalobos *tom.* 2. *tract.* 11. *dif.* 37. *num.* 6. Trullenc. *lib.* 7. *Decalog. c.* 10. *dub.* 19. *num.* 3. Et idem dicendum est, quando infamia iam penitus abiit in obliuionem, vt si per triginta annos nulla facta fuerit mentio criminis, siue veri, siue falsi narrati, & periculum non sit, vt infamia aliquando reuiuiscat, quia sic censetur restituta. Ita cum Caietano, Lessio, Nauarro, Trullenc. *sup. num.* 5. At quia moraliter loquendo non potest dari certitudo obliuionis, ideo regulariter tenetur infamans ad restitutionem. Ita Villalobos
71 *tom.* 2. *tract.* 11. *dif.* 37. & cum Salon, Trullenc. *sup. num.* 6. Quintò requiritur, vt infamatus non remiserit infamiæ suæ restitutionem; si enim gratis remisit, vel nolit sibi restitui, quando infamia non est coniuncta cum infamia alterius, ad nihil tenetur infamator. Trullenc. *sup. n.* 4.

Aduerte tamen, quod non dicitur infamia coniuncta cum infamia alterius, quando alter solum dicitur infamis, eo quod sit filius, vel cognatus personæ infamatæ, sed quando ita in alium redundat, vt reuera, & de facto, vel iure infamis habeatur, quale est crimen hæresis, proditionis, sodomiæ, quod facit Patrem, & filium, & nepotes vsque ad quartam generationem infames; remissio ergo huius infamiæ facta à Patre, non valet pro filio, vel nepote, quia fama filiorum non est Patris, ac proinde non potest eam condonare. Ita cum Lessio, Sayro, & aliis, Trullenc. *lib.* 7. *c.* 10. *dub.* 28. *num.* 3.

SECTIO II.

Vtrum qui famam abstulit teneatur non solum ad famæ restitutionem, sed ad restitutionem aliorum damnorum ex infamia secutorum?

SVMMARIVM.

72 *Qui contra iustitiam in re graui alterum infamauit, tenetur non solum ad fama, sed ad omnium damnorum ex infamia secutorum restitutionem.*

73 *Qui per suam infamiam fuit causa, ne aliquis consequeretur aliquod bonum tenetur ad restitutionem quanti valebat spes obtinendi illud bonum.*

74 *Quid si infamans fuit causa, vt quis priuaretur officio iam obtento?*

DIco primò: Qui contra iustitiam in re graui 72
alterum infamauit, tenetur sub mortali, non solum ad famæ restitutionem, sed ad omnia damna inde secuta, siue infamauerit verum crimen reuelando, siue falsum imponendo. Ratio est, quia fuit causa iniusta illius damni. Ita cum Nauarro, & aliis communiter Trullenc. *lib.* 7. *cap.* 10. *dub.* 20. *num.* 2. contra Sotum, & nonnullos alios existimantes detractorem, qui alium infamauit verum crimen dicendo, non teneri ad integram restitutionem, sed ad partialem arbitrio prudentis viri.

Dico secundò: Qui per suam infamiam fuit 73
causa, ne aliquis consequeretur aliquod bonum, vt officium, vel beneficium, non tenetur ad restitutionem quanti valebat officium, sed quanti valebat spes obtinendi officium, vel beneficium; quia bonum in spe, minus valet, quam in re. Si tamen destructor fuit causa, vt alter priuatus fuerit offi- 74
cio, vel beneficio, vel alio bono iam obtento, tenetur ad restitutionem quanti reuera valet officium, vel aliud bonum; quia restitutio facienda est secundum æqualitatem pro damno illato. Lessius *lib.* 2. *cap.* 11. *dub.* 19. Nauarr. *de restituit. lib.* 2. *cap.* 4. *n.* 373. Nauarr. *in summa c.* 18. *num.* 43. Bonac. *de restitutione q.* 4. *p.* 16. *dub.* 2. *n.* 1. & alij communiter.

SECTIO III.

Vtrum fama restituenda sit cum iactura, seu periculo vitæ?

SVMMARIVM.

75 *Quatuor dantur bonorum ordines animæ, vitæ, famæ, & honoris, & fortunarum.*

76 *Nemo tenetur famam restituere cum periculo vitæ.*

77 *Quid si ex infamia periculum vitæ infamato impendat?*

78 *Nemo tenetur cum notabiliter maiori damno suæ famæ, famam alterius restituere.*

79 *Quoddam corollarium ponitur.*

SVppono: Quatuor dari bonorum ordines, scili- 75
cet animæ, vitæ, famæ, & honoris, & fortunarum;

narum. In supremo loco est anima. In secundo vita. In tertio fama & honor. In quarto bona fortunæ. Pretiosiora autem sunt bona animæ, quam bona secundi ordinis. Et bona secundi, quam tertij. Et bona tertij, quam quarti. Ac per consequens, nemo tenetur restituere bona vitæ, cum damno animæ. Nec bona famæ cum damno vitæ. Nec bona fortunæ, cum damno famæ. Et ratio est, quia in restitutione debet seruari æqualitas; sed si restituatur vita cum damno animæ, &c. iam non seruaretur æqualitas; cum pretiosior sit anima, quam vita, & vita quam fama, & fama quam diuitiæ; ergo. Ita cum communi sententia Fausto *disp.* 21. & 70. *n.*4. Villalobos *tom.*2. *tract.*11. *dif.*21. *n.*2. Trullenc. *lib.*7. *c.*10. *dub.*17. *n.*1. & alij communiter. His suppositis,

76 Dico primò: Nemo tenetur famam restituere cum iactura, seu periculo vitæ. Ita cum multis Diana *p.*1. *tract.*5. *miscellan. resol.*30. & alij communiter. Ratio est, quia cuiuscunque hominis vita præstat qualicuique famæ, etiam illustrissimi, & honoratissimi viri, & totius eius familiæ; est enim ordinis superioris; ergo cum periculo illius non est fama restituenda; sicut nec vita cum periculo animæ. Alias non seruaretur æqualitas. Posset tamen homo, si vellet sic restituere, sed ad id non obligatur.

77 Dico secundò: si ex infamia periculum vitæ vni, vel pluribus impendat, vt si quis aliquem de hæresi, aut proditione infamauit, ob quod comburendus, vel plectendus est, tenetur quis cum periculo vitæ reparare; non ratione infamiæ, sed ratione damni dati in vita. Ita cum Lessio, Nauarr. Villalob. Trullenc. *sup. num.* 3.

78 Dico quartò: Nemo tenetur ex iustitia cum notabiliter maiori damno suæ famæ, famam alterius restituere. Daretur namque tunc vltra æqualitatem, quam exigit iustitia commutatiua, ad quod nemo rationabiliter obligari potest. Tenetur tamen cum æquali, vel paulo maiori damno famæ, famam alterius restituere. Nam iustitia commutatiua quando ægritudine æquali, vel paulo maiori damno exigit, vt potius illud patiatur, qui damnum intulit, quam innocens. Ita Molina *tract.*4. *d.*47. & cum aliis Bonacina *de restitutione d.*2. *quæst.*4. *p. vltim. num.*12. & cum Salone, Valentia, Azor, Lessio, Tamburin. *lib.*9. *Decalog. cap.*3. §.3. *n.*21.

79 Hinc fit primo, neminem teneri restituere cum magna infamia infamato parum, aut nihil in eadem fama periclitante. Secundo qui inculpate, vel sine graui culpa infamauit, solum tenetur restituere, quando non incurreret damnum notabile, siquidem minus obligandus est, qui sine culpa infamauit, quam qui cum culpa graui. Ita & bene cum Lessio, Molin. Tamb. *sup. num.* 24. Tertiò Episcopus, vel alias princeps, non tenetur restituere famam hominis communis cum iactura famæ, nam tunc iam non seruaretur æqualitas, vt aduertit cum Soto, & Villalobos, Trullenc. *suprà num.* 5. An autem teneatur quis restituere bona fortunæ cum iactura famæ? Respondeo negatiue; quæcunque enim fama præstat omnibus diuitiis; ergo cum iactura illius, non sunt bona fortunæ restituenda. Ita cum communi sententia Trullenc. *sup. n.*4.

SECTIO IV.

Vtrum si fama restitui non possit sine vitæ periculo, debeat pecuniis compensari?

SVMMARIVM.

80 *Quando fama restitui non potest sine vitæ periculo, non tenetur infamans pecunia compensare.*

81 *Probabile est quod si quis non potest restituere famam, non teneri pecunia compensari, etsi infamatus id velit.*

82 *Quoddam corollarium ponitur.*

83 *Quando quis posset, & nollet famam restituere, & infamatus compensatione pecuniæ contentus sit, ad id tenetur infamator.*

Dico primò: Quando fama restitui non potest sine vitæ periculo, vel sine maxima seditione, & scandalo, vel quia iam non credetur, quantumcunque se infamans retractet, non tenetur ex iustitia infamator pecuniis compensare, si nullum aliud damnum sit secutum in bonis. Ratio est, quia fama, & honor nullo pretio sunt æstimabilia, sed superant omne pretium; sed pecunia solum est pretium rerum, quæ æstimari pretio possunt, ergo fama non est pecunia compensabilis, ac per consequens restitutio censetur impossibilis. Ita Syluester *verbo detractio quæst.*4. *casu* 2. Nauarr. *lib.*2. *cap.*4. *num.* 274. Lessius *lib.*2. *cap.*11. *dub.*26. *num.*92. Nauarr. *cap.*17. *num.*90. Bonac. *de restitut. p. vltim. num.*14. Villalobos *tom.*2. *tract.* 21. *diff.*39. *num.* 6. Diana *p.*2. *tract.*5. *resol.* 30. Escobar *lib.* 35. *Decalog. num.* 81. & cum Saa, Reginald. Azor, Basæus, *verbo detractio* 2. *n.*7. Trullenc. *lib.*7. *cap.*10. *dub.*18. *num.*2. contra Sotum, Sayrum, & alios, quos refert Diana *p.* 2. *tract.* 5. *resol.*30. 80

Dico secundò: Probabile est, quod si quis non potest restituere famam iniuste ablatam, non teneri compensari pecunia, etiamsi infamia notatus pecunia sibi satisfieri petat. Ita Layman, Filliuc. Turrianus, Nauarr. Syluester, & alij, apud Dianam *p.*3. *tract.*5. *resol.*30. Tamburin. *lib.*9. *Decalog. cap.*3. §.3. *num.*23. contra Lessium, Bonac. & alios, quos refert, & sequitur Trullenc. *sup. num.*3. Escob. *suprà num.*81. Basæum *sup. num.*7. Qui dicunt in hoc casu teneri informatorem pecunia compensare ex charitate, & ex æquitate. Sed nostra sententia probabilior est. Ratio est, quia nemo restituere tenetur, nisi quod ablatum est, & in eodem genere; iustitia enim solum exigit, vt fiat æqualitas in eo, in quo damnum alter recepit; ergo in eodem genere, & non in alio. Tum quia dari non potest æqualitas à iustitia intenta, nisi detur æquiualens, at nulla pecunia æquiualet famæ; ergo. 81

Hinc fit, quod si infamatus damnificauit in pecunia suum infamatorem, non posse pro rata infamiæ ei denegare pecuniæ restitutionem; siquidem compensatio famæ non potest fieri cum pecuniis, excedit enim fama omne pecuniarum pretium; neque est vendibilis, aut pretio æstimabilis, ergo qui ab aliquo fuit infamia affectus, non potest retinere pecuniam, quam abstulit ab eo in compensationem famæ sibi ab eo non restitutæ. Ita Malderus de iustitia *tract.*7. *cap.*2. *dub.*8. Pesantius, Bañez, Fagund. quos refert, & sequitur Escob. *lib.* 35. *Decalog. num.*225. contra Sayrum, Salon, Molinam, Rebellum, & alios contrarium asserentes, quos ibi refert Escobar. 82

Dico tertiò: In eo solo casu tenetur quis pecunia famam compensare, quando quis posset in suo genere restituere, sed nollet, & infamatus hac compensatione contentus esset, vel quando accederet iudicis sententia infamantem agens ad restitutionem in pecunia. Ita cum Lessio, Tamb. *sup. num.*23. Ratio prioris asserti est, quia pacta, & conuentiones iustæ obligant, & infamatus potest, si velit hac satisfactione esse contentus. Secundi vero asserti ratio est, quia iudex ratione debiti potest tunc pœnam imponere 83

imponere, cui reus tenetur ex iustitia obedire. Vide Trullenc. *suprà num.*4.

SECTIO V.
Quomodo fama sit restituenda?
SVMMARIVM.

84 *Qui alterum infamauit falsum crimen imponendo, quomodo debeat famam restituere.*

85 *Quid si infamator sit persona illustris, & infamatus plebeius?*

86 *Qui alterum infamauit verum crimen, propalando, quomodo debeat famam restituere?*

87 *Qui alterum infamauit in vno genere criminis, an possit in alio genere criminis restituere?*

88 *Apud quos teneatur infamator famam læsam restituere?*

89 *An hæredes infamatoris teneantur famam restituere?*

84 Dico primò: Qui alterum infamauit falsum crimen imponendo, debet coram eisdem affirmare, se falsum dixisse, etiam cum æquali, vel paulo maiori dedecore, & si hoc non sufficiat, tenetur cum iuramento, se retractare. Ratio est, quia diffamator tenetur quantum in se est facere vt infamatus suum decus recuperet; sed adhibendo iuramentum, id consequi potest, vt suppono; ergo ad id tenetur. Imo si neque adhibito iuramento id consequi possit, bene tamen adhibendo testes, ad id etiam eum obligarem, nisi inde notabile maius damnum infamatori obueniret. Ita Turrian. Nauarr. & alij, quos refert, & sequitur Diana *p.* 3. *tract.* 5. *resol.*30. Tamburin. *lib.*9. *Decalog. cap.*3. §.4. *num.*2. & cum aliis Bonac. *d.*2. *de restitutione quæst.*4. *p.*15. *num.*44. & cum Molin. Escob. *lib.*35. *Decalog. n.*250. Lugo *d.*15. *de iustitia num.* 17. quod tamen de testibus negat cum Nauarr. Trullenc. *lib.*7. *c.*10. *dub.*21. *num.*1. Lessius *lib.*2. *cap.*11. *dub.*11. & alij communiter, quorum ratio est, quia sic consuetudine introductum est, vt sufficiat iuramento se retractare; nam si iuramento non credunt, malitiæ auditorum imputari debet, & non infamatori; qui fecit, quod in se erat, vt famam læsam restitueret. Imo non desunt DD. qui probabiliter putent, sufficere retractationem serio coram illis, apud quos quis proximum diffamauit, falsum crimen imponendo, absque iuramento, & absque testibus, vt tenent Faber, Alensis, quos refert Diana *sup. resol.*29. probabile putat Trullenc. *sup. n.*2. Escob. *lib.*35. *Decalog. n.*245. sed tu ne à nostra sententia decedas.

85 Dico secundò: Si infamator, etiam falsum crimen imponendo, sit persona illustris, vt episcopus, prælatus, comes, & infamatus est plebeius, vel vir ignobilis, non tenetur dicere se esse mentitum, & cum tanto detrimento honoris famam restituere; sed sufficit, quod restituat famam meliori modo, quo potest, laudando videlicet eum, & honorifice de illo loquendo in illo genere virtutis, in quo infamauit, vel officio, aut beneficio, aut pecuniis infamiam compensando. Ita cum aliis Villalob. *p.* 2. *tract.* 11. *diffi.*37. *num.*3. Diana *p.*2. *tract.*5. *resol.*29. Trullenc. *sup. num.*1. Tamburin. *lib.*9. *Decalog. cap.*3. §.4. *n.*1. Ratio autem est, quia aliàs non seruaretur æqualitas, quam iustitia commutatiua intendit, & magna damna, & scandala sequerentur.

86 Dico tertiò: Qui alterum infamauit verum crimen occultum propalando, non tenetur, nec potest dicere se mentitum fuisse, quia hoc esset mendacium patrare, quod intrinsece est malum; sed debet coram eis, apud quos diffamauit, infamatum laudare, virtutes eius commemorando, cum se occasio obtulerit, nulla facta criminis detecti mentione. Ita cum Nauarr. Reginald. Arag. Molin. Bonac. *sup. q.*4. *p.*15. *n.*2. & cum Lessio, Villalob. Diana *p.*2. *tr.*5. *resol.*30. Escob. *lib.*35. *Decalog. n.*83. contra Nauarr. Medin. Salon, Faustum, & alios, quos refert, & sequitur Trullenc. *sup. num.*3. qui existimant teneri dicere se mentitum fuisse, vel illum hominem crimen illud non commisisse, intelligendo publice, quod etiam affirmat Tamburin. *lib.*9. *Decalog. cap.*3. §.4. *num.*1. sed nostra sententia probabilior est.

Sed quæres, An qui infamauit in vno genere peccati v.g. castitatis, verum crimen, sed occultum detegendo, possit famam restituere laudando eum in aliis materiis, quando non potest in eadem materia laudare, nec adest alius modus famam læsam resarciendi? Affirmat Lessius *lib.*2. *cap.*11. *dub.*10. *n.*100. Lugo *de iustitia d.*15. *n.*12. Escob. *lib.*35. *Decalog. n.*253. Ratio est, quia iustitia non semper intendit æqualitatem, ita vt velit idem omnino restitui, sed satis est, quod restitutio fiat in æquiualenti, sed laudatio in aliis materiis, licet non restituat eandem famam amissam, restituit tamen rem æquiualentem, siquidē potest deseruire ad alios vsus humanos; ergo. 87

An autem infamator teneatur læsam proximi famam restituere, non solum apud eos, apud quos eam læsit, sed etiam apud illos, quibus ipsi postea dixerunt? Respondeo quod si crimen reuelauit hominibus grauibus communiter reputatis vt probis, qui prudenter ab eo credebantur, aliis non reuelaturos ea, quæ ab eo, etiam iniuste infamante accepissent, certum esse non obligari; nisi ad restituendam famam coram his, non vero coram aliis, quibus ipsi propalauerunt; quia per accidens est respectu infamatoris, & ipsorum reuelatio, & ipsorum malitiæ imputanda est. Ita cum Villalob. Diana, & aliis, Trullenc. *lib.*7. *c.*10. *dub.*21. *n.*5. Escob. *lib.* 35. *Decalog. n.*255. Si verò quis vni crimen proximi aperuit, vt hic aliis patefaceret, tenetur coram omnibus quantum moraliter possit, famam proximi restituere; quia tunc ille fuit instrumentum illius, diffamator vero causa principalis. Tamb. *lib.*9. *Decalog. cap.*3. §.5. *n.*2. 88

Et idem dicendum est, si rem narrauit coram aliquibus, quos præuidet facile coram aliis oblocuturos, quibus manifestat, nam tunc videtur esse causa directa huiusmodi oblocutionis, peccando non solum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam; siquidem ponit detractionem in ore illius, quem certo moraliter videt paratum, ad diffamandum proximum. Ita cum aliis Bonac. *d.*2. *de restitut. q.*4. *p.*14. & cum Diana, Trullenc. *sup. n.*5. Tamb. *sup. n.*3. Quod si nec aduertat auditores esse probos, nec esse improbos, nec aduertat, an sint oblocuturi, vel non vt sæpe accidit, cum à detractore sæpissime non fiat adnimaduersio de bonitate, vel fidelitate audientium; tunc sufficit, si restituat famam coram illis, quibus rem propalauit, non vero est necesse vt fiat coram illis, quibus ipsi propalarunt, quia cum nemo præsumendus sit malus, nec male oblocuturus, non censetur diffamator, quando præcipue dicto modo se habuit, cooperari cum ipsorum peccato, vt censetur in antecedenti casu. Ita cum Fabro, Tamburin. *sup. num.*5.

An autem hæredes infamatoris teneantur famam restituere, si infamator non restituit? Respondeo negatiue, quia restitutio famæ est debitum personale, ac proinde solus infamans tenetur ad restitutionem quod si infamatus iam obierit, tenetur infamator restituere famam ipsi defuncto, tum etiam hæredibus, si ipsi inde aliquid damnum passi sint in fama. Damna autem temporalia secuta ex infamia, tenentur hæredes 89

hæredes infamatoris restituere; quia hæc obligatio est realis & afficit quodammodo bona infamatoris, ac proinde qui succedit in bonis illius, succedit in obligatione reali. Ita cum Nauarro, Bonacina, *de restitutione, quæst.4. d.2.p. vltimo num.* 15. Trullenc. *lib.7.cap.10.dub.24.num.1.*

SECTIO VI.

Vtrum teneatur famam restituere is, qui boba fide existimans esse verum, & publicum narrauit, & infamauit proximum.

SVMMARIVM.

90 *Qui prædicto modo infamauit, tenetur deprehenso errore, ex iustitia famam restituere.*

91 *Si is, qui infamatus est sine culpa infamatoris interim aliquod damnum patiatur, non tenetur infamator illud restituere.*

92 *Si te narrante de Petro aliquid, auditores de Paulo intelligant, ad quid teneatur infamator?*

90 DIco primò: qui prædicto modo proximum infamauit, tenetur ex iustitia cum errorem deprehendit ad restitutionem; quia dum in aliorum mente prauam opinionem relinquit, detinet quodammodo alienam famam, non tamen tenetur eam restituere cum graui suo incommodo, vel cum propria infamia, & iactura fortunatum, vt *suprà*, diximus, quia sine culpa eam abstulit. Vnde solum cum modico damno tenetur restituere, provt prudentia, & veritas dictauerit. Ita Lessius, *lib.2.cap.11. dub.22.* Trullenc. *lib.7.cap.10.dub.25.*& cum aliis Tamburinus, *lib.9. Decalog.cap.3.§.3.num.6.*

91 Dico secundò: si is, qui infamatus est, sine culpa infamatoris interim aliquod damnum patiatur, non tenetur infamator ad restitutionem, quia non censetur huius causa iniusta, sicut nec infamiæ, antequam aduertat suum errorem. At si postquam errorem deprehendit, fuit in mora culpabili restituendi, & interim damnum eueniat, tenetur illud ex iustitia restituere; quia ex eo tempore, in quo fuit in mora, censetur causa iniusta illius damni Lessius, *suprà*, Bonacina, *sup. q.4.p.6.n.11.* Trullenc. *suprà num. 2.* Tamburinus, *supra num.8.*

92 Dico tertiò: si te narrante de aliquo, v.g. de Petro, auditores de alio, v. g. de Francisco intelligant, sicque Francisco oriatur infamia, teneris ex charitate ad restitutionem, si cōmode potes; non tamen ex iustitia. Ita Lessius *lib. 2. cap. dub.22.n.119.* & cum Bonac. Trull. *lib.7. Decal.cap.10. dub.25.n.3.* contra Mol. *d.4.n.3.tom.5.* Esc. *lib.35.Dec.n.238.* Prima pars patet, quia charitas postulat, vt damnum proximi auertamus, quando absq; notabili damno possumus. Altera probatur, quia tua narratio non est causa directa illius infamiæ, sed auditorum praua intelligentia.

SECTIO VII.

Vt Prælatus non impediens diffamatorem teneatur ad restitutionem?

SVMMARIVM.

93 *Prælatus, vel Superior non impediens vt suus subditus detrahat, etiam de non subdito, si detractio fiat in sua præsentia peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem.*

94 *Quid si subditus detrahat in eius absentia.*

95 *Quid si non impediat detractorem non subditum detrahentem de suo subdito?*

93 DIco primò: Prælatus, seu Superior, non impediēs, ne suus subditus detrahat, etiam de non subdito, si detractio fiat in sua præsentia, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem; quia ex officio ei incumbit suum subditum corripere, & impedire, ne alteri noceat. Quod si subditus in absentia prælati famam alterius violauerit, non tenetur eam Superior restituere subdito, quia tunc non censetur causa damni, tenetur tamen compellere subditum, vt restituat. Ita & benè Trull. *lib.7.c.10. dub.26.num.2.* 94

Dico 2. Prælatus, seu Superior non impediens detractorem non subditum detrahentem de suo subdito, non tenetur ex iustitia ad restitutionem, sed solum peccat contra charitatem. Ita Lessius *lib.2.c.11. dub.25.* Soto *lib.1.de iustit.q.10.art.4.* Ratio est, quia Prælatus, vel Superior, non suscipit ex officio obligationem defendendi subditi famam. Excipe nisi bona fama putaretur necessaria saluti spirituali subditi, ne scilicet licentiùs viueret, non tunc teneretur Prælatus ex iustitia impedire, & non impediens famam restituere; siquidem tenetur ex officio impedire ea, quæ saluti spirituali subditorum aduersantur. Ita cum Lessio, & Fausto, Trullenc, *suprà n.4.* 95

SECTIO VIII.

An qui se mutuo infamarunt excusentur à mutua restitutione?

SVMMARIVM.

96 *Quando duo se mutuo infamarunt, neuter tenetur ex iustitia restituere.*

97 *Altero restituente, tenetur alter restituere.*

98 *Quædam aduertentia pro restitutionis intelligentia.*

DIco primo: Quando duo se inuicem infamarunt, neuter ex iustitia tenetur ad famæ restitutionem. Ratio est, quia quando iura sunt æqualia, censetur vtraque pars satisfacta, & tacitè inuicem se compensasse, Altero tamen restituente, tenetur alter restituere, & si infamiæ fuere notabiliter inæquales, excessum ab altero debet meliori modo, quo possit, restitui. Ita cum Lessio, Maldero, Diana, *p.3.tract.5.resol.30.* & cum Bonac. Tambur. *lib.9.decalogi,c.3.§.3.n.16.* & cum Rebello, Filliuc. & aliis, Escobar *lib.35.Decal.n.232.* 96 97

Aduerte tamen me non dicere, licere cuipiam alium infamare, solum quia illi infamia intulit, hoc enim esset vindictam sumere, quod non licet priuato. Sed solum dicimus, quod ex suppositione æqualis infamiæ ex vtraque parte illicitè factæ, neutrum ad restitutionem obligari. Secundo aduerte, quod si propter infamiam secutum est alteri damnum reale, hoc esse restituendum, nisi fortè ex vtraque parte fuerit æquale damnum illatum, nam tunc fieri poterit etiam compensatio, vel si fuerit inæquale, facienda erit sola restitutio excessus. 98

SECTIO IX.

Vtrùm restitutio famæ possit condonari?

SVMMARIVM.

99 *Homo priuatus potest famæ restitutionem condonare, modo infamia non redundet in familiā eius.*

100 *Quando infamia redundat in familiam, à quo tunc facienda sit condonatio famæ.*

101 *Quid si vir priuatus sit valdè vtilis reipublicæ?*

102 *Persona publica, vt Prælatus, rex, pastor, &c. peccat, contra iustitiam famæ propria restitutionem condonando.*

DIco primò: Homo priuatus potest famæ restitutionem condonare, modo infamia non redundet 99

dundet in familiam eius, itavt liberi eius maneant de iure infames, vt si infamatus fuit de hæresi, proditione, sacrilegio, sodomia, &c. Et idem dicendum est de infamia Religiosi, quando redundat in Monasterium, vt si de religioso dicatur esse hæreticum, proditorem, vel sodomitam; redditur enim tota communitas valde suspecta plebi. Ita Lessius *lib.2.c.11.dub.24.n.124.*& cum Sylu. Nauar. & aliis communiter Fagund. *in 8.precepto Dec.lib.8.c.16.n.6. & 10.* Et ratio est, quia cum hæc condonatio sit in præiudicium tertij, non valet pro infamia familiæ, quia infamia filij, non est infamia patris, nec infamia religionis, est infamia religiosi; & licet pater, vel religiosus sit dominus suæ famæ, non tamen famæ filiorum, aut religionis, vnde & peccaret mortaliter contra iustitiam in filios, & cognatos, & contra religiosos, & contra charitatem in semetipsum, si id efficeret, & condonatio non valeret, vt benè aduertit cum præcitatis Doctoribus Fagund. *sup.n.11.*

100 Sed quæres, à quo tunc validè facienda si remissio? Respondeo quod si infamiam redundauit in totam religionem, vel familiam, deberi fieri de consensu omnium Religiosorum, vel personarum familiæ, cum omnes sint infamati. Ita cum Petro Nauarra, Soto, Fagund. *lib.8.in 8.precept.Decal.c.3.n.15.* Tambur. *lib.9.Decal.c.3.§.3.num.10.* Secus si religiosus particularis fuerit infamatus, de aliquo crimine, in quo alij cum illo non participant, vt quod sit iracundus, ebrius, &c. nam tunc satis est, vt à tali priuato Religioso fiat remissio. Ita cum Soto, Nau. & aliis Fagund. *sup.*Tamb. *suprà n.10.*

101 Dico 2. Si homo priuatus condonans famæ restitutionem sit vir valdè vtilis reipublicæ, peccabit mortaliter contra charitatem erga omnes illos, quibus prodesse poterat, si ita restitutionem famæ condonet, vt postea ob id impediatur fructus consuetus; infamatur tamen si ipse de facto condonet, nihil amplius ei tenebitur restituere ex iustitia, benè tamen ex charitate, si commodè possit; quia tenetur ex charitate non impedire illud bonum, quod omnibus euenire poterat, cuius impeditionis causam dedit. Ita Less. *sup.n.125.* Saïr. *in claui, lib.11.c.3.n.36.*

102 Dico 3. Persona publica, vt Prælatus, Episcopus, Rex, Pastor, aut quælibet alia persona gerens munus publicum, peccat mortaliter contra iustitiam restitutionem famæ propriæ condonando, nisi velit, & possit officium demittere, vel nisi humilitate, & aliis virtutibus possit hanc iacturam apud subditos resarcire; nam tunc benè posset condonare licitè, & absque peccato. Ita Nauar. *in summa c.18.n.43.* Salon. Aragon. quos refert, & sequitur Saïrus, *sup.n.36.* Ratio est, quia fama est necessaria ad Prælati munus rectè exercendum. An autem si Prælatus officium retinendo, de facto condonet, condonatio sit valida? Respondeo negatiuè: quia id est in præiudicium subditorum, quos rectè cum tali infamia non potest gubernare, si alio modo famam recuperare non possit. Ita Lessius *lib.2.c.11.n.127.*& cum Soto, Maldero, Fagund. *sup.n.9.* Trull. *lib.7.c.10.dub.28.n.2.in fin.*

SECTIO X.

Vtrùm accusatus de vero crimine, si illud neget teneatur famam accusanti restituere?

SVMMARIVM.

103 *Si reus neget delictum non probatum, non tenetur famam accusanti restituere.*

104 *Si aliqua infamia in hoc casu accusatori sequatur, non à reo, sed ab accusatione non probata procedit.*

105 *Ex eo quod reus neget crimen, non ob id accusator aliquam infamiam incurrit.*

Dico primò: Siue reus legitimè, siue illegitimè 103 sit à iudice interrogatus, etamsi crimen publicum sit, si de facto tamen non probetur, & reus interrogatus illud neget in iudicio, non tenetur famam accusanti restituere. Ratio est, quia reus non tenetur ex iustitia erga accusatorem adiuuare eum, & facere bonam eius accusationem, & defendere eum ab infamia, quam ob hanc causam potest incurrere; non enim est causa positiua huius damni, sed tantum negatiuè, quatenus eum non adiuuat, cum possit, ad quod ex iustitia non tenetur.

Confirmatur quia si aliqua infamia oritur in his 104 casibus accusatori, non à reo procedit, sed ab accusatione non probata, nec ideo accusatoris fama læditur, quia reus negat propriè loquendo; sed quia accusator objicit id, quod non verificatur, nec comprobatur. Tum quia ex eo, quod reus neget cri- 105 men, non inde accusator acquirit aliquam infamiam, siquidem omnes supponunt reum abnegaturum semper esse crimen, etsi verum sit, dum ei non probatur. Ita & benè Lugo *d.15.de iustit.n.13.* Escobar *lib.35.Decal. n.244.* contra Molinam *d.43.tom.5.num.1.2.& 4.*

SECTIO XI.

Quæ excusent à restitutione famæ?

SVMMARIVM.

106 *Prima causa excusans est iusta condonatio.*

107 *Secunda iusta compensatio.*

108 *Tertia si fama sit alia ratione recuperata.*

109 *Quarta si fama abijt in obliuionem.*

110 *Quinta si crimen de quo quis fuit diffamatus alia ratione fuit factum publicum, vel si restitutio sit impossibilis.*

111 *Aliæ causæ excusantes referuntur.*

Dico primò: Cum in præcedentibus sectioni- 106 bus causas excusantes à restitutione famæ latè retulerimus, in hac sectione, veluti in compendium facilè eas redigemus sunt igitur. Prima iusta condonatio facta ab eo, cuius infamia non redundat in alios, modo dictos. Secunda iusta compensatio, vt si 107 ab eo, quem quis infamauit pari modo sit infamatus. Tertia si fama sit alia ratione recuperata. Quarta si 108 infamia prudèter existimetur abjisse in obliuionem. 109 Quinta si crimen occultū, quod quis aliquibus dixit, 110 alia via, & ratione fiat publicum. Sexta si restitutio 111 sit impossibilis, vel non possit fieri, nisi cum periculo vitæ. Septima si non possit fieri sine amissione famæ, quæ sit longè maioris momenti fama infamati. Octaua si quis bona fide persuasus esse verum, & publicum aliquid narrauit, nec possit sine damno suæ famæ restituere. Nona si reuera nulla fuit infamia secuta, eo quod infamatus esset nullius fidei, vel quia apud quos infamauit sciebant similia, ita vt infamia non sit notabiliter aucta. Ita Nauarr. *summa cap.17.n.89.* Bonac. *de restitut.d.2.q.4.p.vlt.n.15.* Trullenc, *lib.7.cap.10.dub.30.* Escobar *lib.35.Decalogi, num.84.*

DISPVT.

DISPVTATIO IV.

De Contumelia.

SECTIO I.
Quid sit contumelia

SVMMARIVM.

112 *Quid sit contumelia describitur.*
113 *In quo differat contumelia à detractione.*
114 *Omnes contumeliæ sunt eiusdem speciei.*
115 *Contumelia formalis ex se est peccatum mortale.*
116 *Qui vnico feruore plures contumelias addit vnum tantum peccatum committit.*

112 Dico primò: contumelia est iniuria, qua quis alteri honorem aufert dictis, vel factis, in præ-
113 sentia prolatis. Differt autem contumelia à detractione primo, quia detractio fit in absentia, contumelia in præsentia. Secundo, quia detractio offendit famam, contumelia honorem. Tribus autem modis offenditur honor per contumeliam. Primo directè, verbis, vel signis iniuriosis in præsentia eius prolatis, cuius honori officit, quod dicitur improperium. Secundo impropriè, verbis iniuriosis, in absentia prolatis, ea intentione vt in notitiam dehonorati veniant, quod dicitur conuitium grauius, tamen est improperium, quam conuitium, vt ex se patet. Tertio factis, vel signis, vt quando læditur honor litteris, & libello. Ita vt ad notitiam dehonorati veniant, vel quando læditur honor per iniuriam corporalem, vt percutiendo baculo, impingendo alapam, abscindendo aures, tunc namque præter læsionem corporis, læditur, & honor, cum per illa tractetur quis, vt latro, vt infamis. Quarto offenditur irrisionibus, quod fit tam verbis, quam factis, vt cum ludibrio aliquid in faciem objicitur, vel quis ludibrio habetur, & verbis, seu factis illuditur, quibus si motus corporis, ac mēbrorum adjiciantur, diceretur subsānatio, Lusitane, *escarnecer*, vt latius explicat Mol. *tr.* 4. *disp.* 21. per totam, qui modi auferendi honorem, omnes lato vocabulo dicuntur contumelia, siquidem omne illud, quod iniustè fit in præiudicium honoris, pertinet ad contumeliam, vt benè Molina *tract.* 4. *d.* 18. *n.* 5. *&* *d.* 21. *per totum.*

114 Dico 2. Omnes contumeliæ siue sint propriæ siue impropriæ, vt conuitium, & improperium, sunt eiusdem speciei. Ratio est; quia omnium est vna ratio formalis, nempè inhonoratio in præsentia, & solum differunt secundum magis, & minus, quod non facit differentiam specificam, sed accidentalem. Ita Filliuc. *tract.* 40. *c.* 3. *n.* 77. Bonac. *tom.* 2. *disp.* 2. *de restit. q.* 5. *n.* 5. & cum multis Diana *p.* 1. *tr. de circumst. resol.* 28. Trullenc. *lib.* 8. *decal. cap.* 8. *dub.* 2. *n.* 2. Aduerte tamen, quod aliunde potest adiungi alia species contumeliæ, si enim quis præuidet magnam commotionem ad vindictam in eo, quem contumelia illudit, addet peccatum scandali; si contumeliam facit occidendo, mutilando, virginem deflorando, consanguineam prostituendo, erit non solum contumeliosus, sed homicida, stuprator, & incestuosus. Et si contumelia fiat parentibus, vel Deo, erit etiam impius, & blasphemus. Ita & benè Tambur. *lib.* 9. *Decalogi. cap.* 3. §. 8. *n.* 4. Trullenc. *supra n.* 2. An autem contumelia differat specie à detractione. Respondeo affirmatiuè, quia detractio fit in absentia: quasi detractor reuereatur detractum, contumelia verò fit in præsentia cum contemptu eius, qui dehonoratur; vnde contumelia grauius peccatum est detractione. Ita cum Filliuc. Trullenc. *supra n.* 5. & cum aliis Escobar *lib.* 35. *Decal. n.* 45.

Dico 3. Contumelia formalis, vt quando quis intendit honorem lædere, ex se est mortalis. Ita cum communi sententia Trullenc. *supra n.* 6. Poterit tamen esse venialis, ratione paruitatis materiæ, vel si absit plena deliberatio. Ita cum communi sententia Filluciūs *tract.* 4. *n.* 77. Contumelia verò materialis, quando scilicet quis verba contumeliosa profert sine inhonorandi intentione, quamvis ex suo genere lethalis nō sit, aliquādo erit culpa mortalis, aliquādo venialis, aliquādo nullum peccatū. Erit culpa mortalis si ex ipsa probatione verborum alter notabiliter in honore lædatur, quando id ex ignorantia crassa, vel culpabili negligentia prouenit. Erit venialis, si parum noceat, vt accidit cum mulierculæ, ac homines viles se ad inuicem conuitiis, ac contumeliis afficiunt, quibus parua, aut nulla fides adhiberi solet, parumque læditur honor, deestque communiter intentio grauiter nocendi. Non erit autem peccatum, imo erit licitum, si animo corripiendi fiat, dummodo non excedatur, nec in modo, nec in qualitate verbi contumeliosi, vt si Prælatus, Pastor, aut frater, dominus, maritus, magister, vel alius Superior, verbis contumeliosis inferiorem obiurgat, vt fecit Paulus ad Galatas 3. vocens Galatas insensatos; & Christus Lucæ 24. Apostolos stultos, & tardos corde ad credendum. Ita Filliuc. *tra.* 40. *c.* 3. *q.* 14. Reginald. *lib.* 24. *n.* 101. Molina *tom.* 4. *tract.* 4. *d.* 18. *n.* 3. 115

Dico 4. Qui vnico contextu iniurias, contumelias que addit, superadditque, vnico feruore iræ, licet interponat aliqua alia verba ad iniurias minimè pertinentia, vnum tantum peccatum committit, quare sufficit si dicat in confessione, iniuriaui proximum. Lugo *de pœnit. d.* 16. *n.* 561. Tambur. *in meth. confess. lib.* 2. *c.* 1. §. 8. *n.* 54. Et idem dicendum est de eo, qui vnico veluti contextu continuat de altero grauiter detrahere, licet occasione data aliquantulum detractionem interrumpat, & licet alias diuersas de eodem detractionis materias tangat. Vnde sufficit si dicat in confessione, semel grauiter de quodam detraxi. Ita Lugo *suprà n.* 559. Tambur. *sup. n.* 53. Nec est necesse explicare in confessione, an contumelia, vel detractio, fuerit coram duobus, vel decem, vel an fuerit contra Regem, Sacerdotem, prælatum, &c. sed sufficit si dicat grauiter detraxi, contumeliam contuli ter, vel quater. Excipe, nisi contumelia, vel detractio fuerit in parentes, quo nomine, etiam comprehendantur aui, & proaui, nam hæc circumstantia explicanda esset à filio, vel à nepte, cum addat speciem impietatis. Ita Lugo *de pœnit. d.* 16. *n.* 112. & cum Molina, Azot. Tamb. *in meth. confessionis, lib.* 2. *cap.* 9. §. 1. *n.* 2. *&* *cap.* 5. §. 1. *n.* 2. 116

SECTIO II.
An conficientes libellos famosos peccent mortaliter, & ad quam restitutionem teneantur.

SVMMARIVM,

117 *Qui libellos famosos conficiūt peccant mortaliter.*
118 *Quis dicatur libellos famosos conficere?*
119 *Conficientes libellos famosos contra Papam, vel Cardinales sunt excommunicati.*
120 *Inuenientes hos libellos, si scienter eos diuulgent peccant grauissimè.*
121 *Conficiens libellos famosos non tenetur se manifestare, etsi detur censura vt manifestetur.*

Dico primò: Qui libellos famosos conficiunt, diuulgantes aliorum peccata, quibus ex inde fama, & honor eorum grauiter læditur: peccant 117

contra iustitiam, & charitatem, tantóque grauius est hoc peccatum, quantum scripta hæc, magis diuulgantur, & memoriæ hærent, quam verba: Hi autem libelli, aliquando pertinent ad detractionem, aliquando ad contumeliam. Quando enim libelli author nomen suum occultat, spectat ad detractionem, si verò seipsum nominet, ad contumeliæ nequitiam pertinent. Teneturque ad famæ, & honoris restitutionẽ, ac damna, quæ ex inde secuta sunt resarcire.

118 Dico 2. Non dicitur libellum conficere, qui priuatus litteras mittit ad priuatum, occultum vitium exprimendo, nec habet vim libelli, si scriptura contineat publicum vitium. Vnde ille solum dicitur conficere libellum infamatorium, qui scripturam aliquam, etiam breuem conficit, continentem alicuius infamiam, vt publica fiat. Item libellum dicitur conficere ille, qui schedulam defert ad Superiorem continentem delictum occultum, & ponit eam super mensam, vel alio loco, si id faciat, vt Superior de crimine inquirat, illudque notum, ac publicum efficiat notorietate iuris, quamvis in ea scriptura exprimantur, quinam conscij sint, & qui testari possint de illo crimine. Ita cum Molina, Bonacina, *d. 2. de restit. q. 4. p. 9. num. 5.* censetur etiam author libelli infamatoris ille, qui apponit aliquod signum, quo alter infamatur, vt si aliquid depingat ad indicandam alterius infamiam, aut si cornua ad ianuam apponat, ad indicandum aliquem habere coniugem adulteram. Ita cum Claro, Bonac. *suprà n. 6.*

119 Dico 3. Conficientes hos libellos contra Pontificem, vel Cardinales, sunt excommunicati in quadam extrauaganti Pij V. Et idem dicendum est, si eos faciunt contra religiosos mendicantes: conficientes autem hos libellos contra alios Prælatos, vel religiosos, aut alias personas Ecclesiasticas, non sunt excommunicati, sed veniunt excommunicandi, *ex cap. quidam maligni, & cap. qui inuenti*: quas pœnas renouarunt Pius V. & Gregorius XIII. si vero tales libelli sint contra seculares: iure ciuili pœna capitis iubentur puniri, *l. 1. Cod. de libellis famosis.* per leges autem Ecclesiasticas virgis cædendi sunt *cap. qui in alterius.* Saïrus *lib. 11. cap. 6. n. 24. & lib. 12. c. 4. n. 10.* & alij communiter.

120 Dico 4. Inuenientes huiusmodi libellos, scientes esse infamatorios, peccant grauissimè, nisi eos statim, antequam eos aliis manifestent, corrumperint, aut igni tradiderint; haberique debent tanquam cooperatores, & eisdem pœnis subiiciuntur, vt habetur *in cap. qui in alterius, & cap. si quis famosum 5. q. 1.* An autem dicatur libellum manifestare qui vni tantum eum perlegit? Respondeo negatiuè, quia Pontifex iubet, quod inueniens libellum rumpat, nec eius vim manifestet; sed manifestum id dicitur, quod pluribus innotescit: ergo. Ita Bursatus, *Consil. 99. lib. 1. n. 17.* Cepol. *l. 3. consil. 341. n. 28.* Escobar, *lib. 35. Decalog. num.* 109. contra Cherubinum, ad bullam præfatam Pij V. *fol. 1.*

121 An autem conficiens libellum famosum teneatur se manifestare, si superior edicto, vel sub censura iubeat, vt se prodat? Respondeo negatiuè si occultus sit, quia nemo tenetur se prodere, iuxta illud D. Chrysostomi in occultis non dico vt te ipsum prodas. Ita cum Sayro, Fillincio, & aliis Trullenc. *lib. 7. c. 10. dub. 27. n. 4.* Escobar, *lib. 35. Decalog. n. 112.*

SECTIO III.

Vtrum liceat contumeliam, contumelia, conuicium, conuicio aliquando repellere

SVMMARIVM.

122 *Nemo animo conciliandi potest sine peccato contumeliam contumelia repellere.*

123 *In iustam defensionem potest quis contumeliam modis iustis repellere.*

124 *Aliquando licitum est repellere contumeliam, etiam crimen infamantis, quod facit ad minuendam fidem, audaciam &c. aperiendo.*

Dico primò: contumeliam contumelia repellere, animo conuiciandi, vel vindicandi propriam iniuriam nemini priuato licet, sed tenemur omnes contumelias patienter sufferre, quoad animi præparationẽ; nũquã enim licet velle facere quod malũ est, sed malũ est, contumeliã cõtumelia repellere, animo cõuitiandi, vel vindicandi: ergo nemini hoc licitum est; sed quisque debet esse paratus ad ferendas iniurias, quando opus fuerit, iuxta legem Dei, & dictamen rectæ rationis. Ita cum D. Thoma, & aliis communiter Fillincius, *tract. 40. cap. 3. quæst. 100. n. 85.* 122

Dico secundò: in iustam defensionem, aliquando licitum est cuilibet priuato, contumelias mediis licitis repellere. Ratio est, quia præceptum Christi circa iniurias sustinendas est affirmatiuum, & non obligat pro semper, sed cum ratio id postulauerit; sed aliquando recta ratio postulat, vt contumelia repellatur; vt quando id necesse est ad bonum contumeliosi, vt tumentem illius animum infringamus, ne detractionibus insolescat, vel ob bonum aliorum quorum profectus impeditur, nisi propulsetur iniuria, vel ob honorem fidei nostræ, & religionis: ergo in his tribus casibus, cuilibet licitum erit, contumeliam repellere, non armis, vel falsum crimen contumelioso inferendo, neque defectum vllum occultum, vel etiam publicum, impertinentem tamen ad effectum, vel per modum vindictæ obiiciendo, sed per modum defensionis, vim vi repellendo, obiiciendo etiam, si opus fuerit crimen, quod directe facit ad minuendam fidem, & authoritatem eius, & ad reparationem honoris proprij, qui semper læsus manet, quandiu calumniatur creditor; sic ergo poterit vocare eum mendacem, & poterit ei dicere mentiris, & ad hoc confirmãdum propalare aliqua mendacia illius, quibus veritas confirmetur, & calumnia illata repellatur, quod quidem non vindictæ, sed propriæ defensioni tribuendum est. Ita Fillincius, *tract. 40. cap. 3. quæst. 10. à n. 85.* & cum D. Thoma, Soto, Saïro, Fagundez, & aliis, Escobar, *lib. 35. Decalog. n. 87.* & cum Hurtado, Pascaligo, & aliis Basæus, *verbo contumelia num. 7.* 123 124

SECTIO IV.

Quomodo sit honor restituendus.

SVMMARIVM.

125 *Qui alterum inhonorauit tenetur ad restitutionem.*

126 *Quomodo contumelia sit resarcienda?*

127 *An mera familiaritas sufficiens sit ad satisfaciendum honori læso?*

128 *An quando in occulto læsus fuit alicuius honor detur obligatio restitutionis?*

Dico primò: certum est, quod si aliquis alterum inhonorauit, siue id fecerit priuatiuè, non exhibendo scilicet honorem debitum, vt si prælato transeunti caput non aperiat, siue positiuè afficiendo scilicet aliquem contumelia, conuicio, vel opprobrio, teneri ad restitutionem, exhibendo scilicet honorem negatum, si priuatiuè tantum illum negauit, vel positiuè satisfaciendo pro iniuria, si positiuè 125

tiue honor fuit violatus, & hoc siue inhonorans fuerit inferior, siue superior, in hoc omnes conueniunt & difficultas solum est de modo restituendi

126 Dico igitur secundò: in contumeliis non magni momenti, & in contortis à superiore, sufficit amica salutatio, & aliquando necessaria erit inuitatio ad mensam, & aliquando laudatio apud eos, coram quibus læsus fuit honor. Pro grauissimis vero offensis, sufficiens & potissima satisfactio erit, petitio veniæ priuata, vel publica, iuxta conditiones priuatæ, vel publicæ culpæ, nec necessario addenda est genuflexio, quia hæc nimis excedens satisfactio est. Ad hanc tamen satisfactionem non obligo superiorem, vel virum nobilem respectu inferioris, vel plebei, quia poterit alia satisfactio per alia signa æquiualentia his dari, solum ergo hac petitione veniæ debent vti inferiores erga superiores, & æquales inter se, si amica salutatio, & inuitatio ad mensam ad id ob criminis atrocitatem non sufficiant. Ita Lessius, *lib. 2. cap. 11. dub. 27. n. 144.* Villalobos, *tom. 2. tract. 12. def. 42. num. 7.*

127 An autem mera familiaritas, seu familiaris consuetudo cum eo, cum quo quis familiariter agere solebat, sufficiens sit ad satisfaciendum honori læso? Respondeo negatiue, nisi addantur alia arctioris familiaritatis signa. Et ratio est, quia communis illa, & consueta familiaritas, exhibetur sæpe à læso, ad vitandum scandalum, ad declinandas maiores inimicitias, ob consuetum modum viuendi, non vero ad iniuriam resarciendam. Tamburinus, *lib. 9. cap. 3. Decalog. §. 8. num. 7.* Trullenc. *lib. 7. cap. 10. dub. 3. n. 13.* An autem necesse sit, quod qui publice alium contumelia offendit, per se ipsum postulet veniam? Respondeo negatiue, sed sufficit, si per amicum, vel confessarium, vel aliam personam, publice id faciat. Ita cum Nauarro, Corduba, Trullenc. *suprà num. 11.*

128 An autem quando in occulto læsus fuit honor alicuius, adsit satisfaciendi obligatio? Negat Molina, *tom. 5. d. 46. num. 5. 6. & 7.* quando nullum aliud damnum in fama, vel aliis bonis post se reliquit, vt si quis v. g. in occulto aliquem alapa cæderet. Sed contrarium omnino dicendum est, etsi contumelia fuerit inter ipsos tantum, nemine præsente, illata. Ratio est, quia omnis grauis dehonoratio ex debito iustitiæ parit obligationem restituendi, ex contumelia namque præterita, quandiu contumeliosus non satisfacit, aliquod damnum censetur permanere in eo, qui contumelia fuit affectus; videmus namque contumeliam passum, dolere nimium de contumelia accepta, quandiu ei non satisfit; quod quidem non agit postquam vindicauit iniuriam; ergo fatendum est, ex contumelia præterita, quandiu per satisfactionem, vel vindictam, non aufertur, manere aliquod malum morale præsens, quod sit obiectum doloris, & tristitiæ; nam de dolore capitis præterito non tristamur. Ita & bene Lugo *de iustitia d. 15. n. 54. 55. & 56.* & cũ aliis cõmuniter Escob. *lib. 35. Decal. n. 262.*

DISPVTATIO V.

De mendacio, & secreti reuelatione.

SECTIO I.

Quid, & quale peccatum sit mendacium?

SVMMARIVM.

129 *Quid sit mendacium describitur,*

130 *Mendacium aliud est formale, aliud materiale, & quid vtrumque sit?*

131 *Omne mendacium est peccatum,*

132 *Mendacium perniciosum ex natura sua est peccatum mortale,*

133 *Mortaliter non peccat, qui sine graui proximi damno mendacium etiam in iudicio profert,*

Dico primò: Mendacium est significatio falsi, cum intentione falsum dicendi vnde ad mendacium tria requiruntur, & quod falsum dicatur, & quod falsum esse credatur, & quod deceptio audientis intendatur. Opponitur autem mendacium veritati, eo quod dicitur cum intentione fallendi, & ideo dicitur mendacium, quia contra mentem itur. Potest autem hoc fieri, & vocibus, & signis, si fiat vocibus, dicitur mendacium, si fiat gestu, nutu, vel alia corporis motione, dicitur simulatio. Ita cum communi sententia Bonac. *d. 10. num. 1. & 20.* Filliuc. *tract. 40. cap. 2. n. 23.* 129

Dico secundò: Mendacium diuiditur. Primò in formale tantum, & in materiale tantum, & in formale, & materiale simul. Formale tantum, est cum quis dicit aliquid re ipsa verum, putans esse falsum. Materiale tantum, est cum aliquis dicit aliquid re ipsa falsum, putans esse verum. Formale, & materiale simul est, cum quis dicit reipsa falsum, cum intentione falsum dicendi. Hinc fit, vti amphibologia, quando id licet, non esse mendacium, quia non intenditur falsum. Secundo diuiditur mendacium in mendacium, quod transcendit veritatem in maius, quod pertinet ad iactantiam, & in mendacium, quod transcendit veritatem in minus, quod pertinet ad Ironiam. Tertiò diuiditur in iocosum, officiosum, & perniciosum. Iocosum est, quod causa voluptatis suæ, vel alienæ dicitur: officiosum est, quod causa vtilitatis propriæ, vel alienæ dicitur: perniciosum est, quod alicui iniuste nocet. Lessius *lib. 2. cap. 47. dub. 6. n. 44.* & alij communiter. 130

Dico tertiò: Omne mendacium est peccatum: dicit enim intrinsecam, & directam oppositionem virtuti veritatis. Vnde in nullo casu etiam ad saluandam vitam spiritualem hominis, licet mentiri, nec in hoc cum sit intrinsecè malum, potest Pontifex dispensare. Non enim sunt facienda mala, vt veniant bona. Lessius *sup. n. 36.* Bonac. *sup. p. 2. n. 1.* Licet autem omne mendacium sit peccatum, non tamen omne mendacium est peccatum mortale, nam mendacium iocosum, & officiosum, ex genere suo tantum est peccatum veniale, & solum ratione scandali, vel iuramenti annexi, poterit esse mortale. Sayrus *in Claui Regia lib. 12. cap. 2. num. 18.* & alij communiter. 131

Dico quartò: Mendacium perniciosum ex natura sua est peccatum mortale directe enim contrariatur Dei, & proximi dilectioni. Excipe nisi ex indeliberatione, vel ex paruitate materiæ excusetur. In hoc conueniunt DD. Hinc mentiri in rebus fidei, scripturæ, vel morum, in doctrinis moralibus, si ad vitij, vel virtutis praxim pertineant, quamuis omne scandalum secludatur, est mortale. Sic etiam peccat mortaliter prædicator falsa miracula prædicans, vitam sanctorum fingens aliter quam sit, falsas indulgentias prædicans, falsas reliquias proponens. Imo qui falsa, vel incerta miracula populo denuntiat in prædicationibus, incurrit excommunicationem à Leone X., vbi etiam excommunicantur scandalose detrahentes prælatis. Bonac. *sup. p. 2. n. 7.* Item. Hypocrita, qui vitæ fingit sanctitatem, vt facilius seminet errores, colligat eleemosynas superfluas, peccat mortaliter. Et idem dicendum est de quocunque mendacio in nocumentum graue proximi. Filliuc. *tract. 40. num. 38.* & alij communiter. 132

Dico quintò: Mortaliter non peccat, qui sine graui proximi damno mendacium profert, etiam si 133

in iudicio, & in sacramento confessionis proferat, modo non sit, cum iuramento, nec circa materiam necessariam, vel totalem confessionis. Item non peccat mortaliter secluso scandalo, vel aliqua lege prohibente sub mortali, qui mentitur sexum habitu fœmineo, vel virili; quia non est mendacium perniciosum; nec mulier quæ se bonis mediis virginem fingit, quia cum non intentet alterum decipere, sed suum ius tueri, non dicitur mentiri, sed hoc modo vir ob defectum non manifestatum graue damnum non patietur, vel nisi expresserit se nolle contrahere cum illa, si re ipsa virgo non sit, quia tunc virum decipit. Sanch. *de matrim lib.* 2. *d.* 27. *num.* 8. Nauarr. *cap. inter verba l.* 1. *corollario* 6. *num.* 60. Sot. *in* 4. *dist.* 29. *quæst.* 2. *art.* 3. & cum multis Trullenc. *lib.* 8. *cap.* 8. *dub.* 1. *n.* 9. Basæus *verbo mendacium n.* 6.

SECTIO II.

De obligatione secreti, & de restitutione ob secreti reuelationem.

SVMMARIVM.

134 *Quid sit secretum describitur.*
135 *Qui reuelat secretum redũdans in alterius graue damnum peccat grauiter contra iustitiam.*
136 *Detegere secretum vni, vel duobus taciturnis an sit mortale?*
137 *Plures dantur causæ iustæ reuelandi secretum absque peccato, quæ referuntur.*
138 *Quoddam corollarium ponitur.*
139 *Qui secretum reuelat absque iusta causa cum alterius detrimento tenetur ad restitutionem.*

134 DIco primò: Secretum est res alicui clanculum manifestata, quæ in plurium notitiam nondum peruenit. Est autem secretum virtutis fidei actus, prout fides est idem, quod fidelitas. Daturque præceptum naturale, diuinum, & humanum, seruandi secretum, vt probat Sot. *lib. de secreto, membro* 1. *q.* 2. vbi plures secreti assignat gradus. In primo gradu est secretum confessionis, de quo egimus in tractatu de pœnitentia posteriori tomo. In secundo est secretum publicum, id est ad quod quis tenetur ex officio publico, aut legali debito. In tertio est secretum, quod quis per iniuriam extorsit, vt si quis litteras alienas aperuit. In quarto in quo quis data fide recepit arcanum amici, in quibus omnibus tenetur quis seruare secretum ex iustitia. In quinto est, quando quis visu, vel relatione alterius nouit secretum, & ad hoc tenetur quis ex præcepto fidelitatis, prout est pars potentialis iustitiæ. Ita Sot. *sup. quæst.* 2.

135 Dico secundò: Qui reuelat secretum redundans in alterius graue damnum, præsertim si commissum fuit illi secretum sub sigillo, peccat mortaliter contra fidelitatem, ac iustitiam. Ratio est, quia violat fidem, quam iure naturæ seruare tenemur. Excipe nisi ratione paruitatis materiæ, vel nisi bona fide, facta debita diligentia putaret, secretum esse exigui momenti, cum alias esset magni, nam tunc etiã bona fides eum excusat. Secus si fuerit negligẽs negligẽtia graui. Procedit autem hæc conclusio, non solum quando quis dedit fidem de seruando secreto, sed etiam quando ex modo dicendi, & dicentis mente colligitur animum fuisse sub secreto committere. Ita cum aliis Sanch. *in concilijs p.* 2. *lib.* 6. *c.* 6. *dub.* 1. *n.* 5.

136 Dico tertiò: Detegere secretum vni, vel duobus, quos quis certo nouit celaturos secretum, non est mortale; quia huiusmodi reuelatio non redundat in alterius graue damnum. Bonac. *de restitut. d.* 2. *q.* 11. *c.* 13. *q.* 3. Filliuc. *tr.* 4. *n.* 63. *sect.* 2. Escob. *lib.* 35. *Decalog. n.* 36. Basæus *verbo secretum* 1. *n.* 3. Azor. *p.* 3. *c.* 31. *dub.* 3. Trullenc. *lib.* 7. *c.* 10. *dub.* 32. *n.* 3. Excipe nisi reuelet illi, cui creditur committentem noluisse reuelare, & modo secretum quod reuelatur, non sit aliquod peccatũ vergens in alterius infamiã. Ita Bonac. loco citato, Trullenc. *sup. num.* 3. Basæus *suprà num.* 3.

137 Dico quartò: Plures dantur causæ iustæ reuelandi secretum absq; peccato. Prima si cedat in graue Reipublicæ detrimentũ. Secunda si cedat in graue nocumentũ eius, qui cõmisit, vel illius, cui secretũ commissum est; Quod si ex reuelatione secreti periclitetur vita illius, qui commisit, & ex eo quod celetur secretum periclitetur vita illius, cui commissum est, tunc videndum est arbitrio prudentis, an ille, cui secretum commissum est, tantã obligationẽ in se suscipere voluerit, necne. Layman, Lessius, & alij, quos refert, & sequitur Basæus *suprà num.* 4.

138 Hinc fit secretum Reipublicæ, vel exercitus, quorum reuelatio cederet in perniciẽ reipublicæ, teneri quempiã seruare, etiam cum vitæ dispendio. Et idem dicendum est de illis, qui ex officio tenentur secretũ celare, etiã in causis magni momenti priuatorum, vt iudex, & scriba, quando agitur de vita, de mutilatione, vel de maioratu, vel maximo honore, quando ex reuelatione vita, vel membrum alterius partis periculo exponeretur. Secus si tantum pœna pecuniaria, aut ex illis damnanda esset altera pars, modo aliunde talis reuelatio non vergeret in magnum Reipublicæ damnũ. Ita cũ Sanch. Nau. Sot. & aliis Trull. *sup. n.* 9.

139 Dico 5. Qui secretum reuelat absque iusta causa cum alterius detrimento, tenetur ad restitutionem; quia est causa iniusta damni. Quod procedit non solum quando secretum commissum fuit, cum pacto expresso ne manifestaretur, sed etiam quando fuit commissum cum pacto tacito, vt accidit quãdo quis gratia petendi consilium, aliquid manifestat aduocato, vel confessario, intendens secretum celari. Bonacina *suprà p. vnico, n.* 4. & alij communiter. Hinc fit illum cui commissum est secretum, posse iudici interroganti respondere, etiam cum iuramento, se nihil scire, addita restrictione, vt ei aperiat, habet enim ad id iustam causam. Ita Nauar. *de restit. lib.* 2. *c.* 4. *n.* 229. Bañez 2. 2. *q.* 6. *art.* 2.

SECTIO III.

Vtrùm qui aperit litteras alterius peccet mortaliter.

SVMMARIVM.

140 *Qui alterius litteras sigillo munitas, quæ obseruabantur, etiam apertas in loco secreto aperit, & legit prauidens inde aliquid damnum secuturum peccat grauiter.*
141 *Quid si illas aperiat, & legat, sine periculo grauis damni?*
142 *An qui litteras laceratas colligit, & legit, peccet mortaliter?*

DIco primò: Qui alterius litteris sigillo munitas, quæ seruabantur, etiam apertæ, in secreto loco aperit, & legit, si hoc faciat præuidens inde aliquod notabile damnum oriturum, aut si ille, qui litteras clausas mittit, vel asseruat valdè cupit ea, quæ continentur in litteris occulta retineri, peccat mortaliter. Ratio est, quia in his casibus fieri potest, vt quamuis non adsit notabile detrimentum, nihilominus, tanta sit iniuria, quæ pertingat ad peccatum mortale, cui periculo se voluntariè exponit tales litteras legendo. Ita Nauarr. *c.* 18. *n.* 53. Lopez 2. *p. instit. c.* 43. Sà *verbo littera*, Bonac. *d.* 2. *de restit. q.* 1. *p. vnico, n.* 5. Escobar *lib.* 31. *Decalog. num.* 40. Basæus *verbo secretum, n.* 7. 140

Dico 2. Qui litteras etiam sigillo alterius munitas aperit, 141

aperit, & legit, sine periculo grauis iniuriæ, vel ob curiositatem, causa sciedi noua, vel ridendi ob compositionis inelegantiam, vel si ratione amicitiæ, vel alia de causa credat adesse interpretatiuā voluntatem eius qui scripsit, vel eius ad quem litteræ mittuntur, vel si id faciat legitima authoritate, vt facere consueuêre Superiores regularium, non peccat mortaliter. Ita cum Rodrig. Azor. Nauar. Bonac. & aliis Trull. *suprà n.6.* Et idem dicendum est de legente litteras sui aduersarij, quas probabiliter putat in suum damnum, vel alterius scribi, vel si illas aperiat ad præcauendum proprio periculo, vt faciunt duces in bello, cum litteræ exercitus contrarij capiuntur; & eadem ratione excusantur, qui intercipit litteras sui capitalis inimici. Ita cum Nau. Bon. Trull. *suprà n.7.*

142 Dico 3. Ille qui literas laceratas, & in publicum proiectas, earum fragmenta colligens legit, solum vt sciat, aut vt sibi prouideat, commodisque suis studeat, non peccat mortaliter. Ita cum Syluestro, Laym. & aliis Diana, *p.2.tr.6.resol.55.* Trull. *sup.n.7.* Lug. *d.14.n.150.* Escob. *lib.35.decal.num.137.* contra Rebellum *p.2. lib.9.q.7.n.9.* Aduertè tamen eum, qui in hoc casu illas litteras legit teneri ex charitate non manifestare aliquod secretum in illis contentum, si in damnum alicuius cederet. Tantùm aduerte eum, qui litteras alicuius iniustè aperuit, teneri ad restitutionem damnorum, quæ inde prouenerunt, siquidem illa intulit contra iustitiam, vt patet ex dictis. Ita Bonac. *sup.n.7.* Trull. *sup.n.8.*

DISPVTATIO VI.

De Susurratione irrisione, & maledictione.

SECTIO I.
De Susurratione.
SVMMARIVM.

143 *Quid sit susurratio describitur.*
144 *Susurratio formalis est peccatum mortale contra iustitiam.*
145 *Non licet ob propriam vtilitatem, per susurrationem aliquem excludere ab alicuius amicitia.*
146 *Omnes susurrationes sunt eiusdem speciei.*

143 Dico primò: Susurratio est occulta locutio, ad seminandas inter fratres discordias, ac honestam amicitiam dissoluendam; cum enim amicitia sit inter duos, nititur susurro ex vtraq; parte, vtriusque amicitiam rumpere, & ideo duabus linguis vtitur, vni dicens malum de altero, ob quam causam dicitur *Ecclesiast.18. susurro, & bilinguis maledictus,* & statim addit, *multos turbaui pacem habentes.* Dicitur autem occulta locutio, quia in hoc conuenit cum detractione, & differt à contumelia. Dicitur secundo, quæ pacem dissoluit, quia in hoc distinguitur à detractione, & à ceteris; nam detractio famam denigrat. Susurratio vero amicitiam dissoluit, quamvis sæpè cum susurratione coniungatur detractio, & contumelia, quia ad seminandas discordias, sæpè susurro refert crimen alterius falsum, vel verum, & occultum in absentia, vel in præsentia. Ita cum Sa, Nauarr. Filliuc. & aliis communiter Bassæus, *verbo susurratio, n.1.* Fagund. *lib.8. in 8. preceptum Decalogi, cap.12.n.1.*

144 Dico 2. Susurratio formalis, illa scilicet, quæ fit intentione dissoluendi honestam amicitiam, ex genere suo est peccatum mortale contra iustitiam; tollit enim amicitiam, quæ est maximum bonum, vnde grauius peccatum est detractione, & contumelia; quia bonum amicitiæ præstat bono famæ, & honoris. Excipe nisi indeliberatio, vel inaduertentia, vel paruitas materiæ, aut imperfectio actus excuset, vt si non tollat omnino amicitiam, sed excessum amicitiæ, vel nimiam familiaritatem. Ita cum communi sententia Trullenc. *lib.7.cap.7.dub.3.num.2.* Susurratio vero materialis, illa scilicet, quæ non fit animo dissoluendi amicitiam, sed ex loquacitate, aliquando est peccatum mortale, vt si dicatur malum graue aduertenter, quod sit dissolutiuum amicitiæ, aliquando erit veniale, vt si non dicatur malum graue, vel non sit aptum generare graues discordias, aliquando verò nôn erit peccatum vt quando quis manifestat alterius defectum publicum, ad dissoluédam amicitiam perniciosam, vt si diceret meretricem esse difformem, ignobilem, publicam meretricem, vt amasius ab eius turpi amicitia discederet. Ita cum Molina, Salon & aliis Bassæus, *suprà n.2. & 3.* & cum aliis communiter Trullenc. *suprà num.3.*

Dico 3. Non licet ob propriam vtilitatem, per susurrationem alium excludere ab alicuius amicitia, 145
quam ipse ambit mediis illicitis, id est fraude, dolo, infamando proximum, seminando odia, aut spoliando fratrem re aliqua, in quam habet ius; esset enim graue contra iustitiam crimen; si tamen id agatur solum narrando defectus aliquos naturales, aut alios veros, sed non occultos, ex quibus nec sequatur infamia, nec dissolutio amicitiæ, ad tantum familiaritatis illius primariæ, quam quis cum principe, vel Prælato habebat, quamvis aliqui id excusent à mortali, etiam contra charitatem, vt facit cum Soto, Aragon. Bonac. *d.2.de restit.q.7.p.2.n.6.* Ego tamen existimo, adhuc id esse mortale contra charitatem, nam quamvis amicitia sit bonum gratuitum, postquam tamen quis in illam admissus est, aliquod ius habet, ne ab illa ab aliquo tertio, sine causa priuetur cum damno suo, nisi obstet maius bonum, vel principis, vel ipsius expulsi, vel populi; quia tamen illud ius non erat ius propriè iustitiæ, alias non posset eo, etiam ipse princeps absque iniustitia priuare, sed quædam tantum determinatio voluntatis principis, ideo illum priuans tali familiaritate, non peccat contra iustitiam, sed contra charitatem, sicut ille, qui precibus consequitur à testatore, ne relinquat centum Petro, quæ decreuerat relinquere. Ita cum Filliuc. & aliis Trull. *sup.n.7.* Fag. *sup.c.12.n.8.* Escobar *lib.35.num.171.*

Dico 4. Omnes susurrationes sunt eiusdem speciei infimæ. Et ratio est, quia susurratio non respicit, cui bono nitatur amicitia, sed solum intendit illam destruere, abstrahendo ab hac, vel illa amicitia; sicut odium est infima species, licet mala, quæ per odium proximis desiderátur sint specie distincta, quia ad odium tantum pertinet velle malum proximo, abstrahendo ab hoc, vel illa specie mali. Bsaæus *suprà numer. 6.* & alij. Potest tamen alia species susurrationi annecti, vt si quis coniugum amicitiam dirimere conetur, vt abutatur alterius vxore; nam tunc susurrationi annectitur adulterium, vel si quis susurratione detrahat aliquem ab amicitia regis, vt illius officium consequatur, nam tunc simul cum susurratione erit ambitio. Ita cum commui sententia Bassæus, *sup.n.5.* Escob. *lib..35.Dcal.n.174.* 146

SECTIO II.
De Irrisione.
SVMMARIVM.

147 *Quid sit irrisio discribitur.*
148 *Derisio ex se si absit contemptus personæ est tantum peccatum veniale.*
149 *Aliquando est peccatum mortale, & quando.*
150 *Derisio quæ fit per contemptum personæ eo grauius peccatum est, quo persona derisa grauiores.*

Dico

147 Dico primò; Derisio est actus, quo honor alterius verbis, vel factis violatur, cum intentione offendendi confusionem, vel erubescentiam. Potest autem fieri verbis, vel signis; si fiat verbis dicitur derisio, si fiat signis dicitur subsannatio: Hi tamen duo modi non distinguuntur inter se specie, siquidem in eodem fine conueniunt: differt tamen derisio specie à contumelia, quia derisio fit ioco, & habet pro fine confusionem, & erubescentiam proximi, contumelia vero fit serio, quare derisio maius peccatum est contumelia, ratione maioris contemptus, qui inuenitur in derisione. Ita D.Thom. 2.2.*q.*75.*art.*2. Bonac.*d.*2.*de restit.q.*5.*p.*1.*n.*12.& alij communiter.

148 Dico 2. Derisio ex se, si absit contemptus personæ, solum est peccatum veniale, quia ex se, tantum dicit ludum, & non contemptum. Aliquando tamen est mortale, vt quando est intentio proximum grauiter confundendi, vel quando graue peccatum manifestatur, vel quando derisus grauiter contristatur.

149 Aliquando est veniale, vt si leue malum obiiciatur: at si leue obiiciatur personæ admodum graui, erit mortale, vt si quis dicat Religioso honesto, solum afuisse locutum in cubiculo cum puella. Quod si alter erubescat ob vile ingenium, tantum erit veniale, nisi quis præuideret illum, ob vile ingenium grauiter contristandum, agit enim contra charitatem. Saïr. *lib.*12.*c.*5.*n.*9. Fagund.*lib.*8.*in* 8. *precept. decal.c.*12. *n.*12. Aliquando nec veniale erit, vt si fiat ad corrigendum proximum, vel honestæ recreationis causa, & tunc est actus virtutis Eutrapeliæ, quæ ad honestas recreationes inclinat, adhibenda tamen semper est prudés moderatio, cum grauiter sæpè delinqui possit, ratione grauis erubescentiæ, qua derisus afficitur. Ita cum D.Thom. Azor. Val. Fill. & aliis, Escob.*lib.*35. *decal.n.*49. Trull.*lib.*7.*dub.*43.*n.*10.& alij.

150 Dico 3. Derisio, quæ fit per contemptum personæ, tantùm futura, est grauius peccatum mortale, quantum personæ, quæ sic irridetur maior debetur reuerentia. Vnde primum locum improbitatis obtinet, derisio Dei, quæ specie non distinguitur à blasphemia. Secunda tenet irrisio Parentum. Tertia derisio iustorum, quatenus iusti sunt, vnde grauiter peccant illi, qui virtutem risui, & despectui habent; per illam namque homines à virtute impediuntur. Ita cum Soto, & aliis, Fagund.*sup.n.*14. 15.*&* 16.

SECTIO III.
De Maledictione.
SVMMARIVM.

151 *Quid sit maledictio describitur.*
152 *Maledictio materialis ex suo genere tantum est peccatum veniale.*
153 *Maledictio materialis, qua quis imprecatur alteri malum sub ratione boni iusti, vel vtilis, non est peccatum.*
154 *Qui eodem impetu plures maledictiones ex corde in alium iactat, vnum numero peccatū cōmittit.*
155 *An qui ex habitu maledicunt ex corde proximo sint in statu peccati mortalis?*
156 *Parentes debent abstinere à maledicendis filiis ob plura quæ ibi referuntur.*

151 Dico primò: Maledictio est imprecatio, seu exoptatio mali alicui, facta sub ratione mali. Alia est formalis, vt quando malum ex corde desideratur: altera est materialis, vt quando malum non desideratur ex corde, sed tātū ore profertur, vel quādo alicui imprecatur malū sub ratione boni, iusti, aut vtilis. Maledictio formalis ex genere suo est peccatū mortale, quia procedit ex odio interno, & proximi charitati directè repugnat, & graui⁹ peccatū est, quāto strictius tenemur personā, cui maledicimus diligere, erit tamen aliquando veniale ratione paruitatis materiæ, aut ex indeliberatione & hac de causa sæpè parentes excusantur maledicta in filios coniiciendo, quia desinit consensus, & plena deliberatio, vt cum Azor.not.Dia.*tr.*9.*res.*13.*p.*3. An auté omnes maledictiones sint eiusdem speciei? Verior sententia affirmat: nam maledictio omnia mala respicit sub vnica ratione formali odij proximi. Ita cum Led. probabile putat Trull. *li.*7.*c.*7.*lib* 4.*n.*2. Fag.*lib.*8.*in* 8.*precept. decal.c.*12.*n.*27. Lug.*d.*14.*n.*143. Esc.*l.*35.*dec.n.*178.

Dico secundò: Maledictio materialis ex suo genere tantum est veniale, quia deest intentio, & nocumentum minime infertur, cum verba sine intentione vim ad illud inferendum non habeant. Imo si ioco dicantur, vt solet fieri in comediis, & ludis, ad honestam recreationem, nec veniale erit. Aliquando tamen erit mortale ratione scandali, vt si prælatum subditus in facie maledicat, vel filius parentes, ob grauem irreuerentiam. Escob. *sup.n.*181. Maledictiones autem superiorum respectu inferiorum, vt plurimum sunt venialia peccata, quia deest intentio. Sic parentes communiter excusantur filios maledicendo. Secus de minimis dicendū est, nam hi regulariter ex corde maledicunt. Diana *p.*2.*tra.*6.*res.*13.& cum Filliuc. Trullenc.*sup.num.*64. An autem qui se ipsum ex ira Diabolo commendat peccet semper mortaliter? Respondeo Regulariter peccare mortaliter, præcipuè si aliquis adesset; nam qui hæc verba proferunt, apprehendunt in illis grauem deformitatem, quod sufficit ad culpam grauem. Excipe nisi ira taliter rationem perturbaret, vt non aduerteret, quod dicebat. Ita cum Lugo, Escobar, *sup.n.*181. 152

Dico tertiò: Maledictio materialis, qua quis imprecatur malum sub ratione boni, vel iusti, vel vtilis, non est peccatum, sed licita, quia sic potius bonum, quam malum ei desideramus. Vnde licitum est ob gloriam Dei mala peccatoribus imprecari, vt sæpe fecerūt prophetæ, vel ob bonum commune, qua ratione desideramus, vt Turcæ, & alij noxij conuertantur, vel de mundo tollantur; vel ob iustitiam & sic desideramus, sceleratos à Deo, vel à iudice puniri; vel ob proprium bonum honestum, & sic puella, quæ solicitatur à iuuene, potest desiderare, vt ægritudine corripiatur, aut obeat; vel ob bonum vtile, vt infirmetur, aut fiat pauper, qui mecū litē iniit, aut resipiscat. Ita Palaus *tr.*6.*d.*4.*p.*2.*n.*9. Sayrus *in claui, lib.*12. *c.*5.*n.*12. Fill.*tr.*40.*n.*149. quādo autem maledictio in creaturas fit peccatū: vide quę dixi *sup.tr.*4.*d.*1.*sect.*3. 153

Dico 4. Qui eodem tempore moraliter continuato plures maledictiones ex corde in aliū iactat, vnum numero peccatū cōmittit; quia omnes moraliter reputantur vnico actu prolatæ. Ita cum Azor. & aliis Palaus *tr.*2.*d.*3.*p.*3.*n.*5. Escob.*lib.*35.*Decalog.n.*187. Ioan.Sanc.*in select.d.*6.*n.*1.2.*&* 3. An autem ille qui vnico actu toti vni familiæ maledicit tot peccata committat, quot sunt personæ? Vide quæ dixi *in prima p.huius direct.in tr.de pœnitentia*. An auté qui ex habitu, & consuetudine maledicunt proximo ex corde, sint in statu peccati mortalis? Resp. affirmatiuè. Vnde nō sunt absoluēdi, nisi corrigātur. Vill.*tr.*3.*dif.* 9.*n.*7.& alij cōmuniter, monuerim etiā parētes, à maledictionib. in filios abstinere, memores Deū non semel permittere, imprecata eis obuenire, nō quia verba ad id vim habeāt, sed quia hoc malū, Deus peccatorū filiis disposuit in pœnā, de quo mirabiles casus referūtur à DD. Ita Vill.*sup.n.*7.& alij cōmuniter. Et hæc in Decal. satis dixisse sufficiāt; nā 9. præcep. continetur in 6.& 10. in 7. de ordine auté iudiciario, dabit sequēs volumē Deo dāte, vt *sup. dixi*. interim, gratias Deo, & B.V. de Mōte Carm. & Seraphicæ Matri nostræ Theresiæ. S.Iosepho, S.Anton. qui ad finē huius operis nos perduxerunt, vtinam cedat in bonum S.Ecclesiæ, cuius iudicio ea libenter committo Vale. 154 155 156

INDEX

INDEX RERVM

Insignium, quæ in hoc Tomo continentur.

Littera N, numerum marginalem P, paginam designat.

Quædam

Census.

Charitas.

Codicillus.

Collatio Bonorum.

D

Decima.

Depositum.

Depositarius.

Sortes

Dominus.

Dominium.

Donatio.

Duellum.

E

Eleemosyna.

Emptio.

Executor Testamenti.

F

Fama.

Quid

Famuli.

Feudum.

Fides

Filij.

Fornicatio.

Deficien

Quando

Prima

I

Idololatria.

Ieiunium.

Ignorantia.

Inceſtus.

Index Rerum.

Materia

Iu-

An

M

Magia.

Magistri.

Maleficia.

Maledictio.

Mandatum.

Pollutio

De

Precarium.

Prebendati.

Periurium.

Prelati.

Primitiæ.

Præscriptio.

Pretium.

Professio fidei.

simoniam

Quid

Restitutio in integrum.

Restitutio famæ.

S

Saga.

Sacrilegium.

Sepelire

Vendere

T

Tentatio Dei.

Thesaurus.

Tutela.

V

Venatio.

Venditio.

Viri.

Virginitas.

Votum.

Quid

Qui

Vsura.

FINIS.